

El 852

2^e Phil. pr. 43. Polit. Weston

Weston.

R

<36611568450011

<36611568450011

Bayer. Staatsbibliothek

33

THEATRUM
VITÆ CIVILIS
AC SACRÆ:
SIVE DE MORIBVS
REIPVB. CHRISTIANÆ

COMMENTARIA.

IN QVINQVE LIBROS DISTRIBUTA.

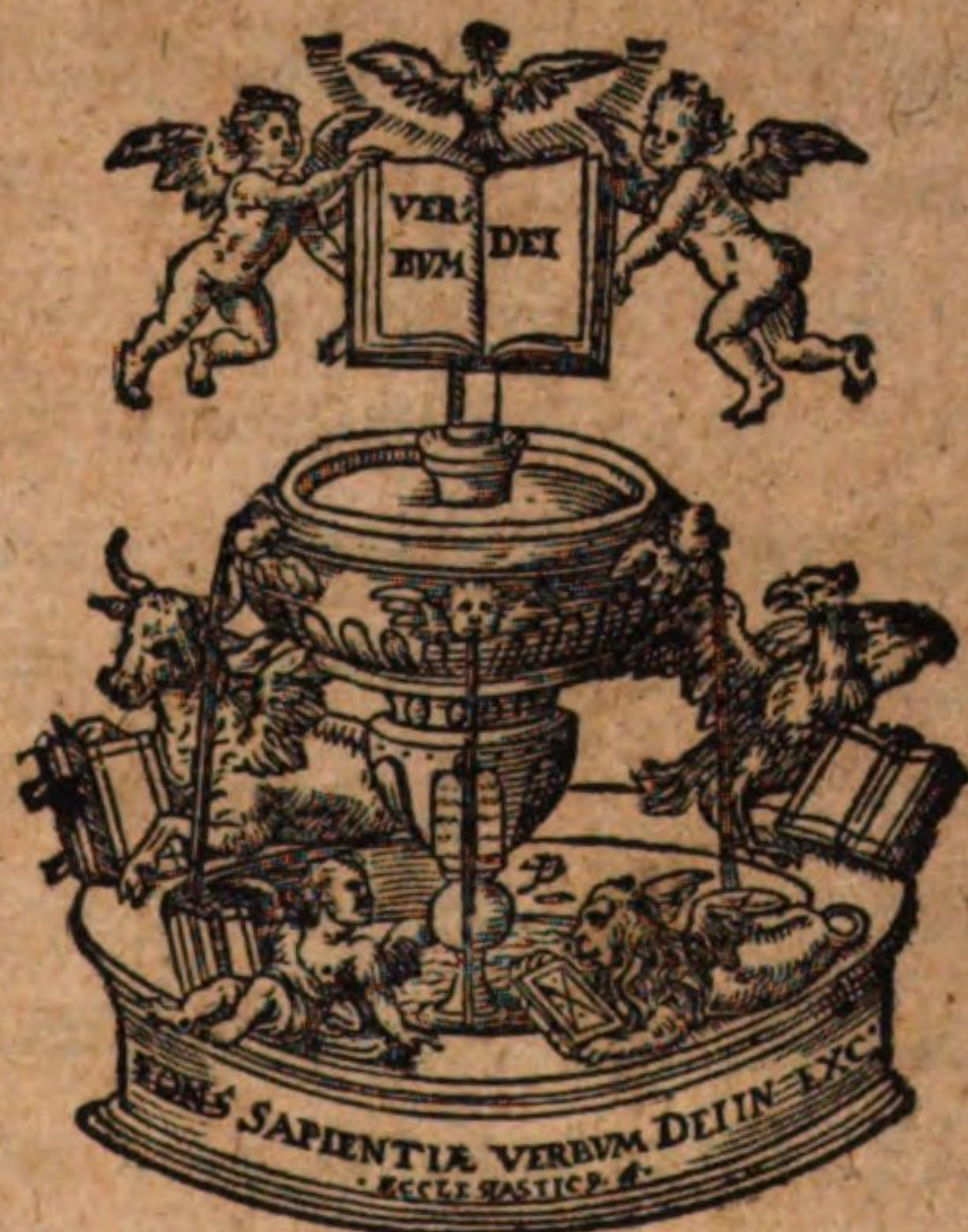
In quibus omnes rationes tam speculatiue quam practice traduntur exactissime, ad recte instituendum, moderandum, conseruandum & amplificandum statum, tum sacrum, tum Politicum siue civilem.

AD PHILIPPVM QVARTVM.
REGEM HISPANIARVM CATHOLICVM,

OPVS

*Cum omnibus utile, tum maxime Magistratum gerentibus, Theologis,
Iurisconsultis, Concionatoribus, Principum a Secretis & Consilijs.*

AUCTORE
ODOVARDO WESTONO LONDINENSI, S.T.D.
Nec non Collegiæ B. Mariæ Ecclesiæ Brugis Canonico.

BRVGIS FLANDRORVM.
Ex officina GVILIELMI de NEVE, sub signo Solis.
M. DC. XXVI. Cum Gratia & Privilegio.

PHILIPPO IV.

HISPANIÆ, LVSTITANIÆ,

NEAPOLIS, SICILIÆ ET INDIARVM

REGI CATHOLICO.

GERMANIÆ BELGICÆ PRINCIPI,

MAGNO MEXICANI ET PERVANI

ORBIS IMPERATORI,

OCEANI, INSVLARVMQVE, ASIÆ

ATQVE AFRICÆ

DYNASTÆ.

Ogitantem me, Rex Augustissime, de presentis qualiscumque operis apud animum inscriptione statuenda, iuxta ac vestri Catholicissimi Nominis Maiestati eam faciendam tandem decernentem, duo in aduersa hac in re cōsiliū meum distrahere videbantur. Principio ingenium, affectumque proprium expendens, comperi, neminem mortalium in orbe terrarum occurrere potuisse, vndiquaque licet hominum apices mente complexus, cui libentius literarios meos labores quam vobis cōsecrarem. Contra vero tenuitatis meæ, & in hoc scripto angustioris literaturæ notiones sese ingerentes, ne in tantum alti Dedicatorij, humilis libri frons insurgeret, propemodum persuasere. Nihilominus inter hæc deliberatione fluctuantem, duo in sententiam Dedicationis, vestrę Maiestati omnino deferendæ compulere. Imprimis horum Commentariorum argumentum ad id plurimum momenti contulit. Cum enim in eis, nexus inter virtutem, veramque religionem, iuxta ac Ciuilis status oportunam institutionem, elucidetur, tum æquissimum duxi, vobis hoc genus disputationis a me elaboratū offerendum, quandoquidem ea fœlicitate, qua olim in hoc genere imperij *Constantinus Magnus*, nostris temporibus, ad incrementum Ecclesiæ, ad columnen Christianum, ad Catholicorum consolationem, ad impiorum vero & Hæreticorū confusionem, Rempublicam & religionem stabilitis, & religionem in ea imperij amplitudine nobilitatis. Quæ a vobis quidem, sicut a Prædecessoribus vestris peracta, eo vberius, luculentiusque deprecanda sentio, quo haud obscuris indicijs diuinitus liquet, singulari Dei prouidentia, suę Ecclesię negotia cura paterna administrante, vobis cum voluntate eidem Ecclesiæ inseruiendi, copiosa pariter tantę in vobis charitatis externa instrumēta seu opimitatem, vnde id melius præstaretis, affluxisse. Celebrarunt aliquando veteres *Herculem*, vtpote suis laboribus, itineribus, *Hesperidum* aurea poma consequutum, & ex eis locupletatum. Obeandem similiter causam, *Iasonem* nauigationis industria, aurei

7
velleris factum dominum, laudibus extulerunt. ceterum quod ille poma, aut iste vellus, in publicum vsum vel commoditatem protulerint, nullibi constat alicuius memorie instrumentum. vos autem thesauros auri & argenti, qui in vestras ditiones concesserint, in Ecclesie, aliorumque indigentium utilitates plane continuo effunditis, idque tam copiose, uti nulla prorsus Christiani orbis pars, donationis vestrae expens reperiatur, aut non vltro fateatur, vestris subsidij ad cultum pietatis se commode instrui & adornari. Antiquum illud Romae Imperium, ferri symbolo a *Daniele* descriptum, ingenium ferri pre se tulit, idoneum nempe quod externas gentes domaret aut in pulveres attereret. Vestrum autem *Hispanicum* seu *Austriacum*, ex toto aureum, eo quippe genere nobilissimi metalli opulentum, quo inde veluti in imagine constaret, Christiana & Catholica in vobis charitate aduersarias vires precipue superandas; eademque eiusdem imperij vestri fines, non diro *Marte*, in immensum spacij amplificandos. Ob quam vim charitatis in imperio, auro oblato a tribus Regibus, Christi Domini aureum imperium significabatur. Adhuc quodammodo spirant viuae in nostris oculis imagines rerum praeclarissime gestarum ab auo vestro *Philippo Secundo*, iuxta ac a patre vestro *Philippo Tertio*, Heroicae omnino memoriae Regibus: quorum ille haeticam rabiem a rerum summa in Gallia quondam repulit: iste nuper Romanum in Germania Imperium, a rebellium armis, a Caluinistarum furoribus, in integritatem, augustamque suam magnitudinem vindicauit. Verum si reperiantur aliqui, Catholicorum nomen pre se ferentes, ob haec publica, communiaque accepta a vobis beneficia, Maiestati vestrae minus grati, dum interea loci factiones suas in carne & sanguine concretas, sinistro cursu persequuntur, satis, adeoque vobis abunde fuerit, Domino Deo vos hactenus vestris in heresim trophaeis, vestris in Ecclesiam Christi benemeritis, in vestri nominis claritudinem facinoribus placuisse, ipsiusque gratiam promeruisse: quam tam diu in vos ac vestros certissime accumulabit diuinum Numen, quam diu Religionis Catholicae patrocinium, quod hactenus feliciter prestitistis, in vos susceperitis, neque in vlllo eam violari, eius dignitates diminui, ab aliquo veritatis aut virtutis hoste seu Titanico gigante patiamini. Illuxit quidem nobis ab oriente Euangelij diuinum lumen: quod tamen ex omni plaga quaquauersum immania & Neptunia hominum monstra obnubilare & inficere suis erroribus satagere. cui malo profligando, voluit Deus nostro saeculo succurrere vires aureas occidentis.

*Quid dignum memorare tuis Hispania terris
Vox humana valet? primo lauat equore solem
India: tu fessos exacta luce iugales
Proluis, inque tuo respirant sidera fluctu.
Dives equis, frugum facilis, preciosa metallis,
Principibus fecunda pijs.*

Quod

Quod vero secundo in loco animo meo se offerebat, cuius motu inducebar in hanc ipsam voluntatem Dedicationis præsentis, id in nostram Angliam peculiarem vestram Charitatem mihi representabat. Enimvero a primis temporibus persecutionis Elizabethianæ, qua gravissime nostra Ecclesia fuit afflicta, ac propemodum ab illa tempestatis furia suis sedibus auulsa, non destitit *Philippi Secundi* liberalitas exultantium tam ex Clero quam ex ordine Laico, necessitatibus vndiquaque opitulari: eandem vero subinde pater vester, *Philippus Secundus*, ac vos ad hanc usque instantem horam affluenter deduxistis. Et quum erga multos ex Nostratibus eluceant egregia vestræ benignitatis indicia, tum maxime in eo apparēt, quo Duacenum Collegium, ab Avo vestro fundatum, huc usque aluistis & sustentastis: cuius vestræ pietatis ego met multos annos & testis & particeps extiti: testis modo pariter & particeps tota Anglia, quæ inde scintillam hanc fidei & Religionis Catholice, qua vtcumque hodierna die collucet, vestræ omnino debet Maiestatis munificentiae. Ac ut id huc inferam, quod in hoc genere meam personam contingit, erit quod recolam, inter alios hic in Belgio, furente quondā *Elizabetha* in Catholicos, in exilio degentes, quos *Philippus* secundus subsidij suis honorarijs fouit ac sustentauit, extitisse patres meos. Ex quibus Auus maternus, *Ioannes Storaes*, legum Doctor, in Parlamento Anglicano *Prologutor*, Nec non in hæreticam prauitatem, temporibus Reginae *Mariae*, *Inquisitor*: cum orthodoxæ fidei, tum suæ erga eundem *Philippum* obseruantie, nobile extulit monumentum, sicut suis historijs nostræ memoriæ commendarunt *Sanderus*, *Surius*, ac nonnulli alij horum temporum res commentarijs persecuti. Hic vero, postquam Regi *Philippo* iuramentum fidelitatis & subiectionis in Belgio præstitisset, Hæreticorum in Anglia fraude eo fuit adductus, uti nauem Anglicanam in littore Belgico conscenderet: quæ postea inde soluens, eum in Angliam abduxit, ubi carceres & seuas Principis iras expertus. Verum adeo ardebant odio in eum captiuum hæretici Anglicani, uti extremo supplicio conficiendum statuerint, falso criminati, quod cum *D. Ioanne Austriaco*, tunc temporis in Belgio Gubernatore, de inuadenda Anglia, & *Elizabetha* e regio solio deturbanda, tractasset. Hæc fuere, Augustissime Domine, quæ mihi animos subdidere ad ista Nomini vestro dedicandū. proinde mihi prospere satis & ad votum plenissime hoc meum consilium successisse videbitur, si tanta Maiestas, gratitudinem & officium hoc meum, in bonam partem interpretari dignata fuerit.

Vestra Maiestati addictissimus

Seruus

ODOVARDVS VVESTONVS.

BENEVOLO LECTORI.

ACRAE pariter ac Ciuilis vitæ Dogmatica Principia hoc opere me complecti instituentem, vniuersum inde hominis Christiani officium, siue illud ad terrena, siue ad cælestia referatur, eodem circumscribere, varijsque partibus constans, plenius elucidare voluisse, haud immerito, optime Lector, apud animum tuum iudicaueris. Enimvero ea ciuitatis forma hic a nobis spectanda, quæ a morum sacro candore minime secernitur: Ea vicissim Sanctitudo pertractanda, quæ ciuilis necessitudinis leges nequitiam fastidit aut auersatur. Proinde huius nostræ moralis disciplinæ idonea figura, sub muliebri specie, sese Boetii Seuerini oculis quondam obiecit, quam & ipse istis descriptam, posteritati commendauit: *Erat statura discretionis ambigua: nam nunc quidem ad communem sese hominum mensuram cohibebat; nunc pulsare cælum summi verticis cacumine videbatur. Quæ cum caput altius extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat; aspicientiumque hominum frustrabat intuitum.* Quemadmodum enim homo suæ physicæ substantiæ ingenio, ex spiritali anima, simulque concreta corporis mole coalescit: sic eiusdem munus actiuum seu morale, veluti cuiusdam Prothei, ad operandum diuersimode instructi, partim ciuile, partim sacrum, partim diuinum, partim humanum, in vnus pensæ absolutam notionem demum efflorescit. Habet enim hoc ipsius officium veluti diuini vigoris alas, quarum remigio sursum ad Deum & cœlites euolat, a contagione hac terrestri se in sublime extollat: itidem pondus quoddam retinet, cuius insita vi ad inferiora descendit. atque siue hoc siue alterum homo recte præstiterit, plurimū sane ei, alijsque vtilitatis inde accrescit. Binas hasce nostri muneris partes, Christus Dominus ad Iudæos differens, singillatim expresse visus, iuxta ac vtrisque in vnam perfectam agendi tabulam contulisse: *Date ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Quibus verbis (vt in eis notatu digna, ac in eisdem abstrusas sententias particulatim designem) imprimis obsequij vestigial Cæsari tribuendum, illo præmisit Christus Dominus, quod Deo exhibendum. hoc vero eo consilio factum: quantum id interpretari potero, propterea quod, ciuilis obedientia erga Cæsarem, propius ad naturam humanam accedat, quam erga Deum obseruantia Christiana: quippe huius norma, reuelatione supernaturali, quæ naturam prius conditam supponit, stabilitur; illius autem lex anteriori vel solius naturæ institutione proferatur. Quod porro vita ciuilis ad functiones diuinas, a Christo Domino descriptas, apte hominem præparet ac disponat, ideo iure primo loco cultum Cæsaris recensuit. Cæterum vero eisdem verbis discreuit etiam Christus Dominus, proprio veluti adhibito vtrimque characteri, ea quæ Cæsari pendenda, ab eis, quæ Deo concedenda: non quod Cæsaris iura haud sint quodque ipsius Dei peculia: cum dicat Apostolus, *Non est potestas nisi a Deo*: sed vt intelligatur, aliā & aliā originē sortiri modū penes nos colendi Cæsarem ac Deum: & vtriusque munia seorsim, ciuili scilicet consilio & diuino iussu esse hominibus mandata ac constituta. Quo vero lubentius, diligentiusque in ciuilem erga Cæsares obseruantiam mortales incumberent, ne diuinis initiati, eoque ad superiora euecti, humiliora postea ciuitatis officia fastuose aspernarentur, Principibus Deus quasi de suo delibatum quid largitus, ex cuius agnitione illos ducerent in terris pulcras ipsius imagines, & vitæ genere, præ alijs, eiusdem accuratiores imitatores. vicissim ne putarent, terrena negotia penitus a diuinis esse distracta, sæpius patefecit Deus eorum infirmitates, labilesque condiciones; quarum inspectu eisdem innotesceret, sine diuinis præsidijs, ad vitam etiam ciuilem commode ineundam, eadem non posse subsistere. Nihilosecius plurimi in pessimos errores adacti, seu in superbiam efferati, aut diuina a terrenis dirempta elatis animis suspexere, vel terrena a diuinis auulsa impie consecrati, renuerunt prorsus vitæ suæ studia amborum nexu iustituere, dupliciue eorum imperio ea contineri. In hunc errorem veteres passim impigere: nam cum plures Deos specie tenus a se colendos sibi proponerent, reuera nullum magnopere curandum eodem ostenderunt. proinde censuerunt, non vna aliqua certa via inuestigandam diuinitatem sed multiplici. *Quid interest*, dicebat Symmachus Romanus, *qua quisque prudentia verum inquirat: vno itinere non potest perueniri ad tam grande secretum.* Verum apud illos hæc multiplex inquisitio, quasi diuersis semitis alleccta, primum incidit in dubia & perplexitates: subinde hæc ad atheismum eisdem detulere. Quocirca ultra Cæsarium assertas ab ipsis diuinitates, nihil certi de diuinitate statuebant. quorum vestigijs ij postmodum insistere, qui Cæsarium voluntatibus iura omnia diuina iuxta ac humana submiserunt, eoque ritu tractandam religionem arbitrari, quo oportunius populi compendia, in prædā cederent eorum, qui illis imperitabant. atque hi ciuilia a diuinis separata esse voluerunt. Quod vero ad alterum spectat, nimirum diuinorum auulsionem a ciuilibus, non alij ferme quam Hæretici id moliri constituere: quales olim Meſſaliani, Adamitæ, Angelici, & nostro sæculo, in varias species rebellionū æstuante, Calvinistæ & Anabaptistæ: qui sub inuolucro libertatis Euangelicæ, principum dignitatibus, ciuilemque iuribus obstinatissime repugnarunt. verumtamen firmitate sua stat Christi Domini sententia: *Date ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Cuius præcepti veritatem probarunt ij omnes, quot quot in negocijs imperij ciuilibus hætenus floruerunt. inter quos veluti idæa succurrat nobis Constantinus Magnus, qui sibi in mensa & in consilijs capiendis familiares adsciuit Ecclesiæ Catholicæ Episcopos, ciuilitate iuxta ac sancte eodem imperatorios mores componens. Quippe, ait Eusebius, licet homines fuerint ipsius formæ habitu ad aspectum abiecti, ab eo tamen non eius generis existimati sunt, sed Deum ipsum, qui in eorum animis insiderat considerare visus est, illos suæ mensæ effecit participes. Illos quocumque iter capiebat, secum duxit, atque ea de re Deum, quem sancte colebant, sibi credidit fore propitium. Cum idcirco animaduertissem, qua corruptæ in nobis naturæ vitio, qua tyrannide, qua hæresi, inter morum Sanctitudinem, iuxta ac ciuitatis pulcritudinem, diuortium quoddam nostris temporibus procuratum, tum operæ precium duxi, aliquo moralis Philosophiæ argumento, vtrasque in vnum, aurea veluti Homeri catena deuincta

Boeti lib. 1.
Conf. Pros.
1.

Math. 22.

Rom. 10.

Sym. orat.
pro. vet. Rel.
Restitu.

Theodor li
4 Hist. sap.
10. August.
liz, 1. de Her

Math. 22.

Euseb. lib. 1.
vit. Const.
cap. 35.

Etas in scenam quasi orbis Christiani spectandas inducere, earumque nexum firmitate stabilem, & de-
 core venustum, omnium iudicijs commendare, eiusque studium eisdem persuadere. ut tamen, quod
 res est fatear, si animo me scribendo hoc tempore indulgendum existimassem, Metaphysicis potius
 pertractandis stilum addixissem, quippe quibus ætatem iam attribui meam, & in quibus qua priuatim
 meditando, qua publice alios docendo consenui. Cæterum communem aliorum vilitatem de me
 cuiusque æstimationi, aut vel propriæ iucunditati præferendam, fixa in animo meo viguit æsti-
 matio, non tam cogitante quid scriptioni, ingenioque meo oportuno, quam quid rerum præ-
 sentium statui compendium literarium adlaturum. ut vero inccincto, & commentariorum proprio
 dicendi genere in istis vterer, multa sane mihi id persuasere. Equidem inter alia mecum cogitavi, in v-
 niuersum debere Lectorem, non obstantibus recentiorum scriptis, classicis in vnaquaque facultate
 Auctoribus diligenter euoluendis iucumbere, quo in fontibus ipsis liquoris saporem degustet, ne dū
 solum in riuulis eundem sensu persequatur. Noli proinde confusa prolixitate illius extenta ad eos
 studia diutius auocare, solis verborum tropis, aut minime notabilium, vel triualium inculcatione
 expectationem eiusdem delidere. Quocirca in hac palæstra constitutus, haud mihi proposui ad imi-
 tandum scripturientis nostri sæculi, quos vocant *Literistas*: quibus studiū extitit, mera verba seu Græca
 seu Latina, nouo, insolentique styli apparatu vestita, ex eutere, peregrinos durioris cuiusdam elegan-
 tiæ modulos, eorum præsertim iuuenum, oculis obijcere, in quibus tenuis intelligentia vltra dictionis
 formulas haud se extendit. Quam autem caduca & vana sit horum omnis contentio, nostra hæc eadē
 ætas, quæ illos ad commentandum primum incitauit, etiam vel angusto sui tractu paulo postea patefecit:
 cui nullius Vulcani flamma nocentior, quam in non longe distantem periodum temporis decursio;
 adeo ut veluti magni in principio ipsorum impetus, subitanea facta desitione expirent: unde eorum quæ
 lecta, iam in fastidio: quæ vero non lecta, in neglectu: adeo *Saturnus* in eos, & suū *Apollinem*, se præbuit
 immanem. Enimvero humana mens nimis diuina, nimisque delicata, quo minus capiatur diu delecta-
 tione illius scripti, quod rerum ipsarum ponderibus destitutum, in verbositatem penitus gracilescit. ve-
 rum neque mihi consilium fuit, Pædotribarum more in istis disserere: quibus licet cura adsit vera mo-
 nita in medium adferre, in duobus nihilominus deficiunt. principio id quod disputant, si rei momen-
 tum spectetur, plane vulgare, & aliorum lacertis detritum. deinde nihil ex altis Philosophiæ aut The-
 ologiæ principijs eruditionis vi deducunt vel exprimunt, sed ut fragmenta cadunt sparsim omnia quæ
 ingerunt: in hoc vnum intenti, quo aliquali doctrina *Literistas* superantes, de cætero ad eorum inge-
 nia, quodam conciso & horrifono dictionis caractere, lectorum ingenijs superbe dominantur. Quo-
 rum consilijs satis, abundeque, quod se veteris æris nummularios profiteantur, etiam dum orbi delicias
 non ex floribus, sed ex solido ære promere instituunt: quod quædam Satyrice in verborum ampullas
 distendant: quod descriptioneulis aliquid vtrumque picturent: at nimirum, quod ridente *THAETRO*, mi-
 nusque eorumque verba curante, ac si non scripsissent, subito dispareant. Equidem vero eo diligenti-
 us, libentiusque me dedi in opus huiusce scripturæ, quo post veteres neminem nouerim, qui in eo tra-
 ctando versatus. Illius quidem liminares Titulos haud pauci præ se tulere nostro æuo: at si quid recte
 hac in re æstimare potero, in vestibulis solum hæserunt, ad argumenti istius adyta minime peruenientes.
 Requiro itaque Lectorem, qui doctus, qui rerum ipsarum notionibus, insolentem verborum faciem
 præteruectus, delectetur, quique hæc nostra iustraturus, id oscitanter præstare haud sibi præstituat, sed
 potius qui singula verba expendere, explicatæ sententiæ adhuc immorari apud se decreuerit. Quod eo
 vrgentius ab eo requiro, quo firmitus mihi persuasum, id repetita, aut saltem morata lectione, id in eis
 eum inuenturum, quod prima aut volatili transmisit. Historias quidem in hoc opere non penitus missas
 facio; quinimò earum vsum sæpius ingemino. Nihilominus illius iudicium probo, qui in materia mo-
 tali, argumentum ductum ab Historia, affirmavit magis esse *suauē* quam *forte*. Et quod ad humanas
 spectat, neminem credo latere, auctorum fucis eas passim vitiatas, in commendationem styli, plebisque
 admirationem, nimium exaggeratas, ne Poetas solum in hoc genere criminemur: adeo ut de earum
 multis id dici poterit, quod *Ouidius* de itinere *Vlyssis*, a nonnullis recensito, cecinit:

Adde quod illius pars maxima ficta laborum.

Decantata, ait Seneca, in omnibus Scholis fabula ista sunt.

Neque mireris velim Lector, in hoc opere, frequenti ac spisso interiectu Philosophorum simul ac Poë-
 tarum verba in medium me adducere: adeo enim uero nostra Sancta fides veritati etiam humanæ con-
 sentanea, uti, quod obseruat *S. Augustinus*, nihil præclari aspernetur, quod a Philosopho vel Poëta in
 eius sententiam disputatum. Et quod ad Poëtas attinet, Philosophiæ argumenta suæ artis elegantiss
 non modo adstruere, verum etiam exquisitissime venustare solent. Proinde habita ratione Philosophiæ
 neu aliter, a Poëtis requirenda testimonia existimaui. Philosophorum vero apud me densior copia
 redundat: inter quos *P. Annaeus Seneca*, veluti in primario loco censeri per me licebit, tametsi illius
 peculiarem quandam habendam rationem mecum cum alijs semper iudicauerim. quid autem de illo
 multi veterum senserint, Ex *A. Gellio* non grauabor indicare. De *Anneo Seneca* partim existimant, ut de
 Scriptore minime utili: cuius libros attingere nullum precium opera sit: quod oratio eius vulgaris videatur & pro-
 trita; res atque sententiæ aut inepto inanique impetu, aut leui & quasi dicaci argutia: eruditio autem vernacula &
 plebeia, nihilque ex veterū scriptis habens neque gratiæ neque dignitatis. Alij vero Elegantiæ quidem in verbis parū
 esse non inficiantur: sed & rerum quas dicat sententiam, doctrinamque ei non deesse dicunt: & in vitis morum ob-
 iurgandis seueritatem, gravitatemque non inueniunt. Ut vero paucis ac libere de illo iudicium meum hic
 prodam, id imprimis in illius scriptis deprehendo, quod alio & alio dictionis schemate eandem plane
 sententiam ita verberet, uti multæ ipsius Epistolæ vna, adeoque in vna diuersi circuitus, vna complexio
 videantur: in quo genere varietatis, ex styli ybertate felix sane & fecundus merito censeatur. Oratio

*Iustin. lib. 1.
Histor.*

*Ouid. lib. 4.
Trist. Eleg.*

*Senec. ep.
24. ad Lucil
August. lib.
1. de Doct.
Christ. cap.
1.*

*Gell. lib. 12.
cap.*

Ver.

vero ipsius tota concisa, & multiplici antithesis breuitate substricta, ad ingenij ostentū acuta quidē, salubrosa tamen, irascibilis, increpatoria, sententiarū typhis ad Stoicorū morē ampullata: & hoc nomine Borealiū ingenij amabilior quam medium situm incolentium. Proinde quod ad verborum, periodorumque rationes, emblemata, & veluti in ferro elaboratos botros, ei detrahere, mihi nequaquam animus. Quod vero attinet ad vnitatem thematis, in vna epistola, aut disputatione ab eo instituta, plane fracta omnis illius disertatio, ita vt vel vnius paginæ ambitu plura, eaque disparata sæpius proponat & optimis sententijs, absque deductu tamen a principijs Philosophicis, vel contextu, seorsim quasi multa admoneat. Cæterum si de re ipsa quærat, facile quis perceperit, verum esse, quod de illo aliquot veterum apud *Gellium* iudicarunt: nimirum eum plane iacere, vulgarium quippe & vel idiotarum conceptionibus opportunum. In qua censura quilibet se confirmabit, postquam vel accuratissima ipsius dicta Stoicorū phaleris denudarit, & simplici dumtaxat eloquio id expreſſerit, quod ipse ornatus suo ritu, literis includendo turbinauit. Stetit itaque apud me sententia definire, *Plutarchum* Scriptoris Moralis munus plene absoluisse, quippe qui & historias Philosophia stabilierit, & Philosophiam historiis illustrarit. Denique hoc vno te informatum cupio, optime Lector, me in quatuor prioribus libris, Civilis & sacræ vitæ Principia haud absolute in vniuersum aut ex genere ipso discutere, sed ea via ac methodo solum, quo postea instructior accederem ad quinti institutum; conficerem scilicet, Protestantum dogmata & ritus, sub fascinatione prætensi luminis Euangelici, sub ficticio peplo amplificandi beneficium Crucis Christi, sub impia simulatione reformatæ religionis, vniuersa momenta ad ciuilitatem, & Sanctimoniam vitæ conferentia, qua barbarie, qua impuritate subuertere; quo tandem ipsi prodromi, per ruinas vbique morum & fidei, suo Antichristo viam muniant, ipsius hypocrysim, ipsius confusionem Babylonicam, ipsius immanitatem plus quam tragicam, in hoc orbis Christiani theatro præluant. Quam ergo felices interim nos, marris Ecclesiæ Catholicæ & Romanæ complexu muniti, qui eam doctrinam ab eius vberibus insugimus, eam vitæ normam ab eius imperio accipimus, quæ actionis, Sanctitati & ciuilitati consentiunt, tantaque animorum simul ac corporum bona in nobis sustentant! Contra, quam infelices Protestantes, qui eisdem gressibus, quibus a nobis digredi volunt, ad Antichristum, ad infidelitatem, ad rationes viuendi plane barbaricas in cunctis se recipiunt!

A P P R O B A T I O

T*heatrum hoc vitæ Sacræ ac Civilis quinque libris absolutum ab O-*
douardo Westono Londinensi. S. Theologia Doctore eximio & in
Collegio Anglicano Duaci olim Professore, nunc insignis Ecclesiæ Colle-
giatæ Diuæ Virginis Mariæ Brugensis Canonico dignissimo, a diligente
eiusdem perlectione iudico, nihil continere orthodoxæ fidei ac morum in-
tegritati aduersum: sed refertum esse varia doctrina, spirare pietatem, re-
ligionemque: imo esse necessarium omnibus Reipub. clauum tenentibus,
qui in officio suo præstando, singulari instructione & iuuari & recte dirigi
cupiunt: quin & præsentissimum esse antidotum eliminandis Pseudopo-
liticorum impietatibus. Quare raræ utilitati tam populi Christiani, quam
Typographorum ingenti emolumento, lucem publicam videre meretur.
Actum in Palatio Episcopali Brugensi. 1624.

Arnoldus van Mechelen Archidiaconus Brugensis.

Summa Priuilegij.

P*HILIPPVS D.G. Hispaniarum & Indiarum Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ,*
Brabantia, &c. Diplomate suo sanxit, ne quis librum, qui inscribitur, THEATRVM Vitæ Civilis
ac Sacræ: sive de Moribus Reipub. Christianæ Commentaria, Auctore Reuerendo Domino, ODO-
VARDO WESTONO LONDINENSI, S.T.D. Citra voluntatem & consensum GVILIELMI
de NEVE, Typographi Brugensis Iurati imprimat, aut alibi impressum, in suas ditiones impor-
tet venalemue habeat. Qui secus saxis confiscatione Librorum, & graui poena mulctabitur, vt la-
tius patet in literis datis Bruxellæ Anno 1626. die

Signatum

1

DE MORIBVS REIPUBLICAE CHRISTIANÆ COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

*Quenam Ciuitatis notio, & quæ in vniuersum
eius officia.*

DE Vitæ ciuilibis, simul ac sacræ actionibus, Deo adiuuante, disputaturi, non proponimus nobis illud argumentum pertractandum, quod de singulis ciuium tractibus constituendis, de particularibus eorumdem officijs explicandis, de legibus, Moribus, præceptis, artificijs describendis, de rationibus enarrandis, quibus suos fines oportune consequantur, pericula præcaueant, infestaque amoliantur, definit: De quibus pertractat, *Pragmaticorum*, seu Stoicorum ex sententia *Aristonis*, solummodo, haud Doctorum institutum videatur: sed in hoc tantum de *Theologorum* ac Philosophorum nostrorum more operam ponere studuimus, vt in vniuersum ostendamus, quænam sint vtriusque vitæ generalia principia, ex quibus idonea monita quo ad mores, deducantur: qualiter pariter istis contraria capita, siue ex errore, siue ex libidine nata, quæ sacræ ac ciuilibis vitæ functionibus aduersentur. Cum enim, quantum ad vitam ciuilem, plurima fieri nostri sæculi infelicitas ostendit, quæ vel ex ipsis vitæ ciuilibis axiomatibus recte perceptis facillimè possint redargui, tum operæ pretium duximus, hæc ipsa axiomata recensere ac discutere, vt ad honestatis sanctimoniamque normas, nonnullorum Consuetudines ab illis haud parum deflectentes, emendentur & corrigantur. Harum rerum ea *dogmatica* principia appello, quæ a nemine, rationis luce collustrato, negari possunt, sed ita sua innata veritate inclarescunt, vt ab omnibus planè admittantur. quocirca ex eis deductæ conclusiones ad persuadendū efficacissimæ erunt, adeoque ad inducendum etiam eos in sententiam veritatis, qui vel athei, vel hæretici, in vitæ institutione ab ea declinare secum obstinarunt.

2. Duo idcirco in hac ciuilitate, de qua pertractamus, considerata; id videlicet, quod in illa *Debitum* quoddam, seu eiusdem *Actus primus*, virtute quadam habituali reliqua in se completens: alterum, quod ipsius operatio, functio vel *Actus secundus* nuncupari solet. Etenim aliud est, quod Princeps, siue magistratum gerens vi inaugurationis Populo ipsis commissio debent, aliud, quod ipso munere exequuntur: quemadmodum Ciuium respectu aliud est quod ra-

tione sui status superioribus debent, aliud quod mandata Superiorum perficientes, ipso opere absoluunt. Et quidem prænotandum, vtraque hæc primam causam ac sui fundamentum obtinere in hominū multitudine, non quidem quomodo-
dolibet confluyente, sed communi quodam iure in vnum finem publicum per certas socialis vitæ necessitudines ex condito procurandum, coalescente. Cum enim hominum multitudo, cuius proprietas quædā est Ciuitas, conuenire non poterit ad efferendum bonū, quod totius communitatis, nisi prius dispersita fuerit in eos, qui imperant, & in alios, qui imperantibus sese vltro tradiderunt, & mox ex vtriusque componatur, liquet omnino, ius hoc ciuile, de quo inquirimus, principatu, subiectioneque, aptè & idoneè ad inuicem relatis ac confertis, constare: quod *Cicero*, *Platonem* & *Aristotelem* sequutus, Texturæ similitudine egregiè declarauit, illustrauitque.

3. Hæc autem officiorum debita non eodē modo propagantur, sed diuersimodè pariter iuxta principia, ratione suarum qualitatū discrepantia, ab eis deriuantur. Debita priora ac posteriora, generaliora, itidem & minus generalia, maiora ac minora. Quædam itaque oriuntur a vi solius naturæ in vnoquoque hominum existentis, quale illud debitū, quo homo tenetur, Deum cum agnoscere, tum amare & colere: quo obligatur vitam fideliter seruare, efficere, vt in suis actionibus appetitus à ratione recta gubernetur, non contra vt parentibus ac proli pietas exhibeatur. quæ Debita originalia & latissima, dici poterunt, alia ortum ducunt ab alterius summa ac simplici voluntate: vt pote quorum vi incumbit homini, Dei positiuis mandatis se obsequentem reddere: qualia in Iudæis, Dei legem accipientibus, erant conspicua. Nonnulla proueniunt ex mutuo inter homines consensu: veluti debitum diligendi vxorem quam quis liberè delegit: obtemperandi Principi cui quis se submisit; soluendi id alteri quod promisit, quod initæ amicitie iure alicui debet. Porro haud pauca ciuium respectu emanant a causa ac fortuna, Dei licet prouidentia constitutis. hoc pacto fortuito incidens in thesaurum, in officio habet, illo vti ex ratione iustitiæ & virtutis: ex improviso aliquò delatus, humaniter cum eis conuersari tenetur, in quos inciderit. Postremo aliqua debita ex horum, veluti elementorum, multiplici combinatione ducuntur, vt facile fuerit particularia expendenti animaduertere.

4. Munus verò ipsum, seu actus secundus ciuilitatis,

Cicer. l. 1.
off. Seneca.
Ep. 4 ad Luc.
c. 19.
Muret. ibid.

Arist. 1. Pol.
cap. 2.

Cicer. l. 1. de
fin. S. Thō.
2. 2. q. 26
art. 1. 2.

Cicer. l. 1.
De legib.

Cicer. l. 1.
off.

Arist. lib. 3.
Pol. Cap. 3.
Plato l. 2. de
leg.

utilitatis, iusta ex parte imperantium, agendorum, omittendorumque; præscriptio, idque ex perfecta eorumdem cognitione ac notitia practica, ut docet *Aristoteles*: atque ex parte eorum, qui in aliorum ditione concedere sponte voluerunt, prompta ex voluntate parædi, ut notat *Plato*, observantia: utrimque in bonum commune omnibus consilij, absque violentia & fraude, tendentibus. Finis verò, qui istis officiis comparandus, primò cernitur in virtute tam intellectuâli, quam morali: deinde in bonis corporis, ac fortunæ: demum in conuictus suauitate, ex mutuo inter ciues gratificandi studio, tanquam fauo, expressa. quibus omnibus a Ciuitate constitutis, ut canit elegantissimus Poeta,

Virg.
Æncid. 1.

Diræ ferro & compagibus arctis
Clauduntur Belli portæ: furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremit horridus ore cruento.

Boter. l. 1.
de Regno.

5. Atque ex istis facile assequi fuerit, quid Status ciuilis, & quid Ratio status, ut vulgus loqui iam assuevit; quod *Boterus* rectè obseruauit. Status enim ex illis iuribus constat, quibus magistratus, & subditi in vnum corpus harmoniacum deuinciuntur, dictaque debita primitus contraxerunt. Ratio autem status, optimam Methodum practicam cum imperando tum obsequendo, ad conseruandum ampliandumque illum statum significat. quamobrem huius laus, bonitas, admissioque, simul ac eiusdem vituperium & inciuilis malignitas, dependent ab alterius conditione: si enim Status ipse fuerit iniquus; quippe naturæ, iuri diuino, aut Ecclesiastico contrarius, ratio itidem talis Status iniqua erit: neque scelus aliquod est, ut affirmat *Aristoteles*, quod in se non coercebit. Sin probus & iustus, tunc veræ rationes status, ad illum consequentes, & ab eo prouenientes, probæ, ciuiles, iustæque meritò æstimabuntur. Ex hoc capite rationes Status, quæ oriuntur a qualitate imperij voluptuosi, quale illud *Sardanapali*, non sunt absolutè ciuiles, aut politicæ: quia talis non est status ipse, ex quo deriuantur: idem affirmandum de rationibus status concomitantibus imperium irascibile, imperium despoticum, seu barbarum; itidem imperium, cuius basis & fundamentum falsa aliqua religio: eo quod huiusmodi imperia a morum ciuitate deficiant. quocirca est quod mutantur hæc imperia, seu status, ex quo postea rationes status, ad illa pertinentes, extinguantur. neque horum imperiorum status rationes laudandæ, nisi fortassis eo modo, quo illius ingenium æstimandum, quod artificiosè sophisma aliquod contra impugnatores, ut notat *Plato*, instruit aut defendit.

Plato l. de
Regno.
vlpia. de
Iur.
S. Thom. 2.
2. q. 67. art. 2.
Aragon.
ibid.
Molin.
Tract. 1. de
Iust. et Iur.
disp. 2.

6. Hoc fermè modo iurisperiti ac Theologi discrepantiam ponunt inter Ius *δικαιοσύνη* & Iustitiam; quod nempe ius sit ipsamet res in se æqua, siue vi naturæ, siue legis positivæ iussu: talis fuerit: ipsum etiam officium habituale, vel potestas ad aliquid legitime agendum, ius appellatur, ut recolit *Molina*; Iustitia verò sit virtus, quæ suo munere actuali circa eiusmodi ius, tanquam obiectum, occupatur: Quocirca sicut secundum quandam causam, seu originis prioritatem, Ius ipsam Iustitiam antecedit, ita

Statu primò constituto in republica, Rationes Status illum mox consequuntur. quod in liræ fidibus symbolicè adumbrari videmus; nam sicut primò ad concentum harmoniacum reductæ, subinde sonum edunt musicum, sic in ciuitate, statu ipse iam efformato, Rationes postea status per leges, consuetudinesque stabilitæ, & ad illum rectè administrandum ordinatæ, decernuntur.

7. Supposita itaque bonitate status, ut *Rationes status*, pariter habeantur bonæ, duo requiruntur. Primò ad hoc postulatur, ut *Rationes status* proportionè contineant commodorum seu vtilium ad illum statum. Sine qua, tametsi alias honestæ *Rationes tamè status* minimè censendæ, sed nomine tenus duntaxat tales iudicandæ. Deinde requiritur, ut eiusmodi *Rationes status* in se ipsis ac proprijs speciebus nihil implicent contra virtutem, aut bonum commune illius status; quinimo in se spectatæ, probæ potius sint, saltem indifferentes, vel legitime. Ex cuius defectu, *Rationes status* non subsistunt, aut *Rationes status* aliter nuncupandæ, quam ex Sophismate pseudo politico. Hoc pacto apud Turcas è medio tollere immeritos primogeniti Fratres, licet proportionè quamdam in se complectatur medij, conducentis ad monarchiæ conseruationem, nihilominus cum id repugnet naturali pietati, vera *Ratio status* haud ducendum. Omnium verò absurdissimæ illæ *Rationes status* reputandæ, quæ neque in seipsis honestæ, neque vi proportionis dictæ ad amissum status ipsius accommodatæ. Cuius rei cum multa exēpla, tum id manifestè liquet in auxilijs & fauoribus, qui hæreticis, ab aliquibus Principibus Catholicis interdum concedi solent, quo alijs principibus, & eorum magnitudini quoquo modo incommodent. præterquam enim quod hoc malum sit, nepe tam diuino quam Ecclesiastico iuri contrarium, Principi etiam id peragenti plurimum officit; bonorum ut pote in se odia concitando, ac in propria Ditione religionis vim debilitando. quorum damna vel in ratione status, nunquam utilitate aliqua satis compensabit eiusmodi arte impietatis ad tempus elaborata æmulatio; concussa enim & imminuta religione, statim omnis politicæ instructa firmitudo dissoluetur.

8. Qui hoc ritu *status Rationes* instituunt, mihi persimiles videtur eis iratis, qui vindictæ nobili genere relicto, adeunt *Medeam* aliquam maleficam, qui eius fædis artibus perniciēs lædentibus creetur. Et quidem ex duobus veluti fontibus dimanat huiusmodi *Ratio status*; nempe ex atheismo, vel animi quadam muliebri impotentia. quam pronus in eam atheismus, satis liquet; cuius quippe est, *Rationes* quasuis status religioni in vniuersum anteponeere. sin verò ille morbus atheismi in auctoribus istius *Rationis status* non reperiatur, tum in illum finem succurret in ipsis quadam muliebris impotentia; citius enim mulieres in facinosum modum vindictæ exercendæ, æstu commoti animi rapiuntur, quam viri, quorum est haud aliter quam generosis consilij rivalitatem suam prodere & instaurare. re enim vera qui inimicitia ergo in alios, suppetias

tias belli hæreticis impertiuntur, eodem dæmonem, eorum principem adeunt, & inducunt ut vel eo initigante, armati ipsius milites, exitiales & funesti existant eis, quos odio prosequuntur: quod certè factu scèdissimum, & cum Stige hic in terris turpissimum commercium meritò indicetur.

Horat. Epod. 5. *Nox & Diana, quæ silentium regis,
Arcana quum sunt sacra,
Nunc nunc adeste; nunc in hostiles Domos
Iram atque Numen vertite.*

9. Cæterum verò, ut iam ad magis particu-
ria descendamus, cum quò ad eos, qui præ-
sunt, tum quo ad alios, qui mandata ca-
pessunt, iuxta triplicem animæ facultatem, a
Philosophis pertractatam; nempe *Rationalem*,
Concupiscibilem, & *Irascibilem*, in vtrisque
tres ciuitatis partes requirendas assignare pos-
sumus. Imprimis, in Ciuibus mens vera Dei
cognitione, *Sapientiaque* imbuenda. deinde
percipere illis incumbit, quam sit egregium,
iustis mediis Bonum commune excitare, au-
gere ac conseruare. Ad Principem verò ultra
hæc spectabit, intelligere, se a Deo ad imperi-
um sublimatum, ut omnium virtutum, suo-
rum respectu, ipse esset *idea*, Prototypus, agen-
diquè in cunctis exemplar. Denique postea-
quam idonea scientia Ciues informati fuerint,
Rationalis officii munus in eis erit, voluntatis
proposito directo statuere, quid ex decoro, ho-
nestoque in singulis operandum, idque tam
pertinaciter, uti sibi proponant, neutiquam
passuros, vilo timore, vel cupiditate præuali-
turis, se a tam sancto instituto fore diuellendos.
Quò ad eam autem vim, quæ in ipsis Concupi-
scibilis, conari debebunt, ut ea, disciplina
quadam coercita, brutis careat voluptati-
bus; tota autem virtutum amore, beneuolen-
tiæ mutuo studio accendatur, eisq; admissis, te-
nere scat. Subinde in eisdem ciuibus energia ira-
scibilis, acris, excitaque esse oportet ad defen-
dendum Rempublicam, ad repellendum iniu-
rias, ad opem ferendum afflictis; ita nihilomi-
nus humanitate hæc ipsa temperanda, ut
numquam insolecat, incrudescat numquam.
Huiusmodi autem facilitas, cum in omnibus,
tum præsertim in persona ipsius Principis op-
tanda; est enim veræ nobilitatis nota, effectus-
que, ut ait *Cassiodorus*, adeoque Dei ipsius sum-
ma quædam ab homine imitatio.

Arist. 4. Ethic. cap. 3. *Sis Pius in primis: nam cum vincamur in omni
Claudian. Munere, sola Deos æquat Clementia nobis.*
Panegy. Et ideo inquit *S. Augustin.* post *Homerum*, ac
in 4. consul. *Philonem Iudæum*, *Priores iusti, non Reges, sed Pa-*
Honor. *stores ouium fuerunt, & appellati sunt.* A quo animi
Homer. affectu Principes degenerantes, in immanes ty-
Isaiad. 1. rannos ac lupos eo exasperantur; & ab eodem
Phil. lib. de Ciues pariter deficientes, in bruta commutan-
S. Ioseph. tur; Erras, inquit *Seneca*, si istorum, qui tibi occurrunt,
S. Augustin. lib. 19. Ciuitatibus credas, hominū effigies habet, animos ferarū.
cap. 15. & 5. 10. Et quidem in istiusmodi mansuetudinis
Senec. cultu decus vrbauitatis vel maximè suspicimus,
Epist. 103. & admiramur; & ad hoc, naturam, societates
Plin. in hominum primum instituentem, credibile est
Panegy. intendisse, quo Ciuitatis ambitu, legum vfu,
Traian. commercioque, ferreum illum partis irascibi-

lis rigorem Ciues in se lenirent, sensum verò, & succum humanitatis altius imbiberent: hinc enim dulcis conuictus, facilia ac iucunda vitæ negocia, societates, coitionesque amabiles; om-
nium denique Ciuium ad præclara facinora patrandam concordem vnitæque voluntates pro-
pagantur. Iucundum sanè, pariterque acerrimus stimulus ad benè merendum de republi-
ca, quando Ciues hac emolliti affectione, de alterius bonis, diuitiarum quippe, potentia, famæ, honorisque, perinde ac de propriis inge-
nue lætantur: quando ritu, ac cœrimonia hono-
rifica, inuicem applaudunt & gratulantur, quando aliorum virtutibus debitum vectigal, hoc modo in cultū proni, vicissim rependunt.

11. Vim hanc Ciuitatis ad emolliendum ci-
uium animos, appositè significarunt *Matris* Deorum symbolo *Lucretius*, *Ouidius*, *Herodianus*, *Macrobius*, *Arnobius*, alique. hanc utpote *Re-*
ginam, curru vectam, & a binis leonibus trac-
tam, proposuerunt: in cuius apparatu inspecto-
res, potestatem ciuilem disciplinæ descriptam in-
tuerentur. quæ deorum Mater: non *Phrygius* lapis, aut terra fuit, sed multitudo hominum
Ciuis, quæ deos, hoc est homines excellenti
virtute præditos eduxit.

*Hanc veteres Graium docti cecinere Poetæ,
Sublimin in Curru biugos agitare leones.*

Signum interpretatur *Ouidius*, quod homines
aliquando, quasi leones ab ingenio feri & soli-
uagi ex superbia, ciuitatis nihilominus subacti
virtute, benigni, socialesque denuo euaserint.

Cur huic genus acre leonum

Præbeat insolitas ad iuga curua iugas?

Desierat, cepit feritas, mollita per illam

Creditur, id curru testificata suo est.

Non ergo instituta vita ciuile, ut homines ex
imperio, diuitijs, sanguinis claritate insolecant,
ut alios aspernentur, ut illos durius tractent, sed
ut inter se conciliata & accensa charitate, omnè
ingenij duritiem fastumque exuant, ad Cauca-
sos, ad siluas ac deserta loca hæc remittat, a qui-
bus, ad consortium se recepere. Summam hanc
vitæ Ciuis visus *Christus Dominus* assignasse,
quando, teste *S. Paulo*, dixit: *Beatius dare, quam*
accipere. Dantis munus proficitur bonus ciuis,
& ideo amantis officium præ se fert: cuius est
dare, & dulci fluxu, a se deducto, conciuibus
benefacere. Cum itaq; ciuem dico, amantem
dico, suauem hominē nomino, & aliquam partē
seu cellulam quandam designo illius faui, quæ
reipublicæ ambitus complectitur. Vnde autem
officium hoc, simulque beneficium vitæ ciuilem
prouenerint, iam proximè disquirendum.

CAP. V. II.

Quenam origo Ciuitatis extiterit.

Ac in re non perinde anxie labo-
rādum, ac plerisque contingit, dū
mundi ortum, vel Nili fontes cu-
riosius perscrutatur; etenim *Phi-*
losophorum, *Theologorumque*
definita ac conclamata sententia, totū ciuile ne-
gociū humanarū cōsensionū delectu ab origine
constetisse. *Plato*, & *Aristoteles* disertè pronun-
ciarunt,

A 2

nece

Lucrēt. li. 2.
Ouid. lib. 4.
Eustor Hæ-
rodiam. li. 4.
Macrobi. l. 1.
Satur. ca. 21.
Arnob. lib. 3.
conf. Gent.

Ouid. 4.
Metam.
Virg. Aeneas.
10. 250.

Ouid. 4. fast.

A 2.

Lucan. l. 10.
Senec. lib. 4.
Nat. quæst.
cap. 2.
Plato dial.
de Repub.

Arist. lib. 1.
Pol. cap. 2.

Plin. in
Panegyrt.
Traian.

Lactan. 1.
de opif. c. 4.
Aegid. Rom.
Tract. de
Donat. Ec-
clesiar.

Basilora 21
Origen 1. 4.
Cont Cel-
sum. Basil. li.
Reg. rule
dup. Resp.
ad Inter. 7.

Lactan. 1. 2
Instit.

necessitatem, indigentiamque, induxisse pri-
mum homines in studium ciuitatis, *Quando-*
quidem, inquit Plato nullus nostrum ex seipso suf-
ficiens, sed multorum indiget, impertiunt vicissim
sua, & aliena vicissim accipiunt, condonari sibi
hanc vicissitudinem existimantes. Plinius quoque
secundus in eandem sententiam explicatè disse-
rit. Lactantius verò ita scribit: Ergo animal com-
mune, & consors esse debemus, ut nos nimirum præ-
stantis accipiendisque auxiliis muniamur. Rectè
idcirco adnotauit Aegidius Romanus, plura esse
ciuilis vitæ inuenienda commoda in familia,
quam in solitudine, plura in vico quam in fa-
milia: plura in ciuitate quam in vico: plura de-
nique in Regno, quam in ciuitate. optimè au-
tem hæc intulit S. Basilus: Cum autem nemo
satis esse possit, ut suo Marte id quod decens & vtile
sit, inueniat, ideo summis beneficiis complectens nos
Deus, Consultores & Dominos subinde dat nobis.
2. Hanc necessitatem, naturæ humanæ ideo
inseuit Deus, ut eius sensu inducerentur homi-
nes in normas legesque vitæ Ciuilis. Proinde
homo, ut se debitè tam quo ad animam, quam
corpus perficiat, ac in optimo statu collocet,
indiget pluribus quam bruta, ac inter ipsa
bruta, ut aduertit Lactantius, fortiora sunt soli-
uaga: quippe non indigentia aliorum operæ,
sed sibiipsis sufficientia; cum minus fortia & ti-
mida sociatim degant, & aliorum adiumen-
ta mutuo requirant. Necessitas verò, quæ ho-
minis condicionem contingit, a multis causis
propagatur. Principio oritur ex qualitate natu-
ræ, ut retulimus: cui modo accessit multiplex
calamitas ex peccato originali. Deinde homi-
num malitia, ac in hominem brutorum rebel-
lio, haud paruam constituunt vim necessitatis
& indigentiae humanæ: soli quoque sterilitas &
locorū incommoditates dum homini ad bene
commodeque viuendū difficultates adferunt,
cum reddunt in plerisque indigentem. quamo-
brem videmus, eas gentes in studio Ciuitatis
esse acriores, qui eiusmodi Cæli ac soli aduer-
sitatibus laboriosius oblectantur: quærun enim
diligentius ex consortio contra eas subsidia.
quale incitamentum eis non adest, qui terræ &
aëris bonis absque sua industria abunde veluti
feriati perfruuntur.

Arist. lib. 1.
Pol. cap. 2.

Plato dial.
4, de legib.

3. Agnita hac ab humano genere indigen-
tia, eidem, Dei munere interueniente, inserta
flagrat ingens cupido, societates incundi, ac
consortia frequentandi: Cumque in eum fi-
nem solus homo inter animantes facultate ser-
mocinandi sit instructus, vti loqui ac differere
familiariter vehementer desiderat, tum appe-
ritu congregiendi cum aliis, illosque alloquen-
di, mirabiliter inardescit. Proinde rectè asse-
ruit, Aristoteles, hominis natura perspecta, cum
magis quam apes, aut aliud quoduis animal
esse socialem, & conuictus appetentem. Imò
Plato in unoquoque homine, particulatim
sumpto, deprehendit certa, quædam semina,
& quasi præludia congressus ciuilis: etenim in
illo animaduertit, rationem, tanquam princi-
pis simulacrum, vim concupiscendi, perinde ac
turbam opificum: irascendi facultatem, velu-
ti aciem militum imperium armis muniendiū;

quod & Marcius Ficinus quoque adnotauit. Marcil. Fi-
ci. Prohem.
ad 4. dial.
Toto ergo Naturæ pondere, ut ex ciuili socie-
tate, quoad animæ, corporis, ac fortunæ bona,
homo aliquid lucretur, propendit in studium
conuictus & vrbauitatis. Auibus familiaris lo-
cus, quem appetunt, aer, brutis terra, pisci-
bus aqua: sic hominibus ciuitates.

4. Cum autem variæ existant species isto-
rum, conuentuum, ut pote in familia, in vico,
in oppido, in ciuitate, tum quod ad natu-
ram alij aliis priores, & gradu quodam re-
liquis magis necessaria. Prima, ac naturæ ip-
si vicinissima, cernitur in familia, in qua
maritus & vxor, parentes ac liberi, do-
minus & seruus, simul viuunt. Quod verò
hac sola specie non sit definienda humanæ ci-
uilitatis extrema appetentia, in ea ipsa fami-
lia elucere voluit Deus formam quandam
reipublicæ, ut ea ab homine inspecta, vltius
illum duceret in cupiditatem perfectioris Ci-
uilitatis. de qua re Aristoteles, posteaquam
asseruisset, humano generi magis necessa-
rium familiam, quam Ciuitatem; quippe quod,
quo ad omnia animantia, cum quibus homo
quantum ad id quod vniuersale, conuenit,
communissima sit sobolis procreatio, ita dis-
seruit: Patris erga filios societatis figuram regni
habet: quippe cum patri cura filiorum sit. Vnde
etiam Homerus Iouem Patrem appellat, eo quod
regnum paternum imperium esse debet. At apud
Persas patris imperium tyrannicum, qui ut seruis,
suis filiis vtuntur. Tyrannicum item est heri erga ser-
uos: in eo enim, quod vtile est hero, agitur. Sed
hoc esse rectum videtur, Persicum illud prauum
atque errans; eorum enim qui sunt diuersi, diuer-
sa quoque imperia sunt. Viri & vxoris optima-
tum potestati simile apparet. Si omnium Dominus
esse velit vir, in paucipotentiam delabatur. Fra-
trum autem societas Centipotentia similis est. Po-
puli quoque potentia in ijs maxime consultationibus
apparet, quæ sine Domino sunt. In istis quidem
initiiis, ac primis coitionibus, semina quæ-
dam, iuxta ac incentiua, vltioris Ciuitatis
contemplamur, eisque ad quid perfectius,
natura duce, gradatim incitatur. Sanctus Chri-
stomus quoque hoc ipsum luculenter ad-
struxit. Est ergo, inquit, loco Regis maritus: præ-
fecti, aut legati, vxor. Tertium autem imperandi
locum sortiti sunt filij. Deinde quartum imperium
est seruorum. Quod verò familia in se retineat
formam quandam Ciuitatis, seu Reipublicæ,
ex eo liquet, quod in societate hominum Ci-
uilitate coalita duo spectanda: scilicet commu-
ne aliquod bonum, ad plures in ea relatum;
iuxta ac potestas de eodem bono constituendi
disponendique: quorum vtraque in familia
reperiuntur. Bonum commune illud in fami-
lia dicitur, quod ad omnes familiares spectat,
& in quo singuli partem sibi vendicant. Pote-
stas, quæ de illo ex auctoritate decernit, spe-
ctabilis in Marito, & Vxore, idque naturæ
ipsius institutione: nihil ergò deest, quo mi-
nus familia, Reipublicæ, aut Ciuitatis vul-
tum aliquadantenus referat ac repræsentet.

5. Cum idcirco vel natura volente, ho-
mines in familias coaluissent, subinde edocti,
excellenti-

Arist. lib. 8.
Ethic. c. 2.

Christosto-
Homil. 34.
in 1. ad cor.

excellentiorem formam societatis & regiminis
 superesse, eiusque percepta pulcritudine ac uti-
 litate deliniti, siue ut ferarum iniurias,
 defugerent (quod *Lucretio* placuit asserere) siue
 quod verius, ut tam animi, quam corporis,
 Bonis vberius ornarentur, a paruis istis in agris
 filuis, ac montibus associationibus ad vicos, ad
 opida, demum ad ciuitates, respublicas, &
 regna colenda processerunt: idque eadem
 natura continenter eos suadente & instigante.
 Vnde concludit *Aristoteles*: Ex quibus perspi-
 cuum est, in eis, quæ a natura orta sunt, esse Ciui-
 tatem, hominemque animal esse aptum ad cætus, ad
 concilia, ad Ciuitates. Cuius in eadem interpre-
 tatus *Doctor Angelicus*, sic loquitur: Patet,
 quod regimen Regis super Ciuitatem vel gentem,
 processit a regimine antiquiori in Domo, vel vico.
 Primus itaque gradus Ciuitatis, ut idem re-
 fert *Aristoteles*, incepit a conditis ciuitatibus:
 vnde in eis habitantes Ciuiles principio nuncu-
 pati: qui autem in agris, filuis, aut Montibus,
 vicatim, vel opidatim debebant, agrestes, sil-
 uestresue vocati. Quibus ciuitatibus Rex ali-
 quis Monarchia ab initio præfuit, suusque vni-
 cuique, ut idem Narrat *Aristoteles*. Primo sub
 Regibus ciuitatis erant. Idem testantur *Dionysius*,
Plutharchus, & *Philo*. Quid vero tanquam
 finem natura in hominibus, hoc ritu in Ciui-
 tates coeuntibus, prestituerit, ita declarat,
 postquam discrepantiam assignasset inter Si-
 mul Viuere, & bene viuere: Bene igitur agendi
 gratia ponendum est, esse ciuilem societatem, non
 autem gratia simul viuendi. Si ergo vite Ciuilis
 finis sit bene viuere, neque bene viuere con-
 tingat absque virtute tam Intellectuali quam
 Morali, consequens, Naturam humanam, cui
 illarum virtutum diuinitus immixta semina,
 ad constituendas Ciuitates, ad regna, & im-
 peria excitanda, Mortales earum causis precipue
 instigasse.
 6. Postquam itaque homines per familias
 dispersi, hæc bona animis percepissent, ac de-
 libassent, illico inclinabantur non solum pro-
 pensione habituali, verum insuper actu expresso
 desiderii, ad conueniendum cum aliis, ad
 sermocinandum cum eisdem, demum ad ap-
 petendum & accipiendum ab eis beneficia,
 ac vicissim gratificandum benefactoribus, mo-
 uebantur. Vi cuius, quando semel conuenis-
 sent, incenso inter eos amore, & studio hono-
 res deferendi flagrante, incepere de Regi-
 mine, ac eius forma, de charitate in omnes
 mortales, ut ait *Cicero*, apud se deliberare ac
 demum definire: semper in hoc prospectan-
 tes, non ut tam simul viverent, quam ut ex
 iure sociali bene viverent; hoc est, ut sapien-
 ter, pie iuste, secure, diu, ac suauiter vitam
 instituerent. Cui inclinationi, a natura homi-
 nibus in certum finem boni attributæ, in eis-
 dem respondit facultas Media comparandi,
 quibus optatum finem melius consequantur,
 ut rectè *S. Thomas*, & *Caietanus* inde intulerunt.
 Quod ergo eis non fuerit satis, pecorum ritu
 in Vnum cœtum pastus causa confluxisse,
 quinimo ipsis votum esset, optime ad Dei,
 simul ac naturæ præscriptum viuere: vide-

rentque pariter, absque regimine, ac lege iu-
 stitiæ, confusa multitudine, cæca & impe-
 tuosa eiusdem malitia solum restantibus, fuisse
 ipsis consultius, per familias in montibus, ac
 filuis dispersim, sicut prius, egisse, eo pote-
 statem apud se agnouere imperium constituē-
 di, quo minus ab optabili fine, adeoque ante
 oculos ipsorum iam posito, turpiter ac cum
 sensu doloris deficerent vel aberrarent. Et
 quidem in hoc consilio nullum diuinum Ius
 ex sacris litteris, aut aliunde illis constet,
 quod amplam in ipsis quo ad hunc finem po-
 testatem coaceret: quasi Deus ipsis modum
 propalasset externo aliquo signo, quem om-
 nes obseruare debuissent. quantum autem
 ad legem naturæ, decretam in eiusdem naturæ
 visceribus, non aliud deprehendere, quam
 quod in familiarum conditione, & coha-
 bitatione, ipsis innotuerat. proinde quo ad
 Ciuitatum, Regnorum, Imperiorumque
 iura ac formas decernenda, liberi omnino
 erant ac soluti: ita ut ab ipsorum consensio-
 nibus illa species regiminis futura, in quam
 vnanimi, aut plurium sententia, conspirare ipsis
 placuisset. Nam si hac in re ius aliquod diuinum
 præualuisset, ubique tunc locorum iste, vel al-
 ter modus gubernationis, definitè viguisset:
 ut pote *Monarchia*: cui illæ gentes repugnassent,
 cum graui etiam suo scelere, qui, *Aristocratiam*,
 vel *Democratiam* condidissent: quod nullo pa-
 cto existimandum. quantum ad legem naturæ,
 eodem modo cogitandum, certam nempe ali-
 quam normam regiminis ab ea sola haud fuisse
 decretam, si in ista re imperitasset: pariter neq;
 eiusdem nudo iussu, hos liberos, illos seruos, hos
 dominos, illos subditos, in lucem emeris-
 se: aliter enim opinari, a cōmuni mortaliū sensu ali-
 enum videatur.

7. Quamobrem hæc ipsa multitudo Agrestium,
 et opidanorum, in vnum cœtum coalita, veluti
 femina fuit, facta ac grauida naturæ opere, Ci-
 uili quodam in ea semine excepto: virtuali-
 ter enim eminenterque in se continuit multi-
 plices rationes imperiorū; ut pote *Monarchiam*,
 in qua vnus dominatur: *Aristocratiam*, in qua
 meliores, aut pauci nobiles imperant: *Democra-
 tiam*, in qua multitudo supremam obtinet pote-
 statem. proinde si ex istis formis aliqua ab eius
 consensu, tanquā vtero proles, decidisset, nullo
 pacto vniuersam illam matris virtutem adæ-
 quasset, sed ingentis amplissimæque illius sæ-
 cunditatis solum delibatio quædam inde ap-
 paruisset: plus enim illa ciuilitate potuit, quam
 ex istis seorsim aliqua. Existimandum porro,
 hanc ipsam multitudinem, huic grauissimo
 Consilio intentam, prudenter, sanctè, appositè-
 que ad suum finem consequendum primitus
 constituisse. idcirco tanquam Mater Deorum
 hæc ipsa societas celebrata fuit apud veteres:
 hoc est, procreatrix habita virorum, virtute
 excellentium. Quamobrem siue in personam
 alicuius, vel in plures regnandi potestatem
 contulerit: siue hanc, illamue formam dele-
 gerit: siue eam latam, siue quibusdam condi-
 tionibus restrictam extulerit, totum hoc præ-
 stitisse in sui ipsius utilitatem, tanquam in vl-

Augustin:
 lib. 19. Ciui.
 Cap. 15. Græ-
 gor. lib. 21.
 Moral. cap.
 10. Suarez
 lib. 1. de leg.
 cap. 4.

Cicero lib. 2
 de fin. lib. 3.
 Offic.

S. Thom. li.
 de Regim.
 Princip. c. 1.
 Caiet. opus.
 de Potest.
 Papæ. part.
 2. Cap. 2.
 & 10.

timum finem, non verò in commoda & voluptates imperantium definiendum: quandoquidem Iure Diuino, pariter ac Naturali, spectatis, Multitudinis salus ac felicitas, vnius aut paucorum præstat saluti, aut felicitati, absurdum autem, maius, in id, quod minus, nobilius, in minus nobile, tamquam supremum finem, ritu præpostero destinari. Deinde accuratè secum deliberauit hæc ipsa societas, cum sui indolem exactè prius discussisset, quænam Regiminis forma certis nationibus amabilior, faciliior, proinde potentior ad inducendū ciues in pietatē, & reliquas virtutes. Non enim perpetuo quæ ipso genere perfectiora, ea practicè seligenda, aut alijs præferenda, sed potius quæ hominum ingenijs & iudicijs plausibilia, conformioraque, posteaquam omnes circumstantias ciuili Prudentia seriò expenderit, in mores & leges admittenda. Hinc grauissimum fuisset onus, si hæc mater Deorum Græcis imperiū Regis, ab eo auersissimis, obtrusisset: si Romanis quoque veterū etate, idem iniunxisset, simile fuisset. Cum enim Scipio in Hasdrubalem feliciter fortiterque pugnasset, vt scribit T. Livius; *Circumfusa Multitudo Hispanorum, & ante ditorum, & pridie captorum, Regem cum ingenti consensu appellant. Tum Scipio, silentio per præconem factò, sibi maximum nomen Imperatoris dixit, quo se milites sui appellassent; Regum nomen, aibi magnum, Romæ intollerandum esse; regalem animum in se esse.*

Plutar. in Agis.

Liv. decad. 3. lib. 7.

Sueton. in Iul. Cæsar. Plutar. in Anton. in Cæsar.

Cicer. lib. 3. de leg.

Cicer. lib. De diuin.

9. Quantum ad formam Reipublicæ, siue ea monarchica fuerit, siue Democratica, siue Aristocratica, humana malitia, & infirmitate cōsideratis, ea minime expectanda, quæ omnis prorsus mali expers, aut longè posita ab incōueniente. Satis fuerit vel suo genere optimæ, vel ingenio Ciuium aptioris, delectus habeatur. Romani aliquando Regibus seu Monarchis obsequuti: at subinde propter tyrannidem, Reges expulere. Mox in eorum loco substituta Consulū Aristocratica iurisdicctio: quibus in omnes magistratus, excepto Tribuno, auctoritas concedebatur. De istis verò hæc Cicero: *Ego enim fateor in ipsa ista potestate in esse quiddam mali. Sed bonum, quod est questum, sine isto malo non haberemus.* Populi democratia aliquibus arrisit. Sed vis populi, ait idem Cicero, multo seuior, multoque vehementior. Quam ob causam Romani temperare voluere hanc populi potestatem interiectu Tribunorum: quando quidem quæ Ducem habeat, interdum lenior est quam si nullum haberet. Cæterum de hac Tribunicia auctoritate sic idem: *Nimia potestas est Tribunorum plebis, quis negat? Quale autem extiterit Ciceronis iudiciū hac in re, istis videtur explicasse: Quamobrem aut exigendi Reges non fuerunt, aut plebi re, non verbo danda libertas.* Si libri, quos ille scripsit de Republica, extarent, nil dubitarem, quin ex illis multa recepissemus in cōmendationem Status popularis: quo pariter intelligeremus, haud solos Græcos fuisse olim monarchis infestos. Non quidem, vt ipse ait, *vitio Regni, sed vitio Regum.* Regem Romæ posthac nec dii nec homines esse patientur. Deinde quantum ad legum ac imperij vires, duo sibi

proposuit hæc ipsa Mater. Primum, earum decretis ciues a malis moribus coercere, incitantesque in ipsis libidinem comprimere; summatim, imposito iugo extremam, quam naturæ nostræ corruptio extulit, licentiam debilitare. Non enim ea semper ratio regiminis præstabilior, quæ solutior, præsertim agnita in nobis ea deprauatione, qua in malum, omnemque actionis intemperiem, natura perurgente continuo instigamur: cui vt succurratur, utilis nōnumquam, vel in Ciuilibus, summæ illius excurrentis libertatis, per imperium etiam Monarchæ, diminutio. Alterum, quod apud se cōstituit, voto illo continetur, quo concupiuit, vt ciues ritu humano, non mancipiorum instar, superioribus morem gererent: adeoque miti quodam iure alacriter, suauiterque in officia obseruantiae inducerentur, haud verò reluctantes ac tristes ad ea ex terrore Tyrannidis proterue adigerentur.

Cicer. lib. 1. off.

10. Postremo hæc eadem Multitudo, Naturæ potestate freta, nō solū ex suo gremio quosdā selegit illorum personas designando, quos ad imperium subleuandos destinauit, quinimo eis de suo auctoritatem potestatemque imperandi largita est, ac contulit. Nam quemadmodum potuit sese multiplici ratione gubernare, ad virtutem, Deique cultum vario instituere, ita habuit in sua potestate situm, in eum finem magistratus certis personis deferre, eorumque dignitates, quasi ex proprijs visceribus, educere. Et quamuis de hoc faciendo nullum ex iure diuino, aut naturali, præceptum clarè appareat, vt Durandus opinatur, quod multitudinem ad id compulerit, cum vita ciuili non sit ad salutem æternam medium simpliciter necessarium, vt notat Suarez, sed tantum ad melius bonum incitamentum: Nihilominus, posteaquam multitudo iam consociata, infinita illa bona cogitasset, quæ ex vita ciuili prouentura: pariter, quod moraliter loquendo, eadem fermè esset medium necessarium multorum saluti, absque graui scelere contrapietatem ac charitatem, existimarem ab ea committi non potuisse, vnde talis vitæ ciuili cultus omitteretur. Quomodo vero, istis non obstantibus, dominatio, ac potestas omnis in Deum, vt principium, largitoremque, reducantur, modo enarrandum.

Durand. lib. 1. de orig. iurisd. q. 1. Suarez lib. 2. de legib. ca. 2. Bann. de iur. & iust. ad q. 5. Thom. 6. q. 4.

CAPVT. III.

Quonam pacto Ciuilis auctoritas a Deo ad homines descenderit.

Nsignem Ciuilitatis partem Principatu, & Dominatione constare credo neminem latere: quæri tamen solet, vndenam eius ortus, & propagatio devenerint. Afferuimus potestatem illam ciuilem, qua hominum multitudo in vnum associata, gaudere dicitur, siue immediatè ab ipso congressu, vt aliqui volunt, resularit: sine quod alij opinantur, mediante eiusdem multitudinis expresse consensu in vitam socialem, comparuerit, causam esse moraliter

Baunet de iur. & iust. ad q. 5. Thom. 6. q. 4.

Suarez l. 1. de legib. Cap. 2. Victor. de potest. Ciu. Num. 1. Sa. de legib. q. 95. Tract. 14. Disp. 7. Sect. 2. S. Thom. 1. 1. de Regim. princ. cap. 1. Durand. l. 1. de orig. iuris. Soto l. 4. de iust. & iur. q. 4. art. 1. Scot. in 4. Sent. q. 5. Ioan. 2. August. tract. in Ioan. Cap. 1. 1. Cor. 2. Crysoft. Homil. 34. in 1. ad Cor. Plutar. de Socrat. dem. Cicero q. 1. Tuscul. l. 1. de Nat. de Seneca Spist. 73. Arist. l. 1. Ethic. cap. 2.

moraliter efficientem omnis, quam videmus in magistratibus, dignitatis, atque auctoritatis. Vt vero iam examinemus, num totum hoc, quod in iure & creatione Principis cernitur, etiam Deo, tanquam causæ immediatè operanti, attribui possit, hæc videntur distinguenda: ipsamet nempe multitudo in vnum cœtum recollecta, conspiratio eiusdem ad iuendum vitam ciuilem: in eadem potestas inde emanans ad conferendum aliquibus Superioritatem, iuxta ac illius exercitium: postremò, in personam Principis collata ab eadem iurisdictione. Pronunciamus itaque, huius ipsius auctoritatis Deum esse causam, idque immediatè. Cum enim Dei prouidentia & munere, multitudo hæc constet hominibus, anima rationali insignitis, ac eo vehementer in virtutes & iura ciuilia inclinatis: cumque eiusdem prouida cura, siue generali ad naturalem exigentiam secundæ causæ, siue speciali, ex gratiosa solum ipsius voluntate, multitudo hæc primum appetijt consortium, deinde conspirauit vitam ciuilem degere, postea huic, vel alteri contulit imperium, necesse fuerit existimemus, hanc ipsam imperandi potestatem numerandam inter effectus, impressionesque diuinæ prouidentiae; adeoque immediatè ea procurante, excitari. quo nempe pacto æstimandum, non tantum Phisica, sed etiam Moralia, immediatè a Dei opere prouenire. Sacramento- rum virtus, a Christi institutione & meritis descendens, quæ moralis, a Deo extitit immediatè, nō enim huiusmodi virtutis proximā causam, nempe humanitatem Christi, instituit tantum Deus, verum etiam illam esse ipsemet signatè voluit & decreuit. In sacris personis potestas, Ordinis virtute collata itidem moralis; nihilominus a Deo etiam immediatè, & non duntaxat ab illius ordinis Sacramento manauit. In virtute honestas & valor meriti, qualitates quoque morales: scilicet haud concretæ, aut reales: excitantur pariter a Deo, immediatè: eas enim ipse prædestinat, efficit, & futuras statuit. Denique omnia, vt ait diuinus Theologus, vno excepto peccato, per ipsum facta. Iuxta hanc sententiam verissimè definiuit Apostolus: *Non est potestas nisi a Deo. qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Dei enim minister est tibi in bonum. Non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est.* De qua re S. Chrysostomus; *Quod enim principatus sunt, quod si quidam imperant, isti verò subiecti sunt: quod non simpliciter, ac temere, cuncta ferantur, nec fluctuum instar populi huc atque illuc circumagantur, diuinæ sapientiæ opus esse dico.* Si enim vel antiquorum iudicijs, res minoris momenti, vt pote quod Socrati interdiu bona idola, seu representationes sanctæ, occurrant, vt refert Plutarchus: quod sub stili acumen plenior periodus subeat, teste Cicero- ne; quod, vt scribit Seneca, *vir magnus sine aliquo afflatu diuino numquam fuerit, nullane, sine Deo mens bona*, profectò existimandum, grauissimum hoc opus ciuile, quo, vt ait Aristoteles, nihil diuinius, non solum in progressu, & ad- ministracione recta, verum & in prima ipsius Principis inauguratione, singulari Dei munere

ac beneplacito auspiciatò extitisse.

2. Cæterum in disceptationem venit, num ita simpliciter ac absolute a Deo Principatus, præsertim Regius, immediate descendat, vt Respublica, vel illa prima multitudo, quod ad eiusdem effectiuam donationem, nullas plane partes obtinuerit; vel an simul cum Deo, tanquam causa secunda cum prima, etiam ad eam effectiue concurrerit. Sunt qui arbitrantur, Deum tantummodo talis Principatus auctorem esse immediatè ac collatorem: præsertim quando non electione, sed iure sanguinis, vel successionis, in alicuius personam deuoluitur. Hoc imprimis stabiliūt eis locis Scripturæ, quæ asserunt, Deum suo mero beneplacito regna dare, & auferre: ea mutare & transferre. Confirmant hoc deinde exemplo Saulis, immediate à Deo, vt rex esset, constituti. Qui, quod Rex fuerit populi Dei, videtur a Deo excitatus in exemplar regum Christianorum: quasi eò sancitum, solum Deum apud eos futurum causam regie potestatis, tametsi ad populum pertineat, personam designando, eandem diuinæ voluntati ad eum effectum subijcere. Hoc porro veteres videri adstruxisse: vtpote Homerus, & Plato: qui, cum reipublicæ sapientiam Prometheo, vtpote eius donum, concessissent, imperium tamen in alios, modumque eos optimè gubernandi, Ioui solummodo attribuere. Aristoteles pariter potestatem regiam, pulchrum & diuinum opus sæpius appellat.

3. In eandem quoque sententiam rationes ciuiles huc adferri possunt. Optima Methodus ad ingenerandum, ac confirmandum in Mentibus populi persuasionem de summa illa, absolutaque potestate despotica, regi concedenda, quo iure proprietarij de suorum omnium bonis, adeoque vita & sanguine disponat, innixa videtur æstimationi, qua definiatur, a solo Deo potestatem regiam in Principis personam deuenisse. Nam hoc semel admissio, cum nullibi constet restrictionem aliquam, eam concedendo, Deum adhibuisse, consequenter reputabunt, esse maximam, indefinitam, absolutam, ac plane despoticam, tam quod ad ius Dominij quam Proprietatis.

Victor. Re-
lect. de po-
t. Ciuil.

Dan. 4.

Ista. 45.

Ioan. 19

Homer.

apud Au-
gust. l. 7. de
ciu. Cap. 15.
Plato in
Protag.

Arist. l. 1. Et-
hic, Cap. 2. 3
pol. Cap. 8.

4. Vltèrius etiam hac concepta sententia, regi a populo maiestas augustior, diuiniorque cultus ei accrescent. dum enim secum reputant, regem sublimiori potestate esse præditum, quam vt ad eum efficiendo, vel donando, respublica pertingat, ipsum quasi Numen quoddam suspicientes, diuino quodam honore venerabundi vltro prosequuntur.

5. Denique hoc a populis semel agnito, repressi penitus ac cohibiti fuerint ab omni ausu rebellionis. definient namque, suum regem nihil aliud agere, quantumuis tyrannicè se gerat, præterquam quod suo peculio, illud malè collocando, abutatur: proinde ipsis, vtpote mancipijs, nihil iniuriæ eo intulisse, in cuius vindictam arma corripent, aut sese ab eius violentia bellicosè defenderent, dicent, sed ipsorum lum esse statuent, quiete, & obsequenter, ei etiam furenti, imperij habenas permittere. Neque animus ipsis vnquam aderit, sese opponere altissimo

a'tissimo iuri diuino, in quod, nihil iuste se posse iudicabunt: a quo iure credunt, in personam sui regis auctoritatem regiam primitus defluxisse: & ab eodem, non aliunde, iuris regij correctionem, vel emendationem, fore expectandam, apud se constituēt omnino.

6. Verumetimuero hæc sententia meo quidem iudicio, neque ad Philosophiam solidè, neque ad iura ciuilitatis appositè, definita videtur. principiò æstimanda distinctio, qua, quantum ad traducem iuris regij in alicuius personam, discrimen ponitur inter illum, qui primò electione ad imperium euehitur, & alterum, iure successionis, seu sanguinis postea idem dominium sibi vendicantem. Etenim semel concessio, quod illa primigenia regis institutio efficienter, vel, vt ita loqui liceat, Collatiue, æ Donatiue facta fuerit a populo, euidens, eius filium iure sanguinis succedentem, eodem plane iure, idque cum omnibus oneribus, moderationibus, restrictionibus, ac conditionibus cò peruenisse. Nā si ius sanguinis in aliquo, satis esset ad deriuationem potestatis, vel dominij, a solo iure diuino immediate, sequeretur, omnes etiam in vniuersum hæredes iure sanguinis in paternis bonis succedentes, non Iure patruo, aut ciuili, sed iure immediatè diuino, succedere: quod absurdissimum. Quocirca, quantum ad regis filium, & hæredem, ratio sanguinis in illo nihil faceret ad succedendū, siad hunc effectum virtute quadam morali, deriuata a prima illa inauguratione perfuncta a populo, haud eleuaretur: quæ quidem prima inauguratio adhuc manet virtualiter: pariter, adiuncta superstitis populi tacita, aut expressa consensione, eadem corroboratur, causamque quandā constituit Ciuilem, ac humanam, a qua ius imperij in tali hærede immediatè oriatur. Nihil ergo apparet, vnde iure sanguinis Rex talis sit iure diuino, seu immediate a solo Deo. omnino verò liquet, talem potius esse immediate a iure humano ac Ciuili.

7. Hoc porro ita probatur: legitimè multitudo associata, iure naturæ potestatem retinet ad se gubernandum per vitam ciuilem: ergò in eum finem sibi præficere valet Regem & Monarcham. Antecedens est manifestum, neque negari poterit absque iniuria in ipsam naturam. Consequens similiter liquidum: nam si in aliquem finem sit a natura potestas attributa, ab eadem erit potestas in, requisita etiam media, vt differit *S. Thomas*, quod si finis iste esset supernaturalis, tunc quidem ad altiore causam recurrendum esset. At verò potestas Regis, ciuilitate solum considerata, non est supernaturalis: sicut neque finis eius supernaturalis, sed omnino naturalis, per media itidem naturalia consequendus; quæ absque omni fidei reuelatione Gētibz perpetuò constiterunt. nulla ergo ratio superest, ob quam facultati alicuius societatis denegemus virtutem ad immediate conferendam ac condendam potestatem regiam. Etenim vt dixi, si hæc regia potestas esset supernaturalis, actusque proferret tales, eiusque generis finem sortiretur, tunc relictis causis naturalibus, ad aliquod Sacramen-

tum, aut ad Dei operam supernaturalem, rectè a nobis fieret recursus, vnde eorum causam immediatam inuestigaremus. at cum potestas regia sit planè ciuilis, inaniter, natura prætergressa, ad Dei immediatam actionem, rationem nostram inquirentem referemus, adeoque naturæ hoc pacto existenti iniuriam incutimus, quasi manca ac debilis ad effectus proprios naturales, nostro commento existeret.

8. Neque istis obstat, quod multitudo diuinitus illustrata, in personam istius hominis ius Regium contulerit; quasi inde probaretur, iuris Regij causam immediatam esse Deum, non rempublicam: nam vt ait *S. Chrysostomus*, Nuptiæ a Deo manarunt, Deique gratia incitati quāplurimi, nuptias ineunt, nihilominus nullus inficiabitur, a iure humano procedere corporū traditiones, quæ in nuptijs peraguntur. Vnusquisque enim, quo ad hunc effectū, ius retinet vel naturæ munere in suum corpus. Similiter eadem diuina gratia aliquando impulsus vendit quis, aut arat agrum suum: nihilominus hæc a causis naturalibus, nempe ab humanæ voluntatis consilijs prouenire quis repugnabit concedere? non erit negandum, vt docet *Doctor Angelicus*, verè ac proprie hoc homines efficere ac præstare, quod diuina gratia illuminati ac suffulti, operantur. unde mens hominis etiam sani, non ita habet dominium actus, quin indigeat moueri a Deo: & multo magis liberum arbitrium hominis infirmi post peccatum, per quod impeditur a bono, per corruptionem naturæ. Proinde *Aristoteles* de legislatione differens, quæ proprium munus principis, eam appellat munus Multitudinis: quod nempe a multitudinis voluntate, dum principatū alicui contulerit, propagata: ac ferme nullus est, qui de hac rescribendo posteris inclaruit, qui non hoc ipsum docuerit, probaueritque: proinde haud necessarium verba aut nomina hic prolixius vel ambitiosius recensere.

9. Quod vero existimatio isthæc valde etiam ciuilis sit, ac politica, ex duobus id constare poterit. Primo loco quidem ex eo, quod cum Rex animaduertit, traxisse se orrum, a veluti matrice auctoritate, quæ in multitudine eluxit, indeque deducta omnia momenta honoris ac maiestatis, quibus ipse conspicuus, hanc ipsam multitudinem, veluti parentem, e cuius visceribus emerfit, singulari ex eo charitatis affectu merito prosequetur: asperum nihil, vel rigidum, in eius incolumitatem animo vnquam designabit, quinimo hanc sui traducem reputans, peruigili & ardenti potius affectu curabit, tantam reipublicæ gratiam summa ipsius gratitudine & seruitio promereri, eamque commérito suo opere, vt æquitatis ratio postulat, condecorare. Hinc *S. Chrysostomus* eleganter animaduertit, diuina prouidentia factum, vt *Eua*, quæ generis nostri mater, & ab ea proles, non a terra ipsa immediatè: quomodo *Adam* prius erat plasmatus, sed ex costâ ipsius *Adami*, & opere coniugali formarentur; quo inter eos amor conciliaretur. Similiter plane reges ac principes, videntes sese eductos ex intimis ipsius reipublicæ visceribus, neque aliunde profiluisse,

Victor. Relect. de potest. Ciu.

Chrysost. Homil. 34. in 1. ad Cor. 23. Epist. ad Rom.

S. Thom. 1. 2. b. 1. art. 1. q. 109. art. 2. ad 2. Suarez 1. 1. de legib. cap. 4.

Arist. lib. Elench. cap. 12.

S. Thom. 1. de Regim. Princip. cap. 1. Durand. de orig. iurisd. Soto 1. 4. de iur. & iust. q. 4. art. 1. Pighius 1. 5. de Hierarchy. Molina Tract. 2. de legib. disp. 2. Suarez 1. 3. de legib. Driedo 1. 5. de libert. cap. 15. Victor Relect. de Princip. Duaren. in Tit. 4. de constitut. Princip. cap. 1. 1. 2. Pisp. Anivers. cap. 19.

Cryostom. Homil. 34. in 1. ad Cor.

S. Thom. 2. 2. q. 40. ad 3. 1. de Regim. Prin. Cap. 2. August. 1. 16. Ciu. cap. 15. Gregor. 21. Moral. cap. 10. Tull. Cre. mar. 1. 2. de Eccl. c. 14.

profluisset, originem sui submissius colent, & tantam benefactricem amantius inde complectentur. Mox ubi constiterit, hanc ipsam rempublicam Regi ac Principi auctoritatem cum purpura & sceptris primitus tradidisse, vicissim illum, tanquam illustrem suum sortum, orbi esse spectabilem, studiosius hæc ipsa cum venerabitur ac diligit.

10. Quamobrem omnipotens Deus, ut Iudæis, Messiam promittendo, rem magis gratam faceret, prædixit, oriundum ex eorum sanguine, maximamque cum eis necessitudinis vim inde habiturum. *Et erit dux eius ex eo, & Princeps de medio eius producetur.*

Hierem. 30.

Michæ. 5.

Æneid. 6.

*Quem tibi longæuo serum Lavinia coniux
Educat Siluis Regem, Regumque parentem.*

Etenim certa sunt fundamenta charitatis, quæ inter plures in aliquo bono communicationes appellantur, ut docet *Doct. Angelicus*: siue ea in Militia, siue in familia, siue in schola, siue in republica, inueniantur. quamobrem, ut civilis charitas firmior acriorque euaderet inter ciues, conuenit omnino, Regem ac Principem incunabula sua primumque ortum agnoscere in beneuolentia ac munificentia vectigaliū: quo, tanquam coagulo interueniente, adeoque arctissimo communionis Iure copulante, tam ille, quam subditi, ut obseruat *Polybius*, ad maiorem pietatem mutuò incitentur. Imò huius rei, utpote ad Ciuitatem plurimum conferentis, præcipuam quandam rationem in regimine populi Iudaici visus Deus ipse habuisse: cautionem enim ipsis imposuit, ut non alios Principes eligerent, quam ex suo genere propagatos: quod *Philo* Iudæus animaduertit. Contra verò, cum subditi aliunde quam a seipsis suum Principem dignitatem accepisse viderint, tanquam externum, admirandum potius, quam ut familiarem, amandum sibi proponant: deficientque illa ratio communicationis inter eos ac Principem, ex qua amor & charitas, vel naturæ ipsius instinctu, affluenter manare solent. proinde odiosi potius, quam suis amabiles Imperatores Romani, qui inter homines agentes, non homines, sed Dij æstimari voluerint.

Deut. 17.

Philo de

Creat.

Princip.

11. Cæterum argumenta pro aduersa sententia neque multum urgent. quod ex scripturis proponunt, solum ostendit, propter excellentiam ac singulare momentum effectus, Deo peculiari modo curæ esse regna & imperia; & ideo præcipua ratione eorum foundationes, stabilimenta, ac ruinas, etiam Deo in sacris litteris adscribi, quod *Plato* & *Aristoteles* tantum contendunt. istis verò non repugnat, quod Principes auctoritates suas mutuuntur non solum a Deo immediate, sed etiam a Iure humano, adeoque a voluntatibus populi; quæ omnia Deus in finem, ab eo intentum, admirabiliter disponat. Non enim necesse, ea tantum a Deo fieri immediate, quorum curam specialem in se susceptam sacris litteris ipse profiteatur: hæc enim curæ specialitas, cum nostra etiam summa admiratione, constare poterit ex eo, quod causas secundas, ut effectum aliquem insignem educant, aptauerit, accommodaueritque ad agendum.

Francis. pa-

trius de

Instit.

Princip. l. 1.

Tit. 11.

12. Quod de *Saulis* inauguratione affirmatur, varie a diuersis solet disceptari. Sunt enim qui existimant, populum non tantummodo eius personam designasse, verum, hoc a Deo semel facto, simul cum ipso immediate ius regium illi contulisse: quod & sacra scriptura videtur expressius asserere: *Nunc ergo præsto est Rex vester, quem elegistis & petistis.* Populus idcirco ille posteaquam Deus *Saulis* personam indigitalet, ipsum in Regem elegit: quod est, illi regiam dignitatem impertiuit. hoc ipsum confirmat *Philo* Iudæus verbis eiusdem scripturæ, disertè attribuentibus populo potestatem ad creandum principem: *Præstas tibi ipsi Principem.* De qua re hæc ipse: *Præstas tibi ipsi Principem non alienigenam, sed unum ex tuis fratribus, nimirum significans, electionem debere fieri voluntariam ex suffragiis, consensuque totius populi; precedente, ut oportet, examine.* Potestas itaque Iudæis adfuit eligendi Principem: ergo & ipsum creandi, dignitatemque immediate eidem conferendi. At ego plurimum demiror hanc quorundam consequentiam: *Saul* immediate a solo Deo, seu iure diuino, Rex extitit: ergo omnes postea Reges Iudæorum ei succedentes, adeoque omnes Reges Christiani, tales tantummodo immediate a Deo. Vbi enim obsecro, scriptura dicit, inaugurationem *Saulis* extraordinariam a Deo, propositam in exemplar omnium Regum apud Christianos, vel Iudæos, inaugurandorum? an non extra scripturas de suo fabulantur, qui ita concludunt? Quod si ad amissim cuncta modò obseruanda, quæ in inauguratione *Saulis* contingere, affirmare debebunt neque spectare ad populum personæ designationem, quandoquidem designatio, quæ ad *Saulis* pertinuit facta fuit a solo Deo: ac sic Phanicorum ritu, ut emergat demum aliquis de nouo Rex inter homines, vni Deo omnia permittenda.

1. Reg. c. 11.

Philo l. de

creat.

Princip.

13. At neque ad stabiliendam inter ciues supremam potestatem Principis, opus fuerit philosophari quod a Deo solo immediate Dominationem is habuerit: nam tametsi Respublica principem crearet, id nihilominus faciendo, subiecit se illi a se condito, tanquam reliqua membra capiti: in quo facto nihil est quod desideretur, quantum ad supremam, amplissimamque iurisdictionis maiestatem, agnoscendum. Illa autem absoluta potestas despotica, non est civilis, sed Barbara, Naturæ quippe humanæ dignitati, adeoque Euangelij libertati, infestissima, ut postea ostendetur. Cæterum, quod neque eam asserentes, Principis incolu-
mitati satis consulant, expressè docet *Aristoteles*. Cum enim, ut ipse differit, omnium in Republica bonorum solos dominos Principes sese reputauerint, inde propensi euadent in periculosam ipsismet superbiam: quo pacto, *Fastu & arrogantia elati, facile contentinent ceteros. Subditi verò interea loci inuidentiæ flammis ardebunt. quæ quidem aliena sunt ab amicitia, & communione civili.* Viderint itaque isti, ne dum plus iustò principibus adulantur, ipsis interim grauissime eodem noceant, ac ciuitatis iuribus barbaricè refragetur.

Arist. l. 4.

pol.

D. do

l. de Libert.

cap. 5.

Dom. Soto.

lib. 4. de

Iust. ar. 2.

Arist. lib. 4.

Pol. cap. 11.

B

Ut verò

14. Ut verò cultus idoneus, cum debita potestatis æstimatione, Principi a populo deferatur, sufficit abundè, quod ab illis habeatur, propter supremam illam potestatem, à Multitudine deriuatam, expressa, luculentaque Dei ipsius in terris imago. Si enim vel in vnius hominis priuati potestate multa præclara contineantur, quid existimandum de potestate illa, quæ a tota republica dimanauit? Illa autem alia potestas, seu potius diuinitas, ad quam efficiendam nulla virtus infra Deum pertingere valeat, de qua recentes politici commentantur, multis nominibus inciuilis, tam principibus ipsis, quam eorum subditis pestifera. Imprimis plenissimè comparata ad inflammandos animos Principum extrema arrogantia, dum eam secum pensitantes, existimant, se vltra humanam sortem euectos; ciues autem suos tanquam meros homines, longissimè infra se abiectos, fordescere. Cui arrogantia in Principe necessario occurret à populo ardens indignatio, vt rectè Aristoteles definiuit. Deinde Principes diuinitatis suæ opinione turgidi, parum habebunt virtutis præstantiam: præsertim quibusdam appendicibus rerum contemptibilium plerumque obscuratam, adeoque deformatam: cum tamen hæc virtus præcipuum sit nostri generis, illorumque Principum, decus & ornamentum. Plato Atheniensibus in persona Socratis hosce sermones attribuit: Nos autem nostraque vna ex matre omnes, fratres inuicem geniti, haud arbitramur nos Dominos ac seruos esse: sed generationis equalitas, nos inducit, vt & legis queramus equalitatem, neque rei prorsus ulli, nisi opinioni virtutis & prudentiæ cedamus. Hanc porro in Principe diuinitatis affectationem verissimè Plutarchus, vt in Deum impiam, ita & in rempublicam inciuilem, redarguit. Aminaduertit etiam, apud Romanos, eam appetentes Imperatores, exiguo tempore vixisse: vindicante Deo hanc in ipsis profanam ac Gygantæam immanitatem. Offenditur enim Deus, inquit, in eos, qui tonitrua, fulmina, radiorum iaculationes imitantur, delectatur autem eis, qui suam emulantes virtutem, sese in honestate reddunt similes. atque hos in maius prouehit, impertiens suam æquitatem, iustitiam, veritatem, ac mansuetudinem. Vidi & crudeles dantem Salmonia pœnas, Dum flammæ Iouis, & sonitus imitatur Olympi.

Eminuero Principes, qui eò vsque suis phantasmatibus elati, desperant prorsus, se honores, aut incolumitates, assequuturos, veris solidisque suis virtutibus, inde ad diuinitatem quandam adspirant, qua tuti ac gloriosi inter mortales, turpiter licet delicientur, consistent. Neque satis habent, quod Dionysius halicarnassæus recoluit, ad conciliandum sibi auctoritatem instar Numæ cum Dea Egeria sermones miscere, ad exemplar Minois, Iouë familiariter adire, vel ad imitationem Lycurgi Apollinem consulere, sed omnino pro diis haberi, ac celebrari a suis discipiunt. Quamobrem Plutarchus eos Principes apposite comparat ingentibus colossis, breui ex vastitate molis lapsuris, qui relicta virtute, Grauitate vocis, toruitate vultus, ac morum truculentia, fugaque consuetudinis humane,

maiestatem & auctoritatem imperij sibi videntur imitari. qui cum foris heroicam ac diuinam quamdam speciem præ se ferunt, intus pleni sunt ferro, lapide, plumbo: nisi quod illud Colossorum pondus rectitudinem illorum stabilem & immotam seruat: at ineruditi Principes, propterea quod intus malè librati sunt, sæpenumero vacillant ac subuertuntur.

15. Ceterum ad cohibendum populos a defectione, aut rebellionem, non erit opus de hac conficta sublimitate, aut diuinitate quicquam comminisci: Nam illa ipsa Principis auctoritas, quæ a populo datur, non solum est imprefio quædam a Deo, sed & eiusmet gladius, vt Rom. 12. ait Apostolus: proinde respectantes in principem ea imbutum ciues, videbunt, se iure diuino impeditos & cohibitos a prodicionibus, coniurationibusque. Cui accedit ipsis perspectum ius naturale, quo omnino ad parendum obligantur. quod si neutrius istorum iurium agnitio satis potens, quæ reluctantes subditos in officio contineat, quid demum reliqui, quod hoc ipsum fortius efficiat? Duo in Principe, vim præcipuam continentia ad imperandum: ipsum nempe ius, quo in eo gradu & statu is collocatur: iuxta ac in eodem digna virtus, qua Ciuibus amabilis redditur. non ergò quasi hæc in illo defecissent, illi recurrendum ad illam despotici, aut diuini Domini amplitudinem: ne hinc detur occasio suspicandi, ad illorum interitum, nouum hoc præsidium immensæ auctoritatis, artificiose comparatū, de foris accessisse. 16. Istis ciuilibus officij partes, originesque succinctè descripsimus: quibus constat, Ciuitatē, multitudinis alicuius ordinatè associatæ functionem esse, ac progressum. An autem omnes ciuilibus viri actiones, vel quæ reipublicæ in vniuersum vtilēs, ad alium, hoc est ad ipsammet multitudinem, vel ad aliquem ex multitudine, proxime & immediatè perpetuo referantur, statim inquirendum,

CAPVT. IIII.

De Functionibus Monasticis, ac Ciuilibus, in Ciue desiderandis.

ctiones Monasticæ illæ nuncupantur, quæ vnius hominis, solitariè sumpti studia, quæq; in operantibus duntaxat perfectionem destinantur, siue mente, siue voluntate, siue vtrisque simul absolutæ fuerint: vnde & monasticæ a Philosophis appellari consueverunt. Ex istis, rerum scientia, tam speculatiua quam practica mens imbuitur, affectus itidem & animi perturbationes ad normam rationis rectè pariter componuntur: de quibus agit. S. Thomas: denique illa omnia peraguntur, quæ alterum non respicientia, solo bono intellectuali, aut morali, studiose viuientis ipsius definiuntur. Ac præter contemplationem, rerum humanarum, iuxta ac diuinarum, cognitionem complectentem, inter virtutes actiuas ordinis Monastici recenseri solent temperantia cum suis partibus, sobrietate, abstinencia, castitate, virginitate,

S. Thom. 2. 2. q. 180 art. 3. q. 47. art. 11.

Plato in
Menech.

Plutarch. in
marcell.

Plutarch. l. 1.
de Princip.
Doct. in
Arist.
Iuuenal. l. 4.
Sat. yr. 10.

Virgil.
Æncid. 6.

Dionys. l. 2.
Antiq. pag.
122.

Plutarch. l. 1.
de Doct. et
Princip.

virginitate, quæ ad institutionem partis concupiscibilis pertinent: fortitudo etiam, patientia, humilitas, spes, perseverantia, quæ affectus irascibiles moderantur. Ac inter reliquas virtutes, ad hoc genus reuocantur Amor Dei, & pietas, in ipsum: nam tamen publico ritu protestatæ hæ virtutes, consilia sint virtutum *Ciuium*, nihilominus tantum secreto animæ munere defunctæ, virtutes *monastica* nominari possunt. Et quidem charitatem erga Deum, atque hominem, quæ culmen vitæ monasticæ, ad vitam contemplatiuam spectare, affirmant *S. Gregorius*, & *S. Thomas*.

S. Thom. 2. 2. q. 180. art. 1. Gregor. Homil. 14. in Ezech.

2. *Ciuiles* autem actiones vocantur illæ, quæ externo opere, iuxta vniuscuiusque statum in republica circa bonum alterius, siue priuatæ personæ, siue totius multitudinis, occupantur: denique summam, vniuersa cum alijs laudabilis conuersationis officia. quæ omnia ad iustitiam distributiua, aut Commutatiua, vel ad eius species *potestatiuas*, utpote ad religionem, ad amicitiam, ad magnificentiam, ad gratitudinem, ad urbanitatem, ad pietatem in patriam, reducuntur. Istitè dispositis ciuibus, superiores omnes, siue quo ad speculatiua, ut Doctores, siue quo ad practica, ut magistratus, Principes, & patresfamilias, ac vicissim cum illis eorum inferiores, earum vi legitimè, ac Ciuilitè vitæ negotia perficiunt, & ciuilitè sese in cunctis gerunt. Quarum virtutum semina, licet homini sint à Natura insita, non tamen ad eas eandem indolem singulis inesse experimur: sunt enim aliqui ad virtutes *Monasticas* aptissimi, qui ad *Ciuiles* inepti: alii ad *Ciuiles* quasi à natura facti, qui minimè idonei ad *monasticas*. quod si in utrisque excellentia Dei munere alicui acciderit, is pro heroe quodam inter ciues meritò haberi poterit. etenim earum consilia pene opposita; scilicet sibi ipsi attendere, & de alijs sollicitum esse, ad se esse restrictum, atque ad multos pariter effusum, minorem mundum excolere, maiorem interrim condere, & bene instituere; volatilem quasi esse, & certo loco affixum: Denique Ciuem, ac Monachum, hominem, & Angelum reperiri. *Omnis vita*, inquit *Aristoteles*, nempe ciuilis, spontaneaue hominum conuersatio his constat, quæ cum familiaribus, aut cognatis, aut alijs nobiscum degentibus, vel liberis, vel parentibus, vel uxore transigitur.

Arist. 1. 7. ad Eudem. cap. 1.

Plato dial. 3. de legib.

3. Diuiduntur porro virtutes istæ actiuæ, seu ciuiles, in *Gymnasticas*, ac *Musicas*, ut *Plato* doctè animaduertit. *Gymnastica* non solum eas significant, quæ pugilum, quæ militum, ac palæstrarum propriæ, verum etiam honestas, & ferias in vniuersum Ciuium occupationes externas complectuntur: utpote quæ magistratum sunt in regendo, subditorum in obediendo, Doctorum in docendo, Artificum in operando, Rusticorum in terram colendo, militum in pugnando, mercatorum in mercimoniis exercendo, Patrumfamilias in administrando œconomiam. quod si contingat, aliquam virtutem ex istis *Gymnasticè* ciuilibus, versari circa moderationem alicuius perturbationis, simulque cir-

ca bonum alterius, ea tantummodo parte ciuilis *Gymnastica* habenda, qua bonum alterius respicit ac procurat. hoc modo fortitudo, quatenus timorem ad mediocritatē reducit, virtus est monastica: quatenus autem species quædam pietatis, aut iustitiæ potestatiuæ, quæ reipublicæ, aut innocentis bonum tuetur, virtus censenda *Gymnasticè* ciuilis. Virtutes seu functiones musicæ ciuiles, pariter circa externum bonum, siue alicuius consortij, siue particularis personæ, versantur: quo pacto ciuiles sunt, & à Monasticis discrepantes: addunt verò ciuilibus iucunditatem quandam, tanquam vitæ cōdimentum, necessariam pariter animorū, corporumq; a magis ponderosis & operosis functionibus, hoc est *Gymnasticis*, relaxationem, ut *S. Leo*, & *Cassianus*, obseruant. quæ quod occupetur siue in audienda harmonia, poetica, vel oratoria recitatione percipienda, in celebrandis religionum festis, in præstandis, aut aspiciendis ludis, ad similitudinem musicæ compositis, oblectantibus, ac recreantibus, musicæ vulgò & absolutè vi analogiæ nominantur. quarū vsus, effectus & commoda ita *Plato* recenset: *Gymnastica ipsa irascendi partem corborat, & fortitudinem instruit: musica eam ipsam & discipline capacem, & rationi obsequentem facit*: quod *Auerroes* in sua Paraphrasi rectè explicauit. Etenim dum Ciues in exequendis professis suis muneribus districtius versantur, accenduntur vehementer in ipsis animi, ut in eis excellant, & ut omnes difficultates superent, quæ intentis ab ipsis finibus obstare ab ipsis iudicentur. quamobrem ne in eisdem ratio, & vires perpetuo intentæ ex *Gymnasticis*, deficerent aliquando, *Musica* studiis illis in ciuitate succurrunt, quæ dulci quodam veluti pabulo eos reficiant, ac idoneos reddant, qui inde reparati, disciplinas alacrius addiscant, rationi omnem triculētiam facilius subijciant: sine quibus, ex meris *Gymnasticis*, aut hebescerent tandem, aut nimium ferocirent.

Leo serm. 1. de Resur. Cassian. Collat. 26.

Plato dial. 3. de Repub. Auer. in paraph.

4. Modus itaque ciuilis vitæ sic efformandus, ut ex his omnibus munerū speciebus, *Monasticis*, videlicet, *Gymnasticis*, atque *Musicis*, fiat quidam contextus, & ordinata vicissitudo, nec vnius solum occupatio seorsim pro tota vita a ciue eligatur. Nam si in *Monasticis* tantum studiū omne ab ipso collocetur, priuabitur inde, qui id fecerit, aptitudine & facultate Ciuilitè cum alijs viuendi, ac illis benefaciendi. Sin autem relictis omnino *Monasticis*, ad ciuilia mera quis transuerit, non multum in eis proficiet, neque diu in honestate talis instituti perseverabit: eò quod naturæ ordine prius, quempiam rectè componi quo ad se, quod sit per studia *Monastica*, quam quo ad alios, quod per Ciuilia efficitur: pari modo, quantum ad ipsa ciuilia *Gymnastica* & *Musica*, sunt ea miscenda: nam sine musicis, *Gymnastica* acrimoniam quandam in mores inferrent: & absque *Gymnasticis*, *Musica* leuitatem & ineptiam ex nimia dulcedine in eosdem inducerent. quod ergo vtrique certis vicibus intertextis vsurpanda, istis egregie, licet paucis, ostendit *Plato*. *Oportet unumquemque, esse animosum, ac Mitem*. Quibus verbis significat, præclaros quo ad

Cicer. 1. 1. de off.

Plato dial. 5. de legib.

quo ad ciuitatem esse nobiles; sanguinis enim & indolis ratione, si reuera tales fuerint, animo- si existunt ad fortia præstanda, ad dueatum aliis in bello præbendum, ad defendendū iniuste oppressos: iuxta ac mites inueniuntur, faciles nempe & dulces in conuersatione. qui verò animosus, pariter & mitis, is palmam planè obtinuit ciuitatis.

Hoc Reges habent

Senec. in
Med.

*Magnificum, & ingens, nulla quod rapiet dies,
Prodesse miseris, supplices fido lare
Protegere.*

Greg. Naz.
orat. 1. de
Theol.

S. Gregorius Nazianzenus animæ & corporis in homine connexionem sua contemplatione in- tuens, earumque partium varia ingenia & ope- rationes expendens, hominem appellauit mix- tum animal, & mixtum Dei adoratorem. pari modo considerantes optimi Ciuis munera, cum nuncupare possumus mixtum operato- rem: quo tam naturalis fabricæ in eo variam rationem, quam & officij multiplicem condi- tionem, ad summam nobilitatem, ac magni- tudinem, peruenisse, rectè iudicare poterimus. Lulit idcirco quodammodo Deus in hominis institutione, rerum discrimina in ipso ad quod- dam compendium & consensionem reducens: in quo, naturam, simul ac Philosophiam mo- ralem, in differentes partes discretas, recolle- ctas tamen & in vnâ quasi summam voluit esse subductas.

5. Ad Ciuilem idcirco virum maximè spe- ctabant actionum *Monasticarum* cura, & exer- citium: In quem finem conueniet, singulos, licet negotiosissimos, aliquam sue ædis partem constitutam habere, adeoque excultam, quæ sui specie remota & pulchra, inuitet ad eius soli- tudinem: in qua seriò de monasticis consilijs ciues deliberent, & ex eorum institutis, animi doment passiones, illumque præstantissimis cogitationibus informet. a quo studio neque paterfamilias, neque Artifex, neque mercator, neque magistratus, eximitur: nam in eis om- nibus vel natura ipsa solitudinis cupiditatem, ac quid monasticum, inseuit; quos proinde solos, iuxta ac socios, esse voluit. Errant ita- que plerique Ciuilem vitam professi, qui in æ- dibus suis nihil præter mensas & cubilia spec- tant; proinde statim ac a somno excitati, at- que utcunque raptim deinde vestiti, illicò egrediuntur, abhorrentes domesticam solitu- dinem, totos dies rusticantur, vagantur, dis- currunt, venantur, piscantur, aut actionis fo- rensis perpetuo cursu distinentur. Neque so- lum, quod multoties ipse cum admiratione de- prehendi, huiusmodi cubacula sua relinquunt, sed vt inuisa ergastula, & ad quæ redire num- quam illis animus, nisi somnus ad id coegerit, sordibus contaminari, ac confusa suppellectili deformari, patiuntur.

6. Hæc autem perpetua cursitatio, & in pu- blico assidua conuersatio, grauitati, simulque Maiestati vitæ ciuilis, penitus aduersantur. quis alius in continuo motu, nisi leuis? & quis semper in aliorum oculis, nisi contemp- tibilis? *Miscenda ista, inquit Seneca, & alternan-*

Seneca l. de
Tran. c. 15.

da sunt, solitudo, & frequentia. Illa nobis faciet

hominum desiderium, hæc nostri; & erit altera de Beat. alterius remedium. Odium turbæ sanabit solitudo, vita q. 32. rædium solitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens est, sed ad iocos reuocanda.

Cum porrò virtutes monasticæ comparatæ fuerint, eadem Ciuiles ornabunt postea, ac sustentabunt; sine quibus, vt flamma exhau- sto oleo, citò, deficient. Nusquam est, vt ait idem Seneca, qui ubique est. Nempe is nihil ac- curatè, & ad solidum prosequitur, qui vbi- que volans, leuiter non tam pertractat, quam pertransit negocia: qui in secreto apud se ratio- nes rerum non expenderit priusquam eas exe- quutus accesserit. Sic utrosque reprehendas, & eos, qui semper inquieti sunt, & eos, qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, non est in- dustria, sed exagitata mentis concursatio: & hæc non est quies, quæ motum omnem, molestiam iudi- cat, sed dissolutio & languor. Duo verò præcipuè commoda disciplinis monasticis comparantur, vt notat S. Basilus, quæ etiam vitæ ciuilis fun- damenta, vt suo loco ostendetur: Amor nem- pe Dei, & affectionum mortificatio. Ibi mirrha perfectæ mortificationis, non solum carnis, sed quod gloriosius est, propriæ voluntatis, exundat; & thus assidue orationis indefinenter emanat, & igne diuini amoris suauiter ardet. Et alibi loquens de compressione affectuum, sic scribit: Ad id au- tem assequendum solitudo grande operæ pretium ad- fert, utpote quæ perturbationes animi consopire solita sit, spaciumque deinde indulgere vi ratiocinationis ipsos stirpitus ex anima elidendi. Esto igitur locus ali- quis huiusmodi, qualis hic noster, ita ab hominum congressu liber, vt a nullo extraneorum irrumpente assidua interpelletur meditatio. Cauendum autem viro, Ciuilis vitæ principium desumentem a mo- nasticis, ne serpentis instar in paradysum pene- trantis, superbia ipsum a reliquis seclusum ado- riatur, sui que opinione non tam moderatum, quam inflatum in turbam subinde veluti tem- pestate adigente extrudat.

7. Certè vel naturæ ordine spectato, vt dixi- mus, prius, rectè formari quempiam in ordine ad se, quam in ordine ad alios: propter quæ cau- sam Aristoteles cōgruenter Ethica primò descripsit deinde Politica. sunt idcirco virtutes monasti- cæ, tam intellectuales quam morales, Ciuilibus priores. Atque in præclarioribus, cum naturæ, tum etiam artis, operibus videmus, quædam esse in alto & secreto recōdita, quibus, quæ emi- nent, innituntur: Sic montes, sic arbores, sic pallatia, ex inuisis fundamentis, & abstrusis ra- dicibus in altum consurgunt, robustius eis in- nixa confirmantur. pari modo, vt vir ciuilis ad culmen auctoritatis sese attollendo perua- dat, iuxta ac stabilius roboretur, in monasticis institutis ante omnia, sua studia diligenter collocare debet. Etenim si quis ad Dei amorem frigans, si perturbationum æstu huc illucque indecore raptatus, si ignorantia obte- nebratus, si huius præsentis vitæ bona maiora quam sint ex errore putans, se in turbam im- mittere voluerit alijs legem agendi impositu- rus, dubio procul, non solum in cassum conabi- tur, verum insuper ab omni gloria & fælicitate ciuili turpiter & cum dedecore excidet. Illa autem

Senec.
Epist. 2.

Senec.
Epist. 3.
Basil. Resp.
ad Inter
8. in Regul.

Basil. de
laud. Eremi.

autem præsidia, quibus talis destituitur, per disciplinas monasticas optimè comparantur. Enimvero sicut periculosum, quempiam, in vestibus ignem habentem, in horreum, aut locum in quo stipulæ aridæ seruantur, ingredi, ita ei, in quo perturbationes flagrant, intempestiuum, se in fori negocia ingerere, cum discrimen inde fuerit conflagrationis priuatæ & publicæ, erumpentibus illis flammis perturbationum, easq; ibi excitantibus innumeris actionū occasionibus. opus itaque est, vt civilia tractaturus ante monasticis institutis affectuum motus in se rectè cōponat, & veluti antidotū in secreto bibat, quod postea in publico vitam contra omnes venenatos occurfus defendat. quod perinde erit, ac si quis arma a Diuino aliquo *Vulcano* fabrefacta cum *Aenea* primò induat, ac deinde dimicaturus in hostem, animosè prodeat. *Quamdiu animus*, inquit *Laurentius Iustinianus*, *inmixtus est turbis, & in multitudine fluctuantium volutatus, nec vacat soli Deo, nec segregatus est a vulgo*. Consilium hoc præsignasse visus Deus, dum legem suam, quæ vitam civilem continebat, in cremo daret; insinuans, initium fumentum a sui subductione a turbis, & quasi a solitudine. Similiter Christus Dominus ex cremo venit defuncturus munere Doctoris. mox admonuit suos, vt in cubicula sua intrarent, ac eis clausis, Deum orarent. *Cubiculatunc ingredimur* ait *S. Gregorius*, *cum secreta mentis intramus: ostia autem claudimus, cum desideria illicita coercemus*. *Ducam eam*, inquit Dominus, *in solitudinem, & loquar ad cor eius*.

8. Verum quidem est, quod docet *S. Thomas* ex Sancto *Gregorio*, eos aptiores vitæ actiue seu Civili, qui propter Spiritus magnitudinem, quosdam cum ad cogitandum, tum ad agendum motus habent maiores. impetus tamen iste neque nimius, neque præceps esse debet: ne non tam ex iudicio, quam ex quodam turbine civiles actiones inde perficiantur. quo ergo loco in naui suburra, eodem in vita civili disciplina monastica: nam vt naui absque grauitate saburra fluitando facilè a quouis fluctu subuerteretur, ita absque monasticis institutis professa vita Civilis, passim iactata violaretur. Quid enim absurdus, quam dum in quopiam libidines, iræ excandescunt, furunt, mens in tenebris versatur, illum in actiones fori, tribunalis, aule prorumpere, in infinita incommoda in pacturum? prius ergò monasticis studijs animus illustrandus, affectionesq; inde componendæ. Hinc tot lapsus, tot dedecora in vita civili propagantur, quod incuria monasticæ disciplinæ, ad ciuilia imparatos temere transmittat. Certe *Alexander & Scipio*, si non prius ardores suos priuatim & monastice rationi subiecissent, ea laude castitatis, qua etiam armati, & in acie, claruerunt, celebres haud extitissent. Proinde dum in mores alicuius inquirere soleo, de eius aptitudine iudicium laturus ad Vitæ ciuilia negocia pertractanda, interrogo, num totus sit pragmaticus, vel potius statutis temporibus monasticus: hoc est, num in horreum prius colligat, quæ postea per agros spargat: num illud altius imbibat, quod alijs subinde propinat:

num ad cōtemplationes monasticas rectè obundas aliquam edis partem, musæolum aliquod adaptauerit, iustruxeritue. quod si hac in re deficientem inuenero, statim apud me desinio, absolute talem non esse civilem, quantumuis astutus, quantumuis impetuosus, vulgi calculis palam renūciatur. Fuerit omnino, vt vir civilis tam sui condicionem, quam vires externarum rerum perspectas habeat, vt sine damno suo societatem subinde ineat. in vnoquoque; enim vigent igniculi prauarum cupiditatum, qui plane gestiunt vt in flammis erumpant malarum actionum. vicissim earumdem illicia vbique exponuntur, quæ eas cōtinuo prouocēt & accēdant. Artis idcirco monasticæ vsus ciuili verò inferuit, vt progressus in publicum, vt a variis illecebris & incentiuis quodammodo tactus, minimè ab eis violetur aut multum commoueat: & vt ipse, veluti vitrum, ad alia vitra allisus, haud tamen frangatur, venenis a sensibus haustis, animæ incolumitas ab eodem retineatur.

9. Veteres, vt alibi etiam dicam, nomine vitæ civilis, cunctas planè virtutes sunt complexi, adeo vt apud eos idem sonuerit vir civilis, quod sanctus, plenissimeque omni virtutum genere excultus. Non ergò ab eius officio monasticæ disciplinæ excludendæ, loca secreta non sunt amouenda, non contemplationes arcendæ, sed vt ciuilia rectè a quopiam pertractentur, siue Gymnastica, siue Musica fuerint, sui subductio omnino adhibenda. sic enim apud nos animis constituendum, vt reputemus omnium virtutum robora parari in hac sui a forensibus auocatione; quorum defectu fit, quod in actionibus externis passim superemur, ac vincamur ab infestis, ac rebus virtuti contrariis. Rectè affirmat *Seneca*, impotentis esse hominis, absque superbæ, aut luxuriæ conquinamentis non posse quempiam, civilem vitam agentem, honestè sustinere pondus, aut splendores diuitiarum; non posse debellare vitiorum incensura, quæ in forensi occupatione occurrunt. Cæterum, vt virium comparato accessu vir Civilis hanc a se abigat impotentiam, atque ambidexter tandem euadat quo ad vtramque fortunam, vt loquitur *Cassianus*, opus omnino, se in monasticis exerceat, vt solitarie cum Deo, Sanctis, adeoque ratione ipsa, omnia negocia priuatim pertractans, spiritus hauriat, quibus fretus, in medijs etiam civilis cursus offendiculis, virtutem illæsam, ac perpetuo vernantem seruet. vt verò hoc liquidius adhuc constet de vtilitate vitæ solitariæ, vel quò ad ciuilia, pauca differenda.

Seneca
Epist. 2.

Cassianus
Collat. 6.
cap. 10.

CAPVT. V.

Quanam in parte Ciuilitatis habenda vita solitaria seu purè Monastica.

N vniuersum liquet, vitæ humanæ genera in bonum quoddam tendere, ac proinde ex diuersa Boni ratione, aliā ac aliā speciem sui sortiri. Ea scientia politica, in-

Virgil.
Ænead. 8.
Laur. Iustin.
l. deligno
vite Tract.
de orat.

Exod. 10.

Matth. 4.

Matth. 6.
Greg. lib. 4.
Moral. c. 24.
Oscæ 2.

S. Thom. 2.
1. q. 83. art. 4.
203. Grego.
16. Moral.
cap. 26.

Curt. in
vita Alex.
Plutarch. in
Scipion.

S. Thomas
22 q. 47.
art. 11.

quit S. Thomas, quæ ordinatur ad bonum commune ciuitatis: Et Oeconomica, quæ de his est, quæ pertinet ad bonum commune domus, vel familie: & Monastica, quæ est de his quæ pertinent ad bonum vnius personæ. Quæri idcirco poterit, num monastica disciplina tamen absolute ciuilis non habeatur, opem tamen aliquam ferat Ciuili instituto, sicut eidem oeconomica adminiculatur. Vitam autem monasticam eam hic intelligimus, quæ vel stricte Coenobitica, vel absolute solitaria, siue eremitica: nam cū monachis inter se, tū cū aliis, magna apud nos intercedit Ciuilis vitæ necessitudo. 2. Aristoteles Ciuilis vitæ professores recensens, ab eorum numero repellit solitudinis sectatores, distractæque ab aliis degentes; quod, ut apud ipsum canit Homerus, eiusmodi expertes sint Tribus, iurisque, domusque. verumtamen haud absolute hoc vitæ genus vituperat, aut homine prorsus indignum censet; quinimo asserit, illud ineuntes, plerumque aut meliores esse hominibus, vel Dæmonibus peiores. Meliores quidem, quod externis adiumentis, legum scilicet, admonitionum, exemplorum, æmulationum, sicuti cæteri mortaliū, ad comparandam virtutem minime indigeant, ex suo tantū, ac diuino influxu, omnia abunde peragētes: peiores autē Dæmonibus, quod desertis eis medijs ad virtutē, eorū ginorātia, infirmitas, ac malitia, in secreto aliquo diuortio, grauissimis sæpius sint obnoxia sceleribus: quod etiam S. Basilus duculenter ostendit.

Basil. Resp.
ad Inter. 8.
in Regul.
iust. disp.
Senec.
Hypol.
Seneca.
Epist. 5. Cic.
lib. de
amicit.

Plurarch.
Con. stoic.

Senec. Epist.
73. 88. 89.
Senec. de
vita beata
q. vltim.

Cicer. lib. 1.
off.

Peccare noster nouit in siluis amor.
3. Et quidem antiqui Philosophi, demptis Stoicis, solitudinem vituperarunt, potius quam vniquam laudarunt. vnde Cicero affirmat, sublatum aliquem in locum secretum, vbi omnibus etiam bonis exciperetur, solum aliorum confortio priuatum, nō degere vitam vel a ferro aliquo expetibilem, licet stellarum ipsarum naturas assequutum, non habentem interim socium, cui animo descripta narraret. Stoici verò ex aduerso hominum associationi repugnarunt, ac inde Ciuitati detraxerunt, ut Plurarchus recolat. hi quidem monasticis ita indulgere (licet id ex appetitu meræ voluptatis præstiterint) vti amicorum necessitudines, rerum publicarum administrationes a se penitus repulerint: Deū ipsum superbè æmulati, ex suo viuere, externorū haud indigi, vidēri ambiuerunt. Sapiens, inquit Seneca, tam equo animo omnia apud alios videt, contemnit quā Iupiter, hoc se magis suspicit, quod Iupiter uti illis non potest, sapiens non vult. Quando verò Stoici sese hoc pacto a turbis, a magistratu gerendo; ad angulos aut vitam scholasticam contulere, nihil præter voluptatem a molestia fori, ac vitæ Ciuilis quæsiuere, ut rectè Plurarchus deprehendit. Lesum itaque hac ex parte, neque id parum, a Stoicis, ocium suadentibus, ut ait Cicero, institutum ciuile. 4. Veruntamen ut de solitaria vita, quod ad nostrum attinet propositū, aliquid definiamus, prius in societate erudiendi, adeoque in eadem affectiones eorum edomandæ videntur, qui in illam ingredi apud se statuunt: ne eas effrenes & immoderatas secū ferentes in solitudinē, vbi ad eas corrigēdes defuerint paratissima media

in vita sociali, inde earumdum impetus incordis, ac plane rabidos sustinere cogantur, neque tantum grauissimis tentationibus, sed etiam sceleribus horrendissimis inde concutiantur, contaminenturque, ut probe admonet Seneca. quibus autē vitijs, tam homines, quam fæminæ, seorsim agentes, oportuniores sint, ita recenset, in hoc negotio expertissimus, S. Hieronymus: Si in viris periculosa sit vita solitaria, ne abstracti ab hominum frequentia, sordidis & impijs cogitationibus pateant, & pleni arrogantia ac supercilij cunctos despiciant, armentque linguas suas, vel Clericis, vel monachis detrahentes: de quibus rectissime dicitur: Filii hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus, quanto magis infemini, quarum mutabilis, fluctuansque sententia, si suo arbitrio relinquantur, cito ad deteriora delabitur: porro hoc ipsum latissime proficitur S. Basilus, qui probat, eremiticam vitam sectantes, maximis carere commodis ad virtutem, quibus abundant Ciuilitate degentes, & cum alijs in societate conuiuentes. Nihilominus existimandum omnino, Deum sua speciali gratia hosce defectus suppleturum, quando aliquos, sua aura inspirante, ad eremum impulerit. proinde statum hunc, omnium perfectissimū, ob vitam contemplatiuam, cui inseruit, quantum ad gradum perfectionis sic metiri debemus, ut semper modum virtutis in eo proprium expendamus, ac cum solitudine illum hominem conferamus, qui hoc genus sectari proposuerit. proinde ducta ratione, quæ vel ipsam naturam sequitur, sanctè ac sapienter ordinavit Cōcilium Agathense, nō esse admittendos ad professionē eremitarū, nisi quos vita socialis primò diutius formauerit, probaueritque; 5. Aristoteles varia incommoda enumerat, quæ vitam solitariam frequentius sequuntur; quod & Seneca sæpius fecit. solitudine homines exasperari dicunt & inde ferocire. quo fortassis venit, vsu obseruatum, Romæ & alibi, Philosophos refractarios, ac rebelles extitisse, ac habitos plerumque, ut Seneca recolat: quippe quod litteris dediti, ac eò a cōsortio abalienati, tetrici euaserint; ut enim inter volatilia, ea, inquit Aristoteles, crudeliora; vtpote aquilæ, milui, accipitres, quæ seorsum magis versantur, ac volant, ita pariter inter homines illi magis immites ac feri, si naturales solum causas spectemus, qui degūt in solitudine. meritò idcirco miraculi loco habuit S. Athanasius, quod S. Antonius in eremo diu agens, nihilominus vultu alijs amabilis, sermone affabilis, ipsumque adeuntibus suauis quædam perpetuo extiterit recreatio ac iucunditas. Seneca, & Albertus ex separato illo victu generari affirmant, atram bilē, ad tristitiam & odium societatis multum conferentē. quæ mobrem S. Bernardus verè pronunciauit: Forte vult aliquis eligere solitudinem, non satis attendens propriam infirmitatem, & periculosam diaboli lustram. quid enim periculosus, quam solum luctari contra antiqui hostis versutias, a quo videatur, & quæ videre non possit: Plato ut testatur Plurarchus, solitudini adscripsit pertinaciā, vtpote ei sociā. Verū enim vero hæc vitia nō tā solitudini ipsi quā eorū ingenijs, qui importune eam colūt, attrituenda.

Senec. ex.
25 ad lucil.

Hieron.
Epist. ad
Demet.

Basil. Resp.
ad Inter. 8.
in Reg.

Concil.
Agathen.
c. 38. Cassia.
l. 1. S. Thom.
in 2. 1. Pol.
q. 2.
Arist. 1. 1.
Pol. c. 1. 1. 9.
Ethic. c. 9.
Senec. 91.
25.

Athan: in
vita S. Anto.

Senec. Epist.
5. Albert. 1.
de Motion.
animæ c. 6.
Auson.
Epist. 23. ad
Paulin.
Bernardus
serm. 1. de
Epiphani.
Plurarch. in
M. Coriola.

Arist. 1.
metaph. c. 2.

buēda: ex quibus oriri potuit cōmune apud nos adagiū, quo dicitur de solitarijs, quod sint sancti cholerici: nam solitudo aptissimum alioquin medium ad mentis illustrationem comparandum: quod *Aristoteles* etiam innuit, affirmando, homines, Sapientes euadere quiescendo. mentis autem præclarior lux, ut ostendit contemplanti Deum amabiliorem, ita aliarum rerum vanitates patefacit manifestius, & ipsiusmet hæc meditantis abiectiorem condicionem luculentius proponit: ex quorum notionibus oriuntur amor Dei, & humilitas. hæc vero mitem et suauem animum erga alios etiam efficiunt, ut satis constat, idque postea a nobis expressius declarabitur. humanæ autem naturæ fragilitas, aut in aliquibus ad vitam solitariam ineptitudo, vulgo pariunt fastus, aliorum contemptum, & morositates. Quamobrem quod istis expensis, valde sit difficile, quempiam die & nocte diuinis animo duntaxat intendere; quale porro studium, otium vel nausea, in ipsis plerumque interpellare solent, existimarem, huic etiam generi vitæ apprimè conuenire omnes species sapientiæ; seu eruditionis, quæ occidendi in ipsis cupiditatē repellant, & dulci pabulo lassum animum perpetuo reficiant. nulla enim sapientiæ pars, quæ quempiam dedecet, aut illum aliquo modo ad virtutem, Deique amorem non præparet, ut postea docebitur. quod pronunciauerim contra nonnullos, qui cognitionē reputant suæ pietatis & contemplationis inimicam. Si angeli fermè essent, admitterem quod dicunt, cum vero homines, vix, aut nullo modo.

6 Quāobrem *Aristoteles* nō reputauit eremitam, Ciuem, sed ciue hominem diuiniorem, & ad angeli seu spiritus cōdicionem quam proxime in hac vita accedentem. Etenim ille ciuis propriè nuncupatur, qui imperando, obediendoue, aliquid iure ciuili peragit, quod ad bonum societatis referatur: quæ munera haud reperiuntur in Eremita, cuius princeps Deus solus, conciuēs Angeli, & sancti, ut aminaduertit *S. Hieronymus*.

7. Cæterum si is generali notione censendus ciuis, qui rebus ciuilibus quomodolibet, legitimis scilicet medijs, cōmodo est, Solitarius profecto ciuis habendus. hinc enim imprimis ipsimet ciues eius exemplo inuitantur ad sanctam quandam solitudinem incundam, in qua cum Deo ac Cælitibus animæ & æternitatis negocia sapientius pertractent. nisi enim hoc singulari esset ad sapientiam ac virtutem comparandam auxilio, neutiquā illam meram aut puram solitudinem delegissent Deo sacri eremitæ: proinde eo suadent, iuxta qualitatem status vniuscuiusque, auocationem a periculis delinquendi in populari vita, ac recessum, in quo nobismetipsis exactius attendamus, diuinis vero opere acrius iucumbamus. atque hoc pacto a fonte, in ipso remo patefacto, ducuntur ad ciues riui optimorum præceptorum. Docet *Doctor Angelicus*, animam in secreto abstractam a turbis forensibus, aptiorem reddi ad excipiendum ignem diuini amoris, ac cælestis Solis doctum illum radium admittendum: quod

Hieron.
Epist. ad
Nepor. ad
Heliad

S. Thom. 2. 2.
q. 89. art. 2.

Aristoteles quoque expressit. *Experieris* inquit *Arist. 1. de Plinius secundus*, non *Dianam* magis montibus, quam *Mineruam* inerrare. ut enim terra non constat solum explicatis campis, sed sinuosis quoque vallibus, ita Ciuilis vita præter fora, negotiorum loca, & emporia, penetralia sua retinet diuortiorum, in quibus *Minerva*, & omnes *Gratiæ* a nobis adeundæ versantur.

— *Megelidum nemus*,
Nympharumq; leues cum satyris chori
Secernunt populo.

Horat. odi.
libro 1.

Non alia magis est libera & vitio carens,
Rituque melior vita, quæ prius colat,
Quam quæ relictis moenibus siluas amat.
Non illum amara mentis inflammat Furor,
Qui se dicauit montium insontem iugis.
Non ille Regno seruit aut Regno inuidet,
Spei, metusque liber: aut illum niger
Edaxque liuor dente degeneri perit.
Non scelera populos, inter atque vrbes sita
Nouit, nec omnes conscius strepitus pauet.

Senec. in
Hypol.

8. Ego quidē multoties ad eā animi cogitationem indolui, qua mecū reputaui, a plerisque desertas Ciuitates, adeoq; ciuilē vitā penitus abdicatā, quod virtus & innocentia in eis frequenter periclitentur: cum tamen Ciuitates principio conditæ, vitæque ciuilis ab origine instituta ac professa, ut inde ad virtutem, ad innocentiam hominibus commodior progressus daretur, & ciues sibi mutuo essent incitamenta. iam verò crescente libidine, proprietatis studio omnia occupante, ambitu furente, nō solum prauitati naturæ in ciuitatibus aditus patentior aperitur ad perficiendū cursum in omni scelere, quinimo ipsamet firmamenta & ornamenta earum præposterè vertuntur in lenocinia, ac ipsa robora vitiorum: ingenijs, artibus, diuitijs, formis, honoribus, eis inibi opem ac decus ferentibus. vnde optimis non modo vita ciuilis passim ingrata, quinimo molesta, perturbata, imo odiosa, noxiaque esse cæpit.

Arist. lib. 9.
Ethic. cap. 9.

Fortunatus & ille, Deos qui nouit agrestes,
Panaque, Siluanumque senem, Nymphasque sorores.
Hinc Stoici molestiarum in ciuili vita pertæsi, magnam eius partem à se abdicarunt, ut fælices essent aranæ, non industriæ apes, vel formicæ. ideoque sapienti vix idoneum locū cōstituendū in ciuitate arbitrati. Interrogo, ait *Seneca*, ad quam rempublicam sapiens accessurus sit? ad Atheniensem, in qua *Socrates* damnatur, *Aristoteles* ne damnaretur, fugit: in qua opprimit inuidia virtutes? Ad Carthaginensem ergo rempublicam sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuiusque infesta libertas summa, æqui ac boni vilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas?

Virgil. lib. 2.
Georgicon.
Plutar. de
sect. Stoic.

Senec. de
vit. beat. cap. 31.

Crisost. 1. ad
Comparat:

9. Credendum etiam, quod & *S. Chrysostomus* admonet, precibus ac meritis in solitudine gentium induci Deum ad beneficia, tam spiritalia, quam corporalia, ciuibus donandum. hac de causa *Constantinus magnus* preces *S. Antonii* enixè requisit, ut scribit *S. Athanasius*. *Theodosius senior* Ioannem Anachoretam de bellieuentu, tanquam oraculum quoddam, consuluit: subinde *Senephile* baculum in manu tenens, & superhumerali eiusdem amictus, dum præliaretur,

Monach.
& Regis.
Athan. in
vita. Antonii.
August. 1. 1.
Ciu. cap. 20
Ruffin. 1. 2.
cap. 32.
Metaphr.
die, 31. Iam.
Glicās Anal.
part. 4.

præliaretur, insignem de hoste victoriâ repor-
 Niciph. l. 14
 cap. 4. tavit, ut *Metaphrastes, Glicas, & Nicephorus*, com-
 memorant. Hoc pacto non renuerem mona-
 chos militares appellare, perinde ac sanctos, ac
 inter illos *Oniam, & Hieremiam*. Hic enim *Iude*
 Machab. 2. *Machabæo* oranti extensa dextera gladium tra-
 didit, *Accipe*, dicens, *sanctum gladium, munus a*
 Deo, in quo deijcies aduersarios populi mei *Israel*. eod-
 em *Senaphie* eremitæ superhumerali, & bacu-
 lus spectarunt, arma plane martia, & inexpu-
 gnabilia. ob cuius rei memoriam, ut refert *Glicas*
 Glicas 4.
 part. Anal.
 Metaph. d. e
 Ian. 13. quotannis imago *Theodosij* proponebatur apud
 Græcos superhumerali illo vestiti, & baculum
 manu tenentis. Quando verò istius generis ho-
 mines, ad exemplum monachorū in Aegypto,
 de quibus *Cassianus*, aliquid etiā scribūt, aut agūt,
 quod in publicum denuò prodāt, quis inficias
 iuerit, eos optimè de republica ac ciuitate ipsa
 mereri? summis certè laudibus celebranda eo-
 rum Monachorum memoria, de quibus *S. Chry-*
 Chryso. l. de
 Comparat.
 Monarch.
 & Regis. *sofostomus*, qui sæuiente in oriente Arianorum hæ-
 resi: alijs ibi Dei causam, ad quos spectabat,
 negligētibz, aut fugientibus, relictis montibus
 ac desertis suis locis, instar apum, alucario e-
 gressarum, ad ciuitates, diuino spiritu armati,
 agitatique, conuolarunt, qui orthodoxam fi-
 dem, ab hæreticis impetita, generosè defende-
 rēt. Idem postea, cum summa laude etiam mar-
 tyrij, eius generis homines, debachante hæresi
 Iconoclastarum præstiterunt. In occidentē
 quid aliud fermè omnes ecclesiæ, quam mona-
 chatus fructus ac flores?
 10 Verum, quod vel optima vitæ instituta vi-
 tijs sint obnoxia, aut certè apertius maleuolorū
 pateant calumnijs, euenit, ut Romæ, adeoque
 in occidentē, nomen monachi, ut scribit *S.*
 Hieron. E-
 pist. ad Prin-
 cip. *Hieronymus*, odio plane & infamia diutius labo-
 rauerit. Existimatum enim populariter, istos
 ad solitudinem receptos, otio indulsisse, tam
 literis, quam virtutibus prorsus abstinuissē; neu-
 tiquam aliud vitæ genere curantes, quam alio-
 rum vrbāniter viuētiū contemptum, & su-
 am ipsorum inertiam. cum autem *S. Petrus Ale-*
xandrinus, & S. Athanasius exules, Romam appu-
 lissent, statim eorum opera monastica discipli-
 na correctā, & ad excellentem, quæ in Græcia
 primitus resplenduerat, normam, redactā, cele-
 bris esse cœpit, omnibus amabilis, ac honora-
 bilis reluxit. Enimvero nimis propensū homi-
 num ingeniū in maleuolentiam erga illos, quos
 a suis institutis diuerso vitæ genere, quasi lon-
 ginq̃u discriminatos, & in alium quasi ordi-
 nem ingressos, perspexerint. dissimilitudines
 perpetuo feruent in inimicitias, ut similitudines
 in amores.

11. Cum verò in republica vniversus *Clerus*,
 eomparatione facta cum alijs popularibus, ab-
 stractior sit à Ciuilibus negocijs ac inde plus
 monasticæ institutionis, quam ceteri, profiten-
 tur: tum inter eōs ex eodem Clero, qui membra
 ciuilia censentur, gradus ciuilitatis ita decernē-
 di, ut in eo genere ij præstent, qui ad vulgarem
 formam conuictus exterioris accedunt, eoque
 minus monastici præ se ferunt. nequē hoc
 quicquam cedit in ignominiam monachorum;
 quandoquidem quod huius rei respectu, minus

ipsis ciuile, id magis diuinum, ac perfectum
 esse poterit. Hinc Christus Dominus appositè
 illud vitæ genus delegit, quod minus monasti-
 cum, quam illud *Essæorum*, illo tempore florenti-
 um in Palestina; iam vel *Pharisæorum*, ipso no-
 mine de se prædicantium ab alijs separationem.
 voluit itaque vitam degere communem, hoc
 est aptiorem congressui ciuili, perinde ac si in
 medio aliorum petra fuisset salis, quam alij
 tamquam oues familiariter lambentes, sanita-
 tem suam aut tuerentur, aut consequerentur:
 quod egregie *S. Thomas* declarauit. *Idco inquit, S. Thom. 3.*
conuenientissimum fuit, ut Christus in cibo ac potu part. 9. 40.
communiter se, sicut alij, haberet. at non plane
 expers eius vita monasticæ sequestrationis: sæ-
 pius enim a suis digressus, utpote in eremo, iti-
 dem in montibus, ac noctis tempore solitarium
 passerem, ac gementem columbam, se ostendit
 ac probauit; proinde hæc duo vitæ genera,
 quæ non minus quam cælum & terra inter se
 prius dissidere videbantur, ipse mirabiliter suis
 moribus vnitim expressit ac suo exemplo emi-
 nentis charitatis copulauit: quod *S. Basilus, &*
S. Gregorius Naziansenus indicant, ac demiran-
 tur. *Illam arctam viuendi viam, ait S. Chrysostomus,*
Ioanni omnino dimisit: ipse vero Publicanorum atque
peccatorum mensas elegit, ut Publicanos & pecca-
tores saluaret.

11. Ex istis liquet, monastica instituta haud
 penitus discrepare a ciuilibus, quinimo istis
 magnam potius commoditatem adferre. Et qui-
 dem si nihil aliud ex eis spectabile, quam quod
 animum recreant, & miserijs istius vitæ con-
 flictatum, non parum consolantur, satis hoc
 faceret ad eorū cupiditatem ac studium. *Quam Senec.*
contempta res homo, exclamat Seneca, nisi se supra præfat. l. 1.
hominem erexerit? Certè hominis contentio, quæ
 merè ciuilis, vitæ breui spacio definitur, inquie-
 tudini, mutationi, ac tandem defectui oportu-
 na: proderit idcirco, mentem interdum su-
 pra illud omne quod oculis cernitur, eleuare;
 quod contemplatione quidem perficitur, ipsa-
 que diuina cogitare, quorum immensitates, du-
 rationesquē, nullis finibus aut temporum spa-
 cijs terminantur. At hoc perficiendum non
 ex animi peruersitate aliqua, vel ex eorum,
 qui in propatulo degunt cōtemptu: quomodo
 diuinæ litteræ affirmant, quosdam instar leo-
 num, domos sibi ex superbia excitasse in soli-
 tudine: qui, ut ait *Seneca, Ideo in tenebras refuge-*
runt, ut putent in turbido esse quidquid in luce est:
sed eo fine recedendum, ut inde Doctiores,
ac moderatiores euadentes, melius ciuilia sub-
inde pertractemus. Inter se miscenda sunt: & quie-
scenti agendum, & agenti quiescendum est. Cum rerū
natura delibera. illa dicit tibi, se & diem fecisse &
noctē. In vna eademq; domo partes sunt quædā
 aspectabiles, aliæ in secreto. & plerumque quæ
 in secreto, receptacula inueniuntur rerū magis
 preciosarum, a quibus patientiores sustentantur,
 adeoque ad illas referuntur. In eadem acie ad-
 sunt *Pallas, & Mars*: illa, quæ consilia clancu-
 lum digerat, iste qui in impetum belli foras
 erūpat. Non ergo functio ciuilis Monachismi
 necessitudinem, neque iste penitus actionis ab-
 horreat negocium. Cæterum officium illud,
 quod

S. Thom. 3.
 part. 9. 40.
 art. 1. 2.

Basil. orat.
 20. Gregor.
 Naz. orat. 21

Senec.
 præfat. l. 1.
 q. Nat.

Iob. 3:
 Senec.
 Epist. 3.

S. Thom. 2. 1. q. 47. art. 11. quod ex proposito hic expendimus, proxime & immediatè Ciuile est: nempe in commercijs ciuilibus collocatum & positum, ac totum ad bonum aliquod commune, tanquam terminum, destinatum. melius verò hoc constabit, si istius boni communis naturam ac definitionem paucis modò discusserimus.

CAPVT VI.

Quidnam Boni communis nomine significetur.

Vniuersale ac commune, quomodocumque concipiatur, siue in voce, siue in animæ notione, siue in re ipsa, metaphysicè, physicè, seu moraliter nobis obijciatur, concreta sunt ac composita: ex vnitatempe quadam formæ, ac eiusdem respectu, seu ordine, quo ad alia vniuersale dicuntur, vel eis commune appellantur. quæ quidem vnitates alia, & alia in multis: ipse quoque respectus, vt pote vniuocus, vel analogicus, planè diuersus, iuxta naturam rei, quæ vniuersalis, vel communis nuncupatur. Nisi enim vniuersale vel commune quid in se vnum esset, neque definiri a nobis posset, neque plura in eo ordinatè conspirare: siue hæc vnitates constet vna specie, vna existentia, siue plurium ad vnum coordinatione. similiter quod huic vnitati accedere debeat relatio ad alia extrinseca, liquet omnino: quandoquidem vniuersalia, ac communia, inferiorum, & aliorum, sunt vniuersalia & communia.

2 Certum verò est, bonum hoc commune, de quo inquirimus, morale quid esse, non Physicū, aut Metaphysicum: proinde ad huius rationē, non constitui, vel abstrahi, aliquam vnā formā à singularibus bonis particularium ciuiū auulsam, ab eis realiter, formaliter, aut virtualiter distinctam, constat: quod genus vniuersalis etiā in Metaphysicis egregiè conuellant Nominales, ideo hoc genus vniuersalis nihil aliud in se continet, quam vel ipsamet particularia bona Ciuium ad inuicem collata, ac coordinata, vel bonū aliquod participatione quadā ad ea relatu. Duplici itaque modo in ciuitate reperitur bonū commune: primo, quatenus illud dicitur bonū commune, quod ad multos ciues geometricè pertinet, ac est causa priuatorum commodorum in ipsis; licet in se spectatum sit quid vnū & singulare: quomodo Princeps ipse, ærarium publicum, lex, appellantur bona communia, quandoquidem ab eis quam plurima bona ad singulos ciues deducantur; & in quibus omnes suas obtinent partes. altero modo bonū commune censetur ipsamet coalitio bonorum particularium in ciuibus, quatenus ordine quodā inter se ita disponuntur, vt vnū quid, harmonicè coalescentia, constituent, simulque mutuò sint bona, vniuscuiusq; bono redundante in utilitatem alterius. In quo Bono communi duo conspicua: plurimorum bonorum numerus, & eorum series aptè collocata ad mutuā vnus in aliud deriuationem. quamobrem S. Augustinus Rempublicam appellat Bonū ipsius populi, seu plura bona populi, Aristoteles quoq; admonet, in ciuitate res, ad aliquorum priuatorum dominia

spectantes, quo ad vsū tamen debere esse communes: hoc est impendendas in commoda & bona aliorum. *Singulorum enim facultates*, vt ait Cicero, *diuitiæ sunt Ciuitatis*. quod si in principe, vel ciue, reperiantur bona, siue animæ siue corporis, siue fortunæ, quæ ulterius ad hoc bonum minime referuntur, bona sunt *Monastica*, haud *Ciuiilia*: scilicet bona priuatorum personarū, nō ciuium, sub hac ipsa dico formalitate. *Constat igitur*, inquit Aristoteles, *quod quæcumq; Respublicæ ad communem utilitatem intendunt, hæc certè recte sunt secundum simpliciter iustū. quæcumque verò ad propriam eorum, qui præ sunt, utilitatem solum, aberrant quidem: suntque omnes rectarum rerum publicarum transgressiones & labe: gubernantur enim quasi a Dominis: Ciuitas autem est liberorum societas*. Neque solum nomine boni communis intelliguntur certo ordine ciuium disposita bona, quæ modo existunt, verum insuper, in quantū successione posteritatis durabilia, iuxta ac incrementi per honestas rationes capacia.

3 Quod ad illud primum in Bono communi spectabile, attinet, scilicet vnitatem, animaduertendum, hanc non oriri nisi ex ordinata singulorū bonorum in ipso digestionem: vbi enim hæc non interuenit, ibi multitudo in discretum quendam numerum, aut confusionem potius, definit: vt ergò plura in vnū coalescant, opus est, ea inter se cohærere, licet genere dissimilia, vt ait Aristoteles, ac ordinis quodā filo componi. Nā in diuersis Ciuitatibus varia quidē reperiuntur bona, nullo tamen modo vnū constituentia, quādoquidē ordinis inter se vnitatem minimè copulētur, sed potius diuersitatis separatione discriminantur. Ordo autem & vnitates in hoc Bono communi attendenda penes ordinē & vnitatem harmonicā in ipsis ciuibus: ita vt bona ipsa sic inter se quod ad hoc conferantur, sicut & ciues, iuxta status vnicuiq; proprios, per sua loca apte disponuntur. a quibus harmonicè collocatis dimanat situs & modus quidā harmonicus ad ipsa eorum bona: quatenus nempe Bona magistratum, mercatorū, militū, colonorū, artificū, eo ritu proportionem subeant, quo magistratus ipse, mercatores, milites, coloni, ac artifices, geometricè, aut harmonicè inter se comparantur. Hinc ratio Boni communis, quantū ad vnitatem, omnino sequitur formā reipublicæ, *Monarchia*, *Aristocratia* aut *Democratia* diuersimode constantis. *Monarchia*, vnitatem personarum & bonorum est perfectissima: proxime ad eandem vnitatem accedit *Aristocratia*: vltimo demum loco, spectata vnitatem, censenda *Democratia*. Similiter bonum commune in *Monarchia* magis, vnum, quam in *Aristocratia*, & huius magis quā in *democratia*. Quantum verò ad vnitatis corruptionē, summa est ex democratiae violatione, populo nempe in diuersa abeunte, & nihilo firmè vnitatis in ciuitate tunc remanente. Deinde magnus recessus ab hac ipsa vnitatem cernitur in perturbatione Aristocratiae. cum qua tamen populus inter se conspirans, aliquam vteumque obtinere poterit vnitatem. per Tyrannidē verò, quæ monarchiæ infesta, non fit tam longinqua diuulsio ab vnitatem: cum inde caput solū a corpore ac eius vnitatem discedat in factionem. lege

Cicer. lib. 3. off.

Arist. lib. 3. pol. cap. 4.

Basil. Hom. 8. in Heram.

Arist. lib. 2. pol. cap. 1.

Augustin. 1. 2. de Cin. cap. 21.

idcirco proportionis obseruata, eodem modo de vnitare philosophandum Boni communis in istis tribus speciebus, ac de ipsismet speciebus inter se comparatis.

4. Alterum, quod in Bono communi notauimus, est partium eius concors conspiratio ad proferendum mutuo inter ciues commoda, cum particularium Ciuium, tum totius ciuitatis: ideo enim plures in ciuitate confluere volere, vt horum bona per aliorum bona melius constarent, defenderentur, ac incrementa caperent. *Continet*, inquit *Aristoteles*, *quidquid commune est*. Est enim Bonum hoc commune, ipsum gluten quasi, quod ciues inter se vnitare sua copulat; sicut ē contrario, quod eos dissidere facit, id proprium & particulare. *ἡ κοινὴ πᾶσα φίλια ἐστὶν: ἡ κοινὴ πᾶσα φίλια ἐστὶν: in communitate omnis cernitur amicitia*. Habet etenim bonum commune ingentem vim ad attrahendum homines in vnum, & ad consentionem inter eos procurandum, tametsi varietate ingeniorum, plurimum inter se discreparint: quod & fabula *Orphei*, veteres apte significarunt.

Arist. 8.

Ethic. Orig.

Homil. 5. in

c. 20. Gen.

Boetius 1. 3.

consol.

met. 18.

*Post quam flebilibus modis
Siluas currere mobiles,
Amnes stare coegerat,
Iunxitque intrepidum latus
Scæuis Cerua leonibus,
Nec uisum timuit lepus
Iam cauta placidum canem,
Cum flagrantior intima
Feruor pectoris vreret,
Nec qui cuncta subegerant,
Mulcerent Dominum modi,
Immites superos querens,
Infernas adiit Domus.*

Quemadmodum enim partes vniuersi istius, quibusdam facultatibus instructæ, proprios suos fines adsequuntur, tum etiam contrarijs resistunt; insuper sic inter se vinciuntur, vt totius optimum statum confirmant, ac reciproce singulis, & omnibus, sint vtilitati, Ciues pari modo in republica ad munera recte obbeunda idonee sic comparantur, vt non tantum priuata commoda, sed bonum quoddam commune proferant, cuius virtute & vnitare particularium bonorum rationes contineantur, atque stabiliantur. *Ciuitas*, inquit *Origenes*, *a conuersatione multorum dicta est: pro eo quod multorum in vnum constituat et contineat vitas*. Hoc ritu in scripturis multi dicuntur Deo vno humero seruire. & apud Romanos plures milites appellati vna manus; proinde eisdem manus hastili affixa, vt insigne militare, præferebatur.

5. Reliquum explicemus duas præclaras proprietates istius Boni communis, quæ eiusdem præstantiam plurimum etiam probant, & expetibiliorem ostendunt: nimirum externam, pariter ac intellectualem, ipsius pulchritudinem, iuxta ac eiusdem suauitatem, quæ veteres olim varijs suis emblematis representarunt. Ipsamet imprimis facies Ciuitatis ad normam Architectonicæ extructæ, vitæ ciuilis necessitudinem, tanquam rem sua innata specie prælucentem, valde commendat. Si enim in vniuersum, vt notat *S. Augustinus*, pul-

critudo concinna quadam partium cum colore, tum positura, efferatur, profe & cum ciuium officia quodam ordine apte inter se disponantur, pariter forma virtutis, veluti coloris temperamento, decorentur, vita Ciuilis ex eis constituta, ad idæam ciuitatis pulcherrima comparebit. Ipse porro cæli, cui vnus Deus præest, vultus, translatus quoque fuit ad Reipublicæ venustatē significandū: & quidē propter ordinis singularē dispositionem, stellarum iste aspectabilis in eo conuentus, in sacris literis dicitur militia cæli.

Similitudinem hanc inter cælū ac rempublicā, egregie pertractat *S. Gregorius*. inde *Ioannes Cassianus*, olim Oxonii præceptor meus, apposite libris suis de rebus ciuilibus tractantibus, spheræ politicæ nomē indidit & præfixit. Huc nympharū elegantes formæ pariter adscitæ, quæ *Aphricæ*, *Europæ*, *Asiæ*, & *Americæ* pulcritudines adumbrarent. *Britanniæ* quidem symbolum Nympha, ad colorem oceani, cerulea clamide vestita, rupis cacumini insidens, ac tridentem, veluti maris, post *Neptunum*, Domina ac *Thetis*, manu tenens. Enimvero si ratione ac virtute nihil pulchrius, ciuitas profecto quæ non nisi excellentis rationis opus, nobilissimæque virtutis præclarū instrumentum, ac domicilium, summa pulcritudine inter reliqua omnia prælucebit. Cuius tanta vis est, vt etiam ad ea, quæ naturis suis alioquin horrida & inamæna, quamdam pulcritudinis formā ciuitas transmittat. Refert *Aristoteles*, monstra in ciuitate huic venustati in ea illustrandæ eo inseruire, quo integrorum corporū decora ostentent, ac laudent, ideoque vniuersæ ciuitati esse ornamento potius quam dedecori, probat. eodem modo castigationes ac pænæ ipsæ, licet in se ipsis deformes & horrendæ, quatenus tamen a iustitia, bonoque communi inde asserto, defensoque instituuntur, animi iudicio etiam pulcræ videntur, imo insuper amabiles. propter quā causam aduertit idē *Aristoteles*, *Platonem* sequutus, ipsos, qui commerito in ciuitate pœnis excipiuntur, si ciuiles fuerint, magistratū, ac legē ipsam punientes diligere, quippe quod intelligant, castigationibus illatis iustitiam inter ciues seruari ac bonū publicum contra iniurias malefactorum stabiliri. Quo modo inter formicas pulcrum opus admiramur, non solum quo grana in penuariū statutis tēporibus inferunt, sed etiam dum mortuorum cadauera alucolis efferunt & exturbant. Similiter quod ad naturam, non tantū pulchritudo in fluminibus apparet, dū specie cristallina vbique pura collucent, sed etiam quando appetente æstate cū sordibus suis colluctantia, illas excernere laborāt. At mirum non est, ciuitatem, ac in ea vitā ciuilem, inter pulcherrima censerī, quū, vt ex sacris literis constat, regnum beatorū in cælo, ipsumque Dei regnum in ecclesia, Ciuitatibus comparentur.

6. Iucunditatem verò proferunt in vita ciuili amor, amicitia, & charitas inter ciues: quibus inescati, non tantū in vnam societatem confluxere, vt opibus, vel ocio abundarent, sed vt ex mutuae necessitudinis iucunditate, vtrinq; honoribus exhibitis, præstitis auxiliis, exhilararētur. quid quæso, in vita iucundius, quam ciues ex beneuolentia ac confidentia inter se negocia

Isa. 24.

Gregor. 1.

4. Epist. 96.

Cassianus

Sphæra. Poli.

Arist. lib. 2.

Phys. Text.

64. lib. 4. de

generat.

Animal. c. 4.

Plato dial.

Ciuit. Arist.

1. 10. Ethic.

Apoc. 20.

Math. 22.

vitæ

Origen.

Homil. 5. in

cap. 2. Gen.

S. Thom. 2.

2. q. 26. art.

3.

Soph. 3.

Augustin. 1.

de pulcro

cap. 1.

vitaē ciuiliſ coniuñctim & amanter pertractare, dum vnusquisque illorum in alterius excubat preſidijs & in eius bonum procurandum totus incumbit. Duo ergo ſunt in hac vita ciuili præcipui fontes iucunditatum: vnus rerum omnium parabilitas: alter adiuuandi prompta inter ciues voluntas. illo fluente, triſtes curæ, labores, ac ſollicitudines exedentes, abiguuntur: iſto redundante, ſecuritas omnia ſerenat, ac placida reddit, vnoquoque Ciuium in alterius pectore aſylum tutò conſtituente. Cui ſuauitati repreſentandæ apud veteres vſui fuit lyra *Amphionis*, & *Orphei*. voluere pròinde quod recolit *Plutarchus*, *Thebas*, inſonante *Amphionis* lyra, conditas: pariter lyram pulſante *Orpheo*, ſaxa montes, arbores, inſtar rudium hominum, commota, in vnum cætum coimſſe: de quo memoriam ingerunt *Virg. lius*, *Ouidius*, *Papinius*, *Diodor. Siculus*, *Suidas*, *Claudianus*, *Cicero*, *S. Auguſtinus*, *Boetius*, *Rodiginus*, & alij: Etenim illa doctrina, qua primo mortales incitati, ad vitam ciuilem ineundam acceſſere, omnino ſuauiſ fuit eis quali harmonia, quæ intellectus vim, in iſtis adhuc inculctis, plurimum oblectaret. Deinde eiſdem vitaē ſemel ſuſceptæ exercitium, dum multi ſua officia exequuntur, perinde ac quidam Muſicæ concentus editus, mirum in modum delectatione afficere ſolet. Vnde *Ciceronis* apud *S. Auguſtinum* ſententia: Cum autem *Scipio* in ſecondi libri ſine dixiſſet, vt in ſidibus, ac tibiis, atque cantu ipſo, ac vocibus, concentus quidam eſt tenendus ex diſtractis ſonis: quem immutatum ac diſcrepantem aures erudita ſerre non poſſunt, ipſe concentus ex diſſimillarum rerum moderatione concors tamen efficitur & congruens: ſic ex ſummis, & medijs, & iſſimis interiectis ordinibus vt ſonis, moderata ratione Ciuitatem conſenſu diſſimillorum morum continere: & quæ harmonia a muſicis dicitur in cantu, eam eſſe dicebat in Ciuitate concordiam, artiffimam atque optimum in Republica vinculum incolumitatis, eamque ſine iuſtitia nullo pacto eſſe poſſe.

7. Porro melleo illo apum regno, earumque in fauo liquidis delicijs, ciuiliſ imperij dulcedinem deſcribi pariter a veteribus percepiſimus.

Apes, inquit *Macrobius*, quodam modo debemus imitari, quæ vagantur & flores percipiunt: deinde quidquid attulere, diſponunt, ac per ſuos diuidunt, & ſuccum variū in vnum ſaporem, mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutant. Admonet pariter *S. Hieronymus*; Monasteriorum ordinem, ac regiam diſciplinam, in paruis diſce corporibus.

Sic mollibus olim
Stridula ducturum pratis examina Regem
Nascentem venerantur, publica mellis
Iura petunt.

Diſtinctius verò hac ipſa ſimilitudine elegantiffimus *Poëtarum Virgilius* munera ciuiliſ officij recenſet ac depingit.

Qualis Apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor, cum gentis adultos
Educant foetus, aut cum liquentiâ mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine factò

Ignauum ſucos pecus a præſepibus arcent.

Feruet opus, redolentiq; thymo fragrantia mella.

Magna autem pars ciuiliſ illius ſuauitatis oritur ex amicitia inter ciues: in quam ciuitates plurimum homines inſtituunt. quam ſuauiſſimè ad ſælicitatem ipſam pertinere arbitratur *Aristoteles* contra *Stoicos*; quatenus nempe amicorum bonis ſælix delectatur: cuius bono priuaretur, ſi cum amicis non ageret ſociatim. Quæ cum vera ſint, tum inde ſatis conſtat, quam deforme ac triſte facinus, morum ciuilitatem, noſtri generis decus, ac vtilem incunditatem, errore perturbare, vel actionis prauitate violare: denique illud barbaricis inſtitutis demoliri, quod natura, ars, iudustria, experientia, ac diuinus fauor, ad culmen perfectionis inter homines antea euexere.

8. At non eſt exiſtimandum, Boni communis aptè diſpoſiti ambitu contineri ſolum bona corporis, & fortunæ, quali ciuile inſtitutum mera voluptate ciuium deſineretur, ſed præcipue animæ bonâ intellectualia, ac moralia, eodem comprehendij; adeoque vt prima loca in fauo ciuili ſuo iure occupantia, ad quæ illa, tanquam inſtrumenta, referantur: quod *Aristoteles* docuit egregiè. Si enim diuitiæ, honores, poteſtates, ac voluptates, ſeorſim poſſiderentur à ſapientia, a iuſtitia, a charitate, ac pietate, nullo modo vitam hominis quietam, lætam, aut ciuilem redderent, ſed potius perturbatam: imo inter ſe diu non cohærent hæc bona, quinimo ſtatim conculſa, ab inuicem dilaberentur, vt poſtea oſtendemus. quamobrem quod non in rebus ipſis externis poſſeſſis tantum conſiſtat viæ ciuiliſ ratio, ſed maximè in eorum vſu, ac moderatione, conſequens, inter bona ciuilia habendam animi virtutem, vt *Plato* rectè diſſerit: qua illa congrue ad rationem adminiſtrantur: a qua ſi diuulſa fuerint, & bruto ſenſui ſolum commiſſa, barbarici, ſeditionum, nouarum rerum ſtudij, & omnis immanitatis cauſæ potius inueniuntur. Si dignitates, potentiaque, in improbiſſimum quemque ceciderint, inquit *Boetius*, quæ incendia, flammis *Ætnæ* eructantibus, quod diluuium tam æſtrages dederit?

Heu grauem ſortem, quoties iniquus

Additur ſæuo gladius veneno;

Nulla ſub indigno virtus eſt principe tuta:

Nulla ſub inceſto caſtis eſt gloria Rege. A quo alio malo precor, multæ reſpublicæ exitium ſuū deduxere, quam a mole externorum commodorum ſub qua veluti ingenti onere, ciues laborantes, quod virtute deſtituti fuerint, qua illa ad honeſtatem deſtinarent, oppreſſi, tandem funeſtè corruere.

9. Quemadmodum verò ſocietates Ciuiles primum inita fuere Boni communis cauſa, in quo, & gratia cuius, dicuntur homines viuere, ita conuenit noſſe, quænam ſint præcipuæ partes iſtius Boni communis, Ciuium curæ ac ſtudijs commiſſi. Voluere itaq; ciues conuenire in Ciuitate, vt ſimul viuerent. Vita autem in vniuerſum ſumpta, vt actione conſtat, ita huic viuenti ea vita actionis propria, quæ peculiari, iuxta ipſius ſpeciem, conatu ac motu perficitur. Vnde vita hominiſ alia

Plutar. l. de
Princ. p.

Virg. 4. Æn.
Ouid. 10.
Metam.
Papin. lib. 5.
Suidas
verb.
Orpheus
Claudian.
præſat. l. 2.
cont. Ruffin.
Cicero l. de
Repub.
Auguſtin.
l. 2. de Ciui.
cap. 21.
Boetius l. 3.
de Conſol.
Met. 12.
Rhodigin. l.
18. Amiq.
Auguſtin. l.
2. de Ciui.
cap. 21.

Macrobi. in
P. ohem.
S. ur.

Hieron.
Epiſt. ad
Ruffin.
Claudian.
in 4. Conſul
Honor.

Virgil. 1.
Æneid.

Ariſt. lib. 8.
Ethic. c. 11.

Ariſt. lib. 1.
Moral. c. 2. l.
2. pol. c. 5. l.
7. cap. 1.

Plato Dial.
2. de legibus

Boet. lib. 2.
prof. 6.

Boet. lib. 2.
Met. 6.
Senec.
Agam.
Mantuan.
in Parthen.

Aristot. l. 9.
Ethic. c. 11.

est a vita pecorum, & in societate alia exercet vitæ munera. viuit idcirco homo actione virtutis, tam intellectusualis quam moralis: eo quod in eo ratio, utpote illius vis singularis, vigeat. non ergo dum se pascit in ciuitate, quod faciunt etiam pecora, viuit absolute vita Ciuili, ut admonet *Aristoteles*, sed dum rationem exercendo, virtutes profert. ob quam causam, liquidū, præcipuas partes boni communis, quod ad homines, functionibus virtutum & earum vitis contineri. quocirca cum inter Ciues emineant orthodoxa fides, ac vera Religio, tū ciues, quibus bonum commune concreditum, debent hæc virtutes vel maxime colere, propagare ac defendere contra iniustos inuales quoscumque. primò quidem, quod istæ virtutes sint primariæ partes boni communis: deinde quod alia bona corporum ac fortunæ, ab eisdem dependeant: quandoquidem eis violatis, hæc pariter soleant intercidere. si ergò teneantur, bonum commune protegere contra iniquos inuales, strictissimo iure obligantur, fidem ac Religionem contra eosdem munire, fartas tectasque in omnibus custodire.

10. Ex istis, quæ disputauimus, procliue iam fuerit iudicium facere de præstantia humanæ vitæ, quam Aranea Stoicorum, aliorum verò Apis, vel Formica, hominum iudicijs inter se altercantibus, sibi vendicarunt. Aranea illa, a quibusdam amplificata, sibi sufficiens visa, ac Deo similis in medium adducta, quæ vel cum aruis Niloticis de vbertate contenderet. gloriata quod ex se viuat, quod a viscerum suorum sola substantia, omnia sibi ad vitam necessaria suppeditet. Contrà vero Apem & Formicam alij traduxere eo nomine & conditione ignobiles, quod ab aliorum ope ac consortio, quo ad victum omnia earum dependeant: cum naturæ perfectioris indicium, minus rebus externis indigere, ac sibi ipsi ex propria suppellectili plenius satis esse. Ego quidem, ut de hac controuersia aliquid definiam, quædam in hac ipsa Stoicorum Aranea, summa laude digna perpetuò existimaui. imprimis eius solertiam admiratus, qua plurima bonorum genera sibi tempestiuè comparando, ac in pectoris horreum congerendo, externâ auxilia eo in gradu necessitatis haud requirat, quo alij passim animantes, quorum peculium tenue, exile, & foras emendicatum. Et quantum ad hoc, ad statum Angeli, vel etiam Dei, Arancas proprius accedere inficias minimè irem. De prædicare etiam soleo eiusdem Aranæ constantiam, ac firmitudinem, quæ ex proprio ac diuino fauore animi tranquillum statum sustentare poterit, etiam quando amici, cum omnibus externis emolumentis, defluerint, Deo interim, suæ conscientie integritate, contenta. Cæterum vehementer displicet ille ausus Aranæ, quo similis Deo videri ambiuit, ea nempe spernendo vitæ ciuilis compendia, & aliorum opera, quæ ad virtutem acquirendā plurimum conferre videmus. potior idcirco mens Apis & Formicæ, quæ in commune laborant, quæ aliorum societatem expetentes, ab ipsis vitæ præsidia certissimè mutuari profiten-

tur: quæ aliorum in se suscipiunt curam: neque in angulis proinde, Arancarum instar, sed in hortis, aut apertis campis, vitam agere desiderant, Enimvero magnum, ac diuinum quid, publicum Bonum inter homines excitare, ac procurare: quod iam statim comprobabitur.

CAPVT. VII.

Quam præclarum sit, Bonum aliquod Commune, illudque per posteritatem ad alios traducendum, curare, ac promouere.

VT Ciues publici boni, cum existentis, tum per multa sæcula apud posteros duraturi ac futuri formam ex animis diligant, eiusque studio ita teneantur, ut priuata sua commoda eius dignitati postponere libenter velint, interest, eius vim ac definitionem animis percipiant, vnde eiusdem præstantiam intelligentes, toti in eius amore iure inardescant. qua quidem ab ipsis cognita, ut animaduertit *Philo*, pudore res digna planè eisdem apparebit, id ipsos in eius procuratione non facere, quod cum suis laboribus, ac sinceritate, pastores erga oues, medicos erga morbo affectos, quotidie præstare animaduertunt. Duo itaque in hoc bono spectanda: primum, ratio est communitatis, vnitatis quadam harmonica, cum sui copia reuincta, de qua disseruimus: alterum, perennitas quædam eiusdem, qua, ut sol nocturnis tenebris superest, ita illud post funera modò viuentium ciuium, apud posteritatem mansurum, & indies augmentum capturum: perinde ac si æternitatem quamdam, aut durabiles cælorum circuitiones, hic in terris æmuleretur. Vtriusque certè causa iustissima occurrit, quæ ciues vehementer erga hoc bonum commune summa cupiditate accenderet.

2. Quam egregium sit multa, dispersaque in vnitatis vinculum reducere, ita *Macrobius* enarrat. Ex omnibus recolligamus, unde vnum fiat ex omnibus, sicut vnus numerus fit ex singulis. hoc faciat noster animus, omnia quibus est adiutus, abscondat, ipsum tamen ostendat, quod efficit. ut qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius sint odoris propria, quæ conduntur, confusuri videlicet omnium succos odoramentorum in spiramentum vnum. Vides quam multorum vocibus chorus constet: vna tamē ex omnibus redditur. Aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris feminae, interponitur fistula. Ita vires singulorum illinc latent, voces omnium apparent, & fit concentus ex dissonis. Huic ex multis emananti vnitati in reipublica, adhæret pulcherrima quædam ratio proportionis, cuius vi bonum commune non solum ad plures extensum, sed pulchra insuper quadam forma ad illos sparsim deductum. Omnis hominis vita, ut ait *Protagoras* apud *Platonem*, numerosa quadam indiget consonantia: ex qua plurimorum salus, statu licet discrepantium, in ciuitate propagatur.

*Sæpe sequens agnam lupus est a uoce retentus:
Sæpe audium fugiens restitit agna lupum.*

Sæpe

*Phil. de S.
Iosepho.*

*Macro. in
Prolog. lib.
1. Satur.*

*Plato in
Protag.*

*Ouid. lib. 2.
Fast.*

*Cicer. lib. 1.
Off.*

*Sæpe canes, leporesque una iacuerunt sub umbra,
Et stetit in saxo proxima Cerualæ.
Et sine lite loquax cum Palladis alite Cornix
Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.*

Ex his Boni communis proprietatibus, scilicet unitate singulari, proportionem vero multiplici, recte colligitur, quanta sit ipsius excellentia, quamque suspiciendum sit illud in homine mentis acumen, quod utraque exacte comprehendit. Cum enim bruta animantia, ut observat Doctor Angelicus, particularia solummodo, & ad se restricta, absque collatione unius cum alia, norint, aut concupiscant, utpote sibi ipsis, vel proli utilia, homo, civiliter institutus, vires intelligentiæ defert ad Bonum aliquod commune, ad obiectum secretum a singularibus, & sola ratione perceptibile, quod etiam Boetius observavit: ex quo optime argumentati quamplurimi, ad probandum hominis animam, substantiam esse spirituales, ac immortales.

2. Mirum idcirco non est, si inter ipsos homines agrestes quidam, ac faculentis voluptatibus immergi, eoque ad sortem brutorum quâ proximè accedentes, istius Boni communis notionem minimè animis concipiant. Etenim privatis suis inhiantes rebus, propter morum consuetudinem, a sensibus auulsa, & a particularibus abstracta, persentiscere vix possunt. Unde liquet, quanta cura principes & magistratus, quibus Boni istius administratio præcipue committitur, debeant animæ oculum in se ipsis purum ac serenatum certa vitæ disciplina servare, ut concrediti boni communis formam, elegantiamque exacte percipiant, nec patiantur illum, impurorum aspectu oblini, vel excæcari. Enimvero in hac Boni communis diffusionem, in eiusdem Geometrica, & musica proportionem, demum unitatis coronide, dignitas, tantaque altitudo reperiuntur, ut nisi à defæcata mente, & particularium usu auocata, videri poterint. Idealem in Deo sapientiam in eo vel maximè admiramur, quod non solum particularia a se facta seorsim intueatur, verum omnium coordinationes, ipsamque ex eis constantem univèrsi rationem, collustret: ex quo, quanta in ipso artificialis cognitio eluceat, aliquo modo intelligimus. Quamobrem hanc ipsam divinam sapientiam egregie imitantur, qui, quantum ad civilia, boni alicuius communis vim ac definitionem animis undiquaque complectuntur, & quod in eo totum & univèrsum, quodque discretum ac partitum, plenè adsequuntur. *Stulta avaritia mortalium* inquit Seneca, *possessionem, proprietatemque discernit: nec quicquam suum credit esse, quod publicum est.* Nolunt isti sensus suos attollere a privatis suis cupiditatibus ad aliquid eis elatius. hi porro ita incurij boni communis, & suis duntaxat intenti, plerumque etiam non adsequuntur quæ volunt, sed meram voluptatem ex privatis venientes, in odia aliorum, & multiplices ipsorummet incidunt interrim sollicitudines. Odiosus, sine dubio, civis, qui contra naturæ ingenium, quod ad colendam societatem instigatur, in ipsa societate deserit, & sibi solum providere studet. peior autem, si boni communis neglectu, vel depredationibus,

ad propria lucra omnia conferat. quo pacto a studio boni publici recedentes, etiam privato multoties destituuntur. ut enim mare, fluminum & fontium aquas cõservat, sine cuius necessitudine citò deficerent, ita, illud Bonum, quod civi proprium, diutius mansurum, quod cum bono communi copulatur: ab eo autem auulsum, divinitus, vel humanitus, brevi extinguitur.

*Turbine magno spes sollicitæ
Urbibus errant, trepidique metus.
Ille superbos aditus Regum,
Durasque Fores expers Somni
Colit: hic nullo Fine beatus,
Componit opes gazis inhians,
Et congesto pauper in auro est.*

Senec.
Hercul.
Furen.

3. Verissimè sanè Aristoteles pronunciauit: *Eminuero præclare nobiscum agitur, si id quod vel uni soli sit utile reperire possimus, sed longè profecto id pulchrius, ac divinius, quod Gentibus & Civitatibus usui est.* Argumētum hoc deducitur a magnitudinis effectus, quo publico bono ab aliquo prospicitur: ut sciamus, huius officij dignitatem non solum deduci ab intelligibili quadam supra sensus ipsius elevatione, sed etiam ab actionis genere, quo multis rectè consulitur: ex quo eam Aristoteles divinam nūcupavit: eo quod, ut loquitur S. Thomas, *magis pertineat ad Dei similitudinem, qui est ultima causa omnium bonorum.* Hinc veteres boni communis magnitudinem animis rite mentientes, eos tanquam Deos æstimarunt, qui illi egregie prospexerant. Ianus Rex Ianiculi, inquit Macrobius, *Saturnum observari iussit maiestate religionis, quasi vitæ melioris auctorem: quod Hesiodus quoque luculenter, ac Cicero affirmarunt.* Nihil est, ait Cicero, illi principi Deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, accepius, quam concilia, cœtusque hominum iure sociari, quæ Civitates appellantur. imo aduertit Aristoteles, homines inimicorum loco eos ducere, qui *Tamæque* appetitionibus bono publico repugnant: *lex autem non est ipsis odiosa, præcipiens quod probum, ac moderatum est.* Ea enim maiestate amabili in omnium oculis publicum bonum collucet, ut lex in eius gratiam lata, tamen aliquorum malitiæ obsistat, minimè tamen ab illismet maleuolis odio habeatur.

Arist. lib. 1.
Ethic. cap. 1.
lib. 3. pol.
cap. 8.

4. Et quidem, licet istius boni communis ratio sit multum elatior, quam ut ad eam crassiores hominum sensus pertingant, nihilominus providit Deus, omnes vel naturæ rudimentis ad eius cognitionem, scientiamque quodammodo institui, ac prouocari. Etenim in corpore humano oculus non tantum pro se videt, sed pro toto composito, ut nobis constat: quod etiam in manuum, pedumque officiis fieri cernimus: quo a nobis agnito, notionem inde capere possumus, nos omnes unius corporis politici esse debere membra, ad bonum aliquod commune proferendum ordinatos. Ergo secundum Dei voluntatem, inquit S. Ambrosius, *vel naturæ copulam, inuicem nobis esse auxilio debemus: certare officiis, veluti in medio omnes utilitates ponere, & ut verbo scripturæ utar, adiumentum ferre alter alteri, vel studio, vel officio, ne vel periculi terrore reuocetur, sed omnia sua ducant, vel aduersa vel prospera.* Idè porro ductus, quo natura ipsa hominis

S. Thomas
in 1. cap.
Ethic. 1. et. 2.

Macrobi. 1. 1.
Satur. cap. 1.
Virgil.
Ænead. 8.
Hesiod.
Theogon.
Cicero in
Som. Scip.
lib. 1. off.
Arist. lib. 3.
pol. cap. 8.

Ambrosius
lib. 10. off.
cap. 28.

S. Thom. 1.
2. q. 1. art. 2.
Cicer. lib. 1.
off.

Boet. lib. 1.
de Musica.
cap. 2.

Seneca
Epist. 37.

mines ad societates primo coëgit, eosdē propē-
 sos ardentesque postea exulit in Boni cōmunis
 cupiditatem: nam hoc velut cementum
 Arist. liq. 8. quoddam est, omnes ciues in officio continens.
 Ethic. quod si illud neglexerint vel priuatis tantum-
 modo bonis studuerint, illico a se mutuo dissi-
 dere incipient, ac socialem vitam disrumpere.
 Hinc euenit, Ciuitatis opera inuenta vel præ-
 clara bona, utpote aurum, argentum, gemmas,
 & alia decora ciuitatum, quod diuulsa deinde
 fuerint a cultu, ac procuratione boni commu-
 nis, atque ad priuatas voluptates translata, rei-
 publicæ visceribus pestem exitiumque intulisse.
 Boet. lib. 2. *Heu primus quis fuit ille*
 Consol. *Auri qui pondera recti,*
 Met. 5. *Gemmasque latere nolentes,*
Preclara pericula fodit?
 5. Cæterum hoc Bonum commune, non tan-
 tantum quod ad sui speciem, res est eleuata vl-
 tra sensuum vires, amplitudineque sua ad mul-
 tos dilatatum, ideoque merito ab ingenuo dili-
 gendum, quinimo, ut diximus, sui duratione
 quodammodo immensum: ad multa quippe
 secula deducendum; quo etiam nomine pluri-
 mum amoris ac charitatis ab vnoquoque ciui-
 um iure optimo sibi vindicare poterit. quam
 hoc æstimabile, quod in tantum ætatis per-
 tam copiosum hominum numerum, cum eo-
 rum felicitate, permanens, idque indies au-
 gum ad posteros transiture: hic ferme *Satur-*
 Macrob. l. 1. *uns*, prolem editam deuorans, hoc est tempus
 Satur. cap. 5. quæ peperit, eadem consumens, locum non
 habet, cum ciuitates vera sapientia semel con-
 ditæ atque stabilitæ, æternitatis quamdam
 vim & imitationem a bonis ciuibz conse-
 quantur. Certe de tam copioso numero super-
 flitum, pariter ac futurorum, bene mereri, ac
 in tam eximio effectu pietatis quasi perpetuo
 viuere, genere suo præclarissimum censer iure
 debet. Officium hoc Bono publico impensum,
 cum Cicero contulisset cum cognitione ac con-
 templatione, ei primas detulit: neque affirma-
 re minime ausus, hominem addiscentem vel
 numerum stellarum, ac earum veras naturas,
 studium suum abijcere oportere, si audiuerit,
 periclitantem rempublicam suo opere interim
 Cicero. lib. 1. indigere. *Chari sunt parentes, chari liberi, propin-*
 off. *qui familiares: sed omnes omnium charitates patria*
una complexa est: pro qua cur bonus dubitet mortē op-
petere, si ei sit profuturus? quemadmodum fons
aquæ dulcis in sinum maris illapsum, quodam
modo ibi amplificatur, & perennat, ita benefi-
cia in bonum publicum collata, perpetuitatem
quandam ac magnitudinem ex eodem adipi-
scuntur, contraque malignitatem dissipationis,
vel extinctionis stabiliuntur. *Iphigenia*, ut cecinit
Euripides, sacrificio mactari ac consumi haud
 exhorruit, inde patriam suam vtilitatem adep-
 turam secum cogitans:
Hæc profecto cuncta redimam morte, si cadem mea,
 Eurip. *Cum decus, & celebre nomen hinc mihi parabitur:*
 Iphigen. *Quippe quæ me opte capite liberarim Græciam.*
O terque quaterque beati,
Quis ante ora patrum Troiæ sub moenibus altis
 Virg. 1. *Contigit oppetere.*
 Æneid. Recte intulit S. Thomas, Deum supra omnia dili-

gendum, quod in illo eminenter inueniantur
 cunctæ coniunctiones, & amabilitates, quæ in
 alijs personis amâdis seorsim spectari possunt:
 etenim a Deo, ut a causa efficiendi, omnes ema-
 narunt, iuxta ad illum, tamquam vltimum fi-
 nem, terminantur. quod de Deo Doctor iste S. Thom. 2.
 aasseruit, idem de patria iuxta rationem quan- 2. q. 26.
 dam analogiæ Cicero definiuit: etenim quæ art. 2.
 coniunctiones interueniunt inter amicos,
 inter sanguine deuinctos, inter commilitones,
 ac in eis repertæ formæ, amorem prouocantes,
 cunctæ a patria proueniunt & ad illam refe-
 runtur: proinde plus quam illa vniuersa diligē-
 da. Cuius ergo, ut dixit Aristoteles, æstimare debet,
 se non suum esse, sed reipublicæ: hoc est non debere
 illum secū reputare, quod bona priuata ipsius,
 sint bona præcipua, aut quod in potestate sua si-
 tum, ut placuerit de suis actionibus statuere,
 quandoquidē cū sit ipse patriæ membrū, opta-
 bilius ducere oportebit huius bonum, quam
 suū proprium & ab eius ratione pendere inter
 agendum magis quam a suo iure particulari.
 propter quam causam parendum semper bono
 publico, & priuato renunciandum, quan-
 do ambo simul consistere nequeunt. Ac in
 vniuersum cui auctoritas incumbit disponendi
 de bono communi, ei pariter auctoritas conue-
 nit statueudi de bonis particularibus subdito-
 rum in eius gratiam, eo modo, quo boni pub-
 lici necessitas postulauerit, neque in contrariū
 steterint lex aliqua naturalis, diuina, aut eccle-
 siastica. Vnaqueque amicitia inquit S. Thomas, S. Thom. 2.
 respicit principaliter id, in quo principaliter inueni- 2. q. 6. art.
 tur illud bonum, super cuius communicatione funda- 1. in Corp.
 tur. sicut amicitia politica principaliter respicit prin-
 cipem ciuitatis, a quo totum bonum ciuitatis depen-
 det: unde & ei maxime debentur fides & obedientia
 à ciuibz.
 6. Ob has rationes, Boni communis naturā
 ostendentes multi reperti, præclaro spiritu ani-
 mati, qui sese totos illi deuouere, suæque omnia
 vsque ad extremum vitæ halitum in ipsis, ac
 immaniissima tormenta, sponte vltroque illi
 subiecere. Veterum quidem, quo ad hoc offi-
 cium, memorias ingerunt Seneca, Valerius Maxi-
 mus. plena omnis historia tam Græca, quam Ro-
 mana, horū illustriū virorū monumētis. Agame-
 mon apud Homerū, misere licet Chresydem depe-
 riens, eam tamē patriæ saluandæ causa parenti
 restituit. Romani ut scribit S. Thomas, elegerunt
 potius pauperes esse in diuite imperio, quam
 diuites in pauperi imperio: Denique vel charis-
 sima quæque, quo patriæ inde prodesse, cō-
 templere, ut recolit Dionysius. Cuius generis flo-
 ruere Mutius, Horatius Cocles, L. Largius, Clæbius, &
 alij infiniti. Brutus, inquit Florus, Tarquinium
 Collatinum collegam suum propter affinitatem Tar-
 quiniorum suspectum, cepit Consulatu se abdicare, &
 ciuitate cedere. At verò nostri, ac Iudæi olim ve-
 ram Dei cognitionem adsequuti, hac in re pal-
 mā planē Ciuitatis obtinuimus. Ciuilis pror-
 sus animus adfuit Moyse Principi, ac Prophetæ,
 expetenti atrocissimam Dei in seipsum vindi-
 ctam, adeoque deletionem e libro vitæ pro sa-
 lute populi. Ciuilis pariter Ione sensus eligen-
 tis, in mare proijci, ut reliqui vectores a naufra-
 gio

Arist. l. 1. pol.
cap. 1S. Thom. 2.
2. q. 6. art.
1. in Corp.Senec. Epist.
57. valer.
Maxim. lib.
4. cap. 4.
Homer.
Iliad.
S. Thomas
2. 2. q. 47.
art. 10.Dionys. lib.
5. & 10.
Cicer. lib. 2.
De legibus
Flor. lib. 1.
cap. 7.

Exod. 32.

Ion. 2.

gio liberarentur. Supremo antè gradu ciuile pe-
ctus S. Pauli, anathema in seipsum desiderantis,
qui Iudæi salui confisterent. Sanè in istius boni
communis exacta cognitione, ac in eiusdem
procuracione, tota ferme laus ciuilitatis con-
sistit. præclarum sane ingenium Ciuium Spar-
tanorum, de quo Plutarchus: Lacedæmonii uero
bonesti, partem primam utilitati patriæ tribuentes,
ius aliud nec accipiunt, nec norunt, quam vnde Spar-
ta capere possit incrementum.

Plutarch. in
Agezil.

7. Hoc quidem bonum commune ex du-
plici specie boni conflatur: scilicet ex bonis ani-
mi, & bonis corporis. Animi bona virtutibus, &
diuina gratia constât, corporis bona proferunt
externa emolumenta diuitiarum, potestatis,
iucunditatis, & honoris. priora bona
suis naturis bona: posteriora, vt a prioribus
ordinantur. quibus autem qualitatibus insti-
tuendus ciuis, qui de bonis ciuicis disponat, egre-
gie statuit Plutarchus: Quis eum putat, magnas
res posse conficere, qui in humiles cogitationes animum
dimittit? nec profecto multos iuuabit indigentes, qui
multis indigeat. Ego magni momenti uaticum in
republica non diuitias, sed per se sufficientiam existi-
mo: quæ quia luxuriosum omnem apparatus repudiat
nullius voluptatis causa. grauius ciuitatis munus
intermittit. Deus siquidem nulla re simpliciter eget.
Hinc illam hominis virtutem, cui mininum alterius
accessio necessaria est, perfectissimam putamus. Nam
vt corpore optima uoletudo, temperato, nec luxurioso
vestitu, nec delicijs opus est, sic vita & domus, quæ
bene valent, non exquisitis, sed utilibus copijs conten-
te sunt. Necessitatis enim rationem habere pro facul-
tatibus oportet. Veluti si quis plurimas opes cumu-
lat, cum paucissimis utatur, ei multa deesse constat:
verum siue non utitur apparatu rerum quas appetit,
vanus est, siue appetit, obstat autem per auaritiâ si-
bi, quo minus fruatur, miser. Verum quod hoc
ipsum bonum publicum ex diuersis generibus
gubernationum consurgat, proinde de illis pri-
mis, quæ proximè naturæ indolem sequuntur,
statuendum videtur.

Plutarch. in
Comparat.
Arist. &
Caton.

CAPVT VIII.

Quatuor summa, ac prima genera Imperiorum: Di-
uinum scilicet, Rationale, Concupiscibile & I-
rascibile, recentur & expenduntur.

Clem. Alex.
l. 1. Strom.
Plato dial.
9. de Repub.
2. de legib.

Elemens Alexandrinus, doctrinam
Platonis sequutus, quatuor supre-
ma genera recenset Imperiorum:
Diuinum Rationale, Concupiscibile &
Irascibile. quæ ideo dicuntur supre-
ma genera, quod, Diuino excepto, ab vno Deo
administrato, admittere possunt differen-
tias Monarchiæ, Aristocratiæ, vel Democratiæ. Di-
uinum imperium illud est, quod a deo erga
suas creaturas spirituales, ac corporales, dum
eas condit & in suos fines destinat, mediis-
que ad eos adipiscendos iustruit: dum
præmiat, castigatque ex misericordia, ac iusti-
tia sua, exercetur. hoc genus imperii necessariò
est monarchicum, sicut necessario vnus solum
Deus existit, qui ab alio consorte quo ad re-
gimen, aut aliunde, dependere non potest. De
hoc imperio, præter sacrarum literarum auctores,

Diony. l. de
Celest. et

Dionysius Areopagita, S. Augustinus, Orosius, Saluia-
nus massiliensis, & alii. Tria reliqua genera du-
cuntur a tribus partibus humanæ naturæ; scili-
cet a facultate in ea rationali, vnde imperium
rationale, a potestate in eadem concupiscendi:
vnde Imperium Concupiscibile; & ab energia
in ipsa irascendi: ex qua Imperium Irascibile
propagatur. Hinc in tribus omnem vim huma-
næ virtutis Cicero rectè collocat: scilicet in co-
gnitione veritatis, inmoderatione appetitus, &
in propulsatione contrariorum. quocirca qua-
tuor istæ formæ imperiorum oriuntur ex toti-
dem principijs actionum in homine. quorum
respectu, dum voluntas in illo medium quen-
dam locum occupans: hoc est inter rationem in
supremo collocatam, & appetitum sensitium
quasi in imo positum, situata, efficit, vt eius mo-
ribus aliqui hominum ad Angelos similitudine
quadam accedant; dum nempe ad rationis
normam ea facultate operantur, qua Angelis
ad fines existunt: alij vicissim in pecora degenerant,
cõmunibus eis cū pecoribus, appetitus motibus,
eamdem voluntatem subiicientes. excitanda ira-
que voluntas vt diuinam, & rationalem vitam
degit, ad superiorem rationis partem, & quo-
dammodo inferioribus extrahenda. sunt enim
in aliquibus voluntates tanquam immundi pi-
scis sine squammis suo pondere ad limum de-
pressæ, vt pote ad brutorum mores: quorum
piscium elum olim Iudæis Deus prouide inter-
dixit. aliæ autem veluti etiam pisces suis squa-
mis ad superficiem purioris liquoris, per quam
cæli lumina cernuntur, euectæ: scilicet diuino
aflatu & rationis lumine institutæ ad agendum,
virtuti optime incumbunt. Duo itaque imperia
in fastigio quodam eminentia, Rationale, &
Diuinum: alia duo inferius subsidentia: Concupi-
scibile & Irascibile. & quod actiones partis con-
cupiscibilis veluti in fundo naturæ, priores sint
illis quæ Irascibilis, ideo imperium concupisci-
bile vilissimum merito iudicetur. Quando er-
gò aliqua ex istis potentijs in cœtu hominum,
aliarum comparatione præualeat, tunc ad eius
iussu ac legem in eodem certa species Imperij
decernitur. Idcirco imperium rationale tunc
emergit inter ciues, quando ex rationis vera
sententia leges et consuetudines, denique om-
nes partes regiminis, statuuntur: quale Græci,
ac ac inter eos Athenienses, sibi vindicare
solebant. Imperium concupiscibile, illud, quod
ciuibz voluptatem vt finem vltimum propo-
nit, omniaque studia eodem refert: quale cre-
ditur fuisse illud Sardanapali, & aliorum passim
in Asia imperantium. Irascibile dicitur, quod
omnia ad militiam, ad vitæ rudem & incondi-
tam austeritatem, destinat: Cuiusmodi erat
illud Dionisij, Alexandri, Herculis, Tyrannorum
apud Argiuos, Lacedæmoniorum, ac aliorum in Se-
ptentrione infinitos populos regentium, vt re-
colit Clemens Alexandrinus. Romani ideo dupli-
ces posuere triumphos, concupiscibilis scilicet,
& irascibilis. concupiscibilis ille æstimabatur,
qui incruentis victorijs concedebatur in præ-
mium vinctum. Irascibilis habebatur, qui
partus fuit victorijs multo sanguine constanti-
bus. Hoc discreuere myrto, & lauro, vt scribit
Plutarchus.

Eccl. Hierat.
August. de
ciuit. Dei
Orosius
hist. Saluia-
de Indic.
Arist. lib. 1.
Ethic. c. 2.
Cicer lib. 2.
off.

Arist. 9. lib.
Ethic. c. 6.

Clem. Alex.
l. 2. Strom.

Plutar. in
M. Corol.
Gell. l. 1. c. 6.

Plutarchus, quippe quod in myrto quid aquei flaccidi, ac veneri, in lauro ignea vis reperiatur. ut enim fructus radicis saporem refert, ita in homine actiones, & modi iubendi, naturam ipsius produnt, & ab ea, pro diuersitate in ipsa ingenii, vario instituuntur. proinde non solum taliter loquuntur homines, quales sunt, verum etiam quales moribus sunt, sic imperare volunt: ac ideo magistratus ostendit virum.

Plato dial.
de Repu.

2. Ex quibus generibus, quo ad humana, vnum solum ciuile reputat *Plato*, nempe imperium *Rationale*: alia duo ab appetitu Concupiscibili, & Irascibili deducta, appellat barbarica, seu Tyrannica. Sicut enim in homine appetitus ille duplex ex se turbatus est, in trauersum actus, ita in republica tyrannis, inquit, a tota ratione auersa, non aliunde instituitur, quam, vel a voluptate, vel a crudelitate imperantium. atque inde duplex species Tyrannidis descendit, concupiscibilis, & irascibilis. Cæterum verò recta ratio, cōstans & moderata vitæ regula, ac in solidum bonum perpetuo directa, imaginē gerit in homine Principis Ciuilis in Republica. quod vsque adeo clarum est, ut in hoc maximè laborent Tyranni, vnde ex obtentis fucis rationis ac virtutis, etiam dum pessima ex sua libidine concupiscentes, aut irascentes imperant, ciuiles videantur, non verò ut sunt, Barbari, aut Tyranni.

Clem Alex.
l. i. Strom.

3. Iuxta quam Imperiorum partitionem, *Hipodamus* apud *Clementem Alexandrinum*, tres constituit species amicitiae, & necessitudinis inter homines: primam appellat diuinam, fide, religioneque ultra naturæ vires coalitam: secundam humanam, ut pote a ratione, quæ in homine res præcipua, formatam: postremam animalem vocat, appetitu nempe concupiscendi, & irascendi, qui nobis cum alijs animalibus communis, decretam. atque de istis quatuor generibus imperiorum singillatim pauca dicenda.

4. Diuinum imperium, quod tribus personis ex æquo, quo ad proprietatem, inest, non ita definitur personarum ipsarum numero, quasi vnus Deus diuersimode ad se relatus, tribus personis dominaretur. nam regnum quodcunque, ut diximus, constat ex diuersis partibus, non nisi ordine quodam superioritatis, & inferioritatis, harmonicè digestis: qualis ordo, aut partitio, in diuinis personis haud inueniuntur. licet enim inter illas sit ordo principij, ac manantis a principio, seu ordo originis, nullo tamen modo ordo ibi maioris ac minoris, superioris & inferioris cogitari poterit, ubi omnes tres personæ vnus Deus, summaque æqualitas in eisdem singulis reperitur. Imperium idcirco diuinum considerari debet in voluntate diuina, tribus personis insita, respectus varios fundante ad ipsius Dei creaturas tam in cælo, quam in terris, adeoque vbique, existentes, eius auctoritatiua bonitate ac sapientia diuersimode conditas & gubernatas. Alio tamen, & alio modo, ut aduertit *S. Dionysius*, res sibi subiectas regit Dei omnipotentia. quædam enim ipsis inditis qualitatibus ita in fines suos ab ipso destinantur, ut vel solo naturæ in eis pondere in illos continuo ferantur; neque aliorum possunt vl-

Dionys. l. i.
de Cælest.
Hierar. c. i.

la renitentia resilire: utpote omnia concreta ex materia ac forma corporeis, cælum, elementa, mixta, animantia. alia verò, uti Angeli, & homines, ita dono creationis, gubernationis, ac specialis fauoris diuini, ad suos fines incitantur, ut non solum connixu suo illos attingant, quin imo hoc perficiant cum laude operis, cum actionis meritoriae præstantia: quippe libere sese mouentes, & in vtramque partem sponte concedentes: quod *Gregorius Nazianzenus* in argumentum diuinæ erga nos bonitatis, merito interpretatur: nimirum, *Vt nostra quoque aliqua ex parte sit virtus, neque a natura solum nobis inferatur: sed voluntate etiam, animique proposito, excolatur, arbitrijque libertate parem in vtramque partem motum habente.*

Gregor.
Nazianz.
orat. de
Natiu.

5. Quædam itaque Deus in lucem profert, vel ad nihilum etiam redigit sua sola actione, aut conseruationis subtractione, utpote cælum & terram, angelos, & animum ex nihilo creando, multaque ad nihil reuocando. alia per adminicula causarum secundarum educit: non quod ad ea producenda earum ope indigeat; sed quum ipsemet solus ea excitare potuerit, ut naturæ tamen a se conditæ decus quoddam adferret, eius opera ac ministerio in agendo uti voluerit: nisi fortassis ex imperfectione effectus, ut pote *Modorum sese habendi*, relationum, actionumque vitalium, quod contra *Nominales* multi contendunt, ad secundarum causarum efficientias restrictorum ab intrinsecis suis principijs, eorum respectu quædam sint, quæ a solo Deo proferri non possint. vtcumque verò hac in re sentiendum fuerit, nulla ex causis secundis eius voluntati efficaci poterit resistere, tametsi plurima incidant, simplici eiusdem beneplacito renitente, ut nostri Theologi optimè definiunt.

Boët. lib. 7
Consol.
Met. 9.

— tu cuncta superne,

Ducis ab exemplo, pulcrum pulcherrimus ipse,

Perfectasque iubens perfectum absolvere partes.

Tu numeris elementa ligas, ut Frigora Flammis,

Arida conueniant liquidis, nec purior ignis

Euolet, aut mersas deducant pondera terras.

Tu triplicis mediam naturæ cuncta mouentem

Connectens animam, per consona membra resoluit

Quæ cum secta duos motum glomerauit in orbes,

In semet reditura meat, mentemque profundam

Circuit, & simili connectit imagine Coelum.

In causis animas paribus, vitasque minores

Prouehis, & leuibus sublimes curribus aptans,

In coelum, terramque feris, quas lege benigna

Ad te conuersas reduci facis igne reuerti.

Tu requies tranquilla Diis, te cernere finis,

Principium, Rector, Dux, semita, Terminus idem.

6. Diuinum hoc imperium, tametsi omnes mortales complectatur, singulari tamē ratione ciues olim habuit Iudæos: quippe a deo ipso met legis instructione, auxilioque, præ omnibus alijs ad ipsius voluntatem, ac ipsorummet felicitatem optime, institutos. Cuius imperata apud illum populum erant triplicia, *Moralia*, *Cærimonialia*, ac *Iudicialia*. Certe tum diuinum hoc imperium, lege ab illo sancita stabilitum, non tam cernitur in rebus externis, quam in internis animæ virtutibus, adiutum ad veram beatitudinem aperientibus.

Rom. 4.

propte-

+) confer folium correctius post pag. 604.

in Spiritu sancto: hoc est esca & potus, & reliqua vitæ subsidia, & ornamenta, Dei imperio quidem continentur, sed non ut præcipua in illo, aut sui gratia: hæc enim sunt hominum virtutes, ac felicitates. unde inter ea, quæ Dei regno includuntur, ex primarijs est charitas. Hæc enim est, quæ omnes rebelliones humanas contra Dei imperium compefcit, & subditum Dei in optimo suo statu suauissimè firmissimeq; componit: proinde virtus est ante omnes alias diuina, & ad ciuem in diuino imperio agentem, vel maximè spectans: quæ tandem in Cælo visione Dei consummata, omnia Deo perfectissimè subiiciet.

1. Cor. 13.

7 Voluit autem Deus, ut olim in synagoga, ita etiam in Ecclesia, singulare quoddam diuini Imperij vestigiū apparere inter homines. Vbi imperium non est absolute diuinum, quod ibi hominū munera interueniant, adeoque vnus Monarcha, quod ad externum regimen, homo aliquis existat: neque simpliciter tamen censendum humanum, propter promissam illi spiritus sancti assistentiam, ac sacramenta, in eadem salutem operantia virtute inuisibili, atque supernaturali. est itaque ex vtriusque mixtum, quocumque demum nomine a nobis appelletur. At verò Ecclesia propius accedit ad illud primum Dei regnum, quam Synagoga, cum ratione primi legislatoris in illa, tū propter media, quæ ciuibz ille proponit ad adsequendum finem æternæ beatitudinis. Synagoga quidem cū ad credenda, tum agenda instituta erat a Deo, sed in manu ac dispositione Angelorum, a quibus immediate legem a Deo latā excepit. Ecclesia autē a Christo Domino, Dei filio naturali & substantiali, tam quod ad credenda, quam agenda, instructa fuit. proinde hac ex parte eius imperium multò diuinius. Mandata porro, ac sacramenta Ecclesiæ, quod ad virtutem gratiam, ac vitā æternā, perfectiora, ac per consequens diuiniora mandatis, consilijs, ac Sacramētis Synagogæ: ex hoc ergo similiter diuinius in Ecclesia imperium. quā de causa de cælo illud descendisse in terras appositè affirmat s. Ioannes. 8 Eximia istius regni species elucet in Beatis: hi enim filij regni, ac lucis, verè imperant. nihil est in ipsis appetitus, aut molis corporeæ, quod rationi aduersetur: nihil rationis, quod Deo nō plenissime subiiciatur. Quidquid volunt id omne facile assequuntur. Istius autē mundi reges, multis parere coguntur, adeoq; plurima agere, iuxta ac a plurimis se abstinere, aliter quam, si sui Iuris essent, statuerent. Si externa eis ad votum fortassis obediuerint, interni sui ipsorum motus in eos passim tyrannidem exercent. imo neque externorū planè Domini. Ius enim diuinum, & Ecclesiasticū in eos etiam renitentes iurisdictionem exercent: ciuile etiam, saltem directiuè, illos obligat. Ex quo veteres dicere solebant, nullum præter Deum, absolute esse liberum, & suæ potestatis. At respectu Beatorū, sicut omnis ratio regnādi in hominibus est deriuatio quædā a regno Dei, & illius quædā representatio: ita in illis regnum, horum respectu, maxime diuinū: quippe quod ad Deū speciali quadam similitudine illi propius accedant. ut

S. Thom. 3.
parr. 9. 2. art.
4. Vlt. q.
disp. 6. art.
1. & 2.

A& 7.
Heb. 2.

Apoc. 20.

Eurip.
Iphigenia

enim Deū nullæ leges externæ tenēt; seipso pariter contentus, felicitatem extra se nō emendicat, ita Beati sibi met lex, vnus Dei possessione satiantur & reguntur. Quod si idcirco in terrenis illi maxime regnāt, quibus pauciora obluantur: quo modo futurū expectatur absolutū Christi imperium, quando etiā morte deuicta, nihil supererit, quod eius auctoritatem amplius detrectet: profectò excellens quædā forma regni in sanctis conspicua floret, quandoquidē ad eorū nutum omnia ipsis placide succedāt. Fuit apud ipsos regnū instar oliaginei riuū: hic verò tāquā vorticofus torrens, perturbate, & supra latētes obscuritatū insidias lubricè decurrit. 9 Imperiū *Rationale*, quod secundo in loco recensuimus, quantū ad hominem duplex: primū naturale, cuius vi animantia, & cuncta hæc spectabilia, hominis imperio subsūt, & ad illū tāquam finem referuntur: ut homo vi rationis aliquo modo, iuxta verba *Gregorii Nazianzeni*, idem esset in terris, quod Deus in cælis. Alterū ciuile, quo in vnum cætum coaliti, iuxta rationis præscriptum gubernantur. vtrāq; species imperij repræsentant imperium diuinum tam illud, quod Deo in omnia necessariò competit, quam & aliud, libera eius voluntate institutū. 10 Et quidē *Rationale* imperiū inter homines totū directum est in commune bonū, virtute ac legitimis medijs comparandum: quod neq; concupiscentiæ mollietati, neque irascentis facultatis truculentia cedat. imo a deo in bonū commune intendit, ut particularia bona non respiciat, nisi ut ad illud conducentia. quæ autē illi detrahunt, ut pote priuata lucra, priuata voluptates, auctoritates priuata, ea omnia vehementer detestatur & expugnat. Non ergo, ut *Plato*, & *Aristoteles* aduertunt, Ciuili, ac *Rationali* imperio curæ, ut pauci tantummodo in ciuitate floreat, aut ut magistratum gerentes solum bonis affluant: sed ut tota potius ciuitas beata vndiquaq; existat, vnicuique eis attributis emolumentis, quæ secundum proportionē harmonicā eorū status ac merita postulauerint. Quēadmodum enim pictor non semper lucidiores, aut preciosiores colores adhibet, dū oculos, aut præcipuas corporis partes depingit, sed solummodo idoneos: in hoc, suo opere maximè incumbens, ut tota forma depingēda ab ipso illustretur, & ex tota laudē demū acquirat: ita ciuilis legislator principaliter studere debet, ut integrū corpus politicū se bene in omnibus habeat, nō ut in eo pauci, vel imperantes duntaxat, idque cōmunitatis spolijs, ditescāt, vel effulgeāt. 10. Quamobrem in hoc imperio *Rationali*, habito respectu ad bonum commune, decernenda bona particularium ciuium. *Plato* de extremis huius rei differens, nempe de quorundem ciuium ingenti copia, ac eorūdem tenuitate fortunæ, ita loquitur: *Ille siquidem delicias, desideria, seditiones, rerum nouarum studium parit. hæc autem cum rerum imminutione, illiberalitatem, & maleficia gignit. Aristoteles quoq; in eandē sententiā dispositans, affirmat, ex quorundam immensis opibus aliorū Ciuiū odia, contra reipublicæ pacē concitari. Diuitiæ ergo bonis solū concedendæ: eis nempe, qui illis uti velint ad procurandū bonū*

1. Cor. 6.

Gen. 2.

Gregor.
Naz. orat. 1.

Plato Dial.
4. de Repu.
Arist. 4. pol.
cap. 11.

Plato dial. 4
de Repub.

Arist. 1. 4.
pol. cap. 11.

commune: & quidē hoc valdē optādū. quod si malis artibus partē, tranquillitati ciuiū infestā, per rapinas, contumelias iniuriōsā, aut ab eo possessā, qui illas proferre nolit in mediū, quādo bonum publicum id postulauerit, detrahēdā auctoritate reipublicā, vel Principis sentētia, videntur. Illa proinde aptior in ciuibus opū moderatio, quæ ad inseruiendum virtuti magis idonea, qua bonum publicum continetur.

Plutarch. in
Numa.

Pro hoc genere imperii stabiliendo egregiam operam, qua literis, & religione, qua rem *Agrariam* inducendo inter Romanos nauauit Numa.

Deut. 7.

Plato Dial.
2. de Rep.

11. Quantū verò ad ipsum principem in hoc imperio, quod eius priuatū bonum, seu potestatis, seu voluptatis fuerit, tyrannicis artibus acquisitū, planē sit exitiale bono publico, idcirco tam Deus apud Iudæos, quam prudentes apud alias gentes, certum modū ei præscripserunt, vt ex ratione, non ex libidine, omnia huius generis ab eo transigerentur. *Non multiplicabit*, inquit diuina Scriptura, *sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus.* Socrates apud Platonem hæc habet: *Ad hanc igitur disciplinā quisquam sana mentis diceret, habitationē & reliquam supellectilem, ita adhibendam, ne ipso ciues quo minus optimi viri essent, prohiberet, neque eos,*

Arist. lib. 3.
pol. c. 11. 12.

nempe principes, ad ceteros ciues ledendos induceret. Consentit omnino Aristoteles. Dionysius, cum cohortem peteret, consilium dedit Syracusanis quidam vt tantum darent. qui ergo legem præesse vult, is velle videtur Deum ac leges imperare: qui autem vult hominem, etiam belluam adiungit: cum præsertim tale quid sit Cupiditas, & iracundia, & magistratus optimus, quisque a ratione recta distorquetur. Nunquam permittendum, monet Polybius, cuiusquam principatum in tantū crescere, vt neque de manifesta iustitia apud eum dubitare liceat. Hanc formā rationalis imperii Athenienses, quod a Pallade edocti, existimarūt, se primos inuenisse, simul ac retinuisse.

Plato lib. 2.
de legib.

12. Est quidem hæc forma admodum excelsa, ac supra sensus eleuata. Notat idcirco Plato, idque egregiē, Rempublicam virtute ad bonum commune, ac rationem, institutam, similē esse priuatæ personæ contra impetus voluptatis, ire, ac timoris vitam optimē efformanti. quemadmodum enim, inquit, nullus virtutem exercet, nisi se quodammodo eleuauerit supra seipsum, quasi in imo relinquendo ingentem sui partē: scilicet corpus, ac sensus; ita Respublica, sibi ex ratione ac virtute præcapiens, monitisque earū obediens, in altum insurgit, & seipsa superior facta, sibi ipsi rationis imperio dominatur. Hoc sane vulgaribus non ita facile siue ad concipiendum, siue ad agendum: reperitur autem in superiori illa ciuitate, Achylis clypeo a Vulcano exculpta, in qua etiā altera inferius depressa ciuitas describebatur, turbulentia, & foeda confusione deformata, iuxta Philosophicū ac poenē diuinum Homeri figmentum; qui hoc emblemate, Imperium Rationale a Concupiscibili & Irascibili appositē eleganterq; distinxit: vnde credendum, Platonem hac de re sententiam suam desumpsisse.

13. Imperium *concupiscibile*, licet a ratione sit auersum, nihilominus ratione prorsus nō destituitur: quandoquidem ingenii cuiusdam inuē-

tis, ac legibus, ad voluptatem adspirat. ac vt hoc institutum ciuile appareat, commune quoque bonum sibi præstituit accurandum ad similitudinē virtutis, vt notat Cicero: scilicet bona quædam particularia ciuiū, voluptate plena, ordine etiam quodam harmonico inter se disposita: nā si in hoc imperio nihil esset comparandū præter particulares ciuium voluptates absque omni serie cōfusse collocatas, imperii, aut societatis nullā forma appareret, sed eius loco pugna quædam confusio cerneretur: imo, omnis voluptatis mutua expugnatio tumultuaretur. quod tamē voluptuosi illi politici renunt concedere. Genus hoc imperii sæpius Plato *musicum* appellat: hoc est totum deliciis, ac iucunditatibus deuotum & attributum: eoquē sæpius vtuntur Tyranni, vt inde suorum subditorum viribus fractis, ac cerebris dementatis, tutius expositos sibi fines per eorū iniurias consequantur. Hoc

Cicer. lib. 1.
de legib.

Plato Dial.
4. de legib.

Augustin.
lib. 5.

Ciu. cap. 20
Cicer. lib. 2.
de fin.

verò, vt pote Epicuræorum, suis coloribus descriptum ex Cicerone S. Augustinus ita proponit: *Tabulam quandam pingunt, vbi voluptas in sella regali quasi delicata quadam Regina consideat, eique virtutes famulæ subiiciantur, obseruantes eius nutum, vt faciant quod illa imperauerit: quum prudentia iubeat, vt vigilanter inquirat, quomodo voluptas regnet, & salua sit, iustitia iubeat, vt præstet beneficia, quæ potest ad comparandas amicitias corporibus commodis necessarias: nulli facias iniuriam, ne offensis legibus voluptas viuere securè non possit. Fortitudini iubeat, vt si dolor corpori acciderit, qui non compellat in mortem, teneat Dominā suā, id est voluptatē fortiter in animi cogitatione, vt per pristinæ delicarum suarum recordationem mitiget præsentis doloris aculeos. Temperantia iubeat, vt tantum capiat alimentorum: & si quæ delectant, ne per immoderationem noxiū aliquid valetudinem turbet: & voluptas, quæ etiam in corporis sanitate Epicuræi maximum ponunt, grauiter offendatur.* Præcipuus huic imperio neruus hypocrisis, in vñibus falsarum virtutum spectabilis. *Imitatrix boni voluptas, ait Cicero, malorum autem omnium mater.*

Cicer. lib. 1.
de legib.

14. Cæterum in hoc imperio quam plurima, errata contra vitam ciuilem reperiuntur. error enim est contra prudentiam, voluptatem, nobis cum brutis communem, constitui posse finem laudabilis humanæ actionis. Consequenter error existit, falsatas virtutes contra naturæ legē inducere in ciuitatem, quæ brutæ voluptati ibi ancillentur. deniq; error habendus, existimare, has voluptates posse inter se harmonicè cōuenire, cum vna alteri sit contraria, ac infesta; nihilque bono communi ac paci ciuium magis contrarium, quam voluptas. Intelligendum tamen, istius voluptuosi imperii assertores, non solum crassiores voluptates in suam ciuitatem intulisse: quasi eius regina tātū esset delicatior, verum etiam non *delicatas*, vt ait S. Augustinus: veluti ad gloriam, ac dominationē pertinentes, summis etiam laboribus ciuium acquirendas: quarum non minor voluptatis gustus, quam aliorū ad corporeos sensus iucundē affluētū.

Arist. lib. 7.
Ethic. c. 10.

15. Istius quidē Imperii origo plerūq; dimanat a quibusdā veluti excessibus ciuilitatis in imperio Rationali. Cum enim variæ artes in eo excogitatae fuerint ad facilitanda negocia vitæ ciui-

Plutarch. in.
Sylla

bit discriminis. Imo ex corporis filo fit aliquādo coniectura de internis animi consilijs. Plutarchus de Sylla differens, hæc refert: *Memoria proditum est, virum quemdam, genere Chalcidensem, ex ijs, qui cum Orabazo descenderant, Syllæ vultus sæpius contemplantem, & ad corporis atque animi motus haud curiose incumbentem, quin ad artis materiam hominis ingenium attentius considerantem, dixisse: Neesse est hunc maximum fieri virum. miror etiam nunc, inquit, quomodo ne cunctorum primus sit, tamdiu patiatur.* Quinque autē in vniuersum status corporeæ dispositionis assignare possumus: Duos quasi in extremo positos, alios vero totidem in medio consistentes: & postremum ex singulis mixtum: quæ quidem partitio quatuor elementis, & ex eis compositis, respondet: inter quæ extrema, terra & ignis, media aqua & aer. Pariter affectionum corporearum respectu, melancholia, & cholera extremæ, terræ & igni, extremis adscribuntur: in medio positæ sanguinæ & phlegmaticæ complexionis, aeri, & aquæ medijs cōceduntur. Aptatur quoque eisdē quatuor elementis, anni totidē partes, ver, æstas autūnus & hiems. vernali tēpore & æstiuo crescit aer, & ignis, diminuuntur terra & aqua, Autumnali & hiemali incrementum capiunt terra & aqua: aeri verò & igni aliquid decedit. quibus accommodantur quatuor in corpore humano humores, sanguis, melancholia, pituita & cholera. quatuor etiā in animo affectiones, amor, odium, ira, & tristitia eodem referendæ; quod earum accessiones, aut decessionis, si naturæ cursus spectetur, oriuntur plurimum a diuersis dispositionibus corporum & anni tempestatibus. Deinde subducenda ratio climatis, vt pote vicinitatum, & recessuum, quod ad Polum & Aequatorem in generali: mox consideratio adhibenda particularium situum ratione in eis habita montium, vallium, aquarum, pinguis aut arenosi soli, Insularum, & continentum, cibi etiam, ac potus, nec non exercitiorum, vt coniectura sagaciter fiat, de aliquius cuius indole. porro in hunc effectum mente collustranda sexus disparitas, ætas pariter, vt pote iuuenilis, ac senilis, expendenda, de qua egregiē *Aristoteles*, dum oratorem instituit ad prudenter dicendum. Disciplina quoque, ac inscitia, otium, & labor, apud aliquā gentem in vsu, examinanda: vitæ similiter diuersæ cōditiones & status, vt pote literis studentum, militum, mercatorum, rusticorum, famulorum, liberorum, mancipiorum, exactē inquirendi, vt eis mente cōprehensibilis, quod in animo ipsorum latet, tanquam ex quibusdā indicibus, & veluti lapidibus in superficiem terræ egestis, genus fossilium ibidem metallorum indicantibus, appositē vānemur. de quibus in sequentibus nō nulla strictim pronuntiabimus.

Arist. lib. 2.
Rhetor.

Prouerb. 16

4. Qui exactē quantum ad Ciuitatem aliquid ambit æstimare, is omnino gentium mores & inclinationes scire debet: & tametsi diuino impellente spiritu, in diuersum quidam mortalium a sua indole multoties abeant, & tamquam sapientes vel ipsis astris arbitrij libertate dominantur, inhilominus stultorum infinitus numerus: eorum scilicet, qui naturæ proni-

tati, tanquam malitiæ torrenti, dant manus, fingi ac refingi, volui se ab ea, impotenter patiuntur. si enim illi, qui varia animalia domi seruant, vt ea idonee pabulo & accuratione tractent, diligenter eorū naturas inspiciunt, multo magis, vt ait *Muretus*, ciuiliū officiorum perfecti debent subditorum ingenia nosse, vnde eis cum incitamenta, tū impedimenta idonee accommodent: quod & *Plutarchus* cum *Gregorio Nazianseno*, præclare quoque aduertit post *Ciceronem*. vnde obsecro, Princeps suis aptas leges præscribet, quo vel a malo, intentatis poenis eos arceat, vel ad bona spe mercedis prouocet, si non prius eorum intimos sensus nouerit, vt admonet *Celsus Mancinus*: *Sic enim est faciendum, ait Cicero, vt contra naturam vniuersam nihil contendamus, ea tamen constructa, propriam naturam sequamur; vt etiamsi sint alia grauiora, & meliora, tamen nos studia nostra naturæ regula metiamur: neque enim natura attinet repugnare, nec quidquam sequi quod assequi nequeas: ex quo magis emergit quantum sit decorum illud.* quod si in naturæ deprauatione aliqua corrigenda, eaque mouenda motu quodam raptus a diuina gratia, contra motum suum proprium ac naturalem, ad ideam inferioris spheræ cælestis sub primo mobili collocatæ, in hunc finem iuuabit, perspectam habere hanc ipsam naturæ, si quæ fuerit, a recto diuergentiam.

Muretus in lib. 2. Tacit. Gregor. Naziansen. Apol. 1. Plutarch. lib. de repub. Cicero lib. 1. de off.

Cel. Mancin. de Iur. Princip. lib. 7. cap. 7. Cicero lib. 1. off.

5. Quod verò animi indoles plurimum dependeat a corporis, ex quatuor primis qualitatibus temperata dispositione, idcirco in eodem summa ratio habenda ficci, & humidi. In vniuersum definit cum reliquis Philosophis *Aristoteles*, egregium præstantis ingenij instrumentū esse corporis siccitatem. Huius enim vi spiritus animales puriores, & magis ignei euadunt: proinde ad cogitandum, ac penetrandum potentiores: sicut contra, vbi humidiores & crassiores inneniuntur corporū constitutiones, ibi ingenium quoque iacet, & semisomne quasi languere videtur. non tamen quod ad hoc, omni moda siccitas optanda: nimia enim præcipitat mentem, & ad insaniam declinat: sed ea in precio habenda, quæ a colore, non quouis aqueo seu humido, sed pingui ac tenaci, nutritio, propagatur. illud enim genus humidi frigidi, ac tenuis, vt facile dissipatur, ac conficitur ætate, ita calidum non admittit, vnde siccitas illa ingeniosa deriuaretur. ob hanc ipsam vim siccitatis, obseruat *Aristoteles*, mares prudentiores esse fæminis, ieiunantes pastis, adultos pueris, vigilantes somno oppressis: quod *Eusebius* quoque recolit. ex quo effluxit figmentum Poeticum *Promethei*, furtiuum ignem inferentis corporibus humanis: quod nempe intelligendi virtus in homine sit quodammodo ignea, ad agendum quippe inde vehemens, excitaque.

Arist. de long. & breu. vitæ. Proph. de Esu cati

Euseb. lib. 8. Demonstr. cap. 8.

Disce orbis quid quisque sibi, quum conderet artus Nostros, æthereis miscens terrena Prometheus, Sincera patrio mentem furatus olympo, Continuit claustris, indignantemque reuinxit.

Claudian. Panegyrt. in quart. Consul. Honor.

Alij ad hoc ipsum significandum, ingeniorū varias species *Appollini*, hoc est Solis radio, diuersimode corpora humana ferienti, & vrēti, adscripserunt; ac inde eundem *Apollinem*

Æschil. prom. Mart. 1. 9. Epig. 32.

inter Musas appositè tanquam principem & parentem collocarunt. Quomodo verò animi affectionibus diuersimodè interuiant quatuor primæ qualitates in humano corpore, ita describit *Lucretius*:

Lucret. l. 3. Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Cum feruescit, & ex oculis micat acrius ardor.
Est & frigida multa comes formidinis aura
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Est etiam quoque pacati status aëris ille
Pectore tranquillo qui sit, vultuque sereno.

Vnde apparet, non solum cogitandi & cognoscendi modos deduci a certa corporum temperie, verum etiam affectionum dispares formas ab eadem sæpius oriri. *Quare dum egrotant*, inquit *Aristoteles*, dum paupertate premuntur, dum amant, dum sitiunt, omnino dum cupiunt, & non rectè rem suam agunt, iracundi sunt, & facile concitantur. Est autem, inquit *Heraclitus* apud *Stobæum*, anima sicca sapientissima, & optima.

6. Hinc idem *Aristoteles* disputans de moribus, & affectionibus senū, Iuuenū, nobilium, atque pauperū, corporū in eis proprietatibus exploratis, inde egregiè definit. Inuenes affirmat corporum ratione venereis delectari, bona spe plenos: quia ut temulenti, sic natura calidi sunt: imperterritos quoque dicit, propter eandem rationem, quia facile sperant: in omnia nimis ruentes vocat, adactos etenim vi eiusdem caloris vehementius in bona seu mala apprehensa, risu & facetijs deliniri pronūciat propter impetū ingenij, & suauitatis socialis appetentiā, non ut lædant, sed ut ingenij potius specimen iocantes edant. Senes verò propter defectum caloris, tardos esse cum ad assuevandum, tum ad agendum: suspiciosos quoque ac maleuolos, timidos pariter ait: Et timidi & omnia præmetuentes: quia contra ac Iuuenes sunt affecti; quippe qui refrigerati sint, illi vero calidi. quare senectus aditum timiditati patefacit, est enim timor refrigeratio quedam. Alias porro deducit descrepantias ab vnius inexperience, & alterius experientia: vtpote quod Iuuenes facile credunt minimè fraudum adhuc expertes: quod spe viuunt, & expectatione futurorum sustententur, parum dum euentuum scientes: quod absolute pronunciant, quod omnia nimis peragant, quod magnanimi, minimè redarguti, aut a mala fortuna depressi: quod societates appetant, ex quibus delectationem capiant: quod misericordes, omnes bonos, ac se meliores reputent. Senibus autem istis opposita attribuit ex rerum in ipsis usu exorta. mediæ idcirco ætati summam illam concedit præstantiam, quæ virum Ciuilem deceret. De hac re alibi quoque sic loquitur: *Seniorum fætus, quemadmodum & Iuniorum, imperfecti sunt, & corporibus, & intellectibus. Senescentium quoque fætus irrobusti: quapropter illud maximè tempus probandum est, in quo maximè intelligentia viget in nobis. id autem fiet in plurimis circa annum quinquagesimum, ut quidam Poëtarum dixerunt, Septenario numero etiam dimetientes.* Fusiis de hoc ipso disseruere *Galenus*, *Hippocrates*, cū suo interprete *Ludouico Septaliano*, medico *mediolanensi*.

7. Cum porro fides, seu credulitatis assensus, magni momēti sit, quod ad ciuilis vitæ negocia,

tum vtile fuerit ita indolem hominum discutere, ut intelligamus, quænam ad suscipiendum eiusmodi assensum procliuus, quæ verò ab eo auersa. *Aristoteles* de hac re inquirens affirmat, *Aristo. lib. 2 Rhetor.* mollia ac ductilia ingenia, aptiora ad fidem concipiendum, quam sint arida ac morosa, proinde mulieres citius credere quam viros, Iuuenes quam senes, affirmavit. ob quam causam saluator increpans in *Apostolis* incredulitatem, in eisdem culpat duritiam & tarditatem cordis. Similiter ait *Aristoteles*, flagrantem spe et desiderio promptius induci ad credendum, quam nullo motu concitatos. Istis adiunxit *Cicero*: In metu & periculo multa facilius creduntur. *Cicer. lib. 2 Diuinat.*

8. Hac autem in re duo errores, tanquam scopuli, à nobis declinandi: vnus *Iuliani* Apostatæ, alter *Lucretii* Philosophi ac poëtæ. Ille Apostata tantam vim attribuit impressioni cæli, ac elementorum in corpus, & hinc in animam, ut inde omnem vitæ rationem, tam ciuilem, quam barbaricam, tam piā, quam impiā, deducendam absolute pronūciarit: quod de illo *S. Cyrillus* testatur. quem doctor iste egregiè refutauit, ostendendo, plerosque, etiam in partibus Borealibus ortos, ad ciuilitatis iura, scientiarumque lumina, feliciter peruenisse: quod ille Apostata omnino inficiabatur fieri posse: adstruendo, eiusmodi homines ab ingenio ineptos prorsus philosophiæ præceptis adsequendis: ac ad summum non nisi ad Dialecticam, & Rhetoricam aliquadantenus vnquam adsurrexisse. *Lucretius* autem ex hac ipsa corporis in animam potestate, tam quò ad cognitionem, quam appetitionem, definiebat, eam esse corpoream, quippe a corpore in sua operatione omnimodo dependentē, & ab eodē passibilem. Cæterum ad hoc refellendum satis valida vel ipsa Philosophia. is enim animæ status in corpore, quod eidem indita forma, ut sensibus externis, & interna imaginatione indigeat ad apprehendendum, & consequenter ad cognoscendum, & appetendum. mirum idcirco haud est, si non nisi eis præeuntibus, veluti corporeis & organicis ducibus, intellectu, appetitu, & voluntate subinde homo operetur. Neque tamē a corpore hinc patitur, quasi corpus materiale aut animi affectiones corporeæ, ut vult *Seneca*, quid ad eius substantiā transmitterent: sed in eo sensu pati dicitur, quatenus ob vim corporis, actus aliquos vitaliter elicit, ad quos morali libertate ipsa non concurrat; quippe eorum moribus perturbata, concussaque, idque interdum contra expressam voluntatis suæ cupiditate tem. 9. Modò ut in vniuersum de ciuili indole aliqua statuamus, ab ingenij bonitate sumendū exordium. tres ergo existunt species præstantium ingeniorum. Primum, quod insigni præditum spirituum calore, ita tamen humidi vinctuositate, ac molis carneæ dēfite, cōstipato, ut non solum vehemens sit ad apprehendendū & concludendum, sed pertinax etiam ac robustum in indagando, & vltius semper inuestigando. Huiusmodi ingenia in ambitum immodicè deferri solent: & quod speculatiua, ac eò ad generalia rerum principia delata, non ita quò ad agenda, reperiuntur accurata, aut sagacia.

Ioan. vltim. Marc. 16.

Cicer. lib. 2 Diuinat.

Cyrillus l. 4 cont. Iulian.

Lucret. l. r.

Senec. ep. 106. ad Lucil. Rom. 7.

Arist. lib. 2. Rhetor. cap. 3.

Stob. serm. 3.

Arist. 2. Rhetor.

Arist. l. 7. Pol. 16. & lib. 4.

Galen. lib. quod mor. Anim. seq. temp. corp. Hippocrat.

lis, ad animos ac corpora recreandum, succrescit inter eas voluptas, eisque demum, tanquam armis arreptis, Rationale imperium expugnat, & eius loco substituit concupiscibile.

Clem. Alex.
1.2 Strom.

Plato dial.
3. de legib.

Vnde Clemens Alexandrinus voluptatem in ciuitate appellat *Accessionem* quandam ad res necessarias, & earum affectionem, ut pote famis, sitis, frigoris, ac matrimony. Musica, inquit Plato, hoc est recreationes nimiae, liquefacit animum, & resoluit, donec distillando exhauriat animositatem omnem, exscindatque veluti nervos ex animo. ex quo animum, quasi segnem militem efficit. Vnde liquet in quanto periculo mortiferæ voluptatis versentur ciues. ad eam imprimis naturæ prauitate omnes propendent. Deinde vis Tyrannidis in eandem sæpius illos compellit. postremo ingenia, artes, appendicesque domesticæ ciuitatis, vberimè illam proferunt, & virtuti multoties præferunt. Et quemadmodum Princeps ut ait Plato, voluptate in malum animæ suæ euiratus, non solum sui, ac ciuium est Tyrannus, abiectè, sordidè, ac violenter se, eosque gubernans, verum voluptates inferendo in subditos, cupit, ut ipsimet sibi ipsis existant Tyranni, Domini crudeles, & in rationem hostes importuni: præsertim si suis voluptatibus iræ etiam flammæ eos adiungere voluerit.

Plato dial.
2. de legib.

16 Postremo imperium Irascibile discutendum. Hoc quidem totum est *Gymnasticum*, seu martium, nulla ex parte musicum, ut docet Plato. Quibuscumque diuina est cura fortitudo, ii quadruplè omnes cursu, vulneribus, telisque, manu vincere debent. Huiusmodi ciues, ut idem inquit, vi & agresti immanitate tanquam fera quadam ad omnia feruntur: scilicet inscitia, & ruditate, sine ritmo, & gratia, & urbanitate viuunt. Vnicus istis finis, viribus & armis rapere, & instar quorundam animalium, ex aliorum cæde viuere. Cuius rei causa, etiam dum armis abstinent, omnia, quæ ad victum, vestitum, atque exercitia ipsorum spectant, dura, periculosa, austeræ, lenocinio procul apud eos consistunt: ex quibus non solum corpora ipsorum, veluti in ferra rigescunt, sed etiam animi sensus in eisdem immittes redduntur. Vnde rectè pronunciauit *Dicearchus* apud *Ciceronem*, plures homines occisos ab hominibus, quam ab omnibus feris, inimicorum telis, vel venenis, consumptos. Hi adeo auersi a vitæ iucunditatibus, & ornamentis, ut neque illa vel aspicere possunt: ridentque, ac contemnunt eam ciuitatis partem, quæ apud alios signis honorarijs, ac delicijs, exquisite perficitur.

Plato 1.7 de legibus.
Plato dial.
3. de legib.

Cicer. lib. 2.
de

17 Ac in vniuersum acres, bellicæ & incultæ nationes, in immodestiâ lasciui affectus propensiores. quod fortè non tam eis attribuentum ex vi ingenij in illam illecebram incensi, quam ex incuria externi ritus, & modestiæ ciuilis ignorance. Boreales enim, qui in victu asperrimi, & iræ dediti, alijs gentibus cernuntur in eius studio negligentiores: tametsi quantum ad appetitum ipsū libidinis, ab eisdem superentur.

Propter lib. Lex igitur spartana vetat secedere amantes,
3. eleg. 13. Et licet in triuijs ad latus esse suæ:

Nec timor, aut vlla est clausæ tutela puellæ;

Nec grauis austeri pœna cauenda viri.

Asiani verò, quorū calores in venerem sua celebritate satis infames, tam vestium oblongioribus formis, quam abstinentia a mulierum confortijs, quod ad publicum, graues modestiæ leges sibi indixere.

18 Quod si alia regna mundi conferre velimus cum Christiano, ferme omnia animaduertemus, præsertim extra Asiam posita, præiræ licentia inruduisse. Apud Græcos Lacedæmonicum imperium huius omnino generis, in quo nullæ leges pro pace, sed omnes pro bello ferrebantur. Cuius institutor *Lycurgus* duo solum, veluti elementa condidit vitæ Ciuilis, teste *Plutarcho*: *Parere principibus, & de hostibus victoriam reportare*. Romanum quoque imperium, quod tanquam ferrum alia imperia domuit, teste *Daniele*, mihi magna ex parte visū irascibile: quod *Plutarchus* ex *Pindaro Martis templum* appellauit. In hoc imperio infames prorsus, qui per quatuor annos non militassent, ut scribit *Liuius*. Cum scrutinio habito a censoribus, quosdam inuenissent, qui ad id temporis non militassent, tribu omnes moti, additumque inertie Censoris nota triste senatus consultum, ut ii omnes, quos censores notassent, pedibus mererent, mitterenturque in Siciliam ad Cannensis exercitus reliquias: cui militum generi, non prius quam pulsus Italia hostis esset, finitum tempus stipendiorum erat. porro immunitates & coloniæ, promissæ in præmium, incitabant Romanos ad militiam: de quibus *Iuuenalis*, *Liuius*, *Lucanus* & *Claudianus*. Tria millia, ait *Liuius*, loquens de inductione coloniæ militaris in agrum Bononiensem, sunt deducta, equitibus septuaginta iugera, ceteris colonis quinquagena sunt data.

Arist. 7. pol.
Clem.
Alex. 2.
Strom.

Plutar. in
Compat.
Num et
Lycur.
Dan. 2.
Plutar. in
Marcell.
Lin. dec. 3.
lib. 4.

Iuuenal. 1. 5
Sat. 16.
Liui. dec. 4.
Lucan. 1. 7.
Claud. de
Bello. Get.

Qui iudice ferro

Diluit immeritum laudato sanguine crimen,

Inuisum miles sitiens haurire cruorem,

Per varias vestes, onerataque plaustra metallo

Transit. & argenti cumalos. & cædis auarus

Contemptas perculcat opes: pretiosior auro

Sanguis erat, passim neglecti prodiga lucris.

Ira furens, strictis odium mucronibus explet.

Huc accessere ludi Theatrales, ludi gladiatorij, ac pugnae cum bestiis: ut in ipsis vis irascibilis crude exercitata, immanius in hostem, etiam summa cum voluptate, subinde desæuiret. *Cicero* de istis disserens in more positus apud Romanos, sic loquitur: Quum verò depugnabant

ferro, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina. Fore Romanum Imperiū, omnino martiū declarauit figmentū illud religionis, apud Romanos, quo narratum, Martem ancile in exercitum ipsorum, tempore *Numæ* cælitus dimisisse. Ecce leui scutum versatum leniter aara

Cicer.
Fusnal. 2.

Ouid. 4.
Fasto. et 3.

Decidit, a populo clamor ad astra venit.

Idē indicauit ferrea pars statuæ visa a *Daniele*: cū ut ferrū metalla, sic Roma gentes domitura.

Dan. 2.

19 Imperium quoque Turcicum, ad vindicanda Christianorū peccata diuinitus dubio procul excitatum, plane irascibile ac ferum: non enim aliter ad hanc amplitudinē deuenit, quā armis, & crudeli irruptione. Haud mirum idcirco, si illis ingenium, ad recreandos animos

inter Musas appositè tanquam principem & parentem collocarunt. Quomodo verò animi affectibus diuersimodè interuiāt quatuor primæ qualitates in humano corpore, ita describit Lucretius:

Lucret. l. 3.

*Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Cum feruescit, & ex oculis micat acrius ardor.
Est & frigida multa comes formidinis aura
Que ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Est etiam quoque pacati status aëris ille
Pectore tranquillo qui sit, vultuque sereno.*

Vnde apparet, non solum cogitandi & cognoscendi modos deduci a certa corporum temperie, verum etiam affectionum dispares formas ab eadem sapius oriri. *Quare dum egrotant*, inquit *Aristoteles*, *dum paupertate premuntur, dum amant, dum sitiunt, omnino dum cupiunt, & non rectè rem suam agunt, iracundi sunt, & facile concitantur.* Est autem, inquit *Heraclitus* apud *Stobæum*, *anima sicca sapientissima, & optima.*

Arist. lib. 2.
Rhetor.
cap. 3.

Stob. serm.
3.

Arist. 2.
Rhetor.

6. Hinc idem *Aristoteles* disputans de moribus, & affectionibus senū, Iuuenū, nobilium, atque pauperū, corporū in eis proprietatibus exploratis, inde egregiè definit. Inuenes affirmat corporum ratione venereis delectari, bona spe plenos: *quia ut temulenti, sic natura calidi sunt: im-* perterritos quoque dicit, *propter eandem rationem, quia facile sperant: in omnia nimis ruentes* vocat, adactos etenim vi eiusdem caloris vehementius in bona seu mala apprehensa. risu & facetijs deliniri pronūciat propter impetū ingenij, & suauitatis socialis appetentiā, non ut lædant, sed ut ingenij potius specimen iocantes edant. Senes verò propter defectum caloris, tardos esse cum ad assueverandum, tum ad agendum: suspiciosos quoque ac maleuolos, timidos pariter ait: *Et timidi & omnia premetuentes: quia cōtra ac Iuuenes sunt affecti; quippe qui refrigerati sint, illi vero calidi. quare senectus aditum timiditati patefacit, est enim timor refrigeratio quadam.* Alias porro deducit discrepantias ab vnius inexperience, & alterius experientia: vtpote quod iuuenes facile credunt minimè fraudum adhuc expertes: quod spe viuunt, & expectatione futurorum sustententur, parum dum euentuum scientes: quod absolutè pronunciant, quod omnia nimis peragant, quod magnanimi, minimè redarguti, aut a mala fortuna depressi: quod societates appetant, ex quibus delectationem capiant: quod misericordes, omnes bonos, ac se meliores reputent. Senibus autem istis opposita attribuit ex rerum in ipsis vsu exorta. mediæ idcirco ætati summam illam concedit præstantiam, quæ virum Ciuilem deceret. De hac re alibi quoque sic loquitur: *Seniorum fœtus, quemadmodum & Iuniorum, imperfecti sunt, & corporibus, & intellectibus. Senescentium quoque fœtus irrobusti: quapropter illud maximè tempus probandum est, in quo maximè intelligentia viget in nobis. id autem fiet in plurimis circa annum quinquagesimum, ut quidam Poëtarum dixerunt, Septenario numero etiam dimetientes.* Fusiùs de hoc ipso differuere *Galenus*, *Hippocrates*, cū suo interprete *Ludouico Septaliano*, medico *mediolanensi*.

Arist. l. 7.
Pol. 16. &
lib. 4.

Galen. lib.
quod mor.
Anim. seq.
temp. corp.
Hippocrat.

7. Cum porro fides, seu credulitatis assensus, magni momēti sit, quod ad ciuilis vitæ negocia,

tum vtile fuerit ita indolem hominum discutere, ut intelligamus, quænam ad suscipiendum eiusmodi assensum procliuis, quæ verò ab eo auersa. *Aristoteles* de hac re inquirens affirmat, *mollia ac ductilia ingenia, aptiora ad fidem concipiendum, quam sint arida ac morosa, proinde mulieres citius credere quam viros, iuuenes quam senes, affirmavit. ob quam causam saluator increpans in Apostolis incredulitatem, in eisdem culpatur duritiam & tarditatem cordis. Similiter ait Aristoteles, flagrantem spe et desiderio promptius induci ad credendum, quam nullo motu concitatos.* Istis adiunxit *Cicero*: *In metu & periculo multa facilius creduntur.*

Aristo. lib.
2 Rhetor.

Ioan. vltim.
Marc. 16.

Cicer. lib. 2.
Diuiuat.

8. Hac autem in re duo errores, tanquam scopuli, à nobis declinandi: vnus *Iuliani* Apostatæ, alter *Lucretii* Philosophi ac poetæ. Ille Apostata tantam vim attribuit impressioni cæli, ac elementorum in corpus, & hinc in animam, ut inde omnem vitæ rationem, tam ciuilem, quam barbaricam, tam piā, quam impiā, deducendam absolutè pronunciarit: quod de illo *S. Cyrillus* testatur. quem doctor iste egregiè refutauit, ostendendo, plerosque, etiam in partibus Borealibus ortos, ad ciuilitatis iura, scientiarumque lumina, feliciter peruenisse: quod ille Apostata omnino inficiabatur fieri posse: adstruendo, eiusmodi homines ab ingenio ineptos prorsus philosophiæ præceptis adsequendis: ac ad summum non nisi ad Dialecticam, & Rhetoricam aliquadantenus vnquam adsurxisse. *Lucretius* autem ex hac ipsa corporis in animam potestate, tam quò ad cognitionem, quam appetitionem, definiebat, eam esse corpoream, quippe a corpore in sua operatione omnimodo dependentē, & ab eodē passibilem. Cæterum ad hoc refellendum satis valida vel ipsa Philosophia. is enim animæ status in corpore, quod eidem indita forma, ut sensibus externis, & interna imaginatione indigeat ad apprehendendum, & consequenter ad cognoscendum, & appetendum. mirum idcirco haud est, si non nisi eis præeuntibus, veluti corporeis & organicis ducibus, intellectu, appetitu, & voluntate subinde homo operetur. Neque tamē a corpore hinc patitur, quasi corpus materiale aut animi affectiones corporeæ, ut vult *Seneca*, quid ad eius substantiā transmitterent: sed in eo sensu pati dicitur, quatenus ob vim corporis, actus aliquos vitaliter elicit, ad quos morali libertate ipsa non concurrat; quippe eorum moribus perturbata, concussa que, idque interdum contra expressam voluntatis suæ cupiditatem.

Cyrillus l.
4 cont.
Iulian.

Lucret. l. x.

Senec. ep.
106. ad
Lucil.
Rom. 7.

9. Modò ut in vniuersum de ciuili indole aliqua statuamus, ab ingenij bonitate sumendū exordium. tres ergo existunt species præstantium ingeniorum. Primum, quod insigni præditum spirituum calore, ita tamen humidi vntuositate, ac molis carniæ dēlitate, cōstipato, ut non solum vehemens sit ad apprehendendū & concludendum, sed pertinax etiam ac robustum in indagando, & vltius semper inuestigando. Huiusmodi ingenia in ambitum immodicè deferri solent: & quod speculatiua, ac eò ad generalia rerum principia delata, non ita quò ad agenda, reperiuntur accurata, aut sagacia.

Nec gravis austeri poena cauenda viri.

passim

idcirco proportionis obseruata, eodem modo de vnitate philosophandum Boni communis in istis tribus speciebus, ac de ipsismet speciebus inter se comparatis.

4. Alterum, quod in Bono communi notauimus, est partium eius concors conspiratio ad proferendum mutuo inter ciues commoda, cum particularium Ciuium, tum totius ciuitatis: ideo enim plures in ciuitate confluere volere, vt horum bona per aliorum bona melius constarent, defenderentur, ac incrementa caperent. *Continet*, inquit *Aristoteles*, *quidquid commune est*. Est enim Bonum hoc commune, ipsum gluten quasi, quod ciues inter se vnitatem sua copulat; sicut ē contrario, quod eos diffidere facit, id proprium & particulare. *κοινωνία πάντα φιλία ἐστὶ*: in communitate omnis cernitur amicitia. Habet etenim bonum commune ingentem vim ad attrahendum homines in vnum, & ad consentionem inter eos procurandum, tametsi varietate ingeniorum, plurimum inter se discreparint: quod & fabula *Orphei*, veteres apte significarunt.

Arist. 8.
Ethic. Orig.
Homil. 5. in
c. 20. Gen.

Boetius l. 3.
consol.
met. 19.

*Post quam flebilibus modis
Siluas currere mobiles,
Amnes stare coegerat,
Iunxitque intrepidum latas
Scuis Cerua leonibus,
Nec uisum timuit lepus
Iam cauta placidum canem,
Cum flagrantior intima
Feruor pectoris vreret,
Nec qui cuncta subegerant,
Mulcerent Dominum modi,
Immites superos querens,
Infernas adiit Domus.*

Quemadmodum enim partes vniuersi istius, quibusdam facultatibus instructæ, proprios suos fines adsequuntur, tum etiam contrariis resistunt; insuper sic inter se vinciuntur, vti totius optimum statum confirmant, ac reciproce singulis, & omnibus, sint vtilitati, Ciues pari modo in republica ad munera recte obbeunda idonee sic comparantur, vt non tantum priuata commoda, sed bonum quoddam commune proferant, cuius virtute & vnitatem particularium bonorum rationes contineantur, atque stabiliantur. *Ciuitas*, inquit *Origenes*, *a conuersatione multorum dicta est: pro eo quod multorum in vnum constituat et contineat vitas*. Hoc ritu in scripturis multi dicuntur Deo vno humero seruire. & apud Romanos plures milites appellati vna manus: proinde eisdem manus hastili affixa, vt insigne militare, præferebatur.

Origen.
Homil. 5. in
cap. 2. Gen.
S. Thom. 2.
2. q. 26. art.
3.
Soph. 3.

Augustin. l.
de pulcro
cap. 1.

5. Reliquum explicemus duas præclaras proprietates istius Boni communis, quæ eiusdem præstantiam plurimum etiam probant, & expetibiliorem ostendunt: nimirum externam, pariter ac intellectualem, ipsius pulchritudinem, iuxta ac eiusdem suauitatem, quæ veteres olim varijs suis emblematis representarunt. Ipsamet imprimis facies Ciuitatis ad normam Architectonicæ extructæ, vitæ ciuilis necessitudinem, tanquam rem sua innata specie prælucentem, valde commendat. Si enim in vniuersum, vt notat *S. Augustinus*, pul-

critudo concinna quadam partium cum colore, tum positura, efferatur, profecto cum ciuium officia quodam ordine apte inter se disponantur, pariter forma virtutis, veluti coloris temperamento, decorentur, vita Ciuilis ex eis constituta, ad idæam ciuitatis pulcherrima comparebit. Ipse porro cæli, cui vnus Deus præest, vultus, translatus quoque fuit ad Reipublicæ venustatē significandū: & quidē propter ordinis singularē dispositionem, stellarum iste aspectabilis in eo conuentus, in sacris literis dicitur militia cæli.

Similitudinem hanc inter cælū ac rempublicā, *Isa. 24.*

egregie pertractat *S. Gregorius*. inde *Ioannes Ca-*

seus, olim Oxonii præceptor meus, apposite libris

suis de rebus ciuilibus tractantibus, spheræ po-

liticæ nomē indidit & præfixit. Huc nympharū elegantes formæ pariter adscitæ, quæ *Aphrica*,

Europe, *Asia*, & *America* pulcritudines adumbrant.

Britannia quidem symbolum Nympha, ad

colorem oceani, cerulea clamide vestita, rupis

cacumini insidens, ac tridentem, veluti maris,

post *Neptunum*, Domina ac *Thetis*, manu tenens.

Enimvero si ratione ac virtute nihil pulchrius,

ciuitas profecto, quæ non nisi excellentis rationis opus, nobilissimæque virtutis præclarū in-

strumentum, ac domicilium, summa pulcritudine inter reliqua omnia prælucebit. Cuius tā-

ta vis est, vt etiam ad ea, quæ naturis suis alio-

quin horrida & inamæna, quamdam pulcritudinis formā ciuitas transmittat. Refert *Aristoteles*,

monstra in ciuitate huic venustati in ea illu-

strandæ eo inseruire, quo integrorum corporū

decora ostentent, ac laudent, ideoque vniuersæ

ciuitati esse ornamento potius quam dedecori,

probat. eodem modo castigationes ac poenæ

ipsæ, licet in se ipsis deformes & horrendæ, qua-

tenus tamen a iustitia, bonoque communi inde

asserto, defensoque instituuntur, animi iudicio

etiam pulcræ videntur, imo insuper amabiles.

propter quā causam aduertit idē *Aristoteles*, *Plat-*

onem sequutus, ipsos, qui commérito in ciuitate

poenis excipiuntur, si ciuiles fuerint, magistratū,

ac legē ipsam punientes diligere, quippe quod

intelligant, castigationibus illatis iustitiam inter

ciues seruari ac bonū publicum contra iniurias

malefactorum stabiliri. Quo modo inter formi-

cas pulcrum opus admiramur, non solum quo

grana in penuariū statutis temporibus inferunt,

sed etiam dum mortuorum cadauera alucolis

efferunt & exturbant. Similiter quod ad natu-

ram, non tantū pulcritudo in fluminibus appa-

ret, dū specie cristallina vbique pura collucent,

sed etiam quando appetente æstate cū sordibus

suis colluctantia, illas excernere laborāt. At mi-

rum non est, ciuitatem, ac in ea vitā ciuilem, in-

ter pulcherrima censerī, quū, vt ex sacris literis

constat, regnum beatorū in cælo, ipsumque Dei

regnum in ecclesia, Ciuitatibus comparentur.

6. Iucunditatem verò proferunt in vita ciuili

amor, amicitia, & charitas inter ciues: quibus in-

escati, non tantū in vnam societatem confluxe-

re, vt opibus, vel ocio abundarent, sed vt ex

mutuæ necessitudinis iucunditate, vtrinq; ho-

noribus exhibitis, præstitis auxiliis, exhilararētur.

quid quæso, in vita iucundius, quam ciues ex-

beneuolentia ac confidentia inter se negocia

vitæ

Gregor. l.
4. Epist. 96.
Cassius
Sphæra. Poli.

Arist. lib. 2.
Phys. Text.
64. lib. 4. de
generat.
Animal. c. 4.

Plato dial.
Ciuil. Arist.
l. 10. Ethic.

Apoc. 20.
Math. 24.

vitaē ciuiliſ coniunctim & amanter pertractare, dum vnusquisque illorum in alterius excubat p̄ſidijs & in eius bonum procurandum totus incumbit. Duo ergo ſunt in hac vita ciuili p̄cipui fontes iucunditatum: vnus rerum omnium parabilitas: alter adiuuandi p̄rompta inter ciues voluntas. illo fluente, triſtes curæ, labores, ac ſollicitudines exedentes, abiguuntur: iſto redundante, ſecuritas omnia ſerenat, ac placida reddit, vnoquoque Ciuium in alterius pectore aſylum tutò conſtituente. Cui ſuauitati repreſentandæ apud veteres vſui fuit lyra *Amphionis*, & *Orphei*. voluere p̄inde quod recolit *Plutarchus*, *Thebas*, inſonante *Amphionis* lyra, conditas: pariter lyram pulſante *Orpheo*, laxa montes, arbores, inſtar rudium hominum, commota, in vnum cætum coiuſſe: de quo memoriam ingerunt *Virgilius*, *Quintilius*, *Papinius*, *Diodor. Siculus*, *Suidas*, *Claudianus*, *Cicero*, *S. Auguſtinus*, *Boetius*, *Rodiginus*, & alij: Etenim illa doctrina, qua primo mortales incitati, ad vitam ciuilem ineundam acceſſere, omnino ſuauiſ fuit eis quali harmonia, quæ intellectus vim, in iſtis adhuc incul-tis, plurimum oblectaret. Deinde eiſdem vitæ ſemel ſuſceptæ exercitiū, dum multi ſua officia exequuntur, perinde ac quidam Muſicæ concentus editus, mirum in modum delectatione afficere ſolet. Vnde *Ciceronis* apud *S. Auguſtinum* ſententia: Cum autem *Scipio* in ſe-cundi libri ſine dixiſſet, vt in ſidijs, ac tibijs, at-que cantu ipſo, ac vocibus, concentus quidam eſt tenendus ex diſtractis ſonis: quom immutatum ac diſcrepantem aures erudita ſerre non poſſunt, ipſe concentus ex diſſimillarum rerum moderatione concors tamen efficitur & congruens: ſic ex ſummis, & medijs, & inſimis interiectis ordinibus vt ſonis, moderata ratione Ciuitatem conſenſu diſſimillimo-rum morum continere: & quæ harmonia a muſicis dicitur in cantu, eam eſſe dicebat in Ciuitate con-cordiam, artiffimum atque optimum in Republi-ca vinculum incolunitatis, eamque ſine iuſtitia nullo pacto eſſe poſſe.

7. Porro melleo illo apum regno, earumque in fauo liquidis delicijs, ciuiliſ imperij dulce-dinem deſcribi pariter a veteribus percepimus.

Macrobius in *Apes*, inquit *Macrobius*, quodam modo debemus imitari, quæ vagantur & flores percipiunt: deinde quidquid attulere, diſponunt, ac per ſuos diuidunt, & ſuccum varium in vnum ſaporem, mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mu-tant. Admonet pariter *S. Hieronymus*; *Monasterio-rum ordinem, ac regiam diſciplinam, in paruis diſce corporibus.*

Sic mollibus olim
Stridula ducturum pratis examina Regem
Nascentem venerantur, publica mellis
Iura petunt.

Diſtinctius verò hac ipſa ſimilitudine ele-gantiſſimus Poëtarum *Virgilius* munera ciuiliſ officij recenset ac depingit.

Qualis Apes eſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor, cum gentis adultos
Educant foetus, aut cum liquentiâ mella
Stripant, & dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine factò

Ignauum ſucos pecus a præſepibus arcent.

Feruet opus, redolentiq; thymo fragrantia mella.

Magna autem pars ciuiliſ iſtius ſuauitatis ori-tur ex amicitia inter ciues: in quam ciuitates plurimum homines inſtituunt. quam ſuauitatē ad ſalutem ipſam pertinere arbitratur *Aristoteles* contra *Stoicos*; quatenus nempe amico-rum bonis ſelix delectatur: cuius bono priua-retur, ſi cum amicis non ageret ſociatim. Quæ cum vera ſint, tum inde ſatis conſtat, quam de-forme ac triſte facinus, morum ciuilitatem, no-ſtri generis decus, ac vtilem incunditatem, errore perturbare, vel actionis prauitate viola-re: denique illud barbaricis inſtitutis demoliri, quod natura, ars, iudustria, experientiâ, ac diui-nus fauor, ad culmen perfectionis inter homi-nes antea euexere.

8. At non eſt exiſtimandum, Boni communis aptè diſpoſiti ambitu contineri ſolum bona corporis, & fortunæ, quaſi ciuile inſtitutum mera voluptate ciuium deſineretur, ſed præci-pue animæ bonâ intellectualia, ac moralia, eo-dem comprehendî; adeoque vt prima loca in fauo ciuili ſuo iure occupantia, ad quæ illa, tan-quam inſtrumenta, referantur: quod *Aristoteles* docuit egregiè. Si enim diuitiæ, honores, pote-ſtates, ac voluptates, ſeorſim poſſiderentur à ſapientia, a iuſtitia, a charitate, ac pietate, nullo modo vitam hominis quietam, lætam, aut ciui-lem redderent, ſed potius perturbatam: imo in-ter ſe diu non cohærerent hæc bona, quinimo ſtatim concuſſa, ab inuicem dilaberentur, vt poſtea oſtendemus. quamobrem quod non in rebus ipſis externis poſſeſſis tantum conſiſtat viæ ciuiliſ ratio, ſed maximè in eorum vſu, ac moderatione, conſequens, inter bona ciuilia habendam animi virtutem, vt *Plato* rectè diſ-ſerit: qua illa congrue ad rationem admini-ſtrentur: a qua ſi diuulſa fuerint, & bruto ſen-ſui ſolum commiſſa, barbariei, ſeditionum, nouarum rerum ſtudij, & omnis immanitatis cauſæ potius inuenientur. Si dignitates, poten-tiæque, in improbiſſimum quemque ceciderint, in-quit *Boetius*, quæ incendia, flammis *Ætnæ* eructanti-bus, quod diluuium tantas ſtrages dederit?

Heu grauem ſortem, quoties iniquus

Additur ſæuo gladius veneno;

Nulla ſub indigno virtus eſt principe tata:

Nulla ſub inceſto caſtis eſt gloria Rege. A quo alio malo precor, multæ reſpublicæ exitium ſuū de-duxere, quam a mole externorum commodo-rum ſub qua veluti ingenti onere, ciues labo-rantes, quod virtute deſtituti fuerint, qua illa ad honeſtatem deſtinarent, oppreſſi, tandem funeſtè corruere.

9. Quemadmodum verò ſocietates Ciuiles primitus initæ fuere Boni communis cauſa, in quo, & gratia cuius, dicuntur homines viuere, ita conuenit noſſe, quænam ſint precipuæ par-tes iſtius Boni communis, Ciuium curæ ac ſtu-dijs commiſſi. Voluere itaq; ciues conuenire in Ciuitate, vt ſimul viuerent. Vita autem in vniuerſum ſumpta, vt actione conſtat, ita huic viuenti ea vita actionis propria, quæ peculiari, iuxta ipſius ſpeciem, conatu ac motu perficitur. Vnde vita hominiſ alia

Aristot. l. 9.
Ethic. c. 11.

est a vita pecorum, & in societate alia exercet vitæ munera. viuit idcirco homo actione virtutis, tam intellectusualis quam moralis: eo quod in eo ratio, utpote illius vis singularis, vigeat. non ergo dum se pascit in ciuitate, quod faciunt etiam pecora, viuit absolute vita Ciuili, ut admonet *Aristoteles*, sed dum rationem exercendo, virtutes profert. ob quam causam, liquidū, præcipuas partes boni communis, quod ad homines, functionibus virtutum & earum vitis contineri. quocirca cum inter Ciuiles emineant orthodoxa fides, ac vera Religio, tū ciues, quibus bonum commune concreditum, debent hæc virtutes vel maxime colere, propagare ac defendere contra iniustos inuasores quoscumque. primò quidem, quod istæ virtutes sint primariæ partes boni communis: deinde quod alia bona corporum ac fortunæ, ab eisdem dependeant: quandoquidem eis violatis, hæc pariter soleant intercidere. si ergò teneantur, bonum commune protegere contra iniquos inuasores, strictissimo iure obligantur, fidem ac Religionem contra eosdem munire, fartas tectasque in omnibus custodire.

10. Ex istis, quæ disputauimus, proclue iam fuerit iudicium facere de præstantia humanæ vitæ, quam Aranea Stoicorum, aliorum verò Apis, vel Formica, hominum iudicijs inter se altercantibus, sibi vendicarunt. Aranea illa, a quibusdam amplificata, sibi sufficiens visa, ac Deo similis in medium adducta, quæ vel cum aruis Niloticis de vbertate contenderet. gloriata quod ex se viuat, quod a viscerum suorum sola substantia, omnia sibi ad vitam necessaria suppeditet. Contrà vero Apem & Formicam alij traduxere eo nomine & conditione ignobiles, quod ab aliorum ope ac consortio, quo ad victum omnia earum dependeant: cum naturæ perfectioris indicium, minus rebus externis indigere, ac sibi ipsi ex propria suppellectili plenius satis esse. Ego quidem, ut de hac controuersia aliquid definiam, quædam in hac ipsa Stoicorum Aranea, summa laude digna perpetuò existimaui. imprimis eius solertiam admiratus, qua plurima bonorum genera sibi tempestiuè comparando, ac in pectoris horreum congerendo, externâ auxilia eo in gradu necessitatis haud requirat, quo alij passim animantes, quorum peculium tenue, exile, & foras emendicatum. Et quantum ad hoc, ad statum Angeli, vel etiam Dei, Arancas proprius accedere inficias minimè irem. De prædicare etiam soleo eiusdem Araneæ constantiam, ac firmitudinem, quæ ex proprio ac diuino fauore animi tranquillum statum sustentare poterit, etiam quando amici, cum omnibus externis emolumentis, defluerint, Deo interim, suæ conscientiæ integritate, contenta. Cæterum vehementer displicet ille ausus Araneæ, quo similis Deo videri ambiuit, ea nempe spernendo vitæ ciuilis compendia, & aliorum opera, quæ ad virtutem acquirendā plurimum conferre videmus. potior idcirco mens Apis & Formicæ, quæ in commune laborant, quæ aliorum societatem expetentes, ab ipsis vitæ præsidia certissimè mutuari profiten-

Cicero lib. 1.
Off.

tur: quæ aliorum in se suscipiunt curam: neque in angulis proinde, Arancarum instar, sed in hortis, aut apertis campis, vitam agere desiderant. Enimuero magnum, ac diuinum quid, publicum Bonum inter homines excitare, ac procurare: quod iam statim comprobabitur.

CAPVT. VII.

Quam præclarum sit, Bonum aliquod Commune, illudque per posteritatem ad alios traducendum, curare, ac promouere.

T Ciues publici boni, cum existentis, tum per multa sæcula apud posteros duraturi ac futuri formam ex animis diligant, eiusque studio ita teneantur, ut priuata sua commoda eius dignitati postponere libenter velint, interest, eius vim ac definitionem animis percipiant, vnde eiusdem præstantiam intelligentes, toti in eius amore iure inardescant. qua quidem ab ipsis cognita, ut animaduertit *Philo*, pudore res digna planè eisdem apparebit, id ipsos in eius procuracione non facere, quod cum suis laboribus, ac sinceritate, pastores erga oues, medicos erga morbo affectos, quotidie præstare animaduertunt. Duo itaque in hoc bono spectanda: primum, ratio est communitatis, vnitatis quadam harmonica, cum sui copia reuincta, de qua disseruimus: alterum, perennitas quædam eiusdem, qua, ut sol nocturnis tenebris superest, ita illud post funera modò viuientium ciuium, apud posteritatem mansurum, & indies augmentum capturum: perinde ac si æternitatem quamdam, aut durabiles cælorum circuitiones, hic in terris æmuleretur. Vtriusque certè causa iustissima occurrit, quæ ciues vehementer erga hoc bonum commune summa cupiditate accenderet.

2. Quam egregium sit multa, dispersaque in vnitatis vinculum reducere, ita *Macrobius* enarrat. Ex omnibus recolligamus, vnde vnum fiat ex omnibus, sicut vnus numerus fit ex singulis. hoc faciat noster animus, omnia quibus est adiutus, abscondat, ipsum tamen ostendat, quod efficit. ut qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius sint odoris propria, quæ conduntur, confusuri videlicet omnium succos odoramentorum in spiramentum vnum. Vides quam multorum vocibus chorus constet: vna tamē ex omnibus redditur. Aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris feminae, interponitur fistula. Ita vires singulorum illinc latent, voces omnium apparent, & fit concentus ex dissonis. Huic ex multis emananti vnitati in republica, adhæret pulcherrima quædam ratio proportionis, cuius vi bonum commune non solum ad plures extensum, sed pulchra insuper quadam forma ad illos sparsim deductum. Omnis hominis vita, ut ait *Protagoras* apud *Platonem*, numerosa quadam indiget consonantia: ex qua plurimorum salus, statu licet discrepantium, in ciuitate propagatur.

*Sæpe sequens agnam lupus est a uoce retentus:
Sæpe audium fugiens restitit agna lupum.*

Ouid. lib. 2.
Fast.

Sæpe

Sæpe canes, leporesque una iacuerunt sub umbra,
Et stetit in saxo proxima Cerua leæ.
Et sine lite loquax cum Palladis alite Cornix
Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.

Ex his Boni communis proprietatibus, scilicet unitate singulari, proportionem vero multiplici, rectè colligitur, quanta sit ipsius excellentia, quamque suspiciendum sit illud in homine mentis acumen, quod utrasque exacte comprehendit. Cum enim bruta animantia, ut obseruat Doctor Angelicus, particularia solummodo, & ad se restricta, absque collatione vnus cum alia, norint, aut concupiscant, utpote sibi ipsis, vel proli vtilia, homo, ciuilitate institutus, vires intelligentiæ defert ad Bonum aliquod commune, ad obiectum secretum a singularibus, & sola ratione perceptibile, quod etiam Boetius obseruauit: ex quo optimè argumentati quamplurimi, ad probandum hominis animam, substantiam esse spirituales, ac immortales.

2. Mirum idcirco non est, si inter ipsos homines agrestes quidam, ac faculentis voluptatibus immergi, eoque ad sortem brutorum quā proximè accedentes, istius Boni communis notionem minimè animis concipiant. Etenim priuatis suis inhiantes rebus, propter morum consuetudinem, a sensibus auulsa, & a particularibus abstracta, perferunt vix possunt. Vnde liquet, quanta cura principes & magistratus, quibus Boni istius administratio præcipuè committitur, debeant animæ oculum in se ipsis purum ac serenatum certa vitæ disciplina seruare, ut concediti boni communis formam, elegantiamque exacte percipiant, nec patiantur illum, impurorum aspectu oblini, vel excæcari. Enimvero in hac Boni communis diffusionem, in eiusdem Geometrica, & musica proportionem, demum unitatis coronide, dignitas, tantaque altitudo reperiuntur, ut nisi à defæcata mente, & particularium vlu auocata, videri poterint. Idealem in Deo sapientiam in eo vel maximè admiramur, quod non solum particularia a se facta seorsim intueatur, verum omnium coordinationes, ipsamque ex eis constantem vniuersam rationem, collustret: ex quo, quanta in ipso artificialis cognitio eluceat, aliquo modo intelligimus. Quamobrem hanc ipsam diuinam sapientiam egregie imitantur, qui, quantum ad ciuilia, boni alicuius communis vim ac definitionem animis vndiquaque complectuntur, & quod in eo totum & vniuersum, quodque discretum ac partitum, plenè adsequuntur. Stulta auaritia mortalium inquit Seneca, possessionem, proprietatemque discernit: nec quicquid suum credit esse, quod publicum est. Nolunt isti sensus suos attollere a priuatis suis cupiditatibus ad aliquid eis elatius. hi porro ita incurij boni communis, & suis duntaxat intenti, plerumque etiam non adsequuntur quæ volunt, sed meram voluptatem ex priuatis venientes, in odia aliorum, & multiplices ipsorummet incidunt interrim sollicitudines. Odiosus, sine dubio, ciuis, qui contra naturæ ingenium, quod ad colendam societatem instigatur, in ipsa societate deserit, & sibi solum providere studet. peior autem, si boni communis neglectu, vel de prædationibus,

ad propria lucra omnia conferat. quo pacto a studio boni publici recedentes, etiam priuato multoties destituuntur. ut enim mare, fluminum & fontium aquas cōseruat, sine cuius necessitudine citò deficerent, ita, illud Bonum, quod ciui proprium, diutius mansurum, quod cum bono communi copulatur: ab eo autem auulsum, diuinitus, vel humanitus, breui extinguitur.

Turbine magno spes sollicitæ
Vrbibus errant, trepidique metus.
Ille superbos aditus Regum,
Durasque Fores expers Somni
Colit: hic nullo Fine beatus,
Componit opes gazis inhians,
Et congesto pauper in auro est.

Senec.
Hercul.
Furc.

3. Verissimè sanè Aristoteles pronunciauit: Eminuero præclare nobiscum agitur, si id quod vel uni soli sit vtile reperire possimus, sed longè profecto id pulchrius, ac diuinius, quod Gentibus & Ciuitatibus vsui est. Argumentum hoc deducitur a magnitudine effectus, quo publico bono ab aliquo prospicitur: ut sciamus, huius officij dignitatem non solum deduci ab intelligibili quadam supra sensus ipsius elevatione, sed etiam ab actionis genere, quo multis rectè consulitur: ex quo eam Aristoteles diuinam nūcupauit: eo quod, ut loquitur S. Thomas, magis pertineat ad Dei similitudinem, qui est vltima causa omnium bonorum. Hinc veteres boni communis magnitudinem animis rite mentientes, eos tanquam Deos æstimarunt, qui illi egregie prospexerant. Ianus Rex Ianiculi, inquit Macrobius, Saturnum obseruari iussit maiestatem religionis, quasi vita melioris auctorem: quod Hesiodus quoque luculenter, ac Cicero affirmant. Nihil est, ait Cicero, illi principi Deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, accepius, quam concilia, cœtusque hominum iure sociari, quæ Ciuitates appellantur. imo aduertit Aristoteles, homines inimicorum loco eos ducere, qui tam vana appetitionibus bono publico repugnant: lex autem non est ipsis odiosa, præcipiens quod probum, ac moderatum est. Ea enim maiestate amabili in omnium oculis publicum bonum collucet, ut lex in eius gratiam lata, tametsi aliquorum malitiæ obsistat, minimè tamen ab illis met maleuolis odio habeatur.

Arist. lib. 1.
Ethic. cap. 1.
lib. 3. pol.
cap. 8.

4. Et quidem, licet istius boni communis ratio sit multum elatior, quam ut ad eam crassiores hominum sensus pertingant, nihilominus prouidit Deus, omnes vel naturæ rudimentis ad eius cognitionem, scientiamque quodammodo institui, ac prouocari. Etenim in corpore humano oculus non tantum pro se videt, sed pro toto composito, ut nobis constat: quod etiam in manuum, pedumque officiis fieri cernimus: quo a nobis agnito, notionem inde capere possumus, nos omnes vnus corporis politici esse debere membra, ad bonum aliquod commune proferendum ordinatos. Ergo secundum Dei voluntatem, inquit S. Ambrosius, vel naturæ copulam, inuicem nobis esse auxilio debemus: certare officiis, veluti in medio omnes utilitates ponere, & ut verbo scriptura vtar, adiumentum ferre alter alteri, vel studio, vel officio, ne vel periculi terrore reuocetur, sed omnia sua ducant, vel aduersa vel prospera. Idè porro ductus, quo natura ipsa hominibus

S. Thomas
in 1. cap.
Ethic. 1. & 2.

Macrobi. 1. 2.
Saturn. cap. 1.
Virgil.
Ænead. 8.
Hesiod.
Theogon.
Cicero in
Som. Scip.
lib. 1. off.
Arist. lib. 3.
pol. cap. 8.

Ambrosius
lib. 10. off.
cap. 28.

S. Thom. 1.
2. q. 1. art. 2.
Cicer. lib. 1.
off.

Boet. lib. 1.
de Musica.
cap. 2.

Seneca
Epist. 37.

Arist. liq. 8.
Ethic.

mines ad societates primo coëgit, eosdē propē-
sos ardentesque postea extrulit in Boni cōmu-
nis cupiditatem: nam hoc velut cementum
quoddam est, omnes ciues in officio continens.
quod si illud neglexerint vel priuatis tantum-
modo bonis studuerint, illico a se mutuo dissi-
dere incipient, ac socialem vitam disrumpere.
Hinc euenit, Ciuitatis opera inuenta vel præ-
clara bona, utpote aurum, argentum, gemmas,
& alia decora ciuitatum, quod diuulsa deinde
fuerint a cultu, ac procuratione boni commu-
nis, atque ad priuatas voluptates translata, rei-
publicæ visceribus pestem exitiumque intulisse.

Boet. lib. 2.
Consol.
Met. 5.

*Heu primus quis fuit ille
Auri qui pondera recti,
Gemmaeque latere uolentes,
Preciosa pericula fodit?*

5. Cæterum hoc Bonum commune, non tan-
tantum quod ad sui speciem, res est eleuata vl-
tra sensuum vires, amplitudineque sua ad mul-
tos dilatatum, ideoque merito ab ingenuo dili-
gendum, quinimo, ut diximus, sui duratione
quodammodo immensum: ad multa quippe
secula deducendum; quo etiam nomine pluri-
mum amoris ac charitatis ab vnoquoque ciui-
um iure optimo sibi vindicare poterit. quam
hoc æstinabile, quod in tantum ætatis per-
tam copiosum hominum numerum, cum eo-
rum felicitate, permanfurum, idque indies au-
ctum ad posteros transiturum? hic ferme *Satur-*
us, prolem editam deuorans, hoc est tempus
quæ peperit, eadem consumens, locum non
habet, cum ciuitates vera sapientia semel con-
ditæ atque stabilitæ, æternitatis quamdam
vim & imitationem a bonis ciuibus conse-
quantur. Certe de tam copioso numero super-
stitum, pariter ac futurorum, bene mereri, ac
in tam eximio effectu pietatis quasi perpetuo
vivere, genere suo præclarissimum censeret iure
debet. Officium hoc Bono publico impensum,
cum *Cicero* contulisset cum cognitione ac con-
templatione, ei primas detulit: neque affirma-
re minime ausus, hominem addiscentem vel
numerum stellarum, ac earum veras naturas,
studium suum abijcere oportere, si audiuerit,
periclitantem rempublicam suo opere interim
indigere. *Chari sunt parentes, chari liberi, propin-*
qui familiares: sed omnes omnium charitates patria
una complexa est: pro qua cur bonus dubitet mortē op-
petere, si ei sit profuturus? quemadmodum fons
aquæ dulcis in sinum maris illaplus, quodam
modo ibi amplificatur, & perennat, ita benefi-
cia in bonum publicum collata, perpetuitatem
quandam ac magnitudinem ex eodem adipi-
scuntur, contraque malignitatem dissipationis,
vel extinctionis stabiliuntur. *Iphigenia*, ut cecinit
Euripides, sacrificio mactari ac consumi haud
exhorruit, inde patriam suam utilitatem adep-
turam secum cogitans:

Sario.
Iphigen.

*Hæc profecto cuncta redimam morte, si cadem mea,
Cum decus, & celebre nomen hinc mihi parabitur:
Quippe quæ me opte capite liberarim Græciam.*

Virg. 1.
Æneid.

*O terque quaterque beati,
Quis ante ora patrum Troiæ sub moenibus altis
Contigit oppetere.*
Recte intulit *S. Thomas*, Deum supra omnia dili-

gendum, quod in illo eminenter inueniantur
cunctæ coniunctiones, & amabilitates, quæ in
alijs personis amadis seorsim spectari possunt:
etenim a Deo, ut a causa efficiendi, omnes ema-
narunt, iuxta ad illum, tamquam vltimum fi-
nem, terminantur. quod de Deo Doctor iste *S. Thomas*,
asseruit, idem de patria iuxta rationem quan-
dam analogiæ *Cicero* definiuit: etenim quæ
coniunctiones interueniunt inter amicos,
inter sanguine deuinctos, inter commilitones,
ac in eis repertæ formæ, amorem prouocantes,
cunctæ a patria proueniunt & ad illam refe-
runtur: proinde plus quam illa vniuersa diligē-
da. Cuius ergo, ut dixit *Aristoteles*, æstinare debet,
se non suum esse, sed reipublicæ: hoc est non debere
illum secū reputare, quod bona priuata ipsius,
sint bona præcipua, aut quod in potestate sua si-
tum, uti placuerit de suis actionibus statuere,
quandoquidē cū sit ipse patriæ membrū, opta-
bilius ducere oportebit huius bonum, quam
suū proprium & ab eius ratione pendere inter
agendum magis quam a suo iure particulari.
propter quam causam parendum semper bono
publico, & priuato renunciandum, quan-
do ambo simul consistere nequeunt. Ac in
vniuersum cui auctoritas incumbit disponendi
de bono communi, ei pariter auctoritas conue-
nit statueudi de bonis particularibus subdito-
rum in eius gratiam, eo modo, quo boni pub-
lici necessitas postulauerit, neque in contrariū
steterint lex aliqua naturalis, diuina, aut eccle-
siastica. *Vnaqueque amicitia* inquit *S. Thomas*,
respicit principaliter id, in quo principaliter inueni-
tur illud bonum, super cuius communicatione funda-
tur. sicut amicitia politica principaliter respicit prin-
cipem ciuitatis, a quo totum bonum ciuitatis depen-
det: unde & ei maxime debentur fides & obedientia
a ciuibus.

Arist. 1. 1. pol.
cap. 1

S. Thomas,
2. 2. q. 6. art.
1. in Corp.

Senec. Epist.
57. *valer.*
Maxim. lib.
4. cap. 4.
Homer.
Iliad.
S. Thomas
2. 2. q. 47.
art. 10.

Dionis. lib.
5. & 10.
Cicero. lib. 2.
De legibus
Flor. lib. 1.
cap. 7.

Exod. 32.

Ion. 2.

gio liberarentur. Supremo antè gradu ciuile pe-
ctus S. Pauli, anathema in seipsum desiderantis,
qui Iudæi salui confisterent. Sanè in istius boni
communis exacta cognitione, ac in eiusdem
procuratore, tota ferme laus ciuilitatis con-
sistit. præclarum sane ingenium Ciuum Spar-
tanorum, de quo Plutarchus: Lacedæmonii uero
honesti, partem primam utilitati patriæ tribuentes,
ius aliud nec accipiunt, nec norunt, quam unde Spar-
ta capere possit incrementum.

Plutarch. in
Agezil.

7. Hoc quidem bonum commune ex du-
plici specie boni conflatur: scilicet ex bonis ani-
mi, & bonis corporis. Animi bona virtutibus, &
diuina gratia constât, corporis bona proferunt
externa emolumenta diuitiarum, potestatis,
iucunditatis, & honoris. priora bona
suis naturis bona: posteriora, vt a prioribus
ordinantur. quibus autem qualitatibus insti-
tuendus ciuis, qui de bonis ciuicis disponat, egre-
gie statuit Plutarchus: Quis eum putat, magnas
res posse conficere, qui in humiles cogitationes animum
dimittit? nec profecto multos iuuabit indigentes, qui
multis indigeat. Ego magni momenti uaticum in
republica non diuitias, sed per se sufficientiam existi-
mo: quæ quia luxuriosum omnem apparatus repudiat
nullius voluptatis causa, grauissimum ciuitatis munus
intermittit. Deus siquidem nulla re simpliciter eget.
Hinc illam hominis virtutem, cui minimum alterius
accessio necessaria est, perfectissimam putamus. Nam
vt corpore optima veletudo, temperato, nec luxurioso
vestitu, nec delicijs opus est, sic vita & domus, quæ
bene valent, non exquisitis, sed utilibus copijs conten-
tae sunt. Necessitatis enim rationem habere pro facul-
tatibus oportet. Veluti si quis plurimas opes cumu-
lat, cum paucissimis utatur, ei multa deesse constat:
verum siue non utitur apparatu rerum quas appetit,
vanus est, siue appetit, obstat autem per auaritiam si-
bi, quo minus fruatur, miser. Verum quod hoc
ipsum bonum publicum ex diuersis generibus
gubernationum confurgat, proinde de illis pri-
mis, quæ proximè naturæ indolem sequuntur,
statuendum videtur.

Plutarch. in
Comparat.
Arist. &
Caton.

CAPVT VIII.

Quatuor summa, ac prima genera Imperiorum: Di-
uinum scilicet, Rationale, Concupiscibile & I-
rascibile, recentur & expenduntur.

Clem. Alex.
l. 1. Strom.
Plato dial.
9. de Repub.
2. de legib.

Elemens Alexandrinus, doctrinam
Platonis sequutus, quatuor supre-
ma genera recenset Imperiorum:
Diuinum Rationale, Concupiscibile &
Irascibile. quæ ideo dicuntur supre-
ma genera, quod, Diuino excepto, ab vno Deo
administrato, admittere possunt differen-
tias Monarchiæ, Aristocratiæ, vel Democratiæ. Di-
uinum imperium illud est, quod a deo erga
suas creaturas spirituales, ac corporales, dum
eas condit & in suos fines destinat, medijs-
que ad eos adipiscendos iustruit: dum
præmiat, castigatque ex misericordia, ac iusti-
tia sua, exercetur. hoc genus imperii necessariò
est monarchicum, sicut necessario vnus solum
Deus existit, qui ab alio consorte quo ad re-
gimen, aut aliunde, dependere non potest. De
hoc imperio, præter sacrarum literarum auctores,

Diony. l. de
Cælest. et

Dionysius Areopagita, S. Augustinus, Orosius, Salui-
nus massiliensis, & alii. Tria reliqua genera du-
cuntur a tribus partibus humanæ naturæ; scili-
cet a facultate in ea rationali, vnde imperium
rationale, a potestate in eadem concupiscendi:
vnde Imperium Concupiscibile; & ab energia
in ipsa irascendi: ex qua Imperium Irascibile
propagatur. Hinc in tribus omnem vim huma-
næ virtutis Cicero rectè collocat: scilicet in co-
gnitione veritatis, inmoderatione appetitus, &
in propulsatione contrariorum. quocirca qua-
tuor istæ formæ imperiorum oriuntur ex tori-
dem principijs actionum in homine. quorum
respectu, dum voluntas in illo medium quen-
dam locum occupans: hoc est inter rationem in
supremo collocatam, & appetitum sensitium
quasi in imo positum, situata, efficit, vt eius mo-
ribus aliqui hominum ad Angelos similitudine
quadam accedant; dum nempe ad rationis
normam ea facultate operantur, qua Angelis
ad fines existunt: alij vicissim in pecora degenerant,
cōmunibus eis cū pecoribus, appetitus motibus,
eamdem voluntatem subiicientes. excitanda ita-
que voluntas vt diuinam, & rationalem vitam
degit, ad superiorem rationis partem, & quo-
dammodo inferioribus extrahenda. sunt enim
in aliquibus voluntates tanquam immundi pi-
sces sine squammis suo pondere ad limum de-
pressæ, vt pote ad brutorum mores: quorum
piscium esum olim Iudæis Deus prouide inter-
dixit. aliæ autem veluti etiam pisces suis squa-
mis ad superficiem purioris liquoris, per quam
cæli lumina cernuntur, euectæ: scilicet diuino
aslatu & rationis lumine institutæ ad agendum,
virtuti optime incumbunt. Duo itaque imperia
in fastigio quodam eminentia, Rationale, &
Diuinum: alia duo inferius subsidentia: Concupi-
scibile & Irascibile. & quod actiones partis con-
cupiscibilis veluti in fundo naturæ, priores sint
illis quæ Irascibilis, ideo imperium concupisci-
bile vilissimum merito iudicetur. Quando er-
gò aliqua ex istis potentijs in cœtu hominum,
aliarum comparatione præualet, tunc ad eius
iussu ac legem in eodem certa species Imperij
decernitur. Idcirco imperium rationale tunc
emergit inter ciues, quando ex rationis vera
sententia leges et consuetudines, denique om-
nes partes regiminis, statuuntur: quale Græci,
ac ac inter eos Athenienses, sibi vindicare
solebant. Imperium concupiscibile, illud, quod
ciuibz voluptatem vt finem vltimum propo-
nit, omniaque studia eodem refert: quale cre-
ditur fuisse illud Sardanapali, & aliorum passim
in Asia imperantium. Irascibile dicitur, quod
omnia ad militiam, ad vitæ rudem & incondi-
tam austeritatem, destinat: Cuiusmodi erat
illud Dionisij, Alexandri, Herculis, Tyrannorum
apud Argiuos, Lacedæmoniorum, ac aliorum in Se-
ptentrione infinitos populos regentium, vt re-
colit Clemens Alexandrinus. Romani ideo dupli-
ces posuere triumphos, concupiscibiles scilicet,
& irascibiles. concupiscibilis ille æstimabatur,
qui incruentis victorijs concedebatur in præ-
mium vincentium. Irascibilis habebatur, qui
partus fuit victorijs multo sanguine constanti-
bus. Hoc discreuere myrto, & lauro, vt scribit
Plutarchus.

Eccl. Hierat.
August. de
ciuit. Dei
Orosius
hist. Saluia-
de Indic.
Arist. lib. 1.
Ethic. c. 2.
Cicer lib. 2.
off.

Arist. 7. lib.
Ethic. c. 6.

Clem. Alex.
l. 2. Strom.

Plutar. in
M. Corol.
Gell. l. 1. c. 6.

Plutarchus.

Plutarchus, quippe quod in myrto quid aquei flaccidi, ac veneri, in lauro ignea vis reperitur. ut enim fructus radicis saporem refert, ita in homine actiones, & modi iubendi, naturam ipsius produnt, & ab ea, pro diuersitate in ipsa ingenii, vario instituuntur. proinde non solum taliter loquuntur homines, quales sunt, verum etiam quales moribus sunt, sic imperare volunt: ac ideo magistratus ostendit virum.

Plato dial.
de Repu.

2. Ex quibus generibus, quo ad humana, vnum solum ciuile reputat *Plato*, nempe imperium *Rationale*: alia duo ab appetitu Concupiscibili, & Irascibili deducta, appellat barbarica, seu Tyrannica. Sicut enim in homine appetitus ille duplex ex se turbatus est, in trauersum actus, ita in republica tyrannis, inquit, a tota ratione auersa, non aliunde instituitur, quam, vel a voluptate, vel a crudelitate imperantium. atque inde duplex species Tyrannidis descendit, concupiscibilis, & irascibilis. Cæterum verò recta ratio, cōstans & moderata vitæ regula, ac in solidum bonum perpetuo directa, imaginē gerit in homine Principis Ciuilis in Republica. quod usque adeo clarum est, ut in hoc maximè laborent Tyranni, vnde ex obtentis fucis rationis ac virtutis, etiam dum pessima ex sua libidine concupiscentes, aut irascentes imperant, ciuiles videantur, non verò ut sunt, Barbari, aut Tyranni.

Clem Alex.
l. i. Strom.

3. Iuxta quam Imperiorum partitionem, *Hipodamus* apud *Clementem Alexandrinum*, tres constituit species amicitiae, & necessitudinis inter homines: primam appellat diuinam, fide, religioneque ultra naturæ vires coalitam: secundam humanam, ut pote a ratione, quæ in homine res præcipua, formatam: postremam animalem vocat, appetitu nempe concupiscendi, & irascendi, qui nobis cum alijs animalibus communis, decretam. atque de istis quatuor generibus imperiorum singillatim pauca dicenda.

4. Diuinum imperium, quod tribus personis ex æquo, quo ad proprietatem, inest, non ita definitur personarum ipsarum numero, quasi vnus Deus diuersimode ad se relatus, tribus personis dominaretur. nam regnum quodcunque, ut diximus, constat ex diuersis partibus, non nisi ordine quodam superioritatis, & inferioritatis, harmonicè digestis: qualis ordo, aut partitio, in diuinis personis haud inueniuntur. licet enim inter illas sit ordo principij, ac manantis a principio, seu ordo originis, nullo tamen modo ordo ibi maioris ac minoris, superioris & inferioris cogitari poterit, ubi omnes tres personæ vnus Deus, summaque æqualitas in eisdem singulis reperitur. Imperium idcirco diuinum considerari debet in voluntate diuina, tribus personis insita, respectus varios fundante ad ipsius Dei creaturas tam in cælo, quam in terris, adeoque vbique, existentes, eius auctoritativa bonitate ac sapientia diuersimode conditas & gubernatas. Alio tamen, & alio modo, ut aduertit *S. Dionysius*, res sibi subiectas regit Dei omnipotentia. quædam enim ipsis inditis qualitatibus ita in fines suos ab ipso destinantur, ut vel solo naturæ in eis pondere in illos continuo ferantur; neque aliorum possunt vl-

Dionys. l. i.
de Cælest.
Hierar. c. i.

la renitentia resilire: utpote omnia concreta ex materia ac forma corporeis, cælum, elementa, mixta, animantia. alia verò, uti Angeli, & homines, ita dono creationis, gubernationis, ac specialis fauoris diuini, ad suos fines incitantur, ut non solum connixu suo illos attingant, quin imo hoc perficiant cum laude operis, cum actionis meritoria præstantia: quippe libere sese mouentes, & in vtramque partem sponte concedentes: quod *Gregorius Nazianzenus* in argumentum diuinæ erga nos bonitatis, merito interpretatur: nimirum, *Ut nostra quoque aliqua ex parte sit virtus, neque a natura solum nobis inferatur: sed voluntate etiam, animique proposito, excolatur, arbitrijque libertate parem in vtramque partem motum habente.*

Gregor.
Nazianz.
orat. de
Natiu.

5. Quædam itaque Deus in lucem profert, vel ad nihilum etiam redigit sua sola actione, aut conseruationis subtractione, utpote cælum & terram, angelos, & animum ex nihilo creando, multaque ad nihil reuocando. alia per adminicula causarum secundarum educit: non quod ad ea producenda earum ope indigeat; sed quum ipsemet solus ea excitare potuerit, ut naturæ tamen a se conditæ decus quoddam adferret, eius opera ac ministerio in agendo uti voluerit: nisi fortassis ex imperfectione effectus, ut pote *Modorum sese habendi*, relationum, actionumque vitalium, quod contra *Nominales* multi contendunt, ad secundarum causarum efficientias restrictorum ab intrinsecis suis principijs, eorum respectu quædam sint, quæ a solo Deo proferri non possint. vtcumque verò hac in re sentiendum fuerit, nulla ex causis secundis eius voluntati efficaci poterit resistere, tametsi plurima incidant, simplici eiusdem beneplacito renitente, ut nostri Theologi optimè definiunt.

Boët. lib. 7
Consol.
Met. 9.

— tu cuncta superne,

Ducis ab exemplo, pulcrum pulcherrimus ipse,
Perfectasque iubens perfectum absolueret partes.

Tu numeris elementa ligas, ut Frigora Flammis,

Arida conueniant liquidis, nec purior ignis

Euolet, aut mersas deducant pondera terras.

Tu triplicis mediam naturæ cuncta mouentem

Connectens animam, per consona membra resoluit

Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes,

In semet reditura meat, mentemque profundam

Circuit, & simili connectit imagine Coelum.

In causis animas paribus, vitasque minores

Prouehis, & leuibus sublimes curribus aptans,

In coelum, terramque feris, quas lege benigna

Ad te conuersas reduci facis igne reuerti.

Tu requies tranquilla Diis, te cernere finis,

Principium, Rector, Dux, semita, Terminus idem.

6. Diuinum hoc imperium, tametsi omnes mortales complectatur, singulari tamē ratione ciues olim habuit Iudæos: quippe a deo ipso met legis instructione, auxilioque, præ omnibus alijs ad ipsius voluntatem, ac ipsorummet felicitatem optime, institutos. Cuius imperata apud illum populum erant triplicia, *Moralia*, *Ceremonialia*, ac *Iudicialia*. Certe tum diuinum hoc imperium, lege ab illo sancta stabilitum, non tam cernitur in rebus externis, quam in internis animæ virtutibus, adiutum ad veram beatitudinem aperientibus.

Rom. 4.

propte-

+) confer folium correctius post pag. 604.

in Spiritu sancto: hoc est esca & potus, & reliqua vitæ subsidia, & ornamenta, Dei imperio quidem continentur, sed non ut præcipua in illo, aut sui gratia: hæc enim sunt hominum virtutes, ac felicitates. unde inter ea, quæ Dei regno includuntur, ex primarijs est charitas. Hæc enim est, quæ omnes rebelliones humanas contra Dei imperium compescit, & subditum Dei in optimo suo statu suavissimè firmissimèq; componit: proinde virtus est ante omnes alias diuina, & ad ciuem in diuino imperio agentem, vel maximè spectans: quæ tandem in Cælo visione Dei consummata, omnia Deo perfectissimè subiiciet.

1. Cor. 15.

7 Voluit autem Deus, ut olim in synagoga, ita etiam nū in Ecclesia, singulare quoddam diuini Imperij vestigiū apparere inter homines. Vbi imperium non est absolute diuinum, quod ibi hominū munera interueniant, adeoque vnus Monarcha, quod ad externum regimen, homo aliquis existat: neque simpliciter tamen censendum humanum, propter promissam illi spiritus sancti assistentiam, ac sacramenta, in eadem salutem operantia virtute inuisibili, atque supernaturali. est itaque ex vtrisque mixtum, quocumque demum nomine a nobis appelletur. At verò Ecclesia propius accedit ad illud primum Dei regnum, quam Synagoga, cum ratione primi legislatoris in illa, tū propter media, quæ ciuibz ille proponit ad adsequendum finem æternæ beatitudinis. Synagoga quidem cū ad credenda, tum agenda instituta erat a Deo, sed in manu ac dispositione Angelorum, a quibus immediate legem a Deo lata excepit. Ecclesia autē a Christo Domino, Dei filio naturali & substantiali, tam quod ad credenda, quam agenda, instructa fuit. proinde hac ex parte eius imperium multò diuinius. Mandata porro, ac sacramenta Ecclesiæ, quod ad virtutem, gratiam, ac vitā æternā, perfectiora, ac per consequens diuiniora mandatis, consilijs, ac Sacramētis Synagogæ: ex hoc ergo similiter diuinius in Ecclesia imperium. quā de causa de cælo illud descendisse in terras appositè affirmat S. Ioannes. 8. Eximia istius regni species elucet in Beatis: hi enim filij regni, ac lucis, verè imperant. nihil est in ipsis appetitus, aut molis corporeæ, quod rationi aduersetur: nihil rationis, quod Deo nō plenissime subiiciatur. Quidquid volunt id omne facile assequuntur. Istius autē mundi reges, multis parere coguntur, adeoq; plurima agere, iuxta ac a plurimis se abstinere, aliter quam, si sui Iuris essent, statuerent. Si externa eis ad votum fortassis obediuerint, interni sui ipsorum motus in eos passim tyrannidem exercent. imo neque externorū planè Domini. Ius enim diuinum, & Ecclesiasticū in eos etiam renitentes iurisdictionem exercent: ciuile etiam, saltem directiuè, illos obligat. Ex quo veteres dicere solebant, nullum præter Deum, absolute esse liberum, & suæ potestatis. At respectu Beatorū, sicut omnis ratio regnandi in hominibus est deriuatio quædā a regno Dei, & illius quædā representatio: ita in illis regnum, horum respectu, maxime diuinū: quippe quod ad Deū speciali quadam similitudine illi propius accedant. ut

S. Thom. 3.
parr. q. 2. art.
4. Vsq.
disp. 6. art.
1. & 2.

Act. 7.
Heb. 2.

Apoc. 20.

Eurip.
Iphigen.

enim Deū nullæ leges externæ tenēt; seipso pariter contentus, felicitatem extra se nō emendicat, ita Beati sibi met lex, vnus Dei possessione satiantur & reguntur. Quod si idcirco in terrenis illi maxime regnāt, quibus pauciora obluantur: quo modo futurū expectatur absolutū Christi imperium, quando etiā morte deuicta, nihil supererit, quod eius auctoritatem amplius detrectet: profectò excellens quædā forma regni in sanctis conspicua floret, quandoquidē ad eorū nutum omnia ipsis placide succedāt. Fuit apud ipsos regnū instar oliaginei riuū: hic verò tāquā vorticofus torrens, perturbate, & supra latētes obscuritatū insidias lubricè decurrit. 9 Imperiū Rationale, quod secundo in loco recensuimus, quantū ad hominem duplex: primū naturale, cuius vi animantia, & cuncta hæc spectabilia, hominis imperio subsūt, & ad illū tāquā finem referuntur: ut homo vi rationis aliquo modo, iuxta verba Gregorii Nazianzeni, idem esset in terris, quod Deus in cælis. Alterū ciuile, quo in vnum cætum coaliti, iuxta rationis præscriptum gubernantur. vtrāq; species imperij representant imperium diuinum tam illud, quod Deo in omnia necessariò competit, quam & aliud, libera eius voluntate institutū. 10 Et quidē Rationale imperiū inter homines totū directum est in commune bonū, virtute ac legitimis medijs comparandum: quod neq; concupiscentiæ mollietati, neque irascentis facultatis truculentia cedat. imo a deo in bonū commune intendit, ut particularia bona non respiciat, nisi ut ad illud conducentia. quæ autē illi detrahunt, ut pote priuata lucra, priuata voluptates, auctoritates priuata, ea omnia vehementer detestatur & expugnat. Non ergo, ut Plato, & Aristoteles aduertunt, Ciuili, ac Rationali imperio curæ, ut pauci tantummodo in ciuitate floreat, aut ut magistratum gerentes solum bonis affluant: sed ut tota potius ciuitas beata vndiquaq; existat, vnicuique eis attributis emolumentis, quæ secundum proportionē harmonicā eorū status ac merita postulauerint. Quæ admodum enim pictor non semper lucidiores, aut preciosiores colores adhibet, dū oculos, aut præcipuas corporis partes depingit, sed solummodo idoneos: in hoc, suo opere maximè incumbens, ut tota forma depingēda ab ipso illustretur, & ex tota laudē demū acquirat: ita ciuilis legislator principaliter studere debet, ut integrū corpus politicū se bene in omnibus habeat, nō ut in eo pauci, vel imperantes duntaxat, idque cōmunitatis spolijs, ditescāt, vel effulgeāt. 10. Quamobrem in hoc imperio Rationali, habito respectu ad bonum commune, decernenda bona particularium ciuium. Plato de extremis huius rei differens, nempe de quorundem ciuium ingenti copia, ac eorūdem tenuitate fortunæ, ita loquitur: Illa siquidem delicias, desideria, seditiones, rerum nouarum studium parit. hæc autem cum rerum imminutione, illiberalitatem, & maleficia gignit. Aristoteles quoq; in eandē sententiā dispositans, affirmat, ex quorundam immensis opibus aliorū Ciuiū odia, contra reipublicæ pacē concitari. Diuitiæ ergo bonis solū concedendæ: eis nempe, qui illis uti velint ad procurandū bonū

1. Cor. 6.

Gen. 2.

Gregor.
Naz. orat. 1.

Plato. Dial.
4. de Repu.
Arist. 4. pol.
cap. 11.

Plato dial. 4
de Repub.

Arist. 1. 4.
pol. cap. 11.

commune: & quidē hoc valdē optādū. quod si malis artibus partē, tranquillitati ciuiū infestā, per rapinas, contumelias iniuriōsā, aut ab eo possessā, qui illas proferre nolit in mediū, quādo bonum publicum id postulauerit, detrahēdā auctoritate reipublicā, vel Principis sententiā, videntur. Illa proinde aptior in ciuibz opū moderatio, quā ad inseruiendum virtuti magis idonea, qua bonum publicum continetur.

Plutarch. in
Numa.

Pro hoc genere imperii stabiliendo egregiam operam, qua literis, & religione, qua rem Agram inducendo inter Romanos nauauit Numa.

Deut. 7.

Plato Dial.
2. de Rep.

11 Quantū verō ad ipsum principem in hoc imperio, quod eius priuatū bonum, seu potestatis, seu voluptatis fuerit, tyrannicis artibus acquisitū, planē sit exitiale bono publico, idcirco tam Deus apud Iudæos, quam prudentes apud alias gentes, certum modū ei præscripserunt, vt ex ratione, non ex libidine, omnia huius generis ab eo transigerentur. Non multiplicabit, inquit diuina Scriptura, sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus. Socrates apud Platonem hæc habet: Ad hanc igitur disciplinā quisquam sanæ mentis diceret, habitationē & reliquam supellectilem, ita adhibendam, ne ipso ciues quo minus optimi viri essent, prohiberet, neque eos,

Arist. lib. 3.
pol. c. 11. 12

nempe principes, ad ceteros ciues ledendos induceret. Consentit omnino Aristoteles. Dionysius, cum cohortem peteret, consilium dedit Syracusanis quidam vt tantum darent, qui ergo legem præsere vult, is velle videtur Deum ac leges imperare: qui autem vult hominem, etiam belluam adiungit: cum præsertim tale quid sit Cupiditas, & iracundia, & magistratus optimus, quisque a ratione recta distorquetur. Nunquam permittendum, monet Polybius, cuiusquam principatum in tantū crescere, vt neque de manifesta iniustitia apud eum dubitare liceat. Hanc formā rationalis imperii Athenienses, quod a Pallade edocti, estimarūt, se primos inuenisse, simul ac retinuisse.

Plato lib. 2.
de legib.

12 Est quidem hæc forma admodum excelsa, ac supra sensus eleuata. Notat idcirco Plato, idque egregiē, Rempublicam virtute ad bonum commune, ac rationem, institutam, similē esse priuatæ personæ contra impetus voluptatis, ire, ac timoris vitam optimē efformanti. quemadmodum enim, inquit, nullus virtutem exercet, nisi se quodammodo eleuauerit supra seipsum, quasi in imo relinquendo ingentem sui partē: scilicet corpus, ac sensus; ita Respublica, sibi ex ratione ac virtute præcipiens, monitisque earū obediens, in altum insurgit, & seipsa superior facta, sibi ipsi rationis imperio dominatur. Hoc sane vulgaribus non ita facile siue ad concipiendum, siue ad agendum: reperitur autem in superiori illa ciuitate, Achylis clypeo a Vulcano exsculpta, in qua etiā altera inferius depressa ciuitas describebatur, turbulentia, & fœda confusione deformata, iuxta Philosophicū ac poenē diuinum Homeri figmentum; qui hoc emblemate, Imperium Rationale a Concupiscibili & Irascibili appositē eleganterq; distinxit: vnde credendum, Platonem hac de re sententiam suam desumpsisse.

13 Imperium concupiscibile, licet a ratione sit auersum, nihilominus ratione prorsus nō destituitur: quandoquidem ingenii cuiusdam inuē-

tis, ac legibus, ad voluptatem adspirat. ac vt hoc institutum ciuile appareat, commune quoque bonum sibi præsstituit accurandum ad similitudinē virtutis, vt notat Cicero: scilicet bona quædam particularia ciuiū, voluptate plena, ordine etiam quodam harmonico inter se disposita: nā si in hoc imperio nihil esset comparandū præter particulares ciuium voluptates absque omni serie cōfuse collocatas, imperii, aut societatis nulla forma appareret, sed eius loco pugna quædam confusio cerneretur: imo omnis voluptatis mutua expugnatio tumultuaretur. quod tamē voluptuosi illi politici renuunt concedere. Genus hoc imperii sæpius Plato musicum appellat: hoc est totum deliciis, ac iucunditatibus deuotum & attributum: eoq; sæpius vtuntur Tyranni, vt inde suorum subditorum viribus fractis, ac cerebris dementatis, tutius expositos sibi fines per eorū iniurias consequantur. Hoc verō, vt pote Epicuræorum, suis coloribus descriptum ex Cicerone S. Augustinus ita proponit: Tabulam quandam pingunt, vbi voluptas in sella regali quasi delicata quædam Regina confideat, eique virtutes famulæ subijciuntur, obseruantes eius nutum, vt faciant quod illa imperauerit: quum prudentia iubeat, vt vigilanter inquirat, quomodo voluptas regnet, & salua sit, Iustitia iubeat, vt præstet beneficia, quæ potest ad comparandas amicitias corporibus commodis necessarias: nulli facias iniuriam, ne offensis legibus voluptas viuere secure non possit. Fortitudini iubeat, vt si dolor corpori acciderit, qui non compellat in mortem, teneat Dominā suā, id est voluptatē fortiter in animi cogitatione, vt per pristinarum deliciarum suarum recordationem mitiget præsentis doloris aculeos. Temperantia iubeat, vt tantum capiat alimentorum: & si quæ delectant, ne per immoderationem noxiū aliquid valetudinem turbet: & voluptas, quæ etiam in corporis sanitate Epicuri maximum ponunt, grauiter offendatur. Præcipuus huic imperio neruus hypocrisis, in vsibus falsarum virtutum spectabilis. Imitatrix boni voluptas, ait Cicero, malorum autem omnium mater.

Cicer. lib. 1.
de legib.

Plato Dial.
4. de legib.

Augustin.
lib. 5.
Ciu. cap. 20
Cicer. lib. 2.
de fia.

Cicer. lib. 1.
de legib.

Arist. lib. 7.
Ethic. c. 10.

14 Cæterum in hoc imperio quam plurima, errata contra vitam ciuilem reperiuntur. error enim est contra prudentiam, voluptatem, nobis cum brutis communem, constitui posse finem laudabilis humanæ actionis. Consequenter error existit, falsatas virtutes contra naturæ legē inducere in ciuitatem, quæ brutæ voluptati ibi ancillantur. deniq; error habendus, existimare, has voluptates posse inter se harmonice cōuenire, cum vna alteri sit contra ria, ac infesta; nihilque bono communi ac paci ciuium magis contrarium, quam voluptas. Intelligendum tamen, istius voluptuosi imperii assertores, non solum crassiores voluptates in suam ciuitatem intulisse: quasi eius regina tātū esset deliciofa, verum etiam non delicatas, vt ait S. Augustinus: veluti ad gloriam, ac dominationē pertinentes, summis etiam laboribus ciuium acquirendas: quarum non minor voluptatis gustus, quam aliorū ad corporeos sensus iucundē affluētū.

15 Istius quidē Imperii origo plerūq; dimanat a quibusdā veluti excessibus ciuilitatis in imperio Rationali. Cum enim variæ artes in eo excogitatae fuerint ad facilitanda negocia vitæ ciui-

bit discriminis. Imo ex corporis filo fit aliquādo coniectura de internis animi consilijs. Plutarch. in. *tarchus* de Sylla differens, hæc refert: *Memoria proditum est, virum quemdam, genere Chalcidensem, ex ijs, qui cum Orabazo descenderant, Syllæ vultus sæpius contemplantem, & ad corporis atque animi motus haud curiose incumbentem, quin ad artis materiam hominis ingenium attentius considerantem, dixisse: Neceffe est hunc maximum fieri virum. miror etiam nunc, inquit, quomodo ne cunctorum primus sit, tamdiu patiatur.* Quinque autē in vniuersum status corporeæ dispositionis assignare possumus: Duos quasi in extremo positos, alios vero totidem in medio consistentes: & postremum ex singulis mixtum: quæ quidem partitio quatuor elementis, & ex eis compositis, respondet: inter que extrema, terra & ignis, media aqua & aer. Pariter affectionum corporearum respectu, melancholia, & cholera extremæ, terræ & igni, extremis adscribuntur: in medio positæ sanguineæ & phlegmaticæ complexionis, aeri, & aquæ medijs cōceduntur. Aptatur quoque eisdē quatuor elementis, anni totidē partes, ver, æstas autūnus & hiems. vernali tēpore & æstiuo crescit aer, & ignis, diminuuntur terra & aqua, Autumnali & hiemali incrementum capiunt terra & aqua: aeri verò & igni aliquid decedit. quibus accommodantur quatuor in corpore humano humores, sanguis, melancholia, pituita & cholera. quatuor etiā in animo affectiones, amor, odium, ira, & tristitia eodem referendæ; quod earum accessiones, aut decessiones, si naturæ cursus spectetur, oriuntur plurimum a diuersis dispositionibus corporum & anni tempestatibus. Deinde subducenda ratio climatis, vt pote vicinitatum, & recessuum, quò ad Polum & Aequatorem in generali: mox consideratio adhibenda particularium situum ratione in eis habita montium, vallium, aquarum, pinguis aut arenosi soli, Insularum, & continentum, cibi etiam, ac potus, nec non exercitiorum, vt coniectura sagaciter fiat, de aliquius ciuis indole. porro in hunc effectum mente collustranda sexus disparitas, ætas pariter, vt pote iuuenilis, ac senilis, expendenda, de qua egregiè *Aristoteles*, dum oratorem instituit ad prudenter dicendum. Disciplina quoque, ac incitatio, otium, & labor, apud aliquā gentem in vsu, examinanda: vitæ similiter diuersæ cōditiones & status, vt pote literis studentum, militum, mercatorum, rusticorum, famulorum, liberorum, mancipiorum, exactè inquirendi, vt eis mente cōprehensibilis, quod in animo ipsorum latet, tanquam ex quibusdā indicibus, & veluti lapidibus in superficiem terræ egestis, genus fossilium ibidem metallorum indicantibus, appositè vānemur. de quibus in sequentibus nonnulla strictim pronuntiabimus.

4. Qui exactè quantum ad Ciuitatem aliquid ambit æstimare, is omnino gentium mores & inclinationes scire debet: & tametsi diuino impellente spiritu, in diuersum quidam mortalium a sua indole multoties abeant, & tamquam sapientes vel ipsis astris arbitrij libertate dominantur, inhilominus stultorum infinitus numerus: eorum scilicet, qui naturæ prou-

tati, tanquam malitiæ torrenti, dant manus, fingi ac refingi, volui se ab ea, impotenter patiuntur. si enim illi, qui varia animalia domi seruant, vt ea idoneè pabulo & accuratione tractent, diligenter eorū naturas inspiciunt, multo magis, vt ait *Muretus*, ciuiliū officiorum perfecti debent subditorum ingenia nosse, vnde eis cum incitamenta, tū impedimenta idoneè accommodent: quod & *Plutarchus* cum *Gregorio Nazianseno*, præclare quoque aduertit post *Ciceronem*. vnde obsecro, Princeps suis aptas leges præscribet, quo vel a malo, intentatis poenis eos arceat, vel ad bona spe mercedis prouocet, si non prius eorum intimos sensus nouerit, vt admonet *Celsus Mancinus*: Sic enim est faciendum, ait *Cicero*, vt contra naturam vniuersam nihil contendamus, ea tamen constructa, propriam naturam sequamur; vt etiam si sint alia grauiora, & meliora, tamen nos studia nostra naturæ regula metiamur: neque enim naturæ attinet repugnare, nec quidquam sequi quod assequi nequeas: ex quo magis emergit quantum sit decorum illud. quod si in naturæ deprauatione aliqua corrigenda, eaque mouenda motu quodam raptus a diuina gratia, contra motum suum proprium ac naturalem, ad ideam inferioris spheræ cælestis sub primo mobili collocatæ, in hunc finem iuuabit, perspectam habere hanc ipsam naturæ, si quæ fuerit, a recto diuergentiam.

5. Quod verò animi indoles plurimum dependeat a corporis, ex quatuor primis qualitatibus temperata dispositione, idcirco in eodem summa ratio habenda sicci, & humidi. In vniuersum definit cum reliquis Philosophis *Aristoteles*, egregium præstantis ingenij instrumentū esse corporis siccitatem. Huius enim vi spiritus animales puriores, & magis ignei euadunt: proinde ad cogitandum, ac penetrandum potentiores: sicut contra, vbi humidiores & crassiores inneniuntur corporū constitutiones, ibi ingenium quoque iacet, & semisomne quasi languere videtur. non tamen quò ad hoc, omni-modæ siccitas optanda: nimia enim præcipitat mentem, & ad insaniam declinat: sed ea in precio habenda, quæ a colore, non quouis aqueo seu humido, sed pingui ac tenaci, nutrito, propagatur. illud enim genus humidi frigidi, ac tenuis, vt facile dissipatur, ac conficitur ætate, ita calidum non admittit, vnde siccitas illa ingeniosa deriuaretur. ob hanc ipsam vim siccitatis, obseruat *Aristoteles*, mares prudentiores esse fæminis, ieiunantes pastis, adultos pueris, vigilantes somno oppressis: quod *Eusebius* quoque recolit. ex quo effluxit figmentum Poeticum *Promethei*, furtiuum ignem inferentis corporibus humanis: quod nempe intelligendi virtus in homine sit quodammodo ignea, ad agendum quippe inde vehemens, excitaque.

Disce orbis quid quisque sibi, quum conderet artus
Nostros, æthereis miscens terrena Prometheus,
Sinceram patrio mentem furatus olympo,
Continuit claustris, indignantemque reuinxit.

Alij ad hoc ipsum significandum, ingeniorū varias species *Appollini*, hoc est Solis radio, diuersimode corpora humana ferienti, & vrēti, adscripserunt; ac inde eundem *Apollinem*

Muretus in lib. 2. Tacit. *Gregor. Naziansen. Apol. 1.* *Plutarch. lib. de repub. Cicero lib. 1 de off.*

Cel. Mancin. de Iur. Princip. lib. 7. cap. 7. Cicero lib. 1. off.

Arist. de long. & breuitate. Prop. de Esu car.

Euseb. lib. 8. Demonstr. cap. 8.

Claudian. Panegyric. in quart. Consul. Honor. Æschil. prom. Mart. 1. 9. Epig. 12.

commune: & quidē hoc valdē optādū. quod si malis artibus partē, tranquillitati ciuiū infestæ, per rapinas, contumelias iniuriōsæ, aut ab eo possessæ, qui illas proferre nolit in mediū, quādo bonum publicum id postulauerit, detrahēdæ auctoritate reipublicæ, vel Principis sentētia, videntur. Illa proinde aptior in ciuibz opū moderatio, quæ ad inseruiendum virtuti magis idonea, qua bonum publicum continetur. Pro hoc genere imperii stabiliendo egregiam operam, qua literis, & religione, qua rem *Agrariam* inducendo inter Romanos nauauit Numa.

11 Quantū verò ad ipsum principem in hoc imperio, quod eius priuatū bonum, seu potestatis, seu voluptatis fuerit, tyrannicis artibus acquisitū, planē sit exitiale bono publico, idcirco tam Deus apud Iudæos, quam prudentes apud alias gentes, certum modū ei præscripserunt, vt ex ratione, non ex libidine, omnia huius generis ab eo transigerentur. *Non multiplicabit*, inquit diuina Scriptura, *sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus.* Socrates apud Platonem hæc habet: Ad hanc igitur disciplinā quisquam sana mentis diceret, habitationē & reliquam suppellectilem, ita adhibendam, ne ipso ciues quo minus optimi viri essent, prohiberet, neque eos, nempe principes, ad ceteros ciues ledendos induceret. Consentit omnino Aristoteles. Dionysius, cum cohortem peteret, consilium dedit Syracusanis quidam vt tantum darent, qui ergo legem præesse vult, is velle videtur Deum ac leges imperare: qui autem vult hominem, etiam belluam adiungit: cum præsertim tale quid sit Cupiditas, & iracundia, & magistratus optimus, quisque a ratione recta distorquetur. Nunquam permittendum, monet Polybius, cuiusquam principatum in tantū crescere, vt neque de manifesta iustitia apud eum dubitare liceat. Hanc formā rationalis imperii Athenienses, quod a Pallade edocti, estimarūt, se primos inuenisse, simul ac retinuisse.

12 Est quidem hæc forma admodum excelsa, ac supra sensus eleuata. Notat idcirco Plato, idque egregiē, Rempublicam virtute ad bonum commune, ac rationem, institutam, similē esse priuatæ personæ contra impetus voluptatis, ire, ac timoris vitam optimē efformanti. quemadmodum enim, inquit, nullus virtutem exercet, nisi se quodammodo eleuauerit supra seipsum, quasi in imo relinquendo ingentem sui partē: scilicet corpus, ac sensus; ita Respublica, sibi ex ratione ac virtute præcipiens, monitisque earū obediens, in altum insurgit, & seipsa superior facta, sibi ipsi rationis imperio dominatur. Hoc sane vulgaribus non ita facile siue ad concipiendum, siue ad agendum: reperitur autem in superiori illa ciuitate, Achylis clypeo a Vulcano exsculpta, in qua etiā altera inferius depressa ciuitas describebatur, turbulentia, & fœda confusione deformata, iuxta Philosophicū ac poenē diuinum Homeri figmentum; qui hoc emblemate, Imperium Rationale a Concupiscibili & Irascibili appositē eleganterq; distinxit: vnde credendum, Platonem hac de re sententiam suam desumpsisse.

13. Imperium *concupiscibile*, licet a ratione sit auersum, nihilominus ratione prorsus nō destituitur: quandoquidem ingenii cuiusdam inue-

tis, ac legibus, ad voluptatem adspirat. ac vt hoc institutum ciuile appareat, commune quoque bonum sibi præstituit accurandum ad similitudinē virtutis, vt notat Cicero: scilicet bona quædam particularia ciuiū, voluptate plena, ordine etiam quodam harmonico inter se disposita: nā si in hoc imperio nihil esset comparandū præter particulares ciuium voluptates absque omni serie cōfuse collocatas, imperii, aut societatis nulla forma appareret, sed eius loco pugna quædam confusio cerneretur: imo omnis voluptatis mutua expugnatio tumultuaretur. quod tamē voluptuosi illi politici renuunt concedere. Genus hoc imperii sæpius Plato *musicum* appellat: hoc est totum deliciis, ac iucunditatibus deuotum & attributum: eoq; sæpius vtuntur Tyranni, vt inde suorum subditorum viribus fractis, ac cerebris dementatis, tutius expositos sibi fines per eorū iniurias consequantur. Hoc verò, vt pote Epicuræorum, suis coloribus descriptum ex Cicerone S. Augustinus ita proponit: *Tabulam quandam pingunt, vbi voluptas in sella regali quasi delicata quædam Regina confideat, eique virtutes famulæ subijciuntur, obseruantes eius nutum, vt faciant quod illa imperauerit: quum prudentia iubeat, vt vigilanter inquirat, quomodo voluptas regnet, & salua sit, iustitia iubeat, vt præstet beneficia, quæ potest ad comparandas amicitias corporibus commodis necessarias: nulli facias iniuriam, ne offensis legibus voluptas viuere secure non possit. Fortitudini iubeat, vt si dolor corpori acciderit, qui non compellat in mortem, teneat Dominā suā, id est voluptatē fortiter in animi cogitatione, vt per pristinarum deliciarum suarum recordationem mitiget præsentis doloris aculeos. Temperantia iubeat, vt tantum capiat alimentorum: & si quæ delectant, ne per immoderationem noxiū aliquid valetudinem turbet: & voluptas, quæ etiam in corporis sanitate Epicuri maximum ponunt, grauitè offendatur.* Præcipuus huic imperio neruus hypocrisis, in vñibus falsarum virtutum spectabilis. *Imitatrix boni voluptas, ait Cicero, malorum autem omnium mater.*

14 Cæterum in hoc imperio quam plurima, errata contra vitam ciuilem reperiuntur. error enim est contra prudentiam, voluptatem, nobis cum brutis communem, constitui posse finem laudabilis humanæ actionis. Consequenter error existit, falsatas virtutes contra naturæ legē inducere in ciuitatem, quæ brutæ voluptati ibi ancillantur. deniq; error habendus, existimare, has voluptates posse inter se harmonicē cōuenire, cum vna alteri sit contraria, ac infesta; nihilque bono communi ac paci ciuium magis contrarium, quam voluptas. Intelligendum tamen, istius voluptuosi imperii assertores, non solum crassiores voluptates in suam ciuitatem intulisse: quasi eius regina tātū esset delicatior, verum etiam non *delicatas*, vt ait S. Augustinus: veluti ad gloriam, ac dominationē pertinentes, summis etiam laboribus ciuium acquirendas: quarum non minor voluptatis gustus, quam aliorū ad corporeos sensus iucundē affluētū.

15 Istius quidē Imperii origo plerūq; dimanat a quibusdā veluti excessibus ciuilitatis in imperio Rationali. Cum enim variæ artes in eo excogitatae fuerint ad facilitanda negocia vitæ ciui-

Cicer. lib. 1.
de legib.

Plato Dial.
4. de legib.

Augustin.
lib. 5.
Ciu. cap. 20
Cicer. lib. 2.
de fia.

Cicer. lib. 1.
de legib.

Arist. lib. 7.
Ethic. c. 10.

Plutarch. in
Numa.

Deut. 7.

Plato Dial.
3. de Rep.

Arist. lib. 3.
pol. c. 11. 12

Polyb. l. 1.

Plato lib. 2.
de legib.

Plutarch. in.
Sylla

bit discriminis. Imo ex corporis filo fit aliqua-
do coniectura de internis animi consilijs. *Plu-
tarchus* de *Sylla* differens, hæc refert: *Memoria
proditum est, virum quemdam, genere Chalciden-
sem, ex ijs, qui cum Orabazo descenderant, Sylle
vultus sepius contemplatem, & ad corporis atque
animi motus haud curiose incumbentem, quin ad ar-
tis materiam hominis ingenium attentius consideran-
tem, dixisse: Necessè est hunc maximum fieri virum.
miror etiam nunc, inquit, quomodo ne cunctorum
primus sit, tamdiu patiatur.* Quinque autè in vni-
uersum status corporeæ dispositionis assignare
possumus: Duos quasi in extremo positos, alios
vero totidem in medio consistentes: & postre-
mum ex singulis mixtum: quæ quidem parti-
tio quatuor elementis, & ex eis compositis, re-
spondet: inter que extrema, terra & ignis, me-
dia aqua & aer. Pariter affectionum corpore-
arum respectu, melancholia, & cholera extre-
mæ, terræ & igni, extremis adscribuntur: in me-
dio positæ sanguinæ & phlegmaticæ comple-
xiones, aeri, & aquæ medijs cōceduntur. Aptā-
tur quoque eisdē quatuor elementis, anni totidē
partes, ver, æstas autūnus & hiems. vernali tēpore
& æstiuo crescunt aer, & ignis, diminuuntur
terra & aqua, Autumnali & hiemali incremen-
tum capiunt terra & aqua: aeri verò & igni ali-
quid decedit. quibus accommodantur quatuor in
corpore humano humores, sanguis, melancho-
lia, pituita & cholera. quatuor etiā in animo af-
fectiones, amor, odium, ira, & tristitia eodem
referendæ; quod earum accessiones, aut deces-
siones, si naturæ cursus spectetur, oriuntur plu-
rimum a diuersis dispositionibus corporum &
anni tempestatibus. Deinde subducenda ratio
climatis, vt pote viciniorum, & recessuum,
quò ad Polum & Aequatorem in generali: mox
consideratio adhibenda particularium situum
ratione in eis habita montium, vallium, aqua-
rum, pinguis aut arenosi soli, Insularum, &
continentum, cibi etiam, ac potus, nec non ex-
ercitiorum, vt coniectura sagaciter fiat, de ali-
cuius cuius indole. porro in hunc effectum mē-
te collustranda sexus disparitas, ætas pariter, vt
pote iuuenilis, ac senilis, expendenda, de qua
egregiè *Aristoteles*, dum oratorem instituit ad
prudenter dicendum. Disciplina quoque, ac
institia, otium, & labor, apud aliquam gentem
in vsu, examinanda: vitæ similiter diuersæ cō-
ditiones & status, vt pote literis studentum, mi-
litum, mercatorum, rusticorum, famulorum,
liberorum, mancipiorum, exactè inquirendi,
vt eis mente cōprehensis, quod in animo ipsorū
latet, tanquam ex quibusdā indicibus, & veluti
lapidibus in superficiem terræ egestis, genus
fossilium ibidem metallorum indicantibus, ap-
positè vānemur. de quibus in sequentibus nō-
nulla strictim pronuntiabimus.

Arist. lib. 2.
Rhetor.

Prouerb. 16

4. Qui exactè quantum ad Ciuitatem ali-
quid ambit æstimare, is omnino gentium mo-
res & inclinationes scire debet: & tametsi diui-
no impellente spiritu, in diuersum quidam
mortalium a sua indole multoties abeant, &
tamquam sapientes vel ipsis astris arbitrij liber-
tate dominantur, inhilominus stultorum infini-
tus numerus: eorum scilicet, qui naturæ prouin-

tati, tanquam malitiæ torrenti, dant manus,
fingi ac refingi, volui se ab ea, impotenter pati-
untur. si enim illi, qui varia animalia domi ser-
uant, vt ea idonee pabulo & accuratione tra-
ctent, diligenter eorū naturas inspiciunt, mul-
tò magis, vt ait *Muretus*, ciuiliū officiorum præ-
fecti debent subditorum ingenia nosse, vnde
eis cum incitamenta, tū impedimenta idonee
accommodent: quod & *Plutarchus* cum *Gregorio
Nazianseno*, præclare quoque aduertit post *Ci-
ceronem*. vnde obsecro, Princeps suis aptas leges
præscribet, quo vel a malo, intentatis poenis
eos arceat, vel ad bona spe mercedis prouocet,
si non prius eorum intimos sensus nouerit, vt
admonet *Celsus Mancinus*: Sic enim est faciendum,
ait *Cicero*, vt contra naturam vniuersam nihil con-
tendamus, ea tamen constructa, propriam naturam
sequamur; vt etiamsi sint alia grauiora, & meliora,
tamen nos studia nostra nature regula metiamur:
neque enim nature attinet repugnare, nec quidquam
sequi quod assequi nequeas: ex quo magis emergit
quantum sit decorum illud. quod si in naturæ de-
prauatione aliqua corrigenda, eaque mouenda
motu quodam raptus a diuina gratia, contra
motum suum proprium ac naturalem, ad ide-
am inferioris spheræ cælestis sub primo mobili
collocatæ, in hunc finem iuuabit, perspectam
habere hanc ipsam naturæ, si quæ fuerit, a re-
cto diuergentiam.

5. Quod verò animi indoles plurimum de-
pendeat a corporis, ex quatuor primis qualita-
tibus temperata dispositione, idcirco in eodem
summa ratio habenda sicci, & humidi. In vni-
uersum definit cum reliquis Philosophis *Aristo-
teles*, egregium præstantis ingenij instrumentū
esse corporis siccitatem. Huius enim vi spiritus
animales puriores, & magis ignei euadunt: pro-
inde ad cogitandum, ac penetrandum poten-
tiores: sicut contra, vbi humidiores & crassio-
res inneniuntur corporū constitutiones, ibi in-
genium quoque iacet, & semisomne quasi lan-
guere videtur. non tamen quò ad hoc, omni-
moda siccitas optanda: nimia enim præcipitat
mentem, & ad insaniam declinat: sed ea in pre-
cio habenda, quæ a colore, non quouis aqueo
seu humido, sed pingui ac tenaci, nutrito, pro-
pagatur. illud enim genus humidi frigidi, ac
tenuis, vt facile dissipatur, ac conficitur ætate,
ita calidum non admittit, vnde siccitas illa in-
geniosa deriuaretur. ob hanc ipsam vim siccita-
tis, obseruat *Aristoteles*, mares prudentiores esse
fæminis, ieiunantes pastis, adultos pueris, vigi-
lantes somno oppressis: quod *Eusebius* quoque
recolit. ex quo effluxit figmentum Poeticum
Promethei, furtiuum ignem inferentis corpori-
bus humanis: quod nempe intelligendi virtus
in homine sit quodammodo ignea, ad agen-
dum quippe inde vehemens, excitaque.

Disce orbis quid quisque sibi, quum conderet artus
Nostros, æthereis miscens terrena *Prometheus*,
Sinceram patrio mentem furatus olympo,
Continuit claustris, indignantemque reuinxit.

Alij ad hoc ipsum significandum, ingeniorū
varias species *Appollini*, hoc est Solis radio, di-
uersimode corpora humana ferienti, & vrē-
ti, adscripserunt; ac inde eundem *Apollinem*

Muretus in
lib. 2. *Tacit.*
*Gregor. Na-
ziansen. A-
pol. 1.*
Plutarch. lib
de repub.
Cicero lib. 1
de off.

Cel. Mancin.
de Iur. Prin-
cip. lib. 7. cap
7. Cicero lib
1. off.

Arist. de lon-
git & breu-
vitæ. Propla-
de Esu cari

Euseb. lib. 8
Demonst.
cap. 8.

Claudian
Panegyrt.
in quart.
Consul. Ho-
nor
Æschil.
prom.
Mart. 1. 9.
Epig 12.

inter Musas appositè tanquam principem & parentem collocarunt. Quomodo verò animi affectionibus diuersimodè interuiat quatuor primæ qualitates in humano corpore, ita describit Lucretius:

Lucret. l. 3.

*Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Cum feruescit, & ex oculis micat acrius ardor.
Est & frigida multa comes formidinis aura
Que ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Est etiam quoque pacati status aëris ille
Pectore tranquillo qui sit, vultuque sereno.*

Vnde apparet, non solum cogitandi & cognoscendi modos deduci a certa corporum temperie, verum etiam affectionum dispares formas ab eadem sæpius oriri. *Quare dum agrotant*, inquit Aristoteles, *dum paupertate premuntur, dum amant, dum sitiunt, omnino dum cupiunt, & non rectè rem suam agunt, iracundi sunt, & facillè concitantur.* Est autem, inquit Heraclitus apud Stobæum, *anima sicca sapientissima, & optima.*

Arist. lib. 2.
Rhetor.
cap. 3.

Stob. serm.
3.

6. Hinc idem Aristoteles disputans de moribus, & affectionibus senū, Iuuenū, nobilium, atque pauperū, corporū in eis proprietatibus exploratis, inde egregiè definit. Inuenes affirmat corporum ratione venereis delectari, bona spe plenos: *quia ut temulenti, sic natura calidi sunt*: imperterritos quoque dicit, *propter eandem rationem, quia facile sperant*: in omnia nimis ruentes vocat, adactos etenim vi eiusdem caloris vehementius in bona seu mala apprehensa, risu & facetijs deliniri pronūciat propter impetū ingenij, & suauitatis socialis appetentiā, non ut lædant, sed ut ingenij potius specimen iocantes edant. Senes verò propter defectum caloris, tardos esse cum ad assueverandum, tum ad agendum: suspiciosos quoque ac maleuolos, timidos pariter ait: *Et timidi & omnia præmetuentes: quia contra ac Iuuenes sunt affecti; quippe qui refrigerati sint, illi vero calidi. quare senectus aditum timiditati patefacit, est enim timor refrigeratio quadam.* Alias porro deducit descrepantias ab vnius inexperience, & alterius experientia: vtpote quod iuuenes facillè credunt minimè fraudum adhuc expertes: quod spe viuunt, & expectatione futurorum sustententur, parum dum euentuum scientes: quod absolute pronunciant, quod omnia nimis peragant, quod magnanimi, minimè redarguti, aut a mala fortuna depressi: quod societates appetant, ex quibus delectationem capiant: quod misericordes, omnes bonos, ac se meliores reputent. Senibus autem istis opposita attribuit ex rerum in ipsis usu exorta. mediæ idcirco ætati summam illam concedit præstantiam, quæ virum Ciuilem deceret. De hac re alibi quoque sic loquitur: *Seniorum fœtus, quemadmodum & Iuniorum, imperfecti sunt, & corporibus, & intellectibus. Senescentium quoque fœtus irrobusti: quapropter illud maximè tempus probandum est, in quo maximè intelligentia viget in nobis. id autem fiet in plurimis circa annum quinquagesimum, ut quidam Poëtarum dixerunt, Septenario numero etiam dimetientes.* Fufius de hoc ipso disseruere Galenus, Hippocrates, cū suo interprete Ludouico Septaliano, medico mediolanensi.

Arist. l. 7.
Pol. 16. &
lib. 4.

Galen. lib.
quod mor.
Anim. seq.
temp. corp.
Hippocrat.

7. Cum porro fides, seu credulitatis assensus, magni momēti sit, quod ad ciuilis vitæ negocia,

tum vtile fuerit ita indolem hominum discutere, ut intelligamus, quænam ad suscipiendum eiusmodi assensum procliuus, quæ verò ab eo auersa. Aristoteles de hac re inquirens affirmat, *Aristo. lib. 2 Rhetor.* mollia ac ductilia ingenia, aptiora ad fidem concipiendum, quam sint arida ac morosa, proinde mulieres citius credere quam viros, iuuenes quam senes, affirmavit. ob quam causam saluator increpans in Apostolis incredulitatem, in eisdem culpat duritiam & tarditatem cordis. Similiter ait Aristoteles, flagrantem spe et desiderio promptius induci ad credendum, quam nullo motu concitatos. Istis adiunxit Cicero: *In metu & periculo multa facilius creduntur.* *Cicer. lib. 2. Diuinat.*

8. Hac autem in re duo errores, tanquam scopuli, à nobis declinandi: vnus Iuliani Apostatæ, alter Lucretii Philosophi ac poetæ. Ille Apostata tantam vim attribuit impressioni cæli, ac elementorum in corpus, & hinc in animam, ut inde omnem vitæ rationem, tam ciuilem, quam barbaricam, tam piam, quam impiam, deducendam absolute pronunciarit: quod de illo S. Cyrillus testatur. quem doctor iste egregiè refutauit, ostendendo, plerosque, etiam in partibus Borealibus ortos, ad ciuilitatis iura, scientiarumque lumina, facillè peruenisse: quod ille Apostata omnino inficiabatur fieri posse: adstruendo, eiusmodi homines ab ingenio ineptos prorsus philosophiæ præceptis adsequendis: ac ad summum non nisi ad Dialecticam, & Rhetoricam aliquadantenus vnquam adsurxerisse. Lucretius autem ex hac ipsa corporis in animam potestate, tam quò ad cognitionem, quam appetitionem, definiebat, eam esse corpoream, quippe a corpore in sua operatione omnimodo dependentē, & ab eodē passibilem. Cæterum ad hoc refellendum satis valida vel ipsa Philosophia. is enim animæ status in corpore, quod eidem indita forma, ut sensibus externis, & interna imaginatione indigeat ad apprehendendum, & consequenter ad cognoscendum, & appetendum. mirum idcirco haud est, si non nisi eis præeuntibus, veluti corporeis & organicis ducibus, intellectu, appetitu, & voluntate subinde homo operetur. Neque tamē a corpore hinc patitur, quasi corpus materiale aut animi affectiones corporeæ, ut vult Seneca, quid ad eius substantiā transmitterent: sed in eo sensu pati dicitur, quatenus ob vim corporis, actus aliquos vitaliter elicit, ad quos morali libertate ipsa non concurrat; quippe eorum motibus perturbata, concussaque, idque interdum contra expressam voluntatis suæ cupiditatem. 9. Modò ut in vniuersum de ciuili indole aliqua statuamus, ab ingenij bonitate sumendū exordium. tres ergo existunt species præstantium ingeniorum. Primum, quod insigni præditum spirituum calore, ita tamen humidi vinctuositate, ac molis carniæ dēfite, cōstipato, ut non solum vehemens sit ad apprehendendū & concludendum, sed pertinax etiam ac robustum in indagando, & vltèr semper inuestigando. Huiusmodi ingenia in ambitum immodicè deferri solent: & quod speculatiua, ac eò ad generalia rerum principia delata, non ita quò ad agenda, reperiuntur accurata, aut sagacia.

Ioan. vltim.
Marc. 16.

Cyrillus l.
4 cont.
Iulian.

Lucret. l. 1.

Senec. ep.
106. ad
Lucil.
Rom. 7.

lis, ad animos ac corpora recreandum, succrescit inter eas voluptas, eisque demum, tanquam armis arreptis, Rationale imperium expugnat, & eius loco substituit concupiscibile.

Clem. Alex.
1.2 Strom.

Plato dial.
3. de legib.

Vnde Clemens Alexandrinus voluptatem in ciuitate appellat Accessionem quandam ad res necessarias, & earum affectionem, ut pote famis, sitis, frigoris, ac matrimonij. Musica, inquit Plato, hoc est recreationes nimiae, liquefacit animum, & resoluit, donec distillando exhauriat animositatem omnem, exscindatque veluti nervos ex animo. ex quo animum, quasi segnem militem efficit. Vnde liquet in quanto periculo mortiferae voluptatis versentur ciues. ad eam imprimis naturae prauitate omnes propendent. Deinde vis Tyrannidis in eandem saepius illos compellit. postremo ingenia, artes, appendicesque domesticae ciuitatis, vberissime illam proferunt, & virtuti multoties praefereunt. Et quemadmodum Princeps ut ait Plato, voluptate in malum animae suae euiratus, non solum sui, ac ciuium est Tyrannus, abiecte, sordide, ac violenter se, eosque gubernans, verum voluptates inferendo in subditos, cupit, ut ipsi met sibi ipsis existant Tyranni, Domini crudeles, & in rationem hostes importuni: praesertim si suis voluptatibus irae etiam flammam eos adiungere voluerit.

Plato dial.
2. de legib.

16 Postremo imperium Irascibile discutendum. Hoc quidem totum est Gymnasticum, seu martium, nulla ex parte musicum, ut docet Plato. Quibuscumque diuina est cura fortitudo, ii quadrupatis omnes cursu, vulneribus, telisque, manu vincere debent. Huiusmodi ciues, ut idem inquit, vi & agresti immanitate tanquam ferae quadam ad omnia feruntur: scilicet inscitia, & ruditate, sine ritmo, & gratia, & urbanitate viuunt. Vnicus istis finis, viribus & armis rapere, & instar quorundam animalium, ex aliorum caede viuere. Cuius rei causa, etiam dum armis abstinent, omnia, quae ad victum, vestitum, atque exercitia ipsorum spectant, dura, periculosa, austeri, lenocinio procul apud eos consistunt: ex quibus non solum corpora, sed etiam animi sensus in eisdem immittes redduntur. Vnde recte pronunciauit Dicearchus apud Ciceronem, plures homines occisos ab hominibus, quam ab omnibus feris, inimicorum telis, vel venenis, consumptos. Hi adeo auersi a vitae iucunditatibus, & ornamentis, ut neque illa vel aspicere possunt: ridentque, ac contemnunt eam ciuitatis partem, quae apud alios signis honorarijs, ac delicijs, exquisite perficitur.

Cicer. lib. 2.
de legib.

17 Ac in vniuersum acres, bellicae & incultae nationes, in immodestia lasciuiae affectus propensiores. quod forte non tam eis attribuendum ex vi ingenij in illam illecebram incensi, quam ex incuria externi ritus, & modestiae ciuilem ignoratione. Boreales enim, qui in victu asperrimi, & irae dediti, alijs gentibus cernuntur in eius studio negligentiores: tametsi quantum ad appetitum ipsi libidinis, ab eisdem superentur.

Propter lib. Lex igitur spartana verat secedere amantes,
3. eleg. 13. Et licet in trinijs ad latus esse suae:

Nec timor, aut vlla est clausula tutela puellae;

Nec grauis austeri poena cauenda viri.

Asiani vero, quorum calores in venerem sua celebritate satis infames, tam vestium oblongioribus formis, quam abstinentia a mulierum confortijs, quod ad publicum, graues modestiae leges sibi indixere.

18 Quod si alia regna mundi conferre velimus cum Christiano, ferme omnia animaduertemus, praesertim extra Asiam posita, praerire licentia inruduisse. Apud Graecos Lacedaemonicum imperium huius omnino generis, in quo nullae leges pro pace, sed omnes pro bello ferrebantur. Cuius institutor Lycurgus duo solum, veluti elementa condidit vitae Ciuilem, teste Plutarcho: Parere principibus, & de hostibus victoriam reportare. Romanum quoque imperium, quod tanquam ferrum alia imperia domuit, teste Daniele, mihi magna ex parte visum irascibile: quod Plutarchus ex Pindaro Martis templum appellauit. In hoc imperio infames prorsus, qui per quatuor annos non militassent, ut scribit Liuius. Cum scrutinio habito a censoribus, quosdam inuenissent, qui ad id temporis non militassent, tribu omnes moti, additumque inertiae Censoriae nota tristes senatus consultum, ut ii omnes, quos censores notasent, pedibus mererent, mitterenturque in Siciliam ad Cannensis exercitus reliquias: cui militum generi, non prius quam pulsus Italia hostis esset, finitam tempus stipendiorum erat. porro immunitates & coloniae, promissae in praemium, incitabant Romanos ad militiam: de quibus Iuuenalis, Liuius, Lucanus & Claudianus. Tria millia, ait Liuius, loquens de inductione coloniae militaris in agrum Bononiensem, sunt deducta, equitibus septuagesima iugera, ceteris colonis quinquagena sunt data.

Arist. 7. poli.
Clem.
Alex. 2.
Strom.

Plutar. in
Compat.
Num et
Lycur.
Dan. 2.
Plutar. in
Marcell.
Lin. dec. 3.
lib. 4.

Iuuenal. l. 5
Sat. nr. 16.
Liui. dec. 4.
Lucan. l. 7.
Claud. de
Bello. Gct.

Qui iudice ferro

Diluit immeritum laudato sanguine crimen,
Inuisum miles sitiens haurire cruorem,
Per varias vestes, onerataque plaustra metallo
Transit. & argenti cumalos. & caedis auarus
Contemptas perculcat opes, pretiosior auro
Sanguis erat. passim neglecti prodiga lucris.

Ira furens, strictis odium mucronibus explet.
Huc accessere ludi Theatrales. ludi gladiatorij, ac pugnae cum bestiis: ut in ipsis vis irascibilis crude exercitata, immanius in hostem, etiam summa cum voluptate, subinde desauiret. Ciceronem de istis differens in more positus apud Romanos, sic loquitur: Quum vero depugnabant ferro, auribus fortasse multae, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina. Fore Romanum Imperium, omnino martium declarauit fignentum illud religionis, apud Romanos, quo narratum, Martem ancile in exercitum ipsorum, tempore Numa caelitus dimisisse. Ecce leui scutum versatum leniter aara

Cicer.
Fusnal. 3.

Quid. 4.
Fasto. et 3.

Decidit, a populo clamor ad astra venit.

Idem indicauit ferrea pars statuatae visa a Daniele: cum ut ferrum metalla, sic Roma gentes domitura. 19 Imperium quoque Turcicum, ad vindicanda Christianorum peccata diuinitus dubio procul excitatum, plane irascibile ac ferum: non enim aliter ad hanc amplitudinem deuenit quam armis, & crudeli irruptione. Haud mirum idcirco, si illis ingenium, ad recreandos animos

Dan. 2.

Azoar. 19. 32

Septemcast.
de Reg. Tur.
Caspin. Trac.
de milit.
Tur. Postel.
lus lib. de
Turc. iustitia
Chattasius de
Mor. ver. Rel.
lib. 4 cap. 4.

passim accipitres immittere in imbelles auiculas, cū ipsi in Asia, Europa, & Africa, accipitrū more, in nos, & alias omnes nationes, nil præter diras strages meditati. sic loquuntur apud ipsos Azoræ: Militantes, & ii, a quibus iuuantur, gratiam peccatorum promeretur, & paradisum habebunt. Prædatum, vel expugnatum profecti, maximam a Deo mercedem accipient. De horum rabido impetu ad gerendum bellum scribunt Septemcastrensis, Cuspinianus, Postellus, Shauasius. Hic examinari posset, utrū bono communi iratus Reipublicæ status, plus quam concupiscibilis, vel cōtra, aduerfetur: sed de hoc, libro quarto oportunius disputabitur.

20. Cæterum, cum apud Philosophos decā-
tari soleat, omnia humana negocia transigi
virtute, dolo, vel violentia, in disceptationem
venire poterit, cui nam dolus familiaris adhe-
reat, num imperio Concupiscibili, vel potius Ira-
scibili. Dubio procul, Philosophi dolum distin-
guentes a ratione, seu virtute, atque etiam a
violencia, eius nomine vim in homine concu-
piscientem significarunt. verum enim uero, non
ita illi soli innascitur dolus, vti iram quoque
non comitetur, sicut satis apparet ex varijs bel-
li stratagematibus, & grassatorum insidijs. Cū
etiam voluptas ingenium potius hebetet hu-
manum, videtur dolis concinnandis ineptum
prorsus exhibere hominē, imperiū voluptuariū.
nihilominus materiæ generalitate spectata, do-
lus magis referendus ad Imperiū Concupiscibile.
nam voluptati deditus, omni suæ actioni, arte
quadam deceptrice, obtendit speciem honesti:
alioquin enim si finem intentum palam alijs
ostenderet, nihil fermē ad optatum exitum
vnquam deduceret. Irati porro, vbi de honore
ex fidelitate agitur, ibi fidem datam fallere,
aut falsarij haberi, exhorrescunt. voluptuosi
autem non in eo precio habent honorem, quo
martij. proinde vt suis delicijs potiantur, per-
petuò fallunt. Postremò, facilius, & diutius
viuunt, ac in frequentiori congressu, volup-
tatem, quam prædam, expetentes: ex quibus
acuantur hominum ingenia ad dolos excogitā-
dos. irati verò, propter morum acerbitem,
non tam citò conueniunt, neque adeo diu pa-
riter morari solent. Quamuis ergo voluptas
vim ingenii retardet, nihilominus propter rati-
ones dictas, status imperii concupiscens dolo-
sior reputandus statu imperii irascentis, quod
& veteres Philosophi voluerunt. Constat hoc
etiam ex Augustino, qui, vt supra vidimus, virtu-
tes in tabula ostendit simulatas, quæ voluptati
ancillantur.

Augustin lib
5. ciu. e. 20.

Plutar. in
Alcibiad.
Salust. in
Cæul.

21. Deriuantur hæc tria genera Imperij ex
naturæ partibus in ipsis Ciuibus, vti diximus.
ac plerumquē illud deligunt, ad quod eiusdem
naturæ pondere magis inclinantur. rarū enim
est, quempiam in vniuersis in signem reperiri
ciuem. Non plurimi inueniuntur Alcibiades,
Demetrii, Syllæ, Catilinæ, Antonij, atque Luculli,
qui pari felicitate, otio, & labori, voluptati, &
vitæ duriæ, assuescant. Alcibiades, teste Plu-
tarcho, erat in Lacedemonia homo grauis, & quod
apud Spartiatis plurimi fit, pugnator egregius. In
Ionia iners, mollis, ac multis voluptatibus deditus.

In Thracia quoque nunc potando, nunc equitando,
incredibili arte mores barbarorum imitabatur. Hæc
cum ageret Alcibiades, non mores in alios mores ver-
tebat, sed natura vtens, interioribus cupiditatibus
tectis, semper ad eorum consuetudinem, quibuscum
versabatur, suum accommodabat ingenium. Idem
comparationem instituens inter Demetrium &
Syllam hæc habet: Fuerunt ambo cum summis fla-
gitijs, frequenti potui, ac leuissimis amoribus dediti,
tum è contrario liberales, benefici, ac in re militari
peritissimi Duces. Syllæ ingenium testatur eius
epitaphium apud eundem Plutarchum. Nemo
me amicus beneficentia, nemo inimicus inferenda
iniuria superauit. Hæc morum discrimina pro-
ueniunt ex magno rationis in aliquo imperio,
cuius vi naturæ indoles in omnem partem
instar clauis in manu Palinuri flexibilis, etiam
in eam, a qua ab ingenio recedit obstinatus.
quale in Lucullo cernebatur, cum cœnis, tum
Philosophiæ, enixè incumbente.

Plutar. in De
met. & Sil-
compar.

Plutar. in
Silla.

Plutarch. in
Lucul.

Cicer. lib.
1. off.

22. Quod itaque a prudente legislatore ob-
seruanda sit populorum indoles, quibus, quā-
tum ex virtute fieri poterit, Ciuium rerum
administrationes accommodandæ, de hac
ipsa indole pauca differere non invtile aut in-
iucundum fuerit.

CAPVT IX.

Indolis humanæ quænam interpretatio Ciuilis.

Indoles naturæ humanæ, eiusdem
vim in se complectitur: quæ etiā
duplex, vna apprehensiva seu co-
gnoscitiva, altera appetiva, quā-
obrem nomine indolis, signifi-
camus aptitudinem, vel ineptitudinem in ho-
mine ad aliquid apprehendēdū, cognoscendū,
simulque aptitudinem & ineptitudinem in eo-
dem ad aliquid appetendum, vel non appeten-
dum. Et quod plerumque tales sint in ipso ho-
mine apprehensiones, & cognitiones, iuxta
atque appetitiones, qualis in illo indoles, ea pro-
pter vt de apprehensionibus, & cognitionibus,
insuper de appetitionibus, iudicium feramus,
opus, vt principio indolem, seu naturæ huma-
næ actum primum, inspectum habeamus. Et
quidem indoles deficiens, aut praua, non refi-
citur vel corrigitur, nisi acri & longo vsu disci-
plinæ: quod Gregorius Naziansenus ostendit
exemplo simiæ: quæ cum in orchestro, spe-
ctante populo, mirum in modum humanos
gestus representaret, illico visis quibusdam
bellarijs, a quodam in tabulatum, vbi ludebat,
proiectis, quibus ab ingenio capi solet, iocandi
immemor, ad illa accurrendo se simiam esse
omnibus monstrabat.

Gregor.
Nazian. As-
pell. 1.

Propert. lib.
3. Eleg. 8.

Hic satus ad pacem, hic castrensibus utilis armis.

Natura sequitur semina quisque suæ.

2 Indolis verò, quæ animæ inest, nobis capi-
enda magna ex parte notio a corporis ipsius
qualitate: quæ iuxta multiplicem causarum,
& aliorum accidentium occursum, vt pote ra-
tione parentum, aëris, cibi, ac potus, negocio-
rum, recreationum, documentorumque, varia-
tur, atque in diuersis hominibus plurimum su-
bit

cia, nisi ætas de vtriusque illis aliquid decoxerit. Inter bona adhuc ingenia huic maxime contrariū, illud, quod calore & subtilitate quidē spirituum viget, in humido tamē, cui innititur, ac in corpore ipso, quid lubricū, fractumque adiunctum retinet. Et quidem hoc ingenium totum positum in varietate rerum perlustranda: quippe stromaticum & desultorium, neque ad vilius rei fundum nisi rarō peruenire solitū. Hoc præditi, quo ad ordinem, constantiam, ac virilitatem intelligendi vel scribendi, non valde benè compositi, sed potius methodi veriū decoris incurij, ac plane in eis negligentes, veluti per amœna prata quaqua versum resoluti vagē ac carptim spaciantur, lasciuiuntq̃ animis liberius. Tertium locum obtinet ingenium inter hæc medium, nempe inter lubricitatem, ac tenacitatem, interiectum statum retinens: quod quidem circa rerum decora & ornamenta, maximè eorum, quæ in actionē cadunt, splendide, ac prudenter occupari assuevit, animi quoque affectiones artificiose cælare, vel ex virtute castigare, optime nouit: poetæ, oratores, aulici, ac magistratus excellentes, hoc instructi, plerūque euadunt.

10. Istis opponuntur tres aliæ species ingenij illaudabilis. prima eorum, qui ob nimiam humorum abundantiam, ac frigoris vim, animis stupefunt. Altera eorum, qui exuberante siccitate extenuati, ad cogitandum præcipientes, ad definiendum leues, & identidem mutabiles reperiuntur. postrema eorum, qui cum natiuo calore & humido satis pingui abundant, eis nihilominus externus Solis ardor, luxuria, aut crapula, vitales spiritus ex hauriunt, vel extenuant, vnde tardi, ac simplices perpetuò apparent.

11. Et quod ad mores attinet, spectanda indoles vt relata ad humanarum actionum fines, scilicet bonum honestum, iuxta ac iucundum, erga quos, homines ab ingenio naturæ diuersimode comparantur. Reperiuntur enim aliqui, lubenti quadam vi animis delati ad intuendū formas virtutum, vtpote temperantiæ, iustitiæ, fortitudinis, simulq̃ ad eas conducentis disciplinæ, quas egregie animis describūt: qui interim ad iucundorum vtilium ac fraudum rationes contemplandas, quodammodo indormiscunt. alij verò cernuntur planè debiles vespertilioes ad inspectionem boni honesti, aut vt eam diutius in animo retineant inepti: ad lucra verò, ad delectabilia cum cogitanda tum acquirēda, ad astus instruendos, ab indole acerrimi & eorumdem inquisitores pertinacissimi. quam ingenij discrepantiam *Aristoteles* expendens, intulit, *finem talem ex eo ponimus, quia nos tales sumus.* ob quam causam dixere quidā, homines *ipsius apparentia Dominos non esse*: quod intelligi poterit tam de Apparentia in intellectu formali quam obiectiua. enimvero plerumq̃ vbi studiū & diuina gratia non interueniunt, ibi pro ratione indolis fines proponi, & apparentias in mente constare, quasi a naturali indole decretas, quispiam recte iudicabit: & proinde aliquid in istis ex dominio naturæ omne dominium liberi arbitrii ateuertere. Cæterū prior indoles omnino ad rationi obsequendum facta, verorum, seu

bonorum finium & apparitionum intellectuum conscia, palmare quoddam est Dei ac naturæ donum: *Habilitas est*, ait *Aristoteles*, *perfecta verag, natura.* altera, renitētia ac pietate corrigenda, vt tandem animus ea indocilis, optimarū apparitionum similiter capax, virtuti, vepore fini, non voluptati, operam impendat: *Nam & ego filius sui Patris mei, tenellus & vniogenitus coram matre mea, & docebat me atq̃ dicebat: suscipiat verba mea cor tuum, custodi præcepta mea, & viues.*

12. Affectus quoque mensuram roboris & infirmitatis suæ mutuuntur a differentijs ingeniorum. & quidem optimorum affectiones vehementiores sunt, veluti partus eorum vegetiores: tametsi eiusmodi ingenijs præditi, maius obtinent dominum ex rationis potentia in ipsis ad earum moderationem; iuxta ac in eisdem, vna affectio calientissima, aliam similem, quo ad gradum, facilius compescit: in quibus ardentissima vindictæ cupiditas, timore infamiæ, aut alterius damni, passim sedatur ac comprimitur. Etenim illi iidem spiritus aciores, qui melioribus ingenijs adminiculantur, pariter affectionibus copiosius & acrius quoddam fomentum suppeditant; & proinde maximorum ingeniorū maxima esse solent vitia. Quibus verò neruus ingenij iacet, non ob siccitatem, sed ob abundantiam humoris atque frigoris, tametsi in eis minus impetuosius existant affectus iræ, odii, amoris, ac tristitiæ, nihilominus ob defectum rationis, vt in fæminis videmus, accedunt ii prope ad statum belluarum, non tam ex præscripto intelligentiæ, quam imaginationis viuantes. Siccorum autem motus omnino rabidi ac furiosi, quales in dementibus deprehendimus. oportet tamen siccitatem a calore productam, qualis in iracundis, distinguamus a siccitate melancholicis insitam, quæ frigori adhærescit: diuersi enim affectus istis duobus siccitatum generibus respondent: illa enim mordax, maledica, vindicatiua, hæc tristis tarda & funesta. Domantur itaque animi passionēs, siue etiam excitantur, dupliciter: primò ab ipsis met mutuo ac reciproce, quod naturæ ad scribendū: deinde a ratione ipsa, quod virtuti ac disciplinæ attribuendum.

13. Iam verò vt melius percipiamus, quænam sit indoles Ciuitati capescendæ aptior, cum virtutes duplicis sint classis, vt docet *Aristoteles*, scilicet hominum in ordine ad se, ac in ordine ad alios, rectè instituentes, existimandum, illam indolem quò ad Ciuitatem esse palmarem, quæ magis capax virtutum, homines inter se, ac per varios respectus ad alios, rectè efformantium: quæmadmodum contra, illam indolem præcipuè inciuilē ducimus, quæ earum virtutum minus susceptiua, aut docilis: Ciuitas enim hominem ad alios, ac ad multorum commune quoddam bonum, vti diximus, præcipuè refert ac destinat. Reperiuntur etenim nonnulli rigidioris ingenij vi, voluptates a se abdicantes, temperantia ac victus frugalitate libidinem in seipsis austerè subigentes: siue naturæ quadam stupiditate hoc perfecerint, siue aliter, qui tamen in vitæ socios morosi *Catonēs*, vel *Phociones* tetrici, manebunt: nullo gratificandi

Prov. cap. 4.

Plutar in Demet.

Arist. lib. 2.
Ethic. cap. 3.
5. Ethic. cap. 2.Aristot lib. 3.
Ethic. c. 5.Dapin. lib. 4.
Thebaid.

- Virgil. l. 4. candi studio, aut conuiuendi cupiditate affe-
Georgicon. ti. *O saxa nimirum & robore nat!* Ciuilis autē in-
Iuuenal. l. 1. doles eis solum inest, quorum præcordia, vt
Satyr. 14. dici solet, ex meliori ac molliori luto effinxit
Titan, quorumq; ingenia nobilitate quadā, cum
ad cognoscendū tum ad agendū, reliquis præ-
lucent. Hæc itaq; imprimis cernitur in parte
animi intellectuāli, rerū intelligentiā, tanquam
pabulū, vt loquitur Cicero, incitatus appetente:
Cicer. ac inter alia, Bonū commune, ad posteritatem
Tuscul. 1. traducendū, expressius collustrante. Deinde in
appetitu concupiscibili, a foeda voluptate auo-
cato, sociorum verò amori, & eorum vtilitati-
bus procurandis, penitus addicta: vt egregie
Amb. lib. 2. s. Ambrosius ostendit. postremo in appetitu Ira-
off. cop. 7. scibili sedato: ita tamē vt vbi iusta causa conste-
terit, acris & erectus nihilominus inueniatur.
Arist. lib. 4. 14. Indolem hanc, de qua inquirimus, Ari-
Ethic. c. 5. 6. stoteles tam in *Ethicis*, quam in *Rhetoricis*, doctē
12. Rhetor. expressit: Sanctus quoque Thomas, præclara hac
S. Thomas. ipsa de re, nempe lenitate ciuili, differuit. Cæ-
2. 2. q. 157. terum hæc lenitas, seu suauitas ingenij, posita
art. 5. non est in animi quadam segnitie, facilitate ni-
mia, vel inertia, quinimo potius igneæ cuidam
virtuti admixta: quam & prodit, quoties illa
ta iniuria depulsanda, vel officium aliquod,
difficultate implicatum, absoluendum. *Ex enim
videtur*, inquit Aristoteles, *mansueti & lenis homi-
nis natura, vt & ab omni animi tumultu sit liber ac
solutus, ne se a perturbatione trahi patiatur, sed vt
ratio præceperit, ita & his de causis, & tam diu, ira-
scatur ac seuiat.* tametsi enim ciuilis noster pro-
pensus esse debeat ad ignoscendum, & ab om-
ni vindicta alienus, vt monet S. Augustinus, nihi-
lominus non est quod incuria veluti resupina-
tus, vecors existat, & ad omnem contumeliam
immutus torpescat. *Enimverò*, ait idem
Aristoteles, *aliorum in se, & in suos. contu-
melias perpeti, ac negligere, mancipiorum est.*
Qua de causa diuinæ gratiæ in nobis vis, non
solum ad mores sanctos, sed etiam ciuiles con-
ducens, eis emblematis in sacris scripturis
aptè elucidatur, quæ humilia simul ac fortia re-
præsentent: vt in Christiano cum animi dimis-
sione, partisque concupiscibilis idonea inflam-
matione, irascibilis quoque impetus aliquis se
ostenderet: quod S. Gregorius adnotauit. Ne-
que hoc humilitati, vel charitati Christianæ
aduersatur: licet enim omne genus iniuriarum
absq; vindictæ appetitu, sub ratione vindictæ,
AA. 2. vt instruit Apostolus, sit a nobis quietē & pa-
tienter perferendum, nihilolocius, quando il-
lata iniuria bonum commune læditur, ac vir-
tuti inde detrahitur, permixtum, opem magi-
stratus inuocare, vt damnum incussum ab infonte
reparetur, ac vt iustitia de tota lite decernat.
Hinc definitum a Philosophis, eas gentes a-
prioris ad imperandū, quæ ingenio plus valent,
& animositate: illud præstabit vt de omni au-
su ac consilio rectē iudicemus, hæc, vt quæ se-
mel definiuerimus animis, neruose deinceps
executioni mandemus. quod si isthæc defue-
rit, altero superstitē, omnia languidē ac remis-
sē, more Asiatico, peragentur, omittenturque
quam plurima ad publicam laudem ac felicitatem
reipublicæ pertinentia. Similiter si animo-
sitas seorsim a mansuetudine extiterit, omnia
crudelitate & violentia ab ea sola perficientur.
Cui natura breues animis ingentibus artus
Finxerat, immanique oculos infecerat ira.
Hinc pronunciat Aristoteles, sæuos homines,
& ex ira rabidos, non esse Ciuili ritu fortes,
vtpote Achæos, Eniochos, & Tartaros, non leonū,
hoc est fortium, sed luporum ac draconum mo-
re incrudescentes. *Pugnaces illi quidem, sed non
fortes appellandi sunt.* Neque enim lupo, aut alia-
rum belluarum alia, honestum vllum periculū adibit,
sed vir bonus potius. Mixtam itaque ex istis, quæ
videntur contraria, formam quamdam ciuilis
ingenij in Bruto ita Ouidius descripsit.
Cum tibi suscepta est legis vindicta seueræ
Verba velut tinctum singula virus habent.
Hostibus eueniat, quam sis violentus in armis
Sentire, & linguae tela subire tue.
At si quem lædi fortuna cernis iniqua,
Mollior est animo femina nulla tuo.
15. Repugnat verò Ciuitati, tanquam fero-
cis equi maxilla, directrici freno, ingenium
immitte & crudele, cum quod suauitatem nul-
lam a se in alios transfundat, quæ magna pars
ciuitatis: tum quod nullo amoris affectu, aut
commiserationis teneritudine, erga alios solua-
tur. *Seui & asperi homines*, inquit Aristoteles, *ad
conuictum, vitæque consuetudinem minus accommo-
dati sunt.* Ad cuius normam reducantur quo-
que iracundi, & facili irritabiles: de quorum
speciebus differit idem Aristoteles. Sunt itaque
nonnulli, quauis oblata contradictione, seu
impedimento etiam minimo occurrente, qui
illico ira, tãquam aridæ stipulæ corripuntur, in
verba probrosa, aut facta nociua, prorumpentes.
— quorum præcordia nullis
Interdum, aut lenibus videas flammantia causis,
Quantulacumque adeo est occasio, sufficit ire.
At hi, vt inquit Aristoteles sunt placabiles, irascendiq;
finem citò faciunt: quod quidē in illis vel optimum nā
vt illico irascuntur, sic vindictam repente, propter ani-
mi concitati celeritatē, maledictō frequenter exequent-
tes, irascendi finem faciunt. hos appellat ἀποχόλοι:
qui nempe valde biliosi ad omnia, & omnibus de
causis iracundia exardescunt. Alterius sortis repe-
riuntur πικρόχολοι: dicti, nempe amari, implacabi-
les, diuque in ira perseverant, quod hominum genus
cum sibi molestissimum, tum amicissimis. In quam
classem a Plutarcho relatus Cato vticensis. Ad iram
non facile lubens, sed cum in eam deuenerat, implaca-
bilis. Tercio loco recensentur χαλεποί, qui &
propter causas ab quas non debent, & grauius quam
debent, irascuntur: & qui nunquam placantur, nisi
iniuriam vlti fuerint, vel etiam eos, quibus irati sunt,
castigarint. Apud Stobæum vero iræ species nu-
merantur duodecim, voluptatis tres, metus
ocho, doloris decem: quibus ipse consuli po-
terit.
16. Ciuile porrò ingenium magnanimum est:
scilicet ad magna præstanda in aliorum gratiā
comparatū. Neque magnanimos, ait Aristoteles, na-
tura immanes facit, nisi in eos, qui iniuriam inferunt.
quorum si sit aliqua ferocia, eam asserit versari
circa iniurias notorum, ac familiarium potius,
quam aliorum, quippe quod, propter expectata
ab eis maiora commoda, sint æstimatione gra-
uiiores

Claudian.
de bello
Getico

Arist. lib. 8.
Pol. cap. 4.

Oud. l. 4. de
Ponto.

Arist. lib. 4.
Ethic. c. 5.

Iuuenal. l. 1.
Satyr. 10.

Arist. Ethic.
cap. 5. 6. 2.
Rhetor.

Plutar. in
Cato.

Stob. lib. 2.
Eglog.
c. de affe-
ctibus.

Arist. l. 4.
Ethic. c. 3. 6.
7. 1. 7. pol. c.
7. 1. 2.
Rhetor.

viores eorum iniuriæ. In universum autem de ultionibus magnanimatorum ita pronunciat: *Viri magnanimi non est, memorem esse præsertim iniuriarum & malorum, sed ea potius pro nihilo putare, curabit neminem ut offendar, sed ut delectet potius, & aliis sit iucundus, blandus, & placendi studiosus* Cæterum quod inter alias causas, iuxta atque varia indicia civilis ingenij, terræ situs, in quo quis nascitur, educatur, ac versatur, recenseri solet: idcirco de illo aliqua breuiter inquirenda. Enim vero tamē quantum ad meram indolem ex ingenio nullus definitē statuere poterit, hunc futurum probum omnino, potius quam improbum. *Antonius & Demetrius* summis ingenijs præditi, nihilominus sententiam *Platonis*, ut scribit *Plutarchus*, veram probarunt: *Præclara ingenia, quemadmodum virtutes maximas, eodem quoque pacto, vitia maxima etiam producere solent.*

C A P V T X.

Considerationes, & calculationes Geographica, utiles ad cognoscendum populorum, quo ad Civilitatem, indolem.

Plin. lib. 7. cap.

MERITO quidem Sapientum haud pauci cum *Plinio*, divinum opificium in eo sunt dextmirati, quod Deus in hac tam parva terræ mole, præter aliarum rerum admirabilem varietatem, homines moribus, ingenijs, inclinationibusque adeo disparescondiderit, ac in ipsa sedes illis discreto constituerit. & quidem sicut in modica tabella multiplices formas depingere difficilius, veluti infinitorum obiectorum species, oculi unius pupillæ inferre, quā in largo ac spacioſo eas extendendo delineare, ita in hoc globo terræ, quī cæli cōparatione punctulum, tot genera creaturarū, & in hominibus, consuetudinum, appetitionum, ac iudiciorum adeo Varias formas Deum excitasse, miraculi loco iure haberi debet. quodd verò terræ isthæc substantia tota in se magna non sit, inter alia id probat, quod ab *Aristotele* deprehensum: nempe a Græcia iter instituentes *Ægyptum* versus, non ita grandi spacio ab eis dimenso, ex terræ tamen in eo deurgentia, in oculis ipsorum aspectus posituræ in stellis intercipi, & haud parum variari. vbi autem exiguo intervallo confecto, in corporatura globi insignis deurgentia respectu cæli cernitur, ibi ille globus valde amplius aut immensus esse non poterit. *Diodorus* similis porro affirmat, ab ipsa *Scythia* ad *Troglodytas* per *Ægyptum* & *Nilum*, itinere navigabili, tempore dierum viginti trium homines pervenire: quæ intercapedo ferme est poli arctici, distantis ab æquatore, & quartam partē totius terræ cōprehendit. Ad hoc ipsum etiam indicandum, à vitis educatione rationem aliquam deduci posse, mihi videtur vero simile. si quis ab Italia recte per mare *Tyrrhennum* in *Africam* excurrat, reperiet, viti edendæ, ob feruorem solis, non ita longis tractibus ab illo mare emensis, terrā ibi prorsus ineptā. Si idem postea ab Italia iter faciat versus *Boream*, etiam post paucarum dierum itinera, experietur, propter frigus, ibi solū, vitem aut egre aut omnino nō producere. Quo circa, quod in locis, sanè non nisi exiguis inter-

uallis diffitis, invenitur magna mutatio caloris ad frigus, & huius ad illum, terræ moles, tanta declinatione in paruo deurgens, nullo modo in immensum lata æstimari poterit.

2. In vniuersum itaque, quod a Solis radio, delato in aerem, in certo loco oriatur diversitas temperiei in incolarū corporibus, ideo necesse est, pro varietate Horizontum, vel etiā notabili mutatione intra Horizontē ipsum, assignare varietatem radij solaris, ac ipsius *Zodiaci*, *Horizon* verò consistit in indivisibili: nam ad omnem motum aliud & aliud punctum tam centrale quam verticale comparent, vt satis manifestum, discrepantia autem, quod ad Solis influxum, nō videtur attendenda ex artis præceptis, nisi ad magnam aliquam differentiam *Horizontum*, quæ in quinque *Zonis* reperiatur.

3. Solem verò in humanorum corporum temperies, obtinere vim, præter rationem, oculi pariter nostri contestantur: idque inter alia, species & colores corporum humanorum satis indicant. Vbi verò Solis radius minus roboris habet, ibi corpora frigidiora, crassiora, humidiora, simulque candidiora reperiuntur. quod autem ad candorē attinet, is duplex: vnus, qui oritur ex fluore prorsus frigido, qualis in flegmaticis: alius qui propagatur ex elaborato calido, qualis in ossibus & dentibus. prior ingenio nihil fauet, iste plurimū: saltē nota non est animi effæminati, aut instar albi equi, vel candidæ rosæ, languentis. Contrā, quō loci Solis radius ardentior, ibi illud fluidū in corporibus exhauritur, & spiritus animales in eisdem magis spirituales & ignei exiliunt, ac consequenter ingenia feruentiora euadunt: affectus quoque tam in bonum, quam in malum, acriores. Vnde solitum dici, talem vnumquemque animam nactum, quale Cælum, ut ex *Homero Aristoteles* pronunciauit. Corporibus ita à sole in discrimina actis, respondent in eisdem locis diversa genera ciborum, ac potus: ita ut perpetuò ex naturæ appetitu, quod à sole semel ingenitum, id à cibo & potu congruenter in eisdem locis eductis, conservandum, augendumque, siue id ingenio faueat, siue aduersetur: simile enim semper simile appetit, & simile a simili nutritur, vt docet *Aristoteles*. Temperiem corporū, & specie

Claud. lib. 1. de Rapt. proser. Plin. lib. 1. Nat. Hist. cap. 7.

Arist. lib. 1. de Chl. cap. 7. Text. 110.

Diodor. Sic. lib. 4. antiq. Cap. 3.

Arist. lib. 2. de Anim. Text. 130.

Arist. lib. 1. de gener. & Cor. cap. 2. Text. 16.

Cicer. de fato. Cicer. lib. 2. de Nat. Deor.

Cicer. lib. 2. Divinat.

4. Ad aeris, ratione solis, qualitatē, omnino cōstituuntur qualitates aquæ, terræ, animalium, & esculentorum, ex quibus vivitur in eisdem locis: & haud parua quadam similitudine inter se, ac

E cum

cum corporibus humanis copulantur. ac credendum, in partibus *Borealibus* lunam magnam habere potentiam in corpora incolarum: tum quod in eis regionibus lunæ radius diuturnior & potentior, qui inde ibi contra frigus noctu eisdem succurrit: tū quod cū in vniuersum humidis luna dominetur, inde eorū corporibus, pariter humidissimis, præesse existimandum. In eis autem partibus, quæ ad æquatorem accedunt, parum valet sua virtute luna: neque pro *Diana*, aut numine, ut ibi habetur, sole vrente ab incolis vnicè culto. & quemadmodū ibi in corporibus præualet humiditas, ita & hic siccitas, quando autē pronuntiatur à Philosophis, ibi meliora ingenia reperiri, vbi corpora sicciora, id intelligendū de medio situ inter polos & æquatorem, vel tropicos: & per comparisonem situū versus polos, vbi corpora valde sunt fluida. nam absolutè siccitas exusta, licet sit feruidi & acris, nihil tamen confert ad animi discursū, aut iudiciū: quinimo eis potius plurimū officit, ut satis liquet ex *Æthiopibus*, & *Troglodytis* adustissimis. Ex quo inquit *Cicero*, intelligitur plus terrarum situs, quam lunæ tractus ad nascendum valere.

5 Inter alia quoq; quantū ad hanc coniecturam, habenda ratio sterilitatis, aut vbertatis alicuius soli. animaduersum a *Marcilio Ficino*, & aliis, plerumq; pinguioribus & fertilioribus terras, hebetiores homines gignere: contra steriliores magis ingeniosos, fortiores etiam, & plane pugnaciores, ut notat *Strabo*: siue hoc faciat Deus, ut imbecillioribus naturæ beneficio opem ferat, siue hoc ex naturali quadam causalitate deducatur.

Longa obseruatione probatum ait *Alexander Neapolitanus*, eas regiones, quæ celi clementia & affluentia copia gaudent, sensu hebetes, & obtusa mente plerumque homines gignere: quæ verò difficiles & agrestes sunt, singulari ingenio viros educere. & quidem vbi solum sterilius, aer purior ac siccior: pinguioribus enim glebæ, crassiori aeri ex vaporibus & exhalationibus subiacent: unde necesse incolarum corpora ita diuersitatem subire; ut illorum non sint adeo sicca, quam istorum. neque putandū tamen, solo calore aerem reddi sicciorē & defecatiorem, quum ad hoc quoque frigiditas plurimū etiam conferat: maximè quando substrata terra, humore siue infuso, siue a fluminibus ac paludibus hausto, destituitur. An verò frigiditas eam siccitatem corporum pariat in partibus *Borealibus*, quæ ingenij sit adæque nobile instrumentum, quam est siccitas locorum in medio situ ex solis ardore, disputari poterit. Neque ad indolem inuestigandum a serie causarū in regionibus sterilioribus, eximenda incolarū inopia: hæc enim tametsi abiectos ac dimissos faciat, ut ait *Aristoteles*, vsu multiplici tamē incolarum ingenia exercet & acuit. De qua re egregiè tractat *Ptolomæus*; vbi inter alia affirmat, terras aridiores educere homines ingenio acres, licet truces ac fortes. Omnia, inquit *Hippocrates*, quæ a terra producantur, terræ naturam sequuntur. proinde quod incolæ ad ingenia suæ terræ sint corporibus siccioribus, asseruit quidam apud *Strabonem*, *Indos* *Æthiopibus* præstare, quia ob aeris siccitatem, acutiores sunt, & minus falluntur.

6 Quantum autem ad eos, qui regiones ferti-

les incolunt, corporibus sunt ij mollioribus ac delicatioribus, ac eò in voluptatem crapulæ ac potus, propensiores, & pacis studiosi, ut ait *Strabo*. lib. 2. Quibus propterea, ut vivant civiliter, maximè necessaria philosophia, ut monet *Aristoteles*, sapientia ac fortitudine parum alioquin valentibus. Non faciunt molles ad fera tela manus. Hinc *Pacianus*: facile est vincere timidos & imbelles, quales amœna *Græcia*, & delicia orientis educunt, vix leue pallium & sericos sinus vitando sole tolerantes, & si quando in periculum venerint, libertatis immemores, ut seruire liceat, orantes. Romanum vero militem, quem, qualemque ordinat disciplina, & sacramenti religio, confirmat, aut truce *Francum* ferina sola carne distentum, qui vitam prouentus suū utilitate contemnat, quantæ molis sit superare, vel capere? Refert etiam *S. Hieronymus*, tunc vel maximè *Græcos* industriam in eloquentiam contulisse, quando rerum penuria arctius premebantur, vel ambitu factiosius laborabant: ab ipsa quippe necessariorum paritate vehementius excitatos.

7. At non solū in hac Geographica ingeniorū & affectuū inuestigatione, cogitanda vniuersalis ratio situs in aliqua regione, nempe quo ad solam distantiam eius a *Polis*, & linea æquinocctiali, sed etiam adhibenda consideratio situum, varijs modis peculiaribus affectorum. Innouit enim, aliam, & aliam, sub eadem linea æquinocctiali reperiri terræ qualitatem, simulque hominum, ibi habitantium, dispositionē corpoream, & animasticam, plurimum discrepare. *India* enim occidentalis, seu *Peruana*, sub eodem gradu collocatur cum orientali: illa tamen temperata satis, hæc verò calidissima ac vix habitabilis. In quibus montes, & valles, iuxta ac diuersæ aquarum corruationes, differentias constituunt, ut scribit *Quandus vlyssiponensis*. vnde in eisdem aliæ quoq; & aliæ species corporum, pariter & animorum, in ipsis incolis propagantur. *Anglia* nostra, quantum ad distantiam a polo, non multum differt ab aliquibus partibus *Poloniæ*; nihilominus quoad frigus propter vaporem marinum, & alias causas, ad teporem facientes, illis *Anglia* longè dissimilis. Atque propter aeris clementiam dicit *Herodianus*, *Britannos* vsus vestium quondam ignorasse. In regno quoque *Neapolitano* sunt loca quædam saltuosa ac montosa, quæ vitem non admittunt, & summo frigore constringuntur: cum alibi illa regio vtpote cœnotria tellus, sit vitis ac vini generosissimi feracissima: & quod in hac tractuū disparitate cernitur, id transferendum ad diuersitatem indolis in eis habitantiū. Cum ergò definiuisset *Aristoteles*, *Græcos* inter alios maximè aptos ad imperandū propter ingenij in ipsis excellentiā ex medio situ, hæc intulit *S. Thomas*: virtus figuræ cælestis non recipitur in contento, nisi mediante continente proximo. ex quo contingit, quod quamuis existens in aliqua regione non inclinentur ad gubernandum benè ex figura cælesti communi, tamen ex speciali dispositione ipsius, hoc potest eis contingere. Hoc ipsū *Ptolomæus* quoque rectè expendit, ac docet, spectandam indolem alicuius gentis non solum ex cæli influetia, & horoscopis, sed etiā terræ siccitate,

Ouid. de
rist lib. 4.

Cicer. lib. 2
de diuinat.

Marcil præ.
in 8. lib.
Plaron. de
legib.

Strab. lib. 2.

Alex. lib. 4
cap. 13.

Arist. lib. 4.
pol. cap. 11.
Arist. lib. 7.
pol. cap. 16.
Ptolom. lib.
2 Indic.
Astronom.
cap. 2.
Hippocrat.
lib. de situ
loci, & aer.

Arist lib 7.
pol. cap. 17.
Ouid. Hyge.
Pacian pan.
const.

Hieron ad
Salum.

Quand. de
Navig. Ind.

Hærodia. Iu
Seuer.

Virgil Anc.
ad. 6.

Arist lib. 7.
pol. lect. 16.

S. Thom. in
7. pol. lect. 5.

Ptolom lib.
2. de Indic.
Astronom.
cap. 2.

Arnob. l. 8.

tate, aut humiditate, ex locis quippe illius altis, vel depressis, ex frequentia aquarum, roris copia, & alijs. *Britannia*, inquit *Arnobius*, a sole deficitur, sed circumfluentis maris tepore recreatur. *Aegypti* siccitatem temperat Nilus annis. colit *Euphrates* *Mesopotamiam*, & pro imbris pensat.

Hippocrat. de locis aer. & aquis.

8 Quantum ad hæc situs particularia, animaduertit *Hippocrates*, aeris varietatē, eiusdem anni tempore frequentem, simulque transitum illius à maximo calore ad intensum frigus, indicare mentium mutationes, instabilitates cum violentia consiliorum in incolis, ab extremis ad extrema digredientibus: simulque eorundem sensus plane contrarios: multum saltem cum alijs, tum sibi ipsis, dissimiles. Vbi anni temporum mutationes tum crebrae, tum plurimae inter se differunt, ibi & formas, & mores, & naturas, plurimum diuersas comperimus. In Europa existimarem has causas mutationum, utpote montes, paludes, decursus fluminum, ventorum spiramina, copiosius reperiri, quam in Asia: proinde ingenia itidem Europæorum esse valde mutabilia, ac dissimilia. cum enim mores animi sequantur corporum temperaturas, quod istæ regiones idemdem varientur, ab extremis ad extremas delatæ, tales quoque euadent affectus appetitus in incolis, non solum ab alijs, sed insuper à semetipsis sæpius dissidentibus. a quibus euentibus neque mediū situs, qui tamen optimi, prorsus immunes. quamobrem non tantum trutinandus animo calor æstiuus, sed etiam frigus hibernum dimetiendum: non tantum dierum æstus, sed Noctium longitudines, earumque de fluentes humiditates, pariter recogitandæ, ac inter se cōferendæ. Si ardente meridie in tractu aliquo, alicunde aura spiret frigidiuscula, quod alicubi vsu venit, profectò horum oppositorum occursum in aere, etiam in corpore & in animo incolarum mirum quid, ac sibi planè aduersarium, respondebit, & aliquid, quod *Mercurius* aliquis sub alto complicati sinus recondiderit. Eorum verò ingenium constantius, & sibi perpetuò conformius habendum, quorum cælum tale, neq; illa vicissitudine in incertum, vel etiam certò ita in opposita, alterabile.

Dionys. l. 4. Antiquit.

9 Denique non omittenda propagationis, seu originis, contemplatio: nam stirpis suæ ingenium gentes referunt, etiam post longam seriē exactarum generationum: ex quo sæpius venit, ut natiuo cælo, ac solo, prima, & antiqua indoles alias deducta ad huc repugnet, aut eis saltē moderationem quandam, instar aquæ vinum diluentis, sanguinis deriuatione adiiciat. quocirca ut Gallicanam indolem expiscemur, cogitandum, Gallos a Francis, Germaniæ populo, originem traxisse: quod & præstandum in simili de alijs gentibus inquisitione: ut pote in scrutinio Romanorum a Græcis, & Longobardis: Hispanorum ab Afris, Gothis, ac Vandalis: Hibernorum ac Scotorū a Scythiis oriundorum: Anglorum a Saxonibus & Normannis propagatorū. tametsi enim aspera Borealiū ingenia paulatim mitescant, posteaquam ad tractus orientales, aut in medio situ positos, appulerint: vicissim mitia ingenia, in frigidis illis Septentrionis terris sensim incrudescant: nihilo-

minus, quod in vtrisque primigenium ac radicale, id quo ad aliquem sui gradum ferme semper durare solet, ac in ipsa indole moribusque elucere. quis enim modo non animaduertit Francorum aliam esse indolem ab illa veterum Gallorum: itidem Anglorum ab illa Saxonum, de foris in Britanniam appellentium?

10 Certissimè itaque definiendum, qualitatem terræ ac aeris ex eorum situ, ingentem obtinere vim ad indolis in omni gente rationem constituendum. *Britannia*, inquit, *Ptolomæus*, Gallie Braccatæ, Germaniæ, Bastarnæ, incolæ sunt communiter feroces, pernicaces, truces: at Italia, Apulia, Sicilia, Gallie togatæ incolæ, præstantiæ, bonitati, amicitie student. Tyrrheni vero, & Celtæ, Hispanique, libertatis, simplicitatis, munditiei sunt amatores. In eandem quoq; sententiam hæc *Iulius Firmicus*. Quædam gentes sunt sic formatae, ut propria sint morum quodammodo virtute perspicua. Scythæ soli immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali sunt regali semper nobilitate præfulgidi: Galli stolidi, leues Græci, Afri subdoli, auari Syrii: acuti Siculi: iniuriosi semper Asiani, & voluptatibus occupati: Hispani elatæ iactantiæ animositate præposteri.

Hoc plaudunt grege Lydiæ tumentes,
Hic Cymbala tinnuleque Gades,
Illic agmina confremunt Syrorum,
Hic plebs scenica, quique comminus
Permutat vitreis gregale Sulphur:
Inter quæ subito cadunt volatæ
Immensæ volucrum per astra nubes,
Quas Nilus sacer, horridusque Phasis,
Quas vdo Numidæ legunt sub Austro.

Hoc *Ouidius*, Ponti cælum perpeffus, significauit:

Si quis in hac ipsum terra posuisset Homerum,
Effet, crede mihi, factus & ille Getes.

Effeminat animos, inquit *Seneca*, amenitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Huius rei causa in hac ipsa Europa reperiuntur populi, qui si cū alijs conferantur extre-

mi videbuntur, & alii quantum ad modum indolis, eorum respectu, medii. Hoc pacto Italus censeatur medius inter Hispanum, & Gallum. nō enim illam retinet prorsus ingenij grauitatem, & pertinaciam hispanicam, neque agilitatem Gallicam, sed horum generum eas formas in se complectitur, quæ inter eas collocantur, similiter Anglus & Flander medii respectu Galli, & Germani: etenim haud ostendunt acres illos spiritus Gallicanos, neq; omnino Germanicam lentitudinem; sed horum mediis gaudere vtriusque remissis, aut amplificatis extremis æstimentur. & quod de istorum indole statuitur, quadrat id in diuersitatem aeris, quo hi populi vtuntur; ita ut inter eos sit hoc cælū extremum, itidemque aliud medium. quorum differentia optimè calculationibus Geographicis minutè cognoscuntur.

11. Genus quoque Belli, ac conuictus, a qualitate regionis deducitur. *Plato* hoc ipsum enucleate animaduertit. Thessali, qui terram complanatam incolunt: quales modo Poloni, & Tartari Precopitæ, ab ingenio arte equestri vtuntur & delectantur. Cæterum verò, qui loca montosa seu impedita tenent, vel inæqualia, cursu vtuntur, & exercitatione pe-

Ptolom. l. de Indic.

Iul. firmic. l. 1. cap. 11.

Papin. l. 1. uar. Calend. Decemb.

Ouid. 3. de Ponto.

Senec. Epist.

514

Plato. dial. 1. de legib. Senec.

Epist. 36. ad luci.

destri. leui pariter armatura, utpote sagittis, telisque instructi, dimicant, ne cursus in ipsis armorum onere impediretur. Istius iugenij, quo ad arma bellica, tam *Boreales*, quam *Australes*. quod genus militie, fugax appellatur, non tam fortium virorum, quam immanium. Hinc *Scythæ*, *Medi*, *Parthi*, populi septentrionales, & in Austro *Brasilenses* ac *Æthiopes*, ritu fugacium, telis eminus pugnant, ac sagittis: nationes autem fortiores, utpote *Græci*, *Romani*, *Germani*, ac *Galli*, pugnis statarijs, hastis gladiisque cominus rem bellicam conficere soliti fuerunt. unde *Lucanus*.

Lucan. l. b. 8
Ensis habet vires, & gens quæcumque virorum est,
Bella gerit gladijs: nam Medos prælia prima
Exaruant, vacuæque iubent remeare Pharetra.
Nulla manus illis, fiducia tota veneni est.
Claudius Similiter hæc cecinit:

Clandian. de tert. Consul. Honor.
 ——— positis Numem confessa pharetris.
Ignauas Meroe traxit de crine sagittas.
 ob quam causam gentes istæ nuncupatæ fugaces, vagæ, instabiles. *vagus Scythas, vagus Afer:*

Lucan. lib. 4 & 3.
At vagus Afer equos ut primum emisit in agrum:
Et Tyros instabiles. Hunnos iuxta normam istius ingenij tam in pace, quā bello agentes, describit *Ammianus Marcellinus*. quorum mores imitati *Hiberni* Septentrionales, originem suam quoque eo expressere. id coma prolixa, palliū, pernoctationes in agris, ac paludibus, genus cibi ex lacticiinijs, telum, in bello cursus, & multa alia, apertissime nobis demonstrarunt. *Pacianus* itaque de huiusmodi incolis ita pronunciat.

Pacian. in Panegy. Theod.
Lenes medi, imbelles Syri, Parthorum arma volatica.
 huc nostra etiam ætate iure referri possunt tormenta bellica, sunt enim volatica, ut pote tam in manu timidi, quam fortis, absque discrimine læthalia aut inania

Massagetes quo fugit equo, volucresque Celoni.

Onid. Eleg. 15.
In Britania ne ab essedarijs decipiaris caueto, ait Cicer. Tergaque Parthorum. Romanaq; pectora dicam,
Telaq; ab aduerso quæ iacit hostis equo.

Cicer. lib. 7. ep. fam. ep. 106.
 12. Istis tamen nihil obstantibus, in eis etiam locis, quæ cæli inclementia ad infamiam usque damnauit, partim ex situum particularibus affectionibus, partim ex disciplina, & vel maxime interdum Dei admirabili munere, insignes viri floruerunt: utpote apud *Scythas Anacharsis*, quem ingrati & indociles ciues occiderunt: apud *Thracos Democritus*:

Iuuenal. l. 2. Satyr. 10.
 ——— cuius prudentia monstrat,
Summos posse viros, & magna exempla duros;
Veruecum in patria, crassiq; sub aëre nasci.
 Testatur etiam *Iulius Firmicus*, vel repugnantibus cæli horoscopis, nonnumquam homines ad virtutem ac nominis claritudinē peruenisse. *Græcorum leuitas pondus accipit. Effrenata Scytharum rabies quandoque humanitatis clementia mitigatur: & in finibus Galliarum Populus sapientie prudentia canualefcit. Afrorum subdolas mentes honestæ fidei ornamenta condecorant: & a plurimis Hispanis iactantiæ vitia deseruntur: & Syrorum auaritiā mutauit repentina profusio: nec est inter acutos Siculos stultos inuenire difficile: & ab Italis frequenter Dominationis imperia translata sunt.*

Iul. firm. l. 1. de Ind. c. 4.
 13. Neq; omittendum, quod ad ea, quæ exterius in moribus apparent, similitudinem quandam esse inter statum naturalis com-

plexionis, ac vim rationis. Sunt enim aliqui viri graues ex magnitudine animi, ac dominio in affectiones appetitus sensitiui. pariter alij graues redduntur corporea mole, & inertia quadā phlegmatica. Reperiuntur itidem aliqui in consilijs suis pertinaces, eo quod optimè norint quid ad effectum ducere eorum vires poterunt, iuxta ac quam nobile sit, in bonis propositis semper progredi, ac nullis impedimentis repelli. alij verò etiam pertinaces cernuntur, quod in eis deficiat ratio, quæ susceptorū propositorum honestates rectè expendat: neq; agrefert in eis animus honoris dispendium si a malo semper in peius, aut in qualuis infelicitates temere agentes deferantur. ob quam causam ex Arist. 7. incontinentia plurimi etiam *Borealium* pertinaces inueniuntur, ne dum solum illi, in quibus calor naturalis siccitate confirmatur. Rectè etiam a *Cicerone* animaduersum genus vite, usus & consuetudines aliquid simile fortitudine exprimere, ut constat in militibus post diuturnum tempus, militari vita et pugna induratis, tamen si veræ fortitudinis a ratione propagatæ, omnino sint expertes. Hoc etiam ritu, quod ad ingenij aciem, siccitas, quæ ex frigore aeris fit, imitatur siccitatem ex eiusdem aeris calore ortam: in vtrisque enim ingens vis inest ad excogitandum, ad subtiles rerum inuestigationes præstandum. Cæterum hoc discriminis solet esse, quod siccitas ex aeris frigore, & inde tenuitate, deriuata, altera sit intructior ad fraudes concinnandas, & ad vniuersos modos crudelitatis exercendos: non tamen in præclaris animi siue speculationibus, siue actionibus, sit ita constans & confirmata, ut ea reperiri solet. Hæc autem quo ad particulares effectus, explicatius apparebunt, si prius *Boreales* & *Australes*, mox medium situm obtinentes, ad examen reduxerimus.

CAPVT XI.

De particulari Indole Borealiū,
 & extremè Australium.

SI vniuersam globi terrestris magnitudinem supra inferoq; in quinque partes, seu Zonas ut in more positum, distinxerimus, easque quantum ad generalem situs rationem considerauerimus, quod in hoc genere, quo ad indolem in eo habitantium exquirendum, fieri valet, præstitisse omnino videbimur. Cæterum neque omnes in hoc argumentum seorsim discutere necesse; sufficit enim, vel si tres ab vtrisque Tropicijs ad polos dimensas expenderimus, nempe Borealem, Australem ac in medio situ collocatam; quandoquidem reliquarum, vtriusque Poli expensa ratione, eadem sit cum istis ex proportionis lege, forma ac dispositio, eisque exploratis, harum notita latere quempiam non poterit. quod verò pertinet ad populationes in tota hac terra, obseruatum a Cosmographis, maximas reperiri in partibus orientalibus, secundas in *Borealijs*, in quibus *Multitudo populorum innumera*, inquit *Plinius*

plin. l. 6.
hull. cap. 17.

Plinius: tertias in occidentibus, quartas in Australibus. ratio huius videtur definenda a terræ qualitate, ut pote eius fertilitate, spacio habitabili, ac temperie; quorū singula in oriente maximè viget. fertilitas verò quantum ad victum, ac spaciū dimensionem, in Septentrione reperitur: in reliquis plagis, vel propter æstum solis, vel diffusum mare, parcius, restrictiusque. Ac quamvis in oriente semper humana soboles maximè creuerit, nihilominus non exitere tot inde deductæ in alias exteras regiones Coloniae, quot a Septentrione. ratio esse poterit, quod in Septentrione non sit ea ybertas, quæ in oriente. & quod in ea habitantes, foetuum multitudine oppressi, ferociiores inde euadunt ad excurrendum, amplioremque, quo sustententur, sedes acquirendum. Vidimus enim Europam totam ferme Borealem veluti inundationibus fuisse quondam occupatam. modò autem muratis, ac munitis in ea ciuitatibus, iuxta ac tormentorum apud nos usu, ab illo audaci impulsu deteriti illi populi, in propriis locis cateruacim etiamnum conqueiscunt. *Errantes Scythia populi.*

Lucan. lib. 3.

Arist. lib. 7.
pol. cap. 7.

2 Hi quidem qui frigida loca incolunt, Alto & excelsa animo sunt, ut scribit *Aristoteles*: ingenio autem & arte nihil valent. itaque libertate magis gaudent, a civili scientia abhorrent, nec finitimis imperare sciunt. Horum corpora plerumque obesa, ingenti mole graua, humorisque abundantia, fluida: interdum tamen vi frigoris contra omnem aeris iniuriam indurantur. quod quidem genus duritiei, diuersum prorsus ab illo, quod in siccis corporibus, ob potestatem caloris, reperitur. Color istis plerumque rutilus, aut flautis, pituitam, bilemque indicans. *Flauus & rutulus Gazarum exercitus*: ut loquitur *S. Hieronymus*. *Galli rutuli, & flauis*, ut ait *Florus*. eiusmodi quoque *Germani*, auctore *Tacito*.

Hieronim.
ep. ad
Eustoch.
Flor. lib. 1.
Tact.
descrip.
German.
Lucan. l. 2.

— Et flauis sequerentur mista Britannis.
Fundat ab extremo flauos Aquilone Suetos.

Cum isti spiritu omni firmè destituantur, qui corporeos artus in longum rectumque extenderet, quod ad corporaturam, quodammodo in nodos concresecunt, & genituræ vi quasi in ampullas circumaguntur.

Claudian. l.
In Ruffin.

Est genus extremae Scythiae vergentis in ortus,
Trans gelidum Tanaim, quo non deformius ullum:
Arctos alit, & habitus, obscenaeque visu
Corpora, mens dura, & nunquam cessura labori.
Præda cibus, vitanda Ceres, fratresque necare
Ludus, & occisos pulchrum iurare parentes.

Boreales hæc gentes, ut pote *Hunnos*, *Massagetas*, *Alanos*, *Melanclonas*, *Anthropophagos*, describit *Ammianus Marcellinus*: quos tam quoad vestes, & victum, quam quoad mores, plane immanes refert: ut vix credi possit, homines, luce rationis illustratos, in tantum diritatis vlla naturæ malignitate deuenire potuisse. *Hunni* compactis omnes firmisque membris, & optimis cervicibus prodigiose deformes & pædi: ut bipedes existimes bestias, vel quales in cōmarginadis pōibus effigiatistipites dolantur incomptè in hominum figuras. Edificijs nullis umquam tecti, sed hæc velut ab usu communi discretæ, ad sepulcra declinant. Nemo apud eos arat, nec stiuam aliquando contingit. Adeo permutabiles,

Am Marce.
3. 31. Chron.

& irasci faciles, ut eodem aliquoties die, a socijs, nullo irritante, sapius desiscant. videm propitientur nemine leniente. post hos *Vitini* sunt, & *Geloni*, perquam feri: qui detractis peremptorum cutibus, indumenta sibi equisque tegmina conficiunt.

3. Non ergò absque ratione antiquitus creditum, *Prometheum* ad *Causacum* montem catena ligatum, ei alite iecur eximente poenas dedisse, quod humano generi ignem ciuili scientiæ indisset. Non enim alibi crudelius in diciplinæ ciuiles defæuitur, quam in illis duris partibus Borealiū, quorum enimvero ligamen, vultur, & omne instrumentum immanitatis.

— potuit qui talia ferret,
Humanum meritò finxerat ille genus.

Marial. l. 6.
Epig. 32.

Quando verò *Aristoteles* hocce asserit alto excelsoque esse animo, id non perinde accipiendum, quasi fortes diceret, & virtute instructos: solum enim voluit significare, eos audaces esse & imperterritos, maximos mortis contemptores: idque non ex iudicio, sed animi potius hebetudine, ob quam vitæ commodum, & mortis damnum, veris sententijs metiri non valent.

— quos ille timorum

Lucan. l. 1.

Maximus haud vrget lethi metus. Derident idcirco eos passim, qui pericula anxie circumspiciunt, & cunctabundi, malo aliquo præsentito, hæsitant: in hoc viri fortis ingenium agnoscētes, quo non solum intrepidè, sed insuper temerè in quoduis irruiunt. Subiungit *Aristoteles* hos ingenio & arte nihil valere. licet enim calore quodam stomachi ac iecoris ferueant, indeque pastu vtantur pleniori ac crassiori, simulque incredibilem vim potus ingurgitent, nihilominus propter abundantiam humorum inde proueniētium, spiritus, qui ex sanguine exilientes, mēti ingenioque inferuire deberent, spissiores sunt in eorum corporibus, ac tepidiores: proinde vis intelligentiæ in eisdem laquet, & quodammodo indormiscit. idcirco non percipientes animis egregiam formam ciuilitatis, quæ magna ex parte sui, a legibus coercentibus nimiam licentiam deriuatur, ut ait *Aristoteles*, libertate gaudent, s. lutoque vitæ genere: quo planè inepti, qui alijs ex arte imperarent. Animaduerrit *Cicero*, hanc differentiam inter illos Boreales, & alios medium situm, ut pote Græcos, occupantes, quod illi melius contra metus firmentur, minus verò contra dolores. Itaque barbari quidem, & immanes, ferro decertare acerrimè possunt: egrotare viriliter non queunt. Græci autem homines non satis animosi; prudentes, ut est captus hominum, satis, hostem afficere non possunt: sed idem morbos tolleranter & humanè ferunt. at *Cimbri*, & *Celiberi* in prælio exsultant, lamentantur in morbo.

Cicer. Tuf.
2.

4 Quod autem spectat ad bellicam audaciam, insigne ac præcipuum eius fomentum non est apud istos tam ratio ipsa, quam in eorum corporibus affluenter subsidens flaua bilis: sicut enim multum cibi ac potus ingerunt, ita eorum feces & egestiones in id genus humoris copiosius desinunt: ex quo irati motus frequenter irrumpunt: neque durat in eis istius perturbationis ardor vel impetus ad normam iudicij, sed ad excitationem ac modum bilis: qua aut

Auer.
paraph. in 7.
cap. 7. pol.
Hippocrat.
l. de Aere.
& Locis.

Arist. lib. 3.
Ethic. c. 8.

conſopita, vel conſecta, etiam nemine leniente, vt notat *Amnianus Marcellinus*, in eis iræ furor protinus ſedatur: & nonnunquam præcedens æſtus in teneram quandam tranſit charitatem, quæ vel cum lachrymis priorem rabiei motum impotenter admodum deprecetur & deploret. ſi verò in externas ditiones graſſati, dominantur, acquiſitum imperium confirmant eiſdem artibus, quibus peperere: nempe violentia & immanitate: inualidi, qui ciuili ratione ſtatus negocia pertractent, vt *Pauſanias* rectè obſeruauit. Fuit inquit *Ariſtoteles*, apud *Clementem Alexandrinū*, quandoque in *Macedonia* lex, eum qui nullum hoſtem interfeciſſet, caſiſtro cingi. Apud *Scythas* verò non licebat ſolemnibus epulis pateram circumlatam accipere ei, qui nullum occidiſſet hoſtem. Apud *Hiberòs* quoque, pugnacem gentem, tot obeliſcos erigere circa ſepulchrum mos eſt, quot homines ex numero hoſtium necauerit. Atque cum ex huiusmodi indole in iſtis, motus bellici fiunt, tū etiā ab eadem, inimicitiarum vel rixarum initia ac cauſæ in eiſdem proueniunt. ex quo plerumque propter leues iniurias, ac circa cauponaria ſordidaque proſus, eos innata bile inſtigante, digladiantur. & quemadmodum in iram ſunt propenſi, ita voces edunt admodum raucas, apte ad ingenium eiſdem affectionis, animo & verbo aſperi exiſtentes, vt animaduertit *Hippocrates*.

Hippocrat.
l. de locis
æer. & aquis.

5. Sunt quidem ex iſtis nonnulli, maximis etiam ingenijs præditi, æquantes vel eorum ingenia, qui medium ſitum incolunt. verum animaduerti, ac in eo me poſtea confirmauit *Philosophia*, hanc differentiam inter *Boreales*, & medium occupantes: quod illi, ſi ingenio viſgeant, carentes calore & ſiccitate, nobilibus ad intelligendum inſtrumentis, adiuari ſoleant egregia corporis, cerebri præſertim, figura: ita vt apud illos ingenioſi, paſſim etiam ſpecioſi cernantur. hi verò propter vim caloris & ſiccitatis, in ſumma licet corporis deformitate, ingenioſiſſimi reperiuntur. quibus ſi idonea & pulchra corporatura acceſſerit, ad miraculū vſque ſe a præſtantia ciuili commendant.

6. Vt iſti rectè a ciuili magiſtratu tractentur, ſciendum, eos ſenſu eſſe valdè in plurimum ſimplici, & a ſuſpicionibus alienos, niſi aer iſporū alicubi ex frigore ſiccior eualeſcit, aut audiuerint, ſuos Rectores, homines vulgo haberi fraudulentos: vnde blandis promiſſis, lenitate, facilè in quoduis conſilium induci poterunt. commoti vero, non tam in ipſo principio ſeueritate comprimendi, quam tempori commitendi: cuius aliquod breue ſpaciū omnem in ipſis excitatam proceſſam tranquillabit. ac quod propter animi moroſitatem rarò in vnum plures conferant publica negocia ſorſim agentes, procliui opere a prudenti domino edomantur. Sin verò in hæreſim aliquam prolapſi fuerint, præſertim expetita ab ipſis libertati multum applaudentem, eorum emendatio impeditior eſſe ſolet. primò enim, cum magno impetu, adeoq; ſcommatibus, contradicentibus repugnant propter acrimoniam in ipſis facultatis iracibilis: deinde argumenta vel momenta in aduerſum facientia, non ſatis bene perci-

piunt propter tenuem in ipſis rationem. poſtremò, libertatis amantiſſimi, toto ingenio illi doctrine obluctantur, quæ diſciplinam rigidiorem eis præſcribit ſequendam. adeo vt iuſta inſtet cauſa timendi, huiusmodi ad fidem minimè conuertendos, niſi dira aliqua calamitas ex bello, alioque, eos reluctantes ad id compulerit.

7. Quod autem vera Deï cognitio, religio, ac ſcientiæ liberales, plurimum in omni gente ad indolis emendationem valeant, inde ſatis liquet, *Boreales* eis ſubſidiis vel maximè indigere: quibus deſtitutæ, omnium peſſimè a Ciuitate, ac conuictus dulcedine, in horridam barbariem degenerant. Ratio etiam habenda eis ad tractandum ſua corpora: ſicūt enim abundantia alimenti, ingensque copia humorum, illos ſegnes ac ſtupidos reddūt, ita vt a talibus malis curētur, parcimonia in victu vſui erit, quæ exundantiam illam, ingenio, ac ſpiritui inimicam, exhauriat. Neque incuriæ permittenda extenuatio in ipſis bilis, aut diligens ſtudium humanitatis omittendum, vnde manſueſcant. de quorum inſtitutis ac remediis poſtea diſputaturi. Indigent porro horum corpora magna vi exercitii ac motus: quorum enim corpora calidiora, ab ipſa natura, eis adeſt debita ſiccitas etiam quieſcentibus, quæ menti ad præclaras notiones exprimendas adminiculetur. Horum verò pleniora craſſioraque, ſi a laboribus ad otium auocata, planè oppleta ſtagnabunt, & in eis concreta ſæculentia obſtinatè animi flammæ reſtitabit. Denique poſteaquam vitæ pondus didicerint, eiſque ornamenta nouerint, non vſque eò negligentes erunt, vt illi alii, non ſolum tamquam mortis cōtemptores, ſed inſuper amatores, traducant.

indomitus bellis, & mortis amator.

Lucan. l. 8.

certe populi, quos deſpicit *Arctos*

Lucret. l. 3.

Lucan. l.

Felices errore ſuo, quos ille timorum

Maximus haud vrget, lethi metus: inde ruendi

In ferrum mens prona viris, animæque capaces

Mortis, & ignauum eſt, reditura parcere vitæ.

neque *Herodiano* fides dabitur hæc referenti:

Herodiam.

Quippe barbaris mos quibuſlibet leuibus momentis ac

in C

cauſis, facile impelli. Sed neque *Marcellino* ſcri-

Marcellin.

benti, *Natiuo more ſunt barbari humiles in aduer-*

l. 16. chron.

ſis, diſpareſque in ſecundis. at verò hæc teſtimo-

nia, vt pote *Græcorum* hominum, vacillare fide

quiſpiam noſtrum apud ſe fortaiſſis exiſtima-

bit. Modò eorum ingenia perluſtranda, qui

non longè a *Tropicis* diſtant: quorum corpora

ſolis ardore exuſta, nigreſcunt. Quanta ſit in

hoſce ſolis viſ, intelligi ex eo poterit, quod

recta ſol eorum capitibus immineat, ac inde

vehementiorem radium abſque vmbre inte-

riectu, aut munimine in eos deuibret. *Sienas,*

teſte *Holiodoro* cum in *Ægyptum* prope *Æ-*

Heliod.

thiopes perueniſſet, *Incolæ* ei oſtendebant

Hift.

horofcoporum gnomones, nullam vmbra in meri

Aethiop.

die reddentes; radio ſolſtitio æſtuo eiſ ad amuſſim

vertici imminente, & lumine circūquaq; circumfuſo,

omnem caſum vmbra repellente: adeo vt etiam in

puteis aqua in profunditate illuminetur, ſimilem ob

cauſam.

8. Hoc genus hominum, vtpote otio deditū

non,

neque rerum ad vitam necessariorum penuria afflictatum, incultum omnino, imo sordidum ac foedum. Haud indigent vestibus propter caeli, sub quo vivunt, calorem: aedes neque magnopere curant; & si quæ apud eos, plane non nisi mapalia aut ramalia facile parabilia, quæque obuiæ stipites & arborum rami passim eis suppeditant. Cibus aut in vicinis siluis cõmuni præda acquiritur, vel ex abundanti copia piscium, quos edunt in eos sparsim incurrentes maris sinus, ac radicum, quas terra sua sponte profert, ubertate, nullo fermè negotio adest unicuique. Potum illis refundit aut flumen, aut pomærium, vel passim arborum succus. proinde in vniversum si quæ sit apud illos habendi cupiditas, aut susceptum mercaturæ studium, omnia ad delectationem præsertim oculorum, ab eis referuntur: vel ut antidota contra venena, quorum solum illud fertile, appetuntur.

9. Ex hac corporum temperie colligi poterit, illos non esse admodum longævos, vel præclaro aliquo ingenio præditos. Prius inde constat, quod humidum radicale in ipsis valde exiguum, ac cerebri medulla extenuata, vnde nerui alimentum haurirent. Alterum ex eo liquet, quod spiritus ipsorum vitales planè sint debilitati, vel confecti solis ardore in eorum corpora delato, qui ingenio inferuieret. Affectus autem eorumdem vehementes, præsertim in libidinem & odium, vnde ex hac parte acriter incitati, & ex altera, carentes rationis magna vi, quæ hunc motum compesceret, fermè pecorum ritu brutescunt. & sanè quod ad ingenium attinet, *Australi* isti, nullo modo conferendi cum *Boreales* isti, libus. *Physici autem, inquit Aristoteles, de spiritibus pol. cap. 16. Boreales magis, quam Australes laudant.* Etenim solis æstus, omnes spiritus vitales in corporibus *Australium* deuat, cerebri medullam, ac eius frigus, eis exsiccat & consumit. *Boreales* verò intus stomacho & hepate calentes, spiritibus abundant: licet non tam igneis ac subtilibus, vt medijs situs incolæ. *Diodorus Siculus de Troglodytis* scribens, affirmat, eos more rationis expertum, discrimen boni & mali vix intelligere: & quod penè incredibile, nullis perturbationibus moueri. Ob hanc ipsam corporum *Australium* siccitatem, *Hippocrates* affirmat, eos a sole percussos, minus sudare, quàm *Boreales*, si vtrique nudi fuerint, sin vestiti, magis. Hinc venit, inter *Austriales*, *Egyptios*, ratione siccitatis, & in ea ardoris, existimatos fuisse leues semper & iracundos. *Nilus leuium hominum altor*, vt ait *Pacianus*. Et vt testatur *Ammianus Marcellinus*, *Aegyptij Reposcones acerrimi*: quiq; tanquã barbari planè horridique a *Inuenale* describuntur: neque diriora, aut magis inhumana referuntur in historijs de extremis *Scythijs*, quàm de *Aegyptijs* narrantur.

Et sanè quod tot rixantis millia turbae
Sic viuunt omnes.

Qua nec terribiles Cimbri, nec Britones vnquam,
Sauromatæque truces, aut immanes Agathyrsi:
Hac rabie seuit imbellis, & inuile vulgus.

10. Inter hos populos, *Aethiopes* monstrosa corporum forma in aliquibus locis præditi, vt narrat *Plinius*: quod in ipsis mobilitati igneæ,

tanquam artificii, attribuit. atque hinc fortassis Africa, a sole vehementius exusta, monstrorū semper habita ferax ab historiographis. Gens isthæc vsque eò obtusa, vt, quod mihi quidam fidem fecerunt, ex ea deuecti in *Hispanias*, vix capaces inneniantur, qui vel terminos mysteriorum nostri dogmatis animis concipiant. In quibus pariter affectiones, cum partis irascibilis, tum Concupiscibilis acerrimæ. extimulantur autem non tam viua rationis apprehensione, quam imaginationis, a ratione destitutæ, repræsentatione. Inde mentis vix participes, vbi violentia ac timor defuerint, ibi ruunt omnino præcipites in ea, quæ ipsis appetenda obijciuntur, moresque ipsorum solutissimi euadunt. Videamus iam quid de indole medium situm obtinētium sentiendum.

CAPVT XII.

De eorum Indole qui medium situm incolunt.

Medium situm illum nuncupamus, qui in medio consistit respectu Poli Arctici, vel Antarctici, relocatorum ad lineam æquinoctialem. Diuidi poterit iste situs in tres species, quarum prima illa, quæ absolute medijs, ac vi suæ propriæ posituræ omnino talis. altera, illa censeatur, quæ huius comparatione ad extrema quidem vergit, magis tamen participat de qualitate medijs situs, quam extremorum. Postremò illa habeatur medijs, quæ locum obtinet, quantum ad vniuersum terræ globum, magis Borealem, vel etiam Australem, quam sit ille qui rigide medijs æstimatur, nihilominus virtute extrinsecæ affectionis, de qua antea locuti, ad medium situm referri poterit. Mihi autem de hac re consideranti videtur commodius, hos tres situs spectare, non tam ex mathematica climatum seu rigorosa eorum descriptione, quàm ex triplici modo caloris a radio solari: quandoquidem, vt diximus, ab huiusmodi radio plurimum dependeat ingenij & indolis humanæ qualitas. respectu cuius illum volumus esse medium situm, qui insignem gradum istius caloris participat, non tamen summum. ob quem, vt puto, veteres attribuerunt medium situm Hispaniæ: quod non fecissent, si ad gradus mathematicos tantum attendissent.

2 Et quidem quantum ad hoc, id, quod optimum, videtur natura in paruo conclusisse, illudque paruum mira itidem varietate adeoque discrepantia distinxisse. Recte *Aristoteles*, vt supra diximus, ex mutatione stellarum quoad aspectum nostrum, & circuli horizontis, breui terræ spacio à *Græcia* in *Austrum* versus decurso, apparente, intulit non solum terræ figuram esse rotundam, quinimo quod magnitudine non magnafit. Et in hoc ipso quidem, ex particularibus locorum affectionibus, vt pote ex vicino, aut remototo mari, ex montibus, aut vallibus, ex aëris humiditate, ex eiusdem siccitate, admiranda planè dissimilitudo, quantum ad corpora, & ingeniorum

Arist. lib. 2. de cælo cap. 7.

ingeniorum indolem, deprehendenda. Massilienses & Romani, quoad gradum eleuationis, parum discrepant: quantum ad indolem plurimum. ac in ipsa Italia, Bononienses, qui supra vnius diei iter vix aliquid a Florentinis differunt, ab eisdem tamen quod ad indolem, adeoque sermonis vulgaris dialectum, vel maxime variantur. Hoc ipsum etiam in Græcia, cui Plato, & Aristoteles, medium situm attribuerent, animaduertunt plurimi: in qua Athenienses, Lacedæmonij, ac Thebani, cum moribus, tum etiam linguis valde inter se dissentiunt: adeo ut ex sola positura medij situs, quantum ad indolis certam definitamque notitiam, aut nihil, aut non nisi parum colligi poterit.

3. Hinc tamen ex ratione situs Plato, Aristoteles, & Hippocrates, Græciam, utpote palmam indolis obtinentem, laudant. Illud cuilibet Græco sciendum est, inquit Plato, nos regionem ad virtutem omnium pene optimam habere. in hoc maxime laus regionis huius consistit, quod inter hyemalem, æstiuamque naturam, media est. In eandem quoque sententiam Aristoteles. Asiatici autem ingenio quidem valent, & artificio, sed quia dimisso animo sunt, parent aliis semper, & seruiunt. at vero Græci, ut medium inter eos incolunt, sic utrorumque mores imitantur. Sunt enim & magnanimi, & acuti. Itaque tum libertate vtuntur, tum optima republica, eaque vnatum ceteris imperare norunt. vnde Iphigenia apud Euripidem voces:

Denique æquum est, non Achiuos barbaris,
Mater, haud contra Pelasgis imperare barbaros:
Quippe nata est seruituti barbarorum natio.
Ceterum Graium genus natura statuit liberum.

Ob hanc ipsam causam, Boreales rerum penuria pressos, pronunciat Aristoteles, imperio ineptos, tum quod ex inedia animis sint dimissis, abiectisque, tum etiam quod præesse nesciunt, & parere Dominis tantum sciunt: sic illi nullius imperio, aut Domini ritu, præsumunt. Despoticum itaque imperium affectatum solum a rudibus Borealibus: inter quos, aut Domini, aut serui omnes. De Orientalibus vero medium situm obtinentibus, hæc Hippocrates: Homines clara voce sunt præditi, & ad iram, & prudentiam, melius sunt comparati quam Septentrionales: siquidem & reliqua illinc agentia sunt meliora. Suam verò Asiam omnibus regionibus præfert. Asia hæc nostra melior est, & hominum mores meliores, & humaniores. De Asianis delicijs, quo tempore Antonius ibi agebat, hæc Plutarchus: Vniuersa Asia, non secus ac Sophoclea illa ciuitas, plena vaporibus suauissimis erat, ubique cantus audiebatur, ubique ferta exhalabant festiua. quippe cum Ephesum ingrederetur, mulieres vniuersæ in Bacchas, viri omnes & pueri in Satyros & panes se formarunt. Hedera, thyrsis, psalteris plena ciuitas, Dionysium Chariodatum, Melichium vocabant Antonium. Cicero de Asia hæc retulit. Asia verò tam opima est & fertilis, ut & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine passionis, & multitudine earum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. Istis tamen, ut supra vidimus, detrahit Aristoteles audaciam & animositatem civilem. ac fatetur Hippocrates, hos in libidinem propensos ex medio inter calidum situ. Pars scientie capax, inquit Auerroes, in Græcis præstantior:

in Gallis aliisque huiusmodi gentibus, iracundia.

4. Enimvero ut paulisper omittamus imperij magnitudinem, reputati semper Græci aut omnium artium inuectores, vel earum certè emendatores inclyti, ut Plato adstruit. Fatetur quidem, Græcos ab Aegyptijs ac Syris Astronomicas disciplinas mutuasce, & eius rei causam dat: Quoniam magis, quam barbari, ab æstiuæ serenitate distamus, horum deorum, nempe stellarum, ordinem tardius intelleximus. Talis Aegyptus & Syria sunt, vti stella semper omnes, ut ita dixerim, clare cernantur: quia celi aspectum nubes & pluuie non impediunt. vnde Macrobius appellat Aegyptum artium matrem. At verò literarum inuentio passim Phœnicibus concessa:

Phœnices, primi, fama si creditur, ausi
Musarum rudibus vocem signare figuris.
quod ad ciuiles mores attinet: communis opinio, eos ab Atheniensibus in alias gentes paulatim propagatos.

Præter Frugiferos sætus mortalibus æquis
Dederant quondam præclaro nomine Athenæ,
Et recreauerunt vitam, legesque rogarunt.

Hi leges dedere, inquit Diodorus, quibus vita communis ex vita cultu agresti, atque iniusto, ad hunc humanum, atque iustum conuictum peruenit. Titus Liuius loquens de varijs artibus, quibus vita humana excolitur, inquit: Quas, ad animorum corporumque cultum, eruditissima omnium gentium Græcia inuexit. Adsunt Athenienses, ait Cicero, unde humanitas, Doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putentur. hoc ipsum pariter Herodotus adstruxit. A prisca temporibus responsum erat, Græcam gentem dexterorem esse, quam barbaram, & magis ab ineptiis abhorrentem: etsi Athenienses inter Græcos feruntur sapientiæ principes. In quibus inquit Cicero, non solum humanitas, sed etiam a quibus ad alios peruenisse putetur.

5. Cæterum quod Deus nulli genti ita palmam naturæ penitus concessit, uti omni planè mali incommodo interim caruerit, inde istius medij situs incolæ, præsertim Græci, tametsi quadam ex parte quod ad ciuilitatem reliquis, diuino munere præstiterint, inhilominus ipsa indole, rebusque ab ipsis gestis, plurimū etiā ciuilitati cum apud se, tum alios nocuerunt. Eorum ingenia, ad fallendum parata asserit Cicero, temporibus, non officiis deuota. Pausanias dum recolat Græcos a Nerone in libertatem assertos, subinde in abiectissimam sortem calamitatis recidisse, ita scripsit: In hoc Neronis factum cum intueor, rectissime mihi videtur Plato Aristonis filius dixisse, grauissima quæque, & maxime insignia peccata, non esse leuiorum, aut mediocrium ingeniorum offensiones, sed ab animi præclara quadam indole, vitiosa educatione deprauata, consueuisse. Ex quo obseruauit Alexander Neapolitanus, Syracusanos, & Athenienses aut habitos excellentissimos in omni virtutum genere, vel omnium quo ad vitia pessimos. Cui prauitatis indoli apud istos opè fert interdum rerum penuria, qua mirum in modum ad fraudes, ac violentias, etiam cruentas, incitari solet. Multi itaque scriptores conuesti, ab istis, utpote Orientalibus, & Asianis, voluptates exitiales in alias gentes deuenisse, quæ

Plato. philo.

macrob. de Som. Scip

Luc. lib. 11

Luca. lib. 3.

Dio. lib. 13.

Pan. in Att.

Liui. Dec. 1.

lib. 9. Dion.

Halie. lib. 1.

antiqu.

Cicer. orat.

pro flacc.

Hero. lib. 12.

Cicer. Ep. 1.

ad Quint.

frat.

Cicer. lib. 1.

ad Quint.

frat. Epist. 2.

Pansa. lib. 7.

Alex. lib. 4.

Ion. Dier.

cap. 13.

Cicer. ep.

2. ad Attic.

Plato. Philo
soph.

Arist. lib. 7.
o. 7

Eurip. Iphi-
gea.

Arist. lib. 4
pol. cap. 11.

Hipocreat.
lib. de locis.
& Acr.

Cicer. Ep. 1.
ad Quint.

Plut. in Ant.

Cicer. pro
leg. manil.

Auer. par.
in lib. 7 pol.
cap. 7.

rum animos & corpora effæminarunt. Pacianus loquens de milite Romano, in oriente versato, seu potius orientem secum in triumphum Romanam aduchente, ait, Longo orientis usu, vel multorum retrò principum remissione, tantus quosdam luxus infecit. Plinius disertè affirmat, Græcos, ut omnium artium inuentores, ita omnium vitiorum patronos extitisse. pariter differens de natura olei, inquit: usum eius ad luxuriam vertere Græci, vitiorum omnium genitores in gymnasijs publicando. quocirca narrat, Catonem, Græcos omnes vrbe pellendos existimasse. Imo in impietatem periurij accensi passim Græci, infames habiti: ——— nondum Græcis inire paratis

Pacian. in pan Theo. Flor. lib. 29. Plin. lib. 15. cap. 4. Plin. lib. 7. cap. 3. Iuven. li. 2. Satyr. 6. Flor. lib. 29. Per caput alterius.

non possum ferre Quirites, Græcam urbem. Ex Plauto intelligere possumus, quales Græci olim Romæ, & quem finem suis literis ibi præstituerint.

Plin. Cure. Tum isti Græci palliati, capite aperto qui ambulant, Qui incedunt suffarcinati cum libris, cum sportulis. Constant, conferunt sermones inter se drapeta. Obstant, obstitunt, incedunt cum suis sententiis. Quos semper videas, bibentes esse in Hermopolio. Vbi quid surripuere, operto capitulo calidum bibunt Tristes atque ebrioli incedunt.

6 De imperio verò à Græcis comparato, illud verbo tenus solum obtinuerunt: nempe ipsis a Macedonibus debellatis, imperium Græcorum primum auditum fuit. atque ut omittam civilia bella, quibus eorū res concussa sæpius, nihilo obstante sua Minerva, externis seruire, imo sedibus depulsi, nunc Romæ, nunc Ægypto, nunc Syracusis, nunc Massiliæ, nunc alibi, serui, assentioni dediti, turpiter lenocinati, quo victum sibi exules pararent: ut intelligamus, omne negociū civile non esse in meris ingenijs repositū. quini- mo diuina vindicante iustitia, frequenter accidit, tam Græcos, quam alios, acumine mentis vigentes, ob scelera tamen sua ad infimam planè sortem sub iugo barbarico corruisse, ac modo etiam depressos gemere constat, cum casum suū alias deplorare non audeant: aliis interim non ita intelligentia vel eloquio claris, in maxima libertate ac opulentia degentibus. Dionysius Halicarnassensis istis, quantum ad imperium, inter Græcos ac Romanos comparisonem instituit: Athenienses maricimum tantum tractum tenuerunt annis duo de septuaginta: ac ne hunc quidem totum, sed eum dumtaxat, qui intra Euxinum Pontum & Pamphilium pelagus continetur, idque cum maxime polierent rebus navalibus. Lacedæmonij verò Peloponensium ac reliquam Græciam tenentes, usque Macedoniam extenderunt imperium. in quo vix triginta annis transactis, a Thebanis victi, eo priuati sunt. At Romanorum ciuitas imperat per cunctas terræ plagas; quæ quidem inaccessæ non sunt sed habitantur ab hominibus, toto etiam mari dominatur non solum inter columnas Herculis, verum etiā Oceano quacumque est nauigabilis. primaque, & sola in omni hominum memoria, ortū, & occasum, terminos imperii sui posuit. Tempus quoque eius potentia non breue, sed diuturnius, quam ulli vel regno, vel reipublicæ obtigit. Quinimo Græcorum gloriæ bellicæ obstetisse uisa eorūmet superbia. non enim dignati deditos externos, quos barbaros fastuose vocabant,

Dion. Hal. lib. 1. antiq.

Ciuitate donare, eaque de causa, quos modo vectigales retinuerant, parum postea experti rebelles, cū Romani, quod idē Dionysius adnotavit, Dion. Hal. lib. 2. Antiq. nulla alia ratione magis suum imperium amplificauerunt, simul ac confirmarunt, quam receptos in suam ditionem municipales ad communia iura ciuitatis admittendo. Quomodo autē Græci, ac tota Asia, etiamnum iaceant, ac fordescant, cū omni illa indole, cū universis illis voluptatum instrumentis. vel ipsa Scythia, quodad rem ciuilem, infeliciores, quis non videt;

7 Quod autem ad Europam spectat, Italiae mediū hunc sitū attribuendū omnibus in confesso: tametsi in ipso solo, habita ratione quarūdū affectionū particulariū, quædā retineat prosperitatis ciuilis impedimēta, aut certè inūbrationes.

Sed nequē in Arctoo sedem tibi legeris orbe
Nec polus aduersi calidus, qua vergitur Austri,
Vnde tuam videas obliquo sidere Romam.

Lucil. lib. 1.

Ætheris immensi partem si presseris unam
Sentiet axis onus: librato pondere cali
Orbe tene medio. Regio isthæc, si quæ talis superest, reliquis Græciæ. huius incolæ ingenio nitent, in ornatum, in ordinem, in externum decus tam rerum quam verborum, intenti. cumque rationis potentia valeant, animi affectus aut inde sedant, vel dissimulare optime norūt. illustrandis honoribus plurimum operæ ab istis impensum, ut pote fabricæ magnitudine, conuiuij splendore, vestium apparatu, compellationis ceremonia instructis: & quod in quouis genere delectet, id apud illos magno in precio esse assuevit. Cæterū in hac regione mira cernitur aeris inæqualitas; frigore, ac calore, etiam intensissimis, in ea succedentibus: & cum hinc Adriatico, illinc Tyrreno mari angustior continens alluatur, simulque montes ubique erecti multa niue aspergantur, fontibus, ac paludibus solum planius irrigatur, aer humidior inde redditus, acré facit impressionem in capita ac corpora incolarum; præsertim vi caloris prius exienuata, & relaxata. ob quam causam nulla loca præter montes, ciuitatibus dant aeris salubritatem: vallibus interim aut penitus desertis, vel pessimo aere vitatis. ibi vitis & urbs amant colles, utræque collinæ: in Hetruria præsertim, Umbria & Latio. insuper in mediis æstibus circa meridiem, & occidēte sole, spirare solet ibi vêtus septentrionalis, isque acutissimus: vnde difficile, cōtra huiusmodi cæli intemperie, corporis sanitatem eo loci diutius tueri.

8 Obtinet porrò Hispania hunc ipsum medium situm, teste Paciano: quæ nec Austrinis obnoxia aëstibus, nec Arctois subiecta frigoribus. Ob quam causam, terræ fructus, qui ibi nascuntur, optimi. Duo in hac gente conueniunt, quæ summis laudibus dignissima, ingenii nempe acumen, & eiusdem maxima quædam pertinacia. istis duobus concurrentibus, non est Cerberus aliquis tam in abstruso sepultus, qui ab istis Herculis excussus, non educatur in lucem. quod verò ad ingenii vim, ac contentionem, erectis corporibus consistent, passuumque grauitate, ad ritum gentilicium, incessum moderentur, visi aliquibus, istis speciem quamdam superbiam propagare: cum tamen non ad fastus normam, sed ad constantis animi, semper ulterius

Pacian. Pan. Theod.

F

conten-

contententis, obstinationem quandam, illa omnia reuera cōponant: corporeque illud seriò loquuntur, quod defixa quadam mentis cogitatione altè meditantur. non norunt isti, adulatione aliorum gratiam aucupari, falsandoue fidem, utilia sibi comparare: utpote quorum sensus angustiores, quam ut ad hasce fordes fictionum aliquando dimittantur. denique quantum in litteris simul ac pietate valeant hodierna die, demonstrant libri, probant imperia, orbis terrarum contestatur, Ecclesia, bene merentibus filiis applaudendo, significat.

9 Gallia tam cælo, quam solo constans felicissimo, ad medium situm, si omnia expendantur, pariter referenda. In ea calor, & frigus statutis temporibus vigent, unde homines gignuntur acerrimis spiritibus cum præditi, tum inflammati animis, admirabili quadam velocitate, ex aeris puritate, per omnia, contemplantur discurrent. ea porro bonitate naturæ temperati, ut apud eos inimicitia non existant perpetuæ, & aliorum calamitatibus maxima quadam affectus teneritudine indolere ipsis familiare. Gens libertatis auda, & congressus civilis, in quo ludi liberales exercentur, appetentissima. qui cum exacta iuuentute, calentes spiritus ætas gravior decoxerit, senescentes acutissima quadam in rebus agendis perspicacia inclarescunt. hoc probant ad dictos dies eorum cum externis conventus, de rebus belli ac pacis tractantes, in quibus Galli fermè semper, quod ad emolumenta honoris, & rei, primas deferre soliti. De formis, ac moribus antiquorum Gallorum, multa scripsit Diodorus Siculus. Sunt Galatæ inquit molles, & albi, corpore oblongo. Comas quamvis habeant rufas, studio tamen naturæ colorem augent. Belgas potentissimos vocat Plutarchus: ac inter eos Neruios, efferatissimos & bellicosissimos.

10 Cæterum neque Angliam medio situ prorsus excludendam iudicarem, saltem si particularium affectionum situalium ratio habeatur. Nulla ibi caloris aut frigoris ingens vis reperitur, sed bonitate clementis aeris campi perpetuo vernant, & cælum dulci favonio, deambulationibus, & vitæ campestri, applaudit.

Non illic Aries verno ferit aera cornu:

Gnosia nec Gemini procedunt cornua Tauri.

Sicca Lycaonios resupinat plaustra Bootes.

Quod ergo neque frigore, neque æstu multum Angli urgeantur, inde in ipsis affectus appetitus moderatiores sunt, neque ea vehementia, qua alii, amant, aut odio habent. raro proinde inimicitia ergo sese mutuo occidit, auerissimi ab hac immanitate homicidii, quempiam verò per insidias interficere, vel in æqualibus armis adoriri, crimen ducunt contra hominis dignitatem atrocissimum. Atque quod soli ubertas omne genus copiae, ad victum pertinentis, incolis refundat, hæc naturæ præstantia & humanitas, in ipsis inde cum generositate plurimum augentur, unde non norunt paupertatem, indicto ipsismet exilio, ab externis artificiose subleuare, illis blandiri, ac se abiectè dimittere:

nimis enim animis sunt generosis, quippe quos natium solum procreavit, & aluit effusa sui benignitate. proinde aut meritorum pondere, modesta petitione adiutos, se apud humanos opitulatores præualituros autumant, aut nullo modo ad mercedem euasuros se sperant. Si modò istis cura fuerit, corporis molliem, ac humiditatem indurare parum, atque exsugere quæ exercitiis, qua ciborum parcimonia & ariditate, existimarem nullam Gentè, quod ad litteras, vel bellum, illis præferendam: ac ferme non ulla ætas comparuit, in qua Anglus aliquis eruditionis fama non insigniter inclaruerit. Simile iudicium profero de Flandria, magna quoque de parte Germania, atque Polonia, nobilissimorum sanè spirituum matribus & altricibus. *Mille hominum species, & rerum discolor usus.*

Perli Sar. 5.

11 Istis accedunt ætatum ac sexuum discrepantia, quæ proportionem quadam ubique locorum similem obtinent veritatem. observandū idcirco, an quis tractaturus negotium cum hominibus, an cum fæminis: cum iuuenibus an senioribus: horum enim intelligentia non solum Rhetoribus commoda, ex quibus sciatur, qualibus argumentis in eis commouendæ animæ affectiones, verum etiam negocia civilia peragentibus. ætatum dissidentium mores singillatim descripsit Aristoteles. iuuenum autem ex duobus constituit: nempe ex calore in eis, & inexperientia. itidem senum ex frigore, & experientia, de quibus hæc etiam cecinit Horatius.

Arist lib. 2.
Rhetor.

*Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.
Imberbis iuuenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusque, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Snblimis cupidusque, & amata relinquere pernix.
Conuersis studiis ætas, animusque virilis
Querit opes, & amicitias, inseruit honori.
Commisisse cauet, quod nec mutare laboret.
Multa senem circumueniunt incommoda: vel quod
Querit, & inuentis miser abstinet, ac timet uti,
Vel quod res omnes timide gelidæque nimistrat,
Delator, spe longus, iners, auidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero, censor, castigatorque minorum.*

Hora. in act.
poet.

*Quam veri effeta senectus
Arma inter Regum falsa formidine ludit.*

Vir. Æne. 7

12 Habenda etiam discrepantiæ ratio inter eos, qui in urbibus frequentioribus viuunt, & alios, qui in campis agunt. urbani enim, affectus habere solent magis subactos, ingeniaque acutiora & exercitiora ad excogitandū, iuxta ac dissimulandum, quam campestres. nam in urbibus contrariæ ciuium voluntates acuunt mutuo ingenia, & retundunt impetus passionum; qui autem rusticantur, & in suæ villæ solitudine versantur, nihil ferme inueniunt, quod ad sua desideria, obstaculi: inde minus admittunt in se rigorem disciplinæ, in id omne aperti, soluti, & effrenes, quod discipiunt.

*Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliuiscitur;*

Hor. lib. Ep.

Verum

Thevet lib.
Cosm. Dio.
Sic lib. 6
Virg. Æne.
8. 655.
Plutar. in
Chi.

Architem.
de Britan.

Verumquod non omnium hominum, etiam civilium, sit eadem indoles quo ad benevolentiam ac commiserationem, quibusdam expetentibus potius ex ratione pura, quam motu appetitus, bene de alijs mereri, examinabimus quanam harum melior indoles, ac ciuilitati morum magis opportuna.

CAPVT XIII.

Vtrum indoles, teneritudine quadam adfectus emollita, quoad Ciuitatem ea sit praestantior, quae durior, & ab eiusmodi sensu alienior.

Errum omnino, affectionum in appetitu sensitivo exurgentium radices quasdam, ac veluti causas originales reperiri in ipsa corporis dispositione: ita ut pronunciare liceat, hos praeter alijs ad istos affectus inclinari corporum ratione. videmus enim, quoad illos, aliter comparatos iuuenes, quam senes, viros quam mulieres: quae discrepantia aliunde oriri nequit, quam a differenti corporum in ipsis temperatura. vnde animaduertit *Doctor Angelicus*, motum corporis dupliciter referri ad appetitus sensitui passionem: principio antecedenter: quatenus quis virtute cuiusdam complexionis, aut motus corporei, euadit dispositus & propensus in aliquam perturbationem: quemadmodum corpore accensus, ad iram etiam leuem ob causam, ut notat *Aristoteles*, incitatur: deinde ea ratione, qua ut effectus illam sequitur, utpote cor dilatando, vel restringendo, idque contra statum corporis naturalem. proinde *S. Augustinus* asseruit, appetitus passionem esse commotionem animi & corporis. Nos vero hic solum consideramus illum corporis motum, aut habitum, qui prauius & inductius in affectionem, non quidem quamlibet, aut in vniuersum, sed in commiserationem, in studium gratificandi, in voluntatem ignoscendi, ac remittendi iniurias. Et quidem dubio procul verum, aliquos, corporum ratione praeter alijs ad haec officia moueri; ita ut corporis ipsius definita quaedam temperies, in imaginationem & appetitum sensituum ipsorum, impressiones quasdam faciendo, tandem ad rationis assensum, ac voluntatis actum, facilius pertingat, quam faceret altera in alijs ab ea diuersa. Nam cum obiecta commiserationis, gratificationisque, tanquam sensibilia apprehenduntur, ad eorum aspectus, in appetitu sensitivo exurgere possunt quaedam affectiones, quae, ut docet *S. Damascenus*, versantur circa bona, ac mala, sensu perceptibilia: affectiones idcirco denotant proprias suas dispositiones in corpore: vnde melancholicorum tales, aliae vero cholicorum, ut ostendit *Galenus*, & experientia ipsa satis manifeste idem demonstrat.

2. Ob hanc causam doctè, eleganterque Poëta *Virgilius Aeneas* passiones affingit incidenti in vmbatam *Didonis*, dum per inferna loca pererraret. *Didoni* vero ipsi, corpore solutae, eas adimit: *Ut primum iuxta stetit, agnouitque per vmbam*

*Obscuram, qualem primo qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat, per nubila lunam:
Dimisit lacrymas, dulci que affatus amore est.
Illa solo fixos oculos auersa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone mouetur,
Quam si dura silex, aut steter Marpesia cautes.*

In questionem iam venit, vtrum praestabilius, Ciuem in praedicta officia erga alios sola ratione inclinari & adduci, vel in illo, rationem, affectumque permouente appetitus sensitui quadam teneritudine, aptitudineque sensitua ad concipiendum amoris calorem ex quadam corporis temperie illiciente, eiusmodi munera perficere.

3. Sunt qui hanc indolis qualitatem, ex appetitus sensitui dispositione constitutam vituperant planè, ac proinde in ciue ad bene faciendum alijs, ad remittendum iniurias, meram rationem cum Stoicis desiderant: quod utpote conueniens quid meliori bono, multis argumentis probare contendunt. Imprimis mollitiem hanc commiserationis & amoris, effectum nempe illius corporeae complexionis, incusant, quasi excellentissimi ingenii grauitati inimicam. plerumque enim corpore teneri ac fluxi homines, affectionibus istis facilius percelluntur: vnde mulieres viris, pueri adultis, ad condolentiam, ad benevolentiam hoc ritu promptiores: quorum scilicet corpora laxiora, humidioraque, ingenia vero languidiora. imò si ad ciuilitatem conferrent tenerae affectiones istae, inde sequeretur, melius disponi ad ciuiles mores *Septentrionales*, quam qui medium situm incolunt: quippe quod eorum corpora succulentiora, quorum vi, mulierum instar, commiseratio e ac sensu teneritudinis citius quoque perstringuntur. Caeterum verò, qui ingenio excellunt, eorum pariter corpora sicciora, quae proinde parum commercii habebunt cum hac muliebris naturae flexibilitate ac passibilitate.

— argilla quiduis imitabitur vda.

4. Fieri porro non potest quin ea a quibusdam aestimata bonitas naturae, sensui doloris nimij coniungatur: quo affligi, praesertim in casum, & omni irritum effectum, nullus sapientum exoptaret. at verò ad intuitum calamitatis in altero tristari, commiseratione exacerbari, ingemiscere, ac lacrymari, prorsus idem, ac sibi met ipsi aculeum infigere, cor proprium lancinare: quod cum, ut saepius fit, malum ipsum non excutiat, aut eleuet, quorsum in viro ciuili fomentum hoc aegritudinis ac cruciatus requireremus, seu misericordiam, quae nil aliud quam cordis miseria, ut notat *Sanctus Doctor*, exuri cuperemus? hanc enim ob causam inficiatur idem Deo competere misericordiam secundum eiusdem affectum, dumtaxat illam ei tribuendo iuxta effectum: dum nempe suo collato dono hominum miseras expellit, vel demerito nostro repugnante, suam bonitatem nihilominus benefaciendo ostendit. potius ergo spectabit ad excellens viri ciuilis officium, pura ac solitaria ratione, ad dei exemplar, effectum misericordiae praestare, quam eius affectum in conuictu, absque omni operae precio, proferre.

Galen. lib. 3.
de locis c. 8.
Vires. lib. 3.
de Anim.
cap. 1.

S. Thom. de
verit. q. 26.
art. 1. a. 2. q.
17. ad. 2.
Arist. lib. 2.
de Anim.
Text. 14.

S. Augustin.
lib. 9. de Ci.
cap. 4.

Damascen.
lib. 2. de fid.
cap. 22.
Galen. lib. 3.
de locis
cap. 8.
S. Thom. 2.
2. q. 35. art. 1.
ad 2.
Virgil. Aeneid.
lib. 6.

Plutarch.
lib. de Nobil.
bil.

Horat. lib. 2.
Ep. ad Iul.
Flor.

S. Thom. 2.
part. q. 2. 1.
art. 2. 2. q.
30 art. 1.
Ricard. in 4.
d. 46 art. 1. 4.

Cicer. lib. i.
Ep. i. ad
Quint. frat.

5 Neque virum constantem decere videtur indoles ab appetitu concupiscibili decreta, & eius mollitie: nam si modò iusta instet causa, ob quam ira suscipienda, vel appetitio vindictæ concipienda, quare eadem causa persistente, non erunt affectiones istæ perpetuo mansuræ: nisi velimus dicere, non à rationis imperio, aut veritate ipsa, sed à temporis defluxu, aut immutatione corporis, vel imaginationis, vitæ ac morum rationes instituendas: Iræ, inquit, Cicerone, si exorabilis, summa leuitas. propius ergò ad statum Angelorum accedunt, qui in suis consilijs persistent immobiles, nec permittunt se calido ac frigido, huc & illuc raptari, motu sensus diversimodè abduci, & camelcontum instar, solo venti flatu immutari.

Gen. 22.

6. Quinimo hæc ipsa facilitas & teneritudo versus alios, præstantissimis viri civilis officiis sæpius obstitit, si ad mandatum Dei, aut inspirationem ipsius aliquid peragendum: sicut in Abrahamo constitit, carni ac sanguini contrariū. Si parentes deferendi, si patria relinquenda, quid ad hoc iuuabit sensus iste comploraticius, imo quid non in horum opposita commovebit? Iudex iustam sententiam mortis aut spoliationis in fontem laturus, à suæ indolis teneritudine, postquam acerbitatem rei secum expenderit, plectédique lugubres voces ac lacrymas perceperit à iustitiæ norma facile avocabitur, ac ad beneficia totus convertetur. Miles in acie pugnaturus, visis hostium vulneribus, auditisque eorum supplicationibus quantumvis dolose instructis, ferire desinet, parcere incipiet, omnemque in se martium rigorem, misericordiæ indulgendo, remittet. quemadmodum enim mollia, impressionem ab externis facilius admittentia, citius violantur, externisque terminantur, ita hominum animi, naturæ quadam facilitate effæminati, de constantiae loco ad turpè fugam, aut muliebres querimonias celerius deiiciuntur. Exemplum idcirco ciuili officij dedit *Æneas* Africa soluturus, dum vel amantissima *Dido*, verbis, habitu, ingentem suū dolorem, ob eius discessum conceptum, quā flendo, quā eiulando, quā orando, ipso vidente, audienteque, testaretur.

Sed nullius ille movetur

Virg. *Ænea.*

4.

Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.

Quem si flexibilis aliquis, & a dolore expeditè penetrabilis ac vulnerabilis adspexisset, cum *Didone* protinus pronunciaffet,

Nec tibi Diua parens generis, nec Dardanus auctor Perside, sed duris genuit te cautibus horrens

Caucasus, Hircanæque admorunt vbera tigres.

Plutar. in
Cleomen.

Huiusmodi quoque extitit durities Spartanorum, de qua *Plutarchus*, narrans profectionem *Cleomenis* in *Tenarum*. Priusquam nauem conscenderet, *Cratisiclia* *Cleomenem* solum in *Neptuni templū* adductum complexa sæpius, atque exosculata, ubi pietate commotum animaduertit, Age, inquit, *Lacedæmoniorum rex*, caue ne quis e tēplo digressos, lacrymantes, aut indignum aliquid *Sparta* facientes, animaduertat.

Hero, apud
gellium lib.
19. cap. 12.

7. Nihilominus amās illud ingenium, ad condolendum ac benefaciendum suapte vi proclue & incensum, verè civile existimandum: adeoque huic naturæ palma civilis concedenda; quidquid *Stoici*, aut in rigorem indolentis mali-

tiae indurati alij, in contrarium statuerint. Indolē hanc admiramur & exosculamur in sanguine nobilibus: quibus si eam detraxerimus, nihil superstitis, veluti præclaræ alicuius notæ, illos à vulgari sorte discriminabit. Hos *Plato*, ut superius vidimus, mites esse vult simulque animosos, inde verò mites, quod aliorum amantes, quodque eorum miserijs medullitus indoleant, longè positi ab omni immanitate, vel inhumanitate. At sicut intellectus à sensu dependet in sua operatione, similiter voluntas, quoad indolem habitualementem, ab appetitus inclinatione, & hæc a corporis temperie. non enim voluntas unius hominis ui solius creationis, aut facultatis intellectivæ per se sumptæ, inclinatio ad amandum, ad subleuandum aliorum miseriam, voluntate, quæ est in alio: cum tam animæ, quantum ad substantiam, quam eius potentiæ, quod ad entitates, sint omnino pares & similes. quod ergò in hac dispositione voluntas in aliquibus sit inclinatio, provenit à constitutione appetitus sensitui, qui in eisdem procliuor ad amandum, ad commiserandum. oritur itaque nobilitas naturæ à certa appetitus sensitivi, tam concupiscibilis, quam irascibilis, qualitate. Inane idcirco, quod aliqui videri cupiunt, scilicet absque motu appetitus sensitui, aut eius conditione, vi solius rationis ac voluntatis se esse propensiores alijs ad diligendum, ad aliorum miseras depulsandum: nam cum Angeli non simus, sed homines, discrepantia hæc mutuanda ab appetitu sensitivo, & aliquo eius motu, vel ad illum à definita quadam in nobis energia, ut docet *S. Thomas*.

Nox & tua testis

Dextera, quod nequeam lacrymas perferre parentis.

At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ.

8. Hac indole emolliti, ad donandū ac ad condolendū propensi, aliorū fauores, quod a viro ciuili multū spectadū copiosè conciliare solēt. cum enim virtus omnis sit amabilis, tum illa vel maximè, quæ alios in vita socios respicit. proinde naturæ isthæc teneritudo, dum ciuem ad benefaciendum instituit, ac promptum eodem reddit, statim ac perspecta fuerit ab alijs, beneuolentiam eorum summa quadam vi procurabit. Ac primum nouerimus, inquit *S. Ambrosius*, nihil tam utile quam diligere, nihil tam inutile quam non amari. nam odio haberi exitiale ac nimis capitale arbitror. Itaque id agamus, ut omni sedulitate commendemus existimationem, opinionemque nostram: ac primum placiditate mentis, & animi benignitate influamus in affectum hominum. Etenim passio appetitus sensitui pronam facit voluntatem in operationem, eiusdemque motum reddit magis spontaneum, nempe impetu vitali intensiorem: quatenus voluntas in id procumbit lubentius, in quod appetitus magis propendet, vel in quod idem actu suo delatus, iam sibi suauius perceperit. Hoc verò inde prouenire interpretatur *S. Thomas*, quod passio appetitus moueat voluntatem per modum obiecti: quatenus præstat, quod homini in passione aliqua videtur aliquid conueniens, quod non videtur extra passionem existenti: sicut irato videtur bonum, quod non videtur quieto. iuuat idcirco ad beneuolentiam,

S. Thom.

2. 2. q. 155.

art. 2.

Virg. *Ænei.*

9. 285. 12.

930.

Amb. lib. 2.
off. cap. 7.

S. Tho. 1. 2.

q. 9. art. 2. q.

10. art. 3.

tiam, ad amicitiam, ad misericordiam certa quædam temperies appetitus sensitui: quo emolumento, & veluti pondere in bonum, ii destituuntur, quorum appetitus indurefcens, non ita afficitur: consequenter neque eo gradu ciuilis indolis gaudent, quo alii, affectum contra dispositum retinentes. Frustra verò a sola ratione, absque hac ipsa appetitus dispositione, expectatur eadem alacritas ad donandum, ad cōdolendum, quandoquidem inter alia voluntatis incitamenta, natura ipsa, appetitum sensituum, rationi adiunctum, vnum esse voluerit. *Plutarchus de Bruto Romano, filios suos Titum, & Tiberium, tradente licitoribus, vt manibus a tergo reuinctis flagellati, securi, illo etiā inspectante, tandem caderentur: atque ad hoc ipsum nihil de vultus seueritate ex misericordia aut dolore remittente, ait: Aut enim eius virtutis celsitudo sedatum animum præbuit, aut calamitatis magnitudo, sensum doloris eripuit: quorum neutrum neque parum, neque humani est ingenij, sed diuinitatis cuiusdam, aut immanitatis.*

Plutar. in Bruto.

9. Quod si præclarum aliquod ingenium appetitu sensitui inlitum fuerit, id a corporis temperie constituitur: nam vt dictum est, ipsa met appetendi facultas, in se spectata, similis est quoad speciem ac modum sui in omnibus hominibus: si ergo istius hominis appetitus melius ad bonum efformatur, quam alterius, ab extrinseco aliquo id prouenit, nempe a corporis ipsius discrepante complexione. quia appetitus sensituius, inquit S. Thomas, habet organum corporale, sequitur quod per aliquam corporalem transmutationem homo fit habilior ad aliquod peccatum. Et ideo potest contingere, quod secundum aliquas transmutationes corporales, certis temporibus prouenientes, aliqua peccata nos magis impugnent. omnis autem corporalis defectus de se ad tristitiam disponit. & ideo ieiunantes circa meridiem, quando iam incipiunt sentire defectum cibi, & urgeri ab astibus solis, magis ab accidia impugnantur. quod verò de vitijs ac peccatis a Sancto Doctore assertum, id virtutibus educendis eadem ratione aptari poterit.

S. Thom. 2. 2. q. 35. art. 1. ad 2.

10. Multa sane sunt in vita ciuili officia, ad quæ plurimum confert hæc tenera animi indoles, meritò idcirco *Virgilius* sollicitum exhibendo *Aeneam* ob amissam vxorem, illum magna vi doloris affectum repræsentat, eaque sic permotum, vt cum summo etiam vitæ suæ periculo, eam inquirendo, *Troiam* iam desflagentem, & ab hoste infestam, regressus, postquam inde aufugisset, ac in tuto constitisset.

Ausus quin etiam voces iactare per umbram.

Virg. lib. 2. Impleui clamore vias, mæstusque Creusam, Nequiquā ingeminans, iterumq, iterumq, vocauit. Hoc ingenio affectus Alexander, videns Clitum suum in bello vulneratum, equo desiliit, ac diademati detracto, illius licio vulnus suis proprijs manibus ligauit: idem ad aspectum interfecti Cyri, quantumuis hostis, lacrymis suis dolore testatus. Caesar ipse, licet in ferrum prope modū, induratus & ad necem a Pompeio ardentissimè expetitus, nihilominus recisum eius caput, & annulum intuitus, illacrymatus. Si pauperum miseriæ depellendæ, Si Marcellus vel a

Eutr. lib. 6.

Cicer. de Senect.

crudelissimo hoste sepeliendus, si amicorum bona procuranda, stimuli loco succurret hæc ipsa commiserationis vis in appetitu sensitui: Præcipue vt scelera nostra in Deum patrata deplangamus, vt ipsum deum amemus, simulque cum Christo in cruce moriente, ex compassionis sensu doleamus: Deinde vt columbæ simus ac turtures dei, eadem erit vel maximo incitamento. Istius ingenij diuinus planè flos in Christo domino enituit; in Christo dico, nostro generi indolente, toties in eius gratiam lacrymas fundente, & extremos dolores cordis sponte exprimente. vbi enim uero hæc animi mollities non repetitur, ibi virtutes istæ rarò comparebunt, haud minus sanè quam rosa in hyeme, quam in solo aspero luxurians herba.

11. Verum quidem est, affectioni huic partis sensitivæ modum quemdam apponendum, ne ratione superior, pro imperio de voluntatis actionibus definiat. Enimverò in vniuersum quæ a vehementi passione fiunt, ea aut risu, aut contemptu digna: tametsi quò ad obiectum ac materiam a ratione non aberrant: cum illius non sit, præesse humanis consilijs, sed animi iudicio dumtaxat obsecundare. quod si in obiecto ac materia quoque, hi motus excefferint, tunc vel maximè in risum vel contemptum impingent. Noui ipse quosdam, ab alijs summa compassione defensos a suis miserijs, etiam grauissimis, inter se corrientes, nullo omnino in precio ducentes collata in ipsos beneficia, quod existimauerint, vltra gentilem consuetudinem aliorum benefactorum se fuisse a nimium tenero Transalpino, vt ipsi loquebantur, subleuatos: proinde non a prudenti iudicio, sed puerili, aut muliebri affectu deductam gratiam cogitantes, a risu, etiam præ frigore algentes, se abstinere nequiuerunt. qua in re illi aridi cines perpetuò offendunt: quibus proinde ex teneritudine compari, aut prodesse, inane, quantum ad sensum in ipsis gratitudinis excitandum: semper enim apud se statuent, non voluntatem alicuius, a ratione directam, ad donandum processisse, sed merum affectum, illumque puerilem vel effæminatum, in beneficentiam erupisse; nisi aliquis durus & austerus *Cato* bona ipsis forte contulerit. Quocirca vt ad optimæ indolis dispositionem hæc teneritudo, siue habitualis, siue actualis, conferat, ratione, vel animi motu a ratione regulato, etiam & ipsa regulari debet, vt S. Doctor ostendit. Tunc autem misericordia seruit rationi, inquit S. Augustinus, quando ita præbetur misericordia, vt conseruetur iustitia, siue cum ignoscatur penitenti. quod etiam in omni animi passione, etiam in bonum instigante, obseruandum: cum laudabile non sit, imperante, aut furente passione, vel quæ suo genere optima censeantur, peragere: nimium enim, & importunum hoc, vel in probis ipsis vituperabile. Quod si aliquis huic naturæ teneritudini, aliorum tendendo interdum voluntate obstiterit, is ferus aut inhumanus reputari haud debet. idcirco non crudelis, sed ciuilis potius animus Patriarchæ *Abrahami*, qui ad dei voluntatem, omniumque nationum com-

S. Tho. 2. 2. q. 30. art. 3. August. lib. 9. de Ciu. cap. 5.

Gen. 22.

Act. 20.

Hier Ep. ad
Nepot.

Euri. Iphig.

modum respiciens, brachium gladio armatum sponte extulit, quo necem unico filio intentaret. Ciuilis pariter, non horridus sancti Pauli sensus, dum inter charissimos suos Ephesinos consistens, ploratu illorum non fuit auocatus a sancto proposito itineris ex dei ipsius iussu suscipiendi: tametsi sciret, eorum quam plurimos, adeo ab ipso dilectos, ab illo tempore ipsum nunquam amplius reuifuros. Ciuiles, non immanes illi piorum spiritus, qui à paternis ædibus euolantes, ad monasteriorum septa, ad diffusa orbis spacia peregre se se contulerunt: nam pietas est, in hoc genere esse crudelem. *Esto sacerdos inquit Origines, animi filij tui. Sacerdotem autem immolantem deo non decet flere. ostende, quia fides in dominum fortior est quam carnis affectus. Amabat Abraham Isaac filium suum, sed amor carnis prætulit amorem dei.* Regium hunc animum in Agamemnone demirata antiquitas, qui in filia Iphigenia necem placi de consensit, quo Græcis prospera nauigatio contingeret.

13 Ceterum ab hac teneritudine ac indole auersi, quam plurimis malis, vitæ etiam civili repugnantibus, obnoxij. fingunt, quidem, vel delusi potius secum commentantur, quod absque huiusmodi temperie & teneritudine, sola rationis vi apprimè sint comparati ad donandum, ad gratificandum, ad ignoscendum. at contra prorsus omnino accidit, ubi enim hæc mollietates, & dulcis sanguinis irriguus humor non comparent, ibi velut in saxæ naturæ siccitate, extrema erga alios malitia, & erga seipsum immoderatus sui amor plerumque dominari solent. quemadmodum enim arida citius ignem concipiunt, illumque diutius fouent, ita indolentia, inhumana, ac impassibilia istorum ingenia que erga alios iam obriguere, sui amorem, superbiam, fraudem, malitiam, ambitum, iram, odiumque facilius admittunt: quæ etiam mala admissa pertinacius conseruant. enimvero quam, obsecro, in parte erit Ciuitas, quando hæc ingenij ariditas ac duritia, Ciues à ciuibus distraxerint, & vnumquemque ad seipsum, uti ultimum terminum, redegerint; si perennes apud istos inimicitia, si ad totam profapiam ab uno furioso, aut utcumque læso, adeoque ad posteritatem ipsam, ardentes ac sanguinariæ contentiones immortalibus odiis deuenerint; ubi pacis incunditas, ubi confidentiæ firmamenta inter cives inueniuntur? hi tam honoris solent esse plerumque appetentes, ut si vel minimum concui verbum exciderit, quo expetita æstimatio ipsorum vel tantillum lædatur, aut exoptatæ dignitati non responderit, illico in eis ebullire incipiunt odia, & vindictæ cupiditates excandescere. quæ incommoda ut in ciuili cōuersatione ciuis declinet cum istis duris cōuersatus, quanta ab ipso cautio adhibenda, quam Argos esse oportebit, præsertim cum acerbitas hæc immortalibus quibusdam votis implicetur; Nullus porro ad seipsum sui amore & fastu totus relictus, & in alios rigidus, ullo in loco habebit aliorum miseras, aut commoditates: solum hinc inde in aere ementitæ amicitia vanæ species, quas vocales urbanitates elaboratè expresserint, atomorum instar, volitabunt, ac i-

bi in cassum crepitantes expirabunt: quibus si qui tenellus fidat, aut similibus in eundem finem expressis certis quibusdam gesticulationibus, is euanescente subsidio omni peribit, & fraude irretitus ac delusus, omnem de ingenio opinionem, inter cætera damna amittet. Isti, si minime scirent modos celandi concepta sua odia, & ad eos artificiosè formandos, etiã repugnante in ipsis appetitu, ac naturæ abiectiōe quadã haud essent dimissi: si ignorarent falsis promissis alios lactare, dubio procul, eorum clandestina odia, iræ, ambitiones, ac sui amor immensus, in extremam barbariem erumperent: ac pene in ipsis miraculū, aridam stipulam, medullæ loco igne plenam, non statim deflagrare. Ciuiliora idcirco eorum ingenia, quæ ad bona consilia magis ductilia, ac faciliora, eaque teneritudine composita, quæ amorem, gratitudinem, misericordiamque uberius ex se effundunt. Hinc virtutes monasticæ ingenio acerbo familiaris cōueniunt, ciuiles amanti.

14 Verū temperies hæc, ratione corporis constituta, ut illi argumentantur, neque aduersatur eminenti statui ingenii, aut in uniuersum incolis medij situs denegatur. nam siccitas corporis nimia, insanix parens potius, quam optimæ mentis organum. ut ergo ratio in aliquibus eluceat, sanguis non solum esse debet calidus, ut ex illo exilientes spiritus veluti ignei insurgant, sed insuper pingui, & concoccto quodam rore humidus, qui spiritus etiam quodammodo castigando, humectet, vnde cū vi intelligentiæ, affectus quoque dulcedo ac facilitas ab eis proferantur. Cuius temperiei ratione, inter reliquos in Europa excellunt Galli, Angli, ac Flandri, saltem nulli nationi secundi. Quod si pueri adultis, fæminæ maribus, quo teneriores, quantum ad affectus sint, eodem etiam quantum ad rationem imbecilliores, id non prouenit ex teneritudine affectus, sed cerebri humiditate, ex spiritibus vitalibus, qui in fæminis ac pueris non ita ignescunt, ut in masculis & adultis. Cæterum haud natus sum merè ad ingenii excellentiam, aut ex ea solummodo expendenda ciuitatis præstantia, sed ad virtutem ex apta indole educendam, ex qua etiam eius modus spectandus: ut maneat proprium munus spiritualium substantiarum, notitia; hominum interim moralis honestas, nationum decus fuerit. illi autem aridi ac duri, magis oportuni pluribus sceleribus spiritualibus, simul ac carnalibus, quam teneriores: importunius enim superbiunt, ferocius irascuntur, immanius libidinantur, diutius hærent in statu mali. Hi autem non eo impetu deferuntur in vitia, & ratione teneritudinis, ab eisdem mutabiliores reperiuntur. Ex quo sequitur, illos ingenio feruido collustratos, violabiliores quoque esse à diuinæ iustitiæ telis. loquatur hoc Græcia, quorū ingenia grandia, peccata itidem grandia efferentia, in grandem dei castigationem, adeoque ciuitatis ruinam, incidere.

15 Criminari porro solent ingenium hoc aliorum amans, quod valde propensum in ea vitia, quæ ex sodalitate oriuntur: nimirum quod sit commellationibus deditum, iuxta ac amoribus

S. Thom. 1.
part. 4. q. 99.
art. 1.

ribus venereis. Cumq; eis plerumq; inest, quorum corpora ex subtilitate ac tenuitate spirituum & tactus magis delicata, & ipsa etiam externa specie pulchriora, inde facilius corporum in alijs venustatibus capi assuevit. fateor equidem in hac re, quemadmodum in reliquis, nihil in hac vita tam magnæ vel puræ esse bonitatis, quod cum aliquo malo non sit cōmixtum, aut illi valde vicinum. quocirca quod ingenium hoc amans, sit multum inclinatum in virtutes, quæ ad alterum instituunt hominem, ac prinde ab indole sit iustum, pium, munificum, sociale, ac religiosum, inde pariter a prædictis vitijs non est longè remotum. a quibus ingenium facilius alienum magis, sæpius eis virtutibus destituitur quæ alterum respiciunt, tametsi temperans interim fuerit. Cæterū amans ingenium ad temperantiam, ad castitatem libentius componitur, quam illud durum ad iustitiam & charitatem: quandoquidem cum admodum aptum sit ad concipiendum flammam amoris Dei ac patriæ, tum earum ardoribus, eiusmodi vitiorum calētes libidines expeditiori opera in se compescet aut extinguet.

16. At inutile non est, quod misericordiæ sensu, veluti aculeo pungamur: hoc enim magis instigamur ad subleuandum aliorum miseras, ac proinde ad optimum vitæ ciuilis officium exequendum acrius promouemur. *Quid est autem misericordia*, inquit S. Augustinus, nisi alienæ miseriæ quædam in nostro corde compassio, qua utique si possumus, subuenire compellimur: Homines idcirco cum simus, vacuitatem a passionibus, aut naturæ adamantem vindicare non debemus: perinde ac si quantum ad hoc, Deo ipsi, vel Angelis, cuperemus esse similes, vel æquales. imo, ut intelligamus, illas nobis esse connaturales, quod idem S. Augustinus animaduertit, sacræ scripturæ etiam Deo, & Angelis iuxta consuetudinem humane loquutionis, affectus attribuunt: propter quandam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem.

17. Eodem modo naturæ mutabilitas, quæ oritur ex appetitus sensitiui mollitie quadam, ciuibus commoda. Insita est quidem nobis ab auctore naturæ Deo, ratione eiusdem appetitus, quædam pronitas & actualis etiam incitatio in peccatum, saltem ut pœna criminis originalis: quæ tamen triplici utilitati inferuit: primò quod in eam ex virtute fortiter depugnantes, eo præmia maiora consequimur: deinde quatenus ex eius infirmitate, perpetratum delictum leuius, & indulgentiæ diuinæ vicinius euadit: postremò in quantum hominem a malo ad bonum volubiliorem cōstituit. proinde illa ira ciuiliior, quæ ex bile oritur, quam quæ ex certa iudicii malitia propagatur: Hæc enim cum ingenti clade boni ciuilis perdurat, vitamque ciuium inquietam omnino reddit, cum altera citius euanescat, & rationi, veluti soli in sereno cælo splendenti, locum denud concedat. Nullo autem modo debere hominem, in societate degentem, mutationem irascendo vel odiendo subire, perinde est ac ipsum in Dæmonē obrigescere. præstitit itaque Deus, ut non perpetuò eadem esset causa in

nobis irascendi, odio habendi, aut dolendi: nam naturæ indultum, ad mortem parentis moderatè plangere, id tamen per totam vitam agere, importunum: licet eadem ratio damni persistat, ac sic de reliquis definiendum.

18. Postremò, neque sensus iste obest iustitiæ, militiæ, aut pietati in patriam: potius prodest, magistratum ac militem ab iniuria inferenda, crudelitateque exercenda, cohibendo. Neque in ciue summā illam teneritudinem approbamus, quæ rationi imperet, quæ ex se sola de negocijs ciuilibus constituat; sed illam moderatam statuimus, quæ rationi ancilletur. quod si extremos excessus ac defectus inter se conferre velimus, existimarem, ciuitati perniciosius, Ciues nullo penitus tangi affectus istius molliori sensu, quam nimio. inter quæ tantundem discriminis intercedit, quantum inter summā malitiam, & maximam infirmitatem.

19. Optimus verò ex vtriusq; , Ciuii nempe & Monastico, animi status, quo quis actione & adpectu grauis, iuxta ac humanus. qualem animaduertit Cicero, proter aduersates vtriusque formas, difficulter ac rarò pariter in aliquo reperiri. sic Attilū alloquitur: *Quid enim est elegantia tua dignius: cuius & vita & oratio consequuta mihi videtur difficillimā illam societatem grauitatis cum humanitate?* Amans quidem ingenium, propensum omnino in facilitatem & humanitatem, a grauitate autem alienius. vicissim ingenium aridum ac erga alios austum, graue quidem, at inhumanum. proinde illud in contemptum, hoc in odium plerumque incidit. contemni, an verò odio haberi, vtrum peius aut rebus ciuilibus nocentius?

20. Atque istis Ciuilitatis naturam in vniuersum explicatam dedimus, ex eius generalibus principijs de ea differentes. Reliquum inquiramus modò etiam in vniuersum de medijs, ac fine eiusdem: quod iam proximè aggrediendū.

CAPVT XIV.

Virtutes Intellectuales, iuxta ac morales, institutis Ciuilibus necessariae.

Dionysius halicarnassæus causas secū repetens summæ illius felicitatis, qua Romanum imperium quondam floruit, tres enumerauit, Decorum scilicet cultum, virtutem, legumque exactè obseruatarum vires. quibus tam intellectus humani, quam voluntatis, optima munera est complexus; nullus enim erga Deum, vel homines se recte gerit, nisi prius animo instructus, officium suum proprium didicerit. *Actionis principium*, inquit Aristoteles, *consilium est. principium inquam unde motus proficiscitur, non cuius gratia res agitur.* Cū idcirco duplex sit partis in homine rationalis facultas, tū vtraque duplicis ordinis virtutibus informāda, Intellectualibus, utpote, & Moralibus: quarum illæ priores, posteriores istæ. virtutis inde duæ species, ut docet Aristoteles, moralis vna, intellectiua altera. *Neque enim iustos tantum, sed etiam intelligentes, sapientesque laudamus.* Cognoscen-

Dionys. lib. 2. Antiqu.

Arist. lib. 6. Ethic. cap. 2.

August. lib. 4. d. e. Ciui. cap. 5.

Cicer. lib. 3. de fin. Gellius. lib. 18. cap. 1.

August. sup.

res quidem operamur, & quadam veri intelligentia instructi, ibinde in actionem incumbimus, quæ circa bonum honestum, vel iucundum occupetur. Cæterum ciuilitate nos gerentes, non prospicimus in ipsam cognitionem uti finē, sed in aliquid aliud expectandum quod admonuit *Aristoteles*: quandoquidem virtutes intellectuales, nempe sapientia, scientia, prudentia, fides, ars, ad morales, tanquam earum directrices, referuntur. Et quidem bruta quibusdam apprehensionibus conuenientium ac disconuenientium rerum ad appetendum, aut fugiendum ducuntur. Homines autem præcunte discursu ac iudicio libere officia sua exequuntur, ut ergo Ciues finem suum adsequantur, animis sunt informandi, simulque actiuis virtutibus, quoad voluntatem, imbuendi: quibus coniunctis, ex illis solis perspicacia absque firmitudine in ipsis, & ex istis, firmitudo cum cæcitate intuerentur.

2. Quantum verò ad virtutes intellectuales, quædam speculatiuæ, aliæ practicæ: nulla tamen, ne dum ipsa metaphysica, ita speculatiua, ut nihil omnino ad actionem ciuilem conferat.

Auer. in paraph. Re. pu. Platon. Hinc pronunciauit *Auerroes*, scientias practicas in ciuitate, speculatiuis subordinari: probantur enim & demonstrantur in speculatiuis practicarum principia: ex quo practica scientia non solum in Ciuium animis euadit exactior, verum etiam ad dirigendum in actionem honesti potentior. Aminaduertit autem *Aristoteles*

Arist. lib. 6. Ethic.

ingenia speculatiuis studiis maximè dedita, non tam felicia esse in practicis peragendis. Hinc fit, ait, ut nonnulli etiam nescientes, scientibus actuosiores sint. Huius rei eam assignat rationem, quod actio, quemadmodum prudentia, versetur circa singularia: speculatio autem ab eis abstracta, generalia rerum principia prosequatur. Cuius autem prouisio, inquit *S. Thomas*, in solis vniuersalibus cõsisteret, parum de prudētia participaret.

S. Thom. lib. 3. Cont. Gēt. cap. 44.

3. Harum virtutum summam necessitatem astruit hominis ipsius natura: hæc enim, si quoad mentem sapientia, scientia, ac fide, destituatur, pariterque quoad appetitum ac voluntatem, careat religione, iustitia, ac temperantia, vehementior euadit ex malitia ad omnem nequitiam peruersissimè barbariei, quam quodvis animal brutum, ferinum licet & immanissimum: In quo, ut loquitur *Aristoteles*, nulla ferarum fraus est tanta, nulla malitia, quæ cum eius malitia contendat. Nam cum iniustitia armis instructa sit, horribilis maximè: hominique a natura quasi arma quedam data sint prudentia nempe, ac virtutis, quibus in contrarias partes uti possit, nihil eo, si virtute vacet, esse potest sceleratius, nihil denique ad libidinem & intemperantiam abiectius. Arma autem in homine, quæ virtuti direpta flagitijs inserviunt, potissimum tria, ratio, sermo, & manus: quemadmodum enim naui, quo melius comparata, eo calamitosius in scopulos impingit, si cursum institutum aberrando non teneat: ita homo plenissimè a natura instructus ad probitatem cognitionis, & actionis, si suis copijs abutatur, in peiorem statum deformitatis se proijcit, quam animal quoduis ab ingenio licet rabiidissimum. Atque sicut hominis ad-

Arist. lib. 1. pol. cap. 2.

Hippocr. Galen. De Hom. Gener. & Part.

mirabilis vis cogitandi simul ac agendi, serosim a virtute existens, malitiæ summo in gradu suppetias fert, ita cõminercio ciuili, adeoque ipsa ciuitate adiuta, truculētius debacchatur.

Mortales quondam miseri, inquit *Marcilius Ficinus*, antequam ciuilitas calidius mitteretur; neque segregati viuere poterant, quin passim laniarentur a feris: neque iterum congregati, quin a seinuicem lacearentur. Homo namque malus, ait *Aristoteles*, milles plura mala, quam fera, facere potest. Hoc ipsum, Ciuitatis nomen indicare videtur. id enim in homine ciuile olim nuncupatum, quod modestum, quod temperatum, quod ab omni corporis & animi immoderato impetu alienum. Cum nomen Cæsaris infamibus libellis appeteretur, is, ut scribit *Suetonius*, Id ciuili animo tulit. Idem, *Tiberii* in suis regendis humanitatem recolens, ait, Ciuilem se admodum inter initia ac paulò minus quam priuatum egit. *Antonius*, ut loquitur *Plutarchus*, bono & ciuili animo fuit. Sicut e contra, barbaries irritabilis, exag-

Marcil. Ficini. præfat. in Dial. 3.

Arist. lib. 7. Ethic. cap. 6.

Sueton. in Cæsar. Sueton. in Tiber. Plutarch. in Anton. Herod. in Commod.

5. Tria porro sunt, quæ quantum ad alios, actionibus præsent: virtus scilicet, fraus, ac violentia. quarum duæ posteriores ciuili vitæ infesta, in pyratibus siquidem, ac prædonibus inuenienda: reliquum, vnam virtutem disponere debere de necessitudine ciuili; sine qua aut nihil ageretur in ciuitate, aut omnia ex fraude ac violentia, ritu barbarico disponderentur. neque opus, horum incommoda recensere, cum satis liqueat, bonum commune aliquod, non posse illis administrari, eisdemque vitam humanam perturbari potius ac penitus confundi, appareat. Non aliunde, inquit *S. Augustinus*, beata ciuitas, aliunde homo: cum aliunde Ciuitas non sit, quam concors hominum multitudo. Finis verò humanæ vitæ quod voluptas non sit, is honesto ac virtute definitur. Similiter facultas, quæ in homine suprema & architectonica, teste *Aristotele*, in virtutem tanquam in vltimum terminum progreditur. atque hinc differentiam constituit inter Philosophum ciuilem, ac voluptuarium: quod ille in virtutem, iste in corporis voluptatem respiciat. Affirmat porro duce natura, neminem hominum sua sponte velle alteri subesse, ac illi obedire, nisi id in bonum suum cederet, cuius boni notione comprehenditur virtus: etenim nimis abiectum, voluptatis ergo, vel propter bonum inferius decori & bonitate virtutis, hominem a se libertatem abiectis, & alterius imperium, cum ipsum natura liberum extulerit, in se vltro admisisse.

Arist. lib. 1. Ethic. cap. 2. lib. 1. Moral. cap. 2. Arist. lib. 6. Pol.

6. Idem confici poterit ex qualitate bonorum ciuiliū, utpote dominiorum, possessionum, diuitiarum: quibus si virtus modos non constituerit, nihil facient ad vitæ ciuilitatem, imo potius omnem illius dulcedinem ac commoditatem eliminabunt: ac facilius, solis virtutibus vita ciuilis constabit, quam sine virtutibus, ex solis bonis corporis. Neque regulam hæc præscribunt virtutibus

Flor lib. 6.
cap. 7.
Plu. in Age.
in Cleom.

tibus, sed virtutes illis. hinc ciuibus, ut pote Spartanis, & Romanis, aliquando decreta ratio limitis in bonis externis. Lata est lex, inquit Florus, ne cuiquam plus quam quingenta iugera agri liceret possidere. Lucius Plotus lege ab ipso lata damnatus est quod plus quingentorum iugerum agri possideret. Ut ergo bona externa recte administrantur, a virtute sunt moderanda, ac in earum fines referenda. non itaque in vita civili virtus est medium, diuitiæ, pax ac iucunditas fines: sic enim res omnium optima sibi longè inferioribus subijceretur, cum finis eis præstet, quæ sunt ad finem. in hoc autè sensu virtus dici poterit medium ad bona externa in ciuitate, quatenus idonea ad eis imperandum, eaque destinandum in seipsam, ut pote in ultimum optimumque finem: civile enim non est appetere diuitias ac dominia, sed hæc referre ex motu virtutis in bonum commune, aut aliud priuatum bonum, quod rectæ rationi, seu virtuti, consentit, id demum civile sentiendum. Ex quo probat Aristoteles, ad fælicitatem civilem non requiri, quod Plato contendebat, commune ius, aut vsum promiscuum apud ciues in rebus externis, vel earum æqualitatem. Quibus rebus inquit, remedium non est opum, aut honorum æquatio, sed potius disciplina, qua ij, quos natura insigni quadam probitate ornavit, ita percolentur, & preparabuntur, ut & ipsi augere in immensum opes nolint, & improbi non possint. Et alibi: Nunc verò hoc tantum positum sit, vitam optimam & priuatam vniuscuiusq; & publicæ ciuitatis eā esse, quæ coniuncta cum virtute, tantum habeat copiarum, ut actionem virtutis adipiscatur. Vult proinde Aristoteles, vltimum finem vitæ civilis esse virtutem, eamque hoc nomine sacram & fælicem haberi: nullo autem modo pace, tranquillitate, & rerum externarum abundantia definiri. Atque is quidem, qui ad rempublicam administrandam vere idoneus est, in huius, nempe virtutis, studium maxime exercitatus esse videtur. huc enim se parat, atque hoc studet, ut ciues suos viros bonos, & legibus obediētes efficiat. Civilis autem scientiæ finem optimum esse statuebamur, quæ magnam diligentiam adhibet, ut ciues certo quodam modo affectos, bonosque, & ad res honestas agendas idoneos, reddat. Imo externorum bonorum abundantia, virtute destituta, ruit suapte mole in morum barbariem: ea enim virtuti resistit, & eius disciplinis reluctatur, ut non nisi ægrè ad ciuilitatem se componi patiat. Difficillimum, inquit Plato, apud Plutarchum, Cyrenæos, amplissima fortuna solutos, legibus continere. Nil enim imperatu difficilius est eo homine, quem prospera fortuna extulerit: neque iterum regi quippiam lenius, qui aduersis fuisset cassius depressus atque contractus. Fælicem idcirco illam rempublicam dixit Solon, in qua nemo pauper, diues nemo. ob hanc causam, apud aliquem ciuem subito rerum copia reperta, iudicium olim habitum improbitatis. hinc Sullæ obloquutum: Quonam modo vir bonus esse potes, qui cum nihil a patre tibi relictum, tot ac tanta possideas?

Arist. lib. 2.
pol. cap. 5.

Arist. 7. pol.
cap. 1.

Arist. lib. 1.
Eth. cap. 9.
& 13.

Plut. in Luc.

Plut. in Sol.

Plut. in Sill.

Aug. Epist.
202.

7 Propter hanc causam, S. Augustinus admirandam proponit aliorum contemplationi ciuitatis formam, in Dei Ecclesia collucentem. In-

tuere obsecro te, & cerne quantis ibi laudibus frugalitas & continentia prædicetur, & erga coniugale vinculum fides, certique ac probi mores: quibus cum præpolleret ciuitas, vere florere dicenda est. Principium in hac re hominum mores capiunt a lege naturæ, cuius incitatione, ut primum in cœtus coalescunt, ita eadem continuo permouente, virtutes persequuntur, tam eas, quæ animi affectiones monastice instituunt, quam alias ad aliorum bona destinatas. de quibus hæc Seneca: Vna inducitur humanis virtutibus regula, una enim est ratio, recta, simplexque. Vnde consequens, in ciuilibus magistratum gerentem, iurisdictione gaudere in materiam, ac circumstantias virtutum, in ordine ad suum finem consequendum, nempe iustitiæ legalis perfectionem, quæ rationem boni communis in se contineat, nam qui in finem auctoritate perfecta pollet, is etiam media sub sua potestate habet: media autem sunt virtutes tam monasticæ, quam ciuiles: proinde cum principi cura sit demandata istius finis, ad virtutes, quibus eiusmodi finis a ciuibus comparatur, eius potestas legitimè extendetur.

Sen. Epi. 66

8 Enimvero si princeps tam intellectualibus quam moralibus virtutibus priuetur, nihil iusti, præclari nihil iubebit, nec eam formam actionis exprimet, quam, utpote exemplarem, ciues imitari decet. quinimo inscitia, iniquitas, impietas, libido, in illo affluentes, tanquam ex malorum omnium fonte uberrimo, ad cunctos ciuium ordines, eos corruptum, violatumque, ab ipso decurrent. & quamuis sub hac notione Subditi, Aristoteles neque prudentiam, neque virtutem in aliquo requirat: quatenus nempe merè id exequitur, quod a principe mandatur, actus potius ab alio, quam agens, notitia practica ei incussa a lege, non educta aut præscripta ab ipsius ratione, nihilominus, ut ipse etiam aduertit, si modo ciues, seu vectigales, virtutibus omnino carerent, non magis superioribus morem gerent, quam discolori præceptoribus. etenim a voluptatibus superati omniaque priuatis commodis metientes, bonum commune breui deuastarent. in utrisque idcirco virtus requisita. At de hac re fusius disputaturi libro sequenti.

Arist. li. pol.
Eth. Ethic.

9 Hac ipsa virtute semel exulta in ciuitate, inter ciues quædam æqualitas constituitur, quæ ab ipsis expetendam, etiam in externis valde suadent Philosophi: quandoquidem ex eorum inæqualitate diffidia, inuidia, distractionesq; animorum oriri solent: ut id pulchrè ostendit S. Ambrosius. quæ quidem æqualitas, in re etiā omnium excellentissima, nempe in virtute, eis hinc proponitur consequenda. hæc enim omnibus ex æquo obiecta, nulli eius præstantia denegata: imo ita cunctis obuia, ut vel inferioris fortis ciues, in superiori loco collocatis, quod ad virtutem, excellere possint. & eò patientius ferre debent majorum in se imperium, quod animæ palmari qualitate altiorum, quam quo illi gaudet, gradū attingere valent: cum virtutis dignitas eminentior sit vel omni iurisdictionis fastigio, & ab eo sæpius

Amb. lib. 5.
Hex. ca. 15.

Chry. Hom.
26 ca. 11 ad
Heb.

culta, ut observat *Chrysostomus*, hac opinione concepta de virtute, amplius molestum ipsis non erit, aliis dimitti, ac ipsis obedientiam deferre, quandoquidem percipiant, præstantes virtute obedientiæ, ad excelsum virtutis tam intellectualis quam moralis culmen se feliciter pervadere: alioquin sanè condicio vectigalium durior, acerbiorque merito existimaretur, eorum præsertim, qui infra mediam sortem collocantur, si ex virtute nulla ipsis spes eminentiæ affulgeret.

10 Præclarum porro argumentum ad adstruendum civilitatem ex virtute, inde deducitur, quod hæc sola serenitate, & sua innata dulcedine, ut postea plenius dicetur, animos civium, quantumvis rerum externarum fluctibus concussos, tranquillare & exhilarare possit. quemadmodum contra, vitia, ex maxima etiam potestate & rerum affluentia, vel in ipsis Principatibus prognata, tristitias, animique angores post se incredibiles relinquunt, furdo, diro tamen verbere, cotinenter potentissimorum conscientias affligunt. convenit vero civium sensus esse pacatos, & dulci quodam succo delinitos: quæ bona, una virtute ab eis acquiruntur. Ergo impius ipse, ait *S. Ambrosius*, sibi pena est, iustus autem sibi ipsi gloria: & utrique aut bonorum aut malorum operum merces ex seipsis soluitur.

11 Consulto idcirco Philosophi, qui de rebus civilibus scripsere, primò moralia explicarunt, deinde politica. quam ob causam *S. Augustinus* laudat *Pythagoram*, post alias disciplinas, præsertim ethicis, civilem scientiam suis tradentem. *Plato* ut exactè civilia pertractaret, universam doctrinam de virtutibus, ac vitijs copiosè recenset. *Aristoteles* ita postremum librum ethicorum concludit, ut commodè transitum inde faciat ad libros, quos scripsit de Politicis. qui significare voluerunt, institutiones civiles fundari in moralibus, ac versari in declinandis vitijs, ac virtutibus amplexandis: quod sanè hominis decus, eiusque officij suprema veluti manus ac munus.

Mart. lib. 4. Eleg. 10. Non hic Centauros, non Gorgonas, Harpyasque Inuenies; hominem pagina nostra sapit.

12 In societates itaque civiles ideo homines convenire, ut civilibus mediis adiuti, perfectius Deum cognoscerent, ardentius amarent, puriusque colerent, quam poterant seorsim agentes: ut suis affectionibus exactiorem normam rationis præficerent, ut erga alios charitatem & iustitiam perfectiorem exhiberent, quam præstarent in solitudine degentes: ut principes rectè gubernando, ad altiorem gradum virtutis insurgerent, quam si privati existerent. Quà obrem cum politiæ alicuius ratio inquirenda, videndum, num virtuti inserviat, num ad eam ciues provocet nec ne. & quando comparatio instituenda inter plures civitates, ea coniecto calculo præferenda, quæ magis ad virtutem facit: quod etiam spectandum in eis, quæ reipsa, vel in speciem, divinæ revelationi innituntur. optime *Aristoteles* dixit, homines in civitates convenisse ut viverent vita intellectuali ex operationibus virtutum: Non, ut

Arist. lib. 9. Ethic. cap. 11.

in pecoribus, eodem loco pasci. vani idcirco nonnulli hæretici; qui animaduertentes morum regulas, præscriptas a fide catholica, efficaciores esse eis, quæ a sua credulitate sanciantur quoad virtutem, dicunt tamen in hac re non esse agendum Philosophice, sed Theologicè solum, easque civilis vitæ regulas admittendas tantum, quæ iure diuino in sacris literis contento, stabiliuntur, tametsi iuxta Philosophiæ speculationem, aliæ ad virtutem potentiores cogitari possint. Enimvero evidenter demonstramus vi Philosophiæ, eas morum regulas iure diuino, aut sacris literis non præcipi, quæ ad virtutem frigent, multo magis, si vitijs, si voluptati turpiter lenocinentur, si ad provocandum ad virtutem imbecilliores fuerint monitis *Platonis*, aut *Aristotelis*. quis enim credet, eiusmodi enerues & glaciales regulas a deo dimanasse? videndum modò, ad capeffendas optimas civilis vitæ disciplinas, quamnam vim educatio obtineat.

CAPUT. XV.

Ad virtutes tam intellectuales, quam Morales capeffendas, ratio educationis magnum momentum adfert.

Ta est a natura comparatum, Arist. li. 1. de Gen. Anim. ut homo cum corpore & anima rationali componatur, iuxta Philosophi doctrinam, triplici quasi vita, & ex ea motibus totidem, constet, ac se agitet. ortum ipsum in eo primum excipit vita vegetatiua, per incrementa artuum corporis ad debitam quantitatem molis contendens. succedit vita sensitiva, in oblectamenta sensuum, & appetitus sensitiui, festinato cursu progrediens. Vidi ego, ait *S. Augustinus*, & expertus sum, zelantem puerulum, nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum. ultimo vita rationalis accedit, quæ partim nativo vigore in usum discurrendi erumpens, partim accepta aliunde scientia, experientiaque deforis collecta, rerum veritates pedetentim assequuta, tandem philosophatur. quo pacto homo, primo herba, deinde catulus, neque plane stultus, neque sapiens, ut ait *S. Augustinus*, postremo Angelo similis comparet. In qua ordinis digestionem, natura nequitiam a decore aberravit, ultima enim plerumque perfectiora, & antecedentia ad illa præparatoria. hoc enim modo, quod homo mundi Princeps, singulis a deo prius conditis, quæ eius imperio exequendo idonea, tunc demum quasi in optimè instructum palatium a deo inductus fuit. pari scemate, quod corporis iusta statura, ac sensus opera rationi inservire debeant, ideo primò existunt, ac subinde ratio, minorem mundum perficiens, sese ostentat ac prodit.

2 Cum idcirco exordium vitæ in infantibus obtineat voluptas, eaque crassior, & externis sensibus familiarior, que utpote iocus infantilis ac puerilis, menti & intelligentiæ vel

Aug. lib. 1. Retr. cap. 14.

Gen. 2.

Phi. de hom. fabr.

vel contrarius, vel graue impedimentum, ne diuturniori affluxu perennans, statione sua veluti egressus, omnes vitæ partes sibi subiiciat, disciplina, tam animæ, quam corporis facultates cohibente, sensusque amaritudine perstringente, illa ætatula instituenda. adeo enim intelligentiæ munera in ea insuauia, aut saltem ab omni gustu distracta, ut si pœnæ sibi notiores non instarent, nullo modo vellet in ea incumbere, aut solitis delicijs, eorum importuna interpellatione priuari. *Per pœnas* inquit S. Augustinus, *doloribus plenas, pueri coguntur quæque ardua, vel literas discere: ipsumque discere, ad quod pœnis adiguntur, tam pœnale est eis, ut nonnumquam ipsas pœnas, per quas compelluntur discere, malint ferre, quam discere. Quis autem non exhorreat, & mori eligat, si ei proponatur, aut mors perpetiunda, aut rursus infantia;*

Aug. lib. 21.
de ciu. a 14
Porph. li. de
Abstia.

3 Tria autem, quantum ad mores, iuxta Plutarchi sententiam, in homine expendenda; natura videlicet, ratio, & assuefactio: quibus concurrentibus, aut summa virtus, aut extrema vitiositas perficitur. quoad naturam, pueri ac iuuenes propensi omnino in sensuum iucunditates; adeo ut vel sponte ocientur, laboribus supersedentes, vel succum imbibant voluptatum, aliquid operantes. quibus duo remedia opponenda: auocatio a sensuum gratis actionibus, & in asperis studiis exercitatio: vtrique enim plurimum faciunt ad mentis lumen expurgandum, eiusque aciem exacuum. Etenim ipsa animi intellectio, tametsi adminiculo corporalium phantasmatum exprimitur, ut eam tamen perfectam proferamus, quantum possumus a corporeis officijs recedendum. *Quis enim bene se inspicens, inquit S. Augustinus, non expertus est, tanto se aliquid intellexisse sincerius, quando remouere atque subducere intentionem mentis a corporis sensibus potuit?* Ex quo probat, animam spiritum esse immortalem, non corpoream substantiam corruptibilem. *Quod si temperatio corporis esset animus, non utique id posset accidere.* Cæterum an non hoc valde mirum: quidnam anima a corpore digredi quodammodo debet, a quo necessariū vitæ & actionis expectat subsidium: perinde ac si ingratitude exasperata, post acceptum beneficium a corpore, adeoque vi naturæ absolutum cum illo ligamen, ab eodem diffugere studeret: accedit anima ad corpus ut eius adminiculo aliquid intelligat. subinde adiuta, ab eodem recedit, ut melius intelligat, ut sanctius amet, amicum deserit, nutricem relinquit, & quasi a corpore, emendicato munere, statim auolat, quam subdolum, quam varium & multiplex animæ in corpore consilium. imitari videtur Israelitas, qui in procinctu suæ fugæ ex Ægypto, sub specie accommodati, Ægyptiorum bona secum in alias terras detulere. haud ergo permittendi pueri, ut in sensuum delicijs sese totos perpetuò immergant: quinimo efficiendum ut ab illis retracti, in vitæ cursu, subinde facilius mentem eis eximant, & super illas attollant, dū aliquid serio contemplari volunt.

Aug. lib. de
immo. An.
cap. 10.

Exod. 20.

4 Quod porro virtutis actio in rebus tristioribus & acerbioribus plerumque occupa-

tur, idcirco vel in primæ ætatula gustandum absinthium, sensuum ingrata obiecta percipienda, superanda, eo fine, ut adulti virtutum angores melius perferre possint ac velint. naturæ fragilitati in pueris, etiam in iuuenibus, associatur infirmitas rationis. Refert Bion apud Plutarchum, procos Penelope depulso & reiectos ab ea, ad impudentiam ancillarum eius se recipisse. quo significare voluit, a sapientia utcumque deficientes, vel ad eam impotentes, quod omni iucunditate destitui nolint, aditum sibi facere solent ad vilioris fortis voluptates. natura quidem puerorum ac iuuenum mentes impares reddidit, quæ excelsum sapientiæ culmen scanderent: proinde nihil miri, si vis in ipsis intelligentiæ inferius iacens, aut errori, aut vanitati impendatur. *Iuuentutis*, ut ait S. Gregorius Nazianzenus, *affecta est stultitia.* quæ ut natura, excutitur, optimarumque rerum rationes, tanquam tabulæ rasæ, animis ipsorum inferantur, antequam turpes formæ eas penitus obtinuerint, aut obstinata ignoratione indueruerint, disciplinis utrique cum coercenditum litterarum scientia informandi. *Est autem puer*, inquit Plato, *omni bestia intractabilior. nam cum prudentiæ fontem nondum perfectum habeat, insidiosissimus est, acerrimusque, ac omnium bestiarum petulantissimus. Ideo multis quasi franis vincendus est.* Quantum verò ad assuefactionem in pueris & iuuenibus, ea quoad bonum tenuis est: ex cuius exilitate, si quid probi agunt, id flaccide & imbecilliter admodum perficiunt, non ex habitu, sed naturæ potius ruditate quadam lubricè operantes. sin vero mali aliquid moliantur, assuefactionis loco est ipsa in eis natura, in indecoras illecebras suapte vi propensissima.

Plut. lib. de
educ.

Greg. Naz.
cap. 11 in
Ecclef.

Plat. lib. de
leg. dial. 7.

5 Pueritiæ statui, adeo imperfecto ac impotenti, in parentibus ipsis plerumque occurrunt nimis tener sensus, laxiorque amandi indulgentia. Duo sunt, quæ prouocant parentes ad voluntatem teneritudinis ac nimiae licentiæ in filios: unum in ipsius naturæ communicata similitudine, alterum in ipsa forma puerorum collocatur. præclarus sanè speciei effectus proles, in qua non solum participata nobilitas, verum etiam efficientis illustris similitudo, vel potius ab eo quid ipsius decisum ac dilumbutum cernuntur: ex quorum intuitu singularis affectus in parentibus, vel naturæ opere, excitatur. Cū porro inermes nascuntur infantes, ea tamē gratia, & decore corpusculorum collucent, ut vel faxeis cordibus sensum eliciant amoris, ac ad ipsis benefaciendum mira virtute inspectores compellunt. Hæc verò amabilis species, in parentum oculis præsertim efflorescit. atque istis duobus detineri solent parentes ab illo strictiori modo, ex virtute educandi liberos. verum enim vero, naturæ hanc fragilitatem ipsimet parentes, etiam disciplinæ acrimonia, debent in seipsis primo castigare. quod si non præstiterint, ad educationem liberorum apti non fuerint: haud minus corrigente alio indigentes, quam liberi instructore. scire oportet, filiolos suos non ipsorum oculis obuersari, ut tantum in eis suas delicias cum admi-

rentur tum exosculentur: ut ipsorum sensibus gratificentur, sed ut tractentur ab ipsis eis mediis, quibus melius ad prudentiam, ad sapientiam, ad virtutem, ac corporis sanitatem, instituantur. quid attinet, quod parentes iocandi causa liberos perdant, & cum finia nimium stringendo prolem, illos occidant, quod illorum sensus ingestis bellarijs obruant, corpusculaque, alioquin ex se succulenta, humorum copia submergant: Florente apud Persus imperio, ut

Plat. Dial. 3.
de legil.

scribit Plato, gens illa ab infantia, artis pastoriciæ, militaris, ac venaticæ occupationibus, robur acquirit, Dein le Cyrus filios non tradidit instituendos arte pastoricia, & illa robusta, ac Persica, sed mulieribus Medorum. Permisit etiam ut mulieres, & eunuchi, Medorum ritu, filios eius nutrent. quorum educatio, ob eam, quæ vulgo æstimatur felicitas, corrupta est.

6 Laborat illa ætula lubrici, & tenebrofi conditionibus: proinde lubrico victus durities, tenebroso autem eruditionis radius opponendus. si enim sensus permittantur in ea liberè excurrere, ad illum impetum euadent demùm, ut etiam subsequentiũ annorũ studia ad se rapiat, omniaque fiant ab ipsis ex libidine, non verò rationis imperio. Similiter ubi in teneris exceptus non fuerit in animam lux doctrinæ, ibi ignorantio veritatis sensuum dominatum confirmabit, ratione interim magna vi errorũ obcæcata, & in seruitutem misere abiecta.

Oui. Eleg 3.

Sero respicitur tellus, ubi fane soluto

Currit in immensum panda carina salum. Indecoræ idcirco ac turpes imagines rerum sordidarum, ac voluptuosarum, imprimis amouendæ ab oculis puerorum, ut rectè admonet Aristoteles. non enim solum ut mollis cera, facile ab externis impressionem suscipit puerilis hæc ætas, verum insuper illam diu ac mordicus retinet, donec ad naturæ quemdam modum, incluctabile malum excreuerit.

Iuven. li. 5.
Sat. 14.

*Corrumpant vitiorum exempla domestica, magnis
Cum subeant animos auctoribus,
Nil dictu fœdum, visusque hæc limina tangant,
Intra quæ puer est, procul hinc procul inde puellæ
Lenonum, & cantu pernoctantis parafiti.
Maxima debetur puero reuerentia. Si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempseris annos,
Sed peccaturo obstat tibi filius infans.*

7 Non ergò expe sit, pueros iam iam adolēscētes, sanguinis suæ claritudinem, aut excellentiam status illico agnoscere; conuenit potius ut timeant pœnas, ut dimissis animis aliorum opem quærant, vereanturque verbo, aut ulla significatione, iniuriã ulli irrogare: imo ut necessitate aliquoties pressi euocent, & excitent in seipsis ingenij vires, a quibus adiuentur, & præuisa mala deuient, vel cupita bona consequantur: horum enim contraria, quod in ipsis petulans & inscium, per omnē ætatem stabiliunt ac corroborant. quo pacto non tantum in ipsis ratio excitata; scilicet a vexatione prouocata, vires acquireret, verum etiam irascibilis energia animosior euadet, fietque ut in vitæ cursu haud nimium languescat. statim nam que

dignitatis suæ conscij, superbiunt, in admonitores contumeliosè rebellant; & omni rerum copia ad ipsos ultro affluente, occasione carent exercendi ingenium, sensuum interim appetitionibus in omni actione præualentibus. ob quã innatam elationem, & ingenij soporem, per totam vitam plerumque stultescunt, ex tumore, & sensuum iudicijs cuncta de reliquo transigentes. quam superbiam abijcit, sui quantũ ad hoc, ignorantio, variæque interim cum aduersis colluctationes, mētem in ipsis reddūt acrem & exercitātam; quæ ex primis illis concertationibus ingentem postea vim colligit neruorum ac potestatis, ad insequentis vitæ necessitates depellendas, extendendam.

8 Nollem tamē seueritate educationis, aut iniectis timoribus retundi penitus naturam in ipsis pueris, ita ut quicquid in illis sit animositatis, illud rigore quodā disciplinæ prorsus frangatur: qui enim ita in pueritia ab immanibus quibusdam orbilijs tractantur, in vitæ decursu hebetes subinde, abiectisque animis euadere solent. ut autem, quoad negocia ciuilis vitæ ciues sint actiuosi, quodam impetu valere debent, & naturæ alacritate, ut diximus, quæ plurimum dependent ab affectionibus appetitus sensitiui, vigentibus quidem, licet non dominantibus. quædam porro sunt obiecta, puerorum etiam ingenijs & affectionibus satis oportuna, ex quorum perceptione ac cultu ad addiscendas litteras & alia studia virtutum liberaliter induci possunt: scilicet, si ipsis persuadeatur, deo charũ esse si sic, aut aliter egerint, velle ipsum dona suæ gratiæ ac prosperitatis copiosè in eos infundere, qui talia præstiterint: statim enim atque hæc animo pueri illapsa, sedulo se comparabit ad officium suum ac munus accurate explendum. neque in eundem finem aculeo suo caret opinio consequendi beneuolentiam parentum, & ab aliis singulares honores in præmia factorum adipiscendi, modo ad tutorum monita muneribus suis impigre defungantur. horum certè capaces sunt vel animi puerorum ingenuorum: quæ cum genere suo illustria, tum magna in se continent momenta ad excitandum ac promouendum eorum ingenia, atque voluntates.

9 Ego cum in hoc negocio educationis, tum in universa institutione vitæ tam sacræ, quam ciuilis, sæpe demiratus dei ac naturæ decretum, quo fixum, ratumque, vitæ rationem austeram, sensibusque amaram, inter media censeretur, quæ ad virtutem, adeoque ad politici conuictus legē ac dulcedinem, conducat. Certe videretur potius, iucundo naturæ cursu, ut pote operatione ei conveniente, huiusmodi fines adsequendos, non verò violenta, tristisque eius tractatione, veluti præscisis a Moyse tabulis, nisi aliunde

Exo 34. Ar.
de vit. spir.
lib. 2. part.
4. cap. 3.

crederemus, naturam iam corruptam, & à bono auersam, duritiæ hac & acerbitate, ut corrigatur, plurimum indigere. istius autem universam vim principio animo collustrabimus, deinde ad eiusdem magis particularia gradatim descendemus.

CAPVT XVI.

Discipline modus acerbior, Arctiorque, quem
Mortificationem Theologi nostri appel-
lare solent, cum sacer, tum Civilis.

Disciplina hæc rigidior tam ani-
mam quam corpus afficiens, fa-
cultatis alicuius in eisdem, ap-
positè in sacris litteris *Mortifica-
tio*, appellatur. sicut enim quod
vita priuatur, id mortuum dicitur, ita cum vita
facultatis in anima ac corpore actu, seu motu
constet, sicut etiam corporis vita in eisdem
cernitur vt Philo, & S. Bernardus observant: sic
eadem facultas tunc mori dicitur, quando non
permittitur ad appetitum suum operari, potius
veluti consopita, cogitur quiescere. aut e con-
trario, passioni subiecta, acerbitalis cuius-
dam vim in se admittit. est itaque hæc morti-
ficatio, quædam animi ac corporis durior tra-
ctatio, qua, aut in eis natura a grata operatio-
ne cohibetur, aut ad ingratam molestamque
perpeffionem, reluctante ingenio adigitur.
Triplex itaque in vniuersum huiusce disciplinæ
pœnalitas: prima, actionis alicuius expetitam
in iudicium homini adimit, siue ea ab animo,
siue a corpore ipsius desiderata fuerit. altera,
coactionem quandam cum sensu doloris ad-
ducit, renitentem naturæ vim, tanquam taber-
naculi byssum retortam, in aliquam operatio-
nem compellendo. postrema, molestiam ali-
quam, ab extrinseco illatam, homini patienti,
veluti acerbitate casus, imprimit & inurit. Sco-
pus verò ac finis istius disciplinæ non est spe-
ctandus in solo cruciatu, aut pœna, siue ea
fuerit partis in homine rationalis, siue sensitiuæ,
siue animæ, siue corporis, sed in meliori inde
præparatione intellectus ad percipiendum
veritatem aliquam tam practice quam
speculatiuè: simulque prestantiori directio-
ne voluntatis in opus virtutis ac ciuilis ho-
nestatis: a quibus abstracta hæc vexatio, nil
aliud, quam vt affirmat S. Paulus, inutilis cor-
poris exercitatio. Ex quo liquet, corporis du-
riorem institutionem, disciplina hac solum
contineri, quatenus animæ interiores passiones
commodius sedat ac componit, mentemque
puriorum ad intelligendum reddit: ac in eo
gradu, quo hæc melius aut tenuius præstat, de
eo iudicium ferendum. Optimè idcirco Chri-
stus Dominus, tribulationis ac martyrij se sum,
epoto calici comparauit, cuius absynthinus li-
quor bibendus, hoc est deducendus vltra cor-
poream acerbitalatem, ad internos animi sensus
reformandos: *Potestis bibere calicem, quem ego bi-
biturus sum?* liquor iste homini planè mortalis,
intus hauriendus, quandoquidem ibi animi im-
portunis moribus oppositus, vt diximus, eos
reprimendo, in ipsis eorum caueis occidat. *Mori
etiam dicitur anima*, inquit Macrobius, cum ad huc
in corpore constituta, corporeas illecebras, Philoso-
phia docente, contemnit, & cupiditatum dulces insidi-
as, reliquasque omnes exuit passiones. Quale stu-
dium mortificationis Democritum Philosophum
incessit, & quale a Christianis susceptum, de-

clarat Tertullianus. Democritus excæcando seipsum,
quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset,
& doleret si non esset potius, incontinentiam emen-
datione profiteretur. at Christianus saluis oculis seminā
videt, animo aduersus libidinem cæcus est. Idcirco
disciplina nostra a carnis seueriori tractatione
intus ad animam peruadit.

2. Stoicam, autem illam, dico extremam
mortificationem, quæ in passionum ipsarum
omnimoda euulsionem reperitur, hic a ciue non
requirimus; moderata contenti, quæ eas de-
bilitet, ac sub iugum mittat rationis, vt admo-
nuit Seneca. Lactantius Firmianus disputans de a-
nimi affectibus, ait, *Ferè omnia, quæ sunt iniuste,*
atque improbè, ab his oriuntur affectibus. vt ergo
sumus cultores virtutum, prius Domini esse de-
bemus affectionum: imo ipsa dominatio in
affectiones, virtus est, cuius munus illis re-
sistere ac præesse, quo pacto in vno opere
virtutis, mors & vita apparent: mors
quidem affectionis, vita rationis: id-
eoque eodem moritur anima affectioni, quo
viuit probitatis contentioni. vt enim non ex-
pectanda recens arista absque seminis morte,
sic pariter sine morte affectionis, educendum
decus vitæ ex virtute haud sperandum. Contrà,
si velimus in nobis viuere affectiones, seque-
tur mors virtutis, quæ nullo modo constabit,
vbi illæ viguerint. Sienim, ait Lactantius, com-
motionis, quæ ira dicitur, impetus reiundatur, om-
nes hominum contentiones male sopientur. nemo insi-
diabitur, nemo proficiet ad nocendum. Item si cupidi-
tas temperetur, nemo terris marique grassabitur, ne-
mo exercitum ducet, vt rapiat & vastet aliena. Item
si ardor libidinum comprimatur, omnis ætas & sexus
retinebit suam sanctitatem, nemo quicquam puden-
dum aut patietur, aut faciet. Duplex autem ma-
lum ab affectibus indomitis. vnum, flagitium
in materia concupiscibili vel irascibili: al-
terum, error, aut inscitia in intellectu: quæ non
solum peccata causant, verum eadem nutriunt,
confirmantque: ita ab vt eis ad virtutem receptus
sit difficillimus. flagrant enim passione mala,
ad omnia consilia bona mens quodammodo
furdescit: ad omnem ostensam virtutis elegan-
tiam, voluntas planè obstupefcit.

3. Duo præcipue effectus istius seuerioris
disciplinæ spectandi, intellectus nempe illustra-
tio ac repurgatio, simulque appetitus sensitiui,
ad normam rationis, idonea institutio. De
corporis verò decore, & sanitate, quæ etiam
hinc proueniunt, ac de longiori vita, ab eadem
manante, expressè hic non disputamus. *Amarum
est veritas*, inquit S. Chrysostomus, et qui eam præ-
dicant, replentur amaritudine. sicut enim iucunda
ad se attrahunt intellectus cogitationem, eiusque
luci crassiores nebulas offundunt, ita vexatio ac
molestia eius vim excitat, pariter repellunt ab a-
nimi cristallo insultantes illos fumos, qui e lacu-
nis voluptatum exurgunt: quo purior, acutiorque
ad perspicendum euadit. Qua de causa Plato ex-
istimauit, homini scientiarum contemplatio-
nes, difficiliore, magisque animum mortifica-
tionis ostentu abstertere, quam exercitationes
Gymnasticas: *Siquidem magis proprius illi labor,*
soli competit, quam qui corpori etiam communis.

Phil. lib. de
Hom. Crea.
Bernard.
Serm. 2. de
Resur. Ma-
crob. lib. 1.
Satur. cap. 5.

Exod. 35

Tim. 4

Marc. 10.

S. Thom. 2.
2. q. 87. art.
7 Basil. Reg.
17. Macrobi.
lib. 1. in som-
Scip.

Seneca.
Epist. 26.
Lact. lib. 6.
Institu. cap. 5

Lactant. lib.
6. Diuinar.
Inst. cap. 5

Chrysost. in
Psal. 40.

Plato dial.
7. de Repub.

dū vero animus contemplationi vacat, eum subit laborē, qui illi proprius; quippe in quo perfectendo nullas partes adiumenti loco, obit corpus. ea propter ut animus hanc speciem disciplinæ superet, opus magna quadam vi intelligentiæ: quibus ita subigendus, ut ad præscriptum iudicii practici, summa contentione, adeoque expedite det operam literarum studijs. cæterum de hac re postea. *Seuerior loci disciplina, inquit Seneca, firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit.*

Sene. Epi. 5

4. Confert porro hæc ipsa disciplinæ seueritas plurimum ad edomandum appetitus immoderatos. etenim ut exilium, ut penuriam, ut filiorum amicorumque mortes decenter feramus, prius acerbitate vexandi, indurandique: quo omnia hinc contemnamus, quæ molliores, tanquam vehementer appetenda, sibi proponunt. Hoc modo accidente infortunio, tranquillī ac constantes continuo erimus, sicut illi, si quid aduersi inciderit, inquiete ac diuersimode iactati.

Simplician in Com. Epi.

Si quis inquit Simplicianus, ad ferendam molestiam idoneus cupit fieri, opus est ut molestiarum sit particeps. si ad timorem, ut in res timidas coniiciatur. si ad cruciatus, ut nobilium Lacedæmoniorū adolescentum flagellationis certamē amuletur, & omnes eas exercitationes doloris plenas, quæ ad id certamen referuntur: aut Salustium, qui nostra ætate in viuum carbonem femori impositum insusslando, periculum faciebat, quandiu ardorem illum tollere posset. Quod si rigor iste abfuerit, appetitus sensitiuus in ciue euadet non solum petulans, sed insuper ferus, importunus, ac

Plato Dial. 6 de legib.

crudelis, ut Plato animaduertit. Hominem autem esse mansuetum animal dicimus. porro si cum natura felici certam quoque disciplinam fuerit assequutus, in diuinissimum mansuetissimumque animal solet euadere. Sin veronō satis bene fuerit educatus, ferocissimum omnium, quæ in terris nascuntur. Crescunt enim in immensum affectiones appetitus concupiscibilis, si modō seueritas disciplinæ a nimia licentia abigatur, vnde tandē Irascibilis quoq; vis in iram ac ferociam, imo in bestialitatem, ut ait Aristot. irrūpet furiosius. Nulla sane natio absq; hac duriori victu ad felicitatē ciuilem adspirauit, quinimo eius virtute ac ductu ad illā cuncte peruenere. Athenienses, inquit Tyrius Maximus, elegantia exercent, quorū studia nihil aliud spectant quā Orationis cultum. Institutiones Creticæ in venationibus, in montanis, in itineribus, iaculando, currendoque consistūt. Thessalicæ in equitandi peritia habenda. Cyrenæi agitant currus: Aetoli grassantur: iaculantur Aracianes. Thraces in utendis bene peltis operam ponūt. nauigant Insalani. Apud Romanos dictum celebre: Fortia agere, ac pati, Romanum est. Sustine, abstine, ciuilis disciplinæ compendiosa olim admonitio.

Arist. lib. 7. Ethic. cap. 5

Tyr. max. serm. 7.

5. Argutē satis Poëta quidam, a Deo imploranda suadet, quæ firma, quæ cum dolore coniuncta, non verō fluida ac deliciosa arridentis fortunæ bellaria.

Iuuenal. lib. 4. Satyr 10.

Fortem posce animum, & mortis terrore carentem, Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat Naturæ, qui ferre queat quoscumque labores: Nesciat irasci, cupiat nihil, & potiores Herculis ærumnas credat, seuosquo labores

Et venere, & cænis & pluma Sardanapatt.

Monstro, quid ipse tibi possis dare. Semita certè Tranquille per virtutem patet vnica vitæ.

Quæ ergo in nobis duro circumcisionis cultro refecanda, ea potius fontes sunt dolorum, quam iucunditatum: eisque deletis, in hac ipsa eorum morte, tanquam in leonino cadatiere, faui admirabilium dulcedinum a veris *Samps-*

Iudic. 4.

nibus inueniuntur. hoc pacto se gessit in Hetruriæ quidam adolescens, de quo hæc enarrat Mam-

mertinus: Nobilem Hetruriæ adolescentem ferunt, quum propter eximiam formæ dignitatem multarum in se seminarum amores excitaret, faciem suam, ad obliterandam pulcritudinem, vulneribus sauciassè.

Mamert. in panegy. Iulian.

Huiusmodi sanè elephantorum ingenia imitantur: hi enim ut scribit *Cassiodorus*, scientes, dentium acquirendorum causa a canibus insectantibus se ad necem peti, ebora sua, ut ipse loquitur, *damnant*: ea scilicet inter currendum ad obuios rupes aut saxa allidunt. *Cicero* humanæ perfectionis ex virtute summam animo complectens, pene totam in affectuum castigatione positam cogitauit. Ergo is, quisquis est, qui moderatione & constantia quietus animus est sibi quæ ipsi placatus, ut neque tabescat molestus, neq; frangatur timore, nec sitienter quid expetens, ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens, deliquescat, is est sapiens, quem quarimus, is est beatus, cui nihil humanarum rerum aut intollerabile ad dimittendum animum, aut nimis latabile ad efferendum videri potest. Exitus itaque acerbæ potionis, post aliquam colluctationem cum medicamento ingrato sapore, quies & animæ tranquillitas, cum ea vitæ dulcedine, quæ sedatas compressasque appetitus passionis, in maxima animi malacia, insequitur. Hoc ipsum porro virile quid, & veri domini exequutio. sunt qui plurimum operæ ponunt in cicurandis ferocissimis animalibus. Cæterum hoc parum, si comparetur cum disciplina mortificationis, quæ rebelles in homine motus compescit, hominemque ex efferato mitem ciuem reddit & tractabilem. hinc *Simonides* apud *Plutarchum*, Spartam, vitæ durtici inueteratam, *hominum domitricem* appellabat: quippe in qua ciues sui essent compotes in omnem impetum perturbationis.

Cicer. Tur. scil. 4.

Plutar. in Agefil.

6. Cæterum quod attinet ad eam partem mortificationis, quæ passionis appetitus compescit, intelligendum duplex esse eius genus. Primum, quo vna passio aliam aut sedat, aut excitat: alterum, quo Ratio ipsa suo imperio solo vtraque præstat. Etenim ipsimet irati, si honoribus addicti, aut multum auersi a perpeffionibus ærumnarum, timentes dedecus aliquod ex vindicta, aut læsionem fugientes, non solum iram in seipsis, deprimunt erumpentem, quinimo interdum furo amicitia obtento, omnem eius æstum dissimulabunt, perinde ac si duobus dæmonibus a mago excitatis, eorum potentior alterum vinculis cōstrictum teneret. quod autem vehemens aliqua passio alium excitet id in multis liquet. Hinc enim nauali prælio dimicantes, nullum fugæ locum sibi dari animaduertentes, tametsi alioquin timidi, ad pugnandum tamen vitæ, tenendæ causa, vehementissimè incitantur ac timere desinunt. si-

Cicer. lib. 3. Fuscil.

militet

militer urgente extremæ famis necessitate, im-
mane vulgus hominum esse solet.

Lucan. lib. 4. *Vt lethi videre viam, conuersus in iram*
Præcipitem timor est.

Cicer. lib. 3.
Vulscul.

7. Huius quidem generis luculentum exem-
plum Cicero de Cn. Pompei militibus, accepta
prius clade, differens, nobis suppeditauit. Con-
stabat eos qui concidentem vulneribus Cn. Pompeum
vidissent, cum in illo ipso acerbissimo, miserrimoque
spectaculo sibi timerent, quod se classe hostium cir-
cumsos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi ut re-
miges hortarentur, & ut salutem adipiscerentur fuga.
posteaquam Tyrum venissent, tum afflicti lamenta-
rique cœpisse. in quibus patientia aut fortitudo
ægritudinem doloris minimè repressit, sed ti-
mor tantummodo id effecit. quo insuper pro-
dit Cicero ingenium huiusce mortificationis.
Etenim illi milites ad Tyrum appulsi, & timo-
re hostium liberati, statim muliebriter casus
suos deplanxere. ea autem quæ virtutis ac ra-
tionis imperio fit, durabilior est, quemadmo-
dum perturbatione constantiores ratio & vir-
tus. neque vlla debilitatio aut amputatio af-
fectus in appetitu ex ea forma quam descripsi-
mus propagatur; sed solum eiusdem cernitur
quædam occultatio, vel dimissio, ad ritum ari-
starum in proceris segetibus, quæ densorum
imbrium vi cum tempestatibus acta, parum
declinantur: reperiturque in brutis, vt ex ca-
nunculis liquet, in quos molossi inuadunt. Fa-
miliaris quoque cernitur aulicis adulatoribus,
cum mendicitate etiam aliquid petentibus,
miserè & afflictim pariter rei alicuius amore
flagrantibus vsui esse solet.

8. Hoc genere non constituimur laudabiles,
sed illo altero, in quo ratio ac virtus cernun-
tur. Illius quidem præcipuus in homine au-
rix Amor: etenim vt hic protopassio, ac Re-
gina aliarum passionum, ita pro suo libitu illis
vitam quodammodo inspirat, easque subinde
mortificat. quo modo, vt existimandum, Socra-
tes Plato, & alij Philosophi, secessiones quas-
dam, ac veluti voluptatum amputationes dele-
gere, inedia, vestiumque rigores adhibuere
ex cupiditate famæ, & apud alios admirationis.
Cato etiam hinc inductus, vt in ipso honoris ap-
petitus, diuitiarum & delectationum desideria
superaret, vt notat Plutarchus. Aliter autem,
etiam cum maiori voluptate, decretum a virtu-
te procedit mortificationis studium: non enim
cò suscipitur, vt in vna re, aut sub vno domino
turpis seruitus à nobis depellatur, alio æque
immodesto ac probroso interim ad imperium
in nos excitato, sed in omni prorsus materia, ac
semper ratio in superiori loco, vt princeps vi-
tæ, seruetur a deiectione immunis. cuius fru-

2. Cor. 4. ctus ac finis, vt docet Apostolus Paulus, vita,
Christi Domini resurrectioni similis, delecta-
tionisque plenissima. Nemo, inquit Saluianus,
alieno sensu miser est, sed suo: & ideo non possunt esse
falso iudicio miseri, qui sunt verè sua cōscientia bea-
ti. Destituitur verò hac iucunditate illud aliud
genus mortificationis: nam vt huic affectioni
moderetur, aliam euocat, quæ ex æquo in ex-
cessu posita, rationi molesta & opposita: ne-
que proinde succum illum retinet suauitatis,

quem ratio tantum in obiectum virtutis delata,
non passio aliqua, exprimere poterit. ac vitæ
tanquillæ loco, quæ genuina mortificatione
dumtaxat procuranda, non veram quietem, sed
viuam flagrantemque secum adducit appetitus
perturbationem, quam mori præstaret potius,
quam viuere.

9. Verumeminuero quod ad ciuilis vitæ
disciplinam perficiendâ, huius seueritatis quæ-
dam ratio moderata, & ab omni excessu remo-
ta, in more esse debet; non quæ modum medi-
umque excedat. Duo quippe in principio ci-
uilitatis spectanda, mentis scilicet acies, & vo-
luntatis quædam humanitas: quarum formæ
plurimum a corporum tractationibus depen-
dent. quamobrem si austeritas quoad corpus
extrema fuerit, necesse eas vitæ partes in dis-
crimen inde adduci. Vigilia & pernoctationes ir-
rationabiles, vt ait Cassianus, deiecerunt, quos so-
mnus superare non potuit. Rectè quoque pronun-
ciauit Aristoteles, cutem molliorem, tactumque
delicatiorem, non solū melioris ingenij esse in-
dicia, sed etiam eiusdè oportuniora instrumēta.
Curandū idcirco, quoad id fieri poterit, vt cum
restrictione a luxuria ex victus tenuitate, in
quam valde propensa ea corporis temperies,
quæ nobiliori ingenio accommodatior, ea cor-
poris dispositio interim seruetur, quæ ad sub-
ministrandum puriores ac magis igneos spiritus
plus confert, a quibus intelligentia haud pa-
rum ad contemplationem adiuuatur: sicut
cōtra, terrestres ac feculenti ex prauo nutriti-
to prognati, eius vim plurimum mœrore ac
mœstitudine retardant, ac debilitant. Hinc po-
populi Boreales, Scytarum, Tartarorum ac Thra-
cum, quos Homerus Equimulgos ac Lætiuioros ap-
pellat, victus ratione, ingenijs tardi ac stupidi:
quorum scilicet vitales spiritus crassi, & non
multum distantes ab illis, qui in corporibus
brutorum inueniuntur, quippe nimium ter-
restres, aquei, vel crudi.

quibus vda Ferarum
Terga dabant vestes, cruor haustus, pocula trunci,
Antra lares, dumeta thoros, cœnacula rupes.
Præda cibos, raptus venerem, spectacula cædes:
Imperium vires, animos furor, impetus arma,
Mortem pugna, sepulchra rubus, monstisque gemebat
Monticolis tellus. Propter hanc causam Boëtius
Philosophiæ formam sibi apparentem colore vi-
uidam, & vigoris inexhausti narrat fuisse.

10. Hi ipsi populi, vi pariter alimenti ac fil-
uestris rigoris, quoad conuietum, immanissimi.
qui, licet facultati irascibili indulgentes, visi-
osores veneris, nihilominus instar Satyrorum
ac Faunorum agrestium, etiam in libidines ra-
bidissimi: non quidem eos incitantibus spiriti-
bus calidioribus, quales ab optimo sanguine
propagantur, sed acri & melancholico humo-
re illos mordaciter continuo perurgente: de
quibus Menander apud Strabonem ita scripsit:
Nunc nemo nostrum vxoribus potest decem
Contentus esse, vndecimam, quin duodecimam
Plerique ducunt: quatuor qui duxerit
Dumtaxat, aut vel quinque, consetur miser
Nostratibus, mortemque obiturus nuptiarum expers.
Refert Macrobius, ad hoc ingeniosè significan-
dum,

Cassian. lib.
2. cap. 16.
Arist. lib. de
Sensu ac
sensil.

Archit lib.
6. cap. 7.
Herodo
lib. 3.
Marcellin.
lib. 21.
Boëtius lib
1. de Cōsol.
prosa. 1.

Strabo lib. 2

Macrobius

dum, Iouem, Regem extitisse rudem ac ferum ante fruges cognitās, victumque in melius commutasset. Feritas quoque & naturæ asperitas hinc ortum habent. ieiuni in iram propensi, corrupto cibo resecti in aliorum odium vel contemptum inclinati. Ex quibus liquet, curanda corpora certa quadam moderatione, quæ luxum quidem repellat, naturæ tamen ad intelligendum, ad conuiuendum, vigori nimium non detra-

Arist. lib. 6. Ethic. cap. 5. hat. Afferit enim *Aristoteles*, tam tristitiam, quam delectationem, prudentiæ esse inimicam.

11. Cæterum istis derogandum non est eis austeris vitæ modis, quos Ecclesia catholica approbavit, quosque afflatus diuinus quibusdam inspirauit. tantum enim, quid Philosophia duce hac in re in vniuersum præstandum quoad vitæ disciplinam, explicare instituimus. Minime autem me latet quod cum Regula S. *Benedicti*, quoad victum ac vestitum sui facilitate, sit humanæ infirmitati apprimè accommodata, de ea pronunciaſſe S. Gregorium, quod esset *Discipline præcipua*.

12. Atque in vniuersum, vt spina agnata rosæ, ita mortificatio virtuti. hæc enim ad superiorem elata rationem, cui morem gerit, tota pura, lenis, suavis, ac cælestis collucet; cæterum relata ad inferiorem sensum, cui oblectatur, instar eboris antiqui in crudescit, tanquam corallum aquis eductum dureſcit, & ex sua fortitudine callo abducta, in rebus asperis occupatur. Cui ergo hæc ipsa virtus arridet, non debet is quod iucundum, quod molle, quod lucidum tantum sibi præstituere, sed etiam quod cum dolore, cum appetitus mortificatione coniunctum. & væ illi, qui ad aspectum istius disciplinæ, se a virtutis rigore abstinerit, qui vnus facilitatis ac delectationis sensitiuæ cupidus, iucundis vitæ studiis inhæserit. qui non ad exempla aquilæ & Phœnicis, altum agendo petit, sed ad ingenium lubrici serpentis, animam suam ad terram deiicit. Qui, vt ait *Lactantius*, si delicatus ac tener in hac vita aliter fuerit, quam ratio eius exposcit: si virtute contempta, desideris se carnis addixerit, cadet & premetur in terram. si autem vt debet statum suum, quem rectum rectè sortitus est, & promptè constanterque defendit: si terræ, quam calcare ac vincere debet, non seruierit, vitam merebitur sempiternam. Osculamini virgam hanc in sceptrum commutandam. Noluit enim deus hominem ad immortalē illam beatitudinem delicato itinere peruenire. Hæc ipsa disciplina, vt ad debellanda monstra, Herculana claua, sic pariter cæli clauis reputanda. Cuius necessitas clarius cōstabit, cum eius particulares quasdam partes, certis statibus ac personis proprias, describerimus.

Lactant. de opif. cap. 20.

Lactant. cap. 19.

CAPVT. XVII.

De Ciuili disciplina ad Iuuenes, simul ac ad Coniugatos spectante.

Vm vt diximus supra, pueri ob naturæ defectum, deurgentiāque in malum, indigeant superioris disciplinæ adminiculo, tum iuuenes, in quibus ad concupi-

ſcendum vis auctior, simulque, ad excogitandum media, perspicientia acrior, reperiuntur, in maxima eiusdem necessitate similiter constituantur. volunt isti, feruentes, prudentesque haberi, simulque exultantes spiritus, magnosque animos in voluptatum intemperiem soluere. at falluntur, distracta sunt hæc, imò mutuo infesta, pariter consistere non possunt. aut enim impetus in eis cohibendus, vel ab omni opinione effectūque sapientiæ, prudentiæ, ac probitatis, ipsis excidendum. Sicut enim tam animæ quam corporis in eis vires augeſcunt, ita, vt notat *Plutarchus*, ad libidinum iniuriarūque facinora eo magis præcipites euadunt. neque eorum sensus, vt in pueris, timore coercendus: iam enim edocti a ratione, illum norunt declinare, vel contemnere: neque plene vt homines viuere volunt, nondum virtutis edocti viam, & in libidines vehementius inflammati. Quapropter, inquit *Plutarchus*, iuueniles impetus acutis rationibus vinciri, ac compesci conuenit. Disciplina, verò, ipsis adhibendæ, summam ita complectitur, volens, vt id fiat Docendo, minando, rogando, consulendo, pollicendo, exempla demonstrando, cum eorum, quos voluptatum studium in miseriam coniecit, tum qui abstinentia laudem, si bique gloriam, parauerunt.

August. Serm. 246.

Plut. lib. de Audiendis Poëtis.

2. Causa verò, ob quam, quoad ciuilem conuictum, iuuenibus rectè instituendis necessaria sit cuiusdem austeritatis disciplina,prehenditur ex dispositione partis in ipsis Rationalis, etiam appetitiuæ seu sensitiuæ, a temperie corporum ipsorum proueniente. cum enim anima ipsis scientia, experientiaque destituatur, iuxta ac ipsorum corpora ex sanguinis æstu feruida, fluida, spirituque turgida, inde venit, quod in suis conceptionibus prompti, in iudiciis lubrici, in appetitionibus vehementes, in operibus temerarij inueniantur: quodque, corporū spiritosis caloribus vrgeantur, in eis rebus feruorem suum (in malum proprium mirabiles Vulcani) impendunt ac produnt, quæ carni & sanguini turpiter gratificantur. Hæc est causa inquit *Plutarchus*, quod adolescentum cupiditates, ob copiam ac calorem sanguinis cæteris ferociiores sint, ardentes atque rabide. Cumque difficile reputatum, vt *Plinius* recollit, disciplinam ad iuuenem morespectantem eis suadere, Romæ iuuentuti ædes sacra erecta, eo sane fine, vt inde religionē concepta, ac diuina ope implorata, iuuenes senum monita lubentius capescerent. Etenim a sua naturæ prauitate, vel imbecillitate instituti, spiritibus interim per omnes corporum suorum artus diffatis, animisque arrectis in mirabilia supra ipsos, omnem grauem sermonem, fracti cordis ac sensus delirium, omnemque annosum Nestorem baculo innitentem, semihominem, tripedem, suo ingenio superstitem, lepidè secum arbitrantur. Dolendum certè, iuuentutem, instar *Actæonis*, tot affectionibus erroribusque, tanquam canibus, in prædam suis ipsius manibus dari, ac interim nolle prudentem adiutorem, qui vel eius vitam contra rabi-

Plutar. lib. de virt. Moral.

Plin. lib. 28. Hist. cap. 4. 35. cap. 10.

August. Serm. 246. de Tempor.

3. Si enim vel in abdita eremi, in templorum penetralia abreptos iuuenes ex fallacia Fauni ac Satyri, veluti nymphas, consecretantur, quos turpi voluptati, utpote totidem hostias, diu ritu immolent, quid fiet tandem de illis iuuenibus, qui recessuum, qui abstinentiæ, qui doctrinæ prorsus expertes, in lubricis calidioris litoris arenis sponte exæstuant, ludunt, in Regiarum rosetis ociantur, ac in ipso Cyprio resupinati perpetuo deliciantur.

Me Satyri celeres, filius ego tecta iacebam:

Ouid. Epist. Parid.

Quæsierant rapido turba proterua pede.

Cornigerumque caput, pinu præcinctus acuta

Faunus, in immensis, qua tumet Ida, iugis.

Quanta autem referat vel ad Ciuitatis rationem, iuueniles animos & artus seueritate quadam coerceri, ac constringi, exundantem in ipsorum corporibus succum exhauriri, calores reprimi, ex eo inter cætera constat, quod matrimonio postea iugales, qui magna pars Ciuium, a libidine, a stupris, a contumelijs, ac cædibus, in eo statu positi vindicari vix possint, nisi prius iuuenes ad modestiam, ad temperantiam, atque castitatem, rigidis quibusdam disciplinis compositi fuerint. numquam enim nisi id raro contigerit, nec populariter futurum, ut mariti & uxores continentiam mutuo colant, si iuuenes lasciuia corrupti, modum omnem continentiae antea excellerint. *Quis iuuenis est*, inquit *S. Augustinus*, *aut Beda venerabilis*, *qui non castam ducere velit uxorem; & si accepturus est virginem, quis non intactam desideret, intactam queris! intactus esto, puram queris, noli esse impurus. non enim illa potest, & tu non potes. si tu fieri non posses, nec illa posset. quia vero illa potest, doceat te, quia fieri potest. Imo usu rerum iam obseruatum, citò delinere in eorum moribus petulantiam, in quibus iuueniles animi modestiæ ac pietatis studiis antea compressi fuere: contra, in eis usque ad sepulcralia ferme, ac pollinctorum officia, durare vel casto irritoque naturæ effectui, in senibus ineptire, scelerare grandescere, qui iuuentutis feruores in brutæ voluptatis appetentiam laxarunt. *Tantus est in malis senibus*, inquit *S. Augustinus*, *plerumque gurgès auditatis, & insatiabilis vorago ventris, & gutturis, ut, quanta boni senes prudentia serenantur, tanta isti vinolentia sepeliantur: quasi ad hoc in eis arida viscera, & succo exhausta curuentur, ut ad vigorem pristinum reparandum, ebrietatis inundatione riganda sint. An non utile tunc iuuenibus, austeritatis obstaculum! An non dulciora eis esse debent verba amici increpatoria, quam voluntaria oscula prodentis inimici! Tentatur illa ætas, ut loquitur S. Augustinus, cum a suis in mundo diligitur & in Christo negligitur. Periculosum ulcus iuuentutis, quod cupiditatibus contabescit, neque solum hoc ulcus voluptatum molliem quærit, dum dicit iuuentus, venite fruamur bonis, quæ sunt, & ut amur creatura, tanquam in iuuentute celeriter, quinimo adiungit: Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterani reueremur canos multi temporis. Sit autem sortitudo nostra lex iustitiæ, quod enim infirmum est, inutile inuenitur. Circumueniamus ergo iustum, quoniam inutile est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improprie nobis peccata legis, & defamat in nos peccata discipline**

Aug. de ver. dom. 46.

Amb. in Pf. 98.

Aug. de Te. ser. 286.

Prou. 27. Psal. 140.

Sap. 2.

nostræ. qualis ista in iuuenibus teneritudo, quæ incorrecta in alios lapides fundit, ac in silicem tandem indurescit! Quid enim mollius quam illa luxuria, quid durius, quam ista crudelitas! vinum sequitur furor, unguenta tormenta, sanguis rosas, ira lætitiæ.

Aug. de Te. Serm. 286.

4. Variæ autem sunt disciplinæ formæ ciuiles, quibus quod in iuuenibus effrene ac solutum, maturo cohibeatur. Principio quidem illis expedit a Senioribus obsequenter addiscere, quid in vitæ actionibus deceat, quid indecorum, quæ prosequenda, & a quibus fugiendum: tametsi hoc institutum non sine magna molestia plerumque; ab ipsis admittatur. Etenim iuniores non tantum scientia ac prudentia carent, sed ut ægroti, aut dementes, medicinæ incapaces, aliquid in se habent, adeoque fouent, quod eruditioni ac credulitati inferendis aduersetur. quo pacto non solum ignorantiam interius retinent, sed etiam illam contra vim veritatis obstinatissime muniunt ac defendunt. quam primum enim in ipsis calidus sanguis feroces spiritus ad cerebrum expirauerit, illico definiunt, se omnium sapientissimos, neutiquam indigos sanioris consilij. ob hanc causam, cum *Sanctus Augustinus* ad iuuenes & puellas disertissimum huius argumenti sermonem habuisset, suspicabatur, a cōcione velle eos dicta ab ipso amatorijs suis iocis carpere, & penitus irridere, ad exemplum eorum puerorum, qui sanctum ac venerandum Prophetam conuicijs appetentes, clamabant *Ascende calue, Ascende calue*. quocirca sine renitentia & ægrimonia adduci non possunt iuuenes, ut a senibus doceantur. verumtamē superanda hæc difficultas: quod præstando, insigne quidē specimen dabunt maximi in ipsis iudicij, ac cætam pollicitationem maximorum facinorum ab eis in vita præstandorum. hinc etenim apparent consilij suæ infirmitatis, ac inscitiae: quæ mala alij coetanei ignorant superbientes: cumque hunc defectum in seipsis detexerint, quod quidē difficile, & ferme omnibus obscurum, fidem hinc faciunt, se etiamnum ab ingenio doctos ac prudentes, posseque per insequentem ætatem, virtutum scientiarumque monumentis viuentibus, simul ac posteris inclarescere. Prudens sanè *Augusti* Imperatoris admonitio: *Audite senem iuuenes, cuius aliquando iuuenis vocem senes audiuere. Aristidi*, inquit *Plutarchus*, *continuo adsuit Clithenas. a Fabio maximo Cato numquam est digressus. Pompeius a Sylla, Polybius a Philemone numquam discessit. Cicero lateri senis Scæuola perpetuo adhæsit. hoc modo compositus iuuenis iuxta prophetæ verba, Sedet solitarius & silet: euaditque demum idoneus auditor moralis Philosophiæ, quod *Aristoteles* perdifficile reputauit. *Hesiodi* hac de re sententiam profert:*

Aug. Serm. 286. de Te.

4. Reg. 2.

Suet. in Au. Plutar lib. Nu. sen. ger. Resp.

Cic. de Am. in prohem. Ther. 3.

Arist. lib. 1. Ethic. cap. 4.

Optimus ille, potest qui ex se cognoscere cuncta. Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat. at qui Ex se nec nouit, nec quæ bene consulit alter Percipit, admittitque animo, est ignauus, inersque.

5. At non tantum ab ingenio sibi plus iusto attribuere solent iuuenes, verum etiam in eis rebus, quas persequuntur, aut a quibus resiliunt, se feroces nimium ac impetuosos ostendunt. *Iuuentus*, inquit *S. Ambrosius*, *ad amorem liberior,*

Amb. in Pf. 98.

H ad lapsum

ad lapsum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Ferre non vult iugum, quo exultans in ipso spiritus deprimatur. obicem pati renuit, quo cursus ipsius intercipiatur, vitæ duritiem admittere exhorrescit, qua sensuum blandimenta arceantur. Grave adolescenti, ait idem S. Ambrosius iugum domini, grave iuueni, cuius ætas est florulentior, ut nolit iugo verbi subiciendum præbere animæ cervicem. Cæterum accedere debet disciplina, quæ hosce impetus tetundat, quæ in virtutem ac commodum ipsum, assultum faciat in eis moderatum: a quibus si excidere ipsis contigerit, lapsus reddatur mitior, leuiorque inde proveniat calamitas: non enim eodem modo corruit ex casu, titubante pede sobrius, quo ex temulentia ebrius. ac plerumque iuuenum casus ob precipitantiam irremediabiles: toti enim & integri cadere volunt.

6 Porro si ratio in eis nullum modum constituerit voluptatum appetitionibus, bruta sanè vita in eisdem truculentior immaniorque appareret, quam in ipsis bestis, quas a natura limites positi continent, certoque quasi giro definiunt. Vinum & adolescentia, ut ait Sanctus Hieronymus, duplex incendium voluptatis. Atque ex sententia Sancti Crisostomi, iuuentus pyra, quæ omnia succendit. hinc suadet Clemens Alexandrinus: Oportet autem quam maxime fieri potest, iuuenum appetitiones conari extinguere, minarum quidem bacchicum foemitem auferentes, feruori autem contrarium medicamentum infundentes, quod etiam ardentem animum cohibebit & membra intumescencia retinebit, & quæ iam agitantur, cupiditatis incitamento sopiet. Qui autem sunt in ipso flore ac vigore ætatis, cum interdum prandium sumpserint, quibus conuenit prandium, pane solo gustato, a potu omnino abstineant, ut ebibatur eorum superflua humiditas aridorum esu, veluti quadam spongia exhausta. Eos verò hallucinari asserit Sanctus Hieronymus, qui putant vni castitati prodesse victus tenuitatem, cum, ut ipse loquitur, Ingenium exacuat, & cunctis virtutibus opituletur. Ei autem, ut ait Sanctus Ambrosius, qui post decursæ iuuentutis annos iugum tulerit, non est statim perfectum bonum: Stimulabunt enim eum peccata sua, exagitant conscientiam consuetudo peccandi, & usus erroris instabilem faciet. luctandum est diu huiusmodi viro, ut abolefaciat inueterata atque diuturna.

7 Cuius disciplinæ fructus, inter reliqua commoda iuuentutis, ad matrimonium etiam transit: coniuges enim maiori amore mutuo flagrant, dum intactos ac integros eo vinculo copulari se senserint: vnde etiam data fides fortior euadit, cum tanta fide rem dignam ex castimonia obtinuerint. meritò idcirco Hypsiphe, quantum ad conciliandum sibi amorem Iasonis, sese prætulit Medæ:

Turpiter illa virum cognouit adultera virgo,
Me tibi, teque mihi, teda pudica dedit.

Conuertant itaque iuuenes præclaras ac fortes naturæ suæ dotes ad optima obiecta, ad sapientiam nempe, ad dei amorem, ad virtutem: voluptatibus fœdis, falsisque honoribus subdu-

ctæ, ad hæc toto nixu destinentur. Si amatores estis, inquit Sanctus Augustinus, hæc amate, si for-
mose estis deo placete, si iuuenes estis, diabolum vincite. Aug. Serm. 286. de Temp.

8 Hi ut progressus faciant ad virtutes, omnino scire debent, ipsis sumendum exordium a purgatione, seu vitiorum extirpatione: quod peragi ab ipsis nequit absque sensu amaritudinis & mortificationis studio: presertim si vitia iam altas radices inolita egerint in appetitu, ac naturæ nostræ corruptæ penitus arriserint. quod etiam faciendum, quando diu absque lege disciplinæ affectionum motus tumultuarint. hoc verò ita eleganter expressit Lactantius. Sicut in rudibus agris prius quam serere incipias, euulsis sentibus & omnium stirpium radicibus amputatis, arua purganda, sic de nostris animis prius vitia detrahenda; & tunc demum virtutes inserenda: de quibus seminata per verbum dei fruges immortalitatis oriantur. Agricultura proscindit, frangit, complanat, occat, eleuat, deijcit, cohibet: quibus similia in iuuenum pectoribus peragit mortificatio.

Lactant. 2
Epitom.

Lact. de
Phœn.

Vt possit nasci, hic appetit ante mori.

9 Qui etiam matrimonio vir & fœmina iuncti, ut officia sua rite præstent, qua familiam regendo, qua mutuam amorem conseruando, qua prolem educando, plurimum egent restrictiua hac & mordaci necessitudinis ciuilis disciplina. quod autem in hunc statum ex connubio multa incidant ipsi carni, nedum solis animis, molesta, quippe ad datam fidem inuolabiliter seruandum, ad conuictus pacem ac suauitatem continuo pertinentia, veteres multa excogitarunt, ut pote de cælis, ac relligionum penetralibus ad matrimonium deducta, quæ eius difficultates omnes mitigarent. Xenophon proinde, Aristoteles, Dionysius, Plutarchus, matrimonium diuinum vocant institutum, ac negotium, cui intersint ipsi Dij. Nuptialem thalamum, sacrum appellant, adulterium, in deos offensam clamant.

Xe. in dia.
Ari. in oec.
Dion. lib. 4
Plut. in qu.
Rom.

Qua patet orbis, cernitis omnia,
Quique iniusta cæde necantur,
Aut furtiuo qui concubitu
Sacri fœdera violant thalami. Verum de hac re postea oportunius.

Euri. elect.

10 Cæterum pietati huic, opinionique de matrimonij sanctimonia, adiungenda seueritas disciplinæ, ictus mortificationis cum ea adhibendus. Enimuero ea est vis, ac propemodum rabies laxatæ libidinis, ut usu matrimoniali non tam satiata, quam excitata in immensum vagi concubitus plerumque gestiat excurrere. dumque libidinosi imaginarias suas delicias venantur, eas puras, & liquidas non inuenientes, quaqua versum respiciunt, in omnem partem semouent, vnde quas secum commentantur voluptates tandem varietate consequantur. at numquam voti compotes effecti, continuo in ipsis exitum aliquem quærit furor concupiscentiæ, quo tandem ad desiderata peruadant. quamobrem opus

Hieron.
epist. ad eu
stoch.
Crisost. in
Epist. ad
Tem.
Clem. Alex.
lib. 2. pæda
gogi.

Hieron.
epist. ad
Celant.

Ambr. in
Psalm. 98.

Ouid. Epi.
Hypsich.

opus est disciplinæ castigatione, quæ in coniugibus æstum hunc sedat, ad fidelitatis iura, ad continentie normam, omnem eius vim rigidè componat. ac fortassis virgines, nondum expertes thalami, faciliore lege florem suum illibatum seruant in seipsis, quam coniuges in connubialibus negocijs versati, vinculi sui retinere possunt sanctitatem. Quis non existimabit Alexandrum, etiam iuuenem, duritie consuetudinis seipsum tractasse, qui profligato Dario, uxorem eius coram factam ac supplicem noluit intueri, ne contra castitatem vel oculis voluptatem libaret, ut scribit Curtius? simili seueritate restricta uxor Tygranis, quæ, ut narrat Xenophon, cum in præsentia Cyri constiterat, postea suo marito facta, se penitus ignorare, quali forma Cyrus præditus esset.

II. Difficultatem quoque auget conuictus ac coniunctionis matrimonialis inseparabilitas. in alijs ferme, si molesta aliqua acciderint, ea aut euincuntur, aut discessu quodam declinantur: at hic mali status prorsus fixus ac immobilis perennat, quotidiana experientia grauior redditus, ac intollerabilior indies factus. mutant ob aeris intemperiem aues regiones, pisces aut fundum, aut littora in tempestatibus petentes, turbidam alti faciem relinquunt. ab amicis homines malè tractati, amicitie iura aut rumpunt, aut dissuunt, & alios amicos quærent. Coniuges verò vinculo plusquam adamantino etià rixantes, etià iniurias mutuo inferentes, inter se sic copulantur: ut in eis nulla ratio tædij, nausæ, vel pertusæ consuetudinis incommoda, contra ligaminis sacri firmitudine præualere possunt. hac de causa S. Ambrosius matrimonium appellat officium maximi laboris. Reuera inquit S. Chrysostomus, mysterium est, & magnum mysterium, relicto eo, qui genuit, eo, qui aluit, etiam ea, quæ peperit, quæ misere & cum labore parturiuit, adherere virum illi, quæ antea neque visa sit, atque hanc omnibus præferre. Hoc Sacramentum magnum est, ait S. Hieronymus: arduumque est iter castitatis, sed magna sunt præmia.

12. Multa porro in conuictu domestico accidere solent, quæ coniugibus urticofum plane reddunt matrimonium, adeo ut illa æquis animis perferre & superare non possint, nisi magnam vim disciplinæ adhibuerint. Primo tam respectu indolis, quam appetitionum, non semper perfecta inter coniuges similitudo ac conuenientia reperiuntur: cum tamen opus fuerit, discordantiam in omni euentu ad pacem ac tranquillitatem instituere: quod profectò factu implexum, & non nisi magnæ disciplinæ opus. Ad hoc significandum, Romani olim, coniuges exhibebant vestibus diversicoloribus indutos: ut intelligerent, studijs suis, vel in ipsis vi naturæ repugnante, procurandum tamen, ut morum ac desideriorum dissimilitudines in unam quasi vestis texturam componant, decenter scilicet, quietè in unum pacis ac consentionis scopum omnis in eis voluntas destinetur. quam operosa, quam impedita, quam acerba hæc textura: Quis est, inquit Plato, ita laboriosus, mutabi-

lis, ac varius homo, ut se multis similem reddere & accommodare velit? dubio procul, nisi coniuges naturam ipsam in seipsis reprefferint, nunquam telam hanc meditantes, feliciter perficient. huic instituto quod maximè infestum, quod euincere plusquam herculeum, est in coniugibus, amor priuatus: qui sanè profligandus omnino, ut maritus uxoris infirmitati amanter consulat, ut in eius usus, labores impendat: vicissim ut uxor, marito tanquam domino, cum amore obsequium cultumque deferat. Etenim si in priuata dumtaxat commoda studia sua seorsim contulerint, lites, rixæ, ac clamores aures omnium complebunt, ipsorum, amicorumque animos, contentiones faciunt. Opus idcirco, id agente disciplina, ut in unum optatis, actionibusque conspirent, proprijs interim abdicatis, & quadam morte ciuili deletis. Si enim ciues reputare debent, Arist. lib. 2. se suos non esse, sed reipublicæ, id multo magis pol. a coniugibus statuendum: vnde intelligant, neutrum ipsorum plane esse in propria potestate, sed utrosque in alterius ditionem translatos, mutuoque iam seruire debere, omnia Plut. lib. de que in commune referre. Oportet autem, in- præ. Comæ. quit Plutarchus, ut Geometri docent, lineas & superficies non per se, sed una cum corpore moueri, sic uxorem, nullum proprium affectum habere, sed studia, curas, risum communem habere cum viro.

12. Quem disciplinæ rigorem si minimè in se admiserint, dici aut cogitari vix potest, quantum inter coniuges futurum discordiarum incendium. quid autem viri offensi ac læsi ab vxore, zelo, ut loquitur sapiens, ferocius aut immanius? Quia zelus & furor viri non par- Prov. 6. cet in die vindictæ: itidem sexus muliebris, ob defectum intelligentiæ, malitiæ semel traditus, timidus licet, & alioquin vel ad aspectum ferri pauidus, in rabiem tamen læsus ærumpit, & in crudelitatis immensum se immittit.

Plena mulier alioquin metus
Infirma, ferri contueri haud sustinet.
At in torum si quispiam peccaverit,
Nullum cruoris pectus est sitientius.

Sophoc.
Medea

Iam Principū, & aliorum quæ nam sit disciplina, explorabimus.

CAPVT. XVIII.

De Rigore disciplinæ in Principum moribus optando.

Nullos certe magis spectat restringentis disciplinæ istius seueritas, quam ad Principes ipsos, ac ad eos, qui alijs imperant: licet ex apparatu externo rem aliter esse popularibus videatur. hoc sanè ex multis causis demonstrari poterit. Imprimis id arguit excellens virtutis gradus, quo alijs præstare iure officij, adeoque diuino, tenentur. ita ut in ipsis non simplex virtus, sed Architectonica seu primaria & summa, iudicio Aristotelis, & omnium aliorum, postuletur. quemadmodum itaq;

Arist. 1. pol.
cap. 8. S. Th.
2. 2. q. 92.
art. 1. ad 3.

Curt. in vit.
Alex.
Xenoph. in
Cyr. Tyr.
max ser. 8.

Abr. in. ca.
8. 1. ad Cor.
Cris. Hom.
20. in Epist.
ad Ephes.

Hier. Ep. ad
Celant.

Plur. quæst.
Rom.

Plaut. cul.
Agro.

non nascitur aurum in omni terræ parte, sed in certa quadam, temperie loci ad eiusmodi foetum accommodata: neque florentem spicam quælibet gleba edit, sed pinguis tantum ac culta. ita virtutes principe dignas non omnis anima, populari cura subacta, profert, sed illa dumtaxat, quæ mortificationis gradu expectatæ virtutis excellentiæ responderit. si enim virtus absolutè nullibi crescat, nisi ubi mortificatio radices eius prius tenuerit ac fuerit, consequens, sublimem virtutem, adeoque clarissimam, ex modo mortificationis æque magno solum, & accurato, educendam. Frustra sanè Principes ad virtutem contenderent, si affectiones suas in appetitu sensitivo videntes, nullo studio in se compescere studerēt. hinc in Republica Platonis, Principes, & eius consultores, vinū non bibunt: quo in ritu affirmat Plato Carthaginenses sua cum laude seueriores extitisse Lacedæmonius, vel Cretensibus. Atque inter reliqua, cum virtutes omnes ex humilitate oriantur, sequitur profundissimam in principe eam inesse debere, sicut in eodem virtus præstantissima expectanda: ut quo altius erigit structuræ fastigium, eo dimissius collocet in seipso humilitatis fundamentum. quemadmodū sanè Principum palatia, quo ritè construantur altiori indigent fundamento, quā plebæorum ædificia, ita eorum principum virtutes, cum summa esse debeant, profundiori humilitati inniti eas par omnino fuerit, quam aliorum. Quod si ex defectu disciplinæ, superbiæ motu, & luxus consuetudine affectiones in eo indomitæ fuerint, aut vix tactæ ab imperio disciplinæ, erectas cristas habuerint, numquam permittent Principem insigni aliquo amore erga suos inflammari: numquam odio conveniente sceleris concitari, numquam vitæ continentia insigniri, aut latea tantæ virtutis venustate exornari sinent: sed ad seipsum amandum inde adactus, earum importunitate, salua una sua voluptate, cætera omittendo, contemnet. At verò qui Principis hoc munus ritè pensitarunt, ij dicere soliti, in maxima potentia minimam esse licentiam: ipsumque Principatum nihil aliud, hac in parte, quam spe ciosam seruitutem. videmus magnates viros, funere elatos, sumptuosis stragulis in speciem pompæ illustrari, cum alij sortis vulgaris in eum usum non nisi mediocres adhibeant: utrique tamen se mortuos produnt. Ita Principes, quorum mors civilis clarior: quippe quorum affectiones magis recisæ, ac perdomitæ, vestiū apparatu, aulæ maiestatem, prædiariorū numero hanc ipsam suam mortem alijs honorificentiorē commendant; ac meritò, quis enim non admiratur ex istis insignibus vitas virtutum in Principe florentes, ex morte in ipso affectionum enatas, & propagatas?

2 Cumque Principes in omni virtutum genere excellere debeant, tum maximè in amore dei, ac Patriæ: in quo amore alij amores, ac in eis affectiones reliquæ moriuntur & extinguuntur, ut ostendit S. Basiliius, & Ephrem. Quod si minus in se affectus, voluptati aut ambitioni inservientes, compresserint, vivunt illi affectus quidem at non virtutes charitatis & pietatis: haud deus

aut patria termini ac fines erunt suorum votorum, sed ipsimet sibi Principes, sibi deus, & omnia constituentur: demum vivunt, sed vitijs, sibi vivunt, dæmoni ac turpitudini: seu potius, ut summatim dicam, veræ seruituti. Quod mors agit in sensibus corporis, inquit S. Bernardus, hoc agit dilectio dei in seculi cupiditatibus. circumcidet dominus deus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas dominum deum in toto corde tuo, & in tota anima tua. Ut enim rosa ex caudice senticosa, ita dei ac patriæ amor ex mortificationis studio.

Bern. de modo beati-
vive Ser. 4.
Deut. 3.
Greg. Naz.
ora. ad Max.

3 Quod vero perturbatio in actum aliquem irrumpens, qui in priuatum commodum feratur, turpis sit in Principe, qui se suaque omnia publicæ multorum salutis iam deuouit, idcirco ei summæ curæ esse debet, eiusmodi motum in se compescere: ac si fieri poterit a se penitus ex-terminare. quo ritu excultum legimus Themistoclem præclarum apud Græcos belli ducem, qui, cum post pugnam, ut scribit Ammianus Marcellinus, agminaque deleta Persarum licenter obambulans, armillas aureas vidisset, tolle, inquit ad comitem quemdam adstantem, tu qui Themistocles non es, non quolibet probans in duce magnanimo lucrum. Sacrilegium, deo sacratas victimas altaribus adimere, vel alio igne, quam sacro cremare: ita inciuile ac impium in principe, affectionis suæ aliquam partem reipublicæ eripere, aut eam indigno aliquo amore instituere. Principe digna vox:

Am. Marc.
lib. 30.

Omnia dum vobis liceant, nihil esse recuso. 4 Ea etiam incitamenta ad vitia obuallare solent principum vitas, ut ad eorum reiectiones magna indigeant vi disciplinæ. Etenim ut ligna arida, viciniora rogis, in maiori constituuntur periculo combustionis, ita Princeps, si pectus gerat passionibus vehementius commotum, cum in occasionibus malè agendi versatissimus, procliuori lapsu offendet, & facilius a vitijs obtinebitur. Ac inter cætera, cum adulatores, veritatum loco, errores obtrudere soleant, spe utilitatis inducti, princeps inter eorum voces ita instituendus, vel indurandus potius disciplina, ut nè audire quidem eas videatur, artemque insuper Mithridaticam calleat, innocuè venena potandi: nempe ut noverit admittas sui laudes in aures mentemque, vel reiicere, vel efficere, ut quantumvis pestiferæ fuerint, ipsi tamen non sint exitiabiles. Syrenes istæ aulicæ diuersimodè insidiantur. hac in arte quondam velificati Iconoclastæ hæteici, affirmantes iura diuina in Regibus nullam vim retinere. Alij occurrere pariter, ac proclamant, Reges deos esse, ac summos Pontifices, simulque ad eorum peculia omnia vectigalium bona spectare. Astrologi nequaquam ociosi aut muti hac in re, desinientes, impedire deum, quo minus stellæ imperatorum, sicut aliorum, fata aut causent, aut denunciēt. Inter quos, ut animaduertit Galenus, rarissime vel unus Diogenes comparebit, qui Alexandro veritatem ipsam explicare dicat, denique ut obseruauit Aristoteles, diuitiæ ac potestas sapientiam, moderationemque impediunt. ex imperio pauci meliores, inquit Flavius Vopiscus, adhuc, ait Plinius, nemo extitit cuius virtutes nullo

Luc. lib. 7.

Stud. cono.
Iconocl.

Iul. firm. 11.
li. 2. de iud.
cap. ult Gal.
de cur. An.
morbis

Flau. vopisc.
in Claud.
Plin. Paneg.
Traian.

virtutum

Plat. dial. 2.
pe legib.

Basil. Reg. 17.
Eph. exhor.
ad pænit.

Pacian. Pa-
aegy. t. Fra-
vitiorem confinio lederentur. Rectè Pacianus: vix
unquam contigit, & abundare fortuna, & indigere
superbia. ac propter hanc causam, vel ipsum
nomen Regis odiosum fuit Romanis, vt scribit
Sueton. in
Caesar. Suetonius. Atque inter cætera, animaduertit S.
Ambros. Ambrosius, imperij perpetuitatem, fastus, arro-
lib 5. Hex-
gantieque in Regibus causam existere. Quis
aut. cap 5. modò hæc animo versans, non statuet, præ
omnibus alijs, magno vsui Principibus esse mor-
tificationem? si enim ab istis malis tangantur,
luctuosius ac calamitosius deflagrant, quam
vlli priuatorum: a quo misero exitu vnicum
eis asyllum seuerior vitæ disciplina. Sale isto
perfrictus Constantinus Imp. qui vt ex applausu
militum, inanem gloriam vitaret, cito cursu e-
quum, quo vehabatur incitans, laudantium
Euseb. lib 1. turmas pertransijt, vt scribit Eusebius.
5. Summa etiam potestas, qua Principes
gaudent, siue ad voluptatem obtinendam, siue
ad vindictam inferendam, sicut virtutis mu-
nus magis impeditum reddit, ita disciplinæ
maiores in eis necessitatem ædem arguit. Linus
Lin. Hist. de. affirmat, Rarò simul hominibus bonam fortu-
ead. 3. nam, bonamque mentem dari. quam rarum, &
optabile in Principe votum Catonis patria &
nomine Romano periclitantibus;
Lucan. lib. 2. Ostinam cælique dijs, Erebi que liceret
Hoc caput in cunctas armatum exponere poenas.
Honorii Imp. quoque a se ipso quodammodo
alienatum sensum ita Claudianus decantauit:
Claudian. Denotum hostiles Decium pressere cateruæ:
in 4. Consul Me gemina figant acies, me barbara telis
Monor. Rheni turba petet: Cunctis ego peruius hastis,
Excipiam medius totius vulnera belli.
Hic redimat sanguis populos, hac cade luatur
Quidquid Romani meruerunt perdere mores.
eodem veluti aceto perstringi voluit apud nos
interior sensus Canuti Regis, qui suorum laudi-
bus ob potentiam exceptus, vnum Deum affir-
mauit verè esse potentem: ac ad id significan-
dum coronam illico suo capiti detractam, capi-
ti Christi Crucifixi imponi voluit. Gregorius
quoque Pont. Max. illius nominis Decimus-
quartus, contra fastum vanamque gloriolam
benè se præmeditatione humilitatis armauerat,
qui, vt scribit Antonius Cicarella, peractis inau-
gurationis suæ splendidissimis cæremonijs, ad
Cicrell. in
vita Greg. 14. suos familiares reuersus, istis Deo litauit humili-
tatis hyssopum: Gratias agimus Deo, qui in tantis ho-
noribus & reuerentijs nostræ personæ hodie exhibitis,
nos a superbia, inanique mundi huius gloria, con-
seruauit.
6. Et quidem radicem accipit sui mortifica-
tio principis in eius intelligentia, qua ipsius
proprium statum penitus exploratum ac per-
spectum habet: scilicet noscendo imprimis,
quam incertis casibus maxima quæque fortu-
næ bona obiaceant. De Pompei capite, inquit Se-
nece, Ep. 4. neca, pupillus & spado tulere sententiam: De Crasso,
crudelis & insolens Parthus. Caius Caesar iussit Lepi-
dum Decimo Tribuno præbere ceruicem. Momento
mare vertitur, eodem die ubi luserunt nauigia, sor-
bentur.
Senec. Ag. Placet in vulnus
Tract lib. 18. Maxima ceruix. Nec vnquam, inquit Tacitus, sola
Cassiodor. lib. 3. Ep. 16. potentia, ubi nimia est. Hanc ipsam potentiam

comparauit Theodoricus Rex apud Cassiodorum,
tremulis gemmæ fulgoribus. Quam non immerito
pandæ gemmæ dicimus esse consimilem: in qua vnus
se fulgor non potest continere: fluctuat aspectibus, dñ
lapis tenetur immobilis. Deinde hanc ipsam mor-
tificationem profert intelligentia earum solici-
tudinum, quæ a Principe rebus publicis impen-
dendæ. Ampla enim imperia, ait Plutarchus, & ni- Plutar. in
mix quæ expetuntur opes, tot tamque varias & vindi- Scipion.
que circumfusæ molestias habent, vt non minus verè
quam elegantur a Theocrito dictum sit:

Non mihi sint opes Pelopis, nec multa talenta,

Nec celeri cursu ventos superare fugaces.

At vacua curis liceat cantare sub antro,

Et procul specula mare prospectare profundum.

Succedit mortis & supremi tribunalis librata
cogitatio, quæ studium hoc mortificationis in Hose. 4.
animis principum educat. Quoniam in aranea- Isa. 58.
rum telis erit vitulus Samarie: nulla siquidem po-
testas melius contra mortem armatur, quam
araneorum contactus angulus, contra ictum
scoparij. Alexander ille nullis finibus imperij cõ-
tentus,

Cum tamen a figulis munitam intrauerit urbem,

Sarcophago contentus erit. mors sola fatetur,

Quantula sint hominum corpuscula.

Aspice miramur periisse homines, monumeta fatiscunt:

Mors etiam saxi, nominibusque venit.

Caprificus facit saxa monumentorum dehiscere.

Nil interest an pauper & infima

De gente sub Dio moreris

Victima nil miserantis Orci.

Omnes eodem cogimur, omnium

Versatur vna, & nos in aeternum

Exilium impositura tumba.

Huius exitus pensitatio apud Principem, illius
voluptates aut arcebit penitus, vel certæ disci-
plinæ amaritudine coërcebit plurimum. In
eundem finem haud parum etiam conducet,
diuini tribunalis, veluti ardentis ex vindicti-
iustitiæ flammis correpti intuitus, si Principis
animo penitus infusus: sub cuius imperio ne-
cesse est illum omnem contremiscere, qui illud
secum diligentius discusserit.

Vultur rostro tundens Titij,

Aut inconcesso Titius deliquit amore?

Qua ergo ratione Princeps alijs debet excel-
lere virtute, eadem in eo spectanda mo-
rtificatio acerbior. Quomodo, inquit Cicero,
hic libero imperabit, qui non potest suis cupiditatibus
imperare: refrenet primum libidines, spernat volu-
tates, iracundiam teneat, auaritiâ coërceat, cete-
rasque animi labe rapellat. Tunc incipiat alijs im-
perare, cum ipse improbissimis Dominis dedecori ac
turpitudini parere desierit. Dum vero his obedi-
et, non modo imperator, sed liber quidem non habendus
erit. libertatem autem ei adimet vehementia
perturbationis: nam vt ait Sidonius Apollinaris,
Sicut hominibus Reges, ita Regibus desideria domi-
nandi dominantur. Enim vero si permittat Prin-
cipes, siue voluptates persequendo, siue vindi-
ctas inferendo, se æstu passionum turbatos, con-
citari, apti non erunt, qui suis legibus in alijs
flagrantes cupiditates coërceant.

Gravis est Regum fastus, & ira

Nimum memores, qui dare leges

Iuuenal. 3.
tyr. 10.

Horat. lib. 2.
Od. 3.

Senec. Hec
oct. Claudi-
lib. 2. in Ra-
fin.

Cic. Cata-
maior in
paradox.

Sidon. Apol-
Epi. 11.

Eurip. Me-
dca

Sunt soliti aliis, lege soluti.

Alios quidem, vel in voluptates, vel in iras, furentes, retardant rei ipsius arduitas, ac periculum, quibus adiuuantur, ut minori cum animæ virtute suavis, obiectisque resistant. Cæterum quando ad præsentiam lenocinij, ad cogitationem vindictæ, potestas ad hæc exequenda in promptu, tunc ut ardor, incitatioque sistantur, opus maxima seueritate, summaque duritie, quæ nullo igne, aut impetu, dissoluatur.

Claudian. in
Panegy.
Theod.

— *suadetque licentia luxum,
Illecebrisque effrena fauet. tunc viuere castè
Asperius, cum prompta Venus: tunc durius ira
Consultur, cum pœna patet.* Et quidem in vniuersum cum vitiorum obiecta sæpius in principum sensus incurrant, quam in aliorum, eorumque potestati obsequentius subduntur, inde in ipsis virtus asperior, sicut & victoria ex ea gloriosior, emanat.

7. Ac quemadmodum virtutis sublimis gradus in Principe spectandus, ita adscito vitæ rigore, longius, quam vllus priuatorum abesse debet ab eis iucunditatibus, quæ virtuti obsunt & vitiorum sunt illectamenta. hinc *Themistocles* rempublicam capefcens, computationes, conuiuia, ebrietates illico a se penitus ablegauit, & *Melchiadis* triumpho potius sollicitari voluit. *Pericles* imperio potitus, viuendi rationem strictiorem delegit, corporisque cultum luxuriosum abiicit, ut scribit *Plutarchus*.

Plutar. in
Instit. Ciuil.

Lucan. pœ.

*Nam quid imaginibus, quid auitis sulca triumphis
Atria, quid pleni numerofo Consule Fasti
Profuerint, cui vita labat:* At neque ipsa dignitas regia satis ex se potens, quæ a ruina ac interitu Principem liberet. Inanis idcirco *Cæsar*, qui viribus proprijs, ac a *Dea Venere* ductæ profapiæ confusus, cum mare piscatoria scapha esset traiecturus, trepidantem nautam ad aspectum vndæ turbatæ, animauit:

Lucan. lib. 5

*Sola tibi iusti iusta est hæc causa timoris,
Vectorem non nosse tuum.*

— *hanc Cæsare pressam*

A fluctu defendet onus. Enimvero nisi Principes suæ digintati virtutum, acerbiores disciplinas adiunxerint, in imum infelicitatis suarum affectionum ponderibus, in hoc æstuante salo depressendi: eoque infortunium acerbius incidet, quo gloriæ amplitudine illustriores extiterint, earumque splendoribus oculos perstrictos habuerint.

Sæne. Ag.

— *quisquis amne secundis*

Iuuenal. sat.
1. lib. 1.

*Tradere se satis audet, nisi morte parata:
Sensit Alexander, testa cum vidit in illa
Magnum habitatorem, quanto felicior hic, qui
Nil cuperet quam qui sibi totum posceret orbem,
Passurus gestis æquanda pericula rebus.*

8. Inter quæ, non videtur minimum quid, lubricus ac quasi virgineus maiestatis, famæ, ac reputationis in Principe status, qui vel tenuissima specie indecori dehonestari ac deflorari soleat. prouum vulgus ad suspensiones deducendum grandium etiâ facinorum, vel ex paruis a Principe exhibitis indicijs: ac siue verum siue falsum fuerit, quod de illo semel diuulgatur, id facile plerumque locum obtinet apud multos credulitatis. originem huius in duobus esse existima-

rem: nempe in inuidia inferiorum erga superiores, ac in ea naturæ elatione, quæ in eisdem reperitur, ex qua nemini libenter parere velent. Hinc ex minimis à Principe exterius expressis mali formis, maxima ei inesse, colligi in more est, crimina: neque rumor fermè vllus adeo a veritate auersus, quin apud plures fidem obtineat veluti oraculi.

Nam iacula viris qui imminittit

Magnis, facile non errat.

At verò talia si quis

Contra me paruum dicat,

Haud persuaderet cuipiam:

Nam ad felicem inuidia

Accedit torua.

Sophoc. Aia
Flagell.

Quamobrem oculata disciplina, nedum tantum seuera a Principe adhibenda, quæ omnes caueat vel leuiore prauiatum notas: eoque ritu disciplinæ a seipso coercendus, ut nullibi petulantiam, vel leuitatem animi excurrere permittat. Ex quo satis liquet, quam inhumanum scelus, principis nomini aut famæ mentiendo detrudere: præsertim cum verum, quod dici solet, principum vitas auribus ipsorum inesse: scilicet, eis planè lethale, iniquum rumorem iam diuulgatum de seipsis audire. Cui accedit, quod a muris ac repagulis cubiculorum, ab aliorum fidelitate, principum errores minus sunt contacti, quam priuatorum: quippe quod in illos omnium oculi sint coniecti, gestiaque cuncti scire quid Principe factitatum. *Habet hoc, inquit Plinius primū magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur.* Principum verò non modo domos, sed cubicula ipsa, internosque secessus recludit, omniaque arcana noscenda famæ proponit atque explicat. Vnde ne quid exeat, ne quid erumpat, maxime austeram curam a Principe adhibenda: præsertim cum diuulgata semel crimina, non tantum ipsi Principi odium ac infamiam conslent, sed infinitæ multitudini, pessimo dato exemplo, multum noceant.

Plin. in Panegy.
Tian.

— *nam lux altissima sati*

*Occultum nihil esse sinet, latebrasque per omnes
Intrat, & abstrusos explorat fama recessus.*

Claudian.
lib. 12.

8. Denique illa accurata tam corporis quam animæ species, quam Princeps aliorum oculis perpetuo obiectare debet, effectus prorsus est singularis cuiusdam animaduertentiæ atque disciplinæ. Cum ergo proprius quasi color ipsius, quo alijs innotescat, sit externa iucunditas, maiestatis quadam grauitate temperata, maxime ei cauendum, tametsi natura in ipso vrgeat in contrarium, ab iræ, furoris, vel deiectionis animi significationibus, ostendere potius debet, se ad exemplum solis semper sereni ac placidi, altiores esse, quam ut ad eum attingant istiusmodi nebulæ, adeoque fortiores, quam ut ab impotentibus vehementius passionibus commoueat. quod si aliter fecerit, non solum dedecora istis sibi inde consciscet, verum secreta animi consilia prodendo, eorum desiderato effectu se priuabit, adeoque multoties sibi periculum creabit: nam ut admonet *Sapiens*, *Indignatio Regis, nuncii mortis. In hilaritate vultus Regis vita, & clementia eius quasi imber serotinus.* Nunc de aliorum in Republica coercitiuis disciplinis tractabitur.

Proverb. 16

*Qualis Nobilium, aliorumque Ciuium, virtute
disciplina debeat esse coercitio.*

Arist. lib. 4.
pol.

Aristoteles Ciues distribuit in tres ordines: in primo collocat nobiles, seu primores, in secundo medios, in tertio Infimos. Deinde inquit, quinam inter istos meliores ex eis rebus, quæ contingunt, quò ad probitatem ciuilem; ac respondet, in plurimū medios. causam assignat, quod primi, fortunæ condicione plerumque elati, inferiores passim spernant: infimi tenuitate pressi, potentioribus ac ditioribus inuideant: medij verò neque ex abundantia aut status altitudine superbiunt, neque egestate afflicti, alijs detrahunt: sunt ergò, spectata iustitia Ciuili, omnium optimi. Nihilominus vt ad virtutem ciuilem horum singuli benè dirigantur, eis adiumento austera vitæ disciplina, ac naturæ in ipsis rigoro quædam institutio.

Plato dial. 6.
de Repub.

2. Primores quidem, iuxta Platonis sententiā, *Mites esse debent, & animosi*: duplex proinde eis conuenit mortificatio. vna quæ ad mores placidos amabilesque contra superbiam iramque in eis conferat: altera, quæ deuicta libidine, contra ingenij quandam mollitiem, fortitudinem statuatur ac defendat: quorum neutra placido naturæ cursu absque rigore disciplinæ in eis perficiuntur. Ac in vniuersum, sicut nobilibus, aliorum respectu, maior virtus inesse debet, ita similiter strictior modus viuendi eisdem conuenit: disciplinæ quippe rigore a vitio optimè compressis, ac ad virtutem destinatis, accuratiusque certa lege informatis. Equi nobiliores, vt bellicis negocijs aptiores reddantur, multiplici ratione domestica coercentur, ac diuersimodè, vel inuita naturæ in ipsis rudi simplicitate, effinguntur: cuius quidem moderationis haud essent expertes, si in campis aut montibus vi solius ingenitæ ferocitatis vagarentur, ac fusc discurrent. quum idcirco in homine læsa sit natura, ac deficiens euasit ad præclara, ac qualia nobiles decent, non comparatur ipse idoneè ad muneris sui apicem, nisi acrior vitæ disciplina eum reluctantem violentia quadam ad decreta officia compulerit. Quamobrem S. Basilus, & S. Gregorius Naziansenus, homines sanguine & potestate claros, rosæ comparant. vt enim Rosa, florum princeps, sic nobiles, naturæ inter homines decora. atque sicut rosa odore fragrans, ac colore florida, ab aspero ramulo, seu fibra senticola exspirat, ita nobilium præstantissimæ virtutes, a vitæ austeritate oriuntur. Vallata est enim, inquit Naziansenus, *elegantia vita nostra, & quibusdam sollicitudinibus obsepta, vt tristitia adiuncta sit gratia*. huiusmodi rosam nobis describit Seneca. *Omnium somnos Principis vigilia defendit, omnium orium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio*. quopactò in Principe, vt rosa, alias rosulas depingit, quales in republica nobiles, ac purpura fulgentes esse debent. Eminuero inane ac commenticium,

Basil Homil. de parad.
Grego. Naziansen. orat. in Maxim.
Ambros. l. 3.
Hexam.

Senec. lib. de Consol.

ibi vberes ac lætos fructus expectare virtutum, vbi animi solum disciplina mortificationis non fuerit prius subactum. vt enim concretæ gemmæ magis splendent, ardent ac vibrant fortius, quam aqua fluida, ita quos in firmitudinem quandam ac densitatem coegit disciplinæ seueritas, illi plus ex virtute lucent quam alijs, quos luxus in fluores dissoluerit.

3. Primo itaque in loco a nobilibus vsurpanda mirra, quæ in eis in aliorum Ciuium contemptum pronitatem exfugat, altosque illos animorum motus, ad moderationem quædam scitè componat. mites enim esse debent, quales numquam erunt, nisi spiritus illos arectos disciplina veritatis dimiserint, aut fregerint. Præclaram ad hoc præstandum istis S. Gregorius Naziansenus doctrinam suppeditat: *In duas partes non natura, sed tyrannus, homines secreuit, ac distinxit. mihi seruus est, quisquis turpiter ac flagitiose viuit: mihi liber est, quisquis virtute, integritate præstat*. Moritur, hac consideratione perculia, omnis in nobilibus elatio: cum eo percipitur, non ductu sanguinis, aut potestatis magnitudine, vel diuitiarum copia hominis dignitatem metiendam, sed vna virtute, quæ in alijs. infra suam sortem dimissis, excellentius ac plenius inueniri poterit. Nam vt rosa, licet ex aspera planta nascatur, fragrantissimum tamen odorem efflat. Tu contra, si è molli terra nihil aliud quam spina existas, igne vtrique punieris. Enimvero mala potius ac deprecanda, natalium splendor, diuitiarum cumuli, si quempiam in arrogantiam & contumeliam adegerint. Diuitie & paupertas, duplex malum. ex altero insolentia, contumeliaque exoritur, ex altero aegritudo. qui ergò diuitijs abundant, castigare debent in seipsis motum in aliorum contemptum, in quem aliquin inde proni existunt. secum reputent velim, communem ipsorum & aliorum finem, ac talis cogitatio leuiore illas inanitatis pennas, quibus in altum subleuantur, præscindet. *Ecce quid precor inter mortuos est, quo alius alium antecellat idem puluis, eadem ossa sunt heros Agamemnon, & Irus mendicus, Constantius Imperator & famulus meus*. quod genus mortificationis si non vsurpauerint nobiles, vita affectionum, in ipsis turbulentia constans, non solum vitam ex virtute in eis expugnabit, quinimo vitam, quam delegere, alijs odiosam, & sibi funestam reddet. Certè res odio digna, animum nobilem, a natura ad mites ac amabiles mores institutum, perinde ac si rosa in labruscam degener transiret, fastu ac contumelia efferari. *Quid in natalium splendoribus faciunt animorum sordes!* vt loquitur Cassiodorus.

Gregor. Naziansen. De Nobil. malè morato.

Greg. Naziansen. de Hominis miseria.

Grego. Naz. ibid.

Cassiod. lib. 1. ep. 6.

4. Cæterum nobiles non tantum erga alios mites, quin etiam in eorum defensionem, ac reipublicæ commodum, animosi esse debent. quam naturæ leoninæ generositatem vt in seipsis conseruent, omnino oportet, voluptates, quæ animum & corpus emasculant, mortificare. si quid enim in eis duri, erecti, ac constantis, id omne libidinis ac deliciarum appetitus emollire, dimittere, ac frangere continenter satagit. haud aliter sanè glacies ad ignis præsentiam liquefcit, ac animus, quantumuis robustus,

robustus ad vsum voluptatis in timores, amoresque muliebres diffluit. absurdum verò populorum duces, quales existunt nobiles, pauidos esse, ac inertes ad insurgendum in difficilia & periculosa. vt ergò igneos hosce spiritus integros ac vegetos in se retineant, opus, vt seuerius naturam in ipsis resolutam cohibeant, victusque austeritate quasi restringant.

5. Qui medium porro in republica statum obtinent, hanc ipsam disciplinam acrem ac mordacem in multis ciuiliis vitæ officijs adhibere debent. licet isti quidem superioribus non inuideant, nihili indigentes, in ipsis tamen voluntas passim subesse, ac obedire pertinacius detrectat. Cumque opes accumulare in imensum, & vltius semper peruadere gestiunt, interdum vix vno oculo, proprijs interim intenti, commune bonum intuentur. ob quas causas, vt non grauatur sed promptè morem gerant magistratui, vt publicum priuato anteferrant, disciplinæ istius legibus coercendi.

6. Quinimo inter hos iura ipsa amicitiae, nedum communis erga conciuies charitatis leges, non solum ad vtilitatem eorum, sed etiam iucunditatem facientia, seruari non possunt absque hac vi mortificationis. Nemini obscurum, vnumquemque, vtpote sibi maxime proximū, insita naturæ vi acius sua quam aliorum bona expetere: ex quo dici solet, rationem amandi alterum, desumendam ex bonis, quæ quis sibi appetit. vt ergò, amici cum simus, necessitate id postulante, nostra vel charissima in medium proferamus ac in eius vsum liberè impendamus, maxima opus naturæ quadam impugnatione, appetitusque proprii poenosa compressione. hinc oritur cura penitus perspiciendi amici indolem: studium & sollicitudo hinc propagantur, vt consilia nostra, in omni occasione incidente, ei accommodemus, nec aduersum quid vnquam vel dicamus, vel faciamus. S. Paulinus hæc de sua amicitia cum Ausonio cecinit:

S. Thom. 2.
2. q. 26. art. 4

Paulin. ep. 2.
ad Auson.

*Quumque tua accessi venerans, mea cautius ora
Composui: & leto formaui lumine Frontem,
Ne qua vel tacito contractam pectore nubem
Duceret in Sanctum suspectio falsa parentem.*

Senec. ep. 9.

Propter hanc causam affirmavit Attalus Philosophus apud Senecam, Iucundius amicum facere, quam habere. quod si finem amicitiae spectemus, illum attingi non posse facile animaduertemus sine molesta aliqua in nobis sensus & appetitus perpeffione. In quid igitur, ait Seneca, amicum paro? vt habeam pro quo mori possim, vt habeam quem in exilium sequar, cuius me morti opponam & impendam. Hæc verò erga amicum officia, quod amore sui in homine aduersentur, præstari non possunt absque eiusdem castigatione ac mortificatione. Cuius acerbioris consilij Stoici, vnicè voluptatibus addicti, vt Seneca & Plutarchus testantur, amicitiae cultum penitus respuebant.

Senec. ep. 9.
Plut. cont.
Stoicos.

7. Postremò infimæ conditionis ciues moderari in seipsis non valent inuidiam aut tristitiā absque adminiculo istius rigidæ disciplinæ. parui momenti non est, aut res factu expedita, quempiam miseria pressum, vitæ statu abiectum, Deo ac virtute interim contentum,

pacato esse animo, ac patienter velle aliorum imperio subiacere. Inuidiam quidem appellat Plut. de Aud. Plutarchus vanorum hominum affectum: ac concludit; oportet autem ciuilem senem quam longissimè ab inuidia abesse. Nihilominus merito durum ger. Reip. infimis istis videatur, a natura ex æquo ad libertatem ac bonorum affluentiam natis, se propemodum ab alijs conculcari, ac ob rerum inædiam squalentes, alijs florentibus, contabescere. Quis hic salem, crudum mordentem, non defugiet? quis non horret sui sacrificium hoc acerbius, absque omni mellis aspergine, Isa. 28. quo minus ad animi quietem tandem luctabundus cum cogitatione sua, ac fortunæ iniquitate, peruadat?

8. Si condicionis istius afflictis hominibus asylum aliquod, illud certè in Dei amore tantum respiciendum. amor verò iste nullius rei fructus, aut flos, quam radicis humilis, & ob speciem obscuriorem, veluti morientis. Quem Isa. 28. docebit, inquit Propheta, scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, auulsos ab vberibus. lac et vbera iuuenilium, vel potius infantilium deliciarum, eis adimenda, qui dei arcana percipere, vel diligere apud se constituerunt. Quid de Sancta Demetriade, ob amorem Dei virginitatem expetente scribat S. Hieronimus, audiamus. Aiunt sanctæ ac nobiles femine, quæ eam viderunt, quæ norunt, quas de littore Galliarum ad habitationem sanctarum sororum, Ostiam per Africam compulsi seuæ tempestas, noctibus & secreto conscijs tantum virginibus Dei, quæ in matris, & auie comitatu erant, numquam eam lintheamine, numquam plumarum vsum mollitiæ, sed cilicium in nuda humo habuisse pro stratu, iugibus faciem rigasse lacrimis, Saluatoris mente genibus aduolutam, vt suum reciperet propositum, vt impleret desiderium, vt auie animum, matrisque molliret. Etenim vt Bonau l. 1. de docet S. Bonauentura, orantem Deum, ad exemplum Dauidis, afflictio sui plurimum promouet ad indulgentiam. S. Epiphanius inducebatur a S. Hieronimo, vt saltem sanitatis causa S. Paulæ persuaderet modicum vini vsum: at illa ita perstitit in studio mortificationis, vt responderit Epiphanius: Tantum profeci, vt penè persuaferit, ne vinum bibam.

Hieron ad
De met.

Bonau l. 1. de
prof Tell.
Cap. 16.

Hier. ep.
Paulæ.

Corpus vt impulsa segetes, aquilonibus horret, Ouid. Ariad. Literaque articulo pressa tremante labat. Ceterum de istis postea fusius. vt ergò suauiores ad Deum habeant ciues receptum, simulque potentiores fiant, etiam imbecilles facti, ad obtinendum ab ipso quæ postulant, ac in eo consolationem inueniant, qui rebus aduersis premuntur, eis adiumento erit mortificationis studium. Plerumque non aliam ob causam aduersa in homines immittit Deus, quam vt inde fracto in ipsis superbæ idolo, ante eius tribunal dimissi ac prostrati iaceant. non ergò iudicat ipse vt alij iudicant, dū deformè corporis speciem summā reputat pulcritudinē, animi humiliationē eiusdē in superna assaultū. nobilius profectò coram Deo sterni in puluere, quam inter stellas spaciari. illi Paulus cadens, Saulo equitante amabilior. delectatur magis peccatoris cilicio, quam celi fulgoribus. vt vero diuinis oculis huiusmodi spectaculum cordis contriti, iuxta

ae animi dolorosi, obijciatur, colorem & artem ministrat mortificationis viola.

9 Et quidem nulla est pars, vel facultas naturæ, quæ isto sale non defricanda, quæ non fune isto liganda, ac pondere deprimenda. Intellectus hanc vim admittit, dum se docilem hominibus, & ecclesæ subiectum exhibet. voluntas eadem se perstringendam lubens præbet, quando a delectationibus refilit, cursum ad eas sistit, & aliorum diuertit, quam quo ab ingenio propendet. Phantasiæ vaga ac lubrica desultatio, quam sibi, optimis intento, importunam fuisse plurimum doluit S. Bernardus, voluntatis quippe imperiū defugiens hinc firmatur, & a multiplici volatu, quasi ad sudam, etiā plorās, adducitur. Appetitus cōcupiscibilis eiusdē freno castigatur, imo absynthio exacerbatur.

Irafcibilis quoque rigor illius virtute emollitur. Denique quinque corporis sensus certæ disciplinæ norma constricti, non percipiunt semper quæ cuperent, ac id interdū perferre coguntur, quod horrent. Seueritatis autem istius munus præcipuè in fuga ac discessu a sensuum illecebris consistit. unde S. Isidorus mortificationem appellat ἀποταγήν, scilicet a rebus terrestribus secessionem. Cum enim procul, inquit S. Hieronymus, ab his remoti sepe capiamur naturæ illecebris, & cogamur ea cupere, quorum copiam non habemus: quanto minus si circumdati retibus voluptatum, esse nos liberos arbitramur? verum, siue hunc discessum meditamur, siue perpeffionis acerbitem procuremus, utraque ad animi bonum, eiusque motus ut diximus compescendos, referenda.

Quid enim prodest, inquit S. Hieronymus, tenuari abstinentia corpus, si animus intumescat superbia? quā laudem merebimur de pallore ieiunii, si inuidia simus liuidi? quid virtutis habet vinum non bibere, & ira atque odio inebriari? Probabiliter ait S. Paulinus, ac scienter qui abstinentiæ virtutē tenent, eo affligunt carnem suam, quo animi frangant superbiam: ut quasi de quodam fastidio contemptus sui, atque arrogantia, descendant ad implendam dei voluntatem; quæ maxime in humilitate perficitur. Idcirco a variis ciborum desideriis mentem retrahunt, ut totam eius vim occupent in cupiditate virtutum. Etenim, ut scribit S. Isidorus, ventri prorsus dominari, perturbatio- nibus animi dominari est. Etenim licet Indica longe Tellus tua iura tremiscat, Et seruiat ultima Thule, Tamen atras pellerē curas, Miserasque fugare querelas, Non posse, potentia non est.

CAPVT. XX.

Quis disciplinæ rigor spectandus in doctis, Consiliariis, magistratu fungentibus, ac Militibus.

Quisquis sanè pura ac defecata mentis intelligentia in veritatem cupit intendere, quique errorum nubes discutere, eaque obstacula dispellere, quæ eiusdem visum intercipiunt, potēs esse velit, is rigida adscita disciplina, sensuque duro rigimine instituto, neq; aliter, utraque præstiterit. Tria præsertim huic Palladi

inimica: sensuum instabilis cursitatio, appetitus inquieta agitatio, & e lacunis voluptatum crassior quædam ad mentis aciem euaporatio, quæ res commouit animum Democriti Philosophi, teste Gellio, ut oculos sibi spōte erueret, quo habilior euaderet ad contemplandum rerum naturas: tametsi crassè nimis sententiam doctæ disciplinæ perceperit, ac sequutus fuerit.

2 Necesse omnino vim intelligentiæ in se recolligi, ut acutius cernat profundiusque speculetur. quemadmodum enim radius solis ad umbilicum ampullæ vitreæ aqua plenæ, redactus & allusus, splendendo ignescit, ita ingenij acumen ab alijs auocatum, ac totum in aliquid coniectum, ignea quadam virtute ad rerum penetralia fulminis flāmantis instar peruat. Eo verò suo dominio quempiam pollere, quo intelligentiæ omnis neruus in vnū aliquod defixus conferatur, cum eiusdem propensionis planè desultoriæ id aduersetur, tum neutiquam res est parui momēti, neque exiguæ disciplinæ Supra ex Platone retulimus, molestius homini, mētis operæ sedulo incumbere, quam gymnastica exercere: eo quod in illo labor a mente purè subeundus, omnem tædij cruciatum in eandē refundat. Primo itaque in hoc genere mens seuerius tractatur, quando dum contemplatur, semper in causas ac principia rerum serio respicere compellitur, ita ut stylus aut sermo, inde profectus, nō solum depingat ac dicat aliquid, sed probet, confirmet, ac seriatim plurima deducat. deinde vis eius volatilis cohibetur, ne, quod cuperet, per capita rerum leuiter cicadæ more duntaxat discurrendo, ad formam illius Deæ, quæ ita sese gradiendo agitabat, ut neque vel aristas segetum, impressio pondere plantarū deprimeret, multa quidē concipiat, eaque discreta, nihil verò ex imo discutiat, neque in eodē diutius immoretur. hinc enim obfirmatur etiā nolens, ac instar vomeris ab aratore semel in glebæ viscera immissi, neque inde resultantis, vi quadam stabilitur, donec omnia vnus eiusdemque argumenti momenta vndiquaque explorarit. Postremò, si quid ad decorem, ornatumque rerum substantijs consciscendum, id omne elaborato extremoque studio ac iudicio limatum, politum, illustratumque perficit intellectus, disciplina directus. hæc autem requirūt in studioso auocationem a forensi strepitu, discessum ex theatro isto spectabilium vndique in sensus temerè impingentium.

3 Motus autem appetitus variij, multiplices, ac concitati, duplici modo, ni a ratione comprimentur, ingenij virtuti obliſunt. Principio, quemadmodū in corpore dolor ex ulcere, crudo tumore, aut aliunde, animi cogitationem ad se indefinenter cogit, & alijs subtrahit, ita appetitus turbulentia ex amore, odio, spe, ac timore propagata, intelligentiæ sensum omnem ad se compellit, ideoque nec permittit eam libere in alijs occupari. Quamobrē sedandus iste tumultus in appetitu, ut Musis Liber Pater adsit, nempe libertas quædam, opposita seruituti, a perturbationibus animæ procuratæ, ingenij viribus dextrè inseruiat. Deinde affectiones istæ in particularia semper deferuntur, cum animi

I

pura

Bern. lib. de
Int. dom.
cap. 29.

Hieron. lib.
2. cont. Iou.

Hier. Ep. ad
Cel. Amb.
Serm. 33.

Poul. Ep. ad
Cel. Cas. li. 1.
cap. 10.

Id. lib. 1.
Epist. 70.
Boet. lib. 3.
de Cons.
Met. 5.

Gel. lib. 10.
cap. 17.

Plat. dial. 7.
de Rep.

Virg. lib. 1.
Georg.

pura contemplatio circa universalia versetur. proinde sicut adultus colludendo perpetuo cum puero mores pueriles induit, sic mens ad ingenium affectionum circa singularia ac concreta, continenter intenta, in vim quandam sensus demigrat, adeoque inde quodammodo crassescit: idcirco ne hoc eueniat, comprimendi, aut extirpandi illi furentes motus appetitus.

4 Sensu quoque oblectamenta, rigore disciplinae propter eas ipsas causas reiicienda, propter quas appetitus corrigendus. quibus peculiaris quaedam incommoda, utpote incontinentiae, ac intemperantiae adscribenda. nam vel illos spiritus haec vitia conficiunt, qui literis impendendi, aut caput vaporibus pinguibus obnubilant, ac eo vim intelligentiae plurimum impediunt.

5 Hoc ipsum veteres *Palladis Aegide* caput tectae, armatae, & in clypeo *Gorgonem* insculptam ostendentis, voluerunt significare: nam ut in ea sic descripta nihil blandum, ociosum nihil, sed horrificum omne, acre & excitatum apparet, ita in litterarum cultoribus nulla labes aut mollietates inertiae vel voluptatis spectanda, sed omnia bellicosa, aspera & cum summo rigore disciplinae coniuncta.

Vir. Aen. 8.
Homer 9.
fiad. 5.
Plut. lib. de
educan.
*Aegidaque horrificum turbata Palladis arma,
Certatim squammis serpentum auroque polibant,
Connexosque angues, ipsamque in pectore Diue
Gorgona, defecto vertentem lumina collo.* Rarum vero fuit, rigorem hunc martium incunditatis causa aliquantisper *Palladem* deposuisse: eiusque rei aspectus alijs nocius, ut cecinit *Callimachus*:

Callim. od
5. Pro. lib. 4.
Eleg. 10.
*Magnam Tiresias aspexit Pallada vates,
Fortia dum posita Gorgone membra lauat.*

6 Atque inter caeteras scientias, illa pars litterarum, quae oratoria continetur, non penitus disiuncta esse debet ab hac disciplina. in hoc quidem negotio omnis immodesta audacia, ac sui venditatio depulsanda, cum verecundiam oratoris mereantur tot auditorum spontaneum silentium & corona. nihilominus timor nimius, qui solet etiam in doctissimos irruere, hinc castigandus. *Cicero* de se affirmare solebat, quod in ipsis exordijs orationum pallefcere ac trepidare soleat. De alijs haec *Seneca*: *Quibusdam etiam constatissimis in conspectu populi sudor erumpit, non aliter quam fatigatis. & aestuantibus solet: quibusdam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubatur, labra concurrunt.* quantum ad ruborem, adiungit, eum inueniri magis quidem in iuuenibus, quibus & plus caloris est, & tenera frons. verum istis passionibus disciplina occurrendum: etenim si immodice ultra terminos modestiae in oratore excreuerint, cursum orationis omnino impediunt, animique impotentiam quamdam auditoribus manifestabunt.

Sen lib. de
Tranquil.

7 Qui porro Principibus a Consilijs, ij omnino hoc ipso sensu rigiditatis afficiendi. etenim voluptatibus dediti, neque tempus, neque ingenij vires retinebunt, quae in veri inuestigatione conferant. proinde rerum insciji, improvidi, ac veluti semisomnes, negotiis status politicè tractandis intererunt. ut ergo in istis studiis sint accurati, peruigiles & excitati, est quod a se able-

gent oia ac delicias. horum etiam interest, animos semper lenes ac compositos ostendere, nunquam commotos, alicui passioni indulgentes, neque vnquam fiet, ut ipsi secretorum sint tuta & inexpugnabilia receptacula, nisi naturae inloquelam pronitatem, disciplina in seipsis religiosius restrinxerint. enimvero dure prorsus leges tum ad animas, tum ad corpora spectantes, huiusmodi instituti homines attingunt. *Vae tibi terra*, inquit *Ecclesiasticus*, cuius Rex puer est, & cuius Principes mane comedunt. *Beata terra*, cuius rex nobilis est, & cuius Principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam.

Ecc. cap. 10.

8 Magistratum autem gerentes, hac ipsa disciplina penitus indurandi. ad hos spectat, non solum iustitiae ac veritatis rationes mente adsequi ac complecti, verum etiam ex aequo bonoque illas exequi: ac proinde duplex causa se prodit, ob quas seuerius a seipsis tractandi atque instituendi. etenim haud tantum praua affectio notitiam impedit, errores menti obiectando, quinimo nonnumquam agnita veritate, & equitate explorata, in transversum adhuc compellit actionem voluntatis. ut ergo sua priuata commoda vel etiam amicorum, publicae utilitati magistratu fungentes, nunquam praeferrant, sed cum *Metello* oculum filio erui volente, communis iustitiae normam illasam ac vigentem semper praestent, omnino vigore quodam in seipsis affectus compescere debebunt. Quod cum illustrius in summis Pontificibus perpetuo constare oporteret, eam ob causam ad apicem dignitatis eleuati, recentia cognomina sibi adsumunt, significantes, se affinibus, carni, sanguini, ac sibi ipsis prorsus iam mortuos, nouam vitam ratione, ac diuinis tantum legibus constitutam auspicari.

Plu. in Met.

9 Qui autem militiam profitentur, illi pariter tam quoad appetitum sensitium, quam quoad corpora, maximo vitae rigore coercendi, ut ait *Linus*. & quidem in ipsis animus illico flaccesceret, omnisque virilitatis robur in eis concideret, si voluptatibus, petulantia, ac socordia se deliniri, & emolliri paterentur. Porro ut militiae aspera incommoda ex victus parcimonia, excubiarum molestia, caeli ac aliorum elementorum inclementia, melius perferant, corporum, nedum animorum tantum, indigent dura quadam firmitudine. Proinde huius instituti disciplina ab anima egressa ad corpus ipsum seuerius accuratius pertingit. quomiles, ut inquit *Linus*, horridus debet esse non auro, argenteo celatus. Principem ac ducem belli istius rei admonens, *Claudianus*, ita cecinit.

Liu. dec. 5.
lib. 4.

Liu. dec. 1.
lib. 9.

*Non tibi desidias molles, nec marcida luxu
Otia, nec somnos genitor permisit inertes.
Sed noua per duos instruxit membra labores,
Et cruda teneras exercuit indole vires.
Frigora seua pati, gravibus non cedere nimbis,
Aestiuum tollerare iubar, transnare sonoras
Torrentum furias, adscensu vincere montes,
Planiciem cursu, valles & concaua saltu.
Nec non in clypeo vigiles perducere noctes,
In galea portare niues, nunc spicula cornu
Tendere, nunc glandes baleari spargere funda.
Traiani pectus, plane martium describit.*

Claud. in-
Pan. 3. Hon.

Plin. in Pan.
Traian.

veniet

veniet ergo tempus, quo posterius visere, visendum tradere minoribus suis gestiunt, quis sudores tuos honestavit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint: quod denique tectum magnus hospes impleverit. Profligato in Pharsalia Pompeio, qui ab illa immani clade milites superstites per arentis Lybiæ aræas palabundi, inter cæteras penuriæ species, siti planè intollerabili confecti, errabant. Accidit verò, a milite aquam undique conquirente, parum turbidæ licet, & è pulueribus ebullientis, repertam. qui cito gressu occurrens galeæ suæ cauo, uti potuit, eam hausit ac collegit: quam duce Catone munus dignum in illa extrema siti arbitratus, doni ac honoris causa eam illi obtulit. Cæterum ut suis exemplum daret Cato perferendæ sitis, oblatorem corripuit primum, mox aquam effudit:

Luc. lib. 9. *Consecta est parua maligna
Vnda procul vena: quam vix e pulvere miles
Sustulit, & Galeæ convexum infundit in orbem,
Porrexitque Duci: squallebant pulvere fauces
Cunctorum, minimumque tenens dux ipse liquoris
Invidiosus erat. me ne inquit degeñer, vnum
Miles, in hac turba, vacuum virtute putasti!
Vsq̃ adeo mollis, primisque caloribus impar
Sum visus! quanta pœna tu dignior ista,
Qui populo sitiente bibas! sic concitus ira
Excussit galeam, suffecitque omnibus vnda.*
Sen. Ep. 103. *Quoties aqua fuerat occasio, nouissimus bibit, ut ait
ad Lucil. Seneca.*

10 Ea certe militiæ pars, quæ navalis, præparatoriam hanc postulat præcipue vitæ duritiem. etenim marina itinera plerumque extenta cum sint, maioribus frequentioribusque aëris mutationibus obnoxia, nisi in omnem euentum rigor & austeritas corpora vectorum obfirmauerint, Plurimum eisdem obesse solent. Destituuntur porro eo loci eis ex terra elatis exhalationibus, quibus eorum vires confirmarentur: ut enim ex terra eiusmodi corpora primū orta, ac vi nativæ concretionis terrestria, ita ex eadem terra spiritu euaporato magna ex parte sustentantur. quale beneficium in maris alto non invenitur. Ipsa met deinde navis plurimis incommodis vectores suos excipit, a quibus haud tuti fuerint, nisi prius voluptatum ac ocij delicias vitæ genere & consuetudine a se abiecerint. non alia sane ex causa Hispanis ac Lusitanis, ad novas colonias per immensos maris tractus in alienas terras deducendas, nauigantibus res feliciter succedit, nisi quod corpora victus ariditate sibi reddiderint duriora, haud facile inedia, aut aëris violentia subinde dissoluenda. Contra vero ij, quorum corpora ex luxu molliora ac humidiora fuerint, tametsi insularum, & ad negocia nautica a natura factorum, statim nihilominus ac per maris spacia delati, lautitia illa & popina domestica priuantur, corrumpuntur in eis misere corporum vires: quibus ut corpora sensim contabescunt, ita animi, quorum operationes ab eis dependent, paulatim marcescunt. unde interdum vel cum dedecore totius Gentis, pauci superstites ad nihil aliud valent, quam ut suo-

rum miseras ac mortalitates, in patriam reuerfi, vocibus tragicis renunciant. Enimvero, planè ridiculum, videre, delictos, comatos, ac lacteos iuvenes, plenos calido sanguine ex recentibus conuiujs, naues conscendere ad longiora hæc per vasta maris spacia, itinera conficienda. cum enim patrio æstu ex copia ciborum, *Sibaritarum* ritu, incaluerint, in futurum prospicere ob ingenij & experientiæ defectum non possint, spe victoriarum dementati, omnia planè, uniuersum ipsum mundum vel uno halitu se dispersuros, Neptuno ipsi tridentem imaginario trophæo cum imperio, erepturos, sibi pollicentur.

Turba hæc quæ domi hoc modo, quasi in *Sepla-* Val Max. li. *sia*, *Capuæ* foro, inter vnguenta marcescendo Cic. cont. stultescit, foras enauigans perit: non aliter fortis Rutil.

quam in necem suam, quam in dedecus suum. Hæc quæ de militari disciplina definiuimus, præcipue spectanda in imperatoribus belli, qui aliorum respectu virtutum exemplaria iuxta ac ad eas instigatores acerrimi. Neque enim potest, inquit Cicero, exercitum is continere Imperator, qui seipsum non continet: neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros iudices non vult. Non excurrit in licentiam virtus imperatoria, quin imo suis sepimentis inclusa, definito rationis gyro continetur, eiusdemque præceptis acrius regitur & coërcetur.

11 Ex istis constat, quam utilis, adeoque necessaria in omni statu tam animi, quam corporis, mortificatio: qua illud imperium comparatur, quo homo sibi ipsi dominatur, valentiorque inde redditur, unde postea externa etiam sibi oportunius acquirat.

Imperat heu ventis, tumida non imperat ira!

Oui. Ep. Cā

Possidet & vitius regna minora suis.

Apposite idcirco antiqui eum virum ciuilem dixerunt, qui animi affectus castigat, & ab omni excessu abiecerat. Etenim nulla est barbariei species, qua vel hominis intellectus obscuratur, vel voluntas eius efferatur, qua corpus excinditur, quæ ab affectionum extrema turbulentia non profiscatur. Vana idcirco ea schola, impia ea credulitas, quæ perturbationibus istis ac delictis applaudit, gratificatur, quæ fomenta ciuium libidinibus indies suppeditat, in immensum erumpere in eis luxum, ac lasciuire impunè permittit. Ea potius institutio ciuilis ac diuina habenda, quæ instar fræni cohibet, ad modum salis mordet, tanquam myrrha exedens, a corruptione vëdicat. Ciuilis idcirco *Theodosius*, de quo *Pacianus*: *Aulam omnem Spartianis Gymnasii duram, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem reddidit. Nemo inueniri potuit, qui auderet ad penū regium flagitare remotorum littorū piscem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem.* Imo ut pectoris secreta incognita aliis seruentur, utque significationū strategemmata, siue prudenter, siue fraudulenter instructa, ad effectū pertingant, ut iam dicemus, hoc imperium in passionum compressione versatum, a ciuibus omnino comparandum suadent ac requirunt.

Suet. in Aug.

Pac. Paneg. Theod. Vir. Æne. 7 & 9.

pura contemplatio circa universalia versetur. proinde sicut adultus colludendo perpetuo cum puero mores pueriles induit, sic mens ad ingenium affectionum circa singularia ac concreta, continenter intenta, in vim quandam sensus demigrat, adeoque inde quodammodo crassescit: idcirco ne hoc eueniat, comprimendi, aut extirpandi illi furentes motus appetitus.

4 Sensu quoque oblectamenta, rigore disciplinæ propter eas ipsas causas rejicienda, propter quas appetitus corrigendus. quibus peculiaris quædam incommoda, utpote incontinentiæ, ac intemperantiæ adscribenda. nam vel illos spiritus hæc vitia conficiunt, qui literis impendendi, aut caput vaporibus pinguibus obnubilant, ac eo vim intelligentiæ plurimum impediunt.

5 Hoc ipsum veteres *Palladis Ægide* caput tectæ, armatæ, & in clypeo *Gorgonem* insculptam ostendentis, voluerunt significare: nam ut in ea sic descripta nihil blandum, ociosum nihil, sed horrificum omne, acre & excitatum apparet, ita in litterarum cultoribus nulla labes aut mollieties inertæ vel voluptatis spectanda, sed omnia bellicosa, aspera & cum summo rigore disciplinæ coniuncta.

Vir. Æn. 8.
Homer 9.
fiad. 5.
Plut. lib. de
educan.

*Ægidaque horrificum turbatæ Palladis arma,
Certatim squammis serpentum auroque polibant,
Connexosque angues, ipsamque in pectore Diuæ
Gorgona, defecto vertentem lumina collo.* Rarum vero fuit, rigorem hunc martium incunditatis causa aliquantisper *Palladem* deposuisse: eiusque rei aspectus alijs nocius, ut cecinit *Callimachus*:

Callim. od
5. Pro. lib. 4.
Eleg. 10.

*Magnam Tiresias aspexit Pallada vates,
Fortia dum posita Gorgone membra lauat.*

6 Atque inter cæteras scientias, illa pars litterarum, quæ oratoria continetur, non penitus disiuncta esse debet ab hac disciplina. in hoc quidē negotio omnis immodesta audacia, ac sui venditatio depulsanda, cum verecundiam oratoris mereantur tot auditorum spontaneum silentiū & corona. nihilominus timor nimius, qui solet etiam in doctissimos irruere, hinc castigandus. *Cicero* de se affirmare solebat, quod in ipsis exordijs orationum pallefcere ac trepidare soleat. De alijs hæc *Seneca*: *Quibusdam etiam constā-
tissimis in conspectu populi sudor erumpit, non aliter
quam fatigatis. & æstuantibus solet: quibusdam tre-
munt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur,
lingua titubat, labra concurrunt.* quantum ad ruborem, adiungit, eum inueniri magis quidem in iuuenibus, quibus & plus calor est, & tenera frons. verū istis passionibus disciplina occurrendum: etenim si immodice ultra terminos modestiæ in oratore excreuerint, cursum orationis omnino impediēt, animique impotentiam quamdam auditoribus manifestabunt.

Sen lib. de
Tranquil.

7 Qui porro Principibus a Consilijs, ij omnino hoc ipso sensu rigiditatis afficiendi. etenim voluptatibus dediti, neque tempus, neque ingenij vires retinebunt, quæ in veri inuestigationē conferant. proinde rerum insciji, improvidi, ac veluti semisomnes, negociis status politicè tractandis intererūt. ut ergo in istis studijs sint accurati, peruigiles & excitati, est quod a se able-

gent ocia ac delicias. horum etiam interest, animos semper lenes ac compositos ostendere, nunquam commotos, alicui passioni indulgentes, neque vnquam fiet, ut ipsi secretorum sint tuta & inexpugnabilia receptacula, nisi naturæ inloquelam pronitatē, disciplina in seipsis relligiosis restrinxerint. enimvero duræ prorsus leges tū ad animas, tū ad corpora spectantes, huiusmodi instituti homines attingunt. *Va tibi terra*, inquit *Ecclesiasticus*, *cuius Rex puer est, & cuius Principes mane comedunt. Beata terra, cuius rex nobilis est, & cuius Principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam.*

Ecc. cap 10.

8 Magistratum autem gerentes, hac ipsa disciplina penitus indurandi. ad hos spectat, non solum iustitiæ ac veritatis rationes mente adsequi ac complecti, verum etiam ex æquo bonoque illas exequi: ac proinde duplex causa se prodit, ob quas seuerius a seipsis tractandi atque instituendi. etenim haud tantum praua affectio notitiam impedit, errores menti obiectando, quinimo nonnumquam agnita veritate, & equitate explorata, in transversum adhuc compellit actionem voluntatis. ut ergo sua priuata commoda vel etiam amicorum, publicæ utilitati magistratu fungentes, nunquā præferant, sed cum *Metello* oculum filio erui volente, communis iustitiæ normam illæsam ac vigentē semper præsent, omnino vigore quodam in seipsis affectus compescere debebunt. Quod cum illustrius in summis Pontificibus perpetuo constare oporteret, eam ob causam ad apicem dignitatis eleuati, recentia cognomina sibi adsumunt, significantes, se affinis, carni, sanguini, ac sibi ipsis prorsus iam mortuos, nouam vitam ratione, ac diuinis tantum legibus constitutam auspicari.

Plu. in Met.

9 Qui autem militiam profitentur, illi pariter tam quoad appetitum sensitium, quam quoad corpora, maximo vitæ rigore coercendi, ut ait *Liuius*. & quidē in ipsis animus illico flaccesceret, omnisque virilitatis robur in eis concideret, si voluptatibus, petulantia, ac socordia se deliniri, & emolliri paterentur. Porro ut militiæ aspera incommoda ex victus parcimonia, excubiarum molestia, cæli ac aliorum elementorum inclementia, melius perferant, corporū, nedum animorum tantum, indigent dura quadam firmitudine. Proinde huius instituti disciplina ab anima egressa ad corpus ipsum seuerius accuradū pertingit. quomiles, ut inquit *Liuius*, *Horridus debet esse non auro, argentoue celatus.* Principem ac ducē belli istius rei admonens, *Claudianus*, ita cecinit.

Liui. dec. 5.
lib. 4.

Liui. dec 1.
lib. 9.

*Non tibi desideas molles, nec marcida luxu
Otia, nec somnos genitor permisit inertes.
Sed noua per duos instruxit membra labores,
Et cruda teneras exercuit indole vires.
Frigora seu pati, gravibus non cedere nimbis,
Æstium tollerare iubar, transnare sonoras
Torrentum furias, adscensu vincere montes,
Planiciem cursu, valles & concaua saltu.
Nec non in clypeo vigiles perducere noctes,
Ingalea portare niues, nunc spicula cornu
Tendere, nunc glandes baleari spargere funda.
Traiani pectus, plane martiū describit.*

Claudian.
Pan. 3. Hon.

Plin. in Pan.
Traian.
veniet

veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendū tradere minoribus suis gestiunt, quis sudores tuos honestavit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint: quod denique tectum magnus hospes impleuerit. Profligato in Pharsalia Pompeio, qui ab illa immani clade milites superstites perarentis Lybiæ aræas palabundi, inter cæteras penuriæ species, siti planè intollerabili confecti, errabant. Accidit verò, a milite aquam undique conquirente, parum turbidæ licet, & è pulueribus ebullientis, repertam. qui cito gressu occurrens galeæ suæ cauo, uti potuit, eam hausit ac collegit: quam duce Catone munus dignum in illa extrema siti arbitratus, doni ac honoris causa eam illi obtulit. Cæterum ut suis exemplum daret Cato perferendæ sitis, oblatores corripuit primum, mox aquam effudit:

Luc. lib. 9.

Conspēcta est parua maligna
Vnda procul vena: quam vix e pulvere miles
Sustulit, & Galeæ conuexum infundit in orbem,
Porrexitque Duci: squallebant pulvere fauces
Cunctorum, minimumque tenens dux ipse liquoris
Inuidiosus erat. me ne inquit degener, vnum
Miles, in hac turba, vacuum virtute putasti!
Vsq̃ adeo mollis, primisque caloribus impar
Sum visus! quanta pœna tu dignior ista,
Qui populo sitiente bibas! sic concitus ira
Excussit galeam, suffecitque omnibus vnda.
Quoties aqua fuerat occasio, nouissimus bibit, ut ait
Seneca.

Sen. Ep. 103.
ad Lucil.

10 Ea certe militiæ pars, quæ naualis, præparatoriam hanc postulat præcipue vitæ duritiem. etenim marina itinera plerumque extenta cum sint, maioribus frequentioribusque aëris mutationibus obnoxia, nisi in omnem euentum rigor & austeritas corpora vectorum obfirmauerint, Plurimum eisdem obesse solent. Destituuntur porro eo loci eis ex terra elatis exhalationibus, quibus eorum vires confirmarentur: ut enim ex terra eiusmodi corpora primū orta, ac vi nativæ concretionis terrestria, ita ex eadem terra spiritu euaporato magna ex parte sustentantur. quale beneficium in maris alto non invenitur. Ipsa met deinde navis plurimis incommodis vectores suos excipit, a quibus haud tuti fuerint, nisi prius voluptatum ac ocij delicias vitæ genere & consuetudine a se abiecerint. non alia sane ex causa Hispanis ac Lusitanis, ad novas colonias per immensos maris tractus in alienas terras deducendas, nauigantibus res feliciter succedit, nisi quod corpora victus ariditate sibi reddiderint duriora, haud facile inedia, aut aëris violentia subinde dissoluēda. Contra vero ij, quorum corpora ex luxu molliora ac humidiora fuerint, tametsi insulanorū, & ad negocia nautica a natura factorum, statim nihilominus ac per maris spacia delati, lautitia illa & popina domestica priuantur, corrumpuntur in eis misere corporum vires: quibus ut corpora sensim contabescunt, ita animi, quorum operationes ab eis dependent, paulatim marcescunt. unde interdum vel cum dedecore totius Gentis, pauci superstites ad nihil aliud valent, quam ut suo-

rum miseras ac mortalitates, in patriā reuerfi, vocibus tragicis renunciant. Enimvero, planè ridiculum, videre, delictos, comatos, ac lacteos iuuenes, plenos calido sanguine ex recentibus conuiuijs, naues conscendere ad longiora hæc per vasta maris spacia, itinera conficienda. cum enim patrio æstu ex copia ciborum, *Sibaritarum* ritu, incaluerint, in futurum prospicere ob ingenij & experientiæ defectum non possint, spe victoriarum dementati, omnia planè, uniuersum ipsum mundum vel uno halitu se dispersuros, Neptuno ipsi tridentem imaginario trophæo cum imperio, erepturos, sibi pollicentur. Turba hæc quæ domi hoc modo, quasi in *Septa-* Val Max. li, *sta*, *Capuæ* foro, inter vnguenta marcessendo 9. Cic. cont. stultescit, foras enauigans perit: non aliter fortis Rutil. quam in necem suam, quam in dedecus suum. Hæc quæ de militari disciplina definiuimus, præcipue spectanda in imperatoribus belli, qui aliorum respectu virtutum exemplaria iuxta ac ad eas instigatores acerrimi. Neque enim potest, inquit Cicero, exercitum is continere Imperator, Cic. Or. pro lege Manil. qui seipsum non continet: neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros iudices non vult. Non excurrit in licentiam virtus imperatoria, quin imo suis sepimentis inclusa, definito rationis gyro continetur, eiusdemque præceptis acrius regitur & coercetur.

11 Ex istis constat, quam utilis, adeoque necessaria in omni statu tam animi, quam corporis, mortificatio: qua illud imperium comparatur, quo homo sibi ipsi dominatur, valentiorque inde redditur, unde postea externa etiam sibi oportunius acquirat.

Imperat heu ventis, tumida non imperat ira!

Oui. Ep. Cā

Possidet & vitis regna minora suis.

Apposite idcirco antiqui eum virum ciuilem Suet. in Aug. dixere, qui animi affectus castigat, & ab omni excessu abiecerat. Etenim nulla est barbariei species, qua vel hominis intellectus obscuratur, vel voluntas eius efferatur, qua corpus excinditur, quæ ab affectionum extrema turbulentia non profiscatur. Vana idcirco ea schola, impia ea credulitas, quæ perturbationibus istis ac delictis applaudit, gratificatur, quæ fomenta ciuium libidinibus indies suppeditat, in immensum erumpere in eis luxum, ac lasciuire impunè permittit. Ea potius institutio ciuilis ac diuina habenda, quæ instar fræni cohibet, ad modum facilis mordet, tanquam myrrha exedens, a corruptione vëdicat. Ciuilis idcirco Theodosius, de quo Pac. Paneg. Theod. Vir. Æac. 7 & 9. Pacianus: Aulam omnem Spartianis Gymnasii duram, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem reddidit. Nemo inueniri potuit, qui auderet ad penū regium flagitare remotorum littorū piscem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem. Imo ut pectoris secreta incognita aliis seruentur, utque significationū strategemmata, siue prudenter, siue fraudulenter instructa, ad effectū pertingant, ut iam dicemus, hoc imperium in passionum compressione versatum, a ciuibus omnino comparandum suadent ac requirunt.

CAPVT. XXI.

*Quam sit utilis affectionum, ac sermonis castigatio
cum prudentia consiliis, tum fraudulentæ
machinamenti.*

Est inter cætera, ex cordium secretis, cogitationum, intentionumque arcanis, in homine dignitas condicionis, ut nullius vel Angeli seu Dæmonis, cognitioni ea pateant: nunc hoc accidat ex eo, quod obiecti intelligibilis rationem, Angelis ac dæmonibus peruiam excedant, siue aliunde ex dei providentia, ipsis species intelligibiles negante, aut concurrere nolente cum eis generali suo concursu ad huiusmodi rerum intellectiones, proueniat. verumtamen, licet hoc penetrati sui pectoris homo gaudeat, & ex eo quasi a Natura tectus & armatus plurimum voluptate afficiatur, quippe hinc quodammodo nulli subiectus alijs dominans, & veluti arx inexpugnabilis existat, nihilominus illo aliquando vel inuito, quædam in corpore, ut pote effectus, ac signa internarum affectionum erumpunt, in quibus ad aliorum visum, quasi characteribus, describuntur. Cognoscitur enim cogitatio interdum, ait S. Thomas, non solum per actum exteriorem, sed etiam per immutationem vultus. Et etiam medici aliquas affectiones animi per pulsum cognoscere possunt, & multo magis Angeli, vel etiam dæmones, quanto subtilius huiusmodi immutationes occultas corporales perpèdunt: quod etiam auctoritate S. Augustini S. Doctor confirmat. Natura itaque ex dei munere hoc secretum instituit, neque ullus est hominum, qui non velit esse alijs hoc pacto inaccessus omnino, & eorum oculis vel animis inscrutabilis. si enim aliter fieret, passim obuij euaderent ciues aliorum maleuolentiæ, & cassi omni effectui desiderato, inaniter apud se multa constituerent. verumtamen quod homo naturæ vi animal sit sociabile, inde ratione corporis sic comparatur, ut alijs sua desideria, amores & odia cognoscenda ultro proponat. Oculi inquit Cicero nimis arguti, quemadmodum affecti sumus, loquuntur: & is qui appellatur vultus, qui in nullo animante esse præter hominem potest, indicat mores. ad quod ex duobus fit homo inclinatio. primò, ex motu in appetitu sensitivo maiori, deinde ex ipsa dispositione corporea ad hoc aptiori. Motus quidem vehementiores in appetitu, ex imaginatione boni aut mali sensibilis proficiscuntur. imaginatio verò principium est motus localis in corpore: eius enim apprehensiones concitant spiritus vitales, eos aut retrahendo, vel foras mittendo: ex quorum agitatione oriuntur certæ in corporibus appetitionum aut fugarum, seu odij notæ, quæ spectatoribus representent quid secretius & intus ab animo expressum fuerit. quædam etiã corpora alijs magis idonea ad suscipiendâ hanc ab imaginatione impressiorem, vi cuius immutetur: ut pote molliora, magisque fluida. ob quam causam fæminæ non tantum acriori vi perturbationum incitantur, propter defectum in illis rationis, quam homi-

nes, sed etiam earum corpora citius mouentur, ac in colores palloris, ruboris, vultus contrariis, vel deductioris figuras, promptius componuntur. ac in uniuersum, in nulla corporis parte affectus ita comparent, atque in oculis, propter eorum teneritudines a spiritibus admodum permutabiles, ut Plato, Plinius, Plutarchus & alij obseruarunt. qui si prominentes fuerint, difficilius tunc falsas exprimunt representationes vel dissimulationes, quæ non percipiuntur, ac facilius ab imaginatione transformantur & imbuuntur eis formis, quæ latentibus in appetitu affectibus apertius ac vere respondent. contrâ, quorum pupillæ in cauo latitant, setosis palpebris obtectæ, ac paruæ sunt, melius dispositæ ad suscipiendum temperiem, quam ratio iusserit: neque ita manifestè alijs apparet earum quæ fit transmutatio: paratiores proinde ad fraudes, ac secretis velamina pretextendum. Melius proinde ad hæc formas dissimulatas exprimendum comparantur, qui complexionem fuscæ, ac vultu contorti, quam qui clari & explicati: cū enim illæ notæ coniunctæ sint cum quadam vi adscititia, statim in eiusmodi clari & explicatis deprehenduntur: in fuscis autem & contortis, quasi fraudum latebris ac domicilijs, non eadem facilitate.

2 Cæterum naturæ instinctu difficile, id vultu ac corporis filo non eloqui quodammodo, quod in voluntate & appetitu sensitivo gliscit aut ardet. difficilius verò, contrariorum significationes in eisdem exhibere: ita ut illo ipso momento oculus & os rideant, quo cor intus dolet, irascitur, timet vel lamentatur. quamobrem ut ea representatio foras non emittatur, quæ genuinè internis animi consilijs congruit, aut ut interius in animo actis, opposita indicia in vultu proferantur, id uno ex duobus modis, nec aliter ferme perficitur. scilicet, aut istius affectus in appetitu sensitivo ex imperio rationis sedatione, vel excitatione alterius, qui illū euincat, subindeque sui vexillū in corpore, eo profligato, victrix ostendat. quam primū enim passio animi à turbulentia moderationi subijcitur, illico in vultu ac corporis gestu propemodum extinguitur priores illæ species ac formæ, quæ, ea flagrante, pariter vitam in corporeo organo spirare videbatur. quando similiter passio contraria, vel discreta, quæ etiam potentior, excitatur, statim illius figuræ in oculis ac vultu sese produnt, alijs veluti fugatis ac deletis, quæ propriæ præexistentis erant. atque istis modis interius concepta ac constituta alios latere, ac dissimulari solent: neque in vultu, aut corpore descripta ab eis tam expeditè legi possunt. ut enim quantitas binas figuras in se pariter non admittit, sed hæc impressa, alteram expellit, ita neque vultus humanus diuersorum in appetitu motuū discretas imagines pariter suscipit, sed hac semel insidente, alia recedit. Imagines autem istæ triplices: quædam naturales, aliæ ex arte violenter ortæ, aliæ mixtæ. priores naturæ opere a motibus animi ad vultum deueniunt: propriæ a proprijs. Posteriores dimanant a mera imaginatione & voluntate dissimulantis, absque debita passionem eam intus requirente. postremæ vna parte natu-

Pla. in Phœ.
Plut. lib. 5.
Hyp. Pl. lib.
11. cap. 36.
Giff. in cap.
7. can. ver. 4.

S. Th. 1. Pte.
q. 57. art. 4.

Aug. lib. de
diuin. Dæm.
cap. 5.

Cic. lib. 1. de
leg.

naturales: quatenus nempe alicui passioni, vti causæ, congruunt: aliæ violentæ: in quantum scilicet repugnant alteri passioni, quæ coniungitur cum illa, quæ causa ipsius, vt postea ostendetur.

Papin. l. 1. — *hic fido risit Thetis anxia vultu.*

Achil Ouid. *Heu quam difficile, est, crimen non prodere vultu?*

Metamor. l. 11. Eminuero ex commoto animo veluti excurrunt quædam commotionis indicia ad vultum ac corporeos artus: nam ita animæ facultates harmonia quadam inter se componuntur, vt ad vnius operationem alia munus suum exple-
re gestiât, ac eo

Pap. l. 1. Ac- *Nec latet haustus amor, sed fax librata medullis*

hil. *In vultus, atque ora redit, lucemque genarum*

Fingit, & impulsus tenui sudore pererrat.

Lactea Massageta veluti cum pocula fuscant

Sanguine Puniceo, vel ebur corrumpitur ostro:

Sic varijs manifesta notis, palletque, rubetque.

3. Atque non solum istis characteribus cupit natura patefacere alijs, quæ intus in illa peraguntur, sed hoc præstando, eleuat in se ali quando gradum mali, & quadam dulcedine inde refici videtur: dulce enim dolere ac flere, mœstitudinisque speciem, cum malum increuerit, ad sciscere: proinde ad hoc præstandum quasi allecta natura, prœrior reperitur: amor enim & voluptas per omnes affectus humani appetitus, ac eorum effectus sponte admissos, comeant, ac illis immiscantur.

Ouid. ad *O nimium felix, nimium crudelis, & expers*

Liuiam

Imperij Fortuna tui, qui dicere legem

Fletibus, aut fines audes censere dolendi

Incitat heu planctus. potius fugientia ripas

Flumina deuincas, rapidis aut ignibus obstes,

Quam miseris lugere vetes.

Senec. Aga. *Licet ipsa fideas, totus in vultu est dolor.*

3. Nihilominus multoties e re Ciuili fuerit, motus istos interius comprimendo, eorum effectus in vultu & corpore aut penitus expungere, & impedire, vel obducto oppositi velo, dissimulare; nec semper maris immanes fluctus imitemur, etiam in damnum nostrum, simplicis naturæ ductui obsequuti.

Lucan. l. 5. *Turbida testantur conceptos æquora ventos.*

Elia. l. 4. Si Patheris adsit ingeniū, ad vultus sui toruitates dimissis capitibus abscondendas, vt scribit *Elia nus*, ne alijs odio sint, vel horrore, cur homini ars deneganda celandi alios sua, vel artificium fucandi, vbi iusta causa institerit! *Antigone* cū sepelisset suis manibus fratrem *Polynicem* contra Regis *Creontis* edictum, ad sepulchrum eius lacrymado se perdidit, actumuli conditricem prodidit: inde enim delata ac iudicata, in sepulchrum fratris etiam viua cōpingebatur. *Ira etiā*

prodita perdit vindictæ locum. quemadmodum enim cadente Sole augescunt rerum, vmbrae, lumina verò earum absconduntur, ita in anima, vi disciplinæ ac in se dominij, passione dimissa, in corpore omnis color, & si quid sit turbidi, emoriuntur. quod si non fiat, duplicia dedecora inde constabunt, vnum quo anima dehonestetur, aliud quo corpus deformetur.

ideo *S. Crisostomus* comparat iracundos, & ab alijs passionibus occupatos, obsessis à Dæmone, quod specie externa cuiusdam Dæmonis

referant deformitates. vt ergò nihil perturbati ac distorti in ciue appareat, vtilis ex virtute potestas quædam ad animæ motus componendū quo tanquam in tranquillo fiat ab ipso nauigatio, serenoque in cælo pulchra actionis representatio in aliorum oculis efflorescat. Atque in multis negocijs ciuilibus peragendis, vt *Theogines* admonuit, prudentis erit, alijs se quædamque accommodare, & imitari *Polypum*, qui *Eleg.* illum colorem exhibet, quali petra, cui adhærescit, imbuitur. quod sine hoc studio fieri nequit.

5. Cæterū verò operosius illius affectus argumenta loquendo, agendo, aspiciendoque demonstrare, qui reuera non est in anima, sed solum emittitur, falsatusque. Hoc autem perficitur duobus modis. primò, sola ipsius corporis aut vultus gestu, compositione, vel sermonis schemate voluntarijs, nulla passione ad id animum extimulante. secundò, quando hæc indicia externa proueniunt ab aliquo ingenti affectu alterum concomitante: vt pote contingit in illo, qui ex magna cupiditate beneficij, aut timore damni, interim odio flagrans, adulando foris ostendit verba ac notas amicitia. prior ille omnino violentus, à natura ipsa facile detegitur, ac falsitatis redarguitur: alter verò gradum sequens sui motus, propius accedit ad ingeniū naturæ, ac proinde magis comparatus, vt pote mixtus, ad alios decipiendum. Cuius vis in eo spectanda, in quo illa affectio, a qua externa dissimulatio dimanat, ex cuius momento grauior fuerit vel remissior: nam hinc sincerior habebitur, vel fucator.

Difficile est tristi fingere mente iocum;

Nec bene mendaci risus componitur ore;

Nec bene sollicitis ebria verba sonant.

Verumtamen in hoc negocio expeditius erit, illa signa effingere, quæ felicius fallant, quando nulla omnino in animo passio incitatio ad id adigit, quam quando ea intus viget, quæ eiusmodi signis prorsus aduersaria: verum quomodocumque fiat hæc deceptio & illusio, non nisi a dominio quodam in affectiones animi perficitur. quod dominium eis valde obuiū, qui seruili ingenio, qui rebus aduersis fracti, quique indigentia conflictati, hac arte deceptrice sibi victum parare soliti. *Moderari* inquit

— mendaci celantur robore Achini.

6. At nihil hoc in genere mirabilius efficitur quam quòd lacrimæ ipsæ vbertim præsilientes, dolores ac tristitias præ se ferentes, maximorū gaudiorum interim sint inuolucra. Notant aliqui, apud Hebræos idem verbum oculum significare, ac fontem: ex eo nempe, quod, vt ipsi interpretantur, oculi fontes sint, ex quibus omnes animi adfectus ad alios fluunt. Ego verò potius fontes dici autumo, quod naturæ sint aquæ, seu cristallinae, quodque lacrimarum origines: nam adfectus non manant ab oculis, sed eorum dumtaxat effectus ac signa in illis patentius cernuntur; quæ in se promptius

Theog. sca.

Eleg.

Tibul. l. 3.

Eleg. 7.

Cicer. lib. 1.

ep. ad Quint.

profrat. ep. 1.

Auf. exist.

vli. ad Po.

Giffier in

cap. 7. cant.

ver. 4.

tius ipsi admittunt. verum, has ipsas lacrymas, perinde ac crocodili, ex animo læto, & quasi melleo fonte decurrere, artis vel malitiæ extremum opus meritò æstimari poterit.

Quid ad
Luuiam ep.
Philad De-
mnoph.

Vidimus attonitum fraterna morte Neronem,

Pallida promissa flere per ora coma.

Credidimus lacrimis, an & hæc simulare docentur!

Hæc quoque habent artes, quæque iubentur eunt.

Cæsar contra Pompeium victoria potitus, cum in Aegypto oblatum eius recisum caput adspexisset, lacrymatusest.

Lucan. l. 9.

— lacrymas non sponte cadentes

Effudit, gemitusque expressit pectore læto:

Non aliter manifesta putans abscondere mentis

Gaudia, quam lacrymis. Hoc ingenio præditus

Andronicus, Græcus Imperator. curarat cruci

affigi duos ex amicis familiaribus Isacii contra

ipsum in Cypro rebellantis. mortuos ad sepul-

turam deponi oratum aliqui venere Androni-

cum: quibus auditis ut scribit Nicetæ, lacrima-

tus, questusque de nimia hac in poena iudicum seueri-

tate: Apud nostrates Guilielmus Cicilius, regni

olim quæstor, sententiam, quoad facti cogni-

tionem, ex duodecim nobilibus primus de mo-

re dicturus in causa comitis Arundeliæ, quem

ex animo propter fidei catholicæ professionem

oderat, publicè in ipso tribunali lacrymatus:

deinde loquutus. Honorem meum testor, Reus. si-

militer, ut fertur, Regina Elisabetha, audita cæ-

de ac carnificina, illata Mariæ Stuartæ, Scotiæ Re-

gina, ut in eam tragœdiam se haud consensisse

fucû faceret, cuius tamè auctrix omnino extite-

rat, nescio quas lacrymulas miserè sibi extorsit.

Fallit enim vitium specie virtutis & umbra,

Cum sit triste habitu, vultuque & peste seuerum.

Iuuenal. sa.
tyr. 14.

7. Neque minimam huius rigidioris disciplinæ partem sibi vendicat illa ciuilis consuetudo, qua homo aliquis instar prothei, varius ac multiplex se pluribus appositè in conuictu accommodat. Effectu difficile, ut supra ex Platone

Plato de
Agricul.

retulimus, hominem ad vnum quasi modum

agendi, salua arbitrij ipsius libertate, a natura

institutum, vsu disciplinæ euadere tam diuer-

Rom. 13.

sum, ut ad consilium sanctissimi Apostoli, omnia omnibus factus, flere possit cum flentibus,

simulque gaudere cū gaudētibus. Alcibiades Græ-

Æmil. in
Alciad.
Athen. l. 12.
Tacitus. l. 4.
Cic. r. in
Catilin.

cus Imperator, ut Aemilius Probus, & Athenæus reco-

lunt, mirū in modū hac arte versatiles. Otho quo-

que Imperator Romanus, hac ipsa in re excel-

luit. Hi ad ingenium Catilinæ nouere versare

suam naturam, & tegere, ad tempus huc & illuc tor-

quere: Cum tristibus seuerè, cum remissis iucundè,

cum senibus grauiter, cum iuuenibus leuiter sese ge-

rere. Hac ipsa naturæ tractatione multiformi,

illi quoque insignes, qui egregiè adulantur:

Sén. de Ira.
cap. 13.

qui, ut admonet Seneca, potentium iniurias non

solum patienter, sed hilari vultu perferunt: qui

in sublimi statu constituti, vterius ambitiose

tendentes, cum Othone norunt vel vulgo ipsi

turpiter inferuire: qui ut narrat Cornelius Tacit-

Cor. Tacit.
lib. 4. Anal

tus, Omnibus oscula quasi per digitos, mittebat.

8. Cum itaque constet, vitæ Ciuilis vim, quo-

ad cunctos Ciuium ordines, a disciplinæ rigo-

re deducendam, controuerti iam poterit, an

ea disciplina acerbior ac difficilior, quæ affe-

ctionibus contradicit appetitus in homine

Concupiscibilis, vel ea, quæ Irascibilis motibus aduersatur. Sciendum itaque, duplicis qualitatis passionēs parti in homine Concupiscibili competere: quasdam aptas ad quemdam progressum appetitus in bonum, vel fugam a malo: qualis amor, odium: alias relatas ad quietem eiusdem appetitus, adepto eo bono, quod antea desiderabatur, ut pote gaudium, lætitia: ut ostendit S. Thomas. Deinde intelligendum, eas in parte concupiscibili passionēs priores esse eis passionibus in Irascibili, quæ in bonum progrediuntur, ac a malo refugiunt: nam ut istæ defendantur, & suos fines melius adsequantur, insurgunt in omnia impedimenta tanquam vindices earum, passionēs appetitus Irascibilis. at quando irascibilium prædijs illæ concupiscibiles ad fines suos ex optato peruenere, tunc exiliunt passionēs in concupiscibili, posteriores eis in Irascibili, nempe circa quietem versatæ, ut idem Doctor animaduertit. quo pacto motus irascibiles incipiunt a concupiscibilibus, & in eos desinunt. si itaque primo in loco passionēs appetitus concupiscibilis inter se conferantur, existimarem, difficiliorem cohibitionem earum, quæ in motu versantur, quam quæ in quiete irascibiles sequuntur: utpote amoris, desiderij, odij, quam gaudij. quod si appetitus concupiscibilis passionēs comparentur cum illis in Irascibili, iudicarem quoque earum disciplinas esse magis arduas; quandoquidem in animali plus præualent. ob quam causam victoria in timorem impeditior victoria in amorem, tum quoad ipsum motum essentialiter sumptum, tum quo ad immutationem, corporalem, quam sibi adiunctam habet. Videmus enim animalia illico relinquere prædam, etiam dulcissimam, si metus causa interuenerit. ac teste Aristotele, difficilius iræ, quam voluptati resistitur: mala enim destructiua fortius mouent, quam bona perfectiua: cum illa in rei substantiam intendunt, hæc in eius accidentariam solum perfectionem ferantur. Huic verò non repugnat, quod vna gens facilius iram moderetur, quam alia, ut pote quæ in medio situ posita, quam quæ versus Boream sedem obtinet: tametsi in illa intensior sit in parte concupiscibili boni delectabilis appetentia. Vnde Borealibus maxime incumbit ea disciplina, quæ partem irascibilem cohibeat, medijs verò situs incolis ea, quæ in castigatione Concupiscibilis occupatur.

9. Verum quod cognitio utilitatis, quæ inest mortificationi, sit a sensu remotior, eiusque ingenio contraria, idcirco nulla mens in eam plenius deuenit, nisi præstantior fuerit, liberiusque supra omnia, quæ sensu percipiuntur, euolauerit. myrrha hæc non in aprico ponitur, sed in obscuro recessu collocatur. quid vulgo hominum magis insipidum, ac plane ridiculum, quam mortificationis commendatio? nulla certè species metaphysicæ huic generi Ciuium tam adua ad intelligentiam, quam est mortificationis eruditio. O flores, o gemmæ, o mel, quibus tamen labruscis spissè intextis inuoluimini! esto itaque, ac maneat mortificationis studium, eorum dumtaxat meditatio ac cultus

S. Thom. 1.
2. q. 23.
Art. 4.

S. Thom. 1. 2
q. 25. art. 2.

Arist. 1. 2. Et
hic.

cultus, qui aquilinis pennis ad altum veritatis sublimantur.

10. Atque ex istis, quæ disputauimus, satis liquet, non naturæ solius placido cursu, non rerum externarum iucunditate, non felicitum accessu, non ad voluntatem prospero successu ciuile decus cōparari, sed potius rigore aduersantis disciplinæ, cuius proinde rationem præcipuè secum ducere debent prudentes Ciuitatum moderatores, morumque ductores, ac doctores. Verum quod omnis in affectibus inciuilis intemperies a sui amore oriatur, idcirco de illo aliqua differenda videantur.

CAPVT. XXII.

Qualis sit vis ac potestas ad animi mores, gestaque corporis, suimet Amoris.

Mor sui in vniuersum sumptus, tam illum complectitur, qui appetitus concupiscibilis, quā qui voluntatis ipsius actus. ille quidē ab isto distinguitur dupliciter: primo ratione subiecti: deinde qualitate obiecti. sui Amor, qui appetitus cōcupiscibilis operatio est, cōiungitur cū quadā violēta corporis immutatione, sicut & ceteræ passionēs: quæ immutatio cum amore sui expressio a voluntate, non connectitur. quod ad obiectum, amor sui, qui est appetitus sensitiui munus, versatur tantum circa bonum sensibile ex eius imaginatione: amor verò sui, qui a voluntate elicitur, respicit obiectū generalius, nempe quodlibet bonum, a quo cupiens vtrumque perfici poterit: siue id bonum fuerit rationis, siue sensus. Nos modò de vtroque promiscuè disputabimus, præcipue tamen de sui amore, qui a voluntate dimanat.

Halensis 2.
part. 9. 107
art. 2. mem.

Arist. ethic.
1. 9. cap. 8.

S Thom. 1.
part. 9. 60.
art. 4.

2. Qui quidem sui amor, ex communi notione, admissa a Philosophis ac Theologis, sumitur pro amore culpabili, oppositoque sui amoris honesto; scilicet amoris, quo bona expectantur, rationi ac virtuti, cum omnibus circumstantiis, consentientia. qualis sui Amor est, qui ex obiecto, sine vel circumstantiis vitiosus, operanti semper, alijs plerumque detrimentum culpæ vel damni iniusti adterens. Is itaq; ciuis sui amore vituperabilis redditur, qui sibi bona proponit cōparāda, quæ reuera bona non sunt, sed obiecta potius vitiorum: aut illo modo bona prosequitur, quo non oportet. simpliciter verò seipsum amare in quouis gradu, quantum ad bonum licitum, non est culpabile: hic enim amor est a natura ipsa institutus, ac charitate, vt docet S. Thomas. ea de causa malitia amoris sui, spectanda ex qualitate ac condicione eorum, quæ amantur ac desiderantur: iuxta ac effectu & circumstantiis eiusdem amoris, non ex mera persona amantis. qui ergò ex nimio sui amore, quantum ad excessum, respectu personæ amatae, offendit, non id facit præcisè quia in tali gradu suam personam amat, sed quia eum gradū sibi constituit, qui impedimentū alterius amoris positi tunc in præcepto: quo

pacto, sibi tunc vitam optans summo affectu, quādo liberationem patriæ, morte obita, procurare potius deberet, inique ac perperam seipsum amaret: non quidem ratione personæ, vel obiecti, sed ratione extrinseci euentus: proinde talis sui amor, quod prudentiæ repugnans, in vitium omnino incideret. Propter hanc causam Plato affirmat, sui amatores solidè ac verè seipsos non diligere, neque eum honorem animabus suis habere, qui illis post Deum & intelligentias seu genios, summo iure debetur. *Qui voluptatibus indulget, animam suam non honorat, deicit enim ipsam, cum malis & penitudine repleat.* Neque etiam tunc honorat, quando labores lege laudatos, metusque ac dolores ferendos non suscipit, sed cedit, atque succumbit. Hæc enim agens omnia, animam suam dedecorat. Sed nec quando hanc vitam, summum bonum censet: imo etiam tunc vituperat. Reuera nimis in seipsum amor, omnium peccatorum omnibus semper est causa. occæatur quippe circa amatum, qui amat. quapropter qui se amat, cum seipsum magis quam virtutem honorandum putet, quod iustum, bonum, pulchrum sit, male iudicat. Decet sane eum qui magnus vir futurus est, neque seipsum, neque sua diligere, sed iusta semper, siue a seipso, siue ab alio quouis, gerantur. Enimuero amor sui auctor ignorantia, & tyrannidis: non enim sine aliorum iniurijs sustentari potest; quippe furiosum quid, vorago ceca, & insatiabilis. Cicero amorem sui originem appellat virtutis, *Fieri autem non posset, vt homines aliquid appeterent, nisi sensum haberent sui, eoque se, ac sua diligere ex quo intelligi debet, principium ductum esse se diligendo.* Aristoteles quoque duos assignat amores sui: vnum ex virtute, alterum ex voluptate. Amantem sui ex virtute ita dispositum ait, vt libenter bona externa relinqueret, quorum cupiditate tenetur, si commune bonū id postulauerit: sui autē amantem ex voluptate, id nolle facere asserit. vnde concludit, eos sinceros sui amatores, qui virtutis causa aspera cupiunt, nec sui amantes absolute nominandos, sed potius virtutis, Dei, vel aliorum contendit amantes. Idcirco oppositionem quandam constituit inter amorem sui, ac amorem ciuilem: quod amor sui non innitatur prudentiæ, sed caliditati; cum amor ciuilis prudentiam sequatur: quodque ex illo amore operantes non prudentes appellandi, sed Polypragmones: ex isto agentes prudentes omnino censendi. *Prauius, inquit, cum nihil in se habeat amabile, neque erga seipsum amore affectus videtur.* Iste, vt S. Doctor definit, ex errore & peruerso affectu omnia peragit in sui amorem: nam non bonum rationis in se principale esse arbitrat, sed bonum sensus: proinde hinc agens, damno se afficit, in dedecus illius, quod in ipso principale. ac proinde se reuera & absolutè non diligit. Neque solum ex errore practico sui amor oritur, sed etiam erroris vltioris causa vt notat Plutarchus. vi namque beneuolentiæ, qua quis seipsum prosequitur, delectatur adulatoribus, & eorum fallis laudibus se decipi iucundissimè patitur. & talis ita a se & alijs illus, facile etiam socios in fraudem adiget, vt animaduertit idem Aristoteles

Plato lib.
5. de legi-
bus.
August ep.
52.

Cicer. 1. 3. de
Fin.
S. Thom. 2. 2.
q. 26. art. 4.
Aristot. 1. 9.
ethic. cap. 8.
lib. 6. cap. 12.

Arist. 1. 6.
pol. cap. 8.
laue. in 1. 5.
ethic. Tract.
2.

Arist. 1. 9.
Mor. cap. 6.
S. Thom. 2.
2. q. 25. art. 7.

Plutar. 1. de
diff. Amici &
Adulat.

Aristoteles, quod illos tanquam seipsum diligit. qui ergo virtute præditus, is verè ac propriè se amat, vt *S. Thomas* probat : cum seipsum amare nihil sit aliud, quam bonum & perfectionem propriam appetere. qui autem vitiosus, licet vulgò sui amator dicatur, nihilominus, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Si amas iniquitatem* inquit *S. Augustinus*, non diligis te. quemadmodum enim quædam mulierum, ratione morbi, eo interdum deueniunt, vt vi amoris sui adactæ, vehementer appetant sensui in ipsis gratificari, eum magno licet corporum damno, lutum scilicet, cineres, carbones, ac similia comedentes ; ita vitiosus sui amor, quod ad mores, quo voluptuosa scelera ab aliquo sunt in votis, prodit ex animi morbo, *in rñs ἀνθρώπων*, seu eiusdem intemperie, quandoquidem animi bono, flori nempe ac robori aduersentur, quorum capitur desiderio : proinde minimè genuinus sui amor, sed ficticius tantum ac deceptor, qualis, quantum ad corpus, reperiri etiam poterit in parricidio, quo quis ad fugiendum aliquod malum, proprijs manibus sibi vitam funestat. Descripta iam cum sit natura amoris sui, quem ducimus vituperabilem, eius vim ac potestatem modò examinabimus.

3. Amor itaque protopassio inter affectus appetitus concupiscibilis, non solum naturæ ordine primus, verum eiusdem institutione imperator aliorum respectu : quibus non modò imperat eos excitando, vel sedando, sed insuper aliquid sui eis communicat, ac præstat, vt cum amemus, tum etiam amemus sperare & audaces esse, vt amemus tristari, ac dolere : *Amat pro coniuge luctum* : vt irasci ac vindictam inferre amemus ardentissimè.

Nihil immune est, odiumque perit

Cum iussit amor : Vt denique misereri amemus : *Casus alienos* inquit *Cicero*, sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est iucunda. Recenset *Plato* ex *Orpheo*, amoris commissas clauas superorum ac inferorum ; quod homines eò ingenijs, affectionibus, ac Consilijs tendant, quo amor iusserit. Hic ipse amor adeo operatiuus ac præualens, ea ipsa est libido, quæ vt serpens triplici capite instructus, omnibus vitæ nostræ partibus fraude ac viribus insidiatur. Sui amor carnis est libido in sensuum delectationes incitata. idem amor, libido oculorum, vt volunt

S. Augustinus, *Beda venerabilis*, & *Halenfis* in scientiarum curiositates feruida : Demum amor iste, superbia vitæ, tota in honores & ambitus incensa : a quibus, veluti barbaricæ Babylonis ianuis, omnes species iniquitatum in ciuitatis cultores hostiliter excurrunt. imo hæresis ipsa furiosa, ex hoc ipso libidinoso sui amore dimanat, vt notat *Halenfis*, nam licet obiectum formale hæreseos sit falsitas, fidei veritati opposita, nihilofecius, spectatus ab ea finis voluptas est aliqua, vel sensu vel mente degustanda.

4. Et quidem amor iste sui magnam obtinet vim ad fascinandum intellectum, ac illi errorem penitus suadendum : ad quod præstandū solerter, sagaciter, ac ingeniosissime idem frau-

dulentus. Dici quidem solet, amorem esse cecum, quod & in multis veram habet sententiam. Etenim sui amantes, seipsum nobiliores ac meliores quam sint, iudicant : aliorum commoda, vel etiam reipublicæ, nihili ducenda definiunt, cum de proprijs agitur, quibus ea postponenda contendunt. vim veri argumenti, improbantis illud, quod præpostere ab eis eligitur, non adsequitur in eisdem sui amor, potius falsa omnia, quæ priuatæ cupiditati contradicunt, æstimauerit. *Scribunt seculi literæ*, inquit *S. Hieronymus*, *Amantium ceca esse iudicia*. Verumtamen in tenebris errorum idem amor instar ignis elucet & acriter scintillat : in perniciem amantis catellus licet, tamen leo, ac vulpes apparet ; & in ipsa cœcitat mirum in modum *Argos* ac vigil ad agendum prodit. Quod amor iste cœcutiat, poetarum figmenta fati declarant, quibus commenti, illum rebus indignis, ac minutulis omnem suam vim stolidè interdum impendere : Quod *Gregorius Nazianzenus* obleruauit. quo modo *Ecchus Narcissus* miserè deperiit : *Narcissus* sui formam in aquis apparentem inani amore prosequutus. Nihilominus, quod idem amor etiam in nugis serius, in nigris lucidus sit, ex multis constat : eius enim arma, fraudes, simulationes, mendacia, periuria, cæteraque, quæ summo ingenio elaborata, ad fallendum efficiendumque potentissima. Propter quam causam, vt aduertit *S. Thomas*, amor a *S. Augustino* prudentia appellatur : quod intelligentiam acuat ad prudentiam, quodque rerum notitia illustretur. *Nulla manus illis, fiducia tota veneni est*. Cui amor, inter reliqua nocendi instrumenta, arcus, dolosum videlicet symbolum, inseruit : ibi enim lethalis effectus arcus, vbi præsentia sui non est spectabilis. Hoc est tunc maximè amor sui alijs funestus, quando id nemo suspicaretur. ob hanc causam veteres Amorem posuere medium inter *Mercurium* & *Herculem* : scilicet, quod corporis viribus, simulque suadela sermonis amor validissimus. atque cum hoc amor in vniuersum congruat, tum maximè amor sui, vt principali eius analogato. vnde consequens, sui amantes esse omnium malitiosissimos : nam sicut vehementer se amant, ita ex damno magis adfliguntur, immaniusque in eos feruntur, qui illud intulere, aut optatis restitere, vel resistere possunt. quocirca malitia ac fraude instructi, in aliorum perniciem importunissimi. Neque eos quicquam a facinore retrahet humanitas : qui enim seipsum summè amant, hominem exuentes, neminem curant, aut ullo sensu ex aliorum calamitate tanguntur. læsis verò, affectus in appetitu irascibili, tanquam totidem *Hercules*, illico furiose ad vindictam erumpunt, qui amorem tueantur, aut eius rabiem exequantur, vt rectè *Plato* philosophatur. Quocirca *S. Iacobus* furores omnes irati impetus ad amoris concupiscentiam reuocat. *Vnde bella & lites in vobis ? Nonne hinc ex concupiscentijs vestris, quæ militant in membris vestris ! concupiscitis, & non habetis, occiditis & zelatis, & non potestis adipisci, litigatis & belligeratis.*

Deinde

S. Thom. 7.
part. q. 60.
art. 4.

Psal. 10.

Augstin.
sermo 41. de
verb. dom.

Halenfis 2.
part. q. 156.
art. 2.

Bernard lib
de dig. amo.
dia in cap. 1.

Lucan. li. 9.

Senec. Hypo-
pol *Cicer*
lib. 5. Epist.
fam. Epist. 12.
Plato dial.
10. de regn.
Ficin in
Prohem.

Ioan. 2.

Augusti lib.
13. conf. cap
53. *Beda* in.
Ioan. *Halen*,
2. part. 15 o.
art. 7. M. 3. q.
107. art. 2.
M. 2.

Hieron. ad
Pammach.

Grego. Na-
zianzenus
21. f. apol

August. de
mor. Eccl.
S. Thom. 2. 2.
q. 47. art. 1.

Lucan. lib 8.

Plato dial.
9. d. Repub

Iacob. 4.

Deinde tam violentiam, quam fraudulentiam istius amoris taxans, subiungit: *Emundate manus, peccatores, & purificate corda, duplices animo.* manus, cor, & animus, sui amori inferiunt, manus ad efficiendum, cor ad destinandum, & animus ad fallendum eius causa comparantur.

4 Cæterum mirum, quod hic idem amor meticulosus pariter, eoque tam varius & multiplex. qui enim sibiipfis plus iusto indulgent, illimet accuratius declinant omnia mala, à quibus lædi possunt: exhorrescunt plane ad adspicuum periculi, pallefcunt ac sudant, neque mater circumspiciunt infantuli sui vitam contra aliorum vim tueretur, quam isti carnem suam, si spinæ aliquot sese opposuerint. Insuper hic iste amor sui audacissimus:

Senec. Hip.

Nulla Minois leui

Defuncta amore est, iungitur semper nefas.

Quis legem dat amantibus?

Maiores amor est sibi,

Boët. lib. 3.

Me 12. Iust.

lib. de fasci.

Amoris

Plat dial. 9.

de Repub.

Vt canit Boëtius, & multa de hac re Laurentius Iustinianus recensuit. Plato quoque obseruauit, vulgo amorem Tyrannum vocari: eo quod maxima quæque ab isto amore iubeantur, siue intelligentes, siue furentes illa homines perfece- rint. non ergo amor recta progreditur solū, dū æstuat in humano pectore, verū illud quaquaversum in obliquum distorquet, in opposita concitissimo impetu simul erumpendo. urit, refrigerat, impellit, retrahit, persuadet, dissuadet, audet, timet, vult, non vult: denique mirus artifex, omnium artium mysteria probè callet: tragicus, comicus, & ex his mixtus, cuncta peragit. Quemadmodum sagittarius pro sua voluntate magno cū discrimine sagittas emittit, ita amor sui, cui tanquam tela aliæ passiones inferiunt, illas diuersimodè vibrat, & variorum animalium mores, eisdem usus, in vno homine effingit. Natura quidem ita instituit, ut vitæ dux esset amor: nam cum duo sint obiecta humanæ voluntatis, bonum nempe ac malum, non decuit eam versari præcipuè aut primo circa malum, siue odio habendum, siue deplorandum: Bonum idcirco, cuius cupiditas etiam prior, tanquam principale quid nobis obijcitur, in quod amor feratur, ac in quo, semel eo comparato, idem amor lætitia, delectatione, ac gaudio conquiescat: malum vero solum eatenus defugit voluntas, quatenus amori expedit, ut in bonum inde felicius tendat, eiusque possessione exhilaretur. ex quibus constat, quanti referat, hunc amorem, præsertim in amentem ipsum relatum, ratione ac virtute dirigere & instituere. Rectè Zeno apud Ciceronem dixit, omnium perturbationum matrem esse immoderatam quandam intemperantiam.

S. Thom. 1. 2

q. 25. ar. 1.

Cicer. lib 2

quæ. Acad.

C A P V T. XXIII.

De sui Amore, ad institutum Ciuile, moderando.

Nil sanè ciuilibus moribus infestius quam sui amor, neque aliunde impetitur vitæ vniuersa Ciuitas, quam sui amore, fraudulenter blandiente, aut violenter in-

uadente. Cum enim Ciuitatis munus eis virtutibus perficiatur, quæ ad alterum referuntur, ac commune multorum bonum respiciunt, quid illi vel fingi poterit magis contrarium, quàm ciues in seipsos totos sui amore recolligi, nulloque ductu humanitatis ad alios deriuari? habet enim hoc sui amor, quod pectus, cuius hospes, in ferrum quodammodo rigescere faciat, omnesque in eo charitatis meatus obstruat, ex quibus ad alios beneficia dimanarent. Non patria, non plurimorum salus, non afflictorum auxilia, non insequentis ætatis emolumenta, ab illo ut decet, intelliguntur, qui animi oculum totum in seipsum defixerit: neu quicquam extra positum ab illo curabitur, qui se sibi colendum tanquam idolum quoddam, omniumque suorum studiorum finem constituerit. Si quæ in isto facies alios respexerit, ea torua est instar Gorgonis, horrenda ac crudelis. vel si blanda compositaque ad risum videatur, sub forma syrenis furiam tunc tegit ad nocendum, ad perendum paratissimam. fingit Hesiodus ad sententiam prorsus Philosophiæ, Pandoram, igni humanis corporibus a Prometheo inserto alium omnino oppositum eisdem indidisse, quo illius cælestis præclaros effectus nempe sapientiam, pietatemque, ignorantia, ac impietate superaret: ita certe sui amor ille est nostro generi inimicus Pandora ignis, qui in nobis ardens, alios ignes virtutum ac bonæ indolis opprimere, adeoque a Ciuitate ad barbariem nos reuocare molitur. & quis vel hominis nomine dignus, qui nollet hunc barbaricum Pandora ignem, impurum scilicet ac scelestum, exterminare, ne eo combustus, ac denigratus, in cineres desinat omnium planè vitiorum i ferunt, Romanas mulieres dum rogos, mortuorum suorum infantium corpora cremantes, intuerentur, sæpe præ teneritudine, ac magnitudine amoris, qua lacrymis, qua expresso lacte ex uberum compressionibus, conatas, illos funestos ignes extinguere.

Madidumque cecidit

Pectus, & ardentes restinxit lacte fauillas.

Multo autem magis ciuem decet, sui amoris immanem ignem, quo cum corpora, tum etiam animæ deflagrant, castissimis lymphis ciuilis pietatis corrumpere ac deuastare. Recta voluntas, ut ait S. Augustinus, bonus amor, & voluntas peruersa, malus amor. Præualente Pandora, vel Orpheus ipse errabit.

Orpheus Eurydicem suam

Vidit, perdidit, occidit.

2 Cum idcirco aliorum hominum amore ciuitatis officia absoluantur, tum opus, huic aduersarium amorem, non ad alios exeuntem, sed alios ad se, a quo conficiantur, compellentem, charitate suppressere. natura in mundi fabrica, huius rei liquidum symbolum dedit, in qua amor omnia ligat, ordineque pulcherri- mo connectit: non quidem amor, quo hæc pars sibi soli prospicit, aut proficua est, sed amor, qui alijs prouidet, vtilitati communi de suo existit. Quo pacto terra non solum seipsam consolidat, sed etiam in se aquæ locum & receptaculum benignè præbet. similiter aqua non tantum id quærit, vnde per terræ

K

canales

Hesid. lib. Dies & op.

Stat. in ep. Phal. li. 1. de Fabul. Nar.

Aug. lib. 14. ciu. cap. 7.

Boët. lib. 3. Met. 12.

canales inoffensè decurrat, verum insuper, ut eidem terræ nutrimentum, & superiori aëri fomentum, continenter suppeditet. ita Ciues ut in unum cætum ordinatè coalescant, non tam respicere debent ex sui amore priuata emolumenta, quam ex alio amore quæ sociorum publica. Quod si natura in ipsis inanimatis sui amorem aliorum amore moderatur, peruersum fuerit, si homo permittat, aliorum amore deserto, se sui amore ad seipsum, veluti infamiæ ac barbariei cætum penitus adigi interrim ac cōpelli. Et quis demū exitus amoris sui istis totus cōtinetur. principiò faciet, ut vnusquisque in ciuitate a socio animo sit abalienato, ad seipsum solum receptus: mox præstabit ut ingentia odia excitentur inter ciues, dum mutuo commodorum priuatorum impedimenta habentur. postremo, aut pugnas, vel discessiones perpetuas ab inuicem barbaricè procurabit.

Ouid. l. 2. de Remed. *Ad mala quisque animum referat sua, ponet amorem: Omnibus illa Deus plusue minusue dedit.*

3. Sin etiam vel quietis dulcedinem tantum modo respiciamus a Ciuibus desiderabilem, profectò sui amorem in eis inde reprimendum omnino iudicabimus: est enim amor sui, passio animi omnino tyrannica. Tyrannici, hoc est crudelis ac turbulenti imperij, expressa figura, ut docet Plato. Illo vigente, si quæ species impedimenti, utpote prædonis vel pyratae interuenerit, immanis timor ciuem protinus exanimabit: si quæ iniuria illata, statim omnes Megeræ incensæ tædæ, & angues eius animum vrent, & exedent. si commodi acquirendi alicuius præclara forma illuxerit, e vestigiò desiderij, nerui vexabuntur, spes dilata, vel subducta adfliget. Cupiditates, inquit Cicero, sunt insatiabiles, quæ non modò singulos homines, sed vniuersas familias euertunt, totam etiam labefaciunt sepe rempublicam. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur. An non proinde ciuibus merito incumbit, hunc amorem diminuerè, ac ut præscribit sapientia, ad quemdam modum reducere? Ciuis turbatus, & quaquaversum iactatus, cui proderit, cum sibi ipsi suimet amans molestus esse cœperit!

Lucret. l. 5. *Ergo hominum genus in cassum, frustraue laborat, Semper, & in curis consumit inanibus æuam. Nimirum, quia non cognouit, quis sit habendi Finis, & omnino quo ad crescat vera voluptas. Idque minutatim vitam prouexit in altum, Et belli magnos commouit funditus æstus.*

Prop. lib. 3. Eleg. 6. *Ergo sollicita tu causa pecunia vite es, Perte immaturum mortis aditus iter. Tu vitij hominum crudelia pabula præbes, Semina curarum de capite orta tuo.*

4. Modò si ea expendimus, quæ sui amor comparanda sibi proponit, animaduertemus, ad incitandum, ad exulcerandum ea esse ferocissima: sunt enim honos & voluptas. Qui autè honoribus ex sui amore impensius velificantur, quid non audebunt, quid non spirabunt, vel reipublice quantumuis noxium seu capitale hac parte incensus olim Cesar, pati non potuit Pompeium conciuē, aut iste illum: vtriusque sociatim haud capax orbis Romanus videbatur.

Nec quemquam iam ferre potest, Cesarue priorem, Lucan lib. 1. Pompeiusque parem. vterque

Acer & indomitus, quo spes quoque ira vocasset. Imo in Cesare cò increuerat hoc malum ambitus ex sui amore, ut profligato Pompeio, neque Ptolomæum in Aegypto Regem innoxium permittere potuerit; sæuiente in illo hoc affectu sine omni limite arenæ vel littoris: quod non oceanus ipse quantumuis insanus facit, quantumuis turbidus exæstauit.

Non tuleram Magnum mecum Romana regentem, Lucan. l. 9. Te Ptolomæ feram: frustra ciuilibus armis Miscuimus gentes, si qua est hoc orbe potestas Altera, quam Cesar.

Voluptatis, ab amore sui profecta cupido, quanta vi sit, nemo credo, ignorat, & maximarum Gentium ruinæ, qualis sit, dilucidè, licet luctuose, contestantur. Auri sacra fames, Deus bone quid in orbe præstitit! Qui pecunias amat inquit S. Chrisostomus, irascitur facile, maledicet, stultum appellabit, periurabit, neque veteris legis normam seruabit.

Chrisost. Homil. 86. in Ioan.

Vsque adeo solus ferrum mortemque timere Auri nescit amor.

Lucan. l. 7

Impulit amentes, aurique cupidine cecos Ire super gladios, supraque cadauera patrū, Et casos calcare duces.

Sispoliare Deos, ignemque immittere templis: Numina miscebit castrensis flamma moneta.

Lucan. l. 1.

5. Quod si hæc ipsa flamma amoris sui Principis pectus obtinuerit, in omnes tunc Tyrannidis impietatem inflectet: non enim alia tyrannidis origo, quam sui amor, ut Plato asserit. unde enim aliter Ciues sibi subiectos contemneret, eorūque bona omnia ad se transferret, nisi quia sui amore dementatus, neminem præter seipsum curat, vel curados arbitratur: Cumque honestis medijs sui amor in illo ad finem exoptatum peruenire nequit, omnia sui causa licita habebit.

Plato Dial. 9. ne legib.

Nefasque, quod non vlla tellus barbara Commisit vnquam: non vagus campis Geta, Nec inhospitalis Taurus, aut sparsus Schytes.

Senec. Hip

Hoc malum, posteaquam ipsum Principem in seipsum mollem reddiderit, in alios horridum, ac marmaricum prorsus subinde exhibebit. apud quem sic affectum, supplicationes, lacrymæ nullum locum inuenerint: iam enim sibi ipsi omnia deuouit cum suorum vel extrema inædia ac paupertate in suos vsus consumenda. Ac inter reliqua effecta a sui amore in Principe, recensetur timiditas, & ex ea inconstantia. qui enim seipsum amat, is alios aut odit, aut negligit. cuius consilij Princeps ipse conscius, putabit, a Ciuibus se pariter aut odio haberi, aut vilipendi: ac proinde ad omnem eorū motum pavidus actremulus consistet. timore autem statum animi in Principe concutiente, alia ipsius proposita identidem nutabunt, perpetuo veluti in Euripo nutabuntur. ut enim lepus, animal timidissimum, teste Isidoro, sæpius cubilia variat, ita Princeps timoribus obuius, continuò in omni actione vacillabit, neque vnquam firmus, aut sibi similis diu alijs apparebit. Proprium itaque Principis, sicut in omni virtutū genere excellere, ita sui amorem, vndo

Isidor. lib. 4. Epist. 41

vnde cuncta in ciuilitate vitia manant, accuratius exterminare: Dei, suorū que charitati subiicere. pulcra vox Principis populo pereunte.

2. Ac. ca. 24. Ego sum, qui peccavi: ego inique egi: isti, qui oues sunt, quid fecerunt! vertatur obsecro, manus tua contra me. & contra domum patris mei.

6 Verum quod omni prorsus amore carere non possimus: nam ut horologium non se mouet absque pondere, ita neque animal sese agitat sine amore: ut sui amor reprimatur, nihilque nostrę voluntatis illi concedatur, alij amores in eam inducendi, qui nos foras ad obiecta præstantissima inflammatos deducant. ad quod amor Dei iuuabit vel maximè, & eius causa amor aliorum, plurimum commodi adferet, ut docet S. Augustinus. si istis cor præoccupatum fuerit, si hisce flammis arserit, tum periculum

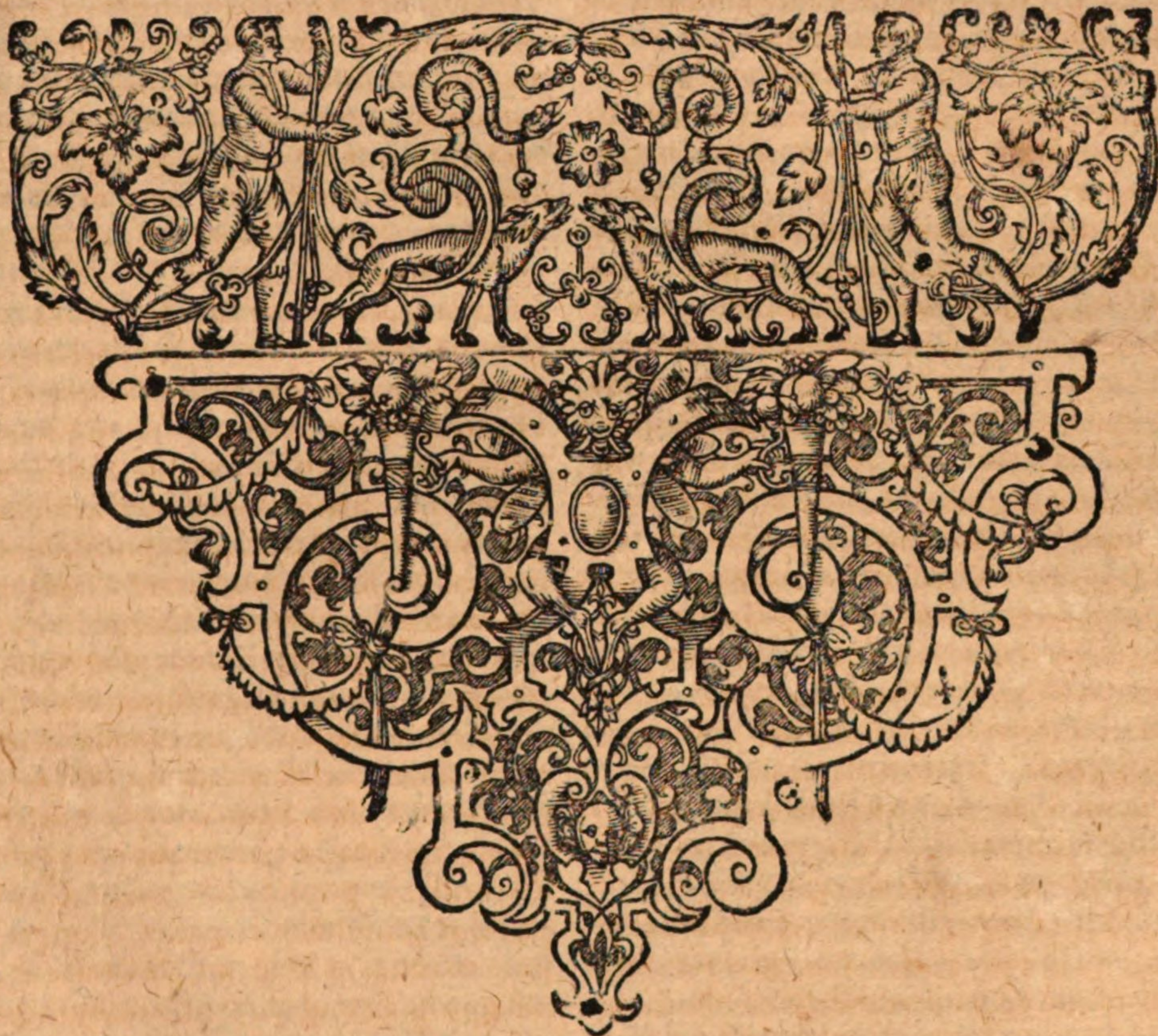
Aug Epist 3
ad vol. lib. 1.
de do. Chr.
cap. 26.
Epist. 52.

haud erit, ex profano illo sui amoris igne deflagrandi. Et quidem si ad nos ipsos oculos interdum velimus reducere, videbimus & recognoscemus hoc nihil nostrum, dedecora ac nēuos nostros: ex quorum aspectu suppudentes, libentius ad Deum nostri amoris vniuersum impetum subinde conuertemus. quod si, in decora aliqua seu naturæ seu gratiæ in nobis vi-

sus inciderit, imitemur radios ad solem a tersis speculis reflexos: hoc est, amore inde ardentius in deum feramur, a quo explicatius nouerimus illa omnia fluxisse, ac ad quem a nobis eadem instituenda cognoscimus. Enimvero, plurima sunt obiecta, gradu dignitatis eminentiora priuatæ alicuius personæ nobilitate: ut pote Dei honor, salus reipublicæ, posteritatis fælicitas: proinde maiores spiritus qui sunt, vltra & extra singulares suas personas ad hæc amore, beneuolentia, ac studijs suis spaciari & excurrere desiderabunt, ardebunt. non nisi parui & exili sensu præditi, sibi ipsis duntaxat indulgent, inhærescunt, applaudunt, inuigilant, qui vel suis, cum cicadis, hoc pacto in exiguo immoriuntur.

Hactenus vniuersam naturam ac notionem præparatoriam Ciuilitatis descripsimus, generali quoq; ratione eiusdē finē ac media complexi. Restat modo explicemus, quænam illius instrumenta ac momenta particularia. Cumque hæc duplicia existant, Intellectualia scilicet, & Moralia, de Intellectualibus proxime sequenti Libro tractandum. Deinceps vero Moralia, suo ordine occurrentia, a nobis discutienda.

Finis Libri Primi.

LIBER SECVNDVS.
DE MORIBVS
REIPVBLICAE
CHRISTIANÆ
COMMENTARIA.

*Quidnam sit virtus intellectualis, & quæ
eius species.*

CAPVT PRIMVM.

I Deo homines, natura incitate, in cœtus ciuilitate primum coaluere, ut inde perfectionem aliquam sibi ipsis compararent, cuius, sparsim agentes, cōpotes esse non poterant, ut supra dictum fuit. Perfectio autē ista aut in voluptate, aut in virtute consistit, indignū verò de associatione ciuili affirmare, voluptatis gratia eam fuisse primitus institutam: sic enim hominum societates a brutorum gregibus nequaquam differrent: imo propter naturæ decretū in brutis, quo in ipsis libido circūscripta, multo esset in ciuibus, quā in illis, voluptatis appetentia intemperantior. conuenere ergo, ut virtutibus inde cumulatē & affluenter ditarentur. Quod autē duo sunt præcipua in homine principia actiua, ut aduertit *S. Thomas*: nempe intellectus, & appetitus, ad præstantissima officia circa *Verum* atque *Bonum*, efformanda, consequens ex ciuili congressu vtraque virtute dirigēda, exornanda, illud quidē virtutibus intellectualibus istud moralibus: illud, ut ad veritatē recte instituat, istud, ut in Bonitatem certā quadam destinatione ordinetur. videtur enim homo tam cæli, quam terræ in se symbola quædā completi ac referre. cælum quidem intellectū ipsius repræsentat, qui virtutum sibi propriarum luminibus illustrāndus; quo instar lucis a deo productæ, quantum ad fabricam vitæ ciuilis, ante omnia colluceret. Appetitus terræ similis: est enim subiectus superioribus in intellectu, quasi stellis ac planetis virtutum intellectualium, & ab illis radios excipiendo fecundatur, ut ostēdit *S. Bernardus*, ad proferendum fructus moralium virtutum vberimos. ac quemadmodū e sublimi cælestia corpora splendent, ita etiam ad eorum imitationes, cometæ, flammulæ, & variæ species meteororum, in alto licet haud in cælo, suos fulgores emittunt. pari modò in superiori animi parte non solū veræ virtutes intellectuales in salutem suos radios appetitui humano impertiunt, verū etiam opiniones prauæ, hæreses, utpote falsata lumina, noxia veluti ibidē meteora, in animæ excidiū æstuarē vidētur.

2 Quod si hoc cælū ab alto nihil fulgoris aut roris in appetitum inferius positum dimiserit, si error & ignorantia ab inferioribus elati, omnē eius radium & puriorem liquorem interceperint, appetitus interim, veluti terra, in anti-

quum chaos redibit, aut nihil præter extremas immanitates ac morū confusiones procreabit. duo præcipuè sunt, istis in animo supernis splendoribus infesta: primū, doctrina erronea, a seductoribus in eius sensus dolosē instillata: alterū, affectionum in appetitu sensitivo laxa quædam ac commota perturbatio. quod verò cognitionis initium ab humana fide sumatur, magnus proinde in hoc delectus adhibendus, unde perquā cauti simus ad credendum, hunc vel illum idoneum esse, qui nos doceat. ac quò ad alterū, tametsi multa sint. externa, ingenijs noticia, fermè tamen semper proxima causa, quæ nebulas illis offundit, quæ eorum vires ocio dissoluit, appetitus est concitatio: quæ vel contentionem omnem illis adimit, aut in id assentire compellit, quod a veritate alienum, decipiendo fallit. *Nihil enim*, inquit *S. Basilius*, *sic obturbat & confundit contemplationem sapientiæ, ut hæc inquitudo affectionū, omnisque species peccati.* quamobrem ut in homine cælū hoc, vti oporteat, rerum agendarum cognitione superius fulgeat, strictè curandum, ut appetitus inferius placidè subsidat, anima que pura sit a labe omnis grauioris delicti, aut indecoræ voluptatis cōtagione.

2 Nostri itaque, cum *Doctore Angelico*, nomine virtutis Intellectualis, habitum quemdam designant in humano intellectu collocatum, qui illum inclinet, habilemque reddat ad actū bonū, naturæ nempe indoli convenientē, proferēdū, quo veritas aliqua siue contemplatiua, siue practica negando, aut affirmando, ut ait *Aristoteles*, percipitur. Neque est, quod hanc descriptionē virtutis Intellectualis redigamus omnino ad normam virtutis moralis: qua more humano homines euadūt absolutè boni, laude & præmio digni. nam in virtute intellectuali solū spectanda vis ac potestas ad eliciendum actū bonum, scilicet, veritati conformē, absque omni ordine ad bonum vsum eiusdē, vel ad optimū finē debita relatione. hæc enim virtuti intellectuali accedunt extrinsecus a voluntate, in bonum, non quoduis, sed morale, seu in more positū, ut nomen *S. Thomas* interpretatur, progrediēte. proinde, cum utraque hæc coniunctim reperiuntur in virtute morali, deriuata ab eius habitu, a libero arbitrio, & a prudētia finem ac circumstantias actionis præscribente, nomen virtutis principaliter illi conuenit, minus principaliter Intellectuali: non enim simpliciter ex optima operatione intellectus, elicitā ab habitu virtutis Intellectualis, constituimur boni: quia fortassis ea copulari potest cum abusu, ex malo fine apposito, vel saltem bono fine destitui: quod

L

in

Arist. lib. 8. Ethic. cap. 9 in brutis, quo in ipsis libido circūscripta, multo esset in ciuibus, quā in illis, voluptatis appetentia intemperantior. conuenere ergo, ut virtutibus inde cumulatē & affluenter ditarentur.

S. Thom. 1. 2. q. 58. art. 1. Quod autē duo sunt præcipua in homine principia actiua, ut aduertit *S. Thomas*: nempe intellectus, & appetitus, ad præstantissima officia circa *Verum* atque *Bonum*, efformanda, consequens ex ciuili congressu vtraque virtute dirigēda, exornanda, illud quidē virtutibus intellectualibus istud moralibus: illud, ut ad veritatē recte instituat, istud, ut in Bonitatem certā quadam destinatione ordinetur. videtur enim homo tam cæli, quam terræ in se symbola quædā completi ac referre. cælum quidem intellectū ipsius repræsentat, qui virtutum sibi propriarum luminibus illustrāndus; quo instar lucis a deo productæ, quantum ad fabricam vitæ ciuilis, ante omnia colluceret. Appetitus terræ similis: est enim subiectus superioribus in intellectu, quasi stellis ac planetis virtutum intellectualium, & ab illis radios excipiendo fecundatur, ut ostēdit *S. Bernardus*, ad proferendum fructus moralium virtutum vberimos. ac quemadmodū e sublimi cælestia corpora splendent, ita etiam ad eorum imitationes, cometæ, flammulæ, & variæ species meteororum, in alto licet haud in cælo, suos fulgores emittunt. pari modò in superiori animi parte non solū veræ virtutes intellectuales in salutem suos radios appetitui humano impertiunt, verū etiam opiniones prauæ, hæreses, utpote falsata lumina, noxia veluti ibidē meteora, in animæ excidiū æstuarē vidētur.

Gen. 1.

Dan. 12.

Bern. ferm. 27. in Cant.

S. Bas. in ca. 5. 1. 1a. Greg. Naz. orat. 1. de Theol.

Arist. lib. 6. Ethic. cap. 3

S. Thom 1. 2. q. 56. art. 1. Sales 1. 2. q. 56. disp. 5

s. Thom. 1. 2. q. 56, art. 3. 2. 2. q. 23. art. 6, ad. 1. Arist. lib. 7. Ethic.

in scientia & arte exercendis liquidò constat. Cæterum hoc admissò, sciscitabitur quis, unde ergo secundum sententiã *S. Thomæ*, adeoque *Arist.* dici poterit, virtutem intellectualem morali esse præstantiorẽ, sicut entitas intellectus nobilior entitate voluntatis passim iudicatur: dicunt utraque iuxta uniuscuiusque propriam rationem vera esse. sciendum idcirco, immediatum genus ad hanc speciem virtutis intellectualis esse vim solum quandam in anima aptam ad proferendum actum intellectus circa veritatem; qui bonus eatenus sit, quatenus naturæ, ratione intelligenti, conformis & ad veritatem obiectivam debitè commensuratus. at vero immediatum genus ad actum virtutis morales, non tantum est vis habitualis ad bonum actum physicè sumptum, sed ad bonum actum consideratum moraliter respectu boni finis & usus liberi arbitrij. Idcirco non comparat *S. Thomas* genus virtutis intellectualis cum genere virtutis morales secundum totum sui, sed tantum secundum id, quo virtus moralis est habitus quidam physicè reddens appetitum aut voluntatem, potentem ad benè, operandum. & secundum hoc, virtutem intellectualem præfert morali non absolutè, ac simpliciter. quod verò genus, relatum ad virtutem moralem, utraque illa in se complectatur, satis manifestum: nam virtus moralis, etiam genericè sumpta, est habitus ad rectè operandum disponens ex more humano: hoc est ex libertate arbitrij, ex bono fine, ac legitimis circumstantijs mente perspectis: quorum particularia, siue infima, siue subalternata fuerint, per suas postea differentias generale illud contrahunt, ac limitant: nempe per certas species bonæ operationis, ex usu liberi arbitrij, ex bono fine, ac debitis circumstantijs in particulari. *Aristoteles* quidem scientiam speculativam affirmat sui gratia expetendam: quæ ideo libera, *Quod sui ipsius gratia sit.*

Arist. lib. 1. Met. cap. 2.

S. Tho. 2. 2. q. 4. art. 5. q. 6, art. 2, ad 1.

6 At quod ad naturam virtutis non faciat satis habitualis vis instituens ad bonum actum, utique naturæ conformem, colligi videtur ex ipsomet *S. Thomæ*, is enim absolutè negat, fidem informem, nempe a charitate ac iustitia separatam, esse virtutem, quandoquidem non referatur in Deum tanquam ultimum finem: quemadmodum, ut ipse ait, sine prudentia nec actus Temperantiæ esset virtus. Nihilominus eiusmodi fides est habitualis quædam energia inclinans ad bonum actum, scilicet ad divinæ veritatis quædam cognitionem, naturæ intellectuali congruentem. Respondetur tamen ibi loqui *S. Thomæ* de fide informi, tanquam de actu humano, & bono usui applicato: ac proinde non de illa præcisè, quatenus virtute intellectuali, asserit itaque, fidem esse actum humanum modo perfectissimo, quando a charitate formatur, seu in Deum tanquam ultimum finem destinatur. Cum enim credere, inquit, sit actus intellectus assentientis verò ex imperio voluntatis, *Ad hoc quod iste actus sit perfectus, duo requiruntur.* loquitur ergo de modo perfectissimo, quo fides virtus esse poterit, non simpliciter quo virtus intellectualis dicatur, de re ipsa, ut ego arbitror, non potest esse magna controuersia, tamen doctrina *S. Thomæ* in corpore istius Articuli sit admodum

perplexæ. sanè, qui charitate non vigent, ex alio tamen fine imperare possunt actum fidei: utpote si quis illum exercere vellet, ex motivo obedientiæ, seu ut animam suam inde perficeret, ut ad præscriptum prudentiæ intellectu circa divina operaretur: in quibus euentibus intellectus virtutis intellectualis officia præstaret, & voluntas moralis. Nihilominus, quod fides divina sua natura ordinetur ad charitatẽ, ac nobis infusa, ut deum, ac proximum amemus, videtur illius quædam esse particularis ratio ex charitate ad hoc, ut simpliciter virtus reputetur. Eodem modo, quando voluntas bonum usum virtuti intellectuali impertit, illam imperando, ac referendo in bonum finem: respectu enim actus in voluntate, idem est obiectum ac finis: tunc eadem voluntas moraliter se gerit ex virtute intellectuali, veluti dum quis vult prudentiam, scientiam, aut artẽ exercere, ut inde animam suam exornet, ut civilibus negocijs se aptiorem reddat, ut alias curas depellat, quoad voluntatem istis studijs poterit esse actus moralis amoris sui erga seipsum, etiam studiositatis, charitatis in patriam, vel similitum pro conditione finis a voluntate præstituendi.

Conc. Trid. Sess. 6 ca. 6

Arist. lib. 1. Ethic. cap. 1.

5 Et quidẽ aliquibus virtutibus Intellectualibus absque omni dubio malus finis a voluntate constituti poterit; ut pote scientiæ & arti ob malum finem inanis gloriæ aut voluptatis ad operandum excitatis. a quibus finibus earum formæ corrumpuntur, saltẽ priuantur eis decoribus virtutum, quibus ex bonis finibus nobilitari poterant: ac quantum ad hoc, intellectuales istæ distinguuntur a moralibus, quibus nemo malè uti poterit. nam cum harum obiectum, sit bonum honestum, seu finis honestus: sicut hæc depravari nequeunt, dum talia manent, ita actus moralium virtutum, suis obiectis, finibus, ac circumstantijs persistentibus, sunt prorsus a malo inviolabiles. An autem inter Intellectuales talis sit prudentia, quæri poterit: videtur enim, quod voluntas possit imperare prudentiæ ex malo fine; nempe ut ex illo hunc vel alterum actum practicè præscribat, qui reuera iuxta regulam ipsius alias ab eadem exercendus. At duplex sensus esse poterit istius quæsitum; primus, quod iste malus finis teneat se ex parte ipsius actus præscribendi a prudentia: alter quod se teneat solum ex parte actus, quo voluntas imperat prudentiæ. qui arbitrantur, prudentiam connecti cum omnibus virtutibus, dicerent consequenter, malo imperio voluntatis semel aliqua virtute morali expulsa, illico veram prudentiam pariter exterminari, & in eius locum succenturiari quoddam ipsius simulacrum, utpote *Calliditatem*. Quantum vero ad malum finem actus præscribendi a prudentia, impossibile, ut eo modo ipsa in abusum trahatur: nam prudentia non præscribit actum solum physicè sumptum, sed ut investitum omni bonitate ex fine ac circumstantijs: unde quo ad praxim, re ipsa nullus actus est imperabilis a prudentia, qui ratione finis ac circumstantiarum vitaretur. quando autem malus finis sub ratione finis non spectat ad actum iussum a prudentia, sed actum voluntatis imperantem

pru-

prudentiæ, quæstio euadit difficilior : vt pote quādo aliquis ita apud se constitueret: volo ex fine inanis gloriæ, vt prudentia iubeat abstinētiā a carnibus tēpore Quadragesimæ, ex motiuo tamē temperatiæ, aut obediētiæ : quemadmodū id etiā eueniret, si pater ex prauo fine id iuberet filiū, quod filius ex bono exequiturus. Cæterū respectu vnus eiusdemque personæ, malus finis intentus ab actu voluntatis imperantis prudētiæ, esset saltem circumstantia operis præstādi ad imperium ipsiusmet : atque ideo tametsi intentus ille prauus finis nō sit finis actus præscripti a prudentia, fieret tamen eius circumstantia, vt pote euentus: qui abunde sufficiens ad vitiā dum talem actum a prudentia statutum, eoq; ad reddendum eundem ineptum vt a prudentia practicē iubeatur.

6 Et quidem, quod ad virtutis rationem in prudentia, dici solet, inter alias virtutes intellectuales, eius esse peculiarem quandā rationem. volunt itaque sic prudentiā intima sua ac transcendentali natura referri ad morales virtutes, ut cum illis necessario copuletur: vt pote earum regula, non quæuis, sed practica: hoc est, connexa cum opere quod præscribit. vnde *Aristoteles* affirmat, prudentē simpliciter & absolute probū ac bonum esse virum. ac consequenter vitiositatem, patticularē virtutē actiūā exterminantē, simul aut omnimodā prudentiam, vel saltem illi propriā, ē medio tollere. Hoc tamē non est ita accipiendum, quasi præmissio actu prudētiæ, eius vi voluntas necessitate exercitij, aut specificacionis adigatur ad bene agendum; sed ad summū, quod ipso effectu, ad tale munus prudētiæ, perpetuo sequatur hic vel alius actus bonus ex voluntate: aliter enim esset consequens, homines non esse liberos immediate in officijs iustitiæ, tēperantiæ pietatis, aut charitatis, sed solū in tali, aut tali actu prudentiæ liberē deligendis, quod nullo modo, meo iudicio, existimandum. imo hinc sequeretur, moralium virtutum opera, resolui in prudētiā, vel imprudētiā tāquā, quātū ad libertatē, in principia antecedētia adeoq; necessitate aut fatalitate constituta. nā vt voluntas eligat hūc actū prudētiæ, id contingit vieiusmodi prudentiæ, vel alterius, antecedenter se habētis ad voluntatis electionē. si ergo prudentia necessitatē boni operis voluntati inferat, tota resolutio libertatis in eius motibus abibit in antecedentem prudentiæ necessitatem respectu omnis actus a voluntate manātis. Quocirca, etiā posito prudentiæ iudicio, voluntas adhuc, vel eo supposito, libera in vtrumvis: neque sic practicum est, vt necessario voluntatem deferat in actionem: tametsi dicamus, ita esse ad bonum practicum, vt ad malum opus excidat penitus, neque cum illo possit coniungi: multo minus ab illo deprauari, vti Scientiæ, & Arti valet contingere.

7 Postremo, ut istarum virtutum intellectuum species recensēamus, intelligendū ex *Platone*, sequi eas condicionē naturæ, siue humani intellectus, in quo reperiuntur. est enim intellectus sua innata energia speculatiuus, simul ac practicus; proinde quasdam virtutes retinet speculatiuas, alias practicas, speculatiuæ in veri-

tatem cognoscendā, idque eius gratia, absolutē feruntur: practicæ circa singularia faciendā, siue opera externa, siue animi operationes ea fuerint, occupantur. quæ etiam serie contineri aliquas artes liberales ac ingenuas quam plurimi contendunt: vt pote Logicam, Grammaticam, Rhetoricam, Mathematicam, Musicam, quod versentur circa particularia non simpliciter cognoscenda solum, sed faciendā: ut pote certas animi notiones, orationem, modos dicendi, aut cantandi, horologia, ac similia. Quæ quidē virtutes intellectuales, monasticæ esse possunt, ac ciuiles: monasticæ, si ad studiosum solū referantur: ciuiles, si ad alios ac ipsam ciuitatem. Referri autem possunt ad alios dupliciter. primò, immediatē, ut pote quādo eis illustrati alios erudiunt, eosue ad agendum informant, secundo mediātē: veluti quando literis priuatim exculi, inde aptiores reddi volunt, quo reipublicæ postea commodo sint.

8 Enumerantur vero ab *Aristotele*, ac *S. Thoma* quinque virtutes intellectuales: Tres speculatiuæ, *Scientia*, *Sapientia*, & *Intellectus*: duæ practicæ, *Prudentia*, & *Ars*. *Scientiam* omnes agnoscunt illum animi habitum, qui rem aliquam per sua principia ac causas certo, euidenterque cognoscit. *Sapientiam*, eam virtutē nuncupant, quæ causas altissimas seu primas in quauis materia speculatur: vt pote Deum, ac ea, quæ in Methaphysica tractantur: iuxta ac quæ ex eis immediate deductas conclusiones expendit: vel quæ in alijs scientijs demonstratas conclusiones ad hæc altissima principia resoluit. *Intellectus* ea virtus animi habetur, quæ prima principia exterminis nota rectē percipit: ac in speculatiuis appellatur *Intellectus*, in practicis moralibus *Synderisis*: procedit enim etiā moralis Philosophus ex suis cognitis a natura principijs. *Prudētia* virtus est intellectualis, quæ practicē normam agēdi in omni materia virtutis præscribit. *Ars*. virtus Intellectualis, composita ad opera externa faciendā, quam *Plato phantasticam* appellat: ex eo quod imaginariæ facultati plurimum innitatur, non discursui aut speculationi. at de istis postea.

9 Verum enimvero, nihil in humanis tam re ipsa & absolutē pulchrum, quod aliquadā tenus deformitatis aliquid non contrahat: nihil tam lucidum, quod aliquando non denigratur, vel obscuratur: nihil tam suaue, quod omni fæce careat, aut amaritudinis temperamento: præsertim cum quorundam maleuolentiæ accesserint, quæ ipsis pulcris, lucidis, ac iucundis infestissimæ, ad optima quæque eleuanda, accusandaque, paratissimæ. quod cū præstantissimis semper contigerit, tum virtutibus Intellectualibus academiarum præsens luctus, ac rerum publicarum clades idem euenisse protestantur. idcirco ante quā accedamus ad dignitates harum virtutum Intellectualium enarrandas, vt ad eas liberē remotis impedimentis, ciuium mentes pertingant, quasdam earum externas veluti vmbas discutiemus: ne talium visu repercussæ, interius ad tantarum virtutum clara penetralia adire recusent, aut id facere præ tedio auersentur.

Arist. 6.
Ethic.

Arist. lib. 6.
Ethic.
S. Thom. 1.
2, q. 57. ar. 2.

Plat lib. de
virt. in pro.
Gre. lib. 31.
Moral. cap.
20.

CAPVT II.

*Quenam sint virtutum Intellectualium vmbra,
seu formæ inamabiles, siue eas rei veritate asse-
ctentur, siue eis ab inertibus & maleuolis
adijciantur.*

Virtutes Intellectuales, sicut & Morales, adeoque ipsæ Theologice, licet præclara ac præcipua sint vitæ ciuilis firmamenta ac ornamenta, tamen vel ex eo, quod in hac vita nihil vndequaue bonum vel quod optima maleuolorum calumnijs oportuna, quædam retinent, quæ absterrent, quædam veluti inuolucra eis innascuntur, quorum interiectu euadit, vt minus liquido a mortalibus egregiæ tantorum Bonorum formæ spectentur. Scientiâ, Sapientiâ & in vniuersum literarû studia haud pauci multis nominibus vituperant. ac primò quidem id faciunt ex vitæ humanæ condicione, quæ illis inseruit. Dicunt, si istis ciuium vires penitus attribuendæ, quid aliud homines manet, quam id, quod opprobrio dignum, ac contemptui opportunum: nempe vitæ genus sicum, auocatumque à consortio, à floribus ac luminibus mundi, angulis verò quibusdam ac recessu sui omnino addictum? vestitus vilis ac tetricus virtutum harum cultoribus vsui, victus parcus ac tenuis illos excipit aliquantisper a musis digressos. nihil denique in eis apparet, quod corporis egregiam formam, quod animi magnitudinem aliorû sensibus commendet. quo enim animæ vires acrius in seipsis recolligunt, quas in literas ac chartas fortius euibrent, eo, quæ apud alios, in publico versatos, in pretio habitat studiosius diffugiunt, ne non nisi manci ac debiles, non toti aut integri, virtutibus suis intellectualibus incumbant. Hæc sane vmbra in vulgarium hominum oculis crassissima, ac vix ab eis penetrabilis.

2 Porro definiunt, ac id pariter experientia ipsis demonstrat, animi operationes, ut Plato adseruit, magis esse molestas ac laboriosas, quam corporum Gymnastica exercitia. nam præterquam quod, corpus animæ contemplanti nullo sit leuamento, sed potius oneri ac impedimento, ac ideo sola operetur: cū contra corpori vires exerenti rationis iuuamine succurrat anima, etiam eidem de suo magnam copiam suppeditat spirituum vitalium, qui animæ operationibus, præsertim ignitis, continuò ac statim absumuntur: vnde vultus studentium pallefcit, nerui eorum debilitantur, flos naturæ marcescit eius omnis vigor in eis citò flaccescit: totus denique homo extenuatur veluti in spiritum, cuius interim nulla præclara imago in aliorum oculis efflorescit.

— Lignorum aliquid posce ocus, & quæ
Componis, dona Veneris Telesine marito:

*Aut clude, & positos tinea pertunde libellos.
Frange miser calamos, vigalataque prælia dele,
Qui facis in parua sublimia carmina cella,
Vt dignus venias hederis, & imagine macra.
Fieri etiam aliter non potest, quin corporis*

imbecillitas animi industriam simul frangat conteratque.

3 Cum etiam ciuium animi actiuosi esse debent: hoc est, idonei, excitique ad agendum, ac inter singularia, quæ in sensus incurrunt, ipsis versandum: illis officijs excidium planè adfert speculatio oculos Democrito adimens: hæc enim à singularibus, quantum possibile, recedens, eodem impetum omnem retundit ad agendū. Euenit igitur, ait Orosius, ut qui his studiis oblectatur, nihil velit, nihil amet, nihil cupiat, eoque tantum cogitationes suas conferat, ut summum gradum eruditionis obtineat. homines igitur fugiet, domi se quasi in carcere & tenebris inclusum continebit: omnem ætatem in otio consumet, & languore, desidiaque paulatim intabescet. Cicer. loquens de Phalereo Demetrio ait: Qui vero utraque excelleret, ut & doctrinæ studiis, & regenda ciuitate princeps esset, quis facile præter hunc inueniri potest? Quod pariter contemplationibus dediti, minimè sint suspiciosi, (externæ quippe malitiæ ignari) facile ab alijs in fraudes compelli possunt: sicut Archimedi summo Mathematico contigit, ut narrat Valerius: is enim vel ipso tempore excidij Syracusani adeo intentus erat in ducendis artis suæ lineis ac circulis, vt inopinus prorsus, & de opere suo sollicitus, ab irruente quodam milite fuerit interfectus. Similis casus Palinuro Virgiliano contigit: dum enim fiderum cursus notabat, in mare decedit.

— Dum sidera seruat,

Exciderat puppi medijs effusus in undis.

Eiusmodi etiam speculatiui, quoad mores, cōuersationem ciuilem, sermonem, & alia, reliquis popularibus omnino dissimiles euadunt: vnde amicitia, studium gratificandi, conueniendi cupiditas inter eos extare non poterunt. An non potius ex hac dissimilitudine grauissimæ animorum offensiones inter ciues orientur?

— Et torrens dicendi copia multis

Et sua mortifera est sacundia.

Vnde animaduertit Orosius tam apud Græcos quam Romanos, tunc imperia concidisse, quando Philosophia maximè florebat, & summa eloquentia dominatum sibi in republica comparasset.

4 Superbiam quoque, animique tumorem scientia pollentibus nonnulli adscribere. cum intus ac in animo ex notitia fulgere, alijsque præluere sibi videantur, eò tum proni vt reliquos contemnunt tanquam rudes, omni que dignitate indignos, ac veluti inglorios traducant. vnde vulgo obseruatum, quod Seneca testatur, Philosophos in ipsos etiam principes plerumque extitisse refractarios, ac rebelles. quibus aliquando euenit, ut scribit Origenes, quod compressis, extinctisque foedis amoribus, insolescant, superbiantque. Obseruare enim debes, ne forte etiam cum effugeris flammam sæculi, & incendia carnis euaseris, etiam cum pusillâ & non pusillâ ciuitatē Segor, qui est medius quidam, & ciuilis profectus, superaueris, & ad scientiæ altitudinem, veluti ad quædam cacumina montis ascenderis, vide, ne tibi insidiantur due sorores istæ, quæ a te non discedunt, sed sequuntur te, etiam cum ascendis montem: id est vana gloria, & maior eius soror superbia. Vt enim superbit Iunonius pauo,

Oros. lib. 1.
de Regum.
instituit.

Plat. lib. 9.
de legib.

Iuven. lib. 7.
Sat 7.

Oros. lib. 1.
de inst. Re.
Eras. Mor.
Encomion.

Cic. lib. 3.
de leg.

Val. lib. 3.
cap. 7.

Virg. lib. 9.
Æneid. 4.

Iuven. li. 4.
Sat. 1.

Sen. ep. 10.
& in ludo.

Ori. Hom.
in cap. 20
Gen.

pauo, dum pennarum suarum lumina ad solis radium in gyrū agit ita literis instructi, quādo earum gemmas in suis animis intuentur, haud raro inde turgescunt.

5 Ac quamuis literarum disciplinæ crassiores externorum sensuum voluptates aspernentur, in alias tamen, illisque maiores, ut affirmat S. Thomas, quæ mentis sunt, incidunt iucunditates. quæ de causa, Plutarchus, Stoicos, vitæ agentes Scholasticam, veluti Epicuræos traducit, dū nempe magistrarum, diuitiarumque voluptates eo fine contemplerint, quo vberius, suauiusque scientiarum voluptates animis haurirent.

Pythagoræ, teste Clemente Alexandrino, dicere solebat, musas vel ipsis syrenibus iucundiores. quare suadet, inquit, Non cum voluptate exercendam sapientiam: arguens deceptricem illam animi oblectationem. Affirmat quoque Aristoteles, scientiam de numero eorum esse, quæ natura delectabilia, at quid iuuat, homines suis studiis ab vna voluptate refugas, ad aliam se recipere: in alijs Stoicos esse, in hac re literaria Epicuræos: Quid aliud precor, quam voluptas, tanta animi contentione addixit Archimedes geometricis disciplinis, a quibus nunquam vel respirauit? Quapropter, inquit Plutarchus, ijs, quæ de ipso commemorari solent, habenda fides est: propria cuiusdam ac familiaris amantitate syrenis allectum, cibum & corporis curam neglexisse. se penumero inuitus ductus ad balnea & vñctionem, dum perungendus in cratere constitueretur, in focis ducebat lineas: mox vñcto corpore per corporis vnguenta geometriæ figuras ac lineamētā digito inscribebat: tāta eius rei dulcedine capiebatur, ut vere illū musarum instinctu correptum dixerim. Idē Plutarchus loquēs de Chrysippo, Cleanthe, Diogene, Zenone, Antipatro, hæc intulit: Qui quidem suas deseruerunt patrias, non quod esset, quod de eis quererentur, sed ut quiete in suauī ocio apud Zoroastrem suis disputationibus perpetuo vacarent. Quod si verum fuerit, etiam consequens, desides, ac meticulosos quoque esse literarum amatores, qualis inter cæteros Cicero, quod certe aliunde prouenire non potest, nisi a voluptate literaria in eorum animos admissa, quæ neruos laxans, huiusmodi effectus sortiri solet. De Cajo Mario hæc Plutarchus: Fertur quidem neque Græcas literas didicisse, nec ullis in studijs, Græcis præceptoribus uti voluisset: tanquam ridiculum esset, literis, quarum magistri alijs seruirent, operam impendere, cuiusmodi iudiciū fuisse Catonis Censorij idē refert, denūciantis, Romanos imperio tunc spoliaturū iri, cum se Græcis literis dedissent. at quorsum hic delicatus inersque animi sensus consciscendus rebus ciuilibus, in quibus labores, austeritates, vigilæ defudant, & mores exasperant; in quibus acres contentiones de victoria ac palma virtutis confligunt? hinc multi animadvertere, statui bellicoso reipublicæ alicuius, maximè aduersari speculativas scientias: proinde Turcæ omnino detestabile reputant, suum principem literis esse addictum, in quo nihil præter æstus & astus martios requirunt. Contra, Chineses, literis immergi, planè imbelles, paucorum iniurijs oportuni, ut Nicolaus Trigaultius nobis retulit. Hinc conscij, ut mihi videtur, propriæ timiditatis, consortia vitant externorum.

6 Porro inquit, si considerare velimus imperfectionem ac incertitudinem nostræ scientiæ, vix operæ præcium constabit tanti laboris, quantus ad eam comparandam infumendus. finxere veteres, Herculem Musis familiarem: Eum, orat. quem Musagetem ideo appellarunt, ut refert Eumenius, pro Schol. propterea quod, non nisi maximarum virium, ac summarum contentionum fructus sit eruditio. Cæterū, quis post hosce nixus editos, quis post diurnas, nocturnasq; elucubrationes, rerum ipsarum naturas a sensibilibus formis discretas ac euolutas penetrat, aut illas intelligendo dilucide intuetur? An non Aristoteles, ingenio primus, de Deo, de Angelis, de Anima humana differēs, aut in errores prolapsus, aut certè cunctanter nimis de illis definiuit: ac fermè nihil est in humanis, de quo in vtramque partem humanis rationibus non possit probabiliter quis academiæ more disceptare ac statuere. opus nō fuerit huius argumēti particularia recensere, cū vniuscuiusque intelligentia, si modo ad hoc expendendum vires suas reflexerit, id facillè possit persentire: eoque plus suæ scientiæ infirmitatem quiuis inculabit, quo vltiores in literis progressus fecerit, magisque ingenio ac iudicio præstiterit.

7 Neque solum istis offucijs, vmbriisque cælare voluere quam plurimi excellentes formas scientiarum, verum etiam ad inumbrandum Prudentiam ipsam, Artem, Fidem, ac Theologiam sunt progressi. Prudentiæ grauitatem ac silentium, hypocrisim passim vocant, aut astutiam. æquiocationis vsum, ab illa institutum, appellant mendacium: quod temporibus ac aliorum dispositioni sese accommodet, versatilis consilij inuentricem damnant. Artem proposuere naturæ inimicam, quæ eius insufficientiā perpetuo criminaretur. cum enim natura homines docuit paucis esse contentos, Ars interuenit, dicunt, ac sententiam tulit, multa in vitæ vñu adhibenda, ad quæ naturæ simplicitas sese extendere, aut peruenire non potuit. Cum natura, præstantiæ loco ducat, quod paucioribus, eisque parabilibus, homo indigeat: Ars importunè irruens, hoc redarguit, ac docuit, nobiliores ciues, plura vñsurpare debere vitæ suæ facilitandæ, ac voluptatis imbibendæ causa, ab ipsa inuenta, effectaque. Neque sane artiū mechanicarum leuiore ab eisdem notati existūt defectus, quandoquidem in multis superbiæ & impuris ciuium voluptatibus passim inseruiant. hoc vestitum aiunt splendor, mensarum apparatus, palatiorum pompæ, quæ ab arte processerunt, liquido satis attestantur. Denique Fidem ipsam, diuinæ autoritati assentientem, cum Celso, Porphyrio, M. Aurelio & Galeno rusticum, indoctum & vanum animi motum arbitrantur: iugum quoddam intellectui apici impositum dicunt, quod omnem eiusdem nobiliorem spiritum ac impetum ad seruilem quandam obedientiam deprimat, abijciatque. Theologiam eo nomine eleuant, quod de Deo ac diuinis haud aliter commentetur, quam veluti per transennas rerum corporalium: quodque hominum cogitationes in quæstiones plane interminabiles conijciat. Atque huiusmodi vmbri virtutes

Eum, orat. pro Schol.

Orig. l. i. cont. Cel. Porp orat. M. Aurel. l. i. ad Ser. at. & Fau. Gal. de Dif. Pul.

S. Thom. cont. Gent. l. i. cap. 5.

Intellectuales obscuratæ, quasi tristes in hominum conspectu progrediuntur.

8 Opponunt verò istis luminibus caliditates suas, obseruationum culas historicas ex Cornelio Tacito: imo ignorantiam ipsam apud subditos quantum possunt stabiliunt, unde facilius tyrannidis violentia, euentuum ac finium incij, in omnem partem seruili ritu deferantur. quibus adiungunt admirabilem in externis fastum, ac in singulis incredibilem ostentum cuiusdam diuinæ maiestatis: ut eorum aspectus non solum animos intuentium percellant, verum insuper ad omnia officia, etiam manciorum propria, inflectant, aut reluctantes frangant. Animorum interim ingenuitatem, in externis modestiam, ac sui dimissionem, a liberalibus studiis inuectas, deridendas proponunt: eorumque symbolum esse volunt asini speciem togatam, manuq; librū gestantem, qua Gentiles olim nostris Romæ illustrare, ut scribit Tertull. Hi verumtamē non verorum in cælo luminum ductus, sed cometarum ac meteororum lapsus incertos, caducosque sequuntur,

Tertul. in
Apol. Cap.
16.

CAPVT III.

Inumbrationum, obscuritatumque, quibus virtutum Intellectualium luminosi vultus decorari solent, depulsiones legitime.

Quemadmodum virtus in uniuersum semper habita fuit philosophorum sententia ingenere honorabilium, ita Intellectualis locum præcipuum in eodem obtinuisse perpetuò existimata. Nihilominus partim ex quorundam hominum maleuolentia, partim ratione eam affectantium veluti appendicum, in vituperium apud plerisque aliquoties incurrit ac contemptum. De qua re S. Iob videtur conquestus, suaque querela præsignasse, quid plurimis sapientum, quantum ad hoc, per sequentes ætates euenturum. Deridetur enim iusti simplicitas. Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum. Mirum sanè, lampadem splendentem contemni ab eis, qui oculos habent, cum oculi natura affinis lampadarum fulgoribus. at mirabilius, lampadem non sibi, sed alijs lucentem, eorumque causa sese consumentem, ab eis contemni, qui eius beneficia haud contemnenda percipere! at qui contemnunt? diuites. quomodo: apud Cogitationes. Ceterum cum diuitie excæcant animos omnium, ac vicinæ tenebris Plutonis, e quibus eruantur, nil nisi tenebras proferre possunt: a tenebris autem dumtaxat tenebræ, sicut a luce lux dimanant. nec alienum a vero iudicio, Proserpinas has, utpote terræ seu Cereris fætus, ad obscura tartara etiamnum raptatas, eius colorem atrum, qui & ignorantie indicium, mutuari:

Claud. 13.
de rapt.
Proserp.

— ille superbi

Flammeus oris honos, & non cessura pruinis

Membra, colorantur piceæ caligine regni.

Gregor. in
12 Cap Iob.
Cap. 17.

Lampas, inquit S. Gregorius, quia interius lucet: & contempta, quia exterius non lucet: intus ardet

flamma charitatis, foris nulla gloria resplendet decoris. lucet ergo & despicitur, quia flagrans virtutibus abiectus aestimatur. Quid igitur Paulus nisi contempta lampas apud cogitationes diuitum fuit, quia unde magisterium humilitatis exhibuit, inde a rudibus discipulis superbiæ contumelias recepit. Insanis Paule, multa te literæ ad insaniam conuertunt

Act. 26.

2. Euimvero plurimum demiror, quonam consilio isti intellectualium virtutum umbras ac cortices nobis obijciunt, & talium ostentum earumdem dignitatibus detrahunt, qui interius ignorantie ipsius horrendas caligines, eiusdemque barbaricas asperitates, neque vident, neque traducere iustitunt! si ipsa lux tam tenebrosa, ut ipsi contendunt, quales, amabò vos, tenebræ: si oculorum pellucida pupilla, quod defluxionibus è capite, aut irruentibus pulueribus oportuna, directione membrorum ad mouendum, ad gradiendum, ad consistendum non satis benè comparata, quid fieret, si omni eius claritate extincta, cæco subinde impetu homines mouerentur: Publicos Regnorum oculos appello Academias, literarum scholas: priuatos voco, acquisitas ab vnoquoque veri intelligentias: hos oculos ideo eruamus, quod non ut ipse sol perpetuò splendeant, sed aliquando nubibus inuoluantur: quod in suo incessu non ita strepant ut pedes, non sic plaudant ut manus, non ita splendeant ut crura, ac tunc non minus absurdè de vita ciuili, quam de corporum officijs, definimus.

Cogitur heu solidam cernere terram.

Boet. l. 1. de

3 Ego quidem haud existimare possum, vulgarium rerum, utpote splendentium vestium, computationum, inanis gloriæ repudium, totius habitus gravitatem, vocis ac reliquorum moderationem, virtutum Intellectualium umbras reputari debuisse, adeoque vel vnquam ita habita, nisi isti criminatores literarum hoc dixissent: quinimo asseuero, recessus expetitos a Doctis, eorum placidos amenosque mores, longè positos a turbulentia: contemptum in eis splendoris vestiarij, potius virtutum pulcherrima esse emblemata, & egregia ornamenta. neque quantum ad hoc vulgi error sequendus sed corrigendus, & ad rationis normam eorum sensus seuerè reducendus. Abscessus a strepitu rerum forensium, ac fuga interdum ab æstu meridionali, adiumenta sunt ad mores ciuiles, ut supra diximus: quorum rationes desumendæ a vitæ statu, quem quis delegit, ac fine, quem sibi præstituit. in quibus si aliquis interdum excessus fiat, is non scientiæ, aut contemplationi adscribendus, sed imprudentiæ, quæ modum, quem non oportuit, apposuit. si docti parum habeant externorum formas ac strepitus: si maluerint animis prius solida veritate pasci, quam oculis, intercursum vanissimarum specierum oblectari, an id eis vitio vertendum, an exprobrandum? iniquum sane, sensus, in nobis cum brutis communes, de animorum occupationibus iudicium ferre, & omne illud proscribere, quod eorum ingenijs non arriserit. quasi verò literis addicti, potiori iure non possint illosmet sensus vili pendere, qui perpetuo

conf

cursu ac recurſu effuſi : qui non modò corporis, ſed etiam animi dignitates falſò ex ſagena, ex veſtium precio, ex epularum frequentia, ex partis in iſtis iracibilis ferocia, duntaxat metiuntur:

4. At neque pallor in vultu, macies in corpore, obſcuram reddere deberent, aut ignobilem exhibere virtutis alicuius intellectualis præſtantiæ. veritas in hoc conſiſtit, quod cum corporei ſpiritus animo iuxta ac ſenſui inferuire, & eiſdem alimenta ſubminiſtrare debent, ſenſus animo ex eo litem intendunt, quòd omnes ad ipſos non appulerint, magna eorum parte in uſus animi impenſa. Hinc intellectualem virtutem depingunt colore emortuam, robore caſſam, tamquam vetulam ex debilitate baculo innixam: veluti quoddam *Palladium* ex aridis oſſibus compactum in oculos hominum obtrudunt: quòd monſtrum exhorrendum, merus ſine *Pallade Gorgon*, potius quam Dea venuſtiſſima, in ædes adeoque animi penetrale admittenda alijs videatur. Ipſi verò carnis pigmenta, corporis athleticam præ ſe ferentes firmitudinem, exiſtimant ſe inſpicientium cupiditates, a literis auocatas, ad ſua decora rapturos. *Credite fratres*, inquit *S. Bernardus*, & *utinam experiri vobis non contingat: quia pulcritudines iſtæ, & forenſes honeſtates, cito virile propoſitum eneruant, & maſculinum effeminant*. Haud errarem credo, ſi pallorem, ſapientiæ colorem dicerem, ſicut olim de verecundiæ rubore, quantum ad virtutem in vniuerſum, quidam pronunciauit: imò ſi affirmarem, hunc ipſum defectum floridæ cuticulæ, ipſam eſſe pulcritudinis aut formam, aut certè vexillum. Huius vi Chriſtus Dominus, vt notat. *S. Auguſtinus*, ſpecioſus forma præ filijs hominum, apparuit tamen non habens ſpeciem, neque decorem. *Sycomorus*, ſeu ficus fatua, quo ad hoc inſtitutum, præferenda vel *Apollinis lauro*, Græciæ pomo aureo; illum enim adſcendens *Zacheus* dum humilitatem appetit, Ieſum, ipſam veritatem conſpexit: laurus verò cum *Apolline* & pomo, iam a multis ſæculis euanuere. *Ideo enim vos*, inquit *S. Auguſtinus*, *Ieſum videre non poteſtis, quia ſycomorum aſcendere erubeſcitis. ſed tu irrides ſycomorum, quia homo es: ſtultum autem Dei, ſapientius eſt quam hominum*. Cæterum hac in re id faciendum, quod natura in vnoquoq; cum ſanitate, ingenijque vigore perferre poterit; quodque prudentia, non ſolus addiſcendi ardor, præſcripſerit.

5. Maiorem verò ſpeciem vmbre obtendere videtur, quòd de ſcientia ſpeculatiua adſtrunt, eam ſcilicet prudentiæ & ſpiritu actiuo contrariam definiētes. Cum enim mens inſtar accipitris in altum volatu elati, ſumma rerū genera, & minutiffima quæque contemplantur, cuiſmodi occupatio eam abreptam, ab ipſis ſingularibus quaſi auolare compellit: neque poteſt eadem facultas adeo diſparibus muneribus, ſpeculatiuis nempe ac practiciſ, quòd ad eorum inſignem aliquem gradum, dextrè ſimul diſtineri. Nam ſi vel operatio iſtius potentiæ; modò accurata intentaque fuerit, alterius opus impedit: vtpote non exactè ille can-

tat, qui eodem tempore digitis citharam ſedulo pulſat: multo minus, vnus idemque intellectus, totus in contemplationem incumbens, præclaro vilo conatu circa obiecta prudentiæ, vel ſingularia, pariter verſabitur. *Themistocles* itaque ſpeculatiuis ſcientijs carens, eò videbatur ad res agendas prudentior, vt obſeruauit *Plutarchus*. Proinde cum hoc pro *Plutarch* in bro ei verti ſolitus, reſpondebat: *Se lyra canere, & pſalterio vti nescire, veruntamen ciuitatem parua & obſcuram, maximam ac clariffimam poſſe reddere*. Veruntamen, omnino certum, quarundam rerum cognitionem etiam ſpeculatiuam, ad mores plurimum conducere, vtpoteſta oſtendemus. quod ſi omnis non ita faciat, laudem nihilominus aliunde ſui pariet, in eis præſertim, qui ab officio ſuo exequēdo quòd ad actiones inde non impediuntur. Quando vero in ciue ſcientiam deſideramus, illam volumus, quæ illi adiumento eſt ad propriū munus peragendum: neque eam probamus, quæ a tali munere ipſum diſtrahit, aut ad illud explendum ineptum reddit. Non ergo bene ſentiunt de diſciplinis literarum, qui earum incapaces absolute contendunt eſſe vitam ciuilem ac forenſem agentes, ac proinde ad ſolitarios ſolū illarū functiones relegant. quot quaſo, in orbe in vtroque genere floruerunt? præſertim ingenia maiora, ſi induſtriam collocarint, ac naturæ ductum parum in alteram partem deflexerint, non minus in practiciſ, quam in ſpeculatiuiſ, excellere poſſunt. *Iulius, Ceſar*, an non vtrumque præſtitit: *Saluſtius, Varro, Cicero*, ac *Cato* armati ac rogati, in ſubſellijs, iuxta ac in reſſibus Tuſculanicis, rebus geſtis ac ſtudijs ſummam gloriam ſunt conſequuti. Huc *Brutus* accerſendus, *Marte*, ac *Minerua* clarus.

Cum tibi ſuſcepta eſt legis vindicta ſeuera,
Verba velut tinctum ſingula virus habent.
Hoſtibus eueniat quam ſis violentus in armis
Sentire, & lingua vela ſubire tua.

Nos potius ſegnitiæ fracti, excuſationem otio præſendimus, quam condicione vitæ præpediiti, a caſtris, a foro, a ſubſellijs literas amandamus. Excutiat torpor omnis, quem apud nas *Morus* excuſſit, reſumantur vires, animus amore ſcientiæ inflammetur, ac ſtatim progreſſus magni fient, etiam ab iſtis, in ſtudijs artium liberalium. Quo in genere adeo exciſus erat animus *Caroli Magni*, vti, quod ſcribit *Eginardus*, concubia nocte ſub cervicali paratū habuit calamum, quo deſcriberet ſtatim, quod tunc temporis eius menti occurrebat. Scio huic hominum generi commentanti non ita facile, auctores varios citare, nominiſque onerare chartas, nihilominus rem ipſam ex proprio ſenſu ſolide poterunt tractare. antiqui Philoſophi non multos citabant auctores: neque id fecere Patres Eccleſiæ Græcæ, aut Latinæ, niſi calor controuerſiæ, aduerſariorum importunitates tam illos, quam iſtos, ad authoritarum aſyla confugere compulerint. nos vero modo nihil dicere videmur, niſi adductis teſtimonijs: idque in fidem rerum in ſe ſpectatarum etiam triuialium, omnia probauerimus. Equidem exiſtimarem, curſum ingenij, & in ſolida

Bernard. de
vita ſolitar.

Auguſtin.
in pſal. 130.
pſalm 44.
Iſa. 53.

Auguſtin
de verb.
Apoſt. ſcr.
8.

Them.

Cicer. l. r.
quæſt. Aca.

Ouid l. 4.
de Pont. ad
Brutum.

Strap. in vita
mori.

Eginhar in
vita Carol.
M.

solida rerum institutas contemplationes, penes aliquos impedire nimiam & affectatam hanc curam congerendi pro omni, quod dicunt, aliorum auctorum sententias: præsertim quando cunctis summo labore congestis, si res in se expendatur, ac diuulsa a nominibus eiusmodi auctorum consideretur, nulla speciali animaduersione digna videatur. sit itaque res ipsa scribent, ante alia pondera, charissima: nisi argumentum ad fidem spectet, cuius præcipuum quidem fundamentum auctoritas, ut docet S.

August. de
util cred.

Augustinus. aliqui scribentes rem deserunt, & sequuntur orationis pigmenta, alij: non minus, qui curiosius auctorum dicta, tomos paginasque persequuntur. *Ioannes Rainoldus* apud nos insignis hæreticus, ita ambiebat lectionem suam mundo commendare, ut si vel elegantiorum aliquam phrasim adhibuisset scribendo, in margine signabat auctorem apud quem inuenienda. Verum quidem est, quasdam contemplationes ad prima altissimaque principia contententes, longius separari a iudicijs practicis, quam alias, ex quibus eiusmodi iudicia interdum proximè eliciuntur. Quamobrem eis curæ esse debet, qui munus aliquod actiuum obtinet in republica, non longè quasi a litore studendo nauigare: hoc est, non eousq; ad subtilitates, ad rerum primas origines, mentis conatum in longinquum extendere, ut inde inepti euadant ad receptum in portum, ad deliberandum ac statuendum nempe de rebus practicis ad sua officia pertinentibus,

Quid l. i. de
Pont. ad
Græcin.

*Nec quicquam meliore fide complectitur illas,
Quam finit officium, militiaeque labor.*

Senec. ep.
26 Macrob.
in somn.
Scipion,

6. Cæterum sciscitabitur quispiam, quorsum admittendæ speculationes quædam nullo modo ad actionem pertinentes: præsertim non aliqua certitudine apud homines definitè subsistentes, sed sola opinionum dissidentia in utramque partem agitatæ: de quibus *Seneca* & *Macrobius* quæstionem proponunt? In hunc modum disputatur, an stellæ sint pares, vel impares: an in globo superficies conuexa a concava distinguatur: an figura, res alia a quantitate: utrum in linea actu sint partes, an tantum potestate. Num Angeli intra eandem speciem solo numero differre possunt. Quod si quis asserat, harum rerum notitias ciuili vero haud indignas, cum humani intellectus saltem perfectiones & ornamenta censerì possint: cuius condicionis in ipsis Angelis plurimæ reperiuntur, ab omni praxi distractæ: vltèrius quæri poterit, cum harum ac similium opinio tantum futura, non verò certa Sciëntia; vnde nã opinio perfectio humani intellectus æstimetur, quæ in probabile tantum defertur, quod nihilominus aliquando re ipsa falsum? Num in falsum inclinari ac determinari ciuilis aliqua perfectio?

Arist. l. i.
Metaph. cap.
2.

7. Verum nihil obstat, quò minus arbitremur, huiusmodi etiam rerum ac quæstionum discussiones, laudabilia esse ingeniorum exercitia; atque de eis sciendo vel opinando statuere, ad perfectionem intellectualem, utpote Sapientiam, ut ait *Aristoteles*, spectare. imprimis excitatam ingenij vim exacuunt: deinde in Theologicis versatæ, fidei sententiam ex-

plicationem reddunt, & humanis conceptionibus familiorem: quo etiam fit, ut contra errores melius ab orthodoxis defendatur: in quibus præstandis scholastica Theologia plurimum desudare iam assuevit. & quidem, tametsi horum opiniones non sint virtutes, propter obiecti, quo ad veritatem, incertitudinem, nihilominus humani intellectus perfectiones esse possunt, quandoquidem ob sensuum in nobis impedimenta, sit illi connaturale quid, ex probabilibus coniectare ac definire. Cuius perfectionis ratio non desumitur a falsitate obiecti, sumpta formaliter, sed ab eius probabili veritate, quæ cum falsitate, materialiter accepta, poterit consistere.

Arist. l. 6.
Ethic. 5.
Thom. 12.
57. art. 1.

8. Idcirco nihil vetat, quò minus literis adducti, quò ad propria munera, satis euadant actiuosi in particularibus, sciantque malitiæ ac fraudum species, quæ in mores ciuiles aliquando plus nimio inualescunt. Enimvero si nihil in ciue desiderandum intellectualis, nisi quod merè quæstuosum, practicum & actiuum, diuinarum perfectionum pulcherrimæ notæ inter reliqua illi exciderent: humanitatis quoque dulcis sensus in tetricas consuetudines, adeoque immanes, in eodem rigesceret: denique mens suo vero pabulo cognitionis destituta tota esset in excogitandis fraudibus occupata. Num sentire licebit, humanam condicionem intellectualem abijciendam solum ad particularia pecudum ritu, neque vnquam excitandam ad captum principiorum generalium, ad Theologiam nempe, ac metaphysicam: Miscendæ potius praxis, & scientia: quod sine vtrius earum iniuria fiet: & vna alterius impetum pulcherrimè temperabit. sin diuortium faciendum, conducibilius ciuitati, puram existere contemplationem quàm omnimodam sine ea praxim: illa enim in nobiliore animæ partè obtinet, quàm inde ipsis intelligentijs ad finem constituit; charitatem quoque ac mitiores in alios spiritus profert: hæc verò seorsim reperta, fraudulenta plerumque est, violenta, ac summatim barbarica. Alta illa speculatio, experientia, omnique praxi diuinior, & honorabilior, teste *Aristotele*, adeoque sui causa expetenda, non ut ista solum propter opus.

Cic. Tuscul.
lan. 4.

Arist. l. 12.
metaph. cap.
2.

9. Quod si rerum scientijs illustrati turgescant animis, si irascibili facultate auctoritati aduersentur, ac partes agant semper refractarias, non sunt hæc scientiæ imputanda, quæ contra ad humilitatē, ac tractabiles mores ciues apprimè instituit: sed potius affectus malignitati, quæ cū præclara aut solida cognitione rarè copulatur. sunt scioli, sunt argutuli isti, qui sese efferunt, qui cum pavone omnes plumas ad solem expandunt: qui sonantibus vocibus concrepant, qui instar torrentium immani cū fragore perorant: cum profundiores aquæ lapsantes, nullum fermè strepitum edunt. sane quos nostra ætas, sicut & priores, literis eminenter ornatos protulit, illos nobis exhibuit modestissimos, omnique virtutum genere subactos. Hi benè norunt, tam scire, quam suæ scientiæ imperfectionem expendere, ignorantiam propriam in multis deprehendere: denique

denique vanum esse scire, nisi ad finem aliquē laudabilem ex virtute, pietate, ac charitate, illud retulerint. quid obsecro, superbiæ cum scientiā, quæ huic non minus infesta, quam tenebræ luci, quam curitas rectitudini, quam cæcitas oculorum perspicaciē? *Omnis superbia stulta*, inquit S. Bernardus, licet omnis stultitia non sit superba. At sit, hanc vmbra fastus non tam sequi radios cognitionis, quam eius splendoribus insidiari, vmbra tamen istius causa, ipse splendor non est a ciuibus deferendus, ea potius depellenda. at ubi maximus solis fulgor, utpote sub æquinoctiali, illuxerit, ibi vel parum vmbra diffunditur; eodem modo vbi summa eruditio insignem estum diuini amoris elicuerit, ibi superbientis vmbra nihil prorsus inueniatur.

Stat librata dies: truncum vix protegit arbor:

Luc. lib. 9. *Tam brevis in medium radijs compellitur vmbra.*

10 Illa autem summa voluptas, quæ operationes virtutum Intellectualium consecratur, non eas quicquam deturpat, vituperabiles ostendit, aut, tanquam bellaria Epicuræorum, reiiciendas enincit. Nam si ex voluptate deduci poterit argumentum in talium virtutum vituperium, pariter præstantissimas virtutum moralium actiones, quæ omni succo veræ expressæque iucunditatis plenissimæ, eadem dehonestari statuemus. Vis enim operationi ad iucunditatem inferendam, vitali facultati eatenus inest, quatenus illa naturæ eiusmodi facultatis conueniens, apte idoneæque illius appetitui concinnata. si ergo suauitate animum demulceant moralium virtutum studia, id inde euenit, quod naturæ ipsius ingenio accommodatissimè applaudant. quæ quidem conspiratio cum optimo, non nisi optima esse poterit, & ab optimo Deo profecta. Neque est hæc iucunditas crassa ac concreta illa, qualis ad externos sensus appellit, sed spiritualis quodammodo, eleuata ac pura, a sola ratione perceptibilis. Haud verò necesse fuerit, virtutum intellectualium amantes, hanc ipsam voluptatem tanquam ipsum finem suorum conatum sibi proponere, ut admonet Seneca; satis quod illos studentes ea consequatur, & quasi lauto conuiuio, cum in leuamen naturæ in eis laborantis, tum in illectamentum acrioris contētionis, gnauius incumbentes iucundè excipiat, ut docet Aristoteles.

Arist. lib. 2. *Cuius quidem voluptatis in literatis delibatio timidos aut imbelles nequiquam exhibet, ut Turcæ secum barbaricè commentantur.* Verum quidem est, ut ait Plato, omnem in vniuersum voluptatis haustum ac sensum remittere aliquid de ferocia appetitus in homine irascibilis, non semper tamen ultra metas rationis & ciuilis fortitudinis. si nullum adesset in ciuitate lenocinium, hominum mores nimium exasperati, omnia perturbarent, vitæque negotia amaritudine ac bili inficerentur. si ergo ad emolliendum hunc rigorem ciuili, vsui sit Musica, ut docet Plato, propter illam voluptatem, quam parit, maiori ratione in tale subsidium, contra iræ asperitatem aduocandæ virtutū intellectualium iucunditates: sine quibus cruda ac violenta cuncta apud ciues euaderent.

Plat. Dial. 3. *de Rep.*

Imo, propter hanc ipsam vim emolliendi ac relaxandi, ut postea dicetur, virtutes Intellectualiales valdè commendabiles. Quis doctrinam in Catone metus inculcabit? qui, ut scribit Seneca, Ep. 71. *Quo die repulsus est, lusit, qua nocte periurus fuit, legit.*

12 Quæ verò aduersarij obijcere possēt contra dignitates virtutū Intellectualium, desumpta ex obiectis earum, ut quod res est ingenuè fatear, imbecillitatem illarummet in nobis ea satis euidenter demonstrant. ad duo autem reuocantur: primum est, quod omnia a nobis concepta, alienis formis vestita ac picturata, non ut sunt in seipsis, sed tanquam sensibilia, intelligentijs nostris obuersantur. alterum, quod rerum paucissimarum demonstrationes habeamus, fermè vniuersa opinionibus definiētes. Illud ex naturæ condicione oritur, quæ omnino decreuit, ut anima, quamdiu corpori illigata, non intelligat nisi interuenientibus speciebus intelligibilibus, ex ipsis phantasmatis sensibilibus deriuatis. ob quas, summos intelligētes, etiam in maxima nostra luce, dupliciter inumbrari necesse. principio quidem ex parte causæ efficientis, deinde ex parte obiecti. quò ad prius, existimandum, speciem intelligibilem simul cum intellectu Possibili effectiue concurrere ad ipsam intellectiōem: quæ quidem species, non est genuina forma aut imago rei intelligendæ, sed extranea omnino & adulterina: quippe efformata per intellectum Agentem ex phantasmatis materialibus, seu speciebus in imaginatione residentibus. Propter quam causam in Angelis species intelligibiles non sunt, ut in nobis ab ipsismet expressæ, sed cum illis concreatæ, & a Deo infusæ, ac ideo rerum ipsarum propriæ notæ, diuino opere ad earum amussim fabrefactæ: quarum virtute intellectiōem proferunt, quæ intellecta ut sunt in seipsis, attingat & adsequatur. Porro quemadmodum in ratione principij intellectiui hoc pacto deficiamus, sic etiam quò ad rationem ipsius obiecti minus perfecti speculantes reperimur: nam quicquid mente complectimur, id singulare ac sensibile nobis videtur, etiam dum ipsum Deum & Angelos contemplamur. idem cernitur dum speculamur rerum principia Physica ac Methaphysica: quæ tamen maxime intelligibilia, distractissimaque a qualitatibus singularium aut sensibilibus, ut mente reflectendo, nosipsi iudicamus. Proinde considerato ipso vultu obiecti, dum intelligimus, in idæas falsas, vel tantum similitudinarias, nos impingere comperimus. Cæterū propter hæc duo impedimēta, omnis plane cupiditas addiscendi in nobis haud extinguenda: nec sane minus, quā lumen nocturno tempore, ideo non respuendum, quod tunc solis radius minime illucescat. Modus sciendi, qui nobis a natura conceditur, lux est, licet tenuis, mētem irradiat, ad agendū instruit, desiderium beatitudinis incēdit: demū abstrusas modò nobis rerū veritates, quasi in aprico tandē visionis explicatas, intuebimur. Agnoscētes pariter vmbas hac ex parte nostræ cognitionis, inde intelligimus, sciendi

M munus,

Sen. Ep. 71

S. Thom. li. 3. con. Gen. cap. 81.

S. Aug. li. 18 de ciu. cap. 4. S. Thom. lib. 1. cont. Gent. cap. 45

munus, quemadmodum Intelligentiis seu Angelis, nobis non esse præcipuè ab auctore naturæ in hac vita demandatum, sed ut virtutum moralium actionibus imbuamur, ab illo potissimum directos: quod propriè humanum, ac humani officij complementum: in quibus, iudicantes, de virtutis pulchritudine, ac vitiorum deformitate, errare non possumus.

12 Huic nostræ intellectualem imbecillitati illi vel consulere, vel potius cedere videntur, qui seorsim ac subtiliter nobis obiectas res disquirantes, non multiplici conceptui, aut vocum diversitati vnum idemque accommodant, sed pro conceptuum ac vocum numero totidem res, formalitates, realitates, Modos se habendi aut virtualitates sibi dispersitas in ipsis rebus proponunt. Isti, ut exempla inferam, naturam motus considerantes: in eo, primò distinguunt formam ipsius motus, nempe fluxum continuatū a priori ad posterius: deinde terminum acquisitum a motu, postea actionē, a qua motus, mox passionem; per quam ipse cum forma in subiectum recipitur, postremo unionem vel inhærentiam, quibus terminus, ac motus ipsemet, cum subiecto copulantur: quæ omnia suis imaginationibus intuentur ut totidem res aut virtualitates numero & existentibus discretas. pariter in Deo ipso attributa iustitiæ, misericordiæ, etiam relationes personales collatas cum essentia diuina, virtualiter distincta contemplantur; adeoque numero virtuali separata. idem definiunt de gradibus metaphysicis entis, substantiæ, qui huic indiuiduo seriatim inesse dicuntur. De creatione, ac conseruatione Philosophantes, cum inter se, tum a terminis creatis conseruatisque, aut modaliter, aut virtualiter, etiam secundum proprietates indiuiduales, differentes statuunt. Huius facilitatis ad declarandum ac concipiendum origo desumitur ab imperfectione nostri intellectus, qui a singularibus prorsus abstrahere non potest, ac vniuersalium cognitionem experitur difficilem, ut ait *Aristoteles*: idcirco pro numero conceptuum formalium, ac vocum, numerum designare solent conceptuum obiectiuorum, ut pote numerum rerum ipsarum vel realem, vel formalem, vel modalem, vel virtualem. Quo in genere tradendi doctrinam multus sane *Franciscus Suarez*, *Societatis Iesu* præstantissimus Philosophus, iuxta ac summus Theologus, & hoc ipso nomine vulgò eius scripta plausibilia; hoc est propius ad sensum, intelligentiamque a sensu dependentem, accedentia.

13 Quod ad prudentiam attinet, vix a maleuolis illi vmbra aut dehonestamenta affinguntur: proinde solidè cursum suum tenet cum gratia ac decore, etiam quando astuta ex errore, fraudulenta ac vafra iudicatur. Verum quidem est, labilem ac mancam esse humanam prudentiam, quæ ex se sola onera humanæ vitæ sustineat, ac de omnibus negocijs statuatur. Multa enim nostram prudentiam latent, & nunquam quæ prudenter digesserimus, ea occulta Dei prouidentia susque deque feruntur. Sustentanda ergo hæc nostræ prudentiæ infirmitas Sapientia, fide in Deum, ac religione, ut postea ostendemus.

14 In arte quidem, quam in multis Stoici Philosophi, Cynici, ac *Adamiæ* Hæretici, innumbrarunt, moderationem eam requirimus, quæ neque fastui, neque impuræ voluptati aliquando lenocinetur. artis autem nomine, hic non intelligimus illam liberalem circa operationes animæ, vel corporis, quatenus rationi obiectas, versantem, sed mechanicam ac seruilem, quam *Plato* Phantasticam appellat: hoc est Phantasiæ apprehensionibus subnixam. Cæterum de hac Arte postea.

15 Fidem quidem, intellectus virtutem, multi diuersimodè traduxerunt, utpote *Iulianus Apostata*, *Celsus*, *Porphyrius*, ac *Manichæus* hæreticus ut scribunt *S. Cyrillus*, *S. Gregorius Nazianzenus*, *Origenes*, ac *S. Hieronymus*: Nihilominus eam convenientissimam esse humanæ vitæ regulam inferius ostendemus.

16 Theologiam prisca aliquot obscuram, & quantum potuere, hominibus inamabilem reddidere: causam prætendentes, quod diuina nobis ignotissima. Hinc Dei substantiam, quod spiritalis, nobis imperuiam causati, eius prouidentiam perfectioni, simplicitati, ac immutabilitati opposcentes, eam inficiari præsumpsere. Denique omnia nobis nubilosa, ac incerta esse, quæ de Deo affirmamus, opinati, inde eorum cura prorsus soluti, dixerunt cum *Simonide* apud *Aristotelem*, *Quæ supra nos, nihil ad nos*. Certè si nostra Theologia seorsim a fide versaretur, dubio procul, varijs erroribus esset oportuna: proinde Deus ut huic in nobis defectui melius consuleret, primò nos docuit, quis & qualis ipse esset: subinde manum fidei nostra Theologia apprehendens, ex eius ducatu in luce veritatis secura modo spaciatur, multasque præclaras de Deo sententias, alioquin ignorandas, profert. Arrogantiam quandam præ se tulit *Pythagoras*, ut notat *Gregorius Nazianzenus*, quando a suis efferri voluit; Ipse dixit: quam ut vitemus, omnemque humanum fastum reiiciamus, Theologia nostra dictis a Deo ad veritatem instruitur. In monte *Sina*, illo inquam monte legifero, non solum apparuit splendor ignis, sed fumi pariter obscuritas: quo intelligeremus, omnem nostram de Deo scientiam clarescere quidem luce, at affectantibus tenebris simul impediri. Dei quippe posteriora, quæ videmus, ut inquit *Gregorius Nazianzenus*, nihil aliud sunt, quam ea post eum signa & argumenta, quæ eum nobis indicant: quemadmodum vmbra illæ solis, & imagines, quæ in aquis cernuntur, infirmis oculis solem representant: quandoquidem eum intentis oculis obtueri non possumus, utpote incomparabili lucis puritate sensum omnem superantem. Hoc modo a fide instructa Theologia, speculis & enigmatibus circumscribitur, ut asseruit Apostolus: id est, exiguis veritatis simulacris definitur, ut idem *Gregorius* interpretatur. Neque hoc quicquam Theologiæ detrahit, quod ipsa infinitatē, nobis inaccessible, Deo attribuat: de quo tunc dignè æstimamus, quando inæstimabilem reputamus, ut *Sanctus Cyprianus* rectè iudicauit. Argutam quoque hac de re sententiam extulit *Sanctus Hilarius*. Ita pulcherrimus Deus est confutendus, ut ne-

Cir. l. r.
cont Iul.
nazia. l. 1.
cont. Iul.
orig. cont.
ceis. Hæ.
præf. in l. de
scriptor:

Hil. l. 1. de
Trin.

Arist. l. 10
Eth. cap. 9.

Grego. naz.
orat. 1. de
de Theolo.

Exod. 24.

Greg. naz.
orat. 2. de
Theol.

1. Cor. 13.

Cypri. de
idolor. van.
Arist. lib. 2.
met. cap. 1.
Hilar. lib. 1.
ut ne- de Trin.

Arist. l. 1. r.
met. cap. 2.

ut neque intra sententiam sit intelligendi, neque extra intelligentiam sentiendi. Intueamur si placet, ipsa mentium lumina, depulsis iam virtutum intellectualium umbris.

C A P V T. IV.

De virtutis Intellectualis singulari præstantia
vera idoneaque notitia, apprimè
civilis.

Greg. Niss.
li. de hom.
Natu.

um homo rationis lumine, liberoque arbitrio egregiam dei ipsius in se referat similitudinem, ut observavit Gregorius Nissenus, eoque cæteris animantibus longè antecellat, tum genere ipso præclarum, optimoque ciue dignum, rationem hanc tam practicarum quam speculatiuarum scientiarum accessionibus, earumque luminibus comparatis ultra naturæ decus perpolire ac illustrare. Si enim corporis venustas digna res sit, quæ vestium splendoribus, gemmarum exquisitis flammulis, colorum vel vitam spirantium varietatibus exornetur, quantò magis illa pura, illa diuina, illa micans intelligendi facultas, quam homo accepit, ut illam excoleret, virtutum Intellectualium radijs ac fulgoribus ab ipso nobilitanda? Gemmarum possessores ea cura sollicitè tangit, ut depulsis sordibus ac pulueribus, earum facies perpetuò vibrent, ac scintillent. at certè multò accuratius contendere debet homo, ut in ipso hæc vis ac scintilla intellectilis ab erroris & ignorantie coinquinationibus immunis seruetur. Quod cælum, ex qualitate corporis luminosi, inter alia corpora sit præstantissimum, ideo in alto loco illud deus collocavit, ad cuius lumina, a terra elatæ exhalationes, aut vapores exspirati non pertingerent. Cæterum hominis anima non solum cælum quoddam videtur, in quo deus ipse resideat, quinimo eiusdem dei expressa imago; quod cælo deest, ac proinde, ne caro ac sanguis inferius posita, nebula aliqua pravi sensus eius pulcritudinem suis emissis fumis commaculent, omni industria contra a nobis enitendum. Virginibus, eo ipso quo virgines, ingenium adest, non solum ad formas vultusque proprios ab externis, quæ dedecora inferant, oppidò muniendum, sed insuper, quibus possunt, modis ad illos perpoliendum, unde alijs amabiles appareant. Facultas in homine intellectiva virgo est, nullo errore construpranda: gestit plurimum se deo Angelisque commendabilem exhibere rebus alijs sublimior puriorq; facta: proinde ut eorum oculis sui obiectu, tanquam grato spectaculo, arideat, sese varijs scientiarum pigmentis, Hestera instar, venustat, non eo contenta, quod natiua elegantiam inuiolatam custodierit. Delectatur mirificè anima, cum seipsam viderit lampadem cristallinam; in qua cum oleo igneque charitatis, lumen scientiæ illuxerit. Enimuerò existimandū, deo quoque illud opus in nobis charum, quo illam partem, unde eius in nobis si-

militudo maxime effulget, studio se insignimus, Si vera extiterit veterum sententia, opinantium floridas coronas, aut lapillos preciosos, deorum statuis admotos, dijs in honorem celsisse, ac ipsis id fuisse gratissimum, sanè multò potiori ratione iudicandum, ipsi deo periucundum videri, quando animam, eius veram expressamque in nobis imaginem, virtutum Intellectualium fulgoribus decorauerimus. Hoc Aristoteles suo æstimatu est assequutus. Qui vera munibus fungitur menti consentaneis, ea percolit, estque optime animo effectus, eum, probabile est, deo charissimum esse.

Arist li. 10.
Ethic. cap.
8 12.
Met. cap. 3.

2. Et quidem illud dominium, quo homo idem apparet in terris, quod deus in cælo, teste Gregorio Nazianseno, quoque res concretas, bestias, volucres ac pisces, demum omnia, sibi in suos usus subijcit, initium capit in eiusdem intellectu. Cum enim corpore sit alijs animantibus multo imbecillior, neque instructus ad comparanda tam facili operâ, suo victui necessaria, vna ratione sublimatur, ac ad id præstandum eis præficitur: cuius industria cuncta sibi accommodat, ac in suum famulatum etiam reluctantia compellit. atque ut iste princeps intellectualis, mixtus dei adorator, ut loquitur Gregorius Naziansenus, vera dei progenies. ut ait Seneca; scientiâ intelligentiâque præstans, alijs imperaret, eam corporis formam, nimirum erectam, non pronam, aut repentem, deus illi concessit, quæ rationis optimum instrumentum existeret. Nam ut observant Cicero & Philo, in altum porrecto collo homo consistit, ut oculos auresque, disciplinæ sensus, in omnem partem flectens, undiquaque tam ex supernis, quam infernis, dei, omniumque aliorum multiplices scientias, qua videndo, qua audiendo, colligeret ac venaretur. Hinc armatus homo incedit in hoc rerum theatro; nimirum ea rationis luce collustratus, qua se a bestiis omnibusque noceuis tueatur, iuxta ac illis leges ac iura imponat, in ditionem suam cogat vniuersa: potens simul & impotens, spiritualis ac corporalis, indigens ac diues, lucidus ac tenebrosus, terrenus & diuinus, animæ & corporis spectatis ingenijs comparet. Quod merito sanè Sophocles demiratus.

Grég. Naz.
orat. 2. de
Theol. ora.
de Homi-
nis miseria,
Sen. lib. 3.
quæst. Nat.
cap. 27.

Sen. cur
bonis mala
accidant.

Cic. lib. 2.
de nat. deo.
li. 1 de leg.
Phil. lib. 1.
de fab.
Hom.
Boet. lib. 1.
de consol.

Soph in
Antig. Baf.
Hom. 8. in
Hexam.

Plurima ubique stupenda videmus:
Sed nihil usquam natura homine
Æque stupendum protulit.

Ille canas aquoris
Obruentibus ratem
Fluctibus transilire aquas
Non horret: ac deorum
Summum, Tellurem, celeberrimum
Incorruptum, ac indefessum
Obliquis proscindit aratris,
Annosque exercet per singulos
Equisque validis versat.
Volucrum pennigerum genus,
Ac belluarum gentes
Agrestium, rigidoque
Editos pisces mari
Fune nexis retibus
Capit, atque undique circumplectitur

M 2

Industrius,

Rom. 8.

Jerem. 2.

Hest. cap. 1.

*Industrius, & homo vaser.
Ac montiuagus variis machinis
Vincit feras: hirsutum
Pendente per colla iuba
Subiugat equum ferocem,
Montesque domat habitantem
Taurum, & eloquentiam
Consiliaque ventosa edidicit,
Rigidique iurgia fori.
Sub Ioue gelido nimium duras
Mutare didicit sedes,
Asperaue iacula imbrum.
Rerum omnium peritus,
Instructus, nihil est imperium.*

Sen. lib. 4. *Duas res inquit Sen. homini natura dedit, qua illum*
de Ben. ca. *obnoxium ceteris, validissimum facerent, rationem*
18. Epist. 76. *& societatem.* Incipit, ut dixi, hoc hominis im-
perium in ipso rationis suæ dictamine: ut pote
Ari. 12 met. *diuino*, ut ait *Aristoteles*: peruatit subinde ad
cap. 3. *voluntatis motum*, hinc verò ad munus potē-
tiae exequutiuae progreditur: adeo ut hominis
ad dei similitudinem imperantis sit, animo sta-
tuere, velle, ac demum perficere. Vt autem hæc
duo posteriora rectè ab ipso peragantur, mēs
comprimis optimis iudicijs ac scientiarum in-
formationibus sedulò imbuenda: quò fiet, ut
imperium inde dimanet rationale, non brutū
aut solo sensu constitutum, eiusque symbolum
sit sceptrum erectum, ac in apice oculatū, quod
Boet. de *expressisse visa*, Philosophiæ species Boetio oc-
conf. lib. 1. *currens*, nempe mulier, cuius dextra libellos, sce-
prof. 1. *ptrum verò sinistra gerebat.*

3 Admirabilem autem istius imperij vim
non solum deprehendimus in actioni-
bus voluntatis, ac facultatis in corpore exe-
quutiuae, sed etiam in ipsa ratione, quæ a-
pertis, excussisque altissimis repagulis & o-
bicibus, ad veritates abstusissimas oculis ar-
dentibus, ut ait *Boetius*, pertingit. Ete-
nim rerum veritates, quas antiquitas *Iouis* fi-
lias nuncupavit, delitescunt prorsus, & reni-
tūtur, quo minus in apertū humanis studijs e-
ducantur. Idcirco qui hac ex parte imperat,
Boet. de *Hercules* est, *Gigas* est, ac ille, qui ex profundo
conf. lib. 1. *obscuro* que puteo *Iacob*, ut id symbolicè *Philo*
prof. 2. *interpretatur*, aquam limpidam veritatis ex-
hauferit. *Mihi videtur*, inquit, *hic puteus significa-*
re scientiam, quæ suapte natura in profundo sita est,
non in superficie, nec in propatulo solet esse, sed in
abdito: nec facile sed vix multo labore inuenitur:
id quod videmus non solum in magnas obscurasque
contemplationes habentibus, verum etiam vilissi-
mas. Appositè idcirco *Cicero*, ac etiam *Philo*,
Phil. lib. de *afferunt*, hominem mentis luce præditum, in-
10ma. *ductum a deo in hunc mundum* tanquam in
theatrum, ac veluti ad conuiuium: ad Thea-
trum, cum eius sit munus omnia sedulò accu-
ratèque circumspicere, cuncta seriatim expen-
dere ac mente comprehendere. ad conuiuiū,
in quo, ne *Hercules Musagetes* contemplationi-
bus insudans deficiat, aut desistat, veritatibus
inspiciendis faui appenduntur, quibus visis, ac
de gustatis, summa voluptas ipsum laborantē
recrearet ac penitus perfunderet, etiam cum
igneam faculam ad altissimi putei penetrare
laboriolè demerserit.

4 Qua in re videtur homo diuinam vir-
tutem imitari, adeoque æmulari. vita Dei, Arist. lib. 12
teste *Aristotile*, intellectiua: quam homo par- met. cap. 4.
ticipat, dum res ab ipso conditas quibusdam
cognitionis simulacris in sua mente depingit
ac continet, eisque insignitus, ac per omnia
cogitabundus diffusus, Deus quidam, intelli-
gibiliter singula in se comprehendens, ac am-
biens iudicari poterit. imo aliquando artificiū
scientiæ adiungens, admirabilium opifex, in-
star Dei, videatur. huiusmodi extitere *Posida-* Cic. lib. 2.
nus, & *Archimedes* ille celeberrimus Mathema- de nat. deo.
ticus, qui cæli sphaeras, stellas ac motus luden- pag. 29.
do arte sua ad viuum ex vitri materia effinxit.
de quo *Quidius*:

*Arte syracusia suspensus in aëre clauso
Stat globus, immensi figula parua poli.* de eodē
Claudianus:

Iupiter in paruo cum cerneret aethera vitro

Risit, & ad superos talia dicta dedit:

Hucine mortalis progressa potentia cura?

Iam meus in fragili luditur orbe labor.

Iura poli, rerumque fidem, lege sique deorum

Ecce syracusius transtulit arte senex.

Inclusus varijs, famulatur spiritus astris,

Et viuum certu motibus vrget opus,

Percurrit proprium mentitus Signifer annum,

Et simulata nouo Cynthia mense redit.

Iamque suum voluens audax industria mundum,

Gaudet, & humana sydera mente regit.

Olim *Prometheus*, numen quoddam creditus, Æschil. in
ac ad ideam ipsius dei, hominum conditor & Prom.
stimatus, quod suo igne doctrinæ, eos ad hu-
manos mores erudierat, ut *Æschylus* fabulatur.
Verum, expressumque autem, quod sacræ lite-
ræ de quibusdam hominū disciplinis pronū- Ad tit. 3.
ciant, affirmantes, eis conuenire vim quandam 2. Cor. 5.
generandi, nouamque creaturam efferendi. Im-
mò quidam in tantum alti insurrexere, ut pro-
fessi fuerint, se suā scientiā vel deos quosdam
posse condere: nempe statuas ita conceptis
incantationibus afficere, vti vi quadam inde
attractus *Genius* illas captius inecat, maneat-
que in eis ligatus, aduentibus hominibus re-
sponsa daturus, vt *Trismegistus* recensuit, id que
S. Augustinus adnotauit,

5 Non decet ergò ciuem, officium illud ne-
gligere, quod hominis proprium, quo illa in
ipso pars excolitur, qua cæteris animantibus
præest, ut observat *S. Thomas*: cuiusmodi est, S. Thom. li.
intellectualis facultatis sedula institutio. Si e- 3. con. Gen.
nim absonum, Regem aliquem omnino igno- cap. 82. r.
rare statum ac condicionem populorum ei part. 9. 96.
subditorum, profectò a ratione planè alienū, art. 1.
hominem, in hoc vniuerso principem consti-
tutum, minorem mundum, maioris compen-
dium, nescire penitus ea, quæ ipsius imperio
subiecta, suæque natura complexa esse voluit
Devs: denique non ut incolam, sed prorsus
tanquam peregrinū, in suo versari, vel potius
cæcutiendo non imperare, sed dormire. E-
nimuerò ut homini hoc imperiū quò ad vsum
eripiat, ac ut eis ipse inseruiat, quibus ratione
dominari eum par erat, tot errores, tot igno-
ratiæ, tot iniqua desideria, vndiq; cū infestat
ut vel Dracone aliquo opus, quo non aureū
vellus

Ouid. lib. 5
Fastor.

Clau. Epig.

Æschil. in
Prom.

Ad tit. 3.
2. Cor. 5.

Trism. in
Pym ug.
lib. 8. ciu.
cap. 23.

S. Thom. li.
3. con. Gen.
cap. 82. r.
part. 9. 96.
art. 1.

vellus, sed aurea humanæ dignitatis præstantia contra tot insidiatores in tuto conseruetur.

Claud. in
laud. Stilli.

*Argum fama canit, centeno lumine cinctum,
Corporis excubijs unam seruasse iuuentam.*

3. Esdræ 3.

Semper in admiratione aliorum fuere, qui literis clari celebritate innotuerant: ac in eo veritas se vino, mulieribus, ac ipsis Regibus ad attrahendum fortirem præbuit. imperat enim veritas vel Regibus: quod apud *Persas*, ad collū Regis appensus saphyrus, veritatis symbolum ex viriditate, significauit. eadem sacerdotum dignitati consentiebat apud Iudæos: *Aaron* enim a *Moyse* Rationali induebatur, In quo erat doctrina & veritas. Vim literarum in se Græci sensere, qui earū cupiditate incitati, longissimis itineribus confectis ad *Phenices* ac *Ægyptios*, vt ab eis mathematicas disciplinas addicerent, se peregrè contulerunt: quod recolunt *Plato*, *Cicero*, *Iosephus*, ac *S. Hieronymus*. ac teste *S. Hieronymo*, *Apollonius* vel orbis vltima loca adiuit, vt mathematicum quemdam de stellis differentem audiret. Nunquamne legisti, ait *Plinius*, *Gaditanum* quendam *Titi Liuij* nomine gloriaque commotum, ad visendum eum, ab vltimo terrarū orbe venisse, statimque vt viderat, abiisse? *Alexander* inter *Darii* spolia inuētum *Homeri* poëma, humani generis bonū appellabat, & eo nomine amplexatus. studium hoc *Aristoteli* patriam decreuit, vt *Plinius* narrat: cui quinto quoto anno, vt *Muretus* recensuit, *Athenis* Encomion canebatur.

Luit. 8.

Pato Dial.

10 Cicero

l. 5 de fin.

Delegib.

Iosil 1 cont.

Appi. Hier.

Ep. ad Paul

Plin l. 2. ep.

8.

Plut. in

Alex.

Plin. l. 7. ep.

29 Mar. in

Var. cap. 6.

6. Quemadmodum verò solis substantia non modò in se lucidissima, sed ad alia suos radios longissimè diffundit, ita scientia non tantum sedem suam, nempe intellectum, irradiat, verum in hominis appetitum illam vim transmittit, quæ eius pars concupiscibilis a fæda voluptate auocetur, itidemque Irascibilis quodam dulcedinis liquore emolliatur. Appositè *Boetius* philosophiam se consolantem sub forma mulieris induxit, quam narrat, toruis inflammata luminibus, poëticas musas uoluptati ancillantes, propè ipsum assidentes, respexisse, ac tanquam scenicas meretriculas illicò abigendas seuerè admonuisse. Eo si quidem vigore est Philosophia, vt neutiquam patiatur accessum Satyrorum, vel choros syrenarum; neque oculis oblimis, seu strabis, tanquam *Venus*, scilicet dolosis, vt id *Epietetus* interpretatur, sed toruis ac flammantibus, vitæ mollitiæ infestissimis. Sanè nihil magis vel honestius libidines comprimit, quam rerum humanarum, diuinarumque contemplatio. quæ non solum illos feruidos spiritus depascitur, qui ad libidinem incitant, vt obseruat *Doctor Angelicus*; verum ab impuris illecebris animorū aciem transfert ad cogitationem cupiditatemque rerum optimarum. Lenocinia quidem sensuum in rebus sua particularitate concretis reperiuntur: ac idcirco eorum voluptates, a phantasie apprehensionibus depictæ, vim intelligendi aut secum trahunt defiguntque in singularia, aut eam ligant, ac quodammodo mandragoræ gustu consopiant. Contemplationes verò mentis in uniuersalia rerum principia ex-

Boet. l. 1.
conf. Prosa
12.

Ep. Dial

S. Thom. 2
2. 9. 118. art
2.

Arist. l. 12.
met. cap. 3.

sequendi cupido urget, rebus sensum ferientibus cogitando inhærere. Rectissimè sanè *Ecclesiasticus* sententiam protulit: *vigilia honesta tabescent carnes*. quod vel maximè constat in studio sacrarum literarum. *Ama*, inquit *S. Hieronymus* studia scripturarum, & carnis voluptates non amabis. Vt enim solis radius in subiectum ignem, teste *Aristotele*, deuibratus, illum extinguit, sic claritudo scientiæ flammam concupiscentiæ debilitat.

Ecclesi. 3.

Hieron. ad
Nepotian.

Arist. l. 2.
Meteor.

7. Veruntamen licet in vniuersum scientia irascendi acrimoniam debilitet, nihilominus quod ad vim concupiscibilem, omnes illius species non eodem modo se habent. quæ autem puræ speculatiuæ, illæ animæ facultatem incensam in libidinem plurimum sedant & comprimunt, liliaque plerumque proferunt castitatis: quandoquidem circa sensuum pulcra & amoena illicia minimè versentur, sed altiora contemplantur. Enimvero Metaphysica hac ex parte castissima, purissima, diuinissima. aliæ vero, quæ artes ingenuæ habentur, vt pote Poësis ac Musica, interdum ardoribus concupiscentiæ fomenta subministrant. vnde vulgò notatur, Poëtas & Musicos esse lasciuos. Huius autem causam eam reputo, quod istæ artes tametsi corporeos spiritus, vt faciunt contemplatrices, delibent, nihilo tamem obstante, quod occupentur circa obiecta sensibus plurimum grata, eorum formis sapius illustratis & ante oculos artificum positis, irritant in ipsis amores & flamas petulantis voluptatis. Poësis sanè cum rebus tum verbis quodammodo luxuriatur. Poëta enim oculos mentis vndiquaque conijcientes, non alia quærunt quam rerum flores, gemmas ac mella, quibus tanquam apes floridis pratis, insidant. sub quibus formis surrepit *Cupido*, qui cum illis colludat, illi autem animis interim soluti, inde aptissimi, qui oblatas veneres minus aspernentur.

Ite procul Musæ, si non prodestis amanti.

Tibul. l. 2.
eleg. 4.

Hoc verò in Musica patentius, quæ picturis impudicorum aut vehementium motuum aures oblectat. Atque *Rhetorica* ipsa non omnino remota a blanda tractatione appetitus concupiscibilis: partim quod in multis Poëtas & Musicos imitetur, partim quod verborum luminibus, amplificationum coloribus, affectuum, præsertim amoris, motionibus, familiaris: ex quibus emolliri, & laxari poterit appetitus in cupediam impuræ voluptatis. Nihilominus, præclaræ istæ artes hisce nominibus haud a quo piâ deferendæ; sed potius adhibenda disciplina diuini amoris; pietatis in lacteā *Deiparæ* virginis Sâctitatē, qui ab incendijs libidinū tanta Dei ac Naturæ dona in nobis defendantur. illi verò in maiori periculo huius deflagrationis collocari videntur, qui in istis artibus excellunt: præcipuè si delicatiori in ipsis complexioni istiusmodi amæniores Musæ affluerint. Tunc prata, tunc flumina, tunc auium cantus eos blandius ad illecebram sollicitabunt. sed dico, istis omnibus præualebunt in Deum amor, in *Deiparam* deuotio.

8. Si quis porrò appetitus irascibilis vigor, hinc quoque emolescit, pietate, beneuolentia, ac

conuictus suauitate in confesso colliquefcit. Crudum nihil, aut horridum pectus illud obtinebit, quod ingenuæ artes penitus altiusque informarunt.

Ouid. l. i. do
Pont. ad
Græcin.

*Artibus ingenuis, quarum tibi maxima cura,
Pectora mollescent, asperitasque fugit.*

Quem verò alium fructum, inquit Plutarchus, homini benigna Musarum consuetudo affert, quam studio & disciplina mansuefactum, medium certa ratione suscipere, & quod nimis est, abijcere? Huius autem rei causam eharrandam persequar, tametsi auctorem præeuntem minimè sequar. Duo sunt in homine, quæ teneritudini cordis, eiusque in alios dulcedini aduersantur: amor illecebræ, ac furor expetitæ vindictæ. amor ad se iucunda compellit, alij eadem subtrahit, ad secreta loca, in quibus præda clam gustetur, festinatò procurrit. furor vindictæ non resilit aut fugit ab alijs, sed eos potius aggreditur, vltimumque inuadit: proinde vtrunque consortij suauitas impugnatur, ac eisdem ciues mutuo inhorrescunt. Cæterum literarum studia sui amorem compescunt, eius oblectamenta profligant, excellentiam charitatis ac benouolentiæ optime norunt & assequuntur: cruditatem vindictæ non tam in homine, quam in lupo spectandam statuunt: proinde sensum pectoris ductilem exhibent, & ad omnia denique officia humanitatis ac conuictus paratissimum. Ipsa porro obiecta scientiarum, principijs, speciebus, ac proprietatibus constantia, scientibus pulchrè oroninatèque con cinnata apparent; nixu quippe decenti subalternata ac subalternantia. quæ quidem constructionū species in obiectis, venustatem quandam ac cohærentem seriem ipsis etiam scientijs impertitur: ex quo fit, vt Docti perquam amantes sint ordinis, ad similitudinem suæ scientiæ, ac mutuæ inter homines necessitudinis, amicabileque cuiusdam in societatem veluti contextus.

9. Verum nihil virtutis intellectualis vel præstantiam, vel ad domandum appetitus irascibilis duritiem magis commendat, ac probat quam ei agnata dulcedo; adeo vt nulla perfectior imago eiusmodi virtutis, quam lux, seu lucens gutta nectarica cogitari poterit: splendet enim vt lux, & tanquam nectar incredibile in se continet iucunditatis succum. Ideo inquit Aristoteles *vigilia, & sensus, & intellectus sunt voluptuosa*. Et quidem quæ intellectui iucunda, ea natura sua talia sunt, non ex respectu ad dispositionē subiecti; qualia nō sunt iucūda sensuum, quæ non semper eiusmodi, sed solum constituta certa quadam subiecti affectione. atque ex hoc probat idem Aristoteles, Deum vitam agere iucundissimam, quod vitam degat intellectualem. Atque cum in vniuersum iucunda sit cognitio, tum illa nobis iucundissima, quæ circa diuina occupatur, vt idem Aristoteles pronunciauit: vel probabili enim de diuinis in nobis expressa coniectura, perinde animis lætamur inquit, ac si in ingentem aliquem thesaurum incidissemus. est enim mens nostra Deo adfinis, proinde plurimum gestit, cum aliquid sui conditoris, ac exemplaris, intelligendo vtcumque delibauerit. Non enim habet ama-

ritudinem conuersatio illius, nec tedium conuictus illius, sed lætitiā & gaudium. Refert sententiam Anaxagoræ Aristoteles, dicentis, *vita philosophica cupiditatem, non nisi scientiæ alicuius gratia laudabilem esse*. qua de causa Plinius secundus eos vocat delicatos, qui contemplatione motum animæ definientes, actioni superfedent. Delicatus, ac similis ignoto est, qui amici bonum librum mauult audire quam facere. Amabilis itaque scientia nomine suauitatis, eodemque ad mores ciuiles facilesque efformandos potentissima. Hanc tanti fecere viri Sapientes, ærumnis istius vitæ afflicti, vt in ea contra omnes earū aculeos remedium constituerint. Hinc Ciceroni Tusculum arrisit, Catoni sui subductio, Ouidio carmen in Ponto inter difficillimos casus subuenere.

Ille nec exilium Scythici, nec littora Ponti,

Ille nec iratos sensit habere Deos.

Quod clarius cōstabit, cū de singulis virtutibus Intellectualibus, ac primo loco de Sapientia, seorsim tractauerimus.

CAPVT V.

Qualis usus, quantaque necessitas, quo ad Ciuitatem Sapientiæ: seu cognitionis Dei, utpote omnium Principij, ac Finis.

Vod vita ciuilis, virtute licet stabilita, caduca sit ac fluxa, alioque vt medium paratissimum tendat, existimandum, eius appetitu aut etiam possessione, humanam voluntatem haud plene satiari, sed vltius ad remotiorem terminum, extra omnia sensu perceptibilia collocatum, progredi ac festinare. abiecta quippe esset hominis condicio, ait Seneca, *Si is nihil supra hominē requireret. quid tam ærumnosum, tam breue, quam hominis vita etiam longissima?* vt ait Plinius Secundus. Cuius rei conscius animus Xerxis Regis, tandem moriturò suo quanquam florentissimo exercitui, etiam viuenti adhuc lacrymas impendit. Cæterum non tantum ciuilis hoc pacto sapientia sublimatus, ad Deum, utpote vltimum finem, se erigit, in cuius cognitione & amore deniceps conquiescat, verum etiam, vt ciuilia iustituta eò confirmet in societate, ipsumque ciuilem finē, virtute ac bonis externis constantē, felicius assequatur. Etenim perspecto semel fine, rationes mediōrum melius inde cognoscuntur: designato centro, modus ducendi lineas ad circumferentiam facilè eodem percipitur: ita cū Sapientia ad Deum, rerum omnium ac morum finem, centrum ac vinculum pervenerit, subinde exploratè distincteque perspiciet vir Ciuilis omnes officij sui partes ac momenta. Finis inquit S. Thomas, *eorum rationes in se continet, quæ sunt ad finem*. Enimuero homine indignum, maximis ab ipso aditis periculis, & summis laboribus exhaustis, illum in hanc ciuilem scientiam incumbere, si nihil tantæ contentionis ad æternitatem peruaderet, si omnis eius inquisitio, ac collectus fructus, mortis, quæ perpetuò, casura tandem, imminet, tenebrarum, obliuionis,

Arist. l. 1. r.
mor. cap. 2.

Plini l. 8.
epist. 21.

Cicer l. 1. de
Nat. Deor.
Ouid. l. 4
Trist.

Senec. l. de
tranquil.
Plini. l. 3.
ep. 7.

S. Thom. 1.
2. 9. 8. art. 3.

Arist. meta
cap. 1. 12.
cap. 3.

Arist. 12
meta. cap. 3.

Arist. l. 1. r.
de anim

Sap. 8.

uionis, ac nihili, periodis terminarentur, exstinguerentur: si e terra, post tot studia, nihil oriretur funeri superstes, quod in Deum assurgeret: si neglectis polis nauticis, naus ipsius cursus immanibus ac insanis maris vorticibus duntaxat committeretur. Qui curiosius exsculpunt lapides, suos habent saphyros, quorum adpectu oculos sibi recreent: qui in salo nauigant, anchoras ac portus retinent ad remittendum labores ac molestias. qui integris diebus terram versantes desudant, noctem excipiunt, in qua sopor, cubitusque corpora refocillant. Cæterum iniquissimum foret, vitæ civilis actorem, saphyro, portu, anchora, requie, hoc est Deo destitui, ab vno ad aliud absque omni saturitate, vel relaxatione, Sisyphici saxi instar continuo volutari. Quamobrem hinc factum, quod hætenus nullus Philosophus, cum sui nominis celebritate, de imperio civili scripserit, qui operi suo hanc ipsam sapientiam, Dei nempe cognitionem, tanquam Pharum ac lucem non prætulit.

de gradu, quo habenda istius vitæ bona vtpote inferius collocata, nempe voluptas, & Honor: ac constanter renunciat, non esse eo momento magna, quo ea æstimat vulgus. Ciceroni proinde id diuturnum dici non posse innotuit, quod aliquando finem habiturum. Cum quidam significassent *Petrarchæ*, se ex scriptis in *Petr. De magnam famam deuenisse*, illis ita respondit: *Remed. Magna in exiguo qualiter explicentur, non inuenio*: Significans vitæ nostræ incertam breuitatem, mundi bonis magnitudines penitus adimere. definit itaque Sapientia, ac sententiam dicit de rerum valoribus, quo vitæ huius etiam maxima ad paruitates suas reducit. Animaduertit sapientia, humanæ vitæ negocia ad duo tendere: scilicet ad æternum præmium, aut ad æternum supplicium. quibus perspectis, veluti in humanis, duobus hinc inde polis, de aliorum subinde momentis exactè diiudicat.

3. Quod ad Dei in nobis cognitionem, triplex eius genus: primum, quo lumine naturali de Deo, tanquam omnium auctore, ac fine philosophamur: alterum, quo fide ac reuelatione edocti, de diuinis statuimus: postremum, ex utrisque mixtum, quo semel creditis fidei articulis, de illis ad normam cuiusdam philosophiæ Theologicæ disputamus. Obiectum quoque istius Sapientiæ triplex: primum, Dei existentia, quam *S. Gregorius Naziansenus* affirmat oculos nostros, propter rei euidentiam, ex rebus creatis exploratè cognoscere: alterum, eiusdem qualitas perfectiua: quam idem *Gregorius* asserit, nobis esse obscurissimam: postremum, quod ipsi Deo liberè accidit, per varios respectus ad effectus, quos ipse producit, conseruat ac in suos fines destinat. Deinde dupliciter huius nostræ sapientiæ obiecta cum animis nostris tractare possumus: primò vt nihil aliud præter ipsam cognitionem spectemus: deinde vt ex eo aliquid eliciamus ad mores ciuiles pertinens, quod nostri instituti est pensum, & ad quod lectorem incitare nobis proponimus.

4. Tria autem sunt præcipua argumenta, quibus nostrorum hominum, & aliorum, Sapientia vititur, ad probandum Dei existentiam, iuxta ac ad eius perfectionem, seu qualitatem, demonstrandam. Primum ducitur a definita eorum natura, quæ extra Deum sunt: cum enim finitum non possit esse a se, seu essentialiter, consequens, illud ab alio confectum, adeoque a Deo, quia a se, & eodem essentialiter existit. ex quo etiam sequitur, Deum horum auctorem, esse actum purum, illimitatum ac perfectione infinitum. Alterum conficitur ex singulari rerum creatarum ordine, concentu pulcherrimo, qualem in humano corpore *Cicero* & *Galenus* admirantur; quo inter se disponuntur vniuersæ. hinc enim probamus, cuncta hæc non esse fortunæ effecta, sed mentis alicuius, excellentissimo more intelligentis & efficientis opera. Cæterum *Aristoteles*, Epicurus, ac maxima pars Philosophorum has consequentias de Deo penitus inficiantur; admittuntque res finitas ac certo ordine digestas, posse esse a seipsis. *Natura enim ait Aristoteles*, causa

2. Sapientia itaque iuxta sententiam *Aristotelis*, circa prima principia, altissimasque causas versatur. quæ in seipsis sicut maximè vera ita pariter præcipuè certa. at *Difficillima*, inquit, hominibus cognitu sunt ea, quæ maximè vniuersalia sunt: siquidem remotissima sunt a sensibus. Principia hæc in Phisicis, causæ componentes, materia, forma, priuatio, efficiens, & finis. In metaphisicis, gradus sub ente vniuersalissimo contenti: Deus, quoque & Intelligentiæ longissimè a condicionibus obiectorum sensibilibus secreti, ad principia eiusmodi reuocantur. Sapientiam, seu metaphisicam, horum perceptricem, *Aristoteles* asserit, sui causa expectabilem, in quantum talis, ac perfectio intellectiua: Ita & hæc sola scientiarum libera est: siquidem sola hæc sui ipsius gratia est. quam etiam possessionem diuinam appellat. Cæterum iam vsus obtinuit, vt sapientiæ nomine Dei cognitio antonomasticè significetur, vt docuit *S. Thomas*. Ille sapiens dicitur in vnoquoque genere, qui considerat causam altissimam illius generis. vt in genere edificii artifex, qui disponit formam dicitur sapiens Architector respectu inferiorum artificum, qui dolant ligna, vel parant lapides. vnde 1 ad Cor. 3. vt sapiens architector fundamentum posui; & rursus in genere totius humanæ vitæ sapiens dicitur, in quantum ordinat humanos actus ad debitum finem. Vnde dicitur *Prouerb. 10*: Sapientia est viro prudentia. Ille ergo qui considerat altissimam causam totius vniuersi, quæ Deus est, maximè sapiens dicitur. Vnde & sapientia dicitur esse diuinorum cognitio, vt patet per *Augustinum* 12 de Trinitate. Sacra autem Doctrina propriissimè determinat de Deo secundum quod est altissima causa: quia non solum quantum ad illud, quod est per creaturas cognoscibile (quod Philosophi cognouerunt, vt dicitur *Rom. 1*. quod notum est Dei manifestum est illis) sed etiam quantum ad id, quod notum est sibi solide seipso, & aliis per reuelationem communicatum. Vnde sacra Doctrina maximè dicitur sapientia. Hac sapientia in rerum vltimos terminos, & ipsam æternitatem prospectante, eorumque apices superante, animus imbutus, iudicium quasi a montis apice profert

Cicer. l. de Nat. Deor. l. 1. de Legib.

Arist. 1 met. cap. 2. l. 6. Eth. cap. 7.

Arist in prob. meta S Thom. 3. cont. Gent. cap. 7. S. Thom. 2. 2. 9. 45. art. 1. 1. part. q. 1. probem. l. 1. cont. Gent. 1. Cor. 3.]

Prou. 10.

August. 12. de Trinit.

Rom.

S Thom. l. 1. cont. Gent. cap. 3.

Greg. naz. orat. 2. de Theol

Greg. naz. orat. 2. de Theol.

Cicer. l. 2. de nat. deorum pag. 114. Gal. de hom. Gen. Luc. l. 2. Anch. apud virgil 6. Ænead. Arist. l. 8. Phys. Text. 15.

causa est ordinis omnibus. etenim non cognouere isti creationem, definientes cum *Aristotele*, ex nihilo nihil fieri. quocirca *Arist.* peculiarem viā ingressus, ex motu circulatorum cælestium, intulit octo esse intelligentias: quarum prima ac principalis merus sit actus sine vlla potentia, ideoque substantia perfectissima. Cum enim, inquit, cæli moueantur perpetuo motu, neque illo aliquid acquirere sibiipsis contendunt, mouentur, dubio procul, a substantijs immaterialibus in gratiam vniuersi. quarum series cum non sit infinita, tot erunt, quod circuli cælestes. & sicut inter circulos primum mobile sua substantia eminentissimum, ita intelligentia ad illud spectans, Deus erit, intelligentia quippe absolutissima; æterno nempe tempore degens vitam intellectualem, eaque vita necessario primum mobile in gyrum circumagens.

5. Enimuero obscurissima, adeoque falsissima, quod ad multa, extitit hac ex parte antiquorum fucata sapientia. atque inter omnia argumenta, humano captu excogitabilia, quæ veræ sapientiæ inferuiant, illa duo sunt præcipua, quibus nostri vtuntur, nempe desumpta ex rerum finitionibus, ac earundem ordinata digestionem: de quibus *Iustinus*. *Quod originem non habuit, ei quod originem non habuit simile est, par atque idem; nec alterutrum alteri vi & honore anteponi potest.* Merito existimauit *Iustinus*, illud omne infinitum, quod a se, nempe eodem ipsi Deo æquale. Vnde non solum probatur, res finitas esse a Deo creante, sed etiam nihil creationi instar seminis aut materiæ, præfuisse, quod a se absque creationis opere subsisteret. Mirum tamen dictu, cum hoc veteres animis non conceperint, fermè totum humanum genus, exceptis *Platonicis*, *Græcos*, ac *Latinos*, Poetas, ac Philosophos, conspirasse in sententiā *Epicuri* opinantis, ex rudi quadam materia, in qua omnia rerum disparia semina continebantur, aliquid eius sursum euolasse, ex quo cælum ac stellæ; aliud deorsum subdidisse, vnde terra, ac terrena: aliquid medium occupasse, vnde aqua, aër, & ignis emanarunt.

Lucidus hic aër, & quæ tria corpora restant, Ignis, aqua, & tellus, vnus acervus erant. Vt semel hæc rerum secessit lite suarum, Inque nouas abiit massa soluta domos, Altum flamma petit, propior locus aëra cepit, Sederunt medio, terra, fretumque, loco. Tunc ego qui fueram globus, & sine imagine moles, In faciem redij, dignaque membra Deo.

Claudianus quoque cum alijs hoc in negotio claudicare voluit ac canere:

— quicquid leue fertur in altum,
In medium grauiora cadunt. Isti quidem paruam, vel propè nullam, collectam sapientiam habuere, licet Deum fassi, ex qua idoneè de Dei existentia, ac eius perfectione arbitrarentur. nam cum omnis acquisita nostra, de ipso Deo, sapientia, oriatur ex cognitione rerum a nobis aspectabilium, atque sit a posteriori, vt loquuntur, vtpote intuitus vultus *Phidie* in scuto *Palladis*: isti a Deo cunctorum creationem ordinationemque ignorantes, ad eam proferendam hominibus præcipua argumenta suo errore e-

ripuerunt. Inter alia, existimo, sapientiam, ac Theologiam *Aristotelicā*, optimè duo confecisse: primum, esse intelligentias immateriales, substantias, illasque cælos mouere: alterum, octauæ spheræ motricem, esse nobilissimum. an verò hinc præcisè attributa, quæ digna Deo, inferantur, non planè perspicio. Deum verò vnum solum quid extra se moliri, nempe motum primi mobilis, idque necessario, vt ipse æstimat, maiestati planè aduersarium, ac veræ sapientiæ nostræ contrarium. Non enim tanti momenti est, res vlla extra Deum posita, quæ ipsum quodammodo obstrictum iure diuino teneat ad eius procurationem. cum enim Dei existentia sit summè necessaria, ac independēs ab omni alio, non potest necessitate duci extra se ac aliunde quasi compelli: veluti si alicuius rei tanta esset necessitas existendi, aut operandi, quanta Deo competit, vt argutè probat *Doctor Angelicus*.

6. Illa sane pars sapientiæ, quæ vnius Dei existentiam assequitur, morum ciuilitati conuenientissima. ad quam vt mortales adspirarent, tot rerum ab ipso conditarum series oculis eorum ipse Deus obiecit: quæ inspectæ, vnum auctorem, tametsi virtute & eminentiâ omnia perfectionum genera in se complectentem, ipsis demonstrarent: vnde nobis *Platonis* sententia, teste *Plutarcho*, penitus esset persuasa, scilicet Deum huius Vniuersi esse non solum auctorem, sed etiam parentem. Verum quidem est, horum ad spectus multiplices genuinæ apud multos sapientiæ obstetisse potius: cum enim non nisi præclaris indicijs manifestare se voluit Deus hominibus, quippe vt decuit, magnis, illustribus, ac splendentibus, posteaquam in ea mortales suos sensus defixissent, rati nihil vltius positum æquè magnum, illustre ac splendidum, non solum ad vnum ac supremum Deum haud peruenire eorum cogitationes, sed etiam in multitudinem deorum omnis ab illis professæ sapientia miserè impegit: signa pro signato, literas pro prototypo, famulos pro Domino, cælum pro Ioue, fallaciter accipientes, vt doctè *S. Cyrillus Alexandrinus* animaduertit. Illi in hanc peruenere imprudentiam, vt etiam ex eis, per quæ poterant veritatis cognitionem accipere, per ea ipsa passi sint se capi, ita vt mendacio in hererent. Hunc errorem vt Deus in hominibus corrigeret, eoque exacto, veram sapientiam eius loco eisdem inderet, vt notauit *Theodoretus*, statutis temporibus vim quandam in hæc ipsa, apud nos in admiratione posita, exercuit, ea ad operandum necessitate adegit, ipsis nunc firmitatem, nunc splendorem, nunc magnitudinē detraxit: ad eius quippe nutum terra haud raro ex ipso solido contremuit, stellæ ac planetæ obscuratæ delituere, reliquaue elementa diuersimodè aut cohibita, aut mutata, impetum suum amifere. quinimo effecit vt cælum in homines quodammodo fremeret, ardenti fidere viridem *Cereris* comam incenderet, animantia funesto incendio dequastaret. Neque tantummodo ad nos instruendum, proponuntur nobis mundi partes numero plures, verum etiam omnes in vnum quid, illudque pulcherrimum,

pulcherrimum, nempe vnius mundi fabricam, vt in vnam lyram, in vnum palatium conspirat; quo mortalibus significaretur, Deum quoad perfectionem, eminenter quodammodo variū: quoad rem ipsam, substantia solidam, vnum, adeoque simplicissimum. Erudiuntur hinc ciues, reducendam omnem ipsorum, iuxta proprietatem Bonorum, multipliciter, ad vnitatem quandam, quæ vt numeri principium, ita & eiusdem finis, in quem ille resoluitur: hoc est, quod vnius boni communis participatione, ac procuratione, vnum corpus charitate devinctum deceret eos reperiri. Quod vt perfectius absoluitur, sapientia dum vnum Deum nobis indigitat, nos admonet formæ principatus monarchicæ, quasi diuino testimonio probatæ, ac nobis hinc commendatæ. Animaduertit *Seneca*, inter volucres, vt pote Grues, & Apes, insuper inter Elephantes, monarchiæ quandam formam obseruari: hæc enim ad iustitiæ normam, ad vitæ pacem multum momenti præ cæteris inter homines confert, ac ad ideam cælestis imperij hic in terris effingi videatur.

Sen. ep. 90.

7 Veteres autem fucata sua sapientia delusi, in multos Deos, vnum interim naturæ instinctu quærentes, incidere. quod enim inter naturæ opera vel maximè præcellens, eorumque sensus vehementius percellens, Deus id ab ipsis habebatur.

Prud. lib. 1, cont. Sym.

Quicquid humus, pelagus, cælum, mirabile gignunt, Id duxere Deos, colles, flumina, flammæ.

Cuius erroris vi ab vnitatem eorum sapientia reiecta, sparsim ad plura Numina, quasi per varios ramos luxurians, ducebatur. quorum credita ab ipsis diuersitas, eos impediuit, ac depulit ab vnitatem etiam regiminis, ab vno eodemque omnium communi bono ciuium inuestigando. Neque solum hæc conficta ipsorum sapientia plures Deos suspexit, verum etiam oppositos cum Titanis ac Gigantibus inter se belligerantes, vt refert *Cicero*, ac de summo imperio acriter confligentes.

Cic. 1. 2. de nat. Deor.

Ouid. Eleg. ad Aug.

Sæpe premente Deo, fert Deus alter opem. Mulciber in Troiam, pro Troia stabat Apollo, Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.

Hinc factum, eorum umbratili sapientia ita cæcutiente, illos feruidissimas inter se exercuisse inimicitias, ad Deorum suorum prorsus exemplaria mutuo rixantium ac debacchantium. Renerunt concedere, sub vnius Dei imperium omnes mortales redactos: ex cuius opinione inter ciues charitas oriretur: est enim id omne oportuna causa amoris, in quo plures conueniunt: proinde discrimina, varietates, oppositionesque constituentes inter homines, quantum ad eorum relationes in diuina, origines discordiarum, alienationum ac in contraria discessuum sua vel sapientia asseruere ac fouere.

Athan. con. Iodol. Plut. Iud. & Osi.

8 Secundo in loco quoad Ciuilem sapientiam, proponendus ciuibus Deus, tanquam contemplationis suæ speculum purissimum, amorisque ipsorum illicium vehementissimum. Sapientia vere Philosophica sibi obiecit Deum sua vnitatem continentem id omne, quod Deus esse poterit: adeo vt eiusdem iudicio impossibile sit, aliū ab eo esse Deum. si enim vt ipsa differit, plures Dij, in

singulis aliquid reperiretur, quod in altero non esset siue formaliter, siue eminenter: ac sic neuter illorum Deus esset; cum illud vtrisque eminetius, quod sic omne infinitum in se ambit, vt extra illud simile, vel æquale, existere, vel a nobis cogitari, non valeat. Eadem Deum suspicit, quoad intellectum ac voluntatem, actum purum nullo modo a potentia ad actum mutabilem, vt statuit *Aristoteles*, illudque egregie adstruit *Doctor Angelicus*. Denique ultra omnem comprehensionem creaturæ, perfectum, absolutum, infinitum admiratur. Huiusmodi verò sapientia rebus ciuilibus multipliciter sane prodest. si enim Deus cognitione, amoreque actus purus, consequenter officium suum esse percipient ciues, non in otio, aut quiete reponi, sed in sedulo exercitio tam intellectus, quam voluntatis ipsorum versari. corpora cælestia præ oculis eorum perpetuo agunt, Angeli assidui in suis negocijs efficiendis discunt, Elementa continuo aliquid producant: idcirco sapientia nostra nos admonet, vt ad has ideas simus vigiles, exciti, acres in operando, neque vnquam ab actione vires remittamus. Quantum autem ad ciuilia studia conducat istius sapientiæ contemplatio, ita declarat *Seneca*: *Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinet: nihil humile, nihil crudele: Deos omnium rerum esse testes ait.* Non enim ita suo contentus Deus, quasi in abstruso seipsum collocasset, quinimo vt sapientiæ nostræ ac charitati peruius esset, sese quoad aspectum nostrum, qua hanc rerum machinam creando, qua miracula patrandum, qua velum nostræ naturæ sibi appendendo, accommodauit, ac in multis imitabilem se nobis exhibuit. quid in moribus lucidi, absolutique, quod ciues alacriter non præstiterint, posteaquam sapientia sententiā ferente intellexerint, vitæ suæ exemplar summum esse Deum, audiuerintque filium ipsius admonentem: *Estote ergo vos perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est?* Sapientiam excolendam hinc nouerint, cum vitam Dei, ipsam esse sapientiam, Patris æterni verbum, crediderint. Bonitatem in alios effundendam intelligent, posteaquam didicerint, Deum adeo immenso bonorum cumulo homines, resque omnes a se excitatas, locupletasse. *Aristoteles* visus hoc insinuas, dum Dei beneficentiā in eius perfectione reducit. *vix enim, inquit, Deus bene se haberet, & mundus totus, quibus non sunt actiones externe præter proprias ipsorum.* Cum in hunc pyropum lucentem intelligentia, voluntate pariter flammantem, intenderint ciues, ipsi eodem totidem in ciuitate pyropi euadent, mente scilicet splendentes, affectu autem exardentes.

Ar 12. met. c. 3. S. Tho. 1. part. q. 18. art. 2. q. 1. art. 4.

Sen. Ep. 102

Math. 5.

Arist. 1. 7, pol. cap. 3.

Plat. dial. 10, de leg.

Cic. lib. 2, de leg. pag. 347

9 Postremo, quod præcipue ac proximè ad ciuilem institutionem accedit, in nostra sapientia spectabile, Dei est in homines cura prouida, ac eorum causa de alijs suauis, simul ac fortis dispositio. Cuius sapientiæ cognitionem *Plato* ciuibus necessariam reputauit, vt Bene, inquit, viuamus. efficit ergo hac ex parte iudicio *Platonis*, sapientia in Dei prouidentiam delata, vt non ad imperium voluptatis, sed ad normam rationis, vitæ mores componamus. *Cicero* ex mente *Platonis*, hanc sapientiam appellat legis

N Premium

Premium. Huiusmodi in Deo prouidentia, simplicissima licet, a nobis tamen commodè explicari non potest, absque actu multiplici, tam in intellectu ipsius, quam in voluntate: utpote quod homine creato, necessarijs facultatibus ac medijs tam naturalibus, quam supernaturalibus eum instruxerit, quibus finem suum melius adsequeretur: quod illum conseruet, quod cum illo ad agendum concurrat: denique quod eidem in præmium virtutis, coronam, in poenam vitij, castigationem decernat. Principium quidem, ac primum veluti elementum, ex quo nostra Sapientia deducit Dei erga nos prouidentiam, omnium est ab eo creatio: idcirco Philosophi, qui hanc creationem ignorarunt, Dei prouidentiam uti decuit, falsi non sunt. quorum enim alienum opus Deus magnopere curaret? Hinc *Cyrillus Alexandrinus* contra *Iulianum* ex eo adstruit Dei in homines prouidentiam, quod eos ex nihilo excitavit, ac dicit, nullam causam solidè subsistere adscribendi ipsi prouidentiam, aut apud nos stabilendi studium eum religiose placandi superesse, si hominem suis manibus ipse non effinxisset. verum hoc semel supposito, affirmat nostra Sapientia cum sancto *Ambrosio*, contrarium esse Dei auctoris bonitati mundum hunc producere, ac deinde quasi abortiuum foetum, a se ad fatum, ad casum abijcere, neu quicquam eius curam suscipere. Imo, ut mihi videtur, dum nostra Sapientia in Deo agnoscit summam cognitionem, ac infinitam bonitatem, inde satis idoneè colligit, hanc ipsius cognitionem ac bonitatem, ad omnia vera cognoscenda, omniaque bona diligenda, ac administranda extendi. Cumque cuncta vera, cuncta bona eius veritati ac bonitati, tanquam finibus, subordinentur, ut recte intulit *S. Thomas*, dum homines veritatem persequuntur, ac bonitatem appetunt, in Deum tanquam vltimum finem, non quidem educendum, sed ab ipsis comparandum, felicissimè feruntur.

10 Sunt itaque in humanis quædam veluti adumbrationes diuini regiminis, ex quibus aliquadantenus nostra Sapientia de eodem, simul ac de Dei prouidentia Philosophatur: utpote in Rege in suo imperio, in Parente in familia, in Duce in exercitu, in auriga in curru, in Præcentore in choro, in Nauta in naui, ac in similibus. Credendum enim, auream catenam, a *Ioue*, iuxta *Homeri* poësim, dimissam in terram, agnitam quoque a *Lucretio*, tametsi atheo, hanc habuisse sententiam, quod cunctæ causæ efficientes, adeoque finales, reducantur ad Deum, ac cum illo connectantur ut primo efficiente, & fine earum vltimo: & quod omnes earum motus sint quidam progressus totius naturæ in Deum, ut primum effectorem, vltimumque eorundem finem. Cæterum nulla causa tam intimè præsens, aut causans suum effectum ut Deus prima causa, qui omnibus ad-

est per ipsam suæ substantiæ immensitatem, quique omnium effectiones, incitationes, ac ipsa effecta simul cum causis secundis immediate operatur: adeo ut, inter reliqua, homines, ut dixit *Minutius Felix*, non solum viuant in Dei conspectu, verum etiam in eius sinu conseruentur. In ipso enim mouemur, ac sumus, ut ait Apostolus ex *Arato* Poëta. Rectè visus mihi *Cicero*, obseruasse, penes homines Deorum opiniones ex ipsorum beneficijs ortum habuisse. etenim Egyptij belluam consecrarunt *Ibin*, maximam vim serpentum conficientem: crocodilum, felem, *Ichneumonem*, & similes Deos vtilitatem illis parientes. Græci quoque ac Romani non alios homines in Deorum numerum retulerunt, quam quos experti sunt, præclara dona ipsis tribuisse, idem de stellis ac planetis affirmandum.

11 Prouidentia istius, a nostra Sapientia agnitæ, multiplex sanè ciuilis vtilitas, ut iam summam dicam. Inprimis hac sententia eruditi, humiliamur sub potenti manu supremi Domini, nullumque sensum aut motum factus admittimus, dum, nos formicarum instar, summo Deo subiectos animaduertimus. Deinde errata omnia in vita ciuili, omniaque flagitia hinc studiosè defugimus, scientes Deo, tanquam Iudici, nos omnium factorum rationem quandoque reddituros. Miles eo ipso in suo officio multum contineretur, quo exploratum haberet, totius belli Imperatorem, omnia ipsius gesta visurum, etiam cum subdole Ducis sui præsentiam eius crimina declinarint. pari modi intelligentes, Deum non solum intueri quæ animis aut factis molimur, quinimo ea districtè ad suum iudicium exacturum, tametsi interim aliorum vel suspiciones nostra facta effugerint, inde cauti euadimus, ne ullo tempore moribus nostris damnosas labe, ac Numini inuisas notas, consciscamus. Basim ac fundamentum ciuilitatis, in hac specie Sapientia cum alijs collocat *Cicero*: Sit igitur hoc iam a principio suum ciuibus, Dominos esse omnium rerum, ac moderatores Deos: eaque, quæ geruntur, eorum geri iudicio ac numine; eosdemque optime de genere hominum mereri: & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua mente, qua pietate religiones colat, intueri, piorumque & impiorum habere rationem. his enim rebus imbuta mentes, haud sanè abhorrebunt ab utili, & a vera sententia. Omnibus porro, principibus autem vel maxime, hinc præclarum subditur incitamentum ad virtutes, ad benignitatem, ac charitatem exercendam, quo Dei suauissimam prouidentiam imitentur. non enim quod in Deo bonum, sic in eodem clauditur, ut copiosè ad alios haud emanet: ad cuius proinde idæam affluentia, informamur, nos non solum nobis ipsis natos, sed ut alijs etiam simus benefici prouisoires, amici, ac parentes amantissimi: quod in sequentibus adhuc explicatius persequemur.

Min. Fac. in
Ost. Act. 17.
Cic. lib. de
nat. Deor.

Cir. lib. 2.
cont. Iul.

Amb. lib. 1. in
exam. cap. 4.

S. Thom. li.
3. con. Gent.
c. 17. & 18.

Cic. lib. 2.
de leg.

Hom. Iliad.
3. Lucr. l.
2. mac. de
som. Scip.

CAPVT. VI.

*Quanta inter Deum & hominem necessitudo ratione
Sapientiae, ipsius prouidentiam agnoscentis, in-
tercedat: quantaque hinc vis ad ci-
uilem vitam agendam pro-
pagentur.*

Vemadmodum terræ istius glo-
bum, ad Cosmographiæ præcep-
ta doctè non describimus, nisi
circulos cælestes mente contem-
plati prius fuerimus: ad quorum
imitationes, lineas, ascensiones, gradus, deu-
ergentias, ac æquatorè subinde in ipsa terra effin-
gimus, ita ciuiliū rerū modos ac formas haud
prius aptè constituimus, quam Dei ipsius, eiūq;
imperij rationes sapiēter inuenerimus. Etenim
apud nos de Dei prouidentia stabilita sententia,
propius ad Deū ipsum accedit, nosque vicissim
illi arctius adstringit, quam veterū hac de re
opinionēs præstare potuere. quo factū, ad sta-
biliendam rempublicam nos potiora quam illi
documenta accepisse: quippe de cælis, adeoq;
ab ipso Numine, peculiari quadam via ad mo-
res nostros ciuiles deuocata. Illi quidem vel in-
ficiatū mundum a Deo creatum, aut si id facti,
eius gubernationem immediatæ ipsius proui-
dentiae subduxere, existimantes, eius omnia fa-
tali causarum cōtextu, aut a Genijs Præsidibus
institui dumtaxat ac disponi. Et si Iupiter, inquit
Seneca, illa nunc non faciat, fecit, ut fierent. singulis nō
adesse, sed signum ac vim & causam dedit omnibus. A-
ristoteles quidem aliquoties supremam Intelli-
gentiam appellat causam ac principium vniuer-
sale: quod ideo fecit, quia primimobilis motū
illi adscribit, a quo reliqui motus, ac cæli in ter-
ras influxus, dependent: non verò quod puta-
uerit, Deum omnia ex nihilo condidisse: quod
ut ait Cicero, nullus Physicus vnquam concessit:
aut ad effectus causarum secundarum educen-
dos actione transeunte cū illis concurrere, ut
de eo iudicium tulit Gregorius Nazianzenus. Quā-
tum verò ad Genios, multa extitit Plutarchi sa-
pientia ad probandum, omniū concretorū ex
materia & forma operationes, eorum curæ esse
commisissas. Pari modo Iulianus Apostata tantū
concessit procurationibus istorum Geniorum,
vti affirmauerit, Gentiū diuersos mores, ritusq;
colendi Deos admodum discrepantes, ab illorū
informationibus primitus dimanasse, ut memo-
riæ nostræ prodidit Cyrillus Alexandrinus.

2 Sapiētia autem nostra, quæ verissima, de-
finiuit, Deum immediato suo influxu consilio-
que voluntatis, vel se solo, vel simul cum causa
secunda, creando, concurrendoue, cuncta effi-
cere ac digerere: adeo vt, ne capillus quidem
de capite humano, aut folium de arbore cadat,
sine ipsius nixu ac dispositione: non quidem
ad causam alicuius rei solum extensis, verum ad
ipsum effectum, ac quamlibet a causa secunda
impressionem, porrectis.

Boet. l. i. de
cons. met. 3

*Tu frondistue frigore brumæ
Stringis lucem breuiore mora:
Tu cum feruida venerit æstas,*

Agile noctis diuidis horas.

Tua vis varium temperat annum;

Vt quas Boreæ spiritus aufert,

Reuehat mitis Zephyrus frondes,

Quæque Arcturus semina vidit,

Seirius altis vrat segetes:

Nihil antiqua lege solutum,

Linqvit propriæ stationis opus.

Si idcirco series rerum naturalium aliquid edu-
xerit, vel impediuerit, si Genij quidpiam moliti
fuerint, nihil horum merè ac solitariè pende-
bit vel a tali serie, occurssue causarū, vel a Geniorū
conatibus, sed simul etiam, adeoque principaliter,
ab ipsa Dei actione immediate effectum
attingente, excitante: eiūdem quoque proui-
dentia, effectum in finem ab ipso intentū, siue
aperte, siue sub inuolucro mysterij id contingat,
ordinante. quemadmodum enim sol suo radio
ad omnia peruadit, ut notauit S. Ambrosius, tam
ad magna, quam ad parua, ad cedri apices, si-
mulque hyssopi humilitates, ad eminentes terræ
fructus, iuxta ac ad abstrusa in eius visceribus
metalla; ad Reges, & pauperes, ad mappalia, &
palatia, ita Dei prouida cura, eius prospectus,
decreta ac concursus, ad omnia plane, vno pec-
cato excluso, expanduntur ac deriuantur: Et
sine ipso factum est nihil, quod factum est: vt egregie
hoc Minutius Felix, ac Cyrillus Hierosolymitanus e-
lucidarunt.

Ambr. lib. 1.
off. cap. 13. l.
de Philof.

Min. fel. in
octau. Cyr.
Hier. cat. 8.

3 Enimvero ciuilius, homini consultius, ac
melius, ipsum spe sua atque expectatione ad
Deū eleuari, quam ad cæli fideralem dumtaxat
faciem, ad fatalem causarum necessitatem
referri: ne omnis eiūdem pietas ac subiectio
infra Deum subsidentes, istis definirentur. vo-
lunt, fatum simile esse horologio, ac Deum
æquiparandum eius curatori contendunt,
quali natura sibi relicta per se ageret semel a
Deo producta; sicut horologium, libratiss
curatore in altum ponderibus, suo pte ingenio
se deinceps mouet, tametsi curator ipse abscef-
ferit. vnde Pacianus narrat, veteres finxisse, fata
cum tabulis, Dijs adfuisse, perinde ac si censuis-
sent, nihil præter fata, immediate de omnibus
constituisse. Cæterum existimantes ciues, si-
bi a Deo proxime prouidente, Bona omnia e-
uenire, magis grati in eum inde euadent, quam
si arbitrarentur, ab ineluctabili ac nihil sciente
fato ad ipsos leta in vniuersum erupisse. pariter
æquiori animo acerba perferent: imo fla-
gellum ipsum, in gratiam diuinæ manus, in qua
est, amabunt, posteaquam intellexerint, ipsos
Dei digitos absynthij succum in eos expressis-
se, non verò meram fati tyrannidem, vexatio-
nem crudelius intorsisse. si quid ergò incide-
rit, statim sapiens noster ciuis, illo viso, sese in
Deum recolliget ut auctorem ac moderato-
rem; atque sic amabilem eius prouidentiam
omnia ipsi spirabunt ac referent: perpetuò
multiplici causa existente, vnde in suum prin-
cipium doctior, purior, meliorque recurrat.

Pac. Paneg.
Theo. Lact.
de opif. ca.
19.

4 Neque sane e re ciuili fuerit existimare,
omnium rerum veluti dominos ac administra-
tores esse Genios, præsertim illos turpes ac mo-
rosos, vt loquitur Plutarchus, de quibus postea
differendum. Diuinius quidē, simul ac ciuilius,

Plut. lib. de
superstit.

Aristo. l. de
mund ad
Alex.

excitari ciues sua sapientia ad causam altissimā, ad Deum nempe, neque dæmonum cogitatione inferius detineri. Hæc de causa voluit Deus, ut ipsius virtus ex ipsis ab eo effectis adeo clarè hominibus constaret, ut ea considerantes, prætergredi, aut illam ignorare non possent. Scribit *Aristoteles*, *Phidiam* in *Palladis* scuto Philosophico adeo affabrè ac incisim nomen suum insculpsisse, ut inde nullo modo expungi aut deleri potuerit, absque totius operis dissolutione. Hoc sanè iuxta quandam proportionis rationem in mundi istius fabrica visus præstitisse Deus: etenim ita sui imagines ac vestigia illi impressit, adeo, dico, viuas præsentis Numinis notas in ea extulit, ut nulla fermè ignoratione, vel malitia obliterari queant, aut nō patenter superesse, quæ homines inspectores egregiè ad sapientiam erudirent.

Bern l. dig.
Amor. diui.
cap. 2.

Boët. l. 1.
met. 5. l. 3.
met. 6.

Ep. l. 1. cap. 3.

Iamb. l. 1. de
Myster.

Boët. l. 3.
Conf. met.
6.

5. Hac instructi ciues, sibi ingentem nobilitatem agnoscent, ac subinde ad illius ingenium, vitæ actiones idoneè instituent. Ut enim a nobilibus parentibus propagati, dum suā animis profapiam recolunt, recte iudicant, nihil a sua dignitate magis quam actionum sordes abhorrere, nihilque prius illam decere, quam illustres ac splendidas virtutum formas exprimere, ita percipientes se a Deo, utpote parente optimo, in lucem eductos, requisitis ad præclarè agendum facultatibus ab eodem instructos, ac ad suum finem acquirendum eiusdem beneficio plenissimè comparatos, apud se, dubio procul, statuent, non nisi diuinum quid, quod eiusmodi parentis simulachrum in ipsis exhibeat, suis vitæ actionibus exprimendum. illas verò appetitiones, quæ ipsis cum brutis communes, tanquam stemmatis suæ extrema dedecora debere se plurimum auersari; quod præclarè admonet *S. Bernardus*. aliter enim agentes, tantum abest, ut sui progenitoris excellentem imaginem in se ostendant, quod probe intelligant, se potius in miluorum, luporum vel equorum naturas, ut eos docuit *Boëtius*, turpiter degeneraturos. Insignis certe hac in re *Epieteti* Philosophi sententia. Si quis, inquit, illud insigere posset animo, ut decet, nos omnes a Deo præcipue esse factos, Deum patrem esse hominum, ac Deorum, eum nihil abiectum, aut humile de seipso cogitaturum arbitror. atqui si te *Cæsar* adoptasset, quis supercilium tuum ferret? ubi autem cognoueris, te *Iouis* esse filium, non effereis? sapienter *Iamblicus* humanam animam comparat ferro a magnetæ tacto: utpote quod ut eiusmodi ferrum se ad polos in tabula nautica perpetuò conuertit, ita hominis anima, indita quadam a Deo creante vi, cognitionis & amoris cupiditate ad Deum, suum principium, perpetuò contendat.

Hic clausit membris animos
Celsa sede petitos.
Si primordia vestra
Auctoremque Deum spectes,
Nullus degener extat,
Ni vitis peiora fouens,
Proprium deserat ortum.

Hac ex parte nostra sapientia sanctior, civiliorque, illā ab *Homero* excogitatā, qua ipse o-

mnia ad oceanum, tanquam altissimum, etiam ipsorum Deorum, principium retulit, ut narrat *Plato*. Similiter eminentior *Epicuri* phantasticā sapientiā, in atomos, utpote rerum benefactrices origines, cuncta resolvente, ut *S. Augustinus* obseruauit, Plat. orat. 2.
Homer. Ili.
14.
Aug. l. de.
Istic. & ep.

6. Cumque in rebus civilibus ea æqualitas laudanda, quæ maximè ad charitatem inter ciues confert, hæc nostra sapientia in hunc ritum definiens, præconium palmæque omnino hac ex parte meretur. Licet enim ciues quò ad pecunias, potestates, ductique a parentibus sanguinis claritudinem, inter se discrepent, in hoc tamen quod principale, nempe in propagatione suā a Deo, omnes conueniunt. quò agnito nullus in contemptum apud alios veniet, nullus iniuriā ab alio afficietur, ne contemptus, iniuriæque, a lælis conciuibus, in ipsum Deum, communem omnium parentem pessimè insurgant.

7. Quod ergo Deum parentis loco habeamus, exultandum, ipsum, tanquam in hoc genere parētis primū analogatū, nobis hæreditatē constituisse, curam modò gerere nostræ disciplinæ, quo nihil nobis desit, quod ad finem nostrum, ab ipso præsignatum, consequendum, conducatur. quoad res nostras, parentes aliquando, ut videmus, a se ablegant filios suos, eos a sua præsentia in externas nationes amandant, pædagogis erudiendos tradunt, ne domi lentescant, ac de parentum fauoribus nimium exultantes, proterui ac refractarij in tota vita euadant. Cæterum parens noster Deus, semper nobis præsens, continuusque inspector eorum omnium, quæ agimus, aut præterimus: in quibus excellentissimis ipsius donis, utpote in ultimo fine, educatione, sui præsentia ac cura, omnes, tametsi alioqui dispares, inter se æqualitate gaudent, vnā eademque nobilitate prælucent. *Seneca* prudenter exultauit, plurimum nostris moribus efformandis prodesse, si vnusquisque secum animo reputaret, semper adesse virum, quem ob virtutis opinionem reueretur: hinc enim iudicauit, a malefactis nos cohibendos, horrentes scilicet facinorum turpes notas, in oculos ingerere tam probi hominis, & vitæ a nobis cogniti exemplaris. Ad quem ipsum effectum multò magis vrgebit cogitata Dei, ut optimi parentis, præsentia, quam *Thales* Philosophus agnouit teste *Valerio*, in cuius conspectu foedum aliquid dicere, aut agere, quam immane crimen in eius puritatem, quam ingratum facinus in eius bonitatem ac paternam pietatem! *Crassus* Consulatum ambiens, fortè fortuna deambulando, incidit in societatem *Muti* optimi ciuis, ut narrat *Mammertinus*. qui obuios tunc quosdam habens, quorum suffragia prensans desiderabat, cupiensque eos arte peritoria oportunè tentare, *Muto* dixit: *Quæso paulisper discebas, nec comitatu tuo honestari me putes: impeditur honorem meum, respectante ineptus esse non possum.* Si *Crassus* corā *Muto* ineptire non potuit, unde animus nobis, Deo ipso præsentē, scelera grauiora perpetrare? 8. Hæc ipsa sapientia, sicut frequentiore cogitationem mortalibus de Deo ingerit, ita amore

Senec. epist.
90.

Val. l. 7. cap.
2. Laert. in
Thalet.

Mammert.
in Paneg.
Iulian.

more ardentiore eisdem in illum inflamat, atque ad illum tanquam vltimum finem efficacius reducit. quis enim nō amabit sui principium & auctorem, obstetricantem illam manū quæ ipsum in lucem primum eduxit, vigilem eiusmodi curam, qua ipsius omnia futura cælitus disponuntur? *In manibus tuis tempora mea.* hæc sapientiæ sententia sancto Iobo grauissimè afflicto, auram refrigerij adflauit, & melleū liquorem charitatis, absynthio aduersitatis, quā premebatur, immiscuit. *Ecce enim in celo, inquit, testis meus, & conscius meus in excelsis.* deinde plurimum consolatus intulit, *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totū in circuitu.* similiter mater Ecclesia, dum pro defunctis filiis supplex ad Deum accedit, opere creationis recensito, existimat faciliorem Deum, qui eorum culpis veniam concedat. *Agnosce inquit domine creaturam tuam, non a diis alienis creatam, sed a te solo Deo, viuo & vero.* Cæterum de charitatis in Deum ciuitate postea differemus.

9 Verum enimuero, neque exile argumentū ad probandum veritatem nostræ sapientiæ, simulque ad stabiliendum ex eo vitæ ciuitatem deducitur ex suauitate, quam omnes degustant, dum de Deo prouidente cogitant, & sub eius patrocinio, tanquam pulli sub alas gallinæ, placidè conquiescunt. etenim experientiam inculcans Aristoteles adseruit, magis lætari homines, vel leues aliquas de Deo coniecturas assequutos, quam si de alijs quibuscumque, euidentes demonstrationes exprimerent. hæc autem suauitas non potest oriri ex nihilo, vel ex phantastico, cum ingens sit, omnibusque Deum concipientibus communis. potius, quod naturæ huiusmodi persuasio consentiens, & consequenter ipsi veritati, idcirco iucundissima. Decipi verò hac in re vniuersam naturam nostram, & inani quodā obiecto deludi, impossibile. Quod si Deus quasi longè a nobis positus, mediante tamen nostræ sapientiæ tubo, tā suauis a nobis percipiatur, quanta precor suauitas in illo redūdabit, & quantā copiam eius, in eos ipse transfundet, qui visione beatificā ipsum quam proximè possederint? Quod si ciues multis difficultatibus implicati, plurimis laboribus delassati, varijs ærumnis afflicti, indigeant aliquo iuamine iucundæ consolationis, nihil profecto ad hoc tam oportunitum, quam Deus ab ipsis inspectus: in quo vberima nectaria contemplantur ac delibent. *Memor fui Dei, dicebat Regius Propheta, & delectatus sum.* Deo verò ablato, quid superest in republica, præter mare magnum, importuosum, cœcum, ac spatiosum infinitæ amaritudinis? Hoc experiuntur impij, sapientiæ huius expertes, extorres cum Cain a Deo facti, quantumuis potestatis magnitudine diuitiarumque copiâ florere in oculis vulgi videantur. *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video?* Deus itaque lumē & fauus vitæ nostræ semper nobis inuigilat, neque tempus est, in quo non illuminat, in quo non delectat, etiam in quo a criminibus non deterret. Sapienter finxit Homerus, quæ fuisse Venerem, Dei Soporis opem, ut vel aliquantis per somno opprimeret palpebras Iouis, quo minus

secreta sua ac destinata scelera perspiceret, at illi respondet Sopor:

Quemuis diuorum facile est mihi fume Soporis Deuincire alium, licet ipsum ad strata citares Oceanum, Diuis a quo genus omnibus vnum. At Saturnigenæ Iouis insopita grauari Lumina, nec fas est, nec, si non iusserit, ausim.

Verum hæc acris ac territans Dei vigilia, plena etiam amore, suauissimo succo plenissima. ideo enim vigilat, ideo acri aspectu terreat, ne peccemus, ne in pœnas incidamus, ac ut solidis bonis, eisque iucundissimis, perpetuò inde exciperemur.

10 Istis accedit altera pars diuinæ prouidentiae, nempe iustitia vindicatiua, quam nostra sapientia quoque contemplatur. huius notione eruditi ciues, timent in naturam, in conciuēs, contra Dei leges delinquere. nullus principum comminando sic animorum secretis imperare poterit, ut Deus flagellum suum iustè amanterque in oculis mortalium quatiens. Proprium Dei, allicere ad bonum, bonos præmiare, malos verò, diris modis castigare. quas duas diuinæ prouidentiae partes, cæli facies nobis repræsentat: quæ non solum serena, verum etiam quandoque nubilosa, ignea, fulmineaque. *Quis enim inquit Cicero, cum existimet, se curari a Deo, non & dies & noctes diuinum Numen horreret? & si quid aduersi acciderit: quod cui non accidit? extimescere, ne id iure euenerit?*

Nil ita sublime est, supraque pericula tendit, Non sit ut inferius, suppositumque Deo.

11 Cæterum quod aliqui de hoc ipso munere diuinæ prouidentie dubitauerint, affirmauerintque id insuper ciuili vitæ tranquillitati aduersari, de illo in particulari paucis saltem inquirendum.

C A P V T. VII.

Vtrum sapientia prospectans in pœnas a Deo malè agentibus infligendas, aut in vniuersum in acerba, quæ hominibus diuinitus accidunt, ex quibus Deus merito timendus, sit vera ac ciuili

Nonnulli dum Dei naturam inspicerent, simulque hominum ciuilem sortem contemplati fuissent, absolute pronunciarunt, neque ipso Deo dignum, neque hominibus idoneum, ut Numen aliquod ciues magnopere extimescerent. ac quod nobis ingenitum, Numen agnoscere, & ab ipso pœnas nonnunquam in fontes infligi existimare, præsertim hac vita exacta, animisque e suis corporibus euolutis idem suspicari, vnde vehemētius nonnunquam solemus angī ac perturbari, idcirco magnam partem veræ Philosophiæ in eo positam autumarunt, ut homines superstitione hac, ut ipsi loquuti, solueret: hoc est, ut ab eis causas omnes Deum timendi discuteret & amoliretur. Hoc primo in loco ostendere conati ex bonâ placidâque Dei ipsius qualitate, ad gratificandum solum, ut videatur, comparata: sicut sol iste, eius imago, nemini nociuus,

sed omnibus salutaris exoritur. ac ideo intulerunt, Deum nullius odij posse esse obiectum, cum nihil aliud ab ipso ad homines dimanet, quam beneficium, quam auxilium, quam merum mel, quam gratiæ ornamentum. *Antiqua sententia est, ait S. Hieronymus, Quem metuit quisque, odit: quem odit, perijisse cupit.* Si ergo aliquid aduersi in homines deciderit, id Genijs, fato, aut fortunæ, a Deo penitus transcriptum, attribueret. In aliam quidem sententiam abiuerat sapientia *Homeri*: quippe qui bina dolia finxerat vtrique collocata in limine ædis ipsius *Iouis*, ex quibus ipse euentus bonos pariter ac malos educens, in homines pro sui arbitrij secreta voluntate sparsim dimitteret. Quod quidem symbolum, tanquam inciuile, *Plato*, & *Aristoteles* sæpe impugnarunt, ac a suis ciuitatibus reiecerunt. A summè bono Deo, inquit *Plato*, nihil nisi bonum ac suaue quò ad actionem ipsi propriam prouenire poterit. Neque *Radamantus* vel *Minos* aliquis est Deus, qui hominum plagis ac miserijs delectetur. Ex hac ipsa Dei bonitate ab hominibus fatenda, *Seneca* ita philosophatur: *Deos nemo sanus timet. furor est enim metuere salutaria. nec quisquam amat, quos timet.* Stoici sicut bina illa *Homeri* dolia pariter cum alijs reprobant, ita fulmen ab antiquis statuarijs in manu *Iouis* positum, vt inciuile figmentum damnarunt, existimantes, haud decere diuinam naturam fulmina vibrare, aut in quempiam iacere. Propositum idcirco aliquando *Iouem* hominibus ad colendum, prorsus inermem dixere, ac subinde hominum errorem, nomine tenus politicum, fulmine armatam dexteram ei affinxisse.

Hier ap. ad
Theophil
Ouid. sent.

Plat Dial. 2.
Arist apud
Auer in
paraph. Pol.
tract. 2.

Senec. l. 4.
De Ben. cap.
15.

Claud. l. 3.
de Rapt.
Prof. Cicer.
Tusculan. 1.

Plin. l. 2. nat
hist. cap. 7.

— *nec enim liuescere fas est, vel nocuisse Deos.* Cicero quoque rotam *Ixionis*, & inferni in vniuersum tormenta, tanquam fabulosa deridet, exploditque.

2. Deinde ab hominum ipsorum commodo, ad hoc ipsum probandum argumentati, affirmantes, neminem quietam vitam hic in ciuitate degere posse, aut tranquillo animo, vel libenti, mortem etiam pro patriæ salute oppetere, si modò persuasum semel habeat, velle Deum ad vindicatiuæ iustitiæ suæ normam facta cogitataque mortalium exigere: si latentes omnes eorum sensus excutere, seueriusque castigare. Propter quam causam *Plato*, non satis resolutus, ad bina illa dolia, ab *Homero* excogitata, absolute inficiandum, intulit, ea, veritate licet ipsa subsistentia, haud tamen esse ciuilibus vsibus oportuna: quippe quod animos ciuium credulitate horum nimium commoueri ac lancinari inde necesse: quò etiam fieret, vt nihil tam in vita horrerent aut defugerent quam mortem, suspicati, ab illa adeundum statim Iudicem Deum, cui resistere non valentes, ab illo in aeternum, aut saltem dirisimè, puniendi. De factis suis securi in hac vita qui sunt? Deum ea videre, illis constat, etiam quorum conscij ipsi non manent. quid ergo superest præter angores in vita, & a morte, tanquam ab omnium malorum ianua, fuga perplexa, recessusque trepidatione plenissimus? Hoc *Lucretius* contra sententiam prouidentiae

acriter vsit. adiunxit porro, timorem hunc vindicantis Dei, non solum effecturum, vt simus incapaces alicuius in vita suauitatis, sed insuper, ad lucem aliquam a Deo, aut de foris præclariores sapientiæ notas excipiendas, inepti.

*Nec delubra Deum placido cum pectore adibis, Luc. l. 3.
Nec de corpore, quæ facta simulachra feruntur, Cic. l. 7. ep.
In mentes hominum diuinæ nuncia formæ, Fam. ep. 12.
Suscipere hæc, animi tranquillapace valebis.*

Hoc ipso nomine Poetas, vtpote *Stygis*, ac in ea rotarum, flammarum, ac flagellorum inuictores, *Plato* a sua republica contumeliosè repellendos censuit: quod hinc omnis ciuilis vitæ dulcedo extingueretur, timor mortis, cum animi abiectiōe, plus æquo apud ciues inualesceret. Vnde *M. Aurelius* poenam in eos decreuit, qui inuentis terroribus, populi animos exulcerarent, maxime si superstitione aliqua inducticia illos percellerent.

3. Cæterum Sapientia vera, atque cælitus in animos hominum immissa, vtramque prouidentiae partem, præmio ac pæna constantem, in summo Deo, vtpote omnium Domino, vt ait *Tertullianus*, agnoscit ac fatetur. Cuius rei symbolum quo ad pænam, virga vigilans, la. Hier. 1. *Hieremia* propheta diuinitus inspecta: quod scilicet vigilet Deus, & accuratè apud se statuat eas pænas reis quandoque infligere, quas ipse comminatus, quasque demeriti, modò in sceleribus patrandis ultra terminos perstiterint. Malum verò in vniuersum, quod in se pœnæ generalem notionem comprehendit, dupliciter intelligi poterit. primò, quatenus id malum absolute dicitur, quod acerbum, quod damnosum, nempe aptum ad detrimentum inferendum vel contra naturæ perfectionem, vel humanæ cupiditatis appetentiam: veluti paupertas, diminutio rei familiaris, morbus, inimicitia, mors ac similia. Deinde mali nomen vsurpatur ad id tantum omne aduersariū significandum, quod cum respectu ad præteritam culpam incutitur, siue a Deo solo, siue ab Angelo, siue ab homine: & quidem vtroque modo sumptum malum a Deo prouenire, nostra Sapientia perpetuo existimauit. Quod vt melius percipiamus, cum Doctore Angelico animaduertendum, Dei voluntatem dupliciter posse considerari. Primò, cum respectu quodam ad id, ad quod efferendum siropte ingenio & ex se idonea est: deinde sub relatione ad id, ad quod producendum, occasione a nobis desumpta, comparatur. primo modo accepta, nullum in se complectitur argumentum timoris, cum ad benefaciendum solum sit instituta: secundo autem modo intellecta, in se complectitur plurima motiua nostri timoris: nam cum sit voluntas Parentis in filios, Domini in seruos, Iudicis in reos, iure optimo timeri a nobis potest ac debet. at detrimenti malum infert Deus hominibus, non tantum quòd suo peccato id demeriti, sed etiam vt cohibeantur a flagitijs, vt exercitati in virtutibus inde probentur ac commendentur. quæ quidem vniuersa ratio diuinæ prouidentiae quò ad malum, supponit quidem peccatū, saltem originale, ob cuius infectio-

Vlp. Dig. l.
1. Tert. Ap.

Tert. l. 1.
cent Marc.
la. Hier. 1.

S. Thom. 2.
2. q. 17. art. 1.

infectionem, indiget homo hoc pharmaco diuinæ acerbatis. Neque existimatio nostræ sapientie hac in re aliena est prorsus a veterum ipsorum coniecturis. *Homerus* furiarum ac lissarum sæpius mentionem intulit; quarum tædis malefactores adusti ac flagris cæsi, conscientie in ipsis afflictæ dolores perferrent. *Plato* quoque falsus, quorundam grauissimorum scelestorum; exactâ hac vitâ, nullam planè inueniri posse expiationem: proinde arbitratur, futuros æternos eorum cruciatus, qui talibus corrupti ex hac vita exceſſerint. aliorum verò leuium, certam defunctis dari a superstitionibus expiationem, asserit. *Virgilius* pariter hoc testatur, canens inferias *Palinuri*; & *Plinius* secundus recollit, ipso vidente, quietas euasisse manes cuiusdam defuncti, cum pro illis iusta peracta fuissent. Collecta ossa publicè sepeliuntur: *Dionysius Halicarnassæus* postea ritè conditis manibus caruit. *Aristoteles* quoque hoc ipsum visus agnouisse. *Talem siquidem Dominum Deum præficimus, ut bona malaque meritis distribuat.* *Dante Deo*, inquit *Sophocles*, *ridet quis, aut dolet.*

— *o qui res hominumque Deumque, Æternis regis imperijs, & fulmine terrestri*

4 Hac admissa sapientia, ferme omnes Gentes inde suos mores instituere. *Tullius* ut narrat *Dionysius Halicarnassæus*, pœnam homicidij uni ex *Horatij* inferendam censuit, quod sororem, deflentem mortis sponſi, ab ipso occisi in duello, terfecisset: tametsi a pugna victor reuersus, magnam gloriam Romano nomini adiunxerat: *Ne piaculum, scelerisque vltices diras, a facinoris patratoris, in suam familiam conuerteret.* Adeo quidem vltix hæc potestas agnata est Numinis alicuius diuinitati, ut natura auctrice omnes mortales cum colenda ab ipsis Numina, tum pariter timenda existimarint. Huc enim religionum libamina ac sacrificia ab illis instituta, ut placatis inde Numinibus, nihil mali ab illis incutiendi merito extimescerent.

Lucretius 1.1. *Primus in orbe Deos fecit timor, ut canit Lucretius. pariter Silius Italicus hæc habet:*

Tanta adeo, cum res trepida, reuerentia Diuum Nascitur. Quod ut altius eorum animis infunderet, multiplici euentu ac clade declarauit sæpius Deus, se vltorem in impios scelestosque; non solum benignum parentem, verum etiam iustum iudicem factis ipsis se comprobauit.

Homerus recensuit, diuturno tempore superstites haud extitisse, qui cum *Diomedes* in Deos rebellarent. *Plutarchus* retulit, diu apud Romanos neminem imperium tenuisse, qui diuinos honores impiè affectarat.

Facunda culpa sæcula nuptias

Horatius 1.3. od. *Primum inquinauere, & genus, & domos.*

6. *Hoc fonte derivata clades*

In patriam, populumque fluxit.

— *tandemque fateri letus,*

Iunus sat. 13. *Nec surdum, nec Tiresiam quenquam esse Deorum.* Cuius prouidentie vlticis, administras virtutes veteres agnouere, quas *Celeripides*, & *Memores* nuncuparunt: *Celeripides*, quod plerumque concito & inexpectato gradu accedunt ad noxios, ut eos feriant: *Memores*, quod hanc diuinæ iustitiæ partem nunquam obliuioni tra-

dant, tametsi intermissum longius tempus pœnam distulisse videatur.

5. Et quidem hæc ipsa, de qua loquimur, sapientia, propagari videtur a conditione ipsius Dei, ut omnium Conditoris ac finis. Si enim conditor, omnino consequens, cuncta eius dominio subesse. ad Dominum autem in homines & Angelos spectat, eis, qui rectè se gerunt præmia decernere, eis verò qui malè agunt, pœnas infligere. enimuerò aut neutrum horum ad illum pertinebit, aut vtraque. Rationes siquidem omnium factorum illi reddendæ, qui vitæ Dominus præsidet, & cuius imperio cuncta dimittuntur. Quod porro homines & Angeli in eundem Deum, ut in vltimum finem sese mouere debeant, si id non præstiterint uti conuenit, criminis omnino eo rei tenentur; atque a suo fine, vnde felicitas prouenit, deficientes, in extremas misérias se ab eo deuolui, est quod patiantur, cuius fuerit sententiam ferre, an ad finem consequendum idonei, vel secus, sese parauerint.

6. Prodest quidem plurimum hæc sapientia rebus ac moribus ciuilibus: præsertim bona indole ad optima consilia in nobis ex peccato originali iam valdè debilitata, inclinatione autem ad impuras voluptates, nec non ad fastum superbiæ, multum aucta ac propagata. Etenim si fortè apud ciues ad honesta instituta non faceret satis ipsius virtutis ac boni publici amor, accedens timor flagelli in manu Dei, eorum spiritus, in nequitia alioquin feroces, compescet, & in virtutis studium inducet. Mala verò duplicia, quæ facultate mentis apprehendamus: ea nimirum, quæ aut sensitiua, & quasi modò sensibus subiecta: vel alia, a sensu eleuatiore. ob quam causam totidem malorum generibus nos diuina prouidentia hic pauidos facit: primo, ab ipso sensu percipiendo, utpote morte, paupertate, infamia ac morbo comminatis: altero, gratiæ subtractione, æternis in inferno, vel in purgatorio temporarijs perpeſſionibus interminatis: ut si in quopiam contra rationem sensus nimium inualuerit, ille sensibilibus malis, familiariter sensibus ipsius obuersantibus, aptè deterritus, subsisteret, & se retraheret: contra, si in alio ob mentis vires ratio esset potentior, cum facile transeuntium malorum in eodem despectus oriretur, æquum, superesse mala æterna, atque spiritalia, fide ac iudicio duntaxat perceptibilia: utpote in inferno toleranda, quæ ipsi proponantur. Cuius prouidentie apud Deum spectatus finis, non est hominum merus terror, aut eorum cruda exanimatio, sed ut terrefacti, a vitijs recedant, & in virtutum delicijs suauentur: summatim, ut iucundè ac feliciter degant, morianturque. Atque inter ipsos ciues, nullius sapientia iustiore causam incutit timoris, ac ipsa Principis atque magistratus sapientia. nam cum in eis naturæ ac legis iure eximia virtus tam intellectualis, quam moralis requiratur: quorumque opposita vitia tam coram Deo, quam hominibus sint turpiora, detestabilioraque, ac grauiori supplicio digna, consequens, eos maiore Dei timore coercendos; quibus noxijs Dei tribunal

Exod. 18.

tribunal ardentius, ad similitudinem fornacis Chaldaici septuplum plus solito incensi, ipso-
rum oculis obiectatur. *Potentes potenter tormenta*

Sap. xi.

patientur.
Quicumque regno fedit, & magna potens

Senec.

Dominatur in aula, nec leues metuit Deos,

Troad.

Animumque rebus credulum latis dedit,

Me videat, & te, Troia.

Soph. Tro.

Omne regnum inquit Sophocles, sub grauiori regno est. Enimuerò crediderim, paucos, vel potius nullos, velle sponte sua, ac non inuitos, quod suadet *Aristoteles*, imperia capefcere, multorum curam gerere, ac pro eorum salute Deo rationem exigenti respondere, si omnes causas iusti timoris principantes secum seriò discuterent ac trutinarent. quis obsecro, subdolum ignem libenter in suum sinum, quantumnis thure & aromatibus fragrantem, admitteret? quis cum ipsis rosis, spinarum complicatos globos, vel in coronam contextos, capiti suo strictius imponeret? quis momentaneum, paruumque lucrum, imo fallacem umbram arriperet, cuius comprehensione, vera, solida, magna, æternaque bona illi exciderent? quis supra lubricam angustamque vel aureæ tabulæ faciem ludibundus saltitaret, vtrunque, si casus obuenerit, immani voragine cum expectante? quis pro tot millibus Deo iudicanti rationē reddere, nō horreret, qui propriæ vitæ, ac priuatorum morum momenta vix apud se potens qui rectè constituat, aut pro eis securus Dei examen perferat? Sanè iste timor Dei, quò ad Personam Principis, vt iustissimus, ita valde ciuilis existimandus: nam cum ipse sit aliorum in se imperio omnino solutus, verseturque in maximo periculo ac oportunitate malè agendi, æquum, vt superius Numen intueatur, horrendam vindictam sibi minitans, si pessimæ vitæ exemplo alios ad scelera prouocauerit, si vectigales dira tyrannide vexauerit ac confecerit.

Iuuenal Sat.

Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens

Seianus,

Tac. l. 3. & 4

Anal.

— nam qui nimios optabat honores,

Et nimias poscebat opes, numerosa parabat

Excelsæ turris tabulata, vnde altior esset

Casus, & impulsæ præceps immane ruina. Quod si horrendi euentus, in quos hic in terris nonnulli magnatum pessimè gubernantes, Dei iudicio ita adigente, incidere, timoris argumenta suppeditant, quid ad hoc faciet directus in Dei tribunal aspectus, a quo æterni in Styge supplicij plusquam adamantinum decretum in sotes dimanat? conferat se princeps cum Deo, & planè nihil se, eius respectu, comperiet: omneque illud, quod in ipso maximum, serui ac mæcipij non excedere condicionem perspiciet. Nunc ergò Reges intelligite, & erudimini: *seruite ei cum timore, & exultate ei cum tremore.*

Psal 2.

Lucret. l. 5.

Et tamen è summo quasi fulmen deiicit ictos

Inuidia interdum, contemptim in tartara tetra:

Vt satius iam multò sit parere quietum,

Quam regere imperio res velle, & regna tenere.

7. Quod verò Philosophi ac Poetæ hac de re sunt commentati, asserentes, inamabilem fore Deum hominibus, si modò existimarent, ab illo huiusmodi horrendas pænas deuenire,

potius contra concludi poterit, quandoquidem ex amore & cupiditate nostræ felicitatis, tristitia omnia ipse Deus nobis comminetur. Cuius, inquit *Aristoteles*, vel humanitus institutus, magistratum, ac legem diligit, etiam cum ab eis castigatur: quippe noscens, pænam ipsi illatam, ad boni communis rationem conducere. Sane maiori veritatis ratione amandus Deus, etiam dum ferit, affligitque, cum ex purissimæ iustitiæ lege, idque in gratiam vniuersi, id prouide faciat. quoties obsecro, immani fragore, reboante cælo, fulmen cælitus denibratur, & tamen nullis mortalium eo læditur, ipso fulmine ab eis in montes, in solitudines, in oceanum delato? quo percipiamus, Deum frequentius territare, vnde ad bonos mores a prauis receptum habeamus, quam noxios, vt merentur, punire.

— qui cuncta sonoro

Concutiens tonitru, Cyclosum spicula differt

In scopulos, & monstra maris, nostrique cruoris

Parcus, in Oetæis exercet fulmina siluis:

vt cecinit *Claudianus*. Ouidius quoque parem intulit sententiam:

Nunc ubi detonuit, strepituque exterruit orbem,

Purum discussis aëra reddit aquis.

Propterea inquit *S. Basilus* tonitrua, propterea fulminum terrores, vt ne bonitas eius contemnatur. qui solem oriri facit, is cecitate etiam mulctat: qui imbrem dat, etiam ignem pluit: illa clementiæ, hæc seueritatis. Certe flagellum hoc, manu Dei nobilitatum, siue misericordiæ, siue iustitiæ instrumentum fuerit, acceptabile, imo amabile nobis esse debet, omnibus vel *Cleopatra* floribus præferendum. Cæterum dices, nobis infernus intentatus. at a quo? an non a Deo omni dulcedine in nos affluente, in quo mirabiliter ipse fauus absynthium comitatur? a Deo parente optimo, nedum solo Principe, qui sui commodum a nobis, quod Parentes & Principes faciunt, non expectat, sed vt ad eum refugæ appellamus, vt ei similes tandem euadamus, ac de ipsius bonitate summo quodam gradu, quâ virtute, quâ iustitiâ, quâ merito, quâ felicitate participemus: a Deo cupiente, vt nos pænam defugientes, ad materna ipsius vbera quantocius properemus? Non abijcimus hic, veluti in silua partus proiecticij a feris deuorandi, a Dæmonibus ad tartara rapiendi, sed mediij inter bona ac mala constituimur: bona, vt ad ea accedamus, mala, vt ad bona etiam reluctantes per pænas compellamur. Si ergo Deus tam dextera sua propitia, quam sinistra vindicatrici, nobis faueat, nobis bene consulat, quæ mobrem de hac eius sinistra, in dexteram auidi, lamentaremur? *Qui timent Dominum, conuertentur ad cor suum.* qui nihil timent, & voluptatibus interim inhærent, illi a corde rationis, a corde virtutis prorsus recedunt, in vngues, in pilos, in fæces prauitatum, ipso corde misere interim tabescente, vitæque principio derelicto, expirant. illico vero ac timor ingruerit, per angustum foramen, vt loquitur *Cassianus*, *Climachus*, lumen veritatis accipimus, viamque redeundi ad cor eodem reperimus. & quot a Deo percussi, denuo floruerunt!

Claud. pan.

2. in laud.

Stilicon

Ouid. l. 1.

Trist.

Basil in pro.

Reg. Fal.

disp.

Cryf. in

psalm. 144.

Ecclef. 21.

Greg. l. 3

dial. cap. 36.

Sapius

Bas. ser. de
iudicio
Psalm. 118.

Sæpe Iouis telo quercus adusta viret. Neque solum diuinitus incussis timoribus homines a suis vitijs fugiunt, verum etiam pertinacius bonis moribus inhærent, postquam intellexerint, adesse furias ac tormenta, si eiusmodi officia deseruerint. quo pacto, vt aduertit S. Basilius, iuxta desiderium Dauidis, quibusdam clauibus carnes confixas habemus, nempe sensibilibus detrimentorum timoribus detenti, impotentes redimur, quo minus ad lasciuia pro libidine nostra excurramus.

8 Illa verò, quam suspicatus Epicurus animi inquietudo, & ad omnia cum vitæ discrimine periculosa facinora trepidatio ex opinione inferni, & aliarum cladum, enata, leuem sanè causam in se habet: etenim vtatur quis solum hoc compendio: scilicet, rectè viuat vt ratio præscribit: sit homo sibi perpetuo similis, & non bestia, ac subinde nostra sapientia de diuina iustitia suscepta iucundissima ei apparebit. Vnica virtus est, quæ dulcem vitam constituit, quæ cælum respicit, vt ab exilio patriam, vt a labore præmium, vt a miseria hæreditatem. Vitium solum amarum est, quod interius exteriusque hominem corrodit, ac deuastat: quod repugnantem taurum ad carnificinam pertrahit. Cæterum dices, in humanam conditionem non cadere immunitatem ab omni peccato: porro, quod vnusquisque statum suum referens ad exactum Dei seruitium, quem nihil planè in vita gestum latere poterit, inueniet, iustissimam esse causam timoris, quæ animum ipsius reddat continuò perturbatum, exulceratum, & ad mortis cogitationem trepidantem. Dico itaque, Deum in facili, & expedito hac ipsa de causa momentum nostræ salutis collocasse, quo hac ex parte infirmitati nostræ benignus parens indulgeret. illud facile & expeditum appello, quod nedum naturæ in nobis tantum conueniens, sed diuinæ gratiæ etiam, quæ sufficiens semper adest, oportunitas. Plato quidem tria hominum genera, quantum ad opinionem de Sapientia, refutauit: scilicet atheos, impios, volentesque Deum facili opera post sua patrata crimina placari. Cæterum hanc facilitatē in eo ponere videtur, quod nuda cæremonia externæ expiationis, voti, aut sacrificij, absque omni interna voluntatis mutatione, imo cum defixo proposito malè agendi, quidam existimarint ipsis regressum parari a facinoribus suis in Dei fauores. at quicquid sit de hoc æstimmato errore a Platone, an non re ipsa paruo cõtētus Deus, qui dono vel aquæ frigidæ hominī conciliatur? qui ex vera contritione ingemiscienti ignoscit? qui ipsum charitate amati, iustitiæ donum infundit? quod si neque dolere, neque amare volueris, ex quibus animus tranquillatur, & aliquid hic in terris ex illo fauo insugit, qui ipsum manet in cælis, dignus omnino cui ira Dei excandescens horrores vndiq; incutiat, prægustesque modo aliquid illius acerbitalis, æternæ, quæ exacta hac vita, scelerosos expectat.

Plat dial. 3.
de Repub.

Math. 16.

Prudent. in O Dee cunctiparens, animadator, o Dee Christe,
Hamart. Cuius ab ore Deus subsistit spiritus vnus,
Te moderante regor, te vitam principe duco,

Iudice te pallens trepido, te iudice eodem
Spem capio, fore, quicquid ago, veniabile apud te.
Quamlibet indignum venia, faciamque, loquarque
Confiteor, dimitte libens, & parce fatenti.
Omne malum merui, sed tu bonus arbiter aufer
Quod merui, meliora fauens, largire precanti.

C A P V T. VII.

Quenam sint rerum genera, a Deo ex genuina
Sapientia expectanda, ac in eius sanctam
Prouidentiam a ciue referenda.

T homo diuinam prouidentiam circa se occupatam distinctè expendat, quatuor in eius mentem venire debet: rerum nimirum existens substantia, earundem accidentia, deinde operationes, postremò effectus. hæc quidem eo pondere ac mensura definiuntur, sic ritè afficiunt subiecta, ac fiunt a Deo, vt opificem arguant nō solum summa ratione fabricantem, sed singulis & omnibus eadem ratione oculatissimè prouidentem. Quid ergo absurdus, inquit S. Augustinus, quid insulsius sentiri potest, quam totum hoc esse vacuum nutu, & regimine prouidentia, cuius extrema & exigua videmus tanta dispositione formari, vt aliquando attentius cogitata, inefabilem incutiant admirationis horrorem? Hominē verò, omnium a Deo profecta dispositio duplici modo respicit, vt idē Augustinus animaduertit, atque inde duplicem is statuit Dei prouidentia; Naturalē nempe, ac voluntariam. Naturalis quidem per occultam Dei administrationem, quæ etiam lignis & herbis dat nutrimentum: Voluntaria vero per Angelorum opera & hominum. Naturalis itaque dicitur prouidentia, quæ cursum rerum, earū scilicet operationes, ab æterno constituit, ac in tēporibus debitis exequitur independēter ab Angelorum hominumque voluntatibus, quæ ad naturam non spectant. Vtpote quod solis accessu ac recessu dies & noctes, hyems & æstas, ant: quod terra herbis arboribusq; vestiatur, quod homines senescant, ac istis similia existant. Voluntaria illa appellatur, quæ a Dei quidem prouidentia ordinatur, sed administris Angelorum hominumque voluntatibus, aut a sua solum voluntate: quod quidem quantum ad homines & Angelos, dupliciter contingit: primo, interuenientibus eorū liberis actionibus, vt causis physicis certorū naturalium effectū per causarum applicationē ab ipsis peractam: veluti quando hominū cohabitationibus aër salubrior, terra fertilior eorundē agricultura euadit: vnde fruges, incolumitates, inundationes, ariditates soli & huiusmodi propagantur: quādo etiā Angelorū ministerijs, naturalibus istis partibus mundi aliquid detrahatur, aut alijs adiungitur: siue quādo Dei tantūmodo voluntate contra naturæ impetū & vim, miracula patrātur. Deinde respectu quorundā naturalium effectū hominis volūtas se habet moraliter: sicuti dū in præmiū virtutū terra fertilior diuinitus redditur, seu in pœnam malefactorum sterilefcit. Et quidem vtrumque ordinem euentuum naturalium, Deus suo æterno constituit decreto futurum, præuidendo etiam hominum vel Angelorum actiones, aut secundum

Aug. de
Gen ad lit.
1. 5. cap. 22.

Aug. 1. 8. de
Gen ad lit.
cap. 9.

Cic. l. 2. de
Nat. Deor.

cundū ordinem prioris, & posterioris, vel simul cum illis, & ab illis dependenter: ac eodē modo suis temporibus seorsim singula educit. non est ergo Dei omnis prouidentia siue æterna, siue temporalis, quod ad naturam, merè naturalis, vt volunt *Stoici*, sed aliqua volūtaria, vt explicauimus. *Multos præterea, & nostra Ciuitas*, ait *Cicero*, & *Græcia tulit singulares viros, quorum neminem nisi iuuante Deo talem fuisse credendum est.*

Chryf. in
Ep. ad. Col.
c. 1. Hom. 2.

2 Quomocumque verò disponantur, in hominem, tanquam finem, desinunt vniversa. finis autem eorum homo, quatenus eius imperio subiiciuntur, ac eius vsibus, nempe vitæ sustentandæ, Dei cognitioni cultuique, simul ac reliquarum virtutum actionibus ab ipso defungendis, appositè inferuiunt. neque solum hæc præstāt, verū insuper rectè ab ipso homine administrata, decus ac perfectionem propriam quandam nanciscuntur: quemadmodum in imperio ciuili, subditi bono Principis regimine gubernati, non tantum ipsi Principi vtilitatem adferunt, sed ipsimet etiam eodem plurimum nobilitantur. idcirco non modo perfecta rerū naturalium curat Deus, sed etiam ipsa errata ac deficientia, in gratiā licet decoris in vniuerso, aut commoditatis in aliquo. *Dignatus loqui Deus cum Caino*, inquit *S. Chrysostomus*, propter *Abel*, cū *Diabolo* propter *Iob*, cum *Pharaone* propter *Ioseph*, cū *Nabuchodonozor* propter *Danielem*, cum *Baltazare* propter eundem. Non est ergo quod ciuis secum reputet, se istis instar Dei in terris ditatum, cum *Salomone* in throno, cum *aranea* in centro sui staminis, vt ex suo arbitrio, voluptatum cupiditate luxuriante, deinceps viuat, vt per deuiā blandimentorū erranti animo tenebras offundat, vt furenti appetitui irritamenta malorum consciscat, vt sub tyrannide abusus humani, creaturæ omnes, vt ait diuinus *Apostolus*, ingemiscant: sed vt ex ratione ac Dei amore vitam instituat. Quemadmodum enim nullus parentum, hæredi sua bona ex testamento legat, vt eis instructus se ac familiā perdat, sed potius vt inde adiutus, suo ac suorum honoribus & emolumentis melius prouideat: ita optimus Parens Deus, qui nos vt ipsius prole, intelligentiæ lumine a brutis discreuit, eidem concredita emolumenta ac ornamenta omnia ancillari voluit. infesta autem fore, aut nobis pestifera, penitus recusauit, interdixit.

S. Tho. l. 3.
cont. Gent.
cap. 92.

3. Tria autē in homine exterius afficienda a Deo expendit *S. Thomas*. corpus nempe cū appetitus sensitui & facultatibus organicis, mentē, & voluntatē. corpus, sicut appetitū sensituiū, illiusque facultates moueri asserit ab ipso cælo, mentē ab Angelis, voluntatē a solo Deo. Cælū, cui elementa subiiciuntur, agendo in humana corpora, illa permutāt, aliā & aliā in eisdē primarū qualitatem temperiem efficiunt: vnde sanitates, aut morbi exoriri solent. quæ quidē a cælo in corporibus impressiones, referuntur in Dei prouidentia siue Naturalem, siue voluntariā, siue ex vtrisque mixtā, vt postea explicatius ostendetur. Huius rei cogitatione ciuiū animi humilitate quadā deprimi possunt, dum animaduertunt, suorū corporū status non pendere absolute a suis voluntatibus, sed etiam a cælo

ac elementis, a quibus pro varia Dei ordinatione affligi, aut benignè tractari possunt. Ad imaginationem etiam hominis, boni Angeli, ac demones quoque operando pertingunt: quorū vires in eisdē multiplices informationes, veluti in cera, effingunt. qua imaginatione mota, ad mentē etiā pertingunt: quod liquidò constat in primis illis animi conceptionibus, quarū causæ interdū neque obiecta externa, neque corporum dispositiones, neque aliquid relictū a præcedentibus occupationibus. sunt enim primæ quædam in nobis cogitationes, vel apprehensiones, ex quibus aliæ subsequentes quasi per filum deducuntur, quas, neque illas volentes, neque de illis præmeditantes, elicimus: ad quas proferendas, affirmat *Aristoteles*, homines ab insito in ipsis Numine sæpius excitari. Vnde enim aliter in mentē inciderent? in quibus inferendis Angelorum ac dæmonū artes quādoque versantur: licet Dei prouidentia subsint siue Naturali, siue voluntariæ, siue mixtæ. Voluntas autem hominis, veluti in quodam pen-
trali naturæ collocata, ea est immunitate, propter dignitatē libertatis ac recessus a corpore, vt a solo Deo, per suam prouidentiam Naturalem & voluntariam agente, afficiatur. reliqua omnia veluti ad regiæ ipsius ianuā foras pulsant, clamores edunt, Deus solum interius penetrando eius actionem simul cū illa exprimit: vel in eandē habitū aliquē immittit, prouidentia sua Naturali, aut Voluntaria, omnia ipsius consilia procurante.

Arist. lib. 7.
mag. moral
cap. 8.

S. Thom. l. 3.
con. Gent.
cap. 88. 1.
part. 9. 57.
art. 4.

4. Vt autem distinctius paulo qualitatem diuinæ prouidentia quod ac hominum corpora, mentes, ac voluntates, intelligamus, in primis existimandū, omnem prouidentia, tam ab æterno decernentē, quam in tempore exequentē, Dei respectu dici posse voluntariā. Deus enim siue aliquid moliatur se solo, siue cum causa secunda, sua voluntate id præstat, dum scilicet se ad operandum voluntariè determinat, dum causas secundas pariter voluntariè aptat ad agendum, destinaturque. Nihilominus triplicem speciem prouidentia diuinæ possumus recensere: Naturalem nempe, voluntariā, & ex vtrisque compositam: licet nobis sit difficile, vnūquemque euentum, hominem contingentem, certæ suæ speciei adscribere, vt mox apparebit. Naturalis prouidentia illa est, quæ hominē non quomodolibet respicit, sed iuxta exigentiam naturæ, ac iuris naturalis postulatum, ita vt homini id debeatur lege naturæ, quod Deus exterius operatur. Cuius prouidentia exempla in operationibus sensuum externorum, ac facultatis motiue elucet: fiunt enim mediante Dei prouidentia Naturali. Quando autem diuinitus aliquid in homine, vel ab homine productum non habet ius suæ existentia in proximis aut remotis causis naturalibus, neque in aliquo communi principio naturali, tunc illud Dei prouidentia voluntariæ attribuendum, siue id se solo, siue Angelo, siue Dæmone, siue alia causa secunda interuenientibus, præstiterit. hoc pacto mundi creatio effectus fuit prouidentia voluntariæ: similiter omnia miracula cursui naturæ repug-

repugnantia, vel illum superantia, inspirationes itidem supernaturales, qualitatū ac habituum pariter supernaturalium infusiones, eidem voluntariæ prouidentiae concedendæ. Prouidentia mixta illa censetur, in cuius effectu aliquid iuris naturalis, & aliquid merè voluntarij diuini sese ostendit: etiam, tametsi ille effectus iuxta suam formam res sit planè naturalis. Huius exemplum esse poterit in aliquo homine sanitas ex aëris puritate, quatenus enim Deus ei cogitationem voluntariè iniicit, qua mouetur ad inhabitandum ibi loci, ubi aër saluberrimus reperitur, sanitas eiusdem est effectus prouidentiae voluntariæ: quatenus verò causata postea a bonitate ipsius aëris, in prouidentia naturalē referenda.

5 Iam autem ut unicuique istarum specierū proprios suos in hominē effectus assignemus, primò examinabimus, an omnis prima bona cogitatio sit effectus diuinæ prouidentiae voluntariæ, scilicet gratiæ, vel an aliqua sit effectus prouidentiae naturalis, & communis, nec ne. Theologi, qui arbitrantur, hominem viribus solius naturæ fretum, & Dei concursu generali adiutum, nihil boni moralis, iam post lapsum primorum parentum, posse operari; ut hoc stabiliant, definiunt, omnem primam bonam cogitationē, ex qua immediatè sequitur opus bonum morale, vel in quam, ut primum principiū intellectuale, resoluitur illa cogitatio, ex qua immediatè eiusmodi opus bonum descendit, esse effectū prouidentiae voluntariæ, adeoque gratiæ supernaturalis, quam pro nobis Christus Dominus meritis est. Dicunt enim: illa prima cogitatio bona non est effectus voluntatis in homine, neque rei alicuius existentis in eiusdem corpore vel anima: ergò effluxit solū a Dei voluntate. Porro cū prima cogitatio potuerit esse mala, a Deo duntaxat prouenit, quod ea fuerit bona. Denique cū inter bonas, potuerit esse hæc, aut altera, quod hæc extiterit bona, & non alia, a beneplacito tantū diuino id manare potuit. Hac in re omnino certum, aliquam primā mētis conceptionem posse esse supernaturalem, gratiosā nempe ac voluntariæ pluuiæ guttulā, adeoque gratiæ per Christū, ac proinde effectū prouidentiae in Deo prorsus voluntariæ ac gratiosæ. Deinde apud me exploratum, non omnē primam cogitationem, siue bonam, siue malam, pertinere ad prouidentiam Dei voluntariā siue gratuitam, nam si id verum, vel hoc contingit quia prima, uel quia causā sui non habet in natura, illud dici non potest; nam cogitatio mala, siue a Dæmone inferatur, siue aliunde prouenerit, potest esse prima, ut liquet. Illa porro mala causā sui habere potest in statu corporis, in obiectis externis, in phantasmatis, in effectibus præcedentiū cogitationū, proinde nō est semper reducenda ad prouidentia Dei merè voluntariā, sed interdū ad naturalem: ergo prima cogitatio bona, quatenus prima, hoc est neque prius cogitata, neque volita, reduci poterit ad eandem prouidentia. Neque dicit *Aristoteles*, omnem primam cogitationem proficisci tantum a Dei voluntate, sed aliquam: nam quasdam primas adscribit fato, quasdam fortunæ. Quocirca sicut prima cogitatio mala, potest habere causam sui

in natura, utpote in corporis dispositione, in phantasmatis, in obiectis externis; quare in eisdem causam sui nō potest habere prima cogitatio bona, quæ similiter Dei prouidentiae naturali attribuat: Vt uterius, si essemus omnes in statu naturæ integræ, si argumēta prædicta spectemus, omnis in nobis primacogitatio bona, etiā in materia morali, & naturali, tunc quoq; esset supernaturalis. nam licet tunc mala prima cogitatio practica nō potuit nobis iniici, tamē quod hæc prima bona inesset, non alia, debuisset id prouenire a sola Dei voluntate. fuisset ergo eodē modo tunc supernaturalis, ac iam: ita ut neq; in illo perfecto statu cōstituti, naturaliter boni aliquid agere potuissent. Qui proinde, iuxta cōmunem Theologorū sententiam, asserunt, posse hominem, viribus naturæ innixū, opus bonū morale, in quo nulla singularis eminentia, aut difficultas comparent, perficere, negant omnē primam bonam cogitationē esse gratiam Christi, sed aliquādo effectum diuinæ prouidentiae naturalis esse contendunt: tametsi ijdē admittāt in eo sensu esse donū gratiosum, in quo, nullorū præcedentiū meritorū stipendiū. etenim dupliciter reuocari poterit prima bona cogitatio ad prouidentiam naturalem: principiò, quatenus sui causā habet in natura, modo explicato. Deinde quatenus generalis cuiusdā iuris naturalis quædam est executio, seu determinatio. Enimvero, iure naturæ debetur homini existenti in puris Naturalibus, a Deo aliqua prima cogitatio; eaq; de causa, istius bonæ expressio, est quædā veluti executio communis iuris naturalis, in quo, ut in quodā debito, hæc sub membris distributionis continebatur. Debetur enim homini aliqua prima sub distributione: nempe, vel hæc, vel altera: proinde hæc, deriuatio quædam potuerit esse a naturali iure, & eius veluti executio: obseruatur enim practice ius naturale a Deo in particulari, nō in aliquo vniuersali, ut *S. Thom.* differit. quod sanè sufficiens, ut omnis prima cogitatio bona nō sit perpetuo gratia per Christū; imo ut sit effectus quandoq; potius prouidentiae naturalis, & non semper voluntariæ. Gratia vero, quæ est per Christū neq; est stipendiū meritorū ex viribus naturæ, neq; est determinatio, aut executio generalis alicuius debiti naturalis: qualis potest esse aliqua prima bona cogitatio, quando opus, ad quod mouet, est solū naturale ac morale facilius notæ; ipsaque mētis informatio, naturæ lumini congrua, neq; illud excedens. Quocirca huiusmodi prima bona cogitatio, tametsi in se seorsim spectata, homini minimè debeatur; quatenus tamen eius collatio debiti naturalis, in aliquo vniuersali positi, est executio ac determinatio, in eodē, ut particulare membrū, distributiue complexum, humano generi deberi affirmari poterit. Frustra enim esset ius naturale, quo aliqua prima cogitatio homini debeatur, si nulla prima in particulari, vel si nulla prima bona esset naturalis, sed omnis gratuita, voluntaria ac supernaturalis: nec credendū, originale peccatum, totum ius naturale, quod ad cogitationem, penitus abstulisse.

6 Ut verò intelligamus quid homo meris naturæ viribus, quantum ad actionis probitatem, seu ad

onem rectam eiusdem conformitatem, præstare valeat, non abfuerit, si supponamus doctrinæ causa, aliquem instar *Adami* constitui in quodā loco, omni rerum animatarum & inanimatarū copia instructum, naturæ tamen solummodo facultatibus ad agendum comparatum. quo facto, est quod omnino statuamus, eundem hominem, cunctarum earum rerum Dominum esse, ac in proprios fines directorem. non enim competit homini hoc ius titulo gratiæ, sed naturæ: scilicet quatenus ratione & Dei imagine illustrato. Cæterum si in hoc statu definiamus, illum nihil prorsus peragere posse, quod rationi conueniat, tunc hic homo, tametsi aliorum Dominus & gubernator vniuersorum animantium, nihilo obstante inter ea planè erit animal dementissimum: cum non aliud peragere queat, præterquam quod ad insaniam, ad sui reliquorumque nocumenta, destructiones, ac a recto deflexiones, meritò referatur: adeo ut leo aliquis vel vulpecula æstimentur potiori iure Domini illius hominis, quam ille eorum. Cui si nihil bonæ actionis permittatur, quid vetat eidem attribuere omnem in se & in alia turpitudinem, rabiemque contentionis? Cum itaque res aliæ vniuersæ, tam animatæ, quam inanimæ, certis iniectis pōderibus ad id, quod ipsis conueniens, destinantur, non fuerit opus, naturæ humanæ condicionem inter eas ita extenuare, ut iudicemus, nihil probi & honesti perficere posse hominem, naturæ solis viribus connixum. satis fuerit ad inducendum de Reparatore fidem, si definiamus, nihil ardui, aut suo genere magni, valere ipsum suo consilio absolute absque eiusdem Reparatoris gratuito auxilio. quo in statu ex opposita opinione homo ille non solum euaderet continuò moribus improbus, quinimo etiam ferus: non modò nequam, verum etiam terribilis, idque naturæ ductu: imo quod ad vtraque feris esset peior, nam ut doctè animaduersum cepimus ab *Aristotele*, homo vitiosus & ferus agit contra insitum sibi a natura ad agendum Principium, nempe mentem ratione præditam, quod non faciunt feræ quantumuis in immanitatē erumpentes: potius namque operantur ex instinctu, seu principio ipsis a natura insito & attributo: *Non enim in eis corruptum est id, quod optimum, quod, ut in homine, in se non habent.*

*Arist. lib. 7.
Ethic. cap. 6*

7 Iam verò quod ad opera naturæ, ad hominem relata, tria difficultatem faciunt quantum ad hoc, ut singula peculiari suæ prouidentiae a nobis adijciantur: nempe præmium, poena, ac signa futurorum. Et quidem quantum ad naturæ effectus, utpote aëris salubritatem, vitæ diuturnitatem, morborum curationes, ac istis contraria, quæ interdum præmia sint virtutū, aut poenæ vitiorū, duplici modo cogitare possumus ea a Deo prædefiniri, ipsoque euentu contingere. primò quidem, ut ipsis virtutum actionibus, vitiorumque demeritis sint omnino quoad diuinam prædefinitionē posteriora, ita ut ne essent quidem, si virtutes non fuissent a Deo prius decretæ, & statutum ab eodem, fore vitia permitteret. deinde ut virtutes ac vitia, earum præmia, & horū poenæ, illis rebus con-

stantes, quoad existentiam, comparentur solum incidenter ac concomitater inter se. priori modo existimandum, plurimos naturæ effectus contigisse, tam in præmijs quam in poenis: ita ut naturæ cursui fuerint exempta, & eorū existentiae suspensæ ad visionem in Deo futurorū morum, siue bonorum, siue malorum, in hominibus. hoc, quoad præmia constat ex miraculis diuinitus patratis in subsidium bonorum: ex eis quoque prosperis euentibus, etiam huius vitæ, pro quibus orat Deum Ecclesia. ac quantum ad poenas, illa, quam experimur, elementorum degeneratio ac deterioratio non extitissent, si primi parentes non deliquissent. alia autē cernuntur præmia ac poenæ, quæ licet sub istis respectibus præmij ac poenæ, non extitissent, nisi prius hominū moribus a Deo decretis, quo ad id tamen, quod in ipsis materiale, sine illis fortassis extitissent. Veluti si iam ex causis naturalibus ruiturâ domo, Deus huic homini scelerato, in vindictam suorum peccatorum, efficacem cogitationem inijceret ad subeundum eius teetū, quo eius casu cōmeritò opprimeretur: illa domus tunc lapsura fuisset, siue talis homo peccasset, vel secus: poena tamen, ruina illa non fuisset a Deo constituta, nisi ante peccasset. Hoc ipsū etiam cōtingeret, si modò aëris aliqua naturalis infectio, aut maris commotio, inciderent in illud tempus ac locum, in quibus homines grauius delinquentes versarentur ac nauigarent, ac inde meritò funeribus ac naufragio punirentur. Vnde non minus mirabilis Dei prouidentia quantum ad præmium ac poenam, in hac euentuum naturalium occurrentia, quam in ordinata vnius post alterum ab ipso dispositione quoad eorummet existentias. Idem quoque videre est in signis futurorum lætis, simul ac infaustis. aliquando enim, quoad existentiam, a Deo non decernuntur, nisi prius decretis hominum moribus: & aliquando cum illis quantum ad existentiam coincidunt; licet quantum ad rationem signi, statutos mores perpetuò in Dei voluntate sequantur. Exemplū esse poterit cometa, quæ fortassis supposito peccato originali, ex causis naturalibus esset futura, tametsi homines non offendissent: incidit tamen nonnunquam in illud ipsum tempus, occulta Dei ordinatione id præstante, in quo perditī homines puniri merentur, ac inde vi diuinæ prouidentiae eadem euadit signum, simul etiam causa futuræ cladis. occurrunt itaque vi diuinæ prouidentiae, hominum merita ac demerita, naturæ felicitati, & eiusdem malignitati: sicut virtus Patriarchæ *Iacobi* occurrebat fertilitati terræ in *Ægypto*.

Gen. 46.

8 Horum quidem intuitu accuratos nos præstat vera sapientia Dei aspectatores: quem præ oculis non tantum videmus in nobis, rebusque omnibus intimè inesse per præsentiam, per potētiā, & per essentiam, verum etiam nos vndique suis actionibus, ac permissionibus quasi inuentientem, singulaque nostra immediatè ac singillatim suismet manibus procurantem. neque solum illum intuemur nobis beneficū donis in nos conferendis post præuisa nostra merita, sed etiam ita ordinantem rerum vices, ut nostra

stra merita quandoque naturæ donis obuiant. similiter, quò ipsum magis timeamus non tantum mala præuidemus euentura si peccauerimus, sed porro ipsum nouimus sic vindictæ suæ inuigilare, ut secū statuat, tunc peccata nostra permittere, quādo natura ipsa quasi in armis consistit ex auerso ad vlsicendū ac recrucandū: ita ut ciuium prauī mores obuiam sæpius eant eiusmodi retribus ac vindictis diuinis. quis ad hunc enentuum contextum sedulò animum adiiciens, non horret, non contremiscit?

S. Tho. 1. 3.
cont. Gent.
cap. 72. 74.
1 par. q. 22.
ait. 2.

9. Post effectus naturales, fortuita ac casualia nobis contemplanda succurrunt. Hæc quidem raro contingunt, idque nobis ac brutis minimè cogitantibus, aut intendentibus, perinde ac si multa ipsis, tanquam cæcis acciderent in via, quæ a Deo nihilominus præuisa, statuta ac in suos fines singillatim destinata. Habent quidem sui causas fortuita & casualia plerumque in alto, & veluti obscuro recessu ipsius naturæ: utpote inuentio thesauri in fodicatione terræ: appulsus ad amicum, in deambulatione: idcirco Deus vires ac omnem progressum naturæ suo intellectu assequutus, ut ostendit S. Thomas, vniuersa fortuita & casualia videt, ac determinat: imo nos in fortuita, tam grata quam acerba, vel occulto suo iudicio, vel nostris actionibus id causantibus, certis impressis cogitationibus impellit. Vnde sanè plurimum causæ suppetit, ut agnoscentes multiplicem nostram cum Deo necessitudinem, sub eius altissima prouidentia humiliemur. ac cum in hoc itinere nostro peragendo, ignorantes simus multorum, est quod cæcos initemur, aliorum ducatu obsequentes: hoc est ab oculata Dei manu, qua dirigamur, nunquā recedamus, nunc a malis declinantes, tunc prospera ac felicia tanti ducis monitu prosequentes. Quam multa in hoc rerū theatro naturæ visceribus impleta, ac eiusdem motu incidentia, nescimus? In tenebris ergo palpitantes, ac futurorū insciji, sponte arripiamus paternam Dei manū, eiusque lateri, infantum instar, ambulantes inhæreamus. Parens enim cū sit Deus, nunquā nos cespitantes, in spinas, in rupes, in præcipitia, in voragines cōpellet. idēque, quod prouidentissimus, nullius fraudi aut violentiæ oportunus, haud nos in errorem præcipitabit. Ipse fortunam, non nostra solertia, sed suo consilio est fabricatus: eam quidem in naturæ arcanis, a nostris aspectibus abstrusam esse voluit, ut in ipso plenius spem omnem defigeremus, eandemque variè disponit iudicio suo: quod licet in nostra luce non compareat, a veritatis tamen luce numquā recedit: *In manibus eius sortes, & tempora nostra.*

Psal. 118.

10. Neque tantummodo sapientia nostra in Dei prouidentiam respiciens, naturæ beneficia ab ea expectat, sed etiam dona quædam supernaturalia, nullis nostris præcedentibus meritis debita, aut a causarum naturalium viribus educibilia, vel ad illas iure naturæ consequentia: quorum donorum collationes ac virtutes, non aliunde quā ex diuina reuelatione didicimus. Veteres quidem agnouere a Deo in genus humanum largita dona, eo sensu supernaturalia,

quo gratuita ac supra totius naturæ efficaciam collocata, adeoque a solo Deo procuranda. Pythagoras, ut narrat Plutarchus, primo mane domo egrediens, Deum precabatur, ut interdum bona idola, hoc est sancta rerum simulacra, eius animo occurrerent. Oratores ac Poetæ, olim a Dijs petere solebant egregios afflatus, impulsusque ad canendum. affirmat Aristoteles, quosdam diuinitus afflari furore quodam, ac Numinis instinctu corripī.

*Iam furor humanos nostro de pectore sensus
Expulit, & totum spirant præcordia Phæbum.*

Cicero, ex opinione veterum Romanorum, agnoscit Dei dona, *Fidem, Prudentiam*, quibus antiquitus in Capitolio dicata altaria, & constituti sacerdotes. Cæterum nos a Christo domino, ac diuinarum reuelationum literis instructi, a Dei prouidentia, omnino voluntaria, expectamus vera gratiæ dona supernaturalia: utpote mentis collustrationes, voluntatis impulsus, infusus habitus, ac similia, in finem supernaturalem nos instituentia.

11. Singularis autem a diuina ac fauorabili in nos Dei prouidentia, quod ad principiū spectat in nobis bonæ actionis, impressio quædam est in mente, noticia, suasio, vocatio & ut loquitur sæpius S. Augustinus, bona Cogitatio. cæterum horum notionibus non intelligitur illa cognitio, qua duntaxat noscamus, quid a nobis credendum, quid agendum: quam agnouit Pelagius, estque naturæ viribus parabilis: siquidem infidelis audiens catechistam christianum exponentem articulos fidei, & morum, potest naturæ viribus percipere, quid credendum, quidue operandum, si velit fieri christianus: sed illa qua interius in struimur, suademur, prouocamur & allicimur ad credendum, ad operandum, ad abstinendum: cuius quippe occulta vi luminis, voluntas non docetur modò, sed etiam mouetur; ac cui, ut docet Concilium Tridentinum voluntas cooperatur, aut renititur illam abijciendo: quam Pelagius officio christiani hominis esse necessariam obstinatissimè contra ecclesiam pernegauit. Docet ergo Deus, ait S. Augustinus, scientiam, insinuando cognitionem. atque Deum orans, ait: *Sic Doce me ut agam, non ut tantummodo sciam quid agere debeam.* petijt ergo. S. Augustinus a Deo cognitionem incitantem ad rectè agendum, non contentus illa alia, quā falsus Pelagius. In eadē etiā sententiam S. Gregorius interpretatur illud Psalmi: *Dominus illuminatio mea, & fortitudo mea.* Illuminatio autem cum sit in intellectu, genus est quoddam cognitionis. quæ quidem ipsa est pariter fortitudo nostra a Deo: quatenus contra impetum concupiscentiæ ac tentationis nos illi cooperantes suo robore conseruat in statu iustitiæ, ac mouet ad bene operandum. Malè ergo & imperitè, meo quidem iudicio, aliqui Theologi, quo suam prædeterminationem physicam stabiliant, in intellectu, cognitionē, ab alijs assertam, traducunt falso eo nomine, quasi Pelagius eam admisisset: neque ante consensum hominis, gratiam per christum eam dicendam contendunt.

12. S. autem Augustinus in bonis cogitationibus

Plur. de Gē,
Socrat.

Arist. 1. 1.
mor. cap. 1.
1. 8. cap. 7.
Claud. 1. 1.
Rapt. Prof.
Cice. 1. 2.
Nat. Dcor.

Aug. 1. De
Grat. & l.
arb. cap. 6.

Conc. Trid.
sess. 6. cap. 5.

August. in
Psal. 118.

Greg. 1. 14.
in lob. cap.
19. Psalm.
28.

Estius. 2.
sent. D 2. 6

N 17

Aug. De
Giat. & lib.
cap. 5. 6.

Arist. l. 3.
eth. cap. 5.

bus designat specialem Dei gratiam per Christum & Euangelium, disputans enim de bonis operibus præstitis a S. Paulo sic differit: *Primò ista bona opera, si non ea præcessissent cogitationes bonæ, nulla essent.* Vult idcirco S. Augustinus, principium boni consensum per Christum, esse in nobis cogitationem bonam: & proinde esse gratiam Christi ante consensus. Veteres quidem appellarunt hæc cogitationes, teste Aristotele, *Apparentias*, & earum obiecta *Idola* seu formas obiectiuas. de quibus duo statuebant. Primū: earum dominos non esse homines: quandoquidem extrinsecus, haud consultantibus aut volentibus iniiciantur, vel a naturali quadam indole, ante omne studium voluntatis. quod quidem omnino falsum non est, si loquamur de quibusdam primis cogitationibus simplicibus & incomplexis, vel etiā affirmationibus & negationibus, quæ nobis adueniunt diuinitus, aut ab alijs causis externis, anteuertentibus omnem voluntariam deliberationem in intellectu, aut liberum in voluntate consensum. Alterum quod definiiebant, in hoc erat positū: quod istæ *apparentiæ* pro vna parte contradictionis, quod ad motum voluntatis magis efficaces, necessitatem ad consentiendum aut dissentendum inducerent. ab indole, dicebant, *apparentiæ*, ab apparentijs intentiones finium & electiones mediorum necessario proueniunt. quod omnino reiiciendum. Hoc enim posito, omne decus virtutis periret, iuxta ac inde redderentur homines inertes: quorum quippe esset solum, illis *apparentijs* excipiendis subiaccere. licet itaque sint in nobis *apparentiæ* intellectuales in malum suadentes, nihilominus Dei prouidentia naturali vel supernaturali, pariter adsunt aliæ *apparentiæ*, satis validæ ad firmandum voluntatem in bono proposito virtutis: similiterque definiendum de *apparentijs* in bonum impellentibus; quarum vtique vis non est tanta, vt, primis impulsibus exceptis, necessario, quod ad exercitium, deferant perpetuo voluntatem in studium aut consensum boni. Haud tamen me latet, quam difficilis, quamque obscura sit omnis illa disputatio, quæ inter hæc *apparentias* & liberum in homine arbitrium, concordiam modum præscribit. de qua re adhuc inter tot Tomos, nullum legi aut inueni satis plene differentem.

13. Cuius nostræ sapientiæ multiplex sanè commoditas. Principio hinc maioribus donis a Deo affecti, in eum magis grati efficiamur. deinde, horum beneficiorum qualitate ac numero sæpius, adeoque feruentius, in Deum, tantorum beneficiorum auctorem, ea cogitantes, recolligimur. postremò, dum excellentiam nostram, hac informati sapientia didicerimus, quod nempe a Deo ad finem altissimum ac supernaturalem directi sumus, subindè accuratius mores componimus, ne aliter facientes, vitæ turpitudine tantæ in nobis dignitati dedecus præposterè adferamus.

14. Quod ad res externas attinet, eas ita debemus in Dei prouidentiam referre, vt in hac vita minime existimemus, eius vi, pura ac mera bona in hominum fortunas incidere: sed

potius bona malis castigata, & mala bonis mitigata, ab illius decretis mixtim descendere. sæpius arridentis casus felicitas, præludium quoddam futuræ aduersitatis, & in eius malicia tempestates, fluctus, allisiones instruuntur. Hanc ob causam Paulus Aemilius suspectam habuit prosperitatem suam, etiam dum in Macedonia & alijs locis maximis victorijs cum nobilitasset: adeoque Romæ triumphans splendidissime, captiuum ducens Perseum Regem, & eius prolem, adhuc ridentis munera extimuit. cuius timori tristes euentus ex filiorum funeribus illico respondere: adeo vt de hac mixtura vtriusque fortunæ conquestus dixerit: *Perseus siquidem etiam victus filios habet, Aemilius autem victor suos amisit.* Vicissim aduersorum casuum extrema sæpius non modo prælagiunt lætos successus euenturos, quinimo illorum causæ seu occasiones passim reperiuntur.

15. Alieni penitus ab hac sapientia Stoici, & Epicuræi Philosophi, ut scribit S. Augustinus: nihil a Deo quærentes, vel acceptum agnoscen-
Aug. I. cont. Epic. & Stoic.
tes, præterquam quod fatalis rerum contextus, occursum e causarum, extulerint. Eiusdem pariter expers Pelagius Hæresiarcha, nullius gratiæ supernaturalis naturæ addendæ, vel in eam immittendæ necessitatem falsus. Cuius heresim, Patres Ecclesiæ, contra eam disputantes, superbam meritò appellarunt: non solum generali quadam notione, quatenus omnis hæresis doctrinæ Ecclesiæ aduersaria, & vt priuati dogmatis electio, superbiâ spirat, sed ob particularem condicionem materiæ & obiecti eiusdem; quippe quæ Dei auxilium ac munera fastuose aspernata, id miserum hominem facere contendebat, quod Deus, vt notauit S. Hieronymus.
Hier. ep. ad Celsiph.
Hi superbia inflati, animas suas reputabant tantam arua Niliotica in Aegypto: perinde ac libertas arbitrij, ac eius potestas, instar Nili in ipsis essent, vnde absque cæli rore & vltro Deo beneficio vberes omnium virtutum fructus proferrent. Aegyptus inquit Plinius secundus
Plin. sec. in Paneg. Traian.
alendis augendusque seminibus, ita gloriata est, vt nihil imbris caloque deberet: siquidem proprio semper amne persusa, nec alio genere aquarum pinguescere, quam quas ipse diuexerat.

Terra suis contenta bonis, non indiga mercis, Aut Iouis, in solo tanta est fiducia Nilo.

Luc. I. 8. Cic. I. 3. de nat. Deor.

Quod Nilus statim temporibus agros Aegypti oblimet, ob hanc causam fruges illius loci quodammodo superbæ ac impiæ: quarum Hac in re emblemata, ab homine Christiano defugiendū.

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,

Arida nec Pluuio supplicat herba Ioui.

Tib. I. I. Eleg. 7.

Quamplurimi sane ex antiquis existimarunt, virtutes non esse expectandas a peculiari Dei prouidentia, vtpote contentas in naturali potestate voluntatis.

Sed satis est orare Iouem, qui donat & aufert,

Det vitam, det opes, æquum mi animum ipse parabo.

Hor. I. I. E. ad Loll.

vnde animaduertit Cicero, veteres templa dicasse fortunæ, & alijs Numinibus, non autem aliquod virtuti. putarunt siquidem virtutem non potuisse esse effectum liberi arbitrij, simul etiam gratiosæ apud Deum prouidentia. Iouem-
Cicer. I. 3. de nat. Deor.
que maximum ab eas res appellant, non quod nos iustos,

stos, temperatos, sapientes efficiat, sed quod saluos, incolumes, opulentos, copiosos.

16. Exacta porro hac vita, defunctos summa felicitas in cælo, si tamen Purgatorias pænas euaserint, aut extrema manet in inferno miseria. istis, veluti terminis, prospectus nostræ sapientiæ clauditur: eorumque rationibus prudenter ac factè quid in hac vita fugiendum, quidue sequendum pronunciatur. non enim Deus rerumstrarum merus inspector, sed moderator: illud est intelligentiæ, hoc domini. interim tamen in vtrisque optimus, in vtrisque indulgentissimus. Cælum referendo nos inuitat, allicit, imo oblato munere conscribit ac conducit ad ditescendum, ac florendum, ad rectè viuendum, ad fruendum immensis illis, non in *Palestina*, sed in cælesti patria bonis. infernum comminando aperiendoque, absterret a malefactis voluptatum, dulcedines earum, acore hoc docto absynthij inficit, ne appetentius a nobis ebibatur, ingurgitetur: ne a Deo noxij accusati, causaremur, peccata instar pomi uetiti, nimis pulcra fuisse ad intue-

Gen. 2. Chrysostomus in psal. 144. inquit S. Chrysostomus, gehennam minatus est, non ut eam infligeret, sed ne infligeret. Animaduertit idem Chrysostomus a vera sapientia edoctus, Deum per seipsum beneficia suæ gratiæ conferre solere, ac ea, quæ maiora sunt, qualia in cælo, præstare: punire vero homines per ministeria Angelorum aut Dæmonum, cum in hac vita, tum in inferno. Deus non per seipsum punit, sed per Angelos: lictores sunt igitur Angeli. quando seruare oportet, per seipsum facit.

17. Harum rerum intelligentia illustrati, percipimus, nullam planè esse consequutionem, qua nonnulli inferunt, fore omnino aliquos a Deo damnandos, quicquid demum in vita egerint, si Deus eorum reprobationem decreuerit. nā vt recte loquitur apud Ciceronem Chrysippus, quædam Dei legibus statuta, copulata sunt & consatalia, ac proinde quod ad Dei efficacem voluntatem, minime distrahenda. Huiusmodi: Nascetur tibi filius, sed coniunctim si cum muliere fueris: ex morbo conualesces, verum si tali pharmaco vsus fueris: Damnaberis, at si male te in vita gesseris: Saluaberis si tamen Dei leges obseruaueris: proinde hæc, relata ad Dei prouidentiam, connexa habenda, ac quæ inter se reciprocantur.

18. Hac imbuti sapientia omnia in manu Dei posita videmus, ac proinde placide eius voluntati in cunctis acquiescimus. nec miramur, redarguta ac compressa humana prudentia, plurima a Deo fieri admiratione nostra dignissima.

Juuen. lib. 1. Si fortuna volet, fiet de Rhetore Consul: Si volet hæc eadem, fiet de Consule Rhetor. Ventidius, quid enim? quid Tullius? anne aliud quā Sydus, & occulti miranda potentia fati?

Aug. l. cont. Stoic. & Epic. l. 2. de pec. mer. Ham. 118. Non a fortuna inquit S. Augustinus, vel fato, vel quolibet alio præter Deum in sequentibus ostendemus nostrum bonum expectandum: iuxta verba Psalmistæ: Itinera mea Domine dirige secundum verbum tuum. An verò hoc a sapientia nostra definitum, rerum ipsarum etiam euentibus, historicè reco-

lendis, comprobetur ac consignetur, operæ precium fuerit id iam exquirere.

CAPVT IX.

Ciuilis admodum ad confirmandam sapientiam de Dei prouidentia institutam, eorum consideratio, quæ ab historijs recensentur.

INfinitum propemodum esset, huc omnia in diuinæ prouidentiae probationem adferre, quæ historiæ fide dignissimæ nobis retulere. Satis idcirco pro nostro instituto fuerit, præcipuis eorum capitibus recensitis, quædam particularia intulisse. Primum idcirco genus historici argumenti hac in re illud est, quod Naturalis historia rerum formas, agendi vires, animalium ingenia, describendo pertractat: de quo fusc Aristoteles, Cicerone ac Plinius disserunt: ac nostra ætate Ludouicus Granatensis quædam delibando, ad hoc ipsum conficiendum, quod nobis proponimus, doctè disseruit. Enimuerò non minus rerum facultates & occultæ qualitates, vel in paruis seminibus contentæ, planè admirandæ, intelligentem ac prouidentem mundi artificem arguunt, quam id faciunt earundem existentiae, collocationesque, quæ ex nihilo emerferunt. Cæterum si quis abductus in errorem cum omnibus fermè Philosophis definiret, natura sola auctrice conditū hoc vniuersum, aut illud seipso coaluisse, is sua praua opinione retenta, parum moueretur ad admittendū sapientiam nostram circa Dei prouidentiam: liquidem existimaret, rerum proprietates, & abstrusas earum virtutes, ordinesque, non esse maioris præstantiæ, quam sint earundem existentiae: idcirco qui secum semel definiuisset, sola natura cuncta exitisse, vel ea seipsis semper fuisse, idem statueret, ab eadem natura singulas eorum admiratione prosequendas energias, series, actiones, & indoles dimanasse. Hoc argumenti genus fusc tractare non est nostri instituti: neque tam remotum est ab intelligentia vel oculis vniuscuiusque, vt nostra indigeat elucubratione: ipsi enim sensus indices eius præcipua mentibus nostris ingerunt, ac renunciant nobis, quam imbecillis sit humanæ mentis perspicacia, ad naturæ ipsius opera discutendum: adeoque admonent, ad Deum recurrendum, tantorum mirabilium effectorem, moderatoremque.

2. Alterum genus argumenti, Diuinarum literarum monumentis nobis innotescit, quibus ea historia continetur, quæ Dei opera, vicissim hominum ad Deum recursus, ac cum eo necessitudines varias enarrat. Hoc enim est discriminis inter historiam sacram ac prophanam, quod sacra Dei hominumque opera, ex peculiari ipsius Dei prouidentia expressa, propalat. prophana autem nihil sibi obijcit enarrandum, quam quod in humanis magnum, aut verum, humanis itidem finibus ac medijs definitum, inclusumque. Recolit itaque sacra historia, mundi ac humani generis ab vno Deo creatore

Arist l. de Hist. Anim. Cic. li. 2. de nat. Deor. Plin l. nat. Hist. Grana. l. in Symb. Less. lib. de Prou. Num Bellar. scala Ascension.

Cic. l. 2. de nat. Deor.

tore ortus, primorum parentum ab eodem institutiones, eorummet parentum culpam, ac eisdem, varias inflictas diuinitus calamitates: sobolis ab illis propagatæ mores, eiusdem discessum in Aegyptum, ac ibi perpeffas afflictiones; inde recessum, cum interitu insequentium Aegyptiorum, mare rubro vtrunque a fundo patefacto, per cuius siccam voraginem tutò transirent: Diuinamque legislationem in monte Sinay, cum ritibus Deum colendi illi populo a Deo traditis: Gentis illius Duces ac Reges peculiari Dei prouidentia in rebus gerendis adiutos: Prophetas de futuro Messia, de quatuor monarchijs, de condicione Iudæorum propter eorum peccata futura, de die extremi iudicij, de Ecclesiæ Christianæ amplitudine veraciter prædicentes. Et quòd ad Euangelium spectat, ea pars sacræ hystoriæ describit Christi filij dei conceptum in vtero virgineo, natiuitatem, doctrinam, virtutum exempla, miracula, mortem in cruce, Resurrectionem, in cælum Ascensionem, Spiritus sancti in Apostolos sub specie ignis descensum, Apostolorū vires diuinitus hausas ad propagandum Euangelium, Ecclesiæ tam præsentis, quam futuræ imagines Apocalypticas: in quibus omnibus admirabiles sanè narrantur diuinæ prouidentiae impressiones ac progressus. & quòd ad hæc scripta, eorum integritates, atque in hunc diem ad nostras manus deductiones, inimicis, nempe Iudæis, hæreticis, ac Paganis in ea desæuientibus, qua adulterante stylo, qua grassantibus flammis, miraculorum locis a Deo patratorum merito a nobis haberi possunt.

Tert. l. i. cõt.
Marcion.

Aug. l. i.
Conf. cap. 2.

Gen. i. 3.

orig. l. i. cõt.
celium.

3. Tertio loco ab historia hac in re haud alienum, quod vnusquisque, quantum ad cognitionem diuinæ prouidentiae, in seipso ex cursu propriæ vitæ, ex contingentium in ea occursu, ac vnus dependenter ab alio successu, mente secum tacitus deprehendat. *S. Augustinus* hoc pensiculatus recogitans, adeo plenam, accuratamque de se ac particularibus personis a deo institutam esse prouidentiam commemorat, vti dicat, Deum perinde sese in hoc habere, ac si hunc hominem solum in curam suam suscepisset. Redigat sibi quilibet in memoriam, quoties in hac suæ vitæ scena punitiones, tam quæ animam tantum exurunt, quam quæ corpus etiā honoremque perstringunt, appositè incidentes, ipsum sui spreti officij admonuere: ac vicissim, quoties benè se gerens, dulci zephyro spiritualis lætitiæ, ac fælici negotiorum sorte, exhilaratus, & corde dilatatus fuerit ad percurrendam viam mandatorū Dei, secū repetat, quos persenserit in seipso, iuxta ac in alijs, planè stupendos impulsus, animorumque mutationes, haud minores sanè, quam si præ oculis subito lupi in agnellos, Satyri in Musasurticæ in rosas ac lilia mutarentur. Multi sanè fuerunt a veritatis sententia alieni, a nostra scilicet fide auersi, qui subito animis absq; magistri voce illustrati, in rectā sententiā deuenere. Hoc, utpote oculatus testis, adstruit *Origenes*. Irrideat licet *Celsus* quod dicetur, aut introductus ab eo Iudæus, dicetur tamen, multos pene inuitos attractos esse ad Christianam religionem, spiritu quodam repente

mutante intellectum eorum: ut pro verbo exoso ad id temporis, non cunctarentur mortem oppetere, post visiones oblatas ipsis vel dormientibus vel vigilantibus. Multa enim talia vidimus: quæ si memorarentur duntaxat gesta in nostra præsentia, chachinnum tollerent infideles, rati nos quoque, de quibus male suspicantur, fingere. Testis autem est Deus nostræ conscientiae, conari me non falsis narratiunculis, sed varijs exemplis commendare Iesu doctrinam. *S. Ciprianus* suscepto baptismo, deprehendit se in alium virum a pristino transiisse, ut ipse de se scribit. Ac quantum ad huiusmodi animi mutationes, plurima audiui huc spectantia, mihi narrata a fide dignis, quæ orantibus Deum per Beatissimæ virginis cultum, in ipsius Ecclesiæ collis Asperi in Belgio accidere. omnia periculorum effugia sibi quis proponat, quibus se in tutum Deo dante recepit; oportunitates quoque recolat, quarū adminiculis adiutus ad rectè viuendū, præter omnem expectationem incidentibus, ac fatebitur, non fortunam cæcam, non rigidum fatum sua administrasse, sed amantem prouidamque Dei manum cuncta digessisse: dicetque cum Propheta *Dauid*: *Mirabilis facta est scientia tua ex me*. Vt enim particularis aliquis homo totius mundi compendium, ita voluit Deus, ut vnusquisque suæ vniuersalis prouidentiae in seipso compendium quoddam veluti in libello illi proprio descriptum contempleretur. Nihil certe characterum in hoc libriculo deductorum, visum impedire poterit, præter peccatum, extremamque inscitiam. scelerati sunt, qui ideo inficiantur Dei prouidentiam, quod expetitis impuris, iniustisque suis voluptatibus, destituantur. scelerati itidè, qui sapientiam hanc aspernantur, ut absque remorsu conscientiae suauius delinquant, nec Deum timeant, qui eorum quandoque crimina vlsciscatur. Insipientes porro, qui vltra obiecta sensuum intelligentiā attollere non possunt: insipientes reputandi, qui horularum momentis pleni, æternitatis spacia metiri, vel animis capere non valent.

Psal. 138.

4. Ad hunc locum reuocantur varij rerum mirabiles sane occursus quo aliquid fiat, quod Deus apud se futurum decreuit. cuius rei exemplum rarum sane recolat sacra Regum historia. Habebat omnipotens Deus sibi propositum, excitare in animo Regis Israel magnā venerationem erga *Eliseum* prophetam. ex quo factum, ut Rex famulo *Elisei* tunc præsentis dixerit: *Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliseus*. qui cum illi dixisset, quod inter alia mortuum suscitasset, in narrationis fidem, singulari Dei prouidentia, adfuit mulier ipsa cum filio quæ eo venerat tunc Regem oratum, hoc ipsum Regi contestatura. Dixitque *Giezi*: *Domine mi Rex, hæc est mulier, & hic est filius eius quem suscitauit Eliseus*. similiter instituens Deus remunerare pietatē illius mulieris erga se & *Eliseum* statuit, ut eodem tempore coram esset rogaturus regem post septem annos exilij pro suis agris restituendis, quo famulus *Elisei* miranda illius opera Regi recenseret. Interrogauitque Rex mulierem, quæ narrauit ei. Deditque ei Rex Eunuchum vnum, dicens: *Restitue ei omnia quæ sua sunt, & vniuersos*

4. Reg. cap. 6.

vniversos reditus agrorum a die qua reliquit terram vsque ad præsens.

5 Quartum genus vniversale ac Topicum, ex quo in sententiam diuinæ prouidentiae argumenta historicè ducuntur, comprehendit signa, prodigia, ac monstra, quibus Deus hominibus præterita testatus, futura prædixit, ac denunciavit. a Iudæis, horum aliqua narrantes, incipiamus. Scribit S. Augustinus, in memoriam

Aug. lib. 21.
ciu cap. 4.
Cic. lib. 2.
de nat. deor.

punitorū Sodomorum, igne cælitis in eos quondam decedente, inueniri in eis locis in quibus ipsorum deletæ ciuitates constiterant, poma colore quidem etiamnum flagrantia ac viuida, inius verò plena cineribus, quos statim ac parum manibus compressa, fatisciente corio, emittunt. Similiter narrat Orosius, in littore maris rubri, adeoque in eius fundo, adhuc conspici impressas effigies currum, quæ Ægyptios, curribus persequentes Israelitas, illius maris fluctibus obrutos posteris testarentur. Apud eosdē

Oros. lib. 1.
hist.

Ios. lib. 10.
Anti. Phil.
de Hab. Sac

Iudæos celebris memoria Rationalis, ad pectus summi sacerdotis appensi, in quo lapidum in eo insertorum diuersi fulgores, prospera & aduersa illi genti diu præsignabant, authoribus Iosepho, Philone & alijs. Vastitatis excidiū, Tito vrbi Hierosolymitanæ inferente, vt narrat Iosephus, militares formæ in aëre visebantur, auditæ quoque voces quorundam in templo spirituū, quibus dicebant, Migremus hinc. Imperante Iuliano conati Iudæi templū restaurare, sed è terra erumpentibus flammis repulsi, opus absoluere nequiverunt. idē quoque eisdem antea contigit Hadriano regnante, dirutum templū reparare tentantibus, vt recensent S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianzenus, ac Rufinus.

Chrys. orat.
1. cont. Iud.
Naz. orat. 2.
cont. Iud.
Ruf. lib. 1.
cap. 17.
Paul. lib. 7.
in Achaic.

6 Nihil ferimè magni alicuius momenti quò ad calamitatem Græcis accidit, quod, vt scribit Pausanias, portento aliquo nō fuerit diuinitus prænunciatum. Et ante quidem quoties labe huiusmodi aliqua insignior facta est, quæ terram longè lateque concusserit, præcesserunt certa quædam diuinitus rerum miracula: perpetui imbres, diuturnæ siccitates, tepida hyemes, æstate anni solis orbis vel caligine obductus, vel incensus rutilo, vel sub atro liuidus fuit colore: fontes exsiccati, ventorum turbines, quocumq; vehementius irrupissent, præualidas arbores radicitus conuulserunt. Iam vero ignes longo flammarum tractu per cælum discurrere, siderum etiam non ante conspectæ formæ, sæpè homines pauorem incussere: densiores præterea ab ima terra halitus erupere. Tā multis prodigijs, antequam terra tam violenti motus euenerint, homines præmonitos Dī voluere. Cumani a Græcis in Italia conditi ac gubernati, dū in armis ab He-truscis inuadendi consisterēt, auctore Dionysio Halicarnassæo, conspexere Vulturum, ac Glamiā flumina a mari insolito & refluxo recurso fontes suos repetiisse: quod faustum signum interpretati, feliciter in He-truscos subinde depugnarunt. Cum Xerxes Athenas obsideret, vt refert Valerius Maximus, in eius calice vinū in sanguinem versum præmonstravit quod res erat, illam nempe victoriam non nisi multo effuso sanguine comparandam. Dionysio tyranno imperiū incunte, visa in sublimi aquila primum hastam in altum vngue sustollens, subinde eandem dimittens, vt narrat Plutarchus, quo significatum, diuina ope

Dion. l. 7.

Val. l. 1. c. 6.

ipsum ad imperium subleuandū mox ob tyrannidem ad infimam sortem, quod accidit, deiiciendum.

7 Romana quoque historia huiusmodi signis diuinitus editis plenissima, quod S. Augustinus adnotauit. Dionysius Halicarnassæus scripsit, in monte Tarpeio Tarquinium arcis fundamenta collocantem, inuenisse hominis sepultum caput calido ac recenti sanguine, vt videbatur, respersum: quo declaratū fore quidem vt euenit, Romam orbis caput, non nisi tamen multo sanguine ad culmen potestatis euasuram: imperiū certè Romanum cruentum ac ferreum. Illo ipso tempore, quo Cæsar populo affectata Dictatura libertatē eripere moliebatur, cometæ, aliaque horrenda meteora apparuere, vt canit Lucanus.

Aug. l. 3. ciu
cap. 3.

Superique minaces

Luc. l. 1.

Prodigijs terras implerunt, æthera, pontum,

Ignota obscura viderunt sidera noctes:

Ardentemque polum flammis, cæloque volantes

Obliquas per inane faces, crinemque timendi

Sideris: Enimuerò rarò cometa existit, quæ non indicium ingentis alicuius cladis, vt omit-tam illius vim ad eam inferendum.

Soc. l. 16. hi.
c. 6. Claud.
de bel. Ger.
Claud. l. 1. de
Rapt. Prof.
Luc. l. 1. vir.
Æd. 10. 275
Plin. l. 2.
cap. 8.

Et nunquam cælo spectatum impune Cometen.

Non illam nauita tuto

Non impune vident populi: sed crine minaci

Nunciat aut ratibus ventos, aut urbibus hostes,

Crinemque timendi

Syderis, & terris mutantem regna cometem.

Læuo contristat lumina cælum

Ante bellum sociale, vt Plinius asserit, prata & oliueta in alias sedes delata, ostendere futuram, quæ deinde insequuta, illius intestinæ contentionis calamitatem. Pompeio in Pharsalia pugnaturo in Cæsare, multa ominosa cōtigere, quæ cū Pompeii intelicitate, Romani imperij casum loquebantur.

Luc. lib. 7.

Excussit cristras galeis, capulosque solutis

Perfodit gladiis, erepraque pila liquauit.

Æthereoque nocens fumauit sulphure ferrum.

Admotus superis discussa fugit ab ara

Taurus, & Emathios præcepit se iecit in agros.

Nullaque funestis inuenta est victima sacris.

Drusi mortem, & eius causa ciuitatis luctum, varia prodigia præsignarunt.

Iupiter ante dedit sati male signa cruenti

Ouid. ad
Liu. iam.

Flamini fera petiit cum tria templa manu,

Iunoni que graui nocte, impauida Mineræ

Sanctæque & immensi Cæsaris icta manus.

Sidera quin etiam cælo fugisse seruntur,

Lucifer & solitas destituisse vias.

Lucifer in toto nullo comparuit orbe,

Et venit stella non præeunte dies.

Syderis hoc obitus terris instare monebat

Et mergi Stygia nobile Numen aqua.

8 Numero propemodum infinita, quæ in argumentū Christianæ fidei patrauit diuina virtus, ea autem solum afferam quorum gentiles ipsimet conscij fuere. Christo in Cruce mortem patiente, sol obscuratus quodammodo delituit. quod portentum, veluti mundi casum, reputabant inspectores: & vt ait Tertullianus, Romanos compellans, Relatum in archiuis vestris habetis. Salutarem pluuiam e cælo deuocasse Christianorum militum preces cum

Tert. Apol.
cap. 21. Vo-
pisc. in Aure,
cum

cū ignea tempestate in hostes: idq; testatus M. Aurelius. Huc accedant quæ in oculis Ethnicorum contra Dæmones egere Christiani vel signo crucis, vel alijs exorcismorum ritibus, de quibus Tertullianus, Cyprianus, Arnobius & Lactantius.

Tert. Apol. ca. 40. Cip. ad Demet. Arnob. Ap. Lact. l. 4. ca. 27.

9 In humanis mirandi propemodum nihil vnquam accidit, cuius indicium non prætulit aliquod portentum. Parum antequam Normanni Angliam inuaderent, S. Edouardo per visum occurrere species duorum monachorum vt narrat Mattheus VVestmonasteriensis, qui illi Angliæ excidium prædixerunt: ac non diu ante bellum Anglorū cum Normannis gestum, apparuit cometa, vt idem tradit, insignis magnitudinis. Henrico Imperatore Dei Ecclesiam persequente, vt refert Siphridus, de cælo igniti lapides cecidere. Carolo octauo Rege Galliæ cū suis irruente in Italiam, quod recenset Sabellicus, alpina flumina mirum in modū exundantia, magnam Lombardiæ partē occuparunt. Nato Luthero, in cælo visa crux lucidissima, vt testatur Florimundus Raimundus, instar vexilli ad prælium in hæreticos conuocantis. Trium Regū in Aphrica cedes nostra memoria nobilis cometa, vt commemorat Osorius, præcessit. Anno proximè elapso spectabilem vidimus cometam, quā subsequutū primū Imperatricis, deinde Archiducis Maximiliani fratris Imperatoris, postea ipsius Imperatoris Matthiæ, denique Reginæ Angliæ funus: maximique ab eo tempore diuturnioris belli apparatus ac magnorum principum funera in conspectus nostros prodire.

S. Thom. 1. part. 9. 57. art. 3. & 4.

Cic. de Fat.

10 Quintum in hoc genere argumenti historici locum sibi vendicant futurorum ex libero hominum arbitrio veraces prædictiones. extremæ certè insanix esset, omnia inficiari, quæ orbis testimonio ac voce hac in re confirmantur, euulgantur tanquam diuinitus prænunciata. quod autē istæ prædictiones pro suis obiectis habuerint euentus minime complexos in causis naturalibus, ad quos saltem angelicus visus peruenire potuisset, sed a libero hominum delectu deriuatos, cum neque in proprijs existentijs, neque in causis determinatam veritatem sortiti fuerint, nulla mens præter diuinam, quæ infinita, ad illos pertingere valuit. Itaque dicebat Carneades, ait Cicero, ne Apollinem quidem futura posse dicere, nisi ea quorum causas natura ita contineret, vt ea fieri necesse esset. Nam si vel ad cordium secreta, quæ existunt, deuenire non possunt Angelorum, aut Dæmonum intellectiua acumina, multò minus ad futura ex libero hominum arbitrio penetrare poterunt. Sacras prædictiones de futuro Messia, de fidei Christianæ propagatione, de hostium ac persecutorum Ecclesiæ interitu, ipsamet effecta adprobant, euidenterque nostris sensibus, vtpote veritati consentientes, renunciant. Siue ergo a Deo immediatè, siue ab hominibus, aut Angelis nobis prædictiones istæ denunciatae fuerint, diuinum aliquem intellectum esse satis liquido demonstrat, a quo tanquā a principali auctore eas dimanasse, necesse fuerit. Varijs autē modis has Deus hominibus manifestat, aliquando monstris & prodigijs id facit: veluti quando Seruium Tullium futurum

Regem ostendebat flamma circa eius caput apparens, vt scribit Florus: quando aquila volitante circa caput Martiani, significabatur, euasurum, vt postea contigit, Romanorum Imperatorem. quandoque Deus quosdam hominum, siue Angelorum afflando, docet, quid futurū, eosq; postea destinat, qui alijs sibi reuelata enarrēt: vt de Ioanne Monacho victoriam Theodosio prædicente narrat S. Augustin: & vtriusque generis exemplis omnis historia plenissima. Quo tempore M. Fuluius Flaccus leges ferebat, vt narrat Sigonius, Angues duo nigri in collē Mineruæ collapsi, ciuium cadē portenderūt. Antiocho contra Regē Siria dimicāte, hirundines in tabernaculo nidum fecerunt. quo prodigio neglecto, prælium cōmisit, & a Parthis occisus est.

11 Numero sextum istius generis caput, miraculorum, vel præter, vel contra naturæ cursum patratio, meritò æstimari poterit. præter naturæ ordinē miraculosum id est, quod a Deo ita fit, vt a secundis causis fieri non potuit: siue id naturale quod ad formæ entitatem, siue supernaturale fuerit: vtpote mortui reuocatio ad vitam, restitutio visus homini cæco facta, noui cuius luminis, ardoris, vel humoris in corporibus superioribus, aut alibi creatio. quod si hæc causarum secundarum applicatione educi potuerint, mira extiterint, nō miracula. cōtra naturæ cursum ea sunt miracula, quæ repugnant cū quadam violentia rebus ipsis: vtpote quod grauius ascendat, ignis non comburat, ac similia. nam tametsi Deo nihil violentum, vel etiam alteri rei vt Dei voluntati subiaceret, quod ostendit S. Thomas, nihilominus si causa conferatur cū suo effectu, aut cū alia causa fortiori occurrēt, violentiam pati, dici nihil obstat. hoc modo violentum nō fuit igni fornacis Babilonicæ carere effectu cōbustionis, quatenus erat in manu Dei, & ei subiectus: verum quatenus talis cohibitio ab effectu erat contra naturæ inclinationem ac pondus, iure quodā naturæ talem potius effectū postulantem, violenta & contra naturæ ordinē vel cursum iudicetur. Quod autem istiusmodi admirandis Deus suam potestatem hominibus declaret, ita affirmat S. Thom. Nullo enim modo melius manifestari potest, quod tota natura diuinæ subiecta est voluntati, quā ex hoc, quod quandoq; ipse præter naturæ ordinē operatur. ex eo enim apparet, quod ordo rerū processit a Deo, nō per necessitatē naturæ, sed per liberam voluntatē. Hisce proximè elapsis annis, huius generis argumentū in Ecclesia Montis acuti in Brabantia luculentissimū corā ingenti numero populi constetit. dū enim quidam a natiuitate claudus, cuius tibiæ pectori innata, carnis continuitate illi adherebant, pro corporis integritate obtinenda Beatissimam Virginem oraret, subito laxatis ac diruptis crassioribus illis carnis vinculis, tibiæ a pectore, iuxta naturæ posituram, ad suos situs extendebantur, ac tota modo ciuitas Bruxellensis hunc suum ciuem sanatum, erecto corpore, robustifque tibijs consistentem, gradientemque intuebatur. Mirabilius vero, nuperrime inuentum corpus cuiusdam Abbatis in monasterio Dunenfi hic in Flandria, prorsus incorruptum, licet ab annis quadringentis & quinquaginta sepultum.

Num

Flor. l. 1. cap. 6. Bar. Tom. 5. An. 451. Aug. l. 1. de ciuit. cap. 2. Plin. l. 7. ep. 27. Cic. l. de fat. Sig. An. 102.

Aug. ep. ad cler. & Pop. Hip. l. 22 de ciuit. cap. 3. Ep. in vitiis Proph. Bas. Orat. in 40. Mar. Naz. orat. in Cip. Amb. serm. de Gerual. Hier. cont. Vig. S. Thō. l. 3. con Gent. cap. 103.

S. Thom. l. cont. Gē. cap. 99.

Num hinc omen, rediuium fore in istis partibus fidem orthodoxam?

12 In hac serie argumenti historici, divinæ potestatis in spiritus multiplicē ostensionē, septimam sedem obtinere convenit. Optime quidem Christus Salvator noster se Deum esse inde probavit, quod hosce spiritus, humana corpora insidentes, suo imperio torserit, atque exire compulerit. Atque cū in vniversum Græci Genijs addictissimi fuerint, existimantes, omnia humana negocia eorū cura administrari, ad illos, aliosq; rectē instituēdos, exorcismorū, ac reliquiarum virtute declarare Deus voluit, se omnibus illis quoad potestatem eminere. Adeo hoc argumentum olim potuit, vti S. Cyprian. ac

Cip. ad de-
met. Terru.
ad Scap. S.
Hieron. ad
cussoc.

Tertull. ad huiusmodi ostentum videndū, hostes nostræ fidei prouocarint: promittentes, ipsos vi-
suros Dæmones hinc diris exagitari, & huma-
nis corporibus expelli: in eis more luporū vlu-
lare, leonū ritu rugire, cū ad thecas ac sepultura
martyrū ab illis possessi adducti fuerint. Et qui-
dem priusquam Christus natus esset in Bethleē,
cum Romę, tum alibi, idola Gentium de cælo
deubratīs fulminibus Deus deiiceret, colliqua-
ret ac contereret, hos ipsos Genios admirabili
sua providentia est infectatus. Rupis Tarpeia, vt
ait S. Hieron. *Qua de cælo sæpius fulminata, ostendit*

Hieron. Ep.
ad marcel.

quod Deo displiceat. Hic ipse Christus imperiū suū
in oraculares Dæmonum sedes exeruit, earum
Præsidibus Genijs silentium cū orbis stupore, vt
etiam Plutarchus fatetur, incutiendo: efficiendo-
que, vt vel ad præsentiam Christiani, cui frons
cruce signatus, vt loquitur Lactantius, impura sa-
crificiorū exta nihil potuerint illis veteribus re-
nūciare. Imo sacra ossa Babila martyris diuina
virtute corroborata, vt nostræ memoriæ prodi-
dit S. Chrysostom. ita ora Delphici Apollinis com-
pressere, ac quodammodo illū sic strangularunt,
vt de illis inhumandis, ac proijciendis Dæmonis
instinctu Iulianus apostata statuerit, quo fandi
potestatem impurissimo illi Genio restitueret.

Plut. de def.
crac.
Lact. lib. 1.
de ver. sap.
Chris. lib.
quod Chri-
stus Deus.
Orat. de S.
Babila.

13 Octauo huc accerandæ diuinitus editæ
occultorum scelerū manifestationes. Ne inno-
cētia aliquo modo crimine effecto oppressa in-
ter ciues iaceret: simulque ne mortales istius vi-
tæ ærumnas, clanculum delinquentes, se perpe-
tuo euasuros existimarent, sæpius Deus insolito
rerum occurſu, aut earum supernaturali quadā
facultate, fontes derexit, alioquin in humanæ i-
gnorantionis tenebris, vel in suarum fraudum
inuolucris, satis tuto delitescerent. Multa in hoc
genere recenſeri solent. Scribit, Solinus, in Sardi-
nia reperiri fontem, cuius aqua si de sacrilegio
peierantis oculis admoueat, eis cæcitātē infe-
rat. Testatur S. August. ad sepulcū S. Felicis Nolæ
reuelari occulta crimina. Ad eandē Dei proui-
dentiam referendum videtur, quod ad præsen-
tiam homicidæ interfecti cadauer recentē san-
guinem emittat: quod canes interdum suorum
Dominorum funeribus adstantes, dum facinus
lamentarentur, cruenti sceleris auctores pariter
designarint: quod infossi corporis ab ipsa occi-
sione membrum aliquod tumulo extet, vt in
quodam casu infantuli a meretrice matre suffo-
cati, & ab eadē sepulti, semel contigisse memi-
ni, cuius iudicio crimen prodatur: quod aliqui

Solin. de
mira. ca. 4.
Aug. Epi. ad
cler. & pop.
Hippenen.

coniuratorum, aut complicum, nunc dedita o-
pera ad exonerandā conscientiam, nunc in ius
ob alia delicta vocati, aut quæſtionibus subiecti
secretissima aliorum facinora: quod in Ducem
Parmensem perduellibus apparuit, exponant.
quæ omnia, ac istis similia, Dei prouidentiam
nostræ Sapientiæ plurimum commendant.

14 Nonum in locum succedit bonorum ciuiū
etiā in hac vita remuneratio, a Deo dubio pro-
cul prouidente deducta, vt S. August. obseruauit.
Vt enim ostenderet Deus, sibi charas hominum
virtutes, haud raro eorum in hac vita condicio-
nes, aridentis fortunæ bonis felicitauit, nobili-
tauit: cælo eodem tempore vberes suos fructus
in eos effundente, quo ipsi inferius rectē gestis
magis inclaruerunt. Quemadmodū enim quod
ē terra pulcrum ac floridum, si pariter cæli lu-
mine irradiatū fuerit, gloriosius renitet, ita san-
ctorum hominum virtutes, quam primū eis di-
uini fauores applauserint, & ad eas appulerint,
diuiniorem quendam vultum præ se ferre vi-
dentur. Est quidē Dei amor erga mortales du-
plex: vnus simplicis affectus, alius remuneran-
tis benevolentia: prior ortum & sui causam in
solo habet Deo, hominūque actiones anteuertit:
vt pote quod quis naturæ munere sit bona
indole, quod tunc vivat, quando egregij morū
ac doctrinæ magistri florēt: denique quod pri-
ma gratia exornetur: hæc enim nullo modo de-
pendent a nostris consilijs. posterior occasionē
sui ac causam meritoriam retinet in hominum
studijs, ob quæ ita Deus illos amet, vt eisdē præ-
mia tam temporalia, quā æterna, decernat. Nō
tamen iste diuinæ prouidentia: cursus semper i-
dem est ac perennis, cum optimi quique sæpissi-
mē duris acerbisque casibus aduersæ vitæ vr-
geantur: ne existimarem, nulla alia superesse
virtutum præmia præter has gloriolas, ac guttu-
las horariae prosperitatis. vt verō perciperent
mortales, præciosas in Dei conspectu apparere
nostras virtutes, ideo vt notat S. Chrysostom. ali-
quando earum cultores vitæ istius fauonijs re-
creat, splendoribusque illustrat. Iudæi sanē tunc
maximē diuinitus istius sortis donis ornabātur,
quo tempore Dei leges accuratius seruabant.
tunc quinque ex illis, quod ipsis cælitus prædi-
ctum, centum ex hostibus fugabant: tunc Pale-
stinam, ab inimica gente possessam, in suū pe-
culium redegerunt: tunc lacte & melle saturati,
in Dei sinu, tanquam filii eius, deliciabantur. Ad
vbera portabimini, & super genua blandietur vobis.
Molli paulatim flaccescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus vna.
Iosephus loquens de scopo ac vtilitate historiæ
Iudaicæ, hæc habet: Ex huius potissimum historiæ
lectione cognoscere licet, quod his, qui Dei voluntati
obsequuntur, & leges benè latas transgredi verentur,
omnia prospere succedant supra quā credi possit, &
felicitatis illis premium a Deo proponitur, quod si ab
illius diligenti obseruatione discedant, neque consilia
eorum exitum inveniunt, & boni, ipsorum opinione,
conatus, in calamitates immedicabiles desinunt.

Aug. Ep. 3.
ad voluf.

Chri. conc.
3. in cap. 16.
Lucæ.

Leuit. 26.

Isa. 9.
Virg. Æne.
4.

Ioseph. in
Proem.
Hist. Antiq.

Aug. lib. 5.
ciu. cap. 5.

15 Illa porro Romanorum magnitudo au-
gustius tempestate ea effulſit, qua vt testatur
S. Augustinus, leges religionum ac iustitiæ
exactius ab eis colebantur. non enim ad

alios, vitijis planè corruptos, castigandum, gentem hanc ferream destinasset Deus, si ea pariter eisdem malis ex quo cum eis contabuiſſet. Verabantur illi priſci impunè ſuorum ſcelera permittere, ne poenæ eis debitæ in eorum capita diuinitus reciderent, vt ſcribit *Dionyſius Halicar-naſſæus*. Religionē ea contentione exercuere, extulere, vt hac in re omnem ciuitatem ſiue Græcam, ſiue barbaram, vt ſcribit *Saluſtius*, longè poſt ſe reliquerint. Horum mores, quoad victu, ac veſtitum, ſumma moderatione conſtituti, vel potius aſteritate quadā ab omni laſciuia compreſſi. ac quod ad bonum commune, nulla gens vſque adeo eius cauſa in vnum conſpirauit, aut ſeorſim ciuium priuatas fortunas, ſanguinemque eidem tam alacriter impendit.

Dion. lib. 1.
Ant. Greg. 1.
5. in lob.
cap. 14.
Sal. in coni.

Luc. lib. 1.

*Inuidia ſatorum ſeries, ſummiſque negatum
Stare diu, nimioque graues ſub pondere lapſus,
Nec ſe Roma ferens.*

Aug. lib. de
ciu. Oroſius
in Hiſtor.

Re enim vera ſæuitia in Chriſti ſeruos, etiam Romanos è felicitate deturbauit.

Boz. l. de ſig.
Ecc ſig. 97.

16 Quod ſi ad Chriſtianorum reſpublicas animos aduertamus, videbimus ſimiliter, eas virtute florente, quoad externa bona itidem floruiſſe. Cum ſacrę perſonæ vitæ præſtantia alijs erant faui, ac magnetes, tunc ſuis muneribus exequendis Eccleſiæ conſtructæ, redditibus ampliſſimis ditatæ, monaſteria, ac collegia tunc excitata, laicæ vitæ ſectatores accurrere rem ſacram amplificatum, vt narrat *Boz. ius*: ac fermè ſemper vitæ præſtantiam in Dei Eccleſia, temporale Dominium ſequutum. Quondam Anglia, religione orthodoxa exulta, amplitudinē ſui imperij ab oriente ad occidentem vſque extendit. *Gallia* pariter eiſdem virtutibus inclyta

Nabrig. in
Ricardo 1.

in immenſum ditionem ſuam propagauit. Iam verò Hiſpani ſuæ felicitatis magnitudine etiānum ſeſe orthodoxos ac catholicos orbis dominos ſtilo, opere, effectūque oſtendunt. Tempus aliquando fuit, in quo Chriſtiani principes in hoſtes dimicaturi, plus confidentiæ habuere in ſacrorum hominū orationibus, quam in ſuorum armis. Hac ſpe erectus *Theodoſius*, vt refert *S. Auguſtinus*, *Eugenium* tyrannum fudit, ac contra robuſtiſſimū exercitum magis orando, quā feriendo, pugnauit. Præſenti animo idem pallium *Ioannis* *Ægyptij* monachi indutus, eiſque baculum manu tenens, nobiliſſimam obtinuit victoriam. Noſti ait *Ambroſius*, ſide magis Imperatores, quam virtute militum querere ſolere victoriam.

Aug. l. 5. ciu.
cap. 26.

Ambr. l. de
de in prol.

Aug. l. 5. ciu.
ca. 12. 13. 14.

17 Decimum caput historicum hac in re eas complectitur calamitates, quæ non alio tempore diuinitus in ciues incidere, quam in quo ſcelera eorum in immenſum excreuerāt. Mala verò, quæ hominum vitijis ex aduerſo obuiare facit Deus, duplicia: interni nimirum exulceraræ conſcientiæ angores, & externa afflictionum nocumenta. quibus preſſus ac conſtrictus peccator, adeoque operibus manuum ſuarum transfuga deprehenſus, vt loquitur *Pſalmiſta*, nullum effugij locum, in quo ſe impunè recipiat, habet. afflictuſ ſi in ſe recurrat veluti in anguli aſylū, imagines ibi horrendæ ſclerum eū territabūt: ſi foras excurrat ad potentiam, ad delectationem, omnia hæc deſlagrare ac perire ante ocu-

Pſal. 8.

los ipſius conſpiciet. in quam ſententiam hæc *S. Auguſtinus*: Non eſt quo exeat, quia dura ſunt: non eſt quo intret, quia mala ſunt. Internos hoſce cruciatus perſentere ob tyrannidem *Nero*, *Alphonſus Neopolitanus Rex*, ac in Anglia *Ricardus tertius*, quibus conteſtati, Deū prouidentia ſua vltorem ac vindicem eſſe tyrannidis. Neque ſolum priuatarum perſonarum ſcelera ruinæ ſunt conſequutæ, verum etiam regnorum, gentium imperiorumque extremæ clades patefecere, quantum Deo diſpliceant mortalium vitia, quantilque ſupplicijſ meritò caſtiganda. Vnum ſolum exemplum, idque verbis *Macrobij* referam, perſonæ priuatæ. Anno poſt Romam conditam quadringenteſimo ſeptuageſimo quarto, *Atroniſ* quidam maximus ſeruū ſuum verberatum, patibuloque conſtrictum, ante ſpectaculi commiſſionem per circum egit. ob hanc cauſam indignatus *Iupiter*, *Annio* cuidam per quietem imperauit, vt Senatui nunciaret, non ſibi placuiſſe plenum crudelitatis admiſſum. quo diſſimulante filiū ipſius morte repentina coſumpſit, ac poſt ſecundam denunciationem, ob eandem negligentiam, ipſe quoque in ſubitam corporis debilitatem ſolutus eſt.

Aug. in pſal
36. conc. 2.
Sue. in Ner.
Guic. li. 20.
Mor. hiſt.
Ricard.

Mac. lib. 1.
Sat. cap. 16.

*Torrida ſacrilegum teſtantur lumina Brennum
Dum petit in conſpythia regna Dei.*

Prop. lib. 3.
Eleg. 12.

*At mons laurigero concuſſus vertice, duras
Gallica, parnaſſi, ſparſit in arma niues.*

18 Vt iam diuinæ iuſtitie publica quædam trophæa recolamus, primo loco ſe nobis obijcit excidium Hieroſolymæ, cum totius Hebrææ gentis exterminatione. Hæc verò mala in illa tempora cæco aliquo impetu non irrupere, ſed tunc diuinitus incuſſa, quando illius populi grauiffima peccata Dei in ſe vindictam vehementiſſimè prouocarant. quæ ſi non incidiſſent, ob eorum tamen enormitates, putauit *Iosephus*, hiatu terræ urbem abſorbendam.

*Quid ſolymos ritus, quid montibus æmula templa
Æquatamque iugis molem, longumque per æuum
Limina ſolemni late celeberrima cultu,
Antiquas que Dei ſedes cum mœnibus altis
Eruit, & pulchram ex imis radicibus urbem?*

Mant. lib. 3.
car. de cal.
Tempor.
Ioſ. l. 1. c. 16.

*Sacrificæ gentis ſcelus & contagia paſſim
In patrias prolapſa Domos, mouere Tonantem,
Qui Romana vocans ad opes & regna ſuorum
Caſtra, ſecundabat curſus, claſſemque regebat
Auſoniam, ſtimuloſque animis addebat & ignes.* Subinde commeritò vniverſa illa natio exulauit, externis omnibus odio & ludibrio habita, quod facinus, alia ipſorum delicta viſa! quodammodo præluſiſſe, eorumque poenæ a Chaldæis, ab *Ægyptijs*, a Macedonicis, a Romanis eis inſlicta, grauiffimam hanc, quam modo ſuſtinent, adumbraſſe. Celi ac ſoli ſui extorres vagantur, vt ait *Tertull.*

*Exiliis vagus huc illuc ſluitantibus errat
Iudæus, poſtquam patria de ſede reuulſus.
Supplicium pro cade luit, Chriſti que negati,
Sanguine reſperſus commiſſa piacula ſoluit.*

Tert. Apol.
c. 20. Prud.
Apoth.

Imperatores Romani, qui in Chriſti cultores ſæuiſſimè debacchati, impunè haud tulere tantam immanitatem. Legamus Eccleſiaſticas hiſtorias ait *S. Hieronymus*, quid *Valerianus*, quid *Decius*, quid *Diocletianus*, quid ſæuiſſimus omnium *Maximinus*, & nuper *Iulianus* paſſi ſunt? & tunc rebus probabimus, etiam iuxta literam prophetiæ, Tabſcet caro vni-

Hier. in cap.
14. Zichar.

uſcuiusque

uscuiusque, veritatem esse completam, quod com-
putruerint carnes eorum, & oculi contabuerint, &
lingua in pedore & saniem dissoluta. quinimo se-
ptuaginta Roma iam decedit, ubi enim in septem
montibus fidei Christianae persecutores olim
habitabant, ibi praeter ruinas palatiorum suorum,
Ecclesias, & monasteria antiquissima, aëreque
haud sanum in eis locis manentibus, nihil fer-
mè videtur: noua veluti Roma, studio hu-
militatis, ac verae pietatis, dilapsa iam ab illis
Tertull. ad
siap altis sedibus ad vallem & sancti Petri memoriā.
Dolemus inquit Tertullianus, quod nulla ciuitas im-
pune latura sit sanguinis nostri effusionem. in cuius
rei probationem narrat portentosos imbres
segetes corrupisse, meteora Carthaginensibus
ingentes terrores iucussisse, Vigellio Saturnio,
Const. orat.
ad orthod. qui primus in nostros gladium distrinxerat, o-
culos excidisse: Claudio Germanio in Cappado-
cia in Christianos furenti, praesertim in uxorem
iam factam Christianam, ex eius carne vermi-
bus ebullientibus, horrendam mortem conti-
gisse. qui eo odio in nostros exarsit, vti mor-
bum suum celare studuerit, Ne dicebat gaude-
ant Christiani. In hoc ipsum argumentum com-
memorat S. Chrysostomus, Maximino persecutori
diuinitus oculos excussos, Diocletianum ada-
ctum in insaniam, quendam Iulianum a vermi-
bus absumptum. Diocletiano sub articulum
mortis has voces adscribit Cedrenus: Vae miserabili
Cedren. in
Dioci. mihi, & digno qui lugeor: quam iustas meorum in
Christianos conatum pœnaspēdo!
Virg. Aene-
6 355. Penarum exhaustum satis est, via facta per hostes.
Aug. l. 5. 19. Gentium porro deuastationes historiae
Ciu. cap. 12. produnt a Deo illatas in vindictam flagitiorum.
14. Gildas. de Britanni in nostra insula, vt scribit eorum Gen-
exc. Britan-tilis Gildas, vitijs suis corrupti: tametsi magna
ex parte fide Christiana imbuti, subinde licto-
res quasi passi sunt Pictos, & Scythicam ipso-
rum feritatem experti. non aliud toties Hispani-
am Aphrorum incursionibus oportunam
reddidit, quam haereticis Ariana, & alia pecca-
ta: vt id deplorat Tudensis. Gothi ac Vandali
Tud. de Reg
Viz. per totam Europam & oras Aphricae grassan-
tes, se Dei vindices monstrarunt in hominum
Sal. de Iud.
orat. l. Hist. crimina, vt Saluianus, & Orosius testantur. An-
gli etiam pessimis suis moribus violati, quod
S. Eduardo per visum fuit ostensum, Norman-
nis, tanquam daemonibus, a Deo traditi: vt
intelligamus, daemones, etiam ductu diuini
penicilli, datos fuisse illi sancto tanquam Nor-
manicae gentis imagines: vt scribunt Alredus, &
Alred. inuit
S. Edouard. Math. v. velt.
An. 1066. Mathias vestmonasteriensis. Interdum etiam per-
Cip. epist. 3. mittit Deus Ethnicos ac feros eo tempore in-
ualefcere in orthodoxos, quo horum peccata
maximè illum offendunt. S. Ciprianus loquens
de dira Christianorum persecutione per De-
cium & Diocletianum Imp. hanc scripsit: Hoc
prius longe ostensum est, quam tempestas vastitatis
huius oriretur, & videmus impletum, quod fuerat
ostensum. Cæterum quantum ad hoc, nihil illu-
strius, aut signatum magis apparuit vnquam,
quam in rebus Iudaeorum ac Romanorum,
quorum sceleribus appositè supplicia conti-
nuo respondere. Mite Numen Dominum Ie-
sum agnoscere recusarunt, quinimo templo,
Phil. leg. ad
At. il. l. 18. Can. cap. 10. vrbe, & orbe fugarunt. Cæterum paulo postea

coacti fuere in penetrale templi admittere sta-
tuam equestrem Caii crudelissimi Imperatoris:
id agente Petronio ipsorum Praefide, vt Philo &
Iosephus narrant. Hi sanguinem filij Dei estu-
derant, at subinde in Seleucia quinquaginta
millia ex eistrucidati. pariter Hierosolymis læ-
sa & illusa ipsorum religione, cum aliquale vindi-
ctam expeterent, partim cæde, partim in arcta Ioseph. l. 2.
cōpressionē, viginti millia eorum trucidati. Chri- de bel. cap.
stum Dominum sibi in Regem praefici quod 3. 4.
dedignati, non alium Regem quam Caesarem Euseb. l. 2.
proclamantes, vt adnotauit Eusebius, Non ita cap. 6.
multo post in ipsorum capita vox recidit, quando-
quidem in eos eiusmodi Caesar multas tragæ-
dias exercuerit. Christum Prophetam repu-
diarant. at mox credulas aures praebentes cui-
dam Theodo, promittenti se pedes transitorium
cum suis per Iordanem flumen, cum ad eius
verba ad ripam fluminis accurrissent, immisso
Affado, Romano milite, ad ingentem nume-
rum occisi periere. Demum vrbe deuastata,
gente in exterminum abacta, ac modo dira pas-
si, manifestè loquuntur, quam digna factis a
Deo acceperint. Quibus olim Imperatoris le-
ge interdictum vel pedem amplius inferre in
agrum Hierosolymitanum, aut illum ab excel-
so loco aspicere. Eodem referenda Romani
imperij declinatio. Cum enim in Christi ne- Euseb. l. 4.
cem, ac Christianorum interitum, Roma con- hist. cap. 6.
spirasset, omnia ipsius imperij consilia coepere Oros. l. 7.
infelicitari. inter reliqua, horrenda passa est in- cap. 13.
cendia, adeoque locorum sacrorum deuastatio-
nes crebras. De eis, quæ imperante Tito acci-
dere, hæc Dio: A terra progrediens ignis agente in
Campania Tito, vt igni & conflagratis edificijs re-
media daret, urbem Romam populatus est. nam Se-
rapis & Isidis templum etiam septa, Neptuni ades,
Thermæ Agrippi, Balbi theatrum, Pompei porticum,
Octauiae domum cum bibliotheca, Templum Iouis
Capitolini cum ædibus & sacellis coniunctis conflagra-
runt, vt non ab homine factum malum, sed magis Iustin. Apol
diuinitus immissum estimari debeat. Teste etiam,
Iustino Martyre, incendium quoddam ita Romæ
invaluit, vt trecentas quadraginta insulas, seu
domos, absumpsit. Cum iam crudelitatem ex-
tremam in Christianos exercerent Romani, e-
orum templa planè deserta fuere, situ ac soli-
tudine in eis signa deturpata, in obscuro deli- Iuue. l. 1. set.
tuere, vt cecinit Iuuenalis. Horrendi ignes vin- 6.
dictam sumplere de Roma, sanctorum sangui-
ne ebria, dum Nero in eos desauiret. postea
Consulibus a Senatu dissentientibus, ac ad
Monarchiam contendentibus, in imperio Ro-
mano nihil ferme adspectabile, quam thea-
trum, imperantium sanguine cruentatum, pu-
gnantium armis, fædeque rempublicam laceran-
tium studijs, horrendum. Demum Roma pe-
nitus confecta, Romano Pontifici cessit, abe-
unte Constantino magno in Bithyniam, cum pri-
us plurimorum Pontificum cruores effudisset.
ac modo in septem collibus, ubi Romani ha-
bitabant quondam, praeter eorum ruinas, no-
strorum Ecclesias, ac monasteria, vt dixi, nihil
ferme videndum.
Ipsa suis Christum Capitolia Romula marent
Principibus lucere Deum, destructaque templa
Imperio

Prud. Adot.

Imperio cecidisse ducum, iam purpura supplex
Sternitur Æneada rectoris ad atria Christi,
Vexillumque crucis summus Dominator adorat.
Vera ita que sententia Callimachi.

Callim. l. 4. At quibus est timido coniuncta superbia cordi,
Theog. l. 1. Iupiter his celo pœnas immittit ab alto.

in An. in Sapius & noxam populus luit unius omnis
Phoc. Qui temere peccat, res moliturque nefandas.
Strab. l. 4. His Deus immensas dimittit ab æthere clades,
Geograph. Pestem, aëramq; famē: populi hinc moriuntur equiq;
Famina nulla parit, pereunt cum matre Penates:
Sic Rectore volente Deo.

Ouid. l. 5. Respice Testiaden, flammis absentibus arsit:
Fast. Causa est, quod Phœbes ara sine igne fuit.
Respice Tantaliden, eadem Dea tela tenebat,
Virgo est, & spretos bis tamen ulta focos.

Cicer. l. 2. de Sacrilegos Romæ diuinitus castigatos recenset
leg. Pag. 359. Cicero. Ad hoc genus reuocarem eorum infor-
tunia in omnium fermè oculis diuinitus incus-
sa, qui institutum religiosæ vitæ, laxiorem ap-
petentes, temere deseruere. Egomet multorum
in hoc genere testis oculatus: & de illo plurima
audiui a fide dignissimis. Referam id quod
scribit Plutarchus de vestalibus post tertium de-
cennium claustro exeuntibus, & nubentibus.
Dicunturq; haud multæ hanc licentiam libenter am-
plexæ, neque eis quæ eam amplexæ fuerint, secundas
res contigisse, sed penitentia & merore reliquum vi-
tæ tempus agentes, perhibentur alias in Deorum me-
tum religionemque iniicere, vt ad senium & ad mor-
tem vsque pudicitiam virginitatemque obseruent.
Fortassis hoc diuinitus frequenter accidit, quo
Deus se amatorem virginitatis comprobaret.
Cum essem semel Antvverpiæ, intellexi a quo-
dam sacerdote, curam gerente optimarum vir-
ginum, vulgo dictarum *Beguinarum*, earum ne-
gocia plerumque miris euentibus infelicitari, si
modo nubentes, sanctam illam vitæ formam
relinquant: quibus tamen, nullo obstante vo-
to religionis, id facere integrum.

20 Undecima hac in re animaduersio, circa
eos euentus occupatur, qui comparati cum an-
tecedentibus circumstantijs vel causis, quo ad
humanum iudicium, impossibiles quodammo-
do, neque futuri omnino iudicari potuerint.
Hoc maximè in successu bellorum apparuit:
in quibus aliquando exilis manus ingentem
hostium numerū dissipauit. quid est, quod vel
Polid. Vir. octo millia Anglorum selectos totius Gallix
in Henr. 5. cataplactos in prælio Agencortensi profliga-
runt: ex hostibus captis vel occisis viginti mil-
libus? quid est, quod ventus nunc hac nunc
illac spirans, quod puluis, aut fumus, huc vel
eo delatus, quod vel unius militis clamor, aut
falsus rumor, victoriæ aleam in diuersa detule-
rint? Sapere Rege Nisibin obsidente, vis culi-
cum, immissa in equorum nares, obsidionem
solvit, vt narrat historia Ecclesiastica. ob quā
causam meritò *Homerus* Martem nuncupauit
ὁ πρὸς ἀνάλας id est quaqua versum mutabi-
lem. Huius particularis in hoc genere diuinæ
providentiæ, in sententiam nostræ fidei, argu-
mentum, inter alia, satis luculentum, quod in
victoria Serenissimi Ducis *Bauariæ*, contra re-
bellantem in *Bohemia* Comitum *Palatinum*, parta
nuper eluxit. Enimvero mirum, Catholicos nu-

mero & loci commoditate inferiores, tot here-
ticos, adeo paucorū ex nostris accepta clade,
confecisse. Ad hoc recensendum, operæ pre-
cium duxi, exemplar eiusdem *Bauariæ Ducis*
literarum Sanctissimo D. *Paulo* Papæ quinto
scriptarum, subiungere.

Beatissime in Christo Pater, ac Domine, Domine Cle- mentissime,

Post humillima Beatissimorum pedum os-
cula. Respexit tandem Deus Opt. Max. Ec-
clesiam suam, eiusque hostes debellavit ac fre-
git illustri sanè victoria, quæ iure merito victo-
ria Dei vocetur. Ego quidem & veni & vidi,
pugnæque præsens fui, sed vicit omnipotens
Deus. Cui omnem victoris titulum gratissima
mère ex solido adscribo. Verè namque manus
Domini nobiscum fuit, quæ hostem tam poten-
tem, & loco communito sese opponentem, de-
uicit. Nec sine singulari Dei providentia factū
videtur, quod cum hoste congressi simus ipso
Sanctorum omnium octauo die, qui idem fuit,
cum Dominica vigesima secunda post Pente-
costen, quo Euangelium ritu Romano prælegi-
tur. Reddite ergo Cæsari quæ sunt Cæsaris.
Reddidit sanè Palatinus Elector, quāuis inui-
tus, qui ibi cladē sui exercitus accepit, vna cum
coniuge Praga cessit, et vel hoc ipso catholi-
cum agmen vicisse professus est. In qua Dei vi-
ctoria, quam sic appellamus, quædam prorsus
admiranda contigere. Hostis erat numerosus,
nec veterani militis robore carebat: hunc e-
tiam locus ipse fecit audacem. nam in monte vr-
bi Pragenſi contiguo instructissimam contra
nos aciem direxit, & quamuis ego cum vniuer-
so exercitu tota pene nocte iter fecerim, hoc
solum fine vt hostem assequi, & cum eo confli-
gere liceret, conflictus tamen iste initio admo-
dum videbatur iniquus & impar, cum hostes in
oportunissimo sibi loco, nec minus munito, fa-
cilem in nos pugnam sint sortiti. at vero demū
præmissa deliberatione, ante omnia Deo fiden-
dum, & ope diuina innitendum esse rati, ex ini-
quo & inferiori loco hostem cominus aggressi
sumus. Videbatur quidē noster exercitus sub ini-
tiū nonnihil nutare, sed mox resumptis ani-
mis & alacritate iuit in hostē & eos breui e mō-
te profligauit, tormēta ænea maiora occupauit,
omnibus aduersæ partis aut cæsis, aut in fugam
actis. Ita dispersi, fugati, fusi, cæteri hostes ad
internecionem, nec prius destiterunt nostri, do-
nec fuga dissipatos ad ipsam vsque urbem inse-
quuti, varia in eos cæde grassaretur: cū a parte
nostra vix centum desiderati, plures tamen læ-
si sunt. Præter tot ex hostium numero casus,
aliquot cæteri capti: inter alios Principis Ana-
holini filius natus maximus, qui & grauius læ-
sus, & duo Comites, & plures Nobiles, & Ca-
pitanei in eadem pugna, præter centum vexilla,
decē quoque maiora tormenta hostibus erepta
sint. Hungari, multis iam eorum profligatis, vt
fuga se seruarent in *Muldam* flumen sese præ-
cipitarunt

„ cipitarunt tranaturi, sed mille circiter in aquis
 „ interijisse dicuntur. Et quidem pugna ad horam
 „ tenuit, die vt dixeram, octauæ omnium San-
 „ ctorū, qui sese de suis hostibus insigniter sunt
 „ vlti. Die sequenti, quæ fuit Nonas Nouem-
 „ bris, & dedicatione Beatissimi Saluatoris, Ci-
 „ uitas Pragæ deditas ad me misit literas, se in
 „ Cælaris potestate posthac futuram. Altero ab
 „ hoc die tam vetus quam noua vrbs Pragæ (est
 „ enim tripartita ciuitas) obedientiam Impera-
 „ tori sine omni exceptione promiserunt. Hodie
 „ quoque Regni Bohemiæ status, Comites, Ba-
 „ rones, & Nobiles, crimen publicè deprecati,
 „ mihi nomine Cælaris homagium nouum pro-
 „ miserunt, & confederationibus omnibus tam
 „ in Regno Hungariæ, quam alijs nris renun-
 „ ciarunt: ipsaque confederationum instrumen-
 „ ta ad meas manus tradiderunt. Itaque in hoc
 „ anno, Deo soli laus, Austria superior omnis
 „ Cæsari subiecta, inferior tranquillata, & ab
 „ hoste liberata, complures Bohemiæ tam vrbes
 „ quam arces captæ, ante Pragam hostilis exer-
 „ citus profligatus, Praga occupata, & status
 „ Regni Bohemiæ in Imperatoris fidem & obse-
 „ quium reducti. Hæc Sanctitati vestræ compen-
 „ dio narrare, simul & gratulari Ecclesiæ Roma-
 „ næ par erat. Sanctitati Vestræ submissæ ac plu-
 „ rimum me commendo, simulque ad pedū oscu-
 „ lum reuerenter submitto. 12 Nouembris. 1620.

*Deuotissimus & obedientissimus
 Filius ac Seruus Maxi-
 milianus.*

21. Nihil tam arroganter cellum, quod di-
 uina manus non deiecit: nihil maiestate ac po-
 testate adeo superbū, quod diuina iustitia non
 depressit: nihil formæ elegantia ac splendore
 vsque eo venereum, quod Dei vltio non defor-
 mauit. An non Cæsar hostium turmas præter-
 uectus, ac in Senatu locatus, quasi in tuto po-
 situs? at vel tunc ficas aut stilos pugillares pa-
 rauerat Dei prouidentia, qui ei vitam fune-
 starent.

Claud. l. 1.
 de Rapt.
 Ouid. l. 4.
 Trist. l. 4. de
 Ponto.

*Fulgidus umbroso miscebitur axis Auerno.
 Hoc mihi si Delphos Dodonaque diceret ipsa,
 Esse videretur vanus uterque locus.
 Ludit in humanis diuina potentia rebus
 Et certam præsens vix habet hora fidem.
 Littus ad Euxinum, si quis mihi diceret, ibis,
 Et metues arcu ne fereare Getæ,
 I, bibe, dixissem, purgant es pectora succos,
 Quicquid & in tota nascitur Anticyra.
 Sum tamen hæc passus, nec si mortalia possem,
 Et summi poteram tela cauere Dei.
 Tu quoque fac timeas, & quæ tibi lata videntur
 Dum loqueris, fieri tristia posse puta.
 Claudianus recolens Romani exercitus debel-
 lationem Geticam, ita cecinit.*

Claudia. de
 bel. Getico.

*O rerum fatique vices! qui sæda parabat
 Romanas ad stupra nurus, sua pignora vidit,
 Coniugibus permissa trahi. qui mente profunda
 Hauserat vrbs opes, vltro victoribus ipse
 Præda fuit. nostri quidam, qui militis auro*

Aggressus tentare fidem, desertus ab omni

Gente sua, manibusque redit truncatus & armis.

Huius generis a diuina prouidentia quam pluri-
 mas extitisse impressiones in rebus Ecclesiæ,
 varij euentus manifestum fecere. quod etiam
 præcinit Beatissima Virgo, futurum dicens,
 vt humiles exaltandi forent, superbi verò dis-
 pergendi. Porro Anna hoc vifa prius præsi-
 gnasse. *Arcus fortium superatus est*: nempe dolus
 & vires instructæ in Ecclesiæ pernitiæ, ab illa de
 bellandæ. *Infirmi accincti sunt robore.* cōtra verò,
 in eadem, iudicio humano imbecilles, ad
 summam fortitudinem euasere. *Repleti prius pro-
 panibus se locauerunt.* Pagani nempe, animad-
 uertentes Christianæ fidei potentiam & splen-
 dorem, sese Christianis subdidere, vt sub eorum
 præsidijs tuti, vitæ sustentandæ necessaria sibi
 procurarent: licet non tā amore Iesu, quā pa-
 nū eius inducti, id præstiterint. *Donc sterilis pe-
 perit plurimos: & quæ multos habebat filios, infir-
 mata est.* Eo namque huiusmodi prouidentia
 cursus peruenit, vt Ecclesia ex ethnicis coalita,
 quæ prius sterilis prolium respectu, Deo gignen-
 darum videbatur, innumera sobole subinde
 extitit locupletata: synagoga verò, quæ in hoc
 genere aliquando fecunda, eiusmodi virtuti
 penitus exciderit. Potentissimi Imperatores,
 vt disseruit *Constantinus Magnus* in argumentum
 fidei Christianæ, veluti a petra Christo, in quæ ad orthod.

Luc. 1.

1 Reg. 2.

Confl. erat.

Dio in

Don. Suet.

in Nerua. in

Domit.

Tert. apol.

Cap. 6. 5.

40.

Euf. l. 3. hist.

cap. 14.

impegerant, contriti, non solum mortis genere
 horrendo vltimum diem clausere, verum ipsa
 veritate diuicti, orthodoxis libertatem concess-
 fere, quos prius fugarant. De Nerua. *Domitiano*
 succedente, hæc Dio: *Omnes, qui impietatis in*
Deos rei fuerant, absolui iussit, & exules in patriam
reduxit. tunc temporis passim dicti Christiani
admirantes inertes & cerdones: infructuosi in negocijs,
 vt ait *Tertullianus.* qui tamen de crudelissimis
 Imperatoribus, de *Domitiano*, vel *Palladis* filio,
 triumpharunt. Imo instituta nostra, quæ tunc
 contemptibilia videbantur, in nobilissimos Ro-
 manorum, etiam cum mundi admiratione, in-
 ualuere, vt testatur *Eusebius.* *Tantopere vero tem-
 poribus illis, quæ supra demonstrauius, nostra fidei do-
 ctrina splendebat, vt hi etiam scriptores, qui a
 sermone & disciplina religionis nostræ videbantur
 prorsus alieni, historiarum suarum monumentis tum
 persecutionem, tum martyria, quæ id temporis gesta
 erant, tradere minime grauati fuerint. qui etiam
 temporum ordinem accurate & tanquam ad amissim
 obseruabant, narrabantque Flauiam Domitillam ex
 sorore Flauii Clementis, qui vnus ex Consulibus tum
 Romæ fuit, prognatam, cum alijs plerisque ob testi-
 monium, anno decimoquinto Domitiani, in insulam
 Pontiam supplicii & multæ causa extrusam.*

22. Argumentandi in hanc sententiam diuinæ
 prouidentia locus duodecimus eos signat euē-
 tus, magnos quidem, ac planè stupendos, qui a
 paruis principijs, ac medijs facilè in contemp-
 tum impingentibus, ortum suum prouexere.
 Quid *Romulo* ac *Remo* Tiberi hiberno tēpore cō-
 missis, in eius fluminis ripa a lupa exceptis &
 lacte eiusdem postea sustentatis, deinde in vili
 mapali educatis, in humanis despicabilius
 constetit?

Sustinet impositos summa cauius alueus: vnda.

Hen,

*Hec, quantum fatis parua tabella tulit
Aspice quæ nunc sunt Capisolia, quæque fuerunt,
Alterius dices illa fuisse Iouis.*

Ouid. El. 20. Curia consilij nunc est dignissima tanti:

De stipula Tatio regna tenente fuit.

*Quæ nunc sub Phæbo, Ducibusque palatia fulgent,
Quid nisi araturis pascua bubus erant.*

Iustin. lib. 2. ab istis verò, tanquam exiguis seminibus, tota Romana gloria & potestas currente tempore expirarunt. Cyrus quoque Rex Persarum potentissimus, cani non tam nutriendus, quam deuorandus proijciebatur. Oedipus Thebanorum inclutus princeps, dum infans esset, passus sibi pedes ligno trāsuerso contundi, ac deformari, adeoque paterna domo excludi. Marcianus ad imperium Romanum euectus, prius in Aphrica captiuus factus misere delituit. Cæterum hoc valde perspicuum in principibus, qui Regnum Ecclesiasticum, regnum cælorum fundarunt: nimirum in Christo Domino, eiusque Apostolis. Quis existimasset, si vidisset Christum infantulum in foeno præsepj Bethlehemici iacentem, non Romanum militem manipulem, sed manipulem deum, a manipulo, a brutorum ciborio, ad tantum culminis, in quantum modo deuenit, peruenturū?

Ouid. l. 3. Fast. *In stipula placidi capiebat munera somni,
Et tamen ex illo venit in astra toro.*

Subinde cum in Christo cruci affixo, ac in eo mortuo omnis splendor extinctus fuisset, omnis potestas extremo dedecore oppressa, ac planè instar virgæ Aaronicæ exaruisset, quam stupendum extitit, ab huiusmodi radice, a tot martyrijis, tantam copiam florum, ab hac infirmitate tot robora imperiorum, ab hac indigentia tot diuitiarum cumulos, ab istis tenebris, admirabiles hosce fulgores Ecclesiæ dimanasse? Christiani olim ab ethniicis vocati Biotthanati: hoc est violenta morte supremū diem clausuri ob leges latas & frequentia Martyria, vt scribit

Bar. An. ch. 138. Iust. orat. ad Anton. *Baronius. Nihilominus ab isto sanguine quanta seges? Et quanto magis ait Iustinus Martyr, eiusmodi tormenta quedam in nos expediuntur, tanto alij plures fideles, & veræ religionis per nomen Iesu sunt cultores. quemadmodum enim, si quis vitis excidat fructificantes partes, vt palmites, qui alios floridi & frugiferi profundant ramos, illa proferat, facit, ita in nobis quoque accidit. plantata namque est a Deo & Salvatore vitis, & vinea populus eius.*

23. Postremum caput illos continet effectus, qui a contrarijs cautis, ac contra agentium intentiones successerunt: seu quos inopinatus casus diuinitus institutus extulerit. Multi enim, ait Cicero, etiam cum obesse vellent, profuerunt, & cum prodesse, obsuerunt, quemadmodum obtigit Phæreo Iasoni, cui vulnus gladio inflicto eius vomitum curauit. Multi, quibus in præsidij abunde adfuere leo & draco, gladium & arcus, scilicet instrumenta virium & fraudum, in cassum recidentes, dicere potuerunt: *Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me.*

Hoc prouidentia genus maximè conspicuum in evertendis impiorum consilijs: siue in negocijs religionis, siue status ciuilis illud apparuerit. Iudæi è re sua arbitrati, Christum Dominum è medio tollere. quod ipsorum factum,

Romanam gentem ad illos debellandum, vt-pote ad iustissimam vindictam inferendum, prouocauit; id veriti euenturum, si Christum indemnem permetterent. Idem ad seruandum templi cultum, adeoque Christianam fidem extinguendum, necessarium duxere, Apostolos, ac Christi cultores Hierosolyma exigere: cæterum inde expulsi, latè pietatem disseminarunt, Act. 12. Massiliam, Hispaniamque vsque delati. Hoc ipsum contigit sapius postea in nostræ religionis incrementum, quando Ariani, & Iconoclastæ hæretici, orthodoxæ fidei cultores in exilia abegere: hinc enim præclari illi viri varias longeque distitas nationes ad Christi cultum attraxerunt. quo etiam spectat S. Athanasij ab oriente fuga: nam vbi Romam extorris appulit, monasticæ vitæ institutum, inter alia ab ipso gesta, per partes occidentales, ad exemplar orientis, ampliavit. Hoc inquit S. Hieronymus ab Alexandrinis sacerdotibus, Papaque Athanasio, & postea Petro, qui persecutionem Ariana hæreseos declinantes, quasi ad tutissimam communionis sue portum, Romam confugerunt, vitam beati Antonij adhuc tunc viuentis, monasteriorumque in Thebaide Pachonii, & virginum ac viduarum didicit disciplinam. atque cum ex improprio otij, ac segnitici, monachi nomen in occidente propemodū esset infame, vt ait idē S. Hieronymus: quod prius ignauia fuerat, erat postea glorie. Hoc sanè in Ecclesiæ negocijs ac successibus patentissimū. Permisit Deus nostris temporibus vt insurgeret hæretici, mira doctrinæ & eloquentiæ specie vulgo commendabiles. quæ quidem vel hostium excellentia tantum profuit Ecclesiæ, vti fortassis numquam prius ita doctrina & eloquentia effulserit, ac modo ab hæreticorum procacitate. permisit Deus exurgere gigantes, qui in ipsos Sanctos, in sacrosanctam Eucharistiam, & omnia Sacramenta, iuxta ac religionis sacra, vt-pote vota, sacrificia ac cæremonias, blasphemias efferrent. Cæterum iam factum, vt Sancti illustrius colatur vt Sacrificia & Sacramenta augustius celebrentur: vt religiosi suæ disciplinæ rigidiores obseruatores habeantur. omnia deniq; contra quā putarūt hæretici: ipsis etiā tantorū bonorū occasionē dantibus, euenerunt. Colligit Deus, si homo ad id impotens, vel de spinis rosas, & de tribulis ficus. In laqueo suo humiliabit eum: inclinabit se & cadet, cum Dominatus fuerit pauperum. Hostes fidei in nostra patria sibi proposuerūt efficere, vt nulli intra paucos annos, senioribus defunctis, qui regnante Regina Maria consecrati, in tota Anglia Sacerdotes inuenirentur, qui falsam ipsorum fidem, superstitiosamque religionem impugnant. Verum prouidit Deus adhuc Ecclesiæ suæ Anglicanæ semen, quod non obstante diuturna & cruentissima persecutione etiamnum fructificat. porro multo potentius ad debellandum eorum hæresim iam sumus iustructi, quam quo tempore nostri hostes, præcedentium sacerdotum funera exoptantes, omnia sua in securo tandem ponenda fore arbitrati. Hoc cum in prociectu & apparatu positum vidisset Gulielmus Cicilius, primis annis regni Elizabethiani Secretarius

Hier. Ep. ad Princip.

cretarius Reginae, & verus Protestanticus Sino-
 omnis in Catholicos molitionis, aliquantulum
 animo attonitus suis tamen dixit: sine, veniant
 ad nos e Seminarijs, nihil refert: statim enim
 atque appulerint, illis formosas femellas, &
 pingua beneficia exhibebimus, quorum præda
 inelcati parum de reliquo contendunt pro Pa-
 pa, aut sacramentis contra nos disputare. at
 falsus ille Belial, auctore Deo: utraque enim le-
 nocinia pij reiicientes Sacerdotes nostri, non
 solum pro Papa & Ecclesie sacramentis dispu-
 tarunt, sed etiam ex illis ferme ducenti, marty-
 rio occubuerunt: iamque factum ut vel status
 civilis habita ratione, Catholicis libertas suæ
 pietatis a prudentioribus concedenda iudice-
 tur. In nostro Regno, fuere causa Reges disces-
 sionis ab ecclesia Romana. at ecce, modo, par-
 lamentarij ciues eorum iura fregere. in Gallia
 permixti hæretici, iam Regum pestes, qui ali-
 quando putati subsidia. Quod ad res civiles at-
 tineret, Romani Imperatores ferro aut veneno in
 omnes suos æmulos desæuire solebant, quo se-
 curius viverent: at hinc potius factum, quod
 clauorum instar clauos pellentium, ut loquitur
 Plutarchus, annorum quindecim spacio triginta
 Imperatores, immani eorum cæde peracta, di-
 uersis in locis renunciati fuerint, ut Trebellius
 Pollio animad vertit. Rodericus Hispaniæ Rex, ut
 filiorum Regis Vtiziæ in regno successionem
 impediret, munitiones omnes in suo regno solo
 æquauit, ratus inde fore, ut nemo in ipsum ex
 ciuibus rebellaret. Verum Mauri postea in eius
 ditionem inuadentes, octo mensiu spacio eam
 omnem occuparunt, nullibi existente præsidio,
 quod eorum irruptionibus obsisteret. Ricardus
 Tertius Angliæ Rex, duorum suorum nepotum,
 quos prius in turrim Londinensem coniecerat,
 procurando interitus, secum reputauit, vnicam
 sibi superesse viam ad imperium: sed perpetra-
 tum facinus, cum omnibus vsque adeo odiosum
 exhibuit, ut cum in eum Henricus Septimus par-
 ua manu pugnaret, a suis desertus, miserè ab
 hoste fuerit interfectus, ut Morus noster egregie
 descripsit.

Neque enim lex iustior vlla est,
 Quam necis artifices arte perire sua.

Hungariæ Regina, quo Ferdinando Romanorum
 Regi melius aduersaretur, qui ius successionis
 in illud regnum prætendebat, Solimanni opem
 implorauit: Ceterum hinc effluxit ingens tam
 Reginae ipsius, quam regni malum: nam subin-
 de Solimannus regnum sibi vectigale, & Regi-
 nam captiuam obtinuit. Omitto hic recensere
 admirabiles casus, bona malaque præposteris
 quasi vultibus adducentes: utpote quod Rufus
 Angliæ Rex animi ergo sub opacitate spinæ
 aut herbæ quiescens, cuiusdam sagitta, qui
 feram arbitratus, occisus, periit: quod Henricus
 secundus Gallia Rex hasta ludendo in summa
 nuptiarum celebritate, transfuerberatus cere-
 brum, interieret,

Εἰς αὐτὸν δὲ, οἱ βέλῳ τ' ἀγασθῆναι καὶ δαίμονι φεύλα
 Μοχλίζουσι, τέλος δ' ἐργαστὴν ἐκ ἐπεισσε.

Sunt, ait Theognis, qui bono vtuntur consilio, numine
 nihilominus, sinistro res gerunt. quemadmodum
 contra, ut idem observat, prospere eis interdum

negocium succedit, qui rationem fatuam ine-
 ptamque secum ineunt. Atque hæc mihi visa ge-
 neralia quædam capita historici argumenti ad
 probandum sapientiam nostram de Dei in nos
 prouidentia instituta. Verum enim vero ut hoc
 clarius adhuc constet, abs re non fuerit ea dis-
 cutere, quæ nonnulli Philosophi, etiam expen-
 sa Dei perfectione, in eam audacius definierunt.

C A P V T X.

Quibusnam argumentis Epicuræi, & alii Philo-
 sophi adducti, existimarunt, Dei in nos
 prouidentiam, eiusdem summa perfe-
 ctioni aduersari.

Nostri quidem Theologi ex ipsa
 Dei perfectione argumentati
 sunt ad probandum eius in nos
 prouidentiam: ideoque ita dis-
 putarunt. Deus maximè perfe-
 ctus quoad essentiam, quoad intelligentiam, ac
 quoad voluntatem: ergo omnium rerum pro-
 uidus. Contra vero Epicuræi sic ratiocinati:
 Deus summe perfectus: ergo prouidus esse non
 potest. ex quo Deum, quod scribit de eis Seneca,
 tanquam inermem & otiosum extra mundum
 suis sententijs collocarunt. Philosophi, qui mū-
 dum sui principium a Deo accepisse statuebant
 ut Platonici, Academici, ac Stoici, prouidentiam
 quandam, mancā licet, & arcto quodam cō-
 strictam admiserunt. non enim aliter putarunt
 ad genus humanum pertingere Dei curam, quā
 interueniente fato, nimirum secundarum cau-
 sarum contextu a Deo facto, ac in illud influente,
 adeo ut ipsimet Genij huius fati non auctores,
 sed exequutores meri fuerint reputandi. Qui
 verò non a Deo, sed a natura ipsa homines &
 alia omnia profluxisse cū Aristotele arbitrati, me
 prorsus latet, quibusnam argumentis sententiā
 diuinæ prouidentia stabilire aut adstruere vlla
 ex parte potuerint: nisi ad eos effectus solum
 respexerunt, qui naturæ cursui exempti, utpote
 supernaturales, aut qui præter naturæ modos
 incidentes, homines variè afficere valent. nam
 qui a natura exorsi ac propagati homines, sicut
 natura primitus a se ipsa extiterit, ita ultra natu-
 ram in nullam aliam causam prouidentem refe-
 rendi. Supererit idcirco horum iudicijs solum
 prouidentia in Deo voluntaria, illa naturali pe-
 nitus deleta. at neque hanc ipsam remanere o-
 stendere conati Epicuræi, idq; ex quatuor ca-
 pitibus, Dei perfectionem continetibus, disse-
 rētes. Primo loco ex Dei simplicitate omni ca-
 rente compositione, deinde ex eiusdem summa
 ad existendū necessitate, postea ex diuini status
 tranquillitate, postremo ex perfecta in Deo ius-
 titia, si quæ sit in illo, gubernatiua, cōtra assertā
 a nobis vtramq; prouidentiam argumentati sunt.
 2 Hæc Dei prouidentia, tam quo ad ea, quæ
 ab æterno in diuina mente digeruntur, quam
 quoad ea, quæ suis temporibus exequutioni
 ab ipso mandantur, multiplici actu, cum in-
 tellectus diuini, tum etiam voluntatis constare
 nobis videtur: quando quidem pro numero
 vtriusque obiectorum, qui propemodum infi-
 nitus

S. Thom. 1.
 part. q. 2. a. 1

Sen. l. 4. de
 Ben. c. 19.
 Cic. l. 1. de
 Nat. Deor.

Plut. in Mar

Treb. pol. l.
 de Imp.
 Luc. Tud.
 An. 715.

Val. in Chr.

Mor. in vit.
 Ric. tertij.

Val l. r. c. 8.
 Cic. l. 1. de
 nar. Deor.
 Pollid. Virg
 in Ruf. Ge-
 neb. in
 Chron.

Theo. Sent.

nitus, actionum circa illa numerus in Deo, more nostro concipiendi, decernendus. Cum enim omnis intellectio sit imago quædam rei intellectæ, expressa ab ipsa mente, quemadmodum rerum obiectarum vultus sunt alij, atque alij, ac planè dissimiles, ita eodem modo sese habebunt in Deo, siue quocunque alio intelligente, earum intellectiones, seu animasticæ visiones: fieri ergò non potest, ut vna omnium sit in Deo communis intellectio. Simile argumentum confici poterit quoad actum voluntatis diuinæ, qui sit amor, decretum, aut odium: hæc enim feruntur ea ratione circa sua obiecta, qua in seipsis bona aut mala: quocirca sicut omnia eadem bonitate non sunt bona, aut eadem malignitate mala, sed singula singulis, ita vno eodemque amore non attinguntur: vno eodemque odio non reijciuntur. Horum verò actuum multiplicitas, in qua vnusquisque eorum non sit Deus denticè, diuinæ simplicitati aduersari æstimetur: quippe quod in Deo reperiretur aliquid, quod sit Deus, & aliud, quod non sit Deus. Hinc *Aristoteles* ex paucitate operationum colligi dicit agentis perfectionem: proinde asserit cœlestes orbes perfectiores, ut primum mobile, paucioribus circuitibus, vel vna tantum, muneribus sua perficere, imperfectiores pluribus. ex quo concludit, Deum esse perfectissimum, quippe vnica operatione, eaq; substantiali, sibi que vitali & essentiali, agentem, & cuncta obeuntē: vel potius omni actione circa ea carentem. Ei autem, quod quam optimè sese habet, nihil actione est opus: est enim ipsum id, cuius gratia. Quamobrem idem *Aristoteles* Deo vnā solum ad summum attribuit operationem, nimirum sui intellectiōnem, quæ sit ipsius vita & substantia intellectua- lis: in quo intellectio & intelligibile non distinguantur, sed coincidunt in idem impartibile punctum actus puri & diuinitatis. Quod autē actiones, quibus constare dicimus Dei prouidentiam, non sunt Deus identicè, ex eo id liquet, quod Deo existente posteriores inueniantur, ac proinde ipsi aduenticiæ, & non ipse identicè. visio enim futurorum præsupponit eorum a Deo decreta: itidem amor odium ac misericordia in Deo ut præsupponunt sua obiecta esse a parte rei, ita multo magis supponunt Deum amplissime sua natura prius subsistentem. Cum ergo idem non possit esse seipso prius, ac posterius, vnum, & multiplex, aut istæ partes prouidentiae accidentia erunt Dei, aut nihil erunt. Imo omnes fermè Philosophi ita abierunt in eam sententiam, quod Deus extra se nihil moliatur, uti, teste *Plutarcho*, inuisi eo nomine plebi, quo definiuerunt, Deum necessitatibus constringi, ac inde omnem prouidentiam ei adimerunt.

3 Ea porro est summa in Deo subsistendi necessitas, uti ea videatur coherere non posse cum aliquo actu intellectus, aut voluntatis diuinæ, qui circa aliquid extra ipsum positum occupetur. Cæterum vero prouidentia, quam Deo attribuiamus, reperitur in illis etiam muneribus intellectus ac voluntatis, quæ ad res a Deo discretissimas extenduntur: utpote in intelligentia simplicis intelligentiæ, qua res possi-

biles intelliguntur: in æternis decretis, a voluntate profectis, ex quibus futura omnia suam trahunt originem: in scientia visionis, qua futura præuidentur, præsentia ac præterita videntur: in ipsis rerum creationibus, in concursibus cum causis secundis, ac earum præmotionibus, siue applicationibus ad agendum. Propter quam causam *Aristoteles*, ubi ex professo de hac re pertractat, neque ut alibi, ex aliorum, aut vulgi opinione loquitur, ex maxima in Deo subsistendi necessitate intulit, Deum extra se nihil intelligere, sed sua essentia, ut obiecto adæquato, omnem in ipso intelligentiam terminari. si enim ad aliquid perueniret, quod formaliter non esset in diuina essentia, sed extra ipsam obiectiue seu intelligibiliter positum, latius pateret intelligibile diuinum quam diuina essentia, neque sufficiens diuina essentia ad plenissimè terminandum intellectiōnem diuinam. Et quidem, ut disserit *Aristoteles*, obiectum intelligibile vim quandam habet ad perficiendum intellectum, dum eum a potentia ad actum transfert: at nihil potest intellectum diuinum perficere præter diuinam essentiam: idcirco nihil præter eam Deus intelligit. neque dici poterit, eatenus tantum obiectum perficere intellectum, quatenus sui speciem intelligibilem, mediante intellectu agente, ad intellectum possibilem transmittit, quod in Deo respectu creaturæ non reperitur: Etenim *Nominales*, qui has species intelligibiles inficiantur, admittunt tamen, quod obiecta perficiant intellectum, dum ut termini ad actum intellectus, suis rationibus, eum nempe specificando, concurrunt. quomodo dicere possumus, obiecta perficere intellectum angelicum, quatenus nempe sine illo non esset in Angelo actus intelligendi, licet ab eodem nullam speciem ipse mutuetur. saltem hoc sensu intellectio diuina, quæ Deo consubstantialis, adeo ab obiecto intelligibili dependeret, ut sine illo esse non posset: neque intellectiōnis Deo essentialis maior inueniretur subsistendi necessitas, quam ipsius obiecti intelligibilis extra Deum manentis. cum enim implicet contradictionem, intellectiōnem esse absque obiecto intelligibili, illius maior necessitas non erit, quam huius. quod si illius esset maior necessitas, tunc secundum gradum excessus intelligi posset, illam existere hac non existente: quod si id concipi non valeat, consequens, vtriusque eandem esse reciproce necessitatem. Hoc verò posito, cum omnis in Deo intellectio sit substantialis, non accidentalis, ac ipse Deus, tanta necessitate res erunt possibiles, respectu scientiæ in Deo simplicis intelligentiæ, res itidem futuræ, ac præsentis eadem necessitate tales respectu scientiæ visionis, ac proinde respectu diuinæ essentiae, quanta Deus ipse subsistit. Statuit proinde *Aristoteles* hanc sententiam: *Deus pro sua excellentia nihil præter seipsum cogitat.* Verum enimverò cum Deo competit prouidentia, qua ratione agit per intellectum, ac voluntatem, ut docet Doctor Angelicus, si non cognouit hunc mundum quod

Arist. lib. 12.
met. cap. 3.

Arist. 1. 2. de
cæl. Text.
64 65.

S. Thom. 1.
part. q. 14.
art. 4. lib. 1.
cont. Gent.
cap. 46.
Arist. 1. 12.
Met. cap. 3.

S. Thom. 1.
1. cont. Gt.
cap. 16.

Plutarch in
Hom.

S. Thom. 1.
part. q. 28.
art. 1.

Arist. lib. 7.
ad Eudem.
ca. 15. Auer.
12. Met. cō.
S. Thom. 1.
par. qq. 28.
art. 1.

ad

ad omnia in ea contenta possibilem antequam cum condere statuerat : si haud videat iam singulas eius partes modo existentes , ac fines, in quos destinantur , cum omni eorum motu ac progressu, quomodo creauit, quomodo cunctis prouidet? Maximè verò hoc argumentum vrget respectu voluntatis ac intellectus diuini , quatenus versantur circa res existentes. nam horum visio, ac decreta , vel competunt Deo necessariò, vel contingenter : si necessario, cum omnia quæ sunt in Deo , Deus sunt, futura Dei necessitatem adæquabunt , sicut adæquant necessitatem scientiæ visionis ac decretorum in illo . quod si contingenter Deo aduenerint, aliquid in Deo non erit Deus, proinde compositus , cum sui mutatione, eorū accessu euadet.

3 Hinc, vt tertio loco commemoravi , inferunt Epicuræi, statui diuinæ quietis, dignitatis ac puritatis consultius, Deum, aut nullo modo actum esse , vel solum actum esse purum respectu suæ essentiae , neque alia obiecta respicientem. *Anne inquit Plinius, tam tristi, atque* Plini. lib. 1. *multipli ministerio non pollui credamus, dubitemusne?* Nam cum propemodum sint infinita, quæ nostra Sapientia asserit a Deo prouideri, nunc creante, nunc concurrente, nunc causas applicante, nunc actiones earum impediende: hæcque omnia peragat cum vario respectu ad seriem causarum naturalium aut moralium: vt aptè singula singulis respondeant, hæc absolui non posse, suspicari quis poterit, absque cura & sollicitudine, summam illam Dei tranquillitatem importunè interpellantibus. Præsertim verò affectus amoris, iræ, odij, misericordiæ, atque ex vno in alium transitiones , quos Deo adiicimus , eius sempiternæ æquabilitati repugnare videantur. Hinc veteres, ne ira videretur in Deum incidere, non ipsi, sed Genijs infernalibus, attribuire educationes morborum , famem , ac similia malorum in nostrum genus grassationes. ob quam causam finxit Virgilius, ab *Enæa* in inferno visas talium rerum species.

Virgil. *Æneid.* 6.

Primisque in faucibus orci

*Luctus & ultrices posuere cubilia cura :
Pallentesque habitant morbi tristisque senectus,
Et metus, & malesuada fames & turpis egestas,
Terribiles visu formæ, letumque, laborque.
Tum consanguineus leti sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque aduerso in limine bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, & discordia demens,*

Luciet. li. 1.

*Vipereum crinem vitis innexa cruentis.
Omnis enim per se diuum natura necesse est
Immortali æuo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris rebus, seiunctaque longe.
Nam priuata dolore omni, priuata periculis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri :
Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.
Fieri, inquiunt non potest, quin remuneratio
a Deo perficiatur cum motu gaudij: aut vt punitio
haud peragatur cum motu iræ, seu vindictæ:
quales motus diuinæ tranquillitati repugnant.*

4 Postremò illam partem diuinæ prouidentiae, quam gubernationem appellamus, asserunt

iustitiæ , adeoque rectæ rationi, non esse satis conformem , siue res solo sensu præditas , siue homines respexerit . illæ quippe sapius monstrosis formis deprauatæ , a suis finibus turpiter deficiunt, simulque fortiorum viribus nonnunquam oppressæ, non in aliud creatæ videntur , quam in lanienam ac crudelitatis fomentum.

5 Quod ad homines attinet , dicunt , si res humanæ Deo curæ essent, cum propter eorum vsus alia omnia fuerint ab ipso excitata, inde commodis ipsorum deberent inferuire : ac quæ inter ea præcipue elegantia, iucunda, optima, pulcra, vtilia, in bonorum solummodo peculia reducenda. non enim propter malos existimandum , naturam , diuinam prouidentiam institutam, flores suos ac gemmas extulisse. secus autem accidere solet : quandoquidem boni non solum istis passim destituuntur , verum insuper mali eisdem exhilarantur, ornanturque, quo fit, non tantum quod lugeant boni, cum interim mali lætentur , quinimo ipsæmet virtutes in angulos humani contemptus, vel ignorationis compellantur, interea loci vitij in foris, in tribunalibus, in aulis, fulgentibus ac dominantibus. Quot istius argumentationis sententia informati, virtutem ipsam nudum ac inane nomen secum reputarunt? ac de reliquo, Deo neglecto, fortunæ, aut fato sua omnia consilia tradiderunt administranda?

Cic. lib. 3. de
Nat. Deor.

*Seruatque malos fortuna nocentes,
Et tantum miseris irasci Numina possunt.*

Luc. lib. 6.

Res humanas ordine nullo

Sen. Hip.

Fortuna regit, spargitque manu

Munera cæca, peiora fouens.

Vincit, sanctos dira libido,

Fraus sublimi regnat in aula :

Tradere turpi fasces populus

Gaudet, eosdem colit, atque odit.

Tristis virtus peruersa tulit

Pramia recti : castos sequitur

Mala paupertas, vitioque potens

Regnat adulter. O vane pudor,

Falsumque decus :

Stat. lib. 1.
Achil.

Eunt tutis terarum crimina velis,

Ex quo iura freti, maiestatemque repostam

Rupit Iasonis puppis Paga sea rapina.

En aliud furto, scelus & spolia hospita portans,

Nauigat iniuste temerarius arbiter Idæ.

At profecto haud mirum, si Poëtarum hinc commoti sensus, cum ipsorum etiam sapientum ac sanctorum iudicia, horum inspectu nonnunquam perturbata fuerint. Nunquid ait S. Hieronimus, dum Blefillæ obitum deplorat, & in meam mentem non hic sapius fluctus illiditur? eodem modo, Seuerinus Boëtius improborum felicitatem contemplatus, ita Deum alloquutus, cecinit.

Hier. de ob.
Blefil.

Hominum solos respuis actus

Boet lib 1.
conf. met. 5

Meritò rector cohibere modo.

Imo homines hinc animis perculsi , vt diuinam fidem excutiant, haud raro, teste S. Hieronimo, incitantur. Difficile est, pressam malis innocentiam non dolere , & hoc ipso fide non

Hier. ep. ad
Iulian.

periclitari, quod se videat iniuste sustinere, quæ patitur. Atque ad malorum cumulum, cui genus humanum obnoxium, accedere quidam criminantur arctam Dei providentiam, ex qua æterna hominum salus fidei in Christum adstringi voluit: cum tamen illius notitia ac credibilitas multis nationibus, quantum ad moralem rerum cursum, sint planè impossibiles. Quibus autem veritatibus perceptis, nebula ista a civium oculis depellantur, iam videamus.

CAPVT. XI.

Providentia, quam Deo competere desinit Sapiencia, neutiquam contraria eius simplicitati, aut summe in ipso subsistendi necessitati.

Vm multa sint, quæ curiosis præsertim & superbis ingenijs hac in re scrupulos inijciant, tum nihil ad hoc insolentius, vberiusque, quam conscientia sceleribus contaminata, eiusdemque status, pertinacia quadam obfirmatus ad delinquendum. Rectè sanè pronunciauit S. Ambrosius, de flagitiosis civibus disserens. *Nolunt supra se esse indicem, quem nihil fallat. nolunt ei dare occultorum scientiam, qui metuunt occult a sua prodi.* Inter alia enim, quibus in animæ sinu admissum crimen, eiusdem vim intimam corrodit & exedit, illud est, quod fontis cogitationem ad vindicantem Dei providentiam sæpius reflectat. quo spectaculo ne animus vehementius percellatur, omnibus contendit eius terrificam speciem aut penitus excutere, vel quibusdam lenocinij velamentis honestare ac dissimulare. quod sanè perinde est, ac si quis dentium dolore afflictus, quò malum auerteret, sese in altissimum puteum daret præcipitem. Verum enimverò peccatum intus complicatum, hoc non obstante, dentes suos retinebit, quos & in altum animi infiget, tametsi blandientis erroris falsato succo tantæ pænæ quis operosius obstiterit. pura opus est conscientia, ac ea, quæ offendere seu delinquere secum haud obstinavit: non enim divini solis istius radium perferet lippientis in conscientia oculi ægritudo, ut nos etiam docet S. Augustinus.

Amb. lib. 1.
offi. c. 14.

Aug. l. 1. de
Gene. cont.
Manich. 2.
& 3. cap.

2 Deinde, tametsi de divinis nobis nō aliter sit concessum philosophari, quam ad modū quendam rerum humanarum nostra mente perceptarum, illum tamen regulam omnino non debemus constituere, ad quem divina adamussim exigamus: quasi in divinis nihil tam altum aut obscurum esset, quod naturæ nobis cognitæ definitione ac luce ambiri, explicari quæ non possit. quod si Epicurus fecisset, neutiquam divinæ perfectioni providentiam Dei adversariam cogitasset. Vt enim sol iste maximè in se visibilis, minimè tamen a nostro visu attingitur, ita Dei sublimis providentia in se summè illustris, tenuiter nihilominus a nostra intellectuali imbecillitate cognoscitur. ob hanc causam, quidam veterum haud incongruè nigrum lapidem symbolum voluere esse divinitatis: facie quidem aspectabili politum, quò ad interiora ta-

Hom. apud
Boet. l. 4. de
con. prof. 6
Arnob. l. 1.
cont. Gent.

men obscurum: quia, *Tenebrosa aqua in nubibus* Psalm. 14. *aëris.*

3 Suspiciatus quidem Epicurus, providentiam Dei, numerum quendam operationum, eumque infinitum, inuoluere, indivisibili simplicitati ipsius repugnantem. Verum operationibus notionalibus exceptis, quibus Filius in divinis generatur, ac Spiritus Sanctus spiratur, utpote serie operationum essentialium divinitati competentium, Dei providentiam fassi, secundum rem ipsam multiplicitem non stabilimus. Veruntamen ea est perfectione una eademque cognitio, qua Deus seipsum cognoscit, ut æqualeat, quoad virtutem repræsentatiuā, infinitis ex nostris, aut angelicis: adeoque eas in immensum excedat. ut verò hæc aliquid repræsentet, illud quod repræsentatur habere debet in se aliquam intelligibilitatem vel possibilem, vel existentem, vel in seipso futuram, vel præteritam: aut saltem in divina omnipotentia. Est ergo in se indivisa ac simplicissima illa sui in Deo intellectio, expressa imago totius entis intelligibilis, cum sit in repræsentando infinita. Proinde quando res nondum existens, nec futura, subinde futura, seu existens euadit, tunc de nouo post negationem visionis, a Deo cognoscitur scientia visionis; non tamen eo accedit Deo nouus aliquis actus, aut aduenticia aliqua entitas, quæ cum præcedentibus numerum realem constituat: sed illa prima, una & essentialis recenter terminari incipit ad hoc futurum, existens, vel præteritum. Cuius rei, saltem umbratile exemplum, æstimare possumus lucentem aliquam gemmam, quæ suo nativo radio visiva esset, ac collustratiua. sicut enim emicans oculus istius gemmæ non alia videret, quam quæ illi obijciuntur, ac eis recedentibus, vel extinctis, nihil luminis sui perderet, aut quicquam mutaretur: ita mens divina, essentia diuinæ cognitione illustrata, sine noui accessu ea percipit, quæ prius ideo non percepit, quod minimè essent intelligibilia. idemque dicendum eorum respectu, quæ iam non videntur a Deo tanquam existentia cum prius visa. Similiter amor in Deo qui primario in divinam essentiam deferretur, secundario sine reali additamento possibili, existentia & futura bona complectitur: ad quæ ita successiuè ac recenter terminatur, ut nihil recentis entitatis illi accrescens superaddatur: quod eodem etiam symbolo gemmæ declarari utcumque poterit, si imaginemur, eius splendorem igneum esse, ac calorem, velut adfectus cuiusdam ex se in alia emittentem. non ergo Aristotelis doctrinæ, ex paucitate operationum agentis perfectionem statuenti, aduersamur, cum omnem in Deo actum intelligentiæ, aut benevolentia cum ipsa divinitate identificari, ac in eius vnicum punctum redigi statuamus.

4. Cæterum adhuc contendebat argumentum, actus in Deo providentiales ad intellectum ac voluntatem ipsius spectantes, ideo cum divina essentia identificari non posse, quod Deo sint posteriores. prius est enim, Deum esse, quam definiat mundi creationem esse futuram, quam illum Deus cognoscat scientia

entia visionis, aut illum amet : prius est, Deum existere in se, quam concurrat cum causis secundis, quam creata in suos fines, instituat : ex quibus videntur prouidentia hęc numerum quendam accidentalem conficere, ac essentia diuinę superuenire, proinde, neque cum eadem identificari. At respondeo, hasce multiplicitates, accessiones ac in ordine posterioritates, non designare in Deo actuum realium numerum, aut recentem eorum aduentum, sed vnius eiusdemque cognitionis, amorisque, pro rerum statu, ad diuersa terminationes: in rebus ipsis mutatione, ac numero factis, neutiquam in Deo. quę quidem terminationes ac respectus multiplices seu accessorij, cohærere possunt cum summa reali in Deo vnitatem, ipsique intrinseca. Hoc pacto videt Deus scientia visionis lapidem existentem, aut futurum, quem prius non ita videbat, quando nempe lapis ille erat solum possibilis. Quod ad voluntatem, diligit hominem iustum, quem ante non iustum haud sic diligebat: non quod noui actus a Deo cum sui mutatione reali exprimantur, sed quod actus ipsi essentiales de nouo ad hęc obiecta deferantur. Cuius veritatis prima ratio in hoc ponitur, quod Dei intellectus & amor essentiales, repræsentando, ac se effundendo sint infiniti, aptique sine sui incremento, qui extendantur ad omnia vera, omniaque bona collustranda, ac diligenda: iuxta eas formas, quibus res sunt in se intelligibiles, & amabiles. Proinde quod in Deo vna cognitio sit simplicis intelligentia, alia visionis, vnius actus voluntatis simplex amor, alius efficax benevolentia, hęc proueniunt non a discretionem reali in Deo, sed ab vnius in ipso formę alia atque alia ad diuersa extrinseca terminatione: qui termini quod sint infiniti, proinde eminenter Dei cognitio, quodammodo est omnis cognitio: eiusque amor, omnis amor, qui Deo attribui poterunt.

5 Ex quo vtcumque percipiatur, Deum non mutari posteriorum actuum aduentu secundum aliquid reale & absolutum in ipso, quomodo cunque mundo prouideat. atque vt insistamus in ea parte prouidentia, quę ad decreta diuinę voluntatis, aut eius iudicia practica refertur, putandum, Deum ab æterno efficaciter voluisse mundum hunc creare, & ea omnia peragere, quę iam statutis temporibus per se, vel cum causis secundis educit. in qua prouidentia ordinatiua & executiua, duo quasi instantia inspicienda: vnum æternum: natura tamen posterius deitate, ipsiusque substantia in tribus personis: nam prius est Deum esse in se quam velle extra se operari: alterum temporaneum, in quo de facto vult creare, vult concurrere, vult aliquid facere, ac deinde videt effectus existentes, eosque amat, quę prius vt tales nec videbat, nec amabat. Prouidentia in illo posterior, quo ad rem ipsam æterna, non adducit secum nouum aliquem actum realem siue intellectus siue voluntatis diuinę, qui prius non erat: sic enim mutationem, quo ad realem formam respectu prioris subiret: sed tantum inuoluit in se posteriorem terminationem

illius actus ad creaturas, qui quo ad rem ipsam semper Deo erat essentialis, ac ipse Deus identice. Simili proportionem obseruata, in ipso momento, in quo tempus incipit extrinsece, ac in quo voluit Deus mundum ex nihilo creare, ac deinceps animas creare, & cum causis secundis concurrere, non admisit Deus, aut iam in se admittit creando vel concurrente actum recentem in illo formaliter secundum rem inherentem aut subsistentem, quo aliquando secundum rem destituebatur, sed tantummodo terminationem nouam & extensionem liberam illius actus, qui in Deo simplex ac substantialis, ad extrinsecos effectus. Et quidem neque in causis naturalibus, vt philosophantur *Nominales*, inuenitur vlla mutatio per accessum formę realis dum effectus suos producant: sed emanant ab eis, ac ab illis dependent, secundum quod de nouo sunt, prorsus eis immutatis: adeo vt, nec actiones ipsę sint in agentibus, sed in passis solum, si nomine actionis intelligatur forma realis siue absoluta, siue respectiua: quanquam hoc, vt verum fatear, quo ad agentem per intellectum ac voluntatem, qualis Deus, perceptu sit difficilius. *Quemadmodum a lumine solis*, inquit *Simplicius*, *illustrantur omnia, & alia vident, & alia videntur, alia generantur, atque etiam alia candescunt, alia nigrescunt, alia densantur, alia liquefcunt, & prout cuiusque captus est, ita & vnius bonitatis eius absque negotio sit particeps, nullo horum in solem agente, neque a sua beatitudine abstrahente: sic multo magis, diuina bonitate, quę & solem mundo donauit, omnia fruuntur absque negotio, & bona sunt pro ratione sui captus, nihil ad hęc Deo patiente, neque distracto.* In eandem quoque sententiam *S. Augustinus*, loquens de scientia Dei visionis, qua videntur a Deo facta: *Nec quia factum vidit, scientiam duplicauit, vel ex aliqua parte auxit, tanquam minoris scientia fuerit, priusquam faceret, quod videret: qui tam perfecte non operaretur, nisi tam perfectus a scientia, cui nihil ex eius operibus adderetur.* ex quo affirmat, Deum vidisse mundum bonum antequam eum conderet, nempe in ea arte, in qua mundum condendum aspiciebat, cui ex mundi creatione nihil rei aut solidę formę accreuit.

6. Verum enimvero nullus mortalium mente sua clarè perspicere poterit, quomodo in Deo omnes rationes prouidentiales, ipsius summę simplicitati ac necessitati subsistendi minime sint repugnantes. In primis obscurum intelligere, Deum omnibus prouidere vnius cognitionis, vniusque amoris essentialis multiplici ad singulos effectus terminatione: quandoquidē terminationes istę sint extra naturas illorum actuum, illisque posteriores. Deinde procurationes in Deo prouidentiales non fiunt aut sunt in Deo per modos entium rationis, aut respectuum extrinsecorum, quos nostrę cogitationes illi affingunt. prius etiam est Deum creare, concurrere, ac prouidere, quam emanent de nouo fundamenta proxima respectuum, seu terminationum, quandoquidem hęc fundamenta totaliter vt loquuntur, non sint in Deo: sic enim terminationes istę essent necessariae & ipsi

Simp. In.
com. Epist.
Scot. in 2. 5.
q. 1. D. 2.
Ad Prim.

Aug. l. 11. de
ciu. cap. 21

coeternæ: sed etiam in rebus creatis ac præiis
vix videtur posse concipi, istis terminationi-
bus Dei providentiam liberam contineri. Hinc
S. Augustinus, vir tanti ingenij & doctrinæ, hoc
discutiens, apertè fatetur in hac vita eius veri-
tatem ab homine comprehendendi non posse. Pro-
inde substantiam Dei sine ulla sua commutatione
marabilia facientem, & sine ulla suo temporali motu
temporalia creatam, intueri ac planè nosse difficile
est. Myſterium hoc eo modo explicat, quo nos
superius: nempe per respectus ac terminatio-
nes Deo aduenientes. ac ad id vititur exemplis
Domini, ac Iudicis, qui tales de nouo euadunt
relationibus nouis, absque mutatione reali.
Istis ingenium suum submittere recusans miser
Vorſius, Dei simplicitatem negauit. Cuius in-
ficiatio, quod ea sit fundamentalis Dei perfe-
ctio, idem est, ac ipsum Deum e medio auferre
& pernegare.

7. Sententiæ verò providentiæ non obſtat,
quod Deus solum suam essentiam, & omni-
potentiam videat aut amet, in qua omnia videat,
ac amet: ita vt extra hanc nullam attingat fini-
tam in rebus intelligibilitatem, vel amabilita-
tem, vt *Aristoteles* definiuit. Volunt enim ex
noſtris præſtantiffimi Theologi, *S. Augustinus*,
ac *S. Thomas*, Deum non aliud suæ cognitionis
obiectum habere, quam suam essentiam: in
qua vt in speculo naturali aut libero cuncta in-
tueatur possibilia, futura, præſentia & præteri-
ta: sua quoque videat decreta ac idæas, in qui-
bus vniuerſa non confuſe, sed distinctè illi re-
præſentantur, propter infinitam vim obiecti-
uè repræſentatiuâ in eius essentia, omnipoten-
tia, decretis ac idæis implicatam. Quod verò
diuina mens a Deo inspecta, dilucidè ac ſigil-
latim omnia illi repræſentet, istis docet *S. Augu-
ſtinus*: Singula igitur proprijs sunt creata rationibus.
Has autem rationes. ubi arbitrandum est esse, nisi
in mente creatoris? non enim extra se quicquam po-
ſitum intuebatur, vt secundum id constitueret: nam
hec opinari, sacrilegum est. iudicio ergo *S. Augu-
ſtini*, sunt in Deo rationes omnium rerum ma-
nifestatiuæ, earumque ſimulacra obiectiua,
in quibus a Deo videntur: quæ rationes in Deo
sunt æternæ, ei conſubſtantiales, ac immutabi-
lis veritatis. Similiter idem aſſerit, res a Deo
conditas ei placere, & ab eo diligere in ea arte,
qua fecit. in hunc ſenſum interpretatur *Plato-
nem*, qui dicebat Deum gaudio affectum mun-
do ab ipſo creato: Sic ostendere voluit artifice ſuo
placuisse iam factum, quo placuerat in arte facien-
dum. non ergò aliter mundus a deo viſus aut illi
placet, quam in arte diuina: nec aliter amatur
quam in arte diuina, in qua omnia habet, vt
idem aſſerit. *S. Thomas* eatenus dicit Deum alia
cognoscere extra se, quatenus suam virtutem
perfectè penetrat, ac comprehendit. Alia au-
tem a se, non videt in ſeipſis, sed in ſeipſo, in quan-
tum essentia ſua continet ſimilitudinem aliorum ab
ipſo. nō est ergò aliqua finita aut determinata o-
biectiua intelligibilitas in illa re poſſibili, futura,
exiſtente, aut præterita, quam Deus intelligen-
do immediatè attingit. alibi diſerte aſſerit,
haud aliter a deo, quæ extra ipſum, intelligi,
quam in ſua eſſentia: & hoc probat ex eo, quod

cognitio Dei non poſſit eſſe Deo conſubſtan-
tialis, ſi peruaderet ad plura obiectiue & intel-
ligibiliter extra Deum poſita, & non v-
na eſſentia ſua completè terminaretur. Qui
ergo ex ſchola *S. Doctoris* Theologi arbitrantur,
formalem rationem poſſibilitatis non eſſe ali-
quid complexum in principijs rerum ipſarum
intrinſecis, ſed Dei eſſe omnipotentiam, con-
ſequenter definiunt, non aliter a Deo intelligi,
quam in ſua omnipotentia, vt in ratione eorum
formali intelligibilitatis, & exemplaris ſimili-
tudinis.

8. Recentiores verò Theologi, agnoſcentes
in rebus poſſibilibus propriam intelligibilita-
tem: quam exiſtentibus ineſſe certum; ortum
ex intimis principijs earum, ex quibus ipſis non
repugnat exiſtere, aut fieri, volunt diuinam,
eſſentiam, reſpectu cognitionis in Deo, eſſe
duntaxat obiectum primarium, ipſas verò ſe-
cundarium: ita vt intellectio diuina delata in
diuinam eſſentiam, inde reſultet in res poſſibi-
les, futuras, exiſtentes & præteritas: vtpote di-
uina eſſentia quodammodo egreſſa, ad alia
obiecta denuo extendatur. etenim vel hoc di-
cendum, vel fatendum, Deum ſua intellectu-
ne non attingere omne verum omnemque in-
telligibilitatem. Quod autem roſæ poſſibilis,
gratia exempli, alia ſit intelligibilitas, diuinæ
eſſentiæ alia, inde liquet, quod diuinæ eſſentiæ
intelligibilitas ſit infinita, illa autem roſæ finita,
in quadam ſpecie ac limitata, vt bene aduertit
noſter *Bachonius*. Vnde ſicut videns imaginem,
eo præciſe non videt prototypum: qui videt
cauſam, inde formaliter non videt effectum: ita
ſi diuina intellectio clauderetur ſola ratione
obiectiua, quæ eſt in diuina eſſentia, non per-
ciperet ipſa met veritates poſſibiles, aut exiſten-
tes, quæ ſecundum eſſe intelligibile extra di-
nam eſſentiam conſiſtunt, varietate quadam
multiplicantur, ſuis terminis definiuntur.

9. Qui priorem ſententiam ſequuntur, facile
ſe expediunt quantum ad Dei immutabilita-
tem: dicunt enim, Dei ſcientiam non adueni-
re ipſi vi alicuius obiecti extra Deum, ſed vi ſo-
lius diuinæ eſſentiæ, ac decretorum ipſius, quæ
vt identificantur cum diuina eſſentia, ita cum
eadem omnis cognitio creaturarum in deo pa-
riter identificabitur. Neque enim, inquit *S. Au-
guſtinus*, ea faceret, niſi ea noſcat antequam faceret,
neque noſceret, niſi videret, neque videret, niſi in ſe
haberet. Illi autem, qui ſecundam profitentur,
inde declarant, cognitionem rerum non ad-
uerſari dei ſimplicitati, quod earum ſimplex
intelligentia contineatur in infinitate illius co-
gnitionis, qua Deus ſuam virtutem compre-
hendit. quæ vt dicatur viſio, præexigit con-
ditionem ſui obiecti: non qua illa viſio forma
abſoluta, aut quid reale, ſed qua ſpeciali modo
ad cuiusmodi obiecta terminatur.

10. Iam autem ſuppoſitione facta, quod di-
uina intellectio vltra diuinam eſſentiam ſpacie-
tur ad res intelligibiles, vtpote poſſibiles, futu-
ras, præſentes, ac præteritas, obſcurius, adſtru-
ere ſummam diuinæ perfectionis atque ſubſi-
ſtentiæ neceſſitatem. *Scotus*, vt hoc melius ex-
plicet, ſtatuit huiusmodi obiecta eſſe quidem
terminos

August. lib.
1. de Trin.

August. 83.
quest. q. 46.

Aug. l. 11.
ciui. cap.
21.

August l. 5.
in Gen. cap.
16.
S. Thom.
1. par. q. 14.
art. 5.

S. Thom. l. 1.
cont. Gent.
cap. 51.

Bonau. in 1.
I. d. 35. Et.
39.
Aug. in 1. d.
35 art. 2.

Bac in. 2. d.
1. Art. 2.

Aug. l. 5 in
Gen cap. 16.

Scet. quel. 6.

terminos intellectiois & affectus diuini, non motiua. Terminos quidem, quod ad ea per- uadant diuina intellectio & volitio: non mo- tiua, quia sic causæ essent alicuius perfectionis in Deo, quippe cognitionis amorisque quod summæ ac primæ necessitati diuinæ perfectio- nis repugnat: non enim potest illud esse ma-ximè necessariū ac subsistens, quod ab aliquo motiuo extra se dependet ac causatur non æ- que necessario. *Ioannes Bachonius* sic diuinam in- tellectionem ac creaturas extra Deum vult di- latari, vt eas attingat non *Terminatiuè*, sed, vt ipse loquitur *Consecutiue*. iudicat enim vnicum terminum diuinæ cognitionis esse diuinam essentiam: verum quod ea cognitio sit infinita,

Bac. 1. 5. d. 35. q. vnic. d. 39. f. 3. Et 7. quod l. q. 6.

omniaque intelligibilia complectatur, ad crea- turas a Deo sua plenitudine *Consequutiue* resul- tare affirmat. Cum enim omnipotentia Dei sit causa extrinseca rerū, nō intrinseca, nempe ne- que materia neq; forma earū, cognitio Dei solū terminata ad eius essentiā, aut omnipotentiam, vt ipse differit, non est cognitio creaturæ secun- dum principia eius intrinseca, ex quibus ta- men est cognoscibilis. imo neque videntur co- gnosci in eis creaturæ, vt in imagine, sicut vide- tur Cæsar in sua imagine. nam Deus, propter suam infinitatem, vt in ratione formæ, ita in ratione imaginis, maximè est dissimilis cre- aturæ. quocirca, vt Deus cognoscat creaturas, quas sua prouidentia ordinat ac regit, saltem *Consequutiue* ad eas diuina ipsius intellectio de- riuanda. nam quatenus sunt in Deo, vt in causa, catenus sunt vita Dei, vt loquitur *S. Ioannes*: sūt in illo vnitiue, nō distincte: idcirco intellectio di- uinitatis nō erit distincta intellectio creaturā secūdu earū distinctas & finitas formas, ex qui- bus tamē homini vel Angelo sunt intelligibiles.

Ioan. 1.

11. Verumenimvero, agnita ea sententia, quæ definit, Dei cognitionem peruadere ad creaturas, in seipsis spectatas, difficilius tunc ex- plicatur summa in Deo, subsistendi necessitas.

Aur. in. d. 35. art. 2. & 3.

Nam vt disputat *Aureolus*, si cognitio dei hoc pacto diuina essentia egressa, attingeret creatu- ras, dependeret illa, quæ tamen Deo substan- tialis, a creaturis: si non quantum ad speciem intelligibilem ab illis emendicatam, saltem tamen quod ad consequutionis dependentiam: ita vt si non esset creatura, non esset talis co- gnitio: si non esset talis cognitio, neque esset Dei essentia, cum qua illa identificatur. Dico itaque, quemadmodum speculum in se immu- tatum, variè tamen applicatum ac motum, di- uersa representat, ita intellectio Dei substantia- lis propter suam infinitatem omnia collustrat. quod vero hæc ipsa terminetur ad possibilia, aut futura, vel existentia non secundum for- mam realem & absolutam, sed secundum de- nominationem terminationis, ab illis non quod ad rem, sed solum terminationem, dependet: nam si non essent res possibiles, futuræ, vel præ- sentes, illa eadem quo ad rem nihilominus dei cognitio superesset, licet ad illa haud extende- retur, idque quo ad omnem realitatem immu- tata. Proinde nullum intelligibile, extra Deum collocatum, vim habet ad inferendum diuino intellectui, vllam intrinsecā perfectionem co-

gnitionis. Pari modo, quando dicimus, visio- nem aliquam, aut amorem esse deo liberum, nō loquimur de reali & absoluta vtriusue for- ma, sed solum de eorum terminatione extrinse- ca, quæ pro condicione obiecti libera esse po- test: Dei enim intellectus ac voluntas, pro ipso- rum infinita perfectione, eminenter in se con- tinent virtutem agendi liberam, ac necessari- am. atque si terminatio actus, qui libere a deo ponitur, non poneretur, nihil entitatis deo inde excideret. Quando itaque quo ad necessita- tem, obiecta extra Deum comparantur cum deo intrinsecis, comparatio solum valet cum actuum in ipso Deo terminationibus, non cum ipsorum formis realibus & absolutis. Imo Dei cognitionem, non solum ad futura, præsentia, & præterita, extendi nouere antiqui, naturæ luce imbuti, sed etiam ad futura ex condicio- ne. *Cicero* enim disertè affirmat, Deum qui- busdam excellentes mentes dedisse, quibus prænouerat, illos malè vsuros: *Nisi forte dicitis, eum nesciuisse. utinam quidem! sed non audebitis; non enim ignoro, quanti eius numen putetis.* Cic. l. 3 de nat. Deor.

12. Demum Epicuræi, nimium humana ad diuina transferentes, Deum ex multiplici soler- tique sua prouidentia, anxie distrahendū ac indignè pollundū inepte existimarunt. Cum vero Dei intellectio, volitioque sint infinitæ virtutis, facilius omnia adsequuntur, quam ho- mo vel Angelus illud vnum, quod intelligunt aut curant. neque vile est, ad ea, quæ ipsius quidem respectu vilia, Deum intelligendo ac volendo digredi: satis enim quod in se intelli- gibilia, quod bona; non ergo Deo indignum intelligibilem, iuxta ac bonorum, prouiden- tiam in se suscipere. neque hoc agit, quod eis indigeat, aut vt ex eis aliquid emolumenti lu- cretur, sed vt id, quod Deum veluti optimum principem decet, bonitatem suam gratis com- municando, exequatur. Quod si nunc bene meritos coronat, malos vero castiget, ea non obit motibus intrinsecis de foris aduenientibus, sed solum effectibus a se eductis: ex quibus eadem bonitas denominatiue a nobis dicitur placata, aut irata. Non est ergo quod secum cuius reputet, Dei perfectioni simplicitatis, aut necessitatis ad subsistendum, eius prouidentia contrariari. an vero iure suspicari quis possit, rerum, hominum præsertim, curam in Deo gubernatiuam, recto iudicio aduersari, iam su- mus paucis explicaturi.

C A P V T. XII.

Rationes diuinæ prouidentia, quibus res humane ad- ministrantur, licet quo ad multa nobis sint obscu- ra, quo ad ea tamen, ob quæ illa prouidentia a nonnullis Philosophis aut negatur, aut iniqua aestimatur, dilucida opti- maque veritate conspicue.

Ognosci a nobis se voluit Deus, Greg. Naz. comprehendi aut videri recusa- ora 2. de Theol. uit: illud, vt eum tenerius ame- S. Leo term. mus, hoc vt magis admiremur, 9. de Natiu. quod recte *Gregorius Nazianzenus* adnotauit.

Arn. l. 1. con-
Gent.

adnotauit. Verum si ulterius penetrare nostra præsumptio attentauerit, percussus a tanto radio, aut inde puniemur, vel ab eodem repulsi, veritate protinus excidemus. *Qui ut intelligaris, ait Arnobius, Deum alloquutus, tacendum est: atque ut per umbram te possit errans inuestigare suspicio, nihil est omnino mutiendum.* Cæterum vero, quod in cursu ipsius naturæ inspectus defectus aliquis, sapientiam hanc nostram a Deo, utpote eius auctore agnoscendo, reiiciat, ipsi sensui, nedum communi omnium fermè mortalium iudicijs, id repugnabit existimare. Quid enim ordinatius, variabilius, constantius aut pulcrius hoc vniuerso, aut eo aliqua cogitari poterit in signior nota diuinitatis? Si quid in arte debito situ affabre contextum, si quid eiusdem vi, colore viuidum, splendore fulgidum, valore preciosum, substantia solidum, admiratione dignum, id omne naturæ quædam imitatio, ac velut umbratilis eiusdem delineatio reperitur. Imo qui a sententia prouidentiae aliquo modo auersi, humana negocia considerantes, illi nihilo obstante, naturæ partes ac functiones intuiti, utpote cæli lumina, elementorum loca & magnitudines, anni distincta tempora, rerum perennes propagationes, animalium penuria, ac similia, Deum omnium prouisorem vltro agnouerunt.

Claud. in
Ruf. Boet. l.
4. de cons.
met. 6 l. 3
met. 9 l. 1.
Met. 5.

*Nam cum dispositi quassifsem fœdera mundi,
Præscriptosque maris fines, annique meatus,
Et lucis, noctisque vices: tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moueri
Sidera, qui fruges diuerso tempore nasci,
Qui variam Phæben alieno iusserit igne
Compleri, solemque suo: porrexerit undis
Littora, tellurem medio librauerit axe.
Sed cum res hominum tanta caligine volui
Respicere, letosque diu florere nocentes,
Vexarique, pisces, rursus labefacta cadebat
Religio.*

Arn. l. 2.
cont. Gent.
miu. Fal. in
Octauit.

Certè si vel ad formam naturæ hominum mores in ciuitate exprimerentur, eximia pulcritudine inter se amantissime deuincirentur.

Plut. in Gr-

2. Si vero particularia aliqua suos fines interdum non adsequantur: si monstra aliquando edantur, hæc & huiusmodi vel vniuersi decori inseruiunt, aut in alium finem, a diuino solum oculo spectabilem, referuntur. Quod si pisces, ac bestię sese deuorent, id nullum naturæ erratum ostendit. Cur enim mortale, alterius mortalis conseruationi non opem ferret? atque inter alia istius facti legitima, vnum mihi videtur, quod hinc nobis significare voluerit Deus, pisces, volucres ac feras neutiquā ratione vel mente insigniri, cum ita mutuo in cibos cedant: ne alioquin eximijs eorundem cognitis ingenijs, falso iudicio cum *Plutarcho* illos anima rationali præditos suspicaremur. Scio manichæos hæreticos, multos extitisse in criminando naturam, morbos, malorum origines, affectiones prauas, noxia & venenosa animalia recensentes, quasi huiusmodi ex ratione decoris ac dignitatis omnipotentiae diuinæ, in lucem a Deo educi non potuerint. Cæterum horum insaniam libro quarto commodius euincemus.

3. Quæ autem a nonnullis ex humanis casibus contra sententiam prouidentiae diuinæ profecerunt, ex duobus, ut mihi videtur, erroribus exorta, in patentissimam veritatis lucem impetum facere præsumpserunt, ut *Arnobius* rectè differuit. Principiò quidem falso supponunt, virtutem rem parui esse momenti, ac non nisi inter exigua Dei beneficia censendam. Deinde humanas istius temporis felicitates vltra omnem modum solidas & appetendas hominibus proponunt. Ex quibus semel in animam admissis falsitatibus, prona ac decliuis subinde procurrit diuinæ prouidentiae, apud eos, nimium animis concretos, inficiatio. Si enim virtutem rectè æstimerent, ut docet *Cicero*, profecto eam vel in rebus sordidis occupatam aut inuentam, vel ab indignis vexatam agnoscetes, modo culpa vacantes ea potirentur, flocci facerent alia omnia: imò ut ea vna gauderent, vltro aduersitates ipsas, ac molestias expeterent, ac prouocarent, in quibus admirabilem eius splendorem collucentem videret: eam verò negligentes, istius vitæ ærumnis se deformari & affligi ferunt acerbissime. pariter bona istius spacij æquo iudicio trutinantes, parum haberent eis ab iniqua fortuna, ac Dei prouidentia se spoliari, vel potius eorum onere leuari. quod non facientes, dum illis se interim destitui animaduertunt, perinde lugent & affliçantur, ac si ab omnibus deserti, mera essent miseriarum omnium ludibria, ac metæ, in quas vniuersa malignantium casuum tela, absque omni operæ precio, collimarent. Cæterum ad impietatem hanc refutandum ipsa *Philosophia* semper abundè fecit: qua instructi *Cicero, Epictetus, Seneca, Plutarchus*, nulla diuinorum misteriorum reuelatione collustrati, egregie tamen in eam disputarunt.

4. Enimvero si rectè homines de virtutis præstantia sentirent, quam calamitas educit, propagat, & illustriorem facit, illa vna contenti, iniquioris fortunæ aculeos omnes non incurarent, neu de Dei in eos amoris ac benignioris prouidentiae defectu lamentarentur. *Iratus est nobis* inquit *Psalmista, & misertus est nostri. Tunc enim ait S. Augustinus est misericordia sanans, quando est ira puniens.* Ut enim fortunæ læta plerumque virtutum decora corrumpunt, fæces ac rerum monstra hominibus tanquam idola commendant, ita cum aduersitate dura & aspera conflictatio, fortitudinis, patientiæ constantiæ atque temperantiæ firmamenta, sustentant, consolidantque. & quidem illud est virtutis robur ac ea dignitas ut minime indigeat suffulcro diuitiarum, splendore auctoritatis, aut fauonio honoris: quinimo sua pte vi perpetuo erecta consistit, ac natiuo succo vernat, floretque etiam vbi instar palmæ depressa, vbi omnia externa bona ab ea defluerunt, aduersaque cuncta in eam illisa fuerint. Quamobrem *S. Hieronymus* comparisonem instituens inter antiquam Christi Ecclesiam, & Romanum imperium, neutiquam eam huic inferiorem asserit, quod ad illius magnitudinem haud pertingat. *Ad Christianos*, inquit *Principes venit Ecclesia, potentia quidem, & diuitijs minor, sed virtutibus*

Arn. lib. 2.
cont. Gent.

Cic. Tus. 5.

Cic. Tus. 2.
Epiet. Ench.
Sen. de
tranq. Plur.
de cis quif.
a Num. pun

Psal. 59.
Aug. in
Plal. 59.

Hier. in hist.
malchi.

virtutibus maior facta est. si ergo virtuti fauceat, cū materiam subiiciendo, tum nervos eidem sup-
peditando iniquior rerū sors, quamobrem acer-
bam in nos causaremur providentiam, vel nul-
lam esse putaremus, quamprimum cuticulam
asperior Septentrionis afflatus aliquis vel parū
nobis perstrinxerit? nū, ut quærit *Arnobius*, quia
tuas impediatur delicias forsitan, & libidinum vo-
luptates, princiosam esse, & asperam dicas Dei
providentiam: perinde est ac si e portu solutu-
rus, serenitatem in crimen vocares & liberatio
nostra est, non persecutio.

Arnob. l. 2.

Claud. in
Conf. Manl.
peneg. 2.

*Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque late
Fortuna securam nitet: nec fascibus ullis
Erigitur plausuue petit clarescere vulgi.
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,
Diuitiis animosa suis, immotaque cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.*

Quot iam precor, celebritate claros recollit me-
moriam nostra, quos aduersitates generosis ani-
mis perpeſſæ ac deuictæ, tanquam concretas
ex frigore gemmas, in immensum famæ extule-
runt, qui si in plumis ac delicijs marcidi re-
mansissent, nullus sonus, theatrum nullum, cul-
tos nullus a sempiterna obliuione eorum no-
mina vindicassent? Certè virtutes tunc vel
maxime in arenam profiliunt depugnaturæ,
quando iniqua fortuna illis hostem obicit, ac
spiritum eis excitat ad dimicandum. *Fortitudo*,
ait *Minutius*, *infirmis roboretur, & calamitas
sepius disciplina virtutis est.*

Minat. in
Oſtau.

Ouid. 5 Trist

*Si nihil infestū durus vidisset Vlyſſes,
Penelope felix, sed sine laude foret.*

Plin. in pan.
Trai.
Hier. ep. ad
cast.

Secunda, inquit *Plinius*, *felices, magnos aduersa pro-
bant.* Parum itaque habuit *Didymus*, ut te-
statur *S. Hieronymus*, se externis bonis videndis
priuari, cum interim eius animus virtutis pul-
critudinem perpetuo duraturam contempla-
retur. neque *Tiresias* cœcitate percussus, interim
prophetiæ intelligentiæque lumine diuinitus
illustratus, causam habuit de diuina providen-
tia perperam sentiendi, ut adnotauit *Plutarchus*.
imo potius *Athaniæ*, & *Agamemnon* infelices,
qui filios suos morum ratione in leones ac cer-
uos immutatos oculis suis adspexere.

Plut. lib. de
sup.

5 Dum porro quis duris vrgetur, maiori
quodam impetu ac amore se ad Dei cliente-
lam ac sinum recipit: quod sanè, ut contra i-
psam malum saluberrimū perfugium, ita gu-
stu, effectuque suauissimum. Pueri an non eo
tempore ad parentum tutelam confugiunt a-
lacrius, quo terriculamenta eos magis pauidos
anxiosque reddunt exterius? Mihi hoc inge-
niose luisse visus *Ouidius* illa fabula, qua virginē
tergo Iouis in taurum versi insidentem, ac per
varia rerum discrimina deuectam, commemo-
rat,

Ouid. lib. 5
Factor.

*Illam iubam dextra, leuam tenebat amictus,
Et timor ipse noui causa timoris erat.
Sæpe puellares subduxit ab aquore plantas,
Et metuit tactus assilientis aque.
Sæpe Deus prudens tergum dimittit in vndas,
Hæreat ut collo fortius illa suo.*

Sap. 10.

Enimuero quocunque delati fuerimus, siue in
patriam, siue in exilium, siue ad roseta, siue ad
spineta, portat nos Deus, vel in lacu leonis si-

mul cum suis commoraturus, ac in eum cū illis
ingressurus. Quod si subinde affligi nos velit si
incurrentiū aduersitatum fluctibus appeti, a-
deo tamen benignus, adeoque nostri amans, ut
hæc eo consilio faciat, unde nos fortius illi in-
hæreamus, dulciusque in eius præsidio delicie-
mur. an non tunc receptus iste optimus, ac
nobis vtilissimus, tametsi a reliquis omnibus
deserti, a Gorgonibus calamitosæ fortunæ ad
hoc asylum fugerimus? *Erudimur*, inquit *Arno-
bius*, *dura perpeſsi, voluptatē nec timere, nec fugere:
quo facilius exui corporalibus possimus vinculis, &
tenebrosam euadere cecitatem. Beneficia sunt diuina
ait S. Augustinus non verbera.*

Arn. l. 2 cont
Gent. Mi.
in octau.
August. l. 10
Hom. Hom.
4.6.

6 Sanè conuenit omnino, ciues malis vexa-
tos, existimare, se non a fato, aut fortuna acer-
bius tractari, sed a Deo optimo parente, inspe-
ctore, ac principe gubernari. *Sanus sum*, inquit
S. Hieronymus, *gratias refero creatori: languedo, & in
hoc laudo Domini voluntatem.* est enim illa beni-
gna, illa iusta, illaque melliflua Dei manus vni-
uersis nostris calamitatibus inserta, quæ & ea-
rum modum rationemque benignissima lege
definiuit.

Hier de ob.
Blef

*Sic quæ permissis fluitare videtur habenis
Fors, patitur franos, ipsaque lege meat.*

Boet. li. met
1.

Veteribus illis quondam asperū, aduersa per-
peſſis, cum tenaci fato, lubrica ac cæca Fortuna
animis colluctare. nos verò hanc Dei manum,
myrrham primā in nos distillantem cogitantes,
subactis ac placidis animis, quæcunq; ipsa im-
preſſerit, perferimus. voluntas Dei est, nos in
hunc ritum exacerbari, quid hoc vberius ad
consolationem, ac ciuiliſ pectoris tranquillita-
tem? Impij, ac Dei nescij dum æstuant ac tor-
rentur impatientia, dum vndiquaque aduersis
adfliguntur, Zephyro isto desuper refrigerante
carent: proinde non tam tristium euentu, quā
suis affectionibus torquentur, ac carnificinam
planè eodem patiuntur: ex quo inepti pariter
euadunt ad omnia ciuiliſ vitæ officia peragen-
da, quæ animum sedatum, compositumque in
ciuibus requirunt.

Canti. 5.

7 At, quod multos fallit, non in rebus ipsis,
sed potius in rationis imperio ac virtute hu-
mana cernitur perfectio: ne opinemur, illis
priuatos, vel ab eis inuasos, eodem de optimo
statu decidisse.

Luc 1. 2 Cjc.
li. de Fn.

Nonne videtis,

*Nil aliud sibi naturam latrare, nisi ut cum
Corpore seiunctis dolor absit, mente fruatur,
Iucundo sensu, cura semota metuque?*

Proinde ille felix, qui ex animi voto dicere po-
tuit, *Spes & fortuna valete.* & sanè ciues nihil ple-
nius ad miseriam sustinere valent, quam suorū
desideriorum multiplicitates ac magnitudi-
nes. quorum impetus si eos accenderint, si la-
xarint, non erit, ut afflicti tam de iniqua for-
tuna conquerantur, quam de studiis, consilijsq;
suis. *Magno viatico* inquit *Minutius*, *breue vita iter
non instruitur, sed operatur.*

Miu. in oſt.
Boet. l. 1, cōf
met. 4.

*Quisquis composito, ait Boëtius, serenus æuo,
Fatum sub pedibus egit superbum,
Fortunamque tenens vtramque, reſtus
Inuictum potuit tenere vultum.*

R

Quid

Quid tantum miseri feros tyrannos
Mirantur sine viribus furentes?
Nec speres aliquid, nec extimescas,
Exarmaueris impotentis iram.

Varro, de
reb. Rom.

Non sit, ut consultit Varro, thesaurus, non auro pe-
ctus solutum, non demunt animis curas, nec religiones,
nec Persarum montes, non atria diuitis Crassi. Toto
mundo, ait S. Augustinus, sublimior mens inherens Deo.
Cui ut vnicè inhæreamus, subtrahere ipse solet
nobis alia istius vitæ bonorum suffulcra, ne eis
inherentes, falso innixi ac fallaci firmamento, il-
lo ruente, in interitum pariter corruamus. Se-
debamus in puppi, dicebat Cicero, clauumque teneba-
mus: nunc autem vix in sentina locus.

Aug. in
Psal. 1.

Cic. l. 9. Ep.
fam. Ep. 15.

8. Quinimo felicia ipsa, quæ nobis, id procu-
rante diuina prouidentia, adimuntur, angorum
potius, imo extremarum infelicitatum occasi-
ones, si apud nos steterint, esse solent. equidem
existimarem, grauiores miseras in genus hu-
manum intulisse rerum copiam, lætosque suc-
cessus, quam penuriam, tristemue fortunam. qui
enim a magnis ceciderunt, eos casus plerumque
opinatus subito apud se securos oppressit, ac
non nisi ad infimum ab excelso præcipitavit.
mediocribus vero potiti, agnoscunt se fortu-
næ casibus expositos, præmeditantur frequen-
tius id omne, quod incidere quandoque pote-
rit. quo etiam damni rigorem leniunt, neque
ita a fastigio ac culmine in barathra deuoluun-
tur, si deiectioni fuerint. Huius rei causa, Stoici di-
gnitatum culmina ultro repudiarunt, ut ipsa for-
tunæ tenuitate suauius ac firmitus reficerentur.
Quemadmodum enim apes ex amarissimo thy-
mo dulcissimum mel delibant, ita prudentes
viri, ut aduertit Plutarchus, ipsas vitæ huius iniu-
rias sibi reddunt dulcedinum thecas ac fauos,
quorum succum infugentes, non viuunt solum
inter aduersa, verum etiam delicientur. Quid
in humanis boni, quod cum malis non confun-
ditur? quid tam nectareum, quod acore omni
destituitur? quid usque eo magnū, quod angus-
tis limitibus, eternitatis cogitatione a nobis ex-
pressa, non definitur? denique quid tam commo-
dum, quod nullo veneno exitiali immixtum, ut
argute cecinit Ausonius? illud ipsum ferrum, quod
in manu Bruti inimicum Cæsarem occiderat, sub-
inde in alterius manu, ut refert Plutarchus, ipsi
Bruto læthiferum. Ajax eidem gladio incubuit,
quem honoris causa ab Hectore victor acceperat.
Hector ipse illomet balteo per Iliacos muros tra-
ctus, quem ex spolijs Achillis sibi compararat.
Quot magnos viros aliorum inuidia deiecit,
confecit, præstititque, ut ipsis suis glorio-
lis, ritu ignobili, immorerentur!

Plut. lib. de
Tranq.

Auf. Ed. 15

Plut. in Cæs.

Ouid li. 6.

Fast.

Euri. Med.

Iupiter exemplum veritus, direxit in ipsum
Fulmina, qui nimis nouerat artis opem.

Monet Euripides. Quicumque vera præditus pru-
dentia est,
Ne disciplinis liberos impensius
Erudiat a quo, nec sapere doceat nimis.
Nam nigra præter qua sequuntur alia,
Obliquus urget lior illos ciuium.
Argumentum hoc argutè ac doctè Iuuenalis
persequitur.

Iunen. li. 4
Sat. 10.

Nocitura toga, nocitura petuntur
Militia, & torrens dicendi copia multis,

Et sua mortifera est facundia. viribus ille
Confusus perit, admirandisque lacertis.
Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat. Pauci admodum sunt, qui excellenti
ratione bene vtuntur, ut ait Cicero, quique eam
non pestiferam, sed sibi reddunt salutarè. Quod
si hæc præclara, quæ admiramur vitæ ornameta
suis modo possessoribus non nocuerint, eis ta-
mè, vel alijs postea fortassis nocebunt, cum certa
lege statutum, ea non fore apud ullos sempiterna
sed inquilinorum instar, in alijs ac alijs homi-
nū iuribus & dominijs vicissim hospitatura.

Cic. l. 3. de
Nat. Deor.

Sic male sublimes fregit Spartanus Athenas,
Atque idem Thebis cecidit. sic Medus ademit
Assyrio, Medoque tulit moderamina Perses.
Subiecit Persem Macedo, cessurus & ipse
Romanis.

Claud. Pan.
3. Stil. Ouid
l. 4. de Pont.

Ludit in humanis diuina potentia rebus

Et certam præsens vix habet hora fidem.

Ouid. 4
de Pont.

Et quid tam floridū, ut expers sit umbræ, tam
bonum, ut nihil mali implicet?

Nunquam sincera bonorum
Sors ulli concessa uiro. quos vultus honestat,
Dedecorant mores: animus quem pulchrior ornat,
Corpus destituit. Bellis insignior ille,
Sed pacem fedat vitiis: in publica felix,
Sed priuata minus.

Claud. Pan.
Stil.

Equior ille

Patribus, inuisus plebi: popularibus ille
Munitus studiis, languebat gratia Patrum.

Naturæ ille flos, pulcritudo, raro cum pudicitia
& humilitate consociatur.

Rara est adeo concordia formæ
Atque pudicitia.

Vultus sequitur fastus.

Sic reus ille fere est, de quo victoria lucro

Esse potest, inopis vindice facta carent.

Sic rimet insidias, qui se scit ferre viator,

Quod timeat, tutum carpit inanis iter.

Quis merito dicet Plautianum, Romæ omnia
tempore Seueri Imp. pro libito agentem, infinita
bona honoris, diuitiarum ac potestatis obti-
nentem, felicem? Cui populus in circo occine-
bat: Quid tremis? cur palles? nam ut scribit Dio,
Pallebat & tremebat semper, cum propter rationem
victus, quā instituerat: gulosissimus quippe erat, tum
propter spem metumque futurarum rerum. His itaque
pensatis, leuius horum bonorum siue iacturam,
siue defectum feremus, posteaquam huiusmodi
eorum appendices, veluti nigros pavonis pedes,
inspexerimus. Rectè idcirco aliqui, ut in vesti-
bus, ita in fortunæ gradu, magis desiderarunt
concinnitatem, quam magnitudinem, ac quoad
ea plus priuatum, quam publicum: quod ele-
ganter Claudianus sub persona viri rustici, ma-
gnatis fortunam compellantis, explicauit.

Iuuen. li. 4.
sat. 10.
Ouid lib. 4.
Fastor.
Ouid. de
Luc.

Dio iu. Seu.

Hæc mihi paupertas augustior, hæc mihi tecta
Culminibus maiora tuis, tibi querit inanis
Luxuries nocitura cibos, mihi donat inemptas
Terra dapes: rapiunt Tyrios tibi vellera succos,
Et picturato saturantur murice vestes.

Hic radiant flores, & prati viua voluptas,

Ingenio variata suo, fulgentibus illic

Surgunt strata thoris, hic mollis panditur herba,

Sollicitum curis non abruptura soporem.

Turba salutantum, latas tibi perstrepat ades,

Claud. l. 1. in
Ruff.

Cic. li. 3. de
senect. Gyp
Epist. 1.

Hic

Hic auium cantus, labentis murmura riui.

9 Verum quidem est, in gratiam bonorum, Deum hunc mundū vniversum cum omnibus suis ornamentis creasse. Cæterum quantum ad eorum vsum, duo apud se constituit: primū, vt virtutes in illis excitentur, quibus haud sint impedimento: deinde, vt perpetrata eorum vitia expientur, dum vindicta diuina interueniente, iucundis rebus careant, qui delinquentes iucundo Deo carere voluerunt, vt obseruauit *Minutius felix*. *Animus bonus, inquit Seneca, tam in equitē Romanum, quam in seruū potest cadere. Quid eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? Nomina ex ambitione, aut ex penuria nata. subsilire in calum ex angulo licet.* Si virtus steterit, si ea floruerit, quid reliqui deest ad felicitatem aut tranquillitatē? nisi opinari velimus, perturbatum diuitem, cui conscientia perpetuo nouis studijs compuncta, spectrisque exterrita, beatiorē esse paupere omni virtutum genere ornato & exhilarato.

*Nec recipit somnos, & sepe cubilibus amens
Excutitur, pœnamque luit formidine pœne.*
Bonī autem vltra modum, incommodo ab ipsis ferendo, diuinitus non pullantur. non enim Deus fibram liræ extendit, vt eam rumpat, sed vt ad concordiam adducat.

Quid. 3. de Pont. *Crede mihi, miseris caelestia Numina parant.*
Nec semper laesos, & sine fine premunt.

Agnoscant itaque ciues, idque in sui ingens bonum, prouidam supra se Dei manum, vtrique ipsorum fortunæ dominantem. quam necessitudinem si stabili sententia semel admiserint, de reliquo facilius humana iura inter se confirmare poterūt. Cum diuinum hoc vinculum constet, exteque, ait *Plato*, facile cum inueniri, tum perfici, humana vincula possunt. in quam sententiam hæc *S. Ambrosius*: *Nihil est magis, quo homo cæteris animantibus præstat, quam quod rationis est particeps, causas rerum requirat, generis sui auctorem inuestigandum putet: in cuius potestate vitæ necisque nostræ potestas sit, qui mundum hunc suo motu regat, cum sciamus ei rationem esse reddendam nostrorum actuum. Nihil est enim, quod magis proficiat ad vitam honestam, quam vt credamus, eum iudicem futurum, quem & occulta non fallunt, & honesta delectant.*

10 Ex errore autem, vt insinuavi, contra præstantiam virtutis, ac æternæ beatitudinis dignitatem, ab hominibus susceptā inficiationem, vel ex perturbationum tumultu, veluti intra appetitus furentis immania tonitrua, eam generari, nō ex liquido vllō mentis sensu, aut malaciæ in eo statu, hoc argumento mihi euinci plane videtur. sit aliquis, qui ex rerum affluentia, ex nimio luxu, ex corporis florenti ac vegeta complexione, castitatem amittat, sit alius, qui potestatis dominio fretus, illata vindicta, aut tyrannide charitatem, patientiam perdat, sit denique, qui occasione oblata sese ad magistratum efferendi, illico cum damno humilitatis, ambitu turgescit. nullus horum reperietur, qui adducatur in suspicionem istius impietatis, quasi secum putaret, penes Deum non reperiri prouidentiam, eamque iustissimam: cum tamen ex istis damna, grauiora sint omni alia, circa externa

bona, casus iniquitate, iuxta ac ad Dei prouidā curam similiter referenda, eo pacto, quo peccatorum causæ, occasiones, ac criminum ipsorum permissiones, ad eam pertinere reputandum. imo interdum propter dona prosperitatis accepta a Deo, in ipsum pij existunt eo modo, quo *Aristoteles* affirmat, felices esse pios. Vnde discrimen hoc obsecro? nisi quod nimium teneri sumus & calentes erga bona corporis ac fortunæ, eis vltra debitum modum tangimur, ac proinde ad omnem eorum cladem, in Deū, pro nefas! ex commoti animi impotentia in surgimus. passi autem virtutum, sanctitatis detrimenta vi optimi ingenij, vi summæ sanitatis, vi copię externarum commoditatum, neuti quam in hanc diffidentiam propendimus, propterea quod harum pondera non, vt debemus, nobiscum æstimamus, aut erga illas, vt par est, afficimur?

11 Quod si Deus nostri generis salutem in fide Redemptoris Christi posuerit, id iustē ac merito fecit. Scribit *S. Augustinus*, quosdam suo tempore ideo fidem Christianam, vt improbabilem traduxisse, quod in Christum credulitati recens æxorte, tantum momentum adstrinxerit, quærentes, quidnam diuinitus factum de genere nostro, priusquam Christus nasceretur: vel an omnes damnationi tunc obnoxij vixerint & expirarint; quod etiam in nostro dogmate *Symmachus* est criminatus. Cæterum respondit *S. Augustinus*, fidem in Christum non fuisse natiuitatis illius tempori omnino restrictam, sed perpetuo vel ab ipso mundi ortu hominibus, qua veteri testamento, qua reuelationibus, notam ac diuulgatam. Verum nihilominus, quod affirmat Apostolus, scilicet permisisse Deum, in vindictam peccatorum, Gentes ingredi vias suas cum ignorationis, tum infidelitatis voluntariæ. abiectæ tamen penitus haud fuere a salute, cum capaces esse potuerint reuelationis diuinæ, nisi sibi met tenebras constituisent, in quibus errores suos inaniter cuderent, conderent studiosius, colerentque pertinacius. Qua in re, sicut in alis multis, oportune succurrit, quod Sapiens admonet: *In pluribus operibus eius ne sis curiosus. Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi.* Si iste sol curiositatem nostrorum oculorum non ferat, quanto minus eam, quæ nostri animi, patietur Deus? Et quidem sol non tantum super ipsam terræ faciem multa profert, sed etiam in ipsius terræ penetralibus, quo eius radius secreto pertingit, educit. quid ergo, quod nos noctuæ, vespertiones ac talpæ, metiri audemus diuinæ prouidentię amplitudinem, ei usque progressus abstrusissimos? Imo hinc erudimur, exerendum non esse curiosum aspectum vel eorum, quæ Principes ac superiores nobis mandant peragenda, aut omittenda. nimia enim eorū inquisitio seditiosa est, ac inquieta: neque nos decet, in multis eorum operibus esse plus iusto curiosos. Cæterum an ea sit nostræ sapientiæ infirmitas, vt diuino aliquo egeat reuelationis subsidio, statim expendetur.

Ari. 2. Rhet

Aug. Epist. 49. quest. 2.

Prud. l. 1. in Sym

Rom. 1. Aug. 1 de præd. san. cap. 11.

Eccl. cap. 3.

CAPVT, XIII.

Ad veram sapientiam a nobis consequendam, non solum piè sancteque, verum etiam ciuilitè a Deo prouisum, ut eius regula ac norma, humana non esset Philosophia, aut priuata vniuscuiusq; existimatio, sed fides, a diuina reuelatione, simulq; Ecclesiæ auctoritate, derivata.

Um inter reliquas animi informationes, ad ciuilitatem conducentes, Dei ac diuinorū cognitio, quæ & vera Sapientia sit, ut iā explicatū, requisita, quæritur modo, nū ad hanc mera Philosophia, & priuata vniuscuiusque existimatio sufficiant, vel an fides, in obscure a nobis visam Dei reuelationem delata, postuletur. ab istis enim tribus fermè omnis nostra de Deo ac supernis intelligentia deducitur. Nos definimus, inquit

Tert. l. cont.
Marc.

Tertullianus, Deum primum natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum: natura ex operibus, doctrina ex predicationibus.

Plato in,
Gorg.

Cic. Tuf. 2.

2 Et quidem quod necessaria sit fides aliqua ad hanc nobis sapientiam comparandam, omnium gentium suadet sententia, profitentium, se non aliter Deos suos agnouisse, ac coluisse, quam ipsimet Dij quibusdā signis declararint. Iudicio itaque Platonis primus in vniuersū fidei huiusmodi auctor, & a nobis exactor Deus ipse, vel certe genius aliquis, aut homo diuinitus edoctus ac collustratus. imo primi illi legū latres, ut apud Cretenses Minos, teste Cicerone, commenti sunt, se a Dijs quibusdam afflatos fuisse: quo apud alios eorum ciuilia documenta inualescerēt. ob quam causam Poëtæ olim Sacri habiti, quod diuinitus edocti, de Dijs a mortalibus concipiendas sententias euulgarint. Verum quidem est, hominē varijs naturæ instrumentis comparari ad veritatem adsequendam, eamque alijs propalandam, vtpote intellectu apto nato circa omne intelligibile versari, sensibus itidem exterioribus & interioribus. quibus etiam in hoc negotio plurimum prodest corporis ipsius erecta species, ac in omnem partem flexibilitas: eloquio pariter ad hoc paramur, quo animi conceptus alijs significamus, & mutuo quoad veritatem addiscendam sumus

S. Tho. l. 3.
cont. Gent.
147.

adiumento: quod egregiè S. Thomas persequitur. Cæterum quantum ad hoc, quicquid infra diuinam reuelationem subsidet, ineptum, quod nos in veræ sapientiæ firmam sententiam inducat. Si autem Dii, inquit Plato, curant humana, nos aliunde id non nouimus, vel audimus, quā ex multorum sermonibus, & ex Poëtis, genealogias ipsorum scribentibus, idem perhibent, posse Deos precibus, sacris, & muneribus flecti. quibus vel ad vtrumque credendum, vel neutrum. Existimauit itaq; Plato, veterum notitiam de Dijs, ac eorum religionibus fide fuisse primitus adeptam, idque mediante externa, nota, ac visibili auctoritate Poëtarum ac consensus in multitudine. quam ipsorū fidē duplici auctoritate stabilitam asserit: vna Deorum ipsorū hæc vel alia de se, seu de mysterijs

Plat. dial. 2
de Iust.

religionum, certis personis reuelantium: altera multitudinis ac Poëtarum, qua euulgabatur, istiusmodi reuelationes a Dijs prodijisse, simulq; dicebatur ad humani generis sapientiam easdē spectare. quo ciues non solum fidem adhibuere multitudini ac Poëtis, sed etiā Dijs ipsis, mysticas veritates quibusdam hominibus proloquētib. qua auctoritate multitudinis ac Poëtarū admissa, prudenter sane intulit Plato, idoneè proponenti Deo per aliorum ministeria reuelata, a viro prudente aut in omnibus credendū, vel certè in nullis. nam si multitudo ac Poëtæ diuinam auctoritatem prætensi, mendacium, siue falsum vel in vno aliquo edixerint, quare in alijs eis fides adhibenda, in quibus etiam errare, ac sequaces suos velle decipere, merito homines suspicari potuerint? quod si apud se dixerint, eos in hoc particulari a veritate defecisse, sed non in alio: parati debebunt esse ad satisfaciendum inquisitioni istius dilemmatis. aut enim hanc discrepantiam nouerunt, auctoritate ducti multitudinis, siue Poëtarum, vel aliunde moti: primum dici nequit, cum eadem auctoritas falsitatem instruxit, quæ veritatem enunciare simulauit: ac eadem, in seipsa spectata, in vno fallax, in alio verax æstimari ab ipsis haud potuit. si alterū adstruxerint, tunc auctoritatis momentum ab actu fidei repulere, ac eo vel naturæ ac definitioni fidei assentiētes repugnarūt: perinde ac si illi veteres sine adminiculo multitudinis, vel Poëtarū phanaticè duntaxat de Iouis natura, de rebus ab ipso gestis, ac sacris ipsius credentes, definiuissent. Verissimum idcirco Platonis iudicium. Rectè quoque apud Ciceronem conclusit Epicurus: Si vnus sensus semel in vita mentitus est, nulli unquam est credendum. Proinde nulla iusta ex causa Celsus ac Iulianus in nobis simplicitatem, seu vt ipsi loquebantur, fidei rusticitatem, sunt criminati, quandoquidē ipsi quoque Ethnici fidem quo ad Deos suos ac eorum sacra, admiserunt. Quorum etiam fides non erat æterna, vt contra eos ostendit S. Augustinus, sed certis temporibus initium cepit, ac constetit.

Cic. l. 2. Ac.
quest.
Orig. lib. 1
cont. cels.
Naz. orat. 1.
cont. Iul.
Hier. in prol
de script.
Aug. Ep. 49.
quest. 2.
Ouid. lib. 5.
Fastor.

Exul ab Arcadia latios Euander in agros

Venerat, impositos attuleratque Deos.

3 Iam verò vt omnes causas extrinsecas fidei in Deum recenseamus, quatuor sunt distinguenda. Primum, Dei æterna substantialis ac infallibilis veritas, tam quoad ipsum in eo existere, quam quoad dicere ac alijs reuelare. in quā veritatem, quandoque clare a beatis videndam, tamen quam extremū beatitudinis intellectualis obiectum, nos etiam nū reducere conatur Deus, vt rectè obseruauit S. Doctor. Cui proinde tanquā mediū in hac vita inseruit fides, obscura & ænigmatica tam primæ veritatis, quam ab ipsa diætorum cognitio. nam cum illa beatitudo attingat obiectum, quod vt videatur in se, naturæ vires superat, in hac vita ad illud progredimur fide, cuius, saltem per diuinam gratiam, sumus capaces. Alterum est diuina reuelatio, qua Deus certis personis mysteria reuelauit: vtpote Patriarchis, Prophetis, Christo Domino, eiusque Apostolis. Tertium, res est ipsa credenda, seu reuelata: nempe Scripturæ canon, mysterium

S. Thom. I.
3. con. Gen.
cap. 147.

San-

Sanctissime Trinitatis, lapsus generis humani, Christi incarnatio, prædicatio, passio, meritum, resurrectio, ascensio in cœlum, & inde in Ecclesiam dimissio Spiritus Sancti. ac inter res reuelatas numeratur, definitus quidem character sacræ scripturæ, eiusdemque sensus a Spiritu Sancto intentus, earumque scriptoribus a Deo inspiratus. nam scriptoribus librorum sacrorum diuinitus reuelabatur quid, ac quomodo scriberent, ac qualem sensum verbis exprimere deberent. Cæterum quod huiusmodi reuelationes factæ Patriarchis Prophetis, Christo Domino, ac eius Apostolis, denique scriptoribus canonicis, sint nobis non nisi obscure cognitæ ac manifestatæ, inde quarto loco accedit vox prædicantis ac docētis Ecclesiæ a nobis perceptibilis, quæ ex miraculis, morū sanctitate, rebus præclare gestis, vnitæ & similibus, culmē auctoritatis apud nos obtinuit, vt ait S. *Augustinus*: simulque nostra sit norma ac regula, cuius virtute dirigamur ad rectè credendum a Deo reuelatis, siue traditis, siue calamo exaratis. *Quomodo enim credent, si non audiant?* etenim reuelationes seu illustrationes quæ fuere in mentibus Patriarcharum, Prophetarum, Christi Domini, & Apostolorum, auctorum pariter sacræ scripturæ, seipsis ac immediatè nos etiamnum non mouent, vt constat; quod neque faciunt ipsa eisdem expressa mysteria; necessariò idcirco quo ad fidem diuinam interuenit auctoritas prædicantis infallibilis ac veracis: quod etiam ipse *Plato* quo ad sua, fateri haud recusauit.

4. Verum quod spectat ad obiectum formale fidei, duo secernenda: nempe prima & increata dei veritas, iuxta ac reuelatio externa, a qua extrinsecè denominatur illa prima Dei veritas reuelans. deinde in obiecto fidei, sicut in obiectis aliorum sensuum, distinguendæ *Ratio quæ* & *Ratio sub qua*. *Ratio quæ* illa forma est in obiecto, quæ terminat & specificat actum, illumque prouocat vel influxu physico, vel morali. *Ratio sub qua* id denorat in obiecto, quod ad alteram consequens, ac necessario requisitum ad accommodandum obiectum facultati operatrici. Huius exemplum in visione aut scientia patet, in quibus *Ratio quæ* est in obiecto visibili aut scibili, entitas aliqua absoluta, quæ per respectum *rationis* dicitur visibilis, aut scibilis. *Ratio sub qua* in illis complectitur ipsosmet respectus, per quos dicuntur visibiles, aut scibiles. Iam vero quod ad actum fidei, omnino definiendum, *Rationē formale Quæ*, esse solummodo primam veritatem. etenim Reuelatio nihil aliud est, quam in mente auctoris Scripturæ, aut Traditionis, quædam actualis notio, ei per internum lumen diuinitus impressa. Impossibile autem Huius veritatem, limitatam, coalescere cum illa prima increata & infinita, in vnā *Rationē* obiecti formalem *Quæ* nam cum vnumquodque moueat, terminet, & specificet, secundum quod est in seipso, tum duæ veritates istæ, quæ plus quam genere discrepant, in vna formalitate mouendi, terminandi, ac specificandi conuenire nequeunt. porro summa certitudo, quæ inest actui fidei, propaga-

tur ab influxu primæ & increatæ veritatis. at quis dicet creatam veritatem eadem formalitate tribuere actui fidei illam ipsam certitudinem, quam eidem largitur increata? prima itaque veritas sola est ratio formalis obiectiua *Quæ*, respectu actus fidei: reuelatio autem vel *Ratio sub qua*, vel necessaria solum condicio, vt prima veritas excitet in aliquo actum fidei. Cum porro fides existat virtus Theologica, nihil extra Deum respicit, quod sit sui regula aut ratio formalis sui obiecti. & quantum ad hoc a Morali virtute distinguitur: Cuius obiectum formale & regula, recta in homine *Ratio* extra Deum collocata.

5 Ex quibus antiqui nostri Theologi apposite fidem a scientia distinxerunt, adeoque quodammodo ex diametro ei oppositam exhibuerunt; cum illius primum elementum auctoritas, istius *Ratio*, vt disseruit S. *Augustinus*. nam auctoritas, rebus quibus assentimur extrinseca est, neque cum eis connexionem habet, veluti causæ cum effectu, proprietatis cum subiecto: scientiæ autem medium, rebus scitis est penitus infixum, ac per modum cuiusdam complexi, vi discursus, conclusionis ipsius, vt loquuntur, illatiuum. ob hanc causam *Aristoteles* affirmat, fidem potius exhibere similitudinem intellectus, quam scientiæ. Intellectus namque assentitur primis principijs, tam speculatiuis quam practicis absque discursu, aut ex notiori aliqua deductione; solum terminis ipsis apprehensis id facit. similiter fides, percepta semel auctoritate idonea applicata rei creditæ, illico ei assentitur sine discursu, eque prime delata in ipsam auctoritatem, ac id quod eius vi credendum. Proinde quod ultra hæc duo non sit progrediendum in opera fidei, sed omnis animi contentio istis definienda, *Clemens Alexandrinus*, l. 5. Strom. fidē appellat animi *rationē* seu consistentiā. *Tertullianus* scientiæ curiositatē fidei simplicitati opponit: *Nobis curiositate non est opus post Christum Iesum, nec inquisitione post Euangelium. cum credimus, nihil desideramus ultra credere.* Fides, inquit *Hilarius*, habet obedientiæ meritum, non habet autem cognitæ veritatis fiduciam. Quod intelligimus, inquit *Augustinus*, debemus rationi, quod credimus, auctoritati, quod opinamur, errori.

6. Quod verò respectu sapientiæ, simulque in nobis naturæ, conueniens sit omnino, nos fidei in diuinam veritatem, mysteria reuelantem, directæ inniti, plurimas rationes sancti Patres, ac nostri Theologi, ad id adstruendum adduxere. & quidem nascente Ecclesia, solebant Ethnici, Christi cultoribus, probri loco obijcere, quod plus iusto fidei ac credulitati animi vires dimitterent, certæ autem scientiæ adimerent. quibus Patres varijs argumentis satisfaccere conati sunt. *Arnobius*, *Hilarius*, S. *Damasceus*, ac *Minutius Felix* animaduertere, hinc homines ad primam ac generalem formam cognitionis reduci, scilicet ad fidem, quæ, vt ordine inter cognitionum species prior, ita per cuncta vitæ ciuilibus officia diffusior. Sciscitatur ab Ethnicis *Arnobius*: Est ne operis in vita negotiosum aliquod atque actuosum genus, quod non fide præeunte suscipiunt, sumunt, atque aggrediuntur? ex initis

R 3 matrimonij

Aug. l. de
vtil. cred.
cap. 11

Rom. 10.

Aug. de vtil.
cred. cap. 2.

Ar. 1. 6
mor cap. 6

Clem. Alex.
l. 5. Strom.

Hil. in psal.
98,

Aug. de vtil.
cred. cap. 11
6 conf. c. 5.
Dam. l. 4. ca.
12.

Or. g. cont.
Cels. Hier.
prol. l. de
script.

Arn. l. 2
cont. Gent.

matrimonij, hoc maximè apparere ait, in quibus humana fides de singulis constituit. Fide inquit Damascenus, omnia & humana & spiritalia constant. neque enim agricola sine fide incidit terræ sulcum, neque mercator paruo ligno suam ipsius animam insano maris pelago committit: nec nuptiæ fiunt, non aliud quodpiam in vita sine fide. In quam sententiam cum S. Hieronymus disleruisset rectè concludit: *Quomodo non multò magis ad agnitionem Dei credendo veniatur?* pariter S. Augustinus partes humanæ fidei in negocijs civilibus recensendo, affirmat, eius quotidiano ac necessario vlu disponi homines ad capefcendam fidem diuinam. *Paulatim tu Domine, manu mitissima, ac misericordissima retractans, ac componens cor meum.* Laudatur hinc schola Pythagoræ, in qua biennij spatium discipuli nuncupati *ἀκούοντες* audientes, teste Gellio: ac illo vulgato *ἀκούειν ἴσα* Ipse dixit, omnis eorum per quinqueñium inquisitio terminabatur.

7. Sanè si modo ciues Sapientię suæ diuinæ non aliam causam inuentricem statuerent, quā priuatam vniuscuiusque industriam speculatiuam, multa inde sequerentur inconuenientia, adeoque vitæ ciuili nociua, vt S. Thomas egregie ostendit. Imprimis non nisi paucorum esset vera Sapientia, cum maxima pars ciuium vitæ genere, mentis defectu, magistrorum penuria, impediatur, quo minus eam plenius adsequantur. decet vero sapientiam ab omnibus, præsertim quibus voluntas inest bona, prompte esse comparabilem, vt affirmat S. Augustinus. atque hi ipsi pauci, quod sapientia in vniuersum circa altissima verſetur, non nisi post longius studium ad eam peruaderent. Errores etiam hinc sub specie sapientię in ciuium animos frequenter irreperent *propter debilitatem intellectus nostri in iudicando, & phantasmatum permixtionem*, vt loquitur S. Thomas. Duo porro sunt, quantum ad sapientiam, plurimum conferentia vitæ ciuili: dogmatis nempe inter ciues communitas, ac in eodem constantia: quæ absque vera fide, sapientię humanæ conuenire haud valent. Dogmatis communitas, fons est pacis ac concordie inter ciues, sicut e contrario nihil acrius ad tumultus ciendos inter eosdem, quā sententiarū præsertim in diuinis pugna quædam discrepantia. at quomodo conspirabunt ciues in vnum dogma, si proprium vnicuique iudicium omnia apud eos fabricetur? quam enim sumus ab ingenio proni in varias opiniones, vel ipsi sensus nostri quotidie deprehendunt atque experiuntur: adeo vt Philosophi non melius quam horologia olim inter se conuenerint, vt Seneca iocatus. Constantia verò a priuatis inuentis oriri nequitquam poterit. Quis enim lubenti animo mortem oppeteret in defensionem illius dogmatis, quod ipsemet solus sui ingenij marte excuderit, præsertim cum potentes ac sapientes viri in illud atrocius reclamauerint? at non est e re ciuili, sapientiam ciuium esse variabilem, in omnem partem, Protei instar, mutabilem: nam si id esset, nulla plane sapientia ex sententiâ animorum apud eos susciperetur: cum perinde ab ipsis æstimeretur, hanc admittere, vel eam inficiari. Vniuersæ

Philosophiæ Romanæ vires, istis Cicero visus designasse: Nos qui sequimur probabilia, nec ultra id quod verisimile occurrerit, progredi possumus, & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia parati sumus. Imo adfirmat, veterem Philosophiam propter suam sententiæ absurditatem *Omnino aditum habere non posse in urbem, in forum, in curiam.* Neque quicquam veritus Zeno vt idem testatur, Socratem parentem philosophiæ, scurram Atticum, Chrysippum, Chresippum ridendo vocare.

8. Ex quibus insuper liquet, neque ad ciuilem virtutem proferendam, satis validam esse mere humanam Philosophiam, proinde fidem ad hoc postulari, diuinis effatis inhærentem, satis manifestum. ideo enim mens sapientia imbuenda, vt termino in ea semel constituto, dereliquo voluntas operosius probitati insudat. Huic vero contentioni voluntatis, plurimū obſtant vaga ac volatilis perpetua inquirentis intellectus agitatio, cursitatioque. nam dum voluntas in hanc consentit, ac ducem sequitur omni alato Mercurio leuiorem, nihil in ipsa inerit virium ad alias actiones exprimendas, in hoc duntaxat intenta, vt mutabilem aleam sequatur contemplationis. Cæterum si negocium sapientię permetteretur pure acuminis hominis intellectus, necesse fuerit, omnia in ciuitate vacillare & identidem variari. nam vt voluntas nostra in hac vita, nullo bono satiatur, ita intellectus nullo excogitato vero definitur: proinde omnibus statutis terminis egressus, perpetuò vltius anxie cuncta perlustrat. vt ergo certa veritate animus confirmetur, quod norat Clemens Alexandrinus, opus est fide diuina, non solum ex conditione obiecti, vehementis ad excitandam voluntatem, sed etiam ex firmitudine ac sui termino idoneo, quæ eandem voluntatem libere permittat circa omnia decora virtutum sedulo occupari. Hoc argumento fretus S. Augustinus, probat, incertam de rebus philosophicis sententiam, idoneam haud esse vitæ nostræ regulam. In huiusmodi mentis contentione hac illacque se deferentis, non solum animus fluctuat in ambiguo, hebescit in labore, verum etiam corpus ipsum plerumque confectum elanguit ac defloret. quod Pyrronicis, & Academicis, qui *ἐκκλινόντες* dicti, accidit, vt narrat Gellius.

Atque exporrecto trutinantur verba labello

Ægroti veteris meditantibus somnia, gigni

De nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti.

Hoc est quod palles, cur quis non prandeat, hoc est.

9. Et quidem duo sunt præcipua obiecta ciuilis sapientię: Deus nempe omnia sua prouidentia gubernans, & animæ immortalis dignitas: ad hoc autem vt hæc, sicut vitæ ciuili expediret, cognoscantur, necessaria prorsus diuina reuelatio, ac in Deum delata ciuium credulitas. quod enim nos vera sapientia illustrati, ex aspectu creaturarū, cum vno Platone inter Philosophos, de Deo pronunciamus, illud assumptum alij cum Aristotele pernegarunt, arbitrati, æternum mundum a seipso extitisse: quo pacto Patres Græci contra Arianos ex eo probant Filium in diuinis non esse creaturam, quod æ-

ternus.

Dam. l. 4. c. 6
Hil. r
cont. Ar.
Min. in Oct.

Hier. in cap. 33
Ila,

Aug. l. 6.
conf. caps.
De vit. cred.
cap. 11. See.
ep. 51. ad luc.

S. Thom. l. 1.
cont. Gent.
cap. 14. ibid.
Fer. med. l. 1.
de rect. in
Deum fid.

Aug. l. de
vit. cred.
cap. 10.

Sen. i. n. lud.

Cic. Tul. 2.

Cic. l. 4. de
finib.
Cic. l. 1. de
Nat. Deor.

Cle. Alex. l. 5.
strom.

Aug. l. 19.
ciu. cap. 17.

Gell. l. 1. r. ca.
5.
Peti. sat. 3.

Arist. l. 8.
Phys. Tex. 10.
Rom. 1. Eccl.
11.
Arist. l. 1. de
cel. tex. 10.
Cir. Al. x. l.
1. cont. Iulian.
Greg. Naz.
orat. 2.

Arist. 8
Phil. Text.
13.
ternus. Tempus vero incepisse, figmentum reputat *Aristoteles*. Itidem nos machinam hanc rerum videntes, inde Deum prouidum esse inferimus: cum doctissimi tamen secum putarunt Deum omnia peragere necessario, neque extra se aliquid posse accurare, summa ipsius perfectione illæsa, ut supra diximus.

Arist. l. 12.
Met. cap. 4.
Prud. l. 2.
cont. Sym.
exigua est vis
Humani ingenij, tantoque angusta labori,
Quippe minor natura, aciem si intendere tenter
Acrius, ac penetrare Dei secreta supremi.

Æne. Gaze
quest. 5 par.
Plut. quest.
Rom.
Plato apud *Æneam Gazam* corpus appellat animi carcerem. Sacerdotes veteres, capita velantes, rem sacram obibant: quod teste *Plutarcho*, corpus animam inuoluat, & obnubilet. *Cicero* cum de Deo Philosophorum sententias enarrasset, aliquibus eorum dicentibus, Deum esse solem, alijs aërem, alijs cælum, alijs mundum hunc, eo, uti spiritu, animatum, intulit:

Cic. in Luc.
Sen. in præf.
ad quest.
Natural.
Itaque cogimur dissentione sapientum Dominum nostrum ignorare. Cui *Seneca* consentit. Tantus error mortalia tenet, ut hoc, quo neque formosius quicquam, nec dispositius, nec in proposito constantius, existimant homines fortuitum & casu volubile: ideoque tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates, & cætera, quibus terra, ac terrenis vicina pulsantur. Nec hæc inter vulgum dementia, sed sapientiam quoque profectos contigit. Sunt qui putant sibi ipsis animum esse, & quidem prouidum, & dispensantem singula, & sua, & aliena: hoc autem vniuersum, in quo nos quoque sumus, expers esse consilii; & aut ferri temeritate quadam, aut natura nesciat

Plutarch. in
Amator.
quid faciat. Refert *Plutarchus*, Græcos aliquando Philosophos, legumlatores, atque Poëtas consuluisse de Deorum naturis, numero & ordine: a quibus responsum, pro certo Deos esse, sed de reliquis, non nisi perplexam inter homines versari quæstionem. Amorem vero esse Deum, extra omnem controuersiam, vnanimi consensu ponebant. Scribit quoque *Plinius*, Romæ, reliquis dijs fermè repudiatis, vnâ Fortunâ ut Numen habitam, cultamque fuisse.

Plin. l. 2
Hist. Nat.
cap. 8.

10. Qui Deum utcūq; agnouere philosophi, illi contendere, spiritum esse igneum, seu animam mundi, eū vndique continentē. alij spiritū eius modi vnicuique rei proprium, utpote corporibus cælestibus, ac elementis insitum, putarunt numerum conficere Deorum. quo Dei dignitati detraxere, materiam seu subiectū concretū tanquā sustentaculū ei adijcientes. Stoici Deum falsi, verum corporeum voluerunt, idque orbicularis figuræ: in quos *Varro* iocatus, teste *Plutarcho*, quod Deum statuerint sine capite, sine pede ac sine præputio. Cæterum, ut auctor est *Cotta* apud *Ciceronem*, humanam formam attribuere Deo *Epicuræi*, arbitrati nullibi extra eam inueniri posse vsum rationis, Cum vero Deos nihil agere, nihil curare confirmat, membrisque humanis esse præditos, sed eorum membrorum vsum nullum habere, ludere videtur. proinde *Iustinus Martyr*, ut ipsemet scribit, quæsiuit ab omni genere Philosophorum, quid de diuinis sibi definitè, & cum animi quiete sentiendum. Stoici illi retulere, parum referre, quid de eis quis statuatur. Platonici illi promissere, se ex contemplatione substantiarum immaterialium & idearum, tan-

dem visurum Deum: quod ipse, ut stultum quid, meritò contempsit. Quamobrem ut in Dei cognitione quiesceret, dixit, se nullam rationem aliam potuisse inuenire, præter eam, quæ a fide in Christum propagatur.

11. Quod ad animam, certe mirum, quanta dissentione Philosophi inter se digladiati fuerint. *Plato*, inquit *Macrobius*, dixit animam esse essentiam se mouentem: *Xenocrates* numerum mouentem: *Aristoteles* *ἰνταξία* *Pythagoras*, & *Philolaus*, harmoniam: *Possidonius* idæam: *Asclepiades* quinque sensuum exercitium sibi consonum: *Hipocrates* spiritum tenacem per corpus omne dispersum: *Heraclitus* *Physicus* scintillam stellaris essentia: *Zeno* concretum corpori spiritum. *Democritus* spiritum insertum atomis facilitate motus, ut omne corpus sit peruium: *Critolaus* *Peripateticus* constare eam de quinta essentia: *Hiparcus* ignem: *Anaximenes* aëra: *Empedocles* & *Critius* sanguinē: *Parmenides* ex terra & igne: *Xenophanes* ex terra & aqua: *Boetes* ex aëre & igne. *Epicurus* speciem ex igne & aëre, & spiritui immixtum. Et quidē, si de animæ immortalitate iudiciū Philosophi esset permittendum, maior pars Protestantum, *Lutherum* & *Caluinum* sequuti, eam pernegarent. Fateor Philosophos, inquit *Caluinus*, de immortalī animæ essentia multa differere, sed tam inutiliter garriunt, ut nihil habeant ponderis eorum commenta. Vide leuissimi hominis sententiam contra tot doctissimorum hominum præclarissima ingenia! Quam cupiunt miseri hi mortales, mortalia vnicè sperantes, cadaueribus immori, & sua demū mortalitate expirare, ne Deū immortalem, hic mortalibus sceleribus corrupti, extimescant!

12. Enimvero De Dei existentia iuxta ac Prouidentia, pariter de Animæ humanæ immortalitate, veræ susceptæ opiniones, quod vitæ ciuilis sint cardines ac præcipua momenta, ideo earum assensus fixum quemdam animæ inquirentis statum, simulque firmum eiusdem contra vitia & inciuiles voluptates munimentum adferre debent. cæterum cum pluribus contra Dei existentiam ac prouidentiam, apud *Ciceronem* *Cotta* disputasset, & contra pro vtriusque stabilendis *Lucilius* plurima in medium attulisset, vniuersa eorum dissertatio, non alium quam hunc exitum sortita: ut *Velleio* *Cotta* disputatio verior, mihi *Balbi* ad veritatis similitudinem videretur esse propensior. similiter idem *Cicero*, ab ipso multis tractatis argumentis in sententiam immortalitatis animæ; tandem istis conclusit: Si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem adfert loci quid optabilius? sin autem perimit ac delet omnino, quid melius quam in medijs vitæ laboribus obdormiscere, & ita conuiuentem somno consopiri sempiterno? in istis obsecro vbi cogitationis ac iudicii firmitudo? vbi in istis incertis, contra certas voluptates, propugnaculum?

13. Quod ad naturam, varios, ac plane monstrosos errores, Philosophos mortalibus obtrussisse, exploratum; atque in hoc genere plurima recenset *Arnobius*, *Ioannes Baptista Gallipolitanus* pariter de hoc argumento librum edidit. Cogitemus vero interim quid de primis rerum causis statuerint, ac inueniemus, non tantum eos in diuersas, verum etiam absurdas sententias, impegisse,

Mac. lib. in
som. Scip.
Mar. An. ad
ep. 54 sen.
ad lucil.

Luth. art. 10
Dam. cal. in
Harm. ad c.
22. Math.
Sen. ep. 02
ad lucil.

Cic. l. 3 De
Nat. Deor.

Arn. l. 2.
cont. Gent.
Gal. l. de
Phil. cantē
legend.
Aug. 19 cū
cap. 1.

Plut. l. De
plac. stoic.
Cic. l. 3 De
Nat. Deor.

Iust. in Dial

impegisse, quod Claudianus recoluit.
 Namque alijs princeps rerum disponitur ær,
 Hic confidit aquis, hic procreat omnia flammis.
 Alter in Ætneas casurus sponte favillas
 Dispergit, reuocatque Deum, rursusque receptis
 Nectat amicitias quicquid Discordia soluit.
 Corporis hic damnat sensus, verumque videri
 Pernegat hic semper lapsuræ pondera terræ
 Conatur rapido celi fulcire rotatu,
 Accenditque diem prærupti turbine saxi.
 Ille ferox, vnoque tegi non passus olympo,
 Immensum per inane volat, finemque perosus,
 Parturit innumeros angusto pectore mundos.
 Hi vaga collidunt cæcis primordia plagis,
 Numina constituunt alii, casusque relegant.
 Quis non videt, vt in alijs multis, ita in eo tur-
 piter errasse mortalium sensus, dum brutis ani-
 malibus, adeoque auiculis, immortales ani-
 mas attribueret? Ipse legi sepulcrale carmen de
 obitu philomelæ, incisum in pulcherrima vrna
 marmorea, quo nobilis fæmina tale funus olim
 deplorauit; vrnam autem cum alijs antiquita-
 tum monumentis, in suam villam suburbanam
 trāstulit Iacobus Bosius, qui de Cruce copiosissi-
 mē scripsit, modo illius villæ possessor, quæ Gre-
 gorii decimi Tertij, ac Sixti Quinti Pontificum
 temporibus, ad Collegium Anglicanum in vr-
 be pertinebat.

Diis Auibus.

Luscinia Philomela ex Auiario Domitiano
 Selectæ, versicolori, pulcherrimæ cantrici,
 Suauissimis omnibus gratiis ad digitum pipillanti,
 In poculo Murrhino caput abluenti infelicitè
 Submersæ. Heu misella Auicella, hinc inde volitabas,
 Modo inter Pullaleptinis loculamenta
 Implumis, frigidula, clausis ocellis.
 Luscinia Philomela delicia sue, quam
 In sinu pastillis alebat in proprio cubiculo,
 Alumnæ charissimæ lacrimans posuit.
 Aue auis incundissima, quæ mihi volans
 Obuia blandopersonans rostellò, salue.
 Toties cecinisti: caue Auis auia Auerna,
 Vale, & vola per Elysium.

In cauea picta saltans, quæ dulce caneat,

Sen. ep. 59. Muta tenebrofa nunc iacet in cauea
 82. Plao. 14. Iam vt ad mores accedamus: Plato, Epicu-
 Dial. 10. rus, Plinius, Cicero, Seneca negarunt Deum ab ho-
 Luc. lib. 1. ep. minibus debere timeri. Epicurus omnem pie-
 apud sen. tatem nostram eneruam reddidit, quæ deum
 Plin. l. 1. Nat. ad aliquid donandum inflectat. Democritus Cle-
 hist. cap. 7. ombrotus, Cato, Pompeius apud Senecam inno-
 Cic. Tul. 4. xium putarunt, quempiam seipsum interimere.
 Luc. in Men. Regibus, ac Medicis, mentiendi potestatem
 Lucret. l. 3. Plato concessit, Lacedæmonibus raptum, ac
 Hier. de ob. furta indulgit, & cum mulieribus promiscuam
 Bles. Sen. ep. 24. ad luc. consuetudinem suis ciuibus licitam fecit. Stoici
 ep. 70. 71. vt scribit Seneca, vitia & virtutes animalia esse
 Sen. ep. 106. affirmabant. Aristoteles prægnantibus oportu-
 113. Arist. 2. num docuit, instante causa paupertatis, foetum
 Pol. c. 2. 3. in vtero funestare. antiqui Philosophi, teste
 Cic. l. 1. de Cicerone, infame peccatum approbarunt. atque
 Nat. Deor. hæ fuere, etiam summorum ingeniorum ma-
 pag. 34 Plat. ximæ ruinæ, ac casus planè Phaetontici. Pro-
 in Phæder. inde eis haud tutius, quantum ad verum sapi-
 Iuuen. l. Sat. entiam, creditur, quam pennis Dædaleis, quam
 2. Sen. ep. 83. in collis columbinis ficticijs coloribus. Hoc
 122 ad lucil. Laët. l. de ira, cap. 1.

differt, inquit Laëtantius, ab humanitate diuini-
 tas, quod humanitatis est ignoratio, diuinitatis sci-
 entia.

15. Hinc multoties accidit, vt Philosophi, Sen. ep. 73.
 ac Poëtæ, omnibus fermè inamabiles, vtpote ad luc.
 in principes rebelles, ac iuuentutis corrupto-
 res, aut exularint, vel non nisi raros, etiam in
 maximis ciuitatibus, habuerint auditores: a-
 deo vt vel nomen ipsum Philosophiæ, teste
 Seneca, odiosum inter mortales euaserit. Nomen Sen. ep. 4.
 inquit Philosophiæ odiosum erit, licet vel modeste l. nar. quest.
 pertractetur. Quis Philosophiam, aut vllum libera- cap. 32. luc.
 le studium respicit, nisi cum ludi intercalantur, cum Dial. 3.
 aliquis pluuias interuenit dies, quem perdere licet?
 Itaque tot familia Philosophorum sine successore de-
 ficiunt. Academici & veteres & minores nullum an-
 tistitem reliquerunt. Quis est qui tradat præcepta
 Pirrhone? Pythagorica illa inuidiosa turba schola
 præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Roma-
 ni roboris secta in initio sui, cum magno impetu cœ-
 pisset, extincta est. Narrat Gellius sub Domitiano
 Philosophos Roma pulsos, vtpote ciuibus no- Gell. l. 15.
 xios, ac pestiferos. Neque illis solum temporibus cap. 11.
 nimis rudibus, ne dum Græca doctrina expolitis,
 Philosophi ex vrbe Roma pulsati sunt, verum etiam
 Domitiano imperante, Senatusconsulto eiekti, atque
 vrbe & Italia interdicti sunt. qua tempestate Epi-
 ctetus quoque Philosophus, propter id Senatus con-
 sultum Neapolim Roma discessit.

cum iam celebres notique Poëtæ

Balneolum, Gabijs Romæ conducere furnos

Tentarent.

His populus ridet, multumque torosa iuuentus
 Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.

16. Quamobrem quod ingenium humanum
 imbecillum sit ad eam proferendum Philoso-
 phiam, quæ diuinam sapientiam sustentet, imo
 vt ait S. Ireneus, ad ea cognoscenda quæ ante
 pedes nostros sunt, recurrendum, vt admonet Iren. l. 2. cōt.
 S. Augustinus, ad ipsum Deum, qui nos doceat Hæ. cap. 47.
 qualis ipse sit, & quo ritu a nobis colendus.
 Neque Poëtis hac in re simpliciter habenda fi-
 des: Poëtis inquam, omnium fermè errorum
 parentibus, qui vniuersam suam Theologiam,
 ac sapientiam ad sensuum ludicra, ac fœdas li-
 bidines intemperantissime transtulerunt. Mul-
 to vero minus haurienda sapientia a Genijs, vt
 postea libro quarto ostendetur: quorum of-
 ficinæ, omnibus sceleribus, & spurcitijs refer-
 tissimæ. optimè ergo intulit S. Augustinus, homi-
 ni Deum quærenti, ac in eum vera sapientia
 assurgere cupienti, præsto esse fidem, cuius vi
 non solum ingenio, ac eruditione præditi sed
 etiam ipsimet stulti, vt prædixit Isaias, nempe
 literarum inscii & idiotæ ad Sapientiam pote-
 runt peruadere: vt sic omnes, quod S. Thomas S. Thom. l. 1.
 admonet, de facili possent diuinæ cognitionis parti- cont. Gent.
 cipes esse, & absque dubitatione & errore. Hinc est cap. 4.
 quod dicitur: Iam non ambulabitis, sicut & gentes Ephes. 4.
 ambulant, in vanitate sensus sui, tenebris obscura- Ita. 54.
 tum habentes intellectum: & alibi: Ponam vniuer- S. Thom. l. 1.
 sos filios tuos doctos a Domino. Hanc methodum cont. Gent.
 porro vtilem asserit, vt homo a nimia præsum- cap. 3.
 ptione & temeritate liberetur.

17. Imo non solum actiones sacras, verum
 etiam ciuiles a fide ac reuelationibus diuinis
 præscribendas

Sen. ep. 4.
 l. nar. quest.
 cap. 32. luc.
 Dial. 3.

Gell. l. 15.
 cap. 11.

Iuuen. Sat. 7

Perf. Sat. 3.

Iren. l. 2. cōt.
 Hæ. cap. 47.

Crisost.
 Hom. 4. in 2.

cap. A. 8.

Apost.

August. de

util. cred.

cap. 11.

Isa. 35.

S. Thom. l. 1.

cont. Gent.

cap. 4.

Ephes. 4.

Ita. 54.

S. Thom. l. 1.

cont. Gent.

cap. 3.

Plut. in Lic.
in num.

præscribendas veteres existimarunt. ob hanc causam apud eos rerum publicarum institutores, quo magis ipsorum auctoritates ac decreta apud ciues inualescerent, finxere se commercia cum Dijs habentes, ab eis didicisse, quid ciuitatibus tradendum; de *Lycurgo* hæc *Plutarchus*: *Primum omnium Delphos petijt, & accepta sorte, actis que sacrificiis rediit, celebratum illud oraculum secum ferens, quo & dilectus Dijs, & Deus potius quam homo, a Pythia appellatus est.* Comparare ipse soleo, animam in corpore humano, nobili in carcere sub imperio ipsius carcerarij. In primis si quid ille nobilis foras peragere cupiat, id totum carcerarij opera perficiendum. Deinde carcerarius, certum modum agendi, nobili illi captiuo præscribit, quem & eodem a sua innata libertate conficiendi negotia reprimat, & coercet. Pari modo anima ut aliquid extra se intelligat vel amet, corporis opem adhibere cogitur. quod etiã ei talis adiutor, qualis ipsam limitibus circumscribit, detinetque a volatu, quem alioquin naturæ pernicitate efficeret. est itaque corpus non solum pars hominis, verum magna eius pars: non quidem sui præstantia, multo minus peruersitate, sed imperio ac potestate. Prodest itaque animæ a corpore suo quodammodo recedere, & ad Deum accedere, quo illuminetur, quo ab erroribus muniatur: quod viri politici affectarunt, fingentes, se cū Dijs congressos, & non carcerarij solius venia ciuilem scientiam excogitasse.

Clem. Alex.
6. Strom.

17 Nec solum fides diuinitus reuelata, animi est quies ac firmitudo, verum etiam peculiarem vim obrinet, ad corroborandum illum contra violentas, aliter sentientium, impugnationes. Nā quantum ad hoc, discrimen statuit *Clemens Alexandrinus*, inter fidem Christianam, & humanā Philosophiam: *Græcam quidem Philosophiam si quis magistratum prohibeat, ea statim perit: nostrā autem doctrinam a prima usque prædicatione prohibet simul Reges, & Tyranni, & singuli Duces & magistratus cum universis satellitibus, & innumerabilibus etiam hominibus in nos belligerantes, & nos pro viribus exscindere conantes, illa autem magis floret. non enim emoritur ut doctrina humana, neque successit ut donum imbecillum.* Fortior ergo fides, qua creditur, Deum aliquid reuelasse, quam sit philosophia proprio Marte excogitata: in cuius assertionem, multis, adeoque sapientibus refragantibus & persecutionem intentantibus, vix pauci inuenirentur, qui sanguinem suū libenter profunderent, aut mortem alacri animo eius causa paterentur.

C A P V T. X I V.

Fides diuina a ciuibus capefcenda, iuxta Prudentia normam credibilis esse debet.

T rerū fidei credibilitates melius intelligantur, sciendū triplicem veritatem ad eas spectare. Prima illa est, quæ eisdē intrinsicæ: utpote qua verum, Deum trinum esse & vnum, filium Dei incarnatum, Ecclesiam gubernari a Spiritu Sancto, septem

esse sacramenta, ac similia mysteria. Sicut enim hæc existūt a parte rei, ita transcendēti quadā ratione in seipsis vera, neque aliunde formaliter talia. Altera veritas eisdem rebus est extrinseca: nempe Dei summa ac prima veritas reuelans, cuius inspectu nos mortales inducimur in obscuram & ænigmaticam illius prioris veritatis cognitionem. nam cum illa sit supernaturalis, immediatē animos nostros nō mouet: neque nostri sensus, proprias illius species intelligibiles suppeditare possunt in nobis intellectu: ac proinde necessaria prima Dei veritas, quæ per reuelationem, a nobis obscurē etiā cognitam, illi applicatā, nos extrinsecus inducat in eiusdem firmissimum assensum. Postrema veritas est credibilitatis, quæ certis argumentis nobis innotescens, licet non probet rem in se esse veram, probat tamen credibilem, ac iuxta prudentiæ legem ab homine credendā. quatenus nempe euincit, quod prudenter existimandum hoc vel aliud fuisse a Deo denunciatum, neque ex parte rei credendæ, neq; Dei, neq; Ecclesiæ proponentis, constare aliquod inconueniēs, absurdum vel indecens, ob quæ putaretur incredibile, a Deo fuisse hominibus reuelatum, aut credendum esse. Et quoniam oppositorū ratio opposita, ea propter fidei credibilitatē apertius percipiemus, si eiusdem incredibilitatem paucis discusserimus. Supra recensuimus, triplicem esse hominum statum, scilicet Diuinum, Rationalem, Irascibilem atque Concupiscibilem. Fides, dubio procul, ad diuinum statū referenda. quæ vero diuina, licet rationem humanā excedat, nō sunt tamē ei contraria, ut docet *S. Thomas*: proinde rationabilia quoad formam credibilitatis, dici possunt: nempe rectæ rationi congruentia. quorum fides, animi inde *Obsequium rationabile*. Pariter quæ diuina, ea esse non possunt nisi inimum concupiscibilia, aut irascibilia: sic enim rectis moribus, ac Dei ipsius perfectioni, aduersarentur, quod planē impossibile. quocirca quando fides aliqua, tanquā diuina, hominibus ea proponit, quæ sui absurditate rectæ rationi opponuntur, simulque ad concupiscentiā ac iram sententijs suis eos credentes exstimulant, illorū fides non est credibilis: quandoquidem incredibile, a Deo eam fidem prodiisse, quæ irrationalis, quæ concupiscentiæ & iræ fomenta suppeditat, & eo omnibus vitijs, in perniciem virtutum, fædē patrociniatur. Contrā, quæ vera fides, ea ex dogmatis seu materiæ ingenio quodammodo rationalis, auersaque ab omni libidine ac furore; indeque iuxta prudentiæ iudicium digna, quæ credibilis atque a Deo reuelata ab hominibus æstimetur. Ex quibus autem hæc fidei credibilitas oriatur postea dicemus.

Rom. 1.
Heb. 11.

S. Thom. 1. 2.
cont. Gent.
c. 7. 1. part.
q. 1. art. 2.
Rom. 2.

2 Adhuc vero triplex fidei credibilitas cogitanda. Prima fidei assensum anteuertit, qua fides ipsa suadet, siue hæc deducatur ex rebus ipsis creditis, siue ab auctoritate Ecclesiæ, seu docentis fidem, deriuetur. Altera ea est, quæ fructus & effectus fidei susceptæ: de qua Prophetæ. *Si non credideritis, non intelligetis.* Fideles enim iucundissimo quodam conuiuio a Deo excipiuntur, dū diuinitus collustrat, ipulcherri-

mas quasdam imagines rerum creditarum cōtemplantur, ut animaduertit *S. Thomas*. Tertia ea, quam proferūt charitas, optimi ac consummati mores: etenim existimandū, vita sanctiores, apertius ac clarius in fidei credibilitatem intendere. quomodo charitas non solum ipsius fidei filia, sed insuper eiusdem alitrix & nutrix. Quamobrem post susceptam fidem, eam deinde excutientes suis delictis, primo plerumque amittunt aspectum tertiæ credibilitatis: deinde cum progressi vltius fuerint in sceleribus, eis intercipitur visus secundæ: postremo nullum modum delinquendi sibi constituentes, illam primam tandem perdunt; ac sic in infidelitatis baratrum prolabantur: cum a statu acceptæ iustitiæ, hæresis aut infidelitas, nunquam fermè sint prima peccata, sed aliorum potius fructus exitusque mortiferus. Nos autem iam solum de prima credibilitate inquirimus, vtpote notiori, cum aliæ latentiores sint ac diuiniore.

Cypr. Ep. 2.

3 Quod itaque ad primam speciem attinet, nulla vnquam extitit Natio fidem religionemque professā, quæ non conata fuit earum credibilitates aliquas ostendere, vnde non tantum alios in suam sectam pellicerent, verum seipsos homines probarent, ratione nempe iudicioque, non temeritate vel stultitia in aliquam credulitatē coactos. Duo autem præcipua existunt capita, ex quibus petūtur argumenta ad adstruendam fidei diuinæ credibilitatem. Primum rebus ipsis in fidem adhibendis insitum: alterum, illi auctoritati agnatum, quæ reuelata ac dicta diuina alijs credenda proponit. quo pacto, ut ait *Aristoteles*, fides opinionem sequitur, fidem persuasio.

Ios. lib. de vit. Moysis.

Symm. pro suis sacris retinend.

Arist. lib. de ani. text. 157

S. Thom. 3. part. q. 1. art. 1.

Iust. mart. Apol. Tert. ad Scapul. Cyp. lib. de mart. Laet. li. 1. Instit. August. de Epic. cap. vlti Epist. ad Nest.

Aug. de vii cre. c. 11. 16.

4 Quamobrem ut fides aliqua credibilis appareat, hoc est quæ prudenter iudicetur a Deo reuelata, eius obiecta conformia esse possunt cum naturæ Dei reuelantis, tum hominis credentis condicioni idonea: saltem ab eis nihil auersum continere debent. Hoc modo Sancti Patres inde fidem nostram, incarnationem filij Dei credentem, exhibent credibilem, quod Christus Dominus donum sit Dei bonitate dignum, iuxta ac hominum moribus rectè componendis forma valde oportuna. *Iustinus Martyr, Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Augusti.*, ex eo, quod Christi fides præ alijs omnibus dogmatibus ad amorē Dei, ad pietatem, reliqua que virtutes maxima in se complectatur incitamenta, rectè concludunt, eam præcipua quadā ratione esse credibilem. Et quidem præter mysteriū Incarnationis, alij articuli hoc modo suā pariter obtinent credibilitatem. credimus, tanquam diuinitus reuelato, quod Ecclesia propter assistentiam Spiritus Sancti, errare nō possit: hoc dico eo credibile, quod aptum, vt a Deo reueletur: nam vt disserit *S. Augustinus*, diuinæ prouidentiae munus fuit, tribunal aliquod constituere in terris, ex quo, sententia infallibilis veritatis prodiret: tū etiam, quod necessitati humanæ fragilitatis hinc salubriter succuratur: nā dissidentes partes, huiusmodi auctoritate semel interposita, ad pacem ac concordiam facile componuntur. Similiter credimus, septem Ecclesiæ

esse Sacramenta: quorum numerum & efficaciam, nostri Theologi varijs rationibus credibilem esse conficiunt. Ex hoc capite argumentamur contra fidē antiquorū, tanquam suo genere incredibilem, dū asserimus, ineptū atque diuinæ perfectioni contrarium credere plures esse Deos, masculos ac fæminas, eaq; in vita gessisse, vtpote adulteria ac furta perpetrantes, quæ a diuinitate alienissima, & mortalium moribus nocentissima, vt rectè *Iosephus* obseruauit. Dum probamus, rationi prorsus oppositum, quod genios coluerint, quod eorū sententias sciscitati fuerint, cum omnium interim criminū incentores apud illos extiterint, vt ostendit *S. Thomas*. Pari modī Hæreticorum protestantium, prætenfam fidem, incredibilem esse docemus, quum eis credant, quæ tam respectu Dei, quam hominum, a ratione communi abhorret. Credunt illi, Scriptarum solam priuato vnus cuiusque spiritu interpretatam, fidei esse regulam quod eo incredibile, quo ad controuerfias ac dissidia excitanda callentissimū, quod diuinitatis prouidentiae, & hominū tranquillitati infestum. Credunt illi, nullum flagitium vna infidelitate excepta, iustitiæ ex fide detrimentum inferre: vt incredibile execramur, nam hinc mortaliū infirmitates, tanquam aridæ stipulæ, ad omnia peccata committenda vehemētius inflammarentur. Ponderis nullū meriti, aut decus aliquod probitatis, virtutum actionibus inesse, ipsi credunt, liberum arbitrium eliminantes, ac naturæ corruptionem stabiliētes. Dogmatis vero incredibilitatē detestamur. quippe quod omnia diuina, iuxta ac humana cōfundat, vitæq; turpitudini petulantissime lenocinetur.

5 Secundo in loco fidem aliquam credibilem constituit eorū auctoritas, quæ a Deo reuelata, alijs in fidem adhibenda, voce, scriptoue commendat. etenim credibile, id a Deo reuelatū, quod eo nomine prædicant, ac illi credunt insignis ac magnus aliquis hominum numerus, pietate, diuinæ gloriæ cupiditate, rebus gestis ac perpeffis valde spectabilis. Hoc argumēto vsus *S. Augustinus* rectè adseruit, Dei Ecclesiam Catholicam ad culmen auctoritatis peruenisse: miraculorum nempe in ea patratione, Episcoporum successione, hæresum profligatione, sententiarū vnitatem, vitæ sanctimoniam: adeoq; æquū iuxta prudētiæ & exactæ credibilitatis normā, id, tanquam a Deo reuelatum, acceptari ab alijs debere, quod tāta auctoritate conspicuū, quod nempe hæc Ecclesia diuinitus reuelatū suo testimonio adstruxerit. Hac specie credibilitatis informatus ac euictus *S. Augustinus*, dixit. Tenet me in Ecclesia, consensus populorū, atque gentiū. tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata. Hæc pronunciauit, sententiam contra *Manichæos*, vtpote hæreticos, qui Ecclesiæ auctoritate contēpta, de veritate fidei priuatis suis scientijs diuinabant. Enimuero nō videtur diuinæ prouidentiae consentaneū, permittere tantam auctoritatem, ea reuelata fuisse diuinitus affirmare, quæ eiusmodi non fuerint. Idem *S. Augustinus* expendens ingentē illam vim sanguinis, quam in defensionem fidei Christianæ martyres nostri effuderāt, eiusdem fidei credi-

Cate. Rom. ca. de Sacr. 2. part.

Ios. in præ. ad Histor.

S. Thom. 1. 3. cont. Gent. cap. 106.

Aug. de vit. cred. 14. 16. cont. Epist. Fund. ca. 4.

credibilitatem inde rectè stabilivit. *Incomparabiliter pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Græcorum: pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hanc Sodomam, quam pro illa illi Heroes aduersus Troiam dimicauerunt.* Aurelius Prudentius animo secū reuoluens, admirabilem illam Christianæ fidei potentiam, quæ Romam, idolatriæ arcem, debellauit, ac in ea deuicta, orbem terrarum obtinuit, eandem maxime, utpote credibilem cum admiratus, tum falsus discretissimè.

Pr. in car. Laurent.
Hoc destinatum, quo magis
Ius Christiani nominis
Quodcumque terrarum iacet,
Vno illigaret vinculo.

Origenes similiter ad probandam nostræ fidei credulitatē, argumentatur a sapientia, a modestia, a charitate, innocentia Christianorū, comparatis cum moribus ethnicorum tam Athenis quam Corinthi & Alexandriæ. *Ceterum Ecclesiæ Dei pereruditæ, collatæ ad vulgares cæcus hominum plane mundi sunt lumina.* Eodem modo differit, quoque Tertullianus, affirmans, Christianos quietè viuere, & obsequenter in republica: ad opera charitatis & mansuetudinis esse paratissimos: quorum contraria, in studijs Gentilium vigere, diserte pronunciauit.

6 Credibilitatem hanc, quæ ex auctoritate profitentium fidem consurgeret, verissimè affirmat S. Augustinus, partibus hæreticorum deesse; definiens proinde iniquum, & a ratione alienum, quempiam, Catholica fide desertam, se ad hæreticos recipere. *Vobis inquit tam paucis, tam tumultuosis credere non libet.* Quod si quis contendere velit, auctoritatem ex numero ac virtute oriundam in factione aliqua hæretica cum auctoritate Ecclesiæ Catholicæ, ait, illum percepturum, eam, huius respectu, abiectionem superatam iacere: quod & nos libro quinto euidentissimè contra Protestantes omnes ostendemus. Hinc etiam non solum aduersus Hæreticos, sed etiam Iudæos ac Mahumetanos, quantum ad fidei credibilitatem, præscribimus. Iudæis credibilitatem hanc deficere eo ostendimus, quod eorum Synagoga, quantum ad imperij ac virtutis magnitudinem, nullo modo sit Ecclesiæ Christi comparabilis. Contra Mahumetanos ac Idololatrias, ad obtinendam hanc supremam credibilitatem, non disputamus quidem ex numero, nostram fidem suscipientium, sed ex eorum qualitate, utpote vitæ puritate, miraculis, charitate, gentium ab eis conuersionibus, ac similibus: ex quibus non modo probamus, nostram fidem esse credibilem, sed etiam horum aduersarias sectas incredibiles.

7 Et sane huiusmodi fidei credibilitas, tanti est momenti, ut ea ad optimam condicionem status ciuilis omnino etiam requiratur. Nam cum status iste, basi alicuius fidei innitatur, sine qua sapientia ciuilis esse non poterit, necessario fides isthæc credibilis esse debet, alioquin vmbra apparet, nullam solidam ciuilem sapientiam proferre valebit. Admonet Aristoteles, Deos esse cū agnoscendos, tum colendos a ciuili viro; verumtamē, *Sine simulatione stultitia*: hoc est, non opinione aut ritu aliquo ficticijs, insulis,

a communi iudicio sapientum abhorrentibus: nepe haud fide aut religione siue ex parte obiecti, siue auctoritatis, incredilibus. si enim aliter fiat a magistratu, ciues animis illam fidem ac religionem spernent, ac putabunt commodi solummodo alicuius causa, ac in fauorem istius vel alterius personæ, ab origine introductas. Tamen enim Deus sua infusa luce ciuim mentes eleuet quodammodo, moueatque ad altissimas res percipiendas, id tamen facit commite in eis humana prudentia, non verò ea expugnata aut conculcata: hoc enim pacto hominem, iuxta suæ naturæ qualitatem idoneè afficit, incitatque sua uissimè. Propterea S. Augustinus asserit, rationem fidem non deserere, cum quaeritur, quid sit credendum: hoc est, ratio in homine, licet non euincat, quod obiecta fidei sint vera, aut possibilia si fuerint supernaturalia, nihilominus optimè demonstrat ea esse credibilia, adeoque credenda, quando sub debitis suis motiuis credibilitatis proponuntur, sine quibus qui credit, is citò credit: ac citò credens leuis est corde, ut Sapiens iudicauit.

8 Ex fide autem, sine credibilitatis pondere, alicui genti obtrusa, exteriusq; ab ea quasi per vim professam, tria præcipuè incommoda ciuilia sequuntur. primum, declinatio nobiliorum ingeniorum in atheismum, omnibus sceleribus grauidum. Nam statim ac dogmata absurdam ipsis referunt sententiam, rationi quippe ac honestis moribus oppositam; simul ac ritus religionis deformis aut ieiunus illis videtur, illico definient, quod talis fides falsa, quod ritus eiusmodi ficticijs: atque hoc pacto a sagacioribus spiritibus abiicientur. Vnde Symmachus pro sua veteri superstitione, Romæ retinenda dissens, eam omni modo, quo potuit, laborauit credibile exhibere. hinc asseruit, priscis temporibus a Romanis cultam veterem illam religionem, sub eiusdem præsidij auspicio incepisse, creuisse, atque ad admirandam magnitudinē, mundo quasi domito, Imperiū Romanum peruenisse. Vnde concludit, *Sera & contumeliosa emendatio senectutis*: scilicet, vituperabilem esse rem, ab ea ad aliam fidem transitū, post tantū transacti temporis, adeptæque gloriæ momentum, quocirca ut fides circa diuina, animi iudicio ab aliqua gente suscipiatur, necessariæ rationes, quæ suadeant credibiliter eam a Deo reuelatam: quam vel Græcis etiam mysterijs conuenisse, multis conatur probare Pausanias.

9 Aliud detrimentum consequens, ad aliquam fidem minus credibiliter professam, honoris & æstimationis dānū in se cōtinet. etenim signū leuis animi, ac debilis iudicij, gentē aliquā cōsensisse in assensum fidei non satis credibile: eoque euidentius, quo inter alia fides res est maioris momenti, circūspectiorque animaduertentia ab vnoquoq; consideranda. Proinde, hac re a prudētis credibilitatis lege & argumentis declinasse, quoad opinionem ingenij, turpissimū. Propter hoc Romani, Ægyptiorū sensus plurimum damnare solebant, quod credulitates quasdam prorsus ridiculas, a suis Dijs reuelatas existimassent; utpote colendum Apim, crocodilum, oluscula, felem, canemque ac similia

Arist. li. de
util. cred.
cap. 14.

Eccl. 19.

Symmachus
pro Dijs
patrijs.

Pausan. in
Atticis.

insanæ superstitionis portenta definientes.

Iuuen. lib. 5. *O sanctas Gentes, quibus hæc nascuntur in hortis*
Satyr. 15. *Numina!*

Atque ex hoc opprobrio Ægyptijs illato, animare solebant Romani suos milites ad bellum ipsis inferendum: rectè opinantes, adeo stultum ac insanum in diuinis populum, facili martis opere fore ab ipsis debellandum. Vnde ex defectu credibilitatis, quantum ad credenda. Sancti Patres suis Apologijs pro fide Christiana, egregie contra antiquorum religiones disputarunt, ac inde Christianam fidem prouexere. Perniciosum itaq; regno alicui, in delectu religionis alicuius aut fidei a prudentia ac credibilitatis motiuis aberrasse, ac in eis ineptire statuisse: est enim hoc genus stultitiæ vel insanæ, inter omnia longe ignominiosissimum, absurdissimumque.

10 Proinde Nostri Theologi in primitiua ecclesia disputantes contra Gentiles, incredibiles docuere religiones Græcorum ac Romanorum, eoque ex præscripto prudentiæ, aut iuris diuini, a quopiam minimè credendas. Hinc intulere, illorum Deos maribus ac fæminis satos, inter se pugnaces, varijs sceleribus contaminatos, ne quicquam diuinitatis retinere potuisse. ac inter reliqua, incredibile confecere, defunctos Imperatores & in cineres redactos, quasi ardentes in cælum euolare: vt dissertit Iustinus Mar-

Iust. Apo. in tyr. Quo satis constitit, incredibile prorsus, scelestum & impurum puerum Hadriani, Antonoum,

Dio. in Had. men, quod per orbem terrarum Hadrianus fieri curauerat. Quo enim loco is oppetit, urbem conditam ab eo denominauit. eius statuas per uniuersum orbem terrarum, atque effigies erexit. stellam deniq; a se visam aiebat, quæ Antonoi foret. Ægyptij proinde ignominiam contraxere imprudentiæ, colentes Apim, seu vitulum maculis violatum. ob quam causam cum Cambyfes Rex femur Apis vulnerando, inde sanguinem elicuerat, cachinnans sacerdotibus dixit, vt narrat Herodotus:

Her. in Thal. *O capit a nequam! huiusmodi Dii existunt sanguine atque carne præditi, & ferrum sentientes? dignus nimirum Ægyptijs hic Deus.* Et quod credibilitas mysterijs credendis ex duplici causa accrescat, nempe ex qualitate rerum in fidem adhibendarum, simul ac ex valore auctoritatis in eis qui talibus credidere, inde progressi nostri ex hac etiam parte ostendere, quam incredibiles essent illæ pristinæ Religiones. Adnotauit Iosephus, Iudæos deficientes ad ritus gentilium, pessimos inde euasisse. Nostri ostendere, in illis religionibus magis Zelosos, quod ad mores extitisse fœdissimos: atque qui magis fidem Christi expugnabant, utpote Nero, Hadrianus, Diocletianus, eo, vt nostri etiam probarunt, turpiores morum notas sibi consciuire. Quocirca sicut illas antiquorum religiones ex his duobus capitibus esse incredibiles ostendimus, ita ad Theologum Christianum spectat demonstrare, fidem Christianam, tam quod ad res ipsas, quæ auctoritatem eam profitentium, apprimè esse credibilem.

11 Quamobrem cum civilis fides eam in se complecti debet vim & efficaciam, vt ab ea

alienos, siue per obstinationem erroris, siue negationem intelligentiæ hoc contigerit, reducere possit in eius sententiam: ea certe fides in civilis, quæ hoc præstare nequit ob defectum certæ cuiusdam credibilitatis. quis enim, nisi animo motus, ea credet vnquam, quæ ipsi prius non constant credibiliter a Deo reuelata? multo vero minus id fecerit sapiens, quādo ex sententiæ absurditate ac defectu auctoritatis liquet, credibiliter eam non fuisse a Deo vlli reuelatam? nam Rusticus aliquis, si iudicio valeat, ex alterius relatu credere non potest, tali die futuram solis eclipsim, nisi eclipsis ei appareat credibiliter futura: hoc est, nisi iudicetur ab ipso prædicta a tali viro, cui propter cognitam eius scientiam ac probitatem, fides omnino habenda: tametsi ipsam eclipsim, quantum ad suas causas, ac in se spectatam, penitus ignoret: debet idcirco ei videri eclipsim credibiliter futura, ac ab ipso credenda, ad hoc vt prudenter & humano modo euenturam subinde credat. Similiter, tametsi fidei propositæ obiecta, non perspiciantur a nobis in seipsis vera, sed semper sint obscura & ænigmatica, nihilominus vt a viro oculato ac sapiente credantur, oportet omnino, ea ex quibusdam argumētis credibilitatis speciem, quam S. Hieronymus expendit, credibilem exhibere. idcirco fides, quæ hac destituitur, inepta ad sui diffusionem, aut persuasionem, ac proinde non tantum inanis, sed insuper incivilis merito æstimanda. ea autem fides, quæ civilis, etiam inuiolabilis esse debet, vt iam statim ostendetur.

Hier. epi. ad Latam.

C A P V T. XV.

Fides, quæ institutis civilibus commoda, inuiolabilis, ac immutabilis omnino in Republica seruanda, tam quoad ipsa quæ dogmatice credit, quam quoad religionem, aliq; cuncta, quæ peragenda, omittendaue præscribit.

Vm sapientia, vt iam declaratum, necessaria sit ad vitam civilem agendum, ac vt homines civilia iura obseruantes, commune bonum recte procurēt, in quaestionem modo venit, num hoc bonum commune, vel bonum ipsius principis, emolumentis humanis constantia, ita emineat, vt eorum causis fides, vnde sapientia deducitur, mutari aut violari quandoq; possit? Et quidem si sermo sit de ficta ac fabulosa Græcorum credulitate seu Theologia, eo solum sine in hominum mores inuecta, vt ciues metu Deorum exterriti, leges melius obseruarent, quod notauit Aristoteles, satis manifestum, eam, modo illæsum maneat ius naturæ apud ciues, e re nata, & occasione alicuius commodi oblata, mutationibus esse merito obnoxiam. Sunt vero qui vel in vniuersum existimantes, hac in re nihil certi diuinitus reuelatum, sed cuncta varijs hominum existimationibus definita, vel supremum locum bono civili, quoad præstantiam, attribuentes, statuerunt tanquam licitum, ac genuine

Arist. li. 12. Meth. cap. 3. Text. 50.

Ios. in prol. Antiq.

Psal. 34.

nuinè politicum, non tantum ipsis dogmatibus fidei, opposito asserto aliquando contrauenire, sed & morum præcepta, ab eadem fide præscripta, transgredi, siue a natura ipsa fuerint mandata, sine iure solum positiuo stabilita. Nihilominus hi ipsi, fidei religionisque momenta, quod ad mores ciuiles, interim deprehendentes, earum cultum professionemque, quantum possunt, Principibus suadent, adeoque in eis superstitionem meræ præferunt impietati: volunt enim omnino, principes ac ciues potius debere esse superstitiosos, quam impios, vi dico præceptorum politicorum cōsiderata.

Mach. I. De
Princip.

2. Multis autem argumentis probare conantur, ciuilem quandam esse prudentiam, quæ cognitioni ex fide, iuxta ac sapientiæ ab ea præceptæ, aduersetur, admittendam tamen interdum, & vsu adprobendam. Inter reliqua dicunt: Talis aliquando incidit rerum status, in quo inter populares ipsos, aut cum externis pax seruari nequit, nisi hæresis, aut alia species infidelitatis impunè permittatur. Hinc vero fidem, sapientiam, religionem, ac charitatem ipsam passuras detrimenta, euidentissimum. non enim solum tunc nocumenta sustinent hæ virtutes, quando eis contraria vitia inducuntur in ciuium animos, sed etiam quando eorum feruor ac zelus quodammodo in eisdem quomodolibet consopiantur. Si ergo fides aliqua erronea, fictici cultus, verique abdicatio, ob rationem communis boni in republica, certis rerum condicionibus ad id vrgentibus requiratur, ex quibus veram fidem, sapientiam, religionemque lædi necesse fuerit, nihilominus tamen boni cōmunis ratio, fidei & ab ea sancitis, ita præualebit, vt obtineat peculiarem quandam prudentiam ciuilem, cum ea minimè cohærentem, quæ ex imperio de fide & religione mutandis, detruncando, limitando, contraueniendoque constituat. Vnde si contingat, externum aliquod regnum hæresi aliqua diuortium fecisse ab Ecclesia Catholica, tunc cum illo vicinus Princeps Catholicus contractus connubiales, aliaque officia amicitiae atque mercimoniae ægre exercere valens, nisi fidem religionemque huiusmodi negocijs subiecerit, easque temporibus & rerum statui præsentī accommodauerit, pro suo libito de eis politicè disponere poterit,

3. In hoc quidem consilio plurima nostræ memoriæ referunt historiæ, ex quibus constat, principes vt seipsos, simul ac rempublicam vel tuerentur, vel augerent, fidem religionemque negocijs ciuilibus haud raro postposuisse. Romani Imperatores, si cum Græcis conferantur, non tam frequentes quidem videbuntur extitisse in huiusmodi instituto exercendo, haud tamen omnino suis partibus in eo caruere. Etiam Romani Imperatores (quod

Leo serm. 1.
de S. Pet.

Hadrianus præ cæteris Pantheon, omnium scilicet Deorum templum fabricando, præstitit,) vt externorum gratiam inirent, omnium plane religionum formas Romæ celebrari curarunt: quo, sine dubio, illa genuina ac vetus Romana, quasi multiplici forde polluta, ac varietate

quadam a seipsa diuulsa, plurimum passa est detrimenti. Apud Hebræos inignis in hoc facinore Ieroboam Rex Samariæ. nouerat istamquam fidei dogma, nullibi locorum extra Hierusalem sacrificandum, nihilominus ne Samaritani a se deficerent, lege cauit, eorum neminem Hierosolymam aditurum sacrificij causa, 3. Reg. 12. dicens: Si ascenderit populus iste vt faciat sacrificia in Domum Domini, in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad Dominum suum Roboam Regem Iuda, interficientque me, & reuertentur ad eum. Apud nostrates in hoc genere impietatis, sua manifesta impietate clarus Henricus octauus. is enim sibi proponens discessum ab Ecclesia Romana, subinde non tam ex animi sententia, quam ad vitandam confusionem, si Episcopis, aut multitudini in Ecclesiasticis primatus committeretur, ad suam personam, vtpote monarcham, illum redegit. Similiter Filia eius naturalis Elizabetha Bolena, animaduertens, matris suæ nuptias dānatas ac proscriptas a Romano Pontifice, secum reputans, catholicos subditos neutiquam fore sibi eo nomine fideles, non solum aduersariam Caluini sectam in regnum induxit, verum etiam fidem catholicam omni, vt potuit, arte & violentia expugnauit. neque hoc egit, ac si zelo illius hærescos esset multum incensa, sed præcipue, vt statum suum ciuile, quod ipsa sibi perluasit, tutiorē certiorēq; exhiberet. Narrauit mihi quidam vir catholicus, adeoque Sacerdos, cum coram esset occasione quadam ei oblata, se a Regina illa hæc verba excepisse. Scio, quod me communiter vestri D. Bluctus. tanquam crudelem feminam traducunt. at testor Deum, multum hic sanguinis effundi, cuius ipsa conscia non sum. Regnante Sorore Maria, bene recordor, me hic in Anglia graues, eruditos ac egregios Episcopos atque sacerdotes vidisse. vtinam nostra tempora modo eiusmodi darent. profecto si res nostræ iam essent in eodem statu, in quo eas reliquit Soror Maria, ne dum cogitarem quidem de mutatione. At quid vultis vt fecissem? priusquam nata, in ipso vtero materno adhuc existenti, Papa suam intulit maledictionem. Hoc dixit ob improbatas nuptias inter Henricum octauum, & Annam Bolenam, eius parentes, a sede Apostolica. Recte idcirco notat Sanderus, nostram gentem haud aliarum Sand. de Scis Anglic. more sua sponte ad hæresim ac scisma sese recepissem, sed id egisse tyrannide principum adaptam, & a iure noui status ciuilis compulsum. Huc reuocari poterit magnus ille Cham Tartarorum Imperator, de quo scribit Lipsius. Iste ad obtinendum coronam Poloniæ, pro qua prelabat, ne religio aliqua certa ei esset obnoxia, publicas dedit literas, in quibus Cancellario scripsit: Quod ad religionem, tuus Papa Lipf. in Pol. erit pariter meus Papa, aut si mauis, tuus Lutherus, meus Lutherus. Hi quidem, vtpote Ianiculi incolæ, cum suo Iano bifronti, noua ac vetera, transacta & ne dum acta, simul perlustrantes, præsentī tempori, eiusque commodis cedentes, Deumque colentes, applaudunt. quorū sapientia versatiliior certe vel omni lamina, seu Gallo in summitate turrium positus, ad vêtos indicandos.

Iussu est Cæsaris ore Gallieni,

Quod

Quod Princeps colit, hoc colamus omnes.

Prud. in
Peryst. D. 5
Truſt,
Ouid. in
Trag. epist.
Pap. Theb.
10
Veterum proinde idæas sibi proponunt, can-
nuntque,

Saturnus periit, perierunt & sua iura.

Sub Ioue nunc mundus, iussa sequare Iouis.

Experiar quid sacra iuuant, an falsus Apollo.

Hinc apud Athenienses *Demetrius* huiusmodi ingenio imbutus, religionem elusit. Cum enim tempore insolito, adeoque iure diuino vetito sacra illius loci exercere ac nosse cu-
ret, ut scribit *Plutarchus*, quidam *Stratocles* illi adulatus, tulit decretum, ut mensis Ianuarius, qualis tunc præsens erat, *November* vocaretur.

4. Cæterum vero illam fidem ac sapientiam inciuile esse, quæ ad status politici nutum, seu lucri acquirendi causa, mutabiles, expugna-
bilesque, ex multis ostendi poterit. Inprimis hoc probat agnoscenda a ciue dignitas vtriusque. nam sicut fidei obiectum, nempe mysterium a prima veritate reuelatum, eminentissimum, simulque propius accedens ad vltimum hominis finem, quam vllum aliud obiectum virtu-
tis Intellectualis, inde consequens, reliquas vir-
tutes, ac inter eas prudentiam politicam, illi subordinari, ac eidem inseruire debere, mul-
to minus imperare vlllo iure posse. Prima prin-
cipia, teste *Aristotele*, maximè vera. Quocir-
ca quando hæc fucata carnis prudentia in ne-
gocijs ciuilibus imperium tenet, eique diuina
fides misere indigneque ancillatur, non solum
eminentioris cernitur abusus in ciuitate præ-
posterus, verum insuper summa iniuria in ip-
sum ius diuinum, ac in Dei ipsius auctorita-
tem eodem infertur. nam fides iuri diuino, &
Dei reuelationi innititur, ut *Plato* ipse disseruit:
eoque ad excelsum quendam gradum dignita-
tis sublimatur; cum aliæ interea loci virtutes
intellectuales, vel etiam morales, solum rectæ
rationi commensurari dicuntur. Proinde dum
fides quæstui, astutiæ, dissimulationi, periurio,
mendacioque postponitur, & ab eis violatur,
summo quodam scelere ius diuinum, Deique
auctoritas ab homine dedecorantur: quod vel
ipso cogitatu perquam horrendum; nedum hu-
manum aut ciuile. Ecquis ciuium obsecro, ad
hoc perpetrandum animo fuerit præsentis, qui
etiam sui principis ius dignitatemque non au-
daciter contemnet, si modò vtilitate occurren-
te, id impune facere licuerit? Affirmat itaque
Cicero, idem esse Dei notitiam penitus e me-
dio tollere, ac pronunciare, eam quorundam
arte, in gratiam status politici constitutam, aut
eius causa violabilem.

5. Porro fidei credulitas, eiusque professio,
a Deo ipso immediate decernuntur ac stabi-
liuntur, ut ex sacris literis constat. ex quo se-
quitur, illi nullum ius humanum vlla
auctoritate posse præualere, semper enim
iura inferiora maiorum obligationibus potius
cedunt, quando vtraque seruari non possunt.
Hoc pacto pronunciatur, parentibus haud esse
a filijs succurrendum, quando id pietati in pa-
triam contrarium: quando quidem huius, quam
illius, grandior strictiorque obligatio; ac licet fi-
dei religio nisque præcepta, non semper obstri-
ctos tenent ciues, ad sui positiuam obseruantiam

sed certis ac statutis duntaxat temporibus, ni-
hilo secius ea in se perpetuam quandam vim
eorum præcepta affirmatiua implicant, ex cu-
ius virtute, nullo vnquam tempore licitum,
aliquid contra ea peragere: qua de causa, per-
petuo criminofum, eorum iura perfringere.
nam iuris alicuius abrogatio in vniuersum, aut
in eo dispensatio, munus est iurisdictionis, ut
liquet, nulli autem mortalium competit iurisdic-
tio in ius diuinum, ut materiam suo imperio
subiectam: proinde nunquam eiusmodi iura
diuina, qualia sunt fidei ac religionis, princeps
aut ciues absque graui scelere in ipsam ciuili-
tatem violant aut transgrediuntur. Hoc enim
non alia faciunt sapientia, quam terrena, quam
animali, quam diabolica, ut ex Apostolo S.
Doctor elucidat.

6. Et sane definire, quod iura fidei ac reli-
gionis, subdantur iuribus status ciuilis, idem est
ac ritu, plusquam barbarico, omnem fidem reli-
gionemque, decreta sententia, e medio tollere. Nā
fides ac religio, quæ mutationibus ac violatio-
nibus oportunæ, non sunt diuinæ, a nullo ex a-
nimi iudicio, ut tales, aut ut veræ, admittuntur:
sed eo ipso ficticiæ, innuenticiæ, falsæ, redar-
guuntur, quo ferulæ rerū temporaliū, monitis-
que politicis castigandæ, innouandæ, detrunc-
andæ, obijciuntur. Verum enim vero, quam
necessaria sit fides, ac sapientia ciuili conuictui,
iam diximus, ac id apertius libro sequenti de-
clarabimus: quas virtutes si animo, cordium,
sensuumque penetralibus excluderimus, ea-
rum laruis solum retentis, nihil immune aut
sacrum in ciuitate supererit. quamprimum
enim ciues existimauerint, fidei ac religio-
num iura boni communis, aut priuati, ratio-
nibus inniti, illico arbitrabuntur eisdem sub-
esse integram legem naturæ pariter, nedum
principum statuta: adeo ut eis innoxium con-
stabit, peierando, furando, occidendo, defa-
mando vniuersum naturæ ius excindere, si isti-
us vitæ emolumenta inde brutescantibus, ac
immaniter furentibus, accreuerint. Docuit
Machiuellus Principes, fidei ac religionis iura,
occasione status incidente, diuersimode posse
tractare, utpote nunc attollere, postea depri-
mere, tanquā veterum statuas, quæ modo in la-
rario collocabantur, subinde Vulcano trade-
bantur, deuastandæ. at quam inepte, quam
barbarice! Hinc enim significauit, re ipsa ac
solide nullam esse diuinam fidem, religionem
nullam; imo ius naturæ nullum; sed omnia hæc
elaboratis quorundam artificijs, in terrorem,
hominibus hætenus proposita. Si hoc inciuile,
ac barbarum non sit, quid tale erit in media
Scythia, vel in ipso inferno ac regno Plutonis,
omni genere confusionis perturbatissimo? Quo-
modo enim, inquit *Aristoteles*, id ciuile, aut lege
sancendum, quod ne legitimum quidem est? neque
enim legitimum, non solum iuste, verum etiam in-
iuste, dominari: subdere vero est non iuste. Olim
merito *Demosthenes* derisit religionem Pythiæ,
quam dicebat, *φειδωλον* id est, quasi cum *Philippo*
facere. Hoc autem eo spectabat, ut eam a *Philippo*
corruptam diceret.

7. Quæ quidem vis diuinæ fidei non tantum
suprema

Iacob. 3.
S. Thom. 2.
2. q. 45, art. 1
ad. 1.

Arist. 1. 7.
pol. cap. 2.

Cic. 1. 2. de
Deum.

Prud. in
Peryst. D. 5
Truſt,
Ouid. in
Trag. epist.
Pap. Theb.
10

Plat. in
Dem.

Arist. 1. 2.
Met. cap. 1.

Plat. in
Gorgya,
Arist. 1. 10 et
cap. 7.

S. Thom. 1.
2. q. 62, art.
2.

Cic. 1. 1. de
nat. Deor.
pag. 50.

suprema ac inuiolabilis quod ad ipsa credita, sed insuper quod ad alia, quæ præscribit, siue positiua, siue naturalia ea fuerint. Vt autē naturalia in hominum moribus plus ponderis retinerent, voluit Deus eorum obligationes, non solum lumine rationis nobis innotescere, verum insuper suo Decalogo, Iudæis tradito, ostendi ac confirmari: vt tam iure diuino, quā naturali, vnitis, magis in hominum moribus inualescerent. Pari modo diuina fides, quam per Christum Reparatorem accepimus, non tantum ipsa mysteria nobis indigitat, quinimo multa lege ipsius naturæ prius stabilita, seruanda proponit: & quidem omnium respectu, ius fidei perpetuo supremum ac inuiolabile. supremum, cui alia iura humana subiiciuntur: Sapientia, vt ait *Aristoteles*, libera est, non serua: eoque ad Dei imitationem diuina. inuiolabile, quod nullus principum in illud auctoritatem obtineat, sed adamantis instar, a nullo imperio frangi aut inflecti vnquam poterit. *Amicus vsque ad aras*, olim dictum: quod nempe, cum vires amicitiae fortissimæ, incitissimæque, nihilominus ultra aras ad scelus impietatis, ad religiosi ac diuini iuris violationem prorumpere, sanctē aut ciuilitate nequeant. Quo autem hæc fidei inuiolabilitas, siue veritatem nobis traditam, siue scripti alicuius sententiam respexerit, immunis seruetur, opus omnino, humana vel imbecillitate vel malitia expensis, auctoritate aliqua spectabili, ob diuinam quandam assistentiam pariter inuiolabili, infallibilique, vt ostendit *S. Augustinus*. quæ vsque adeo ciuitatibus necessaria, vt sine illa ciues non tam vnanimi sensu crederent ac scaperent in diuinis, quam sectarum factionibus opinando ac delirando, tumultuarentur: quod accuratius liber quintus comprobabit.

8. Vt vero iam ad argumentorum solutiones accedamus: quantum ad hæresim in aliqua re publica ciuilitate permittendam, hanc ipsam eius permissionem, damnum animarum, & omnium virtutum inferentem, comparare possumus, aut cum vtilitate aliqua ciuili, siue principis, vt priuatæ personæ, siue communitatis ea fuerit: aut cum detrimento fidei ac morum apud ciues, si hæretici iuxta canones scripturæ ac Ecclesiæ, districtius coercerentur. prioris ratione, seu ob vim meram status, hæresis, cuiusmodi damnum certissimè illatura, nunquam impunè permittenda: eò quod damnum animarum spirituale non poterit compensare quæuis commoditas temporalis; a quo proinde debent ciues magis abhorre, quam in aliquo d genus quæstus propendere. estque intrinsecè malum id permittere, quod animis æternisque bonis simpliciter & absolute infestum. neque status ciuilis ab huiusmodi medio illicito dependere debet. non enim status ratione æquum, Deum blasphemare, mentiri, legi naturæ contrariare, corporum salutem animæ felicitati anteferte: proinde non nisi licitis medijs, iuri vtpote diuino ac naturali conformibus, status ciuilis muniendus, vel propagandus: alioquin vt dixi, atheismo, pyra-

tica, latrocinijque ex iusto ac bono quādoque; stabiliendus; quod immane prorsus ac barbar.

Et quos vna facit Rusino causa sodales

Illicitum duxisse nihil. Delicta fuere

Nexus amicitie. Quando verò is casus incidit, in quo si modo ex tenore iuris diuini, simul ac canonici, hæretici punirentur, ipsa fides & boni mores ex bellicis tumultibus, aut aliunde, grauius damnum sustinerent, tunc consultum fuerit, immunes illos permittere. quod quidem non est fidei ipsi dominari, aut eius vim statui ciuili subijcere, sed tantum ius diuinum sibi conforme reddere, ac maius detrimentum minoris admissione euitare; quod ius diuinum omnino statuit: De qua rerum condicione, ac casu sententiam ferre, spectat ad illud tribunal, cuius est de fide ac religione diiudicare. illud enim quod ex iurisdictione de eis cognoscit, leges pariter pœnales in fontes condit; ac proinde quando eiusmodi pœnarum irrogationes cessare debent, pro suo imperio solum definit. quod vero spectat ad necessitudines cum vicinis prouincijs, hæresi infectis, existimandum, ob nullum emolumentum temporale, fidem ac virtutes imminuendas, aut corrupendas: ius enim naturæ, ac diuinum, talium virtutum momenta, alijs omnibus corporum merito præferunt vtilitatibus.

9. Ea itaque fides in ciuitate stabilienda, quæ tanquam cœlum firma, ac immutabilis, alijs in ciuitate continuo imperitet: eisque modum, reginæ instar, constituat. quo fiet, vt sapientia ciuilis inde deducta, vera appareat ac solida, nec casu aliquo illata, neque a fraude aut violentia ab origine sui expressa. Vt enim cœli constantia, ac in motu definita regularitas, elementorum perturbationibus quodammodo obuiat, ac benè consulit, iuxta ac maris fluctibus, vsui existit, ita fidei diuinæ inconcussa autoritas, rebus ciuilibus variè iactatis subsidio est & firmamento. non ergo ciuiles, qui docent Principes, temporali emolumento fidem ac religionem subijcendas. credere enim faciunt subditos, principem atheum esse, ac eo nomine detestabilem, simulque licitum ducere, omnia iura naturæ infringere, si modo ipsi inde aliqua commoditas obuenerit. ob hanc causam Philosophi, finis politici partem, in bonis externis sitam æstimantes, vtpote in pecunijs, in dominatu, in honoribus consistentem, semper intulere, hæc bona non aliter ad finem politicum spectare, quam vt legitimè parta & acquisita. nam si media inhonestæ ad hæc procuranda, vsurpentur, potius deuastabunt finem politicum, quam proferent, tametsi particularis aliquis ciuis, ad modicum temporis, ex eis ad fortunæ magnitudinem aliquando adspirauerit.

10. Ex hoc constat, eandem, ac sibi similem faciem reipublice, inter Christianos ibi diu seruari non posse, vbi hæreticæ religiones impunè grassantur, vbi cancer, vt loquitur Apostolus, per corpus Christi mysticum serpit: vbi 1. Timot. 1. lupi rapaces in ouili degunt ac pernoctant. Verum quidem est, veteres Romanos Imperatores in urbem admisisse promiscuas religiones, eoque

Claud. l. 2.
in Russia.

Arist. l. 1.
Met. cap. 2.

August. de
vtil. cred.
cap. 11.

Luc. l. 2.

Lamp. in
Alex.Iul. cap. in
M. Aurel.Greg. Naz.
Ap. in Iuli

eoque pietatis nomine commendari studuisse. Cuius confusio simulacrum, lararium *Alexandri Maminæ* vniuersis Deorum signis refer-
tum, vt narrat *Lampridius*: templum itidem omnium Deorum seu *Pantheon* Romæ in quod consilium *M. Aurelius Antoninus* omnino tendebat: qui, vt scribit *Iulius Capitolinus*, vndique sacerdotes acciuit & peregrinos ritus Romam omni genere lustrarunt. *Iulianus* Apostata ad perdendum religionem Christianam, medium paratissimum ducebat, hæreses permittere impune vagari per Imperium Romanum, vt narrat *S. Gregorius Nazianzenus*. Verumenimvero alia longe ratio est ciuitatis Christianæ, aliæ Ethnicæ: eò quod vnusquisque in republica Christiana secum reputet, adeoque firmiter credat, suam sectam vnicè diuinitus adflari, eamque ad æternam salutem requiri: aduersariam autem ex orco emissam, hominum damnationem perpetuam procurare. Ex quo, ea certa ciuilis temperies violanda, quæ ad ciuium quietem, vnum, eundemque reipublicæ statum conseruandum, necessaria. atque hæc de sapientia in vniuersum disputasse satis videri poterit; quæ de ciuili Scientia differenda mox persequemur.

CAPVT. XVI.

De ciuili scientia in vniuersum, ac de eiusdem perfectionum gradibus.

Explicauimus quanta sit dignitas sapientiæ, seu altissimorum principiorum intelligentiæ, quantaque hinc vtilitas ciuibz proueniat. iam ostendendum, non solum vitorum principiorum, seu primorum intelligibilem, a ciuibz sapientiam excolendam, verum etiam alias quoque scientias sub illa collocatas, ab eisdem diligenti studio comparandas. Enimvero quantum plus operis in mentis ornatum ciues contulerint, tantumdem sibiipsis adiment in appetitu sensitivo, libidinis ac ferocitatis. etenim in ipsis ratio hoc pabulo scientiarum semel destituta, earumque laboribus soluta, aut ocio penitus torpedit, vel instar mancipij, tradita in imperium appetitus concupiscibilis, acris, excitaque ad eius intemperiei inseruiendum euadet, præstabitque, vt ciues laxissime concupiscant, efferratissimeque mutuo excandescant. Propter quam causam, semper existimaui, præposterum & inciuile fuisse tyrannorum consilium, quo inter alios conuentus, academias, ciuibz proscribere. tametsi enim hoc ipsorum artificium, animorum conspirationes, ac mutuam ex aspectu cognitionem inter ciues impediatur, quas tyranni, teste *Aristotele*, vehementer odio habere solent, nihilominus eos inde ciues habituri principes, qui natura ruditati relictæ, omnem vim intelligentiæ, sædæ voluptati, ferinæque crudelitati ultro tradituri; quorum etiam impetus ad renitendum, ac ad rebellandum in ipsos principes, tandem fuerint incitatisissimi: neque tam hominibus, quam

Arist lib. 5.
Pol.

brutis præesse videbuntur. Si ergo morigeros, si suaues ac mites, si homines cupiat princeps ciues, est quod summopere curet, eos scientiarum in vniuersum luminibus illustrandos, earum delectationibus emolliendos, ac disciplinis subigendos.

2. Et quidem quantum ad hoc, recte comparare possumus totum opus literarium ciuile cum ipso bono communi ciuili, quod pecuniarum, diuitiarum ac reliquorum constat emolumentis. quemadmodum enim hoc bonum commune non effertur, nisi multorum ciuium multiplici contentione, licet vnusquisque illorum aliquid compendij ad illud conferat, ita opus literarium, vt aduertit *Aristoteles*, cum quo ad illud vel parum sit, quod particularis aliquis ciuis proferre poterit, tum vt totum ipsum educatur, multorum studia sunt coniungenda. Hoc modo pronunciauit *Aristoteles*, scientiam facilem esse, simulque difficilem. facilem, quatenus vniuscuiusque opera aliquid eius acquiritur. difficilem, ex quo eiusdem integra perfectio non nisi plurimorum vigilijs absoluitur.

Speculatio de veritate, partim difficilis est, partim facilis est. signum autem, quod neque satis eam aliquis consequitur, neque aberrant omnes ab ea, sed quisque aliquid de natura dicit. & singuli quidem nihil, aut parum ei addunt, ex omnibus vero collectis aliqua magnitudo fit. idcirco sicut homines in vnum locum ciuitatis conuenere, vt bonum vtilitatis commodius procurarent, quod seorsim agentes non poterant, eoque amanter, amiceque viuunt, ita, vt bonum speculatiuum perficeretur, plures veluti in communi palestra coaluerunt studiosi, ad id impotentes existentes, quamdiu sparsim agebāt. proinde vicissim hinc grati, quo ad hoc etiam consistunt, eis fauorem referentes, qui vel tenuiter, seu superficie tenus, maxime de re aliqua noua, obscura, altissimeque a sensibus remota, inter ipsos fuerint philosophati: hinc enim alijs oblata occasio vltius penetrandi, vberiusque de eisdem differendi: quod etiam *Aristoteles* adnotauit. *Iudicia multorum sapè meliora sunt, quam vniuscuiusque.*

Arist 1.

Met. cap. 4.

3. Duo autem sunt, quæ ciues, literis animos adijcentes, sibi optime proponunt: veritas scilicet ipsa, & opus alicuius in ipsis facultatis: quod etiam docuit *Aristoteles*. Veritas autem, quatenus per causas ac principia cognoscibilis, ita est sui dignitate perfecta, vt propter se ciui sit expetenda. illa vero cognitio ciuilis, quæ in opus aliquod dirigitur, pro fine respicit opus ipsum faciendum, non autem aliquam veritatem cognoscendam. Cuius veritatis gradus, ac species, attenduntur penes maiorem minoremque abstractionem a rebus singularibus, ac sensu perceptibilibus, spectandam in eiusdem veritatis obiectis. sunt enim aliquæ scientiæ etiam speculatiuæ, quæ propius accedunt ad particularia, quam aliæ: vicissim aliquæ immediatius attingentes Sapientiam, seu Metaphysicā, longiusque a particularibus recedentes. Opus vero, in quod intendit cognitio, duplex: vel enim est opus mentis, voluntatis, imaginationis in homine, aut opus externæ

Arist 3. Pol.
cap. 11.Arist 1. 6. ad
Nic. cap. 2. l.
2. Eth. cap. 1.
13 pol. cap.
11.Arist 1. 11.
Met. cap. 1. l.
1. Eth. cap. 1.

ternæ

ternæ alicuius in eodē potentia, vt vestis, domus ac similia. Circa prioris generis opus versantur artes liberales, quas scientias aliquando nuncupamus, licet iuxta tenorem vigoris in notione scientiæ expendendum, scientiæ non sint, sed artes. qualis logica, cuius opus alicuius intellectus actus directio, ordinataque eiusdē effectio: item musica circa vocum & instrumentorum certas modulationes occupata: Rhetorica, Grammatica quoque, ac Poësis, dicendi quasdā formas, tanquam opera sibi pro finibus constituētes. Mathematica, etiā Arithmetica, & Geographia, huius qualitatē scientiæ habendæ: quarum fines opera: nempe linearum deductiones, computus, locorumque descriptiones. Alterius autē sortis opera ac fines, artes mechanicas & illiberales constituunt. *Aristoteles* quidem scientiæ speculatiuæ tres enumerat species: Patet igitur tria genera scientiarum esse speculatiuarum: Naturalem, Mathematicam, Theologiam. quam postremam in hoc genere excellere affirmat, reliquis quoque priorem vniuersalioremque esse definit.

4 Istis perceptis, admonendi ciues, quonā in primis in honore habendi in ciuitate Theologi, sapientes ac speculationibus dediti. quod enim ad vitam actiuā, seu ad regimen ciuile non sint vsque adeo necessariæ istæ primæ scientiæ, vt fatetur *Aristoteles*: tum etiam, quod haud sint tā idonea media ad comparandas pecunias, nec ita in vulgi oculis auctoritate sua, ob eorum inscientiam, fulgeant earum functiones, vt aliarum scientiarum, vel artium opera, ideo earum professores contempui esse solent, aut non ita, vt decet, æstimati. Cæterum hac in re non tam emolumenta externa, quam interiorem animi perfectionem ciues spectare omnino debent, etenim a primorum principiorum cognitione incepit ac propagata est tota philosophia. nā illa admiratio, quæ postquam ipsorum sensus res percepissent, quosdam compulit in studium philosophiæ, nō ad particularia, nō ad practica obiecta, quibus prius assueti, eorū contemplationes detulit, sed ad prima principia, altissimæque rerum causas inuestigandas excitauit. quæ quidem principia in seipsis veriora, illustriora, ac intelligibilia alijs obiectis sub ipsis constitutis: quandoquidem hæc per illa probentur, ac a nobis eis intellectis subinde cognoscantur. eisdē pariter reperiuntur sublimiora ac diuiniora: hoc est magis abstracta a caducis, a singularibus diuinamque eodem perfectionē expressius imitantia. Nam vt solus Deus liber, nulli rei inferuiens, sed omnibus imperans, ita metaphysica, Theologia, ac sapientia haud subijciuntur alijs scientijs, quinimo, quoad absolutā suam intelligentiam, indigent aliquæ earum adminiculis. Si enim tunc scimus, quando causas nouimus, consequens, primarum causarum notitiā diuinam esse, honoratissimamque. Neque tantummodo sublimis est natura harum primarū scientiarū, quinimo accessu difficilis, vtpote a sensibus remotior. proinde, vt notat *Aristoteles*, plus otij ac quietis earū studia requirunt, quam aliæ scientiæ. ob quam causam concludit, apud *Ægyptios* aptissimos fuisse sacerdotes ad capefcēdas disciplinas astronomicas, suo genere abstrusissimas, propter otij

& feriacionem, quibus fruebantur, ab alijs in ciuitate muneribus soluti: quamobrem ex altitudine, ex difficultate, ex imperio, sapientia æstimanda diuinissima. Quæ enim scientia diuinissima, eadem etiam honorabilissima. Quod si vel ipsam iucunditatem cogitemus, sanè abstractum hoc genus sciendi, teste eodem *Aristotele*, voluptate plenissimum. Philosophia ergo mirabiles habere & puritate & nobilitate voluptates videtur.

5 Corrigendus itaque vulgi error; qui cū quosdam studiis abstractioribus addictos, viderint ad honores, ad quæstus cōparandos ineptos, ad fraudes concinnādas indoctos, denique vt *Anaxagores*, & *Thales* retulerunt, sibi vtilia ignorantes, inutilia, admiranda, ac difficilia animis vnice interim inquirentes, illico parū supra stultos collocare illis mos, ac fermè deridendos proponere. Verum tametsi actiuam & practicam cognitionem hi sapientes plerumque minime calleant, illam tamen retinent, quæ præstantior, quæ diuinior ac honorabilior. Nā vt sint illa vendibilia, hæc vberiora sunt, vt ait *Cicero*. Enimvero maius ingenium requiritur ad contemplandū animis hanc sapientiam, metaphysicam hanc, quam ad prudentiam, quam artem, quam legis peritiā, quam experientiam, historiamue addiscendam. non enim nisi a diuino quodam ingenio, ab acuto, a solerti, forti, ac igneo illæ attinguntur: cū mediocria, sensibusque strictius illigata, aliarum capacia existūt. quale enim obiectum, tale illud requirit ingenium ad sui notitiā. si obiectum eleuatum a cōcretis, a sensibilibus, similiter ingenium, quod ad illud feliciter peruat, eleuatum esse oportet, & a crassioribus segregatū. Cuius conatu, vt suadet *Aristoteles*, homines mortales mortalia transcendunt, seque a condicione vindicant mortalitatis. licet quidē rerū naturalium cognitio, quæ Physica appellatur, sit quædā etiam sapientia quatenus speculatiua, non tamē prima, de qua inquirimus, cuius obiecta prorsus immaterialia. Quocirca sicut oculus acutior, melius in solem intendit, quam lipiens, ita cui ingenium præstantius, is perfectius prima hæc obiecta contemplabitur. *Cicero* de hac re disserens, ita scribit: Ac veteres quidem philosophi in beatorum insulis fingunt, qualis natura sit vita sapientium; quos cura omni liberatos, nullum necessarium vitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi vt omne tempus in querendo ac discendo in natura cognitione consumant. & alibi: Magni autem est ingenij, reuocare mentem a sensibus, & cogitationem a consuetudine abducere.

6 In hac re duplex videtur excessus vitandus. sunt enim aliquorum studia prorsus metaphysica: vtpote in rerum principiis solum occupata. cuiusmodi ferme est tota philosophia tradita ab *Aristotele*; ac hodierna die nos in scholis pauca præter metaphysicam hæc audimus. cuius rei præcipuæ causæ, summus in nobis ardor in scholasticam Theologiam, iuxta ac incitatio in acres in scholis disputationes. pariter antiquitus extitere alij, qui rerum particularium penitus notionibus addicti, metaphysicam omnino omisere. Enimvero *Platonici*, *Stoici*, *Academici*, *Epicuræi*, nulla vestigia suæ metaphysicæ nobis reliquere. Imperatores Romani, literis a iuuentute

Vasquez. i.
2. disp. 85.
cap. 1.

Arist. lib. 11.
Metaph.
cap. 1. lib.
6. Ethic.
cap. 4.

Ar. st. lib. 1.
Metaph. cap.
1.

Arist. lib. 1.
Metaph. ca. 2

Arist. lib. 1.
Metaph. ca. 2
Arist. lib. 10
Metaph.
cap. 1. 7.

Arist. lib. 6.
Nicom.
cap. 7.

Cicer. lib. 2
de Fin.

Arist. lib. 1.
Eth. cap. 7.

Cic. lib. 5. de
Fin.

tute imbuendi, nihil visi percepisse de Metaphysica, sicut neque antiqui legum professores aut Theologi. & hi studentes, in duo respexere: scilicet vel in meram iucunditatem, vel in praxim: quibus metaphysicam officere putarunt. Quamobrem non est ita in principiis metaphysicis discutiendis ponenda tota ætas, ut particularium, utpote effectuum naturæ, ac morum, simus prorsus incurij: sic enim esset doctrinæ penes nos nimia ariditas, ac parum in ea utilitatis quo ad vitam civilem. sed neque eo pacto ad particularia discedendum, uti altiora metaphysicæ elementa contemnamus: potius convenit, nos instructos eis studiis, quibus ubi causa id requisiuerit, possimus particularium perceptiones resolvere in altissima sua principia, quæ tractat metaphysica. Cuius rei haberi rationem in scholis nostris cuperem, unde iuventus utroque genere imbuatur: neque eas deferendas ali qui arbitrentur, quod in illis obiecta mere metaphysica modo tantum disputentur.

7 Ex quibus facilis constat methodus ad iudicandum de dignitate alicuius scientiæ, & quoto gradu honoris afficiendus eiusdem professor in ciuitate. Infimum locum quoad utraque meo iudicio, tenet peritia verborum, seu linguarum: ad has enim notas sensibiles, ingenia vel puerorum, seu fæminarum satis oportune perueniunt. non me tamen latet, quanto splendore hoc umbratile, ac sonorum genus scientiæ in animis vulgi effulgeat: quamque gloriose, eo usurpato, ad culmen absolutæ intelligentiæ, hæretici sese adspirasse fabellantur. Imo *Aristoteles* hoc nomine taxat comptum & politius limatum *Platonis* stylum, rebus docte enarrandis inepte applicatum: quod ut ille dixerit, vix fieri posset, ut quis pariter curiose scribat, aut loquatur, simulque rem ipsam plene solideque excutiat. *Sed difficile fortasse est, recte omnia præstare.* Imo summa ingenia inepta prorsus ad linguarum genera addiscenda: quippe quod particularia & imaginabilia, qualia sunt idiomata, excedant. & sane nihil verbo, ex hominum institutione & beneplacito aliquid significante, leuius quod ingenio addiscendum proponatur. Criticorum, etiam studia plane umbratilia tenuia, dum anxie inquirunt de verbis, ab antiquis auctoribus usurpatis, an hoc vel illo modo scribenda an hanc vel aliam retineant significationem. quo etiam, & non altius, referenda eorum curiosa commentaria, qui de veterum ritibus, vestitu ac moribus operose differunt. hæc enim obiecta prorsus exilia, fragilia, & veluti opere plumario confecta. nihilominus passim de istis, de istis dico, copiosius dicentes, superbiunt! an non mirum, cameleotes hos huiusmodi bullis acreis conceptis turgescere? abstineant, suaderem hi in victu aboleribus, qui tam facile ex nihilo inflantur. Et quamuis ad aliqua studia ingens labor requiratur, non tamen ex gradu laboris sententia semper ferenda de obiecto, aut præstantia alicuius scientiæ. Vocabularij plurimum laborant, ut tandem Dictionaria contexant, qui omnes libros excutiant in aliqua refertissima bibliotheca: qui

Sen. epi. 33.
ad ciuil.

scriptorum testimonia ex *Commentario sapientes* ut ait *Seneca* colligunt, ac in unum congerunt, multum

quid laboris impendunt ex libris plurimis varias sententias hinc inde transcribentes. Verum in istis occupationibus nihil ferme ingenij aut scientiæ inuenitur. Spectanda itaque laus doctrinæ ex abstractione materiæ, eiusque remotione a captu popularium, ex qua vberius decus mentis propagatur, quam ex cumulis cuiuscumque arithmeticæ citationis. Cognitio historica prædictæ speciè eruditionis superat, licet versetur solū circa res sensu perceptibiles, circa aliorum testimonia, auditu vel lectione percepta, ad quæ cognitio experimētalis reuocatur, & illius gradu gaudet. Hæc etiā nobilitate vincit eorum commentatio, qui sic in re elucidandā incūbunt, ut omnia ab ipsis cogitata in laminas quasi nimis & confusæ prolixitatis extundant & extenuent. horum ingenium plerumque non tam acre & forte, quam elegans. Istis altius insurgunt rerum moralium meditationes, quibus elatiores physicæ rerum discussiones iudicandæ. Tandem Sapientia, Theologia ac Metaphysica constas, ad culmen intelligentiæ peruadit.

8 Sunt itaque tres scientiæ, siue vna scientia, & duæ artes, quæ circa materias aliarum scientiarum versantur: metaphysica, logica, & Rhetorica. Metaphysica singula in alijs scientijs tractata resoluit distincte in propria & prima principia, ex quibus constat. Logica modum docet bene differendi, exercēdique animæ operationes circa omnem materiam scientiæ subiectā. Rhetorica explicat modos dicendi, quibus declarari & ornari commodè poterunt cunctarum scientiarum argumenta, ex quibus liquet, metaphysicam præ alijs duabus, scientijs in vniuersum esse maxime intrinsicam. Nam modi argumentandi, ac ornate loquendi non sunt rebus tam intrinseci, ut earum principia, ex quibus componuntur. nulla itaque scientia tam proprie scientia ac metaphysica: neque vlla poterit cum ea de dignitate contendere. In hac ipsa, qua priuatim studendo, qua alios docendo, maiorem partem meæ ætatis contriui: non quod hinc velim mihi singulares partes in ea vendicare, sed ut affectum meum in hanc scientiarum reginam, ac mihi familiarem musam, significarem. Sunt quidē aliqui in hoc genere, a primis & altissimis principiis discursum animi orsi, non ad extrema tamē deorsum particularium subinde perueniunt, sed superius quasi adhuc manent. & horum resolutiones plerumque solent ad opposita plane applicari diuersorum hominum commentariis: sicut videmus in multis articulis Summæ *S. Thomæ*, ab interpretibus in contrarias plane sententias, quod ad extremas veritates, delatis. alij non ita a principiis supremis initium faciunt discurrendi, nihilominus cum *Scoto* ad particularium minuta tandem descendunt, ultra quæ nullus cuperet discursum extendi. Cæterum sicut brachia tunc maximum ambitum faciunt, quando utrimque diffusa attingunt, ita vis ingenij tunc vel maxime robur & magnitudinem suam ostendit, quando a primis principium capescit, & in vltima singulartatum tandem definit, a penitissimis priorum ad penitissima consequentium exurgendo.

9 Ex quibus etiam confici videtur, obiectum medicinæ nobilior obiecto iuris prudentiæ. nam obiectum medicinæ latius patet obiecto iuris

pru-

prudentiæ, & ad nobiliora naturæ mysteria deducitur. etenim dependet ab vniuersa naturæ, tam coelestis, quam elementaris, accurata inspectione. Cæterum iuris prudentiæ obiectū, ferme experientia, prudentia, aspectuque quodā morum humanorum ambitur: neque ita speculatiuum, vt obiectū medicinæ, vel tam prope accedēs ad obiecta primæ philosophiæ, seu metaphysiæ, vt illud. De vtriusq; verò sine extrinseco hic nihil statuimus. solū enim ea cōsideramus, quæ vi obiecti vnicuiq; seorsim cōueniūt.

10 Quocirca, quod multiplex retinenda sit in ciuitate vniuersæ veritatis intelligentia, contemplatiua nempe, & actiua, physica & metaphysica, scire debent ciues, sedes constituendas studiosis, qui in singulas scientiarum species ingenij sui vires conferunt. qui autē illis altissimis sese impendunt, illi aliorum beneficijs, ritu sacerdotum Ægyptiorū, a negocijs forensibus ad quietem vocati, eiusmodi instituto suo perficiendo idoneis solitudinis medijs instruendi. nunquam enim fiet, vt populariter viuentes, curi sue rei familiaris districti, ad illum apicem metaphysiæ, quem in ciuitate desideramus, ac sapientiæ, adspirent. Quod si vel ad vnam ciuilem prudentiā cogitationes nostras destinemus videbimus, eam quoque principia sua retinere vniuersalia, nempe in morali philosophia tractata & a vera scientia assequenda, vt *Aristoteles* in suis politicis satis euidenter ostendit. ex qua causa, eius perfecta ac docta cognitio, non tantum a prudentia, experientiaue oritur, sed ab vniuersalibus etiam principiis tam actiuis quā contemplatiuis elicitur: sua enim asserta probat ex proximis causis, quas subinde resoluit vsque ad prima principia metaphysicè moralia, etiam in practica, synderisi animi percipienda.

11 Proinde quæstio exoritur, quisnam maxime idoneus in ciuitate qui de rebus politicis scribat; num in ea Princeps ipse, vel Philosophus, seu Theologus. *Aristoteles* quæstionē hanc

Arist. li. 10. Eth. ca. 11. expendens, duplicem statuit cognitionem ciuilem: experimentalem scilicet, ac scientificā.

illa quidem multiplici rerum obseruatione colligitur, hæc ex ipsis principiis ciuilis vitæ demonstratur. Priorem Principes & magistratum gerentes sibi possunt assumere: hi enim rebus particularibus incumbentes, eam sibi parant. otium autem non habent, in quo de altissimis causis ciuilis instituti doctius commentētur. ex altera idcirco parte *Homerus* *Vlyssē* suum, utpote ciuilem virum, plurimum celebrat: nouerat enim diuersarum nationum vrbes, moresque, vt etiā *Strabo* notauit. Speculatiuum autem munus in hac re olim Sophistæ explicabant. Academicorum certè proprium in eo tractando desudare. Vtilis autem in eundem finem ciuilis peritiæ, cognitio: quando enim intelligentia, vnde scientia, sensusque, ex quo experientia, coniunctim in eandem veritatem illustrandū neruos intendunt, tunc maior quædam perfectiorque notitia exprimitur, quam si ex eis facultatibus vna sola in illum scopum collimaret. Rectè idcirco aduertit *Auerroes*, scientias practicas & experimentales, speculatiuis in ciuitate subordinari, ac illis conuenienter inhærere: vtrasque a princi-

pibus fouendas, vt bini isti *Hercules*, quemlibet *Cerberum*, cuiusunque scilicet naturæ abstrusæ mysteriū, in apertam lucē suis laboribus educat. non est ergo, quod ciuilis speculatiuus, practici conciuis in vniuersalioribus ignorantia contemnat; vel iste alterius in singularibus inscitiam derideat: inseruiunt enim vtrique vtilitati literariæ reipublicæ, ac mutuo cohærentes, admirabiles quosdam mentium splendores proferre poterūt. qui idcirco maximè reipublicæ in hoc genere profunt, ij quasi senes medici inter ciues apparent; scilicet, qui contemplationi experientiam adiunxerint. Attingit verò quam maxime Principes, quod diuina sapientia admonet: *Si ergo delectamini sedibus ac sceptris, o Reges populi, diligite sapientiā, vt in perpetuum regnetis, diligite lumen sapientiæ omnes, qui præestis populis.* Accedamus modo ad certas ac definitas scientiarum species, quæ ciuilibus moribus adiumento, simul ac ornamento esse solent.

C A P V T. XVII.

Quantum momenti ad ciuilia instituta conferant speculationes Physicæ.

Vm multa in hoc genere a ciue considerata; tum quisque sibi proximus, ac a seipso maxima momenta tam ad felicitatē, quā ad miseriam dependant, initiū physicæ contemplationis sumere debet a sui exactiori cognitione discussioneque: in qua re ignorare, ipsi turpe, errare verò periculosum. Quatuor sūt in hoc studio officia ciuilia, seipsū nempe penitus cognoscere, scire, praua in se vincere, recta nosse dirigere, capacia demum perpolire. *Non est enim, ait Plutarchus, quod speres aliarum rerum scientiam te adepturum, si te fugit eius quod tuorum est potissimum, cognitio.* quid iuuabit vel totius naturæ penetralia ciuē animo excussisse, elucubrasse, seipsum verò, tanquā denso ac nigro velo obductum, adeoque a se in profundū specum interius proiectum, non intueri, non intelligere? qualis etiā illa victoria in externum hostem, quando intestinæ affectiones suarabie & impotentia, quadā cæcitate ignorantia rationē debellarint, fedissimeque tantam illius speciem deformarint? quorsum pecuniæ, & eiqui in præcipuos vsus destinādi, ædes omni genere preciosæ supdellectilis, exornandæ, interea loci nemine vi cogitationis sedēte ad clauū suæ animæ, vnde opportune instituatur: nullo illi afferēte preciosas merces sapiētia, quibus excolatur? Verissime idcirco iudicauit *Aristoteles*, animæ cognitionem ad morū ciuilitatē multū conducere. *Perspicuum est, ciuilem, quæ ad animam spectat quodammodo cognoscere oportere: quemadmodum oculum, & totum corpus, eum, qui curaturus est.* Cum ergo pars sit functionis ciuilis animam curare, eiusdem fuerit, eo fine naturam condicionemq; illius explorare, vt sciat ciuis, quid eius sanitati conueniat, quidue ab ea discordet. Enimuero, vt alias adnotauimus, optimæ, simul ac pessimæ ciuitatis notionem concipit vir ciuilis ex animi in vniuersum actionibus. Si enim in ea ratio cupiditati, ac iræ imperet, tunc pulcherrima imago bene constitutæ

Sapient. 6.

Plut. cont. Color.

Strab. lib. 1. Pag. 11.

Arist. lib. 1. Eth. cap. 13.

Aue. in par. Platon. de Repub.

ciuitatis in eadem apparebit: sin vero ira, ac cupiditas rationi dominantur, in earum perturbationibus, confusionibusque spectrum quoddam tyrannicæ ac deformatæ reipublicæ constabit. Vt ergo intelligat ciuis, quid ipse reipublicæ debet, prius oportet eum persentiscere, quid animæ suæ debet, & quibus officijs ei succurrendum. Nam ceteris animantibus, inquit Boetius, sese ignorare, natura est, hominibus vero vitio venit.

Boet. lib. 2.
Prosa, 5.

2 Multiplex est sanè de anima cogitatio, quæ ad mores ciuiles egregiè conducit: In primis eius qualitate perspecta, intelligunt ciues, omnes in ciuitate quoad naturam esse æquales; quod etiam Aristoteles affirmavit: quo etiam discant nullum dari in ciuitate locum superbæ, aliorumque contemptui. Eodem suam dignitatem ciues certa notitia adsequuntur: nempe Deo & Angelis se solum inferiores, inanimatis verò, ac rationis expertibus, multo magis voluptatibus, superiores: vnde ad præclaras actiones, meti rationique consentientes, extimulentur. Hinc quoque animi spirituales qualitates agnoscetes, spiritus bona in societate educenda, augenda, conseruandaque percipiunt; ne dū corporum tantum decora vel iucunditates vita ciuili procuranda animadvertunt. Cum porro notione æternitatis æuum suæ immortalitatis dimensi fuerint, illico desinient, ita viuendum in ciuitate, sic in foro versandum, ut diuini iudicii hac vita exacta sententiam quandoque salui & incolumes perferant, ut muniti ac locupletati virtutibus, hinc ad cælum fæliciter emigrent. Hac intelligentia imbuti, alijs prodesse vehementer cupient, nocere verò quam maximè horrebunt. iuxta ac animis percipientes, se alio quandoque transituros, hic, veluti hospitij breui mora ab exitu itineris detentos, seu potius in carceres compactos, vel per devia inambulantes, aliquantulum spatiari, studijs terrenis tenacius haud inhærebunt, ac in eisdem tractandis, ne ab eis violentur, cautiore inueniuntur. Expendentes vltèrius cum numerum facultatum, tum earum vim incredibilem, quibus natura ad operandum animam instruxit, statuent nihil temporis inertiae aut otio ab ipsis attribuendum, sed potius vniuersum vitæ spatium sedulæ occupationi ac variæ contentioni omninixu concedendum. Vituperabilius sanè, flagrante bello ociari armatum quam inermem militem, viribus valentem, quam morbo debilitatum. Pari modo, si hominis ad agendum potestas cum aliarum rerum virtutibus conferratur, tanto inde turpius liquebit, ipsum supinum esse ac dormitabundum, quanto luculentius constat, præ cæteris ad laborandum ipsum plenius quibusdam instrumentis esse a natura comparatum. In hac tamen consideratione ciuili is modus constituendus, ut nouerimus, quid possumus, & quid non possumus, aliorum ope indigentes, ne plus conantes, ad exemplum *Milonis*, vel *Herculis*, nostris viribus pereamus. Aqua nimium stagnans concrefcit, vicissim turbulentius illisa, in spumam dissipatur.

Boet. lib. 3.
conf. met. 1. Tu quoque falsa tuens bona, prius
Incipe bella iugo retrahere:
Vera de hinc animum subibunt.

3 Et quemadmodum parentum vultus ac lineamenta corporum, filij repræsentant, ita anima, Dei flatu in corpus inspirata, eius quandam effigiem exhibet. hoc autè in duobus maximè spectandum. Primo in statu animæ, quæ retinet in corpore, deinde ex natura suæ substantiæ ac facultatum. Priorè rationem ita expendit apud Galatinum quidam Rabinus. Vt anima replet corpus, sic Deus sanctus & benedictus replet mundum suum. Vt anima regit corpus, sic Deus sanctus & benedictus regit mundum. Vt anima est vna in corpore, sic Deus sanctus & benedictus est vnus in mundo suo. Vt anima non manducat neque bibit, sic Deus sanctus & benedictus nec manducat nec bibit. Vt anima habitat in corpore, sic Deus sanctus & benedictus habitat in superiori mundo. Vt anima videt, & non videtur, sic Deus sanctus & benedictus videt, & non videtur. Deinde animæ substantia immortalis, delibatio quædam immortalitatis Dei. Sicut enim Deus spiritus a nullo contrario violabilis, sic & anima: quæ, ut ait Seneca, tenuior est igne, cui per omne corpus fuga est. Vnde congruenter ad substantiam suam spirituales & immortales, facultatibus diuersis ad agendum comparatur, adeoque ad Dei similitudinem semper aliquid eisdem agit & molitur. Ex illo cælesti spiritu ait idem Seneca descendit. cælestium autem natura semper in motu est. Operationes autem intellectus, ac liberi arbitrij, maximè Dei perfectionem adumbrant. Libertas, inquit Gregorius Nyssenus, est assimilatio cum eo, quod Dominum non habet, & sui iuris, & in sua potestate est. In eandem sententiam *Aneas Gaza*: Quod homines sint sui iuris ac vere liberi, id ipsum acceperunt a creatore, maximum immortalitatis signum.

Gala. l. 2. de
atc. c. 8.
Sen. Epi. 73.
Clem. Alex.
6. Strom.
Greg. Naz.
orat. 1. de
Theol.

Sen. Ep. 58.

Sen. conso.
ad Helu. c. 6.

Greg. Nyss.
l. de Refut.
& anim.
Aneas Gaza.
Tom. 9
Bib. 5. par.

4 Sed neque corporis viro ciuili negligenda inspectio, ne locum, in quo diuersatur, ignorare videatur. Hoc idcirco contrarij cuiusdam officij, animæ respectu, auctorem, ciuilem virum, ad id animaduertens, agnoscit. etenim tenebras intelligentiæ offundit, animæ diuinam vim enervat ac deijcit: nihilominus sine ipsius adminiculo nihil prorsus intelligendo agendæ præstare poterit. improba sanè nutrix, quæ infan-tem simul pascit, maceratque. Percipere itaque debet noster ciuile, quænam temperies corporis animæ sapientiæ ac scientiæ utilior, quænam sanitati accommodatior: qui cibi eius optimo statui noceant, non tantum in morbos, sed etiã in animi incitiam affectusque immoderantiam redundantes. Vnde salubritas, vnde color, vnde spiritus, vnde vires corporibus accedant, est quod pensiculatè nouerit & explorarit. plus quam puerile ac brutum, homines hæc nescientes, suorum corporum libidinibus inseruire, ac in ipsis rationis apicem, insanis eorum appetitionibus dimittere. Tria præcipuè in corpore vir ciuile animo suo complectitur: mortalitatem eius, vim inimicam, ac imbecillitatem. Nō errarem profecto, si corpus *Charontis* quandam cimbam affirmarem, quod vectorem animam perpetuo ad funus deportat, ne vel tantillum quidem temporis ab itinere, tristisque progressu, remittendo, vadit, natat, ruitque perpetuo ad interitum.

Constat.

Constat aeterna positumque lege est,

Ut constet genitum nihil.

Boet. l. 1.

conf. met. 3.

Cum itaque corpus semper ostendat citi ferallem ac funestum suum cupressum, mortis offundat in somno umbram, mortis citationem perpetuo clamet, reputabit secum inane, diuitijs, honoribus aut voluptatibus vnicè hic loci incumbere, quorum naufragium continuo ante oculos versatur, & aliquid singulis momentis præluditur, quod breui omnium cladem futuram ominatur. at ne corpus fatali hoc spiculo animam continuo territet, non me latet, apud quosdam securam esse quodammodo animam, nullo aspectu interminatæ mortis vexatam: interiacent enim sæpius inter spiculum & mortem viuidus color corporis, eiusdem ætas florens, rerum læta abundantia, medicorum præparata pharmaca, fortunæ felicitas, quibus illius tristicii fati visus animæ intercipitur. Cæterum mors maceriam hanc deridet, metam vitæ, in quam ipsa tendit, semper oculis lustrat paulatim eius præludijs vel dissipatis vel superatis, iugulum acerbo ictu tandem petitura. Deinde, quod secundo loco recensui, minimè erit accurati ciuis, haud reputare secum corporis sui nocium ingenium, quo in animæ labem pestemque exitialiter cum mundi fulgoribus, dæmonumq; fraudibus conspirauit. nihil ferme est seu monasticæ seu ciuili vitæ infestum, quod ex ipso corpore in mores ciuium non irrumpit. flammam idcirco eius cito opere vir ciuilis extinguet, luxuriamque eius acri disciplina tempestiuè coercebit. Denique quod in eodem corpore fragile ac languidum, id pariter prudenti animi consilio idem sustentabit ac fouebit. Proinde non compellet mortale illud cum immortalis anima pari passu actionis incedere, sed eius ratione habitata, sic ab eo pensum serui exiget, ut illud commode, & non cadaueris instar, præstare poterit. Innotescet ei, in corpore humidum, postquam ætas ad statum perfectum aduenerit, in momenta absumi, & a calore paulatim elambi, facultatem nutritiuam quotidie diminui, cerebri medullam exsiccari, ac deperdi: ac propterea cibi potusque ingestiones, labores, commentationes huic naturæ deuergentiæ, ac defectui, idonee accommodandas, omnino iudicabit: sic enim sibi melius, alijsque in ciuitate vtilius, consulere poterit.

5. Postea verò, cum ciuis sui cognitione satis informatus fuerit, tunc naturæ in vniuersū contemplatio, in eundem ciuilitatis finem ipsi aderit oportuna: quod dictum sit contra Cyrenæicos & Aristochium, qui ut scribit Seneca, Logicam ac Phisicam ciuili Philosophiæ adimendas censuerunt, affirmantes, earum scientijs homines, non bonos, sed doctos duntaxat euadere. Cuius generis æstimated Pythagoræ vniuersa Philosophia, quam Numa literis exprimendam Romæ curauit: perinde ac si hæc arida robustaque esset stirps, quæ ad mores nullo modo inflecti posset. Multoties sum demiratus causam, ob quam tam in Græcia, quam Romæ, populus Philosophos, naturæ contemplationi intentos, contempribiles, adeoque vi-

tuperabiles duxerint. Quid in hac re ibi euenit, istis narrat Plutarchus. Neque enim facile de rerum natura sermones populus admittebat, sed eiusmodi studiis deditos homines inani labore tempus conterere arbitrabantur, cum in his rebus perquirendis laborarent, quas nihil in se rationis habere, ac nullatenus ab hominibus præuideri posse putabant: tum vero talia quærentes impietatis crimine suspectos habebant, quasi diuinum Numen quibusdam necessitatibus ac terminis circumscribere volentes. Itaque & Protagoram Athenis pulsum fuisse constat: & Anaxagoras in carcerem ductus, vix a Pericle quamuis maxima contentione laborasset, seruari potuit. Socrates licet harum rerum scientiā non profiteretur, tamen propter Philosophiam damnatus interiit.

6. Veteres, quod Numinum suorum naturas certis terminis definiri arbitrati, inde eis notas appoluerunt similiter certas ac definitas, quæ ea mortalibus præsentarent. Inde Ioui a theologis attributa aquila, quæ ipsius in omnia dominatum significaret. Apollini cygnus datus, quod animal musica delectatum, quodque ad musica studia cantuum, poëseos, ac Rhetoricæ, multum conferat radius solis, borealibus incognitus. Marti pica consecrata, cuius rostri ferunt tantum esse robur, ut eo vel quercum findat: Iunoni pauo addictus, propter lumina quæ dat potestatis ac diuitiarum. Veneri columba assignata, propter fecunditatem. Palladi adiecta noctua, animal per uigil, quod illa solers. Dianæ luna adposita, quod hæc suis borealibus familiarior. Mercurio serpens adscriptus ob prudentem astutiam in sermone. Augustius vero sentientes de Dea Natura, eius emblemata esse voluere mulierem a pube superius consertis vberibus cinctam, quod nempe natura omnia proferat, eaque nutriet, ac sustentet. Verum Athenienses adhuc dignius de Deo sentientes, ei vniuersaliorem characterem concessere, nempe hominem: quod scilicet homo mundi compendium, Dominus ac finis eiusdem, ut scribit Tyrius Maximus. nostri autem Theologi adhuc de perfectione Dei vberius definientes ei emblemata generalius, nempe mundum vniuersum cum omnibus in eodem substantijs corporalibus atque spiritualibus detulere; idque ultra Deum Naturæ, non enim Deus solum ut illa omnia profert & sustentat, sed & ipsam naturam enodidit, eique vocem indidit, qua proclamatur, Ipse fecit me, non ipsa me. Etiam ultra hominem, extensum: extra quem multa existunt, quæ formaliter in eo non reperiuntur. Cuius rei diuinum plane consilium sic explicat card. Bellarminus. Et quia non poterat Deus vlla creatura infinitam creatoris perfectionem apte representare, creaturas multiplicauit, & singulis bonitatem & perfectionem aliquam tribuit, ut inde iudicium fieret de bonitate & perfectione Creatoris: qui infinitas perfectiones sub vnius simplicissimæ essentie perfectione complectitur, ad eum fere modum, quo nummus aureus continet valorem multorum nummorum arcorum. Nostra itaque Philosophia Phisica, dum exactius omnia in hoc mundo expendit, eo Deum, eisdem copiosius descriptum, perspicit, & distinctius explicatum inuenitur. Cæterum istius mundi fabrica, postea-

Plut. in Nic.

Tyr. Max.
Serm. de
Sign.

Bell. in Scal.
Ascen. Grad.

Sen. ep. 9.

quam inspecta fuerit, non solum ad sapientiam, Dei scilicet cognitionem, multum confert: verum etiam quam proximè ad morum ciuili-
 lium compositionem plurimum conducit. etenim omnes sui partes tam animo quam oculis nostris spectabiles, eo situ ac ordine decenter inter se dispositas atque collocatas nobis refert, ut in illis harmonicam quandam reipublicæ formam imaginemque affabrè insculptam poterimus satis perspicuè contemplari. imo cælum, substantia illa nobilissima, egressum quodammodo omni ambitu propriæ utilitatis, ut inferiora ipsius opera conseruentur ac propagentur, perpetuo motu in gyrum voluitur. quo spectaculo informamur, numero quidem multorum hominum ciuitatem cōstare, ea tamē membrorum digestionem disponi, quæ ordinata pulcherrimeque suis membris concinnata. pariter intelligimus, amore quodam ciues inter se deuinctos, non tam sibi peculiaria sectari debere commoda, quam quæ totius communitatis perfectionem complectantur. absconum fanè, homines, naturæ luce præditos, amorem hunc ciuilem expugnare, ac mutuo iniurias inferre, cum eo naturali, a rationis expertibus retento, cuncta amica ac beneuola inter se reperiuntur.

Arist. l. 1. de
cæl. & met.
12.

Claud. in. 4.
conf. Hon.
Pancgyr.
Boet. l. 3.
conf. met. 6
de musica. 1

Nonne vides operum qui se pulcherrimus ipse
 Mundus amore ligat, nec vi conuexa per æuum
 Conspirant elementa sibi? qui limite Phœbus
 Contentus medio, contentus litore pontus,
 Et qui perpetuo terras ambitque, vehitque,
 Nec premat incumbens oneri, nec cesserit ær.
 Imo Boetius fœlices reputauit homines, si ad
 idæam amoris, suos mores amanter composu-
 erint.

Boet. l. 2.
conf. met. b.

O felix hominum genus,
 Si vestros animos amor,
 Quo cælum regitur, regat!

Cic. in Luc.
l. de Legib.
pag. 337.
Cic. Tuf. 4.
Boet. l. 2
prof. 7.

Vniuersum hoc naturæ opus ciues animis me-
 tientes, sua, adeo parua esse cernunt, ut ea vix
 vlla contentione digna meritò arbitrentur. E-
 rigimur Hinc, inquit Cicero, latiores fieri vide-
 mur, humana despicimus, cogitantesque supera at-
 que cælestia, hæc nostra ut exigua, & minima con-
 temnimus, & alibi: Quid enim ei videatur magnum
 in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mun-
 di nota sit magnitudo? quod Boetius quoque admo-
 nuit. existimandum omnino, vel illam Pytha-
 goræ sapientiam, stellis solummodo ac cœlo
 impensam, puri aliquid ac cœlestis in sui cultor-
 um mores refudisse. quis enim inter flores in
 horto se immanem ostendit, vel si musica ob-
 lectatus fuerit? ita certe cœlestibus studiis ad-
 dictus, parum vel nihil, nisi a seipso descie-
 rit, a cœli symbolo in suis actionibus discrepa-
 bit. Credo Deos immortales inquit Cicero, sparsisse
 animos in corpora humana, ut essent qui terras tueren-
 tur, quique cælestium ordinem contemplantes, imi-
 tarentur eum vitæ modo atque constantia. Etenim
 cœli obiectu non solum insigniores notas sui
 Deus ante oculos nostros descripsit, quinimo
 eodem quid a nobis peragendum cum lumi-
 ne intelligentiæ, tum actionis consonante cha-
 ritate, demonstrauit.

Ouid. l. 1.

Felices animi, quibus hæc cognoscere primum,

Inque domos superas scandere cura fuit.
 Credibile est, illos pariter virtusque, iocisque
 Altius humanis exeruisse caput.
 Non Venus, & vinum, sublimia pectora fregit,
 Officiumque fori, militiaeque labor.
 Nec leuis ambitio, persusaque gloria fuco,
 Magnorumue fames sollicita uit opum.
 Ad mouere oculis distantia sidera nostris,
 Ætheraque ingenio supposuere suo.

8. Seneca, postea quam proposuisset quæstio-
 nes quasdam contemplationis Physicæ discuti-
 endas, amicum, cui proponebantur, inquiren-
 tem inducit, Hæc quid ad mores? Respon-
 det verò ex Possidonio & Archidomo: Non quic-
 quid morale est bonos facit. aliud ad hominem alen-
 dum pertinet, aliud ad vestiendum, aliud ad docen-
 dum, aliud ad delectandum: omnia tamen ad homi-
 nem pertinent, etiamsi non omnia meliorem faciunt.
 Mores alia aliter attingunt. quedam illos corrigunt,
 & ordinant, quedam naturam eorum & originem
 scrutantur. cum queritur quare hominem natura
 produxerit, quare prætulit animalibus ceteris, lon-
 ge me iudicas mores reliquisse? falsum est. quando
 enim scies, qui habendi sunt, nisi quod homini sit o-
 primum, inueneris? tunc demum intelliges, quid faci-
 endum tibi, quid naturæ tuæ debeas.

Dubio procul, nullum est vniuersæ naturæ
 momentum, quod a nobis cogitatum, ad
 Dei amorē, ad pietatē nos non prouocat. adeo-
 que ipse in nobis inspectus intelligentiæ defe-
 ctus, ob quem vel ad minimarum rerum noti-
 tiam peruenire haud valemus, ad animi dimis-
 sionem, diuinorumque magnitudinem agnos-
 cendum egregiè instruit, ut S. Basilii
 scribens contra Eunomium nos informat. Quis
 dubitare, mi Lucili poterit, inquit Seneca, quin deo-
 rum immortalium munus sit, quod viuimus: Philo-
 sophia, quod bene viuimus? Videor mihi in Iulio
 Cesare intueri humanum ingenium immensa
 cupiditate sciendi incensum, eiusque dulcedi-
 ne mirificè inescatum. ille, deuicto Pompeio, or-
 bisque imperio quodammodo potitus, simul-
 que Cleopatræ delicijs ac totius Ægypti diuitijs
 affluens, omnibus prætulit senis cuiusdam de
 fontibus Nili differentis Philosophiam.

Tantus amor veri, nihil est quod noscere malim,
 Quam fluuij causas per secula tanta latentes,
 Ignorūque caput. Archimedes haud aliter quam
 musca mellis liquori sponte immoriens, ma-
 thematicarum suarum disciplinarum studijs te-
 nebatur: qui ut scribunt Cicero & Florus, in eo
 tumultu, in quo vrbs capta, intentus formis,
 quas in puluere descripserat, interfectus est.

9. Enimuero vel vnius cœli contemplatio,
 morum ciuilitati conuenientissima. redarguit
 hæc inprimis hominis ex quouis imperio fa-
 ctum, ostenditque reges terræ vix formi carum
 moles obtinere. Aristoteles hoc sapius varijs ar-
 gumentis probauit. noster Ioannes de Sacro bos-
 co idipsum demonstrauit ex eo, quod stel-
 læ nobis in quocumque terræ situ positæ inspe-
 ctæ, ob sui miram quantitatem, semper eiusdem
 apparent esse magnitudinis.

Angustis arcibus finibus orbis
 Insula parua sita est, curuis quam flexibus ambit
 Oceanus. vid en ut paruus cognomine magno?

Petrarch in
Des. Aphri.

Iam

Iam verò inquit Cicero, ipsa terra, ita parua mihi visa est, ut nomen imperii nostri, quo partem eius at-
tigimus, vix punctum aestimetur. At quid amplum,
inquit Boetius, magnificumque gloria, tam augustis
finibus, exiguisque limitibus arctata? Siderum
pariter aspectu notio capienda ferendi, plan-
tandi, medicamenta adhibendi, nauigandi ac
similium: adeo hæc inferiora summa quadam
necessitudine connecti voluit Deus cum super-
nis, ac vtraque in nostros vsus ciuilitate con-
spirare.

Rectoremque ratis de cunctis consulit astris,
Vnde notet terras, quæ sit mensura secundi
Æquoris, in celo, Syriam quo sidere feruet,
Aut quotus in Plaustro Lybiam bene dirigat ignis.
An verò Ægyptij, qui hac in arte excellere,
eam ab Hebræis didicerint, vel potius natuiam
apud se ab initio habuerint, docti viri inter
se altercantur. ex sacris literis constat, Moysen
eruditum fuisse in disciplinis Ægyptiorum ac
Chaldæorum. Numa propter harum rerum ex-
cellentem scientiam, vt scribit Cicero, habitus

Pythagoræus.
 10. Geographicas considerationes, naturæ
 etiam esse contemplatrices, omnino patet. quā-
 ta autem ex eis commoditas ciuilis ad extruen-
 dos aggeres, aliaque belli propugnacula perfici-
 enda, opus non est vt explicetur. ac inter re-
 liqua, ex ea constat, qui prouentus ex hac a-
 liaue prouincia expectandi, quonam pacto, vt
 recenset Cicero, Nilus Ægyptum limando fæ-
 cundet, Mesopotamiam Euphrates, Indus Indiam
 vbertate nobilitet. quinimo ex ipso terræ situ
 humanæ indolis ratio quoque exquirenda, quā
 ciuilem virū exploratā habere prorsus idoneū.

Quo modo inquit S. Hieronymus, Græcorum historias
magis intelligunt, qui Athenas viderint, & tertium
Virgilii librum, qui a Troade per Leucatem & Acro-
ceraunia ad Siciliam, & inde ad ostia Tiberis nauig-
arunt.

Quæ nota nimborum, quæ fraus infida sereni.
Quid sol occiduus prodat, quo saucia venti
Decolor iratos attollat Cynthia vultus.
 Hæc quidem tametsi a coelo denuncientur, e-
 orum tamen impressiones & effectus depen-
 dent a subiectæ terræ qualitate, & ex vtriusque
 hominum inclinationes variò proueniunt.

11. Neque Philosophiæ naturalis simulque
 ciuilis ambitu excludenda esculentorum ac
 poculentorum exacta disquisitio. Si enim il-
 lum penitus nosse volumus, quem in contu-
 bernium inducimus, ac vitæ socium delegi-
 mus, multo sanè æquius, nos cibum ac potum
 in vitæ arcem admittendos, ac in nostræ vitæ
 substantiam conuertendos, omnino explorare
 vires eorum & naturas distinctè persentiscere.
 in qua re expendendum, quæ eorum quali-
 tas ad resistendum natuiuo stomachi calori,
 quæ facilitas ad transeundum in coloniam
 nostræ carnis: quis illorum succus, ac qualis,
 terrestris ne an aquaticus, concretus vel ære-
 us: vtrum naturalis, vel artificialis, an hac, vel
 illa constent quantitate. hac quippe notitia,
 vita, ingenium, memoria, spiritus in nobis de-
 cernuntur. Enimuero existimarem, inter eos,
 qui hæc certa scientia tenuerint, per paucos re-

perandos, nisi voluptate immanes fuerint, qui
 helluando se vino & esculentis nimium ingurgita-
 rent, vel crapula naturæ vim in seipsum vltro
 pessundarent. Si rectè hæc perciperent ciues,
 per quam cauti potius euaderent, ac parei dum
 alimenta ac potum capiunt, dum aliena hæc
 subsidia in sui penetrabile suscipiunt. Quantum
 autem moralia præcepta in hunc ipsum finem
 ciuilitatis faciant, elucidandum modò supe-
 resse videatur.

CAPVT XVII.

Quale ad ciuiles mores adiumentum adferat
moralis Philosophiæ intelligentia.

QVAM proximè ad officium ciuile
 instituendum morales discipli-
 nas accedere satis manifestum:
 quas, vt scribit Cicero, Socrates pri-
 mus docuisse inter Græcos visus,
 indeque de coelo ad terras philosophiam
 deuocasse existimabatur. obquam causam re-
 rum ciuiliū instructores, Aristoteles comparat
 medicis, in corporum sanitates intentis. Si me-
 dici, qui sunt potiores, multum studii atque opera
 in cognitione corporis ponere consueverunt, ergo ei quo-
 que, qui ciuitatis regenda peritus futurus est, in ani-
 mi cognitionem cura, atque opera multa conferenda
 est. Conferenda inquam harum rerum gratia, &
 quantum ætis sit ad ea, quæ querimus. Et quidem
 ipsæ leges, quæ magnam partem ciuilitatis ab-
 soluunt, a morali Philosophiæ scientia dimanāt:
 ac proinde appositè eam legum nutrice[m] ap-
 pellat Cicero. Hæc ipsa est in ciuitate notitia
 quæ togam administrat, eamque po-
 tentissimam exhibet ad imperandum. Etenim
 tua toga inquit Brutus, Ciceronem compellans,
 omnium armis se licior, quæ nunc quoque nobis pene
 vitam reipublicæ ex manibus hostium eripuit, ac
 reddidit. Ac Cicero de seipso: Nos ipsi quodcumque
 ad rempublicam attulimus; si modo aliquid attuli-
 mus a doctoribus atque doctrina instructis, ad eam or-
 nati accessimus. Quid enim aliud in ciuitate
 spectandum, præterquam mores? de moribus
 autem inquit & definit morali disciplina: eo-
 rum quippe principia recolit, proprietates re-
 censet, differentias enumerat, decora probat,
 dedecora vituperat. Vt autem recti mores ad
 ciuiles cætus idoneè transferantur, ac eis a re-
 gina scientiarum, Politica sapientia, multorum
 vtilitas procuretur, prius opus in vniuersum de
 moribus, saltem quod ad eorum generales cau-
 sas, quædam intelligere, animis que delibare.
 Lectus aliquando a S. Augustino Hortensius Cice-
 ronius eius animum, vt ipse testatur, admi-
 rabili sapientiæ cupiditate accendit.

2. Binas autem methodos de rebus morali-
 bus differendi, in vsu poni animaduerti. pri-
 ma Diuina, altera Philosophica. Diuina, dicta
 quædam generalia, magno sensu grauida, pro-
 ponere solet, quæ filo discursus haud inter se
 perpetuo connectuntur: qualia nobis passim
 occurrunt in moralibus sacre scripturæ parti-
 bus. quo in genere existimarem excelluisse
 Thomam Campensem, qui modò in æstimatio-
 ne spiri-

Cic. l. i.
 quest. Aca.
 Tusc. l. 5.
 Arist. l. 1. Eth.
 cap. 13. lib. 5.
 Pol. cap. 11.

Cic. l. 1. de
 legis. Cast.
 l. 1. cap. 14.
 Cic. l. 2. fam.
 epist. ep. 13.

Cic. l. 2. de
 Leg.

Finib.
 Arist. l. 3. sol.
 cap. 8. Plat.
 Dial. 7 de
 legibus.
 August. l. 3.
 conf. cap. 4.

Senec. ex.
94 ad Lucil.

ne Spiritualiū virorū merito floret & perennat. Huic inest sanè peculiare robur ad commouendum legentes, quod nempe auctoris nullum fastum aut nimium elaboratam curam doctrinæ prodendæ ostendat: quorum species, cum quodam odio, passim ingerere solet doctum & discursuum illud alterum genus de morali- bus disputandi. ex quo fit, legentem, nunc admiratione eruditionis distractū, nūc reprehensionis studio commotū, nunc tædio dilassatū, aut vani ambitus detestatione turbatum, parum aut nihil eodem ad agendum, aut ad abstinendum, inclinari. ob quas causas *Aristo* cum alijs Stoicis, hoc genus scribendi morali disciplinæ schola sua exclusit. Philosophica autem, qualis in *Platone* & *Aristotele* spectabilis, ex certis principijs vi ingenij id deducit, quod proxime actionē suadet aut dissuadet: neque vilo iure in crimē ab aliquo vocari debet hoc genus, vti alias in tulimus. in eo igitur sincerū expellat omnem colorem appetitionis, delatæ in popularem auram: solidum eiusdem neu admittat verbositatis gracilitatem, & tunc cum admirabili voluptate totum animum rapiet legentis ad agendum, ad abstinendum, virtute plane incredibili, eaque constanti ac permanenti. Sunt enim uero multorum ingenia, quæ nudis sententijs, optimis licet, nihil aut parum incitantur: contextum potius disputationis requirunt.

3. In primis ipse fons actionum moralium in homine mens est & ratio. siue enim finem is appetat, siue mediā ad finem eligat, semper ratio præcurrit, illius bonitatem, simul ac horum vtilitates apprehendens ac dijudicans. Curandum itaque ciuili viro, vt hæc ipsa ratio ab idoneo aliquo magistro instruat. aliquando enim prauī dæmones illi errores iniiciunt: nonnunquam appetitus sensitiui motus eidem tenebras offundunt, nec permittunt in lucem sese attollere: haud rarò peruersa dogmata, & pessima aliorum exempla, iudicio aliquo a veritate alieno imbuunt. multum idcirco refert, in ciuitate adesse veritatis morali præcones & imagines, horumque contrarios deceptores depelli, a quibus ratio illustretur, & a fumis errorum immunis perpetuo asseratur. quamuis enim hæc ratio scintilla quædam sit collucentis veluti oculi, ac suapte natura multorum admodum perspicax, nihilominus quamdiu corpori immerfa, diuersis quasi pædagogis subijcitur, a quibus variè informatur. imo quasdam apprehensiones in se suscipit illatas a rebus visis, & ab appetitu sensitiuo, a quibus admittendis toto sensu animi est alioquin auersa, vt re-

August. in. Et admonuit S. Augustinus.

Psalm. 25.

4. Deinde cogitandum a viro ciuili, humanos ac ciuiles mores deriuari a ratione non tantum simpliciter ac nudè rem aliquam apprehendente, sed etiam circumspicte considerante vtramque, vt loquuntur, partem contradictionis: vtpote bonum, & malum actionis, perfectum eius & imperfectum, (siue hæc cernantur in eiusdem actionis specificatione, siue exercitio) deliberatè intuente. Bruta siquidem animantia instinctu quodam naturæ acta in fines suos, duntaxat id imaginantur, quod

arripiunt, aut a quo resiliunt homines verò priusquam consensu in actionem incumbunt, omnia ad moralitatem ipsius spectantia oculate collustrant, trutinantque: proinde in ipsis voluntas delectu suo ab honesto declinans ad turpe, culpabilis existit: quandoquidem in mente notio honesti ac vetiti, errantibus præluxerit. quod si carentes hac consideratione, nihilominus delinquant, id contingit, quod culpa sua ac voluntarie illa destitui voluerint. idcirco iam commissio flagitio, existit honesti in intellectu consideratio vel formalis, vel virtualis, vel interpretatiua, vt docent S. Thomas, S. Thom. 2. Gabriel, Durandus, & alij. hac de causa asseruit f. d. 24. q. 3. *Aristoteles*, non omnem iusta agentem, esse iustum, quandoquidem aliquando iusta ab homine fiant absque cognitione iustitiæ, vel eiusdem proposito.

5. Mox humani actus, boni simul ac mali, referendi in hominis voluntatem, voluntarie, sponte, libereque agentem. voluntarium id definitur quod vitaliter a voluntate efficitur, cum aliqua eiusdem cognitione. quo pacto coincidit cum spontaneo. Liberum vero id dicitur, quod ita progreditur a voluntate, vti, quantum ad præuiam ipsius voluntatis vim, sic est vti potuerit non esse. Hinc *Gregorius Nazianzenus* asserit, arbitrij libertatem, parem in vtramque partem obtinere potestatem. *Gregorius Nyssenus* inde quosdam actus liberos in homine esse dicit, quod potuerint non fieri. Atque hic modus operandi proprius Deo, Angelis, & hominibus, & quo hominis condicio a sorte brutorum discreta, illis antecellit. Viri itaque ciuilis, adeoque magistratus fuerit, aduertere animum ad hanc peculiarem nobilemque formam agendi. quæ nisi adfuerit nulla laus operationem commendabit, nulla pæna malè agentem iuste perstringet. Cogitare itaque debet magistratus, an hoc vel aliud a ciue factum ex ignorantia, vel ex scientia, an libere, vel potius aliqua passione metus, doloris, superante & extinguente vsum rationis, plane necessario: seu an perpetratum ex malitia, vel infirmitate. in quo fundamentum moralis decoris vel vituperij collocatur. etenim in vniuersum, ingentes appetitus sensitiui passionēs, licet omnem libertatem actui voluntatis non semper adimunt, illam tamen continuo diminuūt, bonitati actionis vel malitiæ eodem pariter aliquid detrahentes. quemadmodum enim summa libertas voluntatis consistit in maxima eiusdem indifferentia, quæ actum præcedit, ita summa necessitas reperitur in maxima eiusdem determinatione ad aliquid actum antecedente. Vnde cum timor, & ceteri affectus immoderati, voluntatem in vnā partem inflectunt, aliquid indifferentiæ excindentes, actus libertatem inde extenuant. Quod autem ad voluntarium, sumptum pro spontaneo, pertinet, semota libertatis consideratione, differentiam optimè decernit S. Thomas inter concupiscentiam, & timorem; quod concupiscentia augeat voluntarium in actu, dando illi principium ab intrinseco magis feruidum ad agendum: cum timor agentem reuocando

S. Thom. 2.
art. 1. Gab.
in. 2. d. 22.
Dur. in 2.
d. 24. q. 6.

S. Thom. 1.
2 q. 6. art. 1.
Dam. l. 2.
orth. fid.
cap. 24.

Greg. Naz.
in Apoll.
Nyssen. l. de
phil. 7. cap.
123.
S. Thom. 1.
2 q. 13. art. 6.

Arist. 3. Eth.
cap. 1. 3.
Thom. 1. 2.
q. 6. art. 6. 7.
8. Sal. l. 2. q.
18. Tract. 7.
disp. a sect. 12.

Cic. l. de
Fato.

S. Thom. 1.
2. q. 6. art. 7.
ad 2.

cando ab opere, illud intrinsecum principium, quoad promptitudinem, eleuet. quantum autem ad libertatem, eadem vtriusque ratio. Ex istis exploratis, scire poterit magistratus civilis, quibus reis, & quas ob causas, ignoscendum, quibusque vehementius succensendum.

6 Actiones porro morales, sua obiecta seu fines habent, in quos deferuntur: quorum species ac particulares formæ a civili viro diligentissime expendendæ. Finis etenim studiis hominū imperat, ac tanquam in cælo Cynosura, omnē eorum motum dirigit, nunc excitando, nunc sistendo, nunc ad contraria transeundo, nunc aperte agendo, nunc vasserrime dissimulando. adeo ut talis quisque sit, qualem finem sibi præstituerit. Finium vero duo membra, iucunditas scilicet, & honestas. iucunditas quidem per omnium facultatum animi, simul ac corporis motus, vagatur, ac eis inest: quocirca aliqua crassior, utpote quæ ab externis quinque sensibus percipitur, alia eleuatio ac purior, veluti illa, quam intellectus, memoria, voluntas, & imaginatio parturiunt. Honestatem continent virtutes intellectuales, morales, atque Theologicæ: eaque omnia actionum decora virtutes istæ respiciunt, quæ rectæ rationi, ac Deo iubentibus, apte respondent. Solus homo est inter animantia, qui finem sub ratione finis percipit: hoc est, sub eo respectu, quo per certa media comparabilis: mutuā enim dependentiam & proportionē inter finem ac media persentiscere, librare, rationis duntaxat opus: licet animantia rationis expertia in id, quod re ipsa ipsis finis

Boet. lib. 3.
Consol.
cap. 1.
Cicer. Tuscul. 5.

S. Thom. 1. 2. q. 13. art. 5. moueantur, ut doctè tradit S. Thomas. Cumque quoad vitam humanam plures sint fines, tam honesti, quam iucundi, diligenti indagine peruestigādū, quis sit ordo inter hos fines, qui primi, qui medijs, qui vltimi vel an omnino distrahēte sese habeant, ac seorsim expetibiles proponantur. quis autem finis sit apud alterum secreto constitutus, ex ipsa qualitate operis externi, sermonis, aut alterius signi colligere solemus. quē ipsius finem posteaquā explore nouerimus, facilius subinde quid de toto negotio a nobis definiendum, assequi poterimus.

S. Thom. 1. 2. q. 13. art. 1.

7 Intentionem finis sequitur electio mediōrū, quæ, ab intellectus opere, iuxta ac voluntatis motu, deducitur. Principio enim, postquā fines sibi statuerint, consultationem ineunt homines de medijs, inuestigando nempe quidnā aptius ad finem educendum, siue physice, siue moraliter conducat. mox, posteaquam iudicauerint, illud eligūt præ alio, quod fini acquirendo magis opportunū: atque in hoc posteriori cōsistit substantia electionis, quæ etiā actus voluntatis, ut affirmat S. Thomas. Ut vero hæc medijs maior conducibilitas ad finē cognoscatur, id a diuersis notionibus prouenit. aliquando enim hoc constar experientia, aliquando prudentia, aliquando speculatione, aliquando historiarū, vel aliorum relatu; in quibus perscrutandis diligentem & accuratum se præbere debet civilis animus. Animaduertit egregiè S. Thomas, opus cōsilijs, quod electionē antecedit, aliquando difficilius esse, aliquando facilius: aliquando vnius studio perfici, aliquando non nisi multorum

collatis iudicijs comparari, quando inquit id, de quo consilium capitur, dependet a pluribus particularibus, ac varijs circumstantijs, tunc consilium est implicatius, & plurimorum iudicia postulat: Dum quod vnus considerat, alii non occurrit. quando vero id, de quo consultatur, est vniuersalius, simplicius, & ad pauciora reductum, tunc consultatio expeditior euadit, & ab vno satis commode absolui poterit. actio autem moralis, de qua loquimur, plerumque illo priori genere consultationis continetur. ad hanc autem solertissimi & sagacissimi, qui ab ingenio circa particularia fælicius circumspiciunt, & destinentur: quorum imaginatio, ac vis sensitua, vehemens, acuta, & defixa, neque metaphysica speculatione, vel volatili apprehensione, ab aspectu particularium multum, aut frequentius, auocata.

8 Iam vero ut de bonitate ac malitia humanorum actuum recte vir civilis philosophetur, intendere debet in eorum fines ac circumstantias. si enim finis, seu obiectum sit rectæ rationi conforme, tunc actio illi commensurata, honesta pariter fuerit. sin a ratione dissentiat, actionem constituet vituperabilem. huiusmodi autem obiecta aut fines aliquando tales sunt iure naturæ & intrinsece, aliquando duntaxat vi legis positivæ, siue diuinæ, siue humanæ, siue mixtæ. nam cum actiones humanæ non sint simpliciter formæ absolutæ ac independentes, sed ad alia, nempe ad obiecta & fines referantur, ab eisdem speciem boni maliue mutuuntur, ut optime obseruauit S. Thomas.

9 Succedit istis, circumstantiarū pensiculata disquisitio. istæ in ipso obiecto actus, in persona agentis, in tempore ac loco operandi plerumque spectandæ. quarum si aliqua de fuerit, quæ secundum prudentiā adesse debuit, non restabit vlla ex reliquis honestas, quæ ex fine, seu obiecto deriuetur, cum bonum ex integra causa oriatur, sicut contra malum a quouis defectu propagatur. In moralibus enim non solum id spectandum, quod substantiam actioni impertitur, sed etiam quæ hanc substantiā veluti accidentia diuersimode afficiunt. circumstantiæ autem relatæ ad rationem rectam, nunc vim augendi turpitudinem alicuius actus habent intra speciem substantialem, nunc dando illi peculiarem speciem malitiæ; quo pacto vltra furtum, constituit sacrilegij crimen circumstantia rei sacræ, ac loci sacri: & nonnunquam circumstantia mala non remanet amplius quasi accidens ipsius actus mali, sed illi speciem absolute tribuendo, transit in peculiarem rationem, obiecti, ut docet S. Thomas.

S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 3. art. 10. 11. ad 2.

10 Cæterum in hoc instituto ea quoque animo spectanda, quæ virium aliquid habent ad commouendam voluntatem: utpote Deus, ratio, appetitus sensituius, ac ipsum cœlū. inter hæc enim collocatur hominis voluntas multifariam impellenda. Deus quidem, ut iam dictū collustrationibus ac impulsibus quibusdam diuinis voluntatem gratuito præuenit, excitat, adiuuat, ac cum illa cooperatur, ut nostri Theologi fuisse declarant. nec mirum si Deo summæ curæ ipsius imago, nepe ratio in nobis fuerit,

fuerit, quæ proinde lumine irradiet, pura mque feruet a fuligine erroris: & hoc faciendo, voluntatem quoque incitet ad virtutem, auocetque a vitiorum turpitudine. Ratio quidem, cū sit quædam lucis diuinæ in nobis participatio, non solū ei subiectam voluntatem illustrat verionibus, sed etiam eandē impellit in probitatem, ac pulchritudinem actionis. Appetitus quoque sensitivus, tam concupiscibilis, quam irascibilis, multipliciter voluntatem inflectit.

S. Thom. 1. 2. q. 19 art. 2. Cuius incitatores affectus, ut docet S. Thomæ, impressionem faciunt in intellectu, apprehensionem vel iudicium aliquod ei inferendo, ex quibus voluntas ad agendum quoque prouocatur. Duo autem sunt in appetitu, quæ moribus legibusque moderanda: amor, & dolor. amor, ne voluptate deliniti, turpia confectemur, dolor, ne eo afflictī, honesti constantiam deseramus. horum institutio tam priuatis studiis, quam ciuilibus præponenda. Est quidem homo ratione istorum partim mollis ac placidus, partim durus & acerbus. dum appetit, totus suauis videtur, dum vero irascitur, & concupiscentiæ suis armis adstipulatur, ferreus ac durus apparet. quo ad illud, in mediocritatem virtutis dirigendus, quoad hoc, vel mitigandus plerumque, vel coercendus. Hoc ritu, non solum quo ad physica sui principia homo minor mundus, in se vniuscuiusque generis aliquid complectens: verum etiam quo ad morales ipsius motus, eiusdem quandam speciem referre videtur. Cælum, elementa suas habent dulcedines simul ac asperitates. apertas facies ostendunt, simulque inuisa viscera in se complectuntur. Bruta animantia nunc placide subacta, homini inserviunt, nunc feritate exasperata, eidem malum incutiunt. habet terra sua virentia prata & hortos: itidem retinet asperimos montes. simili forma horum omnium imagines in se diuersimode exprimit homo ratione collustratus, & passione commotus. serenatur iam, & mira quadam tam corporis quā animi malacia tranquillatur, postea totus horridus, in tenebris quasi furere videntur penes illum vtriusque appetitus deformitates. morum iam formas vultu, ore, manu, totius corporis gestu loquitur. Deinde totus abstrusus, ac in se reuolutus, quodammodo in penitrali sui delitescit. modo rationi accurrunt in eodem affectus, ei omnem suam operam pollicentur. mox acti in rabiem, in eam plane impetum funestum exercent. Quo autem modo cælum moueat hominis voluntatem ad agendum, vel actioni super sedendum, supra explicatum.

¶ Porro cum magnum adferat momentum ad regendum alios, ac ad feliciter viuendum, si nos ipsi subacti, quieti ac iucundi fuerimus, ea de causa subsidio venit Philosophia moralis, certam opinionem nobis iniiciendo, quod vna virtute satis simus ad optimum statum comparati, quæ se sola sufficiat ad omnem miseriam depellendum: quod sane pulcherrime ostendit Cicero. Cum enim hoc semel ciuibz constitit, tunc non solum boni & optimi sunt futuri, sed quasi in lautissimo conuiuio excepti,

vniuerso desiderandæ voluptatis genere affluentissimi. inque hoc continget ipso accessu virtutis, & inculpatae conscientiae sensu, verum eorum firma ac secura possessione absoluetur: nullus enim hostium est, quantumvis potens ac immanis, nullus fortunæ casus, licet atrocissimus, qui nobis poterunt hanc felicitatem ex virtute eripere: imo eam expugnantes, eius magnitudinem augebunt potius, eiusque delicias amplificabunt. *O vita Philosophia dux*, inquit Cicero, *o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum*! quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu vrbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti, tu eos inter se primo domicilijs, deinde coniugijs, tum literarum ac vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum, & disciplina fuisti. ad te confugimus, a te opem petimus, tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus.

¶ Quinimo ipsa ciuilis prudentia ad cognoscendas virtutes atque vitia, ad recta iudicia ferenda, ad omnem iustitiæ & iniustitiæ modum exactius intelligendum ordinata, indiget omnino scientiæ moralis principiis, enimvero methodo resolutorio scire aliquid in sua arte non potest iurisperitus, nisi id resolverit in conclusiones ac principia moralis scientiæ. Multa etiam, quantum ad veritatem agnoscendam a conscientia, in morali Philosophia vel Theologia disputantur, quæ in legum schola haud attinguntur: quandoquidem in ea præcipue tractantur, quæ ad externum forum spectant cognoscenda, ac illi accommodantur. Ut ergo tribunal aliquod in ciuitate constituitur; quale apud nos *Cancellariatus*, ex æquo ac bono definiens, necesse est morales disciplinas exacte ibi intelligi. Propter quam causam, laudabili consuetudine olim factum, ut non alij iudices *Cancellariatus* in Anglia præficerentur, quam Academici, vtpote Episcopi, aut alij doctissimi: hi enim sunt, qui de moralium principiis, ac ab eis deductis conclusionibus, solide ac iuste poterūt ad normam conscientiæ arbitrari. Docet hæc ipsa Philosophia, bona omnia naturæ, ac fortunæ, tanquam media, referri ad virtutis actionem: eatenus in bonis habenda, quatenus ad eam conducunt. imo ostendet, ipsa bona virtutum intellectualium, sapientiam, & fidem huic studio virtutis inservire, & in hoc præcipue incumbere, vnde virtutum moralium, & Theologicarum pabula animo continuo subministrent, augeantque. Continet enim moralitas actionis humanæ, vitæ totius perfectionem. Præclarum itaque huius studium, eiusque intelligentia præstantissimum mētis humanæ munus, adeoque ei vtilissimum.

¶ Quam proxime etiam ad hoc studium ciuile accedunt legum, historiarum, externorum morum, statuum cognitiones: ex quibus optime decernuntur, quæ ad alicuius reipublicæ commune bonum referuntur. leges sanæ, ipsos neruos continent actionum ciuiliū, proinde a ciuili viro exacte cum primis percipiendæ. Tria autem, iuxta Platonem, leges spectant, virtutem, corpora, ac pecunias. Ab historiis duplex notita. vna, qua ipsa iura, quæ

Cicer. Tuscul. 5.

S. Thom. 1. 2. 4. 14. art. 15. Scal. 1. 1. de caus. lin. quæ. lat. cap. 2.

Cicer. lib. 1. de Fin.

quæ modo vigent, aut vigere deberent, quoad eorum ortus, progressus, legitimasque rationes noscuntur. altera, qua ex euentuū similitudine, de præsentibus, iuxta analogiā cum elapsis, æstimator. Externorum pariter mores explorandi; imo eorum linguæ, si fieri poterit, addiscendæ, vt cum illis commodius instituatur commercium. Quantū ad status principum ac ciuitatum, inquirendū de eorū diuitijs, de potentia, de pace, aut bello, de concordia, & discordia, de prouinciarum locis ac situ, de religione incolarum, de amicitia, seu abalienatione, de matrimonijs, ac similibus: de quibus plus satis nostris tēporibus non tam curiosa, quā otiosa, vel ambitiosa quorundam ingenia gestiunt intelligere, effuseque ne dicam petulanter, sermocinari, adeoque nihil ferme præter domesticos parietes vnquam videntes, statuunt nihilominus de illis audacius scripturire.

14 Quod vero Christiana fides ad actiones virtutū, vtpote ad amorem Dei, ad odiū peccati, ad contemptum terrenæ voluptatis, ad cultum Dei, ac desiderium æternæ beatitudinis instituatur, inde eam partem philosophiæ, quæ moralis, ad eiusdem fidei doctrinam præcipue spectare plurimi veterum Theologorū merito existimarunt. si enim libros canonicos, & in eos sanctorum Patrū commentaria, cogitemus, in eis duo tractari primario instituto comperimus: scilicet articulorum fidei aptas elucidationes, iuxta ac ad sanctē viuendum inuitamenta & idonea argumenta. quod autem ad logica, Physica, aut Metaphysica, eorū disputationes nō esse valde copiosas aut spissas animaduertimus. Excellunt itaque nostri Doctores in tradenda eruditione hac morali: illa autem maxime, quæ practica ac proxime ad actionem, ad puritatem vitæ, ad charitatis vim prouocandam comparata: quod sacræ scripturæ, patrum commentaria, ac casus, vt vocant conscientiæ, quos nostri sedulo describunt, euidenter ostendunt. *Aqua sapientia potabit eos.* Hinc Lactantius morale Philosophiam comparans cum Physica, ait: *In illa physica sola oblectatio est: in hac etiam utilitas.* Adiungit, quod ad vitam humanam, non inesse tantundem periculi erroribus in naturali philosophia, quantum inest erroribus in morali. *Hic ut periculi plus, ita minus difficultatis.* Aquæ nostræ Sapientiæ non inspiciuntur tantū, vt illæ in Parnasso, sed potantur: vnde vis ad agendum, ad æstum concupiscentiæ extinguendum refrigeratio propagantur. Verum tametsi philosophia Christianæ pietati multum conferat, nihilominus in principio Ecclesiæ, philosophi vbique sese Christi cultoribus opposuere: idque vel maxime Epicurei & Stoici, vt animaduertit Card. Baronius. Epicurei in voluptatem delati, iniquis animis audiebant, quæ Christiani asserabant de carnis & animi mortificatione, de Dei iudicio in fine mundi, & de æternis in inferno supplicijs: quod hæc voluptatem fortius expugnarent. Stoici cum ob has ipsas quoque rationes nostris tunc infensi, tum maxime ad id extimulabantur inuidiæ suæ æmulatione. Cum enim viderent, vitæ rigidiorē disciplinam, quam ipsi in oculis vulgi profitebantur, foelicius

a nostris absolui, quam ab ipsis, ac quod maius, nostrorum mores tam in secreto quam publico, vitæ innocentia, grauitate, parcimonia, illorum moribus præstare, inde ad inuidentiam mirifice prouocabantur.

15 Constat itaque, Philosophiam in vniuersum, commodam omnino esse consilij ciuilibus. hoc autem neque parum ex eo liquet, Cicer. Tus. quod Philosophia alias scientias & artes, quasi scul. 1 & 4. ex suo gremio, in societates ciuiles effuderit. in Lucull. atque vt a Grammatica exordium sumamus, videre est, eam magna ex parte versari circa voces conceptibus, ac rebus ipsis congruentes, de quibus omnino inquit Philosophia. Dialectica, argumentationum formas inuestigans, earumque segetem recolligens, ex rerum ipsarum notitia, quam tradit Philosophia, emerfit. Rhetorice scemata, adeoque Musicæ sonus harmonici, aut simplices, decernuntur prorsus iuxta rerum & affectionum scientias, quæ in Philosophia pertractantur. ea enim primum docuit sic loqui, sic canere, adeoque sic fingere. De disciplinis autem Mathematicis, & Geographicis, hoc clarius apparet, quam vt a nobis vilo argumento id demonstretur. Quocirca fieri non poterit, quin in aliqua ciuitate neglecta Philosophia, vna pereant reliquæ omnes scientiæ, & consequenter ciuium mentes, seu facultates in eis intellectiue, ea parte ciuilitatis careant, quæ virtutibus intellectualibus continetur. Rhetorem sine Philosophia disserere, garrere est: poetam absque eiusdem præsidij canere, grunnire, ineptire, docti lectoris nauseam, risumque appetere. Ad eloquentiam modo adeamus, videamusque, quasnam partes in ciuitate iure obtineat.

CAPVT. XIX.

Quis ciuilis vsus Rhetoricæ.

Ria, vt mihi videtur, quantum ad ciuilitatem Rhetoricæ, in ea spectanda: vnum ab alijs scientijs mutuatum, duo altera ipsi propria. Primum argumentum est, seu materia pertractanda: alterum styli puritas, proprietatesque, in certo quodam verborum contextu elucens: postremum, modus ac character, siue simplex siue figuratiuus dicendi, ac res ipsas expicandi. Istis omnibus, qui Rhetoricæ definitionem tradidere, adiungere mos fuit, prudentiam, cuius cura ac diligentia per vniuersas hæc partes orationis commeant; nempe vt de illa materia tractemus, quæ nos deceat, & alijs accommodata: ita filum orationis componamus, lumina ac colores tam verborum quam sententiarum sic interferamus, sicut temporis, locorum ac personarum rationes a nobis expetierint. Certe materia, tractationi Rhetoricæ exposita, adeo illi necessaria quantum ad eius veritatem, soliditatem, ac momentum, quemadmodum fundamentum ædificio, tabella lineis, corpus animæ, subiectum accidenti. imo quo illustrior & elaboratior Rhetorica adhibetur, eo curādū

Ecclesiast.
2.
Lactan. lib.
De Fal. Sap.
cap. 7. 16.

Baron.
Tom. 2.
nal.

Cicer. in
partit.Plat. lib. 1.
de legib.Plini, lib. 5.
Epist. ep. 20
Gellius, lib.
1, cap. 5. Ci-
cer. in partit

rem ipsam fore pariter ad concipiendum grandio-
riorem, ad mentem in aliquam partem com-
mouendam ex se magis imperiosam. Hinc Cice-
ro de speciebus differens amplificationū, in qui-
bus efformandis omnes nerui eloquentiæ intē-
duntur ac defudant, dicit, *Grandium est hic locus*:
hoc est amplificationis sustentaculum, quo ad
sui intelligibilitatem ac magnitudinem senten-
tiæ, grande esse debet. Proinde quando dictio
ultra hanc rerum granditatem, & ossa disten-
ditur, siluescit quodammodo, luxuriatur illepi-
de, & in loquentiam seu garrulitatem omnis af-
fectata eloquētia sua vbertate degenerat. Hinc
sæpius mecum repetens causam, ob quam in
hominū opinione, admiratione & amore etiā-
num perennent antiquorū opera, utpote *Home-
ri, Virgilii, Ovidii, Ciceronis, Demosthenis, Salustii*, ac
Cæsaris; adeoque post tot centenaria annorum
etiamnū placeant, lecta ac relecta millies place-
ant: quantumvis sumus in hoc genere delicati
ac variabiles, verum me inuenisse existimaui,
definiendo, hoc euenisse, quod non solum or-
nate ac copiose illi prisci scripserint, sed etiam
quod optimos sensus, intellectui humano aut
in aperto, aut in recondito, arridentes, expre-
serint, omniūque inani, ut consuluit *Plato*, puerili,
fastuosaque affectatione seposita, sic commen-
tati fuerint, quemadmodum rerū ipsarum na-
turi vultus, intimaque, ab eis requisierint. Ex-
perimur siquidē, ex nostris aliquos, totam styli
operam collocantes in dilatatione periodorū,
in eorū formis turgidis & ampullatis conglo-
bandis, in peregrino & exotico more scribēdi,
domi suæ instar cicadarum cantitare, aliquan-
tis per a vicinis audiri, ob nouitatem incipere
esse in aliqua ituenum admiratione, parum po-
stea in neglectum, & obliuionem æternam in-
cidere. hi enim loquentes potius, ut ait *Plinius*,
quam eloquentes esse voluere, ac ideo non mi-
rum, si a crepitante strepitu, omnis eorum glo-
riola penitus interciderit. non est enim humani
ingenij tam abiectus sensus, neu recoctæ poste-
ritatis tam exile iudicium, ut meris verborum
tropis, nudis ac insolitis dictionū modulis, diu
capiantur: maxime cum affectatio, quæ si parua
ridicula, si ingens, odiosa, totam orationis seriē
plerumque complectatur. Sit itaque ciuili Rhetorico
maximum studium argumenti ab alijs
scientijs petendi, ac sic e re nata dicat, ut verbo-
rum copia ac venustate, argumento inseruuisse,
nō vero argumentum stylo subiecisse videatur.
hoc enim ingenui, magni ac disertis oratoris
fuerit. Equidem scio, vulgares animos, quorū
intelligentiæ non peruadunt ad rerum causas,
sed finiuntur solum sensibilibus notis, interdū
mirifice oblectari verborum insolentia, eorum
antithesi, concisis ritu histrionico sententiarum
membris: denique alicuius in appetitu sensiti-
uo affectionis verbosis ac coactis indiciis, com-
moueri. Cæterum noster Rhetoricus ut maio-
ribus ingenijs etiam relectus, ac posteris pla-
ceret, cuperē. Sicut enim quædam musica rusti-
corum ac siluestrium propria, alia nobilium, ac
ciuiliū, ita vna Rhetorica plebis, altera eru-
ditorum. Neque tantum argumenti substantia,
ac notabilitas, eloquentiæ necessarię, quinimo

secum quodammodo ducunt eloquentiam, e-
amque oratori reddunt parabilem. Hinc apud
Plutarchum Alexander: *Profecto quisquis (ut ait Eu-
ripides) perpulcrum nactus est in dicendo materiam*, *Plutarch.*
ei haud immensum est opus, bene ornateque dicere. in *Alcx.*
Argumenti ponderi accedunt affectus, intimis
animi sensus in oratore, qui verbis vim mirabi-
lem adferunt. Etenim gentes aliquæ, etiam ob
eloquentiam insignes, caruere interna hac ani-
mi dispositione perorantes, qua rudiores præ-
ditæ. Hinc, ut refert *Plutarchus*, dici olim solitū:
A Græcis, sermonem ex labiis, Romanis ex corde pro- *Plutarch in*
ferri. Cæterum Græci per contemptum *λάλας* *Cato. Cens.*
appellabant verbosos oratores.

2 Nonnulli in hoc instituto errantes, se elo-
quentes fore existimandos reputant, si certis
formis mirabiles quasdam animi passiones in-
star Sibyllarum in antris, re nondum euoluta,
referāt: utpote concise interrogatiunculas in-
geminantes, frequentes exclamationes singul-
tibus interpolatas efferentes, biliosa & irata
verba certis clausulis frendentes, præ doloris fi-
cta magnitudine, aut contemptus simulatione,
vix loqui dignantes: ita ut omnia apud eos
perorantes, verborū tempestatibus cōfragose
admodum transigantur. Cæterum ut videmus,
qui se amentes vel ebrios fingunt, ij admirabiles
quosdam pectorum æstus corporum ac lingua-
rum motibus exhalant, quos si infantes, aut
pueri viderint, illico iudicant, tales a *Phæbo* ali-
quo diuinitus torrerī, ac planē animorum stu-
pendis fluctibus concitari: prudentiores autē
eosdem ridēt, & affectionum in eis inania si-
mulachra aspernātur. hoc genus eloquentiæ re-
ipsa violentum, indoctum, & plane rusticanum,
similiter qui nullo solido argumento innixi, non
ad naturæ modum, sed ad inanem tantummo-
do verborum sonitum, veluti in scena persona-
ti, quasdam passiones suas contorquent, ut eis-
dem ingenue flammatis alijs videantur: licet i-
gne plane fatuo incalēscāt, quibusdam audito-
ribus, seu lectoribus, plurimum arrident; sed de
rebus ipsis æstimare nescientibus: cum inte-
rea loci, a doctioribus, ac magnis mentibus, ve-
hementissime improbentur. Huius causa, quod
leuiter animum rerum momentis & arcanis ad-
jicientes, toti in verborum spuma excitanda,
eorumque aëreis ac sonoris fragoribus profe-
rendis occupentur. Ex eodem pariter euenit,
quod oculos, neruosque in hoc vnum confe-
rant, vnde verbis ludant, data opera opponunt
pari ferme syllabarum numero, & aliquando
rhythmicē inter se sentētiolas utcumque colli-
gatas ac concinnatas. in istis acuti, & in infimo
quodam gradu ingeniosi esse possunt, non in-
fior, eloquentes vero nequaquam. hi ut dicit
Musonius potius sunt tibicines canentes, quam
philosophi dicentes. Enimvero genuine elo-
quentes, non solum florem, & præcipuas sui
martis vires ipsi argumento attribuunt, verum
insuper recte cum *Cicerone* arbitrantur, melioris
doctiorisque argumenti inuentionem secū ver-
borum elegantias, sententiarumque amplifica-
tiones, & colores, adducturum, ac præstiturum,
ut ultro sub acumē styli subeant, sponteq; oc-
currant verborū ornamenta. Cum, inquit, res ver-
ba ra-

Plutarch in
Cato. Cens.
for.Hell. lib. 1.
cap. 15.Gell. lib. 5.
cap. 1.

Cicero lib. i. de orator. lib. 3. de Fin.

barapuerint, tunc cum grauior, tum splendidior erit oratio. ex quo argumenti delectu, verè eloquentes, non inodò vltra eius solidum ambitum, verborum nitorem non extendunt, quinimo quantum eloquentiæ vnicuique argumento inpendendum, optime ac prudenter intelligunt. Quemadmodum enim non idem sellæ ornatus iumento concedendus, qui Bucephalo, vel Sciani equo: ita tam eximia & accurata forma amplificationis aut figuræ, tenui argumento haud adiicienda, quæ fortiori, & ipsam causæ arcem continenti. huius autem discrepantiæ tota ratio a docta argumenti cognitione desumenda: nam elocutio per se sumpta, res est, vt dicit Aristoteles, leuissima, leuioreque animi illius compotes esse possunt. Teste Homero, vlysses verba misit non ex ore, sed ex pectore.

Arist. lib. 2. Rhetor.

Gell. lib. 1. Noct. Cap. 15 lib. 2. ca. 5

3. Itaque argumenti natura comprehensa discussaque, intelligere debet ciuili orator, finem ac scopum omnis ab ipso adhibendæ eloquentiæ in hoc consistere, vt ea veritati tam practicæ quam speculatiuæ, præsertim verò practicæ, ad persuadendum inseruiat, ac vt potentius animos auditorum vel legentium eadem afficiat: qua de causa Rhetoricam appellat Nazianzenus virtutis instrumentum. Duo itaque præstat, suadet aut dissuadet, & hæc cum aliquo animi motu, siue is partis rationalis, siue appetitus fuerit: ita vt ambo coniunctim procurentur, nec seorsim fiant. inanis certè motus, vtpote delectationis, odii, misericordiæ, admirationis, expectationis, si nihil aliud spectent oratores, quam merè vt animos concitent: quorsum, enim purus vllus motus efferendus? similiter ieiuna aridaque veritatis probatio, imo neque rhetorica dici poterit, quæ nullum aculeum exierit, calorem nullum ostendit, nullum exprimit succum iucunditatis, neu flammam euibrat ex se concitationis. Quod ergo motus in vniuersum efficiat Rhetorica, vt suauius ipsa veritas in animos aliorum illabatur, vt altius eos penetret, acriusque commoueat vtile dulci immiscendo, obscurum lucido imbuendo, vitamque rei quodammodo mortuæ impertiendo, idcirco Rhetorica, ad hoc munus præstandum, inter ciuiles artes merito recensetur: etenim ciuilitati commodum, vt veritates instructiores ad persuadendum, valentioresque ad ciues inflectendum euadant. Duobus autem vim addit veritati Rhetorica. primo dictione ornata & illustri, deinde animi motu & delectatione. grata ac potens ea veritas, quæ verbis idoneis elucidatur, iuxta ac animi motu & vita quadam imbuitur. Etenim si Angeli existerent homines, haud indigerent ad capiendam retinendamque veritatem, aut virtutem sequendum, adminiculis affectuum, quorum quippe intelligentiæ propriis viribus in eam deferuntur. at nostra natura retenta, quicquid Stoici vel Areopagitici affectuum oseres, in contrarium dixerint, quod delectat, libentius illud animi sensu ac intellectu capitur a nobis, maiori que attentione arripitur. etenim natura non penitus distorsit vel alienauit motus appetitus sensitiui in nobis a mentis

Gregor. Na. orat. 1. in Julian.

cognitione, quinimo vtraque colligauit, quomens in affectus imperium obtineret, hi vicissim illi ad acrius operandum ac cogitandum apte inseruiant. Sunt itaque motus excitandi a Rhetorica, duplices. Rationales scilicet, & Sensuales. Rationales, admiratio, expectatio, & in quadam specie delectatio, quatenus omne scibile, præsertim Theologicum, ac Metaphysicum, maxime, teste Aristotele, delectabile. Sensitiui, amor, odium, ira, compassio, ac similes, qui in appetitu concupiscibili & irascibili reperiuntur. quos omnes motus, ad vnam delectationem veteres reuocarunt: quandoquidem hæc reliquis immisceatur, & sui magnitudine immineat. delectabile est etiam admirari, expectare: simulac delectabile, appetitu amare, odio habere, condolere; quod cum quadam miseratione delectat: itidem irasci, alioque motu feruere.

Arist. 10 Metaph. cap. 7.

Cicero lib. 3. Fam. Epi. cap. 12. Arist. lib. 2. Rhetor.

4. Vt vero ciuili prodesse eloquentiam, ipsa natura, ex cuius principiis deducitur, communis deinde generis humani apud omnes gentes mos, quo adprobatur, luculentum ac manifestum faciunt. Quemadmodum enim tres sunt partes animæ, rationalis, concupiscibilis atque irascibilis, ita ad hæc partes idoneè ad veritatem speculatiuam atque practicam afficiendas, tria dicendi genera a Rhetoribus omnino ad naturæ amissim constituntur. Deliberatiuum genus, præcipue intendens ad fidem faciendum, solidis armatum argumentis, audientium vel legentium vires rationales sibi proponit informandas, ac in partes veritatis inflectendas. Genus demonstratiuum, a cura faciendi fidem solutior, totum in exornationibus, laudibusque, vel etiam vituperiis conflandis, liberius floridiusque versatum, partem, in homine concupiscibilem mirifice delinit ac capit. Demum genus iudiciale in iram, in vindictam, vel in horum contraria delatum, irascibilem partem aut commouet, aut sedat, tranquillatque.

5. Hinc species eloquentiæ desumuntur ex numero earum facultatum, quæ animæ hominis inesse dicuntur. est enim eloquentia Rationalis, est Concupiscibilis, & Irascibilis. Rationalis illa, quæ optimū modū tenet ad persuadendum ac mouendum doctorum mentes & affectus. Concupiscibilis latius ad oblectamenta troporum, ad comprehensiones longiores periodorum, & vt sic loquar, ad quandam luxuriam dictionis, spatatur: qualem per Asiam viguisse tempore quo in Græcia studebat Antonius, affirmat Plutarchus. Vtebatur autem genere dicendi quod appellat Asianum, iis maxime temporibus florente, plurimamque cum Antonij moribus similitudinem habente: erat enim turgens atque lasciuum, & inani quadam iactantia & exultantia plenum. Eloquentia denique Irascibilis seu Laconica typho ampullata & sententijs ad plenum sensum vix explicatis constans, intumescit. acerbiter, indignationem, contumeliam, argumentationes concisas, easque mordaces spectare videtur. Et quod ratio eloquentiæ ab ipsius hominis natura ac moribus ducatur, fit, vt ad horum mutationes in republica, ea pariter

Plutarch. in Anton.

Plutarch. in Lycurg.

varietur; nunc hæc eius forma ei placeat, subinde alia & planè diuersa. Musa hæc Rhetorica adeo naturæ ad finis, vt eius ductum ac incitationem perpetuò sequatur. talis talem profert & ab illa hoc aut alio modo significatur.

6. Quocirca sicut expedit ciuilibus moribus hæc in homine partes, earumque officia ad veritatem, actionemque rectè componi, ita, eisdem id requirentibus, ciuilitè Rhetorica adsciscenda, quæ ad hæc munera optime conducit. Quod si gentium mores animis ab omni æuo repetamus, experiemur, apud earum Theologos, legumlatores, adeoque mercatores, suarum rerum laudatorios artifices, studium eloquentiæ perpetuo viguisse. Ad cuius vim significandum finxerunt veteres, *Mercurium* Deorum consilijs perpetuò interesse, tum quod diuinum sit donum eloquentia, tum quod ad cælos, quæ digna laude fuerint, eadem efferat. pariter eundem noxiorum ductorem ad infernum constituere: quod nempe fontium dedecora adeo vituperet, vt eos planè ad infernum etiam superstites perorando depressisse videatur.

Ouid. lib. 5.
Fastor.

Pleiade nate, mone virga venerande potenti:

Sæpe tibi est Stygii regia visa Iouis.

Venit adoratus Caducifer, accipe causam

Nominis, ex ipso cognita causa Deo.

Pacis & armorum superis imisque deorum

Arbiter alato, qui pede carpis iter.

Late lira pulsu, nitida quoque late palestra,

Quo didicit culte lingua docente loqui.

Te quicumque suas profutentur vendere merces

Thure dato, tribuas vt sibi lucra, rogant.

Lucian. in
μαργα, 1

7. Ad vim eloquentiæ significandum, vt scribit *Lucianus*, Galli eam non referebant in *Mercurium* Græcum, sed in *Herculem* Celticum. Orationem nos Galli nequaquam arbitramur esse *Mercurium*, quemadmodum vos Græci, verum *Herculi* illam tribuimus, propterea quod hic *Mercurio* longè robustior. Existimarem hos respexisse ad pondus argumenti tractandi, ac *Laconicos* modos eloquendi, Græcis materiæ gracilitatem, & fluentes atticismos relinquentes. Omnia, dicit *Plutarchus*, conficit oratio. nam *Pyrrhus* ipse dicere solebat a *Ctisea* plures oratione, quam a se armis, verbes esse captas. Est quidem veritas ex se appetibilis ac fortis: cæterum quod in nobis hebes animi vigor ad intelligendum & appetendum, vbi nullum illicitum apparet voluptatis, propterea accedit eloquentia quasi melle delibuta, floribus ornata, ac ditata gemmis, quæ ingressum nostrum ad diuinam hanc *Palladem* veritatis, iucundum ac luce quadam splendidum efficiat. quocirca sensu affecti non solum ad eam pergimus, sed exultantes quodammodo festinamus, adeoque in eius complexum magno quodam impetu ruere soleamus. Cui si in republica auctoritas accesserit, nihil illa potentius fingi poterit: non quidem quod corpora sibi ritu martio subijciat, sed quod animos, nulla alioquin externa vi domabiles, eos penetrando, in ditionem suam fortissime, suauissimeque compellat. Quod cum *Pompeio*, *Neroni*, *Cæsari* innotuisset, quo augustius imperarent, vt scribit *Suetonius*, dicendi artem ad suos peror-

Sueton. lib.
de Gram.

rando, sæpius exercuerunt.

— tu quoque *Piso*,

Iudicis affectum, possessaque pectora ducis

Victor, sponte sua sequitur quocumque vocasti.

Flet si flere iubes; gaudet gaudere coactus,

Et te dante capit Iudex, quam non habet, iram.

Sic auriga solet feruentia Theassalus ora

Mobilibus franis in aperto flectere campo.

Qui modo non solum rapido permittit habenas

Quadrupedi, sed calce citat, modo torquet in auræ

Flexibiles victus, & nunc ceruice rotata

Incipit effusos in gyrum carpere cursus.

Quis non attonitus Iudex tua respicit ora,

Quis regit ipse suam, nisi per tua pondera, mentem?

Naturale est homini eloquentiæ acumine commoueri, eius radijs delectari, eo denique propendere, ac lubens concedere, quo ea, tanta vis animorum, præceperit. Veritati res grata, ab eius fulgoribus illustrari, tantis scientiæ emblematis perpoliri, tantis eius diuitijs ditari, coloribusque venustari. Si veritas, ac virtus hinc accipiant dignitatem, si vires & sceptræ, quæ ciuium animis imperitant, ab eloquentia confirmantur, quid ea vtilius, nempe qua ciues rectius sentiunt, simulque honestius operantur?

8. Quo ergo digni vituperio, qui hæc eloquentiæ decora, veritati, ac virtuti sacra, verborum sono, vanitati suæ, in alios fraudi, hæresi, actionis turpitudini, imperij tyrannidi, dicant vouentque? Istis haud satis impunè certe fuerit, aqua *Mercuriana*, portæ *Capenæ* proxima, caput cum vda lauro aspersisse, ad tantum crimen eluendum: post tot dico ipsorum periuria, post tot mendacia, tot calumnias, post tot sophismata, quibus eloquentiæ numen in pessimos vsus suos conspurcarunt.

Spargit & ipse suos lauro rorante capillos,

Incipit & solita fallere voce preces,

Ablue præteriti periuria temporis, inquit,

Ablue præterita perfida verba fide.

Siue ego te feci testem falsæ citæ,

Non odituri Numina vana Iouis,

Siue Deum prudens alium, Diuamue fefelli,

Abstulerint celeres improba verba noti.

Et pereant veniente die periuria nobis,

Nec curent superi, si qua locutus ero.

Da modò lucra mihi, da factò gaudia lucro,

Et face ut emptori verba dedisse iuuet.

Talia Mercurius poscentes ridet ab alto,

Se memor Ortygias surripuisse boues.

Huiusmodi fuisse eloquentiam *Symmachi*, consulis *Romani*, in fidem *Christianam* non tam armatam *Palladem*, quam furentem *Megeram*, cecinit *Aurelius Prudentius*.

Haud aliter quam si rastris quis tentet eburnis

Cenotum versare solum, limoque madentes

Emolere aureolis si forte ligonibus vltras.

Teste *S. Augustino*, eloquentia colorem quasi sui decoris visa perdidisse, postquam nonnulli omnem illius leporem ac neruum ad suas fraudes ac libidines transfulissent. Cæterum non genuinū *Mercuriū* sequuti, vt ait *Plato*, sed *sophisticum*. Quid est tam inhumanum, ait *Cicero*, quam elegantiam, a natura ad salutem hominum & conseruationem datam, ad bonorum pestem perniciemque conuertere? Imò notarunt aliqui, simul cum ciuium

Lucan. in
Prohem.

Ouid. lib. 5.
Fastor.

Prudent. lib.
in Symma.
August. lib.
2. de doct.
Christian.
cap. 36. lib. 4.
cap. 2.
Plato in
Cratyl. Cr.
cer. lib. offic

Tacit. de
Orator.

uium sceleribus rapinarum, ac deceptionum, creuisse apud eos studium eloquentiæ, non aurei sæculi ornamentum, sed ferrei munimentum. Ceterum inquit Tacitus, felix illud sæculum & oratorum, & criminum inops, poetis & uatibus abundabat, qui benefacta canerent, non qui male admissa defenderent.

Vtrum ex Sacrorum diuina maiestate asserenda,
Ciuis eloquentiæ usus admittendus.

CAPVT XX.

Vo sunt in Christiana doctrina præsertim spectabilia, sententiæ spiritus seu vis admirabilis, simulque gloriolæ contemptus maximus. quorum notionibus imbuti nostri Theologi, ea ad persuadendum, ad deterrendum, ad incitandum satis idonea existimantes, quæ veteres oratores operosius venditarunt, nempe verborum flosculos, elaboratas periodos, vniuersum denique Rhetoricæ apparatus fouoribus ac applausui aliorum addictum, repudianda censuerunt. hanc quidē veritatem, castam siquidem ac coelestem Minervam, vt diuinus sermo consequatur, artis fucis ac pigmentis eum haud indigere secum reputarunt. cuius quippe natiua forma adscitijs omnibus coloribus pulchrior: cuiusque tela ea virtute prædita, vt ad ictum impressionemque faciendam, nihil opis conferre potuerint Rhetoricorum hederæ, vel gemmata orationis acumina. diuinum quoddam rei istius exemplar, sacre Scripturæ contextus, in eorum oculis perpetuò effulsit: in quo nihil ex verbis molle aut fluidum, nihil ex styli fluxu aut luxu splendidum, nihil ex conquisito fragore iratum, nihil denique forense arte confectum deprehendentes, in eam adducebantur sententiam, vt arbitrarentur, in sacris, eloquio aut stylo tractandis, tantum eorum veritati, soliditati, maiestati, diuinitati ac spiritui attribuendum, vt pro indigno haberi debeat, Græcam dicendi venerem eiusmodi cælestibus copijs adiungere: perinde ac si cælum adnota terra quis conaretur nobilitare, aurum plumbo violando illud insignitè vermiculare. Hoc etiam videtur Seruatoris nostri crux adumbrasse. Dū enim Heraclius Imperator, regio cultu vestitus eam honoris causa humeris portaret, subsistere coactus a maiestate oneris, didicit, humiliorem habitum, tam preciosi ponderis potius decere baiulum. quo diuinitus præsignari visum, modum idoneum in Christi Ecclesia tractandi diuina mysteria, futurum simplicem, aureis que venis eloquentiæ destitutum. a qua methodo quidam aberrantes, incidere in censuram Phocionis apud Plutarchum: quorum nempe stylus, quod hyfopi similitudinem refugerit, speciem exhibuit eupressorum: Nam magni sunt, & nulli fructus ferunt.

August. lib.
3. confessi-
cap. 5.
Ioseph. præ-
fat. in lib.
Antiquit.
Ambros.
lib. 1. offi.

Theophan.
in histor.
Miscellan.
3. Suidiu.
verb. He-
raclius.

Plutarch.
in Phocion

2. Hoc suo iudicio olim expendens Iustinus Martyr. rationem ostendit, ob quam, veterum Theologia omni pompa verborum picturata prodierit in lucem nostra verò humiliori quasi

vestita dictionis forma, in animos mortalium suapte virtute, tanquā pluuia in vellus latenter irrepserit. Illi, inquit, humana ad diuinitatis apicem transferentes, de Dijs, tanquam de heroicis hominibus, poetice commentari instituerunt. proinde quicquid in hominum sensibus magnum, illustre, splendidum vel fingi poterat, id ad deos suos depingendos adduxere. Nostri autem Prophetæ & Theologi potius diuina ad humana depressa perspicientes, idcirco imitati, humiliter scripsere & loquuti. incidentes porro in aliquam dei notionem describendam, præ magnitudine obiecti attoniti, desperantesque planè verbis dignitatem Numinis assequi, nihil reputarunt magis aptum ad illius maiestatem significandum, quam si vel tacerent, vel si loqui vellent, infirmitatem suam longe sub materiæ amplitudinem subfidentem, leni mitique stylo faterentur. Homerus, vt ait Cicero, humana ad Deos transferebat, vt ait Cicero, humana ad Deos transferebat, mallet ad nos.

Iustin orat.
adhort. ad
Gent.

Cicer. 1. Tu-
sculan.

3. Sacratio itaque quasi penitus exclusam Rhetoricam antiqui Patres animaduertentes, ab eius studio visi sunt despicatim abhorruisse, reuocantes, coelestem doctrinam abiudicatæ artis adulterino succo inficere. Clemens Alexan- drinus sibi Theologo satis esse duxit, relicto omni verborum lenocinio, nudè candideque id significare, quod ab alijs intelligendum. S. Cyprianus de illo argumento differens, quo fidelium armanda pectora ad perferendum martyrium, nihil panoplæ requirit, quod a Vulcano ex sententia veneris, ad Æneam aliquem muniendum extundatur, sed illam necessariam dicit, quam Sanctus Spiritus fabricatus fuerit. Ambages sermonis humani subtrahendæ. ponenda sola illa, quæ Deus loquitur, quibus seruos suos ad martyrium hortatur. Eloquentiam, inquit S. Hieronymus, quam pro Christo in Cicerone contemnimus, in parulis ne requiras. Ecclesiastica interpretatio, etiam si habeat eloquii venustatem, dissimulare eam debet, fugere, vt non ociosis Philosophorum scholis, paucisque discipulis, sed vniuerso loquatur hominum generi. & alibi. Nos leporem artis Rhetoricæ contemnentes, & purioris, ac plausibilis eloquii venustatem, ad sanctarum scripturarum gravitatem transfugimus. Hinc Aurelius Prudentius, fidem cum fallitate congressuram ita describit.

Clem. Alex.
lib. 1. Strom.

Cyprian.
præfat. ad
Forum. de
martyrio.

Hieron.
epist. ad sa-
mach. ad
Eustoch.

Hieron. Epi.
ad magnum
orat. Epist.
ad Iulian.

Pruden. in
Phy.

Nazianzen.
in carmine.
de vita sua.

Prima petit campum dubia sub sorte duelli
Pugnatura fides, agresti turbida vultu:
Nuda humeros, intonsa comas, exerta lacertos.
Namque repentinus laudis calor ad noua feruens
Prælia, nec telis meminit, nec tegmine cingi.
Pectore sed fidens valido, membrisque reiectis,
Prouocat infamis frangenda pericula belli.

4. Cæterum nihilominus, definitam quandā formam eloquentiæ, scilicet gravitate ac maiestate plenam, rerum etiam sacrarum tractationi esse, conuenientem existimandum: neque hinc assertæ Patrum sententiæ quicquam repugnans. Etenim si vel natura instituyente, eloquentia sit instrumentum veritatis, ac virtutis, si iuuat ad persuadendum, ad incitandum in actionem probitatis, si eam a dicendore cupiditate quadam innata expectet ciuili auditor, credibile non est, contendisse Patres eam

August. lib.
4. cont. Cre-
scen. Gram-
cap. 12.

Nazian. o-
rat. cont. Iul.
Augustin.
lib. 2. de
doct. Chri-

Chryso-
stom
lib. de
cerdo.

Eod. 4. Act.
19. Sap. 7.

S. August.
lib. 2. de
doct. Chri-
stian. cap. 36

Augustin.
lib. 5. confes-
sion. cap. 13.

Plato in
Phæd.

S. August.
lib. de dia-
lect. Princip.
cap. 7.
Valer. lib.
11. cap. 3.
Plutarch. in
Solon. Ius-
tin. lib. 2.
Cicer. Tus-
cul. 2. Diog-
in Aristippo
Tacit. de o-
rat.

eam omnino abdicandam, eoque naturam ipsam repellendam, imo quantum ad robur veritatis in fidei mysterijs, animaduertit S. Chrysostomus, cum miracula fieri iam desitum, in eorum loca, ad probandum eandem fidem, eloquentiam tunc temporis succenturiatam, in apertum profiliisse. Propterea sancti Patres, qui in hæc tempora incidere, eloquentissimi omnes extitere, suisque luminibus orationis vel Athænis ipsis, quo ad Christum adirent, præluxere. Quod si sacra iura spectemus, videbimus Aaronem, imo sapientiam diuinam, eloquentiæ nomine commendari.

5. Non ergo existimarem, Patres ideo Rhetoricam reieciisse, quod gentiles illa malè vti fuerint, pessimis finibus eam applicantes; vel quod ullam veram ac genuinam Rhetoricam improbauerint in sacris elucidandis: falsam tantummodo ac fucatam, neque prudentia, neque dicendi legibus constantem, a suis studiis depulerunt. Nam cum Rhetorica virtus quædam sit partis in homine intellectiue, neque circa finem sub ratione finis versetur, sed circa dicendi modos, consequens est, eam, sicut & reliquas virtutes intellectuales, ad malum finem posse institui. non ergo Rhetoricam ex abusu, aut ratione prauæ finis absolutè abiecerunt: sic enim potuissent omnes virtutes intellectuales pariter ab officio pietatis arcuisse. etenim, ut disserit S. Augustinus iniqui finis propositio, non artem Rhetoricæ, sed artificem vituperat. posse verò Rhetoricam, saltem quo ad externam speciem, minus honesto fini subijci, experientia constat: eam enim Faustus manichæus, suæ turpissimæ hæresi fecit vasserrimè inservire: ac visus iudicio S. Augustini, in ea S. Ambrosium, quod ad hilarescentem, ac mulcentem eius cultum, superasse. Huius artificio pronunciat Plato, fieri posse, ut falsa interdum appareant vera, noua vetera, commoda inutilia, quod etiam S. Augustinus asserit: Imperitior multitudo quod ornate dicitur, etiā vere dici arbitratur. An nō Pisistratus eloquentia valuit apud Athenienses, qui illos eò inde adduxit, ut imperium ei decernerent, seruitutem libertati præferentes? quod Valerius, Plutarchus, Iustinus & alij recolunt. Hegesias, Philosophus Cirenaicus, eam vim exeruit eloquentiæ, de vitæ humanæ miserijs declamando, qua, ut testantur Cicero & Diogenes Laërtius, quamplurimos in sui necem propriis ipsorum manibus inferendam compulerit: adeo ut Rex Ptolemaeus de illo argumento amplius non tractando legē ac mandatum ei imposuerit. aliquando ob hanc ipsam causam, Rhetorica, litigiosa ac sanguinaria appellata. Hæc certè Rhetoricæ cum alijs virtutibus intellectualibus commune, posse nempe in abusum deferri. Lumen, color, splendor, venustas, lucentesque ingenij in periodis concisiones, ac gemmule, quæ, ab eloquentia ad circinum fiunt, transferri possunt ad res turpissimas non solum honestandas, sed & illustrandas. Rhetoricam itaque adulterinam dumtaxat suis sententijs a sacris rebus enarrandis arcuerunt Patres, non Penelopem, sed Helenam hac in re vituperantes. Vera

namque, ac casta eloquentia efflorescit cum conformis dicentis prudentiæ, tum etiam rerum dicendarum condicionibus. quorum alterutrum si defuerit, maxime illud posterius, eloquentia nulpiam apparebit, sed eius quædam larua, reipsa incitamentum odi, risus vel contemptus. S. Paulus, ut obseruat S. Hieronimus, spreuit alienas opes forensis eloquentiæ, qui in suis diues erat. Enimvero ingenij specimen edere in textura verborum, quæ oratoris animū verbis principaliter addictū significet, nec curam rei habuisse, cui verba concinnaret, leuissimæ intelligentiæ, ut notat Aristoteles, manifestissimum argumentum. Cicero loquens de artium principijs ac fundamentis, inquit: Istiusmodi res dicere ornate velle, puerile est. omnem ergo ornatum, remotis istis a sensibus obiectis impensum, eloquentiæ ambitu excludit prudentia, ac res ipsæ illum in ipsis esse non permittunt. ac quod orationis affectata ac compta venustas, modique dicendi curiosi, iuxta Aristotelem in se considerati, sint res viles, appositè Cicero illas pueriles appellauit: Seneca animi indicium in modicis occupati nuncupat. Patres itaque contra eloquentiam in rebus sacris usurpandam declamitantes, leuem ac puerilem eiusdem speciem, vanumque eius simulacrum duntaxat expugnarunt. si enim prima illa scientiarum principia non admittunt huiusmodi cerussas, tropos ac polituram orationis, multo minus altissima nostræ fidei mysteria absque nota puerilitatis a calamo scriptoris, aut dicentis lingua, ea excipient. atque de hac re præclara ac docta quædam præcepta Carolus Regius oratoribus sacris satis accuratè tradidit. Nos rem ipsam in pauca conferemus.

6. Tria sibi Christianus orator proponit, quæ illi cum forensi communia: fidem facere, mouere, ac flectere. animaduertere idcirco debet, quænam argumenta sunt merè dogmatica ad fidem faciendam solum idonea, qualia plerumque in genere deliberatio ac iudiciali: ac quænam ita sunt dogmatica, ut etiam oratorij ornatu, seu amplificationis sunt capacia: qualia fermè omnia in genere demonstratio. Si orator prioris generis argumentis, ultra puritatem, proprietatem ac claritatem styli, aliquid artificij oratorij adhibuerit, non solum arte inepte eò vtetur, verum insuper sine ipso faciendi fidem omnino frustrabitur. illud ex eo constat quod quædam ita sunt sublimia & abstracta, ut nihil exigant præter dilucidam sui narrationem, quod supra diximus ex Aristotele & Cicerone. quæ eodem satis, ut sobrie pulchra apparent, quo fortia: qualis in Hercule aliquo pulcritudo spectanda, quem magis decet in manu claua, quàm lira. alterū ex multis causis prouenit. principio, acius studiū, quod sermonis venustati cōceditur, dogmatis soliditati & efficaciam ad concludendum plerumque detrahitur: proinde vis argumenti, remissior ac gracilior inde euadit ad alijs persuadendum. Porro abusus affectatæ & importunæ eloquentiæ, vituperabilem atque odiosum ipsum oratorem exhibet, utpote ostendo, quod in illo parum sit iudicij & doctrinæ, quod sensus sit leuioris, quod applau-

Hieron. A.
pol. 1. cont.
Russ.

Arist. lib. 2.
Rhetor.
Cicer. lib. 3.
de Fin.

Senec. Epi-
95.

Carol. Regi-
orator. Chr.
stian. lib. 4.
cap. 1. 2. 3. 4.
5. 6. 7. 8. 9. 10.
11. 12.

S. Augustin.
lib. 4. de
doct. Chri-
stian. cap. 17.

applausum ex meris verbis cum fastu cauponetur, quod causa ipsius nervis destituatur. ex quibus necesse fuerit, momenta omnia ad docendum ac persuadendum ab illo instituta, languere, adeoque evanescere. Quæ vero argumenta verbis curiosius expolienda, numerosius concinnanda, vberius effundenda, ea ad hoc inducuntur, ut cum ipsa persuasione ad existimandum & agendum, pariter delectent ac moveant: quamobrem ab oratore tali ritu efformanda, qualem rei dignitas, gravitas ac maiestas, nec ultra, postulauerint. Quocirca is nunquam expresse movebit ac delectabit, si modo seipsum dicendo ventitet, si nimiam curam verborum, ac vulgo placendi præ se tulerit: si non apposite ad ingenium materiæ cuncta amplificauerit. Enimvero ita a natura comparatum, ut nimius cultus orationis, in dicendo vel scribendo scrupulosior verborum penitatio, a communi usu peritorum in hac arte stylus remotior, degenerent instar peregrini incessus in corpore, in quandam vanitatem, leuitatem ac puerilitatem; imo in id, quod indo-

Hier. epist. ad Nepot. *Etorum nota, ut loquitur S. Hieronymus: atque istis nominibus ut a magnis ingenijs despiciantur, necesse. Quamobrem quod res diuinæ ac sacræ, quæ verbis & ornamentis amplificationum subiiciendæ, cum in se magnæ sint, tum admirabili quadam maiestate grauissimæ, si modo illo charactere eloquij tractentur, qui neque magnus est, neque vlla maiestatis dignitate conspicuus, absque omni dubio quantumuis acutus, & floridus, quantumuis cura compositus fuerit, quantumuis plenitudine quadam intumuerit orator, non movebit, non delectabit, nisi fortassis risum aut nauseam excitauerit, ut recte Muretus iudicauit. Porro ut orator, si-*

Mur. in 40. epist. Sen. ad Lucil. *cut decet, alios moueat, debet ipse prius motu expetendo concitari, ut omnes instar ideæ admoneat, quonam affectu ipsi qui audiunt impellendi. bono autem velexpetibili motu ille orator affici non poterit, qui studio captandæ gloriolæ flagrat, qui in hoc animo inflato incumbit, ut se alijs admirabilem ostendat, qui orationis lepidæ, exquisitæ cupidus appareat, neque in hoc præsidio sibi fidat, quod huiusmodi consilium abdatur in intimis suæ voluntatis recessibus, ad quos sensus auditorum nequeunt pertingere; etenim mihi credat, ipsemet ipsius sermo, certis spiritibus temperatus, ipsimet corporis gestus ex industria conquisiti & naturæ affixi, hoc ipsum ex se exspirabunt, ad oculos, ad aures, animosque audientium omnia deferent ac renunciabunt. Oratio, inquit*

Sen. epist. 115. Mur. in epi. 40. Sen. ad Lucil. *Seneca, vultus animi est, si circumtonsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti: non est ornamentum virile, concinnitas. Quocirca licet motus quosdam concitet orator iste factus quodammodo*

ad speculum, huiusmodi tamen motus ipsius personam respicient, non persuasionem veritatis, non actionem virtutis. Quid autem sit in hoc genere mouere, optime explicat S. Augustinus. Tunc auditor mouetur cum inflectitur voluntas, cum amet, quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod commendas amplectatur, quod dolendum exaggeras doleat, cum quod letandum prædicas gaudeat, misereatur eorum, quos miserandos ante oculos dicendo constituis, fugiat eos, quos cauendos proponis, & quicquid aliud graui eloquentia fieri potest ad commouendos animos auditorum, non ut sciant quid sit agendum, sed agant, quod agendum sciunt: si autem adhuc nesciunt, prius docendi sunt, quam mouendi. at reuera nullus prudenter alterius sermone inducitur ad aliquid agendum, aut ab aliquo recedendum, quantumuis vociferando sudauerit, nisi rationem vtriusque audiuerit. Proinde quo ad hoc abundare debet orator eis argumentis, quæ solide probant hoc agendum, vel declinandum: qua in re, studium Philosophiæ plurimum ipsi adiumento esse poterit. Tacitus differens de honestate ac æquitate ab oratore tractandis, ait: De quibus copiose & varie & ornate nemo dicere potest, nisi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatemque vitiorum. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram iudicis vel intelligat, vel leniat, qui scit quid ira promptius ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitatur. Et ob hanc causam Aristoteles sua præcepta Rhetoricæ ex naturæ ac morum visceribus educit. Inducendus itaque studiosus eloquentiæ in philosophorum scholas, ut ait Tacitus, non solum in Rhetorum officinas. Magna eloquentia inquit, sicut flamma materia alitur, & motibus excitatur, & vrendo clarescit.

7 Denique quod ad delectationem attinet, illa præsertim spectanda, quæ ex rerum ipsarum ponderibus dilucide propositis deriuatur, quæ in honestis animi motibus reperitur: nam hæc ut supra admonuimus, delectationem quandam in se continent. Delectatio autem ex meris verbis, ex tropis, ex methodo dicendi capienda, non est per se expetenda, sed quatenus delectationi persuasionis, motus, ac inflexus animorum inseruit, exquirenda. Enimvero delectatio pure verbalis, valde exilis, neque vllam in se vim complectitur, quæ doctum aut magnum ingenium afficiat. Enimvero, inquit S. Ambrosius, dissoluti est pectoris in rebus seriis querere voluptatem: & cum tibi satis ratio, tum male se habentibus atque agris sonos auribus infundere dulciores, non medicamen vulneribus adhibere. Ut vero in cibis alia pueris delectabilia, alia adultis, ita & in verbis contingit, ut leuiiores auditores istis delectentur, grauiiores alijs: quod & clarius constiterit, cum de stylo aliquid constituerimus.

Aug lib. 1.
de Doct.
Christ. c. 12

Tac. de ora

Arist. lib. de
Rhetor.

Amb. lib. 1.
offi.

CAPV T. XXI.

Quodnam styli genus ciuilibus institutis congruentius. ubi differitur de quadruplici eius specie, Diuina, Rationali, Concupiscibili, & Irascibili, habita ratione tam rerum ipsarum, quam ingeniorum.

Vm in mutua necessitudine inter ciues ipsa vitæ ciuilis forma reperiatur, tum æquum, sermone & eloquio, sicut & alijs tam naturæ, quam artis muneribus, illos fore reciproce sibi beneficos. imo oratione & scripto maxime inuicem profunt, quando istis tanquam externis signis latentes animi sui sensus & affectus alijs vicissim repræsentant. qua in re vt multæ præclaræ species cernuntur, ita varia quoque errata indies in ciuitate increbrescunt. Primo loco dicendum occurrit, quod tamen stylus ad declarandas animi conceptiones a natura ipsa instituat, nihilominus, cum earum amplitudines vix exæquet, raro ipsimet scribenti & opifici arridere solet. Hoc autem frequentius maioribus ingenijs accidit: Hæc enim, antequam stylum mouere incipiant, sibi videntur grandia, ampla, copiosa, speciosa etiam animis excogitasse, quæ simul ac literis descripta, veluti paruo ingentes fœtus conceptum definiri, paucis magna explicari, ac non tam vbertate effundi, quam vinculis constringi. quod cū animaduertunt, dolent quodammodo, stylum culpant, illumque ideo auersantur, quandoquidem ad plenum haud satis notionum suarum ambitus explicauerit. Minoribus autem ingenijs, quæ imaginatione & memoria valent, facilius accidit suo stylo delectari; nihil enim vltra id possunt mēte depingere, quod obuius stylus nequeat speciose satis comprehendere. Quamuis enim intellectio omnis in vniuersum dependeat ab imaginatione, ac inde aliquo modo cohibeatur & impediatur a natura, abstracta que sua amplitudine, nihilominus imaginatio, quæ scriptioni adminiculatur, circa plura singularia est occupatior, distractior, adeoque angustior: & proinde stylus ab ea deductus, adsequi non valet animi solutam quādam dilatationem: aliud enim est volare mentem speculando nullis verbis ligatam, aliud eius obiectum tabulis consignari, verborumque quasi compedibus impediri. S. Augustinus respondens Diacono Carthaginensi, qui illi significarat, descriptos ab ipso Catechismos haud placuisse proprio iudicio, ac proinde quæsierat a S. Augustino, vt suo stylo expressos ipsi alios mitteret, respondit: *Nam & mihi prope semper sermo meus displicet. rationem hanc reddit: Contristor, sermonem meum cordi meo non posse sufficere.* In eandem sententiam pariter S. Hieronymus hæc dicit: *Propria mentis cogitationem sermo non explicat: Profundos enim & reconditos sensus lingua non explicat.*

August. lib. de catech. Rudib. ca. 2. Hieron. Ep. ad Pam. Ad Algas. quæst. 10.

2 Verum tamen in hoc negocio nostra sortè contenti, conandum, in finem, quo alijs vtilis esse possimus, vt dilucide cum rem ipsam, tum nostros conceptus verbis explicemus: ad hoc enim sermones ac scripta penitus referuntur. Cumque ipsa natura, ait Cicero, accuratum orationis hoc profiteatur, quod non apparet, & quo id facilius adsequatur, adhibiturum & sensus, & ea quæ perspicua sunt, qualis est istorum oratio, qua omnia non tam esse, quam videri volunt? Præpostere idcirco ij faciunt, qui cum deberent alijs rerum naturas verbis aperire, illas interpositis dictionis fumulis, verbisque exoticis, vt notat Gellius, potius velant celantque; adeo vt auditor seu lector summis viribus debeat contendere, quo eiusmodi verborum tegmine discusso, tandem ad eas suo Marte percipiendas perueniat. Sanum omnino consilium Phauorini: *Vive moribus præteritis, loquere verbis præsentibus.* Istius quidem obscuritatis variæ causæ. prima attingit imperitiam in illa lingua, cuius instat vsus. altera denotat crudum ac indigestum in animo rerum conceptum: nam a confusis ac perturbatis notionibus in mente manare non poterit amœna, perspicua ac insignita facies loquutionis vel scriptionis. imo clara ac discretior oratio, signum absolutæ in animo scientiæ: propterea Aristoteles asserit, quempiam posse alios apposite docere, indicium esse in eodem sapientiæ. Deinde aliqui ita cupiditate excelenter scribendi incenduntur, vt studeant peregrinis verbis, adeoque contextu eorum naturæ haud consentienti, sed exotico prorsus, sua omnia describere: quo obscurissimi euadunt. Denique sunt, qui vehementer cupiunt, vt alij existiment, se sublimia ac rara quædam dogmata tradere: proinde quo hoc succedat, omnes umbras & inuolucra verborum sibi consciscunt. vndiquaque autem proueniat hæc obscuritas, certe res est cum naturæ ipsi, tum morum ciuilitati aduersaria. Proinde ita verbis differendum, sic ea adhibenda, ac inter se filo componenda, vt res ipsæ videantur non solum ea suppeditasse, sed etiam proprio opere contexuisse: quo id rebus respectu styli adueuiat, quod vitibus, ad vinitoris industriam relatis, contingit. *Quæ circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, vt quo natura ferat, eo possit ire: vt ipsa vites, si loqui possint, ita se tractandas, tuendasque fateantur.* Verum quidem est, ad hoc cristallum latinæ elegantiae, quo antiqui Romani scriptores fulsere, nos ægre admodum, a matris vberibus alijs, ac dissimilibus etiamnum linguis assuetos, posse peruenire: laborandum tamen, vt nihil in nostro stylo sit obscurum præter materiæ subiectæ Metaphysicam quandam altitudinem & subtilitatem: in quibus ingenio lectoris, non dictionis vllæ perspicuitati fidendum. Inest in rebus ipsis obscuritas, inquit Cicero. Neque enim ignoro, quanto infeliciora sint ingenia nostra Romanis: si quidem latine & diserte loqui illis ingeneratum, nobis elaboratum: & si quid forte commodum dicimus, ex illo fonte & capite facundia imitatio nostra deriuat. Terminos vero Romanæ

Cicer. r. Ac cad. quæst.

Gellius lib. i. Noct. cap. 10.

Arist. lib. 1. Metaph. ca. 2.

Cicer. lib. 5. de Fin. de Senectut.

Cicer. lib. 4. de Fin. Auctor. Pa. nægyr. dict. Cōstāt. Filio

Cicer. Tuf-
cul. 2.

Romanæ eloquentiæ istis Cicero descripsit: *Oratorum quidem laus ita ducta ab humili venit ad summum, ut iam, quod natura fert in omnibus fere rebus, senescat, breuique tempore ad nihilum vettura videatur.*

Hieron. Epi.
ad Pſam.

Quod idcirco venustas styli omnino dependeat a naturis rerum ipsarum, eam ob causam rerum discrimina etiam styli diuersas formas seorsim requirunt: quibus cum consenserit, non tantum quo ad vim argumenti, sed etiam verbi florem, dictu incredibile, quam iucundus, quam admirabilis: *Chrysippus, & Antipater inquit S. Hieronymus, inter spineta versantur. Demosthenes, & Æschines contra se inuicem fulmiant. Lysias & Isocrates dulciter fluunt. Mira in singulis diuersitas, sed omnes in suo perfecti sunt. Intelligendum, aliter componi historiam, aliter orationes, aliter dialogos, aliter epistolas, aliter commentarios.* Protheum hunc Rhetoricum suis coloribus describit Lucanus in persona Calpurnii Pisonis.

Lucan. in
Pœmat.

*Nam tu, si libuit, pariter cum grandine nimbos,
Densa que vibrata iacularis fulmina lingue.
Seu iuuat, adstrictas in nodum cogere voces,
Et dare subtili viuacia verba catena,
Vim Laertiada, breuitatem vincis Atride,
Dulcia seu manis liquido fluitantia cursu
Verba, nec in cluso, set aperto pingere flore,
Inclita Nestorei cedat tibi gratia mellis.*

Spartian. in
Adrian.

Spartianus, stylum ab Adriano, docto Principe, cultum describens, ait. *Amauit præterea genus dicendi vetustum. Controuersias declamabat. Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Salustio Cecilium prætulit. Phocionis quoque ingenium teste Plutarcho, huic adfuit. Phocion animaduertit, idem orationi conuenire quod nummis, qui eo sunt præstantiores, quo in minori materia plus valoris ac præcij completuntur. sic optimum orationis genus illud, quo paucis*

Plutar. in
Phocion.

multa sunt grauitate, sapienter, acute significata. Hoc ipsum genus styli affectati olim Galli, teste Solino, Herculem Celticum Græco Mercurio præferentes. Ferme autem ad quatuor formas, ex totidem vsibus styli propagatas, omnem eiusdem varietatem reducimus. aut enim homines familiariter sermocinantur inter se, aut alios docent, aut tractant quædam laudando, vel vituperando, aut historias narrant. Confabulationes concisæ ac breues esse debent, quod vtrisque, aut pluribus, loquendi vices alternatim concedendæ. Deinde modi explicandi negotia, breuitate quadam recolligi volunt, ut magis innotescant, & illud constet apertius, quod conficiendum: quocirca epistolæ, actus scenici, huiusmodi stylo vestiendi. Argumenta vero dogmatica, pura & deductiori serie orationis illustranda, ut omnibus excussis latebris, ac causæ visceribus explicatis, imo nouis vocibus, seu terminis artis, ut ait Seneca, vsurpatis, rei natura in apertum prodeat conspicienda. Cui si breuiore periodos adhibueris, nunquam rei magnitudini aut intellectus humana contemplantis cupiditati, semper ad aliquid penitius videndum ulterius extentæ, satisfeceris. ac ut summam dicam, illæ clausularum deurtationes ac ferramina, inepta ad fidem ex

Seneca. Epist.
38, ad lucel.

probatione faciendum. Quæ etiam argumenta amplificationum speciebus exornanda, ea styli quandam requirunt vbertatem ac redundantiam. proinde frequentia eiusdem quasi fragmenta seu concisiones, huic exoptandæ plenitudini ac fluxui continuato inidoneæ. in quibus fieri poterit, ut quis aliquando suum ingenium commendet, ut cuiusdam elegantiae quoque specimen edat, nunquam tamen euadet, ut eloquentiæ schemata amplificatoria, ut iudicium, ut eruditionem in doctorum animos ingerat. Enimuero improprium, impurum, inconcinnum quod aliqui a foro, a scena, ab epistolis, ad hoc genus dogmatici argumenti ineptè transtulerunt. Historica autem eloquentia, ipsis rebus narrandis, tanquam idonea vestis sic accommodanda, ut neque deficiat, neque quicquam redundet. in quo, illa etiam affectata styli diffectio, si adhibita fuerit, præter obscuritatem, quam rebus obtendet, defectum pariter adducet omnis leporis, maiestatis, ac dignitatis. Ut enim in angustum colores suos non cogit pictor, ita nec orator sua lumina in exigua scripti, quæ sparguntur, membra, idoneè compellet.

4 Et quidem sicut in aliis signis exhibendis, quibus animi mores ac dispositiones alijs patescunt, viro ciuili magna cura adhibenda, ita in genere styli vsurpando cautissimus esse debet. Enimuero stylus animi motum ingeniumque redolet, sicut pomum aut flos radicis saporem. Videmus enim animos molles, subactos, & nobilitate sanguinis claros, dulcedine quadam sermonis fluere, instar fluminis olięinci decurrentis, aut per diuitem herbam, ac frequentes flores, lapsantis caudæ pauonis mollitudine & suauitate sonus demulcere.

Ouid. lib. 3
Fastor.

Dum loquitur vernas efflat ab ore rosas.
Iratos contra, agrestes, tumidos, martios & nescio quos asperos syllabarum concursum conglomerare. Plinius secundus dicitur di characterem altum ac tragicum, simulque humiliorem & comicum, duabus suis villis similes dixit. quarum vnâ, in alto extractam, tragœdiam, alteram in valle positam, comœdiam haud illepide appellauit. Eodem modo Lucilius, ut narrat Cicero, dicebat se habere duas villas: quarum superiorem, equitem, inferioriorem libertinum vocabat. Profecto styli qualitas indicabit ut, recte differit Seneca, cuius villæ incola fuerit orator; ac quid in illo exaggeratum, quid humile seu dimissum lateat: an eques Romanus, vel Romanum mancipium. ac in scriptis Demosthenis, atque Æschinis, vtrique genera, ut intulimus, exprimuntur. *Oratio vultus animi est*, ait Seneca.

Plini. lib. 6
Epi. ex. 7. 26

Cicer. lib. 3.
de legibus.

Seneca. Epist.
40. 95. 113.
ad lucil. 115

5 Atque ut eloquentia, a naturæ fonte fluens, triplex, Rationalis, Concupiscibilis & Irascibilis, ita ad eius differentias triplex stylus, Rationalis nempe, Concupiscibilis, Irascibilis. Rationalis quidem, quod a sensu alienus, & motu illius, inde non est multum notus hominibus

vulgaribus, neque ab illis plurimum expetitus. Proprius est idcirco scholæ, & veritati rerum omnino accommodatus. Elegancia autem styli, quam omnes affectant, plerumque est *Concupiscibilis*, aut *Irafcibilis*. Concupiscibilis quippe *Atticus*, & *Asianus*, magnis & deliciosis ingenijs conuenit: scientiæ ambitu effusus, verbis signatus, tropis illustratus, numero concinnatus: neque in dictionis flores tam exuberat quam ebullit. Qui huic oppositum stylum colunt *Irafcibilem*, virilitatem ei adimunt, adscribentes illi tantum petulantem quandam redundantia venerem. Stylus autem irascibilis laconica breuitate constrictus, & horrore quodam rudis, nescio quid latentis sensus contumeliose ac superbe infrendit, intra angustissimos terminos & scabrosa membra absque omni numeri concetu, abstrusum sensum cum summa mordacitate abscondit. *Spartæ*, seu *Lacedæmones*, ab ingenijs & vitæ vfu, homines Martij, asperè hoc ritu loquebantur ac succisè. Eorum princeps *Lycurgus*, qui vt scribit *Plutarchus*, *Breui loquus*. Hunc imitatus *Agessilaus*: cuius epistolium *Plutarchus* sic refert, *Niciam, si quidem nihil commisit, dimitte: si commisit, nobis dimitte: summa, dimitte*. at quis istis paucis verbulis deesse suam venerem iudicabit? hoc est ingenij affectatam ostentatione: ne *Asiano* stylo venerem tantummodo attribuant? Videmus ter repeti illud *dimitte*, & agnominacione, puerili quodam adhibito studio, per totam periodum traduci. *Phocion* pariter *Atheniensis*, quem *Demosthenes* a se dictorum securim appellabat, contra suorum Gentilium ingeniū ac Mineruā, quod moribus tetricus aut *Stoicus*, hoc dicendi genus intèpestiue approbare suo delectu voluit. Etiam apud Romanos *Brutus*, ac si statua fuisset ænea, rigorem hunc concisi eloquij vsurpauit: de quo *Plutarchus*. *Facundia militarem bellisque accommodatam exercuit, Græcum vero, graue, ac sententiosum dicendi genus & Laconū breuitatē quodammodo imitatus est*. In argumentū laudis huic stylo debita, *Charilaus Lycurgi* nepos, dicere solebat, *Eos, qui non multis vtuntur verbis, neq; multis legibus indigere*, significans *Spartanū* stylū in honestioribus ciuibus reperiri, quā *Atticū*. Enimvero nō abnuere prorsus huic asserto veritatē suam inesse, certo tamen sensu facundo: nempe ciues irascibiles, vt alias diximus, qui loquuntur *Lacedæmonicè*, non indigere tot legibus ad honestos mores, ac *Asianos* affluentes iucunditatibus vitæ, & ad eius ingenium affluenter dicentes: hi enim vt difficilius vitijs resistunt, ita pluribus legibus ab eis munendi. Nostra ætate *Iustus Lipsius* more laconico ac martio plurima, magna penes iuniores cum sua laude, lusit. Duo sibi arrogant istius styli artifices: antiquitatem scilicet, & virilitatem. antiquitatem, quo demum titulo? num *Sparta* tota *Asia* vetustior? an non homines statim ac literis floruerint, *Asiatice* disputarint? quo sæculo precor, enixus *Hercules* eorum barbaricus aut *Gallicus*, vti ostendant, illum vel *Palladis* tempora anteuertisse? Cæterum ob virilitatem gloriantur. Ego sane in nullo genere orationis tantam, aut tam puerilem affectationem, & tam frequens aucupium adeo leuiū

Plutarch.
in Lycurg.
in Agessil.

Plutarch.
in Phocion.
in Demosthenē

Plutarch.
in Bruto.

Plutarch.
in Lycurgo.

agnominacionum, atque similiter cadentium verborū deprehendere potui, ac in hoc ex prisco recenti laconismo, quid virilitati cum isto ludo, & sonora vanitate? In genere autem dicendi Italico, seu Romano, insigniter innotuit contraria grauitas dicendi. ob quam causam *S. Hieronymus* dixit se Romam petiisse, prius edoctum in Gallia, *Vt vbertatem nitoremque Galliani sermonis, grauitas Romana condideret*. Hieron. E. Pist. ad Rustic.

6 Diuinus stylus ad idæam sacrae Scripturae hominem instituit ad loquendum, maiestate quadam verborum, & cum magna auctoritate loquentis, vel scribentis: hoc est absque exquisito ornatu, sine operosa nimis aut sollicita dictorum probatione, aut de veritatis opinione apud alios futura diffidentia: quippe quod tanquam ab oraculo, ab isto diuino genere, vera asserta, proprijs connixa viribus, dimanēt. *Rupertus* eleganter satis comparat stylum sacrae Scripturae fiscellæ, in qua *Moyse* puer formosissimus includebatur: *Vt eloquentia spiritus vilitate litera temperaretur*. notat ergo *S. Thomas* in sacris literis metaphoras a rebus humilioribus plerumque desumī. Errant idcirco vehementer, qui barbariem & infulsam dictionem criminantur in nostris, qui Philosophica, & Theologica ritu Metaphysico pertractant. nam cum eis institutum docere, idque in rebus obscuris ac subtilibus, tum illud genus styli ad rationem optime compositum, quod distinctius significat animi conceptus in docente, ac eis mediantibus res ipsas. quomodo-
cunque ergo recesserint a Latino vfu aut nitore, ob penuriam illius linguæ, si modo res ipsas melius effingunt differentes, satis elegantes & ornati iudicandi. quorum plerumque contemptus, ac delectus verborum ad latinum idioma exquisitior, aut medullam fundumque rerum non attingunt, vel ea mira obscuritate inuoluunt. sunt porro certa iudicia hominis indocti, ac vltra verba nihil suo more exquirentis, vt *Seneca* recte admonuit. discipulus *Iustini Martyris*, *Tatianus*, dat rationem Græcis, ob quam sacrarum literarum lectio ei arrisit. *His diis fidem adhibui, quod stylus non esset phaleratus, nec vlla scriptorum affectatio, & sermo nusquam obscurus*. idem scribit de *Gregorio Thaumaturgo*, *Gregorius Nyssenus*: nempe cum audiret *Alexandriæ* docentes Christianos Doctores, fidem admisisse, inde motum, quod sine curiositate verborum, & artificioso nexu argumentorum, res diuinas tractari animaduertisset.

7. Rationalis stylus, confertim rebus ac probationibus addictus, in ornatu comparando paulò indiligentior.

Te tuus iste rigor, positiue sine arte capilli,

Et leuis egregio puluis in ore decet.

8. Stylus concupiscibilis, floridus, luxurians, suauiter sonans, ad metaphoras sensibilibum voluptatum spissius respectans: summatim tam in rebus melle respersus, ac Zephyro quodam vndique iucundus.

9. Irascibilis affectus stylum effert concisum ab omni concinnitatis textu, amplificationis ornatu, abhorrentem, syllabarum stridore freudentem

Hieron. E.
Pist. ad Rustic.

Iuper, in cap.
9 Exod.

S. Thom. 1.
part. q. 9. art.
9.
Lactant. lib.
5. De iustit.
cap. 1.

Senec. ep. 58.
ad Lucil.

Ouid. Fra-
gin. select.

Senec.ep.ii4
ad Lucel.

dentem, fastu ac indignatione in ampullis suis turgescens. Quidam ait Seneca, praefractum & asperum probant, disturbant de industria si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam, virilem putant & fortem, quae aurem inequalitate percutiat. Stylus iste graecus, stoicus olim, latinus postea Gothicus & Africanus. Proinde facilius, utpote praecipis Rhetoricae quo ad Numeros, & amplificationes, carens.

10. In genere concupiscibili insignes Cicero, Ovidius, Salustius, Livius; in irascibili conspicui Caesar, Seneca, Martialis, Iuvenalis. at in utroque meo iudicio ad stuporem usque admirabilis, apud Graecos Homerus, apud Latinos Virgilius: verissimi in stylo Prothei & Camelontes, ut plane nesciam, in quo magis excelluerint. Et quidem Virgilius ubi de amore ac luxu, de dolore ac tristitia poetam agit, quam ibi fluidus ac politus, ut ne vix quidem R. in eius carmine aliquid rauci aut canini expresse: Didonem amore captam sic loquentem inducit:

*Si mihi non animo fixum, immotumque sederet
Ne cui me vincolo vellem sociare iugali,*

*Postquam primus amor deceptam morte fefellit,
Si non pertaesum thalami tedeque fuisset:*

Huic vni forsitan potui succumbere culpa.

At Teucrorum iras, cum eos Turnus ciuitate inclusos obsederat, famelico lupo illos comparando, sic refert:

*— ille asper & improbus ira
Sequit in absentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & sicca sanguine fauces.*

Virgil. AEn.
neid. 9.

*Haud aliter catulo, muros & castra tuenti
Ignescent ira, & duris dolor ossibus ardet.
At tuba terribilem sonitum procul are canoro
Increpuit: sequitur clamor, calumque remugit.*

11. Hinc fit quod ratione affectus excitandi idque ex praescripto philosophiae alius stylus historiae vel tragediae, alius elegiae conscribendae adhibendus. qui enim tragEDIAM vel historiam poetice narrat, is ex magnitudine affectus verba ingenti quodam apparatu ac pompa extendit. qui vero elegias componit, is dolore vel amore superatus, euentus deplorat: ac proinde posteriori versu vna syllaba quasi claudicat, utpote in argumentum animi merentis deficientis, ac se se pra dolore quodammodo abiicientis. quamobrem tam carmen hexametron quam heroicum, indolem poetae omnino produnt, illud quidem, vim rationalem, hoc autem concupiscibilem. quo pacto, Satyra breuibus versibus coalita, iram ostendit: haec quippe instantanea quadam impressione mordax, & quasi spinosa rubus, quae in altum non insurgit.

Venit odoratos Elegia nexa capillos,

Et puto pes illi longior alter erat.

Forma decens, vestis tenuissima, vultus amantis,

In pedibus vitium causa decoris erat.

Venit & ingenti violenta tragedia passu,

Fronte coma torua, palla iacebat humi.

Laua manus sceptrum late regale tenebat,

Lydius apta pedum vincla cothurnus erat.

Socrates teste Cicerone, ita differebat: *Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem: quae autem ipse homo esset, talem esse orationem. orationi autem facta similia, factis vitam.*

Cicer. lib. 5.
Tuscul.

12. Ex istis intelligi poterit, non solum animi indolem, styli genere prodi ac representari, verum etiam indolis vitium, si dicendo, ab argumenti natura, orator sibi indulgendo, discesserit. hoc pacto de rebus diuinis perorans, inepte loqueretur ac scriberet, si ex pondere propensionis concupiscibilis, poeticas Phrales inspergeret, ac leuiores pigmenta affectaret. Pariter ex instituto partis rationalis dogma aliquod pertractans, tramite aberraret, si modo indolis vi adactus, ritu disliceret panegyrico, tropis & figuris concupiscibiles veneres in oratione ostenderit. *Oratio sollicita Philosophum non decet*, inquit Seneca, *ubi tandem erit fortis & constans, ubi periculum sui faciet, qui timet verba?* Denique iudicalem aliquam causam dicendo agens, a recto declinabit, si modo amoris, si misericordiae, si lenitatis, in qua a natura inclinatus nimium, concesserit. Christiana sapientia argumentum plerumque continet diuinum, Rationale, & concupiscibile. idcirco a prudentia & iudicio deuiant, qui laetam hanc materiam ferreis suis verbis vibrant ac crispant. dicant quid velint, se potius quam Christum describunt: neque tam ad instituti ingenium, quam ad insolens animi sui ac septentrionis consiliu, differunt, qui fragosum obscurumque stylum illi adhibent. Ergone pietas nostra res adeo fallibrofa & irata, ut indigeat horum tipho, sermone horrido, incultoque? & quidem praeter abusum thematis, fructu plerumque carent, nempe spiritali sensu ac gustu in lectore. verum quidem, in rebus altioribus explicandis, seu metaphysicis, vel etiam in eis tractandis, quae sanctiora, & aeternae felicitati maxime necessaria, ut suadet Plato, laudanda, quantum ad nomina siue voces, quaedam negligentia: vnde appareat, rebus magis accommodari dicentis voces, quam istis eas.

13. Caeterum ut tria haec genera styli, deducta a facultate in homine rationali, concupiscibili, atque irascibili, ut in se spectata, ad perfectum adduci possunt, sciendum, ita certis vitijs esse agnata, ut facile ab eorum ingressu corrumpantur. Stylus, quem ratio sola ac doctrina decernunt, si cauerit orator, siccitate quadam citò marcescet, colore ac succo destitutus, diu auditori delicatiori non placebit. Concupiscibilis quoque styli redundancia ac mollities, nisi termini rigidiores interuenerint, languebunt, ingeniumque arguent ac redarguent effemina-

Plat. in The
ta, & in po
lit.

Senec. Epi
st. 41

Auson. in
Grat. Aet.
ad Gratian.

Cicer. lib. 1
offic.

Cicer. præf.
paradox.

Cicer. ora-
tor ad Bru-
tum.

*sensibus verba glomeravit: nec iste dulcius, cuius bre-
uis oratio mulcendo potius, quam extorquendo per-
suasit.* Præclare quidem adnotavit Cicero, adhi-
bendas hæc binas species styli iuxta duplex
genus orationis. vnum appellat *Contentionem*,
alterum *Sermonem*. nomine contentionis com-
prehendit orationem dogmaticam, scilicet *de-
monstratiuam, deliberatiuam, & iudicialem*: ser-
monis autem, familiare omne colloquium in
foro, in scena, seu alibi. Prius genus effusum
cupit esse, alterum succinctum, ut tempestiue
colloquutori locus concedatur dicendi. in qui-
bus disparitatem styli videmus, non ad arbitri-
um, aut ingenium dicentis, seu scribentis con-
stitui, sed ex qualitatibus rerum ipsarum, de
quibus oratio profertur; idque iuxta normam
vel exactissimæ philosophiæ, in earum cog-
nitionem etiam penitiorum intentæ. obquam
causam numeri, ac flores, tam oratorij, quam
poëtici, ortum habuere ab ipsa Philosophia,
quæ statuit sic ad rerum naturas solide, suavi-
terque de illis differendum. Nunquam idcirco
bonus poëta, aut optimus orator quis fuerit, aut
in stylo efformando commendabilis, nisi ex
Philosophia de rebus ipsis iudicare nouerit;
adeoque intelligere, quo styli genere singulæ
depingendæ, iuxta ac quo animi affectu perse-
quendæ, quisque character styli poëtici siue ora-
torij, huic affectui comouendo opportunior. Nō
sunt itaque, ut multi autumant, flores, ac formæ
poëticiæ, siue oratoriæ, res penitus umbratiles
ad modum vultus *Narcissi* in aqua apparentis,
sed concretæ potius, deductæque ab intimis re-
rum elementis. Stoici quidem, ac inter eos
Cato, ut scribit Cicero, rerum explicandarum
naturis pleniorum orationem penitus excludere.
*Ea hæresi inquit Cicero, fuit Cato, quæ nullum
sequitur florem orationis, neque delectat argumentum
sed minutis interrogatiunculis, & quasi punctis, quod
proposuit, efficit.* eandem postea hæresim sequuti
Lacedæmones, & in *Areopago* disidentes.

14. Reliquum iam videatur, ut comparati-
onem aliquam ineamus, quantum ad ciuiles
mores, inter stylum grandioribus periodis
constantem, & alterum frequentioribus con-
cisum, ac stricturis interpolatum. Vtrumque
genus Cicero luculenter quoque descripsit:
prius hisce verbis: *Grandiloqui, ut ita dicam,
fuerunt, cum ampla & sententiarum gravitate & ma-
iestate verborum vehementes, varii, copiosi, graues,
ad permouendos, ac conuertendos animos instructi &
parati.* posterius sic enarrat: *Alii aspera, tristi, hor-
rida oratione vtuntur, neque perfectæ neque cōclusa.* Di-
co itaq; multis nominibus illud huic præcellere.
Primo, illud genus styli amplioribus animi cō-
prehensionibus magis idoneū, quā alterū, ut con-
stat ex prolixiori in eo verborū deductu. quod
si ex inanitate quadam in hoc vitium fuerit, id
non accidet styli defectu, sed oratoris culpa,
qui non curauit maiorem sui argumenti densi-
tatem. Hoc vero alterum genus breuitate in-
clusum, ac dissectum in particulas, animi cogi-
tantis in longum, aut porrecti, indicium nullo
pacto est, sed potius hac & illac fracte saltan-
tis, angustisque limitibus tortè constricti. pro-

pter hanc causam, quod secundo loco recensend-
um, argumentis dogmaticis pertractandis
concinne admodum respondet stylus ille de-
ductior, eorum istas capiens magnitudines,
contractus autem & abruptus, scenæ tantum,
epistolis, aut familiari sermoni, opportunè,
dextreque ancillatur. Quod si quis Philoso-
phiæ explicandæ hoc genus styli admouerit, ut
Seneca, Cæsar, Scaliger, Cardanus, & alij visi fe-
cisse, in eius opere ac studio aduertemus non
tam solidi ipsius excussiones, quam modulos
dicendi argutulos, veluti ex ferro extusos, ac
quadam specie ex ipsa ruditate & negligentia
ingeniosos. Stylus porro amplior, quo ad ip-
sam structuram difficilior, artificiosior, curio-
sior, elaboratior, ac ad delectandum instructi-
or. Eius namque contextus mira ac leni verbo-
rum collocatione decurrens, auribus ac menti
simul arridet. De quo artificio loquitur *Eccle-
siasticus*: *Tibia & psalterium suauem faciunt melo-
diam: & super utraque lingua suauis.* at vero ille
orator scenicus, omnem curam abiicit verba
aptè intexendi: imo quod concursus syllaba-
rum infractior, contortior, eo suam virilem
eloquentiam, ferri ramentis constantem, ma-
gis commendari existimat.

*In breuibus nunquam sese probat Æolus undis,
Nec capit angustus Boreæ certamina collis.*

Claud Ep.
ad Hadrian.

Porro sicut omne orationis decus amplificati-
one, ita huius cum solum capax sit stylus afflu-
entior, quantum ad vim oratoriam, ac ad ve-
hementius animos permouendos, alteri squa-
moso, curto, & rugoso longissime antistat. Ut
autem amplificationis color in stylum indu-
catur, requiritur eius veluti sedes ac locus pa-
rum laxior ampliorque, ut constat: omnis enim
amplificatio grandescit. quod quidem spacium
reperitur in stylo fusiori, in strictiori verò ac
conciso, inter membrorum crustulas nequa-
quam. Proinde nunquam fuerit iste adeo po-
tens ad persuadendum, affectusque mouendū
atque alter. Hinc *Plinius Secundus*, cuius iudici-
um hac in re magni facio, stylum materiam
excedentem, utpote maioris ingenij effectum,
præfert stylo ieiune ac parce eam vix explican-
ti. *Et si non limatioris, maioris tamen ingenij vitium
est. Si tamen detur electio, orationem simitem niui-
bus hibernis, id est crebram, assiduam, & largam,
postremo diuinam, & celestem volo.* Relinquere a-
culeum in, audientium animis is demum potest, qui
non pungit, sed figit. non enim amputata oratio, &
abscissa, sed tota magnifica, & excelsa tonat, ful-
gurat, omnia denique perturbat, & miscet. Nihil ho-
rū præstat stylus ille laconicus. satyricè mordet
mimice saltat illico flāmesces in ipsis rusticæ su-
perbiæ fragoribus, impudicis mataphoris, id ma-
nui quod capiti attribuentibus, desinit, horro-
ri suo immoritur, peritque. Postremo fluxus Styli
amplioris, ingenij placidi & amantis nota ex-
pressissima. alterius autem abrupta & salebro-
sa membra, irati ac elati sensus, qualis in stoi-
cis, certissima argumenta. Quid enim magis
scabrum, quam oratio vi quadam instar gran-
dinis excidendo fracta? quid magis fastuosū,
quam sensus aliquis nondum plene sed oblique
verbis

Cicer. præf.
tit.

Plin. cp. 20.
ad Cornel.
Tacit.

Cicer. præf.
paradox.

verbis declaratus? indicio enim hoc, loquentem vel scribentem haud dignatum loqui, vel scribere in gratiam audientium, legentiumve, copiosius aut enucleatius. Quam borem differendo non tam oratorem refert iste istilus quam militem eruginoso ferro contactum. Vnde quando bella diutius ac pertinacius in aliquo loco inhorrescunt, ibi, ut experientia demonstrat, iratum ac frendens hoc genus styli in hominum usus inuehitur. illo tempore, quo Romæ omnia armis fuere commota, eodem expulsa dictionis venustate, subintravit illud raucum Senecæ, & Cornelii Tatii. similiter Gotho, sua barbarie in Europa inualecente, primum apparuit latinus stylus prorsus Gothicus, ab Ammiano Marcellino, a Cassiodoro, & Sardonio Apollinare usurpatus. Enimuero iratum ac superbum ingenium, quale olim Stoicorum, requirit stylus iste rudior ac infractor. & ob hanc causam narrat Plato, Lacedæmonios, ferreos planè, contumeliosos & martios homines, breuiloquos extitisse. Non ergo adprobo sententiam Senecæ, amoenam ac florentem nostram musam vituperantis. Sic itaque habet, ut istam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem esse circulanti, iudices. at dico plenior periodum, plura rerum pondera admodum singulis verbis conglobantem, aptiorem esse sententiæ Philosophicæ exprimendæ, illis velut in tecto scutulis clausularum, vel refegminibus inter se compaginatis: tum quod plus argumenti proferant, tum quod floridius illud venustent, tum quod explicatius etiam rem ipsam declarent. illa autem breuia & arcta, veluti in mari æstuoso, plerumque obscurissima, sensum non tam euoluentia, quam vorticibus implicantia, nihilque præter fragorem & affectatam antithesim referentia. quod si verberius ac venustius differetes illi, aliquid interdum fecerint ritu circulatorum, nulla exinde nota stylo ipsi inurenda, sed eius artificibus, quorum sensus doctrina vacui, in verborum canoros strepitus ac pura flumina dictionum proruperunt. Hi autem, cum nolint cum balenis, in vasto mari eloquentiæ natare Rhetorizantes, similes esse volunt conchis, quæ scopulis adhærescunt.

15. Imo ut in vniuersum stylus certa significatio ingenij, ac in animo latentis scientiæ, ita ut mihi videtur, ille concisus, indicium defectus scientiæ & doctioris intelligentiæ. nam animi, solidè res percipientis cogitationes, existunt quasi deductiores: utpote a primis principijs orsæ, aut ab ultimis ad ea reductæ: quæ ut existunt multiplices, ingenti cõplexu amplæ, ita ordine quodam & serie inter se connectuntur. stylus autem fractior nihil tale significat in animo scribentis latere: sed potius turbas conceptuum, veluti cruditates demonstrat. idcirco non scientis, sed potius cum affectatione loquentis argumentum. hoc autem cum illustrari, tum probari poterit doctrina Aristotelis & exemplo harmoniæ, iucundo auditu afficientis animos plebeiorum & rusticorum. quod enim isti, ut ille differit, cogitationes animorum minimè retinent in longum porrectas, sed

fractas & desultorias: ac eodem modo quod ad affectus, curtim & concisè disponantur, ideo arridet illis musica distorta, vehemens & rigida. quo ergo pacto ex hoc genere musicæ detegimus in eiusmodi hominibus animas, cogitationes, & affectus, A naturali habitudine distortos, ut loquitur Aristoteles; ita ex styli characterē salebroso, & interciso, satis nobis innotescit, eos, qui illo capiuntur, magnos spiritus haud in se complecti, vel docta seu scientifica intelligentia præpollere, sed potius angustis animi conceptionibus, eisque idemtidem refractis, res ipsas non tam plene essequi quam carptim delibare.

16. Cum itaque quantum ad ciuiles mores, vsumque eloquij, plurimum conducat optimi styli delectus, nihil meo iudicio ad hoc conducibilius, quam ut M. Tullius Cicero, quod ad materiam dogmaticam, omnibus more ac lege in ciuitate proinde proponatur. Enimuero ut hoc primo loco adstruamus ab indole ingenij politioris, intelligendum, Athenienses ac Romanos, medio terræ situ commendabiles, eodem characterē ac tenore dicendi notos, quæ diu apud eos floruit eloquentia: contra vero Boreales, rustici, bellis exasperati, vates oraculares, ac in eis cocadæmones, illo altero tortuoso, horridoq; famosi. quanta autem fama ex eloquentia Romæ, dum ibi Rhetorica rebus ciuilibus præfuerit, Cicero inclaruit, adeoque gloria coruscavit, quis ignorat, qui veterum Romanorum de eo iudicia perspecta habuerit, utpote Bruti, Trebonii, Pollionis, Varronis, Cornificii, Sulpitii, Catonis, & aliorum? Cui ignotum, quanta vi diserta eius lingua, A quo ait Seneca, Romana eloquentia extitit, in rostris Romæ fuerit dominata, eam plus inimicis, Antonio, ac similibus, quam armatas hostium copias, timentibus?

Eloquium ac famam Demosthenis aut Ciceronis.
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat.
Eloquio sed uterque perit orator: utrumque
Largus & exundans letho dedit ingenii fons.
Ingenio manus est, & ceruix cæsa; nec vnquam
Sanguine Causidici maduerunt rostra pusilli.

Et quidem Ciceroniani styli laudem hoc effert, quod omni planè argumenti generi tractando optime conducat. Si Rationalis forma eloquij obseruanda, quæ Philosophiæ ac Theologiæ impendatur, quid ad eius colorem pulchrius? quid ad ipsam solidi sententiam accommodatius? an non Philosophia Ciceronis vbique docta, vbique expressa, iuxta ac ornatissima? sic profectò scribit, ut res ipsæ se velle affirmarent, si loqui potuissent: nam quid aliud ex peterent, quam ut earum veritates penitus excuterentur, pariter ornarentur? quorum amorum inter mortales stupendus artifex ac præceptor Cicero. Quod cum satis perspectum esset sacrosancto Consilio Tridentino, diuino suo Catechismo, aliisque ipsius scriptis euulgandis, stylum Ciceronis, sacra sua Theologia nobilitandum, accersiuit. Nervos in quam plurimis S. Thomas Aquinas illius Concilij decretis, sua eruditione subministravit: Cicero colorem dedit. sin vero ad delectationem aliquid scribendum,

Plato. dial.
de legib.

Sen. ep. 40.

Arist. 8.1.
pol. cap. 6.

Sen. ep. 40.
ad Lucil.

Ianenal 14.
Satyr. 10.

Senec. ep.
114. ad Lucil.

scribendum, cui in hoc incumbenti gratus non fuerit aditus in mellarium, in rosetum, in gemmariam thecam *Ciceronis*, unde mel flos, ac gemma depromantur, quibusque ingens delectatio procuratur? Quod si aculeus ac robur iræ exerenda, nihil cum quadam maiestate ferocius, aut leoni similis, *Ciceroni* in *Philippicis* declamanti. non irascitur instar canis aut satyri: quod faciunt illi vorticum & anfractuum in verbis concitatores, sed instar leonis, ac illius, in quo cultus inclarescit, ac magnus spiritus feruescit. non punit proinde, sed vulnerat, non mordet, sed lacerat, Haud recedit a victoria ferocia aliqua efferatus, haud rabidus furiosus, haud fastuosus, quod illi suis pugionibus dimicantes faciunt: sed totus compositus, magnanimus, ac quadam maiestate plenus. Si mens mea infra sacra ac diuina, humana contemplando, rerum magnitudine oppressa, stupescat, profecto id contingit, dum *Ciceronis* eloquentiam accuratius paulo mecum recogito. Denique si modo pure, nitide, perspicue magnifice, contexendi historiam cura quempiam tangat, is in scriptis *Ciceronianis* ingentes etiam copias ad hoc recte præstandum inuenit. & ut vno verbo dicam: latinus erat, & curatio exclusi quomobrem. *Quoad* & *Sarmata*, ei de latinitatis flore post tot triumphos iam litem intenderent? liceat *Caluo* dixisse, eneruam fuisse orationem *Ciceronis*, ut scribit *Tacitus*, id tamen omnibus haud licebit iure merito pronunciare. stylum eius mollem dixit *Seneca*, sed sine infamia.

Tacit. de orator. Senec. ep. 108.

17. Ex eis, quæ hactenus disputauimus, satis intelligi poterit, quanta utilitas studiis ciuilibus vera ac genuina eloquentia accrescat: quantaque iuxta ac in sacris eiusdem opportunitas existat. confert enim aliquid vigoris, ut retulimus, ad ipsam veritatem, simulque ad affectus idoneos seu commouendos, seu concitandos mirum quoddam imperium. quomobrem *Plutarchus Menandrum*, ac alios merito refutat, qui docuere, satis bonæ vitæ exemplis, absque oratione, ciuium mores ad probitatem ac bonum commune a magistratu instituendos. differens enim ex *Homero* de priscis illis Regibus, qui cum Dijs se habere commercium dicebant, ita pronunciat: *Nec Iouem duntaxat consilii presidem observabant, bellicosumque Martem, sed Calliopem quoque venerabantur, quæ Regibus veneranda comes accedit, ferociam atque dignitatem vulgi, suadela leniens atque pudore.* at de istis hactenus. an autem ciuiles virtutes, ad intellectum humanum relatæ, Poësin quoque in chorum suum admittant, disquirendum.

Plutarch. lib. de ciuilibus institutis.

CAPVT XXII.

Num in Ciuitate Poësis locus.

Vi poësis naturam recte animis comprehensam, illi opus eius contemplantes, duobus id absolui statuerunt; veritate nempe solidiori, ac decore quodam amoeniori. Propter quam causam *Aristoteles* poësin appellat *Placentem Philosophiam*,

Arist. lib. 1. Rhetor.

Materia enim, seu eius obiectum, non est acre-

um quid aut vmbatile, multo minus verbosum ut multi autumant; sed ipsa Philosophia, siue naturalis, siue moralis, quam proprijs formis suæ artis subinde reddit animo & auribus delectabilem. Non ergo nomine Poëtæ digni, qui reliquas scientias contemplatrices haud didicerunt, qui ex Philosophiæ visceribus ignorant argumenta deligere, quæ artis poëticæ pigmentis apposite illustrantur. metri quidem compositores, ac verborum ventosi artifices, *Eoli* progenies, qui imperitis ludificent, nuncupari poterunt, sed minimè Poëtæ. Quocirca sicut Rhetorica, quæstioni tractandæ peculiari suorum munere ornamenta quædam cum dictionis, tum amplificationis, adfert, ita poësis, assumpto, argumento, eoque penitus inspecto, sibi proprium stylum, & a se excogitatos colores in illud artificiosè aurificis instar, iuducit. in quo studio, ad se vtiq; pertinente, scilicet fucos & affectuum incitamenta conquirente, latius aliquantum poësis spaciatur, quam Rhetorica. hæc enim omnia sua exornat ex eis, quæ expressè fiunt, ac rebus ipsis concrete insunt: illa verò fingendi licentiam sibi vendicando, omnia vndiquaque posita secum commentatur, quæ quoquo modo venustatem, magnitudinemque rei cantandæ adducere possunt: si tamen rerum naturis absurditate aut falsitate inuentio non aduersetur. Finis idem ferme poësis, qui Rhetoricæ: nimirum docere, ac delectare: in hoc tamen posterius, accuratius ac plenius se confert quam Rhetorica: proinde a rebus ipsis remotior, quam illa, altior, eleuatioque: & propterea non nisi diuini ingenij, si illius excellentia spectetur, artificium.

2. Cæterum contentio Poëticæ cum Rhetorica non hic sit quantum ad vtriusque præstantiorem materiam, neque quantum ad vtriusque utilitatem quo ad mores ciuiles; sed tantum quod ad amplificationes & colores vtriusque. ac in primis magis dependet Rhetorica a Poësi, quam hæc ab illa. Stylus enim Rhetoricus idem ferme, ut ait *Cicero*, qui poëticus; *Exigitur* inquit *Tacitus*, *ab oratore etiam poëticus decor.* & quo ad descriptiones, plurimum iuuat poësis Rhetoricam. Deinde nulum genus est amplificationis in Rhetorica, quod non ambit in se Poësis. ideo eam nuncupat *Plato Rhetoricam fucatricem.* quod ad ornamenta verò & illicia animorum atque aurium, simul quod ad vim mouendi, poësis illa omnino ut copiosior & laxior, ita vehementior, potentiorque. in qua re poësis est adeo accurata, subtilis & abstracta, ut difficilior sit, quempiam eundem in optimum poetam, quam in optimum Rhetorem. Videtur hoc *Aristoteles* adstruere, dum comparationem init inter Poësin & historiā.

Cicer. lib. de orator. Tacit. de orator.

Plato in Gorgyæ.

Arist. lib. de poësi. cap. 6.

Quo fit, ut sapientius atque præstantius poësis historia sit. rationem cuius assignat: *Siquidem illa circa ipsum vniuersale plurimum versatur, hæc vero singulare spectat.* nobilior vero illud obiectum, iuxta ac nobilioris scientiæ, quod abstractius ac vniuersalius. quo modo Sapientia inter virtutes intellectuales nobilissima, quæ elata ad primas & vniuersales causas, quam longissime a particularibus recedit. Propter quam ab-

stra-

fractionem in poesi, dicit *Aristoteles*, eam propius quam historia ad sapientiam accedere. Et quod abstracta, scitu obscurissima ac difficilis, inde euadit, artem poeticam esse difficilem, & non nisi a magno ingenio adeundam; quippe abstractissimam, altissimamque. *Mediocres poetas nemo nouit*, inquit *Tacitus*, *bonos pauci*. Quamobrem notat *Aristoteles*, vi huius abstractæ contemplationis, ac fictionis è longinquo conquisitæ, reperiri poetas a mente sæpius alienatos. idem etiam *Plato* recenset, ac ad animaduertit, inter omnes animi affectus, qui ingenium acuant & vehementius excitent, amorem in poetis requiri, quo incalescant: cui spiritus aquei ac frigidiusculi nihil adferunt adiuuentis, impedimenti vero plurimum. quo euenit, quod cum poetæ admirabilia tam quo ad materiam, quam modum, excogitarint, reputarunt quamplurimi, eosdem non tantum a rebus depressis ac singularibus in altum quasi sublatis, & a sensibus abstractos, sed etiam a Numine aflatos cecinisse.

Ouid. el. de mort. Tib.

*At sacri vates, & Diuum chara vocamur,
Sunt etiam qui nos numina habere putent.*

Arist. lib. 9. moral. cap. 8. Cicero 2. de orat. Tuscul. 5.

Affirmat quoque *Cicero*, neminem egregium Poetam posse fieri, nisi eius mentem diuinius aliquis impetus pulsauerit, extimularitque. Post *Aristotelem* idem obseruauit, in genere poesis, magis quam in vlllo alio, auctores suorum scriptorum, veluti sætum inspectu, delectari, ac sibi persuadere, quod in eis summum aliquid eluceat. Huius rei causa esse poterit, quod commentatio poetica non sit leuior aut communior aliqua mentis exercitatio, sed potius accuratissima, excitatissima, & veluti totius ingenij, iudicijque extrema quædam contentio. inde in huiusmodi opus ab ipsis confectum respicientes Poetæ, illi excellentiæ extremos veluti fines attribuunt. nemo enim ferme aliorum respectu se iacere in eo existimabit, in quo se totis viribus laborasse perspexerit. Si in vniuersum verum: *Suum cuique pulcrum*, id profecto in Poesi verissimum. Ex quo deducitur ciuile præceptum, quod nullius carmen, maxime in præsentia auctoris, sit facile ab aliquo improbandum, ne inde tristitia magna, aut iniuria, illi incutiatur. Poetis & Regibus vita in auribus inest.

Hor. l. 2. ep. ad Iul. Flor.

*Ridentur mala qui componunt carmina: verum
Gaudent scribentes, & se venerantur, & vltro
Si taceas, laudant, quicquid scripsere, beati.*

Ouid de Pont. lib. 1.

Ob hanc ipsam spiritus in Poetis vehementiâ, quod etiam Musicis solet contingere, visi a rebus agendis, eisque, quæ sensibus subsunt, alio auocati: ac proinde quadam infamiæ specie eos laborasse, soliti populares iudicare.

*An populus vere sanos negat esse Poetas?
Sumque fides huius maxima vocis ego.*

Paul. in ep. ad Auson.

3. Vt ergo quis bonus Poeta habeatur, non satis fuerit, cum verba exotica, vel poetica nominibus ingemiuare, prophano ritu, quod christianis illicitum, ut canit *S. Paulinus*, fictos Deos Nymphas, fontes, ac montium iuga inuocare,

numerose aut blandè scribere, sed argumenti exquirenda substantia, magnitudo, quæ idonee sustentent colores poeticos, omnesque succos, ex nectare ac balsamo ingenij stillantes, pro dignitate combibant. alioqui cuncta aerea, mathematica, inania, ac ventis tandem in prædam danda expirabunt. Bacchicum aut bibulum iure vocabunt poetastram, qui scientijs destitutus, pœsim edere præsumpserit. quomodo enim is ex iudicio ad illustrandum ac nobilitandum aliquam materiam fictione sua colores poterit rectè adsciscere, qui rerum ipsarum naturas, qui humanorum morum causas, non prius inspexerit, qui Philosophiani, Physicam, Astronomiam, Cosmographiam, historiam, ac in Græca lingua peritiam, non adiunxerit? sine istis fateor aliquando in carmine elucere poterunt elegantis cuiusdam sensus acumen, numeri felicitas, styli venustas, sed non illud doctum & imperiosum quod in poeta desideramus. *Cicero* de *Homeri* scientia differens, hæc retulit. *Traditum est etiam Homerum cacum fuisse. at eius picturam non pœsim videmus. quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ artes, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, ut quæ ipse non viderit, nos ut videremus efficeret?*

Cic. Tuscul. 1.

Plutar. de Homer.

4 Quod si hæc ipsa ars poetica, veritati ac virtuti suis illicis sit adiumento, præstetque, ut in ciuium animis moribusque magis inualecant, scilicet ut mites sint, ac moderati: quod meo iudicio efficere poterit, si modo eius rectus usus adhibeatur; non video quamobrem ciuitate penitus excluderetur tam præclarum naturæ inuentum, omniumque nationum moribus studium stabilitum: quinimo potius industria excolendum, præmioque afficiendum in ea arbitraretur. Verum, quod in vtramque partem, scilicet decoris, ac dedecoris, honesti, atque petulantis, sit potentissima, vel ipsa Rhetorica impetuosior, maioribus quippe illectamentis instructa, inde magna cura magistratum attingit constituere, cui fini ac proposito, quibusque blandimenti speciebus debeat hæc lusciniæ operam suam impendere. In qua, ut in Rhetorica, tria pariter genera complexa vides: diuinum vtpote, rationale, concupiscibile, & irascibile.

Auct. in pat. Platon.

5 In sacris tam veris, quam prophanis, usus carminis extitit celeberrimus. apud Iudæos innotuere psalmi, cantica; apud Græcos ac Romanos odæ, nenæ, cantusque. Dixit *Cato*, inquit *Cicero*, morem apud maiores hunc epularem fuisse, ut deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes.

Cic. Tuscul. 4.

Quod verò attinet ad vsum carminum in sacris, *Bardi & Druides* præcipui auctores habiti, ut canit *Lucanus*, a quibus deducta consuetudo adhuc viget in *Vallia Britannia* prouincia, iuxta ac in *Hibernia*.

Lucan. lib. 2. Hor. l. 2. ep. ad August.

Laudibus in longum vates dimittitis æuam,

Y

Plurima

Plurima securi sudstis carmina Bardi.

Imo sic a poetis laudari Deos affirmavit Ovidius, ut inde ad diuinitatem adspirasse viderentur.

DI quoque carminibus, si fas est dicere, fiunt:

Tantaque maiestas ore canentis eget.

Onid. l. 4.
de Ponto.

Cic. Tus. 4.

Neque veris sacris penitus exclusi fuere Poetæ, posteaquam diuino quodam amore, illo prophano acturpi exacto, incaluisse. nam Moyses, David, Salomon multa poetice cecinere: & quod nonnulli animaduertere, stylus, quo Prophetæ Dei mysteria expresse- runt, poetico valde affinis. De qua re præclare scripsere

Riccob. in

Poet. Scal.

de art. poet.

Peg. in boet.

Ferell. Pos.

in bib. sel.

cap. 17.

Antonius Riccobonus, Iulius Scaliger, Baptista Pig- na, Nicolaus Ferellus, Antonius Possenimus, alii- que.

6 Secundo loco succedit Poesis rationalis: ea nempe, quæ in naturæ rebus enarrandis occupatur: ob hanc causam primam Philo- sophiam Poesi adscribere veteres, eamque primam philosophiam nuncupatam, auctor est Strabo. idcirco Theologi habiti Musæus, Or- pheus, & Homerus: quod etiam Plato confir- mat. unde intelligamus, Dei ac diuinorum cognitiones, cum quodam suauitatis sensu, eas cantantibus Poetis, in animos mortalium pri- mitus influxisse: a quibus etiam deriuatos fu- isse ciuiles mores comprobatur. Imo Poe- tarum figmenta, quæ naturæ mysteria illustra- bant, adeo inconcussæ sententiæ existimarunt antiqui Philosophi, quod eos inde Aristote- les reprehenderit, utpote rebus ipsis dereli- ctis, superstitiosius Poetarum fabulis inhæ- rentes.

Arist. lib. 1.

Metaph.

7 Genus Poesis concupiscibile illud, in quo Poetæ suos neruos vel maximè extendentes, conati sunt, hominum affectus molliores, ut- pote amorem, dolorem, odiumque excitare. Istis veluti totidem idolis spiritus ac labores suos deuouere Poetæ. imò huius cura eos tor- sit, etiam dum de natura commentarentur: nam ad eam explicandam, à Poetis excogita- ta figmenta, ab eis etiam rebus transla- ta, quæ ad mouendos humanos affectus para- tissima. Heroicum carmen, ratione numeri idone- um, quod admirationem, spem & iram exci- tet. Elegiacum, dolori explicando, ac miseri- cordiæ mouendæ opportunum, utpote animi labentis indicium.

Ouid. 3. trist.

eleg. 1.

Clauda, quod alterno subsidant carmina versu,

Vel pedis hoc ratio, vel via longa facit.

Ex quo Poetæ non solum accommodant af- fectibus proprietates, numerosque carminis Heroici ac Pentametri, verum etiam intra spa- cium vnius versus ita pedes distinguunt, ut illi affectus seorsim postularint. Vnde in Hexame- tris nonnunquam vtuntur pedibus nothis, in quinto loco Spondeum collocant, ad repræsen- tandum mœrorem vel languorem, omnia, re desperata, negligentem:

Tunc ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ?

Virg. Ane. 7.

atque vbi imperus aliquis significandus, ibi sextum locum occupat Dactylus.

At tubæ terribilem sonitum procul excitat horrida.

8 Genus demum irascibile, bellis ac tragœ-

dijs decantandis conuenit, ac motus excitat terrificos illos & immanes: quos etiam ipsis pedibus ac syllabis apte metitur, & sane appo- site significat.

Tot Erynnis sibilat hydris,

Tantaque se facies aperit: tum flammea torquens

Virg. Ane. 9.

Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura

Reppulit, & geminos erexit crinibus angues:

Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore.

Iræ repræsentandæ, quædam concisio, cum am- plitudine periodi, inseruit, ut docet Sulpi- cius.

Sulp. de statu
Reip.

temp. Dom.

Nec qui pede fractus eodem

Fortiter irasci didicit duce Clazomenio.

Cic. Tus. 2.

Hinc Spartiatæ, irati populi, ut narrat Cicero, ne suauitas, mollitiesque cantus, aliquid de feruore suæ bilis remitterent, sine Anapestis vllam fieri carmine adhortationem vetuere.

Contextum huiusmodi poeseos asserit Hora- tius sale nigro inspergi. Iambi quoque commo- tas ac festinantes sensus, iuxta rei vehementi- am, indicant.

Hor. l. 2. ep.
ad Flor.

Feruor & in celeres Iambos

Misit furentem.

Hor. l. 1.
carm. ad

Gravitate ac robur sonant Spondeum & Sapho: Temperat Archilochi Musam pede mascula Sapho.

Quæ quidem vocum dimensiones obseruandæ pariter in oratione soluta, si modo ex illa ani- mæ affectiones expectandæ.

9 Enimvero leges ac præcepta poeseos a phi- losophia morali, quemadmodum & Rhetor- icæ, descendere: & ab ea vsque ad Metaphy- sicam recurrunt. A Metaphysica quidem phi- losophia Naturalis profluxit, si rerum ipsa- rum ordinem spectemus: & ab hac Moralis manauit: ea enim ratione actiones instituen- das docet Philosophia Moralis, quæ agentium conditas naturas ostendit Naturalis. illa autem Philosophiæ pars, quæ proxime Rhetoricam & poesein contingit, Moralis est. Hæc, si fictio aliqua componenda, instruit quonam sche- mate illa effigianda, & in quem finem. si certi numeri adhibendi, postquam subiectum ar- gumentum, & ex eo oriundum animi motum expenderit, de illis quod factu conueniens de- finit. Sunt autem animi motus præcipue qua- tuor a poeta spectandi: magnamini spiritus in difficilia, in alta erectio, luctus ob rem gra- uem, ira mordax, & dolor. Primus ille, animi conatu constat productiori, quadam magni- tudine extento, & veluti plenis velis animi excepto. proinde numeros requirit turgidos, in longum latumque deductos. Secundus simi- liter, quod animi sit affectus non remissi aut cadentis, sed erecti, ac parati in mali narratio- nem amplificatoriam, ac ad lugendum omni- no toto sui impetu comparati, grandiores nu- meros postulat. Tertius, quod animi ignea concitatione perficiatur, nihil præter subita- neam vulneris impressionem intendens, nu- merorum aspera & rauca gaudet concisione. quartus omnino languens, ut numero plenior ob sui vim primum insurgit, ita postea labas- cens, claudicante carmine decedit.

Fortia Maonio gaudent pede bella referri,

Ouid. lib. 1.
de Rem.

Deliciis

Deliciis illic quis locus esset potest?
Grande sonant Tragici, Tragicos decet ira corbur-
nos.

Versibus e mediis foccus habendus erit.
Liberius in aduersos hostes stringatur Iambus,
Seu celer extremum, seu trahat ille pedem.
Blanda pharetratos Elegia cantet amores:
Et leuis arbitrio luset illa suo.

Hæc quæ ex philosophiæ sententia statuimus
de poetica, eadem Rhetoricæ & musicæ ac-
commodanda.

10 Atque dum Poëta in ciuitate animorum
motibus imperat, partim melle dulcorando,
partim flammis armando veritatem, ac fre-
quenter laudes magnorum virorum grandi-
bus numeris decantando, virtutes ipsas præ-
mij quadam æternitate, istis modis ornat, si-
mulque auditores ad eiusmodi facinora miri-
ficè excitat. decet enim debere aliquos domi
residere, qui illum *Herculem Musagetem* præco-
nijs afficerent, qui foras agens, ab excidio ci-
uitatem, illos vero in libertatem Academicam
adseruit, ac præstitit, vt *Liber Pater* Musis oportu-
nè adesset in earum subsidium. Narrat
proinde *Pausaniæ* appetentiores gloriæ princi-
pes, accersuisse ad se spectatos vndique Poë-
tas, qui eorum carminibus nobilitarentur.
Ante Euripidem, cum Polycrate, Samiorum tyranno,
vixit Anacreon, & ad Hieronem Syracusas Æschil-
lus, & Simonides se contulere: Dionysio posteriori
Philoxenes, Antigono Macedonum Regi Antagoras,
Rhodius, & Aratus Solensis familiares fuere. Subinde
Ennius Scipioni Africano, Lucullo Plotius, Pompeio
Theophanes, Augusto Casari Virgilius, & Horatius;
Domitiano Iuuenalis, Bassiano Statius, Arcadio, &
Honorio Claudianus, grati ac familiares extitere.
Domitianus in agonibus Capitolinis optimos
Poëtas sua manu coronabat.

Non sine Pieris exercuit artibus arma,
Semper erat vatum maxima cura duci.
Gaudet enim virtus testes sibi iungere Musas,
Carmen amat, quisquis carmine digna gerit.
Eadem inquit Seneca, negligentius audiuntur, minus-
que percutiunt, quando soluta oratione dicuntur. Vbi
accessere numeri, & egregium sensum adstrinxere
certi pedes eadem illa sententia veluti lacerto excu-
ssa, torquetur.

11 Cæterum vero abs re non fuerit expen-
dere illa argumenta, quibus probare voluit
Plato, Poeticæ studium, & operam omnem
illius esse inciuilem, adeoque Poëtas in nu-
mero ciuium non esse censendos. Inprimis
criminator, Poëtas suis cantilenis procurare,
vt in ciuitate appareat forma quædam tyrannidis;
non qua ipsemet magistratus tantum se
tyrannum reddit, sed qua vnusquisque ciuium
in pectore suo, quandam edit ac fouet speciem
tyrannidis. Comparat quippe *Plato* imperium
ciuile priuato homini, in quo ratio domina-
tur, sensus vero gubernatur. Imperium autem
tyrannicum simile asserit vitæ illius ciuis, qui
permittit in seipso sensus & affectus appetitus
sensitiui imperare, eosque rationem ipsius sub-
jicere. Quod ergo Poeta sua vi admirabili
efficiat, vt ciues ardeant affectionibus a-

moris, odij, vt vehementer delectentur, tri-
stentur ac doleant, suppetias ac fomenta ap-
petitui istis asserendo, tyrannidem quandam
in ciuium mores inducit: quo enim in eis
affectus incitatores, eo ratio in eisdem imbe-
cillior, abiectiorque. Istis motibus concitan-
dis, pro eorum diuersa ratione, respondet a-
liud & aliud genus numeri in carminibus,
vt testatur *Tacitus*: *Nec solum cæthurnum ve-*
strum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum
quoque iucunditatem, & elegorum lasciuas, &
Iamborum amaritudinem, Epigrammatum lusus,
& quamcumque aliam speciem eloquentia habe-
at, antoponendam cæteris aliarum artium studijs
credo.

12 Porro asserit, ea Poetas deslenda, ac
commiserationis sensu deploranda vulgo pas-
sim proponere, quæ aut non sunt lamentanda
vel si ex eis aliqua tristitia ciues afficiantur,
eam omnino ipsis fore inutilem definit. Scribit
Augustinus, legenti sibi historiam *Didonis*,
descriptam a *Virgilio*, genas lacrymis maduisse.
at quorsum hæc commiseratio, causa exis-
tente fortassis ficta, & arte solum poetica
Dulcissime vana, vt loquitur ipse *Augustinus*?
Subiungit *Plato*, ad tragædias poeticas non
solum ciues tristari ex conceptis aliorum malis,
sed insuper impotentiores inde reddi ad sua
generosis animis perferenda, ac inde concide-
resolere, vbi primum damnum aliquod af-
flexerit: quod certe a ciuili constantia alie-
num. nam eadem passio, quæ fortis euasit &
aucta, illacrymando aliorum damnis, po-
stea vim suam obtinebit, cum proprium
inciderit, ac perstrinxerit. Cum alienis, in-
quit *arumnis flebile ingenium nutrueris, vehemen-*
tiusque reddideris, haud facile illud in proprijs
coercebis. idem, vel simile dicit accidere, quan-
do Poetarum ridiculis narrationibus audien-
dis, vel legendis ciues assuescunt: nam eo
fieri, asserit, vt nimis, occasione data, euadant
ridiculi & ad risum propensi: quod cum vi-
rili ac ciuili grauitate non cohæret. Hoc ipsum
incommodum, quo ad ciuiles mores, sequitur
ex alijs animi affectionibus, vt ex ira, indigna-
tione, impatientia, quas Poetis suis incentiuus
elicere mos est. reddit ergo Poësis ciuis ani-
mum nimis turbulentum, tyrannicum, impo-
tentem ac effæminatum: præsertim cum suas
veneres cantare instituerit. Non aliter proinde
Plato munera Poëtarum in suam rempublicam
admisit, nisi quatenus circa Deorum hymnos,
& encomia præclarorum virorum decantan-
da, dumtaxat occupentur.

13 Enimvero inter alia mala, quæ a Poëtis
descendere in rempublicam, ea in numero
vel maxime ponenda censeo, quibus Theo-
logiæ diuinam puritatem suis fictionibus
contaminarunt, ac inde prauorum morum
incentiuus, ab ipso cælo deductis, hominum
mores corruerunt. Hoc recte animaduertit
apud *Ciceronem* *Velleins*. *Non enim multo ab-*
surdiora sunt ea, quæ poetarum vocibus susa, suau-
itate nocuerunt, qui & ira inflammatos, & libidine
surentes induxerunt Deos, feceruntq; vt eorum bella

Tacit. de

orator.
Cic. Tuf. 2.

Aug. lib. 1.
Conf. c. 13.

Plat. dial. io.
de Repub.

Cic. l. i. de
Nat. Deor.

pugnas, praelia, vulnera videremus, odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, effusas in omni intemperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus, mortalesque ex immortalibus præcreatos. Cum itaque populus olim a Poetis suam Theologiam ac credulitatem, ut fatetur Plato, acceperint, necesse fuit, ex eorumdem commentis, illos a ciuilitatis integritate ad vitiorum facinora traductos & animatos fuisse. neque huiusrei aliam causam suspicor, quam quod poetæ, vanitatis auidissimi, in sui admirationem ac cultum hac sua pellaci arte vulgus compellere impensius studuerint. In hac itaque re, Poetarum doctrina, perpetuo inaniter licet, tamē suauiter falsa. Eos prorsus inglorios voluit esse Imp. Philippus, neque inter bonarum artium professores cenferi, ut scribit Victor.

Tyr. lib. 2.

14 Ut in hac controuersia aliquid meo iudicio definiam: quod Poesis in vtramque partem sit vehementissima, illosque affectus sapius excitet, qui virum ciuilem haud decent: quam proinde Socrates iucundam pestem appellauit, ut Tyrius Maximus scribit, ac ideo ipsum Homerum sua republica indignum Plato iudicauit, idcirco magnam curam adhibendam a magistratu existimo, ne canatur in ciuitate argumentum aliquod natura sua petulantius, sed neque ferocius. Quis nescit errores circa diuina, omnemque idololatriæ apparatus, Poetarum artibus olim instructum, fortius inualuisse, latiusque se diffudisse? Cum enim Poeta stylum fascinantibus illis coloribus imbue-rit, iuxta ac numerosa concinnitate carmen formarit, ac subinde Sirenis instar cantillare cœperit, vix dici poterit, quantam vim ad imbibendum falsitatem, ad amandum turpia, vel ipsi Vlyssi, ne dum popularibus, inferre soleat. Prudenter eapropter Plato admonuit, Nemo

Plato. dial. 7. de legib.

Poeta præter ciuiles leges, iusta, vel honesta, vel bona fingere quicquam audeat: nec liceat, quæ composuerit, ulli priuatorum ostendere, antequam constituri de hac re Iudices, legum Custodes, & viderint, & approbauerint. Certe republica, semel otio ac delicijs corrupta, nonnulli male in ea feriat, ad poesim scribendam ab illa inertia ac luxu sese attollunt, habituros suæ descriptionis studiosos, iuxta ac remuneratores, iudicantes:

Cicer. lib. 2. de Nat. deor.

quippe expansis eorum velis, ad capiendas voluptates, iucundiores zephyros adspiraturos. Quinimo Cicero quo ad diuina, Poetas affirmat erroris, superstitionis ac, perturbatæ vitæ auctores extitisse. 15 Quocirca ultra duo, haud arbitrari extendendum poeticæ vsum: nimirum non ultra veritatis maiorem elucidationem, simul ac honesti affectus molliorem quandam, quæ deceat tamen, tractationem. Quantum ad prius, si poetica, quemadmodum Rhetorica, suis coloribus ac numeris vim quandam veritati impertiatur, si illam dulcedinis succo afficiendo, præstet, ut libentius & diuturnius ciues in eius cogitatione amoreque versentur, quamobrem precor, non erit admittenda, ac inter veritatis pedissequas numeranda? Quo ad aliud, modo Stoicis non cedamus, existimandum, affectio-

nes moderatas, utpote amoris, doloris, ac commiserationis, in motibus ciuilibus habendas, iuant enim ad virtutes, & a vitijs reuocant. Fatetur etiam Plato, dulcedine aliqua imbuendum appetitum concupiscibilem, eoque remittendum aliquid de rigore irascibilis, ac proinde Musicam accersendam: sine quo illectamento, ut ipse fatetur, nimis asperi, immites & inhumani ciues euaderent. Quocirca Poesis ideo non erit reiicienda, quod delectet, quodue emolliat, modo ratio gradus, mensuræ & obiecti habeatur. Notat Cornelius Tacitus apud homines vsum poeticæ viguisse ante exercitium oratoriæ. Illa inquit florebat temporibus innocentibus, in quibus nihil dicendum fuit publice præter laudes Deorum, & præclarorum hominum encomia. postea autem inualecente iniuria cædium, ac direptionum, Rhetorica, quasi sanguine tincta, rostra, fora, ac subsellia obtinuit; litibus incipit, ac eis crescentibus progressa ad clamores, turbineque. At neque semper qui alijs infelicitate oppressis plurimum commiserentur, ij erga se ipsos nimis teneri fiunt; alia enim & alia est vtriusque causa ac origo. nam qui sui nimium amâtes non sunt, in alios inhilominus esse possunt affectu ardentissimo: proinde ad euentum propriæ calamitatis, nobiliores spiritus non tam ægro animo erunt, quam dum aliorum ærumnas intuentur. quibus humanitus commoti, magis eodem auersi erunt ab inferenda iniuria, cum causas earum immerito extitisse animaduertunt. Quod si ob aliorum descripta mala, ultra modum affectione aliqua ciues poeticis artificibus concitentur, cuius vi prorsus effeminantur, ita ut nihil triste æquis animis iam amplius perferre possint, excessus ille amputandus, ac Poetarum cantus ad meliorem finem referendus. Lamentantes, inquit Cicero, inducunt fortissimos viros, molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces; ut non legantur modo, sed etiam ediscantur. sic ad malam domesticam disciplinam, vitamque umbratilem, & delicatam, cum accesserunt etiam Poetæ, nervos omnes virtutis elidunt. Quod autem communi ratione numeri, suauitatis, & affectuum mouendorum, Musica sit valde ad finis Rhetoricæ atque Poesis, de illa etiam pauca disputanda.

Tacit. de orator.

Cicer. Tuscul. 2.

CAPVT. XXIII.

Vtrum Musica, in vniuersa notione ciuilitatis, partem aliquam obtineat.

Vemadmodum in nobis ratio, ut suo munere fungatur, indiget sensuum adminiculis, ita inter ipsos sensus, ut obseruat S. Augustinus, alij alijs magistrabiles, ad rationem scilicet propius accedentes, in quibus rationis quædam similitudo expressius elucescit. Propter hanc causam obiecta oculorum & aurium rationabilia passim vocamus: gustus vero, olfactus ac tactus minimè, nisi ad alia referantur, aut cum alijs comparentur. Domum egregie ad decus & commoditatem constructam, quam oculis

August. lib.
2. de ordin.
cap. 12.

oculis lustramus, itidem imaginem pul-
cre ac scite depictam, opera rationabilia nuncu-
pamus: nemo autem dicit, rosam rationabili-
ter odoratam, fragrantem, cibos rationabili-
ter suaves, cum vna natura horum rationes
omnes consteterint. Restat ergo, inquit S. Au-
gustinus, ut in istorum sensu voluptatem ad ratio-
nem pertinere fateamur, ubi quedam diuisio
est, atque modulatio. omnia autem recoli-
gens, in quibus rationis aliquid spectatur, sic
differit: Tria sunt genera rerum, in quibus illud
rationabile apparet. Vnum est in factis ad aliquem
finem relatis, alterum in dicendo, tertium in dele-
ctando. ad hoc postremum concentus musicus
reuocatur, cuius voluptas animo est delecta-
bilis, postquam aures sonum ipsius exceperint.
non ergo hæc voluptas meris auribus defini-
tur, sic enim bruta animantia eam concipe-
rent, sed animo ipso gustatur, eaque de causa
rationalis iure appellatur.

Augustin.
lib. 7. con. 6.

2. Duo itaque ratione prædita respicit musi-
cæ suauitas. primū animi vim, & motū in illo,
qui musicā arte composuit: deinde eius animū,
affectumque, qui eam audiendo inde demul-
cet. Qui musicam concinnauit, is alijs pro-
dit non solum habituale seu originale sui animi
ingenium, sed insuper proprium illius motum
quem suo artificio alijs significandum instituit.
Similiter, qui, audiendo musicam ex ea de-
linitur, indicat illam ipsam ingenij sui indolem,
simulque illius motus speciem, quam in se ex-
citata persentiscit & agnoscit: quocirca v-
terque qualis quisque sit, quā componendo,
quā audiendo, ostenderit. Quamobrem qui
diuino quodam animi statu fruuntur, ij illud
demonstrant expetita musica quadam diuina,
qualis apud nos Ecclesiastica: non solum har-
monicè figurata, sed illa simplici ac vnisona,
cuius auditu fatetur S. Augustinus, se vehemen-
tius cœlesti quodam motu ad lacrymas usque
perculsum. In quibus, seu artificibus, seu au-
ditoribus, præst vis rationalis. illi eam-gustāt,
ac instruunt musicam, quæ maiestate quadam
& amplitudine grauis, sonora, qualisque docto-
rum sensibus plena quadam modulatione ap-
plaudit. quibus non arridet illa altera leuis,
fracta, saltatoria, illa incitata, & vi quadam
effectationis rabida. At concupiscibili parte
prædominante formati, delectantur blandius-
culis modis, ad affectus amatorios, ad eorum
querelas ac suspiria, apte compositis. Denique
facultate irascendi in alijs flagrante, illi musi-
ca capiuntur concisa, varijs furorum signis di-
stincta, clangore quodam rixosa ac perturba-
ta. Hinc tibia, cornu licet moderatior, vt dicit
Gellius, cuius vsus olim in bellis, in Bacchanali-
bus, ac in deducendis domum maritis, olim
dicta furiosa: *Tibia non est moralis, ait Aristoteles
sed potius ad animositatem concitativa.*

Gell. lib.
cap. 11.

Arist. 8. pol.
ca. 6.

Ouid. 4. Fa-
stor. Arist.
lib. 6. pol.
cap. 7.
Plutar. in
præcep. con-
iugal.

Exultant comites, furiosaque tibia flatur:
Cuius quoq; generis tubæ, tympana, cornua: ac
in vniuersum vasa bellica. & quod tympanorū
sonitu, vt scribit Plutarchus, Tigres in tantū agun-
tur furorem, vt semetipsos dilanient. ob hanc cau-
sam antiquitus Græci. vt puerorum indolem
rectius noscerent, ac quibus studiis futuros

magis idoneos diiudicarent, musicam illis adhi-
buere: & subinde ex eorum motibus intelli-
gebant, quodnam ipsis ingenium, ac quānam
ipsis animæ vis, veluti elementum prædomi-
nans, efficacior. Animaduertimus liquidem,
aliā musicam placere vrbani, aliā agresti-
bus, hanc magnis ingenijs, alteram humiliori-
bus. Vnde existimarem, quod si ante annos
quadraginta moduli musici, qui nunc passim
cantillantur, ac mirificè oblectant, perspecti
fuissent Orlando Lasso, Aloysio Prænestino, Francisco
Victoria, Luca Merenzio, qui non solum pluri-
mum spiritus, sed etiam olei in accuratissimis
suis cantibus componendis insumpsere, illos,
quantum in hac re possum coniectare, omni-
no vt leues, vt inelaboratos, vt subrusticos ac
ridiculos contempsissent. Enimuero post
tot annos illorum cantus in magno vsu ac
gustu etiamnum vigent, cum recentium can-
tilenæ, die alicuius festi primum natæ, vix octa-
uæ superuiuant, neque magna fama per-
orbem terrarum postea increbrescant. qualis
itaque quisque est, talis in eodem de audita
musica sensus inest, & ad eius sonum animo
afficitur. quibus si ingratum, ab imo, & secre-
to sui, alijs innotescere, caueant velim quid de
percepta musica pronuncient: non minus hoc
caueant dico, quam sermones suos, quam ge-
stus, actusque suos. Hinc affirmat Cicero, vo-
cis mutationes totidem esse, quot animorum,
qui voce maxime commouentur: passiones
nempe quatuor eis respondentes vt Macrobius,
quoque recensuit. magna idcirco affinitas in-
ter vocem, & animi affectiones.

Cicet. lib. 1.
de orat. Ma-
crob in som-
Scip. lib. 2.

3. Inesse vero maximam vim musicæ, ad ex-
citandū animorū affectus, ipsi cōmunis nostri
generis sensus ac vsus ostendunt. clamores, plo-
ratus id probant. Scribit Aristoteles, Olympicas
ac Phrygias modulationes audientium animos
quodammodo abstraxisse, & extra se rapuisse:
contra Lydias & Doricas, ad temperiem quan-
dam illos reduxisse. Bellica musica nunc vo-
ciferatione barbarica constans, nunc aliorum
instrumentorum clangoribus, metum audien-
tibus adimit, & iram incendit. De qua re hæc
Prothagoras apud Platonem: Citharistæ quoque alijs
quibusdam talibus, præsertim temperantiæ student,
cauentque ne quid perperam adolescentes agant. At
ubi pulsare citharam didicerunt, poetarum & alio-
rum cantus modulatione præstantium, cantilenas do-
cent, quas ad citharam concinunt, Rhythmosque &
harmonias puerorum animis conformare conantur, vt
mitiores, modestioresque & concinniores effecti, ad
agendum utiles sint, & ad dicendum. omnis enim
hominis vita numerosa quadam indiget consonantia.
Hinc Pythagoras, vt recolit Seneca, liræ sono vte-
batur ad reprimendam in seipso feruidam illā
iræ excandescitiam. Ac in vniuersum hac de
re hæc Cicero: Assentior Platoni, nihil tam facile in
animos teneros atque molles influere, quam varios
canendi sonos, quorum dici vix potest, quanta sit vi
in vtramque partem. nam & incitat languentes, &
languescit excitatos, & tum remittit animos, tum
contrahit: ciuitatumque multarum in Græcia
hoc interfuit, antiquum vocum seruare modum: qua-
rum mores lapsi ad molliem, pariter sunt immutati

Arist. lib. 8.
pol.

Plato in
Protag

Senec. lib.
de ira.

Cicer. lib. 2.
de legib.

cum tantibus; aut hac dulcedine corruptelaque deprauari, ut quidam putant: aut cum seueritas eorum ob alia vitia cecidisset, tum fuit in auribus animis que mutatis, etiā huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimus Gracia vir, longēque doctissimus, valde hanc labem veretur: negat enim mutari posse musicas leges, sine mutatione legum publicarum. Enimvero ut ciues quo ad partem in ipsis rationalem, concupiscibilem, irascibilem, ac diuinam componuntur, sic agunt, ut autem agunt, sic loquuntur, fingunt, cantantque.

Arist. de
Musica. 8.
pol. cap. 5.

4. Quo autem pacto concentus musicus moueat excitetque affectus hominum, aut eosdem tranquillet, optimē Aristoteles visus explicasse. affirmat itaque, musicam non solum indicium & effectum esse alicuius passionis, in eius artifice, sed eiusdem viuam quandam expressamque imaginem: adeo ut musica impellens, accendensque ad amorem, sit ipsa pictura quaedam amoris: ad iram prouocans similiter iræ simulacrū, ac sic de reliquis. quamobrem totum huius rei artificium in eo consistit, quo proprius, ac quodammodo spirans vultus alicuius affectus, in ipso sono, quasi in coloribus & lineamentis, appareat. Hoc enim recte præstare, peculiaris opera magni ingenij ac iudicij. ad quod rustici, & paruo ingenio præditi inepti, quippe quod magnitudinem, ingenuitatem, maiestatemque alicuius passionis nequeant animis concipere, aut in se proferre: quemadmodū neque est cuiuslibet, imagines illas illustres ac conspicuas affectionum verbis ex arte Rhetorica perficere, & exprimere. Quis nescit, diuersos esse affectus nobilium spirituum, quippe grandiores, constantiores, decentioresque, ab eis, qui in vulgari hominum sorte inveniuntur? mouet itaque musica, quando ad certam animi passionem repræsentandam, apta eius effigies concentu aut sono excussa tanquam obiectum, per aures & imaginationem, menti proponitur. Quamobrem sicut ad voluptatem aut dolorem vehementius incitat imago a pictore in tabella delineata, si fuerit luculenta & rei repræsentandæ maxime congrua, similiter musica ea vehementior ad commouendum, quæ motui ex naturæ præscripto, per modum imaginis similior. Imo asserit Aristoteles, sonos musicos vim colorum in tabella in hoc superare, quod hi non sint imagines affectuum tam acres, ut illi. idcirco animaduertit, sensuum obiecta, utpote gustus, tactus & olfactus non esse morum aut affectionum formas. agnoscit verò visus obiecta, utpote imagines ridentium & iratorum, esse morum affectionumque repræsentationes, sed non in eo gradu, quo musica, quæ obiectum auditus. etenim inquit modulationes harmonicæ similitudines sunt iræ, mansuetudinis, fortitudinis, temperantiæ, & contrariorum, & aliorum omnium, quæ ad mores pertinent. Rhetorica effigiando rerum seu conceptuum imagines, illis excusis, mouet in appetitu affectus. Cæterum verò musica immediate componit ipsa smet imagines affectuum: proinde ad eos eliciendos potentissima. Verum ex duobus

Arist. l. 8.
Pol. cap. 5.

videtur tamen Rhetorica efficacior musica ad commouendum. primò ex rationis motu: cum enim Rhetorica rationi dominetur, iuxta ac ratio imperet maxime affectibus appetitus, consequenter Rhetorica euadit quantum ad affectus imperatrix fortissima. Deinde eloquutio ad Rhetoricam spectans, quæ in se comprehendit vocem & gestus, aliquid musicæ participat. Voces enim in oratoribus, picturæ sunt affectionum, & eo nomine illas excitant: quarū vocū species quatuor, iuxta numerū quatuor principalium affectuum, nempe amoris, doloris, timoris & odij: quis autem tonus sit propria nota alicuius ex istis, natura docet, prudentia autem & ars, naturalem notitiam perficiunt.

5. Hinc ratio constat, ob quam vocum harmonicæ modulationes fortius afficiant hominum animos, si non quo ad iram ac furorem, quo ad alios tamen affectus, præsertim magis rationales, quam sonus musicorum instrumentorum. Etenim voces retinent quendam vitalem animæ spiritū, eoq; ad eiusdē affectus vicinios accedunt, proinde motuum, siue in ratione, siue in appetitu, significationes existunt spectabiles ac perfectiores. neque enim pictura, neque oratio, adeoque ad vitam affectus istos declarant, ac voces, a viuā earundum imaginatione, natura auctrice, profectæ. quocirca cæteris paribus, illæ voces plus commouent quæ manant a maiori quodam affectu cantantis, simulque ab eius imaginatione intensiori: horum namque vi certis spiritibus voces imbuuntur, adeoque formis eliciuntur, quæ paratissimæ, natura duce ad permouendū. Proinde faminarum voces ab ipso quasi fonte blandimentorum in ipsis exeuntes, ad afficiendum valentissimæ. Cum autem musicus sonus mediante imaginatione deueniat ad animi rationem & appetitū, quod eadem imaginatio principium quoque motus localis in corpore, proinde ad eam variè concitandum, idē ingentem etiam vim obtinet. ex quo notat Gellius, in curandis morbis a medicis musicæ a. Gell. l. 4. cap. 13. liquando rationem haberi; illamque ipsius A. 13. pollinis pharmacum, veteres superstitiosè existimarunt.

Macrobius. 2.
in som.
Scip.

6. Musica autem ciuile esse institutum, natura, mores, doctorumque testimonia perpetuò comprobarunt. Plato unam vitæ ciuilis partem huic, utpote numeris arte quadam concinnatis, attribuit. qua gymnastica ac seria studia, quæ alteram partem obtinent, impediuntur, ne homines nimis feroces, tristes & asperos exhibeant.

Fertur & abducta Lyrnesside tristis Achilles,
Æmonia curas attenuasse lira.

Ouid. l. 4.
Trist.

Præstat enim Musica sua dulcedine non solum ut vis concupiscibilis quodammodo delicietur, medicinam contra laborum molestias admittens, ut ait Aristoteles, sed etiam ut irascibilis vigor relaxetur: ac ut vno uerbo dicam, ut homines suaues efficiantur, adeoque concordæ appetentes. Sicut enim eis arridet concentus musicus, ex diuersis quibusdam diastemis interuallorum discretis coalitus, ita eisdem placebit

Arist. l. 8. pol.
cap. 5.

placebit harmonica illa dissimilium ciuim in vnum bonum commune ac formam ciuitatis conspiratio. Quocirca Tyrius Maximus pronunciat, haud idoneos esse ad rempublicam administrandam, qui musicae sensum non habent.

tyr. max. ferm. 7.

Auer. in par Platon.

Auerroes quoque asserit, ad introducendum in animos ciuium reliquas scientias ciuiles, veluti quaedam praeambula, Poësim esse ac Musicam. Finis idem omnino Musicae, Rhetoricae, atque Poësis: nempe pro rerum, quae cantantur, qualitate, animi affectiones excitare, vt Plutarchus quoque commemorat: vnde veritas, ac virtus in ciuitate maiores etiam vires ad imperandū humanis moribus acquirant. Hoc luisse videntur etiam veteres in Orpheo auctore ciuitatis, à Musica ipsius ortum Ciuitatis deducen-
tes. Orpheus enim quasi Ὠρχήσις, optima vox, quod obseruauit Fulgentius: etenim voce primum omnes societates conuenere tam sacrae, quam politicae. Quaecumque enim iucunda sint, inquit Aristoteles, atque eadem innocua, non solum congregant ad finem, verum etiam ad quietem.

Plut. l. de musica.

Fulg. l. mych. in orphico.

Arist. lib. 8. pol. cap. 5.

7. Vt verò aliquid modò de Musicae ciuilitate siue definiamus, siue admoneamus, quatuor illae species ipsius superius recensitae animo recogitandae. Enimvero antiqui vix loquuntur de alia ciuili Musica, quam de diuina, laudes Deorum cantante: ac eo nomine Religionem ciuilem virtutem adstruunt, nō solum quod ea ciues à negotijs ad quoddam otium feriat reducantur, sed quod in hoc otio Musicam exercent, qua ipsorum animi emolliuntur, humanioresque fiunt. Plato quidem, vt refert Auerroes, non admittit ad Musicam hanc sacram sonos muliebres, aut lugubres: vtpote ciuium virilitati, vt ipse putauit, aduersantes, sed graues ac sonoros. & sine dubio haec Musica Religionis adscripta, peculiari quodam constat sui caractere. De cuius vi apud veros

Auer. in paraph. pler. de. Repub.

August. l. 9. conf. cap. 6.

Dei cultores haec S. Augustinus: Quantum fleui in hymnis, & canticis tuis, suaue sonantis Ecclesiae tuae vocibus commotus: acriter voces illae influebant auribus meis, & eliquebatur veritas tua in cor meum, & ex ea astuabat affectus pietatis, & currebant lacrymae, & bene mihi erat cum eis. De qua re etiam alibi sic loquitur. Ipsi sanctis dictis, religiosius, & ardentius sentio moueri animos nostros in flammam pietatis, cum ita cantantur, quam si non ita cantarentur: & omnes affectus spiritus nostri, pro sui diuersitate habere proprios modos in voce, atque cantu, quorum nescio qua occulta familiaritate excitantur. Quamobrem, sicut indecorum, oratorem stylium diuinum professum, diuertere ad lepores ac veneres styli concupiscibilis: ita alienum à diuina Musica, ad sonos siluestres, aut montuosos, ad fractas voces Syrenarum, ad ludetium in pratis puellarum cantilenas respicere, & ex eis suo instituto diuino Corollas quasi & Emblemata leuiora comparare. Quid ergo Echo in sacris? an non per iuga montium ac vallium cōcaua elisus sonus, ac multoties reciprocatus, qui Satyribus, Faunis ac Pastoribus ibi agentibus olim ludus?

Virg. Geo. b. 3. l.

Et vox assensu nemorum ingeminata remugit. Arentesq, sonant ripe, collesq, supini. Enimvero agrestis ac pannica ista vocis sono-

ra repetitio, maiestatem sacrae Musicae, quantum ipse existimo, non decet. nam precor, cui affectui sacro excitando aut representando inseruit? idem profero iudicium, quando saltatorij & amatorij moduli eidem cantui inseruntur. illum lasciuum ac petulantem, licet floridum reddunt, quem auditores vt diuinū suis auribus praestolabantur. Rusticorum Musica in Cantionibus Saltatorijs, tota vehemens distorta, fractaque, vt ait Aristoteles.

Arist. l. 8.

8. Rationalis seu Dorica harmonia illa, quae ad numerum plenior, simulque ad rationem representandi, ac ad docendum, augustior. quantum ad prius, sicut pauciores voces in exile quid extenuantur, ita propius accedunt ad sensum excitandum: proinde concupiscentia, & ira acrius illis incitantur. nam apud Graecos simul ac Romanos, qui petulantius in theatro canebant, quod & Nero fecit, ij vna voce solum ad liram vel citharam carmen modulabantur. Stylum iam vocant Recitatum, in quo ars ipsa Musicae non comparet, sed totum impenditur popularium aurium, vtpote in scena, voluptati. Rustici hoc genere magis delinuntur, quam docti. Quo ad alterum, intelligendum gradum passionis in aliquo, in quo ratio viget, pendere à gradu magnitudinis in obiecto, à quo deriuatur. idcirco vt docti non mouentur nisi spectato obiecti momento, ita non quauis in Musica picura, passionis multum mouet eos aut delectat, sed tantum illustris, grandis, praecleara quadam ad naturam obiecti dignitate praestans, veluti ad circinum formata, extiterit. indocti, vt plebs, mulierculae, sicut leui obiecto afficiuntur, ita quoque tali imagine Musicali capiuntur, ridentque ea audita, instar spinarum in fornace crepitantium, ex paruis rebus exhilarati, imo in compositis, quemadmodum ipsi animis parui, in compositisque. grandioribus spiritibus displicet infracta, acris ac distorta Musica.

Suet. in Nero

Arist. l. 8.

pol. cap. 7.

Vt quondam in stipulum magnus sine viribus ignis Incassum furit.

Virg. 3 Georg.

Musica autem illa plenior, doctrinae capescendae eatenus prodest, quatenus abstractiua & affectiua, vt obseruat Aristoteles. floridum istius artificium non percipiunt nisi docti in arte Musicae: quemadmodum neque amplificationis Rhetoricae proprium colorem alij intuentur quam docti & in literis versati. Quam multa, quae nos fugiunt, inquit Cicero, in cān, exaudiunt in eo genere exercitati, qui primo inflatu tibicinis Antiocham esse aiunt, aut Andromacham: cum id nos ne suspicemur quidem?

Arist. l. 8.

pol. cap. 7.

Cic. l. 4.

acad. quest.

9. Musica, quae concupiscibilis dicitur, plus afficit paruis ingeniis praeditos, quam maioribus: ac inde praeter apparatus ad ciendum dolorem vel tristitiam, nihil grauis ferme representat. Vulgares in hac Musica percipiuntur imagines hilaritudois, libidinis, quales in tripudio, in phantasticis cantibus, in abruptis modis, leuissimae sanè & contemptibiles audiuntur. Sunt aliqui in hoc genere artifices, qui vt se ostendant sua inuentione varios ac desultorios, omnis planè speciei representationes in vno cantu conglomant, consuuntque: vtpote tristitiae,

tristitiæ, iræ, admirationis, tarditatis, festinationis, ac, similibus cōtrariis motuum. Existimarem hoc artificium non debere usurpari à nobili aliquo compositore, nec posse audiri ab ullo ingenuo auditore cum sensu iudicii, aut ex eo delectationis. sicut enim est contra gravitatem magni ingenij, cogitationes suas & affectus abrumpere, particulatim intercidere, ab vno extremo affectionis ad aliud ex abrupto mutari: quod in deliris & phreneticis videmus vsque ad risum accidere: ita indecorum, fractum, & demens quid, tam diuersas imagines repugnantium affectuum continuo imaginari, ab vnius ad alterius oppositi sensum concisè delabi. molestum quoque appetitus iactatione huc illucque subitanea & non expectata impressione, contorqueri: magno idcirco & constanti animo, picturæ istæ sonoræ adeo disparæ ac dissimiles, catenatim connexæ, vel ipsa natura eis repugnante & refugiente, iucundæ esse non possunt, in quibus cursim, ac strictim sonorum mutationes, quasi stromaticæ, obijciuntur. *Vt enim, inquit Aristoteles, animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarum ac melodiarum distorsiones sunt quadam illa, quæ sunt vehementes, & infractæ.* Quod ad vsum Musicæ in hoc genere, quam etiamnum maximè vigere existimo, cauendum, ne eius molliæ & concisis membris ciuium robur ac constantia effæminentur. Laudatur idcirco *Lycurgus*, quod ex nouem chordis in cithara *Thronidis*, duas absciderit: quippe, nimium voluptati blandientes, vt scribit *Plutarchus*. Ne ab huiusmodi cantibus delin-
 ti ciuium animi, ad eos mores vitamque prolaberentur, quæ dissonant sibi ipsi, atque discordem ciuitatem efficerent.

Arist. l. 8.
pol. cap. 7.

Plut. in Ag.

Ouid. l. 2 de
Art.

Plat. in Lic.

10. Accedit demum Musica irascibilis, quæ sonoris, fractis, raucisque modis constat: qualis in tubis, & in cornibus, ac etiam in tibiis seu fistulis, spectabilis. Non absurde, inquit *Plutarchus*, & *Terpandrum* & *Pindarum* Musicæ fortitudinem coniunxisse, censendum.

Serpfit & in ferrum citharæ sonus ipse canora.
 Belli autem nomine complectimur etiam venationes, & alia belli præludia. Consentit omnino hæc Musica irascibilis cum stylo irascibili. eius ratio desumenda à qualitate affectus in militari animo excitandi, vt apta sit ad aures animumque ipsius pictura ac representatio. Duæ præcipuæ animi compositiones in milite optandæ: vna quæ eum audacem & commotum ostendat: altera, quæ maiestatem quādam ac gravitatem in eodem arguat: quales indicari solent Ducum incessu, quando præeuntes, aliquo suos pompaticè deducunt. Militaris proinde Musica hæc debet representare: & vtriusque, vt mihi videtur, significatio, ex elato sono, rapido, ac conciso, quo membra infracta ipsius modulationis quoadmodum turgere videantur, ciuico languori prorsus contraria. Habenda enim ratio campi, in quo configitur, non spatij academici in quo ociatur, simulque animi ex spiritu inflati, non modestè amantis, seu in foro sibi lenocinantis, vel sua

infortunia deplangentis, vt concinnè studiis militaribus Musica hæc accommodetur. Verum, vt est in milite illaudabilis thraconica sui ostentatio, ita neque illa militaris Musica adprobanda, quæ nimium quodammodo inflata insolefcit. Virilis idcirco debet esse, seu grauis, & ex quadam lentitudine, dignitate plena, vt admonet *Thucydides* apud *Gellium*. Scio quidem auctores Musicæ, Philosophiam hanc passim ignorare vel negligere: quippe famam aut lucrum tantummodo expectantes, si vulgarium sensibus placuerint. Componunt idcirco, quo placeant ætatis ingenio, non vt alijs pro sint ciuili commodo. Cur autem ad hosce modos isti incitentur non alij, istæque modulationes aliquibus egregiæ videntur affectuū effigies, haud alijs, causa occulta delitescit in ipsis eorum naturis ac ingenijs abstrusa. Quod autem, quantum ad hanc discrepantiam, maior sit varietas in hominibus, audientibus, quā in eisdem aliquid videntibus, ideo, licet omnes, in vnam sententiam de excellentia alicuius depictæ imaginis eam intuiti conspirent, non tamen in iudicio ac gustu eiusdem representationis in cantu propter diuersitates affectuum, ita conuenire assueuerunt. *Delectat vero singulos inquit Aristoteles, id quod sua natura sit aptum. quamobrem licentia permittenda est his, qui de arte musica certant in theatro, vt ad huiusmodi spectatorem tali genere vtantur musica.* Cretenses, vt scribit *Heraclides*, dum pueri eorū pugnam exercebant, citharā pullabant. Lacedæmones, auctore *Gellio*, in acie tibia inflabant.

Gellius l. 1.
Noct. cap. 11.

Arist. l. 8.
pol. cap. ult.

Her. in polit.

Gell. l. 1. cap.
11.

II. Atque istis partim naturam musicæ vt cumque discussimus, partim eius ciuilem vsum indicauimus. idcirco vt in hac re summatim aliquid definiam, ea species Musicæ in ciuitate excolenda, quæ eis imaginibus affectuum refertur, quibus commoueri ciues deceat, eamque vero arcendam, quæ perturbatos ac infames motus effigiendo, ad voluptatem, & vitia illos inflectit. Speciosam hanc musam, ac cantatricem animorum venerem, ex nostris etiam sanctissimi ac doctissimi, vel expellendam, vel certè castigandam censuere.

*nunc maior sitis, & bibendus
 Castior annis.*

Pap. lit. ad
max lun.

Atque hactenus de scientiis ciuiles quasdam considerationes attulisse, sufficiat: iam de Arte, quam tertio loco inter virtutes intellectuales ponendam censuimus, disputandum.

CAPVT XXIII.

*Quomodo Artes ad vitæ ciuilitatem
 spectant.*

Vm ciuitas, vt iam explicatum, opus sit in homine rationis, tum quod eadem ratio vno aliquo suo effectu, quo ad vim efficiendi, haud sit definita, quin potius vsu & exemplis indies aucta & exercitata, inde varias artes excogitare, earumque opera producere incredibili quodam perpetuo satagit

git solertia ac sedulitate. eo vero in hoc viribus suis innixa contendit, ut civilis vita cum facili-
lior, perfectior, tum etiam suavior artium ad-
ministrulis reddatur. Ars quidem in vniuersum
a natura primum progressa, eam mox imita-
tur, adeoque perficit, multisque actibus illius
facultatis, cui ipsa inest, comparatur. *Ars vero,*

Cicer. lib. 3. inquit Cicero, *quæ potest esse, nisi quæ non ex vna, aut ex duabus, sed ex multis animi perceptionibus, cō-*
stat? Illæ autem de quibus disputamus, ut pro-
pria ciuitatū ornamenta, ita earundē singularia
inuenta ac partus quodammodo: adeo ut ipsis,
nempe civilibus hominū congressionibus, ac in
eis menti, summa quadam ratione præpollenti,
cas debeamus. qua de causa, veteres, ut recolit
Stobæus, non naturæ, sed Minervæ artium edu-

Stob. lib. 2. ctiones adscribebant. Haud enim in desertis
Eclog. Eth. locis, sed neque in familijs, ne dum in pagis ac
vicis, artes illæ repertæ & expressæ, quibus ci-
uitates abundare ac florere etiamnum perspici-
mus. Nam sicut in ciuitatibus existunt vitæ so-
cialis necessitudines, negotiorum quoque va-
rietates plures, acuendique ingenij occasiones
frequentiores, quā in priuatis ac distractis so-
cietatibus, ita in eisdem, partim necessitate per-
urgente, partim voluptate vterius excitante,
numerofius artes excrescunt, simulque perfe-
ctius ad ipsum summū excitantur. Ut enim, te-
ste Aristotele, conuiuium lautius simplici mensa,
Arist. lib. 3. ita ciuitas ad excogitandum instructior priua-
pol. cap. 11. to homine.

2 Tria autem in hac ipsa arte considerata:
principio eius forma, deinde obiectum, po-
stremo finis. Artis forma in hoc cōsistit, quod
facultatis in homine intellectiue sit habitus,
seu virtus cum ratione effectiua, ut Aristoteles

Arist. lib. 6. ac S. Thomas docent. instituit quidem ars par-
Ethic. cap. 4. tim collectis præceptis, partim directione i-
S. Thom. 1. deali in animo artificis, partim externo exem-
2. quæst. 57. plari, quonam modo opus aliquod efficien-
art. 3. dum. animaduertunt nonnulli, Deum mundū
hunc creando, eiusque partes disponendo, spe-
ciem quandam artis exhibuisse; adeoque in
ipsa natura, ut ait Cicero, artis quandam simili-
tudinem apparere. non enim natura ductus

Cicer. lib. 2. hoc præstitit Deus, sed peritia ac bonitate in-
de Natur. formatus, tam nobile opus dicto suo practico
Deor. extulit: ipseque mundus hoc pacto conditus,
tam naturæ, quam artis rationes videtur in se
comprehendere. quomobrem humana ars, in-
tellectus in homine practici qualitas quædam
est: non enim ordinatur ad veritatem ex cau-
sis cognoscendam, sed ad opus, idque extra
artificem positum, utpote domum, vas, imagi-
nem ac similia recte conficienda. *Quæ, quod*
sint, aut non sint, ut ait S. Thomas, hoc, aut alio modo

S. Thom. 1. *sint, pendet ex ipso artifice, iuxta quod obiectum*
2. quæst. 57. *practicum distinguitur ab obiecto speculatio, quod*
art. 3. *tale aut tale necessario existit.* Ex quo idem do-
ctor apposite discrepantiam assignat, inter artē
& virtutem moralem: quod virtus moralis ho-
nestatē ac bonitatem voluntatis, vel appetitus
in homine respiciat, ars vero solūmodo boni-
tatem operis positam in quadā eiusdē congru-
entia cū artis præceptis & artificis, ipsius idæis.
proinde si artifex opus suum refert ad bonum

commune ciuitatis, id non facit ut artifex, sed
ut bonus vir, ac bonus ciuis.

3 Obiectum artis id est, quod fit ab arte, ac
pro eius diuersitate, artes plures numerantur,
sordidæ etiam, vel ingenuæ nuncupantur, ob-
uiæ, seu parabiles, aut a natura remotiores, iu-
dicantur. sordidæ appellari solent, quæ opificē
contaminant; ingenuæ, quæ id non faciunt. ac
Seneca in vniuersum artes distribuit in vulgares,
in sordidas, in pueriles, & liberales. Artes ob-
uiæ, seu faciles illæ censentur, quæ naturæ vici-
niores, ac illi admodum parum, idque per pau-
ca præcepta, superaddunt: contra curiosæ &
remotæ, quæ longius a naturæ simplicitate a-
mouentur, multis præceptis, diuturniori ex-
perientia, & acriori industriæ innituntur. hoc
pacto naturæ vicinior, argentum incisis formis
signare, quam solidum aurum in eius exara-
tos sulcos infundere. proinde ars contem-
plationem, a sensu ac rebus particularibus re-
plicatis studijs, aliquando longissimē sese ex-
tendentem, sæpius tractu suo producto imi-
tatur.

4 Finis artis tria in se complectitur: necessi-
tatem, vitæ facilitatem, ac voluptatem. quan-
tum ad necessitatem: non sumus tam Stoici,
ut existimemus, vnam naturam ex se esse suffi-
cientem ad omnia vitæ necessaria procuran-
dum. propterea eadem natura, quæ manus ho-
mini dedit, illum eo ad artificia egregie insti-
tuit, ac voluit ipsum non solum finem esse i-
stius vniuersi, & omnium aspectibilium domi-
num, sed etiam, ei iam suppeditata materia, ar-
tificem, partim quo vitam suam propagaret,
partim quo bruta animantia, & alia sensu ca-
rentia, suo imperio ac vsui aptius subijceret.
Necessitas multa quidē in nostros mores inue-
xit, utpote vestium, ædium, medicamentorū, ac
naviū artificia, simulq; propugnaculorū stru-
cturas, ut homines sese contra bestias & hostes
melius tuerentur. Vitæ facilitas duo designat:
primū, facilitatem aliquid sciendi, deinde faci-
litatem aliquid agēdi. Primū genus in se clau-
dit instrumenta Mathematica, Geographica,
Musica, impressiora, ac similia, quibus adiua-
mur ad cognoscendum. quo ad hoc, clarū fuit
opus Archimedis ex vitro spherā ad imitationē
coelestis aptissime componentis, itidē Possidonii,
de quo Cicero: *Quod si in Scythiā, aut in Britanniam*
spheram aliquis tulerit, hanc, quam nuper familiaris
noster effecit Possidonius, cuius singula conuersiones idē
efficiunt in sole, & in luna, & in quinque stellis errā-
tibus, quod efficitur in cælo singulis diebus, & noctibus,
quis in illa barbarie dubitet, quin ea sphaera sit perfe-
cta ratione? quo ad alterum, multa sunt civili vi-
tæ accomodanda, quæ quo ad naturæ simplici-
tatē difficilia, ac nō nisi multo labore superan-
da. Cui rei ars opportune succurrit, dum eo-
rum vsus faciliat: ex qua facilitate fit, quod
minus etiam temporis vni alicui negotio a ci-
uibz impēdatur: quomodo rotulis ac dentibus
earum seriatim collocatis, ferri laminæ rigidio-
res cito opere arcuantur, ingentiaque pōdera
aut sustolluntur, aut dimittuntur. Huius vero
facilitatis, quo ad materiam, duplex species: aut
enim hæc facilitas oritur ex aliarum artium

Senec. epist. 78.
Arist. lib. 7.
pol. cap. 10.

Galen. lib. de part. Ci-
cer. lib. 2. de
Nat. Deor.

Cicer. lib. 2.
de Natur.
Deor.

instrumentis, vel ex artium ipsarum effectibus, qui artium non sunt instrumenta, sed naturæ adiumenta. Postremo artes aliquæ ad meram voluptatem referuntur: quales plerūque omnes eximæ, curiosæ, præciosæ, elaboratæ, & a natura separatissimæ. Voluptatem appello, non eam solum, quæ ab externis sensibus percipitur, sed etiam quæ ratione quoque, vtpote eius fastu, ac superbîa degustatur: quales sunt epulares apparatus, cubiculares ornatus, vestes sumptuosæ, ac ædificia augustiora.

5. Iam verò si artes hæc ad ciuilitatem conferamus, videbimus, omnium gentium sententijs, vt ait *Herodotus*, eas infimum locum inter munia ciuilia obtinere: imo *Aristoteles* absolute artifices in nullâ ciuium classe reponendos censuit. Etenim artifices plerumque non tam amore reipublicæ ad laborandū incitantur, quā amore sui; in hoc dumtaxat intenti, vt opus suum bonum reddant, iuxta vim ac præcepta ipsius artis, quæ quidem bonitas, quod ad multa artificiatum, vt postea dicemus, potius obsunt reipublicæ, quam profunt, irritando nempe hominum sensus voluptate, ac tumores animorum inter ciues excitando. Quod si artifices donandi ciuitate, controuerti tunc poterit, quinam ciuiliores, sordidine, an ingenui, in vniuersum videatur, illos artifices ciuiliores, quorum opera plus vtilitatis reipublicæ adducunt, circa quamcumque demū materiam occupentur. Nihilominus, tametsi artes sordidæ, hoc pacto, interdum fuerint ingenuis, ciuitati vtiliores, earum tamen præstantiæ obesse videtur ipsa sordiditas: efficit enim hæc, vt harum artifices, ex animi vilitate, quam proxime accedant ad condicionem ac statum seruorum: in quibus, teste *Aristotele*, minima virtus requiritur. nobilitas autem ciuilis plurimum spectanda ex gradu virtutis, ei naturæ præscripto debita, vt alias diximus, & id postea fusius ostendemus. Hoc dictum sit, ne carnifices ac lanios, aurificibus & gemmarijs prætulisse videamur.

Arist. l. 1. pol
cap. 4.

6. Artium autem inuentiones, species, numeri & æstimationes, omnino dependent a triplici hominum statu, nimirum Rationali, Concupiscibili, & Irascibili, ac ab eis deducuntur. Gentes summa vi rationis imbutæ, multum operæ impendunt artificiatum, quæ cognitioni inferuiunt, in alijs parum. nomine rationis eam intelligo, quæ pura & ex se constans, non vero corruptam, aut aliorum abductam a concupiscentia vel ira. Proinde sapientum reipublica paucos requirit mæchanicos artifices: vt vero multa ordinate fiant exigui temporis dispendio, & absque magnis sumptibus. in ea ratio studere solet & solertissime constituere. Ciues autem alibi, rationem hanc meram ac rectam haud exercentes, sed ocio ac luxu tabescentes, præstant, vt in ipsis ab appetitu ratio superata, conatum suum omnem, illi mancipata, adhibeat ad educendas artes mæchanicas, quæ voluptatibus obsecundent. & quidem in hoc statu scaturigines artium mæchanicarum & infinita earum seges reperiri solent. Irascibilis ciuium condicio ultra belli munimenta & arma, nihil fermè a mæchanicis artificibus

postulat. ob quam causam *Lacedæmones*, gens bellicosa, vt scribunt *Herodotus*, & *Plutarchus*, artes sordidas omnes ac voluptuarias, præsertim quæ fucos componerent, ciuitate sua tanquam illuuiem quandam expulere. Non est ergo, quod eo nomine veluti barbaras gentes vllas, vtpote Indos prope Caucasum habitantes, traducamus, quod mæchanicarum artium curiosas delicias non admittant, neque sciant: nam hoc apud illas prouenire poterit non a naturæ aliqua stupiditate, sed potius ex animi ac rationis in ipsis altitudine, recusante apud se ciues fore eiusmodi artibus inutiliter detinendos, vel noxiè effæminandos. Certè Romani, vt obseruat *Plinius*, antequam a Græcis, cum suo ingenti damno, hæc artes didicerant, tam ratione ipsas, quam virtute extitere clarissimi. *Rex apud Romanos etate senex, suis manibus agrum colebat, ac letificabatur.* In quæ etiam tempora, aurea illa sæcula incidebant *Saturni*: vacua quidem minutis istis mæchanicarum artium crepundijs.

*Iura dabat populis posito modo prator aratro,
Et leuis argenti lamina crimen erat.
Nondum tradiderat victas victoribus artes
Græciæ, facundum, sed male sorte genus.
Qui bene pugnabat, Romanam nouerat artem:
Mittere qui poterat pila, disertus erat.*

Ouid. l. 1.
Fast. et 3.

7. Cynici ac Stoici feruentissimè olim contra vsum artium disputarunt, quarum inuentores, non sapientes vocandos contendebant, sed libidinum ociosos fautores, ac vitæ ciuilis plane corruptores. *Mihi crede, inquit Seneca, felix illud seculum, ante architectonos fuit. Sagacitas hominum, non sapientia has artes inuenit. non desiderabis artifices, si sequaris naturam.* In hac classe centuriari voluere etiam heretici, dicti *Adamitæ* & alij, quorum votum fuit, genus humanum artibus excultum reuocare vel ad corporis nuditatem, cibosque parabiles, quos campus, quantumuis vastescens, sua sponte producit. *Trapezuntinus* cum istis artium studia quoque impugnavit, quem Cardinalis *Bessarion* pro, illis differens, refutauit. Alij ex aduerso in artium inuentiones incubuere, *Quod immortalitatem*, vt ait *Plinius*, per illas propagari arbitrarentur: idque *Cicero* sæpius recoluit.

Sen. ep. 90.

Prat. verb.
Adamit.

Bessar. cont.
Trapezunt. l.
Plin. in prof.
l. 14. *Cicer.*
2 de nat.
Deor. ruf. 3

8. Cæterum quod in hac re admiremur, id in eo consistit, quod hi ipsi Stoici & hæretici, artium neglectum professi, causantes, illas voluptatibus lenocinari, eo tamen nihil præter libertatem & incuriæ vitæ voluptatem spectabant. cum enim labores refugerent ac sedulitates, artes pariter reiiciebant, quæ non aliter quam istis parari poterant, animaduertentes porrò, artium delicias & ornamenta, inuidia, contentione, ac bello, vitam humanam perturbare solere, quo ab huiusmodi ærumnis solutiores essent, & otio fruerentur, expectantes vltroneum ac beneficium naturæ solius ad ipsos affluxū, sua inertia interim iucundabatur. quæ enim natura ipsa sua sponte nobis porrigit, vt ipsi loqui assuevere, ea nō solū copiose inde proueniunt,

git solertia ac sedulitate. eo vero in hoc viribus suis innixa contendit, ut ciuilis vita cum facili-
 or, perfectior, tum etiam suauior artium ad-
 miniculis reddatur. Ars quidem in vniuersum
 a natura primum progressa, eam mox imita-
 tur, adeoque perficit, multisque actibus illius
 facultatis, cui ipsa inest, comparatur. *Ars vero*,
 Cicer. lib. 3. inquit Cicero, *quæ potest esse, nisi quæ non ex vna,*
 de Natur. *aut ex duabus, sed ex multis animi perceptionibus, cõ-*
 Decor. *stat?* Illæ autem de quibus disputamus, ut pro-
 pria ciuitatũ ornamenta, ita earundẽ singularia
 inuenta ac partus quodammodo: adeo ut ipsis,
 nempe ciuilibus hominũ congressionibus, ac in
 eis menti, summa quadam ratione præpollenti,
 eas debeamus. qua de causa, veteres, ut recolit
 Stobæus, non naturæ, sed Minervæ artium edu-
 cationes adscribebant. Haud enim in desertis
 Eclog. Eth. locis, sed neque in familijs, ne dum in pagis ac
 vicis, artes illæ repertæ & expressæ, quibus ci-
 uitates abundare ac florere etiamnum perspici-
 mus. Nam sicut in ciuitatibus existunt vitæ so-
 cialis necessitudines, negotiorum quoque va-
 rietates plures, acuendique ingenij occasiones
 frequentiores, quã in priuatis ac distractis so-
 cietatibus, ita in eisdem, partim necessitate per-
 urgente, partim voluptate vltius excitante,
 numerosius artes excresecunt, simulque perfe-
 ctius ad ipsum summũ excitantur. Ut enim, te-
 ste Aristotele, conuiuium lautius simplici mensa,
 Arist. lib. 3. ita ciuitas ad excogitandum instructior priua-
 pol. cap. 11. to homine.

2 Tria autem in hac ipsa arte consideranda:
 principio eius forma, deinde obiectum, po-
 stremo finis. Artis forma in hoc cõsistit, quod
 facultatis in homine intellectiue sit habitus,
 seu virtus cum ratione effectiua, ut Aristoteles
 Arist. lib. 6. ac S. Thomas docent. instituit quidem ars par-
 Ethic. cap. 4. tim collectis præceptis, partim directione i-
 S. Thom. 1. deali in animo artificis, partim externo exem-
 2 quæst. 57. plari, quonam modo opus aliquod efficien-
 art. 3. dum. animaduertunt nonnulli, Deum mundũ
 hunc creando, eiusque partes disponendo, spe-
 ciem quandam artis exhibuisse; adeoque in
 ipsa natura, ut ait Cicero, artis quandam simili-
 tudinem apparere. non enim natura ductus
 Cicer. lib. 2. hoc præstitit Deus, sed peritia ac bonitate in-
 de Natur. formatus, tam nobile opus dicto suo practico
 Decor. extulit: ipseque mundus hoc pacto conditus,
 tam naturæ, quam artis rationes videtur in se
 comprehendere. quamobrem humana ars, in-
 tellectus in homine practici qualitas quædam
 est: non enim ordinatur ad veritatem ex cau-
 sis cognoscendam, sed ad opus, idque extra
 artificem positum, utpote domum, vas, imagi-
 nem ac similia recte conficienda. *Quæ, quod*
 sint, aut non sint, ut ait S. Thomas, hoc, aut alio modo
 S. Thom. 1. sunt, pendet ex ipso artifice, iuxta quod obiectum
 2. quæst. 57. practicum distinguitur ab obiecto speculatiuo, quod
 art. 3. tale aut tale necessario existit. Ex quo idem do-
 ctor apposite discrepantiam assignat, inter artẽ
 & virtutem moralem: quod virtus moralis ho-
 nestatẽ ac bonitatem voluntatis, vel appetitus
 in homine respiciat, ars vero solũmodo boni-
 tatem operis positam in quadã eiusdẽ congru-
 entia cũ artis præceptis & artificis ipsius idæis.
 proinde si artifex opus suum refert ad bonum

commune ciuitatis, id non facit ut artifex, sed
 ut bonus vir, ac bonus ciuis.

3 Obiectum artis id est, quod fit ab arte, ac
 pro eius diuersitate, artes plures numerantur,
 sordidæ etiam, vel ingenuæ nuncupantur, ob-
 uia, seu parabiles, aut a natura remotiores, iu-
 dicantur. sordidæ appellari solent, quæ opificẽ
 contaminant; ingenuæ, quæ id non faciunt. ac
 Seneca in vniuersum artes distribuit in vulgares,
 in sordidas, in pueriles, & liberales. Artes ob-
 uia, seu faciles illæ censentur, quæ naturæ vici-
 niores, ac illi admodum parum, idque per pau-
 ca præcepta, superaddunt: contra curiosæ &
 remotæ, quæ longius a naturæ simplicitate a-
 mouentur, multis præceptis, diuturniori ex-
 perientiæ, & acriori industriæ innituntur. hoc
 pacto naturæ vicinior, argentum incisis formis
 signare, quam solidum aurum in eius exara-
 tos sulcos infundere. proinde ars contem-
 plationem, a sensu ac rebus particularibus re-
 plicatis studiis, aliquando longissimẽ sese ex-
 tendentem, sæpius tractu suo producto imi-
 tatur.

4 Finis artis tria in se complectitur: necessi-
 tatem, vitæ facilitatem, ac voluptatem. quan-
 tum ad necessitatem: non sumus tam Stoici,
 ut existimemus, vnã naturam ex se esse suffi-
 cientem ad omnia vitæ necessaria procuran-
 dum. propterea eadem natura, quæ manus ho-
 mini dedit, illum eo ad artificia egregie insti-
 tuit, ac voluit ipsum non solum finem esse i-
 stius vniuersi, & omnium aspectibilium domi-
 num, sed etiam, ei iam suppeditata materia, ar-
 tificem, partim quo vitam suam propagaret,
 partim quo bruta animantia, & alia sensu ca-
 rentia, suo imperio ac vsui aptius subijceret.
 Necessitas multa quidẽ in nostros mores inue-
 nit, utpote vestium, ædium, medicamentorũ, ac
 nauium artificia, simulq; propugnaculorũ stru-
 cturas, ut homines sese contra bestias & hostes
 melius tuerentur. Vitæ facilitas duo designat:
 primũ, facilitatem aliquid sciendi, deinde faci-
 litatem aliquid agendi. Primũ genus in se clau-
 dit instrumenta Mathematica, Geographica,
 Musica, impressiora, ac similia, quibus adiuua-
 mur ad cognoscendum. quo ad hoc, clarũ fuit
 opus Archimedis ex vitro spherã ad imitationẽ
 cœlestis aptissime componentis, itidẽ Possidonii,
 de quo Cicero: *Quod si in Scythiã, aut in Britanniam*
 spheram aliquis tulerit, hanc, quam nuper familiaris
 Cicer. lib. 2. *noſter effecit Possidonius, cuius singula conuerſiones idẽ*
 de Natur. *efficiunt in sole, & in luna, & in quinque ſtellis errã-*
 Decor. *tibus, quod efficitur in cœlo ſingulis diebus, & noctibus,*
quis in illa barbarie dubitet, quin ea ſphæra ſit perfe-
cta ratione? quo ad alterum, multa sunt ciuili vi-
 tæ accomodanda, quæ quo ad naturæ simplici-
 tatẽ difficilia, ac nõ nisi multo labore superan-
 da. Cui rei ars opportune succurrit, dum eo-
 rum vsus faciliat: ex qua facilitate fit, quod
 minus etiam temporis vni alicui negotio a ci-
 uibus impèdatur: quomodo rotulis ac dentibus
 earum seriatim collocatis, ferri laminæ rigidio-
 res cito opere arcuantur, ingentiaque pōdera
 aut sustolluntur, aut dimittuntur. Huius vero
 facilitatis, quo ad materiam, duplex species: aut
 enim hæc facilitas oritur ex aliarum artium
 instru-

Senec. epist.

78.

Arist. lib. 7.

pol. cap. 10.

Galen. lib.

de part. Ci-

cer. lib. 2. de

Nat. Decor.

Cicer. lib. 2.

de Natur.

Decor.

instrumentis, vel ex artium ipsarum effectibus, qui artium non sunt instrumenta, sed naturæ adiumenta. Postremo artes aliquæ ad meram voluptatem referuntur: quales plerumque omnes eximæ, curiosæ, præciosæ, elaboratæ, & a natura separatissimæ. Voluptatem appello, non eam solum, quæ ab externis sensibus percipitur, sed etiam quæ ratione quoque, utpote eius fastu, ac superbia degustatur: quales sunt epulares apparatus, cubiculares ornatus, vestes sumptuosæ, ac ædificia augustiora.

5 Iam verò si artes hæc ad ciuitatem conferamus, videbimus, omnium gentium sententias, ut ait *Herodotus*, eas infimum locum inter munia ciuilia obtinere: imo *Aristoteles* absolute artifices in nulla ciuium classe reponendos censuit. Etenim artifices plerumque non tam amore reipublicæ ad laborandū incitantur, quā amore sui; in hoc dumtaxat intenti, ut opus suum bonum reddant, iuxta vim ac præcepta ipsius artis. quæ quidem bonitas, quo ad multa artificata, ut postea dicemus, potius obsunt reipublicæ, quam profunt, irritando nempe hominum sensus voluptate, ac tumores animorum inter ciues excitando. Quod si artifices donandi ciuitate, controuerti tunc poterit, quinam ciuiliores, sordidiores, an ingenui. in vniuersum videatur, illos artifices ciuiliores, quorum opera plus utilitatis reipublicæ adducunt, circa quamcumque demū materiam occupentur. Nihilominus, tametsi artes sordidæ, hoc pacto, interdum fuerint ingenuis, ciuitati vtiliores, earum tamen præstantiæ obesse videtur ipsa sordiditas: efficit enim hæc, ut harum artifices, ex animi vilitate, quam proxime accedant ad condicionem ac statum seruorum: in quibus, teste *Aristotele*, minima virtus requiritur. nobilitas autem ciuilis plurimum spectanda ex gradu virtutis, ei naturæ præscripto debita, ut alias diximus, & id postea fusius ostendemus. Hoc dictum sit, ne carnifices ac lanios, aurificibus & gemmarijs prætulisse videamur.

6. Artium autem inuentiones, species, numeri & æstimationes, omnino dependent a triplici hominum statu, nimirum Rationali, Concupiscibili, & Irascibili, ac ab eis deducuntur. Gentes summa vi rationis imbutæ, multum operæ impendunt artificiatas, quæ cognitioni inferuiunt, in alijs parum. nomine rationis eam intelligo, quæ pura & ex se constans, non vero corruptam, aut aliorum abductam a concupiscentia vel ira. Proinde sapientum reipublica paucos requirit mæchanicos artifices: ut vero multa ordinate fiant exigui temporis dispendio, & absque magnis sumptibus. in ea ratio studere solet & solertissime constituere. Ciues autem alibi, rationem hanc meram ac rectam haud exercentes, sed ocio ac luxu tabescentes, præstant, ut in ipsis ab appetitu ratio superata, conatum suum omnem, illi mancipata, adhibeat ad educendas artes mæchanicas, quæ voluptatibus obsecundent. & quidem in hoc statu scaturigines artium mæchanicarum & infinita earum seges reperiri solent. Irascibilis ciuium condicio ultra belli munimenta & arma, nihil fermè a mæchanicis artificibus

postulat. ob quam causam *Lacedæmones*, gens bellicosa, ut scribunt *Herodotus*, & *Plutarchus*, artes sordidas omnes ac voluptuarias, præsertim quæ fucos componerent, ciuitate sua tanquam illuuiem quandam expulere. Non est ergo, quod eo nomine veluti barbaras gentes villas, utpote Indos prope Caucasum habitantes, traducamus, quod mæchanicarum artium curiosas delicias non admittant, neque sciant: nam hoc apud illas prouenire poterit non a naturæ aliqua stupiditate, sed potius ex animi ac rationis in ipsis altitudine, recusante apud se ciues fore eiusmodi artibus inutiliter detinendos, vel noxiè effæminandos. Certè Romani, ut obseruat *Plinius*, antequam a Græcis, cum suo ingenti damno, hæc artes didicerant, tam ratione ipsa, quam virtute extitere clarissimi. *Rex apud Romanos etate senex, suis manibus agrum colebat, ac letificabatur.* In quæ etiam tempora, aurea illa sæcula incidebant *Saturni*: vacua quidem minutis istis mæchanicarum artium crepundijs.

*Iura dabat populis posito modo prator aratro,
Et leuis argenti lamina crimen erat.
Nondum tradiderat victas victoribus artes
Græciæ, facundum, sed male sorte genus.
Qui bene pugnabat, Romanam nouerat artem:
Mittere qui poterat pila, disertus erat.*

*Ouid. l. 1.
Fast. et 3.*

7. Cynici ac Stoici feruentissimè olim contra vsum artium disputarunt, quarum inuentores, non sapientes vocandos contendebant, sed libidinum ociosos fautores, ac vitæ ciuilis plane corruptores. *Mihi crede, inquit Seneca, felix illud seculum, ante architectonos fuit. Sagacitas hominum, non sapientia has artes inuenit. non desiderabis artifices, si sequaris naturam.* In hac classe centuriari voluere etiam heretici, dicti *Adamitæ* & alij, quorum votum fuit, genus humanum artibus excultum reuocare vel ad corporis nuditatem, cibosque parabiles, quos campus, quantumuis vastescens, sua sponte producit. *Trapezuntinus* cum istis artium studia quoque impugnauit, quem Cardinalis *Bessarion* pro, illis differens, refutauit. Alij ex aduerso in artium inuentiones incubuere, *Quod immortalitatem, ut ait Plinius, per illas propagari arbitrantur: idque Cicero sæpius recoluit.*

Sen. ep. 90.

*Prat. verb.
Adamit.*

*Bessar. cont.
Trapezunt. l.
Plin. in prof.
l. 14. Cicer.
2 de nat.
Deor. ruf. 3*

8. Cæterum quod in hac re admiremur, id in eo consistit, quod hi ipsi Stoici & hæretici, artium neglectum professi, causantes, illas voluptatibus lenocinari, eo tamen nihil præter libertatem & incuriæ vitæ voluptatem spectabant. cum enim labores refugerent ac sedulitates, artes pariter reiiciebant, quæ non aliter quam istis parari poterant. animaduertentes porro, artium delicias & ornamenta, inuidia, contentione, ac bello, vitam humanam perturbare solere, quo ab huiusmodi ærumnis solutiores essent, & otio fruerentur, expectantes vtroneum ac beneficium naturæ solius ad ipsos affluxū, sua inertia interim iucundabatur. quæ enim natura ipsa sua sponte nobis porrigit, ut ipsi loqui assuevere, ea non solū copiose inde proueniunt,

*Herod. Eut.
Arist. l. 3 pol.
Iauel. ibid.
cap. 3. Trac.
-1*

*Arist. l. 1 pol.
cap. 4.*

Ca. Chryso.
in l. 24. de
prouid.

proveniunt, verū insuper absque nostro labore ac sollicitudine nos veluti dormientes beant. at quæ ab arte ad nos manant, ea ingentes curas, maximosq; sumptus, tormentorū instar, a nobis exigunt: innumeras animorum & corporū anxietates eliciūt, paci ac suauitati vitæ repugnātes: adeo vt si aliquid consequamur voluptatis artibus studentes, id fuerit perinde, ac si paucas rosulas, confertis magno numero spinis implexas, manibus stringeremus, non tam demulcentes nos odore, aut visu delectantes, quā aculeis affligentes. Enimuero reperiūtur aliqui populi, diligentes potius viuere ritu ferino ac libero, quā vt velint sub artium disciplinis esse vrbaniſſimi; quos existimarem tamen nihil præter voluptatem, etiam in illa horrida barbarie, sibi proponere consequendam.

Quid. l. i
Fastor.

*Nec pudor in stipula placidam captasse quietem,
Nec fenum capiti supposuisse fuit.*

Anacharsis philosophus Scytha, nō aliunde recusauit Hannonis dona, nisi quod voluptatē, victus tenuitate, ac paucorum vsu, comparandam existimaret. Hinc Diogenes dolium, Democritus contemptum, Epictetus casulam, Indi vagam incultamque vitam deligere, nimirum quo liberius iucundiusque nullarum rerum indigi, nulliusque compedibus præpediti, apud se suauarentur: quod & Cicero de eis affirmavit.

Cic. Tusc. 5.

9 Ex quo videre licet, quonā modo vita humana vndiq; sit circumuallata voluptate, agrestis etenim illa barbaries non prorsus destituitur suo illicio voluptatis: pariter artibus exculta ciuitas quaquauerſum spirat iucunditates. ac fortassis illæ illis puriores, vtpote carentes infinitis studiis ac tumultibus, quibus ciuiles voluptates immiscentur. Quot enim istis potiti, vtpote vel in pluma, vt loquitur S. Cyprianus iacentes, ac bibentes in gemmis, suspirant, ac vix somnum capiunt? & quod huius artis inuentum possessoribus ipsis plenē non satisfaciat, vterius cum irritati appetitus anxietate, vitæque molestia, ad alia contendunt: perinde ac si ad miseriarum cumulum non sufficeret afflictā nostri generis sors, naturæ corruptela, nisi accurrerent pariter artes, specie quidem quasi eius ærumnis subuenturæ, cum tamen re ipsa æstus, quos inuenerint animorum in nobis, aut vana spe diutius suspendunt, vel opere casso vehementius irritant & perturbant. Stoici itaque, ac cū ipsis multi alij, qui liquida voluptate perfruerentur, conconsultis plane artium dolosis blandimentis, ad naturæ pura ac mera munera conuolarunt. Hanc ob causam male de hominibus promeritum *Prometheum* tradunt, quod eis artibus eos instruxerit, quibus ipsorū vita omnis generis asperitatibus afflictatur. Voluit enim haud naturæ bonis eos fore contentos, sed artium munimenta sibi insuper consciscere persuasit, quibus ad vberiores voluptates adspirarent, quam quas natura ipsis poterat suapte vi suppeditare. Contra autem accidit: nam artes non solum primigenias illas naturæ delicias penitus corruperunt, verum insuper infinitas in vitam mortalium, tam animorū, quā corporum ægritudines intulere: adeo vt multis hoc vnicum bonum superfuerit, quo factum, vt

non simpliciter a quotidiano rerum cursu, sed artificiose mœsti ac morbis confecti perierint.

*At quia ferula conceptum comprehendit ignis
Fontem furtiuum, qui magister artis
Omnis extitit hominibus, & magna est commoditas,
Tales penas pro hisce delictis luo.*

Æschyl. in
Prometh.
Cic. Tusc. 2.

10 Cæterum artium vsus referentes ad diuina ac humana in vniuersum, percipiemus, quis earum vsus ciuitati idoneus, quis vero ab ea alienus. Imprimis ipsa religio artes aliquas sibi apud omnes gentes perpetuo vendicauit, vtpote ad extruenda templa, erigenda altaria, ad vestitus sacerdotales, reliquosque sacros apparatus conficiendos. Voluit enim merito Deus, vt homo ratione ab ipso donatus, non solum res externas ei ex religione consecraret, sed insuper rationis opera & studio naturæ limites excedendo, ipsi inseruiret. ac inter reliqua, in omniū moribus in hunc finem semper viguit, statuas imaginesque viris præclaris constituere, quibus exactissimè repræsentarentur: tum vt illis hoc pacto honores decernerentur, tum etiam vt inspectores erudirentur excitarenturque ad imitationem earum virtutum, quibus ipsi excelluerunt. Cum templum & arca Hierosolymis fabricanda, non solum artem Deus a suis cultoribus requisit, sed eam, quæ ad eximiam præstantiam excitanda, & ab ipso inspiranda sapientia, profectura. *Et in corde omnis eruditi posui sapientiam, vt faciant cuncta quæ præcepi tibi.*

Arist. l. 7 pol
cap. 12.

Exod. 31.

11 Quantum ad humana, arte effecta, vt diximus, spectant ea aut ad vitæ necessitatem, aut ad facilitatem eius, aut ad voluptatem. Vitæ necessitas ea exigit, quæ instrumenta ad cognoscendum, quæ ad vitam propagandam media, ac eius apta ornamenta comparanda. quo ad cognitionem: sicut ad hanc homo maximè a natura instituitur, ita conuenit, ipsum summa industria fore solertem & industrium, quo certis instrumentis adiutus, ad rerum scientias opportunius peruadar. Quocirca artifices in hoc genere laudatissimi opem ferentes in nobis intelligentiæ, sicut & illi, qui artium necessariarum instrumenta conficiunt. Inter illas autem artes, quæ ad vitæ facilitatem referuntur, aliæ alijs sunt naturæ ipsi viciniore. quomodo naturæ proximius, vestem consuere, domum ædificare, agros arare, cibos coquere, quam fila auri ac argenti deducere, quam ex succis herbarum & lapidum fucos exprimere, quam gemmas insculpere, metalla terræ visceribus excutere. atque vt sunt diuitiæ duplicis qualitatis, nempe naturales ac artificiales, sic & artes aliquæ, propter vicinitatem quam habent, cum natura, diuitijs naturalibus, vtpote agris colendis, bestiarum gregibus tractandis, quodammodo naturales, famulantur. De quibus ita Arnobius: *Non sunt ista scientiæ munera, sed pauperrimæ necessitatis inuenta*: idem S. Basilus pronunciat de vestibus, de ædificijs, de medicina ac similibus. Neque adeo Stoici debent esse ciues, vt omnes plane artes reiiciant, quæ vitæ facilitati oportune subueniunt. Natura enim, ratione imbuta, se paulatim magis

Arnob. l. 2.
cont Gant.
Basil in Reg
fus, disp lat.
55.
Cic. l. 2 de
nat. Deor.

ac magis munit artium præsidij contra victus
Senec. epist. difficultates. *Artes seruiunt vitæ*, ait Seneca, *Sapien-*
34. ad lucil. *tia imperat.*

Ouid. lib. 4. *Panis erant primis virides mortalibus herbae,*
Fastor.

Quas tellus nullo sollicitante dabat.

Et modo carpebant viua in cespite gramen,
Nunc epule tenera fronde cacumen erant.

Post modo glans nota est, bene erat iam glande re-
Duraque magnificas quercus habebat opes. perta,
Prima ceres homine ad meliora alimenta vocato,
Mutauit glandes utiliore cibo.

Am. lib. 2.
cont. Gent.

Chrysost. in
cap. 9. Gen.
Homil. 28.
Minut. Felix
in Octau.

Arist. lib. 7.
pol. cap. 10.

Hipocrit. de
Hom. fab.
Cicer. l. 2 de
Nat. Deor.

Arte itaque adiuti homines, ab arbutis ad pel-
les, a calis & antris ad domos, ab herbis ad glân-
des, a glandibus ad triticum gradatim processer-
re. idcirco ut obseruat Arnobius, artium in hunc
ritum facilitantium vitam nostram inuento-
res, illi prisca tanquam Deos colere: utpote
Liberum pro vino inuento, *Æsculapium* ob dete-
ctas herbarum vires, *Minervam*, quod oleum
indicarit Atheniensibus, *Triptoleum*, quod
aratricam utilitatem docuerit. Italos vero seu La-
tios plurima didicisse a *Saturno* homine Græ-
culo, idem asserit, quos dictos *Oenotrios*, qui-
dam appellatus *Italus*, quo ad agriculturam eru-
diuit, ut *Aristoteles* scribit, cum prius pastores
vagi palantesque essent, ac de istis differunt S.
Chrysostomus & *Minutius Felix*. Atque cum natu-
ra homini manus dederit, propter illas omnium
animantium sapientissimum effecit, ut pro-
nunciat *Hippocrates*; eoque visa, illum ad artes
ordinasse, quæ manuum propria sunt officia,
ac sic ante artem ipsum artificem condidisse.

12 Quod ad voluptatē attinet, non sumus ne-
que usque adeo aridi, ut eam arte inuectam, vel
inuentam, penitus reiiciamus, si innocua sit, ac
contra labores istius vitæ conueniens reme-
dium, ut loquitur *Aristoteles*. propter quam
causam, Musicam ac Poësim haud asperna-
mur, quarum iucunditates iure civili quotidie
expetimus ac libenter delibamus. Hæc autem
artificiosa voluptas, de qua differimus, duplex
est: vel enim a quinque externis sensibus, vel a
sola ratione perceptibilis: utpote ea quæ in am-
bitu & honoribus placet: & utrique ars exqui-
sitissime famulari solet. Quamobrem cum ge-
nere ipso, aut gradu, rectam rationem expetitæ
voluptates excefferint, tum eodem artes, quæ
eas inducunt, perinde se gerunt, ac si totidē ef-
fent in nostris pectoribus *Cupidines*, qui cū ma-
tre *Venere* in nostram perniciem colluderent.
quinimo quando ciuitas ipsa accurata sua in-
dustria ulterius deuenit cum cogitando, tum
agendo, quā oportuit, tunc in hæc superfluas
ac nociuas artes erumpit, sicut nimis in hu-
mano corpore sanguis in morborum causas
copiose exundat. Damna, quæ istiusmodi ar-
tes voluptuariæ inferunt, censeri possunt, tem-
poris dispendium, sumptuum dilapidatio, me-
liorum studiorum priuatio, vitæ mollicies ac lu-
xus, libidinum fomentatio, rixæ, odia, suspicio-
nes ac bella, quæ cum voluptatem instruxerint,
eam reddunt subinde crudelissimam. In quibus
exquirendis inquit S. *Basilus*, *curiosa quadam & an-*
xia solertia, curaque est opus, quæque magnas nobis
molestias quasdam concitant, & quasi vitam no-
stram in corporis curatione implicatam tenent, ea a

Bas. in Reg.
fus. Resp. 55.
Chrysost.
Hom. quod
nemo læd.
nisi a seip.

Christianis omnibus repudianda sunt: Quid inuat
voluptates e longinquo artis, opera inuocare,
quasi corruatos earum impetus in rationem
accerfere? Cui fini vtile, artium magnificentia
priuatis aut publicis honoribus studere, & spe-
ctantium odia interim in nos concitare? Cum
enim gemmis elaboratos calices, aurata do-
mus tuæ laquearia, vestes preciosas, ac mira ri-
dentis fortunæ lenocinia, alijs ostenderis, quis
exitus præter eorum malevolentiam inuidiam-
que, qui ægre laturo, se tuis artium delicijs &
ornamentis superari, viles abiectosque declara-
ri? Quomodo animus harum artium illecebris
irretitus, pro bono communi, pro Dei honore
aliquid aggredietur? iam enim istæ artes vo-
luptuariæ ac fastuosæ effecere, ut totus sis ad
teipsum reflexus, tuoque definitus. Enimvero
fieri non potest, ut is animo ingenti aliquid
pro patriæ salute vel gloria meditetur, qui
artium tricis occupari, earumque reticulis in-
cludi, ac bellariis inescari constituerit. Quocir-
ca sicut praua exempla, turpium imagines ad
voluptates prouocantes, ciuitatibus exigendæ,
ita & illæ artes a civili magistratu proscriben-
dæ, quæ nihil aliud quam voluptatum le-
nones ac irritamenta. neque sane illa ars quic-
quam ab ingenio commendabilis, quæ ingenio-
se bonis moribus infesta: hinc potius vitupe-
rio & expugnatione digna, quod non solum
ingenium malè in opus contulerit, sed etiam
exitium ciuium præstitit esse ingeniosum, ac
diuina quadam mentis virtute, ciuiles vitæ ho-
stes capitales armauerit.

3. Quæ vero artes auribus & oculis blandi-
untur, illæ non tam pestiferæ, licet magis oci-
osæ, quam aliæ, voluptatem tactus, gustus
atque odoratus procurantes. Oculorum oble-
tamenta, *Archita* volatilis columba, apud
nos currus insita vi curulis, Francidis formi-
culæ ex ebore, pulex aurea catenula collum de-
uinctæ, gemmarum ardentium intertextæ se-
ries, quibus ornati, tanquam salamandræ in
medijs ignibus flammescunt. Accedunt pictu-
ræ viuæ ac spirantes, quæ rem deformem licet,
oculis tamen gratissimam exhibent. *Thersites*,
inquit *Plutarchus*, *faciem videntes delectamur, mi-*
ramurque, non pulcritudinis sed similitudinis causa. Plut. l. de
aud Poet.
In istis error in rem ludicram vel in fastum
declinat: proinde quoto gradu hæc nociua re-
bus publicis, eodem quoque horum artes existi-
mandæ eisdem infectæ. Ad tactum vero, odora-
tum ac gustum relatæ artes, crassiores sunt, ac
plerumque sanitati obsunt, cui tamen obblan-
diri simulant: cum enim parum voluptatis in-
tulerint, subinde infinitos morbos efferunt, pœ-
naque prolixiori compensant, quod prius bre-
ui dulcedine luserunt. Atque inter reliquos ef-
fectus prauarum artium, meritò censenda na-
turæ impotentia. posteaquam enim eis nimium
assueuimus, sine earum subsidijs de reliquo ni-
hil planè possumus. Quemadmodum enim si
viribus corporis validius ad incedendum pere-
petuo baculo inniteretur, is suffulcri ita indi-
gens tandem euaderet, ut sine illo non poterit
propria virtute vel passum mouere: similiter ar-
tibus continuo inhærentes, adeo demum earum
vlt.

Luc.in Cin
s. Crisost.
Homil. 4 in
Ioan.

usu flaccescunt, ut nisi succurrerint, earum defectus, cum poena erit intollerabilis, tum ex illo impotentia oriatur incredibilis. Erumnas, quas artes istae in nostram vitam effundunt, ita recenset Lucianus. *Aurum ipsum tam optabile, si libet, argentumque considera: domos considera sumptuosas, vestes operosas considera: atque eius generis omnia; quanto negotio emuntur, quot laboribus, periculis, imo sanguine accide, quantoque hominum interitu: non ideo solum, quod dum nauigant propter ista pereunt complures, ac dum quarunt parantque grauias perferunt, sed ob id quoque, quod digladiationes nostras pariant, quodque ob ea insidiantur inuicem, & amicis amici, & parentibus liberi, & maritis coniuges.* quomodo porro eadem artes naturae imperfectionem prodant, ac redarguant sic declarat. *Considera, quod pluribus egent primum pueri, quam adulti, deinde mulieres quam viri, tum agroti quam valentes: atque omnino in summa, inferiora quaelibet praestantioribus pluribus indigent. Proinde Deum omnino nullius rei egent. qui vero ad Deum proximè accedunt, quam minimis egent.* Duo autem praecipue sunt in Republica optanda, quibus inutiles ac noxae haec artes commodè resecantur; sicut ex eorum contrariis gignuntur & augentur: primum, ut otium profligetur: alterum, ut ciues rebus magnis perficiendis studeant ac insuescant. Cum enim otium expulsus fuerit, neutiquam in subsidium voluptatum, quae otio innatant, tabificae istae artes accersentur: similiter grauioribus negotiis, scilicet emolumentis publicis, honore ac laude plenis, ciues distracti, nihil pensi habebunt haec ludicra leuiorum hominum manufacta, quae temporis, substantiae, operisque dispendia.

14 Enimuero morum ciuitati nihil infestius animorum perturbatione: ex qua non solum vitia propagantur, sed etiam omnis vitae dulcedo intercipitur, omnisque ex decore flos eius corrumpitur. quo ergo in loco habendae istae artes, quaelibidini, quae futili gaudio, quae crucianti timori fomenta suppeditant, illosque ventos excitant, quibus nostri maris malacia ac splendens facies, inquietantur, obscuranturque? O praecellosos sane artium fructus, animorum iactationes ac torturas! Quid iuuat earum umbris, delicijs, otio, languore animum inficere, ac ita delinitum emollire, ut ex eis tener factus, quaelibet impacta spinula, aut expirata frigidiori aura, cum incredibili doloris sensu, subinde traiciatur? At de Prudentia iam inquirendum.

CAPVT XXV.

Quodnam sit munus Prudentiae, quaeque eiusdem partes, seu species habenda.

Virtus haec, quae Prudentia dicitur, reliquarum virtutum non tantum origo, sed etiam ad clauum sedens, earum magistra ac directrix. Haud enim caeco impetu in homine prouunt virtutes ad operandum, sed certo quodam iudicio libratae, ac in quadam cognitionis luce ad circinum compositae, deinceps

ceps munera sua considerate exequuntur. Morale hoc visus Deus praesignasse fabrica istius mundi: in qua lucis creatio antegressa nos docuit, officium nostrum rationis luce ante omnia imbuendum ac collustrandum. *Prudentia*, Bas. orat. 21. inquit S. Basilus, nihil aliud est, quam rerum faciendarum, omittendarumque cognitio. atque quod prudentia cognitio sit, inde pronunciat Aristoteles, eam animae oculum, mentem scilicet, afficere & irradiare. propterea varijs emblematicis hunc in nobis prudentiae splendorem veteres descriperunt; utpote serpente igneo, obscura nocte flammante, oculato Argo, Iunonis pauone, in caelo Phosphoro, in capite humano, oculo. At non quaelibet lux siue quaeuis cognitio practica, est prudentia, sed illa dumtaxat, quae ad bonum & honestum, nostrum conatum instituit: ut eam hoc pacto à calliditate secer-namus. atque ut in vniuersum, omnium virtutum prudentia auriga, ab eis non separatur, ita neque à iustitia, res ciuiles peragente: sine qua, ut inquit Cicero, rerum agendarum scientia, non tam sapientia, quam calliditas nominaretur. Ut enim aduertit S. Basilus, sicut quae nobis expetenda obijciuntur, duplicis sunt conditionis, scilicet quaedam rationi ac diuinis legibus conformia, alia in Deum ac rationem crimina, in homines iniurias continentia, ita duplex, ut vulgus loqui solet, prudentia: vna, vera, altera adulterina sub splendore nominis tantae virtutis, ad nocendum, ad concupiscendum, ad irascendum delitescens, comparata. Illam autem genuinam S. Ambrosius Symbolo fluminis depingit. *Phison igitur Prudentia est, & idem habet aurum optimum, splendidum carbunculum, & prasium lapidem.* Etenim prudentia, gemma in animi oculo, tanquam aurum ibi rutilat, instar carbunculi flammescit, & ut prae-sius virefcit. rutilat quidem & flammescit contra errorem, virefcit autem contra impugnentem prauitatem.

2 Id, circa quod absolute prudentia versatur, vitae moralis ac ciuilis est in vniuersum institutio; ita ut omnem istius vitae motum, tanquam magistra, suo imperio regat ac moderetur. ex quo liquet, eius munus non solum esse nobilissimum, quippe hominis omnes diuitias, ac ipsius expetibilem in se aeternitatem continens, sed etiam amplissimum, non ligno, non lapide efformandis definitum, sed id totum ambiens ac perficiens, ad quod in homine ratio, appetitus, ac voluntas extenduntur. *Ut medicina*, inquit Cicero, *valetudinis, nauigationis gubernatio, sic & viuendi ars est prudentia.* Quid amplius ad momentum, ad laudem quid vberius dici poterit, quam cum assertum, prudentiam homini viuendi esse artem? Si quid mente, si quid voluntate, si quid corporis facultate multiplici à nobis peragendum, id omne prudentia diiudicat, trutinat, ordinatque. Cuius vigilantia & auctoritas haud destinantur in obiectum ali-quod vniuersale, quale contemplationi obuersatur, sed in singulare, hac illaue actione comprehensum, in quo duo praecipue, ut ait Cicero, respicit, *iustitiam & iungentiam*: ordinem nempe & occasionem. Ad cuius rei simulacrum Argos, & ignei

Bas. orat. 21.

Arist. 1. 6. ethic. cap. 12

August. de mor. Eccles. cap. 24. Ambrosius in cap. 27. 1. ad cor. cap. 1. col. 1. cap. 23

Cic. 1. 1. off. 1. 1. De leg.

Ambrosius in 2. cap. Gen.

Cic. 1. 5 de Fin.

Cic. 1. 1. off.

Arist. l. 6. et
cap. 7. S.
Thom. 2. 2.
q. 84. art. 2.
& 3.

Arist. l. 6. et
cap. 1.

Amb. l. 7.
de off. cap.
27. in 2. cap.
Gen.
S. Thom. l.
3. cont. Gen.
cap. 24.

Arist. l. 6.
ethic. cap. 7.
S. Thom. 2.
2. q. 47.
art. 2.

scot. in. 3.
D. 5. p. vnic.
Vasque l. 2.
2. disp. 84.
cap. 3.

& ignei illi serpentes, qui aurei velleris custodes, nullum vniuersale admirabantur, sed illud ipsum vellus, & ad illud homines accedentes, oculis attentissimè lustrabant. Proinde *Vlysses* circumspexit, non Philosophum, *Nestorem* benè consulentem, haud prima principia Metaphysica cogitantem, prudentia effingit. *Est enim prudentia*, inquit *Aristoteles*, *actiua, & actio circa particularia versatur*: quam definitionem enucleatè explicat *S. Thomas*. inde idem Philosophus prudentiam nuncupat. habitum electiuum; quod nempe distineatur circa media ad aliquem finem, ac eorum praxim. ad quem cum referatur omnis in vniuersum virtutis actio, idcirco merito appellatur consultatoria: prudentiæ enim officium, consultare de singularibus, idoneamque demum electionem præscribere. Quæ quidem singularia aliquo modo dubia ac in lubrico, vel obscuro collocantur, atque talia, qualia aliter se habere possunt: nam de apertis ac manifestis nemo deliberat, ut idem Philosophus adstruit. Ex quo liquet, quanta sit vis prudentiæ, quamque eius omnis acies acuta & oculata ad perspicendum id, quod tam varium, multiplex, flexuosum, abstrusum, ambiguumque. Proinde ne error sit in electione, ac postea operis quempiam poeniteat, requiritur omnino, ut solertè defixamque prudentiæ contentionem agens adhibeat; quo, rei obscuritate & ambage nihilo obstantibus, recta ad ipsam practicam ac singularem veritatem demum statuendo collineat. Quamobrem sicut ille, qui in loco lapsili ac diuersimode *Mæadri* instar tortuoso, ambulat, maiorem curam adhibet, quam alter, qui in sicco & explicato graditur, ita vir prudens animo in primis quodammodo robustus esse debet, deinde excitatus, cum circa ea occupetur, quæ aliter se habere possunt, ac à multis seorsim considerandis, quo ad id, quod fieri tandem debet, pendeat. Est proinde prudentiæ circumspexio non solum summa vi intenta, verum etiam quaquauersum eiacula, varia ac multiplex, ut *S. Ambrosius* rectè adnotauit. *Tanto autem*, inquit *S. Thomas*, *vnusquisque in prouidendo solertior habetur, quanto plura singularia præmeditari potest.*

3 Hæc vero singularia practica, ac quæ aliter se habere possunt, vel ipsis finibus, vel eorum medijs continentur. Et quidem quod fines honesti sint, aut iucundi, nec in aliquo dubio eorum rationes ponantur, *Aristoteles*, & *S. Thomas* pronunciant, de eis neminem ex prudentia consultare: certum enim est hæc bona, si veri fines sint, esse expetenda: sicut & horum contraria fugienda. Proinde volunt, non ad prudentiam, sed ad *Synesis*, quo ad scibilia, *Intellectui* respondentem, eorum notiones referri: atque ita prudentiam tantummodo circa media ad fines versari, inquirendo quodnam medium aptius fuerit ad hunc vel alium finem consequendum. At vero *Scotus* & alij contendunt, prudentiam versari quoque circa ipsos fines, ne dum solum circa media ad illos occupari, nam obiecta animo re aliqua, ut fine honesto, adhuc dubium oriri poterit, num illi solide &

expresse competat bonitas veri finis nec ne: num eius appetitio, seu intentio, hic & nunc elicienda: num eius cupiditas impediatur nec ne aliud melius animi propositum, cum quo est impossibile. Cum ergo de istis possunt homines deliberare, ac consultationem inire, de eisdem pariter poterunt ex prudentia tandem constituere. Ego quidem existimarem, omnem in hac controuersia quæstionem esse mere ac pure de nomine: & propterea ab vtraque parte, sane intellecta, veritatem consistere. vna enim opinio finem in sensu materiali, nempe pro re, quæ finis, accipit, altera in sensu formali, scilicet pro fine sub ratione finis illum animo signat. nam consultare vtrum huic rei insit mediocritas, vel bonitas virtutis, num eius votum sit impedimentum nec ne, præstantioris actionis, consultare est, num illa res sit finis nec ne: nihil enim, quod practice & vere finis bonus, caret mediocritate virtutis, aut impedimentum est maioris honestatis. idcirco licet de fine prudentia consultet ac definiat, sub dictis respectibus, id tamen non præstat de fine sub ratione finis, ut *Aristoteles* ac *S. Thomas* verissime statuerunt.

4 Existunt porro pro varietate actionum, ac rerum ad eas spectantium, diuersæ istius prudentiæ partes seu functiones, eius integram naturam absoluentes. Cum enim hæc virtus de particularibus pronunciet, iudiciumque suum à quibusdam antecedentibus deducat, ac præsentis negotio accommodet, eam ob causam viro prudenti *memoria* ex rerum usu, ut *Gellius*, ex *Afranio* Poëta statuit, perficienda, excitandaque, ex qua velut ex thesauro depromat, instantibus consiliis, idonea argumenta. Eidem alia subinde virtus, dicta *Intellectus*, de qua postea, ad stipulatur: nempe prompta in homine vis mentis ad concipiendum prima principia actionum. Quemadmodum enim is, qui legendo facili opere & expeditè ex syllabis verba componit, distinctè prius intueri debet ipsas literas, seu elementa, ex quibus syllabæ conficiuntur, ita ut quis dextrè de aliqua actione mente definiat, opus erit, ut ipsa principia seu elementa practica acutè perspiciat. ac quod prudentia occupetur circa particularia, cum numero plura, tum suis naturis perplexa, ne in ipsa resolutione animi error aliquis committatur, opportuna fuerit *Docilitas*, seu apta dispositio animi ad capescendū informationem ab aliorum sententijs: nemo enim, quo ad omnia ciuilis prudentiæ officia, sibi sufficit, ut ait *Doctor Angelicus*.

Quid grauis Antenor, Priamus quid suadeat ipse, Consule, quæis etas longa magistra fuit.

Mox eidem prudentiæ subsidium adfert *Ratio*, diligenter rerum causas perspiciens, videntisque quid ex quolibet sequatur, aut minus cum illo cohæreat. postea succurrit eidem prouidentia, ille nempe mentis in omnia prospectus, quo fini adsequendo ac conseruando meliora media discernuntur, & apud animum definiuntur. Atque ne ab incertis ad certa, ex falsis ad expressa consilia progressus fiat, ad sciscenda *Circumspectio*: cuius est, quasi adhibita libra, trutinare

Gell. l. 13.
Noct. cap.
18.

S. Thom. 2.
2. q. 49. art. 3.
ad 3.

tinare rerum ad actionem spectantium momenta, & quid singula valeant accurate examinare & arbitrari. postremo. quod, ciuili vita, vt dixi, in lubrico ac sinuoso versetur, adeoque in repugnantium salebrosis locis, eam ob causam adhibenda *Cautio*, qua innotescat, quid aduersi, quid remoræ, quid obstaculi poterit occurrere; quomodo difficultates superandæ, vel an actioni alicui penitus superfedendum, ob ingentem eorum vim, quæ nostris propositis obuersantur. quod quidem officium, eo solet excrecere, quo ciues magis fraudibus ac maleuolentia alicubi vti assueuerunt.

5 Vt de speciebus modo prudentiæ aliquid dicamus, intelligendum absolute, nomine prudentiæ vocari, eam in vniuersum prudentiam, quæ appetitus affectionibus, quo ad temperantiam ac continentiam, moderandis distinguitur, ac priuato bono ipsius operantis definitur. Prudentia vero, quæ ad bonum aliquod commune refertur, quatuor in se species complectitur. Prima in principe *Gubernatiua* dicitur, quæ vt principalis, ita perspicacissima doctissimaque. extenditur enim hæc ad cuncta particularium ciuium officia curasque, & ad bonum in ciuitate, quod ex eis omnibus coalecit. Secunda *Politica* seu ciuili nuncupatur, cuius munere ciues prudenter morem gerunt. ac tametsi ciuis seu subditus non operetur ex prudentia, sed solum ex opinione regulæ illis propositæ à Principe, vt affirmant *Aristoteles* ac *S. Thomas*, nihilominus multa peragunt Ciues priuatis rationibus inducti, pertinentia ad bonum commune, in quibus non operantur vt subditi, per mandatum Principis ad acti ad præstandum officium, sed ex libero suo delectu: ac proinde prudentia ipsis concedenda: quod postea melius explicabitur. Tertio loco prudentia est *Oeconomica*, circa bonum familiæ instituta. Postremo *Militaris*, quæ causas belli suscipiendi considerat, omniaque ad illud perficiendum, apte disponit, vnde commune aliquod bonum comparetur, conseruetur, augeaturue.

6 Neque solum prudentiæ solers oculus, intendit in honesta ac bona actionum obiecta, quinimo insuper in mala, ac à voluntate hominum deprauata. in ea quidem, vt illa appetitus prosequatur, in hæc, vt eadem diffugiat. *Artes*, inquit *Plutarchus*, cum semper sint rationi coniunctæ, vt vtilia eligant, fugiantque aduersa, primum ea accurate pensant, quæ sibi congrua sunt, deinde & quasi longiori intervallo ea prospiciunt, à quibus putant cauere oportere. *Medicina* enim agnituram, *Musica* dissonas voces, ea tantum ratione considerare videtur, vt melius efficere contrariam possit. *Temperantia* quoque, tum iustitia, ac prudentia, omnium artium perfectissimæ. cognitionem non modo vtilium ac honestarum rerum, sed earum etiam, quæ turpes, & inutiles, & iniustæ sunt, ad se pertinere procul dubio putant, atque eos qui vitiorum naturam se ignorare gloriuntur, vehementer accusant, quasi rudes earum rerum, quos maxime decet viros studiosos cognoscere. Hæc vero malitiæ & fraudum perceptio maxime spectat ad eos, qui aliis præsunt, illosque munire ab aliorum iniuriis, habent in

officio: maior vero aut minor in hoc genere prudentia requiritur, iuxta gradum malitiæ & corruptionis in aliqua Republica. & sine dubio, felicia illa sæcula fuere, in quibus ob ciuium innocentiam ac bonitatem, tantapudentia quanta modo, opus non fuit. Crescente vero iniquitate, prudentis ingenium, serpentinum potius, quam columbinum pariter euasit: ac *Pallas* moderna, non tam oliua, quam *Gorgone* iam innotescit.

7 Verumenimvero, cum sæpius dictum, prudentiam in rebus singularibus versatam, materiam respicere, quæ aliter, quam putatur, se habere poterit, merito inquirendum, quomodo ea victus dicatur, si ad falsum, seu non faciendum, hominem aliquando inclinet ac componat? Ex hoc enim *Aristoteles* inficiatur, opinionem ac suspicionem esse virtutes, quandoquidem in minus vera sæpius hominis conatum deferant. Cæterum omnino certum, contingere posse id aliquando peragendum prudenter, quod, quo ad rem ipsam, ab aliquo doctiori, vtpote Angelo, cognitum, non sit peragendum: in quo casu nihilominus non est error in ipsa prudentia, ac eius principiis, sed in aliqua cognitione illi adiuncta, qua indiget, veluti conditione determinate suum principium ad inferendum practicam conclusionem. Hoc pacto Imperator belli, auditis multorum rumoribus, ac inspectis quibusdam indicis, prudenter statuit, inferendum bellum in hostem, nec esse fugiendum, cum tamen re ipsa, propter latentem aliquam causam, non sit inferendum, sed potius stationi cedendum. in quo casu non est falsitas in ipsa intrinseca natura prudentiæ, quæ ex probabilibus arguit, sed vel in ignoratione humana, aut in alia cognitione, ad eam accessoriis.

C A P V T XXVI.

De apta dispositione animi ad capefcendam, conseruandam, augendamque Prudentiam.

Deo restricta in nobis omnis ad agendum facultas, vt eius vel optimis muneribus exequendis, non solum praua studia, verum etiam & bona aliquando obesse videantur. Superius commemoratum, prudentiam circa singularia versari, ex quo consequens, illam ingenij indolem ac vsum, qui sublimi quadam ala, in contemplationem causarum altissimarum eleuari solitus, impedimento esse, quo minus vis animi ad particularia, prudentiæque humiliora obiecta, e tanto fastigio descenderit. Vt enim accipiter natura ferox ac volatilis, moleste fert, hominis pugno illigari, ita summa illa ingenia, sublimioris cognitionis appetentiora, ægre patiuntur se rebus, humi quasi repentibus, & oculo subiectis applicari, ac inuitos inferius ab eisdem detineri. Hoc *Aristoteles* acute deprehendens, ait: Hinc sit, vt nonnulli etiam nescientibus scientes actuosiores sint. quia actio & prudentia versantur circa singularia: Arist. lib. 6. ideo principium propinquius intelligere, has carnes esse ethic. cap. 6 leues,

Arist. lib. 6.
ethic. cap. 6.
S. Thom. 2. 2.
q. 50. art. 12.

Plut. in De-
metri.

leues, & salutare, quam in vniuersum scire, leues esse faciles concoctu. Scilicet ille melius ac proximus ad prudentem aliquam curationem præstandam comparatur, qui nouerit has carnes esse leues ac commodas, quam qui solum ipso genere intellexerit, leuiore faciliore naturæ opere digeri posse: pari modo singularium intelligentior, aptius ad prudentiam disponitur, quam vniuersalium contemplator. Atque propter hanc ipsam causam affirmat idem *Aristoteles*, Iuuenes doctos esse posse, non autem prudentes: quod nempe feruore ingenij satis idonei, qui rerum causas veluti in alto positas inuestigant, destituti autem experientia ac rerum præteritarum collecta memoria, ad prudentiam humiliter subsidentem peruenire haud valent. Hinc referunt aliqui, prima & originalia imperia commissa antiquitus, non nisi grandævus, quorum quippe maior prudentia, & rerum singularium observatio accuratior, locupletiorque.

Ouid. lib. 5. *Iura dabat populo Senior, finitaque certis*
Fastor. *Legibus est ætas, unde petatur honos.*

2 Nihilominus existimarem, etiã præclarum hoc ingenij specimen non, prorsus ineptum prudentiæ suscipiendæ vel excolendæ, si modo vim, quam in se complectitur, sibi dimissam & obsequentem certa disciplina præstiterit. Quot obsecro, maximorum virorum abstrusissima ingenia, in rebus ad actionem, ad prudentiam pertinentibus, aliquando claruerunt? Sunt enim aliqui hominum veluti sibiipsis *Promethei*, in studiis suis tales, quales ipsi volūt. Posteaquam enim in seipsis tractabilem ac flexibilem naturam reddiderint, illico ad omnia parati, neque aliquid ferme inuita *Minerva* ab ipsis excurrat. *Phidias*, teste *Rhodigino*, statuæ *Palladis* adposuit draconem. nihil enim vetat, quo minus *Pallas* Metaphysica, aut Poëtica, sit etiam ad emblemata draconis prudens. Quid enim est consilij, quod nobile ingenium, modo à sui compote artifice instituatur, feliciter perficere non poterit? totum verò hoc opus consistere videtur in diligenti, districtaque applicatione eiusmodi mentis, ad practicam rerum particularium considerationem: quæ si in principio alicui molestior fuerit, reluctante quippe illa sibi insita indole, ea tamen ipsa, consuetudine indies faciliore expeditiorque euadet: & instar gladij, ancipitis, in vtramque partem, contemplationis scilicet, ac prudentiæ, tandem vis illa mentis habilis ex æquo erit, valensque. Ad quod præstandum ex sui dominio ut ciues idonee inducantur, eis laudes & utilitates prudentiæ explicandæ ac proponendæ: quibus perceptis, quantumvis altis ingeniis erigantur, tamen ad vim quandam hac ex parte sibi inferendam mouebuntur, ac ut velint esse, non scientes modo naturæ beneficio, sed etiam sua industria prudentes.

3 Enimvero prudentiæ potestas, si rectè inspicitur, quasi in humanis quoddam miraculum, ac stuporis iusta causa cuilibet apparebit. illa enim, quo ad externam speciem sapius minima ac latentissima, nihilo obstante, tanquam granulum quoddam pomi, immensos effectus

honorum, prouentuum, mutationum, erectionum, deiectionum in rebus humanis in se complectitur. Ut enim machinæ quibusdā formis apparatus, ferra rigidissima è vestigio arcuant, maximi ponderis libramenta in altum statim attollunt, ita prudentia interdum vel in pauperis ignotique alicuius mente concepta, omnia Reipublicæ momenta hac illacue, opere expedito versat, agitaturque. Imo haud raro prudentia tutius vitæ præsidium contra vim ipsam, quam vires.

ὅδ' ἐν ὁμόνοιοι φῶτις ἀσφαλίστατοι.
ἀλλὰ οἱ φρονῶντες εὖ, κρείττοι πῶτα χεῖ

Sophoc.
Ajax.

non enim qui viribus præstant, illi perpetuo in tutiori loco collocantur, sed potius qui prudentia pollent, ij vt sua melius defendunt, ita alijs etiam latius saltem in occulto, dominari solent. Etenim vbi *Mars* loci alta pace ac delicijs eneruatus iacuerit, ibi prudentiæ *Pallas* in armis consistens, propria sibi bella aget, & sine sanguine victorias mirabiles acquirat.

— licet exercere togata

Munera militiæ, licet & sine sanguinis haustu

Lucan.
pœm.

Miria legitimo sub iudice bella mouere.

Hinc quoque seruati contingit gloria ciujs,

Altaque victrices intexunt limina palmae.

Sic etiam magno iam tunc Cicerone vigente

Laurea sacundis cesserunt arma togatis.

Rectè proinde diuina sapientia pronunciauit: Sap. 6.

Melior est sapientia, quam vires, & vir prudens,

quam fortis. Animaduertere possunt ciues, quàm

alijs salubre, eisque quam plurimis, ad particu-

laria mentem dimittere, & eo virtutes atque

beatitudines ipsorum procurare, instar Chirur-

gi, eorum vulnera ac vlcera tractare, ac curare.

quod cum sit ipso genere magnum, tum in

summo pretio apud omnes merito esse debet,

ac vehemens quoddam incitamentum, vt mē-

tis impetum, quantumvis in altum directum,

velimus ad inferiora libenter deijcere, atque in

illis prudenter cum summa aliorum salute ver-

sari. Quod si vel propria compendia statua-

mus etiam animis meditari, videbimus iuxta

antiquorum sententiam, prudentiam ad ea, vt-

pote ad honores ac diuitias assequendas, me-

dium paratissimum. Hinc *Plato* appellauit ab-

undantiam *πορονύιον* μέγιστον filium Consilij: atque conuiu.

Mercurio antiqui ideo crumenam attribuere,

quod prudens sermo pecunias & alias utilita-

tes soleat comparare. Hac virtute præditum &

illustratum *M. Porcium* ita *Liuius* descripsit. In

hoc viro tanta vis animi, ingenijque fuit, vt quocun-

que loco natus esset, fortunam sibiipso facturum fuisse

videretur. nulla ars, neque priuata, neque publica rei

gerendæ, ei desuit: urbanas, rusticas pariter callebat.

4 Inter hæc autem particularia, vigilantibus o-

culo prudentiæ perlustranda, varia recensentur: utpote genus ipsum euentus, locorum, per-

sonarum, ac temporum, circumstantiæ, homi-

num qualitates, religio nempe, virtus ac mali-

tia ipsorum, simulque eorum ætates, diuitiæ,

amici: repetenda etiam ab historiis ac rebus

transactis memoria, vt inde quo ad præsens

negotium aliquod præiudicium eliciamus. ad-

monerem tamen haud nimis superstitiosè in-

hærendum alicui observationi historiæ: quod

dixerim

Rodigin. 1. *Phidias*, teste *Rhodigino*, statuæ
Antiq. 10. *Palladis* adposuit draconem. nihil enim vetat,
cap 3. quo minus *Pallas* Metaphysica, aut Poëtica, sit

Plat. in
conuiu.

Liuius Dec.
4 lib. 9.

dixerim contra eos, qui statim atque ex *Corne-
lio Tacito, Plutarcho*, aut alio ex antiquis histo-
riographis aliquid inuenerint, illico præsenti ne-
gotio illud volunt accommodare, & ex eiusdē
sententia de illo omnino definire. Enimuero
non nisi rarum, ab hoc loco prudens argu-
mentum. nam vt non inueniuntur duo lapides,
aut duo humani vultus prorsus similes, ita
neque historia aliqua, quæ quo ad omnia con-
sentiat cum illo, quod modo inciderit. in istis
autem moralibus vel minima dissimilitudo in-
tegrum prudentiæ negotium inuertit, ac di-
uersum omnino constituit. Philosophia autem
partim studio, partim experientia collecta, quæ
sagacius hominum naturas, ingenia, mores,
consuetudines, inuestigat & odoratur, quæ le-
gitimas causas suspicandi explorarit, regula
quædam est agendi, ex prudentia ferme sem-
per constans ac decreta. neque solum hæc ipsa
mixta Philosophia homines ipsos intuetur, ab-
solute ac in se considerandos, sed vt variis re-
spectibus ad alios relatos: vtpote ad amicos, ad
affines & consanguineos, ad consiliarios, ad
temporum ac locorum condiciones: est enim
prudentiæ institutum ferme totum collatiuū
ac comparatiuum. Proinde istius Philosophicæ
prudentiæ symbolum, apud veteres *Apollo tri-
ceps*; quod nempe prudentia, præsentia, præ-
terita, ac futura expendat. Caput quoque illi
affinixerunt Canis, lupi, ac leonis, vt refert *Pie-
rius*. debet enim prudentia esse docta, quæ in-
star canis, olfaciat inquirendo rerum indicia
aceorum vestigia insequare: pariter tanquam
lupus, acris ad eius similitudinem, excubet ac
solers existat: demum ad exemplar leonis, quod
valida ac impetuosa, posteaquam de exequutio-
ne sententiam protulerit. nam vt ait *S. Grego-
rius*: Ipsa operandi remissio contra hoc quod operatum
est, pugnat. Hoc ipsum serpentis natura dilucide
expressit Christus Dominus, quod etiam pri-
sci, serpentibus in Caduceo Mercuriano com-
plicatis, significarunt.

5 Huic porro virtuti subsidio ad iudicium
efferendum cunctatio, ac caloris nimium fe-
rocis ad statuendum moderatio. nam cum pru-
dentiæ obiectum sit multiplex, dispersum ac
valde perplexum, inde venit, quod ei valde
sit necessaria cunctatio, ne ad pauca respicien-
tes, subito pronunciemus, cum plura sint diu-
turnius ac pensculatius trutinanda. Calor au-
tem iste prudentiæ cunctationi infestus, du-
plex. vnus in perturbatione appetitus sensitiui
reperitur: vtpote quando cupiditate aut odio
alicuius rei ducti, ira, inuidia irritati, nimia spe
aut gaudio elati, addicimus animum ad stu-
dium prudentiæ. alter respicit tantum ipsam
prudentiæ consultationem, inuestigationem-
que, sicut respicere potest mētis occupationes,
in vniuersum circa alias scientias: veluti quan-
do nimio desiderio incēdimur, ac nimis sumus
æstuantes ad indagandum verum prudentiæ
obiectum, & medium ad id excutiendū, quod
factu optimum. & fane vterque calor pluri-
mum obest prudentiæ. prior quidem, quod
certo quodam affectu inquirentem oculum in
vnam partem importune deferat, præstetque,

vt id ei arrideat, non quod vero iudicio con-
sentaneum, sed quod perturbationi animi op-
portunum & congruum. posterior non tam
adigit animum ad prudenter deliberandum,
quam omnino præcipitat, eoque vehementius
delatus, multa inconsulta pertransit, & inde
nebulam quandam suæ intelligentiæ offusam
recipit. Dandum itaque prudentiæ consulta-
tioni spacium aliquod, in quo vterque ille ca-
lor exhalet & deferuescat. qua de causa *Aristo-
teles* virum magnanimū, otiosum & cunctatorē
appellat: nempe vt illud interpretatur *S. Thomas*,
quod non sit nimium sollicitus, præcept, aut ex
aliquo animi feruore plus æquo perturbatus.
*Nam puer impubes, & adhuc non utilis armis
Vnus de Fabia gente relictus erat.
Scilicet vt posses olim tu maxime nasci,
Cui res cunctando restituenda foret.*

Sunt vero, qui quo ad ipsam exequutionem
hoc discriminis ponunt inter facinora, & pro-
be facienda: quod cum facinora sint odiosa,
& variis impedimentis obuia, cito opere sint
perficienda: bene autē gerenda honestate sua,
commēdabilia, etiam si mora intercesserit, perfici
cōmode poterunt, ac indies eo magis euadūt
si non plausibilia, saltem aliorum iudiciis æ-
quiora. Helena hæc, nullorū oculos subueretur.
6 Vt etiam prudentiæ robur ac perspicientia
confirmetur in nobis, & a contrariis muniā-
tur, voluptas, dolor, atque tristitia, si non abi-
genda, saltem moderatione quadam coercen-
da: etenim affectiones istæ non tantum infestæ
animi contemplationi & vniuersalium scientiæ,
sed insuper prudentiæ ac singularium notitiæ.
quod autem voluptas contemplatrici scientiæ
sit aduersaria, id ex eius obiecti pugnante con-
ditione cum obiecto scientiæ, satis euidenter
liquet. nam voluptas versatur circa singularia,
ad quæ compellit mentis speculatiuæ omnem
vim, proinde eam frequenti vsu emasculando
& excindendo, ineptam reddit ad vniuersaliū
& abstractorum, quorum est scientia, intelli-
gentiam. Verum quod prudentia ipsa versetur
etiam circa particularia, inde nostri asserti de-
monstratio euadit impeditior. Nihilominus
merito affirmat *Aristoteles*, corporū voluptates
impedire quoque *Æstimationē prudentiæ*. quam-
obrem tametsi prudentia circa singularia oc-
cupetur, quemadmodum & voluptas, est tamē
prudentia solertissime discursiua ac collatiua.
discursui vero plurimum obest voluptas: quæ
non solum mentem destinat ad particularia,
sed insuper veluti quodam visco eam ita ad-
glutinat, vt ad discurrendum, ac ad vnum cum
altero quasi in syllogismo conferendum, fiat
imbecillis: proinde hoc nomine voluptas pru-
dentiæ, quæ maxime in suo genere discursiua,
valde contraria. ex quo inter alios effectus li-
bidinosi amoris, recenseri solet contra prudē-
tiam, stultiloquium.

7 Tristitia quoque ac dolor, vt iasserimus,
prudentiæ nocent: quod cum multifariam
præstent, tum maxime memoriæ vim debili-
tando, cuius opera plurimum indiget pru-
dencia. Cōqueritur *Seuerinus Boetius*, perpeffas in
carcere grūnas, sibi memoriā ferme profligasse.

Arist. 4. et
cap. 4.

S. Thom. 2.
2. 4. 50. art.
9 ad 3.

Ouid. l. 2.
Fastor. L. vi.
l. 8 Dec. 1.

Valer. l. 2. c.

2.
Flor. l. 2. cap.
6.

Arist. l. 2
Rhetor.

Boet. lib. 1.
conf. prof. 3

Pier. lib. 15.
vrb. serpēs.

Gregor. 3.
part. pastor.
cap. 1. admo.
35. Math. 10

Crede mihi, miseros prudentia prima relinquit,
Et sensus cum re, consiliumque fugit.

Ouid. l. 4 de
ponto.

Hoc efficere tristitiam ac dolorem quo ad prudentiam, ex duobus mihi persuadeo: principio quod istæ animorum ægritudines deiciant ac frangant omnē eorum exilientē impetum, languidū & eneruē eum reddendo. deinde multū officiunt discursui, sicut & reliquæ affectiones importunæ: cum e contrario prudentia sit acris virtus, & agilissimē discursiva. Vnde animadvertunt *Aristoteles*, & *Cicero*, temperantiā, quæ sensuū voluptates moderatur, dici *εὐθυμία*, utpote virtutē prudentiæ conseruatricē: quæ si omnes plane iucunditates a se depulerit, & in nullis earū mediocritatē, continuo afflicta, adprobauerit, prudentiā conseruare nō poterit, sed potius eā ægritudinibus expugnabit, & quasi insperso in oculos ipsius aceto, omnē eius aciem perstringet ac debilitabit. hoc disertē adstruit *Socrates* apud *Platonem*. Eaque parte animi, quæ voluptate alitur, nec inopia eneclta, nec satietate affluenti: quorum utrumque perstringere aciem mentis solet, siue deest natura quidpiā, siue abundat atque effluit, ob quā causā mendicos, ægrotos ac valde miseros raro videmus prudentes. est itaque ex temperantia decernendum, inter has iucunditates quoddam medium, cuius adminiculo prudentia non opprimatur, sed foueatur: de quo *S. Ambrosius*: Non enim delectatio, sed labor & doctrina, meditatio cum dei gratia dant perfectā prudentiam. animus saltem, si non corpus, angoribus nimis eximendus, ut prudentia exorietur.

Arist. l. 6 et.
cap. 5, Cicero
Tuscul. 3.

Plat. de
Reg. Cic. l. 1
de diuinat.

Ambros. in
2. cap. Gen.

Basil. orat. 21.

8. Atque inter reliqua istius prudentiæ cauenda impedimenta, vel maximum est animi fastus & arrogantia. in quibus duo præsertim spectabilia: primū, ausus quidam voluntatis in ingentes honores atque titulos, quibus excellentiæ summum appetitur. alterum, falsa quædam persuasio est, quod nempe in status, talibus rebus existat dignissimus. ac vtraque prudentiæ nocentissima. in vniuersū superbi, nescio quo modo in altū elati, ferme nunquā ad particularia, quæ sunt prudentiæ propria obiecta, descendunt; nihil aliud studiis & cogitationibus suis versantes, præter illos apices honorum aut dignitatum, de quibus vel gloriuntur adeptis, vel ut eos quandoq; conscendāt, sollicitē suspenduntur. quatenus autē gloriosius de se quā oportet sentiunt, eatenus plane omnes prudentiæ, imo & caliditatis nervos in seipsis exscindunt. *Superbia* inquit *Basilius*, magna habetur, se nullius egere auxilio, ac sibi ipsi penitus acquiescere, quasi vel solus sapiat, vel quæ optima in medium consulere valeat. Cum itaque elati animi dedignantur serpentinis prudentiæ in imo gressus, ad particularia accedendo, imitari, simulque externa eruditionis adiumenta fastidiant, fieri neutiquam poterit, ut magna aliqua prudentia illustrentur.

9. Quocirca, quod hæc ipsa prudentia versetur non circa aliquod vnū, saltē vi ac contextu coordinationis, ut scientia, sed circa plura, eaque distractissima: quæque aliter ac diuersimode se habere poterunt, idcirco inter virtutes in-

tellectuales, ne erremus, ne impingamus, ne repercussi deficiamus maxime hæc indiget diuinæ gratiæ adiumento ac vitæ sanctioris præsidio. Tametsi quidem morum actiua principia sint nobis notiora, ac homini, ut ex *Aristotele* affirmat *S. Thomas*, magis naturalia, quā scientiæ principia, nihilominus conclusiones practicæ, propter earum multitudines, incertitudines ac obscuritates, ab illis principiis deducendæ difficiliores esse solent & perplexiores: proinde a diuino munere plus dependere videntur. quā obrem idem *Aristoteles* affirmat, prudentiam, quo ad statum perfectum, non reperiri nisi in bonis & optimis hominibus, omnibusque virtutibus excultis. Et ideo ad prudentiam requiritur, ait *S. Thomas*, moralis virtus, per quam fit appetitus rectus. nam qui prauos fines sibi proponit, is affectionibus turbatum appetitum retinet: turbatus vero ac barbaricus appetitus, ut loquitur *Plato*, cum prudentiæ egregie ciuili & excellenti lumine nequit consistere. Ex quo, propter collectum lumen vitæ sanctimonia, de se pronunciat *Dauid*: Super senes intellexi, quia mandata tua quesui. loquimur autem de vera prudentia, non de illa, quæ carnis dicitur, & est mera astutia, quæ omni actionis turpitudini fœde adstipulatur.

Arist. 10 et.
cap. 7, S.
Thom. 2. 2.
q. 47. art. 5

Arist. l. 6.
eth cap. 12.

S. Thom. 1.
2. q. 57. art. 4
caiet. ibid.

Plat. in Gor.
Psalm. 118

10. Quod cum ciues intellexerint, ut hoc lumine prudentiæ illustreretur, curabunt omnibus virtutibus enitere, animaque a vitijs in vniuersum purgatas seruare. Principes quoque hinc percipere poterūt, nullos tam idoneos in grauissimis suis negociis consultores ab ipsis posse adhiberi, ac pios sanctosque. Etenim in quo diuina gratia copiosior effulserit, in eodē passionibus animi ad quietē ac temperiē perfectius componuntur, & comparantur. quo factum, ut maximi principes, etiā quo ad negocia ciuilia sæpius exquisiuerint sententias vel eorum, qui vitā solitariam degebant; utpote *Simeonis Stylitæ* anachoretæ, *S. Bernardi*, *S. Patricij*, *Sanctæ Catharinæ Senensis*: qui omnes præter acquisitam prudentiam, infusa etiam claruerunt. Præsertim vero cum istis oportunior erit consultatio, si modo agatur & tractetur de debita convenientia status aut negocii ciuilis, cum optimo statu animarum, ac qualitate genuinæ felicitatis: qui quidem casus sæpissime incidit in mores ciuium ac eorum deliberationes.

C A P V T. XXVII

Inquiritur de quibusdam Prudentiæ
munimentis

Prudentiæ columbinam simplicitatem, complicati abditique consilij instructione coercitam, veluti ex contrariis perfectum aliquod resultans, merito omnes suspiciunt & admirantur. Si enim ea, ad columbæ speciem, aperta, si explicata, tractabilis, quomodo inuolucro contexta, quomodo in spiras contorta, quomodo in aliquod pene-

penetrabile abstrusa, ut demum columbinus ille candor ac pluma cum serpentinis squammis ignibusque cohæreant in eadem? Enimvero prudentia, armata *Pallas*, non dissoluta *Venus*, quæ aut foras prodit, viribus propriis munita, vel arte sua curiosissimo oculo imperuia, domi latet, ad quam nullum telum destinato peruenire poterit: adeo ut siue in acie conspicua, siue in recessu operta, feliciter semper boni propositi effectum ac gloriam cōsequatur. pugnat in fulgore, pugnat in secreto, eloquio dimicat, silentio aduersa confundit: cui neque gladius, aperti nempe martis instrumentum, neque arcus, deceptricis ingenii machinamentum, deesse poterunt. dum se in aciem effert, instar *Gorgonis*, inspectores in stuporem adigit: dum delitescit, vel ipsarum turrium ex imis fundamentis ruinas apud se constituit, ac meditat. Etenim omnem humani ingenii vim cum in se contineat, modo nihil contra virtutem ea decernat, haud mirum, si ad naturam illius sit accuratissima, potentissima intus forasque, loquens ac tacens, agens & otiosa, in radio & in umbra, in specu & in aprico, in assultu ac desultu, bellatrix victrixque. ut enim scientia erroribus, ita prudentia malè factis dominatur.

Virg. Ænc. 2

2. Cor. 3.
Hebræ. 5.

2 Inprimis inter reliqua, hoc inuenitur prudentiæ ingenium, quod ad aliorum animos cum persuadendos, tum conciliandos, mille formas modosque subire, si id ei adlibuerit, in promptu ipsi fuerit. Cum enim similitudo causa sit amoris, amor vero totum robur existat actionis dictionisq; tum vir prudens sese aliis accommodans, siue eorum imbecillitati eo se dimittat, siue viribus, furore armatis, leniendis se applicet, siue eorum mores verbaque, quantum sine crimine fieri poterit, usurpat: adeoque aliena tam accurate, tanquam iris, ad se transfert, ac si in seipso, uti in propria matrice, omnes illi colores rerum primum excreuissent, cunctis dominatur. *Mille trahens varios aduerso sole colores.* In hunc ritum, veluti iris a sole percussus, prudentiæ artificiis excultus *S. Paulus*, non huic aut alteri homini, non isti vel alteri nationi, concinnitate quadam similis redditus, egit ac disputauit, sed omnibus plane omnia factus, scilicet, veluti a seipso in peregrinas formas totus transformatus, cum Græcis tanquam eorum gentilis, cum Hebræis veluti ab ipsis oriundus, felicitatis ac æternæ sapientiæ momenta vario pertractauit. Cum illis nutricis partes exequutus, eis lac propinauit, cum aliis, parentis munus, solidiores cibos subministrando, aptissime expleuit. Communis autem utrobique illi finis: nempe ut veritatis lumen vniuersis præferret, eosque ad vitæ sanctimoniam alto quodam gradu promoueret. Quod autem in pluribus hominibus, ingeniorum diuersi habitus, veluti totidem dispositionum varietates, reperiantur, ideo prudentia optimarum formarum inductrix, eas pensiculate obseruat, ac cōgruenter ad vniuscuiusque naturam subinde de illis differit ac definit. nouit, prono opere illi persuadendam fortitudinem, quem natura altum, & humana despicientem genuit.

proinde idoneam perpetuo complexa naturam, quod in ea statuerit perficere, non solum summa cum vtilitate, sed etiam iucunditate magna absoluerit. Huiusmodi prudentis consilij artificia, visi sunt antiqui, ipsis etiam Diis, diuersis formis effigiatis, quo commodius hominibus prodesse, attribuisse.

Iupiter aut in aues, aut se transformat in aurum,

Ouid. Frag. Elegia.

Aut secat imposita virgine taurus aquas. quod enim isti non arriserit, alteri fortassis erit in deliciis. Imo Dei veram bonitatem, partim Veteris Testamenti typis adumbratam, partim noui donis expressam, hunc multiplicem ritum Prudentiæ exercuisse, comperimus: quippe quod aliquando ad ingenium Iudaici populi, nubes, columna, ignis, petra, serpens, agnus paschalis, Patriarcha, Propheta, præstitere, Dei in homines beneuolentiam loquentes, mutatis temporibus, aliaque vigente humana indole, Christus Dominus, eius sacra, & Apostoli, Deo quasi stylum ac figuram mutante, plenius apertiusque declararunt & effecerunt.

3 Varia quidem istius multiplicis, in maxima licet simplicitate, bonæ intentionis, prudentiæ exempla, historiæ tam sacræ quam prophanæ commemorant. ac ut omitamus vsum stratagematum, de quo plurima narrantur à *Vegetio* ac aliis, insignis quo ad hoc in animo Patriarchæ *Abrahami*, filium suum vnicum *Isaacum* immolaturi, prudentia illuxit. ne enim filio, diuinum mandatum expleturus, intempestiue esset horrore, illi de hostia immolanda percontanti respondit, *Deus providebit sibi victimam.* quibus cum veram sententiam protulit, tum quod ipse intendebat, id filij intelligentiam celabat. prudentis erit proinde, interdum in animo conceptos sensus, non tantum abscondere, sed etiam aliquando contrariorum indiciis, maleuolorum conatus alio diuertere. *Maximo* in Gallia crudum tyrannum in suos agente, ut scribit *Pacianus*, ciues ac milites externa actionum facie significabant, se potius ab illo, utpote optimo Principe, benignius tractatos, saltē se a dolore & impatientia alienissimos, præ se ferebant: *Serenus* ergo mobilibus mentibus vultus induebamus, ad illorum vicem, qui degustato Sardiorum grauiori succo, feruntur in morte ridere, imitabimur læta merentes. Hinc *Seneca* extat consilium: *Potentiorum iniuria hilari vultu, non patienter tantum patiendæ sunt.* In hac arte apud Græcos celebres *Alcybiades*, *Themistocles*, *Vlysses*, *Pharius Iason*, ut scribunt *Athenæus*, *Emilius Probus* ac *Cicero*: apud *Asros Hannibal*, apud Romanos *Catilina*, *Quintus Fabius*, *M. Porcius*. De *Alcybiade* hæc *Emilius*: *Omnes admirabantur in vno homine tantam, tamque diuersam naturam.* De *Catilina* hæc *Cicero* recensuit: *Quis in voluptatibus inquinatior, quis in laboribus patientior, quis in rapacitate auarior, quis in largitione profusior?* *Titus Liuius* in hoc instituto *M. Porcij* ingenium expressit: *Vrbanae rusticasque res pariter callebat.* Ac inter

Veg. de Stratagem

Gen. 22

Pac. paneg. Theodol.

Sen. l. de ira. cap. 33.

Athen. l. 12
Emil. in Alcib. Cic. lib. 1. off.

Cic. in catil

Liu Dec. 4. lib. 9.

reliqua munera sanctæ simul ac ciuilis prudentiæ, haud minimum, aliorum animos mœrore deiectos erigere posse ac consolari, deniq; omnium affectuum excessus eis excutere; quod neutiquam sanè ille præstiterit, qui eiusmodi motus in seipso non prius occultauerit, dissimulauerit, vel expulerit. *Non est optimus consolator*, inquit S. Hieronymus, *quem proprii vincunt gemitus, cuius visceribus emollitis, fracta in lacrymas verba defudant.* quam autem sit hoc agenti operosum ac difficile, alibi explicatum dedimus.

4 Inter alias autem secretioris consilij species, quæ prudentiæ esse vsui solent, recensetur silentium: quo imitari videtur hæc virtus intellectualis religionem, loci penitrali, aut ritus mysterio, quodammodo occlusam. In *Circo Maximo*, Deo *Consilio* litantes sacerdotes, vt scribit *Godoloucus*, altare posuere in terram defossum, & multo aggere vallatum, quo prudentiæ secreta significarent. Rectè idcirco *Andromacha*, apud *Senecam*, appellat *Vlysses* nocturnum militem: quod nempe machinationes suas longè ab aliorum sensibus, veluti in noctis cōticinio, instruere soleret.

— *Hoc est pectoris facinus tui, Nocturne miles.* Hoc quidem quam sit necessarium, satis intelligi poterit, si mala cogitemus, quæ ex apertis & passim euulgatis animi institutis prouenire, rerum euentus ostendunt. Duo præsertim detrimenta, has faciendorum per signa aut verba, publicationes, plerumque sequuntur. primum, quod finibus ac mediis semel manifestatis, arripiunt alij siue ex malitia, siue ex cupiditate, occasiones impediendi progressus, exitusque optatos. alterum reperiri solet in quodam dedecore, quo ij afficiuntur, qui cassis & irritis suis contentionibus, ante oculos aliorum, post sudores & anhelitus, frustrantur. ac plerumque inde palam fit, aut viribus imparia ab aliquo in actionem fuisse suscepta, aut minus apta media ab eodem usurpata: vtraque autem viruperio digna merito censeantur. at si silentio propositum prematur, etiam effectu haud ad vota succedente, nihil contra honorem tamen inde susceptum apparebit. ac inter reliqua decreta, ab aliis euacuanda, expetita est vindicta: quam cum ira semel propalauerit, omnino carere solet optato proposito, prorsus enim excidit eius oportunitas, posteaquam iræ flammæ fumusque consilium intus digestum foras indicaverint. *Homines enim furenti*, inquit *Plutarchus*, *ingenio, facile ad omnes machinas atque insidias hostium patent: saepeque salutaribus consiliis spretis, summam rerum in discrimen obiciunt.*

— *Vanescit inanis Impetus, & fractæ redeunt in claustra procellæ.* Imo in hoc, naturæ nostræ singularis quædam eminet dignitas, quam sane vnusquisque debet in se, quantum potest, conseruare: quo nempe præter diuinum oculum, nulla alia mens ad cordium nostrorum secreta penetrare poterit. Scribunt antiqui, *Carolum Quintum*, solitum in cubiculo suo priuatim manere, vel se ægrotum fingere, quo tempore aliquid maioris momenti animo machinabatur, ne aliis palam

essent eius instructa negotia. Vt summam ergo hac in re definiam, tunc aliis nostra vtiliter manifestanda, quando ab eis adiuuari possumus, neque inde grauius aliud incommodum sequitur: simulque quando iure naturæ aut diuino, aliis, nostris verbis prodesse obligamur: quorsum enim extra hos casus, eis peccatorum recessus passim recluderemus? Aberat idcirco à lege prudentiæ, quorundam indoctes, qui vt ab aliis habeantur maximarum rerum in Republica intelligentes & tractatores, gloriose eis renunciant, quid in ea perceperint, quidue ipsis commissum ad peragendum fuerit, similiter prudentiæ non tam consentiens illorum ingenium, quod ex quadam ingenuitate ac facilitate, nimium gestit, aliis gratificari significationibus suis; dum eo præditi, omnes æque bonos ac simplices, atque ipsi sunt, secum iudicant.

5 Certè si cuncti ciues ea essent bonitate præditi, qua optandum, tantis secreti vmbris ac mæandris opus non esset in ciuitate: neque ratio subesset, ob quam, Deorum antiquorum instar, ad vitandum strepitum, lanceis alti silentij pedibus, per forum & plateas incederemus. natura idcirco, etiam naturæ defectui succurrendo, quasdam virtutes in contraria ac infesta armavit: vt pote fortitudinem instituendo contra aliorum iniustas vires, & prudentiam contra aliorum insidias, fraudesque. Quamobrem huius secreti ac nebulæ maior sollicitudo adhibenda apud eas gentes, quæ ingeniis altioribus vigent, eiusque vim variis artibus quasi ad summum iam adduxerunt: nam istæ magis aptæ ad fraudes, omnemque malitiæ qualitatem componendum. non enim æstimare debemus, quæ in natura præstantissima, ea prorsus vacua malis: imo maiora mala potissimum decoribus pertinacius agnata, quam aliis humilioribus arbitrari debemus. Vt ergo crescente apud homines iniquitate, conseruetur lux prudentiæ, duo præsertim curanda: quorum vnum, corpus, alterum, appetitum spectat. quo ad corpus, non est illud opplendum humoribus fluidis, qui oriri solent à ciborum ac potus humiditate & eorundem abundantia: nam humores isti & fluores non, aliter extinguunt hoc lumen prudentiæ, quam aqua ignem. Gaudet prudentiæ flamma lampade ficta & calida, corpore scilicet concreto, & spiritu calente. quantum ad animum, cum omnes in vniuersum passiones, siue à voluptate, siue ex tristitia & ægitudine manantes, prudentiæ dexteritati officiunt: eam ob causam non relinquunt locum prudentiæ in homine, nisi ex certa disciplina adsit facultas eas sedandi ac comprimendi. prudentes proinde non poterunt esse, qui animis æstuant, qui ex impotentia ac rabie frequenter iurant, qui libidines suis verbis sæpius ingeminant. fraudulenti interdum ac nebulones, prudentes neutiquam. neque ipse certe intelligo, horum iratorum, impiorum, & libidinosorum fraudes, quas ipsi prudentes reputant, quando dissimulatio apud eos instructa tam crassa est, tam aliunde a dictis ac factis ipsorum detecta, vel eisdem

Hieron
epist. de
bit. Blesilla

Godol. in
dec. Liu.
lib. 1.

Senec. Tro-
ad.

Plut. in
Honibil.

Claud. l. 1
de rapt.
Proserpa.

Theat. vitæ
hum. lib. 4.

isdem contraria. non enim patiuntur in eis libido, ira & impietas, ut eorum consilia diuturniori iustitiæ, aut vllius virtutis specie cooperta, vel re ipsa delitecant, vel aliorum oculis ac sensibus, quod ad ea, quæ forinsecus apparent, illudant. Secretum proinde hoc, in quo prudentia suam telam contextit, ad eos non spectat, qui mala fama perfidiæ, aut vllius secleris laborant: nam si quod velum isti suis factis vel cogitatis induxerint, illud tam tenue est & rimosum, ut per illud cuiusvis leuior cogitatio, ad id quod velatur, penetrare poterit. & quidem hoc vnū sufficit ad secreti detectionem, quod cognita ipsorum mendacia, ac frequentes, quæ præcessere fraudes, loquuntur & dicunt, nil aliud quam velum esse, quod exterius ab ipsis prætenditur. at vel nomen ipsum veli, tanquam e. qui Troiani, suspiciosum, odiosum, ex toto sui maculis & aperturis plenum. Quocirca ut prudentia, honesta sua inuolucra, eaque alte tegmine cōstipata, in suis prælidijs retineat, opus est, eam reliquis omnibus virtutibus confirmari: alioquin, ut dixi, vitia secretum breui dispellent, vel eiusdem in vniuersum affectatum artificium alijs manifestabunt, redarguentque.

Gell. lib. 13, cap. 8.

6 Cum vero, ut dici solet, res aliqua eisdem medijs conseruatur, quibus primum comparatur, tum consequens, prudentiam, quam Afranius, *Vsus & memoria filiam* appellauit, eisdem acquiri augeri ac confirmari. perit proinde hæc virtus ex orio ac deluetudine: & quidem citius, quam aliæ scientiæ, quæ in speculatione occupantur,

Vsus me genuit, mater me peperit memoria.

quemadmodum ergo, sine generatione & partu, non fit proles, ita neque prudentia emergit, vbi vsus & memoria deficiunt. Est siquidem prudentia non solum versuta, sed etiam quodammodo callida. inter versutiam autē & calliditatem hanc differentiam ponit Cicero: *Versutos eos appello, quorum celeriter mens versatur: callidos autem, quorum tanquam manus opere, sic animus usu, concalluit.* sicut ergo manus operantium non prius callum contrahunt, quam multum temporis operæ impenderint, ita non prius homines callidi euadunt, quam longam & diuturnam experientiam ætas in eis protulerit.

Cic. l. 3 de Nat Deor.

7 Superest, inter virtutes intellectuales, quæ tam sacræ, quam politicæ vitæ, instrumenta, pertractandas, *Intellectus*, seu cognitio principiorū ad actionē referendorū. ideo notiones omnes, ad virtutis ac vitij cōcipiēdas animo formas pertinentes, sub cōplexu istius disputabuntur.

C A P V T. XXVIII

Intellectus, qui vnus ex quinque virtutibus intellectualibus, certarum umbrarum, quibus præclara virtutum formæ denigrari solent, notitiam concipere debet, ut in nihil obstantibus, ad earundem pulchritudines intuendas & cognoscendas perueniat.

Intellectus, qui & virtus humanæ mentis, in vniuersum occupatur circa prima principia tam scientiarum, quam actionum, ut ostendit S. Doctor. & quidem sci-

S. Thom. 1. 2. q. 58, art. 8.

entiarum, simpliciter appellatur *Intellectus*: respectu vero actionum aliquando *Intellectus*, ut constat ex *Aristotele*, aliquando *Synesis*, seu *Synderisis*. Inter alia autem principia actionum ex seipsis nobis nota, ac Intellectu seu synderisi conspecta, duo sunt præcipua. Primum virtutē, utpote ob suum innatū decus intelligibile, rem pulcrā esse, & sequendam: alterum, vitij propter suā deformitatem & inimicā in naturā nostrā qualitātē, ac turpitudinem fugiendum. In hos quidem assensus, omnes gentes sibi ingenta vi, absque artium disciplinis, feruntur, & ideo intellectus, ex se determinatus ad horum cognitionem, appellatur virtus, ut docet S. Thomas. *Quæ autem natio inquit Cicero, non comitatem, non benignitatem, non gratum animum, & beneficii memorem diligit? quæ superbos, quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos non aspernatur, non odit? & alibi. Quis est tam dissimilis homini, qui non moueatur & offensione turpitudinis, & comprobatione honestatis? quis est, qui non oderit libidinosam & proteruā adolescentiam? quis contra in illa ætate pudorem, constantiam, etiamsi sua, nihil intersit, non diligit? quis Paullum Numitorem, Fregeggellum proditorem, quanquam reipublicæ nostræ profuit, non odit? quis urbis conseruatorem Codrum, quis Erichthei filias non maxime laudat? Cui Tubuli nomen odio non est? quis Aristidem mortuum non diligit?*

S. Thom. 1. 2. q. 55, art. 1. Cic. l. 1. de legib. Cic. l. 3. de Fin.

2 Nihilominus præmonendi ciues, interdum præclaras has formas virtutum multis, quasi rerum turpissimarum laruis, non celari modo, verum etiam sic dehonestari, ut ij, quorum sensus infirmi ad eas penetrandum, præter nuda nomina, nihil in illis contemplantur: adeoque ab eis tanquam totidem Gorgonibus resiliant, indignasque reputent, quibus iuuentutis florem, confirmatæ ætatis robora, aut senectutis grauem prudentiam attribuant. Superius explicauimus eas, quæ virtutes intellectuales afficiunt, umbras; iam de moralium obscuris, ac quoad aspectum in nobis oculorum indecoris appendicibus, paucis differemus. Videmus certē, & experientia probamus, in hoc humani animi cœlo, eius lumina, quæ claritate ipsas stellas superat, videlicet virtutes, euaporatis, nescio quibus nebulis obscurari; ac inde non sua altitudine solum, verum interiectu, nescio quarū fordium, a nostræ intelligentiæ ambitu dimoueri. Vnde aliqui, externorum aspectu iudiciū de virtute exprimentes, ipsorum vitiorum deformitates transferunt in virtutes, & tanquam vitia eas traducunt; fortem furiosum, temperatum vecordem, castum stupidum, grauem superbū appellantes.

Hor. l. 1. od ad Loll.

Deme supercilio nubem, plerumque modestus Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.

3 Et quidem ad virtutis vultum præclarissimum deformandum, vel contegendum, quatuor, ut summatim dicam, mihi videntur suas vires contulisse: dogmatum nempe falsitates, morum immanitates, virtutis ipsius ingenium, denique diuinæ prouidentiae rationes. Dogmatis inprimis fœditatem, ij virtutis dignitati adflare conati, qui teste Cicerone, affirmarunt, nullam esse virtutem suapte natura solidè talē

Cic. l. 2. de legib.

subsistentem, iure vlllo diuino aut naturali stabilitam, sed vna sola hominum opinione, more vel iudicio, siue eorum legibus, vitæque vsibus vltro admissis, decretam atque constitutam: adeo vt, si eis placuisset aliter sentire, aliterque decernere, ea ipsa actio, quæ iam virtutis nomine commendabilis, nequaquam talis re ipsa extitisset. pariter quæ actio vitio contaminari etiamnum a nobis æstimatur, ex eisdem in contrarium mutatis, tanta prauitate caruisset. Enimvero si hoc dogma veritatem obtineret, omnis decor virtutis inde planè extingueretur: qualis enim illa pulcritudo, quæ expressè a natura ipsa, ac Deo auctore, nihil floridi ac concinni mutuatur, sed vna mentis humanæ opera textitur & efflorescit; qua vacillante, pariter vacillet, recedente in aduersum, perit: nec minus ab hominum cōiecturis dependeat, quā colores in iride a locis, in quibus spectatores sese collocarint? Cæterum depellendum hoc dedecus a virtute, ac sciendum, eius venustatē honestatemque in multis, non existere solum quatenus opinioni vel legi subiicitur, sed naturæ ipsius effectu, ac ipsa veritate: proinde quam plurima quoad actionem pulchra, non quia ita flexibilis hominum sensus arbitratur, non quod lex ea in præceptis posuerit, sed potius, quia ex seipsis pulchra, quia decentia ac bona, quia a Deo ac natura deriuata, ideo in opinionem & amorem postea admissa, ac lege complexa fuere. amoueantur opiniones, sileant leges, nihileminus pulchrum, honestum, pro patria extremum vitæ discrimen subire, nemini iniuriam inferre, omnibus prodesse, temperanter viuere, Deum colere, fidem datam seruare. priusquam enim hominum iudicia ad hæc officia accesserunt, antequam leges de eis scriberentur, extitit in eisdem, virtutis præceptum, ipsi naturæ penitus infixum, ac a Deo ipso propagatum: cui aliæ leges, characteribus consignatæ, hominumque arbitria, ciuili more constituta, fuere accessoria, aduenticia: *Quæ non tam incipit lex esse cum scripta est, sed tum, cum orta est*, vt ait Cicero. *orta autem est simul cum mente diuina. quamobrem lex vera, atque princeps apta ad iubendū, & ad vetandū ratio est recta summi Iouis.* Stāt itaque vigor ac decus virtutis, a Deo fonte omnis splendoris, a primis rerum ipsarū naturis deducta: quibus hominum iudicia, leges ac consuetudines postea famulantur, venanturque id, quod in eis re ipsa pulchrum, decens amœnumque. Iudicium quidem in nobis regula est immediata nostræ actionis, ac eius principium, nō vero causa vel origo illius decoris, quod in virtutis obiecto reperitur: eius enim prima regula ac principium cernuntur in ipso Deo, a quo omnia pulchra, omnia bona dimanant: cui, vtpote primo exemplari, cum reliqua consenserint, eo bona, eo pulchra, vtpote infinito bono ac pulcro simillima.

4 Cæterum vero, vt ciuium incolumitates seruarentur, & eorum excrecentes iniquitates prohiberentur, quædam secundaria honesta obiecta aduenere, lege diuina, ciuili, municipali & ecclesiastica, tantummodo definita & excitata: non ita tamen, quasi eorum decora, lege

adhuc permanente, ac circumstantijs inuariatis, ab hominum iudicijs in solidum decernerentur: cum necessario honestum sit, legi obtemperare, sicut eidem reluctari, malum. Eiusmodi esse quædam obiecta, demonstrat natura actionum, quæ circa illa versantur: sunt enim istæ actiones ideo positæ in aliqua specie virtutis, quia earum obiecta externo imperio iubentur vel prohibentur: quo non existente nihil eiusmodi virtutis in eis appareret. inde si Deus non præcepisset festiuitatem diei septimæ Iudæis, illius diei cultus ad virtutem religionis peculiariter non spectasset, quasi illa magis obnoxia ex se religioni quam alia. Cuiusmodi sunt etiam omnia purè a iure positiuo constituta. Cæterum alia officia vi etiam ipsius naturæ, bona: ex quibus oritur obligatio, vt homo certo modo se gerat erga Deum, erga seipsum, ac alios, quibuscum viuit: quorum bonitates fundari dicuntur in rebus ipsis, idoneis, quæ sub hac rectitudinis nota, ab anima, ratione prædita, concipiuntur. Sicut ergo in quibusdam actibus humanis reperitur quædam moralis plenitudo essendi, cui nihil deficit, idque decreto ipsius naturæ, ita in eorum obiectis, natura ipsa pronuntiante, pariter cernitur plenitudo quædam obiectiua honestatis: cuius, egregia forma non excitatur hominum iudicijs, vel ab illis omnino dependet, sed potius inuariabilis quædam est dilibatio pulcritudinis ac probitatis, a diuino illo & inexhausto fonte omnis perfectionis, profecta.

5 Sicut ergo quarundam actionum honestas ab ipsa natura defixa, ita in homine facultas reperitur, quæ *Intellectus* dicitur, absque præuia admonitione, anticipatione, aut discursu, dum natura ipsi naturæ applaudit, eam intuens & agnoscens. Hinc S. Augustinus ex Varrone, quatuor enumerat, quæ sui mero obiectu, sine alia instructione aut magistro, ab intellectu humano cognoscuntur: inter quæ virtutem recenset. ac propter hanc causam *Plutarchus* appellat virtutem *agerh*. Voluit enim Deus, vt omnium optimum ac pessimum, nempe virtus & vitium, humanæ intelligentiæ esset quodammodo vicina & explicata: quo vel inspectis, etiam in quouis secreto loco, illius acre desiderium in homine incenderetur, huius vero subitanea & expedita detestatio illico in eodem oriretur. si enim in abstruso vtraque latuissent, virtutis neglectus euasisset excusabilis, simul ac vitij delectus prope inculpabilis. *Quis ostendit nobis bona?* quærit psalmista: ac sibi respondens, ait, *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*

6 Aliud in virtutis præstantiam inciuiile dogma insurrexit, quo definitum, eam, effectum esse necessitatis, voluntatem, in illam incumbentem, necessario in opus deferentis, ac præcipitantis: vndecumque hæc necessitas prouenerit, siue ex cœlorum influentia, siue ex fatali causarum connexionione, siue ab interna indole, aut aliqua vi animorum seu impulsu. Verum immanis iste quoque error, qui hanc nebulam virtuti induxit, qui eo eiusdem expetibile decus

Cic. I. 2. de
leg S. Thom.
13. cont.
Gent. cap.
129.

S. Thom. 1.
2. 9 18 art. 1.

August. I. 9.
de ciu. cap. 1

Psalm. 4.

cus omne penitus extinxit. quamobrem precor, ciues amore virtutis inflammarentur, aut eius acquirendæ causa sua omnia, adeoque vitam ipsam prodigerent, si nihilo melior esset eius forma, quam cuiuslibet existit naturæ effectus, quam cuiusvis animantis, ratione destituti, operationis? Quocirca a virtutis præstantia, civili doctrina depulsanda tanta mentis a veritate aberratio, & inde eidem allatum dedecus profligandum. Scire idcirco debent ciues, virtutis consilium non esse solum in homine vitalem ipsius conatum ac spontaneum, sed insuper liberum, omni fatalitatis necessitate, vel coactionis impetu, solutum. Hinc sane pulcra, hinc laude ac præmio digna tanta virtutis dignitas in oculis ciuium collucet. multo vero fœdior censeatur eorum imputatio, qui non tantum inficiantur virtutis actionem effectum esse liberi arbitrij, sed ne dum vitalem eius contentionem esse admittunt, statuentes, eam nihil aliud esse, quam impressionem forinsecam a Deo, aut obiectis prouenientem, ac receptam in hominis voluntatem sese merè passivè habentem.

7. Istis deliriis, in virtutis vituperium comparatis, succedunt hæreses *Manichæi*, *Lutheri* atque *Caluini*. quo enim mortales nulla demum cupiditate virtutis ducerentur, affirmavit *Manichæus*, omnia virtutum opera, quæ corporis ministerio fiunt, utpote castitatem, temperantiam, pœnitentiam, ieiunium, vitia esse, teterrima labe violata ac polluta, nullo autem modo Deo placere, propterea quod ab illo manent principio, quod malum, quod contaminatum, quodque ortum habuit ab auctore mali, ut scribit *Tertullianus*. vnde consequens, internos animorum, motus, circa externa corporum officia tanquam obiecta occupatos, bonos non posse esse, quandoquidem versentur circa res malas, a quibus necesse est illos vitari. *Lutherus* ac *Calvinus* quo virtutem pariter deformarent omnique nativo splendore barbaricè spoliarent, ausi affirmare etiam cum *Manichæis*, virtutem haud esse liberæ voluntatis operam, sed potius voluntatis ad agendum necessitate adaptæ studium: imo neque esse voluntatis conatum seu delectum, sed in eam passivè subiacentem, ab alio fornifecus inductam effigiem. Ad cumulum porro ignominie, in virtutis præstantiam ab ipsis constitutæ, definire etiam voluerunt, omnem virtutis actum concupiscentiæ fæce ita deturpari, ut diuinis oculis vehementissimè displiceat, tantumque absit, ut præmium aliquod ab ipso mereatur, quod potius iudicij ipsius æquitate æterno supplicio digna habeatur. quorum sensus si verus fuerit, nullibi constabit ratio, ob quam quis virtutem villo decore insigniri secum æstimaret. at non ferenda hac inhumana ac planè barbara, horum gigantum ac Cycloporum, in virtutem excussæ contumeliæ: quinimo intelligere debent ciues, hos ex professo hostes virtutis, non solum a veritatis luce blaterantes aberrasse, sed etiam a communi bono civilis societatis, in extremam barbariem declinasse: quod postea fufius a nobis ostendetur.

8. Præter hæc praua dogmata, adimentia ciuibus prospectum in vultum ac decus virtutis, secundo eidem ciues admonendi, hoc ipsum coniunctim quoque præstare, sceleratorum hominum furores & immanes ipsorum cursus, quibus ad voluptates, brutorum ritu, contendunt. Et quidem in vitium aliquod primus ingressus, humani alicuius lapsus speciem, ac veniabilis, sibi obtendit; cæterum ubi consuetudo alteram quasi naturam, totam ad delinquendum comparatam, induxerit, ibi cum ad malè agendum incitatio & appetentior cupiditas reperitur, tum ad eis hominibus resistendum, qui vel contrariis factis eiusmodi rabiem improbant, sistunt, vel repellunt, erumpere solet mira in improbis quædam ferocia: adeo ut quo ad malitiam vel parum tantummodo quidam hominum, vitijs assueti, a dæmonibus tandem distare videantur. duo autem sunt instrumenta, quibus utuntur homines contra adversa, quæ eis obfistunt. doctrina nempe, ac violentia. Et quidem ignorantia, falsitas, voluptas iniquitas, partes suas doctrinæ momentis agere non possunt, vel se inde stabilire, ut constat: quid ergo illis superest ad præsidium, præter violentiam, siue apertè grassantem, siue clanculum insidiantem? Hoc modo intellectu obcœcati, ac erroribus imbuti, ægris animis patiuntur prope se consistere intellectualibus virtutibus illustratos: impotenter ferunt, se ab eis redargui, se vulgi applausu & æstimatione eorum causa priuari. eam ob causam in hæc lumina insurgunt; quo vel in abdita demum loca ea cogant, ubi nihil lucis vibrent, vel quædam criminationis tenebras eisdem maleuole offundunt: adeo ut præclara hæc ipsa lumina nonnunquam in ciuitate, nullo gradu conspicua, nulla admiratione excepta, quinimo despicabilia, ignota ac penè nulla, vulgo reputentur. Pari modo, qui in vita sua, parti concupiscibili imperium demandarunt, voluptatem, ut finem sibi præstituentes, hostiles euadunt in virtute præditos, quippe ab impuris illis vitiorum lacunis abhorrentes, ac candidiori veste inter eos splendentes: non enim ut in rosa, spina ac flos amicè ab vna radice nutriti, placide succrescunt, ita in vna ciuitate quiete morantur voluptatibus dediti, ac vitæ rigore coerciti; quinimo non finet secum versari hæc voluptuosorum *Venus*, castam *Dianam* virtute præditorum. similiter ira ardentis, vindictæ expetentes, dignitatum ambientes, nunquam mites animos bonorum pacifice in societatem admittent. Ex quo fit, ut ignorantia, error, voluptas, rabies ac superbia perpetuo conspirent, ad dedecus aliquod ex ipsis vitijs, inferendum virtuti, quo minus eius decor ab alijs videatur aut adprobetur. Quamobrem docendi ciues, ne fallantur, quod quando viderint optimos ex suis esse plane inglorios, nullo munere haberi dignos in ciuitate, sed contra, infamia denigrari, bonis suis exui, in carceres compingi, adeoque interdum in crucem agi, inedia conflictari, adhuc inter hæc opprobria ac dedecora superesse, etiam emicare, in ipsis, egregias virtutum formas, licet ad illas non sensus aliorum,

Sapientz.

aliorum, sed ratio sola peruenire poterit: hæc enim virtutum honestas, intelligibilis, non sensibilis; quippe omni obiecto sensuum elatior multo, ac diuinior. Scire illos conuenit, dicturos hostes eorum: *Circumueniamus ergo iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata discipline nostræ.* Neque vnquam in hoc genere tam spissas umbras apud illos virtus in se admisit, ac apud nos Christianos: quorum princeps Christus, indignissimis modis ab iniquis obscuratus, ac demum morte, ighominia plenissima, extinctus. Vere in illo, tanquam in vite rugosa, & tortuosa, omnis virtutis plenitudo ac decus continebantur. Illum imitati eius Sancti, qui palabundi circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, in montium cauernis delituerunt, qui secti, qui tormenta passi, qui omnium oculis infelices ac miseri apparebant. neque aliquid teste *S. Augustino*, si externam speciem attendamus, foedius martyris alius forma & exuijs, sicut eiusdem interna virtute nihil illustrius, aut splendidius.

S. August. l. 4. cont. Faust. cap. 3. 12 in Psalm. 30.

9 Hoc pacto virtutum pulcritudini insidiantes, ac *Susanna* castitatem criminantes, earum aduersarij, eis per summum opprobrium, affingunt foedissimorum vitiorum turpitudines. Fidem catholicam expugnantes, eam dicunt, meram esse superstitionem, a quibusdam imperite plebeculae subdole persuasam: nihil aliud quam indocti vulgi incautum animi assensum, quam humanæ traditionis fabulam, quam cæcam erga carnem & sanguinem obedientiam. Laborabant olim plurimi orthodoxi, quo Ariariorum tempore mulieres inducerentur in studium, adeoque votum castitatis. Ariani autem teste *Victore*, huic tam præclaro instituto infesti, postquam mulieres illas, vi hostili cepissent, eas omnino minis vrgebant, vt dicerent, Episcopos ac Sacerdotes clanculum lasciuiam cum illis, a connubio auocatis, turpiter exercuisse. Hoc genus malevolentia grauitè afflixit sanctum *Hieronymum*, dum laboraret Romæ nobiles puellas ac viduas castitati consecrare, vt ipsemet testatur. Enimuero vel dæmon ipse nihil efficeret ad expugnandum virtutum potentissimas pulcritudines, nisi eas sub specie vitiorum traderet: proinde parum miri, si eum imitati persequutores, non aliter quam hac specie contumeliae eisdem aduersentur. & quod istiusmodi virtutum hostes, præditi interdum magnis ingenijs, ac Eloquentia instructi, extrema sint in eas pariter malitia affecti, ideo vitiorum simulatas formas, tanto artificio virtutibus adijciunt, vt plurimi inde suspicentur, stellas in carbones, musas in satyros, virtutes scilicet in vitia degenerasse.

Victor. li. 1. Pers. vand.

Hier. ep. ad Heliod.

Catul. el. 61

*Egone Deum ministra, & Cybeles famula serar?
Ego Menas, ego mei pars, ego vir sterilis ero?
Ego viridis algida Idæ niue amicta loca colam?
Vbi cerua siluicultrix, vbi aper nemoriuagus?
Ego vitam agam sub altis Phrygiæ columinibus?
Iam iam dolet, quod egi, iam iam quoque pœnitet.
Quot huiusmodi Atyas sub auspicijs Lutheri dedidit hoc sæculum?*

10 In hoc genere prauitatis quam potens

humana malignitas? Quid sanctius illa sacrosanctæ Eucharistiæ communione? nihilominus olim Christianorum hostes, teste *Minutio Felice*, illi suspicionem adiecere, ac si symbolum esset nefandæ in principem coniurationis, ad similitudinem poculi Catilinarij sanguine redundantis: cuius libatione socij in scelus paricidij se obstringebant. pariter quid nitidius ac innocentius ritu Confessionis sacramentalis? verumtamen Angli fidei persequutores, illum traducunt & interpretantur, a Principe ad Romanum pontificem esse defectionem, clanculum ipsa religione, deuotam. Colores isti ac fuci odiosi non a natura, non ab ingenio virtutis, sed ab arte malitiæ rebus præstantissimis inferuntur. Inter quos ille etiam censeatur, quo aliquando Romani vocabant Christianos atheos, rebelles, quod ficticia Græciæ Numina, infamesque Imperatorum consecrationes, a sua credulitate & religione, in vnum Deum, animis corporibusque, licet interim accerrimè delati, depulerint.

11 Cogitare quoque debent ciues, virtutis eam esse indolem & illud studium, quo se sua sponte occultet, adeoque quo ignobili aliquo inuolucro momentum suum omne ac splendorem inuoluat. Teste *Aristotele*, virtus moralis cum vniuerso suo decore versatur circa voluptates ac dolores: circa illas quidem, quo eas abigat, dispungat; hos, quo inuicta animi firmitate ac duritie toleret & superet. Dum primū munus virtus exequitur, rigore vitæ se austèram, rudemque quodammodo exhibet; absynthij haustu præmunita omnes deinceps nectareos sensuum succos defugit & auersatur. non enim potest virtus voluptatem superbiæ ac intemperantiæ aspernari, nisi superbiæ fulgoribus ac fulminibus humilitatem, gloriæ & potestatis contemptum, intemperantiæ bellariis, victus seueritatem in se prius opposuerit. De hac re venerabilis *Beda*, sub Sycomori, seu ficus fatuæ similitudine, eleganter differuit. *Hæc est sapiens illa stultitia, quam de sycomoro Publicanus quasi fructum vitæ legerat: rapta videlicet reddere, propria relinquere, visibilia cōtemnere, pro inuisibilibus etiam mori desiderare, seipsum abnegare, & eius, qui nec dū videatur Domini vestigia sequi concupiscere.* Fallunt plerumque hæc duo nimis profunda virtutis tegmina, humilitas scilicet animi, quadam corporis adiuncta ignobilitate expressa, & oblectamentorum ultro susceptum repudium: dum popularis oculus absque altiori iudicio ea duntaxat inspexerit. Cæterum imitari cupit virtus eminentem illam reginæ virginis pulcritudinem, quæ ambitiosius optat sub galero stramineo, quam sub corona, sui vultus verum decus ostendere: quippe virtus seipsa contenta, proprijs viribus confisa, omne genus umbræ aduocat, deformium species vniuersas sibi consciscit, quo eis profligatis, penetratis, ac deuictis, eius radius per eorum vel complicatissimos recessus, ad prudentum oculos tanquam victor lucifer erumpat. *Gloria filia regis abintus*, ac virtutes, quæ tali gloriæ ancillantur, sunt veluti totidem grana, obscura mali Punici cortice contecta. Dicit virtus, ac reuera ita est,

Arist. l. 2. et. cap. 1. Aug. 2. ad catec. cap. 2.

Beda l. 5. in Luc. cap. 77

Psalm. 44.

Cant. 4.

est, Nigra sum, sed formosa. Bonum tunc habebis tuum, inquit Seneca ad Lucilium, cum intelliges infelicitissimos esse felices.

Sen. ep. 124 ad lucil. 12 Hoc vero luculentius apparebit, si vniuscuiusque virtutis proprias umbras, quas sibi met ipsis parant, consideraerimus. Superius relatam, virtutes morales umbrata velamina retinere, & eo nomine ab imprudentibus vel contenti, vel earum pulcritudines a plerisque ignorari. ut de actiuis aliquid in hanc sententiam proferamus, a Spe Theologica incipiendum. Habet hæc virtus suos fluctus, suas marium inundationes, quibus mens, in Deum erigenda, penè obruatur: sicut Noacho, & suis diluuium euasuris, contigit. Versatur pariter hæc ipsa circa effectos vteros, mortes ipsas, ac sacrificia, circa exilia & peregrinationes: quemadmodum in Abrahamo viderelicet, salutem suam, adeoque totius mundi felicitatem, ex semine suo occiduo expectante. Eadem Spes fornaces Babilonicas, morbos, sterquilinia, lacus leonum, periplemata, carceres ac vincula; uti tres pueri, S. Iob, S. Daniel, & Apostoli probarunt, insectatur, ac in eis occupatur. Propter spem enim Israel catena hac circumdatus sum. Spes non aliter in finem hominis ab illo consequendum se erigit, quam dum media a diuina lege constituta amplectitur: scilicet carnis mortificationem, fugam sæculi, & reliquas sanctioris vitæ asperitates: quibus necesse fuerit, inumbrari eius speciem ac veluti decolorari. similiter charitas, quæ vnius Dei amore feruet, alijs amoribus, ac eorum obiectis, destitui appetit: gestit in abscondito, deo soli, ut thesauro abscondito, placere, in eum vnice oculos defigere, omnem animæ vim coercere, quæ foras erumpere, & per exteriores fucos aliorum amorem quærere concupiscit. In hunc ritum Christus Dominus charitatis feruore liquefactus, ac tandem instar testæ inde aridus, spinas, tenebras, omne demum genus ignobilitatis desiderauit. Fuit quidem pellis Salomonis, in qua mortis symbolum, floris colorem castigauit, ut S. Bernardus eleganter differuit. Umbrata itidem Christus Dominus malus, simulque fructifera. Inflammatus charitate hac S. Paulus exclamauit: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* De quo hæc S. Bernardus: *Induit se compassionis nauum, ut morbum in altero passionis leniat vel sanat. nigrescit candoris zelo, lucro pulcritudinis. Multos candidos facit vnius denigratio: non cum tangitur culpa, sed cum afficitur cura.* quot fuere, qui igne charitatis succensi, bona sua omnia a se abdicarunt, ut ignobili subinde ritu inter homines, vel potius extra eorum commercia, pauperes & incogniti, cum sancto Alexio delitescerent? Indigere voluit S. Hieronymus pileolo ad senile caput contegendum, S. Paulinus scutella ad parandos cibos: & utriusque pro eis ab alijs acceptis gratias officiosè rescripserunt. Nolite me considerare quod fusca sim, quoniam decolorauit me sol. Religio pariter humilem & subactum animum omnino postulat. ac inter reliqua facit, ut creaturis in Dei laudem sanctificatis, homo se quodammodo subiiciat, & ab eis, utpote diuinæ bonitatis instrumentis, salutem animæ deuotè submissequere requirat. Ea quoque iusti-

Bern. ferm. 38 in cant. ferm. 48. cant. 2. 2. cor. 11.

Cant. 4.

tiæ pars, quæ Deo pro commissis peccatis satisfacit, tota fermè posita in officijs pietatis, in ieiunijs, in humicubationibus, in genuflexionibus, in lacrymis, & in alijs pœnitentiæ sordibus, ut loquitur Tertullianus. Temperantia, quæ delicias aspernatur, indurescit quodammodo, ac interdum ne diffuat ad ardores popularis vitæ, vel accedere ad eos tremiscit. Fortitudo aduersis cincta, horrida videtur, ac ipsa meta, in quam omnia infortunia interdum colliment. Eximiâ hanc fortitudinis partem, quæ in martyrijs sustinendis versatur, M. Aurel. Imp. & Galenus, in nostris martyribus animositati ac iudicii simplicitati adscribere. Cû orthodoxi martyria sæpius essent perpassi ab Arianis, adeo ex calumnia traducebantur, ac si in imperatorem essent rebelles, ac conspirassent cû externis hostibus in patriæ salutem: uti martyres a populo vix haberi potuerint. quod genus cladis, utpote acerbissimum, merito deplorat S. Athanasius. qua in re Angli persecutores in decus fortitudinis catholicæ versutissimi. cû enim catholicos spoliarent bonis, quod adire eorum ecclesias renuerint, sacerdotum fautores morte multauerint, eis confitentes peccata, ac ab eis ecclesiæ hoc ritu reconciliatos, ipsosque sacerdotes dilaniena confecerint, fucum tamen faciunt, quasi neminem religionis ergo affligerent. Eandem fortitudinis egregiam formam deturpare pariter conati Basilides & Carpocras hæretici: deficientes, ideo martyrium non esse subeundum, quod Deus nostro sanguine non indigeat. quibus in eundem scopum applaudunt Protestantes, dum dicunt, fidei externam abnegationem homini fideli non esse a Deo imputandam: proinde fortitudinem hanc martyrii esse superuacaneâ suadere inde contendunt. Deformat itaque se virtus, speciem suâ dissimulat, umbras, obscuritates, oculorum nostrorum dedecora, vehementius concupiscit, ac in istis suauissime secum deliciatur.

14. Denique in hunc ipsum finem virtutem obscurandi, cum præcedentibus conspirat etiâ quodammodo Deus ipse, omnem filium, quem in honorem singularem admittit, corripiendo, castigando, affligendo, gemmamque virtutis in eo ac thesaurum eius abscondendo. Nû ergo è cœlo decoloratio etiam aliqua & umbra in virtutis vultu deuibrata? num sol ipse expandendo florere, illud pariter deuenustat? ergone deus vnicam gemmâ, quâ in terris adpreciat, virtutem, tetra specie turpat, in nostros oculos tristè eius formam iniicit & contemptibilem? Enimvero diuinum numen optimos quosque ex suis passim aduersitatibus premit, & quantum ad vulgarem oculum, eisdem dehonestare consuevit. vult enim eos in arenam inducere, in qua plane aridi contra voluptates, omneque genus ærumarum genere se firmi decertent. Docere eo mortales instituit, alia esse ab ipsis quærenda bona, quam quæ populariter hic admiramur: proinde horum usus in eis immixta infelicitate damnat, quos tamen præ alijs diligit, & quibus optima cupit, Pelles Salomonis summis laudibus dignæ, quotidiano soli, & frequentibus pluuiarum iniurijs, exponebantur.

B b

Non

Tert. l. de pœnit.

Ath. ep. ad solit.

Iren. l. 2. cap. 1

Heb. 12.

Can. 4.

Bern. ser. 28.
in cant.

Non sunt ergo scandalizandi sensus ciuiū, aut ab aspectu pulcritudinis in virtute repellendi, quando intuentur Dei amicos veluti sordidari iniustis pressuris, diuitiarum & honorum ornamentis spoliari, paupertate in abiectam fortunæ sortē adigi: nam illæ pelles Salomonis ideo sole adustæ & pluuiis madidæ, ut is qui intus repositus erat ornatus nitidior seruarietur. Hoc exemplo sponsa non negat nigredinem, sed excusat, non probro ducit qualemcumque habitum, quem charitas formet, iudicium veritatis non improbet. Imo hoc ingenium prouidentiae expressit Deus in filio suo, a Iudæis ac Gentibus reprobato, & ab utrisque demum cruci affixo. Si dedecus istud, diuinitus illatum, animam afficeret, aliud quidem id esset; quod quidem blandiendo, illustrando ac beando mundus præstat, & nemo ad id spectaculum horret. Cæterum vero dum cutem solum nigredine inangit Deus, dum externam speciem tantum corrumpit, ut inde animæ decus & diuitias seruet, augeat, quid detrimenti, quid præposterii, quid in virtutis dignitatem iniuriosi, tametsi id minus populares perceperint? Agnosco, inquit S. Bernardus, pellem Salomonis, imo ipsum in pelle, foris nigra Salomonem amplector. Habet Salomon nigredinem, sed in pelle. Foris niger, in cute niger, non intus. Alioquin omnis gloria eius, filia regis, ab intus. Intus diuinitatis candor, decor virtutum, splendor gloria, innocentia puritas. Eleganter quidem idem aduertit, eximium hunc splendorem in anima Christi, bonum latronem percepisse non ex eis, quæ oculis ipse viderat, sed ex clamore Christi morientis, quem audiuerat: est autem auditus, fidei organum. quo significare voluit, interdum virtutem sic quibusdam spissis ærumnarum nebulis opprimi, ut ad eius decus videndum, absque fidei adminiculo, & auris obedientia, vix peruenire valeamus.

Math.

15 Saluator noster differens de hominis perfectione, ipsius gratia comparanda, proposuit virtutes suis proprijs coloribus veluti violaceis non tam decoras, quam obscuras: adeo ut ad earum intelligentiam requiratur mens, incolamontis, & illius, qui cogitatione terrena omnia transcenderit. *Beati mites*, en facilitatem animi, voluntate aduersis minime repugnante, obumbratam: *Beati pauperes spiritu*. En summam spiritualium bonorum in despicabili paupertatis cortice inclusam: *Beati misericordes*. En charitatis præstantiam in compassione ac cordis miseria abstrusam. *Beati qui lugent*. En beatitudinem diuini amoris, vestibulus luctus contactam. *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*. En nobilem ac generosam animi firmitudinem in vilioribus perpeffionibus delitescentem. De istis Christus Dominus in monte disputauit: proinde qui eadem percipiat, montem conscendat necesse, sensuum fallaces species excedendo. In monte constitutus inferius nebulam, superius lumen adspicit, at in terra manens, plerumque præter nebulam nihil videt. ita elatiori vita gaudens, virtutis deprehendit dedecora, deprehendit simul decoram. at limo sordidæ vitæ infixus, nihil in virtute præter deformitatem oculis collustrat. Vi-

deamus modo, quæ sit vera ac solida, quo ad animi intelligentiam, virtutis actiue pulcritudo.

C A P V T. XXIX.

De virtutis actiue in vniuersum excellentia recte suscepta estimatio, cum sacra, tum ciuilibus.

Rincipio animis comprehendendum videtur momentum eius iudicii, quo virtutis propria venustas ac splendor percipiuntur. illius itaque nomine non intelligimus mortuam aliquam in voluntatem aut appetitum humanum immisam qualitatem, quæ vel in dormientibus, adeoque in male agentibus, aliquando reperiri poterit, sed motum actumque liberi arbitrij, qui solus, ut docet Aristoteles, laude ac præmio in homine dignus. ex quo pronunciat, nobilius esse, quempiam præditum virtute euadere conatu suo, quam fato aut alterius beneficentia talē existimari. Laudes virtutum actionibus, earumque encomiis impenduntur, & coronantur non ii, qui quidem vincere possint, nec vincunt tamen, sed victores. Cum enim virtus sit præcipuum quoddam medium ad procurandum bonum commune, ac ciuilem societatem continendum, tum plurimum refert, de eius natura seu præstantia veras & idoneas opiniones a ciuibus admitti, eisque contrarias ab illis quæ maxime cauere. Vnde quo ad rem sacra ac ciuilem latius, praua de cœli ipsius, ac elementorum qualitatibus dogmata suscipi, vel illas ignorari a ciuibus, quæ aliquid ab eis sentiri contra decus ac dignitatem virtutis. Est enim virtus extrema naturæ perfectio, seu natura ad summum adducta, ut loquitur Cicero, humanæ societatis vinculum, animarum pabulum, vitæ corona, & omnis decentis actionis compendium. Cuius dignitas illos planè latuit, qui non aliter in eam studiis suis ferebantur, quam quatenus ipsa suis cultoribus præmia constituerat.

Nec facile inuenies multis in millibus vnum,
Virtutem precium qui putet esse suum.
Ipse decor recti, facti si præmia desint,
Non mouet, & gratis panitet esse probum,
Nil nisi quod prodest charum est. en, detrahe mentis
Spem fructus, aui de nemo petendus erit.

Cæterum ea est genuina virtutis nobilitas, ut per se sit expetibilis, sui gratia nectar, finisque.

— Texit spectamine morum
Ornamenta animæ, quibus oblectata decore,
Æternum folio diues sapientia regnet.

2 Quod autem ipsa virtus singulari, eaque fortissima luce, instar concreti adamantis, suapte vi splendeat, colligi poterit in primis ex ipsis umbris, ex scâdalis ac stultitia ipsa, sub quibus delitescere sua sponte frequētius affectat. Fæminarum aliquæ, naturæ proprio decore destitutæ, fucos ac pigmenta adhibent, quibus venustatis opinione alijs cōmendantur. virtus autē tantū abest ab hac arte conquirendi externas elegantias, ut suis contenta, dedecora potius expetat, miseriarum nempe næuos, vlcera, indigentias, contemptus vltro proprijs manibus sibi consciscat;

Arist. l. 1, et.
cap. 1, 2, 5 po
tudem, cap.
1, 2, 1.

Cic. l. de
legib.

Quid. l. 2, de
Pont. ad
maxim.

Prud. Psyc.

Cant. 4. 2.
cor. 12.

Coloss. 3.

Cic. l. 1. de
legib.
Bern. ep. 42.Math. 2.
Ioan. 1.Hilar in 2.
cap. math.

seiscat: de quibus se ita triumphaturam confidit, ut non solum ea, utpote inimica, suis viribus dispellat, verum ex eis incrementum formae ac pulcritudinis suae colligat. Quemadmodum enim in pictura, umbra vitae impertitur coloribus, sic virtuti decus aduersa adferunt, spiritumque illi quodammodo impertiuntur. Filia Dei inter spinas, ac virtus Dei inter ærumnas. Hoc sibi virtus in nobis ominabatur ac pollicebatur, quando ingressum nostrum in Dei Ecclesiam, adeoque futuram virtutem, Baptismus sacrabat. tum enim sepulturam cum Christo; locum scilicet cadaueri & obscuritati constitutum, virtus lota delegit, in quo floreret. tum mundi pompis tanquam mortua, palam renunciauit: nihilominus radio vigoris, se sepultam ac mortuam, sepulcri, mortisque deformitates superaturam firmiter sibi persuasit. an non ingens pulcritudo, quæ vel in funere flagrat, in sepulcro spirat, quæ in abscondito viget; quæ tam sepulcri mortisque putredines, quæ absconditi solitudines, vita, odore, luceque deuincit? illis non foedatur, istis haud obscuratur, sed ex illis purior, suauior splendidiorque effulget. Imbecillitas est naturæ nostræ ad magnū quid perspiciendum, quā Cicero recenset: *Quæ naturæ bonæ sunt, quia dulcedine hæc & scabie carent, non cernimus satis.* at, ut inquit S. Bernardus, *virtutis bonæ, nullis condita saporibus, prædulcia sunt tamē. nullis eleuata culminibus, excelsa tamen. castitas, charitas, humilitas, nullius quidem coloris sunt, sed non nullius decoris.* Habet prælepiū humilitas stellam suam, Christi nuditas columbā suam, eius mors in cruce miraculū & præconium suum. Cui consentit S. Hilarius: *In hoc enim maxime ignorantia detinetur humana, quod deformitate crucis, æternæ gloriæ Dominum noluit accipere.* Recte idcirco nos eos sanctorum hominum mores plus diligimus, honoramus amplius, magis gēmeos reputamus, qui in vilioribus negocijs ac vituperijs, in acerbioribus perpeffionibus dum viuuerent, occupati.

3 Porro hoc ipsū decus virtutis ostendit voluptas ipsa, in quam depugnat. Voluptas autē robustissima, amplissima, licet foedissima. robustissima, quod in eā summo nixu natura nostra tota propēdeat: quod omnes mundi partes, & obiecta nostrorū sensuū, ei subiecta, eandē spirant, ac nobis vehementer suadeant. amplissima, in cunctis nepe vitæ periodis ac stationibus reperta: per vniuersos affectus tam concupiscibiles quā irascibiles: per molitiones singulas tam intellectuales, quā morales diffusa. foedissima, scilicet facibus lutulentæ operationis nobis cum brutis cōmunis immerfa. quocirca virtus, quæ hanc voluptatē profligat, rubicundissimo antagonista robustior, perpetuo manente hoste viuacior, iucundo malo defæcior. An non tūc difficilis & obscurus nostri animi prospectus in virtutē, multo magis implicatior delectus eius in nobis, sensibus voluptatis ardore interim & illicio irritatis, strepitū eis facientibus, flammā fumumque cupiditatum excitantibus? An non quasi miraculū, virtutem non permittere torrentis, & exundantium voluptatum illuue animā contaminari, detur pari, violari? Nihil proinde in virtute molle, lubricū vel ductile nihil: quinimo tota

acris, tota adamantina, tota vetus vrens in faeces voluptatum, ota leonina & armata Pallas in omnes libidinū, contagiones. Nouit voluptas, ubi virtutis arma viderit expedita, vulpina fraude se in eius gratiā tantisper insinuare, eius flamantē oculū declinare in aliud tēpus assultū idilaturæ: cui nihil certē ingenij deest, quo minus omnes fallaciarū species habeat in apparatu. Quod si virtus sui secura, vel oblita, aliquantulū, a prælio, pulueres ac sudores contractos abstergendo ac respirando, veluti posito gorgone, quicuerit, illico in ferociam adacta voluptas eā adoritur, quo rationis, quodammodo exarmatæ, excisis præsidijs, ad imperij arcē victrix peruadat. Voluptatis autē nomine, non eā modo intelligimus, quæ bruta, e quinque sensuū lacunis haulta, sed eā etiā, quæ elatior, superbiā ambitumque in se cōplectitur. De qua hæc S. Augustinus: *Licet ista gloria, delicata mulier non sit, inflata tamen est, & multum immanitatis habet. unde non ei digne seruit soliditas quædam, firmitasque virtutum, ut nihil prouideat prudentia, nihil distribuat iustitia, nihil toleret fortitudo, nihil temperantia moderetur, nisi unde placeatur hominibus, & venosa gloriæ seruiatur.* Cū idcirco ingens sit in rationē vis voluptatis, quæ plures superat Diabolus, quam timore, ut ait idem S. Augustinus: Cumque ut disserit Aristoteles, *In omnibus nobis inoleuit, ut difficile sit affectum eiusmodi, vitæ nostræ pene incorporatum ac imbibitū, extergere: cuique agrius, quam iræ resistitur: proinde de ea a virtute reportata palma, speciosior nobiliorque.* Enimvero non tam laude celebrandus belli Imperator, quod in acie hostes prostrauerit, quā quod in pectore suo probus vir feruentes voluptates domuerit. Animaduertit S. Chrysostomus, ut maius, ita certius esse imperiū virtutis in voluptates ac timores, quā imperiū cuiusvis ducis belli in hostes suos. De illo ita cōfidenter pronūciauit Apostolus Paulus: *Certus sum enim, quia neque mors, neque, vita neque angeli, neque principatus, neque, virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum neque creatura alia, poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Quis vero est principū, Regum, aut Imperatorum, cui, si sapiat, adest animus dicendi, certus sum, quod nihil in cœlo, aut super terrā, nihil præsens, vel futurū, nihil supra, infra, vndiquaque, quod reipublicā meā euertat, quod victoriæ meæ cursū illata clade intercipient? Etenim hoc genus dominij ac victoriæ a pluribus, adeoque extra nostrā potestatem collocatis, dependet, quam virtutis in voluptates ac dolores victoriæ. nā quod ad hoc, si tute teipsum non proderis, si tibi ipsi vires non rescideris, ad triumphum omnino adspirabis.

4 Porro virtus, dū in voluptatem depugnat, ostendit excellentiā quandā & mirā sui altitudinem: ideo enim in eam aduerso impetu fertur, quod dedignetur cedendo, illi subijci aut inservire. nam ut ait S. Petrus. *A quo quis superatus est, huius & seruus est.* propter quam causam Aristoteles tanti in nobis boni, omni, impura voluptate eminentiorē vim, bonum quoddā appellat *Honorabile ac diuinum.* Status iste ciuilis, verè altus & exaggeratus cumulo, & apice

Aug. l. 5. ciu.
cap. 19.August. l. 2
Symb. ad.
catec. cap. 3.
Arist. l. 2 et.
cap. 3.Christ. Homi.
quod nem.
led. nisi a
seip.
Rom. 8.Christ. homi
quod nem.
læd.

2. Pet. 2

Arist. l. 1 et.
cap. 12

superbiæ cuius vis erectior sublimiorque. superbia quidem ad speciem confictam se erigit, cæterum eo a Deo decidendo, in imum reipsa delabitur: assurgendo cadit, & fabricando sui ruinam, se attollit. Virtutis autem culmen omnino excelsum, ad Deum vsque pertingit, qualibet crassa voluptate semper superior, ac illi rei planè renuit subesse, cui superbia turpissimè interim famulatur. Vt enim cælestia corpora, exspiratæ omnis e terra labis immunia, quod in alto collocantur, ita virtus, quo alta, eodem pura, lucens, flammea, cristallina, cælestis, nitoris ipsius fons & origo. Non vult ad limum descendere, quo deturpetur, squamas & alas habet, quibus ad suprema continuo subleuetur. altitudo proinde eius quasi cœli, munda, stelleaque, nullo scelere coinquinata. Quamobrem id quod altum ac splendidum, idem virtutis symbolum. Nec sanè est, quod quis inamabilem, vel dedecorofam reputet virtutem, quod voluptate sensuū destituatur. huiusmodi enim voluptas, præterquam quod sit nobis cū brutis communis, ipsam etiam acerbitem in se continet, quæ sensus delictantium ipsorum miserimè affligat, vitamque interdū in eis extinguat. hoc egregie adnotasse mihi visus S. Augustinus. *Perseuera in multum manducando, ipse te interficiet. perseuera in multum ieiunando, inde morieris. sede semper, ut nolis surgere, morieris inde. Ambula semper, ut nolis quiescere, morieris inde. vigila semper, ut nolis dormire, morieris inde. dormi semper, ut nolis vigilare, morieris inde.* Imo sensus voluptatis non longe distat a sensu doloris. *Semper cum dolore cupiditas coniuncta est:* dicit Aristoteles. In quam sententiam fingit Theocritus, *Cupidinem insugentem ex fauo mel, apum aculeis punctum.* Comparat idcirco S. Ambrosius, voluptati deditos cicadis, *Qui questu corrumpuntur suo. Quicumque a pueritia, idem ait, se dedit deliciis, manebit in seruitute, ut viuens mortuus sit.* Quamobrem quod voluptas sensuum certo temporis spatio coextendatur, neque vltius maneat, Aristophanes, ut scribit Rhodiginus, eam apposite nuncupauit *Μόρα γογγύου.* Non est ergo virtuti dedecori quod crassiori hac voluptate ea priuetur. Ac reuera virtute, potius quam voluptate, vita humana in longū propagatur, tametsi vitæ tuendæ causa voluptas plerumque appetatur. Ochas Rex, ut narrat Athenæus, interrogatus causam, ob quam tam diu vixerat, Respondit: *Iusta erga Deos hominesque egi.* Idem de Gorgia Leontio narrat Clearchus. Na illi falsi sunt, inquit Salustius, qui diuersissimas res pariter expectant voluptatem, & præmia virtutis.

5 At nō solum virtutē voluptatē sibi proponit debellandū, sed etiā dolorē, ac timorem superandos constituit: ex quo etiam admirabilis eius dignitas ac pulcritudo collucet. Duo sunt genera armorum inquit S. Augustinus, contra quæ vigilanter & fortiter stare debet omnis miles Christi, qui triumphare cupit, & superare virtutem diaboli. quæ sunt ista genera armorum? voluptas, & timor. refertur timor a S. Augustino & alijs in alteram partem eorum, contra quæ decertat virtus: eo quod, ut stationē suā seruet, nolit, dolorē timendo aut fugiendo, retrocedere: idcirco

subit timor, quantū ad hoc rationē quandam doloris: cū passim dicāt philosophi, virtutes versari circa voluptates atque dolores tāquā materiā remotā: proxima enim, passio est aliqua appetitus sēsitui: omnē vero in vniuersū passionē, ut docet Aristoteles, sequitur voluptas aut dolor.

6 Dolorem autem ita intuetur virtus, ut illū euincat, moderetur, vel exterminet: ex quo sanè egregia eius forma apparet, ut disertissimè declarat S. Thomas. An non præclarum, quempiam virtute instructū, nolle ab vllō dolore dilassari, superari, deijci, frangi, a finis sui intēti dignitate excidere, sed lubenti potius animo perferre velle omnem cladem, damnū, tormentū, ut ad rationis normam actio ab ipso exprimatur, continetur, tamque insigni periodo vitæ ipsius tēpus terminetur, orneturque? Quam vero dolor ac timor acres ac potentes sint affectus ad inclinandum ac rapiendum voluntatem humanā in aliquod consiliū, nullus ignorat. quis enim vehementius non expetit, benè se habere, ærūna & acerbitate carere, sensuum perfectionibus gaudere, & iucunda vita, aliquid illius pulcritudinis hic delibare, quæ in altera vita, vltra animæ nostræ conceptū, exundabit? quā ergo diuina virtutis vis, quæ dolores hic captiuos ducit, eis debilitari recusati, neque horret, cum eis manus, adeoque omnes tam animæ quam corporis facultates, pugnando obluant, doque conferere. sanè fælix,

Qui spacium vitæ extremum inter munera ponat Nature, qui ferre queat quoscumque labores:

Nesciat irasci, cupiat nihil, & potiores Herculis arumnas credat, seuosque labores Et venere, & cænis, & plumis Sardanapali.

Virtute huiusmodi imbuti, has voces vsurparunt: *Multum repleti sumus despectione:* at a quorum despectione? ab eorum, inquit S. Augustinus, qui opprobrijs commérito abundarunt, & plusquam despicabiles reipsa extiterunt. *Virtutem* inquit Seneca inuenies pro muris stantē, puluerulentā, coloratam, callosas habentem manus. Cæterum omnia hæc ad eius faciunt pulcritudinē: pulcrū, pro muris stare; pulcrū, ex pugna puluere conspergi; pulcrum, florentem vultus speciem debellasse: pulcrum, duro rum contractu manus callū contraxisse. Summa est apud Deum nobilitas ait S. Hieronymus, clarum esse virtutibus. *Quid apud Deum in viris nobilissimis Petro, qui piscator & pauper fuit? quid in feminis beata Maria illustrius quæ sponsa fabri describitur? Sed & illi piscatori & pauperi & cælestis regni a Christo creduntur clauces. Hæc sponsa fabri, meruit esse mater illius, a quo ipsa clauces data sunt.*

7 At vero, præter hanc quam diximus materiæ condicionem, vnde virtus multum nobilitatur, accedit lumen rationis, cui eadem conformis, & ad eius circinum scitissimè composita. Duo sunt, quæ in vultibus pulcritudinem efferunt, coloris venustas, & proportionis convenientia, ut obseruat S. Augustinus. ac vtraque in virtute, a ratione deriuata, cōspiciuè reperiuntur: colore enim est viuido, proportionē iuxta in singulis sui partibus admodum concinna. ob hanc causam Plato affirmat, virtutem pulcrā rem esse, expressam quippe ad idæam

Greg. naz. orat. in max. Amb. l. 3, Hexag.

S. Thom. 2, 2, q. 25. art. 3 6, 11.

Iuuen. l. 4, Satyr. 10.

Psalm. 36. August. in Psalm. 36. Senec. de vita. Beat.

Hier. epist. ad celant.

August. l. de pulc. cap. 1. Plat. in con. Arist. l. mag. mer. cap. 9.

August. in psal. 34.

Arist. 3. eth. cap. 11.

Amb. ep. 6. l. 1. cap. 7.

Ath. l. 12. cap. 16.

Clear. l. 8. vitar. Salust. bell. Jugur.

August. de symbol ad catech. cap. 1. in psal. 76.

idæam & exemplar primæ ac summæ pulchritudinis in ipso Deo : ac dicit, *Virtus ipsa idæa est omnis pulchritudinis*. Pulchri homines ideo tales, quia virtutem animi sua corporis specie ostendunt, ac in tantum ea placet animis, in quantum indicium virtutis ab eisdem reputatur. Inuenire porro aureum medium virtutis, cuiusque præstantiam percipere ac persequi in mediis ærumnis, ac quasi fœcibus, diuinum certe opus solius rationis. proinde eius radio virtus collustrata, directæ & instituta, pulcherrimam sui speciem ostendat. etenim pleraque quæ vel sensu directore ab homine ac brutis fiunt, pulchra iudicantur: utpote equorum cursus, motio ac similia: unde necesse ea pulchriora esse, quæ à ratione in nobis efformantur, diuinam inde quandam venustatem mutuantia.

8 Voluntatis quoque nostræ peculiaris operandi modus, virtutis decus etiam commendat. voluntas enim dum in opus virtutis incumbit, decreto, aut defixo à natura vel fato conatu, non se mouet, sed libero, ac in vtramque partem flexili: sic enim bene agit, ut aliter se gerere potuerit: ita voluptatem declinat, ut in eius ditionem concedere valuerit. Hoc quid præstare, ex quodam in se dominio est quid moliri, non ex abiecta seruitutis qualitate. Proinde ut pomum radicem refert, proles parentem, ita virtus sui principium, liberam nempe voluntatem repræsentat: quippe in qua, illustris dominij forma, inde deducta, eluceat: ac propterea ex virtute viuere, non tantum eo est regnare atque imperare, quod virtus voluptates ac dolores debellet, sed insuper ex eo, quod à voluntate dimanet, optimo vsu sui dominij operationem instituentem. Imo dominium hoc aliquando adeo altum est ac rarum, ut non externis modo impeditis, quinimo insitæ agentis indoli, & omni in ipso cupiditatis feruori obstat: uti in *Abrahamo*, armatū brachium eleuante ad occidendum vnicum filiū *Isaachū*, apparuit. Vero itaque, expulsoque dominio hoc pacto virtus in nobis inclarescit. Antiqui itaque sapientes arbitrati, quietum ex virtute ac pacatum animum in ciue, propius accedere ad statum beatitudinis, quam in eodem potentiam aut diuitias. ex quo, locupleti ac potenti *Cræso* beatiorem dixit *Solon*, Tellum ciuem suum, optimorum filiorum parentem, & patriæ causa in bello occumbentem: itidem *Cleobem* & *Bitonem* in matrem piissimos, illo fœliciores pronunciauit, ut tradit *Plutarchus*. Habet quidem etiam vitium speciem quandam humani dominij, quod nempe liberi arbitrii motio, nō feruile aliqua coactio, vel impressio veluti stigmatica. nihilominus eius dominium consistit in præstantissimæ rei, nempe animæ, abiectiōne ad sordes voluptatum. Sola idcirco virtus actus est imperii in homine, non tam quo ad modum agendi, quam actionis ipsius speciem finemque. Illud vero dominium in vitio tale est, quale in Rege cum vilissimis suis subditis colludente, aut ab eis sponte superato.

9 Neu quicquam huic dominio in virtute, quod & adumbratio quædam liberi dominij

in Deo, detrahit gratiæ auxilium, tunc enim solum è medio voluntati aufertur, quando in voluntate aliquid antecedenter cernitur, aut in externa causarum connexionem aliquid reperitur, quod eam in aliquid deferat necessario: quod *Cicero* e media Philosophia rectè differuit. Affirmat itaque, si nostra voluntas necessario sequatur Antecedentem aliquam dispositionem, vnde cumque illa prouenerit, Nihil fore in nostra potestate. Qui introducunt inquit, *Fato causarum seriem sempiternam, ij mentem hominis voluntate libera spoliata, necessitate fati deuinciunt*. Supponit ergo *Cicero*, sensum compositum, seu suppositionem causæ antecedentis actum, destruere libertatem ac fatum ponere. alioquin diceret quis, a talibus causis egressa, simpliciter & absolute esse libera, necessaria dumtaxat in sensu composito, seu ex suppositione: & hoc modo lapidis motum, brutorum appetitiones simpliciter & absolute liberas pronunciamus ex suppositione, seu sensu composito necessarias. Hinc affirmat idem *Cicero*, voluntatem nostram sese mouere non omnino sine causa, sed *Sine causa antecedente*, eam in aliquem actum impellente necessario. Ecquis non animaduertit, materiam primam in lapide, quæ iam subest grauitati, capacem fuisse leuitatis: hanc appetitionem in bruto proficisci ab ea imaginatione, quæ abesse valuit? hinc tamen definire, absolute hæc libera esse, & solam necessaria ex suppositione, absolum prorsus, & a vera Philosophia alienum. qui vero res fidei, ubi vrgens causa non interuenit, repugnantes reddunt Philosophiæ, de eisdem pessime mereri mihi omnino videntur.

10. Accurrit quoque Deus ipse ad exorandum, ad probandum virtutem: idque duplici effectu. primo, vltra naturæ, utpote tam intellectus quam voluntatis nostræ vires, lumen in animum roburque immittendo, quibus virtus in nobis educatur. Deinde eidem præmia constituendo, utpote bona temporalia, gratiæ subsidium, ac demum æternam in cælis beatitudinem. An non illud pretiosum, & illustre, quod diuinis oculis sic arridet, quod eius manu effingitur, ac tandem ab ipso ut iudice hoc pacto coronatur?

11 Denique hoc habet virtus, ut non solum sit in se pulchra & amabilis, verum insuper quod res ad eam quomodolibet spectantes, licet alioquin despicabiles, nec villo amore dignas, reddat tamen cultu & admiratione dignissimas. Ne quidem, inquit *Atticus*, ipsa nostra *Athenæ*, non tam operibus magnificis exquisitisque antiquorum artibus delectant, quam recordatione summorum virorum ubi quisque habitare, ubi sedere, ubi disputare sit solitus: studioseque eorum etiam sepulchra contemplor. Hinc in pretio virga *Moyssis*, baculus *Elie*, *Dauidis* gladius, Christi Domini crux, *Antonij* tunica ex palma contexta, apud antiquos Romæ, *Epicteti* lucerna, quod virtutum instrumenta, quod virtute decorata, eiusque odore quodammodo resperfa. Quid fœdus, inquit *S. Augustinus*, de martyrio loquens, si oculos carnis interroges? quid pulchrius, si cordis oculos interrogas? *Nero*, ut scribit *Isidorus*, per smaragdos

Cic. l. de Fato

S. Thom. 1. 2 q. 1. ar. 1

Gen. 22.

Plut. in sol. Cic. Tus. 1.

Cic. l. 2, de legib.

Num. 17. 1. Reg. 14. 17. Ath. in vir. f. Ant. Aug. 1. 4. cont. Manich. c. 3. 12. in psal. 30. 36. 1. 16. etym. cap. 7. Luc. dial. 1.

cruda aspiciebat militum certamina, quorum lapidum interiecto splendore pulchræ videbantur cædes, quantumvis immanes: ita quoduis horridum, ac sensui ingratum, posteaquam a virtutis smaragdo decus ad se deriuauerit, iucundum animo euadit spectaculum. ob hæc

Chrys. hom. causam S. Chrysostomus S. Pauli vincula venerari
des. Paulo, & osculari vehementer desiderauit: S. Cyprianus
Cypri. li. de martyr, martyrum ergastula ac compedes beatos pro-

Prud. in
carm. 5. vin.

clamauit. S. Vincentium martyrem, totum pro-
fissum tormentis veritatis causa, ex limbo
carceris iudicis iussu educatum in publicum, vt
cecinit Prudentius, ita pij, virtutis opinione rapti
excepere:

Plutarch. in
moral.

Coire toto ex oppido
Turbam fidelem cerneret,
Mollire præsultum torum,
Siccare cruda vulnera.
Ille ungularum duplices
Sulcos pererrat osculis:
Hic purpurantem corporis
Gaudet cruorem lambere.
Plerique vestem lineam
Stillante tingunt sanguine,
Tut amen vt sacrum suis.

Chrys. ho.
26. ad cap
11. heb.
in Psalm. 12.

Domus reseruent posteris. Egregie Plutarchus: Vt
qui vere amant, etiam balbutiem, neuos, & pallorem
adamant in amatis: sic admirator virtutis non hor-
ret Aristidis exilium, Socratis paupertatem, non Pho-
cionis condemnationem. S. quoque Chrysostomus
animaduertit, regem Chaldæorum, captiuos
tres pueros adorasse. Ille ergo erat magis captiuus
quam illi. & alibi: Nam licet virtus ad extremam
reducta sit inopiam, & sit in ipso carcere, est tamen
regibus splendidior. Quanto squalore sorderent
eorum membra, qui ad metalla damnaban-
tur, neminem credo posse latere. etenim vix
vestiti, ac comis horridi, aut Semitonii detru-
debantur in illa fossilium lapidum & metallo-
rum subterranea ergastula. nihilominus oculi
S. Cypriani ad pretiosos in eis fulgores, tantis
tenebris occultatos, deuenere, quando per li-
teras huiusmodi Christi Confessoribus dixit:
Nunc metallorum natura conuersa est, locaque que
aurum & argentum dare ante consueuerant, accipe-
re ceperunt. O beatum carcerem qui homines Dei
mittit ad calum! O tenebras lucidiores sole ipso, &
luce hoc mundi clariores, ubi modo constituta sunt
Dei templa, & sanctificata diuinis Confessionibus
membra vestra!

Cip. ep. 77.
cp 81.

12 Verum, quemadmodum virtutum pul-
cherrimæ formæ suis inumbrantur obscurita-
tibus, adeoque vt dictum, tetrus quibuscumque spe-
ciebus indutæ, ciuium oculis obiciuntur: qui-
bus inspectis, nonnunquam eorum sensus in
errorem, affectus autem in dedecora inducun-
tur, ita ipsa vitia, quod iam explicandum, fal-
laciis suis, gloriæ nempe, virilitatis, ac utilitatis
haud destituuntur: de quibus ciues admonen-
di, ne earum aspectu in fraudes pellecti, sub
pulchro apparatu rerum omnium sordidissi-
ma latentia, amore ac cupiditate sua noxie
prosequantur.

CAPVT XXX.

De ciuili ac sacra intelligentia vultuum in speciem
illustrum, sub quibus vitia blandiuntur
& delitecunt.

Mitatur vitium Pantheræ inge- Alian. li. 3

nium, illa enim, teste Eliano, vt
suauitate a suo corpore emissa
alia animalia ad se trahat, capitis
sui toruitatem abscondit, ne il-
lius visu exterrita ab eius consortio diffugiant.
simili modo, vitium, quod suapte forma tor-
tuosum, obscurum, maculosum, in rem aut in-
telligibiliter aut sensibilibiter, vel utroque modo
fœdam delatum, ad se honestandum, ac ad
vires maiores sibi acquirendas, quibus indo-
ctos pelliceat, istis contrariorum formas se in-
duens, in speciem ac quoad oculum, adeoque
vulgaris iudicij æstimationem, quibusdam de-
coribus fulgere interdum videtur. qua de cau-
sa spectat omnino ad munus virtutis intelle-
ctualis in ciuibus, hosce vitiorum fucos posse
agnoscere, dispellere, inania pigmenta, & e-
mentitos radios eorum penetrare, demum ad
veras eorundem facies intuitu quodam expe-
dito peruenire.

2 Atque cum multa sunt, quæ vitiis in orna-
menta, vel saltem tegumenta cedant, tum illud
haud minimum, quod a spiritibus vitalibus,
præsertim in corporibus iuuenum, originem
sui deriuat. nam in eis, sanguine calente & spi-
ritibus suo feruore exilientibus, præclarum
prorsus apparet, ac ipsis dignum, in voluptates
totos incensos deferri, alta expetere, furore
quodam libidinis agitari. hoc dicunt officium
esse ac natium effectum eiusmodi purorum
ac feruidorum spirituum, adeo vt ille, qui eos
comprimit, aut suo consilio aliorum trudit,
sit vel in naturam ipsam florentis ætatis con-
tumeliosus, vel naturæ aliquo singulari defectu
mancus, eneruis: quippe, frigidus, excors, ac pla-
ne emascularus.

Quisquis secundis rebus exultat nimis
Fluitque luxu, semper insolita appetens,
Hunc illa magnæ dira fortune comes,
Subdit libido. Idem æstus naturæ in contem-
tiones ardet, in opum incrementa feruet, in
supremos honores anhelat.

Senec. hip.

Despicere vnde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palantis querere vitæ,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctes atque dies niti præstante labore

Lucr. 12.

Ad summas emergere opes, rerumque potiri.
Hæc quidem naturæ intemperies, ad mentem
vsque transmittit æstimationem quandam, ex
qua virtutis decus obscuratur, vitij autem de-
formitas honestatur. Fascinatio nugacitatis ob-
scurat bona, & inconstantia concupiscentiæ transuer-
tit sensum sine malitia. Vitia, vt nugæ, mediante
concupiscentiæ fomite, fascinant, nempe ocu-
los mentis errore obcæcant, rectaque contem-
dentem in obliquum compellunt.

Sapient. 4.

3 Praua etiam dogmata aliquando extitere,
ex quibus à plerisque opinatum, innocuas, ac
plane

plane non turpes esse vitiorum voluptates. hinc
 Orig. hom. 25, in Num. cap. 28. scribit *Origenes*, animam humanam morte ex-
 tingui, vel non sistendam ab exitu vitæ ante
 Sap. 2. Deitribunal, consequenter, quod *Sapiens* re-
 fert, apud se dixere: *Nemo nostrum exors sit luxu-
 ria nostra: quoniam hæc est pars nostra, & hæc est
 fors.* qui quidem error, eis non solum aduenit,
 iudicium deformitatis in vitio aliquo concu-
 piscibili exprimentibus, sed etiam de irascibili:
 proinde adiunxere: *Opprimamus pauperem iu-
 stum, & non parcamus viduæ, nec veterum reueren-
 mur canos multi temporis.* pariter idem effecere,
 qui putarunt, vitia ac virtutes in nobis esse im-
 pressionibus fatales: imo ideo esse a Deo, ut *Stoi-
 ci* delirant teste *Plutarcho*, & modo idem
 Plut. cont. Soic de stoi contrar. Protestantes hæretici blasphemantes contem-
 dunt. Enimvero si vitium effectus in homine
 extremæ necessitatis, si a Deo factum, & diui-
 na arte elaboratum, turpe, deforme, inhone-
 stum esse nequit. Similiter Manichæi asseren-
 tes vitia esse res qualdam solide concretas:
 quemadmodum & *Stoici* statuentes, ut refert
 Sen. ep. 106. 113. *Seneca*, vitia seu passiones immoderatas, esse
 animalia, eis omnem turpitudinem detraxe-
 runt: non enim eo moraliter quid turpe, quo
 entitate bonum. multo magis in hac re erra-
 runt, qui ipsa vitia Deos esse putarunt, ac illis
 sacra instituerunt, ut scribit *Gregorius Nazian-
 zenus*.

Greg. ad Ne mesiu. 4 Error porro mentis eas vitiorum formas
 depingit, quæ virtutibus simillimæ. inde desæ-
 uire, in crudescere, hominis fortis passim æsti-
 matur, deuorare, libidinari, valentis iudicatur:
 fraudes instruere, mentiri, dissimulare, sua au-
 de retinere, cati & accurati censentur officia.
 superbiere, alios contemnere, magni spiritus
 indicia habentur. auctor vero epistolæ ad *De-
 metriadem* inter vitia hoc pacto decepticia,
 præcipua esse dicit gulam & luxuriam: quippe
 quod maiorem naturæ necessitatem sibi ob-
 tendant. Hinc *Gregorius Nazianzenus*.

Greg. nazi. eam de vitasua. Sape mihi cursus delectum callidus hostis
 Virtutis vitique adimens, mea lumina fallit:
 Ut fera signa pedum, quæ signis calida delet.
 Hac venatorem virtutis ledat ut arte.

Basil. de ve- 2a Virgin, Proxima enim, inquit *S. Basilus*, & veluti contiguis
 ianuis, gentiles quoque aiunt, vitia esse virtutibus.
 refert etiam, tam virtutis quam vitij nõ solum
 vicinas, sed etiam simillimas ianuas reperiri,
 Ut qui ad virtutem ingredi nititur, eius primum ia-
 nue adstans, dum hanc se pulsare arbitratur, aperta
 sibi hinc, aut inde altera ex vitiorum ianuis, deceptus
 maxima similitudine, ingrediatur veluti virtutis
 domum. Hoc verum esse probat *S. Chrysostomus*

Basil. de ver- virg. Chris. hom. 49. in cap. 23. Act. 1. Ap. exemplis duorum vitiorum, nempe temerita-
 tis, & facilitatis. Sunt enim vitia cognata virtuti-
 bus illis: & iuxta dicendi libertatem pullulat teme-
 ritas, & iuxta æquitatem mollities. ementiuntur
 itaque vitia virtutum habitus ac formas, quo
 suas proprias turpitudines aptius dissimulent,
 dulciusque homines ad se inuident.

5 Ad postremum, obiecta vitiorum, utpote
 voluptas, pecuniæ, potestates, honores, magni
 sumptus, vestitus ornatio, satellitium, ædium
 magnificentia, libertas, ac similia, adeo ful-

gent in popularium oculis, ut eorum fulgori-
 bus ipsa etiam vitia, quæ illis impenduntur,
 splendere videantur. Quemadmodum enim
 in vniuersum operationes animi a sensuum per-
 ceptionibus dependent, ita vulgus hominum,
 quod haud nouit sententiam ferendo a sensu-
 bus recedere, ac formis sensibilibus rerum dis-
 cussis, de veritate intelligibili pronunciare,
 procliuius abducitur a genuino aspectu deformi-
 tatis in vitiis, & facilius externa specie de-
 lulum, lubentius in errorem compellitur im-
 probitatis. Hinc vitium, voluptate delibutum,
 naturæ solatium, pecuniis ac potestate muni-
 tum, nobilioris indolis instrumentum: vestitu
 splendidiori ornatum, affectuum numero sti-
 patum, pallatiorum magnitudine amplificatū,
 libertate quiduis agendi expansum, conditio-
 nis, illius esse, cui cælum ac terra, Deus & ho-
 mines applaudant, æstimatur. imo quod animi
 ipsius qualitas, ac eius abstrusa dignitas, sub re-
 bus aspectabilibus lateant, ac eis, tanquam si-
 gnis quibusdam, se ostendant, inde prouenit,
 quod prosapiæ nobilitas, vitæ luxus, in aliorum
 sanguinem potestas, auri & argenti copia, quā-
 tumuis libidini ac furori inseruiant, reputentur
 tanquam diuinioris alicuius animi indicia, ac il-
 lius, qui communem naturæ sortem plane
 beatus inter reliquos excefferit. Hac specie
 olim decepti antiqui Romani, qui suorum Im-
 peratorum turpitudines animis videre ac de-
 testari non potuerint, fascinati quodammodo
 illius Augusti obiectu, quod forinsecus in ipsis
 splendendo apparebat.

6 Duo autem speciosa sibi obtendit volu-
 ptas, quorum ostentu incautos rapiat in sui cu-
 piditatem. Primum specie quadam artis & ex-
 cellentis ingenij continetur. est enim volu-
 ptas, ni plane bruta fuerit, elaborata, ac miris
 coloribus decoris fucata meretrix, ut notat *S.
 Augustinus*. proinde allicit ad se hoc pacto indu-
 stria ac studiis mentium illustrata. alterum in
 eo ponitur, quod materia seu obiectum volu-
 ptatis sit hominis naturæ, saltem imaginatione
 sententiam ferente, valde congruum, ac plane
 bonum naturale, quod *Cicero* indicauit. Habet
 quiddam simile naturalis boni, lenitatis est enim &
 suauitatis. id enim ut suauitate delectans, sic ab er-
 rore mentis tanquam salutare aliquid adsciscitur.
 Proinde appetitio voluptatis, naturæ appeti-
 tum imitatur.

7 Cæterum diuinæ prouidentia ex hoc cul-
 pa attribui nequit, quod vitiorum deformita-
 tes non solum abstrusas, verum etiam instar
 venenorum, medicinalium pixidum, in offici-
 nis, quibusdam coloribus illustratas esse volue-
 rit. nam statuit, ut animæ intelligentiam exer-
 centes, eius omnem vim contenderemus, quo
 ad moralem hac in re veritatem excutiendam,
 scientes demum perueniremus: atque ad lau-
 dem nostri generis perciperemus, non modo
 esse difficile bene agere, sed etiam de eo rectè
 sentire operosum. Enimvero iniquum, cupidi-
 tatis causa, quosdam hominum ita feruere, ut
 maris ipsius profunda inuisere, ac vel intima
 terræ viscera excutere voluerint, quo gemmas,
 aurum & argentum inuestigarent, neminem
 vero

August. 15. ciu cap. 20

Cic. 1. i de legib.

vero esse, qui virtutis cum cognoscendæ, tū potiundæ gratia, secreta fraudum rimari, omniaque inuolucra recludere enixe studeret. Etenim cum omnis pugna, ex qua gloria propaganda, sit inter contraria, eo fit, dum in nobis corruptus appetitus, vitiorum pulcris exuvijs delectatur, interim ratione renitente & aliorum propendente, quod gliscat in nobis fortius prælium, ac tandē eo euadat, vt non tantum ratione victoriam obtinente, vitiorum deformitates a nobis expugnentur, verum insuper omnes eorundem fuci, bellaria, condimenta, quantumvis appetitus, & crassius iudicium, id moleste tulerint, abijciantur. obseruant agrestes, pinguiorē euadere pecudes eo gramine pastos, quod difficilius, & maiori cum ipsorum delectu ab ipsis carpitur: eodem planē modo robur animi ex eis ipsius operatiōibus fortius, & solidius colligitur, in quibus studiosius, vigilantius & actius ipse defudat. quem laborem impendit homo, non tantum dum reluctante appetitu, a vitiorum iucunditatibus recedit, verum etiam quando sensu definiente, mens nihilominus in eo contra vitiorum deformitates veram sententiam protulerit.

Cic. l. 2. de
nat. deor.

8. Quod primo loco inter partes fallaciarum a vitijs instructarum recensebatur, nimirum spirituum vitalium in nobis vis & potestas, id si hæc expendantur, impeditam non retinebit sui discussionem. in primis feruores isti exiliētium spirituum, non hominum modò, sed etiam belluarum insunt corporibus: imo ipsis elementis, vt notat Cicero, inesse videmus. non ergo aliquid eo hominem decebit, quo spiritosum, quo incensum, quo per naturæ inanimatas etiam species dispersum. Absurdum est igitur dicere inquit Cicero, cum homines bestiaeque hoc calore teneantur, & propterea moueantur, & sentiant, mundum esse sine sensu, qui integro, & puro, & libero, eodemque acerrimo, & nobilissimo ardore teneatur. Attribuantur hi spiritus ignei contemplationi veritatis, fortitudini concedantur, nullo autem modo vanitati, turpitudini ac infamiae prostituantur. Quocirca hosce calentes igniculos, iuuenum corporibus non ideo in seuit natura, vt eis delati brutescerent, vt rapide, impotenter, ac indecorē in voluptates, eis aurigantibus, ferrentur, sed vt illos tanquam in ipsis vernantis ætatis gemmulas, altiori muneri & officio rationis consecrarent. neque is merito censendus abiectus & euiratus qui hosce spiritus sub imperio virtutis seuerē coercens, ad voluptates, ad luxus remissus ac plane frigidus subinde videtur: quinimo potius altus, exaggeratus, atque diuinus, qui fornacis sui Dominus effectus, ac genuinus Vulcanus, in arma, in rationis instrumenta, in vnam virtutem eis æstare voluerit.

Arist. l. 1. et
cap. 8. l. 7.
end. cap. 2.
Basil. hom.
de paradiso

9. Imo ex hoc manifestissimum potius argumentum elicitur ad probandum, obiectum vitij non esse reipsa neque delectabile: id enim sua innata forma pulcrū ac delectabile, quod tale perpetuo, neque dependeat quo ad hæc a dispositione appetentis, vt docet Aristoteles. vitiorum autem cupiditas non est eiusmodi,

neque eiusdem obiecta talia, propterea quod a mutabilibus spiritibus vitalibus statum suum fortiuntur: quæ enim vitia in hac ætate placent spiritibus vitalibus ardentibus, ea subinde illis depastis, aut paululum sedatis, minime arident: adeoque pro horum spirituum alia atque alia conditione, nunc hæc vitia, mox diuersa, pulchra ac iucunda a voluptatum appetitoribus æstimantur. & quidem varios effectus educit terræ & aëri innatus calor, ex solis ipsius accessu, ac recessu, discrepantes, vt ob-
Basil. hom. 3.
in Hexam.
Grego. naz.
orat. de Am.
paup.

seruat S. Basilus: simili modo calore humano-
fum corporum identidem mutato, prorsus disparēs in appetitu mores excitantur. tantum itaque abest, vt ex spirituum vitalium ardoribus percipiamus vitia esse pulchra, quinimo ex eis intelligimus, expresse pulchra non esse, sed apparenter solum, ac specie omnino delusoria. non ergo eis animæ vis ac potestas subiicienda, sed adimenda, Deo ac virtuti, seu veris pulchris impendenda. Anima quoque partem, ait Gregorius Nazianzenus, da, non carni duntaxat: Deo quoque partem da, non mundo soli. ex ventre quadam subtrahere, & spiritui consecrare: ex igne quidpiam eripe, ac procul a depascente flamma recondere. a tyranno extorque, ac Domino committe. Da partem septem, hoc est huic vitæ, atque adeo octo, id est, ei, quæ nos postea exceptura est. Sunt enim hi spiritus appetitus sensitiui in homine, idem quod tyrannus in Republica, quod scorpiones & vincula, vt cum Nazianzeno Plato pronuntiat, in carcere. quam ob rem, ex eorum imperio vita instituta, tyrannica est ac seruilis, non pulchra; & istis nominibus foedissima, ciueque omnino indigna. An non videmus quosdam hominum erga certas personas libidinose affectos, illas primum omni genere muneris, vtpote diuitiis ac honoribus ornare, paulo post cum suis æstibus fecerint satis, non posse vel eorum præsentiam perferre, sed a se aliqua specie odij eijcere, cum tamen ipsum obiectū & illicium idem sit quod prius? an non hoc iudicium planē brutum, non modò ab alijs, sed etiam ab ipsismet delinquentibus reprobatum, abiudicatum, damnatum? & cum iudicium hoc ipsorum ad reipublicæ dedecus ac detrimentum deuenerit, prorsus barbarum & intolerabile.

10. Porro illæ prauæ, quas recensuimus, opinionēs, in fauorem impuræ voluptatis à perditissimis mortalium excogitatæ, vera sapientia profligandæ, abijciendæque. Immanis eorum error respuendus, execrandus, qui contra animæ nostræ æternitatē aliquid definiuerunt: inciuilis quippe, & vel extremo gradu barbaricus. hic quidem vnus quasi momenti morula, animam cum corpore coniunctam, inferius detinet, exutam verò corpore, immensum durationis expectat. potior ergo virtus, & præsentī statui conuenientior, quàm voluptas. illa enim in principio acerbitate aliqua cultores sui excipit, subinde vero maximo gaudio exhilarat, demum in coelis torrente iucunditatum inebriabit. Contra, voluptas in principio instar cisternæ dissipatæ apud Hieremiam, ne-
Basil. lib. de
vera, virgin
Hier. cap. 2.

scio quas phantasticas guttulas propinat delectationis,

stationis, exitu postea remordentis conscientiae sceleratam animam funestat plane, ac tandem durissimis modis flagellabit, aduret, torquet, nullo temporis spacio mali statum terminaturo. Scire enim debent ciues, vitia neutiquam esse fatales aut necessarios voluntatis vel appetitus motus, Dei opificio corū maculas haud decorari, honestari, sed potius liberi arbitrii fatus in nobis, tanquam non entia, vt disserit

Origen. in Origines, Dei operibus & idæis excludi. Cum vero malum & prauum contrarium sit bono, & contrarium existenti, sit non existens, sequitur, malum & prauum esse non existens. Admodum vero crassum delirium antiquorum, nec magnam operam requirit, qua a nobis dissoluatur, existimantiū,

vitia esse Deos, & diuinos honores illis a mortalibus habendos. Vitium enim naturæ aduersatur, eam expugnat, societati ciuili infestum, Deo odiosum cum sit, vnde precor, honestate destitutum, & omni bonitate cassum, ad diuinitatem, hominibus non prorsus furentibus, vlla eorum coniectura, adspirare potuerit?

11 Quod autem nonnulla vitia sint virtutibus simillima, eo constat, non simpliciter omnia ac indiscriminatim a nobis in vita accipienda, sed rationis examine cuncta probanda & diiudicanda. Quid? num id in vitæ officiis facere reculas, quod sponte peragis adulterina metalla a veris distinguendo, salutare cibos, optima pharmaca & herbas a corruptis alimentis atque venenis discernendo? Si canes odoratu rerum ad se spectantium differentias ac proprietates discernant; ac eius munere sibi recte consulant, quam ob rem moleste feras, te rationis solertia idem acturum quantum ad actionum munera, cum vitia virtutum formas sibi adsciuerint, cum nepharius dæmon in optimi Angeli speciem se transformarit? non vult Deus in te mentem, vt diuinum quendam impressum igniculum, indormire, nulla excitam industria, vniuersa passim occurrentia vel irruentia, sententia iudicioque illico complecti aut aspernari, sed potius quaqua uersum librata acie, sedulo explorare, quid solidum & expressum, quidque e mentem ac dolosum, vt in rationis luce singula trutinando, hominis ritu, vitæ tuæ negocia transfigeres.

12 Quod si potestate, libertate, iuxta ac diuitiis fulgeant aliquando vitiosi: nihilofaciū est quod intelligant ciues, hæc ornamenta vitij malo esse extrinseca: proinde tantum abesse, vt illi gradum tetri adimant, vt contra augeant potius & accumulēt. Quid ad latentioris morbi leuamen vestitus exultior? quid ad venenati potus exitium remedij vel diminutionis, ab aureo calice, ex quo hauriendus; potestas vel dæmoni adest, omni tamen genere vitiorum corrupto. Libertas feris animantibus & indomitis conuenit, ac plerumque licentia, si nimia, instar hirci emissarii, ad perniciem, ad barbariem liberi excursus comparata. diuitiæ, præciosa suppellex, arcularum vel statuarum possunt esse decora æque actui. interim autem ab istis magnatibus admissum in animum vitium, intus illos deformabit, pol-

luet, & tanquam vipera corrodendo, cruciabit, consumet. Tale est enim vitium, vt ait S. Chrysostomus, etiamsi ad sceptrum ascenderit, & iuxta eos steterit, quorum sunt capita cincta diademate: est enim omnium abiectissimum, & maxime formidolosum, & simile est alicui strepitui, ac tumultui maris insani, etiamsi sit maxima stipatum potentia. Hæc vero sequentia magis declarabūt ac probabunt.

Chrysost. in
Psalm. 111.

CAPVT XXXI.

Intellectus sententia, quæ vitiorum dedecora
persensit, humanis consiliis
utilissima.

Vo sunt animi motus, quibus vel naturæ incitatione ferimur in peccatum: vnus, quo illud, nobis obiectum, detestamur, alter, quo ex commisso exulceramur: ille intellectus, iste conscientiae munus ac officium. Tria autem in peccato discernimus, ex quibus eius odium ac detestatio in nobis propagentur. primum, vis est iniuriæ in Deum, alterum, ratio detrimenti in alios, postremum, noxium virus in ipsum delinquentem. Sicut nouimus Deum nostri generis esse auctorem ac Dominum, ita pariter exploratum habemus, ipsi displicere illos morum a recto in nobis deflexus, qui eius legi, & naturæ ab ipso conditæ ingenio ac fini repugnant. Hoc pacto peccantes, a Deo aberramus, illi rebellionem inferimus, eius imperio nos ipsos subducimus, eius imaginem nobis impressam foedamus, violamus, denique omni cum illo anxietate hostiliter aduersamur. Quemadmodum enim si quis conari vellet situm elementorum a Deo institutum inuertere, cunctas mundi partes pulchre ab ipso dispositas confuse miscere, contendendo, quo cælum ad centrum deprimeretur, terra autem in locum sublimium corporum subueheretur, plusquam gigantæa immanitate Deo naturæ opifici sese opponeret, ac in eius dignitatem ausu nephario inuolaret, ita prorsus qui delinquit, dum a Deo animam suam ad impuras voluptates transcribit, dum in ea rationem, quæ loco superior, eisdem cogit præpostero ordine inseruire, ab eis pollui, dum res mundi istius a diuinis honoribus substractas, aut sibi idola facit, vel ab eo ad alios fines diuertit: dum ciuilem societatem a Deo conditam perturbat, vel excindit, necessario illi eodem bellum indicit, illi iniuriam irrogat, & potestatem ei eripiendo, quantum potest, vt ne supersit quidem, laborat. quale hoc sceleris malum! Aristoteles cum aliis Philosophis cognouit, virtute præditos ciues, Deo esse charissimos: Vnde consequens, vitia, quæ virtutum expultricia, ipsi esse odiosa, dignasque causas in se complecti, ob quas iratæ iustitiæ suæ fulmina in noxios deubareret, amarū profecto excidisse a Dei fauore:

Arist. lib. 10
Ethic.

horrendum autem in eius vindictam impe-
git. Si ægre ferat Deus, in templo sibi conse-
crato collocari idola, quæ eius debitos hono-
res furentur, neutiquam absque indignatione
finet, in anima peccatrice, quam sibi dicavit,
in sculpi imagines indecoras lasciuia, crapu-
læ, superbiæ, crudelitatis, ac eis omnem in vita
cultum studiumque tanquam Numinibus ab
homine impendi. Voluit Deus in animam hu-
manam, veluti puram tabulam, expressas no-
tas suarum perfectionum inferre: proinde a
vitiis ingesta simulacra, aut illas diuinas notas
penitus oblitterant, aut cum illis promiscua, in-
digne commorantur. quale ergo dedecus, di-
uinos illos characteres cum istis lutulentis ac
infernalibus dæmonum formis, tanquam ar-
cam & Dagon, pariter consistere! Principio
criminis, pro supremo Deo, sibi in thronum
collocat Deum, illud, quod contra Dei legem
dilexit, ac ipsum dæmonem, qui eiusmodi
rem ipsi persuasit. Pro aliis Diis minoribus,
utpote sanctis, ac potestate præditis, media,
quæ ad vota perficienda delegit, sibi assumpsit
in Numina, voceque clamauit idololatra: *Hi
sunt Dii tui Israel.* Quo factum, ut qui ali-
quando rationis ac diuinæ gratiæ lumine ful-
gebat, vel Dei filio quodammodo similis, is
iam peccati errore, obliuione beneficiorum
Dei, totus caliginosus, & umbra mortis ob-
scuretur, squalleat. qui sancto quondam, ad si-
militudinem diuini spiritus, amore calebat, ille
iam fumosis & male olentibus flammis vitio-
rum ardescit. An hæc inultus patietur Deus?

1. Reg. 5.

Exod. 20.

2 Secundo in loco recensuimus inter mala
peccati, damnum, quod aliis, adeoque Rei-
publicæ solet incutere. Certe si omnes ciues
eis ipsis studiis distinerentur, quibus flagitio-
sus aliquis incenditur, absque omni dubio
Respublica cito ac penitus intercideret: nihil
enim societatem ciuilem deuiat præter pec-
cati barbariem. Cæterum quod in omni be-
ne constituta Republica reperiantur insignes
virtutes, tam intellectuales, quam morales:
quippe ex multis partibus coalitæ, & tempo-
ris diuturnitate comparatæ: cum illamet sin-
gulis ciuium egregium sit munimentum ad
comparandas virtutes, ac beatitudinē ipsam
consequendum, grande profecto scelus fue-
rit, hæc ornamenta pessime agendo disperse-
re, adminiculum hoc, adeo opportunum rebus
humanis, adimere: denique alios vel iniuriis
nocere, vel prauitatem, exemplis aut documē-
tis, in pestem Reipublicæ, armare. Propter
hanc rite expensam Reipublicæ dignitatem, ut
animaduertit *Aristoteles*, etiam poenis plecten-
di, si omnem naturæ vim in seipsis malefacien-
do nondum extinxerint, magistratū diligunt,
qui punit: conscij nempe communis vtilitatis
inde prouenturæ. Nullum ornamentum, inquit
Seneca, Principis fastigio dignius, pulchriusque est,
quam illa corona, ob ciues seruatos. Non hostilia ar-
ma detracta victis, non currus barbarorum sanguine
cruentati, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia
est, gregatim ac publice seruare: multos autem occi-
dere, & indiscretos, incendii, ac ruina potentia. *Fu-
rius Camillus*, ut recenset *Augustinus*, vel ingra-

Arist. lib. 5.
Pol.Senec. lib. 1.
de Clem.
cap. 26.

tam patriam à iugo hostili Veientium libera-
uit; & ab æmulis damnatus, è Gallorum ma-
nibus eripuit. *Decii* commune hoc bonum ac-
curantes, ultro occubuerunt. Ciues Romani pri-
uato publicum præferentes, præter aurea cin-
gula & bullas: *Miserabilis auctoritatis insignia*, ut
loquitur *Augustinus*, omnes suas pecunias, qui-
bus militem conducerent, protulerunt, insum-
pserunt.

August. lib.
5. de Ciuit.
cap. 18 lib. 3
cap. 19.

3 Postremo eam rationem malignitatis in
peccato recensuimus, quæ spectanda ex eiu-
dem vi ad naturam humanam coinquinandā
& violandam. Et quidem hac in re *Plato* mihi
visus præclare philosophatus esse. animaduertit
eum esse in homine naturæ statum, quo mens
& ratio e superiori quasi specula appetitui ac
voluntati inferius politis dominantur. ex quo
recte deducit, peccatum hominis naturam, ut-
pote ei contrarium, infringere, inuertere, mō-
strosam efficere, resupinare: dum nempe præ-
stat, ut appetitus sensituius ab alto dominetur,
ratio vero inde deiecta, illi obsequatur. quod
quid aliud est, inquit, quam pedes supra caput,
plebem supra principem attollere, summatim,
quadam barbarie hominis naturam pertur-
bare: ex quo apposite peccatum nuncupat
Morbum animæ. ut enim inquit, morbus in cor-
pore, illud ipsum maculat, vel denigrat, ita pec-
catum, quod animæ contrarium, eam contami-
nat. imo ut morbus vitam corporis extinguit,
sic peccatum animæ vitam exterminat.

Plato in
Gorgia,
Au. rroes
in paraph.
Tract. 1.

*Est etiam in magnis Heliconis montibus arbor,
Floris odore hominem tetro consuetum necare.*

Lucret. l. 6.

Etenim sicut vinum fieri non potest aqua, nisi
intereat, ita neque anima in terram, aut in in-
dolem alicuius bestię delinquendo transire
poterit, nisi quodammodo esse desuerit. Ut e-
nim corporis vita, anima, sic animæ, Deus, ut
ait *S. Bernardus*.

Bernard. de
amand. Deo
Boet. lib. 4.
Met. 3.

*Hunc apri facies tegit,
Ille Marmaricus leo
Dente crescit, & unguibus.
Hic lupus superadditus,
Flere dum parat, ululat.
Ille tigris ut Indica
Tecta mitis obambulat.*

Nec animam solum violat peccati labes, verum
etiam inde irrumpens in corpus, eius omne de-
cus confundit, & deformi membrorum eiu-
dem qualitate, quam procurat, suam prodit &
signat turpitudinem: adeo ut teste *Cicerone*,
*Vel oculi aspicientium, iratum, propitium, latentem,
dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidumque
cognoscunt.*

Cicer. lib. 2.
de Nat.
Deor.

4 Duo sunt autē præcipui effectus in anima à
peccato: illius nempe exulceratio quædam, si-
mulac deturpatio. illa oritur ex contrarietate,
qua peccatū depugnat in animam ratione præ-
ditā: hæc ex eiusdem peccati abiecta condici-
one, comparata cū animæ dignitate. haud aliter
sanè acetum, in vulnus crudum infusum, illud
affligit & corrodit, quam macula peccati, in
animæ penetrabile ingressa, illam acerbitate per-
stringit. quod vero hæc ipsa illuuius delicti, sit
multo infra animæ statum constituta, inde
tanquam

tanquam labe in vestem impressa, eam turpem exhibet & detestandam. Nemo sane rationis usu pollens, iacentes ante oculos vel gemas & vniones Cleopatra colligeret, si modo sciret, ex ipsarum contactu se peste ac veneficio illico funestandum. ita sane nullus, in quo rationis scintilla imperat, peccatrices voluptates peccando delibaret, prauident fore, ut iis omnis animæ flos & venustas constuprarentur. Homines plerumque indigne ferre solent sibi vestes luto foedari: præsertim virgines, fasciæ pectoralis nunquam oblitæ, ut testatur

Hierem. 2. Hieremias, in hoc studio accuratissimæ. Certe haud minus conuenit ciuibus, animas suas puras seruare a flagitiis, quam vestes a sordibus liberas custodire. Hoc ipsum olim veteres

Hom. odys. 10. Hesi. l. 1. oper. significarunt, piacularia sacra exquirentes, quibus animas suas sceleribus semel temeratas emacularent. Imo aliqui adeo cauerunt, ne corpora ipsorum suis animis dedecora imbecillitatem inferrent, ut iam premente senio, in quo, ut ait Seneca, Minimum, at pessimum, violentas manus sibi ipsis intulerint, ut

Senec. ep. 1. Hier. de ob. Besill. laert. Plut. in Zen. Catone. Lucet. lib. 3. Denique Democritum postquam natura vetustas Admonuit memorem motus languescere mentis, Sponte sua lato caput obuius obtulit ipse. Si iste fatifcente corpore, noluit pati animæ deliquium vel defectum, quomodo sinemus nos eius florem adhuc vernantem in corpore, a fæditate vitiorum corrumpi? Etiam præter ipsum næuum, quem in animam infert crimē, appetitus sensitiui miram quandam intemperiem etiam procurat, & instar furentis venti, mare illud in vortices crispat complicatque. Hinc luxuriosi ac delicati, pauidi, suspitionibus suspensi: intemperantes, iracundi ac furentes: auari, curis exesi; inuidi, maleuolentia tabidi: curiosi, studiis perplexi: hæretici, nunquam animis tranquilli, aut corporibus moderati.

Plato. apud Auer. in par. Tract. 2. 5. Vtile porro ciuibus, animis expendere extrema illa mala, quæ etiam vitia in corpora reorum inferre solent. Recte admonuit Plato, ita nobis in ciuitate viuendum, ac si eo contenderemus, in ea non reperiri Iudices, neque Medicos: scilicet in eam regulam componendos mores a ciuibus, ut iudici non ad sit causa castigandi, neque medico exercitium curandi. Vitia autem passim hominum corpora trahunt ad tribunalia, eadem morbis confecta medicis etiam tradunt reparanda. Superbia corporeos artus nescio quibus spiritibus inflat, intemperantia illos fæculentos ac paludosos reddit, luxuria eorum succos ebibendo omne in eis decus marcescens depascitur. Atque sicut anima imperium suum negligendo, corpus destrudit in hæc mala, ita commerito ipsum corpus male ab anima affectum, languores suos, vapores suos exhalat in animæ oculum, seu illius intelligentiam.

Lucet. lib. 3. Est enim calor ille animo quem sumit in ira Cum feruescit, & ex oculis micat acrius ardor. Est & frigida multa comes formidinis aura Quæ ciet horrorem in membris & concitat artus.

Est etiam quoque pacti status aeris illi, Pectore tranquillo qui sit vultuque sereno. Quin etiam morbis in corporis auis errat, Sæpe animus: dementit enim, deliræque satur, Interdumque graui letargo fertur in altum, Aeternumque soporem, oculis, nutuque cadenti: Vnde neque exaudit voces, nec noscere vultus Illorum potis est, ad vitam qui reuocantes Circumstant, lacrymis rorantes ora genasque.

6. Neque ad illos tam familiariter ac glomeratim appellant prauis dæmones, eorum corpora ingressuri, atque ad vitij conspurcatorum. Proh nefanda crimina, quæ noxiorum corpora velut totidem hostias & ergastula dæmonibus deuonenti! Dictu incredibile, inter reliquos hominū a dæmonibus obtentos, quid olim tā quo ad animas, quā corpora, passi sint ab eis: dē temulenti ac phanatici Corybantes, ut Euripides, Iuuenalis, Titus Liuius, Iamblicus recensent. ob hanc a dæmonibus inspiratam illis animi dementiam, & corporum humanorum ab eisdem immanes horrendasque expressas formas, Baccho insignia attributa a veteribus cornua taurina, ut narrat Pierius.

Tum quorum attonitæ Baccho nemora auia matres Insultant Thyasis. Quis hoc mente recogitans, ad notionem peccati non horrebit? ob hanc causam in Dei Ecclesia exorcismi a Baptizandis suscipiendi, quod vi peccati originalis dæmon magnam quandam potestatem exerceat etiam in corpora nondum expiatorum illo sacro lauacro; ut contra Donatistas ac Pelagianos sæpius inculcat S. Augustinus, idque experientia demonstrat.

7. Ex hac triplici peccati malitia, triplex deriuatur conscientie remorsus: adeo ut peccatū animam insidens, sit tanquam triceps Cerberus, qui rabiei totidem modis eam dente petat ac misere dilaceret. hoc vero melius constiterit, postquam vim ac naturam conscientie explicauerimus.

8. Est itaque conscientia iudicium quoddam practicum intelligentie, deductū ex synderisi, seu primorum principiorum in agibilibus cognitione; aut ex ipso corde humano, ut ait S. Bernardus. Dum itaque generalia hæc principia mens applicat peculiari huic negotio, conscientia, veluti præmissis dispositis, concludit, hoc faciendum, vel omittendum. Quæ quidem applicatio, ut docet Doctor Angelicus fit tripliciter: uno modo secundum quod cognoscimus nos aliquid fecisse, vel non fecisse: secundum illud Ecclesiastici: scit conscientia tua te crebro maledixisse aliis, & secundum hoc conscientia dicitur testificari. Alio modo applicatur secundum quod per nostram conscientiam iudicamus aliquid esse faciendum, vel non faciendum. & secundum hoc dicitur conscientia ligare vel instigare. Tertio modo applicatur secundum quod per conscientiam iudicamus, quod aliquid quod est factum, sit benefactum, vel male factum; & secundum hoc conscientia dicitur excusare, vel accusare: seu remordere. Quemadmodum vero conscientia operetur, cuius vltima resolutio lex est & regula agendi, quæ proxime hominem ad agendum, aut non agendum instituat, ostendit Sanctus Damascenus.

Hinc ipse conscientiæ sensus accusatorius, teste S. Ambrosio, intus in anima ignis & vermis est perpetuo vrens, perpetuo corrodens: cui in inferno stridor dentium, seu rabida animi indignatio, si poenitentia motum malum haud expiauerit, succedet. S. Chrysostomus affirmat, in anima alicuius delinquentis reperiri ipsum reum, tribunal, testes, ac poenam: licet hæc omnia vtilitatem eius respiciant. Animaduertit Macrobius, veteres suis figmentis fluminum igneorum, rotarum, exulcerationū, ad similitudinem peccati deuantantis hic conscientiæ animam, de poenis interni statuisse: adeo ut infernalis mali primum apud eos analogatum, conscientia afflicta extiterit. Flagitiosis itaque Deus vexatæ conscientiæ vlceribus ostendit, veluti in quodam typo, quam dira poena in inferno eos manet, nisi resipuerint.

9 Ciuilem autem esse duplicem hunc sensum peccati, quem explicuimus, scilicet animi cognoscentis peccati turpitudinem, simulque conscientiæ accusantis ac remordentis animā ob patratum scelus, satis manifestum, istis enim ciues a vitiis abducuntur, ea longius diffugiunt, ac vehementius horrent: quo ut nihil sanctius, ita ciuilius nihil. Hoc opportune expressit S. Chrysostomus, & inde laudat Dei in nos bonitatem, qui nobis hinc frænum quoddam sensus imposuit, quo a prauis consiliis, vel nemine opem ferente, cohibeamur. imo Cicero hoc disertè agnouit. Ipsam agritudinem, quam nos ut tetricam, & immanem belluam fugiendam esse diximus, non sine magna vtilitate a natura dicunt constitutam: ut homines castigationibus, reprehensionibus, ignominii affici se in delicto dolerent: impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam & infamiam ferunt sine dolore. morderi est melius conscientia. Ex quo est illud dictum ab Afranio: nam cum dissolutus filius, Heu me miserum dixisset: tum seuerus pater, dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet. Cæterum de dicto triplici morfu conscientiæ modo differamus.

CAPVT XXXII.

Quibus nominibus salutaris, triplex anima, vitio contaminata, a conscientia morsus.

Noluit Deus peccati illecebram merè ac purè esse delectabilem, quinimo ut tardius, vel ne omnino quidem à nobis appeteretur, illi incredibilem quandam vim acerbitati immiscuit, quæ animæ intimū sensū iuxta ac corporis aliquādo vehemētius cruciaret. quod genus tormenti animum pungens, eis omnino grauius, quam quæ corpora diuexant. nam sicut animæ iucunditates maiores, quam quæ ad corpora affluunt, ita eiusdem dolores, corporum doloribus acriores ac peiores. corpori enim laboranti ratio sæpius succurrit: at anima ægrè se habente, quid a corpore refocillationis ad eam accedere poterit? & quidem dum anima externa vi percellitur, renitendo quod optat bonum, vtcumque conseruat: cæterum eadem seipsam affligente, ni-

hil sibi iam resupinata relinquit subsidij ad depellendum acrimoniam: statuit enim pati, vult omnino lancinari. Rectè idcirco comparauit Hieremias vitiorum voluptates cisternis, quæ aquas continere non possunt. nam ut omnis purior liquor ex istiusmodi cisternis excidit, limo solūmodo crassiori à tergo relicto, in quo serpentes generantur ac viuunt: ita transacto peccato, non tantum iustitia perit, verum insuper iucunditas ipsa defluit, ac solū superest limus sordium, in quibus illi serpentes nascuntur, qui dentibus suis miseram offendentis animam dilacerant. Ad tria verò, uti diximus, respicit conscientia scelere contaminata: quibus ab ea visis, perinde ac si ex talibus spectaculis ei dentes leonini ac serpentine exacuarentur, illos subinde diro morfu in animæ viscera admittit, adeoque infigit: Deum scilicet intuetur, aliorum damna, ac propriam animæ condicionem. Lege hæc, quasi iudice, inquit Macrobius, nemo nocens absoluitur, nec de se suam potest vitare sententiam.

Macrobius lib. de som. scipi.

2 Quod natura nostra, scelere contaminata, atrociter exhorreat in Deum intendere, multò magis quam qui oculis lippis in solem, ideo referunt scripturæ, quoddam noxiorum, ut Adamum, Cainum, atque Ionam à Deo fugisse: quo eius conspectū declinantes, ex hac parte conscientiæ in ipsis morsum simul eluderent. Tui eo quod nudus essem, & abscondi me. A facie tua abscondar, & ero vagus, & profugus in terra. Et surrexit Ionas, ut fugeret in Tharsis a facie domini. A Deo fugere, est de illo non cogitare, leges & iudicia ipsius negligere. quocirca, cum quis se à Deo extorrem, ab ipso alienatum, virtutis ipsius spiritus hauſtu priuatum, a solis aspectu ac radio ad baratrum vsque retrusum conspicit, in illa sua miseria, in illis tenebris, in illa Dei obliuione, illo lacu desolationis, qui fieri poterit, ut non horrescens totus contremiscat: videt porro ille sceleratus, se non tantum à iucundo spectaculo abreptum, à benefico fonte omnis boni auulsum, quinimo ab optimo parente, qui infinita in ipsum beneficia accumulauit, qui illum creando, conseruando, redimendo ac iustificando, mira quadam affluentia & maxima cordis teneritudine ipsi indulſit, separatum: adeoque ei capitalem hostem è regione constitutum, vnde rebellando deficiat, vel rebellans à Deo conficiatur. vident oculi nostri, hyeme appetente, quādo sol recesserit, faciem terræ quodammodo lugere, mare autem turbari & exasperari. quid mirum ergo, si anima nostra, diuinitatis helioropion, mœstitudinem induat, si turbulentius horrore commoueatur, quando se à Deo diuortium quoddam vltro constituisse animaduertit, quando eò in stuporem se frigere sentit & emori?

3 At non solum peccatis coinquinatus, se conspicit Deo destitutum, verum etiam in se vehementius incensum, imo ira quodammodo ebrum, ac gladio carniū deuoratore armatum. neque hoc dumtaxat, sed insuper paratum ad ea omnia deuantanda, quæ ad ipsum quomodolibet pertineant: quomodo offensus Deus, furorem exercuit sæpius in famulos, in clientes,

Psalm. 77.

Iosua.6. clientes, in subditos, in milites principum, ob eorum peccata. quinimo flagitiosorum ædes haud raro euerit, eorum agros ac vineas deuastauit, thesauros igne absumpsit, omnia denique anathematis turbine disperdidit: imo in res suo honori conscratas, ac sibi alioquin charissimas, odio peccatorum adactus, strages, excidia, demolitiones intulit. quid inter inanimata, ipsis templis, ac eorum suppellectile, Deo acceptius? Nihilominus eis Angelos, loci præsidēs, eripuit, imo ruinis prostrauit ac flammis exussit, posteaquam hominum peccata ad certum quendam cumulum ante eius oculos excreuissent. Si peccaueritis, dixit, populum suum præmonendo, Templum, quod sanctificauimus nomini meo, proijciam à conspectu meo. Cum quidam, tempore Sancti Isidori Pelusiota, amaris animis ferentes, cuiusdam apud illos templi, ab hoste ethnico euerfionem, acerbius de illa re conquererentur, Isidorus eos consolatus, vim peccati ipsis ostendit, quæ neque templo Hierosolymitano olim pepercit. In huius rei argumentum vidi ipse in Anglia altarium lapideas tabulas substratas focus & assidentium pedibus. vidi templa, monasteria, conuersa in lupanaria, in haras porcorum, in scholas saltantium, in stabula equorum. vidi vestes sacras, casulas, dalmaticas, pluuialia, scenicorum hominum ornamenta, puluinarium tegumenta, lectorum fornices, abiectissimis vsibus, ac si à Deo ad sterquilinum vsque essent proiectæ, inferuissē. qualis obsecro, furia peccatū, quod vel Ecclesias ingressum, latentissima illius in publicum proiecit, sanctissima profanauit, & quasi Deo derepta, ad dæmonis libidinem transtulit impietate: prudens idcirco consilium S. Chrysostomi admonentis, cauenda peccata, quæ non modo in ipsos delinquentes, sed adeo in alia quoque eorum causa immanissime defæuiunt. qualis ac quantus ab hoc aspectu morsus conscientiæ; Erynnes diræ, ac furia terribilior, generis huius sunt pœnæ, vexantes conscientiam, dum fontes animaduertunt, se in Deum deliquisse. Istis compunctus Tiberij animus, palam fassus, se animi ex pauore pendentem, omnino ignorare quæ ad senatum rescriberet, vt narrat Suetonius. Similiter Nero ob matris & aliorum cædes, vt idem refert, vsque inhorruit à conscientia perculsus, vt interfectorum spectris perpetuo eius animum exagitari fateretur. Domitianus quoque ob similia facta, vt scribit Xiphilinus, eiusmodi spectaculis exanimatus fuit. de Gallo Marcellinus: de quodam Præfide Iosephus talia recensent.

At tu, quos scelerum superos, quas rite vocasti Eumenides, Cæsar, Stygii quæ Numina regni Infernumque nefas, & mersos nocte furores, Impia tam seue gesturus bella litasti?

Fieri non potest, vt in Deum suis criminibus pugnantes, cum ad id respexerint, non restent exterriti: præsertim si conditionem suam cum illa Dei vindicaturi recte contulerint.

Præterea cui non animus formidine diuum Contrahitur: cui non crepant membra pauore, Fulminis horribili cum plaga torrida tellus Contremis, & magnum percurrunt murmura calū:

Nunc populi gentesque tremunt, regesque superbi.
Concipiunt diuum perculsi membra timorem,
Ne quod ob admissum fædi, dictumue superbe,
Pœnarum graue sit soluendi tempus adactum.

Quemadmodum, quod testatur Plato, qui libet in periculo constitutus, ad Deum, vel naturæ instinctu, se conuertit, & ab eo opem implorat, ita coinquinatus flagitio, ab eodem cum horrore diffugit: sic tamen, vt per transennam, Deum intueatur, & ab eius visu qualicumque contremiscat.

4 Mox, vt diximus, mente in eodem scelerato, quasi oculi coniectu, delata ad alios, maxime ad rempublicam, quibus offendendo nocuit, vsque eo inde irritari solet in eodē exulceratæ conscientia rabies, vt ipsum vehementissime remordeat. Si nihil diuinius, teste Aristotele, quam aliis prodesse, enimvero nihil deterius vel execrabilius, quam aliis obfuisse. præsertim quo ad mala animarum, vtpote ignorantiam, infidelitatem, impietatem, iniustitiam ac libidinem, quibus æterna in inferno pœna digne rependenda. quid ergo eo spectaculo horrendius poterit occurrere, quo representantur aliorum a flagitioso inusta crimina, sceditates eis ab eodem impressæ, imo & æternæ eorum damnationes ab illo procuratæ? amicis, familiaribus, cognatis, innoxiiis, imo benemeritis aliquando, hoc pacto clades ac ruinas sempiternas quempiam incussisse? in hunc ritum ad inferos, dæmonum partes agendo, multos detrusisse? quam immane obiectum ad videndum, ad considerandum, ad expendendum quam intolerabile!

5 Quod si a priuatis personis corrumpendis, ad ipsam rempublicam funestandum, commissa crimina processerint, quæ causa suberit conscientia ad mordendum, ad laniandum vel animæ ipsius intima viscera? In Deo tria maxime conspicua, potestas scilicet, intelligentia, & amor. Hæc autem, ad eorum idæas in ipso, eius munere Reipublicæ veluti delibata munera, conceduntur. Potest enim hæc plurima, ferme omnia intelligit, gratificandi, nutriendi, fouendi, præmiandi cupiditate mirifice ardescit. quibus freta non solum amplissimum emolumentorum emporium, sed etiam optimarum virtutum existit palladium. quempiam vero conari suis vitiis potestatem hanc abolere, intelligentiam istam erroribus aut ignorantia opprimere, cursum in ea charitatis impedire, quā inhumanum, quam criminofum, quam vrgentem habet causam, ob quam, noxia conscientia in furorem compulsa, animam, cui inest, in particulas remordendo attereret? Notat S. Augustinus, proprium ingenium hæreticorum atque dæmonum, communi violato aut spreto bono, priuatis omnino studere. Alii vero sua potestate potius delectati, velut bonum suum sibi ipsi essent, a Superiori communi omnium beatifico bono ad propria defluerunt: & habentes elationis fastum pro excelsissima aternitate, vanitatis astutiam, pro certissima veritate, studia partium, pro indiuidua charitate, superbi, fallaces, inuidi effecti sunt.

6 Illos vero a conscientia grauius manet supplicium, qui a Republica, vt benigna ma-

Plat. Dial.
10. de legib.

Arist. lib. 1.
Eth. cap. 2.

August. lib.
11. de ciu.
cap. 1.

tre, ad summas diuitias, ad supremam potestatem adducti, nihilominus sub specie sibi datæ libertatis ac dignitatis, nefanda in hanc ipsam matrem committunt, utpote vitiosos, ac eo veram nobilitatem dedecorando: pauperes expilando, innoxios acerbe tractando, malos impune permittendo. Hi quidem, ut *Diogenes* dicebat ad *Alexandrum*, magni existunt in rempublicam latrones ac piratæ: ingentia, ut ait *Iosephus*, latrocinia perpetrant, cum *Cassio* & *Bruto* amorem in *Cæsarem* seu patriam prætendentes, eam interimunt. Profecto cum tyrannus ac impius princeps hoc genus ingratitude, vim hanc extremæ iniquitatis cum animo suo trutinaret, totus, si hominis aliquid ab incendio vitiorum superfuerit, animo ac corpore contremiscet.

7. Postremo, dum conscientia quodam intelligentiæ prospectu vitij labem imprimendam, aut iam impressam animæ despicit, efferrata quodammodo, suis dentibus in eam desæuiet. Duobus autem modis ex istiusmodi consideratione affligere solet animam conscientia, primo cum peccatum iam penitus suatum, sub inuolucro voluptatis ingressurum in animæ sinum: deinde postquam expresso crimine eo admissum fuerit. quo ad prius, mirum mihi videtur, quo modo anima labem susceptura, pariter progreditur & resilit, horret & amat, vult & non vult. ad speciem sceleris committendi, admonente conscientia, se contrahit, eandem tamen, commendante appetitu, in illammet simul expansa ruit. probat auream thecam, horret contentum serpentem; atque sic dum vult & non vult piger, in biuio hæret, anxia consistit, amore rubet, timore pallet, & ut loquitur

prou. 13.

Cic. lib. 6. Cicero de seipso, Ut in fabulis Amphiaræus, sic prudens & sciens ad pestem ante oculos positam proficiscitur.

Sentit amans, sua damna ferens, tamen hæret in illis, Materiam culpæ prosequiturque sua.

Ouid, lib. 4. Trist.

Mixtio hæc mellis & succi absynthini in peccato, naturæ certè beneficium, Dei donum: ne melle solum permanente, vel ipsis brutis homines in obscenas voluptates essent rabidiores. Cuius sensui nihil habent scelesti quod opponant præter diuturnam suam peccandi consuetudinem, qua in saxa volunt indurescere, ne salutari hoc conscientiæ vulnere percellantur, ac perculsi resipiscant.

8. Alio vero acerbioris effectum animam torquet eadem conscientia, dum specie sui, iam à peccato cõtaminata, utpote mortuæ, cadaverosæ, putridæ, exterrita, refugere à seipsa videatur: ita tamen fugere, ut etiam auersa, dentes dirissime in seipsam infingat. animam autem, peccato insidente, mortuam esse, præter nostros Theologos, id affirmat *Macrobius*, qui duplicem dicit esse mortem: naturalem vnâ, positam in separatione animæ à corpore, animaticam alteram, Cum inquit, anima à simplici & indiuidua fonte natura, in membra corporea dissipatur: hoc est, dum anima Deo ac sua propria ratione posthabitis, corporeorum actuum voluptates effuse persequitur, ac eis, tanquam limo, suffocata, immoritur. Quemad-

modum, ut inquit, *Plutarchus*, malefici cum ad supplicium educuntur, quisque suam effert crucem, sic vitiositas ad singula peccata ex sese fabricatur singula tormenta. Anima quidem Deo moritur, iuxta ac sibi ex peccato. Deo, quod institiam ac diuinam gratiam delinquendo exterminet, & spiritu illo coelesti exacto, Deo amplius non viuat. sibi, cum delinquendo ferarum ingenia subeat, ac in feras euadat male agendo, suamque naturam expugnando. Dum ut inquit *Cicero*, suis moribus in simillimas figuras pecudum & ferarum transfertur.

Scilicet ex illo lunonia permanet ira,

Quo bos ex homine est, ex boue facta dea.

Ouid, epist. Hyperm.

Anima illico ad sui immutatæ formæ aspectum pauefacta, veluti monstro viso, adeo commouetur, ut à seipsa resiliat, ut doleat se esse quod fit, ut horreat id esse, quod apparet; ut se a tergo relinquere libentissime velit, & in aliam naturam a se abire discupiat, at quid anima, tu teipsam fugis, cum tute id totum erit, quod auolauerit? quamobrem figuram, quam aliquando adamasti, nunc tantopere execraris, & formam, quam tibi adsumere aliquando statuisti, à te, ut veterem serpentis pellem, modò excutere acriter contendis?

Boet. lib. 4. met. 4.

Ab satis est panæ, teneram mugisse puellam,

Nec modo formosam posse placere Ioui.

Ouid, epist. Hyperm.

Adstitit in ripa liquidi noua vacca parentis,

Cornuaque in patriis non sua vidit aquis.

Et Conata loqui, mugitus edidit ore.

Territaque est forma, territa voce sua.

9. Dum porro anima sceleribus polluta, fæces ac sordes suas despicit, non tantum illas detestatur, verum insuper tanquam monstrum quoddam se eis violatam reputans, pudore confusa & dolore exulcerata, ad sui conspectum, quodammodo in quandam extasim, horrescit. An corporis prauitates inquit *Cicero*, si erunt perinsignes, habebunt aliquid offensionis, animi deformitas non habebit? Cuius turpitudine ex ipsis vitis facile perspicui poterit. quid enim sadius auaritia quid immanius libidine, quid contemptius timiditate, quid abiectius tarditate & stultitia dici potest? leprosam hanc contagionem ac purulentiam, quam in anima videt conscientia, sic odio habet, ita detestatur, uti seipsam inde infectam, tanquam alteram a se personam, repellere omninixu quo poterit, allaboret.

Cic. lib. 1. legib.

Quæ tibi causa fuga? quid Io, freta longa pererras?

Non poteris vultus effugere ipsa tuos.

Si quid tamen deformis ac maculosi in Dei pulchra illa imagine, oculos insipientis conscientiæ reuerberet, illud totum ab anima ipsa expetitur, & ab illa efficitur; nollet nihilominus conscientia tam inquinatum vultum sibi esse. Virgines, ut mos est, ad speculum sese expoliunt ac venustant: at scelerati dum in imaginationis speculo suas voluptates contemplantur, dum depictos flores, conficta iucunda expetunt, ac in ea se immergunt, turpiter ex illis foedantur: quod cum conscientia non in speculo, sed reipsa perspexerit, miratur ad aspectum mutatæ animæ, dolet & vritur ad visum tantæ contractæ enormitatis. Si virgo aliqua, modò excellentis suæ forma prius clōcia, & amans, pu-

rum

rum aliquando notarit, vultum suum in speculo, postea autem in eodem deprehenderet in rugas subito complicatum, ex sanguinem, decorem, aruisse, collapsa supercilia, canos crines euasisse, ac plane in speciem *Mageræ* à pristino decore deuenisse, quàm inde doleret, quam palleret, quomodo ei cor palpitaret ac intus crueiaretur? Haud aliter anima, sui pulcritudine semel agnita, ac delectata, in ea adhuc florente iustitia, ac luculenta Dei imagine superstita, subinde seipsam intuita, umbra crassiori, aut fumo infuscatam, plusquam Threicijs punctis notatam, *Æthiopica* nigredine, omni illuie sordium deformatam ac pollutam, ad id spectaculi horrens, à seipsa, tanquam a sibilante hydra, in fugam se proripiet, extremum doloris sensum sibi ex tam odioso spectaculo incutet. Atqui, ait, *Seneca*, scelerum supplicium in ipsis est. Erras inquam, si illa ad carnificem, aut ad carcerem differs. Statim puniuntur, dum facta sunt: imo dum fiunt.

Senec. ep.
3.7. ad Luc.

Inachi, quo properas? eadem sequeris que fugis.

Tu tibi dux comiti, tu comes ipsa duci.

Atque hæc mihi præcipua visa, quæ ciues deceret sua intellectuali virtute comprehendere. vnum videtur adhuc superesse, definiremus scilicet, de intellectualis istius perfectionis gradu in publicis personis spectando.

CAPVT XXXIII.

Quant a perfectio intellectualis in Principibus, in sanguine ac potestate claris, desideratur.

I Principis condicionem spectamus, certum videtur, tam iure naturali quam diuino stabilitū, eius officium, non in hoc consistere, quod alios constituat, qui eius nomine regant, ipso interim otianta aut voluptates appetente: verum in eo potius, vt ipse directiue ac coactiue, vt loquuntur, pensum regiminis absoluat. Hoc egregie adstruit *Aristoteles*, argumento ab ipsa natura petito. Cum enim, vt ipse differit, bene gubernare alios, sit actio nobilissimæ ac diuinissimæ virtutis; quæque ad diuinam perfectionem ac Dei exactissimam imitationem quam proxime accedat, absurdum fuerit, iuxta ac ipsi naturæ contrarium, hoc optimum à se Principem ablegare, id ad vltos, nedum ad fratres, aut parentes à se transcribere, sibi vero retinere vilissima, nempe desidia ac impuras sensuum blandicias. quomodo enim is, qui Deo similis, suo munere hanc vim similitudinis expresserit, si secum statuerit, contra Dei morem nihil agere, indormiscere, delicijs incumbere, denique id vsu inficiari, quod potestate proficitur? si præclarum, si optimum, suorum saluti inuigilare, sedulo in omne genus bonæ actionis incumbere, quo demum iure præclarum hoc & optimum à se remouebit, illud alijs committendo, ipso, quod omnium pessimum, sibi in peculium diligente? Nam quod optimum est, inquit, *Aristoteles*, id nobis ipsis ad discere debemus. optimum autem bene agere. Quamuis enim charitatis ratio

hoc postulat, vt aliorum bona procuremus, atque vt nostra etiam externa emolumenta, omnem itidem tam corporis quam animæ contentionem, illorum vtilitatibus interdum accommodemus: quibus nihilominus nobis ipsis etiam virtutes ipsas comparamus & augemus, vt tamen virtutes ac Dei fauorem à nobis ipsis in alios transferamus, nullum argumentum charitatis suadet aut compellit. Vt enim optime docet *S. Thomas*, obligatur quilibet vt prius ac magis se diligat, quo ad vera animi bona, quam proximum: nam grauius, quempiam esse quid bonum in se spectatum, vt à Deo deriuatum, quam habere cum alio consociationem: proinde prioris vi emanat maior ratio diligendi se, quam alium vi posterioris. Ex quo concludit: Et huius signum est, quod homo non debet subire aliquod malum peccati, quod contrarium participationi beatitudinis, vt proximum liberet à peccato. Hoc nomine laudatur *Traianus* à *Plinio*: Felices illi, quorum fides & industria non per internuncios, & interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis, probantur.

S. Thom. 2.
2. q. 26. art. 4.
Plin. in Panegy.
Traian.

2 Quod cum verum fuerit, inde consequens, virtutes intellectuales requiri in Principe, quarum officijs alios idoneè gubernet ac moderetur: non enim ipsum moliri quicquam oportet cæco quodam impetu, sed decreta & destinata finis ac mediorum in se cognitione. Proinde in hoc genere non solum princeps istis virtutibus illustrandus, sed etiam earum gradibus, vtpote architectonicis ac supremis, vltra vulgarem sortem efferendus. qua de causa vult *Plato*, non alios ad imperia, adsumi, quam Philosophos. Sicut, inquit, in corpore humano membra cæca, oculos tamquam duces habent, ita in republica ciues, collati cum principibus, scientia destituti ac cæci, excellentem in principe lucem intelligentiæ sequuntur. Comparat proinde vulgus hominum eis, qui ex aduerso ac reflexa flamma ignem in specu vident, principes vero alij, qui in illum specum ingressi, recta in illum intendunt, vt *Auerroes*, id quoque interpretatus. Hæc vero scientia principalis, vt ex verbis *Honoradi* testatur *Clemens Alexandrinus*, olim dicta βασιλική, regia, quod regum propria: Quique eam possidet, siue princeps, siue priuatus fuerit, ex ea arte βασιλικός id est regalis, seu in regnandi arte peritus, nuncupatur. ob quam causam *Vlysses* ex insigni sua sapientia passim rex ab *Homero* appellatur, vt etiam testantur *Sophocles*, ac *Macrobius*. *Ianus* apud Romanos inde primæuo iure rex cognomento dictus: quippe bifrons habitus, id est rex, qui præterita nosceret, & futura prospiceret. sicut *Anteuorta* & *Postuorta*, diuinitatis scilicet aptissima comites, apud Romanos coluntur. Cuius rei elegantem similitudinem protulit *Plato*, ductam ex vicinitate *Iouis* ac *Saturni* stellarum in cælo: *Iupiter* autem potestatis, *Saturnus* Philosophiæ symbolum. quo significauit, potestatem ac philosophiam in principe coniungendas. apteque ad hoc elucidandum, vt obseruat *Marcilius Ficinus*, *Pallas* Gorgone & hasta armabatur. idcirco non incongrue idem *Plato* asserit, Principem in reipublica loco esse communis canis, cuius

Plat. Dial. 3
de legib.

Plat Dial. 7.

Auer. in
Parap tra 2.

Clem. Alex.
1. 2 Strom.

Hom Iliad. 2
Sophoc.
Ajax, flag.
Macrobius, 1. 1.
Satur, cap. 5

Plat, epist. 12

Arist. lib. 7.
cap. 3.

Plat. Dial. 1.
de Regno,
Plat. Dial. 7.
de Regno
3.

cuius ingenium notis obblandiri, ignotis, irasci. quarum rerum discrimina nosse haud poterit, nisi scientia civili imbutus fuerit. Philosophus igitur & iracundus, & velox, & robustus natura erit, ait Plato, qui civitati optimus custos futurus.

Quod si princeps solum literis intenderit, aut actioni dumtaxat incubuerit, pro claudo reputandus, ut idem asserit. Musicus proinde esse debet pariter & Gymnasticus: hoc est doctus, ab ocio auocatus, & talis simul canis, qualis insomnis, Qui & acutissime videre, & audire, & multas mutationes in exercitu, aquarum, ciborum, æstus & frigoris ita perpeti, ut sese a morbis defendat. Imo usque eo cognitio ad Principem

Dionys. Halicarn. lib. 5.

spectat, ut Dionysius Halicarnassæus civitatem humano corpori similem dicens, vim oculorum magistratui, reliqua membra plebi in hac civili structura attribuat. idcirco princeps cœleste quoddam animal, ut notat S. Gregorius, oculis scilicet, vndique plenum. Tantum quippe ait Iustinus Martyr, principes opinionem veritati præferentes valent, quantum in solitariis locis pradones.

Gregor. in pastor. hom. 51.
Justin. orat. ad Antonin.

3 Hoc quidem ex obiecto ac fine, à Principe mente comprehendendis, liquet. nam ut privati ciues peculiaria quædam obiecta ac fines animis intuentur, ita princeps non tantum horum obiecta ac fines sua intelligentia lustrat, sed etiam ex eis conflandum bonum commune considerat: idcirco principis scientia latior, maior, adeoque excellentior. Tanto regimen perfectius est, inquit S. Thomas, quanto vniuersalius est

S Thom. 2.
2. q. 47. art. 1.
12. q. 50. art. 1.

ad plura se extendens, & ultimum finem attingens: & ideo Regi, ad quem pertinet regere civitatem, vel regnum, prudentia competit secundum specialem & perfectissimam sui rationem. In eandem sententiam Philo: Moderator debet esse multiformis, & multiplex: alius in pace, alius in bello, aliter se paucis aliter se multis opponens adversarijs. Hinc ut scribit Laertius, Antigonus Rex Macedonum, dicere solebat, suum præceptorem omnium Macedo-

Ioseph. lib. 1. de creat. Princip.

num esse præceptorem: quod ab ipso ad alios, tanquam à sole ac fonte documenta deriuarentur. quam artem in principe Socrates, ut scribit

Greg. Nazian. Apol. 1.

Laert. lib. 7.

Xenoph. 1. de dict. Socrat.

Xenophon, appellabat ἐπιστήμην βασιλικήν, καὶ τῶν βασιλείων regiam, ac regibus peculiarem. Quod enim difficile sit bene imperare, tum maiori doctrina opus ad id recte perficiendum. Cum

Gregor. Nazian. Apol. 1.

difficile sit inquit Gregorius Nazianzenus, scire parere, tum multo difficilius esse videtur, scire hominibus imperare. Demosthenes abiens in exilium, secum reputans varias difficultates in regimine reipublicæ, ut scribit Plutarchus, dum fugeret, ad arcem respiciens Atheniensem, exclamavit: O Pallas, urbium custos, cur tribus infestissimis bestiis delectaris? noctua, serpente, & populo. Noctua ob-

Plutarch. in Demosth.

tenebras amatas infamis, draco ex veneno horrendus, populus ob tumultus timendus, quorum omnium perplexæ condiciones in vna civitate reperiuntur. in ea enim noctua, obscura facinora meditatur. draco in eadem mira varicie sua cælat aut adornat consilia. Populus quoque in priuata lucra intentus, in ea, quæ communia, insidiosus aut violentus. Et quidem exilis cognitio ad parendum requiritur, cum solum mente videndum ab eo, qui morem gerit, id, quod iubetur ab alio, qui exactius, utpote

eius artifex, nempe princeps, rem iussam perspexerit. Si qua ergo lux in illo, qui parit, reperitur, lux est præcipientis ac legem dantis. Neque princeps simpliciter vnū sibi proponit expendendum, sed infinitas propemodum circumstantias ac euentus discutiendas: ne imperiti medici instar hunc morbum expellendo, alium grauiorem sua opera inducat: quod egregie S. Gregorius elucidat exemplo educationis vnius animalis conflati ex multis. Quod qui præstat, ita accurate se gerit, ut in illo quod belluinum haud sic fouet, Quo hominem in eodē, ut dicit Plato, perire fame permittat. Quis ex istis non videt, spectato vel iure naturali, à Principe ocium ac voluptates, quæ rerum cognitioni obsunt, excutiendas, ac menti informandæ multum studij impendendum, quo ad exemplar columnæ igneæ cum doctrina lucendo, tum charitate ardendo, alijs ducatum præbeat in cursu civili instituti? quod si renuerit princeps hoc perficere mentem suam excolendo, eo similitudinis magnam partem cum Deo, quam sibi vendicat, longe à se oblegabit, eo princeps esse de finet, cum ei nihil insit aptum ad regendum. imperium enim non nudo vel crudo iussu, sed etiam ratione ac intelligentia absoluitur. Neque eo sibi consiliarios adhibet, ut ipse prorsus studijs abstineat, sed ut ab eis informatus, eius veritatis fiat capax, cuius se solo notionem comparare non poterat; atque ut

Philippus Comminæus ait, ut ex consiliariis aliquo cœcutiente erranteque, alius veritatem inuestiget, & ad mentem principis inuentam deferat. quod quidem optimo principi adeo agnatum, ut Tyranni ipsi, quod scribunt Aristoteles ac

Plutarchus, quo boni principes videantur, literas affectent, ac nomine scientiæ commendari valde appetant. Hadrianus, ut scribit Marcellinus, quo excellenter doctus videretur, doctis infestus fuit. Nam principes, qui doctrinæ edunt

Arist. lib. 7.
Pol cap. 11.
Plutarch. lib. de scient. civil.
Marcell. lib. 30.

specimina, nō tantum aliis apparent factorum ciuiliū intelligentes, quinimo humani, mites ac a voluptatibus auersi: quæ pulchra sane principum ornamenta. Ille seipso, inquit Gregorius, amplius veritatem desiderat amari, qui sibi à nullo vult contra veritatem parci.

Gregor. 2. part. pastor. cap. 6. 8.

4 Ut autem hac in re ad magis particularia iam descendamus, intelligendum, quemadmodum virtutes actiue quædam existunt monasticæ, scilicet destinatæ ad proprium bonum ipsius operantis, utpote ad moderationem in ipso affectum, aliæ in bonum aliorum ordinatæ, quæ politicæ appellantur: ut postea elucidabitur, ita istis propria in mente inseruiunt lumina informationum, ita ut quædam monastica, quædam politica: ac in vtrisque præpolere oportet principem, ac præ aliis illustrari. enimvero si ignorat Princeps, rationem se monastice instituendi ad virtutem, alios nunquam politice recte instruet aut gubernabit. atque cum ex officio principi incumbat, suorum animos informare, tam notionibus monasticis, quam ciuilibus, vtriusque perfectionem debet ipse in se eminenter complecti. An idoneum, inquit S. Ambrosius, putabo, qui mihi det consilium, qui non dat sibi?

Ambros. 1. 2. offic. cap. 13.

5 Primo loco Principi curæ esse conuenit, ad veram sapientiam, quæ diuinæ fidei innititur, adspirare, ac eius radijs, veluti si inter suos sol esset, exornari. Etenim præterquam quod ius naturæ hoc officium Principi imponat, ius quoque diuinum ad id muneris ipsum quam arctissime adstrinxit. Quis enim in Deum magis assurgere debet eius cognitione, quam Princeps, qui se Deo maxime similem gloriatur? quique ad imperandum, eius fauore ac subsidijs copiosius atque multiplicius communitur? diuina sapientia, ac S.

Sap. 6, Rom.
13.

Deut. 17.

Apostolus Paulus, Principes proinde ac iudices ministros regni Dei appellant. opus idcirco, vt Dei, supremi Domini sui, voluntatem cognoscant, & ex illa sententiam in singulis ferant. hac de causa Deus Regem Iudæorum instituens, illi mandat, *Vt ipsius legem descriptam apud se habeat, illamque legat omnibus diebus vite sue: vt discat timere Dominum suum, & custodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt.* Hanc ipsam promptitudinem ad sciendum Dei legem, ac ab ipso traditam religionem, in principe requirendam, varijs verbis indicauit Dei sapientia: dicens, debere Reges intelligere, debere discere, debere præbere aures, quibus percipiant, se Dei esse ministros, illi de omnibus rationem reddituros: ac quandoque inter eos potentes *Potent* tormenta passuros, si modo non iuxta Dei legem, sed suam potius libidinem, alijs imperent.

Sap. 6,

6 Cæterum vero modus obseruandus à Principe, quo ad hanc fidei sapientiam perueniat, in hoc maxime versatur, vt ad imitationem Regis apud Iudæos legem accipientis à sacerdote, is ab Ecclesia, quæ columna ac firmamentum veritatis iuxta Apostolum, fidei dogmata: nempe scripturarum auctoritatem, ac earumdem veros sensus obsequenter suscipiat: ob quam causam pronunciat S. Augustinus, Deum Christo, in Ecclesia regnanti, ciuiles potestates subiecisse. Verum quidem est, quod ait S. Hieronymus, non intelligi scripturas nisi beneficio gratiæ à Spiritu sancto, qui scripturas condidit, inspirato: nihilominus hæc ipsa gratia illuminationis relationem habet ad Ecclesiam vt sui organum atque instrumentum. Hinc ait, loquens de versione veteris ac noui testamenti ad postulatam S. Paula:

Deut. 17.

Ephes. 4.

Aug. Epist.
166.

Hier. Epist.
ad Paulin.

Propter crebras postulationes eius præstiti, vt docerem quod didiceram, non a me ipso, id est a presumptione, pessimo præceptore, sed ab illustribus Ecclesiæ viris. Illa enim prætenfa fides, quam à priuato suo spiritu nonnulli deducunt, fides non est, impietas est, stultitia est, inciuilis ac barbara animi commentatio, vt suo loco ostendetur. interim quod argute idem S. Hieronymus definit de hac re, comparans hæreticos suis priuatis spiritibus confisos, Lamecho duabus vxoribus diuiso, adnotare lubet. Sicut illam maledictus Lamech in duas vxores diuisit, sic hanc hæretici in plures Ecclesiæ lacerant, quæ iuxta Apocalypsin Ioannis, magis synagoga diaboli appellanda sunt, quam Christi conciliabula. Plures autem Ecclesiæ, si modo sine

Hier. epist.
ph. Paul.

Hier. epist.
ad Geront.

ordine & vnitatem externi regiminis reperiantur.

7 Quod ad scientiam, certum omnino, valde desiderandum, vt Princeps vtriusque Philosophiæ sententias animo calleat, non dico vsque ad minuta ac vltima metaphysicæ in eis principia, sed ad modum quendam ac rationem eius institutis conuenientem. Hac de causa admonet Aristoteles ex Euripide, non esse principis scire alta vel speciosa, sed vtilia dumtaxat, ac regiminis sui propria. Naturæ quidem inspectio, quemadmodum ipsum ad sapientiam, seu naturalem Theologiam, erudiet, ita pulchrè sui officij in multis admonebit: inde enim videbit decori operis egregiam quandam formam in mundo ac multarum in eo rerum inter se mirabilem consensum, quem ipse imperando imitetur. animaduertet pariter, quo in loco apud Deum sint ipsius ciues, ac quantis beneficijs diuinitus acceptis exornentur: quo erga ipsos in illo flagrantior charitas exoritur. Alterum Philosophiæ membrum, scilicet morale, affectuum humanorum vires, virtutum ac vitiorum definitiones: iuxta ac rationis imperium illi demonstrabit: quibus perspectis, noscat quomodo ciues commouendi ac sedandi. Cui peculiaris pars inest, quæ politica, seu ciuilis appellatur, ab antiquis nuncupata Regia, quod regum sit eam apprime intelligere. Existimauit itaque Plato, principibus armatis ac opum prædijs instructis nihil adeo exitiale extitisse, atque in istis cœcam ignorantiam. Etenim hoc lumine extincto, illico tyrannis insurgit, & omne genus diritatis inter homines emanare solet. cum enim imperium ratione non administratur, nihil reliqui, quam vt viribus ac insidijs negotium hoc ciuile totum transigatur Cræsus Princeps, vt scribit Guenara, corpore licet deformis esset, tamen in nulla re se infelicem reputauit, nisi in ea, quod ex consiliarijs Philosophum non habuerit. Indoluit Carolus quintus, vt refert Paulus Iouius, se quædam ab oratore dicta animo non potuisse percipere: quo se dignè pœnas tunc sustinuisse negligentiae in iuuentute, qua literas haud multum curasset, ingenuè affirmabat.

Arist. lib. 3.
pol. cap. 3

Plat. dial. 3.
de legib.

Iouius. lib. 1.

8 Comparata iam animi suppellectili ex philosophia & historijs, conuenit omnino, principem eloquentiæ quoque esse scientem. Nam vt inquit Aristoteles, cum sermo in homine sit rationis instrumentum, absurdum videatur, principem tam in illa quam ista popularibus non excellere. imo eloquentia olim inter regias virtutes habita, vt apud Stobæum recolat Musonius. Cuius rei symbolum Hercules, ex ore habens fluentes catenulas ad aliorum aures. *Qui me audiebant* inquit S. Iob ac Rex, *exceperant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum.* Quod idcirco non sua, sed illa Seneca eloquentia Nero perorando vteretur, illi probri loco cessit, vt narrat Tacitus. Si namque eloquentiæ incredibilis vis insit ad erudiendum ac commouendum, quod istis duobus principis munus constet, necessario existimandum, illi vtilem fore eloquentiam, idque ad exem-

Arist. de
Rhet. ad A-
lex. cap. 1.

Stob. serm.
147. Luc. in
Herc. Gall.
Iob. 29.

Tac. lib. 13.

plar *Aristodemi*, apud Romanos, qui ut scribit *Dion. lib. 1.* *Dionysius Halicarnassæus*, se in civili facundia exercens, concionibus plebem ductabat. inde *Hes. Theo.* de *Hesiodus* recensens nomina Musarum in *Parnasso*, *Calliope* omnium excellentissimam dicit, quippe quæ *Reges venerandos comitetur*.

9 Cæterum proprius quidem character dicendi à principibus usurpandus, partim ex condicione personæ, partim ex qualitate argumenti constituendus. quo ad prius, dictio ipsius gravis ac maiestate plena, longe abesse debet à leuitate ac impuritate sententiæ. quo ad alterum, ad similitudinem corporis humani, non solum carne, ossibus ac nervis eam constare oportet, sed etiam viuido ac florenti colore; pulcro nempe & utili argumento, & decore styli. Ego autem inquit *Tacitus*, oratorem sicut locupletem ac laudatum patrem familias, non eo tantum voluteo regi, quod imbrem, aut ventum arceat, sed quod visum & oculos delectet: non ea solum instrui suppellectili, quæ necessarius visibus, sufficiat, sed sit in apparatu eius aurum, & gemmæ, ut sumere in manus, ut aspicere sæpius liceat: quadam vero procul arceantur, ut iam oblitterata & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tardi & inertis structura in morem annalium componantur: fugiat fœdam & insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno & eodem modo terminet. In hac autem re ad eloquentiam spectante, valde ac sæpius inculcandum, eius omnem splendorem pendere à magnitudine eruditionis in oratore. nam ut bene opinatur *Tacitus*, siue alter, eius inscripto nomine, non est alia causa, ob quam nos etiamnum deficiamus ab illo summo gradu eloquentiæ, qua *Ciceronis* ætas inclauit, nisi quod res ipsas non ita penetremus, non tam exacte discussas habemus quam illi veteres. quasi vero nobis verba, modo deessent, qui in ea pæne toti deferimur, utpote in vsitata, in peregrina, in exotica, in translata, in propria, in omnis denique generis eorum formas? unde ergo ille color, lepos, duraturum decus in nobis desiderantur, nisi quod non tam cum *Cicerone* in philosophorum academiis, quam cum alijs in Rhetorculorum solis umbris, eloquentiam volumus addiscere? Ut ergo Princeps eloquens sit, sit Philosophus, sit historicus, sit summatus doctus.

10 Prudentia autem, quæ leges, consuetudines ciuium ac eorum ingenia adsequitur, principi valde oportuna. Si enim pastores ac artifices sua munera non addiscunt absque accurato studio, ut rectè notat *S. Ambrosius*, existimandum non erit, excellentissimam artem imperandi sine labore ac summa animi contentione comparandam. Inprimis est, quod populi sui indolem princeps exacte calleat: sic enim remedia contra vitia eorum, simul ac ad virtutem incitamenta, eis aptius accommodabit. Hinc cum *Pericles*, Rex Atheniensium, vestem sibi indueret, ut scribit *Plutarchus*, ei adesse solebat quidam magistratus hæc inculcans: Attende *Pericles*, liberi sunt, quos ipse cogis, Græci sunt, ciues Athenienses. Et quod docti principes

possint esse in periculo pertinaciæ quod ad propriam opinionem, ideo prudentia in eo hoc malum cauebit, dum quid alij sentiant inquirat, & doctos apud se in precio habet. illa etenim pertinacia, cui docti obnoxij, adeo, in republica graue malum, uti *Apollonius Thianus* iudicauit, expedire potius principem gubernari à doctis, quam esse doctum, ut narrat *Traianus Imp.*

11 Demum ut de artibus nihil dicam, Intellectus lumine fulgere debet princeps, quo perspiciat virtutum decora ac vitiorum dedecora. nam cum virtutes in suorum cœtus, ac in animam suam inducere oporteat, vitiorum vero turpitudines ab vtrisque arcere, est quod tam illarum, quam horum naturas argute intelligat. Corrigendi idcirco ac depulsi ab illo adulescentes, qui virtutum dignitates extenuant, & vitiorum fœditates dissimulant: hi enim principem student corrumpere, ac in fœda nobilitatem eius naturæ præcipitare: neque hoc flocci faciunt, modo libidini principis applaudentes, ei diuitias & honores cum probitate, prædonum instar, eodem eripiant ac sibi accumulent. atque inter alios laudabiles effectus scientiæ in Principe, ille vnus censeatur, quo doctus Princeps, intelligens sui oneris qualitatem, exultantes animi motus in se compescit, ac sobriam quamdam ex cura tristitiam subit. Etenim is experitur id, quod *Traianus*

12 Natura itaque repugnarunt ij, qui principem solum martium ac vulpinum, literis autem penitus cassum voluerunt: utpote *Gothica* illa feritas, quæ non permisit *Amalasuinthe* reginæ filium suum *Attalaricum* doctis magistris instituendum tradere. Hinc enim sequitur, principem aut nihil prorsus acturum in regimine, aut cuncta decreturum ex ira, ex libidine vel fraudibus. prius inciuile prorsus. nam vel ociatur, quod non vult in studium actionis incumbere, vel quia non potest. illud ad odium sui, hoc ad contemptum fecerit. deriuabit autem in suam personam illud totum dedecus, quod ex vitijs suorum ministrorum oriri solet: semper enim ciues suæ cladis auctorem reputabunt principem, qui nefarios illos ad regimen reipublicæ euexit. Alterum vero sequuturum omnino. quomodo enim ille princeps animo erit in suos mansueto, qui vel totus bello horridus, vel voluptatibus turpiter emollitus? Imo arbitrari licebit, clauem ac iurisdictionem literariam, naturæ lege in eis pertinere ad principem, quæ iure diuino vel Ecclesiastico non ei eximuntur. nam cum eius finis sit reddere ciues intelligentes, tum in illum finem, tum etiam in media ad eundem, obtinebit auctoritatem. proinde quod de doctrina & eruditione debeat arbitrari ac constituere, est quod ipse doctrina polleat ac professione ipsa sit intellectualibus virtutibus principaliter imbutus. Ut enim supra dictum,

Trai. ep. ad Senat.

Gueuar. l. 2. Disc. Salut.

finis

Amb. lib. 1. of. cap. 1.

Plut. lib. de Inst. ciuil.

finis imperii civilis est, in vniuersum virtus, non voluptas, non emolumentum externum: idcirco princeps in virtutem absolute, scilicet intellectualem iuxta ac moralem, ius habet & potestatem. Vnde ergo à literis, à virtutibus intellectualibus, nempe à scientia abstrahendus, nisi in illo naturam ipsam violare contendamus? Verum quidem est, magnam partem sapientiæ, ac scientiæ, iure diuino & Ecclesiastico ab eius tribunali esse abreptam, vtpote controuersias ac sententias fidei, Theologiam, & alia ad religionem spectantia: cæterum quo ad

ea, quæ non adimuntur eius scholæ & tribunali, magister, professor ac iudex, ad exemplar *Augusti* est, literarum atque scientiarum: sueton. in Augusto. quod iuri principis, per respectum ad bonum spirituale, hac in re prælidet perpetuo ac supereminet. Cum itaque intellectualia media tam ad finem sacrum, quam civilem pertinentia, satis iam explicauerimus, sequitur agamus de medijs actiuis ac moralibus: quod sequenti libro præstandum nobis constituimus.

Finis Libri Secundi.

LIBER TERTIVS.
DE MORIBVS
REIPVBLICAE
CHRISTIANAE
COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

*Generalis quaedam partitio virtutum moralium
 explicatur: qua earum definitionibus per-
 ceptis, pariter intelligatur, quanta
 sit ab ipsis vita ciuitas.*

Plar. lib. de
 virtut. ciuil.
 Ficin. in
 Prol. Arist.
 lib. 6.
 Ethic. c. 1. &
 6, 7. pol. ca.
 14. l. 2. u-
 dem. cap. 2.

Virtutum moralium, seu actiuarum, diuisionem Philosophi constituere solent ratione habita triplicis in anima facultatis: scilicet voluntatis, appetitus concupiscibilis, & irascibilis: ita ut in tres species consequenter ab illis partiantur. quo imprimis percipiatur, virtutem nihil aliud esse, quam ad naturae debitum, idoneam eiusdem perfectionem, moderationem, & habilitatem. ideo vero non vnā simplicem substantiam, sed animam, tot facultatibus instructā nobis Deus cōmisit, vt nos eas certis muneribus ad absolutum quendam statū duceremus, atque pro earum facultatum diuersitatibus, vnicuique propriū quoddam decus ac firmamentum, ratione duce, constitueremus: adeo vt in ipsius animae multiplici regimine, formam etiam quandam tractandi rempublicam, pariter ex variis constantem, contemplemur. Voluntas quidem dupliciter considerari poterit, si ad virtutem referatur. primo secundum se, vt est facultas animae, ac ad partem eius superiorem spectans, apta nata ad praescriptum rationis operari, aut contra eiusmodi regulam quidpiam libere statuere. secundo, vt relata ad appetitum sensitium tam concupiscibilem quam irascibilem; nempe quatenus potens perturbatis eius motibus consentire, vel resistere, ac eos compescere. quoliquet, omnem plane virtutem ad voluntatem, *Per quam homo omnibus bonis vititur*, vt ait S. Thomas, attinere, ac eius causa homini competere, siue ea ipsam voluntatem immediate moderetur, siue appetitum sensitium recte instituat. Proinde non bruto, sed homini virtus attribuitur dumtaxat. nam in brutis haud à voluntate aliqua libera petenda appetitus sensitiui in ipsis idonea directio seu compositio: cum ea naturae instinctu

perficiatur: in homine autem, quod libera voluntate praedito, spectabile eiusdem voluntatis imperium, cum ad seipsam, tum appetitum sensitium, sibi dimissum, recte gubernandum. Sunt isti affectus appetitus, rationi ac voluntati subiecti ciuilitate: hoc est ita ab eis ordinandi, ac ad virtutem destinandi, vt aliquid sui iuris ad reluctandum interim semper retineant. Ex qua ipsorum intemperie, & imbecillitate, à Philosophis passim vocantur brutae, irrationales, seruiles: vtpote inepti, qui suis viribus bene operentur, quique proinde à voluntate, illustrata tamen à ratione, tanquam à Domino, coercendi, idque ad similitudinem bestiarum in arca Noe, eius iussu tractandarum. vi cuius dependentiae à voluntate, omnis virtus est habitus electius, vt docet Aristoteles. quod autem non statim absque renitentia, seu despotice pariant voluntati, id non solum à naturae mera condicione, vt putarunt Philosophi, & Pelagiani, deuenit, sed à damno praecipue iustitiae originalis primum emerfit: cuius defectu, affectiones in nobis rationis imperium ideo detrectant, quod in primis parentibus, ratio & voluntas diuinis legibus subesse recusarint, vt S. Augustinus haud semel disseruit: nam si iustitia originalis in omnibus perstetisset, in eisdem florisset imperium rationis in cunctos motus appetitus sensitiui plane despotium: quale in Christo Domino viguit virtute mentis ac diuinitatis, sub quarum moderaminibus, vt ait S. Leo, clausas ac domitas habuit omnes appetitus sui affectiones.

2 Voluntas itaque in homine, quaedam munera exercet, quae non cernuntur in moderatione affectuum in appetitu; & haec certum quoddam genus ciuilis virtutis constituunt. Quae omnia generali notione iustitiae comprehenduntur; ac versantur circa aliquod bonum alteri dandum: siue id vnus aliquod bonum fuerit, siue multorum commune. quo modo iustitia dici poterit virtus moralis, rationalis, vt obseruat S. Thomas, quatenus distinguatur à virtute morali concupiscibili, vel irascibili: quae licet sit etiam participatiue rationalis, non tamen tam immediate vt altera. haec iustitia in

Ec dan-

S. Tho. 2, 2
 q. 104, ar. 3

Arist. lib. 2,
 Ethic. ca. 6.
 S. Tho. 1, 2,
 q. 59, art. 1.

August. lib.
 de natur. &
 grat. c. 3, 19
 20.

Leo epist.
 11.

S. Tho. 2, 2,
 q. 47, art. 10
 1, 2, q. 66,
 art. 4.

Cic. de Iuu.

S. Thom. 1.
2 q. 60. art. 3

dando, in distribuendo, ac restituendo, adeoque ad hominem versus alterum bene ordinando, tota occupatur. dat in commutationibus, in pactis, conuentis, emptione, venditione, locatione ac similibus, æqualitatem seruando, vt tantum tanto respondeat. distribuit, dum proportionem seruata præmiat aut castigat, absoluit vel damnat. restituit, dum quod alteri debetur, siue emolumentum, siue honor, id eius dominio vel potestati subiicit. Cuius generis sunt etiam religio in Deum, pietas in patriam, in parentes, in prolem, fidelitas erga omnes, amicitia versus aliquos, clementia, liberalitas: denique omnis honestas, quæ decenter ciuem cum ciue efformat ac componit. id enim in vniuersum iustum, quod alteri quomodolibet debitum, vel illi iure aliquo concedendum.

S. Thom. 2.
2 q. 50. art. 4

3 Reliquæ virtutes morales appetitum sensitium perficiunt, ac duplices existunt, ad diuisionem eiusdem appetitus in concupiscibilem, atque irascibilem. Qua in re primo notandum naturæ ingenium, & ex illo contextus, qui inter hasce duas partes appetitus inuenitur. Vt enim in corpore humano facultas est, quæ idonea alimenta sibi attrahit, ac alia, quæ aduersantia expellit & egerit; cum purum bonum extra Deum nullibi reperitur: ita in hominis appetitu sensitiuo, qui vitæ morali inseruit, duplex cernitur potestas, concupiscibilis scilicet & irascibilis: illa vt in bona fiat ab homine commoda progressio, hæc vt mala, vtpote bonorum impedimenta, ab eodem superentur. ac quod contingat, iuxta has binas species affectionum, hominem bene, ac male se gerere, idcirco ei necessariæ virtutes, quæ appetitum concupiscibilem recte moderentur, ac aliæ, quæ irascibilem regant. vniuersæ autem ad temperantiam atque fortitudinem reuocantur. hoc vero naturæ institutum ita enucleate declarat S. Doctor. *Natura autem ad duo tendit, primum quidem ad regendam vnamquamque rem in seipsa, secundum vero ad resistendum extrinsecis impugnantibus & corruptiuis. & propter hoc non dedit solum animalibus vim concupiscibilem, per quam moueatur ad ea, quæ sunt salutis eorum accommodata, sed etiam vim irascibilem, per quam animal resistit impugnantibus.* Sunt itaque virtutes aliquæ pertinentes ad moderationem appetitus concupiscibilis, aliæ ad irascibilis. Concupiscibili inest virtus generali nomine dicta temperantia, moderatrix gustus atque tactus, quæ proinde in se complectitur vniuersum vitæ laudabile decus, quod in moderatione harum facultatum requiratur: vt abstinentiam, sobrietatem, castitatem, virginitatem, modestiam. Istis enim virtutibus motus concupiscibiles minus honesti compescuntur, & amor, qui eis imperat, ad optima obiecta transfertur, qui non permittit alio igne in nobis hanc vim succendi, quam rationali, quam diuino, fummi nempe experte, odore vero suauissimo. de quo propheta, Deum orans, loquitur: *Vre renes meos, & cor meum Domine.*

Psalm. 15,

4 At quod, vti diximus, virtutis cursus sit

in plurimis impeditus, leo, & versus in via obuiam dant, qui territent, adeoque resilire aduersis viribus suis quamplurimos cogant, ea de causa virtutes comparandæ, quibus potestas irascibilis stabiliatur, ac vt ea stipatoris officio recte fungatur, vnde virtutibus in vniuersum transitus ad optatos suos fines concedatur: atque omnibus impedimentis superatis, non solum voti compotes, verum etiam victrices tandem virtutes maneat: fructu scilicet diuites, & palmis gloriosæ, efflorescant. quo pacto virtus eadem molilis, simulque durissima, Iacobi voce suauiter sonora, iuxta ac manibus eiusdem hirsutis aspectu scilicet diuites, & palmis gloriosæ, efflorescant. quo pacto virtus eadem molilis, simulque durissima, Iacobi voce suauiter

Gen. 27.
S. Thom. 1.
2 q. 90 art. 2
4. 5 q. 61.
art. 2. 3. 4.

5 Has virtutes quo ad tria inter se comparare possumus. primo quo ad ordinem originis, secundo quo ad rationem dignitatis, postremo quo ad gradum difficultatis. origine & vsu ab ipsa naturæ institutis, priores videntur virtutes, quæ concupiscibiles motus refrænant, si cum ijs, quæ ad irascibiles moderandos spectant, conferantur. nam cum facultatis irascibilis operatio præsupponat actum concupiscibilis, vtpote quod illius sit munimentum, & officium eidem præstet militis præsidarij, inde liquet, virtutes quoque concupiscibiles esse priores. prius enim quempiam amare ac velle, quam irasci, quam pugnare, amare, quam sperare, quum hæc aliorum gratia suscipiantur, vt declarat S. Thomas. quod itidem eadem priores sint virtutibus in voluntate collocatis, alicui videri poterit, cum natura prius, quempiam bene quo ad se comparari, quod sit per virtutes concupiscibiles, quam quo ad alios, erga quos virtutes rationales, in voluntate spectabiles, hominem recte instituunt; proinde illæ concupiscibiles omnino priores istis iudicentur. Ex aduerso autem suspicari quis poterit, Dei amorem, & erga ipsum religionem, quæ functiones sunt iustitiæ, ac pro obiectis bonum Dei intuentur, esse priores naturæ quidem ipsius intentione, cunctis virtutibus concupiscibilibus. Vnde S. Doctor existimauit, puerum, modo attingentem punctum adultæ ætatis, obligari illico, ante omnia vt se ad Deum conuertat aliquo motu affectionis in sua voluntate. quod si verum fuerit, consequens, non tantum dignitate, sed etiam origine & exercitio priorem illam virtutem amoris Dei in voluntate alijs uirtutibus in parte concupiscibili. virtutes autem facultatis irascibilis, vtrisque quo ad originem posteriores esse constat. nam in vniuersum harum proprium, omnium virtutum impedimenta amoliri: quibus oportune non tantum virtutes in concupiscibili parte inuentæ, sed insuper in voluntate, adeoque in ratione; quot enim obstacula homines retardant à pierate erga Deum ac patriam, & ab alijs virtutibus iustitiæ,

S. Thom. 2.
2 q. 50. art. 4
12 q. 40. art.
7 q. 62 art. 7
ultim. ad. 3.S. Thom. 1.
2 q. 89 art.
ultim.

tiæ, quibus aliorum bona à nobis procurantur?

S. Tho. 1. 2. 6 Quantum ad nobilitatem, palmam obtinent rationales, seu quæ voluntatem, vt rationi subiectam, adficiunt. Cum enim multorum bonum nobilius sit priuata aliqua passione ad mediocritatem reducta, sequitur, virtutem, quæ circa illud occupatur, esse pariter nobiliorem. proinde vitia opposita generali notioni iustitiæ, peiora eis, quæ temperantiæ aut fortitudini aduersantur. Primo quidem, quod maiorem referant malitiam, sicut minorem infirmitatem causari poterunt. infirmitas vero propagatur ex praua dispositione alicuius facultatis, qualis maxima in appetitu sensitiuo reperitur, vt docet S. Thomas: ob cuius infirmitatem appellat Aristoteles incontinentem, Paralyticum. deinde vitia ad voluntatem spectantia, magis lædunt aliorum bona, & humanam societatem grauius vulnerant. Etenim inquit S. Ambrosius, dum augere opes, aggerare pecunias, occupare terras possessionibus cupimus, præstare diuitiis, iustitiæ formam exuimus, beneficentiam communem amittimus. ob quam causam Plato non comparat principem, in quo istæ virtutes excellere debent, aratori, qui bouem agit, vel famulo, qui equo sellam imponit, sed illi, Qui equos, aut boues pascit. quibus virtutibus destitutus Cleon, ab omnibus culpatus, vt scribit Plutarchus: aculeatum enim in rempublicam principem induxit. quamobrem virtutes istæ, quæ in aliorum bona intendunt, a Philosophis appellantur ciuiles ac politicæ, adeoque munera in homine æstimantur partis rationalis. Quæ inquit S. Thomas, pertinent ad partem rationalem, ad quam directe pertinent communia, sicut ad partem sensitiuam pertinent singularia. Boni viri inquit Macrobius, reipublica consulunt, vrbes tuentur, parentes venerantur, liberos amant, proximos diligunt, ciuium salutem quarunt, alios gubernant, socios circumspecta prouidentia protegent, iusta liberalitate deuinciunt, memores alios faciunt merendo. Denique ipsa voluntas, vt ostendit S. Thomas, est facultas naturæ valde insignis, ac proxime ad rationem accedens, proinde sedes est virtutum præstantissimarum: quam Cicero ex hoc a libidine distinguit.

7 Istæ quidem, virtutes, quæ voluntatem adficiunt, hominemque quo ad alterum, vt vitæ socium, conciuem, aut clientem probe instituunt, præcipue ciuiles appellantur, ac reipublicæ dignitatem atque præstantiam maxime attingunt. ob quam causam Cæcilius apud Gellium, affirmavit; Romani imperij decus comparatum fuisse omnis generis virtutibus, sed præsertim fide & humanitatis necessitudine. Sed omnium maxime atque præcipue fidem coluit Rôma sanctamque habuit, tam priuatim quam publice. Sic Consules clarissimos viros hostibus confirmandæ fidei publice causa dedit. sic clientem in fidem acceptum chariorem haberi, quam propinquos, tuendumque esse contra cognatos censuit: neque prius ullum facinus æstimatum est, quam si cui probaretur, clientem derisui habuisse. Hanc autem fidem maiores nostri, non modo in officiorum vicibus

sed in negotiorum quoque contractibus sanxerunt, maximeque in pecuniæ mutua vice usu atque commercio.

8 Istis loco dignitatis succedunt virtutes, quæ affectus appetitus concupiscibilis moderantur, vtpote eis digniores, quæ versantur in instituendo appetitu irascibili. Hoc probari poterit ex qualitate ipsarum perturbationum concupiscibilium. nam vt hi priores sint, ac veluti protopassiones earum respectu, quæ insurgunt in irascibili; ita non solum priores, sed etiam nobiliores requirunt virtutes, a quibus regantur. Hinc non tantum motus irascibiles sunt posteriores concupiscibilibus, verum insuper ad eum gradum assurgunt, ad quem illi antea peruenire, & quem suo imperio constituerint. tantum etenim irascitur quis functione partis irascibilis, aut timet, quantum concupiscibili amat, vel libidinatur. Vt enim præliarii militis violentia pendet ex momento inferendi damni, quod Dominus plus minusue odio habet, ita facultatis concupiscibilis motus legem præscribunt motibus in irascibili excitandis; & hi sequuntur, eodem peruenientes, quo appetitus concupiscibilis motus quasi præcedens statuerit. Vnde apparere alicui poterit, huius partis in homine virtutes, scilicet temperantiam, nobiliorem esse Arist. 1. 1, fortitudine. Nihilominus S. Thomas absolu. Rector, 9, te pronunciat, fortitudinem, quæ refertur ad appetitum irascibilem, omnino præstare temperantiæ in concupiscibili spectandæ. quo nomine etiam obedientiam, quæ officium partis irascibilis, præfert reliquis omnibus virtutibus moralibus. Idem Aristoteles visus dixisse, cum asserit, omnium pulcherrima ab homine facta ea esse, quæ fiunt à iustitia & fortitudine: sicut è contra, nihil in illo turpius, quam contra iustitiam, & vi timoris contra fortitudinem, ipsum quidpiam peragere. Post fortitudinem inquit S. Thomas, ordinatur temperantia. S. Tho. 1, 2, q. 66, art. 4.

9 Quod ad difficultatem exercendi virtutes morales, liquidum, virtutes eas, quæ circa appetitus sensitiui affectus versantur, difficiliiores eis, quæ in voluntate positæ, actiones solum respiciunt. sicut enim nihil fortius retinet voluntatem a studio virtutis, quam appetitus aliqua passio, ita nihil sic augeat talis operis difficultatem. cum ergo virtutes, quæ alterius bonum curant, non colluctantur cum istis passionibus, sicut confligunt aliæ, quæ ad eas castigandas omnem suam vim conferunt, necesse est, hæc esse difficiliiores. quod si, quantum ad difficultatem, contendere velimus temperantiam cum fortitudine, inueniemus eam hac difficiliorem: quippe quod pugnet cum hoste, nempe sensus tactus atque gustus voluptate, feruentissimo. ideo dicit Aristoteles, homines Arist. 1, 2, difficilius voluptati quam iræ resistere. Imo Rhetor, modus difficultatis in fortitudine, in animi constantia, pendet plurimum à qualitate affectuum in parte concupiscibili: nam cum quis semel hosce perdomitos, Ec 2 habue-

habuerit, facilius irascibiles affectus rationi subijciat. qui enim parum vel moderate amat vitam, is timore eam amittendi, honesta occasione data, non multum commouebitur.

10 Officium itaque hominis longe ab omni ocio remouetur, neu instar cymbæ, relabentis fluminis cursu abductæ, ad naturæ ingenium, ad impetum sui amoris, ad illucium voluptatis, ad furorem iræ, absoluitur: sed summa industria, charitate in alios, ac in seipsum quadam austeritate perficitur. Si enim idem sit finis, teste *Aristotele*, optimi ciuis, qui optimæ reipublicæ, ex damnis ac bonis huius intelligere poterimus, quæ illius ornamenta, quæ detrimenta. Ac tametsi illæ virtutes, quæ voluntatem efformant, passim politicæ appellentur, eam exterminantes malitiam, quæ in alios iniurias, fraudes ac violentias molitur, nihilominus aliæ virtutes etiam appetitum sensitium afficientes, hoc ordine penitus non excludendæ: eo quod istis reliquæ innitantur, ac quoad perfectum earum statum cum illis conuectantur. Ut enim Princeps intestinis bellis vexatus, ineptus erit, qui in externos bellum inferat, ita qui appetitu immoderatus, qui temperantia ac continentia vacuus, dum priuatim audet, impotens restabit, qui in alios iustitiam ac benevolentiam diu exerceat. Est itaque quod ciuis in libidinem, in audaciam, in timorem acriter depugnet, eis viribus effectus validus, quas, virtutes, appetitum sensitium concupiscibilem, & irascibilem regentes, abunde suppeditant. Sit ciuis aquila, at qui aliis benefaciat: sit vitulus, at qui castus: sit leo, sed qui mansuetus ac robustus. Ceterum vero quum vitæ istius, ob pacem ac bellum, quæ humanos mores diuersimode intercipiunt ac discriminant, alia & alia sit condicio, expendendum Dei ac naturæ institutum, quo vtriusque dictarum virtutum officis distincte consulere ac succursum in nobis tulere.

*Arist. lib. 7.
Pol. cap. 55.*

*Ezechiel. 1.
Machar.
homil. 1.*

CAPVT II.

*Virtutum in pacificas ac bellicas diuisione
elucidatur.*

*Arist. lib. 7.
Pol. cap. 14.*

Quatuor sunt, teste *Aristotele*, quæ vniuersam ciuilem vitam continent, ac veluti Cardines illius, quibus eadem voluitur reuoluiturque, existunt. negocium scilicet, ocium, pax, & bellum. quorum vicissitudines, sicut propria ac distincta habent ætatis nostræ tempora, ita peculiare virtutes postulant, quibus ad rationis ac veræ utilitatis normas à nobis transigantur. Quod si ocium cum negotio, pacem cum bello contulerimus, duo esse præcipue in ocio ac pace animaduertemus, quibus ea omnino præstare, ac inde nobis expetibilia esse perspicimus. Principio negocium non alia de causa suscipitur, quam ut eius adminiculo ad ocium seu quie-

tem, tanquam laborantis radicis amœnum fructum, demum perueniatur. proinde mors, suprema beatitudo, vltimæ rerum lineæ, quieti, somno, & sabbato frequenter in sacris literis comparantur. neque aliunde bellum geritur, quam ut deleatis barbarum causis, ad pacem demum adspiretur. Sicut ergo finis eis potior, quæ ad eum acquirendum media, ita otium negotio, pax bello, antecellunt. deinde si spectemus conditionem sese negotio ac bello mouentis, otium & pax priora quoad eorum proposita & intentiones inuenientur: licet ordine executionis interdum subsequantur. quæ quidem ratio ordinis plerumque non tam rerum ipsarum naturis, ac primævis earum legibus constituitur, quam hominum malitia, auiditate, competentia: quibus agitati, ut ait *Apostolus*, inuicem angustias faciunt. vnde sæpius euenit, quod otio gaudere non possumus, nisi prius contentis viribus negocium instruxerimus, pace frui non licet, nisi antea bellum cum sudore & sanguine commouerimus.

2 Hæ tamen quatuor vitæ stationes ita à ciuibus decernendæ, uti non aliter arri-deant ipsis, quam quatenus in eis recta ratio ac virtus eluxerint. sunt enim veluti domicilia virtutum, quæ non aliunde, quam ex ipso hospite, decore suo illustrantur. est enim quoddam otium plane sordidum, est negocium prorsus turbulentum, bellum Barbaricum, pax bruta & epicuræa. idcirco non aliunde hæc petenda, neque aliunde pulcra ac suaui habenda, nisi quatenus sedes & vehicula, ut dixi, virtutum. In brutorum quidem condicionibus hæc ipsa quatuor cernuntur: ociantur enim, denuo agitantur, pugnant, & pace demum serenantur: at in eis natura hæc exornat, & quadam induit commendabili venustate: quibus ne cedant homines, est quod ratione eadem in suis moribus moderentur & expoliant, paci bello, otio ac negotio singulas res virtutes particulatim constituentes. Sicut enim terra, cum cœlum illi suo zephyro applausit, aliam formam agriculturæ requirit, quam dum frigore constricta horrescit, aliaque facie renitet, ita humana vita otio, negotio, pace & bello alternata, pro singulis horum vicibus, aliam atque aliam cupit humanæ rationis in nobis industriam.

*Nunquam purpureum nemus
Lecturus violas petas,
Cum seuis Aquilonibus
Stridens campus inhorruit?*

3 Verum inter hæc quatuor, mira insuper quædam forma profapiæ cernitur: ita ut inuicem ac mutuo parentes sint ac soboles, alitum & alimentum, vita ac mors: perinde ac si ad antiquam fabulam, *Saturnus* prolem suam cum ederet, tum subinde deuoraret. Negocium otium parit, formam suo motu inducit, impedimenta dispellit: at in periodum ac terminum quietis illapsum, ociano desinit. Mox otij materia vel defluente nescio per quas rimas, aut in sua cella mellea ab ape depasta, illico vltioris otij auiditas, noui

1. Cor. 2.

*Boet. lib. 3.
Consol.
Met. 9.*

noui negotii vires ac ardores sensibus inspirat, & iterum negotii turbatio commouet, inquietat, ac in omnem partem animam versat contentiosissimè. Similiter bellum vniuerso furoris genere feruidum ac tragicum, cum ad victoriæ bona, delicias nempe, imperia, copias, securitates adplicuerit, illis, tanquam musca, succo suauiori immersa, eliquatum & enerue factum, immoritur. quod genus spectaculi, *Cæsaris* oculis, in *Ægypto* agentis, obuersabatur; dum ibi maximorum negotiorum suorum moles videret in otij dulcedine confectas, cumque instar salis in aquam inditi, ab omni Romano vigore ipsemet in molliem Niliacam eodem loci degenerasset.

Luc. lib. 20. Stabatque sibi non segnis achates, Purpurensque lapis, totaque effusus in aula Calcabatur onix.

Insudere epulas auro, quod terra, quod aer, Quod pelagus, Nilusque dedit, quod luxus inani Ambitione furens, toto quæsiuit in orbe.

Cæterum hæc ipsa pax, quæ belli foetus, posteaquam eiusdem belli fructus consumpserit, militem, nempe vim irascibilem, admonet sibi penū deesse: actunc, veluti si *Mars* cum *Venere* congrediretur, recens bellum, vtriusque filius, propagatur.

4 Ad prudentem itaque legislatorem spectat, lege sua ac imperio modum præscribere, quo ex virtute ac communi bono hæc quatuor seorsim instituantur: vnde discant subditi ritè bellum gerere, vicissim ex pacis bonis benè posse lætari. quæ si in vniuersum à malitia voluntatis, ab appetitus concupiscibilis petulantia, vel irascibilis furore, definita fuerint, omnia in ciuitate euadent turbida ac plane barbarica. Quod si ab initio vitæ, functiones in homine cogitatione repetamus, videbimus, primos naturæ in ipso progressus, in iucunditatem pacis, ac voluptatis succum, feruescere. quid enim aliud infantilis ætatula appetit, quam vt in deliciis conquiescat? mox vero quando contraria insurgunt, variaque voluptatum impedimenta occurrant, tunc ira incrudescit, tunc armata prosilit, quæ lenocinii appetentiam muniat. & quod plura infesta ex aduerso veniant in iuuenili ætate, quam in infantili, vel puerili, eaque oriantur ex generibus bonorum vtpote maiorum, quæ tunc appetuntur, idcirco paulatim crescit belli cupiditas, densior vsus irascendi studiis seorsim famulari videntur, nosque admonere, mutuas esse horum alternationes, & vtrisque ex virtute opportune consulendum. diuiditur annus in ver, æstatem, autumnū & hyemem: inter quas partes ver & æstas voluptatis paci obblandiri, autumnus & hyems iræ turbulentiae fomenta subdere videntur. In neutro itaque senescit vel perennat tempus; ita neque nostra ciuilis condicio, sed vicissim per vtraque discurrit: nunc in otio, nunc in negotio; modo in pace, postea in bello consistens. Hinc Romanum eo floruit imperium, quo vtriusque status artes & virtutes proprias distincte nouerat & exercuerat.

Sulp. de stat. Reip. sub. dom. Amm. marcel. l. 20 Duo sunt, quibus exulit ingens Roma caput: virtus belli, & sapientia pacis. Etenim

non solū Romani venerati *Martis* ancile, quod *Numa* orante, cælo lapsum credebatur, sed etiam *vestæ* penetrale, quod in sacris habuere: *Ouid. lib. 3, Fast.* licet eis præcipua cura, ad ancilis illius montum, fuerit virtutum bellicarum; religionis autè, quatenus ad belli fælicitatem conducebat. At virtutum pacificarum apud Iudæos excolendarum, singulare diuinitus symbolum apparuit; quando tabulas, vitæ leges continentes, à Dei ipsius manibus, non ancile Romanū, accipiebant. Nos vero de cæli monte sine manibus excisum lapillum in nostro imperio retinentes, adeoque pacis auctorem, ac ipsam pacem in nobis habentes, diuinius tam ancile Romano, quam Iudæorum tabulis inde venditamus. ancile Christus, quod nos defendat, excisa tabula, quæ doceat.

A patre dicta meo quondam Saturnia Roma est,

Hæc illi e cælo proxima terra fuit.

At post aurum *Saturni*, *Martis* ferrum.

Mars *Latio* venerandus erat, quia præsidet armis.

Arma fera genti remque decusque dabant.

5 Hinc *Aristoteles* iure redarguit legislatorem *Lacedæmonum*, quod præcepta virtutum, in pace exercendarum, suis non tradiderit, solum sibi præstituentem, eos informare virtutibus bello proprijs.

Quod eius culpa inquit accidit, qui eos otij pacisque artes non docuit. qua de causa iudicauit *Athenienses* ciuiliores, quod & censuit *Plutarchus*, cum ad bellum, tum etiam pacem, commode institutos: *Lacedæmones* autem vna, eaque principali ciuitatis parte inde destitutos, optimo iure affirmarunt. Enimvero vel naturæ haud consentiens, ciues perpetuo belli æstu turbari, cum bellum alio fine non sit gerendum, quam vt inde pax oriatur. Imo immites ac ferrei seu inhumani euaderent ciues, si nihil aliud præter bellorum horrores meditarentur. nam vt ait *Aristoteles*, non de ingenuis ac humanis ciuibus prouerbiū inoleuit: *Nullum otium seruus*, sed de abiectis & sordidis. *Turpe est enim non posse frui bonis: sed in negocijs quidem & bello viros probos videri, in ocio autem & pace seruiles.* Certe flagrante semper bello in externos, ciues adeo horridi & immites fierent, vt intestinis etiam bellis sint omnia demum confecturi, externo hoste carentes: ac sic tandem vniuersa domus forisque viribus, ad ritum barbaricum, administrarentur. Cumque vnius reipublicæ ambitus genus humanum contineat, tum absolum, perpetuis bellis illud affligere, & deuastare: ac si homines non ad benefaciendum alijs, sed ad nocendum essent nati & educati. quod quam sit à natura abhorrens, nullus est qui non videt.

6 Quamobrem tam pacis quam belli virtutes seorsim addiscendæ à ciuibus ac comparandæ. Quapropter inquit *Aristoteles*, temperatam esse ciuitatem oportet, sortem & patientem. Quod in pace ac otio ad ciuium sensus voluptates vberius adfluere soleant, quæ rationis deprauatrices, virtutis corruptrices, inde pacis virtutem constituit *Aristoteles* temperantiam, seu vitæ quandam duritiem: quippe ne rosa illius status, sine spinis crescens, illico suo luxu marcescat.

Ouid. lib. 6, Fastor.

Arist. lib. 7, Pol. cap. 14, Plut. in lfid. & Ostr. in phoicid.

Arist. lib. 7, pol. ca. 2, 15,

cap. 10.

cescat. Cum porro in bello ac negocijs variæ occurrant aduersitates, ac vires sint in eo cum perandæ, tum confirmandæ, fortitudo ac patientia, utpote bellicæ virtutes studio esse debent. Dubio procul, retinet ciuiliis pax, utpote armata *Pallas*, etiam galeas suas, thoraces, clypeos ac hastas, quibus blandimenta voluptatum depellat ab arce mentis & imperio rationis. Et quemadmodum statui bellicoso infesti timor & molities, in quorum sensus, fortitudo & patientia depugnent, ita pacis amœnitati ciuili, contraria libido, siue in illicitum sensus erumpat, siue in vindictam ardeat: contra quam temperantia & continentia decertent: adeo ut semper in vita ciuili locus sit conflictui, repugnantia, & naturæ acerbitati.

7 Quod ad pacem attrinet, plane absurdum videatur, eius statum præstantissimum, ac maxime ab hominibus desiderandum, virtutum præsidij spoliari, nudum, inermem, omnibus patere voluptatibus veluti canibus *Aëdonis* expugnandum. De cuius virtutibus ut seorsim aliquid dicamus, inter eas præcipui momenti charitas in Deum ac patriam. amor enim iste cum cor humanum semel occupauerit, non permittet aliorum deprauantium hominem amorum eò accessum. & quæ iucunda bona, pacis tranquillitas ex se expirauerit, ea omnia tanquam terræ primas fruges, Deo in sacrificium dicabit, ac in eiusdem cultum consumet. præterquam enim quod hæc virtus, animi pacem, & amulatum quoddam contra omnes alias veneficas cupiditates in se contineat, tū ipsam temperantiam firmat, & reliquas virtutes sustentat, quæ paci prodesse poterūt. *Hæc est enim*, inquit *S. Ambrosius*, *quæ complectitur unitatem: hæc est quæ omnes vnum corpus facit: hæc est quæ veram habet pacem, quam corde puro custodit*. Prudens itaque princeps, ne pacis beneficio ciues à voluptatibus corrumpantur, sedulo studere debet, ut hoc amore charitatis veluti thymia mate incendantur, ut temperantes, ut industrii sint in actione virtutis, ut seruentur immunes à dissolutione ac contagione voluptatum: quo tanquam ignes, in medijs aquis, cristalla in pratis, nedum montium abditis, enitescant. Immo status iste omnino exigit præcipuam curam illustrandi & excolendi intellectum, quo & temperantia plurimum adiuuatur, quam autem vim habet contemplatio ad debilitandam voluptatem, superius explicamus. *Fortitudine igitur ait Aristoteles, & constantia opus est ad negocium, Philosophia vero ad otium*. est ergo philosophia virtus quædam pacifica, cuius notione præcipue significatur ea cognitio, quæ ad finem, homini constitutum adsequendum maxime conducit. quando idcirco pax veluti in alto præcipue floret, tunc summa sedulitate aperiendæ scholæ, tunc libri studiosius euoluendi, tunc conciones sacræ frequentius habendæ, audiendæ. istis enim haud parum voluptates eius status, quæ ciuilitati infestæ, impediuntur, extenuanturque. Etenim non solum pax, actionis libertati ac voluptati opportuna, verum & iam prona ad excogitandum opiniones, quæ illi sua falsitate lenocinantes, eam stabiliant:

demum omnem mordentis conscientia, ad eius haustum liquorem, aculeum animo eximant, vel retundent. Vnde, summa pace omnia habente, & interea loci philosophia ac Theologia silentibus, dum nempe homines dormiunt, hæreses ut plurimum exoriuntur, quæ voluptati turpiter ancillantur, fidei vero & rationi dominentur. voluptatis etenim titillatio, sensum appetitus & carnis obtinens, ulterius serpit, & se extendit ad mentem, ad animi lucentem aciem; quam in bona facit hebescere, in mala autem excogitanda exacuit. in qua malicia Protestantes dubio procul delictiati, noua dogmata excogitarunt, quæ voluptatibus prorsus velificarentur. Voluptuosum enim cum illis definire, nullam esse ab Ecclesia regulam credendi diuinitus institutam, sed omnia fidei momenta priuato spiritui, scripturas vel acceptanti, vel interpretanti, commissa: nullam esse votorum, ieiunij, vel castitatis obligationem; vnam fidem affatim salutis peccantibus adferre, virtutum opera valore penitus cassa, nihil prodesse, carnis duram tractationem plane inutilem, nihil nefandi credenti in Christum à Deo ut crimen imputari. quam ob causam pacis flores muniendi sepimento philosophiæ, sapientiæ, & occupationis intellectualis viribus continendi, idque densissime, ne aliquo erumpat voluptatis in pace ardor ad errores, ad hæreses vel ignorantiam. *Cito enim*, inquit *S. Ambrosius*, *fides in exercitata languescit. & crebris ociosa tentatur incommotis*. Pax ergo fidei, corruptela materia est. in hunc finem non satis valida leuiore ac suauiores literulæ poëseos, Rhetoricæ, musicæ: quæ potius à partibus voluptatum, utpote illicientes syrenes, consistunt, sed grauiore ac pallidiores adhibendæ, quæ mentem recondant in intimis rerum medullis ac principijs. quibus imbutus *Cicero*, ut ipse loquitur, etiam ociosus, suis prodesse studuit.

8 Iustitiam porro recenset *Aristoteles* in numero virtutum pacificarum: quæ sicut & temperantia, rebus etiam bellicis conuenit, magis tamen institutis pacificis. Tria pacem affectantur, quæ iustitiæ contraria: primum emolumentum proprietatis ad priuatos vsus redacta: secundum, ex ipso vsu voluptatum, irritatio ac crior appetitus concupiscibilis: postremum, rei voluptuariæ per luxum ac dissolutionem absumptio effusior. quæ omnia demum homines reddunt ad inuidiam, ad iniuriam, atque exundantem appetentiam, incitatos. Quo ad primum, ægre ferre solent ciues, se naturæ beneficio alijs æquales, peculij diuersitate adeo in immensum inæquales, & inferiores reddi: vnde odia, æmulationes ac conspirationes plerumque inter eos gliscunt ac vigent. quod ad alterum, cum eo crescat cupiditas potandi, quo plus hydropici potarint, tum necesse est, ardentia desideria, quum multis irritati, idem multi appetant, oriri: dimicationes, ac riuallitates quoque inter eos propagari. quantum ad postremum, cum voluptatibus addicti, extremum malorum reputent illis carere, quibus immodice iam assueuerunt, deficiente earum materia, consequens omnino, futuras inimicitias

Math. 23

Ambros. in
Psal. 113.

Cic. Tusc. 3.

Amb. in
ad. Ep. ad
Colos.Arist. 7 Pol.
cap. 14.

ac contentiones in damnum iustitiæ & æquitatis. Quamobrem ne hæc mala accidant, pacis amœnitatem defloratura, magna iustitiæ vigilantia adhibenda, timore pœnæ coercendi nimum exultantes ciuium sensus, & ab iniuria inferenda seuerius reprimendi eorum ausus: quandoquidem pax tot causas turbarum & iniuriarum copiose pariat & ex se effundat. à matre tenerrima hoc pacto oriuntur foetus horridi.

9 Statui rerum bellicoso necessaria fortitudo & patientia: ac in quodam gradu pariter iustitia, licet non eodem momento, quo statui pacifico, vt *Aristoteles* recte est philosophatus. Bello quidem furente, ea quæ molesta sunt, sensibus frequenter accidunt: quando nimirum rerum abundantia, quando artes, quæ voluptati ancillantur, non adsunt, sed horum potius contraria, nempe penuria, & illa victus simplicitas, quæ in rebus extenuatis, aut earum defectu, reperiri assolet, inueniuntur. opus est idcirco fortitudine, quæ in dura hæc tunc infurgat: opus patientia, quæ infracto animo illata mala perferat, neque aliquando vtriusuis occursum à proposito virtutis quis præ mollitie resiliat. Enimvero qui fortitudine & patientia indurati non fuerint, ij inter arma ac tela, inter hostes & ignes cito deficient, & partes agent refugarum. Vt enim lignum mollius, vermem, ita vitæ luxus, timorem facillime ingenerat. Hinc apud *Lacedæmones*, quorum condicio martia, vel ipsæ recreationes ac ludi erant bellicosi: vtpote lucta, cursu, venationibus constantes. Sunt illis celeresque pila, iaculumque trochique, Armaque, & in gyros ire coactus equus.

Arist. pol. 7. cap. 14. Nam vt ait *Aristoteles*, Qui non possunt pericula fortiter subire, serui sunt inuadentium. Et quidem duplici nomine serui, primo, quod brutis affectionibus suis priuatim seruiant, deinde quod aliorum imperijs semiuari subiaceant. Iustitia est huic eidem instituto requisita. Romani mixta lites, vt conquestus *M. Aurelius*, statim ac sub vexillis mereri incipiebant, omnia sibi licere arbitrabantur: quique ciuiles leges in foro vigentes iam defugerant, cuncta sibi in prædam committi existimabant.

Luc. lib. 2. Tunc data libertas odijs, resolutaque legum Effrenis ruit ira.

Quamobrem ne militaris licentia debacchetur, iure quodam martio strictius comprimenda.

10 Romani Principes, qui ciuilis pacis seruandæ momenta cum optime nouere, tum suis distinctè præscribere, nominantur *Numa Pompilius*, *Augustus*, & *Constantinus Magnus*. *Numa* ad firmandam ciuilitatem, pacis tempore, magnam vim posuit in religione Deorum exercenda & stabilienda. *Augustus*, qui in alta pace Iani templum clausit, in eundem finem seueras edidit in vrbe contra vitia ac libidinem leges: & operosis artibus ciues assuetos omnino voluit.

Hor. l. 4. od. 15. l. 2. epist. ad August. Ianum Quirini clausit, & ordinem Rectum, & vaganti fræna licentiæ Iniecit, amouitque culpas, Et veteres reuocauit artes.

Constantinus Magnus, Christianæ religionis sedulam pietatem adhibuit, quæ pace durante,

in hominibus ferociam compesceret, humanitatemque induceret.

11 Binas hæc ciuiliū virtutum species *Homerus*, clypeū *Achylus* à *Vulcano* fabrefactum de *Hom. Ill. 8* scribens, ingeniose lufit. Finxit illo duarum ciuitatum formas insculptas fuisse: quarum vna superius collocata, omnia in se læta ac prospera: ad similitudinem ac idæam paradisi delineati à *Moyse*, vt putauit *Iustinus* martyr, complectebatur. altera vero inferius posita, bellis ac tumultibus deformabatur, laboribus frangebatur, motibusque concutiebatur. priori significari voluit statum rerum pacificum ac philosophicum in quo liquide voluptates natiuo cursu affluunt: posteriori, irascibilem vitæ turbulentiam ac contentionem. Quisnam autem horum statuum vel ciuitatum, facilius proprijs suis virtutibus à legislatore institui poterit, iam disquirendum.

CAPVT III.

An institutio ciuili per virtutes pacificas, tempore pacis sit facilior, vel difficilior, institutione ciuili per virtutes bellicas tempore belli,

Hanc controuersiam elucidemus, duo videntur expendenda; primum, vniuscuiusque virtutis tam intellectualis quam moralis natura in se spectata: deinde alia extrinseca, quæ pacis ac belli temporibus illis superveniunt. contingere enim poterit, vt aliqua virtus sua vi, firmitus animæ inhæreat, quam altera, quæ nihilominus ob vim foras accidentiū imbecillior sit: vtpote quæ à pluribus, aut vehementioribus contrariis expugnabilis. & idem cernere licet in acquisitione huius virtutis, si cū alterius adeptione comparetur. primo loco de virtutibus intellectualibus ad vtrumque statum promiscue pertinentibus, deinde de moralibus agemus.

2 Quod ad virtutes intellectuales, sicut sapientia, & diuina fides inter eas præcipuæ, ita ante reliquas, quantum ad hoc, discutiendæ. Fides in vniuersum sumpta, veram ac falsam complexa, distingui poterit in eam, quæ ex solido aliquo fundamento credibilitatis suscipitur, & alteram, quæ leui aliquo iudicio innixa, absque omni graui pōdere externæ auctoritatis docentis, ab aliquibus ex libidine contradicēdi admittitur. Qui cito credit, leuis corde. Prioris ordinis fides, pace vigente, nō est tā oportuna defectui, aut aduersis errorum viribus, vt hæc secunda. nam cum sit ea bene munita, & veluti armata *Pallas* suæ credibilitatis argumentis, sustinere poterit immota omnem vel in maximo pacis ocio animi aciem in eam inquirentis. quinimo hæc ipsa fides suorum neruorum conscia, optat potius pacis malaciam, in qua libere oculo plane perspicaci & acri aspiciatur: neque vana est antiquorum *Minerva*, quæ vt canit *Propertius*, ægre ferens aliorum oculos, *Prop. l. 4. Eleg. 10.* diras pœnas in sui inspectores aliquando exercuit. Proinde, quod bellorum strepitus ac pericula

riccula distrahant animos mortalium ab huiusmodi prospectu, ideo hæc fides bellum ac tumultus deprecatur, pacem optat ac suadet, in cuius iucunda libertate homines suam pulcritudinem intueantur, discutiunt, ac ad circum rationis pensiculationis dimetiantur. imo, quod mirabilius, in hac ipsa pace, in qua summæ etiam curiositates vigere solent, latius dominatur, ac plures vel curiose disputantes in sui sententiam compellit. contra vero, inani iudicio acceptata fides, belli stridores & iras poscit, quibus sui professores præoccupati, nihil habeant intelligentiæ, quod eius seueriori examini impendant: adeo ut foras euocati, domestica sua ac pectoribus suis insita plane ignorent. Quemadmodum enim pugnant aliquis, lætalem ictum vix interdum sentit, animo ferendi hostem extra se quodammodo delatus, ita ciues, dum bello tumultuantur, priuatam cladem haud percipiunt, cupiditate nocendi alijs ab eius consideratione abrepti. ob quam causam, Principes aliqui, probe huius umbratilis fidei nervos cognoscentes, si belli clamores ac fragores defuerint, suorum in pace animos multiplicibus imbuunt notionibus, utpote frequentioris ludi, scenici spectaculi, nouarum ac mirabilium relationum, poëticarum fabularum, & huiusmodi commentorum, quo eis omnis occasio ac tempus adimantur ad oculos reflectendum in ficticiam illam fidem, quam profiteri secum obstinuerunt.

3 Hæresis quidem pacis filia, matrem interim detestatur: *Martemque* sibi adsciscit, in cuius diritate ac clangoribus tutius delitescat. nam ut pisces ex aqua extracti, euestigio moriuntur, ita hæreses in pacem eductæ, marcescunt, extinguuntur. Duo autem sunt in moderna hæresi, quæ bellum ea infectis reddunt utile & salutare: voluptas, & priuatus spiritus. cum enim eius omnia dogmata voluptati faueant, consequens, illos omnino quoad vim concupiscibilem futuros foeditissimos ac dissolutissimos nisi belli incommoda eis succurrerent: illa enim in pace nimia voluptas, quam parit secta, ciuiles mores cito apud eos destrueret. porro à priuato spiritu quid precor hæresi subsidii, cū accuratior eius trutinatio, cui pax inseruit, accesserit? an vnquā solidi ingenii vim perferre valebit, quod hominis istius æstimatione, omnibus repugnātibz, effinxerit: præsertim si dogmatis recenti inuentioni, sententiæ quoque, ut fit, absurditas adiuncta fuerit? Hinc in oriente quando Imperatores Arianis applaudebant, dictu incredibile, quam inconstantes, quam dubii, quamque sibiipsis contrarii hæresiarchæ extiterint: nihilo in ipsis manente, ea tempestate serenitatis, & Fauonii, quod malleo probationis, vel suis ipsorum iudiciis, diu obistere potuerit. hoc ipsum in *Luthero*, ac *Caluino* similiter perspicuum, dum impunitatis dulcedine inescati, Germaniæ & Galliæ probrosa licentia adiuti, earumque munimentis firmati, sua inuenta dogmata ad examen apud se reducerent. quis ignorat *Lutheri* inconstantiam, nunc hoc, subinde oppositum definiētis? semper enim non nisi anxius inhæsit proprijs suis hæresibus, ut veluti musto plenus,

in hunc errorem, postea in alium, temulentū ritu, æstuabat. non mirum idcirco si illo vel superstite, eius discipuli, Germaniæ libertate freti, indies sibiipsis dissimiles facti, plusquam ducentas paruo tempore hæreses excogitarint. ad quod probandum, nihil luculentius sane, quam quod in Hollandia nuper apparuit: etenim aliquantisper sopito bello, dum in pace parumper ociarentur Ministri, haud fidentes suis professis dogmatibus, ab inuicem mirarabie & ira in *Arminianos* & *Gomaristas* illico partiti discesserunt; & vnā *Caluini* familiam caninis plane furoribus complerunt, imo dissiparunt. Hoc ipsum institutis Mahometicis pariter euenit. modo enim apud Turcas eorum credulitas elanguit, florente apud eos pace, in qua spiritus hausere, bellicis tumultibus ereptos, quos suorum vanissimorum mysteriorum discussioni attribuerent. Sunt enim hæretici, temporibus pacatis, tanquam ligna in foco, quæ dum quiescunt, sese mutuo comburunt.

4 Ob hanc causam non alia fides idonea ad continendum ciuium mores in officijs virtutum, pace iucundante, quam quæ ingentem vim in se continet cum in eorum mentes, tum voluntates menti obsequentes. Menti ea sola imperat fides, quæ suis argumentis credibilitatis eam quodammodo captiuam tenet in obsequium Dei, ut ait Apostolus. cuius ratione fugantur ab ea curiositatis pruritus & inno- uationis studium, ac sic eandem ita defixam habet in sententiam veritatis, uti ab ea, quauis intentata diritate, aut plausibili suasionem proposita, recedere pertinacissime recuset. cogitandum autem, tunc maximam tempestatem veluti commoti maris, incumbere in hoc negotio animæ, quando pax locum liberiores concedit hominum altercationibus, inuentionibusque: proinde eodem tempore non alia fides in diuina, istis fluctibus amaræ pacis immobilis resistit, quam vera ac cœlitus persuasa. voluntatem pariter eadem debet fortissime deuincere, idque dupliciter. Primo quidem eam subiiciendo communi omnibus ad credendum datæ Regulæ: nempe Ecclesiæ Catholiæ Traditioni. hoc enim pacto cohibetur voluntas ne aliquando ad diuortia exeat priuatarum opinionum. Deinde idem præstat, dum magna quadam energia suadet consilia virtutum, ad ea prouocat, maxime amoris Dei & odij in peccatum. quarum institutis armatur contra pacis luxuriam & omnia malæ *Pandoræ* venena, proinde præter catholicam, aliæ credulitates infirmæ quod sint ad hæc imperia in mentem ac voluntatem, propterea vitis tempore pacis lenocinantur potius: quo non solum hominum vitas, foedis actionibus corrumpunt, verū etiam instar apum, aculeos rebus obiectis intigentium, emoriuntur, ac sese deuastant. Hoc satis patuit olim in Romano imperio, postquam arma in exteras nationes deposuerat: quibus proinde clausum *Iani* templum exitiosum, apertum, salutare. illud ipsum Turcis accideret, si modo ab armis parum illa rudis gens requiesceret. sola autem fides Catholica Romana sic morum

Florimund.
l. 2, de orig.
hæres. c. 17.
& 14.

1 Cor 10.

Psal, 26.

Hesiod, dies
& Noct.

Athanas.
epist. ad
Solitar.

argu-

Domina, vti conuenienter inter pacis amœnitates se sustentet & credentium mores contra vitia munissime eo tempore defendat. ex quo argumentum petitur credibilitatis, vnde probetur verax, ac à Deo hominum mentibus infusa.

5 Verum quidem est, vtriusque sortis fidem tempore pacis obuiam esse cladi & detrimento: at non eadem plane ratione vtramque. quod autem sapius nostra sancta fides à pacis commodis damnum acceperit, historiarum monumenta, ac Patrum sententiæ, manifestum faciunt. S. Cyprianus, Diocletiani, grauissimam persecutionem ideo incidisse ait, vt Christiana fides, quæ ante in pace obtorpuerat, quasi rediuiua excitaretur. *Quam pulcre inquit S. Ambrosius, nobis persecutionis tempora processere?* Cæterum quantum ad hoc intercedit discrimen inter veram ac falsam fidem: quod vera, si disciplinis excolatur, si voluptates brutæ ab anima depellantur, consistere, adeoque florere pace obblandiente poterit, falsa nequaquam. discrepantiæ ratio, quod vera fides ad rigorem optimi iudicii credibilis, indeque quo acrius inspecta, eo solidior ac venustior videtur: adulterina fides contra, neruis ac fundamentis carens, examen huiusmodi sustinere nequit: sed seuerius paulo expensa, statim displicet, & sua deformitate oculos intelligentium odiose à se reuerberat.

6 Reliquæ virtutes intellectuales, vtpote scientia, ars, & prudentia, modo conferendæ, quoad difficultatem, ac periculum, cum duplici pacis ac belli condicione. Certum omnino, bellicosa tempora eis scientijs inepta, quæ in contemplatione consistunt. Olim existimatum, *Liberum Patrem* Musis præsidisse: quod nempe timore exacto, quieto ac tranquillo animo præsentem, literis esset à ciuibus incumbendum.

Carmina proueniunt animo deducta sereno.

Prudentia uero, quemadmodum Intellectus, haud raro, instar palmæ, in aduersa insurgunt, ac difficultatum calibus cum melius exercentur, tum augentur vberius. est enim in multis vexatio tanquam lapis Chelidonium, qui oculis admotus recens natarum hirundinum, lumen eis impertiatur.

Quem docebit scientiam inquit *Isaias*, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, aunulos ab vberibus. pacis lenocinia, lac & vbera animæ intelligentiæ infesta, siue rationi, siue fidei auditus præbeatur: Omnis enim inquit Apostolus, qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ: paruulus enim est. Imbecilles facti estis ad audiendum. Recte idcirco *Isaias*: Tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui.

Interdum itaque luxuriantem ac ludibundum intellectum tempore tranquillitatis, Deus incussa calamitate ad scholam tanquam puerorum classem, reuocat, & ibi acerbitate spectaculi, oculum mentis purgando, illuminat. Cum feceris ait idem *Isaias*, Deum adloquutus, iudicia tua in terra, iustitiam discunt habitatores orbis. Hinc fratres *Ioseph* aduersitate accepti, statim perceperunt atrocitatem sui criminis: Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Lic

niuntur itaque oculi amaro felle tribulationis, vt *Tobie* cæci visum recipiant. Cæterum de hac re nos plurima admonuit *Benedictus Pererius*, quibus proinde supersedendum videatur.

Nec me fugit, quam durus & veri insolens

Ad recta flecti regius nolit tumor.

Inter hæc virtutes, illa, quæ dicitur Ars, magnam sustinere solet diminutionem existente bello: nam vt tunc voluptatum diuersæ formæ in tercidunt, sic artes, quæ illis inserviunt, defectu intereunt.

7 Virtutum autem moralium condiciones, tam in bello quam in pace spectabiles, ita singillatim describit *Aristoteles*: Fortitudine igitur & constantia opus est ad negotium, Philosophia vero ad ocium, temperantia autem & iustitia in utroque tempore, sed magis in pace & otio. Nam bellum quidem ipsum cogit homines esse iustos ac temperantes: fortunæ autem prosperæ fruitio, & otium cum pace petulantes magis facit. Multa igitur iustitia multaque temperantia indigent hi, qui in optimo statu constituti videntur, & fruitione omnium rerum, quæ beatos facere putantur, veluti si qui sunt, vt *Poëta* tradunt, in Beatorum insulis. Maxime enim hi Philosophia & temperantia, & iustitia indigent, quanto magis ociosi sunt in abundantia talium bonorum. Existimat itaque *Aristoteles*, difficilius esse, pace rerum status tranquillante, vitam instituere ex virtutibus pacificis, nempe Philosophia, iustitia, ac temperantia, quam ex fortitudine & patientia mores componere furente bello. Cuius rei ea causa, quod pacis tempore, voluptates, contra quas virtutes dimicent, sint fortiores, quam durante bello. nam cum bellum eas potius exterminet, facit, vt opus non sit adeo impeditum, illo manente, ciues esse iustos & temperantes. Tempore pacis voluptas rationis hostis: belli, timor, & dolor. istis vero robustior voluptas: proinde in hanc victoria difficilius & rarior. Rara est ait S. Hieronymus *Victoria castitatis*. Verumtamen obseruatum, milites valde etiam propensos esse in venerem, & inde castitatem, quæ pars temperantiæ, illis reddi cum raram, tum etiam difficilem: quod *Aristoteles* quoque agnouit. Id inquit accidit omnibus militaribus bellicosisque gentibus, præterquam Celtis. Videtur autem qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse, vnde *Claudianus*:

Cytheræa maritum
Sponte rapit, cælique thoros imitata priores

Pectora lasciuo flatu Mauortia necit.

In eandem sententiam quoque *Lucretius* venerem alloquutus:

Quoniam belli fera munera Mauors

Armipotens regit, in gremium qui sæpe tuum se

Reiicit, æterno deuinctus vulnere amoris.

Duo quippe vitæ, ingeniūque militare affectantur, quæ in libidinē propensa: totius nempe corporis ardor, fortitudini necessarius: & ocium, ex quibus lasciuia flammæ plerumque erumpunt. Cæterum huic malo succurritur etiam belli ipsius medijs: nepe corporum laboribus, mētis

F f

vigilia

Per. in. cap.
42. Genes.
Chrys. in
Psal. 40.
Sen. Hip.

Hier. ep. ad
Nepot.

Arist. Pol. 2.
ca. 7. Hom.
Iliad. 1.

Clau. Epig.
de magn.

Lucr. lib. 1.

Ambros. in
Psal. 118.

Hor. lib. 1.

Ouid. lib. 1.
Trist.

Isa. 28.

Rom. 10.
Hebr. 5.
Isa. 2. 26.

Gen. 42.

vigilia in euentum belli acri, & discessu à confortio fœminarum: quibus cultis, parabilius bellum, quam pax, contra libidines communitur.

Cyp. lib. de Plus inquit S. Cyprianus, metuendus & cauendus vnir. Ecclef. i. inimicus cum latenter obrepit, cum per pacis imagines Amb. in fallens, occultis incessibus serpit. Cito ait S. Ambrosius, Psalm. 1. fides inexercitata languescit, & crebris ociosa tentatur incommotis. Remissus in excubias callidus insidiator irrumpit: assuetum autem bello virum externa instruunt, & gloriosa prouehit palma victoriæ. Pax ergo fidei corruptelæ materia est. quam pulcre nobis persequutionis processere tempora! Intentus erat ad Deum intimo mentis affectu, illi adharebat, nec vllas cogitationes obstrepentes sibi precantis animus sentiebat: totis visceribus fundebatur oratio, & quidam miscebatur sermo cum Domino: quotidiana meditatio habebat iam contemptum periculi, & vsum calcandæ mortis receperat. quod quia amisimus exercitium, tentant otia, quos bella non fregerunt. nullus erat tempore persequutionis adulator, qui callida mentem adulatione tentaret. non vacabat animo, corporis delectatione dissolui, & huiusmodi, quæ secundis rebus excitari solent, admittere passionem. de quo pulcre etiam differuit S. Leo.

Leo serm. 9
de quadra.
Virg. Æne.
9. 135.

— An sua cuique Deus sit dira Cupido?

8 In hoc autem negotio magna ratio habenda indolis ciuium: sunt enim alij alijs, etiam pacis tempore, ad pietatem, ad iustitiam atque temperantiam inclinatiores. etenim in aliqua familia, copiis rerum abundanti, videmus, facilius gubernari pueros quam adultos, mulieres, quam viros. qui enim animo simplici & hebeti, quorumque corpora, spongiarum istar, laxabiliora ac spirabiliora, ij in pacis serenitate non adeo erunt ad voluptates atque iniurias importuni, ac alij animis corporibusque plus ignis retinentes. Hinc Græcis, Romanis, Afris, Asianis ferme semper pax extitit funesta, bellum vero salubre.

Iuuen. lib. 2,
sat. 6,

Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parua sinebat
Tecta labor, somnique breues, & vellere Tusco
Vexata, duraque manus, ac proximus urbi
Hannibal, & stantes Collina in turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala: senior armis
Luxuria incubuit.

Ob hanc causam prudentes ac in patriam pij, interdum bellum suis optarunt potius, quam pacem, intelligentes, hanc, omnium malorum lernam esse ac nutricem. in quam despectantes, Lucani cantus vsurparunt:

Luc. lib. 2,

O misera sortis, quod non in Punica nati
Tempora Cannorum fuimus, Trebieque iuuentus
Non pacem petimus superi. date Gentibus iras
Nunc vrbes excite feras, coniuret in arma
Mundus, Achæmeniis decurrant Medica, Sufis
Agmina: Massagetæ Scythi c s non alliget Ister:
Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos,
Albis & indomitum Rheni caput: omnibus hostes
Reddite nos populis, ciuile auertite bellum.
Hinc Dacus premit, inde Getes: occurrat Iberis
Alter, ad Eoas hic vertat signa pharetras.
Nulla vacet tibi Roma manus.

Cæterum vero, cum ad altam pacem Romanam, voluptuariæ artes Græciæ, tanquam spolia accessissent, tunc virtute, ad retinendum

iura sua facta debili, omne genus vitiorum, robustam illam gentem corruptum adfluxere.

Nondum tradiderat victas victoribus artes

Ouid, lib. 3
Fast.

Græcia, facundum, sed male forte genus.

Quis non videt, mare Syrenis infestum, nauigationem reddere periculofam, adeoque magis, quam si vadofum, si coecum esset, aut turbulentum? ita sane ille princeps, qui inter frequentes pacis Syrenes versatur, opus habet, vt ad exemplum *Vlyssis*, socios ad arborem nauticam alliget, aures eorum obturet: hoc est animos ipsorum tunc optimis notionibus informet, ac virtutum disciplinis rigide componat. Recte enim iudicauit *Aristoteles*, tempore belli fore facilius ciues fortes & patientes, quam pacis condicione iustos & temperantes.

Arist. pol. 7,
cap. 1.

9 Enimvero solius fidei Christianæ & Catholicæ proprium robur, in pace & prosperitatis successu, posse, imperium aliquod contra blandientia vitia bene munire, & ex præscriptis virtutum illud recte diu administrare. quod tribus præcipue eadem fides præstare solet; scilicet Scripturarum sacrarum ad populum discussis sententiis, Sacramentorum effectibus eisdem impertitis, & Christi Domini Crucifixi meditationibus illis persuasis. nulla etenim selecta in se talium rerum vires contra peccata continuit, aut talibus etiam iucunditatibus, contra impura illectamenta vitiorum inualuit. Cum ergo status prosperitatis reipublicæ adspiraret, tum horum vsus frequentior & accuratior esse debet: ne cum muscis melli immoriamur, & relictis castioribus nymphis, à syrenibus pelliciamur ad rupes, aut à satyris ducamur ad brutorum libidines.

10 Quod autem status belli aut aduersitatis, quantum ad virtutes, quæ solæ, vera animi bona, sit ciuibz securior statu pacis & prosperitatis, inde hominis condicionem valde mirabilem esse sæpius mecum reputaui. Satis manifestum, statum amœnitatis, longe positum à timoribus, à doloribus, propius accedere ad perfectum modum naturæ, vt loquitur *Aristoteles*, & magis eo esse secundum naturam, quam statum timoribus & doloribus obnoxium. Hoc primo conficitur ex statu naturæ integræ in primis parentibus, qui in paradiso voluptatis omni genere iucunditatis honestæ redundabat. deinde idem satis ostenditur ex optimo statu generis humani in cœlesti beatitudine: in quo ciues non dicunt cum terræ incola sapiente: *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuii*: sed in præstantissimo, eoque securissimo statu collocati, inebriantur ab vbertate domus Dei, & ibi, non alibi, sua figi tabernacula desiderant. demum omnia animantia rationis expertia, adeoque Elementa, & ex eis mixta, tunc ad optimum statum peruenisse censentur, quando ad quandam pacem appulerint, quando ab acerbis & contrarijs longissime recesserint, eisque bonis potiuntur, quorum in eis natura appetens, & ex quibus voluptas seu complementum naturæ dimanat. Nihilominus hominis potior & securior status reperitur in

Arist. lib. 7.
Eth. cap. 11.

Gen. 2.

Ecc. 7.

Psalm 35,
Matth. 17.

Gen, 3 Iac,
11. Pet, 1,

in agro qui spinis & tribulis vastescit: in æ-
rumnis, in tentationibus, aliisque acerborum
perpeſſionibus. Ego ex huius rei confideratio-
ne duo elicienda iudicavi. Primo hinc colligi
argumentum ad probandum, aliqua culpa fracta
& violatam fuiſſe naturam generis humani, vi
cuius, eiufmodi ſtatus triſtior, quali quodã cõtra
morbum pharmaco, modo homini eſſet exiuſto
Die iudicio ſalubrior, ſecurior & expetibilior.
natura autem, dubio procul, ex ſe ſola hoc non
decreuit, vt liquet. neque diuina prouidentia
curſum naturæ in homine impediret, niſi aliqua
eius culpa interueniſſet. Deinde putavi, hinc o-
ſtendi animæ humanæ immortalitatem, & eiuf-
dem progreſſum ad aliquem locum, in quo
tandem ſtatus pacis & proſperitatis eſſet ei
melior & vtilior. Cum enim anima hoc non
conſequitur in hac vita, ne naturæ fine proſus
deſtituatur, ſemper ad pacem & ex ea iucunditatem
contententis, illum tandem obtinebit in
ciuitate cœleſti Hieruſalem, veluti periodo &
termino ſuæ appetitionis.

11 Cæterum adhuc quæri poterit, quænam
præcipua cauſa, ob quam in hac vita ſtatus tri-
bulationis ſit homini ſecurior, quod ad virtu-
res, ſtatu pacis, quietis, & mundanæ fælicitatis.
Hoc etenim non videtur prouenire à natura
humana per ſe ſumpta. nam ſtatus ærumnæ, nul-
lo modo eſſet homini commodus, niſi Deus illi
vexato & tentato peculiarem ſuam gratiam
ſuppeditaret, quo corroboratus, illius ſtatus
tentationes ſuperaret. verum hinc præciſe ſta-
tus aduerſitatis haud erit ſecurior ſtatu proſpe-
ritatis, quandoquidem ſi placuerit Deo ſimili
fauore ſuæ gratiæ *Congruæ, & ſecundum propoſi-
tum*, rebus iucundis arridere, eiufmodi ſtatus
proſperitatis poſſet reddi æque homini ſecu-
rus aut ſecurior, ſtatu aduerſitatis. etenim ten-
tatur iſte miſeris paupertatis, tentatur itidem
alius diuitiarum abundantia: quarum neuter
ſine gratia ſpeciali in officio virtutis permane-
bit. ſi ergo quod ad gratiæ collationem, ſe Deus
oſtendat tam fauorabilem tentato ex diuitiarum
copijs, vt ſe oſtendit tentato, ex paupertatis mo-
leſtijs, ſtatus diuitis tam ſecurus fuerit quod ad
virtutem, ac ſtatus pauperis. Hoc ipſum fuit,
quod olim grauiter offendit animum *Pelagii*,
qui hinc, æſtimata ab ipſo bonitate diuinæ pro-
uidentiæ, quæſiuit, quamobrem Deus æqualiter
ſuæ gratiæ collatione vtrique ſtatui non conſu-
luerit cum poſſet? Nemini dubium, potuiſſe
Deum, ex intuitu meriti in Chriſto effeciſſe, vt
quod ad virtutes, ſtatus proſperitatis eſſet no-
bis tam vtilis & ſecurus ac eſt ſtatus aduerſita-
tis: potuiſſe etiam non ſolum nobis remiſiſſe
peccatum originale intuitu talium meritorum
in Chriſto, ſed etiam poenalitatem abegiſſe à no-
ſtro genere famis, frigoris, morbi, ac mortis, li-
cet aliter ex ſua ſecreta iuſtitia conſtituerit. Po-
teſt ergo Deus ex iuſto ſuo iudicio, quan-
tum ad dona ſuæ gratiæ in vindictam illicitæ
voluptatis ex eſu pomi vetiti, diſcrimen pone-
re inter ſtatum proſperitatis & aduerſitatis: vn-
de iſte eſſet altero, quod ad virtutes, ſpectato
dico vniuerſo numero prædeſtinatorum, ſecu-
rior & expetibilior. cæterum ſi à me huius rei

altiorẽ rationem Pelagianus aliquis curioſius
petierit, exclamando cum *S. Paulo*, illi reſponde-
bo: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei:
quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inae-
ſtigabiles viæ eius* (certe mihi viſus Chriſtus Do-
minus miram quandam antitheſin ſeu oppo-
ſitionem inter lætioris fortunæ ſtatum, & virtu-
tem, æternamque beatitudinem, iuxta cum hac
ipſa virtute & beatitudine, tribulationis con-
uenientiam, iſtis, in ſua parabola de *Lazari* & *Luc, 16,*
diuite *Epulone*, verbis declaraviſſe: *Fili recordare,
quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter
mala: nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris.*
at de his hætenus.

C A P V T IV.

*Quam forte, quam incitatum & inexpugnabile
virtutis Imperium*

DE imperio virtutis diſputaturis
duplex eiufmodi imperij genus
expendendum occurrit. Primū
illud cenſeatur, quod obtinet vir-
tus in ipſum operantem, quate-
nus nempe veluti leo illius pectus inſidens, ad
dura, ad aſpera, ad ſummis difficultatibus im-
plicata, maximis periculis vallata, interea loci
appetitus ſenſitiui ingenio in aduerſum eum
perurgente, perficienda aut perferenda eum
extimulat, rapitque. Alterum vero cernere licet
in admirabili eiufdem virtutis poteſtate, qua ſu-
pra omnes magnetum vires attractiuas, alio-
rum, tametſi in ferra obriguerint, amores ac fa-
uores ſibi conciliat. vnde ſicut prioris reſpectu
virtutis imperium dici poterit magneticum
ita huius melleum, odoratiſſimumque. Hoc pa-
cto virtus, quod in ſe complectitur, id ad alios
diffundit: quodque deſiderat, ad ſe compellit.
hinc ſpargit, ſeminat, ac eodem momento v-
beres fructus colligit dulciſſimorum prouen-
tuum, quorum ſucceſſu, euacuata ſatiatur, pro-
diga opuleſcit, laborans quieſcit, afflicta deli-
ciatur, in arena *Cyprum* inueniens, duplici hoc
imperio inualeſcit, inclareſcit. horum imperio-
rum expreſſis notionibus imbutus *S. Ignatii ani-* *Ignat. Epist,*
mus, in hoc votum erupit: *Melius eſt mihi emo-* *ad, Rom.*
ri propter Chriſtum, quam imperare finibus terræ.
Cuius delectui applauſit. *S. Hieronymus: Obſe-* *Hier. in vita*
cro, quicumque hæc legis, vt Hieronymi peccatoris me- *Paul.*
mineris. Cui ſi Dominus optionem daret, multo magis
eligeret tunicam Pauli cum meritis ſuis, quam Re-
gum purpuram cum poenis ſuis.

2 Ac licet virtus quouis temporis ſtatu, in
quo natura humana viguit, admirabiles vires in
errorem, in voluptatem, in aduerſitatem exe-
ruit, nihilominus tẽpore legis *Moyſaicæ*, collato *Gal. 4,*
cũ plenitudine meridiei, in qua refulſit *Euange-*
liũ, videbimus huius comparatione, virtutẽ tunc
veluti infantem extitiſſe, modo vero, è cœlo
hauſto rore, non ſolum in gemmam, verum etiã
in gigantem excreuiſſe. verumtamen mira
ſane fuere, quæ tunc etiam virtus perfecit,
ex quibus duplici ſuo imperio reſplenduit.

Hæc *Abrahamum* exilij amatorem, proprii & v-
 Gen. 12, 22. nici filij immolatorẽ exhibuit. Eadem, *Moyſen*
 Heb. 1. compulſit ad deſpectum æſtimatæ nobilitatis in
 aula *Pharaonis* Regis *Ægypti*: ac præſtitit, vt in-
 genue fateretur ſe ab Hebræis oriundum:
 quod *Ægypti* ſenimvero deſpicabile. Hæc ipſa
 Hier. 17. 2. *Hieremiam* ad nuditatem, ad catenam adegit.
 Reg. 4. hæc *Prophetas* ad cilicia ad martyria, Rheca-
 bitas ad loca deſerta detulit. cæterum vt appe-
 tente vere, ſolis beneficio vires & ſuccum ma-
 iores excipiunt plantæ, ita aduentante *Chriſto*
 Domino in orbem, virtutum nempe Principe,
 virtus inter homines validior eſſe cœpit, & ve-
 luti in quamdam ſanctam vim ſalutaris tyran-
 nidis deuenit. Imprimis hoc imperium illuſtre
 ſane, apparuit in perſona *Chriſti* Domini.
 Gen. 32. quod cum in eo velut in altero *Iacobo*, in Deum
 inualuit, dum cum eius iuſtitia luçtaret, haud
 mirum, ſi poſtea genus humanum debellauit.
 Idem deinde imperium ingens ſane in *Apoſto-*
 lis apparuit, in quibus illius arma, vniuerſa car-
 nalia decora deuſtauit, & veluti mundi pe-
 ripſemata, quicquid in mundo magnum, con-
 culcauit.
 1. Cor. 4. 3 Vt autem magnitudinem alicuius imperij
 animis metiamur, eſt quod difficultatem impe-
 rio obluçtantem conſideremus: facilius enim
 eſt ouibus, quam leonibus imperare. Hæc au-
 tem difficultas ſeu arduitas in imperio virtutis
 ex duobus ſpectanda: primo ex impedimen-
 to nato ex obiecto virtutis: deinde ex reniten-
 tia, quæ oritur à praua diſpoſitione ſubiecti,
 quod virtuti incumbit. In quem finem tria
 Ariſt. lib. 1. recenſet *Ariſtoteles*, quæ inter ſe de orbis impe-
 ad Eud. c. 2. rio conſigunt: *Philosophiam* ſcilicet, virtu-
 tem, & voluptatem, ex quorum vario in homi-
 nibus cultu, propagari dicit, tres ſpecies vitæ
 humanæ; *Philosophicam*, ciuilem, & *Epicu-
 ræam*. Cæterum ſi velimus *Philosophicum*
 & *Epicuræum* contendere cum ciuili, ſeu ho-
 neſto ex virtute, inueniemus in imperijs *Phi-*
 loſophiæ & voluptatis non ineſſe eam difficul-
 tatem, ſiue ex parte obiecti ſiue ex parte ſubie-
 cti, quæ in imperio virtutis ſpectabilis. ſi enim
 nobis ſtudium, cognitionem *Philosophicam* &
 voluptatem in ſeipſis expendere, ſiue relatas ad
 diſpoſitionem agentis hominis, percipiemus,
 humanam indolem, quaſi paſſis velis, vtriſque
 applaudere, & ex earum guſtu actionis curſum
 continuo filo procliuiſ operæ inſtituere. quis
 ſcire non geſtit plurimum? & quis tam arido
 ingenio, qui interdum in oblatam voluptatem
 incitatus non efferuet? At virtus, qualis in S.
 Hier. ep. 22. *Paulo* & *S. Antonio* Eremitis: in *Hieronymo* in ere-
 mo in pellem *Æthiopicam* arente, oſſa vna cu-
 te conteçta ad terram collidente, in *Apoſtoliſ*,
 1. Cor. 4. pro mundi ad Deum conuerſione, omnia du-
 ra patientibus, tam ex parte obiecti quam ſub-
 iecti fortiores hoſtes proſtigauit, quam *Epicu-
 riſmus*, quam ardor ſcientiæ in *Philophis*,
 in academiæ umbraculis, in reſeſſum pe-
 netralibus, ad veritatis cognitionem contem-
 dens.
 4 Quod ſi à conditione ſubiecti operantis
 ad ipſamet obiecta perlustranda tranſire veli-
 mus, nobis conſtabit, maiora, impeditiora, ter-

ribiliora, pertinaciora agereſſa & ſuperata à vir-
 tutis imperio, quam quæ *Philosophia* aut vo-
 luptas vnquam tentarunt. Appetitiones *Phi-*
 loſophicæ & volu ptuariæ ferme diutius minime
 obſiſtunt difficultatibus, quam caleat ſanguis,
 quam ſpiritus inſurgunt magis ignei, quam iu-
 cundus fortunæ uſpectus ſuo ſpirante fauonio
 arriſerit, quam nihil aliud, vt ſcribit *Seneca*, Sen. Ep. 118.
 quod quis agat, occurrerit. Hinc Romę adeo- ad Lucil.
 que in ipſa Græcia, cum præmia deficerent,
 cum laurus in eorum parnaſſis pallescere, illi-
 co *Philosophia* & *Eloquentia* e publico di-
 lapſæ, priuatim marceſcere inceperunt.

Neque enim cantare ſub antro

Piereo, thyſumque pot eſt contingere ſana

Paupertas, atque eris inops, quo nocte, dieque

Corpus eget.

Cum porro deſperarent *Philosophi*, ſe ad cul-
 men excellentiæ ſeu apicis literarij peruentu-
 ros, ad ſtudia profeſſa refrigere. alii ſe ad ipſi
 viuum veritatis attingere non potuiſſe iudican-
 tes, inutilia, caſſaque commentaria abiecerunt.
 ſimiliter haud pauci nullo proſus uſui in mu-
 nere ciuili deſungendo, futuras altas ſuas ſpe-
 culationes præuidentes, tali cogitatione reper-
 cuſſi, amplius chartis aridioribus impaleſcere
 deſtitere. Pariter in voluptatem rabidi, ſæpius,
 adeoque facili opere, à dolore & dedecore re-
 pelluntur: proniores enim homines ad vitan-
 da incommoda, quam ad acquirendas iucun-
 ditates; quod etiam in canibus, alijsque beſtijs
 uſu venire animaduertimus, qui ab eſcis aut
 venere illico refugiunt, poſtquam nocumen-
 tum inſtare perceperint. ac inter ipſos homi-
 nes, pauciſſimi ita ad libidines ſolute prorunt,
 vt infamia ac paupertate ſeſe obiectantibus,
 non ſe recipiant illico ab illecebris. imo ipſa
 met voluptas idemtidem guſtata, eſt veluti in
 melle apis cum aculeo, ſui ſenſum guſtanti adi-
 mens, conſcientiam autem vulnerans, & qua-
 dam nauſea deliciantem adſtigens: vt ab eius
 uſu mirentur paſſim homines, vndenam ali-
 quando fuerint in eius ſubdolum complexum
 adeo præcipites. At ſtudia, incitationeſque vir-
 tutum tunc vel maxime exarſere, quando in
 hac vita nulla emolumenta, nulla præmia ef-
 fulſere: quando temporis diuturnitas earum
 contentiones veluti ſeneſcentes, & à ſenectute
 nouis pennis, inſtar a quilarum, renouatas, pro-
 traxit, quando aduerſa in earum auctores ir-
 tuere. Hoc vero apertius ſe oſtendet, poſtquam
 ab imperio fidei exorſi, de reliquarum virtu-
 tum imperijs aliqua intulerimus.

5 Magnitudo in imperio fidei ſpectanda tam
 ex abſtruſa conditione obiecti in fidẽ admit-
 tendi, quam ex qualitate hominis credentis:
 hæc enim ex altera ſequitur; quando quidem
 egre humanus intellectus, eis aſſentitur, quæ eius
 captum excedunt, aut eius conceptui contraue-
 niunt: vt enim in homine intellectus naturæ
 veluti apex, ita illibenter ſe dimittit veritatis
 obſcuræ naturæ, aut reuelantis auctoritati.
 Quocirca illuſtre extitit fidei imperium in
Abrahamo, in ſpem contra ſpem, vt ait *Apo-* Rom. 4.
 ſtolus, credente: quoad Deum aliter is obe-
 diendo nequiuit accedere, niſi eodem à ſeipſo
 rece-

Iuuen. lib. 1.
Sat 7.

Pſalm 102.

recederet. Credidit diuinitus edoctus *Isachum* filium, immunerabilium in orbe Christianorum fore parentem, nihilominus ab ipso met occidendum putauit. Hunc, ex imperio eiusdem fidei in nobis imitamur, credentes, Deum quod ad essentiam vnum, quod ad personas trinum; eundem Deum, vniuersum hunc mundum ex nihilo condidisse: quod teste *Cicerone*, nullus vnquam Physicus concessit credentes Filium Dei, hominem esse vnioune personali in ipso humanæ naturæ: credentes eundem Dei filium nobis in conuiuium dedisse vere & realiter suam carnem & sanguinē: credentes hæc ipsa nostra corpora in pulueres licet resoluta, quandoque resurrectione fore reparanda. verum quidem est hoc in nobis fidei imperiū ex duobus facilitari: nēpe ex euidenti mysteriorū credibilitate, de qua passim agit *S. Augustinus* contra Manichæos, simul ac ex suaui quodam gustu amoris diuini, & reliquarum virtutum, quo nos affici experimur, dum mysteriis fidei Christianæ assentimur. verumtamen ex quibuscumque demum argumentis orta sit fidei credibilitas, ea nō est plane mathematice euidēs: sic enim omnes, qui sana mente, impelleret ad credendum; solū proinde euidens est moraliter, & eo idonea, quæ pium affectum moueat ad credendū. ob quā causam, etiā supposita hac nostræ fidei credibilitate, affirmat *S. Paulus*, officium esse fidei, captiuare intellectum in obsequium Christi: quod efficimus, dum credimus ex fidei imperio & eo reluctantem animi vim deprimimus. Vnde pronuntiavit *S. Bernardus*, se in tribus quasi rerum quandam repugnantiam demirari: scilicet cum vno Deo tres personas cohærere, in vna fæmina, maternitatē & virginitatem reperiri, in vno homine cum corde humano diuinam fidem consistere. Est enim in nobis intellectus, quæ sedes fidei, facultas valde delicata, & ad modum cristæ in equo, quasi superbula. Hinc eadem fides ex imperio decernens, occurrentem Philosophiam aut admittit tanquam ancillam in suam scholam, aut penitus renitentem frangit, conterit, dissipatque. Cum enim ea Philosophia quæ fidei placitis penitus aduersatur, tametsi Philosophorum auctoritate, & temporis diuturnitate commendata, nihilominus, vt ait Apostolus, sit *Falsi nominis scientia*, propterea non veretur fides nouam Philosophiam condere: multa enim hodierna die in nostris scholis statuuntur de *Quantitate*, de *Situ*, de *Modis se habendi*, de *Creatione*, de *Conseruatione*, de *Actione* & *Passione*, à *Platone* vel *Aristotele*, quantum ego iudicare potero, ignorata. Quid si eidem fidei se opponat persecutoris gladius, adeo efficax se prodit fidei in nobis imperium, vti quod ait *S. Basilius*, citius perferre nos faciat omnia tormenta, adeoque & ipsam mortem, quam velimus vel *vnā Syllabam* diuinorum inficiari. Videamus iam qualia sint aliarum virtutum, ad agendum directarum, imperia: & quod omnia vitia vna voluptate in virtutem depugnent, idcirco imperium virtutistam in generali, quam in particulari cum imperio vo-

luptatis conferemus.

6 Et quidem licet voluptas, quæ de imperio humanæ vitæ cum virtute contendit, magnam vim obtineat, nihilominus ea cōstātia actionis aut temporis simili spacio non imperat, quibus virtus. Conatus enim voluptuarii ferme semper nō nisi subitanei ac momētanei: qui ad mutationē lubricæ apprehensionis, tēperiei corporeæ, nunc extenuantur, nunc intercidunt, vt aduertit *Aristoteles*. quod quidem non cernitur in virtutis imperio. ex quo elicit idem *Aristoteles*, præstantissimum esse in homine munus contemplationis. *Contemplari* inquit *magis continue, quam agere quoduis possumus*. Porro virtus dum aggreditur expugnare hominis pectus, in fortiorem inuadit hostem, quam ille hostis est, cui voluptas vim intentat. sicut enim quid maius, agonistam strenuum suæ natiuæ agilitati & viribus relictum, ad terram deiicere, quam onustum, quam inedia & fame debilitatum, ita eadem proportionē, virtutis imperium fortius imperio voluptatis. Hoc enim insilit in hominem quasi altera sui parte debilitatum, & onere grauatum: scilicet concupiscentia emollitum, & languidum. Verum imperium virtutis insurgit in altum statum hominis, scilicet quatenus Dei similitudine, & ratione insignitum, quatenus superiori sui parte dominantem, Deo & Angelis vicinum. fortius ergo & illustrius imperium virtutis imperio voluptatis. De quo Propheta *Isaias* vaticinans, dicit, quod ab hoc imperio debellandos daturus sit Deus Christo Domino *Quasi puluerem gladio eius, sicut stipulam vento raptam arcui eius*. Nec est quod voluptatis imperiū angustius de se sentiat, quod dulcedine, quod risu, quod rosas ad victoriā adspirat: nō enim caret virtutis imperiū suis quoque delicijs, sua facilitate, sua pace, quibus etiā præitet imperio voluptatis: *Quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis*. sicut enim terra profert germen suum & sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit iustitiam & laudem coram vniuersis gentibus. En sponsi gloriam, en sponsæ pulcritudinem, en terram sine strepitu floribus, & frugibus tanquam foetu ornatam, en hortum peculiari specie pulcrum: en terram communioris vitæ theatrum, en hortum religiosorum rosetum. Habet quidem hoc virtutis imperium gemmas, quas intelligentiæ oculo proponat: habet itidem bellaria, quæ libero arbitrio, Dei gratia confirmato, exhibeat. non enim sua amœnitate ea parte hominem adoriatur, qua tener, qua flaccidus, sed qua fortis, qua purus & diuinus. quemadmodum enim nullum est specimen roboris, gladio debellare hostem, paruulum in gremio complectentem, ita robur voluptatis, quandoquidem animam, gestantem appetitum sensitium, quem *Aristoteles*, apposite puero, nunquam ætatem puerilem deposituro, comparat, suis armis appetat, non eam prodit fortitudinem quam virtus, quæ dum *Abrahamum* induxit ad immolandum proprium filium, quæ *Iosaphum* ad fugam à meretrice parauit, de summo in homine, nempe de mente, &

Arist. 1.9.
Ethic. ca. 3.

Isai. 40.

Isai. 61.

Arist. 1.
Ethic. ca. 5.

Gen. 22.
Gen. 39.

August. lib.
De vil. de
Doc. Chri-
stian cont.
Epist. Fun-
dam.

2. Cor. 10.

Bern. serm.
de Aduent.
2. de pen-
recoll.

1. Tim. 6.

Basil. apud
Theodoret.
lib. 4 Hist.
cap. 17.

libero arbitrio debellatis, triumphauit.

7 Verum licet in omni virtute sit imperium grande & conspicuum, in virtute tamen fortitudinis, illi proprium imperium admirabilius. Cum enim hæc virtus, quæ etiam spem in Deum complectitur, versetur circa acerba, difficilia, simul ac terribilia, non eam ex se in animam fortiter agentis natura sua exprimit dulcedinem, quam reliquæ virtutes, dum in opposita vitia pugnant, ex se emittunt. Cuius rei exemplum dat *Aristoteles* certantium in olympo. vbi athletæ si quam fortiter agentes dulcedinem capiunt, eam procurant solum timore futuri euentus castigatam. cuius rei experimentum in se sensit illustris quidam Christi Martyr in Anglia, Sacerdos, ac mihi familiariter notus, *Edmundus Duca*. Hic ad mortem & carnificinam damnatus, vbi ad locum supplicij peruenit, quod esset ab ingenio timidus, animaduertit ad adspectum instrumentorum, ad diram laniationem perficiendam, ibidem præparatorum, sibi artus tremuisse ex concepto pauore. quod cum in se deprehendisset, fortitudinis nihilominus imperio utcumque animatus, seipsum istis adloquutus: *Quid? caro tremis? Moriere*. Quale ergo fuit istius generis imperium in tot millibus Christianorum pro veritate fidei Christianæ martyrio occumbentium: præsertim in sæminis, puellis, ac pueris, ad omnem strepitum, vbi fieri solet ab ingenio timentibus? Nunquid à voluptatis imperio huiusmodi dira in genus humanum manarunt? Ex hoc ipso imperio, Christianæ fidei cultores non solum martyria generose pertulere, quinimo omnes occasiones accurate quæsiuere, vnde martyres interirent, vt *Iustinus Martyr* & *Tertullianus* referunt. Cuius imperij illustre trophæum *S. Ignatius*, qui hoc vouit: *Omnia tormenta diaboli in me veniant, dummodo Christo fruatur*.

Iustin. in
Apol. Tert.
ad Scap.
Ignat. Epist.
ad Rom.

Ambr. l. 2.
De virgin.

8 Porro in studio virginitatis seruandæ: quod virginitas quandam formam ac vim fortitudinis in se contineat, virtutis singulare imperium se extulit & ostendit. si enim corpoream in nobis molem, libidinum caloribus æstuantem intueamur, eam comperiemus totam auersam à niuib. à candoribus virginitatis. quamobrem dum imperium virtutis eius nitores in anima iuxta ac corpore seruat, quodam genere Martyrii ebur antiquum sanguineis veluti maculis violatur. ac quando de virginitate loquor, pariter loquor de omni eiusdem seuerioris disciplinæ apparatu, quo tanquam consertis spinis puritatis hoc lilium munitur, iuxta ac quo rosea charitatis adscita flagrantia, *Ebur confunditur ostro*. cæterum vero istius imperij virginei robur melius intelligemus, si naturæ impetum in libidinem cogitatione nostra discusserimus. Ita est à natura comparatum, vt ea, quæ in se rationes finium habent, ad quos alia tanquam media referuntur, acerrima sint ad irritandum appetitum: in fine enim veluti in centro vires attractiuæ vegetiores comprehenduntur. verum si appetitum generandi in animali conferre velimus cum eiusdem aliis facultatibus, facile videbimus, illum harum respectu notionem finis cō-

tinere. etenim in animali nutritio, augmentatio, inseruiunt & vires suppeditant potentia generatiuæ: oculorum quoque adspectus & auditus eodem, quod ad multa, tendunt. vnde consequens, appetitum generandi in eodem animali esse feruentissimum. illud ergo genus imperij, quod hunc appetitum refrænât, quod comprimit, sua excellentia dubio procul maximum, iuxta ac plane diuinum.

9 Diuina sapientia *Iobum* adloquuta, certis *Iob. 17.* figuris, seu emblematis, sub persona *Behemoth*, vim in nobis ad concupiscendum sensuum delectabilia, istis describit. *Stringit caudam suam quasi cedrum, nerui testiculorum eius perplexi sunt, ossa eius velut fistule æris. Cartilago illius quasi lamina ferrea: Reputabit quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs. Non fugabit eum vir sagittarius: in stipulam versi sunt ei lapides fundæ. Qui stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam. sub ipso erunt radii solis, & sternet sibi aurum quasi lutum. Feruescere faciet quasi ollam profundum mare, & ponet quasi cum vnguenta bulliunt.* Quanta hic vis cedri, æris, ferri, maris instar ollæ vnguentariæ bullientis! ab istis neque superius radii cœli, neque inferius aurum terræ in tuto collocantur. fraudes arcuum, vires malleorum in *Martiis*, potetias Regum, Sanctorum interdum decora, iste *Behemoth* expugnauit. quam ergo forte virtutis imperium, quod eiusmodi cedros comminuit, ferrum & æs contriuit, ebullientis rubri maris, nempe humani sanguinis, æstus extinxit! In hoc imperio spectabiles illi heroes virtutum, qui a tergo relictis patria, diuitiis, honoribus, vitæ iucunditatibus, ad paupertatem, ad obedientiam, ad castitatem, ad profectiones in feras nationes conuolarunt: qui tanquam radii solis, & aurum, virtuti subiacuere prostrati. Quondam *Ægyptus* luxu & iratis moribus infamis: at subinde imperio virtutis illam obtinente, teste *S. Chrysostomo*, tanquam paradysus effloruit. in qua fortius dominata virtus, quam in *Cypro Venus*, quam in *Sicilia Proserpina*, quam in *Italia Mars*, quam in *Colchide Medea*, quam in *Scythia Diana*, quam in mari *Syrenes*, quam in hortis *Hesperidum*, aurea poma.

Chrysost.
hom. 8 in
Math.

10 An non ad miraculum vsque in *Carolo-* *Egrihar. in*
mannum Imperatorem, validum hoc impe- *vita Coro-*
rium, quod ipsum ab augustissimo suo imperio *loman,*
auulsit, in monasterii septa, imo & in culinam monasterii abdidit? an non in *S. Ludouicum*, Galliarum Regem, hoc idem imperium potentissimum, à quo tantus Rex subactus in ministerium seruiendi ægrotis in xenodochiis, idque præstandi genibus flexis? an non hoc ipsum imperium plane triumphauit in *S. Odouardum*, *Allured in*
Angliæ Regem, dum eo humilitatis & charita- *vit, S. Odo-*
tis eum redegit, vt sponte pauperem *uar,*
Hibernum, toto corpore lepra affectum, in regiones humeros attolli voluit, eum sanitatis recuperandæ causâ, à sua regia ad Ecclesiam *S. Petri* deportaturus? Illustres plane in hoc genere nostri Angliæ Reges fuere: qui vt verbis vtat *Sanctissimi Domini Papæ Gregorij Decimi Quinti*, in aureis suis suauissimæ charitatis literis quas *Carolo vallæ Principi* dedit, *Exteris Nationibus*

nibus ac consequentibus atatibus prabentes Christiane pietatis exempla, crucem scepro, & Religionis disciplinam dominationis cupiditati prætulērunt. Hic cum reliquis sisto à virtutis imperio Theodosium Seniores denictum, in misericordiam, in lacrymas eliquarum. Hic magnus Imperator, Antiochenis cædes apud se statuerat, ob iniurias satis graues sibi ac suis ab illis illatas. quomodo vero imperio virtutis mandante, mutationem subiuit, verbis Zosomeni referam. Flavianus Antiochenus Episcopus, pro ciuibz suis intercedens, offenso etiamnum Imperatore, persuasit adolescentibus qui ad mensam Imperatoriam canere solebant, vt eas pronunciarent Cantilenas, quæ in Antiochenis supplicationibus erant. quo facto, ferunt, Imperatorem humanitatis adfectu persusum, & misericordia victum, confestim iram posuisse, & urbi reconciliatum, lachrymis irrigasse phialam, quam tum forte manu tenebat. ac fuissent sane cædes ingentes consequutæ, nisi iram suam Imperator, sacra Supplicationis reuerentia motus, remisisset. Huic imperio virtutis, quale Syrenes inseruiunt, quam efficares earum cantilenæ ad persuadendum, ad remittendum, ad vincendum! Huc etiam voco Mauricium Imperatorem, ferreum alioqui hominem, à virtutis eodem imperio superatum, teste S. Gregorio, iste magnus Princeps, cum ex ira, in quam procliuis, pœnas grauiores fontibus infligendas destinasset, simulque animaduertisset, se actu quodam indignationis commotum id statuere, ex ritu Christiano se crucis salutaris signo manu expresso, solebat Dei auxilium inuocare. quo peracto, vt dicit S. Gregorius, arboris balsamo quasi delinitus, omnem rabiem furoris deponebat. quam forte hoc imperium virtutis, cui crux, morientis in ea leonis de Tribu Iuda robore confirmata, vires supeditat!

11. Ad stuporem quoque proponuntur hic Religiosæ virgines, quæ expressis effectibus virtutis imperium contestantur. Hæ quidem in hoc imperio tanquam niuosa in Libano iuga, tanquam alba marmora in tecto templi Hierosolomitani, non solum virginittis decore, sed etiam disciplinæ rigore ostendunt, quam sit imperium virtutis plusquam Herculeum. in hunc finem, eis præcipiente hoc imperio, rudia & vilia pallia, trabeatis aut purpureis vestibus prætulere: velamen, de quo Tertullianus, S. Hieronimus & S. Ambrosius, arripere pro capitis regmine, interim contemnentes vittas vestales, aut flammeum nuptiale. quod quidem eo in fæminis mirabilius, quo ab ingenio *φιδόκοσμος* in ornatum nempe, & venustates inclinatissimæ. Nunquid obliuiscetur virgo ornamentisui, aut sponsa fasciæ pectoralisui? nostræ autem virgines, iubente imperio virtutis, horum oblitæ, adeoque domum paternarum. in quo genere hoc imperium mirum in modum præualuit in Anglia in S. Ebbam Abatissam, & eius Moniales. hæ enim ferro sibi nares amputarunt, oraque cruore fœdarunt, quo mirus ab irruentibus in monasterium barbaris grassatoribus, illata stupra paterentur. Hi omnes sic ad mandatum istius imperij, habitu deformati, vt verbis, vtat S. Paulini, Monachi,

sunt Ornatu pudicitia inornati, & decenter inculti sunt, & honorabiliter despicabiles, cum ingenitæ quoque speciem corporis pro interiori cultu aspernantes, etiam studio deformantur, vt fiant prudenter inhonesti vultibus, dum perficiantur salutariter honesti mentibus.

12. Huic imperio, cursum suum instituenti, obuia facta petulantiæ ingenia, iuxta ac summa, subitanea quadam in illa ab hoc imperio facta impressione, veluti si ingens fornax, guttulas paucas aquæ in se admisisset, tota in illius ditionem concessere. Mimi in publicis Theatris Sacrosanctam nostram fidem ludibriis defamantes, virtutis imperio sceptrum exerente, facti derepente Christiani, adeoque suo sanguine martyres purpurati. Ipsumet carnifices, ferules in Christi Martyres expedientes, eis legem imponente eodem virtutis imperio, illammet fidem ore & cruore suo postmodum professi, quam paulo ante suis gladiis impetebant. Magnum illud in S. Augustino voluptuarium & ingeniosum robur, huius quoque imperij lacertos persensit; dandoque manus, illud ipsum ingenue fassus. O quam suaue mihi subito factum est, carere suauitatibus nugarum, & quas amittere metus fuerat, iam amittere gaudium erat: eiciebas enim eas à me tu vera & summa suauitas. & intrabas pro eis, omni voluptate dulcior, omni luce clarior, omni honore sublimior. Istius deuastationis Spiritualis aliud exemplum refert idemmet S. Augustinus, illi relatum ab amico Potitiano, Christiano. dicebatur illi, Aliquot ex aulicis Imperatoris, tunc agentis in Gallia, recreationis ergo iuisse per campos spatium. contigit vero duos ex illis à sociis digressos, incidisse in quamdam casam, in qua Eremitæ agebant. in qua, dum curiose aliqua perlustrarent, iuuenere librum, referentem vitam, & mores S. Antonii Eremitæ, ac quo modo à mundi rebus abreptus, contemplationi ac virtutibus tantum in solitudine incubuisset. quorum vnus illius libri argumento informatus ait alteri: Dic quasote, omnibus istis laboribus nostris quo ambimus peruenire? quid querimus? cuius rei causa militamus? maiorne poterit esse spes nostra in Palatio, quam vt amici Imperatoris simus? & ibi quid non fragile, plenumque periculis? & per quot pericula peruenitur ad grandius periculum? & quamdiu istud erit? Amicus autem Dei si voluero, ecce nunc fio. dixit hoc & turbidus parturitione nouæ vitæ reddit oculos paginis, & legebat, & mutabatur intus, ubi tu videbas, & exuebatur mundo mens eius, vt mox apparuit. namque dum legit & voluit fluctus cordis sui, infremuit aliquando & discreuit, decreuitque meliora. Iam iamque tuus, ait amico: Ego iam abrui me ab illa spe nostra, & Deo seruire statui, & hoc ex hora hac, in hoc loco aggredior. Te si piget imitari, noli aduersari. Respondit ille, adharere se socio tanta mercedis tantæque militia: & ambo iam tui adificabant turrim sumptu idoneo relinquendi omnia & sequendi te. Tum Potitianus, & qui cum eo per alias hortipartes deambulabant, querentes eos, denuerunt in eundem locum, & inuenientes admonuerunt vt redirent, quoniam declinasset dies. At illi narrato placito & proposito suo, quo quo modo in eis talis voluntas orta esset, atque firmata, petiuerunt ne sibi mole-

Paulin. ep.
ad Sener 7
Hieron in
Sophon.

Augu. lib. 9.
Confess. c. 1

August. l. 2.
Confess. c. 6

Zoso. l. 7.
Hist. c. 27.

Greg. l. 3, in
Iob c. 3.

Tertul. l. de
veland. virg
Hier. ad
Eustoch.
Amb. l. 2.
De virg.

Hier. 2.

Psal. 40.

molesti essent, si adiungi recusarent. Isti autem nihilo mutati pristinis, fleuerunt se tamen ut dicebant, atque illis pie gratulati sunt, & commendauerunt se orationibus eorum, & trahentes cor in terra, abierunt in Palatium; illi autem affigentes cor celo, manserunt in cella. Et ambo habebant sponsas, quæ postquam hoc audierunt, dicauerunt etiam ipse virginitatem ibi. hæc sunt nobilia sacrificia, quibus hoc virtutis imperium Deum colit: hæ victimæ in linteo Ecclesiæ, quas occidit & comedit idem imperium.

Act. 10.

13 Ad hoc ipsum imperium amplificandum spectat admirabilis vis ad ea nobilitandum, quæ ad virtutem quomodolibet referuntur. hoc pacto magni Principes non solum in suis personis augusta quadam specie venerandi, verum in suis consiliarijs, in suis Iudicibus, in Ducibus suis, in suis asseclis, honoris causas inesse faciunt. hos autem quantum ad hoc eccedit imperium virtutis, quod non hominibus solum, verum etiam rebus abiectis, utpote vulneribus, morticinis, carceribus, conpedibusque singulare quoddam decus contulit. Ecquis Principum hoc præstare poterit? ob hanc causam rudes & asperi habitus Religiosorum: quo, ut inquit S. Paulinus, *Decenter inculti, prudenter inhonesti*, apud nos in honore, & osculis. olim tunica S. Pauli Eremitæ magno in pretio fuit apud animum S. Antonij: similiter S. Antonii tritum pallium, S. Athanasio, honorariæ memoriæ ergo charum. Legatarius autem Antonij benedicti, qui tritum pallium cum melote imperio eius meruerat accipere, Antonium in donis amplectitur, & tanquam magna hereditate ditatus, letatur: vestimenti recordatur imaginem sanctitatis. Sanctorum tumuli, eorum ossa continentes, inde euasere, ut scribit S. Chrysostomus fontes & publici thesauri diuinorum charismatum. A fide dignis accepi, Philippum Secundum, Catholicum & Sapientissimum Hispaniarum Regem, volentem filio suo Philippo Tertio, cum ultimis ferme verbis, ei ex testamento preciosissimum quid delegare, præsentem filio aperuisse quamdam arculam, in qua Cilicium, & flagellum cruore tincta, maxima cum ipsius cura seruabantur: qua reclusa, istis filium alloquutum tradunt: *En fili, magnum thesaurum, quem ut in summo pretio, quo & ego, habeas, omnino à te cupio. En Cilicium, quo tuus Auius Carolus & pater meus, Christiana disciplina suam carnem coercebat. En funiculos flagelli, suo ac meo etiam sanguine rubentes. Hæc tanquam gemmas habeas a me in memoriam Aui & mei.* En virtutis imperium, quod de tanto Rege triumphauit: memoria excidentibus enim, quasi minus valentibus, vtriusque Indiæ fodinis, alijsque vastissimis imperijs, vnus cilicij & flagelli dignitates, Regis moribundi animum penitus occuparunt.

Paul Epist.
7. ad Seuer.
Antonin, in
vit, Paul.

Chrysost.
Homil. De
S. Ignat.

Isa. 60.

14 Alteram huiusce Imperij, ex virtute partem constituimus in illa vi plane admirabili, qua non externæ moles, non grauius lucra, non fucati honores, sed quod operosius, ipsi animorum intimi affectus & corda in alijs attrahuntur. est enim virtus inter cætera illectamenta, ad impellendum ad inescandum fortissima. *Suges lac Gentium & mammilla lactabe-*

ris, & scies quia ego Dominus saluans te & Redemptor tuus sortis Iacob. Fortitudo, quæ inest virtuti, effecit, ut Regum animis illius odore conciliatis, Ecclesia ad eorum lac & mammillas, eorum scilicet charissimos fauores, adspiraret. Abraham vel in exilio degens, ac bonis exutus in Geraris, nihilominus quod virtutis imperio eoloci inclytus, omnia amissa, etiam cum fœnore, à Rege Abimilecho denuo recepit. Tulit igitur *Abimilech & boues & seruos & ancillas & dedit Abraham: reddiditq; illi Saram uxorem suam, & ait, Terra coram vobis est, ubicumq; tibi placuerit habitare.* similiter Ioseph exilio & carcere infamis, virtutis viribus fretus, ad Dominatum in Ægypto euasit. Tu eris, dicebat ei Rex Pharaon, *super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet.* Daniel captiuitate depressus, adeo tamen opinione Sapientiæ & virtutis inualuit, ut Rex Nabuchodonozor illum adoraret: *quod sane admiratione dignum, more suo egregie expendit S. Chrysostomus.* Memoria Iosæ inquit *Ecclesiasticus, in compositione odoris facta, opus pigmentarij: in omni ore quasi mel indulcorabitur eius memoria, et ut in Musica in conuiuio.* Ea fragrantia ex virtute in Dauide fuit, ut inde illectus Ionathas, eius amicitiam, Patris Saulis fauoribus prætulerit, adeoq; vel vitæ propriæ ante tulit. Et ait Ionathas ad Dauid, *quodcumq; dixerit mihi anima tua, faciam tibi.* Cum Elizeus vltimum diem esset clausurus, Rex Israel tanta virtute ipsius commotus, ad eum accedens, *Fleuit coram eo, dicebatq; Pater mi, Currus Israel et auriga eius.* En vim suavis odoris ex virtute, quæ vel toti genti currus & auriga!

15 Cæterum in Christi Ecclesia, Dei Regno, & eius imperio, filua plane aromatica omnium virtutum apparuit, cuius odores allecuiuos, tam Aquilo persecutionis, quam Auster pacis, per vniuersum orbem dispergerent. Imprimis Christi persona tota aromatica, tota arbor desudans balsamum virtutum, populorum turmas, aliarum rerum, imo vel ciborum oblitæ, ad se pellexit. *Si dimisero eos ieiunos deficient in via.* postea in cruce pendens, eiusmodi odore, iam rebus desperatis, Matrem & Euangelistam ad incisam stipitem Balsami adduxit. Magdalena adeo inescata fuit suauis hoc vapore, uti vel mortuo & sepulto tanquam musca melli inhæserit.

*Ad stare non timet Cruci
Sepulcro inheret anxia,
Truces non horret milites,
Pellit timorem charitas.*

Istius imperij odoriferi virtute superatus S. Ioseph, audacter introiuit ad præsidem, & petiit corpus Iesu: quod subinde precioso oleo delibutum, inuoluit in Syndone munda, ac reposit in nouo sepulcro, in quo nullus vnquam conditus fuerat.

— *Finitq; in odoribus æuam.*

Postea Apostoli huic balsamo proximi, seu potius eodem copiose inuncti, omnibus boni odores extitere, & eo redditi quasi totidem pantheræ, quæ odoris delicijs alios ad se ac Christum attraherent. Inter quos eximius in hoc genere S. Paulus. Cum enim esset Epheso

Hic.

Gen. 20.

Gen. 40.

Dan. 2.

Chrysost. in
Psalm. 111. in
cap. 11. ad
Hebr. orat.
26.

Ecc. 45.

Cant. 4.
2. Reg. 20.

4. Reg. 13.

Cant. 4.

Marc. 3.

Ioan. 19.

Ioan. 12.

Marc. 15.

Quid, Me-
tam. 15.
Lactant.
Phœn.
Ælian de
Panther.

AA. 10. Hierosolymam profecturus, hæc de se retulit. Ecce ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transiui prædicans regnum Dei. & statim, ut narrat S. Lucas, Magnus fletus factus est omnibus, & procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum; dolentes maxime in verbo, quod dixerat, quoniam amplius faciem eius non essent visuri, & deducebant eum ad nauim. Tanto pariter amore Galatæ hunc ipsum complexi, uti de illis affirmarit: Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis & dedissetis mihi. S. Ioannes Euangelista, frequenti ideo discipulorum corona incinctus, quia ex virtute charitatis valde amabilis. S. Stephanus Prothomartyr, funus obtinuit ingenti fidelium planctu solempne, quia virtutum splendoribus illustratus, ritu Angeli cuiusdam obierat.

Gal. 4. 16 Mox in Ecclesia Christi florentibus Sanctis, ij maximos honores à fidelibus consequuti tam superstitibus, quam vita functi. de prioribus, nunc postea de alijs pauca recensenda. Constantinus rerum gestarum gloria cognomine Magnus, Sanctos ex Clero se maiores reputauit, quibus proinde coram honores detulit, ac se ipsum plane demisit. Cum enim Christi confessores Niceæ in vnum cœtum conuenissent, tanquam in profligatam ab ipsis ethnicam persecutionem triumphatores, ibi vulnerum cicatrices, effossum oculorum vacua receptacula, ut scribit Theodoretus, utpote totidem gemmas, melle delibutas, pie & amanter deosculabatur, & admirabilem in eisdem virtutum insignia, omni cultu dignissima agnoscebat: proinde eorum fortes animos, præcedente persecutionis tempore constantes, tantus Imperator in illis indiciis, venerabatur. qua in re non succinum festucam, sed Sanctus traxit Imperatorem. Hunc imitata in cultu virtutis Imperatrix Helena, quæ ut narrat Socrates, Sacris virginibus instar famulæ cuiusdam in monasterio seruiuit. Idem Constantinus Magnus S. Antonii fama & virtute incitatus, ad illum scripsit literas in Eremo agentem: & ut refert Sozomenus, inde sibi amicum fecit. Quod genus officij demiratus S. Antonius, dixit: Reges sæculi ad nos miserunt literas: quæ hic Christianis admiratio adhibenda est!

Sozom. l. 1. cap. 12. 13. 17 Porro ipsemet S. Antonius in hoc imperio aromatico nobilissimus Princeps, quandoquidem in desertis locis commoratus, è longinquis etiam regionibus ad se infinitam propemodum omnis generis multitudinem, ipsum videndi & salutandi cupiditate incensam, ad se attraxit. Hæc enim S. Athanasius retulit. Nam & vicini Monachi, ad quos sæpe veniebat, Antonium videntes, Deicolam nuncupabant, indultisq; naturæ vocabulis, quidam ut filium, alii ut Patrem diligebant. Hoc etiam fratres, quod per omnes prouincias amor eius fauorq; volitauit, quem nec librorum disseminatorum oratio luculenta, nec mundana Sapientie disputatio, nec nobilitas generis, nec opum infinita congestio, commendauit, cui omnium ore, est adscribendum, nisi Christo, cuius hoc donum est, qui deuotos eius animos erga suam maiestatem præuidens, hominem pane alio

orbe calatum, & inter tantas positum solitudines, Aphricæ, Hispaniæ, Galliæ, Italiæ, Illyri, ipsi etiam, quæ urbium caput est, Roma, ut in exordio promiserat, demonstrauit? Magneticam virtutem in S. Hilarione istis testatur S. Hieronymus. Hier. in vit. Hilar. Concurrerant Episcopi, Presbyteri, Clericorum & Monachorum greges: Matronæ quoque Christianorum grandulentatio: sed & potentes viri & Iudices, ut benedictum ab eo panem & oleum acciperent. De quodam Monacho Aphraate in conspectu comparente Valentis, Imp. Ariani, hæc protulit quidam ex Imperatoris familiaribus, ut narrat Theodoretus: Hic est ille Aphraates, ex cuius nutu pendet ciuitas vniuersa.

18 S. Athanasio multis ærumnis, instar mali punici à rugoso cortice obuallato, nihilominus ex illis obstaculis erupit singularis vis suauissimi odoris, quo ipse domum mentis suæ evaporarat. illum proinde hanc ipsam ob causam appellat Gregorius Nazianzenus, Percutientium adamantem, dissidentium magnetem. Quid etiam S. Chrysostomo, quod ad hanc virtutem potentius? Hic Gainum, sæuum tyrannum in sui cultum redegit, adeoque ut vel ipsius genua oscularetur, licet iam furibundus in Christianorum sanguinem deuotus hostis extiterat. Eiusdem populus Antiochenus præsentiens exilium, ex sententia iniqui iudicis futurum, in arma prorupit, iuxta ac ab exilio reuersum incredibili lætitiæ triumpho excepit, S. Epiphanius cum occasione ad conueniendum Ioannem Hierosolomitam Antistitem, Cypro venisset Hierosolymam, adeo potentem ex summa virtute se ibi exhibuit ad alios eius opinione permouendum, uti de illo hæc scripserit S. Hieronymus: Ad eum omnis ætatis & sexus turba confluebat, efferens paruulos, pedes deosculans, simbras vellens: adeo ut non potuerit promouere gradum, sed in vno loco vix fluctus undantis populi sustinebat: licet hoc, eius æmulum illum Ioannem, extrema torserit inuidia. S. Paulinus Episcopus Nola & pauper nobilissimus, cum esset in Aphrica captiuus, adeo ibi loci inualuit nota suæ virtutis, uti à tyranno suam & aliorum Christianorum captiuorum libertates gratis obtinuerit. S. Ambrosius vnico quasi verbulo Theodosium ad publicam poenitentiam agendum inflexit: in quem plus inualuit, quam omnium barbarorum vires potuere. Pari modo in nostra Anglia S. Dunstanus Regem Edgarum ob tentatam virginis pudicitiam, ad lacrymas, ad veniam humiliter petendam, ad ipsius pedes in suo regno abiecit. Quamplurimi ex nostris, armatos & furentes hostes, sua sacra dignitate ad pacem ac recessum composuere: quod Leo primus in personam Gieserici grassatoris plane ignei præstitit. Neque hæc potestas odorifera solum viguit in sacris hominibus, sed etiā in ciuilibus: proinde scribit Eginhardus, Aaronem, Saracenorum Regem, virtutibus Caroli Magni in admirationem adductum, eidem in orientalibus partibus agenti plurima dona dedisse, ac inter reliqua Domini Sepulcrum, Elephantem, & Horologium miro artificio elaboratum.

Theod. in Phylloch. Cant. 2.

Greg. Nazian, orat. De S. Athanas.

Hier. ep. ad Pammach.

Eginhart. in Carol. Mag.

19 Imo virtus hæc odorifera ætatis humanæ spatiis haud fuit definita, quinimo a funere & de ipso cælo admirabiles odores in mortalium corda transfudit. Hinc in primitiua Ecclesia cucurrere fideles ad reliquias sanctorum, tanquam ad fontes, & thesauros gratiarum diuinarum, vt testatur S. Chrysostomus; eorum nominibus seiplos ac prolem amoris causa nobilitarunt, vt refert Theodoretus. quid officij pij præstiterint reliquiis S. Polycarpi, sic recenset Eusebius ex fidelium verbis: *Ossa eius, potiora lapillis preciosis, auroq; potiora, ex cineribus selecta, eo loco reposuimus, qui illis erat decorus consentaneusque. Dominus præstabit, vt celebrem eius Martyrij diem, instar natalis festi, cum exultatione & gaudio quantum fieri potest maximo, recolamus.* Huiusmodi odore animo perfusi, qui summa celebritatis pompa S. Lucæ Euangelistæ ossa, ex Achaia, teste S. Hieronymo, Constantinopolim deferenda curarunt: infinito populorum examine circa fauam veluti circumuolitante. Ex hoc ipso odore & imperio virtutis euasit, Roma Apotheca odorifera, seu potius leo aromaticus, qui in totum orbem attrahendo imperium exercuit. & qui illi nerui ad attrahendum, qualia neccaria ad illiciendum, qui cantus ad salubriter incantandum, si non Sanctorum corpora in visceribus suis recondita? si non omnium virtutū nobilissima trophæa in illa erecta. S. Chrysostomus huius veritatis diligens contemplator, Romæ summam dignitatem in eo positam animaduertit quod Petri ac Pauli corpora recondita in se teneret. qui cum illius loci decora quædam recensuisset, hæc intulit. *Sed his omnibus omisis, ob id illam beatam prædico, quod erga illos Paulus dum viueret, adeo fuit beneuolus, adeo illos amauit, & coram disseruit, postremo vitam apud eos finiuit. Cuius Sanctum corpus illi possident: & propterea ciuitas illa facta est maior, quam ab aliis rebus omnibus. Quis mihi nunc dabit circumuolui corpori Pauli, adfigi sepulcro, videre puluerem corporis illius, quæ adhuc in Christo deerant, adimplentis, stigmata illius gestantis? Sit mihi gladius ille pro corona, & clauis Petri pro gemmis infixis in diademate.* Imo huiusce imperij tanta extitit potestas, vt teste eodem S. Chrysostomo Constantinopoli Imperatores, summi honoris loco habuerint, si modo extra vestibulum loci, in quo particulæ corporum S. Petri ac S. Pauli recondebantur, ipsi sepeliri potuerint, & hoc ritu Imperatores euadere piscatorum stipatores & ianitores. Hæc pars, quæ allecitiua dicitur, insignis sane pars imperij ex virtute.

20 Hoc autem in loco, quoniam id satis opportune incidere mihi videtur, expendendam duxi eorum conuestionem, qui etiam bene agentes, se passim indignis modis tractari, se odio haberi ac defamari lamentantur, & ægre ferunt. Equidem quod prædixit Christus Dominus, verum esse omnino admitto, nempe Apostolos omni genere virtutis licet eximios, mundi tamen odio, contemptui, & impugnationi fore opportunos. Pariter verissimum duco Apostoli Pauli præfagium: videlicet cunctos, qui pie viuere volunt in Christo

persequutionem passuros. Neque me latet, in primitiua Ecclesia à maleuolis impugnatum fuisse hac ex parte virtutis imperium: quippe quod, vt testatur Lactantius, dicere solent Ethnicis, Christianos *Aliter quam Sapientibus conuenit, viuere, & virtutibus sub ostentu nominis calare.* Nihilotenus vel naturæ ipsius institutum, imperium virtutis, etiam quantum ad maiorum animos sibi conciliandos esse fortissimum. vnde ergo aliter euenit, nimirum quod boni infamiæ dictariis passim perstringantur, cum eis consortia euitentur? Hoc enim prouenit aut à deprauatione intellectus in obloquentibus, aut a voluntatis in illis ad turpia declinatione. hæc autem minime obstare imperio virtutis, quis secum fortassis reputabit, quandoquidem etiam malis, & errantibus Apostoli bonus odor erant, experientiaque notum, vel fures diligere iustos, lasciuos admirari castos: tanta enim inest virtuti potestas, vt id pluries S. Chrysostomus affirmavit.

21 Vt hanc rem paucis elucidemus, bonos & orthodoxos comparare possumus cum duplici hominum genere: primo cum hæreticis & impiis; deinde cum orthodoxis & bonis. prioris generis optimos odio haberi ab hæreticis & impiis, nihil miri; laborant enim eiusmodi vituperatores errore intellectus: quo laborabat ipsemet S. Paulus quo tempore, vt factus, Dei ecclesiam persequabatur. Quod ad genus posterius attinet, vix crederem, vnquam accidere, quo ad maiorem orthodoxorum & bonorum partem, denigrari ab eis orthodoxos, & bonos, nisi interueniente rara quadam ignorantia eos minime nouerint. Verum tamen est, aliquando, Excellentes viros: nempe Religiosorum ordinum Patriarchas, incidere velin bonorum offensiones, propter raritatem, nouitatem & altitudinem sui instituti, quod primo quoque tempore ab aliis videri, diiudicari & penitus inspicere, non potuerint: proinde in exordio solum, quando non cognoscebantur, in huiusmodi obloquia tales virtutum Heroes impingere. Enimuero quotquot ego mea experientia existimaui, summa virtute præditos, eosdem notaui pariter ab omnibus ferme orthodoxis valde amatos & honoratos. Et quod ad res nostras, licet numerare possem multos huiusmodi niueo lapillo ab imperio virtutis donatos, vnum tamen in præsentia nominabo optimæ memoriæ Cardinalem Alanum, parentem eorum nostratum, qui ex seminariis Anglicanis prodire: cuius nomen adeo apud omnes Anglos Catholicos erat amabile, & suaue dum superstes erat, vt in quouis negocio discrepantes, eius iudicio & arbitrio stare ac se penitus dimittere sæpissime vltro conuenerint. consulerem itaque, vt in hunc ritum suam conditionem deplorantes, diligenter potius apud se inquirant, ne loco alicuius mysterii, quod ipsi secum inaniter & fastuose interdum commentantur, sit ne ex parte ipsorum defectus aliquis, ab imperio virtutis alicuius: num contexta aliqua superbia, num inuidentia ducti aliorum famam ex literis impedire solcant,

Chrysost.
Homil. de
S. Ignat.
Theodor.
lib. De
Martyr.
Euseb. l. 4.
Hist. c. 14.

Hier. cont.
Vigil.

Chrys. in
ep. ad Rom.
Serm. 32.
quid Me-
taphrast. in
vit. Chry-
sost.

Chrysost.
Homil. De
Pet. & Paul.
lib. Quod
Christ. sit.
Deus.

Ioan. 15.

2. Tim. 5.

Lactant. De
opific. Dei.
cap. 1.

2. Cor. 2.

Chrysost.
homil. ad
Incarcer.

Homil.
quod nem.
Lact. nisi à
Seip.

soleant, quasi vellent extra priuatum suum Panassum musas nullibi debere spaciari: num apud eos vigeant ausus aliquis importunus in ea, quæ ad eorum munera non spectant: num Deus inflicto dedecore eos non admonet alicuius secretioris errati ac malefactori: certe hoc tutius ipsis, & aliis coniecturam facientibus probabilius: quando dico à maiore parte bonorum, & doctorum aliquod genus hominum catholicam fidem profitentium vituperium patitur: neque vellem eos suis querimoniis virtutis imperium, contra naturæ ac Dei ipsius Scita, nimium extenuare, vel maiori parti Catholicorum, ac si ipsi soli Saperent, crassum & terrenum iudicium affingere.

22 Cæterum non repugnat imperio virtutis, quatenus attractiuo, bonos à malis defamari: imo sicut est argumentum talis imperii à bonis laudari & amari, & ita multoties simile est argumentum à malis proscindi & vexari. Hoc ipso nomine æquidem gratulor Patribus Societatis Iesu, quandoquidem protestantes hæretici, qua calumniis, qua tormentis & iniuriis, in eos maxime effervantur. dubio procul, eorum exorcismis inest aliquid, quod impuros dæmones torqueat. vultisne Protestatores, officere Iesuitis? eos tunc laudate; vel de illis tacete: ne dicatis eos esse Regicidas: sic enim nos definiemus, eorum mores miliores & humaniores fore. ne asseratis, eos iuuenum esse corruptores, hinc omnino iudicabimus, eos nihil magis curare quam vt iuuenes moribus plane Angelicis illustrent, vestri oris & styli sordes, mihi credite, illorum gemmæ & decora. Profecto sic Ephemeridem in istis vestræ prorsus contrariam instruxerim, veracior vobis in diuinando Astrologus renunciabor.

23 Binis istis partibus Imperii ex virtute freta Dei Ecclesia, orbem deuicit, Christo Deoque placide dimisit. Romanæ Ciuitatis illud ingens & capitale robur, istis cessit: loca septem collium, in quibus illius Principes olim ritu superbo habitabant, iam nulla alia re spectabilia, quam nostræ religionis templis, & vetustatis suæ ruinis, eoque comprobatum valicinium Isaia: *Quia iucurnabit habitantes in excelsu, Ciuitatem humiliabit. humiliabit eam vsque ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem, conculcabit eam pes, pedes Pauperis, gressus egenorum.* Et quod in hoc imperio, charitatis virtus reruus præcipuus, ideo in hac Ecclesia ea præcipue perpetuo vigit: hæc enim difficilia aggressa, ea superauit; iuxta ac suo odore aduersarios in filios mutauit. Quæ autem arma præstantiora Ecclesiæ adfuerint in administratione istius imperij discere possumus ex Iuliano: qui vt imperium Ethnicismi postliminio in orbem reuocaret, ad innouitationem imperij ex virtute, in Ecclesia Christi, quæ dam transferre voluit ad suam imperium. At vero Sozomenus, cum existimaret Religionem Christianam, maximam ex vita & moribus eorum, qui eam sequebantur, commendationem consequutam, instituit animo, delubra Gentilium tum apparatu, tum or-

dine religionis Christianæ adornare. quæ vero maxime iste subdolis Apostata æmulatus, fuere in Ecclesijs ornamenta, Sedes, Doctores, lectores, Horaria preces, Monasteria, hospitalia, Pœnitentiæ satisfactiones, primatus Pontificum, cultus Deiparæ virginis: cuius loco substituit cultum Matris Deorum. vniuersum autem robur in hoc imperio Ecclesiastico arbitratur S. Gregorius Greg. li. 10, adumbrari leone, Ariete, & Gallo, de quibus Mor. cap. 9. Sapiens: *Tria sunt, quæ bene gradiuntur & quartum quod incedit feliciter: leo fortissimus bestiarum, ad nullum pauebit occursum: Gallus succinctus lumbos: & Arietis: nec est Rex, qui resistat ei.* quando enim inueniuntur in Ecclesia Leones, qui audent veritatem etiam bello adstruere, itidem Galli succincti lumbos: nimirum casti sacerdotes: demum Arietes, qui sua auctoritate & bonæ vitæ exemplo, alijs ducatum præbent, tunc nullus Regum, quantumuis immanis aut astutus, imperio Ecclesiæ obsistere poterit: quando vero absunt, tunc in certis locis labascit.

24 Ex istis percipere poterunt Principes, quantum momenti eis adferat imperium virtutis: quod duntaxat in Ecclesia Catholica floret, ad res magnas ab ipsis transigendas. Si enim ciues ab hoc imperio obtenti fuerint, nihil deerit ipsis ad amandum Principem, ad ei obediendum, ad adducendum in medium suas vires, pecunias, consilia, quibus bono publico consulatur. præsertim vero hoc fiet, si Princeps in sua persona hoc imperium virtutis ostenderit. vbi vero hoc imperium non comparet, ibi omnis politiæ ex fraude ex violentia instructus nervus breui languescet & conficietur. Hæretici autem huius imperij prorsus expertes, vt infra ostendemus, & proinde sine feritate & astu non imperant, & in voluptatem progressi ab eadem tanquam à voragine absorbentur. Imo si Principes qui se Catholicos dicunt, faueant vel secreto hæreticis, si animarum eo clades procurent, illico carebunt amoribus, non tantum ciuium, verum etiam aliorum, adeoque eorum pariter odiis & imprecationibus conficiendi.

25 Eodem etiam principes admonendi, ipsis non fore consultum, in ciues imperij virtutis arma intentare. Olim veteres, impuri amoris vires cogitantes, ineptum dixere, quempiam velle cum illo configere: imo & Deos ipsos superasse aliquando affirmarunt, *ὡς καὶ Κόραϊς τοὺς θεοὺς.* Senec. Hippi vt cecinit Euripides. hoc vero manifestius in imperio virtutis plane inexpugnabili. Cuius domicilium & arx cum sit Ecclesia Catholica & Romana, inde satis euidentis, quanta improuidentia laborant principes, qui eam persequuntur, neque solum hi impugnatores eam inueniunt omnium virtutum munimentis vndique defensam, à quibus eorum conatus repellantur, ipsorumque contorta tela in illosmet reiciantur, verum quæ vita & moribus iniquiores, imbecillioresque facti à suis vitijs, sub imperio voluptatis mancipia cum sint, eodem in huius Ecclesiæ fidem ac eiusdem professores atrociores hostes esse solent: quod suis vitijs fracti & inglorii effecti, citius tradunt

Greg. l. 18.
in lob. c. 1.

sub potenti manu Imperii ex virtute. non est sane quod spem expetitur victoriæ collocent in verbis, & verberibus: in verbis, dum variis calumniis nostram fidem appetunt, dum eorum sensu vulgarium animis illudunt, dum sua, scripturarum falsis pigmentis venustant: in verberibus autem, dum in orthodoxos crudelius desæuiunt. enimvero virtutis imperium in Ecclesia Catholica contra eorum verba, sapientia, contra eorum verbera, patientia communitur: de quibus hæc S. Gregorius: *Duobus namque modis Ecclesiæ tentari ab aduersariis solet: ut videlicet persecutionem aut verbis patiatur aut gladiis. Sancta vero Ecclesia summo opere habere sapientiam, & patientiam studet. sed exercetur eius Sapientia cum tentatur verbis, & exercetur eius patientia, cum tentatur gladiis. Quid verba falsitatum ad hanc solidam sapientiam? quid gladii tyrannidum, ad hanc inuictam patientiam?*

CAPUT V.

Virtus inde plurimum commendabilis, quod mirasuauiate animam recreet, corpus vero præstanti quodam decore exornet.

Arist. l. 10,
Ethic. c. 4,
Cicer. l. 2,
de Fin,

A est summa Dei in nostrum genus bonitas, ut omni bono etiam iucundo, nos penitus hac in vita spoliari haud permiserit. quin imo illius gustum, nepe ex virtute, nobis indulgit, qui vel teste Epicuro apud Ciceronem, omnium suauissimus, constantissimus, purissimusque non inuidit nobis diuina clementia esum istius pomi, ad videndum gratissimi, atque ad manducandum dulcissimi, sed fructum hunc in medio paradisi collocauit, quo vniuersis parabilis & aspectabilis sua agnita specie appareret. Supra quem Dei eminet plus quam nectareus liquor, infra quem voluptatum concretarum turbidus succus decurrit, ac inde virtutis pulchra iuxta ac delectabilis forma, quasi in medio paradisi efflorescit. quo beneficio, statum coelestis beatitudinis, animo recreati, & corpore illustrati, hic in terris repræsentamus, & illius aliquid tanto munere prælibamus. Etenim dum in cordibus nostris lucifer iste splens, simul ac exhilarans, oritur, certe vnusquisque nostrum coelum quodammodo effectus, beatitudinis quendam typum in se exprimere videtur. nam ut beatitudinis vi ipsa veritas videtur, indeque pariter suprema bonitas amata videntem delectat; ita virtutis functione quod lumine verum, id mente cernitur, quodque expresse ac solide bonum, dum voluntate appetitur, mirifice sua iucunditate intelligentem perfundit. Tria autem sunt præcipue, ex quibus dulcedinis in virtute rationes deducuntur. primum, natura virtutis in vniuersum sumpta: alterum ordo quidam eiusdem ad hominis mentem ac voluntatem, postremum, peculiaris ipsius dignitas, qua hominem Deo similem constituit: de quibus seorsim aliqua differenda.

2 Quando autem adstruitur, actum virtutis esse delectabilem, & re ipsa delectare, quæri

possunt duo. primum, vtrum ille actus, utpote iustitiæ, seipso immediate inferat sensum delectationis, tanquam eius principium, vel an aliquid aliud immediatius sit eiusmodi delectationis causa & origo. deinde inquiri poterit quantum ad ipsam formam delectationis, an nempe virtutis actus imprimat aliquem effectum in naturæ facultatem sese passiuè habentem, quo ea delectetur, vel an illa naturæ facultas peculiarem actum eliciat, distinctum ab actu virtutis, qui formaliter sit talis facultatis delectatio, quæque virtutis delectatio appellari poterit. Circa primum, existimant aliqui, nullum actum, sensum delectationis inferre immediate, sed illo, ut conditione approximante obiectum naturæ conueniens, posito, ipsum obiectum duntaxat effectiue delectationem sensui inferre. quo pacto arbitratur Scotus, diuinam essentiam clare visam à beatis eis impertiri delectationem, non vero eiusdem essentiae visionem aut fruitionem. Alii arbitrantur ipsummet actum virtutis, seipso, dum afficit potentiam, vel aliquo alio eius effectu, qui non sit actus, delectationem efficere, sicut mel proprio succo, ad palatum delato, eius delectatio existit. denique nonnulli volunt, delectationem, neque esse immediate ab obiecto alicuius actus, neque ab ipso actu aut habitu virtutis, sed proprio actu voluntatis constare, qui formaliter sit delectatio: ita ut delectari quempiam ex virtute, sit ipsum agere, & velle actu voluntatis: in quam sententiam Vasquez totus abire voluit. Cæterum non est mei instituti minuta-
tim de hac questione modo differere. Est porro tum quod ad mentem Aristotelis & S. Thomæ, tum quod ad rem ipsam, meo quidem iudicio hæc inquisitio metaphysica, obscurissima, subtilissimaque. Certum omnino, actum virtutis, cunctorum delectabilium maxime delectabilem. Cuius theatrum, in quo cum sua iucunditate versatur, hominis est conscientia, ut ait Cicero: in qua ludentia vitia ut eam vulnerant, ita exultantes in eadem virtutes, illum amœnitate ac iucunditate sua oblectant: ab illis quod ibi commotum, id plane tragicum: ab istis quod peractum, id veluti comicum & exitu festiuium. Nullum theatrum virtuti conscientia maior est.

3 Est itaque imprimis virtus iucunda natura sua: hoc est talis non existit opere adscititio, subiecti sola dispositione, aut qualitate, aliqua in aduersam partem variabili, ut alia iucunda: sed sibi vi insita: quippe quocumque tempore, in omni rerum euentu, suavis continuo ac mellea. Hinc Aristoteles duo de hac virtutis iucunditate definit. Primum, eam indiuiduam ac inseparabilem esse virtutis comitem, seu potius impressionem. Neque enim vel iustum quempiam dixeris, qui iuste agendo non delectetur, vel liberalem, qui liberalibus actionibus non gaudet. alterum quod statuit est, hanc ipsam iucunditatem peculiari modo conuenire virtuti, eoque secerni illam ab alijs delectabilibus. Quæ studiosis honestatis iucunda, ea natura iucunda sunt. inde vero asserit, virtutem natura iucundam, Quod iucunditatem in se habeat: hoc est, quod dispositioni subiecti, aut alicui extrinseco suam acceptam vim delectandi non,

Scot. in 3.
sent. dist. 15
q. vnic. 1.
sent. dist. 1.
q. 3 & dist.
49 q. 7.

Vasq. l. 2. q.
4. art. 1. c. 2.

Cicer. Tuscul.
cul. 1.

Arist. lib. 1.
Ethic. 68. 7.
ad Eudem.
cap. 2.

Gen. 2.

2, Pet. 1.

ST ho, r. 2,
q. q. art. 1.

Lact. lib. 7.
de diu.
pram. cap.
9. & 10.

di, non referat, sed eam propria forma inclu-
sam tanquam fauus *αὐτὸς λυγρός* retineat. Reli-
qua sensuum iucunda, ita sunt deficientia, ut e-
geant certa quadam affectione subiecti ad hoc
ut delectationem adferant. utpote, potus, cibi,
bellaria non oblectant, nisi sitis, fames ac certa
temperies adfuerint, quæ corporis definita
qualitate continentur. imo eadem hanc ob
causam non sunt simpliciter delectabilia, sed
ad modum solum medicinæ, refectionis, recrea-
tionis: quorum rationes quando defuerint, non
tantum in eis omnis succus voluptatis arefcit,
verum etiam illud ipsum malum & acerbum
incutiunt, contra quorum appulsus, ut muni-
menta adsumebantur. quo pacto qui sedet,
ut voluptatem à tædio ambulandi capiat, si
pepetuo sederet, in mortem incurreret. qui am-
bulando à molestia sessionis leuamen quærit,
si semper ambularet, inde itidem moreretur.
qui cum delectatione à cibo abstinet, ut exce-
ptum concoquat, si perseveraret indefinenter, in
dolorem ac mortem eodem incideret. vicissim
manducatione remedium petens contra inc-
diam, si nullo tempore intermisso manducaret,
inde sibi interitum quoque procuraret. non
sunt ergo hæc iucunda natura sua, neque iu-
cunditatem in intimis suis & ex se continent,
sicut officia virtutum. Eadem quippe quod ad
sensus, modo suauia, ut obseruat *Aristoteles*, quæ
subinde insuauia euadunt: eadem quæ nunc
remedia, postea noxia fiunt: & vtraque, pro-
pter suam acerbicatem, aliorum suauium ac re-
mediorum subsidia postulant, remedijs in re-
media per vicissitudines exeuntibus.

Agust. in
Psalm. 84.

Arist. lib. 8.
mor. cap. 4.

4 Verum quidem est, quod aduertit *Aristo-
teles* apud *Gellium*, discrepantiam reperiri inter
sensuum obiecta in homine, quod ad vim in
ipsis delectationem inferendi. dicit itaque in
homine sensus gustus, & tactus esse inter sen-
sus infimos: quippe maxime carni immerfos,
& nobis cum brutis peculiari ratione commu-
nes: ac proinde horum sensuum obiecta, quod
ad delectandum, non semper sibi constare di-
cit, sed transire potius, à delectatione procu-
randa, ad nauseam aut poenam incutiendum.
alios vero tres sensus in homine, nempe visum,
auditum, & olfactum, asserit parere in homine
proprie voluptates: quarum obiecta vel sem-
per eidem homini delectabilia, aut talia saltem
longo tempore: *Rosæ autem odor semper suauis
est.* Ob quam causam suauitates oculorum, odo-
ratus, & auditus, ut sunt in homine magis spiri-
tuales, ita melius repræsentant virtutum suauita-
tes, quæ perennes, & veluti imagines æternarum
suauitatum in cælis. in quibus dubio procul à
resurrectione corporum, ipsa beatorum corpo-
ra plurimum recreanda suauitatibus visus, au-
ditus, & odoratus: istæ enim quam proxime
accedunt ad suauitates virtutum, adeoque ho-
mini propriæ: quandoquidem bruta eis non
capiantur, nisi gustus, & tactus gratia, ad quos
conducunt, utpote voluptatum in eis instru-
menta. Ideirco à suauitatibus visus, odoratus
& auditus, nobis adest commodior ratio ad
concipiendum animis aliquam notionem sua-
uitatis ex virtute.

Gel. lib. 19.
cap. 2.

5 Virtus porro non quamlibet hominis fa-
cultatem dulcedine adfcit, sed in eo intellectum
ac voluntatem: quæ, ut omnium potentiarum
perfectissimæ, ita perfectissimas requirunt iu-
cunditates. quoad corpus, aliud oculum dele-
ctat, aliud cor ipsum; ita tamen ut delectatio-
nes, quæ sunt præcipuarum partium in homi-
ne, illæ sint maiores, vberiores, plenioresque:
quæ aliquando non aliter obruunt ac conso-
piunt corporum inferiores voluptates, quam o-
ceanus in alueum fluminis irrumpens, eius gur-
gitem penitus occupat. Hoc pacto quod ad a-
nimam, qui in extasim diuini amoris adacti inde
deliciantur, nullum plane sensum habent infe-
rioris in corpore iucunditatis. Voluptates ita-
que corporeæ, in quibus, ut in limo, peccati
serpens & aculeus implicantur, cum hac iucun-
ditate virtutis conferri non possunt: primo,
quod sint illæ potentiarum minus nobilium,
minus acrium: deinde, quod exprimantur à
ratione ac voluntate, non qua rationales, sed
qua libidines, ut notat *Cicero*: homine quoad
præcipuas sui partes in aduersum se interim de-
ferente. Vnde fit, peccatrices voluptates accen-
su virtutum diminui, ac propemodum extin-
gui, neque tam veras ac solidas, quam imagina-
rias & confictas eo probari. Et quidem licet
voluntate in homine recte agente ex virtute,
reluctante interea loci in eodem appetitu sen-
sitiuo, aliqua tristitia necessario suboritur, quæ
virtutis suauitatem in voluntate parum inumbrer,
nihilominus superest iucunditas in eis parti-
bus hominis, quæ præcipuæ in illo, quæ maxi-
me igneæ & incensæ, quæ, ad naturæ rationalis
ingenium, ut propria eius instrumenta, summa
quadam vtroperantur; & proinde non ita op-
primitur voluptas virtutis à tristitia & reniten-
tia appetitus sensitiui, sicut vitij inferior iucun-
ditas à ratione ac voluntate consopitur.

Cic. tusc. 2.

6 Alterum fontem hauriendæ suauitatis ex
conscientia virtutis, assignauimus in illis deco-
ribus, quibus virtutes animam exornant, Deo
vicinam ac similem quodammodo consti-
tuunt. Si virtute nihil pulerius, speciosius nihil,
si nihil aliud, quam id, quo homo secundum
eas partes, quibus brutis excellentior, ad per-
fectum adducitur, fieri non potest, quin pluri-
mum delectetur studiosus, dum se tam egregijs
virtutum formis insignitum, illustratumque per-
spexerit. longe inferius subsidunt in eius pro-
spectu florum & animalium elegantes figuræ,
quas Turcæ dedita opera suis brachijs & cor-
poribus venustatis causa incidunt vel inurunt:
colores itidem horum ac camporum ad
mortalium vestes translati, scintillantes terræ
gemmæ, auri & argenti ramenta eisdem inser-
ta, plurimum quoque deficiunt, si cum virtuti-
bus, animarum ipsarum decoribus, comparen-
tur. qualis precor rosa, charitas, qualis viola,
temperantia, quale lilium, continentia, quale
topiarium sepimentum, fortitudo! lætus oc-
cubuit *Epaminondas*, & sibi telum lethale, quo
transfixus, lubens extrahi voluit, ut *Cicero* reco-
luit, quando sua martia in acie virilitate serua-
tum clypeum intellexit: adeo iucunda virtus
vel in ipso mortis horrore ac vitæ deliquio.

Cic. lib. 2.
de Fin.

Cic. lib. 5.
Fam. ep. 12.

Aug. lib. 4.
cont. Iul.
cap. 3. 12.

Gen. 10.

Mens bona, inquit *S. Augustinus*, magis sibi placet, magisque seipsa delectatur, quam qualibet alia creatura. Si vnquam *Narcisso* decorum ac suaue, propria forma in vndis visa, capi ac delectari, tunc profecto accidit, quando vir probus suarum virtutum conscius, seipso delectatur, horto suo recreatur, cœlo suo suauissime fruitur. qui fieri poterit, vt huiusmodi inspectio vbertim non distillet in animam immensum nectar incredibilis iucunditatis? Delectabatur *Nemroth* sua inspecta *Babylone* ciuitate, quam in robore ædificarat. Sæpius cecinit lætus *Orpheus*, dum à se conditam urbem intuebatur. Gaudent principes suos splendores intuiti: parentes prolem, diuites thesaurum, pictores à se depictas imagines contemplantes ferme exultant præ vbertate dulcedinis, quam inde excipiunt. Cæterum anima, sicut habet vnâ virtutem peculiare sibi bonum, ita ex illa propriam, adeoque summam, haurit voluptatem. Si corpus voluptatibus suis abundet, num anima à suis voluptatibus vnquam destituetur? Delectationes corporeæ ab externis deriuantur, quorum vsus haud omnibus competit. verum quod ad delectationem ex virtute, duo elucet. primum Dei in nostrum genus bonitas singularis, qui neminem pauperum aut afflictorum à sensu huius delectationis exclusit. alterum, dignitas naturæ humanæ ex virtute: quæ quod summe delectet in se habet, neque cogitur ab alijs rebus externis illius gustum emendicare.

7 Præcipuum autem, quantum ad hoc genus delectationis, ex summa virtutis oritur agnita præstantia, quæ hominem Deo similem, eius quasi discipulum & imitatore constituit. Quanta vis dulcedinis hinc haurienda, dum virtute imbutus exploratum habet, se gratum Dei spectaculum, se imaginem Dei in seipso eadem virtute digne excoluisse, perfecisse, ac se quodammodo hinc Deum quemdam effectum, non qui bestiis terræ & piscibus maris, sed quod maius, honorabilius, qui proprijs affectionibus vniuersis pacatissime dominetur?

Plat. dial. 4.
de leg.

Gen. 2.

Gen. 4.

Quisquis hominum, inquit *Plato*, temperatus est, Deo est amicus. & inde ostendit, inde vitæ civilis perfectionem reperiri, quo homo Deo, tanquā suæ regulæ, conformis efficitur. *Adamo* à Deo commissum imperium in terræ animantia, in volucres aëris, in pisces maris. cæterum hoc maius imperiū *Caino* & humano generi à Deo datum, quo affectus appetitus sensitiui rationi subiiciuntur. *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* illud imperium ad naturam spectat, hoc ad arbitrij mores: ex cuius arbitrij dominio recte operatur homo: & peccatum fugat: neque prius ex rebellione appetitus peccatum contrahit, quam arbitrij dominium in illud consenserit. *Aristoteles* sæpius appellat virtutem opus diuinum. *Qui ex intellectu operatur, huncque excolit, atque optime afficit, is Deo esse charissimus videtur.* Quocirca hominem ex virtute perfectum par est inquit, quasi Deum inter homines haberi. Argute animaduertit *Philo*, aliqua in rebus nostris etiam concreta, in Deo illustria imitari: vtpote fulgura, montes, maria, quæ eius maiestatem ac magnitudinem quodammodo assimu-

Arist. 2. Eth.
cap. 9. li. 10.
cap. 8.
Arist. lib. 3.
Pol. cap. 9.
& 12.
Phil. lib. de
Princ. Plat.
in Aristot.
Chrys. in
in psal. 111.

lant. ratio autem eminentior, inquit, imitandi Deum, est ex virtute desumenda, quæ homini propriæ, & ab illo præcipue profitenda: quod *Plutarchus* pariter recte admonuit. Ex quo idem *Plutarchus*, *Plinius*, *Strabo*, *Clemens Alexandrinus*, *Chrysostomus*, *Gregorius Nazianzenus* affirmant, homines propius accedere ad Deum virtute, quam potestate. Deus ait *Plutarchus*, cui se simillimos efficere studio & opera aliqui conantur, his tribus maxime præstare ceteris omnibus videtur: immortalitate scilicet, potestate atque virtute. e quibus nihil virtute pulchrius, nihil honestius, nihil diuinus est. quid ni? nam & inane & elementa natura sua non intereunt. Terræ motus autem, fulmina, ventorum impetus ac fluuiorum cursus ingentem potestatem habent: sed nihil diuinum esse potest nisi quod prudentia ac sapientia præditum ius fasque sibi compararit.

Plut. in arist.
Plin. lib. 2.
nat. hist. c. 7.
Strab. li. 10.
Clem. Alex.
li. 2. Strom.
Chrys. hom.
36 in math.
Greg. Naz.
orat. 16.

8 Neque solum lætatur animus, dum animaduertit se virtute Deo similem euasisse, verum insuper dum norit, huic virtuti adesse alas, quæ ipsum quandoque deferant in cœlorum spacia, & quasi in gremio supremi Numinis repnant: non ad aliquem locum amœnitatis infra lunam, de quo veteres commentati, sed ultra lunam, ad vsque Dei ipsius regiam, illum euecturæ.

Quos ignea virtus

Luc. lib. 9.

Innocuos vita patientes ætheri imi

Fecit, & æternos animum collegit in orbes.

Hoc mihi sæpius visa indicasse phrasis Hebræa in veteri testamento, qua pluries dictum, homines, Dei amicos, epulari, ambulare, siue aliquid aliud facere in conspectu Dei. quo bene agentes plurimum certe delectantur, cognoscentes sua opera Dei oculis splendentibus & beneuolis cum irradiari, tum ad probari; eisdem destinari ad supremam metam felicitatis: sed honesta peragentes, à Deo vidente curari ac diligi. quid istis deliciosius? oculi in oculos intenti, amorem ac eius suauitatem mutuo ingenerant, vt ait *Plato*, æquum proinde, vt nos oculos nostros dirigamus in oculos Dei, vt ex eis radios excipietes omni sole clariores, omni- que nectareo imbore dulciores, cum Deo suauiemur, non tantum ab vberibus Dei, sed etiam ab eius oculis, qui vberum misericordiæ suæ lacte sunt loti, & eorundem charitate in nos accensi: vbera enim eius calent, splendentque: lac enim calore conrescit, simulac nitore candescit.

Plat. lib. de
pulcr.

Cant. 4.

9 Enimvero nemini obscurum, quam sacra quamque civilis dulcedo hæc ex virtute. qui rerum humanarum ærumnas expertus, is hanc suauitatem virtutis pœne necessariam cōdicioni humanæ existimabit. Hac satiati & inebriati ciues, calamitatum acerbitates vix sentiunt, virtutum autem incrementa insatiabili siti continuo persequuntur, ac in omnibus bene sibi diuinitus prouisum arbitrantur. neque iucunditas hæc, vt aliæ, tyrannorum violentiis aut hostiū insidijs opportuna, sed apud nos manebit, quandiu virtutem retinere voluerimus. hanc autem ita posuit Deus in nostra potestate, vt eam absque amicis, sine famulatu aut pecunijs, nobis, vel ruente orbe, comparare ac conseruare

feruare poterimus. proinde hanc suauitatem
viatici loco & amuleti secum tulit *Abrahamus*
ad exilium, tres pueri ad fornacem, *Daniel* ad
lacum leonis, *S. Petrus*, & *S. Andreas* ad crucem,
S. Paulus ad gladium, omnes martyres Dei ad
carnificinæ locum. hæc sola supererit prædæ &
furoribus persequentium. *Dilectus meus mihi, &
ego illi, qui pascitur inter lilia. Inter vbera mea
commorabitur: ibi sane campus vel apiarium i-*
stius fluentis voluptatis. spinæ, myrrha, acerbæ
nempe fortunæ euentus, imo leonis ipsius ca-
dauer, & mortificationis formæ, isto melle re-
dundant. nam non solum Christi mors, vt ait
Apostolus, mortem nostri sensus operatur in
nobis, verum etiam ipsius vita à resurrectione
renouata, quæ rediuius fauum mellis comme-
dit, vitæ nostræ iucunditatem operatur & effi-
cit. adeo vt vel spectata ratione iucunditatis, vt
sæpius notat S. Chrysostomus, virtus vitio etiam in
hac vita præstare soleat. Secundum multitudinem
dolorum meorum, consolationes tuæ letificauerunt a-
nimam meam. Præter hanc voluptatem, quam
virtus sua propria vi in animam extillat, acce-
dunt alia iucunda bona, ab eadem procurata:
vt pote sanitas, animi vigor, applausus, hono-
res, optimi successus, qui plurimum exhilarant:
quibus teste Cicerone, vel Epicuri animus nimis
auide inhæsit.

10 Quæ quidem dulcedo à virtute, si natu-
ræ cursus spectetur, ciuili vitæ plane necessa-
rius videtur. cum enim virtus versetur circa
dolores perferendos, ac crassas voluptates abe-
gendas: cumque ad hæc præstanda vtatur me-
diis austeræ vitæ, vt pote silentio, ieiunio, vestiti-
rigore, solitudine, grauitate: quæ obiecta par-
tis in homine *Concupiscibilis* penitus fugant &
expugnant, tum consequens, concupiscendi
facultate veluti excisa, insurgere & crescere in
homine facultatem irascendi: vnde videmus
Gentes concupiscibiles non esse irascibiles, aut
contra; proinde dum virtutis ac diuinarum
consolationum suauitates pabulum aliquod ho-
nestum facultati concupiscendi subministrant,
impediunt morositatem cholæræ, vim irasci-
bilem comprimendo ac dulcore temperando.
naturaliter enim compressionem facultatis
concupiscibilis sequitur irascibilis incitatio, &
huius excandescentiam alterius debilitatio. Eo-
rum ergo votum, qui cupiunt diuinitus in hac
vita priuari omni prorsus dulcedine virtutis &
consolationis internæ, naturæ nostræ qualitate
expensa, admiror potius quam intelligo. Quod
ergo homines sumus, vt vita ex virtute sit etiam
ciuilis, præter ipsius virtutis & supernorum mo-
tuum dulcedines, quod olim suasit *Plato*, ad
hiberi insuper vellem, Musica oblectamenta:
scilicet recreationes aliquas modestas ac mo-
deratas, miscendas Gymnasticis studiis virtu-
tum & austeritatum, ne auersi penitus ab omni
rei iucundæ appetitu & sensu, duri, acerbique
subinde tam in nos ipsos, quam & in vitæ lo-
cios euadamus. Hæc qui non percipiunt popu-
lares statim offendi solent, si viderint, eximie
virtutis professores, sese parum aliquando ad
recreationes ambulandi, ludendi, iocandi, con-
fabulandi, conuiuandi, audiendi musicam re-

laxare ac remittere. Verum ad rationis iudicium
corrigendus potius in ipsis error huiusmodi.

11 Cæterum virtus, optima nempe morum
ac ciuilitatis magistra, non eo contenta, quo a-
nimam incredibili suauitate perfundat, quin i-
mo etiam illi agnatum corpus, instar occidui
solis in terram suo radio deuibrati, pulcherrima
quadam specie venustat, inaurat: ac veluti ex-
tremæ beatitudinis arrha, in eo futurâ gloriam
etiamnum præludit. Huius rei veritas satis in-
telligi poterit ex varijs speciebus deformitatum,
in corpore, quæ immoderatæ animæ passiones,
& ex eis prognata peccata, educunt. affectiones
lasciuæ, decentis compositionis nervos relaxât,
petulanti incessu, gestuque infracto corporis
partes lubricæ agitant ac distorquent: ex quo
si quid sexui robur virile insitum, id totum ef-
feminant. Motus vero irascibiles, vt pote à su-
perbia, ab audacia, ab appetitu vindictæ ex-
cussi, corporeos artus accendunt, distendunt,
ac quibuldam spiritibus turgidis, vt pote igneis
naribus, immoderatus inflant. Ipsimet equi af-
fectu libidinis aut iræ perculsi, ardentibus ocu-
lis, laxatis naribus, erectis iubis, eiusmodi affe-
ctionum in ipsis signa produnt ac testantur.

Poscunt rimidi prælia cerui

Et mugitu dant concepti

Signa furoris.

*An non vides, ait Seneca, quantum oculis det vigorem
fortitudo? quantam intentionem prudentia? quan-*
tam modestiam & quietem reuerentia? quantam se-
renitatem letitia? quantum rigorem seueritas? quan-
tam remissionem hilaritas? Concinne admodum
Plato apud Stobæum, humanum corpus tabulæ
ex cera comparauit, in quo nempe hospitans
anima, suorum affectuum intus expressorum
characteres diuersimode deducit, est quidem
quod ad hoc, in omnem motum ductumque
animæ, corpus obsequentiissimum. Cum itaque
virtus in anima perturbationes suas ad rationis
modum placide composuerit, tunc corpus, tan-
quam malacia sedatum mare, serenescit, &
mens sibi subiectum illud reddit, quod sapien-
tiæ sol pulcherrimo radio illustrat. Ex quo ap-
paret, quod ait Cicero, aliud esse corporis mem-
bra, virtutis instrumenta fieri, aliud passionum
ludibria reperiri. Imo in anima virtus existens,
tam ipsam animam quam corpus aliter compo-
nit, quam interdum ratio vitæ ex victu & alijs
requirere videretur. Etenim satis notum, acer-
bam & perpetuam solitudinem cum maximo
rigore disciplinæ coniunctam, educere ex se
posse tetricos mores, vultus, animique tristitiâ.
Cæterum virtus, quæ in anima S. Antonij efflo-
ruit, vt narrat S. Athanasius, contra eiusmodi sta-
tus vim, eum perpetuo hilarem & iucundum
effecit. Sanctus quoque Romualdus, centum an-
nos monachum cum summa vitæ duritie a-
gens, ad se aduentantes, vt refert Breuiarium Ro-
manum, exhilarare sui iucunditate solebat. Quod
cum multis modis præstet in vniuersum virtus,
tum maxime, vt animaduertit Cicero, temperan-
tia quoad cibum ac potum illud procurat: pa-
riter ab eadem definitum corporis exercitium,
ex quo eius sanitas, robur cum coloris flagran-
tia, propagantur, ad id plurimum conducit:
quocirca,

Sen. Hip.
Sen. ep. 106
ad lucil.
Stob. ser. 30

Cic. lib. 2.
de Fin.

Athe. in vit.
S. Anton.

Breu. Rom.
6. Feb.
Cic. l. 1. off.

quocirca, quod corporis ipsius decus, effectus
Arist. lib. 6. sit virtutis, inde Aristoteles in principibus, in
Pol. quibus non nisi excellens virtus requirenda,
optat eam corporis formam, quæ Deorum sta-
tuis sit simillima: qua animæ in ipsis virtutes,
tanquam proprii domiciliis notis indicentur.

12 Huc accedunt modestia, urbanitas, conti-
nencia, pudor, & aliæ partes temperantiæ, quæ vt
corporum indecoros motus penitus diffugiunt,
ita eorum ornamenta solícite exquirunt: Vt
Amb. lib. 1. ipsa corporis species, quod ait S. Ambrosius, simula-
de virgin. crum sit mentis, figura probitatis. Scribit idcirco
S. Athanasius, inter multos, qui ad visendum S.
Atha in vit. Antonium solebant confluere, ipsum cognouisse
S. Anton. ex vultu quosdam fuisse paganos. Habet enim no-
stra fides specialem hac in re gratiam, vt Euse-
bius recolat scribens de Martyribus Lugdunen-
sibus, qua non solum Ethnici, sed etiam hære-
tici destituuntur.

13 Enimuero vel naturæ instinctu affligit
eos conscientia, qui vel animis solis crimen ma-
ius aliquod perpetrarunt: & illi ipsi in illis ani-
mi angores, proferunt ex se etiam in corpori-
bus eorundem foedas quasdam notas, ac de-
decorum turpitudines, sicut contra virtutes, a-
nimo complexæ, corpora mirum in modum
solent exornare. Huius rei luculenta exempla
recenset Eusebius, differens de eis, qui dispari li-
cet exitu Viennæ & Lugduni in Gallia, crudelia
passi à fidei hostibus tempore M. Aurel. Imp.
Euseb. lib. 5. Illos subleuabat letitia ex martyrio percepta, spes
Hist. cap. 2. promissorum, charitas in Christum, sacer patris spiri-
tus. hos magnum & graue conscientia pondus admo-
dum vexabat, vsque adeo vt dum pro hominum fre-
quentia palam gradiebantur, ipso vultu ab omnibus
alijs facile internoscerentur: illi enim hilares in pu-
blicum progressi sunt, in quorum vultu decor quidam,
gratia & venustate multa adpersus enituit, sicut
vincula etiam, quibus velut sponsa aurearum fim-
briarum varietate decorata, mire erant illustrati,
egregium quemdam ornatum illis adiecisse videren-
tur, tum suauem item & fragrantem ex ipso Christo
egredientem efflarunt odorem, vt nonnullis artifi-
cioso quodam vnguento & manu composito delibuti
putarentur: hi autem dimissi, abiecti, ad spectu horri-
di, turpi ignominia labe deformati. Feruente bello
inter Anglum & Hispanum, cum quidam ex
Clero Hispanico Gadibus capti abductique in
Angliam, ac subinde solutis obsidibus nauem
ingressi in Hispaniam soluturi, aliquot Angli
Catholici suspicati eis comitatum, aut aliquid
aliud eis deesse potuisse itineri opportunum, eos
adierunt, vt eorum necessitatibus, si quæ forte
essent, prospiceret. Salutatione hinc inde data,
quidam ex Hispanis dixit: Profecto, quamprimum
viderim vos in nauim intrantes, ex ipsis vultibus ve-
stris persuasum habui, vos fuisse Catholicos. Hoc ve-
nus ex illis Anglis mihi narrauit. & reuera in
hac re in Anglia coniectura est satis facilis, &
nonnisi raro in ea erratur. Hæretici enim sua
superba credulitate toti exterius tumidi, liber-
tate viuendi prorsus in compositi, aut ex odio
malitiosi. Inprimis vocem inter reliqua solet
virtus egregia quadam grauitate ac suauitate
temperare & honestare: quod S. Ambrosius sa-
Ambr. l. 1. gaciter animaduertit. Quid est vox, inquit, nisi

animi & corporis motus? nam virtus in animo im-
perans, cum vitalium spirituum, ad linguam
peruenientium, modum constituit, quo constet,
in ipsa voce virtutem resonare, peculiarem re-
cte ordinati animi venustatem eadem ostendi.
In stylo etiam ac charactere scribendi idem
apparere solet: idque ex sanctorum Patrum
scriptis satis manifeste liquet. Ea siquidem vis
animæ sapiëntia irradiatæ & virtute excultæ, vt
dicat Ecclesiastes: Sapiëntia hominis lucet in vul-
tu eius: Et sermo illius potestate plenus est. Duo sunt
in appetitu sensitui, quæ sermonis dignitati &
efficaciæ ad persuadendum aduersantur; nem-
pe irata commotio, & abiecta dimissio. illa ser-
mo efficitur ex rabie odiosus, hac ex vilitate
contemptibilis. qui ergo virtute domitrice hos
motus in se recte composuere, cum quantum
ad gratum sonum sermonis, tum argumenti qua-
litem, loqueliam proferunt magna quadam
potestate ad persuadendum, ad honorem & a-
morem conciliandum, instructam. aliter sane
sermonem exprimit lingua etiam quantum ad
gratiam & decus soni, cum virtus eâ obtinuerit,
aliter cum appetitus sensituius utpote instru-
mentum suum arripuerit. Hoc satis euidens in
sobrijs & phreneticis dum loquuntur. Et quam-
uis amor libidinosus sermonis profert nescio
quos lepores, sicut & in vniuersum amor ha-
bendi & obtinendi aliquid, tamen huic non
adest ea dignitas ex potestate, quæ cernitur in
sermone expresso à recta ratione & virtute. illi
enim lepores quodammodo iacent & humi
serpunt, cum huius grauitas suo robore & de-
core nixa, erecta subsistat. ob hanc causam ser-
mo Christi Domini non erat talis qualis scri-
barum & pharisæorum, sed tanquam potesta-
tem habentis. Quod dum virtus in hac vita
præstat, prælagire videtur, quid demum effe-
ctura in cœlis, vbi anima beata admirabiles &
gratiosissimas dotes ornamentorum ad cor-
pus transmittet. Habitus mentis, inquit S. Ambrosius
in corporis statu cernitur. hinc homo cordis nostri ab-
sconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior:
aut contra grauior, & constantior, & purior & ma-
turius, æstimatur. vnde Diana formam quandam
ciuitatis hac ex parte visa prætulisse, quæ dum
inflaret panicam fistulam, inferius aqua limpi-
diori ei vultus deformitatem referente, protin-
us eam abiectit, indignamque se iudicauit ei-
usmodi cantu voluptatem.

Vox placuit, faciem liquidis referentibus vndis

Vidi, & virgineas intumuisse genas.

Ars mihi non tanta est, valeas mea tibia dixi:

Excipit abiectam cespere ripa suo.

Cæterum agrestis & salax Satyrus, cui nulla i-
stius decoris cura, hanc ipsam tibiam subinde
inueniens, orique admouens, eius sono ad di-
uinitatem quandam vel Apollinis, vel Mularum
se adspirasse existimabat.

Inuentam Satyris primum miratur, & vsum

Nescit, & assat am sensit habere sonum.

Et modo dimittit digitos, modo concipit auras,

Iamque inter Nymphas arte superbus erat.

Alia satyri, alia Dianæ exterior forma.

15 Ex hoc ipso virtutis venusto in corpus
imperio, antiqui plurima narrarunt de sollicitu-
dine

Marc. 11.
Ouid. lib. 6.
Fastor.

dine summa quarundem virginum, sub ipsum ictum lethalem, studentium honeste ac decen-
ter occumbere: vtpote apud Euripidem de Iphi-
genia, apud Sophoclem de Polyxena, apud Ovidium
& alios de Lucretia.

Tunc quoque iam moriens, ne non procumbat honeste,
Respicit: hac etiam cura cadentis erat.

Narrat Plinius Secundus iussu Domitiani Maximil-
iani vestalem subeuntem feralem specum, in
quo ruderibus obruenda, haud passam se car-
nificis manu vel attingi, tametsi in subsidium
id ei esse poterat. at diuinum plane istius rei
argumentum & exemplar, publice spectante
Roma, illuxere in recens inuento corpore S.
Ciciliae, eius renouatum funus Clemente octauo
pie perficiente: etenim post tot centenaria
annorum, inueniebatur serico inuolutum, ac in
dextrum latus modestissime iacendo compo-
situm. Huc referuntur pariter virginæ quædam
depulsiones obiectorum, aliquo modo libidi-
nem repræsentantium: qualis à Rachaelis pallio
fuit conspicua, quo cito vultum cooperuit ad
præsentiam Iacobi sponfi. Denique in hunc fi-
nem antiquus veli & absconsionis vsus viguit,
quibus apud Romanos utebantur virginæ iam
maritis tradendæ: Cuius rei egregiam vidi for-
mam tabulæ marmoreæ insculptam, Romæ in
hortis Peretinis. An vero hi præclari effectus,
morum ciuilitatitæ commodi, proprii sint
veræ ac solidæ virtutis, vel an in ficticia inue-
niri poterunt, iam inuestigabimus.

C A P V T VI.

Virtus, quæ ciuilis, eadem solide sincera, expressæque,
non ficticia aut umbratilis.

A demum virtus genuina quæ ex
fine honesto, ab ipso agente in-
tento, cum debitis circumstantiis
exprimitur. Cuius obiectum cum
bonum sit morale, omnibus vi-
delicet condicionibus vestitum, ac totius decori
plenitudine vndiquaque locupletatum & abso-
lutum, tum idem rationem induit finis, quate-
nus sui, non alterius causa expetibile. Finis autē,
sicut quodam termino actionis motum clau-
dit, ultra quem progredi non potest, quando-
quidem finis & vltimum coincidant; ita si ho-
nestus is finis fuerit, rationi nempe conformis:
quo nomine non solum actiones, verum insu-
per earum obiecta rationi congruentia, honesta
dicuntur: certæ virtutis probitatem talis finis
seu obiectum actioni impertietur. Ex quo vul-
garis illius dicti sententia elucet, quæ effatum à
S. Augustino: Virtus est, quæ nemo male vitur. nam
cum hæc finem honestum respiciat, ultra quem
extendi nequit, consequens, ad malum villo a-
busu eam deferri non posse. quo etiam modo
inter ipsa vitia aliqua sic intrinsece ac inuita-
biliter existunt mala, vtpote mendacium, blas-
phemia, odium Dei, ac similia, vt eorum bo-
nus vel indifferens vsus esse nequeat. quæ qui-
dem in eis inuariabilitas ac definitio, ab eorum
obiectis propagantur; vtpote bonorum ac
malorum metis, humanos conatus sistentibus.

Non ergo iuxta mentem Aristotelis is solide ius-
tus, qui iusta vtrumque exterius peragit, vel
ciuilis, qui ciuilia quoquo modo perficit, sed
is, qui vtraque præstat sponte & ex fine ab ipso
intento virtutis. Cuius rei tanta necessitas, vt
veteres Deo Termino diuinitatem adscripserint,
optantes, vt tam principio actionis Ianus, quam
periodo eius Terminus, auspiciato patrocinentur.
talis enim quisque, qualis finis ab eodem præ-
stitutus. Iustus autem, inquit Aristoteles, & tempe-
rans, non est ille, qui hæc agit, sed qui sic agit, vt iusti
ac temperantes agunt. Neque enim vt ait S. Augusti-
nus est vera virtus, nisi quæ ad eum finem tendit, ubi
est bonum hominis, quo melius non est.

2 E contrario, vi eius solius, quod exterius
gestum apparet, virtus falsata dicitur: tametsi
re ipsa inde non magis sit virtus, quam homo
pictus, homo: quippe latenti mentis consilio
ad prauum finem ordinata. Cuius proinde pul-
critudo forinseca, tanquam vultus virgineus,
serpentino corpori aptatus, fucum solum aut
quæstum virtutis exhibeat: & illud intendi ab
operante persuadeat, quod reuera honestum,
cum tamen longe ab eo aliud, nempe deceptio,
vana gloria, iniquum lucrum, tanquam fines
comparandi eius votis proponuntur. qui fines,
seu adulteratarum virtutum velamina, quando
explorata fuerint, hominis naturæ ingenioque
odiosa ac plane vitia esse reperiuntur. His ini-
tiis inducti, ait Cicero, omnia vera diligimus, id est,
fidelia, simplicia, constantia; tum vana, falsa, fallentia
odimus, vt fraudem, periurium, malitiam, iniuriam.
Eminentur itaque virtutem fortitudinis, qui
vitam periculo exponit spe lucri, aut popularis
gloriæ appetitu inductus: tametsi eo rempu-
blicam saluam fore præstiterit. Officium non fru-
ctum sequitur bonus, in vniuersum virtutem fal-
sat, qui nudis verbis eam profitetur, qui eius
simulacrum in actione aliqua effert, nihilomi-
nus aut id non exequitur, quod pollicitus, aut
si peregerit, id minime virtutis & honesti natu-
ralis ergo, sed vt inde instructa fraude, vir pro-
bus habeatur, vel aliquo commodum oportunius
potiatur, tali munere defungitur. Duplici ita-
que genere, fucatæ virtutis vsurpatio distingui-
tur. primum eas continet actiones, quæ expresse
optimum effectum sortiuntur, latenti tamen
animi proposito corrumpuntur. quale in eis
cernitur, qui temperanter viuunt, vt esurientes
iucundius prædeant: in epicuræis pariter, externo
ritu religionem profitentibus, animo tamen
atheo, & ad declinandum solum populi inui-
diam: ac in similibus idem perspicuum. quod
tamen interdum alijs innocuum iudicetur. A-
liud vero in eis negocijs in speciem honestis
versatur, quæ aliorum nocumenta & iniusta
damna statuunt ac moluntur: vtpote quando
expressa virtutis forma fides aliorum concilia-
tur, vt subinde fidentes, facilius incommo-
dentur: & hoc genus maleuolum atque noci-
uum.

3 Antiqui virtutis sinceritate destituti, aut
ex populari gloria, vt putauit S. Augustinus, aut ex alio iucundo emolumento, vniuersam
virtutis naturam visi deprauasse, adeoque
H cecisse,

Arist. lib. 2.
Eth. Cic. 1, 1
de leg.
Aug. lib. 5.
ciu. cap. 12.

Cic. li. 2. de
Fin.

Cic. li. 1, de
Fin. li. 1. de
leg.

Aug. l. 5. ciu
cap. 12, 13.

Gen. 24.

S. Thom. 1.
2. q. 9. ac. 7
art. 2. ad. 1.

ciecisse, ac illius loco vanam, meretriciam, falsamque substituisse: quod sane *Epicuri* dogma, si hac in re *Ciceroni* fides habenda, patentissime concludit. Duo itaque quo ad hoc definiuit. Primum, intelligi non posse, aliunde virtutem esse suauem, nisi ex eo, quod aliorum fauores, laudes, applausus, vel alia vitæ commoda assequatur. alterum, ipsam haud aliter expectendam quam ut huiusmodi iucunditatum causam ac lenonem. in quibus turpiter sane in virtutis dignitatem ac vim *Epicurus* delirauit. nam virtus, ut probatum, vel omni horum bonorum consequentia spoliata, seipsa ac in secreto, quo nullus mortalium sensus peruenire poterit, reconditum apud se fauorem habet suauissimum. Eadem quoque sui causa & naturalis honesti respectu, appetenda, amplexanda, neque, ut voluit *Epicurus*, huiusmodi appendicibus corrumpenda, vel extra fines proprios, in ditionem voluptatis incussa vi tanta Regina morum deducenda.

4 Quando itaque de virtutis ingenuitate ac puritate loquimur, illud consideramus tantum quod foras apparet ac videtur. Hoc autem interdum carere potest proprio fine, naturæ talis actionis constituto, & alium nihilo obstante finem sortiri, etiam bonum: veluti si miles in acie non ex proposito difficultatis aut timoris superandorum fortiter pugnaret, sed ut relligio in republica ab hostium armis defenderetur. pariter si debitum creditori quis restitueret, non ut seruetur æqualitas iustitiæ, sed ut alijs exemplum detur probitatis. Porro externus actus, virtuti assignatus, aliquando non solum destituitur illo suo peculiari fine, verum etiam ad malum finem præpostere destinatur. utpote si quis ex motu ambitionis, frequens esset in adeundis sacris locis, aut aliquam aliam virtutis formam induceret, quo opportunius ac impune dolos machinaretur & aliorum clades. Primo modo non dicitur virtus adulterari, aut in meram umbram extenuari, cum ipsum solidum optimi finis attingat; secundo autem omnino. quamobrem ex voluntate, ex proposito & animi oculo, virtutis omnis integritas iudicanda. In amicis ait *S. Hieronymus*, non res queritur, sed voluntas: quia alterum ab inimicis sæpe præbetur, alterum sola charitas tribuit.

5 *Alexander Halensis* de hac re disputans, vniuersum vim falsitatis & adulterinæ virtutis, ad hypocrisin reducit, Cum & mala teguntur, & cum bona fraudulenter fiunt. malis consilijs virtutis exuias ac decorum tegmen adsciscit hypocrisis, quo minus quæ turpia, appareant: bonis prauum finem præstituit, qui sub instructa fraude lateat ac delitescat. summam fraude hac duplici omnis eius motus continetur, qui per bona iuxta ac mala pariter comseat, illa vitando, hæc cælando: ne quidpiam est adeo exterius honestum, quod eius artificium omnino excedat aut fugiat. Congrue proinde *S. Maximus* huiusmodi falsarium in materia virtutis, appellat hypocritam, & furem spiritualem, quandoquidem gloriam, voluptatem, & alia bona, virtutis falsa proposita imagine, contendat sibi comparare.

6 Solam autem virtutem, quæ vera expressaque, ciuitatis esse instrumentum, ipsa natura, philosophia & experientia satis euidenter demonstrant. *Plato* de virtutis subsidio ad regendum rempublicam loquens, dicit, Dei cultum ac virtutem ei prodesse, Si non simulatione, sed veritate virtutem colant ciues. nam cum virtus fucata, vitijs inseruiat, eorumque progressus occultet, ne deprehensi repellantur, ad eandem barbariem talis virtus referenda, ad quam ipsa vitia, imo reliqua vitia ita turpia suapte specie ciuibus videntur ac deformia, uti sæpius ad primum eorum adspectum ab eis cum odio sese in fugam recipiant. Quibus accedente virtute hac adulterina, eo perniciosiora euadunt, quo in se latentiora, iuxta ac quo horrendæ ipsorum formæ obtento velamine honestatis accuratius exornantur: licet vel equi fuerint Troiani, quibus vrbs ipsa deuastanda. quo pacto ille prorsus nocius reipublicæ, qui magistratu indignus, vel ei gerendo ineptus, se fingit virtute præditum, quo à ciuibus ad illum promoueat: etenim non tantum alterum meliorem hinc excludit, sed seipsum etiam, haud idoneum ingerit, ac vtrisque reipublicæ obest serpens iste aurea theca inclusus, seu aureis squammis refulgens. An non *Dauid* virtutem amicitie assimulando, *Vriam* occidendum inique curauit? an non *Absolon* iustitiæ administrandæ speciem prætexens, Israelitas ad defectionem à legitimo Principe, optimoque patre flagitiose sollicitauit? Ipse *Iudas* proditor, ac in Christum Dominum reliqui parricidæ, pietatem in templum, in patriam & Imperatorem, quibus sua horrenda consilia inuoluerent, causabantur. *Vlysses* Hectoream prolem extinguendi cupidus, relligionum iura sancte in propositum suæ crudelitatis vrgebat:

— Vatem & infantes Deos
Præterdis, Hoc est pectoris facinus tui,
Nocturne miles.

Sen-Troad,

Nero, quantumuis crudus tyrannus, & sanguinis humani sitientissimus, nihilominus ut ferilius desæuiret, quod *Suetonius* scribit, vel iustis supplicijs illacrymabatur, & frequenter exclamabat sententiæ iudicis subscripturus, Quam vellem me literas nescire: propter hanc vim ad nocendum, insitam virtuti serpentinæ & ementitæ, ait noster *Halensis*: Simulatorie peccare deterius est, quam peccare aperte. Est enim in illo duplex quædam iniquitas. vna in forma ipsa doli ac simulationis, alterum in effectu damnum inferente. nam vel ipse abusus virtutis quod ad externam illius formam, quo fucos illos turpes admittere ac sustinere tanta dignitas cogitur, vitio non caret.

7 Grauis certe iniuria, virtutis maiestati ac sanctimonie incutitur, dum eius color ac species præstantissima, in res pessimas arte quadam fascinatoria inducuntur. Si enim Romani Imperatores sibi illatum dedecus reputarunt, quando eorum imagines in fœda & inhonesta loca deferebantur, quid sentiendum de iniuria virtuti illata, quando eius externa

Math. 6.
Hier. epist.
ad Castrat.
Halen. 2. p
q. 166. m. 1

Max. Tom.
5. Bib. cent.

Sueton in
Neron.

Hal. part. 2.
q. 166, in 5.

Ma in cen.
cap. 26.

externa decora, nomen ipsius Sanctum, Venerandum: omni generi sordium ac libidinum applicantur, eisque deturpantur? merito idcirco S. Maximus hypocrisim appellauit *Sacrilegium spirituale*: quod virtuti nempe, Deo & hominibus sacræ, abusum iniiciat. neque solum virtus hinc indigne tractatur, dum eius decus compellitur subire has inhonestas fraudes, verum etiam dum pessimis finibus scelerum, tanquam medium quoddam inseruire & lenocinari cogitur. illam ipsam actionem, quæ sibi recta ratio utpote materiam virtutis cunctis spectabilem & honorabilem delegit ac constituit, ars hæc veteratoria ac sacrilega in eam inuolans, ad fraudes, ad odia, ad ambitus, ad omne genus fœdæ voluptatis, naturæ lege violata, hominum iudicijs & expectationibus ludificatis, indignissime traducit, omnique sensu honesti cassam, in contumeliam sceleris rapit. Enimuero existimandum, diuinam prouidentiam velle quandoque seuerè hosce virtutum illusores ac constupratores castigare, eoque acerbius, quo eorum nephariæ artes ipsi soli interdum notæ, aliorum cognitionem latentes, impune progrediuntur. Hoc autem in genere sane horrendum facinus extitit in *Atheo*, religionem ad paricidium transferente: Cum enim fratris *Thiestis* prolem igne torrere, ac patri epulas in mensa appetenti deuorandam proponere animo destinarat, coronamque fratris capiti imposuisset in signum fœderis, religionem tantæ immanitati obtendebat:

Sen. Thiest. Ego destinatas victimas superis dabo.

Amb. lib. 2.
off. cap. 12.

8 Dissoluit porro hæc virtus facticia ipsa iura societatis ciuilis, amicitiae leges violat, conuictus fœdera in vniuersum perfringit: demum tanquam erinnis barbarica, cuncta ciuitatum siue ornamenta siue firmamenta conuellit, deuastat. Imprimis virtus hæc simulatoria ipsimet artifici exitialis plerumque esse solet. Ut enim excisus virens ramus diu speciem nō retinet, ita virtus, quæ radices in honestatis solido non egit, etiam in aliorum oculis paulo post, omne decus deflorescendo amittet, adeoque odiosissimæ notæ condicionem subibit. quod citius euenerit, quo illi occulatiores, quibus cum simulator degit. *Nihil simulatum & fictum* inquit S. Ambrosius, vera virtutis esse certum est, quin etiam diuturnum esse non solet. In principio vernat, in progressu tanquam flosculus dissipatur. quod autem verum ac sincerum, alta radice fundatur. Nunquid ciuile alicui commodum, quempiam ad breue spaciū in hominum florere iudicijs, & non multum postea, discussa larua, defluente parietis dealbati colore, monstrum, harpiam ac dæmonem in foro apparere? *Omnis societas* inquit S. Augustinus, *fraudulentum socium naturaliter non vult*. ut enim virtutes ficticiæ animi affectus non sedant, sed intus æstuare permittunt, ita impedire non possunt, quo minus aliquando sua importunitate erumpant, suosque cultores, tanquam molestos ergastularios, subinde palam accusabunt ac redarguent. Virtus

Aug. lib. de
Nupt. &
conc. cap. 4

autem ciuilis ea demum, quæ vero imperio huiusmodi affectus intus moderatur, ac sub iugum mittit rationis. quod cum peractum fuerit, eodem suum imperium virtus reddet stabilius ac diuturnius. *Scopus vnicus hic est virtutis & Philosophiæ*, inquit S. Antiochus, *citra fucum quiduis agat*: præsertim si cum prudentia coniungitur. proinde affirmat S. Augustinus, Dei Ecclesiam, quæ ciuitatis prototypos, ædificatam supra petram, scilicet virtutē solidam, omni adamante firmiorem. Eorum vero merces recenset diuina sapientia, qui fucatis vtuntur virtutibus: *Fallax gratia, & vana pulcritudo*: quod vt id *Salonius* Viennensis interpretatur, simulatores honesti, tum in hac vita tum in alia, bono expresso destituuntur, gratia excidente, pulcritudine marrescente, & ipsis vix dies suos dimidiantibus. *In dimidio dierum eius derelinquent eum, & in nouissimis suis erit insipiens*. Quæ est spes hypocritæ, quærit S. Iob, *si auare rapiat*? est enim hæc hypocrisis, sacrilega quædam auaritia, in emolumentum, falsato sacro, & abusu sacri comparandum, instituta.

Ant. Thom.
2. Bib. hom.
54.
Aug. ser. 2.
de ver. dom.

Prou. 51.
Sal. Tom 1.
Bib. 5. in
par. Salom.

Psal. 54.
Hier. 17.

9 Tria vero sunt præcipua detrimenta reipublicæ, quæ secum adducunt virtutes istæ ad artem picturatæ ac compositæ: honoris scilicet optimis debiti ad prauos delatio, confidentiæ simul ac beneuolentiæ inter ciues exterminatio, omnium denique virtutum oppressio. vitijs constupratus, qui aliquid ambit, is virtutibus adulterinis ad primos magistratus assurgere conatur, quo alijs honores eripiat, quibus debentur: nec illos tamen apud se diutius retinebit. Est enim propria sedes honoris non aliud quam vera expressaque virtus. *Ficta omnia* inquit Cicero celeriter, *tanquam flosculi decidunt*. nec simulatum potest quidpiam esse diuturnum. Ex quo omnis honor ciuilis, qui & præmium virtutis, penitus intercidet. boni enim illum non habebunt, & mali eundem stabiliter apud se seruare non possunt. Confidentiam & amicitiam pariter hinc quoque perire manifestum. quis malis obsecro, fidet, & quis nepharios amicitia complecti poterit? Cogitemus itaque vniuersos hominum ordines istis confictis virtutibus instructos, adulteros, versari inter se, utpote maritos cum vxoribus, dominos cum famulis, medicos cum ægrotis, mercatores cum rusticis, ducibus belli cum militibus, iudicibus cum reis, & tunc nihil præter tumultus barbaricos aspiciemus, nullibi confidentia, nullibi amicitia in ciuitate comparentibus,

Cic. lib. 2.
de off.

9 Veras denique expressasque virtutes istæ falsatæ omnino tandem profligabunt: quo & barbariem in vitæ ciuilitatem armabunt, viciamque eidem demum constituent. Enimuero fucata virtus, conscientiae altum non infidet, haud eius aliquid refert, sed tanquam mus supra faciem campi leuiusculæ saltitans, in id duntaxat prospectat, quod in aliorum oculos incurrit. Vnde lucri causa, voluptati aut dolori cedendum docebit, vbi testes,

Cic. li. 1. de
legib.

vbi suspensiones, vbi lux abierint, ac in tuto flagitia spaciabuntur. Nam quid faciet homo inquit Cicero, in tenebris, qui nihil timet nisi testem & vindicem? quid deserto loco natus, quum multo auro spoliare posset imbecillum atque solum? Noster quidem sic natura iustus vir ac bonus, etenim colloquatur, iuuabit, in viam deducet. is vero nihil alterius causa facit, & metitur suis commodis omnia: videtis credo quid sit acturus. Non alium itaque quam inter homines pantheram decet hæc virtutis simulatio. Vt enim panthera suauem odorem spirando bestias alias ad se pellicit, quas subinde deuoret, ita virtute falsata ciuis compositus, sui opinione ad se delusos trahet, quos commodi causa tractos disperdat. Duplici etenim clade eos conficit; prima, quæ damnum ipsum eis illatum continet: utpote infamiam, paupertatē, ac similia: altera, quæ dolū prodit, læsi ingenio molestissimum. illa externum ali- quod bonum euincit, hæc vero rationem ipsam, qua omnes cupiunt præcellere, ac homines sunt, superat, ac in errorem compellit. Damnum pati, ac simul decipi, duplici est certe malo adfligi, ac duplici bono pariter spoliari. Quod si præualuerit hæc hypocrisis, omnis gustus veræ virtutis amittetur inter ciues, ac neruus eiusdem penitus succidetur.

11 Verum tametsi arte ita elaborari poterit ebur in vuarum botros, ut deceptis auium oculis, ad illos succum petitura illa animalcula aduolent, nihilominus ab illorum rostris contusi, nihil liquoris ex se ad ea emittent: ita subdoli, postquam virtutum adulteratas formas exprefferint, nihil ex eis iucunditatis in vita elicient, qua reficiantur, aut qua alicuius aduersæ fortunæ acerbitas in ipsis mitigetur; ut nempe cum *Rutilio* exilium iniusta damnatione decretum, patienti animo ferant, cum *Metello* carcerem, filiorumque iugulationem, mortem cum *Socrate*, dexteræ adustionem cum *Mutio*, quiete & moderate sustineant.

Mart. li. 10.

In matutina inuper spectatus arena

Mutius imposuit qui sua membra focis.

Vir. 8. Æne.

Visceribus frustra castum Lucretia ferrum

Mersit, & attonitum tranauit Claliam Tybrim.

Sicut enim virtus suapte natura dulcis, ita vbi hæc natura defuerit, eius dulcedo inueniri non poterit. Boni itaque viri dupliciter lætantur ex virtute, iuxta doctrinam *S. Augustini*. principio quatenus non solum operantur ex motiuo huius aut alterius virtutis proprio, sed etiam ex amore Dei, eius causa virtuti incumbentes. nam cum talis amor sit iucundissimus, sui dulcissimo sensu inspergit singulos conatus aliarum virtutum quibus imperat. Deinde iidem lætantur, dum incitati probitate obiectiua particularis virtutis, eius gratia, & propter illam, recte agunt: in quibus inhabitans Spiritus sanctus, ut dislerit *S. Augustinus*, suauem facit iustitiam, ut homo bene faciat amore recti, non timore supplicij. utraque autem hac iucunditate fictæ virtutis depriuantur. Quid ergo superest præter duo inquietudinis & afflictionis elementa, voluptatē & dolorē? voluptate expirante in dolorem, ac dolore recurrente in voluptatem? In præcipiti, ait *Seneca* est voluptas, ad dolorem vergit, nisi mo-

Aug. de lib.
fid. & op.
cap. 15.

Sen. ep. 23.

dum teneat. Vt enim ferox ac lasciuens equus depicto fræno, vel iridis radio, non coercetur, ita neque appetitus efferati & acerbis motus ficticia virtute domantur, leniunturque. Quod itaque tanta mala reipublicæ inferat hypocrisis, Deus, ut flagitiosis ciuibus pœnas maiores merito incutiat, ut ait *S. Iob*, propter eorum peccata, facit, ut regnet homo hypocrita. Etenim talis non solum est tyrannus, verum ita contextus sua hypocrisis, ut nulla tyranni feritas in illo appareat, sed contra potius quoad speciem optimus princeps videatur. atque ita tutus, furietur in populum, longius protrahit cursum suæ crudelitatis, fortius & audacius ferit, acerbiusque vulnerat & occidit vectigales: sanctus latro, sanctus carnifex, sanctus ac sapiens Diabolus, pius & religiosus hæreticus celebratur.

12 Imo exercitio fictarum virtutum euadit quilibet sibiipso tyrannus: idque dupliciter. primo quod dum virtutes assimulat, operetur contra internum principium agendi, veluti in corde ipso complexum: corde enim & animo nihil minus curat quam solidam expressamque virtutem; ac proinde quando externæ virtutis speciem effert, animo & corde resilit à virtute, fingens se illud colere, quod contemnit. dum vero ita diuellitur à seipso, tyrannidem quandam patitur. Deinde cum auctores istarum falsarum virtutum non semper sibi constant, tum sub aliorum oculis sæpius ea agunt, quæ argumento sunt, eos flocci virtutem reipsa facere, neu quidpiam illius expetere præter ementitam eiusdem formam, in gratiam comparandæ voluptatis expressam. vbi autem voluptas tantum est in animi & cordis votis, ibi fieri non potest, quin talis dispositio erumpat sæpius in libidines & facinora, veræ virtuti contraria. ex quo oritur illud genus tyrannidis, quo quis in ciuitate proprium honorem & æstimationem violat, ac præstat demum, uti nullus illum habeat pro bono viro, quantumuis bona operetur, sed potius hypocritam ducant omnes & virtutum assimulatorum. quo pacto in Anglia & alibi Ministri, hypocrisim in concionibus exercentes, paulo post meretricio, periurio, intemperantia, sese nebulones esse probant. Quod precor tyrannidis genus, in ipsum auctorem tyrannidis nocētius? *Congregatio hypocrite sterilis*, ait *S. Iob*: nempe quod Deo, cui Abominatio est omnis illusor, vindicante, & ipsomet hypocrita procurante, etiam bona istius vitæ, hypocritis haud prospere succedunt. *Liquet igitur*, ait *S. Ambrosius*, ea esse perpetua ac solida quæ vera sunt, & quæ sincere potius quam dolo congregantur. ea vero quæ simulatione atque assentatione parta sunt, non posse diu perseuerare. hoc egregie probat *S. Ambrosius* historia *Absolonis*: qui fingens in patriam pietatem, & maximam curam iustitiæ præ se ferens, postea in patrem rebellis, & ad ramum arboris crinibus suspensus, miserrime periit. *Cato* apud *S. Augustinum*, has causas recenset florentis imperii apud Romanos: quod nempe haberent: *Domi* industriam, iustum imperium, animum in consulendo liberum, neque libidini, neque delicto ob-

Iob. 34.

Iob. 20.

pro. 3.

Amb. lib. 2.
off. cap. 22.

2. Reg. 15.

Aug. lib. 5.
cui. cap. 12.

noxium,

noxium. At fortassis suspicabitur quis, ad officium boni ciuis haud necessario spectare virtutem: de quo iam inquirendum.

C A P V T V I I.

An eadem sit virtus boni viri, & boni ciuis.

Atis, vt nobis videtur, demonstratum, virtutes tam intellectuales quam morales, ciuili vitæ esse instrumenta, eas præsertim, quæ ad alterius bonum ordinantur. Sed neque monasticas ac contemplatrices eidem fini esse prorsus inutiles ostendimus. Modo autem inquiritur de condicione & amplitudine virtutis in bono ciue desiderandis: num scilicet quoad omnes virtutes, bonus ciuis sit animo plene informandus, ita vt nullum grauius vitium in eo possit reperiri, vel an ei sufficiat ad peculiare suum munus à principe definitum obeundum, illum idonee esse comparatum, tametsi, quo ad alia, quæ eiusmodi muneri non aduersantur, sit affectu & opere corruptus ac deprauatus.

2 *Aristoteles* absolute definit, ciuem bonum carere posse virtutibus in viro bono requirendis, adeoque eis vitijs interdum deturpari, quæ virum malum constituunt. Expendens etenim officium ciuis, quo ad virtutem, valde ieiune ac parce de illo pronunciat: dicit enim, ciuem posse munus suum imperatum exequi sine prudentia, ac consequenter absque virtute. nam quatenus id mere peragit, quod ipsi à principe iubetur, non indiget, inquit, prudentia, quæ ipsum ad opus dirigat; quandoquidem principis mandatum, rem faciendam, & omnes eius circumstantias præcipiens, abunde ei sit ad directionem, ac veluti loco prudentiæ; solum idcirco exigitur, vt opinione ductus, ad modum instrumēti animati, & ab artifice directi, morem gerendo operetur. neque multum de fine ab illo intento laborandū, cum sufficiat, si id simpliciter perfecerit, quod ei à principe mandatum fuerit. vnde consequens, quempiam bonum ciuem euadere posse absque virtute, quæ ad bonum virum efficiendum postulatur. Ex quo concludit, *Perfpicuum est, fieri posse, vt is, qui bonus sit ciuis, virtutem, ex qua bonus vir nominetur, non consequatur.*

*Arist. lib. 3.
Pol. cap. 3.*

3 Ad hoc probandum isto argumento vtitur. Ciuis officium, ait, in sua notione complectitur quid commune procurandum, & aliud particulare, quod in hoc vel illo singulari consilio præstando reperitur. illud vtpote in Principe, prudentiam, ac virtutem cupit, posterius hoc minime. Ergo ciuis, licet, vt idoneus sit ad gubernandum, opus habeat multiplici virtute, non tamen at hoc vt illud mere obediendo, quod ipsius est duntaxat, exequatur. nam ea differentia est inter principem ac subditum, quod princeps suo munere non defungatur absque prudentia ac virtute, qua fit ipse bonus vir, subditus autem vt obtemperet, & suum particulare officium perficiat, neutra indigeat.

Subditi autem, inquit, Aristoteles, non est virtus prudentia, sed opinio vera. Porro adiungit, expectandum ab omnibus, vt sint boni ciues, quod & summæ curæ esse debet legislatori: vt vero omnes sint æqui boni viri, haud sperandum, cum id moraliter impossibile.

4 Vt autem sententiam *Aristotelis* plenius interpretemur, iuxta diuisionem virtutis in tres classes, quam supra fecimus, cogitare possumus, bonum ciuem tripliciter esse virum malum. Principio quidem, vt in eodem genere sit malus vir, quo bonus ciuis. etenim virtutes proprie ciuiles sunt illæ, quæ spectant ad voluntatis opus, ac versantur circa id, quod alijs tribuendum. Poterit itaque contingere, vt miles, exempli causa, vigilias & excubias suas diligenter seruans, coque bonus ciuis, aliunde tamen quod ad vitia voluntatis, sit impius in Deum, in patriam & parentes, iniustus in alios, vtpote fur, falsarius, adulter. Deinde hæc ipsa istius militis ciuilis bonitas comparari poterit, cum vitijs, quæ appetitui concupiscibili insunt, ac eius virtutibus monasticis contrariantur: quasi miles, qui ciuis bonus, esset interea lasciuus, impudicus, helluo. Postremo eadem eiusdem militis bonitas ciuilis referri poterit ad vitia insita peculiariter parti irascibili, quæ virtutibus illius partis opponuntur. vtpote si huiusmodi miles quo ad obedientiam quidem ciuis bonus, furiosus tamen existeret, crudelis, in humanus, ac vulneribus delectatus. Ego quidem hac in re non intendam litem *Aristoteli*, ne tota quæstio de nomine inter nos tandem resoluator: contendam tamen, tam ex principiis Philosophiæ, quam Theologiæ, iuxta sensum legitimum, absolute bonum ciuem non esse appellandum, qui bonus vir non fuerit.

5 Quantum ad primum genus probitatis, intelligere non possum, quonam pacto is bonus ciuis, qui in iustitiam particularem simul ac legalem delinquit, qui ciuitatem, & eius ciuitatem disperdit: quorum ambo ciuis *Aristotelicus* procurare poterit sua iniquitate, modo exacte exterius pauca obierit, quæ ipsi à principe mandata. nam vel ipsa notio ciuis tota referri videtur ad id, quod iustum, ad id quod ciuile; quibus si aliquis aduersarium se præbuerit, nomen & vim boni ciuis illico amittet. vtpote si miles id omne exequens, quod ei à duce præceptum, nihilominus clam pacisceretur cum hoste de prodenda ciuitate, quam etiam ipse expilando debiliorem indies redderet ad resistendum: si discordias sereret inter commilitones, si eis rem familiarem eriperet, omni denique vi contra bonum legale, seu commune, contra neruos ciuitatis pugnaret, is sicut hominis nequam partes ageret, ita boni ciuis munus neutiquam meo iudicio expleret. & quod de milite intulimus, idem applicari poterit mercatori, agricolæ, artifice præcise sua destinata officia perficientibus, aliunde tamen iniustis, rapacibus, subdolis, timidisque.

Summum crede nefas, animum præferre pudori, Et propter vitam viuendi perdere causas.

Iuuen. l. 3, sat. 8.

Iustitia quidem legalis, vt in se spectata, virtus est eximia, ita suo imperio omnes alias virtu-

S. Tho. 1. 2.
q. 61. art. 5.
ad 4. q. 58.
art. 5.

tes morales continet, quas excitare poterit, earumque opera referre in finem suum, nempe bonum civile seu commune. quarum etiam singula studia ac motus hoc respectu vocari possunt iustitia, ut docet S. Thomas. Secundum hoc, actus omnium virtutum possunt ad iustitiam pertinere, secundum quod ordinant hominem ad bonum commune. Quocirca infestus aliquis huic bono communi contra iustitiam, ac inde civilitati inimicus, bonus civis non videtur æstimandus. Hinc idem Aristoteles affirmat, civem non esse sui iuris, sed reipublicæ iuri subiectum: quod nempe civis fuerit, bonum reipublicæ præferre privato suo commodo. ac recte concludit: Civis origo ad vivendum, & institutio ad bene vivendum refertur. Si ergo non bene vivat civis, præcipue habita ratione iustitiæ, boni communis, ac ipsius civilitatis, unde bonus civis habendus, quantumvis suo munere particulari recte defunctus fuerit?

Aristot. 2.
Ethic. c. 4.
56. Ethic. c.
16. S. Amb.
1. 5. in Luc.
Hier. in ca.
16. Isa.
August.
Epist. 29.

6 Quod ad alias virtutes attinet, quæ non sunt voluntatis, aut ad alterum relatæ, sed appetitus sensitiui concupiscibilis vel irascibilis propriæ, tametsi immediate non sint civiles, nihilominus ita civilibus virtutibus conducunt, ut etiam ad ipsam formam ambitumque boni civis pertineant. Quis enim non animadvertit, omnes virtutes, quo ad earum statum perfectum, ac usum stabilem inter se copulari, ut Aristoteles, & nostri docent: ita ut si ademptæ vel expugnatae fuerint virtutes appetitus sensitiui, nempe temperantia, continentia ac fortitudo, non solum euenturum, ut virtutes voluntatis, quæ iustitia comprehenduntur, languidius inde operentur, verum etiam ut brevi exacto spacio, à contrariis vitiis expugnentur ac superentur? is sane diu iustus non fuerit, qui voluptatis, gloriæ ac lucri nimium cupidus. Fortis non manebit longo tempore, qui libidine dissolutus incensulque. Ut ergo quis reipublicæ ac solide existat bonus civis: hoc est, bene sit comparatus ad bonum commune, ad ipsam civilitatem, adeoque ad particulare suum munus diu ac firmiter obeundum, omnibus virtutibus instruendus, & ex eis pariter, bonus civis, ex quibus bonus vir diiudicandus.

Arist. 5. lib.
Pol. c. 9.

Proinde de virtute desideranda in Civitate, proponit alibi hoc dubium Aristoteles: Dubitari etiam potest, si potentia ad sit reipublicæ & amicitia, quid opus est virtute? Ratione quid potentia civis reipublicæ statum conservabunt & augebunt, quandoquidem id poterunt: ratione vero amicitia seu charitatis, nulli iniuriam inferent, & commune bonum amabunt; unde ergo præter hæc duo, quæ virtutes civiles in se complectuntur, civitati necessariae continentia & temperantia, quæ virtutes monasticæ? Huius dubij resolutionem videtur idem Aristoteles tradere, dum inquirendo insinuat, incontinentiam & intemperantiam eodem modo, quod sui amorem nutrant, hominem erga bonum publicum, perturbatum & inuersum præbituras, quo quis earum vi erga seipsum perturbatus & inuersus efficitur. præsertim vero in civitate quantumvis potente, & erga alios amico, deficiet virtus in irascibili requirenda, quæ in

pericula & damna se reipublicæ causa attollat, postquam incontinentia & intemperantia facultatem in eo concupiscibilem effæminarint. quamobrem supponere virtutes civiles reperiri in civitate absque monasticis, cogitare est, ramos florere sine radice, tectum subsistere absque fundamento, flumen decurrere amoto fonte.

8 Contra vero illa ab Aristotele supra tradita definitio boni civis, nimis arida, restricta, adeoque hominem indigna mihi videtur. Cum enim officium boni civis sit officium rationis, non imaginationis illi cum bruto communis, non lacertorum seu corporis; quale obsecro, id muneris erit, quod veluti instrumenti solum ab artifice agitatio, quod sine prudentia, imo ex malo fine interdum absoluitur? aliter prorsus Philosophatus idem Aristoteles videtur, qui tam in principe, quam in subdito virtutes desiderat, ut boni cives sint ac reputentur. Si is qui præest, non sit moderatus ac iustus, quomodo bene imperabit? Si is qui paret, quo pacto modeste parebit? nam intemperans & ignavus si sit, nullum officium sequetur. Ex quibus liquet, Aristotelem ad statum civilium virtutum, ex quibus bonus civis appellatur, requirere etiam temperantiam ac fortitudinem, quæ sunt virtutes non voluntatis sed appetitus sensitiui ac monasticæ. Denique si nulla bona intentio, aut ullus bonus finis in civitate spectanda, sed solum actus externi mera executio, nunquam in eum gradum præstantiæ hæc assurgeret, quæ illum simpliciter, & absolute bonum constituat. Etenim actus externus, ut docet S. Thomas, non est aliter bonus quam

Arist. Pol.
cap. 8.

Ne recolens opificem solii natalis, ad ipsum
Respicit auctorem, nec spem supra aera librat,
Sed mentem grauidis contentus sternere curis,
Indigno subdit Domino, perituræq; pronus
Diligit, & curvo querit terrestria sensu.

Prud,
Hamart.

9 Huic veritati adstruendæ Theologia pariter adstipulatur. Inter virtutes, quæ morum civilitatem instituunt ac stabiliunt, nulla potentior ipso Dei amore, ut postea ostendemus; idque multis probat S. Augustinus. huic autem omnia vitia bellum indicant, eumque animis mortalium patrata pænitentia exigunt. Certe amore isto vacuus, prompte alia inferiora iura & amores civilitatis contemnet, in procinctu continenter erit ad ea violanda, quamprimum libido ipsum extimulaverit. malus idcirco vir sicut amore isto destituitur, ita civilitatis firmamento ac complemento carebit: ne facile cum concivie civiliter copulabitur, qui à Deo nepharie diuortium fecerit. Quod si respiciamus solum ad munus quod exequitur Civis ad mandatum Principis, requiri videbimus in illo aliquem amorem: si non illum, qui Bonum commune complectitur, saltem illum, quo quis amat officium obedientiæ. qui amor si defuerit, Constantia functionis civilis diu stare non

August. lib.
ciu. 29. c. 26

pote-

poterit. nam si iste amor minime in ciue exigatur, tunc quando contrarij amores ciuis peccatus obtinent, vi quorum odio ardet boni communis, iuxta ac ipsiusmet obedientia, tamen aliquantisper morem exterius gerat suo principi, bonus ciuis cogitandus: quod vix credi poterit. nam vt in vniuersum principium actionis in homine est amor, ita actionis ciuilis amor aliquis ciuilis. operatur enim homo vi sui ingenij ex amore, scilicet principio in se infuso, & non nisi ratione amoris, ex timore: qui enim nihil amat, aut sperat is nihil timet. si vero destituatur ciuis amore ciuili, plenus autem fuerit amoribus Barbaricis, notionem boni ciuis minime, vt existimo, retinebit: sicut is bonus custos suauitatis haud habendus, qui quo ad aliqua, ex praescripto Medici viuit, clanculum tamen noxia & venenosa in stomachum ingerit.

10 Quod si ille bonus ciuis minime cogitandus, qui suis criminibus diuinam iustitiam prouocat ad incutiendam cladem atque vastitatem reipublicae, profecto scelerati, qui id faciunt, in numero bonorum ciuium haud censendi. Ego sum Dominus Deus tuus, fortis & zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me. quod licet aliqui in eam sententiam interpretantur, qua significatur, velle Deum filios, imitatores suorum prauorum parentum poenis excipere, vel illos, in scelera ab ingenio pronos, eo pacto coercere, plurimi tamen eum sensum esse contendunt, quod Deus, vt ostendat, se offensum hominum malefactoris, ea castigat temporalibus modis etiam in tertiam ac quartam generationem. Pugnantem ac vincentem Iuda, Acham miles, contra Dei legem ex manubijs anathemati addictis, pallium & auream regulam sibi arripuit, & en tibi, eius iniquitas furcata est in vniuersum exercitum, quem aut in turpem fugam dedit, vel morte deleuit. Pertimuitque cor populi, & instar aquae liquefactum est. Quis Acham hunc, adeo suis exitialem, bonum ciuem iudicabit? Ionathas pariter nequitiam bonus ciuis, qui gustatu mellis Dei mandatum violando, sceleris sui piaculum transmisit in suos gentiles, quo illos prostravit ac pene confecit. Peccatum vero ab aliquo vno perpetratum, in alios delaeuire, ex monumentis diuinæ historiae luculentum. Saule cum Gabaonitis iniuste ac crudeliter agente, trium subinde annorum fame, regnante Dauide, septem eius filijs crucibus affixis, populus Hebraeus poenas luit. Dauide militem numerante, tanta perniciēs suae gentis mox subsequuta, vt septuaginta millia pestilentiali morbo correpti, inde perierint. ob quam causam S. Augustinus & S. Gregorius ostendunt, principum peccata in vectigalium suorum capita, in sanguinem, & bona ipsorum perniciose interdum redundare. Nemo sane, quantum ego arbitrari possum, iudicabit hos bonos extitisse ciues, adeo ciuibz suis noxios, quantumuis proprijs suis muneribus fecerint satis. Romani magistratus, vt scribunt Dionysius, & Plutarchus, diligentissime cauebant, ne delinquentium crimina impunita transirent, existimantes, eorum

impunitatem, inuecturam grauissimam cladem in commune imperium.

11 Respondeo itaque Aristotelis argumento, quo contrarium adstruxit. licet ad executionem operis mandati ex mera opinione in subdito, seu ciue, virtus non exigatur, nihilominus nomen ciuis sanctius, & honorabilius multo videtur, quam vt eis duobus duntaxat contineatur. ad id enim requiritur, vt non noceat ciuibz, vt ciuilitati ipsi infestus non consistat, vt stabiliter bene operetur: proinde vt non solum ex simplici aliqua virtute agat, verum etiam ex ea, quae cum alijs virtutibus in chorum coalescit. Connexae igitur sunt virtutes, ait S. Ambrosius, concatenataeque, vt qui vnā habeat, plures habere videtur. Philosophorum est sententia, inquit S. Hieronymus, habere sibi virtutes. Sanctus Augustinus asserit, vna prudentia deleta, virtutis nihil superesse praeter inane eius simulacrum. Neque ex hoc consequens, quod ad virtutem, parem esse sortem principum ac subditorum: nam licet virtus ad vtroque spectet, alia tamen atque alia, vt ipse Aristoteles fatetur. illa in principe summa, architectonica, haec in ciue tenuior ac inferior: vera tamen & genuina. Atque inter alia incommoda ex vitijs orta, quae ciuis officium impediunt, illud est quod supra recensuimus, nempe conscientiae in noxio lancinatio; erumpente in eodem foetu peccati serpentine per exesam matris viscera. quis non adfirmabit hanc diritatem aduersari ciuicæ promptitudini & alacritati?

*Ipsam porro animam crudelia vulnera carpunt
Mille puerperis, soboles dum parturit ex se
Contra naturam genitas, peccamina crebra
Scilicet, & partus materno funere natos.*

12 Istis de vniuersa natura virtutis actiue differuisse sufficiat. reliquum agamus de virtutibus in particulari. quod autem in tres ordines illas supra distribuimus, nempe in Rationales, Concupiscibiles & Irascibiles, ideo primo loco agemus de voluntariis siue Rationabilibus, quae circa bonum alteri reddendum occupantur, & communi nomine, iustitiae partes vel species appellantur.

C A P V T V I I I.

*Quanta in vniuersum iustitia sanctitas
ac ciuilitas.*

Iustitiae in vniuersum munus, cum alijs, vel erga ipsos, ius ac modum quemdam aequalitatis seruare, vt tantundem alicui tribuatur, aut adimatur, quantum ei conuenire aestimetur. hoc tamen perinde non est accipiendum, quasi iustitia ad naturae omnimodam paritatem seu aequalitatem, quam ipsa statuit, reducere debeat ciues, vt Philosophi aliquot, & haeretici nonnulli sunt commentati; sed solum, vt ea illud aequale reddatur ac asseratur in vita ciuili, quod ratio publica, cum ciuium inaequalitate, quo ad diuitias, honores & dignitates, definiuit.

aequale

Ambros. l. 5
Luc.

Hier. in ca.
16. Isa.
August.
Epist. 29.

Arist. 1.
Pol. c. 8.

Prudent,
Hamart.

Minut,
Felix, in
Octauio.

Exod. 2.
Deut. 5.
S. Tho. 1. 2.
q. 78 art. 8.

Cornel. à
lapid. in 5.
cap. Deut.

Iosue, 7.
1. Reg. 14.

2. Reg. 21.
1. Reg. 28.

August. 1. 1.
ciu. cap. 3.
Greg. 1. 5. in
Iob. 2. 24.

Dion. 1. 33.
Antiq. Plu-
tar. in Ca-
mil. in
Marc.
Amat.

Arist. 2. Pol.
c. 1. l. 10.
Metaph. text.
18. 19.

Arist. lib. 1.
Mag. mo-
ral. c. 31. 5.
Tho. 2. 2. q.
58. art. 10.

Basil. lib.
Reg. Fuf.
disp.
Muret. orat.
6.

Ambr. in c.
7. ad Rom.
Plurar de
Princip.

Arist. lib. 5.
Ethic. cap. 1.

S. Tho. 2. 2.
q. 58. art. 6.
& 7. q. 61. ar.
2.

Arist. lib. 5.
Ethic. c. 3. 4.

Æquale repensum, inquit, *Aristoteles*, *conseruat ciuitatem*. Quando ergo homines ita inter se mutuis bonis versantur, vt eorum concessione vel detractio neque à debito deficient, neque illud transcendant, tum dicuntur iustitiā exercere, ac illius æqualitatem eiusdem studio excolere. Contra, inquit *Aristoteles*, *Iniustum inæquale*: cum enim bonorum maiora sibi adsciuerint, malorum vero minora admiserint, id inæquale, & hoc modo iniustum, & afficere iniuria opinamur.

2. Hoc autem boni malique æquale, in quod iustitia intendit, duplex: naturale nempe & positium: naturale illud, quod à natura in homine rationali decernitur, ac idem est apud omnes gentes eiusmodi naturā participātes. Nos, inquit *S. Basilus*, *iudicium quoddā naturale habemus*. de isto differit *Cicero*, nec inutiliter *Muretus* aliqua ingessit. positium id nuncupatur, quod ab imperio alicuius manauit, vtpote à Deo, à Principe, ab Ecclesia: à quorum mandatis primum dicitur positum & inuectum, & hoc quidem apud gentes pro earum diuersis voluntatibus varium ac multiplex; vt *S. Ambrosius*, & *Plutarchus* differunt.

3. Vt vero hanc ipsam ciuilem iustitiam in suas species idonee distribuamus, intelligendum, eam esse quadruplicem: nempe communem, legalem, subiectiuam, atque potestatiuam. Comuni quodam respectu omnis virtus dici poterit iustitia, si cum recta ratione ac Dei voluntate comparetur: quandoquidem in vniuersis quædam ratio æqualitatis feruatur. quo modo temperantia, continentia, ac fortitudo sunt iustitia: iuste enim rectæ rationi, ac ea mediante, Deo, tanquam regulis, commensurantur; à quibus neque deficient, neque illas quicquam excedunt. Iustitia legalis illa, quæ circa bonum commune ciuitatis occupatur: qualis in Principibus illustris ac spectabilis cernitur: siue hæc præstita fuerit proprio aliquo opere, non aliunde quam ex eiusmodi fine iustitia decorato, siue opere alterius virtutis in illum finem accidentaliter destinato, vt egregie docet *S. Doctor*. Iustitia subiectiua diuiditur in eam, quæ commutatiua, & in alteram, quæ distributiua. In commutatiua reperitur proportio quædam arithmetica: vtpote in contractibus, in commutationibus, locationibusque: ac summatim in eis officiis, in quibus tantum pro tanto æqualiter rependitur. in Distributiua, veluti in præmiatione, proportio Geometrica spectatur: ita vt personis inter se debite collatis, sic præmiū commune ad illos referatur, sicut illæ inter se meritis, aut demeritis conferuntur. Nihilominus in præmiatione & punitione reperitur etiam proportionis ratio Arithmetica, seu illius quæ inest iustitiæ commutatiuæ: quatenus nempe pro tanto benefacti, tantundem præmiationis; pro tanto malefacti tanta punitione rependuntur: proinde in illis æquale Arithmetici seu commutatiuum spectabile. Vt ergo percipiamus, in iustitia distributiua vtramque proportionem, Arithmetica nempe, & Geometricam reperiri, intelligendum: Bonum præmiatiuum, & Malum punitiuum duobus modis considerari. Primo

quidem, quatenus veluti in massa, & ipso toto, comprehenduntur. Secundo quatenus in particulari ob hæc bona opera remuneratio talis, iuxta ac ob hæc praua facinora talis punitione exercentur. Iuxta prioris notionem spectabilis proportio geometrica: eo quod hac proportionem obseruata, tam illud Bonum pluribus dandum, quam malum pluribus infligendum: simulque ipsæ particulares præmiationes & castigationes talem inter se habent proportionem geometricam, qualem habent inter se benefacta & malefacta: quæ quidem inæqualia esse possunt Arithmetice, nempe in multis maiora & minora. Iuxta posterioris notionem decernenda proportio Arithmetica: quatenus tanto benefacto, tanta præmiatio, tanto malefacto tāta punitione respondet. Iustitia potestatiua exactam illam æqualitatem non constituit, quā iustitia subiectiua, neque eam eodē plane modo obseruat. nemo enim potest Deo, parētib; aut magistris æqualia retribuere. quod autem hæc etiam in bonum alteri concedendum tota feratur, ex eo iustitia appellatur: veluti religio in Deum, pietas in parentes & patriam, beneuolentia in omnes, fidelitas, amicitia, cultus ciuilis, magnificentia ac similia officia in aliorum delata bona. Quamobrem tam subiectiuæ, quam potestatiuæ materia, quantum ad vtriusque actus externos, reperitur in eis bonis, in quibus ciues inter se communicant ac ius quoddam habent, vt docet *Aristoteles*.

4. Hinc liquet ratio, ob quam ciues seruata iustitia tam subiectiua quam potestatiua, inde aliis euadant amabiles; idque magis quam à reliquis virtutibus. nam præterquam quod iustitia hæc plus conducat ad bonum commune quam illæ, eiusque vltus amplior, vtpote tam in bello quam in pace frequentissimus, vt *Aristoteles*, & *S. Thomas* animaduertunt, occupata vltius in aliorum bonis eadem, sicut vtilissima ab ipsis æstimatur, ita præcipua quadam ratione amabilis, & honorabilis ab eisdem merito iudicatur. Fortitudo, inquit *S. Thomas*, *est utilis aliis in bello, iustitia autem in bello, & in pace*. Sola iustitia est, inquit *S. Ambrosius*, *quæ omnibus temporibus aliis potius nata, quam sibi, quotidiano vsu, & fructu publico, suo damno alienas custodit utilitates: quæ nihil habeat utilitatis, & plurimum laudis*. Cum itaque materia iustitiæ sit tam spaciola, adeoque in multis obscura, præsertim hominum malitia ac fraudibus in mores vitæ incidentibus, eam ob causam ad sui decus ac firmamentum conseruanda, eruditionem & arma tanquam *Palladem* adsciuit, quæ veritatem iusti ac legitimi ex suis recessibus excutiat, & aliquando iniquis ciuium conatibus, tanquam rudibus, diu oppressam, in lucem, in fori actionem & sententiam educat. illustrata sane hæc virtus, ac *Musagetes*: nedum tantum fortis & imperiosa; sed vt ait *Aristoteles*, in vrbe omni *Lucifero* vel *Hespero* splendidior refulget. Prudenter, doctèque assignauit differentiam *Plutarchus* inter iustitiam, & alias virtutes, quantum ad beneuolentiam ab alijs captandam. Neque enim, inquit, *duntaxat in honore habent iustos, quemadmodum fortes, nec admirantur, quemadmodum sapientes, verū etiam amant, & illis confidunt*.

Quod

Prift. lib. 5.
Ethic. c. 2.

Arist. 7. Pol.
c. 24.

S. Tho. 22.
q. 58. art. 2.
S. Ambrosius
Psalm. 118.

Arist. lib. 5.
Ethic. ca. 1.

Plutarch. in
Caton. Vt.
cen. Cicili.
1. off. c. 6. l. 2.
c. 30.

5 Quod autem diximus, iustitiæ in vniuersum munus, in aliorum bona suos conatus conferre, consequens, illud non nisi subacti ac amantis ingenij esse officium, quo Barbaræ nationes destitutæ, non aliter quam rigido ense ac neruis ius dicunt. neq; doceri volunt, doctrinæ impatientes, quid ex iustitia aliis tribuendum: vel si id perceperint, nihil ei concedent.

Quid, lib. 1, de Pont. Nec venit in duros Musa vocata Getas.

Quod cum in omni specie iustitiæ reperiatur, tum maxime in potestatiua ac distributiua. nam ex iustitia commutatiua aliqua vtilitas plerumque colligitur, ex qua in eâ ciues incitentur: in potestatiua autem & distributiua non respicitur priuata vtilitas mercimoniæ, sed dumtaxat bonum alteri dandum, utpote religio Deo, adiumentum, ornamentum & commoditas aliis tribuenda. proinde existimandum, propriam sedem istius iustitiæ esse animi indolem mollem, ductilem, eandemque amantiissimam. At quod vndiquaque ipsa natura integrum bonum alicui non concesserit, inde verum, quod tam Philosophia, quam experientia probant, videlicet quo ad vim concupiscibilem, & amatricem induratos, propensos esse in iniurias, in iniustitiâ, neque multum inclinatos, ut aliorum bona ex iustitia procurent. Vicissim qui aliorum valde diligentes, eoque iusti, ij quo ad temperantiam & fortitudinem haud perfecte ab ipsorum indole comparari solent. ob quam causam apud Romanos qui ex iustitia celebres, ex intemperantia ac timiditate iidem ferme infames: ac contra, temperantia & fortitudine nobiles, quo ad officia iustitiæ, & beneuolentiæ satis lenti, & frigidi apparere. duo autem sunt iustitiæ infesta: ignorantia, ac voluptas, quibus magis opportuni, qui illam amantem indolem retinent: idcirco ne contra naturam in ipsis docilitatem, iniusti, aliorum incurri seu aliorum minus amantes euadant, duo illa mala, quantum in ipsis situm fuerit, à se repellere debebunt. quod ignorantia ad iniustitiam facit, manifestum. bonum siquidem iustitiæ, quod hominem alliceret, bonum est rationis, & extra ipsum operantem constitutum, proinde ut talis boni notitia plenior habeatur; mens excolenda ac purificanda, cum finis eorum magis naturæ habilitate intelligentes, quæ ad nos spectant, quam eorum quæ ad alios. quæ intelligentia si abfuerit, omne illicium tantæ virtutis extinguitur. voluptate etiam prævalente, duo incommoda sequuntur contra iustitiam. Vnum est, euaporatio quædam, quam in mentis oculum ex imo corporis voluptas expirat: alterum, sui amoris incrementum, quod ingenerat: quo enim gradu quis se magis amauerit, eodem aliorum bono citius prætermittet, ac minus curabit. Quamobrem sicut ab ingenio aliorum amantes, sunt aliis, non æque amantibus, inclinationes ad iustitiam ac eius partes, ita quoque rationabiliores eisdem inveniuntur: quod, ut ait S. Thomas, iustitia sit virtus rationalis. Idcirco quando pueri indolem monstrantes, frequenter mentiuntur, tunc argumentum dant, in ipsis depravatam aut læsam vim rationis, ac ad omnimodam iniuriam propensos: mendaces enim in furta, & vniuersam iniustitiam accerrimi. quæ vitia maxime irrationa-

bilia, sicut iustitia eis contraria virtus præcipua quadam notione rationalis. Et ob eandem causam, difficilior est receptus animi ab iniustitiæ factis, quàm a factis ex libidine: nam illa rationem, unde omnis origo actionis, oppressam ac vitiatam ostendunt: hæc autem naturæ solum lubricitati innixa, viua ac vegeta ratione, cum cupiditas, ut solet, sibi ipsi immoritur, superatur: proinde non tam aduersatur intemperantia principio ac vitæ actionis humanæ, ut iniustitia.

Conscius in culpa non scelus esse sua.

Quid, lib. 5, Trist.

6 Necessitatem iustitiæ non solum virtutis condicio, verum etiam ciuilem emolumentum in vniuersum ratio adstruit. dempta enim iustitia, illico voluptas impune erumpens, virtutes omnes ciuitate vna exturbaret. Hinc quod Deo ac superis officij debetur, id totum negligetur: quod alieni esset iuris ac peculij, id. one violaretur: denique habendi cupiditas ita indies augeretur, ut priuatis imbecillium bonis direptis, nullus existeret communis vtilitatis cumulus: atque sic tandem voluptas, & licentia quiduis agendi, cum iustitia, cunctas pariter virtutes exterminarent. Excubat itaque iustitia in præfidiis aliarum virtutum. quod vero eadem omni plane associationi requisita, inde etiam inter malos ciues, utpote hæreticos, fures, piratas ac similes, districtius quandoque eius vindicta exerceri solet: adeoque eo seuerius, quo innatum ipsis dogma, vel sensus, ad voluptates vitiaque magis incensa. Nec illi inquit Cicero, qui maleficio & scelere pascuntur, possunt sine vlla particula iustitiæ viuere. nisi æqualiter pirata prædam disperunt, aut occiduntur à socijs, vel relinquuntur. Cum enim ciuilem vitam, actionibus aspectabilibus constat, quæ ad alios referuntur, tum illa perfici non poterit, nisi adsit iustitia: quæ nihil aliud, quam debita ciuis compositio ad eos, quibuscum degit: utpote ad Deum, ad superos, ad parentes, ad amicos, ad thori sociam, ad subiectos, ad superiores, ad conciuies: cuius iustitiæ idonea, & absoluta in ciue conformatio, honestas ciuilem dici solet. Iniustitia vero illi opposita, vniuersam hanc coordinationem & habitudinem violat ac dirumpit. & quemadmodum cemento excusso, lapides alicuius parietis soluti excidunt, ita ciues iam vi iustitiæ inter se propriis locis ac terminis definiti, si modo postea hanc iustitiam expugnarint, discordes inter se euadent: ac eo tandem, dissocatione quadam facta, ab inuicem irati discedent. neque sane hoc crimine damno priuati alicuius ciuis continetur, cum alicui iniuria infertur: nam quod unusquisque eorum sit membrum ac pars reipublicæ, ei proinde illatum nocumentum, illam etiâ ferit: & peculiari huius ciuis bono nocens alter conciuis, comuni vtilitati eodem infestus: quod hæc ex particularibus bonis ciuium coalescat. Quapropter iustitia oculata est virtus, utpote maxime rationale volutatis humanæ opus: ut enim æquale hoc ac debitum in singulis inuestiget, diligentissime omnia explorat Sicut enim diuersæ sunt personæ in ciuitate, erga quas iuste ciues adficiendi, ita eadem iustitia, diuersa agnoscit debita, distinctosque gradus sui pensi & officij. hoc tribuendum istis indicat, aliud alijs, minus istis, plus illis, atque sic æquale

Cicer. lib. 2, de off.

S. Tho. 2. 2, q. 5, art. 4. Valent. ibid. disp. 5, q. 2. puncto. 4.

le hoc multiplex munere etiam multiplici persequitur, ubique recte diuidens, optimaque obseruata proportionem, distribuens. qua in re virtus hæc naturam imitatur, quæ aliud genus pastus & vestimenti hominibus suppeditauit, aliud pecoribus: omnibus tamen ex æquo & bono plenissime prouidit. Iustus itaq; quodammodo sui obliuiscitur, vt notat S. Ambrosius, ex-

Ambros. in tra se ad aliorum bona delatus. neque hoc ei P^{sal.} 118, esset incommodo, si omnes quibuscum viuit, essent similiter iusti: sic enim mutuo vniuscuiusque bonis omnes seorsim prospicerent. contra iniustus, aliorum incurius, sui semper memor, ab aliis auocatus, instar puncti, à seipso incipiens, in seipso desinit.

7 Atque vt iniustitiæ crimen, maiorem, quam alia vitia, redolet malitiam voluntatis, ita duplici ratione terribilissimam sui speciem ostendit. primo quidem, quod bono communi, quod ciuili societati acrius ac perniciosius aduersetur. Deinde quod voluntas, quæ eius noxam semel in se admisit, tam facile non possit eam à se excutere. reliqua vitia incitante appetitu sensitiuo perpetrata, aut propter sui sceditatē, vel quod eorum fomenta, nempe appetitus perturbationesq; Spiritus, vitales expirēt, illico in offensionem delinquentis ipsius incurrūt: iniustitia vero, scelus malitiosum, non ita à passione animi sustentatū, haud displicet tā cito illi obnoxio. cuius etiam reatus non expellitur, nisi animus adfuerit restituēdi, quod inique ablatū fuerit: qualis animus nō sic in proclui reperitur in iniuste lædentibus, cū acerbum semper eis appareat, restitutione in tenuiorē fortunā, cuius oppositū prius admirabatur, & appetebat, decidere.

Arist. lib. 5, Ethic. c. 1, 8 Comparat idcirco Aristoteles iustitiā Hespero vel Phosphoro micantibus stellis. Quemadmodum enim illæ stellæ purū cœlum, vt proprium locum requirunt, ita iustitia purū ab alijs vitijs animum postulat, quæ insideat: est namq; veluti fructus aliarum virtutū, ita vt vix possit inueniri, vbi passiones appetitus sensitiui immoderate flagrant, quas reliquæ virtutes deberēt edomare. Ex quo intelligere possunt principes, non alijs publicæ iustitiæ munera exercenda ab eis committi debere, quam pijs, quam temperantibus: quam modestis, quam fortibus, quā humilibus, nam in vniuersum affectiones vitiosæ, sunt veluti fumi, qui suo appulsu hominis oculos obcæcant, & tanquam stimuli, qui a iustitiæ tramite in obliquū iniuriæ incitant. Nunquam, inquit Cicero, iratus qui accedit ad pœnā, mercedem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum. Qui impius fuerit, ac nulla opinione de diuinis imbutus, is quasi solutis anchoris, in vasto maris omnis iniustitiæ versabitur: neutiquā alteri parcat, qui nullius numinis imperio se subiectum putans, per immensum suorum affectuum impotenter iactatur. Porro, vbi fortitudinis firmamenta defuerint, ibi timor, ibi dolor, iustitiæ officium in discrimen adducent.

Prouerb 15, Nemo, enim inquit Cicero, iustus esse potest, qui mortem, qui dolorem, qui egestatem timet, aut qui ea quæ sunt contraria equitati antepōnit. Iusti ergo extitere Romani illi milites, qui ad constitutum diem ex condito, ad hostes suos Afros, apud

Cicer. lib. 1, off. quos paulo ante captiui detinebantur, redierunt, qui fidem datam vitæ prætulērunt. Tunc inquit Seneca, per fideles Deos iurabatur, qui per illos iurauerant, ad hostem morituri, ne fallerent, rediebant. Delicata est hæc virtus iustitiæ, ac nunquam in tuto, nisi cum eam temperantia, fortitudo & charitas obuallarint. Egregie sane Theoginis admonuit:

Cicer. lib. 2, off. Omnis virtus in vna iustitia comprehenditur, Omnis vir bonus est, Cyrne, qui iustus. 9 Inæqualitas vero quam iustitia decernit & moderatur, ex duobus oritur inter ciues. primo ex opinione nobilitatis, diuitiarum ac beneficiorum in rempublicam collatorum, deinde ex opinione maioris virtutis tam intellectualis quā moralis. Ex priori inæqualitate prouenit aliquando mutatio cum dissentione in republica, dum nobiles, diuites & benefactores arbitrantur sibi maiora deberi, quam quibus fruuntur: ac inde motus ab eis excitari solent. Inæqualitas ab excellenti virtute, raro prorumpit in seditionem, quia Paucorum, teste Aristotele, nisi id ratio boni communis omnino postulauerit. ac inter inæqualitates ex virtute, sæpius inæqualitas ex virtute intellectuali procuraturbationes rerum publicarum, quam ex virtute morali, quandoquidem illa valde obnoxia superbix, & plurimum armet ingenium ad excogitanda idonea media ad rebellandum: hæc vero animi motus cōpescat potius, & placide in certo statu quiescat: illa armata Pallas, hæc Iuno quietior. Sed neq; ipsa æqualitas omnino aliena à strepitu, nam si æquales, Principis voluntate, quod ad honores ac potentiā, fiant inæquales: illi æquales turbabuntur, reputantes, se æquales cū illis, debere etiam æqualia à Principe sortiri. Et ob eam causam, inquit Aristoteles, Quando non pro opinione sua vtriq; reportant de Republica, seditiones concitant. Inæqualitas itaque inter ciues à Principe constituenda ex inæqualitate virtutis, cui nemo in ciuitate bonus, aut virtute instructus, aduersabitur: Nam id simpliciter rationabile, ait Aristoteles, vt hi soli præferantur, habeanturque inæquales. Qui vero propter inæqualitatem ex virtute parati ad turbas, ad odia, & rebelliones concitandas, ij facilius & promptius in hæc mala consilia profiliunt, quando à Principe fiunt certorum ciuium promotiones propter virtutes intellectuales, quā propter morales: quandoquidē eis præditi non ita ab alijs habeantur pro bonis viris, quemadmodū istis instructi: proinde excellētes virtute intellectuali, facile reputari poterunt superbi. ægrius etiam ferunt homines se superari ab alijs ex virtutibus intellectualibus quam moralibus. Itaque vt in pace seruetur status reipublicæ ex iustitia cum inæqualitate, qui cæteris præstant nobilitate, diuitijs, aut potestate, non debent illico existimare quod absolute præstent, aut alijs sint omnino inæquales, quandoquidem quod ad virtutes, & alia ornamenta seu subsidia possint esse inæquales: nempe alijs inferiores. Status itaque Aristocratiæ, in quo pauci regunt, magis obnoxius

Sen. de Consol. cap. 10. Theog. sent.

ἡ δὲ διαίτῃς οὐκ ἔστιν ἡ ἀρετή, καὶ ὁ ἀρετῆς ἡ δὲ διαίτῃς οὐκ ἔστιν ἡ ἀρετή.

ἡ δὲ διαίτῃς οὐκ ἔστιν ἡ ἀρετή, καὶ ὁ ἀρετῆς ἡ δὲ διαίτῃς οὐκ ἔστιν ἡ ἀρετή.

Omnia virtus in vna iustitia comprehenditur, Omnis vir bonus est, Cyrne, qui iustus.

9 Inæqualitas vero quam iustitia decernit & moderatur, ex duobus oritur inter ciues. primo ex opinione nobilitatis, diuitiarum ac beneficiorum in rempublicam collatorum, deinde ex opinione maioris virtutis tam intellectualis quā moralis. Ex priori inæqualitate prouenit aliquando mutatio cum dissentione in republica, dum nobiles, diuites & benefactores arbitrantur sibi maiora deberi, quam quibus fruuntur: ac inde motus ab eis excitari solent. Inæqualitas ab excellenti virtute, raro prorumpit in seditionem, quia Paucorum, teste Aristotele, nisi id ratio boni communis omnino postulauerit. ac inter inæqualitates ex virtute, sæpius inæqualitas ex virtute intellectuali procuraturbationes rerum publicarum, quam ex virtute morali, quandoquidem illa valde obnoxia superbix, & plurimum armet ingenium ad excogitanda idonea media ad rebellandum: hæc vero animi motus cōpescat potius, & placide in certo statu quiescat: illa armata Pallas, hæc Iuno quietior. Sed neq; ipsa æqualitas omnino aliena à strepitu, nam si æquales, Principis voluntate, quod ad honores ac potentiā, fiant inæquales: illi æquales turbabuntur, reputantes, se æquales cū illis, debere etiam æqualia à Principe sortiri. Et ob eam causam, inquit Aristoteles, Quando non pro opinione sua vtriq; reportant de Republica, seditiones concitant. Inæqualitas itaque inter ciues à Principe constituenda ex inæqualitate virtutis, cui nemo in ciuitate bonus, aut virtute instructus, aduersabitur: Nam id simpliciter rationabile, ait Aristoteles, vt hi soli præferantur, habeanturque inæquales. Qui vero propter inæqualitatem ex virtute parati ad turbas, ad odia, & rebelliones concitandas, ij facilius & promptius in hæc mala consilia profiliunt, quando à Principe fiunt certorum ciuium promotiones propter virtutes intellectuales, quā propter morales: quandoquidē eis præditi non ita ab alijs habeantur pro bonis viris, quemadmodū istis instructi: proinde excellētes virtute intellectuali, facile reputari poterunt superbi. ægrius etiam ferunt homines se superari ab alijs ex virtutibus intellectualibus quam moralibus. Itaque vt in pace seruetur status reipublicæ ex iustitia cum inæqualitate, qui cæteris præstant nobilitate, diuitijs, aut potestate, non debent illico existimare quod absolute præstent, aut alijs sint omnino inæquales, quandoquidem quod ad virtutes, & alia ornamenta seu subsidia possint esse inæquales: nempe alijs inferiores. Status itaque Aristocratiæ, in quo pauci regunt, magis obnoxius

Arist. lib. 5, Pol. cap. 1.

Arist. lib. 5, Pol. 4.

Democratia. nam in illo potest inueniri duplex inæqualitas. prima qua nobiles, quorum rerum summa, inter se dissentiant, altera, qua cum populo pugnent. in isto solum reperitur vnum genus inæqualitatis: illud nempe, quo populus quibusdam nobilibus, aut diuitibus obsistit. proinde *Aristocratia* fragilior *Democratia*. vtrisque stabilior *Monarchia*, certiorum facilioremque habet iustitiæ in inæqualitate æqualitatem. 10 Partes iam istius ciuilis iustitiæ persequemur, ab illa omnium prima ac nobilissima, nempe religione, exordium sumentes; subinde ad humanas alias recta methodo pertractandas accedemus.

CAPVT IX.

Quibus nominibus religio virtus sacra, simul ac ciuilis, recte iudicetur.

Eligionem hic describendam proponimus, quæ externo corporis ritu, ex diuinæ excellentiæ in vno Deo æstimatione, à nobis peragatur. Et quod in vniuersum cultus nulli rei nisi excellentiæ debeatur, idcirco, primæ ac summæ excellentiæ in Deo ratio mente concipienda, vt voluntas postea nostra hanc ipsam aspectabili actione fateatur, ei se dimittat, ac ipsam colat quam obsequenter. Huiusmodi vero excellentiæ in Deo, quam iure & incitatione naturæ, vt

ait *Lactantius*, agnoscere debemus, in quodam altissimo dominio ipsi proprio cōtemplamur; vt docet *S. Thomas*. illud autem creationis opere, prouidendi cura, remunerandi ac puniendi iustitia, nobis relictum constat. Vnde etiam liquet, quod sicut eiusmodi Dominium Deo ita peculiare est, vt nullæ alteri rei possit competere, ita illum à nobis ipsi cultum decernendum constat, qui absque crimine impietatis, nulli aliæ excellentiæ à nobis attribuendus. Quod vero cultus iste non sit terminandus solo interno opere intellectus aut voluntatis, multis ostendunt nostri Theologi. Quemadmodum enim anima in nobis, non tantum agnoscit sui originem ac Dominium in Deo, sed insuper corporis, inde est, quod corpus ex animæ imperio, rerum corporalium vsu vectigal suæ religionis simul cum anima dependere oporteat. Hoc porro ad animæ ipsius eruditionem, & affectum plurimum facit. exteriora enim & visu perceptibilia, præsertim genere suo illustriora, diuina & à sensibus nostris remota, vtpote eorum adumbrationes ac simulacra, nobis idonee depingunt. proinde dum animum edocent, patiter voluntatem excitant ad cupiditatem erga ea vehementiorem amantioremque. Agnouerunt idcirco omnes nationes, virtutem hanc religionis ciuilem habendam: quod neutiquam fecissent, nisi existimassent, eam ritu aliquo externo perfici. non est enim ciuilitas nisi in eis rebus, in quibus omnes ciues commune ius sibi vendicant. at hoc solum in rebus externis reperitur, non in animorum internis notionibus vel motibus, quos scire nequeunt ciues, neque

de illis proxime, & per se legem aliquam valēt constituere. Si ergo religio æstimatione virtus ciuilis, eatenus sic habenda, quatenus aspectabili corporis actione peragitur. In quo etiam apparet, *S. Thom. li. 2. c. 2. q. 2.* ait *S. Thomas*, se homines esse non meminerunt, dum sensibilibus sibi representationem necessariam non iudicant ad interiorem cognitionem & affectionem. In his autem corporalibus Deo exhibendis, cultus Dei consistere dicitur.

2 Norma autem, ad cuius amissum religio hæc tam quo ad opinionem diuinorum, quam quo ad externam cærimoniam, exprimitur, sapietia est ac fides diuinitus reuelata, vt ait *Clemens Alexandrinus*: quod, & omnes gentes passæ sunt, peculiare suas reuelationes in eum finem vendicantes. *Socratis est sententia*, inquit *S. Augustinus*, Deum sic coli oportere, quomodo se ipse colendum præcepit. ob quam causam æstimatum, Romanos non coluisse Deum Iudæorum cum aliis Numinibus, quod ille solus coli sua data lege voluerit. At nos veram sententiam in vtrisque diuina reuelatione assequuti sumus: ac nouimus, qualis Deus in se, & quo ritu a nobis venerandus & inuocandus. *Omne religionem*, inquit, *Arnobius*, facit recta de Deo mens. *S. Romanus*, vt cinit de eo *Aurelius Prudentius*, istis alloquutus est infideles:

*Nouistis ipsum, nunc colendi agnoscite
Ritum, modumque, quale sit templi genus,
Quæ de dicari sanxerit donaria,
Quæ vota poscat, quos sacerdotes velit,
Quod mandat illic nectar immolarier.*

*Prudent. in
carm. Peris.
de S. Rom*

3 Religionem in hunc modum institutam, rebus ciuilibus esse prorsus necessariam, probant imprimis omniū gentium voces ac consuetudines, earum præcipue, quæ sua magnitudine latius, simul ac ætate diuturnius, dominatæ. Ingēs illud Romanū imperium, vt scribūt *Salustius* ac *Plutarchus*, quo ad studiū religionis, quamlibet gentē siue Græcam, siue Barbarā, lōgo interuallo post se reliquit. eam vero ab *Euandro* parente, ex Arcadia in Italiam profugo, Romani acceperunt initio, agrestem licet, & pastoriciam.

*Salustia
coniur.
Plut. in
Camillo.*

Exul ab Arcadia Latinos Euander in agros

*Ouid. lib. 5.
Trist. Virg.
8. Ænead.
Macro. li. 1.
cap. 7. 89.*

Venerat, impositos attuleratque deos.

Opinari licebit quoque Saturnum, hominem Græcum ac subdolum, ex quo Roma Saturnia nuncupata, eos religionum ritus edocuisse. deinde *Aeneas* vniuersam illam Græcanicæ superstitionis farraginem in Romana tēpla inuexit.

Serus ab Iliacis, & post Antenora flammis

*Ouid. 4.
Fast. &*

Attulit Æneas in loca nostra Deos.

Inde Deum colimus, deuēctaque sacra Pelasgis.

Quanta animi obstinatione in cunctis rebus agendis superstitionē hanc Romani vsurparint, dictu incredibile! *Romana respublica*, inquit, *Plutarchus*, pie in omnibus cum Græcis sentiebat: magistros tamen suos in cultu eiusdem religionis ab ipsis acceptæ superarūt. Etenim ipsi Græci, religionum licet opifices, sacrilegio tamen passim infames. imo Græcanicis inuentis non contenti Romani, vt rema religionis amplificarent, ferme omnium etiam nationum sacra in urbem suam aduocarunt, nullam plane superstitionem respuentes, dum omnium idolis inservire voluerint, vt narrat *S. Leo*.

*Plut. in
camil.*

*Leo. ser. 1.
de SS. Pet. et
Paul.*

Nos in templa tuam, Romani, accepimus Iſin,
 Lucan. lib. 8 Semideoſq; canes, & liſtra iubentia luctus.
 Et quem tu plangens hominem, teſtaris Oſirim.
 Huiusmodi peregrinorum deorum vi armo-
 rum raptum, poſt conſulatum Piſonis & Gabi-
 ni præcipue contigiffe narrat Arnobius; ſub Ti-
 berio ait Seneca auctum.
 4 Nullus ferme vitæ humanæ ſtatus, nulla ci-
 uium condicio, locus nullus, temporis princi-
 pium nullum vel exitus, nullum denique apud
 Romanos negotium civile, quæ religione ſacra
 eſſe noluerunt. In delectu magiſtratus, vt inquit,
 Arnobius, Romanos compellans, nunquid ſerua-
 tis de calo, aut ocioſas facitis obnuntiationibus actio-
 nes? Cum paratis bella, ſignum monſtratis ex arce? aut
 ſacialia iura tractatis? Per clarigationem repetitis
 res raptas? aut martium diſcrimen obeuntes, ſpem
 prælii ſumitis, & ex acuminibus auſpicatis? in pote-
 ſtatibus obeundis leges conſeruatis annarias? in donis,
 in muneribus Cincias? in cohibendis cenſorias ſumpti-
 bus? in penetralibus veſtæ ignis perpetuos fouetis
 focos? ſacras facitis menſas ſalinorum appoſitu, &
 ſimulacris deorum? cum in matrimonio conuenitis,
 toga ſternitis lectulos, & maritorum genios aduoca-
 tis? nubentium crimem celibari hæſta mulcetis?
 puellarum togulas fortunam deſertis ad virginalem;
 matres familias veſtræ in atriis operantur, domorum
 induſtrias teſtificantes ſuas? potionibus abſtinent vi-
 ni & affinibus, & propinquis oſculari eas ius eſt, vt ſo-
 brias comprobent, atque abſtemias ſe eſſe? Cum vi-
 ta hæc apud eos natiuitate inchoanda, ſtatim
 Lucina Diane ſacra eam excipiebant. Natalicia
 ſequebantur. Mox à patre familias ſingulis
 meſibus ſacra dijs pœnatibus oblata. Ac diis, vt
 canit Euripides de Antigono, dicauit ſacra tutelaribus
 Per ſingulos celebranda meſes.
 Imo vel ſingulis diebus Ioui litatum. Mos inquit
 Plato, ita apud omnes inoleuit, Græcos & Barbaros,
 quotidie in ortu & occaſu ſolis, etiam & Lune, ſup-
 pliciter deos adorandi.
 Neque vnquam mane Ioui libato nigrum vinum.
 De quotidiano autem ſacro videtur carmen
 compoſuiſſe Iuuenalis, ob reditum Catulli rem
 ſacram obiturus.
 Iam ſequar, & ſacro, quod præſtat, rite peracto,
 Inde domum repetam, graces ubi parua coronas
 Accipiunt fragili ſimulacra nitentia cera.
 Hic noſtrum placabo Iouem, laribusq; paternis
 Thura dabo, atque omnes viola iactabo colores:
 Nihil negocij alicuius momenti vel à Græcis
 vel à Romanis ſuſceptum, cuius primum ortu
 religio non auſpicatum effecit. Sit nobis, inquit
 Plato, ſequutus Pythagoram, omnino tanquam vo-
 tum, & deprecatio quædam, omnibus in rebus & di-
 cendis & cogitandis, principium ſemper à diis facien-
 dum. Plutarchus loquens de Romanis ait: In ini-
 tio pugne ſuperos adorabant, maius ſcilicet momen-
 tum in religionis obſeruantia, quam in vincendis ho-
 ſtibus ad ciuitatis ſalutem pertinere arbitantes.
 acturi bellum, direptis à pœnatibus armis
 apertaque Iani porta, religione vires munie-
 bant: eoque conſecto, victricia arma ad eod-
 dem Deos referebant. Primum vinculum militiæ
 ait Seneca religio.
 Ponit ad antiquos, quæ tulit arma, lares.
 Domum egreſſuri, vt narrat Plinius, ſub-

ſiſtebant in limine, Conſultare aues, reuereriq; Nu-
 mina moniti. Bene ac ſapienter, patres conſcripti, Plin. in Pan.
 maiores inſtituerunt, vt rerum agendarum, ita & di- Traian-
 cendi initium, à precationibus capere. Ciuilia ne-
 gocia tractaturi, non alibi conueniebant Sena-
 tores, quam in Capitolino Iouis templo aut a-
 lio, vt Cicero ac Dio teſtantur. Venit paratus Ser- Cic. lib. 10
 uilius inquit Cicero, Ioui ipſi iniquus, cuius in tem- Fam ep. ep.
 plo res agebatur. quo ſignificauit, pietate in 12, Dio. lib.
 Deum, ac illius ſaluo iure, reipublicæ ſalutem 46.
 procurandam, & de ea conſultandum: quando
 autem referebatur de religione, vtpote de ſup-
 plicationibus, vt idem Cicero narrat, in illo genere
 Senatores deeſſe non ſolebant: coguntur enim non pi-
 gnoribus, ſed eorum, quorū de honore agitur, gratia.
 Templaq; Tarpeia primum tibi ſedis adiri,
 Et fieri faciles in tua vota deos.

Inde ex mandato Auguſti Imp. vt referunt Sue- Ouid, 4, de
 tonius & Gellius, non niſi in templo cogendus Pont. ad
 Senatus. Ex quo eueniebat, Romæ Chriſtia- Pomp.
 nos Senatores, recusantes in templo Iouis Capi-
 tolini aut alibi ritu gentilitio immolare, Sena-
 tu fuiſſe excluſos, aut martyrio adfectos. quo
 artificio falſæ religionis hodierna die vtuntur
 Angli in ſuis parlamentis, qui ad abigendos aut
 puniendos Catholicos, negotium conſultatio-
 nis auſpicantur à iuramento, quo Regium pri-
 matum in Eccleſiaſticis profitentur. Hi nullum
 fœdus firmum duxere, niſi quod religio ſancie-
 rat, contractum nullum matrimonialem illiba-
 tum reputarunt, niſi quem ſacer ritus confir-
 marat: deſunctorum animis requiem ac beati-
 tudinem haud promiſere, niſi quibus religioſa
 expiatio obuenerat.

ſanguinem libat focis,
 Solidaſque pecudes vrit, & multo ſpecum
 Saturatur cruore. libat & mineum inſuper
 Lactis liquorem; fundit & Bacchum manu
 Leua.

Hoc quidem exemplo, in tam claro, auguſto-
 que imperio expreſſo, ſatis conſtat, quantum
 momenti rebus ciuilibus adferat tam in pace
 quam in bello exactius culta religio. Muros Suet Aug.
 Romanos, inquit Cicero, vos Pontifices ſanctos Gell. lib. 14
 dicitis, diligentiusque urbem religione, quam mœni- cap. 7.
 bus cingitis. Cic. l. 5 de
 nat. Deor

5 Quinimo hanc eſſe ipſius Dei diſtriſtiſſi-
 mam voluntatem, vt cum pie ac multiplici cæ-
 remonia omnes mortales colant, colligitur
 quoque ex republica Iudæorum: apud quos vi-
 guit externa facies religionis illuſtris, iuxta ac
 varia, plurima ſpécie eam diſcernente. Cuius
 ius, Dei ipſius mandato omnium primum erat,
 ac præ omnibus inuiolabile: quod ſacra hiſto-
 ria ſatis euidenter nobis retulit. Iam autem quod
 aſſeruimus de ciuilitate religionis, ex ipſa Phi-
 loſophia idem pariter comprobabimus.

6 Triplici, vt diximus, animi parte conſtat
 homo: rationali nempe, concupiſcibili & ira-
 ſcibili: in quibus ciuilitate componendis labo-
 randum, vt ciues inter cætera iracibili non hor-
 reſcant, aut ex ea mutuo ſint truculenti. Huic
 autem officio, vt Plato diſſerit, plurimum con- Plat. in
 ducit religio; idque duobus modis. primo qui- Gorgia.
 dem interna voluntatis diſmiſſione, quam Deo
 frequenter exhibet. nam quo erga ſuperos
 erunt

erunt ciues teneriores ac ad reuerentiā proniores, eodem inter se pariter, maxime si matrem Ecclesiam imitati fuerint, vt notat S. Augustinus, fient humaniores, à færitate, à rigore naturæ alieniores. deinde hoc idem efficit externa ipsa cæremonia, vtpote congressus, cantus, lætitia, publicum epulum, ex quibus solent homines mollescere, & à rigido superbix fastigio ad benignos mores comitatis, amicitix & charitatis societatem inclinari. Proinde vt historici Romani scribunt, Numa Rex multus fuit in inducenda religione, vt sui, prius agresti ac prædatoria plane vita exasperati, inde suauiores in conuictu euaderent. Istis proinde in hac re Principes oportune admonuit Plato. Oblata occasione prætendenda urbanitatis, frugalitatisque, venerare Deos, & per pietatem in honorem eorum opibus tuis vtare. magnopere enim affici multitudo solet & in opinionem adduci colendos venerandosque esse immortales Deos, quando pietatem eorum conspiciunt, quos maxime ipsi ducunt tam magnifice & alacriter diuina prosequentium, atque tot sumptus haud grauate impendentium. Qui quidem sumptus, non solum persuadent alios, colendum Deum, verum etiam eorum animos conciliant, ac ad rependendum amorem promouent. Proinde misericordia, hilaritas, ac spiritus dulcedo religionem asseclantur. Etenim religio eo nomine ingentem vim obtinet ad remittendum plurimum de naturæ rigore, quo mærores, animique deiectiones exigendo, lætitiā adfert cum summa iucunditate numen colentibus.

Ouid. lib. 2. Dii quoque vt à cunctis hilaris pietate colantur,
de pont. el. 1. Tristitiam poni per sua festa iubent.

Legem Romanam, seu potius Græcoromanam, istis Cicero recensuit: Ludis publicis, quod sine curriculo, & sine certamine corporum fiat, populum lætitiā in cantu & fidibus & tibijs moderanto, eamque cum diuorum honore iungunt. Idcirco iuxta Platonis sententiam, ad studia musica, quæ irascibilis appetitus furori aliquid detrahunt, animumque oblectant, religio referenda. Quod si nos Christiani in aliquibus religiose lugeamus, cum hoc ad Dei amorem conducatur, & ex illo prodeat, ipsemet luctus suauem mitemque spiritum in nobis procurabit. In Festis, inquit, Plutarchus, lepide atque scite alludendum, assentiendumque deorum solemnibus ludis, atque spectaculis celebrandis: tum vero dissimulandum atque consulto nonnihil prætereundum, tanquam nec videris quicquam nec audieris.

7 Hinc Aurelius Prudentius iuste redarguit Vestalium religiones, vtpote inciuiles, quod eas non potuerit satis mites, condolentes, ac benignas reddere, crudis vtpote spectaculis gladiatorum delectatas, animis & oculis inde barbaram haurientes voluptatem.

Prud. lib. 2. Et quoties victor ferrum ingulo inserit, illa
cont Sym. Delicias ait esse suas: pectusq; iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi.

Qui ergo sacris addicuntur, illos maxime decet sensus iste indulgentiæ & humanitatis. ob quam causam in Paschate Iudæi, malefactores non occidebant. Sacerdotem, inquit Plato, in ferenda necis, carceris, exilii sententia, contamina-
Ioan. 18. Plat. li 1. de Republ. Anst. 3 Pol. ri nephas. atque inter alia, quæ ad frangendum

irascibilis facultatis rigidum tumorem faciunt, insignis est illa humilitas, quam pii exhibent, dum externum ritum religionis ad Ecclesiæ legem peragunt. Reges ipsi Iudæorum, vt scribunt Iuuenalis, Egesippus, ac Giraldus, frequenter nudis pedibus incedentes, Deo supplicarunt. Magna Dei potentia, & ab humilibus honoratur.

Observant ubi festa mero pede sabbata Reges.

Berenices Regis Agrippæ soror, gentis suæ causam agens apud Festum prælidem, Adstabat nudis pedibus religioni inseruiens. Ex hoc ritu ac similibus in religionis negocijs usurpatis, superbia omnis castigatur, exigitur, & humiles spiritus imbibuntur. Qua in re consilium Numæ Regis istis Ouidius exposuit.

Principes nimium promptos ad bella Quirites

Mollire placuit iure, Deumq; metu.

Inde datae leges, ne fortior omnia posset,

Captaque sunt pure tradita sacra coli.

Exiit seritas, armisque potentius æquum est,

Et cum ciue pudet conseruisse manus.

Enimvero cum religione semel ciuibus constiterit, quanta sit Dei maiestas, quantum illius in nos ac res nostras dominium: quod ea quis sæpius religionis officio recolat, & certis imaginibus sibi repræsentet, fieri vix poterit, vt appetitus in illo irascibilis in alios insolescat vel ferociat, quem tanta Dei dignitas sua agnitione ac cultu iam compresserit, & ad timorem ipsius compulerit.

Non bene caelestes impia dextera colit.

Quis non adfirmabit regium ac martium animum Davidis, religionis humili cæremonia subactum, ad verba eius ac factum qui attenderit, dum nempe ante arcam Dei totis viribus saltabat, dicebatque aliis vel ipsum ridentibus: Et ludam, & vilior fiam plus quam factus sum. Et ero humilis in oculis meis? Quinimo

Ethnici cultores hanc submissionis formam præ se tulerunt, idque capitum suorum velaminibus significarunt. Inuocat Deos ait Plautus, vt sibi auxilium ferant, manibus puris, capite aperto. peculiari autem ritu Cinerum, ciliciorum, Iudæi sese coram Deo ipsi supplicantes humiliabant, indeque in seipsis rigorem omnem fastus, & arrogantix frangebant. quo spectaculo Deus delectatus, passim ita ipsum aduentum votis annuit. etenim omne peccatum in Deum oritur ex quadam præfracta audacia, qua seipsum quis per summum scelus cordis duri in Deum erigit. ob quam causam Deo gratum intueri, duritiā hanc insolentix in nobis fractam, dimissam, & calore charitatis liquefactam. ad quod cum religio multum conducatur, tum eo nomine plurimum nobis salutaris.

8 Præclarus porro ciuilitatis effectus, quo ciues fiunt mutuo amabiles: quo charitas & beneuolentia inter eos propagantur. Cæterum vero, qui pius ac religiosus videtur, is apparet omnibus plane virtutibus instructus: quod religio non solum inter virtutes morales primum locum teneat, sed etiam quod eadem mater ac radix omnium aliarum existat. vnde monita, vota, promissiones, iussus ac iniussus,

asseuerationes & inficiationes eximie colentium Deum, maximi ponderis apud ciues esse solent: ad quæ ne vel malitiosa suspicio aliquando peruenire poterit. Sicut enim auct religiosus diuinum Numen placare, ita vehementer cupit cunctis virtutibus in eius oculis fulgere, & se tanquam coelicolam in illis supremis locis, idoneo apparatu hic inferius versari.

Prud. in
Pery. Carm.
de S. Laur.

Illic sacerdos stat sacrato in limine,
Foreſque primas virgo custodit fides
Innexa crines vinculis regalibus,
Poſcit litari victimas Christo & Patri,
Quas ſcit placere candidatas, ſimplices:
Frontis pudorem, cordis innocentiam,
Pacis quietem, caſtitatem corporis,
Dei timorem, regulam ſcientiæ,
Ieiuniorum parcitatem ſobriam,
Spem non iacentem, ſemper & largam manum.
Ex hiſ amenus hoſtijs ſurgit vapor,
Vincens odorem baſami, thuris, croci
Auras madentes Perſicorum aromatum,
Sublatus inde, celum aduſque tollitur,
Et proſperatum dulce delectat Deum.

Cicer. lib. 2.
de leg.

Quod vero religio omnes plane virtutes in comitatu habeat, ideo malis, utpote contaminatis, non præbet accessum ad Deum religio.

Flor. l. 29.

Donis impij ne placare audeant Deos Platonem audi ait, qui vetat dubitare qua sit mente futurus Deus, cum vir nemo bonus ab improbo se donari velit, ut Cicero recolit. Hinc Fessenuntina Dea in urbem inducenda, ut Florus scribit, Responsum habebatur, ut Numen id ab optimo viro reciperetur, consecrareturque. Sapientia Dei hoc visa adseruisse, dicens, Initium sapientiæ timor Domini: nempe in omni sua Domini: ea enim pietas ac religio in Dominum, quæ, teste Cicerone, timorata ac reuerentialis in Dominum: ut hoc Clemens Alexandrinus interpretatur. S. quoque Cyrillus Alexandrinus, & S. Augustinus religioni, & eius timori initium bonæ vitæ attribuunt.

Cic. l. de
Iuuen. Clem
Alex. l. 2.
strom. Aug.
l. de ver. rel.
Cyr. Alex. l.
2, de Fide.

Hæc ipsa religio, quo ad ciuitatem, commendabilis quoque ab externo nitore, & corporis puritate, quibus internum animi candorem ac decus repræsentat, & proficitur. Hinc emerſere præparatoriæ apud veteres expiationes, quibus animis quasi purgati, ac loti, ad rem sacram celebrandam aptiores subinde reddebantur.

Hef. oper.
& di. li. 1.

Neque vnquam mane Ioui libato nigrum vinum
Manibus illotis, neque aliis immortalibus:
Non enim illi exaudiunt, imo respuunt preces
Eius, qui manus non affert lotas a malitia;
Succensent Dii, & damna dant in patriam.

Pap. l. 5, fil.

procul hinc procul ite nocentes,
Si cui corde nefastantum.
Infantes, castosque voco.

Dionys. l. 7.

Plin. paneg.

Traian.

Sen. epist. 31

Lotis manibus inquit Dionysius hordea porriciebant. Animaduertito, ait Plinius, etiam Deos ipsos, non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentia, & sanctitate letari. Ab impuro inquit Seneca, munera capere, neque bonum virum, neque Deum decet. Omnium optime S. Thomas: Oportet autem quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur, ut superna rei possit coniungi: & ideo mens sine mundicia Deo applicari non potest.

S. Thom. 2.

2. q. 8, art. 4.

Ouid. Fast. 4

Et manibus puram fluminis hausit aquam,

Ter caput irrorat.

Quæ quidem puritas adeo in vniuersum ad finis religioni, quod etiam veteres utpote M. Aurelius illam plurimum affectarint, tam corporum quam animorum integritates in se, ac suis mystis requirentes. apud Romanos litaturus se Tybridis aqua prius abluit. Sic enim ait Plutarchus, præscriptum est litaturo. Flamen non tangit fermentum, nec carnem crudam attingit, quæ neque animal neque cibus: similiter neque canem aut capram, propter eorum iudicatas impuritates. Augur vlcere affectus, apud eos, aues de more religionis obseruare non potuit: Vlcer enim inquit Plutarchus quædam est mutilatio & pollutio corporis. Christiani ipsi ad hoc profitendum, Ecclesiam ingressi, se aqua lustrali aspergunt, tam sanguinis Christi, quam suæ inde puritatis memores: in quem finem eos olim manus lauasse auctor est S. Chrysostomus. Enimvero qui se in hunc ritum animo purum præstare nititur, is nihil magis exhorrebit, quam vitiorum maculis contaminari: is, uti Dei aulico congruit, non tam corporis splendoribus albis induti, ut meminit S. Chrysostomus, quam animi curabit; simul ac longe aberit ab inferiori illuue voluptatis, & ab omni iniuriæ nocumento in alios. agnoscens se quippe Numinis idoneum adoratorem, perfectionis ipsius, moribus suis imaginem aliquam exprimet, quo illi vicinior redditus, insuper eodem familiaris, & confidentius religionis opere cum illo suauietur. Hæc acceptabilis victima est, ait Lactantius, quam de seipso animus immolat. nam quid hostiæ? quid thura? quid vestes? quid aurum & quid argentum? quid pretiosi lapides conserunt, si colentis pura mens non est?

Iul. capit. in
M. Aurel.

Plut. q. 6. lib. 111.

Plut. quæse,
Rom. q. 7 3.

Chrys. Hom. 52. in Math.
Anast. li. de
synax.

Hom. 52 in
math.

Lact. in ep.
S. Chryf.

10 Ad ciuitatem porro eo nomine multum confert Religio, quod eiusdem præfides seu Antistites potestatem habeant in munera reliquarum virtutum, adeoque in res omnes externas, quæ virtuti quomodolibet inseruire poterunt. hoc enim pacto vniuersa ciuili vitæ officia Deo sancte deuouentur, ac Ciuium respectu confirmantur. ut enim Religio aliis virtutibus eminet, ita illas suo in eas imperio, stabiles facit ac sacras: quippe quod ad altissimum suum finem eas excitet. Hoc Romani diligentissime obseruarunt, Aruspici- bus Sacerdotibus omnia plane dimittentes. de quo hæc Cicero. Maximum autem & præstantissimum in Repub. ius est Augurum, cum est auctoritati coniunctum. neque vero hoc quia sum ipse Augur, ita sentio, sed quia existimare ius est necesse. Quid enim maius est, si de iure querimus, quam posse a summis imperij, & summis potestatibus comitia tollere? concilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere? quid grauius quam rem susceptam dirimi, si vnus Augur aliter dixerit? quid magnificentius, quam posse decernere, ut magistratu se abdicent Consules? quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi ius dare aut non dare? atque de eodem imperio sacerdotum Augurum in omnia plane negocia ciuilia, adeoque ipsa iura magistratuum, hæc alibi: Testis est nostra Ciuitas, in qua & Reges, Augures, & postea priuati eodem sacerdotio præditi, Diuitat- rem

Cic. li. 2 de
legib.

Cic. li. 1. de
Diuitat-

republicam religionum auctoritate vexarunt. Pontifex Max. ut ait Festus, quod iudex habetur rerum diuinarum, humanarumque. hanc ob causam in dignitates rerum ciuiliū ac potestatu delinquunt, qui reuunt fateri eas imperio religionis & summi antistitis subiectas: religione enim & potestate ecclesiastica nobilitantur, neque prorsus tendunt in finem breui temporis spacio limitatum, sed potius in finem nunquam finiendæ beatitudinis. proinde error est carnalis libertatis, ex appetitu & profana Sapientia profectus, quo ecclesiæ arbitrio res ciuiles impie adimuntur. Videamus modo, ex quibus studiis ciuilis religionis vires inter ciues coalescant ac confirmantur.

C A P V T X.

Quenam in religione vere sacra ac ciuili, spectanda.

VT religio aliqua sit, habeaturque sacra & ciuilis, imprimis videndum, eam solidis diuinarum reuelationum fundamentis innixam, non verò inuenticijs quibusdam artibus excogitatum, seu in gratiam certi alicuius status politici decretam, vti gignilibus suscipiendam præscribi. Hoc sanè admonuit *Aristoteles*, definiens, a ciuibus colenda numina sine *Simulatione aliqua ex stultitia*. etenim ficta religio, vel ea, quæ non aliunde amplectenda, quam quod magistratus commodis applaudat, nullam vim retinebit ad trahendum ciues in sui sincerum cultum & obsequium: nihil imperij exercebit in eorum intimos affectus. ingenia porro præclariora eandem passim aspernabuntur, deridebunt; quippe conscia absurditatis ac falsitatis quam in se eiusmodi ficticia religio implicat. Vnde consequens, negotia ciuilia priuanda omni solido subsidio a tali religione: qualis etiam vel immanitate atheismi demum conuellenda, vel sententiæ stultitiæ variò iactanda. Cuius rei tanta cura apud Romanos, uti teste *Cicerone*, *Consules summum imperium statim deponere voluerunt, quam id tenere punctum temporis contra religionem*. Ex quo constat, *Elizabetham Bolenam*, quondam Angliæ Reginam, haud ciuilitate satis ciuibus prouidisse, religiones Protestanticas in ditionibus suis confirmando, tametsi priuatis commodis satis accuratè eo consuluerit: quandoquidem totum hoc peregerit, quo nuptiarum legitimarum se foetum ostenderet, quas Romanus Pontifex antea damnarat. hinc fœmina Ecclesiæ Anglicanæ caput primum emerit: hinc eadem *Caluini* impietatem cum externo Ecclesiæ Catholicæ ritu committendo, nescio quid religionis monstri ouo serpentino exclusi, orbi visendum proposuit. *Taurus draconem genuit, & taurum draco*.

2. Deinde ciuilis ea religio, quæ eorum respectu, qui in vniuersum idem institutum profitentur, communior ac magis Catholica. nam præterquam quod hæc sit inde credibilior, est porro paci cum externis seruandæ conuenien-

tior, proprio honori procurando aptior, cum alijs, tractandis negocijs oportunior. Alexandrini, quò ad ritus dissidentes a Romanis, acerbè & cum quadam inimicitia solebant eorum religiones perstringere.

et mores urbis damnante Canopo.

Iuuenal. l. 5 Satyr. 14. 15

Tria religioni insunt, magna quadam vi constantia. Primum, quod leuia, quod minuta, imò interdum fœda ac præpostera in speciem honestet, ac populo tanquam diuina plurimum commendat. Hoc Romæ & Alexandriæ præstiteret religiones plane absurdissimæ. Romani inter cætera, corporum nuditates, in platæis publicè aspiciendas, Bacchicam temulentiam, immanissimasque cædes, religioni consecrantes, nescio quo diuinitatis fuco, talia nobilitantes, ad venerationis sacræ maiestatem ritumque extulerunt.

Fortunatos obuia turba vocat.

Ouid. 3. Fastor.

Alexandrini felem, crocodilum, vitulum ac porcum adorantes, huiusmodi res ad Numinum dignitates, cum populi summa veneratione sublimarunt. Alterum religioni insitum in eo consistit, quod tam ab ea diuersam, quam ei aduersam, omnino ridiculam peregrinis & externis exhibeat. Narrat *Philo*, Romanos mille iocis suo tempore prosequutos religiones Iudaicas. hodierna Die Ethnici nostra, & nos illorum sacra, sine cachinnis non adspicimus. *Iam dudum inquit Arnobius, nos pudet ad eum locum venire, in quo risum tenere non possunt, non tantum pueruli & proceres, verum etiam serii, atque in mores tetrica asperitate indurati*. etenim omne quod in hoc genere nouum, insolitum, id ridiculum plane apparet. Postremum, iratus quidam aculeus est, quem in aliam religionem hæc in se continet. *Combi crocodilum, Tentyra accipitrem* tanquam Numina discriminatim venerabantur: at ex horum idolorum visceribus difflati ignes discordiarum, vtramque gentem in crudelia bella sæpius inflammauerunt, demumque in cineres extremi excidij reduxerunt.

Phil. l. lega ad Caium. Arn. l. 4. cont. Gent.

Ardet adhuc Combos, & Tentyra. summus vtrinq. Inde furor vulgo, quod Numina vicinorum Odit uterq. locus, cum solos credat habendos Esse Deos, quos ipse colit.

Iuuen. li. 5. Satyr. 14. 15

Imò *Socrates*, tametsi opinione doctrinæ & virtutis celebris ac suis amabilis, in graue tamen eorum odium incurrit, ut scribit *Plutarchus*, quod in ciuitatem peregrinos Deos inducere studuerit. Quocirca illa religio ciuilior, paci ac honori gentis alicuius commodior, quæ vniuersalior, & apud plures acceptior.

Pluta. lib. de virt. Alex.

3. Ea porro ciuilis ac sacra religio, quæ ciuium æstimationibus honoratior, diuiniorque renunciatur. nam cum religio, propter sui obiecti dignitatem cunctis virtutibus moralibus emineat, tum ea asserenda à ciuibus, quæ digna eiusmodi popularium cultu, prudenti iudicio censeatur: ita ut à religionis sublimitate, ad cæremonias ipsas, atque mystas, prima maximaque auctoritas atque præstantia, eiusdem populi calculis, veluti naturali fluxu, redundent. hoc Romani diligentissime obseruarunt, vel ipsa Consulū officia, quod refert *Florus*, sacrorum Præsidi, ac eius iussui, subijcientes. quo modo

Flor. lib. 1.

Arist. lib. 5. Pol.

Cicer. lib. 2. de Nat. deor.

Arnob. l. 4. cont. gent.

Arist. 1. 4.
Moral. c. 2.

modo *Posthumius* consul, vi religionis prohibitus exercitum ducere in Africam, quod *Flamen* esset, non tantum Consul. De rebus autem religioni deuotis hæc *Aristoteles*: Ex *Impensis*, quas honorabiles dicimus, illæ sunt, quæ ad Deorum donaria, ædificationes, & sacrificia pertinent.

Parap. c. 29.

4. Quod autem non solum animi motu, sed corporis quoque actione ac cæremonia, ut ostendimus, religio perficiatur, inde ad eam pertinere meritò existimamus speciem quandam illustrem, magnificam, augustissimamque. Sicut enim in vniuersum excellentiæ cultus debetur, ita supremæ, quæ Deo inest, ille, qui rebus nobilissimis exhibeatur. quo ad humana, corporum ornamenta, & honorum aspectabiles modos, ex eorum dignitatibus, quibus eà concedenda, definimus. Pari modo Dei ipsius infinitam perfectionem, simul ac bonitatem animis dimetientes, nostram quoque sub illo exiguitatem cum illis conferentes, rectè statuiamus, ei delatum cultum rerum plane gemmis ac floribus, raritate sua ac precio plurimum æstimabilibus, debere contineri. æquum sanè, ut is qui omnia in suum honorem condiderit, a nostra pietate omnium præstantissimis speciebus coleretur. & quod apparatus iste externus excitationi nostrarum mentium in diuina multum inferuiat, inde intelligendum, ea signa religioni huic summæ præ cæteris conuenire, quæ acria ac illustria ad feriendum sensus, aures præsertim & oculos. Huc reducimus templorum magnificas structuras, altarium splendidos apparatus, lumina accensa, suauis odores, sacrificij qualitatem, vasorum argentea aureaque metalla, sonos musicos ac similia. Cæterum non hæc requirimus, quasi istis Deus indigeat aut commodi alicuius incrementum ex eis lucretur, sed ut nos ipsos vehementius istis in diuina excitemus, ac pro rei magnitudine deuotius & obsequentius, cum supremo Numine, salutis nostræ momenta, ut rei magnitudo postulat, tractemus. *Afferte Domino gloriam & honorem* Si ego Dominus, ubi honor meus? At neque splendores istos secernimus ab interiori animi affectu, vel eis plus delectari Deum quam isto cogitamus: notant enim *Stoici*, & multi alij veterum, propitios quondam hominibus magis extitisse Deos fictiles, quam postea aureos: eo significantes, Deum non tam censum a nobis hac in re quærere, quam piam voluntatem, pro facultatum ratione cæremonia exprimendam & testificandam.

Psal. 98,
Malach. 1.

Ouid. 1. 1.
Faltor.

*Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus adusta sono.
Si quis erat, prati factis de flore coronis,
Qui possit violas addere, diues erat.*

Verum nostrum, respectu ciuilitatis scilicet ac sanctimonix, præstat omnino, Deo cultum exhibere splendentem, preciosumque.

*Nos quoq, templa iuuant, quamuis antiqua probemus,
Aurea maiestas conuenit ipsa Deo.*

Ouid. ibid.

Callimach.
Hym 4.

5. Omnes ferme gentes quotquot pietatis vllam curam professæ, in huiusmodi studium ornate & sumptuose colendi Deum, vel naturæ ipsius instinctu operosissime incubuere. Hinc fingunt Poëtæ, ut cantu *Callimachi* constat, nato

Appolline in *Delo*, illicò vniuersam insulam auream euasisse. Cui figmento argumentum suberat ingens illa vis auri, quam, donaria mittendo ex omnibus orbis locis creduli cultores, in eam inuexerant. Religio vero Iudæorum, Dei ipsius lege descripta, quo ad hæc faciem, omnium præstantissima, adeo ut vel externos ac martios licet Principes, ut *Alexandrum*, *Nicanorem*, *Heliodorum*, *Antiochum*, *Pompeium* in sui admirationem venerationemque compulerit. Istius autem ratio ducenda ex eis, quæ pompa religionis repræsentanda.

6. Quatuor vero religio, cultoribus ob eorum oculos sub specie umbratili, contemplanda proponit: Dei nempe maiestatem, cœli ipsius gloriam, in eodem supremam nostram futuram beatitudinem, denique eximia dona, quæ Deus in homines abunde contulit. quæ omnia cum generibus suis maxima sint ac summa, tum æquum, eorundem apud homines religiosa simulacra, sua qualitate, pondere ac forma pariter esse præcipua. Quod si proportio isthæc defuerit, religio aut absurda, vel omni neruo cassa, ieiuna turpiter apparebit. Ex quo *Tertullianus* merito redarguit quorundam veterum religiones veluti frigidas & inanes, quod scilicet vel vnum dumtaxat thuris granulum, aut aliquot vini guttulas Deo parce & aride immolarent. Vnde consequens, templa & vestitus sacerdotales, debere nobili aliqua materia ac pura cõstare. Templum enim, seu Ecclesia, imago est ipsius cœli: in qua proinde Numinis speciem refert apud nos Sanctissimi Sacramenti præsentia. Antiqui nostri Theologi in Episcopo septem Diaconis obsepto, Deum inter septem spiritus, ut in *Apocpsialy* refertur, collocatum, veluti in quadam similitudine suspexere. Hinc inde vero accensis luminibus, Angelorum Beatorumque varie dispositis signis & facellis, eiusdem cœli incolæ repræsentantur. Par autem omnino, Ecclesiam tam præclaris rebus sui ornatu concinne & apte respondere, ut pie eam adeuntes, perfectiores notiones diuinorum animis capiant, iuxta ac ardentiori affectu in eas moueantur: quo etiã à rebus perturbatoris vitæ aliquantisper feriati, suauius hic inferius positi, in cœlo suo, tanquam apes in alueariis, delicientur. Vestitus autem sacerdotalis propter eandem rationem repræsentandi, secretus esse debet a plebeio seu laico, quod munera sacerdoti obeunda, longe discrepent ab officiis popularium in foro aut alibi, eaque in immensum superent dignitate. Sacerdos, Dei Angelus, Dei ad homines legatus. proinde ut talis vel suo habitu agnoscendus ab aliis, & ab illis congruenter colendus. Cuius rei tantum momentum extitit, ut Romæ & aliis in locis sæpius Ciues infestis armis sese mutuo aggressuri, cum nulla eloquentiæ dulcedine, nullo clamorum, eiulatum, lamentationum, aut lacrymarum potentia cohiberi potuerint, vel vnus sacerdotis sacris vestibus induti aduentui ac visui euestigio cessarent, & ad pacem placidissime quantumuis tigrides, componi voluerint. Hoc *Alexandro*,

Tertul. in
Apol. c. 13.

Ignat. Ep.
ad Tract.

Malach. 2.

uandro, furibundo animo irruenti in Iudæos contigit, vt narrat *Iosephus*. Vidi ipse sacerdotalia ornamenta Chinenſium, Iaponiorum, atque Perſarum, & vt ſingula à vulgaribus plurimum discrepabant, ita maiestatem quandam religionis apertissime præ se ferebant. Congruit itaque ciuili religioni, sacerdotalem apparatus, cum Deo ipsi, tum muneri, quod sacerdos exequitur, apposite ac ſcite respondere.

Virgil, Æneid. 10, 535 Nec procul *Æmonides* Phœbi Triuiæque sacerdos
Insula cui sacra redimibat tempora vitæ,
Totus collucens veste, atque insignibus armis.

Calimach. Hym. Apoll. 7 Requirit hæc eadem sacra, & ciuilis religio, vt cæremoniæ species sit pariter omnino illustris, acris, ac sensibus gratissima. quo referendæ veterum lustrationes, purioris aquæ libationes, ac similia. Vt enim canit *Callimachus*, non quæuis aqua in Sacris Deæ *Cereris*, a myſtis vsurpabatur, sed delecta, ἀργαῦρος limpidior nempe, & veluti aquæ flos erat Diuæ sacrificandus. eodem spectarunt flores, & suauis odores, quibus rem sacram illi veteres passim peragebant.

Papin. lib. 1. Theba. ———— *Templa coronata,*

Semper odoratis spirabunt floribus aræ.

Homer, Iliad, 2. *Achilles* primo mane vinum Ioui litaturus, aureum scyphum, vt *Homerus* recolit, ex arca deſumpſit, quod infusum caperet, effusumque immolando decoraret.

*Dein medio conclauis adstans ex tempore libat
Vina, polum intuitus, Scipulumque recondidit arca.*

Ouid lib. 3, Trist. *Scilicet expectas solitum tibi moris honorem,*
Pendeat ex humeris vestis, vt alba meis,
Humida cingat floribus ara coronis,
Micaque solempni thuris in igne sonet?

Ob quam causam, martii homines, parta victoria, erigere solebant trophæa ex hostium spoliis ornatissima, aut eorum direpta arma nobiliora Iano, vel Marti consecrare. Vnde, quo armis insignioribus hostem indutum conspiciebant, eo acius ad pugnam incitabantur, qua obita, Diis ex deuictis manubus dona ponerent illustriora.

Virgil, Æneid. 11. *Hunc virgo, siue vt templis præfigeret arma
Troie, captiuo siue vt se ferret in auro
Venatrix, vnum ex omni certamine pugne
Cæca sequebatur, totumque incensa per agmen
Femineo prædæ, & spoliis ardebat armore.*

8 Quod vero in hoc religionis iustituto palam sanctitatis ac ciuilitatis obtinet, sacrificium est soli Deo, cultu latreutico offerendum, idque a sacerdote, ad id muneris, diuinitus ordinato. adeo hoc apud omnes gentes in vsu perpetuo fuisse positum reperimus, vt vel ipse dæmon, mortalium animos dementando, hoc genus cultus, ac si Deus haberi cupierit, ab eisdem districtissime exegerit. Pij autem secum reputantes, Deum omnium esse auctorem, vitæ ac necis Dominum, essendi & non essendi iussorem, vt hoc de illo religiose profiterentur, ex eis quædam ei in sacrificium immolant, immutarunt, destruxerunt: in quibus, vt

pote in delibatis, omnia sua diuinis honoribus deuouerunt: imo seipsos Deo obrulerunt vel morti obnoxios, si modo eius iuribus tuendis occasio ipsis fuerit occumbere. quod cum præstantissimum ducerent, tum victimam ipsam coronarunt floribus, optimam sortem inter res eius generis eo consequutam pronuntiantes.

*Altaque velantur fortasse palatia fertis,
Thuraque in igne sonant, inficiuntque diem.
Candidaque adducta collum percussa securi
Victima, purpureo sanguine pulsatur humum.*

Ouid lib. 4. Trist.

Apud *Virginianos*, iuuenes iam puberes facti, se beatos reputant, & ab aliis mirifice coluntur, qui sacrificiis addicuntur ferales victimæ. Fæminæ Iaponianæ defunctis maritis, gloriosum, atque in cœlis præmio dignum habent, viuas adhuc subterraneas foueas intrare, ibidemque iniectis rudibus obrui: proinde summa populi celebritate, & cum maximo earummet ornatu, ad tale funus deducuntur. Quod ad materiam sacrificii, apud veteres, duæ erant eius species præcipuæ: scilicet fruges terræ, & certa quædam animalia. Priorem *Porphyrus*, & alii, affirmant altera fuisse antiquiorem: imo recolit *Ouidius*, Romanos, cum adhuc pauperes essent, fruges terræ dumtaxat sacrificasse. Nunquam fas fuit *Ægyptiis*, ait *Macrobius*, pecudibus, aut sanguine, sed precibus & thure solo, placare Deos. Vniuersaliter autem sacrificium apud omnes, præsertim ciuiliores, constitit materia ornatiori, & illustriori: qualis apud Iudæos anniculus labris expers, iuuenca nondum collum iugo pressa, animalia munda, apud Romanos tauri pingues, thura, oleum, flores, & similia.

Porphyr, li. de esu carnis,
Ouid, lib. 1, Fast. Macr. Satur. 6, 4.

*Ante coronarunt puppim, & sine labe iuuenecam
Mactarunt, operum, coniugique rudem.*

Dan, 3. Ouid, 4, Fastor,

9. Ex istis intelligi poterit, quænam religiones minus ciuiles extiterint. Sunt enim aliqui populi, Boreales præsertim, moribus quidem sordidis, neque valentes diuinæ perfectionis egregiam aliquam notionem animis concipere, qui nitore, puritate, & magnificentia cæremoniæ prorsus caruerunt. & sane nullum apertius indicium vilis ac barbari ingenij, quam incuria, negligens, abiecta, tenuis ac impura religionis apud eosdem forma: hac enim constat, sensus hominum crassos esse, impolitos, incultos, duos, ac ineptos, qui de prima ac summa Dei excellentia quicquam idonee animis percipiant. Vnde pariter consequens, eisdem rudes esse, ad recte æstimandum de alijs excellentijs humanis, vtpote de illa, quæ ex virtute, & altera, quæ ex auctoritate consurgit.

10 Inciuiles itaque hac ex parte religiones Græcorum, atque Romanorum, quatenus in suis templis, eis formis, Deos repræsentabant, sub quibus lasciuiam, crudelitatem, crapulam, & furta, in terris exercuerant. Hoc enim eorum cultores ad similia

Arist 7, Poet. cap. 17.

K k vitia,

Paral, 29,

Plin. pro-
hæm. hist.
Nat. l. 1. c. 7

Arnob. l. 6.
cont. gent.
Greg. Naz.
orat. 1. in
Julian.
Prudent. l.
1. cont.
Symmach.

Arnob. l. 5.
& 6. cont.
Gent. Au-
gust. lib. 8.
cui. c. 21. 26.
Diodor. l. 1
et 5. Strab.
l. 10.

Ouid. epist.
Laod.
Plutar. l. de
superstit.
Ouid. 3.
Fastor.

Arnob. l. 5.
cont. gent.
c. 6.

Arist. 7.
Pol. c. 17.

Virgil. Æ.
neid. 12.

vitia, & ad impudentiam prouocauit, vt Plinius, fatetur. Pariter inciuiles alij ipforum ritus, qui nihil præter turpitudinem hominum oculis ingerebant: quales in more apud cultores Veneris in Cypro, teste Arnobio, apud Corybantes, Bacchicos, & Lupercalia celebrantes, vt animaduertit S. Gregorius Naziansenus. Quem seruulorum, inquit Prudentius, non reat vilissimum, Nudus plateas si per omnes cursitans, Pulset puellas verbere ictas ludicro?

de qua turpitudine, & alijs a veteribus in religionem assumptis, differentes Arnobius, & S. Augustinus, contra eos egregie argumentati ad hanc ipsam profanam petulantiam referendæ religiones Bacchicæ, temulentia, saltationibus, & cantibus inepte constantes.

Vt quas pampinea tetigisset corniger hasta
Creditur, huc illuc, quo furor egit, eo.

Expiationum impurissimarum meminit Plutarchus, ac intulit, præstare, nullam potius esse religionem, quam talibus ritibus implicatam.
Ebrius incinctis philtre conuiua capillis,
Saltat, & imprudens vertitur arte meri.
Inuenies illic, qui Nestoris ebibat annos,
Quod sit per calices facta Sybilla suos.
Illic & cantant, quidquid didicere theatri,
Et iactant faciles ad sua vota manus.
Et ducent posito duras crateres choreas,
Cultaq; diffusis saltat amica comis.
Cum redeunt, titubant, & sunt spectacula vulgi,
Et fortunatos obuia turba vocat.

Occurrit nuper, visa est mihi digna relatu,
Pompa senem potum pota trahebat anus.
De istis Arnobius ait: Bacchanalia etiam prætermittimus immania: quibus nomen omophagiis græcum est: in quibus furore mentito, & sequestrata pectoris sanitate, circumplectis vos anguib; atque vt vos plenus Dei Numine ac maiestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentis oribus dissipatis. atque licet hæc impura cæremonia, rum deorumque, veteres illi ad sententiam naturalis Philosophiæ vtcumque transtulerint, nihilominus hæc cuncta inciuiliter in religione peregere, hoc est, lasciue, fœdeque, ac ad ciuiliū virorum sensum, aut oculorum decora ingenia, neutiquam accommodate. neque vulgus istiusmodi ritibus, & signis prorsus inhonestis ad ciuitatis normam inducendum fuit in opinionem metumque deorum, vt recte Arnobius concludit, Aristotele interim hoc ignorante, ac dicente, publicis legibus ac moribus Diis permitti lasciuiam.

II Ac quemadmodum ex parte libidinis a concupiscentis ardoris, priscæ istæ religiones inciuiles extitere, ita pariter eandem notam subiere, irascibilem furorem in hominibus nimium excitando, ac in rabiem eos disponendo. in hanc classē immanis religionis, humanorum ac spirantium corporum sacrificia piacularia, in feriis deuota, ludi gladiatorii ac theatrales diis exhibiti, reicienda: quibus omnia loca publica humano sanguine apud Romanos mædebant. Macella & amphitheatra, inquit Arnobius,

constituunt loca sanguinis, & publica impietatis. Arnob. l. 2.
ex quibus ciues nihil aliud didicere, quam im- cont. Gent.
mites esse, quam mutuo inradescere, quam Prudent. l. 1.
effusi cruoris spectaculis oculorum crudelium cont. Sym.
cupiditati matutinis horis, vt recolit Seneca, fa- Aufon.
tisfacere. Eglog. de
Fœtus Rō.
Senec. Ep.
70. ad Luc.
Luc. l. 1.

Tantum religio potuit suadere malorum.

Verumtamen, tametsi ad ciuiles mores efformandos religio vi incredibili præstiterit, extitere tamen nonnulli, qui tantum ciuitatis firmamentum conuellere, & exterminare differentes laborarunt, cum quibus modo manus conferendæ, ac in eos stylus noster distringendus.

C A P V T I I.

Religio expiatrix, bonorum conciliatrix,
malorumque depulsatrix, contra
Stoicos, & Epicureos asseritur.

Ria mala, grandioris alicuius sceleris factum subsequuntur, quæ mortales eis affectos, in cupiditatem expiationis vehementissime perpetuo extimularunt: naues nepe tetri facinoris, animæ puritatem coinquinans, ac in eam altius impressus, reatumque æterni supplicii in se implicans: irregularitas porro quædam, a sacrorum participatione impuratos obarcens: demum poenarum temporalium a Deo iuste infligendarum demeritum, illosmet obstringens: quæ quidem adeo indecora ac graua detrimenta hominum iudiciis visa, vt nihil miri, si noxi, eorum aliquem sensum habentes, in studia expiationum vehementissime exarserint, quo Deo reconciliati demum, ac diuinis redditi, animi tranquillitate, prioribus malis exactis, subinde fruerentur. Si enim ciui acerbum, sui Principis iratum ac commotum vultum in se contemplari; si molestum, vestium fœditate ignobilem in foro aut in aula quempiam melioris notæ apparere, si triste, conciuuium societate excludi, horumque remedia valde proinde expetibilia. quid insoliti, aut admirandi, si flagitiis contaminati, expiationes solertissime sectentur, cupidissime eas desiderent, quarum virtute ad animi nitorem, ad Dei fauorem, ad sacrorum communionem, veluti postliminio redirent? Quod si veras & efficaces expiationes cogitemus, videbimus, illas a Deo solum institutas, neque humanis inuentis potuisse excogitari, vel vt salutare alijs præscribi. nam quemadmodum peccatum in Dei bonitatem est offensa, ipsius in nobis imaginis quædam fæda contaminatio, ita eiusdem Dei solius opus, id hominibus proponere exequendum, quod reditum cum ipso in gratiam perficiat, quodque suæ imagini ereptum decus restituat. Iudæi idcirco inter mortales soli expiationes hæc a Deo

Deo primitus acceperunt, sacrificiis ac variis lustralibus sacris constantes. nulla tamen earum eam virtutem in se retinuit, quæ tanquam causa completa, aut ad modum operis operati, gratiam iustificantem ac purificantem efficiendo attingeret. Si quid ergo quantum ad hoc effecerint, idtribuendum fidei ac pietati eorum, qui sacra administrarunt aut susceperunt. at quo ad iustitiam legalem, seu ad abolendum ineptitudinem ad quorundam sacrorum usum, utpote ad ingressum in templum, ac similia, propria vi, & opere operato erant satis efficacia. proinde horum respectu S. Paulus appellat baptismata illa, sordium mundatrix, ac carnis iustificationes. Nos vero à Christo Domino edocti, veras dumtaxat modo retinemus expiationes tam a maculis peccatorum, quam ab eorum poenis eluentes: utpote Sacramenta Baptismi, Confessionis, Vnctionis extreme; iuxta ac tremendum Sacrosanctæ Missæ sacrificium.

2 Quarum externarum expiationum in uniuersum cæremonia, ita apud omnes gentes viguit, ut ipsam a natura, cunctis communi, profluxisse quodammodo, existimare possimus: tam enim ratione habita reconciliationis cum supremo Numine, quam admissio- nis ad secretiora ac diuiniora sacra, eam in more poni cunctæ nationes voluerunt. Plato tamen, & Cicero quædam scelera contra iustitiam ac pietatem perpetrata, suo genere maxima, existimarunt nullo vnquam ritu expiari potuisse, neque vel a funere ipsorum fontium ab aliis expianda. At vero, inquit Cicero, scelorum in homines, atque impietatum nulla expiatio est. De aliis flagitijs contra temperantiam, & continentiam expiandis, illi veteres quasi parum laborantes, sapius quidem constituerunt. Græcia vero officina extitit harum expiationum, apud Romanos in usu subinde positarum. Telemachus recenti cæde fœdatus, ut sanctius libaret Ioui, expiatione præmissa inde habilis reddi appetiit.

Imo ad Indiæ Peruanos, expiatrix hæc cæremonia, teste Botero, peruenit: de quorum Rege expiato hæc scripsit: Rex confitetur sua peccata non sacerdoti, sed soli, ut ea sol Deo renunciet. Deinde immittens se in profluvium, huiusmodi verba profert: peccata iam soli confessus: tu flumen defer in mare, ubi in sempiternum maneat demersa. mercatoriam expiationem ad portam Capenam describit Ovidius:

Spargit, & ipse suos lauro rorante capillos,
Incipit & solita dicere voce preces.
Ab blue præterita periuria temporis inquit,
Ab blue præteriti perfida verba fide.
Ah, nimium faciles, qui tristia crimina cadis
Fluminea tolli posse putatis aqua!

Boter. lib. 1
descrip. or.
bis.

Ouid. 5.
Fastor. &
2. Fastor.

3 Enimvero naturæ, ac ipsi veritati consentiens, ciues secum reputare, quædam crimina eos sacris indignos exhibere, ac ad summorum sacrorum participationes præter cordis poenitudinem, requiri externam aliquam cæremoniam, seu sacramentum puritatis. Hoc quidem apud nos, veros Dei cultores, cernitur in expiatione Confessionis factæ sacerdoti, qua paramur, ut Sacrosancta mysteria Eucharistiæ idoneè participemus. Exhorruit quandoquidem S. Dunstanus Episcopus, Regi Angliæ, crimine incontinentiæ polluto, manum vel contingendam permittere: illumque eius rei causa sic alloquutus: Tu postposito omni pudore, adulterium commisisti, tu despecto Deo, signum castitatis non veritatis, nunc virgini suam castitatem præripuisti. & cur manum summo patri virginis filium immolantem, impuris manibus tuis non tradam, queris? quanto autem magis illius anima a peccato expianda ac mundanda, qui diuinum Christi corpus ac sanguinem edere ac bibere constituit? Si enim aulici, qui in principis conspectu continuo versantur, diligentissime curant, ne vestitu sint immundi, vel actione immodesti, sane qui diuina hæc sacra peragunt ac percipiunt, a Deo ipso instituta, Christi sanguine sacrata, ne vel Cereris sacerdotibus ac cultoribus sint inferiores, studere debent, ut puri sint, ut ab omni grauiore delicto expiati, ac eo conuenienter præparati. Ciuille est hoc apud nos, quod religiosum, sanctum ac purum: coque multum commendabilis diuina in nos bonitas, quæ nobis in vitia procliuibis, tot præsidia expiationum concesserit.

Sur. in vita
S. Dunstan.

4 Cæterum Epicurus animo totus auersus ab omni utilitate, seu sacra seu civili consequenda ex religione, tria obiicit contra verum eius fructum, nostramque inde boni alicuius expectationem. Inprimis ait, idem esse Deum flecti hominum precibus, seu determinari ad aliquid concedendum, faciendum, aut non faciendum, ac ipsum horum mediis esse Deum: Cum Deus, sicut seipso Deus, ita seipso operetur, vel non operetur. quomodo enim, sciscitatur, procurare poterit nostra pietas ut aliquid sit in Deo, aut non insit? Deum autem, siue creando, siue concurrento cum aliis causis, operari forma aliqua in se existente, eaque

K k 2 reali

August. l. 5.
De Baptif.
cap. 9. 10.

Heb. 9.

Plat. in Gor-
gia.

Cicer. l. 1. de
legib.

Homer.
Odyss. 10.
Hesiod. l. 1.
op. & dier.
Eurip. Ele-
tra.

Profer sulphur anus, & purgamenta malorum
Flammæ, queis ades lustrem.
Hectoris quoque hæc vota:
Illois manibus rutilans libare lyæum
Formido: nec trux vsquam Saturnius audit
Turpia sanguineo fœdatus corpora tabo.

Ægistus apud Euripidem parricida factus, hanc ipsam purgationem affectauit. Romani postea varias suas emaculationes ex fluminibus, sulphure, flammis, summo opere eduxerunt.

Ouid. Fast.
4.

Moxque per arduas stipule crepitantis acervos
Traicias celeri strenua membra pede.

Senec. oed.
Plin. l. 7.
Ep. 27.
Pap. The-
baiz.

Imo superstites, defunctorum etiam scelera certis ritibus expiare solebant, pro eis effusum lac ac pecudes ingri coloris, ut referunt Seneca, Plinius, & Papinius, læua manu sacrificantes.

Nigraque Diana.
Electos ceruice greges, lustraliaq; exta,
Lacte nouo perfusus edet Vulcanius ignis.

Arist. 1.4.
Moral. c. 2.

modo *Posthumius* consul, vi religionis prohibitus exercitum ducere in Africam, quod *Flamen* esset, non tantum Consul. De rebus autem religioni deuotis hæc *Aristoteles*: Ex *Impensis*, quas honorabiles dicimus, illæ sunt, quæ ad Deorum donaria, edificationes, & sacrificia pertinent.

Parap. c. 29.

4. Quod autem non solum animi motu, sed corporis quoque actione ac cæremonia, ut ostendimus, religio perficiatur, inde ad eam pertinere merito existimamus speciem quandam illustrem, magnificam, augustissimamque. Sicut enim in vniuersum excellentiæ cultus debetur, ita supremæ, quæ Deo inest, ille, qui rebus nobilissimis exhibeatur. quo ad humana, corporum ornamenta, & honorum aspectabiles modos, ex eorum dignitatibus, quibus ea concedenda, definimus. Pari modo Dei ipsius infinitam perfectionem, simul ac bonitatem animis dimetientes, nostram quoque sub illo exiguitatem cum illis conferentes, rectè statuiamus, ei delatum cultum rerum plane gemmis ac floribus, raritate sua ac precio plurimum æstimabilibus, debere contineri. æquum sanè, ut is qui omnia in suum honorem condiderit, a nostra pietate omnium præstantissimis speciebus coleretur. & quod apparatus iste externus excitationi nostrarum mentium in diuina multum inferuiat, inde intelligendum, ea signa religioni huic summæ præ cæteris conuenire, quæ acria ac illustria ad feriendum sensus, aures præsertim & oculos. Huc reducimus templorum magnificas structuras, altarium splendidos apparatus, lumina accensa, suaves odores, sacrificij qualitatem, vasorum argentea aureaque metalla, sonos musicos ac similia. Cæterum non hæc requirimus, quasi istis Deus indigeat aut commodi alicuius incrementum ex eis lucratur, sed ut nos ipsos vehementius istis in diuina excitemus, ac pro rei magnitudine deuotius & obsequentius, cum supremo Numine, salutis nostræ momenta, ut rei magnitudo postulat, tractemus. *Afferte Domino gloriam & honorem* Si ego Dominus, ubi honor meus? At neque splendores istos secernimus ab interiori animi affectu, vel eis plus delectari Deum quam isto cogitamus: notant enim *Stoici*, & multi alij veterum, propitios quondam hominibus magis extitisse Deos fictiles, quam postea aureos: eo significantes, Deum non tam censum a nobis hac in re quærere, quam piam voluntatem, pro facultatum ratione cæremonia exprimendam & testificandam.

Psal. 98,
Malach. 1.

Ouid. 1.1.
Faltor.

*Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus adusta sono.
Si quis erat, prati factis de flore coronis,
Qui possit violas addere, diues erat.*

Verum nostrum, respectu ciuilitatis scilicet ac sanctimoniam, præstat omnino, Deo cultum exhibere splendentem, preciosumque.

*Nos quoque, templa iuuant, quamuis antiqua probemus,
Aurea maiestas conuenit ipsa Deo.*

Ouid. ibid.

Callimach.
Hym 4.

5. Omnes ferme gentes quotquot pietatis vllam curam professæ, in huiusmodi studium ornate & sumptuose colendi Deum, vel naturæ ipsius instinctu operosissime incubuere. Hinc fingunt Poætæ, ut cantu *Callimachi* constat, nato

Appolline in *Delo*, illic vniuersam insulam auream euasisse. Cui figmento argumentum suberatur ingens illa vis auri, quam, donaria mittendo ex omnibus orbis locis creduli cultores, in eam inuexerant. Religio vero Iudæorum, Dei ipsius lege descripta, quo ad hæc faciem, omnium præstantissima, adeo ut vel externos ac martios licet Principes, ut *Alexandrum*, *Nicanorem*, *Heliodorum*, *Antiochum*, *Pompeium* in sui admirationem venerationemque compulerit. Istius autem ratio ducenda ex eis, quæ pompa religionis repræsentanda.

6. Quatuor vero religio, cultoribus ob eorum oculos sub specie vmbatili, contemplanda proponit: Dei nempe maiestatem, cæli ipsius gloriam, in eodem supremam nostram futuram beatitudinem, denique eximia dona, quæ Deus in homines abunde contulit. quæ omnia cum generibus suis maxima sint ac summa, tum æquum, eorundem apud homines religiosa simulacra, sua qualitate, pondere ac forma pariter esse præcipua. Quod si proportio isthæc defuerit, religio aut absurda, vel omni neruo casta, ieiuna turpiter apparebit. Ex quo *Tertullianus* merito redarguit quorundam veterum religiones veluti frigidas & inanes, quod scilicet vel vnum dum taxat thuris granulum, aut aliquot vini guttulas Deo parce & aride immolarent. Vnde consequens, templa & vestitus sacerdotales, debere nobili aliqua materia ac pura cõstare. Templum enim, seu Ecclesia, imago est ipsius cæli: in qua proinde Numinis speciem refert apud nos Sanctissimi Sacramenti præsentia. Antiqui nostri Theologi in Episcopo septem Diaconis obsepto, Deum inter septem spiritus, ut in *Apocpsialy* refertur, collocatum, veluti in quadam similitudine suspexere. Hinc inde vero accensis luminibus, Angelorum Beatorumque varie dispositis signis & sacellis, eiusdem cæli incolæ repræsentantur. Par autem omnino, Ecclesiam tam præclaris rebus sui ornatu concinne & apte respondere, ut pie eam adeuntes, perfectiores notiones diuinorum animis capiant, iuxta ac ardentiori affectu in eas moueantur: quo etiã à rebus perturbatoris vitæ aliquantisper feriati, suauius hic inferius positi, in cœlo suo, tanquam apes in alueariis, delicientur. Vestitus autem sacerdotalis propter eandem rationem repræsentandi, secretus esse debet a plebeio seu laico, quod munera sacerdoti obeunda, longe discrepent ab officiis popularium in foro aut alibi, eaque in immensum superent dignitate. Sacerdos, Dei Angelus, Dei ad homines legatus. proinde ut talis vel suo habitu agnoscendus ab aliis, & ab illis congruenter colendus. Cuius rei tantum momentum extitit, ut Romæ & aliis in locis sæpius Ciues infestis armis sese mutuo aggressuri, cum nulla eloquentiæ dulcedine, nullo clamorum, ciulatum, lamentationum, aut lacrymarum potentia cohiberi potuerint, vel vnus sacerdotis sacris vestibus induti aduentui ac visui euestigio cessarent, & ad pacem placidissime quantumuis tigrides, componi voluerint. Hoc *Alexandro*,

Tertul. in
Apol. c. 13.

Ignat. Ep.
ad Tract.

Malach. 2.

uandro, furibundo animo irruenti in Iudæos contigit, vt narrat Iosephus. Vidi ipse sacerdotalia ornamenta Chinenſium, Iaponiorum, atque Perſarum, & vt ſingula à vulgaribus plurimum discrepabant, ita maiestatem quandam religionis apertissime præ se ferebant. Congruit itaque ciuili religioni, sacerdotalem apparatus, cum Deo ipſi, tum muneri, quod ſacerdos exequitur, appoſite ac ſcite reſpondere.

*Virgil. Æ. Nec procul Æmonides Phœbi Triuiæque ſacerdos
ncid. 10, 535 Inſula cui ſacra redimibat tempora vitia,
Totus collucens veſte, atque inſignibus armis.*

7 Requirit hæc eadem ſacra, & ciuiliſ religio, vt cæremoniæ ſpecies ſit pariter omnino illuſtris, acris, ac ſenſibus gratiſſima. quo referendæ veterum luſtrationes, purioris aquæ libationes, ac ſimilia. Vt enim canit Callimachus, non quæuis aqua in Sacris Deæ Cereſis, a myſtis uſurpabatur, ſed delecta, ἀγερὰ ὑγρὴ limpidior nempe, & veluti aquæ flos erat Diuæ ſacrificandus. eodem ſpectarunt flores, & ſuaues odores, quibus rem ſacram illi veteres paſſim peragebant.

Papin. lib. 1. ———— Templæ coronata,

Thcba. Semper odoratis ſpirabunt floribus ara.

Homer. Achilles primo mane vinum Ioui litaturus, aureum ſcyphum, vt Homerus recolit, ex arca deſumpſit, quod infulum caperet, eſſulumque immolando decoraret.

*Dein medio conclauis adſtans ex tempore libat
Vina, polum intuitus, Scyphumque recondidit arca.*

*Ouid lib. 3, Scilicet expectas ſolitus tibi moris honorem,
Trift. Pendeat ex humeris veſtis, vt alba meis,
Humida cingat ſtudentibus ara coronis,
Micaque ſolemni thuris in igne ſonet.*

Ob quam cauſam, martii homines, parta victoria, erigere ſolebant trophæa ex hoſtium ſpoliis ornatiffima, aut eorum direpta arma nobiliora Iano, vel Marti conſecrare. Vnde, quo armis inſignioribus hoſtem indurum conſpiciebant, eo acrius ad pugnam incitabantur, qua obita, Diis ex deuictis manubiis dona ponerent illuſtriora.

*Virgil. Æ. Hunc virgo, ſiue vt templis præfigeret arma
ncid. 11. Troiæ, captiuo ſiue vt ſeferret in auro
Venatrix, vnum ex omni certamine pugna
Cæce ſequabatur, totumque incenſa per agmen
Femineo prædæ, & ſpoliorum ardebat armore.*

8 Quod vero in hoc religionis iſtituto palam ſanctitatis ac ciuilitatis obtinet, ſacrificium eſt ſoli Deo, cultu latreutico offerendum, idque a ſacerdote, ad id muneris, diuinitus ordinato. adeo hoc apud omnes gentes in uſu perpetuo fuiſſe poſitum reperimus, vt vel ipſe dæmon, mortalium animos dementando, hoc genus cultus, ac ſi Deus haberi cupuerit, ab eiſdem diſtrictiſſime exegerit. Pij autem ſecum reputantes, Deum omnium eſſe auctorem, vitæ ac necis Dominum, eſſendi & non eſſendi iuſſorem, vt hoc de illo religioſe profiterentur, ex eis quædam ei in ſacrificium immolant, immutarunt, deſtruxerunt: in quibus, vt

pote in delibatis, omnia ſua diuinis honoribus deuouerunt: imo ſeipſos Deo obrulerunt vel morti obnoxios, ſi modo eius iuribus tuendis occaſio ipſis fuerit occumbere. quod cum præſtantiffimum ducerent, tum victimam ipſam coronarunt floribus, optimam ſortem inter res eius generis eorum conſequutam pronuntiantes.

*Altaque velantur ſortæ palatia ſertis,
Thuraque in igne ſonant, inſciuntque diem.
Candidaque adducta collum percuffa ſecuri
Victima, purpureo ſanguine pulſat humum.*

*Ouid lib. 4.
Trift.*

Apud Virginianos, iuuenes iam puberes facti, ſe beatos reputant, & ab aliis mirifice coluntur, qui ſacrificiis addicuntur ferales victimæ. Fæminæ Iaponianæ deſunctis maritis, glorioſum, atque in cœlis præmio dignum habent, viuas adhuc ſubterraneas foueas intrare, ibidemque iniectis rudibus obrui: proinde ſummâ populi celebritate, & cum maximo earummet ornatu, ad tale funus deducuntur. Quod ad materiam ſacrificii, apud veteres, duæ erant eius ſpecies præcipuæ: ſcilicet fruges terræ, & certa quædam animalia. Priorem Porphyrius, & alii, affirmant altera fuiſſe antiquiorem: imo recolit Ouidius, Romanos, cum adhuc pauperes eſſent, fruges terræ dumtaxat ſacrificari. Nunquam faſ fuit Ægyptiis, ait Macrobius, pecudibus, aut ſanguine, ſed præcipue & thure ſolo, placare Deos. Vniuerſaliter autem ſacrificium apud omnes, præſertim ciuiliores, conſtitit materia ornatiori, & illuſtriori: qualis apud Iudæos anniculus labis expers, iuuenca nondum collum iugo preſſa, animalia munda, apud Romanos tauri pingues, thura, oleum, flores, & ſimilia.

*Porphyrius, li.
de eſu carnis,
Ouid, lib. 1,
Faſt. Macr.
Saturn. 6, 4.*

*Ante coronarunt puppim, & ſine labe iuuenecam
Maſtarum, operum, coniugique rudem.*

*Dan, 3.
Ouid, 4, Faſt.
ſtor,*

9. Ex iſtis intelligi poterit, quænam religiones minus ciuiles extiterint. Sunt enim aliqui populi, Boreales præſertim, moribus quidem ſordidis, neque valentes diuinæ perfectionis egregiam aliquam notionem animis concipere, qui nitore, puritate, & magnificentia cæremoniæ prorsus caruerunt. & ſane nullum apertius indicium vilis ac barbari ingenij, quam incuria, negligens, abiecta, tenuis ac impura religionis apud eoſdem forma: hac enim conſtat, ſenſus hominum craſſos eſſe, impolitos, incultos, duros, ac ineptos, qui de prima ac ſumma Dei excellentia quicquam idonee animis percipiant. Vnde pariter conſequens, eoſdem rudes eſſe, ad recte æſtimandum de alijs excellentijs humanis, utpote de illa, quæ ex virtute, & altera, quæ ex auctoritate conſurgit.

10 Inciuiles itaque hac ex parte religiones Græcorum, atque Romanorum, quatenus in ſuis templis, eis formis, Deos repræſentabant, ſub quibus laſciuiam, crudelitatem, crapulam, & furta, in terris exercuerant. Hoc enim eorum cultores ad ſimilia

*Ariſt 7, Po.
cap. 17.*

K k vitia,

Paral, 29,

Plin. pro-
hæm. hist.
Nat. l. 1. c. 7

Arnob. l. 6.
cont. gent.
Greg. Naz.
orat. 1. in
Julian.
Prudent. l.
1. cont.
Symmach.

Arnob. l. 5.
& 6. cont.
Gent. Au-
gust. lib. 8.
cui. c. 21. 26.
Diodor. l. 1
et 5. Strab.
l. 10.
Ouid. epist.
Laod.
Plutar. l. de
superstit.
Ouid. 3.
Fastor.

Arnob. l. 5.
cont. gent.
et 6.

Arist. 7.
Pol. c. 17.

Virgil. Æ.
neid. 12.

vitia. & ad impudentiam prouocauit, ut Plinius, fatetur. Pariter inciuiles alij ipsorum ritus, qui nihil præter turpitudinem hominum oculis ingerebant: quales in more apud cultores Veneris in Cypro, teste Arnobio, apud Corybantes, Bacchicos, & Lupercalia celebrantes, ut animaduertit S. Gregorius Nazianzenus. Quem seruulorum, inquit Prudentius, non rear vilissimum, Nudus plateas si per omnes cursitans, Pulset puellas verberare ictus ludicro? de qua turpitudine, & alijs a veteribus in religionem assumptis, differentes Arnobius, & S. Augustinus, contra eos egregie argumentati. ad hanc ipsam profanam petulantiam referendæ religiones Bacchicæ, temulentia, salutationibus, & cantibus inepte constantes.

Vt quas pampinea tetigisset corniger hasta

Creditur, huc illuc, quo furor egit, eo.

Expiationum impurissimarum meminit Plutarchus, ac intulit, præstare, nullam potius esse religionem, quam talibus ritibus implicatam.

Ebrius incinctis philtrea conuiua capillis,

Saltat, & imprudens vertitur arte meri.

Inuenies illic, qui Nestoris ebibat annos,

Quod sit per calices facta Sybilla suos.

Illic & cantant, quidquid didicere theatri,

Et iactant faciles ad sua vota manus.

Et ducent posito duras crateres choreas,

Cultaq; diffusus saltat amica comis.

Cum redeunt, titubant, & sumi spectacula vulgi,

Et fortunatos obuia turba vocat.

Occurrit nuper, visa est mihi digna relatu,

Pompa, senem potum pota trahebat anus.

De istis Arnobius ait: Bacchanalia etiam prætermittimus immania: quibus nomen omophagiis græcum est: in quibus furore mentito, & sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque ut vos plenus Dei Numine ac maiestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentis oribus dissipatis. atque licet hæc impura cæremoniarum deorumque, veteres illi ad sententiam naturalis Philosophiæ utcumque transtulerint, nihilominus hæc cuncta inciuiliter in religione peregere, hoc est, lasciuie, fœdeque, ac ad ciuiliū virorum sensum, aut oculorum decora ingenia, neutiquam accommodate. neque vulgus istiusmodi ritibus, & signis prorsus inhonestis ad ciuitatis normam inducendum fuit in opinionem metumque deorum, ut recte Arnobius conclusit, Aristotele interim hoc ignorante, ac dicente, publicis legibus ac moribus Diis permitti lasciuiam.

II Ac quemadmodum ex parte libidinis a concupiscentis ardoris, priscæ istæ religiones inciuiles extitere, ita pariter eandem notam subiere, irascibilem furorem in hominibus nimium excitando, ac in rabiem eos disponendo. in hanc classē immanis religionis, humanorum ac spirantium corporum sacrificia piacularia, in feriis deuota, ludi gladiatorii ac theatrales diis exhibiti, reicienda: quibus omnia loca publica humano sanguine apud Romanos mædebant. Macella & amphitheatra, inquit Arnobius,

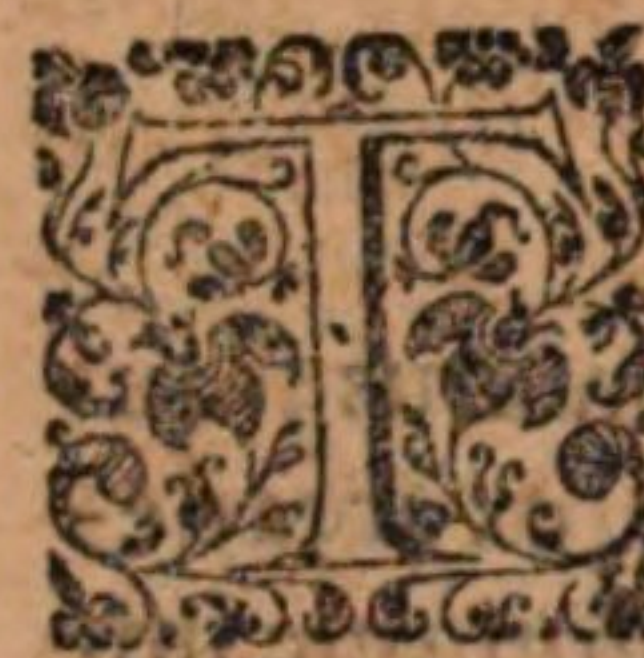
constituunt loca sanguinis, & publica impietatis. Arnob. l. 2. ex quibus ciues nihil aliud didicere, quam im- cont. Gent. mites esse, quam mutuo in crudescere, quam Prudent. l. 1. effusi cruoris spectaculis oculorum crudelium cont. Sym. cupiditati matutinis horis, ut recolit Seneca, sa- Aufon. tisfacere. Eglog. de Fœtus Rō. Senec. Ep. 70. ad Luc. Luc. l. 1.

Tantum religio potuit suadere malorum.

Verumtamen, tametsi ad ciuiles mores formando religio vi incredibili præstiterit, extitere tamen nonnulli, qui tantum ciuitatis firmamentum conuellere, & exterminare differentes laborarunt, cum quibus modo manus conferendæ, ac in eos stylus noster distringendus.

C A P V T I I.

*Religio expiatrix, bonorum conciliatrix,
malorumque depulsatrix, contra
Stoicos, & Epicureos asseritur.*

Ria mala, grandioris alicuius sceleris factum subsequuntur, quæ mortales eis affectos, in cupiditatem expiationis vehementissime perpetuo extimulant: næuus nêpe tetri facinoris, animæ puritatem coinquinans, ac in eam altius impressus, reatumque æterni supplicii in se implicans: irregularitas porro quædam, a sacrorum participatione impuratos obarcens: demum poenarum temporalium a Deo iuste infligendarum demeritum, illosmet obstringens: quæ quidem adeo indecora ac graua detrimenta hominum iudiciis visa, ut nihil miri, si noxij, eorum aliquem sensum habentes, in studia expiationum vehementissime exarserint, quo Deo reconciliati demum, ac diuinis redditi, animi tranquillitate, prioribus malis exactis, subinde fruerentur. Si enim ciui acerbum, sui Principis iratum ac commotum vultum in se contemplari; si molestum, vestium fœditate ignobilem in foro aut in aula quempiam melioris notæ apparere, si triste, conciuuium societate excludi, horumque remedia valde proinde expetibilia. quid insoliti, aut admirandi, si flagitiis contaminati, expiationes solertissime sectentur, cupidissime eas desiderent, quarum virtute ad animi nitorem, ad Dei fauorem, ad sacrorum communionem, veluti postliminio redirent? Quod si veras & efficaces expiationes cogitemus, videbimus, illas a Deo solum institutas, neque humanis inuentis potuisse excogitari, vel ut salutare aliis præscribi. nam quemadmodum peccatum in Dei bonitatem est offensa, ipsius in nobis imaginis quædam fæda contaminatio, ita eiusdem Dei solius opus, id hominibus proponere exequendum, quod redditum cum ipso in gratiam perficiat, quodque suæ imagini ereptum decus restituat. Iudæi idcirco inter mortales soli expiationes hæc a Deo

Deo primitus acceperunt, sacrificiis ac variis lustralibus sacris constantes. nulla tamen earum eam virtutem in se retinuit, quæ tanquam causa completa, aut ad modum operis operati, gratiam iustificantem ac purificantem efficiendo attingeret. Si quid ergo quantum ad hoc effecerint, idtribuendum fidei ac pietati eorum, qui sacra administrarunt aut susceperunt. at quo ad iustitiam legalem, seu ad abolendum ineptitudinem ad quorundam sacrorum usum, utpote ad ingressum in templum, ac similia, propria vi, & opere operato erant satis efficacia. proinde horum respectu S. Paulus appellat baptismata illa, sordium mundatricia, ac carnis iustificationes. Nos vero à Christo Domino edocti, veras dumtaxat modo retinemus expiationes tam a maculis peccatorum, quam ab eorum poenis eluentes: utpote Sacramenta Baptismi, Confessionis, Vnctionis extreme; iuxta ac tremendum Sacrosanctæ Missæ sacrificium.

2 Quarum externarum expiationum in vniuersum cæremonia, ita apud omnes gentes viguit, ut ipsam a natura, cunctis communi, profluxisse quodammodo, existimare possimus: tam enim ratione habita reconciliationis cum supremo Numine, quam admissio- nis ad secretiora ac diuiniora sacra, eam in more poni cunctæ nationes voluerunt. Plato tamen, & Cicero quædam scelera contra iustitiam ac pietatem perpetrata, suo genere maxima, existimarunt nullo vnquam ritu expiari potuisse, neque vel a funere ipsorum fontium ab aliis expianda. At vero, inquit Cicero, scelorum in homines, atque impietatum nulla expiatio est. De aliis flagitijs contra temperantiam, & continentiam expiandis, illi veteres quasi parum laborantes, sapius quidem constituerunt. Græcia vero officina extitit harum expiationum, apud Romanos in usu subinde positarum. Telemachus recenti cæde fœdatus, ut sanctius libaret Ioui, expiatione præmissa inde habilis reddi appetiit.

Imo ad Indiæ Peruanos, expiatrix hæc cæremonia, teste Botero, peruenit: de quo- rum Rege expiato hæc scripsit: Rex confite- tur sua peccata non sacerdoti, sed soli, ut ea sol Deo renunciet. Deinde immittens se in profluvium, cuiusmodi verba profert: peccata iam soli confessus: tu flumen defer in mare, ubi in sempiternum maneat demersa. mercatoriam expiationem ad portam Capenam describit Ovidius:

Spargit, & ipse suos lauro rorante capillos,
Incipit & solita dicere voce preces.
Abiit præterita periuria temporis inquit,
Abiit præteriti perfida verba fide.
Ah, nimium faciles, qui tristia crimina cadis
Fluminea tolli posse putatis aqua!

Ouid. 5.
Fastor. &
2. Fastor.

3 Enimvero naturæ, ac ipsi veritati consentiens, ciues secum reputare, quædam crimina eos sacris indignos exhibere, ac ad summorum sacrorum participationes præter cordis poenitudinem, requiri externam aliquam cæremoniam, seu sacramentum puritatis. Hoc quidem apud nos, veros Dei cultores, cernitur in expiatione Confessionis factæ sacerdoti, qua paramur, ut Sacrosancta mysteria Eucharistiæ idoneè participe- mus. Exhorruit quandoquidem S. Dunstanus Episcopus, Regi Angliæ, crimine incontinen- tiæ polluto, manum vel contingendam per- mittere: illumque eius rei causa sic alloquu- tus: Tu postposito omni pudore, adulterium commi- sisti, tu despecto Deo, signum castitatis non veri- tus, nunc virgini suam castitatem præripuisti. & cur manum summo patri virginis filium immolan- tem, impuris manibus tuis non tradam, queris? quanto autem magis illius anima a peccato expianda ac mundanda, qui diuinum Christi corpus ac sanguinem edere ac bibere consti- tuit? Si enim aulici, qui in principis conspe- ctu continuo versantur, diligentissime curant, ne vestitu sint immundi, vel actione immode- sti, sane qui diuina hæc sacra peragunt ac per- ciunt, a Deo ipso instituta, Christi sangui- ne sacrata, ne vel Cereris sacerdotibus ac cul- toribus sint inferiores, studere debent, ut pu- ri sint, ut ab omni grauiore delicto expiati, ac eo conuenienter præparati. Ciuille est hoc apud nos, quod religiosum, sanctum ac purum: co- que multum commendabilis diuina in nos bo- nitas, quæ nobis in vitia procliuibis, tot præsi- dia expiationum concesserit.

Sur. in vita
S. Dunstan.

4 Cæterum Epicurus animo totus auersus ab omni vtilitate, seu sacra seu civili consequen- da ex religione, tria obiicit contra verum eius fructum, nostramque inde boni alicuius expe- ctationem. Inprimis ait, idem esse Deum fle- cti hominum precibus, seu determinari ad aliquid concedendum, faciendum, aut non fa- ciendum, ac ipsum horum mediis esse Deum: Cum Deus, sicut seipso Deus, ita seipso opere- tur, vel non operetur. quomodo enim, scisci- tatur, procurare poterit nostra pietas ut ali- quid sit in Deo, aut non insit? Deum autem, siue creando, siue concurrento cum aliis cau- sis, operari forma aliqua in se existente, eaque

K k 2 reali

August. l. 5.
De Baptis.
cap. 9. 10.

Heb. 9.

Plat. in Gor-
gia.

Cicer. l. 1. de
legib.

Homer.
Odyss. 10.
Hesiod l. 1.
op. &
dier.
Eurip. Ele-
tra.

Ouid. Fast.
4.

Senec. oed.
Plin. l. 7.
Ep. 27.
Pap. The-
baiz.

Profer sulphur anus, & purgamenta malorum
Flammæ, queis ades lustrem.
Hectoris quoque hæc vota:
Illotis manibus rutilans libare lyæum
Formido: nec trux vsquam Saturnius audit
Turpia sanguineo fœdatus corpora tabo.

Ægistus apud Euripidem parricida factus, hanc ipsam purgationem affectauit. Romani postea varias suas emaculationes ex fluminibus, sulphure, flammis, summo opere eduxe- runt.

Moxque per arduas stipulæ crepitantis acervos
Traiciat celeri strenua membra pede.

Imo superstites, defunctorum etiam scelera certis ritibus expiare solebant, pro eis effusum lac ac pecudes ingri coloris, ut referunt Se- neca, Plinius, & Papinius, læua manu sacri- ficates.

Nigraque Diana.
Electos ceruice greges, lustraliaq; exta,
Lacte nouo perfusus edet Vulcanius ignis.

reali ac solida, manifestum. concludit ergo, nulla pietas poterit esse causa gratiæ, aut alterius doni diuinitus concedendi hominibus: vel ut ordo naturalium rerum in eorum fauorem permutetur, destineturue ad aliquid particulare producendum, quod illa pietate non existente, haud esset futurum.

Lucr. l. 5.

— quid enim immortalibus atque beatis
Gratia nostra queat largiri emolumentum,
Ut nostra quicquam causa gerere aggrediantur?
Quidue noui potuit tanto post, ante quietos
Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
Quidue nouis rebus nos delectare videtur,
Cui veteres obsunt? sed cui nihil accidit egri
Tempore in antea cto, cum pulcre degeret auum,
Quid potuit nouitatis amorem accendere tali?
Deinde statui diuinæ immutabilitatis aduersari intulit Epicurus, Deum ad aliquid præstandum nostro cultu, veluti forinsecus impulsu, induci. iam enim inde decerneret id facere, adeoque faceret, quod prius neque decreuisset, neque fecisset: saltem eius decretum sequutum fuisset ordine causæ & effectus nostram pietatem. omne autem in Deo subsequens, & ab extrinsecus dependens, primæ ac summæ eius repugnat simplicitati & immutabilitati, quæ in omni momento, vel animo nostro considerabili, eadem perpetuo ac inuariata. Demum sic ratiocinatur: Rebus ciuilibus haud congruit ciuium ipsorum superbia, aut propriæ excellentiæ nimis exaggerata æstimatio. Verum religiosi, cogitantes votis suis valere se Deum ad agendum, aut non agendum determinare, imo sæpius determinasse, ad cogitationem tam excellæ & admirabilis in seipsis potestatis, passim præ aliis hominibus superbire poterunt: vel saltem ciues inde erunt proueni, ut superbiant: inciuilis est ergo pietas, quæ ultra popularem eius usum ad exercendos vulgi animos, aliquid commoditatis nimis alta cupiditate à Deo præstolatur; ut etiam ex sententia Senecæ ait S. Augustinus.

August. l. 6.
ciu. cap. 10.

9 Stoici vero, nostræ pietati suum fatum opponentes, tantæ virtutis neruos penitus quoque eodem succidere. Fato contendunt omnia dirigi: & ultra fatum, seu rerum naturalium connexionem, & ab illa effectus, nihil à Deo concedi definiunt. unde consequens, frustraneum opus mortaliū, orare Numen, ut ipsis largiatur dona gratiæ vel naturæ: cum in fato cuncta inclusa, iam præfigantur. Cui dicunt, si Deus refragaretur, aut illud agendo excederet, ipse sibi contrarius reperiretur: quippe euerfor fati appareret, quod ipse semel constituit. quod fatum Virgilianus Iupiter ingenioso quodam emblemate visus luisse. cum enim aduersis votis Venus pro Troianis, Iuno autem pro Latinis, qui illis auxiliares essent, ac ad imperia promotrices, ad Iouis tribunal litigarent, sententiam tandem dixit Iupiter, harum nationum futuros prosperos successus, non fore à sapientia, aut amore Numinum hanc gentem præ alia respicientium: haud scilicet à precibus Iunonis, aut Veneris, sed a fato aut fortuna ipsarum decernendos.

Tros Rutulusue suat, nullo discrimine habebō.
— sua cuiq; exorsa laborem,
Fortunamq; ferent. rex Iupiter omnibus idem.
Fata viam inuenient.

Virgil.
Æneid. 8.
105.

Quod fatum, inquit Arnobius, si certum esset ac fixum, vacant omnia Deorum consilia, vacant odia, vacant benignitates. quamobrem cum Seneca pro fato disserens, sibi obieciisset a vulgo creditam vim orationis, etiam quantum ad naturales effectus sanitarum, frugum, ac similitum, procurandos, ita respondit: Permite mihi illam rigidam sectam tueri eorum, qui excipiunt ista, & nihil aliud existimant, quam ægræ mentis solatia. Porro iidem Stoici, motus spei, desiderii ac pœnitentis damnantes, qui tamen in officio religionis discernuntur, ac eius nerui existunt, consequenter inficiantur religionem, quæ in viro sapiente ac constante desideretur: quippe, cuius, nihil expectare, timere nihil, ob nullam rem dolore, aut pœnitentia lancinari. demum subiungunt, ac dicunt, conari pios ut naturæ ipsius ordo interdum violetur, immutetur, corrigatur, ut ipse Deus, qui ex sua iustitia decreuit, aut id facere potuisset, noxiorum supplicia, a sua iustitia, pietatis impulsu nostræ, ad misericordiam transferatur; quod in iusto iudice, asserunt, spectari non debet.

Arno b. l. 7
cont. Gent.Senec. l. 2.
Nat. q. 34.

6 Nihilominus immanis iste impietatis error, dubio procul, a nefario dæmone inuectus, ut Deo erepta pietas, ipsi ab hominibus tandem attribueretur, omnium nationum suffragiis merito proscribitur ac damnatur. Quæ gentes, ut fatetur Seneca, haud fuissent inductæ in consensum Alloquendi surda Numina, & inefficaces Deos, nisi nosset, illorum beneficia nunc ultro oblata, nunc orantibus data, magna, tempestiua, ingentes minas suo interuentu soluentia. Imo Lucretius ipse, vel naturæ vi in seipso adactus, orauit Venerem, cum ut suo Ithylo ipsa secundaret, tum ut Romanum imperium, quod armis tunc inhorruerat, tranquillaret.

Senec. l. 1. de
Benef. c. 4. 18

Te sociam studeo scribendis versibus esse,
Quos ego de rerum natura pangere conor.
Quo magis æternum da dictis Diua leporem.
Effice ut interea fera munera militiæ
Per maria, ac terras omnes sine fine quiescant.
Experti porro veteres, pios a Deo fuisse variis donis ornatos, impios vero fractos ac ad nihil tandem redactos. inter quos Callimachus, Præmia certa pios, reprobos mala facta sequuntur. Imo Symmachus felicitatem Romani imperii eius pietati attribuit. Hic cultus in leges meas orbem redegit, hac sacra Hannibilem à mœnibus, a Capitolio Senonas repulerunt. Hac manu sacrificante, dicebat quædam vestalis iam infodienda ob suspicionem incestus, ut narrat Plinius, Roma uicit, triumphauit.

Lucret. l. 1.

Callimach.
Hym. 3.Claudian.
in 4. Consul, Honor
Sym. Apol.
Pro Relig.
vet.Plin. lib. 4.
Ep. 8.Ouid. l. 2. de
Pont. ad
Cotin.
Cicer. lib.
de nat.
De cor.

Nam quid erit, quare solito dignemur honore
Numina, si demus velle iuuare Deos?
Iupiter oranti surdas si prabeat aures,
Victima pro templo non cadet ista Iouis.
Si pacem nullam Pontus mihi præstat eunti,
Irrita Neptune cur ego thura feram?
Vana laborantis si fiant vota coloni,
Accipiet grauida cur suis exta Ceres?

Nec

*Nec dabit intonso iugulum caper hostia Baccho,
Musta sub inducto si pede nulla fluant.*

Quid. lib. 5. Sape Iouem vidi cum iam sua mittere vellet
Fastor. Fulmina, thure dato abstinuisset manum.

7 At vt verum fatear, parum valent hæc veterum testimonia contra sententiam Epicuri, susceptam ab ipso de vero Deo, nempe primo, infinito, summo, & immutabili. nam eorum religio non huic, sed genis, diis tutelaribus, stellis, elementorum præsidibus, herouum animabus, vt constat ex Plutarcho, & Laetantio, impendebatur. qualia Numina legibus fati exempta, & mutationibus obnoxia existimarunt.

Plutar. de
Dæm. So-
erat. de
Defect.
orac. Lact.

1. 1. Diuin. Sape leuant pœnas, ereptaq; lumina reddunt,
Instit. Cum bene peccati panituisse vident.

Quid. lib. 1. de
Pont. Eleg. 1

Hoc modo Angelus Persarum, cum prius animo esset alienato a discessu populi Hebraici ex Perside, commotus subinde precibus Danielis, in illam factus fuit propitius. Socrates apud Plutarchum, vltra genios non est visus suam pietatem extulisse, summo mane dum domo egrederetur Deum orabat, vt interdum eius animo bona idola occurrent. At quod ad ipsum Deum, nullam pietatem vtilem veteres aliquot arbitrati, dixerunt, Vanus est, qui seruit Deo, & quod emolumentum, quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum & de Tiberio hæc Suetonius: Circa Deos ac religiones negligentior, quippe additus Mathematica, persuasionisque plenus, cuncta facto agi.

Malach. 3.
S. Tho 1. 3.
Cont. Gent.
Suet. Tib.

9 Verumtamen duo nobis adsunt inconcussa fundamenta, ex quibus argumenta colligimus ad stabiliendum commodum, tam corporale, quam spirituale, quod a Deo, ipsum venerantes, firmissime sperare possumus. Primum est vel ipsa natura diuinæ prouidentiae a nobis inspecta, quam supra discussimus: alterum, sacrae nostræ fidei sententiis ac literis continetur, ex quibus luculenter constat, Dei cultores ab ipso aliquem prouentum cum passim expectasse, tum accepisse: adeoque erga mortales huius cultus interuentu illum sæpius placatum ac beneficium fuisse, qui prius ob peccata reis offensus, ac in eos cum affectu, tum effectum, iratus. Enim vero si nostra omnia videat Deus ac disponat, suosque incitet ad orandum, atque ipsum colendum, consequens, huius officij habita ratione ipsum bona malaque dispensare. nostra siquidem condicione indignum plane, non altius euehi in nobis pietatem, quam ad Genios, quam ad Heroes, ac similia ficta Numina; maxime cum nulla sit vllibi potestas, quæ Dei supremæ potestati haud subiiciatur, ac ab eodem in finem vsumque non destinetur. Nam si Principes ac Domini hic in terris benignis sint animis in subditos, qui eis vectigalia accurate statutis temporibus dipendunt, quanto æquius, Deum, cui ipsum homines colentes, vectigal egregium ac præcipuum honoris soluunt, fore suorum cultorum amantem, ac in eos eximia charitate effusum? Certe non obliuiscitur Deus neque creaturæ suæ, neque veneratoris sui, vbi utilitas, ibi

pietas: vt loquitur Epictetus. Argumenta modo Epicuri dissoluenda.

Jerem. 2.
Epictet.
Enchir. c. 36

9 Quando itaque asserimus, Deum flecti nostris precibus ad proferendum actionem ab eo transeuntem, ac eius aliquem effectum, non ita id dicimus, quasi nostra pietas causa esset motiua seu finalis vllius actionis in Deo, aut ab eo manantis: non enim mouetur ad aliquid agendum nisi a sua innata bonitate: qua motus omnia condidit ex nihilo, ac condita deinceps administrat, præmiat aut castigat. Nihilominus cum vnum velit ex alio dependere, & cum illo connecti, affirmare nihil vetat, nostras præces sic esse condicione requisitas, vti si ne illis diuina bonitas efficaciter non mouisset diuinam voluntatem, ad illud efficiendum, quod earum interuentu iam effecit: alioquin nullo prorsus fructui inferuient. neque hæc virtus humanæ pietatis in diminutionem maiestatis aut perfectionis diuinæ cedit, cum a nullo extra se posito, ne dum a nostris precibus, dependeat Deus quo ad actum in ipso immanentem vel transeuntem, tanquam a causa motrice seu finali. At intulit Epicurus: saltem religio nostra veluti condicio ad hoc faciet, vt Deus vel sit Deus, vel vt mutetur nouorum actuum affluxionibus. Si enim idem sit Deus ac eius volitio, qua aliquid vult, tunc, si ad hanc pietas nostra conducat tanquam condicio, conducet pariter ad hoc vt Deus sit Deus. vel si Deus alio sit Deus, & alio largitor muneris, pro quo oramus, nostra oratio erit condicio, que vim habeat Deo inferendi mutationem, & alicuius formæ illi extrinsecus aduenientis accessione.

S. Thom. 1.
part. q. 19.
art. 5.

10 Sunt qui affirmant, non repugnare diuinæ simplicitati multorum actuum in Deo aduentus, qui virtualiter ita distinguantur, sicut inter se attributa distinguuntur, & relationes notionales ab essentia diuina: ita vt sint in Deo plures virtualitates Numero, etiam Numerato diuersæ, & totidem obiecta in nobis conceptuum, quibus illas in Deo recte distinguimus, nam dicunt, relatio verbi immediate terminat vnionem hypostaticam in Christo, non essentia. similiter multiplicantur relationes, in Deo, non essentia, quæ vera non essent, vtpote contradictoria, si nulla in re ipsa virtuali aut formali, distinctio interueniret. Hinc asserunt, non esse inconueniens, si ratione pietatis in hominibus vel Angelis, noui actus Deo accrescant, ac subinde excidant: vtpote amoris efficacis, iustitiæ, misericordiæ, iræ, & odij. qui actus quod virtualiter seu formaliter sint extra diuinitatem, pietas nostra, quæ eorum causa aut condicio, neutiquam causa aut condicio erit ipsius diuinitatis, aut mutationis, quæ simplicitati diuinæ essentiæ aduersetur. Existimo tamen, hanc sententiam repugnare penitus diuinæ perfectioni, quomodocunque & sub quibuscunque nominibus, in Deo multiplicet virtualitates, formalitates, realitates, aut modalitates: esset enim ex eis compositio in Deo, aliud, & aliud virtuale, idque iuxta Numerum Numeratum. Neque S. Augustinus hoc modo explicat diuinam simplicitatem, & immutabilitatem

Bern lib. 5.
de Confid.

August. l. 1.
de Trin. c. 1
l. 6. cap. 16.
Greg. l. 20
Moral. c. 24

consistentem cum eius prouidentia, quod nimirum vnquam in se aliquid de nouo admit-
tat, dum transeunter agit, aut nostræ pietati
succurrit. De hac enim re ex professo differens,
primo ingenue fatetur, Dei immutabilitatem
ac simplicitatem in hac vita plene perspicere a
nobis non posse, considerantibus, ipsum nunc
aliquid velle, & facere, quod prius non vo-
luit, aut fecit. Et ideo est necessaria purgatio men-
tis nostræ, qua illud ineffabile ineffabiliter videri
possit. Deinde inficiatur, vllam Deo ex crea-
tione, gubernatione, donatione, mutationem
inferri, aut aliquid siue virtuale, siue reale, si-
ue formale illi recens aduenire; asserens, hæc
Deo a tribui ex aliorum solummodo extra se
positorum mutationibus. Deus autem ait S. Au-
gustinus, vt temporaliter aliquando diligit quasi no-
ua dilectione, quæ in illo ante non erat, apud quem
neque praterita transierunt, & futura iam facta
sunt. Itaque omnes sanctos suos ante mundi constitu-
tionem dilexit, sicut prædestinauit. sed cum conuer-
tuntur, & inueniunt illum, tunc incipere ab eo diligi
dicuntur, vt eo modo dicitur. sic etiam iratus malis
dicitur & placidus bonis, illi mutantur non ipse. sicut
lux infirmis oculis aspera firmis lenis est. ipsorum sci-
licet est, ipsorum scilicet mutatione, non sua. Hoc
proinde mysterium, vt cumque explicat simi-
litudine Domini alicuius, iam recens facti Do-
mini ex subiectione famulorum, absque eius
intrinseca mutatione. Non ergo consentit Hen-
riches sancto Augustino, sed neque veritati, qui
teste Ioanne de Salas, affirmavit, hos actus libe-
ros, qui Deo adueniunt, esse Modos se habendi rea-
les. Neque mihi probatur opinio Fonseca, aut
Salas, asserentium, actus liberos in Deo esse nu-
mero plures, ac formas reales, etiam nostro
modo eos concipiendi: nam hinc sequeretur,
esse in Deo compositionem, aliquid Deo re-
cens accidere, nec vniuersa, quæ sunt in Deo,
exceptis proprietatibus personarum esse Deum,
aut solo nomine distingui, quod Patres passim
affirmant. Omnis entitas libera, quatenus li-
bera, potest esse, vel non esse: si ergo actus in
Deo liber sit entitas reduplicatiue, idque prout
nobis obijcitur, cogitare debemus, non solum
plures entitates, quæ essent in Deo, sed eas,
que possunt esse, & non esse: quod de Deo sen-
tire, indignum prorsus, meo quidem iudicio,
eius perfectione. Verum obijciet quis. certum,
Deum in gratiam piorum aliquid libere velle ac
efficaciter mercedem illis retribuere, non per
respectum aliquem rationis neque per donum
ipsum collatum: ergo hoc vult per fundamen-
tum talis respectus, scilicet actum aliquem libe-
rum realem Deo recens aduenientem, qui ad-
esse, & abesse poterit. respondeo, sic in hac
re nobis loquendum, quemadmodum de illa
conceptus formales exprimimus: ita vero hos
conceptus formamus, vt nihil eo concipiamus
repugnans Dei simplicitati, & immutabilitati
præconceptis. quocirca absolute fateri debe-
mus, nostram in hoc mysterio ignorantiam, ac
dicere, non aliter nos posse intelligere bene-
ficos actus diuinæ voluntatis Deo erga pios,
nisi per ordines ad effectus, & mutationes in
illis, vt nos admonuit S. Augustinus. Satis est,

Salas l. 2. q.
6 art. 2.
tract. 2. disp.
1. sect. 8.
Fonseca.
Tom. 3. Me-
taph. l. 7. c. 8

quod in re existat fundamentum, ob quod
Deum concipiamus multiplici conceptu, vt po-
te, doni, missi, seruatoris, remuneratoris, ac
Domini. quod quidem fundamentum, quo ad
ea, quæ in Deo æterna, & absoluta, respectum
inuoluit ad imperfectionem nostri intellectus,
non potentis Deum concipere simplicissimum
vt est. nam seorsim sumptus, vt in se, cum
alienissimus ab omni Numero Numerato, extra
tres Personalitatis, siue realitum, siue Formalita-
tum, siue Virtualitatum, tum non petit ab intel-
lectu plenè eum concipiente intelligi multipli-
ci conceptu formali, aut sub multiplicitate con-
ceptuum obiectiuorum quomodocumque,
quandoquidem in seipso non sit vlllo modo
obiectiue multiplex, sed simplicissimus. effa-
ri ergo non possumus, vnde relatio verbi ter-
minet dependentiam naturæ humanæ, non es-
sentia communis tribus personis, aut cur di-
stinguantur Personæ in diuinis, relationibus
oppositis, & non essentia: nisi quod in re i-
psa, fide supposita, sit fundamentum, ob quod
imbecillitas nostri intellectus hæc in Deo ra-
tione ratiocinata distinguat. quid autem sit in
re ipsa, præscindendo à nostro conceptu, & eius
infirmirate, non est a nobis quærendum: ne-
que nostri fuerit respondere inquirenti, cum
apud nos voces, conceptuum nostrorum notis
definiantur ac limitentur, neque seorsim ab illis
reperiantur.

II Ac in vniuersum contra eos, qui hu-
iusmodi numero plures admittunt in Deo
Virtualitates, liberas, sic argumentari possumus.
Virtualitates istæ, iuxta normam mediæ di-
stinctionis, quam secum comminiscuntur, se-
cundum differentias sui atomas, & indiuisibi-
les, includunt in se diuinitatē, aut non. Si prius
admittunt, totidē constituendæ diuinitates, quot
Virtualitates: quandoquidē ipsæ extremæ diffe-
rentiæ, quatenus numero dissident, ac plures
sint eatenus vnaquæque earum est diuinitas.
Vnde consequens, plures quoque reperiri in Deo
diuinitates etiam subsistentes, virtualiter, seu
numero virtuali, discretas. quod meo iudicio
horrebit vnusquisque merito affirmare: cum
nempe quod de diuinitatibus asseritur, id ipsum
in pluribus Diis per plures virtuales substan-
tias virtualiter distinctis inuenietur. neque co-
gitare possumus, id cum diuinitate omnino
coincidere. quod abessentia diuina virtualiter
separatur, quandoquidem diuinitas, hæc ipsam
essentiam etiam reduplicatiue in se inuoluat.
Istæ porro Virtualitates liberæ abesse a Deo po-
tuere: vnde colligitur, secundum sui extrema,
virtualia esse extra diuinitatem virtualiter: eo
quod diuinitas nunquam potuit a Deo abes-
se, spectata dico quauis ratione diuinitatis.
Sin pronuncient, virtualitates has, vt tales re-
duplicatiue, esse quidem reales virtualiter, sed
metaphysice reperiri extra vltimam differentiā
diuinitatis, sicut & essentiæ, tunc corruet tam
sanctorum Patrum, quam Theologorum axio-
ma, quo dicitur, quicquid in Deo, Deus est:
illud enim metaphysice virtuale, adeoque sin-
gulare & existens in Deo, non erit Deus. sin
autem non sint Deus illæ liberæ Virtualitates,
erunt

erunt extra illum: atque ut accidentia, vel substantiæ virtualiter discretæ, vnum quid cum illo component reali virtualitate. Quamobrem cum summa sit in Deo perfectio, indiuisibilis ipsius simplicitas, & vnitas, maxime recedens à diuisione ac multiplicitate, Theologo obnixè cauendum, ne quicquam dicat in præiudicium istius simplicitatis, & vnitatis. at de his hæc tenus. *Præter Nominum*, id est personarum, inquit S. Cyrillus, omnem aliam distinctionem recusamus. reuocatur ergo a Deo S. Cyrillus hanc mediam, quæ vulgo dicitur virtualis.

Cyrrill. 1. in
Ioan. c. 5.

12 Idcirco quando annuit Deus votis precantum, non id facit quo Deus nostro modo intelligendi, sed quo eius bonitas extenditur ad peculiarem aliquem effectum pijs ab ipso concessum. proinde eodem non mutatur reali, & absoluta mutatione ipsi intrinseca, cum tota mutatio sit in re extra Deum collocata. ex qua, ut ex fundamento, nos, modo nostro concipiendi, tribuimus Deo relationem quandam rationis a pietate hominum dependentem, & nouam æterni ad nouum effectum determinationem, qua benignum piorum exauditorem ipsum denominamus, ac ipse se talē hominibus præbet.

13 Cæterum neque fatum Stoicum absolute, & simpliciter officit hominum pietati. primo, quod nullum eiusmodi sit fatum, quod necessitatem inducat hominum actionibus. Deinde quod Deus dona supernaturalia omni naturæ fato, aut serie naturalium causarum exempta, pijs largiatur. postremo, quod, ut scribit Arnobius, Christus, sol iustitiæ, fatum causarum naturalium in multis expugnarit. quod non intelligendum de fato a Deo ipso decreto, sed de mutatione aliqua in naturalibus contra cursum naturæ ex causarum antecedentium dispositionibus. nam quod a Deo semel effectum, id nulla pietate inuerti poterit.

Arnob. 1. 1.
cont. gent.

Desine fata Deum flecti sperare precando.

Imo fatetur Seneca, quædam dona diuina exempta prorsus fato, & ab eius ambitu seclusa: vult tamen ipsam pietatem, qua Deo supplicamus, fato comprehendere. quod si intelligat de decreta hominum pietate apud Deum, verum asserit. fin vero de ordine causarum naturalium, quædam necessitate antecedenti pietatem hominibus inferentium, falsum affirmat. nam cum pietas hæc necessaria, fatalis, & sine libertate, careat bonitate virtutis, aut actionis laudabilis, non potest esse causa aut condicio, ab quam munera sua eius respectu suspendat Deus, ac respectiue ea hominibus deinceps distribuat. atque ob pietatem quædam a Deo fieri, etiam contra cursum naturæ, eamque naturæ mutationem decerni à Deo post præuisam hominum pietatem, affirmat, S. Thomas. Nihil autem prohibet, per orationem efficacem aliquem particularem ordinem alicuius inferioris causæ immutari Deo faciente, qui omnes supergreditur causas.

S. Tho. 1. 3.
cont. Gent.
c. 96.

Claudian. 4
Cons. hon.

*O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad Clastica venti!*

Non ergo Deus optata mortalium propter eorum pietatem concedendo infringit sua de-

creta, aut ordinem ab ipso constitutum, ut docet S. Doctor, violat, quibus omne fatum stabilitur, sed id præstat, quod ipse ab æterno statuit faciendum, & futurum, idque ab his aut aliis causis deriuandum, præuisa tamen ac præfixa pietate, ut in tali ordine complexa: reducendo interim omnem suam largitionem in propriam bonitatem tanquam in vnicum finem motricem suæ voluntatis. *Pijs enim desideriis*, inquit S. Thomas, rationalis creaturæ conueniens est, quod Deus assentiat, sed ex sua bonitate procedit, ut communiter desiderata perficiat.

S. Tho. 1. 3.
cont. gent.
c. 47.

S. Thom. 3.
cont. gent.
c. 59. 1 part
q. 19. art. 5.

14 Quantum ad superbiam, animique fastum, quem tam Epicuræi quam Stoici pijs obiciunt, duo inde colligi videntur. primum, statum huiusmodi summo nixu colentium Deum, obnoxium quidem esse talibus vitijs: vnde S. Chrysostomus: *Ergo nullum remedium potest esse contra vanam gloriam nisi sola oratio: at hæc ipsa vanitatem generat, nisi caute prospexeris, si forte bene oraueris.* alterum, ethnicos, superstitiosos, & suo more pios, plerumque superbos & fastuosos extitisse. at certe religiosi atque, pii causas potius sibi oblatas habent, ob quas præ cæteris humiliarentur: nam cum diuinam excellentiam secum animis frequentius pertractent, eamque cum sui exiguitate ac nihilo exactius conferant, est quod inde sese plurimum dimittant, & sub tanto fastigio contremiscant. Hinc omnes dixere, religionem cum metu coniungi, quo pij reprimantur.

Chrysost.
Homil. 15.
in Matt.

— — — Multosque metu seruata per annos.

Virgil. Æneid.

Quod si nouerint se suis votis Dei potentiam ad aliquos effectus educendos detulisse, non est quod inde turgescant, cum Deus sua sola bonitate motus eademque victus & alligatus quodammodo, beneficia illa contulerit. quocirca cum aliquando Deus se impeditum pietate Moysis pronunciarit, quo minus iram suam in noxios Iudæos effunderet, dicens, *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos*, non id dictum, quasi Moysis pietas ei vim intulerit, sed quo ipsemet voluerit, pietatem illam, virtutem quamdam retinere ad cohibendum iram ipsius. In quem sensum ait S. Hieronymus: *Sententia Dei Sanctorum precibus frangitur*: hoc est, Deus vult effectum suæ vindictæ impediri precibus Sanctorum. Neque hoc est, ut illi suspicantur, Dei misericordiam committere cum eius iustitia. nam quo ad effectum ac praxim, id iustum apud Deum solummodo, quod ipse vult efficaciter. Huic autem iusto non aduersatur misericordia: non enim præsupponit hæc decretum in Deo efficax ad puniendum. nam si id faceret, mutationem in Deo designaret: sed solum impedit effectum, qui alioquin iuste poterit noxijs incuti: huiusmodi vero iustum omitti posse, constat ex generali dispositione superiorum, qui non iusti modo, sed pariter misericordes esse debent iuxta rationem sui officij. nobis quidem id iustum, obligationem adferens, quod lege, quod usu taxatum: apud Deum autem iustum nihil, aut obligatorium, nisi quod sua voluntate efficaci sancitum. Denique quod

Exod 32.

Hier. in 13.
cap. Ezech.

Stoici

Stoici de vitiositate spei, desiderij, timoris, quibus religio innititur, Philosophantur, iam dudum schola explosum non tantum a nostris, sed etiam à Philosophis. Ex generalibus itaque Principiis hætenus discussimus, civile momentum cultus Deo exhibendi. Videamus modo quid ex similibus Principiis definiri poterit de honoribus, qui Sanctis ac Dei amicis, iam in cælo beatis, a mortalibus merito persoluedi.

CAPVT XII.

Honores eis ab ipsorum funere delati, qui dum superstites essent, omni virtutum genere floruerunt, cum sacri, tum ciuiles.

Quantam vim ad alios cum instruendum, tum incitandum, exempla, siue oculis percepta, siue indubitata fide explorata, obtineant, nemini, credo, obscurum esse poterit. dogmata etenim in hosce fines instituta, ex generalibus Principiis, non nisi maiori, & eleuatiore intelligentia percipiendis, ducuntur: exempla vero ipsos etiam sensus quodammodo feriunt, ac circa particularia, cuiusuis vel tenui ingenio familiaria, versantur. Melius, inquit Plinius, homines exemplis docentur. quæ in primis hoc in se boni habent, quod adprobant quæ præcipiunt fieri posse. multum sane iuuat ad imitationem, præ oculis videre præclaras virtutum imagines ab eis expressas, qui communem cum nobis naturæ condicionem sortiti, ac similibus plane infirmitatum impedimentis præpediti, earum honestati strenue incubuere. qui oceani sulcant vortices, libenter audiunt a nauigantibus quid in oceano factitatum. qui humana moluntur, vtilius norunt hominum gesta, quam Angelorum miracula. Atque inter alia, singularem quandam lenitatem præ se ferunt exempla, quando ad aliquem emendandum proferuntur. Exasperat homines, ait Pacianus, imperiosa correctio, blandissime iubetur exemplo.

Hæc autem efficacius virtus præstat, si laudata fuerit, si propriis coloribus illustrata, aliorum mentibus cum decore, & honore suo, excolenda proponatur. & precor, cui rei encomia, celebritates, ornatus, ac pompæ a mortalibus potius impendendæ quam virtuti? virtuti dico, hominis, quæ ad Dei similitudinem condito, summæ perfectioni, vt docet S. Augustinus: omnium laborum a Christo Domino acceptorum fructui ac messi in nobis expectatissimis? Cuius rei aliqua licet tenuis præsentatio, veterum animos, vel ad mortem ipsam, patriæ causa, generose oppetendam, plurimum inflammavit.

Neq; inhoneste, & absq; gloria occubui,
Nam & me licet apud posteros audiri.
Huius cupiditatem virtutis in Iphigenia, pro salute Græciæ immolanda, cecinit Euripides:
Tunc decusque, & celebre nomen hinc mihi parabitur,
Quippe quæ meopte capite liberarim Græciam.
Quem ritum adeo rebus humanis consentientem, ac à primis Christianis susceptum, cum

Iulianus Apostata improbasset, perinde ac si nostri tunc temporis plures Deos eo fuissent venerati, & supersticiosius mortuorum sepulcris inhæsisent, Arnobius, Cyrillus, Alexandrinus, Theodoretus, illi manifestum fecere, Græcos etiam suos, eundem morem erga inclytos ex virtute, postquam occubuisent, qua diebus anniuersariis, qua sepulchrorum, & imaginum trophæis, qua publicis Encomiis, obseruasse. Vnde dicunt, ait Cyrillus, Athenis maxime elegantes, & facundos anniuersarios agones institutos, qui pro Græcis periclitati, obstantes Barbarorum insolentia, numero minores bellatorum innumerabili turba, Cum viuere non possent pro victoria contenderunt, ne minus viriliter morerentur, memorias, & encomia apud illos consequuti. Plato ipse, & Pausanias, istius ciuilitatis meminerunt, illamque valde commendarunt. Atque quo ad hoc, Romani Græcis nequaquam fuere inferiores, idque vel à primis ipsis Romani imperij incunabulis, vt testatur Dionysius. Præconij celebrabant benefactores suos. Quidni ergo, ait Seneca, magnorum virorum, & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? quidni honoris causa illos semper appellem? quam venerationem præceptoribus meis debeo, reddam illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si Consulem videro, aut Prætorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam. Equo descendam, caput adoperiam, semita cedam. quid ergo M. Catonem vtrumque, & Lelium sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleantemque in animum meum sine indignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus semper assurgo. Hac ipsa honoraria æstimatione imbutus M. Aurelius, vt scribit Vopiscus, præceptoris sui sepulchrum sparsis rosis venerabatur. Est omnino Capitoni in usu, ait Plinius, claros viros colere. mirum est qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi ubi potest habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egregijs carminibus exornat; sciens ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est Lucio Sillano debitus honos, cuius immortalitati Capitoprospexit pariter & suæ. neque enim magis decorum, & insigne est statuam in foro populi Romani habere quam ponere. Consuetudo mansit apud Romanos, inquit Plutarchus. Vt qui strenue pugnando obisset, ab optimatibus laudaretur. Civilem huius moris rationem assignat, Cicero: Atque in plerisque Ciuitatibus intelligi potest, augendæ virtutis gratia, quo libentius reipublicæ periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam, honore Deorum immortalium consecratam. Denique vel extremi in occidente Indiani, vt scribit Boterus, honoris causa præclarorum virorum, iam defunctorum, ossa secum ferunt bellum agentes, partim quo ipsos inde colerent, partim quo eorum recordatione, ad imitationem fortitudinis ipsorum, sese incitarent.

Te liuida saxa,
Te similem doctæ referet mihi linea ceræ.
Hos ebur, & fuluum vultus imitabitur aurum.

Neque sane, quod Cicero, Iuuenalis, & alii animaduertunt, aliunde Romani diuinos honores diis Heroibus habuere, nisi quod eos, inter mortales agentes, eximiis virtutibus inclaruisse nouissent: licet modum excedentes, in magnum illud

Arnob. l. 8.
Cyrill. cont.
Iul. Theod.
l. 8. de pro-
uid. de
Martyr.

Cirill. l. 10.
10 Iul.

Plato in
Menech.
Pausanias
Acha.
Dionys. l. 7.
Senec. Ep.
64.

Vopisc. in
M. Aurel.
Plin. l. 14. Ep.
17.

Plutar. in
pub.
Cicer. l. 3. de
Nat. Deor.

Boter de
nou. orb.

Statius. lib. 3.
Syluar.
Ouid. lib. 14.
Trist. Cicet.

in hom.
Scrip. 3. de
Nat. Deor.
Iuuen. l. 3.
Saty. 8.

Plin. Page-
nyr. Traian.

Pacian in
Panegy.
Theodos.

August. Ser.
1. inter parū

Homér.
apud. Cyril.
Alex. l. 10.
Cont. Iul.
Eurip. Iphig.

illud idolatriæ eodem impegerint. *Lege Stoicorum scripta*, inquit *Arnobius*, *vel scripta sapientum, eadem me- cū recognoscas, ob merita virtutis aut muneris Deos haberi*. De Atheniensium ritu hæc *Cicero*, enarrans illius Gē- tis cæremonias sepulcrales: *Sequebantur epula, quas inibant parentes coronati: apud quos de mortui laude, cum ni quid veri erat predicatum: nam mentiri nefas habebatur, ad iusta coniecta erant.*

3 Mos iste colendi sanctos & summis virtutibus ornatos, etiā post eorū obitum a Christi Ecclesia, ac in ea, a veris Dei cultoribus exactissime perpetuo retētus fuit, de virtute utique nō nisi sancte, auguste, ac ciuilitate sentientibus. Cui haud alij obstitere, quā barbari hæretici, utpote *Manichæi*, *Vigilantiani*, qui nō aliunde illū vituperarunt, nisi quo ipsam virtutē, ac Christi Domini merita, quorū fructus, pariter extenuarent, adeoque penitus opprimerent. Et quidem præcepta diuina, Iudæis tradita, frequentē ac vigen- tem memoriā præclarorū virorum, qua sacrā histo- riam publice in synagogis legendo, qua festa cele- brando, eis ingesserunt. *Narrationem virorum nomi- natorum conseruabit.* Districtissime autē Dei Ecclesia hanc in se curam, idque ab initio sui, suscepit. *Clemens* papa in vrbe Notarios quosdam constituit, qui sanctorum historias & martyria literis consignarent. Testatur *S. Cyprianus*, suo tempore signatos dies, in quibus martyria passi heroici illi veritatis tes- tes, eo fine, ut annuatim a posteris colerentur. Lau- dat *S. Hieronymus* pietatem *Iuliani*, cui, *Dedicatio ossium martyris candida vestimenta reddiderit*, cum paulo ante ob funera duarum filiarum lugubribus indueretur. In hunc ipsū vsum, sanctorū memorijs dicata tem- pla, sacrata altaria, appositæ imagines, ad eorum se- pulcra accēsa lumina, sparsi odores, de quibus *Pruden- tius*, & *S. Paulinus*, multa narrant: quo eorū recor- datio, cultusque apud posteros vigerent ac propa- garentur.

4 Huius quidem pietatis perinsignis sane ciuilitas luculētissime apparet: statim enim ac viderint ciues, laudes hæc ac præconia sanctorū peracta, eorūq; festos dies accuratissime obseruatos, cogitabūt quod res est, nēpe virtute præstantius nihil. Vnde amore illius accēsi, eiusdē desiderio mirifice capientur, iuxta ac conciuēs, quos virtute claros perspexerint, maximo honore simul ac amore secū viuētes prosequuntur. quid enim feruētius ad excitandū affectū in virginitatem, quam intueri virginum lilia ac pu- ritates in cultu ac precio apud pios, adeoq; ipsosmet principes religione florere? quid ad fortia aggredienda vel acerba perferenda acrius incitamentū, quam ritu publico aspicere & venerari paupertatē, humilitatem, patientiam, charitatē in eis, qui in sū- mis miserijs positi, istis nobilitati fuere? quid ad cō- cipiendū notionem aliquam beatitudinis, ac præmij in cœlo, clarius & illustrius, quam cōtemplari sancto- rū etiam nū ibi regnantū nominibus hic in terris ho- nores vel a supremo reipublicæ magistratu perfolu- tos? virtus sane, & cœlestis gloria, in istis suas habēt viuas imagines, quas oculis delibemus, suos magne- tes, a quibus salubriter trahamur, notas suas ac cyno- furas, a quibus instruamur, ac recta in cursu istius vitæ ad metā beatitudinis æternæ dirigamur. quocirca si ciuile fuerit, ciues vitutis notitia imbui, iuxta ac eius cupiditate inflammari: si fuerit ciuile, eosdem ex- pressū aliquē conceptū animi retinere cœlestis glo- riæ, profecto istis titulis ciuile, Sanctis iam in cœlū ingressis, dies festos ac religione sacros ritus decer- nere, in eis sua propria ornāmēta, ac vberimos fru- ctus meritorum Christi nos suspicere & honorare. Neq; eo periculū, quod leuissime cōmentatur *Pro-*

testantes, Deo ipsi cultū eripiendū, ac in Sanctos sū- ma iniuria transferendū: etenim cultus Sanctis a pijs cōcessus nihil continet latræ aut supremi illius, quē Deo soli tribuimus, lōge inferius subsidēs. quomodo ergo idololatria, quomodo in diuinū honorē furtū aut sacrilegiū, quod idololatria cōmittatur? Si ami- co, si principi nihil detrahā, vtilitatem aliquam in alium conciuem conferendo, fieri ne inde poterit, ut in amicum & principē eo iniuste delinquā? Imo potius Dei magnitudinē ac bonitatē hinc laudādā proponimus; professi non solum ipsum cultu digni- simū, sed quod ipse effecerit, ut eius munere ipsius quoq; sancti cultu ac veneratione nostra digni pa- riter appareant. Qui precor, huic mori vtilissimo impie refragantur, qui argumētis ad applausum cō- positis eū impugnant, si nō homines inciuiles plane ac barbari, qui virtutis, qui cœlestis beatitudinis nul- lē prorsus egregiam formam in animū admittunt? qui in superbiam rigidi, iidem in sanctos, in beatos, in Dei amicos & aulicos pie & amanter mollescere obstinatissime recusant. Docet *Aristoteles*, virtuti de- beri laudes, beatitudini autē aliquid laude sublimius. *Beatitudinem nemo laudibus effert ut iustitiam, sed ut di- uinius ac melius quiddā suspicit, & in rerum beatissimarū numero collocat.* Si iustitia superstitis alicuius lau- dem meretur, qualem obtenta a Sanctis beatitudo, a nobis merebitur?

5 Sed neque Sanctorum cultus a Dei ac Sanctissi- mæ Trinitatis cultu secernitur: sed in hunc ut flumē- na in mare, redundat. Sicut enim Sanctorū virtutes erant ipsorū motus in Deum, ut diuine philosophatus *S. Dionysius*, ita noster cultus quē Sanctis tribuimus, no- ster est motus in Deū: scilicet in bonitatē Dei tribus personis communem. In Sanctis admiramur ac co- limus Dei Patris bonitatem, quæ ita in Sanctorum moribus sua gratia inclaruit, inualuit. Admirati olim summi Philosophi *Aristot.* & *Galen.* qui fieri naturæ & Dei opere potuerit, ut anima immortalis & spi- ritualis substantia, nexum appeteret cum corpore mortali ac terreno, vndeque in corporis concretio- ne, anima incorporea includatur. pariter nos in san- ctis id admiratione prosequimur, quod æterni Pa- tris bonitas humani intellectus tenebris, iuxta ac voluntatis fragilitati, lumen intelligentiæ, simul- que robur virtutis impresserit: & eo effecerit, ut anima viueret vita virtutis, sicut corpus animæ vi- ta subsistit: non enim minus alienæ à virtute animæ in corpore ignorantia & imbecillitas, quā ab anima corporis cōtagio. nihilominus hæc Dei bonitas, quæ & omnipotens, suo effectu in sanctis conspicua, & a nobis agnoscenda, dū videmus, eā in sanctis sum- mas & admirabiles virtutes excitasse, & quodāmo- do, eo pacto ex spinis vuas, ex tribulis ficus collegisse. Dei filij pariter in eisdē sanctis agricultura & bene- ficētia cōparent: ut enim sol in *Marte* stella rubescit, in *Lucifero* splēdet, in luna veluti in argento albescit, in iride versicolor fulget, ita Filij Dei infinitū meri- tū, in sanctis diuersimode elucet, & tāquā aqua fon- tis in medio paradisi, in diuersis plantis colore & o- dore multiphariā floret. In eisdē sanctis depredica- mus quoque vim & amorē spiritus sancti, qui dum ferebatur super aquas frigidæ nostræ naturæ, eis fa- cunditatē recte operandi impertiuuit, adeoque suo calore viuifico ad cōuersationem in cœlis excitauit. Quis ergo dicet nostrum cultū, sanctis impen- sum, Dei cultui detrahere, & non potius eundem pluri- mum commendare? O decora naturæ! o gratiæ robora! o gaudia & coronæ Dei!

6 Reputantes porro ex munere Christi, actionum, habituūque præstantias, quæ in sanctorū animabus

emittere, recte iudicamus, eas a nobis venerandas: præsertim cum eis, tanquam culmis, gloriæ diuinæ arista modo accesserit. Dignæ fuere istorum mētes, in quas Sapiētia Dei se insinuaret, & suo fulgore easdē illustraret: illa dico Sapiētia, quæ *Candor lucis æterni, Vapor virtutis Dei. Neminē enim diligit Deus, nisi eum, qui cū sapientia inhabitat. est enim hæc speciosior sole & super omnē dispositionē stellarum, luci cōparata inuenitur prior.* Deinde sicut sanctorum mētes instar speculorum, a radio cognitionis splenduerūt, ita eorundē voluntates tā cōcupiscibiles, quā irascibiles, virtuti ac Deo pulcre inseruierūt. Id in ipsis cōcupiebat volūtas, quod ad rationis iudicium pulcrū, quod honestum, longe ab ea depulsa fœda illuue voluptatis. In eisdem pariter id in odio partis irascibilis, quod Deo ac virtuti contrariū: tamen interea ad omnē humilitatē & patientiā mitissimo ingenio cōpositæ. Neque hæc præstiterē ad imperiū fati, ad vani honoris ambitū, sed in Christū Iesū intendētes, eiusque amore dulcissime flagrantes, actionū optimarū decoribus vtrimque nobilitati claruere. Quarū sane memoria apud nos, animi & ciuitatis bonis conuenientissima.

6 Recolit S. August. prodesse honorificā Reguli fidē vel hosti dantis, penes nos recordationē: iuuare quoque asserit, memoriam L. Valerii consulis, priuatas fortunas publicis bonis posthabētis: Pyrrhi quoque Regis, parati ad aduersa omnia tolleranda, priusquā susceptā cū Romanis societatem perfide exueret. Ex quo idem Doct̃or intulit, Christi cultoribus plurimū prodesse, eis ob oculos statui res gestas sanctorum. *Quæ non ideo, inquit, proponuntur, vt ab eis iustificemur, sed vt eos imitantes, ab eorum iustificatore nos quoq; iustificemur.* Alexandro animus incāduat plane ad martia facinora, Pompei Epitaphiū legenti. par omnino, amatores virtutum ad eas accendi vehementius, vbi earum encomia in ciuitate perceperint decantata, qui ipsarum præsidij ad cœlestem gloriam adspirarunt. Adherbal de antiquis vt scribit Salustius differens, dicebat: Cum maiores imagines intuerentur, vehementius sibi animum ad virtutē accendi dicebant. scilicet nō cerā illā neq; signa tantā vim in se habere, sed memoria rerū gestarū eā flammā egregijs in pectoribus crescere, neq; prius sedari, quam eorum famam atq; gloriā adæquarent.

7 Atque sicuti religioni in vniuersum vis inest ad proferendū ciuitatem, ita in Sanctorum cultu pij nostri antecessores peculiarē quandā hac ex parte energiam agnouere. Superius diximus, religionem eatenus virtutem ciuilem esse, quatenus idonea, quæ rigore irascibilis in nobis facultatis remittat, ac quadā dulcedine inspergat. quod illi prudenter ac sciēter cogitantes, Sanctorū solemnitatibus, vt narrat S.

Gregor. Nis Gregor. Nyssen. Musicā, congressum frequentem, honestū ac decorū lulum, publicū quoq; epulum, concessere, quibus ciues magis inter se vi religionis mansuescerent ac charitate mutuo ardentius flagrarent. ac tamen isti ciuitatis munimentis nō æqualiter cum alijs indigeāt, qui in populosis degunt ciuitatibus, propterea quod multæ aliæ adsint ipsis occasiones congregiendi ac collatandi, nihilominus qui vicatim aut opidatim rusticantur, vt cum socijs beneuole, innocenter, ac mansuete congregiantur, istis artibus religionū inescandi, tractandi & informandi ad placidos mores consortij & ciuitatis. Enimvero si nunquā, aut raro vllibi conuenirent ciues, præter quā in popinis aut lustris, quod Puritani contendūt: si apud eos nullū conuiuiū honestaret vel moderaretur religio, si eadem nunquā legē coeuntibus modestiæ imponeret, cito profecto aut distracti in barbariem inhorrescerent homines, aut in petulantiam quantocius soluerentur. Qui cōgressus sacri, si modo

vitiis aliquādo opportuni, seruentur nihilominus, ita tamen, vt occasiones vitiorum a tam sanctis ritibus depulsentur. Ciues sese mutuo cognoscere, ciuile, licet id vetat ars tyrannica: Vtilis ergo mandante religione cōcursus, quo plures sese mutuo vidēdos proponunt. eosdem congregientes, pariter ciuile, fore temperatos, honestos, pudicos, ac sobrios. Ciuis ergo religio, Sanctorū memorijs impensa, quæ istis virtutibus imperat, quæ eas in societates inducit, ac illas in suo comitatu perpetuo retinet. vbinam loci obsecro, graues ac pudici ciues fuerint, si nō in eo, in quo se Sanctorū nomina celebrare, religionē exercere animaduertunt? Egregie Aristot. apud Senecā dicit, *Nunquā nos verecundiores esse debere, quam cum de Diis agitur.* atque ob hāc causam & honestum exercitium corporum Aristot. fæminis etiam pudicissimis progressus concedit ac consulit ad fana Deorum.

CAPVT XIII.

Honores ac priuilegia Sacerdotibus ac locis sacris concessa, plurimum ad morum ciuilitatē & sanctitatē conducunt.

Cum omnis res publica duobus hominum ordinibus constet, sacris nempe ac ciuilibus, tū æquū, utrosque inter se actissime mutuis officijs coniungi ac deuinciri. Hæc autem eorū colligatio ex duobus confurgit: scilicet ex largitione ac redditione. ad ordinem sacrum proinde spectabit, diuina munera ac beneficia in ciuilem statum conferre: vicissim ad hunc, honorem ac specialia iura retribuire, Dei ipsius lege sancita fidelissime seruare & executioni mandare. Ex quo sequitur ordinem sacrum eogradu sibi vendicare debere cultū & priuilegia a plebe deferenda, quoto ipse beneficia pondere maiora, aut minora, illi suppeditare videatur. nam si ille status minora solum præstiterit, non erit ratio, ob quam grandiora ornamenta ab altero expectaret: sin autem maxima ac summa largiatur, iustissima sane, ob quā maximum itidem honoris & priuilegij censum a ciuilibus hominibus acciperet, quando enim ex beneficio oritur obligatio ad retribuendum, tunc ex maiori beneficio recte propagabitur debitum arctius ad solutionē maioris gratitudinis & remunerationis. Deus autē qui nostris sacerdotibus solui ingens quoddā momentum dignitatis ac decoris a popularibus voluit, eiusmodi officium, radicē & causam sui habere decreuit, in præstantissimis ac diuinissimis beneficijs, quæ illi popularibus impertiuntur: vtpote in diuina præstātia Sacramēti Eucharistiæ, quā ore suo conficiūt, in maxima excellētia hostiæ, quā in eorum gratiā immolant, in animarū ipsorum sanctimonia, quā peccata remittentes, ipsis conferunt, ac similibus.

2 Nulla etenim natio, fama religionis ac ciuitatis celebris, quæ vt ipsam religionē sacratius inter se stabilirent, simulque populo illustriore cōmendarent, priuilegia, immunitates & ornamenta sacerdotibus non indulgit, & inuiolata esse omnino statuit. Hinc teste Homero, ne sordido ritu cogerentur sacerdotes in Delo manuum suarum laboribus victū comparare, aliūde ex publico illis abundanter antiquitus prouisum, seu *ἱεὺς ἀπὸ ἀπορίας* vt canit Callimachus, succursum. Ægyptii proinde, vt status sacerdotalis apud ipsos in quodam splendore ac maiestate versaretur, nō alios delegere sacerdotes, quam præcipuos magistratus gerētes: Propter eorum, inquit Plato quæ aggrediuntur, tractantque maiestatem. Aristot. quoque loquens de sacerdotibus Heroum tēporibus, sic scribit: *Dux belli & iudex controuersiarum erat Rex, & Dominus caeremoniarum.* Proinde idē admonet, nō decere sacerdotes, sordidas artes exercere, hāc rationē assignans:

Aug. epi. 64.

Sen. l. vlt. nat. quæ. cap. 30. Arist. 1. 7 pol. c. 12.

Hier. Ep. ad. Nep.

Hom. de Breisid.

Callim. hym. 4.

Plat. l. de Regn. Ari. 3. pol. c. 15. 7. pol. cap. 9.

assignans: Honor enim Dñs à ciuibus est impendendus. quo innuit, diminutas sacerdotum dignitates, transire ad vituperia ipsorum Deorum ac mysteriorum religionis. Vnde concludit, ad sacra conscriptos homines, quietos debere esse & feriatos. quod omnino nos pie constitutum reputamus, cum negotia sæcularia ex mandato S. Apostoli Pauli, sacris personis, Deo speciali munere militantibus, interdantur. Quinimo Romani suis sacerdotibus varias immunitates, respectu vulgaris subiectionis etiam in ciuilibus, concessere, eoque à reliquis ciuibus discretos omnino voluere. Vestalis virgo statim ac in templi penetrabile inducta, à patrua potestate emancipata manebat: Patris potestatem exuit, ait Gellius, & ius testamenti faciendi adipiscitur. Coi propter venerationem Æsculapij, soluti fuere à Claudio Imperatore, vt refert Tacitus, à vulgari debito pendendi tributum. Apud Gallos, vt narrat Cæsar, hac ipsa immunitate gaudebant ipsorum Druides.

3 Enimvero si extiterint quædam certarum personarum à veteribus prudenter decreta priuilegia quo ad ciuilem subiectionem, certe nulli hominum generi aptius concedenda, quam sacerdotibus ac sacris hominibus. Est lex, inquit Aristoteles, qui tres genuerit filios, eum esse immunem a custodia: qui vero quatuor, immunem esse ab omnibus. Militiam professi apud Romanos, & alias etiam Gentes, quo ad plurima, haud subijciebatur ciuiliu legum obseruationi. Hinc manauit Camilli sancitum, militem cogi non posse vt extra vallum, vel longe à signis, litiget. Vnde Iuuenalis:

Iuuen. l. 6, Solis præterea testandi militibus ius
sa 1. 16. Vno patre datur: nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census.
Omne tenet cuius regimen pater.

Neque tunc temporis conquesti ciuiles principes, sibi iniuriam illatam, quod in ciuilibus milites suis imperijs subducti, liberius viuerent. æquius sane, religionibus addictos, adeoque ciuilius, huiusmodi exemptionibus pollere, quam milites, quam rei vxoriæ addictos. Numa inquit Dionysius, sacerdotibus in omnem vitam honorem concessit, immunibus propter ætatem a militia, & propter priuilegia exemptis ab urbanis molestiis. Qui bona fide inquit Papinius, Deos colit, amat & sacerdotes.

4 Atque inter reliqua sacerdotalis conditionis ciuilitate asserenda ornamenta, id vnum, vt feriat ac liberati à molestiis, quantum fieri poterit, ex suo peculio degant, nec cogantur à ciuium voluntatibus stipem, vel ad vitæ necessaria ignobiliter emendicare. Hoc quidem apud Iudæos Deus ipse suo iure firmavit, omnino instituens Leuitarum proprias possessiones, easque illis solum subiectas, tum etiam à vario censu populari immunes. Quis enim non aduertit, turpe esse, sacerdotes alimoniam implorare debere à ciuibus, ipsis quo ad gradum multo inferioribus: quibus pariter nisi dicendo agendoque placuerint, cum ignobili de-

pulsu carituri ad vitam requisitis? quomodo libere eos admonebunt officii sacerdotes, quomodo inter eos vlla dignitate conspicui apparebunt, si per eos stare debeat, vt sustententur, vt vestiantur, vt vitalem hanc auram reciprocent: est ergo quod ex proprijs potius viuant, ac eis bonis fruuntur, quæ in gratiam suarum personarum similiter ciuili foro imperioque eximuntur.

5 Porro ciuile, quemadmodum vel ipsi legi naturali congruum, clericos ac sacerdotes in vniuersum ab omni ciuili coactione, à pœna, aut mandato esse immunes, non nisi à sacris legibus, à sacro magistratu latis, quoad vitam etiam ciuilem, gubernandos, iudicandosque. Huiusmodi sacræ personæ, quo melius suorum conciuum spiritualibus commodis inservirent, à se sponte abdicarunt multa in hoc genere licita ac vulgaria: utpote connubia, occupationes forenses, varia genera ludorum, vestium ac conuersationum: proinde iustum, in eisdem populum agnosce-re diuersa priuilegia, quibus quantum ad vitam hanc temporalem nobilitentur. Si spiritualia beneficia, eaque maxima in populum conferant sacræ personæ, vt ait Apostolus, æquum debere hunc, quasi ex suo dimesso illis aliqua retribuere, & eosdem priuilegijs colere, præsertim exemptionem a coercitiua vi legum ciuiliu eis concedere, atque in particulari cum vel ipsa natura abhorreat, filios in parentes esse iudices, ergastularios, lictores, carnifices, magis sane abhorrebit, laicos constituere, qui in sacerdotum incolumitates, libertates ac sanguinem: in eos dico, qui vitam & libertatem spiritualement eis inspirarunt, vindices reperiantur. enimvero clerici eodem iugo ciuilis auctoritatis depressi, quo plebei, facile in contemptum eorum deuenirent, neque muneris ab eis obiti vlla insignis æstimatio à vulgaribus haberetur: a personis enim ad officia transit æstimatio.

6 Qui ergo istis Cleri priuilegijs obfistunt, cogitare debent, quonam gradu ac vi eodem in crimen impietatis, in honoris Deo reddendi, furtum quoddam impingant. Dei enim & mysteriorum honores, sequuntur illum honorem, qui eorum ministris impenditur, vt supra Aristoteles recte Philosophatus, idcirco qui personis sacrorum hominum priuilegia eripiunt, i eo ipso actionibus, quibus funguntur, pariter detrahunt: qui autem hoc agunt, Dei certe honores eodem diminuunt, impii sunt in ipsum, quicquid alias politici rei suæ, inurbanitati in sacerdotes, in sacra, & in Deum extremæ impietati suæ, prætexerint. Imo cum reliquæ virtutes in vna religione contineantur, ac ab ea vt radice stabiliuntur, dum hanc extenuant & contemptibilem reddunt, eo omnes plane virtutes eleuant, & opprobrijs dedecorare merito æstimentur. nam si honor alicui Philosopho habitus propter præstantiam in ipso scientiæ, ciuilis sit, multo magis, vt bene disserit Plato, ciuilis fuerit cultus religionum præsidibus ac cultoribus delatus. Vnde istis alloquutus Dionysium Siciliæ tyrannum:

Ambr. lib.
de dig. Sa-
cerdot. c. 2.
Apud Baro.
Tom. 4. an.
Chr. 381.
pag. 451.

Si tu me honoraueris, idque apud multitudinem, quod tu imprimis cupiebas, tibi opinionem pariet tanquam sapientia amatori. Subiungit vero, hanc laudem ipsum amissurum, si modo Philosophum palam honore debito prosequi recusauerit. Pari ratione, nihil prorsus lucrantur, qui honorum ornamenta & priuilegia sacerdotibus constituta, in suis spoliis censent, cum eo perdant opinionem & æstimationem pij viri in Deum. Certe S. Ambrosius non de aliis regibus, quam de eximie politicis loquutus, cum hæc scripserit. *Vi- deas regum colla, & principum, submitti genibus sacerdotum, & osculatis eorum dextris, orationibus eorum credunt se communiri. Sacerdotes idem ait, de laicis iudicare debent, non laici de sacerdotibus.*

7 Enimvero obseruata & confirmata hæc cleri immunitas, tantum ab eo recedit, quod aliqui diuinant, vt nempe ipsis hinc causa fit vberius delinquendi, principum potestates ac iura diminuendi, vt potius vitæ honestati in ipsis sacris personis, simulque principum dignitatibus plurimum conferat emolumentum. Dum enim clerici animaduertunt, hosce honores, & ornamenta à populo ipsis concedi, maiori studio accendentur eas virtutes acquirendi, & ostendendi, quibus illis digni videantur. vt enim, artes, ita pariter virtutes honos alit. Hinc animis capescentes notionem sacrorum munerum, quæ obeunt; ac ea diuina esse inde agnoscunt, ob quæ a plebe tam insignia officia reuerentiæ accipiunt, quo eorum sacrorum sanctimoniam, vitæ genere ac puritate apte respondeant, omni animi cura sollicitari statuent. neque vulgaris probitatis terminis sua studia definiri patientur, cum functiones suas, adeo sublimes ac cœlestes esse perspexerint, tantoque interuallo popularium munera excedere animaduertent. quo enim nobilior persona, in quam culpa incidit, eo non solum grauius damnū, verum etiam turpior nota in hominum iudiciis apparere solent. Olim Leuitæ, quo ad conuictū, intelligentes se ab aliis secretos, inde nouere, suos mores nequaquam similes esse debere eis, qui apud plebem in vsu, sed plane excellentiores. idem omnino incidit in cogitationes nostri Cleri, secum reputantis, se iuribus immunitatum a vulgo ornatos, solutos a principum imperiis, vni Deo scilicet subiectos, conari ideo oportere, vt illi vitæ excellentiori forma placeant ac eius legibus exactius, sanctiusque obsequantur. haud nocuere Leuitarū moribus hæc duo, scilicet ab aliis separatio, & immunitas a subiectione terrena: & quare obsecro, ea nostris Sacerdotibus aut Principibus modo officerent?

8 Vtcrius, respectu vulgi, hæc ipsa indulta Clero priuilegia multum conducunt ad stabilendum apud eos imperium virtutis: quod ita confirmant, vt magna ex parte ipsosmet principes a multis molestiis, & anxietatibus inde liberent, eruantque implicatos. Augustius ac sanctius æstimabunt de sacris mysteriis, adeoque de Deo ipso populares, quando viderint sacerdotes peculiaribus quibusdam priuilegiis ultra communem sortem ipsorum erigi ad fastigium quoddam dignitatis. ac merito id fa-

ciunt, cum passim sacerdotes in sacris literis Dii & Angeli nuncupantur. quo fiet, vt iussa sacerdotum, apud plebem plurimum ponderis, & auctoritatis retineant, quibus impigre morem gerant & obediant. pariter si principi voluntas, aliquo inflectere subditorum animos, nihil illi ad hoc oportunius sacerdotum vocibus, quas vulgus admiratur, quippe ab illis prolatas, qui eximiis ac maximis immunitatibus discriminati, inter eos iure clarescunt. Hoc sane ad virtutem ac ciuiles mores acrius, quam detractis honoribus sacrorum hominum, eorum munia ac sententias inde contemptibiles populo exhibere. contemptis vero mystis, religio pariter inclinata iacebit. huius autem neglectus, Principis etiam vel odium vel despectum proferet.

9 Vnde obseruatum, seuerissime Deum in eos animaduertisse, qui in *Christos* ipsius, nempe ei sacras personas, immanitatem exercuerunt: adeo vt hoc vel ethnicis ipsis spirantibus rerum euentis innotuerit. *Achilles*, quod sacerdotis filiam *Briseidem* rapuisset, causa fuit, ob quam Deus in Græcorum exercitum pestem immitteret, & ab *Apolline* punirentur grauissime, vt recolit *Homerus*. *Arunus* Latinus, quod in torto telo *Camillam* virginem, *Diana* deuotam, funestasset, fuit postea a *Diana* ipsa interfectus, ac subinde Latini omnes, qui in Troianos pugnant, turpiter in fugam acti.

Huc periture veni, capias vt digna Camille Præmia. tunc etiam telis moriere Diana &

Virgil. Ænead. 11. 855.

Enimvero principes, qui in hoc sacrilegii crimen incidere, vt tuti ac salui sint, a diuinis fulminibus, debent omnino facinus animis summo opere plangere ac detestari. Horrendū enim in pupillas oculorum Dei, in eius sacerdotes, quos ipse adeo diligit, & honorat, vilo genere iniuriæ, multo magis internecione ac sanguinis ipsorum effusione desæuire. Crudelis hæc impietas ad Deum ipsum transit, sacerdotum institutorem, initiatorum, amatorem: fuit enim eius vnicus filius sacerdos secundum ordinem *Melchisedech*. Deus, an tanta apud te misericordia, vti istis etiam tuorum sacerdotum Britannicis intersectoribus velis aliquando veniam indulgere?

10 In eundem finem ciuilis pietatis, Ecclesiis ipsis ac locis, in quibus sacra peraguntur, veluti diuinorum officinis, Angelorum choris, Dei ac Sanctorum thronis, peculiaria cōcessa priuilegia. inter quæ, ad religionē, & illi ad finē misericordiæ, multū facit in eis Asyli ratio, & tutū delinquentium perfugium. Religio quatenus virtus sacra, vsque adeo misericordiæ innexa, vt apud Hebræos, quod *Ribera* animaduertit, idem verbum misericordem significat, quod sanctum. decet ergo, religionem sanctam, esse misericordem. Vnde consilium extitit *Platonis*, tunc beneuolentiæ, & indulgentiæ tempus vel maxime adesse, quando religionum festa a ciuibus celebrantur. Vt proinde Deus & sacri homines indicium aliquod darent, quod misericordia delectentur, statuit Deus, adeoque communis hominum natura, templa & altaria istius misericordiæ fontes esse & vbera. quæ cum in Deo inter alia eius opera præcipue eluceat, quidni

Zachar. 1.

Riber. in c. 6
Ham. &
Mich.
Plat. lib. de
Regno.

quidni in templis ipsius, ubi ille summæ misericordiae opera erga mortales continuo exercet, eiusdem misericordiae apparet præclariora exempla impressionesque? Teneritudinē hanc relligiosam etiam in fontes, apud Iudæos præter templum, olim repræsentabant Ciuitates refugij, de quibus S. Athanasius. Gentes itidē omnes huiusmodi habuere vel nequissimorum asyla in suis templis. Vnde, ut cecinit Callimachus, Apollinis templum in insula Delo, vniuersis eo perfugientibus protectionem contulit omnino inuiolabilem.

Virg. Æn. 2.
*Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
 Ingens ara fuit, iuxtaque veterrima laurus
 Incumbens aræ, atque umbra amplexa penates.
 Hic Hecuba, & nata nequicquam altaria circum
 Præcipites, atra seu tempestate columba
 Condense, & diuum amplexa simulacra tenebant.*

Ouid. 2. Fa.
 Liu. lib. 1.
 Dec. i. Paus.
 in Attic.
 Iustin. lib. 2.
 Imo asyli violatores, etiam gentiles, ob impietatem graviter vindicante Deo, pœnas luere solebant. Hinc Papinius, ob mortem filij dolens,

Papin. epic.
Nunquid in accessu posui vestigia luco?
 Huc spectauit templi Hierosolymitani penetrale, quod prophanorum hominum vel ingressu violabatur: proinde in illud ingredi impium prorsus reputatum. Cuius sine dubio penetralis relligio, deriuabatur à dignitate eorum, quæ in illo seruabantur, ac mysteriorum eo loci peragendorum, quadam diuinitate.

II Cuius ritus origo, quod sit in vniuersum à magnitudine ac sanctimonia sacrorum, cum apud nos ea semper extiterint maxima, tum iura & immunitates Ecclesiarum nostrarum hac ex parte præ alijs summa & inuiolabilia prorsus semper fuere. Zosimus loquens de cæde barbarorum facta Tomis in Thracia per Gerontium Romanum ducem, Theodosio & Valentino imperantibus, dicit, *Qui aufugerant in vicinum ædificium se recipiebant, quod à Christianis habetur in honore, proque asylo ducitur.* Hinc interfecto Rufino, ipsius vxor ac filia, quo tuti laterent, ad Christianorum

Zosim. li. 4.
 Zosim. li. 4.
 Chry. hom. 3.
 Eut. & in tropium Eunuchum, Consulem Ethnicum, tradit Prosper, & id testatur S. Chrysostom. Scribit S. Augustinus, quosdam milites quendam ad necem insectantes, statim substitisse, videntes illum in Ecclesiam sese recepisse: *Huc vsque sauebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidatoris furor.* Neque hoc est patrocinari in leges delinquentibus, ut impij Protestantes calumniantur, sed potius honorem deferre sacris, & virtutem relligionis magnifice in publico excolere: quod sane rebus ciuilibus conuenientissimum. id autem vel naturæ humanæ esse valde consentiens, declarant omnium gentium in id conspirantes mores, penetralia & asyla in suis templis constituentes. quorum æstimata sanctimonia, causam quoque in se habebat, ob quam Romani in templis Deorum suos thesauros seruarent, ut Herodianus sæpius in historiam retulit: existimantes, loci venerationem, quantumvis furiosorum audas rapacitates, aut indigentium extremos ausus, repulsuram.

Herod. l. 3.
 & 4.

CAPVT XIV.

De sacerdotum celibatu ad relligionem moresque Ciuiles relato.

Quantum ad morum ciuilitatem conferat sacrorum hominum accurata continentia, inter alia argumenta id probat communis quædam generis humani in eandem consensio. Vtenim ipsa sacra maiori in honore vbique essent apud populum, ipsique mystæ eisdem veneratione clariore digniores existerent: quæ quam sint suo genere ciuilia, nemo non videt: rationem quandam castimonie sacris personis conuenientem apud omnes mos districtissime præscripsit. Cereres, Cybelis Phrygiæ, ac Vestæ sacra apud Romanos non nisi virgines peregere.

*Quid mirum virgo, si virgine lata ministra
 Admittat castas in sua sacra manus?*

Ouid. lib. 6
 Pastor.

*Quorum lucet in aris
 Ignis adhuc Phrygius, nullique adspecta virorum.*
 Sacrificij pariter Dianæ oblato, virgo sacerdos, ut Æschylus, ac Ouidius referunt.

Lucan. li. 9.

*Femina sacra facit tæda non nota iugali,
 Quæ superat Scythicas nobilitate nurus.*

Ouid. 3. de
 Pont.

Et quidem Romani sacerdotes in hac puritate exercitissimi. Sacerdos, inquit Alexander, Diis immolat, & rem diuinam facit, prius corporis ablutione purgatur, a venere abstinet, ut lautus purusque accedat: quod etiam Plutarchus commemorat. Hinc ut idem scribit, sacerdotibus interdictum, per eam viam transire, ubi vitium propagines, quæ libidinis & complexuum simulacra, in sublimi parietum, aut arboribus prætextæ, siluescerent: adeo cauebant Romani, ne minus honesta vlla cogitatio sacrorum hominum animos vel tenuiter pertentaret. Iudaici autem sacerdotes tametsi summum illum gradum cælibatus non attigerint, nihilominus suis muneribus sacris defuncturi, ex diuinæ legis imperio, castitatem aliqualem obseruarunt. Ne propinquetis vxoribus vestris. non nisi mundi a mulieribus apud illos ad esum panis propositionis admittebantur. Castitatem etiam coluere apud Ægyptios sacerdotes, ut narrat S. Hieronymus.

Alex. lib. 4.
 Gen. cap. 17

Plutarch. in
 Num. quest.
 Rom. q. 9.
 112.

Exod. 19.
 1. Reg. 11.

Hieron. l. 1.
 cont. Iovin.

2 Cæterum Christiani, veri Dei cultores, non solum sancte, sed etiam ciuilitate in hac continentia seruanda cunctis excelluere: utpote quorum sacra diuiniora, ipsius quippe virginitatis decora ac prima exemplaria. Rosarū ac liliorum proinde calathus, sacerdotis dignum aptumque nunc emblemata, quod in eo lactea virginitas, charitatis flagrantem colorem educat ac nutrit: Ebur confunditur ostro. Cuius rei ut aliqua proferam argumenta, exordium sumam ab illa sacerdotum recollectione, curæque districtione, quam tanta sacra merentur, quamque populus in ipsis fore multum desiderat. Hanc rationem innuit Apostolus Paulus. *Qui sine vxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. qui autem cum vxore est sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. at precor, quod hominum genus magis sollicitum esse de-*

1. cor. 7.

Gen. 2.
Sap. 7.
emittere, recte iudicamus, eas a nobis venerandas : præsertim cū eis, tanquā culmis, gloriæ diuinæ arista modo accesserit. Dignæ fuere istorū mētes, in quas Sapiētia Dei se insinuaret, & suo fulgore easdē illustraret: illa dico Sapiētia, quæ *Candor lucis æterni, Vapor virtutis Dei. Neminē enim diligit Deus, nisi eum, qui cū sapientia inhabitat. est enim hæc speciosior sole & super omnē dispositionē stellarum, luci cōparata inuenitur prior.* Deinde sicut sanctorū mētes instar speculorū, a radio cognitionis splenduerūt, ita eorūde voluntates tā cōcupiscibiles, quā irascibiles, virtuti ac Deo pulcre inferuierūt. Id in ipsis cōcupiebat volūtas, quod ad rationis iudicium pulcrū, quod honestum, longe ab ea depulsa foeda illuue voluptatis. In eisdem pariter id in odio partis irascibilis, quod Deo ac virtuti contrariū: tametsi interea ad omnē humilitatē & patientiā mitissimo ingenio cōpositæ. Neque hæc præstitere ad imperiū fati, ad vani honoris ambitū, sed in Christū Iesū intendētes, eiusque amore dulcissime si a grantes, actionū optimarū decoribus vtrimque nobilitati claruere. Quarū sane memoria apud nos, animi & ciuilitatis bonis conuenientissima.

Aug. 1. s. ciu. c. 17.
6 Recolit S. August. prodesse honorificā Reguli fidē vel hosti dantis, penes nos recordationē: iuuare quoque asserit, memoriam L. Valerii consulis, priuatas fortunas publicis bonis posthabētis: Pyrrhi quoque Regis, parati ad aduersa omnia tolleranda, priusquā susceptā cū Romanis societatem perfide exueret. Ex quo idem Doct̃or intulit, Christi cultoribus plurimū prodesse, eis ob oculos statui res gestas sanctorum. *Quæ non ideo, inquit, proponuntur, vt ab eis iustificemur, sed vt eos imitantes, ab eorum iustificatore nos quoq; iustificemur.* Alexandro animus incāduit plane ad martia facinora, Pompei Epitaphiū legenti, par omnino, amatores virtutum ad eas accendi vehementius, vbi earum encomia in ciuitate perceperint decantata, qui ipsarum præsidij ad cœlestem gloriā adspirarunt. Adherbal de antiquis vt scribit Salustius disserens, dicebat: *Cum maiores imagines intuerentur, vehementius sibi animum ad virtutē accendi dicebant. scilicet nō cerā illā neq; signa tantā vim in se habere, sed memoria rerū gestarū eā flammā egregijs in pectoribus crescere, neq; prius sedari, quam eorum famam atq; gloriā adæquarent.*

Sal. bell. lugur.
7 Atque sicuti religioni in vniuersum vis inest ad proferendū ciuilitatem, ita in Sanctorum cultu pij nostri antecessores peculiarē quandā hac ex parte energiam agnouere. Superius diximus, religionem eatenus virtutem ciuilem esse, quatenus idonea, quæ rigore irascibilis in nobis facultatis remittat, ac quadā dulcedine inspergat. quod illi prudenter ac sciēter cogitantes, Sanctorū solemnitatibus, vt narrat S.

Greg. Nif in vita Grego. Taumat.
Greg. 1. i. p. 7.
Gregor. Nyssēn. Musicā, congressum frequentem, honestū ac decorū lusum, publicū quoq; epulum, concessere, quibus ciues magis inter se vi religionis mansuescerent ac charitate mutuo ardentius flagrarent. ac tametsi istis ciuilitatis munimentis nō æqualiter cum alijs indigeāt, qui in populosis degunt ciuitatibus, propterea quod multæ aliæ adsint ipsis occasiones congregiendi ac collatandi, nihilominus qui vicatim aut opidatim rusticantur, vt cum socijs beneuole, innocenter, ac mansuete congregiantur, istis artibus religionū inescandi, tractandi & informandi ad placidos mores consortij & ciuilitatis. Enimvero si nunquā, aut raro vllibi conuenirent ciues, præter quā in popinis aut lustris, quod Puritani contendūt: si apud eos nullū conuiuiū honestaret vel moderaretur religio, si eadem nunquā legē coeuntibus modestiæ imponeret, cito profecto aut distracti in barbariem inhorrescerent homines, aut in petulantiam quantocius soluerentur. Qui cōgressus sacri, si modo

vitiis aliquādo opportuni, seruentur nihilominus, ita tamen, vt occasiones vitiorum a tam sanctis ritibus depulserentur. Ciues sese mutuo cognoscere, ciuile, licet id vetat ars tyrannica: Vtilis ergo mandante religione cōcursus, quo plures sese mutuo vidēdos proponunt. eosdem congregientes, pariter ciuile, fore temperatos, honestos, pudicos, ac sobrios. Ciuilis ergo religio, Sanctorū memorijs impenſa, quæ istis virtutibus imperat, quæ eas in societates inducit, ac illas in suo comitatu perpetuo retinet. vbinam loci obsecro, graues ac pudici ciues fuerint, si nō in eo, in quo se Sanctorū nomina celebrare, religionē exercere animaduertunt? Egregie Aristot. apud Senecā dicit, *Nunquā nos verecundiores esse debere, quam cum de Diis agitur.* atque ob hāc causam & honestum exercitium corporum Aristot. fæminis etiam pudicissimis progressus concedit ac consulit ad fana Deorum.

Aug. epi. 64.

Sen. 1. vlc. nat. quæ. cap. 30. Arist. 1. 7 pol. c. 12.

C A P V T XIII.

Honores ac priuilegia Sacerdotibus ac locis sacris concessa, plurimum ad morum ciuilitatē & sanctitatē conducunt.

C Vm omnis respublica duobus hominum ordinibus constet, sacris nempe ac ciuilibus, tū æquū, vtrosque inter se actissime mutuis officijs coniungi ac deuinciri. Hæc autem eorū colligatio ex duobus consurgit: scilicet ex largitione ac redditione. ad ordinem sacrum proinde spectabit, diuina munera ac beneficia in ciuilem statum conferre: vicissim ad hunc, honorem ac specialia iura retribuire, Dei ipsius lege sancita fidelissime seruare & executioni mandare. Ex quo sequitur ordinem sacrum eo gradu sibi vendicare debere cultū & priuilegia a plebe deferenda, quoto ipse beneficia pondere maiora, aut minora, illi suppeditare videatur. nam si ille status minora solum præstitit, non erit ratio, ob quam grandiora ornamenta ab altero expectaret: sin autem maxima ac summa largiatur, iustissima sane, ob quā maximum itidem honoris & priuilegii censum a ciuilibus hominibus acciperet, quando enim ex beneficio oritur obligatio ad retribuendum, tunc ex maiori beneficio recte propagabitur debitum arctius ad solutionē maioris gratitudinis & remunerationis. Deus autē qui nostris sacerdotibus solui ingens quoddā momentum dignitatis ac decoris a popularibus voluit, eiusmodi officium, radicē & causam sui habere decreuit, in præstantissimis ac diuinissimis beneficijs, quæ illi popularibus impertiuntur: vtpote in diuina præstātia Sacramēti Eucharistiæ, quā ore suo conficiūt, in maxima excellētia hostiæ, quā in eorum gratiā immolant, in animarū ipsorum sanctimonia, quā peccata remittentes, ipsis conferunt, ac similibus.

Hier. Ep. ad. Nep.

2 Nulla etenim natio, fama religionis ac ciuilitatis celebris, quæ vt ipsam religionē sacratius inter se stabilirent, simulque populo illustriorē cōmendarent, priuilegia, immunitates & ornamenta sacerdotibus non indulsit, & inuiolata esse omnino statuit. Hinc teste Homero, ne sordido ritu cogerentur sacerdotes in Delo manuum suarum laboribus victū comparare, aliūde ex publico illis abundanter antiquitus prouisum, seu *χρηὸς ἀπὸ ἀμοργῆς* vt canit Callimachus, succursum. Ægyptii proinde, vt status sacerdotalis apud ipsos in quodam splendore ac maiestate versaretur, nō alios delegere sacerdotes, quam præcipuos magistratus gerētes: Propter eorum, inquit Plato *quæ aggrediuntur, tractantque maiestatem.* Aristot. quoque loquens de sacerdotibus Heroum tēporibus, sic scribit: *Dux belli & iudex controuersiarum erat Rex, & Dominus caeremoniarum.* Proinde idē admonet, nō decere sacerdotes, sordidas artes exercere, hāc rationē assignans:

Hom. de Brefid.

Callim. hym. 4.

Plat. 1. de Regn. Ari. 3. pol. c. 15. 7. pol. cap. 9.

assignans: Honor enim Dñs à ciuibus est impenden-
 dus. quo innuit, diminutas sacerdotum dignita-
 tes, transire ad vituperia ipsorum Deorum ac
 mysteriorum religionis. Vnde concludit, ad
 sacra conscriptos homines, quietos debere esse
 & feriatos. quod omnino nos pie constitutum
 reputamus, cum negotia sæcularia ex mandato
 S. Apostoli Pauli, sacris personis, Deo speciali
 munere militantis, interdicantur. Quinimo
 Romani suis sacerdotibus varias immunita-
 tes, respectu vulgaris subiectionis etiam in ciui-
 libus, concessere, eoque à reliquis ciuibus dis-
 cretos omnino voluere. Vestalis virgo statim ac
 in templi penetrabile inducta, à patria potestate
 emancipata manebat: Patris potestatem exuit, ait
 Gellius, & ius testamenti faciendi adipiscitur. Coi-
 propter venerationem Æsculapij, soluti fuere à
 Claudio Imperatore, vt refert Tacitus, à vulgari
 debito pendendi tributum. Apud Gallos, vt nar-
 rat Cæsar, hac ipsa immunitate gaudebant ipso-
 rum Druides.

3 Enimvero si extiterint quædam certarum
 personarum à veteribus prudenter decreta pri-
 uilegia quo ad ciuilem subiectionem, certe nulli
 hominum generi aptius concedenda, quam sa-
 cerdotibus ac sacris hominibus. Est lex, inquit A-
 ristoteles, qui tres genuerit filios, eum esse immunem
 a custodia: qui vero quatuor, immunem esse ab omni-
 bus. Militiam professi apud Romanos, & alias e-
 tiam Gentes, quo ad plurima, haud subijciebā-
 tur ciuiliū legum obseruationi. Hinc mana-
 uit Camilli sancitum, militem cogi non posse vt
 extra vallum, vel longe à signis, litiget. Vnde
 Iuuenalis:

Iuuen. l. 6, Solis præterea restandi militibus ius
 sa 2. 16. Vno patre datur: nam quæ sunt parta labore
 Militiæ, placuit non esse in corpore census.
 Omne tenet cuius regimen pater.

Neque tunc temporis conquesti ciuiles princi-
 pes, sibi iniuriam illatam, quod in ciuilibus mi-
 lites suis imperijs subducti, liberius viuerent. æ-
 quius sane, religionibus addictos, adeoque ci-
 uiliū, huiusmodi exemptionibus pollere, quam
 milites, quam rei vxoriæ addictos. Numa inquit
 Dionysius, sacerdotibus in omnem vitam honorem con-
 cessit, immunibus propter ætatem a militia, & pro-
 pter priuilegia exemptis ab urbanis molestiis. Qui
 bona fide inquit Papinius, Deos colit, amat & sacer-
 dotes.

4 Atque inter reliqua sacerdotalis condicio-
 nis ciuilitate asserenda ornamenta, id vnum, vt
 feriat ac liberati à molestiis, quantum fieri po-
 terit, ex suo peculio degant, nec cogantur à
 ciuium voluntatibus stipem, vel ad vitæ neces-
 saria ignobiliter emendicare. Hoc quidem a-
 pud Iudæos Deus ipse suo iure firmavit, omni-
 no instituens Leuitarum proprias possessiones,
 easque illis solum subiectas, tum etiam à vario
 censu populari immunes. Quis enim non ad-
 uertit, turpe esse, sacerdotes alimoniam implo-
 rare debere à ciuibus, ipsis quo ad gradum
 multo inferioribus: quibus pariter nisi dicen-
 do agendoque placuerint, cum ignobili de-

pullu carituri ad vitam requisitis? quomodo
 libere eos admonebunt officii sacerdotes,
 quomodo inter eos vlla dignitate conspicui
 apparebunt, si per eos stare debeat, vt su-
 stententur, vt vestiantur, vt vitalem hanc au-
 ram reciprocent: est ergo quod ex proprijs
 potius viuant, ac eis bonis fruuntur, quæ in
 gratiam suarum personarum similiter ciuili fo-
 ro imperioque eximuntur.

5 Porro ciuile, quemadmodum vel ipsi
 legi naturali congruum, clericos ac sacerdotes
 in vniuersum ab omni ciuili coactione, à pœ-
 na, aut mandato esse immunes, non nisi à sa-
 cris legibus, à sacro magistratu latis, quoad
 vitam etiam ciuilem, gubernandos, iudican-
 dosque. Huiusmodi sacræ personæ, quo me-
 lius suorum conciuum spiritualibus commo-
 dis inservirent, à se sponte abdicarunt mul-
 ta in hoc genere licita ac vulgaria: vtpote
 connubia, occupationes forenses, varia gene-
 ra ludorum, vestium ac conuersationum:
 proinde iustum, in eisdem populum agnosce-
 re diuersa priuilegia, quibus quantum ad vi-
 tam hanc temporalem nobilitentur. Si spi-
 ritualia beneficia, eaque maxima in popu-
 lum conferant sacræ personæ, vt ait Aposto-
 lus, æquum debere hunc, quasi ex suo dimesso
 illis aliqua retribuere, & eosdem priuilegijs
 colere, præsertim exemptionem a coercitua
 vi legum ciuiliū eis concedere. atque in
 particulari cum vel ipsa natura abhorreat,
 filios in parentes esse iudices, ergastularios, li-
 ctos, carnifices, magis sane abhorrebit, laicos
 constituere, qui in sacerdotum incolumitates,
 libertates ac sanguinem: in eos dico, qui vi-
 tam & libertatem spiritualement eis inspirarunt,
 vindices reperiantur. enimvero clerici eodem
 iugo ciuilis auctoritatis depressi, quo plebei,
 facile in contemptum eorum deuenirent, ne-
 que muneris ab eis obiti vlla insignis æstimatio
 à vulgaribus haberetur: a personis enim ad of-
 ficia transit æstimatio.

6 Qui ergo istis Cleri priuilegijs obfistunt,
 cogitare debent, quonam gradu ac vi eodem
 in crimen impietatis, in honoris Deo reddend-
 di, furtum quoddam impingant. Dei enim &
 mysteriorum honores, sequuntur illum hono-
 rem, qui eorum ministris impenditur, vt supra
 Aristoteles recte Philosophatus, idcirco qui
 personis sacrorum hominum priuilegia eripi-
 unt, i eo ipso actionibus, quibus funguntur,
 pariter detrahunt: qui autem hoc agunt,
 Dei certe honores eodem diminuunt, impii
 sunt in ipsum, quicquid alias politici rei suæ,
 inurbanitati in sacerdotes, in sacra, & in Deum
 extremæ impietati suæ, prætexerint. Imo
 cum reliquæ virtutes in vna religione conti-
 neantur, ac ab ea vt radice stabiliuntur, dum
 hanc extenuant & contemptibilem reddunt,
 eo omnes plane virtutes eleuant, & opprobrijs
 dedecore merito æstimentur. nam si ho-
 nor alicui Philosopho habitus propter præstan-
 tiam in ipso scientiæ, ciuilis sit, multo magis,
 vt bene differit Plato, ciuilis fuerit cultus re-
 ligionum præsidibus ac cultoribus delatus. Vn-
 de istis alloquutus Dionysium Sicilia tyrannum:

Ll 2

1. Cor. 9.

Arist. lib. 7.
 Pol. cap. 2.

Si

2. Tim. 2.

Gell. l. 1. c. 12.

Ta. l. 12. An.

Cæsar. lib. 6.

Arist. li. 2.
 Pol. cap. 7.

Iuuen. l. 6.
 sa 2. 16.

Dion. lib. 2.
 Antiq.

Pap. præf.

Leu. 10.

Theodo.
 Cleaster.
 Tost. in 45.
 cap. Gen.

Ambr. lib.
de dig. Sa-
cerdot. c. 2.
Apud Baro.
Tom. 4. an.
Chr. 381.
pag. 451.

Si tu me honoraueris, idque apud multitudinem, quod tu imprimis cupiebas, tibi opinionem pariet tanquam sapientie amatori. Subiungit vero, hanc laudem ipsum amissurum, si modo Philosophum palam honore debito prosequi recusauerit. Pari ratione, nihil prorsus lucrantur, qui honorum ornamenta & priuilegia sacerdotibus constituta, in suis spoliis censent, cum eo perdant opinionem & æstimationem pii viri in Deum. Certe S. Ambrosius non de aliis regibus, quam de eximie politicis loquutus, cum hæc scripserit. *Vi-
deas regum colla, & principum, submitti genibus sacer-
dotum, & osculatis eorum dextris, orationibus eorum credunt se communiri. Sacerdotes idem ait, de laicis iudicare debent, non laici de sacerdotibus.*

7 Enimuero obseruata & confirmata hæc cleri immunitas, tantum ab eo recedit, quod aliqui diuinant, vt nempe ipsis hinc causa sit vberius delinquendi, principum potestates ac iura diminuendi, vt potius vitæ honestati in ipsis sacris personis, simulque principum dignitatibus plurimum conferat emolumentum. Dum enim clerici animaduertunt, hosce honores, & ornamenta à populo ipsis concedi, maiori studio accendentur eas virtutes acquirendi, & ostendendi, quibus illis digni videantur. vt enim, artes, ita pariter virtutes honos alit. Hinc animis capescentes notionem sacrorum munerum, quæ obeunt; ac ea diuina esse inde agnoscunt, ob quæ a plebe tam insignia officia reuerentiæ accipiunt, quo eorum sacrorum sanctimoniam, vitæ genere ac puritate apte respondeant, omni animi cura sollicitari statuent. neque vulgaris probitatis terminis sua studia definiri patientur, cum functiones suas, adeo sublimes ac cœlestes esse perspexerint, tantoque interuallo popularium munera excedere animaduertent. quo enim nobilior persona, in quam culpa incidit, eo non solum grauius damnū, verum etiam turpior nota in hominum iudiciis apparere solent. Olim Leuitæ, quo ad conuictū, intelligentes se ab aliis secretos, inde nouere, suos mores nequaquam similes esse debere eis, qui apud plebem in vsu, sed plane excellentiores. idem omnino incidit in cogitationes nostri Cleri, secum reputantis, se iuribus immunitatum a vulgo ornatos, solutos a principum imperiis, vni Deo scilicet subiectos, conari ideo oportere, vt illi vitæ excellentiori forma placeant ac eius legibus exactius, sanctiusque obsequantur. haud nocuere Leuitarū moribus hæc duo, scilicet ab aliis separatio, & immunitas a subiectione terrena: & quare obsecro, ea nostris Sacerdotibus aut Principibus modo officerent?

8 Vtcrius, respectu vulgi, hæc ipsa indulta Clero priuilegia multum conducunt ad stabilendum apud eos imperium virtutis: quod ita confirmant, vt magna ex parte ipsosmet principes a multis molestiis, & anxietatibus inde liberent, eruantque implicatos. Augustius ac sanctius æstimabunt de sacris mysteriis, adeoque de Deo ipso populares, quando viderint sacerdotes peculiaribus quibusdam priuilegiis ultra communem sortem ipsorum erigi ad fastigium quoddam dignitatis. ac merito id fa-

ciunt, cum passim sacerdotes in sacris literis Dii & Angeli nuncupantur. quo fiet, vt iussa sacerdotum, apud plebem plurimum ponderis, & auctoritatis retineant, quibus impigre morem gerant & obediant. pariter si principi voluntas, aliquo inflectere subditorum animos, nihil illi ad hoc oportunius sacerdotum vocibus, quas vulgus admiratur, quippe ab illis prolatas, qui eximiis ac maximis immunitatibus discriminati, inter eos iure clarescunt. Hoc sane ad virtutem ac ciuiles mores acrius, quam detractis honoribus sacrorum hominum, eorum munia ac sententias inde contemptibiles populo exhibere. contemptis vero mystis, religio pariter inclinata iacebit. huius autem neglectus, Principis etiam vel odium vel despectum proferet.

9 Vnde obseruatum, seuerissime Deum in eos animaduertisse, qui in *Christos* ipsius, nempe ei sacratas personas, immanitatem exercuerunt: adeo vt hoc vel ethnicis ipsis spirantibus rerum euentis innotuerit. *Achilles*, quod sacerdotis filiam *Briseidem* rapuisset, causa fuit, ob quam Deus in Græcorum exercitum pestem immitteret, & ab *Apolline* punirentur grauissime, vt recolat *Homerus*. *Aruns* Latinus, quod in torto telo *Camillam* virginem, *Dianæ* deuotam, funestasset, fuit postea a *Diana* ipsa interfectus, ac subinde Latini omnes, qui in Troianos pugnant, turpiter in fugam acti.

*Huc periture veni, capias vt digna Camille
Præmia. tunc etiam telis moriere Dianæ &*

Virgil. Æ-
nead. 11. 835.

Enimuero principes, qui in hoc sacrilegii crimen incidere, vt tuti ac salui sint, a diuinis fulminibus, debent omnino facinus animis summo opere plangere ac detestari. Horrendū enim in pupillas oculorum Dei, in eius sacerdotes, quos ipse adeo diligit, & honorat, vilo genere iniuriæ, multo magis internecione ac sanguinis ipsorum effusione desæuire. Crudelis hæc impietas ad Deum ipsum transit, sacerdotum institutorem, iniciatorem, amatorem: fuit enim eius vnicus filius sacerdos secundum ordinem *Melchisedech*. Deus, an tanta apud te misericordia, vt i istis etiam tuorum sacerdotum Britannicis intersectoribus velis aliquando veniam indulgere?

10 In eundem finem ciuilis pietatis, Ecclesiis ipsis ac locis, in quibus sacra peraguntur, veluti diuinorum officinis, Angelorum choris, Dei ac Sanctorum thronis, peculiaria cōcessa priuilegia. inter quæ, ad religionē, & illi ad finē misericordiæ, multū facit in eis Asyli ratio, & tutū delinquentium perfugium. Religio quatenus virtus sacra, vsque adeo misericordiæ innexa, vt apud Hebræos, quod *Ribera* animaduertit, idem verbum misericordem significat, quod sanctum. decet ergo, religionem sanctam, esse misericordem. Vnde consilium extitit *Platonis*, tunc beneuolentiæ, & indulgentiæ tempus vel maxime adesse, quando religionum festa a ciuibus celebrantur. Vt proinde Deus & sacri homines indicium aliquod darent, quod misericordia delectentur, statuit Deus, adeoque communis hominum natura, templa & altaria istius misericordiæ fontes esse & vbera. quæ cum in Deo inter alia eius opera præcipue eluceat, quidni

Riber. in c. 6
Ham. &
Mich.
Plat. lib. de
Regno.

C A P V T XIV.

De sacerdotum calibatu ad religionem moresque
Ciuiiles relato.

Vantum ad morum ciuilitatem
conferat sacrorum hominum ac-
curata continentia, inter alia ar-
gumenta id probat communis
quædam generis humani in ean-
dem consensio. Vtenim ipsa sacra maiori in
honore vbique essent apud populum, ipsique
mystæ eisdem veneratione clariore digniores e-
xisterent: quæ quam sint suo genere ciuilia,
nemo non videt: rationem quandam castimo-
niæ sacris personis conuenientem apud omnes
mos districtissime præscripsit. Cereres, Cybelis
Phrygiæ, ac Vestæ sacra apud Romanos non nisi
virgines peregere.

Quid mirum virgo, si virgine læta ministra
Admittat castas in sua sacra manus?

Ouid. lib. 6
Falthor.
Lucan. li. 9,

Quorum lucet in aris

Ignis adhuc Phrygius, nullique adspecta virorum.
Sacrificij pariter Dianæ oblato, virgo sacerdos, vt
Æschylus, ac Ouidius referunt.

Ouid. 3. de
Pont.

Femina sacra facit tæda non nota iugali,
Quæ superat Scythicas nobilitate nurus.

Et quidem Romani sacerdotes in hac puritate
exercitatissimi. Sacerdos, inquit Alexander, Diis im-
molat, & rem diuinam facit, prius corporis ablutione
purgatur, a venere abstinet, vt lautus purusque acce-
dat: quod etiam Plutarchus commemorat. Hinc
vt idem scribit, sacerdotibus interdictum, per
eam viam transire, vbi vitium propagines, quæ
libidinis & complexuum simulacra, in sublimi
parietum, aut arboribus prætextæ, siluescerent:
adeo cauebant Romani, ne minus honesta vlla
cogitatio sacrorum hominum animos vel te-
nuerit pertentaret. Iudaici autem sacerdotes
tametsi summum illum gradum cælibatus non
attigerint, nihilominus suis muneribus sacris de-
functuri, ex diuinæ legis imperio, castitatem ali-
qualem obseruarunt. Ne propinquetis vxoribus
vestris. non nisi mundi a mulieribus apud illos
ad esum panis propositionis admittebantur.
Castitatem etiam coluere apud Ægyptios sa-
cerdotes, vt narrat S. Hieronymus.

Alex. lib. 4.
Gen. cap. 17

Plutarch. in
Num. quest.
Rom. q. 9.
112.

Exod. 19.
1. Reg. 11.

Hieron. l. 1.
cont. Iovin.

2 Cæterum Christiani, veri Dei cultores, non
solum sancte, sed etiam ciuilitate in hac continen-
tia seruanda cunctis excellere: vtpote quorum
sacra diuiniora, ipsius quippe virginitatis decora
ac prima exemplaria. Rosarum ac liliorum pro-
inde calathus, sacerdotis dignum aptumque
nunc emblemata, quod in eo lactea virginitas,
charitatis flagrantem colorem educat ac nu-
triat: Ebur confunditur ostro. Cuius rei vt aliqua
proferam argumenta, exordium sumam ab illa
sacerdotum recollectione, curæque districtio-
ne, quam tanta sacra merentur, quamque popu-
lus in ipsis fore multum desiderat. Hanc ratio-
nem innuit Apostolus Paulus. Qui sine vxore est,
solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.
qui autem cum vxore est, sollicitus est, quæ sunt mun-
di, quomodo placeat vxori, & diuisus est. at precor,
quod hominum genus magis sollicitum esse de-

L 1 3

bet

quidni in templis ipsius, vbi ille summæ miseri-
cordiæ opera erga mortales continuo exercet,
eiusdem misericordiæ apparerent præclariora
exempla impressionesque? Teneritudinē hanc
relligiosam etiam in fontes, apud Iudæos præter
templum, olim repræsentabant Ciuitates refu-
gij, de quibus S. Athanasius. Gentes itidē omnes
huiusmodi habuere vel nequissimorum asyla in
suis templis. Vnde, vt cecinit Callimachus, Apolli-
nis templum in insula Delo, vniversis eo perfu-
gientibus protectionem contulit omnino in-
uiolabilem.

Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, iuxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra amplexa penates.
Hic Hecuba, & nata nequicquam altaria circum
Præcipites, atra seu tempestate columba
Condense, & diuum amplexa simulacra tenebant.

Ouid. 3. Fas.
I. iu. lib. 1.
Dec. i. Paul.
in Attic.
Iustin. lib. 2.

Romulus vt saxo lucum circundedit atro,
Quilibet huc dixit, confuge, tutus erit.
Imo asyli violatores, etiam gentiles, ob impie-
tatem graviter vindicante Deo, pœnas luere
solebant. Hinc Papinius, ob mortem filij dolens,
causamque cladis secum requirens, sciscitatur,
Nunquid inaccesso posui vestigia luco?
Huc spectauit templi Hierosolymitani penetra-
le, quod prophanorum hominum vel ingressu
violabatur: proinde in illud ingredi impium
prorsus reputatum. Cuius sine dubio penetralis
relligio, deriuabatur à dignitate eorum, quæ in
illo seruabantur, ac mysteriorum eo loci pera-
gendorum, quadam diuinitate.

Papin. epic.

II Cuius ritus origo, quod sit in vniuersum à
magnitudine ac sanctimonia sacrorum, cum
apud nos ea semper extiterint maxima, tum iura
& immunitates Ecclesiarum nostrarum hac ex
parte præ alijs summa & inuiolabilia prorsus
semper fuere. Zosimus loquens de cæde barbaro-
rum facta Tomis in Thracia per Gerontium Ro-
manum ducem, Theodosio & Valentino imperan-
tibus, dicit, Qui aufugerant in vicinum ædificium se
recipiebant, quod à Christianis habetur in honore, pro-
que asylo ducitur. Hinc interfecto Rufino, ipsius vx-
or ac filia, quo tuti laterent, ad Christianorum
Ecclesiam confugere: quod itidem fecisse Eu-
tropium Eunuchum, Consulem Ethnicum, tra-
dit Prosper, & id testatur S. Chrysostomus. Scribit S.
Augustinus, quosdam milites quendam ad necem
infectantes, statim substitisse, videntes illum in
Ecclesiam sese recepisse: Huc vsque seuebat ini-
micus: ibi accipiebat limitem trucidatoris furor.

Zosim. li. 4.

Zosim. li. 4.

Chry. hom.

in. Eut. & in

Psal. 41.

Prof. Præd.

part. 3. cap.

38.

Aug. l. 1. ciu.

cap. 4.

Neque hoc est patrocinari in leges delinquen-
tibus, vt impij Protestantes calumniantur, sed
potius honorem deferre sacris, & virtutem rel-
igionis magnifice in publico excolere: quod
sane rebus ciuilibus conuenientissimum. id au-
tem vel naturæ humanæ esse valde consentiens,
declaran omniū gentium in id conspirantes
mores, penetralia & asyla in suis templis con-
stituentes. quorum æstimata sanctimonia, cau-
sam quoque in se habebat, ob quam Romani in
templis Deorum suos thesauros seruarent, vt
Herodianus sapius in historiam retulit: existi-
mantes, loci venerationem, quantumuis furio-
forum auidas rapacitates, aut indigentium ex-
tremos ausus, repulsuram.

Herod. l. 3.

& 4.

bet ad Deo placendum & illi *παράδοξον*, quam sacerdotale? Cui generi hominum magis repugnat diuidi in plura negocia, animis corporibusque a diuinis distrahi, quam sacerdotali, illis dico, qui teste eodem Apostolo, *Peruigilant, quasi rationem pro animabus aliorum reddituri?* Quomodo Deo placebunt mystæ, quos ille vidit in turba, ac cenferi inter grauiter sollicitos, vt mundo placeant, occupatos studio rei familiaris augendæ, totos in delicias vxorias delatos, vel eius generis molestiis irretitos? sacrificia horum hominum diuiforum, non holocausta profecto, quæ Deus expectat, sed semisacrificia, quorum pars minima ipsi in cultum cedit. Populus quoque nunquam reputabit huiusmodi vxoratos sacerdotes satis attentos in curam fui, idonee vigilantes custodes animarum suarum, quos aspiciunt, a Deo & a se diuifos, industrios & anxios, quomodo omni tempore mundo & vxoribus satisfaciant. Dicent, quid iste in plena familia suorum liberorum, in gratiam nostri studij tandem dia & noctu præstabit, iste qui zelotypia vexatus, iste qui tam splendide procum agit, qui amoribus calet, qui odoribus fumat, qui filiorum educationi, collocationi & sustentationi plusquam ex dimidio impensus, qui in vxoris obsequium totus subactus, qui nullo tempore diei vel noctis liber, qui concionando, exhortando, sacramenta administrando necessitatibus animarum nostrarum opportune succurrat? Cum Romæ, teste *Plutarcho*, res sacra peragenda, audiebatur præconis vox, *Age quod agis: animos scilicet sacrificio adhiberi iubentis, ne ullis interuenientibus operibus, quæ plurima humanis rebus vi & necessitate quodammodo fieri contingit, diuinus auerteretur cultus.* Vox hæc proferri iam dudum desiit apud eos, qui vxoratos sacerdotes sibi adsciuerunt: adeo vt minor iam in eorum cætibus requiratur animi recolectio, quam olim in Romanorum sacris.

3 Est porro quod sacerdotes frequentius sint in procinctu expediti ad peregre proficiscendum, ad hac & illac prompte discurrendum, qui veritatem fidei denuncient, qui sacra administrent, qui Ecclesiæ incremento faciendo inuigilent, qui multorum filiorum patres spirituales tandem euadant. Verum ad hæc quale impedimentum matrimoniale iugum? quam præposterum, aliquem, qui cursorem & Dei Angelum se profitetur, immensa onera in humeros sumere, & non potius omnibus exutum & agilem exsilire! Antiquiores belli duces vel ad suas expeditiones militares ineptum duxere, mulierum greges secum habere vel in impedimentis, sed contra, castitate indurandos ac confirmandos milites existimarunt. Facient sane mulieres haud minus mali in expeditionibus sacris, quam fecere apud *Virgilium* in profanis.

Virg. *Æn.* 5. *Tum vero attonitæ monstris, ætæque furore,
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta, facesque
Coniiciunt, furit immixtis Vulcanus habenis,
Transstra per & remos, & pictas abiectæ puppes.
Cæterum prudens Aeneas discendentis consilium:
Transcribunt urbi matres. quod si res militaris hu-
iusmodi postulet continentiam, eam certe ma-*

iori iuri requiret negocium Apostolicum, eorum institutum, qui in spiritali agone luctant, ab omnibus abstinentiam professi, vt brauium ex- *1. Cor. 9.* imii doni consequantur.

4 Ea quoque dignitate sacra, quæ ad ciuiles mores conducunt, pollere debent, vt ab eorum mystis omnino exigant puritatem hanc continentiam, nam si leuia fuerint, si terræ proxima, si eiusmodi mundiciem haud vendicent, eodem ciuilitati parum aut nihil proderunt. hinc quod apud nos sacerdotes hostiam, Christum Dominum, Deum simul ac hominem immolent, in quo florem virginittatis & eius prototypum admiramur, inde huic sacrificio litando non nisi castos, voti relligione a matrimonio ineundo auocatos, præficiendos cenlemus. *Diligamus inquit S. Augustinus, castitatem, quia vt hanc sibi placere Deus indicaret, pudicitiam vteri virginalis elegit.* Habent quidem nuptiæ in se naturæ quoddam officium, veruntamen aliqua etiam retinet, ad quorum cogitationes omnes plane naturæ ductu suppudescunt. inde velum virgineum, *Rebecca* pudorem muniuit ad adspectum sponsi. imo inde, vt ait *S. Ambrosius*, *Nuptiæ dictæ, quod pudoris gratia puella se obnubarent.* Rationi autem omnino consentaneum, tantorum sacrorum, quanta apud nos, mystas immunes esse ab istis, honorabilis licet status, incommodis, ab istis appendicibus eius, in verecundiam, adeo etiam in immodestiam propensis. Hac de causa sacra scriptura thori vsum passim appellat *Humiliationem & Reuelationem turpitudinis.* *Virgines* inquit *Varro* nubunt *inuictæ, & tristes.* Certe hæc incidere non debent in virginalium apud nos sacrorum mystas. Imo ex virginittate Christi ac matris eius, non solum ad sacerdotes, sed etiam omnes studium virginittatis deriuandum, nostri merito vrgent & contendunt, vt tam præclaris tantæ virtutis idæis expressius cuncti respondeant. Vnde *Catechismus Romanus* vitam cœlibem *Beatam & perfectam Christiani populi vitam* appellat: & ad eam ineundum, pastores admonet, vt omnibus illud consilium Apostoli proponant: *Volo omnes homines esse sicut me ipsum: & vt cunctos hortentur, vt continentiam virtutem sectentur.* Quod si populus viderit sacerdotes apud se quo ad continentiam inferiores esse sacerdotibus Iudæorum, adeoque vel Romanorum atque Ethnicorum, eo iudicabunt, eorum sacra non esse tanti valoris, quanti eorum fuere, vtpote non postulantia tantam castimoniam, quantam illa requirebant. Sacris autem tali æstimatu semel extenuatis, non solum sacerdotum honores inde diminuentur, verum etiam ipsa religio, ac in ea omnes virtutes debilitatæ, prorsus iacere videbuntur. Sin vero in suis mystis vitæ condicionem, vel Angelorum conditioni ex castitate ad finem, deprehenderint, illi co sacra, quæ ministrant, diuiniora sentientes, religionem exercebunt acriorem, vehementioremque. Recte sanctus *Gregorius*, Romæ aliquando in more positum ait, post vsum thori, coniuges se lauisse, & *Reuerenter ab ingressu Ecclesiæ abstinuisse.*

5 Neque parum ad relligionem confert, quod populi pietas, sumptus, possessiones atque vectigalia

Aug. serm. de Naua.

Gen. 24. Ambr. l. de Abrah. c. 8. Hebr. 12.

Ezech. 22. Leu. 20. var apud. Plut. 1. 9. q. Rom. q. 29.

Cate. Rom. de matrim.

1. Cor. 7.

Greg. l. 12. Resp. 10.

galia ampliora sacris cæremonijs sponte & vltro attribuat, vt inde cum quodam splendore, imo & in indigentiores copiosiori charitate, Deo honor debitus pendatur. Etenim bona hæc Ecclesijs donata, duo maxime respexere, nimirum maiestatem sacrorum, iuxta ac, vt ait *Aug. ep. 149* *S. Augustinus*, pupillorum & pauperum sustentationem commodiorem. & illa quidē maiestas, vtpote naturæ ipsi conueniens, in Ecclesia, quantum rerum status patiebatur, maxima semper extitit, & variis incrementis indies aucta, ad summum peruenit. *Cyrillus* Hierosolymitanus loquens de quadam Ecclesia in honorem Resurrectionis Christi in monte *Caluarie* constructa, sic ait: *Isi, qui nunc sunt Reges, pietatis ergo argento induentes & auro sanctam hanc Ecclesiam Resurrectionis, in qua nunc sumus, exstruxerunt & splendidam effecerunt. S. Laurentii martyris ætate, vt canit Prudentius, mos fuit:*

*Libant vt auro antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroque nocturnis sacris
Adstare fixos cereos.*

Opt. li. 1. in Parm Cum *V Vandali* in Africa in Ecclesias orthodoxorum eas expilatum irruerent, tunc vt narrat *S. Optatus*, Erant Ecclesie ex auro & argento quam plurima, qua nec desodere terra, nec secum portare poterant. Porro, quo publicæ eleemosynæ in Xenodochijs, in collegijs, aptius dispensarentur, Ecclesiarum redditus ampliores prudenter & religiose inseruierunt. Cæterum, si pii nostri antecessores futurū existimassent, vt ex clero homines sacerdotes atque Episcopi cœlibatum hunc, ad nuptias laxati, passim essent aspernaturi, eorumque bona, Ecclesijs semel legata, insumpturi in vxores procurandas ac fouendas, ad sustentandam amplam familiam, ac in ea Gynæceum, ad alendum atque dotandam prolem, ad dilapidationes ab istis factas resarciendum, ab eorum debita soluenda, ad possessiones coemendas, ad eorum lusibus, conuiuijs, venationibus satisfaciendum applicaturi, nunquam, quantum ego cogitatione possum assequi, suorum prædiorum iura hæreditaria in Ecclesias aut Collegia contulissent: neque si id modo esset faciendum, cogitate licebit, vlla iusta ratione commotos, velle hoc eos peragere. Vide obsecro, quam civilis istorum religio, quæ eorum mystas ad beneuolentias popularium a decretis censibus, imo ad extremam paupertatem & abiectionem, a certis diuitiarum ornamentis ac dignitate, abijcere conatur! Duo autem tantæ huic virtuti religionis emolumenta ex sacrorum hominum cœlibatu accrescunt. primum, splendor quidam diuitiarum, ex quarum obiectu inducuntur popularium animi in idoneam sententiam eiusdem præstantiæ. alterum, apta occasio pauperibus succurrendi & indigentibus: cum nihil sit in familia, quod eleemosynas talibus surripiat. Vtrumque vero disperdunt mystæ vxorati. nam cum in vxoris ac prolis vltus omnia insumpserint, nihil reliqui erit ad religionis gloriam, nihilque supererit, quod in pauperes liberalius erogetur. Hinc querimoniæ, hinc risus, hinc contemptus in re-

ligionum antistites propagantur. nullum porro crimen vxoris aut prolis fuerit, quod in vituperium sacerdotij non erumpet.

6 Verum renitent istius cœlibatus impugnatores, ac dicunt, illum in sacris personis liberum esse debere, omni lege, voto aut loci consuetudine solutum: quandoquidem ex eodem istis stabilito, horrenda crimina incestus, adulterij ac fornicationis plerumque sequantur, ex quibus religio plurimum lædi solet, & eius antistites haud parum dedecorari. Inanis profecto ac ridicula huiusmodi disputatio. Si enim eius nerui aliquid valerent, inde conficeretur, violandum ius matrimoniale, quo maritus vni vxori insolubiliter addicitur, cum multi huius paritatis ac in ea tædij pertæsi, ab inuicem loco, aut morbi causa, separati, in eiusmodi crimina impingant. Quemadmodum ergo, vt in hac re quid sit civile discernatur, conferenda inter se incōmoda vagi concubitus, cum eis quæ ex violato thoro proueniunt: ita, vt religionis sanctimonia & auctoritas recte asserantur, comparanda inter se, quantum ad hæc, detrimenta ex sacerdotum matrimonijs, cum eis, quæ ex eorum cœlibatu, oriuntur: quo constabit, aliquorum incontinentiam non tantum religionis maiestati ac puritati officere, quantum profunt aliorum ex voto & lege castimonie. deinde liquidum fuerit, hosce in castitatem delinquentes merito coercendos, cum sua sceleris culpa, quam vitare potuerint, in tantam virtutem sacrilege offenderint. nam si optauerit *S. Paulus*, vt omnes in cœlibatu degerent, quis affirmabit, esse eum impolabilem, & eius violationem inculpabilem apud illum, qui eius propositum emisso voto semel habuerit? *Volo enim omnes vos esse, sicut mei.* *1. Cor. 7.* *psum*, inquit Apostolus. quis arbitrabitur, Christi gratiam non habere modo satis virium apud illum, qui cœlibatum vouit, vt quod statuit, deum obseruet, si *Disciplina*, vt ait *Tertullianus*, *Tert. lib. de persuaferit, censura compresserit?* tandem de hac re in vniuersum iudicandum ex utilitate, quæ cultui Dei aduenit natura sua a cœlibatu, & ex eiusdem damno, quod illi adferunt sacerdotum matrimonia: quibus expensis, clarum restabit, cœlibatum religioni commodiorem: quod etiā *Petrus Martyr* & *Beza* hæretici fatentur: admittunt enim cœlibatum cultui Dei esse conuenientiore, licet ex se & suo proprio obiecto inficiantur esse virtutem aut Dei cultum, sed rem prorsus indifferentem. Civilis itaque res cœlibatus, quandoquidem ad religionem ea multum conducatur. Quod autem castitas virginalis religionē quoque proferat, inspiciemus parum Religiosos, tantæ virtutis nitore conspicuos.

CAPVT XV.

Religiosus quorundam in Dei Ecclesia status urbanissimus, sanctissimus.

Tatus iste sacer non solum peculiari modo circa religionem versatur, ex qua religiosus nominatur, sed etiam circa omnem virtutem, interius exteriusue exercendam,

S. Tho. 2. 2. q. 186. ar. 12. Chry. hom. 8. in 3. cap. 2d. Col.

Pet. mar. Bez. 1. Co. 7.

dam, qua Deus colatur, ac proximus vehementius ametur. & quidem ad charitatem omnino huiusmodi *degenerat* medijs, quibus vitā suam peculiariter efformant, instituuntur, ut animaduertit S. Dionysius. ideo enim rebus iucundis & amabilibus huius mundi volunt sponte destitui, siue ad carnis concupiscentiam, siue ad vitæ superbiam, siue ad oculorum curiositatem referantur, ut alijs amoribus priuati, vnius Dei amore, quasi toti carbunculi, toti seraphini istis medijs accidentalibus, ut loquitur S. Thomas, inardescant. est etenim Saluator noster hac in re salutaris quidam veluti pirata, fortis venator, qui suos spoliat, prædam cito eis eripiat, ut prædixit Isaias: ut scilicet vel oculos nobis eruat, ut pedes amputet, quo omnibus vacui, a cunctis abducti, vnius Dei charitate diuites interim simus: illius vnius quasi oculo videamus, eiusque pede, nostris priuati, ambulemus. Hoc quidem vel nomen Religiosi significat, nempe ut ad Deū religemur, ab alijs cum affectu, tum occasione auocati. Generalem quidem eius notionem a fonte Baptismi deriuatam ad omnes Christum profitentes, Prudentius istis carminibus visus descripsisse:

Prud. Pſyc. Expiat ergo aciem fluuiali docta lauacro
Vidtricem vidtrix, abolens baptisate labem
Hostilis inguli, nec iam contenta pium
Condere vagina gladium: ne sorde latenti
Occupet ablutum rubigo scabra nitorem,
Catholico in templo diuini fontis ad aram
Consecrat, æterna splendens ubi luce coruscat.

2 Proponunt isti, ut Deum ardentius ament, sibi tria vota obseruanda: Castitatis nempe, Obedientiæ, ac Paupertatis. quæ tota ut sanctius præstent, regularem etiam quandam disciplinam sectandam eligunt, ut eius subsidijs adiuti, suum finem aptius adsequantur. Duo plerumque quantum ad hanc expetunt: restrictionem a forenſi actione, & viliorē habitus formam, quæ indicio externo, vitæ ipsorum genus coercitum & durum aptius repræsentent. Votorum illorum trium obseruantiam multum ad Dei amorem conferre, ex eo liquet, quod aduersi amoris omnes fontes, scilicet concupiscentiam carnis castitate, superbiam vitæ obedientia, oculorum concupiscentiam paupertate exhauriat, vniuersam eorum venam exsiccat. Disciplina domestica semel lotos & puros Dei cultores hosce factos transfert quodammodo in ordines Angelorum: eoque ad cælum euecti, familiarius, illibatus & integrius deinceps Deo famulantur: ad quos dæmonum & mundi iacula lethalia rarius perringunt, quippe iam absconditos in penetrabili templi, in sacra latibula receptos: ne dum solo cursu, instar Dianæ, per montes tutos a sagittis cupiditatum. Vestitus eorum id significat, quod sunt: nempe eos mundo plane mortuos, illo exclusos, nec multum expetere, ut eorum corpora talium vestium rigore, diuturniori vita interueniente, annosius exacerbentur, qui beatitudinis vestimenta, post hanc vitam, exutis cilicijs, iam eiusdem ardentissimis desiderijs præmissis, præstolantur. Apud Iudæos quidem, horum consiliorum instituto conspicui Dei cultores

exitere Nazarei & filij Rechab: quos apud nos imitantur religiosi, Consiliorum opera exequentes. nam ut scribit S. Augustinus, *Quæcumque non iubentur, sed speciali consilio monentur: ex quibus vnum est: bonum est homini mulierem non tangere, tunc recte fiunt, cum referuntur ad diligendum Deum & proximum propter Deum, & in hoc sæculo & in futuro: quales modo, qui ad exemplar primorum Christianorum in Dei Ecclesia, possessionibus suis renunciantes, pauperes deinde sua sponte euadunt.* Vnde vitæ genus, initum ab istis, S. Chrysostomus, S. Augustinus, & Cassianus appellant Apostolicum. Quinam hi fuerunt inquit S. Epiphanius, qui se castrauerunt propter regnum cælorum, nisi generosi Apostoli ac monasticam vitam degentes?

3 Religiosos hosce quantum ad nostrū propositum, in duos ordines distribuere licebit: in Monachos nempe, ac mediam vitam inter eos ac Ecclesiæ Pastores, degentes. Monachi semper exitere a principio Ecclesiæ, & ortum habuere ab vna ex duabus in homine functionibus, scilicet a contemplatione. Alij ut subsidio essent Ecclesiæ Pastoribus ad concionandum, ad scribendum, ad docendum, ad administrandum Sacramenta, nouis indies occasionibus horum munerum exurgentibus, Dei Spiritu excitati, & ab Ecclesia Catholica approbati, egregiam eidem, maxima cum aliorum salute, operam hactenus nauarunt.

4 Quam autem horum instituta ciuilibus negocijs sint pariter vtilia, ex multis cōstare poterit. Inprimis trium votorum apud eos obseruatio, plurimum redundat ad commoditatem popularem vitam degentium, uti aduertit S. Augustinus. ac in vniuersum cum isti, ut Deum feruentius ament ac colant, præter mandata ac media diuino iure præcepta, alia scilicet accidentalialia, ac consilio solum suasa, adhibeant, eos admonent, qui cum ipsis ad eundem finem in cælo instituuntur, ut saltem diligentes sint & accurati in seruandis diuinitus iussis, illisque aliquid consiliorum pro ratione & conuenientia sui status vltro interdum adiungant: ne aut alterius esse naturæ, aut ad alium vltimum finem ab ipsis ordinari, sua paritate & oscitantia erga Deum videantur. Si illi, ut margaritam hanc obtineant, tantum laborant, & tantos sumptus expendunt, quare cæteri eius acquirendi gratia similiter conditi, & a Deo ornati, nihil aut parum sibi faciendum existimarent? Enimvero eorum castitas, voto confirmata, populares docet, quanta cura thorum saltem conjugalem illibatum custodire, eius vsum quanta moderatione temperare, ut recolit Athenagoras, ac omnem carnis spurcitiam, lasciuia contrahendam, debeant diffugere. eorum obedientia ad abiectissima quæque, ad difficilia, delata, populares hortatur & exstimulat vehementer ad obediendum impigre suis pastoribus ac principibus. Denique eorum paupertas voto expetita & obseruata, eosdem populares facit intelligere, quod diuitijs affluentibus corda adponere non oporteat, quod ut pauperibus subueniant, frequentes amplasque elemosynas faciant, quod in cordibus ipsorum elatum omne

spiritus

Num. 6.
Hier. 30.
S. Aug.
Enc. ca. 11.
1. Cor. 7. 21

Mat. 9. Ad
cap. 4. 5.
Chryl. lib. 3.
cont. vitup.
vitæ Mon.
Aug. in Psal
132. Cal.
coll. 18. c. 5.
Epiph. bat.
58.

Aug. de vit.
Cred. 6. 17.

Math. 13.

Ath. in Apl

Psal. 61.

Ephes. 5.

Hen. 3.

spiritus paupertate subigant, ac in eisdem cunctas sordes extergant, cum huiusmodi paupertas res sit humilis & purissima. Vestitus religiosus ad naturæ simplicitatem compositus, vel ad sindonum rationes, quibus mortuorum cadauera inuoluuntur, formatus, reprobatur ac plane damnatur popularium in vestibus omnem luxum & vanitatem; commonet, ipsis, Christiana mortificatione & baptismi professione iam mortuis, non conuenire vestium pompam, post amissam primam stolam haud expedire splendentes corporum stolas, post mortis sententiam in eos a Deo latam, haud congruere, viuentis carnis calores aut ardores splendenti vestitu indicare vel profiteri. Horum porro disciplina domestica, populares inducit in eam cogitationem qua velint, se aliquoties in priuatis ædibus recolligere, quo familiarius ibi cum Deo versentur, & salutis suæ æternæ momenta pensaculatus expendant. eosdem admonet, cursitationes vagas ab eis cohibendas, incursus in pericula & occasiones delinquendi retrahendos ac fugiendos, sæpius cum Deo colloquendum, ac eius laudes affectu, simul ac voce proferendas: multa denique bona præstanda ad imitationem ipsorum, iuxta qualitatem & opportunitatem status vniuscuiusque expressissime docet.

5 Quod porro in republica aliqui reperiantur ciues, ab ingenio, vel aliunde, auersi a matrimonio, cuius etiam susceptio, numerosa prole subinde futura, non ita ex decore nonnunquam fuerit alicuius familiæ, eis illud vitæ genus opportunum, quod auulsum a perturbatæ ac forensis occupationis negocijs, ab incentiuus libidinum, a voluptatum lacunis distractum, quod religioni deuotum, quod totum hominem possideat ac teneat Deo veluti holocaustum consecratum. & quidē in cœlibatu populariter viuentiū, ut maior inest difficultas, eique grauius instet periculum, ita ut tantū illius decus nulla suspicione tægatur, nulla infamia denigretur, nullo vel colore scandali inficiatur, rarius, ac non nisi maiori cū labore absolutū, reperitur. quorū proinde conditioni mater Ecclesia non solum sancte, verū ciuilitate ac politice prospexit claustralis vitæ regulis, a se vel institutis, vel ad probatis.

6 Neque id parum, quod ad hanc rem facit, religiosos nempe hosce a studiis mundi feriatos, idoneos omnino, qui præclara ac solida artium scientia polleant, ac veri Hercules sint literarii ad abstrusissima rerū principia ac penetralia, ad omnē in eis metaphysicā altitudinem facile peruenientes: Cum enim in eis animus liberior, tum eorū studia acriora esse solent. atq; viuentes in societate doctorum, paratiores inueniuntur, qui ab alijs instruatur, ac in communem demum, apud instar, vtilitatem, rem literariam vnitatis ingenijs conferant. Non ergo pro inertibus aut fucis habendi isti ab agresti, negotioso aut martio vitæ genere feriat, quando quidem ad mentis munera, quæ profint Reipublicæ, melius præstanda, inde comparantur.

Arist. lib. 7. Recte ac docte Aristoteles: Simul mente & corpore laborare non oportet; nam se inuicem impedire natura

sunt: labor quidē corporis, mentē, mentis autē, corpus.

7 Docuimus porro superius, quomodo rebus ciuilibus profint etiam qui solitariam vitam sectantur, tamen iuxta Aristotelis sententiam, in numero ciuium haud habeantur. S. Chrysostomus comparationem instituens inter Regem ac Monachum, quatenus ambo aliis commodis sint, hæc intulit: Rex quidem aurum largitur, ille vero spiritus gratiam: præterea idem, dum bonus est, paupertatem soluit, ille autem animas demonum tyrannide oppressas precibus liberat. Videntur, inquit S. Augustinus Heremita plus quam oportet, deseruisse res humanas non considerantibus, quantum nobis eorum animus in orationibus proficit.

8 Cum itaque constet, religiosorum ordines rebus ciuilibus vtilitati esse, adeoque inter ciues censendos, si præsertim externo aliquo munere erga eos defungantur, tum inde liquet, alios aliis status qualitate ciuiliores existere: non hic dico sanctiores aut meliores. Ciuilitatem enim, de qua loquor, specto solum in gradu ac proprietate muneris ciuilis, a monastico distincti, quod exercent: contingit enim ut viuendi regula abstractior a populari conuictu, & magis quoad sensus corporeos austerior, aut plus monastica, sit nihilominus minus ciuilis. De quo discrimine hæc Seneca: Asperum cultum & intonsum caput, & negligentiorē barbam, & inditum argento odium, & cubile humi positum, deuita; satis ipsum nomen philosophiæ etiam si modeste tractetur, inuidiosum est. quid si nos hominū consuetudini caperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint: frons noster populo conueniat. non splendeat toga, nec sordeat quidem. non habeamus argentum, in quod solidi auri cœlatura descenderit: sed non putemus frugalitatis indicium, auro argentoque caruisse. Id agamus ut meliorem vitam sequamur quam vulgus, non ut contrariam. alioquin quos emendari volumus, fugamus, & a nobis auertimus. Hæc a Seneca dicta intelligenda non tam de ipsis religiosis, quam de alijs, qui ut populi mores recte instituant, promiscue cum illis degunt ac versantur: neque ex illis ferenda sententia de perfectione alicuius regulæ religiosæ, aut de vtilitate, quam popularibus adferre poterit. Vt autem Christus Dominus quantum ad hoc, exactiorem formam ciuilitatis clericalis & pastoralis exprimeret, communem viuendi normam quoad indifferentia adhibuit, ut aliis familiarior ac eodem vtilior euaderet. quem proxime, quantum ad rationem ciuilitatis, sequuntur ij, qui hierarchiam Ecclesiæ constituunt, de quibus S. Ignatius: Omnia bene vobis ordinate, quæ mandata sunt in Christo, Laici Diaconis subditi sint, Diaconi Presbyteris, Presbyteri Episcopo, Episcopus Christo sicut ipse Patri. Reliqui religiosi eo ciuilitatis modum attingunt, quo accessu ad hos, aut ab eis recessu, inter se geometrica proportionem discriminantur.

9 Vt vero pax & charitas seruētur tam inter diuersos ordines religiosorum, quam inter eos & Ecclesiæ pastores, plurimū ab omnibus curandum, ne eorū discordiis simul cum pace & charitate, omnis etiā ratio ciuilitatis vtrinq; exterminetur. Religiosi quidē, ut tales, sicut a populo decimas vèdicare nō possūt, quod Suar. &

Arist. l. 1. Pol. cap. 2. Grifost. de comp. Reg. & monach.

August. l. 1. de Mor. Eccles. cap. 31.

S. Thom. 2. 2. q. 188. art. 6. Azor. l. 11 cap. 24 q. 5.

Senec. ep. 5.

Ignat. epist. ad Smyrnen.

Suar. l. 1. de Relig. c. 26. Num. 7. & 8.

M m

alii

alij ostendunt, ita neque tenentur vi sui status & ex officio, populo in spiritualibus inferuire. qui autem ad hoc obligantur ex officio, pastores sunt dumtaxat Ecclesiæ, proinde horum consensu & voluntatibus religiosos, omnia erga populum munera siue doctrinæ, siue Sacramenti exercere omnino conuenit: quippe quod illis naturali diuino iure subordinati, & in auxiliū eorum a Spiritu Sancto dati pro varia Ecclesiæ ratione, temporum & personarum necessitate. Et quamuis verum sit quod aliqui volunt, scilicet per multos annos pastores Ecclesiæ fuisse statu religiosorum complexos (quod tamen adhuc solide probatum non vidi, sumendo statum religiosum pro genere vitæ tribus votis

Azor. l. 11.
Inst. cap. 24.

constanti, peculiari superiori professis, cum eiusdem immutabilitate, propria regula, & disciplina domestica) nihilominus modo seorsum positi Pastores a religiosis, non excidunt a primo gradu suæ principalitatis, honoris & ciuitatis: quinimo in eodem consistentes, quoad munera externa Doctrinæ, Sacramenti, ac Iurisdictionis, primi sunt; quibus, ut pax inter omnes maneat inuiolata, Religiosi subijci debent, idque vi iuris naturalis diuini, nisi a Romano Pontifice, sæcularis cleri principe, certis priuilegijs eximantur, vel in eorum fauores ab illo iuris diuini fiat interpretatio: quod quantum ad Episcopos non residentes præstare solet.

Henr. quod
12. q. 29.
May. in 4.
d. 38, q. 7.

Henricus & Maior itaque recte visi, distinctione adhibita, explicasse quoddam genus vitæ, Pastoris scilicet & Religiosi, sit honorabilius & perfectius. asserunt enim, eminentius & sanctius esse ex officio docere, illuminare, purgare, administrare Sacramenta, censuris corrigere, quam id facere solum, quod nomen religiosi profitetur: nempe tria vota & certam regulam seruare: nam laicus aliquis, interim religiosus, poterit hæc perficere, qui omni tamen Clerico gradu inferior, multo magis pastore animarum. porro animarum pastores vouent etiam castitatem perpetuam, & iuramento emisso promittunt suis ordinarijs obedientiam, suntque Ecclesiæ hierarchicæ, descriptæ a *S. Ignatio*, necessariæ & essentialia partes. deinde si ratio vitæ tutioris, expeditioris ac seuerioris spectetur, dicunt, institutū religiosum esse perfectius, & ob hanc causam a statu Clericali licet alicui transire ad statum religiosum. Et sane ad seruandum hoc vinculum pacis inter utrosque ordines, nihil magis religiosos attingit, quam ut Pastoribus, quibus primus cultus ciuilis debetur, plurimum deferant, præsertim Episcopis, quorum primatu singula membra particularis alicuius Ecclesiæ ad unitatem, quod in plurimis curauit districtè concilium Tridentinum, aptissime reducuntur. Cui unitati nimium multæ religiosorum, si quæ fuerint exemptiones, officere possunt, & ut unitati ordinis & compositionis in aliqua particulari Ecclesia, sic paci & quieti pariter in eadem aduersari.

Ignat. ep. ad
Tral. Phil.
Magnes.

Conc. Tol.
4. can. 40.
Ant. epist.
ad Goffri.

10 Curandum etiam a religiosis omni deducta opera, ut regulam suam exacte obseruent, neque plura aut duriora velint in ea præcipi, quam quæ summo rigore & religione postea executioni mandare velint. Laudantur itaque

hac in re paucitas & facilitas, quando interim satis idonea media ad tria vota seruantur, & proprium finem assequendum adhibentur; ubi ex aduerso, humana fragilitate interueniente, multitudo & difficultas regularum inducunt plerumque occasiones, primo hanc regulam, deinde aliam dissoluendi, ac tandem integram disciplinam ordinis relaxandi. Neque ut religiosorum ingenti numero gaudeat aliquis ordo, ab illo multum optandum: cum veniat, raro copiosam hanc multitudinem absque scandalis gubernari, & hac vel illac, veluti in magno corpore, malos humores, scilicet in ea prauos mores, non coalescere, & ex eadem frequentius & copiosius haud erumpere.

11 Vniuersa autem mala in hoc genere, quædam ratione improportionis continentur. est autem improportio, nota quædam in obiecti aspectabilis partibus valde odiosa, quæque oculis & iudicijs aliorum vehementer displiceat. & si in mores incidat, non solum hominibus, verum & Deo existit detestabilis. Hanc autem visus descripsisse Christus Dominus, similitudine arantis, seu ad stiuam manum mittentis, & retro respicientis: *Nemo mittens manum suam ad aratrum & respiciens retro, aptus est regno Dei.* En improportionem inter manum ad aratrum directam, & oculos, alio ab opere intento auersos: En talis improportionis pœnam, quam exclusionem e regno cœlorum castigandam dixit Christus Dominus. Ea vis est improportionis non solum in tabella aut corporum lineamentis, sed etiam in hominum moribus, ut ea vel sola augeat obiecti turpitudinem & odium eis, qui in eam oculis vel mentibus intendunt. in *Thersite* quidem ridicula, in *Sardanapalo* odiosa. Natura & ars in proportionem quadam efflorescunt, error vero & scelus in improportionem suas deformitates ostendunt. Quocirca quod ad clerum, & religiosos, improportio hæc deploranda in tribus præcipue cernitur: primo quando aliquid ab eis fit, quod dissentiat a professa ab ipsis domestica disciplina. deinde quando in mores eorum cadit aliquid repugnans ab eis suscepto habitui. postremo dum aliquid eorum actionibus exprimitur, quod non cohæret cum tribus votis ab eis emissis. iuxta prius improportio est, ex clero aliquem aut religiosum, cursitare per plateas causa non id exigente: nimium in foro versari, immoderate risu solui. vi posterioris improportio oritur, dum quis sub habitu tristi & funeris simulacro, leues mores, colloquia cum mulieribus, aulicos gestus exercet. ab ultimo propagatur improportio, quando quid agitur, quod non videtur cohærere cum paupertate voluntaria, cum obedientia & castitate. in quibus omnibus improportio non solum vehementer Deum offendit, sed etiam ciuilibus hominibus est omnino contemptibilis. Ecquid contemptibilius clerico aut religioso, qui ob hanc ipsam improportionem ante, vulgarium hominum oculos, sunt sal plane infatuatum, pedibus conculcandum, & foras proijciendum? quæ hæc improportio *ἀνομοκλία* inter manum & caput alio

Luc 9.

Muth. 5.

alio obuersum. Quam periculosa hæc improprio capitis ad manum, quæ Christi iudicio-regno cœlorum excluditur! Quod vero Religio a qualitatibus personarum progrediatur ad externos sacrorum ritus, idcirco de illis etiam saltem paucis differendum.

C A P V T. XVI.

Apparatus sacri ac Ceremoniales, ut e splendore Religionis, sic etiam munimenta Ciuitatis.

Quoniam internæ animorum conceptiones & affectus plurimum dependent a rebus externis, ut tã ex philosophia, quam experientia constat, idcirco quæ de religionis ciuitate disputanda, ea ab externis sumenda & deriuanda. Propter quam causam affirmat S. Augustinus, nullam prorsus inter homines posse religionem coalescere absque signis & ceremoniis externis. Sunt vero inter hæc signa maximæ differentiæ quoad vim & ciuitatem religionis: alia nempe alijs maiora, illustriora & efficaciora ad commouendum existunt. In vniuersum autem ad quatuor referuntur. primo ad diuinorum ipsorum ministeria, deinde ad religionem exercentium deuotionem, tertio inter eos colligationem, postremo ad iucundam animorum & corporum in eisdem recreationem: his enim posterioribus dulcescit & emollescit irascibilis facultatis amaritudo seu rigor in homine: quod ad religionem omnino spectare, supra indicauimus.

2 Horum quatuor respectu, ciuilis inprimis ipse locus Ecclesiæ, celebrationi mysteriorum dedicatus: isque multo ciuilius Persarum & aliorum ritu, de quo Alexander Neapolitanus, qui sub dio Deos suos venerati. quocirca quam primum Christi cultores ausi ex antris capita in publicam lucem attollere, constructæ illico fuerunt a nostris, adeoque a Constantino Magno, sumptuosissimæ & augustissimæ basilicæ, in quibus rem diuinam mystæ ut par erat, peragerent. Bethaniæ super tumbam Lazari, a Christo resuscitati, in memoriam tanti miraculi, erectam nobilem Ecclesiam, auctor est S. Hieronymus. Imo Ecclesias habuisse Christianos, etiam furentibus gentilibus, licet non ea structura splendidas, innuit Eusebius: qui refert, & nuper Panuinus idem recoluit, Ethnicos Imperatores Christianorum cœmeteria, Ecclesiasq; impie destruxisse. Romæ his ipsis temporibus erectas quamplurimas Ecclesias recenset Cardin. Baronius: ubi quadraginta, & quod excurrit, fuisse testatur Optatus. quarum vnius speciem ita describit Lucianus, scriptor Ethnicus tempore Traiani florens: Pertransiimus ferreas portas & area limina, multisque iam superatis scalis in domum aurato fastigio insignem ascendimus, qualem Homerus Menelai fingit esse: atque ipse quidem omnia illa contemplantur, quæ insularis ille adolescens. Video autem non Helenam, sed me hercle viros in faciem inclinatos, & pallescentes. ex verbis Luciani Duo in Christi cultoribus notare poterimus: primo, quod in facies inclinati: hoc enim ritu religionis frangebant in se omnem partis

Augustin
lib. 19. cōt.
Faustū ca. 11.

Alex. Neap.
lib. 2.
Genial.
Dier. cap. 22

Hieron. de
locis Hebr.

Euseb. lib. 8.
histor. cap.
12. Panuin.
de sepul. c. 11

Baro, Tom.
1, An. Chri.
57. Optat. li.
2. cont. Pat.
men. Luci.
an. in Philo
pat.

irascibilis superbiam, ante Deum quod ammodo prostrati. deinde refert idem Lucianus, eos vultu pallidos extitisse: quod quidem indicio, illos concupiscētis partis ardore duritia disciplinæ compressisse. En fructus religionis Christianæ, vide, quomodo Christianus primus spiritus molitus Ecclesiæ ornamenta, & fastigia ex auro! qui quidem mos, ut oculi nostri testantur, adeo vbique loci, in quo Christi cultus viguit, increbuit, ut dictu incredibile, quantum splendorem & maiestatem constructæ Ecclesiæ modo ostenderint.

Gregor. naz.
orat. de S.
Basil.

3 Neque solum Christiano ritu insignes Ecclesiæ quoad ipsam fabricam, verum insuper crucis Christi inibi erecto trophæo, altariū dispositione, sacrarū imaginum situ, aureorū, argenteorūq; vasorum supellectili, ardentium tædarum & lychnorum luminibus, conspicuæ & illustres apparuere. Crux Christum ad fixum tenens, viam speciem sensibus adeuntiū Ecclesiam incussit auctoris omnis boni, ex cuius quippe meritis vniuersum decus animorū & locorū, uti a fonte & arbore in medio paradisi profluxit. ea inspecta, intellexere pij, ab ijs peccata summo animi dolore plangenda, quæ tali Saluatoris neci causam dedere: se iam cum Christo mortuos esse, se communi salute ab ipso manante modo perfrui: vim omnem sanctimonix, sacrificij, sacerdotij, sacramenti ab ipso tanquam a radice provenire hinc percepere. Quid ad cogitandū pulcrius, ad mouendum vehementius, ad inescandū suauius? Lactantius & S. Paulinus inter alios, hunc Christianum ritū suis versibus egregie declararunt. In quibus Ecclesijs nostris, erecta altaria, sedes corporis & sanguinis Christi, ut loquitur Optatus, sacrificio diuino peragēdo idonee inseruiūt.

Lactant. de
pass.
Paulin. Ep.
pist. 12.
Optat. lib. 2
con. Parmē.

Hic est locus, veneranda penus, qua conditur, & qua Ponitur alma sacri pompa ministerij.

Paulini. Ep.
pist. 12.

Quæ, siue sacrificio perficiendo, siue sacrosanctæ Eucharistiæ seruandæ assignentur, ingentē sane vim continēt religionis: sunt enim Christi Domini veluti præsepia, ut ait S. Chrysostomus, in quibus iterū nascitur, augusta tribunalia, in quibus residet, cruces, in quibus immolatur, sepulcra in quibus ponitur, cœlū quodammodo, ubi ab Angelis honoratur. Horrenda inquit Chrysostomus Ecclesiæ mysteria, horrendum altare. Neque altare hostiæ dignitas solummodo nobilitat, verum etiam, ut idem scribit Chrysostomus, sacrarū spiritui eo illius causa appulsus, ad id conducit: Per id tempus & angeli sacerdoti assident, & cœlestium potestatum vniuersus ordo clamores excitat & locus altari vicinus, in illius honorē, qui immolatur, Angelorū choris plenus est. Accedunt istis ornatus & venerationis causa in eisdē Ecclesijs sanctorū imagines & signa collocata etiam temporibus primitiæ Ecclesiæ, ut Eusebius & S. Augustinus testantur. Huc facit sacerdotū diuina celebrantiū vestitus sacer, significatione sane cœlesti plenissimus, & ipsa specie diuinissimus. In quo genere, illustris Episcoporum habitus, qui ad exemplū S. Iacobi & S. Ioannis Euangelistæ πύργοι, seu mitram gestant, ut scribit S. Hieronymus, quam Polycrates nomine laminæ aureæ significat: cum enim Ecclesiarum Principes, tum tali ornamento eorum capita redimita.

Chrysostol
hom. in 10.
ca. 1, ad Cor.

Chrysost.
hom. 6. ad
pop.

Chrysost.
lib. 6. de sa.
cerd. cap. 4.

Euseb. lib. 3.
& 4. de vit.
Constant. S.
Augustin. li.
1. de cōsens.
Euang. cap.
10. Gregor.
lib 9. Epist. 9

Hieron. de.
scrip. in 10.
an. et Iacob
Policrat. a.
pud Hieron.
et Euseb. lib
3, hist. ca. 23.

Serta redimitus gestabat lucida fronte

Distincta gemmis : ore parabat opus.

Eu l. 10. c. 4. *Hæc cecinit Ennodius de Mytra S. Ambrosii. Eusebius Episcopos sua oratione panegyrica sic alloquutus: Amici Dei & sacerdotes, qui sacrosancto podere, indumento cælesti, gloria corona, diuina vñtione, & sancta Spiritus Sancti stola circumuestiti. Quibus autem indumentis S. Cyprianus Episcopus in primitiua Ecclesia florens, amictus, ita narrat Pont. in vit. et mart. S. Cypri. Pontius eius Diaconus. Perductus autem gloriosus martyr, exiit se lacernum birrum, quo indutus erat, complicans, & posuit ad gēna sua, dehinc tunicam tulit, & Diaconis tradidit. & stans in linea, expectabat spiculatorem. Eisdem porro Episcopis sedes velatæ ponebantur, in quibus sederent, vt idem Pontius recolit. Sedile autem erat fortuito linteum tectum, vt subiectu passionis Episcopatus honore frueretur: loquitur autem de S. Cypriano. Meminit quoque S. Augustinus sedium velatarum, ad Aug. ep. 129 Episcoporum vsus spectantium, simul ac processionum, quibus eisdem, quippe Ecclesiarum principibus summis, & vt ait S. Ignatius, Dei imaginibus, honoris causa a clero obuiam ire solitum.*

Ign. ep. 5. ad Tral. ep. ad Smirn.

4 At neque parum ad religionis maiestatem conferunt apud nos *Processiones*, in quibus non solum coniunctis votis Deum ac Sanctos laudamus & oramus, quinimo diuini verbi vim, Christi Domini ex deuicto orbe triumphum, ac Euangelij propagationem exterius profiteamur. quo quid illustrius? ritum hunc obseruauit Primitiua Ecclesia vt testantur *Tertullianus* & *S. Hieronymus*. In istis prælata Christi crux, meritum crucifixi, victoriam crucifixi, ducatum crucifixi, sanctificationem a crucifixo loquitur ac proclamat. ipsemet procedendi modus indicat, Ecclesiam ordinatam quandam esse hominum societatem, in qua populus sacerdotes, vt pastores, subsequuntur ad cælum ipsum sub eorum ducatu profecturus. pariter ostendit, Christi cultores in procinctu esse, qui omnibus veritatem fidei denuncient, nihil ocio concedentes: paratos ad omnes labores impendendum, ad itinera conficienda, quibus Christi regnum ab ipsis adhuc magis dilatetur, amplificturque.

Tert. l. 2. ad vxor. c. 4. Hier. ep. 23. Chry. Hom. de Cruce.

5 Accedunt istis variarum rerum benedictiones, quæ vt animabus piorum prosint, simul ac corporibus, ita eisdem diuina quædam virtus statuto ritu conciliatur. Quid ad recolligendū hominum sensus in Deum, in Sanctos, in sanctimoniam efficacius? quo intelligimus, omnia ad religionem ac Dei cultum referenda, in cunctis animæ salutem ex virtute, & Dei munere, spectandam. Christus Dominus eleuatis manibus ascensus in cælum Apostolis benedixit: vbi ritu externo adhibito, eorum animis & corporibus energiam quandam suæ gratiæ precatus. pie idcirco apud nos benedicuntur sponsi ac sponsæ, omnino ad praxim primitiue Ecclesiæ & Canonem Concilij Carthaginensis. Aedes itidem naues, aqua, oleum, primi terræ fructus apud nos benedictionibus sacrantur, vt intelligamus, omnia, etiam ciuilia, ad Dei honorem referenda. In quo genere valde insignis Regum ab Episcopis inunctio & consecratio. hinc enim

Luc. 24.

Conc. Cart. 4. can. 13. Ep. Hæres. 30. Hier. in Hil. Cir. Cate. 3.

significatur, reges diuinis legibus subijci, eis debere esse obsequētes, & cuncta peragere, quoad iura religionum ab iniustitia & impietate, Episcopo sententiam ferente, ab ipsis vindicentur: quo percipiunt Reges, se sacro oleo delibutos, non vt suis voluptatibus subditorum bona prostituunt, non vt tyrannorum more subdole aut crude eis dominantur, non vt in angulis deliciantur, sed vt patres reipublicæ Deo consecrati, sancte & religiose sua munera erga eam exquantur. Quanta autem tam animi quam corporis humilitate Rex Galliæ, Rhemis ab Archiepiscopo loci inungendus, se se præparet ad suscipiendam hanc benedictionem Episcopalem, relatu mirum, & eis, quibus spiritus, religionis vñ nondum subactus, nisi quod hominum oculi id testentur, pene incredibile. Ipsæ Ecclesiæ certo quodam ritu sacris deputantur. Episcopi, Ab- Pont. Rom. Con. cart. 4. bates, Sanctimoniales quibusdam cæremoniis initiantur: quarum vsu, mysterijs religionis ingens honor accrescit, vicissim eadem maiorem vim tam ad ciuitatem, quam ad sanctimoniam inter ciues procurandam obtinent. In quibus præter externi signi repræsentationem, adhibentur orationes diuino plane sensu refertæ, a Deo gratiam & benedictionem pie obnixque impetrantes. Enimvero ciuile, religiosus actus ad omnia alicuius momēti ciuilia negocia extendere, vt ciues non solum sapius se ad Deum eo recolligant, sed id etiam faciant diuino quodam sensu & religionis æstimatione singulari incitati. Certissime Pontifices, Imperatores, Reges & Ecclesiæ Prælatos, consecrationis cæremonia aliis exhibet venerandos ac plurimum commendabiles, quippe diuinitus inter alios, ac pro illis benedictos, sacratosque: quo nomine Iudæorum Reges, quod vñti Domini haberentur, plurimum honoris, imo & dignitatis, securitatis etiam, a populo consequuti. 4. Reg. 9.

6 Hæc omnia atque istis similia duo ob oculos præsertim statuunt: primum, religionis est magnitudo, ad ciuiles mores educendos potentissima. alterum, ingens pondus meritorum Christi. illud ex se satis luculentum. non enim nos instar spirituum in cælis, solis internis actibus Deum veneramur, vt inde ciuiles reddamur, quin id præstamus externo ritu atque cæremonia. proinde quo hæc maiora & illustriora fuerint, eodem religio ciuili quadam auctoritate sanctius & vrbanius nostris consiliis imperitabit. Posterius pari modo conspicuum. nam quod meritorum Christi fructus & effectus inter cætera sit Dei inter nos cultus, non est existimandum, spectato summo eorum precio ac pondere, aridam & ieiunam aliquam religionem apud nos modo post eius mortem reperiendam: maxime cum Iudæorum religio, nostræ respectu vmbatilis, tam splendida ac multiplex extiterit: quorum tamen sacra cum nostris comparari non possunt. at de istis alibi disserendum. Hoc splendore cæremoniæ obiecto oculis paganorum, inde probauit *Chrysostomus*, Christum fuisse Deum: qui a tanta contumelia irrisuionis, exilij & opprobriosæ mortis, ad tantam gloriam religionis in sua Ecclesia surrexit.

Chry. Cont. Iud.

Ecquis præter Deum potuit hoc præstare aut efficere, ut Caluarie montes loca cadauerum & craneorum, loca supplicij, Ecclesiarum splendoribus fulgerent!

CAP. V. T. XVII.

Defunctorum religiosa funera, & pro eis decreta supplicia, ciuilitati & sanctimonie incrementa ministrant.

Quotquot in orbe terrarum gentes morum ciuilitate inclauere, illæ vel naturæ institutione ductæ, suorum funera pie curarunt, simulque eis iusta religionum aliquo ritu accurate persoluerunt. ad id vero præstandum non omnes vna eademque ratione inducebantur. aliquæ inter eas opinatæ, exutas corporibus animas obsequium hoc superstitum omnino expectare, ac velle ut tellus, ex qua tanquam ex matris aluo corpora primum educabantur, mortua eadem reciperet, in se conuerteret, & instar Saturni, quod semel genuerat, subinde idem deuoraret ac conficeret. alij morem hunc in naturæ humanæ, simulac virtutis dignitatem retulere, existimantes, corpora, quæ aliquando hominum partes, quæ virtutis ac decoris instrumenta, pie & honorifice sepulturæ tradenda. nonnulli istius ritus causam putarunt esse in sola ciuilitate charitatis ciuibusa posteris exhibendæ. Vt enim humani victus qualitas commendaretur, & alijs cum illis degentibus, utpote defuncti amicis, viui rem gratam præstarent, defunctorum corpora qua sepulcris honorarijs, qua anniuersarijs memorijs, honestanda duxere.

Cur nardo flamma non oluere mea?

Prop. lib. 4.
Eleg. 7

Hoc etiam graue erat, nulla mercede hiacinthos iniicere, & fracto busta piare cado.

Postremo, veri Dei cultores præter hæc, corporum resurrectiones agnoscentes, ea a morte splendide condenda merito arbitrati, quæ quandoque cœlestis beatitudinis in cœlo radijs illustranda hoc omine reputabant.

2 Ciuile hoc institutum istis Plato tradidit: Mortuis parentibus monumenta decentissima, quæ temperatissime structa: Annuas quoque curas defunctorum, quæ ornamentum afferant, instaurare decet, & noua quotidie repetita memoria semper parentes summopere honorare, impendio moderate pro fortuna vtentes. Imo inter aduersa, extremum quid malicinsuerunt, mortuum sepultura carere, vel sepulcro crui. deplorauit idcirco Codrus fatum Pompei, concubia nocte in eius truncum cadauer incidens.

Eur. in Ant.

Non preciosa petit, cumulo thure sepulcra

Luc. lib. 10.

Pompeius, fortuna tui: non pinguis ad astra

Vt ferat e membris Eoos fumus odores.

Laer. in Pyr

Romani religionis ergo, ex præcepto Pythagoræ apud Laertium, iudicarunt, aptius corpora igne statim consumere, quam terræ mandare, in qua paulatim putrescentia, in eam demum, utpote ignobilius elementum, resoluerentur. ne autem nidor aliquis funus hoc igneum, & in primum elementum couersum, dehonestaret, ingentem

vim aromatum in ardentis rogos miro sumptu coniciebant.

Atque ea cum folijs, & amomi puluere misce,

Ou. l. 3. Tri.

Atque suburbano condita crede solo.

Tu tamen exstructo seralia munera semper,

Deque tuis lacrymis humida fersa dato.

Plinius secundus scribens de morte suæ filiolæ,

Pli. l. 3. ep. 3

quam paulo ante cuidam nobili viro sponsarat, sumptuum meminit funeralium. Quanto animo vulnus acceperim, cum audiuerim Fundanium, ut multa luctuosa dolor inuenit, præcipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas, erogaturus fuerat, hæc in thura & in unguenta, & odores impenderetur. quinimo sæpius hæc pietas apud eos repetita, odorum ac florum suauitatibus condiebatur.

Arsurosque artus vnxit.

Semper odoratis spirabunt floribus aræ,

Ouid. lib. 4.
Fast. Pap. li. 3. siluar.

Semper & Assyrios felix bibet, urna liquores.

3 Iudæi autem futuram corporum resurrectionem credentes, ad eius repræsentationem quandam, oleo delibuta, & syndonibus inuoluta, sepulturæ in rectum arrecta commendabāt, quos nos Christiani hac in re imitati. Proinde ut recolit Minutius Felix, Ethnici Romani affirmabant, eos non minus busta, quam eorum templa deuitasse. Qualis autem sit iste ritus, quod ad antiquitatem, istis Cicero declarauit. At mihi quidem antiquissimum sepultura genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus utitur: redditur enim terra corpus, & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur. eodemque ritu in eo sepulcro, quod procul ad fontis aras, Regem nostrum Numam conditum accepimus: Gentemque Corneliam, usque ad memoriam nostrā hac sepultura scimus esse humatam. Hoc deinde adstruit Cicero ex antiquo vsu vocabuli Humationis, & ex eo, quod apud Romanos, etiam post institutum rogi, tota vis sacri, loco in quo sepultura fiebat, accreuerit ab ipsa sola humatione. Cæterum honeste ac decenter a nobis semper defunctorum corpora tractata, quod, ut ait Origines, Rationalium animarum organa; quod eis, ut loquitur S. Augustinus, tanquam organis & vasis ad omnia bona opera Sanctus vsus est Spiritus. Cuius moris tantum studiū vrsit pios superstites, ut ad exemplū Tobie, etiā cum summo vitæ periculo, ut narrat Eusebius, sanctorum corpora contra tyrannorum leges pii sepelierunt. Fidelium pariter agmina, feretris imposita corpora deducere solebant ad locum sepulturæ: quod Pontius, S. Gregorius Nazianzenus atque S. Hieronymus recolunt: idque faciebant cereos accensos, manibus portantes. porro, ut narrant tam S. Hieronymus quam Chrysostomus, psalmorum quoque cantus in istis funeribus audiebatur. Dic mihi, quid volunt istæ splendide lampades, quid hymni? Cogita quid psallas in illo tempore: Reuertere, inquis, anima in requiem tuam, quia Deus benefecit tibi.

Min. Fel. in Oa.

Cic. l. 2. de leg.

Ori. l. 5. con. Cel.

Aug. l. 1. ciu. ca. 13.

Tob. l. 1.

Euf. l. 7. hist. cap. 16. li. 4.

cap. 15.

Pon. de pas. Cyp. Greg.

Naz. de obi. frat. Cæsar.

Hier. in Epit. Paul.

Chr. hom. 4. in. 2. c. ad.

Hæb. hom. 6. ad pap.

Psal. 114.

Prud. Cath. Hym. 1.

Hinc maxima cura sepulcris

Impenditur, hinc resolutos

Honor ultimus accipit artus

Et funeris ambitus ornat

Candore nitentia claro.

Prætere linteos mos est,

Aspersaque myrrha Sabæo

Corpus medicamine seruat.

Quidnam sibi saxa cauata,
 Quid pulcra volunt monumenta?
 Res, quod nisi creditur, illis
 Non mortua, sed data somno.
 Hæc prouida Christicolorum
 Pietas studet, utpote credens,
 Fore protinus omnia uiua
 Quæ nunc gelidus sopor urget.
 Qui iacta cadauera passim
 Miserans tegit aggere terræ,
 Opus exhibet ille benignum
 Christo pius omnipotenti.
 Dum lex eadem manet omnes
 Genitum dare sorte sub vna,
 Cognataque funera nobis
 Aliena in morte dolere.

Athanas., a
 pud, S. Da-
 mascen. de
 mort, suff,

Imo scribit S. Athanasius, tempore primitiæ Ec-
 clesiæ, ad sepulcra mortuorum delata pio ob-
 sequio oleum & ceram, ut lumina in eis accen-
 derentur: quod ideo factum, quo eiusmodi ritu
 externo, defunctis gloriæ lumen superstites
 amanter & pie precarentur. si enim apud Iu-
 dæos hostia, Deo immolanda pura ac delecta:
 apud Romanos eadem de causa coronata, æ-
 quum, defunctorum corpora, speciosa ceremo-
 nia ornari, quandoquidem cœli spacijs desti-
 nata.

in, 12. m. m.

3. m. 1. m.

4 Porro ut hinc Ecclesiæ ingens charitas
 constaret, ab incunabulis eius, adeoque vniuer-
 sali eiusdem fide, creditum, animas fidelium
 hinc plerumque migrare aut peccatis veniali-
 bus impuratas, aut temporalium pœnarum
 reatibus implicatas: proinde oratione ac sa-
 crificio eis succurrendum in ea fideles existima-
 runt. Pro defunctis inquit Tertullianus, annua die
 facimus. Orationibus vero S. Ecclesiæ, ait S. Augustinus,
 & sacrificio salutari, & eleemosynis, quæ pro eorum
 spiritibus erogantur, non est dubitandum, mortuos ad-
 iuuari, ut cum eis misericordius agatur a Domino,
 quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a Patribus
 traditum vniuersa obseruat Ecclesiæ, ut pro eis, qui
 in corporis & sanguinis Christi communionem defuncti
 sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemoran-
 tur, oretur, ac pro illis quoque offerri commemoretur.

Tertull. lib.
 de Coron.
 mil,
 Augustin,
 ferm. 32, de
 verb. Apo-
 De Baptis-
 cap. 24. De
 cur, pro mo

Tertull. de
 coron. mil,
 cap. 3. lib. ad
 vxor. de Mo-
 nogam. Ci-
 pria. ep. 66.
 Origen. ho-
 mil. 3 in Iob
 Epiphani-
 hæc. 75. Cri-
 tost. hom.
 69.

quem morem idem affirmat a traditione Apo-
 stolica descendisse: ac eius vi retinendum asse-
 rit, tamen si nullus scripturæ locus id diserte præ-
 ciperet. Tertullianus quoque non ad Montanum
 suum, sed ad totius Ecclesiæ praxim, hunc ritum
 refert: quod & faciunt S. Cyprianus & Origenes.
 Cumque illi Arius hæreticus obstitisset, S. Epipha-
 nius, apostolicæ traditionis neruis connexus, e-
 ius hæresim refutauit. S. Chrysostomus, Non temere
 ait, ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis
 mysterijs defunctorum agatur commemoratio: neque
 hoc factum, ut illos laudarent ciuili quodam e-
 logio adhuc viuentes, Sed scientes illis inde multum
 contingere lucrum, utilitatem multam.

Colle sub Elysio nigra nemus ilice frondet:

Udaque perpetuo gramina terra vires.

Si qua fides dubiis, volucrum locus ille piarum

Dicitur, obscenæ quo prohibentur aues.

5 Quam autem corporum honorifica sepul-
 tura, simulque pro defunctis animabus impensa
 religio, ciuilitati pro sint, ex multis id ostendi
 poterit. Et quidem inprimis notare licebit a-

mantissimum matris Ecclesiæ erga vteri sui pro-
 lem affectum, varietate quadam etiam distin-
 ctam illius pietatem. Est enim triplex Ecclesiæ
 pars: vna in cœlis triumphans, altera in terra
 militans, tertia in purgatorio patiens. & erga
 singulas hic communis mater se gerit diuersi-
 mode: habitu, voce & actione: licet in omnes
 tenerissime. aliquando veluti gloriæ radijs ve-
 stita, Sanctis suis in cœlo beatis iubilo ac sacra
 pompa magnificenter applaudit, gratulatur.
 subinde tanquam martia Pallas armata prodit,
 inter luctantes & pugnantes, sudore & san-
 guine ipsa madens, versatur. demum atris indu-
 ta mæret & dolet, deuote supplicat, dum foetus
 suos defunctos, & purgatorijs pœnis afflictos,
 ingemiscens contemplatur. Et quidem ita in
 hunc modum discreta, aliquid in se exprimit
 illius diuersitatis, quo Christus Dominus, eius
 sponsus, quoad animam beatus, quoad appeti-
 tum sensitium ac corpus angoribus & mise-
 rijs oportunus, varius ac quodammodo discol-
 lor Iosephus apparere voluit. Cur enim illa cor-
 pora, quæ aqua baptismali, ac in ea virginea,
 tinxit, pura reddidit, quæ sacrosanctæ Eucha-
 ristiae hospitio nobilitauit, quæ Chrismate & oleo
 sancto vnxit, quæ modestiæ legibus solícite in-
 formauit, quæ Christi habitacula, cœlestis mili-
 tiæ arma, diuini spiritus instrumenta, consti-
 tuit, extremis honoribus, animabus viduata, non
 prosequeretur? Gladius David, Goliathi gigan-
 tis nece inclutus, religiose Ephod inuolutus serua-
 batur retro altare. Virga Moysis, non nisi in arca
 recondita, quæ mare rubrum diuiserat, quæ a-
 quam ex rupe elicuerat. Enimuero piorum cor-
 pora ea sunt, quæ vitiorum & hydrarum capita
 resciderunt, quæ aduersitatum maria aperue-
 runt, quæ filces, duos arentesque homines,
 fluminum seu virtutum & doctrinæ vberrimos
 fontes exhibuerunt. Digna proinde, quibus pia
 mater Ecclesiæ funerea hæc obsequia libenter
 impenderet: ac inde significationem daret il-
 lius gloriæ, qua in cœlo quandoque beanda, il-
 lustranda. monet proinde superstites, semen
 quoddam, veluti fermentum, corporibus in-
 spersum, quod illis vitam motumque tandem
 suppeditabit. Proinde ceremonias luminum,
 odoris ac similibus interim opponit quodam-
 modo sepulcri malis, tenebris nempe ac putori-
 bus illius, quibus detinenda ab illo felici exi-
 tu, & veluti contrarijs conficienda: iuxta ac
 quantum potest, a talibus vindicare solícite &
 studiosè pia mater suos foetus laborat. Qui por-
 ro splendor & odor ceremoniæ, futuræ beatitu-
 dinis ornamenta eis polliceri videntur & o-
 minari.

Ioan. 3.

Rom. 6.

1. Reg. 21.

Num. 17.

1. Cor. 13.

6 Cuius rei ad monitu edocti superstites, cum
 virtutis idoneam inde capescant animis notio-
 nem, tum ut de suis ac conciuum corporibus
 sancte & honorifice statuant, omnino indu-
 cuntur. animaduertunt, quam præclarum in eis
 fuerit, corpora vitæ sanctimoniam inseruisse;
 quam excelsa eorundem condicio, qua ex pui-
 veribus quandoque excitanda, & in cœlos in-
 uehenda: proinde modo tantæ pietatis cere-
 monia, cuius oculi eorum conscii, a matre Ec-
 clesiæ merito colenda. immortalitatis corpori-
 bus

bus inspersum semen, ac in eis virtutum decora simulque æternæ gloriæ quædam initia, æquissime suspiciunt & admirantur. Quod ergo in hac re prompte & accurate præstat Ecclesia, id eos admonet, quam beneuolis animis esse debent ciues in suorum concuium corpora, quouis etiam miseræ genere deformata, diligentissime cauentes, ne illa vlllo inhumanitatis genere afficiant, ne scelere vlllo, suo exemplo aut incitamento, indigne contaminent. Hoc ipsum inter ciues singulare charitatis fomentum. Etenim defuncti affines plurimum se honorari & ornari æstimant ab eis, qui suorum funeribus pie intersunt, qui plangentibus, qua vestium colore, qua lacrymis, & cōdolentia compatiuntur, qui gloriosam resurrectionem eis summo affectu adprecantur, qui honore isto sacro ac ciuili illos prosequuntur. Hinc morum facilitatem, & dulcedinem quandam, (quod efficere proprium munus religionis) propagari necesse fuerit. Enimvero hoc genus charitatis inter reliqua omnino purum, quod mortuo impenditur: scilicet spe gratiæ & remunerationis ciuilis prorsus vacuum: ita tamen naturæ humanæ ingenitum, vti ex historijs comperimus, vel infensissimos hostes alterutrius morti indoluiffe, maxime cum eam virtute antea vitæ claram perspexissent: quod de *Cæsare* intelleximus, *Pompei* morte ei renunciata: de Rege *Dauide*, *Saulis* casum & interitum similiter deplorante.

Luc. lib. 10
2 Reg. 1.

7. Quod porro attinet ad religionem expiatricem defunctorum animabus impensam, dubio procul, eam valde ciuilem esse omnino existimandum. Inprimis cum ciues viderint, nihil labe contaminatum, nihil reatu pœnæ obstrictum, in coeli puritatem, & iustitiæ locum, posse deuenire, diligentissime curabunt, qua animi poenitudine, qua sacramentorum prouentu, quicquid in ipsis maculosum aut pœna dignum, dum viuunt, præuio opere expungere: & vel leuiora peccata sedulo deuitare, ne hinc purgatorijs flammis obnoxij demigrent cruciandi. quale hoc ad nitorem, ad morum exactā perfectionem incitamentum! quam digna hæc æstimatio de cœlestis gloriæ claritudine, ac eorum præstantia, qui eam obtenturi! sicut tria sunt loca animarum: infernus, qui etiam completitur Purgatorium, terra, & cœlum, ita extrema, nempe cœlū & infernus loca sunt iustitiæ, terra locus misericordiæ: in illis enim vtrisque recepturus homo secundum opera sua. Cuius rei cogitatione non tantum superstites pios sese exhibent erga defunctos, verum insuper in eorum gratiam multa opera virtutum exercent, quæ alias haud fortassis præstarent. Egregium sane, absentis amici ac fratris non obliuisci, quo charitas vim quandam animi profert a sensibus quodammodo non dependentem: quinimo eis contrariam, vtpote præsentium vsu & perceptionibus eam plerumque abducentibus a memoria & cogitatione absentium. Spiritualis idcirco hæc pia memoria, rationalis, quodammodo diuina, ac metaphysica: quippe a sensibus abstracta. Deinde vt animabus mortuorum succurratur, quod obser-

uat *S. Augustinus*, altaris sacrificia ab eis procurantur, eleemosinæ erogantur, peregrinationes sacræ suscipiuntur: quorum optima occasio & incitamentum pia hæc de mortuis cogitatio. *Augustin.* Deum superstites hac opinione imbuti, ita de cur. pro-mort term. cum ciuibus suis ex virtute studebunt, vt a 34. de verb. Apost. morte eorum suffragia parili pietate consequantur. istis idcirco officijs ciues inter se colligantur ac mutua charitate deuinciuntur: quo nihil ciuilius. neque hæc eorum conspiratio in re parui momenti reperitur, sed in grauissima: scilicet in acerbissimis illis pœnis perferendis, aut deuitandis. quo fit, vt ciuium charitas hinc orta, sit firmior inter eos, strictior, inuiolabiliorque. Quis enim noller suorum ciuium precibus a tantis malis eripi? cuius rei cupiditas præstabit, vt sic mores superstites instituant, vt concuius proni sint, qui ipsis a morte suis suffragijs libenter opitulentur. quo etiam efficitur, vt ciuium charitas extensior euadat: quippe ad defunctos quoque deducta, neque vel morte ipsa dissoluenda, aut ea terminanda. quo videtur in terris ciues præludere illud æternum cum alijs in cœlo commercium & strictam mutui amoris necessitudinem, nullo vnquam æuo dissoluendam. Ambit quidem mater Ecclesia vti in hoc, sic etiam in alijs, cœli mores hic in terris æmulari. Confert ergo ad charitatem ciuilem hæc pietas viuientium, defunctorum animabus attributa. Atque hactenus de religione quo ad institutū ciuile disputasse satis videatur. Persequamur modò reliquas virtutes rationales ad voluntatem, siue iustitiam, spectantes: ac inprimis charitatem erga Deum, studiumque diuinis eius mandatis obsequendi in hunc ipsum finem expendamus.

C A P V T. XVIII.

Quanta Dei amor, studioque eius legibus obtemperandi insit vis, ad ciuiles mores profuturum, ad humanam quoque voluntatem inducendum in optima ciuilis vitæ negocia.

Sicut homines, cum vniuersis alijs, a Deo, tanquam ab vberissimo fonte manarunt, ita cum illo per amorem coniuncti, & ad illum eodem reuersi, non solum inde singulare ornamentum sibi ipsis consequuntur, verum etiam quasi aureo cæmento intercedente, mutuis officijs inter se copulati, in vnum corpus ciuile simul ac sacrum coagmentantur. proinde in ipsum Deum, tanquam plures lineæ in centrum ciues omnes incidentes, cum in illo quasi vnum quid conueniunt, tum quod mirabilius, quantumuis multi, quantumuis dispersi, amantiùs tamen inter se mutuo inclinantur, coniunctiusque connectuntur. Sicut enim cera a sole liquefacta, formam leonis, aut alterius rei in se facilius admittit, ita cuius animus Dei amore semel emollitus, aptior is euadit, qui ad *Psalm. 18.* vitæ socios vberius affectu, dulcedineque effluat, ac se diffundat. Fieri non potest, quin in Deum teneritudo, etiam in hominem, omnem rigorem

rigorem ac rancorem actionis exterminet. Hoc pacto, posteaquam domestica pietas singulos familiares amore communis parentis accenderit, statim uniuntur inter se ac colligatè viuunt mutua beneuolentia deuincti. in choro tunc ad harmoniam suauis concentus elicitur, quando vnus præcentoris legi a cunctis obtemperatur. ita, quod Deus vitæ nostræ non tantum principium ac finis, sed etiam sanctum ac ciuile coagulum, ideo eius amore incitati, non modo ad eum progredimur, quinimo inter nosippos arctius inde coniungimur: est enim nobis princeps, parens, nexus, ortus ac terminus: quibus cum illo, & inter nos suauissimè, strictissimeque coalescimus. Sol florem aliquem, irradians, illum eodem expandit, & sui quodammodo inspectorem facit.

Luc. 11.

Aufon. ed.

14.

Dionys. de diuin. Nom.

*Nec mora, ridentis calathi patefecit honorem,
Prodens inclusi semina densa croci.*

Omnia solem inquit Dionysius, sensibilia concupiscunt: videlicet videre, aut moueri, atque calefieri, & omnino ab ipso lumine contineri desiderantia. calore porro rosam inflammans idem sol, ardentem ad se rapit & conuertit quasi amantem.

Aufon. in edul. 14.

Ambigeres, raperetnerosis aurora ruborem,

An daret: & flores tingeret orta dies.

Ros vnus, color vnus, & vnum mane duorum.

Sideris & floris, nam Domina vna Venus.

Forsan & vnus odor: sed celsior ille per auras

Diffatur: spirat proximus iste magis.

Pari modo Deus munere intelligentiæ nobis illato, nos sui veluti oculatos testes constituit, charitatis autem æstum infundendo ad se trahit ac ita flâmeo oculo cui alæ igneæ, in ipsum benefactorem eius munere inuolamus. Et vt sponsa, oceano immerfa, nihil poterit rigide subinde contingere, ita hominum corda Dei semel amore dissoluta, nihil asperitatis in alios homines retinere poterint. Sunt quidem aliqua, quæ eo ritu alia ad se compellunt, vt ab alijs interim eadem disiungant: quomodo trahit magnes ferrum, diuitiæ avarum, honor superbum, fraudulentus socium, tyrannus subditum, Diabolus peccatorem. at Deus recursum nostri amoris in ipsum non quærens suum emolumentum, sed nostrum duntaxat bonum, non ita nos ad se allicit, vt raptu aliquo vel digressu seorsim ab alijs moueri nos velit, vel vt alijs hunc ipsū finem inuideamus, qui omnibus abundantissimè sufficit, sed gregatim cupit plures adeoque vniuersos ciues, ad se confluere: vnitim idcirco coalitos, subinde in cursus modo, ac eius periodo, optat nos sui esse amatores & possessores. conuiuas proinde ad se vocat, non pugnaces, columbas non miluos, fratres, non dissidentes, locios, non solitarios, oues non leones, vt tam in ipso, quam in nobismetipsis mutuo hoc amore calentes, sociatim et coniunctim ex amore eius deliciaremur. properamus quidem ad Deum personis trinum, sed amore sibimet coniunctissimum. Proinde ciues plures ad Deum affectu tendunt, sed charitatis spiritu inter se deuincti: vt perpetuo simile appetat recte cum simili coniungi.

2. Et quidem vt naturæ beneficio humanis vñibus esset prouisum, prius a Deo condita hac

vniuersa rerum machina, mox in eam vt ait Philo, inductus fuit Adamus tanquam princeps in suam aulam, hæres in hereditatem. postea vt abundantius illi esset prouisum, eius causa creata femina, quæ ipsi esset in adiumentum. Cæterum nisi Deus sua præsentia ac prouidentia intercesserit, hæc omnia in nos collata, in discordias, in iras, in dissociationes proruerent. neque absque eius amore, illa pax, iustitia illa, quas vel in ciuili vita quis desideraret, procurari aut seruari poterunt. Hoc argute illustrat S. Augustinus similitudine duorum oculorum in capite humano: qui locis licet separati, naturæ tamen quadam lege in vnum idemque obiectū simul deferuntur. *Dirige radium dexterum sine altero si potes. simul coeunt, simul diriguntur. Intentio vna est, loca diuersa sunt. Sic ergo, omnis qui diligit Deum, vnā intentionem secum habet. noli attendere quia corporeo in loco separatus es: aciem cordis simul fixisti in lumine veritatis.* idcirco quamuis ciues multitudine & statuum varietatibus discriminentur, tamen inter se vi amoris Dei, parili motu conuenienter, etiam in disparibus officijs, progrediuntur. Et ob hanc causam ostendit idem Doctor, rationem amoris erga proximum deduci ex amore, quo nosippos propter Deum diligimus. *Quapropter vt sciamus diligere Deum, sciendus est Deus. vt sciat homo diligere proximum, tanquam seipsum, prius debet diligendo Deum diligere seipsum. diligendo enim Deum diligit seipsum, vt diligere salubriter possit & proximum sicut seipsum.* In quam sententiam conspirat S. Thomas: *Ratio diligendi proximum Deus est. nam cum diligere proximum sit actus virtutis Theologicæ, necessario in ipso Deo respicere debet rationem formalem seu motricem sui obiecti, & non extra illum.* Qua de causa omnis in vniuersum pacis in homine causa existit Dei amor. est enim duplex pax, vt obseruat S. Thomas, Vna est inter partes animæ in homine appetente: & hæc amore Dei super omnia educitur. alteram inter appetitum istius ciuis & appetitum alterius, quæ charitate in proximum procuratur. *vt utramque vna efficit charitas.* imo hæc secunda ab illa prima dimanat, vt satis explicatum videatur. Si enim amor communis boni reddit ciues concordēs, vt ait Aristoteles, amor Dei id efficere effecerit, cui ille amor subordinatur ac inferuit.

Gen. 2.

Phil. 1. de

Hom. creat.

Gen. 2.

Augustin.

Tract. 12. c.

4. ep. 102.

Augustin. in

psalm. 118.

conc. 8. 23.

S. Thom. 2.

2. q. 103. art. 1.

3. ad. 2.

S. Thom. 2.

2. q. 29. art. 3.

Arist. 1. 9. c.

cap. 7.

3. Hoc autem distinctius perspiciemus, si prius rerum genera discusserimus, ex quibus inter homines dissidia ac diuortia oriri solent. & quidem tametsi in eiusdem naturæ participatione omnes conueniant, nihilominus in appetitu sensitiuo, vnicuique seorsim indito, quasi seminarium quoddam reperitur discordiarum. hinc morum dissimilitudines, hinc in aduersa propensiones & studia, hinc aliorum damna ex priuatis commodis oriuntur, hinc diuersarum Nationum propensiones abeunt in oppositos mores & ritus: qui quidem appetitus, educationis alia atque alia ratione, corporum diuersa temperie, dissimili cœli influentia, statuum condicione dispari, pronus redditur in alienationes, digressusque animorum.

Sic hominum genus est. quamuis doctrina politos

Lucr. lib. 3.

constituat

Constituatur pariter quosdam, tamen illa relinquit
Naturæ cuiusque animæ vestigia prima,
Nec radicitus euelli mala posse putandum est,
Quin proclivius hic iras decurrat ad acres,
Ille metu citius paulo tentetur; at ille
Tertius accipiat quædam clementius aquo.

Istis accedunt obiecta cupiditatum, quæ quod ad
plures pertinere non possunt, priuatis dumtaxat
nonnunquam ex iniusto raptu subiiciuntur
appetitionibus: quorum appulsu fit, hunc alteri
in ciuitate proprio peculio excellere, aliūque
ei inuidere. in hanc vero ex vtilitate singularem
excellentiā plerumque ciues propensissimi,
ardentissimique. Hinc concludit Aristoteles,
non fore diuturnam inter malos concordiam,
eo quod omnes sibi vtilia appetant, in laboribus
& ministracionibus deficiant.

Arist. lib. 9.
Eth. cap. 7.

Prud. Ham. Inde seges scelerum radix, & sola malorum,
Luc. 11. 4. Dum scatebras fluuiorum omnes, & operta metalla
Vir Æne. 4. Eliquat ornatus soluendi leno pudore.
Diod. lib. 4. Dum venas squallentis humi scrutatur inepta
Boet. lib. 2. Ambitio, scalpens naturæ occulta latentis,
met. 5. Si quibus in foueis radiantes forte lapillos
Rimata inueniat.

Hoc pulchrum quod terra parit, quod gloria confert
Lubrica, commendat quod pernicioſa voluptas.
Quod velut excitus difflato puluere ventus
Præterit, exemplo tenuis quod transuolat umbra.

Demum quod in ciuili statu discrepantes sunt
vitæ institutiones, simulque particulares fines
singulis propositi omnino differentes, inde
partim ex ipsa dissimilitudine, partim ex contentione
circa eorum eminentias, discordiæ solent inter eos
propagari.

4 At vero Deus ab omnibus amatus, in istis
non penitus aufert varietatem, sed ex illis potius
harmoniam concordie elicit, & summum, in
multiplicitate, vnitatis consensum producit.
Hoc vno verbo visus expressisse S. Chrysostomus:
Diligere Deum, diligere proximum est. Ciues itaque
quatenus sua particularia bona aspiciunt, catenus
ex eo aspectu procliuēs in opposita: verum cum
Deum intuentur, tunc, quando illius aspectus
radius flammam amoris in eis expreſſerit, omnes in
vno Deo amato recolliguntur. Neque enim ait S. Augustinus,
vera dilectione diligeremus inuicem, nisi Deum diligere-
mus. ex quo amore percipiunt, definiendum
modum ac speciem aliorum amorum quantumuis
distinctorum. proinde in conciuēs haud excitandam
aliquam hostilitatem vel combustionem nouerint,
sed debere eos potius in vno Dei amore unitos,
eius decore & auro delibutos, eius immensitate,
veluti oceani in sinum suum fluuiola admittentes,
coercitos ac moderatos, placide conuiſcere. amore
itaque Dei omnis aliorum amorum bilis exhauritur,
integer eorum furor conſopitur, exundantia ab-
sorbetur; ac de reliquo tanquam innocui & inermes
Cupidines, Dei amore subacti, per huius mundi
pulcra quæque ac varia summa cum quiete spaci-
antur. Hoc sane egregium artificium & imperium
amoris Dei in omnes alios amores. Neque ciues
vtrumque Deum hoc pacto amant, sed ipsum
amant, qui amantes,

Chry. hom. 72. in math.

Aug. tract. 87. in Ioan

adeoque omnes homines, amat ardentissime. proinde
iure diligunt hunc ipsum Dei in alios amorem: quo
ita vinciuntur ac ligantur, vt eo persistente, nullum
amorem excipere possint, qui in conciuium odia,
damna vel iniurias erumpat. Præstat itaque iste amor
Dei, vt ipsa ciuitas, in qua ciues commorantur, non sit
Babilonia, aliqua confusione turbida, non Niniue
asperitate horrida, sed Hierusalem sancta, Cuius
participatio, vt ait Psalmista in id ipsum: scilicet
in hac ciuitate sacra ac ciuili reperitur quædam
in partes, in sortes, in status dissimiles distribu-
tio: nihilominus mediante Deo amato, recurrit
hæc ipsa participatio in id ipsum: non excurrit
ad aliquid extra illam, sed in idem eiusdem bonum
commune, in eundem finem eius vltimum, Deum
nempe vnitim regreditur. Qui amor, vt notat
Dionysius Dei cognitionem, veluti lucem, profert,
quando quidem ipsum non amantes, fugiant etiam
rationes ipsum cognoscendi. Aliqua cognoscuntur
speculatiue & spernuntur, alia speculatiue perspecta
diliguntur, postea a praxi nota, odio habentur. Cæ-
terum cognitio Dei tam practica quam speculatiua
continuo eius amorem pariunt & augment.

Psalm. 118.

Dion. 1. de
din. nom. c.
1. mar. ibid.

5 Tria autem generalia sunt incentiua huius
sacri ac ciuilis amoris. Duo in ipso Deo de-
prehendimus: postremum in nobismetipsis. Deum
intuiti, animaduertimus, illum absolute omnium
rerum perfectissimum ac maxime amabilem. Deinde
hunc ipsum Deum non vt merum aliquem fontem,
aut solitariam abyſſum aquæ respicimus, quasi in
seipso tantum bonitate hac redundaret: quinimo
videmus in eius circuitu iridem, quam aspexit Euan-
gelista Ioannes: nempe omnium rerum decora
quaquauerſum ab illa emanantia. aspiciamus
varios respectus, veluti flumina beneficiorum
in paradiso ad nos affluentium, & ab illo decur-
rentium. atque hinc sacer & ciuilis ignis nostri
amoris sua habet fomenta & aromata, quorum
combustorum flammis, cum Phænice, alijs amoribus
omnibus excussis, suauiter, imo & vitaliter
immoriamur. Postremo nos ipsos expendentes,
aperte cognoscimus, nos Dei esse mancipia,
seruos, filios tamen, amicos, creaturas eius;
nos & omnia nostra ad eum, vt ad vltimum finem,
institui. quo ea lege percipimus eius amore in
nobis flagrante, cuncta a nobis agenda ac dispo-
nenda, qua vnicum, quod in nostris pectoribus
esse debet, vniuersæ actionis imperium, amore
eodem contineri intelligamus.

Apo. 4.

Gen. 15.

Ioan. 15.

6 Amamus quidem hunc solem, natura
instigante, adeoque plus quam vllam gemmam,
imbecillius licet in solem quam in gemmam oculis
intendamus. ita tametsi diuinæ perfectionis
radius sit omnino nostris cogitationibus imperuius,
nihilominus, eadem natura auctore nouimus,
illum præ omnibus alijs radijs a nobis amandum.
Recte pronunciauit Aristoteles, cœli cognitionem
nobis esse obscuram & difficilem: quod ab illo
longe distemus, & quod accidentium in cœlo
sensu nostri non nisi tenuem habeant noticiam.

Dionys. de
diu. nom.

Arist. 1. 2 de
cœl. text. 16

N a quo

Aa. 17.

Arist. lib. 1.
Met. cap. 1.

1. Cor. 13.

Epiphani. in
Anc.
Dam. l. 1. de
Fid. cap. 7.
ibid. Clit.Dion. l. 1. de
diu. no. c. 1.Aug. lib. 4.
medit. c. 16.Conc. Trid.
Sess. 5. ca. 6.

quo non obstante, cœlum hoc vehementer cum admiratione summa amore complectimur; & posteaquam de illo qualemcumque exilem, & umbratilem licet, cognitionem expresserimus, plurimum animis lætari inde ac gestire solemus. est quidem nobis Deus obscurus: non tamen propter eas rationes, propter quas affirmavit *Aristoteles* cœlum obscurum: non enim is longe abest a nobis, ut cœlum: quippe in quo mouemur & sumus. accidentia non habet ut cœlum, in quo omnia vnum, idque substantialiter immensum. non ergo aliunde obscurus, quam quo immensitate & infinitudine sua totus lucidus, clarus & nimium intelligibilis: in cuius splendore nos proinde, vespertilionum instar, cœcutimus. Si quid tamen de illo vel per transfennam nouerimus, quam illud nobis melleum, gemmeumque! Cum itaque Deum a se subsistentem, infinitum, eo perfectum, omniumque aliarum rerum perfectiones eminenter in se complectentem agnouerimus, tum eodem percipimus, inter omnia ipsum summe esse amabilem, & ante omnia a nobis amandum. Cæterum fides, dum manum oculo mentis in Deum intendentis superius quasi obumbrando admouet, ne ab illo obruatur: vel potius dum specula mysteriorum in Ecclesia peractorum e regione istius solis constituit, in quibus refractos eius radios constantius lustremus, ut cognitioni, ita & amoris huic id nobis ab ea adiumento. Inter reliqua, ad quæ accessum habere non potuit Philosophia, perfectionem Dei amabilem detexit nobis fides, tres personas in vna diuinitate subsistentes nostræ credulitati obijciendo. Etenim illa solitaria ratio Dei, quam Iudæi comminiscuntur, ut *S. Epiphanius*, & *S. Damascenus* obseruant, non est tam perfecta aut amabilis, ut est a nobis credita in eo personarum propagatio. perfectum & amabile omnino, Deum patrem sese notionaliter intelligendo consubstantialem sibi filium genuisse. perfectum & amabile, Patrem & Filium tanquam vnum principium Spiritum Sanctum spirasse. perfectionis etenim munus proprium est, sese alijs communicare, ut dicit *S. Dionysius*. Deum proinde imitatur, dum intelligentes & amantes alijs prodesse volumus, ac eo perfectionis nostræ munera exequimur.

7 Respectus autem, ob quos Deus amabilis, sane multiplices: quos partim Philosophia, partim fides diuina accurate recenset. quo enim gradu, ut notat *S. Augustinus*, ratione beneficiorum, Deum nostri amantem extitisse constat, eodem liquet, nos ipsum redamare oportere: *Sunt enim pignora sponse, dona amici, beneficia Domini*. Et quamuis amor Dei sub respectu benefactoris sit amor concupiscentiæ, non amicitæ, nihilominus ad amorem amicitæ conducit, & ad illum amandum nos tandem reducit. Hinc cum admonet Concilium Tridentinum, iustificandos a suis peccatis, diligere debere Deum, ut totius iustitiæ fontem, duo videtur insinuare. Primum, in amorem Dei multos incitari propter beneficia accepta vel accipienda, utpote

ab eo tanquam a fonte veræ iustitiæ & salutis profluentia. alterum, diligendum Deum ab eiusmodi peccatore secundum illam absolutam plenitudinem ac perfectionem, qua specialiter vberimus fons iustitiæ. nam in hoc immensum & absolutum charitas omnino ad extremum intendit & definit, ex cuius fontis copia nouimus deriuari ad nos respectus Patris, Redemptoris, iustificatoris ac pacificatoris. *Ecce, ego declinabo super eam, quasi fluium pacis, & quasi torrentem inundantem gloriam Gentium, quam sugetis; ad vbera portabimini, & super genua blandientur vobis.* Isa. 66.

8 Tertio huic Dei amoris excitando inferuiunt variæ omnium ciuium in vnum Deum relationes, ac multiplices in eis inter eosdem cōuenientiæ. Homines vniuersi, Deo, tanquam vni Domino, subsunt: illi, ut vni redemptori salutem suam acceptam ferunt: singuli eandem fidei notitiam ab eo datam profitentur: ad illum vnum similiter, tanquam vltimum finem, cuncti ordinantur. Proinde eorum officium, Dei vnus honorem omnibus suis actionibus procurare & anteferre. quæ quidem relationes, ut concordia ciuili existunt totidem ligamina, ita amoris Dei feruentissima argumenta. Cui enim cor impendendum, cui in holocaustum illud immolandum, si non Deo omnium ciuium auctori, conseruatori, ac fini? diligitur manus nutricis ab infante, quod illum sustentet ne cadat: diliguntur ab eodem vbera, ex quibus nutrimentum vitæ insugit. Pulli gallinam diligunt, milites ducem, doctus librum, mercator lucrum, captiuus liberatorem amant. merito idcirco in nobis ipsis expendentes condiciones infantum, pullorum, militum, mercatorum, & captiuorum, Dei respectu, cum maxime amandum æstimamus ac nobis proponimus. at de huius amoris ciuilitate aliqua iam inferamus. ad tria autem, quæ dicenda, reduci posse videantur: ad colligationem nempe ciuium inter se, ad munera virtutum ciuilium in vniuersum spectata, & ad conuictus ciuilis suauitatem.

9 Nulla animi affectio adeo potens ac amor: quocirca ut in vita ciuili decernatur aliquod illius imperium, quod moribus ciuilibus prosit ac præsit, illud in isto Dei amore, collocandum. *Machina menti*, inquit *B. Iustinianus*, *est vis amoris, quæ dum eam a mundo abstrahit, in alta sustollit*. quocirca amor Dei non sistit in solo Deo, sed conciuem quoque eius causa complectitur, utpote ad Deum elatum, & ob eius bonitatem amabilem: quod, ut inquit *S. Augustinus*, amare est proximum *Non secundum hominem, sed secundum Deum*. Aug. lib. 14. de ciu. ca. 7. Cum ergo amor a Deo ad conciuem descenderit, ut idem *Augustinus* asserit, firmum reipublicæ statum, melius quam Homericum vinculum, constituit. neque quo ad hoc, comparari cum isto amore poterunt amor amicitæ, orta ex opinione vllius præstantiæ in conciuem, aut beneficij ab eo accepti, vel studium aliquod

Iustin. l. de
ligno vitæ
cap. 8.Aug. lib. 14.
de ciu. ca. 7

aliquod gratitudinis illi reddendæ. istis enim Deus, bonum multo fortius, melius, incitatus. Aug. epist. 3 ad Voluf. *Neque enim conditur, ait S. Augustinus, aut custoditur optima ciuitas, nisi fundamento ac vinculo fidei, firmæque concordia, cum bonum commune diligitur, quod summum ac verissimum Deus est: atque in illo inuicem sincerissime se diligunt, cui quo animo diligunt, occultare non possunt. & alibi: Hic est enim rectus modus diligendi seipsum, si homo bene mente & corpore seruiat atque inhereat Deo, qui bonum est creatura rationalis. quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere, ut etiam ipse toto corde diligit Deum.* In hac quidem re, tantopere ad ciuiles mores conducente, iacet aut friget omnis veterum Philosophia: non enim recordor me apud eos aliquid legisse, quod multum faciat ad stabiliendum reipublicæ statum, ex puro Dei amore. nostra autem dogmata, quæ Dei veram intimamque cognitionem propalarunt, eadem eius amorē ad ciuiles mores præclare quoque transtulerunt.

10 Multa quidem sunt ornamenta in conciuibus, utpote scientia, virtus, bona indoles, potestas, pulcritudo, ob quæ a nobis amandi. Cæterum ad hoc nihil tam feruens ac Deus ipse eorum conditor & amator: quando nempe in eis Deum, non eius umbram, donum vel impressionem aliquam diligendum videmus. idcirco Deum cum illis connexum, seu potius intime immersum reputantes, maxime inde auersi erimus ab iniuria aut dedecore eis inferendis, ne ab eis nostrum odium, nostrum nocumentum ad Deum ipsum transferint. Sæpius in more positum, aureum annulum caute & diligenter seruari gratia gemmæ, quæ illi inseritur. æquius omnino, nos homines colere & amare, quos Deus seipso in eis exhibet tam amabilem, ac quodammodo non gemmeos, sed deificos effecit. Nunquid, ait Iob, Iob. 37. *non in utero fecit me, qui & illum operatus est?* huius rei penitentione inducebatur animus Iobi, ut etiam seruo suo charitatem præstaret, utpote ab eodē cū ipso conditore plasmato. agnoscat charitas, quæ docta & oculata, Deū omnes homines maximis honoribus affecisse, ingentibus diuitiis ditasse, eorū quemlibet cœlo ac terræ præfecisse, filij sui morte redemisse: & ex horū intelligentia, creata charitas cum increata in vnū obiectū cōspirat: amat enim illa, quod ista amauit, honore eos illa prosequitur, quos ista honore dignos reddidit, tota in illud ea effusa, in quod ista oleum effusum. Exigit autem amor proximi, ut ait Cassiodorus, idem velle, idem nolle, idem diligere, idem appetere, & omnibus secundum Deum in mutuis utilitatibus consentire. Quo autem Deus vsus artificio, ut nostrum amorem ex nostro commodo absque ipsius emolumento, lucraretur, pulcherrime ostendit S. Bernardus. Sunt ergo Dei causa diligendi conciuēs, ut ait B. Iustinianus, quod homines sunt & quod Christiani sunt. Ex quo veteres obseruarunt, in illos vindicem Deum se pluries ostendisse, qui hospitibus & peregrinis nocuerant, vel iura hospitalitatis denegarant. Hinc Iouem hospitum curatorem non cuparunt.

Iupiter hospitibus nam te dare iura loquuntur: quod Simplicius multis declarauit.

Ouid. lib. 1. Fast. Simp. in com. Epi.

11 At isto amore accensi, non solum in amicos & beneficos sumus propensi, verum etiam in eos, qui nobis plane infesti, & a nobis prorsus abalienati consistunt. Etenim videmus, Deum, quem diligimus, non tantum bonos solis sui radijs illustrare, sed insuper malos. idcirco ad normam huius prothotypi amoris, vel inimicos diligimus, affectuque gratificandi eosdem prosequimur, quotiescumque occasio benefaciendi occurrerit. Si enim bufo aliquis, vel serpens a sole irradiatus, pulcritudinem quandam in se suscipit: si absynthium melleo rore noctu delibutum, contra innatam amaritudinem, utcumque dulcescit, nihil mirum, si hostes, si maleuoli, Dei donis ornati, Dei amore nobilitati, aliquid in se decoris exhibent, quod nostrum amorem mereatur & ad se inuitet. idcirco in hoste diligimus Deum, ut prothotypon in imagine, ut redemptorem in oue perditam, ut parentem in prole, ut Deum in homine, ut radium in sole, ut fructum in radice, ut fluuium in fonte, ut amatum in amante. Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum, ne forte videat Dominus & displiceat ei, & auferat ab eo iram suam. Si esurierit inimicus ciba illum, & Dominus reddet tibi.

Math. 5. Bat. hom. in illud D. str. horr.

Prou. 24. 25.

12 Quod porro secundo in loco recensuimus, in vita ciuili, non est spectanda charitas tanquam simplex aliqua virtus, sed ut regina, ut radix ac mater fecunda omnium virtutum; hinc obseruauit S. Augustinus, in vna charitatis amplitudine contineri quandam Logicam, Physicam, ac Metaphysicam. Logica est, quatenus omnia credit, ut ait Apostolus, quatenus oculo quodam sua obiecta amanda discernit, ac inter ea quendam ordinem recte constituit. Physica existit, dum omnia refert in Deum tanquam vltimum finem, dum in ipsis naturæ operibus Deum amat & excolatur. Metaphysica reperitur, quando a sensibus & rebus præsentibus tota auulsa, æterna, Deum nempe, Angelos, atque beatos, veluti brachijs suis stringit arctissime. Patiens hæc est, benigna est, omnis denique, ex sententia Apostoli, virtus est. Quocirca licet oppositione formali aduersetur tantummodo odio Dei ac proximi, nihilominus quod in vniuersum lex sit fidei, ut ait S. Augustinus, ita vniuersæ morum grauiori inciuilitati opponitur, ut cum illa nequeat simul consistere. quamobrem nihil ita ac ea, virtutem procurat, qua totum ciuile officium absoluitur: neque aliquid vitæ barbariem sic detestatur & fugit, & hæc ipsa virtus charitatis legem implet, eam violantem deserit. pura est, nec sociata vilius sceleris, fecunda est, neque sterilitatis gnara. Deum amare is nequit, qui eius mandata violat, qui aduersus alios insolescit, qui alteri amoris, alieno quasi igni, Deo Persico, vitæ imperium demandauit. quam casta hæc diuini amoris brachia, quam fortia! casta, quod nullo scelere

Aug. de vit. Char. 1. Cor. 13.

S. Tho. 2. 2. q. 26. art. 2.

Cant. 2.

1. Cor. 13.

Aug. de spir. & lit. cap. 17

1. Ioan. 14.

contaminari possunt: fortia, quæ nec ipsa mors debellare valeat.

13 Sunt quidem in hominis vita amores certi, veluti in suo genere capitales ac primarij, qui alios amores ex se pariunt & diffundunt. id autem in prauis amoribus satis manifestum. qui amore corporum capiuntur, ij amant vestium nitores, blandiloquentiam, largitiones. ac si amoris suo excidat optatum bonum, amant vindictam, amant dolorem, *amat pro coniuge luctum*. qui amore honorum ardent, inde in se propagatos amores sentiunt adulationis, externæ cærimonix, diuitiarum. qui amore pecuniarum feruent, etiam ex eo calent amore paritatis in victu, amore fraudum, amore curarum, adeoque ipsarummet spinarum. qui amore in-temperantiæ flagrant, retinent in se amores conuiuiarum, amores coquorum. idemque constat pariter in amoribus honestis præcipuis, effertibus ex se alios amores. Amor autem Dei inter omnes species amorum, aliorum amorum mater fecundissima: adeo ut ipse a sterilitate extinguatur. proinde non est ad instar Vnionis gemmæ, quæ si primaria tunc in vna concha, vna, sed potius ingens ignis, qui alios ignes generet: sicut haud defuere, qui dicerent maiores in cælo stellas, minores genuisse. ob hanc causam Apostolus Paulus vocat amorem charitatis nominibus omnium ferme honestorum amorum, propterea quod illos ex suo gremio effundat. Amor quidem patriæ amor generalis, & multorum amorum particularium parens. Cæterum quod patriæ bonitas in Deo contineatur, ideo amor Dei, quod ad alios amores ex se proferendos, fecundior amore patriæ reperitur: qua enim proportionem respicit Deus obiecta omnium aliorum amorum laudabilium, eadem amor Dei respicit alios amores, qui circa bonum honestum occupantur.

14 Denique cum constet, inter alios effectus vitæ ciuili, suauitatem conuictus & animi quietam hilaritudinem censerit, tunc quod ad hæc sincerus amor Dei plurimum conducat, eo eiusdem vitæ singulare munimentum merito a ciuibus reputari debet. & quidem quod in vniuersum omnis operatio virtutis suapte natura sit suavis, ut supra declaratum: id vero multo liquidius patet in Dei amore, intento nempe in id, quod omnium pulcherrimum, amænissimum, dulcissimumque: non est ergo quod extra Deum requirant ciues hortos Alcinoi, non in Palæstina fluores lactis & mellis, non Tagi in Hispania littora auri ramentis splendida, non poma aurea Hesperidum, non prata verno flore continuo luxuriantia, non lapides in oriente preciosos, qui suis flammulis oculorum pupillis applaudant, non insulas fortunatas, quippe quod in illo amato inuenturi supremum actutum, quod delectare & satiare eos poterit. Quod si reliquæ virtutes eatenus operantibus iucundæ, quatenus aliquid amoris participant, quam iucundus amor ipse, qui totus amor, totus flos sine spina, totus mel sine fæce? Hinc *Cassiodorus* inter charitatem & alias virtutes ita comparationem instituit: *Sicut autem charitas est vera mentis humana requies, perfectum sabba-*

*tum, sic sex prædictæ virtutes Temperantia, prudentia, fortitudo, iustitia, sunt quasi dies quadam operationis, Charitas vero quadam luminosissima dies est tranquillitatis & pacis: Et nunc quæ est expectatio mea, nisi tu Domine? Aliarum virtutum quædam existunt impedimenta, ac in nobis vitiatæ naturæ inclinationes ac motus eis obstant: proinde conflictus, molestia, & difficultas sensum ex illis iucunditatis in nobis plurimum debilitant, dum eorum studiis incumbimus. at vero Dei amor, gratia Dei adspirante, placidius solet ex suo fonte diffluere, & nullo ferme in nobis strepitu edito, purius cuibrata suapte vi flammescere. Prudentia quidem pauide omnia perlustrat, temperantia rigore quodam exasperata, in voluptatem pugnam horrescit: fortitudo sæpius terrore concussa, ut resilire nescit, ita progredi moderate timet. amor autem in Deum, nisi extrinsecæ tentationes in oppositum vserint, suo proprio motu expeditior ac iucundior reliquis. Illud autem, inquit *Cassiodorus*, iugimemoria teneas, quod quanto differentius præminentior est essentia Dei fragilitate humana, tanto suauius & incomparabiliter dulcius & delectabilius diligit, atque diligitur, quam Angelus, quam homo, vel aurum, seu argentum seu lapis preciosus, vel salus, vel libertas, vel quæcumque alia quibus hominum corda distrahuntur. Ut ergo in vita humana esset generale quoddam condimentum suauitatis, illud collocavit Deus in sui amore, cuius gustu in vita aliæ omnes amaritudines temperarentur, aut expellerentur. o antidotum, o mel, o suauiarium amoris!*

15 Actiones etenim, quæ circa media versantur, si quid suauitatis retineant, id a fine intento ad se deriuant, ac eius natiui succi aliquid delibant. Vitutes autem cum charitate comparatæ, occupantur circa media, quibus vltimus finis, nempe Deus, acquirendus: charitas vero immediate circa hunc ipsum finem versatur. quo euadit, ut omnium sit suauissima: innatat enim hæc quodammodo diuinæ dulcedinis oceano, cum reliquæ in fluminibus occupentur.

Huc te reducem referas via

Quam nunc requiris, immemor.

Hæc dies meministi patria est mihi,

Hinc ortus, hic sistam gradum.

Alij voluptatum fines, quos sibi homines præstituunt, ut veri fines non sunt, ita nullo liquore suauitatis solide imbuuntur. speciem quidem eius prætendunt, exitu autem appetentes non decipiunt modo, verum etiam affligunt: & vana spe deludunt amantes. *Τίλος ὁρᾶν μακρὸν βίον.*

15 Quod ergo ciues in vita ciuili varijs curis cum distrahantur, tum earum angoribus vexentur, æquum omnino, ipsis aliquo receptum dari, vbi conuiescant, vbi foueantur, vbi in vinum quid optimum a dispersione recolligantur: præstantissimus sane iste epilogandi modus. *Cicero* secum duxit, nihil ad hoc præstandum efficacius literarum studio, quo sollicitudines, metus doloresque extergi solent aut prohiberi. *Epictetus* cum alijs Stoicis, ad hæc potissimum valere existimauit fortitudinem & animi constantiam

Psalm. 38.

Cassio. l. de Amicit.

Boet. lib. 41 met. 1.

Auf. de 7. Sap.

Cic. Tus. 41

Epict. ench. cap. 24.

Virg. l. 1. Æneid.

Math. 7. Mar. 4.

Piet. ver. 17

Cic. l. 2. de Nat. Deor.

1. Cor. 3.

Cassio. l. de Amicit.

stantiam. *Quicquid malorum, inquit, acciderit, ex eo penes me est, fructum de omni hoste ut capiam: tamen si coruus inauspicatum crocitauerit.* Verū enim, uero ad animi leuamen, ad eius recollectionem recreationemque nihil tam potens ac Dei amor. Hic illa *Mercurij* virgula nō inani sermone incantata, omnia a se tacta in aurū vertens, sed virtute diuina expressa, aduersa in vtilitatem transferens, acerba in iucunditatem mutans, plura in vnū cogēs, prospera ne effluāt cohibēs, aduersa ne frangant frangens. In æstu temperies, in labore requies, in quiete motus, in bello pax, in flamma ventus, in pugna triumphus. *Charitas, inquit B. Iustinianus, mutua data est diuitibus pro gloria, pauperibus pro censu, exulibus pro patria, imbecillis pro virtute, infirmis pro medicina, mortuis pro vita.*

Iustitia de
lig. vit. ca. 7.

Boet. lib. 3.
met. 10.

*Huc omnes pariter venite capti,
Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas habitans libido mentes.
Hic erit vobis requies laborum,
Hic portus placida manens quiete,
Hoc vnum miseris patens asylum.*

Ariū, Proll.

16. Amor iste sicut sua ignea puritate aliorum sibi aduersantium amorum fæces exterminat, ita quod plane zelotypia & principalis amor, nullum patitur consortium impuri amoris. ut enim, teste *Aristotele*, solis radius cōmunes ignes extinguit, ita diuinus iste amor, a sole iustitiæ in nos eiectus, carnales amores compescit. Vorax iste ardor, omnes animæ & corporis facultates momento occupans. idem Zelotypus, nullum secum admittens amorem, qui amantem a Deo abducat. omnium denique amorum compendium iste amor, quippe in quo plus dulcedinis, plus decoris continetur, quam in reliquis seorsim aut simul collectis. origine primus in anima volente motus amor, idem iuxta vltimus. eius enim obiectum, nempe bonum, malo prius. pariter vltimus: nam si in surgant alij motus iræ, id fit, ut amor in suo cursu feruetur ab omni impedimento immunis. similiter Dei amor alijs amoribus prior: quandoquidem Deus, eius obiectum, aliorum amorum obiectis prior. Idem quoque amor vltimus: nam si quid præter Deum amemus, id præstamus, ut amor Dei in nobis perennet & muniatur. tandem vero visio Dei clara, nostra beatitudo in eius fruitionem seu amorē definit. o *Alpha & omega* officij in ciue sacri & Ciuilis, amor! In officina istius amoris, ex cordibus lapideis fiunt corda carnea seu mollia; ex cordibus carnalibus excuduntur corda adamantina, quæ voluptatibus & timoribus obsistant: proinde amor iste dissoluit simul & durescere facit. quod hoc precor, temperamentū mollitudinis & duritiei ex amore, quo flagrant, omni vellere molliores, iuxta ac omni adamante simul duriores? Enimvero non ex aduerso sole ita demiror colores in iride, atque in isto amore mollis, durique coniunctiones. *Factum est cor meum tanquam cera liquescens. Confirmatum est cor eius.*

Psal. 21
Psal. 111

CAPVT. XIX.

Christi Domini in nobis amor, ad eius memoriam condolentia, & ob scelera commissa columbinus planctus, ciuiliū etiam morum firmamenta.

Vm ad præclara multa virtutum officia, in Christum pie credentes, præ omnibus alijs hominibus commodè instituimur, tum maximè ad Dei amorem, mutua cum alijs benevolentiam, erga illos misericordiam, demum summam quandam cordis teneritudinem informamur. quæ in nobis ex sententia nostri dogmatis adeo conspicua fuere, ut nonnulli ex veteribus ausi affirmare, nos hinc ad omne robur martium ac masculum penitus eneruari: ad nihil quippe aliud idoneos, quam ut muliebriter amemus, ut lugeamus, ut aliorum malis impotenter indoleamus. Cæterum quod ad animi constantiam attinet ac virilitatem, falluntur prorsus, qui eam Christi fidem expugnasse aut extenuasse asserunt. quod etiam, quantum ad vim charitatis hinc a Deo incarnato ad conciuēs deriuandam, definiunt, in eo pariter hallucinantur. etenim ratio ipsa dicet, præcipuos neruos vitæ ciuilis in charitate, humanitate ac benevolentia reperiri: proinde si istis excellimus in Christum credentes, profecto eiusdem omnibus alijs ciuiliores renunciamur. Itaque sicut in Deo posuimus Duo principia nostri amoris erga ipsum, nempe eius innatam perfectionem, simul ac voluntatem, qua nos beneficijs accumulauit: sic ut in Christum Dominum charitate accendamus, primo amabilitas personæ ipsius, qua Deus & homo, deinde eiusdem in nos extremus amor, diuersis effectibus contestatus, accuratius paulo consideranda.

Tertull. Ap.
cap. 5. Prud
Psy ch.

Hesiod. li. 1
dier. & oper

2 Amoris qualitas ex gradu pendet illius perfectionis, quæ in obiecto amato ac cognito reperitur. Proinde, ut ait *S. Augustinus*, plus diligimus aurum quam argentum: plus gemmam quam aurum: plus cœli lumen quam gemmam. Cum ergo persona Christi Domini supremam excellentiam in se contineat, simulque veluti cœli lumen, aut quodlibet nobis charum, suo splendore excedat, consequens omnino illum nostræ charitatis primum ac præcipium esse illectamentum ac fomentum: in illa etenim amantes admiramur arcam promissionis intus & exterius auro purissimo delibutam: animam scilicet & corpus eius, ut ait *Theodoretus*, auro diuinitatis insignitā & sanctificatā. amarunt olim Iudæi thuribulum aureum, totum plenum per typum igne diuinæ naturæ. amarunt diuinitatem hanc in specie humana vsque ad terrorem, & horrorem, ab Angelo alis caput & pedes eius velante ac clamante: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, incussum, ut notauit *S. Chrysostomus*. Cuius tamen formæ ratione, ut loquitur *S. Paulus*, Christus sese exinaniuit: nempe, ut interpretatur *S. Cyrillus Alexandrinus*, quod seposito interim suæ maiestatis honore, humanum corpus induit. in hac

August. ser.
2. de temp.

Exod. 25.

Theod. dial
inconfus.

Exod. 25.

Isa. 3.
Chrysol. hō
in 8. cap. 11a
Cyril Resp.
de fid.

Exod. 20. umbra corporis & animæ, lumen diuinæ naturæ, ut solem nubis obiectu temperatum incundè & amanter simul contemplamur : in qua non merum Deum, quod quondam exhorruit populus hebræus, sed Moysen, seu hominem, adeoque fratrem nobis loquentem audimus. Ferri candentis ardore extinguit aqua, pariter in Christo diuinitatis igneam vim, caro ex purissimis Virginis sanguinibus concreta, quodammodo pro nobis remisit. quam illa persona amabilis, quæ Deus, quæ ipsa deitate vncta, innocua, sanctificata, quæ ipsummet supremum dignitatis fastigium!

Damaſ. li. 1. cap. 4. 3. Et quemadmodum naturæ humanæ in Christo accessu, ipsa diuinitas, tanquam per materna vbera, ad nos inclinatio, nostris vlibus accommodatio, & amabilior euasit, ita eadem natura humana ad vñionem personalem cum diuinitate sublimata, inde nobis apparet supra omnem gemmam amabilissima, supra omne creatum altissima hæc natura, qua nobis similis, diuinitate ipsa, ut differit S. Damascenus, vncta enitescit. Ipsa etenim seipsum vnxit, corpus videlicet diuinitate vngens. quantum decus naturæ humanæ, animæ & corpori Christi, ex hoc oleo accreuit! quid ad hoc gemmæ, flores, diademata, eruditio, sapientia, nobilitas, imo vel ipsa virtus, aut quæuis alia gratia : quod trisagio Angeli celebrarunt clamantes, Sanctus, Sanctus, Sanctus : nempe invocantes & honorantes sanctum in Christo corpus, sanctam animam, & sanctam diuinitatem! Olim sanctum templum, templi vniuersa supellex sancta, omnia amabilia, terribilia licet, quæ a vulgaribus ne tangi quidem poterant. at quid hæc ad Christi sanctitatem ipsa diuinitate constantem, qua filius Dei non adoptiuus, sed naturalis ac substantialis : cui nihilominus decori est, & nobis amori, quod a nobis interim familiarius videatur, tangatur, commedatur, ac in visceribus nostris, ut cibus ac potus recondatur? Filius Dei,

August. ser. 13. de natal. Heb. 1. inquit S. Augustinus, voluit hoc esse quod fecit. quo, ut affirmat S. Paulus, natura humana statum Angelorum excessit : Cum ille natura Dominus, illi serui, ut dicit S. Cyrillus. Anima idcirco Christi

Cyril. l. 8. Thes. cap. 2. Domini hoc pacto super mensuram sancta, inde ultra modum nobis amabilis & honorabilis comparuit. corpus itidem eius penitus incorruptibile factum oleo diuinitatis : Propter inhabitans Dei verbum, inquit Damascenus, expers erat corruptionis. plane totus delectabilis, denique totus vnctus, ut loquitur S. Bernardus. Christi quidem

Damaſ. li. 3. cap. 46. Bernard. serm. 4. de Vigil. humanitas dulce hominum illectamentum, quod eos ad latentem fauam diuinitatis attrahit. Egregia forma est, seu speculum pulcherrimum, in quibus Deum contemplentur. thronus preciosus, seu tholus, in quo residentem diuinitatem adorent. ex quo liquet, Christianorum affectus ad Christum hominem delatos in eo ac per illum ad Deum ipsum excellentius quam aliorum, peruadere. ob quam causam cū Ethnici incularent Christi cultores & amatores, perinde ac si in hominis alicuius cultu toti interius occuparentur, ita eis respondit Tertul. Dicimus & palam dicimus, & vobis torquentibus lacerati, & cruenti, vociferamur, Deum colimus per

Tertul. Ap. cap. 22.

Christum illum hominem, putate per eum & in eo cognosci vult Deus & coli.

4. Quod si iam a persona Christi contemplanda, ad eius actiones & opera digressi fuerimus, bone Deus, quæ pascua, quos hortos, quas siluas aromaticas, quæ illectamenta amoris vndiquaque comperiemus! non solum ut liliū, ut agnus immaculatus innocentia pro nobis incanduit, verum ut rosa omni charitatis feruore ante oculos nostros erubuit. quid sibi aliud proposuit agendo, viuendo, dormiendo, loquendo, discurrendo, patiendo ac moriendo, quam ut nos, veluti porrecta esca dulcedinis, ad ipsum Deum, ex aquis vitæ istius eductos, excitaret, ut tanquam accensa tæda, sui fluxu ac damno, nobis hospitalem lucem procuraret? quam amore pleni omnes eius sermones, quam singula pedum ipsius vestigia charitatis notas expressere dilucide! Cibus eius in nos amor, idem in se crux : ex amore vixit, & amor iste illi lethalis fuit : cibus, qui illi vitam daret, mortem intulit. Qui leo verus, cum eius vires ad nostram salutem restituendam maiestatis potestate non satis esset idoneæ, agnus esse voluit, qui iniurias, qui flagella, opprobria & mortem ipsam patiendo, eam nobis procuraret. Quid in hoc nostro Deo, siue actionis, siue perpeſſionis, quod non summe roseum & amabile? Si prospera fortuna excepti, hunc habemus moderatorem, ne nauis nostra fluitando obruatur : Si aduersis afflicti, hunc vicissim vel ad mortem, quam ipse passus, consolatorem, adiutorem, exemplum retinemus, & ex eius patina morientes comedimus agnum paschalem cum lactucis agrestibus, quem ille comedit. Siquidem cum nomino Iesum, ait S. Bernardus, hominem mihi propono mitem & humilem corde, benignum, castum, misericordem, & omni denique honestate & sanctitate conspicuum : eundem ipsum Deum omnipotentem, qui suo me & exemplo sanet & roboret adiutorio. Vel inuidiosi Iudæorum oculi inuenire non potuerint vel vnam maculam in isto speculo puritatis, in hoc diuinitatis candore, adeoque neu per opprobrium quid tale commentari.

5. Iam sub forma cuiusdam epilogi recolligamus animis summa & innumera illa beneficia quæ in nos contulit, ac videbimus, nihil ad amorem ardentius cogitari posse. Etenim ut Christus Dominus perfectioni modo in se continet diuinam naturam, quæ tota bona, benefica ac suauis, quam aliquid aliud infra Deum, consequens, ipsum suapte vi summe bonum, pariter summe esse beneficium, suauem ac amabilem. Cumque, ut differit Marcilius, nihil res omnes velint suapte natura nisi bonū, nullius imperium magis voluntarium & clementius & suauius est, quā boni. Hæc vero omnia S. Augustinus ad duo redigit, redemptionem videlicet, & ad exemplum. Redemptionis primum effectum voluit Christus condignam suam esse pro genere humano satisfactionem. in cuius valore, Deo, exhibito, sufficiens gratia ad cunctos continebatur, iuxta ac omnis gratiæ efficax, qua aliqui saluantur. ex quo, etiam gratiæ ipsius, & virtutis dignitates cognoscimus, quæ tanto precio Christo Reparatori constitere, & a tali fonte profluxere. Deinde ab

Ioan. 10.

Ioan. 4.

Anselm. lib. cur Deus ho. mo.

Exod. 12. Math. 20. Bernard. serm. 15. Super Cant.

Ioan. 2.

Marcil. in. 1. cap. Dionys. de diuin. Nom. S. Augustin. serm. 17. de Temp. S. Thom. 3. p. q. 1. art. 1. lib. 4. cont. Gent. ca. 56. Euseb. lib. 1. de Præpar. Euangel.

inde ab eiusdem merito septem accepimus Sacramenta, pro omni statu & occasione vitæ spiritualis oportunè instituta. & interea diuinissimum illud sacrosanctæ Eucharistiæ epulum, quo nihil dulcius, nihil salubrius. quibus accedit tremendum Sacrificium corporis & sanguinis sui, propria quidem sanctitate horrendum, pietate tamen sibi insita in nos mellifluum. Atque ad confirmandā eam rempublicam, quam semel condiderat, in pace ac veritatis incussa cognitione, Ecclesiam suam in eum finem sancto Spiritu dotauit, vicinam & promptam effecit, ut cunctis magistra esset infallibilis morum ac doctrinæ. Denique, quo validius & confidentius spes nostra in Dei bonitatem insurgeret, ipsemet homo & frater ad dexteram Patris sedere voluit, mediator noster apud Deum, adeoque quinque vulneribus in cruce pro nobis acceptis consignatus: quo, familiaris modo, quo amantius in illo, ac per eum, Deum orantes alloquimur, ab omni tristitia ex quavis ærumna placidius ac suauius respiramus. Ad exemplum vero nostrum referuntur omnia quæ gessit, quæ passus. ipse enim ut Magister voce & opere nos docuit, ut aquila suo volatu ad volandum suos pullos prouocauit, ut peritus artifex nos in artificio viuendi ac moriendi, lætandi ac dolendi, optimè expressis actionibus instruxit. in cuius exemplo hoc vnum particulare, quod eius virtute, ardua etiamnum euasere facilia, obscura clara, amara suauissima. nostri causa exemit apud aculeum: lapidi duritiem, igni feruorem: aduersitati nempe acerbicatem, martyrio horrorem, Dæmoni terrorem.

6. Ex quibus certa fide agnitis, liquet, nullum vnquam extitisse genus hominum, hoc nostro, quo ad civiles mores, accuratius compositum, aut in conciuies tenerius dispositum. Etenim siue Christi domini personam, siue opera eius, siue nobis ab ipso collata beneficia persequamur, inueniemus, ipsum summum, ante omnes alios hominum amatorem superesse. Proinde illum amantes, vere *φιλότεχνοι* nostri generis amantes diligimus. Fieri ergo non poterit, quin nostri amoris radius in illum incidens, inde resiliat ad conciuies & ad omnes, quos ipse dilexit, quos suo sanguine emit, ornauit, ditauit, expresse iustos & sanctos exhibuit. Verum quidem, nostrum radium ab eo percussus non posse eo gradu in alios feruere, quo ipsius sol in nos prius exarsit: non tamen propterea amor ac beneuolentiæ, ut admonet S. Bernardus, penitus superfedendum. Nam cum se totum effuderit in amorem, quantum est hoc ad illius fontis profluvium! non est tamen relinquendum hoc officium, Quia non valet quis ex æquo currere cum gigante, dulcedine cum melle contendere, lenitate cum agno, candore cum lilio, claritate cum sole, charitate cum eo, qui charitas est. Nihil aliud culmen illud diuinitatis ad infantilis corpusculi condicionem abiecit, ipsum Deum ac hominem, ad labores, sudores, contumelias, dolores, lacrymas, sudores, crucis & mortis pænas depressit, præter amorem in homines, quos istis medijs in libertatem, in salutem vendicauit. idcirco amore in ipsum inflammatis displicere haud poterunt, qui ipsi placere,

in eos nociui esse non valent, in quos ipse salutaris: quinimo ad eius exemplum, vel nostris damnis ac laboribus eorum vtilitates eius amantes, efferemus. Cum ergo dilectioni Christi, Dei & hominis fuerimus assuefacti, inde vel natura hominis, in vniuersum spectata, nobis amabilior fiet, quam Christus Dominus in seipso maxime amabilem redditam nostris amoribus in fratribus suis vniuersis, proposuit, commendauit. Etenim gentilis error, Martem fingendo a ciuibus amandū, eo ipso in eius amorem, bellicosos homines, illius falsi Numinis cultores, effecit. idem Venerem pari modo cultui ipsorum exponendo, facilitatem & calores mulierosi amoris in eosdem induxit. nostra autem fides in Christum delata, ut in hominem nos ardere facit, ita non nisi in hominem diuinum, sanctum, iustum, & innocentem: quo in alijs hominibus, præter ipsam naturam humanam, virtutem, morum honestatem ac diuinæ gratiæ munera quoque diligere mus. Horremus hac ex parte ad memoriam Romanorum de quibus Seneca: Homo, sacra res, homo iam per lusum et iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda, accipiendaque vulnera, nefas erat, is iam nudus, inermisque producitur, satiisque spectaculi in homine mors est.

7. Ad hanc ipsam ciuilitatem, ac cordis amantis indolem, referendus amor dolore & compassione mixtus, quem Christo, a Iudæis & gentilibus afflicto, in cruce pendenti ac mortuo multifariam impendimus. Quatuor itaque amor noster in eis, quæ Christus passus meditando recolligit, scilicet qualis persona, quam diuina, quam pura, quam sancta, quam innocens, quæ in se admisit hanc passionis indignitatem: deinde quæ mala passus: utpote acerba, quæ omnibus ipsius sensibus infecta, quæ honoris eius ac famæ contraria, quæ vitæ ipsi funesta, ut recte S. Thomas animaduertit. Tertio pro quibus tantam afflictionem subire voluit: postremo a quibus. Non est autem iam meum institutum huc adducere omnes causas, ob quas merito Christum in cruce mortuum amaremus, aut eius interitum deplangeremus, sed solum ostendere, quam ciuilis in vniuersum sit iste sensus amoris & compassionis nostræ in ipsum in cruce pro nobis morientem.

8. Hunc sensum, vel naturæ ipsi esse conuenientem, suppositione facta veritatis nostræ fidei, videtur ex se satis manifestum. quis enim vel natura incitatrice recusaret, tantum benefactorem, extremis suis malis, nostram felicitatem comparantem, amare, aut non horret ad spectaculum ipsius in cruce patientis, in silicem indolentiæ durescere? Veteres, credentes Adonidem Deum ab apro interfectum, quotannis conuenere, & summis doloribus eius fatum deplanxerunt, ut narrat Theocritus. iusta ergo causa subest mori Catholicorum, quo, ut notat S. Epiphanius, statuto anni tempore ad hunc amorem, planctu temperatum se præcipue & ex instituto parant: quia ut ait S. Augustinus, Gemunt in amore columbe.

*Flecte genu, lignumque crucis venerabile adora
Flebilis, innocuo terramque cruore madentem*

Ore

Math. 16.
Ioan. 14.

Exod. 19 luc
17.

Bern. serm.
83. in cantic

Senec. ep. 95
ad lucil.

Bern. serm.
de Pass.

S. Thom. 3.
part. 2. q. 46.
art. 5.

Theoc. edil
Hier. epi.
13. epiphanius.
Hæc. 70. 75.
Bern. serm.
de dom.
Palm. Aug.
Tract. 6. in
Ioan. lact.
carm. de
Pass.

Ore petens humili, lacrymis suffunde subortis.

Pie tunc cogitamus, quomodo in Christo decor, nostri causa, emarcuit, decidit, quomodo sanguis eius profluxit, vires euauere, & triumphante in illo amore, vita demum in mortem expirauit.

Auf.edul 15. Hoc modo quæ toto rutilauerat igne comarum,

Pallida collapsis deseritur folijs.

Ecce & defluxit rutili coma punica floris

Dum loquor, & tellus recta rubore micat.

Quo in nobis frequens memoria hosce affectus amoris & doloris excitaret, pii nostri antecessores crucis signum in omnibus ferme locis erectum voluerunt: in sacris omnibus præ-

Chrys. serm.

84. in Ioan.

Homil.

Christus sit

Deus. Aug.

ult. in tract.

118. in Ioan.

Epipf. hæc

30 Cypr ad

demer. adh.

homil. de

passione.

Cipri. l. 2 ep

3.

latum, vt notant S. Chrysostomus, & S. Augustinus. quem ritum varijs editis miraculis Deus sæpius adprobauit, vt rectè differunt S. Epiphanius, & antè S. Cyprianus, & S. Athanasius. Fornacem hunc amoris & condolentiæ apud nos accendit magna vi sacrosanctum Missæ sacrificium: in quo videmus, eundem sanguinem & idem corpus denuo immolari, quæ in cruce immolata, & eorummet in cruce sacrificij viam expressâ, quæ imaginem exhiberi, vt disertè asserit S. Cyprianus. Porro diem Veneris, olim impuræ Deæ, ac modò Mahometo sacram, nos Christi passioni dicatam habemus, quò tunc turtures effecti, Christum in cruce pendentem, diem libidini eripientes, amaremus, condoleremus ac compateremur ei, vt obseruauit Rupertus. Scribit Tertullianus, hanc diem stationibus seu peregrinationibus in primitiua Ecclesia fuisse celebrè. S. Augustinus eandem in cultum passionis Christi ieiunio meritò adscribendam affirmavit. Iudæi, vt Origines notauit, die veneris omnia peragebant, quorum vsus in quietem sequentis Sabbati necessarius. ita Christo deuoti, hac ipsa die cum Christo morientes, sese affligentes, amantes ac dolentes, ea sibi conquirunt, quæ ad æternum in coelo sabbatum consequendum requisita.

Rupert. l. 6.

de diuin.

off. cap. 1.

August. ep.

86.

Orig. hom.

10. in Leuit.

Ignat. ep. ad

Frall.

Pseud. Apot.

cont. Hom.

Ite hinc, dum rutilos apices submissus adoro,
Dum lacrymis veneror, dumque oscula dulcia figo,
Gaudia concipiunt lacrymas, dant gaudia fletum.

9 Pietatis iste sensus multiplici sanè argumento ciuilis ostenditur. primò Religionem nostram & fidem adstruit, illustrat, ac colit, dum vtriusque principem Christum Dominum lugubri cæremonia nobilitat, veneratur, & publicitus summo honore prosequitur. Cum enim homines externi, veluti Turcæ, viderint apud nos vigere hunc morem plangendi ac Christo condolendi in cruce morienti, tunc animaduertunt, Christum Dominum magni a nobis fieri, quippe quod publico luctu, infamis mortis dedecus, a tanto principe ac benefactore depellere studeamus. contrà verò, si nihil horum faceremus, Christi in cruce morientis immemores, si eius doloribus nostra suspiria ac lacrymæ haud occurrerent, meritò iudicare poterunt, nos non reputare dignè qualitatem personæ in Christo patiente, eum pro Deo nec habere, neque gratitudinis sensum vllum aut magnitudinem religionis ex æquo retinere. quò ergò fides & Religio ad ciuiles mores conducunt, eodem iste noster relligiosus mœror & compas-

sio ad cogitationem Christi in cruce morientis, eisdem plurimum adferunt adiumenti. Deinde cum nihil hac pietate fortius retundat vim & rigorem facultatis irascibilis in nobis, consequenter nihil ad humanitatem & conuietus dulcedinem, eadem esse posse conducibilius. alias adnotatum, motus partis irascibilis multum decerni a motibus partis concupiscibilis. Vnde fit, vt hac semel castigata ac compressa, illa mitescere ac lentescere soleat. Cæterum Christo in cruce morienti concupiscibilis facultatis obiecta damnamus, vtpote superbiam ac voluntatem: ex quo humiles demum euadimus, rerū præsentium, vtpote autumnalium fructuum, seu rosarum, quæ dum nascuntur consenescent, contemptores, æternorum solum amatores. hunc verò esse scopum incarnationis Christi, ac nostræ in eum fidei, affirmat Gregorius Nazianzenus. idcirco dolor & compassio, quemadmodum coërcent in nobis petulantiam concupiscentiæ, ita animum reddunt beneuolum, tractabilem, & erga alios hominum, cum iræ, rixæ, odia, plerumque non aliundè, quam ab amore sui, & delectabili appetitione oriantur. Specialè porrò formā gratitudinis, quæ & virtus ciuilis, ostendit hic noster ritus lacrymabilis. nam si aliquis superstes, vt nobis esset vtilitati, in morbum spontè incideret, in paupertatem, in damnum ex funeribus prolis, in infamiam, aut acerrimo vulnerum dolore affligeretur, certè vel ex æquitate ciuili iustum esset, nos illi condolere, & partem aliquam compatiendo sustinere illius mali, quod ille nostri causa pergitur. idcirco dum hoc officium condolentiæ Christo Domino præstamus, significationem damus, quòd grati simus benefactoribus, quod dulci spiritu eos officiosè & amanter prosequamur, quod haud sinamus vllam absentiam aut temporis diuturnitatem, beneficiorum acceptorum memoriam in nobis extinguere.

10 Porro quemadmodum Deus Pater plurimū dilexit afflictam ac moribundam sui Filij speciem, ita eiusmodi in nobis speciei deformitatem ob illius amorem expressam, super omnes fulgores angelicos probat & amat; quandoquidem iste color in nobis cinericius seu violaceus, illius liuido colori simillimus: quique simili rigore venereas flammæ voluptatum ab ipsius templis in hac vita depulerit. in quo colore mœstitudinis, quantum decoris! sol pro ratione sui radij, vtpote puri, aut opaco intercepti, res sibi obiectas variè illustrat. Cæterum sol noster, in cuius oculo apicamur, succo Cilicino est coopertus: scilicet mortis in cruce afflictionibus obnubilatus, ob quam causam in nos radium veluti in ecclipsi inde conijciens, non omnino lucentes, sed vmbra mortis & compassionis quodammodo pallidos, liuidosque constituit. veniet autè tempus, quando in coelo sine illius cilicij inuolucro, simus in hunc ipsum solem visum fixuri: & tunc ab eo toti fulgidi, excipientes in nos fulgentissimi sigilli idoneam imaginem, apparebimus. interea loci in nobis amoris igneam faciem, doloris ab ipso vmbra castigabit.

11 Quod si pariter amor Dei & odium sceleris momenta

Grego. Naz.
ort. de fun-
er. pat.

Ppoc. 6.

Philip. 3.

momenta sint ad civilem vitam instituendum, profecto planctus iste & lamentatio eidem multum proderunt. amamus iure Deum in hac umbra mortis pro nobis obitæ: appensus ad arborem crucis amoris crinibus instar *Absolonis*, nobis pulchrior videtur. quocirca ex amore erumpit dolor, quem gemitus emissi produnt ac testantur. quo non solum omnia vitia, quæ civilibus moribus possunt esse contraria, expugnamus, verum etiam cum Christo mori & illicitis rebus nuncium remittere vehementius appetimus. Et noster Phænix

Gaudetque mori festinus in ortum.

Victuri cineres, nullo cogente, moueri

Incipiunt, plumaque rudem vestire fauillam.

12 Ex isto amore erga Christum & compassione redundat contritio, spiritus Christiani proprius effectus, ad emolliendum cor humanum, & ad illud inducendum in omnia officia vrbauitatis efficacissimus. Contritio hæc dolor est ob peccata commissa in quantum in Deum offensæ, & eius contraria bonitati. Pœnitentiam, quæ ad peccati expiationem necessaria, duo perficiunt, vt definit *S. Augustinus*, *Odi-um peccati, & amor Dei*. Recedit ergo anima peccatrix ab illis peccatis, quæ commisit, dum sensu pœnitudinis lancinata, dolorosè ea detestatur. Ecquis animi motus scelere contaminati isto melior, fructuosior? Et quemadmodum vitium illud est barbaricum, quod civili actioni aduersatur, ita contritio seu dolor, vitio oppositus, decus & nitorem ciuitatis reparat:

Quem pœnitet peccasse, pene est innocens.

Non facile is concedet in partes turpis voluptatis, qui eius odio tactus, admissam ab illa labem deplorat. nouit enim recte quanta eius deformitas, quam ingens ab illo piaculum: proinde ad eius notionem amarius luget. qua in re, qui addit scientiam, pariter addet doloris laborem. non est iste dolor imbecillis aliqua animi cadentis elegiaca affectio, quæ leui mali impressione excitetur, sed potius magnū quoddam animi robur, contra omnem irrumpentem vim iniquitatis insurgens. amando ac dolendo pugnat in eam anima, resistit eidem, vincit eam ac in illam triumphat. Imprimis illatum animæ sceleris nœuum, instar aceti vel attritus cuiusdam, expungit pœnitudo: cui nitrū aut quodvis aliud expurgatoriū, comparari non potest.

Voluntas idcirco humana dolore recedit a peccato, vt docet Doctor Angelicus: qua sapienter cum serpente rugosam & maculosam pellem exuit per angustū mœroris, in spatia ampliora dilapsa: sic autem dolendo ab eius labe se recipit, vt eā eiiciat & a tergo relinquat: excutit eo laceras & impuras pennas aquila spiritualis, vt nouis vestita, in coelū ac solem euolet sælicius. Quondam, vt ait *S. Ephrē*, ad peccata abolenda, vlui erant cinerū aspergines: modo vero nobis adest in eum finem dolor; quo, tanquā cineres, panes nostros comedentes, expiamur, mundamur. Anima autē illa, quæ istius doloris expers, tenaciter retinet peccata, quæ patrauit, nuda & inermis in acie consistit in ea pugnatura: risus,

lætitia, securitas in illa viam a perient omni generi flagitiorum. absque hoc sale, carnes animi cito putrescunt: & vbi pœnitudinis gemitus non inueniuntur, ibi Spiritus sanctus, coeli columba, quæ gembunda, quæque nos genere docet, vt loquitur *S. Augustinus*, longe aberit, nec vox eius in eiusmodi terra audietur. Proinde melius ex sententia *Sapientis*, ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. Neque tantum sensus iste doloris, a crimine inurbanitatis aut vitij, voluntatem abducit, quin etiam instrumenta tāti piaculi proscribit, execratur, adeoque vel ipsam agendi libertatem, carnis ipsius florē, & exultantes eius vires conterit, simul ac quadam spirituali strage salubriter deuastat. *Athenienses*, vt narrat *Plutarchus*, lege vetuerunt, quempiam ad sacra celebranda baculum in posterum deferre, quod *Lycurgo*, insigni viro, baculo oculus in quadam solemnitate excussus fuerat. Pari modo contritio seueras suas leges habet, quibus omnia, quantumuis chara, cum illo baculo, & apri dentibus, qui *Adonidem* lacerarunt, interdicat, quæ vitij opem tulere, ac illis fuerint lenocinata. qualis hic nitor ac venustas, tam sacra, quam civilis, ab isto cordium dolore! *Occupata in luctu*, inquit *S. Chrysostomus*, & lacrymis anima, erubescit peccare.

13 Porro, sicuti diximus, præcipua quædam ad civiles mores animi dispositio in cordis quadam teneritudine reperitur. at vero, vt a filice vel pumice non fluunt aquæ, a magne te non prouenit mollis tractatio, ita neque a corde fero ac barbaro dolor iste exprimitur. Indolem hanc civilem significauit Deus apud *Hieremiam* Prophetam: *Effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini*. Enimvero inter volatilia nullum animal columba ciuilius, aut magis domesticum: de qua sic *S. Augustinus*: *Nihil tam amicū gemitibus, quam columba: diu noctuque gemit*. Ductile sane, & subactum ingenium, quod coram Deo procidit sæpius ac plorat. Sicut è contrario, accipitrum est tacere, sanguinem meditari, & coruorum, incondito sono crocitare. Optandū idcirco oculi columbæ, qui simplices, qui lacte puritatis loti, ac purgati ab æstu libidinis, qui lacrymis, gemitus testantibus, familiares. *Mulier cum parit*, inquit Christus Dominus, *tristitiam habet*. Etenim tristitia hæc effundentis se ad alios, non est ad se adstricti aut ferrei alicuius: quales, teste Apostolo, sunt inflati & superbi, *Qui luctum non habent*, sed potius mulierum: eorum scilicet, quorum tenera præcordia ac ad dolendum prona: & ideo nos tristes comparauit mulieribus, quibus partus institerit. Ob hanc ipsam causam pronunciauit *S. Iacobus*, propriam sedem istius mœroris esse cor miserum. *Miseri estote, & lugete*, quod dixit, non solum quia is qui luget, se Dei Misericordia indigere significat, sed quia a misero corde, hoc est tenero & benigno luctus procedit, sicut ex aduerso, cor impœnitens durum est & inhumanum. Cum ad funus *Lazari* fleuisset Christus Dominus, recte intulere qui aderant: *Ecce quomodo amabat eum!*

O o lacrymæ

2. Reg. 18.

Claud. in Phæn.

Aug. ferm. 7. de Temp. Chryso. de cord. cōpu. in psal. 50.

Sen. Agam.

Eccl. 1.

Hier. 2.

S. Thom. 1. 2. q. 113. ar. 5.

Ephrem. li. de pœnitent Dan. 9. Plalm. 101.

Rom 8. Augustin. Tract. 6. in Ioan. Cant. 2. Ecclesi. 7.

Plutarch. in Agis.

Th eoerit I. dyl. 2.

Chrysoft. de cord. compunct.

Thren. 2.

Augustin. In Plalm. 34.

Psalm. 94.

Cant. 1.

Ioan. 16.

2. Cor. 5.

Iacob. 3.

Rom. 2.

Luc. 19.

Aa. 20.

Hesiod. lib.
2. oper. &
Dier.

lacrymæ doloris scilicet fluunt a calido fonte amoris: qualis fons erga alios beneficus, erat cor S. Pauli, dicentis: *Per triennium nocte ac die non cessavi cum lacrymis monens unumquemque vestrum.* Genus hominum æneum, quod describit Hesiodus, veluti illud Stoicorum, carebat omnino hac mollitie indolis. proinde ut ipse loquitur, ἀδάμαντος ἔχον γενεῆς φρονιᾶς θυμῶν. animas fortiebantur ut adamantes duras. & hos dicit ad infernum frigidos & ignobiles descendisse. hoc genus infecutum, ait, aliud ferreum, homines nempe crudeles, impios, inhumanos, periuros, nulla quippe naturæ teneritudine ad civiles mores compositos: ideo Deorum ad familiam abierunt, relictis hominibus, Pudor & Nemesis.

Quamobrem quod nostra fides ad dolendum efficiat in nobis idoneum ingenium, consequenter mites, benignos, clementes ac pios exhibet: quarum virtutum munera, summa civilis vitæ præsidia existunt. & cum multa sint, ex quorum calore mollescamus, tum nihil æque ad hoc potens ac Deus ipse, ex cuius amata bonitate, scelera in ipsum commissa deflemus, & exulceratis dolore animis acerbè deplangimus, quæ petulanter aliquando commisimus. Eam iustitiæ partem, quæ Deum respicit, istis discussisse sufficiat, modo ad alias, quæ concives spectant, progrediendum.

CAP V T. XX.

Quibus legibus ac vinculis prima illa inter maritum & uxorem associatio contineatur.

Vm matrimoniū civili quodam contractu constet, in quo thori fidelitas spectatur, quod hæc fidelitas quædam sit pars iustitiæ, ea de causa de illa modo disserendum. quatenus vero in eodem etiam species castimonie requirenda, de eadem postmodum, cum ad tractationem civilis temperantiæ deuentum fuerit, agendi locus dabitur oportunior.

2 Fidelitati & amoris coniugali seruandis quod difficultates plurimæ obstant, ideo e resacra ac civili fuerit, tam illam quam istum, certis modis stabilire ac firmare, ne eis læsis, in ipsis fundamentis ac initijs vita civilis penitus expugnetur. quæ autem in hoc genere infesta, præcipue ad duo reuocari possunt: primo ad molestias, quas Apostolus *Tribulationes carnis* appellat, domestico conuictui opportunas: deinde ad irritatæ libidinis vagos excursus, in quos nonnunquam proni coniugali etiam vinculo copulati; eoque propensiores, quo districtius ab eis coerciti, ac quo in vetitum solent omnes esse incitatores. Veteres itaque ut in matrimonium incidentibus malis civilius occurrerent, illud non tantum ut civilem contractum, commendarunt, sed insuper ut diuino quodam iure secretum, genij, adeoque Deorum ipsorum præsentia, honestatum, religionis cæremonia, & iuramento vtriusque confirmatum, proposuerunt. incredibile sane,

1. Cor. 7.

Rom. 6.

quanto studio laborarint, religione adhibita fidem datam inter coniugatos stabilire: recte, quippe nouerant, totius reipublicæ, ac ciuitatis pacem, animorumque inter ciues coniunctionem, ab huiusmodi matrimoniali nexu, inuolabiliter seruato, plurimum dependere. Arist. lib. 8. Hinc Aristoteles ita pronunciat: *Homo coniugale magis, quam civile animal est.* nempe magis immediate natura humana tendit in matrimonium in familia, quam ad vitam civilem in ciuitate. *Quanto prior magisque necessaria est familia, quam ciuitas, & filiorum quoque procreatio animalibus communior.* idcirco si primæ & originali mariti & vxoris in familia associationi confirmandæ valde solliciti fuere veteres, mirum videri non debet. Vnde Aristoteles ipse affirmat, matrimonium ad ius diuinum spectare, ac eodem muniri. *Quamobrem maritus, inquit, quæ coniugalia officia erga prolem negligit, Deos ipsos videtur negligere: propter Deos enim, quibus præsentibus sacra fecit, & uxorem duxit, ac multo magis se post parentes uxori tradidit ad honorem.* Arist. lib. 8. con. cap. 12.

3 Cuius rei curam se habuisse ostendit in principio rerum humanarum Dominus Deus, qui non solum suo proprio consilio instituit Matrimonium inter Adamum & Eam, verum etiam sua præsentia illius contractum nobilitauit. quocirca quod Matrimonium quid esset maius ac sanctius mero contractu civili, idem non fiebat solo delectu seu consensu Adam & Eæ, quinimo intercessit factum Dei adducentis Eam ad Adamum: Et adduxit eam ad Adam. postea in vsum effectumque fertilitatis, eis benedictionem Deus impertit: qua non solum eos fertiles esse voluit, sed in officio coniugali etiam sanctos: *Benedixitque illis Deus: & ait crescite & multiplicamini.* Enimvero opus coniugij, si finem & effectum spectemus, nobilissimum naturæ institutum: ac ideo minime ex bruta libidine a coniugibus fœdandum. Certe præclarum ac magnum, hominem ex se condere alium ad imaginem Dei creatum, & eodem Deum creantem hominem quodammodo imitari. qui certe Dei imaginem, humanæ animæ inditum, recte expendit, is probe sciet, quid sit, illud corpus cōstruere, quod talis animæ receptaculū, eoque quemdam Deum & orbis terræ Dominum condere. Neque hoc solū efficit humana generatio, verū etiam generanti acquirit Dominium in hominem a se generatum. propterea Eæ edito in lucem Cain dicebat: *Possedi hominem per Deum:* quasi diceret, Deum singulari sua prouidentia præstitisse, ut homo ad imaginem Dei creatus esset eius ætatis possessio, peculium, generationis titulo ei subiectum. Hoc sane illo nobilius, quo aliqui gloriati, se posse Deum condere: id est genium oracularem illigare ligno, lapidi aut arbori, vnde talis materia pro Deo habeatur. nam non vitiosa superstitione, sed naturæ recto opere generatur a parentibus humana proles, quæ Deus dici poterit: id est, ut sit quasi idem in terra quod Deus in cœlo, ut dixerit Gregor. Naziansenus. vltius porro procedit Matrimonij vsus: nempe ad prolis informationē ut nempe

Gen. 2.

Sen. 2.

Gen. 4.

ut nempe opera parentū euadat verus Dei cultor & legum diuinarū obseruator. Cum itaque hæc relata ad Matrimonium, excelsa sint, sacra sint & diuina, æquum omnino, in eius initiatione interuenisse singularem Dei operam, ne existimarem illud solum naturæ officio aut humano iuri adscribendum. Hoc visus significasse Christus Dominus respiciens ad primam matrimonij institutionem in Paradiso, istis verbis: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.*

Math. 19. Greg. Naz. Orat. 1. De Theol. 4. Dicamus iam aliquid de sacris ritibus, quibus studuere veteres fidelitati matrimoniali ciuiler succurrere ac consulere. Dum itaque apud eos contractus iste connubialis iniretur, interfuit suo munere sacerdos, statuta quadam cæremonia sanctimoniam quandam illi adferens, ne suspicio esset, commercium aliquod vulgaris iustitiæ inde tunc exerceri solummodo.

Claudian. Epigram. de magnet. Illis connubium celebrat de more sacerdos. Deos quoque tutelares seu Genios, Iunonem ac Lucinam sacris connubialibus adsciuerunt: Dii conjugales, tuque genialis tori Lucina custos. Istis accessit iuramentum vtriusque seruandæ fidelitatis. quodque hoc vinculum nuptiale non corpora solum, verum & bona externa ligaret, addita pecuniarum solutio ad formam emptionis, teste Boetio.

Ouid. ep. A. contij. Boet. lib. 2. Top. Ouid. Frag. Virgil. 7. Æ. Æad. Gell. lib. 16. cap. 6. Briffon, lib. de rit. nupt. Promisit pater hanc, hæc adiurauit amanti. Ille homines, hæc est testificata Deam. Teque sibi generum Tethys erat omnibus vndis. Cum quo sum pariter facta parente parens. de quo ritu Gellius, Briffonius, & alij fusius agunt. Recte ideo adfirmavit Modestinus, nuptias humani, simul ac diuini iuris esse. Ex istis illi iidem veteres, crimen adulterij atrocius esse reputarunt, atque istis nominibus acerbius adulteris, cum Phillide, & aliis, exprobrarunt.

Ouid. Epist. Phil. Iura fides ubi nunc, commissaque dextera dextra, Quæque erat in falso plurimus ore Deus? Similibus Hypsipile conquesta de Iasonis perfidia:

Ouid. epist. Hypi. Nunc ubi pacta fides, ubi connubialia iura, Faxque sub arduos dignior ire rogos? Medæ hæ voces: Non ego sum furtim tibi cognita: pronuba Iuno Adsuit, & fertis tempora cinctus Hymen.

Iuuen. lib. 2. Satyr. 3. Antiquum, canit Iuuenalis, Et vetus est, alienum posthume lectum, Concutere, atque sacri genium contemnere fulcri. Quæ quidem opinio sanctimoniam in contractu connubiali, adeo Romæ inualuit, ut eo inuiolato persistente, primis quingentis annis de matrimonio cautiones, actiones, vel controuersia non extiterint, ut Gellius testatur. Nemo sane inficiari poterit, existimationem hanc, ad iura diuina in matrimonijs celebrandis delatam, conjugatorum fidelitates plurimum stabiluisse. quo enim nefandum duxere, in Deum in Genium, in religionem offendere, eodem toti abhorruerunt ab adulteriis, quorum piacula nouerant, ex libidine erumpentia, ad diuinorum iniurias euasura. Cumque proclues sint valde mortales in libidinem, qua in matrimonio data fides violetur, tum existimarunt,

nihil infra iura diuina & religionem ipsam, potuisse coniugatos continere in officio honoris, fidelitatis, amoris mutui, ac puritatis.

5. In eundem quoque finem, vnde connubium sanctius redderetur, alias cæremonias v-surparunt. inter quas erat nuptæ velum, de quo Claudian. lib. 2. de Proserpina. Martial. lib. 12. alias; quod non modo pudori inferiret, sed etiam quo significatio daretur, formam soli marito seruandam, reliquis vero occultandam. Plutarch. lib. 4. Rom. Teste Plutarcho, coniuges aquam & ignem tangebant: quo puritatem professi, imitatos se declararunt istorum duorum elementorum ingenia: scilicet proli gignendæ se operam daturus, non autem libidini satisfacturos.

An quod in his vita causa est, hæc perdidit exul, His noua sit coniunx, hæc duo magna putant? A nuptijs, statim cum ad sponsum deducta esset puella, lac & mel, papauere condita, vtriusque gustabant: quo futuram pacem, vitæ innocentiam, die noctuque seruandam fidelitatem, sancte coniuges promittebant.

Ne pigeat tritum niueo cum lacte papauer Sumere, & expressis mella liquata fauis. Cum primum cupido Venus est deducta marito Hæc bibit, & ex illo tempore nupta fuit.

Ritus quoque alios cecinit Claudianus: Ducit flamma choros, festa frondentia myrto Limina cinguntur, roseisque cubilia surgunt Floribus, & thalamos dotalis purpura velat.

6. Omnia hæc ciuiler sane a veteribus instituta & obseruata quis non æstimauerit, qui ingentia illa mala, quæ prouenire solent ex dissidijs conjugatorum, ex eorum zelo ac perfidia, secum diligentius expenderit? horum enim obiectu permoti fuere, tantis cladibus, in rem ciuilem intentis, matrimonij sanctimoniam ac iura diuina opponere. Hanc ob causam in sacris literis, quando Deus se in genus nostrum valde infensum declarauit, verba effudit iratus, sibi personam assumpsit alicuius zelotypi? quo nihil acrius, circumspectius, vel vehementius. Zelus & furor viri, inquit Sapiens, non parceret in die vindictæ.

Nunquam meus cessabit, in pœnas furor, Crescetque semper: quæ ferarum immanitas, Quæ Scylla, quæ Charybdis, Ioniumque mare Siculumque sorbens, quæque anhelantem premens Titana, tantis Æthna seruebit minis? Non rapidus animus, non procellosum mare, Pontusque Coroseus, aut vis ignium Adiuta flatu possit inhibere impetum, Irasque nostras: sternam, & euertam omnia Apposite idcirco Archita Poeta: Ζῆλος ἐπὶ μανίης μέγας κακόν. Peiora abie zelus.

Nulla sane animorum exulceratio acerbior hac in familia, ex suspicione violati theri, propagata: qua non solum domestici incenduntur, verum etiam ciues ipsi interdum acriter inter se digladiantur. & in huiusmodi æstu & furore animorum nihil supererit dulcedinis ciuilis, imo hostilitates vbiue grassantes, ac si in ferarum rabidas naturas ciues abiissent, cuncta deuastabunt, ut bene Seneca adnotauit. Quemadmodum ait

Claudian. lib. 2. de Proserpina. Martial. lib. 12.

Plutarch. lib. 4. Rom.

Ouid. lib. 4. Fastor.

Claud. Epig. de magnet. Lucan. 1. 2.

Psalm. 78. 1. 2. 9. Ezech. 30. Prouerb. 6.

Senec. in med. Eurip. med.

Archit. Epigram.

Seneca, in Hipol.

Aristoteles, dum concordēs sunt vir, & mulier, potentes fiunt, & inimicis spem auferunt, & amicis pro-
Arift. lib. 2. sunt, ita e contra si diffideant, amici quoque diffide-
Oecon. c. 2. bunt, & infirmitatem ipsi sentient maximam. Apes,
Plut. lib. de praecep.

Gen. 4

ut narrat Plutarchus, confortis vagam libidinem ad internecionem vsque persequuntur. Ciuile idcirco institutum omnino, curare, ut matrimonij fides illibata ac firma perseueret, a qua reipublicae etiam tranquillitas, ac in ea ciuium concordia, plurimum dependent. Astutum fuit quondam consilium filiorum Iacob, qui eo ipso die adoriri statuebant Chananæos, quo eos nouerant doloribus ex circumcisionis vulnere maxime affligi. ita plane animus erit externo hosti in rempublicam aliquam inuadendi, quando ex zelotypia omnia in ea ardere & tumultuari intellexerunt. Neque fieri potest, ut Senatus, ut forum, ut curia, ut aula ciuili gaudeant felicitate, si modo familiae huiusmodi zelo passim conflagrarent. Horatius inter alias causas ruinæ in republica Romana, assignat coniugatorum infidos, incautosque mores.

Hor. l. 3. od
7.

Fœcunda culpe secula nuptias
Primum inquinauere, & genus & domos:
Hoc fonte deriuata clades
In patriam populumque fluxit.

Poll. in
Victor. Eut.
lib. 9.

Scribunt Trebellius, Pollio, & Eutropius, occisum Imperatorem, Quod matrimonij militum, & militarium, corrumpendis operam daret.

Lact. l. 3. diu
Inst. cap. 24.

7. Cæterum ad muniendum hanc fidem matrimoniale, quam Lactantius Individuam charitatem appellat, apud nos Matrimonij Sacramentum præ omnibus alijs subsidijs paratissimum, efficacissimumque. Proinde quod in externa istius ritus forma significatur, id vnionem animorum inter coniuges indicat, ut affirmant

Amb. in ea
ad ephes.
S. Thom. 3.
P. q. 44.
art. 1.

Ambrosius, & S. Thomas. Vnionem autem hanc ut apud nos optime ratio Sacramenti in matrimonio refert, ita eandem pariter sua energia, quam a Christi institutione accepit, præstat & efficit. Etenim nisi hæc interna vnio individuæ charitatis accesserit, reliqua omnia parum habebunt ad eam retinendam firmitudinis. Hanc vero imprimis matrimonij sacramentum testatur, quatenus symbolice repræsentat duplicem vnionem Christi cum Ecclesia: scilicet vnionem illius per copulam hypostaticam, vnionemque per charitatis vniculum: & hinc innuit, vnionem duplicem cerni & reperiri inter matrimonio coniunctos: vnā iure vsuque corporum, alteram fidelitate, seu indiuidua animorum charitate & iustitia, procurandam. Vnde iste contractus, quo ad hanc vnionem, ut docet S. Doctor, *Humano & diuino iure regulatur & informatur*: & illam corporum & animorum, quod ad cohabitationem, prolis generationem, & educationem eiusdem, vnio hæc sacramentalis, siue spiritualis, de Christi institutione cōsequitur. Ad

S. Thom. 3.
P. q. 44. art. 3.
art. 1.

Amb. in ea
ad ephes.

vnitatem commendandum, ait S. Ambrosius, unitatis dedit exemplum.

8 Euidens autem omnino, Sacramentum hoc magnam vim conferre ad proferenda bona, quæ a matrimonio expectantur. iuuat enim plurimum ad compescendam libidinem, qua aliquin honorabilis ille status corrumpi posset. Exemplar enim est Christi Domini, qui Eccle-

siæ vnitus, eam dilexit castissime ac fidelissime neque vllam vnquam suæ huic cum illa vnioni intulit iniuriam, conducit porro eiusdem sanctitas ad adseruandū nexū indissolubilis cōiunctionis, ad ideā similiter christi indissolubiliter Ecclesiæ vniti. *Quamuis enim matrimonio, ut ait catechismus Romanus, quatenus est natura, cōueniat ut dissolui nō possit, tamē id maxime fit, quatenus est*

Cate. Rom.
de Matrim.
cap. 13.

sacramentum. demū ne tædiū, & alia molestiarum genera, quæ statum matrimonialem commitari assuevere, animis quietem in coniugatis eripiant, vitamque summa amaritudine inficiant, istis idcirco malis huius mystrij gratia Sacramentalis sua dulcedine & zephyro, omnino salubriter occurrit. Quare docendum est, inquit idem catechismus, huius Sacramenti gratia effici, ut vir & uxor mutue charitatis vinculo cōiuncti, alter in alterius beneuolētia conquiescat, alienosque & illicitos amores, & concubitus non querat, sed in omnibus sit honorabile connubium, & torus immaculatus.

Heb. 13.

Postquam enim matrimonio coniuncti, sui Sacramenti dignitatem perspexerint ac sanctimoniam, perinde ac si non solum personam Christi Domini, verum etiam eius sanguinem, illud instituentem ac sacrantem viderent, summa Religione tacti, a suo prothotypo vitæ dissimilitudine, nempe iniuria aut libidine discedere, penitus abhorrebunt: planè auersi ab eo omni facto, quod in vituperium transeat tanti cum mysterio beneficij. Enimvero si in vniuersum alteri datam fidem fallere nefas, quid erit fidem Christi Sacramento deuotam, eiusque sanguine consignatam, libidinando violare? ingens sanè momentum ad sanctos ac ciuiles mores ab hoc Sacramento pietatis ad coniugatos dimanat.

7. Enimvero ex vna parte naturæ humanæ fragilitatem valde propensam ad infringenda iura matrimonij, qua rixando, qua discedendo, quā adulterando, omnes animaduertimus. Ex altera liquet, quot mala ab istis deriuentur in rempublicam.

Nulla vis flammæ, tumidique ventī
Tanta, nec teli metuenda torti,
Quanta cum coniux viduata tadis,
Ardet & odit.

Sen. medea

Neque segnior in viris ira, cum thori fidem perfidē concussam nouerint.

An si quis rapiat stabulis armenta reclusis,
Arma feras, rapta coniuge, lentus eris?

Ouid. epist.
Herm.

Idcirco oportuno remedium ciuibus merito iudicetur ab hoc Sacramento, cuius aura libidines comprimantur, cuius imaginae & specie Christum cum Ecclesia coniunctum repræsentante, & quasi turturum connubium ob oculos statuente, mores columbini, casti ac fideles a coniugibus eiusdem virtute suscipiantur & excoluntur: ne in hac re ad ciuilitatem tantopere spectante, vel ipsis Ethnicis inferiores videamur. Deus olim, cum in Adamo, post eius originale delictum, concupiscentia efferbuisse, ad auram in paradiso ambulabat: animaduertenter quippe, indigere modò genus humanum, nescio quo æstu incensum, gratiæ suæ refrigerio. proinde coniugatis hanc auram Sacramenti eo symbolo quodam,

Gen. 3.

quodammodo pollicitus, quos nempe spinæ & tribuli laborum, magnique calores tam corporum quam animorum manebant. Sine hac aura, absque ista nube, quam impotentes & impares ciues in isto ipsorum itinere ac fornace, quo puri, quo a deuastatione integri seruentur? Quibus remedijs cum carerent inter reliquos populos, vxores apud Lacedæmones, ob earum impudentiam, pronunciauit *Aristoteles*, Lacedæmones vna ciuitatis parte eodem caruisse.

Arist. lib. 2.
Rhetor. 2.
Pol. cap 7

Vt enim Domus, ait, pars sunt vir & vxor, ita & ciuitatem bifariam diuidi censendum est, in virorum multitudinem ac mulierum. in quacumque republica male prouisum est circa mulieres, in ea putandum est, medietatem ciuitatis esse neglectam.

9. Quando etiam libidini indulgent coniuges, non solum vim animi in ipsismet debilitant, quinimo luxuriæ molliem ad prolem vsque transmittunt. quæ quidem ingenij ad impuras voluptates dissolutio, vt prudentiæ lumen, ita fortitudinis ignem in eis quoque extinguit. *Venus* vbique loci timida, & dolosa.

Horat. li. 3.
od. 6,

*Non his iuuentus orta parentibus
Infecit aquor sanguine Punico,
Pyrrhumque, & ingentem cecidit
Antiochum, Hannibalemque dirum:
Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus
Versare glebas, & seuera
Matris ad arbitrium, recisos
Portare fustes.*

CAPVT. XXI.

De pietate Parentum in prolem, huius vicissim in illos, ac summam inter sanguine coniunctos.

Familiarum quoddam pietatis ius ac peculiaris charitatis rationem, fuisse apud cunctas gentes ciuili-
oris vitæ nota celebres, omnino in comperto. Iudæi, populus deo impendio gratus, familijs suis discreti ac numerati, vt constat tam ex veteri testamento quam Euangelio. Hinc apud Romanos conspicuæ familiæ *Attia, Emilia, Iulia, Marfia*, de quibus *Carolus Sigonius* aliqua differuit. & ex huiusmodi familijs, in vnum corpus harmonicum coeuntibus, conflatae Gentes emanare solebant, vt *Festus* affirmauit. Has etiam Gentes, seu Nationes, sic dictas a ratione natiuitatis, ab vna origine propagatas, familiarum licet multitudine diuersas, peculiari tamen inter se officio amoris & obseruantia deuinctas, perpetuò apud omnes extitisse, recenset idem *Cicero*. *Homines Deorum agnitione, & Gentium tenentur.* In familijs verò, quarum strictior coniunctio, ac in vno aliquo communi maior communicatio, vel natura instituyente, hoc clarius apparuit. Etenim cum vis amoris oriatur a participatione in aliquo bono, in quo plures conueniunt, consequens, familiares in vna eademque parentum radice, in eiusdem veluti naturæ ac sanguinis traduce, domus & hæreditatis iuribus eisdem complexos ac coalitos, debere quò ad animo-

rum affectus, corporumque officia, arctissime inter se mutuo copulari. Bestiarum & volucrum est, foetum abigere & penitus ignorare, posteaquam adoleuerint; quod in hac re naturæ vim assequi non possint. homines autem, ratione pollentes, hoc vinculum propaginis ac communionis intelligentes, amore singulari in familiares, in adfines ac Gentem suam merito semper afficiuntur. *S. Thomas* de hac re differens, primo pronunciat, vi iuris diuini maximum eo amorem deberi sanguine coniunctis, quo singularis eisdem honor eodem iure attribuendus. & licet mentio in eo descripto iure fiat solummodo parentum, nihilominus omnibus affinibus honor certus, eius vi impendendus, eis maxime, cum quibus ob vnitatem sanguinis, innoxie matrimonium iniri non possit: hoc enim ratione reuerentiæ, eis exhibendæ, diuino simul, ac naturali iure interdicitur. Honor autem in idem obiectum tendit, in quod amor: nempe in excellentiam, in boni alicuius præstantiam. Proinde si iure diuino parentes honorandi, pariter eodem amandi. Deinde idem Doctor cum asseruisset, amorem & charitatem fundari in communionem alicuius boni, distinguit quantum ad amicitiam, tres species communionis: vnam quæ sit communio eiusdem naturæ & sanguinis, qualis inter consanguineos. alteram, quæ sit communio eiusdem ciuitatis, qualis inter ciues, postremam, quæ sit communio in eodem statu ac functione, qualis inter commilitones. Tandem concludit, has tres amicitias, quod ad gradum ac potioris prælationem, spectandas ex proprijs bonis cuiuslibet: ita vt sanguine coniuncti, quo ad bona naturæ & substantiæ sint plus diligendi, conciuies quo ad bona ciuitatis, & commilitones quo ad bona ipsius belli similiter præferendi. Postea comparando coniunctionem affinium cum coniunctione conciuum & commilitonum, ita definit: *Coniunctio naturalis originis est prior & immobilior, quia est secundum id, quod pertinet ad substantiam: alia autem coniunctiones sunt supernuentes & remoueri possunt. & ideo amicitia consanguineorum est stabilior.* In hoc officium humanitatis naturæ pronitatem significauit *Ouidius* fingendo *Niobem* ob dolorem ex interitu sex filiorum, in saxum obriguisse.

S. Thom. 1.
2. q. 26. art. 8
3. q. 54. art. 2.
Exod. 20.

S. Thom. 2.
p. q. 54. art. 3

2. E re autem ciuili esse huiusmodi in familiarum & consanguineorum agnationibus amicitiam, apertissime constat. nam cum peculiari ligamine & glutine naturæ inter se colliguntur, inde fiet, vt si quæ sit in aliqua familia in doles spectabilis, aut notata virtus, vnitatis viribus & facultatibus suis illam ad officia publica, aut ad executiones præclarorum consiliorum, excitare & promouere valent, vnde bonum etiam commune ab eisdem commode procuretur. Quid hoc ciuilius, vel sanctius? Similiter si in nobili aliqua familia aliqui degeneres facti, turpiter & ignobiliter viuunt, aderunt itidem cognati, qui varijs modis illum aut inflectant ad virtutem vel domi contineant, ne eius dedecora in aliorum scandala, & familiæ opprobrium erumpant. Postremo cum cognati huiusmodi amicitia copulati fuerint, inde validiores fient, qui singulis illatas iniuriam aut contumelias depellant.

Ouid. lib. 9.
Maramor.

pellat: & hostes inde cautiore euadēt, ne ipsorū alicui noceant vel quod ad rem, vel quo ad honorem, posteaquam viderint, ita inter se coniunctis viribus copulatos. Præsertim optimum hoc remedium in republica ad tyrānidem comprimendam. Quid enim non audebit tyrannus in dissolutas familias, multo magis in earum particulares personas, cum perceperit, eas nulla communi amicitia inter se deuinciri? abstinebit autem ab iniuria, animaduertens, vnus iniustum damnum, omnium odijs & vindictis illico exponendum. Nihil tam ad ruinam alicuius gentis facit, quam inter cognatos discordia, & ille furor, quē eiusmodi discordia excitarit.

Fratrem expauescat frater, & natum parens,

Senec. Thyest. *Natusque patrem, liberi pereant male, Peius tamen nascantur. immineat viro*

Infesta coniunx. Nullus sanè iratus, aut a Megera infestus Tantalus, istis truculentiora expetit, quibus familiam aliquam disperdat.

3. Inspiciamus modò naturæ progressus in hanc pietatem. *Aristoteles* de hac re disserens, causas disquirat mutui amoris inter parentes & liberos: ac dicit, in parentibus oriri amorem in liberos, quod sint ipsi principia ortus in illis, ac quod eisdem repræsentati, quodammodo in eis viuant ac perennent. rursus ait, liberos diligere parentes, quod animaduertunt liberi, se Parentum esse effectus, & veluti decimas ab eis particulas. notat autem, amorem inter hos descendentem, fortiolem esse ascendente: scilicet parentes plus amare prolem, quàm hanc illos: propterea quod ille amor in parentibus a nobiliori fonte, nempe causa seu principio fluat, iste in liberis a minus digno initio, nempe dependētia effectus ad parentes tanquam causas remigret: quod etiam *S. Thomas* disertè explicauit. *Parentes igitur filios, ait Aristoteles, diligunt, quasi se ipsos, qui enim ex ipsis oriuntur, sunt quasi alteri ipsi, dum separati sunt. Filii autem parentes, ut ab illis producti.* Amore quidem isto, naturæ ordine prior amor coniugalis: qui a nulla re, præterquam a bono fine, utpote propagandæ sobolis gratia, vagum concubitus vitandi, ciuitatem ac genus humanum conseruandi, ac similibus, oriri debet. Nam voluptas ut est ex se res impura, ignobilis, & multis malis immixta, ita variabilis, mutationi identidem obnoxia: & ea causa ex se stabilire non poterit amorem conubialem, ad quem non tenuis aliquis affectus requiritur, sed ingens & planè accensus: proinde talis, qui ab optimo, pulcherrimo & amabili fine, honesto videlicet, propagetur. Quod cum verum sit, dare operam debet maritus, ut in virtute ipse excellat, & ut uxori sit ipse a Deo data regula viuendi, quam ea imitetur, ut aduertit *Aristoteles*. Cumque sit idem maritus in

S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 9. lect. in ca. Arist. 3. part. q. 54. art. 3.

Arist. lib. 2. oecon. ca. 2.

Math. 19.

familia princeps, viribus ac sapientia potens, eius fuerit, familiarium regimine procurare omnia necessaria ad conuictū domesticum. Secum etiam cogitans fæminei sexus imbecillitatem, non solum amare debet uxorem, ut vnam cum ipso carnem, sed tanquam vitæ sociam colere, amanter & benignè tractare: nullo verò modo acerbitate ad animi impotentiam, ad mœrorem, aut odium extimulare. Diligunt prolem mari-

tus & vxor, quod ab eis ea descenderit: at sese mutuo adiuuant quod vna caro, & præclarū, in domo, ut notat *S. Ambrosius*, vnitatis exemplum. *Viro autem & uxori,* inquit *Aristoteles*, *amicitia esse natura videtur.* ac præter vnitatem quandam corporum, affirmat, coniuges insuper in ipsa prole habere vinculum, in quo conueniunt & inter se vniuntur. Officia vtriusque alia & alia licet, relata tamen omnia inueniuntur ad commune bonum familiæ: propterea eorum amicitia inest utilitas cum iucunditate. Prolem informare vtrique debent ad virtutem & eruditionem. in qua quod primò regnent motus appetitus concupiscibilis, ideo disciplina eam coercere oportet, ne in stultitiam & brutos mores demum transeat. Quocirca cauere parentibus incumbit, ne suis vitijs, dent mala exempla liberis. Hinc enim non tantum liberos deprauant, verum insuper, ut ait *Aristoteles*, eis contemptibiles tandem ipsi euadunt, eorum etiam ope postea carituri, cum senuerint. *Laus enim Domini,* ut loquitur *S. Ambrosius*, *vbi munda possessio, & innocens familiæ disciplina.* Meo quidem iudicio prudens omnino consilium *Ciceronis*, affirmantis, originem famæ & existimationis publicæ, spectandam veluti in fonte in hac cura & administratione domestica. etenim non est existimandum, inter priuatos parietes gesta aliorum notitiam semper celandam: quinimo quoquo modo erumpent aliquando, & eorum fama ad aures aliorum perueniet, siue è decore fuerint, siue dedecore.

Cum autem quis ex familiæ suæ administratione externo rumore celebris euaserit, aptior iudicabitur a ciuibus, cui magistratus munus deferatur. ideo pronunciauit *S. Apostolus*, cum Episcopali officio ineptum, qui propriam familiam non benè gubernauerit. imo asserit, patrem familias suos negligentem, fidem negasse, & esse infideli deteriore: nempe quod contra fidei præscriptum, se erga domesticos negligenter gerat. & cum inter parentes ac filios maxima intercedat domestici iuris necessitudo, idcirco ab hac parte administrationis & officij plurimum fama dependet. *Quid autem,* inquit *S. Augustinus*, *tam cui domesticum, quam parentes filiis, aut parentibus filij? De Cesare hæc Xiphilinus: Cum autem de ornatu mulierum & virorum continentia præcepta dare conaretur, irrisus est, quod propter ea, quæ domi suæ fiebant, non haberet loquendi libertatem.*

4. Vicissim ductu ipsius naturæ filij amorem & cultum parentibus exhibent: nam effectibus in vniuersum insitum, ut notat *Aristoteles*, quodammodo recurrere in sua principia, a quibus manarunt. æqualem autem gratiam eis rependere nequit proles, quandoquidem totum quod est, ac ipsam gratificandi potestatem ab eis, ut Dei vicariis, iuxta *Platonem*, acceperit. *Et hanc* inquit *Seneca*, *ipsam dandi facultatem patri debent.* Quamobrem qui vim principij in parentibus, filij in aliqua ciuitate negligunt, eo disponuntur, ut ingrati sint eis in vniuersum a quibus beneficia acceperunt, adeoque, Dei ipsius parum curantes, licet ab eo omnia mutuati fuerint, illa naturali pietate semel excussa, quam filij

Ambros. in cap. 5. ad Ephes. Arist. lib. 8. Eth. cap. 12.

Ambros. lib. 1. off. cap. 50. Cicer. orat. de Consul. peten.

1. Tim. 3.

Augustini Tract. 190. in Ioan. Xiphil. Epit. Cesar.

Arist. lib. moral. cap. 8.

Plat. in Menech. Senec. lib. de benef. cap. 28.

Plutarch. lib
de fraterno
amor.

Gen, 45.

xū progrediatur inter ciues, inde de hoc modo tractaturi.

CAPVT. XXII.

Quo animi motu Ciues in Principem, & iste in eos, afficiendi.

Ultra in hunc finem externa in varijs ciuitatibus constituta: nempe ut ciues obedientiæ officijs principibus suis morem gererent, vicissim ut ipsi principes, ciuium curam in se suscipientes, eorum publico bono sollicitè expresseque prouiderent. Cæterum externa hæc, siue a lege præcepta, siue ab eadem vetita, siue bonis in præmium proposita, seu malis in pœnam interminata, parum in vsum ciuitatis huius proderunt, nisi internus animi amor vtrimque accesserit. Etenim quæ exterius sonant, & in oculis sunt, debito animi affectu absente, priuatis voluptatibus ac commodis quod subiecta, ideo ex eorum momentis dumtaxat decernentur, neu quicquam virium habebunt, ultra quod illectamenta aut emolumenta forinsecus contulerint. Opus idcirco, ciues erga suos principes certa quadam interna beneuolentia ac fidelitate animi parari, adeoque principes in illos intima charitate ac benignitate inclinari. Quod cum difficile, peruerso maximè hominum ingenio considerato, secum *Dauid* Rex existimauit, Deum colendum & inuocandum in hunc finem: *Qui inquit subdit populum sub me. Non ergo ait. Chrysostomus, in Regni potestate situm est ut castra subiiciantur, sed in Dei auxilio. Multi quidem saepenumero trophæa in bellis erexerunt, in pace autem occisi sunt, & eorum, quibus præerant, habenas non recte potuerunt moderari.*

*P salm. 143.
Chrysost. in
P sal. 143.*

*Senéc. Agâ. O Regnorum magnis fallax
Fortuna bonis, in præcipiti
Dubioque nimis excelsa locas,
Nunquam placidam sceptrâ quietem,
Certumue sui tenuere diem.*

Quocirca ipsa principum ac subditorum corda altius instruenda ac imbuenda docto iure ciuitatis, obedientiæ scilicet & humanitatis disciplinis, quibus in sua officia inducantur. arefcit citò riuus, quem natiuus fons non alit: ita quod ab arte dumtaxat aut externa specie, siue in subdito siue in principè, hac in re defluerit, animis vtrimque interim nullo proposito pietatis instructis, perennare haud vnquam poterit. Constituendum idcirco, ut hæc ciuilis amicitia exerceatur, commune aliquod bonum, utpote virtutis & emolumenti, in quo tam principes quam subditi, conuenientes, mutuis officijs inter se eius causa deuinciantur. In quibus enim, ait *Aristoteles, principi & subdito commune nihil est, in eis neque amicitia est.* Hoc verò communi semel constituto, ad quod tam subditi quàm princeps ius habent, ita erga illud vtrique afficiendi, ut id præ alijs omnibus, & illius ergo, sese mutuò ament. & dum hoc amore in vnum obiectum conspirauerint, eodem, tanquam adamantino vinculo, animi ipsorum sensusque erunt firmissimè copulati. Sin verò ab hoc cō-

Arist. 8. Et hic. cap. 8. 11.

muni bono subditi suis cupiditatibus, priuata prosequuti, tanquam lineæ a centro reuulsæ, recesserint, si princeps itidem tyrannide adactus non tam subditorum commodum, quam suum, siue voluptatis, siue vtilitatis id fuerit, prosequatur, si vnâ tantummodo reipublicæ partem, alia relicta, quod *Plato* vetuit, tueatur, illi- *Ci cer. lib. 4*
co, cum subditorum cætus, (qui & *Argos* qui- *Offi.*
dam variò oculatus) hoc perceperint, officio principi debito deerunt. Neque mirum, si tunc torrens rupto agere vndiquaque effluat, si fornax apertus liberius exhalet, si excusso fræno equus petulantius ferociat, si violato fornice, lapides fusius excidant, si exciso ciuitatis veluti cingulo, partes ciuitatis in factiones sparsim dissoluantur.

2. Tria autem suo principi, ex animi sententia, affectusque intima virtute, præstare oportet subditos: Honorem scilicet, amorem, & obseruantiam ei exhibendo. Cum autem honor tam interius animo conceptus, quam corporis cultu, aut eiusdem aliqua alia actione expressus, in vniuersum excellentiæ debeatur, quod insignem illius speciẽ in principe suo subditi admirantur, illum meritò honore exornandum existimabunt. Existit autem in principe triplex excellentia: vna sanguinis, altera auctoritatis, postrema virtutis. animaduertunt subditi, quantum ad sanguinem, principem inter se esse veluti inter flores rosam, inter planetas solem, & inter homines quasi quendam Deum. Certè illa ratio sanguinis per tot egregios proauos de currentis, quem nulla vitæ sordiditas vnquam infecit, nulla necessitas ad viles actiones depres- sit, sed potius rebus altis continuo intentus, multorum populorum applausu exceptus, ritè a subditis expensa, haud exiguum incitamentum apud illos reperietur ad regem vel principem honorandum. Si nobilitas ex stemmate in vniuersum momentum sit ad honorem ab alijs cōsequendum, profectò illa prima ac Phœbæa, quæ in principe elucet, ad eundem sibi vendicandum potentissima. Auctoritas autem in principe, Dei quoddam in terris simulacrum exprimit. Vt enim Deus ad omnia imperium suum extendit, omniumque commoda eodem procurat, ita princeps seipso quasi egressus, subditis dominio præest, & boni illorum communis curam inde in se suscepit. Quæ quidem res omnino præclara: quam non solum commendat amplitudo quædam dominationis, sed etiam bonitatis ac virtutis argumentum. dempta enim bonitate, sui in alios effusua, ac virtute, talis bonitatis moderatrice, nulla ratio naturæ facto subesset, ob quam alicui imperium in alios ea demandaret. reddit itaque hæc potestas principes valdè suis subditis honorabiles. Virtus autem, quæ in principe esse debet, ut postea ostendetur, tanquam in communi fonte, cum summa, tum in alios copiosa, optimo iure vectigalium cultum promeretur. Sola etenim virtus honore digna: ac reliqua, quoto gradu adeam referuntur, quæ in principe ad excellentiam conspicua, illum eadem ostendet, tanquam theatrum quoddam ac templum honoris, in quo ab alijs delati honores resplendant,

1 Pet. 1.

deant ac quodammodo triumphent. Regem honorificate, Deum timete.

Chrysoſto,
Hom. 34. ad
Heb.

Plat. Dial. 4.
Dion. de
Regno. orat
3. Greg. Na.
Apol. 2.

Sueton. in
Augusto.

Homer. Ili.
ad. 1.

3 Quod autem principem suum amare debeant vectigales, id quidem multa suadent. Imprimis vident, magnam partem decoris suæ gentis in principe esse spectabilem. Quemadmodum ergo si stellis data esset intelligentia & voluntas, quibus possent ac vellent suum cælum commendare, & rebus inferioribus illud præferre, maxime profecto in enarranda dignitate solis occuparentur: ita ciuiles subditi suum principem tanquam solem habentes, quo decora sibi metipsis acquirant, illum ex amore laudare, eiusque honores tueri summopere oportebit. Cum porro ipsum principem ciues ad se relatum inspexerint, utpote causam omnis formæ, venustatis & utilitatis in reipublica, iustissimas sanè se habere causas animaduertent ad eum diligendum. Si principes, inquit S. Chrysoſtomus, de ciuitatibus abstuleris, feris irrationabilibus magis irrationabilem agemus vitam, inter nos mordentes, & nos deuorantes. Depræhendunt etiam ciues, principem pensum sibi adsciuisse excellentis virtutis, & consequenter se priuasse libertate ac voluptate in multis, quibus illi passim potiuntur: qui eis spoliatus, melius suis prodesse posset. Hoc eleganter expressere Plato, Dion Nicetas, & S. Gregorius Naziansenus similitudine naucleri. Sicut enim nauclerus vigilias agit, alijs vectoribus dormientibus, serio operi intentus, dum illi ludunt, ita princeps mille curis districtus & negocijs implicatus, quando interim subditi quietam solutamque degunt vitam. Merito idcirco voluit Augustus Imperator ut occupationes ipsius a populo non amplius dicerentur *Sacra*, aut *Diuina*, sed *Laboriosa*. Homerus, diutius mane dormientem Agamemnonem Regem, istis obiurgatum refert: *Haud decet Heroem, cui gentis & unica rerum Cura subest, totam somno traducere noctem.* Quis non videt, subditos istis medijs principem in sua bona incumbentem, & eorum causa instar ardentis tædæ quasi defluentem, multum obligari ad illum amandum? Imo amabilis etiam eis dum punit, & malos castigat; quod etiam eodem naucleri exemplo manifestum. diligunt etenim nauclerum vectores, dum etiam quorundam priuatas merces, furente tempestate, proijcit in mare, eo quod eorum damnis omnium communem salutem a naufragio eo vendicet. pari modo amabilis princeps, dum in delinquentes seuerius agit, aut nimiam suorum fortunam coercet, hoc peragens, quo vniuersale totius reipublicæ bonum a ruina ab ipso salubriter defendatur.

4 Hinc est quod ciuium voluntates longe abesse debent a rebellionē ac armis sumendis in suum principem, promptæ vero in eius obsequium & obedientiam. Hoc naturæ lex omnino præscribit, a qua imperium in alios dimanauit: idem ciuiles & diuinæ sanctiones districtè mandant, a quibus eiusmodi impe-

rium confirmatur. nam si a Magistratuum descriptionibus plurima bona proueniant, ut ait Chrysoſtomus, ad ciues, profecto illius expugnatione, in ipso fonte & principio, aquam quasi ac venam multiplicium, adeoque omnium utilitatum in reipublica, extinguet. in Dei imaginem, Titanum instar, ut ait Plato apud Ciceronem, quam in se complectitur principis dignitas, seditionem ciere, adeoque, ut loquitur Apostolus, Dei ordinationi & gladio resistere, ingens sane ausus cuiusdam intemperatissimi consilij. Reputare idcirco Ciuem conuenit, principem suum parentem esse reipublicæ, Dei vicarium, & quasi publicum ærarium, a quo ad alios vniuersa ciuilis vitæ emolumenta proueniant: imo Christum Domini, a quo olei copia ad cunctas partes defluat reipublicæ. Quicumque ergo inquit S. Augustinus, legibus Imperatorum, quæ ex veritate Dei seruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. Omnis anima, inquit Apostolus, potestatibus sublimioribus subdita sit. ipsi etiam principes discipuli ac Tyranni, potestatis acceptæ a Deo penitus expertes non sunt, ut ait idem S. Augustinus. Duo vero præsertim huic officio ciuium in principes obstacula: ambitio nempe, & priuati emolumenti studium. Sedanda vero & comprimenda imprimis a ciue ambitio, bonoque publico subiicienda, alioquin eius intemperies neruos omnes ciuilis vitæ demum deuastabit. quoad alterum, interdum contingit, principis legem aut factum, istius particularis ciuis utilitati detrahere, unde conquestus, ira, & rebellio oriri solent, ac de principis gubernatione iniquum feruere iudicium. Dubio procul, obedientia ciuilis, sicut & sacra, nimis oculata esse non debet: hoc est non exigenda districtè ad priuatas rationes commodi alicuius. Et quis suo principi in publicum prospectanti, & veluti ab altissima specula omnia vndiquaque inferius lustranti, sua solum peculiari intelligentia informatus, aut emolumento addictus, errorem facile imputare præsumpserit? Si lex condatur, si bellum indicetur, non erit ciuis horum momenta ad suum examen reuocare; ac inde de eis sententiam illico ferre. nam princeps eas causas fortassis videt, ad quas priuati ciues suis notionibus deuenire non possunt: ineptum idcirco, restrictum in eis sensum, & non nisi proprijs utilitatibus plerumque intentum, de principis publico & vniuersali iudicio & visu definire. Ciuilitè idcirco credendum, principis actioni iustam semper subesse causam, licet nos latentem: nisi expresse ac manifeste contrarium apparuerit.

5 Inter alia, contra vrbauitatem, in principis dignitatem commissa scelera, illud iure magnum censetur, quod infami rumore, cum dispendio dignitatis in principe, a subdito committitur. Cum enim vi naturæ in ipsis corruptæ, ægre patiantur plerique hominum, se ab alio regi, tum plurimum gestire solent renitendo, si non aperto

Chrysoſto.
Hom. 22. in
cap. 13. ad
Rom.

Cicer. lib.
3. de legib.
Rom. 13.

Augustin.
Epist. 30.

Rom. 13.

Augustin.
lib. 5. ciui.
cap. 21.

te marte imperium excutere, saltem maledicendo, infamia dicta diuulgando, imperantis auctoritatem vtrumque diminueret. Cui igni, principis decora violanti, applaudere, instar opportuni venti, affluebat publicus humor ad detrahendum, popularibus familiaris. quorum ingenio suaue, illustria opprimere, niueoque candore conspicua, turpitudinis nota contaminare: denique opprobria sua in pulcras magnorum metas, præcellsa veluti ceruorum colla, collineare. Vnde maior euadit ex defamatione in principis maiestatem iniustitia: tum quod hinc malum latius serpat, tum quod ex eo damnum sit propemodum irreparabile. Augetur porro hæc ipsa maledicendi iniquitas, quod in eius personam feratur contumelia, quæ ex professo eximiarum virtutum sedes ac sacrarium: quæ earum ornamentis nitere debet ac florere. Vnde eo gradu excrescit facinus, ut sui indignitate vitam ipsam principis, quam dicunt in eius auribus residere, appetere videatur. Sicut enim illi nihil gratius, quam honor & gloria, in quæ suæ vitæ conditione instituitur, ita nihil eisdem acerbius vituperio, & diuulgato in eius statum dictorio. Transiit porro hoc ipsum facinus principem denigrandi, ad eius sobolem, omnesque, qui illius imperio dimituntur.

6 Principis autem in suos charitatem pietatemque, summam & perfectissimam esse expedit. Hoc imprimis ratio ortus ipsius, quo è visceribus quasi reipublicæ excisus & eductus, omnino adstruit. Etenim rempublicam intuetur princeps ut parentem, ac benefactricem eximiam. omnis enim auctoritatis magnitudo, claritas sanguinis, ab illius beneuolentia in eius personam ab origine propagata, refulgere: cuius rei cognitione non potest principis animus non emolliiri, adeoque insigni gratitudinis affectu erga vectigales accendi. Hoc ipsum porro præclara condicio finis, eidem principi propositi, tanquam quid debitum ei demonstrabit. nam cum ipse sibi sufficiat, ut ait *Aristoteles*, omnibus quippe bonis virtutum affluens, non aliud bonum suo imperio spectat procurandum, quam quod in totam ciuitatem ab eo redundet. quod vero sibi hinc commodi proprii accrescere poterit, ciuilis princeps parum secum reputat: id enim sibi consiliorum finem præstitueret, potius ut tyrannicum exhorrebit. Est autem inquit *Cicero*, non modo eius, qui sociis & ciuibus, sed etiam eius, qui seruis, qui mutis pecudibus præsit, eorum, quibus præest, commodis, vtilitatique inseruire, quod *S. Thomas*, & *S. Basilus* fusius ostendunt. Enimuero dignitas istius finis, omnia ciuium bona in se complectentis, iure requirit hanc in principe beneuolentiam, animique tene-ritudinem. Hinc *Ægidius Romanus* non tam suspicit similitudinem diuini imperij in homine, *Quod per rationem regitur vnus homo, sed quantum ad hoc, quod per rationem vnius hominis regitur multitudo*. est ergo quod princeps ad imitationem Dei, sui protypi, cupiditate ducatur non propriæ vtilitatis, sed boni com-

munis vehementius accendatur, quod etiam *S. Maximus* recte admonuit. *Ros, qui a te est*, inquit *Isaias*, illis curatio. Vnde apud *Plutarchum*, *Pittacus tunc demum bene institutos subditos dixit, cum non ipsum principem, sed eius causa metuant.*

7 Deinde qualitas vectigalium principi, cognita, ipsum ad hanc charitatem plurimum commouebit. etenim in ciuili imperio non præest princeps seruis & mancipijs, sed ciuibus, iura proprietatis in res ac in bonum commune obtinentibus. propter quam causam affirmat *Aristoteles*, domini erga seruum non esse amicitiam, eo quod in nullo bono communicent: Cum seruus merum Domini instrumentum, omni destituatur Dominio: proinde cum suo hero in nullo bono ius commune vendicare poterit. In ciuili autem imperio, quod paterno aliquo modo simile, amicitia inter principem & subditos reperitur: quippe fundata in boni cuiusdam communione. In quibus enim ait *Aristoteles* principi & subdito commune nihil, in eis neque amicitia est. Vnde concludit, in ciuili imperio retinere animum principem pastoris ac patris: & hoc respectu *S. Basilus* apud imperium, illud mundum, dulce ac ordinatum, affirmat hoc ciuile nostrum adumbrare. Enimuero amantius ingenium patris in liberos, quam domini in seruos. Hoc imbutus *Gratianus* Imperator, de quo ita scripsit *Ausonius*. *Ægrotantes amicos Traianus*, visere solebat. hætenus in eo comitas prædicanda est. tu & visere soles & mederi, præbes ministros, ministras cibos, fomenta, dispensas, sumptum adijcis medelarum, consolaris afflictos, reualescentibus gratularis. Cito indignatur libertas, inquit *S. Hieronymus*, si opprimatur, nemo plus impetrat a libero, quam seruire non cogit. Dux ille *Israeliticus* exercitus, qui decem plagis afflixerat *Ægyptum*, & ad eius imperium cælum, & terra, & maria, seruebant, inter cunctos homines, quos tunc terra genuit, mansuetissimus prædicatur, & ideo per quadraginta annos obtinuit principatum, qui potestatis superbiam lenitate & mansuetudine temperabat. lapidatur a populo, & pro lapidantibus rogabat: qui potius deleri voluit de libro Dei, ne commissus sibi grex periret. Audiant velim *Senecam* principes hæc ipsis salubriter consulentem. Animus reipublicæ tu eis, illa corpus tuum. vides, ut putato, quam necessaria clementia sit. tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Parcendum itaque est etiam improbandis ciuibus, non aliter, quam membris languentibus. Et si quando misso sanguine opus est, sustinendum est, ne ultra quam necesse sit, incidas. Est ergo ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam, maxime tamen decora Imperatoribus; quanto plus habet apud illos quod seruet, quantumque in maiori materia apparet.]

Est piger ad penas princeps, ad præmia velox,

Quique

*Maxim. cen-
t. cap. 45.
11a. 26.
Plutarch. in
Conuin.*

Arist. 8. Ethic. ca. 10. 11

Basil. homil. 8. in Hexa.

*Auson. pane
gyr. Gratia.*

Hieron. ep. ad Theop. 11.

Senec. de Clem. cap. 5.

Ouid. lib. 2. Trist.

Arist. lib. 8. Ethic. c. 10.

Cicer. Epist. 1. ad Quint. Frat.

Ægid. Rom. lib. 1. de Regim. ca. 9. 12. Basil. in Prohem. Pro- uerb.

Phil. lib. de
Princip.

Quique dolet, quoties cogitur esse ferox.

De hoc ipso argumento pulcherrime hæc Philo-
differuit. Est & aliud interdictum iustissimum,
quo cauetur, ne reipublica princeps dolose versetur
inter suos subditos. nam fallaces mores ad seruire,
non liberale ingenium pertinent, dum rebus simula-
tio pretextitur. At princeps ad hunc modum tra-
ctare suos non debet, qui parentis locum inter eos ob-
tinet, ac vicissim tanquam a germanis filiis reue-
rentiam postulat. Sunt enim principes, ut verum
fatear, publici parentes ciuitatum, & gentium:
quotquot boni sunt, non cedent pietati natura-
lium. Augustus, Antonii, Cæsar, Pompei funere il-
lacrymari.

Plutarch id
Antonio.
Lucan. li. 10.

Sarisbury lib
4. cap. 8.

Pausan. de
Princip.

8 Hoc etiam securitas & gaudium, quæ
in principe optanda, omnino probant. ni-
hil sane amore ipso fortius ad amorem com-
parandum: cum alia munera tantum ad hoc
valeant, quantum dantis amore imbuuntur.
Neque opus huic rei ostendendæ plu-
ribus insistere, cum ratio experientiaque
ostendant, nihil principibus nocentius ira
& inclementia. Vnde dici solitum, amorem
apud eos incedere inermem, dormire lorica-
tum: quod nempe suapte vi perpetuo tutus
& communitus. Masinissa in Aphrica, op-
posita sæuitia efferatus, hominibus diffidens,
canes retinuit in præsidio. Dionysius tyran-
nus ad radendam barbam ne filiabus quidem
ausus credere, sed candente ferro sibi ipsi
proprijs manibus crines adussit. omnes deni-
que imperantes, crudelitate immanes, vel fu-
nesto exitu demum vitam clausurunt, vel
suorum odijs vallati, misere vixerunt, a-
deoque milles mortem adhuc spirantes, oppe-
tierunt.

Ambros. in
cap. 1. ad
Coloss.

Zalazar in
Prouerb. ca.
8. num. 100

Sueton. Ne-
ron,
Guicardin.
lib. 20.
Commin.
lib. 11.

9 Sin autem princeps diuinum imperium,
quod capiti ipsius imminet, aspexerit, vide-
bit, suum imperium ipsius comparatione um-
bratile, ut docet s. Ambrosius, non solum ad
eius ideam efformandum, verum etiam quan-
doque ad illius tribunal adducendum. illud
autem infinita charitate effusum in humanum
genus apparet, præsertim iam a mysterio In-
carnationis, non tantum Deo, sed Christo
Domino in illo dominante. etenim inter a-
lia dona a diuinitate in naturam humanam
Christi deriuata, vnum est regia potestas, qua
Dominus orbis, omniumque creaturarum, fa-
ctus. Quid autem in isto Rege supremo,
tam spectabile, quam charitas, quam sui in
omnes effusissima φιλαδελφία, liberalitas? Quo
etiam principes animaduertere poterunt,
quam sit huius supremi monarchæ curiæ odi-
bilis nota tyrannidis & inhumanitatis, quam
contraria eius legibus & factis. ex cuius rei
notitia sæpius venit, ut tyranni suæ crudelitatis
conscij, nescio quibus furiarum tædis exustis
eorum animis, terrores suos, qua verbis, qua
vigilijs, qua diris aspectibus, qua pallore in
vita protestentur. ita Nero lamentatus, eorum
formas, quos occidi curauerat, ante eius ocu-
los perpetuo obuersari, ut narrat Suetonius.
Alphonsus Rex Neapolitanus, ut restantur Gui-
ciardinus & Philippus Comineus, secum recogni-

tans crudelitatem, quam in suos exercuerat,
nunquam quietem, nedum, noctu capere po-
tuit. Similiter Richardus Tertius Angliæ Rex,
ut scribit Morus, posteaquam duos nepotes in
castro Londinensi occidisset, quo ad coronam
Angliæ adspiraret, falsus est, se eorum spectris
passim exagitatum, omni animi destitutum
moderatione. Enimvero illud supernum tri-
bunal, quod modo ad Christum Regem spe-
ctat, uti omnium est humanissimum, ita inter
omnia sæuitiam & immanitatem maxime in
hominibus detestatur: & ex consequenti,
principes Christiani, qui sub Christo Domi-
no imperant, mites, clementes ac suauis præ
omnibus alijs esse debent, ut s. Maximus egre-
gie animaduertit: ac refert s. Gregorius suo
tempore Imperatorem, irata vindictæ cupidi-
tate incensum, statim emollitum ad indulgen-
tiam, posteaquam signum crucis, Christum
Regem ad mentem reuocans, sibi ipsi manu
impressisset. Nunquid ait s. Iob alligabis Rhino-
cerota ad arandum loro tuo? quod interpretatur
s. Gregorius de virtute diuinæ gratiæ, potentis-
simos, rigidissimosque maximorum Impera-
torum adfectus, ad misericordiam & indul-
gentiam inflectente. Hoc innuere videtur sa-
cra cæremonia vñctionis: etenim oleum, teste
s. Ambrosio, typus misericordiæ: quo olim Re-
ges & Sacerdotes in populo Dei, sui cum Chri-
sto futuro, principaliter vñcto, similitudinem
quandam profitebantur. Princeps itaque ci-
uilis nō Tauri Scythici princeps, sed ἡλιόπολις: vbi
ut narrat Plutarchus, Hegesistratus ex quodam au-
gurio videns rusticos oliuæ frondibus corona-
tos ac choræas ducentes, ibidem loci ciuitatem
constuxit, eamque appellauit ἡλιόπολιν. quo
symbolo significatum, quantus in ciuili vita
vñctus sit oleagineæ lenitatis ac suauitatis. Hac
de re vniuersam sententiam complexus vide-
tur s. Augustinus. Neque enim nos Christianos
Imperatores ideofalices dicimus, quia vel diutius
imperarunt, vel imperantes filios morte placida
reliquerunt, vel hostes reipublicæ domuerunt, vel
inimicos ciues aduersus se insurgentes & cauere,
& opprimere potuerunt: hæc enim, & alia vitæ hu-
ius ærumnose vel munera, vel solatia quidem, etiam
cultores Demonum accipere meruerunt, qui non
pertinent ad regnum Dei, quo pertinent isti. & hoc
ipsius misericordia factum est, ne ab illo ista, qui
in eum crederent, velut summa bona desiderarent.
Sed felices eos dicimus, si iuste imperant, si inter
linguas sublimiter honorantium, & obsequia nimis
humiliter salutantium, non extolluntur, sed se ho-
mines esse meminerunt. Si sui potestatem ad Dei
cultum maxime dilatandum, maiestati eius famu-
lam faciunt, si Deum timent, diligunt, colunt, si
plus amant illud regnum, vbi non timent habere
confortes, si tardius vindicant, facile ignoscunt: si
eandem vindictam pro necessitate regendæ tuen-
dæque reipublicæ, non pro saturandis inimicitia-
rum odijs exerunt: si eandem veniam non ad im-
punitatem iniquitatis, sed ad spem correctio-
nis indulgent: si quod asperere coguntur plerum-
que decernere, misericordia, lenitate, & benefi-
ciorum largitate compensant: si luxuria est eis

Morus lib
vita Rich. 3.

Maxim. eēt,
1. cap. 49.

Iob. 29. Græ
gor. ibid.

Ambros. de
ateā. cap. 9.

Plutarch. in
Paralel.

Augustin.
lib. 5. ciu.
cap. 24.

tanto castigatior, quanto possit esse liberior: si malunt cupiditatibus prauis, quam quibuscumque gentibus imperare. Et si hæc omnia faciunt non propter ardorem inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternæ: si pro suis peccatis, humilitatis, & miserationis, orationis sacrificium Deo suo vero immolare non negligunt. Tales Christianos Imperatores dicimus esse felices, interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus, aduenerit.

10 Atque ut summam differam, tota ratio ciuilis affectionis in principe erga subditos desumenda ex eius virtute tam legali quam monastica. præsertim vero in eo spectanda legalis, qua erga bonum commune, pastorem ac parentis instar, idoneè comparetur. Sic enim diligere debet hoc bonum commune, ut leges ferendo, iubendo, agendoque, peculiare suum bonum ei subiiciat, tanquam principali minus principale. Quo pacto obsecro, is notam tyranni vitabit, qui leges dando imperandoque, cum imminutione, & deuastatione boni publici, priuatum semper procurat: ac ut ipse inde felix existat, vectigalium miseras, tam quod ad animas, quam quod ad corpora ipsorum, sedulo & anxie velut inter auiculas accipiter, meditatur? Et quemadmodum prioris officij ratione, ciuilis princeps Deo similis euadit, ita posterioris abusu in naturam belluæ, ut ait Aristoteles, seu Dæmonis, quod S. Augustinus & alij definiunt, transire videatur. Sicut enim Demones, nisi eos, quos fallendo deceperint, possidere non possunt, sic & homines principes non sane iusti, sed Demonum similes, ea quæ vana esse nouerant, religionis nomine populis tanquam vera suadebant. Noli esse sicut leo in domo tua euertens domesticos tuos, & opprimens subiectos tibi.

11 Huiusmodi etiam sensus charitatis spectandus ac desiderandus in Magistratu etiam dum punit. ob quam causam axioma est iuris ciuilis: Iudicis esse fauere reo. idcirco ad eum non pertinet reum accusare, testibus vel alijs in factum inquirentibus causas insinuare, ob quas pro reo habeatur: nam cum fortassis re ipsa innocens; tum sufficit quod in eum consistant accusatores: præsertim cum ex inuidia aut lucri gratia accusationem poterunt instruere, ac iudicis verba efficacia sint ad testibus persuadendum. Multo vero minus iudicis fuerit, probis præter iuris formam reum insectari: nam cum probri illatio sit poena grauissima, illum perferre a iudice non debet reus, nisi ex potestate id facit suæ auctoritatis iudiciariæ. extra quam illatæ contumeliæ, ut a priuata persona dimanant, ita meræ sunt iniuriæ, restitutione etiam compensandæ. Atque ut intelligant iudices, se alienos non debere esse a misericordia, est quod percipiant, se poenas fontibus infligentes, non exercere vindictam, pure ac proprie sumptam: sed aliam formam iustitiæ castigatoriæ. cum enim vindicta cernatur in æqualitate poenæ, comparatæ ad delictum, in eam iudicis animus non aliter intendit, quam per respectum ad bonum correcti aut commune: vi cuius tam poenam, quam eius æqualitatem decernit. illa autem omnimoda æqualitas inter delictum & poenam desumitur ex natu-

ris delicti & poenæ, quam vindicta intuetur: quam cum solus Deus in hac vita, in purgatorio, & in inferno exerceat & proferat: licet id etiam faciat cum misericordia, dicit: *Mea est ultio, ego retribuam*, Nunquid iniquus est Deus, qui infert iram? scilicet malum poenæ sub respectu vindictæ & Recruciationis: non enim dicit qui infert iustitiam, sed qui infert iram. Cuius rei hæc ratio: quod nullus mortalium absolute obtinet ius in alterius bona aut vitam, nisi causa boni communis intercesserit: Deus autem omnium Dominus, & proinde hos suis bonis priuat & adfligit vindictæ solius causa, & ad constituendam æqualitatem inter crimen & poenam. Homo autem punit ut contra delicta bonum delinquentis vel communitatis ab ipso conseruetur. quod cum reus perceperit, amabit iudicem vel castigantem, si amore ducatur suimet aut boni communis. Proinde iudicando non infert iram, quod facit Deus, sed iustitiam. *Non quaræ ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.*

Rom. 12.

Leu. 19.

CAPVT XXIII.

Charitatis atque beneuolentiæ inter ciues quam partes & officia.

Quoniam ciuis non ad proprium suum emolumentum consequendum tantummodo instituatur, verum insuper ad id procurandum, quod aliorum, idcirco præter iustitiam stricte sumptam, cui externi boni, ac peculiari quadam ratione contractuum & distributionum cura incumbit, charitas & beneuolentia in quam plurimis in eodem desiderantur. aliud quippe, id persolvere, quod iustitia proprie dicta debetur, aliud id præstare, quod charitate & beneuolentia constituitur. etenim inter quos illa iustitia non reperitur, uti inter Deum & homines, Dominum ac seruum, parentem atque prolem, nihilominus beneuolentia ac charitas inter eorum munera merito recensentur. Solus homo inter animantia sensu adficitur misericordiæ, incitatrix ad alijs succurrendum. ira quidem desæuiunt bruta, utpote si foetus læsos, si socios afflictos viderint: nullo autem motu misericordiæ commouentur. Cur vero Deus eam naturæ humanæ iniecit, docta quadam ratione Lactantius sic explicauit. Cum imbecillior sit hominis natura quàm ceterarum animantium, quas Deus & instructas ad inferenda & munitas ad vim repellendam figurauit, affectum nobis misericordiæ dedit, ut omne præsidium vitæ nostræ in mutuis auxilijs poneremus. Nam cum homo pluribus indigeat ad sustentandum vitam quam bruta, eisque extra suam potestatem collocatis, inde Deus sensum misericordiæ homini impressit, ut indigentibus eius motu succurreret. Quamobrem boni ciuis fuerit, aliorum decora & commoda appetere ac proferre, adeoque illis eductis plurimum delectari. Cuius virtutis functione affirmavit Aristoteles, ciues quàm proximè ad ipsos Deos imitatione accedere: Quibus, inquit

Lact in Epist.

Att. l. 1. Pol.
cap. 2.
Aug. l. 4. ciu.
cap. 32.

Eccles. 4.

Reg. Iur.

Plato apud
Gel. l. 6. c. 14

quit vix bene esset, si præter actiones in propriis bonis occupatas, nullas externas, ad aliorum utilitatem porrectas, exercerent. *Strabonis* est sententia *ἀνθρώποις μάλιστα μισείδαι τοὺς ὁμοιωτάτους*: tunc præcipue Deos imitari homines, quando alijs benefaciunt. Natura hoc officij genus in parentibus inchoavit, ac inde in omnes ciues tandem diffudit. Etenim parentes nihil non faciunt, vnde filij exornentur, illustrentur, eorumque recte facta, tanquam suorum met capitum coronas, ex suauissimis floribus compactas, exosculantur, & studia eorum præclariora, quantum possunt, promouent, eisque multum applaudunt. Cuius affectus participatio quædam eis inest, qui alijs in ciuitate prodesse satagunt, ac inde sæpius patriæ parentes nuncupati. *Antonius* in statua *Cæsaris*, ab eius interitu, quo odium trucidatoribus conflaret, inscribi curauit hoc elogium: *Parenti optime merito* vt narrat *Cicero*. Ciuica corona *Probo* Imperatori decreta, quod ciuem a morte liberaffet, cum hac inscriptione: *Suscipe coronam ciuicam pro parente*: vt narrat *Flauius Vopiscus*.

Videmus quidē in bene instructo muro tria interuenire: lapidū scilicet numerū, eorū concinnā locationē, cementum denique, quo inter se glutinantur. Istis in vita ciuili aptè respondent plurium in vnum cætum coitio, eorum mox per officia idonea dispositio, denique mutua beneuolentia, qua omnes inter se firmissimè deuinciuntur. quomodo verò hoc postremum ab ipsa natura in vsus ciuiles manarit, ita declarat *S. Ambrosius*: *Tolle ex vsu hominum beneuolentiam, tanquam solem mundo ruleris, erit. Beneuolentia a domesticis primum profecta personis, id est a filiis, parentibus, per coniunctionem gradus in ciuitatum peruenit ambitum, & de paradiso egressa, mundum repleuit. Imo vel ipsa natura elementorum ac cælestium corporum, symbola istius charitatis in ciuium sensus ingessere. Vt enim illa inter se placidè cohærent, ac mutuo adiumento existunt, ita ciues admonent, eorum officia charitatis compagine firmanda, & dulci illius accessu, veluti grato sapore, imbuenda. *Seuerinus Boetius* in ipso cælo præclaras rationes contemplatus concordix, inter domesticos, familiares ac conciuies retinendæ: quippe in quo amor quidam dominetur.*

*Hic sanctos populos quoque
Iunctos fadere continet,
Hic & coniugii sacram
Castis nectit amoribus,
Hic fides etiam sua
Dictat iura sodalibus.
O felix hominum genus
Si vestros animos amor;
Quo calum regitur, regit.*

Haud vero illam beneuolentiam hic intelligo, quæ originem ducit a voluptate, aut utilitate ex malè partis, qua interdum nefarij homines, adeoque in patriam coniurati, inter se vtrumque cōnectuntur. Etenim in hanc respectantes *Cleon*, ac *Themistocles*, teste *Plutarcho*, amicitiam illius ingenio decretam, a publicis personis repellendam prudenter arbitrati. illam autem hic statuimus, quæ ortum habeat ex virtute, quæ-

que ad bonum commune tuendum tota referatur. de qua hæc *S. Paulinus*: *Coniungi vult Deus inter nos, atque connecti, per mutua beneficia, charitatem, omnesque homines vicario inter se amore copulari, vt id vnoquoque præstanti alteri, quod sibi ac omnibus præstari velit, tota iustitia, & præceptum hoc Dei, communis sit utilitas hominum*. Enimvero ciuilis beneuolentia aliunde nequit assurgere, quàm ex probitate: illa enim altera, quam prædones, piratæ ac rebelles suis consilijs prætendunt, caduca est ac fragilis, diu nequit subsistere. nam ea coaliti omnes quidem in utilitatem feruntur, at nullus damna sustinere vult, quæ aliquando subeunda, vt commune eorum bonum asseratur. ex quo euadit, vt tam æmulatione cupiditatis, quam fuga a perpeffionibus illud quod commune esse debet, ab eis deferatur tandem, dissoluatur, ac cum illa ipsa amicitia excidat, cuius cupidi conuenire voluerunt. Nihil autem, inquit *Cicero*, *amabilius, nec copulatius quam morum similitudo bonorum. in quibus enim eadem sunt studia, eademque voluntates, in his fit, vt aque quisque altero delectetur ac seipso.*

3. Hæc ipsa charitas mater est perpetuò ferax aliarum omnium virtutum ciuiliū. Veteres, vt *Natura* vim exprimerent, eam tanquā Deam forma muliebri effinxere, quæ ex omni parte, superius, inferius, antè, retro, hinc, illinc vbera turgentia lacte monstraret: vniuerso genere animalium vndiquaque posito, eius beneficio alendorum. *Naturam* hanc vir ciuilis quodammodo imitatur, dum omnibus, quibus poterit, parentes & amici officia præstat, nunc hanc, nunc aliam virtutem in eorum gratiam exerendo. Habet in se, inquit *S. Ambrosius*, *beneuolentia etiam fortitudinem. nam cum amicitia ex beneuolentia fonte procedat, non dubitat pro amico gratia vitæ sustinere pericula. & si mala mihi aduernerint, per illam sustineo.* Ab hoc ipso fonte charitatis, vt obseruat *Aristoteles*, fluunt artium opera, quæ aliorum utilitates procurant, *Sumptus* omnes hæc ipsa effundit, quibus communia ornamenta comparantur. Non enim magnificus in publicum, sed in publicum decus sumptuosus est. Quid est ciuitas, quærit *S. Augustinus*, nisi hominum multitudo concordia vinculo sociata? Porro effectus illi, quos extra se amor in ciuitate semel eduxit, quibus alij sunt aut florent, semper eodem fouentur ac diliguntur: vnicuique enim insitum a natura, teste *Aristotele*, maximè parentibus, & poëtis magis, opera sua amare. & hoc pactodum amor se multiplici dono erga alios communicat, crescit, indies propagata noua sobole, variò dispergitur & augetur.

4. Ab hac ipsa charitate dimanant comitas, mansuetudo, ab extremo vltionis capiendæ auersio, ad condonandum vero promptitudo, fecunditas ad gratificandum ac placendum alijs, acerbitalis in conuictu detestatio: ac summam eorum bonorum educitio, quibus ciues non modò opulescunt, sed mira quadam suauitate inter se iucundantur. Cæterum ista eadem charitas, instar rubi, igne ardentis, suas etiam habet spinas, quæ errantium animos interdum pungant, indigentes quippe nonnunquam correctione, admonitioneque acerbiori.

Arist. 9. Et.
hic. cap. 8.

Cicer. lib. 12.
Epist. Fam.
ep. 3.

Flau. vox. in
Probo.

Ambros. lib.
1. off. cap. 52
Cicer. lib. 2.
de Fin.

Boet. lib. 2.
met. 8.

Plutar. lib.
de Instit.
Ciuil.

Paulin. Epist.
ad Celant.
ep. 5. inter
ep. S. Hiero.

Cicer. lib. 1.
off.

Horti Peter.
tin.

Ambros. lib.
off. cap. 33.

Arist. lib. 8.
Moral.

Arist. lib. 4.
ad Nicomed.
cap. 2. Aug.
ep. 5.

Arist. lib. 9.
moral. c. 8.

Exo. 13.

Prudent. c. 5. *Vulnificasque comas innoxius ignis agebat.*
 Parri Pass. *Colletificari* inquit *Aristoteles*, per se eligit, cauebit-
 Arist. 4. mo. *que contristari*: nihilominus amor, nec amor ef-
 al. cap. 6. *set*, sibi ipsi immoriens, si urgente causa con-
 tradicendi, repugnandi, adeoque puniendi,
 omni acerbitate cassus istis officiis segniter su-
 perfederet. ac seruire planè, omnibus perpetuò
 arridere, zephyrosque spirare. Nouit hæc ipsa
 charitas, leonino quippe spiritu plena, deuictis
 etiam hostibus parcere, modumque poenæ sub
 gradu delicti constituere. *Cæsar* hac moderatus,
 iam iam cum suis irrupturus in Pompeianos,
 hanc legem tulit:

Lucan. lib. 7. *Vos tamen hoc oro iuuenes, ne cadere quisquam*
Hostis terga velit: cuius qui fugerit, esto.

Flor. lib. 8. *Contrà, vt refert Florus, Syllanum fuit, pulcherri-*
 Epitom. *mam victoriam crudelitate, quanta in nullo homine*
antea fuit, inquinare. Octo millia deditorum in via pu-
blica trucidauit, tabulam proscriptionis posuit,
urbem & uniuersam Italiam inermes interim iussit.
Marium senatorii ordinis virum cruribus, brachiis-
que fractis, auribus præsectis, & effossis oculis, neca-
uit.

5. Quoniam verò charitas in ea vitæ ciuilis
 negocia interdum incidit, quæ poenæ & acri-
 moniæ quid postulant, idcirco prouidendum,
 ne hæc aliter decernantur, quam a cupiditate
 veri iustique boni, quod aliquoties a priuato
 discordabit. Optandum, inquit *Cicero*, vt ii, qui præ-
 sunt reipublicæ, legum similes sint; quæ ad puniendum
 non iracundia, sed æquitate ducuntur. idem obser-
 uandum, quando litigia feruent, opinionum
 discrepantiæ exoriuntur, in quibus si iustitia
 spectetur, præsertim commune bonum, nihil

Epict. En- *in eis vnquam fiet contra charitatem. Hinc Epi-*
 chir. *ctetus obseruauit, res ad ciuilem vitam relatas,*
duas habere ansas: Tollerabilem vnã, intollera-
bilem alteram. si frater iniuriam fecerit, non eum
apprehende, quæ facit iniuriam: ea enim eius ansa
non est tollerabilis: sed illa potius, quæ vna educa-
tus: sic enim apprehendes eum, quæ est tollerabilis.
etenim nihil, vt animaduertit Aristoteles, vsque
eo malum, vt nihil boni in se retineat, & illo no-
mine sit prorsus intollerabile. Malum etenim,
ait Aristoteles, seipsum perdit, & si integrum
sit, intollerabile euadit. in cuius rei perspi-
cientia plerumque insignis error committit-
tur: nempe dum in conciuies, tanquam ex toto
malos, aliqui in eisdem boni omnino incurij,
deseruiunt. Plerumque inquit S. Augustinus, cum
tibi videris odisse inimicum, fratrem odisti, & nescis.

Arist. lib. 4. *6. Hic animi sensus ex charitate, vt diximus,*
 Ethic. cap. 5. *a natura primum, vt ait Cicero, profectus, a cha-*
 Augustin in *ritate domesticorum ac suorum, Currit longius, &*
 Psalm. 54. *complicat primum ciuem, deinde omnium mortalium*
societatem: adeoque ad ipsos peregrinos & ad-
uenas, extenditur. quæ in re vitiatam in homi-
nibus fuisse naturam reprehendimus. nam teste
Cicerone, olim hostis idem sonabat, quod ex-
ternus, quod ipse ex stylo legis descriptæ in duo-
dacim tabulis ostendit: quo innuitur, propen-
fos fuisse tunc admodum homines in externo-
rum iniurias, quorum vocabulum tam facile
in hostis inimicam notionem transierat. Cæte-
rum gentes ciuiliores semper in aduenas extite-

Cicer. lib. 2. *re beneuolæ, ac cautæ, ne quid acerbitalis eo-*
 de Fin. *rum animis adferrent.*

Cicer. 1. de *Non est decorum, luctus vt conuiuio*
 off. *Obstrepat, & aures hospitum offendat dolor.*
 Romanum fuit ingenium, debellatos externos
 admittere in suam reipublicam tanquam no-
 uum eius alimentum. Itaque illud, ait *Cicero*, pa-
 trocinium orbis terræ verius, quam imperium poterat
 nominari. Sententia fuit *Scipionis*, teste *Iulio Capi-*
tolino: Malo vnã ciuem seruare quam mille hostes
occidere. Fama istius indolis ad Iudæos ipsos
 peruaferat. *Audiuit Iudas nomen Romanorum, quia*
sunt potentes viribus, & acquiescunt ad omnia quæ
postulantur ab eis.

re beneuolæ, ac cautæ, ne quid acerbitalis eo-
 rum animis adferrent.

Non est decorum, luctus vt conuiuio

Obstrepat, & aures hospitum offendat dolor.

Romanum fuit ingenium, debellatos externos
 admittere in suam reipublicam tanquam no-
 uum eius alimentum. Itaque illud, ait *Cicero*, pa-
 trocinium orbis terræ verius, quam imperium poterat
 nominari. Sententia fuit *Scipionis*, teste *Iulio Capi-*
tolino: Malo vnã ciuem seruare quam mille hostes
occidere. Fama istius indolis ad Iudæos ipsos
 peruaferat. *Audiuit Iudas nomen Romanorum, quia*
sunt potentes viribus, & acquiescunt ad omnia quæ
postulantur ab eis.

7. Tanta itaque vis est istius partis iustitiæ,
 vt affirmet *Cicero*, ea imbutos, passim bonos
 viros appellari, adeoque videtur, eam vniuer-
 sam definitionem ciuilitatis in se complecti.
Claudius adeo ciuilis erat, inquit *Eutropius*, vt etiam
Plutium nobilem virum, qui in expeditione Britan-
nica multa ac egregia fecerat, triumphantem ipse pro-
sequeretur, & conscendentem Capitolium leuus ince-
deret. *Cæsar*, inquit *Suetonius*, infames libellos ciui-
 li animo tulit. *Titus Romæ tanta ciuilitatis fuit & li-*
beralitati, vt nullum omnino puniret. Tiberius ciui-
lem se admodum inter initia paulò maiorem, quam
priuatum egit. Huius videtur ratio, quod charitas
 hæc ciuilis aliorum virtutum sit fructus, ex qui-
 bus excrescit. efficit etiam hæc ipsa virtus, quod
 docet *Aristoteles*, vt ciues suis priuatis condici-
 onibus dispares, ad eundem nihilominus finem
 & erga se mutuò concordiam, instituuntur.

Vlmus amat vites, vitis non deserit vlmum:

Separar a socio cur ego sepe meos?

Rusticus agricolam, miles fera bella gerentem,

Rectorem dubie nauit a puppis amat.

Enimuero tametsi a ciuitate plurima bona in
 vitam humanam proueniant, tamen duobus
 grauissimis malis oportuna: nempe fraudibus
 ac malitiæ. nam cum in ea ratio plurimum ex-
 acuetur, habendique occasiones passim offe-
 rantur, inde dolus & maleuolentia excrescere
 solent, & noua segete indies pullulare: quæ qui-
 dem mala vix in desertis locis, aut in priuatis
 familijs inueniretur. Hoc egregiè lufit *Martialis*,
 domesticæ tygridis morsum describens:

Ausa est tale nihil siluis dum vixit in altis:

Postquam inter nos est, plus feritatis habet.

Magnitudo animi, inquit *Cicero*, a communitate,
 coniunctioneque humana, feritas est quedam &
 immanitas. Expetenda itaque ciuilis vita,
 non tam vt voluptatibus honoribusque
 abundemus, quam vt charitate emolliti, a-
 lijs simus beneuoli, & externorum bonorum
 propagatores. Quod sanè is nunquam præsti-
 terit, qui vitijs corruptus, priuatis suis emo-
 lumentis dūtaxat studuerit. Proinde rectè ad-
 firmavit *S. Chrysostomus*, nullum est vitium, quod
 in se aliquid barbariei non implicat. Si quæ ergo
 in ciuitate serena rerum facies, si quis vitæ in ea
 iucundus succus, si quod firmamentum com-
 munis boni, id charitati inter ciues attribuen-
 dum.

— Zephyris illis melioribus halant

Perpetui flores.

Ferratus lasciuit apex, horrorque recessit

Eurip. in
Alcest.

Aurel. Viſt.
in Anton.
Pio. Sigon.
de Num. c.
de Origin.
Rom. gent.
Cicer. lib. 2.
offi.
Iul. Capitol.
in Antō Pio
1. Machab.
cap. 8.

Cicer. lib.
1. offi.

Eutrop. lib.
7. in Claud.

Sueton. in
Cæsar.

Sueton. in
Tiber. X. p.
hil in Mer.
Aurel.

Arist. 2. Pol.
cap. 1.

Quid. eleg.
ad Amic. 2.
de Pont.

Martial. lib.
1. Epig. 18.
Cicer. lib.
1. offi.

Chrysost. Ho
mil. quod
uem, led. ni
si a seipſo.

Claudian.
lib. 2. de
Rapt. Pro-
serp.

Martius

Simplician
in Epictet.*Martius, & criste placato fulgure vernant.*

Debet igitur, ait Simplicianus, qui amicus esse vult, semetipsum repurgare quantum fieri potest a brutis affectibus; ac tum sui similem querere; inuentumque amplecti, quasi dimidio animæ suæ, alteraue corporis sui parte reperta, secundum fabulam Aristophanis: quod egregiè quoque Plato multis ostendit.

Plato in cō-
uiu.

8. Propter hanc causam, crudelium ingeniorum odia & mores exasperatos, infernalium furiarum impressiones qualdam extitisse veteres finxerunt: non solum alijs nociuas, sed ipsismet diras & horrendas: perinde ac si eiusmodi odijs furiatæ eorum mentes, in ipsa ciuitate speciem quandam Stygis exhiberent.

Claudian.
lib. 1. in
Ruff. Virgii.
Ænead. 7.*sic fata, cruentum*

*Mugit, & totos serpentum erexit hiatus,
Noxtaque effudit concusso crine venena.*

Etenim sicut summa cōfusio in illis locis inferis reperitur, ita dempta charitate, tanquā vitæ ciuilibis sole, ut ait S. Ambrosius, nihil ordinis supererit in ciuitate. Sine qua vsus hominum esse non potest: ut perquirenti monstrare viam, reuocare errantem, deferre hospitium, aquam de profluenti dare, lumen de lumine accendere. non igitur mediocris virtus, de qua sibi applaudebat Iob, dicens, fores ante me non habitabat hospes, ianua mea omni venienti patebat.

Ambros. lib
1. de Off. ca.
32.Cicer. lib. 2.
off.

Rerum autem omnium ait Cicero, nec aptius est quidpiam ad opes tuendas, quam timeri: id amplectamur ut metus absit, Charitas retineatur, ita facillime quæ volumus, & priuatis in rebus, & in republica, consequemur.

CAP V T. X XIII.

*Amicitia ac Sodalitatum in ciuitate bona
recensentur.*

Amicitia, ut ab eius aliquali descriptione exordiamur, commutatio quædam est cum interni affectus, tum externorum bonorum, ex virtute orta inter plures, ad personæ purum amorem destinata. quo primo liquet, amicitiam inter bonos tantummodo posse reperiri: nam vbi nihil homine dignum, quod alteri optetur, remanet: ibi non nisi mala supererint, quæ absque virtutis moderatione in ciuium mores perniciosè grassantur, illosque ab omni decoro ad vitiorum turpitudines abducunt. non enim alteri homini quoduis bonum per se procurandum, sed quod humanum: scilicet quod ei, utpote rationi prædito conueniens & animæ ipsius statui opportunum. ineptum enim uero esset, famelico aurum vel gemmam, non cibum suppeditare: equo esurienti non fœnum sed mensarum delicias ministrare. ita alienum fuerit ab officio virtutis, aliud inde amico cōstitutare, quā virtutis eius, utique hominis, genuinum ac proprium bonum, aliāque cōmoda eidem adferre, quatenus ad eam minus conducere iudicentur. Ex quo dici solet, amicitia regulā erga alium, desumendā ab amore, quo quotusquisque se ipsum diligit. Sicut erga seipsum, inquit Aristoteles, ita erga amicum affectus est probus vir. Quemadmodum si quis cuperet se in alto maris nauis ve-

Arist. lib. 8.
Moral. ca. 4.

ctum, preciosissimis mercibus locupletatum, iactari velis ac nautis destitutum, non censetur is sibi prouidē consulere, ita qui sibi vel alteri honores, diuitias ac voluptates, virtutum præfidijs vacuas, querit, neque se neque alterum ingenuè amat. Danda opera ait Aristoteles, unicuique, ut probus euadat: sic enim fiet, ut erga seipsum amice sit affectus & aliorum amicus esse possit. Non potest homini amicus esse, qui Deo infidus, ut ait S. Ambrosius.

Arist. lib. 9.
Ethic. cap. 4.Ambros. lib
3. de off.
cap. 16.

2. Cū idcirco amicitia pro scopo suo retineat virtutē, nempe intellectualē & moralē, tū necesse, ut virtutem amico procuret, idque in gratiam suæ personæ, non ut ab illo aliquod emolumentum ad se proueniat: hoc enim genere amoris dicimur amare bruta & alia, quæ nobis vtilitatem suorum vsu adferunt. Cuius studium, ut ait Cicero, non est, amicitia, sed mercatura quadam vtilitatum. atque hac ex parte in malos vera amicitia incidere non potest: utpote in rebelles, piratas, ac latrones: hi enim sui affectus non alium finem esse volunt, quam priuatum commodum, quod a persona amata expectant. Mali inquit Aristoteles malos amant ob vtilitatem & iucunditatem. Hinc autem venit, cap. 3.

Cicer. lib. 1.
de Nat. De-
or. in Fine.Arist. lib. 7.
ad Eudem
cap. 3.

huiusmodi amicitiam haud esse diuturnam: nam cum præter virtutem nihil suapte natura iucundum, tale licet sit comparatione quadā ad subiecti variabilem dispositionem, ut alias dictum, ea de causa cum iucunditates sæpius desinant esse tales, appetentis ingenio paululum immutato, inde amicitia, earum rerum gratia inite, facili & indentidem dissoluuntur: in nihil, aut in odia parum postea expirant. harum idcirco causa susceptæ amicitia, ut docet Aristoteles, veræ expressæque amicitia non sunt, sed tantum eo nomine gaudent, quatenus similitudine aliqua amicitia ob virtutem specie tenus excultam, imbuuntur. Atque hi absolute amici, illi ex accidente sunt, & quia cum his habent similitudinem. Proinde ex dispari condicione voluptatis ac virtutis quod ad durationem, vtriusque amicitia differentias, idem rectè constituit: Vnde horum amicitia præcipue permanet, quo ad boni fuerint. virtus enim stabilis res est. Hinc Plutarchus ad amicitiam tria requirit, virtutem ut pulcrum, consuetudinem, ut iucundum, vsum, ut necessarium.

Arist. lib. 18.
moral. c. 4.Plutarch. de
multi. anim.

3 Idcirco quod ad vitam ciuilem, duo præcipue commoda amicitia: primum, adiumentum est ad virtutem, & ad ea, quæ ad virtutem quicquam momenti conferre poterunt. alterum, ex necessitudine familiari mira quædam incunditas. etenim iucunditas, animi confidentia quærelas, angores, sensus denique omnes infundere in amici aures: euanescent enim, aut plerumque extenuantur plurimum dolores, tristitiaque posteaquam per voces in fidum locum, amici scilicet pectus, a nobis eruperint. itidem iucundum, cum illo versari, qui alter idem, a quo certissimè expectare possumus omnes vires, quæ nobis prodesse valent. Quod autem amicitia ciuibis utilis, eorumque res valde confirmet, ideo tyrannis, quæ eos ut mancipia ducit, nihil proprietatis iure eos possidere permittens, amicitia causas, originesque inter eosdem. quantum potest, exterminare contendit. Supra ostensum, inter Dominum & seruum, Principem despoti-

cum

Arist. 9. Et
hic. cap. 9.

cum & subditum, non reperiri amicitiam, eo quod in nullo bono communionem aliquam fortiantur: cum ad amicitiam exercendam requiratur hoc ius cōmune ad aliquod bonum, in quo plures conueniant. Quàm ergo detestandi, vtpote humani generis hostes meritò habendi, qui vt domini despotici reputentur, non solum ciues deprimunt ad abiectam cōdicionem seruorum, verum etiam eisdem amicitiam eripiunt, qua ad virtutes intellectuales & Morales comparandas conseruandasque plurimum adiuuantur: quarum dulcedine & robore contra multiplices istius vitæ ærumnas eorum animi ac corpora munirentur? Ex hoc ostendit *Aristoteles*, populi principatum aptiorem esse ad propagandas amicitias, quam sit monarchia; eo quod in illo laxius sit ius ciuium ac magis varium in bonis, in quibus communicent quam in ista. requirit ergo amicitia ciuili liberatam ciuium, & vt saltem domini sint suarum rerum, de quibus subinde, communicantes amicè inter se, ex arbitrio disponant.

Arist. lib. 7.
ad Eudem
cap. 10.

4. Vtilis itaque habenda amicitia: nam cum ipsa ciuitas primum coaluit, vt alias dictum, quo ea bona hominibus aduenirēt, quibus seorsim agentes destituerentur, tum etiam amicitia, cum nullus ciuium solo ciuili iure instructus, sibi in omni euentu satis benè comparatus ad bonum suum procurandū, in eum finem oportune succurrit. Principio, inquit *Cicero*, quæ potest esse vita vitalis, vt ait *Ennius*, quæ non in amici beneuolentia conquiescat? quid dulcius, quam habere, quocum omnia audeas sic loqui, vt tecum? quis esset tantus fructus in prosperis rebus nisi haberes, qui illis æque ac tu ipse gaudeas? aduersas res ferre difficile esset, sine eo, qui grauius etiam quam tu ferret. Neque vllus videtur tam externis bonis confirmatus, vt amicis non indigeat: quandoquidem diuissim plerumque ea affluant, & aliquid etiam mali annexum retinent, cui amicitia commodè subueniat. Perpauci sunt enim, inquit *Seneca*, quibus contingit simul & felices esse, & sapere. imo in principibus obstinator solet esse fortuna contra utilitates ex virtute: non solum quod animis sint plerumque elatioribus, verum etiam quod non nisi adulatorum turmis frequenter cōstipentur, a quibus nihil veri ac salutaris ad ipsos prouenire solet. inde *Plutarchus* retulit, commune fuisse adagiū, principes nihil posse discere præterquàm equitare: eo quod equi, dum natua ferocia vectoribus etiam principibus restitant, illis succussis haud nouerint adulari.

Cicer. de
amicit.

Senec. ep. 2.

Plutarch. lib.
6. de Princ.

5. Iucunditatis ab amico capiendæ triplex in vniuersum fructus. Principio ipsemet amor de latus in personam solidè amabilem, iucundus. Deinde iucundum cogitare, se ab altero, iudicio ac virtute instructo, amari. Denique iucundum, alterius, qui virtutibus polleat, omnes adiuuandi vires perspicere in proprium quasi iam concessisse peculium, ac paratas, qui ipsi continuo adsint in præliis. meritò idcirco *Aristoteles* amicū inter bona iucunda recensuit. *Fidelis amicus*, ait *Ecclesiasticus*, *medicamentum vitæ*: scilicet præclarum adiuuamen contra eas miseras, quibus humana vita opportuna. quæ quidē iucunditas non est ipsemet finis amicitiae, sed eius po-

Eccles. 22,

tius effectus, & ab illa quædam grati boni re-sperio. *Virtus est enim amicitia*, ait *S. Ambrosius*, *Ambros. lib. 3. de offici. c. 16*
non questus, quia non pecunia queritur, sed gratia non licitatione pretiorum, sed concertatione beneuolentia. Animaduertunt tamē *Aristoteles* & *Seneca*, vt *Arist. lib. 7. ad Eadem cap. 10.*
interim sciamus, nihil in hac vita esse merè iucundum, sicut neque bonum, maiorem capi voluptatem dum quis sibi amicum facit, quam dum facto perfruitur: quemadmodum magis delectat pictorem effigies artificio eius iam subiecta, & sub illo vix nata, quā cū fuerit absoluta. quamobrem quod amicitia ad bonum iucundum referatur, inde, vt ait *Plutarchus*, *Adulator voluptati esse studet.* *Plutarch. li. de diff. amici, & Adular*

6. Hac de causa omnibus plane gentibus innatus sensus amicitiae. imo plures sunt a natura eius causæ, quam societatis ciuili. etenim, vt differit *Cicero*, homines primo conuenere, vt contra indigentiam a natura mutuò essent adiumenta. amicitia autem hinc non tantum coaluit: nam simulata etiam amicitia utilitatem proferre poterit, sed ex ipso hominis ingenio, propenso natua qualitate sui in aliorum amorem, manauit. Neque vel rigidiores orbis partes ciuilitate destitutæ caruere *Pylade* & *Oreste*, quos vel immanes *Scythæ* ob susceptam amicitiam coluerunt.

Plutarch. li.
de diff. ami-
ci, & Adular

Cicer. de A-
micit.

Scilicet hic etiam, quæ nulla ferocior ora est,

Ouid. lib. 3,
de Pont.

Nomen amicitiae barbara corda mouet,

Quid facere Ausonia geniti debetis in vrbe,

Cum turgent diros talia facta Getas?

7. Ferunt nihilominus aliqui, Stoicos nonnulla contra iura legesque amicitiae disputasse. contendunt enim, oportere hominem ad eum apicem perfectionis deuenire, in quo positus, nullius rei externæ necessitate magnopere tenetur. Vt enim nature quadam præstantia donata aranea, ex proprijs visceribus vitæ filum ducit, sic definiunt, idem debere sapientem, nec ab officio alterius aliqua ratione pendere. Hunc disertè affirmat *Seneca* Deo eò esse similem, quod, amico, si non ad viuendum, saltem ad beatè viuendum, neuiquam indigeat. Porro adiungunt, amicitiae munera obuia esse timoribus, suspitionibus, condolentiæ, desiderijs: quandoquidem de bonis amici sollicitudines hosce affectus educant. at viri prudentis, aiunt, ac virtute præditi, haud fuerit, istis motibus concuti, aut instar maris æstuosi, vehementius commoueri. Quod si amicitiae a nobis descriptum officium pensemus, vel inter binos solummodo posse reperiri, vel inter valdè paucos existere, comperiemus. *Valde amare*, inquit *Plutarchus*, & *amari*, inter multos locum non habet. Quocirca ex vna parte discussis molestijs, quæ interueniunt ad hunc vnun amicum comparandum & conseruandum, ex altera, perpen-sis paucis emolumentis, quæ a tā stricta & solitaria amicitia prouenire possunt, eius vsus nō multum utilis fortassis apparebit. Denique publicæ ac communi charitati inter ciues, iuxta ac boni communis curæ aduersari videntur particula-res istæ amicitiae: quantum enim amoris ac diligentiae huic impenditur, tantumdem alijs subtrahitur. Propterea sunt aliquæ societates, teste *S. Basilio*, quæ non admittunt hæc amicitias priuatas, *Basil. in con- sit. cap. 3. Serm. 1. Ephrem. Tom. 1 pag. 31.*

Arist. lib. 7.
ad Eadem
cap. 15. Plu-
tarch. cont.
Stoic. Senec
cx 9. ad
lucil.

Senec. Epist.

Plutar. lib.
de diff. ami-
& adul.

prietas, utpote inimicas communis boni apud ipsas studijs, adeoque in capaci & tranquillitati.

8 Verum enimvero hæc a Stoicis obiecta parum conficiunt contra cultum amicitiae. Equis precor adeo sublimis in virtute, qui amicitiae sustentaculo ac dulcedine minime indigeat? Hoc quidem sapientis fuerit, moderate defectum amicorum perferre, adeoque posse, Dei auxilio fretum, vel sine illis beatitudinem, utpote in exilio, in carcere, in paupertate, consequi: & quo ad hoc, araneæ condicionem ipsum imitari, nihil vetat. Cæterum dulce est fomentum virtutis ab amicitia, ut retulimus, etiam in sapientissimo. Quod autem intulere iidem Stoici de affectionibus animi, agnatis amicitiae, id ex eo pendet, num eiusmodi affectus omnino a sapiente sint admittendi nec ne: in qua re iam vniuersus fere mundus a partibus Stoicorum recessisse videtur. Porro tametsi amicitia ad paucos reducatur, nihilominus ex illis paucis maxima utilitas propagatur. Sin vero aliqui hominum coetus, hæc prietas amicitias ac conuentus proscribant; id eo faciunt, quo nouerint, eiusmodi socijs, utpote in vna familia fratribus, non esse opus amicitia hac particulari, coërcitaque, quum omnes in eis coaliti, vicissim, etiam vel secundum leges arctissimæ amicitiae, poterunt censeris amici: quorum amicitiam videntur aspernari, eisque diffidere, qui alias, ad exiguum numerum redactas, seorsim persequuntur.

9 Quod ad sodalitia spectat in ciuitate, intelligendum, ea ex amicitijs coaluisse, sicut istæ propagatæ a naturali pietate in sanguine coniunctis fuere. Ut ergo peculiaria quædam munera, bono publico valde utilia, melius exercerentur in ciuitate, conuenere aliqui in sodalitates, quorum vnitæ vires tam animorum, quam corporum, eis efferendis opportunius conducerent. Has in republica Romana olim repertas fuisse videtur significare Dionysius. *Sabinis irrupentibus in agrum Romanum, Decemviri fama aduentus hostium consternati, sodalitia sua conuocant, & cum eis quid facto opus sit consulunt.* Discrimina quidem habent istæ sodalitates, desumpta ex diuersitate proximorum finium, quos sibi proponunt, utpote fundibulariorum, militum, artificum, academicorum, ac eorum præcipue, qui ut veram sapientiam pietatemque alijs tradant, de quibus S. Thomas, in societates separatim concessere. Rebus autem publicis commodas esse, has ex eo liquet, quod in eis homines accuratiores, instructioresque euadere poterunt ad certa munia, eaque optima proferenda, quam si solutius, laxiusque viuentes, ea sibi seorsim perficienda constituerent. Duo enim sunt ad hæc adiumenta in sodalitatibus, primum est religiosior auocatio ab alijs occupationibus, ex quo acrior restrictiorque oritur nervorum quoad proprias contentio. Deinde, qui inter se sodalitijs deuinciuntur, aptiores

sunt, qui ab alijs socijs suis instruantur adiuuenturque ad peculiaria illa sua officia melius exequenda.

10 Cæterum non defuere, qui argumentis etiam maximis, contra huiusmodi societates disputarunt: non quidem quod ipso genere malæ ab eis habitæ, sed quod hominum vel infirmitate vel malitia consideratis, publicæ paci, adeoque bono communi sæpius noxiæ. Enimvero istis sodalitatibus valde procliue, abire in factiones, singularitate agendi a reliquis, cum exemplo, tum doctrina, dissentire: non modo pugnare cum illis, qui popularem degunt vitam, sua venditantes, verum etiam cum alijs, qui etiam sodalitate aliqua ab ipsis differunt, inimicitias gerere, ac vti nam huius rei impressiones adhuc luctuoso euentu in hæc rerum luce non superessent. Hinc ciuiles Principes sæpius leges scripsere contra sodalitates, utpote inæqualitatum, discriminum, factionum, seminaria, ac cauere diligentissime, ne vllæ exsurgerent abique eorum iudicijs & ad probationibus. qua in re neque defuit Ecclesia Christi, ordines Religiosorum non alios permittens, quam quos ipsa confirmavit, atque cum istorum ordinum multiplici- tate, ut in Ecclesia maior vnitas seruaretur, quo ad multa, sacrosanctum Concilium Tridentinum, Episcoporum iurisdictionibus religiosorum officia subiecit.

11 At nequaquam existimandum, multiplices hos ciuium conuentus, Ecclesiæ, vel reipublicæ vnitati omnino aduersari. etenim in cœlesti Hierarchia varij sanctorum spirituum ordines reperiuntur, qui cum vni Deo obtemperant ac dimittantur, tum concordie vnitati haud aduersantur. Simile huic cernitur in Dei Ecclesia: in qua omnes societates, quo ad internum influxum, ut ostendit Doctor Angelicus, ab eodem Christo capite ac Spiritu Sancto gubernantur & illustrantur. ac quantum ad regimen exterius, per Episcopos, præsertim summum Pontificem, ad vnitatem maximam reducuntur. *Augetur Ecclesia, inquit S. Ambrosius, cœtu Ecclesiæ, fidei consortio, imitandi sanctitate, percipiendæ gratiæ necessitudine, mysteriorum communione.* pari modo in republica ciuili, sodalitates, principis, legum, ac finis ex bono communi vnitatibus, inter se apte connectuntur.

12 Verum omnino, optimis quibusque institutis mala quædam esse infesta: ac inter reliqua, passim animositates & inuidencias sodalitia affectari. Prouidendum itaque, non ut omnino non sint, sed ut in eis socij vnus Dei honoris cupiditate, ac boni communis studio, inflammentur: sic enim in istis communicantes, ut membra in eodem corpore, inter se suauius cohærebunt. Sin vero careant vniuersali hoc proposito pietatis, tam Ecclesiæ, quam reipublicæ suis disparitatum factionibus plurimum nocebunt. Prouidere ergo debet princeps, cui harum sodalitarum instituendarum cura incumbit, ut non

Dionys. lib. 1. pag. 687.

S. Thom. 2. 2. q. 183. art. 2.

S. Thom. 2. 2. q. 183. art. 2. ad 1.

Ambros. lib. de off. cap. 33.

nisi graui necessitate urgente oriri permit-
tantur, vel multum sobolescere, ne huma-
na infirmitate præualente, discordes & mu-
tuo contumeliosæ euadant: maxime cum
plures idem ferme genus occupationis pro-
fitentur: sic enim facile vna in alterius messem,
falce immittet cum iniuria illius, æmu-
latione nempe contentioneque ardentis. qua
in re non est superiori perpetuo statuendum
ex eo, quod simpliciter & suo genere maxi-
me optabile & perfectum, sed potius ex e-
uentu, morali certitudine futuro, siue ab im-
becillitate, siue malitia hominum is euentus
profluxerit: non enim debent contra cha-
ritatem promoueri sodalitates, quæ charita-
tis ergo desiderandæ. Meo iudicio in hunc
finem, ac ad auertenda mala plurima, haud
leue fuerit momentum, diuersitates sodalita-
tum, quantum fieri poterit, reuocare ad vni-
tatem exterioris regiminis. quod quodammo-
do designasse videtur Concilium Tridenti-
num, iurisdictionem Episcopalem ad reli-
giosos extendens. nam dubio procul, vni-
tas exterioris regiminis multum conducit cum
ad internam, tum ad externam, etiam ani-
morum vnionem ac concordiam inter ci-
ues: ex qua vnitatem passim pronunciant Theo-
logi, fidei ac morum vnitates in Ecclesia Ca-
tholica profluxisse; & vtriusque discrepan-
tias ideo apud hæreticos esse conspicuas, quod
eiusmodi vnitatem exterioris regiminis, ob suam
superbiam destituantur.

13 Itaque sodales istis ordinibus duo de-
bent considerare. primum, multiplicia, diffi-
miliaque diuersarum sodalitatū comprehendit.
alterum vnitatem siue communis finis, siue
exterioris regiminis, respicit. Ex illo, scili-
cet ex multitudine disparata, & dissimilitudi-
ne oriuntur dissidia inter sodales distin-
ctorum ordinum. ex posteriori, nempe ex eius
vnitatem, concordia & charitas inter eosdem
propagantur. Huius rei duo exempla reco-
lit S. Paulus. vnum eorum, qui gloriam capta-
re volebant a personis, a quibus erant bapti-
zati. *Ego quidem sum Pauli, ego vero Cephe: e-
go autem Christi.* istis, utpote multis, a Co-
rinthijs consideratis, agebantur inde in fa-
ctiones & discessus. mox ostendit eisdem quid
vnum, cuius intuitu deberent inter se vniri
& in vnum conciliari: *Diuisus est Christus?*
istis innuens, omnes baptizatos in vno Chri-
sto conuenire & conspirare, ac proinde alie-
nos esse debere a factionibus. Alterum ex-
emplum allatum ab eodem Apostolo, desu-
mitur a multis membris in vno eodemque
corpore. *In vno corpore multa membra habemus.* istis enarrauit in corpore quædam plura,
ab vnitatem remota: quippe membra, figura
& munere discriminata: *Omnia autem mem-
bra non eundem actum habent.* postea ostendit
multorum membrorum vnitatem esse, ex v-
no corpore, quod componunt: *In vno corpo-
re multa membra habemus.* Ex quibus con-
cludit, debere fideles, ut vna charitate confor-

cientur, illud expendere, quo omnes, veluti in
organo fistulæ, sunt vnum corpus Christi my-
sticum, & *Singuli alter alterius membra.* Quam-
obrem quando diuersorum ordinum sode-
les inter se detrahendo, iniurias inferendo,
minime conueniunt, signum est, eos expen-
dere solum ea quæ illos dissimiles reddunt,
non vero finis vnitatem: nempe bonum
publicum, maiorem Dei gloriam, Ecclesiæ
prouentum; quibus animo perceptis & ama-
tis, pax & vnitatem inter eos seruarentur. Idcir-
co huic varietati inter sodales distinctorum or-
dinum, præter vnitatem finis, quo minus in
dissidia tendant, subuenit vnitatem regiminis:
utpote quo in statu politico variorum ordi-
num sodales, vni magistratui subiiciuntur:
& in Ecclesia, quatenus omnium ordinum
sodales, vni Romano Pontifici obtempe-
rant. quod si hæc posterior vnitatem regimi-
nis; quod nempe a singulis remotior, non
sufficiat ad continendum Religiosos in vni-
tatem charitatis, ad id tunc iuuabit vicinior
vnitatem ex imperijs Episcoporum seorsim in
suis diocesis. Quod vero inter alia, quæ al-
teri debentur, sit ritus ciuilis, honori impensus,
de illo iam differendum.

CAPVT XXV.

De signis Honorarijs inter
Ciues.

Vo sunt in republica, quibus
honor, externa aliqua specie
expressus, debetur; virtus sci-
licet, ac potestas. quorum
principalis virtus, quantum ad
debitum honoris accipiendi: ab illa secun-
da, potestas: ut nempe a virtute deriuata,
& ad illam directam contendit. Consulto id-
circo Caius Marius ædem eandem virtuti at-
que honori consecrauit, ut refert Sigonius; Sig. in Fasti
volens ostendere, honorem asseclam esse, &
quasi vmbra virtutis. quamobrem virtu-
te, aut potestate præditis, negari in ciuitate
honor non poterit absque iniustitia, aut
nota acerbi horridique ingenij. quo in ge-
nere eo maior iniuria, quo honor in sum-
mis bonis externis, ab hominibus haberi
solet: quippe bonum rationis, ac proprium
virtutis præmium, eiusdem quoque clara quæ-
dam significatio. idcirco apud Romanos
maxima præmiatio ciuis, utpote ob con-
seruatum ciuem, erat ab honore constituta;
cum reliquis benefactis coronæ, aut quæ-
stus aliquis, tribuerentur. O mores antiquos Plin. l. 119
inquit Plinius, qui tanta opera honori soli deuo- Hist. cap. 4
uerint: & cum reliquas coronas auro commen-
darent, salutem ciuis in precio esse noluerint, cla-
ra professione significantes, seruare quidem ho-
minem nefas esse lucri causa! oh quam causam
Romani, etiam hostili odio mutuo infensissi-
mi, ad exemplum Cesaris in Pompeium, ab-
stinebant

1. Cor. 12.

Rom. 12.

Cic. l. 6. ep. tur.
Fam. ep. 6.

stinebant a verborum contumelijs : honoris titulos etiam irati concedere non dedignabantur. In quo, inquit Cicero, admirari soleo gravitatem, & iustitiam, & sapientiam Caesaris : nonquam nisi honorificentissime Pompeium appellat, at in eius personam multa fecit asperius. armorum ista & victoria sunt facta, non Caesaris. Honor itaque unicuique concedendus ex modo virtutis ac potestatis, idque decore quodam ritus externi, adeoque ex genuina animi sententia. a cuius solutione gentes auersæ, parum faciunt bonum commune, simul ac ingenia ostendunt rudia ac impolita, etiam ad se contracta, quippe quæ nullo studio cultus ad aliorum beneficia vel ornamenta transire volunt. Et quidem interdum sola ignorantia, causa existit neglectus in hoc genere, quando nempe aliquis errorem ex excessu vel defectu veritus, neque speciem rectam honoris deferendi animo concipiens, rusticana quædam verecundia impeditus, ab omni cæremonia civilis honoris pendendi se abstinere statuit.

2 Vt autem certa ratio in hac civili actione decernatur, intelligendum, tam ipsa forma, quam excessu, & defectu a civibus in ea peccari posse. Forma ea incivilis, quæ inusitata, quæ rustica, quæ leuior, aut segnitie quædam stupidior : ac aliquid prodit, quod ad civiles congressus ineptitudinem declaret cultoris. Excessus tunc fit, quando amplior est cæremoniarum repræsentatio, siue verbis, siue gestu corporis, siue utrisque perficiatur, quam postulat condicio personæ, aut ab aliquo accepti beneficii agnitio exprimenda. quamobrem popularis est culpa, quando nonnulli, quo valde civiles, urbani, argutuli, ad loquendum prompti ac copiosi appareant, verba, gratificatoria aut saluatoria absque omni lege vel numero effundunt, non sensu, ne dum habitu, ea dimetientes; quibus satis, si respondendi facultatem continuata loquendi serie, ei, quem compellant, ademerint. Cui exundantiæ sermonis, accedunt plerumque vastæ quædam brachiorum iactationes, totius corporis immanes inflexiones, aut ad morem simiæ hac & illac per gyros cursus ac recursus variæ gesticulationes. qui ritus ita a natura abhorret, ut qui illum exerceant, nunquam rem seriam agere, aut ex vero animi affectu, sed docte solum, veluti in scena personati alicuius munus præstare videantur. incurrunt itaque plerumque isti in notam hominis leuioris iudicii, & eius, qui non certa notitia, sed corporis dumtaxat motu, linguæ volubilitate, ingenij præcipitantia omnem urbanitatis rationem apud se constituerit. aduersantur porro, modum excedentes, dignitati suæ personæ : nam seipsos quodammodo abijciunt, qui plus salutationis, quam eis iure conuenit, alijs impendunt, gestu ac verbis ignobiliter lasciuentes. Cum quidam libellum supplicem Augusto Imperatori porrigeret, indicare volens metum, quem a tanta maiestate animo iam conceperat, nunc brachium por-

rexit, subinde seipsum quasi corrigens, illud retraxit. Cui Imperator : Quid ? num Elephantostipem porrigis ? Defectus autem contingere solet vel ex superbia, vel ex quadam rusticitate. rigidior hac in re plerumque superbia quam par est, ac reuult alteri cultum solvere, quem aut spernit, vel negligit : neque in se admittere vult illam sui dimissionem, quæ eiusmodi cultui vulgariter inferuire solet. rusticitas vero prorsus arida est quo ad beneuolentiam in alios, & in honores alteri tribuendos minus propensa.

3 Vt autem civilis quædam mediocritas in hoc studio honorario seruetur, intelligendum, eius decus præcipue spectari in apta quadam proportionem ritus externi ad affectum, in cultum deferente, & personam, cui deferitur. Etenim hac in re spectabilis impropor- tio, si non excusetur leuioris animi indicio, habebitur aut doli, aut adulationis exploratissimum machinamentum. Vt enim dolus occultius lateat, videbitur indigere huiusmodi albo cæremoniarum, & quasi in volumina complicatis contrariæ amicitiae formis. Similiter ut culta persona inducatur in voluntatem præstandi aliquod beneficium, idoneum reputatur, illum prius honorum blandimentis inescare & irretire. Vtraque sine dubio odiosa, quam primum excessu aliquo constiterint. oritur quoque aliunde hæc impropor- tio, nempe quando natura ex se nata non est ad exhibendum hunc cultum : proinde in eius figura, insignis aliqua effectatio, cura- que elaborata, semper apparent. Admonuit itaque sic Quintilianus : Norit se quisque, nec tantum ex communibus præceptis, sed etiam ex natura sua capiat consilium formandæ actionis. Reprehensus idcirco olim Paulus Samosatenus, in quodam Concilio Asiatico, ut scribit Eusebius Cesariensis, quod concionando dexteram laxius, vastiusque iactaret : quod palmam, ad foemur illideret, thronumque vehementius pede concuteret. Nullus sane prudens, qui audita visaque alterius salutatione, secum non expendit causas, quæ eundem ad id præstandum compulere. Quocirca si modo se, ac salutantem librans, aliquam impropor- tionem inuenerit, illico ad eius odium, vel contemptum incitabitur. Excessus quippe iste, de quo loquimur, plerumque propagatur ex immoderato sui amore, cuius & colore tinctus aliorum oculis euadit conspicuus. Sunt enim qui ita seipsos amant, ut non nisi im- menses ab alijs honores consequi appetant : proinde in eis deferendis volunt modum excedere, ut semente quasi iacto, similes inde cauponentur. alij ad id se amant, ut civiles, urbani, idque in primo flore, ab alijs reputentur. denique nonnulli ita se diligunt, ut magnorum commodorum cupitatibus teneantur : proinde cunctis blandi, & in comitates effusi ad exemplum Absolonis : quo expectata emolumenta prensantes, demum consequantur. Hi omnes honores minus debitos conferentes, suo spectato fine sæpius frustrantur : nam cum eis sibi aliorum amores conciliare deberet, patefacientes

Suet. in Aug.

Quint. li. 11
cap. 3.

Eucl. 17. Hist.
cap. 24.

2. Reg. c. 154

hoc pacto se incensos esse sui amatores, subdolos, fucatos, lucri appetentes, odia sibi conflant potius eo ac vituperia. Et quemadmodum insignis sui amor, extremam malitiam sibi perpetuo annexam habet, ita honores illos altos, exoticos, immensosque efferentes, ut ingenium produnt sui amantissimum, ita pariter summa malitia armatum ac dentatum eodem ostendunt.

Martial, Epi
gr. 6. *Cum voco te Dominum, noli tibi Cinna, placere,
Sæpe etiam seruum sic resaluto meum.*

Enimvero dolendum, tam honestum vitæ officium, fraudibus & malevolentia frequentius ancillari. neque haud ægre ferendum, etiam præclaros spiritus in hoc studio falli, existimantes eos, quos salutant, non trutinatos omnia pondera ipsis exhibita reuerentia, non discussuros intima quæque eiusdem viscera ac sententias. nam amor sui & desiderium expectati finis illos nonnunquam obcecant, iuxta ac credere faciunt, sua, quæ animis complicant, non videri ab alijs per trāsennas & reticula cæremoniarum. Vbi ergo limites superant istæ honorariæ compellationes, non est existimandum, ibi repiriri palmam ciuitatis, eo quod, ut dixi, coniungantur plerumque cum extrema malitia & fraudibus, a quibus vitæ ciuilis suauitas, & inter ciues confidentia extinguuntur. Suauitatem ac confidentiam, fructus esse ciuilis vitæ, satis manifestum. Chineses, qui in hoc genere omnium mortalium maxime immensi, iidem incredibili malignitate imminus fauentes, nulla crudelitate, ut intellexi, exsaturanda, deprauatissimi.

Capitol in
Maximino
Iuniori.

4 In hunc ipsum finem consequendi honores, cura & affectatio titulorum, nominum altitudines & amplitudines conquisitæ conducunt: quibus aliqui nobilitari & exornari exemplo Maximini iunioris apud Capitolinum, summopere ambiunt: existimantes, eorum accessu se in apices quosdam supra aliorum sortem eleuandos, & veluti quibusdam stellis hic in terra illustrandos, in eundem scopum, prætiolæ ac pompaticæ vestes parantur, pallatia regio plane sumptu extruuntur, quorum tristegæ, fastigia, frontispicia, fornices, turrets, fenestæ, omnia denique, nescio quas proclamant habitantium dominorum sublimitates. aduentibus ipsos ac inuisentibus proponitur mira, artificiosa ac sumptuosa suppellex, utpote mensarum conuiuialium, parietum, hortorum & aliorum, quorum obiectu maximos possessorum honores, stupefcentes clientes, aut conuenientes, demirentur. Hæc, & huiusmodi, licet vulgarium oculis ingentem quandam vim urbanitatis inferre soleant, meo tamen iudicio, ab ea existunt alienissima. quis enim, cum alterius nominis grandes voces, & verborum ampullatos sonos audiuerit, non statim se illis non inumbrari modo, verum insuper ad exilitatem pygmaei vel pumilionis redigi, longe sub ipsorum tonitruis inferius subidentem deiici, adeoque abiectum sordescere sentiet? nū expectat istis compellendus, ut alij eius nomenclaturam auribus excipientes, in seipsis naturam ipsam illico reprimant, patienterque sinant, se ea ob-

scurari, extenuari, in imum detrudi, quasi in nihil aliud essent intenti, quam ut ipsis honores impendant, & eorum clangoribus, omnibus alijs missis, delectentur? Falluntur dubio procul, si apud se ita constituerint; nimis enim hac in re homines sumus, nimis in vniuersis superbit ac renititur honoris vel æqualitatis cupiditas: quos proinde ægre semper habebit, seruire, adulari, salutare, interim inglorios esse, ut alij ad gloriam eorum cultu & submissione peruenisse videantur. Imo, quis rerum præteritarum memoriam animo complectens, non perspiciet, honorarios istos nominum fumulos, ac sonoros strepitus, quam plurimis exitiales potius fuisse, incolumitati, ne dum decori eorum haud congruentes? *Cæsar*, teste *Floro*, *Titu-Flor. Epit.*
lo Patris Patriæ, perpetui Dictatoris, seu Interregis, ut Cicer. lib. de
ait Cicero, & non assurgens senatui deferenti hos ho- legib.
nones, ad eadem Veneris in inuidiam incidit. Cui pote- Xiphil. in A-
stas abrogata, & coniuratio in eum facta. ob quam dran.
causam Adrianus vetuit sibi a Senatu alios ho- Xiphil. in
nones deferri, quam quos ipse peteret. Cuius Senec.
rei periculum animo percipiens Seuerus Impe-
rator, Deplorauit humanam condicionem, quod sum-
mos honores non ferat. Eodem recidit nimius
splendor seu magnificentia ædificiorum, quo-
rum ostentu existimant aliqui, se peruersuros ad
æstimationes admirationesque popularium. De
quo instituto hæc Cicero: Nuda est etiam dignitas Cicer. 1. lib.
domus. non est in domo tota dignitas ponenda, nec domo 1. off.
Dominus, sed Domino domus honestanda.

5 Quod vero istius gloriolæ nimia cupiditas sit inciuilis quædam intemperies, in turbarum motus ac dissentiones præceps ardensque, id ex duobus constat. Principio quod ubi ea viget, ibi sit magnus recessus ab æqualitate illa naturali, quæ bono communi ac paci opportunissima. Cum autem natura auctrice, omnes sint æquales, conabuntur ciues, quantum poterint, idque vi naturalis instinctus, excessum hunc & inæqualitatem superbiam expugnare, ac postliminio nativam æqualitatem inducere. nam sicut a nimio sui amore significationes istæ ambitiosiores proficiscuntur, ita cum malitia vel contemptu in alios coniunguntur: qui animorum affectus rabiosi sunt, in iniurias quippe ac violentias propensissimi. Hinc *Seneca* recte affirmavit, huiusmodi amplas ac regias ædium structuras, anxietatum & timorum esse officinas & receptacula: *Nunc magna pars nostri Senec. Epist.*
metus, tecta sunt. Antiqui vero, ignorantia rerum in- 90.
nocentes erant. Quod si inuidia ad hæc re-
rum externarum gloriolas non peruat, ad
eas tamen auiditas aliquando pertinet. Un-
de imprudens censebatur Rex Israel Eze- 4. Reg. 20.
chias, qui externis legatis Regis Babylonio-
rum, suos thesauros ostenderit. Cleopatra
eiusdem culpæ meritò insumulata, quæ dum
ambitioni studuit velificari, ornamenta & pre-
ciosa quæque Cæsari victori, & Romano, mon-
strabat.

Lucan, 10.

— *proh cæcus, & amens*
Ambitione furor, ciuilia bella gerenti
Diuitias aperire suas, incendere mentem
Hospitum irati!

6. Altera causa istius odij, quod honoris & cultus

cultus loco succedit, reperitur in præpostero eius hominis instituto, qui nominibus, titulis, vestibus, suppellectili, ædificijs ad honorem adspirare contendit, cum vel natura iudice, non istis, sed soli virtuti honor concedendus. odiosa idcirco hæc inepta ac innaturalis honorum cauponatio. Quamobrem dum antiquitatis memoriam mecum repeto, quos prisca illa tempora potentes inter nobiles, & aliorum amoribus munitos, mihi spectandos exhibent, illos omnes, quod ad honorariam compellationem, vestes, domus, conuiuia, valde moderatos, & parum a plebeio ritu recedentes inuenio. Noluere hi viri sanè magnanimi, aliquid in ipsis, ac circa se spectari, in admiratione esse, præter virtutem, præter animi in alijs magnificentiam, charitatem, fortitudinem: dedignati alias notas extra se positas, & aliorum manibus expressas, sibi adsciscere, ex quibus præ alijs clari, ad honores ac fauores aliorum insurgerent. quod si inter ipsos, & alios aliquid discriminis sit constituendum, id voluere esse in virtute, qua ipsi excellere, non in alijs rebus reponi: studentes potius, vt istis similiores ac viciniore Deo reliquis apparerent. hi sane verè ciuiles ac magni viri extitere. In quorum classe conspicuus *Laurentius Medices* dux Heruriae, qui vt narrat *Iouius* aliter sepeliri se vetuit quam vulgari ritu. Defectus autem est ciuilitatis, formas disparitatum in republica collocare in meris titulis, in vestibus, in ædibus, ac similibus nugis: nam odiosum est, & omnibus vitij agnatum hoc animi propositum. Simplicitas idcirco illa prisca genuine ciuilis, hæc vero artificiosa nostra voluptas, elaboratus noster fastus, fucata ac pulchrè picturata est barbaries. Etenim virtutibus suis ciues modò diffidentes, quibus potius carent, recipiunt se ad hosce apparatus corporum, ad nominum splendores, vt honores prorsus extortos & fallatos consequantur: quorum omnis fælicitas bracteata, vt loquitur *Seneca*. Excessus itaque iste ciuilis vitæ, in extremum barbariei tandem erumpit. Qui autem istis hominibus, externis duntaxat bonis insignitis, honores attribuunt, adulat ores plerumque sunt, non cultores. illos idcirco nuncupat *Aristoteles* seruos, quod nempe seruii instituto, non sponte, aut ex iudicio, honores alijs deferant. Itaque quando quoad hæc ratio deferitur, tunc hi, qui honorandi, sui amantes maleuoli itidem, & vitiosi reperiuntur: qui verò honores largiuntur, adultores sunt, serui sunt: quæ hominum condiciones sine dubio optimo statui reipublicæ plurimum aduersantur. & qui serui esse recusant, euadunt plerumque hostes. nam, vt dicebat *Augustus*, Regna præter cetera hanc difficultatem habent, quod non solum hostes, vt ceteri faciunt, sed etiam amicos & necessario timemus. & ob hanc causam *Alexander Severus* Dominus appellari noluit, vt *Lampridius* narrat. Laudandū ea propter eorum principum ac virorum magnatum illud studium, quo suas dignitates occultarunt potius, & ad communem ritum viuendi quam proximè accedere voluerunt: vt enim odiosum, ac durum, morem alijs gerere, eorum nominibus ac personis honores

dipendere, cum simus omnes natura pares, ita hæc munera libentius præstiterint ciues, quando nihil fastus aut amoris exotici in eis depræhendunt, qui ab ipsis honorandi: aliter comparatis licet honores concedant, id tamen faciunt inuiti, ac vim quandam sibiipsis inferentes; & proinde in eis hoc officium nō manebit diuturnum. Verum quidem est, quod ad titulos, ædificia, famulatus ac vestes, admittendam in republica eam inæqualitatem, quæ potestatis gradibus aptè accommodetur: nihilominus omnis hæc inæqualitas demum ad inæqualitatem virtutis peruenit: quatenus instituto naturæ, qui potentia clariores & augustiores, illi virtutibus debent esse nobiliores, vt postea demonstrabitur. Sin vero externorum inæqualitas careat hoc fundamento inæqualis virtutis: multo magis, si virtute expulsa, solis vitij sustentetur, vtpote arrogantia, crudelitate, aliorum contemptu, ciuilis appellari nequit, barbarica potius est & truculenta. Neque solum, quantum ad hoc institutum ciuile, habenda ratio bonorum ciuium, ac subactorum disciplinis humilitatis, sed etiam vulgarium, qui plerumque ægrè adducuntur ad honores soluendos; qui superbi, qui refractarij stomachantur, ac irascuntur, cū viderint se aliorum nominibus ac notis obnubilari, aut nimium obscuros reddi: istis etiam aliquo modo in ciuitate, quod ad rem honorariam consulendum.

7. Quæ quidem exundantia fastus ac cultus vt in omnibus inciuilis, ita in Ecclesiæ Præfulis vel Principibus maximè vituperabilis. Scire itaque conuenit, in vniuersum externum apparatus ædium, vestium, famulorum, clientum, curruum, equorum, & similium, Ecclesiasticis magnatibus concedi, quo inde popularium imbecillitati consulatur, nempe vt inde idoneam animis capeflant notionem illius status, & dignitatis ex virtute, quibus illi conspicui gaudet, non valentes plerumque absque eiusmodi signis, debitè eas suis sententijs metiri. nam in republica cœlesti, in qua virtus ipsa omnibus incolis satis ex se nota, præter excellentias naturarum ac splendorum a diuina luce, nihil est ab externo ritu seu pompa discriminis, quo superiores ab inferioribus distinguantur. Quamobrem cum populares deprehenderint, viros Ecclesiasticos in istis modum excessisse, illico pronunciant, in eisdem ne micam quidem castitatis, charitatis, aut humilitatis posse inesse, sed potius contraria vitia inde significari ac stabiliri. secū dicent, quid præceptoribus virtutum cum munimentis vitiorum? Sapientissimè itaque Sanctissimus D. N. *Vrbani Octauus*, quod ad hæc, vt intellexi, Romæ Prælatorum ac Religiosorum mores coercuit, ac illos docuit, eorum æstimationes & honores a solidis virtutibus, intellectualibus & Actiuis, requirendas, non vero ab huiusmodi nugarum fucis, aut eis rebus, quæ bonis & improbis, stultis iuxta ac sapientibus, communes. enimvero satius, optabilius, Romam Sapientem, Piam, virtutum disciplinis restrictam, quam argenteam, quam auream, quam curulem, ab eam aduentibus reperiri.

Iouiu in vit
Leon. 10.

Senec. epist.
80.

Arist 3. Eth.

Xiphil. in
August.

Lamprid. in
Alex. Scu.

CAPVT. XXVI.

*Quanam in parte ciuilitatis habenda cum externis
hominibus conuersatio.*

INter alia particularia naturæ admiranda, vnum, veluti multorum compendium, haberi solet hoc terræ, eius comparatione facta cum cœlo, punctulum: nempe in quo homines, ingenijs, moribus, habitu corporis, vestibus, disciplinis, adeo discrepantes viuunt, a quo tanquam a communi matre cuncti aluntur: qui in tam exiguo eius situ differentijs suis numero propemodum infinitis pugnare & seorsim agere videntur.

totaque discors

Lucan. lib. i.

Machina diuulsi turbabit fœdera mundi.

Mirum sanè in tam angustam tabellam, naturæ adeo diuersos colores humanorum ingeniorum, compulisse. neque solum in eis varietatem mota, verum diuersimodè, quæ maris vastissimis interfluentibus tractibus, quæ locorum diuersorum spacijs, qua altissimis montium iugis, hos ab illis diremptos esse mandauit. Nihilominus, licet in hac multiplicitate omnipotens Deus elucere voluit varias imagines suæ perfectionis, suamque ad producendum immensam fecunditatem eodem ostendere, omnia tamen quadam vnitæ ac conuenientia concinne inter se cohærere fecit: adeoque vniuersale aliquod bonum inter ea afferri curauit, in quo mortales cōmune quoddam ius vbique gentium sortirentur: ad idæam, vt videatur, sui ipsius qui personis trinus, Deitate tamen ac fœlicitate vnus subsistit. Inprimis vniuersis indidit sensum vnius Numinis, in cuius cognitione, cultu & amore cuncti conspirarent: ex quibus officijs, vt diximus, propagatur inter homines charitas, cuius vi, quò ad bona diuina, vnus alteri prodesse possit ac debet: a quo, utpote conciuē & fratre, nullo diuortio habitationis ita aliquis fecernitur, quin oporteat interdum ipsum conuenire, alloqui, instruere, beneuolentiam eidem impertiri: ac consequenter aliquid ciuilis actionis in eius gratiam exprimere. Ad hanc porro consentionem vel dissensionem Nationum, idem Deus naturæ opere homines multifariam ordinauit: utpote vnius solis iucundo aspectu, & influxu, vnius maris immensitate totam terræ sphæram ambiente, viamque variam præbente, qua nauali itinere per omnes orbis oras terræ incolæ discurrant. Pariter terra sic suos foetus herbarum, arborum, auri, argenti, gemmarum, volucrum, seminum, liquorum, segetumque producere fecit, vt isto commodò eius aliqua parte destituta, eiusdem habitatores inuidentur ad congressum cum alijs, ad mercimoniæ familiaritatem, quo eius vsibus potiantur. Denique Christus Dominus suo aduentu & institutione plerima contulit ad has diuersarum Nationum coitiones, & amicas quasdam inter eas societates facientia, etenim, natus licet fuerit in Iudæa, ibi vixerit, disputauerit, miracula præstiterit, mortuus, & sepultus fuerit, quod

I. Cor. 6.

tamen arcana fidei literis hæbraicis, Syriacis, græcis ac latinis, describi diuina prouidentia decreuerit, eodem Gentium, numero ac situ discretarum, mutuam conuersationem singulis utilem reddidit, cum pietatis, tum eruditionis causa susceptum. Ipse etiam Sacramenta, quæ oleo, balsamo, vino, ac pane triticeo constant, ab omnibus haberi nequeunt, nisi eorum materiæ, seu elementa, foras ad aliquos, vt constat importentur. Accedit Romani Pontificis primatus a Christo Domino statutus: cuius imperio, quæ Concilia generalia mandando, quæ remotos populos ad se vocando, plurimas supeditat occasiones conuentuum cum externis Nationibus. Mihi idcirco rectum iudicium monstrasse videtur *Socrates*, qui teste *Cicerone* a quodam interrogatus, Cuius esset, respondit: *Cicer. Tus. Mundanum; totius enim mundi se incolam & ciuem* culs. arbitrabatur.

2. Verum quidem est, errores ac peccata aliquantulum detraxisse de appetitu in homine istius amici congressus, natura alioqui ei ingento. Cum enim externi auidi euaserint ad alias nationes sibi subiugandas, facili dilapsu significationis idem externus, quod hostis, esse cœpit, vt *Cicero* adnotauit. Ob hanc causam Gallobelgæ externos mercatores ad se venientes antiquitus haud admiserunt, vt scribit *Cæsar*: veriti ne eorum adductis delirijs effæminarentur. *Cæsar, lib. Com.* Chineses pariter nullos externos permittunt ad se appellere; veriti imbellis gens, ne eorum armis essent tandem debellandi, exturbandi. Et quidem Stoici, qui artium mechanicarum vituperatores, qui vnicuique hominum parabilem e vicino victum constituunt, ij cum mercimoniis externarum gentium, magna ex parte prohibent cum eisdem societatum necessitudines. Legem *Lycurgi* recenset *Plutarchus*: *Peregrinos eiiciendos censuit, qui non eam quam ipse instituerat, viuendi normam & institutum seruare vellent, non sane corporibus illorum hostis existens, sed viuendi eorum modum reformidans, ne ciuibz suis permitti, eos quoque luxuriæ & diuitiarum inficerent cupiditate. Vnde neque peregrinari volentibus vagarique permittebat, utpote qui colligentes peregrinos mores ac inepte vinentium peregrinationes, ac rerum publicarum differentiam inueherent.* Creti quoque & Cofini, teste *Aristotele*, peregrinos excludere. *Plutarch. in Agil. & in Lycurgo.*

3. Inualescit itaque plerumque error popularium, existimantium, propriam Gentem vnice quasi ac solam, Deo charam esse, omnibus quippe ab illo naturæ decoribus ornatam, reliquas vero orbis partes ab illo quodammodo neglectas, ad ruditatem destinatas: adeo vt quicquid illis occurrat peregrinum, id illico insulsum, ieiunum ac ridiculum videatur. Cæterum bonus in omnes Deus, ita sua dona cœli influxu temperauit, vt nulla plane terræ extet ora, quæ non aliquo præcellenti beneficio ab ipso illustrata sit: ideoque digna, cuius incolæ vbique locorum amanter ab externis excipiantur ac benigne ab eisdem tractentur. Proinde qui aliter sentiunt non alij, quam quorum intelligentiæ angustis proprii laris terminis definitæ, latius ad vniuersa naturæ opera contemplanda non spatiantur. Proinde in Septentrio-

Cicer. lib. 1. offi.

Cæsar, lib. Com.

Plutarch. in Agil. & in Lycurgo.

Arist. 2. Pol. cap. 8.

ne

ne nati, existimant, omnia Austrum versus aut arenosa esse aut torrida: cum solo, etiā & ingenia incolarum, in ariditates euanuisse. Contrā, qui in Oriente vel Austro degunt, sibi persuasū habent, incolas Septentrionis in meras carniū massas, & sordidos ritus esse turpiter concretos: denique quod gentilitium non est, id inurbanum, absonum, inconditumque ab illis reputatur. Verumēnimvero huic falsæ æstimationi aduersatur inprimis vnus Dei, omnium conditoris & parentis, cognitio: non enim existimandum, ipsum in vnā aliquam Nationem vniuersa sua decora contulisse, sed in singulis aliquid seorsim in precio ac admiratione habendum collocasse. Cœlum quidem ita luminibus distinxit, vt vix dici possit, quānam eius plaga venustior, extrema ne an media. Et quāuis, quod alibi explicatum, ingeniorum differentiæ, ac eorum præstantiæ oriantur a diuersis terræ huius tractibus, cœli constellationibus variò subiectis: nihilominus vt de palmis ingeniorum rectè iudicemus, præter terræ situm, animis comprehendere debemus habitantium etiam exercitia, siue bellica, siue pacifica, piscatoria, venatoria, equestria, pedestria, vrbana, campestria fuerint: etenim melius ingenium ab exercitio & vsu euadet in Septentrione, quā illud, quod in medio situ, otio contabescit. at vero huiusmodi exercitia in omnibus fermè locis, distinctis licet generibus, flagrant, ac eis ingenia ad miram quandam perfectionem vbi-que loci exacuuntur & excoluntur. Quamobrē sentiendum, vnicuique Genti a Deo attributum peculiare aliquod emolumentum vitæ, adeo vt omnes animo complectenti, sit planè difficile pronunciare, quæ alteri absolute præstet: & earum contemplatio eam multoties parit in considerante affectus discrepantiam, qualis in illo, qui a seipso quodammodo diuulsus, cum Romæ esset, Tiburi esse voluit, cum Tiburi, Romæ. hic ingenia in fraudes, in malitiam vigent: illic animi simplices ac candidiores, corporum pariter neruis ad omnes imperus & morum constantiam stabiliuntur. Hic fructus dulcissimi illiciunt, ibi solidiores cibi abundant. Hic aromata ac mineralia in sicco ad se hominum vota rapiunt: ibi in humidiori ac pinguiori gleba vbertates florum delectant. Cum itaque Deus, tanquam communis omnium parens, ita sua dona per singulas terræ partes sparserit, eius saltem interuentu vniuersæ charitate ac beneuolentia erunt inter se copulandæ: quò non solum terrestres foetus, sed Dei quoque filij in eadem eius domo versati, appareamus.

Si primordia vestra

Auctoremque Deum spectes

Nullus degener extat,

Ni vitijs peiora fouens

Proprium deferat ortum.

4. Officium autem ciuile, quantum ad hoc, duobus continetur. nimirum acceptatione hospitem, qui ad nos peregre diuertunt, & itineribus ad exterarum nationes instituendis. Quò ad primum, eo maiori humanitate a nobis admittendi aduenæ, quo fidentius nos aduētes, sese nobis penitus commiserunt. Leoni-

num est, prostrato vel hosti parcere, multo magis humanum, ad nos vtrò concedentes hospites omni genere benignitatis tractare ac demulcere. Enimvero huius contrarium, certissimum indicium pectoris illiberalis ac penitus indocti. *Aduenam non contristabis*, olim præcipiebat diuina lex. Cuius sententia adeo penitus infedit veterum animis, vt nefas duxerint, triste aliquid vel calamitosum, si quid fortè tunc inciderat, suscepto in ædem hospiti renunciare, vt ex *Euripide* didicimus. Prodesse etiam nobis poterit hospes, vtpote aliquis *Vlysses*, qua cognitarum rerum relatu, qua sua comparata experientia, qua multis alijs modis. Præsertim vero si in illo Dei dona effulserint, quis dubitabit, quin maxima charitate sit a nobis suscipiendus? impiumque erit, illi vitæ subsidium ad refocillationem negare, quem Deus suis beneficijs lucupletatum ad nos transmisit, eo-que nostro amoris illum strictius commendauit. Quod si talis nostra commoda, vtpote natiui nostri soli effectus peculiare requirens, ad nos appulerit, naturæ ipsi videbimur repugnare, illum repellendo: nam cum vel ipsum solum gestiat ad alios effundere suas copias, posteaquā proprijs indigenis abunde prouiderit, eo vel elementis ipsis erimus horridiores, si aduenas ab eorum exundantibus bonis prohibuerimus.

5. Quod autem ad peregrinationes ad remotas a nobis nationes attinet, illas ciuilibus studijs esse oportunas, ex quamplurimis constat. In hac terra vniuersa, vt alia & alia sunt incolarum ingenia, ita ab eisdem singillatim inuenta peculiaria celebrantur. Proinde æquum, instar apum nos circumuolare, lustrare omnia loca, & ex optimis illud delibare, quod præstantissimum, simulque cuncta conferre in vnum officium viri ciuilis. etenim videtur naturæ humanæ planè insita hæc cupiditas, qua non solum rerum varietate delectetur, quinimo etiam eadem perficiatur. *Arborum, vt hominum*, inquit *Plinius*, *natura nouitatis ac peregrinationis audita*. Mundus iste quid aliud, quam liber explicatus, qui rerum omnium notis insignitus, adeoque commoditatibus vndique refertus? iuuabit idcirco peregrinatione in hunc librū intendere, eiusque commoda proprio subinde vsui accommodare. *Aliquando*, inquit *S. Augustinus*, *fratres mei, cum peregrinatur homo, inter meliores viuit, quam in patria sua forte viueret. Inuenit amicos peregrinando, quos forte in patria inuenire non potuit.* & quantum ad hoc, assignat hic Doctor differentiam inter cœlestem patriam, & hanc terram: quod in illa, omnis planè condicio sit bonis plena & exuberans. In ista reperiatur in eius singulis membris defectus, qui aliorū copijs suppleatur. Proinde licet gētes maioribus ingenijs præditæ, turpioribus quādoque vitijs contaminentur, nihilominus eiusmodi ingenia nō carebunt prorsus egregijs suis excogitatis viuendi rationibus, & alijs humani officij decoribus: quæ non ideo erunt negligenda, quod pessimis actionibus aliquorum fuerint vicina. nullibi sane extra cœli spatia colliguntur flores sine omni spina, bibitur purus liquor sine sæce, aut videtur clarum

Exod. 22.

Eurip. Elec.

Plin. lib. 17. cap. 11.

August. in. Psal. 109.

Boet. lib. 3. Met. 6.

clarum lumen absque aliqua infuscatione. Iudicio itaque & delectu secernenda ea, quæ a virtute profecta in eis locis, ab alijs, quæ libido ibidem inuexerit aut inflammauerit.

Iosep. con. App. Theo. dor. de curand. Græc. aff Cyril. de Fide. Beda lib. 3. Hist. cap. 7. Camden. pasc. pag. 117. 678.

6. In hac re industriam posuisse etiam florentissimas Nationes, utpote Græcos, Romanos, Asianos, historiæ referunt: qui neque vel ab extremis Scythiæ adeundis abhorruere, quo minus eam inuiserent. In Hiberniam iusulam a continenti penitus remotam, Galli, Britanni, & alij *Legendarum scripturarum gratia*, ut refert *Venerabilis Beda*, appulere. Si *Asianus* aliquis, totus voluptatibus diffuens, pergeret in oras Boreales, deprehenderet, corrigendos illos in seipso lapsus in turpitudines, intuitus earum austeritates. Si *Hunus* a literarum studijs auersus, Athenas se conferret, intelligeret, quam præclarum, rigores martij ingenij mitioribus disciplinis mitigare: adeo ut nulla sit natio, a qua aduenæ aliquid discere nequeant; quod etiam suo itinere ac congressu haud ab ipsis dignum æstimeretur.

Ouid. lib. 1. Trist.

*Non peto quas quondam petij studiosus Athenas,
Oppida non Asia non mihi visa prius:
Non ut Alexandri claram delatus in urbem,
Delicias videam, Nile iocose, tuas.*

Hæc porro rerum cognitio, quæ visu externarum gentium comparatur, firma est & solida, quæque maximam vim obtineat ad efformandos mores; quippe, quod non literis descripta, non ab altissimis principijs obscurè deducta, sed sensu percepta, in intimam animorum intelligentiam immigrans, hæreat ibi pertinacius, & familiarius deinceps cogitationi obuersetur. Græci, qui olim omnium mortalium sapientissimi, iidem, qua nauigationibus, qua terrestribus itineribus, occupatissimi. quorum fructus, poësis, & omnis ab illis conscripta philosophia, subinde redoluere. Massiliam, Gades, Hesperides insulas, Britanniam optimè nouere: Scythiam quoque, & Indiam exploratam habuere: vndiquaque aliquid colligentes, quo in ipsis ingenium ac sapientia ad miraculū vsque ditescerent.

Phil. lib. 1. cō. App. Cyrill. lib. 1. cont. Iul.

7. Verum, quibus voluptas in vnus carceris contemplatione inueterascere, neque patriæ suæ finibus præ inertia egredi, perinde ac si cicadæ essent, non aquilæ aut homines, duo præsertim criminantur in eis, qui in exterarum nationes proficiscuntur, aut inde aduenas excipiunt. Principio dicunt, ecqua utilitas loco, quod hospites appellant semibarbari, egeni, a quibus nihil mercimoniarum aut ciuilioris vitæ expectatur? Qui porro in exterarum Gentes demigrant, liberius solent ibidem viuere, quam conuenit. nam cum patriis legibus soluti, tum illius loci proprijs vix tanguntur. quo fit ut hanc libertatem nacti, omnia sibi ibidem licita arbitrentur. quando autem in patriam denuo reuersi fuerint, non tantum luxuriosius alijs viuunt, verum etiam peregrinos ritus agendi, loquendi ac salutandi vsurpant, qui incolis plane ridiculi ac odiosi. atque ita perpetuo in ciuitate apparent tanquam totidem in lyra fibræ, quæ a reliquis discordant. Cæterum, tametsi quædam genera hospitum nihil adducant secum commo-

rum, qua exemplis, qua sermonibus, ac reliqua specie vitæ excultioris eos erudire, instituere, ita ut doctiores ac meliores ab ipsis eorum opera recedant. Videtur enim Deus ipse hoc ab eis exigere in externos charitatis, quandoquidem præ alijs extulerit claros naturæ & artium ornamentis, qui eo rudioribus essent magistri, ac in eos benefactores. non est ergo omne commercium ex propria utilitate desumendum, sed aliquod ex beneuolentia & pietate constituendum. ne autem externi suis prauis moribus sint incolis damno, sat erit, si leges aliter præcauerint. Quod posterius obijciebatur, id collectū ex abusu optimæ necessitudinis, non ex ipso genere vniuersæ actionis. Si ergo vitijs onusti ad suos ab itineribus regrediantur, qui virtutibus ornari potuere, vitiū ingenij prauum reputetur, non a peregrinatione detrimentū. Repugnat etiam prudentiæ, aliter agere in vita ciuili, quam ferunt patriæ mores. imo inter alia hoc addiscendum ex profectio, quod vniuscuiusque animus ad locorum consuetudines sit accommodandus: neque pergrini aliquid patriis ritibus admiscendum, nisi tota gens prona fuerit in eius usum, quo perpoliri poterit ad eiusdem illud propensitatem. illa enim dissimilitudo, inepta prorsus est, ac leuioris iudicij indicium exploratissimū. Propter hanc causam, nulli tam leues aut effusi ad externorum rituum imitationes, ac illi, qui propriis bonis vacui, aliena requirunt. Duo itaque in hoc vitio concurrunt: indolis quædam facilitas, simul ac a possessis emolumentis inanitas. Prudentissimè *Plutarchus* hoc adnotauit. *Infunditur enim semper aliquod externum, & naturali quadam ratione ingeritur ijs, quibus priuatum aut domesticum nihil est, & veluti in Domum atque agrum vacuum legitimis hereditibus, serui alieni, & inquilini, inuadunt, atque possident.*

Plutarch. in Solon.

8. Denique quod externi, in vicinijs habitantes, plerumque erga alios hostilitatem exercent, proderit omnino, eorum mores ac copias scire: nec satis fuerit, illos incognitos contempnere. etenim eorum vires eò magis possunt inualescere, quo a cognitione aliorum remotiores. nam externi hostes aliquando præualituri viribus, ac militum numero, aliquando insidijs, vel ingenio fortiores, existunt: quorum discrimina omnino dignoscenda, ut eis oportunè ab aliqua gente occurratur. Periculo haud caret, hostem vel spernere vel ignorare: imo potius erit, ei maiores vires opinione attribuere, ut inde cautius ac melius negocium belli differatur, aut e re nostra suscipiatur. Romani haud exploratas habentes Boreales Nationes, vel illas despectui habentes, suis ruinis probauere, quanta esset earum in bellis potestas ac fortitudo. Vix autem incidunt illi casus, in quibus Gallobelgæ, & Chinenses cum externis societatem repudiarunt: neque sine extremitate vitiorum eiusmodi alienationes corporum & animorum oriri poterunt inter homines; nempe ut ab omnibus externis graua detrimenta semper dimanent ad eas nationes, quas ipsi inuisant.

9. Verum eni uero tametsi ad exterarum Nationum profectio, sit quod ad varia multipliciter utilis, nihilominus in illis perpetua habitatio, multum deficit

deficit ab absoluta felicitate civili, & eiusdem optabili suauitate. ob quam causam exilium inter poenas civiles ab omnibus Gentibus numeratum. Neque obstat vulgare illud, quo dicitur, *Omne solum forti Patria*: quandoquidem eius sententia est, virum fortem, sine animi deiectione ubique loci degere. Cæterum vt notat *Aristoteles*, inter reliquas virtutes minus suauitatis obtinet fortitudo. Duo autem sunt incommoda, quæ plerumque agentibus apud externos infesta. Primum ducitur a ratione cœli & alimentorum, quorum vires cum corporibus inimicæ, tum non nihil pariter ægrimonix ad sensus animi interiores transmittunt. alterum ingenio, rum ac dispositionum mira & acris quædam non dissimilitudo modo, sed etiam repugnantia: ex quibus odium vel contemptus communiter propagantur. atque ex eisdem oriuntur consortij raritas, sermocinationis parcitas, auxilij vel consilij tenuitas, diffidentia, ac similia vitæ civilis incommoda. Particularia, quorū non est scientia, & ea, quæ a supernaturali Dei gratia deriuantur, istis eximenda: tantum enim philosophia & experientia, quod ad hæc definiunt, quantum in pluribus, ac in toto genere solet accidere. Atque istis omnia iustitiæ officia quæ ad alterum referuntur, visi sumus generatim pertractasse. ac quo ad hoc, solū superesse videtur, vt de secreto naturali ac civili pauca disputemus: quo aliorū honoribus ac commodis, urbano ritu, debite a ciuibus consulatur.

CAPVT. XXVII.

Ciuile secretum colendum a ciuibus, quod aliorum fama conseruanda idonee inseruiat.

Ultra sunt in homine facta ac cogitata, quæ Deus, naturæ auctor, quasi sigilli secreto clausa & ob signata esse voluit. etenim ad cordium humanorū cogitationes, & vota interius in illorum animis concepta, ne Angelorum quidem, vel Dæmonum intelligentiæ, quantumuis summo acumine præditæ, & innumerabili ferme impressarū specierum multitudine instructæ, peruadunt. Scio Theologos hac in re altercari, dum huius rei & penetralis causas inquirunt: nempe expendentes, an hoc proueniat ab intima qualitate actus interioris, an a peculiari Dei ordinatione. in hoc vero conspirat vniuersi, quod ad singularem hominis dignitatem ostendendam, ne utiquam illorū spirituum mentes ad ea promiscue peruadant: quo etiam fiat, vt ad Dei imitationem, homo quoque sui consilij arcano non penitus destituatur. Ob hanc causam secretorum humani cordis cognitionē adscribunt sacra eloquia vni Deo. *Scrutans corda & renes Deus. Quia renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator. Tu enim solus nosti corda filiorum hominum.* Quocirca, ait S. Chrysostomus, sicut Deus solum hominum corda seu animas formauit, ita solus in eis secreta nouit.

2 Auctor itaque istius humani secreti Deus. quinimo in ipsis cœlis etiam inter angelos quædam etiam esse voluit secreta, quatenus ex opi-

nione multorum Theologorum, ita iste angelus alium adloquitur, vt alterum prorsus lateat, quod significare huic intendit. Ac quo ad humanam, sicut existunt aliqua opera tenebrarū, vt ait Apostolus, ita Deus tenebras condidit, in quibus interna delitescerent, & ab aliorū hominum cognitione seu luce procul manerent abstrusa in abscondito. Verū quidem est, nullū lucum, antrū, recessum, aut noctem posse Dei notitiam ab hominum factis aut cogitatis arce-re. istis tamē, adeoque alijs medijs quā plurimis prouidit, ne palā omnibus fierent. Proinde immanis plane *Heliogabalus*, qui studuit vt omnia ipsius scelera cunctis paterent: *Quippe ne latere quidem sua patiebatur flagitia.* Quod, inter alia, Dei in nos misericordiam egregie commendat, cum ipse mitior sit index in hominum peccata, quam homines essent eorum testes, aut inspectores, si promiscue omnia rescirent. ne ergo vita nostra esset perturbata, & humanæ malitiæ nimium obnoxia, non solum cordium tegumentis voluit consilia nostra tegi, sed alijs etiam velaminibus, veluti primorū parentum folijs; quæ curiosum vel insidiosum hominum adspectum repellerent. Imo misericordiæ suæ certa impressione aliquando dat significationem Deus, quasi dedecora nostra non ipse intueretur, nobis fauorabilem amoris somnum in se admittendo. quo tam longe abest, vt ea nobis exprobet, vt famam nostram diuulgatione aliqua denigret, vt ne ea aspicere quidem videatur. auertit sæpius oculos suos a peccatis nostris, & voluntatem pariter deflectit a proposito nos etiam commertos puniendi, vel defamandi. Cuius secreti adeo amans exitit, vt sacramento etiam confessionis eius vim inter nos plurimum corroborauerit: ac iussit, vt sacrum hoc & sacerdotale secretum, esset omnino apud nos inuiolabile. Ob quam causam docuit S. Thomas, sigillum secreti spectare ad necessitatem sacramenti: hoc est sine hoc sigillo idoneū hominum saluti, non potuisse esse commode præceptum confessionis. & proinde subiungit, sacerdotem, eius virtute imitari quodammodo Deum, cui facta confessio. *Deus enim, inquit Dominicus Soto, nec in die iudicij reuelabit peccata remissa ad confusionem, sed ad commendationem & gloriam penitentium.*

3 Quod ergo huiusmodi secreta recondi voluerit Deus, in imperuia abyssu humani pectoris, inde nobis significauit duo, ad officium nostrum plurimum conducentia: scilicet loci seu receptaculi dignitatem, simul ac curam nostram ea in illud inferendi solum quæ decent, ac reijciendi ab eodem quæ haud expediunt. Secretorum hoc asylum magna ex parte constat Dei Imagine in nobis: vtpote intellectu ac voluntate. proinde ad indicandum summā præstantiā istius Imaginis, velum seu cortynam illi Deus induxit, quæ aliorum oculos, iuxta ac cogitationes repelleret, & hominis cum ad cogitandum, tum ad volendum, imperium inexpugnabile stabiliret. hac percepta in nobis excellentia, subinde informamur, quod nō nisi pulchra ac preciosa, sint a nobis admittenda in hoc diuinæ imaginis penetrale: appre-

R r henionum

Arist. lib. 8. Ethic. cap. 6.

S. Thom. 1. part. q. 167. art. 5. Causa ibid.

Herod. Heb.

Math 8. Psalm. 30.

S. Thom. in 4. d. 21. q. 3.

Dom. Sot. de Tég. sec. memb. 3. q. 4.

Scotus in 2. d. 9. 4. 2. S. Thom. 1. part. q. 57. art. 4.

Psal. 7. Sap. 1. 2. Paralip. 6. Chrysost. homil. 23. in Mathe.

hensionum vero & affectionū sordes longe ab eo remouendas. Quod cum interdum minus præstemus, Deus videns nos in hoc secreti diuinū vas, impuras passim apprehensiones, ac vitiosos adfectus admittere veluti securos, id indigne ferens, & in sui contumeliam factum interpretatus, impressiones illas in animo ad tempus abstrusas, erumpere tandē permittit exterius in nefanda facinora: vnde honoris & existimationis nostræ iactura merito subsequatur.

4 Quamobrem vt in hac parte iustitiæ, qua fama non est lædenda, ciues sint cautiore, ac diligentiores eiusdem obseruatores, proderit, naturam, qualitatem, & pondus famæ ac boni nominis exactius secū animis trutinare. Fama itaque hæc, de qua loquimur, non exurgit ex opinione, qua homines esse reputamur, sed qua virtute præditi: vel certe quatenus a vitijs immunes ab alijs existimamur. ex quo colligere licet, præstabilius esse bonum diuitijs, famam, cum proximius ad virtutem accedat, ac nota sit illius formæ in homine nempe virtutis, quæ principalissima, quod diuitijs non competit.

Dom. 101 l. 1. Proinde iniqua detractio a fama, grauius peccatum fuerit, quam sit furtum. licet eo grauius homicidiū, in quo simul cum vita ipsum etiam fundamentum virtutis, famæ atque meriti penitus extinguitur. Est porro fama, seu bona de aliquo concepta opinio, ad exemplar vitæ corporalis basis, & origo plurimorū aliorū bonorum. Qui enim in istis integri, iidem apti, quibus in commercijs ciuilibus fidatur: quibus secreta committantur, quibus honores ac magistratus deferantur. contra, qui in istis læsi ac diminuti, inepti plane redduntur ad omnia officia in societate humana exercenda. Ac tanti est momenti istius bonæ famæ existimatio, vt magnam dulcedinem, simul ac animi quietem illi in hac vita præstet, qui eius conscius: tametsi iniquior vel turbulentior fortuna alia omnia bona ipsi abstulerit. ac proinde ingens malum erit, illius pati damnum, ex quo non solum priuatio iucundæ tranquillitatis in aliquo propagatur, verum animus in eodem deijcitur, abijciturque ad quandam sui incuriam atque contemptum: vnde pronus etiam euadat postea ad cuncta actionū dedecora, pudore semel excusso, omnique spe laudis vel commendationis expugnata. Hinc merito dixit Sapiens: *Melius est nomen bonum, quam diuitia multa: super argentum & aurum gratia bona.*

S. Tom. 2. 2. q. 73. art. 3. 9. 33. art. 7. Proinde iniqua detractio a fama, grauius peccatum fuerit, quam sit furtum. licet eo grauius homicidiū, in quo simul cum vita ipsum etiam fundamentum virtutis, famæ atque meriti penitus extinguitur. Est porro fama, seu bona de aliquo concepta opinio, ad exemplar vitæ corporalis basis, & origo plurimorū aliorū bonorum. Qui enim in istis integri, iidem apti, quibus in commercijs ciuilibus fidatur: quibus secreta committantur, quibus honores ac magistratus deferantur. contra, qui in istis læsi ac diminuti, inepti plane redduntur ad omnia officia in societate humana exercenda. Ac tanti est momenti istius bonæ famæ existimatio, vt magnam dulcedinem, simul ac animi quietem illi in hac vita præstet, qui eius conscius: tametsi iniquior vel turbulentior fortuna alia omnia bona ipsi abstulerit. ac proinde ingens malum erit, illius pati damnum, ex quo non solum priuatio iucundæ tranquillitatis in aliquo propagatur, verum animus in eodem deijcitur, abijciturque ad quandam sui incuriam atque contemptum: vnde pronus etiam euadat postea ad cuncta actionū dedecora, pudore semel excusso, omnique spe laudis vel commendationis expugnata. Hinc merito dixit Sapiens: *Melius est nomen bonum, quam diuitia multa: super argentum & aurum gratia bona.*

5 Loquimur autem modo de secreto delicto, cuius detectio iustitiæ aduersatur, ac morum proinde ciuilitati. neque id euenit ex eo præcise quod secretum: quandoquidem aliorum virtutes, quantumuis secretæ propalari ab alijs possint: sed quod tale secretū, ex cuius diuulgatione insigne detrimentū sequitur contra bonam famā & existimationē alicuius. Secreti autē istius natura melius constabit ex eius opposito, nempe ex eo, quod apertum ac reiectū. Dicitur itaque factum hominis minus honestū in hoc genere publicū, notorium, ac manifestum: publicum, pluribus id scientibus: notoriū ex facti ipsius natura increbrescente, & ex iure: vtpote confessione partis iuridica, vel sententiā Iudicis:

manifestum, cui nullum dubium aut excusatio obtēdi possunt. Alterius quoque crimē multis modis detegere possumus. primo, correptione fraterna, quæ in priuato exercetur, illud delinquenti exponendo. Deinde eadem correptione, rei crimen alijs denunciante, veluti vni aut alteri, seu prælato in Ecclesia. Reuelatur quoque Math. 18. crimen methodo quadam iuridica, quæ non refertur vt prior species ad bonum noxij, sed ad commune bonum iustitiæ, licet id pœnam sequatur illius, cuius causa aperitur: veluti inquisitione, accusatione, & sententiā iudiciali. Et quidem ad hoc posterius genus postulatur maior ratio cogniti & apparentis, quā ad prius: in quo etiam requiritur criminis aliqua penes alios notitia: nam de actibus internis non instituitur correctio fraterna, aut denunciatio Euangelica. potiori ratione non potest quis testem agere, aut de alterius scelere ad mandatum superioris aliquid fateri, nisi culpa aliquo modo prius innotuerit: videlicet indicijs probabilibus, clamorosa infamia, aut aliqua alia semiprobatione. nam superior non habet ius interrogandi aliquid in ordine ad crimen, nisi causa ad eius tribunal pertinuerit. at pertinere non potest, si sit omnino secreta. Vt enim eius tribunal est conspicuum & visibile, ita causa ad illud adducenda debet esse aliquo modo nota & excussa. qua facta manifestatione circa illud, quod directe ad eius tribunal spectat, tunc de antecedentibus ac consequentibus, quæ naturis suis vel indifferentia, interrogare poterit Index, vt tandem ad perfectam criminis notitiam deueniat: ac tunc is, a quo aliquid petitur, tenetur ad eius mentem de singulis respondere. Ex quo sequitur, nō posse aliquē interrogatum de alterius crimine illud licite prodere, quando iudex nō obtinet ius interrogandi, nec procedit ex more iuris, sed ex leui aliqua suspitione, vel malitia incitatur ad interrogandum: tametsi is a quo perit, priuata sua scientia nouerit talem, reum esse illius criminis, de cuius facto ab eo inquiritur. Iam autem disputamus de secretis criminibus vel defectibus, de quibus nullus poterit iure illud prælato denunciare, aut in foro de eis aliquid testari: ac pronunciamus, omnino ciuile esse ex naturæ ipsius instituto, illud cognitum aut suspectum reticere, atque alios cælare: nisi graue aliquod detrimentum vitæ, scandali, honoris, aut rei familiaris, fecerit in contrarium.

9 Cum itaque constet, inter præcipua huiusce vitæ bona iure habendam bonam famam, illius damnum nullus, secretum scelus patefaciendo, alteri irrogare poterit, absque eiusdem pœna aut detrimento grauissimo. at quis secretū noscenti tradidit potestatem hunc puniendi vel nocendi? non natura certe, non magistratus: iniquus idcirco, qui alterius crimen publicando eū castigat, pœna inter alias acerbissima, vel damno multat ingentiori, cum magistratus non fuerit. non enim alicui attributa facultas alterius crimen deferendi, nisi velin bonum ipsius, aut bonum aliorum ex iustitia procurandum: vtpote denunciando, accusando, inquirendo, testimoniū ferendo vel iudicando.

Qua-

Ambros.
de obit.
Satyr.

Quapropter qui hoc detrimento aliquem perstringit, ubi hi fines desiderantur, iniuste nocet & immaniter defecit. Quotquot ergo pii ciues, illi omnes vel religiosissimi extiterunt in secretis aliorum seruandis, etiam ubi periculum non erat alicuius detrimenti eis ex detectione inferendi. Charissimum, iuxta ac prudentissimum habuit fratrem Satyrum S. Ambrosius: nihilominus secreta ab alijs accepta illi non demonstrabat. Nam cum omnia essent nobis communia, indiuiduus spiritus, indiuiduus affectus, solum tamen commune non erat secretum amicorum: non quo conferrandi periculum veremur, sed tenendi seruaremus fidem. Interdum ciues sua facta secreta, etiam minus honesta, alijs prudentioribus committunt, ut optimum ab eis capiant consilium, unde euitetur mala, quæ ex eis provenire possent. eorum idcirco euulgatione prohibentur ciues ab hoc salubri instituto ac commodò inquirendo, cum se inde noceri ac defamari intellexerint. Enimuero existimarem, hoc genus crudelitatis, quo in bonum alicuius nomen debacchatur, esse immanissimum. proinde, vel ratione destitutus, non nouit is, qui alteri detrahit, momentum ac pondus boni nominis, aut infamiae malignitatem: vel ea nesciens, cunctorum mortaliū crudelissimus, omne decus conciuuium deturpat, integritatemque eorum fœde dilacerat. Viso alicuius proiecto cadauere, illico subit animum inspectoris ciuili hominis, illud humo contegere, ac prohibere aliorum oculos, ne in eius turpitudines ac miseras intendant. Certe, quod ad bonum nomen, secreto aliquo crimine oppressum ac contaminatum, æquius effecere, ne ab alijs videatur hæc nota dedecoris ac vituperij, quam corpus tabefactum sepulturæ tradere. Ingenium itaque secreta vulgantis, proditorium, barbarum prorsus, & truculentum.

Math. 18.

7 Hoc quidem ciuile officium plurimū confirmavit Christus Dominus ita statuendo: Quod si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & fratrem solum: quibus puro ac mero bono corrigendorum prospexit. Voluit enim ut correctio adhiberetur non nisi in eius utilitatē, interim secreto obsignari statuit hoc officium charitatis, ne alijs conscijs, reus infamia inde laboraret. quod eo diligentius obseruandum, quo constat in hoc negotio hominem sæpius homini prorsus esse lupum maxima crudelitate effectum; ac pluribus esse in delicijs, de alijs pessime loqui ac fabulari.

8 Et quidem sic hæc secretiora delicta extra correctionem fraternam, inquisitionem, & accusationem iuridicam passim diuulgarentur, plurima in societate ciuili sequerentur incommoda. hinc enim iurgia & contentiones grauissimæ manarent, nulla iuris forma interueniente, quæ litem terminaret: nullus alteri fideret, ac interdum ob infamiam vnius criminis redderetur aliquis ineptus ad omnia plane munia in republica exercenda, alioquin eidem commodus futurus. Neque satis est, quod ab aliquibus dictum accepi: si secretum crimen propalans, nihil præter veritatem se dicere causetur, neque mentiatur: nam cum hoc consistit

quod extremam iniustitiam in alium exerceat & veritatem etiam dicendo quis potest multipliciter contra eandem iustitiam delinquere. Romani idcirco, licet ut secretorum criminū conscijs essent, delatoribus aliquando vsi, nihilominus propter mala, quæ inde sequebantur frequentius, eos castigabant, vrbe etiam fugabant, & interdum occidebant, ut scribunt Spartianus, & Xiphilinus. Non ergo licet, notitiam alicuius secreti criminis deponere apud amicum, quantumuis prudentem, & secreti illi commissi fidelissimum custodem: nam saltem iniuria erit, apud hunc non obtinere reum bonam opinionem, sed haberi ab ipso potius infamem ac indecorum. quod si prudenter iudicatum fuerit, e re esse alicuius, ut fideli amico detegatur ipsius secretum crimen, tunc consultum fuerit, eius obtenta licentia illud præstare. & in hoc casu vsui esse poterit nonnunquam rati habitio: nempe quando æstimatum, debere illum in hoc consentire, aut velle ut alteri, qui ei commodum esse queat, ipsius offensa renunciatur. Imo delicta notoria aut publica, siue iure, siue re ipsa talia fuerint, nescientibus sine iniuria dici non possunt, nisi moraliter certum, peruentura alioquin ad eorum notitiam. nam cum poena sit ipsi reo apud hos infamari, non constat, quod iste vel alius, priuatæ personæ, habeant auctoritatem eam iuste infligendi: præsertim vero, si aliquot annorum spacio aliquis recte vixerit, alioquin facto vel iudicio prius infamis: nam tunc famam recuperasse censetur, ut recte Azorius animaduertit. Imo si aliquis diceret, se a tali vel tali audiuisse hunc aut illum aliquod flagitium commisisse, si persona sit grauis, qui hoc refert, famam alteri adimit: saltem suspicionem in audiente ingenerat eiusmodi perpetrati flagitij: quod sine dubio graue erit ei damnum, & poena acerbissima. Cum itaque fama recensenda inter bona præstantissima: cumque eius ablata restitutio sit difficillima: quandoquidem lethalem quasi ictum, deflorationem irrecuperabilem criminatio ei inferat, & decus omne eius in perpetuum deuastet, maxime ciuili viro cauendum a detractioe, & secretorum criminū propalatione. Hesiodi est animaduersio, quod infamia leuatu sit facilis, portatu molesta, depositu difficilis. Denudare autem amici mysteria, ait Sapiens, desperatio est animæ infelicitis. vergit itaque genus hoc iniuriæ in ipsum reuelatorem, quatenus illum reddit ineptū, cui quis fidat, idque cum summa ipsius infelicitate: utpote carituri vtili commercio amicitiae.

8 Immanius porro eorū factū, qui ex leuibus argumentis & indicijs, publice alios criminū arguunt. Bona fama res plane delicata, vix absque violatione ab hostili manu aut lingua tangi poterit: cum vitio naturæ prompti, qui in peiorem partem omnia indicia interpretemur. Et qui in hanc iniustitiam proniores, illi plerumque famam suam constupratam plane animaduertentes, eam in alijs violare impudentius audent: qui nullis virtutibus instructi, existimant, cumulo quasi ab ipsis facto dedecorum, & opprobriorum in conciuuium nomina, opportunius se euasuros ad fastigia dignitatum, ad inno-

Spartian. in
Seuer. Xip-
hilin. in.
Tib. 3.

Azor. Instit.
moral. part. 3
lib. 13. cap. 6

Hesiod. op.
per.

Eccl. 27.

centiæ laudes. Plerumque non attendunt hi ad vtilitatem reipublicæ, aut ad eius, qui defamatur bonum, sed solum ad suam nocendi libidinem, dum libere effundunt accusationes, scommata, detractiones in aliorum famam: quibus volupe, in rem maximi momenti crudelitatem exercere: quorum idcirco ora non aliter fumo deturpari mihi videntur, quam luporum rostra sanguine purpurari, quæ in innocentum agnorum viscera præuio dente demersa fuere. leue certe, garrulum, inhumanum taliter detrahentium ingenium. Cui, quod imbecillitas aut pauor adhæreant, nullam aliam quærunt vindictam, aut vim æmulandi profitentur, quam habitu suo tetros rumores spargere, & piceis nebulis vel solis radios interdum inuoluere. Vbi hostis non adest, ibi ferociunt ignobiliter: vbi securitas adest, ibi susurrant illiberalius: vbi ratio, vbi ingenuitas desiderantur, ibi impudentius de aliis obloquuntur. atque quod ad violenta facta, ignobile, de imbecillo vindictam sumere: cui potius ignoscere ac parcere illustrius. proinde cum defamatores in eorum famam inuadant, qui vel absunt, aut contumeliam repellere non valent, eo ostendunt se ab omni animi magnitudine turpiter defecisse, immaniter in impotentes summa etiam clade debacchantes, Vile hoc vitium, & ultra muliebrem sortem petulans, impotensque. hætenus de partibus iustitiæ disputasse sufficiat; ad Temperantiam pertractandam iam accedendum.

CAPV T. XXVIII.

De munere ciuili Temperantiæ quantum ad optimum corporis statum.

Explicatis modo virtutibus rationabilibus, seu ad voluntatem hominis spectantibus, superest agamus de eis, quæ appetitum, homini cū bruto communem moderantur: ac primo loco de illis, quæ appetitum concupiscibile recte instituere dicuntur; quod huius facultatis munus natura sit prius munere appetitus irascibilis. Temperantiæ itaque sedē aliqui constituunt in ipso appetitu sensitivo concupiscibili, quæ ibi tanquam frænum, cibi ac potus desiderijs modum imponat. alij autem, quod omnis virtus sit vel intentio finis, vel electio mediorum ex libertate ad illum, temperantiam intuentur potius in hominis voluntate, cuius solius proprium, se hac illac dare & inflectere, rationem vel sensum sequentis. Hoc tamen genus distinguere interim volunt ab eo virtutum rationalium, eo quod non circa alterius bonum, vt illæ, sed circa proprium ipsius operantis, versetur: tametsi in voluntate, nempe quatenus concupiscibili, adæque cum illis, tanquam in communi subiecto, ponatur. Quod vero ad operationem temperantiæ concurrat tam appetitus concupiscibilis rationi parens, quam voluntas eam eliciens, idcirco frequentioribus actibus in vtrisque generari habitus seu habilitates quasdam existimandum. illud autem quod in appetitu producit appellat

Ioannes Bachonius non habitum, sed habilitatem, seu secundum Auerroem virtutem *Obedibilem*: cuius vi promptus reddatur ad obsequendum voluntati, dum recte imperat: habitum autem virtutis attribuit tantum voluntati, constituenti in cibis ac potibus debitas mediocritates. Sane, vt mihi videtur, magis erit ex dignitate virtutis, eam afficere voluntatem, denominatione externa dictam concupiscibilem, quam appetitum; cum illa huic multum naturæ officio antecellat. & cum virtus sit animæ præstantissima functio, vbi aptius reponenda, quam in eius facultate nobilissima, vt disseruit Scotus? Quocirca sicut distinctio ponenda habitu & habilitatem in voluntate, & appetitu sensitivo, quantum ad temperantiam, ita eiusdem mediocritas duplex consideranda: vna, quæ sit passionis in appetitu concupiscibili, altera quæ rei, in ipso obiecto, mediocritate primum seruata in ipsis esculentis & poculentis, veluti obiectis, inde postea deuenitur ad spectandam mediocritatem in affectu appetitus. quæ quidem rei mediocritas neque consistit in indiuisibili, neque simpliciter & absolute a re ipsa sumenda, sed ab ea vt subest vario respectui ad operantem: vtpote ad Iuuenem, vel senem, valentem, siue ægrotum, subiectum denique diuersimode ex particularibus circumstantijs affectum.

2 Quod si humanorum corporum rationes ducere sit ciuile, profecto studium temperantiæ eis constituendis valde opportunum, ciuilitatis eximiam esse partem constabit. Cum vero crassior voluptas hominem quod ad externam speciem deturpat, vt constat ex intemperantia & luxuria, ideo, vt notat S. Bernardus, ei oppositam temperantiam, quæ consistit in moderatione, aut expulsionem talis voluptatis, scriptura appellat *Sanctificationem*. Hæc est voluntas Dei, ait Apostolus, *sanctificatio vestra, vt sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & non in passione desiderii. non enim vocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem*. Liqueat inquit S. Bernardus, quod *sanctificationem ex temperantia ponit*. Hanc sanctificationem ex temperantia obtinuit David cū suis asseclis: *Si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudius tertius, quando egridiebamur, & fuerunt vasa puerorū sancta*. Quæ obrem quod ad hoc institutum, quædam in ipso corpore adnotanda, & alia in ipsis esculentis & poculentis, in eorū nutritionem directis, expendenda. Corpora, quod actione natui caloris in humidū, continuo deficiant ac defluant, ideo humidi reparatio a cibo ac potu identidem requirenda, quorum substantiæ in chylū, sanguinem, carnē, ossa, cartilagine, neruosque vi caloris alteratæ transeant ac demigrent. Huic autem calori nutrici subseruit triplex facultas. prima, est vis attractiua seu retentiua, firmiter ac tenaciter illud attrahens & tenēs, seu actiuo applicans, quod in sanguinē mox demutandū. quæ facultas si flaccesceret, protinus concoctio omnis intercideret: quandoquidē alimentū intēpestiue alio dilaberetur, priusquam ex illo haustus succus traheretur; perinde ac si manu decidente, ori apponendus cibus, frustrata natura, excideret. Altera est facultas ipsa nutritiua, qua substantia

Arist. 3 Et hic. cap. 10. lib. 1. Magnor. Moral. cap. 10.

S. Thom. 1. 2 q. 56. art. 3. 4 1. 6.

Bachon in 3. 6 D 35 art. 2 Auer. lib. 1. Ethic.

Scot. in. 31 d. 33. q. vnic

1. Thess. 3.

Bernar. Ser. mo. 22. in. cant.

1. Reg. 22.

substantia alimenti conuertitur in substantiam aliti. postrema est facultas sordium expulsiua; nullus est enim cibus tam defæcatus, qui non sit ex aliquo sui sæculentus & illi materiæ coniunctus, quæ excernenda, quandoquidem inepta, quæ in substantiâ aliti tota mutetur. quæ quidem facultas si eneruis esset & languida, illico illis constipatis sordibus, natura obrueretur. Quibus tribus animæ facultatibus respondent ex parte ciborum tres contrarietates, cum quibus illa natura obluendum: ne putemus hoc naturæ opus absque pugna placide confici, aut sine resistantia absolui. Facultati retentiæ aduersatur alimenti pondus, maxime si fuerit eius materia copiosa, aut sua pinguedine viscosa: ac propterea ut illud obstinatius retineat natura, cõfirmatis debet esse neruis, viribusque: neque ita tamem valida, quin continuo usu & conflictu indies, decurrente vita, sensim extenuetur, ita ut vel sola crescente ætate, perpetuò diminuat. Etenim inter contraria, ut est actio, ita ab eis etiam in vincentia ipsa redundat reactio seu repassio, superantium vires paulatim debilitantes. Nutritiæ facultati contraria est ipsa species cibi, quæ non nisi ægrè extrahitur a sua propria natura, & in alienam transfertur, ut satis manifestum: proinde nutritionis opus semper peragitur cum aliqua corporis intemperie, & quasi febre, propter violentiam a cibo illato in stomachum, & alias viciniores partes. Denique facultati expultrici opponitur renitentia excrementiciæ materiæ, quæ non nisi illata vi expellenda. atque in istis pariter duabus facultatibus verum, quod diuturniori & propria qualitate materiæ continuò post annos consistentiæ, infirmiores reddatur. Non ergo mirum si virtutis ac morum actiones propagantur in nobis cum difficultate & congressu quodam bellico, quandoquidem non nisi cum conflictu ac pugna, vel naturæ ipsius officia in nobis transigantur.

3. Quæ vero a natura in hunc ritum retinenda, & eiicienda, triplicis sunt condicionis. quædam sunt alimenta, quædam medicamenta, alia voluptatis irritamenta. alimenta conuertenda in substantiam aliti, & propria forma exuenda: medicamenta adeo naturæ inimica, ut abire in speciem aliti omnino renuant: ac inter ea aromata: proinde vi quadam expellenda. eorū autem finis, noxios humores eiicere, & ad hunc effectum naturæ oportune ferunt suppetias. irritamenta voluptatis censentur condimenta, nunquam transmutanda in substantiam aliti, nisi aliquem gradum in se retineant alimenti. iuuant autem, dum appetitum in cibum acut, ut id quod magis sapiat, magis etiam nutriat. sin verò nullam vim sortiantur nutrimenti, medicamenta sunt mera, & venena. Alimentum quidem, ut obseruat *Galenus*, nullum tam purum apud nos, ut non in se complectatur aliquam rationem veneni, maiorem aut minorem iuxta qualitatem speciei suæ intrinsecæ. maxima quidem vis veneni statim interficit, minor superari & excerni poterit a natura. Venenum autē illud omne æstimatur, quod naturæ, & eius vitæ inimicum, & quod admissum in stomachum,

propter contrarietatem quam in se complectitur ad naturam, repugnat prorsus in eius substantiâ immigrare: proinde solum ab ea repellendum. tale aliquid in optimis & selectissimis cibis esse admixtum, plane manifestum, cum neque purum alimentum, sicut neque elementum, sit inuenire possibile. Medicamenta prorsus venena existunt: nunquam enim transire aut migrare volunt in sanguinis coloniam, propter hostilem quandam vim in eum, qua imbuuntur, cum quibus, ut inimicis dum natura excitata colluctatur, noxios humores solet pariter cum eis contendendo exturbare. Irritamenta voluptatis, utpote condimenta, aromata, fructus, plerumque vel sunt medicamenta, vel mera venena, nullo commodo inseruiētia: quinimo potius plurimum lædentia. nam cum non conuertantur in substantiam aliti, maximum interim negocium faceffunt naturæ, ut alteratione deuicta, demum eiiciantur, ac eo magis nocent, quo fuerint qualitatibus pertinacioris: inde enim laborare debet natura operosius, quo ea alteret, & subinde exterminet.

4. Quod attinet ad vinum, quædam eius quo ad hoc, particularis proprietas obseruanda. Duo possumus in hausto vino spectare. primum ut vi caloris naturalis in stomacho, compellatur propria natura exarmari, spoliari, & sic transire in substantiam aliti: alterum, ut absque hoc effectu dumtaxat expellatur. Et sane utrumque naturæ officium valde difficile ac molestum propter ingentem quandam vini potestatem, quam habet ad se defendendum, & utrique naturæ muneri resistendum. Sine dubio vini virtus, ut ad agendum, ita ad repugnandum, efficacissima. actiuam eius vim percipimus ex eiusdem spiritibus plane aëreis ac igneis, qui in illo redundant & exiliunt. ac videmus, illos esse adeo feruentes, ut in musto dolia munitissima disrumpant, per densissima ligna saporem ac colorem suum traiciant. admissum proinde vinum in stomachum, non ibi iacet iners aliquod pondus, sed statim ac a naturali calore impetitur, sese recolligit, ingens bellum reagendo ac renitendo illi indicit. quæ quidem contentio excitat calorem quendam extrinsecum, veluti febrilem, qui valde contrarius calori naturali, ac illum non aliter debilitat, quam solis radius ardorem ignis compescit in eum delatus, ut ait

Aristoteles.

Vina parant animos veneri, nisi plurima sumas,

Et stupeant multo corda sepulta mero.

Nutritur vento, vento restinguitur ignis:

Lenis alit flammæ, grandior aura necat.

Inde consumpto humido naturali, siccitates generantur, subsequuntur in frigidationes, demum arente cute, senectus ante proprios suos annos ætatem deflorat, & præoccupat. Hoc ipsum vinum, propter suos spiritus, est indole valde subdola ad incommodandum. nam palatum eis afficiens in homine, vehementius desiderium ingurgitationis procurat. receptum autem in stomachum, propter obstinatam ac spiritosam suam qualitatem, haud parum naturam debilitat, & ex conflictu plurimum eam delassat. Euaporati autem in cerebrum hi ipsi spiritus,

R r 3

quod

*Aristo. in
prob. cap. 8.
Ouid. de
Remed.*

Gall. de usu,
part.

quod hoc, frigidum & humidum, illi feruentissimi, extenuant, ac in illo omnes corporis nervos, ipsamque generandi vim, quæ a cerebro dependent, excindunt ac deuant. Siue ergo vinum conuertatur in substantiam sanguinis, siue excernatur solummodo, neutrum contingit absque magna corporis intemperie, iuxta ac ab illo fortissima naturæ repassione, & ex consequenti singulari vitæ detrimento. *Teste Plutarcho, vinum natura est vehemens, & velocis efficacia.*

Plutarc. lib. 1
de tuend.
veterud.

5 Quibus prænotatis, vtile omnino, ac ciuile studium merito haberi debet, qua certe notitia, qua accurata experientia, temperiem, potestatem ac dispositionem proprii corporis exactè vnumquemq; apud se persentiscere: hinc enim ad faciliorem digestionem melioremque naturæ in cibos ac potum victoriam procurandam, ciues commode instrui poterunt. Enimvero indecens valde, ciuem, quo ad externa esse eximie doctum & oculatum, in eis vero ignorantem reperiri, quæ vitam ipsius, & id quod est, in se includunt. *Illud esse verum arbitror, inquit Plutarchus, conuenire, ne sui quisque pulsus peculiæ rationes ignoret. singulis enim diuersæ sunt, neque suæ temperatæ sit imperitus; quæ siccū habeat corpus, neque quarum rerū v su vel iuuari soleat, vel offendi. Siquidē ipse sui sensu caret, cecusq; ac surdus corpus in habitat, quisquis ita discat ab aliis, medicum percōtās, utrū rectius æstate valeat, an hieme, & utrū humida facilius accipiat, quam sicca, & utrum pulsum natura densum habeat, an rarum.* Vt enim sui cognitio generale quoddam morum principium, ita horum peritia, vitæ, adeoque & morum, qui ab ea deriuantur, fundamentum, vt postea dicemus. Certe a natura alienum, quempiam esse in seipsum cœcum carnificem, & *Atropōn* quandā proprijs manibus inscitæ cupiditatis, sibi ipsi vitæ filum intempestiue intercidentem. Neque solum hac in re ex intelligentia ciuis sibi utilis, & eadem optimus custos suæ vitæ, ipsi a Deo concreditæ, æstimabitur, verum insuper alijs commodus: imo & reipublicæ faustus inuenietur, qui ad normam temperantiæ victum constituens, sese eo habilem reddit, quo animo ac corpore plurimis prodesse possit ac velit. Huiusmodi enim mente perpendens abiectam conditionem cibi ac potus, dedignabitur nobilitatem suam, ritu plane bruto, ad eam sordide abijcere. idem cogitationes suas reflectēs ad turpes eorum formas in stomacho coalitas, nihil ferme ab extremis fœcibus discrepantes, horrebit plane, eis congerendis curam nimiam aut sumptus ingentes impendere, aut velle, vt ipsius omnis contentio in preciosas sordes desinat, exeatque demum in fœdissimam illam illuuiem excrementi, vt admonuit *S. Chrysostomus*.

Arist. 3. Et
hic, cap. 10.

Chrisost.
hom. 8. de
prouident.

6. Vt ergo hoc munus naturæ, eius reparationi & nutritioni addictum, ad rationem temperantiæ ciuilis membratim describamus, incipiendum a facultate eiusdem attractiua, seu etiam retentiua. Hæc quidem potestas ita naturæ ipsius lege instituta, vt ingesta in stomachum ad se trahat, siue vt ex eis salutaris succus hauriatur, siue vt actione naturalis caloris corrupta, tanquam nociua, expellantur, & quidem

per omnes corporis partes, quæ alimento sustentandæ, diffusa est hæc eadem virtus attractiua & retentiua: cum singulæ præparatum nutrimentum ad se cogunt ac retinent coactū, vt potestas nutritiua opus nutritionis subinde perficiat. Itaque hæc virtus libenter ad se rapit, quæ naturæ alendæ similia, & veluti symbola, ac ita disposita, vt magnum momentum conferre possint ad nutritionem; quæ pariter eam ob causam retinet mordacius. Si autem fuerint aliqua mera venena, medicamenta vtpote, aromata, non conuertenda in substantiam chyli, ea sponte non compellit ad se affluere, sed solum, vt quemadmodum cum alio luctans, aduersario se quodammodo immiscet, quo eum deijciat, ita sentiens natura hostile quid sub specie alimenti in corpus ingressum, in illud rabide insilit, ac præstat, vt viribus caloris naturalis destruat, ac in sordes eijciendas redigatur. ac quod de attractu dictū, idē intelligi debet de ipso complexu ac retentu. quo intelligimus, non alium cibum capiendum, quam illum, in quem est auida hæc vis attractiua & retentiua: non illum in quem sensus dumtaxat voluptatis præceps, a quo potius, vtpote aliter a natura instituta, refugit: veluti a fructibus, condimentis, aromatibus, medicamentis humoribus distillatis, in quibus nihil aut parū succi nutritiui cōtinetur. & quod in nobis a fine optimo nutritionis, aliorū plerumque abeat palati gustus, idcirco Deus nobis rationem iniecit, quæ naturæ idonea, non ei solum sua dulcedine adulantia, deligeret ad cōedendum ac bibendum. Alterum in hac ipsa facultate spectabile est, quod alimentum veluti forcipe retineat, donec calor natiuus, tanquam alter *Vulcanus*, opus nutritionis absoluerit. Quæ admodum enim nihil in ferrum candens solumter imprimeret malleus, si non aliquo instrumento ad incudem ligaretur, ita vis digestiua, per omnes partes corporis dispersa, nihil præstaret, si non adesset hæc facultas retentiua, quæ materiam, vel reluctantem, viribus quibusdam complexam ei subijceret. Ex quo percipitur, noxium esse nutritioni in vniuersum, si hæc facultas retentiua fuerit a rigore suo relaxata ac remissior facta. hoc vero prouenit, si ab indito alimento identidem superetur. vtpote si tanta fuerit moles cibi ac potus, quantum coercere ac constringere commode non valet: hoc enim modo decidit magna eorum pars: quæ nutritioni subducta, in prauos humores & causas morborum subinde degenerant. Hoc ipsum similiter contingit ex genere ipsorum ciborum, veluti non congruentium naturæ, neu aptorum vt cōuertantur in bonum succum. huiusmodi enim hæc facultas aspernatur, fastidit, fugit, ac proinde semicruda quodammodo permittit a se dilabi. quæ sicut a nutritione arcentur, abiectam a retentiua facultate, ita vitæ euadunt contraria, humorum quippe prauorum dumtaxat leges & materia. Maxime autem hæc facultas enervatur, quando cogitur frequentius dimittere, quod ad se aliquoties attraxit: siue hoc ex quantitate cibi, siue qualitate oriatur. nam vt arcus sæpius tensus ac remissus, vim suam paulatim amittit: ita si alimentum in facultatem retentiua

Arist. lib. 8.
Ethic. ca. 10.

Galen. lib. 1
de part.

tiuā eatenus præualuerit, quatenus eā compellat tenacitatē suam passim soluere, antequā debito modo vis nutritiua opus suum perfecit, inde usque eo debilis euadet, ut nihil postea, etiam saluberrimi, tenere poterit: sed vel a leuiori pondere cibi, vel eius qualitate, parum naturæ grata, profligat, omnia illico excidere patietur, quæ ad se semel pellexit. Hoc satis conspicuum in ventris profluuijs, in abortibus, in stomachi per vomitus frequentibus euacuationibus: in quibus vis retentiua pœne frangitur, quod pluries ad se attracta cogatur dimittere, & quasi soluere nervos & vicos digitorum aliquid cōplectentium. Et ab hac debilitate facultatis retentiuæ vniuersa mala in hominis vitam, & corporis eiusdem optimum statum, deueniunt. id enim omne pessimum, quod in corpus receptum, nutritioni nō inseruit, & nihil aliud tunc est quam funestus hostis, veluti in ciuitate prædo, qui in vitæ arcem penetrauit. Ut ergo hæc vis attractiua, ac retentiua fortis & acris perseveret, modicis cibis vtendum, eisque salubribus, quorum natura ipsa interna, non sensus gustus, appetentior.

7. Sequitur facultas nutritiua seu digestiua expendenda. huius officium, per varias præparationes alterati alimenti, illud priuare propria specie, & tandem conuertere in speciem aliti. idcirco ut in hoc officio exequendo ratio in nobis sit cautior, animaduertere debemus, alimentum non tantum hac facultate mutandum in substantiam aliti, sed etiam ab eadem cum eo pugnandum, eoque pugna maiori, quo cibus ex insita sibi temperie magis actiuus, constipatior, aut quantitate amplior. Deinde cogitandum, non merè pugnandum, quinimo ex repassione detrimentum aliquod huic facultati quantumuis victrici perpetuo inferendum. Alio tamen modo decertat cum alimentis, & alio cum medicamentis. illa enim ita profligat, ut in substantiam aliti demum conuertat, & eis amice tandem sustentetur: hæc autem ita superat, ut penitus eiiciat, inepta quippe, quæ ut priora, in vitæ ditionem digesta transeant. Vtrumque vero naturam infirmari constat. nam omnis illata vis huic facultati, siue ab alimentis, est naturæ contraria, & proinde aliquid semper expellit de illius bono contrario. quo euadit, ut homines vel solo usu ciborum, absque omni externo malo, senescerent, ac tandem morentur. Curandū itaque, ut ij cibi sint in usu, qui substantiæ alendæ similiores, ac promptiores, ut in eam demutentur: huiusmodi enim vel minimam ei imprimunt nociuæ qualitatis repassionem, & consequenter parum eam debilitant. neque in hoc studio fides adhibenda gustui, qui tanquā proditor consistit in ianuis, sed menti, rationi & experientiæ. Ut autem melius hanc pugnam inter alimenta & facultatē nutritiuā, percipiamus, distinguere debemus primò spaciū illud, in quo peragitur concoctio, & illud, in quo est absoluta, & natura a tali opere resecta conquiet. Deinde animis separare oportet duo genera caloris, quæ hic interueniunt. est enim vnum genus calor naturalis, instrumentum facultatis huius quæ proximè agit in qualitates alimenti, ut eas

Arist. lib. de
longit. &
breu. vitæ,

exterminet, & viduatam earum substantiam mutet in substantiam viuentis. alterum, quod oritur dum calor naturalis confligit cum illis alimenti qualitatibus, & est calor extrinsecus, adsciticius, innaturalis, calori naturali infestus, ac quodammodo febrilis, & notat *Galenus*: quo pacto sese vino ingurgitantes, & magnam co-

Galen. li. de
aliment.

8. Quantum ad illud spaciū, in quo concoctio in motu versatur, intelligendum, præcedentem famem, ad defluxum carnis vel sanguinis, quandam induxisse in corpus intemperiem ac veluti morbum, eius conditioni molestum ac noxium. idcirco ut hac compressa, ad optimam temperiem natura in eo adspiret, opus nutritionis eadem per medicamenta ciborum aggreditur: veruntamen quamdiu motui subest, tantum abest, ut nutrificio optimam temperiem educat, quod potius cum maxima intemperie coniungatur. nam ut humanum corpus, dum vires exerit luctando, alterationem patitur, & intemperiem in se admittit optimo sui statui contrariam, ita dum calor naturalis, ut partes sicciore humore respergantur, connitens, pugnam init cum aduersis qualitatibus alimenti, tunc vel maximè insurgit & inflammescit calor quidam oppositus, qui cito eam extingueret, nisi maturò sopiretur: ac maxima inde laborat natura intemperie, ut doctè *Aristoteles*, & *Galenus* obseruauerunt. Peracto autem conflictu, coactoque alimento in coloniam chyli aut sanguinis, tunc demum calor naturalis deperditus partim humidī defectu, partim ipsamet cōtentione, eius siccitate veluti rore madefacta, ad mediocritatem ac temperiem quandam placidissimè reducitur.

Arist. lib. de
breu. vitæ.
Galen. de
Alim.

9. Secundo in loco calor naturalis comparandus cum calore adsciticio famis, & ipsius nutritionis præparatoriæ. insurgunt itaque simul duo hostes in calorem naturalem. primus qualitas est cibi, quæ ne corrumpatur, vel superetur, obstinate renititur. alter, calor ille aduenticius, quem ipsa fames, & postea hæc pugna excitarunt. & ab utrisque patitur calor naturalis ingentem aliquam reactionem, & nociuam ab utrisque impressionem. nam dum alimenti qualitas ei resistit, ac renuit proprio subiecto exigere, vim infert calori naturali, qua extenuatur. Vicissim calor ille aduenticius haud aliter, ut notat *Aristoteles*, depascitur calorem naturalem, quam solis radius ignem in camino, si in illum fortè inciderit. quo fit, ut in hunc ritum debilitato ex manducatione ac potatione calore naturali, inde, etiam ex calidissimis cibis, ac vinis frigidi morbi, utpote defluxiones e cerebro, podagræ, paralyces, propagantur: ipsumque ebriorum semen, ut refert *Aristoteles* frigidum euadit. Quamobrem immoderate refectiones tantum ab sunt ab eo, ut deperditas naturæ vires resarciant quod finis est debitæ digestionis, quin potius easdem amplius diminuant, quod cum prædictis rationibus præstent, tum speciali

Arist. prob.
cap. 8.

speciali quodam modo cerebrum impetentes, idem conficiunt. nam e stomacho elati vapores vastæ ingluuiei ad cerebrum, illud aut nimio accendunt æstu, contra naturalem illius frigiditatem, vel plus æquo frigore constringunt. ex quibus cerebrum decrefcit, languescit ac deficit. Cumque omnes nerui, ac virtus ipsa generatiua, ab eodem ducantur, in illo diminuto, pariter sustinent detrimentum.

10. Atque ex istis liquet, quāta cura cui incūbit, vt certam rationem constituat eorum, quæ in stomachum dimittit. Videt enim, belluones nūquam ad naturæ quietem peruenire, sed perpetuo artubus calere, perturbari, commoueri, concuti, & in omnem partem interdium & noctu versari impeditæ concoctionis æstu. Facile itidem quis sua intelligentia adsequitur, immodicos cibos, vina præsertim, aromata, condimenta, ac medicamenta, omnem naturæ vim sensim, imo aliquoties subitaneo assultu, conficere, ac semina morborum, per vniuersos corporis artus, fœcunda manu inspergere. Contra autem aduertere valebit, tenuem cibum, parabilem, naturæ vicinum, coniunctum esse cū dulci quietudine, cum somno gratissimo; demum eam temperiem corporis continere, quæ potissima optimaque; quæ diu floreat, neque annis facile cedat in momenta peritura.

11. Duo itaque genera esculentorum, meo quidem iudicio, deuitanda, vt nihil modò dicam de eorum nimia copia & exuberantia. primum genus delicatum est, & proclive omnino vt sponte immigret in coloniam humani corporis: alterum, aromaticum. quæ ad primum referuntur, licet facilem admittant concoctionem sui, eoque parum negotij naturæ facestant, nihilominus duo mala secum in corpus inducunt: nempe humorum exundantem copiam, simul ac inertiam iacentis stomachi, quo minus alia crassiora ac communiora deinceps concoquat. Enimvero illa molliora, ac magis fluxa, cito quidem vi caloris naturalis dissoluuntur, cæterum resoluta despumant in flumen quoddam prauorum humorum, qui absque naturæ damno minime retinendi, aut egerendi. ac talibus dumtaxat assueta natura, quod exercitio interea loci careat durioris pugnæ, languida euadit; quemadmodum si quis omni prorsus deambulatione diu abstinret, eo ad ambulandū flaccidus & plane euiratus fieret. meliora idcirco nutrimenta vulgaria, & naturæ proxima, quæ vt satis sint opportuna ad immigrandū in substantiam aliti, ita illam humorum abundantiam non inferunt, naturamque exercentia, eam vegetam exertamque perpetuò efficiunt & robustam. Aromata, maxime *Essentiæ chemicæ*, nihil prorsus succi aut substantiæ habent, quæ in aliti naturam vertantur, vt constat. & cum imbuantur qualitatibus valde actiuis, vitæ plane contrarijs, præsertim calidis & ab igne aut sulphure deriuatis, inde alterationē a natura haud in se admittunt absque vehementi in calorem naturalem reactione. & ex altera parte, sicut pertinaciter obfistunt calori naturali, ingentem conflictum elicientes, ita calorem illum extrinsecum summo quodam gradu feruentem exci-

tant & secum adducunt quo calor naturalis, vt iam dictum est, plurimum diminuitur. habenda itaque aromata, vt mera medicamenta, venena, ac mala necessaria, vt quidam de fæminis asseruit. Atque in hoc genere reputandum, vinum igne coctum, butyro, & aromatibus conditum. De quo pronunciat *Aristoteles*, quod verè vinum non sit, sed *Nomine vinum, opere autem non amplius*. & merito. nam naturales vini spiritus conuertibiles in sanguinem, propter quandam inter vinum & sanguinem propinquitatē, vt docuit *Galenus*, vi ignis consumuntur, & in eorum subiectum inducuntur alij spiritus

Arist. lib. 4.
meteor. ca. 2

Galen. de
Alim.

Vulcanici, ignei, fumidi, innaturales, a quibus nulla nutritio mutuanda. eiusmodi itaque vinum est purum medicamentum, ac venenum, & similes effectus cum illis in corpore humano fortitur.

12. Duo itaque supersunt discutienda ex parte ciborum, comparata ad facultatem naturæ nutritiuam: varietas scilicet eorundem, & abundantia. Et quidem plurimum eiusmodi varietas obesse videtur cum ratione naturæ agentis, tum ciborum reagentium. Prioris respectu, sicut cibi sunt multiplices, ita naturæ in eos contentiones diuersæ, ac quodammodo distractæ: vnde remissiores etiam singulæ euadunt, quandoquidem circa varia occupatæ, quorum digestionēs inæquales: huius quippe quam alterius promptior & expeditior. distractio autem & inæqualitas impedimento sunt naturæ decretæ molitioni ac fini. Cibi itidem alij atque alij vt succum distinctum, ita & cōtrarium scēpius subministrant, ac totidem formis reactionū naturæ vires diuersimode hinc inde adoriuntur. expeditior itaque vnius concoctio, eademque salubrior. *Fastidientis stomachi est*, inquit *Seneca*, multa degustare, quæ ubi varia sunt & diuersa, inquinant, non alunt. Copia autem ciborum tam facultati retentiæ quam digestiæ aduersatur: cum enim tota & integra concoqui non possit, crudum quod superest, cum alimentum nō sit, venenum erit & pessimorū humorum materia & origo. qui humores inde fluentes, præterquam quod sanitati aduersantur cerebrum perturbantes, corpus replentes, tum etiam sanguinem impuro liquore inficientes, illum deturpant, & omnem in corpore florentem speciem, in eodem stagnantes, multiplici colore, veluti iridis, corrumpunt, & in tabum quendam demum resoluunt. ex quo non animus modò turpissimo vitio violatur, sed etiā corpus deformatur. Etenim dupliciter in huius dedecus redundat intemperantia. principiò quidem ex eo quod hæc agnata sit vehementibus appetitus affectionibus, vtpote iræ, lasciuie ac similibus: quorum excessus omnem menti curam adiungunt componendi corpus ad normam rationis. Deinde ipsimet cibi per corporeos artus exundantes, oculos lippos, caput tremulum, vultum reddunt ardoribus exesum & inflammatum, totum denique laxum neglectumque. *Pythagoras* itaque, vt recolat *Erasmus*, videns quendam ingluuiei deditum, admirando dixit: *Quantum iste laborat, vt molestiorem, sordidiorēq; sibi paret carcerem? Sane inficiari nemo poterit, quin corporis*

Midletoni
Quodl. 6.

Senec. ex. 2.
ad Lucil.

Erasm. lib. 8.
A daigor.

ris pulcritudo sit ciuitatis ornamentum. Hinc *Homerus* venustate spectabiles proponit *Hector* & *Achillem*: *Aristoteles* eandem plurimum optandam definit in principibus.

Ari. 1.5. Pol.

Virg. Æn. 7.

Au. in Aug.

Ipse inter primos præstanti corpore Turnus. ac inter cætera, clari ac nitidi oculi, ciues ac principes valde commendant: quales micabant in *Angusto* Imperatore teste *Aurelio*. Verum crapula hanc pulcritudinem penitus extinguit, nec permittit oculos, humorum illuue continuo madentes, clarere, vel lucis aliquid ex se vibrare.

13 Ultimo loco iuxta temperantiæ leges inquirenda facultas naturæ, quæ expulatrix, seu egestiua appellatur. Cum itaque in cibis etiam optimis multa contineantur, quæ naturæ incolumitati repugnant, ac proinde in eius substantiâ conuerti nequeunt, inde cum eis quoque ineundâ lucta, vt demum excernantur: qua in re ex præscripto eiusdē temperatiæ prouidendum, vt fæces expellendæ sint pauciores:

Arist. 1. de
Jon. & breu
vitæ.

nullum enim animal, teste *Aristotele*, quod eis abundat, diu viuit; nam cū huiusmodi excrementa non solum sint naturæ opposita, sed etiam quo ad molem copiosa, inde vehementē, in facultatem expulsiuam, adeoque totum corpus, exercent reactionem, & consequenter eorum debilitates procurant. Cauenda est itaque hæc copia, quæ nō modo oritur a quātitate ciborū, sed etiam ab eorum qualitatibus mollioribus ac deliciarioribus. resoluuntur enim hi in humores ac fæces abundantius. Quorum intemperantiæ aliud malum succedit, quod frequentibus elutionibus ac purgationibus per pharmaca accidere solet: nam quod eis eiiciendis non sufficiat natura, medicamenta suppetias ferre solent. quæ quidē medicamenta, quod nutrimenta non sint, sed pura venena, ideo naturæ plurimū officiant, etiā dū id, ad quod instituuntur, optime præstant: sicut eadem ablutione, qua panni mundantur, pariter atteruntur.

14 Plurimum itaque hac ex parte sibi nocēt, qui esculenta ac iuscula copiose ingerūt in stomachū cum parua quantitate panis: quod *Boreales* passim facere solent. nam in medio situ, vbi corpora sicciora, ibi panis abundantiū manducatur. enimvero illa esculenta carniū & iuscula, vt in abundantem materiam humorum resoluuntur, sic pariter in stomacho ita putrescunt, vti halitum omnino inficiant miro quodam foetore, ex quo etiam dentes nigrescunt, ac corrumpuntur. Huic autem turpi malo, panis comestio largior, remedio. nam & merito *Leuinus Lemnius* notat, panis etiam corruptus

Leuin. Lem
lib. de oc-
cul, cap. 6.

nunquam sic putrescit aut foetet, vt caro. proinde non solum nihil foetidi exhalat, quinimo impedit, ne digestarū carniū illuues nimium ex humore liquecat in stomacho, sed potius illam constipando, vim foetoris eidē aut adimit aut moderatur. Eodē vt corpus redditur siccius, sic etiam inde ingenium ardentius euadit: nihil enim igneo calori commercij cum liquidis foetoribus. Exercitium autem corporis, huic comestioni panis, quod ad hosce effectus, respondere par est.

15 Vt itaque pauca ad temperantiæ normam

præscribamus, aliquid imprimis, vt mihi videtur naturæ propensione ac gustui hac in re concedendū. etenim dedit natura certis cibis specialē dulcedinem, iuxta ac humano palato facultatē commisit eam sentiendi: appetitui quoque vim impressit, eandem appetendi. quocirca in hoc negotio sanitatis, imo & ingenij seruandi, augēdique, non est penitus discedendū in partes duras seorsim a natura collocatas, quasi nihil velimus comedere, quod gustui gratum adluberet. nā dici solet, quod sapit nutrit: scilicet propensionem naturæ in cibos palato delectabiles, auidius ad se illos attrahere, & acrius elaboratum succum ex eis exprimere: vnde sanguis emergit defæcior, spiritus quoque in eodem ingenerantur subtiliores, ac pauciores supersunt sordes exterminandæ: quæ omnia præclara quidem naturæ beneficia. est enim quod cogitemus, nos homines esse, animasque retinere, quarum operationes ex corporum dispositionibus dependent. *Ipsi animi*, inquit *Cicero*, *magis refert, quali in corpore locati sint. multa enim e corpore existunt, quæ acuum mentem, multa quæ obtundunt.* ita tamen hæc iucunditas moderanda, vt non sit prorsus voluptuaria ac sordida, sed potius mediocris, ac ad sanitatē belle composita. At in hac obseruatione vix locū inuenit fructuum manducatio. arident quidem palato, cæterum nihil ferme habent nutrimenti, vt ait *Galenus*: proinde ij meliores, inter eos, qui a natura solubiliores. constipatiores enim vt magis fatigant naturā, ita a conflictu parū nutritionis post se relinquunt. habendi idcirco fructus medicamenta potius, quam nutrimenta: a quorum etiam liquoribus cauendum, cum prauorum humorum sint fomenta, ac facilius ab extrinseco calore in febres incenduntur.

Cic. Tus. 3.

Cic. Tus. 1.

16 Deinde frugis ac parci victus ad valetudinem, corporis robur, ac venustatem, multum confert. Hoc ex opposito satis manifestum: quandoquidem ex illo humores abundant, calores febiles excitantur, cerebrum diminuitur, vis concoctiua, attractiua, retentiua & expulsiua extenuantur, vt iam explicatum. Fæminæ autem, quæ propter naturæ quam habent indigestam qualitatem, humidiores, maximē refugere debent ciborum onera & varietates: nam ex istis sanguis deriuatur valde infectus, crudus, & nescio quorum humorū admixtione decoloratus. Esculenta quoque ac poculenta valde fluida efficiunt, vt omnia in eisdem sint corrupta ac putrida, in quibus, ni temperanter cauerint, eorum corpora restagnare ac paludescere videbuntur.

17 Exercitiū porro corporum, fini temperantiæ, vtpote incolumitati, robori ac venustati utilissimū. Hæc spectasse videtur *Græci*, qui in singulis ciuitatibus, vt ait *Vitruuius*, spatia voluere esse gymnastica ac luctatoria, pueros, iuuenes, adeoque & fæminas ipsas decreuere istis detinendos. Ratio quidem in promptu. etenim hi motus corporei illū calorem excitant, qui sanguinem puriorē & flagrantiorē reddit, quique suppetias ferēdo facultati expulatrici, omnes sordes exactius eiiciat. Hinc qui illos nō admittūt, pallidi sūt plerūq; onusti humoribus incedūt:

Vit. 1. de re
mil. Cic.
Tus. 3.

Si denique

studijs impendendos eo conficiant, mentis conatum expetibiliorem intempestiue abrumpan: quo prorsus euenit, vt omnis neruus intelligendi in intemperante penitus frangatur. Ex cuius defectu etiam fit, eiusmodi intemperantes, motibus appetitus vehementioribus, tam concupiscibilibus, quam irascibilibus, concuti, ac vario perturbari. qui motus, vt animi quietem expellunt, ita acumen in illo cogitandi ac iudicandi plurimum retundunt.

4 Cibi porro ac potus immoderatus in stomachum illati, statim ac calore eiusdem naturali coqui & alterari incipiunt, ingentem copiam vaporis ad cerebrum emittunt: nempe ad sensus ac rationis instrumentum, ad neruorum fontem ac matricem, quo eius facultas nunc obnubilatur, nunc infuscatur & obruitur. Enimuero naturalis cerebri status humido constat ac frigido: cui vapores calidi contrariantur. quo semel inde immutato, imaginatio ac neruus opticus destituuntur suis alimentis ac debita temperatura: sicut videre est in phreneticis, ebrijs, vertiginosis, ac similibus. quo pacto intemperantia, præsertim ebrietas, non solum vt cætera vitia rationis legi ac imperio repugnat, eius mandata defugiens, verum insuper in illam, licet Dominam, violentas manus iniicit, vitamque illi eripere quoddammodo, proditoris instar, videatur. Cum iteque natura in homine cerebri locum voluit esse in altiori parte sui corporis, tanquam calentis domus, vt ait *Galenus*, frigidum tectum, ad corroborandum naturalem calorem eiusdem: eumque sit omnium neruorum principium, sensuum fomentum, temperantiæ erit, illud integrum ac sincerum accurate custodire, nec vngquam permittere, vt è culina stomachi elati vapores, eius dignitatem ac conditionem pessumdent aut inficiant

5 Et quod ad animam spectat, duplex ei ex intemperantia clades infertur. prima, quæ ad statum bruti, in voluptatem proni, abiicitur, altera qua in vastum quoddam infinitum, absque omni limite ac modo, defertur, ac in eo æstuose iactatur. nam quæ intemperanter sumpta, præsertim hausta, tantum ab eo absunt, vt appetentiam illecebræ cohibeant, quin potius irritent, & maiori impetu semper vterius ferant. *Deditos vino*, inquit *Seneca*, *potatio extrema delectat; illa quæ mergit, quæ ebrietati summam manum imponit. quod in se iucundissimum hominis voluptas habet, in finem sui differt.* Hoc est enim discriminis inter obiecta virtutum, & voluptatum, quod illa, certa mediocritate definita, hæc vero nulla periodo restricta. illa proinde ex instinctu naturæ, cuius est in terminum certum tendere: hæc ex lege brutæ cupiditatis, quæ contra naturam directæ: quippe nullo termino circumscripta. absurdum autem fuerit, animam intemperanter viuendo vel naturæ suæ aduersari, & veluti portu solutum, per importuosum mare nauigare; adeoque experiri in se ipso vsu libidinis, durius & pertinacius, innaturale & barbarum hoc appetitus sensitiui imperium. *Homo*, inquit *Seneca*, *& terra pascitur & mari. Quid ergo? tam insatiabilem*

nobis natura aluum dedit, cum modica corpora dedisset, vt vastissimorum edacissimorumque animalium auiditatem vinceremus?

15 Ac quod ad animi bona, sicut in vniuersum temperantia vim in homine concupiscibilem moderando, cum mentem serenat, tum voluntatem erga alios optime instituit, ita dum hanc ipsam vim concupiscibilem iuxta naturæ institutum, ac rerum a Deo in vsus humanos creaturarum condiciones, recreat ac refocillat, partem irascibilem cohibet, ne in alios incrudescat, ne minus hominem capacem reddat amicitiae, charitatis, condolentiae ac gratitudinis. hoc alias adnotauimus, & id liquido ostendit experientia in rudi & simplici natura infantum nobilium & pauperum. illi, quod concupiscendi in illis facultas contra acerba bene munatur, & oblectamenta varia capit, moribus & ingenio placidi, corridentes, colludentes, ac in omnes amabiles cernuntur, neque tam facile eiulatu iram produnt: contra, isti frigoribus constricti & fame vexati, in rabiem, in ploratus proni omnino, ac parati, qui obuijs vultibus vngues infigant. verum quidem est, austeritatem vitæ professos, aliunde in se acrem bilem partis irascibilis compescere, nimirum humilitate, obedientia & amore Dei, licet omnia parti concupiscibili blandimenta subtraxerint. hoc equidem minime inficior, neque id modo expendo, quod supernaturaliter accidit, sed quod philosophia solum duce inuestigandum; ex qua manifestum, moderatam tractationem partis concupiscibilis iuxta vniuscuiusque statum & naturæ modum, plurimum ad hoc conducere, vt pars irascibilis ad mites mores & ad charitatem componatur. Quocirca dum temperantia hoc ritu partem concupiscibilem effingit, & quadam mediocritate oblectamenti regit & demulcet, inde animi mores, qui ad alios referuntur, ad normam humanitatis & charitatis optime efformat. Cæterum præstantissima quæque in mediocritate sita, opportuna extremis. ideo curandum, ne lasciuiat pars concupiscibilis, cum partem in se irascibilem illius iucunditate ad humanitatem & charitatem quis labore instituire: & contra ne hæc nimium exasperetur, dum vis concupiscendi extremo rigore opprimitur: nam ex abdicatione lenocinii, spectantis ad hanc vim concupiscendi, agrestes ciuibus, & boreales orientales siue Australibus existunt inhumaniores. verum quod attinet ad religiosos degentes in conuictu, quorum Regula ab Ecclesia adprobata, quantumvis disciplina vtuntur rigida, aliunde nihilominus in eis partis irascibilis acerbitas temperatur, adeo vt sint satis idonei ad charitatē, amicitiam & erga alios adfectus teneritudinem. non enim prorsus destituitur in eisdē pars concupiscibilis suis delicijs: nempe ex consolationibus diuinis, ex dulcedine cōuersationis & confidentiæ, ex instructione ab aliorū doctrina, ex omni cura deposita rei vxoriæ & familiæ, ex in ipsis desideriorū iucunda cōpressione: quibus in eis spiritus mollescit, & lauto veluti epulo hilarescit: quod cū alijs ostēdi *Hieronymus*, *Platus*. licet a carne, seuerioris ritus obseruatia,

Galen. lib. 12. ad Lucill.

Senec. Epist. 12. ad Lucill.

Hierō. Plat. de bon. stat. Religio.

tia, seu religiosa temperantia istius vitæ blandimenta depulerint.

6 Cæterum in hoc genere vitij apud aliquas gentes insignis abusus fumigationis Tobaccicæ, in detrimentum eiudem cerebri, intemperanter ac turpiter inualuit. nullus est ferme locus apud istos, qui non tetro huius odore foetet: adeo ut haud aliter inde manifestetur ubi fuerint, ac sint, quam si feles essent aquatiles, quas canes haud laborante nare ex graueolentia persequuntur. mirum sane, homines ad ingenia cicadarum focariarum fumis ita delectari. illius autem arentis herbulæ, igne in fumulos resolutæ, vim melius percipiemus, si primo loco eiustem temperiem, deinde humani cerebri qualitatem, paucis explicauerimus.

7 Solum ipsum æquinoctiali circulo suppositum, in quo hæc herba nascitur, duo habet sibi peculiaria. primum, quod ab ardenti solis radio vehementissime diuerberetur: alterum, quod humoris magna copia partim ex irrigatione frequenti fluuiorum, partim ex nocturno serotino abundantiori, partim ex subterraneis aquarum venis causata, humectetur. ex quibus euadit, ut herbæ ac arbores ibi loci crescentes, ingentem in se contineant spirituum

Garzias Del
Horto de
mercibus
Indicis per.
2. lib. 1. cap. 1

potestatem: ut humido igneo, & oleagineo nutriantur ad agendum, ac resistendum acerrimis. etenim si calor solis tantum ibi inualesceret, extenuarentur illico omnia fata in ariditates. si humor pariter dumtaxat prævaleret, languescerent, & omni carerent acrimonia virtutis. quod ergo tam calor quam humor ibi dominantur, necesse est, ex eis propagari herbæ & arbores ad agendum patiendumue ferocissimas. Hanc immensam virtutem in *Tobacco* experimur apertissime: vel enim illius parum per os quocumque modo haustum, totum corpus illico commouet, in extremis partibus sudorem elicit, vëtre soluit, vrinam excernit, vomitum prouocat: adeo insignem gradum veneni in se complectitur. Huius euaporatione admissa in cerebrum fiunt homines plane totidem Sybyllæ furiatæ, perinde ac si cum aliquo dæmone fuliginoso commercium haberent. quod non prouenit aliunde, quam ex eo, quod natura, fumigationi illi multum renitendo, exagitetur.

Ouid. lib. 1.
Fast.

*Ecce rudens rauco Sileni vector asellus
Intempestiuos edidit ore sonos.*

Duo itaque considerata in *Tobacco*: primum, ipse fumus, alterum, fuligo seu substantia eiustem fumi concretioris, qua deturpat nigredine, & grauat pondere (ut in camino videre est) illam partem quam afficit, utpote cerebrum, stomachum, aut pulmones, ad quos peruenerit.

Galen. de.
part.

8 Postea humani cerebri qualitas inspicienda. Hæc in homine particula sui corporis nobilissima, ac naturæ quoddam miraculum, ut ait *Galenus*. quod enim perpetuo motu agitur, inde frigiditate natua donata, ne immoderate ex eo incallescere. etenim nimius calor est illi omnino exitialis. ac licet aliquo calore naturali gaudeat, sine quo viuere non posset aut sanguine irrigari, in illo tamen frigiditas

dicitur prædominari. est porro instar medullæ liquidæ, & alba substantia: a qua omnes vires sentiendi, & nerui per totum corpus deducti, proficiscuntur, atque ab eodem aluntur. quod idcirco plurimum conferat ad corporis robur, iuxta ac sensuum, adeoque intellectus operationes, olim ob reuerentiam, quam illi veteres impendebant, nunquam simplici ac proprio nomine illud appellabant, sed periphrasi ac circumloquutione vsi, vocabant cum *Homero* & *Sophocle*, *albam Medullam*, aut quid simile. Duo sunt mala illi peculiariter infesta, vnum calor externus illi illatus, alterum, ex arefactione, suæ molis diminutio. Calor omnino contrarius optimis animi cogitationibus ac iudicijs: omnia enim nimis calefactum cerebrum præcipitat, abrumpit, ac cum violentia vaga ac defaltoria cuncta peragit. diminutio vero illius, opposita est firmitudini artuum, simul ac sensuum vigori: nam a cerebro ducuntur ad sensus externos, & vniuersum corpus, nerui, ac spiritus sensorij: idcirco illo extenuato, aut exsiccato, alimento carebunt, & firmamento. ex quo cerebri detrimento, artuum tremores, oculorum infirmitates, & in vniuersum defectus sensuum, iuxta ac facultatis generatiuæ, prouenire solent.

9 Duplex autem vsus *Tobacci* frequentior. vnus, quo fumus illius ad cerebrum vsque ore attrahitur. alter, quo idem ad stomachum dimittitur. prior rarior est apud Indianos, in quorum partibus nascitur, nisi in capite pustulenta aliqua materia fuerit coalita. posterior illis inferuit ad euacuandum stomachum, posteaquam semicrudas carnes, aut pisces liberalius comederint: aut si quando longo tempore ieiuni in mari piscationi operam daturi, eoque inedia patientius ferre sibi proposuerint.

10 Primo itaque in loco fumigationem hanc Tobaccicam intemperantiæ arguimus, quod voluptuaria, & quod eius sensu inescati, plurimum illam appetant, nec aliunde sumere vellēt, quam quo delectationem ex ea caperent. Itaque intelligendum, ea vel maxime sensum gustus titillare, irritare ac delectare, quæ naturis suis acris, ac spiritibus feruentiora, seu ignea: etenim segnia si fuerint aut remissa, utpote aquea, parum vel nihil sumpta sensum commouebunt. quo modo vinum plus delectat, quam aqua, vel ceruisia: aromata plus quam simplices fructus aut edulia: quia plus habent in se ex igne vigoris & efficacis. neque iudicium hac in re faciendum ex eis, quæ post desuetudinem vel cessationem in principio accidunt: sed ex eis, quæ vsu ipso diuturniori fiunt. animaduertit enim *Aristoteles*, vino deditos, dum sorbillare inchoant, nondum disposito in ipsis palato, nihil voluptatis inde percipere, imo potius vini acrimonia offendi: postea autem in palatum temperie quadam ingurgitatione inducta, ad insaniam vsque eodem deliniri. Iam vero manifestum, *Tobaccum* seu *Nicosium*, magna vi pollere ad excitandos spiritus vitales palati, ad humores eiustem attrahendum & prouocandum, cum sit natura ignea & violentissimo sapore. quocirca tametsi in initio haustum displiceat

Hö. Iliad. 1.
Sop. Aiac.
flagel.

Arist. 3. lib. 1.
Ethic. c. 10.

pliceat potius tandem nihilominus, utpote sensibile potentissimum ad inferendum alterationem, mira voluptate illam partem eo humores compellendo, demulcet. Dicere itaque solent appetentiores istius fumi, cum eius usus ab alijs fuerit ipsis dissuasus, se prius abdicaturos cibum suum, quam fumigationem suam: ac vulgò Tobaccum appellant *Lenocinium*. & obsecro, quid præter voluptatem detinere poterit vilem & plebeiam hominum sortem tam obstinate, etiam inter magnos sumptus, in hac *Nicosi* fumigatione, cum virtus ac ratio parum apud eos valere noscuntur? At quis abiectum non ducit, homines palati voluptatibus mancipari, ea parte luxuriosos esse & Epicuræos? quæ honestas corporis vel mentis, ab eis expectanda, quibus animus inhiare fumi ac fuliginis delectationibus, neque aliquid magis in vira persequi, quam eorum voluptates: præsertim cum hoc minimè præstent secretò, sed palam, ad mensas, in comitis, in cœnaculis, omnibus ferme in locis: eoque protestentur, quam auidi sint in oris blandimenta? quale hoc specimen turpis & agrestis ingenij, turpiorisque consilij evidens indicatio?

11 Vt autè *Nicosi* huius effectum in cerebro distictius cōsideremus, intelligendū, tā eius fumū quā & fuliginem, cerebri optimo statui ac qualitatī aduersari. Etenim complexio cerebri ex frigido est, & humido: fumus autem iste, & fuligo, calida & sicca. Vnde non solum eorum appulsu denigratur cerebrū, & oneratur excremento, verum etiam inflammatur, exsiccat ac diminuitur. mole autem cerebri & humore eleuatis, illico sensus tam interni quam externi debilitantur, in corpore tremores & imbecillitates inde propagantur. ac mihi sæpius fassi istius fumi insufflatores, sibi memoriam, inter reliqua sensuum deliquia, hinc excidisse. Senectus quidem sua ariditate sensum diminuit, idem intempestiuè fumus Tobaccicus præstat, quemadmodum & calor venereus eundem effectum fortitur. Cæterum asserunt, haustu istius fumi solum excerni noxium, nimioque exundantem eiusdem cerebri humorem, multosque esse dicunt, qui ex continuo usu *Nicosi* nihil mali quoad sensus aut vires, etiam in longiori vita, experiuntur. Verum hinc potius produnt vitium suum, nempe intemperantiam, hoc ineptè prætexentes: nam communiter ille humor non exundat nisi ex crapula & immanibus compotationibus: proinde consultius facerent, si abstinentia, tenuitate victus, non fumo ac fuligine illum consumerent. Quod si aliquid in cerebrum ad hunc effectum inferendum, illud mitius profecto esse debet, quam reperitur fumus iste virulentus & vehementissime corrosiuus, atque inter omnia, eius naturali statui maximè contrarius. Parum autem refert, si aliqui, fortissima naturæ constitutione præditi, diu resistent istius fumi malignitati: nam alij tardius a venenis deastantur: satis, quod vel robustissimi quod ad animā & corpus, inde sensim debilitantur, sine cuius usu diutius ac vegetius ætatē suam transigerent.

12 Alio porro modo isthæc euaporatio cere-

bro nocet. Constat alimentum cerebri, humorem esse sursum ex stomacho exhalatum, dum cibos coquit. Cuius magnam partem cerebrum in suam substantiam postea vertit, reliquum utpote excrementum, foras per oculos, nares, os & aures expellit. quocirca si cerebrum fumo exacerbatur, ac corrosum, elatum hunc humorem sæpius dimittit, nihil ex illo nutrimenti supererit, quo sustentetur: vnde necesse cerebrum extenuari paulatim ac consumi. Proinde non humorem nociuum & effluentem dumtaxat fumibuli isti eiiciunt, verum & ipsum cerebri nutrimentum ei eripiunt.

13 Denique illud cerebri optimo statui nociuum habendum, quod facultati in eodem retentiæ malignum; quandoquidem omnis in vniuersum nutritio a retentione dependeat, ut iam paulo ante dictum est. Hinc vero debilitari viam retentiæ cerebri manifestissimum. Quando enim cogitur pluries & frequentur facultas retentiua se soluendo dimittere quod prius tenuit, inde laxior omnino euadit & impotentior ad retinendum. at fumus iste & fuligo, de quibus disputamus, hoc efficiunt: extorquent enim sua amaritudine & igneo spiritu illud a facultate retentiua cerebri, quod antea est complexa. Hoc verum esse etiam nobis ipsa experientia ostendit. Videmus enim istos Tobaccicos homines verlari in periculo suffocationis, præsertim posteaquam largius commederint aut biberint, si ad aliquantulum temporis suo fumo destituantur: inde nempe, quod in ipsis vis retentiua cerebri omne illud sursum attractum statim dimittere compellitur.

Nam si licenter disfluens potu & cibo

Ieiuna rite membra non coerceas,

Sequitur, frequenti marcida oblectamine

Scintilla mentis ut tabescat nobilis,

Animusque pigris stertat ut præcordiis.

Verum quidem, cupere tyrannos, uti subditi intemperantia obruantur, quo minus in ipsis ratio, instructas fraudes & indignitates in eorum perniciem videant: probi autem Principes, quibus cura suorum, contra temperantiam consciscunt, qua in illis mentes defæcent, flammisque incendiant intelligentiæ, ut *Philo* adnotauit.

Inciuiles idcirco animi eorum, de quibus *Claudianus*:

Qui ventrem inuitant precio, traduntque palato

Sidereas Iunonis aues, & si qua loquendi

Gnara coloratis viridis defertur ab Indis.

Quæ sitæ trans regna cibus, quocumque profundam

Ingluuiem non Ægeus, non alta Propontis,

Non freta longinquus Mæotica piscibus explent.

Studium sane barbaricum *Varro* apud *Gellium* quorundam indicauit, quo docti nonnulli videri voluerint, si recensere singillatim potuerint quæ vnaquæque regio delicatiora edulia protulerat. *Pauus e Samio, Phrygia Atagena, Grues Melica, Hadus ex Ambracia, Pelamis Chalcedonia, Murana Tartessia, Aselli Pessenuntij, Ostrea Tarentina, Pectuncullus Chius, Elops Rhodius, Sicari Cilices, Nucces Thasie, Palma Ægyptia, Glans Iberica.*

14. Cæterum verò ad abstinentiam videntur ciues vel a natura ipsa instituti. Creditur enim a plerisque, si status originalis iustitiæ apud

Prudent.
Cathim.
Hym. de Ieiunio.
Plutarch. lib. de tuend. valetue.

Philō de ebrietate

Claudian. in Eutrop.

Gell. lib. 7. cap. 16.

nos permanisset inuiolatus, non fuisse futuram ex mactatione & carnificina animalium, hanc, qua modò fruimur, refectionem : & ante diluuium eius nullum extitisse apud homines vsum communiter a Theologis existimatur. Huius rei videtur ex natura ipsa suppeditatum agumentum. nullus sane bona indole præditus vel animal occidit, aut ab alio occisum intuetur, sine aliquo sensu perpeffionis, displicentiæ. Proinde lanij ex frequentioribus eorum cædibus facti immaniores, iure ciuili inepti iudicantur, qui in causis sanguinis ferant testimonium. at verò iste sensus condolentiæ non videtur naturæ integræ conueniens, sed potius vt est quædam pœna, ita effectus deprauationis ex culpa originali. De qua re ita differit S. Ambrosius : *Quid, quod, naturæ conueniens temperantia est, atque illi diuinæ legi, quæ in ipso rerum ortu omnes fontes potui, fructus arborum esui dedit? Vinum post diluuium iustus ad tentationem sui reperit. Vtatur ergo temperantia naturali cibo, vti namque possumus. S. Hieronymus herbas & olera passim appellat cibum innocuum & innocentem; hoc est cum nullius morte coniunctum. quod & Aurelius Prudentius cecinit.*

Ambros. lib.
3. Epist. 25.

Prudent.
Psych.

*Sint fera gentibus indomitis
Prandia de nece quadrupedum.*

*Nos oleris coma, nos siligna feta
Legumine multimodo paut innocuis epulis.*

Plutarch. in
Grillo.

Hinc Grillus apud Plutarchum miratur, quod Solus homo ex omnibus animantibus omnium vorator sit factus. Hoc respectu a Plutarcho inter volatilia laudatus vultur, quod cibum quærat a crudelitate alienissimum: quo factum ait, quod vultures læpius fuerint ad homines diuinorum interpretes. Est enim animantium omnium innocentissimum, cum nihil vescatur ex his quæ ferunt homines, aut plântant, aut alunt, sed ex cadaueribus sibi escam quærat: interficit autem nihil, nihil destruit animantium, volucribus autem ob affinitatem etiam mortuis abstinet. at aquila, noctuæ, & accipitres viuas volucres, etiam eiusdem generis, inuadunt atque interimunt. Quid verò tam per omnia elementa diffusum, aut in illis abstrusum, quod hominum modo dentes euadat aut eius voracitatem excedat? quos innocentes vocare vnde iam potero? Seneca actione sequutus anilæ superstitione dogmatis Pythagorici, animarum in aliena corpora transmigrationem statuentis, vnus anni spacio cohibuit se ab esu animalium. His ait, instinctus, abstinere animalibus cepi, & anno peracto non tantum facilis mihi erat consuetudo, sed dulcis. Agiliorem mihi animum esse credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit.

Senec. Epist.
107. ad Lucill.

15 Quamobrem haud ciuilis quorundam contentio, qui perpetuò largas mensas seruis, famulis, vagantibus & asseclis iustruunt. nam præterquam quod reipublicæ & filiorum vtilitatibus opportunos prouetus hinc adimant, illos ad culinam transferentes, tum nihil fermè aliud efficiunt, quam vt multi in familia ociosi, pigri & somnolenti euadant, vt ad luxuriam, ad filiarum & ancillarum constuprationes ferocius ab ipsis armentur, vt in iurgia, rixas ac pugnas acrius incitentur. Neque alijs, quantum ad rationis iudicium, hi conuiuiones placent, etiam cum ingentes sumptus profuderint, quam leuif-

simis hominum: Graui enim viro, vt ait Cicero, & ei, quæ sunt iudicio certo ponderanti, probari nullo modo possunt. Denique in sacculum pertusum obliuiosi ventris, vt dici solet, rem suam omnem hi congerunt, vt idem Cicero recensuit. Illa enim delinitio multitudinis ad breue tempus, exiguumque duratura, eoque leuissimo quoque animo, in quo tamen ipsa vna cum societate memoria quoque moritur voluptatis. Alteram iam partem temperantiæ, quæ castitas dicitur, expendamus.

C A P V T. XXX.

Quanam ciuilis sanctimonia Continentiæ virginalis

Irtutem aliquam constituendam moderationi illius partis tactus in homine, quæ circa luxuriosa versatur, nemini dubium esse poterit. Hanc autem, castitatem, seu continentiam nominamus: ac iuxta triplicem hominum statum, triplicem eam asserimus: nimirum virginalem, conjugalem, ac vidualem. Quantum ad virginitatem, de qua modo disputamus, triplex in illa vtilitatis decus spectare poterimus. Primum illud, quod ex se angelicum quid est, atque in hoc genere eminentissimum, videlicet animo ac corpore quempiam alienum esse a thori ac concubitus cum naturæ detrimento voluptate. alterum, quo matrimonij fidelitati, & amori coniugali plurimum confert subsidij. postremum id, quod ad alias virtutes, tam intellectuales, quam morales, multum conducit.

2. Homines itaque eximia prudentia præditi, in virginitate inprimis demirati sunt naturæ quendam florem ac dignitatem. etenim omnes naturæ munere nascuntur virgines, & ex ea peculiari decore integri, vti constat. Cui ornamento ac perfectioni vsus thori plane contrarius, idcirco quod in cœlo præstantissimus status sit obtinendus, in quo beati neque nubent neque nubentur, inde ad eius imitationem, spiritus Christi Domini, Virginis nobilissimæ, cunctos, quantum expedit, hic hortatur ac, monet, vt hanc virginitatem colant, & eius cupiditate passim incenduntur. Propter hanc causam S. Thomas affirmat, naturæ beneficio nos omnes retinere id, quod materiale virginitatis. Cuius perfectione gaudentes, quam proximè accedimus ad condiciones Angelorum & immortalitatis, vt obseruant etiam S. Basilus, S. Hieronymus, & S. Augustinus. Quod cum Constantinus Imperator secum reputasset, vt narrat Eusebius, virgines peculiari honore prosequutus: quippe quod in illis, modo quodam singulari, Deum habitare existimaret. Quamobrem veteres ipsi, hanc quoque agnoscentes, vel naturæ ipsius documento imbuti, virginitatis palmam, nostræ memoriæ varijs suis obseruationibus commendarunt, eoque quanti ipsi eam fecerint, dilucide ostendere. apud quos, virgines, vi contractus connubialis hanc sui præstantiam amissuræ, inuitæ, reluctantes, ac velatæ trahebantur ad nuptias, vt scribit Plutarchus.

Cicer. lib. 2.
offic.

Math. 23.

1. Cor. 7.

S. Thom. 2.
q. 152. art. 3.
ad 1.

Basil. lib. de
virgini. Hieron. ad Tit.
3. August. li.
7. de ciu. cap.
9. Euseb. lib.
4. de vi. cōstant.

Plutarch. q.
Rom. Plin.

De.

Ouid. Fast. 5 ——— deducitur illuc
Anna tegens vultus, ut noua nupta, suos
 1. 19. Ep. cap. Teste *Plinio*, matrimonijs initiandæ virgines,
 9. Menand. 1. alparagine, utpote herba senticosa, coronaban-
 2. cap. 5. tur: quo indicatum, se ægrè & amaris animis
 dispendium virginittis perpessuras. Hinc pro-
 cessere ingentes deplorationes apud easdem ob
 amissam virginittis integritatem.
 Ouid. epist. *Virginitas facta est peregrini præda latronis!*
 Hipsth. *Sed mihi virginitas pariter celumque negatur,*
 Claud. 1. 2. *Eripitur cum sole pudor.*
 de Rapt. prof. *Felix, quæ Veneris fœdera nulla colit.*
 De Phœnic. Nouere pariter antiqui, virginum cōdicionem,
 eximium esse simulacrum cuiusdam diuinæ for-
 mæ in carne fragili sese ostendentis: ob quam
 causam *Vesta* virgini, quam in penitrali Capi-
 tolij Romani coluere, nullam effigiem sub tho-
 lo, ut reliquis dijs, posuere: quod nempe nihil
 sit in terris, quod virginittis perfectam formā
 plenè repræsentet: Sed ut illius notionem ani-
 mis capiamus, cœlestium spirituum ignes sint a
 nobis concipiendi.
 Ouid. 6. fast. *Ignis inextinctus templo celatur in illo.*
 Effigiem nullam *vesta*, nec ignis habet.
 Ignis autem virginittis hieroglyphicū, ut notat
 Gell. li. 1. ca. *Gellius*, quod generationi, seu humori libidinis,
 12. maxime repugnans. nonnunquam laurum quo-
 que eidem virginittati signum constituere: quā-
 doquidem instar lauri hæc a nulla coruscatione
 in carne ignea sit violabilis.
 Claud. lib. 3. *Stabat præterea luco dilectior omni*
 de rapt. prof. *Laurus, virgineos olim quæ fronde pudica*
Umbrabat thalamos.
 ob hanc causam lamentabantur *Dryades*, deie-
 ctam & excisam laurum:
Tartarea facias debellauisse bipenni:
 Putantes, nullos nisi infernali spiritu incitatos,
 virginittis decus expugnare solere. Cum id-
 circo officium sit virtutis, motus animi ac cor-
 poris libidinem ad rationem componere, ut
 docet *S. Augustinus*: imo nec non nobilissimæ vir-
 tutis munus: quandoquidem hi motus sint in
 homine incitatissimi, necesse est, virginittatem
 esse quoddam in hoc genere virtutis culmen,
 quippe quæ naturæ perfectionem seruet, & vl-
 tra naturam, ad excellentiam angelicam, qua
 Aih. Apoll. Deo viciniore, ait *Athenagoras*, adspiret, con-
 Deut. 21. 22 gressum maritalē, quem *humiliationem* scriptura
 Seuer sulpi. vocat, sua dignitate & sublimitate auersata.
 Dial. cap. 2. 3. At non solum solum virginittas virtus est ex
 1. 12. 13. se spectabilis, ac inde a ciuibus merito excolen-
 da, quinimo matrimonijs fidelitati ac iuribus
 ejusdem sanctius seruandis conducentissima.
 Existimandum itaque motum connubialem nō
 esse merè sensitiuæ facultatis appetitionem libi-
 dinosam, quæ ex se bruta, vaga, inconstans,
 parumque durans, sed potius animi ac rationis
 ex honesto fine propositum. Qui ergo diligen-
 tius ac castius in se pudicitiam virginalem mu-
 nierunt, ij firmiores subinde erunt in amore
 maritali retinendo, neque ita facile expugnabi-
 les ab occurrente lasciuia, ut alij, qui ejus de-
 cora fœdis libidinibus prius in inuentute cor-
 rupere. Hinc aptior *Rebecca* ad nuptias cum *Ia-
 cobo*, quod ex virginittate modesta, quod ea-
 dem subacta, ac virtutis durioribus studijs an-

tea exercitata; quod proinde ad viri adsp̄ctum
 sup̄pudescens, velo vultum cooperuit: quod Gen. 31.
 æstum ac sordes libidinis, eas animo præsen-
 tiens, sit detestata. *Non decori*, inquit *Ambrosius*, Amb. 1. 3. de
 timuit, sed pudori, virg.
Seu nemo intravi vetitum, nostrisue fugata Ouid. 1. 4.
Sunt oculis Nymphæ. Fastor.
 Nymphæ a Græcis ideo appellatæ, quod absco-
 ditæ, quemadmodum apud Hebræos, *Hangalma*
 virgo seu abscondita dicebatur: *Quia virgines*, ut
 inquit *Eustathius* *οὐκ ἀποκρύπτει* *οὐκ ἀποκρύπτει*. Sicut fra- Cantic. 9.
 gmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod in- Exod. 28.
 trinsecus latet. Enimvero ut in primitijs frugum, 13. num. 18.
 olim Deo sacratiss, integra messis benedictio. Deut. 26.
 nem quandam conseq̄uebatur, ita in virgi-
 nitate exactè ex diuina gratia custodita, ma-
 trimonij fructus ac fœtus sua decora auspican-
 tur. Habet itaque castimonia coniugalissimum
 tyrocinium, imo & firmamentum in virginita-
 tis studio: vnde cum mutuo amore coniuges
 inter se arctius coniugantur, tum etiam ad fi-
 dem præstandam sanctius instruuntur. Certe vix
 apud se ex æquo reputabit is pondus connubi-
 alittis, qui prius virginittis florem contem-
 pfit, ac per sordes libidinum omnem illius nito-
 rem turpiter indigneque traduxit.
 4. Quod si iam præclaras illas virtutes con-
 templemur, quas virginittas educit ac fouet, vi-
 debimus, quantis modis rebus publicis commo-
 ditatem adferat. Nemini dubium, quin ij e-
 gregia reipublicæ membra, qui literis strenuam
 operam nauentes, ad earum fundamenta ac
 principia, solida disquisitione, tanquam *Hercu-
 les* Celtici, peruadunt. Ut verò cum purius lu-
 men intelligentiæ in ciuibus reddatur, tum eti-
 am fortius idem perseueret, plurimum conducit
 studium virginittis. Quis nescit, æstum libi-
 dinis, quod docent *Aristoteles*, & *S. Thomas*, inge- Arist. 6 Et c.
 nio haud parum officere: non solum a meliori- 5. S. Thom.
 bus mentem auocando, verum etiam ejus aci- 22 q. 133 a.
 em retundendo? furiosum potius eum esse iu- 5. q. 53. art. 2.
 dicarunt veteres, qui ideo in nuptiarum cele-
 bratione, ut loquitur *Ouidius* furiosam tibiam
 inflandā curarunt. Virginittis autem amor re-
 rum floribus, gemmis, medullisque inquiren-
 dis animum addicit, & Sibyllas virgines idone-
 as reddit, quæ diuinorum insuper notiones cœ-
 litus inditas melius excipiant, uti adnotauit *S. Hieronimus*. Hier. li. 1. cōl
 iouin.
Quæ simul æthereos animo conceperat ignes, Ouid. 1. 1.
Ore dabat pleno carmina vera Dei. Fastor.
 Virginittas idcirco, quod asseruit *S. Ambrosius*, Amb. 1. de
Pallas est quædam *Gorgone* armata: hoc est, seue- parad. cap. 3
 ra ac rigida in omnes fœces, voluptatū crassa-
 rum acris aspernatix, quibus ingenii pennæ
 oblitæ, ab altiori ac celeriori volatu plurimum
 detinentur.
 5 Actiuosa porro ac martia hæc ipsa virginittas.
 prudenter eapropter Romani non admiscere in
 castris mulierum greges, quibus animi militum
 effæminarentur: ac inde in acie eorum *Pallas* ob
Gorgonem aliis visa terribilis, quod scilicet ca-
 sta appareret: est sanè in omni honesti conten-
 tione hæc virtus castittis placida & acerrima.
 ob quam causam status virginalis similis terræ
 absque commotione sui, fructus effundenti: si-
 cut

nos permansisset inuiolatus, non fuisse futuram ex mactatione & carnificina animalium, hanc, qua modò fruimur, refectionem : & ante diluuium eius nullum extitisse apud homines vsum communiter a Theologis existimatur. Huius rei videtur ex natura ipsa suppeditatum agumentum. nullus sane bona indole præditus vel animal occidit, aut ab alio occisum intuetur, sine aliquo sensu perpeffionis, displicentiæ. Proinde lanij ex frequentioribus eorum cædibus facti immaniores, iure civili inepti iudicantur, qui in causis sanguinis ferant testimonium. at verò iste sensus condolentiæ non videtur naturæ integræ conueniens, sed potius vt est quædam pœna, ita effectus deprauationis ex culpa originali. De qua re ita differit S. Ambrosius : *Quid, quod, naturæ conueniens temperantia est, atque illi diuinæ legi, quæ in ipso rerum ortu omnes fontes potui, fructus arborum esui dedit? Vinum post diluuium iustus ad tentationem sui reperit. Utamur ergo temperantiæ naturali cibo, vti namque possumus.* S. Hieronymus herbas & olera passim appellat cibum innocuū & innocentem; hoc est cum nullius morte coniunctum. quod & Aurelius Prudentius cecinit.

Ambros. lib.
3. Epist. 23.

Prudent.
Pſych.

*Sint fera gentibus indomitis
Prandia de nece quadrupedum.*

*Nos oleris coma, nos siligna fata
Legumine multimodo pauit innocuis epulis.*

Plutarch. in
Grillo.

Hinc Grillus apud Plutarchum miratur, quod Solus homo ex omnibus animantibus omnium vorator sit factus. Hoc respectu a Plutarcho inter volatilia laudatus vultur, quod cibum quærat a crudelitate alienissimum: quo factum ait, quod vultures sæpius fuerint ad homines diuinorum interpretes. Est enim animantium omnium innocentissimum, cum nihil vescatur ex his quæ ferunt homines, aut præstant, aut alunt, sed ex cadaueribus sibi escam quærat: interficit autem nihil, nihil destruit animantium; volueribus autem ob affinitatem etiam mortuis abstinet. at aquilæ, noctuæ, & accipitres viuas volucres, etiam eiusdem generis, inuadunt atque interimunt. Quid verò tam per omnia elementa diffusum, aut in illis abstrusum, quod hominum modo dentes euadat aut eius voracitatem excedat? quos innocentes vocare vnde iam potero? Seneca actione sequutus anilē superstitionē dogmatis Pythagorici, animarū in aliena corpora transmigratorem statuentis, vnius anni spacio cohibuit se ab esu animalium. His ait, *instinctus, abstinere animalibus capi, & anno peracto non tantum facilis mihi erat consuetudo, sed dulcis. Agiliorem mihi animum esse credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit.*

Senec. Epist.
107. ad Lucill.

15 Quamobrem haud civilis quorundam contentio, qui perpetuò largas mensas seruis, famulis, vagantibus & asseclis iustruunt. nam præterquam quod reipublicæ & filiorum utilitatibus opportunos prouetus hinc adimant, illos ad culinam transferentes, tum nihil fermè aliud efficiunt, quam vt multi in familia ociosi, pigri & somnolenti euadant, vt ad luxuriam, ad filiarum & ancillarum constuprationes ferocius ab ipsis armentur, vt in iurgia, rixas ac pugnas acrius incitentur. Neque alijs, quantum ad rationis iudicium, hi conuiuiones placent, etiam cum ingentes sumptus profuderint, quam leuif-

simis hominum: Graui enim viro, vt ait Cicero, & ei, quæ sunt iudicio certo ponderanti, probari nullo modo possunt. Denique in sacculum pertusum obliuiosi ventris, vt dici solet, rem suam omnem hi congerunt, vt idem Cicero recensuit. Illa enim delinitio multitudinis ad breue tempus, exiguumque duratura, eoque leuissimo quoque animo, in quo tamen ipsa vna cum societate memoria quoque moritur voluptatis. Alteram iam partem temperantiæ, quæ castitas dicitur, expendamus.

C A P V T. XXX.

Quanam civilis sanctimonia Continentiæ virginalis

Irtutem aliquam constituendam moderationi illius partis tactus in homine, quæ circa luxuriola versatur, nemini dubium esse poterit. Hanc autem, castitatem, seu continentiam nominamus: ac iuxta triplicem hominum statum, triplicem eam asserimus: nimirum virginalem, coniugalem, ac vidualem. Quantum ad virginitatem, de qua modo disputamus, triplex in illa utilitatis decus spectare poterimus. Primum illud, quod ex se angelicum quid est, atque in hoc genere eminentissimum, videlicet animo ac corpore quempiam alienum esse a thori ac concubitus cum naturæ detrimento voluptate. alterum, quo matrimonij fidelitati, & amoris coniugali plurimum confert subsidij. postremum id, quod ad alias virtutes, tam intellectuales, quam morales, multum conducit.

2. Homines itaque eximia prudentia præditi, in virginitate inprimis demirati sunt naturæ quendam florem ac dignitatem. etenim omnes naturæ munere nascuntur virgines, & ex ea peculiari decore integri, vti constat. Cui ornamento ac perfectioni vsus thori plane contrarius, idcirco quod in cœlo præstantissimus status sit obtinendus, in quo beati neque nubent neque nubentur, inde ad eius imitationem, spiritus Christi Domini, Virginis nobilissimæ, cunctos, quantum expedit, hic hortatur ac, monet, vt hanc virginitatem colant, & eius cupiditate passim incendantur. Propter hanc causam S. Thomas affirmat, naturæ beneficio nos omnes retinere id, quod materiale virginitatis. Cuius perfectione gaudentes, quam proximè accedimus ad condiciones Angelorum & immortalitatis, vt obseruant etiam S. Basilii, S. Hieronymus, & S. Augustinus. Quod cum Constantinus Imperator secum reputasset, vt narrat Eusebius, virgines peculiari honore prosequutus: quippe quod in illis, modo quodam singulari, Deum habitare existimaret. Quamobrem veteres ipsi, hanc quoque agnoscentes, vel naturæ ipsius documento imbuti, virginitatis palmam, nostræ memoriæ varijs suis obseruationibus commendarunt, eoque quanti ipsi eam fecerint, dilucide ostendere. apud quos, virgines, vi contractus connubialis hanc sui præstantiam amissuræ, inuitæ, reluctantes, ac velatæ trahebantur ad nuptias, vt scribit Plutarchus.

Math. 22.

1. Cor. 7.

S. Thom. 2. 2
q. 152. art. 3.
ad 1.

Basil. lib. de
virgni. Hieron. ad Tit.
3. August. li.
7. de ciu. cap.
9. Euseb. lib.
4. de vi. cō-
stant.

Plutarch. q.
Rom. Plin.

De-

Ouid. Fast. 5 ———— *deducitur illuc*
Anna tegens vultus, ut noua nupta, suos
 1. 19. Ep. cap. 9. Menand. 1. 2. cap. 5. *Teste Plinio*, matrimonijs initiandæ virgines, asparagine, utpote herba senticosa, coronabantur: quo indicatum, se ægrè & amaris animis dispendium virginittatis perpeffuras. Hinc processere ingentes deplorationes apud easdem ob amiffam virginittatis integritatem.
 Ouid. epist. 1. 19. *Virginitas facta est peregrini præda latronis!*
 Hipfih. *Sed mihi virginitas pariter calumque negatur,*
 Claud. 1. 2. *Eripitur cum sole pudor.*
 de Rapt. prof. *Felix, quæ Veneris fœdera nulla colit.*
 De Phœnic. Nouere pariter antiqui, virginum cōdicionem, eximium esse simulacrum cuiusdam diuinæ formæ in carne fragili sese ostendentis: ob quam causam *Vestæ* virgini, quam in penitrali Capitolij Romani coluere, nullam effigiem sub tholo, ut reliquis dijs, posuere: quod nempe nihil fit in terris, quod virginittatis perfectam formā plenè repræsentet: Sed ut illius notionem animis capiamus, cœlestium spirituum ignes sint a nobis concipiendi.
 Ouid. 6. fast. *Ignis inextinctus templo celatur in illo.*
Effigiem nullam vesta, nec ignis habet.
 Ignis autem virginittatis hieroglyphicū, ut notat Gell. li. 1. ca. 12. *Gellius*, quod generationi, seu humori libidinis, maxime repugnans. nonnunquam laurum quoque eidem virginittati signum constituere: quādoquidem instar lauri hæc a nulla coruscatione in carne ignea fit violabilis.
 Claud. lib. 3. *Stabat præterea luco dilectior omni*
 de rapt. Prof. *Laurus, virgineos olim quæ fronde pudica*
Vmbrabat thalamos.
 ob hanc causam lamentabantur *Dryades*, deiectam & excisam laurum:
Tartarea facias debellauisse bipenni:
 Putantes, nullos nisi infernali spiritu incitatos, virginittatis decus expugnare solere. Cum idcirco officium sit virtutis, motus animi ac corporis libidinem ad rationem componere, ut docet S. *Augustinus*: imo nec non nobilissimæ virtutis munus: quandoquidem hi motus sint in homine incitatissimi, necesse est, virginittatem esse quoddam in hoc genere virtutis culmen, quippe quæ naturæ perfectionem seruet, & ultra naturam, ad excellentiam angelicam, qua Deo viciniore, ait *Athenagoras*, adspiret, congressum maritalē, quem *humiliationem* scriptura vocat, sua dignitate & sublimitate auersata.
 3. At non solum solum virginittas virtus est ex se spectabilis, ac inde a ciuibus merito excolenda, quinimo matrimonij fidelitati ac iuribus eiusdem sanctius seruandis conducentissima. Existimandum itaque motum connubialem nō esse merè sensitiuæ facultatis appetitionem libidinofam, quæ ex se bruta, vaga, inconstans, parumque durans, sed potius animi ac rationis ex honesto fine propositum. Qui ergo diligentius ac castius in se pudicitiam virginalem munierunt, ij firmiores subinde erunt in amore maritali retinendo, neque ita facile expugnabiles ab occurrente lasciuia, ut alij, qui eius decora fœdis libidinibus prius in inuentute corrumpere. Hinc aptior *Rebecca* ad nuptias cum *Iacob*, quod ex virginittate modesta, quod eadem subacta, ac virtutis durioribus studijs an-

tea exercitata; quod proinde ad viri aspectum suppudefcens, velo vultum cooperuit: quod Gen. 32. æstum ac sordes libidinis, eas animo præsentens, sit detestata: *Non decori*, inquit *Ambrosius*, *timuit, sed pudori*, *Seu nemo intraui vetitum, nostrisue fugata*
Sunt oculis Nymphæ.
 Nymphæ a Græcis ideo appellatæ, quod absconditæ, quemadmodum apud Hebræos, *Hangalma* virgo seu abscondita dicebatur: *Quia virgines*, ut inquit *Eustathius* *θαλαμοειδὲς οὐκ ἐκτείνονται. Sicut fr-* Cantic. 9.
gimen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod in- Exod. 28.
trinsecus latet. Enimvero ut in primitijs frugum, 13. num. 18.
 olim Deo sacratis, integra messis benedictio. Deut. 26.
 nem quandam consequebatur, ita in virginittate exactè ex diuina gratia custodita, matrimonij fructus ac fœtus sua decora auspiciantur. Habet itaque castimonia coniugalis suum tyrocinium, imo & firmamentum in virginittatis studio: vnde cum mutuo amore coniuges inter se arctius coniugantur, tum etiam ad fidem præstandam sanctius instruantur. Certe vix apud se ex æquo reputabit is pondus connubialitatis, qui prius virginittatis florem contempnit, ac per sordes libidinum omnem illius nitorem turpiter indigneque traduxit.
 4. Quod si iam præclaras illas virtutes contemplemur, quas virginittas educit ac fouet, videbimus, quantis modis rebus publicis commoditatem adferat. Nemini dubium, quin ij egregia reipublicæ membra, qui literis strenuam operam nauentes, ad earum fundamenta ac principia, solida disquisitione, tanquam *Hercules* Celtici, peruadunt. Ut verò cum purius lumen intelligentiæ in ciuibus reddatur, tum etiam fortius idem perseueret, plurimum conducit studium virginittatis. Quis nescit, æstum libidinis, quod docent *Aristoteles*, & S. *Thomas*, ingenio haud parum officere: non solum a melioribus mentem auocando, verum etiam eius aciem retundendo? furiosum potius eum esse iudicarunt veteres, qui ideo in nuptiarum celebratione, ut loquitur *Ouidius* furiosam tibiam inflandā curarunt. Virginittatis autem amor rerum floribus, gemmis, medullisque inquirendis animum addicit, & Sibyllas virgines idoneas reddit, quæ diuinorum insuper notiones cœlitus inditas melius excipiant, uti adnotauit S. *Hieronymus*.
Quæ simul at hereos animo conceperat ignes,
Ore dabat pleno carmina vera Dei.
 Virginittas idcirco, quod asseruit S. *Ambrosius*, *Pallas* est quædam *Gorgone* armata: hoc est, seuerâ ac rigida in omnes fœces, voluptatū crassarum acris aspernatrrix, quibus ingenii pennæ oblitæ, ab altiori ac celeriori volatu plurimum detinentur.
 5. Actiuosa porro ac martia hæc ipsa virginittas. prudenter eapropter Romani non admiscere in castris mulierum greges, quibus animi militum effeminarentur: ac inde in acie eorum *Pallas* ob *Gorgonem* aliis visa terribilis, quod scilicet casta appareret: est sanè in omni honesti contentione hæc virtus castitatis placida & acerrima. ob quam causam status virginalis similis terræ absque commotione sui, fructus effundenti: sic
 cut

Amb. 1. 3. de virg.
 Ouid. 1. 4. Fastor.

Cantic. 9.
 Exod. 28.
 13. num. 18.
 Deut. 26.

Arist. 6 Et c.
 S. Thom.
 2. 2 q. 133 a.
 5. q. 53. art. 2.

Ouid. 1. 4. Fastor.

Hier. li. 1. c. 51
 Iovin.
 Ouid. 1. 1.
 Fastor.
 Amb. 1. de parad. cap. 3

cōtraria : vtpote ferina quædā ac indecēs ipsius deturpatione, qua tam sanctitas, quā honor amittuntur, expugnanturque. præstat itaque continentia, vt coniuges sua corpora, quæ animarū vasa, possideant in sanctificationem & honorem. ac propter hanc causam affirmat *Aristoteles*, virum sese vxori tradidisse in honorem. & Apostolus affirmat, honorabile esse coniugium. Imo matrimonium veteres cognouere institui non solum in remedium libidinis, sed etiam in alias socialis vitæ ex virtute & honore commoditates, vt liquet ex matrimonio inito inter *Catonem* & *Marciam* senio iam confectos.

Da tantum nomen inane

Connubii, liceat tumulo scripsisse, Catonis Marcia.
 Ad hoc significandam, *Iunoni* rem sacram antiquitus facientes, non tantum hostiæ exemplum fel, sed etiam iecur, ardore libidinis accensum, post aram abiecerunt: volentes, vt in conuictu domestico coniuges tam amaritudine fellis, quam concupiscentia iecoris, dulces ac puri carerent. In quem finē in esculentis & poculentis, in genere vestium, in incessu, in ipsa ædis clausura, ea moderatio ab vxore seruanda, quæ a continentia præscribatur, quæque eiusdem sit munimen, atque certa indicatio. *Elenses* amabilioris *Veneris* statuam ponentes, eam fecere testudinem calcare: quod nempe vxor marito fuerit dilectior, si domi se cōtineat, & a vago discursu se coercet. Pudica idcirco debet esse vxor, si pudicum maritū velit, aut tali arri- dere cupierit. Vnde *S. Augustinus*, loquēs de pijs mulieribus sub veteri Testamento, hæc intulit: *Sanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concumbendi, sed pietate pariendi, vt certissime credatur coitum nō fuisse querituras, si proles posset aliter pro- uenire.* Hinc idem affirmat, *S. Ioannem* & *Abrahamum* quantum ad continentiam pares quodammodo fuisse: quod nempe virginitas, quæ *Ioanni* in erat quod ad actū, *Abrahami* animo in se derit quo ad habitū: id est quod ad animi præparati- onē, vt loquitur *S. Thom.* Appropinquādū vxori, ait *Aristot.* cum magna temperantia atque modestia. non enim modestiæ finē imponit coniugiū, sed eam suo flameo absoluit potius, perficit, ornatque. Et sparsos religant crines, & vultibus addunt Flamea, sollicitum præuelatura pudorem.

4 Et sane moderatus vsus thori, modestaque inter coniuges conuersatio, causas in se conti- nent mutui amoris continuandi: quemadmodū eis contraria illū extenuāt, & demū extinguūt. Laudandus itaque *Lycurgus* quantū ad hoc: licet quod ad alia, mulierum pudicitia parū prospexerit, qui vt scribit *Plutarchus*, modicum, idque raptum ac secretum tempus indulgit congressui maritali, vt id officij naturæ cum quodam re- ligionis timore, nedū libidine, perageretur. Cuius rationē iltis assignat *Plutarchus*: Huiusmodi ve- ro cōgressio non tēperantiæ modo, atque pudicitia exer- citatio quædā erat, verum, & verecundos corporibus, & perpetuo quodā amore nouos recētesq; ad concubitum ducebat: ne satietate eos capi, neq; in verecundis con- gressibus a mutuo affectu refrigeret, quin potius vt reliquias sepe aliquas & fomētum cupidinis & gratia inuicē relinquere sinebat. Nouimus extreme ad in- faniā vsque amātes, breui tempore libidini im- penso, nauscam odiūque inuicem contraxisse.

Voluptates commendat rarior vsus.

Terra hæc nostra non in se concipit foetuum Iuu. Sat. 11.
 semina, aut fructus edit vi caloris solius in se complexi, sed etiam aquæ admixtione calorē temperatum habens in illum naturæ finem: ita quod ad vsū matrimoniij, dumtaxat spectan- dus haud est feruor vnus libidinis, sed vel ma- xime a virtute pudicitia, veluti per refrigera- tionem, casta quædam moderatio.

5 Sicut enim prolis parturitio & educatio, ma- gna pars finis in matrimonio spectandi, ita istius vsus in id intendit, quod ratio constituit, non in quod libido inflamat. idcirco coniugibus vi- cissim charū, si thori consors nullo æstu volu- ptatis a decoro abripiatur: si illud dūtaxat ex- petat, quod virtus postularit. Cui oppositū, non tam brutū, quam vltra bruti condicionē plane efferatū. bruta enim vel solius naturæ lege defi- nitam ac libratam habent in se flammā concu- bitus, extra cuius terminos nihil appetunt, mo- liuntur nihil. quā itaque homine vel muliere in- dignū, infania voluptatis armari in mutua op- probria ac cōtumelias, vt loquitur *Tertullianus*? Ter. l. de
 Pudic.

enimvero aliud prælagisse & exposulasse vi- sus sacer latex baptismatis, cuius natiūū frigus, & humor, roridam, frugiferā tamen, in initiatis requirunt puritatem, fructūque foetus ac prolis ex matrimonio pollicentur, oīnantur, non ex foedæ voluptatis proluuie, sed ex lege continē- tiæ. Egregiam sane laudē *Saræ*, *Raguelis* filia, de- Tob. 6.
 scripsit Spiritus sanctus, ita de se profitentis, dū Deum alloqueretur: *Virum autē cum timore tuo, non cum libidine mea consensu suscipere.* Angelus quoque *Raphael*, indicauit *Tobie* iuniori, dæmo- nium, magnum imperium in eos obtinere, qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum a se & a sua mente excludant, eoque ritu vacant libi- ni, quo equus & mulus, quibus non est intelle- ctus. Consuluit itaque Angelus: *Accipies virgi- nem cum timore Domini, amore filiorum magis quam libidine ductus, vt in semine Abrahamæ benedic- tionem in filiis consequaris.* Apostolus *Paulus* ita Christo adiunctos admonet: *Hæc est enim volun- 1. Thes. 4.
 tas Dei, sanctificatio vestra: vt abstineatis vos a for- micatione.* Imo *S. Augustinus*, statum matrimo- nialem, mente exacte discussum & perpensum, mouere affirmat coniuges ad modestiam. Re- August. de
 bon coni.
 cap. 3.
 gularatur & quodammodo verecundius astuat concu- piscencia carnis, quam temperat parental affectus. intercedit enim quadam grauitas sacundæ volupta- tis, cum in eo ipso, quod sibi mulier & vir adhere- scunt, Pater & Mater esse meditantur. merito ita- que vt tradit *Paschasius*, nuptijs coniuncti, olim coronabantur, quod in libidinem victores tunc haberentur. Proli quoque plurimum commo- da est hæc ipsa nuptialis continentia: etenim intempestius concubitus, vel etiam nimius, vt naturam debilitat, ita prolem imbecilem e- dit: adeoque affectum suum in libidinem, parentes luxuriantes effundunt in prolem: nam vt fortes creantur fortibus, ita a luxuriosis luxuriosi. Filij autem a parentibus libidinosis propagati, vt notat *Aristoteles*, parentes in fene- ctate contemnere solent, quibus tunc deberent potius subsidio esse ac iuamini: atque iste fru- Hes. dies &
 ctus plerumque excrefcit ex parentū luxuria. oper,

Τὸν δὲ δὲ γυναικὸς ἐόντος τὴν γυναικὸς.

6 Ad hanc itaque ciuilitatem continentiae matrimonialis duo vel maxime, ex sapientum instituto, conducunt. Primum, moderatus usus thori dum coniuges praesentes degunt, & vna
Arist. lib. 1. versantur: hinc enim facilius, ut obseruat Ari-
con. ca. 4. stoteles, se in absentia continebunt. optima autem
1. Cor. 7. causa, ob quam hanc exerceant continentiam, pietas est interdum & orandi studium, ut sua-
det Apostolus: quo purius ac sanctius ad Deum accedant, efficaciusque obtineant quae a Deo postulant. Alterum positum in fuga ocii, ac in sedula & perpetua districtione alicuius honestae actionis. non ergo dedecori nobilibus faeminis cum Lucretia ac Penelope ex stamine fila operose deducere, aut manibus aliquid peragere, quo desidiae muscas, inanes scilicet cogitationes, a mollibus ex desidia animabus corporibusque quantocius depellant.

Ouid. 2. Fast. Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante forum calathi, lanaque mollis erat.
Lumen ad exiguum famula data pensa trahabant,
Inter quas tenui sic ait illa sono:
Mittenda est Domino, nunc, nunc, properate puella,
Quam primum nostra facta lacerna manu.
Quis est, qui non animaduertit, plurimas dari coniugatis occasiones exercendi castitatem, partim ex morbo, partim ex absentia, propagatas? Transcribunt urbi matres. id enim belli ratio exegit.

Virg. 5. Aen. — Ardea restat
Ouid. 1. 2. Fastor. Improba, quae nostris cogit abesse viros.
Affirmare autem, impossibile esse in istis casibus seruare castitatem, singularis est iniuria in naturam, in societatem ciuilem, in gratiam Dei, ac Christum Dominum. Apage tantam, tamque immanem dogmatis fallitatem. Nunc enim, inquit S. Augustinus, fieri bonum potest, male concupiscentiae non consentiatur. perficitur autem bonum, quando ipsa mala concupiscentia auferetur.

7 Illa praeterea continentiae pars, quae viduitati constitutae ac decretae attribuitur, ciuilis omnino ac sancta: & talis, qualis a prudente legislatore diligenter stabiliatur. Imprimis haec naturae ipsi consentiens videtur, a qua & singulare quoddam decus mutuatur, illudque in vitae actiones transfundit. Etenim professi ab aliquo viduitas, argumento est, intas quondam nuptias non ex turpi aliqua libidine, sed ex fine honesto ac naturae conuenienti: iamque a desse animum puritati addictum, a corporea labe ac voluptate prorsus auocatum. quo alij doceri possint, pulcrum esse, vnius coniugis usu satari, & in vnius amore totos penitus conuiescere. etenim in hoc studium iudicetur vi sua inducere coniuges affectum ipsum maritalem, quo etiam sanctior firmiorque idem euadit. Nam si nihil dedecoris, ut loquitur S. Basilus, secundis nuptiis, tametsi licitis, inesset, nulla subesset causa, ob quam lex vetus vetaret, quo minus sacerdos viduam in vxorem duceret. Cum enim summus amor coniugio fideliter curando sit necessarius, tum natura homines in matrimonia cum virginibus maxime incitauit: in quas amor eorundem, propter integritatem tam corporis quam animi in eis, est vehementior. Ut enim virgines corpore integrae, ita integrum affectu

confortibus tribuunt, nullo iure maritali vnaquam diuisum, aut alteri quandoque concessum: proinde in illas amor solet esse mutuo intensior. Veteres itaque opinione amoris & fidelitatis, primis nuptiis concedendarum, ducti, viduitatem tanquam laudabile institutum agnoscere & coluere.

Ille meum primus, qui me sibi iunxit amorem
Abstulit, ille habeat, secum, seruetque sepulcro.
Huius rei mihi apparet indicium, quod nullus sit coniugum, nisi grauior ratio aliqua animo eius obuersata, in contrarium institerit, modo confortem singulari aliquo amore complectatur, qui non cuperet, alterius thalami fore expertem, posteaquam fato ipse concesserit: & aegre latitum, si illi constaret, ad secundas nuptias quandoque transiturum. Signum ergo est, valde propensam esse naturam, quae amorem conjugalem instituit, in votum viduitatis. Immo qui viduas ducunt in vxores, animaduertentes, eas omnem memoriam prioris coniugis expunxisse, ac pronas esse in noui thori libidinem, idem factituras iudicabunt, ipsis etiam mortuis: quae quidem cogitatio diminuet ingentem illum amorem, qui alioquin in coniugibus desideraretur.

8 Ut hoc veteres adstruerent, non concessere secundis nuptiis illas caeremoniarum solemnitates, quibus primas celebrari mos apud eos erat, quod recollit Lucanus nuptias decantans Catonis & Marciae.

Foedera sola tamen, vanaque carentia pompa
Iura placent, sacrisque Deos admittere testes.
Festa coronato non pendent limine feta,
Insulaque in geminos discurrat candida postes,
Legitimaeque facies, gradibusque actiuis eburnis
Stat torus, & picto vestes discriminat auro,
Turritaque premens frontem matrona coronam
Tralata vetuit contingere limina planta.
Non timidum nuptae leuiter tectura pudorem
Lutea demissos velarunt flammae vultus.
Balteus haud fluxos gemmis adstrinxit amictus
Colla monile decens, humerisque haerentia primis
Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.
Obstita funerea celatur purpura lana.
Non soliti lufere sales, nec more Sabino
Excepit tristis conuicia festa maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui,
Iunguntur taciti, contentique auspice Bruto.

Quamobrem apud Gentiles faeminas magnam exitit animi auersio a secundis nuptiis; adeo ut teste S. Basilio, cum maritis iam mortuis superstitibus prius sepeliri, ac mori voluerint, quae eas inire. De Thracibus haec Pomponius Mela: Super mortuorum virorum corpora interfici, simulque sepeliri voti eximium habent. & quia plures simul singulis nuptae sunt, cuius id sit decus apud iudicatos magno certamine affectant. De quo ritu haec etiam Seneca: Quondam ardentibus rogis thorum miscuerunt: quondam vicaria maritorum salutem anima redemerunt. quam magna gloria breui solitudine pensata est! In vniuersum autem haec S. Hieronymus: Damnat gentilis vidua omnes voluptates.

9 Quinimo ipse status vidualis, ut virtuti, ita & publicae utilitati quo ad multa officia commodus reperitur. De quo differens S. Paul.

Virg. Aen. 4.

Luc. lib. 2.

Basil. serm. 8. in Hexam. Pomp. mel. 1. 2. c. 2.

Sen 1. 2. cōt. Act. 1.

Hiet. ep. ad Salum.

1. Car. 7.

Ignat. Ep. ad
Trall. Am-
brof. de vi-
duis. Augu-
stin. de Bo-
no viduit.
lib. de virg.
cap. 7. de bo-
no coniugij.
cap. 13.

ita pronunciat : Dico autem non nuptis, bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego. nomine vero boni id significat, quod potius ac præstantius. quibus verbis sicut præfert virginitatem nuptijs, ita & viduitatem, secundis nuptijs, quam omnibus suadet, vt docent S. Ambrosius, & Augustinus: qui affirmat viduas *obtineri meliorem locum inter membra Christi*, si cum coniugibus comparentur. Cuius rei rationem assignat Apostolus. *Qui sine vxore est, sollicitus est qua Domini sunt, quomodo placeat Deo, qui autem cum vxore est, sollicitus est qua sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. & mulier innupta, & virgo cogitat qua Domini sunt, vt sit sancta corpore, & spiritu.* Fructus itaque proprius virginitatis & viduitatis ex sententia Apostoli, sanctitas spiritus & corporis. Quid vero ipse ab omnibus cupiat, declarat: *volo autem vos sine sollicitudine esse*, hoc est virgines, ac viduas. Bonum est homini, id est omnibus, mulierem non tangere: scilicet a nuptijs abstinere. Neque hinc timendum fore vt mundus finiatur, quandoquidem, teste S. Augustino, quid melius, si id fieret, successurum: nempe citius futurum regnum Dei, pro quo vt veniat, orationem Dominicam sæpe ingeminamus.

3. Reg 7.

Gregor. Naz
orat. de Fu-
ner. pat. Ba-
sil. ad Am-
phil.

10 Verum quidem est, viduitatis proposito, sicut & omni præclari virtuti insitam esse specialem quandam difficultatem, ac ideo necessariam esse eidem singularem quandam animi fortitudinem. qua de causa tam viduæ quam virgines, suæ castitatis symbola contemplantur in lilijs positæ in capitellis columnarum, quæ visebantur in templo Salomonis: scilicet in illis, quæ fulcienda columnis ac basibus summæ cuiusdam roboris, ac fortitudinis. Viduas enim existimulat elapsæ voluptatis recordatio, quam virgines ignorant; proinde, vt loquitur S. Gregorius Nazianzenus, castitas in viduis laboriosa. At inter viduas & virgines, S. Basilus eleganter discrimen constituit: quod in domo Christi, nempe Ecclesia, viduæ ancillæ, virgines autem, Christi sponsæ. Conueniunt vero, quod tam istæ quam illæ, martyrij cuiusdam forma ac veluti rubro niteant: quarum quippe sit acerba contentio contra voluptatem & sensuum quodammodo vitas, quas ipsi vehementissime discipiunt, & quas in seipsis mactant, conficiuntque.

11 Quod si viduarum studia ac consilia ad publicam vtilitatem referamus, ea multis nominibus eidem commoda perspicimus. Inprimis virgines ac nuptæ coniicientes oculos in mores viduarum, in instituto castitatis plurimū confirmantur. atque vtræque non multum faciendas iudicabunt thori voluptates, cū viderint viduas eis ultro nuncium iam remisisse: pariter intelligent, ad exemplar viduarum ab ipsis puritatem certo gradu comparandam ac munendam, qua Deo placeant: nec homines natos vt libidinentur ferarum ritu, vel se se mutuo actionis turpitudine commaculent. Deinde vt virginitas merito ab antiquis *Acris* appellata, sic eodem nomine vocanda viduitas. Virginitas ideo acris, quod vires habeat reollectas tam animæ quam corporis: quod exterius nō auocetur, nec diuisa sit, vt loquitur S. Paulus, quemad-

1. Cor. 7.

modū coniuges vitæ genere diuisi. hæc vero in Viduitate reperiuntur, cuius neruos nō frangit aut debilitat voluptas, seu priuati negocij cupiditas, sed excitata est ac integra, totaque defixa in id, quod apud se peragendū vidua constituerit. Vtilia itaque viduarum studia, si aliorum emolumentis, & in alios charitati applicentur. Quod si ex præcedenti coniugio suscepta fuerit proles, eidem proli valde pariter expediens parentū viduitas, vt tam ratione, quā experientia constat, quid enim sæuius odio nouercali, aut quid illo frequentius in nouercis? ac plerumque mariti, qui iterata vice post prolem susceptam vxores ducunt, vt ostendant ac probent, se illas plurimum diligere, eam prolem ideo contemnūt ac negligunt, vt præsens vxor inde intelligat, se a marito adamari, imo feruentius, quam prima adamata fuerat.

12 Quantum autem ad priuatam animi perfectionem, satis manifestū, viduitatem in illam plurimum conferre vtilitatis. Soluta enim vidua mariti imperio, ad idæā virginis paratior redditur ad Deo seruiendū, omneque genus virtutis studiosius exercendū. Hinc S. Basilus viduam comparat turturi gementi, & alium consortem nitide casteque refugiēt. S. Ignatius virgines appellat *Sacerdotes Christi*, viduas *Altaria Christi*. Quæ autem vere vidua, ait Apostolus, & desolata, speret in Deum, & obsecrationibus nocte ac die. Turtur desolata, a turbis nempe secreta vidua, hos gemitus pietatis edit. Audiant ipsæ mulieres, ait S. Basilus, vt etiam apud animalia ratione non prædita, vidualis honestas indecoro iterati connubij anteponatur. Quæ perfectionū illustres notæ, conspicuæ fuere in S. Melania, in Eustochio, viduis & alijs, quas sancti Patres miris encomijs celebrarunt. Imo naturæ luce id peragente, apud gentiles quoque vtcūque viguit cultus Deo consecratæ viduitatis, vt testatū nobis reliquit Tertull. Romæ, Pont. Max. qui *Flaminicam* vestalē in vxorē duxerat, sic cōnubij iura cū coniuge seruabant ex præscripto legis, vt neutri licitū a funere alterutrius coniugis, denuo matrimonium inire. Nouerant quippe vel Romani, religionis sanctimoniam, terminos constituere debere libidini, adeoque in eiusdem mystis speciem aliquam ac gradum castitatis requirere. Tamen si enim ex naturæ instituto honestus thori vsus ad generandū prolem, nihilominus ob naturæ in nobis vitiatæ quandā insaniam, haud admittitur absque quodam opprobrio, & passionis intemperie, rationis dignitatē minus decentibus. idcirco non mirum, si prudentes ciues vbique ferme legibus continentia ca incommoda, vt potuerunt, castigauerint, prohibuerintque.

Basil Homil. 8. in Epexama. 1. Tim. 5. Ignat. ep ad Heron.

Tertull. lib. de Resur. & de monog.

C A P V T. XXXII.

Quis vestium vsus, & quæ earundem significationes.

Voniā in vsu vestium plerumque quæri ac spectari solet lenociniū sensuū, ac blandimentū voluptatis, præter earundem necessitatem, idcirco vt temperantia, quæ motus

Luc. 7.

motus appetitus concupiscibilis moderatur, sit suo officio plena & absoluta, de illo aliquid constituere debet. Et quemadmodum duplex est istius appetitus obiectum, honor scilicet ex potestate, iuxta ac crassior voluptas, operationes sensuum interiorum & exteriorum consecrans, inde in vestitū delectu sapissimè capiunt homines duplicè voluptatē, vñā quæ sit in potestatis honorificæ ostentatione, alteram, quæ sit concretioris alicuius libidinis perceptio: qua illi prorsus deliniri iudicio saluatoris, qui mollibus vestiuntur, & in aulis regum demorantur. Virtus autem temperantiæ tunc directius hac in re rectitudinem defiget, cum prius rationi constiterit, quæ in vestibus spectanda tanquam illecebramenta appetitus concupiscibilis, quibus aliquando incitatus, a mediocritate ac virtute recedere solet.

Ouid. ep. Demoph.

2. Duo in primis in vestitu consideranda. primum, eius necessitas, a natura ipsa inuenta: utpote quod inferuiat arcendo frigori, & tegendæ naturæ violatæ turpitudini. alterum, eius considerata proprietates, qui quidem delectus itidem triplex, vel enim decernitur ut commodius naturæ postulati succurratur: utpote quando Boreales in panni vsum ac pellium:

(Qui modo peltiferas fudit Meotidas armis:)

Australes in seti ac tenuioris materiæ apparatus: in medio situ versati, in quid mixtum ex utrisque consentiunt, dum vestes sibi adsumunt (respiciunt enim hi omnes in istius delectu, quod naturæ conuenientius, licet id varietate multiplex) aut suscipitur ex fine significandi aliquid, utpote animæ motum, statum personæ sacrum vel profanum, nobilem aut ignobilem, diuitem vel mediocre, virgineum seu matrimonio affectum: vel denique delectus sit, ut peculiari aliqua vestitū qualitate, veluti earum splendore aut colore, sensibus expetita adferatur aliqua iucunditas. De quibus seorsim nonnulla differenda.

Herodian. in Seuer.

3. Quantum ad prius, sunt qui tam quorundam populorum praxim, quam & Philosophiam ipsam, vestitum necessitati, sanitatis vel tuendæ causa institutæ aut decoris, opponunt, ac dicunt cum Stoicis, varias gentes, præsertim sub Tropici & æquatore habitantes, sine omni vestimento satis commode degere. quem morem nuditatis Herodianus etiam Britanici attribuit. addunt porro, hac in re naturam humani corporis haud mancā reperiri: nam cū ex vsum aliqua eius pars, nempe vultus, sine indumento aëris inclementiæ resistat, sciscitantur proinde, cur non & reliquæ seipsis satis contra eandem munitæ esse poterunt, si modo utrobique parilis vsum accesserit? Verū tegumentū aliquod contra sensum turpitudinis ex nuditate, videntur omnes ferme affirmare requiri, quādoquidē peccatum partes aliquas corporis modo pudendas reddiderit, quæ ante peccatum potius decore & honestæ videbantur, ut differit S. Augustinus: nullusque modo sit vel comcedorum, teste Cicerone, aut sana mente, qui eò impudentiæ deuenerit, ut se omnino nudum spectari libenter voluerit; idcirco ad exemplar Adami, a suo crimine sese folijs fici cooperientis, quo ad

hoc officium, fatentur fere omnes, prouide naturam vsum vestitū inuenisse. Cui mori, a natura ipsa instituto, auctoritatem adduxere aliquoties a Deo patrata miracula. Hinc ut canit S. Paulinus, cum a Dæmone obsessi, ad reliquias S. Martyris Felicis Nolæ essent adducti, ibi nefarii spiritus impetu, pedes cuiusdam ex illis, inferius capite depresso, in sublimi suspendebantur. nihilominus ob reuerentiam, Sancti reliquijs exhibendam, effecit diuina virtus, ut vestes illius elatis etiam tibijs adhærerent rigidissime:

Vestibus ut rigidis, aut ad vestigia sutis,
Corporis omne sacrum casto velatur operto.

Paulin. in Natal. 3.

Simile quid, a se visum scribit Bristoius Gentilis meus. Quod ipsum & ego inter alios plurimos sepius vidi in puella demoniaca fieri Cameraci; quæ licet inter exorcizandum frequentissime, violentissime & velocissime de genibus retorqueretur in dorsum, sic tamen semper vestes eius honeste manserunt, quasi ut ait Paulinus, vel rigide, vel pedibus assuta fuisset. Vnde ob reuerentiam Angelis præstandam, mandat Apostolus Paulus, fæminas velatas capita, in Ecclesias ingredi.

Brist. motu. Tom. 2. motu. 18.

1. Cor. 2.

4. Secundo in loco materias simul ac formas vestium varietate subire oportere, iuxta discrimina aëris, & coeli, congrue omnes affirmant. Hinc olim Romani dicti pannosi: orientales, utpote Asiani, Bombycini, preciosorum lapidū fulgoribus splendidi. Pelliti Septentrionales, vndique vsque ad aures & oculos pellibus connecti: quibus manicæ deductæ vel ad extrema digitorum. miratus tamen sum dum legerem Ammianum Marcellinum, ab eo videlicet describi vel extremos Boreales & Scythas seminudos. Cæterum ut se contra frigus fortius exercerent, existimo id in more eos habuisse, licet ratio coeli & communis victus, longe diuersum ritum ab ipsis postulauerint.

Horodiar. in Heliogab.

Persicos odi puer apparatus.

Hora. lib. 5, carm. ep. 3. 8

5. Quod autem vestes, qua ipsarum formis, qua colorum in eis speciebus, latens aliquid, utpote condicionem vitæ, animi affectionem, donec repræsentent, omnino perspicuum. imo maiori quadam naturæ determinatione hoc efficiunt, quam voces, quarum omnis significatio ex placito dumtaxat imponentium & vulgari acceptatione deriuatur; cum vestes videantur aliquid significare ex seipsis, conspirante in id omnium hominum communi imaginatione.

Clem. Alex. lib. 2. Paedag. cap. 10.

Hinc sapiens: Amictus corporis, & risus dentium, & ingessus hominis, enuntiant de illo. Omitto, quod vestitum significationes sint constantiores ac diuturniores eis, quæ sunt vocum. Nulla autem fuit gens, quæ non usurpauit vestitum mutationē, quæ fortunæ ac animi status diuersos testaretur: ideoque vestes lugubres ac lætas adhibere passim tam sacri homines, quam prophani. Manlio Damato, sorditatum reum videntur, ut scribit Liuius. itidem Cicerone ad necem publicam sententia postulato, Populus Romanus vestem mutauit: quibus etiam mos erat capillos detondere, ut Plinius iunior refert. Repræsentatio hæc per vestes, ut a naturæ ingenio oritur, ita ab eiusdem varietate descendit omnis, quam videmus, repræsentationis talis in hominibus diuersitas.

Eccles. 1. 9. Cicer. lib. 1. off. Zach. 1. 3.

Lui. Dec. 2. 1. 6, Plin. l. 1. ep. 10.

Gallorum ritus istis *Virgilius* descripsit:

Virg. *Æne.* 8. Aurea casaries ollis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur: duo cuique alpina coruscant
Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.

6. In vniuersum autem quadruplex vestium significatio: Diuina, Rationalis, Concupiscibilis, & Irascibilis. diuina illa dicitur, quæ a Deo intentata, & ratione vestium ab eodem instituta, vel ab homine excogitata in sacrum aliquem finem colendi diuinitatem. nulla quidem extitit vnquam relligio, quæ non certo decretoque habitu vestium diuinum aliquid exprimere statuit: vtpote stola, mitra, cidari, podere, vitta, flammeo, ac similibus.

Ouid. lib. 2. Nullaque dicetur vittas temerare sacerdos.

Fastos. Ipse ego thura dabo fumosis candidus aris

Ouid. Eleg. More patrum sancta velata vestibus albis.

ad Isid.

Plin. lib. 19. de Attalo Athenas ingressuro, scribit *Liuius*: Illū sacer-

ep. 44. Prudent. lib. 2. exceperūt. Qua in re celebris ac verus apparatus

cont. Sym. vestiū sacrarū ex Dei lege effloruit apud Iudæos

Tertull. cuius sententias *Philo*, *Tertullianus*, *S. Hieronymus*,

De hab. m. u. & alij sunt prosequuti. eiusdem vi ad nos quo-

lieb. Ciprian. que deuenit statuta quædam forma vestium ad

de veland. virgin. Liu. sacras personas attinentium, ac inter reliqua,

Dec. 4 lib. 1. satis illustre semper fuit velamen sacrarum vir-

Exod. 28. ginum. Non vitta, ait *S. Ambrosius*, capiti decus, sed

Phil. de vest. ignobile velamen usu nobile castitatis: non exquisita

Sacerdot. sed abdicata lenocinia pulcritudinis. Vili tunica, in,

Hieron. ex. quit *S. Hieronymus*, induitur, viliori tegitur pallio.

ad Fab. Sunt & virginibus pulcherrima premia nostris,

Ambros. ad. Et pudor, & sancto tectus velamine vultus.

uers. Sym. Ad hoc quidem genus sacrum refertur baptis-

epif. 12. torum vestis alba de more Ecclesiæ Catholicæ,

Augustin. cuius meminit *Tertullianus*: siue ea adhibita fue-

epist. 179. rit ad animi a lotionis puritatem indicandum,

Hieron. c- siue ad significandum expiatorum manumissio-

pist. 23. nem, seu liberationem a potestate Diaboli.

Prudent. lib. Candidus egreditur nitidis exercitus undis,

2. cont. Sym. Atque vetus vitium purgat in anne nouo.

Tertull. lib. Fulgentes animas vestis quoque candida signat,

de Resur. Et grege de niueo gaudia pastor habet.

Venant. For. Rationis vestitus ille nuncupatur, qui ad con-

sun. dicionem personæ factus, animum virilem ac

Clem. Alex. magnanimum ex præscripto rationis refert:

lib. 3. Pædag. nullo pacto abductum a grauitate & ad statum

personæ, proportionem: neu quicquid leuitatis

aut vanitatis ostendit, sed potius qui certā per-

sonæ qualitatem absque defectu aut excessu, ob

oculos aliorum apte proponit, ac illi exacte cō-

gruit. qualis apparuisse visus in virginum

pectoralibus, in peplis ac flameis earum,

pudoris causa usurpatis, vt obseruat *Clemens A-*

lexandrinus ex *Homero*: qui etiam animaduertit,

Creusam vxorem *Æneæ*, dum vel fugeret cito

pede flammas Troianas, velamine tamen caput

accurate tectam euolasse. Prodit quoque *Valeri-*

us Maximus, *Sulpitium Gallum* vxorem ideo re-

pudivisse, quod aperto capite foras versaretur.

idem de fæminis Arabicis scribunt *Apuleius* &

Tertullianus. Retulit mihi quidam Neapolita-

nus, adeo religiosum vigere in regno Neapoli-

tano ritum hunc, vt si vel per ludibrium alicu-

ius viri aut vim, virgini detractum fuerit capi-

tis velamen, eam vix maritum aliquem dein-

ceps inuenturam. Egregiè sanè ac prudenter de vestitu muliebri rationem constituit *Aristoteles*: Sumptu, & vestitu, & apparatu minori etiam vtatur, quam leges permiserint ciuitatis: considerans, quod nec vestimentorum nitor, nec excellentia formæ, nec auri magnitudo tantum valet ad mulieris laudem, quantum modestia in rebus, ac studium honeste decenterque viuendi: etenim omnis huiusmodi ornatus animi expetibilis est, multoque firmior ad senectutem vsque veras laudes sibi natisque asserens. atque ex contrarijs horum, quæ vestium significatio fit minus rationalis dignosci poterit. Barbarus idcirco Hunnorum mos, de quo hæc *Marcellinus*: Non ante deponunt, aut mutant vestem, quā diuturna carie in pannulos defluxit destructa. In altero autem extremo Nero ac nimius plane censeatur, qui, ut scribit *Suetonius*, Nunquam eandem vestem bis induit.

7. A ratione itaque vestibus constituendus modus, vt eo constet, ipsum, qui vestitur, ratione duci, & ex ea decorum seruare, spectare, idque de more patriæ; licet in hac re diuersa signa ac propemodum contraria, ipsa natio incolarum propria instituerit.

Tam varia cultu gentes, tam dissona vulgi

Ora. idcirco a ratione alienum, quod in hac re peregrinum, quod nouum, ac a reliquis dissentiens. Vult itaque ratio, vt principum vestes maiestatem quandam indicent: vt literatorum grauitatem repræsentent, vt militum, a luxu alienatos animos ostendant ac probent.

— vellere Tusco

Vexata duraque manus.

Nobilium certæ sunt notæ vestiaræ, quibus proditur eorum nobilitas. inde Athenienses aureas cicadas, in testimonium nobilitatis, vestibus affigebant, vt *Alciatus* narrat: Arabes & *Asirij* longa stola in eundem finem utebantur: & Romani, vt nobiles apparerent, purpura, tunicis laticlaus inducebantur, etiam nigris calceis lunulas argenteas imprimebant. Decet itaque, & rationi omnino congruū, vnumquemque id vestibus alijs de se profiteri, quod verum, quod decorum, & personæ quam sustinet, accommodatum. Laudatur idcirco merito *Alexander Seuerus* a *Lampridio*, qui noluit videre seruos sine veste seruili, nec liberos absque vestibus ingenuorum proprijs. Auctore *Gellio*, dedecus fuit Senatori, Romæ soleatum incedere, hoc est calceatum, solū sub inferiori planta, ad ritum *Florentiæ* & meretricum Romæ, superiori pedis parte nuda.

Este procul vitta tenues, insigne pudoris,

Queque tegis medios instita longa pedes.

Conuiuæ ac nuptialibus festis præsentem, olim senatorias vestes adhibebant nuptijs peculiare vt recolit *Baronius*. Olim teste *Tertulliano*, alba vestis signum erat adeptæ libertatis. Si famulum tuum libertate mutaueris, & vestis alba nitore, & annuli aurei honore, & patroni nomine a tribu, mensaque honoratur. Quorum omnium summa est, illum vestitum rationalem esse, qui rationem declarat ac iudiciū, a quibus profiscatur: contra istius repugnantem, quippe nō a ratione, sed ab appetitu sensitiuo decretam, irrationalem, vt pote genuinum indicium deficientis in aliquo rationis,

Mercellin. lib. 30. chro

Sueton. in Nero.

Lucan. lib. 5

Iuuenal. lib. 2. Satyr 6.

Alciat. emblem. de cicada.

Lamprid. in Alex.

Gell. lib. 13. cap. 20.

Hortus vatican.

Ouid. 2. Trist. eleg. 1.

Baron. Tom 1. An. chro.

34. Tertull. lib. de resur

rationis, iure appellare possumus.

8. Præterea formam in hoc genere appetitus sensitui, diximus reperiri in eis significationibus, quæ ab appetitu concupiscibili constituntur: ac non solum indicia sunt affectionis, alius libidinosæ, verum etiam eiusdem plerumque incentiua quædam, simul ac illectamenta. Huius condicionis indumenta, quæ nuditatem corporis non tam tegunt, quam tenuitate sua vix dissimulant: aut eam omnium oculis peruiam apertamque relinquunt. Cuius rei consideratio effecit, ut orientales longioribus vestibus vterentur, ne corporis naturæ partes expressius, sese per vestes ostenderent. Eiusdem cura tenuit quoque Romanos, quorum vestis laticlavus, *πλατύς*.

Suid, verbo: *ταίφος* nempe in latum prætexta, ut notat Strabo. cuius inuentionem idem attribuit Balearibus.

Strab. l. 3. Hi primi hominum feruntur gestasse tunicas late prætextas. Scribit vero Linus, Romanos ab Hetruscis aut Gabinis huiusmodi habitum mutuatos:

Lin Dec. l. 1. Unde sella curulis, unde toga prætexta sumpta est. ob hanc causam vestes breuiores, impudicarum mulierum, ut scribit Clemens Alexandrinus, habitæ notæ: quales vestes erant sœminarum Corinthiarum, Veneris religionibus addictissimarum, & luxuriæ gnauiter operam impendentium. Huc etiam spectant colorum varietates, & vniuersus ferme mundus muliebris: præsertim si ad virorum vsus transferantur: de quibus Seneca:

Clem Alex l. 2. Ped. cap. 10 Muliebres mundicias antecessimus, colores meretricios, matronis non induendos, viri sumimus.

Sen. de cons. cap. 11. Tandem progreditur magna stipante caterua, Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo, Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum, Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Virgil lib. 4 Anead. Eidem libidini velificata etiam suo ornatu Cleopatra, Casarem hospitio funesto excipiens, Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat.

Lucan. li. 10 Candida Sidonio perlucent pectora filo. Quod Nilotis acus compressum pectine Serum Soluit, & extenso laxauit flamina velo.

Huiusmodi existunt hæderæ libidinum, ac perpetuo sedem indicant, in qua petulantia moratur. Lex fuit Athenis, ait Suidas, ut meretrices vestes ferrent floridas: id est, ut opinor, varias, aut ornatas, & nitidas. S. Chrysostomus scenicis & inhonestis mulieribus auream vestem assignat: simulque vestes candidas appellat Eneruatorum, & mollium proprias. Exemplar infamis ac libidinosi vestitus in impurissimo Heliagabalo conspicuum. In quo forma & habitus, ut narrat Herodianus, media inter Phænissam sacrâ, & mollem amictum Medorum. Aspernabatur quippe Romanam, & Grecanicam vestem, utpote e lana, hoc est re vilissima confectam. Cui consentit Aelius Lampridius. Vsus est aurea tunica, vsus est & purpura, vsus est cum gemmis Persica, cum grauari se diceret onere voluptatis. Habebat etiam in calceamentis gemmas, & quidem sculptas, quod risum omnibus mouit, quasi possint sculpturæ nobilium artificum videri in gemmis, quæ pedibus adhærebant.

9. Cæterum, quod humana concupiscentia non solum libidines ac luxus appetat, sed alia insuper iucunda bona, utpote sanguinis dignitatem, pecuniarum copiam, auctoritatem ac potestatem, idcirco ingenium est eiusdem concu-

piscentiæ, inter alia studia, etiam satagere, ut vestes, qua materia sua preciosa, qua ornatu & artificio elegantiori, dent certas significationes harum rerum, quibus, ut summatim dicam, eis induti, reliquas prælucere æstimentur. In primis iuuenibus præsertim, adest ingens cupido significandi per vestes, quam intus magnis, ardentibusque præditi sint spiritibus: quorum vix capacia esse ipsorum corpora eodem declaratur, hinc plumæ ac cristæ in immensum vndique extuberant: quo appereat, in eis spiritus in altitudinem omnis audaciæ ac tumoris excreuisse, ad stellas usque ferme peruenisse. quæ si ipsorum crancis, natiuis radicibus inhærent, nihil tale credo, sed anserinum quid potius præ se ferrent: at galleris semel infixæ, illico viua censentur ab eis indicia magnaminitatis. Deinde, ut communi naturæ forti exempti aliqui habeantur, & quasi ex alia materia fabrefacti propter stemmatis nobilitatem, nihil vulgare volunt in vestibus, sed omnia sibi peculiaria, colore ac luce pariter cuncta scintillantia ac flammantia esse cupiunt. Immo hinc significationem etiam dare volunt illius appetitus, quo vehementer optant ab alijs se timeri, honorari & illis magno interuallo, utpote eorum respectu mancipijs, præferri. quibus simulacris vestiarijs fastus & crudelitatis, haud pauci plurimum solent delectari. Hoc ipsum inter alios visus Herodes affectasse, qui statuto die vestitus veste regia, sedit pro tribunali, & concionabatur. In quam classem arrogantiam loquentis, teste Clemente Alexandrino, & Aurelio Prudentio, a priscis Christi cultoribus referebantur gentium firmata, caudatæ scilicet vestes, seu per pulueres deductæ.

Plena maris rubri spolijs, colloque comisque Diuitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.

10. Postremo in loco retulimus vestibus inesse significationem affectuum in homine irascibilem, quorum notas Cato inter alios in se exprimere rigide, horrideque suo more instituit.

Ille nec horrificam sancto dimouit ab ore Casariem, duroue admisit gaudia vultu.

Ut primum tolli feralia viderat arma, Intonsos rigidam in frontem descendere canos Passus erat, maestamque genis increescere barbam.

pretiosaque vestis Hirtam membra super Romani more Quiritis Induxisse togam.

Ob hanc causam militiæ addicti, & in omnem violentiam cædium ac perpeffionum proni, sui ingenij acerbiter ac truculentiam spectabilem reddunt peculiari quodam vestimenti genere: de quo Poeta:

clypeoque insigne paternum Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hydram.

Ipse pedes tegmen torquens immane leonis Terribili impexum seta, cum dentibus albis Indutus capiti, sic regia tecta subibat.

Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu. Atque de ipso Hercule hæc Lucanus:

Ille Cleonæ proiecit terga leonis. Anteus Libyci.

Notus inquit Linus, Romanis apparatus insigne armorum fuerat: doctique a Ducibus erant, horridum militem esse debere, non cælatum auro, argenteo, sed ferro,

Aët. 12°

Clem. Alex l. 2. Ped. Prud. lib. 2. con. Symm.

Luc. lib. 10.

Luca. lib. 2.

Virgil. lib. 7. Anead.

Lucan. li. 4. Lin. Dec. 1. lib. 9.

Luc. D. 3. l. 7
H. er. ep. ad.
Fabiol.

& animis fretum, qui vestitus militaris quo constans esset ad usum & significationem, ex publico militi dabatur, ut testatur idem *Linus*. illum visus descripsisse *S. Hieronimus*: *Solent milites habere lineas, quas camiseas vocant, sic aptas membris & adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum vel ad praelia, iacula, tenere clypeum, eo ire, quo necessitas traxerit.* Cuius moris monumētum Romæ videtur in arcu triumphali *Constantini*. *Afrus, Camis, inquit Alexander, Numidis, Lacedæmonijs, & Massagetis, in bellum profecturis, russas vel puniceas ferre vestes moris erat, & eo argumento vulnera & sanguis effusus non innotescerent, confidentiusque & sine pauore dimicarent: id quod apud Persas in usu fuit.* Huc referuntur eorum ritus, qui incultam asperamque degunt vitam; qui ex raptu aut venatu victum sibi in horas parant: hi enim qualitate etiam vestium indicant sui ingenij in hæc studia cruditates, agrestesque eiusdem iras ac furores patefaciunt.

Alex. l. 1. Gē
Dier.

11. Quo omnino constat, ritum plane absurdum esse quod ad habitum aut vestes, quando illi rei omnino contrarium manifeste apparet, quam habitus tamen & vestes foras ostendunt. Proinde inter alia absonum omnino, quem piam urbano seu domestico amictu militem aut equitem profiteri: Veluti quis ocreis & calcaribus instructus eo tempore in vrbe incederet, quo liquet, eum nihil minus cogitare quam militiam aut equitatum. Equidem plurimum demiror quid nam noui isti & præposteri *Mercurij*, in fugam equestrem ocreis calcaribusque semper parati, velint significare, quænam vulnera equorum lateribus minantur, dum plateatim ambulantes, adeoque mensæ assidentes, vel in aula spatia, armatos ferro calces crudeli spectaculo in aliorum oculos ingerunt; qui busque totus iste ferox apparatus etiam displicet, si a tergo rotularum tinnitus eorum auribus minime colludat. mira profecto hæc æquiuocatio calcariana. scio equidem inter volucres domesticos, gallos sua calcaria nunquam deponere, quia gallinarum iura versari in periculo, si id fecerint, probe norint. Enimuero quid isti suis calcaribus non campestribus, sed urbanis, velint indicare, vel ipsius *Oedipi* diuinationem excedere arbitraret statuere. quod si dixerint, se hoc ritu iter in equo apud se constituisse velle alijs patefacere, respondebo, eo illos parum inde tunc palcituos aurigis & nautis: imo ægre admodum habituros amicos aut vicinos in ciuitate, quandoquidem hoc pacto sint continuo in calcibus tam volatiles *Mercurij*. Certe ob ineptam quandam in more dissonantiam a rebus ipsis, qui nauem, scapham, aut currum conscendunt, si id egerint ocreati & calcaribus muniti, multam passim merito nautis vel aurigis soluunt; quandoquidem indecorum curru, naui & scapha indignum, iter nauale vel currule instituentem, equestrem quempiam mentiri aut præ se ferre. sed hæc obiter, comiterque.

Soph. Oed.

12. Ex istis, quæ hæctenus disputauimus, satis apparet, quanti referat, idoneam ex vestibus significationem in aliorum oculos ciuesingere. Si enim naturæ ipsius instinctu nouerimus, animorum latentia consilia multis inuolucris

esse in nobis contexta, imo fraudibus & dissimulationibus versuti sensus plerumque fucata, intelligemus, hoc naturæ penetrabile genere vestium haud esse penitus inuertendum aut referendum; quasi permitteremus in vestibus vti characterum formis, describi promiscue & palam indolem nostram, omnesque eiusdem inclinationes proditi, tametsi vel in turpia, verecundaque suo pondere ac vitiositate delatæ fuerint. Visis etiam vestibus, iudicabunt alij de nobis, an constantes simus vel leues, vtrum pij, an impij, an mites vel potius feroces: vtrum petulantes vel temperantes: nosque illis sponte loquimur ac vestibus propalamus quales simus. Neque hoc tantum perspicuum in particularibus personis, sed etiam in integris rebus publicis: nam cum vestium significationes, vti diximus, sint vel diuinæ, vel rationales vel concupiscibiles vel irascibiles proinde de ipsis totis regnis ex vestium in eis apparatu, inspectores iudicium ferent: ex quo contumeliæ & iniuriæ in ea interdum prouenire poterunt.

C A P V T. XXXIII.

Modesta ac ciuilis vestium representatio præualere debet contra illam, quam appetitus concupiscibilis, vel irascibilis decernit.

Ertum omnino, ciuilis vestitus modum, & illum, qui hominem verè deceat, deduci aut a diuina fide, aut a ratione recta, etiam consequens, inciuile ac barbarum reputari, qui ab appetitu dūtaxat sensitui, siue concupiscibili, siue irascibili, in aliquo propagatur. Etenim *Plato* apposite barbarum imperium simile dicit eius hominis moribus, qui permittit appetitum sensituium in se dominari, ac normam viuendi ratione superata, aut neglecta, præscribere: est enim huiusmodi appetitus propter suam turbulentiam ac fœditatem veluti Dominus plane tyrannicus ac barbaricus: qui etiam indigne & præpostere rationi imperitat. Contra imperium ciuile comparat illius hominis institutis, qui rationi veluti in sublimi positæ sceptrum, summamque potestatem actionum suarum commisit: cuius munus proinde ad rerum iudicium, pulcrum, intèdum, æquum, & hominis ingenio aptissimum. Quocirca barbara ac tyrannica illa respublica, in qua ciues non ad sententiam in ea rationis aut diuinæ fidei, sed ad dementiam appetitus sensitui, sese passim vestiunt, ornantque. Ecquid precor signi fœdus ac ciuibus indignius illo, quod appetitus lasciuens aut furens constituit, in quo, tanquam in speculo, turpes ac barbarici motus animi representantur, & exultant vitæque studijs leges formasque omnes imponunt? Enimuero vel ad oculum nullum dari poterit argumentum euidentius, quod gens aliqua virtutis rationisque auctoritatem penitus defugerit, ac a vera ciuilitate quam longissime recesserit, quam ex vestibus, quas libido nimirum furorque sensuum in eam inuexerint. Quam primum enim neque antea, sensus rationem expugnarint, eique vexillum quasi eripuerint, statim sua insignia

na efferre incipiunt : ciuibus quasi a vitijs prostratis ac deuictis , tunc dominium suum vestium insana lasciuia aut ira sensus in corporibus ostendunt. Ex quo emergit , barbarum iudicari , ciuem sese vestire hoc ritu ad præscriptum appetitus sensitiui : indecorum & illaudabile prorsus , tale quid actione præstare. verū demens omnino idem institutum ; sumptus scilicet reipublicæ commodis & vñibus subductos , conferre ad comparandum hanc ipsam ignominie notam , ad inducendum damnum hoc teterrimum , quo nempe stulti , lasciuī , furiosi ciues euadant , ac tales ab omnibus inspectoribus , etiā dedita ipsorū opera , æstimentur.

2 Nemo fere hominum est , qui non ægro animo laturus , si verbis aut signis in publico ab alijs lasciuie , acerbitalisue infimularetur : eoque merito existimaret graue quoddam dedecus sibi iniri. Verumenimvero damnum atrocius , adeoque ab omni mente alienius facinus , vestium vsurpato genere quempiam sponte turpia ac deformia de seipso profiteri & alijs enunciare , quæque a naturæ suæ dignitate & optabili præstantia maxime existunt dissidentia. Inciuiles idcirco , ac in seipsos immanes , omnes etiā vetecundie limites excedentes , qui vestium suarum tropis palam dicunt , se libinū flammis intus ardere , se earum facibus contaminari , se crudeles & immites animos gestare , totoque in transuersa iam actos omnium criminum ac flagitiorū. Eam corporis humani rationē habuit vel ipsa natura , teste Cicer. quod & Apostolus diserte affirmat : vti illius abditas eas partes esse iussit , quæ aspectū habituræ turpem vel deformem : imo vt ait Apostolus , in eundem finem eas celandi , maiori honore circumdatas & ornatiores esse voluit. Præposterum idcirco , non corporis modo , sed animi opprobria vestium genere alijs propalare , & euolute omnia eius vel secreta vituperia publicitus significare. Hi sane dū sese oppido amare & alijs commendare videri volunt , hostiles manus interim in seipsos conuertunt : & quod odij extremi proprium , id contra se , contra nomina , omnē suam gloriam violando & extinguendo , directo opere immaniter exequuntur : quasi aliorū inuidentiæ aut curiositates satis viriū non haberent in ciuitate ad hæc præstandum , nisi eis nostra contentio ac propositum nobis ipsis nocendi accesserint.

3 Imo huiusmodi conatus , furia quid in se continent , & vel Stygis incolarum ingenijs proinde ad finis merito existimandus : quod enim hi spiritus nefarij sensibus sint deprauatis , & ad aliorū dedecora procuranda incitatis , plerumque externam speciem , qua mortalibus appareant , horrendā assument : ideoque antiquitas eis species illas affinxit , quæ prodigiosæ , quæque insitam innatamque ipsorum nequitiam ac deformitates apposite intuentibus in eos , horrendum in modum indicaret.

Claud. lib. i in Ruf. Illa ubi ceruleo vestes connexuit angue ,
Nodauitque adamante comas : Phlegethonta sonorum
Poscit , & ambusto flagrantis ab aggere ripæ
Ingentem piceo succendit gurgite pinum.

Furiæ sane & Erynnes in ciuitate habendi , qui blandientibus vestium fulgoribus , seu inde

explicitæ lasciuie significatione ac venditione , alios ad impuritatem libidinis illicitiunt : & quos castos inuenerint , eosdem suis ignibus tanquam *Deianira* , *Hercules* deuastant ac funestant. Pudeat nos istius muneris pessimi : horrere faciat nos ea cogitatio , qua nobiscum reputamus , futurum , vt nostro vestitu , tanquam Dæmonis rete , plurimi capiantur , simul ac ex eo in tartara ad sempiternas pœnas illic persoluendas deuoluentur. Non hic loquor de iniurijs , de violentijs , de insidijs vel fraudibus , quibus in aliorum perniciem instructis , dici solet , hominem homini lupum aut dæmonem esse : deterius sane , atque multo crudelius , quod homines ac mulieres suarū vestium apparatu inuicem machinantur , dum illa , nunquam desitura mala , tam aliorum animabus quam corporibus impiissime eodem infligunt. Enimvero cum boni ciuis officium fuerit , dum ædes incendio deflagrant , illico occurrere , quo flammam extinguat : tum facinus scelere plenum , communis noxiæ originalis ardoribus in omnes ciues modo grassantibus , tam longe abesse ab ea charitate , vt eos suo opere reprimant ciues ac sedent , quin imo potius illis alios ardores accumulare , & hoc pacto conciuēs feralius tanquam *Hercules* Senec. Hera. *ætæos* consumere. Oct.

4. Luxuriosa porro vestium pompa vel quo ad ciuilem quietē ac pacem inter ciues omnino vituperabilis. Fieri neutiquā poterit vt i leniter ac moderate viuant in ciuitate , qui istis caloribus , quos suis vestibus præ se ferunt , exagitantur : qui immensa cupiditate fruendi voluptate inter se tumultuantur , qui hos in zelotypiam coniiciunt , illos ad libidinem incendunt , alios ad se a fidelitate præstita , amorum continentia , attrahere adlaborant. Nemo certe infamē illum *Martem* , in lustris versatum , diuellere poterit ab incesta , forensi ac grassatoria *Venere* in vulgariū oculis nitente ac scintillante. Quemadmodum enim inter se raro conueniunt piratæ , qui eisdem maris tractus infestant , ita haud minus pacifice inter se vitā instituent , qui indiscriminatim vestium impudentia stupris & adulterijs velificantur. Maritus acerbo animo oculos defiget in vxoris vestes , luxurię penitus addictas : Pater familias agrē feret , liberos vela suorum vestium ad capiendam auram libidinū solertius expandere. Et quis in ciue non desiderabit ciuem , qui vestium qualitate in vniuersū adulteros ciues perspexerit ?

In ore Graio Scythicus apparet rigor.

Quumque ciues mutuo in inuicem ex vestium Sen. Hipol. luxu commotis sint animis , simulque mollibus ac dissolutis , facile externis gentibus contempti erunt. quid enim magni aut martij , quid prudentis , expectandū ab illo populo , quem vestium luxuriosa pompa iam emasculauit , dementaui ? potius ad exemplum Asiæ , cuius certe ornatus lasciuus , ad sibi inferendū ruinam peregrinos prolicient , quorum & armis breui concident , posteaquam eorundem iudicijs , ob vestium impudentiam , damnati fuerint.

5. Fine etiam ipso plerumque destituuntur hi comptuli , quæ sibi tam sedulo ex ornatu præstituunt : tantum enim absunt , vt hinc honores

ac amores sibi concilient, quin potius vtraque hoc ipso studio sese accurate vestiendi amittunt. Imprimis virgines, puellæ, quæ nuptias ambiunt, leuitatem hanc vestiariam sibi experiuntur nociuam. quod vt melius perspiciamus, intelligendum, eam esse, vel natura auctrice, fœminarum condicionem, qua in plurimis tam ad corpora quam ad animas spectantibus, virorū necessitudinibus ac ope indigeant. quorū comoda vt melius consequantur, eadem natura, vt animaduertit S. Basilus, tali specie ac molitie eas effinxit, quibus virorum amores oportunius sibi compararent. Cæterum principalis vis ac neruus, quorum viribus affectus virorum in se virgines ac fœminæ moueant, cernuntur in ipsarū virtutibus, sine quibus, formæ venustas, sanguinis dignitas, aut opulentia, ad prouocandū a viris diuturniorē amorem plane languerent, vt experientia docet: quin imo ab extremo odio, eas lasciuientes talia ornamenta protegere nequeunt. quocirca si priuatū huius vitæ commodum ab eis spectetur, magis necessaria virtus in vniuersum fœminis quam viris: illæ enim quantum ad propria emolumenta imbecilliores ac imperfectiores reperiuntur, cum hi robustiores, instructioresque plura pro seipsis ac republica, etiam vbi virtus in ipsis desiderata fuerit, præstare poterunt. exigit idcirco fœminilis debilitas præcipuo quodam argumento subsidium a virtute, vnde a viris cum diligantur, tum ab eisdem contra naturæ imbecillitates adiuentur. quamobrem si vestium ostentu apertum faciunt, se virtute penitus destitui, se libidine accendi, se animi leuitate diuersimode raptari, nihil sane in ipsis reliqui spectabile aut forte supererit, quod virorum corda ad ipsas compellat, quodue ab eorum studijs vitæ utilitates & auxilia obtineat. Aliud sane est, virginem, turpem ac brutum spectatoris mortum in viro excitare: quod vestitu petulanti plerumque fit, aliud, illum amorem euocare, qui maritalis, & a ratione recta exprimendus. emoritur illico ille omnis affectus, quem caro & sanguis tantummodo decernunt: adeoque in oppositum odium ac nauscam transire, cum sensui satisfactum, solet. Satius idcirco, virginem ita vestiri, vt eo pudicitiam ac modestiam prodatur: vt vel ratione iudice, se vere amabilem viro ostendat ac probet. proponendum a virgine idcirco exteriori apparatu id, quod in viro rationi adamas, non oculo solum ipsius picturatum illectamentum voluptatis.

6 Eodem omnino pacto, viri suo proposito cassi recidunt in vanitatem aut cladem, sese immoderatus vestientes. Etenim fœminæ vt multa adiumenta ac plurimas suppetias a viris requirunt, ita in eisdem virilitatem quandam & constantiam, quibus ea aptius præstent, desiderant: sine quibus facile animaduertunt, nihil ab eis alicuius momenti manare posse prouentus. Quid est enim quod ab *Helio-gabalo* aliquo in fœminam voluptate probrose demutato, profecturum existiment? ab eis dico, qui a sexu suo degenerantes, in muliebres infirmitates, curiosa studiositate relabuntur? Huiusmodi euiratos certe despicient potius

quam amabunt fœminæ: vtpote quos nouerint excisos esse, & penitus laxos ad omne præclarum facinus pro ipsis perpetrandum; potius infirmos iudicabunt, qui aliorum conatibus, ad ritum ipsarum, sustineantur. Quamobrem huic luxui dediti, quid aliud demum lucrantur, quam contemptū, iustamque causam, ob quam in eos martij insultent?

*Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis,
Desidia cordi: iuuat indulgere choræis.
Et tunica manicas, & habent redimicula mitra.
Sinite arma viris & cedite ferro.*

Virg. Æn. 9

Quamobrem ille vestitus amori comparando in viris idoneus, qui grauis, qui animi magni ac constantis simulacrum.

7 Hæc autem luxuriosi vestitus incommoda, in ipsis coniugibus adhuc liquidiora. nam cum huiusmodi nihil expetibilius thori immaculati fidelitate, tum eisdem mutuo ingratisimæ omnes significationes ac notæ vagæ libidinis aut petulantiae: quemadmodum eæ expectatissimæ, quæ animos viriles, matronales, a libidine coercitos, & in vnius coniugis amorem delatos, repræsentant. Quando autem ab illis vestium lenocinia ac florida ornamenta exquisitius adhibentur, tunc in eisdem plerumque suboritur suspicio latentis cupiditatis, qua alijs placere, & illos plus iusto demulcere, appetunt. est enim iste luxus quasi ripæ conuulsio quædam, per quam exundans concupiscentia foras & vberius excurrat: quod sane coniugij sanctimonie ac iustitiæ prorsus contrarium. Quid mentis obsecro, quidue consilij aderit marito prospectanti in has vxoris artes venereas prorsus & illecebrosas? Quæ vicissim cogitatio animum vxoris subibit, posteaquam maritum venatum ire luxuriam, & Cupidinis instar, vestium modis ad incendium flammescere depræhenderit? An non mutuus amor hinc haud parum refrigeret? an non dissoluetur potius quam disfluetur? an non zelotypiæ & furores vitam domesticam hinc inquietabunt?

Iuven. l. 2
Sat. 6.

*Nil non permittit mulier sibi, turpe putat nil,
Cum virides gemmas collo circumdedit, & cum
Auribus extensis magnos commisit elenchos.*

8 Vestitus porro, qui agrestis, qui tetricus, qui neglectus, nisi ex instituto ritus alicuius diuini vsurpetur, indicium sensus morosi, duri, abiecti, & a suauitate conuictus ciuilis penitus abalienati. Qui enim sui negligens, qui in seipsum acerbus, qui omnis nitoris incurius, vnde haberi poterit in alios studiosus & vrbaculus? non ergo patefacere debet vestitus ciuilibus animos nimium irascibiles, immites, aut crudeles, sed illos potius, qui rationis moderatione instituti, & eiusdem magnitudine erecti excelsique videantur. Aliud in hoc genere campus, aliud forum, aliud priuata domus, aliud principis regia expostulant. Summa est, in eo rationem debere apparere, non appetitus sensitiui seu luxuriam, seu siluestrem rigorem. Adhibenda, inquit Cicero, est mundicia, non odiosa neque exquisita nimis, tantum qua fugiat agrestem & inhumanam negligentiam.

Cic. l. 1. off.

Eadem

Eadem ratio habenda est vestitus: in quo, sicut in ple-
risque rebus, mediocritas optima est. Verum quod
ex vestibus exurgat passim vituperabilis quæ-
dam ostentatio affectatæ dignitatis, de illa seor-
sim disserendum.

C A P V T XXXIV.

De ambitiosa vestium repre-
sentatione.

DVo præcipue sibi proponunt, uti
diximus, qui se vestium splendo-
re nimitum conspicuos esse aut-
dius appetunt: voluptatem nem-
pe, popularemque fastum & glo-
riolam: quorum characteres describi volunt
in ipso externo corporis habitu, quo in illum
finem abutuntur. Enimvero extrinsecus adue-
niens emolumentum præstolantur, qui in hoc
genere insaniunt, non id, quod a natiuis ipso-
rum viribus aut virtutibus deriuetur. ob quam
causam, ut notat *Clemens Alexandrinus*, qui ex
vestitu gloriantur, extra seipsos spaciuntur
quodammodo, fora, templa, theatra & publica
loca adeunt, in quibus se spectari & in admi-
ratione esse, egregium plane ducunt & arbi-
trantur. De voluptate, quam isti vānantur, mo-
do discussum, reliquum, eodem ortos tumores
in animis ipsorum iam explicemus.

2 Imprimis significare cupiunt, qui ex ve-
stitu arrogantes comparent, spirituum vitalium
in ipsis quandam amplitudinem: deinde, po-
testatem, qua se alijs eminere suadere molun-
tur. etenim pro ratione spirituum ac feruo-
ris in sanguine, incessus, sermonis, gesticula-
tionis, aspectus, ac vestitus rationes exprimun-
tur. non tamen horum spirituum alijs infe-
renda sola notitia, definitur in ipsis isthæc con-
tentio, sed ultra eis institutum, ut spectatores
ex spirituum exaggeratione ac bullis intelli-
gant, non nisi ingentes conceptus mentis, appe-
titionesque grandes voluntatis in ipsis deli-
tescere. quod cum se præstitisse autumant, tunc
mirum in modum lætitia, utpote potitis iam
ipsorum votis, efferri solent. Certum omnino,
maiestatē animi, & augustā quandā vim illius,
specie vestium, utpote apud Romanos, toga,
tunica prætexta, picta, palmata, quæ honoris
insignia, ut scribit *Liuius*, recte declarari, idque
ex præscripto ciuilitatis. Verum enimvero non
est huius rei modus iuuenum spiritibus meris
committendus, præsertim cum mediocritatem
rationis exceßerint: sed potius menti, iudicio-
que. Sunt enim spiritus isti, enati ex sangui-
nis temperie, nobis cum brutis communes ac
mutationi obnoxij, nihilque plane rationis par-
ticipantes: imo rationi quoad multa aduer-
santur. Videmus enim crescente ratione in
senibus, aut in virili ætate existentibus, displicere
illum vestium habitum, qui in iuuentute
ob flammanes & acres illos spiritus aliquan-
do eisdem placuerat. absurdum proinde ex
qualitatibus spirituum vitalium, & non ex
imperio rationis, vestium formas constituere.
imo dedecorosum, quempiam sese vestiendo

duci videri aurigantibus ac iubeantibus in ipsis
spiritibus, qui ex sanguine æstuant, exiliunt, &
in meros flatus extuberant. porro plerumque
hi spiritibus, dum ebulliunt in iuuenum venis,
veluti, in æstuarijs, certissimæ sunt notæ in
ipsis temeritatis, inconstantiae, intemperantiae-
que: proinde plane absurdum, genere vestitus
ab eis decreto, alijs ostendere ac denudare tam
deformia animorum, corporumque vitia.

2 Verum sui ostentatio, siue ex feruentibus
spiritibus, siue ex appetitu dominandi, seu ex-
cellendi, oriatur, simulac in vestibus apparue-
rit, comparata potius ad dedecus inferendum,
quam ad gloriam siue æstimationem acquiren-
dam. Enimvero qui huiusmodi signis hono-
rum delectantur, ij recta via ad honoris tem-
plum haud gradiuntur. non enim metallorum
formis, non modulis, aut scissuris vestium, non
exuijs belluarum, non vermium visceribus,
non Sartorum artibus, honor verus ac solidus
debetur, sed virtuti, eiusque opinioni ac præ-
stantiæ: illa enim ornamenta vestium æque
marmoreis aut ligneis statuis induci poterint,
ac hominum corporibus. contra, summæ laudi
plerisque cessit, quod vestimentorum glorio-
las ac splendores contempserint: declarantibus,
se maioribus ac firmioribus bonis niti ad ad-
spirandum ad famam & aliorum admiratio-
nem, quam quæ a vestimentorum condicioni-
bus propagari poterūt. De Nerone triumphante
cum *Liuius* ac *Claudio*, hæc *Florus*: *Liuius vero, qui* Flor. l. 27a
in prouincia sua rem gesserat, quadrigis inuectus est.
Nero, qui in collega prouinciam, ut victoriam eius
adiuuaret, venerat, equo est sequutus: & in hoc habi-
tu plus gloriæ reuerentiæque habuit, nam & plus quam
collega in bello fecerat.

4 Quinimo nihil magni aut honore digni in
eo reperiri, qui ostentu vestium gloriam ac
gratiam mercatur, perspicuum est. quo enim
quisque in se imperfectior & imbecillior, eo
feruentiori consilio ab extrinsecis, aut dede-
coris velamen, aut dissimulati decoris indicium,
sedulo emendicare affluecit: eodemque ad vi-
tam instituendam se pluribus indigere impo-
tenter admodum ostendit. Proprijs enim viri-
bus diffusus, ac internorum defectuum conscius,
ad gloriam contendens, vestes sibi adaptat splen-
didas, magnificas, recentique scemate admi-
rabiles, ut saltem huiusmodi apparatu se hono-
re dignum, ac ad magna præstanda idoneum a-
lijs comprober. Imitantur isti coquos, & phar-
macopulos, qui rancida & amara, quæ condi-
mentorum speciebus, qua vasorum coloribus,
tegunt & occultant, adeoque aliorum oculis com-
mendant. ex qua causa mulieribus a natura cō-
cessum, cum imperfectiorem consequuntur natu-
ræ condicionem, multiplices mundicias, fucos
ac colores adhibere. recte aduertit *Clemens Alexan-* Clem. Alex
drinus, solitos Lacedæmones, vnctiones, curio- l. 1. Strom.
fas vestes, & condimenta, *Res dolosas* appellare:
quod scilicet ex ritu vulgari, turpiū plerumque
sint velamenta, falsaque indicia eius præstantiæ,
quæ non est. Cæterum omnes ferme homines
facile hæc discutunt, legunt, ac suis reprobant
iudicijs, perpetuo suspicati, tætri ac deformis
aliquid sub illis latitare. quocirca vestiarius

Clem. Alex
l. 2. Pæd.

Liui. Dec. 3.
lib. 10.

iste ornatus imperfectionem, vacuitatem, vel turpitudinem affectatur, & ex eis originem ducit.

§ Imo iste contextus, totaque series elaborati cultus, in risum, aut in odium aliorum passim incidit, sui que demum infamia exspirat. quid enim magis ridiculum, vel odio dignum, quam mendacium, quam fraus, quam venditata deceptio? scilicet hominem alium apparere, quam est: nempe nobilem, cum sit vilis, animosum, cum sit effæminatus: denique totius ingenij ac contentionis periodum ambitumque non præclaris facinoribus, sed Sartorum dumtaxat artibus, hoc est vestimentis, definire? Sententiam ferent spectatores, ciuem aliquem solertius circa vestimenta occupatum, nihil mentis retinere, quod ad alios usus, ciuitate dignos, extendat. quam ergo falsi & inanes, qui hominis dignitatem istis vestium nugis metiuntur? Aliquibus videtur, illum ciuem animo plane iacere, si in immensum alti turbinatum pileum haud extulerit. alius illius omnem exilem ausum iudicabit, qui in gyros, fossas, & cuniculos, spisse complicatis lini labyrinthis, colum non circundederit. nisi quis ad idæa *Thaumantidis*, auisque *Iunoniae* omnis generis coloribus depictus prodierit, haud pauci æstimabunt, illum, nihil præclari animo concipere, aut in pectore gestare. at si isti considerarent, ciuis laudes elucere debere in operibus virtutum intellectualium, ac moralium, non in generibus vestium: imo plerumque virtutibus destitutos, ut eis præditi videantur, receptum habere ad officinas Sartorum, ut saltem vestium gratia in oculis vulgi fulgeant, qui solidis interim virtutibus se intus carere optime norint, neutiquam ita de hac re arbitrarentur. Atque cum multa sint, quæ vestiarius hoc studium odiosum exhibent, tum illud haud leue, quod apertum sit argumentum vehementioris amoris sui. Videmus amore prolis nimium incensos parentes, solere illam ornatus & exquisitius vestibus spectabilem reddere. eodem pacto tenerius ac impotentius suorummet amantes, corpora propria tanquam idola, sibi proponunt vestitus discriminibus studiosius excolenda. at vero ubi inter ciues sui amor viget, ubi eius notæ apparent, ibi necesse, extrema pariter odia inter eosdem ferue re: quod sui amores sint mutuo semper infestissimi, ac plane inuicem exitiales. Inciuilis certe illa professio, quæ palam facit, ciues sese nimium & immoderate amare, & omnis huius rei significatio a ciuilitatis amænitate & tranquillitate alienissima. Constat vero hoc vitium non solum ex nimio splendore vestium, earumue cura maiore, verum ex illarum usu, aut formis peregrinis. ob quam causam haud probarem ingenium *Catonis Vticensis*, de quo *Plutarchus*: Cum ceteris hominibus purpuream vestem saturatam murice atque rutili coloris placere videret, ipse fuscam gerebat. enimvero in hoc genere vanus *Chamæleō* omnis plane coloris particeps, & instar lunæ, a quauis figura haud alienus, quo ex singularitate gloriolam quis aucupetur. Cæterum aliquando etiam vestium contemptus in idem plane vitium recidit, in

Plut. in
Cat. Vtic.

quod earum nimia ostentatio redundat.

6 Quinimo honoris ac potestatis ex vestitu nimia affectatio, cum summa malitia ac fraudibus copulari perpetuo solet. quando enim Romæ, togæ, prætextæ, tunicæ palmatæ, ex ambitione nimium in usu erant, tunc dissidia pariter & odia inter ciues importunius flagrabant: propterea affirmavit *Tertullianus*, *Tert. lib. de togas magis quam cassides, rebus Romanis nouisse. Sollicitudo, inquit Seneca, in nostra purpura versatur, & acerrimis excitat stimulis.* & cū simplicioris vitæ antiquos cultores laudasset *Seneca* ob securitatem ac mutuam inter se confidentiam, recentiores ad curiositatem excitatos, sic adloquitur: *Vos ad omnem tectorum sonum paucis, & inter picturas vestras, si quid increpuit, fugitis attoniti.* Ægre ferunt ciues humilioris fortunæ, se aliorum vestibus superari, seu despicabiles ostendi a ditioribus: quale dedecus dum a se depellere conantur, æmulationibus & odijs omnia gliscunt & armantur in ciuitate. Sicut enim cunctis ingenita cupido ad summum contendere, ita molestum singulis, aliorum moribus inumbrari & superari, haud aliter ergo flamas hinc accensi ciues, conijcient in firmamenta ciuitatis, quam speculum *Archimedis* fecit, naues hostiles comburendo, postquam radij solaris reflexione calorem concepisset & eiaculasset. Huius erroris effigiem sic *Aurelius Prudentius*. ad viuum delineauit:

*Forte per effusas inflata superbia turmas
Effræni volitabat equo, quem pelle leonis
Texerat, & validos villis onerauerat armos.
Quo se fulta iubis iactantibus illa ferinis
Inferret, tumido despectans agmina fastu,
Turritum tortis caput accumularat in altum,
Crimibus, extructos augeret ut addita cirros
Congeries, celsumque apicem frons ardua ferret,
Carbasia ex humeris summo collecta coibat
Palla sinu, teretem nectens a pectore nodum.
A ceruice fluens tenui velamine lymbus,
Concipit ingestas textis turgentibus auras.*

Prud. in
psych.

7 Duo porro alia præ se ferunt vestiarij splendoris cupidiores, quæ eis ingens etiam odium conflant. ostendunt primo, se proprio statu & loco in ciuitate haud esse contentos, quandoquidem genere vestium specimen edant, se in maiori aut illustriori versari, aut certe eius rei desiderio plurimum teneri. Deinde cum virtutibus ac benefactis dignitas ciuilis respondeat, non corporum ornamentis, isti præpostere ritu solo vestitus eam ambiunt. neque apud illos, sicut oporteret, vestitus dignitatem personæ sequitur, sed præcedens vestitus, dignitatem vel odiose ominatur, vel turpiter mentitur. Omitto, quod sumptus, vestibus impensi, nervos reipublicæ, nempe ærarium debilitent, & externis spem faciant prospere in eam inuadendi.

Quis furor est, census corpore ferre suos?

Quid. sent.

Neque satis responsum, cū dicitur, pecunias vestibus impensas adhuc reperiri in ipsa republica. nā tametsi hoc cōstaret, nihilominus, cū in manibus versentur artificū dūtaxat, a nobilibus diremptæ, parum illi proderunt: plebæi enim, vel artifices, non sunt adeo a natura propensi ad succurendum reipublicæ, ac nobiles: proinde

magis

magis è cōmodo fuerit reipublicæ, apud nobi-
les recōdi pecunias, quā apud artifices aut quæ-
stuarios, quibus nulla, aut perexilis notio est cō-
munis vtilitatis: Nec enim quicquam ingenuum, ait
Cicero, potest habere officina.

C A P V T. XXXV.

Ciuiles quædam admonitiones recensentur quā-
tum ad vestium colores, formas, earumque
crebrius inuectas nouitates.

Qvod natura ipsa in elementis, ad-
eoque in cœlo, hominum oculis
veluti colludendo, qua florum co-
loribus, qua herbarum viriditati-
bus, lapidum flammulis, radiorū
splendoribus, sese pulcherrimè illustrasset at-
que variegasset, cœpere homines visu delecta-
bile reputare, huiusmodi ornamenta, præsertim
terræ propria, ad sua corpora transferre, ac ve-
luti in epitome, quæ in alijs sparsa, in se, vtpote
terræ æmulis, coniunctim omnia exhibere. Hoc
quidem diuersæ gentes, ad differentias in
ipsis ingenii, ritu plane discrepanti præstite-
re: earum singulis eas corporum pulchritudines
ac venustates persequentibus, quas se vel maxi-
me decere existimarunt. Neque solum suas ve-
stes varie picturarunt in hunc finem, verum et-
iam suorummet corpora, qua fucis, qua sti-
gmatibus decorata esse voluerūt. Britanni, teste
Cornelio Tacito hinc glasco delibuti: Picti, di-
liuersis coloribus insigniti, species suas alijs cō-
mendarunt, Antiqui etiam Galli, Ægyptij, ac
Heluetij, ex vsu colorum in suis vestibus satis
celebres. existimarem eius moris originem or-
tam a qualitate soli, in quo isti habitarunt: nem-
pe a diuturniori inibi florum vita ac flagrantia:
quod in vallibus Helueticis a nimio sole mu-
nitis, ipse animaduerti; Heluetorum proinde
vestes maxime polimitæ comparent. Idem pari-
ter attribuendum arborum succis & bitumini-
bus. Terra hæc varietate colorum depicta, ex-
emplar, iuxta ac incitamentum subiecit homi-
nibus ad exornanda ipsorum corpora similibus.
Caro enim, quæ ex terra plasmata, mirificè
cupit eius ingeniū æmulari & in se exprimere,
eam tanquam parentem referens.

Tac. invita.
Agricol.
Herod. in
Sens.

Quid El. 21. Quod noua terra parit flores, cum vere tepente
Vitis agit gemmas, pigraque fugit hiems:
Lana tot aut plures succos bibit: Elige certos,
Nan non conueniens omnibus vnus erit.

2. Neque a ratione prorsus alienum æstima-
bitur, colorum habituumque varietatibus ani-
mi sui affectus, a diuersis rerum casibus propa-
tos, nonnunquam describere. Haud enim ciuis
merè Stoicus, omnisque affectus exors: capax
enim, etiam in eo virtute ad summum adducta,
moderatæ, & ad honestum directionis. Quam-
obrem sicut affectionis talis particeps, ita ei
integrum, coloribus vestium, aut cor-
poris indumentis, seu externis notis, eam
alijs idoneè repræsentare. Hinc Iudæi, qui
& populus quondam Dei, genere & qualitate
vestium, cinerum aspergine, huiusmodi in se
motus declararunt: a quibus aliæ nationes eun-

dem ritum acceperunt. Achilles apud Homerum, Hom. Ili. 2.
audita Patrocli nece, vtrisque manibus arripiens
πόνιν ἀιθαλόεσσαν atrum puluerem, capitis sui ce-
sariem luctus gratia deturpauit, adeoque mani-
bus lacerauit.

scissæque capillos
Plangunt ora simul matres Calydonides.
& auratis mutauit vestibus atras

Ouid 8. met

3. Et quidem quod non solum ad necessitatē,
sed etiam ad significationem ac decus vestitus
faciant, vtiam explicatum, idcirco est aliquid
in ipsa natura defixum, quod homines incitet
ad colorum vsum in illos fines, eorumque re-
præsentationes: quod vti in eis mutationi ob-
noxium, ita ab vnius coloris ornamento ad al-
terius transire hominum mores solent, iuxta ra-
tionem in eis naturalis vicissitudinis. Retinent
quidem colores magnam similitudinem cum
quatuor primis qualitatibus, quæ hominum cor-
poribus insunt. inter quas aliarum respectu ex-
tremæ calor, frigus, humiditas & siccitas: cæte-
ræ ex eis temperatæ reperiuntur. Simili modo in-
ter colores extremi, albedo & nigredo: reliqui
ex istis mixtis exorti. & quod attinet ad naturæ
momentum in coloris delectu alio & alio, in hoc
vel altero ciue, videtur illud contineri in domi-
nio alicuius ex primis qualitatibus, aut ex certo
earum temperamento in istius corpore: vche-
mentibus enim qualitatibus respondent colores
magis acres ac viui, mediocribus vero remissio-
res. hoc sane liquet ex disparibus iuuenum ac
senum coloribus: illorum enim cernuntur splen-
didiores, horum autem obscuriores vel naturæ
ipsius instituto, ex differenti gradu cum com-
plexionis tū affectionis. Verū hoc nō constitu-
unt discriminis primæ qualitates per se & im-
mediate, sed intercessu quatuor in appetitu
sensitui affectionum, nempe amoris, odij, spei
ac timoris. qui quidem motus plerumque se-
quuntur temperiem quatuor primarum quali-
tatum in corporibus: ac ideo in iuuenibus ac
senibus existunt diuersi, quod in eorum corpo-
ribus reperiatur diuersus status illarum quali-
tatum. Inter affectus, extremi, amor & odium:
medij, spes & timor, quæ amoris & odij ali-
quid in se complectuntur. Postquam ergo cor-
porum temperies certam speciem affectionis ex
se elicuerit & propagauerit, tunc ex eius incita-
tione ac cupiditate hic aut alius color vestium
assumitur, quo eiusmodi affectus innotescat a-
lijs, aut ad finem suum, quem appetit, oportu-
nius perueniat. Hinc rubeus color, vt Bion reco-
lit, veneri seu luxuriæ olim adscriptus: denotat
enim succensum sanguinem siue in iram, siue
in libidinē. Albus color lætantiū insigne, quem-
admodum niger mœrentium. colores reliqui
mixtorum affectuum, ac quodammodo casti-
gatorum indicia. Vt autem quatuor anni par-
tibus affectus proprii respondent, ita & vesti-
um colores.

4. Obseruandum itaque mentis operam im-
primis in hac re impigre adhibendam, dum se-
rio a ciue expenditur, num indoles ac motus
animi sui sint alijs significandi, vel secus abs-
condendi: non enim conueniens, hominem se-
creta suæ naturæ incitamenta passim per vestes

Bion. Epita.
Dan.

aut alia characterum genera, patefacere. neque decet, immoderatos animi motus, ac rationi infestos, viliis indiis propalare. quamobrem non satis mihi videntur circum specti, qui vestibus iuuenū colores extremos, aut igneos concedunt, arguentes, eorum naturæ congruere, ut ostendant qualis sint tam annis quam animis. Etenim hac in re nollem seuerior iudicari, neque abnuo, quin eis colores adhibendi multo flagrantiores, quam qui in senibus spectabiles: nihilominus non video, quo iure ille color in eis admittendus, qui affectus alicuius immoderati, & auersi a ratione, certa gliscat indicatio, seu argumentum: non enim e decore ipsorum iuuenum, apparere ex vestium coloribus æstuantem aut dementem. Cicero hanc ponit discrepantiam

Cic. l. 2. off.

inter studia iuuenum ac senum: *Maxime hæc ætas iuuenilis a libidine arcenda est, exercendaque in labore, patientiaque & animi, & corporis: ut eorum & in bellicis & civilibus officiis vigeat industria. Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augenda videntur.* Quamobrem colores illi vestium iuuenibus apti, qui significant eorum animos paratos ad labores subeundos, & actiones corporis præstandas: quemadmodum in senibus conspicui, qui declarant, illos iam intentos rerum cognitioni, prudentiæ grauitati, cveluti ad præterita retrospectantes, occupari a in eis vigere.

5. Deinde intelligendum, coloris extremos ac maxime feruentes, cum notæ sint itidem extremorum affectuum in animo, a nemine usurpandos, nisi illi institutum adfuerit, alijs fateri, quod eiusmodi affectionibus turbulentius exagitetur: scilicet quod vehementer amet, odio habeat aliquid, exultet, contristet, vel irascatur. quorum significationes quod absurdæ & inciuiles iudicentur, inde populi in rebus civilibus, aut philosophia instructiores, temperantioresq; facti, ab illis se abstinere pro more habent, coloribus interim contenti medijs, dilutisque. Quocirca S. Hieronimus religiosam virginem sic admonuit: *Candidas & Nigras vestes similiter deuita.* Sunt enim hi colores extremi, & non nisi ingentium in animo motuum notæ: quippe lætitiæ, meroris, aut illius grauitatis, quæ propter affinitatem, quam habet cum quadam superbia, vituperabilis. animaduertimus enim, gentes tumidiore, nigris plerumque vestibus delectari. ob hanc causam personæ sacræ olim in exordio Dei Ecclesiæ, ut mediocritatem quādam amplectarentur, non nigris, aut albis, sed furiis, seu subcinericijs vestibus vsi fuere. idem quoque olim a virginibus ethnicis, modestiæ causa, obseruatum, ut refert Lucanus:

Hier. epi ad Eustoch.

Liu. lib. 2.

Lui. Dec. 4. lib. 8.

Lutea dimissos velarunt flamea vultus. Hinc Cato, labem quandam honori suo repugnantem, teste Liuius, visus in se admisisse, quod alba toga indutus, in publicum processerat. Regibus autem ac Principibus, in quibus non nisi magna spectanda & agnoscenda; proinde quantum ad eorum vestes senatorias, tribunalicias aut sacras, permittendi colores insigniores, & qui oculos spectantium magis ac vehementius percellant: non enim animi immanes in ipsis motus, sed summas virtutes, & alti status con-

dicionem colores extremi isti depingunt.

imitata Gabinos,

Dives hydaspeis augefcit purpura gemmis.

Claud. pan. Hon.

Imo alijs odiosus radius ille vestiarius ex coloris magnitudine: compellit enim eorum sensus ad se, ut aliquam excellentiam, qua ipsi superentur, in vestito animis admirentur, qui sic in eorum oculis exoticè effulget: vix enim sine offensione animi cogi poterit oculus ad aliquid excellens vel peregrinum in alterius corpore intuendum. idcirco coloris quædam compressio, animum refert mitem, modestum, & talem, qui nihil sibi arrogat: quæ sane conciuibus gratissima ac iucundissima ad videndum ac considerandum. errant idcirco haud parum a ciuitate, qui in foro aut curia comparentes, per vestitus singulares splendores aut formas, omnium oculos, ut pote ad inusitatum, & vehemens spectaculum, a reliquis ad se conuertere volunt: facit enim plurimum hæc ostentatio singularitatis ad odium, vel contemptum.

6. Colorum quoque varietates, quæ in discoloribus vestibus collucet, significatione sua non solum ostendunt animorum affectus valde concitatos, sed etiam contrarios, & inconstantes. existunt enim indicia complexionis non temperatæ, sed discretæ: iudiciorumque pariter & motuum repugnantium notæ: ac talium hominū sunt deliciæ, quales ex nugis voluptatē capiunt: cuiusmodi ingenia in fatuis, in pueris, ac mulieribus spectare cum risu solemus. Non ergo ad exemplar depictarum nauium Alexandrinarum, vel Chinenfium, seu pauimentorum, tessulis coalitorum, decet grauem ciuem, quod ad vestes, variari, sed vno potius simplici, aut certe paucis non multum inter se dissidentibus coloribus, illum expedit ornari, alijsq; eodem commendari.

7. Quod vero attinet ad operosas formas vestium, quorundem hominum artibus inductas, reperiuntur pariter ciuiles animaduersiones, quæ illas moderentur, & ad genuinum rationis decus oportune component. ac tametsi rigor Stoicus, vestium omnia artificia aspernatus, vnus simplicis naturæ apparatu contentus, non sit absolute admittendus in mores ciuiles, nihilominus ciuitas hac in re non longe a natura; veluti a portu, appetit spaciando recedere. *Nihil homini, inquit Seneca, natura, quod necessarium sciebat, fecit operosum.* Enimvero qui artem nimis a naturæ simplicitate abductam, extensamque in suis vestibus produnt, in duo errata tanquam scopulos, in altum delati, impingunt. Primo dant ostentum, se veris virtutibus diffisos, imo eis cassos, contendere velle ad existimationem solo vestium exquisito contextu: quod longe sane absonum ac præposterum. Deinde reddunt manifestum, quod rebus leuissimis delectati, vestium formis longe a natura diremptis, omnem animi in ipsis conatum definiuerint, adeoque nihil eius reliqui superesse, studijs maioribus impendendum: quod viro Ciuili prorsus indignum. Denique, in vniuersum id culpa non vacabit, quod artis opere longe post se naturam relinquit. Certe nullum manifestius

Seneca, li. de cons. cap. 11.

manifestius argumentum exilis & nugacis ingenij, atque ad magna præstanda imparatissimi, quam ab inani hoc in genere curiositate vestiū. Quis enim puerulum aliquem, domunculas ex proximo luto fabricantem, idoneum ducet, qui aggeres, palatia aut turres extruat? adeoque id in eis magis dedecorosum, qui adulta iam ætate vigente, vestium modis efferendis nugantur puerilem ludū, quando ab ipsīs grandia potius præstanda & exercenda.

8. Porro quemadmodum artes civilem vestitum plerumque vitiant, ita idem efficiunt ab eis profectæ vestium identidem, quod ad earum formas, mutationes: quæ dubio procul, ut de sumptibus inaniter, imo perniciose collocatis, nihil dicam, suas quoque ingerunt significationes a ciuilitate actionum distractissimas. Huiusmodi etenim formæ sæpius, tanquam autumnales fructus, qui simul ac oriuntur intereunt aut putrescunt, variatæ, palam ostendunt infirmitatem & inconstantiam iudicij. nam si iudicio solido hoc aut aliud schema ab eis æstimatum fuisset & discussum, habitumque idonea nota alicuius decoris aut præstantiæ in homine, illud ipsum in more diutius perseuerasset: quippe è natura rei ipsius propagatū. qua de causa, iudicia leuiter, seu re penitus non expensa, suscepta, obnoxia sunt mutationibus ac contrarietatibus: quemadmodum contra, ad maturitatem temporis diuturniori tractu deducta, & e notione ipsarum rerum enata, uti in melancholicis contingit, durant ac perennāt. at vero inconstans iudicium omnibus fermè ciuilibus officijs aduersarium: præsertim amicitiae iuribus, ac scientijs speculatiuis; ut manifestū est. Maximè autem in hoc delinquant, qui formas ab externis inuentas cum illis vsurpant, totidemque vicibus cum illis vel etiam pluries quam illi, alternant: nam præter eandem mutabilitatem, profitentur ingenium sibi defuisse ad futilitatem, quam ipsi misere colunt, aliorum ope, ob inopiam mentis, stultescere gaudentes. quod certè alicui genti valde inglorium. Proinde, ut scribit *Zonaras*, vitiosum in *Antonio* dicebatur, quod in *Ægypto* agens, peregrina veste indueretur. Imo hæc imitatio externæ nationis, perpetuo fermè a decoro deficit. Etenim formæ alicuius inuentor apud aliquem populum, id egit habita ratione spirituum vitalium in corporibus propriis incolarum, perpensis quoque artibus eorundem corporum, ac eorum ab ingenio moribus, incessibusque. qua de causa cum peregrinæ nationis homines quo ad hæc ab aliis discrepent, absurde agunt eorū vestes ac modos sibi accommodantes. Ecquis est, qui non videt, Anglum, Flandrum, Germanum ac Polonum ad ritum Gallorum vestitos, carere illa gratia, qua spectabiles Galli eiusmodi formarum primi excogitatores, & quasi originales earum sedes seu receptacula? non erit huic ciui ex decoro hæc cum alijs formæ, nisi adfuerit eidem pariter hæc ipsa signata corporeorum artuum effigies: nisi hæc innata gesticulatio, ratio motus eadem, accesserint. quomodo ergo aliquod commune decus ex eadem vestium forma utrobique orietur, vbi natura

in corporum partibus, ac motibus, discrimina & contrarietates instituerit?

9. Imo peregrini vestitus imitatio, nescio quid in se continet ignobilitatis. etenim maiores Nationes proprias plerumque habent vestes: formarum pariter natiuos inuentores, quos minores, illis subiectæ, aut cum eis necessitudines vitæ frequentiores habentes, cum admiratione imitantur, ut ciuiles cultique appareant. Cuius rei conscia apud *Virgilium Iuno*, *Latinorum* protectrix, prænosces fore, ut eis aliquando dominaturi essent Troiani, obnixè orabat *Iouem*, haud sineret externos victores, gentis nomen, idioma, aut vestes, ad externam appellationem, ac ritus transferre: quorum opposita, dignitati *Latinorum* obfutura rectè perspexerat.

*Cum iam connubijs pacem felicibus, esto,
Component, cum iam leges & fœdera iungent,
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Ne Troas fieri iubeas, Teucrosque vocari,
Aut vocem mutare viros, aut vertere vestem.*

Virg. Æn. 12
820.

10. Quod si Christianam fidem nostram spectauerimus, comperiemus, illa præcipiente, magnam vestium luxui (cuius primigenij assertores Græci, teste *Tito Liui*) parcitatem, medicritatemque inductam: Vnde sensuum restrictiones ac mortificationes a Christi cultoribus perficerentur. Hinc mulieribus inhibiti torti crines: eisdem mandatum, in publico capita velare. imo, ut obseruant *Ammianus Marcellinus* & *Saluianus*, illis primis Ecclesiæ nascentis temporibus, Christiani capillos radebant aut deponebant, cum Romani interim in suis cirris & finissimis componendis miram operam vanissime adhiberent. Quod Romanorum toga fastum quendam spiraret, teste *Tertulliano*, Christiani eius ritum recusabant, more Græco pallijs potius cooperti. Vultus fucare, violatis auribus gemmas appendere, Syrmatibus, seu caudatis vestibus indui, eisdem piaculum, ut *Clemens Alexandrinus*, *Tertullianus*, *S. Cyprianus*, & *Prudentius* scripserunt.

Liui. Dec. 4. l.
19

1. cor. 7.
Marcell. l.
22. Saluian.
l. 8.

Tertul. l. de
Pall.

Clem. Alex.
l. 2. Præd.
Tertull. de
hab. mulieb.
Cyprian. de
vel. Virgin.
Prud. Peryst.
in Psych.

*Damna iacent, crinalis acus, redimicula, vitæ,
Fibula, flammæolum strophium, diadema, monile.
Quis furor insanas agitat caligine mentes?
Quo ruitis, cui colla datis, quæ vincula tandem
Pro pudor, armigeris amor est perferre lacertis?
Lilia luteolis interlucent ia sertis
Et ferrugineo vernantes flore coronas!
His placet assuetas bello iam tradere palmas
Nexibus, his rigidas nodis innectier vlnas,
Ut mitra cesariem cohibens, aurata virilem
Combibat infusum croceo religamine nardum,
Post inscripta oleo frontis signacula, per quæ
Vnguentum regale datum est, & Chrisma perenne,
Ut tener incessus vestigia syrmatè verrat,
Sericaque infractis fluitent ut pallia membris:
Post immortalē tunicam, quam pollice docto
Texuit alma fides, dans impenetrabile tegmen
Pectoribus lotis, dederat quibus ipsa renasci!*

11. Enimvero Christianus, qui hic mundo mortuus viuit, quique æterna in coelis bona, fastidiens aliorū, præstolatur, nullo pacto, nisi nomen ac instituto suo nunciū mittere decreuerit, corporū decora ex sūptuosis vel curiosis vestibus quicquā pensi reputabit. Memoriae eius

haud

Zō. Tom. 2.

2. Reg. 3.

Luc. 1.
Ioan. ultum.

haud excidet, pellibus primos parentes a Deo vestitos: olim Iudæum suo sacco, cinere consperso, peccatricem carnem humiliasse, eoque Deo placuisse. haud grauabitur animo repetere principis sui incunabula pauperrimis pannis contra frigus vix munita, adeoque corpus eiusdem vestibus spoliatum, in cruce nudum, pependisse. Sui corporis futuram gloriam hic præludet potius vili aliquo velamine, quam eidem splendidiori illudet indumento. morti destinatam victimam corpus, mortis colore signabit, eiusque luctu desideratum funus sponte ominabitur. haud aliter corpus suum æstimabit quam è terra enatum linum, quod hic aquis lacrymarum lotum, baculoque mortificationis percussum, perpetuum inde nitorem in cœlis consequatur.

12. Vno quidem verbo expressisse visus Cicero quid in genere vestium è decoro ac ciuili: *In vestitu sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est.* extrema ponit nimis exquisitam in eis operam, iuxta ac agrestem & inhumanam negligentiam. ac in eandem sententiam hæc Seneca: *Non fulgeat vestis, sed neque sordeat.* Enimvero quod in hoc studio excesserit in aliqua republica, id eius ruinam vel mutationem præsignat. Hoc fecit luculentum *Liuius* exemplo *Hieronis*, Siracusanorum Regis. eo enim imperante, omnia, etiam ipsius persona, ne dum in ciuibus quo ad vestes, erant moderata: subinde vero eius nepote clauum tenente, *Conspectere purpuram ac diadema, ac satellites armatos, quadrigasque etiam alborum equorum interdum ex regia procedentes more Dionysii tyranni.* Hunc tam superbum apparatus habitumque conuenientes sequebatur mores, contemptus omnium hominum, contumeliosa dicta: adiutus non alienis modo sed tutoribus difficilis: libidines nouæ, inhumana crudelitas. Itaque tantus omnes terror inuaserat, ut quidam ex tutoribus aut morte voluntaria aut fuga præuenterent metum suppliciorum. *Connonus* iunior, Imperator apud Græcos, ut scribit *Gregoras*, vestium luxum & exoticas species suis indulgit: ac inter reliqua, omnem plane pileorum formam illis liberam fecit: *Ut prudentiores nouitatem aliquam, & destructionem imperii, & finem institutorum & morum illius diuinarent.* Mihi aliquando significatum, prælagium extitisse, tunc in Anglia virtutes vna ruituras, quo tempore vestium varietatibus incolæ suarum instabilitates essent significaturi. Certe quam primum religionem inde exturbare *Henricus octauus* statuisset, ritu peregrino ipsemet sibi caput tonderi curauit, ac vestitu vsus ad leuitatem omnino inclinante. Cuius varias formas conspexit in vestitu saltatricis suæ *Bolena*, ut nostri annales contestantur. Atque istis visum sum omnia principia fermè complexi, ad partem in homine concupiscibilis institutionem pertinentia. Solum superesse iudicauimus, ut pauca de ludis ac recreationibus ciuium in eundem finem disputaremus.

Stous in
Hen. 8. Sād,
l. de Scisma

Itæ ciuilis, iuxta *Platonis* sententiam, duæ partes: vna *Gymnastica*, nempe operosa ac serijs studijs destinata: *Musica* altera; scilicet recreatiua, prioris nempe cum alimentum, tum etiam condimentum. Interdum enim vel ipsa *Pallas*, ut veteres fabulantur, cothurnum ac gorgonem seponit, cum pumilio ne ludere minime fastidit, ut in hanc sententiam haud ineleganter recolunt *Propertius*, & *Plutarchus*. vniuersa, quæ ad hoc genus spectant, nomine ludorum comprehendimus: quorum finis, in auocatione facultatum animæ humanæ a grauioribus, simulque in earundem aliqua iucunditate, spectabilis.

2. Supra in homine quatuor distinximus: videlicet *Diuinum* quid, *Rationale*, *Concupiscibile* & *Irascibile*. iuxta quam partitionem ita discreti sunt ludi, ut *Diuini* aliqui, *Rationales*, *Concupiscibiles*, & *Irascibilis* alij nuncupentur. *Diuini* ad religionem, seu Dei cultum, cum voluptate quadam colentium Numen, ab omnibus gentibus relati fuere: quales apud populum Dei olim extitere festa celebria, conuiuia, sonus Musicæ, vestitus vsus nitidior, ac similes ritus sacri. qui ideo ludi dicebantur, quod a negocijs gymnasticis feriatos ciues, ad iucundam cum Deo & concuiuibus conuersationem transferebant. *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere:* nempe idolatricum ludum exercere. *Dauid autem & omnis Israel ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & liris, & tympanis, & cistris, & symbalis.* *Ludam, dicebat Dauid, & vilior fiam plus quam factus sum.* Romanorum quidem ludorum primos auctores facit *Tertullianus* *Lydos* in *Hetruria* aduenas. quos religioni deputatos describit *Zosimus*, eorumque continuationem vsque ad casum imperij commemorat *T. Liuius*. cum Romæ grassaretur pestilentia, quæ nullis supplicationibus aut lecti- sternijs per omnia Deorum puluina, extingui poterat, scribit: *Ludi scenici, noua res populo bellicoso (nam circi modo spectaculum fuerat) inter 7 alia caelestis iræ placamina institui dicuntur.* Ceterum parua quoque (ut ferme principia omnia) & ea ipsa peregrina res fuit. Sine carmine villo, sine imitandum carminum actu, ludiones ex *Hetruria* acciti, ad tibicinis modos saltantes; haud indecoros motus more *Thusco* dabant. Subinde genus hoc ludi plurimum Romæ ad splendorem ac sumptus excreuit, & ad omnia Deorum festa peruasit: de quo commentati *Petrus Faber*, *Panuius*, *Rosinus* & alij. Et quidem penes nos in vsu positi sacri ac diuini etiam ludi diebus festis, quos singulari apparatu exhibendos, antiquissima traditione nobis in Ecclesia compertum. Ludi rationales illi censendi, quorum exitus non a fortuna, sed a virtute mentis deriuantur: utpote in vniuersum omnis ludus schacchorum, ludus Philo- sophicus, ludus Comœdiarum & Tragediarum, ludus recitationum oratoriarum ac poeticarum.

Ludi

Plat. 1. 10. de
legib.Prop. lib. 4.
eleg. 10.
Plutar. li. de
educatExod. 32.
1. Reg. 6Terull. li. de
spect.
Zosim. 1, 2
Hist. Rom.

Liu. Dec. 1, 1

Pet. Fab. de
lud. Gym.
Pan. de lud.
Rom Rosm
de Antiquit
Rom.

Ludi concupiscibiles toti comparati ad irrationem libidinis, siue verbis & signis, siue etiam personis constiterint. magnamque partem ludorum rationalium transtulit modo humana peruersitas ad hoc genus mollioris & suauioris delinitionis. Denique ludi irascibiles spectant ad augendam feritatem, aut ad acquirendam animositatem, quæ fortitudini in bello inferuiat: quales erant olim apud lacedæmones venationes leonum, vrsorum, taurorum ac pantherarum, ludi quoque Circenses ac gladiatorij apud Romanos. quorum usu insignis exitit Maximinus Imp. quo tempore Romæ militabat. De quo Iulius Capitolinus: Septem viros vno sudore vicit, solusque omnium a Seuero post argentea premia, tor- que aureo donatus est, iussusque inter stipatores corporis sui in aula consistere. at de singulis seorsim aliqua differenda.

3 Et quidem notatu dignum, quod quemadmodum voluptas per omnes affectus humanæ voluntatis, adeoque ipsius intellectus operationes com meat (iucundum enim irasci vindicta erumpente, iucundum pariter lamentari, iucundum itidem contemplari, ac in vniuersum operationem aliquam congrue ad naturæ indolem ingeniumque feliciter elicere) ita eadem voluptas non solum affectatur ludos concupiscibiles, sed & insuper rationales, irascibilesque: ita vt omnis plane ludus quadam voluptate temperetur ac inspergatur. idcirco ipsa voluptas est quæ ciuium animos reficit ac recreat in ludis, tametsi a dissidentibus causis ea propagetur: præstatque, dum facultatem concupiscendi oblectat, ne irascibilis nimium ferociat.

4 Quod autem in mores ciuiles admittendi sint ludi, recte probat Plato. nam non est hominis natura adamantina, quæ perpetuo gymnastica studia perferat: quinimo quod illis incumbendo paulatim deficiat, ludicris ac iucundis vicissim in eo reparanda: acuit idcirco & auget vires tam ingenij quam corporis ludendi moderata consuetudo. adiungit Plato, futurum, vt hominum ingenia nimium ferocirent, si nunquam ludorum dulcedine lenirentur. Verum quidem est, in ludis mediocritatem quandam constituendum, ne nimij sint, eoque plus iusto valeant ad animi robur effæminandum. qua in re Iulius Messalla visus modum excessisse, de quo Flauius Vopiscus: Patrimonium suum scenicis dedit, hæredibus abrogauit. matris tunicam mima dedit, lacernam patris mimo.

5 Sacros autem ludos è re ciuili esse, probant omnium gentium mores: qui quidem multiplici ratione iucundi. Principio iucundum, feri- ratione a laboriosis instituta, Deum, ac Sanctos adire, illos animis corporibusque venerari, cum illis colloqui, & ab eisdem dulcissimum diuini amoris spiritum haurire. Si enim omnis iucunditas ab eis rebus oriatur, quæ naturæ cōuenientes, quid de supernis existimandum, quibus naturæ in nobis omnes vires mira quadam alacritate applaudunt? Memor fui Dei, & delectatus sum, dicebat regius Propheta. Deinde cæremoniæ maiestas, nitor, splendorque mirifice delectare solent: constat enim religio ritibus plerumque sensibus & intelligentiæ gra-

tissimis. Ipse pariter festiuus multorum concursus, habitu moribusque conuenientium perspicuus, eleganterque compositus, plurimum facit ad suauitatem & amænitàtem eorundem. Quamobrem superstitio, vt religioni infesta, ita hac ex parte inciuilis habenda: eum enim adiunctum retinet timorem & conscientiæ acerbitàtem, quæ omnem ciuibus adimunt ex religione sensum dulcedinis. Etenim superstitiosa scrupulositas plus ab homine exigit, quam patitur eius fragilitas: nec tantum Deo tribuit, quantum postulat diuina ipsius bonitas. Superstitio, ait Seneca, error insanus est: amandos timet, quos colit, violat. quid enim interest, vtrum Deos neges, an infames?

9 Ludi quidem rationales congrue vocantur ludi; mentem enim sincerissime ac liquidissime oblectant, ac reuera iucundi sunt. nihilominus intercidit interdum aliquid de ratione in eis iucunditatis, quatenus vitales spiritus nimis auide depascuntur: quorum defectio corpori molesta, nonnihil acrimoniæ ad animum quoque transfundit, cursumque in eo delectabilis sensus amarore quodam intercipit. quocirca si hi ludi omnino acres sint & vehementes, definitionem ludi transgrediuntur, & in genus exercitij gymnastici commigrant. Propterea ad vsum ludi in isto genere illi conducibiliores, qui in euentum aliquem inopitum ac fortuitum desinunt; quandoquidem in illis mens minus laboret aut defatigetur, & interim incidente exitu eam exhilarent. Mihi sane, quo ad hoc institutum, maxime rationalis ludus semper visus, per vireta camporum aut pratorum, per hortorum areolas, per condensa siluarum, fluminumque discursus, exutis alijs curis, spatari: quo non solum corporis vires exercentur, eiusque calor conseruatur & augetur, verum etiam animi sensus ad multiplicem cognitionem tam supernorum quam inferiorum capefcendam excitantur. Nihil sane iucundius, quam instructam hanc quam cernimus a natura machinam contemplari, partes eius omnes pensiculate ac seorsim animo discutere, peragrarè. imo vel cū vnus horizontis claro iubare illustrati prospectu, nulla gustus aut tactus oblectamenta, quod ad delectandum attinet, comparari poterunt. Illustre quid, naturæ progressus per gradus & interstitia animo recensere, siue a semine resoluta in herbam, florem ac fructum excrescat, siue retrocedendo emoriendoque ad primordiales causas paulatim relabatur. Montes, quorum viscera ingenti sua mole magnifice turgescunt: quorum iuga mira altitudine sublimantur: quorum deuexa arboribus pulcre vestiuntur, non oculos modo, verum etiam omnes vim intelligentiæ in spectatore ad se rapiunt, sui- que admiratione suspendunt. Valles vastitate & æquabilitate diffusæ, dum marini vultus malaciam quandam in arido æmulantur, aspectus nostros extendunt in immensum, & iucunditate singulari demulcent. Aperti aëris ea est indulgentia, vt quos tristes ex ædibus prodeuntes exceperit, illos summa lætitia subinde perfundit: adeo vt eadem cogitatio, quæ

Oui. El. 21.

Iul. Capit. in Max.

Plut. l. 5. de leg.

Fla Vop. in Carin.

P. alm. 76.

Plut. l. de superstit. Sen. ep. 123. ad Luc.

in angustiis cubiculi habitantem grauius afflixit, mox spatiantem in aprico perstringere villo nequit sensu acerbioris. Quid loquar de cœli spectaculo, cuius facies tam insignis splendore, tam expansa magnitudine, tam sublimitate eleuata, tam qualitate sui diuina, quantum ad iucunditatem, quam transfundit in sui admiratorem? Duo quippe sunt in aliquo obiecto aspectabili, quæ videnti recreationem adferunt: vnum, quo magnum & amplum se ostendit, alterum, quo in se continet vim quandam eliciendi variam cogitationem in hominis mente. Cæterum si artium effecta, palatia scilicet, & reliqua, quantum ad hæc, contendamus cum cœlo, cum elementis, cum naturæ partibus, longe inferiora ac imbecilliora inueniemus: adeo ut quidam Philosophus affirmarit, ideo hominem procreatum eductumque in lucem, ut in solem intenderet.

Clau. l. r. de
rap. Prosp.

Incanduit æther,
Egit flamma polum, fluxit mare, terra pependit,
Nec color vnus erat. stellas accendit in auro,
Ostro fudit aquas, attollit littora gemmis,
Filaque mentitos subter celantia, fluctus,
Arte tument, credas allidi cautibus algam,
Et raucum bibulis insperere murmur arenis.
Addit quinque plagas, mediam subtemine rubro
Obsessam feruore notat, squallebat adustus
Limes, & assiduo sitiebant flumina sole.

Neque tantum hæc inspecta eos reficiunt ac recreant, quo sensus nostros ad se compellunt, verum insuper, quo a se ad Deum, eorum auctorem ac finem, cogitationes nostras transferunt.

Boet. l. 5.
conf. met. 5.

Vnica gens hominum celsum leuat altius cacumen,
Atque leuis recto stat corpore, despicitque terræ.
Hæc nisi terrenus male desipis, admonet figura,
Qui recto celum vultu petis, exerisque frontem,
In sublime feras animam quoque, ne grauata pessum
Inferior sidet mens, corpore celsius teneto.

Psal. 91.

Quia delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

7 Quod si quis istis deambulationibus ac speculationibus, doctum, fidum ac comem amicum adiunxerit, qui recte nouit pulcro dictio- nis schemate sermonem contexere, simul ac ingenuis salibus eundem inspergere, quid est, quod ad iucundam requirat quis sui recreationem?

8 Deducit quoque ratio ciues, inter alios ludos suos, ad audiendum musicam, legendumque suauissimas poetarum cantilenas. modi quidem musici, ut alias dictum, animi affectionibus apte accommodantur: & dum eas excitant, pariter delectant: habet enim vnaquæque affectionum, si fota ac confirmata fuerit, proprium sibi sensum voluptatis. Enimvero in ipsis formis sonorum, tanquam in viu- is picturis, intueri animo in omnes species affectionum, suauissimum iudicari merito poterit. Pari modo Poetarum colores ac cantus rebus ipsis consentientes, dum aliquid docet, mirifice oblectant. etenim ratione metri, affectionibus animorum Poetæ blandiuntur plane Syrenum instar: simulque qua conceptionibus suis, qua verborum structura, semper transferunt intel-

ligentias legentium vel audientium ad rerum apices, flores, gemmas, mellaque: atque eo pacto eximium eis adferunt delectationis sensum.

9 Ludi ad irritandum concupiscentiam instituti, a prudente ciue defugiendi. Cum enim ex nobis ipsis satis simus propensi in hanc labem, qua admissa, vniuersa vita ciuili coinquinetur: cumque a Deo ipso ac Philosophia tot proponuntur nobis coerciones a libidine, ac omnino dissuadeatur voluptas, quorsum nobismetipsis essemus funesti, ignesque illos in nobis accenderemus dedita opera, adeoque ludentes deflagrati consumeremur? Non aliunde sane animus recreandus, quam ut subinde vegetior, alacriorque euadat ad studia gymnastica & ad laborandum. at voluptuosi ludi nihil tale post se relinquunt: quinimo insatiabilem appetitum voluptatis excitant, non explent, ac omne in homine robur ad conandum, tandem debilitant. In hanc classem referendos existimo chartarum & alcarum lusus, in eis enim aut turpe lucrum spectatur, aut fortuitus euentus, cuius occursum, expectatione antea suspensa, valde illecebrosus. eodem pariter tendunt digladiationes singularis certaminis, quibus occupati, non tam fortitudinis incitatione inducuntur in illud genus violentiæ, quam inescati dulcedine spei, aut experientiæ inde acquirendæ, neruos in id operis accommodant. Suaue enim illis apparet probare, quid in hac aut altera armorum tractatione, aut situ, eleuatione, seu depressione, accidet, ideoque euentum, voluptatis auidi, ut in alijs fortuitis, præstolantur. in qua re artis versutia, non roboris natura, multa excogitauit, quorum notitia ipso casu iucunda: proinde ab arte, quæ ingenij foetus, non a masculo animo aut virtute, armata istæ hostilitates manantes placet, ac delectant gladiatores.

10 Turpe autem ac penitus illiberale, voluptatem expetere ex lucro ac fortuna decidente: & ea de causa indecorum, ludere ut ditior ex aliorum damno quis victor euadat. & huiusmodi voluptas desinere solet, utpote turbulenta & horrida, in iras, in animorum offensiones ac tristitias: quibus nobis nominibus a ciuilitate morum eadem dissentit. qualis precor, iste ludus, qui spinis & furoribus animorum ac corporum implicatur? Crassior autem illa habenda, quam histriones verbis, actionibusque suis populis turpiter ad quæstum propinant ac vendunt. in quos spectantes, incenduntur libidine, novos modos adulterandi, falsandi, addiscunt, & rem grauius reipublicæ nociuam, ludicram & iocofam esse æstimare incipiunt. Si enim adulterium, inquit S. Chrysostomus, malum est, mala est eius imitatio. Propterea S. Patres, Chrysostomus, Cyprilianus, Lactantius, Hieronymus, & Arnobius, in scenicos apparatus plurima accerrime disputarunt. At vero tyranni istos ludos, voluptatum quasi vasa, libentissime subditis proponunt, ut earum gustu effæminentur, ut sensus ipsorum nugis distineantur, ut tyrannidis causas non perlentiscant, neque audeant quidpiam tentare, quo eam a se depellant: quo pacto ludibunda barbaries, ciuilitatis firmamenta suauiter & cum risu interdum conuellit.

11 Deni-

Chry. hom. 6. in 2. cap. Math. Cyp. ep. 57. Lact. 1. 1. c. 2. Hier. epi. ad Mag. Arnob. 1. 7.

11 Denique ludi, qui irascibilis facultatis in homine feruori arrident, haud sunt penitus ciuilitate excludendi: faciunt enim plurimum contra effæminatam animi molliem & timiditatem, strenuos martiosque spiritus sustentantes. Hoc Romani optime nouere: ac proinde ludos pugnaces, etiam cursus ac luctas, in mores inuexere, quorum finem spectari voluere in pectoris constantia & virilitate ad aspectum humani cruoris, ac cuiusvis cædis vel immanissimè perpetratæ. Nihilominus ludi apud eos gladiatorum, retiariorum, pugnantium ad bestias, redarguendi penitus: nimium enim irascibilem facultatem in eis exasperabant & plane indolentem effecerunt. ob quam causam spiritum Christianitatis iam emollitus animus *Constantini Magni*, hosce ludos, utpote ferales, sua ciuitate expulit, ut narrat *Eusebius*. Istis ludis apud antiquos accessere venationes leonum, pantherarum, aprorum & vrsorum: in quibus vires armatorum exercebantur, & genus quoddam periculose militiæ dextre prælusum, animos oblectabat, confirmabat corpora.

Quodcumque tremendum
Dentibus, aut insigne iubis, aut nobile cornu,
Aut rigidum setis capitur, decus omne, timorque.
Ab istis venationibus ciuilibus secernuntur leuiiores aliæ, quibus nonnulli occupati. quales existunt venationes timidorum animalculorum, utpote leporum, vulpium, ac ceruorum: quorum nimia insectatio effæminata, ac timidi spiritus indicium: eorumque mactationes diuturnæ, ac in conspectu frequentiores euiscerationes, feritatem quandam paulatim ingerant. quo pacto *Nero* ferum animum præmonstrauit, qui iuuenis in cubiculo, ioci causa, passerum oculos & cerebra, aurea acu solebat suauiter perterebrare.

12 In vniuersum autem quantum ad ludos duo obseruanda. Primum, non leuiter, sed ex iudicio genus ludi suscipiendum. cum enim ludi, ut retulimus, signa sint indolis ac dispositionis, consequens, pensitatione quis caueat, se ac interiora sua alijs ludendo apperire, simulque expendat illam ludi spectiem, quam in suos mores admittat, ut de seipso non aliam hac in re quam decoram det spectantibus significationem. Alterum in eo ponitur, ut ludi non sint assidui, sed certis temporibus, & post insumptos labores, interpolati. Quemadmodum enim cælum non totum est stelleum, sed ordinate stellis respersum, ita vita ciuilis haud tota ludis attribuenda, sed illis potius, discretis occasionibus incidentibus, vicissim recreanda. Perpetui ludi, hominum leuium sunt & effæminatorum: quorum omnis vis pueriliter euanescit in auras voluptatum. Sicut enim ciues si continuo studijs gymnasticis, seu ferijs, inhærent, omni ludi destituti lenocinio, indurescerent in quandam immanitatem, ita semper si ludis iucundioribus deliniti, & grauioribus consilijs vacui manerent, in puerilem leuitatem omne in eis pondus sensus ac iudicii tandem abiret. idcirco signatis vicibus gymnasticorum rigor ludo mitigandus, iuxta ac ludorum amœnitas gymnasticorum acrimonia temperanda. Errant itaque

que vehementer plurimi nobiles, qui nihil præter ludos decere putant sui status dignitatem: veluti si eadem esset nobilis condicio, quæ cærelli, aut pueruli.

13 Cum itaque vitæ humanæ, quod ad ciuilitatem, ratio vniuersa, studijs constet gymnasticis & Musicis, ideo tractaturi negotium cum aliquo, prius videndum, an Musicus fuerit vel Gymnasticus. occupationes Gymnasticæ ut hominem reddunt serium, suisque susceptis negocijs attentum, ita sensum humanitatis & erga alios affectionis aliquantulum impediunt, & ad morositatem quandam eum propendere faciunt: præsertim si cōplexio melancholica interuenierit. Cui idcirco odiosa erit omnis per alios illata interpellatio, nō ut in sanguineis, aut cholericeis ad iram prouocandum idonea. inepte idcirco cum huiusmodi Gymnastico agitur de musicis, disparibus negocijs, maxime autem de fauoribus conciliandis. sin vero is quo cum acturi, fuerit musicus, hoc est epulo exhilaratus, religionis solemnitate iucundus, villæ recreatione lætus, importunum fuerit Gymnastica consiliaingere, aufert enim hoc inuito gustum experitiæ suauitatis. consultius autem cum huiusmodi agitur de beneficijs & auxilijs concedendis propter beneuolentiam in illo propensionem, quam Musica oblectamenta solent procurare.

Cum status vrbs erit, qualem nunc auguror esse,

Et nullus populi contrahet ora dolor:

Cum domus Augusti Capitoli more colenda

Lata (quid est & sit) plenaque pacis erit:

Tunc tibi dii faciant adeundi copia fiat:

Profectura aliquid tunc tua verba putes.

Si quid aget maius, differ tua capta, caueque

Spem festinando precipitare meam.

Ut profisciscentem docui te sæpe diuque

Augusto reddes signata volumina vinni,

Si validus, si latus erit, si denique posscet:

Ne studio nostri pecces, odiumque libellis

Sedulus importes opera vehemente minister.

Quæ hæcenus disputauimus, quantum ad principia vitæ sacre & ciuilis, satis multa videri poterunt ad recte informandum facultatem in homine concupiscibilem. superest agamus de institutione irascibilis: quod sub vniuersa notione Fortitudinis opportune præstare videamur.

C A P V T XXXVII.

Quenam sit in vniuersum a Fortitudine
Ciuilitas.

Quoniam virtutis in homine progressui multa obstant contraria, eaque terrorem vel difficultatem secum adferentia, inde ne bonum publicum, priuatis virtutibus compressis, patiatur detrimentum, fortitudo animi comparanda, cuius sit officium terribilamenta aduersaque omnia, quæ virtuti obagredi & superare. & quod quæ terrorem incutiunt, aut spissius negotium facessunt

X x 2

plerumque

Ou. de pōt.
1, 3. Eegl. 1.

Hor. l. 1. Ep.
13.

Aug. l. 1. c. 7.
in mon. c. 1.
S. Thom. 2. 2.
q. 123 ar.
1. & 3.

in angustiis cubiculi habitantem grauius affli-
xit, mox spatiantem in aprico perstringere vl-
lo nequit sensu acerbitalis. Quid loquar de
cœli spectaculo, cuius facies tam insignis splen-
dore, tam expansa magnitudine, tam sublimita-
te eleuata, tam qualitate sui diuina, quantum
ad iucunditatem, quam transfundit in sui ad-
miratorem? Duo quippe sunt in aliquo obie-
cto aspectabili, quæ videnti recreationem ad-
ferunt: vnum, quo magnum & amplum se o-
stendit, alterum, quo in se continet vim quan-
dam eliciendi variam cogitationem in hominis
mente. Cæterum si artium effecta, pa-
latia scilicet, & reliqua, quantum ad hæc, con-
tendamus cum cœlo, cum elementis, cum natu-
ræ partibus, longe inferiora ac imbecilliora in-
ueniemus: adeo vt quidam Philosophus asfir-
marit, ideo hominem procreatum eductumque
in lucem, vt in solem intenderet.

Clau. l. r. de
rap. Prosp.

Incanduit ather,
Egit flamma polum, fluxit mare, terra pependit,
Nec color vnus erat, stellas accendit in auro,
Ostro fudit aquas, attollit littora gemmis,
Filaque mentitos subter celantia, fluctus,
Arte tument, credas allidi cauitibus algam,
Et raucum bibulis insperere murmur arenis.
Addit quinque plagas, mediam subtemine rubro
Obsessam feruore notat, squallebat adustus
Limes, & assiduo sitiebant flumina sole.

Neque tantum hæc inspecta eos reficiunt ac
recreant, quo sensus nostros ad se compellunt,
verum insuper, quo a se ad Deum, eorum au-
ctorem ac finem, cogitationes nostras transfe-
runt.

Boet. l. 5.
cons. met. 5.

Vnica gens hominum celsum leuat altius cacumen,
Atque leuis recto stat corpore, despicitque terræ.
Hæc nisi terrenus male desipis, admonet figura,
Qui recto cælum vultu petis, exerisque frontem,
In sublime feras animam quoque, ne grauata pessum
Inferior fidet mens, corpore celsius tenet o.

Psal. 91.

Quia delectasti me Domine in factura tua, & in ope-
ribus manuum tuarum exultabo.

7 Quod si quis istis deambulationibus ac spe-
culationibus, doctum, fidum ac comem ami-
cum adiunxerit, qui recte nouit pulcro dictio-
nis schemate sermonem contexere, simul ac in-
genuis salibus eundem inspergere, quid est,
quod ad iucundam requirat quis sui recrea-
tionem?

8 Deducit quoque ratio ciues, inter alios lu-
dos suos, ad audiendum musicam, legendum-
que suauissimas poetarum cantilenas. modi-
quidem musici, vt alias dictum, animi affectio-
tionibus apte accommodantur: & dum eas
excitant, pariter delectant: habet enim vna-
quæque affectionum, si fota ac confirmata fue-
rit, proprium sibi sensum voluptatis. Enimvero
in ipsis formis sonorum, tanquam in viuus pi-
cturis, intueri animo in omnes species affectio-
num, suauissimum iudicari merito poterit. Pari-
modo Poetarum colores ac cantus rebus ipsis
consentientes, dum aliquid docet, mirifice ob-
lectant. etenim ratione metri, affectionibus a-
nimorum Poetæ blandiuntur plane Syrenum
instar: simulque qua conceptionibus suis, qua
verborum structura, semper transferunt intel-

ligentias legentium vel audientium ad rerum a-
pices, flores, gemmas, mellaque: atque eo pacto
eximium eis adferunt delectationis sensum.

9 Ludi ad irritandum concupiscentiam in-
stituti, a prudente ciue defugiendi. Cum enim
ex nobis ipsis satis sumus propensi in hanc la-
bem, qua admissa, vniuersa vita ciuilis coinqui-
netur: cumque a Deo ipso ac Philosophia tot
proponuntur nobis coerciones a libidine, ac
omnino dissuadeatur voluptas, quorsum no-
bismetipsis essemus funesti, ignesque illos in no-
bis accenderemus dedita opera, adeoque lu-
dentes deflagrati consumeremur? Non aliun-
de sane animus recreandus, quam vt subinde
vegetior, alacriorque euadat ad studia gymna-
stica & ad laborandum. at voluptuosi ludi nihil
tale post se relinquunt: quinimo insatiabilem
appetitum voluptatis excitant, non explent, ac
omne in homine robur ad conandum, tandem
debilitant. In hanc classem referendos existimo
chartarum & alearum lusus, in eis enim aut tur-
pe lucrum spectatur, aut fortuitus euentus,
cuius occursum, expectatione antea suspensa,
valde illecebrosus. eodem pariter tendunt di-
gladiationes singularis certaminis, quibus oc-
cupati, non tam fortitudinis incitatione indu-
cuntur in illud genus violentiæ, quam inelcati
dulcedine spei, aut experientiæ inde acquiren-
dæ, neruos in id operis accommodant. Suaue
enim illis apparet probare, quid in hac aut al-
tera armorum tractatione, aut situ, eleuatione,
seu depressione, accidet, ideoque euentum, vo-
luptatis auidi, vt in alijs fortuitis, præstolantur.
in qua re artis versutia, non roboris natura, mul-
ta excogitauit, quorum notitia ipso casu iucun-
da: proinde ab arte, quæ ingenij foetus, non a
masculo animo aut virtute, armata istæ hostili-
tates manantes placet, ac delectant gladiatores.

10 Turpe autem ac penitus illiberale, volu-
ptatem expetere ex lucro ac fortuna deciden-
te: & ea de causa indecorum, ludere vt ditior
ex aliorum damno quis victor euadat. & hu-
iusmodi voluptas desinere solet, vtpote turbu-
lenta & horrida, in iras, in animorum offensiones
ac tristitias: quibus nobis nominibus a ciuilita-
te morum eadem dissentit. qualis precor, iste lu-
dus, qui spinis & furoribus animorum ac cor-
porum implicatur? Crassior autem illa habenda,
quam histriones verbis, actionibusque suis
populis turpiter ad quæstum propinant ac ven-
dunt. in quos spectantes, incenduntur libidine,
nouos modos adulterandi, falsandi, addiscunt, &
rem grauius reipublicæ nociuam, ludicram & io-
cosam esse æstimare incipiunt. Si enim adulte-
rium, inquit S. Chrysostomus, malum est, mala est
eius imitatio. Propterea S. Patres, Chrysostomus, Cy-
prius, Lactantius, Hieronymus, & Arnobius, in sce-
nicos apparatus plurima accerrime disputarunt.
At vero tyranni istos ludos, voluptatum quasi
vasa, libentissime subditis proponunt, vt earum
gustu effæminentur, vt sensus ipsorum nugis di-
stineantur, vt tyrannidis causas non per sentis-
cant, neque audeant quidpiam tentare, quo eam
a se depellant: quo pacto ludibunda barbaries,
ciuilitatis firmamenta suauiter & cum risu in-
terdum conuellit.

11 Deni-

Chry. hom.
6. in 2. cap.
Math. Cyp.
ep. 57. Lact.
1. 1. c. 2. Hier.
epi. ad Mag.
Arnob. 1. 7.

11 Denique ludi, qui irascibilis facultatis in homine feruori arrident, haud sunt penitus ciuilitate excludendi: faciunt enim plurimum contra effæminatam animi mollitiem & timiditatem, strenuos martiosque spiritus sustentantes. Hoc Romani optime nouere: ac proinde ludos pugnaces, etiam cursus ac luctas, in mores inuexere, quorum finem spectari uoluerunt in pectoris constantia & virilitate ad aspectum humani cruoris, ac cuiusvis cædis vel immaniissime perpetratae. Nihilominus ludi apud eos gladiatorum, retiariorum, pugnantium ad bestias, redarguendi penitus: nimium enim irascibilem facultatem in eis exasperabant & plane indolentem effecerunt: ob quam causam spiritu Christianitatis iam emollitus animus *Constantini Magni*, hosce ludos, utpote ferales, sua ciuitate expulit, ut narrat *Eusebius*. Istis ludis apud antiquos accessere venationes leonum, pantherarum, aprorum & ursorum: in quibus vires armatorum exercebantur, & genus quoddam periculosa militiæ dextre prælusum, animos oblectabat, confirmabat corpora.

Claud. li. 3. *Quodcumque tremendum*
Dentibus, aut insigne iubis, aut nobile cornu,
Aut rigidum setis capitur, decus omne, timorque.

Ab istis venationibus ciuilibus secernuntur leuiiores aliæ, quibus nonnulli occupati. quales existunt venationes timidorum animalculorum, utpote leporum, vulpium, ac ceruorum: quorum nimia insectatio effæminata, ac timidi spiritus indicium: eorumque mactationes diuturnæ, ac in conspectu frequentiores euiscerationes, feritatem quandam paulatim ingerant. quo pacto *Nero* ferum animum præmonstrauit, qui iuuenis in cubiculo, ioci causa, passerum oculos & cerebra, aurea acu solebat suauiter perterebrare.

12 In vniuersum autem quantum ad ludos duo obseruanda. Primum, non leuiter, sed ex iudicio genus ludi suscipiendum. cum enim ludi, ut retulimus, signa sint indolis ac dispositionis, consequens, pensitatione quis caueat, se ac interiora sua alijs ludendo appetire, simulque expendat illam ludi speciem, quam in suos mores admittat, ut de seipso non aliam hac in re quam decoram det spectantibus significationem. Alterum in eo ponitur, ut ludi non sint assidui, sed certis temporibus, & post insumptos labores, interpolati. Quemadmodum enim cælum non totum est stelleum, sed ordinate stellis respersum, ita vita ciuilis haud tota ludis attribuenda, sed illis potius, discretis occasionibus incidentibus, vicissim recreanda. Perpetui ludi, hominum leuium sunt & effæminatorum: quorum omnis vis pueriliter euanescit in auras voluptatum. Sicut enim ciues si continuo studijs gymnasticis, seu serijs, inhærent, omni ludi destituti lenocinio, indurescerent in quandam immanitatem, ita semper si ludis iucundioribus deliniti, & grauioribus consilijs vacui manerent, in puerilem leuitatem omne in eis pondus sensus ac iudicii tandem abiret. idcirco signatis vicibus gymnasticorum rigor ludo mitigandus, iuxta ac ludorum amœnitas gymnasticorum acrimonia temperanda. Errant itaque

que vehementer plurimi nobiles, qui nihil præter ludos decere putant sui status dignitatem: veluti si eadem esset nobilis condicio, quæ castellis, aut pueruli.

13 Cum itaque vitæ humanæ, quod ad ciuilitatem, ratio vniuersa, studijs constet gymnasticis & Musicis, ideo tractaturi negotium cum aliquo, prius videndum, an Musicus fuerit vel Gymnasticus. occupationes Gymnasticæ ut hominem reddunt serium, suisque susceptis negotijs attentum, ita sensum humanitatis & erga alios affectionis aliquantulum impediunt, & ad morositatem quandam eum propendere faciunt: præsertim si cōplexio melancholica interueniat. Cui idcirco odiosa erit omnis per alios illata interpellatio, nō ut in sanguineis, aut cholericis ad iram prouocandum idonea. inepte idcirco cum huiusmodi Gymnastico agitur de musicis, disparibus negotijs, maxime autem de fauoribus conciliandis. sin vero is quo cum acturi, fuerit musicus, hoc est epulo exhilaratus, religionis solemnitate iucundus, villæ recreatione lætus, importunum fuerit Gymnastica consiliaingere, aufert enim hoc inuito gustum expetitæ suauitatis. consultius autem cum huiusmodi agitur de beneficijs & auxilijs concedendis propter beneuolentiam in illo propensionem, quam Musica oblectamenta solent procurare.

Cum status urbis erit, qualem nunc auguror esse,

Et nullus populi contrahet ora dolor:

Cum domus Augusti Capitoli more colenda

Lata (quid est & sit) plenaque pacis erit:

Tunc tibi dii faciant adeundi copia fiat:

Profectura aliquid tunc tua verba putes.

Si quid agat maius, differ tua capta, caueque

Spem festinando præcipitare meam.

Ut profisciscentem docui te sæpe diuque

Augusto reddes signata volumina vinni,

Si validus si lætus erit, si denique posscet:

Ne studio hostri pecces, odiumque libellis

Sedulus importes opera vehemente minister.

Quæ hæcenus disputauimus, quantum ad principia vitæ sacrae & ciuilis, satis multa videri poterunt ad recte informandum facultatem in homine concupiscibilem. superest agamus de institutione irascibilis: quod sub vniuersa notione Fortitudinis opportune præstare videbimur.

CAPVT XXXVII.

Quenam sit in vniuersum a Fortitudine
Ciuilitas.

QVoniam virtutis in homine progressui multa obstant contraria, eaque terrorem vel difficultatem secum adferentia, inde ne bonum publicum, priuatis virtutibus compressis, patiatur detrimentum, fortitudo animi comparanda, cuius sit officium terribilamenta aduersaque omnia, quæ virtuti obfistunt, constanti confirmatoque proposito aggredi & superare. & quod quæ terrorem incutiunt, aut spissius negotium facessunt

X x 2

plerumque

Ou. de pœt.
1, 3. Eegl. 1.

Hor. l. 1. Ep.
13.

Aug. l. 1. de
in mon. c. 1
S. Thom. 2. 3.
2. q. 123 ar.
1. & 3.

plerumque proueniunt a prauorum ciuium con-
 Stob. ferm. 7 filiiis, ideo recte pronunciarunt Plato apud Sto-
 Plut. in Age bæum, Agesilaus apud Plutarchum, nullo vñ fore
 virtutem fortitudinis, si omnes ciues boni esset,
 neu bonis aliquando infesti consisterent. Quod
 ergo versetur fortitudo circa studia impedita,
 actimoribus circumuallata, idcirco, vt docent
 Aristoteles, & Cicero, minus habet in se iucundi-
 tatis, quam reliquæ virtutes. Sepe, ait Cicero, e-
 tiam tristes firmitate & constantia sunt beati, eis
 quasi vna cum rosis spinas ad tempus compli-
 cantibus. Ob quam causam ea pars fortitudi-
 nis, quæ patientia dicitur, tanquam præsidia-
 rius miles, cunctas virtutes concomitatur & ab
 illis sustentatur. nunquam enim ita placidus &
 inoffensus in hac vita virtutis cursus, vt omni
 careat obstaculo superando interni motus, aut
 externæ incidentiæ patienter sustinendæ.

Prud. P. Syc. Omnibus vna comes virtutibus associatur,
 Auxiliumque suum fortis patientia miscet.
 Nulla anceps luctamen inuit virtute sine ista
 Virtus, nam vidua est, quam non patientia firmat.

Cyp. de bō. Hoc quidem præclare etiam docuit S. Cypria-
 patien. nus de Patientia differens. Enimvero hanc tol-
 lerantiam, quæ aliquem armat generoso animo
 ad perferendum vel ictum lethalem, mirum in
 modum naturæ ductu in alijs diligimus. Vnde
 refert Cicero, hominum in ludis interfectores,
 illorum potius misertos olim, quos viderant ex
 fortitudine nullam misericordiam, requirentes,
 quam aliorum, qui eam misericordiam abie-
 ctius flagitabant.

S. Tho. 2. 2. 2 Retinet itaque seueritas fortitudinis in se
 q. 123. art. 8. quid asperum & leoninum, quod aliorum vir-
 tutum iucundos cursus instar horrentis militis,
 muniat & extendat: perinde ac si in præsidio
 amabilissimarum virginum acris leo aut Her-
 cules pugil excubaret. Hoc significarunt veter-
 res, dum fingerent, Herculem, Musagetem, Musa-
 rum vindicem extitisse: quippe ab impuris
 Faunis ac Satyris eas strenuo labore suo defen-
 dentem. Cohæret itaque fortitudo cum reli-
 quis virtutibus, sicut leo cum florida clypei ce-
 latura. Quod egregie etiam diuinitus illustra-
 tum, quando propheta Ezechiel cum aquila, ho-
 mine, ac vitulo, leonem quoque vidit ipsi o-
 stensum. Imo natura, quæ sexus ipsos discreuit,
 philosophiam hanc eo visa adumbrasse: quip-
 pe viro ab ea inditi spiritus calidiores, simul ac
 artus attributi robustiores quibus fæmineam
 infirmitatem ipse opportunus adiuuaret. ad cu-
 ius similitudinem masculinum, quid in parte i-
 rascebili, fæmineo concupiscibili adiunctum, in
 pectore & appetitu, sentimus ac experimur:
 quo a nobis utroque munere integræ virtutis
 officium in hominum conuictu absolueretur.
 utilis proinde, non deprecanda, aduersa fortu-
 na, quæ tam nobilis virtutis ac muneris in par-
 te irascibili causa ac sustentatrix.

Ventus vt amittit vires nisi robore dense
 Occurrant siluæ spatio diffusus inani:
 Vtque perit magnus nullis obstantibus ignis;
 Sic hostes mihi deesse nocet, damnumque putamus
 Armorum, nisi, qui vinci potuere, rebellent.

Ari. 1. 3. Eth. 3 Verumtamen, non est expectandum a viro
 c. 6. 7. 8. 1. forti quantumuis æreo, vt nihil prorsus isti-

meat: nam, vt ait Aristoteles, stupidi & amentis, mag. mora.
 nec tonitrua, neque maris fluctus, neque mor- cap. 19. de
 tem, neque Deos ipsos timere: sed solum, vt mund. ad
 Alex. timorem ita in se moderetur, vt vis in illo ra-
 tionalis inde non impediatur, aut auertatura
 constantia honesti instituti.

Sidera quis, mundumque velit spectare cadentem Luc. 1. 2.
 Expers ipse metus. quis cum ruat arduus æther,
 Terra labat, misto coeuntis pondere mundi,
 Compressas tenuisse manus?

Imo ingenio destituti, qui nec boni neque ma-
 li notiones animis complectuntur; furiosi iti-
 dem & barbari, in omnia aspera præcipites,
 minus timere solent: idem stultis accidit in na-
 ui iam, iam instante naufragio obruendis. Cæ-
 terum hoc fortitudinis officium, licet sit alie-
 num a metu muliebri, non est tamen prorsus
 turbulenta, rabiosa, aut clamorosa aliqua irru-
 ptio, qualis in audacibus & temerariis cerni-
 tur: sed potius sedata ac quieta quædam ani-
 mi & corporis in aduersantia mala certa de-
 cretaque destinatio. proinde affirmat Aristoteles,
 genuine fortes in principio pacatos esse, furo-
 ris scilicet expertes: quod nempe ratio sit in i-
 psis, quæ quid agendum præscribat, non per-
 turbatio, quæ præcipitet: subinde in actione
 ipsa acres & celeres reperiri.

Ecce modesta graui stabat patientia vultu,
 Per medias immota acies, variosque tumultus,
 Vulneraque, & rigidis vitalia peruia pilis,
 Spectabat defixa oculos, & lenta manebat. Prudent. in
 pugn. Patie.
 & ite

4 At neque existimandum, quamlibet con-
 stantem actionem, aut perpeffionem ex ira, li-
 bidine, dolore, aut voluptate susceptam, mu-
 nus esse proprium fortitudinis.

Nescit plebs ieiuna timere. Luc. 1. 5

quo pacto bruta animantia, & homines, qui
 sui impotentes, manibus suis subimet mortem
 inferunt, a fortitudine alienantur: sed ad for-
 titudinem requiritur, vt omnia ex recto iudi-
 cio, ac virtutis constanti studio peragantur, vt
 difficultatum & aduersorum formas animis
 intelligant, qui fortiter se gerere instituunt. qua
 informatione non est is imbutus, qui temere
 mortem appetit, mortis detrimentum haud a-
 nimo secum expendens, vt bene admonuit Ari-
 stoteles. Multæ sunt gentes, quæ ad cades hominum, & Mag. Mor.
 eorum comestionem exultant, vt circa Ponticum
 Achai, Heniochi, & ex mediterraneis alia gentes, simi-
 les his vel magis. quæ quidem gentes clanculum per
 insidias latrocinantur, ad bellica tamen opera nihil
 valent. Habet quidem, vt recte docuit S. Tho. S. Thom. 2.
 mas, fortitudo aliquid id se irati, non ta- 2. q. 12. a. 10
 men vsque ad rabiem aut immitem ani- Hom. Iliad. 1.
 mum, illum motum permittit in se efferues-
 cere aut exasperari. Hinc Homerus cor Achil-
 lis nuncupauit λάβιον κηρ cor Hirsutum: quod
 nempe calorem naturalem in corpore for-
 titudo postulet. Idem eiusdem veluti currui
 binos eqnos aptauit, αἰθρία καὶ μέδοντος iram &
 temeritatem: quo significaret, teruidos etiam spi-
 ritus fortitudinis operi accommodate infer-
 uire.

His agitur furys, totique ardentis ab ore Virg. Aene
 Scintille absistunt, oculis micat acribus ignis, 12.
 Mugitus veluti cum prima in praelia taurus

Ter-

*Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus tranco, ventosque laceffit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.*

Vlu quidem rerum innotuit, efferas nationes, vtpote Ægyptios, & quæ dum securo victis aut supplicibus insolentius dominantur, fortes haud probari in acie, aut ingruente vitæ discrimine. etenim huiusmodi non informantur virtute fortitudinis, cuius munimen prudentia, vt

Ambros. l. 1. ait S. Ambrosius: sed superbix, & vindictæ capiendæ libidine exagitata, neu fortia, sed crudelia solum immaniter perpetrant; proinde illo furioso motu appetitus in ipsis represso, plane frigent aciacent, etiam dum causa fortiter agēdi vrget vel maxime, nec quicquā amplius audēt. Hinc Lacedæmones, vt narrat Plu-

Plut. l. de i. tarc. pugnaturi in hostes, Musis sacrificabant: ab eis petentes, vt nulla ira dum pugnarent, immodicè corripere. adeoque in eum finem certa, vtpote suauiori musica tunc utebantur, teste Gellio. Contra qui verè fortes, animo existunt nobiles, ad ignoscendum faciles, ad parcendū prostratis inclinatissimi, ad excandescendum tardi. idcirco, vt scribit Lactantius, cum He-

Gell. l. 1. cri. nocles vir fortissimus surreptum a rustico bouem præ oculis ipsius rustici mactasset, & locijs eum comedēdū dedisset, debacchantē illo rustico, & omnia mala illi imprecante, suauiter interim de ridebat ipse hominis impotentiam.

Ouid. lib. 3. Trist. Quo quisque est maior, magis placabilis ira.
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.
At lupus, & turpes instant morientibus vrsi,
Et quæcunque nimor nobilitate fera est.

Luc. l. 1. Pl. in Anton Achilles Priami, Caesar Pompei, Augustus Antonii funeri lacrimantes indolere. Enimuero turpius desæuitur in honorem victi hostis, quam in vitam ipsius, aliaue externa bona: hæc enim plerique contempserunt, vt honore sibi debito, nudi & exanimis potirentur.

Iunn. l. 3. sat. 8. Curandum imprimis, ne magna iniuria fiat
Fortibus, & miseris. tollas licet omne quod vsquam est
Auri atque argenti, scutum, gladium que relinques,
Et iacula & galeam. spoliatis arma supersunt.

Arist. 8. Pol. cap. 4. Huiusmodi sane moderatio, indolis nobilis & leoninæ, vt loquitur Aristoteles, certissima significatio.

Ouid. l. 4. de Pont. ad Brut. Claud. epist. ad Hadrian Scilicet, eiusdem est, quamuis pugnare videtur,
Supplicibus faciem, fontibus esse trucem.
Euellit rabiem prædæ, mortisque facultas,
Prætereunt subiecta fera, toruique leones
Quæ strauisse valent, ea mox prostrata relinquunt.
Non nisi bellantis gaudent ceruice inuenci.

Haud itaque vir fortis ex ferro coalitus, sensum mæroris ac compassionis renuit penitus in se admittere, quinimo potius ex tēeritudine quadam, cum id ratio præscripserit, vires is exerit & ex molli radice, in roboris duritiem, in ipso virtus isthæc tandem adolescit.

Ouid. lib. 4. Fastor Dat tamen exequias, nec iam suspendere fletum
Sustinet, & pietas dissimulanda patet.
Osculaque applicuit posito suprema feretro,
Atque ait, inuito frater adempte, vale.

5. Quamobrem fortitudinis munus maximè indiget prudenti discussione, ac seria animi pē-

sitatione: neque ad exemplar audaciæ ad primum sonitum illatæ iniuriæ, vel leuiorem rumorem coniecti obstaculi, furit, aut in vim erumpit: alioquin fæminas, ac ipsos canes subito æstum effundentes, hominibus fortiores dicemus. Audaces inquit Aristoteles, præcipientes sunt, voluntque ante ipsa pericula periclitari.

Arist. l. 3. et. cap. 7.

Hanc procul ira tumens, & spumans feruida rictu,
Sanguinea intingens suffuso lumina felle,
Vt belli exortem, teloque & voce laceffit.

Prud Psych

Impatiensque moræ, conto petit, increpat ore
Hirsutas quatiens galeato in vertice cristas.

Cæterum ista vesana iracundia, quam ratio non confirmat, illico expirat, perturbatione ex spirituum effusione, aut corporis mutatione, deficiente: instar cometæ sibi ipsi incumbens emoritur.

Prude. ibip.

Ipsa sibi est hostis vesania, seque furendo
Interimit, moriturque suis ira ignea telis.

Si ergo flamma sit aliqua, quam fortitudo intus concipiat, ea potius latere debet, iudicio quippe rationis depressa, & tanquam medicamentum in vase absconditum: tunc solum depromēda quādo iusta ratio serio discussa id exegerit. ob quā causā Cicero appellat fortitudinem

Cic. li 2. de luent.

Consideratam periculorum susceptionem, & laborum perpeffionem. & in eamdem sententiam pulcre deserit S. Ambrosius. Imo hæc lentitudo & mode-

Amb. l. off. cap. 30.

ratio etiam ad decus conferunt fortitudinis, ac sunt veluti vmbrosi colores illi, qui in pictura, magis splendidis partibus vitam ac spiritum largiuntur. Quod enim motus fortitudinis sit impetu quodam concitatus, inde si a scopo rationis aberrauit, grauiorem errorem parit: sicut naui velocissime delata, cursum tenet incōmodiorem aut periculosiorem, si a via deflexerit. hoc modo in Hercule vires in peius erupere, quo sur-

Sen. Herc.

6 In viro itque forti videre licet veluti compendium quoddam totius ciuilitatis. Ciuilis enim vir, teste Platone, mitis & animosus. proinde vir fortis, ex affectu aliis inscruendi ac gratificandi: mitis, impetu vero ad obsistendum malis, animosus. animositas sine hac mititate furor est, & nil aliud quam crepitus disruptæ ex vento tumescentis vesicæ: imo vbi non adest hæc mititas, ibi ingruente periculo nec valor, quamobrem vt plantæ vigor a radice, ita animositatis in viro forti robur, a charitate, a suauitate in alios, adeoque ab humilitate deriuatur.

Hinc videre licet, hanc virtutem fortitudinis in Christianis martyribus floruisse præcipue; erant enim mites & animosi: hoc est, vt scribit S. Cyprianus in se complectebantur Altrū humile, & humile altrū. S. Paulus an non mitis, pro aliorum salute appetens deleri e libro vitæ, impen-

Cip. lib de Martir. 2. Cor. 02.

1. Cor. 13.

Rom. 8

que vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque presentia, neque futura, neque fortitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos seperare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Mitis inter aliquos itidem S. Ignatius martyr, iam enim vinculis pro Christo ad strictus, militum custodia septus, ac ductus Romam ad bestias, hæc de se pronunciauit: *Vinctus sum propter Christum, sed nec dum Christo sum dignus. Tametsi vinctus sum, comparandus tamen uni vestrum solutorum non sum. Me pudet de illorum dici numero, non enim dignus sum, cum nouissimus eorum sim, & abortiuum quidpiam. Orate pro ecclesia Antiochena, quæ est in Syria, vnde vinctus Romam adducor, nouissimus fidelium eorum qui ibi sunt. En quam mitis S. Ignatius? videte pariter quam animosus: Paratum me offero igni, feris, gladijs, cruci, dummodo Christum videam Saluatorem meum, qui propter me mortuus est. ac teste Metaphraste, politus in theatro a bestiis modo deuorandus, in medio illius horroris dixit: Sum dei frumentum, & molar per dentes bestiarum, vt fiam eius purus panis. Etenim ad fortitudinem bellicam, quæ a seditionum furoribus distinguatur, non sufficit rabies aliqua irritabilis animi. etenim Alexandrini olim in rixis, in seditionibus immanes, *Quitamē*, vt scribit Dio, ad bellū eiusque labores omnium sunt ineptissimi.*

Vt fragilis glacies, interit ira mora.

Fortitudo autem bellica fomento indiget animi virilis, diutius ac constantius permanente.

7. Duo autem cernuntur, quorum patrociniū in se suscipit ciuilis ac sacra fortitudo: *Verum nempe, & Honestum.*

Frangit & attollit vires in milite causa:

Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Illud tunc a fortitudine asseritur, quando nullæ minæ aut obiecti terrores stabilitum pectus in affirmationem falsitatis, in indecoram veritatis reticentiam valent compellere. Hoc tunc ab eadem defenditur, quando ciues fortitudine armati, patriæ honestos mores, & ex eis prognatos honores, a vitijs & vituperijs muniunt. Enimvero nisi hæc officia apud ciues inuenirentur, nihil præclari in illis esset diu constans, sed omnia timoribus exagitata, fluctuarent, & demum ingruente periculo, in falsa & inhonesta turpiter misereque reciderent: continet enim in se fortitudo ipsos nervos reipublicæ, seu vniuersas corporis ciuilis firmitudines. Ac tametsi externa sunt, quæ in actionibus & veri & honesti difficultatem faciunt: vt-pote minæ, vexationes ac damna, nihilominus id quod immediate earum cursum impedit reperitur in interna quadam ab istis impressione timoris, qui vicillare ciuem cogit ac retro cedere. Virtus idcirco, quæ contra internas tentationes immediate suppetias adfert, dum officium veri aut honesti in discrimen adducitur, fortitudo est, vt docet Doctor Angelicus. etenim tametsi omnis in vniuersum virtus contrario vitio sese opponat, nihilominus infesto malo, vt-pote arduo ac difficili, se obijcere, proprium videtur munus fortitudinis: hæc enim cum reliquarum virtutum vires labascere incipiunt, fortes animos pectoribus eas colentium

inspirat. *Quæ sola*, inquit S. Ambrosius, defendit ornamenta virtutum omnium: quod S. Cyprianus, S. Gregorius, S. Prosper, & Seneca fusius prosequuntur. Aliæ quidem virtutes formam quandam referunt veluti Iacobi: scilicet lenem & placidam: fortitudo vero ab eis apprehensa, perinde ac ex materno aluo prodiens in lucem Iacobus, fratris plantam teneret, quidam Esau esset, hispidus nimirum rigidusque.

Auxiliumque suum fortis patientia miscet.

Nulla anceps luctamen init virtute sine ista

Virtus: nam vidua est, quam non patientia firmat

Neque solum egregia hæc virtus ciues a damnis protegit, quæ a falsitate & inhonestate proueniunt, sed etiam a dedecore & infamiæ turpitudine, quæ imbelles timidoque animos affectantur. Vir planè esse desijt, qui virilitatē omnem a timore correptus, sibi excussit; qui natura reclamante resilit, officiumque suum ac stationem fractus derelinquit.

Turpe erit in miseris veteri tibi rebus amico

Auxilium nulla parte tulisse tuum.

Turpe referre pedem, nec passu stare tenaci,

Turpe laborantem deseruisse ratem.

Turpe sequi casum, & fortunæ cedere amicum,

Et, nisi sit felix, esset negare suum.

Potius, vt cecinit Ausonius, mundi istius speciem quandam infert fortitudo in hominis pectus, qua ipse inexpugnabilis planè efficiatur, vt superior omnibus calamitatibus, immobilis in alto consistat.

Quid procures, vanique ferat quid opinio vulgi,
Securus mundi instar habens, teres atque rotundus,
Extremæ ne quid labis per leuia sidat.

Præclarum sanè exemplar huiusce virtutis nostris oculis obijciunt apes, dum sua bona martio ritu custodiunt; & in paruis corporibus bonorum seruandorum causa fortitudinem bellicam exercent.

veluti pastoris in ora

Commotæ glomerantur apes, qui dulcia raptu

Mella trahit. pennasque cient, & specula tendunt:

Et tenuis saxi per propugnacula cinctæ

Rimosam patriam, dilectaque pumicis antra

Defendunt, pronoque fauos examine velant.

7. Cum vero fortitudo pertinax sit & obstinata, pariter alij ab ingenio sunt etiam pertinaces & obstinati, qui tamen nihil virtutis in se habent: ideo fortitudinis pertinacia, quæ a ratione in optimum quid delata, oritur, discernenda ab ea, quæ ex malo corporis, ex frigido cerebro, ex abundantia humorum prouenit. Rectè Sanè Heliodorus: *Haud facile inde, quo semel contendit, reuocari aut deslecti potest barbaricum ingenium.* Plerumque autem istorum pertinacia cernitur in rebellionibus, potius quam in rerum præclararum studijs: proinde in illis, bilis iuxta ac appetitus libertatis, totum efficiunt: nullibi autem locus virtuti in eis, aut veri honoris cupiditati.

CAPVT

Ign. ep. ad
Tral. ep. ad
Magn. ep.
ad Rom

Ep. ad Smi.

Ign. ep. ad
Tars.

Met. 1. Febr

Iuuen. sat. 15
Dio. l. 39.
Hist. Rom
Ouid. sent.

Prop. l. 4.
Eleg. 6

S. Thom. 2.
2. q. 123. art
3. ad 2
S. Thom. 2.
2. q. 127. art
7. in corp.

Ambr. l. 10ff
c. 30. 36.
Cyp. l. de
patie. Greg.
hom. 33. in
Euan. Prof l
3. de vit. col
cap. 20. Sen
ep. 62.
Gen. 23.
Prud. Psych

Ouid. l. 2 de
Pont. Arist.
3. Et. cap. 6.

Aul. Ed. 16

Clau. l. c. in
Ruffin.

Heliod. Hist.
Æthiop.

CAPVT. XXXVIII.

Duplex fortitudinis munus expenditur : quod nempe agendo tollerandoque perficitur.

Vm veri honestique patrocina in se fortitudo suscepit, tum eius est officij, in ea aggredi generoso impetu, quæ illis opportuna, quantumuis difficultatis aut formidinis speciem in mentem alicuius ingesserint: simulque, irruentibus instar densi grandinis malis, animum confirmare, ne impatientia aut dolore superatus, in partes doloris vel sceleris aliquando impotenter concesserit. Illud quidem agendo, hoc vero patiando, absoluerit. Idem

Cic. Tuf. 2 Cicero pronunciauit, affirmando, fortitudinem, timorem & dolorem contemnere. Timorem quidem cōtemnit vir fortis, dum eius vallo quodammodo egrediendo, in actionem irrumpēs dolorem spernit, quando inconcussio pectore: quibusuis pœnis afflictus aut territus, immobilis persistit. Ad vtraque autem officia rite exequenda plurimum iuuabit, animo præmeditari quæ accidere possint; quod fortitudo studiosa sit, vigil ac prudens, vti retulimus, non impetuosa, cœca, aut temeraria aliqua concitatio. Quæ vero mala cogitatione viri fortis præuenienda, ea duplicis generis, de quibus Cicero: Ego enim quæ prouideri poterunt, non fallar in ijs : quæ cautionem non habent, de eis non ita valde laboro. Sim etenim impudens, si plus postulem, quam homini a natura tribui potest.

Cic. l. 11. ep. Fam. ep. 27

2. Et quidem in vtraque fortitudinis parte terror se facit perpetuo aspectabilem, illudque est, in quod fortitudo continenter depugnet. Terrificum enim homini, ea sibi perficienda ac superanda proponere, quæ ingentes labores, aut sumptus ab eo requirunt: quæ ante contentis ipsius oculos, instar velleris aurei, serpentibus ac tauris ignem efflantibus munita, extremis periculorum difficultatibus vndiquaque conclusa. Pariter quid terrore plenum, ac plane gorgoneum, excipere in se magna illa detrimenta ac acerba, quæ aliorum fraus, violentia, malitiaque, quantumuis immerito aut insonti, poterunt incutere.

3. Quod ergo constet, homini ingenitam esse hanc vim irascibilem, quæ in difficultia tendat, tum inde liquet, eum haud esse a natura procreatum vt ocietur, vt voluptatibus demulceatur, sed potius vt laboret, delicijsque abdicatis, sedulo actionibus, eisque impeditissimis, impigre incumbat, depugnetque tanquam armatus in omne genus molestiæ, & iniquitatis. Quocirca incidente calamitate, vel ex aduerso hoste consistente, non est quod quis animo crucietur, aut hæc ægre ferat, tunc enim in campum & aciem gloriæ inducitur præelara hæc naturæ cōdicio, cuius est, in huiusmodi aduersa fortiter, atque cum laude virtutis, dimicare. Enimvero tristitia ac infælicia, licet ex se deformem habeant speciem, nihilominus huius facultatis contentione tractata & subacta, quodammodo inaurantur & pulcherrima nobilissi-

mi conatus forma vel in fordibus collucet. Fulminante cœlo, vt observatum, aquilæ solum comparent, alijs volucris se in locorum concaua interea loci recipiētibus. Sic pariter nobiles ac magni spiritus dumtaxat vires suas exerunt sæuiente fortuna, hostilitate inuadente, obiecti facie territante, ac se homines tunc esse probant aquilis similimos. Spinæ quas rosæ in præsidij habent, raptum sui digniorem & suaviorem, difficiliorem licet, reddunt: serpens & aurei velleris custodes, eius præstantiam commendantes, fortiores animos in prædam potentius incitabunt.

Peruigilecce draco, squammis crepitantibus horrens Sibilat, & toto pectore verrit humum.

Ouid Epist. Mæd,

Haud longe dissimiliter homini a natura ipsa sic comparatum, vt rerum arduitates ac discrimina, maiori spiritu accenso stimulos subdant ad agendum acriores. Quæ enim machinæ istius ambitu complexa, suo genere potiora, ea nobis remotius determinantur, ac pluribus impedimentis incinguntur: ad quæ nihil præter improbum laborem, poterit attingere. manifestum hoc in metallis auri & argenti, quæ in terræ visceribus abstrusa: in gemmis itidem, quæ in alto maris generantur. ac quantum ad intellectum, prima rerum principia, & cognoscibilitatis elementa, procul a proximis eius prospectibus, in metaphysicam abdita, remouentur. Pari ratione non est quod reputet ciuis, id obuium & iuxta se poni, quod ad gloriam ipsius, aut reipublicæ emolumentum maxime pertinet, sed contra amplissimis quasi spacijs a se diremptum, & infinitis obstaculorum voluminibus & labyrinthis implicatum. neque est quod ad ad spectū solis, radios fortius vibratis, instar degeneris pulli, oculos claudat, sed potius, vt in honestum animo & voluntate semper intendat, quantumuis impedimenta, vultus horridos vndiquaque ostenderint.

4. Etenim vel ex eo Fortitudo, non virtus modò, quinimo Cardinalis, seu genere præcipua, quod circa difficultia occupetur, eiusque vsus omnium prorsus virtutum officijs immisceatur. Cuius sublimitate quis eleuatus, simul ac eiusdē constantia confirmatus, vel ipsis tyrannis potentibus, aut bestiis, quouis modo crudelibus superior fortiorque euadit. Inter cæteras idcirco virtutes requirit fortitudo animi indolē nobile ac veluti cardinalē. nam vt ait Boetius: Mancipiorum raro inuenitur clemētia, rariorque in agone constantia. Imprimis ex hac virtute rem bellicam administrante, reipublicæ vtilitas acquiritur, conseruatur, augeturque: eiusdem dignitas eadem illustratur ac propagatur. Spectabile sanē, quempiam amore patriæ accensum, se vel mortis eius causa deuouere, in confertissimos hostiū cuneos vltro penetrare. mors etenim, quæ sua terribilitate plane immanis, vni fortitudini succumbit, & ad eius duritiem allisa, in gracilem spumam, in vmbra, imo in ingentis lætitiæ materiam, sæpius resoluitur. Non est isthæc virtus parui animi consilium, non pectoris a voluptate deliniti tenera contentio, sed ingentis potius, altique ipsius motus, qui ad rationis imperium, omnem in seipso sensualitatis impetum rigide

Boet. de dif. Schol. ca. 4.

rigide composuerit. Fortiter quidem egere, qui ne occasio fugæ, animi cogitationibus obuersata, sollicitaret quempiam militum ad relinquendum stationem, aut decretum prælium declinandum, fugam reddidere impossibile: quod præstitere Troiani, ad oram Tiberis naues, quibus in Italiam inuehebantur, concremantes, teste *Plutarcho*. Itidem id egit apud nos *Guilielmus Conquestor* dictus, ad Anglicanum littus a Normannia sua appulsus. Veruntamen fuga manente adhuc in bellantium potestate, ut mihi videtur, fortius conflare, quam ea exclusa, desperato consilio pugnare. proinde mare, teste *Aristoteles* quod omnes causas dilapsus amputet, locus non est idoneus forti viro, cum cunctos, quantumvis segnes timidosque, sui horrore pugnaces efficiat. Merito idcirco Romani emeritis militibus suis colonias & amplas possessiones constituere, quibus tantam in illis virtutem remunerarent.

Plut. de virt
m ulieb.

Lucan. lib. 7 *Hæc eadem est hodie, quæ pignora, quæque Penates Reddat, & emeritos faciat vos Marte colonos.*

Ac inter reliqua difficilia, assultu aliquo fortitudinis expugnanda, locum habet inueteratus aliquis error, multorum applausu defensus, populorum delectu susceptus: præsertim si impietati hæreseos, atheismi, aut apostasiæ vim aliquam idem contulerit. tunc enim præclarum fuerit, ciuium animis saluandis, ne dum eorum corporibus in libertatem vendicandis, quempiam neruos sui ingenij meditando, differendo, scribendo intendere, falsitatis præsidia, fallacias, fucos, sophismata, mendacia dissoluere: veritatis fundamenta, in alto dimerisa, studiose inuestigare & elucidare; tametsi plurima vitæ incommoda studia hæc affectentur. Hoc quidē genus fortitudinis vsui esse solet pacis tempore, posteaquam bellicæ tempestates conqueuerint: ut intelligamus, locum inuenire sui exercendi fortitudinem, siue animorum conceptus, siue corporum vires in honestatem aut veritatem hostiliter conspirarint: siue arma insonuerint, siue amænitates floruerint, siue draco, siue leo iter facienti obstiterint. Cæterum quod fortitudinis opus ratione præeunte ducatur, non omnem fugam aut receptum a dimicatione prorsus improbat, sed illum solum, qui vero vel honesto detrimentum adfert. interdum enim sui subductio istis plus commodi adferet, quam pertinacior alicubi concertandi importunitas.

Athan Apo
Greg. Naz.
Apol. i.
Claudia. de
bell. Getico

Plus fuga laudatur Pyrrhi, quam vincla Iugurthæ.

5. Quod vero ipso aggressu non semper veritas & honestas sint protegendæ, aut inique inflicta, obiectaue mala actione statim depulsanda, ne cum dedecore, adeoque communis aliquando boni clade turpis vnquam discessus fiat ab officio, aut transitus in errorem, vel crimen, omnia ex fortitudine perferenda prius, ipsaque perpeffione profliganda, adeoque mors ipsa animo tolleranda. non quidem Borealium ritu vitam ipsam contemnentium, hoc præstandum, ut diximus, sed ex iudicio, veritatem & honestatem vitali auræ, quam scelus deserti officij contaminaret, præferente. Quocirca sicut in vniuersum postulat munus fortitudinis animi

considerationem, circumspeditionemque, ita eas exigit fortitudo, quæ moratæ nuncupantur: quibus inquiratur, an patiendum vel cedendum: vtrum perferenda molestia, vel potius ei resistendum. Eleganter idcirco doctæque *Homerus* Hom. Iliad. i. recolit *Achillis* cor, dum seuerius ob sui decretam subductionem, Troiæ expugnatione instituta iam a ducibus, ab *Agamemnone* Rege increparetur, cor eius διὰ δύο καὶ μερὴς in duas partes diuisum: nempe deliberante ipso, in illo æstu, an in caput *Agamemnonis* distringendus gladius, vel patienter obiurgatio admittenda. Refert porro idem poëta, *Achilli* hæc trutinanti, dum sententijs fluctuaret, adfuisse cœlitus *Palladem*, quæ ipsum docuerit, Regem nullo impetu ab ipso violandum. quo pariter admonuit, in causa fortitudinis, argumentis, vtrunque facientibus animum perplexum, recurrendum a viro forti ad Deum, ut ab illo certa definitio, directioque hauriantur. Vnde *S. Thomas* egregie notat, inter reliquas virtutes, fortitudinē dirigi a dono cōfiliij quod circa melioris boni electionē versatur. Ponitur itaque hæc pars fortitudinis, de qua inquirimus, in tollerantia malorum ac poenarum, qua vitentur facta culpæ aut dedecoris. Qui ergo sese cum *Catone* occidunt, imbecilles potius sunt quam fortes habendi: iam enim e suo loco iniussu Imperatoris Dei turpiter diffugere: simulque quod impotentes ad perferenda, quæ eorum vitas afficerent, utpote opprobria, contemptum, paupertatem ac reliqua, ideo sese voluntaria morte, talia præoccupando funestant.

S. Thom 2.
2. q. 139. art.
1. ad. 3.

Cic. li. i. off.

6. Adeo naturæ ipsi hoc officium in homine consentiens, uti veteres omnes, licet cognitionis diuinæ expertes, eius præclara quædam exempla ediderint. Cum quædam contra iura diuina apud *Sophoclem* tyrannus vel a fæmina postulasset exequenda, ita illi respondit:

*Nec iussa tanti ponderis tua æstimo
Mortalis, ut perennia Deorum queas
Temerare iura insculpta mentibus hominum.
Non hæc heri aut sunt nuper edita:
Vixere semper: quoque tempore cæperint
Scit nemo. Non hæc debui ego hominis vllius
Percussa sceptro, aut arrogantiam timens
Violare, postmodum Diis penas graues
Pensura.*

Soph. Anti.

Romani hac in re celebres exstitere. at præ omnibus Christi cultores eminentissimi.

*Cæsaris vexilla linquunt, eligunt signum crucis
Proque ventosis draconum, quod gerebant palliis,
Præferunt insigne lignum, quod draconem subdidit.
Huiusmodi pariter fortissimæ fuere voces ac
sensus, quos extulit sæuiente tyranno S. Ro.
manus.*

Prud. perist.
Hem. & ch.
& in car. S.
Laur.

*Nec terret ista, qua tumes vesania.
Quod vultuosus, quod supinus, quod rigens
Fomenta lathi comminans asperi.
Si me mouere rebus vllis niteris,
Ratione mecum, non furore dimica.*

Prud. in car.
de S. Romæ.

Spiritum hunc, omnium poenarum patientissimum, patefecit in se *S. Eulalia* virgo ac Christi martyr, ita quæstioni subiecta, vniuersam gentilissimi impietatem damnans.

Isis, Apollo, Venus, nihil est,

Maximi.

Prudent. in Maxmilianus & ipse nihil.

carm. de S. Illa nihil, quia facta manu.

Eulal. Hic, maxime, quia facta colit.

Friuola utraque, & utraque nihil.

7 Reuincitur idcirco eorum error, qui hanc patientem fortitudinis partem duplici asserto vituperarunt. Principio affirmare auli, eam nihil esse, quam pectoris & sensus abiectioem quandam ac veluti resupinatam tabellam, quam tyranni notent & commaculent suae crudelitatis monumentis. Deinde statuere, hanc ipsam aduersari omni generoso impetui aggressiuae fortitudinis, eiusque neruos penitus, ignobili ritu succidere.

8 Verumenimvero liquidum satis, pati, genuinum esse fortitudinis officium, adeoque nobilissimum, simulque prestare alteri eius officio quod in aggressionem conspicitur: quod optime

Ambros. lib.

1. offi. cap.

41. S. Thom.

2. 2. q. 623.

art. 6.

probant S. Ambro., & S. Thomas. Imprimis ex particulari quadam ratione difficultatis, qua impeditur, id confici poterit. Fortitudo quidem aggressiua illud sibi summopere peragendum praestituit, quo timore castigato, furens audacia ad normam rationis componatur. Passiua autem idem efficit, non vult enim hominem nimio timore trepidantem a decore aut iure recedere. Ceterum id praestat aduersante maiori difficultate. Difficilius enim teste Philoso-

Arist. lib. 3.

Ethic. cap. 9.

pho, timorem reprimere, quam audaciam moderari. Deinde causa timoris urgentior in fortitudine passiua. Periculum, quod est obiectum audaciae & timoris, de se confert aliquid ad repressionem audaciae, sed operatur ad augmentum timoris. Porro fortem, dum agit & irruit, consolatur spes, opinionem adducendo, quod ipsum malum tandem expugnandum, vel euenturo bono recompensandum. in fortitudine autem passiua nihil animo succurrit praeter certissimum prospectum in malum accessurum, aut modo premens. ac reuera alteri homini subijci quo ad euidentem effectum perpeffionis, quod in fortitudine passiua reperitur, molestissimum: utpote conceptae patientis dignitati maxime aduersarium. Denique malum, quod fortitudini actiuae aduersatur, est futurum: quod vero patientem respicit, est praesens: vehementius hoc, ergo, & superatu difficilior. & quidem actiua fortitudo externum malum intuetur, quod euincat: passiua immediate intendit in appetitus affectionem, quam superet. nobilior autem se, quam alios debellare, idque durior; cum multi externorum hostium aut ferarum domitores, qui instar Acteonis subinde a suis affectionibus oppressi, in glorijs decessere.

Quid. Epist.

Med.

Quaeque feros repuli doctis medicatibus ignes,
Non valeo flammam effugere ipsa meae.

9 Ac ut in vniuersum fortitudo patiens, quieto adeoque hilari animo sustinet aerumnam, siue bono iucundo, sensui, siue honori aduersariam, ita illius est, non solum moerorem, sed etiam suspiria comprimere, si quid acerbi incidere. Eccui bono utile suspirium, cum in se naturae & vitae contineat nocumentum? effectus quidem tristitiae suspirium, malae causae vitiosum remedium. Cum enim tristitia animi cogita-

tionem in malum praesens detulerit, tum eadem partes interioris corporis plus iusto propter exiguum respirationem incalescunt: ex quo dicit Sapiens, curam ossa exficcare. ad quem aestum sedandum, natura suspirium, ad aerem refrigerantem attrahendum procurat. ex quibus duplex incommodum vitae dimanat. primum cernitur in intemperie ex tristitiae calore, alterum in motu pulmonum suspirantium, non a natura, sed a passione contra naturam excitato: quo etiam pulmones debilitantur, eo proinde laedi naturam necesse fuerit. Cum ergo fortitudinis sit, bonum naturae protegere, & mala ei contraria superare, ideo quod suspiria opposita sint bono vitae, ac bono prudentiae, a fortitudine superanda. Non est certe viri fortis suspirare ac ingemiscere in malum naturae, nisi quando dolor licitus & commendabilis: qualis dolor ob peccata in Deum commissa, & compassio illa, qua Christo patienti condolemus.

10 Verum quidem est, patientem ac sanguinolentam fortitudinem, non ita ad aspectum oculorum fulgere, ut illa fulminea ac triumphatrix: nihilominus quoad mentis intelligentiam, miro quodam decore resplendet.

Vulneribus pars nulla vacat, rescissaque cunctis,

Gloria sedati splendet iactantior oris.

Neque actiuae fortitudini obest passiua, ut illi calumniantur. Recte enim Tertullianus inde intulit, in bellis gerendis Christianos vere esse martiros, quod tam libenti animo, veritatis asserendae causa, adeo immania tormenta pertulerint. Cui bello non idonei, qui tam libenter trucidamur? Vnde notat Cicero fortissimas nationes Graecorum minus audere, quam barbaras, quicquid tamen morbos aut vulnera tollerare, eoque esse fortiores.

Claudian] de bel. Getico.

11 Falsi pariter ethnici, qui in Christi cultoribus patientiam, charitatem, & castitatem, existimabant fortitudini civili repugnare. Hinc, ut scribit S. Augustinus, Christianos inepte vocabant segnes, nullius cordis homulos. & apud Prudentium haec fuere ipsorum in nostros exprobra-

Tertull. in Apoll. cap. 37. Cicer. Tuscul. 2.

tiones:

An tenerum pietatis opus sudatur in armis?

Ann pudicitia gelidum cor utile bello est?

12 Et quis praeter ferreum aliquem Romanum, prisci ac ferrei illius imperij ciuem, existimaret, patientiam, charitatem & castitatem cum genuinae fortitudinis spiritibus ignibusque non posse consistere? Saepe admonuimus, fortitudinem non esse rabiosam, non esse immanem vel immitem, sed potius tolerantiae ac benevolentiae consentientem. Neque enim lupus, ait Aristoteles, neque alia bestia honestum periculum pugnando subibit, sed magis vir bonus. quid est ergo iam quod lupos, quod arenas, quod circenses, tanquam fortes nobis proponamus, ad iniurias quippe solum inferendas institutos, totosque horridos effectos ad aliorum internecionem & quorsum mortis contemptores, sibi necem ultro inferentes, in fortium album referemus? De quibus Silius Italicus.

August. in Psal. 43.

Dan. 2.

Arist. lib. is. Ethic. cap. 4.

Prodiga gens animae properare facillima mortem.

Sil Ital.]

Namque ubi transcendit florentes viribus annos,

Impatiens aui, spernit nouisse senectam.

Y y

Longe

Longe pariter absurdum, castitatem obesse fortitudini. quinimo antiqui in rerum naturas accuratius inspicientes, virgines acres dixerunt: hoc est robuste intentas in id, quod sibi proponunt conficiendum: siue literarum id fuerit ludus, siue belli negocium. Cum enim voluptates ac libidines a seipsis abdicarint, quamobrem precor, non essent incitaturæ de reliquo in omnia genera actionum? unde non inuenirentur ad se recollectæ, ac minime, ut alijs con-

August. lib. 1. ciui. cap. 23. S. Thom. 2. 2. q. 151 art. 1. ad 2.
tingit, dispersæ, distractæue? Imo S. Augustinus & S. Thomas egregie probant, studium virginitaris officium esse quoddam fortitudinis. Verum quod alia adhuc sint munia fortitudinis, de eis etiam paucis inquiramus.

CAPVT XXXIX.

Quenam sit a fortitudine animi castigatio, qua etiam eiusdem dulcedo, & ex ea vite tranquillitas.

F

Fortitudo, de qua pertractamus, non tantum viam munit appetitui, seu voluntati concupiscenti, omnia obstacula amouendo, quæ earum facultatum progressus impedirent, ad idæam cuiusdam præcunctis stipitoris: verum etiam nonnunquam in easdem seueri magistri partes agit; quas nunc iacentes excitat, subinde lasciuientes coercet, denuo exultantes deprimat, & quodam mediocritatis termino comprehendit. Unde fortes viri, dum in eis fortitudo dominatur, neque ex lætis rebus sese nimium efferentes insolescunt, neque ex tristibus molestati, turpiter inde dimittuntur. qualem descripsit Lucanus.

S. Thom. 2. 2. q. 123. art. 1.

Lucan. lib. 7

Necte videre superbum

Prospera bellorum, nec fractum aduersa videbant.

Idcirco euidentius signum dari non poterit, in quopiam ciuium desiderari fortitudinem, quâ si in prosperis turgescat, vel in aduersis deijciatur: illud leuitati, hoc imbecillitati adscribendum: & vtrique fortitudinis ponderi ac viribus omnino aduersantur. Est quidem fortitudo non modo magnanima in bonorum prosecutione, sed etiam humilis in omnium affectuum moderatione; proinde humilem esse, fortem ac debitum ponderibus libratum esse, modum in difficilioribus quippe recte obtinentem. Quemadmodum enim ventus, qui arundinem agitat, quercum non mouet: ita quis in virtute fortitudinis confirmatior, eo euentuum respectu, prosperorum scilicet, siue infelicitum, immobilior, constantiorque reperitur. Exultationes nimix, spes leues, abiectioes viles, in virum fortem haud incidunt. earum idcirco omnes species a ciue diffugiendæ, si fortitudinis æstimationem adipisci cupiat.

2 Imprimis deprimat animum vera fortitudo ab omni ambitu vanæ gloriæ. hanc etenim præterit ut rem exilem, ut a laudantibus dependentem; in virtutis autem decus ac probitatem interim intenta, quæ expressa sunt bona, dignaque, quæ a viro magnanimo propter se

expetantur. Etenim si quis amore esset inflammatus vmbrae alicuius, is in duobus delinqueret. primo imbecillum sensum ostenderet, cuius affectio in obiectum adeo vanum deferretur. deinde huiusmodi amore plenus & præoccupatus, parum virium se retinere probaret ad proseguendum amore corpus ipsum ac solidum. Similiter humani applausus ac splendoris cupidus, prodit ingenium angustum ac remissum, quippe delatum in quid valde tenue & vmbatile. porro etiam eodem se impeditum manifestat ab omni egregio amore, quem Deo, patriæ aut virtuti solertius impendat. quæ adeo sunt conspicua, uti superbia ipsa, ad sui conspectum veluti suppudescens, humilitatis nobilem formam sibi obtendere solet, quo aliorum oculis clanculum illudat. *Gloriosa Bernard, de grad. humil. cap. 9.*

res humilitas, inquit S. Bernardus, *qua ipsa quæque superbia palliare se appetit ne vilescat.* Magni itaque spiritus, ac genuine fortes, in ijs apparere, qui honores ac dignitates vltro contempserunt: utpote in Christo Domino regiam Merc. 7.

amplitudinem, quantum ad vsum, a se reiiciente, & alijs illustrioribus illius sanctis, in potentiora bona a terrenis excitatis, quam sit vlla gloriola, hominum cultui præstituta. Qui ergo fortis existit, is non mouetur, non capitur aliorum laudibus, non venditat sua, non ea de se prædicat, quæ ipsi haud insunt, sed ad expressiora & angustiora contendit: veram scilicet virtutem, beatitudinem, ac maiorem Dei gloriam: digna quidem viri fortis studio ac labore. De alijs pronunciat cum S. Augustino: *Nec malam conscientiam sanat præconium laudantis, nec bonam vulnerat conuiuantis operobrium.* Est itaque superbia quædam animi abiectio, tumor inflationis, non plenitudo substantiæ: ut etiam differat S. Augustinus: petulantia, non virilis altaue operatio: neruis & ossibus plane destituitur, ac fortitudini prorsus contraria eius omnis incitatio. Quod si vir fortis ac magnanimus animo gaudium aliquando concipiat, dum se ab alijs laudari percipit, id nihilominus facit, ut notat S. Gregorius, non ex gustu sibi delatæ laudis, sed ex amore utilitatis in alijs: cum illis commodum, virtutes aliorum laudare, ac recte optandum sit, virtutem debitam sibi encomijs ab omnibus vbique celebrari. Licet tamen, neque id obest fortitudini, imo illi potius consonat, exterioribus signis propriam dignitatem, maxime si insultantes eam inique opprimere conentur, constanter tueri, & asserere. quo pacto ciuilitate confirmatus fuit animus S. Augustini, nostratium Apostoli, qui quod ex officio Nuncius, seu legatus esset Apostolicus, noluit submissiorem reuerentiam Episcopis Britannis exhibere: neque expediebat, Apostolicum præfulem, inferiorum superbiæ se obsequentem quo humilis videretur, præbere, ut recoluit Beda Venerabilis.

Bernard, de grad. humil. cap. 9.

Merc. 7.

August. lib. 3. cont. lit. Petil.

August. lib. 1. de serm. dō. in monte.

Greg. lib. 2. Moral. ca. 9.

Beda. lib. 2. Hist. cap. 2.

3 Postquam vero fortis animi status contra leuitatem arrogantiam humilitate seu spiritus paupertate munitus fuerit, in reliquis facilius modum tenere, ac quodam firmitudinis retinaculo, aduerso vanitatis flatui vbiuis resistere.

Math. 5. August. lib. 1. de Serm. Dō cap. 1. 22

resistere. Quod circa cum sæpius gestiat in homine animus de re aliqua statim iudicare, & arbitrari, assentiri vel dissentire, & iudicium paucis perspectis proferte, fortis fuerit, sistere hanc mentis præcipitiam, æstum hunc comprimere, illisque sedatis, profundioribus studiis idque suspensa cura, obstinatius incumbere. hoc sane grauis ingenij opus, sicut alterum, leuioris & lubricitate quadam fragilioris commentum. Docti ergo viri ac solidi rerum æstimatores, Hercules sunt, in laboribus nempe assidui, in dubijs anxii, in liquidioribus temperati, in abstrusis industrii, in dicendis sententijs moderati, in addiscendis prompti: denique contra impetum effundendi se, viriles & confirmati. Ac præter hanc intellectualem fortitudinem, reperitur generalis fortitudo, quæ affectum seu voluntatem cohibeat ac remoretur, ne quavis impressione facta a mente vel sensualitate, illico ad consensum se rapi permittat. in quo officio voluntas boni ciuis non debet esse muliebris, quasi cerea aut prorsus eneruis ad resistendum, sed aliquid ferri potius est quod referat. quæ si fuerit prorsus mollis ac delicata, voluptatibus quippe excisa, consequenter hac & illac, illecebra obiecta, vel terrore incusso, impotenter admodum in omnem partem se inflecti patietur. insignis itaque fortitudo animi in eo est spectabilis, quo voluntas quod ad perturbationes animi, rigidior est & obstinatio. Et quidem Dei respectu, cor seu voluntatem carnam esse conuenit, cæterum quo ad sensuum blandimenta, lapideam, adeoque adamantinam existere nihil vetat. Huiusmodi autem morositas animæ, duobus comparatur. animi scilicet contemplatione, intimas rerum expetendarum fugiendarumque naturas expendente, simul ac frequentatis actibus repudij seu discessus ab eis, quæ iucunda passim proponuntur. est quidem in voluntate, quemadmodum in corpore, quidam fluor charitatis & molitiei, vi cuius ab appetitu sensitivo valde ductilis efficitur; qui proinde fortitudinis cultu exhaustiendus, vt aduersaria dispositione eadem consolidetur. Et quidem quantum ad contraria studia, nihil tam efficax, quam amor Dei, qui voluntatem, instar ignis testam roborantis, stabilem contra omne lenocinium reddit & erectam.

4 Ex hac voluntatis fortitudine oritur pariter imperium in omnes animi affectus: ac in particulari eadem impediuntur vniuersi, ne sui indicia edant manifestiora in corpore, fitque, vt repressis respondeat quædam moderatio externi gestus, vel illis contrariæ significationes interdum exprimantur. Hanc fortitudinem

voluit Deus esse spectabilem in summo sacerdote apud Iudæos, cui diuina lege interdictum vestimenta luctus publici induere. ac in vniuersum in ciuili more positum, non debere principes publice signa dare magni alicuius doloris. inde canit Ouidius, Romulum Regem, viso fratris interfecti Remi cadauere, grauiore tristitiæ solitos affectus in se repressisse:

Flere palam non vult, exempla que fortia seruat.
Enimvero vt hoc præstetur, opus est fortitudi-

ne, & duro imperio in ingenij lenitatem, molitiam, vel etiam impetum in oppositum. Cuius rei argumentum, quod faminae ac pueri raro hoc efficiant, propterea quod naturæ indole sint imbecilliores, & in ipsis ratio sit minus fortis seu imperiosa. Imperatoris fuit hoc præstitisse:

*Talia voce refert, curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.*

Virgil. lib. 1.
Ænead.

5 Neque solum facultas in homine irascibilis, virtute fortitudinis instituenda, vires exerit in obstacula ac remoras, quæ progressum repellunt concupiscibilis, verum vt seuerus dux, & durus magister, ipsius concupiscibilis motus castigat, & sæpius genere quodam mortificationis penitus extinguit. Sicut enim illæ mollis ac fluidus, qui permittit in se appetitum concupiscendi lasciuire, & ad voluptates passim laxè diffuere, ita ille fortis, qui eundem coercet, & rigore quodam disciplinæ nonnunquam exacerbat. fortitudinis est, animam reddere veluti, concretam gemmam, quæ subinde splendorem acriorem emittat, quæ illi nervos confirmet, quæ ab illa causas dissolutionis seuerius abarceat. Cuius studij fructus, quo ad vniuersas animi operationes, supra recensuimus. Cum namque fortitudinis omne munus in asperis, in difficilibus ac periculosis versetur, tum vim appetendi eadem sic educit ac informat, vt idonea sit, quæ ad hæc inualecat, neque quicquam faciat, quod voluntatem ab eiusmodi rebus abducatur, seu ad ea superanda ineptum flaccidumque reddat. Vt enim illi ciues haud idonei ad externum bellum gerendum, qui ciuili discordia inter se conflictantur, ita voluntas hominis parum sæliciter ardua, extra se posita, profligabit, si modo insitus appetitu concupiscendi in illo rabide exæstuet. Pacem vero tum inducit potestas in homine irascendi, quando sensualitatis conatus compescit & tranquillat: nam si permittantur ad ingenium excurrere, plane rebelles & tumultuosi demum euadent, adeoque mutuo hostiles & infesti. idcirco quando fortitudo suum Isaacum a lacte abduxerit, tunc parens Abraham, nempe recta ratio, lautum instruet conuiuium, vt eleganter illud factum interpretatur S. Augustinus. Sola est fortitudo hominis, quæ officium peragit illius ciuis, qui in naturæ petulantiam pugnando, illa duo ab Epicteto Philosopho recensita, explet: Sustine & abstine. Sustinet fortitudo, dura perferendo: abstinet, delicijs iucunditatum sponte carendo, vt docet S. Hieronymus. ob hanc causam vitam hanc appellat militiam S. Iob, idque declarat Apostolus Paulus: Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Militiæ autem proprium officium fortitudo, de quo Sapiens: Melior est patiens viro forti, & qui dominiatur animo suo, expugnatore urbium. Et quidem vbi defuerit hæc fortitudo, ibi crescent non solum petulantia & leuitas, verum insuper fortes erunt homines, bruta quadam violentia, in ipsam rationem incurfante: ita vt qui humano ritu fortes esse renuunt, ij bruto tandem, in

Gen. 28.

Augustin. q.
50 in Gen.

Hierō. Epist.
ad Algasam
Iob. 7.

Galat. 5.

Proverb. 2.

Leuit. 21.
Philo. lib. 2.
de monarc.
Gel. lib. 14.
cap. 15. Se.
nec. consol.
cap. 15.
Ouid. lib. 4.
Fastor.

fui malum, robusti venatores & Nemrothi eua-
 Prouerb. 29. dāt. *Qui delicate a pueritia nutrit seruum suū, postea*
 Ambros. 1.3 *sentiet eum contumacē. Qui dominari nescit cupidita-*
 de Virgin. *tibus, inquit S. Ambrosius, is quasi equus raptatur*
indomitus, voluitur, obteritur, laniatur, affligitur.

Atque maiori fortitudine contra suas affecti-
 ones illi ciues indigent, qui ratione instituti pro-
 prii, versantur in maioribus periculis, & occa-
 sionibus frequentioribus delinquendi obijciuntur.
 Neque reuera qui istius fortitudinis exper-
 tes sunt, suis cupiditatibus seruietes, ij in pace
 degunt, aut solida incunditate perfruuntur: e-
 nimvero illæ cupiditates intus fotæ & accensæ,
 turbis suis & grauissimis afflictionibus haud vi-
 duantur. Quid precor, amarius pectore com-
 moto, ardente, desiderante, ambiente, irascen-
 te, libidinante? *Quis obstitit ei, & pacem habuit?*

Iob. 9.

Quemadmodum enim si pater familias ob ti-
 more aut desidiā, nullos depelleret ab ingressu
 in suas aedes, in eis vniuersa pertubata ac violata
 demum inueniret, ita is, qui ob animi molliti-
 em, in animam suam omnes voluptatum cho-
 ros admittit, nequaquam pace gaudebit, sed sin-
 gulæ eius facultates talibus hospitibus inquieta-
 buntur, ac tandem vel vitæ ipsius tædio confi-
 cientur. *Descendent in infernum viuentes.*

Psalm. 54.

6. Hæc ipsa fortitudo, diligentissimus excu-
 bitor præ ianuis animæ, simulque paratissimus
 miles ad repellendum quemuis hostilem impe-
 tum, eiusdem animæ saluti infestum: tentatio-
 nis impressioni obstinate pariter resistit, affe-
 ctumque confirmando, non patitur eum vllō
 impuro lenocinio facilè abduci ab officio, ho-
 nestatis. Duo quippe in ipsa fortitudine conspi-
 cua, quæ omni tentationi reiiciendæ aptissima:
 vigilantia nempe & robur. est enim fortitudo

Hier. ep. ad
Eustoch.

Argos quidem, seu peruigil draco: proinde ad
 primum appulsum blandientis illectamenti,
 vires euestigio exerit, & iam natam sollicitatio-
 nem turpem expedito opere veluti in semine
 profligat. Subinde impenetrabile facit animæ
 pectus, seu illud ictui subducatur, seu in excelsū
 locum excitet, seu impactam cuspidem illico
 adamantina virtute reiiciat, & in hostem retor-
 queat. *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum:*

Psalm. 17.

& super excelsa statuens me. Muliebri & enerue
 est, ad prima incitamenta voluptatum manus sta-
 tim dare, consensum tribuere, eo sese impoten-
 ter comittere, quo sollicitat & vocat libidinis
 suasa impuritas. Neque solum animæ statum ex-
 hibet stabilem hæc fortitudo, verum etiam vim
 eius auget, & maiorem indies pugnando reddit,
 veluti iam durā obijciendo hosti, in quam nulla
 eius flāma aut labes penetrare aut insinuare se
 poterunt: & ea de causa pronuntiat Apostolus,
 virtutem in infirmitate perfici: seu inde sta-
 biliri & confirmari.

2. Cor. 12.

7. Enimvero salus ipsius animæ ab hac for-
 titudine plurimum dependet: nisi enim quis
 fortis fuerit, frustra bona virtutum ornamenta
 comparabit, frustra ea in se inferet: quorsum
 enim contenderet, vt ingentem vim gemmarū
 congereret, & subinde eas omnes in canistro
 aliquo stramineo aut vitro positas, in publica
 via deprædandas exponeret? Similiter nihil
 proderit iustum esse, pium ac temperatum, ni-

si fortitudo has diuitias munierit: scilicet, nisi
 hominem earum possessorem quodammodo
 robustum ac rigidum contra omnes voluptatū
 insidias & incitationes ea virtus constituerit.
 Et quidem sicut in corporum, ita in animarum
 viribus, magna intercedit inter ciues differen-
 tia.

8. In istis laboribus militiæ, quibus defungi-
 gitur fortitudo, si quæ sit humanæ vitæ dulcedo,
 ea certe continetur, & inde affluentissimè in
 omnes vitæ actiones dimanat. Ex amaro dulce
 prodit, ex senticosa stipite suavis rosa emergit,
 ex morte vita efflorescit, ex ipsa maris turbu-
 lentioris falsugine, dulcis liquor, amabilis gem-
 ma exiliunt. Sola denique est fortitudo, quæ
 a pugna quiescit, a funere reuirescit & in cada-
 uere occisi leonis, suum fauum inuenit iucundi-
 tatis. Dulce viro forti, repulsa bruta voluptate
 deuicto peccati malo, saluas interius retinuisse
 virtutes, ipsamque iustitiam, sanctimoniam, di-
 uinæ auræ haustum, illibatas custodisse. Eidem
 dulcis panis, quem sudans ac sanguinolentus
 comedit, vnde ille sanguis oritur, ex quo vi-
 riæ decus, triumphus gloria propagantur. Dul-
 ce sentit, se decertando hominis partes defen-
 disse, se brutis moribus eodem non succubu-
 isse, se loco ad impulsus impure libidi-
 nis minimè cessisse, se adamante vel silice du-
 riorem, vim suam probasse, ac natium splen-
 dorem inter tenebras scintillando euibras-
 se. Denique dulcissimum sensum illi adferet ea
 cogitatio, qua secum reputat, se in Dei Impe-
 ratoris sui conspectu egregie decertasse, hostes-
 que tam honoris ipsius, quam propriæ salutis,
 generose debellasse. Enimvero huiusmodi dul-
 cedinis succo illi penitus priuantur, qui sensuū
 dulcedines delinquendo persequuntur, qui
 omni cera laxiores, ad eas diffluunt, omnique
 calamo leuiore, in earum delectus proni con-
 cedunt. Vt enim in lignis mollioribus citius
 generantur vermes, ita eorum conscientia, qua-
 rum vires flaccidæ & eneruatæ, posteaquam il-
 lecebras criminum in se admiserint, repugnan-
 tis iudicii aculeis, tanquam vermibus interius
 conceptis, miserum in modum vexantur, lace-
 ranturque. *Vox exultationis & salutis in tabernaculis*
iustorum. Vt enim eorū corpora, saniora quæ ex-
 ercitijs agitantur, & contra ocioforū, languen-
 tium, perpetuo recumbentium languida, palli-
 da & morborum seminibus infesta: ita virorum
 fortium læti existunt sensus, cum interim illi,
 qui quietem illecebrosam consecretantur, omnē
 in se facultatem subinde ipso exitu exacerbari
 persentiscunt. *Opus meum vix hora,* dicebat S. Ber-
 nardus, *& si plus, præ amore non sentio.* Huius for-
 titudinis alacritate exhilaratus Propheta David,
 de se affirmavit: *Viam mandatorum tuorum cucur-
 ri, cum dilatasti cor meum.* Viribus huiusmodi
 fortitudinis confirmati S. Martyres, vt refert Eu-
 sebius, lætis animis, & vultu amæno, ad tribuna-
 lia properabant: qui vero in eisdem carceribus
 fidem negarant, adducti postea ad iudices, in
 omnium oculis deformem speciem tristici ani-
 mi, & abiecti corporis ostendebant. *Contritio*
& infelicitas in vjs eorum, & viam pacis non co-
gnouerunt. Vt enim maris facies non splendet
 aut

Iudic. 14.

Psalm. 41.

Bern. serm.
14. in Cant.
Psalm. 118.Euseb. Hist.
Ecc. 1.4. c. 3

Psalm. 11.

aut vibrat, nisi placide fuerit composita, ita in homine anima haud iucunda, nisi constantia quædam illam explanarit, solidaueritque.

9 Denique eadem est fortitudo, quæ animā trāquillat, eius motus tā nimix exultationis, quam tristitiæ, siue mœroris, compescendo. quæ enim hac & illac diuersimode, dum voluptati studet, impellitur, inconstans est, & in quodcumque vario delata impegerit, id ei cuspis acutissima ad compungendum inuenitur. Renuit proinde vir fortis mali aliquid addere ærumnæ, quæ modo incidit: imo non tam euentu acerbo affligi & vri, quam suis proprijs manibus, scilicet impatientia sua, sua mœstitudine torqueri, longe ducit in ciue turpe & indecorum. Huic potius animus, placide omnia perferendo, fortunæ iniquitatem, hostium sæuitiam temperare, imo vincere & superare, innata pacis suauitate omnem forinsecus illatam amaritudinem, si fieri poterit, extinguere. Si spes prosperitatis illi exciderit, iucundabitur seipso contentus, ac Deo, sub quo meretur. Si tristitia pulsarint, haud subiacebit tristitiæ inutili, imo nociuæ tempestati: sese potius in spinis, in ardente fornace, in æstuante mari iucundum & immotum perpetuo exhibebit, longe sane ab hominis virili dignitate abesse videtur, rerum vilissimarum accessu vel defectu deiici, euinci, & tanquam prædam, omnia ipsius ossa ac nervos ab illis deuorari. Seruus est ille eius rei, cui quis succumbit, eidem inferior nempe subsidet, & ab illa statum sui omnem expetibilem deriuandum profitetur. Fortitudo autem plane detestatur hoc dedecus, quo quis seruus euadat perditæ pecuniæ, diminutæ famæ, amissæ dignitatis, charorum mortis, ac similibus rerum extra ipsum fortem positarum, ac procul sub eius eminentia iacentium. *Qui autem non habita*

Greg. 1. 21. *concupiscit ut habeat, inquit S. Gregorius, aut adepta metuit ne amittat: & dum in aduersis sperat prospera, in prosperis formidat aduersa, huc illucque, quasi quibusdam fluctibus voluitur, ac per modos varios rerum alternantium in mutabilitate versatur.*

10 Turbari curis, angore exedi, gemitu, ac suspirijs resolui, quam imbecillis animi argumenta. *Tristitiam longe repelle a te; multos enim occidit tristitia, & non est utilitas in illa.* Si natura malum, utpote mortem, deuastationem segetum incusserit, quieto animo id perferet vir fortis, probe sciens, inane esse decreto naturæ cursui inutiliter obluetari. Si fortuna aduersitatem intulerit, adhuc immotum supererit illius pectus, delirium noscens, leges insano mari, vel cœcæ fortunæ præscribere. Si aliorum malitia nocumentum instruxerit, adhuc pacatus manebit, quod intelligat, turpe esse, ad impressionem iniustam concidere, adeoque, quasi non sufficeret illa iniquitas ad nocendum, ipsummet, in sui nocumentum, inepte simul cum illa dolendo ac se perturbando, conspirare. Sin vero Deus cladem immiserit, lætabitur adhuc potius, quam ut angatur fortis, quod percipiat, elementem illam manum, quæ myrrham primam distillat, sanitatem eo intendere, haud ruinam. *Non est sensus, ubi est amaritudo. Sicut tineæ vestimento, & vermis ligno, ita*

tristitia viri nocet cordi. Perturbationibus itaque resistendo fortis, non modo eodem tranquil-

Prouerb. 25.

Arist. 1. 7
Pol. cap. 13.

lus est, verum etiam ex deformitate elicit pulcritudinem, ex penuria copiam, ex miseria felicitàtem, & tristibus virtutem. *Studiosus enim vir, inquit Aristoteles, & paupertate, & morbo, & aliis fortuna aduersitatibus laudabiliter utitur.*
11. Is autē fortius ac quietius vitæ dispendiū inter reliqua patietur, qui emolumēta istius vitæ iusto iudicio trutinans, ea prius aut cōtēpserit aut se vsu morū abiecerit. Est enim, ut alias diximus, seuerior disciplina genus quoddam mortis, cui anima assuefacta, identidem eadem mori æstimetur, ex quo cum ventum fuerit ad momentum perferendi mortem, seu amittendi vitæ naturalis iucunditatem, anima consuetudine auocata ab illectamentis sensuum, iam didicit quiete & patienter sustinere vitæ damnum. *Sit quodammodo inquit S. Ambrosius, quotidianus vsus in nobis affectusque moriendi, ut per illam quam diximus segregationem a corporis cupiditatibus, anima nostra se discat extrahere.* Contra anima voluptatum gustu quasi immerisa in altum corporis, ut loquitur Plato, neque actione sua abstracta ab illectamentis sensuum, quando ventum ad tempus, in quo a corpore anima separanda, cuius interuentu voluptatibus diu inhæsit, tunc maxima amaritudine perstringi & vehementi timore concuti solet. Cæterum vero postquam vitæ derelictio alicui facilius euaserit, aliorum subinde clades eidem parum adferent molestiæ aut in patientiam difficultatis. Vnde Seneca: *Ille nunquam miser, cui facile est mori.* alioquin si paratus non sit animus sua fortitudine ad tollerandum mortem, acerbissimum ac miserimum fuerit, illius ictui subiacere inuitum, reluctan-tem, timidum. *Quam miserum est nescire mori!* neque hoc miserum solum, quod sensui acerbum, sed, quod animi & rationis respectu fatuum, & sic illi quoque miserum. *Dolori indulgere, inquit Plutarchus, & animo concidere, inutile est, & futile & fatuum.* Contemne mortem, ait Seneca: *nihil triste est, si huius malum effugimus.* Huic itaque fortitudini nihil tam inimicum, quam nimius amor proprii corporis; qui delicatus plus æquo est, ut vliam asperitatem perferat: plus iusto ad se restrictus, quo minus hominem ad alia bona exire patiatur. imo non tantum aduersatur honestati fortitudinis, sed etiam omnis virtutis decori. *Honestum ei vile est, inquit Seneca, cui corpus nimis charum est.* Hoc autem munus fortitudinis tunc perfecte ab homine absoluetur, quando is ad Deum fide ac pietate recursum instituerit, ut id statim a nobis ostendetur.

Amb. de fid.
Ref. cap. 7.

Plato in
Tym.

Senec. ep. 4.

Senec. Aga.

Plut. lib. de
exil.

Sen. epi. 87.

Sen. ep. 14
ad Lucill.

CAPVT. LX.

Christiana spes, in Dei bonitatem delata, eximiam fortitudinis in se robur continet.

Nihil est, quod tam in homine virtutis cursum contra aduersantium impedimenta confirmat, ac spes certa in diuinam bonitatem, summa misericordia ad be-

nefaciendum, ad ignoscendum suoapte ingenio inclinatum. neque solum robur, quod ab illo fonte expectamus, inexhaustis eis in Deo perfectionibus tantummodo continetur, quas Philosophia mera contemplatur, verum insuper Christi Domini humanitate, eius meritis, facilitate eiusdem ac pietate, ad nobis succurrendum multo efficacior, affluentiorque eadem ipsius benignitas ad dandum exhibetur. quæ anchora huic firmitudini comparabilis, quæ potentia huiusmodi præsidio similis, quæ charitas huic indulgentiæ æqualis? Quemadmodum enim ad heri alicuius nutum ac motum, familiares in procinctu existunt ad eius mandatum perficiendum, ita volente Deo munus aliquod subsidij in nos conferre, illico occurrunt, cælum, Angeli, elementa, omnis denique creatura, quæ eius mandatum exequentia, nobis quoquo modo gratificentur. Alij quidem concius nobis benefici, vel res nobis salutare, consolatores etiam siue adiutores, proximè nostra corpora dumtaxat, sensus demulcendo, afficiunt, at Deus animæ ipsi, mœstitudine oppressæ, præ imbecillitate fatiscienti, immediate iucunditatis sensum indit, ad agendum alacritatem inspirat ad perficiendum vires vberimè illi infundit. *Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero. Nolite timere nec paueatis hanc multitudinem, non est enim vestra pugna, sed Dei. Non eritis vos qui dimicatis, sed tantummodo confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos. Cum steteritis ante Præsides & Reges propter me, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquamini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.*

2. Hinc venit, quod toties in scriptura Christus dominus, & Angeli ipsius, bonis hominibus pacem denunciarint, timorem eis excusserint, nimiam anxietatem prohibuerint, quandoquidem indecorum iudicarint, sub imperio ac præsidij adeo clementis Principis Dei constitutos, pauere, consternari, sollicitudinibus perurgeri. *Pax vobis, nolite timere. Nolite solliciti esse. Cum enim in Deo, inter alia ipsius attributa, misericors bonitas præcipuè eluceat, tum ei ingratissimum, defectum aliquem illi imputare vexatos anxietatibus ac diffidentia exanimatos. Hoc ut ostenderet Deus, sæpius veluti Moysen & alios seuerè castigauit, qui in tanta abundantia spectabilis pietatis, in domo adeo vndique misericordiæ donis referta, animos abiecere, ac desperantes quodammodo tantis bonis obstiterè. *Vsquequo detrahet mihi populus iste? quousque non credent mihi in omnibus signis, quæ feci coram eis? Feriam igitur eos pestilentia, atque consumam. Quamobrem ista Dei bonitate hauriendus spiritus fortitudinis, non solū quando ad succurrendum ea secundis causis videtur instructa, verum etiam quando natura ipsa nobis vndique a malis infesta apparet, ac a nostris commodis penitus discessisse. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te. Etiam si occiderit me in eum tamen sperabo. Quis est, qui Dei panopliam oculis suis penetrauit, ut de subsidio adferendo secum dubitet? quis ignorat, omnes**

creaturas Deo in suos vltus subijci, adeoque resilire interdum mare, terrā tremere, ignem haud ardere, leones non sæuire ad eius imperium? *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ. Quis scit si conuertatur & ignoscat, & relinquat post se benedictionem?* Parua erigit Deus ad magnos effectus educendos: imo contraria ita reflectit, ut mirandorum & insolitorum causæ existant. Quemadmodum enim recta orientem versus nauigantes, tandem in Americam occidentalem appellant, ita qui sibi videntur in aduersa fortunæ feruido raptu deferri, eo ipso in Elysium inexpectato incidunt, & iucundioris euentus subeunt fælicitatem.

*Omnia sunt hominum tenui pendencia filo,
Et subito casu quæ valere ruunt.*

Quid lib. 4.
de Pont.

Diuitis audita est cui non opulencia Crasi?

Nempe tamen vitam captus ab hoste tulit.

Ille Syracusia modo formidatus in vrbe,

Vix humili duram repulit arte famem.

Quid fuerat Magno maius tamen ipse rogauit

Submissa fugiens voce clientis opem.

Cuique viro totus terrarum paruit orbis,

Indigus effectus omnibus ipse magis.

Ille Iugurthino clarus, Cimbroque triumpho,

Quo victrix toties Consule Roma fuit.

In ceno Marius iacuit, cannaque palustri,

Pertulit & tanto multa pudenda viro.

Ludit in humanis diuina potentia rebus,

Et certam præsens vix habet hora fidem.

Quæ obsecro, sublimitas mortalium a Dei fulminibus tuta? quæ in eisdem humilitatis depressio, incapax prorsus exaltationis, si ipse suam manum vel inerti moli supposuerit?

3. Verum quidem est, hanc Dei bonitatem veluti per varios tubos, ad nos deriuare munera suæ gratiæ: utpote per Christi Domini humanitatem, Sacramenta Ecclesiæ, aliorum bona exempla, merita & adhortationes, nostram quoque pietatem: interuenit pariter ad virtutis donum nostra cum diuina gratia libera cooperatio: nihilominus summa, prima, ac quo ad resolutionem, vltima nostræ spei ac consolationis firmitas ac certitudo, solius Dei in nos benignitati innituntur. in quam, utpote suapte sponte ad nos fluentem, respicientes, tranquillivtuli in portu, securi tanquam in arce, diuites perinde ac si ipso Deo cum omnibus suis bonis potiremur, esse incipiemus. nulla gallina super pullos suos alas expandens, aquila nulla ad volatum foetus suos prouocans, mater nulla in vteri sui prolem tenera & indulgens, Deo paterna in nos bonitate affecto, quantū ad subsidium, comparari poterunt. *Spes nostra, ait S. Thomas, attingit ad ipsum Deum, cuius auxilio innititur.* nam si Sacramenta habeamus ad cōferendum gratiam efficacia, si nobis suppeditent munimina Sanctorum suffragia, eorumque exempla, si sacra Scriptura nos informet ad rectè viuendum, si orationes nostræ Dei dona obtineant, si merita nostra gratiæ ac gloriæ præmia consequantur, si liberum nostrum arbitrium Dei gratiæ hic cooperetur, hæc tamen omnia, cum sint effectus diuini auxilij, referunt nostrā totam spem, omne nostrum robur, vniuersam nostram expectationem & consolationem in illud

Math 9.
2. Paralip.
cap. 20.

Luc. 21.

Gen. 43. Luc.
2. Ioan. 3.
Luc. 11.

Num 13.

Num. 14. 20.

2. Paralip. 10
Iab 23.

Math. 23.

Deur. 32.

Isa. 49.

S. Thom. 2.
2. q. art. 1.

illud ipsum Dei auxilium ac bonitatem : faciet enim uero ad ciues tranquillandos plurimum hæc ipsa cogitatio: eademque ingentes vires tā ad agendum, quam patiendum fortiter eisdem inspirabit. *In Domino sperans non infirmabor.*

Psalm. 25.

4. Neque sane minima pars fortitudinis, aut exile argumentum tranquillitatis, quo ad effecta, quæ incidunt, est, circa ea miti animo, imo amanti versari, quatenus nempe a Deo fiunt, & ab eius voluntate dimanant. Excepto quidem peccato, nihil plane existit, quod hinc quodammodo non decoratur, adeoque dulcoratur affluētissimè. *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas a Deo sunt.* Imprimis hæc in re fortitudo nostra radices obtinet in Dei amore, ac in passionum animi nostri mortificatione. quæ Duo, quod iucunda sunt, quod pacifica, quod cōposita, non solum fortitudinem sistent inter aduersa, eamue ad vltiora promouebunt, verum etiam dulcissima quadam tranquillitate ac serenitate eius omnem motum temperabunt. Dei amans eo omni delectatur, quod Deus fieri decreuit, & in quo suam perfectionem elucere voluit: siue amarum id fuerit ei, siue dulce, siue prosperum, siue aduersum extiterit. quam optabile, ferrum humani cordis magnete diuini cordis trahi, & illi pertinacissimè & summè delectabili complexu immobiliter inhærescere? Similiter qui eodem amore omnium passionū æstus in se semel compresserit, is ad casum aliquem tristem haud iactabitur cupiditate, dolore minime torquetur; sed in eo potius deliciabitur, quod Dei voluntati constitit educere, & in quo tanquam in aliquo vestigio suam iustitiam ac prouidentiam suggestionem elucere illi complacuit. quamobrem precor, id homini non arrideret, quod Deo ut accideret decorum & rectum iudicatum fuit? cur est, quod equus brutescens, aliorum a sua auriga restitendo diffugeret? & quæ causa, ob quam mortalis homo sua libidine Dei facta incusando, condicionem propriam deplorando, criminaretur, corrigeret? Satis sit ad plenam tranquillitatem hoc vnū, quod Deo visum idoneū, hoc incidere. color iste cuncta suauias reddit, & plenum momentum ad inferendum patientiam, quod ægrotus aut pauper aliquis ex animo dicat cum *S. Iob, Quoniam manus Domini tetigit me.* non est hæc manus cæcæ fortunæ, non manus immanis violentiæ, non manus arte aut natura ad crudelitatem vel nocendum instructa, sed manus Domini, omnium optabilium apotheca. est ergo quod nos inueniat Deus non modo secundum cor suum, sed & secundum manum suam: nempe cum ipse amantes tum patientes.

Psalm. 56.

5. Quod vero ad constantiam fortitudinis conducat huiusmodi voluntatis nostræ cum diuina consensus, ideo pronunciat Apostolus, eo regnum quoddam a nobis comparari & administrari: quod proprium munus, & extrema perfectio, partis in homine irascibilis. *Non est regnum Dei esca & potus.* scilicet non reperitur hoc regnum in delicijs facultatis concupiscibilis. *Sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.* nempe quando iustitia bonam vitam semel

Rom. 17.

efformarit, tunc pax & gaudium in Spiritu sancto efflorescunt: tunc anima in optimo statu quietudinis quo ad vim irascibilem, perpetuo Basil in veluti imperans, confirmatur. *Mihi autem adhæ- Psal. 32, rere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam. Coniungere Deo, ut crescat in nouissimo vita tua. In pace in idipsum dormiam, & requiescam, quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.* dormit vir fortis, & requiescit spe in Deum solidatus. dormit, quia non exerit sensui sui curiositatem ad inuestigandum causas diuinæ prouidentiae. requiescit, quia cum Deo, animo & voto in illud quod euenit, cōspirat; atque eodem contentus, omni molesta agitatione caret. *Timens in Deum forti intentione dirigitur,* inquit *S. Gregorius. quicquid sibi in hac vita amarum sit, dulce æstimat, omne quod affligit, requiem putat, transire & per mortem appetit, ut obtinere plenius vitam possit. Iudicia tua iucunda.* Si in seipfis amara, ut tamen a Deo, iucunda.

Psalm. 72
Eccle. 2.
Psalm. 4.

6. Fortitudinis porro haud exiguum munus, urgente nos appetitu sensitivo, illūque extimulante tentatione praua, persistere in officio virtutis, cum patienter ferendo motum contrarium, tum eidem generose resistendo. Hoc quidem habet appetitus in nobis sensitivus, uti illecebra expetita priuatus, tristetur, siue concupiscendo siue irascendo in eam deferatur, quo modo videmus pueros dolentes, quando eis deneantur bellaria & huiusmodi suauias: in quorum cupiditates prouidetur, iuxta ac lacrymantes præ dolore, quando læsi, a vindicta sumenda cohibentur. Quocirca durante in nobis tentatione, pariter tristitia durare solet: quandoquidem ægre ferat, in nobis appetitus, virtute imperante, carere concupita sua delectatione. qui quidem sensus tristitiæ, aliquo etiam suo effectu, ad superiorem animi partem, utpote acerbatis morlu, grauedinis torpore, imo & ad corpus ferme semper peruat. In hac ergo mœstitudine, veluti umbra, versantur decus & splendor fortitudinis. Dum ergo tentationi se opponit fortitudo, perpetuo in duos aduersarios depugnat: scilicet in amorem cupediæ, & in tristitiam. *Cum paulatim ait S. Hieron. interior homo inter vitia & virtutes capit fluctuare, dicito quare tristis es anima mea, & quare conturbas me* utitur itaque fortitudo ad compescendum tentationem, armis aliarum virtutum, quibus imprimis amorem illicitum debellet, mox inde ortam tristitiam expellat: presertim, ut ait idem *S. Hieron.* amore Dei, & virtutū: tunc enim ut ait ipse, *Carnis amor spiritus amore superatur, desiderium desiderio restinguitur.* Non ergo in nobis veluti iners quiescit fortitudo, dum mala tentationis tollerat, aut patienter fert, sed aduocat ad se honestum amorem, qui inhonestum euincat, ac inde oriundam lætitiā haurit, quæ illam prauam aut mitiget aut expellat. quo pacto fortitudo neque in ipso conflictu in tentationem, omni priuatur iucunditate, quantumvis sensus doleant. verum peracta victoria, tunc solet Deus illos admirabili suauitate recreare, qui prius angores perpeffi tentationum. ut autem fortitudo sit in nobis in tentationes efficacior, curandum, ut eius sedes nempe anima, sit

Basil. de virg.

Hieron. ep. 22. ad Eustoch.

disciplinis quodammodo aridior, non mollis aut fluida ex usu voluptatum. miles etiam fortissimus non pugnat feliciter in limo, ibi impotens cum sit ad consistendum. ita soli fortitudini non est relinquenda spes victoriæ in tentationem, sed mortificatio appetitus adhibenda, ut in firmo ac solido depugnet noster miles fortitudo.

7. Quocirca cum a Deo mutuanda præcipua vis constantiæ atque fortitudinis nostræ, tum fortis fuerit, pietate orationis sæpius hunc fontem repetere, seruire precum, qui a conscientie humilitate ac puritate erumpat, a benignissimo parente gratiæ suæ robur, & militiæ arma instanter postulare. quæ alia herbarum ac fructuum maturitas, quæ a fecundo solis lumine? unde infans confirmatos habet sui corpusculi artus, præterquam a materno ubere? quomodo concha gemmæ valore fecundatur & ditatur, nisi a cœlesti instillato rore? ita pariter æstimandum, neminem posse diu in officio virtutis persistere, nisi a Deo spiritum hauserit orando fortitudinis. Potuit quidem Deus instar nubis irrorantis terram, absque omni eius connixu, in nos vim suæ gratiæ infundere nullo motu pietatis in eum excitatos. Cæterum vero, quod mente sumus præditi, ac libero arbitrio instructi, quarum facultatum munus oratio, voluit ut nos ad eum accederemus rogantes, quo ab illo illuminaremur discedentes. hanc hydriam orationis a nobis exigit ad hauriendum aquam altissimi putei: Rhetoricam hanc spiritualem requirit, qua ad misericordiam ac munificentiam ipse a nobis inflectatur: imo nervos hos cupit amoris inueniri a nobis, quibus quodammodo ligatus, a nobis non sit dimittendus, nisi *Benedixerit nobis. Petite & dabitur vobis, querite & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis: omnis enim qui petit, accipit, & qui querit inuenit, & pulsanti aperietur.* in quam sententiam optime *S. Augustinus: Oratio iusti clavis est cali: ascendit precatio, & descendet Dei miseratio. Sicut ex carnalibus escis alitur caro, ita ex diuinis eloquijs & orationibus interior homo nutritur & pascitur.* Enimvero huic virtuti fortitudinis duo videantur particulariter conuenire, quæ eidem extrinsecus adveniant: scilicet donum consilij seu prudentiæ, ut superius relatum: simul ac gratiæ diuinæ beneficiū, propter eximiam quam habet in suis muneribus defungendis arduum, ut iam explicatum.

8. Quod cum verum fuerit, inde consequens, corporis animique humiliactiones, quæ orationi adnectuntur, non esse viro forti seu magnanimo indecoras, ut vulgus hominum interpretari solet: nempe genuflexiones, prostrationes in terram, vultus dimissiones, pallores, cilicia, cineres ac similia, quibus viri fortissimi cum Rege Niniuitarum, Rege Samariæ, & *Dauide* vsi sunt. Certe huiusmodi appendices pietatis multum Deo placent, de quibus *Tertullianus: cui promptum, eorum petitis annuere, qui ita in eius conspectu sese luctu abijciunt ac deformant. non est magni animi magna contemnere, sed potius illa agnoscere ac obsequenter reuereri.* idcirco spectat ad viri fortis officium magnas æstimationes retinere de Dei perfecti-

onibus, illasque proinde contestari & fateri sui contemptu, ac dimissione manifestiori. Hinc redarguitur pariter eorum existimatio, qua nonnulli milites reputant, instante prælio indecorum esse militi, in oculis aliorum confessione sacramentali sua peccata sacerdoti aperire & expiare, quandoquidem inde significatio detur ut ipsi aiunt, militem illum mortem extimescere. at quis, nisi excors plane fuerit, non timet ad conspectum Dei pro tribunali sedentis apparere, ibique omnium factorum rationes statim reddere? Certe vel ex principijs *Aristotelis*, qui neque mortem, neque Deum timet, stupidus est, haud fortis.

9. Ut vero fortis vir ad Deum orando opportunè accedat, sunt aliqui Theologi, qui arbitrantur, illum prius fide theologica credere debere se id obtenturum, pro quo orat: similiter spe theologica fidere, illud ipsum certissime expectando: Quod verbis Christi Domini & Apostoli *Iacobi* probare nituntur: *Quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & eueniet vobis. Postulet infide nihil hesitans.* Fidem hanc, & spem appellant specialem: quandoquidem ad hunc particularem hominem pertinentem. Cæterum hæc opinatio, quoties de ea cogitauerim, toties multum mihi displicuit. Quod enim huiusmodi fidei ac spei priuatis seu specialibus locus non sit concedendus, suadet imprimis vigens hæresis, quæ fidei ac spei istius condicionis, phantasticè omne momentum attribuit salutis. Deinde communis sensus antiquorum Theologorum est, extra Scripturas, & Traditiones sacras & vna sit fides, non vagari fidei aut spei obiecta. Scripturæ autem & Traditiones non proponunt huic homini tanquam obiectum fidei, illud consequendum, pro quo orat, ut liquet: unde ergo fidei aut spei obijci id poterit? Rectè ergo docet *Card. Bellarminus*, orationem manare quidem a fide ac spe, sed communibus, ac catholicis: quibus creditur ac fidetur, in Deo sufficientem esse bonitatem, ad omne illud oranti conferendum, quod ipse alto suo iudicio idoneum nouerit, & petenti proficuum. iuxta quam sententiam verba Christi Saluatoris & *S. Iacobi* optimam referunt sententiam. Putandum tamen ad proferendum orationes maxime efficaces, iniicere sæpius Deum pijs persuasiones quasdam valde vehemētes circa euentum eorum, quæ petunt: quæ persuasiones, non sunt perpetuo actus fidei diuinæ, neque illius exæquant certitudinem: saltem quo ad subiecti dispositionem, licet obiectum earum tam certum, utpote a Deo decretum, esse poterit, ac illud, quod fide diuina creditur.

10. Atque istis satis multa disputasse videbimur de medijs ciuilibus ac sacræ vitæ, relatis ad virtutes, quæ partem in homine irascibilem bene instituunt. Verum quod lex a legitima lata auctoritate, instrumentum sit omnis plane virtutis, habeatque pro fine, ciues bonos constituere, idcirco de ea, tanquam communi morum principio, aliqua differenda.

CAP V T. XLI.

Quomodo leges vitæ ciuitati & sanctimonia
inseruiunt.

Legum in vniuersum vtilitates
duo mala, quæ naturam nostram
consectantur, omnino persua-
dent, ignorantia videlicet &
malitia: quorum proinde oppo-
sita bona in ipsis legibus in oculis nostris elu-
cent. quod enim in plerisque actionis medio-
critatem, iuxta ac eiusdem rectam ordinatio-
nem ad bonum commune, haud animis asse-
quamur, opportune succurrunt leges, quæ no-
bis vtraque ostendant, siue aliquid præcipiant,
siue vetent. Cum porro nobis insita nequitia,
quo ad priuatas voluptates immoderate inten-
ta, eodem pariter in aliorum iniurias & inde-
cora morum sit propensa, commoda lex, quæ
tam conscientias sua obligatione coarctando,
quam corporibus pœnas minitendo, a flagi-
tijs ciues coërceat ac repellat. Neque dubium
est, inquit Cyrillus, quin leges constringant, & quod
propensum ad defectionem, vindictis remorentur, di-
rigant ad bonum, & a deterioribus recedere cogant
eos, qui honesti rationem alioqui non haberent. In
hoc genere, quo natura humana perfectior,
virtuti ad finis magis, & philosophia doctior,
eo paucioribus mandatis ad eius institutio-
nem opus fuerit. Proinde florente statu na-
turæ integræ, aut leges non exstitissent, vel ad
magnum aliquem numerum haud excreuissent.
Opus est, inquit Aristoteles, adiumentis quibusdam
ad bene viuendum, minoribus quidem illis, qui melius
dispositi sunt, maioribus autem, qui peius. Cæte-
rum iam considerata condicione nostræ natu-
ræ, ad vitam ciuilem, ac sacram, leges prorsus
necessariæ. Vnde S. Basilus asserit, ciuitatem, So-
cietatem esse congregatam, constabilitam, & legibus
administratam, Recte ergo de legis qualitate cen-
suere Diodorus & Xenophon affirmantes, legem nō
debere solum ciues punire, sed etiam docere,
tam parti in homine rationali, quam concupi-
scibili, & irascibili in eodem consulentem.

Suid. io Nō.
Plut. li. 9 de
legib Arist.
3. pol. c 8. 1.
pol. c 2, Sen
ep. 94

Cic. l. 2 cont
Iul.

Plin. li. cont
Colotten.

Arist. 7. Pol
c 13. 5. ethic
& 10.

Basil. in psal
45.

Diod. l. Bib
Xenoph. l. 1

Soph. Aliax-
flag.

Plin. dial 6.
de legib.

Arist. 2 Pol.
cap. 6.

Nec legibus
Florebit vnquam, si metus deest, ciuitas,
Nec bene regetur vllus vnquam exercitus,
Nisi pudore, veluti valuis, & metu
Munitus.
Si homo, inquit Plato, cum natura felici rectam quo-
que disciplinam fuerit assequutus, in diuinissimum
mansuetissimumque animal solet enadere. Sin
vero non satis, aut non bene fuerit educatus, ferocissi-
mum omnium, quæ in terris nascuntur, animal red-
ditur.

Verum, vt aduertit Aristoteles, vniuersus bo-
ni honesti circuitus lege ciuili, aut etiam iure
gentium, haud ita compræhenditur, vt nihil
plane probi, legi exemptum, naturæ bonitati in
ciuibus relinquatur. impossibile enim, vt omnes
plane veritates practicæ a lege principis doce-

antur, aut iubeantur. idcirco vt perpetuus sit
cursus honesti in singulis, locus supererit natu-
ræ, & conscientiæ vniuersalis æquitatis. Vnde
idem concludit, in ciuibus requiri virtutes, quæ
rectum modum in eis etiam rebus teneant, ad
quas leges iubendo ac terrendo peruadere
nequeant: quo fiat, vt ciues sibimetipsis le-
ges, quod Apostolus Paulus multis persuadet. Rom. 2.
Debent itaque in ciuili republica leges corru-
ptionem naturæ, quantum fieri potest, adiuua-
re & corrigere, non vero numerositate, aut a-
cerbitate eam nimis prodere. quamobrem
quo paucae leges ac mitiores sint, curandum,
vt ciues ex virtutibus sint boni, ac minime indi-
gentes tantæ multitudinis, adeoque multiplicis
coërctionis, semper enim meliores ciues, pauci-
ores, facilioresq; postulabūt, cū sint ipsimet sibi
innatæ leges, vt loquitur Apostolus: ac proin-
de Beati in cælo, nulla externa lege ad recte vi-
uendum constringuntur. insita quippe eo loci
sua beatitudine ad omnia bona affatim desti-
nati. Hinc Xenophon & Thucydides, ingentem nu-
merum legum, perinde indicare reipublicæ de-
fectus & scelera aiunt, vt in eadē plurimi medici
indicio sunt variorū morborum, in ciues gras-
fantium. quibus Aristoteles, consentit, affimando
legum animaduersiones esse veluti medelas ac
medicinas ægrotantium in ciuitate. Hoc ipsum
Tacitus & Diodorus pariter adstruunt. Quam-
obrem boni principis non tam fuerit quoti-
die leges in massas cumulosque congerere,
quam efficere, vt ciues instructi sint virtutibus,
ob quas ad paucitatem redactæ leges, satis sint
idoneæ eorum ciuitati procurandæ. & cum
cogitur princeps leges quasi infinitas conde-
re, signum est, præcessisse in regimine ali-
quam incuriam quantum ad studia virtu-
tum, præsertim pietatis atque diuinæ cognitio-
nis. Porro vbi leges multum numero excreue-
re, ibi plures earum ex neglectu, aut nimio
grauamine, facili lapsu in obliuionem & anti-
quationem recidunt: simul ac eas passim vio-
lari & eis illudi necesse. Vnius autem præter-
missio aut neglectus, omnes in contemptum fa-
cile adducunt. Errant proinde illi politici, qui
æstu vindictæ in aduersarios laborantes, struem
veluti legum statim adparāt ac moliuntur, quæ
in moribus ciuium perennare aut confirmari
diu non possunt. Vnde cum earum diminuta
auctoritate, breui spacio exacto, extinguun-
tur, & inter errata politica tot Senatorum
iudicia, indecore, merito licet, recensentur.

Xenop. Cit.
Thuc. apud.
St. Serm. 41

Arist. 2 ethi
Camb. in
Thras. num
37. Azor. Tō
1. lib. c. 7.
Tacit. lib. 4
Anal. Diod.
bibli. lib. 1.

3. Vt vero summatim hac de re dicam, ex tri-
bus, legum multitudo propagatur: scilicet ex
praua indole ciuium, ex eorundem malis acti-
onibus; atque ex diuturnitate eiusdem regimi-
nis. prioris causa, teste S. Petro, ceruicibus Iudæ-
orum impositum diuinitus legum iugum intol-
lerabile. cum enim ingenijs essent perquam
refractarijs, multiplicibus iussionibus legum me-
rito erant coërcenti. Deinde crescente ciuium
malitia, illi commode opponenda legum diuer-
sa impedimēta, æquali passu incedente accurata
cognitione talis malitiæ apud principē, cū ipsa
malitia apud populū. Denique nullū imperiū diu-

Act. 15.

perdurans reperitur, quod variis casibus rerum non sit obuium: & ad quos præcauendos aut euitandos non postuletur legum diuersitas. Ex quo liquet, iniquam esse hæreticorum Protestantium conquestionem, qua in Ecclesia Catholica criminari solent legum numerositatem. nam quod attinet ad leges, quæ omnes attingunt, teste S. *Augustino*, numero sunt paucae & sententia perspicuæ. aliæ autem leges, quæ sacris canonibus digeruntur, ad certas personas spectantes, creuere partim rei sacræ magnitudine considerata, partim hominum fraudibus & iniquitate in vitæ simplicitatem incurfantibus. Protestantes autem in hac lite non nisi iniqui delatores, & probrosi inficiatores in nos reperiuntur: non enim mirum, si paucis legibus contenti, imo si prorsus exleges vagentur, cum nullam rei sacræ maiestatem apud se reputent, cum ex scelere nullam credentium respectu cladem extimescant: demum cum eorum synagogæ non nisi angustiis terminis in orbe terrarum definiantur, neque ante *Lutheri* & *Caluini* tempora vllum alicubi imperium administrarint. Quod vero ad rem ipsam attinet, optimum *Platonis* nostri consilium, quo ciues admonet, ut sic viuant, quasi in ciuitate reperiri nolent medicos aut iudices: illud quidem corporibus, hoc animabus expedire recte iudicauit.

4 Quoniam autem sermo iam incidit de beneficio legis, quatenus ciues instruit, ac doctos facit, inde commodè occasio datur disserendi de legum prologis, & præambulis inductionibus. qui prologi non adhibentur alium ob finem a legislatore, quam ut æquitas legis magis constet eis, qui legi obsequuturi, & ut iustior vrgentiorque eiusdem legis materia seu causa eiusdem comprobetur. Sunt, qui huiusmodi prologos diuersimode vituperant. imprimis aiunt, omnem legem essentialiter esse satis directiuam & illuminatiuam eo ipso, quo absolute aliquid ab ea iubetur, aut prohibetur. vniuersa autem instructio a Prologo, legi est extrinseca: neque tam iurisdictionalis est, quam philosophica, oratoria seu scholastica. Ex quo vltèrius animaduertunt, maiestati legislatoris detrudere vsum prologorum, dum eis significatur, satis validum non esse nudum illius imperium, ac meram voluntatem, lege expressam, ad præcipiendum, nisi accedat prologus aliquid suadens, & veluti a subditis emendicans. Proinde primæ leges diuinæ, & aliæ decem tabularum, omnino sine prologis edictæ. Postremo addunt, prologos suspicionem secum adducere, vix honestam ex se esse ipsam legem, aut probum animum legislatoris, quandoquidem prologi fucatum quoddam honestamentum legi præponatur: quod iusta & æqua sui vel ostentu solo nequeat apparere. Hinc prologi longiores passim, & e remoto petiti, ut legis deformitas specie honesti opportunius cõtegatur, in more poni soliti. *Plato* in multis præludia adprobat, utpote in cantu, in orationibus dicendis, at vero in legibus ferendis spectari non debere definit. Verarum autem legum, quas ciuiles esse dicimus, nemo vnquã proximum aliquod, aut pronun-

ciauit, aut conscriptum in lucem protulit, quasi nullum natura sit.

5 Nihilominus interdum idoneum esse vsum prologorum, asserere nihil vetat. ac *Plato* ipse hanc differentiam ponit inter tyrannum, & ciuilem principem, quod tyrannus continuo mandat, ciuilis princeps nonnunquam doceat, probeat, ac suadeat. Præsertim vero si inueteratus aliquis error populi sensus obtinuerit, consultum fuerit, legi prologum præponere, quotalis error eis excutiat: vel etiam quando legis æquitas notissima quidem legislatori, ignota tamen populo: tunc etiam conuenit, aliquo prologo populum erudiri. *Vtilis lex*, ait *Possidonium* apud *Senecam*, si non tantum imperet, sed doceat. Passim autem prologos non esse vsurpandos ea ostendunt, quæ iam diximus. *Seneca* prudenter ita admonet: *Legem breuem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur; veluti emissa diuinitus vox sit. Iubeat, non disputet. Nihil mihi videtur frigidius, nihil ineptius, quam lex cum Prologo.*

6 Potestas autem ferendi leges deriuatur a Deo in personam Principis, mediante reipublicæ constitutione. Sicut enim omnis hominum cœtus in se vim habet instituendi principatum, & eo assequendi finem ciuilem, ita & facultatem obtinet tribuendi alicui, vel aliquibus, auctoritatem leges condendi, vnde inter eos principatus vigeat, & vitæ, ciuilis finis ab eis commodè acquiratur. ac quemadmodum principatus forma hæc aut altera, maior seu minor, immediate ab isto cœtu descendit, ita ab eodem prouenit facultas legislatoria certa specie & modo definita ac instituta. Vnde, cum in principe cernantur potestas ac voluntas procurandi per leges ciuium bona, vicissim in ciuibz inuenitur erga illum subiectio, studium illi obsequendi, illiusque incolumitatem defendendi, tunc, ut ait *Cicero*, vinculum & ordo quidam ciuilis vitæ efficiuntur. Quænam autem fuerit forma Romæ olim ferendi leges, ita describit *Dionysius*: *Consules & Patriciorum potentissimus quisque asperius cum illis egerunt, negantes se legum ferendarum potestatem eis permissuros, præsertim de quibus in Senatu præconsultum non esset. leges enim esse commune totius ciuitatis non partis alicuius in republica conuentum & pactum. An non certis conditionibus magistratum istum a Senatu impetrastis, ut iniuriam aut vim patientibus pauperibus succurreretis, nec aliud tentaretis præterea?* De *Augusto* hæc *Xiphilinus*: *Multas leges condebat, non suo consilio, sed eas ad populum ferebat, atque omnibus eis, qui posent, emendandi faciebat potestatem.* Nihilominus hic idem auctor narrat, Romæ, ad declinandum tyrannidis inuidiã, nominibus Regum & Dictatorum exactis, Imperatores rem ipsam monarchiæ, eam consequutos, exercuisse. Igitur Imperatores his nominibus fulciuntur, ut omnia habere videantur concessu populi. Id vero sibi vsurparunt, quod antea ciuium Romanorum datum est nemini, ut soluti legibus esse dicantur: hoc est, omnis legis necessitate liberati, nec eis, quæ scripta sūt subiecti: Itaque dempta nominis acerbitate, regiam obtinent potestatem. Erat enim Romanum imperiũ ad reipublicæ formã primitus compositum, tametsi

August. E-
pist. ad Ian.

Plat. lib. 6.
de legib.

Senec. E-
pist. 94.

Senec. Ep. 94

Cic. or. pro
Cluent.

Dion. lib. 10

Ant.

Xiphil. in
August.

Exod. 20.
Cicer. lib. 1.
de legib.

Proclamati-
ones Cici-
lianæ.

Plat. dial. 4.
de legib.

tametsi imperatores, militum auxilijs freti, illud ad monarchiam inflectere sæpius tentarint. Vnde ad radices Capitolij, in arcu *Septimij Seueri*, inscriptione ei præconia dicuntur: *Ob restitutam Rempublicam, Populique Romani imperium propagatum.* Populi, cuius maxima auctoritas in republica democratica, diminuta erat Romæ auctoritate Tribunorum plebis. postea verò Imperatores

Dio. li. hist.
35.

7. Expedit omnino inter principis potestatem & subditorum obedientiam, legem intervenire. lex enim constans agendi regula, eademque plurium sententijs ad probata, quam principis sola voluntas sit multoties iniqua aut animi passionibus idemtidem subiecta. Vnde pronun-

Plat. l. 4. de
Repub.

ciavit *Plato*, tunc ruituram rempublicam, quando non legibus reges, sed leges regibus obsequuntur. in quam sententiam hæc *Aristoteles*: *Qui legem præesse vult, is velle videtur Deum ac leges im-*

Arist. 3 Pol.
cap. 12. lib. 1.
mag. Moral.

perare. qui autem vult hominem, is etiam belluam adiungit. cum præsertim tale quid sit cupiditas, & iracundia, & magistratus, & optimus quisque cum a recta via detorqueantur. quapropter lex est aliud nihil quam mens a cupiditatibus libera. Animaduertit idcirco *Plinius*, *Romulum* ciuitatem prius legibus quam mœnibus muniuisse. Cæterum quod omnia expressis legis verbis digeri non possint, vt supra diximus, idcirco rationi, quæ in principe summa, plurima deiudicanda merito permittuntur. Dicamus modo aliquid de materia legum ciuilium seu municipia-

Plin. li. 1. de
vir. Illust.

8 Materia itaque, quæ legislatoris iussioni aut prohibitioni obijcitur, est eidem ita subiecta, vt ipsa legislatione sua de ea præcipiendo disponat. nam legislatio actus est iurisdictionis in foro externo, & proinde materiam suam respicit vt sibi dimissam, & veluti quoddam genus sui peculij. Vt enim proprietarius Dominus habet peculium, de quo disponat, ita multo magis Dominus iurisdictionalis fori extrinseci retinet. ob quam causam in casu boni publici, magis disponit princeps sua lege de pecunijs ciuium, quam proprietarius ipse priuata sua voluntate. Præcepta legis, ait *S. Thomas*,

S. Thom. 2.
2. q. 10. art. 1.

presupponunt subiectionem cuiuslibet precipientis legem, ad eum, qui dat legem. Ineptè ergo quidam in Anglia Sectarius affirmavit, Summum Pontificem posse in rebus temporalibus præcipere quidem, non autem de eis disponere. Enimuero dispositio, siue quod ad habitum, siue quo ad priuationem rei, circa quam versatur, fundamentum habet in dominio tam iurisdictionis quo ad forum externum, quam in dominio proprietatis. quod si Confessarius aliquis iniungendo poenitentiam confesso, agens ex iurisdictione, præcipiat, non autem disponat, id euenit, quia non est perfecta in eo iurdictio fori externi, propter secretum sacramentale, qualiter intendat confesso, aut iuridice cogat illum iniunctam poenitentiam perficere: iurdictio autem Ecclesiæ in temporalia est perfecta, & absoluta idque in ordine ad forum externum: & contraria huic veritati assertio, fuit hæresis

Marcilij Patauni, inficiantis iurisdictionem externam Ecclesiæ. Et quidem negare Principibus vi alti dominij potestatem dispositiuam quo ad temporalia, est error prorsus inciuilis & intollerabilis. Si ergo Ecclesiæ competat hoc altum dominium, seu dominium iurisdictionale, legislatiuum, respectu temporalium, vt fides ipsa stabiluit, quomodo non potest eadem de temporalibus disponere? Agere proprie dicimus, ait *Aristoteles*, seu imperare ac disponere, qui animo & cogitatione externis actionibus præsumunt. ideo enim omnis legislatio in vniuersum circa res externas occupatur, illis præest, & illis mediantibus ad actus internos attingit, quia disponere valet de rebus externis; quod docet etiam *S. Thomas*, dum asserit, Ecclesiam in homine prohibere officia sensuum externorum in bonum internum animæ. prohibere autem ea non potest ex iurisdictione, nisi pariter de eis disponat. ob quam causam *Aristoteles* ex vi co-

Albe. Pigh.
de Eccles.
Hierar.

Con. in Reg.
pec. 2. p. 49.
num. 8. mol.
Tia. 2. de
iust. disp. 3.
Arist. 3 eth.
cap. 3

S. Thom. 2.
2. q. 108 art.
1. ad 1.

Arist. 10. eth.
cap. 16. Suar.
l. 1. de leg. c.
9. sect. 71.

9 Porro legis materia iusta esse debet: hoc est rectæ rationi ac sacrosanctæ fidei consentanea: adeoque talis, qualis ac publicum bonum efferendum conducatur, siue a lege iubeantur quæ suo genere, indifferentia, siue quæ virtutis certa natura comprehenduntur. Et quo intelligi par est, ait *Cicero*, eos qui perniciose & iniuste populis iussa descriperint, cum contra fecerint, quam polliciti professique sint, quiduis potius tulisse quam leges: vt perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim & sententiam iusti & iuris colendi. non enim aliam facultatem leges ferendi accepit princeps a Deo aut republica, quam quæ æqua, honesta, & communi bono vtilia præcipiat. Hoc enim munus inquit *S. Gregorius Nazianzenus*, mihi videtur Principis, vt opem ferat virtuti, malitiam vero impugnet, siue id incruento principatu, quemadmodum nos, siue cum gladio ac vinculis faciat. non est enim ius ciuile penitus distractum a iure naturali, sed ab eo potius vt fonte deducitur. Proinde sicut ius naturale nisi in honestum intendit, sic etiam ciuile non in aliud progreditur. Hac de causa finxere veteres, vt scribit *Plutarchus*, Ioui assessores esse Iustitiam & Themis: eo significantes, Reges ac Principes, Dei vices in terris agentes, non debere aut posse aliud quam iustum ac rectum suis legibus decernere. *Pindarus* idcirco legem vocat Deorum & hominum reginam, vt refert *Cicero*. *Seneca* quoque ea ipsa de causa eandem scitissime nuncupat *Armatam virtutem*.

Cicer. lib. 2
de legib.

Greg. Naz.
epist. 125.

Plut. lib. de
educ.

Cic. li. 2 de
legib.
Sen. ep. 60.

Ouid. 3 Fast.

Inde data leges, ne fortior omnia posset,
Ceptaque sint pure tradita sacra coli.

Plat. orat. 1.
Plat. cont.
Collut. ten.
Plut. l. de
doct. Princ.
Stos. ferm.
de lege.

Hæc apud *Platonem Aristides*: Atque id quidem fatebuntur omnes, nullam ad rem aliam legibus opus fuisse, nisi vt nihil a nobis inuicem damni patere-remur, nec mali & audaces probis potiores essent, verum ijs iure cederent. Tot tantisque muneribus, ait *Plutarchus*, ac bonis, quæ Diis largiuntur,

Z. 2

non

non licet nec frui, nec uti recte, si desit lex, iustitia & Princeps. Itaque iustitia legis est finis, lex autem principis opus, princeps vero Dei simulacrum, administrantis uniuersa, nihil egens Phidia statuario, neque Polycleto, neque Mirone, sed ipse seipsum per virtutem Deo similem reddit: ac fabricatur statuum omnium visu iucundissimam ac magnificentissimam.

Plato adhuc distinctius munus legislatoris prosequitur: Finis legum tibi propositus est, ut Dei cultu, & vitæ puritate optimum atque pulcherrimum exitum consequaris. Quare oportet, ut legum quoque lator hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus, ut semper ad hæc respicientes in singulis recte operentur.

10 Atque hoc modo dum principes leges ferendo se gerunt, non tantum populo utilitates multiplices adferunt, verum insuper status proprios, iuxta ac priuata bona eodem stabiliunt. nam ut aduertit Plato, huiusmodi officio exhibent Principes suis subditis munia patris ac matris. vicissim ciues haud aliter erga eos afficiuntur, quam ut proles in optimos parentes.

11 Quamobrem quod leges ciuiles, seu certis ciuitatibus propriæ, non nisi rectum & honestum, ac illud, quod rationi consentaneum statuunt, sunt qui arbitrantur, omnem eiusmodi legem, quandam esse legis naturalis ac diuinæ conclusionem, ac eas in se implicare. de qua re Cicero quam plurima in hanc sententiam disputauit. etenim ut hi definiunt, positis principiis legis naturalis, ac animo conceptis, legitime inde concluditur, in hac vel altera re legi obtemperandum. illud autem quod sic concludit, est recta ratio. Hæc autem quod percepit legis naturalis, ideo ex eius notione progreditur, dum aliquid statuit. Alij contendunt, leges omnes ciuiles haud esse conclusiones deductas a lege naturali, sed solum eius quædam determinationes ad peculiare materias. nam ut ipsi quærent, quomodo ex principiis iuris naturæ conficitur, frumentum hoc precio vendendum in ciuitate, hæc vestes usurpandas, & alia indifferentia præstanda; utpote hanc formam regiminis seruandam, tot debere esse Senatores, ac reliqua? Verum enimvero tota hæc disceptatio, ut mihi videtur, de solo nomine instituta. Si enim id omne conclusio dici poterit legis naturalis, quod eidem in certis circumstantiis consentaneum, tunc nihil vetat, quin censeantur omnes leges, conclusiones legis naturalis. Sin vero id solum legis naturalis habeatur conclusio, quod ab aliquo docto deduci vi argumenti poterit ex inspectis solum principiis naturalis legis, tunc quod plurimæ leges ciuiles non videantur inferri posse commode ex illis, appellari possunt potius legis naturalis determinationes, quam conclusiones.

12 Ex his omnibus liquet, tantam esse vim legis, uti obsequentium conscientias ad officia virtutum, & ad obediendum omnino adigat, easque ita constrictas teneat, ut sine sceleris nota ab illis prætermitti lex, aut violari non possit. etenim immediata regula agendi non est externa lex, sed internum conscientie dicta-

men, quod iudicat, legi obtemperandum ex gradus debito quodam, pro grauitate boni, quod in tali obedientia reperitur. oritur vero eiusmodi dictamen ab ipsa lege, habente vim iurisdictionalem ad informandum, simul ac ad obligandum, acceptam a potestate legislatoris, quæ etiam a Deo ipso primitus manauit: quod pulchre sane S. Augustinus explicauit. Nam & inter homines pœnas luit & apud Deum sortem non habebit, qui hoc facere noluit, quod ei per cor Regis ipsa veritas iussit. Verum quidem est, quasdam leges esse pure pœnales: illas nempe, in quibus ciuibus optio datur soluendi decretam multam, aut obediendi legi. & in hoc interuenit quoque aliqua conscientie obligatio, quatenus utrumque absque scelere omitti nequeat; præsertim iudicis sententia prolata. Aliæ autem leges, quæ in bonum reipublicæ simpliciter edicuntur, pro qualitate ac modo detrimenti aut commodi, quæ inferunt seruata vel prætermittæ, conscientiam ita obligant, ut sine peccato sperni non possint: siue earum materia ante legislationem vi iuris naturalis obligabat, siue solummodo obligare incipiat ad legis ciuilis promulgationem.

13 Quod autem superius diximus, legem duplici ratione ciuilibus moribus prodesse, dirigendo videlicet, & coercendo: hoc posterius dupliciter intelligi poterit. inest quippe legi duplex vis coercitiua: vna ei essentialis, altera tanquam propria passio illam consequitur. prior in hoc consistit, quod lex conscientias adstringat eorum, qui officium præstare dicuntur, ac ei dominetur coercitiue, nempe a vetito sub pœna peccati eas coercendo. oritur vero hæc coercitio ab anteriori legis iurisdictione in materiam ipsam eiusdem legis: quatenus respectu eius est dominatiua, superior, seu auctoritatiua: & hoc legi est maxime essentialis, & in eadem fundamentale, tametsi nulla pœna ab ipsa lege statueretur. Posterior vis coercitiua cernitur in potestate legis, pœnam aliquam illius violatoribus interminante. quæ quidem coercitio propagatur a duplici illa coercitione priori. & quidem si respiciamus potestatem legislatoris, omnis lex est essentialiter saltem in radice, coercitiua seu pœnalis. nam impossibile est, ut legislator agens ex perfecta iurisdictione & subiectione rei, quam præcipit in foro externo, non valeat punire delinquentes in eodem genere rei, in quo mandat. quid enim aliud requiritur ad punitionem in temporalibus, quam in ea Dominium iurisdictionale, eorundemque sibi subiectio in foro externo? omnis enim superior quo ad proprium peculium, & rem suam sibi subiectam, punire in eodem valet inferiores. Nullus itaque in temporalibus ex iurisdictione in foro externo lege imperat, nisi possit eorundem temporalium punitione coercere ac castigare ei subditos refractarios. At de istis satis simulque in vniuersum de omnibus medijs ad vitam ciuilem ac sacram ineundam inferuentibus. quæ quod virtutibus contineantur, tam intellectualibus, quàm moralibus, uti vidimus, superesse solū iudicetur, de virtutibus eorum actiuis pauca dicamus, qui alijs imperant, sicut antea statuimus

statuimus de eorumdem virtutibus intellectu-
alibus.

CAPVT. XLII.

*Quæ ac quanta excellentia virtutum mo-
ralium in eis spectanda, qui in alios
imperium obtinent.*

Vm in omnibus ciuibus, quo ci-
uiles ac boni sint, requirantur
virtutes, vti superius ostendimus,
tum in ipso Principe, fonte &
exemplari totius ciuitatis ac
probitatis, virtus requirenda plane summa, &
vt loquitur *Aristoteles*, *Architectonica*. Proinde qui
disputationem ineunt, quærentes, num maior
sit potestas regia sacerdotali, consultius face-
rent, meo quidem iudicio, inuestigantes, num
vi officij, iustitiæque diuinæ simul ac naturalis,
maior debet esse virtus Regis, quam Sacerdo-
tis. Vt autem hanc rem paucis discutiamus, in-
telligendum, duplices virtutes in principe viro
desiderari: vnas, quæ propriæ ipsius personæ
honestatem continent: vtpote continentiam,
temperantiam, fortitudinem & religionem. a-
lias, quæ illi ex vi principatus inesse debent,
quæ nomine iustitiæ legalis summam com-
prehenduntur.

2. Potestas ciuilis in alios iure naturæ sibi
annexum habet, vt quid connaturale, debitum
retinendi & excolendi virtutes: ita vt quo ma-
ior potestas ab aliquo adsumitur, eo maior
virtus in eodem requiratur. Propter quam cau-
sam Græci ac Romani olim auersi fuere a mo-
narchis, seu Regibus absolutis, eo quod despe-
rarint, in eis tantam virtutem reperiendam,
quantam postulat eiusmodi summa in eis pote-
stas. Vnde virtus non solum est omni potestate
præclarior, hominem Deo similiorem consti-
tuens, vt *Plutarchus* rectè dislerit, & ex *Platone* i-
dem ostendit *Auerroës*, sed etiam eadem rarior:
cuius raritatem effert potestas ipsa adiuncta
immunitati delinquendi. quapropter *Plato*, in
sua republica, non attribuit Regibus pecunias
nisi vectigalium sponte collatas, quod optimo
suo debeant esse contenti: scilicet, quo inter
omnes ciues honestissimi ratione loci habeantur,
eoque aurū illud referant, quod inter alia me-
talla fingit *Homerus*, *Iouem* Regum ingenijs pe-
culiariter immiscuisse. a qua virtutis dignitate
deficientem principem, belluam appellat *Ari-
stoteles*. nam vt in vniuersum homo, quod rati-
one armatus, si virtute destituatur, omnium
animalium pessimum, ac ferocissimum, ita
Princeps in republica omnium deterrimus, &
quasi Dæmonis facta imago comparet, si pote-
state abusus, a virtute præpostere descuerit.
Aristoteles idcirco ita discrimen cōstituit quo ad
virtutes, inter vectigales, & Principem: *Itaque*
*cum oportet, qui præsit, perfectis & absolutis virtuti-
bus, quæ more gignuntur, esse præditum & ornatum:*
est enim munus & officium Architecti. ratio autem
Architecti nomen obtinet: ceteros autem quantum
*quemque decet. Quamobrem si hominum gene-
ra in certos gradus ordinesque distribuere ve-*

limus cōtinuo videbimus, iuxta altiorē ac nobi-
liorē quorundā qualitātē, in eisdem maiores ex-
cellioresque virtutes iure optimo postulari. An *August.* l. 4.
non cernimus, inquit *S. Augustinus*, optimo cuique
dominatum ab ipsa natura cum summa vtilitate in-
firmorum datum? quod & *Seneca* proportionē
quadam naturalis præstantiæ in rationis exper-
tibus obseruauit. *Naturæ est enim potioribus dete-*
rora submittere. multis quidem gregibus aut maxima
corpora præfunt, aut vehementissima. Non præcedit
armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris
ceteros mares vicit. Elephantorum gregem excellen-
tissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus.
animo itaque Rector eligebatur. Ideoque summa se-
licitas erat gentium, in quibus non potentior esset, nisi
melior. Tantum enim, quantum vult potest; qui se
nisi quod debet non putat posse. Illo ergo seculo, quod
aureum perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Po-
sidonius indicat. Hi cōtinebant manus, & a validioribus
tuebantur. Suadebāt, dissuadebāt, & infirmiores vtilia
atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne-
quid deesset suis, prouidebat. Fortitudo arcebat peri-
cula, beneficentia augebat ornabatque subiectos. Offi-
cium erat imperare, non regnum. Nemo quantum
posset, aduersus eos experiebatur, per quos caperat
posse. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, cum
bene imperanti bene pareretur: nihilque Rex maius
minari male parentibus posset, quam vt abiret e re-
gno.

3. Quamobrem vt a sole stellæ lucem mu-
tuantur, & analogia quadam eius respectu lu-
cidæ plus minusue vocantur, ita in ciuitate, qui
principaliter virtute ex officio præditus, is Rex,
reliqui magis minusue virtute dicuntur imbu-
ti, ex modo scilicet, quo participatione, aut si-
militudine, ad regiam præstantiam accedunt.
Cum igitur accidit, inquit *Aristoteles*, vt aut ge-
nus totum, aut etiam vnus ex ceteris, tantum excel-
lat virtute, vt & illius, & ceterorum virtutem su-
peret, tunc ius est genus illud esse regium, cuius sit om-
nium summa potestas, eumque vnum esse Regem. &
alibi: Regum potestas eo comparata est, vt in populo
præsidium esset constitutum. Et Reges ex bonis, pro-
pter virtutis præstantiam constituti sunt, aut propter
virtutis actiones, aut certe pro huius generis excellen-
tia & dignitate. Hinc Doctor Angelicus ex sen-
tentia *Aristotelis* ita dislerit: Ideo Philosophus dicit,
quod eadem est virtus principis, & boni viri, non
autem eadem est virtus cuiuscumque ciuis, & boni
viri. hoc etiam deducit ex facultate legislatoria
spectanda in Rege, qua valet in omni planè
materia virtutis alijs præcipere. Cū enim Prin-
ceps præcipit in omni genere actionis bonæ, i-
deo debet esse bonus vir: quam bonitatem, ci-
uibus, particularia obedientiæ munia exequen-
tibus, non est necesse inesse ex eorum officijs.
Hac obseruata proportionē maioris vel mino-
ris potestatis in ciuitate, animaduertit *Aristoteles*,
maiorē debere esse virtutē in marito, quā in vx-
ore, in libero, quā in seruo, in quo minima vir-
tus, vt ipse ait, postulatur. ob quā causam *Home-*
rus, vt scribit *Clemens Alexandrinus*, dicere sole-
bat; *Iouem* dimidium cerebri seruis abstulisse.
Euripides narrat *Herculem* quæsiuisse a suo seruo
quo factum, quod homines ad moriendum ge-
niti; ac sibi ipsi respondisse: Vnde enim id nosse
posse

Arist. l. 1.
Pol. cap. 8.

Plutar. de
Prin. doct.
in *Arist.* Au
in *Platon.*
Rep. Phil. li.
de princip.
Sar. lib. 1.5.
cap. 6.

Plat. li. 3. de
Regno.
Arist. 3. *Pol.*
cap. 9. 12.

Arist. 1. *Pol.*
cap. 8.

Sen. ep. 90.

Arist. l. 3.
Pol. c. vltim

Arist. 5. eth.
cap. 1.

S. Thom. 2.
2. q. 92. art. 1.
ad. 2.
Arist. 3. *Pol.*
cap. 3.

S. Thom. 2. 2.
q. 47. art. 11.
Caiet. ibid.

Clem. Alex.
l. 4. sirom.
Eur. in *Alc.*

posses servus? Hoc ipsum de nobilibus & optimatibus aliorum respectu, quantum ad virtutis excellentiam, affirmandum. Quod ergo Princeps suprema inter omnes sit auctoritate conspicuus, ideo eidem aptè respondere debet prima virtutis dignitas, *Vt unus moribus*, quod ait Plinius, *viuamus*. Tulli Romani hæc fuere voces de Romanorum principum delectu ac virtutibus: *Magistratus, senatoria dignitas, & ceteri honores deferuntur apud nos, non iis, qui amplius possident opes, aut longam maiorum indigenarum possunt ostendere seriem, sed iis, qui talibus honoribus sunt digni*. Nulla enim alia re quam virtute humanam nobilitatem constare ducimus. reliqua turba ciuitatis corpus est, roburque ac vires affert ad exequenda potentiorum consilia.

Quid deceat Drusi matrem, matremque Neronis
aspice, quo surgas, aspice mane thoro.
Non eadem vulgusque decent, & lumina rerum:
Est quod præcipium debeat ista domus.
Imposuit te alto fortuna, locumque tueri
iussit, honoratum Liuiæ perfer onus.
Ad te oculos auresque trahis, tua facta notamus,
Nec vox missa potest principis ore regi.
Alta mane, supraque tuos exsurge dolores,
Infragilemque animum, quo potes usque tene.
An melius per te virtutum exempla petemus,
Quam si Romana Principis edis opus?

4. Huiusmodi cogitatio duo efficere poterit in Principum animis. vnum, quo inuiti quodammodo accedant ad imperandum. alterum, quo abstineant verbis factisque superbis, maiestatem quasi in scena nimium pompaticè ostentantibus. Prius istis indicat Aristoteles: *Debet enim & voluntate sua, & inuitus venire ad imperium, is qui dignus est magistratu*. quis obsecro principum, de gradu virtutis, quo reliquis præpolere eum oportet, cogitans, ita confidenti de se est animo, ut securus illum sibi polliceatur? quis potius ad conscendendum hunc apicem virtutis non reformidat? Nec vero, inquit Cicero, *imperia expetenda, sed potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam*. ac Plato scribit, bonum Principem ita debere esse animo affectum quantum ad proprium ingenium, ut plus cupiat contemplationi priuatim vacare, quam regendis populis incumbere. Traiani quod ad hoc laudes ita recolit Plinius. *Recusabas enim imperare. recusabas quod bene erat imperaturo. igitur cogendus fuisti*. Illi, illi, inquit Pacianus, *auide regna desiderant, quos soluta legibus delectat vita, quorum crudelitas priuata capiendi, libido honesta sedandi ad impunitatem recurrunt*. de Theodosio ita Claudianus:

— & solus meruit regnare rogatus.

Si porro principes secum reputauerint, hoc ipsorum pensum, quod non nisi excellenti virtute absolendum, ut loco officioque suo digni videantur, nequaquam externis signis se plus iusto amplificarent, veluti, teste Plutarcho, si colossis essent similes, forinsecus quidem altis & speciosis, interius vero rudi ac deformi materia refertis, & ad subitanæ ruinæ comparatis.

Discimus experimento, inquit Plinius, *fidelissimum esse custodem principis, ipsius innocentiam*. Titus ob eminentes suas virtutes vocatus a Romanis, humani generis delitiæ. Apud nostrates Henricus

Quintus fortitudine ac victoria in Gallos clarus, tam fuit redux Angliam ex Gallia repetens, suis charus, ut cum exarsurus esset naui, littus petiturus: quod narrat Harpessfeldus, *Magnus nimmerus in ipsum se æquor pedibus immisit, paratus præ amoris magnitudine humeris Regem in continentem efferre*. Cum enim tot sint pericula, vitæ regum infesta, tantæ occupationes eorum, quieti & ocio contrariæ, tot tristes euentus, ipsorum votis aduersæ, tot lubricitates, optatæ constantiæ funestæ, quid est, quo interim delectentur, quo recreentur, quo confirmantur inter hæc, præter eximium decus virtutis, ab illis impigre acquirendum?

Pompeiusque fuit, qui nunquam mista videret
Læta malis: felix nullo turbante Deorum,
Dilata fortuna manu.

Neque timores vel suspiciones depellunt regij
adparatus, quinimo accersunt potius, eisque incrementa indies suppeditant.

Nec calida citius decedunt corpore febres
Textilibus, quam si plebeia in veste cubandum est.

quod eis ab istis malis regijs tutamen, quod asylum, qualis incunditatis portus, si non in vna ac sola virtute? Sine qua, si omnia externa cessarent, interni tamen sceleratæ conscientie angores, principes ex libidine imperantes dirissimè torquerent, vel omni fulmine ipsis immaturores.

5. Ac quod in principe desideranda insignis virtus, ex eis id constat, in quæ illius virtus pugnare debet: ita ut eo liqueat, Principis virtutem acerrimam ac fortissimam esse debere. quæ admodum enim in prono mari cursus naui facilius, quam in aduerso, ita quod Principum status multa continere in se solet, quæ virtuti summo quodam gradu inimica, eapropter eius virtutem exertam, elaboratam, & ad supremum auctam esse conuenit, ut vitæ rationem inter tot violenta incommoda, sicut Principem decet, instituat. Duplex itaque in homine spectanda voluptas, quæ virtuti infesta: vna spiritus, altera Carnis: quarum ambæ species potestate, & diuitiarum copia, in Principe armari videntur robustiori quodam apparatu, quam in alijs: sunt enim hostes virtutum, quibus nulla ferme occurrunt impedimenta. at quamuis dona sint Dei potestas & diuitiæ, atque virtuti poterunt inseruire, tamen inspecta humana fragilitate, & communi mortalium clade, potius tanquam miseras deplorandas, quàm ut ornamenta ac verà bona exoptanda iudicauit sapientissimus Card. Bellarminus: idque verum esse docet ex S. Augustino, affirmante plures miseras Patres familias tollerare, quàm seruos. qui Christianam hanc Philosophiam, animis, rerum terrenarum fumis obcæcati, non credunt verum esse, post pauculas horas verissimè comperient. scio Hesiodum in aliam sententiam cecinisse; si tamen forte in aliam:

— Πλῆτον δ' ἀρετὴν καὶ κῆδος ἀπληθεῖ.

Diuitias vero virtus & gloria comitatur.

Fateor equidem ita posse accidere, ut quis ratione diuitiarum & Potentiæ, virtuti ac sibi quādam dignitatem conciliet: verum hoc rarum & perquam difficile. & proinde nō nisi excellentis

Harpest. li. 5.
histor.

Lucan. lib. 8

Lucan. lib. 2
Horat. lib. 2
epigro. 1.

Bellarmin. lib.
2. De Gem.
Golumb. c.
85. August.
li. 19. de ciu.
cap. 6.

Hesiod. op.

tis & regiae virtutis opus id reputandum.

6. Quemadmodum ergo ex suprema potestate in principe recte arguimus, supremam in eodem virtutem requiri, ita id etiam constabit ex publico suo officio, & cum alijs ciuibus necessitudine. Cum enim ciuili vita, vt alias probatum, virtute contineatur, tum a principe, vt omnium capite, communi fonte, virtutum insignia, & effectus ad reliqua membra corporis politici manare debent. *Vt cum cupiditatibus Principum, inquit Cicero, & vitijs infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia. Quemadmodum, ait Plutarchus, oportet vt ipsa regula primum recta sit, nihil habens obliquum, deinde cetera sibi admota quatenus sibi congruunt, exaequet, consimili modo Princeps, postquam imperium in seipso parauerit ac direxerit, vitamque suam composuerit, tunc debet sibi coaptare eos, quibus imperat. Nec enim cadentis est alium erigere, nec ignorantis docere, nec incompositi componere, nec imperare eius, qui non pareat imperio.* Praclare enim uero in hanc sententiam Philo: *Sicut ignis quaecumque admoventur calefaciens, ipse primum innata sibi vi calet; nix contra suapte natura frigida infrigidat & alia, sic iudex ipse debet esse plenus iustitia, si aliis ius administraturus est, a quo veluti fonte promanant fluentia dulcia legum, & potabilia sitientibus iustitiam.* & hoc fufius ostendit ex officio principis ad procurandum bonum publicum *Aegidius Romanus. Vt ille, qui cuncta ambit oceanus, scribit Pacianus, quas suggerat aquas terris, recipit e terris, ita quod in ciues manat a principe, redundat in principem: & rei & fame bene consulis munificus Imperator.*

7. Contra vero si princeps libidini obsequutus, turpem vitam degerit, non sui solius malo definietur transgressio, quinimo ad alios ciues, eluiei instar & contagionis illos contaminatum excurret. Comprimi nequit iste estus, celari non poterit huiusmodi deformitas. *Minima quaeque ait Plutarchus, principum & rempublicam administrantium errata notantur, & pro magnis habentur. Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.* Enimvero existimarem, nullum genus violentae tyrannidis exaequare illa mala barbariei, quae prauorum morum in principe exempla in corpora animasque ciuium inducunt: neque vllus tyrannus illi tyranno similis, qui quoquo modo suorum animas erroribus & vitijs funestat: quod & Cicero disertè affirmavit. Princeps iuxta Platonem, publicus custos ciuitatis: proinde si indormiuerit, si a loco recesserit vigilae, quid fiet de ciuium incolumitatibus? Idem Princeps, caput ciuitatis: eapropter vt capitis morbi sunt corpori periculosissimi, ita principis flagitiosa vita vniuersis maxime calamitosa. De bonis custodibus sic Plutarchus: *Simul ac truem audierint seram, timent non sibi, sed eis, quae custodiunt.*

8. Vt autem aliqua de principum particularibus virtutibus dicamus, illud succurrit, quod de ciuibus saepius Plato ingeminat: scilicet admonendo, illos debere esse fortes, & mites. Non est ergo principis ad omnem truem speciem timere, retrocedere, perturbari animo, vbi munus suum iustitiae explendum institerit, licet aduersa fortuna resstauerit.

*sicut caelestia semper
Inconcussa suo voluuntur sidera lapsu.
Fulminibus propior terra succenditur aer,
Imaque telluris, ventos tractusque coruscas
Flammarum accipiunt: nubes excedit olympus,
Lege Deum minimas rerum discordia turbat,
Pacem summa tenent.*
Haud mihi idonea visa Regis apud Senecam conuestio.

Lucan. lib. 8

*dum excelsus steti,
Nunquam pauere destiti, atque ipsum mei
Ferrum timere lateris. o quantum bonum est
Obstare moli, capere securas dapes!*
Huiusmodi motibus agitur princeps tyranni, haud virtutibus instructi, aut in Deo confidentes. Deinde ne animositas in principe ferociat, mitis & clemens esse debet: hoc certe proprium ipsius, omniumque verè nobilium ingenium. Vnde fiat vt princeps cuncta sua referat ad bonum publicum ciuium, vt vniuersa decernat ex iustitia, ex virtute, non ex ratione aureae mensis in tribunalibus colligendae: ad quas sese mutuo invitabant Stratoles & Damocles Iudices, teste Plutarcho. Denique ita principum sensus fide, religionem, continentiam, temperantiam ac charitatem informandi, vt Deo supremae regulae apte respondentes, ei in cunctis perplaceant, mereanturque vt ipse eorum imperia stabiliat, diuturnet ac propaget: vt cum Regina Sabe, Salomonem salutante, vectigales dicant: *Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuiisti, & posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum, & Constituit te Regem, vt faceres iudicium & iustitiam.*

Sen. Agam,

Arist. Ethic. l. cap. 3. s. c. 1

Plutarch. lib. de iustit. ciuil. 3. Reg. 10.

6. Quemadmodum vero principis est in omni genere virtutis excellere, ita vel maxime in charitate. Cum enim eius officium circa aliorum bonum versetur, tum consequens, illum charitate reliquis praestare: quandoquidem huius sit ingenium, animum emollire, & erga alios muniticum ac tenerum exhibere. Pelopidas, ait Plutarchus, Domo exiens lacrymante uxore, atque orante vt seipsum vellet seruare: hac inquit, o mulier, oportet priuatis viris persuadere: sed non iis, qui magistratus gerunt, vt alios saluos faciant. Indita nobilibus natura ea est, quae facillime in alios amore incedatur, siue ad probis benefaciendum, siue ad innoxios protegendum, eorum opera requiratur. Principes idcirco, inter nobiles quippe rosae, hac ipsa charitate maxime flagrare debent, vt nihil in eorum moribus ea illustrius appareat. Feritas morum duo efficit inimica ciuitati. primo hominem ad se retrahit, intra terminos propriae personae constrictum ignobiliter tenet. deinde in alios asperitatem profert & inimicitiam: quae non minus principis muneri aduersantur, quam literas profitenti extrema ignorantia.

Plutarch. in Pelopid.

Greg. Naz. Orat. Mag.

10. Quod porro summus amor tanquam ciuili status vinculum, sit Principi a subditis deferendus, inde euidens, debere eundem omni genere virtutis clarere. etenim ipsa potestas in illo aliorum distracta a virtute, amorem hunc nequit incedere aut conciliare: est enim ea subdito potius ingrata, nociua & malum quoddam aculeatume, si virtute destituta. talis proinde Principis sceptrum non tam virga regiminis, quam

Cicer. lib. 3. de legib.

Plutar. de Princip. descript.

Philo. li. de Iudice,

Aegid. Rom. lib. 1. de Regim. prin. ca. 9. 12. Pacian. in panegy. Theod.

Plutarch. de iustit. ciuil.

Iunenal. li. 1. Satyr. 8.

Cicer. lib. 3. de legib. Auer. in paraph.

Plutarch. lib. de Princip. doct.

quam scorpio terroris. ceterum amabunt forsan externam in illo maiestatem, apparatus pompaticum, libertatem quiduis dicendi & agendi, immensam copiam voluptatum, stemma regium, minime sane; hæc enim virtute denudata, reperiri poterunt in odiosissimo quouis, adeoque in damnato: non est enim aliud obiectum civilis amoris quam bonum luminosum rationis: scilicet quam vitæ decus & honestas. reliqua sensuum bona ad eiusmodi amorem eliciendū infirma. Cum itaque Princeps in suo throno sit veluti Magnes, qui ad se civium animos ac corpora pelliceat, tum opus omnino virtute excellat, ac ea sit in oculis suorum, instar tersi speculi clarissimus. Enimvero non alius color, aliæque odor rosam decet, quam qui præcipui. pari modo quæ in humanis ac diuinis excellentiora, & hominis anima digniora, ea spectanda in principe. absurdum vero, illum, istis spreitis, brutorum præstantias superbiendo & luxuriando æmulari.

Tibul. lib. 4. *Nam quanquam antiquæ gentis superent tibi laudes,*
ad Messal. *Non tua maiorum contenta est gloria fama,*
Nec queris quid qua iudex sub imagine dicat,
Sed generis præcos contendis vincere honores,
Quam tibi maiores, maius decus ipse futurus.
Hoc ritu illustres principes, caueant sibi a Circæis poculis voluptatum, adulatorum, quibus poti, omni mente exuantur, & in ferarum muten-

tur naturas. iniquum sane, vitia purpura fulgere, sceptro dominari, ac naturæ humanæ flores ac decora sibi usurpare. Quæ maior potestas quā in cœlo? & ubi maior virtus innocentiae & actionis? est ergo quod princeps, Dei imago, ad exemplar cœli rempublicam suam effingat, eam exquisitis virtutibus exornet: ipse vero quod ad virtutem, veluti quidam Deus, reliquis in suo cœlo civibus præluceat; chorosque ducat stellarum ipse sol radiantissimus.

II. Recensitis iam hisce tribus libris, vitæ civilis, ac sacrae principijs, reliquum agamus de eis civium studijs, quæ illis contraria, a civilitate ac sanctimonia, declinationes in barbariem, a virtutibus ad vitia inflexiones, secum adferre solent, varijsque dogmatum veritatibus illis nos ut possumus, opponamus. Huiusmodi autem mala ad tria capita reuocari posse videntur: scilicet ad naturæ humanæ communem quandā, quo ad mores, corruptionem; ad elaboratas artes tyrannidis; postremo ad nequitiam Hæresis: de quibus in libro quarto singillatim pertractandum. In hoc idcirco proposito imitatur medicos: Qui, ut ait Cicero, *Causa morbi* Cic. lib. 3. *inuenta, curationem esse inuentam putant:* sic nos *Tuscul.* inuentis & designatis fontibus, ex quibus vitia in civilitatem effluunt, medendi facultatem reperiemus.

Finis Libri Tertij.

LIBER QVARTVS.
DE MORIBVS
REIPVBLICAE
CHRISTIANÆ
 COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

*Quemadmodum Ciuitatis perfectio, ita ab eadem
 declinationes, causas plerumque respiciunt in occul-
 ta Numinis prouidentia, ipsorumque ciuium
 voluntatibus.*

Qui in sententiam, Dei prouidentiae
 omnino repugnantem, abiere, fa-
 tum aut fortunā rebus omnibus,
 utpote aurigas aut conditores
 praeficientes, ij varias sortes ac vi-
 cissitudines rerum publicarum & Imperiorum
 retulerunt in certas temporum periodos, per-
 inde ac illorum, sicut & corporum viuentium,
 currentibus annis progressionem occultā fierent
 ad reciprocas mutationes, interitusque modos.
 huiusmodi vero alternationum causas, hanc et-
 iam vniuersi fabricam habere, similiter arbi-
 trati, quarū vi, ut inceperit, adoleueritq; aliquan-
 do, sic etiam tandem conficienda; nunc elu-
 uionibus, nunc postea exustione, stellis & occa-
 no agentibus, immutanda.

Macrobius lib.
 2. in Som.
 Scip. cap. 10
 Lucan. lib. 1

*Antiquum repeteus iterim chaos, omnia mistis
 Sydera syderibus concurrent, ignea pontum
 Astra petent, tellus extendere littora nolent,
 Excutietque fretum, fratri contraria Phoebe
 Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
 Indignata, diem poscet sibi, totaque discors
 Machina diuulsi turbabit fœdera mundi.*

At alij strictius de hac ipsa re sunt philosophati,
 definientes, stellarum ac planetarū horoscopis
 dominantibus, nunc res ciuiles florere, postea in-
 clinari: nunc exurgere, subinde cadere ac deci-
 dere. Cuius certe dogmatis aestimatio, a pietate
 in Deum, simulque a morum cura, mortalium
 haud paucos abduxit, ut postea ostendetur.

2 Verum enim uero sicut in ipso orbe natura
 plurima extulit admiratione nostra digna cum
 genere ipso, tum eorundem dissimilitudinibus,
 ita quo ad mores ciuiles, regnorumque status, ea
 apparet varietas, adeoque vnius eiusdem im-
 perij valde dispares interdum vultus spectabiles
 se ingerunt in nostros sensus, uti hos haud mi-
 nus, quam illa, stupore quodā mentis collustre-
 mus. Quæ obsecro in humanis maiora aut sta-
 biliora vnquam visa quatuor Monarchijs, Assy-
 riorum scilicet Chaldaeorum, Graecorum atque Ro-
 manorum? nihilo obstante tamen concidere. Et

quod ad Romanum imperium attinet, suis etiā
 temporibus Zosimus, Marcellinus atque Symmachus
 acerbè conquesti, funus illi propemodum indu-
 ctum, omnia nempe eius decora in barbariem
 exspirasse. Athenæ Graecorum scholæ, perennes
 olim aestimatae cum amore sapientiae, tum Inge-
 niorum contentione eo loci florentibus: ho-
 dierna nihilominus die omnia illa lumina ac de-
 cora, in ignorantiae tenebras abiere. Quis ferme
 est, qui modo populosum adit Ægyptum, qui io-
 cosum Nili delicias quaerit, soli illius vbertatem a-
 uidius consecratur?

Zosim. lib. 1
 Macellin. lib.
 6. Symmach
 Apol. pro.
 Relig. vet.

Atque vetus Thule centum iacet obruta portu.

Nobis vicina Germania antiquitus armis in-
 clyta, & dominatione potentissima: nescio
 quarum modo factionum segmentis in par-
 tes dispersa, a pristino valore ac dignitate
 defecit. Gallia olim martio impetu non tā orbi
 terrarum formidanda, quam in Asia & Africa,
 imperiosa, ut tradit Liuius, vix proprio iam gau-
 det continente: ac in illo puncto, sectarum stu-
 dijs membratim colluctando, seditose admodū
 cum suis visceribus conflictatur. Anglia vicinis
 regnis quondam infesta, ab oriente vsque ad
 pyrenæum victrix. verum aestuante oceano
 nunc incincta, non solum alienis terris exclu-
 ditur, sed ad similitudinem sui maris, animo-
 rum dissidijs intus aestuando, mirum in mo-
 dum, quasi reciprocantibus in ea fluctibus, a
 seipsa, Penthei instar diuellitur. Venetiae non ita
 pridem Europæ emporio opulentæ, frequenti
 in Turcas victoria inclytæ, doctissimorum viro-
 rum scriptis, veluti vibrantis gemmæ flammul-
 lis, coruscæ, nescio cuius Sirii, feruente vapore,
 percussæ, inde nuper e tantis bonis excidentes,
 defloruere. Tempus fuit, in quo populi Septen-
 trionales omni ferme sæculo tanquam apum
 conglomerata examina, in longe distantes pro-
 uincias prædatum ac direptum sese quam latif-
 sime diffudere: qui tamen nostris temporibus,
 domi se continentes, niuib. suis coelique rigori
 segniter immoriuntur. Factum auorum no-
 strorum ætate, ut Christiani principes, ingen-
 tes copias in Turcarum & infidelium ditiones
 quotannis immiserint: cum etiamnum inte-
 stinis bellis mutuo exagitati, se fœlices reputāt, si
 aliquantisper a domesticis motibus priuati re-
 quieuerint. Nouere Hispaniam priora secula in
 multa regna distributam, sub alijs principibus

Plin. lib. 12.
 cp. 25. Clau-
 dian. Eplgr.
 de Nilo.
 Iuuenal. li. 5.
 Sartyr. 15.

Liui. lib. 8.
 Dec. 4.

Nubrigē. in
 Ricard. 1.

passim mœrentem, quæ nunc literarum apices, rei militaris gloriam, amplissimique Imperij maiestatem consequuta. Vnde, quæso, istæ rerum ac morum discrepantiæ, unde hi regionum Prothei? an e coelo, an e solo, aut salo? quis vterus huiusmodi pugnantis fœtus conceptis seminibus seorsim coagmentauit, & sua deinde edidit virtute? Non perpetua, inquit Seneca, hiemis seuitia, non hominum ingenia ad similitudinem cæli horrentia, transferentibus domus suas obstiterunt. Atheniensis in Asia turba est. Miletus septuaginta & quinque urbium populum in diuersa effudit. Totum Italiæ latus, quod Infero mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuscos Asia sibi vendicat. Tyrii Africam colunt, Hispaniam Pœni, Græci se in Galliam immiserunt, in Græciam Galli. sapientia placuit, nullius rei eodem semper loco stare fortunam. Et alibi. Computa urbium sæcula, videbis quæ diu non steterint, etiam quæ vetustate gloriantur. Porro quantum ad mores, ubi loci inuenienda priscae vitæ simplicitas, honorum titulis destituta, curiositate victus orbata: ubi fidelitas, nudis assertis satis ex se aliquando contra omnem fallaciam confirmata: postquam artium, rituum legumque cumuli, voluptati ac superbie hominum vix possint modo satisfacere, aut earum importunitatibus occurrere?

2 Leuissima mihi imprimis eorum hac in re semper visa diiudicatio, quæ in ipsa temporum, & statutos annorum decursus, discrimina hæc, tanquam in altissimas causas, censuit referenda. Quid aliud, peto, in vniuersum tempus, præterquam motus duratio, seu quædam illius fluens extensio? forma licet per me re ipsa concreta, tamen actiua, quæ aliquid rebus inferat, cogitari à quopiam haud poterit. Imo probabilius, tempus seorsim sumptum à motu ac termino, qui motu acquiritur, nihil esse solidi, sed mere animi nostri comprehensione motus fluxum ambiente & colligente, dumtaxat effingi. Ludunt ergo, vanitate ingeniorum abusi, qui circuitu centum vel mille annorum mysteria quædam fabricantur regnis & imperijs fausta aut funesta. Ne dicas, inquit, Ecclesiastes, quid rei tandem putas cause est, quod priora tempora meliora fuere quàm nunc sunt? Stulta enim est huiusmodi interrogatio. Verum quidem est, peculiaria penes Deum digesta esse suo consilio tempora, quæ ipsius tempora in sacris literis passim appellantur: in quibus insignes effectus, siue in magnis efficiendis, siue in eis evertendis occupentur, diuinitus fiunt: nihilofecius omnis isthæc mutatio &eductio non temporibus ipsis, nedum vel anno Platónico, sed Dei Omnipotentis, Sapientis quæ adscribenda: qui temporum interstitia, ac dimensiones suorum operum voluit affectiones esse, & circumstantias non causas effectrices.

3 Neque certe probabilitati innititur eorum commentatio, qui iudicium sequuti Iulii Firmici, syderum posituris & reuolutionibus omnes has rerum & morum oppositiones attribuunt. Esto, hinc vehementius modo inclinari ciues ac Principes in quædam actionum genera, seu practica, seu contemplatiua, nihilominus proximæ causæ humanorum consiliorum, utpote rerum euentus & occurfus occasionum, non semper illis examissim respondet vna eademque facie,

sed diuersimode. Quod porro libero arbitrio homines sint præditi, inde fit, eos induci non posse naturæ affectionibus vlla necessitate in hoc institutum aliudue. Comprehendamus itaque, si placet, distincte vniuersum illud spatium, quo incrementa cepit Romanum imperium, & illud mox in quo floruit: primo nempe in subiuganda Italia, deinde in alijs prouincijs debellandis insumpta, ac comperiemus omnino eo vigente, tales horoscopus seu constellationes extitisse, quales exitiales subinde iudicatæ, & sub quibus imperia aliquoties a sua magnitudine defecerunt. Quid ergo faciunt horoscopi aut stellarum coitiones, quibus æqualiter, res prosperæ simul ac aduersæ, imperiorum ortus, progressus, iuxta ac eorum lapsus & ruinæ accommodantur? Centum annorum æuo elaborata apud Romanos eloquentia, Breui tempore, ut ait Cicero, ad nihilum ventura, ad culmen perfectionis tandem deuenit. Vis eorumdem martia per annos quingentos continuato cursu ad imperij amplitudinem & Majestatem sese exercit, in quibus temporibus quasdam constellationes huiusmodi studiis obstetisse, necesse est illi fateantur, qui eisdem tantum momenti, quod ad regnorum status, deferre volunt.

4 Neu sane intelligi poterit, quomodo verum quod Cicero recenset ex Platone, nimirum naturales quasdam rerum pulicarum esse conuersiones, vel ut placuit Seneca definire, fatales. videntur existimasse, causas quasdam reperiri naturales, ut videre est in corporibus viuentium, sic pariter immixtas negotijs & ingenijs ciuilibus, regna ad interitum ac mutationes perpetuo impellentes. quæ, obsecro, aut quales istæ causæ? quibus formis a fato in hos euentus præscriptæ leges? cælum, elementa mixta, nihil tale in se continent: neque villo filo nostri discursus ex illis ad rerum publicarum certas conditiones statuendas argumentari philosophice poterimus. reliquum duo principia mutationum in istis statuamus, Dei nempe occultam & singularem prouidentiam, iuxta ac ciuium ipsorum mores seu instituta, liberis animi suscepta consilijs.

5 Quod ad diuinam spectat prouidentiam, licet nobis liquido constet, ab eius imperio dependere regnorum status, iuraque, nihilominus nobis obscurum persentiscere modos omnes, quibus id efficiat, quod in istis decreuit: ac Dei quasi lanceis pedibus tacito ad nos aduentantis gressus, villo sensu deprehendere, plane impossibile. Nunc permittit rempublicam hanc omnino deiici, quo altius eadem deinceps ascendat: neque raro alteram in altum dignitatis extollit, quo grauiori ruina subinde decidat.

Proloquar, atque vti nam patriæ sim vanni aruspex.

Frangitur ipsa suis Roma superba bonis.

Suis & ipsa Roma viribus ruit.

Securos de læta sua fortuna ciues, quasi oculos inde priuatos, parat ad præcipitium, timentes autem trepidantesque ob indigentiam, confirmat ac promouet ad gloriam. cruento Marte concurrere interdum facit gentes, quas æterno fœdere consociandas decreuit.

Tantum placuit concurrere motu
Iupiter æterna Gentes in pace futuras?

Atque

Cicero, quest.
2. Tuscul.

Cicero lib. 2.
de quod di.
uin. Seneca.
de Consol.
ad Numer.

Propert. lib. 3
Eleg. 12.
Horat. E.
pod. 16.

Virgil
Æneid. 12.

Seneca. con-
sol. cap. 6.

Seneca. con-
sol. ad Nu-
min. Ep. 71.
ad Lucil.

Ecclesi. cap. 7

Iul. Firmic.
lib. de Iudi-
ciis cap. 4.

Atque in vniuersum, duplex diuinæ prouidentiae ratio, quantum ad rerū ciuiliū moderationes spectanda. vna a Dei sola manat Sapientia, & omnes humanos actus vel eorū causas, seu priores condiciones, prorsus absoluta anteuertit. ad hanc reducuntur variae animorū informationes ac voluntatū impulsus, ex quibus oriuntur multoties diuersi rerum ciuiliū status ac qualitates. Nunc etenim Deus animis mortaliū lumē quoddam infert; nunc illud adimit, & eo potius caliginem illis offundit. primæ enim mentiū conceptiones, cum a voluntate hominis sæpissime nō oriuntur, Dei proinde singulari prouidentia, quod studijs mortaliū exemptæ, educuntur. similis etiam prouidentia reperitur in rebus externis: utpote in dispositione iuxta ac occurſu obiectorum, sensus nostros mouentium, in naturæ immutatione: quibus diuinitus digestis & constitutis tam quo ad principia actionum humanarū interna, quā externa, pro suo mero beneplacito multipliciter, adeoque obscure, quantum ad origines a nobis concipiendas, de regnis & imperijs Deus statuit, siue inde ea secundet, siue infelicitet. Altera vero species diuinæ prouidentiae hominū mores subsequitur: scilicet eorū merita ac demerita, manifesta, seu occulta, de quibus sæpe loquitur S. Augustinus.

*Nec mirum, si membra orbis concussa rotantur,
Si vitijs agitata suis mundana laborat
Machina, si terras luis incentiua fatigat:
Exemplum dat vita hominum quo cetera peccent,
Vita hominum, cui quicquid agis vesania & error
Suppeditant, ut bella fremant, ut fluxa voluptas
Diffuset, impuro feruescat ut igne libido.*

Ac quantum ad effectus huius generis, tametsi diuinæ gratiæ collatio, ac eius virtus, sint occulta, nobisque hanc diuinæ prouidentiae partē tenebris inuolutā reddant quæ in istis transigit, nihilominus eadē Dei prouidentia quo ad alia multa effecta, nostris mentibus patentissima: nihil enim liquidius nobis, rerū cursus, euentusque cogitatione complectentibus, quā quod Deus bonos ciues sæpissime prosperitate ciuili remuneret, prauos autem etiā euerſionibus rerū publicarū castiget, ac disperdat. Docte admodū ad-

uertit S. Thomas quod ad formā subiectionis ad Deum, alio modo ei subijci creaturas ratione præditas, alio vero ratione destitutas. priores quidem ita sibi subiecit, ut cum ipso ordinem quemdam in hoc vniuerso constituent: posteriores autem sic, ut ei in executionē solum suorum decretorum inseruiant. quando enim homo, qui ratione præditus, ordinem a Deo institutum male agendo prætergreditur, tunc ad effendum ipsius iustitiæ vindictiuam, res eiulmodi ratione carētes, illi præsto sunt, quæ ipsius poenalia imperata in eum exequantur. similiter homine sese recte gerente, eadem occurrunt, & se offerunt ipsius Iustitiæ remuneratrici, quo quod ipsa statuerit, perficiant. Zephyrus & Boreas huic iustitiæ inseruiunt. Et quidem quod utroque modo Deus sua prouidentia res nostras administret, præter ipsa sacrosæ fidei principia, probat & ostendit historiæ, neq; manca multorū experiētia ad hoc ipsū liquidofatis renunciādū.

5 In humanis porro moribus, origines ipsas

mutationum rerum publicarū despicere sæpius poterimus. ad tria autem, in istis considerata, reducuntur: scilicet ad id, quod in vnoquoque genere summum seu excellens: ad naturæ deinceps humanæ ex præsentibus, & ex consuetudine fastidium: postremo ad ciuium virtutes, atque vitia. quoad prius, cogitandum, ciues postea quam arte, scientia vel industria ad apicem perfectionis alicuius deuenerint, quodammodo respirare solere, perinde ac si ad editissimi montis cuiuspiam summitatem fatiscientes tandem peruasisſent. vnde nolentes eandē contentionē ulterius extendere, vel desperantes ad aliquorū præcedentiū admirabilem præstantiam se posse pertingere, ad socordiam quandam sua sponte relaxati & feriati relabuntur, eoque a summo deficere incipiunt. Huius rei exemplum extat apud Ciceronē ex Rutilio, qui dicere solebat, *Neminem inuentum, qui Veneris eam partem, quam Appelles inchoatam reliquisset, absolueret. Oris enim pulcritudo reliqui corporis imitandi spem auferebat. Sic ea quæ Pænetius prætermisit, & non perfecisset, propter eorum quæ perfecisset præstantiam, neminem esse persequutum.* Ad gloriam etenim homines, quo toti ea splendeant, contendunt: refrigescunt autem ad eius studiū, quam primū id quod in vnoquoq; instituto altissimum, ipsis præreptum viderint.

Pindarum quisquis studet æmulari

Iule, ceratis ope Dedalea

Nititur pennis, vitreo daturus

Nomina Ponto.

Hoc pacto acre illud studiū Eloquentiæ in vrbe Roma, spatium ferme centū annorum non excessit: qui enim illius sæculi celebres Oratores ac Poetas sequebantur posteriores, quod crediderint, se nunquam potuisse priorum peritiā cōtendentes exæquare, intepuere quodāmodo ac languere voluerunt: idemque in rebus martijs deprehendi poterit: adeo id quod in vnoquoque genere summum, id stabilitati ac continuationi inimicum. imo Cicerone florente in medio veluti tēporis cursu, in quo eloquentia iam pridem elaborata Romæ fulserat, eam declinasse ad interitum ipse Cicero notauit. *Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem eloquentiæ, ne dicam interitum, deplorarem.*

*Venimus ad summam fortunæ. pingimus atque
Psallimus, & luctamur Achiuis doctius vnctis.*

Summorū perennitates, vnius cœli flores ac fructus. Ea pariter est humani ingenij delicata quædā intēperies, ut vel ex optimis, & florentissimis diutius degustatis, nausæa quandā cito cōcipiat, eoq; cupiat ad alia suā appetentiā identidē diuertere. Poësi egregie aliquādo splendēte, ac lenocinante, permulti ciuium haud semel diu eius studio deliniti, ac capti fuere: mox vero satiētiā quandā inde contrahentes, neruos, studia, que illi disciplinæ addicta, remisere. Italia hoc verum esse sæpius ostendit, idque inter cætera alternatione in se Musicæ & Poësis. Cum enim illa gens ab ingenio carere nolit disciplinis ad delectandū institutis, tum eodē vsu venit, nunc Musicam, nunc Poësin ibi excoli & exerceri. in quo cursu Musicæ in Italia nostro æuo, postquā Orlandus Lassus, Prænēstinus, Lucas Merenzius, & Victoria, harmonicam Musicam quasi ad

Aaa 2 culmen

Arist. in
magnis Mo
sal. lib. 1.
cap. 8.

Augustin. in
Psalm. 87.

Prud. Ha-
mar.

Cicer. li. 3.
offi.

Horat. lib 4
carm. od. 2.

Cicer. lib.
2. offi.

Horat. lib. 2.
Serm.

culmen artis euexissent, paulo post ibidem dilapsus factus ab harmonia & symphonia ad leuiorem Musicam vnius aut duarum vocum. Ex quo videtur musica iam veluti languescens, inuocare poësin in subsidium gentilitiæ delectationis. Vt enim emissarum ex arcu sagittarum est impetus quidam, & postea earundem declinatio, ita pariter in hominum conatibus, eorumque effectis vicissim insunt ardor languorque, si hoc in ipsis epulis cernatur, quid mirū si idem in negocijs civilibus experiamur? unde sæpius contingit, ciues non ad suam indolem studere, vel laborare, sed, vt temporum fluxæ voluptati ancillantur, vires suas exerere: quæ de causa haud proferunt quæ excellunt, sed solum quæ placent, compendiumque sibi refundant. Ineptitudo autem hæc conantium, seu contra genuinam ipsorum *Minervam* contentio, ad id quod palmare ac supremum adspirare nequit. Inde defectio, remissio ac multiplicitas propagantur.

6 Hæc, quæ aliquem, ciuilia solum instituta persequentem, mouere poterunt, vt ab excellenti, in summo collocato, declinādo deficiat, quod ad sacra negocia tamen, ad honorem Dei, propriam, æternamque animæ salutem peculiari quadam vi conducentia, & ab aliquo suscepta, nullo modo eum mouere deberent ad frigescentū, aut de eorum præstanti proposito & ausu aliquid remittendum. Est, præcesserint aliqui, quorum progressus, quorum in altum assultus exæquare nequiuerō. quid? num ideo iacere debeo inferius, quod alij ad cacumen montis laborando deuenerint? num neruos somno, otioque laxandos me tradere oportebit, quod antecessores igneis contentionibus eos tetenderint? Num a præmio cœlesti, eam solum ob causam mihi cadendum, quod meæ sortis homines ad immensum illius gradum adspirauerint? vilis ac degeneris est animi huiusmodi commentatio. Quod si ob amorem Dei, certam quandam vitæ regulam, districtiori cura mores componentem, delegerim, cur inde solum, quod nouitiatu excefferim, quod multos annos sub ea desudauerim, mihi excideret tam sancti consilij aliquid feruoris? An sol segnius e capitis nostris se mouet, quod iam per multa sæcula cursum suum instituerit? an mare serius regreditur a refluxu, quod longo spacio motum suum in contraria reciprocauerit? Enimvero Deus hodierna die tam bonus, vsque adorandus, ac ad præmiandum me paratus, ac fuerit ab omni æternitate, ne dum ab illo tempore, quo ei primo deseruire inceperim. nulla ergo causa, ob quam modo frigescentem eum debilius amarem, ad mercedem oscitantius contenderem: imo potius iusta adest ratio, ob quam acrius etiamnum in hæc studia incumberem, quandoquidē plura in me interea loci contulerit beneficia, excellentiores pro me parat coronas, ac fortassis maior iam instat necessitas, ob quā meo labore opus habere dignatur Dominus, quam hactenus. Enimvero in hoc genere deficientia, retrocessio, vt periculosa, vt nociua, ita ab omni rationis luce, ob omni iudicij firmitate ac nobilitate animi alienissima. Quod in humanis solet

morari aut mutare consilia, id in diuinis locum habere non debet. horum enim auctor spiritus Dei: Qui, vt ait *S. Augustinus*, ignis est, quo feruet charitas, vnde Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Augusti. P. salm. 115.

7 Ciuium autē virtutes intellectuales & morales, quemadmodum eorundem vitia eis opposita, in se complecti semina mutationum, non solum quo ad res priuatas, sed etiam publicas, euentissimum. Generalem vero hominum ad vitia progressum, quantum ad eius exordia & interstitia, ita erudite recenset *S. Thomas*. *Sicut autem in operibus vnius hominis ex hoc inordinatio prouenit, quod intellectus sensualem virtutem sequitur, sensualis vero virtus propter corporis indispotionem trahitur ad corporis motum, vt in claudicantibus apparet; ita in regimine humano inordinatio prouenit ex eo, quod non propter intellectus præminentiam aliquis præest, sed vel robore corporali dominium sibi usurpat, vel propter sensualem affectionem aliquis ad regendum præficitur. quam quidem inordinatio nec Salomontacet, qui dicit: Est malum, quod video sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis, positum stultum in dignitate sublimi. quæ verba sancti Doctoris licet mores principū maxime attingāt, nihilominus alijs quoque ciuibz accommodari poterunt quantum ad mutationes rerum inter eos, tam publicarum, quam priuatarum. Enimvero si eadem res publica, quæ aliquando intellectum scientijs & artibus excoluit, aliasque virtutes solerter exercuit, subinde brutas sensuum appetentias, rerum tam diuinarum, quam humanarum ignorantia eam interrim opprimente, sequatur, necesse fuerit, in illa maximam mutationem reperiri. præsertim vero, si princeps, deserto imperio ciuili, tyrannidem induat: cuius peruersitas ex appetitu concupiscibili vel irascibili profecta, sprete ratione, eiusque extincto lumine, crumpit. itaque rationes mutationum spectandæ aut in discessu a ratione ad sensum, aut in receptu a sensu ad rationem. Consequenter si quis velit rectum Iudiciū proferre de præsentī statu alicuius reipublicæ, comparatione facta cum antecedentibus tēporibus, expendere is debet, num ciuium mores a sensu ad rationem seu virtutem sese retulerint, vel an potius a ratione & virtute ad sensum, seu appetitum sensitium, irascibilem, vel concupiscibilem, defecerint.*

8 Et quidem Rerum publicarum status fundamentum retinentes in virtute, diutius manent immoti, quam qui in sensuum oblectationibus robur sui collocatum habent. Cuius rei hæc ratio. licet virtus ratione suæ disciplinæ sit aduersaria libertati sensus tam concupiscibilis, quam irascibilis, & eo pacto molesta etiam voluntati, quatenus brutescendo iam transierit quodammodo in formas eiusdem appetitus sensitui; nihilominus rectæ rationis, quæ in homine virtus quædā imperatrix, consentiens, adeoque idonea ad multorū bonum cum pace & iucunditate inter ciues comparandū ac stabiliendum, ex quo vt constantior redditur, ita nunquam sibiipsi displicet aut dissimilis sibi apparet. At contra voluptas amoris vel iræ, quantumuis in immensum libertatis laxata, depugnat cū ratione: si etiam

Luc. 12.

S. Thom lib 3. Cont. Gēt. cap. 82.

Arist. lib. 7. Ethic. cap. 6 & 7. Ethic. cap. 11

si etiā concupiscibilis, tunc irascibili facultati acerba, si irascibilis, concupiscendi libidini opposita. Eadem porro in homine facultas, quæ iam voluptate amoris, aut odij, seu iræ delinitur, subinde eam ipsam voluptatem fastidit, fugit, ab ea abhorret. Quando ergo status reipublicæ operam impendit sensibus & voluptatibus, cū inferiores solum animæ in ciuibus facultates ei applaudant, cumque in eas ratio, ac ipsæmet mutuo odio quodam impetum faciant, diu stare eiusmodi status non potest. Vnde mulieres vulgo mutabiles æstimatæ, nisi quod in eis debilis rationis vis coniungitur cum summo impetu sensualitatis? constans itaque ratio, appetitus vero, instar serpentis, varius ac lubricus. Continent porro ij status, qui voluptati addicuntur, multiplices causas iniuriarum in alias Respublicas ac in conciuēs ipsos: vnde odia ac bella sæpius breui temporis spacio eis interitus adferre solent. Qua in re certe elucet singularis Dei in nos beneuolentia, quæ voluptatē acerbis effectibus a nobis perceptis, nos admonet officij, soli nempe virtuti, ac diuinis honoribus hic impendendi: ac inde docet, vnam virtutem cum sua acerbiorē disciplina ciuilem esse, voluptatem autem cum sua dissolutione breuem, immanem, lubricam, ac barbaram. voluptas autē, vt docet *Aristoteles*, dupliciter mutationi obnoxia. Primo quando ipsa operatio cui inest voluptas deficit: non enim semper potest homo operari. Deinde quando obiecta mutantur, vt pote dum noua vetera euadunt, dum subiecto congrua, in eo statu non semper permanēt. Porro ciues, qui virtutibus incumbunt, ij incidente infortunio, libenter & fortiter illius perferunt malum, neque a se mutuo vlla animorum offensione recedunt: quippe quibus ab vna virtute emolumentum & dulcedo abunde in quauis fortunæ infelicitate satisfaciunt. contra ciues voluptuosi & irascibiles, vt sequuntur suis studiis mutabiles condiciones obiectorum, quæ expetunt, ita voluptate, vindicta ac victoria priuari, secedunt & factiones suas illico dissolunt. & ob eandem causam, deficiente virtute in familia, eiusdem iura, quibus maritus & vxor, famuli & Dominus deuinciuntur, breui temporis spacio violantur: a quibus culta virtus, eadem domestica iura reddit diuturniora. Affectionum sensitiuarum motus repræsentant ventorum species, in omnem partem facili opera aëris spirabiles: virtutum autem firmamenta terra ac cælum suis soliditatibus inconcussis ostendunt, & commendant.

9. Atque inter causas, quæ rebus publicis mutationes inferunt, nihil efficacius principum ipsorum in vtramque partem actionibus. Iudæorum, Græcorum, Romanorumque historiæ hoc manifestum faciunt: Neque opus earum monumenta hic recensere. Nam licet videre, inquit *Cicero*, si velis replicare memoriam temporum, qualescumque summi Ciuitatis viri fuerint, talem ciuitatem fuisse: quacumque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in republica sequuturam. Hanc ob causam admonere sæpius principes viri sapientes, eorum vitia ac virtutes, tanquam a capitibus, manare ad omnia reipublicæ mem-

bra: etenim vel ipsa vitia eorum personis nobilitari ac alijs inde suaderi pluribus videntur, quantumuis alioquin deformia: nec deerunt adulescentes, vltra imitatores, qui eis tanquam virtutibus gnauiter applaudant. Hoc *Anglia*, Patria mea est experta, quæ ad quatuor sibi succedentium principum voluntates, etiam contra iusiurandum publice ab aliquibus datū, totidē vicibus religionem mutauit, simulque rerum status ciuiles, quatenus a religione dependebant, innouauit.

10. Prona est etiam ad mutationem ipsa peculiaris ratio gubernationis: nam cum moderata solum durent, vt dici solet, inde fit, quod imperium principum durius, quemadmodum, & laxior populi subiectio, mutationibus sint valde obnoxia. Ex priori incidunt principes in odia subditorum, quandoque eorum coniurationibus expugnandi: ex posteriori, ciues nimium insolescunt, & audaces plus iusto euadunt ad res nouas moliendas, & ad ciendas rebelliones. firmitus itaque & diuturnius quod in medio consistit. Multi inde vel suis præclaris factis veluti onerati ac eis nimium confisi, subinde illismet oppressi, succubere. hoc pacto *Miltiades*, Dux Atheniensis, qui in Persas triumpharat, *Damnatus a populo Atheniensi*, vt scribit *Gellius*, in *vinculis publicis mortem obiit*. *Scipio* Africanus postquam *Pœnos* suis victorijs afflixerat, Romanumque imperium plurimum extenderat, in exilium pulsus ab ingratis ciuibus, adeptam gloriam amisit. illud ipsum *Hannibali* pariter contigisse referunt historiæ. ante quæ tempora *M. Manlius*, qui Gallos a Capitolio depulerat, conuictus de regno occupando, vt narrat *Cornelius Nepos*, de saxo Tarpeio deiectus periit. Nostro etiam æuo Dux *Albanus*, in Belgio ac Lusitania victorijs clarus, si non in carcere, saltem priuata persona inglorius decessit.

Et grauius summo culmine missa ruunt.

Ecquid tuti in hac vita a mutatione, a ruina! Apud nos Rex *Henricus sextus*, Sanctus dubio procul princeps, finem dedit stemmatis Lancastriæ quod ad imperium, Eboracensis familiæ Principibus, ex illius sanctitate & mundi contemptu occasionem sumentibus sibi coronam vendicandi. Alios inquit *Boëtius*, in cladem meritam præcipit aut indigne aucta felicitas.

11. Nihil autem inter alia ad mutationes ciuiles inducendas efficacius, mutatione fidei ac religionis, siue in eis apud ciues tepore & oscitantia permissis. Nam præterquam quod in republica insignis est numerus eorum, qui religioni addicuntur, quorumque magna auctoritas in reliquos ciues esse solet, accedit porro religionis in alias virtutes ciuiles maxima quædam potestas, vt diximus: ex quibus necessario consequens, religionem mutari non posse aut negligi, absque graui mutatione ciuilis status.

12. Neque inter causas, quæ in se continent ciuitatum mutationes, minimæ sunt vicinorum regnorum qualitates, & cum eis inita commercia. Inde notat *Aristoteles*, Insulam *Coim* diutius formam certi regiminis tenuisse, quam respublica *Lacedæmoniorum*. Ex quo putabatur, vi-

Arist. lib. 5.
pol. cap. 1. 2.
& sequent.

Gell. lib. 17.
cap. 21.
Æmil. Prob
in Miltiad.

Plutarch. in
scip. & in
hanibal.

Gell. ibid.

Cornel. Gall
Eleg. 1.

Boet. lib. 1.
cōsol. pros. 6

Arist. lib. 1.
pol.

Arist. lib. 10.
Ethic. cap. 4.

Cicer. lib. 3.
de legib.

guisse eo loci egregiam quandam rationem politiæ: cæterum vero expugnata, constitit, debiles extitisse ibi loci disciplinas ciuiles, ac eo solum tam diu stetisse imperium, quo incolis cum externis rara essent negotia, quoque ratione situs inexpugnabilis appareret. Luculentum huius rei argumentum à religionibus Protestantum. Etenim natæ in Germania, sese instar pestis in vicinam Galliâ illico transfudere: postmodum Galli ea corrupti, contagionem in Angliam inuexere: Mox Angli illud ipsum exitium seu scabiem, qua dolis, qua viribus, Scotis affricuere; tandem, & sero, in distantem Hiberniam malum inde delatum fuit.

13. Per certos porro Gradus mutationes rerum publicarum fiunt, vno statu in alium reciproce exeunte. supra dictum, quatuor esse inter homines imperia: *Diuinum* nempe, *Rationale*, *Concupiscibile*, & *Irascibile*. A *Diuino* non fit discessus plerumque, nisi errore ciuium animos prius obtinente: qui etiam a superbia vt fit, aut voluptate in eis oriatur: quæ defectus sunt voluntatis humanæ, vtpote concupiscibilis & Irascibilis. Errore itaque grassante, primo in ciuitate exsurgunt rerum diuinarum irrisores, quorum studia, religionem ac fidem populo reddere contemptibiles. sequuntur deinde inficiatores; tandem irrumpunt impugnatores, tam impijs factis quam scriptis in rem sacram debacchantes. Protinus vero ac debilitatum fuerit inter ciues Imperium *Diuinum*, *Rationale* languescit, otatur ac deliciari incipit: artes & scientiæ inde despiciuntur, ad voluptates maximæ existunt ciuium progressiones. Cum autem inter eos voluptuarium imperium inualuerit, quod illimet, teste Sapiente, qui coronant se rosis, postea cōspirant ac dicunt; *Circumeamus iustum, opprimamus eum*, vt notat S. Augustinus, tunc ad irascibiles mores ciues transeunt, ac illis efferrati, tumultuantur. Tandem propter incommoda vitæ, ciues iam pertæsi imperij concupiscibilis, sese denuo recipiunt ad Imperium diuinum ac rationale, vnde quietem tandem inueniant. formas autem declinationum ab imperio diuino vsque ad barbariem, describit Sanctus Apostolus, loquens de vitijs Gentilium. *Non est intelligens, non est requirens Deum*. Ecce primum impetum barbariei, deriuatum ab atheismo & impietate in Deum. mox subiungit: *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*. scilicet diuina haud curantes, ita se voluptatibus deinceps tradidere, vt a bonis moribus prorsus alienati, plane inutiles sibi & alijs euaserint. Demum concludit. *Sepulcrum est guttur eorum, linguis suis dolose agebant: venenum aspidum sub linguis eorum. quorum os maledictione & amaritudine plenum est. contritio & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt*. en irascibilis facultatis rabiem, maledicentia odiisque feruentem: quibus extrema barbaries, vt etiam notat Seneca, continetur ac perficitur.

14. Cæterum vero duo præcipue rempublicam perturbant, mox euertunt: primum inæqualitas inter ciues, quod Aristoteles affirmat. Alterum inter eosdem studiornm contrarietas.

loquimur autem de inæqualitate, non quacumque, sed de ea, quæ æqualitati, parique cōditioni inter homines debitæ, opponitur. Hinc enim murmuraciones, & inuidentiæ, demum hostilitates inter ciues gliscunt & propagantur. Conuenit idcirco aliquando, quantum ad externos honores & emolumenta, Principem seruare æqualitatem, licet inter similis sortis ciues, virtutum ac meritorum reperiatur inæqualitas; vt asserta æqualitate, paci, concordiæ, & bono communi, quod præferendum etiam communitis præmijs particularium ciuium, melius consulatur. Ob quam causam paterfamilias, visa vnius filij maioris natu probitate, nō statim quo ad vestes & compellationes ponit discrimina, ne inde rixæ & inuidentiæ in familia oriantur, sed potius in istis statuit æqualitatem. Contrarietas studiorum, vt pote concupiscibilium, & irascibilium, nisi aliquid tertij acri imperio emineat vtrisque, prona de se est in alienationes animorum, & corporum dissociationes. Hanc existimarem Romano Imperio exitium attulisse. in quo ex vna parte, togatus Senatus paci studebat, ambitum repellebat: ex altera, armati Imperatores, & militibus muniti, strepitus quærebāt, per cædes ad absolutum dominium, Marte & Minerua contraria molientibus, adspirabant. Visus Plutarchus hoc prudentissime aduertisse. Cum ceteræ calamitates multæ, tum ea, quæ Romanis post Neronis obitum accidit testimonio est, nihil esse in imperio formidabilius potestate militari, quæ indoctis vitur absurdisque consiliis. Itaque Demades Alexandro mortuo, similem esse dicebat Macedonum exercitum excacato Cyclopi, quippe qui illum intueretur multis moueri motibus perturbatis & prauis. At Romanorum Imperium si Demades inspexisset, eisdem affici agitarique malis comperisset, quibus Titanes ferunt: in multas namque partes discerptum & vndique in seipsum incurrens, non tam ex eorum dominandi cupiditate, qui Imperatores appellarentur, quam diuitiarum studio, & luxuria militum, qui Imperatores inuicem veluti clauos extruserunt. Armato nullus Diuum pudor, improba virtus. Et pacis despectus honos, penitusque medullis Sanguinis humani flagrat sitis.

15. Rerum quoque status mutantur, quando a proprio genere actionis, quo respublica aliqua incepit ac creuit, fit deinceps in aliud demutatio, aut illius existit declinatio. hoc modo imperia ratione stabilita, in rationem postea inualecente ignorantia, variantur: a voluptate constituta, mutationem subeunt, virtutis rigore præualente: ab ira efformata, cessante in exteros bello, pristinum statum relinquunt. Fuit hoc quondam, inquit Cicero, proprium populi Romani, longe a domo bellare, & propugnaculis imperij Sociorum fortunas, non sua tecta defendere. proinde hoc studio externi belli contempto, Romanum Imperium intestinis motibus concussum interiit.

16. Ob hanc causam, qui imperium irascibile seu bellicosum tenuere, ij existimantes impossibilem fore apud ciues eam virtutem pacificam, quæ illos effectu ipso commode ad pacem inter se institueret, pacem cum literis, mutationis vitandæ causa, arcuerunt. Quod ad literas,

Sap. 2.
August. serm.
286. de tēp

Rom. 3.

Arist. lib. 1.
pol.

Plutarch. in
Galba.

Statius Ital
lib. 1.

C. cer. pro
lege Manil.
Pers. Satyr
de statu.
Reip.

literas, animaduvertere Romani, earum dulcedines, & ex eis abductiones animorum a studijs tumultuosis ac bellicis consilijs, extitisse nociuas, viresque Martias, quasi inde marcidas factas, ab omni vigore ac rigore in mollitiem eliquasse. In cuius rei ac mutationis remedium Senatus Romæ haud semel Poëtas & Philosophos vrbe expulere: veriti ne literæ Græcæ omnia ipsorum Quirinalia robora tandem debilitarent.

Sed virtus agitata domi, & socialibus armis

Persius. Car. In freta Sicania & Carthaginis exijt arces,
de stat. Reip. Ceteraque imperia, & totum simul abstulit orbem.

Deinde velut studio victor qui solus Achæo

Languet, & immota secum virtute fatiscit.

Sic itidem Romana manus contendere postquam

Destitit, & pacem longis frenauit habenis,

Ipsa domi leges & Graia inuenta retractans,

Omnia tunc bello terra quæsitæ, marique

Præmia consilio & molli ratione gerebat.

Eandem mutationem status ex literis & pace hodierna die veriti Turcæ, vtræque sua morum cruditate expellendas ac ciuibus interdicens censuere.

17. At regulæ gubernationum species distinctas ac proprias habent veluti in suis visceribus insitas causas mutationum, adeoque terminorum, in quos progrediuntur. *Democratia* ex duobus præcipue mutationem subit: scilicet ex rerum copia, luxu, & inter ciues inæqualitate inimia. ex luxu euadit populus iners, superbus, inuidus, rixosus; vnde bono communi neglecto, partium studia proferuntur. Quemadmodum vero in omni societate, retinet vnitas inter socios, vim quandam conseruandi ipsam societatem, ac eiusdem bonum, ita dissipatio, vnitati contraria, maxime infesta societati & illius bono. proinde quod in populari statu tumultuante vel nulla vel minima, inter alias omnes species statuum perturbatorum vnitas reperiatur: iam enim in eo totius corporis omnia membra sunt dissoluta ac a nullo superiori contenta, ideo in huiusmodi statu mutatio, valde periculosa; commotio autem exitiosa. Hinc partes in populari statu separatæ ac disiunctæ a se inuicem, prius quam velint cedere alterutri propter ingentem vim æmulandi in ipsis, aliam formam plerumque statuunt Regiminis: ac ferme semper de extremo ab ipsis statu, scilicet de Monarchia statuere solent. nā non habentes plures inter se quos diligant, propter tumultum popularem, de vno cogitant: præsertim si ille vtrunque indifferens ipsis visus fuerit. quod si hunc vnum in suo cœtu reperire nequeunt, externum sibi aliquem præficiendum curant. patet etiam plurimum popularis iste status mutationibus, prouenientibus ab inuasiōe externorum: cum enim raro sint omnes animis coniunctis, tum facilius dissipati, cedunt externorum armis.

18. Status autem *Aristocraticus*, quasi in medio positus inter *Democraticum* & *Monarchicum*, mutatus & factionibus diuisus in se, nihilo obstante, complectitur maiorem vnitatem ad se præseruandum quam *Democraticus*. nam eo tumultuante, reperitur saltem aliqua v-

nitatis in populo, in aliqua sæpius saltem parte Nobilium. Duobus autem malis plerumque turbatur & corrumpitur iste status: videlicet Nobilium æmulatione, & inæqualitate, orta ex diuitijs, officijs, populi fauoribus; præsertim quando eidem inæqualitati non respondet inæqualitas virtutum, aut beneficiorum in Rempublicam ab illis collatorum. status *Aristocraticus* mutatione violatus plurimum resoluitur in statum popularem. student enim in eo Nobiles placere populo, & ægre perferunt sibi aliquem vnum ex suis præponi. quod si aliquando resoluitur in statum monarchicum, id a populo potius prouenerit, quam ab ipsis Nobilibus.

19. Quod ad statum monarchicum, si in eo per Monarcham, ex tyrannide fiat mutatio, nihilominus boni communis respectu, superest maxima vnitas, si comparatio fiat cum statuum aliorum speciebus: illa nempe, quæ populi ac Nobilium existit: quod sane haud parum alicuius reipublicæ statum monarchicum cōmendat, cuius quippe mutatio aut dissolutio, minus functionis ciuibus, & eorum Bono publico. Monarchis vero duo perniciofa: libido & tyrannis. ex libidine euadit monarcha suis contemptibilis; ex tyrannide odiosus. neque tyrannis in eo solum ponitur, quod iniuste bona ciuium ab ipso auferantur, sed etiam vel maxime quando eorum honores violantur: vtpote si pessimi ac foedi iuuenes immerito ab ipso collocarentur in apice summæ dignitatis: si eisdem supremi magistratus ab eodem committerentur. hinc enim alij ipsis meliores & digniores, perdunt honores suos ac iniuste ad eorum obsequia deiiciuntur. Cumque inter bona externa precipuo in loco habeatur honor, tum ob iniuriam Principis in eundem, vt notat *Aristoteles*, solent subditi maxime in inimicum Principem commoueri. ac eodem iudice, iuxta naturæ ipsius decretum, honoris seu loci inæqualitas a Principe constituenda ex inæqualitate virtutis. *Monarchia* vero mutationibus grauiter afflicta, transire solet in statum popularem: sicut flos corruptus decidit in terram, vnde ortus.

20. Rempublicæ porro, quæ hæresi, quod ad Rationem status, innituntur, vt diuturnæ esse nequeunt, ita mutationibus instar cubilium leporum, identidem subijciuntur. quod enim hæresis in vniuersum statuatur cuncta ex censura priuati spiritus, sacras literas interpretantis, ideo tam respectu ipsius credentis, quam & aliorum, multiplex omnino in horas inuenietur. quis enim, quod ad hæc diuina, animo ex se adeo confirmato, vt sibi perpetuo constet? quis suo in eiusdem particulari delectu ita sælix, vt aliorum iudicijs semper arrideat? aut quis tam elatus, vt aliorum aduersantia iudicia contemnat? proinde vacillans ac pugnax sensus, vt heresi identidem mutationem adferunt, eodem modo etiam reipublicæ. *Clemens Alexandrinus* de hæreticis differens, ait: *Se se inuicem despiciunt & irrident. & accidit, vt eadem intelligentia ab alijs, quidem sit in maximo honore, ab alijs vero damnetur amentia.* Contra rerum publicarum status imbuti fide catholica, ac ab ea directi, inde maiori stabilitate

Arist. 3. pol. cad. 9.

Arist. lib. 5. pol. cap. 3.

Clem. Alex lib. 7. Strom.

Arist. 5. Pol. cap. 3.

bilitate contra innouationes & mutationes confirmantur, ut enim talis fides, quæ status ciuilis fundamentum, est maxime credibilis, ita cum summa ecclesiæ autoritate eiusdem credibilitas, muniatur, melius præualeat contra internam diffidentiam, iuxta ac externam repugnantiam. ob quam causam huiusmodi status per hæresim haud mutantur aut euertuntur, nisi subditi prius disciplinæ & virtutum pertæsi ad libertatem carnis ac spiritus anhelauerint, quo tam corporum voluptatibus, quam animorum elationibus sibiipsis intemperantissime gratificentur. Verum quod vitium in vniuersum sit sui iuxta ac aliorum destructiuum, eodem modo & hæresis. equidem haud nunc miror, fortunam dici ac inueniri volubilem, postquam vno pede super summum rotæ verticem lubrica constiterit. Quocirca contra prudentem æstimationem ab eo nihil animi sententia suscipitur, qui hæresim, simulque Rempublicam ab ea instructam, continuo fore mutabiles definierit.

21. Denique quod Rerumpublicarum status non excedunt mortalium & humanarum rerū notiones, quid miri si vi etiam sua ad mutationes & exitia, non solum externa vi, rapti relabuntur? *Cecilius* apud *Gellium*, *Fauorinum* adloquutus, ita differuit. *Non enim profecto ignoras legum opportunitates, ac pro utilitatum presentium rationibus, proque vitiorum quibus medendum est feruoribus, mutari atque flecti, neque vno statu consistere: quin ut facies celi & maris, vita rerum ac fortuna tempestatibus variantur.* Hæc ipsa dissimilitudo rerum pullulat ex qualitate eorum, quæ ab homine desideratur. in quibus duo cōspicua: scilicet inimica contrarietas, & ad satiandum hominis cupiditatem infirmitas. ex priori, si quæ inciderint bona, postea malis appellentibus nobis eripiuntur. ex posteriori, quod etiamnum placet, non placebit semper, & acuit potius ad ulterius expetendum, quam suo explet. hinc successus contrariorum, hinc cursus ad alia, siue re ipsa meliora, siue peiora. Nemo sane vel ingenium animæ suæ sequutus, amans fuerit istius vicissitudinis, istius incertitudinis, quibus timor & spes dominantur. Omnes interim nostri soles noctem, omnes flores nostri hiemem, omnes nostræ ætates, ornamenta omnia, funus præstolantur autumnus. quod si cupiamus firmæ pacis exemplar intueri, linquamus terrena, lustremus cœlum.

— *astrigeris,*
Boet. lib. 4. *Bellum discors exulat oris.*
Met. 6.

Proinde ut constantiam sibi quispiam appetat, & firmum sui statum, est quod ad ea bona contendat, quæ adamantina, quæ superna, quæ æterna, quæ nunquam conficienda: nec in alijs fluxis, siue admiratione, siue amore multum occupetur. Benedictus Deus, qui hac a nobis agnita rerū mobilitate, nos ad se vocat, inuitat ad felicitatis centrum immobile, satietatis sine termino terminum. Regia potestas, sine dubio, dignitas insignis. verū si eam vitia comitentur, etiam eo gradu Regē turpiorem reddent, quoto ipse a plebe dignitate secernitur. Vnde *Catullus* inquit *Boetius*, *licet in curuli Nonium sedentem,*

Boet. lib. 3.
prof. 4.

strumam appellat. videsne quantum dedecus malis adiciant dignitates? & sicut dignitates nequitiam quodammodo illustrant, & exaggerant, ita eadem nequitia, dignitates in odia aut contemptum cogit. *Verum non impune:* dicit *Boetius*; *reddunt namque improbi parem dignitatibus vicem, quas contagione commaculant.* quarum rerum euentu, Reipublicæ status, sicut olim Romæ, ita modo mutationi obnoxius; non quidem vitio status, sed Regum. qui quidem status firmitus stabilitur Regum virtute, quam summæ potestatis ab ipsis arrogatione.

22. Atque in vniuersum hæc dixisse de causis mutationum rerumpublicarum sufficere videatur. Superest tamen ut ad quasdam ex illis adhuc particularius tractandas accedamus. In quibus enarrandis ostendemus, quænam instituta Ciuitati maxime contraria ac congruentia Barbariæ. nomine vero barbarici non id intelligimus quod Græci primitus ac Romani ea voce significare voluerunt; nempe peregrinum quid seu exoticum, sed quod iidem quoque postea eadem expressere, nempe alienum a præditijs & ornamentis ciuitatis, seu quod incultum & asperum in vita politica. Vnde, sicut Ciuitas ex omnibus prorsus virtutibus, tã intellectuibus quam moralibus conficitur, ita barbaries ex vniuersis eis vitijs exsurgit, quæ illis virtutibus opponuntur. Multos Græcorum, ait *Plutarchus*, esse malos, & de Barbaris, laude dignos, ut Indos, ut Armenianos, itemque Romanos, & Carthagenenses constat, quorum in magna sunt admiratione respublicæ.

Plut. lib. de
Alex.
Strab. lib. 1.

CAPITEL. II.

Atheismus, diuinorum ignoratio, seu de eis dubia, vacillantesque sententiæ, plurimum conserunt ad Barbariem.

NEmini dubium, quin ciuitati morum iam constitutæ, sicut & reliquis virtutibus alia vitia, ita barbaries insidias struat, ac in illius perniciem aliquid artificij perpetuo machinetur. Hoc ad Philosophiæ sententiam egregie sua fictione expressit Poëta *Hesiodus*. Refert itaque *Prometheum*, hominum animis inserto igne, quem ex cœlesti fornace abstulerat, eius vi docuisse illos artes, iuxta ac vitæ excellentem institutionem, exactæ rationi & summæ industriæ respondentem. *Iupiter* autem, cum aliis prophanis Dijs, huic nostri generis felicitati inuidens, barbaricam quandam *Pandoram*, *Vulcani* seu ardoris opificinā excitauit, in quam omnes Dii sua dona, plane mortalibus postifera congererent, quibus opulenta & armata iam facta, vitam ciuilem inter homines ceptam expugnaret. proinde in hunc finem *Mercurius* eā quod ad fraudulentiam adornauit, *Venus* modos libidinosi vestitus, *Mars* furores, *Pluto* auaritiam, *Vulcanus* luxuriæ æstus eidem inspirarunt. Quibus vitiis cū homines tē tasset ac superasset, in illis ignem acceptæ doctrinæ ac ciuilis vitæ penitus oppressit. In hunc ritum nos, nostra summa cum felicitate a Christo Domino, vero *Prometheo*, qui venit ignem mittere in terram, ad ciuiles mores perducti, passim culpa nostra incidimus.

Hesi. Theog.

Luc. 12.

cidimus in Pandoram, Dæmonum seu Deorum odiis & artibus in nostram perniciem instructa, quæ partim falsis opinionibus, partim voluptatibus, partim ira funestare in nobis satagit non solum ingentes fructus consequutæ modo ciuilitatis, verum & ipsa semina ac tantorum bonorum fundamenta violare. est itaque Pandora in hunc finem athea, est Pandora libidinosa, est Pandora furiosa, est Pandora versuta, est Pandora hæretica: atque istis suis viribus in nos diuersimode, iam ciuiles factos inuadit. Ac quidem nostris sceleribus libratis, æquum videbitur, permittat Deus Pandoram hanc adeo immaniter in nos grassari. si abusi donis ipsius, quam ob rem non sumus eisdem depriuandi, atque Pandora cuiusdam truculentia, quando quidem id velimus, merito committendi?

2. Præter illum iugenij rigorem, quibusdam populis, qua cœli & indolis ratione inditum, qua brutis ipsorum moribus comparatū, vnde mutuo efferari solent, alium eis iniiciunt atheismus, deque diuinis apud eos perplexæ hæsitantesque opiniones. Quo ad hæc recenset Plato tres errores in hominum iudicia quandoque incidisse. primus eorum, qui Deum omnino inficiati. alter eorum qui eius prouidentiam e medio sustulere: postremus eorum, qui hominum criminibus Deum offensum quidem existimarunt, sed facilem ad indulgendum duxere, si modo vel ceremoniola aliqua accesserit:

Ab, nimium faciles, qui tristia crimina cadis

Fluminea tolli posse putatis aqua!

Inter quos errores hoc discriminis idem assignauit: quod, vt ipse dicit, plurimos nouerit, qui duos posteriores admiserint, ac in eis plane cōsensuerint: priorem vero, non nisi feruente Iuuenili calore, a quopiam ferme susceptum intellexerit. Profecto nullus eorum ab adolescentia vsque ad senectutem in hac opinione, quod Dii non sint, perseuerauit. Ex quo cōijcere licet, quā agnatus sit, quamque intime humanæ naturæ intexus sēsus aliquis Diuinitatis. Quod autē barbaries, quæ in facultate irascibili perficitur, ortum ducat ab errore aut defectu cognitionis in ipsa ratione, mirum haud fuerit, si homines, crudeles, intractabiles ac immanes reddantur, modo Dei cognitione, quæ inter cognitiones præcipua cū genere suo, tum ad agendū efficacia, destituantur.

Omnis at in magnos culpa Deos scelus est.

Ac inter cæteros mortales, qui istius pietatis ac Theologiæ maxime indigentes existunt, Boreales sunt, & quotquot moribus ab ingenio asperiores. quarū notiones simul ac excusserint, prout de reliquo excurrēt per neglectum rationis, cuius vim haud percipiūt, per humanæ auctoritatis grauitatem, quam contemnunt, ad natiuā suam barbariem atque solutam truculentiam.

3. Atheismus iste filia, parensque barbariei. filia quod effectus vitiorū eā in vita proferentiū: parens, quod ea vitia inducat in mores ciuiū, quæ in barbariæ desinunt. Mortales, dictatē dei cognitione, & in eū fide in ipsis sententiā ferēte, cruciatus sentiunt animorū, posteaquā multifariam deliquerint. proinde in has informationes, qua suspicionibus, qua argumentis, qua sententijs, qua creditis depugnant, quo immunes tan-

dem redditī ab eiusmodi tormentis exedentis conscientia, de reliquo libere ac iucunde sine omni sensu doloris pereant, dum in voluptatū cœnoscas voragines sese sponte præcipitant. Hinc finxere veteres, cœlestem virginem Astræam, hominum sceleribus fugatam, terras deseruisse, ad stellas subinde euectam: quod nempe turpes mores diuinorum intelligentiam hominibus excutiant, inter eos, in terram & orcum pronos, ac ipsum cœlum, diuortium quoddam constituent.

Neglecta terras fugit, & mores feros

Hominum, cruenta cade pollutas manus

Astræa virgo, siderum magnum decus.

Barbaries omnis quod ad mores grassatoria, infidiosa, ac sanguinolenta, eadem impia prorsus & a numine auersa. Cum enim duo sint ductores humanæ vitæ, amor scilicet, & timor, si modo hi affectus ad Deum non peruenerint, quid superest, nisi vt atheismus illos ad alia deducēs, omnibus vitijs in ciuibus sobolescat? Nescio De-

Quis mihi regnator cœli, quis conditor orbis!

Quis Deus, aut quæ iam merito metuenda potestas?

Hac vero neglecta subiectione, sequitur,

Ibo per impuros feruente libidine luxus,

Incestabo thoros, sacrum calcabo pudorem,

Inficiabor habens aliquid sine teste propinqui

Depositum, tennes audus spoliabo clientes,

Longæuam perimam magico cantamine Matrem.

At in hac barbarie, dū Atheismus voluptatē spectat, fugientem tamen, veluti vmbra Narcissi sequitur: atque sub specie in ea voluptatis, omnia demū genus tristitiæ, quouis serpentino aculeo diutius, complicatum & abstrusum, etiam in suis illecebris, inuenerit.

4 Illa porro necessitudine cum Deo, quā inter ipsū & hominē decernit religio, athei destituntur: ex quo necesse fuerit, in eodē alias quibuscū agunt, plurimū exasperari. superius declaratur, quānā vim habeat religio ad leniendū omnem rigore in parte irascibili: proinde qui religionē negligunt, eodē fouent in seipsis naturæ rudem quēdā horrore. enimvero quos cœlestiū meditationes, & erga diuina animi corporisque submissiones nō emolliunt, illi ægre humanis disciplinis ad teneritudinē, ad beneuolentiā instituuntur. Natura, dubio procul, quæ hominis formā in cœlū erectam esse voluit, ad hoc id præstitit, vt ipse agnitione & cultu cœlestiū mollesceret, ac vt religiosa lenitudine in ipsū inducta, inde paratior euaderet ad excipiendū ciuile illā in conuictu dulcedinē & facilitatē. Quocirca quod atheus omnē suā cogitationē a diuinis auertat, humanas ideo, imo brutas voluptates ardētius quā par est prosequitur, vitæ inde turbis & procellis seipsū penitus committit: & propterea quodāmodo transit in qualitatē earū rerū, quas appetit; & sic ad earundē ingenia aut mollis diffundit, aut irato quodam ritu perturbatur. vt enim nautæ perpetuo ad spectu turbidi maris, animis essent nimium ferocibus, ni huic in eis malo cœlestium cognitio feroces in ipsis spiritus compesceret, ita qui sine omni officio reuerentiæ & notione erga Deum inter homi-

Hesiod. Theog.

Senec. Agā.

Exodi. 5.

Prouerb. 12.

Cicer. lib. 1. de Nat. De.

nes versantur, ij rebus humanis iactati, in se mutuo efferuntur, & incredibili immanitate ciuili vitæ suauitates expugnant: ad exempla prorsus crudelium vrsorum, qui saturi, mellis fauos suis vnguibus foede dilacerant. Et si atheis quid votis ipsorum contra inciderit, carebunt prorsus illa quietudine & dulcedine patientiæ, quibus pij in medijs afflictionibus recreantur. Demptra quidem cognitione & agnitione Dei, duo superfunt, a quibus putaret quis omnes rerum euentus pendere; scilicet fortuna & fatum: quorum quidem intuitu vel atheus, ærumnis vexatus, vtcumque animū refocillare poterit. dicet idcirco, quorsum quæremonia insurgerem in fortunæ cæcitatem & surditatem? num preces meas & lamentationes curabit aut exaudiet illa Domina a ratione alienissima? quod si fatum inexorabile me afflixerit, minime iuuabit mœrendo & lacrymis eius ferrum aut adamantem lenire. Cæterum pius & Dei prouidentia conscientius, istis fortius quid & suauius habet, unde in quauis afflictione etiam iucundetur & immobilis consistat: dum nempe considerat, Dei voluntate & manu effici illa mala omnia, quæ alioquin deploranda, & quibus ille torquetur. fecisse Deum nouit id, quod maxime summam sapientiam & bonitatem decet: proinde eodē sic rosæ flagrantia delectatur, vt vix sentiat adiunctæ spinæ punctiōem. hoc dulcedinis firmamento destituuntur athei, interea loci cum sua fortuna, & fato luctaturi. Affulget porro spes, quandoque hac ipsa prouidentia in Dei manu, infelicitatem fore depellendam, cuius expectatio animum impij nunquam subibit. Pij sunt, qui hanc a Boetio suam sententiam amplectuntur: *Nec mirum, si quid ordinis ignorata ratione, temerarium, cōsumumque credatur. sed tu quamuis causā tantæ dispositionis ignores, tamē quoniam bonus mundū rector tēperat, recte fieri ne dubites.*

5. Cæterum si Magistratus ipse inter reliquos ciues huiusmodi atheismo obcecatus fuerit, si diuina ipse ignorauerit, si neglexerit, nihil illo in ciuitate libidiniosius, efferatius nihil: quandoquidem in eo tam vis concupiscibilis, quam irascibilis, sicut varia in promptu obiecta parata habet, ita nullo numine ipsum coercente, immanius cursum libidinis ac furoris sui conficiet. Vnde obsecro, idoneus princeps ad ciuilitatem inducendam ac seruandam inter suos, si non a Religione ab ipso imprimis culta, ab opinione confirmata diuinæ prouidentia, ab eo suscepta, ac professa, illi tanta licentia delinquendi continuo arridente, ad malum inuitante, tantaque rerum copia vndique lenocinante? quem si vectigales sacrorum incurium ac contemptorem semel deprehenderint, illico ad eius imitationem, propriæque voluptatis imperium, se omni prorsus sensu ciuilitatis pariter spoliabunt.

Vbi nunc pudoris

Euripid. in *Ac honesti facies?*

Iphigin. *Quid valent aut possunt*

Quando impietas tyrannidem

Occupat, virtus autem post.

Terga reclusa, negligitur,

Cum licentia legibus dominatur?

Quod si diræ leges, Dei cognitione semel abdicata, prauis ciuium moribus interim vtcūque obstiterint, saltem vbi sua luce & hominum oculis leges illæ non vtuntur, nihil facient, in secreto elusæ, contra barbariem irrumpentis atheismi. si porro atheismus naturæ vim in aliquibus expugnauerit, sensum numinis eis adimendo, quid mirum, si etiam leges ipsas, iuxta ac ad eas ferendas datam hominibus diuinitus potestatem, demum profligauerit?

6. Ad atheismum plurimum etiam conducit diuersarum Religionum a Magistratu susceptum patrociniū: hinc enim venit, ciues fore perpetuo dubitabundos de omnium veritatibus, ac eo pacto singularum regulis & obligationibus absolutos. Vident enim impune in re publica grassari inter pugnantes religiones, contradicendi ac conuiciandi hostilitates, perinde ac si indifferens, hanc aut aduersariam deligere. Saltem fieri non poterit, quin Zelus in hanc aut alteram multum eo debilitetur. quemadmodum enim illius principis apud ciues dignitas diminueretur, in quem publice opprobria iacerentur, nullo reperto qui reprehenderet, vel puniret tale quid facientes; ita euenire nequit, quin de religione vera semel a ciuibus suscepta æstimatio eleuetur, si ipso principe, in quo fons sapientiæ spectabilis, approbante, vituperia in eam passim dicantur: si cum notis absurditatis ac falsitatis libere ac populariter traducatur. quamprimum idcirco, ciues inter oppositas religiones animis fluctuauerint, nulla religio deinceps magnum aliquod imperium in eos exercebit: potius, illis studium aderit, certas voluptates incertis religionum dogmatibus vitæ actione anteferre. Nulla sane species tyrannidis ea immanior, qua principum aliqui barbarice contendunt subditos dissipare in multiplices sectas religionum. Hoc enim pacto omnis religionis, ac vniuersarum notionum de diuinis nervos excindunt, suis sensum huiusmodi diuinarum informationum penitus adimunt, illos interea committendo atheismo, & cunctis vitijs malisque, ex eodem copiose prouenientibus violandos. olim Philosophia passa dispendium, quod propter opinionum pugnas ac dissentiones vulgus iudicauerit, nihil esse adeo absurdum, quod non ab aliquo Philosopho adstrueretur: neu magis, rei veritate quam horologia, inter se conuenire Philosophos. Idem prorsus futurum quod ad diuinā fidem, si ecclesia instruat in ciuitatibus, non tam vtpotus quiescentium in diuinorum agnitione, non tam vt deliciantium apud alucarium, quam vt palestra digladiantium, stantium, cadentiumque theatrum. Cuius vero animum ac cor, Dei definita cognitio non emollierit, non purgaue- rit, ille in conciuēs horridus prorsus erit, omni- que iniustitia plenissimus. Vis concupiscendi in eodem tota, summo impetu ad sæces deliciarum deferetur, vbi non adest Dei intelligentia, quæ eam cohibeat. facultas irascendi in rabiem exasperabitur, si diuina fides rigorem & omne quod in ea scabrum, illi haud detraxerit. necessitate proinde ciuile, ad agnoscendū vnū Deum adstruere

videtur

Sen. in ludo

videtur necessitas naturalis primi mobilis in cœlo, aliorum orbium respectu. si enim tale primum mobile non existeret, tunc motu raptus subiecti orbis in usus animantium & elementorum haud ciceretur: dies & noctes, æstates & hyemes, ad eorum incolumitates, minime reperirentur. pari modo Deo ab hominibus ignorato, aut neglecto, nihil civilis negotij ad commune bonum placide progrediretur: sed potius quod a ratione, ab amore honesto, ac timore destituti ciues, ex priuatis libidinibus solum cuncta seditiose, confuse ac truculenter peragerentur. Turba hæc Atheorum, olim in gigantes, seu Titanes excreuit: in filiabus itidem Dei, prodigiosa luxuria infamibus, vires ostendit, vt animaduertit *Eusebius Cæsariensis*. Ecquā maiestatem in terris venerabūtur illi, qui omnem in cœlo despectui habent? Istius ingenij *Mezentius* Virgilianus, præter telum & dexteram suam, nullum numen pugnando agnoscens:

Virg. Æn. 6
Euf. lib 4.
prapar. c. 4.

Vir. Æn. 10
Dextra mihi Deus, & telum, quod missile libro
Nunc adsint.

Trai. ep. ad
sen. Guu.
12. disc.

7 Imo existimo, ipsis Principibus nihil incommodius, quam in animos ciuium admissus atheismus. hoc prudenter admodum adnotauit *Traianus* Imp. Nunquam, ait, Reges securi uiuent, si Diu non honorentur, nec templa seruantur. si enim summus cultus principi merito deferendus a subditis, quod in illo eluceat Dei imago, profecto Deum inficiati, nihili facient hanc ipsius imaginem in Principe. Quod etiam ingenio hominini molestum, obedire, honores cum submissione sui, alijs impertiri, si non adesset certa Numinis sententia, eiusmodi officia facilius a ciue omitterentur, neque obstaculum appareret, quo minus unusquisque priuatum ad imperium per fas, nefasque contenderet.

Ouid. sent. Expedi esse Deos, & vt expedit, esse putemus.
Dentur in antiquos thura merumque focos.
Nec secura quies illos, similisque sopori
Detinet: innocui uiuite, Numen adest.

Hesio. Dies
& oper.

Antiquitus obseruatum, teste *Hesidio*, Reges atheos, sese bellis mutuo contriuisse, Deo in ipsis vindicante hanc sui ignorance.

Ἀλλήλους τριβουλεύοντες ὅπως ἂν ἀλλήλους

Heb. 6.

8 Atque inter alia incōmoda in vita ciuili ex atheismo, haud paruum, quod iusiurandi sacramento ac religioni detrahat atheismus. Naturæ vel instinctu nouere homines, lites aliquin vi legis interminabiles, iuramento finire, simulque promissa quæ aliunde stabiliri nequeunt, eodem iuramento inconcussa ac firma exhibere, quod *Apostolus Paulus* adnotauit. vnde factum, iuramenti violationem, quod ipsi Deo iniuriam inferat, ac Deum cum dedecore falsi testem reddit, fuisse apud omnes gentes habitam dedecorofam: maxime si in Principe viro reperta fuerit: simulque obseruatum, Deum varijs inflicis cladibus huiusmodi periuros in suis personis ac in posteritate, confecisse. Cæterum qui athei fuerint ij nihili facient peierare cum vituperio in ipsum Deum, ac in alios summa iniustitia. vnde sensu religionis hac in re exacto, omnis con-

Hes. Theog
& dies &
ope.

stantia & honestas exulabunt, & extrema barbaries vniuersa iura obtinebit.

9 Ad hoc genus impietatis, spectantis ad barbariem, reducitur illud quorundam Principum institutum, qui vt in reliquis voluntatem propriam sibi constituunt Regulam ad gubernandum, ita in rebus Religionis sequi omnino statuunt voluntates populi: ad quod duo illos mouent. Primum ponitur in magnis laboribus, simulac periculis, quibus obnoxia esse poterit Regia incolumitas, si contra ingenium subditorum Rex aliquis mutare vellet religionem, plene iam imbibitam a populo. Cum enim sensu religionis nihil homini charius, tum nihil molestius fert quam eam, quem semel amplexatus, ei eripi, aut aduersariam sectam ante oculos ipsius impune permitti. Ex qua offensione idem populus feruens valde in seditiones, principi aliter decernenti malum creare poterit. Alterum cernitur in vtilitatibus, quibus gaudeat Princeps, qui in hoc negotio Religionis, populo gratificatur. Hinc enim a populo Princeps pius habebitur, iuxta ac pronus fuerit idem populus in omne officium donationis, census, & huiusmodi expensarum, quibus principis ærarium locuples euadat. strategema hoc politicum exercuit quondam *Elizabetha* in Anglia Regina, postquam perspexisset, populum suum prorsus plenum Calvinismo, Diuina admisisse. De qua re cum sermo aliquando incidisset inter *Baronem Buchurstia*, Reginæ a consilijs, & Nobilem Catholicū, a quo ego hoc audiui: diserte adfirmavit ille Baro, Reginam cum consiliarijs suis, quod ad religionem, respicere præcipue ad populi præsentis mores & inclinationes: adeo vt inquit, si populus Anglicanus, quod ad maiorem partem hodierna die pronus esset in religionem Romanam, nos facile cum Regina in religionem Romanam pariter concederemus.

10 Verum in hunc modum de religione decernere, sapit omnino impietatem & atheismum. Infidelis autem est, ait *Clemens Alexandrinus*, cui voluntarium placet falsum. Non enim quod vult populus, sed quod Deus per Ecclesiam definiuit, si religionem spectemus, id demum in more ac ritu ponendum. Neque simpliciter populo committendum imperium fidei ac religionis, inde solum, quod ex eo plurima commoda ab eodem populo Principi accrescant: sic enim etiam magia eidem permittenda ad eiusmodi finem, ac ne labor cum periculo ex reformatione in statum Principis ingruat. Certe si quis ingenium Populi Protestantici in Anglia, aut alibi expendat, is facile deprehendet, inde Religionis normam a Principe minime requirendam. Populus quidem, quem vt sæpius audiui, Auus meus, vir satis versatus in rebus ciuilibus, appellare solebat *Pecora Campi*, vt acumine parum valet ad iudicandum in rebus diuinis, ita in carnis libertatem inclinatus, libenter ea dogmata audit ac mordicus tenet, quæ eiusmodi libertati applaudunt. ob quam causam iam Ministri Calvinistici in Anglia populo omnino grati, quod eis lubentia prædicantes proferunt. inde

Clem. Alex
1.2. stro. n.

enim audiunt, a plebe promiscue legenda & discutienda Biblia, vnumquemque priuato spiritu arbitrantem, iudicem esse controuersiarum fidei: nihil peccati eos posse e statu iustitiæ & sanctitatis per solam fidem adsequutæ dimouere. cæremonias religionis cum superstitione ablegandas, præscripta ieiunia spiritus dignitate condemnanda, duram carnis tractationem reiiciendam, laboriosa opera virtutum, utpote totius Decalogi violatione constantia, homines eis insistentes coinquinare. quibus inescatus miser populus, ac si essent Ministrorum prædæ, suis ministris inhærent, ac nostris omni impetu quo possunt, refragantur. Populi autem mores erga suum Principem plurimum dependent a moribus ipsius Principis. Hoc manifestum satis dedit nuper defuncti Regis *Iacobi* in Anglia modus viuendi. cum enim plerumque esset in recessu, priuata sua studia & ludos indies persequutus, tum inde populus ansam arripuit superbiendi & audendi: adeo ut, qui tempore *Elizabethæ*, minime præsentibus animis vel mutire de coronæ iuribus, de Regio in regimine consilio, de eisdem superstite *Iacobo*, libere obloquuti: crescente præsertim illa vulgari sæce Calvinistarum. De quo Rege duo verissime pronuntiare possumus. primum, nullum Christianorum Regum in nostra insula tantundem auctoritatis in Rempublicam sibi arrogasse: alterum, ipso effectu eorum neminem adeo parum obtinuisse vel exercuisse. faxit Deus, ne paternus error immunitæ Maiestatis, sit filio *Carolo* nociuus. Proinde Princeps Christianus non debet regi a populo quod ad fidem ac Religionem, sed a Deo & Ecclesia Catholica: ideoque si populus vanis commentis illectus, in eis errauerit, principis fuerit, Ecclesiæ modum præscribenti operam impendere, quo populus ereptus faucibus illorum Ministrorum seu crudelium beltiarum, luci fidei orthodoxæ incolumis restituatur. Ac quod ad *Angliam*, *Scotiam* & *Hiberniam* attinet, res sane non fuisset valde operosa aut periculosa, si placuisset Reginæ *Elizabethæ*, aut etiâ Regi *Iacobo*, Catholicis libertatem suæ Religionis Catholicæ concedere: nam cum eis locis flos ipse nobilitatis, ac præcipua ingenia addita sint fidei Catholicæ, facile fuisset, eorū exemplis & dignitatibus concessis, paulatim populū auocare a sua secta Calvinistica, & melius instructos transferre ad obedientiam matris Ecclesiæ. enimvero neu aliud obstitit, quam in illis Principibus professum publice odium in fidem Catholicam, quicquid alias coniecturæ ex iuramentis solemniter præstitis, in contrariam sententiam aliqui extulerint. Ac utinam etiamnum populo in illis Regnis de religione disponente, domi, in Parlamento, & foras, Regia auctoritas, tanto rerum pondere valeret, tantoque splendore æstimationis fulgeret, quantis inclaruisse olim nostri Reges, dum fidem Catholicam profiterentur.

VViracca
lib. 2. & 3. de
peccat. Origin.

11 Quod autem spectat ad rerum humanarū ignorationem, ea multis nominibus barbarica. Optime aduertit *Plato*, Iuuenes & indoctos, propensos esse in barbariem. Iuuenes quidē, quod animi affectionibus æstuantes, ad agendum nō nisi impetu quodam nimio efferuescant, quod haud libratīs rationibus, subitaneis consilijs dirigantur. proinde iuuenes exitere, qui *Robamo* consilium dedere exercendi tyrannidē in populum: carent enim cognitione, quæ in virtutū pulcherrimas formas exacte intenderet. literarum porro exortes nationes, semper etiam moribus horridæ exitere; quales olim *Scythæ*, *Gothi*, *Longobardi*, ac modo *Turcæ*. Vterius qui literis destituuntur, ij sic comparati, ut aliorū varfriciē in fraudes ac errores facile compellantur; maxime ut ab hæreticis decipiantur ijdem apertissimi. Quo enim tempore Arabes a *Mahometo* pellekti fuere in ipsius sectam, omnium ferme rerum ignorantia laborabant, ut scribit *Leunclanius* cum aliis. quando pariter Græci errores suos in animum primum inducere, nihil ferme luminis literarii retinebant. *Luthero*, atque *Caluino* inuadentibus in Dei Ecclesiam, præter artem dicendi, rara exabant aliarū scientiarū in scholis orthodoxorum accuratoria exercitia. Ac quod spectat ad hæresum repulsam, nihil inter scientias tā efficax, ut *Metaphysica*, seu doctrina scholastica: adeo ut rempublicam hac priuari, sit idem, quod spoliari summo præsidio contra omnes errores atque hæreses. Occupatur autem ea non nisi in profunda rerum disquisitione, earumque resolutione in sua prima, altissimaque principia. in qua versatum aliquod ingenium, vel ad leuiorem aspectum hæresis, eam protinus contemnet: clare videbit, probabitque, nullo solido subsistere posse. hac si nostræ scholæ accuratius paulo illustratæ fuissent, recens concupantibus suis hæreses *Luthero*, ac *Caluino*, euestigio sane omnis eorum dogmatū fœda ac gracilis spuma fuisset a nostris dissipata. non patiuntur proinde hæretici regnare in suis scholis hanc reginam scientiarum: ex quo nihil adeo apud nos exhorrent, quam eam, instar ferri, ingenti impetu allidendam ad ipsorum aëreas nugas, vanissimaque dementati cerebri ad miserā plebeculam commenta. Cæterum de hoc postea.

12 Quod si porro ignorantia ciuium intelligentias semel oppresserit, duce ac lumine destiterit, in eis voluntas, ad innatam indolem, qua appetendo, qua irascendo, consequenter brutescet. quid enim aliud facerent, cum in incognitū nulla sit hominis progressio? bene idcirco de ciuilibus moribus meriti, qui olim academias extruxerunt, qui rationes assequēdi disciplinas earum alumni præscripserunt: qui honorarios graduum titulos eisdem propoluerunt, quibus ad studia ingenuarum artium vehementius academici iuuarentur, simulque incitarentur. At de hac re alias satius visi disputasse, ac postea de eadem aliquid explicatius dicturi.

Plato dial.
3. de legib.

3. Regum. 12

Leunclau.
Hist. Turcie.
Septem. Ca.
stien. de Ori.
gin Turc.
Cuspin. de
milit. Turc.

CAPVT

CAPVT. III.

*Ciuitatum, atque morum Sanctimoniam, quas
vnius Dei agnitio statuit inter ciues, de
pluribus Diis, aut rerum Auctoribus
opinio labefactat.*

DIctū & observatu mirum, quan-
to artificio vñus, humani generis
hostis, quo nobis vñus Dei cog-
nitionem eripiendo, credulitatem
nostram ei ereptā, in plures De-
os, pluraque principia vage dispergeret. Hoc
enim pacto non solum ab illo vno depulit cog-
nitionem nostram, religionem, spem, & chari-
tatem nostram, hasce virtutes membratim in
partes diuidendo, quin imo homines quasi in
tenebris palpitantes, & veritatem diuersimode
inquirentes, inter se reddidit plane pugnaces,
ac in factiones dispertitos. Quemadmodum
vero luxuriantes segetum aristæ, in quandam
deueniunt inanitatem, ita veterum temporibus
plurium deorum ab eis susceptæ sententiæ, illos
in sensū atheismi inducebant. Apud illos fuit in
cōfesso, vniuscuiusque gentis proprios esse Deos
priuatasque religiones, eis a particularibus lo-
corum genijs suasos, vt *Iulianus & Symmachus*
sunt commentati. in quo more Romani plane
effusi & multiplices exitere, Deus incolas, in-
digites, superos, inferosque venerati. Non pri-
us ciuitatem aliquam expugnabant, quam con-
ceptis verbis sibi redderent illius Deos sibi fa-
uorabiles, obsessis autem aduersarios. haud ra-
ro inter eos viri fortissimi, in hostes præliatu-
ri, sese *Dijs Manibus*, seu infernalibus, deuoue-
bāt: hoc est religionis Sacramento statuebant, eis-
dem *Dijs* inde ipsis factis propitijs, aut se vi-
ctoriam de hoste reportaturos, aut in pugna mo-
rituros: si non hostium armis vel suis oppetitu-
ros: quod tres *Decios* præstitisse, testatur *Cicero*.
de *Publio Decio* consule in *Samnites* pugnante,
hæc *Plinius*: *Cornu inclinante, exemplum patris imi-
tatus, aduocato M. Liuiio Pontifice, hastæ insistens,
se & hostes Dijs Manibus deuouit.* Cæterum hac a
prudentioribus tunc temporis, inspecta Deorū
turba, plane contrarijs consilijs in factiones dis-
pertita, eis inde iniecta suspicio, nullos prorsus
esse Deos, sed solum in fauorem ciuitatis a
Cecropide Atheniensi, & a *Numa* Romano vni-
uersos excogitados, atque in opinionem vulgi
inductos, quod & *Plinius* admonuit. hoc sapi-
enter adnotasse visus *Aurelius Prudentius*.
*Hic putat esse Deum nullum, namque omnia verti
Casibus, & nullo sub Præside sæcla rotari.
Hoc iter haudquaquam magno discrimine distat
Hisce viis, quas vos teritis, qui Numina multa,
Et portenta Deum summum numerosa putatis.
Simplicis ergo via dux est Deus; ille per vnā
Ire iubet mortale genus, quam dirigit ipse,
Sublimem dextro celsa ad fastigia cliuō.
Hanc vero simplicem viam sapientiæ &
pietatis ideo illi prisci haud nouere, quod
omnium ex nihilo creationem: ex cuius*

notione colligerent vñum esse Deum, adeoque
infinitum, aut ignorarunt, aut eam, suos *Phy-
sicos* sequuti, inficiati. deficientes ergo a cog-
nitione vñus Dei, ad multos se recepere: hique
multieosdem subinde in atheismum adegere.

Aristoteles de hac re commentatus, duos ordi-
nes Numinum constituit, naturales nempe De-
os & fabulosos. Naturales vult illos, quos na-
tura ipsa in homine videtur inuestigasse ac co-
gitando deprehendisse: veluti elementa, stellas,
solem, lunam, intelligentias, substantias imma-
teriales, incorruptibiles, cœlorumque motrices,
visæ enim cum eximijs formis præditæ, tum
humano generi plurimum beneficæ. Fabulosos
statuit, quos *Cecrops*, dynasta Atheniensis, &
post ipsum *Poëtæ*, ad imponendum populis
graues religiones, excogitarunt: vtpote *Satu-
rnum, Iouem, Cælum, Apollinem, Martem, Venerem,
Dianam, Plutonem, Herculem, Mercurium, Apolli-
nem*, ac reliquam turbam ficticiū Deorum,
de quibus *Hesiodus*. Verum quidem est, *Poëtæ*,
naturas ipsas rerum primum inspicientes, subin-
de ad Philosophiæ cuiusdam normam, ad
eas symbolice & historice explicandas, figmenta
sua excogitasse. *Videtisne igitur, inquit Cicero, vt
a Physicis rebus bene, atque vtiliter inuentis, tracta
ratio sit ad commentitios ac fictitios Deos?* Duo
autem præcipue hanc deorum pluralitatem
inter mortales extulere: infirmitas nempe
humanæ mentis, simul ac *Poëtarum* argutum
ingenium. Ex priori admirati magnitudi-
nes eorum, quæ natura constant, iuxta ac
eorundem experti beneficia, vtpote *Genios*,
stellas, planetas, elementa, in animos inducere
credere, quod numina essent ac dii hominum
studijs præfecti.

*Quicquid humus, pelagus, cælum, mirabile gignunt,
Id duxere Deos, ut colles, flumina, flammæ.*

Mox *Poëtæ* vates haberi voluere, quippe a dijs
edocti, vt scribit *Plato*: qui mentiando, dulcia-
que carmina scribendo, in cultum plurium deo-
rum omnes ferme mortales adduxere. O sacun-
dia potens *Græcia*, exclamat *Mamertinus*, omnium
tuorum Principum gesta in maius extollere sola po-
tuiti, sola factorum glorias ad verborum copiam ex-
tulisti! Tu nauem vnā propter aurati velleris fur-
tum, & virginis raptum, in cælum vsque sublatum,
syderibus consecrasti. Tu puerum, inuentorem serendi,
draconum alitum curru volentem, semina in terras
sparsisse iactasti. simile quid, quod de cratere
Ganymedis inter stellas lufere, quod de *Berecin-
thiæ* coma in cœlo cecinit *Callimachus*.

*Continuata loco tria sydera Coruus & anguis,
Et medius crater inter vtrumque latet.*

Quid imprecabor officinis Græciæ,

Quæ condiderunt gentibus stultos Deos!

Poëtæ in hoc idcirco gloriati, quod nouos De-
os suis cantibus creare potuerint.

Dii quoque carminibus, si fas est dicere, fiunt.

Illa Deos omnes (longum est numerare) creauit.

E quidem facile crederem, Deum valde offen-
sum fuisse in *Poëtæ*, qui plures Deos, seu vñus
Dei virtutem, per diuersorum Deorum fictas
fabulas & commenta, distraxere. etenim scele-
ris & impietatis incurij, poemata sua compo-
nentes, non aliud ipsis in votis fuit, quam dulce-

Cicer. lib. 1.
cont. Iul.
Symmac.
pro. vct. Re-
lig.
Alex. Nea-
pol. lib. 5.
cap. 2. 4.

Cicer. lib. 1.
Quæst. Tul-
cul.

Plin. de vir-
t. lib. 2. 7.

Plin. lib. 2.
cap. 7.

Prud. lib. 2.
cont. Sym.

Lucret. lib. 1.

Cicer. lib. 2.
de Natu.
Deor.

August. lib.
7. Ciu. cap. 15

Prudent. lib.
1 cont. Sym.

Plato lib. 10
de Repub.

Mamertin.
in Panegy-
r. Iulian.

Calim. de
coma. Bere-
cinth.
Ouid. lib. 2.
Fallor. Pru-
dent. lib. 1.
cont. Sym.

Ouid. lib. 4.
de Pont. li. 4
Fallor.

enim audiunt, a plebe promiscue legenda & discutienda Biblia, vnumquemque priuato spiritu arbitrantem, iudicem esse controuersiarum fidei: nihil peccati eos posse e statu iustitiæ & sanctitatis per solam fidem adsequutæ dimouere. cæremonias religionis cum superstitione ablegandas, præscripta ieiunia spiritus dignitate condemnanda, duram carnis tractationem reiiciendam, laboriosa opera virtutum, utpote totius Decalogi violatione constantia, homines eis insistentes coinquinare. quibus inescatus miser populus, ac si essent Ministrorum prædæ, suis ministris inhærent, ac nostris omni impetu quo possunt, refragantur. Populi autem mores erga suum Principem plurimum dependent a moribus ipsius Principis. Hoc manifestum satis dedit nuper defuncti Regis *Iacobi* in Anglia modus viuendi. cum enim plerumque esset in recessu, priuata sua studia & ludos indies persequutus, tum inde populus ansam arripuit superbiendi & audendi: adeo ut, qui tempore *Elizabethæ*, minime præsentibus animis vel mutire de coronæ iuribus, de Regio in regimine consilio, de eisdem superstite *Iacobo*, libere obloquuti: crescente præsertim illa vulgari fæce Calvinistarum. De quo Rege duo verissime pronuntiare possumus. primum, nullum Christianorum Regum in nostra insula tantundem auctoritatis in Rempublicam sibi arrogasse: alterum, ipso effectu eorum neminem adeo parum obtinuisse vel exercuisse. faxit Deus, ne paternus error immunitæ Maiestatis, sit filio *Carolo* nociuus. Proinde Princeps Christianus non debet regi a populo quod ad fidem ac Religionem, sed a Deo & Ecclesia Catholica: ideoque si populus vanis commentis illectus, in eis errauerit, principis fuerit, Ecclesiæ modum præscribenti operam impendere, quo populus ereptus faucibus illorum Ministrorum seu crudelium bestiarum, luci fidei orthodoxæ incolumis restituatur. Ac quod ad *Angliam*, *Scotiam* & *Hiberniam* attinet, res sane non fuisset valde operosa aut periculosa, si placuisset Reginæ *Elizabethæ*, aut etiâ Regi *Iacobo*, Catholicis libertatem suæ Religionis Catholicæ concedere: nam cum eis locis flos ipse nobilitatis, ac præcipua ingenia addita sint fidei Catholicæ, facile fuisset, eorū exemplis & dignitatibus concessis, paulatim populū auocare a sua secta Calvinistica, & melius instructos transferre ad obedientiam matris Ecclesiæ. enimvero neu aliud obstitit, quam in illis Principibus professum publice odium in fidem Catholicam, quicquid alias coniecturæ ex iuramenti solemniter præstitis, in contrariam sententiam aliqui extulerint. Ac utinam etiamnum populo in illis Regnis de religione disponente, domi, in Parlamento, & foras, Regia auctoritas, tanto rerum pondere valeret, tantoque splendore æstimationis fulgeret, quantis inclaruerit olim nostri Reges, dum fidem Catholicam profiterentur.

VViracca
lib. 2. & 3. de
peccat. Origin.

11 Quod autem spectat ad rerum humanarū ignorationem, ea multis nominibus barbarica. Optime aduertit *Plato*, Iuuenes & indoctos, propensos esse in barbariem. Iuuenes quidē, quod animi affectionibus æstuentes, ad agendum nō nisi impetu quodam nimio efferuescant, quod haud libratis rationibus, subitaneis consilijs dirigantur. proinde iuuenes extitere, qui *Robamo* consilium dedere exercendi tyrannidē in populum: carent enim cognitione, quæ in virtutū pulcherrimas formas exacte intenderet. literarum porro exortes nationes, semper etiam moribus horridæ extitere; quales olim *Scythæ*, *Gothi*, *Longobardi*, ac modo *Turcæ*. Vterius qui literis destituuntur, ij sic comparati, ut aliorū vaficie in fraudes ac errores facile compellantur; maxime ut ab hæreticis decipiantur ijdem appetissimi. Quo enim tempore Arabes a *Mahometo* pellekti fuerē in ipsius sectam, omnium ferme rerum ignorantia laborabant, ut scribit *Leunclavius* cum aliis. quando pariter Græci errores suos in animum primum induxere, nihil ferme luminis literarii retinebant. *Luthero*, atque *Caluino* inuadentibus in Dei Ecclesiam, præter artem dicendi, rara exabant aliarū scientiarū in scholis orthodoxorum accuratoria exercitia. Ac quod spectat ad hæresum repulsam, nihil inter scientias tā efficax, ut *Metaphysica*, seu doctrina scholastica: adeo ut rempublicam hac priuari, sit idem, quod spoliari summo præsidio contra omnes errores atque hæreses. Occupatur autem ea non nisi in profunda rerum disquisitione, earumque resolutione in sua prima, altissimaque principia. in qua versatum aliquod ingenium, vel ad leuiorem aspectum hæresis, eam protinus contemnet: clare videbit, probabitque, nullo solido subsistere posse. hac si nostræ scholæ accuratius paulo illustratæ fuissent, recens concupantibus suas hæreses *Luthero*, ac *Caluino*, euestigio sane omnis eorum dogmatū fœda ac gracilis spuma fuisset a nostris dissipata. non patiuntur proinde hæretici regnare in suis scholis hanc reginam scientiarum: ex quo nihil adeo apud nos exhorrent, quam eam, instar ferri, ingenti impetu allidendam ad ipsorum aëreas nugas, vanissimæque dementati cerebri ad miserā plebeculam commenta. Cæterum de hoc postea.

12 Quod si porro ignorantia ciuium intelligentias semel opprefferit, duce ac lumine destiterit, in eis voluntas, ad innatam indolem, qua appetendo, qua irascendo, consequenter brutescet. quid enim aliud facerent, cum in incognitū nulla sit hominis progressio? bene idcirco de ciuilibus moribus meriti, qui olim academias extruxerunt, qui rationes assequendi disciplinas earum alumni præscripserunt: qui honorarios graduum titulos eisdem proposuerunt, quibus ad studia ingenuarum artium vehementius academici iuuarentur, simulque incitarentur. At de hac re alias satius visi disputasse, ac postea de eadem aliquid explicatius dicturi.

Plato dial.
3. de legib.

3. Regum. 12

Leunclau.
Hist. Turcie.
Septem. Ca.
stien. de Ori.
gin Turc.
Cuspin. de
milit. Turc.

CAPVT

CAPVT. III.

*Ciuitatum, atque morum Sanctimoniam, quas
vnius Dei agnitio statuit inter ciues, de
pluribus Diis, aut rerum Auctoribus
opinio labefactat.*

Dictu & observatu mirum, quanto artificio usus, humani generis hostis, quo nobis vnius Dei cognitionem eripiendo, credulitatem nostram ei ereptā, in plures Deos, pluraque principia vage dispergeret. Hoc enim pacto non solum ab illo vno depulit cognitionem nostram, religionem, spem, & charitatem nostram, hasce virtutes membratim in partes diuidendo, quin imo homines quasi in tenebris palpitantes, & veritatem diuersimode inquirentes, inter se reddidit plane pugnaces, ac in factiones dispersitos. Quemadmodum vero luxuriantes segetum aristæ, in quandam deueniunt inanitatem, ita veterum temporibus plurium deorum ab eis susceptæ sententiæ, illos in sensu atheismi inducebant. A pud illos fuit in cōfesso, vniuscuiusque gentis proprios esse Deos priuatasque religiones, eis a particularibus locorum genijs suasos, vt *Iulianus & Symmachus* sunt commentati. in quo more Romani plane effusi & multiplices extitere, Deus incolas, indigites, superos, inferosque venerati. Non prius ciuitatem aliquam expugnabant, quam conceptis verbis sibi redderent illius Deos sibi fauorabiles, obsessis autem aduersarios. haud raro inter eos viri fortissimi, in hostes præliaturi, sese *Dijs Manibus*, seu infernalibus, deuoueant: hoc est religionis Sacramento statuebant, eisdem *Dijs* inde ipsis factis propitijs, aut se victoriam de hoste reportaturos, aut in pugna morituros: si non hostium armis vel suis appetituros: quod tres *Decios* præstitisse, testatur *Cicero*. de *Publio Decio* consule in *Samnites* pugnante, hæc *Plinius*: *Cornu inclinante, exemplum patris imitatus, aduocato M. Liuiio Pontifice, hasse insistens, se & hostes Dijs Manibus deuouit.* Cæterum hac a prudentioribus tunc temporis inspecta Deorum turba, plane contrarijs consilijs in factiones dispersita, eis inde iniecta suspicio, nullos prorsus esse Deos, sed solum in fauorem ciuitatis a *Cecropide* Atheniensi, & a *Numa* Romano vniuersos excogitados, atque in opinionem vulgi inductos, quod & *Plinius* admonuit. hoc sapienter adnotasse visus *Aurelius Prudentius*. *Hic putat esse Deum nullum, namque omnia verti Casibus, & nullo sub Præsede sacra rotari. Hoc iter haudquaquam magno discrimine distat Hisce viis, quas vos teritis, qui Numina multa, Et portenta Deum summum numerosa putatis. Simplicis ergo via dux est Deus; ille per vnam Ire iubet mortale genus, quam dirigit ipse, Sublimem dextro celsa ad fastigia cliuo.* Hanc vero simplicem viam sapientiæ & pietatis ideo illi priusci haud nouere, quod omnium ex nihilo creationem: ex cuius

notione colligerent vnum esse Deum, adeoque infinitum, aut ignorarunt, aut eam, suos Physicos sequuti, inficiati. deficientes ergo a cognitione vnius Dei, ad multos se recepere: hique multos eisdem subinde in atheismum adegere.

Aristoteles de hac re commentatus, duos ordines Numinum constituit, naturales nempe Deos & fabulosos. Naturales vult illos, quos natura ipsa in homine videtur inuestigasse ac cogitando deprehendisse: veluti elementa, stellas, solem, lunam, intelligentias, substantias immateriales, incorruptibiles, cœlorumque motrices, visæ enim cum eximijs formis præditæ, tum humano generi plurimum beneficæ. Fabulosos statuit, quos *Cecrops*, dynasta Atheniensis, & post ipsum *Poëtæ*, ad imponendum populis graues religiones, excogitarunt: vtpote *Saturnum, Iouem, Cælum, Apollinem, Martem, Venerem, Dianam, Plutonem, Herculem, Mercurium, Apollinem*, ac reliquam turbam ficticiū Deorum, de quibus *Hesiodus*. Verum quidem est, *Poëtæ*, naturas ipsas rerum primum inspicientes, subinde ad Philosophiæ cuiusdam normam, ad eas symbolice & historice explicandas, figmenta sua excogitasse. *Videtisne igitur*, inquit *Cicero*, *ut a Physicis rebus bene, atque utiliter inuentis, tracta ratio sit ad commentitios ac fictitios Deos?* Duo autem præcipue hanc deorum pluralitatem inter mortales extulere: infirmitas nempe humanæ mentis, simul ac *Poëtarum* argutum ingenium. Ex priori admirati magnitudines eorum, quæ natura constant, iuxta ac eorundem experti beneficia, vtpote *Genios, stellas, planetas, elementa*, in animos inducere credere, quod numina essent ac dii hominum studijs præfecti.

Quicquid humus, pelagus, cælum, mirabile gignunt, Id duxere Deos, ut colles, flumina, flammæ.

Mox *Poëtæ* vates haberi voluere, quippe a dijs edocti, vt scribit *Plato*: qui mentiando, dulciaque carmina scribendo, in cultum plurium deorum omnes ferme mortales adduxere. O *facundia potens Græcia*, exclamat *Mamertinus*, *omnium tuorum Principum gesta in maius extollere sola potuisti, sola factorum glorias ad verborum copiam extulisti! Tu nauem vnam propter aurati velleris furtum, & virginis raptum, in cælum usque sublatum, syderibus consecrasti. Tu puerum, inuentorem serendi, draconum alitum curru volantem, semina in terras sparsisse iactasti.* simile quid, quod de *cratere Ganymedis* inter stellas lusere, quod de *Berecinthia* coma in cœlo cecinit *Callimachus*.

Continuata loco tria sydera Coruus & anguis, Et medius crater inter vtrumque latet.

Quid imprecabor officinis Græciæ, Quæ condiderunt gentibus stultos Deos!

Poëtæ in hoc idcirco gloriati, quod novos Deos suis cantibus creare potuerint.

Dii quoque carminibus, si fas est dicere, fiunt.

Illa Deos omnes (longum est numerare) creauit.

E quidem facile crederem, Deum valde offensum fuisse in *Poëtæ*, qui plures Deos, seu vnius Dei virtutem, per diuersorum Deorum fictas fabulas & commenta, distraxere. etenim scelestis & impietatis incurij, poemata sua componentes, non aliud ipsis in votis fuit, quam dulcedine

Cicer. lib. 1.
cont. Iul.
Symmac.
pro. vet. Rel.
Alex. Neapol.
lib. 5.
cap. 24.

Cicer. lib. 1.
Quæst. Tuscul.
cul.

Plin. de vir.
Ill. cap. 27.

Plin. lib. 2.
cap. 7.

Prudent. lib. 2.
cont. Sym.

Arist. 12.
Metaph. cap.
4. Text. 50.

Lucret. lib. 1.

Cicer. lib. 2.
de Natu.
Deor.

August. lib.
7. Ciu. cap. 15.

Prudent. lib.
1 cont. Sym.

Plato lib. 10
de Repub.

Mamertin.
in Panegy.
Iulian.

Calim. de
coma. Berecinth.
Ouid. lib. 2.
Fastor. Prudent. lib. 1.
cont. Sym.

Ouid. lib. 4.
de Pont. li. 4
Fastor.

dine cantus populi ingenijs applaudere, & ea, quæ apud ipsos in humanis admiratione erant, transferre ad Deos suos illustrandos. Quod cum fecerint, cum summa iniuria in Deum, simulque gentium auocatione a cultu vnius Dei, tum æquum æstimare, illos, hac vita exacta, in grauissimas inferni poenas merito incurrisse. De qua re hæc scribit *Lilius Gyraldus*. Pythagoram scribit *Philosophus Hieronymus*, cum ad inferos descendisset, *Hesiodi animam vidisse ad columnam æream suspensam, adstrictamque adeo ut stridere videretur: & cum ea Homeri quoque animam serpentibus undique cinctam: ea videlicet solummodo causa, quod de Diis falsa suis Carminibus confinxissent.*

Prud. lib. 2. *Idola conflavit fallendi docta potestas.*

cont. Sym. 3. Vniuersalissime quidem per genus humanum vagatæ æstimatio de Genijs, tanquam Numinibus: quæ eos etiam populos obtinuit, ad quos figmenta Græcanica numquam peruenerunt, ut hodierna die constat ex Indis, & Americanis idololatriis: qui geniorum imagines licet horrendas, pro sacris signis habent in suis lararijs, adeoque eas deinde circumgestant vestibus appensas, ut narrat *Ouandus*. Imo Græcorum atque Latinorum impiam hac ex parte cupiditatem non expleuit fabulorum dumtaxat Numinum cultus, quinimo ad genios quoque peruasit, ut ex *Plutarcho* liquet, eorum religiones plurimum etiam ipso hominibus suadente.

Plut. de Soc. Dæm. de def. orac. de Iud. & osir. Arno. lib. 3. cont. Gent. De Romanis autem hæc retulit *Arnobius*: Solebant Romani Deos omnes urbium superatarum partim priuatim per familias, partim publice consecrare. ac ne aliquis Deorum multitudine, aut ignorantia præteriretur, breuitatis & compendii causa, vno Nomine cunctos Nouensiles inuocabant.

4. Imo qui vnum Deum fassi, etiam ex Philosophis, ij nihilominus plurium deorum idololatriam simul professi. Etenim multi vnum Deum agnouere, qui tamen quorundam actuum necessitatibus, in diuinam essentiam coeuntibus, eum adstrinxere, ut notat *Plutarchus*.

Plut. de Hō. Ita ut nihil extra se vnquam egerit, aut intellexerit: cogitari enim non potest dicebant, Deum eodem quo Deus, adigi necessario ad munus aliquod circa ea, quæ Deus non sunt. Ex quo

Virg. Æn. 6 apud eos consequens erat, cælum, elementa, spiritu animata, genios aërios ac terrestres, seu infernales, esse a seipsis; hominum naturis, utpote earum causis, præstare ac res ad eos spectantes suo quodā imperio obire: proinde ab homine tanquam Deos coli potuisse ac debuisse, ab illis veteribus hoc pacto deducebatur. In hanc Theologiam, idololatriam completentem, & ei consentientem, propensa admodum, meo iudicio, *Aristotelis* Philosophia. nam quod omnium a Deo creationem ex nihilo ignorauerit, nil vetat cum vno Deo principali, plures Deos, qui a seipsis orti, iuxta ac multiplicem eorum idololatriam, consistere. Hic vero-

Greg. Naz. orat. 1. de Theol.

Cic. li. 2. de diuin. ait *Cicero*, quanta pugna est doctissimorum hominum negantium, hæc esse a Diis immortalibus constituta? id extitisse olim idolatriæ fontem existimarem. ob quam causam, non sunt culpati illi prisca Iudæos, quod vnum Deum constituerint, sed potius quod contra eius naturam, ac necessitatem

perfectiōis, prouidentiam ipsius, cum iniuria etiam aliorum deorum, ad omnium rerum procuraciones deduxerint; quod ex *Iuliano* quoque, teste *Gregorio Nazianseno*, nobis innoscere potest. affirmat enim, Deum fore sua prouidentia crudelem, & nimium pro sua innata bonitate iratum, si ea omnia perficeret, quæ ei, utpote auctori, vetus testamentum adscribit. At vero immanem hunc errorem paucis verbis, ut notat *Iustinus Martyr*, eliminavit *Moses*: In principio creauit Deus calum & terram.

Greg. Naz. orat. 2. in Iul. Cir. l. 1. in Iulian.

Iust. l. 1. cōt. Gen.

5. Cumque Deus inter omnia maxime vnus, tum eodem maxime diuisus ab omnibus alijs & maxime in se indiuisus: hæc enim duo a summa in ipso vnitatem proueniunt. quod ad prius, catenus Deus a reliquis diuisus, quatenus ipse solus infinitus, reliqua omnia finita: quatenus ipse a se solo, reliqua ab ipso, tanquam effectus a causa & principio. ex quo liquet, hanc Dei vnitatem, quam ex opere creationis *Moses* indicauit, omnino ex diametro cum idololatria, cum omni sculptibili, quod pro Deo habeatur, aut colatur, pugnare. ita idcirco Deus in se vnus, ut eodem summe simplex, & sua simplicitate perfectissimus; adeo ut nihil cogitari a nobis poterit, ne dum in vltimis rerum differentijs, Deo simplicius aut longius ab vnitatis indiuisione recedens. Hoc egregie tractauit aliquando *S. Bernardus*, contra eos disserens, qui in Deo præter trium personalitatum discreciones, aliam diuisionem fatebantur, qua, ut ipse loquitur, *Quaternitas* quædam statuitur.

Exod. 20

nam dixere, præter characteres personales, distinguere in Deo Essentiam diuinam, & habentem essentiam: nempe in eodem distinguere diuinitatem non multiplicabilem numero, ab hypostasibus, numero ternario multiplicatis. hosce autem omnino redarguit, utpote diuinæ perfectiōis & vnitatis inficiatores: quandoquidem id quod prorsus impartibile, eo omni perfectius, quod in plura partitur. quod ergo omnimodo impartibile, id Deo adscribendum. Deinde sciatur ab eis, num omnia, in Deo ex æquo partita, an tantummodo aliqua? si omnia, tunc sequitur, dicit, in Deo non solum reperiri *Quaternitatem*, sed etiam *Centenitatem*: & reuera partium seu particularitatum infinities infinitum numerum. sin dicant, aliqua partita, non omnia: tunc fateri debent, reperiri in Deo perfectissimum & minus perfectum. Vero iudicio, ait, natura simplex multiplici

Bern. l. 5. de considerat.

antefertur. seuerius loquor, ne is quidem, qui vel duplex est, erit Deus meus: habeo enim meliorem. porro sine diuinitatis partitione & plurium Deorum assertionem, affirmat, personalitatibus exceptis, numerum in Deo adstrui non posse: Non est ergo in Deo, nisi Deus. Quid? inquit, Negas Deum habere Diuinitatem? Non: sed quod habet, hoc est. Negas diuinitatem Deum esse? Non: sed non alia quam quæ ipse est. Dicimus magnum, bonum, iustum, & innumera talia: sed nisi omnia vnum in Deo & cum Deo consideres, habebis multiplicem Deum. Tam simplex Deus, quam vnus est etiam sibi: hoc vero vnum, in quo nullus est numerus. Videat itaque quomodo istis consentiant, qui in Deo designant numerum numeratum, seu numerum obiectiuum Formalitatum vel Virtualitatum. ob hanc causam

Boet lib. 4. *providentia stabilem simplicitatem*. et cum ab ad-
Consol. struendo numero, extra tres personalitates in
Pros. 6. Deo, abhorreat animus S. Bernardi, inde inge-
nue fatetur, se non posse in hac vita rationem
explicare, quare essentia diuina sit tribus perso-
nis communis, non vero trium personarum hy-
postases.

Hesiod. lib. 6. *oper. & dies*.
6. Quod autem attinet ad Numina aspecta-
bilia, Australes, apud quos sol cursu diuturnior,
radio potentior tam ad cōmodum quam etiam
ad incommodum ipsorum, primario pro Deo
eundem solem habuere. Septentrionales vero,
quibus luna supra horizontē ipsorum, noctium
longitudine familiarior, simul ac quo ad effe-
ctus vehementior, eandem excellenti cultu
tanquam Deam prosequuti. Denique haud
pauci, abnuentes naturæ membra, tanquam nu-
mina suspicere, cum Hesiodo, fatum ac fortu-
nam ex omnium contextu ac serie propagata,
Deos apud se reputare dumtaxat voluerunt.

Hesiod. lib. 6. *oper. & dies*.
7. Ad hanc ipsam dissipationem humanarum
mentium, deitatem quaquaversum persequen-
tium, plurimum etiam cōtulit de duobus Prin-
cipijs rerum suscepta opinio: quæ etiam quam
longissime per hominum sensus & iudicia, v-
bique diffusa imperavit. Fide firma & indelebili,
inquit Plutarchus, etiam in mysterijs tam Græciani-
cis quam barbaris receptum dogma, neque casu ferri
& a fortuna pendere vniuersum, mente ratione, ac
gubernatore destitutum: neque unicam esse rationem
quæ contineat id & dirigat tanquam clauum aut
frana moderans. sed cum permulta e bonis iuxta ma-
lisque sint confusa; imo nihil hæc natura sincerum,
ut verbo dicam, proferat, non esse vnum aliquem
promum, qui e duobus dolijs res nobis veluti aliquem
liquorem, cauponis in morem distribuatur atque misce-
at. Ergo a duobus Principijs contrariis, aduersisque
duabus facultatibus, quarum altera ad dexteram, &
recta ducat, altera retorsum auertat atque refle-
ctat, cum vitam esse mixtam, tum ipsum mundum: si
non vniuersum, eum saltem, qui ad terram est, & lu-
ne subiaceret, inæqualiter ferri, variisque & omnis ge-
neris motibus agitari. horum duorum Principio-
rum assertoribus applausere Marcion & Manicha-
us hæretici, in hoc constituentes beneficium in-
carnationis Christi Domini, quod ipse mali
Principij vires debilitando, boni Principium
ad imperium ferme extulerit.

Prudent. Hamartin.
*Vnus eis tristis residet sublimis in arce
Auctor nequitie, scelerum Deus, asper, iniquus,
Qui quodcumque malum vitioso seruet in orbe.
Sæuit, & anguineo medicans noua semina succo,
Rerum principium mortis de semine traxit.
Ipse opifex mundi, terram, mare, sidera fecit,
Condidit ipse hominem, lutulenta & membra coegit,
Effigians, quod morbus edat, quod crimine multo
Sordeat, inferni tumulus quod tæbe resoluat.
Ast alii pietatis amor, placidumque medendi
Ingenium, recreans homines, mortalia seruans.
Testamenta duo fluxerunt, principe utroque:
Tradidit iste nouum melior, vetus illud acerbus.*

8. Ac quasi ista non facerent satis ad. distra-
ctionem animorum, diuinitatem inuestiganti-
um, accessere parasiti, qui principes suos, seu
superstitēs, seu vita functos, inter Deos collo-

carunt. qua in re Plinius secundus ita modum ex- Plin Panā
cessit, vti Traianum, funere elatum omnibus gyr. Traiā
plane Dijs prætulit. Ciuitas, inquit, religionibus
dedita, Deorum indulgentiam pie merita, nihil feli-
citatissue putat restare posse, nisi ut Casarem imite-
tur. In eandem sententiam Mamertinus auribus
Maximini & Diocletiani istis lenocinatus. Itaque
illud, quod de Ioue versu cecinit Poëta Romanus,
plena Iouis omnia esse, id scilicet animo contempla-
tus, quoniam ipse Iupiter summum cali verticem te-
neat, supra nubila, supraque ventos sedens in luce
perpetua, numen tamen eius & mentem totam insu-
sam esse mundo: idem nunc ego de utroque vestrum
audeo predicare, ubicumque sitis, in vnum licet pa-
latium concesseritis, diuinitatem vestra ubique ver-
sari, omnes terras, omniaque maria plena esse vestri.
Deinde eisdem adscribit, quod aura salubris
afflet, quod terra fructus edat, quod res mor-
taliū prospere succedant.

— Nunc magni vocat exorabile numen Papin. lib. 4.
Cæsaris. Siluar.

Cogitarunt quidam viri politici, spoliantes
hoc pacto Deum sua dignitate, eamque in
principes iniquissime conferentes, eorum sta-
tus apud plebem firmiter inde stabiliri: quasi ip-
sis, vel omne genus tyrannidis in eos effunden-
tibus, resistere, proinde esset infaustum ac im-
piū, atque in ipsos Deos arma nefarie Tita-
num aut Thracum ritu intentare. Cæterum
quam hæc dogmata, cum nostris collata, a mo-
rum ciuilitate discordent, iam videbimus.

9. Duo sunt, quæ vitam ciuilem in se vel
maxime continent, actionis scilicet honestas, si-
mul ac ordo cōcordiæ, inter ciues firmiter cō-
textæ: quæ sicut in vno Deo a nobis agnito ad
nostram imitationē elucēt, ac quodammodo
nos instruunt, itæ ad vitæ oppositā barbariem,
eis contraria in pluribus Dijs facile cōspiciun-
tur. Eo ipso, quo non nisi vnicum Deum esse
posse definimus, eodem, propter infinitam e-
iusdem perfectionem, omne illud ambientem,
quod in vniuerso genere entis absolutum ac
summum, eminentissime amabilem iudicamus.
Et cum natura iudice, nostrum sit, Deum, au-
ctorem vitæ actione imitari, inde officium a-
pud nos ciuile præstantius, altiusque apparet,
quo talem infinitum & vnum Deum exemplar
nobis obiectum, perfectius æstimamus: hinc
affirmat S. Gregorius Nazianzenus, ad omnes ho-
mines spectare, ex intuitu vnus Dei inchoare,
quod in actionem suscipiunt, & in eodem, ope-
ratione defunctos, acquiescere. Omnia, inquit
S. Augustinus, quæ appetunt vnitatem, hanc habent
regulam, vel formam, vel exemplum. Conditor le-
gum, ait idem, si vir bonus est, & sapiens, illam ip-
sam consulit eternam, de qua nulli animæ iudicare
datum est. Hanc vero perfectionem vnitatis
contemplari nequiuerunt ethnici in suis Dijs, seu
genijs, seu stellis, seu elementis, seu heroibus;
ita numero discretis: animaduertere enim horū
omnes perfectiones limitatas esse, restrictasq;
neque posse singulorum in vnum coalitas exæ-
quare illius vnus perfectionem, qui infinitatē
sua Deus & eodem vnus. proinde deficientes
hoc ritu, quo ad actionum suarum idæas, regu-
las, & incitamenta, nobis comparati, ad eā vim
&

Mamertin
in Geneth.
Maximi.

Papin. lib. 4.
Siluar.

Greg. Nazian-
zen. Apost. 8

Augusti. lib.
de ver. Reli.
cap. 31. 8.
Ciu. Cap. 9.

& excellentiam ipsorum conatus perungere haud valere, ad quam nostra studia, vnius Dei cognitione instituta, ac prouocata, adspirant. Porro cum Dei timor, vt iam satis dictum, egregium sit Ciuitatis instrumentum, quandoquidem illi ethnici non nisi limitata, quo ad potestatem numina suspexere, illa eo gradu reuerentiæ timere non potuerunt seorsim, vt nos vnum Deum Omnipotentem venerantes: consequens, æstimationem nostram multis gradibus esse ciuiliorem.

10. Dum etiam vnius Dei agnitio homines non istius aut alterius prouinciæ, sed totum genus humanum vndiquaque dispersum, reuocat ad vnum commune principium ac finem, eo omnino ciuilis habenda. Quid enim ad concordiam ac mutuam charitatem in vniuersi istius ciuitate seruandas hac cogitatione efficacius? Cuius inspectu vt ciues videmur vnius ciuitatis, ita nobis etiam commendari intuemur regimen monarchicum, quod in hoc genere imperij nobilissimum. *Non est bonum*, inquit *Aristoteles*, *pluralitas principatum: Vnus ergo princeps.* Rex vnus apibus ait *Arnobius*, dux vnus gregibus, in armentis rector vnus. Tu in cælo summam potestatem diuidi credas, & scindi veri illius ac diuini imperij totam potestatem, cum palam sit, parentem omnium Deum, nec principium habere, nec terminum? Hoc pacto Deus sui vnitatem mundum ad vnitatem reduxit, deinde vnitatem imperij Romani, eiusdem mundi vnitati cōsuluit. postea vnitatem filij sui in carne, eundem vnitatem copulauit. postremo vnitatem sui Apostoli Petri, & eius successorum, ex mundo vniuerso vnā familiam condidit. Ab hac vnius Dei notione collapsum varijs erroribus genus humanum, inde ab exacta ciuitatis norma ad barbariem defecit. Etenim a Deo vero diuisi, ac ad varia idola dispersi homines, a seipsis quoque discordes, ac sibimet dissimiles, seditiose, hostiliter, ac rigide eodem discessere.

Pallada Cecropidæ, Minoia Creta Dianam,
Vulcanum Ægypti terra Pilæa colit.
Iunonem Sparte, Pelopeiadesque Mycenæ,
Pennigerum Fauni Manalis ora caput.
Mars latio venerandus erat, quia præsidet armis,
Arma fera genti remque decusque dabant.

Enimvero ad ingenia horum deorum, homines illos colentes, in partes hostiles pariter abiere. noluit Saturnus coli Iouem, quod ipsum e cælo impie deturbasset, vt refert *S. Augustinus*. *Quæ porro*, inquit, *præcepta concordie in suis templis vnquam legenda censuerunt, quandoquidem miserique querere cogebantur, quoniam modo sine offensione cuiusdam, discordes inter se Deos suos colere possent?*
Sape premente Deo, fert Deus alter opem.
Iunonis fuere voces, eius consilia repellentibus Dijs,

Fatis contraria nostris,

Virgill. Æ. Fata phrygum.

neid. 7. Similia quæ Turnus ad manes protulit:

Vos o mihi manes

Virgil. Æ. Este boni: quoniam superis auersa voluntas.

neid. 12. Imo hæc numina adeo inter se dissidentia habebantur, vti hostes inter spolia gentis alicuius, reputarint penatum direptionem, & earum ad lares proprios translationem: veluti in parte

victricis & triumphis censerentur; scilicet,

Spargereque alterna communes cade Penates,

Et ferre ad patrios præmia dira lares.

At discutiamus, si placet, peculiaria numina culta a gentilitate, vt morum ciuitatem inde prouenientem melius expendamus ac diiudicemus.

11. Genij, quos tanquam Deos suspexere veteres, turbidis passionibus, vt notant *Lactantius* & *S. Augustinus*, prorsus obnoxii; vtpote libidini & iræ impotenter seruientes. Quorum proinde sacra, ad idæas in ipsis ingeniorum, omnino impura, horrendaque: iuxta ac monita ab illis data, ad cuncta vitia miseros homines vrgebant. De geniis, in factiones distributis, apud omnes ferme nationes inualuit æstimatio. hinc vt certa fama accepi, Hispanis & Hollandis nauali prælio in conspectu Orientalium Indorum pugnantibus, dicere solent Indiani: *Experiemur iam, cuiusnam gentis fortior existat genius.* Romani, quod Genij penates essent in domesticos mites, in externos vero truces, caninis ideo pellibus eorum statuas in larario induebant, vt *Pierius* refert:

Exagitant & lar, & turba Diana fures,

Peruigilantque larès, peruigilantque canes.

Qui didicit adorare, inquit *Cyrillus*, *peffimis omnibus irretitos, quis postea futurus sit, dicere præmitto.*

Perniciem veneratur homo, colit ipse cruentum

Carnificem, gladiique aciem iugulandus adorat.

12. Cæli structura & ornamenta, vniuersi itidem istius elementa, pro numinibus olim habita, quid, præcor, beneficii, quo ad morum ciuitatem, hominibus largiri potuerunt? Cælum nunc infestum terræ, nunc placidum eidem, pro Deo habitum, norum mutabilitatem ciuibus, studio rumque discrepantias, inde commendauit. qui *Dianam* in Borealibus plagis venerabantur, in omnem extitere truculentiam exasperati: *Diana* enim armata in cædem videbatur. qui *Solem* seu *Apollinem* vt numen intuiti, habitantes prope æquatore, in libidines mirum in modum eo ardente exarsere: quibus sane nullum remedium contra malos mores a luna, aut Sole numinibus, sed id beneficii ab vno Deo agnoscendo, & inuocando, quo moribus mitescerent, & eorum puritate enitescerent, expectandum ab illis fuit. Finxit *Homerus*, teste *Macrobio*, *Iouem* cum reliquis Dijs: nempe Solē cum stellis profectum ad oceanum, *Æthiopibus* eum ad epulas inuitantibus. cuius figmenti hanc sententiam esse putauit *Macrobius*. existimat itaque stellas & planetas, esse veluti totidem igneas lampades, sensu & animis præditas: & vt lampas humido calidoque nutritur, ita statuit stellas suo nativo calore lambere quasi ingentem vim humoris, quam circa æquatorem sursum emittit oceanus, eaq; veluti esca sustentari. ex quo descendere arbitratur vicissitudines exustionum & inundationum, quibus ex historijs constat, mundum hunc fuisse aliquoties vexatum: scilicet calore cœlesti modo abundante fieri exustiones, humore vero oceani nimium subinde crescete, eluiones existeret. cæterum constat, *Æthiopum* regiones aqua oceani ac terrestri abundare quidem, at non vt inde pabulum soli & stellis ministraretur, sed

Propert. lib. 2. Eleg. 30.

Lactant. lib. 1. Init. Aug. lib. 8. Ciui. Plutarch. li. de superstit.

Pier. Verbi. Canis

Ouid lib. 5. Fastor. 2. Cyrill. lib. 7. con. Iulian.

Pruden. Hæ.

Homer. Illi. ad. 1. Macro. lib. 2. in som. Scip. cap. 10. lib. 1. Satur. ca. 23.

Boet. de cōsol. Prof. 5.

Arist. 12. Metaph. Text. 55. Arnob. lib. 8.

Ouid. lib. 3. Fastor.

Augustin. li. de Consen. Euangelist. cap. 25. Epi.

Virgill. Æ. neid. 7.

Virgil. Æ. neid. 12.

sed ut ibi locus sit commodior ex diuina providentia animantium vitis & necessitatibus.

Claudian.
Epig. de Nil

Sub torrente plaga, ne terras dissipet ignis,
Nilus adest mundo, contraque incensa leonis
Ora tumet, cancroque suam torrente Sienem,
Imploratus adest, ne campos liberet undis,
Donec in autumnum declinet Phœbus & umbras
Extendat Meroe.

Alex. Nea-
pol. lib. 3.
Gen. Dier.
cap. 16.

Quod si eo sensu Iupiter ad conuiuium sibi ab Æthiopis instructum peruenit, quo Homerus & Macrobius iudicarunt, cur suo radio conuiuas semini stultos effecit, eis spiritus vitales exhauriendo, ita ut iam nostri Hercules nauigatorij Lusitani & Hispani, eos facili opere debellarint, aureaque Hesperidum poma cum libertate, eisdem eripuerint? certe Iouis epulones in capitolio Romano, longe maioribus ingenij beneficiis fuere ab eo affecti. De elementis simile est prorsus iudicium. horum enim naturæ omnino contrariæ & pugnaces cernuntur: quæ proinde tranquillorum morum auctores aut exemplaria ciuibus commode esse nequeunt.

Arnob. lib.
3. con. Gē.

13 Fabulosa autem numina apertissime barbariei patrocinaabantur. eorum enim profapia luxuriosa, incesta, iniusta: eorumque res gestæ, vel testibus Poëtis, plane turpissimæ. Quis est enim mortalium, ait Arnobius, tam impudicis moribus institutus, quem non ad huiusmodi furias deorum documenta procitent? aut quis suas comprimere cupiditates a cognatis valeat, reuerendisque personis, cum apud superos sanctum nihil in libidinum videat confusione seruandum? nec veretur Aristoteles affirmare, Diis permissam lasciuiam. Cæterum Seneca, Plinius, & Iosephus recte definiunt, idem esse ad vitia ciues incendere, quod vitiorum auctores affirmare Deos. Quis enim id non libenter peraget, quod sancte veneratur in numine, & quod colit? Inciuilis ergo hac ex parte veterum de diis cogitatio. qualia precor animorum iuxta ac corporum ex fœda libidine incendia procurarunt Deorum cogitata a mortalibus libidines!

Arist. lib. 4.
pol. cap. ult.
Seneca. de
vitæ breu.
cap. 16. Plin.
lib. 1. Hist. c.
7. Ioseph. in
prohem. bi.
stor. Augu.
lib. 1. conf.
cap. 16.

Illic aspicias scopulis herere Sorores,

Proper. lib.
2. Eleg. 30.

Et canere antiqui dulcia furta Iouis:
Ut Semele est combustus, ut est deperditus Io,
Denique ut ad Troia tecta volarit auis.
Quod si nemo exstat, qui vicerit alitis arma;
Communis culpæ cur reus unus agor?

Lactan. Epit
cap. 2.

Hinc Lactantius principium violatæ iustitiæ inter mortales reduxit ad Deorum sibi met aduersantium, aut mutuo dissimilium multitudines. Inde est quod ex eo tempore, quo multi Dii consecrati ab hominibus colique ceperunt, fugata est, sicut Poëta aiunt, iustitia. sic direptum est omne fœdus, direpta Societas iuris humani, cum sibi quisque consulere, ius in viribus computare, nocere inuicem, fraudibus aggredi, dolis circumscribere, commoda aliorum incommodis adaugere: non cognatis, non liberis, nec parentibus parcere, ad necem hominum pocula temperare, obsidere cum ferro vias, mare infestare, libidini autem, quo furor duxerit, frœna laxare, nihil denique sancti habere, quod cupiditas infanda non violaret. Cum hac fierent tum leges sibi homines condiderunt pro utilitate communi, ut se interim tutos

ab iniuriis facerent. sed metus legum non scelera comprimebat, sed licentiam submouebat. poterant enim leges delicta punire, conscientiam non poterant. itaque quæ ante palam fiebant, clam fieri ceperunt.

14 Quæ vero Imperatoribus ac principibus a credulis attributa diuinitas, ea multis quidem nominibus extitit pariter inciuilis. Æstimationem hanc primum peperere popularium adulandi immensa libido, simulque ipsorum imperitantium portentosa arrogantia, maximilicet sceleribus coniuncta: quam impiæ voces Apollinis ad Iulum Troianum:

Virgil. Æ.
neid. 7.

Diis genite, & geniture Deos.

Arnob. lib. 1
con Gent

Tyrannos ac Reges vestros, ait Arnobius, qui postposito Deorum metu, donaria spoliunt, populantur templa: qui proscriptionibus, & suis cædibus nudant nobilitatibus ciuitates, qui matronarum pudorem, ac virginum vi subruunt atque eripiunt licentiose, appellatis indigetes, & diuos. & quos odiis actioribus conueniebat a vobis carpi, puluinaribus, aris, templis, atque alio inuocatis cultu ludorum, & celebritate natalium. Dicitur, inquit Plinius, Tiberius, Augustum, sed ut maiestatis nomen indueret: Claudium Nero, sed ut irrideret: Vespasianum Titus, Domitianus Titum: sed ille ut Dei filius, hic ut frater videretur.

Plin. in pan
gry, Traian

Imo ut idem recolit, eo dementiæ processit Domitianus, uti inter Deos vilissimos quoslibet, ut postea Traianus Antinuum è suis consecrarit. Demens ille, verique honoris ignorans, qui crimina maiestatis in arma colligebat, se despici & contemni, nisi etiam gladiatores eius veneremur: sibi male dici, in illis suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur, qui se idem quod Deos, idem gladiatores, quod se putabat. quis nescit, ausum hunc ex parte regnantium esse summe superbum, pariter vectigalium respectu, prorsus tyrannicum? cum enim deberent, principes sibi hoc officij præstitueret, ut alijs in republica virtute præcellerent, illo omisso, opinione adeptæ diuinitatis ita satiantur, sic inflantur, ut suam assertam diuinitatem ritu plane barbarico per omnia vitia liberrime traducant. Egregie proinde, etiam quantum ad ciuilitatem, principes Christus Dominus instituit, eos ad humilitatem, cum suæ regiæ personæ exemplo, tum doctrinæ argumento, erudiendo. Contra vero principes opinione suæ diuinitatis turgescerent, incidere solent in graues Dei iras, ut etiam Plutarchus aduertit, coque grauiore, quo a reliquis hominum vindictis securiores consistunt. Horrendum enim incidere in manus Dei viuentis. Immane scelus, ut ait Minutius Felix, non tam infidem numinis, quam nunquam apud cordatos sibi poterunt conciliare, quam ad honorem emeritæ potestatis, diuinitatis fastigium, Deo illudendo, suumque ius illi adimendo, barbaricè arrogare. potius ipsis fuerit, ad prospectum in diuinum tribunal trepidare, rationem tam ardui officij ibi quandoque reddituris: ad visum Dei manus, sub qua collocantur, humiliari & animis esse quam moderatissimis.

Arnob. lib. 1
cont. Gent.

Plutarch. li.
de Isid. &
ofir.

Minut. fecit
in octau.

15 Ob quâ causam prudentes ac ciuiles principes

C c e

cipes

Boet. de cō.
sol. prof. 6.

Psal. 2. 9.

Ioan. cap. 1.
Iob. 16.

Apoc. 4.

cipes se ac status suos ad Deum referentes trutinandos æquæ rationis lance, omnem fastum, ne dum diuinitatis in se sensum a se abijciunt. animaduertunt terrā hanc: si vniuersæ quis eorū dominaretur, nihilominus comparatione cœli vix puncti molē excedere; regiamque in ipsis potestatem ne dum scintillam illius imperij, quo Deus cunctis præfulget. Enimvero non minus Imp. augustissimus, Dei est seruus ac mācipiū, quam minimus inter subditos *Codrus*. Deo dante spirat, Deo auferente, deficit, Deo adspirante sperat, Deo se auertente turbatur, Deo se conuertente lætatur, Deo decernente huc vsque vitā extendit, in mortem iam incurrit, Deo prouidente pro meritis lælix, pro peccatis miser. Nō est quod a Deo elatus ad imperium, (superbiat, versatur enim eo in maiori discrimine lapsus sempiterni, prouinciamque ei impositam habet proferendi maiores virtutes, quā quæ a reliquis expectantur. ita Deus in illo rosas cum spinis contexuit, altum periculo, lucidum opaco temperauit: ac quod ad vitæ negocia, ab alijs quantumuis independentem Regem, a se tamen inter omnes alios maxime pendentem effecit. Quam ergo prudentes, quam sancti, quam ciuiles Iudeorum reges, qui coram Deo saccis induti ac cinere conspersi apparuerunt: cum enim a Deo nihil obtinere potuere coronæ ipsorum, sacci, cineres ac lamentationes, multa, eaque præclara, ab eodem quodammodo extorsere. Est quod limpidissima gemma, a sole irradiata, eidem applaudat, neu fæces quærat quibus contaminetur, neu angulos, in quibus obtenebretur. pari modo Principes tot fulgoribus a Deo illustrati, corā illo illius amantes, illius cultores, illius imitatores continuo versari debebunt: ne a suo sole quandoque auersi, superbix & impietatis tenebris, traditi, denigrentur, omniaque in ipsis lumina excellentiæ extinguantur. Apud homines quidē coronæ in admiratione sunt, apud Deum utpote res parux neutiquā: ne principes inde putarēt, se minus Deo debere quam alii. ipsorum vero sacci & pulueres apud ipsum plurimum valent, & in eius oculis amabilem sui speciem probant. idcirco est quod Reges animarum suarum negocia tractantes cum Deo, coronas deponant, saccos vero & cineres, scilicet miseras suas, & intimos cōscientiæ dolores eius oculis obiciant. indicia hæc talium affectuū ideo Deo placent, quia eiusmodi adfectus ei arident: aliorum autem ostentus, irritatio potius diuinæ maiestatis: quæ maiestatem, virtute & humilitate priuatam, contemnit, dāmnat, nec loco maiestatis habet. Quocirca si in cœlo principes honoris causa coram Deo coronas deponere, quidni id facerent principes in terris versati, quorum condicio ad gradum inferior ac ad lapsum infirmior?

16 Denique duorum principiorū affectores a norma ciuilitatis in barbariem deflexi, similiter aberrarunt. Vt enim hæc duo numina cogitantur de imperio rerum inter se perpetuo configere, ita ciues in se mutuo rabidi erunt ea colentes, vtrique talia suæ vitæ exemplaria, adeo inuicem infesta, aspicientes: imo a seipsis inde discrepabunt, cum alio & alio, imo prorsus contrario ritu, ab illis placanda bina illa principia

constiterint. Fœdum porro & inhonestum, mali auctori supplicem ciuem esse, & illi preces impie porrigere.

Dum putat esse Deum, qui praua effinxerit olim, Et qui recta iidem condens, induxerit, ambos.

Prudent. cō.
Marcion.

Extinguit pariter hæc opinatio omnem dignā apud ciues in vniuersum diuinitatis æstimatio- nem. qualis enim Deus, boni auctor, qui a mali propagatore in dies vexatur & opprimitur? qualis etiam Deus, mali auctor, qui ad omnia nefanda præcipitat suos cultores?

17 Ex istis liquet, antiquitus inter omnes mortales hac ex parte maxime ciuiles extitisse Iudæos, vnum Deum agnoscentes. qui licet angelos quoque ac sanctos homines, quemadmodum & nos, pie coluerint, nihil tamen inde ab illis morum ciuilitati detractum, imo potius plurimum collatum, vt postea dicetur. Colebant enim illos non vt Deos, sed vt Dei amicos, vt eius gratiæ singularia receptacula & instrumenta: vt concordēs cum illo, eique subiectas, retinentes voluntates. Ex quo etiam liquet, quam moribus ciuilibus contrarium, parparā de diuina natura arbitrari: quandoquidem quod de illa sentitur, id illico ad hominum mores descendit. Vt enim malum in radice arboris conceptum, se ad ramos propagat, ita quod minus idonee mortales de Deo cogitarint, id ad vniuersos ipsorum mores peruadit. Merito idcirco *Cicero* affirmauit, Stoicos, opinantes, Deum seipso contentum, nihil exterius moliri, ciuilibus moribus plurimum nocuisse. *Hæc oratio*, inquit, *non modo Deum spoliāt motu & actione diuina, sed etiam homines inertes efficit.* Etenim plane inertes Stoici, partim otiosum suum Numen imitati, partim vt ex proprijs, absque externis adminiculis, se commode vitam instituere posse viderentur, magistratum munia, artium inuenta, amicorū consilia, præcauendi mala industriam, depellendū studiū, dogmatis instinctu a se abdicarunt. Cum itaque ciuilitatem illius notionis iam ostendimus, quæ in vnum Deum recta intendit, iuxta ac barbariem eorum declarauimus, qui plures Deos posuerunt, sequitur agamus de vnius istius Dei prouidentia: nonnulli enim plus iusto, quantum ad actionum humanarū administrationes, cœlestibus corporibus deferentes, vt a ciuilitate, ita a veritate visi quoque eodem declinasse.

Cicero lib. 1.
de Natia.
Deor.

C A P V T I V.

Diuinationes Mathematicæ seu Genethliacæ, inciuiles.

Nominum literas profitentiū nonnulli, partim sciendi curiositate allecti, partim prudentiæ exprefiori, sapientiæ, diuinis que collustrationibus diffisi, cum astrologantur ipsi, tum Astrologis patulas credulasque aures adhibent, quo tandem veritatem, quā cupiunt addiscere, breui compendio, paucissimisque verbis declaratā assequantur. Etenim quod laboriosum ac molestū, continuo ad prudentiæ, sapientiæque solidioris rationes studia exigere, simulque ad excipiendas diuinas notiones, opus vt quis sit animo puro ac trāquillo, contentionū harum

harum pertæsi, mathematicas disciplinas easque paucis complexas, haud longiori argumentorum ductu comprobandas, delegere sibi acquirendas, quibus imbuti, statim pronuntient, quid euenturum, quid secus, quid in actionē suscipiendū, quid minus. Istiusmodi inest opinatio, quod in ipsis cœlis, tanquam vastissimis tabulis, stellæ ac planetæ ita insigantur, vt suo mutuo concursu earum spectatoribus indicent non solum futuros naturæ euentus, quinimo & eas hominum actiones, casusque, qui a libero ipsorum arbitrio profecturi: Denique omnia ferme diuinæ prouidentiae effecta illis monstrent, illorumque sententias recte ipsis perpetuo interpretentur.

2 Hic videmus, cœli simili intuitu, non omnes pariter ad veritatem peruenisse, sed illos quidem in eam vtpote Dei cognitionem, alios autem in errores, eodem impegisse. quod si hoc pacto vel cœli luminibus nonnulli abusi, quid mirum si in alijs veritatis instrumentis ac literis, prauitate eorum operam obliquante, aliqui similiter hallucinati fuerint? *Simplicius & Theodoretus* narrant, visum cœli, ab hominibus cum admiratione expressum, inania Numina, seu idola, primum persuasisse. In cuius itidem virtute animaduertere mortales aliqui, non solum pulcherrimam naturæ partem eo contineri, sed præclarum etiam ac ineluctabile in inferiora imperium vigere. Superna etenim illa corpora nitidissime in oculis nostris vt videmus, elegantissime efformantur, scitissime disponuntur; adeoque annorum tempora ac status apud nos eadem motus incredibili celeritate singillatim constituunt, terram succutiunt, mare fluere ac refruere faciunt. quorum substantiæ, quod a nobis longe distat, ideo, vt ait *Aristoteles*, sicut earum accidentia pæne ignoramus, sic ad eas percipiendas omnino cœcutimus. nihilominus vel ad tenuem aliquam earundem notitiam peruenientes, vehementius lætari ac gestire animis solemus.

3 Sed quod ad disciplinas mathematicas, seu Genethliacas attinet, de quibus modo disputamus, nobilissimi Philosophi, *Plato, Aristoteles, Socrates, Pythagoras* in huiusmodi errores, quos vituperamus modo, haud inciderere, sed alij dumtaxat posteriores, ac nimoris notæ supernorum contemplatores. *Diodorus Siculus* Ægyptios proinde & Chaldæos harum scientiarum auctores profert, *ultra humanum ingenium*, vt ipse loquitur, *inspectione stellarum multa prouunciantes*. Contendunt alij, a prima origine astronomiam ab hebræis ad reliquos mundi populos manasse. quicquid autem sit in hac re, de qua multi diligantur, exploratum *Platonis & Aristotelestestimonijs*, apud Ægyptios ac Chaldæos Astronomiam primitus floruisse: quam vt Græci plenius addiscerent, ad eos sunt sæpius profecti. Et quemadmodum *Diodorus* attribuit Ægyptijs astronomiæ primam notionem, & in eadem excellentiam, ita apud eosdem pariter definiuit incepisse religionem: existimans, cultum cœlestium corporum fuisse inter alias species superstitionis naturæ opere antiquissimā adeoq; originalē. *Plato & alij* existimarunt præ a-

lijs populis deditos Astronomiæ Ægyptios, quod eo litu terræ gauderent, qui prope æquatorē, ex quo tempora propemodum quod ad hiemem & æstatem æqualia apud eos existunt, solis ac stellarum cursus, si non perpetuo, saltem diutissime in eorum oculis, admirabili cœli serenitate adspirante, versantur. Assyrijs propter terræ planiciem hoc attribuit *Cicero*. pariter vt idem *Cicero* recollit, Babylonij in montē Caucasum, qui in septentrione situs, ascendentes, *Cœli signa seruantes, numeris & motibus stellarum cursus persequuntur*. Certum itaque, Astronomiam apud Ægyptios ac Phœnices exacte cultā fuisse. Cæterū vero de professoribus mathematicæ istius diuinationis, præter quorundam æruscatorum ac circumforaneorū nomina, extra *Zoroastrum* magum, mirum vbique apud auctores silentiū. qui autem ex Chaldæis opinati, humanarum rerum actionūque fata, in ipsis stellis, numero triginta, quas, teste *Diodoro*, *Deos consultores* appellarunt, describi, ac in eisdem includi, ij paulo celebriores, imperante *Tiberio*, Romā confluxere: quos cū *Thracillo* familiariter tractauit ille Imperator:

Tutor haberi

Principis augusta caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo?

Verum non est nobis institutum de Mathematicis istis augurijs in vniuersum hic tractare: esset enim hoc voluminis alicuius argumentum, sed ea solum eorum huc inferre, quæ ad mores ciuiles reuocentur. vulgo autem prædictiones istæ vocantur Mathematicæ, quod a quantitate numeroque cœlestium corporum, ducantur: in quas rerum affectiones intendit Mathematica: Vnde teste *Gellio* chaldæi passim nuncupati Mathematici. Dicuntur etiam genethliacæ, quandoquidem earum fautores volunt, ipsas hominum generationes, siue conceptus, quantum ad vim futuræ actionis, sequi fatales quasdam cœlorum influentias, aut posituras, ac ab illis fatalitatem diuersimode mutuari.

4. Primo itaque in loco contra istos Mathematicos sit a nobis præscriptio, quod vanitatis & arrogantiæ speciem diuinantes præ se ferant, iuxta ac velint, popularium animos in eorum admirationem ambitiosius quam par est, impellere. Cum enim cœli facies, inter reliquas naturæ partes, tam situs altitudine, quam immensitate ac splendore, excellat, præclarum ducunt isti si modo vulgi suffragantibus sententijs, peculiariter ac præ alijs mortalibus de ea Philosophari videantur: non tam eo veraces, quam diuini haberi appetentes. Characterem hunc illis merito inussit *Plinius*. *Natam hanc matresin e medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse velut altiore sanctioreque, quam medicinam. ita blandissimis, desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quas maxime etiam num caligat humanum genus*. ob hanc ipsam causam *Isidorus* apud *S. Thomam* pronunciauit, quosdam dici voluisse diuinitores, scilicet *Diuiinos*, ea quippe denunciantes, quæ Dei secretis claudi a reliquis creduntur. quamobrem cum isti nullis Philosophiæ præsidijs nixi, de futuris iudicare hoc pacto præsumant, vt postea ostendemus, rebus ciuilibus ideo prorsus contrariū, eos

Cic. l. 1. Diu

Cic. l. 2. de
Diu.
Iuu. l. 4. Sat.
10.

Gel. l. 1. 1.
Noct. at. c. 9

Plin. l. 3. Nat
Hist.

S. Tho. 2. 2.
1. q. 5. art. 1

permittere in oculis popularium fraudulenter sub specie doctrinæ latentioris gloriari: falso enim sibi hoc pacto comparata cuiusdam diuinitatis auctoritate, poterunt eosdem etiam ad ingentia facinora suis diuulgatis nugis exstimulare.

5. Enimuero qui in republica singularem de rebus magnis se assequutos cognitionem profitentur, interim absque omni solida scientiæ ratione plurimum temporis studiis earum impendant, ij rebus ac scientijs ciuilibus perniciosi omnino existunt. Huiusmodi sane mathematici. *Quid habet Astrologus*, ait *Cicero*, *cur stella Iouis aut veneris cōiuncta cum luna, ad ortus puerorum salutaris sit, Saturni Martisque contraria?* quod ut dilucide a nobis ostendatur, eorum omnia, vnde liquidius discutiantur, commodè ad duo capita reducere poterimus: scilicet ad id, quod mathematicum genethliacum, & ad id, quod pure mathematicum. prius eos omnes ambit in se euentus, qui sequuntur rationes generationis vel natiuitatis: quos cum animis dicant isti coniectores iudicarij se complecti, asserunt, vi certarum constellationum tunc præsentium ac ab ipsis cognitarum, se prælagire posse, qualis ita conceptus, vel natus futurus sit, nempe bonus an malus, catholicus vel hæreticus, longioris vel breuioris vitæ, naturalem an obiturus mortem, vel violentam, prosper an miser, quo ad singulos vitæ istius casus. alterum indicat solum certas constellationes in decursu vitæ alicuius, vtpote negociis belli, & pacis, naturæ simul ac fortunæ imminentes: ex quarum notione, Astrologi diuinare pariter sibi assumunt de vniuersis: veluti si tali tempore bellum committat, num victoriam reportaturus, vel debellandus: si aleis ludat, vtrum lucraturus, vel damnum passurus: si nauigationem aliquo instituat, an iter ei futurum ad vota, vel contra. Ut vero in vtroque genere suas constellationes nobis designent ac describant, non ducunt tantum rationem posituræ aut concursus septem planetarum, sed etiam illius situs, quo signis in zodiaco certo modo planetæ respondent: qui quidem varius perpetuo est, tametsi ipsæ planetæ similiter inter se conuenerint: proinde *Sol* & *Iupiter*, qui iam congregiuntur in *Piscibus*, postea congressuri in *Ariete*. Ac quod pertinet ad constellationes determinandas, de stellarum extra zodiacum vagantium, aut fixarum motibus, seu coitionibus non videntur multum hi iudicarij laborare: at qua ratione de eis silent, non dicunt.

Clauius l. 1.
Sphæræ ad
cap. 1.

6 Existimare itaque possumus coelestia corpora rerum sublunarium esse mera signa, vel etiam simul signa, & causas. Deinde res sublunares a nobis considerandæ, aut sunt ipsimet actus liberi arbitrij in homine, aut euentus, ab illis dependentes, vel prorsus res naturales: quales aëris dispositio, terræ fecunditas, ac similia. verum priusquam vanitatem ariolationis horum in vniuersum ostendam, lubet hic recollere, quam, quo ad scientiæ momentum, similes sint hi Astrologi *Paracelsiani* medicis, comparatis cum *Galenistis*, aut alijs ex schola *Hippocratis*. Illi si quidem *Paracelsiani*, paucis literis contem-

ti, actota Philosophia ab eorum *Apolline* ferme repudiata, satis se instructos fabulantur ad curandos omnes, quotquot sunt in Nosocomio, morbos, quatuor vel tribus speciebus mineralium, vno vel altero liquore, vel solo *Mercurio*, ex materia aliqua subterranea seu sulphurea distillato. vnde ne aliqua bibliotheca eis ad artem suam necessaria videretur, plane Cynici inter medicos comparent, nempe omnia sua secum portantes: vtpote vnam vel alteram pixidem in caligis habentes, quæ mille libros doctrina exæquet, eosque præ omnibus alijs tanquam in re medica peritos rudi populo importune commendet. Denique indoctissimo quodam compendio, subito creati Doctores & Medici, ex vna, eademque olla, promiscue omnibus ægrotis sanitatem propinant. Simili modo iudicarij hi Astrologi, *Platonis* & *Aristotelis* pronunciatis a tergo relictis, fabricantur in coelis spectrales quosdam horoscopos, domunculas solis, congressus stellarum, & nescio quæ alia simulacra, ex quibus mirifice ad imperitiæ plebis admirationem philosophentur, & de omnibus præcipitanter negent vel affirmant. Quod cum notum esset *Ciceroni*, aperte dixit, mathematicos *Exosam retinere philosophiam*, & quod sub eorum diuinationibus genus humanum suo tempore ingemuerit, affirmare haud dubitauit. ac fateetur *Cardanus* ipse, harum disciplinarum principia, & consequentias, nulla ratione philosophica, nullis certis scientiæ legibus constare aut probari posse, sed innotescere dumtaxat ex euentu, prædictionibus examissim quam sæpissime consentiente, idque ut ipse nugatur, propter earum altitudines, & veluti sublimia mysteria, in quibus abstrusæ delitescunt. Dicamus autem primo loco de effectibus naturalibus ad hæc scientias relatis.

Cicero lib. 2.
de diuinat.

Cardanus
lib. de Ge-
nit.

7. Doctissimi viri inueniuntur, inter quos *Alexander de Angelis*, meus quondam Romæ condiscipulus, qui negant, stellarum aut planetarum vires aliquid magni momenti posse imprimere in sublunaria aut etiam hominum corpora. quod quidem illis videtur manifestius, si nihil præter lumen & calorem efficere poterunt. Hoc vero ex duobus conficiunt, primo ex eo, quod cum signa zodiaci, & aliæ stellæ, plurimum distent a sublunaribus, maxime ab aëre & terra, omnis earum actio valde debilis apparebit, adeoque vix pertingens ad opera adeo remota, ut earum influentijs probabiliter adscribantur sublunarium affectiones, mutationesque. quod ad distantiam hanc inter coelum ac terram significandum, *Hesiodi* est coniectura aut fabula: incudem fabilem, si e coelo caderet, non nisi spacio decem annorum peruenturum ad terram: ac totidem annorum spacio a terra in orbem tandem casurum. Deinde effectus sublunares proximas suas causas habent in rebus sibi mutuo vicinis: quæ causæ, stante eadem etiam coelestium influentia, variæ, ut liquet, simulque reperiuntur mutabiles. quo pacto constellatio, quæ pluuiam aut ventos hic causaret, alibi nequaquam tale quid efficeret, propter discrepantes qualitates terræ, & aëris, seu propinquarum causarum discrimina & medij diuersa dispositiones,

Alexan. de
Angel. lib. 4
cont. Astrol
cap. 7.

positiones. idcirco nihil certi aut definiti statuendum in hoc alteroue loco futurum, etiam inter naturæ euentus, ex vlla mera stellarum positura, aut coitione. Porro multa vel quo ad naturam ipsam contingunt interueniēte vſu humani arbitrij: vtpote terræ fertilitas, piscationes cōmodæ, sanitates corporū: arte enim & industria humana hæc interdū procurantur. quocirca sicut perspectis stellis nō fit diiudicatio actus liberi, ita neque eorū naturalium quæ ex illo emanant. Nihilominus omnium ferme mortalium animos subiit sententia, quod stellæ ac planetæ plurimum faciant ad aëris temperiem, vtpote ad serenitates, ad pluuias, ad frigora, ad calores ac ventos, ad incolumitates, porro ac morbos viuentium, atque istis similia: idque suarum influentiarum virtutibus:

Non inter Geminos anguis glaciale Triones

Prolog. lib. Sibilet, immodico nec frigore sauiat vrsa.

de Iudicijs

Non toruo fremat igne leo, nec brachia cancri

Claudian.

Penegyri. 2.

Stil.

Vrat atrox æstas, madidæ nec prodigus vrnæ

Semina prærupto dissoluat aquarius imbre,

Phrixæas roseo producat fertile cornu

Ver aries, pingues nec grandine tondat oliuas

Scorpius, Autumni mutaret gramina virgo

Lenior & grauidis allatret sirius vuis.

Cæterum non est certa coniectura neque de istis ex aspectu solitario corporum cœlestium: sed vt diuinitas sit probabilior, fieri debet ex comprehensione quoque proximarum causarum & medijs, quæ immediatius quam illa, sublu- nares effectus attingunt.

8. Genethliaca autem futurorum prædictio prorsus inanis & vmbatilis. quæro enim cum dicant Astrologi, horoscops & constellationes impendentes hominum natiuitatibus aut conceptionibus in vtero materno, num sint causæ fatales omnium actionum euentuumque humanorum, nec ne; si inficiantur esse causas, asseram inspectionibus non posse duci Astrologos in definitam prænotationem futurorum quo ad mores hominum, aut eorum progressus seu exitus: quandoquidem nulla sit connectio inter illos horoscops, & ea quæ postea euentura. si dicant habere horoscops saltem connectiones signorum cum signatis: rursus petam, vnde illis liquet, esse signa: aut enim vi rationis, aut reuelationis diuinæ indicatu hoc assequuntur. prius dici nequit. nam si philosophia non iudicet ea esse causas, non iudicabit esse signa. posterius autem est valde infirmum, quia aperte phantasticum & commenticium. reliquum fateantur, esse causas. Hoc autem sic improbat. Causæ esse nequeunt absque actione, in subiectum aliquod recepta. agere non possunt immediate in animam, cum sit hæc substantia immaterialis. quod vero ab illis in corpora infertur, id non poterit esse fatum euentuum futurorum a libero arbitrio animæ prouenientium. quomodo enim cogitanda aliqua qualitas ab horoscops, hominum, imo & brutorum corporibus impressa, quæ omnia eorum futura fataliter procurret? nam futura ita dimanant a voluntatibus hominum, qualiter excitantur varijs motibus proximis, vtpote certarum personarum improuiso concursu, peccatis interdum aut virtu-

tibus ipsorum in vita expressis, elementorum qualitatibus aduenientibus, sanitate aut morbo incidentibus, habitibus comparatis, materni vteri dispositione accedente. quamobrem nisi illa qualitas ab horoscops transfusa, existat omnium istorum, adeoque similium infinitorum, fatum quoque, nunquam poterit esse fatum vel alicuius vnus particularis humanæ actionis. Atque vt exemplum subiiciam, veniat iam in mentem maritus aliquis, qui vxorem adulteram occidat. Euidens omnino, occisionem istam non prouenire ab horoscopo aut constellatione, aliquid transfundente in corpus occidentis vel occisæ: quandoquidem non occidisset maritus, nisi fuisset vxor adultera. Ergo si illius fato occidit, eodem vxor adultera: quod ridiculum arbitrari. Cum ergo non sit constellatio fatum omnium pertinentium ad aliquam actionem, seu euentum, nullorū fatum esse poterit. Quid? an non videmus sub eadem constellatione natos, aliud & aliud in vita operari, aliter & aliter viuere ac mori? quid ergo ad hæc certa & statuta facit constellatio?

9 Ludunt quoque Astrologi, istis natis definitos horoscops cōstituentes, & pluribus similes. nā vt horoscopi vehementissimo motu ac celeritate continuo labuntur, ita nunquā similes redeunt, vel illi ipsi, vt *Cardanus* fatetur. In hac ergo pernecitate transitus, in hac varietate constellationum, vnde nā, precor, Astrologi poterunt distincte asserere, hanc instituisse huic nato propriā, ac mutuo respectu hunc cū altero nato cōuenire? homines etiā ipsi recens nati, non eodem modo subiiciuntur constellationibus, vt æqualiter in ipsorū corpora illæ operetur, propter aliam atque aliam terræ deuergentiam, alios & alios parentum mores. occurſus stellarum, teste *Aristotele*, sicut lunæ cum *Marte*, ratione situs terræ innotuere *Ægyptijs*, qui alios omnes latuere. Habenda pariter ratio horizontum, vt notant *Cicero*, *S. Basilus* & *Aulus Gellius*, quo de sublunari- bus diuinitas fiat. Nulla autem ars hæc omnia particularia assequi poterit.

Basil. hom.

6. in Gen.

Cicer. lib. 2.

10. Idem proſus argumentum contra Mathematicas prædictiones confici nil prohibet. Similiter enim petitur, vtrum duobus exercitijs pugnantibus aliquid inferat constellatio præſens in milites vtrunque, nec ne? si nihil, ergo omnes pares, neque istius quam alterius potius fatum erit constellatio. Si influat in istos peculiari modo, sciſcitandum tunc, quodnam sit genus illius qualitatis, quæ hos subinde in fugam compellat, illos ad victoriam promoueat? ridiculus sane *Iuuenalis*:

Hæc tamen ignorat, quid sydus triste minetur

Saturni, quo leta Venus se proferat astro.

Iuuenal. lib.

6. Satyr. 6.

Inspectores isti cœlorum, proximarum causarum obliuiscuntur penitus, & ex vno cœlo, animis quasi vnoculi & claudicantes, pronunciant.

Et graue Saturni sidus in omne caput.

Prop. ecc.

lib. 1.

Animaduertimus incidere sub eisdem horoscops dispares & plane contrarios euentus. Damnosum itaque reipublicæ ad ingenium horum astrologantium, vera Philosophia interrim deserta, tempus omne in nugis addiscen-

dis, seu potius recensendis, conterere. Quod si dixerint, non ratione aliqua probari posse horum prædictiones, experientia tamen veraces in plurimis renunciari: affirmabo, hoc omnium esse leuissimum: nam cum sint tantummodo, duæ partes contradictionis, nempe viuet iste aut morietur, vincet aut debellabitur, lucrabitur, aut damnum patietur, quid miri, si eorum effandi temeritas in veritatem aliquoties fortuito cadens impeggerit? etiam quid miri si nimio appetentes veraces haberi ab alijs, quales sunt Astrologi, si adeant dæmones, illorumque de futuris oracula tanquam sua euulgent axiomata? Neque inter se conueniunt de significationibus constellationum. aliqui enim hanc in istam sententiam interpretantur, alij in contrariam: ac si irides essent, vel colla columbarum aliorum oculis multifariam expositæ.

11. Hæc ipsa ars diuinatrix inter mala contra Ciuitatem, quæ educit, in animæ humanæ dignitatem barbarice quoque debacchatur. Vt enim suis constellationibus locum parent in ciuitate Mathematici, contendunt, animam hominis esse materialem, cæli quippe influentijs diuersimode alterabilem, adeoque libero arbitrio destitutam. nam quid faceret constellatio certo & definite quo ad mores & euentus humanos, si anima spiritalis & libero arbitrio exornata? eluderet enim facile anima, si huiusmodi esset, omnem e cælis impressionem. Verum illi hanc sublimem condicionis ac libertatis condicionem ei eripientes, cælis subiectam reddunt, eximia inde cum Deo similitudine spoliant, denique mortalem exhibent: quo ciuilibus moribus nihil perniciosius, infestius nihil. Enimvero quo loci iste sensus Astrologicus præualuerit, ibi voluptas & superbia, quæ ciuitatis pestes, in omnem vitæ honestatem præualituræ. Binæ sunt enim æstimationes, quæ ciuiliū institutorum veluti poli ac cardines videantur: nempe quibus iudicatur, Deū existere, & animam hominis esse immortalem: sine quibus nullus principum moderate imperabit, nullus viciāliū modeste vel obsequenter parebit. quam ergo inciuiles isti Astrologi, qui fatū quoddam, cælestibus corporibus implicatum, animæ actionibus præficiunt, perinde ac si anima esset vilis aliqua concreta gleba, eorum influentijs hac & illac inflectenda, adeoque tandem eisdem dissipanda?

12. Hinc etiam inhumanitatis accersendi, quod hominum voluntates necessitati fatali dimittentes, eodē virtutis pulchritudinē extinguunt vitijque deformitatem dissimulant: quod ciuilis vitæ officia, scilicet adhortationes ac dissuasionēs, optimæ educationis rationes, e medio tollant, quandoquidem independenter ab istis omnes euentus superius constellationes iam descripserint, digesserint, ac decreuerint.

Quoniam probitate coacta

Gloria nulla venit, sordetque ingloria virtus.

Recte sane cecinit S. Gregorius Nazianzenus.

Frangere mihi vitæ leges, absterge timorem

Sontibus, atque piis spem letam de me futura

Mercedis. Nam si fertur reuolubile cælum,

Voluor ego motu rapido, quin ipsa voluntas

Non aliunde mihi, quam cæli existit ab orbe.

Præposterum itaque, cum cælum in hominis vsus creatum, illud hominis moribus præponere, eoque in nobis actionum decora expungere.

An quum te Dominus cunctis quæcunque creatat;

Præficeret, quumque arua, polum, mare, flumina, ventos

Dederet, arbitrium de te tibi credere auarus

Nollet, ut indigno libertatemque negaret?

Quale erat, electus magni rex orbis ut esset,

Non rex ipse sui, curto fœdatus honore?

Nā quis honos Domini est, cum mens sibi libera non est,

Vna sed imposita seruit sententia legi?

13. Imo insurgit horum inciuile dogma in iniuriam contra vim, charitatem, iustitiamque diuinæ prouidentiae. si enim stellæ modo omnia ordinarint, quid superest Deo, quod suo fauore ac speciali gratia hominibus vltius cōcedat, quod eorum pietati retribuatur, quod ipsis miraculis efferat, quod merita remuneret, vitia castiget: iam enim vniuersa rerum, ad hominem spectantium, procuratio, constellationes anticipauerunt, statuerunt? Cum hoc in Deum ipsum Astrologi perpetrarint, nihil miri, si bonorum angelorum ministeria, hominum commodis diuinitus adscripta aut deleant, vel suis similiter subijciant constellationum fati.

14. Quinimo neque e re ciuilis societatis fuerit, cum dispendio aliarum scientiarum, adeoque pacis & tranquillitatis detrimento, impune permittere in ciuitate Astrologorum circa suas constellationes altercationes, nullo plane iudicio terminabiles. Enimvero fatentur isti fatidici stellares, veteres in longe aliam sententiam planetarum & stellarum concursus ininterpretatos, ab ea, in quam eos moderni intorquent. hi volunt, futuros euentus constellationibus indicari solummodo, quantum ad eorum notiones vniuersales: isti autem, ipsamet particularia præmonstrari eisdem contendunt. volunt hi, ad prædictionem sufficere constellationum intuitum. repugnant alij, affirmantes, præter constellationem, proximas etiam causas expendendas. hi diuersa fata in cælis constituunt, ita ut hoc fatum, alterius interdum fati vires excindat. alij id pernegant, definientes, vnamquamque constellationem esse absolute fatalem, ratione habita sui effectus. hi vnius regni vnū fatū ex stellis ponunt: hoc alij concedere renuunt, statuentes, vnius regni alia & alia fata in cælis reperiri. istis placet arbitrari, certis actionibus, vtpote matrimonijs ineundis, mercimonijs exercendis, itineribus faciendis, imperitare peculiare fatum constellationis. Derident hoc alij, æstimantes, præter fatalitatem vnius constellationis genethliacæ, nullam aliam superesse.

15. Hinc quoque vehementius perturbari solet genus humanum, curis, angoribus, suspitionibusque exedi plane ac deuastari. Si enim mala sint euentura, quorsum accersenda prædictio Astrologica, quæ diu ante quam inciderint, expectantes affligat? Si bona ac læta successura, satis ea facient ad iucunditatem cum euenerint, neu opus homines eorum modo elato & gestienti sensu moueri, eorum spe vexari, aut anxia intus cogitatione suspendi. Equis non feret æ-

gro

Pruden. Ha
martin.

Prudent. Ha
mart.

Gregor. Naz
Carm. de
prouid.

Gell. lib. 14
cap. 1.

gro animo Astrologis credens, sibi cœlum infestum impendere, iam fulmina in suis voluminibus continere, quæ subinde in ipsius caput noxium siue innoxium deuibranda? quod si in ipso cœlo causa solida existeret, eorum conquestio esset tollerabilior. Cæterum cum sui aliam originem non habeat, quam in leui alicuius astrologuli cranco, deploratio incommodior, ciueque indignior. quam inconuenit, nostrum gens istorum meris figmentis perpetuo exagitari ac consumi? horum artibus elusa quondam Mater Vitellii Imperatoris, a Mathematicis edocta, se filium infælicem genituram, hausto veneno præ tristitia, ne euentum videret, sibi vitam funestauit.

16. Quod si ciues egregium quid obire votis iam destinarint, occurrent ex aduerso fortassis Genethliaci, ac renuntiabunt, omnia infælicitanda, funditus euertenda. Vnde gelido sanguine circa eorum corda discurrente, decretis etiam optimis abstinebunt, inani timori cedentes, illisque credentes. Vt enim auiculæ, inter maturas sagetes positas laruas diffugiunt, ita ciues ad aspectum mathematicæ Palladis, seu Gorgonis conficti in eius clypeo, pueriliter ab inceptis resiliunt. Eodem euenire similiter poterit, vt ciues nouarum rerum cupidi, studioque ambitionis incitati, multa contra conciuēs, ac ipsum etiam principem audacter aggrediantur, postquam astrologi ex ipsis constellationibus spem successus ipsis fecerint, animosque ad scelus eodē indiderint. hinc Romani milites sæpius ab astrologis lætati, in varia pericidia sese armarunt sibi promittentes optatos euentus, ad Astrologorum prælagitationes. Neque hi proni ad veritatem nudam diuinantes efferendam, sed ad id dumtaxat plerumque promittendum, quod

Sophoc. Antig.

arrideat, ac mercede dignum habeatur. *Semper auidum pecuniæ est vatium genus*: vt ait *Sophocles*. quo pacto quasi dulcem ex saccharo saliuam deglutientes, eodem pestem exitiumque infuxere. hoc genus hominum appellat *Cornelius Tacitus*, *Potentibus infidum, sperantibus fallax*. Merito idcirco sæpius vrbe Romana exularunt, vt idem testatur. ac *Tiberius* Imperator non alios eorum exilio liberauit, nisi qui promitterent se artem deserturos, ac modo illam publice abiudicaret, vt narrat *Suetonius*. Exemplum *Tiberij* sequutus *Vitellius*, qui pariter in hosce mathematicos, vt pote ciuilis status perturbatores, districtissime animaduerti curauit.

Cor. Tacit. 4. Anna.

17. Ipsimet etiam principes istis Astrologis plus iusto attribuentes, sæpius in acerbam fortunam delusi corruere. *Quam multa ego Pompeio, ait Cicero, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Casari a Chaldaeis dicta memini, neminem eorum nisi senectute, nisi domi cum claritate esse moriturum: vt mihi permirum videatur, quemquam errare, qui etiam nunc credat ijs, quorum prædicta quotidie videat re & euentis refelli*. *Tiberius* in multorum odia ideo impegit, quod ciues neci dederat, quos ex genituris falso suspicatus, sibi mortem quandoque intentaturos. *Emmanuel Commenus* Imperator Græcus, postquam prope Siciliam, classem amisisset, Astrologo quodam sibi victoriam nihilominus bellum reparanti promit-

Cic. 1. 2. Diu.

tente, aliam classem adornauit. Cæterum redintegrata pugna, in freto Siculo a *Rogero* rege victus ac superatus, vt recollit *Tyrinus Ferrandus*, Tyrin. lib. 2. cap. 18. Flandriæ dux, vt scribit *Gagneus*, astrologicis Gagne. lib. 1. Hist. cap. 16. prædictionibus incitabatur ad inferendum bellum *Philippo* Galliæ Regi, At *Parisij* omnino profligatus, miseras insuper carceris expertus. *Petrus* Rex Castelli, cognomento *Crudelis*, vt narrat *Mariana*, a Iudæo quodam fatidico adductus in spem recuperandi regni, contra fratrem bellum commisit. Verum a fratre captus eiisque manibus occisus. *Ludonicus Sfortzia*, dux mediolani, vt scribit *Cardanus*, Mathematicorum verbis fidem adhibens, se fortunæ delitias appellabat. Cæterum subinde in Gallorum manus deditus, & in carceres Lugdunum compactus, ibi vitam miseram finiuit. Et quidem vt in vniuersum diuinatores isti statum rerum ciuiliū perturbant, ita pariter principibus ipsis sæpius nocumentum inferunt. Romæ haud semel Imperatorum fata Astrologi eo prædixere, vt ipso- rum vocibus populus perturbatus esset, & Imperatores in graues animi vexationes coniecti. In hoc seditionis machinamentum sua conferunt iudicia, qui visis cometis, huius vel illius principis funus instare temere diuulgant. Infanū vero, quod hac de re memoriæ nostræ prodidit *Plutarchus* in vsu positū apud Spartanos *Si quando igitur stella ex parte aliqua discurrens in oppositam sese partem contulisset, iudicium id esse putabant, Reges aliquid contra Deos immortales deliquisse, ac propterea magistratu illis interdicebant, quoad ex Olympia aut Delphis referretur oraculū interdictis Regibus afferēs auxilium*. At *VVicleuista* hæreci in hoc quoque commenti in suos Principes proni.

Mar. l. 17. de reb. Hisp. c. 14.

Cardan. ad Text. 14. Prol. de iudicijs.

Plutarch. Agis.

18. Denique cum alijs nominibus vituperabiles Mathematici, tum potissimum duobus, vt iam dicam: Principio, vt animaduertunt post *Augustinum*, *Eckius* & *Espencus*, horum diuinationes valde affines apparent veterum theogoniæ falsorumque numinum idololatriæ. vix enim vllus existimabit, stellas in se includere humanorum consiliorum fata, ac de illis disponere, nisi pariter existimaret, easdem esse animatas, & quidem si mathematici quo ad stylum de illis loquuntur ac si tales omnino essent: vt pote dicentes, illas mutuo collatari interdum, ac de nouo irasci: offensas modò in genus humanum, postea benignas. Cuius rei opinione facile induci poterunt homines, vt stellas colant, veluti nobilissimas substantias, natura quippe rationali constantes. Deinde Mathematici iudicarij quo veridicorum auctoritatem sibi concilient, dum aliquid prædicere instituunt, receptum multoties habebunt, reputantes secum, illos exacte stellarum vires intelligere, ac scire, quid ex illis aut aliunde euenturum. Saltem vt veraces habeantur, dæmones consultores, vt sint in admiratione populi, cupido consilio sibi adiungent. Propter quam causam inter species Magiæ recenset *Tertullianus* Astrologiam: quod etiam faciunt *Eusebius*, *Augustinus*, *Plinius* & alij. Sanè multa prædicunt isti, quorum indicia aut causæ in stellis spectari non possunt. Putandum idcirco, illas dæmonibus edoctos astrologos.

August. lib. 2. de doctr. Christian. Eckius. lib. 1. de prædict. Espen. li. de animat. cœlorum.

Tertul. con. i. dol. Apol. cap. 35. Euseb. lib. 6. præp. cap. 2.

Cuius

Augustin.
lib. 5. Ciui.
cap. 7. Plin.
lib. 30 Nat.
Hist. cap. 1.

Cuius generis mihi videatur, quod vulgo refertur de iudicio astrologi, *Galeatio Mariæ*, vicecomiti mediolanensi, narrato. Prædixerat ei ariolus fore, ut a suo subdito quandoque interficeretur. vicissim vicecomes ab illo quæsiuit, quonam fato ipsemet extremum diem clausurus. respondit, trabis casu e sublimi domus. vicecomes ut istis augurijs illuderet, iussit magum ad suspendij locum illico deferri strangulandum. quo cum duceretur ac esset in via, ingenti populo spectante, e palatio ducis, per quod forte transierat, eiusmodi trabs dilapsa eum occidit. & non ita multum postea, vicecomes ipse a suo vectigali interfectus. veram sane de astrologis sententiam protulit tandem *Hieronimus Cardanus*, etiam astrologus. *Astrologi ut diuinatores, pessimi homines sunt, deceptores, ac malorum morum. Philosophi naturales, veritatis studiosi ac probi. Ob hoc astrologus tantum verax est, ac probus, quantum in sua diuinatione adheret principijs Philosophiæ naturalis.* Merito denique propter hæc causas primi Christiani valde auersi fuisse a lectione librorum fatidicorum, ut ex verbis *Aureliani* Imperatoris apud *Vopiscum* licet colligere. *Miror vos virorum sancti, tam diu aperiendis Sibyllinis dubitare libris, perinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo Deorum essetis.* atque hæc ipsæ causæ satis iustæ, ob quas a ciuilibus studijs arceatur disciplinæ genethliacæ ac diuinatrices. At de magia, istis vicina, dicamus iam aliquid.

Cardan. sec.
3. Aphor. 155

Vopisc. in
Aurel.

CAPUT V.

Artes magicæ omnino barbaricæ.

Agia nomine hic duntaxat intelligimus necessitudinem pacti ac cultus, quæ inter hominem ac dæmonem seu prauum Genium intercedit: siue ea tacita fuerit, siue expressa. Veteres quidem nihil flagitiosi aut auersi a Deo in dæmonibus suspicati, dæmonium appellantes cum *Aristotele* Deum, aut Dei opus, magiæ officijs operose incubuere, existimantes, Dæmonum excellentijs honorem ab ipsis iure præberi, simulque licitum, ab eis opem implorare, qui viribus, scientiaque polleant, propensique videantur ad hominibus benefaciendum.

Arist. 2.
Rhetor.

Eurip. Hecub.

Quo me vertam?

Vbi quis Deus aut demon prasens

Ferat auxilium?

Plat. dial. 4.
de legib.

Imo in hoc illi veteres, *Platonis* etiam sententiam sequuti, magnam pietatis partem si non totam collocarunt. Cæterum nos diuina fides aliter instituit. Credimus enim Dæmones immani scelere violatos, ab imperio supremi Numinis turpiter defecisse, humano generi inuidentes, teterrimos hostes esse, omnemque connixum nefarie adhibere, quo illud in eandem damnationis sortem, praua quæque eidem suadendo, compellant. Displicet eis prorsus vel humana natura. Quemadmodum enim panthera, ex concepta in hominem maleuolentia, vel illius delineatam imaginem, ut fertur, si in

eam forte inciderit, præ rabie dentibus, ungibusque dilacerat: ita dæmon maiestatem ac sanctitatem Dei detestatus, hominem illius imagine insignitum, plane ex odio abominatur. ac inter reliqua extremæ in nos crudelitatis ipsius & inuidentiæ effecta, delectatur plurimum hominum sordibus accædibus, præsertim si in cultum ipsius piacularibus sacris peractæ fuerint, ut *Plutarchus* & *Lactantius* adnotarunt. *Talis est dæmonum multitudo, inquit Hieronimus, quæ per idola manufacta cruore pecudum & victimis pascatur & nouissime saginatione quadam hostiæ, ipsius hominis morte saturatur.* Propter hanc causam, cum suæ personæ condicione, tum operum virtute, se dæmoni prorsus contrarium præbuit *Christus* Dominus, venitque ad nos, quod ipsemet dixit, ut opera diaboli dissolueret: hoc est, ut diaboli vitijs, suam sanctimoniam opponeret, eiusdem fraudibus veritatis lucem obijceret; demum ut artes & machinationes, quas in nostram perniciem nefarius ille instruxerat, dissiparet, euerteretque. dæmon quidem dignitatis audus, diuinitatem ipsam sibi sæpius vendicauit. *Christus* vero humilitatis cupidus, ad sibi subiectam humanitatem, hominesque, se Deum sponte dimisit. Dæmon in ipsum cælum ascendere præsumpsit: frustratus licet sua cupiditate, in infernum corruit. At *Christus* ad terram è sublimi throno paterni sinus descendit, ac inde resiliens, ad cæli verticem ritu triumphali peruenit. Dæmon hominum societates summa perturbatione miscet, eorum mores pessime deprauat, ira nempe accendit, libidine inflamat, superbia effert: *Christus* autem decenti ordine illos componit, honestate illustrat, moderatione continet, virginitate exornat, sui dimissione inter fluctus & aduersa huiusce vitæ consolidat. Quamobrem qui a Dæmone pacto ullo, vsuue cæremoniæ aliquid petit, eique honorem quouis modo defert, is perduellis, & a *Christo* perfuga, cum hoste ipsius scelerate conspirat; quem potius defugere deberet, verbo, operibusque execrari, *Iam ergo inquit Tertullianus* ad Romanos disserens, *Subiecta Christianis diuinitas vestra.* Is autem illicitum commercium init cum dæmone, qui illum consulit de latenti aliqua veritate, qui quouis modo eius auxilium implorat ad id procurandum, quod expetit. Recte enim asserit *S. Thomas*, votū aut supplicationem alicui exhibitam, in se eius cultum quemdam continere: eo enim fit protestatio potestatis aut excellentiæ in illo, a quo aliquid rogatur: quod idem est ac ipsum colere, ut affirmat pariter *S. Augustinus*. Inde *S. Athanasius* magiam exerceri non posse ait absque infidelitate, aut stultitia, quandoquidem ea dæmonis cultum in se complectatur. Arbitratur autem *Caietanus*, dæmonis inuocationem non semper exprimere formalem ac propriam erga ipsum cultum, sed Materialem duntaxat. Etenim poterit aliquis hominum requirere auxilium ab aliquo se inferiori absque eius cultu aut excellentiæ agnitione. Cæterum non video, quonam pacto is minime colat dæmonem aperte & expressè, qui eius opem quærit: hoc enim ipso ostendit signo externo, potentem esse dæmonem ad

Basil. homil.
de Hom.
dignit.

Plutarch. de
Dæmon.
Socrat.
Lactan. lib.
1. diuin.
instit.
Hiron. Epi.
ad Damal.
Ouid. lib. 6.
Fastor.

Tertul. in A.
pol. cap. 23.

S. Thom. 2.
2. 4. 83. art. 3.
9. 95. art. 2.

August. lib.
2. de doct.
Christ.

Athanas. lib.
con. Idol.
Caiet. 2. 2. q.
95. art. 2.

ad

ad illi succurrendum, quod idem est ac ipsius excellentiam fateri atque prædicare: cultus enim consistit in huiusmodi excellentiæ practica significatione. ac licet metaphysice loquendo, aliud sit quærere ab altero adiumentum, aliud illum colere, inde natam ipsius excellentiam denunciando, quod potestas ad adiuuandum, & excellentia distinguantur saltem formaliter, nihilominus moraliter, ac quantum ad praxim, a cultu & veneratione separari nequit. Ostendimus itaque in sequentibus, quam sit inciuilis promiscuus dæmonum seu malorum geniorum cultus, siue cum illis vitæ negocia ciuem tractare, quam fuerit a ciuilibus moribus alienum.

3 Inane prorsus, quod sibi quidam magi pollicentur, existimantes, se conceptis verbis, ritibus, figuris, quas usurpant, tantum abesse a Dæmonum cultu, vti illos potius sibi tanquam mancipia quibusdam artificijs hinc subiiciant, coram se sistant, tremantes, supplices, paratosque ad omnia præstanda, quo ipsorum imperata exequantur. Verum vt disserit *Tostatus*, cum dæmones, substantia in homine, aut ab illo vi omni sint superiores, validioresque: cumque ob immaterialitatem tangi aut affici non possint ab vlla re corporea, multo minus imaginaria, ad illū pauorem, aut eas pœnas, adduci nō poterunt, ad quas magi se illos adduxisse secum inaniter commentantur. Quando autem vere expresseque Ecclesiæ exorcismis læduntur: quando ob timorem & dolorem in corporibus obsessis, eorum virtute adacti, eiulatus edunt, tunc non percelluntur energia rei corporalis, sed diuina virtute, Christi meritis in eis occulte operantibus, vt asserit *S. Cyprianus*. Fingunt interea quidem dæmones, quo magis hominibus illudant, magisque in exercitio suæ impietatis obstinatiores & penitus irretitos reddant, se eorum verbis, characteribus, sacrificijs compelli, vexari, & veluti in captiuitatem ante eorum pedes detru-di: totum vero hoc interim simulant, vt expetitis honoribus optabilius potiantur, ac nefando crimine superstitionis miseros mortales illaqueatos diutius teneant ac contaminent.

In hunc modum dæmon inescavit *Excesium Phocensium* tyrannum, vt scribit *Clemens Alexandrinus*. Prælagiebat iste duorum incantatorum anulorum sonitu in vtramque partem futura, etiam & suam ipsius mortem, quæ postea ad eorum sonitum examussim successit, existimans, physica quadam istorum anulorum qualitate se edoctum de singulis diuinasse. Cum itaque ex hominum certis relationibus ostenderimus, quam sint impura officia, quam sordida, monstrosa, auersaque ab hominis dignitate, quæ dæmones a magis exigunt, tunc eodem intelligemus, quam absonum sit, quamque immane, ac a natura plane auersum, cum illis societatem instituere. Præstare proinde iudicauit *Plutarchus*, credere nullos esse Deos, quam cum geniis istis *Sordidis* ac *Morosis*, vt ipse loquitur, necessitudinem expetere: quod *Scaliger* quoque affirmavit: *Sane & sæda & sordida res cum cantiunculis, cadaueribus, funibus suspensioforum versari*. Ex quo ostendit

S. Thomas, ab intellectu, seu mente recte instituta, manare non posse illa facinora, ac facta, quæ dæmones suis cultoribus præscribunt: proinde deprauatum quid esse concludit, cum tam deprauatis substantijs negocium aliquod vitæ transigere. Ex quo percipimus, quam a ciuilitatis nitore ac dignitate aberrant quorundum politicorum ingenia, in curiositatem excitata, aut ad vindictam rabida, politiam suam a styge euocantia, in penetrali Plutonico Deos intuentia, quos, dum populos regunt, inuocent ac venerentur. De huiusmodi Genijs hæc *Plutarchus*: *Haud scio an ex vetustissimis quemdam maxime admirationis sermonem cogemur admittere, quod viles quidam ac maligni dæmones cum viris bonis inuideant, eorum rebus gerendis obstant, metus & perturbationes inducunt, virtutem conquassant, falluntque, ne cum stabiles integrique in honestate permanserint, post supremum vitæ diem meliorem illis sortem consequantur.*

4 Principio intueamur impressiones illas, quas efficiunt dæmones in hominum corporibus, dum illis insident, aut dum eorum animis entusiasmos immittunt: vt hac ex parte inciuilitatem commercij cum talibus exploremus. Deus quidem sese humanæ naturæ adaptans, siue id fiat copula personali, veluti constitit in Christo Domino, siue gratia diuinitus inspirata, vt in alijs sanctis apparuit, etiam vsque ad admirationem intuentium, præclaram quamdam formam externæ compositionis, & veluti sui quamdam egregiam imaginem in eadem exprimere solet: haud aliter ac aureus sol pulchre nubem, in qua inuolui videtur, suo radio depingit. Dæmon vero in hominem sui præsentia inuadens, & in illū totus immigrans, horrendam speciem, quæ sui ipsius idoneum esset simulacrum, qua vultus in illo deformitate, qua totius corporis monstrosa figura, ostendit: non aliter sane, quam si carbo nigerrimus, aut bufo deformis in theca cristallina aspectabiles sese ostenderent. quo pacto actionum turpissimarum formas repræsentat dæmon, quibus ipse contaminatus, quibusque hominem scædari vehementer concupiscit. Hi sunt, inquit *Minutius Felix*, & furentes, quos in publicum videmus excurrere vates, & ipsi absque templo sic insaniunt, sic bacchantur, sic rotantur: patet in illis instigatio dæmonis argumentum dispar furoris. vidit *S. Paula*, teste *S. Hieron.* a dæmonibus correptos *Ullulare more luptu, vocibus latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentum mugire taurorum: alios rotare caput, & post tergum terrâ vertice tangere, suspensisque pede fæminis vestes desuere in faciem*. Istis spectaculis ac picturis dæmones delectantur, ac loquuntur inde quales sunt, & quales homines esse velint. Huius fortis erat illa fæmina, furiata plane ac tragica, vt ait *Plutarc.* quæ credebatur malus Genius *Dionis*, parum ante eius mortem ei apparens. De simili *Bruti* genio hæc idē *Plutarc.* *Is itaque secum aliquid recitans, sibi ipsi intentus, aliquem ad se ingredientem præsentit: ad introitum aspicit, horrendam & monstrosam aspexit imaginem corporis fieri, atque terribilis, silentio sibi assistere*. Qui etiam, veluti a longe, a dæmone afflantur, illo tamen pleni videntur

S. Thom. 1.3 cont Gent. cap. 106.

Plut. in Dio

S. Thom. 2. 2. q. 173 a. 3.

Min. fæl. in octau.

Hier. epitaph paul.

Plutarch. in Bruto.

videntur ex suis horrendis corporis vultusque deformitatibus.

Huc ego diffusis erravi sola capillis,
Qualis ab Ogygio concita Baccha Deo.

Ouid. Epi.

Ariad.

Cicer. lib. 1.
diuin.

Iambli. lib. 1.

de mitter.

Ægypt.

Nicetas. l. 3.

Horat. lib. 1.

Cat. 8.

Luca. lib. 6.

Sen. oedip.

Plut. de def.

orac. Amia.

l. 21. Chron.

Lucan. li. 5.

Mantes Athenienses, de quibus scribit Cicero, excipientes in se dæmonum afflatus, ut tradit Iamblicus, adeo detorti, complicati, ac confusi in aliorum oculis fuere, ut dormire viderentur, cum non dormirēt, vitamque dæmonibus subiicientes, tanquam spectra, omnia immania in se referebant. Iudæus quidam, ut tradit Nicetas, Pythone distentus, instar pulli equini, & hominis furiosi discurrendo, saltando, insanosque gestus edendo, ariolabatur.

— Vidi egomet succinctam vadere palla
Canidiam pedibus nudis, passoque capillo
Cum Sagana iuniore vlulante: (pallor utrasque
Fecerat horrendas aspectu) scalpere terram
Vngue, & pullam diuellere mordicus agnam.
Erichthonem magam ita describit itidem Lucanus.
Discolor & vario frivolis cultus amicta
Induitur, vultusque aperitur crine remoto,
Et coma viperiis substringitur horrida sertis.
De alio venifico hæc Seneca:

— Ipse funesto integit
Vates amictu corpus, & frontem quatit
Lugubris, imos palla perfundit pedes:
Squallente cultu maestus ingreditur senex.
In Delo Apollinis vates, ut omnes fatetur, a dæmonibus in truces, ultra omnem barbari asperitatem, vultus effingebantur: licet Plutarchus & Ammianus Marcellinus non hoc adscribant dæmonibus ipsis, sed loci fatidici vapor, aut soli in vates feruenti.

Spumea tunc primum rabies vesana per ora
Effluit, & gemitus, & anhelus clara meatu
Murmura: tunc maestus vastis volulatus in antris,
Extremaque sonant domita iam virgine voces.
Mox edito oraculo ad votum Pompei:

— Illa feroces
Torquet adhuc oculos, totoque vagantia cælo
Lumina, nunc vultu pauido, nunc torua minaci
Stat nunquam facies: rubor igneus insciscit ora,
Liuentesque genas, nec qui solet esse timenti
Terribilis, sed pallor inest, nec fessa quiescunt
Corda, sed ut tumidus Boreæ post flamina pontus
Rauca gemit, sic multa leuant suspiria vatem.
Neque istis quicquam mitiores, aut pulciores
Sibyllæ, si poëtis credendum.

— Bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittasque Dei, Phœbeaque ferta
Erectis discussa comis per inania templi
Ancipiti ceruice rotat, spargitque vaganti
Obstantes tripodas, magnoque exæstuat igne,
Iratum te Phœbe ferens: nec verberare solo
Vteris, & stimulos flammæque in viscera cogis.
Ventum erat ad limen, cum virgo poscere fata
Tempus ait, Deus, ecce Deus; cui talia fanti
Ante fores subito non vultus, non color vnus:
Non compta mansere comæ, sed pectus anbelum
Et rabie fera corda tument, maiorque videri,
Nec mortale sonant, afflicta est numine.
En furiatas mentes, en odio incensas voluntates
dæmonum in eos, qui cum ipsis familiaris
versantur! De Corybantibus, istis omnino si-
milis tradunt Diodorus & Strabo. Enimvero Dæ-

moni admodum gratum, videre in homini-
bus sæminisque, tanquam in sua prole, mores
ipsius, & veluti paterna expressa lineamenta.
Quis ergo sese istis genijs adiungeret, na-
turæ nostræ, omnisque in nobis venustatis o-
sibus & plane constupratoribus? nisi qui
sua sponte velit statum suum futurum in in-
ferno hic in terris præludere, omneque facinus
meditari.

Rabidosi iubeat Thessala cantu
Horret capillis, ut marinus asperis
Echinus, aut currens aper.

5 Audiamus tamen Ammianum pro suo Pluto-
ne ac Megara differentem. *Aperiunt tunc quoque*
ventura, inquit, cum æstuant hominum corda, sed lo-
quantur diuina. Sol enim, ut aiunt physici, mēs mundi,
nostras mentes ex sese velut scintillas diffunditans,
cum eas incenderit vehementius, futuri conscias red-
dit, unde Sybilla crebro se dicunt ardere, torrente vi-
magna flammæ. Qualis, te precor Ammiane, i-
ste tuus sol, qui animas ex suo gremio in homi-
num corpora inspergit? Et cuius ingenij ignis
ille (parvus, qui futura elucidet, eaq; vel furiosis
præmonstret? num Phæbas, cum Plutone demum
confundendus? putas ne etiam Bæchicos, vino
epotos, quos Homerus βαρῆγορας vocat, scilicet sal-
tatores, eodem sole adurente diuinasse?

6 Istis porro sagis ac dæmonum ministris
vsurpare illos ritus in suis sacris ac præstigijs
mos est, qui a natura tota auersi, auctoremque
dæmonem designant non nisi absurdis ac de-
testandis actionibus addictum. Eis consuetu-
do, ait Fabius, exercere facinus, *Quod dicitur syde-*
ra diris agitare carminibus, tumulos bustæque scru-
tari, & amputatis eadaueribus, ipsos in scelera armare
manes.

Per tumulos errat sparsis discincta capillis,
Certaque de tepidis colligit ossa rogis.

Enimvero ut Deo institutum, cælorum decora
in suo sacro mysteriorum apparatu repræsen-
tare: ita dæmonem libido subit, ipsam stygem,
opera suorum mystarum, quodammodo adno-
strum ad spectum exprimere, ad quem exitum
busta, ossa semiustulata, cineres, sordes, tabus, &
reliquæ absque horrore non nominandæ fæces,
illi in vsu ac delicijs.

— Illi namque nefas, urbis submittere tecto,
Aut laribus ferale caput, desertaque busta
Incolit, & tumulos expulsis obtinet umbris.
Grata dijs Eræbi, cætus audire silentium,
Nosse domos stygias, arcanaque ditis operti
Non superi, non vita vetat. tenet ora prophane
Fæda situ macies, cæloque immota serena
Terribilis stygio facies pallore grauatur
Impexis onerata comis. si nimbus & atra
Sydera subducant nubes, tunc Thessala nudis
Egreditur bustis, nocturna que fulgura captat.
Fumantes iuuenum cineres, ardentiaque ossa
E medijs rapit illa rogis, ipsamque parentes
Quam tenuere facem: nigroque volanti fumo
Feralis fragmenta tori, veste que fluentes
Colligit in cineres, & olentes membra fauillas.
Ast ubi seruantur saxi, quibus intusus humor
Corpora, tunc omnes auide desecuit in artus.
Immersitque manus oculis, gaudetque gelatos
Effodisse orbes, & sicca pallida rodit

Excre-

Papin. li. 4.

Thebaid.

Horat. epo.

Car. in 120.

Ammian. l.

21. Chron.

Hom. Iliad.

Eur. in Bac.

Strab. lib. 10.

Liui. dec. 2.

Fab. declam.

Ouid. Hippi.

Lucan. li. 6.

Excrementa manus : laqueum nodosque nocentes
Ore suo rapuit, pendentia corpora carpsit,
Attraxitque cruces, percussaue viscera nymbis
Vulsit & incoctas admissis sole medullas.
Insertum manibus chalibem, nigramque per artus
Stillantis tibi saniem, virusque coactum
Sustulit, & neruo morsus retinente pependit.

En panopliam dæmonis, & eius aulæ apparatū
plusquam barbaricum : nouit enim ipsa
barbaries sepulcra inuiolata præstare, mortuis
parcere, a feralibus cibis abhorre, concubia
nocte quiescere.

Papin. lib. 5.
Siluar.

Tacet & omne pecus, volucresque feræque,
Et simulant fessos curuata cacumina somnos.
Cæterum Thesalæ istæ a dæmone percitæ, omnia
peragunt contraria, naturæ ordinem ac leges
aspernatæ. Nouit probe nefarius dæmon,
hominem, tam quoad corpus, quam animam,
magno esse in precio apud Deum; ex quo delectatur,
si illi seu spiranti seu mortuo, indignitatem,
opprobriumque quoquo modo inferre poterit.
De quo hæc Apuleius magorum instrumenta
enarrans: quæ sunt, Infelicitum nauium
durantes clauis, defletorum, & sepulcorum cadauera,
exposita multa ad modicum membra. Hinc nares &
digiti, illinc carnosæ clauis pendentium, siue suspensio
necatorum: alibi trucidatorum seruatus cruor, ex
torta dentibus serarum trunca cadauera. His videlicet
comparatis, ac decantatis fibræ pecudum spirantibus,
vario latice litabant, nunc rore fontano, nunc
lacte vaccino, nunc melle montano, mulsæ etiam libantes.
Nam nec mortuorum quidem sepulcra tutâ dicuntur,
sed bustis & rogis reliquæ quedam & cadauerum
præsegmina ad exitiales uiuentium fortunas
petuntur. Nescio sane utrum magis horum spurcitiam
detestarer, quam admirarer impietatem: quomodo
ergo in eis resupinata, plane natura humana,
quam ingens in eisdem flagrant cupidō vindictæ,
aut lucri, qui hæc audent, qui hæc contra naturæ
leges peragunt!

Senec. Med.

Tibi sanguineo Cespiti sacrum
Solemne damus: tibi de medio
Rapta sepulcro fax nocturnos
Sustulit ignes: tibi mota caput
Flexa voces ceruice dedi.
Tibi funereo de more iacens
Passos vincit vitra capillos:
Tibi iactatur tristis stygia
Ramus ab vnda: tibi nudato
Pectore manas sacro feriam
Brachia cultro.

Horat. Epod.
in Canid.

Manet noster sanguis ad aras.
Canidia breuibus implicata viperis
Crines & incomptum caput
Iubet sepulcris caprificos erutas,
Iubet cupressos funebres,
Et vincta turpis oua rana, sanguinem
Plumamque nocturna strigis,
Herbasque quas, & Chelidos Iberia
Mittit venenorum ferax,
Et ossa ab ore raptâ ieiunæ canis,
Flammis aduri Cholchicis.

7 Huiusmodi horroribus cæremoniæ ad
immanitatem accedunt veneficia, præstigiæ,
maleficia dæmonum, magicis institutis propa-

gatæ, ex quibus intelligamus, quam deprauata
sint eorum ingenia, qui dæmonibus supplicare
& obsequi secum abiectissime decreuerunt.
Imprimis, quod notat Plutarchus, plane rabida
dæmonum libido in puerorum ac infantum
neces. de qua re ille disserens, affirmat, totum
hoc præstare dæmones, adactos amore in ipsis
animæ. quam ut liberius possideant, ait, cupere,
ut corporibus exutæ, plenius absque obstaculis
deueniant in eorum potestates. quod si hoc illis
fuerit denegatum, tunc affirmat, solere illos in
omnia furere, in vineas nempe, in campos, in
corpora. vidi ipse in Gallia recens nato detractam
pellem, in qua suos characteres vario lemmate
magi descriplerant. De Vatini hæc Cicero:
Puerorum extis Deos inuocare solebat.
Extrahitur partus calidus ponendus in aris.
In Palestina idolum Moloch infantes incendio
passim deuastabat. Ab istorum cædibus ad aliorum
cædes progrediuntur magi, in vniuersum
demum genus humanum truculenter grassantur.

Plutarch. de
Socræ. dæm
de orac.
pyth.

Cicer. in va-
tin.
Lucan. lib. 6

Atque huc ades, qui purpurantem combibas
Iura puella sanguinem, quem tibi damus
Ego atque populus.
Deuouet absentes, simulacraque cerea fingit,
Et miserum tenues in iecur urget acus.

Eurip. héc.

Ouid. Hips.

Senec. Me-
dæa.

Meet in pectus
Venasque calor: stillent artus
Ossaque fument.

Tertull. lib.
de spectac.

Magicis deuinctionibus, inquit Tertullianus,
homicidium perpetratur. an non ab omni ciuitate
exterminandi, qui familiares effici volunt
istis in nostrum genus adeo feralibus bestiis?

8 Quo magis etiam adhuc malitia horum
geniorum, ut eam fugiamus, innotescat, animadu-
uertere licebit, ea appetere eos a suis affectibus ex-
ercenda, quæ rationi, omnisque religionis de-
centiæ prorsus aduersantia. hoc imprimis ma-
nifestum fecere cruentæ hominum mactationes
in sacris Bellonæ, in ludis Circensibus ac thea-
tralibus; in hominum sacrificiis, in nefandis
vel in ipsis templis constuprationibus. Hinc
Prudentius Honoriam Imperatorem istis compellat:

Prud. l. 2.
cont. sym.

Tu mortes miserorum hominum probibero litari.
Hostia concideret mactatae mæsta parentis,
Exitus ut classis felix faustusque daretur.
Prudens placui sanguine diuos.

Sen. Agam.
Luc. l. 1.
Hor. lib. 3.

Tantum religio potuit suadere malorum.
locum porro foetidum appetunt dæmones, in
quo habitent. Aiunt quidam inquit Climachus,
nulla re ita ac foetore, dæmones delectari: inde nullo
alio vitio ita delectantur, ut coinquinatione corpo-
rum nostri. Vnde fatetur Porphyrius, gulosorum
corpora dæmonibus interdum domicilia. Se-
pulcrales cineres eisdem gratæ, quo supersti-
tes informarent, teste Sedulio, Demortuorum
animas in dæmones transformari. Sacrificio-
rum nidores, ex sanguine & rugosa cilicer-
nia, denique ipsos porcos, ut notat Victor An-
tiochenensis, auide conlectantur. Immunda sordium
obscenitate latissimum, & olentis cani semper ami-
citiis inuolutum, pro suis adire meritis impetra-
runt: quippe niger, hirsutus, & humidus, pro-

Sed. l. 3. ope
pas. cap. 8.

Vict. in S.
Marc.

pria deformitati consentaneam studuit eligere man-
 Trismeg. in fionem. Quæ quod ipsis Ethnicis constitissent,
 Pyman. dæmones nuncupabant Canes telluris cum Zo-
 Lucan. li. 6. roastro, cum Lucano Canes stygis,
 Egulin. lib. Stygiosque canes in luce superna:
 8. cap. 28. vel cū alijs, Canes terrificos, cū Sophocle canes ἀφόν-
 τες canes inuitabiles, Dei carnifices, feras terrestres.

Virgil. lib. 6. ——— Visque canes ululare per umbram.

Æneid. So. En metuendi seuque canes,

phoc. Elect. Iusti flagitiorum vindices.

Passim intima nunc atria obambulant,

Nullo fugiendi pede.

9 Homines porro, quos promissorum dulce-
 dine inescatos, sibi dæmones adglutinant, ad
 extremum miris dolis ludificant, ad altum spei
 elatos, delusos postmodum ac miseros, vitijs e-
 tiam grauatos, in imum dedecoris, vituperij, ac
 desperationis subinde præcipitant. quod si quis
 minus verum, vtpote a nobis Christianis dictū,
 suspicetur, aduertat is animum vel ad veterum
 scripta, & experietur, nihil expressius, affirmati-
 us nihil ab eis proclamatum. Omnis intemperan-
 tia, inquit Porphyrius, spesque diuitiarum & gloria
 ex his innotescit: præcipue vero deceptio. mendacium
 21. Ciu. c. 14 enim proprium est huiusmodi demonum. Præstigiato-
 Arnob. lib. 1 rum inquit Arnobius munera, familiarium dirumpe-
 cont. Gent. re charitates; vxoribus & liberis alienis. siue illi ma-
 res sint, siue feminei generis, inconcessi amoris flammæ
 & furiatæ immittere cupiditates.

10 Rerum etiam vsu obseruatum, fallaces hos-
 ce dæmones, suos sequaces ad varias miseras,
 præsertim paupertatem demum compellere.
 Theuet. lib. Hoc testantur Sagæ passim ad stipitem alligatæ
 8. Cōsm. pereuntes incēdio: quibus vt ait Theuettus, plus-
 Augustin. li. quam amatorijs poculis dæmones amarij ali-
 21. Ciu. c. 24 quando blandiebantur. Nefandi istius com-
 mercij princeps Zoroastes Rex Bactrianorum, teste
 S. Augustino, a Nino Assyriorum rege captus, re-
 gnoque exutus, miserrime periit. Atque vt ob-
 seruaui, quædam existunt hominum genera,
 quæ vulgo indigentia continenter conflictari
 solent: malefici nempe, Empyrici, ludij Astro-
 logi, Alchimiæ, & Angli Puritani: quod etiam in
 Chirland. l. partem adnotarunt Chirlandus, & Delrio.
 de sortil. q. 3
 Delrio lib. 2
 Disq. 4. 13.

11 Denique isti dæmones ita ciuitatis legi-
 bus obsistunt, vt mutuo infesti ac plane contra-
 rij inueniantur. Hinc enim necesse, illorum iras
 ac discordias ad ipsorum cultores deuenire. A-
 pud veteres, inquilini in ædem ingressuri, in
 qua mox habitarent, ritibus prius placabant eius-
 dem lares, ne ipsis essent postea pestilentes.

Sophoc. E. Eamus intro, supplicemus patriis
 lect. Delubra quacumque hæc colunt penatibus.

Liuius dec. Idem mos in eundem finem inualuit apud Ro-
 1. lib. 1. manos ciuitatem obsidentes, vt scribit Liuius:
 Sprenger 2. part. q. 2. vnde obseruarunt Sprengerius, & Delrio, aliquo-
 Delrio lib. ties vnus malefici veneficium præualuisse, alte-
 2. disq. ro ab eodem occiso: quasi fortiore dæmone in-
 firmiorem debellante.

Virgil. 7. Æ. Luctificam, Alecto dirarum ab sede sororum,
 Æneid. Infernisque ciet tenebris, cui tristia bella,
 Ireque insidiæque, & crimina noxia cordi
 Odit & ipse Pater Pluton, odere sorores
 Tartaræ monstrum, tot sese vertit in ora
 Tam seue facies, tot pullulat atra colubris.
 Nihil sane prius habuere dæmones, quibus ve-

teres sacrificabant, quam suos cultores non im-
 purare mndo, verum etiam miserijs conficere, &
 immanitate efferare. Crudeles, ait Clemens Alexan- Clem. Alex.
 drinus, Gentiles compellans, maiusque hominum ho- ex hist. ad
 stes dii vestri sunt. Non solum amentia letantur ve-
 stra, verum etiam modo per contentionem certaminis,
 modo per cupiditatem victoriæ, animis vestris incan-
 tantes, ad voluptatem suam immolationes hominum
 postulant. De qua etiam re scribit Eusebius, Euseb. lib. 4.
 præpar. c. 3.

12 Videant iam in rem suam nimis auidi po-
 litici, quale sit officium, cum dæmonibus, Chri-
 sti coniuratis hostibus, scelerum fautoribus, tur-
 pitudinum amatoribus, crudelitatis incentori-
 bus, voluptatum doctoribus, humani generis il-
 luforibus, vitæ negocia tractare. Cogitent secum,
 an sordidi hi genij in ciuitatem suam admitten-
 di, quos sæpius Roma etiam ethnica, vt Cicero, ac
 S. Augustinus testantur, exturbauit. Si veritatis as-
 sequendæ ardor vos extimulet, monumenta fi-
 dei, sacris literis exarata, discutite: puros a sce-
 lere animos diuino radio subiicite, vt diuinitus
 luce imbuamini. Si vindictæ cupiditas vos vr-
 geat, cogitate Deum, ac Parentem vestrum, de-
 super rebus vestris ita prospicere, vt inultos
 tandem nolit esse, qui iniuste vos persequuntur.
 porro leges habetis, ciuiumque amicitias, quæ
 vestras fortunas contra vim insidiasque inimi-
 corum stabiliant: ac missos facite hosce Tartari
 canes, magos horrendos omni Schyta, adeoque
 tigride, immaniores, nocentioresque. Cum au-
 tem prauus error Ciuium mentes obtinuerit,
 aut in eis lumen intelligentiæ oppresserit, haud
 mirum, si animus in eis, voluptate & superbia
 furiatus, omne ciuitatis momentum excinde-
 re conetur, vt postea ostendemus.

Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes,

Et vitiant cunis corpora capta suis.

Et plenum poto sanguine guttur habent.

Hanc animam vobis pro meliore damus.

13 Cum itaque prauis dæmones adeo sint a-
 cres & exciti in nostrā perniciem, commendan-
 da plurimum Dei in nos bonitas, quæ bonos
 angelos ad nostram custodiam destinauit. quod
 officium angelorum, simulque Dei beneficium,
 etiam veteres, seu ratione seu experiētia instru-
 cti, agnouere. ob quam causam Hesiodus angelos
 appellauit φύλακας θνητῶν ἀνθρώπων Custodes mortu- Hesiod. dict
 & oper. in-
 lium hominum. Hi vero natura & moribus puri, Theog.
 Dei cognitione eximia illustrati, simulque a-
 more illius accensi, cupiunt suo ad nos appulsu
 nos reddere ipsis similis: vt nempe eorum ad-
 monitione edocti, spiritualiter ambulemus, ac
 desideria carnis haud perficiamus. Norunt ma- Gall. 10.
 gnum in nobis a carne pondus, in ima nos con-
 tinenter vrgere, ac in multis efficere, vt in no-
 bis spiritus, scilicet anima, vitæ genere trans-
 eat quodammodo in carnis ingenium. No-
 runt etiam huic ponderi ianato vires suas
 conferre malignos spiritus, inuidencia in nos
 plane rabidos canes, & omni vafrie ad no-
 cendum imbutos: proinde ne in nobis spiri-
 tus labatur, ne indignis modis corrumpatur, ipsi
 salutares & amantes spiritus ad nos accedunt.
 quod cum in gratiam spiritus præstent libenter,
 tum id libentius peragunt scientes, filium Dei
 pro nostris spiritibus redimendis emisisse spiri-
 tum

Cicer. lib. 1.
de legib.

S. Augustin.
lib. de Ciui.
cap. 19. Dio
Cass. lib. 57.

Ouid. lib. 6.
Fastor.

Hesiod. dict
& oper. in-
Theog.

Ioan. 19.

tum suum : simulque suo diuino cruore eosdem consignasse, emundasse, sacrasse, quo a deuantis angeli ictibus defenderentur. Hoc in nobis admirantur Angeli : hoc colunt & exosculantur. non enim ita flos inuitat ad se apem, vt hic conspectus cruor Angelum. Cruor iste hominum redimendorum priuilegium extitit. ædes proinde hominum olim habebant superliminaria & postes inuncta sanguine, non tabernacula angelorum. in illo tamen sanguine licet in abiecta sorte superliminaris, reuerebatur Angelus percutiens sanguinē Christi, & nostri generis dignitatem tunc agnouit. *Videbo sanguinem, ait Angelus, & transibo vos: nec erit in vobis plaga disperdens, quando percussero terram Ægypti.* vā illis, qui mala vita, qui hæresi, vt ait Apostolus, conculcant hunc sanguinem Christi. quod si fecerint, non solum ab angelo exterminatore percutientur ipsi, sed & permittet illos Deus a uersos a bonis angelis cadere tandem in fœdum magiæ studium, vt cum turpissimis dæmonibus, cultu & moribus præludentes hic in terra æternam suam cum illis damnationem in inferno, versentur.

Exod. 12.

Heb. 10.

14. Et quidem hæretici, postquam ad exitum temporis successu deuenerint, prout omnino in hanc magiam. Protestantes dum omnia fidei momenta reuocant ad solum iudicium priuati spiritus, inde, vt postea dicitur, ducunt homines in dubia, plane opposita fidei diuinæ certitudini. a dubijs autem interminis, transeunt ad apostasiam vel atheismum. Dubitationes autem, quæ de rebus fidei susceptæ admittuntur, valde inclinant homines in magiam. ob quam causam recolat S. Augustinus, eos ethnicos, qui doctorū Christianorū in primitiua ecclesia scholas frequentabant, neque voluere in fidei nostræ sententiam concedere, magiæ sectatores demū euasisse. Quod ad protestantum hac in re conatus, luculentū omnino hodierna die in Scotia argumentum: vbi magi & veneficæ plane abundant. ex vna enim parte incolæ dubij quod ad fidei mysteria, & sacramētis ecclesiæ destituti, ex altera, ocio dissoluti, rerum penuria vexati, & extrema malitia efferati, magiam sibi adiscunt. imo in huius asserti fidem, audiui etiam in Anglia hodierna die magiam in plerisque locis in precio esse. Hoc Lituania, Transilvania, Cleuia, in quibus protestantes sua venena hæresum libere sparsere, frequenti vtu magiæ, verum esse testantur.

August. l. 3.
Doct. Christian.
ca. 40.

15. Huc etiam reuocari possunt varia illa signa, ex quibus diuinare voluere olim veteres de Dei voluntate. Etenim non modò falsam plerumque inquisitoribus illa dabant sententiam, sed etiam vitam humanam, quod ad sua negotia, perturbabant, eam nunc inani spe lactando, subinde vero, ingenti timore, percellendo: imo in contraria prorsus auguria eadem visa interpretari solebant. Sit vnicum huiusce rei exemplum deductum a quatuor equis, quos in campo vidit Æneas oræ Italicæ: statim etenim Anchises inde præuidit acre bellum in Italos futurum:

Virgil lib. 3.
Æneid.

Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.
Postea autem secum expendens eorummet c-

quorum iugalem tractum, quo frequenter confociantur, pacis & concordie significationem ab eisdem accepit.

*Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre.
Spes est pacis, ait.*

16. Verum quidem est, Deum haud obscuram interdum præbere mortalibus suæ voluntatis per externas rerum species, significationē, vtpote olim per fulgures lapidum in Rationali summi sacerdotis Iudaici, nonnunquam etiam per ostenta monstrorum, per prodigia ac similia. Cæterum veteres non solum superstitiose, verum etiam cum inquietudine vitæ humanæ, & boni publici incommodis, sæpius de diuinæ voluntatis arcano sensu inaniter diuinant. Hinc crepitantes ex lampade flammæ, adustæque laur aut merii in foco strepitus, habiti ab illis secretorum Dei interpretes: quasi voluisset Deus, tam vilibus characteribus, adeoque incertissimis, sua decreta consignari, & hominibus indicari.

Iosep. lib. 8.
antiq.

Interea lumen, posito nam scribimus illo,

Stertuuit, & nobis prospera signa dedit.

Ouid. Epi.
Heron.

Ecce merum nutrix faustos instillat ignes,

Cras erimus plures, inquit, & illa bibit.

Eadem de causa illi veteres laurum appellabant *μαρτυρὸν φυτόν* diuinatricem plantam, teste Hesiodo: nempe ex suo stridore vario in ignibus. imo lauro comestæ dedere vim inferendi alicui poeticos enthusiasmos & futurorum prænotiones.

Hesiod.
Theog.

— venturi præscia laurus.

*Vera cano, sic vsque sacras innoxia laurus
vescat.*

Claudian. l. 1.
in Rufin.
Tibul. Eleg.
De Sibil.

Qui domo, illis veterum temporibus egrediebantur, ex varijs obiectis captabant futurorum intelligentiam.

Cum foribus velles ad Troiam exire paternis,

Ouid. Epist.
Laodam.

Pes tuus offenso limine signa dedit.

Vt vidi, ingemui, taciroque in pectore dixi,

Signa reuersuri sint precor ista viri.

In suis etiam Penatibus, vtpote eorum motu & sono, nescio quid prælagitionis iidem veteres deprehendere.

Crede mihi plus est quam quod videatur imago.

Adde sonum cere, Protosilaus erit.

Pariter existimant in hostiarum extis describi diuinitus futurorum euentuum rationes.

— per te præsentit haruspex,

Tibul. lib. 3.
Eleg. 5.

Lubrica signauit cum Deus exta notis.

In hunc vsum prænotationis, veteres in motibus pullorum, quasi legebant quid in vnoquoque cœpto faustum, infaustumue exitu futurum inde recolat Plinius Secundus, *Aulum Hostilium Mancinum* profectum Numidiā, *Vetantibus auibus*. proinde quod ad senatum cogendū, quod ad bellum suscipiendum, quod ad magistratum creandum, denique quod ad omnia negotia publica & priuata, nihil illi prisci statuere nisi ex augurijs pullorum, præsertim Melicorum & Chalcidicorum, vt tradit Alexander Neapolitanus. istis adiungere auium cantus, quasi diuinorum quoque oracula.

Plin. de vir.
Illust. cap. 59Alex. lib. 5.
cap. 12. lib. 1.
cap. 29.

— tibi deditus augur

Scit bene quid fati prouida cantet auis.

Titul. lib. 3.
Eleg. 3.

Huc referenda obleruatio Romana, scilicet tonante cœlo, nullam condēdā legem in comitijs: eo quod si id fieret, omnia consilia essent infelicitanda. Ioue tonante, ait Cicero, fulgurante, comitia populi habere nefas: quod omnia, quæ tunc senatus populusque Romanus decerneret, Dijs superis displicere viderentur. Habuere etiā Romani dies quosdā nigros, seu nefastos: scilicet minime idoneos, in quibus negocia prospere susciperentur. quos dies eo titulo condebant, ex infelicitate aliqua aut maximis sceleribus, in eos incidentibus aut perpetratis. inde Plinius secundus recolens Fabiorum in prælio neces, eis a veientibus illatas, ait:

Plin de vir. Illust. ca. 14
Dies, quo id factum, inter nefastos relatus. porta, qua profecti fuerant, scelerata est appellata. vanum autem & inciuile sine solido fundamento, diuinitus ostenso, constituere in huiusmodi rebus diuinæ voluntatis indicia seu argumenta. quod qui non faciunt, non solum inde in vita, inquietantur, verum etiam plurimas prætergrediuntur occasiones, reipublicæ bono procurando apte inferuientes, leui religionis motu ac metu alio delati.

CAPVT VI.

Appetitiones voluptuosæ in ciuitate institutæ, aut permissæ, magnam in se a ciuitate ad barbariem continent declinationem

IN vniuersum qui boni communis extra se positi negligentes, ad bonū propriū siue ex voluptate siue honore oriatur, respiciunt, ij siue Principes siue subditi fuerint, totā vim ciuitatis inde euertunt. hoc pacto Princeps omnia sua cōsilia ad se referens ac suo definiēs, tyrannus euadit, & quæ a populo recipiat, non quæ populo det, cogitabit. tales appellat Hesiodus Principes *δωροφάγες* Munerum deuoratores, ac ipsius populi deuastatores. simili ingenio affecti iudices, non quod iustum, sed quod ipsis suaue aut compendiosum, suis sententijs decernent. eodem imbuti milites, quæ ad stipendia accipienda conferunt, ea sedulo secum pensitabunt, reliqua ad publicum bonum ex victorijs spectantia, parum habebunt. Mercatores quoque in vnum lucrum votis intenti, nihili facient detrimenta ementium aut vendentium, sed quodammodo sanguinem insugent eorum quibuscum agunt. Quocirca generalis origo intemperiei in ciuibus, quæ aduersatur harmoniæ ciuili, & communi Bono, cernitur in priuato amore boni voluptuarij aut iucūdi, quæ armati videntur in demolitionem Boni honesti, simul ac societatis ciuilis. Tota autem hæc vis adeo contraria Bono communi, luxuria & superbia continetur.

2. Voluptatis appetitum magnam vim obtinere in hominis mores, imprimis inde constat, quod per omnes animæ ipsius vires, etiam eas, quæ naturæ ingenio quodammodo acerbescunt, quam latissime diffundatur. Etenim dulce, vel tragœdiarum luctus motusque horrendos audire vel intueri. Dulce ingentem lacrymarum

copiam doloris vehementia exprimere, atque cum Adimeto vxoris mortem deplorante immoderatus, dicere: *Dolendi voluptas me huc rapit.* Plut. lib. de Cumque vt ait Aristoteles, sit voluptas Generatio volup sensibilis ad naturam, sub specie perfectionis naturalis frequenter decipit, ac eo in sui complexū cap. 11. mortales rapit vehementius. Videtur enim perfectio tactus, deliniri dulcium accessu, olfactus, odoribus delectari, visus, speciosis obiectis capi, auditus, suauis concentu demulceri: maxime cum sensus in hæc bellaria insita sibi a natura, vi deferantur. ex quo perfectio inde capienda vt naturalis, ita commendabilis potius quā vituperabilis iudicetur. Hoc, vt vis ac nervus est voluptati, ita eidem fascinii loco inferuit. Nihilominus hæc voluptatis sensitiuæ immensitas coercenda, eius impetus repellendus, ne anima vtrisque erumpat in vitæ barbariem & asperitatem. ad hoc autem imprimis conducit decreta quædam cognitio vilitatis, ex eo obiecto hauriendæ, circa quod voluptas versatur: ratione cuius quod ea homini cum bruto communis, hominem accedere facit ad Bruti conditionem, vt Seneca doctè patefecit. Neque hunc ipsius descensum impediunt colores aut splendores, qui voluptati etiam ab ea passim inducuntur: vtpote Cleopatra eborata nauigia, cum auratis funibus nauium vela; exquisitæ res, arte comparatæ, ingenti sumptu coemptæ, nedū Theodes. vel Indiana illa species oblectamentorum, oculis ac sensibus quantumuis lenocinantium, de quibus cecinit Lucanus.

Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos,
Et qui tingent es croceo medicamine Cindon,
Fluxa coloratis adstringunt carbasa gemmis.

Enim verum, quod dici solet, Simia semper simia, licet aureis vestibus exornetur. Eleganter idcirco Homerus finxit, Sirenium insulas mortuorum ossibus conspersas: quod nempe homines, voluptatibus dissoluti, vt inquit, Pausanias, Audita Sirenarum cantilena, *ἐνθάδε* putescunt, pro exitu deliciarum, rationis in ipsis mortem, simul ac dedecoris cōtra honorem foetorem sortiti. quam sui vel ad morticina, voluptatis consuetudine, abiectiōem, homo naturæ indole animaduertens, peracto decursoque eius haustu illico ad facti cogitationem sese considerans, suppucescit, & quadam tristitia afflictim exacerbari se intus sentit. hinc Cupidinis tela, necare licet delibuta, acuta tamen ad nocendum, apud Euripidem. Neque solum fæda voluptas ad illecebræ contumeliam, animam deprimit, verū & corpus ipsum, omnesque ferme vitæ actiones, deijcit ad aspectabilis quamdam opprobrij abyssum. Videmus enim voluptati intemperantius deditos, ipsis plane sordibus cum Copronimo delectari, corporis sui mūdiciem cultumque penitus aspernari. præsertim vero vsu venit Borealibus, in crassiores voluptates semel delatis, protinus venustatem omnem corporis, ac nitorem actionis amittere, societatem eligere sordidam plane, mores penitus transferre ad sceditatem, ad linguæ nempe procacem turpitudinē, actionumque externarum nēuos plane ac dedecora. quibus si ad fuerit vilis aliquis seu venalis famulus, qui ipsis aduletur, is magno in præ-

Plut. lib. de
volup
Arist. 1. 7. et.
cap. 11.

Sen. ep. 121.

Pacian. pan
Theodes.

Luca lib. 3.

Pausan. ph.

Eur. Medæ.

Hesiod. dies
& oper.

Plat. Dial. 4.
de Regno.

cio apud eos fuerit, ac in vita pene socius, si nō breui dominus. eorum vero interim consortia penitus declinabunt, qui ciuilitate ad honores politi, eiusmodi mores ducunt vituperabiles. quamobrem inter alios inciuiles effectus voluptatum, recenset *Plato* etiam mollitiem quamdam, & dissolutionem.

3. Illa etiam mollis ac delicata species in corpore, quam ex se immittit interius concepta voluptas, potius deformis ac turpis quam decora. Etenim cum decus corporum consistit in apta partium in eisdem proportionem ac consonantia, eorumque contra, deformitates, oriuntur ex earumdem partium impropotione & disconuenientia; inde consequens, voluptatem deformē reddere hominem, quippe ordinem partium in illo inuertentem. principio, generali quodam, modo parit in homine voluptas quamdam impropotionem. Cum enim homo sit a natura ita institutus, vt viuat ex rationis disciplina, nō ex sensuum petulantia, tum illa in corpore delicata forma ostendit, ex imperio sensuum vitā esse potius definitam, quam ex imperio rationis: proinde eiusmodi impropotionis ostentus in corpore, turpis & dedecoratus videtur iudicijs aspicientium. Deinde ex ciuibus plerique profitentur eam vitæ legem, quæ rigorem laboris, austeritatem actionis requirit: proinde luxuriosus, comptus ac nimium floridus corporis habitus, turpitudinem impropotionis aliorum oculis obiectat.

Ouid. Sent. Candidus in Nauta turpis color: æquoris vnda

Debet, & a radiis sideris esse niger.

Turpis & agricola, qui Vomere semper adunco,

Et grauius rastris sub Ioue versat humum.

Et tu palladiæ petitur cui fama coronæ,

Candida si fuerint corpora, turpis eris.

En quā deformis voluptas, etiā dum formæ vel maxime cōsulere videtur l ornādo deturpat, poliēdo corrumpit, adiungendo ficticiū colorē, veram pulcritudinem deflorat. certe si quis in hoc speculo Philosophiæ, voluptati deditus se adspexerit, in fucis suis, in læuoribus, in auro ac gemmis, in cirris maximas deformitates deprehendet, siue Martius, siue Palladius, siue in quouis genere ex professione industrius, fuerit. Huiusmodi itaque vituperabiles voluptates modum naturæ excedunt, tametsi in sui leuamen sibi natura quasdam voluptatum formas concessit.

Prud. carm. Lex hæc data est caducis

Deo iubente membris,

Vt temperet laborem

Medicabilis voluptas.

Prud. perist. Verum si terminos excessit,

Carnis voluptas omne per nefas ruit.

4. Quod ergo voluptates tam animam, quam corpus a statu altitudinis suæ ac decore vrbانيتatis abijciant ad infima quæque, adeoque foedissima, consequens, easdem ciuilem dignitatem in qualibet persona, maxime autē in principe, debere diffugere. quis enim est, qui læsciuam, qui ebrietatem, qui verborum fæces, non contemnit tanquam actionum sordes? idcirco si magistratum gerens, populi iudicio illis contaminetur, nulla purpura, quantumvis fla-

grans, nullæ illuæ vestes, quouis artificio commendabiles, sceptrum nullum, licet rigidissimū, a dedecore, a derisu, vel scommatibus splendorem vel maiestatem ipsius vendicabunt. Sæuus Nero cunctis horrore fuit, nihilominus voluptatum fæcibus coinquinatus, omnem vim contumeliæ in se a plebe coniectam excepit: eamque in eum iacere, saltem in occulto, nullus vel popularium reformidabat. *Agessilaus*, idcirco, teste *Plutarcho*, assidue in ore habebat, *Ducem non mollicie & luxu, sed tollerantia & fortitudine debere subditis anteire.*

5. At vt distinctius ciuilem vitæ clades recensamus, ei a concretiori voluptate incussas, principio cogitandum, hoc eam in se habere, vt ingenia habetet, abreptaque a puritate & vigore intelligentiæ, transferat ad rerum particularium angustias, adeoque sensibilibus formas infimas: quod *S. Thomas* a Philosophia ducta ratione luculenter comprobauit, affirmando, *Delectationem sensus rationi contrariam, impedire estimationem intellectus speculatiui.* *Aristoteles* pariter idem docuit. *Quæ enim muneris functio iucundior est, ea depellit ac discutit alteram: eoque magis, quo maior sit illius voluptas, adeo vt in altera re suo munere fungi non possit.* Ob hanc ipsam causam, *Heraclides Venerem*, dictam ἀφροσύνην, videlicet stultitiam, recte autumauit: quod nempe animi lumen eius libido vel debilitet, vel extinguat. Quā autem ingens malum contra ciuiles mores, & bonum publicum, ciues ignorantia retardari, prægrauari, indociles esse, incapaces reperiri intelligentiæ, qua fraudes in suam perniciem instructas persentiscerent, qua proprii commodi rationes assequerentur, patentius est, quam vt vlla indigeat commentatione. Videtur voluptas nostra prorsus *Nilo* dissimilis. Nilus enim non ad ingenia aliorum fluminum, quæ vaporum ἀερίων seu fontes: sed dictus ἀνιψία, ex pers scilicet vaporis, ex quo sursum elato pluuia in tenebris oriretur. voluptas autem apud nos percussa ac mota ab ardente in nobis sole concupiscentiæ, tanquam fluuius currens, suos vapores exhalat spissos quidem, qui ad animæ oculum ascendunt, eumque plurimum infuscant. Purior autem Nilus voluptatis, qui alienus prorsus ab omni obscuro vapore, in cælo tandē inueniendus: vbi torrens voluptatis erit, sine vapore perturbante & summa ebrietas absque defectu intelligentiæ. Ipsa etiam virtus in hac vita iuxta quamdam proportionis legem, nobis existit huiusmodi, futurum præludens, Nilus, obnubilante vapore destituta. aliæ autem sensuum nostrorū voluptates, quod Nili non sint, e suis lacunis emittunt crassiores vapores: a quibus intelligentiæ in nobis lumen, veluti inter imbres morborum caligine obfuscatur.

6. Si quis porro naturæ vigor animo aut corpori sit insitus, illum veluti ardenti radio dissoluit plane voluptas.

Liquitur, vt quondam zephyris & solibus ictæ,
Soluuntur tenera, vere repente, niues.

Haud aliter animus voluptate mollescit, quam caro, sagina nimia obesa. Nullius sane hominis fortitudo ita confirmata, quam voluptas nequit excindere socordia, vel timore eā opprimendo.

uct. in

Plut. Apoth.
lacon.

S. Thom. 2.
2. q. 4. art. 1.
ad 3. 4. 55. att

Arist. lib. 10
Ethic cap. 5.

Her. Alleg.

Ouid. ad liu

mendo.

Sên. Hercul. Fortem vocemus, cuius ex humeris leo,
Fur. Donum puellæ factus, & claua excidit,
Fulsitque pictum veste Sidonia latus?
Fortem vocemus, cuius horrentes comæ
Maduere nardo?

Hom. Iliad. Apposite proinde vel ad Philosophiæ legem He-
ctor à pugna ad suos in vrbe reuersus, aromati-
cum vinum ei à Matre oblatum repudiavit.
Mellitum mihi, chara Parens, ne porrige vinum,
Ne me debilites, roburque a corpore demas.
Vnde Menelaus pugnaturus cum Paride, certo si
ibi victoriam pollicitus, statim ac illius cultum
delitiasque animo reputasset.
Non citharæ pulsus, Veneris nec dona iuuabunt,
Nec coma, puluereis quando miscere campis.

Virgil. Æ- da sternere corpus,
neid. 8. Loricamque manu valida lacerare reuulsam
Semiuri Phrygiæ, & sedare in puluere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.
Neque cor est, quantumuis ferreum, quod ad
hos voluptatum ardores non liquecat.

Claud. li. 1, Ferrea lasciuiis mollescunt corda sagittis.
Rapt. Prole. Effigies non una Deis, sed ferrea martis
Arist. 2. pol. Forma nitet, venerem magnetica gemma figurat.
cap 7. Flagrat anhelæ flix, & amicam saucia sentit
Materiam, placidosque chalybs conquirat amores.
Sic venus horrificum belli compestere Regem,
Et vultum mollire solet, cum sanguine præcep
Aestuat, & strictis mucronibus asperat iras.

Sen. ep. 52. Si faceremus, inquit Seneca, quod fecit Hannibal, vt
interrupto cursu rerum, omissoque bello, fouendis
corporibus operam daremus, nemo non intempestiuam
desidiam, victori quoque, nedum vincenti periculo-
sam, merito reprehenderet. Cesar ipse in bello
Pharfalico incredibili rigore induratus, subin-
de ad Cleopatram delicias, à victoria ac cæde
concedens, vel fæmina imbecillior euasit, ad
meram quippe famam aduentantis hostis ex-
timefcens, seseque in cubiculi secreta turpiter
abdens.

quem non violasset Alanus,
Claud. li. 1. ro Non Schyta, non fixo qui ludit in hospite Maurus,
Hic, cui Romani spaciū non sufficit orbis,
Paruaque regna putat Tyriis, cum Gadibus Indos,
Seu puer imbellis seu captis fæmina muris
Querit tuta domus, spem vitæ in limine clauso
Ponit, & incerto lustrat vagus atria cursu.

7. At voluptas etiam aspera ac biliosa, in prin-
cipe quidem crudelis ac tyrannica, in ciue inui-
diosa ac rixosa; in omnibus prona in iniuriam,
in contumeliam incensa. Veræ autem ac genui-
næ fortitudinis instrumentum non est: solum
discordiarum, procacitatum, litis & iræ inci-
tamentum.

Sen Hipol. Diua non miti generata ponto,
Quam vocat matrem geminus Cupido,
Impotens flammis, simul & sagittis
Iste lasciuius puer, acre nitens,
Tela quam certo iaculatur arcu!
Venere instincti, quam magna gerunt
Grege pro toto bella iuenci
Si coniugio timuere suo,
Poscunt timidi prælia cerui,
Et mugitus dant concepti
Signa furoris, tunc virgatas

India tigres decolor horret,
Tunc vulnificos acuit dentes
Aper. & toto est spumeus ore.
Pani quatiunt colla leones,
Cum mouet amor: tum silua gemit
Murmure sauo.

Obseruat S. Thomas, voluptatibus deditos ex ti- S. Thom. 2.
more eas amittendi, vehementer ad iram & 2. q. 30 art. 1
& 2, crudelitatem commoueri. vt enim vsu volup-
tatum perceptarum ipsæ voluptates maiores e-
uadunt, & in eas sensus acrius intendunt, ita pa-
ri gradu timor, suspicio & sæuitia cum eis ex-
crescunt, donec ad inhumanitatem, voluptate
mandante, peruenerunt. Ciues autem inter se
rabidos esse & æstuosos, inciuile.

cernis hos tumulos Ducum,
Et nuda totis ossa, quæ passim iacent
Inhumata campis? hæc Hymen sparsit tuus.
Tibi fluxit Asia, fluxit Europa cruor.

Senec Tro-

Indolentes pariter ad aspectum miseræ in alijs,
sunt voluptatum appetentes. vident enim, inquit
Aristoteles, se iam munitos esse fortunæ bonis,
quo minus ab iniquitate casuum perstringantur: Arist. 1. 2 et
ac proinde eorum sensus in alijs minus curant.
Quis non iudicabit Vedium Pellionem in silicem
plane induruisse, cum famulorum sanguine la-
ginare voluit suas murenas in delatorem
comestionem: vt de Visceribus earum inquit Ter-
tullianus, aliquid de seruorum corporibus & ipse gu- Tert. Apol.
staret? Nero omnium mortalium crudelissimus,
itidem omni generi voluptatum deditissimus.
Mithridates Rex Ponti ob immensitatem inglu-
uici & potationum, cognomento Dionysius, præ-
ter cædem, quam fecit centum & quinquagin-
ta Romanorum, insuper vt narrat Rhodiginus, Ma-
trem, fratrem, ac filios tres impuberes, Titi denique
filias interfecit. Rofidi. 1. 29.
cap 18

8. Quam autem in vniuersum nocens sit vo-
luptas in statum reipublicæ, intelligere possu-
mus ex cōdicionem vel vnus dumtaxat familiæ,
quam ea semel corrumpit, ac sordidam effecit.
paterfamilias, si voluptati studeat, in vtramque
aurem indormiscens, nullam rationem habebit
redituum vel expensarum: id solum auide arri-
piens, quod iucunde aduenerit. filij subinde
parentum luxum imitati, nihil non facient, quo
congesta bona ab ipsis breui dissipentur ac con-
sumantur. famuli in delicias effrænes, quæque
sibi opportuna illico deuaftabunt. Vnde pere-
unte domus, nitore, supellectile defluente, debi-
tis contractis, cum omnia ad sordes ac inopiam
reciderint, impinget demum sensus, voluptatem
insequens, in illos exitus, & fines, qui vel
maxime voluptati contrariantur. par omnino
casus reipublicæ, posteaquam voluptatibus pe-
nitus immerfa fuerit. Sunt enim voluptatum
negocia confusa, prædatoria, subdola, irata,
& ad extremum, felle, ex melle exeunte, ama-
rissima.

9. Maximas idcirco voluptates vel natura ipsa
a ciuibus longe remouit, vtpote artium spacijs
ab ipsis separatas, naturæ repagulis ab eorum
aspectibus seclusas, sumptuum damnis ac mag-
nitudinibus munitas, quo minus ad illas vel pe-
tulantia eorum ingenia quandoque contende-
rent. Hinc gemmæ in alto maris abstrusæ: aurū

præ-

præsidio draconum quasi ac taurorum, vel ignem efflantium, custoditum.

Lucr. lib. 4. Diod. sic lib. 4. Virgil. Æ- neid. 4. Aureaque Hesperidum seruans, fulgentia mala Asper acerba tuens immani corpore serpens, Arboris amplexus stirpem.

Infælices sane, si non sibi, alijs tamen, illi Iasones ac Thesei, qui harum rerum voluptatibus delin- niti, in earū possessionibus primi voluerunt de- licari:

Boet. lib. 2. Met. 5. Feruens amor ardet habendi, Seu primus quis fuit ille, Auri qui pondera tecti, Gemmasque latere volentes, Præciosa pericula fodit?

Plato ea propter æquum existimans, ciuium vo- luptatem in aurum delatam, compescere, sua ciuitate pecunias vel omnino expulit, vel earum peculium magistratum gerentibus interdixit vt ex eius sententia Auerroes disputauit.

Auer in Pa- raph. Tra. 2

10 Multa quidem mala hominibus eueniunt ac eorum negocijs imminet, quæ eo tamen le- uiora mala, quo homines naturæ ductu eadē di- ligentius vitant, ac a se repellunt: quis enim a malo non fugit, sicut bonū prosequitur, tametsi fugerit? proinde illud genus mali, quod ab ho- mine ex naturæ ipso ingenio desideratur, quod ab illo libenter, amanter, & arcte stringitur si præsens fuerit, & si absens, sedula opera expeti- tur, illud inter mala pessimū censei poterit. ob hanc causam fugit Hesiodus, iratum Deum, quod Prometheus ex suo igne, ipso inconsulto, homini- bus dedisset, statuisset pœnas non solum in Pro- metheum, sed & in omnes homines: quas inde dixit eis fore nocentiores, quod καὶ ἐν ἀμφοτέρω πῦρτις: scilicet quod animis suis essent oble- ctaturi, dum malum sponte amplecterentur. Hoc enim est, ac si quis dedita opera furem in ærarium, ignem in horreum, venenū in stoma- chum admitteret. Istud vero genus mali perni- ciosissimi est voluptas cum pronitate naturæ in eius labem. cum enim nihil plus lædat quam voluptas, tū eadem fucum faciens, maxime fla- grat in mortalium votis. Malum enim uero sic componi vt ametur, vt appetatur, vt ambiatur, vt voraciter deglutatur, eo duplex sane malū videatur. Recte idcirco dixit Hesiodus, illud ma- lum grauissimum esse ac maxime nociuum vitæ honestati ac quietudini, quod ita falsatū, vt ab hominibus incredibili animi studio sit vltro am- plexandum. quale hoc malum voluptatis, quod amabile, ac imperio quodam armatum in ho- minis cæcitatem & imbecillitatem: nihilominus malum, ac inter mala pessimum! Huius rei con- sciens Dæmon, qui & vera Pandora, ea nobis li- bentius adfert mala, quæ nos nostro ingenio de- sideraturi, quam quæ odio habituri, libentius proinde Dauidi Bersabeam proponit, quam Iobo incendium aut vlcus incutit. Nihil enim uero dirius, nihil truculentius istis verbis, a quibusdam ex dæmonis instinctu vsurpatis: O meum, o cha- rum, o dulce malum! Dæmonis meridiani: hoc est in aperta luce fallentis, malum istiusmodi, telum est. Maiori odio inquit S. Chrysostomus pro- sequimur actum in furorem a voluptate, quam possessum a Dæmone ac inde furentem: quin- imo huius miseremur, illum detestati: Quid ita

Hesiod. O- per & Dies

tandem? quia spontaneum ad se trahit furorem, & oculos, & nares, & omnia generaliter diuersoria, ductus & riuos facit furoris. Est itaque voluptas præsertim venerea, duplici ratione ingens ma- lum. primo quod sit malum animæ, cum alia mala corpus feriant, animam potius nobilitant. Deinde corporis mala, vt paupertas, naufragiū, & aliæ infelicitates, hominum viribus plerum- que arcentur ac præcauentur: Pandora autem venerea, seu malum libidinis, inuitatur, emitur, ac varijs modis spōte procuratur. Ex cuius ma- li in nobis inspectu non risit Deus noster, qua- si vltione delectatus, quod fecit Deus Hesiodi: sed, dolore cordis tactus intrinsecus, imo lacry- matus, & sanguine roridus, tantum malum in nobis extinguere laborauit. Hanc ipsam in no- bis mali causam, seu spontaneam eius electio- nem, apud Gellium discutit Pythagoras. Inciuilis itaque voluptas: nec minus ciuium superbia, vt iam manifesto apparebit.

Gen. 6.

Ioan. 20.

Gell. lib. 6. cap. 2.

C A P V T V I I.

Superbia motus, siue in fastum, siue in iram eruperint, morum Ciuitati contrarij.

Vperbiam illum animi motum ef- se intelligimus, qui cōtra ordinem rerum a Deo statutum, altius quam oportet, excellentiam appetendo, ascendit. quæ quidem excellentia a superbia concupita, non cernitur solum in ipsis dignitatibus, seu forensi auctoritate, sed insuper in qualibet præstantia siue naturæ, siue doctri- næ, siue cuiuslibet industriæ, modo quodam præpostero ab ambiente asserta ac vendicata. Cuius vitij in humanam voluntatem vim ex eo possumus intelligere, quod totius naturæ varias energias ad se compellat, id vnique in ea facultatib. seorsim proponendo desideran- dum, quod ei maxime gratum & opportunum aestimauerit: perinde ac si esset machina plane multiplex, omnes naturæ facultates simul im- petens, & concutiens. Sæpius diximus, in homine vniuersam ad agendum pote- statem, rationalem esse, concupiscibilem & ira- scibilem. Quod ergo superbia illud homini ob- ijciat, quod partim rationale, partim concu- piscibile, partim irascibile consequens, eam toti naturæ in eodem potentissime oblandi, & in eandem diuersimode, & ex omni parte im- petum facere. Etenim superbiæ obiectum quodammodo rationale: scilicet id quod bo- num rationis ab Aristotele nuncupatum, quod nempe ratio sola illud apprehendat ac diiudi- cet: ad cuius perceptionem brutorum appre- hensiones haud insurgunt. qua quidem multi- plici forma Superbiæ obiectum illustratum, per- inde ac si hominis dignitati eius appetitio recte conueniret, vehementius hominem in sui cupi- ditatem accendit. asseritque quodammodo, ac penitus persuadet, id ita esse, scilicet nihil magis decere excellentē naturā rationalem, quā boni rationalis appetitū. Idē porro Superbiæ obiectū sub specie boni concupiscibilis, hominis volūta- ti pari.

Arist. 3. Et- hic. cap. 7.

E e e

ti pari.

Psal. 42.

Chri. sofo. Homil. 71. ad pop.

ti pariter illudit: bonum enim excellentiæ, potestatis, etiam sensui, ut constat, iucundissimum. Qua quidem sua dulcedine mirifice vel languentia ingenia oblectare, excitare, eisque imperitare affolet. Denique illud ipsum obiectum irascibile existit: hoc est quadam arduitate obseptum, quod non nisi ab irato, confirmatoque animo consequendum. Ob quam causam affirmavit *Aristoteles*, *Arrogantem esse audacem*: quo enim is expetito suo difficili bono potitur, fortitudinis quandam speciem sibi obtendit, viribus quodammodo ac spiritu in omnes obices & impedimenta præualiturus. Hinc S.

S. Thom. 2. *Thomas* huic vitio superbiæ sedem in hominis anima assignat, quæ irascibilis. superbia enim iram profert: hæc autem particula est odij, ut

Aristot. 1. ait *Aristoteles*, adiunctum etiam habens dolo- rem: unde vehemens euadit. Ex quo sequitur, hanc ipsam superbiam plurimum ad barbariem

conducere, quod uti diximus, irascibilis appetitus deprauatione perficiatur, cuius corruptrix, superbia, de qua agimus, reperitur. Eleganter idcirco *Aurelius Prudentius* superbiæ adscripsit equum, leonina pelle tectum, eidemque assecclā contra humilitatem fecit iram, seu rancorem.

*Forte per effusas inflata superbia turmas
Effreni volitabat equo, quem pelle leonis
Texerat, & validos villis onerauerat armos.
Hanc procul ira tumens spumanti feruida rictu
Sanguinea intorquens suffuso lumine felle,
Ut belli exortem, teloque & voce lacescit,
Impatiensque moræ, conto petit, increpat ore,
Hirsutas quatiens galeato in vertice cristas.*

Gregor. Nis. Recte proinde iudicauit *Gregorius Nyssenus*, valde homini esse difficile, virtute humilitatis expugnare hoc vitium superbiæ, cum sit iam in eo natura quod ad spiritum simulque carnem corrupta.

2 Huic porro vitio suppetias ferunt eorum ingenia, quæ acria, quæ ignea, ac vehementia: adeoque vel in eis, in quibus etiam ætas diuturnior, studiumque philosophiæ alios animi impetus tranquillarint, plerumque efferuescit superbiendi ausus, senes, doctos insequutus ad funus usque: tam incitata ac perennis gloriæ vel honoris apud eos flagrat cupiditas. *Aeneas Silius* recolens celebrem illam Christianorum in Mahumetanos bellantium, & Constantinopolim recipientium victoriam, ita scribit: *Auctores victoria tres Ioannes habiti, Legatus Cardinalis, cuius auspicio res gesta est: Huniades, & Capistranus, qui prælio interfuerunt. verum neque Capistranus Hunniadis, neque idem Hunniades Capistrani mentionem fecere in eis litteris, quas de obtenta victoria, siue ad Romanum Pontificem, siue ad amicos scripsere, sed per suum quicumque ministerium Deum dedisse Christianis victoriæ affirmavit. Auarissima honoris humana mens. Facilius regnum & opes quam gloriam partitur. Potuit Capistranus patrimonium contemnere, voluptates calcare, libidinem subigere, gloriam vero spernere non potuit.*

3 Quinimo eadem superbia, quo potentius in ciuiles mores præualeat, secum in comitatu omnia plane vitia adducit, utpote eorum causa: in intellectu videlicet ignorantiam vel præcipientiam, in appetitu concupiscibili lasciuiam, in irascibili furorem, in voluntate abiectam adulationem: veluti si gregarios milites sibi compa-

raret: vel potius ac si vnum idemque animal, conflatum ex porco, lupo ac cane ciues vna aggrediretur. Plerumque, inquit S. *Gregorius*, *virus libidinis de radice nascitur elationis*. verum quidem est, superbos, quo ex vitæ honestate sese commendent, dignosque expetitis honoribus probent, externas libidinum formas interdum defugere: imo aliquando tam operose incumbere in studia excellentiæ, ut parum vel nihil concedant temporis crassiori voluptati: nihilominus interiores causas eam expetendi exaggerant potius suo fastu: & si occasio, secretum pollicita, occurrerit, per aridæ tunc stipulæ deflagrationem, ardor flammaque in ipsis erumpent: si anxietates in eis mentem non obtinuerint, libere in delicias carnis illico excurrunt. Sunt enim superbi extremo quodam gradu sui amantes: & plerumque corporis complexionem delicatam, ac feruidam: ex quibus duobus libido & luxus vel maxime dimanant. idcirco S.

Gregorius, *Tertullianum* sequutus, omnibus donis Spiritus Sancti vnā oppositā inducit superbiā.

4 Descriptis itaque viribus arrogantis & iratæ appetitionis, facile deinceps videre erit, quā eadem sit ciuilibus moribus infesta. Animaduertit *Plutarchus*, nihil magis animi intelligentiæ nocuum ac superbia. Imprimis enim persuadet ciuibus hoc crimen, omnem vel tenuem in eis conceptam mentem cognitionem, summam esse, cui addi quicquam non poterit. deinde quæ ab alijs dicuntur, idem parui pendit, nec audire quidem præ molestia & contemptu instituit. unde necesse, tam interius quam exterius intercepti viam, per quam luculentior expressiorue eruditio ad animam peruaderet. Hinc refert idem *Plutarchus*, *Ægyptios finxisse Isidi vopos*, seu superbiā, aduersari: *Quod erroribus & ignorantia Typhus inflatus, discepat, aboleatque sacram doctrinam, quam Dea Isis collegit.*

5 Distrahit porro superbia ciues in factiones: imo eosdem nonnunquam Stoico ritu in quadam solitudinem adigit, cum eos credere faciat, quod amaltheam quandam ipsi apud se retineant, seu omnium rerum copiam, adeo ut haud indigeant cum alijs consortio, quo ad sapientiā ac virtutem deueniant. ingens sane hoc malum contra mores ciuiles. huiusmodi enim superbi, ab alijs ex opinione suæ perfectionis, auulsi, solida non sunt interim instructi rerum cognitione, sed quadam leui & apparente: de qua tamen sibi in sinu proprio mirifice blandiuntur. Superbus aut solus, aut inter alios suo iudicio primus: si hoc illi denegatum, alterum sibi, quo nempe aliorum ope se non indigere significet, auide arripit: continuo proinde aut *Cæsar* aut *Bellephoron* in ciuitate superbus apparebit. Aliud confilium tradidit *Seneca*: *Recede in teipsum quantum potes: cum his versare, qui te meliorem facturi sunt. illos admitte, quos tu potes facere meliores.* Nunquā ut ego puto, sese extulere in orbe Christiano tot indicia superbiæ: nepe ex vestibulis, ex titulis, ex conuiujs, ex rhedis omni fastu quasi in sublimi turgentibus, ac modo eodemque iudicio, nunquā extitisse in eo minus charitatis aut plus odij inter ciues, ne dū externorum regnorum incolæ. nisi hæc immanis superbia disciplinis Christianis

Gregor. lib. 14. Moral. cap. 18. in c. 12. lob.

Tertull. lib. 4. cont. Marcion.

Plutarch. de Isid. & Osir.

Seneca. Epist. 7. lib. de Tranquill.

Prud. in pugna superbiæ & humil.

Aeneas. sil. lib. de Eutrop. cap. 8.

nis & ciuilibus fuerit compressa, eo breui sine dubio erumpet, quo erupisse deplorabimus.

6 Quos etiam honoris ac potestatis ambitio semel obtinuit, illi refractarij omnino futuri, ad obediendū, instar quercus, duri, ad rebellandum peruicaces, ad gratificandum tardi, ad condolendum immites, ad conferendum in commune reluctantes, ad vlciscendum incensi: denique ad omnes partes ciuilitatis obeundas eodem ineptissimi. Quod si ciues ad egregia encomia per egregias maximasque virtutes contenderent, esset in ipsis laudabilis quædam ad summa aspiratio. Cæterum superbi suo vento, quo dissilantur, suis vmbri, quibus inuoluuntur, nihilo suo, quo ad inanitatem plane rediguntur suprema sibi omnino deberi secum statuunt, Proinde, quo perueniant ad præmeditata culmina, solidis medijs destituti, vel fraude, vel viribus ad ea ingressum sibi parant inhoneste.

Cicer. lib. 1. offic.

Gregor. Homil. 43. in Job.

Cauenda est, vt admonuit Cicero, gloriæ cupiditas, vt supra dixi: Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Quibus verò armis instructa superbia, furiata quodammodo in ciuilitatem debacchatur, ita recenset S. Gregorius: Cunctis superba apud se cogitatione tumentibus inest clamor in loquutione, amaritudo in silentio, dissolutio in hilaritate, furor in tristitia, inhonestas in actione, inhonestas in imaginatione, erectio in incessu, rancor in responsione. Horum mens semper est ad irrogandas contumelias valida, ad tollerandas infirma, ad obediendum pigra, ad lacerandos vero alios importuna. Inter terram & cælum feruntur: quia nec æqualitatem fraternitatis in infimis per charitatem tenent, nec tamen ad summa pertinere sese extollendo prævalent.

7 Et quidem ausus superbiæ in vniuersum is est, quo ad prima ac præcipua immerito contenditur: ideoque multiplex ac discreta pro diuersitate iudicij in hoc illoue populo, eiusmodi prima ac præcipua decernente. Sunt enim aliqui, qui hæc summa admirantur in robore corporis, in potestate pugnandi, alij in auctoritate terrorem incutiente: qualis æstimatio in Borealibus frequentius vigere solita. ita affectos etiam Romanos, superbia quondam extimulauit ad ludos theatrales, ac circenses, ad ludos gladiatorios, ad omnem denique exercendam immanitatem, quo in ea perficienda excellere viderentur. Nunc amissis nugis inquit Seneca, mera homicidia sunt: nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expositi, nunquam frustra manus mittunt. Mane leonibus & vrsis homines, meridie spectatoribus subiiciuntur. Interfectores inter se iubentur obici, vt victorem in aliam detineant eadem. exitus pugnantium mors est: ferro & igne res geritur. Alij, quibus haud inest ingenium adeo ferreum, excellentiam appetunt in re literaria, siue illa secretiori siue externa & populari: in dissimulationibus vel instruendis, vel eludendis, ac similibus; qui interdum in istis haud minus superbiunt, quam in suis, priores: & fortassis æquis viribus ciuilis societatis vtrique modi concordiam dissolunt. Quomodo cumque vero homines superbierint, in eo genere quo superbiunt, sunt eodem parati ad nocendum alijs & bono communi. Facillime

Seneca Epi.

ait Cicero, ad res iniustas impellitur, vt quisque est altissimo animo, & gloria & cupiditate. & alibi: Non solum ipsa fortuna ceca est, sed eos etiam plerumque efficit cecos, quos complexa est. itaque illi effertur fastidio fere & contumacia, neque quicquam insipiente fortunato intollerabilius fieri potest.

Cicer. lib. 1. Offi.

Cicer. de Amicitia.

9 Non itaque mirum, si permissa superbia, respublica deficiat a morum ciuilitate ad barbariem. quocirca ad retinendum stabiliendumque eandem ciuilitatem, reprimendus iste ciuium tumor, & in eorum sensus moderatio & humilitas inducendæ. atque vt triplex est animi fastus, vt diximus, rationalis, concupiscibilis & irascibilis, ita illi triplex opponenda sui dimissio, mente scilicet, concupiscentia, & ira in ciuibus repressis ab omni elatione ac fastu. Præsertim vero, quod arrogantia voluptuosa & irata, oriatur ab illa, quæ rationalis, seu rationis fucio adornata, cauendum, ne ciues ex aliqua animi intelligentia insolescant. præterquam enim quod in istis facultatibus motus altiores & inflatiores res ciuiles perturbent, porro Deo ipsi maxime displicent, vt incapaces plane ab eo eis agitati iudicentur, in quos imbres suæ gratiæ dimittat: sed permittit potius illos tanquam arida saxeaque montium iuga, absque omni succo cœlesti sterilefcere. Propterea doctrina illa, quæ diuina reuelatione nobis innotescit, eatenus præcipuo nomine censenda ciuilis, quatenus efficacissime ad humilitatem & obedientiam nos componit, ac præsertim dum intelligentiæ cristam Deo subijcit, omnemque eius superbiam in dicta obsequentia repellit. Quid aliud in ciuitate tumultuosum, præter illud, quod inter ciues inæqualitatē singularitatis constituit, vt pluribus in locis docet Aristoteles? superbia autem ciues extimulans ad excellentiam, seorsim ac priuatim spectatam, adeoque non debitam, feruet omnino ad inæqualitatem in cunctis excitandam, & consequenter ad odia, simultates & iras prouocandas. Idem certe in corpore politico superbia, quod in naturali febris: quippe quæ inter alia vitia vel maxime intemperiem inæqualitatis inter ciues procurat, vnde dissentiones, noua studia, & mutationes statuum ciuiliū oriri solent. Nil dubito quin olim illi Magnates fuerint alijs valde odiosi, qui loqui non dignantes, quid mandarent, id digitis concrepantibus, illis significabant, vt refert Cicero. Ac licet omni ciuili societati infesta hæc superbia, præcipue tamen Aristocratia & Democratia, in quibus inæqualitas inter ciues periculosior. Seruandæ idcirco in Aristocratia æqualitati, Athenienses Ostracismum adhibuere, de quo Plutarchus: Ostraco autem quisquis vel gloria, vel generis nobilitate, vel eloquentia maxime præstaret, eiiciebatur. qua etiam in re Venetorum morem enarrat Paulus Iouius. Nec quemquam temere ex optimatibus, qui vel insigni virtute, vel spiritu ingerendis rebus ceteris antecellat, nimio plus crescere, vel collecta gratia potentem & clarum fieri, patiuntur. Hinc venit haud diu solere permanentes reperiri, quo ad eandem rerum faciem Aristocratiam aut Democratiam, tum quod in eis ciues valde obnoxij superbiæ, tum quod eadem superbia in

2. Cor. 10.

Arist. lib. 2. Pol.

Cicer. lib. 3. Offi.

Arist. 5. Pol. cap. 10. Plutarch. in Aristid.

Paul. Iou. lib. 1. cao. 3.

illis sit ciuibus summopere exitiosa. Quod si iste motus non solum in conciuum cōtemptū, sed etiam Dei eruperit, tunc grauissima mala de coelo deuocare solet superbia, ac ad imum quasi locum in tartaro detrusa, tandem inter Titanes squallet horretque.

Hesio. Theog.
Virgil. Æneid 6.

Titania pubes

Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.

Vbi autem partes ciuitatis dispares, inæquales, imo repugnantes extiterint, ibi nunquam ciues, tanquam aptati lapides, vnum murum veluti aut fornicem ciuitatis concinne absoluerere poterunt. ob quam causam veteres Romani teste

Macrobi. lib. 1. Satura. cap. 11.

Macrobio, nomenclaturæ lenitate hanc inæqualitatem moderabantur, Dominum patrem familias seruos familiares appellantes. Commoda idcirco vitæ ciuili humilitas, quæ ciues inter se concordēs cohærentesque reddit, & tanquam topiaria textura omnes in vnitatis conuenientiæque seriem & ordinem inflectit. huius vi, clamores, rixæ ac dissentiones reiectæ, paci suauissimæ locum, imperiumque concessuræ. Hoc pacto, iuxta verba Prophetæ, Veritas de terra est: quando nempe de terrena ac infirma nostri fabrica relictum iudicium efformamus; subinde Iustitia de coelo prospiciet: cum scilicet diuina dona

Psal. 85.

S. Thom. 2. 2. q. 106. art. 2. 5.

in aptum ex humilitate receptaculum animæ deciderint. Vnde humilitas, ait S. Thomas, præcipue videtur importare subiectionem hominis ad Deum.

August. in Psal. 85.

Debite autem Deo subiectus, alijs non se vniquam præferet insolenter, aut subiacebit turpiter. Contra superbia renuit Dei ordini constituto subesse: eoque in numen ipsum giganteam quandam profert rebellionem. A Deo autem transfuga superbus, nunquam cum socijs in ciuili vita placide cohærebit.

Prud. Psych. 1. Pet. 5.

Peruulgata viget nostri sententia Christi, Scandere celsa humiles, & ad ima redire feroces.

Plutarch. in Cæsar.

10 Inquietū porro ingenium superbiæ, semper ad vteriora contendentis. Hoc in Cæsare furens, animos illi indidit ad quæque audendum ac tentandum, Cuius inquit Plutarchus, in suscipiendis periculis studium, haud adeo, propter ingentem quandam honoris & gloriæ cupiditatem, admirabantur. Opus ergo, vt compressa superbia,

Paulin. Ep. 2.

amor caducorum bonorum diminuatur, inducaturque animi humilitate, maiora ac diuiniora ciuium præsent affectionibus. Hinc sanctam quandam superbiam probat S. Paulinus, & iniquam damnat humilitatem. Est autem & sancta superbia, & humilitas iniqua: nam & iustificatur superbia, quæ huic mundo superbit, & contemnit hoc seculum cum omnibus magnis eius ac dulcibus, ac speciosis, nec vitur, intenta cælestibus rebus. Contra vero illa humilitas condemnatur, quæ non ex fide, sed ex ignauia mentis hominibus addicitur, & humanam gratiam magis, quam suam salutem querit. Habent boni pauperes, inquit Cassiodorus, diuitias suas. Illud ergo a te queritur, quod in pectore humano nascitur, non quod terræ visceribus continetur.

Cassiodor. l. 6, cap. 20.

11 Verum quidem est, hanc ipsam superbiam quadam sui parte humilem se ostendere, adeoque seruilem: quippe quod se induat sapius in speciem virtutis, vtpote charitatis in patriam, amicitia & iustitiæ. Cæterum istæ exuuiæ, solum nubes sunt, in quibus barbariei tem-

pestates inuoluuntur: instrumenta sunt eiusdem barbariei, quorum adminiculis aptius spectatum finem consequatur. De Alexandro, Sene. Ep. 194. ad Lucil. suis armis orbem cruentante, hæc Seneca. Agebat infelicem Alexandrum furor alia deuastandi, & ad ignota mittebat. an tu putas sanum, qui a Graciæ primum cladibus, in qua eruditus est, incipit, qui quod cuique optimum est, eripuit: Lacedæmonia seruire iubet, Athenas tacere? Non contentus tot ciuitatum strage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proiecit, & toto orbe arma circumfert: nec subsistit vnquam lassæ crudelitas, immanium ferarum modo, quæ plus quam exigit fames, mordent. Iam in vnum Regnum multa Regna coniecit. Iam Graci, Persæque eundem timent: iam etiam a Dario libera nationes iugum accipiunt. ire tamen vult ultra oceanum, solemque: indignatur ab Herculis Liberieque vestigijs victoriam flectere. Ipsi naturæ vim parat. Non ille ire vult, sed non potest stare: non aliter quam in præceptis deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse. C. Marius in Syllam & alios rabidus, prætendebat quidem suis consilijs reipublicæ libertatem: sed, vt ait idem Seneca, Marius exercitum, Marius ducebat ambitio. certabant inter se Pompeius & Cæsar, quis alterius in reipublicæ dignitatem, motam ambitionem comprimeret: at vterque in eandem, dominatum sibi expetebant. Quid C. Cæsarem, ait Seneca, in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & ambitio & nullus supra ceteros eminendi modus. vnum ante se ferre non potuit, cum Respublica supra se duos ferret. Vnde ex horum dissentionibus ita debilitatæ fuere Reipublicæ vires, vti paulo post vnus Augusti imperio, dominioque parere, ab exactis Regibus, nouo ritu coacta fuerit.

12 In eundem finem ruinæ in Republica, spectant offensiones graues, & iratæ vindictæ nimium ardentes cupiditates. aliquando enim Principes aut viri magnates, adeo se reliquis eminere arbitrantur, vti extra iactum contumeliæ positi, quiduis in alios contumeliæ aut iniuriæ audeant committere, maxime in inferiorum honores. ex quibus illatis incommodis, memoriæ prodit Aristoteles, aliquando integras Respublicas corruisse. Huius rei luculentum exemplum apud Iudeos in defectione Samaritana ab imperio Hierosolymitano. Ieroboam enim Rex rebellium in Samaria, adeo summo odio prosequutus est domum David, vti, ne aliquis ex suis ad eum transiret, vniuersum populum idololatria & superstitione voluerit temerare, & ipsam Hierosolymam deuastare, sedem legis & regni. Hæc ipsa immanis rabies excitauit animum Regis Mithridatis: cuius iussu in Asia ad dictum diem Romanos omnes adeoque mulieres ac pueros ex eis oriundos occidi curauit: numero occisorum existente centum quinquaginta millia: quod Plutarchus narrat, & S. Augustinus merito deplorandum proponit. In quo genere, vt omittā antiquiora, succurrit modo quod egit in Hispania Comes Iulianus. Rodericus, ex progenie Gothica, vltimus Hispaniæ Rex, illius comitis Iuliani non longe habitantis a Gadibus, sororem per vim violarat. proinde in Regis libidinem, impatiens dedecoris Iulianus, ita exarsit, vti nullo alio modo

Arist. lib. 5. Pol. cap. 1.

3. Reg. 12.

Plutar. in Silla. Augustin. li. 3. ciui. ca. 22.

modo vindictæ satiari potuerit eius animus, nisi quo ipse homo Christianus, ex proxima Mauritania accersiret prophanos Mauros in Hispaniam, ac per ipsius obiacentem ditionem, in eam aditum hostilem illis præberet. idque tandem effecit cum misera Hispaniæ depressione, adeo ut Galicia, & Bætica exceptis, continuis bellis attrita, sub iugo barbarico per quingentos annos ingemuerit. Cuius cladis momentum satis luculenter expressit epitaphium Roderici Regis; quod in Visco Portugalliæ ciuitate, inuentū

Guinar. lib. 6
Epi. 7.

recolit Guinarra.
Hic iacet Rodericus ultimus
Rex Gothorum. Maledictus furor,
Impetus Iuliani, quia pertinax,
Et indignatio, quia dura. vesanus
Furia, animosus indignatione.
Impetuosus furor, oblitus fidelitatis,
Immemor religionis, contemptor diuinitatis
Crudelis in se, homicida in Dominum,
Hostis in domesticos, vastator in
Patriam, reus in omnes. memoria
Eius in omni ore amarescet, &
Nomen in æternum putrescet.

13. Quod porro illud spacium, quo genus humanum continetur, sit veluti vna respublica Deo subiecta: cumque omnes Christianorum Prouinciæ, vnam Christi Ecclesiam componant, idcirco principum fuerit, a suis consilijs abigere ambitionem, æmulationem & iram: ne pulchrum hoc opus ciuilitatis & Sanctimonix, quarum flores in pacis æquitate renitent, horrida barbarie armorum ab ipsis perturbetur. quibus malis, in ciuilitatem instructis, non solum apertæ actiones hostilitatis, verum etiam clandestinæ irruptionum permissiones ancillantur. hoc vero omnino admonendum duxi, propterea quod sint aliquando ex Principibus Christianis, qui post pactum iuratumque foedus pacis & amicitix, permittunt suos inuadere in ditiones confœderatorum, inibi cædes perpetrare, perduellibus se coniungere, omnique belli furore cuncta peruia destruere. Ego sane non intelligo, vnde iuste mala sint ab ipsis permittenda, quando impediri ab ipsis poterunt, nisi ratio euitandi maius malum occurrerit. at quod grauius malum, quam vicinorum Principum offensiones procurare, quam sinere, vt sui, qua occidendo, qua latrocinando, orbi pessima de se exempla iniustitiæ præbeant? & rogo, quam obrem attinet, Principes inter se de pace seruanda, de non inferendo malo, sacramenti iure conuenire, quum non obstante huius vinculo, possint ex suis aliquos permittere, qui in externos Principes omnes modos hostilitatis exercent? an non hinc satis aperte produnt animos hostium, ac pessime illis cupientium? Sciscitor porro, num Principes hoc ritu permittentes suorum excursions, sint ne illorum Domini nec ne? si dicatur quod Domini sint: tum ipse affirmabo, ipsorum esse, efficere, vt iboni viri sint, non vero permittere, vt exercent facta piratarum, incendiariorum, homicidarum vel latronum: & absurdum, illos profiteri, se domi non posse aut foras agere suam rem ciuilem bonis auspicijs, nisi permittant suos euadere nebu-

Arist. lib. 1.
Pol. cap. 2.

lones, & vario crimine contra iustitiam facinorosos, quod si Princeps abdicet a se omne in illos dominium, cuius reipublicæ peto tunc sunt ciues, an potius vagabundi & nullius? & vera Arist. lib. 10
Ethic. cap. 7.
omnino sententia Aristotelis: Videtur crudelis ille atque sanguinolentus penitus esse, si faciat amicos hostes, vt pugna cadesque fiant.

14. Hoc enim uero genus Permissionis aduersatur penitus charitati & concordix inter Principes, simul se diffundit ad omnes iniurias & nocumenta etiam inter priuatos ciues. si Rex Galliæ, magnitudinem imperij Anglicani non ferens, permitteret suos cum neruis & munimentis belli in Scotiam rebellantem profiscisci militatum: vicissim si tumultuantibus Gallicanis Hugonotis, permitteret Rex Angliæ, ad impediendum felicitatem imperij Gallicani ex cultu vnus religionis catholicæ oriundam, suos sese in acie Hugonotis adiungere, quæ obsecro, amicitia, quæ charitas inter hosce Reges reperiretur? In istis porro rebus Permissiones fieri a Principibus, postquam subditi animaduernerint, incipient ipsi quoque Permissiones in negocijs suis exercere. inde Medici morbum, chirurgi vulnera ingrauelcere permittent, vt ex qualicumque morata curatione, copiosius ipsis pecuniæ accrescant. In Bello duces permittent priuatos milites infelicitate occumbere, vnde ipsi eorum stipendijs gaudeant. Fiscus Regum permittent vectigales, debitos census occultare, quo ipsi ex eis distendant. vxores denique multa permittent, ac etiam vicissim mariti, quo ex fœda voluptate, in leges matrimonij committantur ab ipsis crimina. neque quicquam valet quod a quibusdam politicis dicitur; nempe istis Permissionibus Principum, bonum commune alicuius regni procurari: quandoquidem hoc bonum non quibuscumque modis procurandum, sed solum legitimis: ni boni communis ergo, non ciuilem politiam, sed immanem barbariem, inter Christianos adstruendam iudicemus.

15. Verum alij Principum, hunc ritum vexandi vicinos Principes recusantes, alium tamen incunt: nempe quo suas copias expensasque alteri tradunt, vt ipse suo nomine eis bellum inferat, quibus officere student. in quo se nihil contra æquitatem aut iusiurandum aiunt delinquere, quandoquidem non ipsi, sed ille alius, bello sit Principibus infestus; verum si sacramento data fides tam faciliter eludi poterit inter Principes, quodnam precor foedus eos aut etiam alios firmiter continere poterit in officijs charitatis & æquitatis: cum semper aliquis aderit, cui sua belli munimenta tradant? Neque dici poterit, eorum dumtaxat culpis iniurias cædi & rapinarum tribuendas, per quos talia facinora steterunt, non vero Principibus eos instructibus. inepta etenim excusatio. nam tamen liceat alicui Iudæo ouem vendere, quem sciat velle cæ superstitio se immolare, non tamen integrum, furenti gladium dare, parato in incendia, ignes suppeditare: etenim ouis venditor solum spectat communem vsum rei venditæ, quæ in esu consistit, non illud, quod ex particulari emptoris impietate prouenit. sed iam in procinctu hostili consistenti alicui, in suum Principem rebel-

li & proditori : quales nuper in hisce partibus Mithagius ille barbarus gladiator & incendiarius, iuxta ac ille Nothus Lutzenburgensis & toties ex acie transfuga : apta certè caluinistica in Anglia patellæ, coniutatis nempe hostibus in matrimonium nostri Principis cum domo Austriaca opercula: belli copias committere, aperta fuit iniuria & hostilitas in Regem Catholicum, adeoque nulla ab eodem Rege accepta iniuria.

16. Adhuc vero perniciosius & incivilius, quando ad partes hæreticorum rebellium permittunt Principes Catholici, aut volunt, suos excurrere eis armis opitulatum. mitto eos haud animis intendere inde hæresis augmentum aut stabilimentum : nihilominus quando hic effectus futurius eiusmodi consiliorum, dubio procul impietatis, sacrilegij & hæresis rei inde agendi. qui enim causam statuit, eodem causæ eventus, morali necessitate consequentes, decernit, ut docet S. Thomas. volunt itaque isti regnum Christi diminui, Antichristi vero macellum dilatarı : volunt Sacramenta Christi eliminari, Antichristi venena muniri: volunt multarum animarum æternam damnationem, cœlestis autem regni spolia & detrimenta. Quam vero Deo displiceat hoc genus impotentis, ignobilis & atheæ vindictæ eorum, qui illud profitentur, infelicitate etiam in hac vita, diuinitus, idque sæpius ostenditur. Hinc nominis ipsorum apud pios ubique odiosa nota, hinc ditionum suarum perturbaciones & defectiones, hinc sobolis destitutio, quæ in imperio succedat, hinc immatura funera propagantur. Num Hispanus, qui diuino fauore, rebus, consilijsque suis adspirante, etiamnum floret, rebellantibus in Gallia Hugonotis militem vel auxilium aliquando subministravit? num in Venetos, Germanos hæreticos immisit : num in regiones Christianorum veluti in prædā ferales Mauros aut Numidas, quod sæpius potuit, induxit? certe illius imperium hac ex parte totum aureum, purum, fulgidumque: ac cæteris datum videtur in idæam ad imitandum; in cuius præsentī gloria, Dei etiam singularem in suam Ecclesiam providentiam contemplantur.

17. Et quod attinet ad instans bellum, quod in procinctu gliscit, & effectu bacchatur, evidentissimum, iniustum, impiumque esse consilium, Hollandis rebellantibus in suum Regem, iuxta ac ecclesiam Dei, arma suppeditare, qui hoc agunt, quid aliud agunt, quam ut sui inde animos hauriant quoque rebellandi, postquam viderint, suos Principes, rebellibus opē ferre? qui hoc agunt, quid aliud agunt, quam ut Sacramentis Christi eiectis, ludibria religionis summam habeant, quam ut matrem ecclesiam mœrore cōficiant, prole denudent, satanæ vero profapiā in terris dilatēt? Et quod attinet ad causam ac casum Frederici Principis quondam Palatini ad Rhenum, legi ipse hic Brugis libellum scriptum a Rege Iacobo & Londini impressum, in quo diserte dicit Rex, coronā tam Bohemicam quam Hungaricam fuisse Iniuste usurpatas. si iniuste usurpatæ a dicto Principe, sicut a Gaboro, consequens, iustam esse pœnam Deprivationis, latam in Camera Imperiali in principem Frede-

ricum. si iusta pœna, tunc iniustum bellum ab eis susceptum, qui vi & armis contendunt illum in integrum restitui, ab omni pœna immunem: esse ni dicamus, posse æquitatis iure externos Principes, illos subditos a decretis pœnis suis armis liberare, qui acti perduellionis rei, capitali aut alia Pœnali sententia a suis Principibus damnantur.

18. Atque ne bellum sit prorsus immane ac barbarum, duo præcipue requiruntur ad eiusdem æquitatem ciuilem: scilicet causā belli iusta, orta ex iniuria seu damno iniuste illatis: itidem, summa quædam probabilitas, morum vi resarciendi detrimentum, bono communi ab hoste inflicto. Enimvero qui belli varia incommoda secum pensitauerit, iudicabit omnino, hæc duo ad id postulari. Imprimis flagrante bello, ciuium res extenuari solent, iuxta ac mercimonia ubique cessare. deinde milites ad bellum conscripti; præsertim ut in Anglia sit, solius Regis imperio ad militandum coacti, cum selecta in Republica iuuentute constent, inde maioribus cladibus ac miserijs tam in apparatu quam in ipso conflictu, obijciuntur. Hoc satis luculento ac plane tragico exemplo nuper constetit nostratium militum, intempestiuo hiemis tempore, ad numerum duodecim millium, iussu Iacobi quondam Regis, in naues cōpactorum & deinde in Hollandiam nauigantium, qui se Hollandicis copijs in suum Regem rebellantibus adiungerent. hienim miseri quasi vi eiecti ex solo suo paterno, & subinde ab ipsi finet Hollandis inhumaniter depulsi, in suis nauibus interea loci plane contabuere; adeo ut, quod mihi quidam Anglicanus miles, qui tunc aderat, narravit, singulis ferme noctibus centum, & aliquoties bis centum eorum cadauera in mare fuere deturbata: quorum postea fluitantium fœda spectacula, passim ubique litus Flandricum suis exhibuit: & ex illis duodecim millibus, creduntur haud superesse modo tria, qui integris sint viribus ad præliandum. ita hodierna die in sanguine Anglicano ludunt hæresis & furor.

Terra parum fuerat; terris adiecimus undas:

Fortuna miseras auximus arte vias.

Temere ait Cicero in acie versari, & manu cum hoste conflagrare, immane quiddam & belluarum simile.

Fortitudinis facinora non sunt *de qua terra* sed discreta potius & ad circinum iustitiæ composita. Istis si adiungamus innocentem cædes & calamitates peractas in bello iniusto, cum contumelia veluti in genus humanum, videbimus, belli causas debere ex æquitate esse vrgentissimas: ex cuius defectu solet ipse Deus, Regū Rex & Dominus, suorum clades etiam in victoribus, vindicare seuerissime. Turbantur a facie eius, Patris orphanorum, & iudicis viduarum. Dolendum sane, minus Charitatis in externos inter nonnullos Principes Christum professos, reperiri, quam olim in imperio Romano. Regum, populorum, ait Cicero, nationum portus erat & refugium Senatus: itaque illud patrociniū orbis terræ verius, quam imperium poterat nominari. Hæc irascibilis imperij immanitas, longe aliena a ciuilitatis lenitate: & ut inter bruta, nullum animal leone plus distat ab urbano congressu, ita veteres

S. Thom. 1. 2
q. 20. art. 5.

Propert. lib. 4.
Eleg. 6.

Cicer. lib. 1.
offi.

Bellar. lib. 2.
de Gemit.
cap. 8. Psalm
67.

Cicer. lib. 2.
offi.

res

res lupos Marti consecrantes, indicarunt lupina & inciuitia in eis ingenia reperiri, qui bellis delectantur.

Horat. lib. 1. Nec Martiales hœdilia lupos.
Carm. od. 17

C A P V T VIII.

Vtrum ciuili vita infestum magis imperium ex
concupiscentia decretum, quam illud
ex ira.

Plato Dial.
1. de legib.

Plato noster quæstionem hanc discutens, ita demum definiuit: *Eum arbitror statum reipublicæ deteriorē, qui superatur a voluptate.* Cuius sententiæ præcipuum fundamentum intuebatur Plato in eo, quod voluptates ita abijciant ciues, vti eos reddant seipsis quodammodo inferiores: quam quidem indignitatem, seu ciuium depressionē infra sortem humanæ naturæ, in sæuis, incultis, & asperis aliorum moribus licet, non quo ad eundem gradum, deprehendebat. *Clemens Alexandrinus* posteaquā quatuor species imperij enumerasset, nempe Diuinam, Rationalem, Concupiscibilem, & Irascibilem, duas posteriores quo ad malos effectus inter se contendendo, ita iudicium tulit: *Quarta autem regnandi species est omnium pessima, quæ statuitur ex cupiditatibus: ut regnum Sardanapali, & eorum, qui hunc finem sibi proponunt, vnde plurimum indulgeant cupiditatibus.* Vt nos hanc ipsam veritatem melius elucidemus, tripliciter ciuem considerabimus. Primo absolute sumptum: vtpote hominem ex animo & corpore constantem. Deinde vt relatum ad conciuēs, finemque boni publici: postremo veluti ordinem aliquem habentem ad Deum ac diuina.

Clem. Alex.
lib. 1. Strom.
pag. 42.

2. Principio quidem tamen voluptates humanitus admittuntur in leuamē quoddam naturæ, ac vt illa a molestis officijs respirans, aliquantisper iucundetur, nihilominus ipso exitu, si modum superarint, tristitias potius illi adferunt & varias ægritudines, quibus ciuium animi dirissime vexantur, omnique spoliatur tranquillitate. Duplici autem methodo affliguntur voluptatū cupidi: primo quidem desiderio ac fiducia, semper vltius indefinite cum anxietate & timore eos ducentibus: quando quidem nullus sit certus terminus nimium amatae voluptatis. Deinde vsu ipso exacerbante molestantur: siue ex eo id contingat, quod corporis spiritus fatiget & exhauriat voluptas, siue inde, quod tristissimum peccati stimulum in animum latenter infigat. Ipsaque etiam voluptas non vera plerumque est & solida, quæ in votis habetur vel qua quis fruitur, sed, vt loquitur *Plato*, *Helena* quædam conficta, seu vanum voluptatis simulacrum, mera animi apprehensione, quasi per ludum aut somnium commētante, expressum. Quam proinde falsā & cassam sequuntur duo effectus, vt ait *Plato*: Dolor scilicet & Pœnitudo. *Necesse est eos, ait Socrates, voluptates persequi mixtas doloribus, quæ simulacra voluptatis vera & umbra sunt: vsque adeo inuicē doloris inquisitione mutua inquinata, vt & voluptates, & dolores ex ea acquisitione vehementiores appareant, amores-*

Plato. Dial.
9. de Repub.

que ipsarum voluptatum rabidos insipientibus reddāt animos, inflammentque ad pugnam. quemadmodum Stesichorus ait, Troianos, vera Helenæ ignaros, de Helenæ imagine decertasse. Natura visa sua sponte hoc ominasse futurum in cursu vitæ humanæ, quæ voluptati impenditur. Infantes enim, vt aduertit *Plato*, loqui nescij, suos amores & cupiditates clamoribus & lacrymis primum significant: quæ duo appellat *Signa minime fortunata*: illis enim præfagire videntur, fore omnibus nociuas; quas appetimus voluptates, adeoque lacrymis & ciulatibus subinde a nobis adultis deplorandas.

3. Verum enimvero, qui abdicatis istis voluptatum lenocinijs, gymnasticam solummodo, seu austeram, ac quodammodo rudem degunt vitam, carent omnino huiusmodi angoribus ac timoribus: securius hi lætiusque bibunt ex ligno quam illi ex auro. hoc, inter alia indicia, innotescit vel ex somnis duriter vitam agentium, *Cicer. Tus. 2.* & aliorum deliciantium: dulcius enim & quietius dormiunt agrestes, laboribus defatigati, paucorum appetentes, quam ociosi, quam peregrinis voluptatum artibus obfessi, & in omni genere iucunditatum immergi. *Vbi multa sunt somnia Eccl. 5.* ait *Ecclesiastes, plurimæ sunt vanitates & sermones innumeri.* leuiiores autem sopores sequuntur somnia, non altos & profundos. somnijs vero plus occupantur ociosi & voluptuosi, quam industrii & durioris vitæ sectatores. Fauum quidem non habent isti, quo illi: at minime versantur in eodem periculo aculei, vt illi. Ingenium eisdem inest non tam exercitatum: verum eorum simplicitas sibi interitum arte haud adsciscit, vt faciunt iucunditates apud eos arte conquisitæ. risu non dissoluuntur vt illi: Cæterum eo a lacrymis longius absunt, quas risus ad extremum parit. Coloribus ac splendoribus destituuntur: quibus illi abundant, nihilominus inde siluarum densa, loca concaua, pixides deceptrices in vita declinant, in quibus hostes ac venena latitant, in voluptuosorum ruinam subdole comparata. Neque voluptatibus emolliti sese solummodo exponunt pluribus solitudinibus, afflictionibusque, quam martij, ac quodammodo asperi, verū ita se effingi ac tēperari a delicijs permittunt, vt inde teneriores mollioresq; indies euadāt ad perferendum impetum doloris alicuius aut trepidationis: ipsiſque ita dispositis accidunt tristes & inuisi euentus acriori quadam vi, altiusque illimet penetrant, idque ad penitentiorem in ipsis animi sensum. Nam aduersitas, quæ indurato pectore, & voluptati insueto nullam prorsus impressionem inferret, illa ipsa delicatū aliquid ac voluptuosum vel leuiter attingens, lacrymas, sanguinem, ac pœne vitam ipsam eidem excusserit. Videmus enim acerbos casus turbulentius cōmouere animos mulierum ac puerorum, quam hominum & adultorum, propter eorum nempe quandam mollitiem, & horum firmitudinem: ideoque aulici ex infortunijs grauius percelluntur, quam agrestes.

ignis fuluo

Clusus in auro latet obscurus.

Senec. Mæ.
dæa.

4 Quod si lumen rationis in homine conferamus ad vtrumque statum, constabit, illi magis officere

officere extremas voluptates, quam extremam duritiem. Illecebra, vti antea diximus, duplici potestate ingenio infesta. primo quidem propter singularem cōdicionem obiecti crassioris, cum delectatione sensus pulsantis & ad se inuitantis: cum mentis interim & rationis obiectū, sit quid altius, contemplabile, & a particulari concrezione segregatum. Deinde, posteaquam sensus quadam vehementia voluptas obstrinxerit, captiuum tunc tenet quodammodo intellectum, quod ad operationem a sensu, maxime ab imaginatone, dependentem. Vita autem inculta ac irata hæc duo, inimica rationi, pari modo in se non complectitur; docetque experientia, potius eo ingenio multos pollere, quo deserti a voluptatibus, cum varia necessitate, & fortunæ iniquitate, ingeniose cōflicantur. quibus quoque inter reliqua adest corpus magis siccū, quod vti asseruimus, insigne ingenij ac mētis instrumentū. Acceduntur porro isti feroces maiori æstimatione seu cupiditate honoris, & magnarum rerum studijs, quam voluptatibus dediti. Etenim materia terrenæ ac scdæ voluptatis cū sit sensuū infimorū cupiditatibus opportuna, non finit animum assurgere in cogitationem aut voluntatem honoris ac gloriæ, quorum rationes omni sensus comprehensione altiores. Proinde *Sardanapalo* satis fuit, suo sepulcro inscripsisse, se in vita laute & opipare comedisse ac bibisse, omneque de reliquo istis adēptū tempus perdidisse. Cū tamen pleræque gentes barbaræ & efferae, sese excitant ad maxima facinora, famæ & honoris ambitu vehementius extimulatae.

Cicer. inf. 1. *Diua ferox, magni decus ingeniumque parentis
Bellipotens, cui torua genis horrore decoro
Castis, & adperso crudescit sanguine Gorgon.*
Hoc porro in se habet voluptatis appetētia, quod homines plerumque cogat in angulos, ac vt ad secreta loca se recipiant; nihil tam exhorrentes, quam solis radium, aliorumque conspectum. At vero famæ honorisque amantes, aperte prodeunt, sese hominum oculis vltro obijciunt. Vita autem aspera non ita obscura lustra persequitur ac illa, quæ voluptate delibuta, eneruatur. melius proinde ea ad gloriam, famamque comparatur quam altera.

Ouid epist. *Plus tibi quam Iuno nocuit Venus: illa premendo
Deian. Sustulit, hæc humili sub pede colla tenet.*

5. Voluptates etiam pluribus virtutibus opponuntur, & magis improbæ consistunt in vniuersam vitæ honestatem, quam in moribus rigor, scæuus licet ac pæne barbaricus. Voluptas imprimis, quod modo retulimus, scientiæ ac prudentiæ omnino inimica: temperantiæ, continentiae prorsus ex diametro contraria: eadem, fortitudini exitiosa, iustitiæ quoque, quæ virtus rationalis, vt docet *Aristoteles*, prorsus opposita: charitati, misericordiæ, benevolentiae aduersaria: quādoquidem sese multum ex voluptate amantes, alium neminem amare soleant. Hoc *Cicero* quoque adnotauit. Neque enim bonitas, nec liberalitas, nec communitas esse potest non plus quam amicitia, si non per se expetantur, sed ad voluptatem, vtilitatemue referantur. maxime ergo voluptas contraria virtutibus ciuilibus seu

iustitiæ, & eius partibus, & consequenter bono publico. Alterum autem vitæ genus Gymnasticum nempe ac crudum, quale professum a *M. Regulo* & vtrisque *Catonibus*, tantis bonis ex æquo non est fatale aut pestilens: & ob hanc causam definiunt Philosophi, difficilius esse, ex prescripto virtutis ciuilis mores instituere, pace amænitates & iucunditates vitæ proferente, quā bello furente, quando excrefcens ira, omnes voluptates profligare ac depulsare soleat ab hominum vsibus.

6. Ac quod ad hoc caput disputationis attinet, voluptates pariter vitæ humanæ dignitatem magis eleuant & extenuant, quam iræ & asperitates. Teste *Plutarcho*, illa vitæ humanæ cōdicio præstantior, quæ respectu sui finis consequendi plenius ex se est sufficiens, ac non nisi paucorum indigens. Ex cuius rei notione intelligimus, Deum esse perfectissimum, nullius quippe rei, extra se positæ, subsidium requirentem: perfectiores propter eandem rationem angelos, quam homines, adultos quam pueros, viros quam mulieres, sanos quam ægros. voluptatum autem cupiditates, cum in forinseca & accessoria bona totæ deferantur, tum cōstituunt hominem in multorum varie procurandorum necessitatibus. Cum interea loci durities, paucis contenta absolutaque, naturam ad paucissimorum vsum ex ipsius præstantia reducat. Videndum modo vtrum hoc ipsum, quod asseruimus, iuxta verum sit, ciue cum conciuē collato, confertoque.

7. Virtutes ad actionem relatas, superius diximus, quasdam destinari ad moderationem affectuum appetitus concupiscibilis, & irascibilis; alias, ad rectam institutionem voluntatis, quantum ad illud bonum, quod aliorum est, adeoque alijs certa quadam æquitate retribuendum. Quocirca voluptas, quæ vtriusque generis virtutibus interitum machinatur, earum præsertim, quæ circa aliorum bona occupantur, consequens, eandem vniuersæ ciuitati fore nocentissimam. Enimvero qui gulæ voluptates affectatur, is communis boni notitiam & amorē penitus a se depellet, cuncta aspernatus præter ea quæ in ventrem dimittenda. Qui pariter promiscuas libidines concubitus quærunt, præstabit demum, vt deflorata passim virginitate, matrimonijs constupratis, omnia in ciuitate ardeant tam inimicitiarum incendijs, quam luxuriæ flāmis. Nulla sane ferocia ita desæuiet in pacem reipublicæ, in fidem ciuium, in familiarum rectam institutionem, in prolis educationem, ac venerea hæc voluptas, postquam in immensum laxæ & impune excreuerit. Recte idcirco *Plato* prætulit Cretensium rempublicam alteri Lacedæmoniorum: quod illi districtius leges matrimoniales decernentes, eo scdæ voluptatem exactius a ciuium moribus depulerint. Ob hanc causam ciues in republica irascibili, vtpote Lacedæmones, magis sese mutuo amant & bonum commune, quam ciues dediti delictijs, vt notat *Plutarchus*.

8. Etenim in Republica, quæ a libidine intransuersum acta, inueniuntur ciues dirissime suis appetitionibus exagitati ac vexati, adeo vt minus

Plut. lib. de
tranquill.

Plat. dial. 1,
de legib.

Plut. in Lic.

Hesiod.
Theg.

minus quietis habeant, quam qui in bella inflammantur. Recte ad rei naturam finxit Hesiodus, Venerem φόβον καὶ δέμῳον timorem & metum genuisse. hoc experiuntur, qui virginibus constuprandis, qui aliorum vxoribus adulterandis operam nauant. penes quos non a spinis roseus flos expirat, sed a flore, scilicet ab ipsa libidine, spinæ infinitarum ærumnarum profiliunt. Imo qui forti animo fuere, dum continentes essent, iidem rebus postmodum venereis dediti, adeo abiecti euadunt, vti ad omnem speciem periculi trepident, & exanimentur. vniuersū sane animi robur filijs Veneris, nempe Timore ac Metu emasculatur. Ne sint ergo ciues imprudentes pisces, qui in escam solummodo intendunt, non in hamum. voluptas venerea, dulcis apparet appetitus esca: & quod idem appetitus proprio ingenio cæcus, ideo nihil mali in esca suspicatur. Cæterum in hac ipsa esca hamus inest vtrimque acutus ad lacerandum: nempe timore & metu armatur in gustantis perniciem. sterilis non est Venus, proinde semper pariet timorem & metum.

9 Imo hæc ipsa voluptas in conciuēs perulantiōr, magis etiam irritabilis & rabiosa existit, quam vitæ durities bellicosa. Nobis profecto videtur inquit Plato, delicias, difficiles, morosos, iracundos, & leui de causa excitabundos iuuenum mores efficere. Contra vero nimia seueritas atrox, cum abiectos & illiberales, tum humana pertæsos facit, & ad humanam conuersationem ineptissimos reddit. Verum, licet voluptatibus deliniti, libentius aliorum colloquia appetunt, quam irati, & feroces, nihilominus in conuictu sunt illi multo istis ad iram, idque leuioribus ex causis, promptiores. Quam autem sit molesta cohabitatio aut conuersatio cum huiusmodi cholericis, satis vnicuique manifestum. De voluptatis etiam crudelitate hæc Macrobius: Ut ca-
 Plato Dial. 7. de legib. tera taceam crudelitatis genera, sunt, qui se dum mensæ copiis, & auiditate distendunt, circumstantibus seruis mouere labra, ne hoc quidem vt loquantur, licere permittunt. Qui vero a voluptatibus auersi, iratum genus vitæ profitentur, plerumque in hostes & externos omnem suam vim immanitatis effundunt, cum ciues voluptuosi mutuo soleant esse fraudulentis, contumeliosi ac rixosi, ipsas ciuiles sedes mira quadam bile ex intestinis odijs vbique inficcentes.

10 Doli porro & astus, quos ciuibz perniciosos esse infra ostendemus, parantur plerumque copiosius in pectoribus voluptuosorum, quam bellicolorum, aut Gymnasticorum. nam cum illi familiaris quam hi inter se viuunt, strictioribusque legum iuribus teneantur, tum impediuntur quo minus expetitas voluptates lucris, honoris, ac potestatis consequantur, miras ex eo fraudes in conciuēs comminiscuntur. Consilia autem fortium & exercitatorum, apertiora sunt, neque tanta necessitas, vt suos fines adipiscantur, eos vrget ad dissimulandum. consequenter etiam carent illis molestijs, quæ dolos & fraudes comitantur. Habet in se voluptas quid vulpinum perpetuo, & in medijs delicijs ingenia euocat & acuit ad con-

cinnandas fallacias, insidiasque. Si enim gentes Græcæ & Asiaticæ in istis excelluerint, totum hoc debuerit suis voluptatibus, quæ eas in ciuitatibus degentes, a recto ac simplici ad mæandros & inuolucra deceptionum transcribere.

11 Huius autem asserti vim melius percipiemus, si omnes species voluptatum seorsim discusserimus. Quinque sensuum externorum obiecta, voluptatem eisdem sensibus inferunt, licet diuersimode. voluptates, quæ ad visum, odoratum & auditum appellantur, censentur innocuæ, nisi earum excessu animus nimium dissoluatur, & eisdem, veluti dispositionibus, pareatur ad libidinem & intemperantiam, quæ ad gustum & tactum referuntur. At voluptates, quas pariunt auaritia & ambitus, aridiores æstimantur: proinde principium sortiuntur in voluntate & imaginatione: sunt tamen iucunda sensibilia; nempe cupido habendi, iuxta ac potestatis, & honoris appetitus. Iam vero in vniuersum omnis huiusmodi voluptas, dolosa, quatenus operantem instruit ad dolos, quibus comparetur. ac in eis commune est principium decori, species quædam perfecti modi se habendi seu refocillationis in natura, de quibus Aristoteles: proinde sub hac apparentia, fraudulentius irrepit in hominum peccata: naturaliter enim omnes cupiunt perfectum modum & recreationem naturæ. verum præter hoc, in voluptate concubitus & intemperantiæ, cernitur peculiariter, vt ait Cicero, quædam Lenitudo, seu erga alios Amor beneuolus: nam lasciuī ostendunt formam ad aliis gratificandum instructam, & intemperantes in conuiuijs quærunt socios, quibuscum iucunde agant: sub quorum inuolucris clam serpit voluptas, & aditum sibi parat quodam veritatis & amabilitatis ostentu, & ex eis deceptrici fascinatione. quibus, amoris, & erga alios blandimenti fucis, quod voluptates auaritiæ & superbiæ careant, inde alijs sunt odiosissimæ.

12 Quod porro rebus ciuilibz multum proficiat constantia, siue in propositis exæquendis, siue in amicitijs seruandis, consequens, inciuilem esse voluptatis incontinentiam: quippe perpetuo variabilis ac mutabilis in omnibus reperiatur. Incontinens enim, ait Aristoteles, non persistit in ratione; quia magis quam oportet, voluptatibus delectatur. quam primum enim pericula, arduitates ac dolores, quæ voluptati contraria, adesse videntur, aut ea quæ prius delectabilia, modo non æstimantur talia, statim voluptuosus mutat sententiam, ac ab instituto resilit: sicut accidit Neoptolemo apud Sophoclem, cui ab Ulyssæ persuasum Mentiri. Quod si huic incontinentiæ in ciue accedat tenue & lubricum ingenium, nihil illo leuius aut mutabilius cogitari poterit; cui neque iuranti fides adhibenda: varium sane & impium ingenium ac imperium voluptatis. quocirca ex mutabilitate delectabilium, recte concluditur, voluptatis amatores esse pariter mutabiles & defultorios. Neque enim, ait Cicero, fidum potest esse multiplex ingenium & tortuosum. Neque vero qui non eisdem

Arist. lib. 10
Ethic. cap. 4

Cic. l. 2. de
legib.

Arist. lib. 7.
Ethic. cap. 9

Soph. l. 1. Ph.

Cic. lib. de
Amicit.

Eff

rebus

rebus mouetur, & naturæ consentit, fidus aut stabilis potest esse.

13 Tertio in loco, quo comparationē istā absolueremus, subiunximus ciuium considerationem, quatenus bonum commune suis muneribus singuli eorum respiciunt. & quidem quantum etiam ad huius procurationem, peiores existunt voluptuarij gymnasticis. Imprimis voluptuarij magis ad seipso coërciti ac restricti vi amoris vehementioris, quo se diligunt, quam sint Gymnastici & irati, ut constat, & id discrete asserit *Plutarchus*. Vnde necesse est, illos minus curare bona aliorum quam istos. deinde voluptatum affectu nihil difficile aut cum periculo coniunctum in actionem vnquam suscipient, impares quoque inuenientur ad repellendum impetum hostilem, qui in reipublicæ cladem forte ingruerit. cum contra audaces & animosi, auersi a delicijs, maximarum rerum auctores passim reperiuntur, & fortes in quamlibet machinationem violentam, quæ patriæ nocumentum adferat. Si porro firmamenta status ciuilis, pecunijs sumptibusque ciuium sint propugnanda, cum eas voluptatum mancipia, qua comedendo ac bibendo, qua libidinando, qua se vestiendo & ornando, absumperint, nihil in priuato, vel etiam publico, apud eos supererit, quod in vñs defendendi aut propagandi patriam iusumatur. huiusmodi autem abliguriti non est familiaris duris & asperis ciuibz: in quibus, cum suis ingentibus viribus animisque, pauciores etiam pecuniæ ad patriam seruandam requisitæ. Hinc legistatorem optime admonuit *Plutarchus*: Ad id vero prorsus assuescit ciues, ut neque vellent, neque scirent priuatim viuere, sed veluti apes, ad rem communem confererentur semper, & vna omnes circa Principem agerent, sicque ab seipsis seruerent afflatu quodam diuino, & honoris studio separati, toti se patriæ dederent, ut licet etiam ex dictis quibusdam hoc prorsus coniectare. At ciues voluptatibus dediti, in seipsis veluti inclusi, foras suis consilijs haud spatiantur ad socios, aut commune aliorum bonum, uti diximus. proinde horum imperium, aliud diuturnitate nequit exæquare. Ciues idcirco delitiosi nunquam tam diu imperium tenere, ac alij à delicijs vitæ rigore abalienati. Quo sane tempore longiori, imperio floruit Roma, dura eadem fuit, non delicata, irata, non concupiscens.

14 Denique asseruimus, ut in hac re exacte diiudicetur, adhibendum ciuium quemdam intuitum, quo perspicitur, eos ad Deum ac diuina ordinari. Quamobrem intelligendum, voluptates peculiari quadam ratione Dei agnitioni ex fide, eius dilectioni, ac cultui, asseritis in ciuitate ad uersari. Et quidem sicut Dei cognitio, tanquam frænum, perpetuo reuocat, cum conscientia acerbitate, homines à nefarijs voluptatibus, & tristitiam quandam eis eodem incutit, qui contra leges Dei ac naturæ illis indulgent, ita è regione voluptas omnium vitiorum metropolis, laborat hoc frænum ore excutere, supernum scilicet Numinis cogitatum imperium, quod cum maiestatis horrore ciuibz impendit, obliuio.

ne, errore, aut ignorantia, penitus è mente delere, ne qua sit in hominibus, ex illo gustu voluptatis, afflictæ animi redargutio aut acerbitas. Vult quidem Deus, ut ciues ad ipsius notitiam sese profundius dimittant: At renuit in eadem voluptas hoc facere, quæ nihil magis quam dulcedinem superbiæ secum meditatur. mandat idem Deus hominibus crassiores voluptates a se dispellere, quo sincerius & sanctius ipsum diligant. Cui legi peruiaciter etiam se opponit voluptas, nihil aliud apud se instruendo, quam sui ipsius per varias fæces seu delicias, fœdam quandam dispersionem. A Deo prodeunt voces, quæ nos iubent, aliquid temporis, negocijs popularibus ereptum, eius cultui & amoris impendere. Cæterum reclamatione voluptas, neque fert, vel tantillum spaciij in eiusmodi vñs ab homine collocari. Ad extremum hoc habet voluptas, ut ciues reddat vnus terræ admiratores ac seruos, cœli autem & supernorum prorsus incurios. Agrestium autem vita non solet ita solui in impietatem, in atheismum, cum plurimæ extiterint, etiam barbaræ nationes, quæ tamen iura diuina omnibus animi, corporisque officijs, sedulo obseruarunt.

15 Quod etiam voluptatibus effæminati magis Deo displiceant, quam campestri ruditate horridi, id ex eo inter alia innotuit, quod historiæ nobis referunt, ad castigandos nempe populos voluptatibus deditos, diuinitus aliquoties excitatas fuisse ad vindictam gentes efferas, ab omni voluptate vitæ genere alienas. Iudæi hinc sæpius a Septemtrionalibus vexati, tandem didicere ab Aquilone, scilicet mundi rigoribus, omne malum pandi. Gens enim ascendet super terram, inquit *Ioel* Propheta, Fortis & innumerabilis. Dentes eius ut dentes leonis, & molares eius ut catuli leonis. Posuit vineam meam in desertum, & ficum meam decorticauit: inundans spoliauit eam, & proiecit, albi facti sunt rami eius. Deuastationem eorundem Iudæorum istis præsignauit Deus: Bestia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans. Cum orbis Christianus luxuriaretur, ut multi notarunt, en tibi Gothos, & wandalos, gentes voluptatum exortes, ut obseruat *Saluianus*, in Græciam, Aphricam, Italiam, Hispaniam, ac Galliam incursantes, ac de illis, utpote Dei ministros, grauem vindictam sumentes. Animaduertit etiam hoc quidam *Stratonius* apud *Plutarchum*. Ad quod quidem *Stratonius* facete cauillari visus, Statuens Athenienses, iubensque, mysteria & pompas agere; Elienses vero ludos exercere, tanquam hoc pulcherrime facientes: Lacedæmonios vero, si hi peccauerint, cadere. Non ergo ita Deo inuisa istorum rudis austeritas, ac aliorum venustates, atque molli- tudines, mille vitijs constupratæ. Lepide proinde, atque ad rei naturam accommodatè, iocati sunt in *Antonium* Alexandrini: videntes enim immensos ipsius luxus, dicebant, Dubium haud

Ier. l. 12. 41
Ioel. 1.

Daniel. 7.

Sal. l. 10. 41
I. 1. Aug. l. 1. de Ciu.

Plut. in Lic.

Plut. in Ant.

Clem. Alex.
s. Strom.

haud esse, daturum ipsis breui comœdiam, qui Romanis iam tragœdiam exhibuerat. Contra gloriari ac dicere solebat *Agessilaus*, Spartanorum Rex, *Fatum* hostilem Spartanae feminae nunquam visum. Animaduersum porro, diutius durare solere imperia irascibilia, quam concupiscibilia. Hoc probat *Plutarchus* exemplo reipublicae institutae a *Lycurgo*, eam com-

parans cum Regno Romano, condito à *Numa Pompilio*. Quo factum est, ut supra quingentesimum annum validissima illius constitutiones & maxima perdurarent, quippe cui veluti color vehemens & acer inustus esset: Qui vero civilis constitutionis finis fuerat, ut in pace & amicitia Roma existeret, ex templo cum *Numa* una defecit. Quid igitur quispiam dixerit, nonne ad summum usque in melius Roma rebus bellicis processit? Similis itaque respublica voluptuaria, nam in aestuoso mari velis ex byllo instructae, & vndique deauratae, qualis erat illa

Cleopatra, veloci cursu ad scopulos procurrenti.

16 Nil porro aliud voluptuosos delinquentes manet præter extremum exitium; cum duri illi & inculti immittantur in agros ac ciuitates luxuriose, molliterque viuendum, qui in illis subinde dulcore spiritus mitescant, & eorum affluentis potiantur. Videntur enim voluptuarij ad ipsos terminos malorum, & odii Dei modo devenisse, ac proinde commérito exitio non tam puniendi, quam penitus exterminandi. Quod enim in ipsis mentis acumen & iudicium voluptates immensae iam hebetauerint, iuxta ac consuetudines, sensibus blandas, poene in naturam conuerterint, ad resipiscentiam, ad poenitentiam, ad vitae correctionem regressus in eis existunt difficillimi. *Ve, qui consurgitis*, clamat *Isaias* Propheta, *Mane ad ebrietatem sectandam, & ad potandum usque ad vesperam, ut in vino aestuetis. Cithara & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuijs vestris, & opus Domini non respiciatis, nec opera manuum eius consideratis.* Ac certe nullum certius indicium, futurum breui alicuius reipublicae diuinitus exitium, quam a voluptate immoderate per omnes ciuium sensus inuridante. Asperi quidem homines subigi, & in teneritudinem civilem tandem solui poterunt: at voluptatibus madentes, una ruina ac interitu potius videntur extinguendi quam emendandi.

17 Cum itaque voluptuosum imperium deterius sit irascibili, caueant, ac prohibeant ciuiles magistratus illum apud se veluti ciuitatis excessum, qui nimias voluptates in ciuium mores effundat. Ne blandiantur sibi, quod artes mechanicæ in ipsorum sedibus ad summum peruenerint, quod quorundam dignitates exquisitis honoribus aliorum percolantur: quod omnia auro, argento ac gemmis niteant, cuncta facilitatibus expediantur: Nam sub hac *Helena* latitant dira barbaries, lethales pestes ciuitatis. Clanculum quidem, & sub illustri specie hoc efficiunt ciuium omnium docta & educta ingenia: sed eo malum grauius, quo dulcius influit, quo sub maiori ornatu delitescit, quo artificiosius nomen ac numen urbanitatis ementitur. Consultius certe ciuium saluti, si extre-

ma & nimum elaborata ciuitatis pars aliqua recisa aut impedita fuerit, tanquam putridum in corpore membrum, quam si ea, in excessum tumescere, in immensum visus voluptuarij pariter eodem excrecere permittantur. Et quidem in istius cladis periculo nulli ita versantur ac nos Christiani: quippe penes quos aer in Europa purior, temperatior, artes perfectiores, mentes excultiores, congressus frequentiores, beneuolentiae faciliores, ciuiles mores suauiores: ne hæc omnia in faeces voluptatum tandem à genuina ciuitate degenerent. habeat urbana iucunditas sal suum, absinthium suum, & falcem in manu teneat regina ciuica, quæ inutiles ac noxios luxuriantis ciuitatis flores demerat, & ariditate disciplinæ tempestiue deuastet.

18 Cæterum haud me laet, hisce a me disputatis de voluptate, popularem sensum penitus repugnare. etenim dicunt, in ea republica, quæ voluptatibus dedita, talia bona ornamentorum & lenociniorum reperiri, quæ ab ingenio barbariei penitus dissentire merito iudicentur. nam ut satis liquet, ubi loci voluptas floret, ibi omnia amœna potius & iucunda inueniuntur, utpote vestes splendidae, tituli in immensum honorarij, conuiuija lautissime instructa, suauiloquentiæ zephyri continuo spirantes, conuersationes vel talpino vellere molliores, artes omni venere vberrimæ. denique Regina voluptas, ubi ad imperium adspirauerit, ibi ad se conuocat immuneras inuentiones, quibus vita humana recreatur & facilitatur, neque vel accessum patitur ruditatis alicuius aut in conuictu asperitatis. quo ergo modo in istis delicijs, sub istis floribus delitescere poterunt morum horrores, aut barbaries? verum hæc ipsa lenocinia, cruda & barbara sunt; non quod statim exasperent ciuium animos, sed quod ciuitatis firmamenta sensim, & specie nihil minus præ se ferentia, dissoluant: ex quo necesse est, consumptis iam dapibus, & virtute excisa, illos indurari & exasperari quadam ingenij diritate. nihil ergo inconuenit, quo minus iudicemus inciuiliorem citharam *Paridis*, *Herculis* claua, simulatoris caduceum, militis hasta, aulicum foeciali. de *Hannibale* hæc *Prudentius*.

*Baiani resolutus aquis, durissima luxu
Robora destituit, ferrumque libidine fregit.*

Prud. lib. 2.
cont. Syma.

19 *Aristoteles* quod ad ciuile bonum, conferens incontinentiam iræ cum incontinentia voluptatis, hanc pronunciat turpiorem & studiis bonorum morum infestiores: quod strictim more suo ex quatuor conficit capitibus. Principio asserit, iram aptam natam, quæ rationi & virtuti inferuiat, præsertim fortitudini & amoris honesti: cum voluptas suo ingenio spectet solummodo ducatum sensuum, & inimica consistit rationi. Deinde ira, ut ipse disserit, propius accedit ad naturæ vim ac legem, quam voluptas, quandoquidem ira malum naturæ depulsare laboret, voluptas autem ad delicias longe positas a naturæ lege contendit. *Mox ira, ait, apertam viam ingreditur sui consilij:*

Eff 2 cum

Arist lib. 7.
eth. cap. 6.

cum voluptas dolosa & fucis perpetuo dissimulata, ob quam causam *Homerus* balteum adscribit *Veneri*, fraudibus instructum. Postremo ira, ut ille philosophatur, si iniuste agat rapiendo, vlciscendo, id facit dolens quodammodo: voluptas autem continuo procax & importuna in iniuriam. Habet quidem in ciuitate voluptas speciem quandam summæ ciuilitatis, quatenus nempe vitur exquisitis artibus & fulgoribus, quæ a ciuili & florenti rerum statu proueniunt: in inculta enim barbarie, hæ tales artes & splendores non inueniuntur: nihilominus sub hoc ipso fucio magis nociua existit virtutibus ciuilibus; sic enim decipiendo, ciues a ciuilitate abducit.

20 Ad hanc voluptatis appetentiam referuntur etiam honoris ambitus, cupiditasque habendi pecunias; spectant enim hæc bona delectabilia, eademque ratione concupiscentis in homine partis illectamenta æstimentur. verum quod superbia attribuitur facultati in homine irascenti, duplex genus honoris cogitandum: sicut ex eodem duplex voluptas capienda. Primum illius honoris est, qui quodammodo muliebris & delicatus, quippe facile & sine magno aliquo periculo comparabilis: qualis cernitur in splendoribus ædium & mensarum, oris ex copijs patrimonij aut legationis: in officijs porro ex cæremonijs exterioris cultus & reuerentiæ. Alterum vero genus, quodammodo virile & contentiosum, honores sibi proponit comparandos ex egregijs animi corporisque actionibus, siue *Marte* siue *Mercurio* constiterint: tametsi arduitates & pericula expetitur finem densissime obuallarint. Ex quo consequens, duplex itidem genus esse superbiæ; & ex utraque duplicem notionem voluptatis ex eis deriuandæ reperiri. Qui ergo ciues, ratione sui status nobilis, opulenti, & ex tranquillitate reipublicæ, in qua degunt, per ocium voluptates expectant, illi in honores absque suo graui & impedito opere parabiles, existunt valde incitati. Alij vero qui sibimetipsis esse volunt primi auctores boni in hoc genere delectabilis, animaduertentes, externa emolumenta & adiumenta deesse, honores cupiunt in difficili positos, & ex eis delectationem capiunt. quod ad prius genus attinet, optarem, Christo Domino deuotos, admonitos saltem funestis delicijs Asianorum, longius ab eo se recipere, quam visum multis, id eos non facere. Enimvero in hoc genere, mollis, luxuriosa, imo seditiosa, & boni communis incuria existit honoris cauponatio: adeoque eadem vani non ciuilis ingenij certa significatio exhibetur. quorsum precor, vestes ultra corporis mensuram prodigiose diffuunt? quorsum ad porrectos cyathos, in meridiana luce, accenduntur tædæ? quorsum in triclinijs instructo conuiuio, pauimenta odoratis pulueribus sparguntur? quorsum ambulantes nescio quibus famulorum sustentaculis firmandi, ac si natura eis vires ad incedendum denegasset? quorsum currus, qui olim triumphantium solum vehicula, iam communes sedes ciuium etiam vulgarium, per plateas incedentium? quorsum pedes euntes vectos curru admirantur, vicissim

in curru sedentes, pedestrem turbam contemnunt? Quorsum odia & inuidiæ in hac fortunæ dissimilitudine? Huiusmodi honorum affectatio plerumque, si non semper, odiosa alijs, aut ridicula: & ex diametro pugnat cum Christi Domini moribus & institutis: ab eorū iuxta decoribus, qui egregie factis hactenus in orbe claruere. Hinc haud semel accepi ab alijs relatum, qui varijs itineribus ad celebriora orbis loca peregre profecti, quibusdam voluptatum seu deliciarum modis, Christianæ fidei in Europa professores, reliquos mortalium post se relinquere. ad primum rumorem, ut verum fatear, quo minus fidem dictis haberem, difficilem satis me exhibui. at multorum subinde narrationibus valde animo præoccupatus, utcumque veritati consentire narrata suspicatus, mecum cogitavi, quæ nam ratio subesse potuerit huiusmodi famæ per tot hominū ora traductæ. Ad ingressum meæ hac de re meditationis, cogitare cœpi, partim instituti vi, partim fraude dæmonum, optimas vitæ normas, ad delicias, aut ad fastum sæpius deduci: non vitio quidem earum, sed aliunde. Hoc pacto cum singulari Dei fauore, in bonæ vitæ auxilium soli Iudæi a Deo legem diuinitus descriptam acceperant, eueniebat, illos postea fide Christi imbutos, quod recolit *S. Lucas*, ut despicerent viduas Græcorum. cæterum quod ad nostra attinet, scilicet istam propensionem in mollius suauiusque vitæ genus, primo loco hoc succurrit, quod iam dicam. Notum est, nostrorum dogmatum ingenia & sententias, quæ humilitatis depressiones, charitatis odoratos ardores, iuxta ac pœnitentiæ dolores suadent, eodem in nobis facultatis irascibilis rigorem mitigare. qua facultate hoc ritu veluti exarmata, illico facultas concupiscibilis, sua iam suauitate affluens, procliuior euadit ad omnes species dapum, quarum formæ ei proponuntur. inde *S. Apostolus* tanquam stultos quosdam taxat, qui cum ex spiritu mores exprimere inceperant, postea in carne, colophonem sui desiderij collocarunt. Sic stulti estis, ut cum spiritu cæperitis, nunc carne consummemini? quæ licet intelligantur de libertate Euangelij, & carnali obseruantia veteris testamenti, nihilominus sensum habere possunt quem diximus. Deinde mecum reputavi, homines professionis nostræ, cupientissimos esse congressuū ciuiliū, in quibus opera charitatis, qua largiendo, qua instruendo, exerceantur. Sub quorum formis aliquando latent subdolæ carnis & dæmonum artes, a quibus in partes voluptatum pertrahamur. Mox in animū incidit, quod cultorum Christi, præ omnibus alijs, ingenia, sint exercitatissima: ac proinde diuersas voluptati & facilitati vitæ inseruientes artes excogitare ea potuisse, quibus effæminarentur. postremo nemini obscurū, Christi cultores, eas orbis partes incolere, quæ maxime omni rerum copia redundant: ex qua oriri potuit illa lautitia, quam externi homines nobis vitio vertunt.

22 Cæterum vero hæc non proueniunt ab argumentis ipsis nostræ sanctissimæ fidei, sed de foris, uti diximus. quæ obsecro, doctrina contra prurientem voluptatum *Scabiem*, ut loquitur

Cicero

Cic. Tusc. 2. Cicero, fortius declamat, quam nostra fides? hoc satis inter alia, multis innotuit in primitiua Ecclesia, ex cupiditate, qua christiani feruebant subeundi martyrij. quod cum secum expendisset Iustinus Martyr, illico pronunciauit, Christianum dogma, & illius assertores, valde auersos esse a voluptatum inquinamento. Nam & ego ipse Platonis disciplinae sectator, cum calumniose audirem, Christianos deferri: intrepide autem ad mortem, & alia, quae terribilia censentur omnia, adire conspicerem: statim ipse mecum statui, fieri haudquaquam posse, ut illi in vitiorum prauitate & voluptatum amore viuerent.

Iustyn. Dial.
Lact. 1. inst.
cap. 3. 19.

23. Explicatis iam Principijs, ex vitio naturae in hominibus profectis, mutationem ciuilibus status inducentibus, expendenda modo alia detrimenta, quae ex artibus pseudopoliticis pullulare existimentur.

CAPVT IX.

Imperium pure despoticum, siue ex sententia Aristotelis Barbarum ac tyrannicum, magnum momentum habet contra Imperium Ciuile ac Christianum.

Nomine imperij despotici illud intelligimus, quod denotat signatque in principe omnium ciuiliu bonorum supremum dominium proprietatis, siue quantum ad eorum substantias, siue vsus, fructusque: ad eod ut illius vi solus Princeps sit absolute Dominus proprietarius, subditi vero ad eius nutum in vtrisque serui interim ac mancipia habeantur. hoc genus imperij appellatur tyrannicum, ciuili oppositum, a Philosophis, intelligentibus nomine tyranni non solum abusu potestatis in aliquo, aut non debiti in eodem vsurpatione, sed certum regimen ex suprema dominantis potestate profectum: Olim enim Tyrannus, Rex, & Dominus tam apud Graecos, quam Romanos, idem sonabant. in quam sententiam vidi a seruo seu famulo, sepulcralem inscriptionem hanc lapidi incisam in hortis Peretinis, Tyranno suo charissimo: quod titulum in memoriam sui domini defuncti ornauerat. Idcirco Principes, qui se renuntiant proprietarios omnium bonorum penes subditos, apud quos nihil eorum inueniatur praeterquam vsus fructus, isque ad dominorum arbitria, ij se tyrannos vltro ostendunt, & genus regiminis ab eis vsurpatum esse tyrannicum: quod Philosophi haecenus omnes barbarum vocarunt, & a ciuilitate alienum affimarunt. Caeterum ad melius intelligendum hoc despoticum imperij genus, ciuium bona singillatim expendenda, ut inde luculentius percipiamus, quanam ex illis eiusmodi imperio pareant, simul ac quae illi dimitti non possunt. Inter quae bona, primo loco occurrit ipsa vita, qua sunt ac spirant ciues. Et quidem certissimum videtur, ciues ipsos non potuisse transferre in principem imperium absolutum in suas ipsorum vitas, quandoquidem Dei ac naturae lege non sint ipsi suarum vitarum domini, sed tantummodo custodes: proinde non simpliciter ac in-

definite committere ciues suis Principibus potestatem in vitam ac necem, sed restricte tantum, ac quo ad certos casus scelerum ac delictorum: id postulante ab ipsis boni communis procuratione, per Principem transigenda. Non ergo causari poterunt tyranni, deservientes in suorum corpora, quod in rem suam solummodo in crudelescant. Quamobrem ad tria reuocari poterint omnia alia bona, in quae cogitet quispian ius despoticum ad Regem pertinere. scilicet ad corporum actiones positivae aut negativae sumptas: ad ipsa externa emolumenta, possessionibus ciuium obnoxia, & eorum vsus, fructus, seu quaelibet ex eis prouidentes vitae ciuilibus commoditates.

2 Distinguere autem debemus Dominiu Altum, a Iure Proprietatis, quod egregie Seneca docuit. Ad Reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietates: sub Seneca l. 7. de optimo Rege omnia. Rex imperio possidet, singuli Do-

Benef. cap. 4

minio. Hoc autem altum Dominium peruadens ad omnia ciuium bona, in quibus lex Dei vel Ecclesiae exceptiones non interponunt, cuncta gubernat, per respectum ad bonum commune, neu aliter. Cui non repugnat Ius Proprietatis, quod singulis ciuium competat. ideo enim illud altum dicitur, quod huic Proprietario emineat, quod de isto disponat, quodque circa nobiliorum finem, nempe bonum totius ciuitatis occupetur, non vero quod penitus Dominium proprietatis in subdito exterminet. Dempto autem a ciuibz Dominio proprietatis, nihil reliqui in eis praeter seruitutem superest: cum qua sola, ciuitas constare non potest, ut docet Aristoteles. Non enim ciuitas potest esse ex pauperibus; quemadmodum nec ex seruis. Ciues enim ij, qui in aliquo Bono communi conueniunt; quod non faciunt, si in illud iure omni destituantur. seruorum autem nullum est ius siue inter se, siue cum Principe.

Aristot. l. 2
Pol. cap. 18

3 Tribus autem medijs diuinare quis poterit, ad Principis personam unde cumque traduci in haec bona imperium Despoticum. Primo iure diuino, deinde subditorum voluntatibus, postremo ipsorum Principum Dominationibus. Non defuere, qui iure diuino, in sacris litteris diuulgato, pronunciarunt, omnes Principes, seu Reges absolutos, Dominos esse despoticos; illosque consequenter non liberis, sed seruis dumtaxat ac mancipijs imperitare. Serui autem & mancipia illi sunt in ciuitate, qui omnium reru carent Dominio, de nulla tanquam proprietarii potentes disponere: ac qui, si quid lucrantur sua industria, id non sibi, sed Domino Principi lucrantur. Ius autem hoc diuinum, quod immediate a Deo in Reges descendat, dicunt eis verbis contineri, quibus declaratum, futurum, ut Saul, a Deo constitutus Iudaeis in Regem, veterumque agrorum, equos, asinos, seruos, ancillas, vineas ac huiusmodi, suo peculio esset despotice subiecturus. Quantum vero ad liberas voluntates ipsorum ciuium, verum, quod dixit Alphonsus Castrensis: Hanc tam prodigam suae potestatis ac libertatis effusionem, vix credi potest, populum aliquem fecisse. Tercio autem modo, extra Graeciam, ferme omnia relapsa ad tyrannidem imperij despotici: praualente in populos principum nimia auctoritate, siue viribus ea primo accreuerit.

Arist. l. 1, po

1. Reg. 8.

Cast. l. 1. de leg. poen. c. 1.

rit. *Alexandro* perpetuo aderat aliquis *Anaxarchus* qui hoc apud Principē Philosopharetur: An ignoras, proinde fas iusque cominus aspidere Ioui, ut quicquid Reges perpetraverint, licere, iustumque esse intelligas? Cur autem hoc ipsum imperium despoticum ab *Aristotele* sit appellatum barbarum ac tyrannicum, postea explicabitur.

Cic. l. 2. Off. 4. Imperium autem civile seu liberum, illud appellatur, in quo privati ciues domini quidē existunt suorum bonorū, fructuum, vsuumque pariter ex eis manantium: Ita ut contractus inter se exercentes de suis rebus transigant ac disponant: ex eis lucra pariter constituentes, sibi & soboli lucrentur, & utilitates mutuo acquirant, Civile hoc dicitur imperium, propterea quod a natura ipsa oriatur, cuius vi omnes homines liberi, inter se æquales in civilitatem propensī, proinde quo ad aliqua bona civibus congenit libertas Domini, ex proprietate: ita ut si cuius homo potestate arbitrij est dominus suorum actuum, sic etiam ut civis, sit dominus vel naturæ munere bonorum externorum. Proinde si hoc dominio penitus destituatur, haud id fiet certe naturæ solius institutione, qua homo animal sociale ac civile, sed forinsecus adveniente arte tyrannica, & ius civile exterminante evenit. hinc id, quod civile, idem naturale: quod autem barbarum seu tyrannicum, id contra naturam, ac consequenter violentum dici debet: Civis vero est ad naturæ ingenium, contra mācipium, ad normam alicuius pœnæ, aut ad artis cuiuspiam innaturalis decretam truculentiam. Civitas a natura, non autem servitus: proinde illa civilis subiectio, quæ a conditione servitutis remouetur, ac cum qua optime coheret dominium proprietatis, ut docet *Seneca*. Et quid aliud civile hoc expugnat servili statu præter tyrannicum ac barbarum imperium, naturali civilitati prorsus contrarium? Christianum quoque merito æstimatur imperium hoc civile. Etenim libertas Christiana, dignitas Evangelij, precium redemptionis nostræ, non permittunt omnes ciues alicuius regni, extra personam vnius Regis, servos esse & mancipia. Quomodo autem vituperabile sit hoc Imperium despoticum & quibus nominibus civilitati eodē exitiosum, iam delcarabimus.

5. Primo, qui Principes hoc genus despotici imperij vendicant in subditos, illudque profitentur, ij ut civium salutē haud eo rectē consulunt, itaque neque suæ. Videntur enim velle alijs ultra imperia *Manliana* imperare, non ex æquo ac bono virtutis, non exemplis virtutum, in suis ipsorum Personis relucens, non ex ratione boni communis, sed quadam diritate, veluti ac si Rex idem esset, quod Dominus, subditus quod mancipium. Proinde quo cursus tyrannidis tutior ac munitior sit apud ipsos, sese in alto constituunt absolutos dominos, subditos vero infra collocant in servitutis infimo. Quod quidem ipsis præstare minime necesse fuerit, si illis animus adesset regnandi non immanitate libidinis, sed ex virtutis lege & moderatione. hoc illatum generi humano dedecus, quis non videt regis dignitati plurimum etiam detrāhere?

— Virtus & summa potestas
Non bene conveniunt.

6. Nocivum porro sibi iudicabunt ciues, se, a natura libertate donatos, Principi, ita subesse modo, ut haud civili ritu, sed barbarico ac tyrannico non tam ab ipso gubernandi, quā prosternendi ac deprimendi. Verum quidem est, inter ipsos ciues reperiri quosdam, utpote mente parum valentes, Quibus, ut ait *Aristoteles*, vtilis & iusta servitus; nihilominus ab hoc longe abest omnium civium servitus, cuius conditione spectata barbarum ac tyrannicum imperium inter eos promiscue statueretur. Domini autem in servos non esse civile imperium constat: Atque hoc etiam, ait *Aristoteles*, non esse idem ius herile, quod rationem civilem: hac enim liberorum est natura, illud servorum. Ius vero herile, seu tyrannicum, non esse secundum naturam, affirmat, sed eius ingenio potius infestum. Civile autem imperium in hoc poni definit, quod rerum proprium ius & Dominium subditis attribuendo, eis inde concedat etiam aliquam partem regiminis: Cum ex similibus civitas constet, si vim communis naturæ in omnibus spectemus. Ex his quæ dicta sunt patet, quod in similibus, & paribus, nec utile est, neque iustum, ut unus sit Dominus omnium. hoc est quod affirmat etiam *S. Thomas*, dum de subditis in civili imperio dicit, In aliquibus habent propriam voluntatem. & alibi: Circa bonam ordinationem Principum in aliqua civitate vel gente, duo sunt attendenda. unum est, ut omnes aliquam partem habeant in principatu: per hoc enim conservantur populi, & omnes talem ordinationem amant, & custodiunt, ut dicitur in 2 pol. Patet igitur esse melius, ut propria sint res, sed usu facere illas communes. Ex rerum proprietate apud ciues oritur ius civile, ut in earum rerum administratione ipsi aliquas partes obeant, quarum Domini proprietarij existunt. hoc ipsum deducit idē *Aristoteles* ex æqualitate naturali, qua omnes ciues pares inter se reperiuntur. Propterea quod omnes natura sunt pares, simul est iustum (sive bonum, sive prævum sit, gerere magistratum) ut omnes huius muneris participes fiant, & in eo imitari vicissim æquales, cedendo invicem alijs alijs: utpote qui ex Principio sint æquales. Recte autem *Aristoteles* subiunxit, debere res privatorum Dominorum usu esse communes: scilicet ab eis referendas in utilitatem boni publici, simulque alto Dominio Principis subiiciendas. Neque cum hac proprietate apud ciues pugnat altum dominium Principis, quo ipse quandoque ratione boni communis, sua lege imperioque disponit ac transigit de privatis bonis civium: Dominium enim proprietatis in imperio civili subordinatur alto Dominio Principis: cuius tota vis mandandi deducitur a ratione boni publici: utpote quando Princeps ciues malefactores punit, quando a subditis exigit pecunias bello conficiendo idoneas: ac similia præcipit.

7. Quamobrem non possunt ciues non ægre ferre, eis impositam a Principe qualitatem servorum ac mancipiorum, nullius rei iure proprietario in civitate gaudentium. ac iuste sane suum statum deplorabunt, animis cogitantes, ad suam depressionem ac cladem non sufficere in

Luc. lib. 3.

Arist. lib. 1.

pol. cap. 3.

Arist. 3 pol.

cap. 12. li. 7.

cap. 14.

S. Thom. 2.

2 q. 56. art. 4.

q. 108. art. 1.

Arist. lib. 1.

pol. cap. 1. 3.

Arist. 2. pol.

cap. 1. 3. pol.

cap. 3.

re in ipsis affectionum intemperiem, eos perpetuo affligentem ac fatigantem, acerbioris fortunæ multiplices casus, eosdē cōtinenter aut territantes aut pulsantes, sed adhuc ad ærumnā & miseram abiectionem augendum accedere a Principe truculentū illud imperium despoticum, & inciuile hoc dominationis ferrum, quo in ordines seruorum ac mancipiorum rediguntur: etiam ut sanguinis Christi precio redempti & ornatī, cœlestis beatitudinis arrha donati, in ipsū cœlum quandoque Principes summi ingressuri ac ibi dominaturi, sub huiusmodi graui imperio sordeant, ingemiscant ac lamententur in terris.

Claud. li. 1. ————— Dominoque parabat
in Ruf. Exitium secundus ager, metuenda colonis
Fertilitas.

Neque existimandum fore, ut ciues reluctantis naturæ vim hanc penitus retundere in sevelint: quinimo potius ad naturalem libertatem & dignitatem, ad imperium nempe ciuile a barbaro hoc & tyrannico, animis, corporibusque indefinenter adspirare tentabunt. Non est quod credam, ait Seneca, quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Etenim non nisi gentes barbaras, & ad seruitutem natas, reperiri asserit Aristoteles, Quæ haud grauate ferunt Domini Principatum. Hinc necesse fuerit, politicos huius imperij despotici fautores, ingens quoddam odium a multis conflare monarchis & Regibus absolutis: cum tamen monarchia sit præstantissima, & ab omnibus expetenda forma Reipublicæ. Nam cum vel ipsi naturæ aduersetur, repugnetque ciuili regimini hæc species imperij despotici, ut dixi, consequenter inamibilis sepe fuerit humano generi, adeoque illi detestabilis apparebit. Proinde qui illo premuntur, admirabuntur & laudabunt Aristocratiā, aut Democratiā aliorum ciuium, in quibus liberi saltem homines degunt, non, ut ipsi, serui ac mancipia aggrauantur.

8. Ille certe rerum status in ciuitate haud constituendus, qui cum vectigalium nimia abiectione, nobilissimo pariter ciuilitatis instrumento, nempe virtuti, officit, detrahitque. Enimvero non alium ob finem ciues confluxere, ut alias intulimus, quam ut inita ab ipsis societas, virtutem eisdem redderet parabiliorem, ut parta ac culta virtus, res ciuiles constitueret apud eos meliores & stabiliiores. Qua in ciuitate, ait Aristoteles, non maximus virtuti honos tribuitur, in ea optimus ciuilitatis status stabilis & firmus esse nullo modo potest. Virtutem specialem esse effectum gubernationis ciuilis idem definit. At non viuendi potius: esset enim aliter seruorum, aliorumque animantium ciuitas. Nunc autem nulla est, quod serui ac belluæ beatæ vitæ non sunt compotes, neque eius vitæ, qua iudicio ac ratione degitur. Imperium autem despoticum tam virtutes Principis, quam vectigalium diminuit & extenuat.

9. In domino despotico, iure sui status, non est tam excellens virtus spectanda, ac in ciuili. nam si minima virtus, ratione status, requirenda in seruo, ut postea dicetur, consequens, minimam pariter debere inesse Domino despotico. Est enim in vniuersum Dominus quiddam excellens, exemplar omnium virtutum postu-

landarum in subditis. Nobilitas autem, seu excellentia exemplaris, desumenda ex respectu ad ea, quæ a tali exemplari diriguntur & illustrantur. Proinde si forma virtutis in seruis, ad quam Domini virtus, ut exemplar, refertur, non sit maxime eminens, necesse fuerit eiusmodi Domini ex officio debitam virtutem, eodem deficere a culmine ac præstantia virtutis summae & exemplaris. hinc Princeps, qui liberis ciuibus præest, adeo, quo ad virtutem mores profitetur exemplares, ut dijs quodammodo præesse, ac Dominari eum, teste Aristotele, dici poterit: qui vero seruis imperat, eis præsidet, qui ad condicionem brutorum valde prope accedunt. Vult etiam Aristoteles eximiā hanc præfidentium virtutē obediendo prius comparari: at si in seruis ac mancipijs virtus sit debilis, ex ea oriri nequit Principis virtus, quæ sit suprema, quemadmodum non est eadem prudentia ductoris pecorum, quæ ductoris leonum. Imperium inquit Aristoteles, liberorum melius est, ac magis ex virtute, quam Dominari ut seruis.

10. Illa porro virtus, quæ spectat ad Dominum despoticum, est eidem valde difficilis, impunitate delinquendi, potestate quiduis iubendi, eius libidini perpetuo secundantibus. Istis extimulatus fuit Cæsar Dictator, teste Cicerone, ad eam condendam legem, qua iuebatur, licite occidendū accusatū ciuem etiam causa indicta. Ius aut commodum tyrannorum, ut ait Aristoteles, non est naturale, Non oportet magnos merosque Principatus constituere, ait Plato, illud semper memoria tenentes, quod liberam ciuitatem & prudentem, & sibi amicam esse oportet. Iudicauit idcirco Aristoteles, monarchiæ addendas varias moderationes: quales videmus in monarchia ecclesiastica, quam iura diuina quo ad multa cohibent atque restringunt. vnde affirmavit, absolutum imperium, naturæ debilitate considerata, Maioris esse virtutis, quam ut ea in hominis naturam cadat. neque est tuta huius rei fides. est enim id per difficile. Debent ei copiae dari, sed tantæ, ut eis vnumquemque ac plures vno coërceat. A multitudine autem coërceatur. Quod veteres obseruabant ii, qui consortem dederunt, tum eum quemdam in ciuitate delegerunt, quem Asymneten aut tyrannum appellabant. Et Dionysio cum cohortem peteret, consilium dedit Syracusis quidam, ut tantum darent. Qui ergo legem præesse vult, is velle videtur Deum, ac leges imperare. Qui autem vult hominem: Hoc est Regem nullo modo temperandum, etiam belluam adiungit: cum præsertim tale quid sis cupiditas, & iracundia, & magistratus optimus quisque a vera via detorqueatur. Neque existimauit Aristoteles hæc moderationes ciuiles Regum dignitatibus nocumentum adferre, sed potius decus ac præsidium. Quo enim ait minor est potestas eorum, qui imperant, eo diuturnius, stabiliusque omne stat imperium. Nam & minus ad dominationem instructi sunt, & magis pares sunt moribus, & minus eorum, qui se ipsorum imperio subiecerunt, flagrant inuidia. Adhuc nunc inquit Seneca, quod qui timetur timet. Nemo potuit terribilis esse secure. Concludit Aristoteles,

Propterea non sinimus dominari hominem, sed rationem: eo quod qui sibi ipsi id facit, is tyrannus euadit: Est autem qui dominatur Iuris ipsius custos, ac sui iu-

Arist. l. i. 6.
eth. cap. 13

Arist. lib. 3i
pol. cap. 4.

Arist. lib. 7.
pol. cap. 14

Cic. l. i. de
legib.

Arist. 5. pol.
ca. 12. 2. pol.
cap. 7. dial. 3.
Plat. legib.

Arist. 3. pol.
cap. 11. 5. lib.
cap. 11.

Sen. ep. 10.
Arist. 5. eth.
cap. 7.

Claud. li. 1.
in Ruf.

Sen. Ep. 93.

Ar. l. 3. pol.
cap. 10.

Arist. 2. pol.
cap. 9.

Arist. 1. pol.
cap. 8.

Aristot. l. 3
Pol. cap. 3.

vis, æqui etiam. Illa itaque inæqualitas, quæ Dominum despoticum discriminata subdito, qui seruus & mancipium, inciuilis est vel habita ratione virtutis in ipso domino, siue etiam pacis inter ciues: quæ tamen ciuibus ad virtutem maximo commodum esse solet.

11 Hoc ipsum despoticum imperium ciuilibus virtutibus, in ipsis ciuibus desiderandis, similiter multum aduersatur. Rectam sententiam protulit *Aristoteles*: In seruo cum non sit ea pars, quæ valet consilio, idcirco & perspicuum est, in eo & virtutem paruum desiderari: & tantam, ut neque propter ignauiam officio desit. Quod si ciues nullo gaudeant externorum bonorum peculio ac proprietate, serui fuerint, eoque incapaces prorsus excellentis alicuius virtutis. Quis ciuium ingenuorum hoc audiens, sponte subibit, sub Principe tyranno, condicionem serui, quo virtutis etiam perfectioni profitendæ ineptus eodem iudicetur? qualis demum illa respublica, cuius omnes ciues serui, a virtutis apice abiecti, eodemque ad sordidam tam animorum, quam corporum condicionem depressi iacent fœdissime? estne Dominatio, quæ naturæ lege in bonum subditorum instituitur, eorum virtutibus, adeoque in cœlo Beatitudinibus, opposita? num ex tyrannide res comoda, hoc pacto deservire Principes vel in animas suorum vectigalium? Atque ut de particularibus virtutibus iudicium feramus, intelligendum, res externas ad virtutum munera plurimum opus conferre: utpote ad charitatem, ad amicitiam, ad pietatem, ad iustitiam ac fortitudinem. Verum si earum Dominijs ex Principis sui iure spolientur ciues, quomodo poterunt expensis pecunijs aut aliunde, patriæ commodis opitulari, vel egregium aliquid perficere quod cum aliorum salute & utilitate sit coniunctum? *Nemo plus*, ait *S. Hieronymus*, impetrat a libero, quam quo servire non cogit.

*Hier. de Err.
Ioan ad
Theophi.*

*Arist. 18.
Ethic. c. 11.*

12 Atque inter reliqua vitæ ciuilis subsidia merito censetur vnum, amicitia, ut alias differuimus. Imperium autem despoticum amicitiam tam inter Principem & subditos, quàm inter ipsos met subditos, penitus exterminat: proinde inciuile, barbarum, minimeque ferendum. Amicitia, teste *Aristotele*, fundamentum respicit in aliquo bono, in quo amici conueniunt: serui autem, cum domini non sint suorum bonorum, nullum retinent bonum, in quo cum Principe, aut cum alijs conseruis mutuo conueniât: proinde neque cū Principe, neque inter se amici esset poterunt. Erga inanimata neque amicitia vlla est, neque ius, neque erga equum aut bouem, neque erga seruum, quatenus seruus est: Nihil enim habet commune. Quanta itaque dementia inuasit animos quorundam politicorum, laborantium stabilire inter Christianos imperium hoc despoticum, cum graui nocumento in ipsum genus humanum tā quod ad virtutes ac felicitatem sempiternam, quam quod ad externa istius vitæ emolumenta?

13 Quod ut perficerent, vel in apertam iniuriam ac blasphemiam in Dei prouidentiam incidere voluerunt. Proh nefas! diuino mandato illud genus imperij apud christianos adscribere, quod barbarum, quod tyrannicum, quod

naturæ infestum, quod virtuti & felicitati cœlesti nocuum: quasi vellet Deus, Regum absolutorum subditos, etiam Christianos, inter omnes alios in pessimo statu collocari, idque quantum ad virtutem ac ipsorum beatitudinem. Quod vero afferunt in suam sententiam de imperio *Saulis*, multis nominibus eniuero insulsiſſimum: Esto, voluisse Deum, Regem Iudæorum obtinere ius despoticum, ac Iudæos seruos debuisse esse ac mancipia suorum Regum: quid hoc precor, ad Christianos, ac reliquos, ad quos mediante a Christo libertate, nulla vis legum illarum iudicialium pertingit? Deinde falsissimum, hoc ius despoticum inter Iudæos Deum condidisse: solum enim Iudæis recensuit futura mala ex Regia potestate apud ipsos, cuius desiderio, contra ipsius beneplacitum, tantopere tenebantur. Prius enim, ubi peccatum non dederat causam cladi, viguit apud eundem populum multiplex species imperij sine huiusmodi seruili conditione ipsorum. Etenim in *Moyse* spectabilis erat Monarchia; in septuaginta duobus Senioribus Aristocratia: denique in populo principem eligente Democratia apparuit, ut eleganter docet *S. Thomas*. Optimum ciuile imperij modum idem statuit in quadam commixtione illarum formarum: ita ut earum extrema sese mutuo cohibeant & castigent. Talis est enim optima politia bene commixta ex regno, in quantum vnus præest, & Aristocratia, in quantum multi principantur secundum virtutem: & ex Democratia, id est, potestate populi, in quantum ex popularibus possunt eligi principes, & ad populum pertinet electio principum. Temperaturam hanc futuram in Dei Ecclesia videbatur præſagire triplex illa forma regiminis in Dei populo, ut innuit *S. Doctor*. Despoticum autem imperium fundamentum habet sui solum in tyrannorum libidinibus, & in adulatorum lenocijs: de cætero vniuersa sacra pagina, tota philosophia, adeoque insitæ nobis naturæ vires illi vehementissimè reluctantur. Ac quod ad Christianos attinet, arbitrantur theologi, condicionem mancipiorum quod ad omnes in republica, contrariam esse Christianæ libertati. Hoc enim, inquit *S. Gregorius*, inter Reges gentium, & imperatores Romanos distat, quia Reges gentium Domini seruorum sunt, Imperator vero Romanorum, Dominus liberorum.

1. Reg. 18.

*S. Thom.
2. 2. q. 109.
art. 1.*

*Greg. 18.
Ep. 12.*

CAPVT X.

Recensentur colores aliquot ac fuci, sub quibus ars tyrannica boni communis cladem subdole machinatur.

Verum, quod vulgo dictum, necessitatem nempe, matrem esse artium. Nec solum artificiosa reperitur ea necessitas, quam honestus rerum casus, hominūq; condiciones ciuiles pariunt, sed insuper necessitas a scelere, a voluptate decreta: quæ ut ad optatum exitum perueniat, ac impune grassetur, arte indiget, quæ sub specie boni, id, quod optimum, expugnet deuastetque. Si enim inter alia nociua, tyrannis sine inuolucro probitatis euolute sese visendam

sendam præberet, nullum sane monstrum ea fœdus, nulla bestia ea truculentior in oculis mortalium compareret. Propositum quippe ac finis tyrannidis, proprium commodum statuere ex publici ruina: quod cum sit ipso aspectu horrendum, quandoquidem numerosissimorum civium communis clades, necesse est, tyrannidem rem esse odiosissimam, ipsique tyranno, ni id cauerit, periculosissimam. Ut ergo tyrannus scopum suæ priuatæ utilitatis collineando attingat, occultetque suarum legum ac permissionum iniquitates, artem quandam sibi comparavit, qua bene agere, optimeque tunc imperare a vulgo æstimetur, quando vel maxime scelerate & barbarice se gerit. Neque hoc solummodo efficit externa bona civium debilitando, sed etiam eorum virtutes, animi bona impugnando, vitiaque omnia in eorundem animas ac corpora, quibus effæminentur, quibus desipientes reddantur, pessimeque inter se coherentes, rixentur, ac in factiones diuidantur, invehendo. Quo instituto cum maximus fiat recessus à civilitate, tum æquum est, ciues nosse ficticias illas formas æquæ ac boni, sub quibus in eorum perniciem tanta pestis, tamque immanis barbaries a tyrannide erumpit.

Arist. lib. 5. pol. 2. *Aristoteles* artis tyrannicæ præcepta tradendo, tyrannorum fucos singillatim recenset, quibus suffulciatur ille princeps, qui non ex lege virtutis, aut boni civilis, sed ex cupiditate suæ libidinis, ocij, luxurque studiis, dominari instituit. hos verò latè explicat, illosque suadet enixe *Machiauellus*. eosdem repetunt *Platina*, & alij, ut eos excutiant, & sedibus nostris eliminent. Ferrea hæc glans mox explodenda, in imo certe tormenti latet. boni & honesti omnino faciem referre debet illa hostilis principis machinatio, cuius instrumentum virtus falsata, in expressam virtutem impetum clam faciens atrocierem. efficitq; ut barbaries, civilitatis coloribus picturata, animique consilio digesta, genuinam civilitatem calamitosius ipso eventu labefactet. Apud Turcas quidem, *Persas* ac *Muscovitas* apertè caput exerit huiusmodi tyrannis, quæ civilitatis decora commodaque vasto quodam hiatu publice absorbet, neque ad id artis ibi eget tegumento.

Virgil 3. Æneid.

*Levum implicata charybdin
Obsidet: atque imo baratri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat unda.*

Cæterum penes nos occultatur arte quadam tyrannus: imò probitate insignitur, ut noceat, auctore ac magistro interim illæsis.

At Scyllam cæcis cohibet spelunca later.

Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.

Arist. lib. 5. pol. cap. 2. 11. Magnam in primis tyrannicæ politicæ vim confert religionis popularis quædam ostentatio, dum inde datur significatio, omnia non nisi dei ipsius iussu, ac diuinorum respectu, civibus auspiciatò quasi præscribi. Religionem autem, inquit *Aristoteles*, Deorum, tyrannus præ cæteris operam dare debet: quod ipsa minus verentur, ne in se contra leges princeps male consulat, si eum vereri Deos ac curare arbi-

trentur, minusque in eum impetum facient, qui deos etiam adiutores habeat. Huius virtutis specie instructi & armati Græci, urbi Troianæ equum ligneum, *Palladi* sacrum licet, funestum tamen reddidere. *Vlysses* hac ipsa arte, *Hæctorianam* sobolem detestatus, *Astianaxem* diro sacrificio deuovit.

Vatem & insontes deos

Prætextis? hoc est pectoris facinus tui

Nocturne miles, fortis in pueri necem.

Seneca
Troas.

Atque ut relictis antiquis historijs, ad recentia, quæ magis sensus feriant, deueniamus, huius astus egregiam vim prodidit apud nostrates *Henricus octauus*. Cum enim de se Sander. de
profiteretur semel, quod Regnum à tyrannide Schisma
Romani Pontificis fauste liberasset: quod Ang.
monachis, tanquam ociosis fucis, erepta bona, ad usus civiles transtulisset; tunc liberè & impunè in nobilium sanguinem est debacchatus: tunc absque omni modo libidini fræna laxauit, tunc vectigalium pecunias frequentibus grauissimisque exactionibus in suum peculium adduxit: tunc violato sacri Matrimonij iure, nobilissimam, sanctissimam, optimamque uxorem *Catharinam* Reginam repudiavit: Tunc *Annam Bolenam* Regij thori, contra ius fasque, consortem fecit: tunc demum ad ipsum tyrannidis apicem, sanguine cruentatus, voluptatibus euiratus, sælici quadam infelicitate adspirauit. Subinde filia ipsius *Elisabetha*, eadem vafrie confirmata ac connecta, per maxima facinora ad mirabiles quosdam successus, communi bono civium funestissimos, ex votis, animique sententiâ peruenit. Ita idcirco hæc pharetrata *Diana* se comparauit, ut noui Evangelij noua ac prima propugnatrix in suorum oculis eluceret. Quo fascino splendoris ex se semel emisso, eodem tanquam quædam æstimata Diua coelitus dimissa, horrendam spoliationem & carnificinam in orthodoxos omnes exercuit: Hispaniæ & Galliciæ Regibus ingentes iniurias sæpius intulit: aulam suam *Veneris* illicis corrupit: primum Ecclesiasticum sibi arripuit, & in sexu fæmineo tantum dignitatis robur emasculauit: nunquam interea loci tamen visa deuote aut pie Deum orare, ut mihi narrarunt aliquot, qui cum illa familiaris per multos annos vixerunt. Cuius impuritatem optime contestari potuisset *Gualterus Rauleius*, Eques ipsius, si tantundem studij ponere voluisset in eius vita enarranda, quantum insumpsit in tyrannide *Henrici octau*i, eius parentis, describenda. Nihilominus quod ordinum suffragiis iudicata puri Evangelij, scilicet Calvinistici, defensoria, quod recens natæ Ecclesiæ Papissa; quod in istis prima, neminique secunda floruerit, adeo erant ciues horum intuitu & agnitione dementati, ut illius Reginæ neque damnatam progeniem, neque luxus immensitatem, neque impietatis in illa voraginem, neque crudelitatis diritatem, neque superbæ tumorem, neque in Regis *Iacobi* sanguinem per Comitem *Lecestrensem*, per legatum ipsius in Scotia *Bouesium*, truculentiam, vel in matris eiusdem necem, Ggg immani-

immanitatem, despiciere potuerint.

Cicer. Act.
in vera

4 Fraudem porro in hoc instruunt tyranni, quod se boni communis curatores laborioso quodam schemate, omnique capta occasione, populo frequenter venditent: adeoque id tunc maxime faciunt, quando aliquid bono communi plane oppositum præcipiunt. Quomodo, teste Cicerone, se gerebant Romæ ærarij publici expilatores, qui eiusdem tamen ærarij cultores, propugnatores, ac pro illo acerbi a populo exactores videbantur. hoc cum semel tyranni præstiterint, promptos deinde habebunt subditos ad parendum, ad contribuendum, eodemque plane animo, quo in boni communis studium propensiores fuerint: licet sua obsequentia eiusdem boni communis cladem, inscij exitus ipsius, operentur. Tyrannus, inquit Aristoteles, ita se gerere debet cogendis tributis, & vectigalibus, ut ea reipublicæ causa cogere videatur. ac in reliquis dat significationem, se, Non tyrannum, sed patrem familias, Regem, non vindicatorem, sed tutorem esse: utque moderatum viuendi genus non effusum delegisse videatur. Huic prætextui ad stipulantur prolixiores legum prologi, qui veritatem ac virtutem ornatiùs, copiosiusque ementiantur & præludant.

Arist. 5. pol.
cap. 11.

Plut. in Pha

5 Vim etiam maximam sibi parant tyranni ex ea fraude, qua mites erga ciues, qua auersos a voluptatibus, qua doctos, ac literatorum amatores se præbent & ostendunt. hac arte Phalaris immanis licet tyrannus, propter elegantiam suarum epistolarum, ut scribit Plutarchus, vbique laudabatur. Honores quidem, ait Aristoteles, ipse tribuet, pœnam aut atque suppliciorum rationes aliis magistratibus aut iudicibus committet. ac quantum ad voluptatem, cum nihil hac principem populo contemptibiliorem reddat, de eius lenocinijs principes sic admonet Aristoteles: sed imprimis his modus adhibendus est. sin minus, certe ei adferenda opinio est, ab eis se abhorre. Neque enim impetus fieri solet in eum, qui sobrius est, sed in eum, qui ebrius, neque in vigilantes, sed in dormientes. Quod de contemptu eodem modo iudicandum est. Dum vero se eruditos, aut eorum Meccœnates, manifestant principes, eodem non solum sapientes, verum etiam clementes se esse arguunt: quandoquidem, ut supra diximus, cognitionis effectus in animi ingenuitate ac benignitate elucere assueuerit.

6 Istis accedunt fictiones incursionum hostilium, priuatarum coniurationum, spissæ declamationes in malitiam rebellionis, in eandem ardentes minæ apertius euulgatæ: perinde ac si velint tyranni, omnibus alijs vitiis in moribus ciuium dominantibus, vnâ ab eorum moribus arcere renitentiam, qua ipsorum imperatis obedire detrectarent. Et quidem experientia docet, in decretis & edictis principum, ciuilitex ex sententia fidei Catholicæ regentium, toties non inculcari odiosum illud nomen inobedientiæ, factionum, rebellionum, refractariorum ciuium, quoties ingeminatur a tyrannis, & ab eis, quorum ciues non sunt vsque eo virtutibus præditi: eaque de causa tyrannidis vaftricie frangendi ac decipiendi proponuntur. Inter alias tyrannidis notas hæc vna.

Si enim in republica expressæ virtutes vigerent, non esset opus, ad eliciendum obedientiam, tam frequenter vitium defectionis, ac peruicaciæ subditis exprobrari: cuius sceleris enormitas potius æterno silentio in bona republica damanda, quam toties inculcanda.

7 In istis itaque atque similibus strophis spem sibi faciunt tyranni, tuto omnia perficiendi ex ipsorum ira & libidine: nempe, se vniuersa vitia, & pessimas eorum consuetudines, quandoque inducturos in rempublicam: se cuncta ciuium bona, adeoque ipsorum corpora, subiecturos suo luxui ac vindictæ. cum enim hæc, ut sunt pestifera, ita maxime odiosa iudicantur a ciuibus, opus habet tyrannus arte, quo minus ipsimet euadant eadem periculo sa & exitiosa: totus proinde tyrannus in fraudibus ac fucis componendis: ut si aliquid contra veritatem machinetur, simulet se pro veritate & iustitia desudare: si quid contra publicam vtilitatem conetur, fingat se ducta ratione eius id moliri: si quid contra bonum commune meditetur, colorem adhibeat, quo alijs appareat, se boni communis studio potius vehementer sollicitari: si quid contra honestatem ab ipso perficiendum, se honestatis cura summopere tangi, alijs in speciem fidem adstruat.

7 Recte sane Plato hæc dolosas machinationes in rebus publicis comparauit Sophismatibus, quæ Syllogismos logicos imitantur. ut enim illa Sophismata non sunt Syllogismi Logici, sed illos solum quod ad fucatam formam ementiuntur, ac interim peccant tam quod ad idoneam formam, quam certam materiam, ita astutæ & falsatæ actionum inter ciues instructiones, genuina non existunt instituta politica, sed ad eorū rationes simulata dumtaxat strata gemata. Quemadmodum porro Syllogismi Sophistici indoctos decipiunt, eos in errorem, veritati contrarium, inducentes, propter apparenticiam quamdam speciem idonei argumenti quam præ se ferunt, ita cum astuti homines in ciuitate tegant suos conatus obtentis simulacris virtutum, propter eorum externas facies habentur in numero a nō nullis politicorū consiliorum. Quæ comparatio inita a Platone non astus & dolos comprehendit solum, quinimo omnes etiam Rationes status, quæ in Regno voluptuario ac violento reperiuntur. sicut enim a recta ratione & virtute horum Regnorum status & eorum rationes status recedunt, in quas omnis genuina politia collimat, ita a veris politicis decretis degenerant, ac in ciuiliū Sophismatum modos ingrediuntur. eas proinde non aliter fugat ciuilis politia, quam Germana Logica repellit Sophismata.

Capite nobis vulpeculas, quæ demoliuntur vineas.

Gen. 49

8 Quæ quidem fraudulentæ artes cum præualuerint tam in moribus principum, quam subditorū, necesse est, barbariem in rempublicâ eodē ingruere, omniaque in ea contra fieri, quæ veræ rationes ciuilis imperij decernunt. Quid precor, inter homines barbarum si non vitium, si non in vectigalibus fortunarum de populatio,

populatio, boni communis deuastatio? hoc vero luculentius constabit, postquam peculiare quosdam effectus istius artis tyrannicæ distinctius ad iudicium reuocauerimus.

C A P V T X I.

Barbarum illud Imperium, in quo ciuium vitia, necessaria ducuntur media ad obedientiam ipsorum subiectionem: in quo bonis ciuibus depulsis, mali funguntur magistratu: in quo curatur, ut ciues animis sint abiectis, ut eorum pecunia ac res debilitentur: in quo partium studia contra charitatem excitantur & confirmantur: in quo cauetur, ne ciues ullo genere solidaritatis inter se conueniant, aut consocientur.

Barbarum imperium cum sit a ratione tota auersum, tum ad similitudinem appetitus sensitiui, cupiditate vel ira feruentis, in damnum communis boni, ciuibus, tanquam seruis, dominatur. Eius vero speciem duplicem recenset Aristoteles. Vnam eorum tyrannorum, qui regium imperium obtinent seditionibus. alteram eorum, qui administratione nimium tyrannica, cum plura sui iuris esse volunt, idque contra leges. In vniuersum autem tyranni reipublicæ malum creant, ut idem notat, ex libidine, aut ex fraude. Ut ergo ex libidine vel ira imperantes, cum boni communis exitio, simul ac priuatorum ciuium damnis, prosperi & illæsi fines suos consequantur, adeo fecundi sunt vitiorum causis, ut eorum artes in eum finem, teste Aristotele, omnia plane scelera suo ambitu complectantur.

Arist. 5. pol. cap. 12.

Arist. 4. pol. cap. 2.

2 Commodum itaque ducunt, ciues vitijs in vniuersum contaminare: præsertim crassioribus luxuriæ ac crapulæ coinquinamentis: eosdem prauorum consuetudinibus pariter irretire, omnesque in eis ad virtutem vires ac indolem, quantum poterunt, comprimere. Quemadmodum enim nullus merito timet ebrium aduersarium, neu pedibus consistere haud potentem, ita ab ignorante subdito, a sordido, timido ac bruto, nullus tyrannus, vel meticulosissimus, sibi magnopere cauendum anxie secum arbitrabitur. Statim enim atque vitijs fuerint violati ciues, omne in ipsis robur animi ac corporis excidetur: nullus alteri fidem habebit: cuncti denique in seruitutem dati, turpiter cuiuslibet tyrannidi, resupinati prorsus subiacebunt.

3 Cæterum licet hoc ad finem priuatim, spectatum a tyranno, plurimum interdum conducat, nihilominus quam sit id immane, quam horrendum, quamque a natura ipsa alienum nemo est, qui non facile animaduertat. Principatus eo institutus, ut ciues ad virtutes, qua principis legibus & monitis, qua vitæ ipsius exemplis, promoueantur, teste Aristotele. iam vero, natura euerfa, Dei sanctione violata, summo ciuium bono, quod ex virtute consurgeret, repulso, princeps, ut impune lasciuat, o-

Arist. lib. 2. Eth. cap. 1.

cietur, aut irascatur inter suos, transire debet in qualitatem dæmonis, quo subditi omnibus vitijs eius opera deformatur ac corrumpantur: quo eis nerui vel vnitatis ac virilitatis excindantur: detrudantur demum in vilissimum statum mancipiorum, & in Deum ipsum grauissime delinquentium. quale ergo iudicium apud supernum tribunal eos principes manet, qui nihil tam spectant, quam ut subditos sceleribus funestent: qui hoc pacto ipsi Deo contrarij partes Dæmonum interim consequuntur! En parentem, vltra Saturni rabiem, qui liberos, quos educandos suscepit, venenis extinguit: en pastorem, qui oues sibi creditas fœda lue deuastat! en Dei imaginem in caco-dæmonis spectrum demutatam: En hominis monstrum, qui tot despecta millium salute, eorum ornamentis pessime insumptis, sibi impunitatem luxuriandi comparauit: En crudum & circeum tyrannum, qui suos vestigales in condiciones asinorum ac porcorum miro artificio demutauit, quo immunis ac tutus dominando libidinetur. Discrimen hoc assignat Plutarchus inter Syllam & Lysandrum: quod ille vitijs corrumpebat rempublicam, quibus ipse infectus: Iste, quod seipso deteriores ciues eius efficiebat.

Plut. comp. Lys. & Syl.

4 Idem porro tyrannus, dum priuatis rebus studet, bonis ciuibus bellum aperte indicit, inglorios proinde manere vult, & vndiquaque vexatos. Malos autem, adeoque turpissimorum factorum infamia laborantes, facinorosos iuuenes, Capriludiones, ad honores ac publica officia interea loci sublimat. Aristoteles de fine a tyranno præstituto differens, sic loquitur; Quocirca necesse ad hoc perficiendum, ut tyrannus cum bonis inimicitias exerceat: quod eius imperio obstat, non solum quod parere nolint ut serui domino. Boni quidem indigne ferent, vnius tyranni libidine aut securitate bonum commune consumi. pati nunquam poterunt ob animi in ipsis magnitudinem, pondus imperii despotici, quo tanquam serui Domino imperanti abiecte dimittantur. imo quo fuerint meliores, eo ad hæc mala a tyrannide profliganda, erunt acriores ac fortiores: cum interea loci vitijs sordidati ciues, ad nullam indignitatem ipsis a tyranno illatam se commouebunt, aut publici boni deuastationem magnopere curabunt. Quod etiam soli boni viri sint reuera prudentes ac fortes, quod soli sibi mutuo fidant, adeo oppositi apparent rebus ac votis tyrannicis, ut necessario iudicet ars tyrannica expugnandos, deprimendos, ab omni publica dignitate arcendos. Vnde familiare tyrannis, teste Aristotele, Sapientes tollere, primos ciuitatis interficere. mali autem aptissimi, quibus vtatur tyrannus ad finem proprium consequendum cum excidio virtutis & communis utilitatis. Imprimis insitum malis, seruorum in se sponte admittere condicionem, & paratos existere ad id omne exequendum, qualecumque demum fuerit, quod Dominus tyrannus præceperit: licet inde tota Troia in cineres funeste redigatur. Deinde, quod iidem conciuibus odiosi, quod dedecore signati, nullos sibi poterunt socios honoratiores conciliare, quo do-

Arist. 5. pol. cap. 12.

Plin. pan.
Traian.

mino tyranno, si rebellare statuerint, quicquam adferant nocuementi. Postremo, posteaquam rapinis pleni & opulenti euaserint, facile fuerit Domino tyranno malas eorum artes prodere, & sic cum laude etiam iustitiæ eiusmodi spongas premendo omnes eis, cum loco & officiis, pecunias exprimere. Plinius secundus Traianum alloquutus, in Romanis Imperatoribus huiusmodi ingenium tyranicum detexit ac traduxit. Et priores quidem principes, excepto patre tuo, præterea vno aut altero: & nimium dixi, vitis potius ciuium quam virtutibus se tuebantur. Primum quod in alio sua quæcumque natura delectet. deinde quod patientiores seruitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi seruos. horum in sinum omnia congeriebant: bonos autem otio aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus & periculis in lucem ac diem proferebant.

Mor. Epid.

Dat veniam coruis vexat censura columbas.

Arist. 6. Eth.
cap. 8.

Verumenimvero opus haud fuerit istius consilij nequitiam pluribus inseari, cum omnis ciuilitatis, ac virtutis notiones in aperto penitus expugnat. quid? num homines natura incitatrice primum conuenere, vt in gratiam libidinis ac luxus in solo principe, vitia essent apud illos in precio, vt florent, dominarentur, virtutes interim despicabiles sorderent, loco omni ac dignitati penitus exciderent? Praios, inquit Aristoteles, nequaquam tutum aliis præficere, cum ipsi potius indigeant custodia & carcere, cum alios deberent custodire. Hoc idcirco vel naturam ipsam est inuertere, quo prauis tyranni iussu, dignitate pollent, diuitijs splendent: boni vero interiora loci, perpetuis iniuriis affliguntur, aut in abiectissimis tenebris absconduntur. Cæterum quod vitium ita sit proprio ingenio rabidum, vt etiam seipsum tandem conficiat, fieri nequit, quin breui illa respublica corruat, in qua vitiosis honores ac magistratus decernuntur: in qua scelera fulgent, virtutes autem squalent ac contabescunt. Natura semper exosum habebit illum principem, qui vitis fauet, & in virtutes efferatur: qui tanquam in imaginibus, sic in magistratuum a se conditorum tetricis formis, monstri instar, repræsentatur. Esto, rempublicam a prædonibus administratam, opem & securitatem adferre principis tyrannidi, nihilominus adeo demum erit dissoluta & eneruis facta intestinis vitiorum suorum malis, vt neuiquam poterit hostilibus incursionibus opportune diu obuiare, vel fortiter resistere. Proh extremitatem humanæ malitiæ, quando reperiri possit vnus homo, qui studiose cupiat, imo qui id operose conetur, tot millia ciuium bono communi ex virtute intellectu ac morali, ex spe æternæ beatitudinis, ex animorum tranquillitate, ex mutua inter ciues charitate manante, destitui, vt interim ipse impune in immensum voluptatis se dedat ac præcipitet! Conspici posse hominem adeo a natura ac Deo ipso abhorrentem, vt virtutes ciuium ducat expugnandas, eorum autem vitia nobilitanda: cælum spoliandum, stygem vero ex suis, damnandorum ingenti numero, locupletandam sibi proponat! eo quidem ipso, quo prono cursu immittit vestigales suos in

voluptates princeps, eos in vaga, in immensa, sine mensura aut fine, statuit destinandos. honesti quidem sunt certi fines, ac ex illis decretæ iucundæ quietudines. voluptatum autem nulli sunt modi, satietates nullæ, vel termini cogitandi. Naturalia desideria, ait Seneca, finita sunt: ex falsa opinione nascentia, vbi desinant non habent. Nullus enim terminus falso est. viae vni aliquid extremum est: error immensus est. Ciues itaque ad errandum a principe soluti, fluctibusque continuis suarum cupiditatum iactandi, vt alijs molesti fuerint, ita sibi metipsi onerosi, ac sub oneribus perpetuo cursu conficendi. Enimuero vbi voluptates affluenter abundarint, ibi pariter dolores confertim in corpora animasque grassabuntur. Ipsæ voluptates, inquit Seneca, in tormenta vertuntur. voluptates venereas sequuntur dolores anxietatum, paupertatum & morborum: intemperantiam mentium stupores, artuum podagræ, ac grauedines.

Porro notum, animum excelsum, erectum, ad præclara facinora egregium adferre momentum: ac contra, animos fractos ac dimissos languere plane ad optima quæque difficultium ac maximarum rerum consilia. Tyrannus autem renuit omnino hanc animorum erectum statum in ciuibus permittere: proinde qua voluptatum consuetudinibus, qua timore suppliciorum, qua exhaustis eorum pecunijs, qua seruitutis suæ opinione, conatur eorum animos deicere, nulla alia in re fiduciam habituros, præterquam in serui ipsius adulatione. qualis omnino sensus illi adfuit, qui Elizabethæ, quondam Angliæ Reginæ, auri-
bus hæc verba dedit: Sed longe maximum huic
regioni decus est diua nostra Elizabetha, quæ sic felicissimis auspiciis in lucem edita, vniuersæ Britanniæ, imo vniuerso orbi terrarum tantam lucem regie virtutis splendore affudit, vt iam omni laude maior sit, & adoranda, non adornanda credatur. Sanctorum martyrum, Episcoporum, Monachorum, ac virginum virtutes, castimonias, sanctitates in nostra Insula, ab hoc vno terrægrapho deridendæ, impioque ipsius stylo conspurcandæ impune proponuntur: Solius Elizabethæ maiestas, iudicio Parlamenti Anglicani ex adulterio vel incestu prognata: tot innocentium sanguine cruentata, tantis libidinum flammis denigrata, tot furis in Regem Catholicum, in Reginam Scotiæ Mariam, in eius filium Iacobum furiosa, ab isto non adornanda, sed adoranda! adornari sane non potuit sine mendacio: nec adorari licuit absque sacrilegio. Mendax idcirco iuxta ac sacrilegus, qui ritu ignobili vtraque grammatrice perfecit. Cum vero tyranni hoc pacto animos ciuium eneruarint ac depresserint, in nullis de reliquo paratos habebunt ab bono commune procurandum, sed in sordidis tantummodo ac minutis occupatos: quod sane rebus ciuilibus contrarium. Satis tyranno fuerit si ciuium concidentes sensus, nihil contra ipsum meditentur: cum teste Aristotele, serui ac mulieres in neminem impetum facient. Hinc affirmat Cicero, Græcos diuina seruitute ad nimiam assentationem

Sen. ep. 15.
ad Lucil.

Sen. Ep. 24.
ad Lucil.

Camd. Def.
Brit.

Cic. ep. 11. ad
Quint. frat.

sentationem eruditos. neque iam fideles sunt, cum etiam audent aduersari nostris voluntatibus. Et vero inuidet non nostris solum, sed & suis.

6. Inciuile etiam ac tyrannicum, ciues redigere ad paupertatem fortunæ. Sicut enim virtus, & honesta oblectamenta, non solum ad Principem Dei ac naturæ muneribus spectant, sed etiam ad ciues, ita pecuniæ, eorum instrumentum, ciuibz nedom Principi tantum concedendæ. Miseria autem indigentia quam sit tristis & acerba, quam ingenijs & animi magnitudini inimica, quis non videt? *Pauperes efficere*, ait *Aristoteles*, tyrannorum proprium est: ut nec præsidium alatur, & quotidianis operibus occupatis, non vacet impetum facere. Verum, licet hoc conducatur ad stabiliendum tyrannidem, nihilominus multis nominibus esse inciuile manifestissime liquet. Imprimis isto admissio in quacumque re publica, de ea verum fuerit, quod de Romano imperio id agente pronunciauit *Cicero*: scilicet *Ut imbecillitate aliorum, non nostra virtute valeamus*. Extenuatis porro & exhaustis ciuium fortunis, impotentes inde euadent ad extruendas & fundandas academias, scholas publicas, ad sumptus faciendos bello necessarios. Vnde non modo sibi mutuo erunt inutiles, sed insuper externis ludibrio. Illibenter etiam, cum salus Principis in discrimen adducitur, vitas suas periculo pro eo exponent, quem nouerint ad se rapuisse omnia ipsorum bona ac viscera, se in illo, tanquam in voragine, iam cum omnibus suis periisse. Recte porro *Aristoteles*, *Egestas seditiones & delicta parit*. ac horum pauperum ex tyrannide ingenia sic describit: *Occulte sunt prauis, & in rebus exiguis fraudatores: iniuriæ vero inferuntur, quandoque per contumeliam, quandoque per dolum*. sint res ciuium vi tyrannidis excisæ, adhuc tamen illis supererunt odia & linguæ, quæ in honorem Principis dedecora passim diuulgunt, & eius famam commaculent. Naturæ porro aduersatur, opes vectigalium nimium diminueret. Num precor, Deus ac natura, bona sua in omnium conspectu effudere eo fine tantum, ut Principes soli eis abundarent? Denique huiusmodi subditorum expilatio plerumque ad extremum ipsi tyranno perniciosa. Errat, inquit *Seneca*, si quis existimat ibi tutum esse Regem, ubi nihil a Rege tutum est. Luculentum huius exitus exemplum in subditis *Sauli* ab eo afflictis; ad quem expugnandum, ut ait Scriptura, *Conuenere omnes, qui erant in angustia constituti & oppressi, ære alieno & amaro animo*. est hoc naturæ insitum, uti in eos virtute partis irascibilis inerudescat, qui concupiscibili parti debita fomenta & iucunda bona eripiunt. Quod cum agat tyrannus, ecquid miri, si in eum ciues insurgant rabidissime? contra vero, ut ait *Cicero*, *Singulorum facultates & copie, diuitia sunt ciuitatis*. Non itaque permittet tyrannus quempiam suorum ad magnam aliquam potentiam, seu auctoritatē deuenire, siue ex diuitijs, siue ex virtute, siue ex nobilitate sanguinis, eiusmodi diuitas ipsis accresceret. Cui absolute studium, ait *Aristoteles*, ut nulli potentes sint.

7. Quo etiam tyrannus validior fiat in vires subditorum, operam enixe ponit ad hoc, ut ipsi

mutuo sint infidi, ut inimicitijs inter se in factiones distribuantur, quo tyrannus ipse omnia eorum consilia resciscat, & eo vniuscuiusque potentiam, quæ ipsi esset periculosa, opportune diminuat. Curare debet tyrannus, inquit *Aristoteles*, ut alteri alteris infidi sint. Neque enim tyrannorum potentia antea eueritur, quam aliqui conspirent, fideque sint inter se. In hunc finem, religionum etiam disparitates censuerunt aliqui Principes, cum *Iuliano* Imperatore, in suis ditionibus permitendas, quo ciues inuicem offensi, nihil cogitent, nedum moliantur contra voluntates ipsorum, licet summo gradu tyrannicas. *Hieron*, inquit *Aristoteles*, qui auribus perciperent quod dicebatur, mittebat, ubi conuentus aut catus aliquis hominum erat. Minus enim libere loquantur horum metu, aut si libere dicunt, minus latet, quod dicunt. Præterea ait, tyranni est inter ipsos ciues, & pericula creare, concitare odio animos inter se, & plebem cum patricijs, & locupletes inter se. Cæterum si artes istæ præualuerint, quis demum bonorum ciuium quietam vitam aget: ut admittamus, ciues nullam ex conuictu iucunditatem percepturos? quis non versabitur in summo periculo, etiam innocentissimus, quando fraudi ac malitiæ maiorum omnis ciuium substantia, adeoque vita ipsa, obuiæ fuerint? quando non solum malitia impetiti, sed & malitiosi ipsi in furores plane adiguntur? Malitia ipsa, inquit *Seneca*, maximam partem veneni sui habet. Recte idcirco affirmavit *Ægidius Romanus*, vanam esse tyranni, in bonos ciues, tyrannidi ipsius resistentes, tanquam in factiosos homines, declamationem, dicendo: *Magis autem tyrannus seditiosus est, qui in populo sibi subito discordias & seditiones nutrit, ut tutius Dominari possit*. Hoc enim tyrannicum est, cum sit ordinatum ad bonum proprium præsidem cum multitudinis nocumento.

8 Denique, quo ciues rerum ignorantes euadant, quo minus inter se noti, quo de bono ipsorum publico haud deliberent, sodalitates & concursus academicos vetat prorsus ac proscribit tyrannus. Conuictus, ait *Aristoteles*, pati non debet tyrannus, nec quicquam tale: sed ne ea fiant cauere; unde effici duo solent, prudentia, & fides. nec scholas, neque conuentus alios aptos ad cessationem sinere, & omnia perficere, ut quam maxime ignoti inter se omnes sint: notitia enim fidos inter se faciet. Quis non animaduertit bono communi, quod ex singulorum ciuium bonis consurgeret, hæc consilia penitus repugnare? valeat itaque cum *Orpheu* lyra, cum *Virgili* fauo, vitæ suauitas, valeat morum comitas, valeat amicitia: Quæ, ut inquit *Aristoteles*, nihil maius aut melius ciuitatibus dari potest: valeat eruditio, animi decus ac cœleste pabulum: valeant in foro, in academijs commercia: valeat charitas, valeant mutue beneuolentiæ, largitiones, si hoc ritu barbarico ciues a suis principibus tractandi.

Da fræna, & omnem prona nequitiam incita. Per scelera semper sceleribus tutum est iter. Hoc sane, quod ingenium tamen ciuilitatis, non est homines congregare, sed potius, quod barbarici proprium, illos dispergere, & in iratas ferarum naturas coactos demutare.

9 Hæc vero, atque istis similia, inde cogitur tyrannus

Arist. 5. pol. cap. 11.

Arist. 2. pol. cap. 2.

Sen. Ep. 18. ad. Luc. Ægid. l. 1. de Reg. princ. cap. 15.

Arist. lib. 5. pol. cap. 11.

Arist. 2. pol. cap. 2.

Sen. Agam.

tyrannus præstare, & hæc artes barbaricas profiteri, quod renuat ex imperio veræ fidei ac virtutis imperare: quod suos luxus & crudelitates bono communi præferre statuerit, in hoc solum ingeniosus, quo hæc monströse deformia, virtutis, æqui ac boni formis utcumque ab ipso colorentur, ac suis, talibus nominibus falso commendentur.

Virg. 3. Æn. Prima, hominis facies, & pulcro pectore virgo
Pube tenus: postrema, immani corpore perfixa.
Delphinum caudas utero commissa luporum.

Atque in istis exercendis acriores ceruntur illi
Principes tyranni qui præ cæteris plus volupta-
tibus dediti ac corrupti, ab indole ijdem ti-
midiores: etenim vt voluptatibus potiantur, om-
nia tentabunt: quod verò meticulosi, vehemen-
tes inde erunt harum artium executores: scele-
rum enim suorū conscij, & ad omnes strepitus
trepidantes, quo in tuto luxurientur, bonos ciues,
eum ipsorum bono communi, sedulo conficiet,
ne qua a virtute & honestate ciuium ipsis ali-
quod creetur periculum. Cæterum ars interdū
vel artificij ipsi exitium parit & tormentum.

Claud. pen. *Qui terret plus ipse timet, fors ista tyranni*
in 4. consul *Conuenit, inuidere claris, fortesque trucidant,*
Hamor. *Muniti gladiis viuunt, septique venenis,*
Ancipites habent arces, trepidique mouentur.

C A P V T XII.

*Astus, fraudes, mendacia ac periuria, quantumvis
virtutum nominibus, aut amphibologia sinuosis
ambitibus honestentur, barbarica habenda
consilia.*

Basil. in pl.
33. Hom. in
Princ Prou.
Aug. in psa.
49. l. 4. cont
Iulian.
Amb. l. 3. off
cap. 9. Cicer
3. off.

S. Thom.
2.2. q. 55.
art. 1.

Dion. Epist in ipso ingenuitate *ὅτι τὸ ἀναιδέος* siue in-
ad demoph experientia, siue aliunde oriatur. Postremo vt
Cic. de Am. notat *Cicero*, adesse, debet illa animi dispositio
in eo, cui palpum obtruditur, *Qua maxime ipse*
assentetur, & se maxime ipse delectet. Quocirca,
quod sint nonnulli, qui nequeant, aut nolint
vera sapientia, solidaque virtute fines suos con-
sequi, ad dolosas machinationes se recipiunt:

perinde ac si non cum hominibus in ciuitate ad
veritatem explicatis, versarentur, sed cum au-
ibus ac feris in campis & siluis, quas in sua retia,
prædæ causa astute compellerent. Nec sane ho-
rum fraus, in alti silentij tenebris quantumuis
abstrusa, genuina sapientia politica æstimanda,
vt *Plato* ac *Cicero*, rectè docent: nam affirmant, *Plato Dial.*
cognitionem practicam sine iustitia, nec esse sci- *7. de legib.*
entiam, nec sapientiam, neque prudentiam, sed *Cice. l. 1. off.*
meram animi ex sophismate calliditatem. Hinc *Eccl. 26.*
dolosi in scripturis sacris comparantur scorpio-
nibus, qui sub lapidibus latitant: laqueis itidem *Psal. 9 Ps. 10*
in via occultis: denique sagittarijs, qui ibi no-
cent vbi non sunt, & vbi interdum non viden-
tur, quo instructa in mente fraus scopum fæli-
cius attingat.

Subdola cum ridet, placidi pellacia ponti.

Vere dixit *Aristoteles*, hominē virtute destitutū Arist. l. 1 po I
omnium animalium esse maxime malitiosum:
quippe in quo ab ingenio compsitæ fraudes, in-
finitam vim adferant decretæ ab ipso malitiæ. Plut. in Sill.
Recte *Plutarchus*: Sane *vrforū catuli*, *luporum* &
simiarum statim suam ostendunt indolem, nulla ve-
latam aut oblitam re. Humanum vero ingenium in
mores, opiniones, legesque se coniiciens, sepe numero
vitiis occultatis bona imitatur, vt aut tandem eluat
innatam vitii maculam, aut versutia, tanquam exi-
mio quodam tectum, longo tempore delitescat, ac nos
fallat. Solent passim nauigantes, legentesque ex-
terna littora, propria illorum locorum vexilla
erigere, & ab alto explicare, quo minus in suspi-
cionem hostilitatis incidant; ita ciuilia negocia
peragentibus affatim vexillorum esse solet, qui-
bus sua dissimulent, & alijs adulentur. In duo
autem intendit dolosus ciuis: nempe in falsam
opinionem, iuxta ac in incommodum animi af-
fectum, in conciuē varijs artibus procuranda:
nempe vnde is id ignoret, quod aliter scire pos-
set, falso de eo pronunciet, quod aliter neuti-
quam faceret: demum vt is amet, odio habeat,
timeatque contra quam ab ingenio vellet, rei-
que veritas postulat. Hoc pacto fraudibus indu-
cuntur ciues vt illud pro honesto ducant, quod
pessimum: vt inique erga eos afficiantur, erga
quos amanter potius affici deberent.

2. Primo itaque in loco, ut fraudum incivilitatem prodam, ostendam ex degeneri omnino vilitate animi in eo, qui eiusmodi fraudibus operam impendit, eam oriri. Id sane vile, quod contra animi dignitatem turpis quædam eiusdem ad quandam servilitatem abiectio: Talis dubio procul, fraudum concinnatio, ut ostendit *Dionysius*. ad hoc indicandum, nobiles pueri apud Rmanos, pretexta & bulla donabantur. Bulla ad pectus pendebat, figuram cordis gerens: nimirum ut eius inspectu intelligerent, omnia agenda ex consilio, cuius sedes pectus, & ex cordis præscripto, seu sinceritate. in eundem finem Reges Persarum Saphirum in pectore gestabant: utpote vernantis veritatis symbolum. Ita est enim a natura in homine comparatum, ut animi internus sensus verbis factisque consentiat: sine quo ipsa natura in eodem esset a seipsa quodammodo distracta, & opposita illi in ipsa munera inconcinne, adeoque pugnanter, instructa: quod etiam sine maxima perturbatione inquietudine

inquietudine summa, ac confusione in vita fieri nequit. Natura autem tam perturbationem quam dissentionem, confusionemque in seipsa plurimum fugit & detestatur. Ostendit etiam experientia, nullos adeo doctos in fraudibus instruendis ac pauperes, & extremis pressos ne-

Arist. 5. Eth cessitatibus. Vnde Aristoteles, dicit, adulatorem Luc. lib. 1. dici δόλος seruum.

Mam. in Iul At secunda quies, & nescia fallere vita.

Seruite vitium, mendacium, ut ait Manertinus & non tantum animi parui commentum: cuius duæ plerumque origines, inopia & timor. Aperi- Cic. de ami, te odisse, ait Cicero, alium magis ingenuum, est, quam fronte occultare sententiam. Ob hanc causam

Phil. de pri. Philo affirmat, neminem in ciuitate minus dece- re fraudem quam Principem: eique proinde in- terdictam omnem fraudem iure diuino ac na- Rabidan. de iust. Princip rurali. Vnde Reges Ægyptiorum inter cætera regia insignia, collo saphirum, qui veritatis per-

Mach li de pr. cap. 8. 15 petuo virentis symbolum, appensum portabant. Nefas, dixit quidam apud Zonoram, purpure in- esse mendacium. Si ergo velint politici ciuilem su- am prudentiam meris fraudibus constare, ne- cesse fuerit, ab eorum institutis excludenda cū meliora, tum nobilium virorum ingenia: deni- que seruos dūtaxat, ingenuis abdicatis, admit- tendos in Senatum: imo etiam dæmones eo aduocandos, qui ut hominum naturam inuerte- rent ac corrumpere, eos arte mentiendi ac dis- simulandi, ut canit Prudentius, primum imbue- runt.

Prud. Hama Simplex lingua prius, varia micat arte loquendi, Et diffissa dolis resonat sermone trifulco.

Apud Iudæos, quorum sancta lex & idioma sacrum, ad verborum abusus ex fraude depel- lendos, idem verbum, quod significat sermo- nem, etiam significat voluntatem. Vocamus puel- lam, & quæramus ipsius voluntatem: scilicet Os eius. & quod verba factis debeant consentire, idcir- co Damar significat dictionē & iussionem. hinc

Cic. l. 2. de veteres, teste Cicerone, dolum ac fraudem, Erebo Nat. Deor. & Nocte natos ferunt. quippe ex tenebris secre- torum, seu hostibus infernalibus generis huma- ni prognatos: quæ enim a dolo & fraude ficta, eadem umbrata, non solum sua vanitate um- bram imitantia, verum & obscuritatem eiusdem exprimentia: etenim ipsemet splendor assenta- tionis, quibuscumque verborum coloribus pi- cturatus, si ad abditum in animo consilium blandientis & obsequientis referatur, umbra est obscuritatis cuiusdam, & tegumentum inter- cipiens ad spectum in nobis veritatis.

3 Conuersationi etiam ciuili, cui instituen- dæ ac conseruandæ studet prudentia politica, penitus aduersatur hic idē dolo. Si enim om- nes ciues, quod ad ipsorum facta & verba, mu- tuo appareant tanquam totidem irides, colum- barum colla, vel pixides in officinis pharmaco- polarum, quorum sermo trifulcus, ut cecinit Prudentius, quid vnquam fiet ab ipsis constanter & incunctanter quantum ad bonum com- mune vel priuatum? paradigma huius rei ido- neum, quod Plutarchus de sermone habito inter Plut. lib de Amor. frat. lunam ac eius matrem refert. Voluit luna sibi a matre tunicam parari. illi vero respōdet mater, hoc commode fieri non posse vnus tunicæ su-

ptu aut apparatu. nam dicebat, nunc cornuta, postea rotunda, nunc exigua, subinde magna videris: proinde quomodo vna tunica istis ad- uersis tui formis aptanda, nequaquam percipi- o. Ita omnino cum dissimulatoribus, in varias species sese componentibus, quo demum con- uersationis certo filo, aut qua facie sit conueni- dum, definiri ac statui minime poterit. Proinde ut hoc argumento luna caruit tunica, sic falsa- rij aliorum amore ac fide plerumque destituuntur. Cogitemus modo non Principem solum, & eius consiliarios, hac arte fingendi fucatos, sed in vniuersum omnes ciues, cunctos eorum or- dines, & tunc videbimus, an sit politicum, & non potius barbarum, fraudes ac technas in so- cietate instituere. De quibus Seneca: Quidam al- ternis Vatini, alternis Catones sunt. & modo parum illis seuerus est Curius, parū pauper Fabricius parum fru- gi & contētus vili Tubero. modo Licinium diuitiis, Api- cium cœnis, Merulum delitiis prouocant. Maximum indicium est mala mentis, & inter simulationem vir- tutum, amoremque vitiorum, assidua iactatio. Si pa- rentes quid consilij liberis dederint, illico suspi- cabuntur liberi, politicum nescio quid: scilicet prætextu pietatis se fore a parentibus decipien- dos. Si mariti vxoribus, aut istæ illis quid sug- gesserint, id omne interpretabuntur fraudulen- tum ac politicum, in mutuam perniciem omni- no instructum. Si amici inter se aliquid consti- tuerint, eorum cogitationibus statim succurret species quædam cuiuspiam politici: nempe cla- dem aliquam inferendam sub fūco amicitie ti- mebunt. Si heri famulis aliquid mandarint; si hi illis aliquid polliciti, euestigio certe politi- cum hoc vtrunque eorum animis obuersione sus- pectio nempe fraudis obtentæ eos dirissime vexabit, ac continuo perplexos habebit. In hac diffidentia & anxietate, quæ obsecro, ciuilitas, quæ amica bilis coalitio spectari poterunt? imo potius istis quanta rerum turbatio, & consilio- rum turbulentia insunt? ut enim alias ad notauimus, duplici damno affligit dolo: Vno, quo res in prædam cadit, altero quo ingenium ipsius de- cepti, eiusque expectatio a dolo superantur. Vnde demum fidelitas omnis violatur, Venerabi- le numen, ut loquitur Valerius, & certissimum hu- mana salutis pignus. cuius fidei cultores egregij fu- ere olim Romani: & inde illius templum a tem- poribus Numæ celebre habuere, ut narrat Blondus. quā tanti fecit Attilius Regulus, uti ex captiuitate Punica solutus, maluerit ob promissionē datam ad crudeles Afros remeare quam Romæ cum suis viuere, ut Plinius recollit. Egregia sane ars, huic fidei fraus contraria, quæ coniuges doce- at sub quo innolucro supra tuto committant. quæ seruos admoneat, quo stratagemate do- minorū bona depilent ac prædentur: quæ cha- ritem & amicitiam ciuilibus rebus penitus e- ripiat: quæ ciues animorum tranquillitate pri- uet: quæ eorum corpora animosque furijs ti- morum & horrorem perpetuo exagitet. Fælices sane horū respectu, palantes Schythæ, Exleges Heruli, per montium deuia oberrantes, quibus simulatæ virtutes, clementi doli, angores non infligunt: quibus, cum vitæ rudis simplicitate, pax & quies vbertim affluunt.

Sen. ep. 20.

Val. li. 6. c. 6.

Blond lib. 1. Triu. Rom. Cic li. 3. off. Plin. de vit. Ill. cap. 40.

nullo

nullo docuit liuescere fuco,
 Claud. pan. Numquam falsa loqui, nunquam promissa morari,
 2. Stilicori. Inuisos odisse palam, non virus in alto
 Condere, nec latam speciem prætere fraudi,
 Sed certum, mentique parem componere vultum.
 4. Qui porro astus secum cogitant & exercēt,
 id faciunt ducti cupiditate priuati cōmodi. Pro-
 inde imodicus amor sui, inter alios prauos effe-
 ctus, quos profert, mēdax semper est ac dolosus.
 qui enim sui amore in immensum flagrant
 ij, vt alias dictum, parum sunt solliciti de a-
 liorum bonis, aut de illo, quod omnium com-
 mune. imo horum dilapidatione ac proditiōe
 priuatum lucrum pessimam poēsin in ciuitate
 exercentes, sibi parabunt.
 Ouid. eleg. ad Ifid.
 De Niobe filicem, de virgine fecimus vrsū,
 Concinit Odrysium Cecropis ales Itym.
 Iupiter aut in aues, aut se trassformat in aurum,
 Aut secat imposita virgine Taurus aquas.
 Prothea quid referam, Theabanaque semina dentes,
 Qui vomerent flammās ore fuisse boues?
 Flere genis auriga suis Electra sorores,
 Quæ quæ rates fuerant nunc maris esse deas.
 Quamobrem cum varijs formis ad figmenta
 Deorum, inter ciues fides fuerit semel consti-
 prata, barbariem, excisa ciuilitate, necesse est
 inde inualefcere: quod S. Damascenus & S.
 Aug. lib. de. vtil cred. cap. 14. Plat. dial. 2. Repub.
 Augustinus egregie docent. Mendacium inquit
 Plato, non Dīs solum, sed etiam hominibus odiosum.
 Doli etiam artificium, ipsimet auctori plerum-
 que noxiū. cū enim siues animaduertent aliquē
 inter eos verbis instruere fraudes aut mendacia,
 illico ob violatum ab eo naturę institutum, cum
 valde detestare & fugere solent. neque sic frau-
 des, mendacia, simulationes diu latere alios pos-
 sint, vt non videantur a tam multis oculis, qui
 in ciuitate vigent. quorum si vel vnus rem per-
 spexerit, ille satis potens, qui emissā fama in om-
 nium conspectu mendacem & subdolum de-
 nigret. amissa autem hoc pacto fidelitatis opi-
 nione, nullus de reliquo locus ei supererit ad ci-
 uilitatis munera in ciuitate obeundum: verissi-
 me sane pronunciauit Sapiens: *Qui sophisticè lo-
 quitur, odibilis est: in omni re defraudabitur. non est
 illi data a Domino gratia: omni enim sapientia de-
 fraudatus est. Nihil enim stabile est,* ait Cicero, *quod
 infidum est.* Verum enimvero haud iuuat, quem-
 piam esse artificiosum in propriam perniciem:
 ad mala nempe sibi comparanda cum a Deo,
 tum ab hominibus quandoque infligenda, inge-
 nio, sceleris que accurate instructum, in publi-
 cum prodire. Nihilominus ad resistendum im-
 pugnationi iniustæ, inhonesta non erit aliquā-
 do dissimulatio. in quo genere ex historijs ni-
 hil efficacius deprehendi simulatione stultitiæ.
 huius artificio fræctus S. David insaniētis species
 coram Rege Achis induit, vnde personam ce-
 lando, vitæ discrimen euitaret: illud ipsum v-
 surpauit Vlysses, teste Plutarcho, qui salem tan-
 quam semen sparsit in terram, quo insanus, &
 profectioni bellicæ ineptus haberetur. idem
 consilium sequutus Iunius Brutus, vt narrat Plinius
 secundus qui Cum eandem fortunam timeret,
 in quam frater inciderat, qui ob diuitias & pruden-
 tiam fuerat ab auunculo occisus, stultitiam finxit: vnde
 Ouid. fast. & Brutus dictum.

Brutus erat stulti sapiens imitator, vt esset
 Tutus ab insidiis dire Superbe tuis.

5. Verū, vt in vniuersum dolus simul ac men-
 dacium in ciuiles mores pestifera, tum vel ma-
 xime nociua & inurbana, quæ in falsato Dei cul-
 tu, fideque diuina simulata aliquando reperi-
 untur. Cum enim istæ virtutes, vt diximus, sint
 morum ciuiliū bases ac fundamenta, conse-
 quens, eis elusis, & ad vmbas extenuatis,
 ipsam ciuilitatem eodem concidere, euanesce-
 re. Quamobrem non solum impium, sed etiā
 barbarū Gnosticorum & Helchistarum hæretico-
 rum institutum, impunitatem animæ largien-
 tium cuiusuis sectæ externæ professioni, veræ-
 que fidei, in contemptum martyrij, abnegationi.
 Qualis sensus quibusdam ethnicis pariter ad-
 fuit, iam florente Christi Domini religione, vt Greg. l. 3. in
 testatur S. Gregorius. Quia nempe magnates illos re. iob. cap. 5.
 ligionem venerari conspiciunt, ipsi cultū religionis as-
 sumunt, & bonorum vitam sub despectis vestibis, ini-
 quis moribus premunt. Verum enimvero inter no-
 strates quidam historiographus ob hanc ipsā,
 quod ad religionē ac fidem egregiam simula-
 tionem, miris laudibus effert Elisabetham Bole-
 nam, imperante eius sorore Maria, quæ catholi-
 cam ac Romanam fidem profitebatur, fecerat-
 que, vt id tota sua Anglia secum præstaret. Eo- Camd. in
 dem inquit, tempore, illa, vt nauigium ingruente Appal. Elec
 tempestate, sese moderans, ad Romana religionis nor-
 mam sacra audiret, & sæpius confiteretur: Imo Car-
 dinale Polo asperius interpellante, se Romane Catho-
 licam præ terrore mortis profiteretur. Hi fuere tunc
 mores politici, hæc pietas desertæ pietatis Eli-
 zabethæ, Maria Regina in Anglia regnante.
 6. In hoc sane nauigio videor mihi rediuiuū
 seu restitutum aspicere Dionysij sacrilegi nauigi-
 um, quod Locris, postquam fanum Proserpina ip-
 se expilauisset, soluit, ac Siracusas sæliciter ap- Cic. l. 3. de
 pulit: iuxta ac a nauigatione, eiusdem Dionysij Nat. Deor.
 voces audire, quibus suos compellauit: *Videtis
 ne amici, quam bona a Dīs immortalibus nauigatio
 sacrilegis detur?* Cæterum quale istis ingenium!
 non ita pridem data eius rei iusta occasione,
 quidam ex nostris in Anglia sacerdotibus, iuxta
 ac ex S. I. Religiosis, affirmarunt, nonnunquā
 vsum æquiuocationis aut mentalis Reservatio-
 nis licitum, adeo & veræ prudentiæ consentien-
 tem: scilicet quando quis ab eo interrogatus
 in iniustum suum damnum, aut aliorum, qui nō
 ex forma iuris interrogat, nec reuera, vtpote
 de occultis ius habet interrogandi. Huic a no-
 stris pronunciato Ministri in Anglia, etiam Iu-
 dices, & Magistratus cum reliqua indocta inibi
 turba, adeo ora sua opposuere, vt nomine &
 opprobrio Æquiuocatorum nostros defomarunt,
 adeoque Horribilis & infernalis æquicationis pa-
 tornos passim vocarūt. ecquis penes nos docto-
 rum, qui non nouit, hoc ipsum quod statuimus
 hac in re, adstrui sententijs omnium Theolo-
 gorum, Iurisprudentium ac Philosophorum? vt
 demirer Anglos aduersarios eo Theologiæ Iu-
 risprudentiæ & Philosophiæ voluisse (penitus
 ignorantes apparere, quo sententiam hanc no-
 bis vitio vertere decreuerunt. Quod vero atti-
 net ad fidem & Religionem, etiam & ciuiles
 congressus, omnino reprobamus ritum æqui-
 nocandi.

uocandi. At ecce hic Argonauta vel in materia religionis ac fidei, cum præconio nautico & celeuimate inducit Reginam suam cum *Æquiucam*, tum *Æquiucantem*! Quo enim modo non erit Regina *Æquiuoca*, quæ Regina & non Regina? scilicet quæ Regina *Facto*, non Regina *Iure*, quandoquidem notha, & a B. Memoriarum *Pio Quinto* excommunicata, iuxta ac iure imperandi priuata: similiter vnde haud habenda Regina *Æquiucans*, quæ simul Catholica & non Catholica? Catholica, quod exterius religionem Catholicam professâ: non Catholica, quod intus & in animo hæresim fouerit, & a Catholica fide penitus abhorruerit.

7 An non egregie de nauigio, falsi maris sentinosum hoc mancipium, philosophatur? De nauigio dico non tam Christiano, ac Theologico, quam Geographico, Halientico, protestantissimi pleno, prorsus barbaro? At heus tu, quale precor, reputas nauigium *Elisabethæ* tuæ animam, quali prudentia libratam, quo cœlesti spiritu, vela extendentem, impulsam, quæ ad vitandam mortem, fidem & religionem erga Deum profuse exiit, superstitionem vero, adeoque idololatriam, vel te Iudice, sub tyrannide Anthichristi interim induit? quando imperium capefcens, iurauit se defensuram fidem Catholicam Romanam, nihil minus animo id tunc cogitans? num etiam periurijs & sacrilegijs onusto nauigio aura tua politica prospere coludit & adspirat? Nauigio huic erroribus & scelere grauidò, tuis tamen calculis inter aduersæ fortunæ fluctus sæliciter, sapienterque ad portum ciuilibis compendij decurrenti, applaudis. O quale tuum nauigium politicum? & qualis tu? quam præclara eius sulcatio, quam deprædicas? Num deo charum nauigium, quod officina hæreseon, quod vterus serpentum, quod diuinorum profanationibus refertum! Præconio tuo historico incitentur modo ciues, ad exemplar illius virgunculæ, aduersante ac reflante fortuna, fidem, religionem, adeoque Deum ipsum deserere, eiurare: id enim postulat tui nauigij dextra ac secunda fluitatio. Fingas cum animo tuo, hodierna die nos omnes in Britannia, a te laudata esse totidem nauigia, pictas ac fictas ab Alexandria naues: quales tu encomijs politicis tibicina celebras: ac tunc mihi dicito, quonam in loco restabit fidei ac religionis puritas: vbi reperienda eius constantia, quæ vel martyrio quandoq; consignetur, posteaquâ e gloria fuerit tui nauigij, quo ad portum demum quoquo modo appeller, in istis fingere ac mentiri? Sapiens meminit iste profanus, ab hac sua *Elisabetha* constitutos in Anglia carceres ad pontificios, vt ipse loquitur, coercendos, at quo iure, quæ æquitate, amabo te? An non ex animi sententia id pontificij fecerunt, quod ex simulatione peractum in *Elisabetha* tua, celeuma cantando, deprædicas? Si illa cum laude prudentiæ, repugnante interno animi sensu, dissimulauit, falsum, impiumque vsurpando; cur non maiori laude digni pontificij, qui consulto, id que ex regula traditionis paternæ & Ecclesiasticæ idem peragunt? an te cenfore, plus gratiæ meretur mendacium, quam ex in-

genuitate & veritate consilium? Verum caueris tu quoque, ne ad extremum eadem sorte absorbearis, qua tuum iam olim periit nauigium. *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto in inferna descendunt.* Quamobrem precor, eis carceres decernendi ab illa Regina, ob ea solum facta, quæ eorum maiores, literis, virtute, armis & imperio clari, in sacris ac diuinis habuere: quæ etiamnum maior pars Christianorum cœlestia appellant officia? Num in tuo tribunali grauissimæ statuntur pœnæ, vbi nullum delictum interuenit, sed potius vbi virtus Hæroica se ostendit?

8 Quod vero hoc scelus dissimulationis in pestem ciuilitatis lateat, neque tribunal forense eius conscium esse poterit, ideo, quo a tam nefario effectu educendo depellamur, quod sacra eloquia passim testantur, dolosos ac perfidos ciues, vt ingenti odio persequitur deus, ita frequenter insigni clade eosdem vlciscitur. *Os bilingue detestor. Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus.* Ideo autem dolus cum homicidio hoc in loco copulatur, vt inde doli deformitas, & enormes euentus ex dolo significarentur. *Agessas* vt scribit *Polienus*, cum audiuiisset hostes Persas, datam fidem violasse, plurimum inde lætabatur, sibi pollicendo, tunc fore ipsis Deum offensum, ac in eos breui ultorem. Non enim prius dolosi alios lædunt, quam in seipsis naturam ipsam violarint, alioque eam destinarint, quam quo deus, eius auctor, illam referri primitus instituit. Sunt etiam deo charissimæ veritas & virtus, quibus plane dolosus abutitur, perinde ac summi sacerdotis Rationali, cui *Vrim*, ac *Thummim*, iudicium, ac veritas, insculpebantur, quis per maximum scelus contra dei leges profanaret. Omnes virtutes deuouet dolosus falsitati ac rerum sordibus: quod quidem genus sacrilegij, dubio procul, deo valde inuisum. Neque aliud quam eidem deo ingratum spectaculum, naturæ, quam ipse cum rationis dignitate, tum redemptionis pondere sublimauit, quædam ex dolo depressio ad turpissima officia exequenda: adeo vt dolosus in dei conspectu vix homo dici poterit, sed potius vulpecula, ne dum ab omni animi ingenita magnitudine alienus. *Magnanimi*, inquit *Aristoteles*, *videatur id, quod in vnaquaque virtute magnum est. nulloque pacto ei conuenit, vt suasionem aliquam fraudulenter utatur, fingat, aut iniuste agat.* Ipsa bruta, quo ingenio nobiliora, vt pote leones & elephantia, eodem minus fraudem expertia: timidiora vero ac fugitiua animalcula ad dolos instruendos paratiora. Hanc in homine ex dolo indignitatem ægre sane feret deus. Denique illi vehementer displicet, hominem, sui imagine insignitum, dolos machinando ad condicionem demonis accedere, ac in eius palestra discipulum inueniri: non enim nos soli sacris literis edocti nouimus, falsitatem a dæmone manare, sed etiam veteres id vt cumque percepere. proinde *Claudianus* artes *Megara* recensendo cantat:

*Me tradente dolos, gestus, artemque nocendi
Edidicit simulare fidem, sensusque minaces
Prætegere, & blando fraudem prætexere risu.
Plenus sauitiæ, lucrique cupidine feruens.
Atque inter alias pœnas, diuinitus dolosis
H h h inflicta,*

Iob. 21.

Prouerb. 8.
Psalm. 5.Polien. lib.
2. strata-
gem.

Exodi 20.

Aristo. lib.
4. Moral.
cap. 2.Claudian.
in R. uffi

racit. lib. 1.
Annali.

infectas, hoc vnum, quod Deus sæpenumero dolosos permittit ruere in illos dolos, ex quibus omnem apud alios amittunt fidelitatis auctoritatem: enimvero maximæ fraudes, quarum exitus & effectus notabiles, diu alios celari non possunt, ut cum alijs notat *Corne- lius Tacitus*. fama autem, ut ait *S. Augustinus*, aliorum bono necessaria, sicut conscientia proprio. Proinde principes ad imitationem *Augusti* Imperatoris studere debent, ut apud alios opinio suæ potentiæ ac fidelitatis numquam debilitetur, aut imbecillitate aliqua laboret.

Valer. lib. 2.
cap. de iu-
ram.

¶ At nefandum prorsus genus doli, quod in periurijs inuenitur. Hoc enim dum falsitati impenditur, cum summa iniuria in Deum, fini etiam iurandi, adeoque iustitiæ inter ciues seruandæ, omnino aduersatur, ut bene disserit *Valerius maximus*. Superius explicatum, quantam vim ad ciuiles mores, adferat idonea cum reuerentia de Sacrosancto Numine æstimatio. Vnde consequens, illud barbarum prorsus vitium habendum quod hoc Numen ludibrio habet, tantamque eius maiestatem ac sanctitatem publice vituperat. Cum enim deus non solum sit in se verissimus, sed etiam in testificando, adeoque ipsa veritas, ac proinde a mortali absque humili sui submissione neque nominandus, neque cogitandus: tum immane dedecus ei illatum videbitur, cum in testimonium inuocatur non dico rei vilis ac minimæ, sed falsitatis atque peccati. Si Imperatores, ductu vel a ratione spectandi sui honoris, legibus districte cauerint, ne imagines suas quis secum in loca foeda seu inhonestas inferret, neu per sua numina, vitam, Geniosue ipsorum peierarent, quale tandem scelus reputandum, diuinam maiestatis sanctimoniam, ad cuius conspectum vel ipsi angeli contremiscunt, signaculum exhibere ac testem falsæ ac iniustæ assertionis? Hoc ipsum porro, modo quodam peculiari, Dei sanctitati repugnat. Is enim, qui inuocato numine falsum deierat, deum inducit ut auctorem publicum, ut fautorem erroris & iniquitatis: romini eius sanctissimo falsi patrocinium affingit, & eodem innocenti homini iniustum detrimentum sæpius infligit. Quocirca non ut cætera vitia periurium quasi contemptim per ipsum numen transit, eius sanctissimas leges prætergrediendo, quinimo violentas ac impuratas veluti manus ausu aperto quodammodo illi iniicit, quibus vel reluctans ad sententiam dicendam pro falsitate, pro iniuria, pro turpitudine contra religionem, ut ait *S. Thomas*, ab impio homine pertrahatur. Quo sane, ut nihil sceleratius ita neque efferum magis barbarumue.

S. Thom. 2.
q. 98. art. 2.

Heb. 11.

Etiam ulterius inter reliqua flagitia, peculiare quid inciuilitatis obtinet periurium. Etenim teste Apostolo, iuramentum ideo suscipitur ut iuranti conciliata fide, controuersiæ ac lites ex iustitiæ norma definiantur: supponitur enim nolle hominis aliquid in se

habentem, inuocato diuino numine, falsi quid attestari. Cæterum ex periurijs omnia contra accidunt: eis enim admissis, ac perpetratis, ut litigium debito termino inde carebit, ita humana fidelitas vacillabit. Cuius rei exitus in malorum contra bonos iniurijs frequenter constabit. Neque sistit perurij malitia in diuini Numinis contemptu, quinimo ad neglectum quoque principis, qui Dei imago, transibit. Quo enim pacto ius principis inuiolabile in ciuitate manebit, quando ius dei ipsius a ciuibus passim infringitur ac de honoratur? Facile ergo, ubi impunitas in securo, periurium in principis etiam contumeliam, adeoque in ipsam rebellionem, erumpet.

¶ Ex quibus manifeste patet eorum error, qui in fraude artificiose instructa, in dolo, virtutis colore falsato, omnem ingenij politici vim ac momentum collocant. Si enim ad ciuitatem aut politiam referri huiusmodi strata gemata poterint, quis inficiabitur, piratas, prædones, incendiarios ac fures esse dextere politicos, quorum quippe astus altissime doctissimeque digesti? existunt potius barbarici origines: quippe causæ inimicitiarum ac discessuum in republica: Denique comparata sunt artificia, quibus bonum ciuile penitus expugnetur. Quid autem turpius, ait *Cicero*, quam illud?

Cicer de
Amicitia

CAPVT XIII.

Fides Catholica ingenium postulat mite ac ciuile: contra Heresis in vniuersum insita sibi vi barbara ac rabiosa: indeque idonea, quæ rempublicam perturbet, immenemque reddat.

Ria sunt ad fidem orthodoxam spectantia, quorum vi, ea imbuti ciues, mites ac tractabiles inde euadunt. Primum est, externa prædicantium fidem certa auctoritas, quæ auditu percepta ad obediendum deo, simul ac ecclesiæ, homines dociles permoueat. Affirmat enim Apostolus, fidem ab auditu propagari: *Fides ex auditu*. aitque auditum in illis pro obiecto sortiri verbum Christi prædicatum. *Auditus autem per verbum Christi*. Neque hoc verbum Christi adstringit Apostolus solo verbo scripto, quod legatur aut audiat lectum ab aliquibus: quandoquidem quando hæc proferebat Apostolus, nondum erat scriptum Nouum Testamentum. Porro qui olim, etiam Apostolo testante, Deo credere, id fecere Patriarchis & Prophetis, priusquam illud verbum Christi scriptum extaret, fidem adhibentes: similiter barbaræ nationes, omnis prorsus verbi scripti expertes, ab Apostolis suis instructæ & conuersæ, ex auditu verbi Christi, ut docet etiam *S. Irenæus*, diuinam fidem animis conceperunt: quod in eis etiam constat externis regionibus, quæ literarum nesciæ, nostro sæculo

Rom. 10.

Iren. lib. 1.
cap. 5.

August. lib.
de vit.
cred. cap. 1.

saeculo ad fidem Christi perducuntur. Propter
quam causam eleganter ac solide S. Augusti-
nus fidei robur attribuit externae auctori-
tati insonanti, siue ea Ecclesiae expresse fu-
erit, siue fidem docentium: quemadmo-
dum scientiae momentum rationi idem con-
cedit. Cum ergo in diuinis asluefacti fuerint
ciues, duci obsequenter ac institui a suis et-
iam conciuibus, eisque pastoribus, inclina-
ti eodem erunt, vt etiam in ciuilibus fa-
cile morem gerant suis principibus: au-
ctoritas enim Ecclesiastica iam eorum in-
genia diuina quadam virtute emolliuit, subie-
cit, & in vniuersum ad admittendum obedi-
tiam tam dogmatis quam actionis optime com-
parauit ac disposuit.

Rom. 6.
Heb. 13.

2 Hæc est nostræ fidei humilis vis ac firma
cellitudo, quibus Ecclesiae traditioni tan-
quam suæ regulæ sit obsequens ac morigera.

Tertull.
praescrip.
cap. 20. 21.

Quæ, vt ait Tertullianus, ubique eiusdem Sacramen-
ti vna traditio. vnde duo eiusdem fidei ingenio
conueniunt, scilicet quid infantile, & Simpli-
citas. De priore hæc S. Petrus: Sicut modo geniti

1. Pet. 2.

infantes, rationabile sine dolo lac concupiscite. Est
enim nostra fides lac paruulorum in hac vi-
ta, ad virilem ætatem in alia peruenien-
tium. Est lac propter candorem doctrinæ,
quam instillat, est lac dentibus haud more alio-
rum ciborum atterendum, videlicet huma-
nis disputationibus minime discutiendum,
iudicandum, sed ex toto & absolute a paru-
lis infugendum. est lac rationabile, quippe
optimis credibilitatis argumentis instructum.
est lac, quod dum dei infantes appetunt, cer-
tis simul ac securis consilij ora matris Eccle-
siae vberibus infigunt: neu dubium illis, velle
talem matrem vilius erroris pestiferum liquo-
rem ipsis propinare; simplicitas vero, Ecclesiae
nota existit manifeste quod ad negocium
fidei, proinde Valentiniani hæretici, teste

Tertull. lib.
cont. Va-
lent. cap. 23.

Tertulliano, Catholicos vocabant Simples.
quem titulum Ecclesiae filijs dicit Tertullianus
esse gratissimum, eo quod spiritus Ecclesiae sit
spiritus columbinus, eique præsideat Columba,
spiritus sanctus: de cuius donis in hominibus,
dicitur: Estote simplices sicut columbae. an post hoc
columbae & simplicitatis encomion, aliquid
maius poterit expectari? Nostra columba, ait
Tertullianus, domus simplex. Eandem simplici-
tatem in Catholicis indoctis apprime lauda-
uit S. Augustinus: Turbam non intelligendi viuaci-
tas, sed credendi simplicitas tutissimam facit.

Augustin.
cont. epist.
Manich.
cap. 5.

Hoc de turba ideo adseruit. S. Augustinus,
quod doctrina Theologica destituatur: nam
omnes alioquin, etiam doctissimi, in hac sim-
plicitate credendi, cum ipsa turba conueniunt,
ac ea cuncti pariter consolidantur. quam ob-
rem hanc ipsam simplicitatem credendi
professus ipsemet S. Augustinus, dum fatetur
se Ecclesiae auctoritate in fide Christi teneri:
in qua consensus gentium & populorum, in qua
Auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, caritate
aucta, vetustate firmata. in qua perpetua in
sede Petri, episcoporum successio, in qua nomen
& ratio Societatis Catholicae apparent. Cum ita-
que instituto fidei orthodoxæ omnes sint in-

fantes, sint simplices, necesse erit eos inde
inter se conuenire, & superioribus tam ciui-
libus, quam Ecclesiasticis, perquam obedi-
tes reperiri. hoc ritu S. Augustinus, tantus Doctor,
infans, & columba simplex. Ex qua simpli-
citate, in Ecclesiae traditionem delata, oriri
inter Christianos concordiam in rebus fidei ad-
firmat Tertullianus: Nemo enim super magistrum
est; neque infimus in dicendo diminorabit traditio-
nem. Quando ergo quis ingenio confusus, aut
supernæ illuminationi, hanc simplicitatem
credendi, traditionem hanc deserit, eo ipso
in hæresim cadit. qua in re culpat Vincentius
Lirinensis Origenem & habitum pro hæretico di-
xit, Dum Ecclesiasticas traditiones & veterum ma-
gisteria contemnens, quadam scripturarum capi-
tula nouo more interpretatur. Neu dubitauit
pronunciare S. Ignatius, discipulus S. Ioannis
Euangelistæ, vt testatur S. Bernardus, haud obe-
dientes Episcopis atheos esse, impuros, & ordi-
nationis a Christo contemptores.

Tertull. lib.
praescrip.
cap. 20. 21.

Vincent.
cont. Hier.
cap. 23.

Ignat. Epi.
ad Trall.
Bernard.
Serm. 7. in
Psalm. 90.

3 Alterum, quod ad hoc conducit, specta-
bile est in quadam proprietate eius auctori-
tatis, cui se orthodoxi placide ac pie dimit-
tunt: ac est eiusdem communitas ac vniuer-
salitas quædam: Cunctos quippe fideles re-
spiciens, simul ac vno eodemque numero
complectens. Qua ciues catholice gubernati &
iustituti, noscunt nunquam, quod ad diuina,
se debere priuatim quidpiam sapere, plus
vel altius sapere quam oportet, vt admonet
Apostolus: sed cum alijs credendo potius cō-
uenire, ac instar columbarum, gregatim ex
mutua concordia & charitate coelum versus
conuolare; non cum miluis aut coruis, rau-
ca crocitantibus, seorsim putridas prædas in-
ferius consecrari. Quis autem non videt,
hinc eam concordiam propagari, qua ciui-
um sensus præ teneritudine mollescant, ducti-
lesque sint ad omnia consortij ac ciuilitatis offi-
cia?

Rom. 14.

Gen. 8.

4 Cæterum cum fides vera, vt iam dictum,
ab auctoritate docentium ac prædicantium
pendeat, ideo proposito aliquo dogmate no-
stræ credulitati, antequam peculiarem eius
sententiam discutiamus, inquirendum, qua-
nam publica auctoritate nobis, vtpote catho-
licum denunciatur. Et nisi inuenerimus
catholicum, tale scilicet, quale nulla hæ-
resis poterit sibi vindicare, eiusmodi do-
gma haud erit sequendum. Etenim nullus
est hæreticus, qui non obtendit suæ hære-
si aliquam auctoritatem externam. Dicunt
enim sua asserta, verbis Christi ac Apostolo-
rum, eorumque praxi stabilita dum in vi-
uis erant. Verum hæc asserta ab ipsis aucto-
ritas, non est sufficiens ad persuadendum
alicui fidem, quandoquidem omnibus hære-
ticis in speciem communis: eam enim sibi af-
finxere Ariani, Nestoriani, cuncti deni-
que falsorum dogmatum assertores. Quam
prætenfam auctoritatem si, quis promiscue am-
plecti voluerit, eodem aditus omnibus hæresi-
bus aperiet, nec ratio suberit, ob quam huic do-
gmata fidem præbeat, & non alteri. Directrix
itaq; auctoritas in omnibus rebus fidei, prædica-

Hofius
cont. Har.

August. lib.
de util.
cred,

toria debet esse, iuxta ac ex peculiari sui caractere catholica, vti eodem ab omni alia auctoritate vendicata ab hæreticis, dilucide distinguatur: vtpote, quæ per orbem terrarum in primis hominum conuersionibus ad fidem peruagata, quæ omni tēpore conspicua, quæ vni- tate doctrinæ, ac pastorum successione à Chri- sto, eiusque Apostolis, ad præsentia tempora de- ducta. Illa namque alia auctoritas, haud satis idonea ad moderandum hominum sensus in re- bus fidei temperie subiectionis, quandoquidem omnes hæretici, in immanem quantumuis su- perbiam turgescerent, eam agnouerint ac pro- clamarint. Idcirco ad hunc effectum obedi- entis disciplinæ & obseruantia, ea postulanda au- ctoritas, quæ catholica, quæ consensione fide- lium visibiliter commendata. Illam autem alte- ram planè vmbrailem reddunt ipsimet hæreti- ci: cuius omnia momenta in auctoritatem pri- uati sui iudicii superbe & refractarie demum resoluunt. Dicunt enim Christi & Apostolorum doctrinam & praxim ideo ab ipsis stare, quod ipsi priuatim sic iudicant, scripta eorum inter- pretantes.

Postremum cernitur in eis rebus, seu obie- ctis, quæ in fidem orthodoxam admittuntur. Cum enim charitate incredibili, credentium animos illæ inflamment in Deum ac proximos: cumque vehementissimè ad morum nitores eos transferunt, pariter summa vi ab omni impuri- tate actionis ab omni consilij refractaria turbu- lentia auocabunt: ex quo necesse fuerit, easdem res creditas, ciuilitati plurimum prodesse cum disciplina, tum inter ciues benevolentia, vti alias differuimus. Comparari idcirco poterunt ortho- doxe fidei credita mysteria granulis in malo pu- nico, sacris dicato, contentis: cum propter or- dinatas ac cohærentes eorum in Symbolo se- ries, tum propter ardentis iubaris speciem: quod scilicet credentes non illustrent modo, sed mira etiam charitate ad decretam vsque sangui- nis profusionem, quo mutuo sibi gratificentur ac deo inseruiant, accendant. In vniuersum quidem verum, omnem discrepantiam in fide & religione inter homines, acrem esse & fer- uentem in mutuas cōtumelias. Cuius rei sit hoc vnicum exemplum, quod petatur a circumci- sione Iudæorum, & aliarum Nationum vi nature præputijs. Familiare fuit Græcis & Romanis eo nomine deridendos proponere Iu- dæos, quod Circumcisi. *Credat Iudæus Apella.*

Recutitaque sabbata pallet. Verpos quoque irrifio- nis causa vocabant. Cōtra Iudæi summo dedecore Gentiles solebant vituperare, quod *Incircumcisi*; eo nomine eos traduentes volut impios, barba- ros, omnisque disciplinæ expertes. hoc factum a Dauide commemorat scriptura: *Quis enim est hic Philystæus incircumcissus, qui exprobrauit acies dei vi- uentis? Erit igitur & Philystæus hic in circūcissus, quasi vnus ex eis.* vnde apud Hæbræos nota *In circumci- sionis* adeo erat odiosa, vti eius significationem transtulerint ad indicandum alicuius summam malitiam & animi statum plane immorigerum; vti liquet ex verbis S. Stephani: *Dura ceruice & in- circumcisis cordibus & auribus, vos semper spiritui sancto resistitis.*

6 Vt verò iam explicemus, quibus nominibus in vniuersum hæresis morum ciuilitati, simul ac ingeniorum mansuetudini aduersetur, paucis eiusdem natura prius expendenda. Qua in re principio materia ipsa, seu obiectum hæresis dis- cutiendum occurrit. hoc autem, vt docet S. S. Thom. 2. Thomas, illud ipsum est, circa quod etiam fides .2. 2. q. 11. orthodoxa versatur: quatenus falsa est opinio art. 2.

Circa ea, quæ ad fidem pertinent. Quamobrem circa idem occupantur fides & hæresis, licet motu planè dispari ac repugnante. Siquidem, si fides, primæ veritatis aliquid complexum re- uelantis, inspectu incitata, prius facta mysterij ab Ecclesia propositione, ei assentiatur, hæresis ab eodem dissentiens, pertinaciter eidem veri- tati, eidemque Ecclesiæ propositioni, seu publi- cationi, obstinatè renititur. Obiectum porro fidei orthodoxæ, generale quid est, & ab omni- bus credendum: neque illi, quo ad vllam eius in vniuersa amplitudine partem, quis se oppo- nere obstinata inficiatione poterit absque hæ- resis piaculo: modo, quantum ad generalitatem, priuatas semoueamus reuelationes neque scri- ptura, neque Traditione constantes. Hæresis au- tem obiectum, contra auctoritatem catholicam, electione quadam credentis ipsius propria & singulari decernitur: proinde in sectas factio- nesque contra Ecclesiam catholicam directas, fidem ei adhibentes idem obiectum rapit, ac in- de a communitate fidelium seditiose & priuatim diuellit: vt præclare docet S. Augustinus. De inde voluntatum dispar consideranda dispositio in catholico & hæretico. In hoc quidem con- ueniunt fides & hæresis, quod vtræque sint vo- luntariæ. Nemo enim recte credit, nisi pio af- fectu permotus, voluntate in fidei munus con- fenserit: idque non solum quo ad actus exerci- tium in hoc vel altero momento, sed etiam sim- pliciter quod ad specificationem: quatenus Deus non aliter collustrat hominis intellectum, vt illi fides diuinitus suadeatur, quam vt in eo- dem piæ affectionis locus relinquatur, qua libe- ro motu arbitrij, ex Dei gratia facto, intelle- ctū in seipso determinet ad credendum. Simi- liter hæreticus eiusdem voluntatis actu dogma illud credendum sibi statuit, ac colendum tan- quam idolum proponit, quod in partes abeun- do ipsemet delegit. Cæterum in vtrisque alia ac plane diuersa ratio voluntatis. Etenim, teste S. Augustino, in catholico voluntas ex charitate est constituta: nempe delata in obiectum vniuer- sale, aptumque ad ingenerandam charita- tem in eis, qui in illud credentes conspi- rant. Voluntas autem in hæretico est pror- sus seditiosa, singularitatis nempe cupida, electionis priuatæ auida, vti, vel ipsa etymo- logia Græca *Hereſeos*, quod obseruat S. Hie- ronymus, satis explicate indicat. Voluntas idcir- co in hæretico potestatem sibi facit, ex appetitu gloriæ, vel luxus, præeunte, quicquid pro libi- dine tanquam diuinum in scripturis reuelatum credendi. Demum voluntas in catholico ita est moderatione quadam temperata & composita, vt dimisse in omnibus credat, aliorum auctori- tati scilicet ecclesiæ facile acquiescendo. Volun- tas vero in hæretico pertinax est & obstinata ad rebellandum

Exod. 39.
Cant. 6.

Horat. lib. 1.

1. Reg. 17.

August. lib.
de Baptism.
cap. 4.

Athan. lib.
cont. Idol.

August. lib.
1. cont. Do-
nat.

Hieron. in
cap. 3. Epist.
ad Titum,

rebellandum contra agnitam eiusdem Ecclesiæ auctoritatem; ac ad præferendum iudicium suimet priuatim opinantis, iudicio ipsius Ecclesiæ præsentis aut præteritæ. Videamus modo, quibus rationibus, ductis primo loco ab obiecto hæreseos, ostendi poterit, eam feram esse, perturbatam, asperam, & immanem.

7 Principio itaque ipsum genus materiæ circa quod hæresis versatur, cum sit sacrum, diuinum salutis æternæ necessarium, tum eodem magis idoneum quo inter dissidentes acriorem efferat contentionem. Ethnicis quidem, ut scribit Aristoteles, diuersimodè sentientes de diuinis, haud inuicem tamen ex eo multum irascebantur: quia nihil in eis definiti ducebant ad beatitudinem comparandum necessarium: laudantes potius contententium studia, quam vituperantes opinionum dissidia. Non enim vigere solet inter homines ingens aliqua digladiatio, nisi causa controuersie maioris ponderis ab ipsis æstimata & diudicata fuerit. Quocirca, quod rarum, quod excelsum, quempiam in speciem præ cæteris omnibus perspicacius diuinam mentem intelligere, quempiam familiarius ac copiosius a deo illustrari, inde cum animi tumore augetur ardor in expetitam hanc excellentiam: demum dissidentium rixæ, contumeliæ, pugnaeque, veluti ex turgida flamma in obstantes erumpunt. Adeo quidem vehemens huius rei cupiditas extitit, ut permulti hæretici sponte dirissima passi, quo hac diuina palma sui doctoratus gloriosius in aliorum oculis frueretur. hinc Manichæi, teste S. Hieronymo, tristes, pallentes, macieque confecti alijs comparuere. Donatistæ mortem ipsam ementito nomine martyrij decoratam, ardentissime prosequuti, vna suæ sectæ gloria vel tabescentes, vel contenti, ut S. Augustinus, Optatus Mileuitanus, & alij recensent. Non mirum ergo, si incitati, si feroces fuerint in catholicos hæretici ipsis contradicentes: quandoquidem tantam diuinæ auctoritatis sibi vim singuli eorum arrogant, quanta secum definiant, se iure posse totam Ecclesiam externam erroris damnare: quod suis vocibus affirmarent olim blasphemum Donatistæ, Originistæ, ac nostris temporibus Protestantes idem gregatim proloquuntur. Hinc flatus, hinc ira, hinc turbines, spiritusque procellarum. Hi ei similes,

Qui summum solidumque bonum putat ambitionis
Crescere successu, præconum voce trementes
Exarmare reos, miserorum in corpora fasces
Frangere, terribiles legum exercere secures.
Adeo quidem delectus illius specie, quem semel fecerunt hæretici, plane dementati, uti exilia sua adeoque vel Martialis formicam, succino immorientem, mirum in modum, de se loquentes amplificare soleant:

Dum Phæthontæa formica vagatur in umbra
Implicuit tenuem succina gutta feram.
En fatum formicæ hæreticæ, se gigantem esse somniantis, ritu tamen miseri animalculi in paruo dulcedinis glutine intereuntis.

8 Spectato pariter eodem obiecto hæreseos, videmus, ex eo illam formam dissidij propagari, quæ æmulatio dicitur, reperiturque inter eos, qui in aliqua necessitudine, professione, vel

communi bono conueniunt. Errores proinde hæreticorum lepram quamdam animi constituant, in qua veris falsa admixta: quemadmodum per partes sani corporis, non extra corpus, lepra spargi solet. Ex quo Christianorum nomine, hæretici, vna cum catholicis, gloriatur pietatis commune vocabulum sibi adsumunt: nobis denique de re nostra litem domestica quadam actione, tanquam fratres, intentant. Feruor autem æmulationis, quemadmodum inter fratres odium, immaniissimus: Dura sicut infernus æmulatio. Sæuior certe visus hæreticus, licet impotentior, vel ethnico leone. Qualitatem autem & causam æmulationis ita describit Plutarchus: Natura enim comparatum videtur, ut inter eos æmulatio contentiosa non nascatur, qui diuersa virtute, diuersis viribus, non eodem studij genere operam rei cuiuspiam dant: ac cum disparibus quidem artibus, verum pari diligentia, voluntateque curant. etenim rivalitas ex ea apprehensione oritur, qua quis iudicat alterius profectum aut excellentiam, suum ipsius esse malum ac damnum. Docet vero Philosophus, hoc tunc solummodo contingere, quando in eodem genere plures ad idem bonum simili cursu contendunt. Proinde nobilis architectus aliquis sibi animo haud proponit, quod celebris Oratoris eloquentiæ contrarium, aut ei molestum: nihil cum hac retinens vel quo ad rem ipsam, vel quo ad titulum commercij: ac proinde neque in illum acerbius zelatur. hac ergo ex parte ingenium hæretici plane furiatum; qua in eius animo æmulatrices Erinnes:

Verbera sua dabunt sonitum, nexæque colubris
Conscia sumabunt semper ad ora faces.

Masculi in vnoquoque genere viuientium, quantum ad opinionem virium, ac sapientiæ propriæ, inuidetia inter se digladiantur: sicut famina, aliarum visa, aut laudata pulcritudine, ad odium usque vel maxime prouocantur:

Καὶ γὰρ ἐπ' ἀγλαίῃ ζηλήμονες ἵσσι γυναικας

Theologorum nomine qui censentur, illi de inspiratæ diuinitus notitiæ priuilegio acerrime æmulationem exercent.

9. Obiecta porro veræ fidei, quæ inficiantur hæretici, ut multis modis expugnant contentiose, ita id peculiari quodam inimicitie genere perficiunt, nempe sacrilega ac blasphema plerumque quadam irrisuionis contumelia: qua ut orthodoxam fidem plurimum traducunt, ita animos piorum, vehementer eis stomachum mouentes, irritant. hæretici idcirco contra nos definientes, ut subsannent patrem suum, quod Sapiens prædixit, ita proprie sedent in Cathedra pestilentie, de qua psalmista: nempe in Cathedra Letzim seu deridentium diuinam legem. Narrat Philo, Iudæorū sapientissimus ac disertissimus, se Romæ agentem causam suæ gentis & patriæ religionis, in aula Caij Imperatoris, dictarijs & iocis aulicorum vexatum & despicatim habitum, ac in vniuersum intra ambitum prætensæ fidei, innatum aduersarijs sese mutuo sarcasms proscindere. S. Augustinus infectus hæresi Manichæi, de se hæc scripsit: Hæc ego nesciens, irridebam illos sanctos seruos & prophetas tuos. Idem ab amico susceptum Baptismum irrisit. Genus autem pugnae

Greg. Nazianzenus apoll. 2.

Aug. lib. 2. quest. Euan. cap. 40.

Cant. 8.

Plu. l. de inst. ciuil.

Arist. lib. 2.

Rhet. cap. 11.

S. Thom. 2.

2. q. 36, art. 1.

2.

Ouid. in ib.

Mus. poem. emat.

Prouerb. 20.

Psalm. 2.

Phil. 1. legat.

ad Caium.

Aug. lib. 31.

confess. cap.

10. l. 4. c. 42.

pugnæ odiosissimum, quod irrisuibus geritur: quandoquidem tam honorem aliquid asserentis impetit, quam causæ veritatem. Prædicens idcirco Hieremias extremam futuram Iudæorum calamitatem, ob necem, Christo domino ab ipsis intentatam, hæc verba intulit: *Deriserunt omnia Sabatha eius.* atque inter externa & insueta, populariter maxime ridiculæ vestes, idiomata, & religiones. Ethnici, ad id aliquando vocati ab Arianis, ut scribit S. Athanasius, tunc vel maxime Christianæ religioni dedecus se intulisse putabant, quando in Ecclesiis orthodoxorum a deoque supra altaria ipsa mimicos sordidosque gestus exhibebant. De quo eorum ingenio loqui visus B. Iudas: *Os eorum loquitur superba.* Hinc enim quod cathedram noui magisterij sibi vendicant, additur: *Hi sunt murmuratores querulosi.* sub conficto enim sensu, ut pote stulto ac impio in Christum, mos est hæreticis, fidem Catholicam vituperare; adeo ut si possint impacta nobis fabula excitare risum ac contemptum nostri nominis apud imperitam plebeculam, ad quam concionantur, existimant se, cum triumpho egregios laborum fructus iam tulisse, & ad palmam victoriæ adspirasse. Hoc ritu ludibrij Origenistæ vulgo catholicos appellabant *Pilosophos, Philosophos, Rusticos, Rusticos, ac Carnales*: quod corporum resurrectionem simpliciter crederent, ut scribit S. Hieronymus. *Vigilantiani*, ut idem refert, eosdem Catholicos, Sanctorum reliquias colentes, vocabant per derisum *Cineristas*. Ariani orthodoxos deridebant sub titulo *Homousianorum*: ut scribit S. Augustinus. *Donatistæ*, quod Catholici sequerentur partes vniuersalis Ecclesiæ, illos per opprobrij infamiam nuncupabant *Impuros*, ac *matris meretricis spurios filios*. Neque recentiores hæretici, quod licet si ne horrore commemorari non potest, priscis illis in hac scommatum procacitate in orthodoxam fidem, quicquam inferiores. Hinc vulgo dicunt Catholicos merè esse asinos, permittentibus se hac, illacque duci vna Ecclesiæ auctoritate. homines natos & eductos in tenebris absque omni fulgore Euangelij, meriti ac redemptionis per Christum prorsus ignorantes prædicant, ac quod attinet ad particulares veritates, a nobis assertas, non verentur sacrosanctam ipsam Trinitatem a nobis agnitam tricipitem *Cerberum* nominare. Diuinissimum, suauissimumque Eucharistiæ Sacramentum, iuxta sententiam, qua a nobis creditur, ac adoratur, perinde ac *Mazois* idolum, tanquam *Vlyssis* Deum, quem ex vtre *Polyphemo* propinabat, impiissime sublannant: eiusdem participes effectos, *Brasilaos Charibes* seu carniuoros abhorrendos admonent. Vnde ut in hæreticis efferuescit bilis in omnem intemperiem spiritus, ita Catholici ad eorum voces, opprobria, ac blasphemias, vehementer, & merito quidem, in huiusmodi *Cerberos*, odio incenduntur.

10. Atque quod attinet ad obiecta hæreticæ credulitatis, obseruatum, finem ab hæreticis in suis hæresibus spectatum esse voluptatis licentiam: voluptatis dico, quæ vel in imperio quiduis in diuinis animo definiendi spectatur, vel quæ ex alterius crassioris usu in vitæ actio-

ne sordida & concreta reperitur. Pelliciant inquit S. Petrus, in desiderijs carnis luxuriæ eos, qui paulatim effugiunt. Hi sunt, ait beatus Iudas, in epulis suis macula, conuiuantes sine timore, seipsos pascentes: quod S. Irenæus & S. Epiphanius commemorant. Plerumque ergo tales sunt aduersarij sanctæ Ecclesiæ, ut asserit S. Gregorius, qui a perpetrandis malis, nec timore Domini, nec hominum pudore refrænantur. Voluptatis autem appetitio acris omnino & biliola, ut supra ostendimus. Proinde quando porci protestantij a suo lintre & illuue dogmatum a nobis paulo rigorosius depulsantur, tunc supra modum irascuntur, tunc ferocunt, tanquam vrsi, qui raptis catulis incrudescunt.

11. Postremo obiecta, quæ in suam fidem admittunt hæretici, eadem separant penitus a conditione Ecclesiæ proponentis credenda auctoritate aliqua infallibili. imo huic Ecclesiæ, utpote errorum propugnatrici, se potius opponunt audacia & obstinatione incredibili. ex quo consequens, eorum partes perpetuo rixosas esse & contumeliosas, nullo apparente tribunali, idque perenni ac interminabili litigio: ac si esset Cadmæa proles recens ex terra & serpentum mordacibus dentibus progenerati, non nisi in pugnas ac interitum sati, nati & armati.

*manus omnis in armis,
Omnis & in capulo, prohibentque, obstantque, ruuntque,
Spirantum rabie, nec tristi occumbere sulco
Cura, sed alterne cupiunt haurire cruorem.
Donec terrigenæ (facinus miserabile) Fratres
In se constrictas conseruere manus.*

Sed ab istis quæ salus? admoneat S. Hieronymus: *Vt apparuit scorpius, illico conterendus est.* Dicamus modo in hanc ipsam sententiam, quæ ab ipsa specie ac forma assensus hæretici desumi poterunt.

12. Imprimis illud præ se fert assensus hæreticus, quod in speciem reformatorium, a comuni quippe turba seu schola declinatorium: quorum notiones proinde, utpote nouæ ac singulares, valde sane plausibiles ac populares videntur, & admodum potentes existunt ad perturbandam rempublicam, ad leuiora in ea ingenia, singularitatis cupida, pelliciendum in errores. Proinde uti huiusmodi fulgoribus in aliorum oculis conspicui hæretici apparerent, sibi olim titulos quosdam huic instituto idoneos, utpote luminum splendentium compararunt, perinde ac si obscura & concubia nocte, tædarum ac facum accensarum copiis miseras auiculas ex plebe capere, & in prædam agere starent. Hoc ritu quidam temporibus Apostolicis, docentes, neminem posse ad sempiternam felicitatem peruenire, nisi prius omnia sua bona vel pauperibus tribuerit, vel in communes usus contulerit, ornate ac fastuose appellari voluerunt *Apostolici*, teste S. Augustino. Eodè quoque quo extiteret hæretici dicti *Gnostæ*, qui sibi statuerent, se semel credentes in Deum, nullis criminibus usque ad damnum iustitiæ deinceps contaminari aut violari potuisse, seu *Puritani*, solis ipsius radij, semina prædestinationis nuncupari ambierunt, auctores S. Irenæo & Epiphanio. *Montanistæ* spiritualis cuiusdam partis sibi assue-

Papin. lib. 2.
Thebaid.

Ouid, frag.
Epist.

Hieron. Epi
ad pammac

Augusti, lib.
de Hær.

Iren. l. 1. q. 5
Epip. hær. 2

bant

Tert. lib de
pud. lib de
Monogam

Augu. cont
Ep. fundam
c. 6. 15. cont
Fust. cap. 33.
optat. lib. 3.
Cirill. cat. 6
August. hær
46.

Euseb. Neo.
ep. ad Arto.

bant gloriolam, nempe rigoris ac perfectionis spiritualis ultra Christi doctrinam, professionem: quippe ad id a spiritu sancto specialiter edocti, ut ex *Tertulliano* licet colligere. *Donatistæ* profitebantur se filios sponsæ Christi, virginis Ecclesiæ nullo crimine contaminatæ: exiguum porro sanctæ segregationis Christi gregem, ut sæpius testatur *S. Augustinus*. *Donatus* contumeliosus in Imperatorem, per suum nomen alios iurare voluit, ut tradit *Optatus*. Nomen Manichæi, alioquin Etymologiæ vi infame: utpote a *Curbi- eo Manes*, auctore *Cyrillo*, sic dicti eius sequaces interpretabantur, quasi sonaret *Manna fundentem*, *Macarios*, *Catharistas* sua doctrina procreantem, ut narrat *S. Augustinus*. Rerum communitatem cum vel nuditate corporum impuri nebulones statuentes, sese *Angelicos*, tamen vocarunt. *Ariani* quantumvis in Christum impij, nihilominus gloriabantur se vnius Dei magis zelantes agnitores & cultores inueniri: se sacri textus præcipuos assertores venditabant: inde vocem *oppositi* reiicientes, quod diserte in diuinis literis non inueniretur, ut ex *Eusebio* constat ad *Arium* scribente. *Iconoclastæ*, idololatriæ acres expugnatores æstimari a plebe enixe contendebant. Quorū hac in re ingenia ad faciendū populū imitati nostris temporibus *Protestantes*, Deus bone, quo fastu, quam turgentibus in omnium oculis velis, de seipsis gloriantur, ampullantur, ac magnifice loquuntur: sese appellitant pusillum sed doctum Christi gregem, Euangelij prædicatores, mundi lumina, novos *Elias*, Ecclesiarum reformatores: hoc est a longo in rotundum mutatarum: hostes superstitionis & idololatriæ: iudices omnium Patrum ac Conciliorum, filios lucis ac libertatis, doctos a Domino non ab homine, Anthichristi vnicos indigatores, puritatis auctores, orbis ab Apostolis novos Magistros. Quos suos titulos ut ad populi admirationem promoueant, non altioribus studijs operam dāt contemplantes ipso- rum genij, quam ad populū cōcionatorijs. Quorum ope freti, argumenta in Catholicos vrgent, quæ populari dumtaxat intelligentiæ conuenientiora, quæ sensui corporis familiariora: orthodoxas autem veritates in abstruso mysteriorum latentes, ne tangunt quidem: quorum etiam rationes, quod vulgo obscuriores, inde ansam arripiunt e suggestu decantandi suos triumphos, radiosque proprios expandendi, postquam sua ad captum illius turbæ explicauerint: nostra autem ad illos responsa utpote magis arcana, ac scholastica, dictarijs importunius seu petulantius dehonestant, suisque mendacijs in absurditatem sententiæ, nobis vel inuitis, & reclamantibus compellunt. Prætextus iste dubio procul, in omni republica seditiosus, ac valde comparatus, qui plebem in suos rectores identidem furiose cōmoueant: summam, qui ardentes seditionum faces rebus ciuilibus vbique subdat. *Protestantes*, Catholicorum reformatores videri ambitiosius appetunt: & en tibi, populus in furorē adactus, reformatores eorū haberi volūt. *Puritani Protestantum* reformatores se proclamant: & ecce, illico stulta plebecula furit in *Protestantes* tanquā in semipapistas, atheos, temporumque seruos.

Familiani & Anabaptistæ, *Puritanorum* correctores haberi conantur, ac statim correptus itidem populus ambitione reformationis, in infelices *Puritanos & Calvinistas* impotenter debacchantur.

13. Etiam ipsa forma assensus, qua sibi blandientes hæretici, suis dogmatibus inhærescunt, aliunde quoque irata valde est & biliosa. hæreticus ut gratum, priuatim animis sapere, ita gratum corporibus separatim degere, in repugnantē societate non aliter se immittere conciuem, quā dum armatus eam flammis ac cæde deuastare aggrediatur, nisi in suam sectam transire constituerit. Recte idcirco inter vitia, carnis propria, recenset Apostolus hæresim ac studia sectarum: *Gal. 5.* sunt enim deprauati appetitus sensitiui delicta, ac peculiariter illius partis, quæ in eo irascibilis nuncupatur: licet enim hæresis in actu intellectus, circa obiecta fidei errantis, collocetur, nihilominus complectitur etiam actum voluntatis, virtute appetitus sensitiui efferatum plane & irascibilem, utpote sui originem. ira autem ac discessus, seu scismata, quæ actus externi hæreseos, valde contraria morum ciuilitati, quæ in congressu, suauique multorum coitione reperitur. Neque solum hæretici ipsi orthodoxis intestinis bellis infesti, & ab illis disuncti hostiliter consistunt, verū etiam, ut animaduertit *S. Ambrosius*, externi, quasi Dei classico euocati, in eos populos irruere demum solent, qui hæreses per suas sedes impune vagari permittunt. *Constantinopolis* venena *Arianorum* suis fouebat Am, in prol. inclusa visceribus. bellis finitimis inquieta, murus armis circumsonabat hostilibus. Postea vero quam fidei exules abdicauit, hostem ipsum iudicem Regum, quem semper tremere consueuerat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obruit, sepultum possidet. *Maledicti*, inquit Deus, qui trasserunt terminos: Scilicet maledictione percellendi hæretici, qui fidei terminos, ab ecclesia, & in ea a Spiritu sancto præsidente, constitutos, sua rebellionē transgrediuntur & excutunt. Vnde *Hoseas* Propheta: *Facti sunt Principes Iuda quasi assumentes terminum.* sequitur vero: *Effundam super eos iram meam.* Etenim iratam hæresim merito frangit Dei irata Iustitia. *Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se libere natum putat.* hæreticus sensu iners, actione agrestis, se liberum ducit, solum nempe ab omni imperio matris Ecclesiæ: atque dulcedine istius libertatis inescatus, ut eam cōtra omnes tueatur, ferocissimus est in orthodoxos, qui conantur collum eius refractarium eiusdem Ecclesiæ auctoritati dimittere: *Ut cum moderate sapere hæretici nesciunt, etiam fatua loquuntur.* Onagrorum itaque pulli hæretici, seu ut loquitur *S. Petrus*, *Pecora irrationalia*. Hos, hominum negligentes dignitates, seuerius tandem cohibet Deus: dicit enim per Prophetam *Nahum*: *Non adiiciam ut pertranseat per te Belial.* Enimvero filij *Belial* hæretici, confusionis quippe amantissimi, & ex ea ut matre orti: qui contra Dei sapientiam *Subsannant patrem, & despiciunt partum Matris sue.* Subsannant quidem patrem, nihili facientes eorum doctinam, qui illos ad fidem primitus Apostoli traxerunt. Despiciunt quoque partum matris dum

S. Thom. 2. q. 39. art. 1

Am, in prol. 1. de spir s.

Hos. 2.

Job. 6

S. Grego. in cap. 10 Job.

Nahum. 1.

Prouerb. 30

dum eius prolem, cuius numerositate Ecclesia catholica nuncupata & amplificata, quod ad dogmatum definitiones contemnunt. Verum horum futurus exitus istis declaratur: *Oculum illum effodient corui de torrentibus.* tandē enim crudeles corui illos oculos, superbia excandescentes, ideo eruent, quod columbæ oculos, lacte lotos, ac maternum quid referentes, despexerint & a se abdicarint.

Cant. 4.

14. E re porro civili plurimum est constantia, seu firmitas assensus circa fidei mysteria. cum enim status civilis fundamentum in Dei cognitione ac pietate collocetur, ut hactenus dictum, tum fidei credulitate vacillante, & identidem mutationem subeunte, necesse est, eundem statum civilem pariter vacillare & demum in aduersa cum prioris ruina transire. Hæretici vero dogmata sua elicientes ex Scripturis, certa ipsorum scientia, seu priuato spiritu intellectis, consequenter spiritu isto in eisdem variante, aliam & aliam fidem indies excudunt: adeoque in Euripo plane nauigant de fide statuentes, eoque contrarijs ac reciprocis fluctibus agitato et intorto. Vnde non modo ab alijs concuiibus dissentiunt, verum etiam a seipsis, opiniones identidem alternantes, recedunt: *Dum, ut*

Tert. præc. ait *Tertullianus, suo modulantur arbitrio, quæ quis accepit, quemadmodum de suo arbitrio composuit, qui tradidit.* Inciuilis itaque hæresis, quæ ut ex leuitate Iudicij primum consurgit, neque aliam curat auctoritatem præter sensum proprium, delatum in Scripturæ verba, ita instabilem perpetuo profert animi assensum, semper primum in arduas causas irarū & factionū inter ciues.

15. Cum etiam assensus, quem hæretici concedunt diuinis mysterijs, vehementer sit incensus, quo aliorum fidei dominetur ac omnino præsit in rebus sacris, cunctosque repugnantes aut violentia disperdat, aut disputatione euincat: quandoquidem iuxta normam prudentiæ idem careat argumentis credibilitatis, quemadmodum externæ auctoritatis momentis, consequens, in vniuersum, hæreticos, omisso officio placidæ instructionis ac doctrinæ, protinus in arma ruere debere, quibus a se discordantes penitus conficiat. Nam cum in hoc ponunt omnem suæ fidei neruum ac robur, quocumque alijs suadeant, quod nempe iuxta ipsorum priuatum sensum, talem aut talem sententiam referat Scripturæ locus, non alium: quod etiam Ecclesiæ vel vllius auctoritatis externæ nulla ratio ducenda; eoque pariter animaduertant ipsis deesse argumenta prudentis credibilitatis, neque extra Scripturam, ab ipsis priuatim intellectam, quicquam vrgendum putent, diffi- eo propriæ debilitati ad aliquid doctæ, solide & rationabiliter abstruendum, ad exemplar Turcæ furiosi omnino euadunt & crudeles, ut hoc saltem pacto orbis Magistri ac Domini etiam cum nostro sanguine reputentur. Nec sane quicquam immune vndique in terra, cœlo, aut inferno, ab isto in ipsis Herculeo furore, nullo rationis luce instituto aut directo.

Perdomita tellus, tumida cesserunt freta,

Sen. Herc.

Inferna nostros regna senserunt pedes.

Furen.

Immune cœlum est, Dignus Alcys labor.

In alta mundi spatia sublimis ferar,

Petatur aether, astra promittit pater,

Hinc obseruatum, hæreticos crudelius & immanius desæuisse in catholicos, quam gentiles: quod de Arianis in Africa narrat Victor. Lucius inquit Suidas, *Ariana secta Episcopus, ita grassatus est, ut nec in gentiliū persecutoribus simile quicquam factum.* Etenim Gentiles ad errores suos propagandos, plura habent argumenta credibilitatis, quam hæretici: causari enim possunt anti- quitatem, populorum consensum, responsa dæ- monum, rerum civilium florentes status & similia in fauorem suæ credulitatis: proinde mi- tius se gerunt disputantes in Christi cultores. Hæretici autem ut præualeant, nulla plane eius- modi motiua penes se retinent, ad prudentem assensum procurandum conducentia, nihil valentes inculcare, præter priuatum suum iudiciū circa alicuius loci in Scriptura intelligentiam. Vnde sicut inde superbissimi sunt, ita præter fu- rorem sibi nihil adesse vident: proinde eodem volunt aduersantes omnes prius pessumdare, quam docere.

16. Catholici autem, quia argumentis credi- bilitatis plenissime instruantur, ideo moderatos ac mites se ostendunt hæreticis, prius nempe eos docentes, quam coercētes: utpote patefaci- entes ipsis, quod Scripturas falso interpretantes, vniuersæ Ecclesiæ iudicio inde repugnēt, quod argumentis Theologicis aduersentur: quod eos non castigant, nisi antea superbos, impios & obstinatos hostes Ecclesiæ ac veritatis probaue- rint. Si enim, inquit S. Augustinus, *terrarentur, & non docerentur, improba quædam dominatio videretur. Sed rursus si docerentur, & non terrerentur, vo-*

luptate consuetudinis obdurati, ad capeſcendam viam salutis pigrius mouerentur. De Donatistis hæc idem

Augustinus: *Ut causam nostram ac vestram patien- ter audiat, non nosti nisi superbire ac furere. Quis barbarus, inquit, excogitare potuit quod isti: ut in o-*

culos Clericorum nostrorum calcem & acetum immit- terent: quorū mēbra etiā horrendis plagis, vulneribus- que sauciarunt? Ac in particulari; crudelissimas cæ- des in sacras personas, altaribus adstantes, a Cir- cumcellionibus perpetratas, recenset. De Ariano- rum immanitatibus in orthodoxos multa narrat S. Athanasius, & Victor Vticensis. Hi in Africam incurſantes, sua incredibili sæuitia orthodoxis pecunias extorquebant. Alijs, inquit Victor palo- rum vectibus ora reserantes, fœtidum cœnum ob con- fessionem pecuniæ faucibus ingerebant. Nonnullos in frontibus & tibijs, neruis remugientibus, torquendo cruciabant. Plerisque aquam marinam, alijs acetum amurcam, liquamenque, & alia multa atque crudelia sine misericordia porrigebant: non infirmitas sexus, non consideratio nobilitatis, non reuerentia sacerdotalis, crudeles animos mitigabant. quinimo ex- aggerabatur ira furoris, ubi honorem conspexerant. sed etiam paruulos ab uberibus rapiens maternis bar- barus furor, in fontem infantiam elidebat ad terram. Alij paruulum pedibus tenentes a meatu prorsus natu- rali vsque ad arcem capitis dissipabant. Motus im- manes Iconoclastarum in orthodoxos describit Theosterictus. Episcopi & sacerdotes Domini, monachi & monachæ, quorum ludibrijs & verberibus tentati fuerunt, illi vinculis & carceribus, pane modico &

aqua

Victor. li. 1.
de persecu.
vandal.
Suidas in
Valen.

Aug. Ep. 48

Aug. ep. 166

ep. 50. in pl.

10. Op. l. 6.

Aug. ep. 122

ep. 50.

Ath. Ap. ep.

ad solitar.

Vi. l. 1. de.

pers. v. vand

aqua vitam trahentes, alij exilijs relegati, alij in deserto, & montibus, in speluncis. & cauernis terra versantes: quidam insuper flagellis casi martyres ad Dominum emigrarunt. Sunt qui sacco inclusi in mare demersi nocte fuerunt, ut ab eis, qui viderunt relatū est. Nestoriani quoq; & Monothelita, omnē bilē paganorū, iā prius in orthodoxos grassantiū, superarunt, ut testantur S. Athanasius & Liberatus. In Synodo dicta Prædatoria adeo furiosi erāt hæretici in Flavianum, quod eum pugnis & calcibus occiderint. Iulianus apostata, ut narrat Gregorius Nasiansenus, refugæ partes agens, sanguine taurino, veluti piaculari sacro, ad eiurandum Baptismum, quem aliquando exceperat, se lauandum præbuit: iuxta ac eodem cruore manus eluit, quibus prius sacrosanctam Eucharistiam sibi a sacerdote porrectam sumpserat. In eundem finem impiæ & incitatæ detestationis Saladinus, immanis Turca, capto ac direpto templo Hierosolymitano, ad expiandam impuritatem sectæ ac loci, quam oderat, quamque apud se finxerat, vniuersum illud templum aqua rosacea deterfit. Ac inter alia instrumenta furoris apud hæreticos, in more positum, orthodoxis quasi rebellibus conflare odia Principum, ut eorum armis exterminentur. Hæretici inquit S. Gregorius, cum per se potestatem persequutionis non habent, huius sæculi potestates commouent, eorumque mentes ad persequendum trahunt, & quibus valent persuasionibus accendunt. Symmachus, ait Ambrosius, irritationis verbum dixit, alij perturbationis. Non est autem studijs ciuilibus congruum, in republica permittere rabidum ac commotum hoc genus hominum: præsertim, cum non solum in ciues ipsis repugnantes, sed etiam in Principem minus fauentem, vbi timor pœnæ defuerit, soleant turbulentius excandescere. Nam in vniuersum furoris est ingenium, in cunctos obstantes temerarie & sanguinolenter impetū facere. Ac licet quis velit existimare factiones & partium studia inter ciues posse aliquando conducere ad bonum commune & ad Principis incolumitatem, id tamen ab hæresi permissa expectari nequit, quandoquidem discordiam in Republica pariat nimis acrem, vehementiusque quam par est, incendat ciuium animos ad mutua odia, & omne genus malitiæ & violentæ perturbationis. Cum enim in hæreticis dominetur superbia, & hæc hominis naturam occupet quatenus Rationalem, Concupiscibilem & Irascibilem, consequenter, furiosa est in iniurias & immanitates, dum totum veluti hominem eo præcipitet. Hinc Protestantes nimis irati ut permitantur, propter tot hæreses, irarum fontes.

17. Postremo assensus hæreticus, ut est biliosus & rabidus, ita ciuium multitudinem, cui impune permissus, sibi conciliare solet: & eo potens tandem euadit ad superbiendum, ad audendum, irascendum & vindicandum. Cum enim aculei hæreticorum, ut diximus, lateant in fauo voluptatis, siue ex libertate sentiendi, siue ex turpi dogmatis materia, enatæ, paulatim plurimos, dum tanquam cancer serpit hæresis, ut ait Apostolus, in sui assertionem compellit: quo necessario fit, ut Princeps Catholicus, sub

quo degunt hæretici, magnam partem suæ potestatis breui amittat, ac plurima omittat consilia tam domestica, quam forensia, alioquin vtilia sibi, & patriæ suæ gloriola, eorum dumtaxat infelicitate habita ratione. qua ipsius potestate semel in propria ditione diminuta, consequenter apud externos auctoritas eiusdem languescet. Huius rei mihi semel, cum Romæ essem, argumentum constitit. Narrauit enim quidam Rhetus, aliquando minister Caluista, eiurata autem hæresi, nunc Catholicus, se in Germania vidisse quasdam literas a ministro Gallicano scriptas, in quibus, dum sub Condensi Principe motus quidam in Gallia ardebant, sic profitebatur: *Nos hic sedemus arbitri pacis ac belli Gallicani.* Cæterum a Gallia ipsa, præter rerum euentum, aliud optimum quoque documentum habemus, quo intelligamus, nullam hæresim in florenti republica permittendam. Scribit enim Gagneus, S. Ludouicum Gallia Regem, istis filium admonuisse: ac in eo presentem Ludouicum Gallia Regem: *Nouis sectis & hæresibus capita, id est, initia, præscindito.*

18. Hæresis autem non rabiosa solum sed etiam dolosa, ac eo instructissima, quæ statum reipublicæ immutet. Commune hæresis ingenium, in voluptatem ruere, ac carnis libertatem: quod vel maxime conspicuum in hæresibus Protestantum, ut pote statuentium, regulam fidei in priuato vniuscuiusque spiritu esse dumtaxat spectabilem, vnam fidem satis esse ad iustitiam, opera virtutum carere emolumentis honesti, ac meritorij, legem naturæ obseruatu impossibilem. Voluptas autem, uti diximus, ad dolos concinnandos maxime comparata, eoque studio iræ antecellit. hoc ipsum doctè & ad imitationem Homeri accurate, significauit Virgilius rebus gestis Veneris, & Iunonis. Iuno enim, excepto vnius equi inuectione, cætera turbulenta: veluti quando flammæ Troiæ immisit, quando nauigantem Aeneam maris tempestatibus iactauit: quando eius nuptias cum Lauiua, ad id furiarum operam adhibens, impedire studuit:

Flectere si nequeo Superos Acheronta mouebo.

Virg. Æn. 7.

At Venus tota dolosa in excubijs Aeneæ vigilauit, qua armis vulcanicis eum muniendo, qua nube contegendo, qua columbis, ramoque aureo illum dirigendo. Quod idcirco hæresis voluptati sit deditissima, inde venit, eandem esse maxime quoque dolosam. Quæ quidem doli vis ad ipsum magistratum etiam a plebe descendit. nam cum ratione cultæ voluptatis a ciuibus, parum valeat in republica potestas virtutis, aut impetus alicuius irati, inde necessario recursus habebit etiam magistratus ad dolos, ut imperet, ac fallat potius suos, quam instruat. Ob quam causam Protestantum rebus publicis, sua fide, ac religione subnixis, vtilia omnino, si non necessaria, præcepta barbarica, qualia a Machiauello descripta, ut pacifice administrentur. Vnde consequens, hæresim in rempublicam aliquam inuectam, quæ a virtute prius instituta, maximam mutationem ei illaturam, a præsidij nempe virtutum, ad doli ac fraudum consilia eam traducturam,

20. Saluator noster differens de eis, qui quam proxime in Perniciem electorum viam muniunt Antichristo, meminit in suis admonitionibus *Deserti & Penetralis*: Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire, ecce in Penetralibus, nolite credere. quibus sicut ex parte hæreticorum duo proponit Christus Dominus, Catholicis infesta: nempe *Desertum & Penetræle*, ita eisdem Catholicis Duo munimenta statuit: scilicet *Nolite exire, Nolite credere*. Speciosum nomen *Deserti* tunc Hæretici suis consilijs obtinunt, quando ex affectata dogmatis nouitate & raritate, quando ex specie viuendi, a communi in Ecclesia discreta, quando ex paucorum seu exigui gregis, a reliqua turba selecti, nominibus, quando recta sapientia, quæ ut loquitur scriptura, clamat voce auditum feriente in plateis vniuersi orbis, ex priuati luminis e cælo haustu, interim notissima Ecclesiæ vniuersalis Traditione sprete, ex perfectioris, quod ad diuinas scripturas, intelligentiæ splendore gloriantur. o *Desertum* non hominum sane aut angelorum, sed struthionum & lamiarum, quæ inibi nudantes mammas errorum, lactant suos catulos; succo nimirum venenoso ex mammis tanquam fontibus instillato, pestem hæreseos vulgo inferunt. *Sed & lamia nudauerunt mammam*. Scilicet hæretici, qui nunquam ausi in Generalibus Concilijs sua dogmata explicare, in deserto angulorum ac diuerticulorum, suas mammas ostendere: quarum liquore saginati catuli, in Catholicos, tanquam progenies viperarum, postea insilierunt. *Filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto*. De huius *Deserti* incolis loquitur *Isaias* Propheta: *Sed requiescent ibi bestiae, & replebuntur domus draconibus*. Istorum vita, ad ingenium bestiarum, fœda, & ad indolem draconum, fraudulenta: *Erat serpens callidior cunctis animantibus terræ. Habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi*. In hoc deserto habitabunt struthiones, & pilosi saltabunt: nempe hæretici ut desertum condant, omnia in ciuitatibus deuorabunt & conficient ritu struthionum, & tanquam pilosi ob libidine satyri, ibidem ludos profitebuntur luxuriæ *Et respondebunt ibi vlula in ædibus eius, & sirenes in delubris voluptatis*. Eiusdem *Deserti* habitatores hæretici, ad normam vlularum, sese mutuo excitabunt in Ecclesiam Catholicam, & in delubris, hoc est in ipsis aditis religionum, ministri tanquam Sirenes manebunt, quæ sub ostentu libertatis Euangelicæ, voluptatum impunitatem cunctis promittant. *Desertum*, non hominum aut angelorum profecto, sed gigantum & animalium efferatorum!

21. De penetrali vero tunc iidem hæretici gloriam captant, quando scripturæ reconditos sensus sibi dicunt nuper reuelatos, tota interim visibili Ecclesia ex earum ignorance cateruatim abeunte in superstitionem, in idololatriam, in obsequium Antichristi. ob quam causam passim vilipensa literali, quæ patentior, interpretatione, sese recipiunt ad penetralia mysticæ cuiusdam intelligentiæ, uti ex vendicatione tanti in ipsis acuminis & spiritus, cum populorum admiratione, fastuosius se iactitent. O pe-

netrale illusionum, deceptionum, & infeliciū latebrarum, in quo versantur, ut ait *S. Petrus* in *Deceptione illusores: Dei gratiam*, ut loquitur *S. Iudas*, transferentes in luxuriam: *Speciem pietatis habentes, eiusdem virtutem abnegantes! Sese*, ut dicit *Vincentius*, *Legis sententijs*, veluti quibusdam velleribus obuoluunt. at oues in caulis & gregibus non in desertis.

22. Istius vero *Deserti* veluti Eremitæ sunt Protestantes, quandoquidem in personis *Lutheri & Caluini*, a via regia Catholicæ Ecclesiæ transierint in desertum priuati spiritus scripturas exponentis. nunquam mammas suas aperuere in vilo concilio generali, in vlla parte mundi ostendere ante aduentum *Lutheri & Caluini*. proinde eas solum nudant modo in deserto horroris, contentiosæ lamiæ cum sint omnes & catuli lamiarum. quarum lac adeo fæculentum ut eo alitos faciat excrecere in dracones astutiæ, in struthiones immanitatis, in vlulas seditionis, in bestias, quæ illuie suorum ventrum omnia fœdāt, sordibus & pedibus conterūt. Eorūdem pariter est *Penetræle* superbæ cuiusdam vendicationis: ac si ipsi soli nupero afflatu essent diuinitus docti; ac si alij interim vim & notionem haud animis conciperent idololatriæ, superstitionis, vel Antichristi, sed in tenebris squallentes ab omni luce euangelij alieni, in incertos motus hinc inde misere palpitarent.

23. Istis vero illecebrofis offucijs *Deserti & Penetralis*, hæc duo, in suorum commonitionem opponit Saluator: *Nolite exire: Nolite credere*. non est Ecclesia visibili, quæ sui dilatatione per Gētiū conuersiones ad fidem, antiquorum Prophetarū vaticinia impleuit, exeundum, ut profisciscamur in desertū: nempe ad eorū cœtus, qui ante *Lutherum & Caluinum* haud vllibi locorum comparuere: qui seorsim a patribus antiquæ Ecclesiæ Græcæ & Latinæ, veluti solinagi leones in deserto spaciantur, nos recipiamus. eo enim ipso quo migramus in desertum, hac domo visibili Christi exeuntes, nullibi certi loci sumus: imo dum intramus in hæreticorum sparsas in deserto synagogas, eodem eximus, & extra manemus. hoc explicat *S. Augustinus* eleganti quadam similitudine. dicit itaque, synagogas hæreticorū vno dtūaxat dealbato muro constare, in quo aperta porta; non vero integro coalescere ædificio, in quo cum fundamentis & muris inueniatur tectum seu calmen charitatis. per quam portam eo ipso quo quis intrat, extra est, sub dio est, cœli iniurijs opportunus, uti satis liquet. Non est ergo exeundum ad famam protestantici deserti, ne extra simus, etiam dum meretricanti ianuæ succedimus.

24. Pariter quando iidem hæretici sua *Penetralia* venditant, non est illis credendum, propterea quod argumētis credibilitatis destituantur *Penetralia Lutheri & Caluini*: quippe ignota, imo aduersaria toti Ecclesiæ, cui ipsi coæui: nunquam antiquitatis nota, nunquam successionē Episcoporum, nunquam miraculorum diuinitate, commendata: proinde non effatis Dei constitere, sed miserorum illorum hominum enthusiasmis & cerebrosis phantasmatibus, qua-

Math. 24.

Prouer. 8.
Sap. 1.

1 Thim. 4.

Math. 12.

Isai. 13.

Sen. 24.

2. Pet. 3. Iud.
ep.
Vinc. in præ
Tertul. lib.
præf. cap. 4.Augustin. in
Psalm. 95.

Colos. 2.

quamobrem ad huiusmodi *Deserta* exire, huiusmodi *Penetralibus* credere, seditiosa sunt, crudelia sunt, hæretica sunt, & barbara. ut enim in deserto, feræ bestiae, in profundo limi, horrendi serpentes, ita in *Deserto* & *Penetrali* hæretici, omni bestia immaniores, omnique serpente noxiores.

24. Cæterum quantum ad hæresiarum *deserta* loca & *penetralia*, uti in eis sceleris gradus idonee distinguamus, quædam tam ad personas ipsorum spectantia, quam dogmatibus insita, pensiculatus nostra intelligentia excutienda. Illa autem dogmata in *Deserto* deuia, & *penetralibus* abstrusa, summi peccati materia, quæ primaria Christianæ credulitatis fundamenta impetunt: & reliqua, eo motu, quo ad id præstandum propius accedunt, in hoc genere metienda. verum quantum ad finem intentum aberrante, & ipsius propriam dispositionem, *Latentius*, suorum temporum edoctus experientia, diuersam earum speciem discreuit. Aliqui ad *Desertum* & *Penerale* se contulere, quod vindictæ auidi, aut ambitione elati, renuerint eis subesse, *Quibus se præponi cupierant*. in quam classem transcribere visus *Marcionem*, *Arium*, *Novatum*, ac fortassis *Tertullianum*. Alios vero recolit profectos in desertum & ad sua penetralia, eo fine motos, quo ad pluribus persuadendum sententiam nostræ fidei, eiusque duritiem, quam externi in ea criminabantur, plausibilis emolliendam, Gentilium & Iudæorum argumentis sic occurrebant, uti in eorum sententias transierint, videntes sese aliter non potuisse recte rationi ab omnibus cogitandæ, asserta fidei Christianæ concinne accommodare. Hoc pacto illi aberrare a veritate nostræ fidei antiquitus iudicati, qui ad persuadendum Iudæis hanc nostram fidem, affirmarunt legalium apud eos usum optime posse cohærere cum cultu religionis Christianæ. cumque huiusmodi errantibus apparuit quid veluti inclementius, quam decet diuinam bonitatem, ad stringere salutem æternam reuelatis fidei Christianæ mysterijs, & per traditionem Ecclesiæ denunciatis, affirmarunt deficiente fide in eis, quibus minime prædicatum Euangelium, satis esse communem Philosophiam, & ex ea vnus Dei intelligentiam, ut quis beatus euadat: si tamen iuxta conscientiae regulam vitæ rationem hic in terris expresserit. istius generis erroribus videtur imbutus *Origenes*. putauit nimis esse crudum, pristinos Philosophos, fide in Christum carentes, æternum ardere in inferno: iuxta ac momentaneæ voluptatis illicitum gustum, nunquam finienda poena Gehennæ castigandum. Quocirca quando ethnici nostræ fidei placita inculcabant, scilicet sine fide omnes damnandos, & in inferno cruciatus fore æternos, ut illis satisfaceret *Origenes*, in eorum sententias manus dando, quantum ad hæc, abibat: noluit enim nostram fidem eis apparere odiosam aut ridiculam. similiter contra corporum nostrorum resurrectionem in ipsum disputabant, ab eo sciscitati, Vnde corporum futura resurrectio, cum corpora nihil conferant ad intelligentiam, sed potius sint animarum vincula & impedimenta? di-

xere etiam, ferme omnia membra corporis humani referri ad nutritionem, ad motus progressuos: quorum quod nullus vsus in coelo, petebant ab eo, quamobrem esset horummet corporum credenda resurrectio? istis quo *Origenes* aptius responderet, asseruit, non horum corporum, nisi fortassis secundum seminalem quamdam in eis vim, futuram resurrectionem, sed corpora victura in cœli spacijs, fore spiritualia, figura orbicularia, ad nutritionem, & communes alias corporum functiones perficiendas inepta.

25. Enimvero qui in hoc genere exeunt in desertum & ad penetralia, si indolem spectemus, non sunt adeo culpandi, ac illi, qui id faciunt extimulati inuidia, exciti ambitione, aut foeda voluptate inescati. nihilominus ratione materiæ, quæ vicinior attingit fundamenta fidei Christianæ, possint esse alijs æque nocentes vel nocentiores. si porro communem hæresis superbiam & impietatem cogitemus, huiusmodi etiam hæretici cum alijs conspirant; quatenus nempe ita exeunt ad *Deserta* & *Penetralia*, ut Ecclesiæ traditioni subesse percinacissime recusent: & in hoc omnibus hæreticis inest quædam vulgaris barbaries, licet quod ad materiæ et indolem discriminentur. At vero Protestantes sua *deserta* & *penetralia* professi, omnium impiissimi & maxime barbari: idque ex quatuor constare vnicuique poterit. Principio nulli vnquam Hæretici ita impugnarunt Hierarchiam ecclesiæ, ut illi, eo que sic eam in partes dilacerare conati. deinde nulli heretici vnquam ex tot dogmatibus spurcam libertatem carnis, ut illi stabilierunt. Tertio nulli vnquam hæretici eo vniuersam Ecclesiæ traditionem ut illi reiecerunt, & erroris damnarunt. Postremo nulli vnquam Hæretici tot hæreses coniunctim in Ecclesiam, veluti hydra in *Herculem*, pugnarunt: adeo ut potius sint censendi apostatæ quam hæretici. quorum omnium veritates in sequentibus ostendemus. idcirco dum Protestantes exeunt ad *Deserta* & *Penetralia*, omnium hæreticorum sunt impiissimi, læuissimi, perturbatissimi, & præ alijs omnibus barbari.

26. Cum itaque in Deum sit impium, iuxta ac in rempublicam barbarum, ciues passim & libere exire per hæresim in *Deserta* & ad *Penetralia*, tum eodem liquet, hoc impune non esse eis a magistratu permittendum. Hostes idcirco fidei, hostes pariter ciuitatis, qui pro hæreticorum in aliqua republica libertate hac ex parte disputant. voluntne isti laxioris vitæ auctores, etiam quod ad diuina, Dei sapientiam, qua negocia veteris Synagogæ administravit, æquiorum vel oculatiorum esse eiusdem spiritu, quo Ecclesiæ instituta diriguntur? Synagoga autem in Deum blasphemos, in eius descriptam legem contra sacerdotum iudicia hæreses cudentes, euulgantes, ad idololatriam alios pellicientes, mortis sententia puniebat. Et peto abs te, quorsum huiusmodi seueritas in fontium sanguinem tum decreta, si non ut cursus impietatis sisteretur, ut multorum spirituales incolumitates contra errorum contagiones munirentur? cæterum si preciosior,

Exod. 1. 2.

Leuit. 18. 10

24.

gemma, maiori cura seruanda, profecto Dei Ecclesia quæ gemmis plena diuinorum bonorū, in hac hæresum exterminatione & repressiōe districtior esse debet & ac curatior. Preterquam enim quod hæreses sint multis Christiani nominis professoribus exitiosæ, insuper exter-
nis hominibus esse solent scandala ac remoræ, quo minus prompte ad nostras partes transeant: adeo ut olim propter hæresum fecundam & luxuriantem segetem, plerique mortalium dubitarint, num esset in nostris dogmatibus aliquid certi ac stabiliti, videntes vbiq̃ vniuersa fidei momenta diuersis altercationibus agitari. Proinde illorum temporum Patres, uti id luculenter testantur *Clemens Alex.* & *Lactantius*, laborarunt plurimum, quo hoc obstaculum dispantes amolirentur.

Clem Alex.
l. 1. Strom. la
Lact.
l. de ver. sap
ca. 30.

27 Cæterum Protestantes in eis locis, vbi non Dominantur, libertatem adstruunt hæreticorum: tametsi in Anglia & alibi vbi supremo gaudent magistratu, omnem exercendam ducunt diritatem in sectam sibi aduersantem, qua in re ac causa, non ab hinc multis annis *Thuanus*, Gallus Historiographus, se patronum præbuit eo nomine suo Regi *Henrico quarto* congratulatus, quod ad quiduis loquendum vel sentiendum de Diuinis, facultatem suis iudulserat: proinde ac si ipsi volupe videre Franciam leprosam plane, & in ea leproso promiscue cum sanis versari. equidem semper existimaui, hanc in Gallia Christianæ disciplinæ solutionem, pestem potius quam salutem imperio Gallicano attulisse, eumque qui eam primus in Galliam inuexit, hostem fuisse patriæ & ciuitati eiusdem inimicum. Hinc ut speciem pulcræ affectionis, suo hac in re placito conciliaret, sci-
ficatur ab aduersarijs, num violentia, num minæ, num tormenta, idonea argumenta, Charitatis media ad persuadendum alicui fidei sententiam, cum in eam assensus deriuandus a luce solummodo diuinæ gratiæ, iuxta ac a spontaneo voluntatis motu? Quod cum semel petierit, eoque vtriserit, sibi visus nos propemodum profligasse. Cæterum ut te etiam mea quæstione præoccupem, antequam accedam ad tui dogmatis discussionem, cum *S. Augustino* rogo, an quis crudelius desæuire poterit in hæreticum, quam permittendo ipsum in sui aliorumque perniciem, errare, & errores in omnes inspergere? hoc sane agere per oscitantiam, extrema crudelitas; veluti sinere furem, armatum gladio, per plateas discurre, se & alios funestatum, iure æstimetur in furem & alios summa immanitas. Cur ergo crudelitas illud in Ecclesia Catholica factum, quod delinquentem sua audacia desistere compellit, quod aliorum æternæ saluti prospicit, quod superbo supercilium deiicit, quod equitanti furioso ritu *Saulum*, ad terram allidit, quod blasphemanti os occludit?

August. ep.
48. 50.

AA. 8

28 Non me latet quidem, immediatam causam, que erranti verā fidem suadet, esse humani intellectus & voluntatis liberos motus, diuinæ gratiæ collustratione in homine excitatos

neque eam reperiri in meris terroribus carcerum, vinculorum aut combustionis. nihilominus hoc non obstat, quo minus ad veram fidē capescendam iuxta ac conceptam animo hæresim excutiendam, conducat seuerior corporis tractatio, qua nonnunquam vitur Deus veluti intermedia causa, ad animæ bonum spirituale educendum. Castitas Dei donum: *Sciui quoniam aliter non possem esse continens nisi Deus det.* Sap. 7. quid? num hinc vituperandæ seueriores leges, quæ ab Imperatoribus olim contra adulteros latæ, castitatem munierunt? Nemo credo, inficiabitur, quin absinthium afflictionis, acerbiorisque correctionis, ad humilitatem animi, iuxta ac Pœnitentiam plurimum instituat: hæc enim bona spectant Deus & Principes dum acerbis excipiant elatos & lasciuos: sicut contra nimia prosperitas, fomentum esse solet arrogantiae & luxuriæ:

Luxuriant animi, rebus plerumque secundis.

Ouid. lib. 2.
de Art.

An ergo Ecclesiæ Catholicæ criminis & diritatis nota inurenda, quod imitetur sponsa in terris suum in coelis sponsum, dum res Ecclesiæ administrat? *Tantummodo*, ait Propheta *Isaias*, *Sola vexatio intellectum dabit auditui.* Cum ergo fides ab auditu propagetur, inde ad auditum veritatis Catholicæ restitante hæretici animo, tandem intellectum in ipso inflectet vexatio in obedientiam Ecclesiæ. merito idcirco hæreticorum audacia & petulantia legum pœnis coercendæ. Dubio procul, hoc rigore imperij in oculos hæreticorum incurrente, efficietur, ut non tam cito, tam aperte & procaciter venena suarum hæresum inferant in aliorum aures: imo neque prolem inde adeo facili opere vitiant. quæ impedimenta, quam sint ciuitatibus salutaria, quis non videt? Hæreticorum ingenium fastuosum est, seruire est; nempe ex paruo oprati euentus successu, quod seruorum, ut ait *S. Chrysostomus*, elatum: proinde rationis vi non mouetur, non afficitur, nisi increpatio acerbior simul accesserit. Hoc denique experientia comprobauit, qua constat, ferme nunquam compressas extitisse hæreses, absque belli gladio aut virga disciplinæ. Hoc ritu, concionante cum suis *S. Dominico*, iuxtaque Catholicis Principibus ad legem Ecclesiæ fulminatrices vires suas exerentibus, variæ hæreses, & a multis imbibitæ paucorum annorum spacio exarata & extirpata, in obliuionem infamiamque abiire. Cum ergo hæresis ad barbariem tendat, profecto eiusdem barbariei fautores habendi, qui ciuibus impune esse volunt, exire in *Deserta*, & ad *Pœnetralia* hæresum se promiscue conferre.

Chryf. Ho.
39. in Gen.

19. Pergamus iam ad illud examinandum, quod mei instituti vltimo in loco mihi proposui: quo nempe probem, dogmata, quibus a nobis dissentire Protestantes obstinarunt, rueri in centrum confusionis & barbariei, in hominum intellectu simul ac affectu spectandarum: contra vero eis opposita Catholicorum credita mysteria, morum ciuitatem & sanctitatem stabilire.

Finis Libri Quarti.

LIBER QVINTVS.
 DEMORIBVS
 REIPVBLICAE
 CHRISTIANÆ
 COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

*Fides quam profitetur Ecclesia Romana, orthodoxa est,
 & Catholica, Protestantismus, conatus omnino
 refractarius, ac rebellionem ipsa efferatus*

VT comparatione instituta inter fidem Romanam ac Protestantismum, inde constet, a qua parte reperiatur catholica veritas, & a qua intumescat prophana hæresis, operæ pretium fuerit, tria seorsim hinc expendere. Primum, in Ecclesia est potestas *Ordinis*: præsertim, qua Sacerdotes & Episcopi instituuntur, consecrantur. Alterum, potestas *Iurisdictionis*, seu potestas exterius ius dicendi quantum ad verbum dei, Sacramenta, Censuras, atque ex istis conflatam vniuersam visibilem Ecclesiæ dei quo ad mores, ritusque, gubernationem. Postremum, dogmata ipsa in se complectitur, quorū credulitate Romani ac Protestantes inter se, vt videmus, dispertuntur ac dissentiunt. Eo autem fine singillatim hæc inspicienda, vt tandem, natura hæreseos prius intellecta, quænam sint orthodoxa dogmata, & quæ hæretica, inde luculentius vnicuique appareat.

2 Animaduersione dignum, quod sit intelligendum, duplici methodo disputare orthodoxos in hæreticos, quo se orthodoxos probent, aduersarios vero hæreticos euincant. Prima cernitur in peculiari disquisitione certæ controuersię propositæ, argumentis ad eius veritatem indagandam ex locis Theologicis hinc inde petitis ac discussis. quæ quidem ratio disputandi propria est doctorum ac peritorum in Theologia: quam proinde appellat *Tertullianus sciendi subtilitatem* seu *Curiositatem*. Altera continetur in eorū argumentorum tractatione, ex quibus vniuersali ratione ostenditur, quæ dogmata absolute hæretica, quæ catholica: quis hæreticus; scilicet quis ab alijs audiendus, & quis non audiendus, sed euitandus: ad quem spectant scripturæ, ad quem minime: cui impressus certus character hæretici, & cui catholici nomen eiusque nominis significatio conueniunt. Hanc olim profequuti *Tertullianus*, *S. Augustinus*, *Vincentius Lirinensis*, ac inter recentiores, *Cardinalis Hosius*, *Edmūdus*

Campianus, *Gregorius Valentianus* & *Bristolius*. Quæ, vt il. cred. Card. hos. Campian. Ration. Valent. Analij. August. cont. Epist. fundam. cap. 4. Iosep. lib. 13. cap. 6. Euseb. lib. 7. cap. 20. quod naturali prudentiæ innitatur, & sit secundum *Augustinum*, *Credendi simplicitas*, etiam ab indoctis vsurpari ac percipi poterit, adeoque ab externis, qui neutri parti statutam fidem attribuant, hoc pacto, teste *Iosepho*, *Ptolomæus* Rex *Ægypto*, sententiam dixit pro Hierosolymitanis contra *Caresianos*. *Aurelius Imperator*, auctore *Eusebio*, Christianos Italiae, cum Romano Pontifice, esse catholicos, alios vero eis aduersantes, hæreticos pronuntiavit. Hodierna die Turca eadem norma motus, omnes Protestantes, Lutheranos, hæreticos ducit, vt scribit *Erasmus*. Pariter nos iudicare possumus, lectis historijs, Persas Apostasiam fecisse a reliquis Mahometanis in Europa. Atque in hoc vniuerso genere disputationis nos modo versamur. Hæc vero generalis methodus adhuc dupliciter tractari poterit. primo in vniuersum differendo de momenti auctoritatis externæ: vt pote de notis ecclesiæ, qua eam inuestigemus. Secundo de eisdem agendo, alicui particulari controuersię applicatis. Exemplum huius est, si controuersa realis præsentia in Sacrosancta Eucharistia, inter Catholicū & Calvinistam, Catholicus probaret, opinionem Calvinisticam certo tempore incepisse, auctore aliquo faciente eodem recessum ab vniuersali consensu Ecclesiæ præsentis & præteritæ, non fuisse vnquam receptam a pastoribus aut praxi Ecclesiæ, sed potius impugnata; contra vero Catholicam sententiam, perpetuo viguisse in Ecclesia, adeoque vel ab omni specie hæresis abhorrentem: eam non constare priuata quorundam interpretatione scripturarum, sed vniuersi consensu Doctorum & Conciliorum: denique eam plus conducere ad amorem dei, ad dignitatem Euangelij, quam cogitatio Calvinistica. & hoc quidem ritu, omni peculiari controuersię apponi poterunt præscriptiones generales, ad excutiendū earum veritates.

3 Ratio autē dignoscendi catholicū dogma desumitur a *Traditione* Ecclesiæ catholicæ: vicissim ratio hæresis aut defectionis ab Ecclesia, spectanda ex impugnatione eiusdem *Traditionis*, seu ex priuato delectu Canonis scripturarum, aut expositionis locorum in scriptura, prorsus contrario *Traditioni* cum præteritæ, tum præ-

sentis Ecclesiæ. Omnis enim hæreticus eo nomine hæreticus quo præsentis Ecclesiæ traditioni aduersatur. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus.* sermo autem est de præsentis Ecclesiæ, quæ audienda ab omnibus, cuiusque sententia veritatis certissimæ. Quo necesse, pariter illum repugnare primitiæ Ecclesiæ, in qua Christus & Apostolo florere, eo quod assistentia Spiritus sancti ad visibiliter ædificandum corpus Christi mysticum, siue Ecclesiam, promissa sit etiam præsentis Ecclesiæ, adeoque futuræ usque ad consummationem sæculi. Hæc vero Traditio in duobus, quod ad fidem, præcipue occupatur: scilicet in consignando *Canone* Scripturarum, & in earum expositione; siue hæc fiant diserta sententia in Concilio generali, siue praxis Ecclesiæ more vniuersali. Hanc vero *Traditionem*, primariam & originalem esse fidei orthodoxæ Regulam, ex multis satis liquido constat. Principio naturæ tempore curren- te, ante descriptam a *Moyse* legem, Traditio sola fidem in animis credentium stabiliebat: quam etiam fidem ab æuo quoque *Moyse* multi externi seu Profelytæ sunt amplexati, qui literas Hebræicas penitus ignorarunt, interea loci Ecclesiæ *Traditione*, veluti Cynosura, ad veritatem in diuinis instituti. Deinde Christo Domino docente, miracula patrans, fidei Christianæ præfuit eadem *Traditio* Ecclesiastica: ac in suo vigore seu imperio permansit diu etiam a Christi ascensione in cælum; scilicet nondum nouo Testamento literis expresso. Quocirca quando huic *Traditioni* accessit postea integra Scriptura veteris & noui Testamenti, non fuit inde ea infirmata, quasi ante verbum hoc scriptum fuisset in dirigendo veritatis infallibilis, sed eo in lucem edito, Spiritus sancti præsidio omnino destituta, nihilo plus valens quam si esset mera æstimatio humana: quandoquidem, vt recte ait *S. Augustinus*, sacre literæ Ecclesiæ *Auctoritatem commendant*, & nos iubent eam consulere vt pote columnam & firmamentum veritatis, vt loquitur Apostolus. Istis adiungi debet memoria earum nationum, quæ absque cognitione scripturarum, fidem admiserunt, omnesque hæreses inde detestati sunt, quod recolit sanctus *Irenæus*. Cui ordinationi, inquit, assentiunt multe gentes barbarorum, quorum qui in Christum credunt sine charta & atramento, scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterem *Traditionem* diligenter custodientes, in vnum deum credentes fabricatorem celi & terre, & omnium quæ in eis sunt per Iesum Christum dei filium. Quo autem modo illimet Christiani ea ipsa Ecclesiæ *Traditione*, sine verbo scripto, fuere communiti contra insultantes hæreses, hic idem exponit. Statim, inquit, vel audita hæresi, concludentes aures, longe longius fugiunt, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium. Sic per illam veterem Apostolorum *Traditionem*, ne in conceptionem quidem mentis admittunt quodcumque eorum portenti loquium est. Ea porro prima ac præcipua fidei Regula, cuius omnium, etiam vulgarium, sensus capaces. Verum Scripturas legere, iudicare de earum *Canone*, eas interpretari, superat eorum intelligentias: at omnes præsentis Ecclesiæ *Traditionem* possunt per-

cipere: hæc ergo eis ad credendum norma. Imo adeo inconcussa veritatis est hæc Traditio, vt se sola in officio recte credendi potuerit fideles continere, vt expresse asserit *S. Irenæus*: *Quid autem si neque Apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi Traditionis, quam tradiderunt eis, quibus committebant Ecclesias?* Postremo teste Apostolo, fidei in vniuersum assensus est ex auditu. Ideoque fides, qua creditur hanc scripturam esse diuinam, hunc esse huius loci sensum, esse debet ex auditu. At ex auditu aliter non est, quam ea ratione, qua auditur *Traditio* Ecclesiæ. Hæc ergo Primaria & vniuersalis credendi Regula.

4 Ea itaque fides, quæ in huiusmodi Traditionem tanquam Regulam incumbit, credendi est *Simplicitas*, de qua Patres sæpius commentantur: iuxta ac ea credulitas, quæ huic Traditioni præsentis Ecclesiæ oblectatur, hæresis est, apertusque recessus ab Ecclesia. Neque est vllus recessus ab Ecclesia præsentis, nisi pariter eodem sit recessus a Christo & Apostolis, simul ac a veris sententijs veteris & noui Testamenti: propterea quod promissiones diuinæ, designantes Ecclesiæ perpetuam visibilitatem, & ex præsentia in eadem Spiritus sancti veracitatem, etiam præsentem Ecclesiam complectuntur. De hac fidei simplicitate quæ a docta & curiosa inquisitione aliena, disputans *Eusebius Cæsarensis*, eam omnibus suadet, & in eam sententiam in medium adducit verba *Platonis* de diuinorum credulitate differentis. Ego autem, inquit, *Plato iudico optimam esse legem, quæ iubet, ne quis iuuenum loquatur. Senex autem si quis dubitauerit, Principibus aut equalibus referat, nemine iuuenum audiente.* Idem porro adstruit *Eusebius* ex doctrina *Xenophontis*, de Mundi ortu popularem disputationem inhihentis. Pariter de hac ipsa credendi simplicitate agens *S. Ambrosius*, quantum ad imperium in corda hominum, eam præfert argutis Philosophorum disertationibus. Illi quotidie a suis consortibus deseruntur, qui copiose disputant: isti quotidie crescunt, qui simpliciter credunt. Quam fortis, quam foecunda hæc non aquilarum, sed columbarum credendi simplicitas! Hinc *S. Augustinus* perpendens vim istius Traditionis, quæ ab authoritate Ecclesiæ robur suum mutuatur, affirmat, eam vnicum esse medium, quo homines, alioquin humi repentes, se in veritatem attollant.

5 Quocirca quiuis ex plebe seu popularibus, qui Christi dictis hoc pacto audiens fuerit, verba *Psalmistæ* usurpare poterit: *Quoniam non cognoui literaturam.* Quod literas, ad Theologiæ scientiam spectantes ignorem: quod linguas sacras nesciam, quod doctorum commentaria discutere, locum cum loco in Biblijs conferre nequeam, ideo vt veritatis diuinæ notitiam adsequar, Introibo in potentias Domini. Ideo scilicet Regnum dei, quod est Ecclesia catholica, adibo, in quo Deus potentiam suam multifariam contra errores & vitia hominum patefecit. Eam proinde Scripturam pro diuina obsequenter suscipiā, illos sacros eiusdē sensus admittā, quos potentia Domini, in sua Ecclesia sese ostentantes, mihi constituerint. Excitata ideo circa fidē contro-

Iren. lib. 3. cap. 4.

Rom. 10.

Euseb. Cæs. lib. 20. Prepar. c. 15

Xenoph. lib. de dieb. sacr.

Ambr. lib. 1. de fid. cap. 5.

August. lib. 1. de cred.

Psalm. 70.

Matth. 12.

controuerſia, mentem Regni Dei, mentem Eccleſiæ illius ſcrutabor, in quo Deus per conuerſiones Gentium, per fidei dilatationē, per miracula, per ſucceſſiones Episcoporum, per unitatem fidei, per deuictas hæreſes, per ſuperatam idololatriam, per ſanctitatem doctrinæ & vitæ, manifeſtas fecit *Potentias ſuas*. Domine, in hoc ſacſſimo grauiffimoque negotio, *Memorabor iuſtitie tue ſolius*: in eo non fidam priuato meo ſpiritui, non curabo eorum typhos, qui ſeſe venditantes, tanquam ritu extraneo a te miſſos, aliorum fidei dominari cupiunt: proinde contra illius Eccleſiæ iudicium, in qua tu *Potentias tuas* mihi oſtendiſſe, ſcripturas aut acceptant, aut interpretantur. Sed potius huiusmodi *Thraſones* tanquam hæreticos declinabo. Et quod in tua Eccleſia catholica iudicium mundi feciſti, ac in ea contra mundi vitia & errores iuſtitiam exercuiſti, ideo Domine memorabor iuſtitie tue ſolius. Deus docuiſti me a iuuentute mea. Tu in Baptiſmo me in membrum tuæ Eccleſiæ coagmentaſti: & cum ob ætatis infirmitatem expers tunc eram literarum, tu me docuiſti, fidem Eccleſiæ Traditioni adhibere. Et uſque nunc pronuntiabo mirabilia tua: ſcilicet eodem tenore obedientiæ, iam factus ſenior, eandem credendi Regulam ſequar: nempe per quam in hoc mundo, in cœlo, adeoque inferno, declaraſti *Potentias tuas*. Et uſque in ſenectam & ſenium, Deus ne derelinquas me. Ne auferas a me erga hanc tuam Eccleſiam ſincerā & integram obſeruantiam, credendiuæ ſimplicitatem, etiā vlllo tempore vitæ meæ, vel in ſenectute aut ſenio doctrinæ: per quā ſolā introire potero in *Potentias tuas*. Hoc pacto *Sponſa*, quæ in *Canticis* deſcribitur, *Sponſum* articulos fidei docentem inuenit. Quem cum non inueniſſet in lecto priuatæ contemplationis, poſtea ſurrexit, & per bonorum operum ſedulas occupationes circumuiuit ciuitatem, per vias & plateas eum quæſitum. Quo nondum inde inuento, ait: *Inuenerunt me vigilēs, qui cuſtodiuēt Ciuitatem*: nempe me inuenere paſtores Eccleſiæ, qui, vt dicit Apoſtolus, pro ſalute animarum vigilant. Tandem ſubiungit: *Pouulum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*. Simili modo ut quis ad Chriſtum Dominum recte credendo perueniat, incidere prius debet, vt docet S. Gregorius, in paſtores Eccleſiæ, quorum eſt Chriſtum indigitare, & id cupiētibus aditum ad ipſum aperire. Videamus modo num Catholici, vel an potius Proteſtantes, hanc normam ſimpliciter credendi ſequantur, & a quibus ſtat *Traditio* veræ Eccleſiæ. Ad quod inueſtigandum, quod Paſtores & ſacrorum munera, ſingularis ſint, notæ in Eccleſia, expendemus quarūnam partium ſint hi paſtores, & munera a Deo inſtituta: num Catholicorum, an potius Proteſtantium.

6 Reperiri in Eccleſia certarum perſonarum ordinationes, quibus eis facultates concedantur ad pecularia officia religionis peragenda, eoque ordinem in eccleſia hierarchicum, vt ait cōcilium Tridentinum, conſtituant, maniſeſtiſſimum ex ſcripturis ac totius Eccleſiæ conſuetudine. Non enim naturæ beneficio naſcuntur ſacrorum adminiſtratores ac diſpenſatores, aut occulto ſolum dei opere fiunt, ſed confecra-

tione ac deputatione externis tales euadunt. Chriſtus dominus in hunc finem quosdam delegit, quibus viſibiliter apoſtolatus officium commiſit, eoſdem ſacerdotes, ſeu præſbyteros, ſimul ac Episcopos ordinauit. Illi vero poſtea, vt ex actis ipſorum conſtat, iuxta ac Sancti Pauli rebus geſtis liquet, Diaconos, Præſbyteros, & Episcopos paſſim ritu externo crearunt: In quibus etiam vigere voluerunt ſemen quoddam initiatorium, quod durante Eccleſia, ſobolem Eccleſiaſticorum paſtorum perpetuo per vices ſucceſſionum proferret. Impij proinde hac ex parte, ac prorsus conuſi *Valdenſes* hæretici, qui vt ſcribit *Aeneas Syluus*, promiſcuam omnibus hominibus myſteriorum tractationē conceſſere: perinde ac ſi ſinguli vel naturæ beneficio, vel dei ſolius latenti conſilio ſacerdotes eſſent, Diaconi, Episcopij ac concionatores. Imo locis ipſis ac ritibus, nedum perſonis dumtaxat, ſacras actiones orthodoxi ſemper adſtrinxere, adeo vt teſte S. *Baſilio*, in pietatem ipſam delinquant, qui ſacerdotum myſteria in locis profanis celebrarint.

7 Inter hæſce in Eccleſia ordinationes, duæ præcipuæ: Sacerdotij ſcilicet, & Episcopatus, de quibus modo paucis differendum. Functio autem prædicandi, ſeu docendi populum, ſpectat ad Doctoratus gradum: quæ perſonis etiam non conſecratis, ſeu non clericis, ſed meris laicis ab Eccleſia committi poterit: quos S. *Auguſtinus* & Concilium Viennenſe diſtinguunt a ſacerdotibus: & olim Diaconis, vt pote Sacerdotum miniſtris, eiſmodi functio tradebatur, licet modo non alijs quam Sacerdotibus communi praxi permittatur. Sacerdotium facultas eſt ſacrificium offerendi Deo, & eiſdem ritu externo colendi ipſum ſupremo latriæ cultu. Vnde acceptatiſſima ratione, vt oſtendit S. *Auguſtinus*, ille ſacerdos modo habetur, qui non quomodocunque, vel quæcunque ſacra dat, ſed qui ſacrificat: hoc eſt qui ſacra cæremonia aliquid a Deo conditū in eiſ ſupremū honorē, ei religioſe Sacrificio offert & cōſumit. Quod enim Deus vitæ ac mortis, exiſtentia & deſi-tionis auctor atque finis; proinde vtriſque, in creaturis ipſius reperiundis, ab homine iure colendus & agnoſcendus. Ex quo oſtendit Apoſtolus *Paulus*, inde apud Iudæos ſacerdotium exiſtiſſe, quod apud eoſdem uſus ſacrificij fuerat in more poſitus: Sacrificij dico proprie dicti in altari immolandi, vt pote diſtincti a ſacrificio ſimilitudinario orationis, contritionis, aut actus cuiuſcunque alterius virtutis. Et quod ſacrificium, hoc modo intelligendum, continuo coniungatur cum ſacerdotio, probat idem Apoſtolus ex facta religionis trãſlatione a Synagoga ad Eccleſiam: vnde arguit ſacerdotij pariter eo factam a Chriſto trãſlationem, ſeu mutationem, ritus & ſacrificij. *Melchizedec* Rex *Salem* protulit panem & vinum: id eſt ſacrificauit, vt patet ex ſacrificio *Cain* & *Abel*, quod per verbum *Protulit* exprimitur: ſeu panem ſanctificatum dedit in *Typum Eucharistiæ*, vt ait *Clemens Alexandrinus*: ex quo, vt ex figura deſcendit ſacrificium Chriſti, vt aſſerit S. *Cyprianus*. Cuius actionis aſſignatur cauſa: *Erat enim Sacerdos Dei altiſſimi*.

1. Tim. 2.
Matth. 20.
Ephes. 4.
Ignat Ep. ad Roman.
Syluius lib. 5.
Hiſt. Boem.
Thomas vvald. hæret.
Baſ. de. Bap. cap. 8. Ath. Apol.
Auguſt. de Ciuit. lib. 20. cap. 10.
Cōcil. Vienn. Can. 14.
Auguſt. lib. 8. de ciuit. cap. VI. timo. lib. 20. cont. Fauſt. cap. 4.
Heb. 1.
Gen. 14.
Gen. 4.
Clem. Alex. 4 ſtom.
Cyp. lib. 21. ep. 3.

2. Cor. 1.
Ioan 12.

Cant. 3.
Hebr. 13.

Gregor. Homil. 2. 5. In Euangel.

Conſil. trid. Seſſ. 23. cap. 15.

aliissimi. pertinet itaque ad legem Christi, & ad eius Ecclesiam ordo sacerdotalis, ut affirmant S. Augustinus, Chrysostomus, & S. Ambrosius. Ob hanc causam cōcedunt Iudæi se hodierna die sacerdotio destitutos, quod sacrificio careant. *Episcopi & Presbyteri*, ait Sanctus Augustinus proprie sunt sacerdotes. Omnis Pontifex dicit Apostolus ad offerendum munera, & hostias constituitur. Quod ergo in Ecclesia catholica verum ac proprie dictum sacrificium, diuino iure institutum, reperitur, ex eo in eadem ordinatio sacerdotalis vere ac proprie dicta spectatur: cuius quippe initiatione datur potestas sacrificandi Christi Domini corpus & sanguinem ritu incruento sub speciebus panis & vini.

8 Iurisdicção autem potestas quædam est exercendi quoddam actus circa materiam & personas, habenti iurisdictionem subiectas. Distinguitur idcirco potestas *Iurisdictionis* Ecclesiasticæ a potestate Ordinis, quatenus potestas Ordinis respicit munus sacrum vel effectum aliquem sacrum, ut pote materiæ alicuius consecrationem, scorsim sumptam a personarum aut rerum subiectione externa. Potestas *Iurisdictionis* vero refertur ad munus sacrum, quod destinatur ad personas aut res subiectas siue in foro conscientiæ, siue in foro externo. Quomodo is, qui legitime absoluit quempiam a peccatis, utramque potestatem exercet: Ordinis quidem, quatenus absoluit a peccatis ex opere operato Sacramenti Poenitentiae: *Iurisdictionis*, quatenus personam sibi subiectam & ab Ecclesia ipsi applicatam absoluit. Hanc potestatem *Iurisdictionis*, quod ad verbum Dei, Sacramenta, Censuras, ac fidelium spirituales gubernationem, emineret in Ecclesia Romana manifestissimum: in ea enim aspectabiles sunt ac semper fuere animarum pastores, loca pariter & tribunalia in eadem conspicue comparent. Organum autem, quo particularibus personis committitur in hac Ecclesia hæc potestas *Iurisdictionis*, illustre & manifestum in vocatione ac missione, quarum mentionem sæpius faciunt Christus Dominus & eius Apostolus S. Paulus: quatenus nempe inferiores a superioribus vocantur ac mittuntur, ad obeunda certa munera Ecclesiastica: utpote ad prædicandum, ad administranda Sacramenta, ad Censuras infligendas. Neque absolute aut indefinite, ad hæc in ea homines vocantur aut mittuntur, sed restricti ad quemdam modum definitamque sententiam. Hoc pacto, qui iurisdictione pollet prædicandi verbum dei, in literis suæ vocationis ac missionis habet expressum, in quemnam sensum debeat is scripturas ad populum interpretari: videlicet ad normam Ecclesiæ, ad Patrum & Conciliorum doctrinam. Adeo ut si contingat, huiusmodi missum ac vocatum, scripturas aliter reipsa exponere, vel ad errores stabiliendos eas concionando inflectere, eodem constet, talem non concionari ex vlla iurisdictione sibi tradita a Deo vel Ecclesia, sed ex libidine & officij usurpatione, a se impie vendicatis. Idcirco si in veteri Testamento vel designatus a Deo Prophetæ, non iussit eo, quo ab ipso missus, vel non eadem verba, sed alia, populo edixisset quam

quæ ei essent diuinitus mandata, is non egisset quidpiam ex iurisdictione prophetali, sed talis fuisset potius, quales illi, de quibus Deus sæpius conquestus: quod nempe iussit, cucurrissent, & ab ipso missi non essent. *Currebant, & ego non mittebam eos*. Hoc ipsum pariter cernitur in iurisdictione Sacramentali ac Censurali, quatenus scilicet Ecclesia missos ac vocatos particulariter semper instruit, quoniam ritu ipsis agendum, & quæ Sacramenta ab ipsis administranda: qua forma, & ob quæ delicta, Censuræ ab eisdem inferendæ. In Ecclesia Romana, quantum ad missionem ac vocationem, ex quibus iurisdicção Ecclesiastica oriatur, duo conspicua. primum, particularis informatio circa munus a vocatis & missis obeundum. Alterum, quo hæc ipsa informatio ad missos ac vocatos deriuatur ab Ecclesia præsentis: hoc est tunc visibiliter in suis prælatis vigente, quando visibiliter iurisdictionem habituri ab illa vocantur ac mittuntur: ne detur locus eorum impiæ superbiæ, qui non verentur dicere in contumeliam totius Ecclesiæ visibilis & præsentis, se a Deo, vel Apostolis vocatos vel missos ad hanc vel alteram doctrinam populo diuulgandum: quasi in Ecclesia iam defecisset potestas iurisdictionis ad eos vocandum ac mittendum; quasi in eam, utpote Spiritu Sancto destitutam, portæ Inferi hac ex parte præualuissent: quasi ab ipsis tota Ecclesia esset corrigenda, emendanda: quasi noua siue rediuiua ad vocandum ac mittendum aliquos, priori extincta, recens potestas in eadem agnoscenda: quasi aliunde se stare conficere non possint, quam quo blasphemando, Ecclesiam visibilem defecisse dicant.

9 Cui sacerdotali potestati accedit potestas Episcopalis: cuius est conferre sacramentum *Confirmationis*, ac per Sacramentum Ordinis filios Ecclesiæ perpetuo generare, seu sacerdotes, & alias personas sacras ordinare. Hoc in primis liquet ex scripturis, quæ præbyterorum & Episcoporum recensent differentias: similiter ex praxi Ecclesiæ, quæ easdem continuo est protestata. *Certissimum est igitur*, ait Dionysius, *Episcopatum ordinem perficientem esse, & perfectionis auctorem: sacerdotem vero illuminantem, atque ad lucem promouentem*. In eandem sententiam S. Ignatius: *Omnes Episcopum sequimini ut patrem, & præbyterorum Collegium, ut Apostolos: laici Diaconis subiiciantur, Diaconi Presbyteris, Presbyteri Episcopo, Episcopi Christo, ut ipse Patri*. At quod Episcopatus, & sacerdotium destinetur aliquo modo ad Sacramentum Eucharistiæ, seu ad sacrificium, ideo vnum ordinem genere constituere dicuntur. Proinde ordinari is nequitiam poterit Episcopus, qui non sit prius Sacerdos. Hunc ordinem Episcopatus florere in Ecclesia Romana & Catholica etiam patentissimum.

10 Tertio loco considerandum proposuimus qualitatem dogmatis, ut ex illa dignoscamus, quodnam dogma catholicum, & quod hæreticum: cuius dogmatis cultores obtineant iurisdictionem in aduersum dogma & eius assertores, & cuius professores eiusmodi iurisdictionem statuendi ac definiendi contra alios, ut eorum dogmata, haud sibi poterunt arrogare.

Duplex

August. lib. 20. de ciuit. cap. 10.
Chrysost. lib. de sacerdot. cred.

Hebr. 1. & 3.

Matth. 20.
Ephes. 3.
1. ad Tim. 1.
Hebr. 1.

Zach. 1.

Dioni. cap. 1.
Eccles. hierar.
Ignat. Epist. ad Smyrnen. ad Magnes.

Duplex est itaque dogmatum in vniuersum proprietas: vna quæ appellatur dogmatis vniuersalitas, altera, quæ nuncupatur dogmatis ex recessu particularitas. Prior explicari poterit optime tam per affirmationem, quam negationem: ita vt tale sit dogma, quale stabilitur disertis verbis scripturæ, Apostolorum traditione, ecclesiæ voce aut praxi, neque eius sectatores dum illud adstruunt, discedunt, aut recessere vnquam a consensu ecclesiæ catholicæ, in priuatas electiones delati, ac eis in sectas, in dissensiones dispersiti. Posterior qualitas in eo dogmate cernitur, quod aperte fatiosum: priuato nempe sensu scripturas interpretante, contra iudicium præsentis aut præteritæ ecclesiæ expressum: cuius fautores & inuectores eodem pertinaci animi obstinatione ecclesiæ visibili, more refractoriorum, & duram ceruicem ostentantium, contradicere præsumunt.

II Enumeremus iam Romanæ Ecclesiæ dogmata aliqua, Protestantium articulis opposita, & tunc liquido inde ostendetur, eis nullo pacto conuenire posse notas defectionis seu rebellionis respectu ecclesiæ quouis tempore considerata. Credimus, formam regiminis in tota ecclesia esse monarchicam: ac proinde sublato Christo domino, primo in ea Monarcha, in cœlum, *Sanctum Petrum* eius vices Monarchicas ex ritu vicarii in terris obisse: ac id muneris modo præstare simili auctoritate Pontificem Romanum. Credimus Sanctos colendos & inuocandos, eorum imagines ac reliquias venerandas: septem esse ecclesiæ Sacramenta, quæ gratiam iustificantem conferant *ex opere operato*: ac inter illa *Eucharistiam* vera ac reali præsentia continere naturale & substantiale corpus Christi, & eius sanguinem: in Missa celebrari sacrificium proprie dictum tam pro mortuis quam viuis propitiatorium: Hominem, quo ad omnia opera bona præditum libero arbitrio, iustitia inhærente informari iustificatum: eius actiones, vi gratiæ esse bonas & meritorias: eiusdem gratiæ virtute legem naturalem ac diuinam esse obseruatu possibilem: iustitiam, salua fide, per peccatum mortale posse amitti: purgatorium esse: atque istis similia, quæ contra protestantes fidei certissimis decretis & assentionibus stabilimus. Propono itaque hoc argumentum. Recentia dogmata non sunt desertoria respectu doctrinæ traditæ a Christo Domino vel eius Apostolis, aut respectu diuinæ alicuius traditionis, vel definitionis ab ecclesia primitiua, aut sequenti seu catholica: ergo nullo modo hæretica. Est enim hæresis sua natura quædam visibilis secessio a visibili auctoritate ecclesiæ visibilis, aliquid docentis aut tradentis. Vt ergo ostendant protestantes nos errare in fide hæretice, conficere debet, nos opposuisse nostra dogmata auctoritati ecclesiæ catholicæ seu vniuersalis. Antecedens probatur: singula illa prædicta dogmata ex sacris literis & traditione ecclesiæ solide deducimus: neque possunt protestantes aperta loca scripturæ proferre, quæ expresse dicant, *Sanctum Petrum* non fuisse principem Apostolorum: non

esse modo aliquem totius ecclesiæ Monarcham: *Eucharistiam* non complecti in se reali præsentia Christi corpus & sanguinem: hominem non iustificari iustitia infusa: omnia bona opera esse peccata, purgatorium non existare: ergo ex sacris literis clare absque humanis deductionibus demonstrare non poterunt protestantes, dicta dogmata nostra esse desertoria a Christo, & eius Apostolis. Quod si dicant, se iudicibus verum sensum scripturæ contra nos facere: negaremus, quod nos, qui plures, qui doctiores, qui vt summam dicam meliores, aliter scripturas quàm illi exponimus. Hoc porro respondendi genus ab omnibus hæreticis tam in seiplos mutuo, quam in catholicos, usurpatur: ergo non est protestantū propriū, proinde nihil contra nos concludit. *Puritani* namque affirmant, dogmata protestantica desertoria esse a doctrina Christi Domini & Apostolorum: Idem *Manicheani*, *Ariani*, *Anabaptistæ* declamitant, licet frustra, contra Catholicos.

12 At pergo, ac sic disputo. Dogmata credita a nobis & protestantibus aduersaria, non sunt apostatica respectu doctrinæ creditæ a fidelibus, aut traditæ a patribus tam Græcæ, quam Latinæ ecclesiæ primis annis trecentis, aut etiam quingentis: ergo omnino talia non sunt, & consequenter neque a Scripturarum doctrina recedentia. Antecedens luculenter & copiose probauit nuper *Cardinalis Peronius*: neque difficiles protestantes *Magdeburgenses* & *Caluinistæ*, vt illud vltro nobis concedant: etenim videntes nostra dogmata, in quibus a protestantibus dissidemus, affirmari a patribus, vtpote spectantia ad cultum & inuocationem Sanctorum, cultum reliquiarum, pium vsum sacrarum imaginum, virginitatis votum, purgatorium, liberum arbitrium, opera meritoria, statū Monachatus, Antichristi singularem personam, ac similia, omnia hæc nœuos Patrum appellant & impudentissime inculant. At quædam seorsim, quantum ad antiquitatem ecclesiæ primitiue, examinemus. Exactis annis quingentis docuere catholici, inter Apostolos primatum obtinuisse *Sanctum Petrum*; ipsumque aliquando totius ecclesiæ Monarcham extitisse. Hoc vero sic creditum, non fuit quid refractarium, aut per recessum dictū contra primitiuam ecclesiam, sed ei potius consentaneum. *Super illum vnum*, inquit *Cyprianus*, & *discat ecclesiam suam, & illi pascendas mandat oues suas. Primatus Petro datur, vt vna Christi ecclesia, & cathedra vna monstretur. Petro cum summa rerum*, inquit *Origines*, *de pascendis ouibus traderetur, & super ipsum velut super terram fundaretur ecclesia, nullius confessio virtutis alterius ab eo, nisi charitas exigitur. Hieronymus Petrum vocat caput Apostolorum: Cyrillus Alexandrinus Principem & apicē Apostolorum: Emissenus, pastore pastorum: Concilium Viennense Christi vicariū. Non ergo hunc Petri primatū agnoscētes, recedimus a doctrina & dignitate primitiue ecclesiæ. Itidē credimus, Romanū Pontificē iam esse a Petro Christi vicarium ac totius ecclesiæ Monarcham. In quo non repugnamus fidei primitiue ecclesiæ, sed cum illa potius optime cōsentimus. Vbi obsecro primitiua ecclesia definit, ecclesiæ primatū residere penes populum, penes Episcopos particulares, aut penes Reges ac*

Card. Peron
ad Regem.
Angl.
Resp.

Ignat ep. ad
Smyrcen.

Cypr. lib. de
Vn. tat. ec-
cle.
Origin. lib.
in cap. 6. ad
Rom.
Hieron. lib.
1. cont. Io-
uinian.
Cyrill. lib.
12 in Ioan.
cap. 64.
Emiss. serm.
de Ioan.
Concil. Vi-
en. can. 39.

Anaclet. Epist. 6. lib. 7. Greg. Epist. 6. lib. 7. Ep. 125. In psalm. 5. Reginas & Anacletus papa sedem Romanam appellat Apostolicam: proinde dicit, Ecclesia gubernacula tenemus. Iulius, Silvester, & Gregorius Magnus extra diocesim Romanam iurisdictionem in primitiua Ecclesia exercuere. Nulla idcirco ex hoc a primitiua ecclesia admissa a nobis apostasia. Credimus Sanctos colendos, & inuocandos, neque ita credentes, declinamus quicquam in dogma desertorium respectu primitiue ecclesie. Teste S. Hieronymo, In primitiua ecclesia contra Vigilantium decretum, honorandos Sanctos, adeoque eorum reliquias venerandas. Comuni ritu a fidelibus tunc temporis sancti inuocabantur & colebantur. Aperte S. Cyprianus, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Augustinus testantur, Sanctos in cœlis de nostra salute sollicitos, pro nostris etiam particularibus necessitatibus intercedere apud Deum. Sunt enim solliciti etiam pro indigentibus nostris singularibus, utpote eiusdem corporis Christi mystici, cum nobis membra, & maiori ibi quam in terris in nos charitate iam beati flagrant. Quis autem dicet, impie aut inutiliter id nos ab ipsis postulare, quod ipsi ex sua pietate & charitate pro nobis ultro præstant? Eorundem Sanctorum imagines ac reliquias venerandas asserimus: ac in istis officiis primitiue ecclesie fidem non deserimus, sed sequimur. Etenim ante ortum Iconoclastarum, tota ecclesia imagines Sanctorum religiose colebat, ut testantur Patres Concilij Niceni secundi: neque id inficiari ipsimet Iconoclastæ. Ob quam causam Gregorius Episcopus Pessinensis in illo Concilio pro cultu sacrarum imaginum citauit Canonem Apostolorum: ac in eam ipsam sententiam plurima disseruit ipsa Synodus septima. Sanctorum pariter reliquias venerandas ex more primitiue ecclesie, explicatissime statuunt Sanctus Chrysostomus & Sanctus Hieronymus. Cuius ritus varias causas assignat Sanctus Ambrosius: utpote quod eiusmodi reliquie fuerint aliquando insignia Spiritus sancti ad virtutem instrumenta: quodque gloria in cœlis, suo tempore, nobilissime condecorandæ. Sacrosanctæ missæ diuinum celebrandum sacrificium docuit, & opere probauit primitiua ecclesia. Altarium ac sacerdotum meminit eius omnis historia: quorum profecto inepta inculcatio, si cuncta mysteria religionum ad figuras & umbras sacrificij peracti in cruce referuntur: perinde ac si inter Christianos non veri essent modo sacerdotes, altaria vera, sed utraque ad similitudinem & figuram composita, umbratilem vanamque religionem apud illos testarentur. Liberum arbitrium profitemur. Cæterum hoc ipsum contra Manicheum primitiua ecclesia accerrime olim, ut testatur S. Hieronymus, propugnauit: ac in eo Patres hominis dignitatem, simul ac virtutis præstantiam ex eodem comprobauerunt. Bonorum operum meritum catholici etiamnum profitentur. Quo minime deficiunt a primitiua ecclesia, quæ disertis testimonijs talia esse bona opera facta ex gratia Christi, sæpius pronuntiauit. Si enim non essent merita, quo sensu, quauis sententia cœlestis gloria, corona,

stipendium, brauium: quibus titulis eam exornauit & nominauit Apostolus, appellanda? Purgatorium esse omnino credimus. At hoc ipsum, teste S. Augustino, tota antiquitas credit ecclesia: cui in hac re, propter eius auctoritatem, iudicio Sancti Augustini, fides habenda, tametsi nullus scripturæ locus id diserte testaretur. Quod si alia dogmata, quibus a protestantibus dissentimus, ad religionem ac traditionem relata, proferre velimus: utpote Episcoporum, Sacerdotum, ac reliquarum sacrarum Personarum ordines, Sacramentorum a nobis usurpata formas, ac materias, Confessionis sacramentalis vsum, aquæ lustralis piam ac salutarem asperzionem, Ecclesiarum consecrationes, diuersarum creaturarum benedictiones, videbimus, in istis omnia cum doctrina, cum praxi primitiue Ecclesie exactissime nos conspici-
Rom. 2. August. lib. de cur. pro. Mort. cap. 1.

13 Hoc autem liquidius adhuc constabit, si illorum temporum traditiones expendamus, quæ a primorum trecentorum annorum periodo vsque ad Lutheri & Caluini ortus, intercessere, & ab ecclesia receptæ fuere. Sic itaque disputare licebit. Quo tempore Lutherus & Caluinus resistere Romanæ Ecclesie, in illa tunc penes Catholicos Romanos non vigebat aliquod dogma, prius ab vilo Concilio generali damnatum, aut a Pastoribus ecclesie reiectum: ergo toto illo spacio ea ecclesia numquam admisit dogma contra auctoritatem Pastorum, quod refractarium fuerit vel hæreticum. Antecedens videtur satis manifestum: etenim Protestantes recensere nequeunt illa Concilia, aut illos Patres ad memoriam reuocare, quibus tunc temporis, utpote protestantibus, ecclesia Romana postea repugnauit. Frustra autem dicunt, eam toto illo tempore aduersatam Scripturis, & ecclesie, cui præsidebant superstitēs Apostoli, quandoquidem inde ostendimus eam non opposuisse se Scripturis, aut Apostolis, quod ab horum temporibus vsque ad primordia Lutheri & Caluini, haud vnumquam aduersata fuerit pastoribus Ecclesie: qui tamen in veram sententiam sine dubio ex assistentia sancti Spiritus Scripturas populo interpretabantur, & cum Apostolica doctrina consentiebant: ergo non fuerit refragata Apostolis ipsis aut eorum scriptis. Etenim sciscitor, an illo spacio ætatum corrente fuerint Pastores in Ecclesia, qui optime suis muneribus defungerentur nec ne? Si non fuerint, necesse dicamus, Ecclesiam defecisse tunc temporis: quandoquidem sine pastoribus, eorumque officiis recte obitis, nequeat subsistere: cum ea sit fides Christi profitentium cætus visibilis, adeoque aspectabili ministerio perpetuo crescens in iustā perfectionem corporis Christi mystici, ut docet Apostolus. sin vero fatebuntur protestantes, illis temporibus eiusmodi Pastores repertos, eodem admittent, nostra dogmata, ipsis aduersa, non esse rebellantia aut Scripturis contraria: quod nempe Pastores illi ea nunquam refutarint, dum
Ephes. 4.6.

exurge-

exurgerent aut inualescerent : numquam ex Scripturis cōtra illa quidpiam verbo vel scripto disputarint, aut quidquam statuerint. Quinimo euidens, ex rerum gestarum monumentis, eadem potius nobiscum admisisse perpetuo, adeoque Scripturarum testimoniis abunde eorundem sententias stabiliuisse.

14. Sunt ex protestantibus, qui huic argumento occurrunt, ac dicunt, singulis ætatibus quosdam hominum Dei singulari providentia extulisse capita sua, qui ipsorū dogmata contra nostra profiterentur; quibus morem gerere assertores nostræ fidei semper debuissent: idque minime præstantes, in hæresim proinde ante *Lutheri* ac *Caluini* initia, concessisse definiunt. In hoc argumentum recensent *Simonem Magum*, *Eunomium*, docentes vnam fidem sufficere ad salutem: *Manichæum* cum ipsis negantem liberum arbitrium, vt refert *S. Hieronymus*: *Aetium*, vt superstitiosum recusantem decretum ab Ecclesia ieiunium, auctore *S. Epiphanio*: *Donatistas*, reputantes Ecclesiam inuisibilem, erroribus obuiam, redactam demum ad ipsorum paucitates & angulos in Africa, vt scribit *S. Augustinus*: *Pelagianos*, inficientes beneficium iustitiæ infusæ & inhærentis: quod idem *Augustinus* de illis recolit, *Marcionem*, & *Iouianum* damnantes merita virtutum. *Vigilantium*, cultum Sanctorum eliminantem; *Iconoclastas*, venerationem imaginum sacrarum traduentes: *Photium*, & *Michaelem Cerularium*, Græcos, arma, in Romanum Pontificem intentantes: *Berengarium* Andegauensem reiicientem fidem realis præsentiae corporis & sanguinis Christi sub speciebus panis & vini in sacrosancto Eucharistiæ mysterio: *Hussitas*, *Lolardos*, *Pauperes de Lugduno*, *Wiclefistas*, Romano Pontifici auctoritatem detrahentes. Verum enimvero stultitia, seu potius dementia huius euasione vel admissis imprimis apparebit euidenter, Romanam Ecclesiam ante ortus *Lutheri* ac *Caluini* nequaquam rebellasse vlllo vnquam tempore in protestantes; cum prædicti hæretici, dempto vno vel altero errore, quo cum eis conspirarunt, haud fuerint protestantes, imo eorum alia dogmata detestati plane, vt liquet ab historijs. Deinde quis erit tam mentis exors, vt audeat affirmare, vniuersam ecclesiam scelere aliquo superbiæ aut inobedientiæ illis hæreticis restitisse? quinimo potius illi ad summam audaciam refractarij, qui vniuersæ ecclesiæ, eorum temporibus ipsis reclamanti, ac illos damnanti, contradicere voluere. Non fuit Ecclesia tunc Catholica eorum respectu Apostatica: nam illi pauci non erant ecclesia: sed potius ecclesiam tanquam transfugæ deseruere: tanquam athei & impuri vt docet *S. Ignatius*, sunt aduersati Episcopis in ea ac vniuerso clero. Non ergo coluit tunc Ecclesia dogma aliquod refractarium, *Manichæum*, *Aetium*, *Ioannem Hussum*, *Wiclefum*, *Waldonem* ac reliquos hæresiarchas proscribendo, adeoque consequenter Catholici Romani, qui vsque ad tempora *Lutheri* atque *Caluini* eiusdem ecclesiæ dogmata ac ritus, renitentibus illis hæreticis, susceperunt, minime se præbuere refractarios, aut rebellantes. Di-

cent fortassis, fuisse quidem nostros refractarios, non obedientes saltem *Luthero* ac *Caluino* suas blasphemias loco sanæ doctrinæ nouissime tanquam ex orco euulgantibus. Deus bone, quam immanis hæc dementia, quæ decernit, totam Ecclesiam iure quodam obligatam fuisse ad credendum, veras fuisse Scripturæ interpretationes recens allatas a *Luthero* ac *Caluino*, falsas interim eas, quas Ecclesia Græca, & Latina vnanimi consensu prius ediderant! Nullibi ergo in nostris partibus dogmaticis comparet species aliqua hæreseos, defectionis, aut rebellionis respectu Apostolorum, vel eorum Pastorum, qui continuata serie ab ipsis vsque ad tempora *Lutheri* & *Caluini* docentes & sacra ministrantes perdurarunt.

15. Cæterum vero pluribus nominibus inlarescit, tam personarum munera, quam dogmatum rationes quod ad protestantes, esse plane vt ita loquar, desertoria, adeoque in præstantissimam in terris auctoritatem, sua peruicacia nefario ritu coniurata. Imprimis sacra officia sibi vendicant, cum tamen sint ordinatione diuina penitus destituti. ac quantum ad sacerdotium, omnino euidens, illos carere huiusmodi potestate. Etenim sacrificium abnegantes, ad quod sacerdotium intime & essentialiter refertur, vnde poterunt gloriari se esse sacerdotes? Non enim sacerdotes, quod ad populum scripturas interpretentur: hoc enim non satisfacit ad sacerdotium. Aliud enim concionator, aliud sacerdos: sicut apud Hebræos aliud scriba, Phariseus, aliud Sacerdos. At neque sacerdotium arguet facultas apud eosdem baptizandi, & cœnam porrigendi: nam laici legitime baptizant, ac similes in memoriam Christi poterunt panem suum comedere, simul ac vinum sorbillare, qui tamen eo non sunt sacerdotes. Neque sacerdotes eo renunciantur, quo panem & vinum dent alijs, quæ symbola & imagines sint sacrificij peracti in cruce: cum sacerdotis sit, sacrificare, & non solum speciem seu picturam exponere sacrificij; quod & vnusquisque popularium præstare valeat. Cum id agant etiam circumforanei, ex suis scrinijs proferentes imagines Sacrificij obiti in cruce. Olim diaconi baptizabant & Eucharistiam ministrabant, qui tamen sacerdotes inde non erant, sed solum sacerdotum quo ad sacrificium ministri. Neque est Sacerdotis nude repræsentare aut depingere sacrificium aliquod, sed vt dixi, sacrificare: alioquin qui ritu aliquo profert imaginem sacrificij in cruce exhibiti, eodem Sacerdos habendus, quod omnino ridiculum. Vnde ex consequenti, protestantes priuati sacerdotio, inde depauperati, ordine pariter Episcopali destituuntur: Quandoquidem character Episcopalis vel nihil aliud sit quam Sacerdotalis Character extensior morali quadam ratione factus: vel si fuerit ab illo distinctus, nihilominus illum ita supponit iure diuino, vbi sine illo imprimi nunquam poterit. Quanta ergo importunitas animos tenuit ministrorum protestantium, qui professi se deuinitus institutos ad corrigendam Ecclesiam, adeoque ad insolentem doctrinam

Hieron. lib. 2. cont. Iovinian. Theodor. lib. de hæret. fab. cap. 4. Epiphani. her. 40. August. lib. de Spir. & lit.

Ignat. ep. ad Irali.

in rebus fidei inuehendum in orbem terrarum, Sacerdotio, ordine Episcopali, demum omni prorsus sacra initiatione interim denudati! auget sane in hominibus temeritatis ac superbiæ culpas, explorata in eisdem impotentia, notaque ipsorum ineptitudo: Proinde protestantes nullum retinentes characterem magnorum charismatum, eo impudentiores comparuere, quo sine illis, officia reformationum ac Magistrorum in Ecclesia exercere præsumserunt.

16 Quantū vero ad iurisdictionem Sacramenti, Censuræ, ac Verbi, nullum plane illius vestigium retinent hi ministri apud protestantes. Enimvero Ecclesia Christi non commisit potestatem *Luthero* ac *Caluino* abolendi quinque ex septem sacramentis, nunquam illis significauit Sacramenta in vniuersum nihil aliud esse quam symbola externa ad fidem prouocandam instituta: aut Eucharistiam, meram esse figuram corporis & sanguinis Christi: quandoquidem doctrina ac praxi sua istis omnino contraria asserta ostenderit, mandarit. Quod autem ad iurisdictionem Censuræ, ne tenue quidem indicium se offert, ex quo coniecturam faceremus, Ecclesiam, eam *Luthero* ac *Caluino* tradidisse, quo tempore incipiebant illi contradicere, ac in eam cristas superbiæ suæ erigere, quasi vero Ecclesia istis vnquam in manus dederit disciplinæ suæ virgam, qua ipsa ab eis cæderetur ac puniretur? Vnde ergo eam habuere? Idem satis liquido constat de verbi iurisdictione. Etenim verbi iurdictio, vti insinuavi, deducta est ab ea visibili in Ecclesia auctoritate, quæ pastoribus ac concionatoribus attribuit facultatem in certam sententiam prædicandi verbum Dei. At vero nunquam Ecclesia, quæ præsens erat temporibus *Lutheri* atque *Caluini*, eis largita est potestatem interpretandi ad populum Scripturas, quo ipsorum dogmata confirmarentur: quinimo potius eiusmodi tunc sensibus restitit ac acerrime repugnauit, idque expressissime eadem in Concilio *Tridentino*, postea declarauit. Quocirca hoc modo repulsi, gloriati, se immediate a Deo, non ab Ecclesia, hanc triplicem iurisdictionem accepisse, Ecclesiam eodem prorsus deseruere, se hæreticos esse ipsimet pronuntiarunt: quandoquidem a principio hæreseos, omnes plane hæretici cum fastu venditarunt, se omissa, imo sprete Ecclesia visibili, ipsis contemporanea, a Deo immediate iurisdictionem mutuatos. Hinc ostendit *S. Augustinus* caruisse hæreticos *Donatistas* auctoritate ad docendum, quandoquidem haud coniuncti Ecclesiæ per deriuationem ab ea iurisdictionis: quod noui ac pauci extra ordinem positi, docere alios voluerunt. Vos autem, & tam pauci, & tam turbulenti, & tam noui, nemini dubium est, quin nihil dignum auctoritate proferatis. Quamobrem scripturas istas si vos proferatis tam pauci & incogniti, non libet credere. Recte sane argumentatur in hanc sententiam *Tertullianus*: affirmans Scripturas ad eos non pertinere, qui suorum dogmatum professione exeunt ab Ecclesia: Proinde discussione Scripturarum non esse redarguendos, sed auctoritate Ecclesiæ Catholicæ cōprimendos. quā ob rem quod *Lutherani* & *Caluinistæ* suis

nouis dogmatibus exierint ab ecclesia, ideo nō sunt admittendi ad disputationem de Scripturis, sed auctoritate Ecclesiæ Catholicæ Corrigendi.

17 Denique quod dogmata protestantium sint prorsus refractoria, seditiosa, inordinata, posteriora, manifestissimum. Hoc vero ita demonstratur. Quo tempore *Lutherus* & *Calvinus* sua placita orbi proponebant, audiebant, Ecclesiam illis præsentem, omnino contraria coluisse: ergo sua concrepantes, in eam Ecclesiam dogmatice rebellabant. Antecedens probatione non indiget, cum nullum sit ab historiis argumentum, quo ostendatur, vllam prouinciam in orbe terrarum *Luthero* ac *Caluino* incipientibus sui Euangelij præconium, vel etiam prius aliquo tempore, eorum dogmatibus imbutam, aut illorum professione notam: imo non solum vbique Ecclesiæ, per omnes ætates deductæ, eorum dogmata sunt auersatæ, quinimo etiam ab ipsis laudatis hæreticis, quos tamen agnoscunt suorum dogmatum inclytos propugnatores, impugnatæ: quandoquidem nullus eorum, vel aliquis mortalium, in omnia sua dogmata, vti notauimus, vnquam consenserint: nedum catholici solum peruicacium ritu definientes, sese illis opposuerunt. Inane plane, quod dicunt, asserentes, ad depellendum hanc notam contradictionis, ac rebellionis ab eorum dogmatibus, satis esse, quod contra Patriarchas, Prophetas, ac Apostolos minime suis dogmatibus depugnarint. Dicimus etenim, ideo sua dogmata in Patriarchas, Prophetas, Apostolos quoque bellum gerere, ac falsam sententiā ipsorum scriptis affingere, quod ita de illis iam pronuntiet Ecclesia præsens sua praxi ac iudicio: quod sic prius statuerint Patrum dicta, ac decreta axiomata in Concilijs generalibus. Ecquis vnquam extitit hæreticorum, qui non affirmarit, se consentanea Christo & Apostolis credere & docere? In hoc *Arius*, in hoc *Nestorius* gloriati. Denique nihil est, quod eos bene vel in speciem defendat a crimine renitentis ac defectio- nis, postquam credendi regulam, ad exponendam Scripturam, etiam transcurfa vel improba- ta Ecclesiæ præsentis & primitiuæ auctoritate, spectabile esse affirmant in priuato vniuscuiusque spiritu: nā in hoc saxum superbiæ ac rebellionis impegere omnes plane hæretici, priuatū suum spiritum armantes in Ecclesiæ præsentis & primitiuæ imperium, simulque istius Spiritus veracitatem, Ecclesiæ certitudini ac infallibilitati præferentes. Hinc nuper *Dordracenses* in *Hollandia* aperte exeruerunt frontem superbiæ ac peruicaciæ in *Armenianos*, mandantes omni- bus, quorum esset de ipsorum controuersijs in Synodo inquirere, ex solis Scripturis differere & arbitrari: scilicet ex scripturis *Dordracensibus*, priuato vniuscuiusque spiritu seu musto hollan- dico expositis, in sententiam licet contrariā doctrinæ expressæ a Patribus Græcis, Latinis, aut cuius tradition fidelibus vnquam commen- data. In hunc modum, prætextu verbi Dei, ad ingenium omnium hæreticorū, honestare solent Protestantes suorum dogmatū rebelliones, super- biam suam, ac in partes seditiosas concessiones.

Aliam

Synod. doct.

August. lib. de Vril. Cre. cap. 14.

Aug. de vir.
cred. cap. 19
14. moral.
Eccl. cap. 1.

Aliam longe, ac prorsus aduersam formam seu faciem Catholicorum dogmatum explicauit nobis S. Augustinus: Hoc iussum diuinitus, hoc a beatis Maioribus traditum, hoc ad nos usque seruatum. Tertullianus, compellat Marcionem, Si Christianus es, crede quod traditum est.

Luth. ep. ad
Arg. Schlusse.
1. r. Theol.
Calu.

18. Cæterum suæ defectioni seu potius A, postasiæ, hoc excusationis adhuc prætendunt dum dicunt, Lutherum & Caluinum defecisse quidem ad Ecclesia ipsi contemporanea, seu suppari, sed non ab Ecclesia, in qua Christus & Apostoli viguere, & consequenter non defecisse a Scripturis. libenter, idque sub titulo gloriæ, admittunt prioris generis defectum, adeoque illum profitentur. nam cum eis constiterit, in nulla orbis parte, multo minus in Ecclesia, visibili ministerio nota, repertam doctrinam Caluini ac Lutheri, proinde Lutherus suo sæculo se affirmat primum præconem veritatis. Videte horum ingenia: vt se iam stare alijs probent, prius Ecclesiam Christi corruisse asserunt: vt se modo videntes commendent, eandem Ecclesiam cœcitate antea correptam pronunciant! Equis rebellium in suos Principes, precor, non causatur in sui consilij iustitiam, se quidem in Principem rebellare, sed non in legem Dei, aut naturæ, Principem instituentem? Ego autem illos sic strictim redarguo. Lutherus & Caluinus repugnarunt Ecclesiæ ipsis præsentī: ergo repugnarunt Ecclesiæ in qua fuere Christus & eius Apostoli, adeoque aduersati vel ipsis Scripturis. Antecedens est ipsis in confesso, dicentibus tunc temporis Christi Ecclesiam defecisse a Christo, nec in ea repertos idoneos Pastores qui iurisdictionem Verbi, Sacramenti aut Censuræ committerent Lutheri & Caluino. Verum sufficiat iam S. Augustinus, qui hoc immane in sanguinem & promissionem Christi ipsorum dictum refutet. Cum enim hoc idem olim gigantæa superbia Donatistarum efflasset, sic illos S. Augustinus increpauit. Hoc dicunt qui in illa non sunt. O impudentem vocem hanc vocem abominabilem & detestabilem, præsumptionis & falsitatis plenam, vanam, temerariam, erroneam, periculosam, perniciosam prauidit Spiritus Dei. En quibus emblematicis exornat tantus doctor Protestantum Lutheri & Caluini, ab Ecclesia, ipsis præsentī, defectiones. Consequentiam sic confirmo. Ecclesia visibilis, quæ coëxistit Lutheri & Caluino per orbem terræ diffusa, catholica, fuit sponsa Christi, fuit oraculum veritatis, fuit mater omnium, quam cuncti adirent, a qua, orta controuersia, veræ doctrinæ lac & cibum acciperent: fuit corpus Christi mysticum, per pastores Ecclesiæ usque ad finem mundi ædificandum: ergo Lutherus & Caluinus ab hac Ecclesia recedentes, patiter recessere a Christo, ab Apostolis & Scripturis. Antecedens liquet. Etenim Christus Dominus dedit suæ Ecclesiæ assistentiam Spiritus sancti perpetuam usque ad consummationem sæculi. iussit omnibus audire & obedire suæ Ecclesiæ quouis tempore: in eadem posuit Pastores & Doctores usque ad consummationem mundi. Si ergo Lutherus & Caluinus restitire huic Ecclesiæ, Christo, Apostolis & Scripturis consequenter restitire. Si ab hac Ecclesia non

Augustin. in
Psalm. 101
part. 2.

Cant. 4.
Math. 5. ep. 1

accepere iurisdictionem verbi, Sacramenti, & Censuræ, non a Christo sed ab Antichristo accipere. Ecclesiæ autē aduersari idē est ac aduersari eiisdē Traditioni. hæc autē duplex: nēpe dogmatica & practica. Dogmatica, Canonē Scripturæ cōsignat, verbū Dei interpretatur, cōtrouersias fidei definit. Practica, cæremonias religionis ordinat, mores vitæ tam Clericis quam Laicis præscribit. quæ quidem binæ species Traditionis optime inter se conspirant: non enim Ecclesia sua praxi illi contradicit, quod dogmate constituit vel contra. proinde non solum ex Traditione dogmatica nouimus errare Lutherum & Caluinum Scripturas acceptantes aut exponentes, sed insuper idem nouimus ex Traditione practica.

19. Hinc manifestum, Lutherum & Caluinum omni iurisdictione ex missione & vocatione legitimis destitutos, in orbem furiose & hæretice profilisse; & vt reformarent Ecclesiam, se prius extra Ecclesiam collocasse: sicut faciunt in ciuilibus rebelles, reipublicæ partibus se subducentes, quando prætendunt, se velle eam ad veram formam regiminis reuocare. Eodem cōstat Lutherum & Caluinum sequutos, nulla polle re iurisdictione Ecclesiastica; siue causentur se ab illis mutuatos hanc iurisdictionem, siue a Deo immediate, siue a populo. Proinde illis dicimus, quod exponentes Scripturas, non sint ab illis adeundi aut audiendi; quia cum sint extra Ecclesiam & iurisdictione careant, ad illos Scripturæ non pertinent: quod in vniuersum de omnibus hæreticis pronunciauit Tertullianus. Damnationi idcirco æternæ obnoxium, communicare cum ipsis in verbo Dei & in ritibus religionis, quandoquidem sint extra Ecclesiam & tunc est eius hostes. Imo ipsa alioquin bona Psalmorum diuinorum, orationum, lectionum, Euangeliorum, quæ a nostra Ecclesia ad se deriuarunt, abominanda apud eos sunt, & nefaria, de quibus hæc S. Hieronymus: Iudeorum quoque oratio & psalmi, quos in Synagoga canunt; & hæreticorum composita laudatio, tumultus est Domino, & vt ita dicam, grunitus suis & clamor asinorum. horum ratio, quod hæc agantur extra Ecclesiam Christi, & ex spiritu Diabolico, qui spiritum Dei in multis imitatur: quod hæc agantur a spiritu hæretico in Protestantibus, eoque magis nefario & detestabili quam sit spiritus paganisimi, teste S. Augustino. Detestabilior est Domesticius hostis quam extraneus; & grauius scelus aduersus Christum, cum abutuntur Christi nomine.

Tertull. de
præf. cap. 20
& sequent.

Hier. in 5. o.
Amos.

Aug. li. 1. de
fid. cap. 7.

20. Istis adiungi debet qualitas defectionis protestanticæ ab Ecclesia: cuius status non tam hæreticus quam apostaticus. quid enim in Christo, in Sacramentis, in Ecclesia, in Hominis natura, in Dei bonitate, in cœlesti gloria, diuinitus nobis reuelatum, quod protestantes non impugnarunt? Sapienter idcirco iudicauit noster Bristolius, hanc defectionem protestanticam, proximam esse defectioni illius magni Rebellis & desertoris Antichristi: ac vix cogitari posse futuram aliam hæresim, quæ Antichristi rebellionem in Deum & Ecclesiam vltius præludat.

Brist. Ant.
Tom. 2. mo.

21. Iam vero has contrarias species dogmatum ad leges vitæ ciuilis expedientes, inuenimus.

mus, dogmata suscepta a Catholicis illi plurimum fauere & opportune in omnibus succurrere, Protestantium autem dogmata, eidem infestissimo impetu repugnare. Catholici itaque dum Deo reuelanti fidei mysteria credunt, non solum ipsi deo obediunt, verum insuper hominibus: scilicet Ecclesiæ pastoribus morem gerunt, vt docet Apostolus, ac suadet: *Obedite præpositis vestris, ac subiaceite eis.* non enim dilucide & explicate videmus nos modo Dei veritatem primam mysteria fidei aliquibus pandentem, sed eam obscure & ænigmatice dumtaxat intuemur id præstantem: dum scilicet Ecclesia nobis dicit, hæc vel alia mysteria primam Dei veritatem Patriarchis quondam, Prophetis, Christo, ac Apostolis reuelasse, eique ita dictanti fidem omnino adhibemus. & ob hanc ipsam causam affirmat idem Apostolus, fidem ex auditu: scilicet ex auditu delato in vocem prædicantis, aut in infallibilem Ecclesiæ docentis auctoritatem: quod etiam verum esset, tamen si nullum omnino verbum Christi scriptum extisset: etenim dum hoc diceret Apostolus, verbum scriptum noui Testamenti haud integre & perfecte extabat. hinc Ecclesiæ pastoribus, tanquam legitimo magistratui in rebus fidei obtemperantes, inde ingenia in nobis ipsis subigimus, idoneaque reddimus ad obsequendum etiam principibus, ac quibusuis superioribus. Etenim diuina illa obedientia recte nos iam parauit ad civilem modestiam. Instruit enim ac promptos reddit ad perficiendum imperantium mandata in rebus terrenis, postquam in diuinis a nobis postulari diuinitus hanc animi submissionem recte nouerimus. Apposite intulit *Tertullianus*, ex eo reddi Christianos optime comparatos ad belligerandum, vitamque exponendam pro patriæ incolumitate, quod in causa fidei tam alacriter martyrium sustineant. Simili ratione ex eo constat luculenter apud nos indicium animi mitis ac obedientis erga ciuiles principes, quod tam impigre Ecclesiæ iussa exequimur, mysterijs diuinis ex mandato ecclesiæ, fide obsequenter inherentes.

22 Contra vero, cum semel protestantes dei Ecclesiam suæ priuatæ electioni postposuerint, Patres omnes in ea, vt pote erroribus vitiatos, passim tanquam eorum iudices, spreuerint, eorumque vnanimes sententias veluti maculas, sordes ac febres traduxerint: Cum generalium Conciliorum sancita, ad iudicia sua particularia, Censuræ instar, examinanda, reuocare ausi fuerint, tunc in ecclesia sua inter ipsa diuina superbire ac ferocire mirum in modum discunt, tunc omnem verticem etiam ciuilis auctoritatis suis ipsorum voluntatibus dimittere, & ad contemptum vsque projicere apud seæ scrofancte destinabunt. Enimuero quod in sacris egere semel ac percipere: quod in templis imbibere, id postea in ciuiles mores ipsorum vberime vti a fonte redundabit. Vt huius spiritus specimen aliquod demus, lubet inter alia referre verba cuiusdam ministri Anglicani, superbæ ac barbaricæ impietatis plenissima. Cum itaque orthodoxus ac summe doctus Cardinalis *Bellarminus* patres tam græcæ quam latinæ ecclesiæ glome-

ratim citasset ad probandum ex textu *S. Ioannis*, futurum Antichristum peculiarem quendam hominem, & non multorum Pontificum Romanorum seriem, in hæc verba ille minister rescripsit: *Tu nomina quidem opponis quorundam, qui de Antichristo illum exponunt: sed non mouemur nuda nominum auctoritate sine momento rationis.* subingit: *Multa videmus apud Patres, quæ superstitioni aditum aperiunt, & patrocinari videntur erroribus illis, quibus Antichristus orbem terrarum sibi subiectum, ac captiuum tenere debuit.* Verumtamen, interdum solent Protestantes in nos citare Patres, vt popularibus videantur docti, eorumque auctoritate suffulti. Cæterum id faciunt aut verborum sensus corrumpendo, aut eos adulterando. In quo præludunt qualitatem ingenij in ipsis ad fallandum etiam Principum Rescripta, omniaque monumenta ciuilis actionis vitiandum. Si in sacro Textu, si in Patrum sententijs hoc ausi fuerint præstare, quid eos remouebitur quo minus idem peragant etiam in Testamentis & stipulationibus authenticis, in legibus patriæ, ac similibus fori Chirographis? Ad morem protestantium olim in catholicos allegebant Patrum dicta etiam *Pelagiani*, eosque dolose laudibus efferebant, vt pote *Ambrosium*, *Augustinum*, *Iulianum*, & *Chrysostomum*, vt scribit, *Augustinus*. Sæpe heretici, ait *S. Gregorius*, eosdem nobiscum Patres, quos veneramur, laudant, sed intellectu deprauato ipsis laudibus impugnant. Cæterum tam Ecclesiæ Latinæ quam Græcæ Patres, illi ministello Anglico nihil præter nuda nomina, præter ratione cassum strepitum, præter vile Antichristi fatellitium! Ille vero omnium comparatione non nudum nomen, sed rationis Cyclopicum domicilium, haud inanis fragor, sed diro fulmine instructum æmarium: Non Antichristi mancipium, sed Christi discipulus. At quis illi soli & vernæ fidem adhibebit de se solo hæc buccinanti, homulo dico indocte furenti, spumoso rictu definienti, & a ministri speciei in laruam tandem misere abeunti? Enimuero rustica & rabida hæc progenies, in Principum iussa, in legum publicas interpretationes non erunt modesti, qui in ecclesiæ auctoritatem, qui in Patrum monumenta hoc ritu barbarico & impio contumeliosi. Num qui ita elate & superbe sapere volunt in diuinis, subinde moderate vel obedienter se gerent in ciuilibus? certe hi, in quibus spiritus, nomine tenus sacer, cristas in pastores ecclesiæ semel fastu horrendo erexit, nunquam eo loco principes habebunt, vel eorum leges, quo oportet ciues bonos ac morigeros. Obseruauit itaque *Erasmus* suo tempore, quando Protestantium primitiua ecclesia in Germania spectabatur, solitos illos templis suis vvarnet, exeuntes, posteaquam in eis, concionibus plane bacchicis interfuerant, ac inde animi incaluerant, vultu, oculis, ac toto corporis motu, furorem quendam referre, ac spirare audaciam ad quiduis agendum, immanem plane ac incredibilem. Cum etenim satis euidenter probatum, Lutheranos, ac Calvinistas esse hæreticos, tum eodem liquet hoc ipso nomine idoneos illos non esse ciues, sub villo principe, siue promiscue cum catholicis, siue seorsim in suis proprijs locis versati

Abbat. In
Resp. a 13.
Rat. Bel-
larm.

August. lib.
1. cont. Iul.
cap. 2.

Erasm. E.
pist. ad
Vvarnet.

versati fuerint. Si enim Discipuli in scholis, in militia inobedientes, in familia inquieti, ab ingenio apti non sint ad ineundam vitam civilem, quibus ex eo ingenium in ciuitatibus motus excitare, quemadmodum in scholis, in castris, in priuatis ædibus id præstiterit: haud minus sane hæretici, qui Ecclesiæ hostes se exhibuere, pacifice agent in ciuitatibus: quinimo meditabuntur perpetuo consilia ac delectus novos, vetera contemnent, magistratum parum habebunt, postquam nefarius dæmon illis spiritus afflauit ad Dei Ecclesiam impugnandum. Nulla enim in terris maiestas tam Augustam sui speciem hominum oculis iniicit, ac ea, quæ est Ecclesiæ, ut pote sponsæ Christi, Tabernaculi Dei, oraculi Spiritus sancti: quocirca si hæretici nouitatis & libertatis auidi, hanc Ecclesiam parum fecerint, dubio procul, dignatam regiam, utpote humanam creaturam, promptius despectui habebunt. Olim æstimatum a Traiano, illos subditos, non fore in Imperatores obsequentes, qui Deorum numina neglexerant: pari modo qui in Ecclesiam Dei, filij ipsius cruore nobilitatam, contumeliosi existunt, iidem suos ciuiles Principes nullo plane in loco habebunt, quamprimum priuatis studijs, quod ad ciuilia, exarserint. hic in suo sacrario discunt Protestantes, Reges & Monarchas, leges & consuetudines vili pendere.

23. Deinde spectandus ille modus, quo solent hæretici ab ingenio noua moliri, & refractariè agere, ac inde apparebit, quantum tranquillitati rerum & actionum moderationi in republica aduersentur. In vniuersum Protestantes, seu recedentes ab obedientia erga Ecclesiam, quod de spiritu quodam suo statuisse gloriantur, quodque proinde eorundem causa destituatur argumentis credibilitatis, quibus cum sensu mansuetudinis alios inducerent in suam sectam, irati & rabidi plane inde euadunt orthodoxorum impugnatores: ac inter alia, si ipsorum Rex fuerit Catholicus, in eius odium si non effectu, saltem cordis affectu, erunt semper vehementissimi: quæ sane eorum vehementia nequit consistere cum stabili ac florenti statu reipublicæ Catholicæ, aut ipsius Principis Catholici incolumitate. porro simpliciter & absolute e nullius Principis re fuerit, Protestantum fidem profiteri, si modo pariter veræ politiæ velit secum rationem habere. Cum enim protestantismus sit discessus quidam ab vniuersali Ecclesia, fieri non potest, vti particularem aliquam illius sectam professi, exæquent numerum aut dignitates Catholicorum in prouincijs ac Regnis externis agentium. ex quo necessario sequitur, fore Principem, qui publice sequitur partes protestantium, exponendum odijs non solum sequentium alias sectas, sed & eorum, qui illustri nomine in serie Christianorum censentur, nempe Catholicorum. quo pacto Ditiones protestantium cum suis Principibus, carebunt illo honore & amore ab externis nationibus, quos iure optimo expeterent, utpote ad res suas ciuiles plurimum conducentes. Hoc verum esse nimis luculento exitu probauit nostra Anglia, protestantium dogmatibus misere

re violata ac deformata. ac inter reliqua commercia ciuilia, quæ in diuersis Regnis mutuo optanda, contractus est connubialis; præsertim quod per Dei fauorem, Principes Catholici cum sanguinis nobilitate, tum diuitiarum copijs etiamnum floreant ac alijs præstent. Illa etenim merito ipsis odiosa nota Protestantismi, eos auersos faciet a connubijs admittendis cum illis Principibus, qui Protestantismo corrumpuntur.

24. Atque hæc dicta sint de vniuersa natura Protestantismi: superest vero particularia modo tractemus. Quod autem superius Media ad consequendum finem politicum ac sacrum, primum Intellectualia, deinde moralia recensuimus, consequens, conferamus Catholicorum dogmata cum eis, quæ sunt Protestantum: ac primo loco de intellectualibus, subinde de moralibus in huius rei sententiam disputemus.

CAPVT II.

Fidei diuinæ vim, quam veluti fundamentum tam ciuilem quam sacræ vitæ agnoscunt ac stabiliunt Catholici, protestantes sub suco eam adstruendi, efferendique, eneruant plane ac conuellunt.

Vperius probauimus, tam ciuilem quam sacræ vitæ fundamenta, optima ratione collocasse diuinam erga nos prouidentiam, in fide diuinitus animis illapsa: qua admittentes Ecclesiæ auctoritatem, cum inde erigimur in Deum, nec amplius humi repimus, ut loquitur S. Augustinus, tum etiam cum alijs pie ac pacate vitam instituimus. At non quamlibet fidem nobis persuasit Deus, sed sanctissimam, utpote excellentissimarum virtutum seminibus foetam ac veluti matrem talibus bonis gravidam: Quæ, ut ait Cyrillus, sit mater & radix, naturæ suæ producens vitam æternam: quod etiam S. Thomas egregie elucidat. virtute itaque continet in se fides, ut docet Cyrillus, omnes res sperandas, ac earum est quædam in nobis inchoatio: ac inter reliqua, virtutes in se cohibet, quæ vitæ nostræ sanctimoniam omnino absoluunt, & ad vltimum finem tanquam media conducunt: Reportantes, ait S. Apostolus Petrus, finem fidei vestræ, salutem animarum. præcipue autem hæc ipsa fides, charitatis erga Deum & hominem ingens incitamentum in se complectitur, instar radij solaris non modo illuminans mentem, sed etiam accendens affectum, ut egregie pariter docet S. Thomas. Vnde hæretici, ut scribit S. Hieronymus fidem hanc sanctam deferentes, eodem desperantes salutem ex virtute, gulæ se tradunt & delicijs, vescuntur carnibus, frequentes adeunt balnea, musco fragrant, vnguētis variis delibuti, quærunt corporum pulchritudines.

2. Hanc ob causam catholici exactissime fidei formam genuinam vitæ instituto colunt, & eam accuratissime suis scriptis elucidant. atque quantum ad eius causam effectiuam, eam dicimus esse actum intellectus Angelici, vel humani:

1. Pet. 2.

Traian. epi. ad Senat.

Aug. de vul. cred. cap. 6.

Cyrill. l. 2. in Ioan. cap. 16. S. Thom. 2. 2. q. 4. art. 1. in corp.

1. Pet. 1. Rom. 3. Gal. 5.

Hier. l. 4. in hier. cap. 23

mani: est enim fides genus quoddam cognitionis seu sapientiae, quæ certe munera sunt intellectus. quod etiam insinuare videtur Apostolus, fidem appellans *Argumentum*: solius enim intellectus argumentari, seu assentiri veritati cognoscibili, quod fides præstat, primæ veritati, & ab ea reuelatis, assentiendo. non tamē ad exprimendum hunc fidei actum qui idoneus sit ad salutem, sufficit nuda vis intellectus, etiam supposita externa reuelatione mysteriorum per Catechismum, seu promulgationem Euāgelij peracta; quod Pelagius impie contendebat; sed requiritur insuper ad hoc, lumen internum, a Deo intellectui infusum: siue id fuerit lumen habituale, seu alia actualis diuina collustratio, vt contra ipsum plenissime docuit S. Augustinus. Ad cuius fidei effectuum principium reuocatur etiam actus voluntatis, quo quis imprimis libere vult animum applicare ad percipiendum rationes credibilitatis ipsius fidei, ac deinde mysterijs ipsis credere voluntarie: quod ostendunt S. Augustinus & S. Thomas. nō enim aliter credunt homines, quam volentes credere: dum vt statuit Concilium Tridentinum, *Libere mouentur in Deum, credentes vera esse, quæ diuinitus reuelata & promissa sunt.*

3. Causa materialis fidei, seu actus fidei in nobis, si sumatur obiectiue, non subiectiue, est illud ipsum, quod in fidem admittitur, scilicet quid in se verissimum, nihilominus credenti obsecurum & non apparens, vt docet Apostolus: siue hoc contingat ex vniuersali natura obiecti fidei, quod respectu cuiuscunque medijs debeat esse credentibus ineuidens & ænigmaticum, siue ex peculiari qualitate medijs ad credendum. huius quidem vi effici in nobis assensum certissimum, licet ineudentem, satis ex Principijs Theologiæ manifestum. Etenim in medio, cui innititur actus credendi, duo distinguenda. primum, Dei ipsius veritas, alterum eiusdem veritatis quasi ad homines adloquutio, vel reuelatio. Medium autem hoc cum non appareat intime insitum articulo credendo, aut cum eo euidenter connexum, sed omnino ei extrinsecum, ideo non parit in nobis euidentem notitiam rei creditæ. Huius autem primæ veritatis nullus alius in nobis visus nisi obscurus: euidenter enim & manifeste non percipimus primas reuelationes mysteriorum, quæ exhibitæ fuere Patriarchis, Prophetis, Christo Domino, aut Apostolis, sed obscure tantum. Ex quibus efficitur, vt assensus fidei in nobis versetur circa obiectum non visum, & non apparens vt docuit Apostolus.

Quocirca quod huiusmodi obiecti materialis prima illa reuelatio non sit a nobis intuitiue perspecta, ideo postulatur ab Ecclesia vel aliquo legitimo catechista, articuli credendi fidelis propositio, qua innotescat, eiusmodi articulum fuisse a Deo per quosdam hominum Ecclesiæ suæ reuelatum. *Quomodo credent*, inquit A-

postolus, *nisi audiant*? Consequenter tanta debet esse huiusmodi proponentis auctoritas, quanta sufficiat ad reddendum articulum, vel quoad humanam prudentiam, credibilem. Nemo enim obligatur ad aliquid credendum, quasi a Deo reuelatum, nisi prius viderit, ob quasdam

rationes prudenter ei credendum, idoneumque esse, quod a prudenti ac pio viro omnino credatur. quæ quidem credibilitas mysteriorum, conflatur ex quibusdam præuijs rationibus, desumptis aut a naturis articulorum, aut a grauitate auctoritatis illos proponentis: vt pote quod mysterium propositum, Dei prouidentiae, hominisque conditione consideratis, sit valde rationi rectæ consentaneum: quod ad virtutem singulare adiuumentum: quod a multis eisque grauibz creditum: quod miraculis confirmatum, quod ab antiquis sæculis in fidem admissum, diuersis licet erroribus & persecutionibus impetitur. Quæ argumenta credibilitatis optime discutere S. Augustinus & S. Thomas. Ratio, inquit S. Augustinus, auctoritatem non deserit, cum consideratur, cur sit credendum: Scilicet ratio humana non aduersatur auctoritati diuinæ aut Ecclesiasticæ; quasi ratio de credibilitate iudicans, nequeat consistere cum reuelatione diuina: quinimo cum percipiendo, tum inuestigando argumenta credibilitatis, illi potius debite suffragatur; præsertim vero quando hæc ipsa humana ratio superno etiam lumine adiuuatur.

4. Causa autem formalis fidei est actus ipsemet, quo quis diuina mysteria saltem in speculo & in ænigmate a longe in hac vita contempletur. Quod vero ex parte obiecti se tenens, est formale, id prima Dei veritas reuelans, cuius auctoritate & intuitu moti, non Ecclesiæ solū denunciante fidei mysteria, tandē credimus, sed præcipue in singulis Deo ea reuelanti. Cum enim fides virtus sit Theologica, tum facit, vt anima humana suo opere quam proxime insurgat in Deum: quippe virtutis intellectualis supremam regulam, communis rationis naturalis vim aut directionem obiectiuam excedentem. id autem præstat nostra fides, dum hominis animam eleuat, & eo primam Dei veritatē, quæ in ipso Deo conspicua & illustris, attingit. Tamen si autem ad hanc veritatem non peruaderet in nobis animus, nisi Ecclesia proponeret quod credendum, scilicet quod a deo reuelatum, nihilominus ei credentes, Deo, eius nempe veritati, fidem adhibemus. quemadmodum credit quis futuram eclipsim propter auctoritatem Astrologi eam pronuntiantis, licet id non crederet, nisi a viro probò audiisset sic ab Astrologo prædictum, quandoquidem immediate haud perceperit, ipsum Astrologum Eclipsim illam certis verbis aut indicijs præsignantem; pari modo, quod nos haud interfuius reuelationibus diuinis, factis, Patriarchis, Prophetis & Apostolis, idcirco in opere nostræ fidei interuenit vox ecclesiæ, nobis denuntiantis huiusmodi illis quondam diuinitus exhibitas mysteriorum reuelationes. Neque ad eas cognoscendas reuelatio interna, præstita per infusionem habitus fidei, erit ex se sufficiens: est enim hæc reuelatio effectiua solum; neque in actum exiret, si non adesset fidelis aliquis mysteriorum prædicator, qui eiusmodi habituali illuminationi obiectum debitum & idoneum nobis, auditum feriendo, obijceret: Ne cum Anabaptistis phanaticis, omnia interno lumine,

Hebr. 11.
S. Thom. 2.
2. q. 10. a. 1.

August. 1. de
grat. Chryl.
cap. 2. & 4.

Aug. tra. 20.

Conc. Trid.
Sess. 6. cap. 6.

Heb. 11.

Hib. 11.

Cath. Rom.
1. part. ca. 1.

Aug. de sp.
& lit. c. 3 & 4
1. ad simp.
q. 1. li. 1. de
peccator.
psal. 65. ep. 3.

August.
lib. de ciu.
lib. de util.
cred.
S. Thomas
cont. gent.

1. Cor. 13.

mini, omiffis externis documentis, & auditu ipfo, contra Apostolum, attribuamus.

5. Fidem hisce partibus constantem omni contentione stabiliunt Catholici. Imprimis eam necessariam dicunt, necessitate etiam medijs, iustificationi: sine qua nullus mortalium saluari poterit. Sine fide, ait Apostolus, *Impossibile est deo placere*. Adeoque volunt, hanc fidem vi sui obiecti materialis esse fidem in Christum implicitam vel explicitam. Statuunt porro, fidem hanc integram esse debere: hoc est cum nullis erroribus, fidei & diuinis reuelationibus, spontaneo & confirmato animi consilio interueniente, coniuncta. Demum quo *unitatis securitas*, vt loquitur S. Augustinus, inter fideles melius conseruetur, illud ingenium vera fides in homine postulat ex sententia eorundem, quod paratum in mysterijs Dei credendis, pastoribus etiam ecclesiae obedire, ac illis subiaccere, vt omnes in hoc negotio monet Apostolus.

August. lib. 5. cont. par. cap. 5.

Heb. 1. Ephes. 5.

Hilar. lib. ad August.

Prud. Apoth. *Arctam salutis vix viam discernere est, Inter reflexas semitas, Tam multa surgunt perfidorum compita Tortis polita criminibus Obliqua, qua se conferunt diuortia, Hinc inde textis orbitis.*

Verum dixit Tertullianus, pronuntiando *Ad latrocinium & interitum fidei*, haereses omnes conducere. Conferamus itaque primo loco Ministros cum Patribus in aliquo concilio generali, deinde populum cum Ministris. Ministri vt ipsi fatentur non tenentur absolute credere illorum patrum definitioni: quippe quos ducant errori obnoxios, ergo sibi relictis recta tendunt ad atheismum. Deinde populus neque obligatur simpliciter fidem adhibere Ministris: proinde sibi pariter relictis, cum ob inscitiam excutere non possunt Biblia, adeoque nec ea legere, prout vergunt in atheismum.

7 Contendunt itaque protestantes, vt eorum artem destructoriā seu desolatoriā, in fidei perniciem instructā, hic excutiam, fidei munus, seu actum, non esse vitalem aliquam in homine operationē, qua quis credendo, Dei gratiae cooperetur, sed dumtaxat impressionem forinsecam, ei incussam, anima sese interim loco subiecti gerente mere passiuē. Quod si verum fuerit, quis fidei amabilis color modo, vtpote vigutis alicuius, supererit, quis ad eius conatum pluribus incitandus: imo quis iam credit, cū homo in hoc opere Dei, nihil agat, aut quicquam

Luther. Ser. in dom. 2. Quadrag. Calu. 3. institut. cap. 1. Origin. c. 3.

molietur? Enimvero si fides impressio extrinseca tantum, & non actio ipsius fidelis, Dei gratiae cooperantis, virtus non erit, adeoque neque iam amplius fides supererit: quandoquidē fides ea in homine virtus. si laude digna, quae vitaliter, sponte ac libere, diuinis rebus assentiēdo, credit & inhaeret: neque a solo deo prouenit, vt recte Cicerodixit.

Cicero li. 3. de Natur. deor.

8 Porro quo fidei naturā adhuc magis perturbata, incertaeque faciei reddant, illam cū spe ac fiducia omnino confundunt, statuētes, fidem non esse tam actum humani intellectus, quā voluntatis. Si idem credere, ac fidere, iam fides in spei naturā commigrauit, neque villo proprio sui vultu aut charactere elucet, vel nobis innotescit. Quidā Anglus inter reliquos in ipsius fidei notionem absurde hoc pacto commētando, delinquere visus, coactus ad id argumēto catholico, quo demonstrabatur, fidei actum non esse ex se solo ad iustificandū satis comparatū. Cum enim voluntas sit sedes ipsa peccati, vt argumētari solent catholici, tū dolore prius ac resipiscentia ea mutanda, vt subinde iustitiae donum in animā infundatur: quod nequaquā fit solitario officio ipsius fidei: respondebat ille, fidei actum esse pariter actum voluntatis poenitentis, dolentis, amantisque Deum, ac proinde idoneū, qui mutationē animi adducendo, eū iustificet. Hoc confirmare videbatur *Nominalium* sententia, qui opinantur, intellectum & voluntatem in homine re ipsa non distingui: ex quo consequens dicit, neque operationes distingui, cū actū distinctiones oriantur a distinctis qualitatibus suorum principiorum, a quibus manant. Certe absurdissimum, definire in vniuersū, actus intellectus, vtpote scientiae, sapientiae, prudentiae, ac fidei, non discerni ab odio vel amore, quae actus voluntatis, vt tota philosophia, communis etiā in omnibus sensus clamant ac definiūt. Proinde *Nominales*, ipsis vel permixta illa ipsorum opinione, renuebant tamen concedere, nullum esse discrimen inter *cognoscere* & *amare* vel *odio habere*. Enimvero si hoc semel admissum fuerit, fides non solū propria forma virtutis spoliabitur ab haeresi protestantica, quinimo Apostolo ipsi eodem contradiceretur, qui explicite affirmat, tria superesse, fidē, spem, & charitatem, eorumque maiorem esse charitatē: Quae vera haud essent, si fides amor esset, aut odiū, vel motus aliquis sui intrinseca notione voluntatis: hoc pacto enim neque tria restarent, neque eorū aliquid altero maius: nihil enim, quantumuis replicatum, cum seipso numerum realem cōponit, aut seipso maius vnquam inuenietur.

Luther. l. de Libert. Christian. ad

Gall. 5.

9 Quinimo contendunt etiam aliunde fidei substantiam ac definitionem plane violare, dum sibi suae fidei euentiam quandam promittunt, glorianturque, se euidenter vniuersa mysteria eiusdem fidei oculo intueri, ne dum obscure tantum & in ænigmate illa percipere: quo tamen genere cognitionis animus Apostoli, cum alijs orthodoxis, contentus fuit. Et quidem omnes ferme haeretici, contra ipsam fidei definitionem, quae circa non apparentia versatur, huiusmodi superba euidentis cognitionis vendicatione inaniter apud se intumescere. Olim teste Sancto Ireneo & Clemente Alexandrino, Valentinianus & Basilides cum alijs, qui & infames

Aug. ep. 56

Cathari nempe Puritani, hanc euidenciam se cōsequutos fastuosissime mentiebantur. hinc Simplicibus fidem tribuerunt, sibi, qui natura saluifunt, cognitionem. Subinde Manichæi, Sanct. Augustino id referente, eodem nomine scientes ac videntes apparere voluere. Demum notat idem Augustinus, in hoc mali impingere omnes coniunctim hæreticos, eo quod Ecclesiæ auctoritatem parum æstiment, eam quippe inuisibilem, aut erroribus obnoxiam secum reputantes. Coguntur, dicit, aduersari credentibus, & audent imperitos quasi ratione traducere: sed hoc facere coguntur, ut dixi, quia iacere se abiectissime sentiunt, si eorum auctoritas cum auctoritate catholica conferatur. Conantur ergo auctoritatem stabilissimam, fundatissimam Ecclesiæ, rationis nomine & pollicitatione superare. Omnium enim hæreticorum quasi regularis est ista temeritas. Si hæretici auctoritatem profitentium suam sectam contenderent cum auctoritate Ecclesiæ catholice, statim viderent suam auctoritatem nullam esse, ut pote auctoritatem Caluini aut Lutheri, comparatam cum auctoritate Patrum Græcæ ac Latinæ ecclesiæ. Idcirco omni auctoritate deserta, quæ certum organum fidei, & cognitionis obscuræ, seu non euidencis, ad scientiæ euidenciam se recipiunt. Ob hanc ipsam causam dicunt protestantes, curam suæ salutis non directioni Ecclesiæ, sed propriæ ipsorum exploratæ scientiæ deuinitus commissam. Idcirco reduxit Calvinus notitiam, quam sui habent de Canone scripturæ, ad euidencem apertumque intuitum cuiusdam maiestatis in ipso contextu. Similiter intelligentiam, qua constat, hunc esse sensum huius loci, seu hunc locum interpretationem continere alterius, hunc esse prædestinatum, huic remissa peccata, reuocauit idem ad visum quendam euidencem spiritus in vnoquoque priuati, nulli alteri persuasibilem. Et quidem ut notauimus ex S. Augustino, ad hoc adigit protestantes error, quem animis tenent circa ecclesiæ vsum & necessitatem, quantum ad munera fidei exequenda. Nam supposito, quod ecclesiæ propositio non sit statuta ac firmæ veritatis, aut eius faciem esse inuisibilem, quæ illi contendunt, sed aliunde sine eius interuentu, dictamine priuati solius spiritus mysteria fidei cognosci debere: quandoquidem absque infallibili testimonio eiusdem ecclesiæ, prima veritas reuelans apparere nequeat alicui, determinate applicata huic particulari mysterio, consequens, illos credere non incitatione primæ veritatis, sed alterius veritatis specie permotos, quam euidencem in omnibus fidei mysterijs insitam contemplari se adstruunt: quod, sine dubio, non est credere, sed ad quemdam prætextum scire, haud erit obscure mysteria fidei percipere, sed aperte ac clare intellectum in illa desigere, perinde ac si in lucentem solem oculos intenderent. Atque hoc pacto nomine fidei, omnem vim fidei eludunt plane & a se abijciunt. Ecclesiæ enim infallibilis auctoritas necessarium est fidei diuinae instrumentum, ut definit S. Augustinus,

Aug. de. vii. cred. cap. 11. Fac nos, ut dixi, inquit, nunc primum querere,

cui nam religioni animas nostras purgandas instaurandasque tradamus, Procul dubio ab Ecclesia catholica sumendum exordium. Hoc vero protestantes renuentes facere, videntesque, Ecclesiam catholicam suis potius obstare dogmatibus, fidem spernunt eodem quo ecclesiam relinquunt, delectumque proinde fidei loco faciunt scientiæ euidencis, explicatæ cognitionis: ac sic non nisi priuati spiritus apertam sententiam in omnibus proferunt.

10 Ut autem explicemus quænam sit illa euidencia, quam in mysterijs fidei sibi cum Manichæis vendicant Protestantes, vtile fuerit eam examinare, quam definiunt se retinere circa Canonem Bibliorum. Est itaque in Scripturis quadruplex veritas. Vna verbalis, utpote qua constat, hæc ipsa verba, vel eis æquipollentia, descripta fuisse a primis auctoribus sacre Scripturæ. Secunda est veritas Sensus literalis, talibus verbis expressus: tertia veritas est Inspirationis Canonice, qua agnita, animus credit, hunc sensum verborum fuisse auctoribus canonicis diuinitus inspiratum. Postrema est veritas Realitatis: vi cuius creditur, ea omnia vera, quæ eiusmodi contextu narrantur ac declarantur. Horum omnium se habere dicunt Protestantes euidencem notitiam, neque indigere se gloriantur infallibilis auctoritatis in ecclesia subsidio, ad eorum fidem capeffendam. Cæterum hanc ipsorum in istis intelligentiam, non esse fidem, satis liquido ex multis euidens est. Principio fides, teste Apostolo, Rom. 10. est rerum non apparentium: Hæc vero ipsorum cognitio, rerum maxime est eis apparentium. Deinde fides ex eodem Apostolo, oritur ex auditu, nempe ex auditu vocis profectæ ab excellenti & in fallibilialiqua auctoritate docente. At ecclesiæ voce semel neglecta, quasi non habenda in istis certissima fidei regula, ut contendunt Protestantes, eorum fides circa sacras scripturas non erit ex auditu. Tandem ex effatis eorundem sequeretur, vnumquemque idiotarum Protestantium, sine magistro euidencem videre vniuersum Bibliorum literalem sensum, ut pronuntient subinde ea diuinam, non humanam scripturam continere. Quorum omnium rationes absurdissimæ, falsissimæque. Si quidem si alicui in cognitus fuerit sensus literalis alicuius loci, is affirmare nequit vi propriæ intelligentiæ, illum locum inspiratum a Deo, & esse Scripturam Canonicam: quandoquidem nesciat, quid demum illud sit, quod Deo auctori adscribat. Et cum euidens iste eorum intuitus non propagetur a lumine scientiæ, sed fidei solius, consequens, omnes fideles æqualiter videre euidencem quæ Scriptura in biblijs Canonica, & quæ minime: quis locus sincerus, & quis adulteratus. Constat itaque, quomodo Protestantes, in ipso fonte mysteriorum Dei, scilicet scriptura, totam fidei vim suo dogmate corrumpunt & excindunt.

11 Quod etiam humana mens innata sibi superbia obstinate plerumque renuat rebus, eius captum excedentibus, aut sensibus externis aduersantibus, assentiri, rum, Pro-

Protestantes hanc ipsam superbiam, quo minus in obsequium fidei, animi acies captiue-
tur, ad Deo rebellandum in plerisque instigan-
tur, mentis in ipsis ingenio nimium applauden-
tes. Hinc quod sensibus ad iudicium ferendum
aduocatis, durum ac plane impossibile videa-
tur, Christi totum ac naturale corpus sub spe-
ciebus modici panis contineri: Sanctos longo
loci interuallo a terris diffitos, nostras preces
audire posse, elementum aquæ, in Bapti-
smo, signum crucis, & alia Sacramentalia,
quicquam animabus prodesse, inde hæc om-
nia obstinatissime inficiantur. Quo humanæ
mentis rebellem vim, iuxta ac infirma sen-
suum iudicia, animant prorsus armantque in
Dei & Ecclesiæ, etiam quo ad cuncta, au-
ctoritates: eodemque disponunt suos, ut tan-
dem mysteria Sacrosanctæ Trinitatis, Incar-
nationis, Resurrectionis a sua credulitate pe-
nitentius ablegent, & demum atheismi baratro
mortalium intelligentiæ omnino committan-
tur. Vt enim pueri petulantia, in quibusdam,
a magistris impune permessa, illum parat ad
omne genus inobedientiæ, ita protestantes,
quod ad certos fidei articulos, sensibus suis
externis nimium imperij, eis laxantes fræna,
dum concedunt, eo ipso adornant se ad vni-
uersæ demum infidelitatis cæcitatem & reni-
tentiam admittendum.

12 Neque parum ad atheismum confert
Protestantium negligentia, seu potius obstina-
tus contemptus erga illam nobilissimam
partem historiæ ecclesiasticæ, quæ res ge-
stas Sanctorum memoriæ nostræ commisit.
Hoc autem acriter vrgent, dum ritibus catho-
licis aduersati, Sanctorum cultus reiiciunt,
neu quicquam pensi habent, celebritate ho-
norary eorum res gestas recolere. Ignorant
consequenter quid animis mortalium insi-
gnis virtutis impresserit Christiana fides,
& alios latere id volunt. Ex quo carent
magno quodam robore Christianæ credu-
litis, & inde ex horum incuria, pau-
latim in atheismum relabuntur. Contra
Catholici hæc trophæa, hæc momenta &
munimenta, diligentissima religione recol-
ligunt, & inde vel idiotæ percipiunt,
quam admirabilis fuit Christus in Sanctis
suis, quamque libenter eius fides capel-
senda, quæ in tam nobilibus effectibus
eluxit.

13 Cæterum fidei pariter exitiosum pror-
sus, quod priuato spiritui, Scripturas inter-
pretanti, attribuunt supremam censuram in
controuersijs singulis, ac momentis fidei
protestantes. Enimvero quando vident ho-
mines, priuatos spiritus horum esse inter se
pugnaces, aduersarios, ac multiplices hære-
ses, simulque contentiones varias, nulla certa
auctoritate externa terminabiles, ex illis
oriri passim, vehementer inde mouebun-
tur, ut suspicientur, nihil esse veri in vniuer-
so ambitu fidei Christianæ, neque illis appare-
bit legitima causa, ob quam se ad hanc par-
tem potius quam ad oppositam reciperent;
& sic nullam tandem sequentur. Ob quam

causam dicit Tertullianus disputationes Ortho-
doxorum cum hæreticis ex meris Scripturis
priuatim intellectis, Scrupulos & fatigationes
parere. Hinc originem ducit præsens, quam
intuemur, Protestantum gigantomachia, ac
inter eos, omnes immanes furores, summa si-
bi vtriusque pollicentes, ab eodem sensu di-
manant.

*Iam credunt vicisse Deos, mediisque reuinctum
Neptunum traxisse fretis, hic sternere Martem
Cogitat, hic Phæbi laceros dimittere crines.*

Claudian.
Gigom.

Hic sibi promittit Venerem, speratque Dianæ

Coniugium, castamque cupit violare Mineruam.

Sane ut in fasciculo virgarum, vinculum, for-
mam & firmitudinem illius conseruat, ita v-
nitas fidei, quæ ab Ecclesiæ vnitate deriuat-
ur, ut docet Sanctus Cyprianus, eiusdem ro-
bur munit ac defendit. Quocirca protestan-
tes eo ipso, quo hanc vnitatem, ortam ab v-
nius Ecclesiæ iudicio infallibili, quod ipsi
spernunt, dissoluunt, eodem eiusdem fidei
asserta omnia dissipant in sectas, viam parant
innumeris litibus, quæ demum vniuersam
eius certitudinem in animis mortalium athei-
smo penitus profligabunt. At vero vnitatem
hanc fidei, ex sententia vnius ecclesiæ vbi-
que terrarum diffusæ, catholici statuantes, co-
dem solidos reddunt credentes, & quodam-
modo immobiles ex certitudine, complexu-
que vnius veritatis. Quis enim alius exitus alter-
cationum in rebus fidei, quarum nulla nota
definitio, præter exitium ipsius fidei? Pro-
testantes ergo Ecclesiæ repugnantes, simul-
que priuato spiritui ab eo diuulso, imperium
ad iudicandum deferentes, sicut occasiones
inde præbent infinitarum controuersiarum,
nullius explorati tribunalis arbitratu termi-
nandarum, ita ipsius fidei extinctionem, adeo-
que atheismum ipsum omnino sub prætextu
fidei reformatæ meditantur atque molun-
tur. Doctissime itaque cum de fidei diuinæ
substantia, animo primum admittenda, tum
deinde eius vnitate conseruanda, sic pro-
nuntiauit Catechismus Romanus: Cum autem
fides ex auditu concipiatur, perspicuum est, quam
necessaria fuerit ad æternam salutem consequen-
dam; Doctoris legitimi fidelis opera ac ministe-
rium.

Cyprian.
lib. de simpl.
prælat.

Catechis.
Rom. 1.
part. cap. 2.

14 Porro constat, fidei integritatem ad eius-
dem fidei robur ac neruos pertinere. Hanc au-
tem, quasi totius illius virtutis sanitatem, con-
stituimus in eo, quod omnis plane expers sit
erroris, reuelatis a Deo contrarij, qui obsti-
nato animi consilio ab vilo credatur. Cum e-
nim fides in vniuersum sit quædam obedi-
entia erga Deum & ecclesiam, consistere nequit
cum illis erroribus qui vtriusque infesti, opposi-
tique. Enimvero ut in corpore humano, vnius
membri morbus aut vulnus, in totius malum re-
dundant, ita contra hunc articulum fidei hæresis
credita, vniuersam credulitatem evertit. Tam-
etsi enim aliqua fidei orthodoxæ obiecta, in
se materialiter spectata, non sint res adeo ma-
gni momenti; utpote Tobiam habuisse canem:
neque sint ab omnibus explicite credenda, ut
sunt Articuli in symbolo Apostolico, nihilomi-
nus

nus quatenus a Deo reuelata, & primæ veritati, tanquam illius verba, subiecta, sunt reuera indiscriminatim cum reliquis magni momenti, in se quippe continentia commune fundamentum fidei, nempe primæ veritatis reuelationem, quod alijs credendis vniuersum inest & eadem sustentat. Qui enim circa mysterium Trinitatis Sacrosanctæ, aut Incarnationis errans in fide, eorum veritates obstinato errore inficiatur, fidem prius conceptam ideo amittit, quandoquidem ausus se primæ veritati scelerate opponere: idcirco quicumque obstinato errore negat veritatem cuiuscumque a Deo reuelati, fundamentum vniuersæ fidei subruit, in animæ suæ damnabilem perniciem, fidem, iustitiamque eodem, naufragio excutit. Huic autem fidei integritati, impius error protestantium statuit detrudere. Cuius erroris non noui alium primum auctorem nostris temporibus inter eos, quam in Gallia olim *Plesseium Morneium*, a quo Galli Hugonotti cum magno applausu hoc exceperunt. Iam vero apud Anglos, veluti *Phryges*, semper sero aliorum errores assequutos, eundem vigere, inscite indocteque licet, intelligo. Cæterum fidei vires exscindunt plane hinc protestantes, scilicet docentes, varias etiam hæreses, quantumuis pertinaciter ab aliquo professas, oppositas tamen diuinitus reuelatis, impune nihilo obstante illis permitti: hoc est consistere eas posse cum vera fide, adeoque cum illa, quæ ad iustificandum idonea. Distingunt itaque fidei obiecta in duo genera. Prima appellant *Fundamentalia*: vtpote, quod deus sit, quod filius Dei incarnatus: ac similia in symbolo Apostolorum expressa. Alia non *Fundamentalia* nominant: qualia reputant omnia ferme, in quibus nos ab ipsis dissidemus, iuxta ac illa, in quibus Lutherani a Calvinistis dissentiant: proinde cum erroribus hæresibusque circa ista copulant vtrunque veram fidem, eamque ad salutem sufficientem. Ob hanc causam dicunt, apud catholicos semper extitisse suæ fidei homines, ac modo inter eosdem reperiri, tamen nostram fidem interim exterius profiteantur; imo tamen partes idololatriæ, Antichristi, & superstitionis animi sensu pertinacissime sequantur. Certe hæc existimatio plurimum facit ad fidei detrimentum, eiusque interitum clanculum machinatur. Nam ea semel asserpta, arbitrabitur quis imprimis Arianismum, seu Nestorianismum, fidei fundamenta haud aduersari: cum non constet ex scripturis, hoc, quod ad fidem, esse fundamentale, aliud *adidopogon* aut indifferens. Deinde si cum hæresi fides, iustitia seu sanctitas, alicuius opinione coherere poterunt, consequenter ita sentiens, parum curabit hæreses euitare, frigide admodum veritatem vllibi inuestigabit, cum sine discrimine iam plurimis hæresibus infectus, in statu salutis nihilominus satis tuto collocetur. Quæ procul dubio, totius fidei vitam ac motum, nedum sinceritatem illius, penitus expugnant.

Aug. de pec
orig cap. 23
lib. 2. cont.
Ctes. cap. 4.
Athan. orat.

Teste *S. Augustino*, Pelagiani dicebant, dogmata sua si essent falsa, haud aliter tamen esse talia, quam *Ciuititer*, non *Criminaliter*, seu fundamentaliter. Idem *Donatista* de suis placitis post

Arianos, vt commemorat *S. Anathasius*, affirmabant: quod etiam refert *S. Augustinus*. Hoc enim sensu imbutus aliquis, in materia fidei a veritate aberrans, nunquam putabit se ad sensum Protestantum errare *Fundamentaliter*. Nam ad hoc refutandum, non sufficit dicere, Theologos Protestantes iudicare, cum errare fundamentaliter, quandoquidem ex solis scripturis dixerit is esse id ei ostendendum, cum homines sæpe a veritate declinent iudicia ferentes. Erret porro aliquis apud protestantes circa veritatem diuinitatis in secunda persona sanctissimæ Trinitatis: nunquam putabit se errare fundamentaliter. Nam affirmabit, se credentem cum *Ario*, fateri tamen secundum personam esse Deum: quod vero sit Deus per consubstantialitatem, an per eximiam imitationem, minime reputabit fundamentale. Similiter Nestorianus aliquis inter eosdem fatebitur, se credere Christum esse Deum. Verum an sit Deus per substantiam personalem, vel per accidentale donum sanctitatis, iudicabit non esse fundamentale. Ruit ergo hæc doctrina protestantica in atheismum, & totius fidei Christianæ inficiationem. Imo eorum calculis, si quis negaret magnam aliquam partem veteris & noui Testamenti, is non erraret *Fundamentaliter*, aut cum damno salutis æternæ.

15 Merito idcirco qui olim, quod ad diuina, ex priuato solum spiritu, cum contemptu Ecclesiæ ausi definire, athei habiti a Sanctis Patribus. Enimvero semel ecclesiæ auctoritate in suis Traditionibus & Concilijs spectabili, posthabita, priuatus spiritus diu credulitatem stabilire nequit. Experitur enim vnusquisque eo fretus, se non nisi ex debilibus fundamentis asserere fidei mysterijs, se a reliquis dissentientem continuo in dubia & perplexitates animi conijci: se in dies varium, ac quandoque sibi met contrarium existere, nullibi apparente certæ veritatis asylo, quo suscipienda de Deo fides, sit rationabilis, sit constans, & alijs consentiens. Demum quod auditus, teste Apostolo, sit medium necessarium ad fidem animo concipiendum, & retinendum, quod priuatus spiritus huiusmodi auditum repellat: eo quod fluctuanti dubium facit, quemnam is debeat audire, ipsam fidem exterminat, & in atheismum aut apostasiam a Christo breui expirat. Adnotauit hoc Magnus, antiquissimus & sanctissimus *Ignatius*: qui cum in ecclesia Hierarchiâ recensuisset Episcoporum, Sacerdotum, Diaconorum, subiunxit: *Qui his non obedit atheus & impurus est*. Ob hæc ipsa causâ *Arius* teste *S. Athanasio*, *Eunomius*, teste *Socrate*, *Arrius*, narrante eodem, athei habiti, quod priuatum spiritum venditantes, ecclesiæ, ac in ea Patrum auctoritates, nihili fecerint. Proinde cum *S. Augustinus* hunc typhum, & neglectum auctoritatis Ecclesiasticæ, quantum ad fidem habendam circa canonem Scripturarum, in *Manicheis* deprehendisset, eos aperte atheismi accusauit, ac dixit, illos ideo conari, ac sibi proponere, vt tandem omnis fides, quæ Canonem Scripturarum attribuenda, penitus per atheismum aut apostasiam aboleatur. *Vide* inquit, id vos agere, vt omnis de medijs Scripturarum

2. cont. Arian.

Rom. 12.
Rom. 10.

Ignat. ep. ad Trall. Athan. orat. 2. Soc. lib. 2. ca. 28
Epiphani. in panar.

August. lib. 32. cont. Faust. ca. 19

Tarum

rarum auferatur auctoritas, & suus cuique animus quid in quaque Scriptura probet, quid improbet: id est ut non auctoritati Scripturarum subijciatur ad fidem, non ut ideo illi placeat aliquid, quia hoc in sublimi auctoritate Scripturarum legitur, sed ideo recte scriptum quia hoc illi placuit.

16. Hunc sensum atheismi, quod ad Scripturas, in orbem inferre omnino satagere Lutherus & Calvinus. utrique suo spiritui priuato subnixi, statuere de Scriptis Canonicis & eorum sententijs. postea isti in eis spiritus plane inter se dissentiebant, adeo ut a Caluino agnitas sacras Scripturas, Lutheri spiritus reiecit: nempe historiam Sancti Iob. Ecclesiasten, Epistolam ad Hebraeos, Epistolam Canonicam S. Iacobi, Apocalypsin S. Ioannis. Hi de consignando Canone Scripturarum inter se digladiantes, nihilominus docent, praesertim Caluinistae, priuatum in vnoquoque spiritum debere in hac re ac mysterio ad extremum definire. quod quid aliud, quam homines atheismo tradere absorbendos?

Sed stultum est venti de leuitate queri.

Quamobrem, quod Manichaei istis priuatum suum spiritum tanquam regulam definitricem praeficerent, eos S. Augustinus Carnales, nebulis ignorantiae inuolutos, phreneticos, miseros, infirmosque appellauit. Quo te committis anima misera, infirma, carnalibus nebulis inuoluta, quo te committis? Enimvero priuatus spiritus, Ecclesiae auctoritate destitutus, animam reddit miseram, infirmam, carneam, caecam, demum progressum facientem ad incertum terminum, demum ad atheismi barathrum. Optime ergo obseruauit S. Hieronymus, suo tempore haereticos priuato suo spiritui fidentes, tandem post fluctuationes varias in ipsis animi, desperasse salutem, ac pro virtute, voluptatem, atheorum more, sibi sectandam proposuisse. Est enim Ecclesia ut ait S. Epiphanius, Regula & Canon veritatis.

17. Cum porro altercationes in diuinis, ad dubias sententias, ad scrupulos, & sic ad atheismum hominum ingenia propellant, ideo ut inoffenso pede eo demum perueniat priuatus spiritus, controuersiarum agitationibus impulsus, tribunal iudicii in Ecclesia protestantes demoliantur, vnde apparenter constaret, quae pars haeretica, quae Catholica. Etenim priuati ipsorum spiritus delati in Scripturas hoc nequeunt efficere: nunquam enim constabit Caluinistae, vel etiam orthodoxo, ideo eorum spiritus esse haereticos, quod spiritus Lutheranicus id dictauerit. Cumque non ponunt in hoc haereticum, quod sit obstinatio quaedam sensus contra Ecclesiae sententiam; quandoquidem Ecclesia siam veram aut esse inuisibilem volunt, aut erroribus obnoxiam, inde haereticis malitiam dissimulant, imo liberam eam in vnoquoque faciunt quae ruat in atheismum & infidelitatem. Nam si priuati spiritus perpetuo inter se pugnaverint ob diuersas sententias susceptas in diuinis, nec immineat auctoritas aspectabilis, quae litem dirimat, quae legitimè aliquos Catholicos renunciat, alios haereticos damnet, profecto nihil superest, quam manifestus cursus dissidentium ad fidei ipsius ruinam. Quam periculosum ergo, quam Christiano exitiosum, cum

protestantibus Ecclesiae iudicium & traditionem contemnere, eam deferere, quantumcunque in aliquo priuatus spiritus persuaferit, ad sententiam verbi Dei, ab eo percepti, omnia reuocanda!

18. Cum itaque Ecclesiae directionem, velut iportum, quo naus ab alto appelleret, Protestantes oculis hominum eripuerint, tum in eis laborat Satanas: iam unicuique data facultate ex priuato spiritu Scripturas interpretante, cuncta iudicare; definitos postea quoscumque assensus eneruare, ut viribus eorum excisis, tota credulitas in eis demum cedat infidelitati. animaduertit enim Satanas, priuatos suos spiritus, oculatos fore, ita ut bene visuri id omne in spiritu alterius, quod infestum & oppositum, vnde hunc definitum assensum ex hoc spiritu, debitam certitudinem ex lege fidei diuinæ, amissurum, & sic non tam fore fidem quam suspicionem, quam vacillantem in suis opinionem, idem Satanas liquido intellexit. Enimvero si vel ad Scripturae apertam literam, vel dignitatem auctoritatis, velit, exempli gratia, Caluinistae aduertere, quae apud Catholicos conspicua, & aliqua etiam haud obscura ei apparebunt apud Nestorianos, Arianos, & Lutheranos, Fieri non potest ut non fluctuet, incertusque sit in negotio suae sectae, aut priuatae fidei: neu aliunde ei certitudo, modo ab eo parum habita. Ecclesia Catholica, aduenire poterit. haec autem incertitudo sicut vel naturae fidei contraria, ita in infidelitatem prona.

19. Neque parum protestantes sua inscitia, etiam decreta ab ipsis, efficiunt fidei diuinæ: quinimo potius fidem, quod ad multa apud se incultam, negligentiae, & obliuioni tradunt delendam. Recte obseruauit noster Bristolius, hodierna die non alia fidei dogmata illo stractare siue in scholis, siue scriptis, quam ea, ad quae vtrumque elucidanda a nobis contradicentibus compelluntur. Proinde de creatione omnium ex nihilo, De natura hominis, de mysterio Sacrosanctae Trinitatis, de Angelorum substantijs, locis, actionibus, de Resurrectione, de extremo iudicio, nihil plane commentantur. Quorum in rebus diuinis incuria & oscitantia atheismo omnino adminiculantur apud eos: ac inter alia incommoda, falsi nominis Philosophiae aditum aperiunt, quae socordes & indoctos in sententiam atheismi facile compellat. In Academicis proinde Protestantum in Anglia, rarè audiuntur lectiones Theologicae & si quae, nulla certamen Cursus methodo instituuntur, aut termino clauduntur. Et quemadmodum suae scholae silentio & socordia obruunt quodammodo fidei veritates, ita efficiunt ut externa loca careant diuinorum signis: eo spiritu id in eis perficiente, qui olim, teste Eusebio, mouebat impios ad delendam speciem Sepulchri Christi, tumulto & idolis eo loci excitatis.

20. Sunt denique alia fidei orthodoxae firmamenta, quae argumenta credibilitatis appellantur, ad persuadendum fidem, ad eam contratentationes retinendam plurimum facientia, utpote deducta vel ab eorum auctoritate, qui fidem sunt professi, aut ab ipsis naturis rerum,

CAPUT III.

Iudic. 2.

rum, a fidelibus catholice creditarum: de quibus postea a nobis disputabitur. ea vero omnia Protestantes vel reijciunt vel conuellant: quo, ac si Sampsonem suis crinibus, impijs artibus spoliarent, fidei neruos dissoluunt, & veluti in gracile spumam resoluunt: unde demum atheismus admissus, de omnibus Dei in nos collatis luminibus ac donis, ipsis lenonibus & proditoribus, triumphet.

21 Hinc apparet quam sit rebus ciuilibus noxius Protestantismus. Etenim per illum fidei coagulo aut vniculo semel reuulso, illico deinceps ciues abibunt in factiones, quæ ut fidem ipsam corrumpent, sic pariter virtutes omnes tam monasticas quam ciuiles, a fide recta dependentes, ad extremum profligabunt.

— velut in siluis, ubi passim

Horat. lib. 5.

serm. Sat. 3.

Palantes error certo de tramite pellit:

Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit: unus utriusque Error, sed varijs illudit partibus.

Ad quod incommodi auertendum, Romani, teste Cicerone, ne ex promiscua lectione Carminum Sibyllinorum, in rerum diuinarum intelligentia confusæ interpretationes orirentur, Decem interpretes delectos ex Ciuitate esse voluerunt, qui arcanos sensus Sibyllinorum oraculorum alijs propalarent. Non enim ad gubernandum Rempublicam idonea sola Philosophia, fraudes aut violentia, seorsim usurpatæ a fide ac Dei reuelationibus, uti ostensum: etenim harum imbecillitates percipientes celeberrimi legum latores apud Græcos simul ac Barbaros, ideo finxere, saltē sibi cum dijs qualdā intereisse necessitudines, quibus a ciuibus agnitis, constantius ac fidelius negocijs ciuilibus ab ipsis præscriptis, operā darent: hoc est, ut Principes rectē imperarent, iuxta ac vectigales eis morem debite gererent.

Hom. Iliad

1. Hef. Dies.

& op. Plato

de Regno.

Clem. Alex.

2. Strom.

hoc ab Homero, Hesiodo, Platone, Aristotele, Clemente Alexandrino adnotatum. Quamobrem quod Protestantes de diuinis fidem suis dogmatibus labefactent, quod eisdem præcipua mysteria fidei, Christianis charissima, & utilissima, vituperent, subsannent, blasphement, nullo modo admittendi in Rempublicam Catholicam, aut in ea impune permittendi: nisi in agris lupos, in vineis apros, in corporibus pestes, in luce solis, orci tenebras, iuxta nouæ politicæ canones, locis in quibus sunt hospitaes esse definire velimus.

Claud. li. 1.

in Ruffin.

— non vana locutum

Me sortasse putes: mutatos cerne Penates.

22. Neque solum istis modis fidei Christianæ detrahunt Protestantes, verum eius vsum, beatitudini acquirendæ necessarium, plerique eorum negant. Hi proinde Orpheos, Hercules, Socrates, Catones sperant se in cælo quandoque visuros. Atque cum generatim dicant, parentes fideles, ob vim pacti initi inter Deum & Abrahamum, continuo in lucem edere prolem sanctam, adeoque ad æternam felicitatem prædestinatum, consequenter atheos, hæreticos, paganos, Iudæos, Christianorum persecutores, constituunt absque omni in eis fide in Christum, regni cælorū hæredes, quandoquidem huiusmodi a Christo apostatæ & nefaria mōstra, a parentibus tamē fidelibus originē ducere poterunt.

Fides diuina, quæ teste Apostolo, virtus Dei in nobis, ac regni ipsius inter homines stabilimentum, iuxta normam Catholici assensus, eis suæ credibilitatis argumentis instruitur, ex quibus triplici robore cōfirmata, in sententias illi oppositas, suggestionis nempe diabolicæ, ethnicismi, ac hæreseos, mirum in modum potens ad inualescendum. Protestantes vero suæ sectæ ingenio, etiam cum clade rerum ciuiliū, ne dum fidei ipsius interitu, hæc firmamenta Christianæ credulitatis infirmant, adeoque excindunt.

Emini obscurum, quam sit rebus cum ciuilibus, tū sacris opportuna hæc triplex fidei vis, quam recensuimus. Satis notum, quod ad primam attinet, superbiam humanæ mentis, præsertim si illi aliquid maligni spiritus adflauerit dæmon, plerumque fidei sancitis vehementius reniti, eiusque obedientiam non nisi ægre ferre solere. æquum idcirco omnino, Dei effatis credenti adesse quasdam rationes fidei, quarum intelligentia in eo animus confirmetur, ne continua perturbatione diuexatus, seu anxietate perplexus, in ipso principio tam ciuilitatis, quam sanctitudinis omnia sua consilia sentiat in se incertis motibus agitari. Quod porro societas illa, in qua viget fides, ut Dei ipsius hic in terris Regnum, expedit, hanc ipsam eis argumentis instrui, quibus multos in sui sententiam valido impulsu pertrahat, extendatque hoc ipsum Regnum Dei ad omnia loca ethnicorum, eorum iudicijs, eius dictis ac præscriptionibus, pio affectu, & credendi promptitudine subiectis. Denique quum constet, etiam inter eos, qui Ecclesiæ imperio sese semel tradidere, nonnullos reperiri, qui priuatim sapiendo a Catholico cætu seditiose recedunt, & hæretici facti, eidem atrox quoddam bellum subinde indicant, prorsus conuenit, veræ fidei professores eis rationibus fidei comparari & instrui, quibus hæresim reuincant, hæreticos ipsos ad ecclesiæ obsequium postliminio reducant: demum ea etiam iurisdictione, rationi consonum, illos armari, qua de hæresi in tribunali rite arbitrentur, hæreticos rebellantes poenis etiam corporis cohibeant: ne ut loquitur

August.

S. Augustinus, maxima poena, quæ sit mors animæ ac libertas peccandi, mitiori omissa, illos demum æternum pessumdet, iuxta ex eorum impunitate fides totius societatis Christianæ periclitetur.

2. Hoc autem fidei robur triplex, coalescit præcipue ex quibusdam argumentis, quibus vel ad prudentiam humanam, ea credibilis consideranti apparet. Proinde ethnici, de quibus Tacitus, ac inter eos Iulianus Apostata, ut narrant Gregorius Nazianzenus, & S. Hieronymus, omnino errarunt, affirmantes, nostram fidem in nobis exigere animos plane segnes, stupidos, nullius cordis homines, ut loquitur S. Augustinus: neu aliquid credentes nos habere præter ipsum

Credere.

lib. 2. cont. Cresc. cap. 22. 1. 2. cont. lit. Pet. cap. 63. epist. 50.

Tacit. lib. 2. orig. 1. 1. cōt. Cels. Greg. Naz. orat. 1. cont. Iul. Hier. de scri. Aug. 1. 1. cont. Cresc. cap. 20.

Credere. Cæterum vt in alijs aliarum virtutum functionibus, a nobis præstandis, obsequium nostrum est rationabile: quod etiam suadet S. Paulus, ita in nobis fidei obsequium omnino rationabile inuenitur: Hoc est iudicio, rationi, ac prudentiæ, etiam excitatissimis, accerrimisque

Aug. lib. 4. de Baptism. cap. 16. Ep. 42. de util. cred. de Spir. & lit. Epi. 3. l. 1. ad simpl. q. 2. l. de pecc. mer.

in nobis consentientiens: quod S. Augustinus pluribus elucidauit; Neque enim anima, inquit rationabilis credere potest quolibet libero arbitrio, si nulla sit vocatio, vel suasio cui credat. hæc vero argumenta credibilitatis, vt aduertit idem S. Augustinus, pro qualitate ingeniorum, maiorem vel minorem vim obtinent. hic enim istis, alius alijs, hic pluribus, alius paucioribus in sententiam fidei facilius, suauiusque inducitur.

3. Quatuor autem præcipue nostræ fidei momenta, quæ cordibus fidelium dominantur, ea scilicet summo motu charitatis adficiunt: nempe Christi Domini, Eucharistiæ sacrosanctæ, Deiparæ virginis, & Apostolorum cogitationes. Dum Christum Dominum ad memoriam reuocamus, propter personæ in illo cogitatæ diuinitatem, vitæ imocentiam, actionis excellentem sanctitatem, simulque passionis, nostri causæ, acerbitatem, vehementer dulcedine amoris solemus commoueri. hoc rectè expendit deuotissimus Bernardus. Iesus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. Sed est & medicina. Tristatur aliquis nostrum? veniat in cor eius Iesus, & inde saluat in es. & ecce ad exortum nominis lumen, nubilum omne diffugit, redit serenum. Labitur quis in crimen? currit insuper ad laqueum mortis desperando? nonne si inuocet nomen vitæ, confestim respirabit ad vitam? Sacrosanctæ Eucharistiæ meditatio accendit fidelium corda in Deum: quod ipsi in se sentientes, veracem illam fidem omnino reputabunt, quæ hominem ad Deum ita euehit & quodam modo Deum hic in terris reddit: imo quæ sua præsentia, vel ad oculū adstātium, in Dæmones, humana corpora insidentes, præualeat: quod idem S. etiam Bernardus comprobauit. Beatæ virginis pia commentatio, quem non replet plane iucunditate, eius dignitate, puritate & bonitate animo conceptis? Denique Apostolos admiramur, & eorum memorias osculamur, dum in eis Dei causa intuemur voluntariam paupertatem, discursiones per orbem terrarum, studium & propositum castitatis. hoc argumento vsus Lactantius fidem Christianam eo credibilem reddidit, quo eam a fide pagantica discreuit; affirmando scilicet, nostram in cordibus mortalium vigere, illorum solum in manibus, seu ritu externo. Hæc autem quatuor, si veraces Protestantes, non multum fuerint efficacia ad corda hominum occupanda. Etenim Christum cum Nestorio diuinitate spoliant, sacrosanctam Eucharistiam ad elementa cuiusdam tabernæ extenuant: Imo hinc in Dei potentiam refractarij, iuxta ac eiusdem bonitatem ingrati, non verentur blasphemis iocis illius veritatem impetere: quasi inde ea minus credibilis, quo infirmitati aut indignis casibus obnoxia. eodem vero spiritu hoc agunt, quo teste Euag.

Bern. Hom. 1. de circum.

Bern. Bonæ Val. in vita. S. Bernard.

Iact. li. 4 de Sap. cap. 3.

Euag. lib. 1. Hist. cap. 2.

grio, Nestorius Christi diuinitatem, eius in sanctam irridendo, impugnauit. Ego dicebat, eum, qui spatijs mensuris, hoc est bimestri ac trimestri, &

ita deinceps, adoleuerit, Deum certe non appellauero. Prius, vt narrat Socrates Ariani nostis petulantiter insultant istis vocibus: Vbi sunt illi, qui tria dicunt unam potentiam? Communem porro cum alijs mulieribus sortem Deiparæ decernunt. Voluntariam paupertatem & votum castitatis in Apostolis clara, vituperant. sed ad aliqua in istis comprehensa particularia descendemus.

4. Qui idcirco semel fidem animo concipiens, postea ad aspectum in ea difficultatis intelligibilis dubitare, vel angustari incipit, eiusdem ferme argumentis confirmandus, quibus ethnici in assensum fidei primum commouendi. ad duo itaque respicit tentatione aliqua in hoc genere præoccupatus: primo ad auctoritatis magnitudinem, qua fides, quam ipse semel professus, approbatur. Deinde ad mirabilem quandam ex rebus creditis ortam vim, quantum ad vitæ excellentem præstantiam, ac puritatem, tam quo ad intellectualia, quam moralia & actiua virtutum munera, proferendas.

5. Quod ad primum, animaduertit iste, se non fecisse fidei aliquem peculiarem delectum, qui superbiæ adscribi poterat, qualis omnibus hæreticis in delicijs: sed ex vnitati vniuersalis Ecclesiæ præcipientis ac docentis, omnes absque discrimine fidei articulos admisisse: vnitatem & cum alijs consentionem obsequenter eodem pariter seruasse. Ethnici, quod caruerint definita auctoritate hac visibili, quæ iudicio infalli, diuina ipsis credenda, aut cognoscenda definite proponeret, inde diuersa, ac plane opposita de illis sentiebant, licet absque magna aliqua discordia inde orta inter se, vt notat Aristoteles. Etenim fatebantur, & bene, rationem humanam ex se debilem esse ad diuinorum notiones capescendas: proinde grato animo vniuersa ac multiplicia ab hominibus excogitata interpretabantur, pugnantia quantumuis & inter se contraria. at vero quod Christiani præter priuatum lumen rationis, auctoritatem aliquam infallibilem ad definiendum in diuinis statuunt, ac cogitent, ideo illius auctoritatis penes aliquos contemptum, non solum in varietatem, vnitati Ecclesia ac fidei infestam, definit, quinimo in animis credentium molestas dubitationes, deum in alios iras, armorumque motus profert: non enim vt Ethnici, ac inter eos Iulianus, teste Cyrillo, putant, indifferens, quod ad æternam salutem, sic aut aliter de diuinis sentire, sed certo modo credere ad illam consequendam necessariū omnino arbitrantur. Nullus, inquit S. Gregorius, superna adoptionis gratiam habuit, nisi qui hanc per cognitionem unigeniti accepit. Comparat itaque eleganter S. Augustinus rectam fidem aquæ in medio inter duos montes fluenti, de qua Psalmista: Inter medium montium pertransibunt aquæ: Quod sentis, in medio fluit aqua non habeo quasi priuatum meum, nec tu priuatum tuum. Subinde quærens, quamobrem ex sententia Apostoli, anathemati subiiciendi, quotquot doctrinæ semel traditæ repugnantia docent, respondit: Quia de priuato volunt fluere, non de medio. Hinc idem Doctor affirmat, ad animi tranquillitatem, eamque inconcussam, facere obedientiam erga Ecclesiam, simulque fidei susceptæ agnitam

Socrat. li. 6. cap. 8.

Arist. lib. 9. eth. ca. 7

Cyrill. lib. 4. cont. Iulian.

Greg. lib. 23. in Iob. c. 13. Aug. Enar. 2. in psal. 103. Epist. 49. 50.

Psalm. 103.

stare vim totius scripturæ existimauerit? Hoc enim omnes hæretici sibi assumplere, eique innixi, palmam victoriæ sibi sunt seorsim polliculæ Epist. ti. Apte idcirco *S. Iudas*, hæreticos vocauit *sidera errantia*. *Sidera* quidem, quod in alto cæli, quasi diuinioris intelligentiæ sphaera, præ alijs se fulgere gloriantur. At *Errantia* dixit, quod eorum spiritus priuatus, incertis oppositisque motionibus agitetur, vt lepus cubilia, ita sententias idem idem mutet. Quorum errantium siderum fucatis splendoribus opponit *S. Iudas* tria contraria: nempe infernum, quod eorum sublimitatibus respondeat, tenebrarum caligines, quæ eorum fulgores expugnent, demum pænæ æternitatem, quæ vanæ gloriæ parum duraturæ in ipsis ambitus superet. *Quibus caligo tenebrarum seruata est in æternum*. Sapiens autem catholicus, vt notat *S. Ambrosius*, *Cum luna non mutatur, sed permanet cum sole*.

8 Catholicus porro tentatione aliqua ad fidem ipsius euerendam intentata agitatus, perspicue intelliget, se tam auctoritatem diuinam, quam optimam, quæ in terris est, eam nempe, quæ Ecclesiæ Catholicæ, pie, modeste, humiliter, ac prudenter quod ad fidei suæ cultū, sequutum: proinde non solum credendo alienum a culpa, quæ in offensam Dei incurrat, quinimo veritatis certissimum assequutorem se optima ratione securius pronuntiabit. Si enim in negotio fidei, vt docet *S. Augustinus*, auctoritas eam profitentium vel maxime spectanda, firmo profecto animo fuerit catholicus, Ecclesiæ catholicæ, vbique diffusæ, & ad culmen auctoritatis euectæ, vt idem affirmat *Augustinus*, magisterio inhærens: cum qua omnis aduersa auctoritas collata, abiectissime iacere ac sordere ei patentissime videatur. Nullo modo credibile ipsi apparebit, eam auctoritatem, quæ in idololatricam inualuit, quæ se ad omnia mundi loca generoso gressu dilatauit, quæ vnus fidei agnitione tot alioquin discordes populos illuminando, in vnā familiam deuinxit, quæ pastorum doctrina, virtutibus, successionē & miraculis inclaruit: quæ tam sedulo dei honoribus semper studuit, se in sententiā falsitatis a veritate abduxisse. Nulla est, inquit *S. Augustinus*, *securitas unitatis, nisi ex promissis Dei Ecclesiæ declarata, quæ super montem dictum constituta, abscondi non potest: & ideo necesse est, vt ab omnibus terrarum partibus nota sit*.

August. lib. 3. cont. par. mcn. cap. 5. Securus, dixit idem *Augustinus* in eius Ecclesiæ communionē manere, *Per cuius vniuersitatem id nunc agitur, quod & ante Agrippinum, & inter Agrippinum, & Cyprianum per eius vniuersitatem similiter agebatur*. Id autem fiducia securæ vocis asserere, quod in gubernatione domini Dei nostri & Saluatoris Iesu Christi, vniuersalis Ecclesiæ consensione roboratum est: cui vel communicare gaudete. Ob hanc causam appellat *Tertullianus* fidem catholicam, *Fidem moratam* seu stabilem. Absurdum & impium affirmare, Ecclesiam hanc visibilem, quæ extitit temporibus *Lutheri* ac *Caluini*, destitutam præsidio spiritus sancti, ita vt visibili schola, visibili prædicatione, visibili ædificatione corporis Christi mystici, illius spiritus præsentia non comparuerit. Hoc enim pacto ecclesia, Christi sponsa, partim fuerit virgo, partim meretrix,

partim relligiosa, partim supersticiosa, partim pia, partim idololatrica, partim audienda, partim odienda, partim a Christo possessa, partim a diabolo infesta. Proinde qui ad ecclesiæ considerationem animum adiecerit, vel quouis etiam tempore præsentem, quouis statu constantem, reputabit perpetuo firmissimam columnam veritatis, Castissimam Christi sponfam & virginem, nec posse suo dogmate, suo ritu doctrinam noui aut veteris Testamenti reicere: quasi spiritus sanctus Scripturas condens, esset libimet contrarius ecclesiæ præsidens, aut contra illiusmet promissionem, ecclesiam deserens. Imo non potuit errare ecclesia, orto *Luthero*, nisi pariter errauerit in suo primitiuo flore. Si errarit tunc Purgatorium adserendo, errauit ecclesia primitiua, cuius praxim indicat *Constantini Magni* votum, cupientis se sepeliri iuxta reliquias Apostolorum, quo gauderet illum locum adeuntium precibus, & earum participatione, vt narrat *Eusebius*. Hoc dico de cultu Sæctorū & Reliquiarum, de Missæ incruento Sacrificio, de cœlibatu Sacerdotum & reliquis.

9 Protestantium vero animis infidelitatis impetu pulsatis, nulla prorsus occurrit Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, nulla in ea Patrum ac pastorum dignitas, nulla ab historijs eius nota sanctitas, conflictantibus adueniunt, quæ illos consoletur, aut in fide, diuersimode concussa, stabiliant. Etenim *Lutherus* & *Calvinus* cum Donatistis ausi Ecclesiam catholicam idololatricæ, superstitionis accusare: eo etiam tempore, quo post ætatem *Gregorij Magni* conuersione Gentium, iuxta veteris Testamenti prophetias, a se præstita, maxime inclaruit, ac Christi sponsa ex eo inclita apparuit. In eadē Patres ac Concilia generalia ausi impugnare, priuatim ab ea & extra eam sapere, proprio spiritu in alium aut contrarium sensum scripturas interpretari. Quod ergo illis aderit subsidium, si a nostris vel ab infidelibus impugnentur? Quæ obsecro historia recolit, quod ad fidem, Protestantes sua multitudine orbem terrarum aliquando tenuisse sibi subiectum? in ea pastores Protestantes, eruditione, successionē, sanctitate, rerum gestarum gloria ac miraculis fuisse nobilitatos? nihil profecto horum eorum oculis obuolatur, ex quo iuxta prudentiæ normam in sua secta consolidarentur. Enimvero affirmantes, regulam non esse suæ fidei traditionem Ecclesiæ, aut in ea Patres, quandoquidem erroribus, vt ipsi dicunt, subiectos, sed omnem veritatem priuato spiritu e sacris literis ab hominibus petendam, eo atheismo viam aperte muniunt: quandoquidem sine credita auctoritatis Ecclesiæ inconcussa virtute, fides vt diximus, nequeat subsistere. Quamobrem protestantes cum *Luthero* & *Caluino* desertores sunt, & tales quales exeunt ab ecclesia, vt eam reformat. Exire autem ab ecclesia, est dogma aut praxim profiteri cōtra sensibile dogma & sensibilem praxim in ecclesia visibili: quod cum nō conueniat dogmatibus & praxi Catholicis, conueniet ex a. missim dogmatibus & praxi Protestantibus. Quorū vt dixit *S. Athanasius*, *Paucitas, non potest esse praxi iudi cū orbi terrarum*. Ob hanc causā *Arius*, *Aetius*,

Euseb. lib. 4 de vit. Cōstant. cap. 60 cap. 45. Socrat. lib. 1 Hist. cap. 8.

Athen. apud Theodor. lib. 4. Hist. cap. 3. Socrat. lib. 2, cap. 28.

M m m

vt

Athan.
Serm. 2 con-
tr Arian.
Hieron.
Epist. ad
pamma.

vt scribunt *Socrates*, *S. Athanasius* & *S. Hieronymus*, atheorum nomina assequuti, quod aut spreuerint Patres, vel priuatis suis spiritibus diiudicandos impie dimiserint. Cum enim, vt dixi, fides ab auditu propagetur, tum ea intercidet plane, si nullum sit certum iudicium vocis, vel alicuius externæ auctoritatis, quod auditum feriat. Nam si vox, seu iudicium hoc vel in vno falsum, quare in aliquo æstimandum vel sequendum? aures itaque suas dum Protestantes a vocibus Patrum, a iudicio Ecclesiæ fastuose auertunt, eodem fidem, quæ ab auditu deriuatur, animis concipere aut retinere non possunt. Frustra etenim ob spiritum internum sibi interea loci oblandiuntur, cum fides nequaquam ab illo tantum, sed ab auditu & Ecclesiæ auctoritate docente oriatur: vt ex scripturis infinitis in locis contra eos demonstrat *Sanctus Augustinus*. Quamobrem omni subsidio ab Ecclesia catholica destituti Protestantes, nihili inde faciunt Christi hæreditatem, terminos orbis terrarum possidentem, continentem, vt notat idem *S. Augustinus*: scilicet, copiosum credentium numerum: semper instar proditorum, præ oculis habentes paruulum saluandorum gregem, illumque prorsus inuisibilem, neu monumentis alicuius historiæ a temporibus Apostolorum ad *Lutheri* vsque ortum, conspicuum. quam ergo infaustus istis receptus ad Ecclesiæ gremium, ad matris piæ potentiam, quo concussi tentatione, fidei ruinam minitante, subsidium aliquod prestolentur, expectent aut inueniant?

S. August.
Epist. 164.
Serm. 18 de
verbo dom
Prolog. de
doct. Chri-
st. an. Gre-
gor. lib. 20.
In Iob. cap.
32. 33. cap.
18.

10 Cæterum haud parum recreabit animum Catholici, quem aliquis conflictus in infidelitatem commouit, cogitatio, qua secum reputat admirabilem vim susceptæ fidei ad morum sanctimoniam, eorumque excellentissimas actiones: ita vt illi poterit inde constare, se pariter eodem recessurum ab ardente amore dei & proximi, ab eximia vitæ puritate, ab ingenti odio peccati, a virtutis flagrante cupiditate, quo a fidei sententia, per assensum infidelitatis sese auertere decreuerit. Declarauit Christus Dominus, fidem, quam nos docuit, propensissimam esse in vitæ probitatem. *Si quis fecerit voluntatem Patris, talis cognoscet de doctrina mea*. Proinde ex aduerso ostendit, appetitum honoris ac superbiam, obstare fidei ingressui in animam, *Quomodo credere poteritis, cum honorem ab inuicem queritis? Non itaque mirum est*, inquit *S. Augustinus*, *quia non poterant credere, quorum voluntas sic superba erat, vt ignorantes Dei iustitiam, suam vellent constituere*. Vnde auctor Quæstionum noui & veteris testamenti: Nos, qui stulti a paganis dicimur, Deo nostro non credidissimus, nisi nobis satis fecisset etiam testimonijs virtutum: nec legem eius suscepissimus, si non illam puram, & ipsa professione dignam, cognouissimus. Quæ enim maior poterit esse testificatio veritatis, quam est operatio virtutis? Proinde si cum animo suo mysteria fidei nostræ discusserit tentatione aliqua impetitus, arbitrabitur, nihil vnquam extitisse, aut modo esse infra visionem beatificam, quod ita corda hominum accendat amore dei, ac studio puritatis, vt nostra facit ex fide diuinorum cogni-

Tertull. A.
poll. cap.
46.

Ioan. 7. 17.

August.
tract. 45. in
Ioan.

August. lib.
3. qu. Ver &
no Testam.
cap. 17. 1

tio. Animaduertet, filij Dei Incarnatione, magnetem plane esse, qui ad Deum, omniumque virtutum actiones, mortalium corda concitatissime attrahit, simulque perfecta exemplaria in eadem relucere deprehendet, quorum visu ad excellentem formam moris & vitæ dirigatur. Ecclesiam matrem, Spiritus sancti subsidio diuitem & confirmatam, videbit tutum esse azylum supernæ doctrinæ; in cuius præsidij manentes, veluti ad portum appulso, in omni genere probitatis diligenter occupari, intueri poterit, vt recolit *Eusebius*. In eadem Ecclesia, Sacramentorum dispensationes, cum numero, nostri status indigentis concinne aptatas, tum gratiæ cælestis vbertate plenas ac redundantes: præsertim Sacrosanctæ Eucharistiæ diuinum illud edulium, ad omne animi robur insigne monumentum, ad eius suauitatem ac gustum prorsus nectar & ambrosiam, ad cupiditatem virtutum, vitiorumque odium, vehementissimum incentiuum, perspiciet: iuxta ac religionis externam speciem ibidem sic animi oculis contemplabitur, vti inde iudicaturus plane, se fidei nostræ nuntiam remittere haud posse, nisi eodem a Deo, a sanctimonia diffugere ei sententia steterit infelicissime. Porro Apostolicam doctrinam mente pertractans, quæ de virtutum præstantia, earum pondere, præmio, simul ac quæ de vitiorum turpitudine, penisque differit, postquam explicata eius sensu informatus fuerit, omnino iudicabit, nostræ fidei vim ac legem, de qua Apostolus, esse charitatem, omnes virtutes in se complectentem, vt egregie ostendit *S. Augustinus*. Quæ etiam charitas, teste *S. Paulino*, ille fauus est dulcedinis, quem in caudauere Leonis inuenit *Sampson* noster Christianus.

Euseb. lib.
1. præp.
cap. 10.

August. de
spir. & lit.
In psalm.
128. con-
cion. 2.
Paulin. E-
pist. 4 ad
Seuer.

11. Protestantes vero, si premantur aliqua tentatione ad infidelitatem instigante, præclaras has formas virtutum & charitatis in vniuersa sua credulitate minime agnoscent expressas, quarum visu roborentur. Sunt ex illis, qui Christum dominum humana personalitate subsistere autumant, ac proinde Deum non esse substantialiter, sed dumtaxat gratiæ accidentalis participatione: quod sane erga tantum benefactorem affectus humanos reprimat prorsus ac retardat. Ecclesiam non habent, a cuius vberibus, infantum instar, securius pendeant, curiosa interim in diuinis inquisitione continuo solliciti: proinde in vnum spiritum priuatum intendentes, sententijs eodem fluctuant, anxietatibus autem omnino conficiuntur. At neque Sacramentorum apud eos considerationes, magni aliquid, quod ad vitæ honestatem, & innocentiam multum conducat, in eis inuestigabunt; volunt quippe Sacramenta nihil esse aliud, quàm meras picturas diuinarum promissionum: proinde ea frigere plane ad incitandum hominum animos vlla singulari charitate, aut desiderio perfectionis nec immerito existimabunt. Religionis externæ apud eosdem facies aut nulla prorsus, vel omnino despicabilis. Atque de virtutibus ac vitijs, eorum opiniones, proiectæ prorsus ad omnem vitæ turpitudinem. Quid enim præclari virtuti attribuunt, qui illi libertatem actus

Beza de re
Sacrament.

actus humani adimunt, qui vitij damnabili macula perpetuo, etiam in optimis hominibus, contaminatam dicunt, qui momentum meriti ei detrahunt? Aut quid vitio, seu peccato, mali permittunt, contententes, eiusdem appulsu actus gratiam iustitiæ non expelli, vel credenti nocumentum aliquod spiritus eo incussum iri? Quocirca si sollicitentur ad repudiandum suam fidem, facile secum iudicabunt, se eo, utpote persuasionis sordidæ interitu, nihil magni momenti, quo ad probitatem, aut Dei, ex vitæ actione imitationem, deserturos.

Indic. ib. 12 Ad robur porro fidei diuinæ spectare Rationes credibilitatis, quibus ethnici & Iudæi in eiusdem fidei assensum inducantur, nemo plane ignorat: in eis enim velut in *Sampsonis* crinibus, latet fortitudo omnino admirabilis. Primo loco, ad conuersiones externarum Nationum, fides catholica suos catechistas mittit instructos vera cognitione Maiestatis, amplitudinis, fortitudinis, ordinis, ac sanctitatis in Christi Ecclesia spectabilium. Dicit ergo noster catechista, in hac ecclesia, seu regno dei, reperiri eximiam formam regiminis ad exemplar regni Dei in cœlis, Monarchiam scilicet: ut inde summa vnitatem ecclesiæ instituta, vnitatem etiam fidei apud omnes fideles, cum maxima charitate & animorum consensione, inde statueretur. Proinde ad Regnorum aut Nationum diuisiones per varios absolutos Principes, Dei ecclesiam non esse diuidendam affirmabit, sed fore potius in ea omnes vnius Patris filios, vnius Vicarij Christi discipulos, quantumuis aliunde discrepantes, mundo vniuerso & genere humano hoc pacto in vnum regnum coalescentibus, pronuntiabit. Describet pariter in hac ecclesia qualitates personarum, qui sacris operantur, utpote Archiepiscoporum, Episcoporum, Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum, Acoluthorum, Exorcistarum, Ostiariorum, ac reliquorum in sacris ministrorum. Quorum, utpote certo ordine digestorum, aspectus, plurimum commouebit animum alicuius ethnici in ecclesiam ingressi.

August. lib. de gest. cum Gaud. cap. 33. 13 Addet, securum fore illi aditum in confortium Christianam fidem in hac Ecclesia profitentium, quandoquidem eo non sit inhæsurus *Figmento humano*, ut ait *Sanctus Augustinus*, sed instituto diuino. In qua ecclesia infallibilem, ob assistentiam perpetuam Spiritus Sancti in ea, veritatem semper tenebit, ac inde cum alijs fratribus inuincibilem concordiam iugiter seruabit. Hoc sane mirum in modum arridebit iudicio huiusmodi Ethnici, eo quod consolationis ac tranquillitatis plenum: ecclesia enim non solum arca Noë ei videbitur ad nauigandum; sed etiam portus cœli ad appellandum.

14 Procedet porro noster catechista ad, enarrandum res gestas ab ecclesia: videlicet numerabit ei annos suæ ætatis, ac inter illos, iniqua ac dura tempora, hæreses & persecu-

tiones varias in eam inferentia, ad memoriam reuocabit. Explicabit quo modo tamen non obstantibus istis incommodis, ac ne quidem malis moribus in Christum credentium id impediens, catholica sit: hoc est quæ omni tempore & omni loco, a promulgato Euangelio extiterit; quod eadem deuietis hæresibus, superatis persecutoribus, iuxta Prophetias veteris Testamenti, se per orbem terrarum amplissime dilatauerit: eadem in illa doctrina fidei simili tenore semper currente, & continua Pastorum in eadem successione, usque ad præsens tempus, a Christi & Apostolorum ætatibus, fidem ad nos usque deducente. Dubio procul, hoc expensum a Pagano, haud parum illum inflectet in assensum nostræ fidei. In quam sententiam ait *Sanctus Augustinus*: Tenentes Ecclesiam, quæ dilatatur & crescit per omnes gentes & per vniuersam terram, non vtiue signum sequimur humanum sed promissum, factum, quæ diuinum. Aptè idcirco comparat idem *Sanctus Augustinus* Ecclesiam catholicam vesti seu poderæ, cuius ora quaquaversum plurimum spacijs ambiat. De hac ora vesti per omnes gentes vnitatem tota contexitur. Hac intrauit Caput in vestem, ut indueretur Christus varietate orbis terrarum: quia in hac ora vestimenti apparuit varietas ipsa linguarum.

15 Huius argumenti tantum esse ponderis arbitrati Sancti Patres, ut ex eo probarunt contra paganos Christum esse Deum, & eius fidem diuinam. In quem enim alium inquit *Tertullianus*, Gentes crediderunt, nisi in Christum, qui iam venit? in quam sententiam, *Chrysostomus* multa disputauit. Cor rectum ait *S. Augustinus*, iam Christus possidet: quod adhuc eis clausum est, qui ferro pugnant, non est clausum illi, qui ligno pugnat. Dominus enim regnat a ligno. Factus est autem mons magnus & impleuit vniuersam faciem terræ. Hac est ecclesia catholica, cui vel communicare gaudere. Nunc autem videmus orbem terrarum iam reuelato rore saginari per euangelium Domini nostri Iesu Christi. Quid est heretici, quod de paucitate gloriamini, si propterea dominus noster Iesus Christus traditus est ad mortem, ut hereditate multos possideret? Ob hanc insignem victoriam fidei Christianæ, Christiana quadam charitate insultat is ipse *S. Augustinus* Ethnicis, ad huc renuentibus sua colla Christo subdere. Hi Christum, quod in monte Caluariæ crucifixus, solebant deridere, usurpantes illa verba puerorum infelicium, qui *Elizæ* o conuiciabantur: *Ascende calue, ascende calue*. Cæterum illos vano risu exultare iam a Christo debellatos ostendit *Augustinus*, quandoquidem *Eliseus* noster conuersione Gentium præualeat in paganos. Ita rideant, ait, *Scripturas*: quantum possunt rideant, dum per singulos dies rariores paucioresque se rideant vel moriendo vel credendo. Adiungit usque ad finem mundi, virtute Euangelij fore indies pauciores paganos, donec tandem penitus exterminentur. Et quod attinet ad Græcum paganismum, cum per Christum hodierna die intuemur ubique penitus deletum. Quis vnquam, querit *Eusebius*, ab omni seculorum memoria aut Rex aut Princeps, aut Phus. aut legislator: aut propheta seu Græcus lu-

Gen. 12.
Rom. 2. 17.

August. lib. de gest. cum Gaud. cap. 33.

August. lib. 2. cont. lit. letit.

Act. 2.

Tertull. lib. cent. ludæos.

Chrysost. homil. quod Christi, sit Deus. August. iu Psalm. 89. de vnit.

Ecc. cap. 2. 5. lib. 20. cont. parma.

4. Reg. cap. 2. August. Ep. 59.

Euseb. orat. in Laud. Constan. cap. 14.

barbarus fuerit, tantum virtutis decus est consequutus, ut ipsius nomen ad omnium hominum aures, qui in terra debebant etatem, permaneret, inque omnium ore & sermone versaretur?

16 Dum vero hæc Ecclesiæ vniuersalitas & amplitudo per omnes nationes propagarentur, Catechista orthodoxus declarabit Ethnico egregie res gestas profitentium fidem Christianā. Recensebit illi fraudes primorum hæreticorum verbo dei suas hæreses honestantium. Explicabit eidem violentias tyrannorum & Imperatorum, fidem Christi impugnantium: & eorum ostentu mirabitur pagani animus victorias nostrorum in tot Dracones & Leones. In quem etiam finem Generalia Concilia, in hæreticos veluti totidem erecta trophæa, ob oculos illius pagani statuet Catechista: commentaria quoque eidem recensebit Doctorum Græcæ ac Latinæ ecclesiæ. Et quod ad hæreses attinet, adnectet, quomodo inter reliquas, Protestantismus tot vnius hydræ, seu bestię in Apocalypsi, hæresibus, veluti totidem capitibus constans, & in ecclesiam Romanam, seu Mulierem & eius filium eos perditum depugnans, nihilominus hodierna die armis eiusdem ecclesiæ Romanæ concussus, langueat, in contumeliam in despectum ac contemptum paulatim tendat. Istis plurimum ad credendum incitabitur paganus, nisi naturæ lumen velit in se obstinando comprimere, & se totum in tenebras inducere.

17 Quod etiam natura hominis, virtutum semina & primordia in se contineat, inde maximarum virtutum ostensa incrementa, quæ peperit fides Christiana in animis fidelium, haud leui ictu ad credendum illum externum incitabunt. Hoc argumento in primitiua ecclesia vsi sunt S. Paulus, Athenagoras & Iustinus martyr, fides facientes externis hominibus, quod qui in paganismo vitiosissimi erant, subito facti Christiani, castissimi, purissimi, sanctissimi que euaserunt: ita ut ex doctrina nostræ fidei sancta & immaculata, sancti & immaculati mores miramutatione prodierint. Hæc quidem fuisti, sed abluti estis, sed sanctificati estis: Abluti infusione gratiæ habitualis, sanctificati operibus virtutum: quæ olim in veteri lege dicebantur Iustificatio-

nes. Hinc memoriam ingeret Catechista eorum, qui charitate incredibili iuere in efferas & barbaras nationes, eas ad fidem Christi conuersum: exponentes se tot periculis & istius vitæ miserijs. Originem autem tantæ in natura humana mutationis, ac tantarum virtutum in fidelibus, docebit paganum catechista, poni in doctrina fidei ab omni libidinis & impuritatis nœuo alienissima. Inde per gratiam Christi, virtutum dignitates, ex sententia nostræ fidei, pagano ostendet, simulque vitiorum turpitudines eadē patefactas narrabit: adeo ut vel occultissimus animi consensus in interdictam voluptatem, sit nostri dogmatis iudicio, homini lethalis & æternæ damnationi obnoxius. Hanc considerationem antiquissimus Athenagoras iniicit animis Paganorum, Christianos persequētium, loquens ad eos de osculo pacis, quod olim Christiani in sacris mutuo porrigebant. Non aliter quam pia salutatio, vel potius adoratio habe-

tur: quæ si vel parum impura cogitatione coinquinata fuerit, a vita æterna alienat. Hanc eandem auersionem a labe voluptatis, & reliquis bonis istius vitæ, spectabilem in primis illis Christianis, istis recolit Lactantius post Iustinum Martyrem. Preceptis & ipsa re eam vitam sequuti sunt, quæ & voluptatibus caret, & omnia quæ habentur in bonis spernit: sed etiam morituros esse se & scierint & prauiderint, & postea vniuersos, qui eorum disciplinam sequuti essent, acerba & nefanda passuros. De hac ipsa doctrinæ Christianæ puritate & innocentia, præclare quoque differit S. Augustinus. Ille, inquit, huic doctrinæ inimicus est animus, qui vel errando eam nescit esse saluberrimam, vel odit agrotando medicum. Scio excellentiam tuam quorundam perpeti obstinatissimas contradictiones, qui propterea putant, vel putare volunt Christianam doctrinam utilitati non conuenire Reipublicæ, quia nolunt stare Rempubicam firmitate virtutum, sed impuritate vitiorum. Proinde qui doctrinam Christi aduersam dicunt Reipublicæ, dent exercitum talem, quales doctrina Christi milites esse iussit. Dent tales Prouinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales seruos, tales Reges, tales Iudices, tales denique debitorum redditores & exactores ipsius fisci, quales esse præcipit Doctrina Christiana, & audeant dicere eam aduersam Reipublicæ esse, imo vero dubitent eam confiteri magnam, si ei obtemperatur, salutem esse Reipublicæ. Constantinus instituens comparisonem inter veterem superstitionem & religionem Christianam, hæc intulit: An non hic vera & germana concordia? an non perpetua benignitas? an non errati reprehensio, qua admonitionem adhibet non ad perniciem, sed ad curationem, non ad crudelitatem sed ad salutem, sinceramque fidem, primum erga Deum, deinde erga homines, quos natura deuincit, suauitatem? Huc accedit misericordia in eos, quos aduersus fortune casus oppugnauerit: vita simplex, sinceraque nullo versutia furo improbitatem obtegens. veri etiam Dei, & vnius Principatus agnitio, an nō hic satis apparet? Quamobrē Augustinus in eo ponit singularem Dei prouidentiam, simul ac amorem in genus humanum, quod ei omni vitiorum genere prius violato, tam efficax remedium ad puritatem vitæ adsequendam suppeditauerit, quale illud, quod ex fide in Christum propagatur. In ista, inquit, colluie morum pessimorum & veteris perditæ discipline, maxime venire ac subuenire debuit cælestis auctoritas, quæ voluntariam paupertatem, quæ patientiam, benevolentiam, iustitiam, atque concordiam, veram pietatem persuaderet, ceterasque vitæ luminosas, validasque virtutes non tantum propter istam vitam honestissime gerendam, non tantum propter Ciuitatis terrenæ concordissimam societatem, verum etiam ad adipiscendum sempiternam salutem, & sequuturi cuiusdam Populi cælestem diuinamque Rempubicam. Inde idem Doctor conferens doctrinam Christi cum Philosophia Platonis, quantum ad energiam inducendi virtutes, sic loquitur Deum compellans: Non habent illæ paginæ vultum pietatis huius, lacrymas confessionis, spiritum contribulatum, cor contritum, & humiliatum, Populi salutem, sponsam, Ciuitatem, arrham spiritus sancti, poculum precij nostri. Similia inculcat S. Bernardus, hoc motuum credibilitatis

Lact. 15. Iust. cap. 3. instit. orat. Const. orat. cap. 12. 13.

Augu. ep. 3.

Const. orat. cap. 123.

August. ep. 5.

Bern. serm.

22. in Cant. Sozi l. 5. c. 5. *dibilitatis in nostra fide perspexit Iulianus Apostata, teste Sozomeno: Existimabat Religionem Christianam, maximam ex vita & moribus eorum, qui eam sequebantur, consequutam existimationem.*

Psal. 18. *18. Et quod Christi Euangelium non sit solum lex immaculata, sed etiam conuertens animas, ab historijs Ethnico ad fidem conuertendo proponet Catholicus Catechista praeclaras tam in actiuis virtutibus quam intellectuales illius in nobis impressiones. inde nominabit Monachos, Anachoretas, Virgines, Martyres, Regnorum Apostolos, Confessores, Doctores, qui incredibili splendore cum ingenti aliorum vtilitate ex vitae sanctimonia inclaruere. Catechumeno hæc cogitanti occurrent post Apostolos S. Ignatius, S. Polycarpus, S. Babilas, S. Agnes, S. Cecilia, S. Catharina, S. Barbara. S. Antonius, S. Paulus: & vt notat S. Gregorius post orionas hyadum, Ecclesiae Doctores Basilium, Nazianzenum, Hieronymum, Ambrosium, Augustinum & Gregorium designabit: Qui subductis Martyribus, eo iam tempore ad mundi notitiam venerunt, quo fides clarius elucet: & repressa infidelitatis hieme, altius per corda fidelium sol veritatis calet. Cum audiuerit iste Ethnicus, horum virtutes & res gestas sibi a Catechista narratos, profecto si quid in illo bonae indolis superfuerit, propendebit inde plurimum in partes Euangelij.*

19. *Et inter reliqua eiusdem sanctissimi Euangelij effecta, eidem noster Catechista recensabit, apud multos, iam post virginitatem Christi Domini, ac Matris illius, studium, adeoque votum virginitatis non priuatum tantum sed & publicum vigere; quale teste S. Ignatio, olim emittendum non nisi ex consensu Episcopi. Propositum hoc tunc pagani duxere effectum impossibile, tamen si diuinum quid in se habere agnouerint. Cum ergo intellexerit ethnicus Catechumenus a suo Catechista, hoc votum passim a nostris emitti, insuper sanctissime durante vita seruari, admirabitur sane vim celestis nostrae doctrinae in tanto integritatis flore conspicuae. Ex hoc aliquando Patres adseruere veritatem nostrae fidei, & quod Christus, tanta in nobis sua gratia educens, esset Deus, in paganos disputantes. Eusebius S. Ambrosius, Aurelius Prudentius, S. Victor ostendunt, nunquam cum illa animi & corporis castimonia, iuxta ac perpetuitate, ante Christi aduentum, apud vllam nationem, obseruatam aut cultam fuisse vllibi locorum castitatem, ac modo apud Christianos. Quid hoc nitoris ac puritatis liliario potentius ad persuadendum veritatem nostrae fidei animo istius externi apparere poterit? Inuenies multos, ait Athenagoras, ex nostris in utroque sexu, qui in celibatu consensescunt: quod in hoc statu Deo coniunctiores se futuros sperant. Quis alius praeter Christum efficere potuit, vt sacrae mulieres Virgines perpetuo maneant, a cibis & vino abstinentiam tollerarent, se uero & aspero vita genere corpus suum coercerent? Quis non existimabit diuinam virtutem obtinuisse animos Ammonis & eius uxoris, de quibus Socrates: qui matrimonio iam iuncti, ante congressum maritalem cogitantes de puritate virginitatis, de propinquo ad Deum per eam accessu, eius propositum apud se firmarunt, mox-*

que institutum monasticum professi, durum austerumque vitae genus exercuerunt, quo tantum ab ipsis decretam sanctimoniam apud se stabilirent? qui quidem Ammon in tantam deuenit sanctitatem, vt i. S. Antonius, teste S. Athanasio, illius animam corpore exutam in coelum sublatam adspexerit. similem diuinæ gratiae vim in S. Alexio Roma, in S. Odouardo Rege, nostra Anglia est demirata. quo in genere aliquot Exempla etiam S. Augustinus recolat.

20. *Vltius vero in hoc genere argumenti progrediendo Catechista, memoriam faciet illius honorarij cultus, quo Sancti, vt pote qui dum viuerent, erant mundo loco ludibrij, imo qui infames ab eo habiti, omnem vim crudelitatis ad mortem vsque ab eodem fuere experti, modo tamen a nobis celebrantur. S. Chrysostomus recollens, nullos Imperatorum, ab ipsorum funeribus, ita esse apud posteros in honore, ac sunt Sancti, eis nempe dicatis templis, inde conficit, Christum cuius gratia ad tantam dignitatem adspirarunt, fuisse Deum. Ostendatur, inquit Sancti. Augustinus, mihi Romae in honore tanto templum Romuli, in quanto tibi ostendo Memoriam Petri. In Petro quis honoratur, nisi ille defunctus pro nobis? In quam sententiam contra Graecos paganos plurima recensuit Theodoretus. Merito certe intruendus Ethnicus, summa admiratione hoc prosequetur: & inde secum mente colliget diuinæ gratiae per Christum, vim summam extitisse, quæ in tam illustribus effectis in clarescit. Hoc autem apertius perspiciet si Sanctorum, dum in hac vita egerint, qualitates expendit: nempe quod fuerint natura fragiles, condicione, mundo contemptibiles, adeoque indigni, eius sententia, qui hanc communem auram vel spirarent: quod nihilominus ad tantam gloriam per Christum, eorum Principem, modo apud Principes, populum, omnesque fideles, hic in terris peruenerint.*

21. *Ad probandam hanc ipsam Christi Domini diuinitatem, sancti Patres aliquando argumentati ex miraculis, quæ a Deo fiebant ad sepulcra sanctorum Martyrum, iuxta & ex cultu, quem eorundem reliquijs pii fideles exhibuere. animis repetentes, Sanctorum ossa quodammodo ob Martyria & contemptum, fuisse, vt ait Psalmista, dispersa secus infernum, postea habita omni thesauro & gemmis preciosiora, vt de ossibus S. Ignatii & S. Polycarpi scribit S. Chrysostomus & Eusebius: recte intulere, non nisi Christo Deo auctore, tale quid perfici potuisse. Ambrosius ait Eusebius, preciosissimis gemmis chariora, & omni auro probabiliora per ignem facta, collegimus. Ex hoc S. Chrysostomus probat contra Ethnicos veritatem fidei Christianae, simul ac nostrorum corporum resurrectionem. Imperij, inquit. S. Augustinus nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulchrum Piscatoris Petri, misso diademate supplicat. In quos propheta Isaiae quadrare videatur: Ossa vestra quasi herba germinabunt.*

22. *In hoc ipsum propositum inducendi pagani animum in assensum nostrae fidei, inferre poterit mentionem idem catechista exorcismorum, tanta tamen diuina virtute Dæmones in humanis corporibus vexantes, ac eos inde exturbantes.*

Athan. in vit. S. Antō.

August. l. 2. Confess. c. 6

Chrysost. Hom. cont. Gent.

Aug. Ep. 42. in psalm. 44. de Sanctis. serm. 25. Theod. lib. cont. Graec.

Psal. 40.

Chrysost. de S. Ignat. Euf. l. 4. cap. 14.

Chrysost. de S. Bab. Hom. 26. in 2. ad Corinth.

August. Ep. 42. Tract. 3. in Ioan. in Psalm. 42. Isa. 38.

Paulim. na-
tal. 4.

primis Lector seruiuit in annis]
Inde gradum legit, cui munus, voce fidei
Adiurare malos, & sacris pellere verbis.

Dubio procul nulla virtus præter quam diuina
poterit præualere in dæmones, vt in eos præ-
ualent nostri exorcismi: proinde ex eorum en-
ergijs, recte sancti Patres contra paganos
probarunt Christi Diuinitatem. Nos, inquit S.

Iustin. dial.
Tertull. A.
pol. cip. ad
demetri.

Iustinus Martyr, qui in Crucifixum sub Pontio Pilato
Iesum Dominum nostrum credimus, dæmones omnes
& spiritus malos adiuratos eijcimus, & imperata fa-
cere cogimus. idem genus argumenti tractat Ter-
tullianus. De contactu, deque adflatu nostro, contem-

Tertull. A.
pol. cap. 23.
ad Scapul.
Cyprian ad
Demetrian.

platione & representatione ignis illius correpti, etiam
de corporibus nostro imperio excedunt. Ex quo testi-
monio intelligere etiam possunt Protestantes,
ad religionem ac fidem, præter Scripturas, ex-
stitisse Apostolicas Traditiones, exorcismorum
ritus instituentes. Sicut olim Christus ipse, ait La-
ctantius, verbo, ita nunc sectatores eius spiritus inqui-
natos de hominibus, & nomine Magistri sui & signo
passionis excludunt.

Lactant.
lib. 2. cap.
27.

23 In Ecclesia etiam Catholica vel adhuc vi-
gere donum prophetiæ, & miraculorum osten-
ta, affirmabit orthodoxus Catechista: vnde in-
telligat instruendus ab eo paganus, eandem
Ecclesiam, Dei virtutem & bonitatem singu-
larem in se complecti & ostendere. Iustinus Mar-

Iustin. A.
pol. Athe-
nag. Apol.
Tertull.
Apol.

tyr, Athenagoras, & Tertullianus paganis ex publi-
cis scriptis renunciarunt, suis etiam temporibus
plurimos diuinitus præditos dono prophetiæ:
quod instar dotis, collatum a Deo Ecclesiæ, pro
eius necessitate est perpetuo duraturum. Mira-
cula autem sunt quasi vbera Dei, quibus ipse
in nobis suam vim nutrit, ac sustentat in nostra
imbecillitate fidem: quorum mentionem faci-
unt frequentissime S. Augustinus, S. Gregorius mag-
nus, & Gregorius Turonensis. Imo hac ipsa nostra
ætate, si optimorum, ac iudicio valentium, si
publicis Tabulis quidpiam deferendum, fre-
quentia sunt miracula in argumentum & pro-
bationem fidei Catholicæ. Enimvero hoc au-
diens paganus penitus existimabit, veram esse
nostram fidem, tot signis diuinitus indies con-
testatam. Euidens omnino, protestantes aper-
tissime mentiri, affirmantes, a tempore Aposto-
lorum, nulla patrata miracula: cuius falsitatem
ostendit Constantinus Magnus, qui floruit tertio se-
culo: Vera fides, inquit, seipsa quotidie nouis mi-
raculis patefacit.

Augustin.
lib. 22. Ciu.
cap. 8. Gre-
gor. dial.
Greg. Tur.

Euseb. lib.
3. de vit.
Constan.
cad. 29.

24. Postremo huc a catechista conferenda
quædã alia in Ecclesia Catholica fidei sustenta-
cula, quæ in memoriam fidelibus reuocant ar-
ticulos fidei; idque perpetuo & continuata se-
rie ceremoniarum. In hunc finem Ecclesiarum
fabricæ & ornamenta conducunt. eo pariter
rendunt crucis vbique locorum erectiones, ac
venerationes: ex quibus Sancti Patres contra
paganos adstruxere veritatem fidei nostræ, &
Virtutem crucifixi; vt disputat S. Augustinus, & quod
Christus esset Deus. quis enim alius præter De-
um efficere potuerit, vt crux, olim insignis op-
probrij instrumentum, iam honoris causa esset
in frontibus fidelium, in diadematis Regum,
in ritibus sacrorum, vt rectè differit inter alios

Augustin.
psalm. 95.
Deut. 21.
Gal. 3.

Chrysoft.

S. Chrysostomus? Hinc Constantinus Magnus, teste Eu-

sebio, ad morem Christianorum Vultum saluari,
illa passionis signauit nota. Eo enim fides nutri-
tur & exercetur. Cæterum hoc maledictum, hoc
abominabile, hoc extremi supplicij symbolum
Crux, diadematis & coronis ipsis clarius fa-
ctum est. Huic ipsi fidei seruandæ & augendæ
succurrunt quoque in Ecclesia Catholica varia
festa & celebritates spectantes ad beneficia Dei,
ad mysteria Christi, ad res gestas ac dignitates
Sanctorum: quibus omnibus a pagano animo
conceptis, sentiet se magna quadam vi impelli,
idque ratione assecla, in assensum fidei Christi-
anæ.

25. Verum non solum in argumentum ere-
dibilitatis fidei istis disputamus contra ethni-
cos, verum etiam Iudæorum perfidiam eisdem
reuincimus; & si quid in ipsis bonæ indolis,
id in assensum nostræ fidei inclinamus. Dici-
mus ergo in illos differentes cum Tertulliano ac
alijs Patribus, iam per orbem terrarum Christi
virtute contritam idololatriam, vnius Dei ag-
nitionem ubique susceptam, impletas iam nu-
merositate Christianorum prophetias veteris
Testamenti: vt pote de multiplicando semine
Abrahæ ad numeros stellarum in cælo & arenæ,
quæ est in litore maris: de conuersione gentium
de Hierusalem inhabitanda absque muro. Ad-
dimus vltcrius, modo orbem terrarum per chri-
stum nitere vitæ sanctimoniam, præcipue autem
cultu perpetuæ virginitatis: summam quod
pro sua religione dixit Iosephus Iudæis: nempe
paganos sulcipientes iudaismum, inde quod ad
mores reddi sanctiores, contra Iudæos ad pa-
ganorum ritus transeuntes, eodem effici turpi-
ores: idem nos dicimus: scilicet Iudæos & pa-
ganos sulcipientes fidem Christi, inde effici
sanctiores: ab ea autem refugas ad ipsos, in o-
culis omnium nequiores inueniri. affirmabimus
in confirmationem fidei Christianæ, etiam ad-
huc orbem illustrari miraculis, Concilijs gene-
ralibus, omnis generis literatura, Martyrum
trophæis, temporum longa duratione, & pasto-
rum successione vnam eandemque fidem per-
ennare. Hinc Iudæos compellantes, ab eis sci-
scitamus, quem aut qualem exspectare possint
Messiam, qui veteris Testamenti prophetias ex-
actius impleat, quam præstitit Christus domi-
nus, & cur orbe iam quasi senescente, alterius
Messiæ aduentum præstolantur, qui generis hu-
mani miserijs melius aut plenius succurat? Pari
modo Protestantes compellamus, ac ab eisdem
sciscitamus, si nostra Ecclesia non sit vera, quæ-
nam ipsorum protestantica, veteris Testamenti
typis & promissionibus iustitius hætenus respo-
derit? probent nobis ad illos typos & promissio-
nes, Protestanticam Ecclesiam orbem terrarum
ad fidem conuertisse, hæreses in concilijs gene-
ralibus refutasse, religionis momento, Eccle-
siarum fabricis, ceremoniarum apparatu, Cleri
ordinibus Christianam fidem ostendisse? imo
dicant mihi, vbinam gentium ante Lutherum vi-
guit illa Ecclesia, quæ docuit Deum auctorem
peccati, quæ Reges seu Reginas Ecclesiarum
Præsules supremos agnouit; quæ Duo solum
docuit esse Sacramenta, ac inter ea Baptismum
paruulis inutilem, & eodem Ludibrium, vt disse-

Homil. 84.
in Ioan.
Eutim. pa-
nopl. part. 2
Tit. 10.
Euseb. lib.
3. de vit.
Constan.
cap. 1. 2.

Tertull. lib.
Iudæos.
Chrysoft.
Homil.
cont. Gent.
Gen. 12.

Rom. 1.
Isa. 1.

Zachar. 1.

Ioseph. in
procem. hist.

rit

August. l. 4. rit S. Augustinus: nullum decus laudabile inesse
cont. Don. virtuti, aut dedecus peccato: Ecclesiam visibi-
lem errare, & corrigendam a *Luthero & Caluino*.
quando, precor, Ecclesia, cuius hæc dogmata,
in aduersam falsitatem vbique locorum præua-
lebit, & obtinebit portas inimicorum suorum,
si id nondum peractum?

Gen 22. 26. Vt modo explicemus, quam ingentem,
occultam licet, in fidem Christi hostilitatem
exerceant Protestantes, sciendum, eorum quæ
sibi fingunt Ecclesiam, dictis argumentis credi-
bilitatis non solum destitui, verum insuper mul-
ta, si non omnia, & quæ inter ea potentiora,
in patrocinium paganismi, Iudaismi, & atheis-
mi inficiari, impugnare, probris infectari, vt vel
inde pateat, quam sint validi Antichristi præ-
cursores ad fidem Christi penitus destruendum.
Genuinæ certe sunt *Dalila*, quo suarum hære-
sum, omnia nostra negantium, forcipibus,
Indic. 16. *Sampsonis*, scilicet Christi robora, in crinibus
præscindant. at singula momenta discutiamus,
idque strictim sub qua possumus breuitate.

27. Noster catechista instruendo ab ipso pa-
gano pollicebitur ingressum in eam Ecclesiam,
quæ ad vnitatem fidei vbique locorum tenen-
dam, gaudeat vnitatem Monarchæ, scilicet vni-
tatis specie summa. at huic argumento repugna-
bunt Protestantes ac dicent pagano, contem-
nendum hoc propositum ei motiuum: quan-
doquidem forma regiminis in Ecclesia, spectan-
da in Principibus sæcularibus, in suis prouincijs
seorsim & independentem gubernantibus, aut
in confusa multitudine vniuscuiusque Parochiæ.
Cum idem catechista suo catechumeno dixerit,
se credendo admissum iri in Ecclesiam visibilem
perpetua Spiritus sancti in ea præsentia, con-
tra motus omnes infidelitatis aut anxietatum
stabilendam, opponent se ei Protestantes ac af-
firmare præsumunt, Ecclesiam visibilem erroribus
esse obnoxiam. Mox quæ disputabit Cate-
chista catholicus, petita a rebus gestis in ecclesia,
nempe ex victorijs in hæreses, in persecutores
fidei per conuersiones Gentium, ex successi-
one Episcoporum vsque ad nostra tempora: ea
omnia impugnabunt Protestantes: Vident e-
nim suam Ecclesiam omni tempore & loco haud
fuisse conspicuam, ad eam non fuisse reductas
ab idololatria Nationes: proinde definire mini-
me verebuntur, Ecclesiam Christi non esse
eam spaciosam & amplam Christi hæreditatem,
sed potius gregem paruū semper sub cruce per-
secutionis gementem, sub inuolucro inuisibi-
litis abstrusum, sub delectu paucitatis singu-
larem. Deinde postquam Catechista orthodoxus
ethnico aut pagano affirmarit, illos doctrinam
in Ecclesia Christi reperturos efficacem ad pec-
cata euitandum, ad procurandum animæ puri-
tatem, ridebunt e regione Gnatones Protestan-
tici, & aperte affirmabunt, quod harum rerum
studia inania, quandoquidem omnia etiam ius-
torum opera sint peccata mortalia, quod ho-
nestas ex lege naturali aut positiua sit credenti
impossibilis: & quod caput est, quod credenti
nullum peccatum sit a Deo imputandum. Quæ
etiam in memoriam adducet noster Catech-
ista, pertinentia ad sanctissimos mores, ad vitæ

austeritatem, ad regulæ disciplinam, in quibus
nostri Monachi, Heremitæ, Sacerdotes, Monia-
les claruerunt, a Protestantibus cum ludibrio
reijcientur, dicentibus, tales simplices nimium
extitisse idiotas, ignorantes scripturarum aut
libertatis Christianæ. Quodcumque porro idem
Catechista orthodoxus intulerit de cultu, de
obseruantia castitatis ex voto, & certo vitæ sta-
tu susceptæ in Ecclesia, impugnabitur a Prote-
stantibus: quandoquidem iudicantibus eiusmodi
castitatem esse impossibilem, vsui Matrimo-
nij inferiorem, Euangelij libertati aduersantem,
denique nullius momenti quantum ad vim me-
riti specialem. Nihil demum adfirmabit Catechi-
sta noster, deductum a cultu Sanctorum, & re-
liquiarum ipsorum, a veneratione crucis, a mi-
raculis, a dono prophetiæ, a spiritu pietatis &
orationis, quod Protestantes non exhibebunt.
Sanctorum cultum infami nomine idololatriæ
criminabuntur, miracula iam a tempore Apo-
stolorum cessasse proclamabunt: & hoc ritu Pro-
testantium studijs pagani & Iudæi detinebun-
tur contra conatus nostri catechistæ, contra iu-
dicia & scripta Sanctorum Patrum, in errori-
bus prophanæ suæ credulitatis. Ac inter alia, o-
lim Patres adstruxere veritatem nostræ fidei ex
splendore & magnificentia externi cultus, Deo
in Ecclesia delati. inde admirationis loco meri-
to habuere, ædificasse Imperatores Romanos
tam splendidas Basilicas, in quibus res diuinæ
ad ritum Christianorum peragerentur, cum pri-
us, adeoque paulo ante, Romani Imperatores
eorum synaxes vetuerant, omnesque cætus in
extremas tenebras criptarum ablegerant: tunc
nihilominus temporis dixere, Ecclesiarum la-
quearia auro fuisse fulgida, vt narrant. S. Hiero-
nymus & Seuerus Sulpicius, Vasa Ecclesiastica ex
auro & argento præciosa, ita vt ad eorum ad-
spectum stupens *Iulianus Apostata*, hæc protule-
rit: *Quam preciosis vasibus filio Mariæ ministratur!*
Hoc vero adeo validum momentum ad pro-
bandum Christi diuinitatem, superstitionis nota
infamant. Quod porro antiqui patres disputa-
runt in eamdem sententiam ex cultu crucis, ex
energia exorcismorum, id totum a Protestanti-
bus deridetur & erroris damnatur.

28. Ex quo liquet, quam inermes & elumbes
sint Protestantes, qui, quod de alijs hæreticis
adfirmavit *Tertullianus*, ad nostra euertenda na-
ti, non ad externos conuertendos: inualidi plane
sunt, si velint ad paganos aut Iudæos proficisci
eos ad fidem in Christum conuersum. Quocir-
ca vt cum eis de fidei mysterijs disputantes agat,
nihil ipsis adest præter vnum ostentum Biblio-
rum Geneuensium: illudque tam nude ac frigi-
de peracturi, vt fateantur, tametsi ipsis euiden-
ter constet, eiusmodi Biblia esse verbum Dei
diuinitus inspiratum, nihilominus ipsis non sup-
petere rationes, vt id alijs persuadeant. Simili-
ter requirentes fidem a paganis aut Iudæis, qua
credant sibi iustitiam Christi imputari, sibi co-
indulta peccata, se in numero esse prædestina-
torum, ingenuè quod res est, loquuntur, agnos-
centes, nullas sibi rationes credibilitatis adesse,
quibus paganos aut Iudæos in talium rerum cre-
dulitates inducant. Verumtamen vnum quid

Euf. li. i. vitæ
constan. ca.
86.
Hier. in. cap
8, Zachar.
Seuer. l. 22.
histor.
Greg. Naz.
or. in Laud.
Basil.
Chrys. hom
cont. pagan.

est

est quod habent loco omnis ad hunc effectum panopliæ Catholicæ: quodque habita ratione humanæ infirmitatis, ad persuadendum sanè, potentissimū: neque ipse id dissimulabo: nimirum polliceri poterint Catechistæ Protestantici, cum Iudæis aut paganis differentes, futuros omnes Doctores in Theologia, quotquot ex paganis aut Iudæis, quantumvis rudibus habituri sint fidem suis biblijs: ac fore omnino, ut ipsi ex verbo Dei omnia in posterum iudicent, a nemine interim iudicandi. An non hinc magnum mundo periculum imminet, ne totus confluat demum ad sectam Protestanticam, laureamque hanc Theologici Doctoratus, quantumvis extra academiam spacia, & breui cursu dimenso, eam adipiscantur?

29. Cum itaque fidei robur hoc ritu penitus elumbarunt Protestantes, quis Christianorum Principum existimabit, eos esse satis idoneos ciues, qui sic in Christum suum perduelles? Nunquam sanè immanius Iudæi desæuere in personam Christi, quam Protestantes in fidem Christi. Propheta Ioël prædicens fore aliquando hostes in Iudæa, qui sacra omnia iuxta ac ciuilia ibi essent deuastaturi, hæc verba usurpauit: *Ficus meam decorticauit*. Quemadmodum enim ficus, cui cortex detracta, illico marcescit, ita fidei Christianæ vis vanescit, cum ei neruos ex traditione ecclesiæ credibilitatis, Protestantes succiderint. hoc quidem in illis molitur satan, licet sub pulcro prætextu verbi Dei, sub specie & hypocrisis reformatæ Ecclesiæ. Principes idcirco istis Christi perfidis hostibus colludere, idem est, quod Christo illudere, se ac suos ludendo, impietati & barbariei perdendos committere.

30. Postremum fidei orthodoxæ robur spectandum diximus in facultate ad recognoscendam hæresim, ac de illa iudicandū: ad hæreticos ipsos docendum, adeoque refractarios poenis tam spiritualibus quàm corporalibus coercendū. In quibus officijs peragendis, tam vitæ ciuili, quam sacræ, necessarijs, videmus fidem Catholicam ac Romanam potentissimam, inanem verò prorsus credulitatem Protestantum. Sciendum itaque, ut hoc melius demonstremus, hæreseos materiā formaliter sumptam, non esse quidpiam quomodolibet ad fidem pertinens, sed illud tantummodo, quod iam Ecclesia definiuit, ut egregie ostendit S. Augustinus. Hinc de Photino pro-

August. de hæres. l. 4. de Bapt. cap. 16 lib. 4. cont. Don. cap. 16

nuntiat, non fore illum hæreticum, nisi manifestata sibi doctrina Catholicæ fidei, persistere maluerit in errore. & ob hanc ipsam causam asserit S. Cyprianus, negantem validitatem Baptismi collati ab hæreticis, non fuisse hæreticum, eo quod exploratæ sententiæ Ecclesiæ obstinate eo non contradixerit: quod de eodem affirmat quoque Vincentius Lirinensis. De Arianis hæc S. Ambrosius: *Quoniam communiter aduersus Ecclesiam Dei conspirarunt, communi nomine hæreticos, quibus respondendum est, nominabo*. Hoc omnino consequens vel ad hæreseos ipsius definitionem: est enim in rebus fidei falsa ex animi pertinacia & rebellionem, electio. Rebellio autem, agnitæ est auctoritatis cum contemptu impugnatio, seu in eam iudicata ac spontanea renitentia. proinde

Vincen. l. 1. cont. hæres. Nou. Amb. lib. 1. de fide cap. 4.

in hæreticis non se prodit hæc animi pertinacia, seu repugnandi destinata libido, respectu tantum ipsius Scripturæ: nam cum eius testimonia contra allata aut Scripturam esse negant, vel alium sensum eis attribuunt, licet reuera errent contra eam, non sunt tamen in eam errando pertinaces aut refractarij, quandoquidem illius ab ipsis cognitæ auctoritati, definientes haud refragantur. hoc egregie docuit S. Augustinus, Aug. ep. 222. *Omnes enim hæretici ait, qui Scripturas in auctoritate recipiunt, ipsas sibi videntur sectari, cum suos potius sectentur errores: ac per hoc non quod eas contemnant sed quod non intelligant, hæretici sunt*. Destinatur itaque hæretica pertinacia in auctoritatem Ecclesiæ, proinde exeunt ab illa hæretici, ut eam postea audacius impugnent. Quapropter, inquit S. Augustinus, *nec hæreticus pertinet ad Ecclesiam Catholicam, quæ diligit Deum, nec Schismaticus, quoniam diligit proximum*. Itaque robur fidei Catholicæ, quod in hæreses inualefcit, propagatur a iurisdictione ad docendum, simul ac ad puniendum hæreticos, quibus valida comparet Ecclesia Catholica, protestantium vero dispersæ palantesque turmæ, eis exatæ, debilissimæ.

31. Quantum itaque ad iurisdictionem discernendam, collatis inter se Ecclesia Catholica & protestantium Synagoga, veritatis elucidandæ causa, propono hoc argumētū. Illa credetiū multitudo in aduersam obtinet verbi iurisdictionem, ex qua inimica altera exiuit, seu a qua discessit: nullo autem modo eam obtinet, quæ exiuit & discessit. Soleo, inquit Tertullianus in præ-
Tert. præf. *scriptione, aduersus hæreses omnes de testimonio temporum compendium figere, priorem vendicans regulam nostram omni hæretica posterioritate*. Sed Protestantes exiere ac recessere a Catholicis Romanis, non contra: ergo Catholici Romani gaudent iurisdictione in protestantes non protestantes in eos. Maior propositio liquet ex doctrina Apostolorum, assertum, hæreticos segregare se, exire ab orthodoxis: neque quod posterius, quod particularius, quod factiosius vindicare poterit sibi iurisdictionem in id, quod prius, quod vniuersalius, pacatiusque: nisi rebellibus ac prædonibus exeuntibus e ciuitate aliqua, tanquam Catilinarijs, attribuire velimus supremam iurisdictionem in ipsum etiam principem ac Rempublicam, a quibus defecere. minor euidentissima ex historijs, quæ consignarunt tempus, in quo Lutherus ac Calvinus deseruere Ecclesiam Romanam: Protestantes autem tempus nullum ostendere poterunt, in quo Catholici Romani ab ipsis exiere, ac ipsis, Pastoribus, Episcopis, vel Sacerdotibus existentibus, contradixere. Iurdictio ergo hac ex parte nostra est, non illorum. proinde si nos docere præsumant, immaniter superbiunt: si castigant, sacrilege debacchantur. Nam teste S. Hilario: *Hæretici omnes contra Ecclesiam veniunt*. Deinde Protestantum opinionibus communem notionem hæresis conuenire certo iudicio statuere poterit Ecclesia Romana. Etenim notum fecit, eadem plane superbia & rebellionem eiusmodi hæreseon auctores Lutherum ac Calvinum, bellum indixisse vniuersali fidei pie colentium Deum, qua olim Arius, qua Donatus, qua Pelagius, qua Nestorius in eam prius furia. Recte sugilla-

Aug. de fide & symb. ca. 10. de vnib. Eccle. cap. 9.

Iud. cap. 1. & Ioann. 2.

Hilar. lib. 7. de Trinit.

uit

Socrat. lib.
1. cap. 7.

uit *Constantinus Magnus* hæreticam superbiam *Ace-*
sy Episcopi *Nouatiani*, qui cum dogma parti-
culare *Nouati* proposuisset, quod nempe Eccle-
siastica absolutione quidam delinquentes a ba-
ptismo non essent in statum iustitiæ restituendi,
veluti protulisset quiddam contra communem
Theologiam, ei dixit, *Erigito tibi scalam acesci, &*
calum solus ascendito. Huiusmodi scalas erexere
Lutherus & Calvinus sua gigantæa arrogantia:
dum nempe orbem terrarum damnantes, se so-
los Euangelij prædicatores venditarunt: quibus
tamen aptiores scalæ *Gemonianæ*, quum vllæ a-
liæ. Hoc adeo vel ad oculum conspicuum, vt a
nemine negari poterit. Iudicati & damnati fu-
ere illi hæretici ab Ecclesia, ipsi contemporane-
a, habente ad id faciendum requisitam iurisdic-
tionem verbi, eo quod in argumenta suarum
hæresum, obstinate contra Ecclesiæ eiusdem
doctrinam, falsum sensum Scripturæ sententiis
adscripserint. Ergo iure nota hæreseos etiam
modo iniusta *Luthero & Caluino* ab Ecclesia, quæ
ad id præstandum legitima verbi iurisdictione
gaudet. Protestantes vero nulla specie pro-
babilitatis probare valent, Ecclesiam Roma-
nam Patribus vel Ecclesiæ Pastoribus in aliquo
dogmate repugnasse. Proferre ergo possumus
nos in illos sententiam, vtpote in hæreticos, illi,
autem in nos nequaquam. Quod si suam insci-
te venditent, quod ad hoc, auctoritatem, quasi
tanta modo esset, quanta sufficeret ad exigen-
dum a nobis obedientiam, dementia ipsorum
effrons, nobis apparebit penitus excors & e-
normis: quandoquidem eorum paucitas cum
nostro numero, eorum nouitas cum nostra an-
tiquitate, eorum dissensiones cum nostra con-
cordia, eorum coruus cum nostra columba, eor-
um ortus & progressus anfractuosi cum no-
stra continuata successione, eorum obscuritas
cum nostra luce, eorum ignorantia cum nostra
scientia, eorum dedecora cum nostris virtuti-
bus, comparari non debent nec possunt.

32 At neque hac ex parte ostendere poterunt
Protestantes, Arianos, Pelagianos, aut vllos a-
lios damnatos ab Ecclesia, fuisse hæreticos: ne-
dum illos, qui in *Lutheri* ac *Caluini* scholis suis
sectis discernuntur: quandoquidem nequeant
probare, illos in Ecclesiam suam Protestanti-
cam vnquam rebellasse, aut ab ea discessisse.
Omnes enim pari audacia ad Biblia, tanquam
forices ad caseum, acerrime conuolant. Ex quo
ergo rebelles, obstinati, pertinaces demum mu-
tuo censendi? Quasi vero visa *Lutheri* ac *Calui-*
ni Catulina vel Catulinaria progenie, omnes
mortales, quod ad diuina, illico tāquam Domi-
nis suis teneantur morem gerere: vel id non a-
gentes, hæreticæ defectionis nota inurendi?
Proferant iudicia sua quando voluerint, ana-
themata sua deuibrent, qualia placuerit, resi-
stentes hæreseos damnent, totus nihilo obstan-
te, orbis, illos quantumuis fulminantes, vt insa-
nos deridebit *Hercules*, vel *Bacchi* tripodem eorū
Conciliabuliabulis præferendo: adeo hac in re
iudiciaria debiles reperiuntur Protestantes, vti
fateantur ipsimet, suam, adeoque totius Eccle-
siæ visibilis auctoritatem, infirmam esse ad di-
rimendam litem, ac de hæresi iudicandum, cui
alij sua iudicia subijcere obligentur: cum Scri-

ptus tantum, non hominum sententijs, fidei
imperium diuinitus, vt ipsimet dicunt, commit-
tatur. Hinc, ex hac scilicet eorum impotentia
quod ad articulos fidei decernendos, propagan-
tur inter eos lites interminabiles, pugna, neuti-
quam quiete, nedum victoria vlla vnquam so-
picndæ: nullus tamen inter eos quantumuis
confligentes, hæreticus æstimabitur.

*Aduerso rupti seu quodam turbine venti,
Confligunt æsphiri, Notusque & letus Eoas,
Eurus equis strident filuæ, sauitque tridente
Spumens: atque imo Nereus ciet æqnora fundo.*

33 Denique quam sit rebus Ecclesiasticis, pa-
riterque ciuilibus, consultum, obstinatos hære-
ticos cohibere illos puniendo, satis cum ratione
ipsa, tum perpetua Ecclesiæ consuetudine ma-
nifestum. Cæterum obseruanda in hoc negocio
iustitiæ methodus, quam præclare tradit *S. Augu-*
stinus: nempe admonendo, primo hæreticos a
Catholicis docendos, deinde si obstinate resti-
terint, puniendos. *Si terrentur*, inquit, *& non*
docerentur, improba quasi dominatio videretur. Ad
hoc autem munus docendi hæreticos, solum re-
cte comparati catholici Romani. Nam cum hi
patefecerint Protestantibus, & alijs hæreticis,
quod iudicio vniuersalis Ecclesiæ, Patrum sen-
tentijs sese opponant, satis visi illos docuisse;
iustaque suberit causa, ob quam repugnantes
idem castigent. *Hic erit anathema*, inquit *S.*
Augustinus, *quisquis nunciauerit Ecclesiam, præter*
communione omnium gentium. Liquidum vale-
bunt efficere Catholici, quod Protestantes do-
gmata proferentes, dicant, vt meminit idem
S. Augustinus: *Ece hic est Christus, ecce illic, ecce*
in deserto, quasi vbi non est frequentia multitudi-
nis: Ecce in cubiculis, quasi in secretis traditionibus
atque doctrinis. Aliquem vero repugnare com-
muni doctrinæ Patrum præcedentium, habitum

ab ecclesia pro certissima nota hæretici. inde
Consilium illud Magnum Necenum ex do-
ctrina Patrum ostendit errorem *Arij*, fuisse hæ-
reticum. *S. Augustinus* sæpius monet Pelagianos,
eis cōsentire, debere cū doctrina Patrum, qui de
gratia scriplerunt, ante ortū corū cum alijs con-
troueram, si hæretici haberi nolint. Narrat *So-*
crates, ex mandato *Theodosii* Imp. in vnum con-
uenisse omnis generis hæreticos Constantino-
poli, qui ab orthodoxis examinarentur, & eo-
rum iudicia sustinerent. Quo autem hoc me-
lius fieret, conspirarunt Catholici, peterent ab
eis, *Vtrum aliquam rationem ducerent illorum Do-*
ctrinæ, qui ante diuisionem probe ecclesiam tempe-
rascent, an eos tanquam religione Christiana alie-
nos reicerent? Quod si eos reijciunt, eisdem etiam
anathema denunciare audacter aggrediantur. Quod
ergo Protestantes antiquioris Ecclesiæ Pares,
vtpote mera nomina, carnem & sanguinem vi-
tuperant, dum illis aduersantur, ideo Concilium
Tridentinū, sequutum legē primitiæ ecclesiæ,
eos hæreticos esse definiuit, proclamauit, damna-
tosq; ab omnibus fugiēdos admonuit. Protestā-
tes vero Catholicis suadere non possunt, aut cō-
ficere disserendo, quod ecclesiæ priuatim opi-
nādo, quasi in deserto & in secreto, & vbi nō est
frequētia multitudinis, bellū indixerint. Docere
proinde illos nequaquam valent, ita vt potestate
traditæ ab ipsis doctrinæ, teneantur Catholici

Virgil. 2.
Æneid.

August. Ep.
48.

August. lib.
de vnitat.
Eccles. cap. 2
Ep. 48. 166.
170.
August. lib.
1. de ba-
ptism. cap. 4
de vnitat.
Eccl. cap. 15.
ib. 25.

Socrat. lib.
1. cap. 10.

N n n

ad

ad eorum partes transire, aut ut id facere detre-
ctantes, iuste puniendi renunciatur. Imo ne-
que alios quoscunque hæreticos docendi offi-
cium eis competit. Nunquam enim satis mani-
feste declarabunt, Arianos, Pelagianos, a sua ec-
clesia protestantica defecisse, ad eam postlimi-
nio receptum, ipsis auctoribus seu Magistris,
parare iam debere. Neque satis illos docuisse vi-
debuntur, affirmantes a Christo Domino, ab
Apostolis eos transfugas esse: quandoquidem
in hac re tota versatur quæstio; constanterque
pronuntiabunt illi hæretici, se ab illis haud
transfugisse. Quæ tergiuersatio Protestantum est
inepta: quandoquidem sermo iam est de dis-
cessu a visibili societate in Ecclesia nunc præ-
sente, ex æquo gubernata a Spiritu sancto, ac
illa, quæ fuit tempore Apostolorum: non vero
de discessu a doctrina pristina; qui discessus ob-
scurior, & diiudicandus, habita ratione di-
scessus a visibili communione in Ecclesia. Sub-
iungent porro, eo admissio, inde non constare
se ab Ecclesia Protestantum erupisse, cum
Christus & Apostoli, quantum colligi poterit
ex sequentis Ecclesiæ canonibus, moribusque,
Protestantium placita penitus reprobarint. Si
ergo Protestantes, nullos, qui in rebus diuinis
a veritate aberrauerint, ne dum catholicos,
conuenienter ad formam tribunalis docere pote-
runt, nullos profecto ob hæresim iure pœnis ex-
cipere valebunt: atque hoc pacto in detrimen-
tum fidei, ex ingenio sectæ illorum, tuto ubi-
que hæreses grassabuntur, omniaque loca de-
mum impune obtinentes, pietatis firmamenta
tandem euertent. Toti quidem in hoc Prote-
stantes, ut dogmatibus ritibusque Catholico-
rum contradicant; quod ad duo interim maxi-
mi momenti in rebus fidei, incurij: scilicet eius,
quod certam regulam tandem assignaret, qua
sua positiua placita acceptabilia alijs redderent:
simul ac illius, ex cuius defectu parum solliciti
& imparati prorsus ad hæreses damnandas &
abijciendas. Idcirco quod hæreses pro fine &
termino habent a Christo apostasiam, atheis-
mum, aut paganismum, inde Protestantes, qui
sectæ ingenio hæresibus dictis modis patrocina-
nantur, fidei manifesti hostes: id proinde consi-
lij sub prætextu fidei clanculum peragunt, vnde
tota in Christum fides demum in orbe expugne-
tur. *In parte litigant, ut totum perdant.*

Hilar. lib. 4.

34 Enimvero quantum ipse iudicare potero,
qui hæc cum animo suo expenderit, in aprico
videbit, Protestantes hostes esse Christianæ fi-
dei, eo ipso fine ei neruos succidendo, quo eam
demum penitus eijciant, impietatem, veterem
que idololatriam in cætus hominum ad extre-
mum reducturi. Est quidem fortissima vera fi-
des, licet cum fragilitate nostræ naturæ copu-
lata: quemadmodum fortissima Ecclesia, quæ
instar fragilis arenæ in litore maris, impetus flu-
ctuum validissime repellit. Eleganter idcirco
comparat S. Augustinus robur fidei crinibus in
capite Sæpsonis: *Quæ in erinibus virtutis habuit ma-
gnum diuinumque secretum.* Secretum hoc robo-
ris non oritur solum ex interno animi lumine,
ut fabulantur Protestantes, sed ex argumentis
credibilitatis, ex auctoritate & traditione eccle-

August. lib.
1. contra.
gaud. cap.
30.

siæ catholicæ, ut multis ostendit S. Augustinus: August. de
qui explicare fatetur, se in communione fidei vtil. cred.
catholicæ teneri Ecclesiæ auctoritate, miraculis cap. 14.
confirmata, spe aucta, successione Episcopo-
rum continuata. *Euangelio non crederem, ait, nisi*
me catholica Ecclesia commoueret auctoritas: adeo August. lib.
lumen internum fidei perpetuo cohæret cum contr. Epist.
hac auctoritate & traditione Ecclesiæ. Prote- Fundan.
stantes autem, quod genuini præcursores Anti- cap. 3.
christi, hanc auctoritatem penitus, quantum
possunt, debilitant; eamque ob causam præter
Christum in scripturis loquentem, Calvinus sua- Calvin. lib.
det, nullum alium prorsus audiendum. *Ipsam 1. Inst. it*
audite: perinde enim est, ac si ab omnibus omnium do-
ctrinis abductos, huic vni nos sisteret: & ab vno om-
nium salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pende-
re, in vno hæere: denique quod verba sonant, vni
voci auscultare. Quin omnium hominum ora clausa
esse conuenit, postquam loquutus est ille, in quo cale-
stis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit
esse absconditos. Astutus in Caluino genius, ut vim
Ecclesiæ auctoritati & traditioni detraheret, il-
lam Christi verborum fuco hypocrita amplifi-
cat: mariti veluti expositis ornamentis, præpo-
stere vxoris pulchritudinem ac dignitatem di-
minueret. At precor te, Caluine, si ultra Chri-
stum nullus in negotio fidei audiendus, quem
locum in hoc officio habebunt Apostoli: ubi re-
ponendi garruli & indocti farinæ tuæ ministri,
qui quotidie ad miserum, credulumque popu-
lum de rebus fidei ineptissime rabulantur?

35 Cum autem Protestantum ingenia, ad id
suorum dogmatum principijs adacta, prona sint
in vniuersum ad errores, tum præsertim ad Iu-
daismum amplectendum. Hoc euentibus ipsis
verum fuisse multis probat Schlussemburgus Luth-
eranus, scribens contra Caluinistas. Cuius rei, li-
cet a nemine intellexerim adhuc solidam cau-
sam allatam fuisse, nihilominus hanc esse arbi-
tror. Testimonia ex veteri Scriptura desumpta,
quæ nos interpretamur in argumenta Sanctissimæ
Trinitatis, simul atque futuri Messie, animad-
uertunt Protestantes, ad literam verborum val-
de plausibiliter a Iudæis exponi de Maiestate
vnius personæ in diuinis, aut de colloquio Dei
cum Angelis, de Regibus ipsorum, vel de perso-
nis Prophetarum. Quod autem ad Ecclesiam
Catholicam, non mouentur eius auctoritate,
vnde illa loca de Sanctissima Trinitate, aut futu-
ro Messia nobiscum exponerent: quippe docen-
tes, eam multis erroribus & superstitionibus
deprauatam. Et certe, nisi apud nos summi mo-
menti essent hæc ipsa Ecclesiæ auctoritas & tra-
ditio, raro quempiam compellerent in senten-
tias fidei Christianæ illa a nostris citata te-
stimonia. Negligentes itaque Ecclesiam, val-
de propendent Protestantes in literales
eorum expositiones, decantatas a Iudæis.
Quod si in istis vlla cura ducenda exter-
næ auctoritatis, maiorem sane admirantur
illi in synagoga, quam in Ecclesia. Non
enim synagogam traducunt nominibus ido-
latriæ, superstitionis, vel iniuriæ in Chri-
stum, si eius doctrina sola spectetur, quibus ta-
men Christi visibilem Ecclesiam passim defa-
mât. Quid ergo illos eunctabundos, aut scrupulo-
sius

sius inquirentes ab amplexu Iudaismi detinebit, aut sistet in illis ingenij cursum in tam foedam a Christo defectionem?

Gen. 14.

36 Magistratus itaque ciuili ex istis percipiet, partim fidei definitionem impugnantes ex tribu Dan Protestantes, partim discordias in momentis fidei, sententiae nullius interuentu finiendas, excitantes, fidei ipsius interitum meditari, eoque morum ciuilitates, iuxta ac sanctitudines, sub praetextu fidem excolendi, apud se expugnandas instruere. Fiat Dan coluber in via, Ceraustes in semita, mordens ungulas equi ut cadat ascensor eius retro. Ungulae equi, fidem, quae totum cursum virtutum sustentat, significant. Quas mordent Protestantes, ut fide ab illis semel dente viperino succisa, qui quondam fideles ascensores, non solum cadant, sed retro cadant: hoc est ut cadentes relabantur. Retro cadunt ab illis corrupti, qui ad infidelitatem, ad vitae turpitudinem se recipiunt, ex quorum maiorum luto nos Christus per Ecclesiam erexit. Quod enim haeresis omnis in vniuersum caduca, inde in infidelitatem post breue tempus resoluitur: & quod genus humanum, ductu vel naturae ipsius incitatum, aliquam tandem admissurum credulitatem & religionem, ideo Protestantes eodem motu, quo Ecclesiae auctoritatem & traditionem impugnant, haeresim suam stabilientes, illomet atheismi infidelitatem suadent. Demum idolatriam reuocare in orbem terrarum satagunt: in quam omnem prorsus haeresim paulatim progredi testatur S. Athanasius. Verum, Salutare tuum expectabo domine.

S. Athanas. lib. contr. Idol. Gen. 49r

37 Haereses itaque impune permixtae, sicut ipsam fidem paulatim violant, ita quietudinem quoque inter ciues expugnant; eis vero, qui zelo Christianae veritatis pra alijs accenduntur, usque ad intima cordium ipsorum, dolores inuunt. Quod ad fidei exterminium attinet, id iam satis ostendimus: ex quibus innotescat, haereticorum studijs paulatim parari viam futuro Antichristo, qui apertum bellum nostrae fidei intentabit. De haeresi Ariana, & in eius nomine, de omni in vniuersum haeresi ac protestantismo ipso, ita iudicauit antiquissimus & sanctissimus Episcopus Alexandriae Alexander. In nostra, ait, prouincia prodierunt iam viri, qui leges rescindunt, Christum ipsum impugnant, animos hominum ad defectionem: quae quidem praenuntia & quasi praecursor Antichristi non sine causa & existimari & appellari possit, docere nituntur. Nam par est, ut nos qui sumus Christiani, omnes, qui contra Christum loquuntur, animoque sint ab alienato tanquam Dei hostes, & corruptores animorum deuitemus, neque id genus hominibus sicut praecepit beatus Ioannes, vel Aue dicamus, ne quando illorum peccatis communicemus. Bonorum porro animos sensu percelli doloris, dum in haereticos oculos coniiciunt, e re certe ciuili non fuerit. Cuius rei acerbitas ad animam Principis vel maxime peruat, cui multorum incolumitates commissa, si modo velit primi nostri Imperatoris Christiani Constantini Magni ingenio se similem utcumque exhibere. Quam in animo suo conceptam acerbitatem, inspecta in suo imperio haeresi Ariana, istis expressit. Nam quamdiu Dei Populus: eum di-

Euseb. lib. 2 vit. Con

co, qui communi mecum erga Deum obsequio fungitur, iniqua, pernicioaque contentione, abs se mutuo dissidet, quomodo fieri potest, ut ipse animo tranquillo consistam? Ob quam causam cum idem Constantinus iter destinasset ad orientem ex Bithinia Nicomediam versus, affirmavit, propter haeresim ibi vigentem, se eo proficisci non potuisse, Ob incredibilem doloris morsum. Quam longe absunt istae aegrimoniae, a quorundam conniuentijs, adeoque fauoribus! Hinc externorum hominum in nos ludi & atheismi, videntium plulquam ciuiles nostras in momentis fidei concertationes. Ob qua causam ut narrat idem Socrates, Eo scelere & turpitudine res est prolapsa, ut Christiana religio palam in ipsis theatris omnium irrisioni luderetur. Huiusmodi sane fructus haeresum, promiscue & impune grafsantium in ciuium animos. Intestina seditio, ait Constantinus Magnus, in ecclesia Dei conflata, multo plus molestiarum & aterbitatis, quam quoduis bellum pugnaue videtur mihi in se complecti. Prosequamur modo reliquas partes Sapientiae.

Socrat. lib. 1. Hist. cap. 3

Euseb. lib. 3 De vit. Constant. cap. 12.

C A P V T I V.

Illam demum Theologia cum Ciuili, tum sacra, quae de Deo auguste pie, digneque estimat. Qualis, quod sit una catholica, merito eadem aduersariam Protestantam inciuilem & impiam, illis opposita perscientem, redarguit.

Vanta sit inter Dei cognitionem ac hominum ciuiles mores connexio, supra explicauimus. In qua cognitione pra alijs omnibus Nationibus nos fecit excellere Christus Dominus. Is siquidem humanam in se naturam ipsa diuinitate factam amabilem, nostris sensibus non ideo obiecit, ut omnis nostra superna contentio eius solius notitia, vel etiam amore, definitetur: quin potius ut illa alleciti, ad Diuinitatis tandem ipsius singularem intelligentiam, iuxta ac charitatem eximiam perducereamur. Hoc pacto lampas ex cristallo intus inclusam flammam commendat: Caeli externa facies, motrices Angelos inuisibiles licet, depraedicat: aurea vagina, velut olim pallium post Ephod, reconditum gladium illustrat: ac nos in Christi persona Deum intuiti, in eius nepe persona & doctrina descriptum, explicatius illum inde cum nouimus, tum etiam feruentius amare eodem incepimus. Contemplamur itaque in Deo duo genera bonorum: vnum, quod in ipso absolutum; utpote eius vnitatem, infinitatem, pulchritudinem, fecunditatem, immensitatem: alterum, quod ad nos relatum: veluti bonitatem, misericordiam, iustitiam, ac istis similia. Quantum vero momenti ad res sacras, iuxta ac ciuiles, inter nos conducant, vtriusque boni notiones, iam explicauimus.

1. Reg. 2.

2 Deum quidem, ut notat Plutarchus, mentibus aspicimus tanquam mundi Patrem & opificem: eundem pariter a nobis utcumque cognitum, vitae nostrae & actionis exemplar, pra-

Plutarch. de vit. Ciuil.

Aristot. 3.
meteor.
cap. 2.

Plini lib.
1. histor.
cap. 7.

Augustin.
Ep. 87.

Aristot. 2.
meteor.
cap. 4.

Xenophon
lib. de pie.
Dict. & fact.
Soc.

oculis habemus: licet omnino ad perfectionem tantæ ideæ operari non possimus. Voluit quidem ipse, ut iris inter cætera, nobis aspectabilis, ac pulcherrime renitens, figura quædam esset ipsius in nos misericordiæ. Cæterum, ut aduertit *Aristoteles*, nullus pictorum vlla sua arte exprimere valet quosdam colores in ea relucen-tes. Pari modo, qua præsertim parte Deus mi-
sericors, haud a nobis examussum imitabilis vi-
detur: tamen ad aliquid conandum, hæc ipsa in eodem inimitabilitas nos soleat vehementius incitare. *Sunt autem*, ait *Aristoteles*, de coloribus in iride disputans, colores, quos fere solos, pictores facere non possunt. Nam cum ipsi quosdam temperant, tamen phæniceus, viridis, & purpureus non temperantur: quales colores in arcu videntur. Nos quidem actionibus ad normam rationis expressis, quosdam decoris colores efferimus: nihilominus ad Phæniciū, ad Viridem, & Purpureum in Deo splendentes, non peruenimus. Quis obsecro, ruborem phæniciū in eo charitatis, perpetuum integritatis in eodem virorem, aut dignitatis purpureum colorem suæ vitæ actione exæquabit? quis pictorum, seu Sanctorum, suis actionum temperamentis ad horum colorum perfectiones peruenerit? pictores tamen sumus: ideo ob oculos iridem ad imitandum propositam habemus. Conandum est, ut eo tandem imitatione perueniamus in tabella huius vitæ, quo diuina gratia adiuti possimus. Hinc quod ex virtute quidam hominum contenderint sese deo utcumque similes reddere, ideo opinione ac etiam lege gentiliū, ad conditionem quandam diuinam inde adspirasse iudicabantur. *Hic est*, inquit *Plinius*, *rectissimus referendi bene merentibus gratiam mos, ut tales, numinibus adscribantur: Quippe & omnium aliorum Numina Deorum, & quæ supra retuli siderum, ex hominum nata sunt meritis.* Cum idcirco Deus nobis obijciatur ut finis nostræ vitæ, ut actionis itidem exemplar, ut bonorum aduersorumque auctor, plurimum ad nostrum officium recte absoluendum faciet eximia decensque de illo cogitatio: quemadmodum contra, multum eidem officiet praua, indignaque de eodem apud nos æstimatio. A Deo si quidem omnia nostra proueniunt: nam ut inquit *S. Augustinus*, *Res prospera donum est consolantis, res autem aduersa donum est admonentis Dei.* Sicut enim sol, quod ait *Aristoteles*, *ventos & reprimat & concitat, ita Deus utramque fortunam in rebus nostris pro suo beneplacito moderatur.* Quod ergo ipse purissimæ suæ intelligentiæ oculo despiciat hominum actiones omnes, ideo recte intulit *Socrates*, tam in secreto, quam in aprico cunctis abstinendum a malefactis, *Cum certo teneant, nihil eorum quæ agunt, Deos latere.* Quamobrem ut error susceptus de fine aliquo actionis, aut de primo, quod ad scientias, principio, tam actioni, quam contemplationi nocentissimus, ita de Deo praua inita sententia, vim in nobis cū cogitandi, tū agendi inter omnes alias hallucinationes mentium, plurimum corrumpit: quum respectu nostri existat Deus terminus principiumque. Sicut enim in Metaphisica, in quam aliarum scientiarum conclusiones resoluendæ, errores in alias omnes uti a fonte redundant, ita de Deo

falsa suscepta opinio, in officia vniuersa hominum tam contemplatiua, quam actiua deriuatur: quippe quod cuncta in ipsum referenda. Optima itaque ratione vti Patres, *Eusebius*, *Augustinus*, *Gregorius*, qui ex correctâ per fidem Christianam veterum Theologia, eiusdem fidei credibilitatem aptissime adstruxere: quæ certe inter reliqua dogmata, omnia pura altissimaque extulit, ad Dei naturam elucidandam spectantia aduersantia vero abstulit: cū quibus philosophorū placita, quod ad hoc, comparari nequeunt. 3 Et quidem supra vidimus, philosophiam antiquorum dignitati vnius Numinis tam quod ad eius absolutam perfectionem, quam eiusdem prouidentiam, in multis plurimum detraxisse, eoque impiam & inciuilem fuisse luculenter satis visi sumus ostendisse. Cæterum non ea solum tenebras, quas potuit, tantæ luci offudit, quinimo illi erranti ancillata hæresis, idem præstare conata, cum ingenti sane damno vitæ tam sacræ quam ciuilem inter homines: fieri enim non potest, ut haud transeat ad mores vtriusque generis obliquandos & corrumpendos, quod semel cum Numinis iniuria ex errore impietatis definitum. Existimamus itaque imprimis, Dei vnitatem, personarum triplicitati coniunctam, eiusdem summam perfectionem nobis declarare ac commendare: ut enim ingens lux plenitudinem quandam flammæ arguit, ita in diuinis Filius, Patris refert eximiam perfectionis vbertatem. *Da mihi flammam sine luce*, ait *S. Augustinus*, *& do tibi Deum Patrem sine Filio.* Vnitatis quidem, summa est diuinitatis perfectio, adeoque radix, vnde eius omnis perfectionis immensitas & amplitudo manant; nihilominus haud a perfectione alienum, sese alijs, a se numero diuersis, communicare, quod id proprium bonitatis: præsertim cum in tali communicatione, pluralitas in vnitatem demum incidat & coalescat. Quod quidem in Deo solo conspiciunt: ita enim quo ad personam triplex, ut tamen ipsamet formæ personales, inter se licet oppositæ, & distinctæ ab inuicem realiter, in comuni Deitate tamen vnum quid sint, neque ab illa discretæ reperiantur. Neque sane numerus penitus aduersatur vnitati: nam ut ex vnitatibus constat, ita in vnitatis clausulam seu coronidem coincidit: dicimus enim vnum esse ternarium, ex tribus constans; quod nempe vnitatem proferat eiusmodi numerus, eaque perficiatur. Quæ quidem vnitatis non est spectanda in rebus numeratis, sed solum in formalitate ipsius numeri: quatenus videlicet singulæ vnitates mutuis respectibus inter se comparantur, & vna comuni clausula diuersimode relatæ, terminantur: Neque certe, ait *Eusebius*, *pote est fieri, ut numerorum essentiam ab vnitatem separatam intelligamus.* Verum enimvero in mysterio diuinissimæ Trinitatis, non solum numerus, qui realiter Deo cōpetit, sed & res numeratæ, in vnitatē: non dico cōceptus obiectiui, sed & substantiæ, seu identitatis, recurrit: quo pacto veluti flumina discretionum personalium, in vnitatem fontis, vnde fluxere, recurrunt. qua in re, tamen si vespertilionis instar circa flammeum hunc diuinitatis solem videar utcumque volitare, nolo tamen

Euseb. lib.
3. de mon-
strat.
August. Ep.
3. Gregor.
homil. 8.
natiuitat.

Augustin.
tract 20. in
Ioan. cap. 4.
& 5.

Euseb. orat.
in laud.
Constant.

tamen vlla altioris ascensus præsumptione imbecilles mihi alas inde comburi.

4. Hoc doctissime, vt solet omnia, explicat S. Cyrillus. *Cum igitur non composita, sed simplex natura Deitatis sit, nunquam in plures personas distingueretur nisi quedam inueniretur differentia: non secundum essentiam, sed secundum relationem, & quasi extrinsecus intellecta, per quam vtriusque persona in propria hypostasi constituitur, nec ab vnitatem Deitatis propter identitatem naturalem potest excludi.* Similiter idem Doctor personam Spiritus sancti appellat fructum & odorem Patris. *Sanctus enim spiritus dicitur, quia sanctus essentialiter est. Naturalis enim, viua & subsistens Dei operatio est, quæ creaturam per suam participationem sanctificando perficit.* Non autem poterint Filius Dei & Spiritus sanctus esse Dei Patris operationes naturales, nisi illi essent consubstantiales. Nihil enim extra illum, illi æquale, aut infra ipsum minus, cogitari valet illi naturale: debet ergo quod huiusmodi, illi esse consubstantiale: hoc est eiusdem penitus cum illo substantiæ. Vnde concludit S. Cyrillus: *Sola diuersitate relationis, quæ diuersis nominibus significatur, nec vlla alia re distinguuntur.* Quæ hic apud nos maxime perfecta, siue naturalia siue artificialia, ea numero constant, vnitatem aliquam reuincta & ad se re collecta: vt pote mundus iste, homo, palatia itidem, ac similia. Decuit idcirco in Deo similitudines exemplares relucere omnium, scilicet tam numeri quam vnitatis, quorum neutrum alterius rationes in eodem violaret. hoc modo putamus, fecunditatem ornare virginitatem, ei decus adferendo, quando eiusdem integritatem non corrumpit. tunc vere numerus cum summa simplicitatis perfectione non cohæret, quando illam absolute in plura absque vnitatis forma seu vinculo dispergit: sicut fecunditas tunc virginitati officit, ac eam violando deformat, quando ad illius interitum succedit. In Dei autem excellentissimis personis, ita numerus certis characteribus discretionis redundat, vt tamen in vnitatem naturæ incidat: sic vnitas omnia coërcet, vt intra ambitum vnus personæ ea minimè nihilominus contineatur: cuius summa perfectio ita est ad se reducta, vt tamen ad alias personas intelligendo & amando, quodammodo egrediatur: eoque Deus Pater Filium habet alteram a se personam, quo ipsum non alibi, quam in sinu proprio collocatum intueatur: vt pote in loco, tam amorem ipsius in filium, quam filij cum illo consubstantialitatem indicante. Personæ itaque Diuinæ, *Præter nomen inquit Cyrillus, idest personarum, omnem aliam distinctionem recusant.*

5. Huic in Deo absolutissimæ perfectioni hæresis Ariana sese impijssimè opposuit: contendere enim voluit, personæ Filij substantiam, aliam esse ab illa, quæ in Patre; scilicet ea inferiorem, ac vt summam dicam, quod Arius erubuit diserte fateri, creaturam. sustulit itaque vim Patris ad generandum Filium sibi æqualem atque potestatem ad se alteri personæ communicandum. Et quidem cum duæ substantiæ, in omni genere entis infinitæ, existere non poterint, illa quæ Filij, iuxta sensum Arianorum, infinita non erit simpliciter: proinde neque di-

uina, sed sub illa definita quedam creatura. Merito itaque Constantinus Imperator accusauit Arianos, quod plures Deos, ac idololatriam, à Christo reiectam, in orbem denuo inducere laborarent, statuentes Filium Dei esse deum, natura tamen a Patre discrepantem. Quamobrè cum summa iniuria numeri in Deo, vnitatem complexi, adeoque fecunditatis, contentæ simplicitate, Ariani hæretici commentati sunt. Rectè idcirco S. Cyrillus: *Natura igitur inest Patri fecunditas, & ideo perfectus est, quia genuit. Non enim potest esse perfecta Deitas, nisi Filium habeat, & fructum ex se pariat. nec potest esse creator Deus absque Filio, per quem omnia fiant.* Quod ita diuinitati infitum vt de illo dicat: *Nec vllus inuenitur dicere, volente aut nolente Patre nasci Filium. Nullum habet in hac generatione locum velle aut nolle. Non potest enim coæternus esse Patri, qui ex ipso naturaliter non est: creatura enim coeterna non est.*

6. Quinimo Protestantes Calvinistæ, his tam præclaris notis fecunditatis & vnitatis in Deo, apertissime pariter refragantur. Renuit enim Caluini animus concedere, Filium Dei esse Deum de Deo: quod S. Athanasius tamen cum Ecclesia Catholica, explicare est passus: sed Deum ex se ipso pronuntiauit: consequenter aut plures Deos vel vnicam in diuinis personam, solis vocibus a seipsa diuersam, ad ritum Iudæorum, agnouit. Fieri non potest, vt illa persona sit Filius, quæ a Patre non est genita, aut vt Filius sit Deus a Patre genitus, & interim haud sit Deus ex Deo, si modo quo Filius Dei, eodem etiam Deus fuerit. Quod si admiserint, secundam personam, Deum quidem esse, licet a Patre non sit Deus, sed Deus a se: alium tunc profecto a Patre Deum constituent, qui re ipsa Filius Dei non sit, quippe minime a Patre genitus. Sin vero multitudinem Deorum adstruere horreant, tunc sentiunt, quod de illis affirmauit Feuardentius: nempe nõ generatione passiva, vel filiatione, seu reali personarum Filij a Patre distingui, sed solū vocis seu nominis diuersitate: perinde ac si quo ad rem ipsam eadem esset persona Patris & filij: similiterque eodem modo quod ad rem ipsam, Deus a seipso Filius esset, quo Pater. ex quo vehementer cupiuit Calvinus, Iudæum agens, nomina Patris, filij, & Spiritus sancti fore abolenda: vt omnis demum ratio Trinitatis sanctissimæ, tam quod ad voces ipsas, quam personalitates, hominum fidei eximeretur. vnde enim aliter secunda persona Filius, aut verbum Patris, ei consubstantiale, nisi quia a Patre genitus, & in illo manens? Nam quia ex ipso est, ait Cyrillus, *Filius vocatur: quia vero in ipso, sapientia & verbum. Deus ergo & de Deo est & non creatura.* cui consonat S. Augustinus: *Pater Deus est, non de Deo; lumen, sed non de lumine: Filius vero Deus de Deo, lumen de lumine. Idem existens quod Pater, Deus de Deo.* Tertullianus, quoque differens de turris Babilonicæ demolitione, linguarum confusione, Sodomæ ac Gomorræ per incendium deuastatione, talia ad scribit Filio Dei: *Ille, inquit Deus de Deo.* Quales precor, Protestantes isti Dei Ecclesiæ reformatores, qui Deum ipsum maiestate perfectionis priuant, cum vnitatem substantiæ, personalem triplicitatem inficiati?

Const. orat. ad Episc.

Cyrill. lib. 1. Thes. cap. 6 lib. 2. cap. 8.

Caluin. cōt gent. Rain. thes.

Feuar. in symb. calu.

Calui. lib. 2. Inst. cap. 13. Feuar. dial. 3 Hunnæus in Cal. Iud.

Cyril. lib. 1. Thes. cap. 4. lib. 2. cap. 3. Aug. tract. 20. in Ioan. cap. 5.

Sen. 12. Gen 13.

Text. cont. Praxem.

7. Verum ea in Deo præclara, quæ in illo ad nos respectum dicunt, sicut Catholici libenter fatentur ac deprædicant, ita Protestantes negant vel obscurant: in Deum ipsum, nedum in solem, suorum errorum nebulas ab imo erroris excitantes. Suspiciamus in Deo mirum illum modum providendi rebus humanis, quo illas Prædestinat, quo simul cum voluntatibus hominum eorum actus educit, ad suos fines apte refert: ea tamen suavitatem, ut eis interim non præficiat aliquod aurigæ fatum, siue ab ipsius decretis, siue a serie causarum naturalium, siue a doni ipsius efficacia propagatum, cuius subinde imperio, necessitate aliqua adigantur homines ad operandum aut abstinendum ab opere: sed potius ita libertati suæ relinquantur, ut in hanc, alteramue partem pro suo ipsorum innato arbitrio flexibiles existant. hoc quidem rectè æstimatum, multis nominibus commendat Dei in nos amantem providentiam. Imprimis non unam simplicem formam providendi, ingenijs secundarum causarum accommodatam, illi attribuit hæc nostra sententia, quinimo multiplicem ac plane diversam: utpote qua cum causis necessarijs ad unam determinatis, earum servata necessitate agendi, cooperetur, vel suum concursum illis deneget: cum causis autem liberis, quales voluntates hominum & Angelorum, eo pacto concurrat, quo in eis illæsa libertate, eorum actus, aut ab eis cessationes, idonee procuret. Et quidem hæc in Deo varietas providendi, opemque ferendi, valde conspicua est, & re ipsa pulcherrima. sicut enim decuit illum ad univærsi istius perfectionem, non solum creare vires operatrices ad unum quid ex necessitate directas, sed alias etiam liberas, & in utramque partem ex arbitrio earum, ad ipsiusmet perfectiorem imitationem determinabiles; quo ipsius ampla perfectio, bonitate innata ad agendum comparata, effectis ab ipso rebus, ad moderationem quandam in terris repræsentaretur: ita pariter eodem, ius quoddam naturæ condidit, quo se quodammodo obstrinxit, ad normas in ipsis rebus ab eo procuratis, distincte ac diversimode concursum ac providendi curam suam suppeditare, qua in re parum curamus quorundam Philosophorum sententias, vel etiam Poëtarum commenta, contendendum, fatum aliquod etiam Deo imperare, ipsumque ad quid statutum ineluctabili necessitate deferre: perinde ac si in ipsius bonitate causa non esset, ob quam liberam ullam creaturam cōderet, quæ imago esset in ipso libertatis. hoc enim de Deo sentire plane indignum; videlicet, ipsum infinitum, necessitati adstringi ad excitandum res finitas, aut ad illis sic vel aliter providendum. Quamobrem, cum ipse gaudeat libero arbitrio, instituens mundum creare, qui illum utcumque referret: sicut in univærsum omnis causa in suo effectum quodammodo relucet, ita creaturas aliquas spirituales, nempe voluntates Angelorum, & hominum excitavit, in quibus impressa imago suæ libertatis, postulat talem ab ipso concursum & auxilium, utpote primæ causæ, qualis ipsorum libertates haud violaret, sed potius cum eis integris & imminu-

S. Thom. 1.
part. q. 80.
art. 2.

tis placide ac concinnè admodum cohæreret. ob hanc enim causam hortamur homines, quod libertatis sint compotes, uti studeant, voluntates suas conformes reddere Dei voluntati, non vero conari, ut voluntas Dei ad ipsorum desideria inflectatur. *Ne voluntatem Dei, inquit S. Augustinus, velis torquere ad voluntatem tuam, sed tuam corrige ad voluntatem Dei.*

August. in
Plalm. 93.

8. Etenim Deus omnipotens in se spectatus, utrumque genus necessarij iuxta ac liberi in se complectitur. Necessario enim subsistit, necessario se intelligit & amantem essentialiter quam notionaliter vi suæ naturæ. At libere alia omnia a se respicit & administrat. quo pacto sub una eademque sua eminentia perfectionali adeo disparium generum differentias claudit & in se continet. Huic veluti sigillo aptari voluit, ut naturæ vires in illis tulere, angelos & homines, in quibus, ad similitudinem Dei conditis, necessitas & libertas quoque inde apparent. & quod ad operationes, maior quidem necessitas urget hominem, quàm Angelum, eo quod homo propius accedat ad concretam naturam, quæ ad unum determinatur, insensibilis, sensibilisque substantiæ plures qualitates in se retineat: ex quo operationes in illo corporeæ, simulque appetitus sensitiui, imo & voluntatis aliqui primi motus, prorsus necessarij reperiuntur. Deus itaque viso libero arbitrio in homine & Angelo, eo quodammodo delectatur, & illis libertate præditis, applaudit velati sui simulacris: præsertim cum non illud quod in Deo necessarij, proxime negocia humanæ libertatis administrat, sed quod in eo liberum: libere enim ut omnia extra se peragit, ita libere nostram libertatem sua providentia excitavit, moderatur, dirigit, inflectit ac destinat pro suo beneplacito. quam libertatem in utrisque, ut sic loquar, tanquam florem & gemmam delicato quodam contactu tractat Dei libertas, uti nullo modo ei aliquid libertatis sua libera providentia auferat, aut illius vim infringat: sed potius divina ipsius libertas cum hominis & Angeli libertate optime, veluti plectrum cum citharæ consonis fidibus, consentit.

Cirill. lib. 1.
Thes. cap. 6
S. Thom. 1.
part. q. 20.
art. 1.

Gen. 1.
Greg. Niss.
lib. de Nat.
Hom.

6. Præclarum hunc divinæ perfectionis characterem, in eius providentia conspicuum, obliterare conantur Protestantes, asserentes, omnem in deo erga hominem aut Angelum providentiam, quantum ad ipsorum virtutes ac vitia, non nisi aurigante cunctaque administrante facto, absolui. Si homo aut Angelus gratia divina suffulti, boni aliquid operentur, eam vim efficaciam cuiusmodi gratiæ sua opinione attribuunt, iuxta ac Dei æternæ constitutioni, uti aliud fieri non potuit ab utrisque præter illud, quod ab ipsis iam præstitum. sin vero deliquerint, parilem fatalem necessitatem designant in eisdem ad delinquendum: in Angelo quidem ob defectum gratiæ efficacis: in homine præter hunc ipsum defectum, ob furentis etiam in eo concupiscentiæ libidinē: ita ut Deus nihil apud se decernat aut moliatur quod ad mores Angelorum, hominumue, quod non sit apud se extrema necessitate defixum, nulla eorum permissa, quod ad virtutem aut vitium, libertate. An non hoc est alteram providentiæ divinæ partem, eamque nobilissimam,

bilissimam, Deo eximere, ac vnius modi terminis eam anguste abiecteque nimis definire? vident eundem solis radium accommodate ad causarum infra positarum qualitates, operari, & tamen non fatentur Deum, iuxta liberæ sub ipso causæ positæ condicionem, libertate eiusdem illæsa, quicquam educere aut disponere: imo ab ipso met conditæ naturæ ius ac postulat, continuo infringi prouidentia diuinæ cursu contendunt: perinde ac si perturbate, inconditeque agenti libere suum concursum perpetuo Deus adaptaret: imo quasi non posset Deus formam agendi libere in secunda causa immutatam asserere, si modo de illa æterno suo decreto quicquam antea constituat, aut cum illa prouida sua cura, vel gratia efficaci, aliquid molitur. Repugnabit num ergo Dei prouidentia, adeoque Deus ipse, secundæ causæ liberrati: quasi Deus non possit iam amplius esse Deus, si permittatur homini vel Angelo libere operari? Etenim si Adamus non peccasset, sed nos omnes in statu integritatis floruissemus, nihilominus tunc locus fuisset decretis diuinis, & gratiæ efficaci, si ergo ex istis liberum arbitrium modo auferatur, non erit verum, quod passim dicunt hæretici, scilicet Adami peccatum nobis excusasse liberum arbitrium: sed aliunde, utpote quod non consentiat cum dei prouidentia, ideo ab vniuersa natura expellendum. hoc omnino sentiunt Protestantes, qui affirmare non timent etiam Adamum ipsum necessitate adactum peccasse.

Aug. lib. de
Grat. & lib.
arb. ca. 2. 4

10. Nos porro admissa in homine & Angelo libertate agendi, consequenter attribuimus Deo potestatem iudiciariam: eam nempe, quæ eorum virtutes præmiat, delicta vero castigat. Dignus siquidem præmio, qui sic actioni virtutis incumbit, ut potuerit eius officium deserere. pariter ob demeritum dignus supplicio, qui ita crimine operatur, ut valuerit illud a se depellere. duo præcipue spectanda, quod ad hæc, in diuina prouidentia: primum, quo iubet Deus bonas actiones, iuxta ac malas vetat. alterum, quo illas remunerat, has vero punit. Prius omnino connexum est cum libero arbitrio. *Quomodo iubet Deus*, inquit *S. Augustinus*, si non est liberum arbitrium? neque enim præciperentur, nisi homo haberet propriam voluntatem, qua diuinis præceptis obediret. Posterius pariter omnino est cum libero arbitrio copulatum. hoc egregie docet *S. Cyrillus* contra Iulianum apostatam, affirmantem, Deum singulis gentibus mentes quasdam indidisse, quæ ipsis fatalem necessitatem, quod ad suas actiones iniicerent: quo semel admissio, inquit, *Necessario rejicimus bonorum laudes, & eorum, qui non sunt tales, in isthoc ipso vituperationes.* *S. Augustinus*, istis Deum alloquitur: *Si non dedisses liberum arbitrium, & per hanc rationem pecore me non faceres meliorem, non me sequeretur damnatio iusta peccantem.*

Cirill. lib. 4
cont. Iul.
Aug. in. ps.
91.

11. Protestantes nihilominus liberum homini adimentes arbitrium, non plus diiudicandum in hominibus Deo relinquunt, quàm si bruta essent, nec ad altiore finem quam ipsa instituti. Quæ hæc ipsorum hæresis nepharia non modo in hominum mores, quin etiam in Dei ipsius prouidentiam, eiusdem maiestatem, simul ac iustitiæ

conspicuum tribunal? an non ille summo iure iudicabit homines, qui in eis omnem iudiciariam excitauit potestatem, & cuius dono ipsi iudicum sententias dicunt?

12. Catholici idcirco non solum in Deo potestatem homines iudicandi agnoscunt, quinimo eam misericordem ac iustam fatentur. Qui enim recte in hac vita ad rationis ac diuinæ legis normas sese gerunt, id totum præstant diuinæ gratiæ subsidio adiuti, cui ramen resistere potuerunt. pariter qui a ratione recta dei que legibus agendo aberrarunt, illi aliter valere mores suos componere, seque a factis turpibus abstinere virtute illius cælestis subsidij, quod aut retinuerunt, aut obtinere illis fuit possibile. Ex quo sequitur, præmium æquissimo iure honestè viuentibus decernendum a Deo, male autem, supplicium. Verum quod ad vtraque, horrendam quandam falsæ iustitiæ speciem Deo affingunt Protestatores. aiunt enim, deum hominum peccata, qualia reputant omnia vel optima iustorum opera, æternis pænis licet digna, præmio tamen in cælis exornare, iuxta ac eis delictis perpetuū in inferno cruciatum rependere, quæ rei, dum in viuis agerent, defugere nequiverint; adeoque in quæ ipsemet Deus eos fatali quadam necessitate ac suo opere adegerit. Qualem tandem Deum nobis excudunt in suis officinis Protestantes? imo potius quale idolum cæcæ dæmonis tanta blasphemia orbi obtrudunt venerandum? citius sane humana ratio Deum esse negabit, quam ut ad idæam protestanticam, deum adeo enormiter iniquum, tam immaniter tyrannum, qualem illi eum reddunt, vnquam agnoscat vel veneretur. Hoccine est pro Deo protestari, & non potius pro diabolo iuxta nouam fidem protestanticam deuouere, profiteri? Conatus omnes, vel iustorum, virtutibus impenso, ob corruptionem, quam ab innata concupiscentia attrahunt; iuxta ac ob defectum illius gradus, quod ad perfectionem, ad quem attingendum vi legis diuinæ tenebantur, mortalia peccata esse vociferantur. ne tamen dicere viderentur, Deum nulla prorsus hominum opera præmiare, ac eodem apertissime Scripturis aduersari, absurde, impieque statuunt, ipsum peccata, morum scilicet sordes, a diabolo fatos, emissosque fructus, pannumque menstruat, præmio afficere. pariter malefactorum necessitatem, exacta omni libertate, imponentes, simili blasphemia dicunt; quod nullo tamen *Dyonisio* vel *Phalaridi*, imputarent, Deum miseros homines ob delicta, quæ ipsi euitare haud potuerunt, & in quæ ipse eos præcipites summa necessitate & sua opera dederit, horrendis perpetuisque in Stige doloribus sua sententia cruciare. An hoc ex lumine Euangelico statuere in Theologicis, & non potius Numinis prouidentiam ad libidinosi erroris in hominibus æstum ac fumum, indignissime deformare, denigrare?

13. Enimuero inter omnia Diuinitatis attributa, in ipsius misericordiam, quæ super omnia opera eius, a quopiam iniquissime offenditur, hæc enim aliquando excrescit, dum vel confidentis plura delicta confelsio augetur. Tanto enim maior est laus ignoscentiæ, quanto maior exaggeratio peccata

Augustin.
palm. 94.

peccata confitentis. vbi confessio cumulum extulerit, ibi statim Dei misericordia in fluminis ruentis ritum, copiosius se dimittit. Quinimo vt inter spinas rosa, ita Dei misericordia in ipsis pœnarum aculeis flagrat & reperitur: sic enim puniunt, vt eodem misereatur, sic comminatur, vt ne amplius puniat, a seipso compellatur. Recte *Diodorus*: Non tamen puram simplicemque, & absque inuidia felicitatem fortuna hominibus largita est, sed tantis donis immiscuit mala: profecto admonens, in perpetuis bonis Deos soleri a nobis contemni. Hinc quod cantat Psalmista: *Terribilis Deus super omnes, qui in circuitu eius sunt*. Hoc est seuerior in eos plerumque, qui vite sanctimonia propius ad eum accedunt; vt illud Psalmi interpretatur *S. Chrysostomus*. obiecit Deus post diluuium peccatorum oculis arcum in coelo, non autem ipsam sagittam: cum tamen non arcus, sed sagitta feriat, ac noceat, vt pœnæ interminatione longius posita, illos a flagitijs amanter deterreret, signumque daret, quo admoniti, fugerent a facie arcus, quod eleganter adnotauit *S. Ambrosius*. Vi pariter istius misericordiæ, propensis in delicta auxili, um suæ gratiæ admouet, exterius illos pulsat, simulque interius ad se vocat. Vnde *S. Augustinus* loquens de *Adamo*, libere concedente in delictum, ait: *Possit ergo permanere si vellet, quia non de erat adiutorium, per quod possit*. Idcirco vt Patres notant ex Scripturis, videtur Deus, dum pœnas incutit male mærentibus, quodammodo alienū quid a se peragere, & de loco proprio ad peregrinum egredi. Ecce enim, ait *Isaias*, *Dominus egredietur de loco, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum*; In quam sententiam hoc dictum interpretatur *S. Hieronymus*. Vt parturiens, verba loquitur iratus: hoc est, cum quodam sensu doloris veluti inuitus: quo tactus intrinsecus quondam, statuebat genus humanum penitus delere: quod *Rupertus* significauit. quam ergo impij in Dei misericordiam Protestantes, vel teste *Vogelio* Lutherano, affirmare aui, ipsum, primo vi necessitatis detrudere homines, imo & *Adamum* in peccata: subinde illos, ob hæc ipsa peccata, quo inferni malis sempiterno tempore torqueantur, tradere dæmonibus cruciandos! Quis tyrannorum: quod tamen affingunt Deo Protestantes, legem condidit impossibilem; nihilominus tamen propter talis legis transgressionem, in sempiternum suos castigandos decreuit? Imo hinc Principes, ac alij, Dei Caluinistici exemplo ducti, incitari poterunt ad immanitatem erga suos exercendam, ac ad deponendum planè viscera misericordiæ, quæ in Deo non agnoscunt, Calvinistæ, & ultra diuinam sortem ab ipsis decretam, Ma hometani in suo Domino *Sultano* adhuc inueniunt.

14. Porro quod ad hanc Dei prouidentiam, eiusque iudicandi munus attinet, Catholici amplū, perfectū & ad omnia hominum acta extensū iudicant, ita vt de singulis inquirat, statuatur bona quidem adprobet, mala vero odio in vniuersū habeat, pœnisque addicat: neque in hac recensemus ignorantiam, vel dissimulationem. deo adscribendas: quasi peccata aliqua non videret, aut minime ea fontibus imputaret, quamdiu in eorum animis vere expresseque supersunt, nulla

dum pœnitundine, actu contrario, vel gratia Sacramenti retractata, seu expuncta. Fingant *Poëtæ* *Soporem* Deū, etiam Deorū oculos posse occludere: quod lusit suo more *Homerus*, quo minus intueantur hominum gesta. Nostri autem dicunt, quod nihil Dei visum repellere poterit ab vilo obiecto, quod existit, aut efficere, vt illud non damnet, si modo tetri aliquid in se contineat: quia deo odio est impius, & eius impietas. Verum quidem est, ipsum interdum dissimulare peccata hominum, & a peccatis eorum suam faciem auertere: non quod illa non videat, etiam dormiens in scapha, *Turbantibus aquora ventis*, sed solummodo, quod illa statim nō puniat, expectando tempus, in quo noxij pœniteant, & ad gratiam ipsius denuo resipiscentes adspirent. At vero exacta hac vita, misericordiæque tempore elapso, nullum erit scelus in hominibus, quod ipse non recognoscat, quod illi vehementer non displiceat, quodque iustissime pœnis non adscribat. Proinde dixit Propheta *Dauid*. *Misericordiam & iustitiam cantabo tibi domine*. neque est quod quis existimet, tunc temporis fidē effecturam, vt benigno vultu Deus scelestos homines respiciat, vt eorum crimina non diuidicet: quandoquidem eo grauiora, adeoque ipsi detestabiliora, quo cum fide coniunctiora fuerint apparebunt: quemadmodum terrius delictum, quod cum scientia, quam quod cum ignorantia copulatur: quod a Christiano, quam quod a Iudæo committitur, teste *S. Paulo*. Verum tamen si ad æternam gloriā prædestinatos, quando peccatis grauioribus coinquinantur, haud destinet Deus efficaciter ad æternas pœnas: nihilominus eos vi præsentis status a se alienatos, iustitiæ & sanctitatis exortes, ac dignos, qui illis pœnis addicentur, videt & iudicat. qui si ab illis malis eximantur, id non proueniet a præsentis statu, in quo sunt, sed a futura eorum ex dei misericordia ad pœnitentiam, ac nouam iustificationem reparatione: alioquin deo odibiles & eius inimici merito consistunt.

15. Hac ex parte Protestantes in Dei iustitiam, in ipsi ingenitum odium peccati, impijssimi plane inueniuntur. Volunt enim, nullum scelus, infidelitate excepta, fidei iustitiam & gratiam adoptionis expellere: adeoque secundum etiam præsentem iustitiam, & statum filios posse esse Dei, ipsique charissimos, qui cum *Dauid* homicidij & adulterij interim rei, qui cum *Petro* Christi Domini desertores existunt. Quamobrem quando ad tribunal supremum homines sistendi, tunc secundum eorum sententiam, inquireret solum deus an crediderint nec ne; reliqua, ad impletionem mandatorum ipsius, adeoque ad obseruantiam iuris naturalis, pertinentia, dissimulanter aut ignoranter relinquet, minime ea examinaturus aut iudicaturus. Enimvero blasphemum affirmare, puritatem diuini iudicij, tã in hac vita, quam in altera, non prosequi odio animam, quæ concrete & ipso facto contaminata sordibus, seu maculis peccatorum, eoque nomine illi odibilis; blasphemum pariter definire, propter fidem superstitem ab excidio virtutum, Deum non imputare credentibus alia peccata: quandoquidem fidei præsentia ea potius exhibeat

Diod. lib. 4.
Antiq.

Psalm. 20.

Chryl. hom
50. de pæn.

Psalm. 39.

Ambr. de ar

& Noe.

Greg. li. 19.

in Job. c. 28.

Aug. lib. de

corrupt. &

erat cap. 10.

in psal. 118.

tract. 54. in

Joan. ca. 12

Isaiæ. 26.

Hier. in cap

5.

1. Mich

Isaiæ. 42.

Rup. in cap.

15. gen.

Vog. in Th.

pag. 597.

Hom. Isiad.

Sapi. 14.

Psalm. 90. 91.

Mat. 19

Psalm. 20

Aug. 4. ho.

& ver. tell

1. 3. cap. 29.

Cyr. cap. 8.

Thef. c. ult.

Hæbr. 10.

2. Reg. 11.

Marc. 14.

exhibeat in oculis Dei turpiora, & ænisque maioribus digniora. Huiusmodi Dei iudicium, mancum certe vel vni hominum operi, nempe fidei adstrictum, quod Protestantes tamen nephario dogmate Deo permittunt: affirmantes ipsum non prosequi odio adulteros ac rebelles in suos Principes, si modo credant: non transcribuntur similes ad pœnas æternas, si credentes solum inuenerit. An Dalila istæ, vnquam celestem Sampsonem dementabunt vel cæcum exhibebunt, quo minus ipsorum horrenda dogmata, flagitiaque ab alto despiciat?

Judicas.

Plin. lib. 1.
hist. cap. 7.

16. Cæterum tametsi diuinæ virtuti, rerum omnium effectum concedimus, nihilominus ipsius maculæ peccati educationem longe amouemus ab eius opere, studio vel intentione. hoc nos suadent sentire, cum ipsius sanctitas, tum peccati turpitudine. omnem certe superat impudentiam, vel teste Plinio, asserere Deum peccati osorem, ac in illud seuerum vindicem, eiusdem esse auctorem. Nunquam sane inter splendoras in Deo Idæas, quæ practicæ rerum gerendarum formæ, reperiri poterit Idæa peccati. num credibile, primam regulam, eamque omnis rectitudinis prototypum, opificium aliquando efferre peccati, quod ita in se distortum a luce rationis, ab honestatis decore penitus alienum? num Dei manus purissimæ, optimæque ipsius consilij proposita, in peccatorum sordibus conficiendis continuo versabuntur? an vlla seruata iustitia, homines ob peccata æternis flammis dabit torrendos, si in eis peccata ipsemet effingat, adimendoque ipsis arbitrij libertatem, in electiones pessimas vi necessitatis compellat? Veteres apud se reputata Dei puritate, cœlum, utpote ei idoneum habitaculum, teste Aristotele attribuerunt: In excelsis situs est purus ipse in puro loco. proinde idem, eis inter humana rebus illum comparat, quæ rectis, quæ honestis, pulchribusque formis dumtaxat præficiuntur. Ut vere summam iam loquar, quod in nauis gubernator est, quod in curru agitator, quod in choro præcentor, quod denique lex in ciuitate, & dux in exercitu, hoc Deus est in mundo. proinde hæc etiam de Deo sentienda nobis sunt: de illo quidem, si vim spectes, valentissimo, si decorem, formosissimo, si vitam, immortali, denique si virtutem, præstantissimo.

Aristot. lib.
de mundo
cap. 5.

Hesi. Theo.

Caluin. lib.
1. iustit. cap.
17. 18.

17. Protestantum hac in re dogma prorsus horrendissimum. quod, dum contaminatam adstruit Dei prouidentiam peccatorum fabricis, plane superat antiquorum gigantum, vel Thracum insanam impietatem, bellum Deo cœloque inferentium. Et quidem adeo apertus in hanc sententiam est Caluini sensus, ut occultari non poterit, vel a quopiam, quantumuis in eum beneuolo, excusari: adeo ut hoc nomine vel a Lutheranis ipsis acerrime exagitetur. Is enim consulto impugnat Catholicorum assertum, quo passim dicunt, Deum permittere tantummodo, non efficere hominum peccata: ait, permissionem hanc otiosum quid esse, ac non illud ipsum, quod Deo ex vera Theologia concedendum, quod ad hominum delicta. Neque est quod reputent vlli Protestatores, nomina sua immunia esse ab hac labe blasphemiarum in Deum: quamdiu enim liberum in

homine inficiantur arbitriū esse, tam diu protestabuntur, Deum auctorem esse peccati: ut contra Manicheum, ac Florum Montanistam, ostendere Eusebius, Epiphanius, Cyrillus, Augustinus. Si enim humana voluntas careat libertate, tunc ea a Deo, utpote a prima causa, ipsa creatione, quæ destinatur ad omnem actionem elicit & consequenter ad peccatū: quo pacto Deus mediante voluntate & in eius opere necessitate, perinde ac si homines naturali instinctu male agerent, causam se esse ostenderet omnis in ipsis, si quæ sit, flagitiosæ actionis. Recte enim ait S. Augustinus quod is qui fatalem necessitatem in humanis operibus statuit, quocumque demum modo id præstiterit, siue inquit, Per transfennam, siue per cammam longam, siue per proximum, Deum accusat: & cum Deus puniat peccata, Deum facit auctorem peccatorum suorum. humana etenim voluntas, suppositione iam facta, quod libere operatur, dum mali contra honestatem virtutis, delectum facit, consequenter se gerit Deficienter, ut loquitur S. Augustinus. Cui, quod siue munere naturæ, siue beneficio gratiæ, adsit idonea vis in contrarium, inde dum peccat, se mouet admittens in se obligationem ad non exercendum illum actum qui peccati macula fædus: & proinde eadem macula, causam respicit solum peculiarem modum agendi in hominis voluntate. Cæterum vero, si hæc ipsa voluntas in homine libertate in vtrumvis destitueretur, ei non adesset vlla deficientia, aut obligatio in oppositum: & proinde si ex eius facto oriretur peccati macula, ea naturæ & Deo, eius conditori, adscribenda. Causa enim causæ, est causa pariter omnis illius, quod necessario ab illa causatur. Quanta ergo Protestantes libido peccandi & agendi licentiose incessit, qui ut securius delinquant, Dei prouidentiam hoc ritu blasphemant, eiusque opere peccati malū honestant! Importune sane, eorum voluptate in Dei sanctimoniam debacchante, potius habet, Deo sanctitudinem in operando detrudere horrendo dogmate, quæ vilo eius timore, aut odio peccati, sese ab illecebris criminū, si ingeniū sequatur sui dogmatis, abstinere.

18. At neque exiguo præconio, diuinæ prouidentiae facta omnia Catholici celebramus, quo fitemur, gratis animis, visibilem quandam auctoritatem inde nobis constitutam, cuius iudicij pondere dubia aut contentiones in rebus fidei apud nos soluerentur, ac demum terminarentur. Hoc diserte agnouit S. Augustinus, affirmando, quod omnino a nobis sit existimandum, diuinam prouidentiam huiusmodi auctoritatem hic in terris condidisse, cui credentes penitus inniteremur. Id certe fuit a diuina sapientia hac in re decernendum, quod nostra infirmitate iuxta ac malitia consideratis, nobis salubrius ac melius, quod ergo proni in dissensiones simus, maxime ubi priuatum iudicium sentiendi norma habetur, decuit diuinam in nos prouidentiam, externæ Regulæ auctoritatem ante oculos nostros collocare, cuius dictamen esset veritatis inrribilis, cuiusque facies omnibus, veritatem diuinam appetentibus, notissima, ex priuilegio securitas, ex posteriori concordia inter Ciues propagatur. In

Euseb. lib. 5.
hist. cap. 20
lib. 1. præp.
Epiph. lib. 1
cont. har.
Cyrill. lib. 6
Theol. cap. 6.
August. trac.
1. in Ioan.

August. in
Plalm. 91.

August. de
Vil. cred.
cap. 11. 16.

istis enim diuinis, priuatae iudiciorum subtilitates aut impetus parum ex se valebunt, imo plerumque obesse solent, ubi erga visibilis Ecclesiae auctoritatem, humilis haud seruatur a credentibus obedientia. Et quam pauci inter fideles cernuntur, qui norunt Scripturas ad verum originalis textus sensum interpretari, locum cum loco apte conferre, antecedentia cum consequentibus iudicato ac certo comparare? quorum vel nullae existerent credulitates, vel inanes aut futiles, si non esset aliqua Ecclesiae visibilis spectabilis auctoritas, diuinitus stabilita, & contra errandi lubricitatem soliditate afflati spiritus in aliorum directionem proposita & confirmata. Quis obsecro, prudentum, vnquam rempublicam condens, eam legum praesidijs muniuit absque aliqua in eadem auctoritate, quae leges ad normam verae rectaeque sententiae popularibus viua voce exponeret, quotiescunque de earum institutis quaestiones inter eos orirentur? Hoc itaque Deum in sua Ecclesia praestitisse, bene S. Augustinus ad munus in Deo erga genus humanum prouidentiae retulit.

19 Quod homo corpore visibili iuxta ac anima constet inuisibili, ideo in nostri generis subsidium, visibile & inuisibile diuersimode in vnum Dei in nos bonitas temperauit & coagmentauit. Hinc quo diuina natura inuisibilis, nobis esset magis propitia, sibi adaptauit visibile corpus humanum. Quo elementa istius mundi, & res ad spectabiles, ad eruditionem, ad exercitium, ad humilitatem essent nobis vtiliores, eis diuina bonitas vim inuisibilem ad sanctificandum indidit, ac fecit Sacramenta. Similiter quo Spiritus sanctus inuisibilis, publico ministerio ad omnes in Ecclesia suam vim melius transfunderet, Ecclesiam oculis nostris obuiam, tanquam idoneum ad id organum delegit: ut in ea ac per eam, nobiscum esset usque ad consummationem mundi. Huius proinde fontis & oraculi partim visibilis partim inuisibilis, maiestatem nullus contemnit, nisi superbus, neu eiusdem veracitatem vllus spernit, nisi impius fuerit. Enimuero sicut id, quod nos allicit ad agendum seu appetendum, debet esse aliquo modo nobis familiare, notum, neu longe remotum a sensibus: sic pariter illud testimonium, quod veritate infallibili cunctos doceat aut instruat, in eum modum nobis discipulis accommodandum, ut sensibus nostris sit peruium, simulque latenti virtute diuinum, & supra sensum nostrorum conatus eleuatum. Sine illo, nemo ad Ecclesiam attenderet: & absque isto, facile homines eandem despectui haberent. In hunc modum idcirco & finem composita est Ecclesia Christi. Externa enim forma sui visibilis, audibilis, perceptibilis: verum eiusdem energia, ob infallibilitatem summam, ipsis caelorum penetralibus excelsior, latenterque. Habet haec Ecclesia vbera, infantibus nota: habet & lac, sed in vberum voluminibus inuisibiliter abstrusum. Fuit ergo conueniens, adeoque propemodum necessarium, a Dei prouidentia sic Ecclesiam inistui hic in terris, uti in tanto periculo errandi, in tanta difficultate cognoscendi, eam directricem retineremus,

sua quidem facie patentem, at virtute occultam.

20 Verum Protestantes quo liberius etiam in diuinis pro arbitratu iudicarent, suaeque deliramenta tanquam oracula alijs simplicioribus venditarent, hac ex parte negant, adeoque impugnant Dei in nostrum bonum prouidentiam: renuentes concedere, huiusmodi auctoritatem ab ipso fuisse vnquam in sedibus hominum defixam: quin potius, omnia fidei momenta priuatis mortalium, iuuenum nempe, & mulierum spiritibus, Scripturas elucidantibus, ipsum commisisse, eoque non Hierusalem, sed Babiloniam esse voluisse hanc suae Ecclesiae ciuitatem, pertinacissime contendunt. Hinc in vniuersum haeretici catholicos derident, & pro idiotis ducunt, simpliciter & absolute Ecclesiae credentes, ut scribunt S. Augustinus, & S. Gregorius. *Habent hoc haeretici, inquit S. Gregorius, ut de inani scientiae suae arrogantia inflentur, & recte credentium simplicitatem saepe derideant.* Et sane Protestantici spiritus, ab Ecclesiae auctoritate auulsi, veram ideam cernere licebit in Nestorio, de quo S. Cyrillus: *Arbitratur se omnibus esse sapientiores, qui solus diuinam Scripturam scopum, & Christi mysterium cognoscat.* Manifestum certe, iniurios esse Protestantes hac ex parte in Dei prouidentiam, definientes, ipsum in regno suae Ecclesiae, nullam auctoritatem aspectabilem extulisse, quae de rebus fidei, ac in ea controuersijs iudicandi potestate aestimaret. Affirmare autem cum illis, Deum quidem huiusmodi auctoritatem instituisse, talem tamen, a qua appellatio fieri poterit ad Scripturas priuato spiritu intellectas, loqui est non solum falsa sed insuper fatua & contradictoria. Quorsum enim talis auctoritas spectanda, cum a lapide lido, iam ex vicino, nempe priuato spiritu, certa cognitio quo ad singula requiri poterit: cum spirituum contrariorum turbinibus agitati, causari poterint, contra sententiam prolatam ab Ecclesia, sese iuste ab ea ad supremum Scripturarum ac proprii spiritus tribunal, appellacionem fecisse? Negant ergo Protestantes reperiri in Ecclesiae visibilis auctoritate irrefragabilem aliquam, certam, supremam ad iudicandum iurisdictionem: eoque plane blasphemant Dei prouidentiam, & in homines bonitatem illi detrahunt apertissime. Qualis obsecro, prouidentia, eorum iudicijs, qua inter Christianos pax & vnitas fidei stabiliantur? Supremum iudicium permittere priuatis spiritibus Scripturas interpretantibus: cum ex hoc ipso fonte priuati spiritus, omnes plane haereses tanquam ranæ in Aegypto, tanquam serpentes ex Nilo, oriantur, quam in Deum blasphemum? Neque enim nata sunt haereses, ait S. Augustinus, & quaedam dogmata peruersitatis illaqueantia animas, & in profundum precipitantia, nisi dum Scripturae bonae intelliguntur non bene: & quod in eis non bene intelligitur, etiam temere & audacter asseritur. Demum precor, qualis illa bonitas, quae genus humanum litigijs in rebus grauissimis, eisque interminabilibus, perpetuo implicat, diuexat, tandemque tandem veluti Sisyphos funestat: quae in altum maris, utpote

Aug. Ep. 56.
Gregor. lib.
14 in Job.
cap. 15.

Cyrrill. E-
pist. 13. ad
Caesartin.
Vincent. lib.
contr. haer.

Mag. S. in 4.
d. 1. q. 1.

Cyrrill. in
cap. 3. Ioan.

Math. 23.
Ioan. 7. 14.
26.

Aug. tract.
18 in cap. 5.
Ioan.

utpote in seditionum fluctus, a littore longe remotos, prouehit homines, ut ibi continuo iactentur, & ad extremum, gurgite infidelitatis absorbeantur? O præclaram, diuinamque horum Protestatorum Theologiam, cui Deus, hominesque multum debeant gratiæ & mercedis!

21 Hæc quæ disseruimus, ita a nobis fuere tractata, ut illam solummodo respicerent Dei bonitatem ac perfectionem, quas vi luminis naturalis ei inesse cognoscere poteramus: cum alia etiam sit ipsius bonitas ad nos relata, quam haud aliter quam fide percipimus in eo reperiri. Quæ quod a Christo Domino dependeat, melius ex eis expendetur, quæ de illo iam disputare instituiamus.

22 Cum itaque negocia ciuilia ac sacra magno quodam momento a Dei cognitione ac perfectionis in ipso amplificatione, decernantur, tum liquidum, utrisque infestos Protestantes, quod Theologiam colant, quæ Deo sua detrahit decora, impiaque dogmata in tantum ipsius culmen contra veram Sapientiam edit, atque profitetur. Omnis idcirco eorum secta, si diuina spectemus, in duo elementa resoluitur: nempe in impietatem, & Epicurismum: cum hoc inter ea discrimine, quod statuta ab eis impietas non sit ex pura animi in ipsis sententia, sed ex Epicurismo profecta. Ut enim absque angore conscientiae, sine excursionis termino, suauius, liberiusque voluptati indulgerent, talem Deum sua sapientia excogitarunt, qualis ipsorum facta omnia sit vel impune permittitur, vel ignoraturus. Immo atheismi, adeo a natura auerſi, origo, ut alias adnotauimus, non ex mera intelligentia exsurgit, sed ex Epicurismo. Quia ergo, inquit Sanctus

Augustin.
in Psalm.
136.

Gregor. lib.
18. in cap.
Iob. 17. cap.
18.

S. Gregor.
lib. 5. in ob.
cap. 11. lib.
23. cap. 2.

Augustinus, digna fide opera seruare contemnunt, fidem perdunt, quam tenere videbantur. Hinc si quid obscurum aut molestum a Dei prouidentia ipsis occurrerit, illico suspicio in eorum animis se effert, quod Deus non sit: tam ægre sinunt se de suo Epicurismo aliquid remittere. Sanctus Gregorius itaque verba Iob: *Ex indignatione caligauerunt oculi mei*, sic interpretatur: *Ad indignationem oculus caligat, quando ipsi quoque, qui in Dominico corpore, id est in Ecclesia, lumen veritatis habent, dum se diutius a prauis despici, ac dedignari conspiciunt, de occulta iudicii admiratione turbantur, & secretum Dei penetrare nequeunt, cur prauales peruersi contra bonorum innocentiam permittuntur.* Protestantes quidem, quantum ad externam speciem, non eo deuenire Epicurismi, ut omnino athei censerent velint. Cæterum haud alium ob finem Deum esse fatentur, nisi ut sub hoc fucō prætensæ fidei, oportunius suam hæresim, tanquam iustitiæ defensores promoueant: & tamen interius fortassis animis adeo addicti Epicurismo, ut illi. *Omnis vero hæreticus, ut ait S. Gregorius, in eo quod Deum defendere nititur, veritati illius aduersatur: Psalmista attestante: ut destruas inimicum & defensorem.* Vnde talem Deum secum commentantur, qualis ad Idæam Epicurismi factus prorsus videatur: quo ex hæresi, Epicurismo præualente, gradu iam eo facto, extremum atheismum

euolute tandem profiteantur. Calvinistæ apud Lindanum suos intimos sensus istis explicarunt. *Lindan. in* *Afferamus animam una cum corpore interire, sic pur-* *Dubitant.* *gatorium, cum Missa, & Romano Pontifice abolebimus.* Si ergo impietas, atheismus, & epicurismus rebus ciuilibus, ac diuinis, seu veræ sapientiæ, sint infesta, Protestantismus certe, in talibus occupatus, eisdem plane exitialis haberi debet.

23 Ad hanc Dei prouidentiam, quæ obiectum veræ Sapientiæ, reuocantur cognitiones quatuor, quæ dicuntur nouissimorum: scilicet Mortis, Iudicii diuini, Beatitudinis cælestis ac Inferni.

Lucan. lib.
8.

— *Stante polo, miseros fallentia nautas*
Sydera non sequimur: sed qui non mergitur undis
Axis inocciduis gemina clarissimus Arcto,
Ille regit puppes.

Pertinent hæc quidē ad Dei prouidentiam, quandoquidem Deus auctor mortis, iudicii Dominus & exequutor, per infernum castigat, per cælestem beatitudinem præmiator. Horum verò notiones ad sapientiam spectant, eo quod sint humanorum consiliorum ultimi veluti termini, & a sensuum apprehensionibus remotiores: & proinde non nisi sapientia est, quæ ad ea pertingat. Catholici mortis condicionem reputantes, quæ imponat finem bene merendi nostræ vitæ, & statum quemdam animæ constituat, æternitati boni aut pœnæ obnoxium, ideo deprecamur a Deo subitanam mortis impressionem, ut paratiores simus ad comparandum coram Deo iudicante. Rident vero Protestantes hanc nostram sapientiam, cum dicunt se securos etiamnum esse, & ad gloriam certo prædestinatos: quibus proinde nullum genus aut ullus modus mortis poterit officere. Catholici, iudicii diuini seueritatem animis trutinantes, horrent in vita delinquere, cuius districtam sententiam ut defugiant, rigorem disciplinæ, doloris & amoris Dei libenter hic amplectuntur. Cæterum Protestantes hac sapientia volunt pariter destitui, sibi polliciti, Deum iudicaturum solum ex fidei habitu & priuatione, non ex cæteris operibus. Catholici secum metientes magnitudinem præmij cælestis, inde intelligunt eam comparandam omnium virtutum officijs, obseruatione quippe legis naturalis diuinæ, Ecclesiasticæ, & ciuilis. Verum Protestantes hanc partē sapientiæ penitus ignorant, & statuunt, una fide cælum ab eis comparandum. Catholici Inferni cruciatus cogitantes, sapienter iudicant, Deum timendum, & timore omnes in nobis sensus muniendos a blandimentis peccatorum. Nihilominus Protestantes dum existimant inferni tormenta non spectare ad fideles, ideo eius meditationem a se ablegatam, ad Turcas & infideles transcribunt. Quam ignorant veræ sapientiæ! Deus bone, in quibus tenebris errorum & turpitudinum, omni sapientia cassi, versantur! *Stulti Principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipientes.*

Math. 24.

Isa. 19.

CAPUT V.

Decus & firmamentum status civilis apud Christianos, de Christi Domini Persona ac Meritis, ideonea ex Theologia definitio. Qua ex parte, inita comparatione inter Catholicos & Protestantes, eorum pronuntiata sacra ac civilia declarantur: horum autem, utpote obnoxia impietati, reprobantur.

SI è dignitate fuerit eorum iuxta sapientiæ sententiam, qui in aliqua degunt Republica, vel qui ab aliquo præceptore insignē scientiam alumni sunt edocti, aut sub vixillis Ducis alicuius milites stipendia meriti, honorifice sentire ac loqui de illis, a quibus gubernati, instituti, seu directi fuere, profecto ad Christiani nominis decus omnino spectabit, de Christo Domino principe, institutore, ac duce optimo, summoque, maxima quæque ac diuina cogitare, simul ac profiteri. Contra, Christianæ disciplinæ sectatores nihil magis deprimunt, vel ignobiles arguit, ac ab ipsis Christianis euulgata dogmata, quæ tantam Christi maiestatem atque sanctitudinem eleuant, extenuantque. Hinc instituens Apostolus Paulus, statum excelsum ostendere Ecclesiæ, eam cum Synagoga, ac Christum Dominum cum Moyse contulit: adeoque non solum illum Moyse, verum etiam cuilibet angelo merito prætulit: cui nempe nunquam a Deo Patre dictum, quod Christo *A magnifica gloria, & voce de celo delapsa*, dicebatur: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Cui Angelorum aliquando dictum, filius meus est tu, ego hodie genui te?* Hæc causa incitauit Romanos, ut ipsi *Romulum* suum, sicut & alias societates hominum, ut suos Legislatores inter Numina referrent, quo se ipsos illustrius inde commendarent, & ad præclara agenda vehementius, Ducum suorum instituta tenentes, incenderent.

2 Neque auctoribus boni dumtaxat decreti tituli honorum ab eis, qui emolumenta ab ipsis accipere, verum etiam mali propagatoribus concessæ laudes ab eis, qui illos utpote magistros sequuti: quos etiam in immensum plane præconij extulere. Montanistæ inde suum Antesignanum *Montanum* Spiritu sancto plenum dicebant, ut narrat *Tertullianus*. A *Manichæo* seducti, eius nomen interpretabantur, *Manna fundentem*, ut scribit *Eusebius*. *Fausi* manichæi magisterio addicti, quod recenset *S. Augustinus*, *Non quemlibet hominem, sed Spiritum sanctum se sequi arbitrabantur*. Et alibi loquens de *Donato* hæresiarcha, ait; *Quod de solo Domino Iesu Christo dici potuit, in Donato perfectum fuisse contendunt*. Ad horum exempla, Protestantes passim gloriati, *Lutherum* secundum *Eliam*; hominem diuitius lapsus; *Caluinum* Patribus omnibus præferendum: *Melancthonem* primum *Basilæ* Episcopum floruisse. Et quemadmodum Sectarij suos primos institutores miris laudibus prosequuntur; ita ethnicæ & Iudaicæ doctrinæ assertores, quibus possunt verborum opprobriis impudentissime Christum incessunt. Hinc Christi Domini glo-

riæ inuidentes, nihil non egere, vnde ei vituperium multifariam conflarent. Inde Iudæi Christum Dominum *Fabrilium*: *Iulianus, Galileum*, *Marci*, *Leo Isaurus* Imperator *Iconoclasta*, *Mariæ sobolem*: *Pagani*, *Impostorem*, *Crucifixum* appellarunt. Christiani olim ab eisdē nuncupati Chrestiani, scilicet Latrones, ut scribit *Petrus Crinitus*: *se-gnes, inertes, nullius cordis homines*. Catholici, quod Sanctos & eorum reliquias colerent, *Cinerarij*, *Idololatra*, *Sepulchrorum affectu*, quod penitentes in Ecclesiam postliminio admitterent, fautores *Lupanarium*: quod incredibilia mysteria *Orogenistarum* & *Montanistarum* haud approbarent, *Animales*, *Pilosota* ab hæreticis passim vocati. Spectat itaque ad nominis nostri dignitatem, Christi domini dignitates & decora tueri, ac de illo non nisi magnifice, ut decet, loqui ac sentire. Quæ vero hac de re disputanda, ea reduci poterunt ad tria: Videlicet ad personam Christi, ad eiusdem opera seu merita, ad dona denique ab ipso in nos collata.

3 Missurus Dominus Deus Angelum suum, qui populo ipsius ex *Ægypto* in *Palestinam* fungam paranti ducatum præberet, dixit: *Nomen meum super eum*: scilicet quod tanquam ipsius instrumentum miram vim esset ab eo accepturus, quam proxime eodem accedens, propter nominis participationem, ad ipsam Dei potestatem: utpote qua tutos deduceret *Israëlitæ* in promissam sibi diuinitus regionem. Verum idē Dominus orbi postea daturus *Filium suum*, qui ad Ecclesiam ac cælum viam nostro generi muneret, non aliquem misit, cui solum analogia quadam inditum ipsius nomen, sed cui ipsam sui substantiam ac naturam impressit, communicauitque. Et quidem si Deum spectemus, nomine caret, quod plene mortalibus ipsum significaret: ideoque nomen sibi assumens, id omnino præstitit virtute alicuius condescensus ac fauoris, quibus ad nos benenole humiliterque inclinatus. Hinc vocatus *Iesus*. Hoc enim nomē Dei, positum super Christum, non ratione naturæ diuinæ, sed humanitatis ac meriti, quibus nostris vñibus amantissime nos saluando prouidit. Redemptor itaque noster angelo dignior, quod Deus sit ipsa quidem natura, haud similis dumtaxat Deo nominis imposito caractere. Quocirca si radius solis pulchre exornet corpora diaphona, ut gemmas, ut cristalla, quale in illis decus spectabile, si solis ipsius substantia interius eadem iniret, exteriusque vestiret? Pari modo cum videamus, aut credamus, illos homines, & Angelos egregie exornari & illuminari, qui pietate & diuinæ gratiæ motibus ad Deum accedunt, vel ab eo emisso splendore illustrantur, qualis dignitas præcor, quantaque sanctitudo in humanitate Christi exundabunt, in quo Deus, sol ipse & oceanus omnis perfectionis, ne dum quid tantum ab eo decisum, reperitur? Arca ex lignis incompustibilibus olim compacta, quaquaversum purissimo auro delibuta: thuribulum itidem aureum, igni & odoribus sacris apud Iudæos assignatum: omnis denique supellex ac magnificentia templi a *Salomone* constructi, satis exacte adumbrare nequiuerunt humanæ in Christo Domino naturæ,

3. Paul. ad
Heb. & ad
Gallat.

Ioan. 3.

Tert. lib de
parac.
Euf. l. 2 cap.
20.

Aug. lib. 5.
conf. cap. 5.

Aug. lib. 2.
contr. parm.
cap. 7.

Bez. in vita.
Caluin.

Petr. Crinit.
de hon. dif.
lib. 1. c. 913
Hier. contr.
vig. & cont.
Origen.
Tert. in Ap

Exod. 23.
Aug. q. 5 in
Exod. 4. 42.

Psa. m 107.

Th. dial. 1.

turæ, ex diuinitatis ei admixtæ accessu, excellentiam, puritatem. Ab experto artifice ideo prodit eximium opus, quod exquisitæ ideæ, in eius animo relucens, apte respondeat. At deus non nudum tantummodo artificium adhibuit, aut sui ex idæ ipsius imitationem quandam nobis iudulsi, mysterum incarnationis perficiendo, sed seipsum totum, scilicet infinitis formis dignitatum radiantem, redundanrem, in Christi animam ac corpus penitus immergit: unde supra omnem nostram, vel etiam Angelorum cogitationem, iudicijs nostris & rei veritate splenderet. Viridis ligni cum igne in rubo contempe- ratio: electri apud Ezechielem, de quo Gregorius, ex auri & argenti mixtura nitores, longè ab eo sublidunt, ut humanitatis deificatæ in Christo fulgores ad viuum nobis explicarent. Enimuero illa caro, præsertim qualis in Christo Domino, utpote ex purissimis beatæ Virginis matris sanguinibus, ut loquitur S. Damascenus, veluti ex de- fæcatissimis in paradiso pulueribus, a Spiritu sancto delibata: illa inquâ nubes leuis ac tenuis super quâ intrauit Dominus in mundi istius Ægyptum, de qua propheta, ad miraculum usque effulsit, ipsa diuinitate eam ineunte, penetrante, continente. In qua carne ex eiusdem decore, colore, figura, singularum in eadem partium decenti compositione, quædam imago diuinitatis enituit. Ut enim in rubore vultus virginei pudescens, animi in virgine purus candor, ita in carnis venustate in Christo, illius diuinitas apparuit. Quod enim ipse Deo Patri erat, quo eidem verbum, id nobis quodammodo erat ipsius humanitas: quæ tanquam verbum bonum eructatum a corde spiritus sancti, ut ait Diuinus Psaltes, nos colloquebatur, ac qualis esset in eadem latens diuinitas, sui specie fiderea ad oculum nobis declarauit, quod S. Hieronimus dixit. In eodem mens supra omnem captum nostrum, supra vel Cherubini condicionem irradiata, coruscavit: quam eadem diuinitas penitus in seipsa, infinitæ intelligentiæ lumine illustravit. Voluntas itidem ipsius, quam ea ipsa diuinitas in sui amorem accendit, veluti iam tota plusquam Sarahin ignescens, dubio procul in immensum charitatis exarsit. Illiusmet appetitus sensitivus, sub moderamine Deitatis perpetuo seruatus, ut S. Leo ait, illius pace tranquillatus, dulcedineque resperfus, ad rationis normam exactissime, ad vitæ iucunditatē placidissime, suauissime, in omnibus componebatur. Ex quo, cuncta ab ipso dicta, singula ipsius facta, adeoque vniuersa ad illum spectantia, aut ipsum quomodolibet referentia, in eum credentibus preciosa, sacra & maxima veneratione digna merito comparuerunt. Nō enim ita pulueres aromatici, contactu suauem odorem rebus alijs impertiunt, ut in Christo diuinitas suis corporeis membris dignitatem & sanctitatem communicauit.

4. Unde ab ipsa diuinitate, in Christi humanitate personaliter subsistente, Duo prouenire, quæ tanquam Christianorum singulæ priuilegia, in omnium oculis efflorescunt. Primum, excellentia Doctoris ac Redemptoris, a quo decemur ac liberamur, in nostrum sane decus exuberans; cum nullus alius, qui disciplinæ vel

muneris beneficia quantumuis magna in homines contulit, vnquam Deus fuerit, præter vnū Dominum nostrum Iesum Christum. Deinde mediante in Christo humanitate, non solum per eam ad nos propius iam Deus venit, familiaris usque nobiscum versatur, quo nostra condicio, ac si succinum festucas in altum raptaret, ad summum gradum sublimitatis eleuatur: verum insuper experimur Deum in nos iam redditum suauiore, indulgentiore, & veluti mellis succo conditam pristinam eius seueritatem, quam erga Iudæos præ se olim ferebat. Omni- no, instar matris, vbera ad os infantis accom- modantis, Deus nouissimis temporibus, huma- nitate Christi nostris vsibus inseruire voluit. Quæ melior via, dicebat Constantinus, quod institutū plus habet virium ad malorum animos mansuescendos, quam ut Deus ipse præsens, illos compellaret? an nō ille hic coram oculis hominum aspectus, modestam viuendi rationem docuit? Ideo ne sol meridionalis per diem suos Israelitas adureret, extitit nobis umbra, culum nubis, ne autem noctis tenebræ nobis es- sent incommodo, idem columna ignis peregrin- tantibus præluce voluit. Unde & nostri causa eclipsin suæ maiestatis in se admittere voluit Deus, tametsi sit ipse sol iustitiæ gloriæque: dum nempe humana caro, tanquam luna interiecta, eius splendores occultaret. Deformato per pec- catum humano genere, Deus ipse tantum ma- lum ægre ferens, eclipsin sui libenter sustinuit; deficienteque ad illud reparandum sacrificio, corpus sibi aptari statuit, tanquam cilicium, quo indutus Rex Ninie, ab alto solio descendēs, pæ- nitentiam egit. Subinde hoc ipso corpore filij Dei id cruce obscurato, & mortis umbra inibi obnubilato, factum sol iste aspectabilis detesta- tus, radios retrahēs, densissimis tenebris inuolu- tus, quasi eo castigatus ac moestus delituit. hinc Ecclesia, nempe luna, quæ simul cum sole ordi- nate statim orem suam retinet, animaduertens, so- lem eclipsi, & abscondito, ut notat Augustinus, de- lectari, splendores pariter suos humilitate & mortificatione celauit: perinde ac si eclipsi ali- qua decus ipsius esset modo pariter inumbratū: non amplius exterius, sed ab intus ut loquitur P. salmista, gloria illius effulgente. Nolite me con- siderare quod fusca sum quoniam decolorauit me sol. Nō sol, sed terræ umbra, eclipsin lunæ hic apud nos infert. Verum sol diuinitatis vehementer in eum intuenti, illumque amanti, lunæ, scilicet, eclipsin decoloratæ speciei induxit. Nos autem, ut expe- rientia constat, tunc firmitus in eclipsin solis ex- occursum lunæ, obtutus figimus, ob fulgorem ex utrisque non obstante eclipsi, erumpentem, quā- do in aqua limpida eam videmus, quam dum in eam ipsam oculos recta dirigimus: ita hosce Dei & Ecclesiæ defectus quasi ac deliquia, melius in fidei ænigmate, quod in aquis baptismalibus nobis primum apparuit, intuemur, quam si illo- smet explicate aspicere in hac vira niteremur. Humana quidem natura, diuinæ respectu, extitit quasi aqua purissima, vel speculum terissi- mum, in quo Apostoli, utpote veri Israelitæ, nē- pe deum videntes, illam intuerentur. Conce- pit enim beata Virgo in vtero filium Dei in um- bra: Et virtus altissimi obumbrabit tibi. illius e-

August. 101
conf. cap. 43

Exod. 30.
Const. orat.
cap. 12.

Heb. 1.

4. Reg. 1. ca.
9.

Abac 3.

Aug. in psal.
59.

Psal. 44.
Cant. 4.

Aug. q. 119.
in Exod.

Luc. 1.

Ezech. cap.
5. Gregor. 1.
28. in 2. cap
Iob.

Damas. lib.
4 cap. 6.

Epiphani. in
Ancor.

Psalm. 40.
Hier. in psal.
44. in cap. 9
Mach. ep.
140.

1. eo. ep. 11.

nim splendorem, veluti umbra corpus humanū ab ea desumptum, quodammodo temperauit, vt in nube sol, in lucerna flamma moderatius
 Greg. l. 18. postea aspicientium hominum oculos ferirent:
 in Job c. 12. *Virtus altissimi obumbrabit tibi: vt ait S. Gregorius, Corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen diuinitatis.* Verum quod rerum adeo disparium coitio in Christi domini persona, superet plane sua magnitudine nostræ intelligentiæ captū, umbra proinde indigemus fidei, seu interiecta aqua Baptismi, in quibus melius rubū hunc ardentē contemplemur: *Posuit enim in sole tabernaculum suum.* Ita tamen diuina natura per corporeos artus effulgit, vt vel ex ipso intuitu imaginis Christi cogitarunt multi, plane inhabitantis Numinis corpus illud receptaculum. Scribit *Nicolaus Trigaultius*, cum *Nancino* Regi apud Sinas a P. *Riccio* ostensa esset Christi imago, dixisse illico Regem: *Effigies hac, dubio procul, alium nullum, nisi cæli & terræ Dominum, repræsentat.*
 Trig. lib. 4. hilt. Sin. c. 1. 5. Quapropter Patres Græci ac Latini, contra Nestorium disputantes, merito dixere, illius æst. Cælest. epist. ad Nestor. Cirill. ep. ad Nest. matu, Christum non esse Deum substantialiter, neque naturam humanam in illo vniri cum diuinitate substantialiter, sed solum accidentaliter; vtpote aduentu alicuius accidentalis beneficii seu fauoris, quod meo quidem iudicio haud pronunciaſſent, si cum quibusdam recenti theologia iudicaſſent, coniunctionem hominis iusti, quæ efficitur virtute gratiæ ei donatæ, esse substantialem: ita vt iusti physice & substantialiter sint eo diuinæ consortes naturæ, Fratres Christi, & filij Dei, clamantes *Abla Pater.* verum quidem omnino, in iustitiam adscitos, esse diuinæ consortes naturæ, filios & habitacula Dei, ac tales habendos dupliciter. primo propter Christum, qui iustorum caput, & vitis, in eos, tanquam palmites, iugiter influens: ille enim pro omnibus iustis substantialiter diuinæ confors naturæ & filius Dei substantialis. Deinde hoc efficitur in iustis vi acceptæ & infusæ iustitiæ: quæ propter sui nobilitatem, constituit iustos diuinæ consortes naturæ & Filios dei adoptiuos. Inde sacræ literæ differentes de peculiari Dei præsentia in iustis, eaque ab illa descrita, quæ sit virtute immensitatis diuinæ, illam adscribunt spiritui sancto. *Spiritus Sanctus erat in eo. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. an nescitis quoniam membra uestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est?* Ex quibus liquet, hanc vnionem Dei cum iusto non esse Physicā aut substantialem, sed moralem & ab effectu: quandoquidem omnis vnio, quæ sit substantialis, cum attribuat diuinæ essentiæ, non magis vnit vnā personam iustis quam aliam, cuius tamen oppositum allata scripturæ loca insinuant. Deinde cum deus existat peculiariter in iustis tanquam in suis templis, quod declarat *S. Thomas*, consequens, hanc vnionem non esse substantialem, sed moralem: nam templum sub notionē templi, est quid morale: denotat enim res physicas, morali Dei aut hominum institutione, diuino cultui dedicatas. ergo vnio hominis iusti cū deo, vtpote repli, est sub hac formalitate solummodo moralis. Inter alia, Epistola synodica Concilij Sar-

dicensis, quā refert *Theodoretus*, videtur indicare, quod coniunctio Dei cum iustis vi præscice iustitiæ infusæ, non sit substantialis sed accidentalisdumtaxat. Etenim cogitare non possumus, aliunde inter plura reperiri vnionem substantialem, quam vel vnitate naturæ in pluribus personis, vel vnitate plurium in vno supposito: cuiusmodi vnitates substantiales sunt personarū in sacrosancta Trinitate, & duarū naturarū in Christo Domino: vel denique vnione forme substantialis cum subiecto. Cæterum nulla harum specierum copula cum Deo reperitur in iustis, vt liquet. Ita vero loquuntur illi Patres in dicta Epistola. *Tametsi Apostoli spiritum Dei acceperint, non tamen idcirco spiritus erant, neque quisquam eorum verbum vel sapientia vel potentia Dei, vel vni-genitus erat.* Verum si iusti substantialiter ipsa diuinitate vniantur cum Deo, consequens, eosdem esse substantialiter deificatos, substantialiter affectos tribus hypostasibus, & omnibus diuinis attributis, idque secundum eorum proprias formas: non enim aliter quidpiam se alteri communicat, quam secundum quod est in se. quorum omnium notiones, meo quidem iudicio, sanam sobriamque intelligentiam longissime excedunt. Eadem certe forma, quā iusti *Vnus spiritus* cum Deo, vt loquitur Apostolus, existunt, pariter vnū inter se: pro quo obtinendo orauit Deum Christus Dominus, at iusti vnum non sunt inter se vnitate substantiali eiusdem naturæ, vel diuinitatis, vt nihil iam dicam de vnione substantiali Christi per Eucharistiam. hoc enim Patres in illa epistola expresse inficiantur, affirmantes orasse Christum Dominum, vt *Discipuli inter se coniuncti copulatique, vnum essent fide, & confessione, & per gratiam ac verum cultum Dei Patris: quin etiam per domini Seruatoris nostri benignitatem & amorem vnum esse possent.*
 6. Vt vero prædicti Theologi suam sententiam stabiliant, asserunt, ipsam diuinitatē substantialiter copulatam cum iustis, ingredi rationem formalem in eis ipsius iustitiæ: quod quidem meo iudicio, pace ipsorum dictum, ex multis capitibus fidei veritati, in concilio Tridentino definitæ, aperte refragatur. Quod diuina essentia non contineatur ipsa forma iustitiæ, qua formaliter iusti sumus, expresse statuit Concilium Tridentinum, eiusdem iustitiæ causam formalem istis reolens: *Demum vnica formalis causa est iustitia Dei; non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit.* Verum si iustitiæ forma in se contineret diuinitatem Dei, iusti essemus ipsiusmet Dei iustitia: quod etiam *Osiander* hæreticus lutheranus somniauit. ob quam causam, passim dicunt *S. Augustinus* & *S. Gregorius*, nos reddi iustos non eadem iustitia quidē qua Deus, sed iustitia inde deriuata. Addit porro Concilium, iustos suam iustitiam formalem in se habere, eam a deo accipere: *Iustitiam in nobis recipientes*, eamque in ipsis *Inherere*, ac per spiritum Sanctum diffundi. Cæterū diuinitas nullo modo inheret, aut vt forma vlli inest. nam cum in diuinitate, propter suā simplicitatem, non distinguantur ea quæ iustis inhaerent, & alia quæ non inhaerent, ea, quæ formaliter iustos afficiunt, & alia, quæ non sic afficiunt,

theod. li. 2.
Hilt. cap. 8.

1. Cor. 6.
Ioan. 17.

Conc. Trid.
sess. 6. cap. 7.

Prat. verb.
Osiander, Cal.
verb. iustif.
Aug. 26 Tr.
in Ioan. 1.
Greg. 24. in
Job. cap. 33.
Conc. Trid.
sess. 6. cap. 7
Can. 11.

Concil.
Trid. Sess. 6.
Can. 24.

Rom. 5.

Concil.
Trid. Sess. 6.
cap. 7.

Bernard.
lib. 5. De
Consid. er.
Epist. Cirill.
apud Euag.
lib. 2. cap. 17

August. in
Enchir.
Cap. 4.

Ciril. Epist.
9. & 10. de
Anathem.

Athan. in
Symbol.

ciunt, si essentia Dei esset formalis iustitia, itidem hypostases, Dei iustitia, & omnia attributa, iustis suis effectus formales impartirent: quod nullo modo affirmandum. Hinc adhuc ferqueretur, contra idem Concilium, omnes esse æqualiter iustos: scilicet iustitia infinita diuinæ essentia: in beatis pariter æqualem fore gloriam, quando quidem sui gradu respondeat iustitiæ formali: merita in se continere valorem infinitum vi sui principij, nimirum gratiæ formalis, suo valore infinitæ. Denique quod scriptura & antiqui Theologi differunt de iustis, tanquam de Dei templis, horum commento penitus repugnat. Si enim diuina essentia spectaret ad iustorum formalem iustitiam, per quam essent diuinæ confortes naturæ, reperiretur etiã in eisdem ratio formalis, per quam templa Dei fierent: etenim iustitia formalis exhibet iustos templa Dei, suo effectui formali. Cæterum si homines essent templa Dei formaliter ipsa diuinitate, substantialiter iusto communicata, idem esset Deum esse in iustis, ac esse in sua diuinitate: & ideo in iustis præsens esset ut in templis, quia prius in eisdem sua diuinitate præsens, per quam templa euasere. Enimuero prius natura id quod recepta culū eo, quod recipitur, seu locatione actiua. inde prius natura, aliquid iustitiae, quā ut immensitas Dei efficiat in eo Dei præsentiam. Idcirco ratio formalis templi in homine iusto, prior natura peculiari præsentia Dei in eo, utpote habitantis in tali templo. Quod verū haud esset, si ratio formalis templi constaret formaliter ex ipsa diuinitate. Sit ideo definita veritas, nostram formalem iustitiam, per quā diuinæ confortes naturæ, fratres Christi, filij Dei, templa spiritus sancti, contineri dono Dei infuso, & in se non completi formaliter diuinitatem: alias enim, quod diserte inficiatur Concilium Tridentinum, nostra iustitia formalis non esset *Unica*: sed plusquam genere multiplex; utpote ex dono creato, & increata diuinitate coalita. At de his hæcenus.

7 Certum quidem est, eo euectam in Christo naturam humanam, ut ipse homo existens, filius quoque Dei esset naturalis, nedum adoptiuus solum, aut veluti præclarus effectus aliquis, Dei munere gratioso diuinitate donatus: Imo eo supposito, quo Christus Dominus Deus existit, subinde abundantia omnis gratiæ creatæ ei fuit plane naturalis & debita, ut differit *S. Augustinus*: *In natura humana susceptione fit quodammodo ipsa gratia illi homini naturalis*. Qualis autem nexus intercesserit, cuius vi homo Deus esset naturaliter, substantialiter, ac personaliter, quis e dicere poterit? *S. Cirillus* cupiens arctissimum hoc vinculum duarum naturarū in Christo Domino utcumque declarare & exprimere, illud comparat vnioni animæ & corporis in homine, quod etiam facit *S. Athanasius*. Quo genere similitudinis solum voluere ostendere contra *Nestorium*, copulam duarum naturarum substantialem esse in Christo non accidentalem, seu mera sanctitate effectam: cum alia longe sit ratio animæ & corporis in homine, quandoquidem mutuo compartium; quarum vna aliam informat, atque diuinitatis & humanitatis in Chri-

sto. Fatetur idcirco ingenue *S. Cirillus*, intelligi non posse a nobis, quonam modo homo sit Deus in Christo substantialiter, seu hypostaticè: *Dicimus autem, verbum carni, rationabilem habenti animam, modo nobis nec intelligibili, nec dicendo, quem solum ipse nouit, esse unitum. S. Augustinus* de hoc ipso mysterio differens, in vniuersum ait: *Longe alio modo quodam, quam ex quo creaturis ceteris ad est, suscepit hominem, seque & illum fecit vnum Iesum Christum*. Rebus quidem omnibus ab ipso conditis intime præsens adest Deus, nec ab eis quicquam distat: nihil tamen eorum inde Deus, ut liquet: & ideo affirmavit *S. Augustinus*, longe alio modo adesse Deum corpori & animæ inter se vnitis in Christo, quam reliquis creaturis. *Persona* hominis, inquit, *mixtura est animæ & corporis: persona autem Christi mixtura est Dei & hominis*. Quibus significat, ipsa componentia in Christo non esse talia vi accidentis, vel alius cuius creati, sed immediate ipsam naturam humanam, & personam diuinam, Christum Dominum constituere.

7 Scholastici nostri varias quidem inierunt secum rationes, quibus duarum naturarum in Christo Domino vnionem substantialem explicarent. *S. Thomas* sibi proponens vel maxime hac in re recedere ab hæresi Nestoriana, statuit, humanam Christi naturam existere eadē plane existentia, qua diuina: & consequenter vtramque subsistere eadem subsistentia. Alij, nihilo obstante, reputantes, difficile intellectu, substantias adeo dispares: præsertim quod humana natura fuerit producta transeunte actione Spiritus sancti, concurrente etiam Beatissima virgine *Matre* ad eiusdem generationem, ac sic ad existendum reducta, adeoque ipsa existentia eius recens facta, cum omnis actio generatiua terminetur ad substantiam concretam & existentem: porro putantes, hoc vix posse percipi, simul cum naturarum in Christo distinctione, quandoquidem illud videtur prorsus idem cum altero, quod eadē cū illo existentia existit: definierunt, inter vtrasque naturas intercedere quendam nexum, seu *Modum* realem, qui terminus esset illius actionis, qua Spiritus sanctus secundam in Trinitate personā humana natura vestiuit. Qui quod humanæ naturæ inhærens, terminetur peculiariter ad subsistentiā verbi, eodemque præstitit, ut humana natura subsistat personali subsistentia eiusdem verbi: ac proinde, ut ei esset coniuncta substantialiter, personaliterque. *Gratia suscepit hominem*, inquit *S. Augustinus*, *tanta vnitate personæ, ut idem ipse etiam esset hominis filius*. Ego quidem, quantum ad hunc *Modum* duo iudicarem dicenda. Primum, huiusmodi *Modum* omnino admittendum. Nam, ut in principia Metaphisica rem hanc resolua- mus, cogitare possumus, actione generatiua produci a Spiritu sancto naturam humanam, adeoque ab illa indistantem esse diuinitatem, interim peractum esse hoc mysterium, quod ad eius rationem formalem, adhuc minime intelligamus: cum, ut dixi, præcise, ex hoc homo non est deus substantialiter, quod ab eius humanitate diuinitas neutiquam loco aut situ separetur: licet existimare interim possumus, sola in-

Ciril. de
Anathem.

Augustin.
Epist. 3.

August. ep.
3.

S. Thom. 3.
part. q. 1.
art. 6.

Scotus in 3.
l. q. 1.

August. in
Enchir.
cap. 36.

distan-

distantia animæ a corpore, fieri hominem, pro-
 pterea quod anima & corpus sint compartes, &
 ad se mutuo relatæ: quales non reperiuntur di-
 uina & humana natura. Vt ergo istis positis, e-
 manet postea illud ipsum formale, quo homo
 Deus, succedere debet aliqua peculiaris actio
 Dei transiens, quæ hoc efficiat. Huius autem ac-
 tionis terminus, quid aliud præter vinculum
 vtriusque naturæ antea existentis? Alterum in
 hoc ponitur, quod sentiam, vulgarem multo-
 rum de hoc mysterio conceptum, non satis asse-
 rere contra Nestorium substantialem vnionem
 duarum naturarum in Christo: vi cuius homo
 reddatur substantialiter Deus. Imaginantur ita-
 que hi, *Modum* hunc vnionis, formaliter in hu-
 mana natura inhærentem, esse eiusdem naturæ
 quandam dependentiam, qua apta nata depen-
 dere ab aliqua forma personali, & ad eam ter-
 minari, siue intrinsece per informationem talis
 formæ personalis, qualis est substantia natura-
 lis: siue extrinsece, vt videre est in substantia
 Dei, humanam naturam sine informatione per-
 sonaliter sustentante. Quamobrem in hoc my-
 sterium Incarnationis contemplantur, quo ap-
 prehendunt, *Modum* illum vnionis, naturam hu-
 manam efficientem, terminari solum ad Verbi
 substantiam. Imprimis difficile est cogitare,
 istum *Modum* peculiariter terminari ad illam
 substantiam: quandoquidem id non contin-
 gat ratione alicuius specialis causalitatis phisicæ,
 quæ retineat Verbi substantiæ respectu illius *Modi*
 producendi, cum omnia extra Deum producta
 aut conseruata, quantum ad proprietates causæ
 & effectus, æqualiter pendeant a Dei omni-
 potentia tribus personis communi, vt docet S. Au-
 gustinus. Sed neque hoc prouenit ob aliquam in-
 distantiam inter duas naturas, aut informatio-
 nem vnus ab altera: quales ferme *Modi* termi-
 natorum ac terminorum ex rebus creatis dun-
 taxat nobis innotescunt. Verum vt proprius ad-
 huc accedam ad institutam disputationem, cē-
 sendum, omnem substantiam completam sei-
 psa, seu transcendentaliter esse terminabilem
 ad aliquā substantiam vel personalitatem. Na-
 tura enim humana, quæ subsistit sua naturali
 substantia ipsi inhærenti, seipsa & non alterius
 rei interiectu, terminabilis est a sua propria sub-
 stantia: postulat enim ab intrinseco sui natu-
 raliter talem *Modum* subsistendi. Iam vero, hæc
 ipsa naturæ humanæ insita ac intrinseca termi-
 nabilitas, cum personalitate extrinseca compa-
 rata, seipsa quoque est ad eam terminabilis: li-
 cet eodem ritu ad vtrāque non terminetur. Et
 quidem ad substantiam naturalem est termi-
 nabilis naturaliter, ad extrinsecā obedientialiter:
 hoc est eadem forma est vtrōque imme-
 diate seipsa terminabilis, sed ad naturalem vi
 causæ naturalis, seu appetitus naturalis, ad ex-
 trinsecam virtute illius subiectionis ad Deum,
 qua ita eius omnipotentia subiacet & obedit, vt
 ad id omne materialiter concurrere poterit cum
 Deo, quod non implicat in se contradictionem.
 Vt ergo in persona Christi Domini homo sit
 substantialiter Deus, eadem terminabilitas na-
 turæ humanæ terminari debet obedientialiter
 ad substantiam verbi, quæ naturaliter apta ter-

Aug. tract.
 20 in Ioan.
 cap. 5.

minari ad propriam substantiam: alioquin
 substantialis naturæ humanæ terminabilitas
 omnino fuerit interminata. Neque valebit
 quicquam dicere, eam quidem, quæ est naturæ
 humanæ, terminari ad diuinam substantiam,
 sed mediante in se Modo vnionis id fieri. Nam
 terminabilitas illius *Modi* non est substantialis
 directe, sed solum reductiue: quatenus *Modus*
 dicit ordinē transcendentalem ad substantiam,
 cuius *Modus* est. Illa porro *Modi* illius terminabi-
 litas, non est terminabilitas naturæ substan-
 tialis, siue obedientialis: cum ab illa distincta sit
 realiter, vt constat: quandoquidem iam exi-
 stenti naturæ illi superueniat; proinde facere
 non potest, vt terminabilitas naturæ humanæ
 terminetur ad substantiam verbi. Hoc solum
 præstat, vt *Modus* aduenticius, receptus in obe-
 dientialem potestatem passiuam naturæ illius,
 terminetur ad illam substantiam. Vnde si id ve-
 rū, magis deificaretur ille modus, magisq; sub-
 stantia verbi subsisteret quā vel anima vel corpus
 Christi domini: eo quod ille immediate termi-
 netur ad substantiam verbi, hæc eo solum me-
 diante: a qua tamen terminatione omnis pro-
 ueniunt substantialis copula & deificatio.

9 Ex hoc nihilominus, quod istis statuimus,
 duo sequi videntur, quæ difficultatem adhuc
 efferunt. Primum, superfluum esse *Modum* hunc
 vnionis ad perficiendum mysterium Incarnatio-
 nis. Alterum, nullam posse assignari formam,
 cuius præcisa nozione concepta, intelligamus,
 hominem esse substantialiter Deum, aut Filium
 Dei. Prius sic declaratur. Ad hoc vt Deus ali-
 quid efficiat sine aliquo cæteroquin requisito,
 satis est, illud seclusum extra rationem forma-
 lem effectus reperiri. Quo pacto sine applica-
 tione ignis ad materiam combustibilem, pro-
 ducere poterit Deus ignem, aut calorem, per
 alium ignem: eo quod applicatio illa non con-
 tineatur in ratione formali calefactionis, aut ge-
 nerationis ab igne. Quamobrem si *Modus* ille ter-
 minatus ad verbi substantiam, sit tantum quæ-
 dam præuia dispositio, seu conditio ad effectū
 formalem Incarnationis postulata, sicut non
 ingreditur ipsam rationem formalem eius, ita
 poterit satis commode sine illo a Deo absolui,
 & a nobis vtrumque intelligi. Quorsum ergo
 poneretur, cum nulla necessitas eum exigat,
 cumque quantum ad instātia metaphisica, post-
 quam ille *Modus* naturam humanam diuinæ per-
 sonalitati coniunxerit, tunc substantia verbi
 incipit personaliter terminare transcendentā
 dependibilitatem naturæ humanæ? Fieri
 ergo poterit a Deo hoc posterius sine priori,
 haud complexo in eius ratione formali. Alte-
 rum istis explicari poterit. Si non ponatur in eo
 precise mysterium Incarnationis, quod sub-
 stantia verbi terminet illū *Modū* vnionis in huma-
 na natura, sed in alia terminatione ipsius nature,
 nihil relinquetur, quo hæc posterior terminatio
 explicetur, aut ob quod, natura hæc cogitetur a
 nobis magis deificari, quam alia. Etenim ab hoc
 effectū secluso illo *Modo* terminato ad sub-
 stantiam verbi, vtpote priori aliquo, supersunt
 solum natura humana existens, & persona di-
 uina subsistens. Cæterum hæc seipsis non coales-
 cunt

& persona diuina subsistens. Cæterum hæc seipsis non coalescunt in vnā personam, vt satis liquet; cum poterit natura humana existere, ac quo ad sitū non distare a verbo, minime tamen ab ea ita adsumi, vt illa personaliter deficiatur, per quid ergo aliud, præter illum *Modum*, subsistentia verbi terminat formaliter dependentiam naturæ humanæ? verum quantum ad illud, quod primo in loco difficultatem parit, plurimi sunt Theologi, qui arbitrantur absque eiusmodi modali nexu mysterium Incarnationis a Deo fieri. Dicit etiā poterit, illum modum vnionis nō esse meram præiā cōdicionem sed aliquid etiam, ad quod transcendentalem ordinem, dicat terminatio illa naturæ humanæ ad diuinam verbi subsistentiam. Posterius quidē difficultus mihi videtur, ac id ipsū, propter quod fassi Patres, modū formale vnionis personalis inter duas naturas in Christo, a nobis neu cōcipi, neque explicari posse: tanti obscuritatē mysterij quibusdē similitudinibus interim vticumque illustrantes: vt pote ferri igniti, quod faciunt *Theodoretus*, & *S. Damascenus*: conceptus mentis in sono vocis apparente; qua vtitur *S. Augustinus*: surculi in truncum incrementis ac talibus, ab alijs, explicationis ergo, imaginibus vsurpatis. Nihilominus vticumque cogitare possumus, existēte illo modo vnionis, peculiari subinde quadam ratione quasi instar olei, de quo Patres Græci, immediate & personaliter ad naturā humanā verbi subsistentiam peruenire: ita vt illam personaliter sustentet, sibi que innectet, quippe iam in alio, scilicet in verbo, non in se subsistentem siue actu siue potestate reddat, vt placuit *Scoto* definire.

10 Huic assertæ creditæque a nobis diuinitati Christi Domini, duæ hæreses maxime olim infestæ vna *Arij*, altera *Nestorij*; qui ambo etiā plurimis sacræ scripturæ testimonijs errores suos, impissimos licet, comprobare obnixè studuerunt. *Arius* quidē definiendo, secundam personam Trinitatis alterius esse substantiæ a prima, consequenter docuit, creaturam fuisse, ac proinde Christū, ea constantē, deū non esse, nisi per quandā participatæ excellentiæ deriuationē. Qua in re *Arius*, vt aliqua ex parte per hypocrisin videretur Christi dignitatē potius amplificare, quibusdam Philosophis assentiens, pronunciauit, Deum Patrē rerū omnium prouidam curā Filio suo commississe, ratus diuinitate primā ac Principali indignū, in negocij adeo vilibus occupari, vt de illo *S. Cirillus* nobis retulit. Dicebant enim Ariani, *Erat alioqui indecens ineffabilem Dei virtutem, ad hæc minima peruenire. & caducarum rerum curam habere.* *Nestorius* Christi Domini vniuersam diuinitatē, in animā & corpus ipsius collatis dotibus definiuit: quarū ratione quam proxime ad Deū accedere æstimaretur: alijs vt pote omnibus hominibus, vel etiam Angelis, sapientior, sanctiorq;. Propriam reperiri personalitatē commentus, aliamque personam esse hominis, aliam Dei fabulatus: ita vt hominis persona respectu Dei nihil aliud esset, quā eius templū, seu præclarū quoddam illius habitaculū. Ex quo affirmarunt Patres contra *Nestorium*, ipsū admisisse inter diuinam naturam & humanam nexū quendā dñtaxat accidentalem, substantialem repudiatus, cuius virtute Christus esset Deus, aut Filius Dei non naturaliter aut substantialiter, sed adoptiue: quo modo insigniter etiā Sancti dici poterunt dij, aut Filij Dei, atque in hunc errorē se impegissem nondū bene instructum, deplorat *S. Au-*

gustinus. *Ipsū hominē nō persona veritatis, sed magna August. 1. 2. quadā natura humana excellentia & perfectiori participatione sapiētiae præferri cæteris arbitrabar.* Errorē hunc, in Christi Domini iniuriā susceptū *Nestorianis*, hodierna die *Mahometani*, a suo *Mahometo* edocti, libenter amplectuntur ac profitentur. 11 Nos porro, sicut ad Christi gloriā recte sentimus de eius persona, ita debita seruata proportionē, conuenienter quoque de eius operibus ac meritis arbitramur. Si flores odorē referunt balsami, aut aromatis, immisforum in eorū radices: si verba ab ingenti aliquo mentis affectu prodeuntia, eius vi imbuuntur, indeque interdū ardere videantur, quid opinandum de Christi Domini actionibus, quantum ad decus ac pulcritudinem, quæ a diuinā eius persona emanarunt? Principum, Regumque sacro oleo inunctorum, qui & vncti Domini inde appellantur, consilia, leges, verba, facta, personæ, singularem quandam dignitatem in se continent, diuinū cuiusdam oleaginei succi splendorem, iuxta ac lenitatem, maiestatem quadam admixtam exhibent spectabilem. Quod cum verum fuerit, tum illud profecto magis illustre habendum, quod a persona Christi, ipsa diuinitate constante, prodierit. Habet hoc in se virtus, vt animo insidens, cum serenet, iuxta ac ad corpus, quod prius diximus, sic radios transfundat, vt omnes externi eius conatus, ab ea profecti, incredibilē quandam venustatē, ad admirationē vsque aspicientium, ex eadem mutuentur. At quid virtus, defluensa deo donū, scintilla a sole gutta ab oceano & sauo, si collata fuerit cum ipsa diuinitate, copula intima & substantiali naturæ rationali vnita, ad hoc vt actio aliqua sancta sit & sua qualitate nobilissima? imo neque ipsum lumen gloriæ, aut clara Dei visio, quod ad nobilitandum alicuius suppositi motum pertinet, tale robur obtinet, quale ipsa diuinitas, alicui supposito vnitate personali deuincta, in se complectitur. Cælū ipsū suapte natura purum Dei præsentia tamē, vltra natiuā vim sanctū efficitur. Terra circa rubū ardētē, ex Angelo prope manēte, sancta, sanctolq; fructus ex se emisit. Sancta itidē tēpli Hierosolimitani omnis cæremonia: ideoque sanctos requirebat sacerdotes, Leuitas, ac populū pariter sanctos. Cæterū yberior fons sanctimonie Christi Domini diuinitas, sanctioraq; proinde illis omnibus effecit tā animæ quā corporis sui organa, quibus ad humano ritu operandū vsa. Ex hoc recte concludit *S. Cyrillus*, Christi sāguinē peculiari quodā precio valuisse quod sāguis esset Dei, & nō meri hominis. *Quādo fuisset sāguis vulgaris hominis, nobis similis, orbis redēptio? fingit Homerus, vulneratas aliquādo deas, cruorē emisisse, at talē, inquit qualē dijsin esse existimandū, nos vero a Deo sāguinē genuinū & humanū velut ex botro expressū agnosimus ipsa diuinitate, vltra omnē illius natiuū ruborē nobilitatum, vltra omnes ardētes pyropos preciosū, supra omnes rosas fragratē: Deus enim inquit *Cirillus*, fuit in carne. Christus idcirco propter inhabitantē diuinitatem, vt ait *S. Augustinus* *Messias hebraice, Grace Christus, Latine vnctus.* *S. Gregorius* instituēs comparationē inter sanguinem Christi & Abelis, sic dislerit: *Sanguis Iesu melius loquitur quam sanguis Abel. quia sangu-**

Theodor. dial. 1.
Damascen. lib. 3. cap. 1.
August. lib. 1. de Doct. Christ. c. 13.
Damascen. lib. 4. cap. 6.

Scotus in 2. 5. D. 1. q. 2.

Plotarc. de Socrat. Damon.

Ciril lib. 4. Thesaur. c. 2.

Cirill. in Anathem

2. Reg. 4.

Exod. 29.

Cir. hom. 4.

Hom. 11. 3.

Cirill. lib. 9.

Thes. cap. 3.

August. 13.

Psal. 101.

conc. 3 in

psa. 29. Gr.

lib. 13 in

10. cap. 13.

in cap. 7.

is Abel mortem fratricida fratris petijt, sanguis autem Domini vitam persecutoribus impetrauit. Incamus iam comparationem inter catholicā doctrinam & dogma protestanticum quātum ad honorificam æstimationem de Christo Domino, ac primo loco de eiusdem persona.

12. Catholici Christum agnoscimus, ac colendū proponimus Deū, idq; ratione substantiali seu personali, non accidentali, vel aduenticia: & hoc modo instructoribus iuxta ac seruatoribus populi Hæbraici ipsū longissime antecellere affirmamus: quo, quod admonuerunt veteres dicentes: *Sequere Deū*, perfectius modo exequimur, quā illi tunc vel cogitare nedū sperare potuere: Deū quippe ipsū habentes in magisteriū simulq; in adiutoriū, quod pulcre aduertit *S. Augustinus*. Protestantes vero Caluinistæ, si fides habēda *Schlussemburgo*, nō plus diuinitatis in Christo admittūt, quam hodierna die Mahometani, quā olim Nestoriani. Hinc dixit *Calvinus*, Filiū Dei Patris, utpote Dei per auctoritatem, assumpsisse personā Mediatoris: quasi alia esset in Christo persona Dei assumptis, alia hominis assumpti: Vnus Deus principalis, alius secundarius. Duæ autē personæ, ut ostēdunt Patres cōtra Nestoriū, nō alia ratione copulātur, quā accidentaliter: utpote participatiue, cōsēsu voluntatū, imitatione, mutuo amore ac beneuolentia. Hic idē sensus ex alijs ipsoꝝ assertis colligi poterit, negant enim in Christo meritū, quo ad rigore meriti, vel infinitatem valoris: quod neutiquā facerent, si Christū personaliter Deū reputarent. Et sane nō aliā diuinitatē Christo permittunt, si quā concedant, præter quā Arianā: dicentes Christum secundū suā naturam diuinā passū, Sacerdotē fuisse, satisfecisse ac meruisse pro nobis: quandoquidē satisfactio, meritū, seruitia, actionesq; sint inferioris exhibitæ superiori. Quo semel admissio, quis Christū natum, concionantem, suā carnē ad māducandū dantē, morietē in cruce, tryumphantē in cœlo, ad eū gradū, quo conuenit, animo uenerabitur, charitate complectetur, spe in auxiliū expectabit, postquā illum merū hominē, aut vnum ex minoribus Dijs, sibi præstituerit? Enimuero omnis Christianismi spiritus, neruus omnis, ac feruor, hoc semel errore concepto, euanescerent. At pergamus singillatim inquirere de anima primū Christi Domini, deinde de eius corpore: quo intelligamus, a quibus ille impie detrahitur, & a quibus ipsius dignitas iure asseritur.

13. Animam Christi Domini, omnis rerum generis cognitione illustratā credimus orthodoxi, ideoque nulla vnquā ignorationis obscuritate infuscatā pronunciamus. Si enim corpus illud nullibi prorsus vmbra obscurū esset, quod in ipso solis gremio collocaretur, profecto christi Domini anima, vel ipsa substantia diuinitatis irradiata, nihil commune habebit cum vlla ignorantia nubecula. *Aristoteles* disputans de perlucidis, dicit, ea conuenire in quadam natura, *Quæ in æternis naturis corporibusque cælestibus*. Quod ergo Christi anima, cæli conditionē superarit, rerū omniū intelligentia lucidissime resplenduit. Potuit quidē fortassis Dei persona obscurū hoc in se admittē: ceterū cū nihil esset id profuturū operi nostræ redēptionis, ut pro

fuere ipsius tristitia, dolorque, quin potius tāta personæ dignitatē haud decuisset, illud a se, utpote effectū peccati originalis, depulisse omnino existimādū: nō autē hic loquimur de alijs ignorantia tenebris, quam de illis, in quas coniecit humanum genus noxa originaria, & illi luci contrarijs, qua *Adamus* ante lapsum luculenter inclaruit. Septē lucernæ, in vno cādelabro ardentes, de quibus *S. Gregorius*, typū egregiū extulere in templo Hierosolimitano tā futuræ vnionis hypostaticæ in Christo, quam illius luminis, quo inclarescere deberet ipsius anima. subinde vidit *Zacharias* Propheta in figurā intelligentiæ in anima Christi, lapidē septē oculis illustratum. Hunc ipsum prædixit quoque, spiritu sapientiæ & intelligentiæ implendū *Isaias*. ac in eundem affirmat *S. Paulus* Deū Patrē thesauros suæ sapientiæ ac scientiæ contulisse. Enimuero si gratia gratū faciens, iuxta ac gratis data, fuerit Christo naturalis: quod asseruit *S. Augustinus*, dubio procul, quadā deriuatione naturali pariter perfectissima scientia, maiorq; illa, quā iustitia originalis intulisset, ab vnione hypostatica ad Christi animā deuenit. ob quam causā Patres existimarunt, illos nō ducere Christū dominū Deū, sed cum Nestorio eius diuinitatē inficiari, quotquot illū rerū ad se pertinentiū ignorantē suis sententijs inducere: ut constat ex *S. Gregorio*, *Sophronio* & alijs. Quando autē dicit Euāgelista, profecisse Christū ut ætate, ita etiā sapientia: id non est perinde intelligendū, ac si comparata scientia sensum ignorantia excusserit; sed solū quod sapientiæ ingenitæ effectus maiores, ad ætatis incrementū, apte ostenderit. *Occultā igitur sapientiam*, inquit *S. Cirillus*, paulatim reuelabat, legem nostræ naturæ sequutus.

14. Hic cū Iudæo Protestāticus *Calvinus* genua flectit Christo: eius tamē oculos, nō dico corporis, sed supra ausū Iudacium, mentis, horrenda sua blasphemia, tanquam impuro velo, interim obnubilat, asserendo, ipsū multorū insciū, vitæ vsu et institutione plurima gradatim didicisse: adeoque humanā ignorantia, a peccato propagatā, inter reliquos nostræ naturæ defectus, indifferenter assumpsisse. Qualis iam precor, Christus populorū Rex, quem multa latent ad suū regimē rite exequendū necessaria? qualis iudex secretorū, qui visu ad illa nequit penetrare? qualis Deus, ignoratione præpeditus, & quasi in altū nebulae ab alto solis demersus? Mala quidē corporis, utpote inedia, famē, lassitudinem, passibilitatē sibi adsciuit; appetitus etiam, adeoque voluntatis ægritudines & acerbos affectus, nempe tristitia, dolorē, timorē in se admisit: quia patiēdo ac moriendo, flēdo, dolēdo, agonizādo nobis multū profuit cū exemplo, tum redemptionis precio. Cæterū ignorādo nō potuit nō iusseri sibi grauissimū dedecus, aut id præstare, quod nobis inde vtile vllō pacto existeret. Pronus itaque hac in re in Christi opprobrium Protestantismus, qui lucenti omni radio intelligentiæ, plus quā cherubini in Christo, turpem ignorantia fumum adscribit. Si parua stellula infixā in centro solis, vmbra nequit obscurari, quid putandū, quātū ad vmbra ignorantia, de anima Christi in ipsa diuinitate collocata?

15. De voluntate Christi Domini cōsequēs aliqua iā differamus. eū quasi locū natura in homine voluntati attribuit, quo inter mētē & appetitū scētiūū media cēseatur: ac proinde nunc superius elata, ad mētis rationē obsequēter agit, nūc vero inferius deflecta

Aug. Epist. 3

Caluin. l. 1.
Instit. c. 13.
num. 24. 2.
Instit. c. 14.
cont. gentil.
Proch. 10.

Caluin. ep.
ad Polon.

August. in
Psalm. 103.
Enar. 2.

Arist. 2. de
Anim. cap 7

Gregor. lib.
29. in Job.

Zach. 3.

Isa. 6.

Heb. 12

Gregor. l. 8.
Epist. 42.

Sophron. in
5. Concil.

Cirill. l. 10.
Thesaur. c.

7. l. 9. cap.
vltim.

Caluin. in
c. 4. Math.
2. Instit.

flexa, appetitus motibus diuersimode obtemperat. Cæterum voluntas in Christo Domino non solum irradiata luce rationis enituit, verum ipsa diuinitate nobilitata, ac in bono plane confirmata constet: est enim voluntas Dei, Homini: eiusque operationes ob eam causam a Theologis *Deiuriles* appellantur. quale hoc humanæ voluntatis, alioquin lubricæ, stabilimentum in Christo, ex quo non solum in manu Dei, vt Regum corda ac reliqua omnia, quinimo peculiari modo in eius substantia ac personalitate collocata! quam directe illa nauis ad optatum portum continuo feretur, cuius proram nauarcha Deus tenet ac dirigit! Hinc Christi Domini voluntatem impeccabile omnino pronunciamus: non tantum ab ipso effectu ducto argumento, verum insuper ab ipsius causæ antecedente impossibilitate ad peccandum. Si in terro speculo pedes figere nequeunt muscæ, sed appulsæ illico decidunt: si ad tabulam oleo inunctam allisæ guttæ statim excutuntur, quid demum impressionis facere potuerunt in Christi voluntate, ipsa diuinitate moderata & inuncta, vllæ voluptatum illecebræ, aut vitiorum incitamenta? *Aristoteles* elementum ignis cum alijs elementis comparans, de illo sic loquitur: *Itaque cetera omnia elementa, excepto vno igne, putrescunt.* at Christus Dominus plenus igne diuinitatis, eā ob causam, ad morem hominis, vel Angeli, ex peccato nequiuit putrescere. *S. Cirillus* de hac re disputans, confert Adamum, iustitia originali ornatum munitumque contra peccatum, cum Christo Domino oleo diuinitatis delibuto: ac demum affirmat, illum ad malum mutabilem, hunc vero minime: *Sicut mutabilitate primi hominis victi sumus, sic per immutabilitatem verbi vincimus. quippe diuinitas immutabiliter iustitiam diligit & odit iniquitatem. ex quo voluntas Christi diuinitatis immutabilitate donata, a bono ad malum declinare nequiuit.*

16. At horrendus plane Protestantum, quantum ad hanc Christi dignitatem, sensus, cum *Caluino* affirmantium, Christi Domini appetitum, ad obiectum mortis futuræ vehementissime perturbatum: eiusdem voluntatem ad rebellandi in diuinum Patrem desideria, adeoque ad desperandum de eius bonitate, compulisse! quid hoc aliud, quam dicere, Christum sponte ac proprie peccasse in legem Patris sui? Neque immane hoc dedecus ideo negabunt Christum affecisse, quod voluntas ipsius indeliberato, non libero motu, appetitus intemperiei consenserit: etenim ad peccatum mortale, vel æterno cruciatu in inferno dignum, non requirunt Protestantes libertatem arbitrij, definientes, ad id sufficere voluntatis actum spontaneum, tamen omnino fuerit necessarius. Proinde statuunt, omnes in nobis appetitus motus, quantumvis subitaneos, peccata esse lætifera, quod in Dei legem, qua in vniuersum concupiscentiam vetuit, quandam in se cotineant inobedientiam: quibus cum motibus, ait *Witakerus*, Protestator inclitus, semper coniungi illum voluntatis consensum, qui ad peccatum efferendum idoneus. Quam hi impij, purissimum Dei agnum peccata mundi auferentem, peccatorum sordibus ma-

culantes! quam prodigiose præposteri, qui vitæ exemplar, cœlitus ad nos dilapsum, propositum, que nobis ad imitandum, inficiunt ac deturpant suorum dogmatum infernalibus plane excrementis! Iudæi, quantumvis in Christum Dominum maleuoli, illum peccati tamen arguere non valuerunt: at Protestantes in eundem nequiores, grauissimo-rum peccatorum reū instituunt, audetque traducere.

17. Appetitus porro sensitivus in eodē Christo Domino ita erat ad rationem compositus nostro iudicio, sic sub moderamine deitatis, vt loquitur *S. Leo*, constitutus, vt nunquam mentis imperium tumultuando vel conando anteuerterit; multo minus ad malum aliquod consilium sollicitaret. Sit in nobis appetitus iste horrida ferarum silua, sit mare importuosum, magna tempestatū vi agitata: at in Christo Domino, cui venti ac mare obediunt, extitit non nisi placidorum motuum, virtuti dumtaxat inserviientium, armariū; suauesque igniculi ad charitatē tantummodo accendendā comparati, in eodem decenter exiliere. Si a sapientia *Salomonis*, ad admirationem vsque reginæ *Sabæ*, seruorum & ancillarum in eius familia, decora ordinesque pulcherimi manarint, qualem a Christi diuinitate institutionem moderationemque ad omnes in eius appetitu affectus fluxisse existimandum? Beati serui *Salomonis* dicebantur ab illa Regina, quod in præsentia eius versarentur. Enumero potiori iure beati affectus omnes in appetitu Christi, continuo domino deitatis temperati, directique despotice plane ad officia rationis ac diuini honoris. Nouerat, inquit *S. Chrysostomus*, lacrimas excitare & affectum augere. Iple enim fuit, qui vt ait *S. Ioannes*, infremuit spiritu, & turbauit. Etenim si iustitia originalis ea extitit virtute, qua in primo parente superiorem partem Deo subiecit, inferiorem iuxta appetitum rationi obsequentem reddidit, profecto vnio hypostatica, ad ipsum appetitum in Christo peruadens, efficacius multo eum menti, deoque dimisit: cū qua, quantum ad imperium recte instituendum, neque iustitia originalis, neque vllæ disciplinarum seueritates, nedū visio beatifica, poterunt comparari.

18. Cæterum suspicabitur fortassis quispiā, aliquid saltem fomitis seu incendij concupiscentialis, retinuisse motus in appetitu sensitivo Christi Domininam dicit *S. Cyrillus*, Christū excitasse in se huiusmodi propassiones, vt ab inhabitante verbo subinde superarentur. cum ergo fomes peccati nihil aliud sit quam rebellio in legem Dei, incitatioque in id, quod a lege veritum, tales motus etiam a voluntate Christi exciti, in quos illa voluntas deificata erat subinde depugnatura, fomes appellari poterunt, quippe in contrarium eius vergentes, in quod voluntas ipsius ratione directa progrediebatur. Nihilominus hi ipsi motus, in quos Christus bellum gerebat, & ab illo prouocati erant, non censiendi fomes peccati, vel origo illius, quia non ex peccato originali, aut ex vllō alio defectu in Christo, sed ex imperio rationis & voluntatis oriebantur. qui quod nullam vim haberint ad trahendum eius voluntatē in consensum peccati, quippe antecederet impeccabile, non sunt habendi fomes peccati. Porro ille timor mortis

Prouerb. 2.

Arist. lib. 2.
Meteor.

Ciril. lib. 10.
Theol. cap. 3.

Caluin. in
cap. 20. Mat.

Viraker.
lib. 2 de
peccat orig.
Ioan. 1.

Ioan. 8.

Leo epistat

Math. 8.

3. Reg. cap.
10.

S. Thom. 3
part. q. 15.
art. 4.

Chrysostom.
homil. 62.
Ioan. 22.

non impellebat Christum simpliciter ad fugien-
dū mortē, quā obeundam in mandatis a Patre
iam acceperat, sed tantum testabatur talis mor-
tis horrorem & repugnantiam cum natura: vo-
luntate Christi interim illud efficaciter eligen-
te, a quo appetitus ex imperio rationis per dis-
plicitiam simplicem se auertendo resiliuerat.

19. Calvinistæ autem perturbatum Christi
appetitum, adeoque in Deum Patrem rebellan-
tem: eius vi illo adactō ad desperandum suam
salutem, quinimo ad æternum quoque Patrem
blasphemandum, impijssime criminantur. Quid
hoc horribilius in Dei personam verbis vel ab
villo dæmonum efferri potuerit? Blandiuntur
quidem sibiipsis, dum insanis cœcisque libidi-
nibus eorum appetitus accenditur, causati, vel
in Christo Domino illum vehementius quan-
doque commotum in rectam rationem, adeo-
que in ipsum Deum arma intentasse: tanta est
nephariæ voluptatis tuendæ ipsorum cupido, vt
eos reddat in Christum Dominum etiam blasphe-
mos. Fingunt itaque apud se, Redemptorem
ignorantia cæcum, perturbationibus temulen-
tum, impetu rabiosum, desperatione præcipitem,
rebellionem furiosum, salutis ac sanitatis exper-
tem: perinde ac ab aliquo insano *Hercule*, poti-
us quam a mitissimo *Iesu* Dei Filio recuperatio-
nem salutis expectarent.

20. Denique quod ad personam Christi Do-
mini spectat, corpus ipsius, vtpote diuinitatis
propriū, insitumque instrumentum, ad plures
excellentissimos effectus opem contulisse recte
existimamus. Adeo imprimis ad finem conditioni
spiritualis substantiæ, propter coniunctam diui-
nitatem, extitit Christi corpus, vti ad imperium
illiusmet diuinitatis, simul cum externa quantita-
te quo ad locum coextiterit & per eam immo-
tam penitus transferit. Singulare fuit istius cor-
poris opus, tantum abesse, cum Christus nasce-
retur, a violatione claustrī virginalis in matre,
vti eo potius illæso, in ipso digressu egregium
quoddam decus eius integritati contulerit. Hoc
ipsum corpus ianuis clausis intrauit in conclaue,
vbi Apostoli manebant. Resurgente Christo a
morte, per solidum lapidis sepulchralis in aper-
tam lucem ex sepulcro instar solis exiuit. Cœli
itidem empereī substantiam penetrando, ad dex-
tram Patris tandem peruasit. demum in cibum
potumque animarum a sancto Spiritu hoc ip-
sum corpus nobis porrectum, sub quantitibus
modici panis & vini, admirando quodam mo-
do, nobis licet dulcissimo, etiamnum delitescit.

*Ipsa virtus, inquit S. Augustinus, per inuiolata ma-
tris viscera membra infantis eduxit, quæ postea per
clausa ostia membra iuuenis introduxit.* Hoc ipsum
corpus ad fimbriam vestimenti, quo tegebatur,
virtutem curandi morbos ex se transmisit, fecit-
que vt tantopere desideraret Emorissa illa vel
fimbriam vestimenti illius tangere, quo sanare r-
tur. imo id scribente *Eusebio*, vel crescentes her-
bulæ sub statua ænea Christi Domini, ad eius
statuæ fimbriam peruenientes, in omnes mor-
bos subinde fuere salutare. Enimuero si lig-
num arcæ, teste *Epiphano*, plurimum valebat
contra morbos, multo magis corpus Christi,
cuius similitudinem gerebat arca, vt ait *S. Augu-*

stinus, in morbos inualuisse potuit. Ex contactu
istius sacratissimi corporis, credimus accepisse
virtutem simul ac dignitatem crucem Domini,
cum in morbos, tum in dæmones & hominum
affectus, cuius rei sæpius Patres & sacræ histo-
riæ meminere. Hoc ipsum corpus sub speciebus
panis illatum tanquam farina in corpora fide-
um, vim habet illa resuscitandi, vt optime ad-
notarunt *S. Irenæus*, & *S. Cyrillus Alexandrinus*: id-
que probarunt ex verbis Christi: *Et ego resusci-
tabo eum in nouissimo die.* Ego, hoc est, ait *Cirillus*,
corpus meum, resuscitabit eum in nouissimo die. Ex
cuius corporis sanctitate profecta omnis illa
pietas, quam primi Christiani exhibuere sepul-
cro Domini in Palestina: cuius saxum, vt recolit
S. Hieronimus, *S. Paula*, tanquam vehementer siti-
ens aquas, *Fideli corde & ore lambebat.* Multisque
hinc optabile in Palestinam peregre profectis,
adorare locum, in quo Christi pedes steterunt, &
ab eodem omnis illa deducta veneratio, quæ
Romæ sacro sudario & lanceæ cuspidi, qua
Christus vulneratus, etiamnum deferri solita.
21. Obstant acerrime Protestantes hisce
assertis a nobis corporis Christi ornamentis.
negant proinde, illud vnquam ita diuinitati
fuisse subiectum, vt externam quantitatem po-
tuerit ex illius virtute penetratiue subire. Ex hoc
ab illis erumpit blasphemia, dicentibus, illud ip-
sum corpus florem & integritatem virgineam
matri admisit, contra Ecclesiæ traditionem, Pa-
trumque vnanimem consensum, dum natiuitate
in lucem hanc nostram prodiret. nolunt illud,
ipso Euangelio licet ipsis diserte repugnante,
ianuis clausis intrasse ad Apostolos: nescio quā
crassitiem tali ingressui aduersantem illi deifico
corpori affingentes. In quam impietatis senten-
tiam, audiui, cum in Anglia essem, sæminā Pu-
ritanicam affirmantem, se credere non posse
Christi corpus inuectum in cœlos: quandoqui-
dem nostra spes, vt ipsa aiebat dirigenda sit
immediate in Deum, non in Christi humanita-
tem. Subiungebat, fieri non posse absque im-
mortalis cœli aperto, fractoque aditu, vt Chri-
sti corpus, mole constans, ad illius arcana loca
peruaderet. Fæminæ illius animam, curatio-
nem expectantem a fimbria vestis Christi, su-
perstitionis insinularunt Protestantes: adeoque
mendacium adscribunt *Eusebio* de illis herbis
ita referenti. Inficiantur pariter crucem, aut se-
pulcrum aliquid virtutis accepisse ex contactu
diuinissimi istius corporis Christi: in singulis,
eiusdem corporis dignitatibus, instar dæmo-
num, inuidentes. Notant Patres, corpus huma-
num compendium quoddam esse omnium e-
lementorū, idque ob singularem in eo partium
situm & temperiem, eminentissimum. voluit
ergo Deus hunc naturæ concretæ florem elige-
re, quem sua diuinitate, nedum solo cœli rore
bearet. Hinc aurum, commoda gemmæ sedes,
quod illud reliquorum metallorum vires in se
eminenter contineat. paradisus fuit terrestris,
in quo hoc ipsum corpus humanum, animæ, ad
similitudinem Dei creatæ, hospitio nobilita-
tum apparuit. cæterum paradisus quodammo-
do cœlestis extitit vterus virgineus, in quo ipsa
diuinitate Filij Dei, seu consubstantiali imagi-
ne,

Hilar. lib. 10
T. 111.

Ioan. 20.

August. Epi.
3. ep. 120.
cap. 12.

Euseb. lib. 1.
Histor.

Epiph. in
Ancor.

Augustin. 15
Ciu. cap. 26.

Lucia. Dial.

Gregor. lib.
31. in Iob.
cap. 3.

Iren. lib. 1.
cap. 6.
Cyril. in 4.
cap. Ioan.

Hieron. de
obitu Paulæ

Tertull. de
Refut. de A-
nimi.

Ambro. in
Hexam.

ne Dei Patris, humanū corpus nobilitatum in-
claruit. si hoc corpus, animæ adiuta ministerio,
mirabilia ut videmus prestat, qua artes exer-
cendo, qua bruta superando, quid miri, si diui-
nitate locupletatum, in Christo Domino, na-
turæ vires longissime excedat operando, ac ad
diuina pertingat? corpora a solis ardore exte-
nuata in altum volant, ad nubes peruadunt, ac
si essent cœlestis naturæ, cum tamen eis descen-
dere ad terram natiua virtute potius conue-
niat. ita cum semel cogitauerimus, corpus in
Christo Domino diuinitate ornari, haud mira-
bimur, si cum Phœnice soli applaudat, si nati-
uum pondus superet, & diuinitatis opera ex-
erceat. Ex communi gleba fit lapis, carbo &
gemma preciosa in visceribus terræ: solum ad
est ad hanc discrepantiam faciendam alius &
alius a sole influxus. Quod ergo placuerit soli
iustitiæ ex hac communi terra, Christi corpus
concretum, gemmam reddere, aliorum homi-
num corporibus inferiorem sortem retinenti-
bus, id illius beneplacito, & peculiari Diuini-
tatis cum illa copulæ adscribendum.

22. De meritis autem Christi Domini, de
quibus in secundo loco disputare propoluera-
mus: quod ad præsentem controuersiam atti-
net, tria Catholici profiteamur. Primum, quod
ad redimendum humanum genus iustissimo apud
æternum Patrem precio valuerunt. alterum
quod pondere seu valoris momento plane fue-
rint infinita. Postremo, quod pro eis etiam a
Christo Domino suo Patri oblata, qui in re-
probis sensum traditi, gratiæ ac felicitati mi-
serissime ad extremum sponte excidere volue-
runt.

23. Quantum ad primum, non hic loquimur
de propria ratione iustitiæ, descriptæ a morali-
bus Philosophis, quasi hic contenderemus, mo-
do inter Christum ac æternum Patrem inter-
cessisse iustitiam dati & accepti, quantum ad
omnes condiciones talis virtutis: sed agimus so-
lum de valore seu dignitate operum Christi, re-
latorum ad mundi redemptionem: qui valor
dignitasque eis etiam operibus inesse poterint,
quæ a iustitiæ propriæ dictæ forma ac qualitati-
bus deficiunt. Et quidem ad definitionem spe-
ctat redemptionis, ut sit pro redempta miseria
ac bono ablato ad æqualitatem compensatio.
nam si quod offertur non valeat tantundem, se-
quente effectu redemptionis, potius eminebit
gratiosa quædam condonatio a creditore, quā
iusta redemptio a benefactore: vel si creditor
illud officium acceptaret pro redemptione,
quod reipsa non responderet ad æqualitatem
precij, cereretur quidem beneuola acceptatio
creditoris, id acceptatis pro redemptione, quod
reuera talis non esset: vera aut solida redemptio
haud existeret. Cum itaque scriptura passim de-
prædicet Christum redemptorem, omnino exi-
stimandum, eius passionem iustissimam quod ad
valorem, extisse generis humani redemptionē:
maxime cum Apostolus Paulus eam præferat om-
nibus sacrificijs legis veteris quantum ad vim
expiandi mundum a peccato: & quo ad hoc eā
comparat culpæ Adami, quæ potens fuit suo de-
merito ad inficiendum crimine vniuersam ho-

minū naturam. Valuit itaque, ut ait S. Ambrosius,
differens de Christo moriente, sanguinemque
& aquam ex latere emittente, *Aqua ad lauacrum,*
sanguis ad potum spiritus ad resurrectionem. designat
idcirco doctissimus Cyrillus, Christi diuinitatem
tanquam principium redemptionis, a quo om-
nis valor eius profluxit: quod neuiquam fecis-
set, si existimasset vniuersum illius momentum,
spectandum in beneuola duntaxat æterni Pa-
tris acceptance; perinde ac si decem acceptaret
pro centum soluendis. *Quando a morte liberamur*
cum id opus super creaturam sit, nec possit creatura da-
tam a Deo sententiam, Cinis es & in cinerē reuerteris,
reuocare? quando etiam peccatum destruxit, si creatu-
ra est? Hæc igitur omnia non ut creatura, sed ut Fi-
lius, & vere Deus, efficere potuit. Ecquid miri, in-
finiti valoris reperiri Christi merita! si sol in
partibus mundi orientalibus gemmas, lapides
preciosos educat, reddatque in vniuersum mer-
ces orentis magno precio valentes, profecto
Filius Dei, qui sol & oriens nominatur, Deo
Patri obtulit suorum operum merces omne de
finitum precium superantes. hic inuenit Deus
Pater in oriente melleam aromaticam, omni au-
ro & gemma digniorem, quasi fructus in agro
pleno, qui Iacobo cessit in benedictionem. *Quia*
Dies Domini exercituum super omnes montes excel-
sos & super omnes colles eleuatos: & super omnem
turrim excelsam, & super omnem murum munitum,
& super omnes naues Tharsis & super omne quod visu
pulcrum est.

24. Protestantes nihilominus capitali huic
Christi Domini dignitati refragantur: & cum
Caluino dicunt, seu potius blasphemant, in ho-
mine Christo non esse cernendum meritum, si
res exacte ad rigorem diuinitatis iustitiæ expen-
datur. Fateor, inquit, *Si quis simpliciter & per se*
Christum opponere velit iudicio Dei, non fore merito
locum: quia non reperitur in homine dignitas, quæ pos-
sit Deum promereri. Quo loci iam manebit re-
demptio, quando iudicio Dei a Christo mini-
me adhuc satisfactum: quando externus fauor,
non solum a Christo precium, orbem per-
ditum recuperauerit: quando Christum merum
hominem habemus, qui nequit vel sua morte
promereri Deum? Hoc pacto in ipso fonte iu-
stitiæ & sanctimoniam, omne honestæ vitæ de-
cus & pondus, omnem vim Christianæ sapien-
tiæ sceleratissime corrumpunt, exterminantque
Protestatores.

25. Quod vero Catholici ex personæ in Chri-
sto Domino excellentia deriuari valorem defi-
niunt in opera ipsius suppositi, consequens, fa-
teantur, illum prorsus infinitū ad qualitatem per-
sonæ in infinitū sanctæ ac a deo Patre dilectæ:
quod S. Cyrillus satis expresse adnotauit. *In primo*
enim Christo natura humana recuperata est, & diui-
narum gratiarum dona, quæ nobis concessa sunt, in
ipso & per ipsum, ut hominum sunt, & ab ipso ut
Deo: Deus enim fuit in carne. Hoc argumento
innixi, non solum dicimus cum Propheta copio-
sam fuisse apud Deum redemptionem, quinimo
vel minimum Christi opus satis valoris habuisse,
ad totius mundi redemptionem perficiendum.

26. Verum Protestantes renuunt admittere hæc
in merito Christi ad infinitatem exuberantiam:

Ambrosius lib. 6.
de Incarn. cap. 6.

Cirillus lib. 5.
Theol. c. 7.
Gen. 2.

Isa. 41. Zach. 6.

Gen. 27.
Isa. 2.

Caluin 2.
Inst. cap. 27.

Cirillus lib. 9.
Theol. cap. 3.

Psal. 118.

imo adeo restrictum contendit *Calvinus* fuisse vniuersum illius precium, vt mors Christi Domini in cruce obita, eius sententia, minime suffecerit ad orbem redimendum, nisi ei adiunctæ fuissent perpeffiones quædam ipsius idque in inferno. Et quales demum perpeffiones? tales videlicet, quibus ob metum æternæ damnationis animo miserum in modum vexabatur Christus: quibus ad desperationem vsque compulsum: quibus ad rebellandum in Deum Patrem adactus: Nihil inquit actum erat, sic corporea tantum morte defunctus fuisset Christus, sed opera simul præcium erat, vt diuinæ ultionis seueritatem sentiret. Officium ergo in posterum pii viri fuerit, iuxta horrendam blasphemiam Protestantum, dum sibi proponit Christum orbem redimentem, non ad ritum nostrorum antecessorum animo illum intueri in cruce morientem, sed ritu Geneuensi illum aspicere dæmoni subiectum, tortum, afflictumque in inferno: adeoque immanibus sceleribus ibi Deo Patri refragantem.

Caluin. in
cap. 27. Mat.

Gen 2.
Ioan. 1.

Augustin. in
Psalm. 99.

1. Pet. 3.

26. Latissime porro effusum hoc ipsum Christi Domini meritum, tanquam arcum cœlestem, totam terra faciem complectentem, qui typus misericordiæ Dei per Christum, hominem illuminantem venientem in hunc mundum: ipsos etiam reprobos fauore gratiæ ipsius affecisse, orthodoxi sentimus ac profitemur. Sanguis in præcium est, ait S. Augustinus: Tanti quid valet? quid nisi totus orbis? quid nisi omnes gentes? ubi autem plurima segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis. S. Petrus comparisonem instituit inter diluuium tempore Noë & Christi Baptismum. Fuit illud deluuium salus octo animarum. Octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. mare etenim eatenus saluare dicitur nauigantes, quatenus illos defert ad optatum portum, non vero obruit, aut allidit ad rupes. Quod in diluuium vel maxime constet, quando quidem octo illæ animæ sine velorum & venti beneficio, proprio motu ipsius aquæ dumtaxat appulerint. quo pacto infantes sine motu liberi arbitrij, ex opere operato baptismi ad statum iustitiæ perueniunt. Baptismus itaque, qui Christi gratiæ vehiculum, typus, & instrumentum, ad imitationem diluuij vastus est, quatenus oblatus a Deo Patri vniuerso humano generi, quo opere operato salueretur. Baptismus ergo sui cruoris pro omnibus dependit Christus in cruce: illum non Iordanem, non mare rubrum, sed diluuium effusum super orbem vndiquaque esse voluit. quot pullos designauit iste pellicanus suo cruore abluendos & nutriendos! Duo autem præstitit diluuium. primo purgationem peccatorum effecit: deinde octo animas saluauit. orbem enim sceleribus coinquinatum purgauit ipsa peccantium deletionem: simulque Dei vindictæ, ad internecionem omnium animantium desæuienti, octo animas eripuit, eo modo, quo equus dicitur saluare vitam sessoris, quando concito cursu longe ab hostium gladijs eum defert: nam cum Dei iustitia vniuersum genus humanum persequeretur, tunc octo istis viuētibz subuenit salubriter aqua diluuij. Pari modo Christi baptismus purgat & saluat. purgat, peccata eluendo, saluat gratiam iustificantem in verbo vitæ infundendo. ac

tametsi paucæ animæ solū saluatæ per illud diluuium: sicut pauci intrant per angustam portam vitæ cœlestis, nihilominus diluuium ex se Luc. 13. quemadmodum castigauit integrum genus humanum, ita etiam ex se potens erat ad totum saluandum. similiter pauci Baptismum volunt, adhuc pauciores secundum baptismi leges viuunt & in cœlo saluantur: verumtamen Christus Dominus nobis immensum diluuium gratiæ pro nobis emit ad omnes saluandum potens & idoneum, licet non nisi pauci tantum beneficium volunt acceptare & sibi vti conuenit applicare. Dominus diluuium inhabitare facit. Psalm. 28. Dominus super aquas multas.

27. Nihilominus Protestantes istius meriti vires ita eleuant, vt dicant, mortuum Christum, adeoque suum meritum Deo Patri obtulisse, tantummodo pro electis, seu prædestinatis ad gloriam: hoc est solum pro Protestantibus: reliquos vero æternis poenis addicendos propter sua peccata, omni licet a meritis Christi subsidio orbatos ad illa peccata vitandum, aut resistendum eis prauis tentationibus, quibus in ea inducebantur, ac inermes plane in tenebris relinqui suæ impotentiae. An non in hos perbelle quadrat, quod subiungit S. Augustinus? Valde ingrati sunt precio suo, aut multum superbi, qui dicunt, aut illud tam parum esse, vt solos Aphros emerit, aut se tam magnos, pro quibus solis illud sit datum? Transit porro hæc Protestantium meritorum Christi diminutio ad iniuriam etiam in personam ipsius. Notissimum enim, Christo Domino, vtpote homini, traditam potestatem ferendi sententiam in omnes reprobos: cum iudex sit venturus ad iudicandum viuos & mortuos. at vero iniquum, simulque sua persona indignum prorsus, cum illos damnatos mancipare flammis tartareis ob crimina infidelitatis vel libidinis, qui gratia omni carentes, eiusmodi scelera propulsare a se nequiuerunt. Sine gratiæ autem præsidio haud potuere ea superare, vt manifestum. at gratia illi soli gaudent, pro quibus Christus mortuus. Si ergo non sit mortuus pro reprobis, non alios est reprobaturus Christus, quam omni gratia prorsus in vita destitutos, quam impotentes ad vincenda crimina, pro quibz tamen dampnandi. Qualem modo iudicem ac personam, omni certe Radamantho crudeliorem, Christum esse nobis renunciant Protestantes! Transeamus iam ad discutienda Christi in nos dona: quod vltimo loco præstandum statuimus, vt etiam cursum ac per capita de hac re dijudicemus.

27. Insigne beneficium a Christo reputamus, quod eius cura ac meritis Ecclesiam matrem habeamus, cuius lac doctrinæ secure insugamus sine omni suspitione veneni: in cuius complexu ab omni aduerso dogmatum venro veluti in portu tuti, maneamus. *πρίντι πρίντι τὸν σάβαν* a statione dicta fides, teste Clemente Alexandrino: Clem. Alex. quæ quidem animi statio, in hac Ecclesia sola, lib. 5. Strom. excitatas controuersias desiniente, reperitur. Negant autem Protestantes, adeo bonum prouidumque visuum meritorum extitisse erga nos Christum Dominum: statuentes potius, Martio vniuscuiusque spiritui, biblia executienti, salutis æternæ momenta priuatim, sparsimque commissa

Augustin. in
Psalm. 35.

Catech Ro.
I. part. ca. de
Sacram.

commissa. A Christi meritis itidem descendere orthodoxi iudicamus septem Ecclesiæ Sacramenta: quæ ut diuinæ gratiæ saluberrimi fontes ita vitæ nostræ vñibus ac indigentis quaquaversum conuenientissime, ut optime dixerit Catechismus Romanus, accommodata. Affluentiam hæc doni a Christi meritis negant omnino Protestantes: duo solummodo sacramenta agnoscunt: eaque exilia, aut potius vana confictæ ab ipsis diuinæ in nos bonitatis simulacra. Inter sacramenta, duo vel maxime commendamus, ut pote nobilissima meritorum Christi munera: sacramentum scilicet Cōfessionis, tā idoneū ad expiandū animas, tā efficax ad eas a peccatis auocandas: iuxta ac sacramentum Eucharistiæ ipsummet Christum, fontem omnis gratiæ, nobis manducandum ac bibendum exhibentis. Quorum sacrorum suauissimas saluberrimasque exuberantias, a Christi meritis profectas, rescindunt & aspernantur Protestantes: illud quidem Cōfessionis prorsus exturbantes, Eucharistiæ vero loco, panem & vinum, vel ceruiciam, pro corpore & sanguine Christi, substituunt. A meritis Christi descendisse sacrosanctum Missæ sacrificium, cum illa omni illustri serie cæremoniarum, quibus peragitur, orthodoxi credimus. Protestantes autem cōtendunt, non existisse erga nos Christi merita tantæ bonitatis, dum sacrificium cæremoniasque religioni & hominum consolationi impijssime adimunt. Expendamus modo alia, quæ quam proximè hominum mores, animasque attingunt.

29. Credunt Catholici, eam esse a Christi meritis gratiæ vim, qua in nobis opera virtutum honesta, adeoque diuini præmij meritoria redduntur. Renuunt Protestantes admittere hunc fluxum copiosum ac preciosum gratiæ a meritis Christi: volentes omnia, vel iustorum opera, nihilo esse meliora, quam peccata mortalia. Illum a meritis Christi præstolantur Catholici gratiæ appulsus, quo vere ac solide iusti cōstituantur: quo in ipsis peccatorū maculæ penitus expūgātur. Hanc etiam a meritis Christi tā præclaram impressionem inficiantur Protestantes, affirmantes homines non aliter iustos esse, quā imputatiue, adeoque rei natura eiusmodi imputationi reclamante: peccata a Christo non deleri, sed manentia solum ad pœnam minime imputari. Apud Catholicos omnino defixum dogma, quod a meritis Christi ea sit virtute ipsius gratia, uti legem Dei ac naturæ, quantumvis appetitus in nobis lubricitate aut furore sit contrarius, obseruatu possibilem effecerit: ac inter alia officia, quod eiusdem gratiæ auxilijs corroborati, vouere possumus perpetuam castitatem, votumque illud etiam facillime seruare: cum iugum Christi suaue sit omni ex parte adportandum. cæterum è regione obfistunt Protestantes, ac decernunt, nihil tanti momenti a meritis Christi ad nos vnquam deuenisse: quandoquidem eorum iudicijs, non obstante gratiæ efficacia, adhuc etiam vel ipsis iustis lex in vniuersum sit impossibilis, eisque impossibile, votum castitatis implere. Expectamus a Christi meritis eam gratiam, qua valeamus ita reluctanti concupiscentiæ obfistere, ut peccatum

August. li. 2.
de peccat.
Merit. c. 6.

Ioan. 20.

mortale nobis inde intentatum repellamus. atque neque patiuntur Protestantes tantam puritatem aut vtilitatem a meritis Christi: volentes omnes in bonis concupiscentiæ esse peccata mortalia: immortalia esse vniuersos cōatus humane voluntatis, adeo ut inanis sit expectatio puritatis a meritis Christi, cuius vi immunis aliquando quis euadat a culpa mortali, hoc est a libidine mortali, ab iniustitia mortali. Denique quod Christus nos ad altiore gradum sanctitatis extulerit, quam potuit Moyses Hæbræos: ideo in illum finem asserimus, præstantiora, efficacioraque Sacramenta nobis tradisse: ut eodem dignitas Evangelij eluceret, quo nostra morum perfectio se altius efferret. Protestantes tamen veteris testamenti Sacramenta adæquant eis, quæ sunt noui: imo superiora reddunt. Si enim Sacramentum nihil aliud sit, quam symbolum rei sacræ, aut fidei per modum obiecti incitamentum, quis non videt illud cœleste pabulum manæ, angelicis manibus confectum, longissime antistare nudis elementis panis atque vini?

30. Satis itaque mirari nequeo religionis protestantiæ fraudem ac hypocrisin: vel potius alastoris dæmonis, qui eis talem religionem peruasit, vafriem: quandoquidem cum in hos differentes, perpetuo in ore habeant fidei encomia, iuxta ac meritorum Christi laudes: ij nihilominus sint, qui dogmatum machinis tam fidem, quam Christum Dominum: ad hoc ab antichristo conducti milites, vel coacta mancipia, impugnant, hominumque animis eijscere moluntur: ut iam a nobis satis probatum videatur. Teste Cicerone, nulli apud Romanos ita expilabant ærarium publicum, ac illius maximi, verbis tenus laudatores. ita Protestantes nihil ferme in ore habentes præter fidem ac Christum, vtraque tamen quantum possunt aperta sententia suæ doctrinæ exterminare satagunt: adeo ut omnino cæci ipsi fuerint, ac in densissimis tenebris obmersi, si in hunc scopum suos dirigiconatus, sibi que a dæmone hoc pacto illudi, haud perentiscant.

31. Quamobrem quod tam ciuilis status quā sanctitudinis progressus, apud Christianos dependeat a Sapientia delata in bonitatem & excellentiam Christi Domini, laudabilium ciuium moribus iuxta ac optimorum studijs aduersatur Protestantismus, Christi Reparatoris dignitatem, simulque eius in nos accumulata beneficia extenuans vel pernegans. Quis enim ciuium, ad intuitum Christi, Protestantum styliis descripti, magnopere incitabitur ad amorem Dei, aut ad vllam virtutem, quæ cum bono communi fuerit coniuncta, si in aduersum corrupta naturæ libido aliqua illi pectus commouerit? Apposite vidit Propheta Amos hominem stantem super murum, habentem in manu sua adamantem. illum hominem Christum adumbrasse volunt interpretes: qui stat super murum, quod ipse sit inexpugnabilis, quodque non habitet in confusa aliqua multitudine aut in desertis locis, sed in ordinata ac murata ciuitate suæ Ecclesiæ. illi in manu adamas: videlicet cum sit ad persuadendum ad trahendum potentissimus, qualem omnino sibi proponunt Catholici, cum

Heb. i.
Aug. l. 5. de
Baptism. ca.
9 10. de
vñit Eccles.
c. 21. Tract.
4 & in i. ca.
Ioan.

Cice. ad. ii.
in Verrem

Amos i.

ob

ob personæ illius agnitam ab ipsis excellen-
tiam, tum meriti abundantiam. Ego sane non
miror, antiquos ethnicos libidinibus passim ex-
æstuasse, ferocia in conciuēs, externosque in-
cruduisse, cum mecum reputo Deos, quos co-
luerunt. Enimvero ad aspectum numinis, quod
agnoscunt mortales, efformantur in ipsis virtu-
tes, vitia euitantur, aut admittuntur. Fieri ergo
non potest, quin ab erroribus Protestantum,
qui Christum non tam describunt, quam
deformant, ptoueniant in vitæ actiones vitu-
peria, defectulque illorum ornamentum, quæ
ex dogmatibus orthodoxorum oriuntur. Di-
screpant a nobis in ipsa radice, proinde nihil in-
soliti, si quo ad effectus ipsius Christi in nos im-
pressos, alias ex opposito ac plane diuersas for-
mas, mores eorum induere videantur. Eorum
enimvero Christus nihilo melior quod ad i-
dæam nobilis alicuius præstantiæ, Marte ali-
quo, Vulcano, aut Ioue: imo fortassis eis fabulis
inferior. Non est ergo quod in eis expectemus
vitæ decora, quorum dogmata Theologica,
Ethnicorum decreta, sua excedant immanitate.
Quamobrem Protestantes quo ad Deum ac
Christum Catholicis aduersantes, utrosque prorsus
repudiant, & in eorum locis mera idola
suorum conceptuum reponunt. Sicut nationes
manibus, ait Tertullianus, ita & heretici verbis i-
dola fabricantur: id est alium Deum, & alium Chri-
stum.

Tertul. cont
Praxeam.

CAPVT. VI.

*Sapientia cum sacra tum ciuili haud exiguum mu-
nus, recte de Beatissima Virgine Deipara Maria:
iuxta ac de Sanctorum dignitatibus, atque ex-
cellentijs sentire. Ex quarum rerum discus-
sionibus, Catholici sacri ac ciuiles, Pro-
testantes impii atque inciuiles re-
nunciantur.*

Damascen.
de laud
Deip. S. Tho
3. p. q. 27.
art. 4.

Væ a Deo fiunt, sicut in se perfe-
ctiora, & ad nobiliores fines ab
ipso destinata, ita propius ad illum
quodam vicinitatis analogia acce-
dunt, nobilioribusque qualitati-
bus exornantur, ut obseruant Damascenus & S.
Thomas. Hinc Angeli, expressissimæ ipsius ima-
gines: ut pote ratione suppositorum absoluto-
rum substantiæ spirituales & intellectiue: quo
& hominum animas, quantum ad vim diuinæ
imaginis, excedunt, prima siquidem lumina
ab immenso Dei lumine prodeuntia, ut a S. Dio-
nysio merito appellantur. Cælum, quod in ele-
menta, mixtaque, quoddam dominium causæ
vniuersalis obtineat, idcirco qualitate purum,
lucidum, stellis insignitum, figura nobilissima,
nempe circulari, expansum, immortale pulcher-
rime in oculis nostris Dei lege collucet. Corpus
humanum, quod animæ rationalis receptacu-
lum & veluti mundi totius periodus, ultimo lo-
co a Deo creatum: terræ & elementorum in ea
epitomen, ut notat S. Ambrosius, eo antequam
esset per peccatum deformatum, mira quadam
præstantia inter alia ex terra ortaenituit. ob
quam causam idem S. Ambrosius humanum cor-

Ambro. l. de
Abraham.

Ambro. l. 3.
de Virgine.

pus eleganter comparat lectulo Salomonis, ex li-
gnis, auro gemmisque constanti. In cuius mo-
litione, mira quadam arte naturam iudicabi-
mus elaborasse, si in eo spectemus delicatissi-
mam temperiem inter cætera tactus, utpote
cum rationis in eo singularis instrumenti, tum
etiam luculentissimi eiusdem indicij. Hinc in ho-
mine, ait Aristoteles, ex hoc sensu, excellenti ingenio at-
que tardo sunt præditi, ex alio non sunt. ob quam
causam inter reliqua animantia veteres appel-
labant hominem iudex. Tertullianus differens
de humani corporis elegantia, qua ut esset ani-
mæ receptaculum parabatur, hæc intulit. Non
es diligentior Deo, uti tu quidem Scythias, & Indicas
gemmas, & rubentis maris grana candentia, non
plumbo non ære, non ferro, ne argento quoque obla-
quees, sed electissimo & insuper operosissimo descro-
bes auro. Vinis item, & vnguentis preciosissimis qui-
busque vasculorum prius congruentiam cures: proin-
de perspectis ferraginis gladiis, vaginarum ad æques di-
gnitatem: Deus vero anima sue umbram, spiritus sui
auram, oris sui operam, vilissimo alicui commiserit
capulo, & indigne collocando, utique damnauerit &
Hinc idem appellat corpus humanum Adflatus
diuini vaginam, molitionis sue reginam. Ex quo
affirmat Philo, Deum in fabrica huius vniuersi
imitatum peritum artificem, qui in operis
principio ac fine artis suæ, omnes vires solet ex-
erere: hoc enim in cæli, hominisque fabricis
visus præstitisse. Quod si a naturalibus ad mo-
ralia transeamus, pariter animaduertemus, ad
nobiliores usus a Deo relata, ea semper esse in
se præstantiora. hoc indicarunt templi Hiero-
solimitani egregia structura & ornatus: quan-
doquidem ille locus ad Deum ipsum suscipien-
dum & colendum institutus. Prophetæ, Apo-
stoli, ac qui alijs salutis auctores fuere, singula-
ri sapientia & sanctitate diuinitus nobilitati flo-
ruere. Christi Domini humanitas in se excep-
tura diuinitatem, omni genere dignitatis &
sanctimonie conuenienter plenissima illuxit.

Arist. l. 2. de
Anim. c. 9.

Tertull. l. de
Resur.

Tertull. de
Resur.
Philo. l. de
mundi fabri

Nam si gemma preciosissima non nisi aureæ
palæ inferenda, quid existimandum de huma-
nitate Christi, quæ diuinitatis gemmam seu ad-
amantem susceptura? Recte idcirco Doctor
Angelicus differens de gratia collata Beatissimæ S. Thom. 3.
Virgini, ac de eius excellentia, intulit, summam p. q. 50. art. 1.
esse: eo quod ipsa Deo vicina, ac directa ad
finem præstantissimum: ut pote ut esset ma-
ter Dei, & ut peculiari modo ad mundi redeme-
ptionem eidem cooperaretur.

2 Quod ergo Beatissima virgo diuinitus in-
stituta, contra peccatum ut esset singulare anti-
dotum, idcirco ab eius omni contagione alic-
nissima. Sic enim victoriam extulit in serpen-
tem, sic in illum dipugnauit, uti ratione peccati
nunquam fuit ab illo debellata. Inimicitias po-
nam inter te & mulierem. Obseruatum, diuinam
providentiam ea adhibuisse vel in castigatione
peccati, vel eius curationem, quæ eiusdem in-
genio maxime contraria. Primi parentes volu-
ptatis plus iusto appetentes, eiusque gustu sor-
didati, Cherubini, gladium igneum vibrantis,
spectaculo coerciti: in terram spinas ac tribu-
los prolaturam relegati. at quid eiusmodi che-
rubino, gladio, spinis ac tribulis cum volunta-

tum

Gen. 19. tum blandimentis fecibusq; impurissimas illas nephandasque Sodomorū libidines, igniū globi de cœlo dilapsi, coercuere. Verum ignis, qui apud omnes gentes castitatis symbolū, cum illa carnis proluvie maxime dipugnare iudicetur.

Gen. 28. Homines vario & multiplici scelere coinquinati, viam suā, vt ait Scriptura, corruerant. at entibi, aqua illimis, nubibus expressa, quę ad emaculandum apprime comparata, tantas impuritates vindicauit. Peruersum illud & filiceū Pharaonis cor, rubrū mare perfregit. mansuetissimus Moyses duræ ceruicis Iudæos perdomuit. superbam ac potentem statuam ex varijs metallis coalitam simplex lapillus apud Danielem contriuit. Mundum hunc vniuersum factu turgidum, voluptate dissolutum, humilis ac virgineus Christus ad virtutem ac sanctitatem reparauit. Christianum genus passim venere violatum, puniuit gens Gothica, vt notat Saluianus, ab incontinentia auersa. idcirco quod lectissima hæc Virgo in omne genus peccati remediū, ea ex causa ab omni peccato remotissima.

Salu. lib. 1 de Iudicio. Orof. 1. Hist. Et velut in spinis mollis rosa surgit acutis, Nil quod ledat habens, matremque obscurat honore: Sic quę nunc de stirpe sacra veniente Maria, Virginis antiquæ facinus noua virgo piaret.

Amb. serm. 37. Adam, inquit S. Ambrosius, terra virginea natus est. Christus de matre Virgine procreatus: illius maternū solum nōdum scissum fuerat, istius maternum secretū nunquā est cōcupiscētia violatū. Ad Dei manibus plasmatur e limo, Christus Dei spiritu formatur in vtero.

4. Quo terra hæc nostra nobiliores fructus, vtpote crocum ac similia proferat, eo purior, eo defecior, eo diligentiori cultura ad vim generandi excellentiorem adducenda. Cum ergo semen virginis, quod natura angelica nequiuit, vt ait Apostolus Paulus, apprehendit fructum seu florem æterni Patris, & effecit fructum & florem vteri sui, talem fructum germinans, vt afferret idem Apostolus, Accepit benedictionem a Deo: eam nempe, qua idonea esset mater tali Filio, idoneus paradysus tali Adamo, idoneum cœlum tali Deo. Ecquis fructus istius terræ! an non Deus, & idem Deus, qui fructus diuinæ in Patre mentis, quo pacto terra non solum agricolæ effudit fructus tempore suo, quinimo ipsū agricolam parturiuit & in fructu habuit. Quæ hæc Dei bonitas, vt mater Dei veniat ad nos, vt mater Dei sit Filia nostri generis, sit ecclesiæ aduocata! quando itaque delectus a Deo Patre erat faciendus huiusce particularis virginis, omnibus alijs in mundo præferendæ, quæ mater Dei futura, tunc oculus & cor Dei vndique quaque vniuersas in orbe terrarum virgines quodammodo lustrarunt: perinde vt facit apis, si ita loqui liceat, quæ per varios flores volitat vt ex vno precipuo mella delibet: tandem vero incidentes oculi seu mentis splendores, & æstus cordis, in hanc virginem, ita oculus eam inspexit vt admirabiles radios decoris in illam conijceret, aptumque obiectum redderet, cuius inspectu Deus ipse delectaretur. non enim vt in nobis oculus sui obiecti pulcritudinem supponit, sic in Deo oculus pulcritudinem præexistentē quærit, sed adspiciendo suū obiectū venistū facit. Similiter in eandē virginem cor Dei ad-

mirabili amore exarsit, & eodem talis amoris flammam in eam immittens, diuino amore dignam reddidit. Quod ergo oculus & cor Dei deferebantur in hanc virginem, quæ mater filij sui constituta, quæ Deum paritura & hominem, quantam obsecro, vim luminis & Charitatis in eam oculus & cor Dei intulere! Mutata est itaque Beatissima virgo ab oculo Dei summum lumen intelligentiæ, ab eiusdem corde summum æstum amoris. & cur non summe intelligens, quæ increata intelligentiæ mater? Cur non ardentissime amans, quæ spiritus sancti, qui Dei patris ac Filij amor, fornax, thalamus, sponsaque? Diuinissima idcirco virgo, oculū dei Cherubinos nitore, cor eiusdem imitata, Seraphinos æstu superauit.

5. Sacer quidem Euangelij textus, & historia Apostolorum, tamen pro maiestate instituti ad Christum Dominum describendum præcipuū scopum habentes, plene & singillatim de Beatissimæ Virginis ornamentis disputationem haud instituere, non fuerit tamen quod hinc arbitrentur Protestantes, vulgarem solummodo illius extitisse condicionem: etenim ea nihilo minus summatim ac distincte ingerunt, quæ quantum ad sententiæ momenta ac pondera, in Deiparæ Virginis laudes grauissima, vberissimaque. Refert Euangelium ex testimonio Angelico eam gratia plenam. Aue gratia plena. testatur idem, virginem adeo tam gratia, quam natura sublimem, mira humilitate Dei mandatis se subiecisse: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hanc ipsam humillimam esse matrem Dei renunciat: Vnde hoc mihi vt veniat mater Domini mei ad me? Virginis huiusce cantum, in laudem Dei compositum, diuino plane sensu grauidum, consignatum literis reliquit. Recollit Euangelium, Beatissimam virginem auditis suis præconijs ex relatione Pastorum, filuisse, non se iactasse, sed cuncta in suo corde secum contulisse. Idem testatur, curasse Beatissimam virginem, filium suum circumcidi: & in eius cruore, cum diuinitate & innocentia ipsius, suam quoque maternitatem, qua mater Dei, abscondisse. Idē Euangelium narrat, eandē virginē sibi diuinitus indulto priuilegio templi religioni exemptā, nihilominus ibi suum Filium præsentando loci legibus obsequenter paruissē. Obtulerunt pro eo par turturum, aut Duos pullos columbarum. Testatur Euangelium, curā valde sedulā, cum summa cordis teneritudine coniunctā, adhibuisse sacratissimam hanc virginē in Filij sui educatione: ego & pater tuus dolentes quærebamus te. Prodidit, tantum Filium, Virgini matri obseruantiam præstitisse. Et erat subditus illi. Denunciauit, cum primo suo miraculo probare voluisset Christus suā diuinitatē aquā in vinū mutando, præsentē adfuisse virginē Mariā, iuxta ac ex summa charitate ei dixisse, Vinum non habent. quo cū argumēto diuinitatis, manifestabatur etiam per Christum matris dignitas, qua Dei & hominis mater a conuiuis, adeoque a toto mundo, habenda. Et erat ibi mater Iesu. Quo etiam in loco non modo ministris conuiualis mensæ, sed etiam toti orbi terrarum saluberrimum dedit consiliū dicendo: Quodcunque dixerit vobis, hoc facite. Idem Euangelium

Ath. de deip
Greg. Naz.
Trago. de
chr. patienti

Luc. 1.

Luc. 1.

Luc. 1.

uangelium fidem nobis facit, vi amoris simul ac fortitudinis constantia repletam Virginem, cruci, in qua pendebat Filius adstitisse. Erga quam tanta pietate Filius tunc acendebatur, ut suimet quantumvis oblitus, illius tamen curam egerit tenerrime, eam dilecto suo discipulo *Ioanni* comedando, ac quo inter eos post suum obitum existeret calentior charitas, de suo quasi legavit matri, simulque de suo legavit discipulo: Matri quippe in Filium *Ioannem*, vicissim *Ioanni* in matrem *Mariam* constituendo: *Mulier ecce, filius tuus. Ecce mater tua.*

Act. 2.

6 Historia quidem Apostolica scriptum reliquit, hanc ipsam sacratissimam Virginem, Christo iam in caelos sublato, Apostolis Spiritus sancti aduentum praestolantibus, adhæsisse, cum illis orationi & ieiunio instituisse; demum cum illis Spiritum Sanctum, sub formis linguarum ignitarum descendente, accepisse, quo praesignatum omnino, futuros Ecclesiae Pastores in Virginem summa deuotione accensos ac cum illa affectu coniunctissimos, utpote Ecclesiae rebus sua pietate praesidente. Porro eodem schemate declaratum, eandem virginem plurimum honoris ac religionis habituram ab omnibus Christi cultoribus. Conclauit enim illud ut Ecclesiam significauit, ita typum extulit, non alios in ea Spiritu sancto ornandos, nisi qui ex animi officio, & amore, in suo comitatu Beatissimam Virginem retenturi. Ad haec ferme capita reducuntur, quae fusius & explicatius Patres, tam Graecae, quam Latinae Ecclesiae, in laudes Deiparae virginis suis commentariis disputarunt.

Gen. 2.

3. Reg. 3.

Exod. 25.

7 Ex quibus ut aliquid succincte eliciam in praconium Beatissimae Virginis, a primo, nempe a plenitudine gratiae, qua accumulabatur, initium disputandi sumam. Cum iam inter omnes in toto mundo virgines, illa una a Deo Patre electa, quae esset mater Filii ipsius, congruum omnino, propter sublimitatem talis finis, in quem instituebatur, gratia fore plenam, quo idonee esset praeparata praeter omnibus alijs virginibus, ad suscipiendum in utero suo Deum ipsum, omnis gratiae & perfectionis auctorem. Iniuit quondam Deus a meridie auram, seu coeli Zephyrum, ex quo delinquentem *Adamum* ad poenitentiam voce sua placide moueret; at auram seu Zephyrum paradisi dignitate nobilitatum. Inhabitauit idem nebulam, in qua Iudaeis aliquo modo spectabilis appareret: sed nebulam, templi Sanctitatem venerandam. Arcam promissionis quoque sibi delegit in oraculum: ceterum arcam, quam purissimum aurum interius & exterius ornabat: arcam, quam Moyses tabulae, virga *Aaron* simulque vna mannae, legislatione scilicet, diuinoque edulio opulentam fecerant. Quod ergo Beatissima virgo modo esset praestantiori Deum animo & corpore susceptura, ut tali hospiti idoneum praerberet in se locum, ut apta esset, quae mater Dei efficeretur, gratia plena esse debuit, cuius

Gregor. naz. orat. 2. de pascat.

Luc. 8.

2. p. 1.

Psalm. 67.

gratiae affluentia, ut ait *S. Gregorius Nazianzenus*, Sancta animo & corpore existeret. Quae quidem gratia, quod semen gloriae, quod diuinæ naturae consortium efficiat habentem, ut ait *Apostolus Petrus*: quod pluuia Dei voluntaria, ut loquitur *Psalmista*, a nubibus diuinæ misericordiae dilapsa: quod fructus sanguinis Filii Dei; quod gemma tanto precio comparata, cum animam Vir-

ginis repleuerit, quanta precor, illam fecit dignitate conspicuam: quippe plenam diuinæ naturae participatione: plenam imbre coelestis beneficii: plenam floribus, fructibus, ac gemmis virtutum, sanguine Filii Dei procuratis! Nullus quidem potest brachijs suis solem ipsum complecti, quin ab illo insigni radio illustretur. pari modo beata Virgo amicta sole, nempe solis substantia; simulque virum circundans, qui & *Zachar. 6.* sol oriens, gratiae eximio splendore a tali sole ei aculato, ad immensitatem usque plenitudinis redundabat. Datura erat Filio Dei virgo haec gloriosissima, purissimi sui sanguinis virginalis coagulum: praebitura eidem in suo utero receptaculum, largitura illi ibidem nutrimentum subinde lac virgineum, quod mox mutandum in sanguinem, qui redemit mundum: quid ni ergo illi matri daret tantus Filius gratiae suae copiam, super omnem aliorum siue hominum siue Angelorum ex eadem mensuram? Munus non offert quis Principi, nisi mundis manibus, niti doque, ut fieri solet, apparatu commendatus. proinde quod Beata Virgo ex suo sanguine concretam purpuram, qua diuinus *Salomon*, quippe aeterni Patris Sapientia, vestiendus esset, suppeditatura, ut puram vestem dedit, quae purissimi agni Dei vellus, aptamque subministravit, qua indueretur ab ipsa sol puritatis, ita hoc muneris praestitit animo & corpore ex gratiae plenitudine purissimis. Coelum, teste *Aristotele*, Arist. lib. de mundo. ideo a veteribus abscriptus Deo locus, quod puro Deo purus locus conueniret. Idcirco cum locum sibi delegerit Deus in utero virginis, purum, dubio, procul appetijt claustrum ipse omnium purissimus: non quidem in sublimi positum, sed in valle humilitatis depressum: ut intelligamus, non solum esse purum & illine, quod in alto, sed etiam id quod in imo. Vallis subsistebat in virgine, ab ipsamet professam ancillaris condicio ad Deo obsequendum: *Ecce ancilla domini fiat mihi secundum verbum tuum*: in quam vallem proinde, ut ingens vas ex auro concauum, nullo humore praecipuum, desuper de caelo decidit plenitudo gratiae. Et quidem magnam vim suae gratiae contulit Deus in omnes ab ipso creatos Angelos: id enim requirebat status in ipsis dignitas, qua Deo erant simillimi. *Adamo* pariter recens plasmato ingens copia gratiae infusa: quippe generis humani parenti ac capiti quid ni ergo gratia plena esset Beata Virgo, Deo, nempe verbo incarnaro, natura, vultu, actione simillima, salutis pro toto genere humano auctrix, Redemptoris ipsius genitrix: imo illa, quae ex suo illum agnum mundo donauit, qui solus perditum nostrum genus ad sanctitatem ac beatitudinem potuit sua morte ac merito restaurare?

In te mista fluunt, & quae diuisa beatos Efficiunt, collecta tenes.

Claud. l. i. d. laud. still.

8. Cum porro sciret iam ipsa futurum, ut ad matris Dei culmen, ac consequenter ad gratiae plenitudinem, ad coeli ac terrae regimem, ad summam felicitatem in caelo, ad maximos honores ab Ecclesia tam triumphante quam militante ipsi deferendos, destinaretur: euenturum, ut caro ipsius ad dexteram Dei in caelo esset collocanda

Luc. 1. August. lib. 11. ciu. cap. 11. lib. 12. c. 9. S. Thom. 1. 2. part. 4.

collocanda: vt Filius eius esset Dominus Dominantium, ac Princeps Regum terrarum: nihilominus hoc sui immensū licet, conferens cum Dei maiestate, ita animo & corpore tota subdidit, vt dictorum ornamentorum quasi oblita, se deo tanquam ancillam exhibuit seruituram. *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Tametsi sui sanguinis summū decus in eo perspexit quod filius ipsius lessurus in gloria ad Dextrā æterni Patris, nihilominus maius ac nobilius reputauit, eundē suum sanguinē in cruce mundū redempturū, in tumultu mortē deuicturū in istis plus de suo admiratus violam mortis, rosam resurrectionis, quam solis in altero gloriam. nihilominus hæc animo meditata, dixit, *Ecce ancilla Domini.* Quā eximia altaque Dei cognitio in animo istius virginis splendebat, quæ tantam, in tanta sublimitate in eadem peperit humilitatē? vel maxime enim animi dimissio a cognitione Dei propagatur. Vt enim luna eo plenior, quo a sole remotior: ita eo anima Dei gratia ditior, quo ex notitia sui ac Dei, longius se distare cognoscit a diuina infinitudine. Propterea canit *David, Memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonii a monte modico.* Vt enim hoc *S. Augustinus* interpretatur, qui Dei memores, & illius magnitudinis intellegentes, ij incolæ sunt Iordanis: nempe Christiani seu Baptisati, quod Iordanus ex Christi Baptismo celebris: qui itidem Religiosi, ad imitationem Sanctorum habitantium iuxta ripas Iordanis, qui frequentiores etiam in monte modico: scilicet occupati in studio humilitatis, qua anima descendendo ascendit ad Deum.

9. Quando vero semel enunciatur, *Mariā* Virginē illam esse, de qua *Natus est Iesus, qui dicitur Christus*; quid, vt animaduertit *S. Bernardus*, vberius ad eius laudes ab vilo oratore, vel Angelo proferri potuit? Vnio hypostatica in Christo, vt iam diximus ex *S. Augustino*, gratiā subsequutam reddidit ei naturalem: simili modo postquam hanc Virginem, matrem Dei esse animis conceperimus, illico nihil tam magni infra diuinitatem, ac Christi humanitatem, nostris cogitationibus occurret, quod in ea affluere summo iure haud iudicemus. Excedit prorsus omnē in nobis admirationē, ex virginis istius sanguine coalitam carnē, vnitatem personæ quasi constringere Filium Dei, nexu indissolubili cum illo coniungi, tanquā forcipē, eū velut ignitū calculū, visum a Propheta, tenere, adeoque hanc ipsam carnē ab ipso pariter deificari, ob quā Virgo mater Dei existat ac nominetur. Bene sibi successisse reputaret mulier aliqua textrix, si modo cerneret suarū manū opificio Imperatorē celebrioribus festis paludatū in publicū prodire. Quātā vero felicitatē sibi accidisse cogitare possunt Beatissima Virgo Filiū Dei triumphantem intuens sui sanguinis substantia personaliter amictū simulq; aliquid illius maximi se iam eodem participante, nempe parētis, quo ipse Deus Pater singulariter inelarescit; eiusdē Filij mater existēdo, cuius ille Pater, eandēq; personā, Filiū cū æterni Patris, tū etiā ipsius Filiū agnoscendo efficiendoq; Enimuero huiusmodi virginei corporis a diuinitate contactus & ad diuinitatē accessus, inter animā Beatissimæ Virginis, ac ipsā

diuinitatem, calentiissā excitauit conuersionis mutæ charitatē. Si enim acus nautica aliquid ab adamante haustū insugēs, se protinus ad polos conuertat, mundi; immobilia puncta immobilitate respiciat, æquius, beatā Virginē hoc pacto a diuinitate contactā, ad Deū summo amore subinde fuisse conuersā, & illi, veluti solis vultui, instar helitropij perpetuo feruore amoris obuersā. Filius autē Dei vicissim diligit ardētē carnēquā sibi hypostatice adaptauit: nemo enim nedū Filius Dei, *Odio carnē suā habet, sed nutrit ac fouet eā*, vt ait Apostolus: quo etiā diligit & matrem, ex cuius vtero illā carnē delibauit; nam in vniuersū, Filio naturale, matrē peculiari amore complectitur: cuius vim ac legē primum extulit ac condidit hic idē Dei Filius: ideoque hac ex parte sua lege, natura præualente, teneri voluit in terris, cœlisque, siue mortalis hic laborauerit, siue immortalis ibi in gloria triumpharit: æterna & immutabilis siquidē lex, qua Filius iubetur matrē cū diligere, tū honorare. qualis virginis sublimitas, cui a Deo ipso honor amorque debetur!

Et quidē mysterij istius interuentu, Beatissima Virgo multis quidem modis ad nos relata, nostrū in se pietatis affectū omnino sibi iure debitu postulare videatur. Si enim animis plurimū lætemur, adeoque cordibus ardeamus, credētes humanitatis exuias, Deū ipsū in nos placabiliorē, suauiorēque reddidisse, carnē Virginis, iucundū simul ac amabile spectaculū nobis eodē proponimus. Si corpus ac sanguis Christi in conuiuū delicijs plenissimū nobis instrui reputemus, corporis ac sanguinem Virginis fructum nos tunc degustare ex illo comedentes ac bibentes, est quod omnino statuamus. Si pendentes in cruce Christum pro nobis preciosum effudisse cruorem, eoque mundum redemisse pie amantes, dolentesque contemplemur, Beatæ Virginis sanguinem eodem cogitamus in valorem tanti meriti ac sacrificij erumpentem & exuberantem. Si nobis gloriæ, iuxta ac consolationi cessasse existimamus, quod natura nostra in Christo, mortem resurgendo superauerit, quod ad dexteram Patris ascendendo triumphauerit, nobisque nostri præmij dignitatem ostenderit, quod inde venturus iudicare viuos, ac mortuos, Beatæ certe Virginis sanguinem, hisce magnis ornamentis fulgentem, tantaque bona in nos refundentem, pensitamus. Si ingentem numerum Sanctorum, veluti palmitum a Christo vite prodeuntium: tanquam flores diuersorum colorum circa fontem in paradiso vberime crescentium, mente circumscribamus, eos omnes a sanguine virgineo, ab eius alto puteo, ab ipsa, vt a Sara progenitrice manasse comperiemus. *Salue per nos*, inquit *Cirillus*, *sancta Deipara, preciosusque totius orbis thesaurus, lampas inextinguibilis, corona virginittatis, sceptrum nostræ doctrinæ, templum insolubile, locus eius, qui loco capi nequit: mater & virgo, per quam in Euangelio benedictus inuenitur, qui venit in nomine Domini.*

10. Quæ quidem omnia bona adeo fuere humilitatis saburra librata in Beatissima Virgine, vt nullo flatu vanæ gloriæ turbari nedum dissipari potuere. Cum enim Sancta

Psalm. 41.

August in
Psalm. 41.

Mar. 1.

Bern. serm.
de aqua
ductu. Aug.
Euch. cap. 4.

Ansel. laud.
Deip.

Isa. 6.

Ephes. 4.

Ioan. 6.

Cir. hom. 6.

Luc. 19.

Elizabetha titulo diuino matris Dei eam honorasset, eiusque dignitatem veraci ac sincero relatione propalasset: iuxta ac obstupesceret, dum videret, matrem Dei ad se officij causa aduentasse, ad auditum tamen præconij minime intumuit Beatissima Deipara, non ad saltum Ioannis in materno utero se extulit, sed potius ancillæ Domini punctulo cuncta definiens, recolligensque, laudem ac Decus omne in Deum cantando refudit. Qua ergo pietate, quo animi gaudio celebranda a nobis virginis memoria, nos docuere tam mater grandæua Elizabetha, quam Ioannes infantulus in eius utero; quasi in vnam sententiam laudis istius, tenera ætate, & senecta, luce & tenebris, vita ac morte, principio ac fine, oris voce, gestuque corporis concinentibus? Illa quidem amplissimis verbis matrem Dei adesse diuulgabat: iste saltu in marris utero idem significabat: ambo in suo vnoquoque genere, festinam in proconium virginis veluti Rhetoricam exercuere: *Vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit infans in utero meo.* Vox, quæ affectum redolet, mirifice potens ad commouendum animos: Proinde vox Beatissimæ Virginis non solum animum lætum reddidit Elizabethæ matris, verum etiam corpusculum filiolii Ioannis in tripudium excitauit: quandoquidem fumus erat hæc vox quodammodo, ex aromatibus omnium virtutum euaporatus, quæ in eius sanctissimâ animâ copiosissime diuinitus cõgesta & accumulata. Elizabetha secū cogitans interuallum illud immensum, quo a matris Dei perfectione distabat, admirabunda exclamabat: *Vnde hoc mihi, vt mater Domini mei veniat ad me!* Beatissima autem Virgo pariter cogitatione sua dimetiens spatium, quo respectu Dei, subsidebat, summo animi dimissi affectu cecinit: *Magnificat anima mea Dominum, & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.* Cuius cantus diuinissimi sententijs elucidandis impræsentiarum superfedemus, de illis, Deo bene dante, in Christo Coruscante fulius tractaturi. Solum hoc inculcandum duxi, quod cecinit: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* quo, vt adnotauit S. Epiphanius, partes egit Prophetissæ, etiamnum enim Christiani, quo maiori fide & calentiori charitate erga Christum adficiuntur, eodem maiorem pietatem Sanctissimæ Virgini per orbem terrarum exhibent, peculiarem beatitudinis formam ei inesse credunt ac deprædicant. Cum idcirco beatitudo, diuina gratia, virtute, ac gloria in coelis constet, ob eam causam ex istis beata Virgo precipuo quodam modo se beatam appellandam ab omnibus dei cultoribus, vbiq; loci talem agnoscendam, iuxta ac celebrandam ipsius beatitudinem, præcinit. Quid hoc amplius ad sanctitatem, & ad gloriam Virginis prædici potuerit? Beata habenda ab omnibus gentibus, non quod prospere bona istius vitæ ei successerint: non quod ad mundi ornamenta feliciter adspirauerit: quorū respectu, vt ait Seneca: *Prope est rerum omnium terminus, prope est inquam, & illud, vnde felix dēi citur, & illud, vnde infelix emittur:* non beata ad normam Aglai, quem vnicum inter mortales beatum iudicauit Cortina, teste Solino: *Qui in an-*

gustissimo Arcadiæ angulo pauperis soli Dominus nullo quam egressus paterni cespitis terminos inuenitur: sed beata dicenda ab omnibus gentibus, etiam extra imperij Romani fines positis, ob vera, æternaque animi, iuxta ac corporis bona.

11. Magnum porro fuit, lectissimam hanc virginem, auditis eis, quæ narrabantur a Pastoribus, verbis haud se extulisse, sed potius filuisse, animi meditatione, cordisque adfectu honorem soli Deo conferri voluisse. qua in re omnes plane partes expleuit mentali opere Deum orantis: etenim imprimis silentium hoc virgineum, fuit religiosa sui dimissio coram Deo: qualem olim Prophetæ, dictis vaticinijs, requirebant a populo: *Et sileat omnis caro a facie Dei.* Deinde eodē silentio se strictissime recollegit in Deum, non permittens vim animi per eloquia circa alia obiecta diffipari. quemadmodum enim flos nocturno tempore turbinatus, neu quicquam sui exhalat, ita virgo hæc silentio compressa, nihil sui inter laudem præconia vanitati concedendū existimauit. postremo pastorum narrata secum cõtulit, seu *συμπαράθεσις* hoc est, sylligismo colligebat. & vbi hoc præstitit? *In corde suo:* non in curiosâ mentis agili opere, non in coacta aut simulata aliqua eiusdem virtute, sed in corde, nempe in loco amoris, in loco optimæ intentionis. meditando scilicet amabat, ardebat, suauiabatur, flammis cordis ipsum Deum complexa: quo intelligamus, non utero solum sed etiam corde eam Numen concepisse. in utero per nouem menses portauit, at in corde per omnem æternitatem conseruabit.

12. Hæc ipsa porro tantum abfuit a superbia, quæ in altū contendēdo in imum eodem cadit, vt dicunt S. Augustinus, & S. Gregorius, vt potius in sublime euecta, ad imum humilitatis se dimisit. enimvero iure maternitatis, quo mater Dei, templi ritibus superior, eorumque legibus exempta; nihilominus ac si vulgari ritu Filium impura peperisset, circumcidi fecit. Templum mox adit, in quo filium redimi, ac seipsam voluit purgari. vt enim, quod obseruat S. Bernardus, humna natura reddidit filium Dei minoratum ab Angelis, ita circumcisio eum depinxit specie peccatoris: proinde Beata virgo ex sua summa humilitate videri voluit mater hominis non Dei: Mater peccatoris, non agni immaculati. Hoc enim pacto summus in ea Dei amor omnem inanis gloriæ cupiditatem compressit. Erubuit quodammodo virgo candidissima in cruore filij sui. vt enim color rubeus, teste philosopho, ex apprehensione alicuius dedecoris, ita in circumciso Iesu cruor referebat formam peccatoris, cuius summum dedecus existit. Sic lilium rosa confusum. verecundia quoque cum dolore coniuncta, quæ ab imaginatione rei turpis, licet in innocentissimo, manat. neque circumcisio Christi caruit dolore matris. Porro cæremonia Purificationis videbatur maternæ virginitatis non solum velamen, sed etiam negatio, ita vt hac saltem vice virgo Hebræa oblita sit fasciæ suæ pectoralis. Fingunt Poetæ, solem nocte se immergendo in oceanum, sordes abluere, quas interdiu ex sudore contraxerat. Cæterum vero hæc luna immaculatissima Beata

Abac. 2.
Zach. 2.

August. in
psal. I. Greg.
l. 17. in lob.
c. 11. in c. 26

Bernard.
serm. de
circumci.

Arist. lib. 4.
Ethic. c. 9.

Heb. 2.

Luc. 2.

Epiphani.
Ancor.

Senec. epist.
109.

Solini. lib. 1.
cap. 7.

ata Virgo, quæ & magni illius solis splendore illuxit, quemadmodum nihil impuri in se admisit, ita oceano, vel templi expiationibus, ad decus recuperandum haud indiguit. Ipsa enim templum peperit, Christum dominum diuinum nempe illius corpus, animæ ac diuinitatis domicilium, longe præstantioribus sacrificijs, odoribusque suauioribus additum, quam illud erat Salomonis. Intendere aliquando nequiuerunt Iudæi in faciem Moysis propter eximium illius splendorem: verum sacerdos templi illius veteris, in cuius vlinis infans Christus continebatur, defigere oculos non potuit in fulgore supremos istius templi, aut templi fabrefactricis Virginis, si quos in arcanis continebant, foras emisissent radios: adeo ut cum ille sacerdos inde totus lucidus factus, tum etiam lex ipsa umbra quoddammodo inde caruisse viderentur. Cæterum ut paruulus filius istius virginis natus, maiestatem in se diuinitatis carnis exiguitate occultauit, ita ad tale prototypum, cum reliquæ virgines sui floris, aut fasciæ etiam pectoralis, quæ virginitatem ipsarum testetur, minime inter alia indicia laudabilis virtutis obliuisci soleant, ut ait Propheta, contra virgo Maria purificationis legem subiens, significationem quandam alijs dabat, immemor fasciæ virginalis, ex partu violatæ int egritatis, sordiumque ex secundinis contractarum, quo ad imitationem diuinitatis, infatigabili corpusculo in filio contentæ, ipsius etiam virginitas latens sub maternitatis inuolucro, sub exemplo etiam obseruatæ legis, delitesceret.

Ambros. li. de viduis. Nec inflatur domini mater, ait S. Ambrosius, quasi securus de meritis: sed quo meritum maius agnouit, eo votum uberius exoluit, officium copiosius detulit, munus religiosius vexit, mysticum tempus impleuit.

13. Ingenti vero affectu, præ omnibus alijs matribus, Beatam virginem erga filium suum flagrasse, inde constat, quod non solum filius carnem ex ea desumpserit deificandam, summoque gradu glorificandam, verum insuper eam ita ex ipsa delibauit, ut mortalis Patris alius cuius opera in ipsius generatione haud interueniret: proinde credendum, plus de suo ei contulisse, quam aliæ matres assuecunt. Ex quo factum, quod cum causæ in vniuersum agendo, sibi effectum similem reddere conentur, tum Beatam Virginem filium Iesum sibi maxime similem non specie modo, sed & corporaturæ forma extulisse. Spectabat porro hæc ipsa virgo non tantum in suo filio decusam e suis visceribus substantiam, sed ulterius eandem deitate donatam, cælesti gratia affluentem, thesauris Dei Patris opulentam, omni virtutum & innocentie genere conspicuam. Mirum ideo haud est, si modo tanto filio a matris lateribus vel aliquantisper dilapso, mater ab alto gemuerit, tenerrimeque doluerit. Animaduertimus, a ramo decerpto fructu, aut excussis folijs, radicem tanquam matrem illico quasi languescere, lamentari, neque tantum succi, quantum prius, latam sursum ex se emittere. Et quidem si ratione ac sermone radix aliqua rosæ aut lilij esset instructa, videremus eam profecto ob pulcrum florem ex se emissum plurimum gaudere, latari, ac se mirifice efferre. Radicis sane

loco extitit Beata virgo relata ad Christum, eamque ob causam visu pulcritudinis excellentiæque sui filij, quem ex se exspirarat, supra quam dici poterit, exultatam fuisse cogitandum: contra, tanto flore subducto, quodammodo præ tristitia exaruisse. Radices autem arborum, herbarumque de illo in fructu gloriantur tantummodo, quod eis communicant, nihil ab illis reciproce interim accipientes: at vero Beata virgo non tantum amore in filium Iesum accendebatur, quod de suo sanguine aliquid ei dederit, illudque in eo conspexerit, sed etiam quod, renuente natura, tantus flos radice aluerit, vegetarit, ac plane beatam exhibuerit. Doluit proinde radix amisso fructu: doluit riuus amoto fonte: doluit virgo Maria, aliorum vel aliquantisper discedente filio.

14. Idem Euangelium testatur, Iesum Dominum puerum, & adolescentem subditum fuisse virgini Matri, quo singulari priuilegio visa, supra modum, a nobis idonee concipiendum, nobilitari. Non quidem subdebatur Deo Patri tantus filius, quandoquidem illi æqualis: non ad manum ei adstabat inferior, cum in eius sinu esset collocatus consubstantialis. verum ille idem virgini matri subditus, & sub eius potestate constitutus: quid hoc, quod mater Virgo sibi retinuerit subditum Deum, dignioremque naturæ partem eo retinuerit? An non Deus Pater ideo præstantia infinitus, quod ei filius Deus æqualis? An non tunc Virgo mater ob gratiæ plenitudinem, vitæque sanctitatem, digna & apta ad quandam immensitatem doni, cui filius Deus subderetur? Sedit Deus super Cherubin: at ideo sancti Cherubini, quod deum auctorem sanctitatis tanquam sedes portarent. Subditus Deus Matri vel ex eo sanctissimæ, quod omnis sanctitatis fontem sibi subditum tanta mater obtinuerit. Habet in se idæas Deus, quas intus, subinde quod opere molitur affabre effingit. Hic vero Deus ipse in virgine matre idæas externas præceptionum maternarum conspicatus, qui Patri Deo, ille idem Matri Virgini, obsecundatur, & ab ea idealem normam agendi obsequentissime imitabatur.

15. Quam parro amans fuit Dei paræ virginis ingenium, id inter multa, ex eo liquet, quod misertus pauperis conditionis eorum, qui Christum & ipsam inuitarant ad conuiuium nuptiale, Christum admonuit, dicendo, *Vinum non habent.* Vere ab Ecclesia hinc nuncupata, *Mater misericordiæ.* Diuina etenim gratia uti naturæ indoli accommodatur, ita Beatissima virgo, animo muliebri, scilicet beneuolo, pio, indulgenti prædita, ita a filio suo eam accepit gratiam, quæ ipsius indolem ad compassionem, ad pietatem promoueret: unde Ecclesiæ vniuersæ iam suauem mulierem virginem, ac matrem Dei, in cælo pro ipsa supplicantes suspicere: quo etiam indicauit, se non esse auctricem vini principalem, scilicet gratiæ diuinæ, dandæ hominibus, sed Christum: ex quo veluti ex botro in torculari Crucis omne vinum eiusmodi exprimendum: & propterea Christum compellauit, a Christo petijt illorum pauperum beneficium, dicendo, *Vinum non habent.* In qua petitione

tione cum charitate ingenti, eximia quoque
 humilitas apparuit. O Virgo Sacratissima, pau-
 lo ante deerat vniuerso mundo vinum charita-
 tis, vinum solidæ lætitiæ, proinde tu ex tuo san-
 guine hoc vinum nobis propinasti. quod dixit
 ille miser Paralyticus, *Hominem non habeo*, idem
 mundus vniuersus professus, *Vinum non habemus*.
 aquæ affatim nobis aderat, quæ ex salebro-
 sa rupe veteris legis ad nos ac pecora nostra vi vir-
 gæ eruperat; vinum autem, in palestina Eccle-
 siæ inueniendum, tu demum suppeditasti. Mi-
 semur etiam recogitantes, quo charitas in Dei
 para se dimisit, quandoquidem pro vino, re
 modica, tantilla, & transitorio conuiuij ap-
 paratu procurando, solícite apud filium egit:
 quo significetur pauperibus, adhuc etiam non
 dedignari in cælis gloriosam eandem Deipa-
 ram virginem etiam ipsorū indigentij vel cor-
 porum, sua intercessione subuenire. illa pro vi-
 no orat, filius vinum dabit. quam ergo illi in-
 felices, qui quantum ad obtinendum a Deo
 diuinæ gratiæ munera, hoc vinum scilicet, ma-
 trem separant a filio, *Mariam a Iesu*; nec curant
 illas voces, quas pia Virgo filium alloquuta
 protulit: *Vinum non habent?*
 16 Magnum sane momentū ad Virginis istius
 fidem in Christum filium commendandum,
 quod in conuiuiō nuptiali admonuerit mini-
 stros triclinij, id omne officij impigre ab ipsis
 peragendum, quodcumque filius eis præcepe-
 rit. Non dixit expendite, aut discutite manda-
 torum rationes: non intimauit, quod in præce-
 ptis a Christo positum, id libramētis humani
 iudicij ponderandum: sed absolute illos sic in-
 stituit: *Quodcumque dixerit vobis, illud facite*. quo
 insigne etiam specimen edidit Theologiæ, ad-
 monendo, progressus diuinæ prouidentiae &
 imperij, nobis esse in plerisque obscuros, ac pro-
 inde vel in ipsis tenebris nostræ ignorationis,
 Deo, ad exemplar *Abrahami* in spem contra
 spem credentis, obtemperandum. o quam altam
 abstrusamque sententiam obtinet illud *Quod-
 cumque*, virgineo ore prolatum! Hoc intellecto,
 non dubitauit *S. Petrus* vel in fluctus desilire, quo
 ad Christum peruaderet. Eodem percepto,
 affirmauit Sanctissimus *Dauid*, se in Deum spe-
 raturum, etiam si ipsum vel occidere voluerit.
 Diaboli fuit disputationem inire, ac petere,
 quamobrem Deus primis nostris parentibus
 esum fructus illius arboris in medio paradisi in-
 terdiceret. Proinde Sanctissima Virgo illi pror-
 sus contraria, eius caput etiam hoc modo con-
 triuit, ipsius *Quare* suum *Quodcumque* opponen-
 do. *Quodcumque* fidei est, obedientiæ, & humi-
 litatis: *Quare*, superbiæ, ac rebellionis: hoc a
 serpente, illud a Virgine *Maria* vsurpatum: tor-
 tuosum & in spiras hoc complicatum, colum-
 binum alterum, virgineum, simplex, candidum-
 que. Reipublicæ plurimum quoque prodesse
 modestiam hanc simplicitatis in ciuibus docet
 Plato apud *Eusebium*. Cum enim Dei prouiden-
 tia iusta & recta fuerit, siue nobis amarum siue
 dulce dederit, siue diem siue noctem condide-
 rit, neque examen nostri ingenij subire debeat,
 quodcumq; demum constituerit, idcirco totum
 quod a Deo prouisum esse poterat, animo cir-

eumscripse colligens B. Virgo, sine discrimine
 monuit: *Quodcumque dixerit vobis illud facite*. Si
 dixerit *Abrahamo*: *Egredere de terra tua & de* Gen. 12
cognitione tua, illi inde exeundum, idque ala-
 criter & placide exeundum. si eidem dixerit
 Deus, *Tolle filium tuum unigenitum quē diligis Isaac* Gen. 22.
& vade in terram visionis, atque ibi offeres in holo-
caustum super unum montium quem monstrauero ti-
bi: hoc ipsum ab eodem impigre faciendum. Si
 dixerit *Moyse*, *Eccē constitui te Deum Pharaonis, vade*
ad Pharaonem: præcepto obedire debet *Moyse*. Exod. 7. 8.
 Nos quidē in hac luce diuinæ prouidentiae cæ-
 cutimus, adeoque erramus, ægre ea interdum a
 Deo immissa perferentes, quæ acerbius per-
 stringunt, quæ iudiciis nostris contraueniunt.
 ob quam causam Beatissima Deipara, prou-
 dentiae diuinæ iustas rationes in vniuersum in-
 telligens, nos attendere voluit ad vtramque par-
 tem contradictionis, seu contrarietatis, non ad
 id solum, quod nostris ingenij arriserit: *Quod-
 cumque dixerit vobis, illud facite*.

17 Egregium vero decus contulit Christus
 Dominus suæ matri in hoc nuptiali congressu:
 factus enim ibi post Archangelum *Gabrielem* Luc. 1.
 ipsemēt matris suæ Euangelista. Salutata virgi-
 ne ore Angelico, ei ab Angelo nunciatum, quod
 mater futura esset Dei: *Dominus tecum*. iam au-
 tem eiusdem virginis filius, conuersa per mira-
 culum aqua in vinum in argumentum suæ di-
 uinitatis in multorum præsentia, vt declarauit
 se eo Deum esse, ita pariter eodem ostendit,
 matrem Dei adesse conuiuiam. quæ vestis nup-
 tialis comparari poterit huic præconio, quo
 Beata Virgo renunciatur, adeoque probatur
 Mater dei ab ipso deo! Hoc facto *Manifesta-
 uit Dominus Iesus gloriam suam*, simulque gloriam
 matris suæ. diutius latere noluit suæ personæ
 diuinitatem, sed neque matris diuinæ cuiusdā
 sortis maternitatem. illam inferius ad humani-
 tatem depressam, hanc ad Dei ipsius elatam
 magnitudinem: illam omnia pascentem, hanc
 ipsi Deo sanguinem & vbera præbentem, edito
 miraculo simul & coniunctim demonstrauit.
 Neque caruit Beata Virgo rerum conuersioni-
 bus, dum maternitatem suam primum adstrue-
 ret, sicut iam vti voluit Christus conuersione
 aquæ in vinum, qua suam diuinitatem adfere-
 ret: conuersus enim tunc sanguis virgineus in
 carnem Christi: conuersum subinde eius lac
 in eiusdem Christi sanguinem, simul ac in mun-
 di precium. quales fontes extitere vbera virgi-
 nea! nisi horum fluores conuersi fuissent in di-
 uinum sanguinem, nentiquam in nuptijs aquam
 conuersam in optimum vinum habuissemus.
 18 Hinc porro præsignauit Christus Domi-
 nus, futurū, vt in Ecclesia nuptias eo celebran-
 te cum humano genere, semper præsens ac
 propitia simul cum ipso inueniretur Mater ac
 Virgo *Maria*: ambo enim inuitati, ambo nup- Ioan. 2.
 tijs interfuere: disiungi non poterunt. oportet
 ergo in hoc triclinio Ecclesiæ respiciamus Chri-
 stum, respiciamus pariter *Mariam*: adoremus
 Christum, inuocemus *Mariam*, si nuptiarum
 istarum digni cultores esse velimus. Itaque im-
 posterum deuoto spiritu connubium post di-
 uortium a mundo inuit nemo cum Deo: nemo
 aquam

aquam tristitiæ, aquam rerum temporalium mutata habere poterit in vinum spiritualis hilaritudinis, in vinum æternæ iucunditatis absq; opera ac pietate Mariæ Virginis. Imo in diuinis mysterijs, in quibus panis in Christi corpus, vinum in eius sanguinem conuertuntur, neu abest hæc ipsa Virgo Beatissima: ob quam causam Sacerdos, qui sacris operatur, singulari pietate Virginem ritu definito inuocat ac precatur. Et quidē substantia panis semel conuersa in Christi corpus, dumque illud ipsum corpus super altare ponitur, nasci denuo quadammodo videtur ex virgine Christus, & in præsepio ab ipsa collocari, vt adnotauit S. Chrysostomus. Cumque fuerit vterus virgineus, vt ait sponsus in Canticis, acruus tritici, vallatus lilijs: nempe fecundus, virgineus tamen; dum sub candentibus tritici speciebus corpus hoc delitescit, vtero virgineo veluti claudi iterum significatur. Vinum autem ex aqua factum in nuptiis, propter quandam similitudinem quam habet cum sanguine, vt differuit Cirillus Hierosolimitanus, prælusit quodammodo mutationem vini in sanguinem calicis mystici: vt intelligamus, celebrantem sacerdotem debere summo animi affectu virginem Mariam implorare, iuxta ac cogitare, eam quodammodo mysterijs præsentem, iubere vt id fiat, quod instituit Christus: sibiq; gratum admonere, quod vinum conuertatur in illum sanguinem, qui ab ipsius visceribus, vt a botro, primitus defluxit. *Quodcumque dixerit vobis, hoc facite.* Cumque similitudo sit causa amoris, summa charitate prosequitur Beata Virgo sacerdotes; tricinij scilicet Ecclesiastici ministris. Illi enim postquam ore confecerint sacrosanctam Eucharistiam, virgineis suis corporibus idem Christi corpus excipiunt, quod concepit peperitque Virgo sanctissima.

19 Atq; inter alia argumenta summæ in Beatissima Virgine virtutis ac in Deum charitatis, illud vnum, quod recolit Euangelica historia, dum narrat, eam Christo suo filio morienti in cruce adfuisse, eoque cum insignem victoriam contra fragilis in fæmina naturæ imbecillitatē, tum stupendam amoris vim erga filium parefecisse. morsus doloris acerbissimos perpeti vltro voluit, quo similis animi affectione esset filio in agone mortis constituto: nosque suo exemplo doceret, abdicata lætitia, plangere ac lamentari ad Redemptoris crucifixi spectaculum. ibi radix lugubris ac moribunda, vbi flos emareuit: ibi luna delituit, vbi sol occubuit: ibi mater stabat dolorosa, vbi filius pependit moriturus. Iudæus nullus, aut gentilis, ad hanc ærumnæ poenam Virginem Matrem adigit, spes nulla filium tantis malis eripiendi eam ad illos perferendum cruciatus animauit: sed consultius reputans, tunc temporis ire ad domum luctus, quam risus, columba sponte ingemuit, quæ toties philomela diuinas laudes cantauerat: quam existimaram, philomelam etiam existentem, spinam, quæ obuersum pectus condolentia pungeret, nunquam a se obliuione, aut adscita voluptate, penitus discussisse: semper memoria tenuit illam myrrham, symbolū mortis, quæ Reges die Epiphaniæ suo filio obtulere: in qua

ist. hom. in Encen. cantic. 4.
Ciril. cath. 5. Mystagog.
Ioan. 2
Hieron. ad heliodor.
Ioan. 19.
ecclesiast. 7.

suos dolores iuxta ac filij crucem est perpetuo meditata.

20 Merito idcirco Christus, ipsius filius, iam iam spiritum exhalaturus, curam egit matris, propriæ licet vitæ incurius videretur. tantæ dolorum acerbitates, mortis ingruens de iequum, efficere haud potuere, quo minus matris, eiusque boni, ab obitu ipsius procurandi, recordaretur. Quam optabile, quam nobile ac preciosum, ab vltimis ferme Christi Dei & hominis morientis verbis legata munera eam accepisse? Quo enim conuenientius matris necessitatibus post eius discessum ex hac vita esset alterius opera prouisum, Matrem suam legauit Ioanni Euangelistæ: *Mulier ecce filius tuus*: simul ac cor filiale erga matrem indens Ioanni, illud subinde matri donauit: *Et ex illa hora discipulus accepit eam in sua.* Ille erat discipulus, quem diligebat Iesus, proinde matri illum, veluti gemmam, quam vel maxime dilexit, largitus: vicissim voluit vt discipulus matrem præcipuo affectu complecteretur, quam ipse præ aliis omnibus vt filius in vita coluit, vt Dominus exornauit. Ioannem, scilicet Dei gratiam, in præsepio excubare mandauit matris, quam eadem gratia repleuit. Filius tonitruum Ioannes, vt generis aquilini pullos excludentis, dum cælum tonitruo remugit, ipsum fuisse sciamus. Virgo autem Maria ipsius tonantis mater, auctrixque fulminis. Quid ni ergo, cælestis prolapiæ personæ altissimæ simul versarentur, alternis vltibus iubuerent? Conditionem vero ex istis Ioannis, Tutelaris mei dulcissimi, sic describit S. Hieronymus. *Vnde & Iesus Ioannem Euangelistam amabat plurimum, qui propter generis nobilitatem erat notus Pontifici & Iudæorum insidias non timebat, in tantum vt Petrum introduceret in atrium, & staret solus Apostolorum ante crucem, matremque Saluatoris in sua reciperet, vt hereditatem virginis Domini, Virginem matrem filius Virgo susciperet.* S. quoque Chrysostomus de eodem quærens, ait, *Ioannes purus erat, propterea supra pectus Christi recubuit.*

21 Postremo testantur actus Apostolici, Beatissimam Virginem cum Apostolis commemorantem, cum eis pariter rebus diuinis incumbentem, Spiritus sancti aduentum diuinitus præstolantem, in festo Pentecostes eundem spiritum accepisse. Quo symbolo mihi imprimis significatum, eam veram esse Ecclesiam Dei Catholicam, quæ ita Apostolorum scriptis inhæret, vt simul virginem matrem colat & veneretur. ibi Spiritum sanctum superuenire, vbi virgo Maria, eiusdem Spiritus sponsa, ex cultu pietatis inuenitur. Si Apostoli hanc ipsam Virginem matrem præsentem desiderarint: si illam de altissimis mysterijs consultam esse voluerunt: si vicissim hæc ipsa Virgo mater, Apostolorum & aliorum fidelium comitatum amanter appetijt: si Ecclesiæ rebus pro sui sexus conditione impigre studere voluit: si in eo loco se præbuit aspectabilem, qui Ecclesiam Catholicam repræsentabat, vel ipsamet erat Ecclesia, profecto non alibi audiendi Apostoli, non alibi ritu liturgico colendus Deus, non alibi expectandus spiritus sancti aduentus, quam vbi Virgo Maria præ oculis habetur, & singulari deuotione exornatur.

22 Hoc

Ioan. 19.

Marc. 3.

Hier. cp. 16.

Christ. hom. 22. ad Pop.

Act. 2.

22. Hoc quidem adeo theologicis iuxta ac naturalibus principiis consentiens, ut etiam a natura ipsa fluxisse videatur. Enimvero cum semel crediderimus, filium Dei a Virgine Maria sumptisse eam carnem, quam ipse suæ personæ substantiali nexu copularit: quam diuinitatis ipsius sanctitudine donarit, fieri non poterit, quin firmiter deinceps statuamus, Virginem Matrem eximia fuisse præstantia gratiæ ac puritatis nobilitatam. Similiter si charitate aliqua singulari Christi humanitatem prosequi institutumus, consequens, insigni pietate afficiamur erga Virginem Matrem, ex qua illa humanitas profapia ortumque deriuauit. Ob hanc ipsam causam Romani antiqui incredibili studio ac religione *Pessuntinam* Deam, seu *Matrem Deorum* ex Phrygia Romam deportandam curarunt: quam forma lapidis constantem, cælo dilapsam autumabant, & proinde ingenti cæremoniæ apparatu exceperunt: non nisi in honestissimi ciuis æde collocandam existimarunt: demum splendidissima pompa quotannis celebrarunt, ut narrat *Herodianus*. quo religionis officio, arbitrati in vna persona Matris Deorum se omnes Deos plurimum honorasse, ac celebrasse.

23. Cum porro vterque sexus per peccatum originale fauori Dei exciderit, vtrique ex diuina misericordia præclare discretione quadam consultum apparet: vno quidem sexu pro veteri *Adamo* Christum, altero pro *Eua* destructrice *Mariam* reparatricem, naturæ quadam similitudine cum vtriusque proprio charactere seruato, a Deo mutuantibus. licet enim Christus ac Deipara ex æquo, quo ad meritum auxiliumque, cunctis communes, nihilominus seorsim vtrumque sexum peculiari nota hoc pacto decoratum animaduertimus. Hinc etiam nobis mirum in modum dulcescit Dei in nos bonitas, tenerior illa, affluentiorque erga nos videtur. De istis enim recte iudicium facimus ex qualitate instrumenti, quo ad nobis benefaciendum illa vtitur misericordia. Hinc deprehendimus, multa suis naturis lenia, suauiaque, in aspera & amara degenerare ob recipientis subiecti ingenium. *Radix spinarum*, ait *S. Augustinus*, etiam dulcem pluuiam ad punctiones conuertit. In Arabia, teste *Pausania* balsamo suauissimo vespuntur viperæ ac in venenum licet mitius, dulcem liquorem vertunt. Etiam de oliuæ nucleo, ut ait *Tertullianus*, miti opimo, & necessario, asper oleaster exoritur: etiam de papauere fici gratissima & suauissima: ventosa & vana caprificus exurgit. Hereses de nostro fructificarunt non nostræ, degeneres veritatis grano, & mendacio siluestres. In templi Hierosolimitani proinde pulcritudine magis propitius erat Deus Iudæis, quam in dumetis vel cautibus exoratus. In Christi humanitate, diuina iustitia, tanquam ignitum ferrum immersum sanguini, plus deferbuit, quam in apparatu illius templi fieri potuit. Sexus autem femineus ad condolendum, ad amandum, ad miserendum omnino pronus, ut nouimus; aptissimum idcirco Deo in persona Beatæ Virginis organum misericordiæ existit, cuius interuentu ipse in nos suæ bonitatis nectarea flumina vberius effunderet: præsertim

cum hæc ipsa Beatissima Virgo ac Mater Dei, nihil horridi, ut notat *S. Bernardus*, in se contineat, quod nos territet: mera auxiliatrix cum sit, non iudex, vindexue. Familiare itaque naturæ, filium, tamen si alias rigidum, in matris tamen suæ precibus vberibusque dulcescere nec inconuenit, filium Dei matris sanctissimæ supplicationibus in nos placari, flecti, lenescere, ac in riuos charitatis resolui. Hinc apud Christianos, ciuitates, hominumque ordines, qui maxime florere, peculiarem Deiparæ Virgini deuotionem continuo exhibuerunt. Sit huius rei testis Constantinopolis in Bithinia: ut enim ductoris Angeli, qui præerat *Constantino* magno, futuræ vrbs quantitatem sua hasta metienti, omine quodam fausta prænunciabantur, quod scribit *Nicephorus*, ita singulari Beatæ Virginis postmodum cultu pia ac prospera diu inclariuit. Hoc idem satis luculenter etiam apparuit in ipsa Roma, sedem Ecclesiæ monarchæ præbente, quippe etiam in Deiparæ studium ac cultum semper calentissima, effusissimaque permansit.

24. Quam autem sit huiusmodi sapientia studijs etiam ciuilibus idonea, satis manifestum. præterquam enim quod erga matrem Virginem nostra pietas, honores filij Dei augeat ac tueatur, promoueatque erga illum nostri affectus charitatem, Dei insuper verum nos maxime commendat misericordiam: quippe quod eiusmodi ipse instituerit sui traducem, ac tubum, qualem Beatissimam Virginem ex sua esse teneritudine omnes nouimus & experti sumus. Si ergo feruens in Deum & Christum amor, rebus ciuilibus conducatur, profecto studium nostrum erga Beatissimam Virginem eisdem proderit: quando quidem nostram charitatem & cultum in Deum Christumque vehementissime accendat. Nihil enim in Beatissima Virgine admiramur, vel amamus, præter illud, in quo Dei misericordia, Christi Domini meritum, ac decus singulari quodam modo elucet. Proinde usque eo Christum diligimus, ut etiam matrem ipsius, aliud licet ab eo suppositum, diligamus. Sic Christum colimus, uti etiam in materna sui origine singularem excellentiam agnoscamus & veneremur. Hoc enim in se habent amor ac cultus, ut non solum progrediantur in sua obiecta principalia, verum ex abundantia ad ea redundant quoque quæ illa quomodolibet respiciunt, & ad ea referuntur. Qui motus talium adfectuum cum sint dispares, minusque principales, ab eis, qui præcipui, oriuntur, mutuo nihil derogant, sed sese potius vicissim fouent ac stabiliunt. Quis non videt amorem delatum Regis parentibus, asserere & confirmare illum amorem, qui ipsius personæ debetur? ac in vniuersum, non solum homines laudamus ex proprijs ipsorum virtutibus, sed insuper tum vel maxime dum honores parentibus delatos recensemus, ac de eis honorifice disserimus. Adeo quidem celebris erat in primitiua Ecclesia cultus Deiparæ Virginis, uti *Iulianus Apostata*, teste *Sozomeno*, sit eum in suo gentilissimo imitatus iuxta ac æmulatus. Inde induxit *Primum Pontificum, Matrem Deorum*, quibus visis, Christiani

Bernard.
homil. 1. de
Natiu.

Nicephor. l.
8. ca. 18. Eu.
feb. 1. 3. de
vit. Con-
stant. cap. 47

Herod. li. 4.
Liu. dec. 1.
1. Flor. lib. 1.

Augu. præf.
Psalm 139.
Pausan. in
Achaic.
Tertull. 1. 6.
præscript.

S. Zome. l. 5.
cap. 15.

Christiani facilius ab ipso in apostasiam inducerentur.

25. Sanctorum vero excellentias in tribus positas contemplatur nostra Sapientia: scilicet in sanctitate seu iustitia infusa, in actionibus virtutum seu meritis, ac in æterna eorundem ex visione Dei felicitate. Sanctum aliquem esse, rem summi precij, decoris ac dignitatis is dubio procul æstimabit, qui Dei in nostrum genus bonitatem, simul ac Christi Domini meritum suo animo diligentius paulo agitarit. Ea quidē est Dei bonitas, ut eo proposito sua dona in nos effundat, quo ipsi simillimi tandem euadamus; quo, ut ignitum ferrum fornacem, sic nos ab eo editati, ipsum imitemur ac referamus. Quis dubitabit, solem, orbis lampadem, natura constare præstantissima, ac eo Deum egregia quadam forma sui repræsentare? Cæterum idem sol plurimum deficit ab ea ratione, qua Sanctus a Deo illustratus eidem Deo assimilatur. Hoc ut Deus efficeret; quod S. Paulinus adnotavit, suimet principalissimas notas hominibus Sanctis impressit, communicavit. Rex Deus, etiam Sancti Reges. Inexpugnabilis Deus: Sancti tidem superari nequeunt. Lux mundi Deus, itidem Sancti lumina existunt. Naturæ vim excedit Dei potestas: similiter Sancti dominantur eis rebus, quæ corrupta natura in perniciem virtutis instruxit. quo factum, ut Sanctus idem ferme sit in terris, quod in cælo Deus, ut Theologice S. Gregorius Nazianzenus definiuit.

26. Bonitati Dei accedit Christi meritum, idque valoris protus infiniti. In humanis rebus videmus ea qualitate ornari familiam, vxorem nempe, liberos, famulosque, quo in eum finem a patrefamilias impensæ fiunt. cum idcirco tot sumptus sanctissimarum actionum, tantam largitionem preciosissimi cruoris exercuerit Christus Dominus, ut ipsius Sancti tandem florent, nemini dubium, quin ad excellentiæ culmē a miseriæ barathro eius indulta gratia euaserint: quippe quod, ut ait S. Chrysostomus, Spiritus Sanctus in pectore alicuius Sancti, tanquam Lucifer in suo cælo effulgeat. Hoc imprimis habet Sanctus vel nominis sui ratione, quod sit a contagione carnalis commercij seu voluptatis penitus segregatus. Etenim diem aut locum sanctificari, in scripturis, idem est, quod segregari a vulgari usu, & ad diuina transferri. Sanctifica mihi omne primogenitum. Sanctificaui mihi quicquid primum nascitur. Sanctificate ieiunium. inde Græcè ἁγιάζω idem, quod a terra alienum, & quodammodo mutatum in condicionem cæli. Sancti alicuius tanta vis, uti vel sola ipsius præsentia, teste Prudentio, silentium molestiamque sæpius incusserit Diabolo oraculari. proinde ut responsa daret, clientes suos istis admonebat: Procul hinc lotus & vnctus. Quo Apostolus Petrus dignitatem iustitiæ infusæ ostenderet, in eam a Deo adscitos appellauit diuinæ naturæ consortes. ex quo intelligimus eam longe superare alios habitus virtutum siue infusarum siue acquisitarum. Hæc est gratia, quæ Dei in homine imaginem perficit, quæ Spiritum sanctum tanquam in suo templo, in hominis anima inhabitare facit, quæ celestis gemma, cruore Christi comparata,

ita eam dem animam locu pletat, ornat, ut illam Deo amabilem exhibeat. Huius virtute fiunt homines Filij Dei, quibus debetur æterna hæreditas, fiunt amici Dei, quibus debetur cum Deo familiaris communitas: Fiunt fratres, rores, & matres Dei ut docet Christus, propterea quod inde Deo similes & in Deum benefici euadant. Si magni Regis alicuius filius sibi desponsandæ virgini, summi precij gemmam donare solet: qualis demum fuerit illa gemma iustitiæ infusæ, quam animæ largitur Deus, dum eiusdem appulsu in animam, reddit illam ipsam animam sibi met matrimonio coniunctam & consecratam? Ex hac ergo iustitia infusa, Sancti mira dignitate cōspicui apparent.

27. Accepta vero iustitia, tanquam viuus fons in eisdem Sanctis, opera omnis generis virtutum in ipsis protulit, & animas eorundem insigni numero meritorum cum incrementis varijs eiusdem iustitiæ, mirifice ditauit. proinde cum multitudine meritorum in illis, in cumulum quoque excreuit habitualis illa iustitia. cum enim hæc iustitia sit semen Gloriæ, sit gratia ad gratiam Gloriæ comparandæ ordinata, idcirco idem opus virtutis in homine, quod meretur gradum Gloriæ, meretur etiam gradum tunc cœlitus infundendæ iustitiæ. Merita autem in Sanctis sicut varia & multiplicia fuere in hac vita, sic pariter suo conatu extitere acris, sua etiam charitate in Deum & homines vehementer incensa. O qualia hæc merita, cum adamantibus in Sanctis splendentia, cum carbunculis ardentia! quanta virtute extitere, quæ corpora eorum, eidem appetitus in ipsis Deo dicarunt & quandam æmulationem cum Angelis exerceuerunt in terris! O cumuli liliorum & rosarum, in quibus familiariter versatur Spiritus sanctus! O Theauri diuinorum charismatum, in quibus Dei bonitas se ostendit! O victoriarum trophæa, in quibus quid possint crux Christi & sanguis Filij Dei probarunt & ostenderunt! Dubio procul, cū in cœlis beati spiritus intuiti fuerint hosce in terris sanctos, Dei ipsius formis consignatos, & eidē simillimos, libētissime eos adeunt, & suis fauoribus eosdem adiutū accurrunt: iam enim vident eos ad cœlum cum ipsis a Deo transcriptos. Hinc sua gaudia persequuntur.

— credas examina fundi
Hybleum raptura thymum. Cum cerea Reges
Castra mouent, sagique caua demissus ab aluo
Mellifer electus exercitus obstrepit herbis

28. Verum Sancti in cœlum sublatis, ac Dei aspectu ibi beati, ut statu gaudent excellentissimo, ita pariter nobis hic inferius iter instantibus, saluberrimi patroni illinc euasere. Quantum ad hoc, par eorum condicio ac beatorum Angelorum: qui, ut ait S. Augustinus, Annunciant non solum nobis beneficia Dei, verum etiam illi preces nostras. Certe, inquit Eusebius, defunctorum animæ virtutem quandam habent, quæ vel post mortem rebus humanis auxiliantur. Ob hanc causam, teste Theodoro, primitiui Christiani Sanctos in cœlis venerabantur, tãquā Urbium custodes, & locorū præsides. Græci Beatitudinē nūcupabāt

R r r auctore

Paulin. Epi.
11.

Greg. Naz.
orat. 1. de
Thcol.

Chrysost.
homil. 4. de
Pent.

Exod. 13.
Num. 5.

Prudent.
Perystroph.

1. Thess. 3.
Ioan. 6.
Merc. 3.

Ioan. 4.

Luc. 15.
Clau. d. lib. 2.
de Rap.
Prof.

Augustin.
Epist. 120.
cap. 29.
Euf. lib. 1.
12. Præpar.
cap. 1.
Theodoret.
lib. 8. de
Martyr.
Clem. Alex.
lib. 2. Strom.

auctore *Clemente Alexandrino*, *ἰσχυρισμὸς* : quam vocē interpretatus *Plato*, eam significare dixit *Bonum dæmonē*, seu bene affectam & ornatā rationālē animæ partē. Quanta autē huius sit perfectio ex visione Dei, quis facile non persentiscit? Præcepit Angelus *Tobie* arreptæ piscis cor, iecur ac fel extrahere, & ex eis medicinam, seu amulētū saluberrimū contra dæmonū incantamenta aliāq; mala conficere. Istis virtutū munerā adumbrantur, quæ cor, nempe rationalem animæ intentionē : iecur vtpote vim in homine concupiscibilē fel, tanquam partem in eodē irascibilē, ita instituunt ac moderantur, vt animæ fiāt salutare. Cæterū ad hęc præstāda, huius vitæ virtus nequaquā comparari poterit cum visione beatifica: illo inquā fonte rectitudinis ac dulcedinis, illo aspectu arboris scientiæ boni ac mali in paradiso. *Quod nobis per paginas scriptum est, ait S. Augustinus, per faciem Dei illi cernunt.*

Tob. 2.

Augustin. in
Psalm. 119.

27. Huic parti sapientiæ Christianæ infensissimī Protestantes: ac imprimis sub specie multum deferendi Christo Domino, eius imprimis matrē honoribus ac dignitatibus spoliāt. Nil sane peculiaris sanctimonie Dei matri permittunt, arbitrati eam eadem iustitia Christi & illius gradu eodē per fidē apprehensa iustificari, qua cæteri ex vulgo: & quod ad opera virtutum attinet, statuentes, vniuersa labe peccati mortalis infecta, potius animam Virginis sordidasse quā exornasse iudicant. Totus porro horreo vel animo repetere eorum blasphemias, quibus sanctissimā Dei matrem grauissimorum scelerum ream passim constituunt ac defamant. Inter omnes cælestes, præcipue sua impietate criminum accusant beatam hanc virginem, & Sanctum *Petrum*: quo nostram pietatē erga Virginem redarguant, simulque *Sancto Petro*, eiusque successorī Romano Pontifici primatum eripiant. at quo prospectat hæc ipsorum impietas, si non ad infidelitatis barbariem? Enimvero non ausi, aut suo studio inducendi atheismum, vel idololatriam, non congruere existimantes, Christum Dominum immediate impugnare, aut vituperare, id peragunt gradatim eius matrē prauis dogmatibus violantes. Cum semel radicem nullius momenti aut vitiātam, ostenderint, de reliquo ipsis procliue fuerit, fructum ipsū cū Turcis & Paganis infamie suæ verbis traducere. quid enim obsecro, magni Christi humanitati inesse iudicabit is, qui ex sententia Protestantū matrē ipsius non nisi vulgari sorte æstimabilem iudicauerit? Certe si crederent, desumptā a Virgine carnē ipsa Deitate ornari, honorificentius de bonis talis matris sentirent. Si Christum ex animis diligere, eam Virginem pariter diligere, ex cuius sanguine ipse coalitum corpus sibi delegit. quæ officia erga Virginem cum penitus omittant & aspernantur, non alium profecto optatum finem sibi præstituunt, quam in Christum contemptum, & ab illo, cum *Mahometo*, apostasiam. ob hanc ipsam causam Iconoclastæ heretici, honores Beatæ Virgini concedendos leuerissime interdicens, propensi omnino incubuere in Nestorianismum, atque in Iudaismum: ac Deum in partes *Mahometi* a Christo penitus abicere impijssime, vt lugentes videmus.

28. Sanctorū pariter extenuant laudes, eleuant dignitates iidem Protestantes: imo Sanctos vllibi reperiri omnino inficiantur. Sanctitudinis sane vix vmbra admittentes, dicunt, vnam omnium sanctorum iustitiam, in cunctis æqualem, eam, quæ in Christo: nihilque extra eandem in operibus virtutū superesse bonitatis aut sanctitatis in quibusvis Sanctis reperiundæ affirmant. Sunt ex illis, qui Sanctos vel cælorū spacijs excludunt, adhuc beatitudine, in atrio quodā manentes, priuatos. Cuncti vero proclamant, sanctos etiam in cælis beatos inscios esse nostrarū rerū, nulloque modo a nobis colendos, vel inuocandos. Quid hoc aliud, quā Christi meritis iniuriari ac plane conuiciari? Non enim solū res aliqua ex sui forma propria vituperabilis ostenditur, sed etiam in suo effectu illaudabili deprimatur. quo pacto ex infelicitate messis dicere possumus, aut male collocatā fuisse agricolæ aliquius operā, vel eā tenuissimis laboribus illi cōstitisse. Quocirca si nihili meliores sunt Sancti, quā eos reddunt Protestantes, recte concludere licebit, aut in casū Christi merita recidisse, vel exiguo precio valuisse. Christū certissime quantū possunt impugnant, memoriā eius, ac omnē in illū fidē nostram opprimere & exterminare cōtendunt: quicquid interim fuci suis studiis in contrariū obtenderint. Et in vniuersum cuncti hæretici, teste *S. Gregorio*, non aliā ob causā Deū esse suis sententijs admittunt, quā vt atrocius sub inuolucro fictæ eiusmodi pietatis, rebus Fidei noceāt: ita Protestantes ex eo solū fine Christū nomine tenus profitētur, quo tali pulchra specie cōtecti, Christi doctrinæ, personæ, meritis, maiore subinde cladē erroris funestius incutiāt. Vt enim Pagani cogeāt homines negare Christū, sic hæretici, vt ait *S. Augustinus*, docent homines negare Christū.

Gregor. lib.
5. in Iob. ca.
11. lib. 23.
cap. 2.Augustin. in
Psalm. 39. in
Enchir. ca. 44

29. Quanta autē sit vis Sapietiæ, qua diuina est, ad mores ciuiles educendos & confirmandos, satis ex se manifestū. ob quam causā *Plato* apud *Ciceronē* appellabat Sapietiā, legis proxiū seu prologū: eo quod legislatio vt iusta sit, præsupponat in animo legem ferētis sapietiā, qua diuina intelligat. est enim hæc Sapietiā cū principiū legis in animo imperantis, tū in animis obsequentiū requisita dispositio, vt recte alijs parere velint. qua sapientia omissa aut neglecta in Republica, qui Principatum tenet, is non imperabit ex norma rationis, sed potius ex impetu libidinis: vicissim, cui morem gerere incumbit, ægre admodum inducetur vt obediat. quando vero ea illuxerit, tunc Princeps se Deo subiectum percipiens, ita imperabit, vt Deo respondeat iudicanti rationem redditurus: iuxta ac Ciues obsequenter sese habebunt, eiusdem Dei auctoritate ad id prestandum commoti. Quam primum enim Sapietiā in nobis ad Deum se extulerit, statim ad homines eadem descendet, eos ad mores ciuiles compositura: quo ciuitatis ambitu ab ea instituto, superna & inferiora, Deus & homines contineantur. Hoc multis profectus est *Lactantius Firmianus*, ac inde probat, nostram Fidem, genuine ciuilem esse, eo quod diuina ac Deum ipsū accurate & imprimis

Cicero. lib. 1.
De legib.

primis pertractet. a quo fonte separatos alios modos ciuilitatum, affirmat aut in infelicitatem exspirasse, aut non nisi breui tempore durasse. Illam Sapientiam veram dicit, quæ religionem erga Deum agnitiū anninis Ciuium suadet: quaque ratione Numinis percepti & religionis exultat, utpote vicens motuum ad omnē speciem virtutis, eosdem meliores, nempe iustiores & castiores reddit. *Ideo illa scilicet ethnica, non est vera religio iudicanda, quia nullis iustitia virtutisque preceptis excudit, efficitque meliores.* Proinde asserit, Christianam sapientiam in cordibus esse credentium in Christum: id est virtutis ibi principium illum autem veterem in digitis solum & gestu externo mortalium fuisse, quandoquidem ad sanctam ineundam vitam languerit.

Lactant. lib. 4. De ver. sap. cap. 3.

1. Cor. 21

30. Protestantes idcirco quod in vniuersum sapientiam, tam eam, quam naturalis notitia peperit, quam illam diuinam, quam loquutus Apostolus in *Mysterio: Quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula, in gloriam nostram*: suis errorum tenebris quantum possunt extinguant, consequenter virtutes omnes ciuiles & monasticas, Barbariei viam munientes, expugnant. solum illis in præsidij elaborata Hypocrisis, quæ formas in oculis vulgi pietatis in Deum, credulitatis in Christum, simulat: cum intus animis sint in Principes suos truculenti, in conciuēs asperi, postquam Dei ac diuinorum cognitionem a se repulerunt. Idcirco hoc nomine, eadem charitate, qua diligo Dominum Deum, & Christū eius, Protestantes abominor. videamus modo quo in loco habeāt reliqua cognitionis lumina.

CAPVT VII.

Virtutes Intellectuales tam speculatiue quam practicae, reipublica licet statui multum profunt, Protestantes nihilominus earum studia, præsertim Sapientia, quæ Metaphisica dicitur, officia a Catholicis asserta, mera oppressi cecitate ac temeritate, a se repellunt, & pernitus aspernantur.

Æpius mihi res admiranda apparuit, quod orthodoxæ nostræ Fidei cultores plus operæ literis impendere soliti, quā cuiusvis alterius sectæ Professores: adeoque vt Theologica illustrarent, præ omnibus alijs Metaphisicis ipsis studiis diligentissime eos incurbuisset. Ægyptij, quorū antiquissima memoria, ac de rebus diuinis satis notæ commentationes, admodū pauca testimonia suæ eruditionis diuinoris nobis reliquere: cupientes eā characterū ænigmatibus potius claudī, quā disputationibus elucidari. Quod vero ab eis ad nos hoc in genere peruenit, id ferme scriptis Iamblici ac Mercurij Trismegisti duntaxat nobis innotuit. Romanij vltra carmina Sibyllarum, fragmenta aliquot Varronis & Ouidij Fastus, præstitere nihil, cuius nos aliquā cognitionē accipere potuimus. Cæterū nostrā de rebus diuinis sapientiā doctā fore, & omno accuratam, ominari visa ipsamet imprimis secundæ personæ Sanctissimæ Trinitatis Incarnatio: est enim illa persona verbū Patris, illiusque plenissimā cognitio: proinde cū alijs

Iambli. lib. de myst. Mercur. Pyramand. Clem. Alex. lib. 5. Strom.

virtutibus, de suo proprio illatura in nostrū genus magnā copiā intellectuāliū disciplinarum aduenit. Vt enim exortus sol innato sibi radio inferiora statim imbuit, ita diuinissima illa persona, tanquā sol intelligentiæ, ad nos accedens, peculiari quadā plenitudine cultores suos reddidit intelligentes, excussoque velo Iudaico, scientiarum luminibus decoratos exhibuit. Vnde *Exod. 26.* hæc ipsa augustissima persona, humanæ naturæ condicioni alligata, in eā mirabilē vim effudit spiritus sapientiæ & intelligentiæ, vt prædixit Propheta *Isaias*: quo fretus Christus Dominus, *Isa. 11.* diligentissime, qua in templo differēdo, qua in vicis plebē instruēdo, opera summæ intelligentiæ impigre in terris exercuit. Postea Apostoli, in schola Spiritus sancti edocti, iuxta ac in palestra istius mūdi exercitati, vt ex scriptis ipsorū colligere licet, insigni rerū notitia inclaruere. Demū præualente in orbe religione Christiana, quod tunc immanes hæretici, tanquā inferni alcinoi, occasione illorū temporū abusi, insurgerent hostili odio in fidē orthodoxā, idcirco in locū martyriū, eius veritatē suo sanguine prius consignatiū, venere occursum eis Doctores, omni genere literaturæ excultissimi, quorū disputationibus refutarētur: vt adnotauit *S. Gregorius*. Ipsa autem hæresū refutatio, insigne lumē scientiæ intulit in Ecclesiā, vt testatur *S. Augustinus*. Hoc ritu Ecclesia militans, triumphantē, Magistro Christo, æmulatur: in hac enim spirituales substantiæ ardentissime in cognoscendā veritatē incumbunt, ac ideo ab antiquis dictæ *Intelligentiæ*: proinde in Ecclesia apud nos, angelicorū mentiū fiunt imitationes, dū in ea, diuinorū humanorūque studiis, viri spirituales labores suos addicunt. Enimvero alicui nos voluit Deus vario ostentu veritatū, quas ipse in inferis, superisque abstrusas esse statuit, vt cum cognitione inde essemus clari, tum affectu ardentes & puri.

Gregor. lib. 4. moral. ca. 7. Augustin. in Psal. 54. de dono persequ. c. 20

2. Addictissimi itaque perpetuo fuere orthodoxi studiis liberalium scientiarū cum propter ipsamet scientias, tū propter meliorē Theologiæ exinde cognitionē adipiscendū. Qua in egregiam operam inter alios collocarunt Pontifices Romani, adeoque hanc ob causā orbis christiani illuminatores, seu totidē soles, merito appellari poterunt. Etenim de nostris academijs quicquid edidit, ij testatur, Romanos Pontifices, Doctores ac Professores etiā datis stipendijs in illis passim constituisse: gradus etiā honorū vigilijs academicorū proposuisse, quibus acrius incitarentur studiosi ad eiusmodi scientias addiscendas, simulque in eundē finē curasse, quo optima methodo iuuaretur. Nostros vero ex Clero homines sacra quædā cupiditas vbique obtinuit quo ad elucidandā Theologiam commodior esset progressus, parādi se aliarū artium perceptionibus, præsertim solidioris Logicæ ac Philosophiæ documētis: vt Philosophia demum Theologiæ ancilla existeret, & sub altiori mysterio noster *Pædagogus*, vt loquitur *Clemēs Alexandrinus*, pacifice maneret. si enim Deo nobis ostēdendo, omnes partes istius vniuersi inseruiunt: haud incongrue sane de eo scientiæ, scilicet Theologiæ, aliæ etiā disciplinæ cum explicandæ tum exornandæ vultus suos conferre debebant. Si quid porro

Clem. Alex. lib. 5. Pæd. Tertull. lib. de carn. Christ.

Plutarch. in
Caron, uti-
censi.

quam fortis imaginationis ac memoriæ opus, externa nosse idiomatica: ac proinde deprehendimus in eo exercendo, pueros adultioris ætatis homines antecellere. *Qui celeri ingenio sunt*, inquit Plutarchus, non multum memoria valent. qui vero cum labore percipiunt, hi sunt perceptorum tenaciores: propterea quod velut inuritur, quicquid ab eiusmodi ingenijs discitur. In Anglia scio nullam haberi lectionē scholasticæ Theologiæ. & quid? volunt ne istius musæ arcanos sensus capere sine Magistro, sine schola? nihilominus ut audiui, aliqui inibi ministelli nomen ambiunt *Scholasticorum*. in Theologicis profecto si quid penes illos Scholastici, id totum hauriunt a nostrorum scriptis, quæ ad ipsos perferuntur: quæ certe non nisi miserrime intelligunt, & peius eloquuntur. *Nulla ars, ait. S. Hieronymus absque Magistro discitur.*

Hieron ep. 4

7. Et quidem inter omnia scripta Protestantum, nullum doctius vel luculentius *Caluini Institutionibus*. Verum dicito mihi, quid in illo solidi, quid ab altissimis principijs deducti, aut ad illa relati? cum ausim affirmare, nullam esse vel in tota parochia vetulam: modo prorsus ebria non sit aut stulta, quæ non possit omnem illius sententiam animo concipere, ac de ea statim dijudicare. Ergone illud, quod ad literas, ex Geographia Protestantica profundum, longe ne illud petium, subtiliter enucleatum, a fundamentis penitus discussum, cuius capax, vel ad primum animi coniectum, vetulæ aut rustici alicuius intelligentia? Ac in vniuersum Protestantum scripta verbis solum constantia, inania porus ludibria, sensu iudicioque destituta. Comperimus idcirco illos scribentes existimare, nullos esse in orbe terrarum præter idiotas, suis parochianis similes, ac ideo audacissime spumas & umbras commentariorum suorum in chartas effundere haud vereri, quæ subinde doctorum subeant examina. Si simpliciter ignorarent, haud grauante in illis doctrinæ inopiam ferendam duceremus. Cæterum illos superbientes, illos sui confidentes, illos doctissimis se præferentes dum scribunt, sine odio ac detestatione nostra sinere non possumus ut pertranseant. Quid in ore ipsorum frequentius, post Pelagianos, quam quod Catholici in densissimis tenebris versentur ignorantia, quod scripturarum sensus non intelligant, quod idololatræ, quod superstitionis, quod Redemptionis Christi inscij: contra, quod ipsi orbis sint lumina, quod soli, & præ Patribus Græcæ ac Latinæ Ecclesiæ veram sententiam scripturarum sint assequuti? nihilominus, intellectualem virtute prorsus vacui, ut videmus, tam fide, quam scientia liberali priuati, in hosce spiritus in ipsis mentis indoctæ impetus rabidissime effunditur. Enimvero si intelligentiæ lumina spectemus, omnium maxime quod nesciant contemptibiles; quod vero ignorantes superbiant, odiosissimi Protestantes.

Rhodigin.
lib. 5. lect.
anti. cap. 7.

8. Quamobrè quod ad hoc profunditatis ac subtilitatis studium seu *Herculem* spectat, scholas & in eis strenuas ingeniorum palestras eorum veneres diffugiunt, secretis interim meditationibus dumtaxat contentæ. Ex quo alieni quod

sint prorsus a veterum consuetudine, qui ut Heroica carmina plenius ac fælicius animis concernerent, acerbiori & mordaciori lauro, *Apolloni* Rhodigin. lib. 5. lect. Antiq. cap. 7. quondam sacra, vescebantur: Vnde dicti *ἄφρονες* vnusquisque eorum priuati sui aselli molliculas aures, utpote *μαυρίδι φυτόν* morficat, quo arcanorum hauriant intelligentias. Et dictum plane incredibile, postquam academica spacia reliquerint, & ruri egerint, iam inde agrestes facti, in quantam animi, corporisque concretionem solent deuenire, quam spissos & paludosos vapores in aures creduli popelli Theologi plane *Sileniani* concionantes exhalare. & tunc in illo plenilunio rusticano quid non de idololatria, de superstitione Romana? Gloriantur quidem se solos doctos, solos in lumine sapientiæ & scientiæ versatos, tametsi Cymmerii prorsus sint, & vtriusque destituti. Quod ergo quantum ad Naturalem Philosophiam affirmavit Cicero de Aruspiciibus, idem quod ad vniuersam sapientiam ac Scientiam de Protestantibus iure dici poterit: nempe eos urbem sapientiæ & scientiæ prodeire, dum suarum particulariū hæresum castella defendunt: *Nam dum sectam veram esse vultis, sapientiam totam pervertitis.* Et quemadmodum in eis sensus hæreseos labilis & occiduus, ita similiter integra eorundem contemplatio leuis, & ad varios occursum mutabilis. proinde ad fines ostreis, conchisque, quandoquidem eorum instar, *Cum luna occasionis temporaria crescant pariter, pariterque decrescant*, ut Cicero disseruit. Similes etiam omnino eis, qui habitant iuxta *Æquatore*m, quorum oculos latent immobiles certique cæli Poli. proinde medijs cæli vagis stellis directi, cursus defixi firma Cynosura carentes, huc illoque pererrant.

Ouid. lib. 1.
Fast.

Cicer. lib. 2.
Diuinar.

Lucan. lib. 9.
Claud. Rup.
prof. lib. 1.

— nullumque in vertice summo
*Sydus habes immune maris: procul axis uterque est,
Et fuga signorum medio rapit omnia celo.
Interea loci --- vanas tonitru deludit aurat.*

9. At vero, quemadmodum intellectus humani a bonis literis solida instituto, uti diximus, vim in homine concupiscibilem & irascibilem plurimum compefcit ac moderatur, ita ignorantia & neglectus literariæ disciplinæ vtramque permittunt efferari, & in actionum prauitates importunius irrumperere. Cum ergo Protestantes incurij existunt Metaphisicæ, ac studiorum ad rerum profunda penetrantium, consequenter in illis animo hebescente, concupiscendi, irascendique facultates imperiosius dominantur, quæ morū barbariem demum apud illos proferant. horum quidem colores ac sapor in eorum scriptis perpetuo vigent: vel enim stylum exerentes, verbis ac iocis ludunt ineptissime, quod concupiscentium est: aut immaniter debacchantur, calumniantur & mentiuntur, quod iratorum, furiatorumque genuinum. atque in istis salibus ac satyricis mirum in modum sibimet placent, eisque vsurpandis existimant, se summæ doctrinæ culmen ridentes aut furentes attigisse. Sine lonocinante venere, aut debacchante *Hercule* scribere nesciunt Protestatores. at quid hoc stylo tantum imputarem, cum etiam in ipsorum vultibus illud appareat

Plato lib.
de virt. Fici-
mns in pro-
logo.

reat conspicuum? Animo certe semel indocto existente, semper concupiscentia & ira ab imperio solutæ, sui characteres etiam in corporibus expressius describent. Quos ergo ex nostris eorum libri repererint magis quam decet concupiscentes & iratos, illos facilius ad suas partes pelliciant ob sympathiam inter docentem & ascultantem. *Sunt quidam, inquit S. Augustinus, carnales, & tamen Ecclesia gremio continentur, viuentes secundum quendam modum suum, quibus timemus, ne seducantur ab hæreticis.* Comparat idcirco S. Ioannes Euangelista hæreticos, qui & Antichristi præcursores, quales Protestantes, equis, quorum omnis ad nocendum vis in ore & in caudis. at quid sermonis ab equo expectandum si illi natura loquendi munus contulisset, præter illud, quod diffatis naribus vel lasciuia, vel furorem spiraret?

10. Ex hoc etiam pronuncio, fidei capitales hostes esse Protestantes ac stipendiarios Antichristi milites, ad id lasciuæ suæ hæreseos stipendijs conductos. imprimis ipsi delectum fecere Theologiæ, quæ hæderæ instar in terram abiecta, serpentino ritu inferius obrepit; recusantis philosophiæ firmamenta ac robor, quæ eam in altum intelligentiæ contendentem sustentarent. Deinde Philosophiam illam scholis suis eiiciunt, quæ fidei sententias docte explicaret, quæ illas aliis redderet credibiles, eorumque argumenta dissolueret, qui philosophiæ copias contra fidem in aciem educere assuescunt. quid hoc aliud, quam causam fidei prodere, quam viam atheismo & idololatriæ suæ inscitia munire. flamma nō solū Troiæ nocuit, sed insuper & fumus eidem obfuit. Similiter non tantum æstus libidinis diuinorum notiones animis mortalium exurit, verum etiam ignorationis obscuritas, earum fulgores extinguit. amborum vero malorum, in perniciem salutaris sapientiæ intentorum, architecti Protestantes. Tertullianus loquens de Dei prouidentia ad nos erudendum, ait. *Premisit tibi naturam magistrā, submissurus prophetiam, quo facilius credas prophetiæ discipulus naturæ.* Non est ergo quod in spatiis suis academicis ouantes Apolloni sacram laurum in monte Parnassi crescentem sibi iam torqueant in coronas: aptius fecerint, si Veneris mirtum in eum finem vsurparint, quotum quippe curæ literariæ leues, & studia delicata: nisi ex horto *Mide*, vt loquitur Tertullianus, rosas potius colligere, quibus tempora velent, illis collibitum fuerit.

11. Ac vt in vniuersum, speculatiuis officiunt scientiis, ua inertia Protestantes, sic etiam inter liberales, in Musicam parum industrij aut æqui inueniuntur, si cum nostris conferantur. Supra diximus Musicam quandam esse speciem eloquentiæ, si vtriusque finem, scilicet cum motu animi, veritatis ipsius conceptionem expendamus. Non enim aliter excitat aut sedat in homine motum appetitus sensitiui Musica, nisi veritatem aliquam representando tam rationi ipsi, quam imaginationi: cum sonus Musicus nihil sit aliud, quam pictura alicuius adfectus, rei ipsius, seu causæ obiectu evocandi. *Scythæ, inquit Plutarchus cum magnopere se indulgisse potui*

cernunt, arcuum chordas pulsare consueuerunt, vt dissolutum voluptate animum ad pristinam reuocent continentiam. De effectibus autem Musicæ tam quod ad corpus, quam quod ad animum, agunt *Macrobius, Clemens Alex. & Cassiodorus.* Vix autem intelligo, quæ de brutis animalibus, Musicæ sono delinitis, narrat *Clem. Alex.* vt pote coruum, & cicadam Pithiam, aduolasse ad citharam pulsanter, ruptæque in illa chordæ sonum suis cantibus supplere.

12. Imprimis Catholici sacram Musicæ vsum diligentissime colunt: horas enim Canonicas, ac Dei cultum liturgicum ad exemplar orientalium indies, adeoque noctu, vt recolunt S. Augustinus, S. Cyrillus, & S. Ambrosius modis musicis personant ac cantant. Quod genus cantus ad miraculum vsque, vel etiam apud peritos illius artis, hodierna die est in admiratione. Et quidem pro varietate rerum, vocibus sacris expressarum, cernitur in hoc choro varietas modulationis Musicæ: ita tamen vt in hac ipsa varietate, singula verba, ac eorum sensus, proprios habeant sonos. Finis in eo spectatus cernitur, ad ideam Angelorum, in animi quadam illustratione, abductioneque ab alijs rebus: simul ac in affectus maiori motione erga diuina. est enim Musicæ ingenta virtus ad hæc procuranda: cui, scilicet Ecclesiasticæ, maiorem conferre, quod ad ea educenda, Spiritum sanctū, qui illum primo condidit, omnino existimandum, idque apud pios experientia ipsa ostendit quotidiana. S. Augustinus recolat, se ad lacrymas vsque audiendo Ecclesiæ cantus fuisse commotum. Porro quod Musica aliunde quoque sit ciuilis, quatenus nempe per modum liberalis recreationis oblectando, irascibilis in homine facultatis rigorem lenit, & humanitatem ipsam contra mores asperos defendit, idcirco Catholicorum animi libenter eius moderatum exercitium laudant, fouent & propagant: & sane ex eo non alij nostro hoc sæculo in hac arte liberali florere, præterquam Catholici.

13. Protestantes vero quantum ad hoc cum impii, tum etiam barbari inueniuntur. In eo quidem omnes conuenere, quod cantus Ecclesiasticus apud nos vsurpatus sit penitus abolendus: cæterum an de reliquo vllus certa lege constitutus, sit ad sacra arcessendus nec ne, minime conspirant. Axioma apud Calvinistas, nullum Dei cultum admittendum, qui non sit diserte præscriptus in sacris literis. quod ergo statuti cantus non vlla mentio in illis, concludunt inde, haud esse in sacris adhibendum. quando vero suadent scripturæ, vt himnos & cantus spirituales Deo concinnamus, id interpretantur non de decreto cantu ab humana voluntate aut auctoritate, sed de cantu cordis aut oris vnicuique priuatim a Spiritu sancto inspirando. Hi idcirco in choro aut Ecclesia cantare recusant, sed vel ibi conticendum ducunt, vel ritu Babylonico ab vnoquoque proferendum suum cantum ex proprio vnius cuiusque delectu contendunt: vt appareat, Protestantes non melius conuenire in cantu sacro, quam in fide sacra. Alii autem, paulo supersticiosiores, cantum volunt definito sono & rhythmo institutum,

Augustin. in Psal. 103.

Apoc. 9.

Gregor. lib. 9. in Iob. cap. 26.

Tertull. de Refur.

Tertull. de coron. milit

Arist. lib. de Musica.

Plutarch. in Demetrio.

Macrobius lib. 1. Satur Clē. Alex orat. hort. ad Gēt. Cassiod. lib. 2. Epist. 40.

Augustin. l. 9. confes. c. 9. Ambros. Serm. 43.

Augustin. lib. 9. confes. cap. c.

1. Cor. 4.

Plutach. in
Caron, vi-
censi.

quam fortis imaginationis ac memoriæ opus ,
externa nosse idiomata : ac proinde deprehen-
dimus in eo exercendo,pueros adultioris ætatis
homines antecellere. *Qui celeri ingenio sunt*, in-
quit *Plutarchus*, non multum memoria valent. qui
vero cum labore percipiunt, hi sunt perceptorum te-
naciores: propterea quod velut inuritur, quicquid ab
eiusmodi ingenijs discitur. In Anglia scio nullam
haberi lectionē scholasticæ Theologiæ.& quid?
volunt ne istius musæ arcanos sensus capere si-
ne Magistro, sine schola? nihilominus vt audi-
ui,aliqui inibi ministelli nomen ambiunt. *Scho-
lasticorum*.in Theologicis profecto si quid pe-
nes illos Scholastici, id totum hauriunt a nos-
trorum scriptis,quæ ad ipsos perferuntur:quæ
certe non nisi miserrime intelligunt,& peius e-
loquuntur. *Nulla ars*,ait. *S. Hieronymus absque
Magistro discitur*.

Hieron ep. 4

7. Et quidem inter omnia scripta Protestan-
tum,nullum doctius vel luculentius *Caluini* In-
stitutionibus. Verum dicito mihi, quid in illo
solidi,quid ab altissimis principijs deducti, aut
ad illa relati? cum ausim affirmare, nullam esse
vel in tota parochia vetulam: modo prorsus
ebria non sit aut stulta,quæ non possit omnem
illius sententiam animo concipere,ac de ea sta-
tim dijudicare. Ergone illud,quod ad literas,
ex Geographia Protestantica profundum, lon-
ge ne illud petatum, subtiliter enucleatum, a
fundamentis penitus discussum, cuius capax,
vel ad primum animi coniectum, vetulæ aut
rustici alicuius intelligentia? Ac in vniuersum
Protestantium scripta verbis solum constantia,
inania porus ludibria,sensu iudicioque destituta.
Comperimus idcirco illos scribentes existi-
mare, nullos esse in orbe terrarum præter idio-
tas,suis parochianis similes,ac ideo audacissime
spumas & umbras commentariorum suorum in
chartas effundere haud vereri, quæ subinde
doctorum subeant examina. Si simpliciter ig-
norarent, haud grauante in illis doctrinæ ino-
piam ferendam duceremus. Cæterum illos su-
perbientes, illos sui confidentes, illos doctissi-
mis se præferentes dum scribunt, sine odio ac
detestatione nostra sinere nō possumus vt per-
transeant. Quid in ore ipsorum frequentius,
post Pelagianos,quam quod Catholici in den-
sissimis tenebris versentur ignorantia, quod
scripturarum sensus non intelligant, quod ido-
lolatraz,quod superstitiosi,quod Redemptionis
Christi inscij: contra, quod ipsi orbis sint lu-
mina,quod soli,& præ Patribus Græcæ ac La-
tinæ Ecclesiæ veram sententiam scripturarū sint
assequuti? nihilominus, intellectuāli virtute
prorsus vacui,vt videmus,tam fide,quam scien-
tia liberali priuati,in hosce spiritus in ipsis men-
tis indoctæ impetus rabidissime effunditur. E-
nimvero si intelligentiæ lumina spectemus, o-
mnium maxime quod nesciant contemptibili-
les; quod vero ignorantes superbiant, odiosis-
simi Protestantes.

Rhodigin.
lib. 5. lect.
anti. cap. 7.

8 Quamobrē quod ad hoc profunditatis ac
subtilitatis studium seu *Herculem* spectat, scholas
& in eis strenuas ingeniorum palestras eorum
veneres diffugiunt, secretis interim meditatio-
nibus dumtaxat contentæ. Ex quo alieni quod

sint prorsus a veterum consuetudine, qui vt
Heroica carmina plenius ac fælicius animis con-
rrient, acerbiori & mordaciori lauro, *Apolloni* Rhodigin
quondam sacra, vescebantur: Vnde dicti *δαφν* lib. 5. lect.
φῦλοι vnusquisque corum priuati sui aselli mol- Antiq. cap. 7
liculas aures, vtpote *μαστιχόν* *φῦλον* morficat, quo
arcanorum hauriant intelligentias. Et dictu
plane incredibile, postquam academica spacia
reliquerint, & ruri egerint, iam inde agrestes
facti, in quantam animi, corporisque con-
cretionem solent deuenire, quam spissos &
paludosos vapores in aures creduli popelli
Theologi plane *Sileniani* concionantes exhala- Ouid. lib. 1.
re.& tunc in illo plenilunio rusticano quid non Fast.
de idololatria, de superstitione Romana?
Gloriantur quidem se solos doctos, solos
in lumine sapientiæ & scientiæ versatos,
tamen Cymmerii prorsus sint, & vtrilque de-
stituti. Quod ergo quantum ad Naturalem
Philosophiam affirmavit *Cicero* de Aruspici-
bus, idem quod ad vniuersam sapientiam ac
Scientiam de Protestantibus iure dici poterit:
nempe eos vrbem sapientiæ & scientiæ prode-
re, dum suarum particulariū hæresum castella
defendunt: Nam dum *sectam veram esse vultis*, sa- Cicer. lib. 2.
pientiam totam peruertitis. Et quemadmodum in Diuinar.
eis sensus hæreseos labilis & occiduus, ita si-
militer integra eorundem contemplatio le-
uis, & ad varios occursum mutabilis. proinde ad
fines ostreis, conchisque, quandoquidem eo-
rum instar, Cum *luna occationis temporaria cres-
cunt pariter, pariterque decrescunt*, vt *Cicero* disser-
uit. Similes etiam omnino eis qui habitant iux-
ta *Æquatore*m, quorum oculos latent immobi-
les certique cæli Poli. proinde medijs cæli vagis
stellis directi, cursus defixi firma Cynosura ca- Lucan. lib. 9
rentes, huc illoque pererrant. Claud. Rup.
prof. lib. 1.

— nullumque in vertice summo

Sydus habes immune maris: procul axis vterq; est,

Et fuga signorum medio rapit omnia celo.

Interea loci --- vanas tonitru deludit aurat.

9. At vero, quemadmodum intellectus hu-
mani a bonis literis solida instituto, vt diximus,
vim in homine concupiscibilem & irascibilem
plurimum compefcit ac moderatur, ita igno-
rantia & neglectus literariæ disciplinæ vtram-
que permittunt efferari, & in actionum pra-
uitates importunius irrumperet. Cum ergo Pro-
testantes incurij existunt Metaphisicæ, ac stu-
diorum ad rerum profunda penetrantium, con-
sequenter in illis animo hebescente, concupi-
scendi, irascendique facultates imperiosius do-
minantur, quæ morū barbariem demum apud
illos proferant. horum quidem colores ac sa-
pores in eorum scriptis perpetuo vigent: vel
enim stylum exerentes, verbis ac iocis ludunt
ineptissime, quod concupiscentium est: aut im-
maniter debacchantur, calumniantur & men-
tiuntur, quod iratorum, furiatorumque genui-
num. atque in istis salibus ac satyricis mirum in
modum sibimet placent, eisque vlturpandis ex-
istimant, se summæ doctrinæ culmen ridentes
aut furentes attigisse. Sine lonocinante venere,
aut debacchante *Hercule* scribere nesciunt Pro-
testatores. at quid hoc stylo tantum imputa-
rem, cum etiam in ipsorum vultibus illud appa-
reat

Plato lib.
de virt. Fici-
mns in pro-
logo.

reat conspicuum? Animo certe semel indocto existente, semper concupiscentia & ira ab imperio solutæ, sui characteres etiam in corporibus expressius describent. Quos ergo ex nostris eorum libri repererint magis quam decet concupiscentes & iratos, illos facilius ad suas partes pelliciant ob sympathiam inter docentem & ascultantem. *Sunt quidam, inquit S. Augustinus, carnales, & tamen Ecclesie gremio continentur, viuentes secundum quendam modum suum, quibus timemus, ne seducantur ab hæreticis.* Comparat idcirco S. Ioannes Euangelista hæreticos, qui & Antichristi præcursores, quales Protestantes, equis, quorum omnis ad nocendum vis in ore & in caudis. at quid sermonis ab equo expectandum si illi natura loquendi munus contulisset, præter illud, quod difflatis naribus vel lasciuia, vel furorem spiraret?

10. Ex hoc etiam pronuncio, fidei capitales hostes esse Protestantes ac stipendiarios Antichristi milites, ad id lasciuæ suæ hæreseos stipendijs conductos. imprimis ipsi delectum fecere Theologiæ, quæ hæderæ instar in terram abiecta, serpentino ritu inferius obrepit; recusantis philosophiæ firmamenta ac robor, quæ eam in altum intelligentiæ contendentem sustentarent. Deinde Philosophiam illam scholis suis eiiciunt, quæ fidei sententias docte explicaret, quæ illas aliis redderet credibiles, eorumque argumenta dissolueret, qui philosophiæ copias contra fidem in aciem educere assuescunt. quid hoc aliud, quam causam fidei prode, quam viam atheismo & idololatriæ sua inscitia munire. flamma nō solū Troiæ nocuit, sed in super & fumus eidem obfuit. Similiter non tantum æstus libidinis diuinorum notiones animis mortalium exurit, verum etiam ignorationis obscuritas, earum fulgores extinguit. amborum vero malorum, in perniciem salutaris sapientiæ intentorum, architecti Protestantes. *Tertullianus* loquens de Dei prouidentia ad nos erudendum, ait. *Premisit tibi naturam magistræ, submissurus prophetiam, quo facilius credas prophetiæ discipulus naturæ.* Non est ergo quod in spaciis suis academicis ouantes *Apolloni* sacrum laurum in monte *Pernassi* crescentem sibi iam torqueant in coronas: aptius fecerint, si *Veneris* mirtum in eum finem vsurparint, quotum quippe curæ literariæ leues, & studia delicata: nisi ex horto *Mideæ*, ut loquitur *Tertullianus*, rosas potius colligere, quibus tempora velent, illis collibitum fuerit.

11. Ac ut in vniuersum, speculatiuis officiunt scientiis, uia inertia Protestantes, sic etiam inter liberales, in Musicam parum industrii aut æqui inueniuntur, si cum nostris conferantur. Supra diximus Musicam quandam esse speciem eloquentiæ, si vtriusque finem, scilicet cum motu animi, veritatis ipsius conceptionem expendamus. Non enim aliter excitat aut sedat in homine motum appetitus sensitiui Musica, nisi veritatem aliquam representando tam rationi ipsi, quam imaginationi: cum sonus Musicus nihil sit aliud, quam pictura alicuius adfectus, rei ipsius, seu causæ obiectu euocandi. *Scythæ*, inquit *Plutarchus* cum magnopere se indulgisse potui

cernunt, arcuum chordas pulsare consueuerunt, ut dissolutum voluptate animum ad pristinam reuocent continentiam. De effectibus autem Musicæ tam quod ad corpus, quam quod ad animum, agunt *Macrobius*, *Clemens Alex.* & *Cassiodorus*. Vix autem intelligo, quæ de brutis animalibus, Musicæ sono delinitis, narrat *Clem. Alex.* ut pote coruum, & cicadam *Pithiam*, aduolasse ad citharam pulsantem, ruptæque in illa chordæ sonum suis cantibus supplere.

12. Imprimis Catholici sacram Musicæ vsum diligentissime colunt: horas enim Canonicas, ac Dei cultum liturgicum ad exemplar orientalium indies, adeoque noctu, ut recolunt *S. Augustinus*, *S. Cyrillus*, & *S. Ambrosius* modis musicis personant ac cantant. Quod genus cantus ad miraculum vsque, vel etiam apud peritos illius artis, hodierna die est in admiratione. Et quidem pro varietate rerum, vocibus sacris expressarum, cernitur in hoc choro varietas modulationis Musicæ: ita tamen ut in hac ipsa varietate, singula verba, ac eorum sensus, proprios habeant sonos. Finis in eo spectatus cernitur, ad ideam Angelorum, in animi quadam illustratione, abductioneque ab alijs rebus: simul ac in affectus maiori motione erga diuina. est enim Musicæ ingenta virtus ad hæc procuranda: cui, scilicet Ecclesiasticæ, maiorem conferre, quod ad ea educenda, Spiritum sanctum, qui illum primo condidit, omnino existimandum, idque apud pios experientia ipsa ostendit quotidiana. *S. Augustinus* recolat, se ad lacrymas vsque audiendo Ecclesiæ cantus fuisse commotum. Porro quod Musica aliunde quoque sit ciuilis, quatenus nempe per modum liberalis recreationis oblectando, irascibilis in homine facultatis rigorem lenit, & humanitatem ipsam contra mores asperos defendit, idcirco Catholicorum animi libenter eius moderatum exercitium laudant, fouent & propagant: & sane ex eo non alij nostro hoc sæculo in hac arte liberali florere, præterquam Catholici.

13. Protestantes vero quantum ad hoc cum impii, tum etiam barbari inueniuntur. In eo quidem omnes conuenere, quod cantus Ecclesiasticus apud nos vsurpatus sit penitus abolendus: cæterum an de reliquo vllus certa lege constitutus, sit ad sacra arcessendus nec ne, minime conspirant. Axioma apud Calvinistas, nullum Dei cultum admittendum, qui non sit diserte præscriptus in sacris literis. quod ergo statuti cantus non vlla mentio in illis, concludunt inde, haud esse in sacris adhibendum. quando vero suadent scripturæ, ut himnos & cantus spirituales Deo concinnamus, id interpretantur non de decreto cantu ab humana voluntate aut auctoritate, sed de cantu cordis aut oris vnicuique priuatim a Spiritu sancto inspirando. Hi idcirco in choro aut Ecclesia cantare recusant, sed vel ibi conticendum ducunt, vel ritu Babylonico ab vnoquoque proferendum suum cantum ex proprio vnius cuiusque delectu contendunt: ut appareat, Protestantes non melius conuenire in cantu sacro, quam in fide sacra. Alii autem, paulo supersticiosiores, cantum volunt definito sono & rhythmo institutum,

Augustin. in Psal. 103.

Apoc. 9.

Gregor. lib. 3. in Iob. cap. 20.

Tertull. de Refut.

Tertull. de coron. milit.

Arist. lib. de Musica.

Plutarch. in Demetrio.

Macrobius lib. 1. Satur Clē. Alex orat. hort. ad Gēt. Cassiod. lib. 2. Epist. 40.

Augustin. l. 9. confes. c. 9. Ambros. Serm. 43.

Augustini lib. 9. confes. cap. c.

1. Cor. 4.

rum, auctoribus, si Diis placet, Roberto Sapia, & eius meretricula Geneuensi. Et quidem hic eorum cantus, quantum ad sonum, ante annos octoginta ex nullius ore audiebantur, præterquam aurigæ alicuius Bernensis aut artificis Geneuensis: proinde cupientes protestatores cantillare in suis templis, postquam nostros cantus repudiarent, non idonei existentes, qui novos excogitarent, in petulantes & lasciuos calorum ac muliercularum forensium cantilenas, inuolarunt, illasque, veluti Sabinarum raptu direptas, sacris tandem addixerunt: ac subito Daudica in rhythmos sædissimos coacta, nouo stilo cantus ad plebis quidem tripudium, at sapientum risum, personare ac reboare in suis templis inceperunt. Plaudite *Pierides*, cicadæ ex furto cantatrices; cantantque vobis, qui cantores se esse putent.

14. De reliquo, quod ad Musicam civilem attinet, Protestantes puriores sub specie affirmandi, quod diuinæ laudes tantummodo sint a Christianis cantandæ, ab eius usu se prorsus quo ad alia abstinere: & in hoc sancti videri discipiunt, in quo horridi potius ac barbari plane consistunt. Grauitatem morum ac singularitatem, quas misere, stolidæque affectat, dedecere putant in musicis noscendis vel audiendis bonas horas, quempiam collocare. qua in re ciuilitati conuictus illos aduersari ex principiis Philosophiæ, adeoque experientia ipsa, manifestissimum. Habet in se Musica eam vim, quæ animam tranquillat, quæ temperet irascibilis partis in homine acerbiter: ut *Plato* & alij Philosophi recte sentiunt ac proinde inter urbanas recreationes honestissimum commodumque esse illius studium prudenter definiunt. Protestantes ergo eo auctores sunt rigoris & horroris in conuictu ciuili, quo ei adimunt Musicæ suauitatem, & ad indolem naturæ lenem ac placidam ipsius harmoniam. Nihil proinde miri, si crudeles & inhumani, si in iras ac furores rabiidi, postquam saluberrimū, Musicæ amuletum vtileque Sirenes ciuitatibus suis expulerint. ô ferrea istorum ingenia, ex roborum certe truncis aut cautibus ipsis enata!

15. Ad intellectus porro cultum artes etiam practicas referri supra diximus: a quibus ingenia Protestantum defecisse pariter, satis apertum. Prima istius defectus causa apud illos est otium. etenim quod de Donatisticis hæreticis affirmavit *S. Augustinus*, quod scilicet aut pigrescant, aut sæuiant, veritatem etiam obtinet in moribus Protestantum, ut postea ostenderetur. Deinde quod nulla particularis secta Protestantica, quod ad Ditionis magnitudinem sit comparabilis partibus Catholicis, inde ex dissidio ac mutuo odio utrimque commercijs impeditis, apud eos artes frigere incipiunt & abire in desuetudinem. Notum, olim Angliam ex lanificio, arte textoria excelluisse, maximosque inde prouentus ab exteris nationibus collegisse: eandem vero hæresi infectā, cum arte, tum eiusdem compendio caruisse: idque partim ex mercimoniis interruptis, partim quod eandem artem a tempore dissidij, externi diligentius exercuerint. Hoc ipso tempore quo hæc scribo, mihi Brugis

agenti narratum, Hollandis, finitis inducijs, de nouo in suos Principes rebellantibus, plus quam viginta millia artificum apud eos ociari, vix a quinque mensibus hostilitate erumpente. Ipse etiam religionis Catholicæ usus plurimarum artium mater est, earum quippe, quæ cultui Ecclesiastico inseruiunt: quod unicuique, supellectilem Ecclesiasticam apud Catholicos cogitanti, satis conspicuum. Idcirco cum Protestantes eiusmodi cultu destituantur, pariter carent eis artibus, quæ ad illum referuntur. Et quidem mihi de hac re meditati, nullæ artes, quas Protestantes ad perfectionem adduxerint, occurrere potuere, præter vnā piraticam, & sartoriam. Denique quod artes maxime floreat vigeantque, republica, pace, & rerum copia fruente, cum Protestantes aut inter se continuo dissentiant, vel pugnet perpetuo in Catholicos, sumptibusque omnia consumant, inde artium studia apud illos emoriuntur.

16. Ut autem iam ad Prudentiam discutendam accedam, quod ultimo loco tractandum proposueram, varijs argumentis confici poterit, Catholicos Protestantibus esse prudentiores. Ac licet munus fidei sit animi iuxta ac volūtas in Deum obsequium, nihilominus iuxta Apostoli præceptum, rationabile est, & veræ prudentiæ consentaneum: adeo ut quis inquirens quænam fides capescenda, si prudentia utatur, iudicabit potius admittendam Romanam, quā eam quæ Protestantum. Prudentia apud nos exacte perpendet vim & naturam dogmatis admittendi in fidem. Deinde pensiculate considerat eorum condiciones, quorum opera usus Deus in fide propaganda: postremo, animo colligit effectus & impressiones, quas vera fides effecit in moribus credentium. quod ad prius, in Catholicis Prudentia aduertit in dogmatibus a se creditis ingentem vim contineri ad bene ex omni genere virtutum vitam instituendum: & proinde definit, eam fidem a Deo descendere, a quo virtutes manant: nunquam enim falsitates, carnis & spiritus integritates promouebunt. quod ad alterum, eadem in ipsis prudentia præstantissimam grauissimamque in terris auctoritatem intuetur, & sequendam iudicat: eam nempe quæ Ecclesiæ Catholicæ, cuius prudentiæ obiectum videtur designasse *S. Paulus*: *Id ipsum inuicem sentientes*. cuiusmodi concors sententia in diuinis non aliunde oritur quam ex obedientia in omnibus erga vnā eandemque Ecclesiam. quod idem obiectum prudentiæ, opponitur obiecto imprudentiæ hæreticæ: *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos*. id e- *Prouerb. 2.* tiam spectat *Salomon*: *Ne sis sapiens apud te ipsum*. Quod ad postremum, in Catholicis cernit prudentia, nullam aliam fidem, præter Catholicam orbem terrarum ad veram Dei cognitionem adduxisse, hæreses, persecutiones superasse, miraculis coruscasse: & proinde statuit, ex auctoritate traditionis in Ecclesia Catholica, scripturas acceptandas & interpretandas: ea consequenter alteram prætensam auctoritatem priuati spiritus, aut certarum personarum, eiusmodi Traditionis auctoritati aduersantem, vanam esse, falsam esse, nullam esse. Cum vero in Catholicis

Plato lib. de pulcro.

Augustin. ep. 167.

Rom. 12.

Rom. 12.

Prouerb. 2.

tholicis quātū ad diuina, prudētia animos hoc ritu illustrarit, tū eadē subinde aptiores fuerint, qui etiam in humanis genuina prudētia splendeant.

17. Quantum ad Hæreticos duo sunt, vt alias adnotaui, in ipsis, quæ prudentiæ vel maxime obfunt: voluptas & ira. quocirca, cum Catholicis, vt postea ostendam, melioribus institutis vtraque hac mala a se obarcēt, quam Protestantes, consequens, illos prudentiores. Vñ rerum innotuit, idque hæresis ingenio insitum, in animi perturbationes vehementer incitari Protestantes, & in crudelitatem plerumque esse præcipites. qua de causa nequeunt prudenter rerū momenta expendere: & multoties id passione aliqua irritati, etiam in comitijs publicis transfigunt, quod subinde mutatione aliqua dissimulandum, vel pœnitudine deplorandum: vti ex Parliamentis Anglicanis, Synodisque Germanicis sæpius orbi Christiano constitit. Nobis quidem repugnantes, quod careant solidis veritatis argumentis, necesse est, illos furere, ac inde minus prudenter perpetuo constituere: cum furor prudentiæ lumen obnubilet, vel exstinguat.

Cip. lib. de bon patien.

Luth. epr. ad Leon. 10.

18. Enimvero impatientia, vt ait S. Cyprianus, mater est hæresum: eaque incitante incæpit protestantismus: impatientia autem magna animi perturbatio, idcirco prudentiæ temperiei & moderationi omnino infesta. Lutherus impatientia exagitatus ob amissum priuilegium diuulgandi Indulgentias Apostolicas: ob dicta scriptaque ipsius acrius a Catholicis refutata, & a Cardinale Caietano expressius damnata, proruit præceps in Protestantismū: hoc est ad exemplar Manichæi in multarum hæresum prius eiectam colluuiem. Caluinus intentatē sibi iustitiæ civilis vim exhorrescens, simulque libidine vexatus, puriorem partem Protestantismi ad meram impietatem, scelorumque impunitatem impatientia furia, excoxit. Summatim Protestantes nolunt ex impatientia subesse Ecclesiæ: in ea monarchiam detestantur, eoque quicquid pro sua secta egerint, id minus prudenter præstiterint. Palam est, inquit Tertullianus, impatientiam cum malitia, ab impatientia auspicatam, deinde inter se conspirasse & indiuiduas in vno patris sinu adoluisse. Qui impatientia concitatur, terrena celestibus anteponendo, de proximo in Deum peccat. Factiosi quidem acres esse possunt & vigiles, prudentes nequaquam: animis enim continuo turbantur, cogitantes subitaneis mentium impressionibus percelluntur: quicquid ab eis procedit, non tam exit, quam erumpit. Quid ni vero Protestantes pro factiosis haberentur, qui vt a Catholica Ecclesia transfugæ, ita in eam improbißimi continuo machinatores? Factiosum negotium in materia fidei, quicquid extra Ecclesiam Catholicam peragitur, nō maior ergo Protestantū prudentia, quā rebellium, quā piratarū, quā incendiariorū. Diuina prudentiæ lux, vt ait scriptura, haud cernitur in commotione, sed in sibilu potius auræ tenuis: lenis est & placida veri collustratio, non a contorto quasi oculo radij visualis fulminatrix eiectio. Protestantes vero toti in commotionibus vindictæ, toti in violentis cuiurbationibus iudicii, toti in carnis & sanguinis

Tert. lib. de patient.

3. Reg. 19. Sap. 1.

ad ebullitionem vsque barbariei, feruoribus, toti in aliorum contemptu iactabundi.

19. Ab imprudentia certe vniuersa opinatio Protestantum in rebus fidei sumpsit initiū. Imprudenter hominum omnino fuit, ad apostasias, ac fædas Lutheri atque Caluini conciunculas, illico recedere ab Ecclesia, & ad eorum dissonantes ac fordidas partes transfugere: arbitrari allatas ab eis recens scripturæ interpretationes, veriores alijs omnibus, quas Patres Græci simul ac Latini, maxima cū sua laude ac merito posteritati antiquitus tradiderant. Imprudentiæ insignis fabula, nullum curare iudicem controuersiarū, præter priuatum vniuscuiusque spiritū, varie scripturæ voces ac sensus contorquentem, ad imprudentiam referendum, quod nullam ferme externā religionē admittunt, interim solis auribus, eisque prurientibus indulgentes. Summæ imprudentiæ fuit, Ecclesiæ suprema capita decernere Reges ac Reginas, vel in vnaquaque exigua parochia popularitatem. Prudentiā in Protestantibus omnes alij desiderant, quando, inaudita causa, nec vnquā Catholicis abiudicata, horrendis pœnis vbique locorū in eos delæuare animaduertunt. Spectabilis in eisdem imprudentia, aperta legū sententia plectentibus Catholicos ob cultum religionis Catholicæ, interim vanissime affirmantibus, se neminē acerbius tractare propter religionē, sed in Principē aut statū prodicionem. Facto Anglorū Protestantū extremæ imprudentiæ nota inurēda, quod varijs pœnis cōpellere voluerint Catholicos ad frequentandū eorū Ecclesias: nā hoc licet Catholicis perniciosū, quippe eo agētibz cōtra cōscientiā, id tamē neutiquā vtile Protestantibus: quod eo nomine a Catholicis odio habiti, quod eos in tale flagitiū adegerint: sæper animis etiam magis auersates eorum religiones. ipsa sæuitia Protestantū plures inimicos suæ sectæ peperit; adeoq, nō cōtēta quod hostes foris maneāt, illos voluere etiā in ipsorum cætus & secretiores familiaritates imprudēter admittere. Denique mortaliū imprudentissimi, dū tot libellos indies scriptitant soliditate argumēti prorsus vacuos, meris autē nugis plenos, calumnijs apertissimis, mēdacijs, ac imposturis onustos. quis ad hæc, multaq; alia Protestantū facinora animū adiiciēs, nō statim pronūciabit, illos haud minus a prudentia actionis, quā a veritate dogmatis aberrasse?

20. Cū vero in omni actione honesta, prudentia requiritur, tū vel maxime in delectu fidei & religionis spectanda. Hinc Apostolus, vt obseruat S. Basil. Hom. 12. Tit. 2. Basil. Tit. 2. admonet: Loquere quæ decēt sanā doctrinā. quid vero in hoc instituto deceat, id prudentiæ studio discutiendū quo τὸ πρῶτον, inueniamus. in quo negotio nihil ad veritatē confert ingenium sui nimium confidens, & quod sibi sapere, veluti a communitate discessum appetens, discupiat. ouīū proinde gregatim versantium est hoc lumen, non leonum aut accipitrum, qui solitudine delectantur. Enimvero charitas, quæ consortium amat, auctrix ac nutrix, quod ad diuina, prudentiæ. Mag. Basil. hom. num ait Sanctus Basilus, profecto adfert hominibus utilitatem consilium, eo quod nemo sibi sufficiat ad electionem rerum utilium, honestarumue, sed pluribus

S ss

sane

Iob. 38.

sane sociis, ijsque solertibus opus habet. Hanc a prudentia animi directionem putat S. Gregorius significatam Linea apud S. Job, quam Deus super terram extenderat. Hæc linea, qua lata cogitur, caret omnino quantitate & est indiuisibilis: qua vero longa per totam terram extenditur. Quamobrem Ecclesiæ Traditio, hæc linea est, ad quam fides in nobis efformanda, latitudine caret, quandoquidem ab ea recedens, siue excessu siue defectu, se tradit errori & damnationi iustæ. longa autem est, quandoquidem ad omnes veritates a Deo reuelatas temporis successu, adeoque ad vitam æternam seu lumen gloriæ, in quo vt in puncto definit, extenta.

Gregor. li. 11
in Iob.

Traditionem istam contineri dicit S. Gregorius, Patrum exemplis. Nam qui per voluntates proprias secura mente se dilatat, angustæ sibi portæ aditum damnat. Deus autem tam intellectui quam voluntati in homine proposuit lineam, arctam viam, & angustam portam. quod ad intellectum, de quo modo inquirimus, linea, arcta via & angusta porta, est Ecclesiæ Traditio, scripturas admittens & eas interpretata. quæ ideo linea arcta & angusta, quia in re nulla admittit spacium voluntariæ electionis in nobis contra eius sententiam. soli itaque veræ prudentiæ adfunt acres oculi, qui hanc lineam, hoc arctum & angustum perspiciant. Hæc autem nō vidit Protestantum imprudentia, quæ latitudinem & immensitatem spectat arbitrando ex priuato spiritu scripturas acceptante & exponente. Nihilominus in speciem horum imprudentia aliquos terminos habere videtur: saltem enim sacris scripturis suā fidem definiri dicunt. proinde Anabaptistæ, qui etiam reiectis scripturis, omnia priuatis entusiasmis metiuntur, vt longissime recedūt a linea, ab arcto & angusto, ita omnium mortalium imprudentissimi merito iudicentur.

Math. 7.

22. Prudentia porro, quod docet etiam Aristoteles, coniungitur cum alijs virtutibus: ita vt vir prudens sit pariter in vniuersum honestus ac virtutibus instructus. Et quemadmodum prudentia virtutes alias profert, sic vicissim ab eisdem nutritur atque sustentatur. Intellectus bonus, ait Psalmista, omnibus facientibus eum. Quocirca vitia, quæ corrumpunt virtutes, ipsam quoque prudentiam demum exterminant. Protestantes itaque nihili facientes virtutum munera, quæ & opera legis, adeoque carnis appellant, iustitiam suam erga Deum statuentes, etiam dum virtutes ab ipsis violantur, vt iam statim dicam: ex eo ipsam prudentiam, persuadente ipsos turpi ac cæca hæresi, cum alijs operibus profligandam sibi proponunt. Hoc enim recte dicit Christi corpus, inquit S. Augustinus, in eis, quibus mandata seruantibus, propter ipsam custodiam mandatorum, præbetur vberior doctrina sapientiæ: dum illud psalmi interpretatur, A mandatis tuis intellexi.

Arist. 6. Eth.
cap. 12.S. Thom. 1. 2
q. 57. art. 4.

Psalm. 100.

Augustin. in
Psalm. 118.

Concio 22

Psalm. 118.

Vita moralis seu ciuilis ratio ortum ducens ab ea virtute in homine qua Intellectus appellatur, cuius oculo pulcherrima honestatis bonitas, iuxta ac vitii fædissima malitia, cernuntur, contra Catholicorum sententias, Protestantū dogmatibus, ad barbariæ efformatis, expugnatur.

Vm naturæ ipsius luce, simul ac communi prudentiū Philosophia satis euidenter cōstet, à cultu virtutis oriri ac perfici morū inter homines ciuilitatē, tum eodem liquet, eam demū eidem esse consentaneā, quæ virtutū decora exactius perspicit, & declarat vberius, cuius vi in ciuiū animis in virtutē, vt pote in imaginē Dei in homine, vt ait Cicero, excitentur calentes amores: contra, illos pro hostibus habēdos ciuilitatis, qui virtutū dignitates extenuant, & si quæ in se continēt nostrorū stū-

Cicer lib. 1.
De legib.

dirū illicia, turpiū dogmatū fæcibus contaminant. incidimus sane in ea tempora, in quibus, vt olim scripsit S. Bernardus, De virtutibus & vitiis non moraliter, de Sacramentis Ecclesiæ non fideliter, de arcano S. Trinitatis non simpliciter nec sobrie disputatur: sed cuncta nobis peruerse, cuncta præter solitum, & præter quam accepimus, ministrantur. Sane nulla in re perniciosius in ciuitate erratur quā dū falsa dogmata contra morales veritates, vt ait Lactantius, id est contra virtutum præstantias iuxta ac vitiorū dedecora, a ciuibz suscipiuntur. cum enim virtus in se complectatur vniuersū bonū ciuilitatis, ac eiusdē sit finis: pariter contra omnes in vita molestias leuamē & perfugium existat, inde qui eā prauis suis sententijs expugnat, ij ciuibz, veluti nauigantibus portū eodē adiungunt, imo in periculis & molestijs constitutis, armamenta salutis, tranquillitatis aurā impijissime eripiunt. Sola virtus, inquit Seneca, præstat gaudium perpetuum, securum: etiam si quid obstat, nubium modo interuenit, quæ infra ferantur, nec vnquam diē vincunt. Initium est salutis, notitia peccati. Quæ in vniuersū hac de re poterunt disputari, vii sumus antea discussisse: ea solum proinde inferemus, quæ ob hæresim Protestanticā, cuius vi orthodoxi ab eis dissentimus, examinari poterunt.

Bernard. E.
pist. 182.Lactant. de
fal. Sap. cap.
7. 16. Arist. 2.
pol. cap. 8.Senec. ep. 27
ad Lucil. 28

2. Apud nos ciues, legibus obtemperaturi ad mandatū Principis aut reipublicæ, aliquid pro publico bono exigentium, propositā a lege virtutem intuemur & agnoscimus vitalem animi motum ac connixum: nempe laborem humanū, contentionem nostrā, & summam cum diuina gratia hominis coopérationē. Cuius opinione imbutus animus S. Pauli, dixit: Bonum certamē certauī, cursum consummaui, fidem seruaui. In quo vita animæ moralis similitudinem retinet cum vita corporis naturali. Hæc autem vt ait Aristoteles, Quædam est operatio. Spectanda idcirco in anima vita, est operatio. Protestantes vero virtutem sibi obiciunt tanquam qualitatem plane emortuam, nempe voluntati hominis, sese passiue habenti, diuinitus impressam. quod si verum fuerit, nulla sane species, nullus valor, decus nullum honesti, aut solida delectatio, quæ operationem absolute perficiat, virtutem

Arist. lib. 10
Ethic. ca. 7.

2. Tim. 4.

Arist. 10. E.
thic. cap. 4.

dam lue coinquinentur, plurimumque co nomine Deo displiceant.

Virgil. Æ- Rursum ex diuerso cali, cæcisque latebris
nead. 3. Turba sonans, prædam pedibus circumuolat unci;
Polluit ore dapes.

Quis obsecro ciuium, postquam hæc a Protestatoribus in opprobrium virtutis dicta, vera esse crediderit, magnopere de eius studio laborabit, aut curam suam ex illa impendet communi aliorum vtilitati? Enimuero ciui operæ premium haud erit, agendo se contaminare, aut Deum læthaliter offendere: melius dubio procul, se ab omni opere bono abstinere, & somni letargo interim se tradere opprimendum præstat, ociosum esse truncum, quam ciuem flagitiose operantem.

8. Diximus solam virtutem natura sua esse suauem, ac inde statuimus, illius in ciue vsum ac sensum ciuilem esse, ob cuius dulcedinem non tantum ipsa gratissima gustui sentiatur, verum etiam aliæ vitæ molestiæ, si quæ inciderint, expellantur, aut certe eadem mitigentur. Protestantes huic ciuili suauitati virtutis, & animi ex ea quietudini, barbariei omnino fauente, aduersantur. Quæ precor dulcedo oriatur in eius pectore, qui secum statuit, se nihil egisse virtuti incumbendo præter illud, quod deo inuisum, quod peccatorum mortalium sæcibus contaminatum: adeoque istorum malorum cumulum eo in se exaggerasse in maius quo officia virtutum extulerit copiosius? ad aspectum proinde ab ipso editarum virtutum, utpote serpentum, exhorrescet animo ciuis potius, quam lætabitur. quam immanes hi Protestantes, qui bonis ciuibus etiam ex virtute, bonitatem, iuxta ac dulcedinem eripiunt, postquam interdum sæui casus eisdem omnia alia sælicia abstulerint: quemadmodum omnia elementa tunc quiescunt, quando ad propria loca deuenerint, ita animæ facultates intellectus ac voluntas, tunc quiescunt, quando ad veritatem & honestatem appulerint.

9. Cæterum ingens apud nos ad virtutem ciuilem incitamentum, dum existimamus, opera virtutum a iustis, & admissis in dei fauorem, producta, Deo placere, bonum odorem quasi illi offundere, quod dixit Apostolus: *Christi bonus odor sumus Deo*. Ob hanc causam bona opera appellantur in sacris litteris *Iustificationes*. S. Irenæus ea vocat *Insignes iustificationes legis in nobis*. S. Cyrillus sic scribit: *Poterit sane aliquis etiam per pecunias iustificari. Esuriui inquit, & dedisti mihi manducare: omnino id per pecunias*. Tertullianus ex eo probat corporum resurrectionem, quod opera virtutum, ministerio corporis peracta, Deo placeant. Non possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit. Nam & sacrificia deo grata, conflictationes dico animæ, ieiunia, & seras & aridas escas & appendices huius officij sordes, caro de proprio suo incommodo instaurat. Anima iusta, templum Dei, spiritus Sancti oraculum, sponsa Christi, hortus seu paradysus virtutum, lampas a cruce illuminata, fons balsami: vnde ergo careret preciosis ornamentis actionum!

Prud. Car. Illius purpureis tecta rosariis
de cæ. pa- Omnis fragrat humus, caltaque pinguis
schal.

Et molles violas & tenues crocos
Fundit fonticuli vnda fugacibus.
Illic & gracili balsama furculo
Desudata fluunt, raraque cinnama
Spirant, & folium, fonte quod abditò
Prælabens fluuius portat in exitum.
Felices animæ prata per herbida
Concentu parili suauē sonantibus
Hymnorum modulis dulce canunt melos,
Calcant & pedibus lilia candidis.

Hanc vim ad Deo placendum, indicat cæremōnia Ecclesiæ virtuti inesse, dum aromatum fumulos sursum effert, & donorum Dei suaues odores, ad auctorem Deum pie transmittit.

10. Tanta est a virtute hominis excellentia, ut inde non solum euadat nouus homo, veteri excusso: nouum hominem, nempe Christum indutus, neu tantum eius spiritu eleuetur quodammodo ad ipsum Deum, verum insuper Deo similis euadat; quod S. Paulus visus expressisse: *Expoliantes nos veterem hominem cum actibus suis: scilicet actus virtutum seu noui hominis ob suam præstantiam non consistunt pariter cum actibus vitiorum, qui actus hominis veteris: sed istis suo accessu hominem expoliant potius, & veluti veterem pellem serpenti excutunt. Et induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius, qui creauit illum*. Hoc ita interpretatus Hilarius: *Induimus autem agnitionem Dei, fidem eternitatis, innocentie sinceritatem, & bonitatis mores. Hæc enim animæ magis sunt indumenta, quam corporis: quæ omnia Deo propria sunt. Quam ergo nefandi protestantes, qui multiplici errore in hæc Dei imagines, ac si essent pantheræ totidem incrudescentes vel in hominis imaginem, delæuiunt, qui eas nominibus Operum, nominibus, Carnis & Sanguinis, adeoque peccatorum, passim defamant! Enimvero si actiones virtutum tales sunt, quales commentantur illi, neutiquam operantem hominem, Deo similem exhibebunt, vel nouum reddent, utpote mediante Dei gratia recens in bonis operibus creatum, quod tamen dilerte adseruit Apostolus.*

Ardorē hunc recte operandi in suis extingūt penitus Protestantes. nā si virtutum officia in Dei conspectu nihil aliud quam sordes, quam peccata mortalia, quam pessimi odores, quorsum illis incumbendum? neque sane præter actiones bonum odorem, quod ipsi blasphemando dicunt, mutari a iustitia Christi vnquā poterunt. quomodo amabo te, bonus odor ad ea opera a preciosissimis Christi odoribus deriuaretur, quæ honestari nequeunt: nisi forte adulteria & furta similiter velint bonum odorem a Christi iustitia posse accipere? Imo si hæc opera necessitate naturæ sint sæda, spiritus Sanctus, eorum auctor, causa, quod horreo dicere, erit sæditatis.

11. At non solum Deo placere virtutum pulcherrimas formas dicimus, verum etiam ob valorem precij, quem a Christi gratia prouenientem in se continent, præmij cælestis esse meritorias. Proponitur nobis gloria cælestis, ut ex Scripturis constat, non simpliciter ut gratia, ut donum, sed ut gratia pro gratia, ut merces, ut cō-

Coloss. 3.

Hilar. Ench. in Psal. 129.

Ellan. cap. Panth.

Ephes. 2. 4.

rona, vt stipendium, vt brauium : cuius respectu deus iustus iudex inuenitur bonos premiando & malos castigando. vt enim apud illum demeritum vitij, sic etiam meritum virtutis. In reliquo, ait Apostolus, *reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed & eis qui diligunt aduentum eius.* Et quamuis a meritis Christi, mediante eius gratia in homine operante, dimanet totum momentum meriti quod operibus iustorum inest, nihilominus, vt ait S. Gregorius, *Illud ita remunerabit Deus in nobis, ac si tale processisset a nobis.* Quomodo autem Dei gratia cum meriti iustitia consistat, ita declarat S. Augustinus de S. Paulo loquens. *Inuenit deum donatorem tempore misericordiae, tenet debitorem tempore iudicii. Quomodo haec dicit videte. Ego iam immolor, dixit, & tempus resolutionis meae proximum est : bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui : hoc tempore misericordiae. audi de iudicio. de cetero superest mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, non dixit, donat, sed reddet. quando donabat misericors est, quando reddet Iudex erit. Quia misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Munditia itaque manuum suarum, inquit S. Gregorius, innocens saluabitur. quod si hic praenititur dono vt innocens fiat, cum ad iudicium ducitur, ex merito remuneratur.*

12. Hæc in eodem merito ideo distinxit S. Augustinus, vt differentiam assignaret inter gratiam, quæ principium meriti, & ipsum meritum ab ea profectum, iuxta ac relatum ad præmiū, quod attingit. Collatio quidem gratiæ merum donum Dei miserentis : remuneratio autem meriti, opus iudicis & Domini ex iustitia prouidentis. Gratiae, meritis, aut etiam Dei misericordiae nihil detrabit virtutis meritum ex rei æqualitate quantum ad præmium, quia totum ortum ducit ab illa gratia, ab illis meritis, ab illa misericordia. Si enim in præmio aliquid sit, quod exceßerit, ea parte præmium non erit a Domino Iudice, sed beneficium a Benefactore : eius collatio, haud recompensatio, sed libera donatio : vt etiam ex humanis negocijs satis euidenter constat. Scripturæ autem beatitudinem absolute vocant coronam, brauium, stipendium, denarium diurnum, mercedē. Deum coronantem appellant iustum iudicem : licet plus beatitudinis conferat Deus quam iustorum virtutes plene merentur. Ex Theologis orthodoxis nonnulli duobus modis adscribunt meriti valorem gratiæ & meritis Christi. primo, quatenus gratia, qua boni merentur, effectus est gratiæ manantis ex meritis Christi. secundo, quatenus ea merita coniunguntur cum meritis Christi : ille enim vitis est, quæ continuo influit in iustos tanquam in palmites ipsi insertos. Cæterum hoc meo iudicio non est perinde accipiendum, quasi Deus propter externa merita Christi ea opera duceret pro meritis, quæ in rei veritate & æqualitate vi sui principii alioquin talia non sunt : sic enim beatitudinis collatio, esset simplex donatio, non iusta remuneratio : ageretque Deus iudicando non ex iustitia, sed ex fauorabili acceptione. quinimo existimo, coniunctionem, quam habent opera iustorum

cum operibus ac meritis Christi plus quidem valoris transmittere ad ipsa opera, eaq; formaliter afficientis, quam haberent ab eadem gratia Physice solum sumpta, non copulata cum gratia ac meritis Christi. Ad hanc rei ipsius, seu pretii æqualitatem significandum in meritis, confert S. Augustinus virtutis meritum cum peccati demerito. *Sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiae tanquam stipendium, vita æterna.* Quo autem sensu vita æterna sit gratia, nō obstantibus virtutū meritis, sic idē Doctor id luculenter elucidat. *Quia & ipsa bona opera nobis a Deo sunt, & a quo nobis & fides est, & delectio : propterea idem ipse Doctor Gentium etiam ipsam vitam æternam gratiam nuncupauit. Coronat te in miseratione & misericordia : quia eius miseratione bona operamur, quibus corona redditur. Non Deus coronat merita tua tanquam merita tua, sed tanquam dona sua.*

13. Admodum ciuile esse huiusmodi sensum de meriti valore, quis non videt? illo enim a ciuibus admissio, vt reipublicæ suo opere bene cōsulant, vel opitulentur, terrena contemnentes, labores ac omnes difficultates superantes, vnice curabunt illud quod æternum suis studijs promereri. Hoc persistente, hoc certe euenturo, moderate ferent omnium iucundorum, aut vtilium defluxus. Nostrum est, inquit S. Hieronymus, *voluptatis ardorem maiori Christi amore restringere, & lasciuia iumentum frenis inedia subiugare, vt non libidinem sed cibos quarat ac desideret, & sessorem spiritum sanctum moderato atque composito portet incessu.* ad hæc vero omnino frigeret cura, si meriti firmissima opinio haud in nobis stabiliretur. *Quis virtutem amplectitur ipsam Præmia si tollas?*

14. Recte omnino docuit Aristoteles, eam reipublicam florere nō posse, cuius ciues de virtutibus ac vitijs, vtpote finibus, aliter quam decet, apud se definiunt. nam cum finis ciuilis virtutū functionibus acquiratur, cui nihil magis infestum quam vitium, consequens, in hisce rebus errantes ciues, præsertim si virtutes suis sententiis indigne deprimant, vitia autem petulantius excusent, ciuilem finem omnino eliminēt, eique oppositam barbariem inducant. Huius sortis ciues inueniuntur Protestantes. Merito idcirco appellat Seneca cognitionem virtutis, ciuilis beatitudinis consequendæ fundamentum. Cum hæc nostra vita sit variis obnoxia miseriis, tū Dei singulari prouidentia eis medendis succurrere voluit virtutis a nobis æstimata dignitas : hac enim adempta, quid in voluptate quod non fluxum, quod non perturbatum, quod non amarum? Qui ergo virtutis decora vitiant prauis suis dogmatibus, mortalium eo augent calamitates, eis veluti venena addentes, quibus in nostram maiorem stragem nocentiores euadant. *Nec nobis opus est ad noxia sat a veneno.*

15. Verum Protestantes inficiantur tantum pondus dignitatis operibus virtutum vlla ex Christi gratia conuenire : quippe quæ, *Nisi a Christi innocentia bonum odorem ducunt, nihil quam irritare Dei ultionem possunt, nisi misericordiae eius indulgentia sustententur.* quando ergo Deus remunerat hominū in suis corporib. gesta, vel re-

munerat

Aug. de grat & lib.

Arb. cap. 8.

9. Greg. 1. 16

in Iob. cap. 11, in cap. 22

cap. 12. Psal. 102.

Hier. epist. ad Salu.

Iunen. Sat. 6

Arist. 2. pol. cap. 1

Sen. ep. 95. ad Lucil.

Iac. lib. 9.

Calui. lib. 2 Instit. cap. 6

virtutē ciuibus amplius commendabunt. Multae quidem hæreses ab antiquo, utpote quæ liberum arbitrium inficiebantur, quæ mundi fabricā a malo Principio ortam fabulabantur, in virtutū decora eodē hostiliter cōspirarunt: quas Protestantes etiam nū vel imitantur, aut in inferno sepultas in hanc lucē, immanes Hercules, ad expugnanda virtutum decora reducere conantur.

Claud. lib. 2
de rapt. prol.

— tua cur sede relicta,

Audes tartareis mundum incestare quadrigis?

Arist. 7. Pol.
cap. 1.
Plut. in
Demet.

Communis generis nostri intelligentia apud omnes definiuit, virtutes opera esse facultatis alicuius in homine studia. proinde Aristoteles negando eas esse dona fortunæ, consequenter inficiatur, simplicia esse beneficia, aliunde, vel ab inerte acceptata. Iustus inquit, & temperatus nemo est a fortuna, nec per fortunam. Idcirco, ut notauit Plutarchus, veteres Fortunæ, & alijs multis rebus templa dicarunt, at iustitiæ, temperantiæ, ac reliquis virtutibus, humana actione exprimendis, nullum ab eis templum vnquā dicatum: quo significarunt, virtutes actiuas nō esse mere Dei dona, sed simul humanæ voluntatis molitiones. Propter virtutem, inquit Cicero, iure laudamur & in virtute recte gloriamur: quod non contingeret, si id donum a Deo non a nobis haberemus. Ob hanc causam veteres, Numina orantes pro successu rerum prospero, ad id opus sese parabant, pro cuius felicitate vota soluebant; nempe Rustici stium tenebant, petentes Deorum ex cæli temperie munera: Milites armati, sibi eorum fauores sua pietate conciliare conabantur. Tum pius Aneas stricto sic ense precatur.

Virg. Aene.
12. 175.
Plut. in Aem.

Orabat itidem apud Plutarchum Aemilius pro victoria, sed Arma vibrans ac pugnans.

Arist. 1. eth.
cap. 8. mag.
Morar. ca. 6.

3. Et quidem ut naturæ, facultatibus in homine instructæ ad operandum, finis, teste Philosopho, operatio rectæ rationi consentiens, seu quod idem est, operatio virtutis, ita id affirmante Apostolo, finis fidei, ex operibus cunctarum virtutum est Sanctificatio: proinde extremum Dei iudicium, quo omnia nostra finiuntur, hominum opera respicere dicitur. Ergo die iudicii, inquit S. Ambrosius, aut nostra nobis opulabuntur opera, aut ipsa nos in profundum, tanquam molari depressos lapide, mergent. Hæc animis percipientes, scilicet in virtutum muneribus decus nostrum collocari, iuxta, eadem esse nostros conatus inde mente vigiles, ac voluntate exciti sedulo operam damus, vnde omni genere honestæ actionis in illum diem abundemus. Protestantum autem sensus, virtutum penitus incurij resupinantur, earum studia, ipsis a Deo incutienda, feriati contentione præstolantur. in hoc,

2. Cor. 9.

ex Caluini mente, ponunt Sabbathum Dei, ab ipsis tam districte obseruandum, in quo diuinis operibus confisi, suis abstineant prorsus ac superseant. quam autem ad omnem turpitudinem ac barbariem proiecta sit hominis vita, cuius vim otium ac segnities semel occuparunt, quis non videt? Hanc venerationem naturæ, o Luther, despicis! Sit Deus continuo opere districtus, Christus tanquam Vitis perpetuo in suos palmites influxu occupatus, moueatur angeli suis diffusionibus & ministerijs agitati, currant cæli

perennibus motibus, elementa excitandis mixtis minime interciso opere versentur, auicula ac færa diuersis studijs indefinenter contendant, herbæ, plantæque suis connixibus fructus indies proferant: inter hæc tamen laboris & actionis prototypa, solū hominem, ex sententia Protestantum, Sabatizare & quiescere oportet, ut Dei dona excipiat, eaque commendet! Istis vero plane opposita Christi Domini doctrina, quæ Dei beneficia negat ab humano labore distrahi. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit nobis. vtræque hæc copulata inter se reddunt virtutem pulcriorem. si enim virtus esset animæ cibus, solus naturæ viribus parabilis, non esset ea qua est dignitate. rursum si esset cibus tantummodo a Christo nobis datus, in nos veluti in vasa effusus, decore suo priuaretur, & nos inde eodem destitueremur: proinde cibus est cum nostri operis, tum diuini beneficii. neque vel terra, quantumvis herbarum & florum foetibus locupleta, gloriatur se sine cæli rore ad hanc suam vbertatem peruenisse. Quinimo cum dicant Protestantes, nos ideo passiuè solum nos habere in operibus fidei, spei, charitatis, & reliquarū virtutū, eo quod sint in nobis effectus diuinæ gratiæ, inde etiā adfirmare debent, opera etiam virtutum præstita ab humanitate Christi, solum passiuè fuisse suscepta in ipsius animam, non vilo eius motu gratiæ cooperante expressa: quandoquidem a gratia supernaturali, humanitati concessa, processerint. ex quo non esset congruum, Christus diceret, cibum eius fuisse Facere voluntatem sui Patris, sed potius cibum fuisse, voluntatem Patris Patiendō, in se admisisse.

Conc. 6 cōl
Trid. sess. 6
cap. 5.

Ioan. 6.

Ioan. 6.

4. Nos porro ea præstantia ducimus esse virtutes, ut ob eam iudicemus eas functiones Euangelij, ac eiusdem fructus nullo modo lege fidei exclusos, quinimo potius legis fidei terminis cōplexos, adeoque ipsammet legem fidei, seu gratiæ, ad eos, vti ad fines, relata. Lex enim factorum seu opera, quæ Apostolus ab Euangelio, & lege gratiæ secernit, existunt aut opera propria legis Moysaicae, aut etiam opera naturalia ex virtute morali præstita, a fide in Christum diuulsa. Cæterum fide Christi semel concepta in animo alicuius, statim sequuntur opera virtutum, eaque excellentissima, quæ ad legem fidei omnino pertinent, quæque lege gratiæ, libertatis, & Euangelij continentur. Hinc post Ireneum S. Augustinus docuit, legem fidei, nempe Charitatem, habere opera sua, quemadmodum olim retinuit lex factorum opera sua: adeoque opera virtutum hominem contingere etiam ut credentem ac Christianum. Differens enim de illo conflictu, quem omnes virtutes exercent contra concupiscentiam in Christianis, ait: Iste conflictus non Iudeorum, nec quorumlibet aliorum, sed plane Christianorum fidelium. At Protestantes, in ciuiles virtutes hostes coniurati, credere faciunt suos, opera virtutū moraliū, seu vniuersā vitæ honestatē, indigna esse, quæ gratiæ & Euangelij finibus ambiantur; neu aliud opus, præter vnū fidei, gratiæ, seu Euangelij complexu coerceri arbitrantur.

Rom. 1. 2.

Iren. 1. 4 ca.
27. Augult.
de Spir. &
Lit.

Aug. lib. 3.
cont. lul. cap.
26.

Cumque hoc pacto sint effectus sanguinis Filij Dei, quo vegetamur & ornatur, tum necesse illas ab eo sanguine ducere præclara sui decora, unde & meliores sint terræ fructibus, quos Apostolus Iacobus appellat preciosos. Ecce Agricola expectat preciosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum. si a temporaneo & serotino fructus terræ preciosi, quæ preciosæ fuerint virtutes, quæ fructus sanguinis Filij Dei | per hæc virtutes, quod admonet Apostolus, induimus Christum, quibus cum imitamur, induentes *Viscera misericordiae*. Quo porro Christum induimus, eodem induimus polymitam & sanguineam tunicam Iosephi. Imprimis hoc ritu induimus tunicam Iosephi, quia sicut Iosephus ultimo loco a patre sene genitus, mundo inueterato, ita in vltima ætate constituto vocati ad hæreditatem æterni Patris. Deinde tunica Iosephi fuit polymita, quando quidem integra iustitia in nobis actiua, ex multis operibus diuersarum virtutum tanquam variis coloribus coalescit. Postremo quod tunica Iosephi fuerit sanguine tineta, id nobis indicat, nostras virtutes fructus & effectus esse sanguinis Christi, tanto illius precio ei constituisse, & proinde ab illo sanguine miram gratiam ac valorem mutuasce. si iudicio *Dauidis* preciosa habita aqua hausta ex cisterna prope Bethlem, quod periculo sanguinis acquisita, quanto preciosiores in nobis virtutes, quas nobis Sanguis Filij Dei comparauit? Spaciantur ergo ciues, eorum iudicijs, extra Euangelij, & gratiæ legem, quando virtutibus impigre student: quando amant Deum ac proximum, quando ob peccata commissa dolent, quando in semetipsis effrenes motus appetus seuerius compescunt, quando Principi obediunt: ac summam, quando ad procurandum bonum commune fortiter agunt, aut patienter moriuntur. Quis precor, vitam fidei constituet extra fidei legem? Charitas autem, quæ inter virtutes operosissima, teste *S. Bernardo*, vita fidei. *Vita corporis est anima, per quam mouetur & sentit: vita vero fidei charitas est, quia per illam operatur: sicut in Apostolo legis Fides, quæ per dilectionem operatur.* Cum hoc pacto Protestantes virtutum decora turpauerint: cum eorum gemmas fœce oppræsserint, cum Euangelio indignas ostenderint, de reliquo in hominum pectoribus nullus prorsus flagrat calor, quo ad ipsarum actiones multum incitentur. Sabatum Iudæorum olim sanctum: at Protestantum hoc sabatum, illi simillimum, quod porcus in volubro ob diei æstum suo more custodit.

5. Existunt etiam quædam, quod ad nostros sensus, deformitates: veluti vestiū rigores, vilitates, inedia de pascentes colorem carnis, officiorum abiectiones, sub quorum formis virtutum formæ elegantissimæ ut in tuto, ita etiam in occulto latitare solent: de quibus alias diximus. Horum sane interuentu virtus non solum abscondi intendit, sed etiam ex inuolucro eiusmodi, sua quidem natura indecoro, singularē quandam gratiam ac pulcritudinem sibi ad extremū comparare. Hoc modo virtus delituit in *S. Alexandro*, ritu pauperuli cuiusdam in domo paternana aliquot annos ignoto viuentē: in *S. A.*

Alexandro Episcopo itidem, cognomento *Carbo-nario*, exercente in aliena regione sordidum ministerium: in *S. Francisco*, stulti alicuius opinionem sibi dedita opera conquirentē, in *Mona-chis Romæ*, teste *S. Hieronymo*, nobilitate claris. Cæterum virtutes Protestantum plane Cypriæ, hæc omnia solidarum virtutum munimenta, iuxta ac ornamenta, superstitioni, & hypocrisi, sicut vulgares contrarijs vitijs, ut notat *Aristoteles*, attribuunt. gladios suos seruare a rubigine absque vaginis, suas arbores viuaces sine cortice reddere, volunt: & si quis in ipsis amor Dei, illum cupiunt in medijs amoribus mundi flagrare, eorum coloribus vestiri, odoribusque condiri. quæ apud nos virtutum vilia receptacula, ea apud illos ridicula & in contemptu. at thesaurum inde non habebunt, quod arculam ferræ laminæ spernant.

6. Fundamentum etiam, ex quo virtutis decus confurgit, Catholici intuemur in libero delectu humanæ voluntatis, in eam incumbente: ob hanc causam naturæ bona vel ornamenta, seu etiam brutorum conatus, haud a quocquam censentur digni præmio aut laude. quorsum enim quempiam hominum dignum honore ob ea facta, quæ aliter ab ipso fieri non possunt, iudicaremus? Proinde virtus quæ tam diuinæ gratiæ, quam liberi arbitrij effectus, sua decreta gaudet remuneratione, in præclaris merito habetur, illumque reddit decorum, qui in eius studio impigre occupatur. At Protestantes, quo virtuti hanc præstantiam detrahant, asserunt, eam haud esse liberi arbitrij motum, sed extremæ potius necessitatis effectum, etiam quo ad exercitium, quæ voluntatem non aliter quam naturam ipsam ad vnum quid determinat, ac destinat. quod ab ipsis dictum, si verum fuerit, adæque profecto in saxo recta ad locum suum cadente virtus reperietur, ac in homine vel optime se gerente. Virtus autē operatio est hominis, qua parte Deo similis & proinde ea hominem Deo similem efficit. est autem eatenus homo Deo similis, quatenus Dominus suorum actuum: potens nempe illos proferre & non proferre. ergo virtus liberi in Homine arbitrij, Dei gratiæ cooperantis, libere.

7. Considerantes etiam orthodoxi, virtutis officium recte rationis iudicio, ac Dei legi esse consentiens, singulare inde decus ac bonitatem eidem inesse pronunciant: neque sane paruum quid est, tam eximijs regulis quidpiam in ciue apte respondere. Ob hanc causam laudatur a *Plutarcho* *Lycurgus*, quod iustitiam ob sui præstantiam regno prætulit. Protestantes vero pati nolunt, virtutem huiusmodi splendorem ac bonitatem in se retinere: ideoque affirmant, omnia etiam in iustis opera virtutum in se spectata, peccata esse mortalia, Deo odiosa ac æterno supplicio digna. Ex triplici quidem capite definiunt munera virtutum esse peccata. primo, quod malo aliquo fine ab operante appposito continuo deprauentur. Deinde quod non attingant illum gradum, quem illis lex diuina, impossibilia mandans, præfixit. postremo, quod ab inhabitante in homine concupiscentia tam habituali, quam actuali, tanquam tæda quadam

Bernard.
Serm. 2. de
Resur.

Greg. Tan-
mat. in vit.
Alexand.
Niliori ha-

Arist. 2. E-
thic. cap. 8.

Arist. 2. Et-
hic.
Boet. lib. 5.
Consol.
Pros 3.
Augusti. de
lib arb. ca. 1.

Plutar. cōp-
Num. & ly-
arg.

Celui. lib.
2. Instit. c. 6
v vitah. lib. 2
de per orig.

munerat peccata, quod blasphemum: vel remunerat solum iustitiam filij sui credentibus in eum imputatam, quod expresse contradicit sacris literis, asserentibus, Deum remunerare hominum opera. Si tantum remuneret Christi iustitiam, æqualis fuerit remuneratio in omnibus, cum hæc cunctis æqualiter imputetur. Scripturæ autem dicunt, inæqualem fore remunerationem iuxta inæqualitatem virtutum, ut beati eo modo in sua luce discriminantur, quo stellæ in cælo, teste Apostolo, differunt inter se in claritate. idcirco *Qui parce seminat, parce & metet.*

2. Cor. 15.

2. Cor. 9.

S. Tom. 1.
part. q. 28.
art. 1.

Horrendum vero affirmare, eo alicui copiosius præmium a Deo iudicante obuenire, quo plura redundauere in eodem peccata mortalia; quælia dicunt esse Protestantes omnia vel iustorum opera. reliquum idcirco fateantur, nulla iustorum opera a Deo præmianda, sed expirante hac vita, omnem illorum industriam ac sudores; omnem in illis quondam pulcherrimum feruorem, in auras ac nihil recidere. Enimvero huiusmodi prophana & impia opinio, ut dominio Dei in homines, cuius vi illos iudicaturus, aduersatur, ita similiter morum ciuitati, quæ operibus virtutum confirmatur, infensissima. Si ciues ad virtutum consilia pigrescant, quod sane fecerint, si modo ex illis nulla decernant suis sententiis merita, profecto barbaries apud eos inualefcet, & a pigrizia hac ad sæuitiam & immanitatem inuicem prono impetu transibunt.

16. Absurdum vero ac plane blasphemum quod commentantur, dum dicunt, ea solū sententia opera virtutum expressa a iustis & sanctis esse meritoria, & a Deo quandoque præmianda, quod propter Christum sic a Deo Patre reputentur, cæteroquin non solum carentia decore virtutis, sed insuper sæditatis contagione violata. si enim hoc cum veritate consisteret, æquius & diuinæ sapientiæ congruentius, opera alicuius bruti potius quam hominis iusti, ducere meritoria. Nam licet vtræque in hoc conueniant, quod libertate seu fundamento moris destituantur, & proinde neque esse possint laudabiliter bona, neque vtiliter meritori, tum in hoc opera equi præstant eis quæ ab homine, quod lue illa turpissima careant concupiscenciæ, qua hominis vniuersa opera, eorum iudiciis, deturpantur. imo ipsis auctoribus, tanta æquitatis iure a Deo remuneranda opera laci *Mephitis*, aut sterquilini, quam opera Sancti cuiuslibet. o præclarum lumen Euangelij, quod delirorum & blasphemorum asinorum horum capita nostra ætate irradiauit! Num etiam & hæc bonum odorem a meritis Christi mutuari poterunt? qualis blasphemia, Deum propter Christum dicere remunerare peccata?

17. Ciuile est etiam iudicium, quod retinent Catholici de vitij turpitudine, ac malitia susceptum. putant imprimis illud esse effectum liberi arbitrii, cuius virtute, a diuina gratia corroborata, potuerit omnia scelera a ciuibus profligari. imo, ut notat *S. Augustinus*, eo deteriora, quo a firmitioribus contra ea naturæ & gratiæ munimentis progrediuntur: utpote quando insignis in alioquo intellectus, præclara voluntatis indoles, memoria ditior, & appetitus seda-

tior, peccatis seculo vltro tradunt violanda. Tantoque certius maiori supplicio dignum iudicaueris animum, quanto magis vitij subdit instrumenta virtutum. Quamobrem quod ratione peculiaris cognitionis inditæ Christianis, augeatur vis liberi arbitrii in illis ad vitanda peccata, inde eorum delicta peiora: ut, idem adstruit *Augustinus. Melius est ergo non videre mente id quod est, & tamen a Christi cruce non recedere, quam videre illud mente, & cruci Christi contemnere.* Iam est, alibi ait, unde dicatur, anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Hinc *S. Augustinus* eam fidem, quæ cum violatione mandati diuini copulatur, appellat mortuam, sterilemque: in quo casu inquit, *Fides mortua esset, & tanquam radix sine fructu sterilis atque arida remaneret.* arbitratur ergo, fidem eiusmodi ex se non iustificare, sed priuationi iustitiæ potius interdum adhærere; adeoque a iustitia & charitate separabilem. quod si euenerit, tantū abest ut iniquos excuset a peccatis, quinimo potius coram Deo grauius accusat, & Dei oculis exhibet peiora.

18. Catholici etiam eo peccati speciem horrendam esse perspiciunt, quo credunt, illud a Deo non fieri, minime eius voluntati, vel idæis consentire: imo vtrisque potius atrociter repugnare. Voluntati eius quidem, quod leges tulerit ad prohibenda crimina: idæis, quippe non nisi præclararum rerum purissimis imaginibus: vtrisque quodammodo indignantibus, sine eis hoc nihil peccati fieri a diabolo & libero hominum arbitrio. Consequenter in peccato intuemur pessimam quandam formam, quæ sit inimicitia cum Deo, quæ violatrix amicitiae cum eo, quæ iustitiæ & sanctitatis ab eo in nos infusæ corruptrix: quæ verum semen diaboli, fructus proferat zizaniorum & fasciculorum æternis flammis in inferno conburendorum. *Mors quippe animæ*, ait *S. Augustinus*, *apostasia a Deo.* Vera quidem ex peccato apostasia a Deo. nam ut vultum deprimens in terram, auersus eodem manet a cælo, ita iniqua ratione ad creaturam contra Dei mandatum conuersus homo, inde a Deo propria apostasia auersus reperitur. Ciuilibus certe ea æstimatio, quæ ciues a flagitiis absterret, quantumuis voluptates aut lucra ea ipsis suggesserint. nihil vero magis homines poterit vel ad notitiam peccati inducere in horrorem, quam illius perfecta cognitio, qualem Catholici admittunt & profitentur. Enimvero peccatum prorsus animæ mortiferum, quod etiam corpori mortem intulit: quod quidem corpus, ut ait *S. Iob*, etiam modo, *A tinea*, scilicet peccato, perpetuo corrumpitur. *Quasi*, inquit *S. Gregorius*, *quadam sua tinea vestis nostra consumitur, cum caro corruptelis tentationem gignit, & per hanc ad interitum peruenit.* Mortem porro incutit peccatum animæ, quæ ipsius peccati propria sedes: & quod sedem non cupiat peccatum viuentem, ideo eam inficiendo occidit ut in ea sedeat. tristis sane auis, quæ virenti arboris ramo relicto, semper emortuum deligit, ubi manens aliquid mali cum bubonibus & falconibus meditatur. Et ob hanc ipsam causam, Apostolus iustificationem a peccato comparat Christi Domini Resurrectioni, quippe in qua

Augusti. de Patient.

Augusti. træt. 2. in. Ioan. ep. 23. Ciril. lib. 8. Thes. cap. vium.

Augustin. in Psalm. 31.

Ioan. 8.

1. Ioan. 14.

Augustin. de fia. & op. cap. vium.

Iob. 4. Gregor. lib. 9. in Iob. cap. 4. n. cap. 27.

qua anima reuiuifcat ac floreat post miferabilem eius ex peccato interitum.

Beza, de
peccat, orig

19. Proteſtantes nihilominus, barbariei opem ferentes, iudiciis ſuis non attingunt ad vitiorum deformitates ac damna. quinimo errore excæcati, quicquid in eis turpis diſſimulant, quicquid inhoneſti excuſant, quicquid calamitoſi occultant. Contendunt itaque cuncta vitia, virtutibus oppoſita, ac eo vniuerſas iniurias reipublicæ illatas, adeoque in Principis perſonam parricidia, a neceſſitate vel fato homines conſtringentibus non a libertate in eis arbitrij, excitari.

Ecquid demum mali in eo, quod neceſſariū, & a quo homo, plane impotens, ſe abſtinere nequit, quodque ei propter fidem in Chriſtum non imputatur? Verum quidem, in plurimis, qui delinquant, valde debilitatum liberum arbitrium: hoc eſt multum inclinatum ad malum, eo tamen non obſtante, liberum. gradus autem

Boet. lib. 5.
conf. Pros. 1

iſtius diminutionis ita recenset Boetius. *Humanas vero animas, liberiores quidem eſſe neceſſe eſt cum ſe ſe mentis diuinæ ſpeculatione conſeruant: minus vero cum dilabuntur ad corpora: minusque etiam cum terrenis artibus colligantur. Extrema vero eſt ſeruitus, cum vitiis deditæ, rationis propriæ poſſeſſione ceciderint; nam ubi oculos a ſummæ luce veritatis ad inferiora & tenebroſa deiecerint, mox inſcitia nube calligant, pernicioſis turbantur affectibus: quibus accedendo, conſentiendoque, quam inuenere ſibi, adiuvant ſeruitutem, & ſunt quodam modo propria libertate captiue.*

20. Quo etiam vultus peccati honeſtior adhuc appareat, immanis Proteſtantum error Deum eius auctorem facit: & conſequenter aſſerit, pulcra quadam proportionem ſpecioſiſſimis in Deo ideis aptiſſime illud reſpondere. quicquid a Deo eductum, id certe conforme perfectiſſimæ regulæ diuinæ bonitatis, diuinæ ſapientiæ, ac diuinæ ideæ: proinde a laudabili ſui charactere vnde poterit deficere? An aliquid in Deo obtinens ſui ſimulacrum ac vim directricem, mancum aut deforme apparebit? iſtis ornamentis non mortuorum cranea vt magi, ſed delinquentium ſcelera, idque in perniciem reipublicæ, vt dæmones, venuſtant Proteſtantes: digni ſane qui inferni *Appellides* aut pollinctores a nobis vocitentur. *Fas autem nec eſt* inquit, Cicero, *nec vnquam fuit, quicquam niſi pulcherrimum facere eum, qui eſſet optimus.*

S Thom. 1.
part. q. 10.
art. 1.

Cic. lib. de
vniuer.

21. Quemadmodum ergo a bonis ciuibus virtutum officia exiguntur, ita illos admonet fides, omnia ad iuſtitiam a Deo infundendam, ſeu acquirendam, ſeu conſeruandam, ſeu augendam referri. quo intelligamus, iſtius iuſtitie geminam pulcherrimam eſſe, abſolutiſſimamque omnium virtutum periodum: Spectat idcirco ad optimum ciuem, noſſe eius præſtantiam ac ſingularem illius in ipſius anima effectum. Cuius rei notitiam optime aſſequuti Catholici, pronunciant, eam diuinam eſſe qualitatem in ipſa ciuis anima inhærentem: eam ſua luce peccati tenebras, ſui puritate eiſdem maculas, ſua dignitate illius dedecus expellentem: nouam ac veram Dei creaturam, qua ipſe Deus delectetur, conſtituentem. Huius animo præconcepta opinio, acres reddit homines ad vir-

1. Pet. 1.
Conc. Trid.
Conc. Trid.
ſeſſ. 5. cap. 6.

2. Cor. 3.

tutum conſilia: quo nempe ad iuſtitiam adſpirantes, a peccatorum næuis liberentur, ſimul ac diuinæ naturæ inde conſortes effecti, floreſcant. Ac inter reliqua argumenta fidei Chriſtianæ ab Ethnicis admittendæ, hoc vnum, quod iuſtitia infuſa, vt loquitur S. *Cyprianus*, expiatum reddat peccus, vitiorumque fædas notas ex illo expungat: quo tanto bono quod carerent Ethnicis, eos compellans, ait *Arnobius*, *Non tantum mala accidunt, verum grauius multo eſt, addidiſtis cauſas, quibus & vitia creſcerent, & inemendabilis nequitia permaneret. vltra cutem reliqua non ſe extendunt, aut manuum opera.*

1. Pet. 2.

Ciprian. de
Baptiſm.

Arno. lib. 2.
cont. Gent.

Quis eluet me Tanais, aut quæ barbaris Meotis vndis Pontico incumbens mari?

Sene. Hipol

Non ipſe toto magnus oceano Pater

Tantum expiet ſcelus.

Cæterum Catholici iuſtitiam appetentes, ad nitores, & peccatorum elutiones eodem contendunt: quo Deo cum amabiliore, tum ſibi ipſis etiam ſanctiores euadunt.

Tu ſancte, qui atram picem

Prud. Ham.

Candore tingis lacteo,

Bonoque cryſtallum facis,

Delicta purgans liuida.

Theodoſius, vt narrat *Zoſimus*, inducere eo motiuo voluit Romanos in profeſſionem religionis

Zoſim. lib
n Hiſtor.

Chriſtianæ: quod eius *Promiſſio ab omni peccato, & omni impietate liberatio.* ob hanc cauſam

appellatur hæc iuſtitia in ſcripturis lumen, a-

Ioan. 1. Ex. 4
facob. 4.

qua, emundatio, purgatio, vita, gemma, nouæ creaturæ forma, ſemen Dei: quod nempe pec-

Math. 25
1. Ioan. 1

cati tenebroſos næuos, impuras fæces, damnum

mortis, paupertatis extremum malum, veterem hominem cum actibus ſuis, Diaboli ſemen ex-

2. Cor. 5.

igat: demum paradifum in hominis anima conſtituat: non qui primum hominem, ſed primi

hominis auctorem Deum trinum & vnum hoſpitantem digne excipiat: in quo cantillent a-

uiculæ cæli, omne genus florum creſcat, fluminumque ſeu virtutum puriſſimi latices decurrant: denique vt in eo dignus fructus appareat agriculturæ Dei, per Crucem & ſanguinem filii ſui peractæ.

22. Huic tamen iuſtitie veritati, ac puritati a nobis deſcriptis reſiſtunt, eam ignorantes, Proteſtantes, quo eiſdem extenuata ab ipſis æſtimatione, ciuium contentiones, eorum dogmatibus perceptis, ad virtutem languerent. E-

Calu. lib. 3.
cap. 2. Inſtit.
ſect. 11. 4.

nimvero iuſtitiam ſtatuunt non aliam quam quæ in Chriſto, nude credentibus imputatam:

quæ neque credentium ipſorum ſit expreſſa iuſtitia, neque in eis peccatorum ſordes expellat:

ita vt ea etiam admiſſa, potiori iure remaneant adhuc impuri ac iniuſti, quæ deterſi aut ſancti.

Cum itaque hoc modo in ipſis Intellectus haud percipiat virtutis & iuſtitie Chriſtianæ dignitates, ſimul ac vitiorum fædas quaſdam imagines ſibi obijciunt: conſequenter circa fines ipſos errante in ipſis intellectu, actionum honeſtates ac ciuilitates, quæ ex eis propagantur, ac circa media verſantur, neceſſario deficient. Eo enim ſpectat eorum hæreſis, vti vanis nominibus virtutis & iuſtitie deluſi ciues, parū ſolida momenta ac res ipſas contemnerent. Iuſtitia quidem quæ ineſt nobis, eadem quidem Chriſti

cenſetur

conletur & nostra, in quo pronunciato varietatem sententiae optime declarat S. Gregorius: *Iustitia nostra dicitur, non quae ex nostro nostra est, sed quae ex largitate fit nostra: sicut in Dominica oratione dicimus, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Ecce & nostrum dicimus, & tamen ut detur oramus. noster quippe fit cum accipitur, qui tamen Dei est: & Dei ergo est ex munere & noster fit veraciter per acceptionem. Ita ergo hoc loco homini iustitiam Dominus reddet, non quam ex seipso habuit, sed quam conditus est ut haberet, accepit, in quo lapsus perseverare noluit. Duo quidem extremi errores suscepti de iustitia. Pelagii una, altera Lutheri ac Caluini. utroque iugulavit istis S. Gregorius, fidemque Catholicam quasi medium tenentem adprobavit. ac in eandem sententiam haec S. Augustinus: Sic enim quisque non in sua, sed in Dei gloria: quia nec in sua, sed in Dei iustitia: id est a Deo sibi donata, custodit legem Dei. Idem Doctor a Deo acceptae iustitiae frequenter adscribit legis observationem: ea de causa nimirum id facit, quod iustitia sit animae humanae quaedam insita vis ad bene operandum. quod neutiquam convenit externae Christi iustitiae credentibus imputatae, ut satis manifestum: etenim quod ad modum causae efficientis proxime movet hominem ad agendum, id in ipso homine utpote virtus activa, omnino constituendum. Cum ergo nostra iustitia a Sanguine Christi ad nos manarit, quo obsecro colore inde ardet: quo precio valet, quae puritate supra omnes adamantes nitet! Cruor Christi in hanc gemmam concretus, in istum valorem deductus, quam diuites, quam beatos reddit iustitiam possidentes!*

CAPVT IX.

Synderisis, iuxta ac Conscientia, quas in classem virtutum Intellectualium referre licebit, sancte civilitate apud Catholicos circa peccati malum a. uersione & remorsu occupantur. De cuius malo Protestantes pessime definientes, neutrius usum vel sensum admit-tendum contendunt.

INter reliquas facultates, aut si mauis facultatum actus, quibus anima humana ad recte fungendum suo officio naturae munere comparatur, Synderisis & Conscientia recensentur. Et quidem Synderisis fuerit, nota Principia practica, seu ad operandum instituta, comprehendere: ex quibus subinde conclusionem eliciat, statuaturque, hoc vel aliud in actionem suscipiendum, aut omittendum. Quae quidem conscientia quantum ad prauum opus duplici modo agere solet. primo quatenus iudicat, illud non esse peragendum. deinde postquam semel perpetratum fuerit, in quantum eius vi animae, cum quodam eiusdem morsu redarguente, displicet, se inde moleste ferre eius malum eadem sentiat.

2. Optimum, supra dictum, ciuibus contra quae rempublicam perdunt vitia munimentum, animae conscientia: quippe cuius vis vel in secreto, & ubi adest summa immunitas delinquendi, malefacta fugiat & auerletur. nec mi-

nus eadem solers ad emendationem, expiationemque procurandam, si forte in crimen aliquod grauius quis impegerit. Duo itaque mala distinguit conscientia in flagitio: vnum, ex quo naturae rationali contrarium: alterum, quo Deo & eius nobis datae iustitiae infestum. Prius in vnoquoque sensus ipse peccati probat & experitur: quis enim tam ferreus, qui impressi peccati acerbiter minime percipiat? alterum Dei veritas, nobis per fidem declarata, ostendit. dicit enim, peccatum committentem, Deo esse contrarium, a Diabolo satum, charitate cassum, mortuum manere, homicidam esse, non habentem vitam aeternam in se manentem, reum violationis Decalogi: *Quicumque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* S. Cyrillus, differens specialiter de peccato externae negationis Christi, ait: *Primum quod posita ex suggestionem Diaboli mutet homo sententiam, & neget Iesum esse Filium Dei: amisit igitur gratiam, & a Spiritu sancto desertus, nec ipse in Deo erit, nec Deus in ipso.* Ea est enim iustitiae infusae excellentia, ut minime patiatur consortium grauioris delicti. conuenit sane in eam id, quod narrat *Aeneas Siluius de Peneo flumine in Macedonia. Arripit omnem Eurotam nec recipit, sed olei modo supernatantem, ut dictum est ab Homero, breui spacio porratum abdicat. poenales aquas, dirosque gemitus suis miseri recusans.* Eleganter quidem Origenes loquens de pulcritudine hominis iusti, ei attribuit decus coloris *Aethiopici: iuxta illud Cantici, Nigra sum, sed formosa.* ita quippe iustus formosus, ut tamen aliquantulum nigerulus. formosus, ut diuinæ naturae consors effectus: niger ob imbecillitatem & inclinationem in malum: adeoque propter peccata quotidiana, scilicet venialia, in quae vel iustus septies in die cadere dicitur. *Propter penitentiam, inquit, habebit aliquid Aethiopici decoris.* Si tamen ultra rationem decoris quis peccando nigrescat, euadit tandem *Aethiops* seu a Deo omnino alienigena, ut ait propheta *Amos: Nunquid non ut Filii Aethiopum vos estis mihi Filii Israel? Denigrata est, inquit Ieremias super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis.* Etenim scriptura aperte dicit, quaedam species peccatorum cadere in iustos, idque septies in die: alias vero minime, sed potius si accesserint, iustitiam expellere. *Omnis enim in quo peccati voluntas est, Deo vacuus est: & ubi Deus non erit, illic diaboli locus est, ut ait Sanctus Hilarius.* Neque est, quod nimium obblandiatur quis sibi definiens, vi fidei in Christum omnia peccata esse pari modo venialia: cum ex fide in Christum euadant potius peccata grauiora, minus venialia, magis Deo, eiusque legi contraria. Eleganter propterea S. Augustinus comparat Christianos peccantes, iuxta prophetae verba, *farmentis a vite Christo amputatis, quorum nullus prorsus superest usus: peccantes vero Ethnicos lignis siluestribus, ex quibus licet nodosis, arte fabrilis aliquid boni tamen fieri poterit. Super inimicos factus sum opprobrium: Hoc est, mihi vituperio, ait mater Ecclesia, quod externis infidelibus Filii mei, Christi membra, delinquendo peiores interdum*

Ezech. 18.

Om. 6.

Iohan. 3.

Iacob. 2.

Cirill. lib. 3.

Thes. cap. 1.

Aenae. sil. de

Eur. cap. 11.

Cant. 4.

1. Pet. 2.

Orig. serm.

2. in cant.

Amos 9.

Proverb. 14.

Aug. in psal

30. de grat.

& lib. arb.

cap. 3.

Iohan. 7.

Psalm 30.

interdū reperiuntur. Merito admiratur S. Chry-
 sostomus, quamobrem cum omnia alia ad natu-
 ram spectantia, suis ingenijs apta semper con-
 grue moliantur, solus homo inter ea peccando
 & iam Dominus ac Rex, a sua naturæ dignitate
 Deoque desciscat. Et alibi peccantem alloqui-
 tur: *Quomodo habes Regis impressionem, quomodo ha-
 bes diadema, quomodo habes purpuram? Faciamus
 hominem ad similitudinem nostram. Si videris Regem
 purpuram lacerantem & diadema, cum milite collu-
 dentem & prodeuntem e potestate sua; quomodo no-
 ueris huiusmodi Regē? sic nec hominē ostendes, nisi etiā
 animā humanā habueris. Sed quis sensus hominis, ma-
 gistratum irrationabilium & passionum seruus fieri?*
 3. Aliam ac aliam eorum condicionem virtu-
 tem ac vitium sequentium, visus Amos Propheta
 descripsisse: *Recta via Domini, & iusti ambulabunt
 in eis: prauaricatores vero corruent in eis.* Viæ Do-
 mini sunt ipsius leges: & in eis ambulare est eas-
 dem seruare: quod Metaphora ambulationis
 significatur. Duo autem in ambulatione
 spectanda: scilicet ambulantis erectus ac nati-
 uus in corpore status: quippe in quo eminet ca-
 put, ac reliqua membra apte in suis locis inferi-
 us posita cernuntur. alterum est corporis pro-
 gressio ab vno termino motum inchoante, ad
 alium, eundem motum claudentem. simili sche-
 mate in actione virtutis duo consideranda: sci-
 licet Rationis in apice imperij manentis, veluti
 in idoneo situ collocatio, iuxta ac forma quæ-
 dam progressionis in Deum. In quibus vijs præ-
 uaricatores corruunt: nempe cadunt, dum
 Dei leges violant. In quo eorum casu Duo pa-
 riter distinguenda. videlicet capitis ad terram
 deiectio, cum confusa quædam membrorum
 corporis contra naturæ ordinem positura: si-
 mulque sistentia in aliqua terræ particula, in
 quam lapsus recumbit. Quibus Duo in peccato
 respondent: nempe Rationis abiectio infra sen-
 situum appetitum; quæ alioquin illi vel ex na-
 turæ instituto eminere deberet: & constitutio
 finis in terrena aliqua voluptate, qui ad infer-
 num, in centro terræ positum, hominem diuinæ
 iustitiæ exortem deprimat. recte ergo boni
 ambulant & mali corruunt, etiam dum eleuan-
 tur, dum ad alta superbix culmina contendunt.
 Qui quidem Præuaricatores, si credendum
 Protestantibus, minime corruunt: quandoqui-
 dem eorum iudicijs, adhuc coram Deo stant,
 vtpote eius Filij, iusti, & Regni cœlestis cum
 Christo coheredes, vtrumque, persistente fide,
 actionis lapsu ceciderint. Etenim si ambula-
 rent de virtute in virtutem, iuxta eorum sen-
 tentiam, nihil oſcius ambulant eodem a
 peccato in peccatum, vt etiam ambulantes re-
 cte corrumpere iudicentur. sin vero non corru-
 ant peccantes, propter Christi iustitiam
 fide apprehensam, neque corruent illi, qui ab
 alto Dei & rationis imperio se dant præcipites
 in omnes foeces libidinum.

4. Postquam conscientia circa peccati ma-
 lum ciuis animum hoc pacto instituerit, tamet-
 si toruus iustitiæ vultus illum minime respexe-
 rit, simili nihilominus tenore actionis perpetuo
 honestatem exercebit. Nihil attinebit Rada-
 manthos commemorare, iram Principis ingerere,

deceptrices præcipiendi modos excogitare, in-
 time iam latente ac semper præſente conscien-
 tia, quæ illico ac peccatum commissum fuerit,
 illud iudicabit, damnabit, discruciet delin-
 quentem. Vtilis etiam sensus a Deo infusæ
 sanctitatis in animo iustificati, quo ob illius
 puritatem & præstantiam is æstimat, eam simul
 non posse consistere cum peccati lue & coin-
 quinatione. Cœlum vaporem aut exhalatio-
 nem sursum emillum non admittit: columbæ,
 munda animalia, cœnosa loca refugiunt: *Peneum*,
 flumen lutulentum *Eurotan* excutit: *populus Dei* cum alienigena non maritat, *arca* cum i-
 dolo minime consistit: sol & tenebræ in diuer-
 sa resiliunt: mirum idcirco haud fuerit, si iusti-
 tia diuinitus illapsa, ob sui excellentem for-
 mam, cum peccatis grandioribus haud com-
 moretur. Delicata sine dubio res iustitia, & in
 animam maleuolam haud intrat sapientia. quid
 flori cum sterquilinio? quid gemmæ cum volu-
 tabro, quid Filio Dei cum prole Diaboli, quid
 spiritu cœli cum contagione inferni, quid fru-
 ctui sanguinis Christi, cum fœce Satanæ? *Sicut*
enim, ait *Cyrillus*, *ad argentea vasa accedens ignis,*
sordes illas insertas deponit, eodem sane modo etiam
diuini spiritus vis tanquam ignis, quæ in nostras im-
mittitur animas, nouo scilicet & diuino modo ab om-
ni nos macula liberat, & urget quodammodo naturam
in omne nobis contrarium opus. Cœterum, quis ig-
 norat, ait *S. Augustinus*, quod baptizatus paruulus si ad
 rationis annos veniens non crediderit, nec se ab illicitis
 concupiscentiis abstinuerit, nihil ei proderit. quod
 paruus accepit? Existimarem itaque, iustitiæ ac
 peccati huiusmodi sensus, agnitos & perceptos
 a Catholicis, vitæ ciuilis iuxta ac sacræ cardines
 esse, seu duos polos, quibus vtriusque actio-
 nes innituntur. iustitiæ aspectus auersabitur pec-
 cati detrimentum: ad quam acquirendam seu
 a peccato recuperandam, accerrime pectus hu-
 manum extimulabit illius perspecta elegantia.
 rursum peccati cognitio ex conscientia, horro-
 rem quendam eliciet illius committendi, quo
 tam præclara res, qualis iustitia, exterminetur.
Peccatum quod est corruptio, inquit *Clemens Alex-*
andrinus non potest habere societatem cum incorrupti-
one, quæ est iustitia. Hæc duo, nempe iustitiæ ac
 fauoris cum Deo retinendi bonum, simul ac
 peccati, tanti boni corruptricis, malum, cum
 probe cognita fuerint, actionibus, quibus a ciui-
 bus incumbendum, & eis, a quibus fugiendum,
 vt admonet *S. Ambrosius*, omnino imperabunt.
 Quod si ambo, vel vnum eorum, ciues latue-
 rint, voluptates, veluti noctis, & tenebrarum
 noctæ oportunitates, eis naturæ nostræ infirmi-
 tatibus secundantibus, omnis generis intempe-
 riem, statim in eorum studia transfundent. In-
 tueatur quis, ait *S. Augustinus*, animam suam. si pec-
 cat, moritur: peccatum mors est anima. delectauit
 quod malum est: consensisti, peccasti: consensio illa oc-
 cidit te. huius rei notio efficiet, vt ciues omni quo-
 quo tempore peruigiles sint & acres ad vitan-
 da peccata, eorumque occasiones fugiendas:
 necubi securitate, ne quidem vel in iustitiæ cu-
 mulo, aut illius durantis æuo, apparente.
Restitit annis Troias bis quinis
Noctū vnus vuitura prada.

Senec. Agl

An

An vero Protestantes istius noctis non modo noctuæ, sed etiam in perniciem Troiæ, scilicet reipublicæ, Sinones ac Græci vastatores, modo inquirendum.

5. Hæretici proinde, quo minus homines peccati conscientia tangerentur, diuersis temporibus ea dogmata tradidere, quæ illos docerent, ad eos minime spectare eius odium aut fugam. ad quod probandum, ex duobus capitibus olim argumentari: primo a Deo ipso, deinde a qualitate humanæ voluntatis. a priori Carpocras in primitiua Ecclesia definiuit, a Deo traditum præceptum, quo iubeatur homo suæ concupiscentiæ in malum mouenti illico consentire: fædissimo errori prætexens verba Euangelij: *Consentiens esto aduersario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te & in carcerem mittaris.* Ex quo Duo sequuntur: primum Deum esse auctorem peccati: qui enim præcipit aut suadet peccatum, censetur eiusdem causa moralis. alterum, homini non fore imputandum peccatum aut ei esse nocuum, ob quod doleret. quandoquidem illud perpetrando sit Deo obsequutus. A posteriori capite disseruit Manichæus, statuens ereptum esse homini liberum arbitrium a Mali Principio, ac proinde peccata a causa necessario determinata manantia, non debere fontis conscientiam multum adfligere: cum potius sint innocua, neque vere quod ad hominem, criminosa. Calvinus autem, quo hominis anima esset prorsus immunis ab omni acerbitate conscientie, cum esset interim conscia omnium peccatorum a se commissorum, ex utroque in illum effectum impie & barbarice definiuit. quod enim in homine existit independentem a motu liberi arbitrij, id ad Deum transit auctorem. Quo fit, ait Boetius, ut *vitia quæque nostra ad bonorum omnium referantur auctorem.* pariter id, ad quod homo lege naturæ adstringitur, idem a Deo præceptum.

6. Quo minus crederent homines peccatum ob sui enormitatem, vim habere ad excludendum animo iustitiam, docent Protestantes, illum, motum esse arbitrij non liberi, sed necessitate ad delinquendum adacti. inanem idcirco luctum poenitentium dicunt, qui crimen commissum a fatali causa, inepto quodam fato deplangunt: potius admonent,

Senec. Herc. Fur. *luctus iste tuus:*

Crimen nouerca: lapsus hic culpa caret.

Prud. Ham. *Enimuero Nemo nocens, si fata regnant. Quis autem nescit, ait Plutarchus, eum, qui recte agere nequit, non posse non peccare.* Pudet hic proferre cuiusdam Angli protestatoris immanem Theologiam: proferam tamen, ut mundo constet, quomodo in Protestatoribus ad insaniam usque Hercules barbaricus debacchetur: *Dæmones necessario peccant, & tamen liberrime peccant.* an nouit iste vnquam extremas differentias liberi, & necessarii, qui utraque de eadem actione simul affirmari pronunciat? Perinde facit, ac si dixisset, Academici nostri Cantabrigienles, ex ratione quidem sua studia instituunt, eo nihilo minus ex ignorantia brutescunt. Cæterum

Vitak. 1. 2. de peccat. orig. cap. 3. *Auctor quæstionum vet. & nou. Testam. apud August. lib. 3. Augustinus ea intentione persuasisse hominibus*

dæmonem affirmat omnia peccata a necessitate quest vet & causæ manare, ut illos eo ad peccandum dog. nou. Testam. matis instinctu fortius impelleret. Quanta ergo cap. 18. subtilitate usus est Sathanas, ut promptiorem ad peccandum hominem redderet, per quod inuidia expleret nequitiam? dum enim audit sic senatum esse, ut peccet, & Deum non ignoret esse iustissimum. credit se impune peccare: quia qui iustus est iudex non damnat eum, qui imperante natura peccauit. Si autem laudandus est bonus, qui quod natura erat fecerat, laudari debet & malus, quia & ipse similiter quod natura suæ erat gessit: ut unusquisque permanens in eo quod facturus est, laudetur. quia si in quo factus manens vituperabilis habetur, auctorem tangit vituperatio, qui tale nasci fecit, quod displiceret. En autem factum peccatum artificijs Protestantum: en idem liberum & necessarium, en malum, en peccatum colludens amicissime in illis cum iustitia: en, ut peccatum cum iustitia communem auctorem sortitur Deum!

Monstra fato, scelera moribus imputanda, ut est apud Senecam. Iam calculis Protestantum renunciatur, inciuiles esse Principum leges, etiam in ciuilitatem directas; adeoque impiam & immanem cerni Dei providentiam, quæ peccatis suas leges opposuit, cum peccata, ductu fatalis necessitatis & naturæ ab ipso conditæ instinctu a mortalibus committantur.

Quæ quia constituunt, dicant cur condita sit lex
Bus sex in tabulis, aut cur Rubrica minetur,
Quæ prohibet peccare reos, quos ferrea fata
Cogunt ad facinus, & inuitabile mergunt,
Quin & velle adigunt, prauum insinuantia votum,
Ne liceat miseris vetitum committere nolle?
Cedite si pudor est gladiumque retrundite vestrum,
Aspera nil meritos poenis plectentia iura,
Antrum carcerum dissoluite corpora sub quo
Agminis innocui fato peccante tenetis.

At verba ipsa horum hominum proferenda: nisi fortasse existimabit quis, ea tabularum dedecora, oculorum spectra, animorum horrenda dogmata, æterno potius damnanda silentio, nedum futura paginarum nostrarum onera, ac labes.

7. Sola impietate, inquit Lutherus, & incredulitate cordis fit seruus peccati, damnandus nullo peccato vel opere. Dum fides turpis craterem fornicationum propinat, læti & immunes ad ebrietatem usque bibunt Lutherani: atque in hac indemnitate delinquendi, licentiam suam Euangelicam collocant, venerantur, religionis suæ Laudem, spiritus sui libertatem. & alibi: Deus non est saluator sapientum, potentum, iustorum, sanctorum, sed solum fidentium. Adæque explicate in eandem sententiam loquitur Calvinus, Cloacine Dæ Theologus: *Deliciantur interdum & Filij Dei:* scilicet persistente iustitia in filijs Dei, cōtra legem Dei ac naturæ adulterando, intemperanter viuendo, luxuriando, rapiendo & occidendo ipsi delicias animi consensu, iuxta ac opere externo, petulanter persequuntur. o quales Dei filios, ac ciues, hic nobis exhibet spectandos: nempe vetitis delicijs fædos, & plane omni ex parte constupratos! Sancte iste furcifer suos istis admonet: *Nequaquam moriemini, utcumque peccatis obnoxij, nihilo tamen minus viuetis, & vitam*

Sen. Hipol.

Prud. lib. 2. cont. syri. mach.

Luth. lib. de libert. Chris

Luth. Tom. 1. pag. 106.

Cal. 2. Inst. cap. 3.

Caluin. 1. 6 cap. c. 1. ad Rom.

promittit Apostolus, modo carnis mortificanda studium prosequimini: non enim exacte requirit carnis interitum, sed tantum eniti nos iubet ad domandas carnis libidines. quales euulgatae istae a Calvinistis Protestantibus indulgentiae: in integrum, horum sententia, libidinari, scortari, lustrari, furere, dummodo quis utcumque conetur carnis primos motus in se reprimere: si actionis aliquid Deo, consensum vero interim Diabolo attribuat: etenim hoc, illis lenocinante fide, secum constituunt. Beza in huius schola edoctus, istis

Beza. in 6.
cap. ep. ad

explicat mentem Apostoli, quando dicit, Christi seruos peccatis esse mortuos: *Hactenus nimirum, ut reluctetur quidem spiritus, tamen non vincat.* Ex quibus Duo conficiuntur. primum, fidem separari posse a charitate, & virtutibus, alterum iustitiam simul manere in animo cum quouis flagitio, Deo aut Principi infesto. etenim vincente carne contra spiritum in materia temperantiae, ubi temperantia? in materia iustitiae, ubi iustitia? denique in materia odij Dei, vel proximi, aut cuiusvis peccati mortalis, ubi amor Dei

2. Tim. 1.

& proximi, qui obseruat legem? Inane porro, quod dicunt, iustificatum per fidem non posse huiusmodi grauius scelera committere, cum fateantur Calvinus & Beza, fideles & filios Dei absque iustitiae damno posse deliciarum, & in eis spiritum a carne posse superari. Hinc aperte docent, S. Petrum, abnegantem Christum Dominum, Dauidem in adulterium & homicidium consentientem, etiam flagrantibus delictis, iustos ac sanctos nihilo obstante extitisse. *Hac est,*

Luther. de
lib. Christ.

inquit Lutherus, *ardua, & ut ita loquaris, insignis, vereque omnipotens potestas. spirituale imperium, in quo nulla res tam bona, nulla tam mala, quae non in bonum mihi cooperetur, si credidero.* tam longe itaque abest peccatum ab expulsiōe iustitiae, ut potius in eius utilitatem cedat, modo quis crediderit Christi iustitiam sibi imputari. inter quam fidem, ac peccata luxuriae vel iniustitiae, nulla plane oppositio: maxime cum talia peccata sint obiecta eiusmodi fidei, cuius quippe est credere ea siue in actu, siue in habitu fuerint, reo non imputari. potens ergo quis actu peccans, vel proponens peccare, credere sibi non imputandum quodcumque etiamnum agit, aut peragere statuerit: etenim obiectum alicuius virtutis non est impossibile cum illius operatione, quandoquidem sit causa & fomentum eiusdem operationis. Concedunt ultro Protestantes, omnes motus concupiscentiae esse peccata mortalia, ac sic neutiquam meliora adulterijs, parricidijs ac rapinis. admittunt, iustum septies cadere in die: id est, ut ipsi volunt, septies in die peccare mortaliter contra Decalogum ac legem naturae. qui casus iustorum haud magis innocentes coram Deo, aut rei veritate, eorum iudicijs, quam stupra, quam furta, quam homicidia, quam rebelliones in principem. non ergo refugiunt concedere, infidelitate excepta, omnia alia peccata incidere posse in iustos, eaque esse

Gell. lib. 16.

cap. 11.

Sol. de situ.

orb. cap. 9.

ipsis innocua, veluti serpentes Herculi, venena Mithridati, Marforum familiae, de qua Gellius & Solinus, omne genus nocentis aculei aut scorpionis. Adeo in hoc negotio feruidi ad agendam causam peccati Protestantes, ut quidam

eorum scripserit, reum peccati, solo opere fidei iustificari ante poenitentiam; eumque excedentem ex hac vita ante actam poenitentiam, seu aliud opus bonum, vel charitatem inducā, virtute solius fidei, sine operibus per modum effectus aut appendicis, ut iustum, ita saluandū. Videntur isti, ad exemplum Cleopatrae, morfi ab aspidibus. *Compertum, inquit Plutarchus, solum ferme aspidis morsum, sine ullo dolore vitam extinguere.* Huius generis aculeus peccati apud Protestantes, ea voluptate delinitus, qui pungendo inficiendoque eorum animas, nihil praeter altū soporem incuriae & insensibilitatis eis adfert: ideoque laetantur in rebus pessimis. Exemplum huius nefandae insensibilitatis suspexere Protestantes in quodam Basilide, immunitatem ad peccandum profitente, vi cuiusdam in ipso perfectionis & innatae electionis, ut scribit Clemens Alexandrinus. Blandientis aspidis sibilus facile auditur ab ore Lutheri: *Si inquit, vera est gratia, verum non fictum peccatum ferio. Esto peccator, & pecca fortiter: sed fortius fide: & gaude in Christo. Sufficit quod agnouimus agnum, qui tollit peccatū mundi, a quo non auellet nos peccatum etiam si millies vno die fornicemur aut occidamus.* Et alibi: *Fides necessaria est ut iusti simus, cetera omnia, heu quot & qualia! liberrima sunt, neque praecepta amplius neque prohibita.* Si ergo conscientia tibi dicat peccasti; Responde peccavi. Ergo Deus puniet & damnabit non. At lex hoc dicit. Sed nihil mihi cum lege. quare? quia habeo libertatem. Imaginantur isti, suam acceptā iustitiam similem esse lituo Romuli, qui teste Cicerone, cum situs esset in Curia Salinorum, quae est in palatio, eaque deflagrasset, inuentus est integer. aut non longe remotam arbitrabuntur a conditione turris lignae ab Archilao aedificatae, a nullo igne, quod alumine illitae, violabilis, ut narrat Gellius. Ardeat dicunt concupiscentia in fideli, ardeat usque ad furorem, & ultra feruorem, illaesa nihilominus superfuerit iustitia. quam egregij isti Salamandri! fieri ne potuerit, uti tot istius sortis Marsij, ac turres, haecenus in ignibus perierint, abiuerintque in fauillas! Quae Principis vita in securo: quis reipublicae status in tranquillo: quod iustitiae pactum in Sancto: quae honestas in praesidio: quis Deus in cultu, ubi immanis haec Protestantum doctrina credulitate inuexit?

8. Quam vero haec aestimatio sit ex turpitudine barbarica, ex deprauatione doctrinae Christi, quasi in fauorem brutae libertatis traditae, impia, nemini obsecrum esse poterit. De inficiatoribus Resurrectionis haec Tertullianus: *Nemo tam carnaliter viuit, ut qui negat carnis Resurrectionem. Negantes enim poenam, despiciunt disciplinam.* Enimvero haud credentes, reparandam carnem ad luendum poenas, quas pro delictis meruerant, ea ad omnia nefanda peragenda abutebantur. Tempore pariter S. Bernardi, ingenium Protestantium se in aliquibus prodidit. *Quid enim aliud est inquit, Filium Dei crucifigere, quam facere mala, ut veniant bona: confidenter peccare, ac cruci Christi quicquid peccant, imponere?*

Egregia sane vox, inquit, S. Hieronymus, quam audiat sponsa Christi: raro ieiunate, crebrius nubite: qui se-

Abbat. cons.
Hill. pag.
308.
Recip. And.
Eud. Resp.
ad Anil.
pag. 53 54.
Plut. in An.
ton.

Clem. Alex
2. Strom.

Luth Epist.
ad Melanc.

1. cap. ad
Gall.

Cicer lib. 1
Diuiat.

Gell. lib. 1.
cap. 2.

Tert. de Res.

Bern. lib. de
digit. Amor
cap. 5.

Hier. lib. 3.
cont Iouin,
mel

mel in Christo baptizatus, cadere non potest. Atque ut incipiamus ab iniurijs in personas Principum, quid Protestantem male affectum erga suum Principem cohibebit a prodicione, a paricidio, existimantem, hæc se perpetrantem, non minus malum animæ suæ incutere, quam facit iustus septies in die cadens: quam quilibet alius, in quo æstuans concupiscentia ebullit continuo in motus Dei legi contrarios, integra & inuiolata interim persistente iustitia? Num ad cogitatum facinoris animo exhorrebit, postquâ crimen hoc pacto extenuarit, sanctimoniam cum Dei favore, etiam vigente facinore sibi pollicitus fuerit? Deus, dicunt, interiecto Christi merito impeditus, non videbit sanguine Regio purpuram sædantem: non imputabit sicario paricidalem ictum, non veneni truculentam insersionem eis, qui fide iustitiam Christi Filij sui apprehendentes, fata Principum machinantur. naturæ impotentia attribuenta solum omnis cruda in personam Principis grassatio, quam fides ab animæ damno facile excusabit. Filij Dei impune deliciantur: impune ergo occidunt Reges suos, si illos interficere, sit ipsis in vindictæ delicijs: non enim ira & rabies suis deliciis destituuntur, ne existimemus, vnam libidinem concupiscentiæ deliciis circumfluere. occidit David seruum absque detrimento iustitiæ, ut ipsi volunt: cur non eodem pacto seruus Regem, ut pari modo Calviniano indemnes, quod ad animæ iustitiam, delicientur?

9. Sin vero a personis Principum descendamus ad priuata ciuium negotia, videbimus similiter, Sirennem hanc iustificantis fidei, illicere Protestantes ad scopulos plane barbaricos & immanes. Quispiam apud se statuens, damnum acceptæ iustitiæ haud se passurum, si clam ductus cupiditate, leges patriæ violet, si quod suum non est ad se rapuerit, si alterius uxorem appetierit, certe plurimum, urgente tentatione, ad ea facinora inde incitabitur. Quis in sexu fæminili tutam arbitratur fidem connubialem, ubi ille sibi persuaserit, violationes thori cohærere posse cum iustitia & amicitia cum Deo? an vllus fidum sibi præstituet in æde famulatû, quando nouerit, famulos existimare, suas rapinas minime sanctitatis exsortes, sed se futuros filios Dei simul ac furunculos diaboli? Imo cum maxima iniuria in res ciuiles hæc opinatio Protestantum in se summam continet blasphemiam in Deum. Enimvero in ipsum blasphemum, dicere, fures, adulteros, Dei & proximi ocores, fidem exterius negantes, manere filios Dei ac ab illo secundum præsentem iustitiam amari: tales dico, qui tam prodigiöse a fine, in quem diriguntur, ac medijs a Deo institutis, actionis prauitate exorbitant, filios esse Dei, ipsique charissimos. blasphemum hoc ipsum in iustitiam Christianam, qua Deus suos imbuir, & tanquam stola mundissima exornat: quasi in eodem subiecto reperiretur hæc gemma pariter cum sceleribus furti, adulterij, prodicionis & omnis generis nequitia. quale iam beneficium lauari, dealbari, ditari sanguine Christi, cum hæc ex sententia Protestantum, etiam nebulonibus contingant: eis etiam, qui ut scribit Gregorius Turon-

ensis, cum quodam Ariano dicunt: Non esse noxiū, si inter gentilium aras & Dei Ecclesiam transiens, utraque veneretur. Spurca hæc credulitas Protestantica, eorum plane camerina.

10. Dedecus hoc nominis Protestantici, cum ex seipso infame, tum a sacris literis manifeste proscriptum, inde aliqui eiusdem sectæ fatentur, grandioribus quidem peccatis amitti ad tempus iustitiam, sed certo certius nihilominus denuo ante mortem reuersuram ad animam, quam aliquando sanctificarat. Cæterum hæc parietis, vel potius sætidi sepulchri dealbatio, neutiquam melior aut nitidior priori iudicio. Enimvero modico tempore carere iustitia haud graue illi damnum apparebit, qui libidinari proponit: certus enim redditur quo ad effectum beatitudinis obtinendæ in cælo, ante horam obitus regressuram iustitiam perditam, se inde haud euasurum deteriore. Priuilegium hoc ab ipso cogitatum, illum dubio procul animabit ad peccandum: similiter proinde lenocinabitur, similiter indemnitate contra ciuiles mores vtrisque hæc persuasio pollicetur. Est ergo iustissima causa, ob quam a bonis ciuibus, adeoque a Christo Domino transfugæ effecti Protestantes, eorum incant consortium, de quibus canit Prudentius:

*Proh pudor, armigeris amor est proferre lacertis
Lilia luteolis interlucentia fertis,
Et ferrugineo vernantes flore coronas!
His placet assuetas bello iam tradere palmas
Nexibus? his rigidae nodus innectier vlnas!
Ut mitra cesariem cohibens aurata virilem
Combibat infusam croceo religamine nardum.
Post inscripta oleo fontis signacula, per que
Vnguentum regale datum est, & chrisma perenne,
Ut tunc incessus vestigia syrmat e verrat,
Sericaque infractus fluitent ut pallia membris.
Post immortalem tunicam, quam pollice docto
Texuit alma fides, dederat, quibus ipsa renasci.*

Hinc omnes vehementer incitari ad peccandum manifestum satis. naturæ enim pronitas in illiciū criminis, quæ homini insita, viget plurimū voluptatis causa ad violandum Dei simulac naturæ leges. Cui inclinationi cum accesserit persuasio impunitatis, scilicet crimen haud impunitandum, aut acceptam gratiam iustitiæ expulsum, illico immanis furor cum impulsu impudentiæ, pectus humanum accendit appetitu vitiosæ iucunditatis. Ac quod ad damnum attinet iustitiæ amittendæ appulsu peccati, illud retardare non poterit animum Protestantis alicuius a perpetrando flagitio. nam si sola fides Christi iustitiam apprehendens iustificet, tunc ea permanente, & apprehendente, iustitia excidere nequit. verum quis Protestantum asfirmabit, cum omni grauiori peccato copulari infidelitatem, quæ eam fidem expellat? at sine infidelitate, concepta semel fides in tuto. Sin dicant, in omni grauius delinquente reperiri infidelitatem, fidei iustificantis expultricem: quæro, an hæc infidelitas præcedat actum gratia exempli furti, an simul sit cum illo, ve sequatur. Si dicant præcedere, peto, quam obrem iustitia amittitur antequam fiat violatio decalogi; & quare tentatur ad infidelitatem aliquis

Greg. Tur.
lib. 5. hist.
cap. 43.

Prud. in
Psych.

Arist. 2.
Rhetor.

Luc. 15.

Apec. 22.

ad hoc vt postea tentetur ac vincatur a tentatione carnis: si statuunt simul committi infidelitatem cum furto, affirmabo, id falsum, quandoquidem tentari quis poterit ad furtum, & nō ad infidelitatem. at neque illud postremum definiri poterit: si .n. infidelitas sequatur actū furti, illud excusabit fides in aliquo priori, & efficiet vt non imputetur. quam ergo certum, actum fidei iustificare, tam certum, nullum homicidium aut furtum credenti nocere.

Hor. lib. 2.

Ierm. Sat. 7.

tolle periculum,

Iam v.aga profiliet franis natura remotis.

1 en. lib. 1.

Tert. cont.

Valentin.

Olim ex Ecclesia primitiua, tanquam fordes, eiectione Gnostæ seu Cathari: nempe Puritani; quod se auro & radijs solis compararent flagitia committentes, ab eis quippe nihil læsos aut corruptos. Pari modo ac caractere simili dogmatistis, Protestantes hodierna die Gnostæ sunt, ac Puritani, affirmantes, se aurum esse preciosum, se radios solis splendidissimos, hoc est sanctos, iustos, filios Dei, etiam dum deliciantur, & fædis actionibus contaminantur. Sed aliud fuit disciplina Christianorum, aliud luxuria vinolentorum.

Aug. lib. 2.

cont. Faust.

cap. 1.

12. Ex istis euidenter constare poterit, quam cæca, quam impudens, quam odiosa Protestantum superbia, qua iactitant, inter omnes mortales se maxime illuminatos: imo vniuersos ipsis nō annuentes, Cymmerijs plane tenebris ignorantie miserrime implicatos. Si enim respiciamus ad singulas species cognitionis, quibus intellectus humanus tam sacre, quam ciuili-ter illustrari solet, in cunctis eos deficere ac cæcutire experiemur. Fidem diuinam conuellunt plane: sapientiam haud callent, scientiam negligunt, Metaphysicam non adsequuntur, artes reiiciunt, demum synderisi & conscientia, vt vidimus, carent. Si ergo ita voluntatibus sint etiam deprauatis: quantum ad media actiua vitæ sacræ & ciuilis, quemadmodum mentibus quod ad intellectiua, obtenebratis, iā videbimus ex eis, quæ in hoc argumentum disputanda in reliquis supersunt.

CAPVT. X.

Vt ciuile omne Regimen certa sui forma constet, ita a fide Catholica instituti, eam, quæ Monarchiæ est, mirum in modum colunt ac stabiliunt. Monarchæ etiam, sicut in vniuersum Principibus, vim ad obligandum subditorum conscientias attribuunt: Protestantibus interim Monarcharum legum, consuetudinumque, manentibus coniuratis hostibus; ac in omnem externam auctoritatem rebellibus.

Arist. lib. 5.

Pol.

Monarchiæ nomine illud regimen significatur, in quo vnus imperat. duplex autem Monarchia. Vna barbarica, & inciuilis, in qua Monarcha, solus rerum Dominus, subditi autem serui seu mancipia, altera ciuilis, in qua subditi suorum bonorum Domini habentur; tamen et eorum omnes facultates alto dominio ipsius Monarchæ, in casu boni communis, subijciuntur, idque iuxta illum gradum,

quem ciues in initio decreuerunt, aut mores processu temporis obtinuerunt. Ciuilis autem Monarchia dupliciter subditos respicere dicitur. primo, quatenus Monarcha subditorum imperata opera vritur ad regendum rempublicam. & hoc illi commune cum barbarica: nunquam enim extitit Monarchia adeo absoluta, quæ non demandauerit quibusdam ex subditis certa munera & officia in republica; cum Monarcha ipse omnia se solo peragere nequeat, vt aduertit Tertullianus; Atqui nullam dico dominationem ita vnius sui esse, in a singularem Monarchiam, vt non etiā per alias proximas personas administretur, quas ipsa prospexerit officiales sibi. Deinde respicit ciuilis Monarchia subditos tanquam aliquam partem regiminis obtinentes: cuius vi obediunt Monarchæ non despotice, sed ciuilitate, adeoque amanter, vt docuit S. Thomas.

Tert. l. cont. praxeam.

2. In vniuersum autem quam plurimæ Nationes Monarchiam duxere intollerabilem; ciuili quippe ac naturali ciuium libertati infestā. Romani, inquit Plutarchus, nomen Regis tanquam libertatis priuationem exhorruere. Non quod ipsa forma Regiminis Monarchiæ ipsis displicuerit, sed quod Monarchas passim viderint excellentibus illis virtutibus destitui, quibus præpollere deberent, quarumque consilijs propius quam alii, ad Dei similitudinem accedere. Ex quo factum, vt tales Monarchæ, vnde se contra aliorum odia munirent, simulque efficerent, vt vectigalium bona suis ipsorum vtilitatibus inferuissent, in tyrannidem passim declinarunt; nullam artem aliam gubernandi exercentes, quam decepticem, quam violentam, ac summam barbaricam. Cum Athenienses hospitum ritu Pyrrhum Regem in suam ciuitatem admisis- sent, vt scribit Plutarchus, cuidam suo familiari dixit Pyrrhus: Ceterum si scaperent, nulli posthac Regum portas aperirent. ac in sententiam differens cupiditatum in Regibus addit Plutarchus. Acuto ferro diuidunt fratres domum: adeo fera & inhumana cupiditas est regnandi. quorum cupitates non pelagus, non montes, non deserta, non solitudo, non qui Asiam, Europam diuidunt, termini definiunt eos, sed contingentes ac permistos quiescere nullo modo existimandum: pugnabunt semper, insidias atque inuidias ingenitas habentes. pacis enim & belli nominibus, tanquam nummis, vt contigit, vtuntur non ad iustitiā, sed ad commoditatem. tunc meliores, cum aperte bellum inferre fatentur, quam cum iniuriarum cessationem amicitiam vocant.

S. Thom. 1. 2. q. 26 art. 2.

Plut. in Ant.

Plut. in Pir. in demet.

3. Hinc inter alia argumenta nostræ fidei insitæ veritatis, vnum eluxit in efficaci ipsius energia ad proferendum eximiam & congruam virtutis dignitatem, tam in ipsis Monarchis, quam in ciuibus, qui sub imperio Monarcharum viuere delegerunt: præstititque, vt in plurimum sibi Monarchas præfici Christi cultores voluerint. Constantinus Magnus & Eusebius Cæsariensis, differentes de excellentia Christianæ religionis, ac eodem de magno inde a Deo in nos collato beneficio, inter alia intulere iam factum, vt homines vnius Dei agnitionem, & erga vnum Principatum obseruantiam profiteantur a quibus prius humanū genus auersum videbatur. Coeterum nos Christiani, quod etiā Ig. ep. a. sum admo-

Math. 20.

Const. orat.

con. Sanct.

Euf. orat. de

laud. const.

admonuit S. Ignatius, nouimus Monarchiæ statum a Deo expressum in terris, ad imitationem Monarchiæ in cælis. Hoc sane ipsorum iudicium descendisse vltimū a fide, qua credunt, institutione diuina formam regiminis Ecclesiæ, totius per orbem terræ diffusæ, esse Monarchiam, summumque Romanū Pontificem, vtpote Christi vicarium, Petri successorem, aliis omnibus præesse. Vnde animaduertentes, hanc formam regiminis Deo charam esse in ipsius Ecclesia, eamque diuinæ sapientiæ conformem, inde Monarchiæ amantes, eandem etiam in ciuili imperio spectandam & confirmandam omnino statuerunt: descendit enim facile ad ciuiles mores ipsorum, quod diuinitus semel quod ad sacra animis hauserint. Quinimo si res etiā vel nostris oculis subiectas contempleremur, videbimus, nobilissimas orbis Christiani Monarchias, non modo a Catholicis fundatas, verum etiam ad plurima centenaria annorum felicissime propagatas: loquantur hac de re Hispania, Gallia, Anglia, Scotia, & alia Christiana regna. Placuit nostris ad imitationem rei sacræ, negocia pariter ciuilia reducere ad vnitatem, & efficere, vt Principes singulares in suis diuionibus, Deum ipsum inter sanctos ac beatos illos spiritus, quad antenus representet. Istā enim ait Eusebius imperij formam lex, quæ lex omnium est, humano generi orbem terræ incolenti tribuit: quippe hæc regia potestatis compos lex, vnum omnibus præscribit imperium. atque Monarchia certe omnes alias Rerum publicarum species & administrationis modos longe superat. Nam multiplex imperium, quod ex hominibus honore & sensu paribus constat, quodque cum Monarchia ex aduerso pugnat, confusionis & seditionis potius quam imperij nomen meretur.

4. Protestantes autem eo ipso, quo libertatis & superbiæ appetentes, inimici Monarchiarum reperiuntur. proinde vt laxius viuant omni soluti imperio, Monarchiam, quæ disciplinæ leuiores mater, omni excindere vbique loci conantur. Cupiunt enim, vt cuncti suæ professionis sint Reges apud eos, quemadmodum omnes sacerdotes, omnes in rebus diuinis supremi iudices. ob hanc causam ipsis chara Anarchia & confusa ex libidine vniuscuiusque rerū ciuiliū administratio: obedire, subijci vni alicui, in vniuersum illis habetur detestabile. Et quidem ex nullo alio apud eos sensu odium hoc Monarchiæ ita exurgit, quam ex illo, quo Romani Pontificis Monarchiam animis execrantur: enimvero in illo omnem plane Monarchiam extremo odio prosequuntur. Nam si Ecclesiæ Monarchiam merito traducant ambitionis & impietatis nominibus, simulac Christianæ libertati, qua singuli in spiritualibus Domini, aduersantem pronuncient, quamobrem in ciuilibus Monarchiam adprobarent? Si arbitrentur, Christi Ecclesiam gubernandum non absoluta in ea Præfulum Monarchica auctoritate, sed vnicuiusque parocciæ aut familiæ seorsim existentis multitudine; cur non sentirent negocij ciuilibus præesse etiam debere hanc ipsam multitudinis Anarchiam, vt corporum regimen ab animarum gubernatione penes eos apposite deriuetur? an quod animis vtile, id

corporibus pestiferum? imo cum Ecclesiæ Anarchia, quam affectant, consistere nequit reipublicæ Monarchia: tum quod a ratione alienum, meliorem regiminis formam attribuire reipublicæ, peiorem Ecclesiæ: tum quod cum hac dissonantia regiminum, scilicet Monarchiæ & Anarchiæ, pax & tranquillitas neque in Ecclesia neque in Republica diu seruari poterunt. Anarchia Ecclesiæ, si nescit dissensionum nulla ratione compescendarum, non tantum inter diuersas multitudines independentes, sed etiam in vnaquaque multitudine singillatim sumpta. quæ quidem dissensiones Monarchiam ciuilem distrahent in partes: semper enim in rebus diuinis gliscientes controuersiæ, in reipublicæ perturbationem vltius redundant. Porro infinitus eorum numerus erit, qui contendunt, reipublicæ regimen componendum omnino ad idææ regiminis in Ecclesia: proinde quod hoc sit anarchicum, ex eo definient & illud tale esse oportere: & propterea Monarchas, hostes esse Euangelij & Christianæ libertatis facile proclamabunt. Si multitudo ipsorum promiscua iudicet in rebus maioribus, nempe sacris, quare non iudicaret in rebus inferioribus, scilicet profanis & ciuilibus, vt recte argumentatur S. Paulus? 1. Cor. 6. Nescitis, quoniam Angelos iudicabimus? quanto magis secularia.

5. Quod si ab ipsorum dogmatibus ad actiones eorundem cogitationem diuertamus, luce meridiana clarius apparebit, illos ingenti odio feruere in Monarchas. In Scotia, vt Serenissimus quondam Rex Iacobus scripsit, Calvinistæ inimicitias ardentissimas in illū exercebant eam solum ob causam quod Rex esset. Hollandis Calvinistis præcipuum studium, Monarchis ruinam incutere: & suum vbique populare Regimen inducere ac propagare: vt contra eos egregie literis, Christianis Principibus datis, nobilis quidam Germanus, ex annorum ferme octoginta obseruatione historica, luculenter nuper demonstrauit. Et quid aliud in Gallia Hugonotti iniussu Regum aices & opida muniendo, milites conscribendo, aperte multoties rebellando, Synodos suas furiosas congregando moliti, nisi vt Monarchiam illam nobilissimam Gallicanam destruerent? In Anglia, quod tendebant Protestantum in suis Parlamentis in Regis Iacobi postulata pertinax renitentia, imo petulans insolentia, nisi vt Monarchiam Anglicanam in contemptum adducerent, vt Puritanicis ludibrijs eam omni maiestate imperij exuerent, vt demum sola fides, & soli nebulones ibi rerum summa potirentur? Libro publice a se edito, testatus Serenissimus Rex, Parlamentarios in Anglia, quantum ad iura Coronæ, vna monetæ excusatione excepta, reliqua omnia sibi vendicasse, usurpasse. Enimvero Regem cupiunt suis iuribus spoliatum, amicis externis priuatum, pecuniarum suppetiis denudatum, debilem reddere, de quo ipsi postea pro sua libidine liberius & oportunius disponderent. Delinquentes Principes arbitrantur Protestantes, populi iudiciis damnandos, & eorum armis deliciendos, trucidandos. Hec

Basil. doron

Calu in c. 6. ad Rom. nius,

Hieron. ep.

Euseb. orat. De Laud.

uing. art. 41. Bodin. l. 5. de repub. cap. 2. Arch. in polit. lun. in vindic. Beza ep. 37. Buch. hist. S. or. Gardin d. obed. Knox. li. 6. Apellat.

nus, Beza, Buchananus, Goodmannus, Knoxius & alij Protestatorum nonnulli. Quo etiam dissensiones in republica contra magistratum incolumitates furiosius excitentur, plerique Protestantum, post Lutherum affirmant, hæreticos soli Deo relinquendos, neu vllis pænis a Principibus coercendos.

6. Porro ut Catholici Monarchias stabi- liant, ita Principum iura ac iussa conscientiae ipsius sententia, obseruanda definiunt. Nemini dubium, quin legislatio sit egregium omnium virtutum instrumentum, proinde sicut boni, qui virtutum amatores, eam diligunt, ita dæ- mones virtutum hostes, varios hæreticos, ut no- tant S. Hieronymus & S. Augustinus, qui eius vim eliderent in eam excitant.

Tempore S. Augu- stini extulere sua capita in lucem atque Prote- stantum, affirmantes præter vnam legem fidei, nullam aliam conscientias fidelium constri- gere: cætera omnia esse indifferentia, vni- cuiusque ciuium arbitrio ut obseruentur, vel re- pudientur, subiecta. quos istis redarguit S. Au- gustinus: *Ne quisquam existimet mandata Dei ad so- lam fidem pertinere.* Deinde cum S. Crisostomo & S. Cyrillo ostendit, legem fidei datam, non quæ legem naturæ, Dei aut superiorum abroget, sed quæ a Deo gratiam impetret, cuius virtute fideles legi obtemperant, & eius mandata im- pigre exequantur. *Verum hoc fit non lege, quæ hoc imperat, sed fide, quæ hoc impetrat. Sarcina quippe illa, quæ infirmitate grauis est, leuis efficitur charitate.*

Non concupisces, vique & Christianis, nullus ambiget, esse dicendum. Sequitur iam explicemus ratio- nem, qua a Deo ad Principum leges, iuraque regnorum, auctoritas ad obligandum conscientiam descendisse videatur.

7. Certissimum, semel coalita ad cohabitan- dum hominum multitudine, inde resultare in eadem, potestatem quandam ad se defenden- dum, ad bonum commune constituendum, & consequenter ad leges ferendum: quandoqui- dem sine legum imperio hæc commode procu- rari non poterunt. Materia vero huiusmodi le- gum triplex. vel enim mandant leges ipsa pri- ma principia morum omnibus nota & usu de- bito ad cunctos spectantia: aut ab eis euidenti vel probabili sequela conclusiones deductas: aut demum aliud seu indifferens ex se, seu ho- nestum, cuius probatio practica longius distat a primis principiis, vel ab eis nulla disputatione elici valet: proinde ab illo, qui publica pollet auctoritate ad leges ferendum, per quandam principiorum applicationem lege præscribun- tur: qualia censentur, quod hæc non alia sit forma reipublicæ admittenda: quod huius aut illius sit imperium penes alios; quod hoc genus vestium a ciuibus usurpandum: quod arma non sint ferenda; quod talia existant rerum precia; quod primogenitus sit hæres in solidum: hu- iusmodi enim a principiis legis naturalis deduci posse vix alicui apparebit probabile. & in istis iubendis seu vetandis leges ciuiles & munici- pales maxime versantur, ut disertissime ostendit Gabriel Vasquez. legem illam, quæ iubet

principia prima morum & conclusiones ab eis euidenter depromptas, appellat Dom. Sotus Decla-

ratoriam: quippe quod declaret eius rei obliga- tionem, quæ prius vi naturæ aut iuris diuini ho- minum conscientias constringebat. Respectu vero eorum, quæ tertio loco recensimus, lex ciuilis aut municipalis proprie decernitur, ut erudite docet S. Thomas. quorum quidem obliga- tio ante legislationem, ut pote ignota, neque vi principiorum intellectuum a ciuibus con- clusa, minime apud eos regula agendi extabat. ea vero recens posita, incipit subditorum con- scientias attingere, ac præstare, ut sine peccato discuti non poterit inobedientia. Species au- tem & modus talis peccati spectanda in bono communi, ac materiæ qualitate, quibus plus minusue violationes aut omissiones legum, per- niciosæ æstimantur. Quod nihil minus de lege pure pænali non intelligendum: quandoqui- dem ad vitandum peccatum in eius transcurso sufficit, pœnam subire, quæ a tali lege apponi- tur: ciui enim vi talis legis optio datur, an le- gem obseruare velit, vel potius pœnam soluere. Cæterum legislatio, cum sit actus iurisdic- tionis in inferiorem non quomodocumque sum- ptum, sed ut animam ac conscientiam habentem, inde ad animam & conscientiam ciues re- gia quadam potestate peruat. Mars enim, ut ait Timotheus apud Plutarchum, tyrannus est, lex au- tem omnium Rex, iuxta Pindari poetæ sententiam.

8. Si ergo ciuium quempiam minus ad ser- uandam legem boni publici amor moueret, iuxta ac pœna parum proficeret legis transgres- soribus intentata, odium nihilominus criminis & timor ne in Deum peccetur violatione legis, illum ad obediendum vehementer incitant: cui vbi secretum, omnem pollicetur violatori im- munitatem. Itaque, inquit Apostolus, qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. quibus verbis non significat se loqui de ordinatione Dei, a lege naturæ aut iure diuino constituta, sed de ordi- natione ipsius, quam potestas ciuilis & Eccle- siastica ostendunt, & ad certam materiam re- stringunt, ut liquet ex ipsius differendi instituto. ac ne quis putaret, leuis esse momenti rem, Dei ordinationi in illis resistere, subiungit: *Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem æquæ acquirunt.* Vnde concludit: *Ideo necessitati subditi estote.* Scili- cet vitæ ciuili necessarium prorsus, ciues non vi- uere ex arbitrio, sed ut subditos legitimis Prin- cipibus morem gerere; quibus haud obsequen- dum tantummodo Propter iram: ist est ad cui- tandum supplicium, sed etiam propter conscientiam: scilicet ne conscientia, contra eius dictamen, peccati malo coinquinetur & perstringatur. Cui nostrorum informationi ab Apostolo, ma- gnâ vim contulit Christi Domini, tributum soluentis, exemplum: *Hinc lata lege indicentis,* ait Isidorus, *ut ei, qui imperium tenet, obediamus,* Isidor. li. 1. modo nihil ad pietatem detrimenti adferat. Est enim epist. 42. in vniuersum lex regula agendi subdito propo- sita: cui, regula non esset, si nulla existeret con- scientiæ obligatio apud illum ad agendum iux- ta illius præscriptum, sed perinde illi sit, quan- tum ad conscientiam, se morigerum, an secus rebellantem, exhibere.

9. Sed neque prorsus in Principibus potesta- tes ad condendas leges affirmamus ex ipsorum moribus

moribus dependere: veluti ac ad barbaram insaniam Protestantici *Wiclefi*, omni imperio illos excidere statim ac mortale aliquod crimen committerent, existimarem: quin potius nouimus, etiam discoloris obtemperandum, quod admo-

1. Pet. 2. cōc. nūit S. Petrus, & Concilium Constantiense idem conf. A. 1.

definiuit. in hac enim naturæ nostræ ad delinquendū summa fragilitate, iniquū sane esset, ad cuiusuis mortalis peccati accessū, imperandi ius in Principe suspensum constituere. Cæterum Protestantum parentes, in istis VVicliffiticis dogmatibus libertatis suæ Euangelicæ partem, in Principum nempe indignis depreffionibus ac miseris deiectionibus, contemplati-

Aug. li. 1. de accingunt, credentes se diuina gratia adiutos, nat. & grat. id in sua potestate habere. nam vt inquit S. Augustinus, Firmissime creditur, Deum iustum & bonum impossibilia non potuisse precipere. Protestantes autem cogitantes legis naturalis obseruationē impossibilem, statim ad obiectum ciuile officij, animos despondent, eoque legem Principis liberrime transcurrunt, putantes, haud futurum suis animabus id noxium, cuius oppositū ipsis factū impossibile. imo deficientes ab eo gradu, quē præscribit lex, etiā dum conantur legē seruare, arbitratur, se mortaliter delinquere. Satiū ergo illis ac sanctius nihil agere, quod ad legis ciuile mandatum pertineat, quam aliquid tentando, eodem animas suas scelerare.

Calu 1. 2. Inf. cap. 9. sect. 14. Luth. in 2 cap. ep. ad Gall.

11. Quæ vero propria sunt obiecta legum ciuiliū, aut municipalium, ante legislationem non obligantia ciuium conscientias, ea Protestantes appellant *adiaphora* scilicet indifferentia ita vt bona & sancta conscientia manente, absque piaculo peccati omitti poterūt. Cuius opinionis vi non modo sunt Protestantes inobedientes, rebelles, sed insuper ad offendendum ad præuaricandum eodem incitantur. Si enim nullum malum contra iustitiam & sanctitatem animæ, violatione legum ciuiliū ipsi accrescere antumant, quid illos pronos in iniquitatem a scelere coarcebit? Imo inter eorum *adiaphora* seu indifferentia, vnum ex ingenio dogmatis ipsorum, hanc singularem personam pro Principe ducere, & consequenter eius legibus obsequentes esse. quod luculentius constabit, si modo fingamus, Venetos, aut Genuenses, sibi iam recens Reges, mutato statu reipublicæ, præficere. id enim penes Protestantes indifferens, & conscientiam minime obligans, quod ante legē latam haud obligabat easdem ciuium conscientias. Sed Veneti & Genuenses non tenebatur ante factum hoc ipsorum, quod supponimus, Regē hunc agnoscere, ergo denuo creato huic Regi obedire vel resistere, quantū ad malū conscientia, ipsis indifferens. eandem prorsus veritatē obtinet hoc argumentū contra Protestantes quo ad omnes plane Reges, quādoquidē primitiuo populi consensu suam auctoritatē acceperint, ante quē consensū nulla extabat cōscientiæ obligatio in quouis ad illis parendū. Quo ergo in statu, & in quanto periculo, versatur Reges inter subditos Protestates, existimā-

tes, tunc peccato, ad conscientias suas peruadēte, se posse personā istius Regis e solio suo deijcere & omnes ab eo latas leges aspernari, cōculcare? ostendant velim, ex quo capite indifferens, seruare leges ciuiles alicuius Principis, aut non seruare, nihilominus minime esse indifferens, hunc vel alterum pro Rege acceptare? Etenim correlatiuum Regiæ potestatis virtus directiua & coercitiua in ipsius lege. Si ergo Protestantes ad indifferentiam reducant leges a tali potestate latas, consequenter ad similem indifferentiam reiiciunt hunc aut alterum Principem fateri: adeo vt conscientiam non attingat illud factum, quo iste Princeps omni potestate spoliaretur. quam barbara, quam immanis hæc Protestantum, quod ad res externas, indifferentia! quales precor illis conscientia, nulla prodicione, nulla rebellionē, ne dum parricidio in Principes violabiles! quorsum obsecro, violationes legum ciuiliū, aut dignitatis ciuile, suis conscientijs noxias cogitent, postquā crediderint, cū adulterio, homicidio, abnegatione fidei, suam iustitiā persistere incolumem? qualis illa ciuitas Protestantica, in qua sancti fures, sancti adulteri, sancti rebelles, & demum sancti nebulones? Si hæc eorū indifferentia, quod ad conscientia libertatē, non sit barbarica, certe neq, Scythica turbatio, aut confusio Babilonica ad barbariē referēdæ. In vniuersū quidē Protestantes omnī legū contemptū animis imbibunt in ipsomet suo sacrario, seu diuinorū dogmatū penuario. nescio quo inflati aulū, dum fidē suā profitentur, Prælatorū in Ecclesia canones vituperāt, quorū sensus priuatis suis iudicijs subiiciunt, quorumq; numerū Ecclesiasticæ suæ libertati aduersari contumeliosissime indies vociferantur. Ex hoc superbiæ in sacris ipsorum fonte, dimanat in leges Principū apud eos omnis arrogantia barbarica. Recusantes fieri serui hominū, ipsis mysterijs corruptissimæ cuiusdam credulitatis erudiuntur ad neglectum odiumque ciuiliū legum. Citius enim uero leones & immanissimæ bestia in abstrusis siluarum vagantes, vincula admittent. quā leges Protestantes: onagrorū sane pulli, qui se ad inciuilem libertatem natos fastuose gloriantur. ibid.

Lut. in cap. 5 ad Gall.

12. Legibus etiam infesti Protestantes, quæ in hostes fidei, hæreticos, ab Ecclesia conscribuntur. olim calide declamarunt, quod cum vera fides sit donum solius Dei, ideo nulla legis pœna plectēdos hæreticos, sed Dei iudicio dūtaxat relinquendos. quod ipsorū dictū prorsus barbarū. hinc enim in republica superbi idiotæ, aut vani homines, impunitatē nacti, hæreses indies proferre poterunt cōtra reipublicæ pacē & in ea charitatē; denique contra ipsius fidei stabilitatē atque sanctimoniam. Imo teste S. Augustino, istius asserti auctores crudelius delauerunt in hæreticos, eos legibus soluentes pœnali-bus, quā si igne & morte, a talibus legibus decretis, eos castigarent: quippe impunitate pollicita, in æternam ipsorum animarum damnationem ad nouas hæreses quotidie euulgandum excitantes. *Detestabilior est domesticus hostis*, inquit S. Augustinus, *quam extraneus, & grauius scelus aduersus Christum cum abutantur Christi nomine.*

Luth. lib. de libert. chris.

Aug. lib. 2. cont. Cresc. cap. 22.

Aug. li. 1. de Fid. cap. 7.

rum, auctoribus, si Diis placet, Roberto Sapia, & eius meretricula Geneuensi. Et quidem hi eorum cantus, quantum ad sonum, ante annos octoginta ex nullius ore audiebantur, præterquam aurigæ alicuius Bernensis aut artificis Geneuensis: proinde cupientes protestatores cantillare in suis templis, postquam nostros cantus repudiarent, non idonei existentes, qui novos excogitarent, in petulantes & lasciuos calorum ac muliercularum forensium cantilenas, inuolarunt, illasque, veluti Sabinarum raptu direptas, sacris tandem addixerunt: ac subito Dauidica in rhythmos fædissimos coacta, nouo stilo cantus ad plebis quidem tripudium, at sapientum risum, personare ac reboare in suis templis incepterunt. Plaudite *Pierides*, cicadæ ex furto cantatrices: cantantque vobis, qui cantores se esse putent.

14. De reliquo, quod ad Musicam ciuilem attinet, Protestantes puriores sub specie affirmandi, quod diuinæ laudes tantummodo sint a Christianis cantandæ, ab eius vſu se prorsus quo ad alia abstinere: & in hoc sancti videri discipiunt, in quo horridi potius ac barbari plane consistunt. Grauitatem morum ac singularitatem, quas misere, stolidæque affectat, dedecere putant in musicis noscendis vel audiendis bonas horas, quempiam collocare. qua in re ciuilitati conuictus illos aduersari ex principiis Philosophiæ, adeoque experientia ipsa, manifestissimum. Habet in se Musica eam vim, quæ animam tranquillat, quæ temperet irascibilis partis in homine acerbiter: ut *Plato* & alij Philosophi recte sentiunt ac proinde inter vrbanas recreationes honestissimum commodumque esse illius studium prudenter definiunt. Protestantes ergo eo auctores sunt rigoris & horroris in conuictu ciuili, quo ci adimunt Musicæ suauitatem, & ad indolem naturæ lenem ac placidam ipsius harmoniam. Nihil proinde miri, si crudeles & inhumani, si in iras ac furores rabiidi, postquam saluberrimū, Musicæ amulærum vtileque Sirenes ciuitatibus suis expulerint. ô ferrea istorum ingenia, ex roborum certe truncis aut cautibus ipsis enata!

15. Ad intellectus porro cultum artes etiam practicas referri supra diximus: a quibus ingenia Protestantum defecisse pariter satis apertū. Prima istius defectus causa apud illos est otium. etenim quod de Donatisticis hæreticis affirmavit *S. Augustinus*, quod scilicet aut pigrescant, aut sæuiant, veritatem etiam obtinet in moribus Protestantum, ut postea ostendetur. Deinde quod nulla particularis secta Protestantica, quod ad Ditionis magnitudinem sit comparabilis partibus Catholicis, inde ex dissidio ac mutuo odio vtriusque commercijs impeditis, apud eos artes frigere incipiunt & abire in desuetudinem. Notum, olim Angliam ex lanificio, arte textoria excelluisse, maximosque inde prouentus ab exteris nationibus collegisse: eandem vero hæresi infectā, cum arte, tum eiusdem compendio caruisse: idque partim ex mercimoniis interruptis, partim quod eandem artem a tempore dissidij, externi diligentius exercuerint. Hoc ipso tempore quo hæc scribo, mihi Brugis

agenti narratum, Hollandis, finitis inducijs, de nouo in suos Principes rebellantibus, plus quam viginta millia artificum apud eos ociari, vix a quinque mensibus hostilitate erumpente. Ipse etiam religionis Catholicæ vſus plurimarum artium mater est, earum quippe, quæ cultui Ecclesiastico inseruiunt: quod vnicuique, supellectilem Ecclesiasticam apud Catholicos cogitanti, satis conspicuum. Idcirco cum Protestantes eiusmodi cultu destituantur, pariter carent eis artibus, quæ ad illum referuntur. Et quidem mihi de hac re meditati, nullæ artes, quas Protestantes ad perfectionem adduxerint, occurrere potuere, præter vnam piraticam, & sartoriam. Denique quod artes maxime floreat vigeantque, republica, pace, & rerum copia fruente, cum Protestantes aut inter se continuo dissentiant, vel pugnēt perpetuo in Catholicos, sumptibusque omnia consumant, inde artium studia apud illos emoriuntur.

16. Ut autem iam ad Prudentiam discutendam accedam, quod vltimo loco tractandum proposueram, varijs argumentis confici poterit, Catholicos Protestantibus esse prudentiores. Ac licet munus fidei sit animi iuxta ac volūtas in Deum obsequium, nihilominus iuxta Apostoli præceptum, rationabile est, & veræ prudentiæ consentaneum: adeo ut quis inquirens quænam fides capescenda, si prudentia vtatur, iudicabit potius admittendam Romanam, quàm eam quæ Protestantum. Prudentia apud nos exacte perpendet vim & naturam dogmatis admittendi in fidem. Deinde pensiculate considerat eorum condiciones, quorum opera vſus Deus in fide propaganda: postremo, animo colligit effectus & impressiones, quas vera fides effecit in moribus ctedentium. quod ad prius, in Catholicis Prudentia aduertit in dogmatibus a se creditis ingentem vim contineri ad bene ex omni genere virtutum vitam instituendum: & proinde definit, eam fidem a Deo descendere, a quo virtutes manant: nunquam enim falsitates, carnis & spiritus integritates promouebunt. quod ad alterum, eadem in ipsis prudentia præstantissimam grauissimamque in terris auctoritatem intuetur, & sequendam iudicat: eam nempe quæ Ecclesiæ Catholicæ, cuius prudentiæ obiectum videtur designasse *S. Paulus*: *Id ipsum inuicem sentientes*. cuiusmodi concors sententia in diuinis non aliunde oritur quam ex obedientia in omnibus erga vnam eandemque Ecclesiam. quod idem obiectum prudentiæ, opponitur obiecto imprudentiæ hæreticæ: *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos*. id e- *Prouerb. 2.* tiam spectat *Salomon*: *Ne sis sapiens apud te ipsum*. Quod ad postremum, in Catholicis cernit prudentia, nullam aliam fidem, præter Catholicam, orbem terrarum ad veram Dei cognitionem adduxisse, hæreses, persecutiones superasse, miraculis coruscasse: & proinde statuit, ex auctoritate traditionis in Ecclesia Catholica, scripturas acceptandas & interpretandas: ea consequenter alteram prætensam auctoritatem priuati spiritus, aut certarum personarum, eiusmodi Traditionis auctoritati aduersantem, vanam esse, falsam esse, nullam esse. Cum vero in Catholicis

Plato lib. de pulcro.

Augustin. ep. 167.

tholicis quātū ad diuina, prudētia animos hoc ritu illustrarit, tū eadē subinde aptiores fuerint, qui etiam in humanis genuina prudētia splendeant.

17. Quantum ad Hæreticos duo sunt, vt alias adnotaui, in ipsis, quæ prudentiæ vel maxime obsunt: voluptas & ira. quocirca, cum Catholici, vt postea ostendam, melioribus institutis vtraque hac mala a se obardēt, quam Protestantes, consequens, illos prudentiores. Vñ rerum innotuit, idque hæresis ingenio insitum, in animi perturbationes vehementer incitari Protestantes, & in crudelitatem plerumque esse præcipites. qua de causa nequeunt prudenter rerū momenta expendere: & multoties id passione aliqua irritati, etiam in comitijs publicis transfigunt, quod subinde mutatione aliqua dissimulandum, vel poenitudine deplorandum: vt ex Parliamentis Anglicanis, Synodisque Germanicis sæpius orbi Christiano constitit. Nobis quidem repugnantes, quod careant solidis veritatis argumentis, necesse est, illos furere, ac inde minus prudenter perpetuo constituere: cum furor prudentiæ lumen obnubilet, vel exstinguat.

Cip. lib. de bon patient.

Luth. epr ad Leon. 10.

18. Enimvero impatientia, vt ait S. Cyprianus, mater est hæresum: eaque incitante incæpit protestantismus: impatientia autem magna animi perturbatio, idcirco prudentiæ temperiei & moderationi omnino infesta. Lutherus impatientia exagitat ob amissum priuilegium diuulgandi Indulgentias Apostolicas: ob dicta scriptaque ipsius acrius a Catholicis refutata, & a Cardinale Caietano expressius damnata, proruit præceptum in Protestantismū: hoc est ad exemplar Manichæi in multarum hæresum prius eiectam colluuiem. Caluinus intentat sibi iustitiæ civilis vim exhorrescens, simulque libidine vexatus, puriorem partem Protestantismi ad meram impietatem, scelerumque impunitatem impatientia furatus, excoxit. Summatim Protestantes nolunt ex impatientia subesse Ecclesiæ: in ea monarchiam detestantur; eoque quicquid pro sua secta egerint, id minus prudenter præstiterint. Palam est, inquit Tertullianus, impatientiam cum malitia, ab impatientia auspiciatam, deinde inter se conspirasse & indiuiduas in vno patris sinu adoleuisse. Qui impatientia concitatur, terrena celestibus anteponendo, de proximo in Deum peccat. Factiosi quidem acres esse possunt & vigiles, prudentes nequaquam: animis enim continuo turbantur, cogitantes subitaneis mentium impressionibus percelluntur: quicquid ab eis procedit, non tam exit, quam erumpit. Quid ni vero Protestantes pro factiosis haberentur, qui vt a Catholica Ecclesia transfugæ, ita in eam improbiissimi continuo machinatores? Factiosum negotium in materia fidei, quicquid extra Ecclesiam Catholicam peragitur, nō maior ergo Protestantū prudentia, quā rebellium, quā piratarū, quā incendiariorū. Diuina prudentiæ lux, vt ait scriptura, haud cernitur in commotione, sed in sibilu potius auræ tenuis: lenis est & placida veri collustratio, non a contorto quasi oculo radij visualis fulminatrix eiectio. Protestantes vero toti in commotionibus vindictæ, toti in violentis cuiurbationibus iudicii, toti in carnis & sanguinis

Tert. lib. de patient.

3. Reg. 19. Sap. 1.

ad ebullitionem vsque barbariei, feruoribus, toti in aliorum contemptu iactabundi.

19. Ab imprudentia certe vniuersa opinatio Protestantum in rebus fidei sumplit initiū. Imprudenter hominum omnino fuit, ad apostasias, ac sædas Lutheri atque Caluini conciunculas, illico recedere ab Ecclesia, & ad eorum dissonantes ac fordidas partes transfugere: arbitrari allatas ab eis recens scripturæ interpretationes, veriores alijs omnibus, quas Patres Græci simul ac Latini, maxima cū sua laude ac merito posteritati antiquitus tradiderant. Imprudentiæ insignis fabula, nullum curare iudicem controuersiarū, præter priuatum vniuscuiusque spiritū, varie scripturæ voces ac sensus contorquentem, ad imprudentiam referendum, quod nullam ferme externā religionē admittunt, interim solis auribus, eisque prurientibus indulgentes. Summæ imprudentiæ fuit, Ecclesiæ suprema capita decernere Reges ac Reginas, vel in vnaquaque exigua parochia popularitatem. Prudentiā in Protestantibus omnes alij desiderant, quando, inaudita causa, nec vnquā Catholicis abiudicata, horrendis pænis vbique locorū in eos delæuere animaduertunt. Spectabilis in eisdem imprudentia, aperta legū sententia plecentibus Catholicos ob cultum religionis Catholicæ, interim vanissime affirmantibus, se neminē acerbius tractare propter religionē, sed in Principē aut statū prodicionem. Facto Anglorū Protestantū extremæ imprudentiæ nota inurēda, quod varijs pœnis cōpellere voluerint Catholicos ad frequentandū eorū Ecclesias: nā hoc licet Catholicis perniciosū, quippe eo agētibz cōtra cōscientiā, id tamē neutiquā vtile Protestantibus: quod eo nomine a Catholicis odio habiti, quod eos in tale flagitiū adegerint: sēper animis etiam magis auersates eorum religiones. ipsa sæuitia Protestantū plures inimicos suæ sectæ peperit; adeoq, nō cōtēta quod hostes foris maneāt, illos voluere etiā in ipsorum cætu & secretiores familiaritates imprudēter admittere. Denique mortaliū imprudentissimi, dū tot libellos indies scriptitant soliditate argumēti prorsus vacuos, meris autē nugis plenos, calumnijs apertissimis, mēdacijs, ac imposturis onustos. quis ad hæc, multaq; alia Protestantū facinora animū adiciēs, nō statim pronūciabit, illos haud minus a prudentia actionis, quā a veritate dogmatis aberrasse?

20. Cū vero in omni actione honesta, prudentia requiritur, tū vel maxime in delectu fidei & religionis spectanda. Hinc Apostolus, vt obseruat S. Basil. Hom. 12. Titū admonet: Loquere quæ decēt sanā doctrinā. quid vero in hoc instituto deceat, id prudentiæ studio discutiendū quo τὸ πρῶτον inueniamus. in quo negotio nihil ad veritatē confert ingenium sui nimium confidens, & quod sibi sapere, veluti a communitate discessum appetens, discupiat. ouīū proinde gregatim versantium est hoc lumen, non leonum aut accipitrum, qui solitudine delectantur. Enimvero charitas, quæ consortium amat, auctrix ac nutrix, quod ad diuina, prudentiæ. Mag. Basil. hom. num ait Sanctus Basilus, profecto adfert hominibus vtilitatem consilium, eo quod nemo sibi sufficiat ad electionem rerum vtilium, honestarumue, sed pluribus

s ss

sane

Iob. 38.

sane sociis, ijsque solertibus opus habet. Hanc a prudentia animi directionem putat S. Gregorius significatam Linea apud S. Iob, quam Deus super terram extenderat. Hæc linea, qua lata cogitur, caret omnino quantitate & est indiuisibilis: qua vero longa per totam terram extenditur. Quamobrem Ecclesiæ Traditio, hæc linea est, ad quam fides in nobis efformanda, latitudine caret, quandoquidem ab ea recedens, siue excessu siue defectu, se tradit errori & damnationi iustæ. longa autem est, quandoquidem ad omnes veritates a Deo reuelatas temporis successu, adeoque ad vitam æternam seu lumen gloriæ, in quo vt in puncto definit, extenta.

Gregor. li. 11
in Iob.

Traditionem istam contineri dicit S. Gregorius, Patrum exemplis. Nam qui per voluntates proprias secura mente se dilatat, angustæ sibi portæ aditum damnat. Deus autem tam intellectui quam voluntati in homine proposuit lineam, arctam viam, & angustam portam. quod ad intellectum, de quo modo inquirimus, linea, arcta via & angusta porta, est Ecclesiæ Traditio, scripturas admittens & eas interpretata. quæ ideo linea arcta & angusta, quia in re nulla admittit spacium voluntariæ electionis in nobis contra eius sententiam. soli itaque veræ prudentiæ adsunt acres oculi, qui hanc lineam, hoc arctum & angustum perspiciant. Hæc autem nō vidit Protestantum imprudentia, quæ latitudinem & immensitatem spectat arbitrando ex priuato spiritu scripturas acceptante & exponente. Nihilominus in speciem horum imprudentia aliquos terminos habere videtur: saltem enim sacris scripturis suam fidem definiri dicunt. proinde Anabaptistæ, qui etiam reiectis scripturis, omnia priuatis enthusiasmis metiuntur, vt longissime recedunt a linea, ab arcto & angusto, ita omnium mortalium imprudentissimi merito iudicentur.

Math. 7.

22. Prudentia porro, quod docet etiam Aristoteles, coniungitur cum alijs virtutibus: ita vt vir prudens sit pariter in vniuersum honestus ac virtutibus instructus. Et quemadmodum prudentia virtutes alias profert, sic vicissim ab eisdem nutritur atque sustentatur. Intellectus bonus, ait Psalmista, omnibus facientibus eum. Quocirca vitia, quæ corrumpunt virtutes, ipsam quoque prudentiam demum exterminant. Protestantes itaque nihili facientes virtutum munera, quæ & opera legis, adeoque carnis appellant, iustitiam suam erga Deum statuantes, etiam dum virtutes ab ipsis violantur, vt iam statim dicam: ex eo ipsam prudentiam, persuadente ipsos turpi ac cæca hæresi, cum alijs operibus profligandam sibi proponunt. Hoc enim recte dicit Christi corpus, inquit S. Augustinus, in eis, quibus mandata seruantibus, propter ipsam custodiam mandatorum, præbetur vberior doctrina sapientiæ: dum illud psalmi interpretatur, A mandatis tuis intellexi.

Arist. 6. Eth.
cap. 12.S. Thom. 1. 2
q. 57. art. 4.

Psalm. 100.

Augustin. in
Psalm. 118.

Concio 22

Psalm. 118.

Vita moralis seu civilis ratio ortum ducens ab ea virtute in homine quæ Intellectus appellatur, cuius oculo pulcherrima honestatis bonitas, iuxta ac vitii fædissima malitia, cernuntur, contra Catholicorum sententias, Protestantū dogmatibus, ad barbariæ efformatis, expugnatur.

Vm naturæ ipsius luce, simul ac communi prudentiū Philosophia satis euidenter cōstet, à cultu virtutis oriri ac perfici morū inter homines ciuitatē, tum eodem liquet, eam demū eidem esse consentaneā, quæ virtutū decora exactius perspicit, & declarat vberius, cuius vi in ciuiū animis in virtutē, vt pote in imaginē Dei in homine, vt ait Cicero, excitentur calentes amores: contra, illos pro hostibus habēdos ciuitatis, qui virtutū dignitates extenuant, & si quæ in se continēt nostrorū stūdirū illicia, turpiū dogmatū fæcibus contaminant. incidimus sane in ea tempora, in quibus, vt olim scripsit S. Bernardus, De virtutibus & vitiis non moraliter, de Sacramentis Ecclesiæ non fideliter, de arcano S. Trinitatis non simpliciter nec sobrie disputatur: sed cuncta nobis peruerse, cuncta præter solitum, & præter quam accepimus, ministrantur. Sane nulla in re perniciosius in ciuitate erratur quā dū falsa dogmata contra morales veritates, vt ait Lactantius, id est contra virtutum præstantias iuxta ac vitiōrū dedecora, a ciuibz suscipiuntur. cum enim virtus in se complectatur vniuersū bonū ciuitatis, ac eiusdē sit finis: pariter contra omnes in vita molestias leuamē & perfugium existat, inde qui eā prauis suis sententijs expugnat, ij ciuibz, veluti nauigantibus portū eodē adiungunt, imo in periculis & molestijs constitutis, armamenta salutis, tranquillitatis aurā impijissime eripiunt. Sola virtus, inquit Seneca, præstat gaudium perpetuum, securum: etiam si quid obstat, nubium modo interuenit, quæ infra ferantur, nec vnquam diē vincunt. Initium est salutis, notitia peccati. Quæ in vniuersū hac de re poterunt disputari, vii sumus antea discussisse: ea solum proinde inferemus, quæ ob hæresim Protestanticā, cuius vi orthodoxi ab eis dissentimus, examinari poterunt.

2. Apud nos ciues, legibus obtemperaturi ad mandatū Principis aut reipublicæ, aliquid pro publico bono exigentium, propositā a lege virtutem intuemur & agnoscimus vitalem animi motum ac connixum: nempe laborem humanū, contentionem nostrā, & summatim cum diuina gratia hominis cooperationē. Cuius opinione imbutus animus S. Pauli, dixit: Bonum certamē certavi, cursum consummaui, fidem seruaui. In quo vita animæ moralis similitudinem retinet cum vita corporis naturali. Hæc autem vt ait Aristoteles, Quædam est operatio. Spectanda idcirco in anima vita, est operatio. Protestantes vero virtutem sibi obiciunt tanquam qualitatem plane emortuam, nempe voluntati hominis, se se passiue habenti, diuinitus impressam. quod si verum fuerit, nulla sane species, nullus valor, decus nullum honesti, aut solida delectatio, quæ operationem absolute perficiat, virtutem

Cicer lib. 1.
De legib.Bernard. E.
piet. 182.Lactant. de
fal. Sap. cap.
7. 16. Arist. 2.
pol. cap. 8.Senec. ep. 27
ad. Lucil. 28Arist. lib. 10.
Ethic. ca. 7.

2. Tim. 4.

Arist. 10. E.
thic. cap. 4.

dam lue coinquinentur, plurimumque eo nomine Deo displiceant.

Virgil. Æ- Rursum ex diuerso celi, cæcisque latebris
nead. 3. Turba sonans, prædam pedibus circumuolat vnicui;
Polluit ore dapes.

Quis obsecro ciuium, postquam hæc a Protestantibus in opprobrium virtutis dicta, vera esse crediderit, magnopere de eius studio laborabit, aut curam suam ex illa impendet communi aliorum vtilitati? Enimvero ciui operæ precium haud erit, agendo se contaminare, aut Deum læthaliter offendere: melius dubio procul, se ab omni opere bono abstinere, & somni letargo interim se tradere opprimendum præstat, ociosum esse truncum, quam ciuem flagitiose operantem.

8. Diximus solam virtutem natura sua esse suauem, ac inde statuimus, illius in ciue vsum ac sensum ciuilem esse, ob cuius dulcedinem non tantum ipsa gratissima gustui sentiatur, verum etiam aliæ vitæ molestiæ, si quæ inciderint, expellantur, aut certe eadem mitigentur. Protestantes huic ciuili suauitati virtutis, & animi ex ea quietudini, barbariei omnino fauente, aduersantur. Quæ precor dulcedo orietur in eius pectore, qui secum statuit, se nihil egisse virtuti incumbendo præter illud, quod deo inuisum, quod peccatorum mortalium facibus contaminatum: adeoque istorum malorum cumulum eo in se exaggerasse in maius quo officia virtutum extulerit copiosius? ad aspectum proinde ab ipso editarum virtutum, vtpote serpentum, exhorrescet animo ciuis potius, quam lætabitur. quam immanes hi Protestantes, qui bonis ciuibus etiam ex virtute, bonitatem, iuxta ac dulcedinem eripiunt, postquam interdum sæui casus eisdem omnia alia fœlicia abstulerint: quemadmodum omnia elementa tunc quiescunt, quando ad propria loca deuenerint, ita animæ facultates intellectus ac voluntas, tunc quiescunt, quando ad veritatem & honestatem appulerint.

9. Cæterum ingens apud nos ad virtutem ciuilem incitamentum, dum existimamus, opera virtutum a iustis, & admissis in dei fauorem, producta, Deo placere, bonum odorem quasi illi offundere, quod dixit Apostolus: *Christi bonus odor sumus Deo*. Ob hanc causam bona opera appellantur in sacris litteris *Iustificationes*. S. Irenæus ea vocat *Insignes iustificationes legis in nobis*. S. Cyrillus sic scribit: *Poterit sane aliquis etiam per pecunias iustificari. Esuriui inquit, & dedisti mihi manducare: omnino id per pecunias*. Tertullianus ex eo probat corporum resurrectionem, quod opera virtutum, ministerio corporis perfecta, Deo placeant. Non possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit. Nam & sacrificia deo grata, consuetudines dico animæ, ieiunia, & seras & aridas escas, & appendices huius officij sordes, caro de proprio suo incommodo instaurat. Anima iusta, templum Dei, spiritus Sancti oraculum, sponsa Christi, hortus seu paradisus virtutum, lampas a cruce illuminata, fons balsami: vnde ergo careret preciosis ornamentis actionum!

Prud. Car. Illius purpureis tecta rosariis
de cæc. p. Omnis fragrat humus, caltaque pinguis
schal.

Et molles violas & tenues crocos
Fundit fonticulus vnda fugacibus.
Illic & gracili balsama furculo
Desudata fluunt, raraque cinnama
Spirant, & folium, fonte quod abditò
Prælabens fluuius portat in exitum.
Felices animæ prata per herbida
Concentu parili suauē sonantibus
Hymnorum modulis dulce canunt melos,
Calcant & pedibus lilia candidis.

Hanc vim ad Deo placendum, indicat cæremōnia Ecclesiæ virtuti inesse, dum aromatum fumulos sursum effert, & donorum Dei suaues odores, ad auctorem Deum pie transmittit.

10. Tanta est a virtute hominis excellentia, vti inde non solum euadat nouus homo, veteri excusso: nouum hominem, nempe Christum indutus; neu tantum eius spiritu eleuetur quodammodo ad ipsum Deum, verum insuper Deo similis euadat; quod S. Paulus visus expressisse: *Expoliantes nos veterem hominem cum actibus suis: scilicet actus virtutum seu noui hominis ob suam præstantiam non consistunt pariter cum actibus vitiorum, qui actus hominis veteris: sed istis suo accessu hominem expoliant potius, & veluti veterem pellem serpenti excutunt. Et induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius, qui creauit illum*. Hoc ita interpretatus Hilarius: *Induimus autem agnitionem Dei, fidem eternitatis, innocentie sinceritatem, & bonitatis mores. Hæc enim animæ magis sunt indumenta, quam corporis: quæ omnia Deo propria sunt*. Quam ergo nefandi protestantes, qui multiplici errore in hæc Dei imagines, ac si essent pantheræ totidem incrudescentes vel in hominis imaginem, delæuiunt, qui eas nominibus Operum, nominibus Carnis & Sanguinis, adeoque peccatorum, passim defamant! Enimvero si actiones virtutum tales sunt, quales commentantur illi, neutiquam operantem hominem, Deo similem exhibebunt, vel nouum reddent, vtpote mediante Dei gratia recens in bonis operibus creatum, quod tamen dilerte adseruit Apostolus.

Coloss. 3.

Hilar. Ench. in Psal. 129.

Elian. cap. Panth.

Ephes. 2. 4.

Ardorē hunc recte operadi in suis extingūt penitus Protestantes. nā si virtutum officia in Dei conspectu nihil aliud quam sordes, quam peccata mortalia, quam pessimi odores, quorsum illis incumbendum? neque sane præter actiones bonum odorem, quod ipsi blasphemando dicunt, mutari a iustitia Christi vnquā poterunt. quomodo amabo te, bonus odor ad ea opera a preciosissimis Christi odoribus deriuaretur, quæ honestari nequeunt: nisi forte adulteria & furta similiter velint bonum odorem a Christi iustitia posse accipere? Imo si hæc opera necessitate naturæ sint fæda, spiritus Sanctus, eorum auctor, causa, quod horreo dicere, erit fæditatis.

11. At non solum Deo placere virtutum pulcherrimas formas dicimus, verum etiam ob valorem precij, quem a Christi gratia prouenientem in se continent, præmij cælestis esse meritorias. Proponitur nobis gloria cælestis, vt ex Scripturis constat, non simpliciter vt gratia, vt donum, sed vt gratia pro gratia, vt merces, vt cō-

§ § §

rona,

rona, vt stipendium, vt brauium : cuius respectu deus iustus iudex inuenitur bonos premiando & malos castigando. vt enim apud illum demeritum vitij, sic etiam meritum virtutis. In reliquo, ait Apostolus, *reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed & eis qui diligunt aduentum eius.* Et quamuis a meritis Christi, mediante eius gratia in homine operante, dimanet totum momentum meriti quod operibus iustorum inest, nihilominus, vt ait S. Gregorius, *Illud ita remunerabit Deus in nobis, ac si tale processisset a nobis.* Quomodo autem Dei gratia cum meriti iustitia consistat, ita declarat S. Augustinus de S. Paulo loquens. *Inuenit deum donatorem tempore misericordiae, tenet debitorem tempore iudicii. Quomodo haec dicit videte. Ego iam immolor, dixit, & tempus resolutionis meae proximum est : bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui : hoc tempore misericordiae. audi de iudicio. de cetero superest mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, non dixit, donat, sed reddet. quando donabat misericors est, quando reddet Iudex erit. Quia misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Muditia itaque manuum suarum, inquit S. Gregorius, innocens saluabitur. quod si hic praenitur dono vt innocens fiat, cum ad iudicium ducitur, ex merito remuneratur.*

12. Haec in eodem merito ideo distinxit S. Augustinus, vt differentiam assignaret inter gratiam, quae principium meriti, & ipsum meritum ab ea profectum, iuxta ac relatum ad praemium, quod attingit. Collatio quidem gratiae merum donum Dei miserentis : remuneratio autem meriti, opus iudicis & Domini ex iustitia providentis. Gratiae, meritis, aut etiam Dei misericordiae nihil detrahit virtutis meritum ex rei aequalitate quantum ad praemium, quia totum ortum ducit ab illa gratia, ab illis meritis, ab illa misericordia. Si enim in praemio aliquid sit, quod excesserit, ea parte praemium non erit a Domino Iudice, sed beneficium a Benefactore : eius collatio, haud recompensatio, sed libera donatio : vt etiam ex humanis negocijs satis euidenter constat. Scripturae autem beatitudinem absolute vocant coronam, brauium, stipendium, denarium diurnum, mercedem. Deum coronantem appellant iustum iudicem : licet plus beatitudinis conferat Deus quam iustorum virtutes plene merentur. Ex Theologis orthodoxis nonnulli duobus modis adscribunt meriti valorem gratiae & meritis Christi. primo, quatenus gratia, qua boni merentur, effectus est gratiae manantis ex meritis Christi. secundo, quatenus ea merita coniunguntur cum meritis Christi : ille enim vitis est, quae continuo influit in iustos tanquam in palmites ipsi insertos. Ceterum hoc meo iudicio non est perinde accipiendum, quasi Deus propter externa merita Christi ea opera duceret pro meritis, quae in rei veritate & aequalitate vi sui principii alioquin talia non sunt : sic enim beatitudinis collatio, esset simplex donatio, non iusta remuneratio : ageretque Deus iudicando non ex iustitia, sed ex fauorabili acceptatione. quinimo existimo, coniunctionem, quam habent opera iustorum

cum operibus ac meritis Christi plus quidem valoris transmittere ad ipsa opera, eaque formaliter afficientis, quam haberent ab eadem gratia Physice solum sumpta, non copulata cum gratia ac meritis Christi. Ad hanc rei ipsius, seu pretii aequalitatem significandum in meritis, confert S. Augustinus virtutis meritum cum peccati demerito. *Sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiae tanquam stipendium, vita aeterna.* Quo autem sensu vita aeterna sit gratia, non obstantibus virtutum meritis, sic idem Doctor id luculenter elucidat. *Quia & ipsa bona opera nobis a Deo sunt, & a quo nobis & fides est, & delectio : propterea idem ipse Doctor Gentium etiam ipsam vitam aeternam gratiam nuncupauit. Coronat te in miseratione & misericordia : quia eius miseratione bona operamur, quibus corona redditur.* Non Deus coronat merita tua tanquam merita tua, sed tanquam dona sua.

13. Admodum civile esse huiusmodi sensum de meriti valore, quis non videt? illo enim a ciuibus admissio, vt reipublicae suo opere bene consulant, vel opitulentur, terrena contemnentes, labores ac omnes difficultates superantes, vnice curabunt illud quod aeternum suis studiis promereri. Hoc persistente, hoc certe euenturo, moderate ferent omnium iucundorum, aut vtilium defluxus. *Nostrum est, inquit S. Hieronymus, voluptatis ardorem maiori Christi amore restringere, & lasciuia iumentum frans inedia subiugare, vt non libidinem sed cibos quarat ac desideret, & sessorem spiritum sanctum moderato atque composito portet incessu.* ad haec vero omnino frigeret cura, si meriti firmissima opinio haud in nobis stabilirerur. *Quis virtutem amplectitur ipsam Praemia si tollas?*

14. Recte omnino docuit Aristoteles, eam reipublicam florere non posse, cuius ciues de virtutibus ac vitij, vtpote finibus, aliter quam decet, apud se definiunt. nam cum finis ciuilibus virtutum functionibus acquiratur, cui nihil magis infestum quam vitium, consequens, in hisce rebus errantes ciues, praesertim si virtutes suis sententiis indigne deprimant, vitia autem petulantius excusent, ciuilem finem omnino eliminent, eique oppositam barbariem inducant. Huius sortis ciues inueniuntur Protestantes. Merito idcirco appellat Seneca cognitionem virtutis, ciuilibus beatitudinis consequendae fundamentum. Cum haec nostra vita sit variis obnoxia miseriis, tum Dei singulari providentia eis medendis succurrere voluit virtutis a nobis aestimata dignitas : hac enim adempta, quid in voluptate quod non fluxum, quod non perturbatum, quod non amarum? Qui ergo virtutis decora vitiant prauis suis dogmatibus, mortalium eo augent calamitates, eis veluti venena addentes, quibus in nostram maiorem stragem nocentiores euadant. *Nec nobis opus est ad noxia fat a veneno.*

15. Verum Protestantes inficiantur tantum pondus dignitatis operibus virtutum vlla ex Christi gratia conuenire : quippe quae, *Nisi a Christi innocentia bonum odorem ducunt, nihil quam irritare Dei ultionem possunt, nisi misericordia eius indulgentia sustententur.* quando ergo Deus remunerat hominum in suis corporib. gesta, vel re-

munerat

2. Tim. 4.

Greg. lib. 16.
in Iob. c. 22.August. in
Psalm. 100.

2. Tim. 4.

Psalm. 102.
Greg. lib. 12.
in Iob.

Aug. ep. 105.

Aug. de grat
& lib.

Arb. cap. 8.

9. Greg. 1. 16

in Iob. cap.

11. in cap. 22

cap. 12. Psalm.

102.

Hier. epist.
ad Saluin.

Iuuen. Sat. 6

Arist. 2. pol.
cap. 1Sen. ep. 95.
ad Lucil.

Iac. lib. 9.

Calui. lib. 2
Instit. cap. 6.

virtutē ciuibus amplius commendabunt. Multae quidem hæreses ab antiquo, utpote quæ liberum arbitrium inficiebantur, quæ mundi fabricā a malo Principio ortam fabulabantur, in virtutū decora eodē hostiliter cōspirarunt: quas Protestantes etiam nū vel imitantur, aut in inferno sepultas in hanc lucē, immanes Hercules, ad expugnanda virtutum decora reducere conantur.

Claud. lib. 2
de rapt. pro

tua cur sede relicta,

Audes tartareis mundum incestare quadrigis?

Arist. 7. Pol.
cap. 1.
Plut. in
Demet.

Communis generis nostri intelligentia apud omnes definiuit, virtutes opera esse facultatis alicuius in homine studia. proinde Aristoteles negando eas esse dona fortunæ, consequenter inficiatur, simplicia esse beneficia, aliunde, vel ab inerte acceptata. Iustus, inquit, & temperatus nemo est a fortuna, nec per fortunam. Idcirco, ut notauit Plutarchus, veteres Fortunæ, & alijs multis rebus templa dicarunt, at iustitiæ, temperantiæ, ac reliquis virtutibus, humana actione exprimendis, nullum ab eis templum vnquā dicatum: quo significarunt, virtutes actiuas nō esse mere Dei dona, sed simul humanæ voluntatis molitiones. Propter virtutem, inquit Cicero, iure laudamur, & in virtute recte gloriamur: quod non contingeret, si id donum a Deo, non a nobis haberemus. Ob hanc causam veteres, Numina orantes pro successu rerum prospero, ad id opus sese parabant, pro cuius foelicitate vota soluebant; nempe Rustici stium tenebant, petentes Deorum ex cæli temperie munera: Milites armati, sibi eorum fauores sua pietate conciliare conabantur. Tum pius Aneas stricto sic ense precatur.

Virg. Æne.
12. 175
Plut. in Æm

Orabat itidem apud Plutarchum Æmilius pro victoria, sed Arma vibrans ac pugnans.

Arist. 1. eth.
cap. 8. mag.
Morar. ca. 6.

3. Et quidem ut naturæ facultatibus in homine instructæ ad operandum, finis, teste Philosopho, operatio rectæ rationi consentiens, seu quod idem est, operatio virtutis, ita id affirmante Apostolo, finis fidei, ex operibus cunctarum virtutum est Sanctificatio: proinde extremum Dei iudicium, quo omnia nostra finiuntur, hominum opera respicere dicitur. Ergo die iudicij, inquit S. Ambrosius, aut nostra nobis opibuntur opera, aut ipsa nos in profundum, tanquam molari depressos lapide, mergent. Hæc animis percipientes, scilicet in virtutum muneribus decus nostrum collocari, iuxta eadem esse nostros conatus, inde mente vigiles, ac voluntate exciti sedulo operam damus, vnde omni genere honestæ actionis in illum diem abundemus. Protestantum autem sensus, virtutum penitus incurij resupinantur, earum studia, ipsis a Deo incutienda, feriat contentione præstolantur. in hoc, ex Caluini mente, ponunt Sabbathum Dei, ab ipsis tam districte obseruandum, in quo diuinis operibus confisi, suis abstineant prorsus ac superseant, quam autem ad omnem turpitudinem ac barbariem proiecta sit hominis vita, cuius vim otium ac segnities semel occuparunt, quis non videt? Hanc venerationem naturæ, o Luther, despicis! Sit Deus continuo opere districtus, Christus tanquam Vitis perpetuo in suos palmites influxu occupatus, moueatur angeli suis diffusionibus & ministerijs agitati, currant cæli

1. Pet. 1. Tim.
1. 2. Cor. 5.
Amb. lib. 7.
Ep. ep. 44.

4. Nos porro ea præstantia ducimus esse virtutes, ut ob eam iudicemus eas functiones Euangelij, ac eiuldem tractus nullo modo lege fidei exclusos, quinimo potius legis fidei terminis complexos, adeoque ipsammet legem fidei, seu gratiæ, ad eos, vti ad fines, relata. Lex enim factorum seu opera, quæ Apostolus ab Euangelio, & lege gratiæ secernit, existunt aut opera propria legis Moyseicæ, aut etiam opera naturalia ex virtute morali præstita, a fide in Christum diuulsa. Cæterum fide Christi semel concepta in animo alicuius, statim sequuntur opera virtutum, eaque excellentissima, quæ ad legem fidei omnino pertinent, quæque lege gratiæ, libertatis, & Euangelij continentur. Hinc post Ireneum S. Augustinus docuit, legem fidei, nempe Charitatem, habere opera sua, quemadmodum olim retinuit lex factorum opera sua: adeoque opera virtutum hominem contingere etiam ut credentem ac Christianum. Differens enim de illo conflictu, quem omnes virtutes exercent contra concupiscentiam in Christianis, ait: Iste conflictus non Iudeorum, nec quorumlibet aliorum, sed plane Christianorum fidelium. At Protestantum, in ciuiles virtutes hostes coniurati, credere faciunt suos, opera virtutū moralium, seu vniuersā vitæ honestatē, indigna esse, quæ gratiæ & Euangelij finibus ambiantur; neu aliud opus, præter vnū fidei, gratiæ, seu Euangelij complexu coerceri arbitrantur.

Calu. 2. Inf.
cap. 3. num.
8. VVitak. l.
1. de peccat.
orig. cap. 3.
Rainol. Th.
5.
Tertul. l. de
Resur.

5. Cumque

perennibus motibus, elementa excitandis mixtis minime interciso opere versentur, auicula ac færa diuersis studijs indefinenter contendant, herbæ, plantæque suis connixibus fructus indies proferant: inter hæc tamen laboris & actionis prototypa, solū hominem, ex sententia Protestantum, Sabatizare & quiescere oportet, ut Dei dona excipiat, eaque commendet! Istis vero plane opposita Christi Domini doctrina, quæ Dei beneficia negat ab humano labore distrahi. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit nobis. vtraque hæc copulata inter se reddunt virtutem pulcriorem. si enim virtus esset animæ cibus, solus naturæ viribus parabilis, non esset ea qua est dignitate. rursum si esset cibus tantummodo a Christo nobis datus, in nos veluti in vala effusus decore suo priuaretur, & nos inde eodem destitueremur: proinde cibus est cum nostri operis, tum diuini beneficii. neque vel terra, quantumuis herbarum & florum foetibus locupleta, gloriatur se sine cæli rore ad hanc suam vbertatem peruenisse. Quinimo cum dicant Protestantes, nos ideo passiue solum nos habere in operibus fidei, spei, charitatis, & reliquarū virtutū, eo quod sint in nobis effectus diuinæ gratiæ, inde etiā ad firmare debebunt, opera etiam virtutum præstita ab humanitate Christi, solum passiue fuisse suscepta in ipsius animam, non vilo eius motu gratiæ cooperante expressa: quandoquidem a gratia supernaturali, humanitati concessa, processerint. ex quo non esset congruum, Christus diceret, cibum eius fuisse Facere voluntatem sui Patris, sed potius cibum fuisse, voluntatem Patris Patiendo, in se admisisse.

Conc. 6 cōl
Trid. sess. 6
cap. 5.

Ioan. 6.

Ioan. 6.

Rom. 1. 2.

Iren. l. 4 ca.
27. August.
de Spir. &
Lir.

Aug. lib. 3.
cont. lul. cap.
26.

defectu, videmus, Protestantum, Anabaptistarum, & Puritanorum controuersias esse plane interminabiles, & irremediabili malo perturbationis, reipublicae pacem, ciuiumq; charitatem, interpellare ac violare.

18. Quod autem ad subditorum officia, principibus praestanda, manifestum omnino, Ecclesiae monarchiam eisdem vtilissimam. etenim quod iurisdicatio istius monarchiae sit externa ac visibilis, inde refractarios in Principes subditos, qua paterna admonitione, qua lege promulgata, qua Censurarum disciplina, commode poterit cohibere, & ad obediendum inflectere. vehemens sane hinc ad imperandum robur principibus Christianis obtingit. Cuius inter alia illustre exemplum constitit ex literis Clementis octauis ad Angliae Catholicos directis, in quibus illos admonebat, vellent omnino serenissimo nostro Regi Iacobo, iam in ditione suam Anglicanam ingresso, quiete & pacifice morem gerere, nec illis assentire, qui propensi videbantur ad rebellandum. Neque dubium est, quin Catholicus Rex Hispaniae, eo ipso, quo huic monarchiae coniunctissimus filius, multa commoda etiam ciuilia inde consequatur.

Prud lib. 2.
cont. Sym.

*Fit stabilis vita status & sententia certa
Haurit corde Deum, Domino & subiungitur vni.*

19. Quod si Principum inimicitias aut discordias spectemus, ad eas componendas nihil Monarchiae huius agnita dignitate efficacius apparebit. Etenim cum partes litigantes plurimum idque merito deterre soleant tali Monarchiae, vt pote Sacrorum summo Praesuli, ac Deo ipsi quodammodo vicino: cum porro singulorum ex aequo communis pater existat, neque partium studio in hos potius quam in alios vi sui Officii inclinetur, inde magni momenti habebitur eius prolata sententia, adeoque efficacissima ad omnem inter eos contentionem finiendum constabit. imo ab historiis obseruatum, hunc ipsum Monarcham opem suam eis praestitisse saepius, qui innocentes licet, nihilominus aduersantium auctoritate & a magnis Principibus grauabantur. inter caetera id luculenter satis comprobatum causa diuortij inter potentissimum Henricum Angliae Regem, & eius vxorem Catharinam, Regis Aragoniae filiam. tametsi enim ille Rex omnes vires suas in id intenderat, quo a se Catharinam depelleret, ac eo regnum ferme vniuersum in alienigenam Heroinam armauerit, illius tamen innocentiam & ius constantissime Clemens septimus propagam suis diplomatibus asseruit & defendit. Cum Reges Castiliae & Portugalliae, quod ad Indicas nauigationes, lites exercebant, Pius Quintus totam controuersiam partitione facta, consopiu. Nostri temporibus Galliam ciuili bello concussam Clemens Octauus tranquillauit: & non ita pridem Italiam Cisalpinam eiusmodi motibus turbata, Paulus quintus felicissime pacauit. Multo itaque nobilior & augustior modo Roma sub Romano Pontifice, quam eo tempore, quo eius magnitudinem descripsit Ouidius:

Ouid lib. 1.
Trist. elc. 4.

*Sed quae de septem totum circumspicit orbem
Montibus, imperii Roma, Deumque locus.*

CAPVT. XII.

Protestantes, qui Monarchia in Christi Ecclesia extremi inficiatores, ydem Ciuiliū ac Sacrorum studiorum, cum Monarchia in vniuersum expugnatione, hostes funestissimi.

Monarcha Ecclesiasticus, seu quod ad Sacra Praesul supremus, iurisdictione in alios, sibi alicunde collata, constituitur. iurisdicatio vero, de qua modo inquitur, cum sit supernaturalis, minime a naturae lege, a ciuili prudentia, aut multorum voluntatibus, propagatur sed a iure Diuino, quod Christus Dominus dixit, ortum sortita. Vnde ait Apostolus, quosdam Prophetas, quosdam Pastores, & Doctores; ad aedificandum corpus ipsius mysticum, nempe Ecclesiam, in hoc mundo. Organum autem visibile, quo haec iurisdicatio certis personis confertur, reperitur vel in Sacramenti alicuius ministerio, vel in Superioris Ecclesiastici imperio. Priori via, iurisdictione gaudent omnes Sacerdotes ad absoluumendum vniuersos a suis peccatis in extrema necessitate constitutos. quod etiam genus iurisdictionis a virtute ordinis deriuatum, nonnulli, licet minus probabiliter, Episcopis concedunt. posteriori autem iurisdictionem obtinent parochi in suos: vtpote ab ordinario loci, vel aliunde a legitimo Superiori acceptam. Ea verum iurisdicatio, quae Papalis, neque a Sacramento aliquo Initiationis, neque ab auctoritate superioris aspectabilis, sed a Christo Domino duntaxat immediate descendit, quantum ad Sacramentum res est satis manifesta: non enim adhibent Cardinales Sacramentum in summi Pontificis creatione. Sed neque vtuntur potestate aliqua superioris. ea enim iurisdicatio quae a superiori aliquo collatiue dimanat, in eodem prius reperitur formaliter aut eminenter. quo pacto respublica Aristocratica sibi Regem praeficiens, sese ostenderet talis Regis veluti parentem, & regiae facultatis conditricem: nullum enim munus ab isto Rege nouiter instituto cogitari poterit, quod non continebatur in virtute illius Aristocratiae. at vero quaedam sunt munera & functiones summi Pontificis, quae non competunt Cardinalibus, adeoque Ecclesiae seorsim sumptae a summo Pontifice: vtpote ex infallibili assistentia spiritus sancti controuersiam aliquam definire: siue id fiat a solo summo Pontifice, siue ab illo simul cum Concilio generali. proinde omnino existimandum, iurisdictionem pontificiam, semel pontificis persona per Cardinales designata, a Christo Domino immediate prouenire. Inquirendum iam de materia & obiectis iurisdictionis istius Ecclesiasticae.

2. Imprimis satis liquet, huius iurisdictionis materiam & obiecta, in rebus sensu perceptibilibus, seu externis, ad homines pertinentibus, reperiri: nullum enim imperium sacrum aut ciuile, quod in Sacramentis non spectetur, immediate ad animas peruadit, aut earum officia: non enim

munerat peccata, quod blasphemum: vel remunerat solum iustitiam filij sui credentibus in eum imputatam, quod expresse contradicit sacris literis, asserentibus, Deum remunerare hominum opera. Si tantum remuneret Christi iustitiam, æqualis fuerit remuneratio in omnibus, cum hæc cunctis æqualiter imputetur. Scripturæ autem dicunt, inæqualem fore remunerationem iuxta inæqualitatem virtutum, ut beati eo modo in sua luce discriminentur, quo stellæ in cælo, teste Apostolo, differunt inter se in claritate. idcirco *Qui parce seminat, parce & metet.* Horrendum vero affirmare, eo alicui copiosius præmium a Deo iudicante obuenire, quo plura redundauere in eodem peccata mortalia; qualia dicunt esse Protestantes omnia vel iustorum opera. reliquum idcirco fateantur, nulla iustorum opera a Deo præmianda, sed expirante hac vita, omnem illorum industriam ac sudores; omnem in illis quondam pulcherrimum feruorem, in auras ac nihil recidere. Enimvero huiusmodi prophana & impia opinatio, ut dominio Dei in homines, cuius vi illos iudicaturus, aduersatur, ita similiter morum ciuitati, quæ operibus virtutum confirmatur, infensissima. Si ciues ad virtutum consilia pigrescant, quod sane fecerint, si modo ex illis nulla decernant suis sententiis merita, profecto barbaries apud eos inualefcet, & a pigritia hac ad sæuitiam & immanitatem inuicem prono impetu transibunt.

16. Absurdum vero ac plane blasphemum quod commentantur, dum dicunt, ea solū sententia opera virtutum expressa a iustis & sanctis esse meritoria, & a Deo quandoque præmianda, quod propter Christum sic a Deo Patre reputentur, cæteroquin non solum carentia decore virtutis, sed insuper fæditatis contagione violata. si enim hoc cum veritate consisteret, æquius & diuinæ sapientiæ congruentius, opera alicuius bruti potius quam hominis iusti, ducere meritoria. Nam licet vtrique in hoc conueniant, quod libertate seu fundamento moris destituantur, & proinde neque esse possint laudabiliter bona, neque vtiliter meritori, tum in hoc opera equi præstant eis quæ ab homine, quod lue illa turpissima careant concupiscenciæ, qua hominis vniuersa opera, eorum iudiciis, deturpantur. imo ipsis auctoribus, tanta æquitatis iure a Deo remuneranda opera laci *Mephitis*, aut sterquilini, quam opera Sancti cuiuslibet. o præclarum lumen Euangelij, quod delirorum & blasphemorum asinorum horum capita nostra ætate irradiauit! Num etiam & hæc bonum odorem a meritis Christi mutuari poterunt? qualis blasphemia, Deum propter Christum dicere remunerare peccata?

17. Ciuile est etiam iudicium, quod retinent Catholici de vitij turpitudine, ac malitia susceptum. putant imprimis illud esse effectum liberi arbitrii, cuius virtute, a diuina gratia corroborata, potuerit omnia scelera a ciuibus profligari. imo, ut notat *S. Augustinus*, eo deteriora, quo a firmioribus contra ea naturæ & gratiæ munimentis progrediuntur: utpote quando insignis in alioquo intellectus, præclara voluntatis indoles, memoria ditior, & appetitus seda-

tior, peccatis se se ultro tradunt violanda. Tantoque certius maiori supplicio dignum iudicaueris animum, quanto magis vitij subdit instrumenta virtutum. Quamobrem quod ratione peculiaris cognitionis inditæ Christianis, augeatur vis liberi arbitrii in illis ad vitanda peccata, inde eorum delicta peiora: ut, idem adstruit *Augustinus*. *Melius est ergo non videre mente id quod est, & tamen a Christi cruce non recedere, quam videre illud mente, & crucem Christi contemnere.* Iam est, alibi ait, unde dicatur, anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Hinc *S. Augustinus* eam fidem, quæ cum violatione mandati diuini copulatur, appellat mortuam, sterilemque: in quo casu inquit, *Fides mortua esset, & tanquam radix sine fructu sterilis atque arida remaneret.* arbitratur ergo, fidem eiusmodi ex se non iustificare, sed priuationi iustitiæ potius interdum adhærere; adeoque a iustitia & charitate separabilem. quod si euenerit, tantū abest ut iniquos excuset a peccatis, quinimo potius coram Deo grauius accusat, & Dei oculis exhibet peiora.

18. Catholici etiam eo peccati speciem horrendam esse perspiciunt, quo credunt, illud a Deo non fieri, minime eius voluntati, vel idæis consentire: imo vtrisque potius atrociter repugnare. Voluntati eius quidem, quod leges tulerit ad prohibenda crimina: idæis, quippe non nisi præclararum rerum purissimis imaginibus: vtrisque quodammodo indignantibus, tunc eis hoc nihil peccati fieri a diabolo & libero hominum arbitrio. Consequenter in peccato in tuemur pessimam quandam formam, quæ sit inimicitia cum Deo, quæ violatrix amicitiae cum eo, quæ iustitiæ & sanctitatis ab eo in nos infusæ corruptrix: quæ verum semen diaboli, fructus proferat zizaniorum & fasciculorum æternis flammis in inferno conburendorum. *Mors quippe animæ*, ait *S. Augustinus*, *apostasia a Deo.* Vera quidem ex peccato apostasia a Deo. nam ut vultum deprimens in terram, auersus eodem manet a cælo, ita iniqua ratione ad creaturam contra Dei mandatum conuersus homo, inde a Deo propria apostasia auersus reperitur. Ciuilibus certe ea æstimatio, quæ ciues a flagitiis absterret, quantumuis voluptates aut lucra ea ipsis suggererint. nihil vero magis homines poterit vel ad notitiam peccati inducere in horrorem, quam illius perfecta cognitio, qualem Catholici admittunt & profitentur. Enimvero peccatum prorsus animæ mortiferum, quod etiam corpori mortem intulit: quod quidem corpus, ut ait *S. Iob*, etiam modo, *A tinea*, scilicet peccato, perpetuo corrumpitur. *Quasi*, inquit *S. Gregorius*, *quadam sua tinea vestis nostra consumitur, cum caro corruptelis tentationem gignit, & per hanc ad interitum peruenit.* Mortem porro incutit peccatum animæ, quæ ipsius peccati propria sedes: & quod sedem non cupiat peccatum viuentem, ideo eam inficiendo occidit ut in ea sedeat. tristis sane auis, quæ virenti arboris ramo relicto, semper emortuum deligit, ubi manens aliquid mali cum bubonibus & falconibus meditatur. Et ob hanc ipsam causam, Apostolus iustificationem a peccato comparat Christi Domini Resurrectioni, quippe in qua

Augusti. de Patient.

Augusti. trāc 2. in. Ioan. ep. 23. Ciril. lib. 8. Thes. cap. vitim.

Augustin. in Psalm. 31.

Ioan. 1.

1. Ioan. 1.

Augustin. de fide. & op. cap. vitim.

Iob. 4. Gregor. lib. 9 in Iob. cap. 4 n. cap. 27.

2. Cor. 15.

2. Cor. 9.

S. Tom. 1. part. q. 23. art. 1.

qua anima reuiuifcat ac floreat post miferabilem eius ex peccato interitum.

Beza, de
peccat, orig

19. Protestantes nihilominus, barbariei opem ferentes, iudiciis suis non attingunt ad vitiorum deformitates ac damna. quinimo errore excæcati, quicquid in eis turpis diffimulant, quicquid inhonesti exculant, quicquid calamitofii occultant. Contendunt itaque cuncta vitia, virtutibus opposita, ac eo vniuerfas iniurias reipublicæ illatas, adeoque in Principis personam parricidia, a necessitate vel fato homines constringentibus non a libertate in eis arbitrij, excitari.

Boet. lib. 5.
conf. Pros. 1

Ecquid demum mali in eo, quod necessariū, & a quo homo, plane impotens, se abstinere nequit, quodque ei propter fidem in Christum non imputatur? Verum quidem, in plurimis, qui delinquant, valde debilitatum liberum arbitrium: hoc est multum inclinatum ad malum, eo tamen non obstante, liberum. gradus autem istius diminutionis ita recenset Boetius. *Humanas vero animas, liberiores quidem esse necesse est cum se se mentis diuinæ speculatione conseruant: minus vero cum dilabuntur ad corpora: minusque etiam cum terrenis artibus colligantur. Extrema vero est seruitus, cum vitiis deditæ, rationis propriæ possessione ceciderint, nam ubi oculos a summa luce veritatis ad inferiora & tenebrosa deiecerint, mox inscitia nube calligant, perniciosius turbantur affectibus: quibus accedendo, consentiendoque, quam inuenere sibi, adiuuant seruitutem, & sunt quodam modo propria libertate captiue.*

S Thom. 1.
part. q. 20.
art. 1.

20. Quo etiam vultus peccati honestior adhuc appareat, immanis Protestantum error Deum eius auctorem facit: & consequenter afferit, pulchra quadam proportionem speciosissimis in Deo ideis aptissime illud respondere. quicquid a Deo eductum, id certe conforme perfectissimæ regulæ diuinæ bonitatis, diuinæ sapientiæ, ac diuinæ ideæ: proinde a laudabili sui charactere vnde poterit deficere? An aliquid in Deo obtinens sui simulacrum ac vim directricem, mancum aut deforme apparebit? istis ornamentis non mortuorum cranea vt magi, sed delinquentium scelera, id que in perniciem reipublicæ, vt dæmones, venustant Protestantes: digni sane qui inferni *Appellides* aut pollinctores a nobis vocitentur. *Fas autem nec est* inquit, *Cicero, nec vnquam fuit, quicquam nisi pulcherrimum facere eum, qui esset optimus.*

Cic. lib. de
vniuer.

1. Pet. 1.
Conc. Trid.
Conc. Trid.
sess. 5 cap. 6.

21. Quemadmodum ergo a bonis ciuibus virtutum officia exiguntur, ita illos admonet fides, omnia ad iustitiam a Deo infundendam, seu acquirendam, seu conseruandam, seu augendam referri. quo intelligamus, istius iustitiæ geminam pulcherrimam esse, absolutissimamque omnium virtutum periodum: Spectat idcirco ad optimum ciuem, nosse eius præstantiam ac singularem illius in ipsius anima effectum. Cuius rei notitiā optime assequuti Catholici, pronunciant, eam diuinam esse qualitatem in ipsa ciuis anima inhærentem: eam sua luce peccati tenebras, sui puritate eiusdem maculas, sua dignitate illius dedecus expellentem: nouam ac veram Dei creaturam, qua ipse Deus delectetur, constituentem. Huius animo præconcepta opinio, acres reddit homines ad vir-

2. Cor. 3.

tutum consilia: quo nempe ad iustitiam adspirantes, a peccatorum næuis liberentur, simul ac diuinæ naturæ inde consortes effecti, florescant. Ac inter reliqua argumenta fidei Christianæ ab Ethnicis admittendæ, hoc vnum, quod iustitia infusa, vt loquitur S. *Cyprianus*, expiatum reddat peccus, vitiorumque fædas notas ex illo expungat: quo tanto bono quod carerent Ethnicis, eos compellans, ait *Arnobius*, *Non tantum mala accidunt, verum grauius multo est, addidistis causas, quibus & vitia crescerent, & inemendabilis nequitia permaneret. vltra cutem reliqua non se extendunt, aut manuum opera.*

1. Pet. 2.

Cyprian. de
Baptism.

Arno. lib. 2.
cont. Gent.

*Quis eluet me Tanais, aut quæ barbaris
Meotis vndis Pontico incumbens mari?
Non ipse toto magnus oceano Pater
Tantum expiet scelus.*

Sene. Hipol

Cæterum Catholici iustitiam appetentes, ad nitores, & peccatorum elutiones eodem contendunt: quo Deo cum amabiliore, tum sibi ipsis etiam sanctiores euadunt.

*Tu sancte, qui atram picem
Candore tingis lacteo,
Eonoque cristallum facis,
Delicta purgans liuida.*

Prud. Ham.

Theodosius, vt narrat *Zosimus*, inducere eo motiuo voluit Romanos in professionem religionis Christianæ: quod eius *Promissio ab omni peccato, & omni impietate liberatio.* ob hanc causam appellatur hæc iustitia in scripturis lumen, aqua, emundatio, purgatio, vita, gemma, nouæ creaturæ forma, semen Dei: quod nempe peccati tenebrosos næuos, impuras fæces, damnum mortis, paupertatis extremum malum, veterem hominem cum actibus suis, Diaboli semen exigat: demum paradysum in hominis anima constituat; non qui primum hominem, sed primi hominis auctorem Deum trinum & vnum hospitantem digne excipiat: in quo cantillent *auiculæ cæli*, omne genus florum crescat, fluminumque seu virtutum purissimi latices decurrant: denique vt in eo dignus fructus appareat agriculturæ Dei, per Crucem & sanguinem filii sui peractæ.

Zosim. lib.
n Histor.

Ioan. 1. Ex. 4
Iacob. 4.
Math. 23.
1. Ioan. 1.

2. Cor. 5.

22. Huic tamen iustitiæ veritati, ac puritati a nobis descriptis resistunt, eam ignorantes, Protestantes, quo eiusdem extenuata ab ipsis æstimatione, ciuium contentiones, eorum dogmatibus perceptis, ad virtutem languescerent. Enimvero iustitiam statuunt non aliam quam quæ in Christo, nude credentibus imputatam: quæ neque credentium ipsorum sit expressa iustitia, neque in eis peccatorum sordes expellat: ita vt ea etiam admissa, potiori iure remaneant adhuc impuri ac iniusti, quā deterfi aut sancti. Cum itaque hoc modo in ipsis Intellectus haud percipiat virtutis & iustitiæ Christianæ dignitates, simul ac vitiorum fædas quasdam imagines sibi obijciunt: consequenter circa fines ipsos errante in ipsis intellectu, actionum honestates ac ciuilitates, quæ ex eis propagantur, ac circa media versantur, necessario deficient. Eo enim spectat eorum hæresis, vti vanis nominibus virtutis & iustitiæ delusi ciues, parū solida momenta ac res ipsas contemnerent. Iustitia quidem quæ inest nobis, eadem quidem Christi censetur

Calu. lib. 3.
cap. 2. Instit.
sect. 11. 4.

conletur & nostra, in quo pronunciato varietatem sententiae optime declarat S. Gregorius: *Iustitia nostra dicitur, non quae ex nostro nostra est, sed quae ex largitate fit nostra: sicut in Dominica oratione dicimus, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Ecce & nostrum dicimus, & tamen ut detur oramus. noster quippe fit cum accipitur, qui tamen Dei est: & Dei ergo est ex munere & noster fit veraciter per acceptionem. Ita ergo hoc loco homini iustitiam Dominus reddet, non quam ex seipso habuit, sed quam conditus est ut haberet, accepit, in quo lapsus perseverare noluit.* Duo quidem extremi errores suscepti de iustitia. Pelagii una, altera Lutheri ac Caluini. utroque iugulauit istis S. Gregorius, fidemque Catholicam quasi medium tenentem adprobavit. ac in eandem sententiam haec S. Augustinus: *Sic enim quisque non in sua, sed in Dei gloria, quia nec in sua, sed in Dei iustitia: id est a Deo sibi donata, custodit legem Dei.* Idem Doctor a Deo acceptae iustitiae frequenter adscribit legis observationem: ea de causa nimirum id facit, quod iustitia sit animae humanae quaedam insita vis ad bene operandum. quod neutiquam convenit externae Christi iustitiae credentibus imputatae, ut satis manifestum: etenim quod ad modum causae efficientis proxime movet hominem ad agendum, id in ipso homine utpote virtus activa, omnino constituendum. Cum ergo nostra iustitia a Sanguine Christi ad nos manarit, quo obsecro colore inde ardet: quo precio valet, quae puritate supra omnes adamantes nitet! Cruor Christi in hanc gemmam concretus, in istum valorem deductus, quam diuites, quam beatos reddit iustitiam possidentes!

CAPVT IX.

Synderisis, iuxta ac Conscientia, quas in classem virtutum Intellectualium referre licebit, sancte civiliterque apud Catholicos circa peccati malum a uersione & remorsu occupantur. De cuius malo Protestantes pessime definientes, neutrius usum vel sensum admitendum contendunt.

INter reliquas facultates, aut si maus facultatum actus, quibus anima humana ad recte fungendum suo officio naturae munere comparatur, Synderisis & Conscientia recensentur. Et quidem Synderisis fuerit, nota Principia practica, seu ad operandum instituta, comprehendere: ex quibus subinde conclusionem eliciat, statuaturque, hoc vel aliud in actionem suscipiendum, aut omittendum. Quae quidem conscientia quantum ad prauum opus duplici modo agere solet. primo quatenus iudicat, illud non esse peragendum. deinde postquam semel perpetratum fuerit, in quantum eius vi animae, cum quodam eiusdem morsu redarguente, displicet, se inde moleste ferre eius malum eadem sentiat.

2. Optimum, supra dictum, ciuibus contra quae rempublicam perdunt vitia munimentum, animae conscientia: quippe cuius vis vel in secreto, & ubi adest summa immunitas delinquendi, malefacta fugiat & auerletur. nec mi-

nus eadem solers ad emendationem, expiationemque procurandam, si forte in crimen aliquod grauius quis impegerit. Duo itaque mala distinguit conscientia in flagitio: vnum, ex quo naturae rationali contrarium: alterum, quo Deo & eius nobis datae iustitiae infestum. Prius in vnoquoque sensus ipse peccati probat & experitur: quis enim tam ferreus, qui impressi peccati acerbiter minime percipiat? alterum Dei veritas, nobis per fidem declarata, ostendit. dicit enim, peccatum committentem, Deo esse contrarium, a Diabolo satum, charitate cassum, mortuum manere, homicidam esse, non habentem vitam aeternam in se manentem, reum violationis Decalogi: *Quicumque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* S. Cyrillus, differens specialiter de peccato externae negationis Christi, ait: *non minus quod postea ex suggestione Diaboli mouet homo sententiam, & neget Iesum esse Filium Dei: amisit igitur gratiam, & a Spiritu sancto desertus, nec ipse in Deo erit, nec Deus in ipso.* Ea est enim iustitiae infusae excellentia, ut minime patiatur consortium grauioris delicti. conuenit sane in eam id, quod narrat Aeneas Siluius de Peneo flumine in Macedonia. *Arripit omnem Eurotam nec recipit, sed olei modo supernatantem, ut dictum est ab Homero, breui spacio portatum abdicat. poenales aquas, dirosque gemitus suis misceri recusans.* Eleganter quidem Origenes loquens de pulcritudine hominis iusti, ei attribuit decus coloris Aethiopici: iuxta illud Cantici, *Nigra sum, sed formosa.* ita quippe iustus formosus, ut tamen aliquantulum nigerulus. formosus, ut diuinæ naturae consors effectus: niger ob imbecillitatem & inclinationem in malum: adeoque propter peccata quotidiana, scilicet venialia, in quae vel iustus septies in die cadere dicitur. Propter penitentiam, inquit, *habebit aliquid Aethiopici decoris.* Si tamen ultra rationem decoris quis peccando nigrescat, euadit tandem Aethiops seu a Deo omnino alienigena, ut ait propheta Amos: *Nunquid non ut Filii Aethiopum vos estis mihi Filii Israel? Denigrata est, inquit Ieremias, super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis.* Etenim scriptura aperte dicit, quaedam species peccatorum cadere in iustos, idque septies in die: alias vero minime, sed potius si accesserint, iustitiam expellere. *Omnis enim in quo peccati voluntas est, Deo vacuus est: & ubi Deus non erit, illic diaboli locus est, ut ait sanctus Hilarius.* Neque est, quod nimium obblandiatur quis sibi definiens, vi fidei in Christum omnia peccata esse pari modo venialia: cum ex fide in Christum euadant potius peccata grauiora, minus venialia, magis Deo, eiusque legi contraria. Eleganter propterea S. Augustinus comparat Christianos peccantes, iuxta prophetæ verba, *farmentis a vite Christo amputatis, quorum nullus prorsus superest vltus: peccantes vero Ethnicos lignis siluestribus, ex quibus licet nodosis, arte fabrilis aliquid boni tamen fieri poterit. Super inimicos factus sum opprobrium: Hoc est, mihi vituperio, ait mater Ecclesia, quod externis infidelibus Filij mei, Christi membra, delinquendo peiores interdum*

Ezech. 18.

1. Cor. 6.

1. Ioh. 3.

Iacob. 2.

Cirill. lib. 3.

Theol. cap. 1.

Aenæ. sil. de

Eur. cap. 11.

Cant. 4.

1. Pet. 2.

Orig. serm.

2. in cant.

Amos 9.

Proverb. 14.

Aug. in psal

30. de grat.

& lib. arb.

cap. 3.

1. Ioh. 7.

Psalm. 30.

interdū reperiuntur. Merito admiratur S. Chry-
 S. Chrysost. *ostomus*, quamobrem cum omnia alia ad natu-
 hom. d. stat. ram spectantia, suis ingenijs apta semper con-
 prim. Hom. grue moliantur, solus homo inter ea peccando
 & iam Dominus ac Rex, a sua naturæ dignitate
 Deoque desciscat. Et alibi peccantem alloqui-
 tur: *Quomodo habes Regis impressionem, quomodo ha-*
 In illud pf. *bes diadema, quomodo habes purpuram? Faciamus*
 Ne timuer. *hominem ad similitudinem nostram. Si videris Regem*
 cum diues. *purpuram lacerantem & diadema, cum milite collu-*
dentem & prodeuntem e potestate sua; quomodo no-
ueris huiusmodi Regē? sic nec hominē ostendes, nisi etiā
animā humanā habueris. Sed quis sensus hominis, ma-
 3. Aliam ac aliam eorum condicionem virtu-
 tem ac vitium sequentium, visus Amos Propheta
 Amos. 14. *descripsisse: Recte via Domini, & iusti ambulabunt*
in eis: prauaricatores vero corruent in eis. Viæ Do-
mini sunt ipsius leges: & in eis ambulare est eas-
 dem seruare: quod Metaphora ambulationis
 Isa. 2. psalm. *significatur. Duo autem in ambulatione*
 100. *spestanda: scilicet ambulantis erectus ac nati-*
uus in corpore status: quippe in quo eminet ca-
put, ac reliqua membra apte in suis locis inferi-
us posita cernuntur. alterum est corporis pro-
gressio ab vno termino motum inchoante, ad
aliū, eundem motum claudentem. simili sche-
mate in actione virtutis duo consideranda: sci-
licet Rationis in apice imperij manentis, veluti
in idoneo situ collocatio, iuxta ac forma quæ-
dam progressionis in Deum. In quibus vijs præ-
uaricatores corruunt: nempe cadunt, dum
Dei leges violant. In quo eorum casu Duo pa-
riter distinguenda. videlicet capitis ad terram
deiectio, cum confusa qua dam membrorum
corporis contra naturæ ordinem positura: si-
mulque sistencia in aliqua terræ particula, in
quam lapsus recumbit. Quibus Duo in peccato
respondent: nempe Rationis abiectio infra sen-
situum appetitum; quæ alioquin illi vel ex na-
turæ instituto eminere deberet: & constitutio
finis in terrena aliqua voluptate, qui ad infer-
num, in centro terræ positum, hominem diuinæ
iustitiæ exortem deprimat. recte ergo boni
ambulant & mali corruunt, etiam dum eleuan-
tur, dum ad alta superbiæ culmina contendunt.
Qui quidem Præuaricatores, si credendum
Protestantibus, minime corruunt: quandoqui-
dem eorum iudicijs, adhuc coram Deo stant,
utpote eius Filij, iusti, & Regni cœlestis cum
Christo cohæredes, utcumque, persistente fide,
actionis lapsu ceciderint. Etenim si ambula-
rent de virtute in virtutem, iuxta eorum sen-
tentiam, nihil oſcius ambulant eodem a
peccato in peccatum, ut etiam ambulantes re-
cte corruere iudicentur. sin vero non corru-
ant peccantes, propter Christi iustitiam
fide apprehensam, neque corruent illi, qui ab
alto Dei & rationis imperio se dant præcipientes
in omnes foeceſ libidinum.
 4. Postquam conscientia circa peccati ma-
 lum cuius animum hoc pacto instituerit, tamen-
 si toruus iustitiæ vultus illum minime respex-
 rit, simili nihilominus tenore actionis perpetuo
 honestatem exercebit. Nihil attinebit Rada-
 manthos commemorare, iram Principis ingerere,

deceptrices præcipiendi modos excogitare, in-
 time iam latente ac semper præſente conscien-
 tia, quæ illico ac peccatum commissum fuerit,
 illud iudicabit, damnabit, discruciet delin-
 quentem. Vtilis etiam sensus a Deo infusæ
 sanctitatis in animo iustificati, quo ob illius
 puritatem & præstantiam is æſtimat, eam simul
 non posse consistere cum peccati lue & coin-
 quinatione. Cœlum vaporem aut exhalatio-
 nem sursum emissum non admittit: columbæ,
 munda animalia, cœnosa loca refugiunt: *Peneum,*
 flumen lutulentum *Eurota* excutit: *populus* *Exo d. 14.*
 Dei cum alienigena non maritat, arca cum i- *1. Reg. 5.*
 dolo minime consistit: sol & tenebræ in diuer-
 sa resiliunt: mirum idcirco haud fuerit, si iusti-
 tia diuinitus illapsa, ob sui excellentem for-
 mam, cum peccatis grandioribus haud com-
 moretur. Delicata sine dubio res iustitia, & in
 animam maleuolam haud intrat sapientia. quid *Sap. 11.*
 flori cum sterquilinio, quid gemmæ cum volu-
 tabro, quid Filio Dei cum prole Diaboli, quid
 spiritu cœli cum contagione inferni, quid fru-
 ctui sanguinis Christi, cum fœce Satanæ? *Sicut* *Citill. lib. 7.*
enim, ait Cyrillus, ad argentea vasa accedens ignis, *cont. lul.*
sordes illas insertas deponit, eodem sane modo etiam
diuini spiritus vis tanquam ignis, quæ in nostras im-
mittitur animas, nouo scilicet & diuino modo ab om-
ni nos macula liberat, & urget quodammodo naturam
in omne nobis contrarium opus. Cœterum, quis ig- *August. li. 1.*
norat, ait S. Augustinus, quod baptizatus paruulus si ad *de peccat.*
rationis annos veniens non crediderit, nec se ab illicitis *merit. cap.*
concupiscentiis abstinerit, nihil ei proderit. quod *19. 21.*
paruus accepit? Existimarem itaque, iustitiæ ac
peccati huiusmodi sensus, agnitos & perceptos
a Catholicis, vitæ ciuilis iuxta ac sacræ cardines
esse, seu duos polos, quibus vtriusque actio-
nes innituntur. iustitiæ aspectus auersabitur pec-
cati detrimentum: ad quam acquirendam seu
a peccato recuperandam, accerrime peccatus hu-
manum extimulabit illius perspecta elegancia.
rursum peccati cognitio ex conscientia, horro-
rem quendam eliciet illius committendi, quo
tam præclara res, qualis iustitia, exterminetur.
Peccatum quod est corruptio, inquit Clemens Alex. *Clem. Alex.*
andrinus non potest habere societatem cum incorrupti- *lib. 7. Strom.*
one, quæ est iustitia. Hæc duo, nempe iustitiæ ac
fauoris cum Deo retinendi bonum, simul ac
peccati, tanti boni corruptricis, malum, cum
probe cognita fuerint, actionibus, quibus a ciui-
bus incumbendum, & eis, a quibus fugiendum,
ut admonet S. Ambrosius, omnino imperabunt. *Amb. lib. 3.*
Quod si ambo, vel vnum eorum, ciues latue- *off. cap. 5.*
rint, voluptates, veluti noctis, & tenebrarum
noctæ oportunitates, eis naturæ nostræ infran-
tatibus secundantibus, omnis generis intempe-
riem, statim in eorum studia transfundent. In-
truetur quis, ait S. Augustinus, animam suam. si pec- *August. trac.*
cat, moritur: peccatum mors est anima. delectauit *49. in Ioan.*
quod malum est: consensisti, peccasti: consensio illa oc- *de fid. & op.*
cidit te. huius rei notio efficiet, ut ciues omni quo- *cap. 16.*
quo tempore peruigiles sint & acres ad vitan-
da peccata, eorumque occasiones fugiendas:
necubi securitate, ne quidem vel in iustitiæ cu-
mulo, aut illius durantis æuo, apparente.
Restitit annis Troias bis quinis *Senec. Ag.*
Noctis vnius ruitura preda.

An vero Protestantes istius noctis non modo noctuæ, sed etiam in perniciem Troiæ, scilicet reipublicæ, Sinones ac Græci vastatores, modo inquirendum.

5. Hæretici proinde, quo minns homines peccati conscientia tangeretur, diuersis temporibus ea dogmata tradidere, quæ illos docerent, ad eos minime spectare eius odium aut fugam. ad quod probandum, ex duobus capitibus olim argumentari: primo a Deo ipso, deinde a qualitate humanæ voluntatis. a priori Carpocras in primiua Ecclesia definiuit, a Deo traditum præceptum, quo iubeatur homo suæ concupiscentiæ in malum mouenti illico consentire: fædissimo errori prætexens verba Euangelij: *Consentis esto aduersario tuo cito. dum es in via cum eo, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te & in carcerem mittaris.* Ex quo Duo sequuntur: primum Deum esse auctorem peccati: qui enim præcipit aut suadet peccatum, censetur eiusdem causa moralis. alterum, homini nõ fore imputandum peccatum aut ei esse nociuum, ob quod doleret. quandoquidem illud perpetrando sit Deo obsequutus. A posteriori capite disseruit *Manichæus*, statuens ereptum esse homini liberum arbitrium a *Mali Principio*, ac proinde peccata a causa necessario determinata manantia, non debere fontis conscientiam multum adfligere: cum potius sint innocua, neque vere quod ad hominem, criminosa. *Calvinus* autem, quo hominis anima esset prorsus immunis ab omni acerbitate conscientiæ, cum esset interim conscia omnium peccatorum a se commissorum, ex utriusque in illum effectum impie & barbarice definiuit. quod enim in homine existit independentem a motu liberi arbitrij, id ad Deum transit auctorem. Quo fit, ait *Boetius*, ut vitia quæque nostra ad bonorum omnium referantur auctorem. pariter id, ad quod homo lege naturæ adstringitur, idem a Deo præceptum.

6. Quo minus crederent homines peccatum ob sui enormitatem, vim habere ad excludendum animo iustitiam, docent Protestantes, illum, motum esse arbitrij non liberi, sed necessitate ad delinquendum adacti. inanem idcirco luctum pœnitentium dicunt, qui crimen commissum a fatali causa, inepto quodam fato deplangunt: potius admonent,

Senec. Herc. Fur. luctus iste tuus:
Crimen nouerca. lapsus hic culpa caret.

Prud. Ham. Epimuro Nemo nocens, si fata regnant. Quis autem nescit, ait *Plutarchus*, eum, qui recte agere nequit, non posse non peccare. Pudet hic proferre cuiusdam Angli protestatoris immanem Theologiam: proferam tamen, ut mundo constet, quomodo in Protestatoribus ad insaniam usque *Hercules* barbaricus debacchetur. *Dæmones* necessario peccant, & tamen liberrime peccant. an nouit iste vnquam extremas differentias liberi, & necessarii, qui utraque de eadem actione simul affirmari pronunciat? Perinde facit, ac si dixisset, Academici nostri Cantabrigienfes, ex ratione quidem sua studia instituunt, eo nihilo minus ex ignorantia brutescunt. Cœterum Auctor quæstionum vet. & nou. Testam. apud *August. lib. 3.* *S. Augustinū* ea intentione persuasisse hominibus

dæmonem affirmat omnia peccata a necessitate quæst vet & causæ manare, ut illos eo ad peccandum dog. nou. Testam. matis instinctu fortius impelleret. Quanta ergo cap. 18. subtilitate usus est *Sathanas*, ut propriam ad peccandum hominem redderet, per quod inuidiæ expleret nequitiam? dum enim audit sic senatum esse, ut peccet, & Deum non ignoret esse iustissimum, credet se impune peccare: quia qui iustus est iudex non damnat eum, qui imperante natura peccauit. Si autem laudandus est bonus, qui quod natura erat fecerat, laudari debet & malus, quia & ipse similiter quod natura sua erat gessit: ut unusquisque permanens in eo quod facturus est, laudetur. quia si in quo factus manens vituperabilis habetur, auctorem tangit vituperatio, qui talē nasci fecit, quod displiceret. En autem factum peccatum artificijs Protestantum: en idem liberum & necessarium, en malum, en peccatum colludens amicissime in illis cum iustitia: en, ut peccatum cum iustitia communem auctorem sortitur Deum!

Sen. Hipol.

Monstra fato, scelera moribus imputanda, ut est apud *Senecam*. Iam calculis Protestantum renunciat, inciuiles esse Principum leges, etiam in ciuitatem directas; adeoque impiam & immanem cerni Dei prouidentiam, quæ peccatis suas leges opposuit, cum peccata, ductu fatalis necessitatis & naturæ ab ipso conditæ instinctu a mortalibus committantur.

Prud. lib. 2. cont. Syntmach.

Quæ quia constituunt, dicant cur condita sit lex
Bus sex in tabulis, aut cur Rubrica minetur,
Quæ prohibet peccare reos, quos ferrea fata
Cogunt ad facinus, & ineuitabile mergunt,
Quin & velle adigunt, prauum insinuamur votum,
Ne liceat miseris vetitum committere nolle?
Cedite si pudor est, gladiumque retundite vestrum,
Aspera nil meritis poenis plectentia iura,
Antrum carcereum dissoluite, corpora sub quo
Agminis innocui fato peccante tenetis.

At verba ipsa horum hominum proferenda: nisi fortasse existimabit quis, ea tabularum dedecora, oculorum spectra, animorum horrenda dogmata, æterno potius damnanda silentio, nedum futura paginarum nostrarum onera, ac labes.

7. *Sola impietate*, inquit *Lutherus*, & incredulitate cordis fit seruus peccati, dammandus nullo peccato vel opere. Dum fides turpis craterem fornicationum propinat, læti & immunes ad ebrietatem usque bibunt Lutherani: atque in hac indemnitate delinquendi, licentiam suam Evangelicam collocant, venerantur, religionis suæ *Laudem*, spiritus sui libertatem. & alibi: *Deus non est saluator sapientum, potentum, iustorum, sanctorum, sed solum fidentium.* Adæque explicate in eandem sententiam loquitur *Calvinus*, *Cloacina* Dæi Theologus: *Deliciantur interdum & Filij Dei*: scilicet persistente iustitia in filiis Dei, cōtra legem Dei ac naturæ adulterando, intemperanter viuendo, luxuriando, rapiendo & occidendo ipsi delicias animi consensu, iuxta ac opere externo, petulanter persequuntur. o quales Dei filios, ac ciues, hic nobis exhibet spectandos: nempe vititis delicijs fædos, & plane omni ex parte constupratos! Sancte iste furcifer suos istis admonet: *Nequaquam moriemini, utcunque peccatis obnoxij, nihilo tamen minus viuetis, & vitam promittit*

Luth. lib. de libert. Chris.

Luth. Tom. 1. pag. 106.

Cal. 2. Inst. cap. 3.

Caluin. 1. 6 cap. c. 1. ad Rom.

promittit Apostolus, modo carnis mortificanda studium
prosequimini: non enim exacte requirit carnis interi-
tum, sed tantum eniti nos iubet ad domandas carnis
libidines. quales euulgatae istae a Calvinistis Pro-
testantibus indulgentiae! inregum, horum sen-
tentia, libidinari, scortari, lustrari, furere,
dummodo quis utcumque conetur carnis pri-
mos motus in se reprimere: si actionis aliquid
Deo, consensum vero interim Diabolo attribu-
at: etenim hoc, illis lenocinante fide, secum
constituunt. Beza in huius schola edoctus, istis
explicat mentem Apostoli, quando dicit, Chri-
sti seruos peccatis esse mortuos: Haecenus nimi-
rum, ut reluctetur quidem spiritus, tamen non vincat.
Ex quibus Duo conficiuntur. primum, fidem
separari posse a charitate, & virtutibus, alterum
iustitiam simul manere in animo cum quouis
flagitio, Deo aut Principi infesto. etenim vin-
cente carne contra spiritum in materia tempe-
rantiae, ubi temperantia? in materia iustitiae, ubi
iustitia? denique in materia odij Dei, vel prox-
imi, aut cuiusvis peccati mortalis, ubi amor Dei
& proximi, qui obseruat legem? Inane porro,
quod dicunt, iustificatum per fidem non posse
huiusmodi grauius scelera committere, cum fa-
teantur Calvinus & Beza, fideles & filios Dei abs-
que iustitiae damno posse deliciarum, & in eis spi-
ritum a carne posse superari. Hinc aperte do-
cent, S. Petrum, abnegantem Christum Domi-
num, Dauidem in adulterium & homicidium
consentientem, etiam flagrantibus delictis, ius-
tos ac sanctos nihilo obstante extitisse. Haec est,
inquit Lutherus, ardua, & ut ita loquaris, insignis,
vereque omnipotens potestas. spirituale imperium, in
quo nulla res tam bona, nulla tam mala, quae non in
bonum mihi cooperetur, si credidero. tam longe ita-
que abest peccatum ab expulsiōe iustitiae, ut
potius in eius utilitatem cedat, modo quis credi-
derit Christi iustitiam sibi imputari. inter quam
fidem, ac peccata luxuriae vel iniustitiae, nulla
plane oppositio: maxime cum talia peccata sint
obiecta eiusmodi fidei, cuius quippe est credere
ea siue in actu, siue in habitu fuerint, reo non
imputari. potens ergo quis actu peccans, vel
proponens peccare, credere sibi non imputan-
dum quodcumque etiamnum agit, aut perage-
re statuerit: etenim obiectum alicuius virtutis
non est impossibile cum illius operatione,
quandoquidem sit causa & fomentum eiusdem
operationis. Concedunt vltro Protestantes, om-
nes motus concupiscentiae esse peccata morta-
lia, ac sic neutiquam meliora adulterijs, parri-
cidijs ac rapinis. admittunt, iustum septies ca-
dere in die: id est, ut ipsi volunt, septies in die
peccare mortaliter contra Decalogum ac legem
naturae. qui casus iustorum haud magis inno-
centes coram Deo, aut rei veritate, eorum iudi-
cijs, quam stupra, quam furta, quam homicidia,
quam rebelliones in principem. non ergo refu-
giunt concedere, infidelitate excepta, omnia alia
peccata incidere posse in iustos, eaque esse
6. ipsis innocua, veluti serpentes Herculi, venena
Mithridati, Marforum familiae, de qua Gellius
u. & Solinus, omne genus nocentis aculei aut scor-
pionis. Adeo in hoc negotio feruidi ad agen-
dum causam peccati Protestantes, ut quidam

eorum scripserit, reum peccati, solo opere si-
dei iustificari ante poenitentiam; cumque exce-
dentem ex hac vita ante actam poenitentiam,
seu aliud opus bonum, vel charitatem inductā,
virtute solius fidei, sine operibus per modum
effectus aut appendicis, ut iustum, ita saluandū.
Videntur isti, ad exemplum Cleopatrae, morsū ab
aspidibus. *Compertum*, inquit *Plutarchus*, *solum*
ferme aspidis morsum, sine ullo dolore vitam extingue-
re. Huius generis aculeus peccati apud Prote-
stantes, ea voluptate delinitus, qui pungendo
inficiendoque eorum animas, nihil præter altū
soporem incuriæ & insensibilitatis eis adfert:
ideoque lætantur in rebus pessimis. Exemplum
huius nefandæ insensibilitatis suspexere Prote-
stantes in quodam *Basilide*, immunitatem ad
peccandum profitente, vi cuiusdam in ipso per-
fectionis & innatæ electionis, ut scribit *Clemens*
Alexandrinus. Blandientis aspidis sibilus facile
auditur ab ore *Lutheri*: Si inquit, vera est gratia, ve-
rum non fictum peccatum ferto. Est peccator, & pec-
ca fortiter: sed fortius fide: & gaude in Christo. Suffi-
cit quod agnouimus agnum, qui tollit peccatū mundi,
a quo non auellet nos peccatum etiam si millies vno
die fornicemur aut occidamus. Et alibi: Fides neces-
saria est ut iusti simus, cætera omnia, heu quot &
qualia! liberrima sunt, neque præcepta amplius neque
prohibita. Si ergo conscientia tibi dicat peccasti; Res-
ponde peccaui. Ergo Deus puniet & damnabit non. At
lex hoc dicit. Sed nihil mihi cum lege. quare? quia
habeo libertatem. Imaginantur isti, suam acceptā
iustitiam similem esse lituo *Romuli*, qui teste *Cice-*
rone, Cum situs esset in Curia Salinorū, quæ est in pala-
tio, eaque deflagrasset, inuentus est integer. aut non
longe remotam arbitrabuntur a cōdicionetur-
ris lignæ ab *Archilao* ædificatæ, a nullo igne,
quod alumine illitæ, violabilis, ut narrat *Gellius*.
Ardeat dicunt concupiscentia in fidei, ardeat
usque ad furorem, & ultra feruorem, illæsa nihil-
ominus superfuerit iustitia. quam egregij isti
Salamandri! fieri ne potuerit, uti tot istius sortis
Marsij, ac turres, hæctenus in ignibus perierint,
abiuerintque in fauillas! Quæ Principis vita in
seculo: quis reipublicæ status in tranquillo:
quod iustitiæ pactum in Sancto: quæ honestas
in præsidio: quis Deus in cultu, vbi immanis
hæc Protestantum doctrina credulitatē inuex-
erit?

8. Quam vero hæc æstimatio sit ex turpitudine barbarica, ex depravatione doctrinæ Christi, quasi in fauorem brutæ libertatis traditæ, impia, nemini obscurum esse poterit. De inficiatoribus Resurrectionis hæc Tertullianus: *Nemo tam carnaliter viuit, ut qui negat carnis Resurrectionem. Negantes enim pœnam, despiciunt disciplinam.* Enimuero haud credentes, reparandam carnem ad luendum pœnas, quas pro delictis meruerant, ea ad omnia nefanda peragenda abutebantur. Tempore pariter S. Bernardi, ingenium Protestanticum se in aliquibus prodidit. *Quid enim aliud est inquit, Filium Dei crucifigere, quam facere mala, ut veniant bonæ: confiderenter peccare, ac cruci Christi quicquid peccant, imponere?*

Egregia sane vox, inquit, S. Hieronymus, quam audiat Hier. lib. 3.
Sponsa Christi: raro ieiunate, crebrius nubite: qui se- cont Iovin,
mel

Beza. in- 6.
cap. ep. ad

2. Tim. i.

Luther. de
lib. Christ.

Gell.lib.r6.

cap II.

Sol. de situ.

orb. cap. 9.

Abbat. conc.
Hill. pag.
308.
Recip. And.
Eud. Resp.
ad Antil.
pag. 53 54.
Plut. in An.
ton.

Clem. Alex
2. Strom.

I.uth Epist.
ad Melanc.

1. cap. ad
Gall,

Cicer lib. 8
Divinat.

Gell. lib. 1.
cap. 2.

Text. de Rel

Bern. lib. de
digit. Amor
cap. 5

Hier. lib. 3.
- cond. Loum.

mel

mel in Christo baptizatus, cadere non potest. Atque ut incipiamus ab iniurijs in personas Principum, quid Protestantem male affectum erga suum Principem cohibebit a prodicione, a paricidio, existimantem, hæc se perpetrantem, non malus malum animæ suæ incutere, quam facit iustus septies in die cadens: quam quilibet alius, in quo æstuans concupiscentia ebullit continuo in motus Dei legi contrarios, integra & inuiolata interim persistente iustitia? Num ad cogitatum facinoris animo exhorrebit, postquā crimen hoc pacto extenuarit, sanctimoniam cum Dei fauore, etiam vigente facinore sibi pollicitus fuerit? Deus, dicunt, interiecto Christi merito impeditus, non videbit sanguine Regio purpuram sædantem: nō imputabit sicario paricidalem ictum, non veneni truculentam insperfectionem eis, qui fide iustitiam Christi Filij sui apprehendentes, fata Principum machinantur. naturæ impotentia attribuenta solum omnis cruda in personam Principis grassatio, quam fides ab animæ damno facile excusabit. Filij Dei impune deliciantur: impune ergo occidunt Reges suos, si illos interficere, sit ipsis in vindictæ delicijs: non enim ira & rabies suis delicijs destituuntur, ne existimemus, vnam libidinem concupiscentia delicijs circumfluere. occidit David seruum absque detrimento iustitiæ, ut ipsi volunt: cur non eodem pacto seruus Regem, ut pari modo Caluiniano indemnes, quod ad animæ iustitiam, delicientur?

9. Sin vero a personis Principum descendamus ad priuata ciuium negotia, videbimus similiter, Sirennem hanc iustificantis fidei, illicere Protestantes ad scopulos plane barbaricos & immanes. Quispiam apud se statuens, damnum acceptæ iustitiæ haud se passurum, si clam ductus cupiditate, leges patriæ violet, si quod suum non est ad se rapuerit, si alterius vxorem appetierit, certe plurimum, urgente tentatione, ad ea facinora inde incitabitur. Quis in sexu fæminili tutam arbitratur fidem connubialem, ubi ille sibi persuaserit, violationes thori cohærere posse cum iustitia & amicitia cum Deo? an vllus fidum sibi præstituet in æde famulatu, quando nouerit, famulos existimare, suas rapinas minime sanctitatis exsortes, sed se futuros filios Dei simul ac furunculos diaboli: Imo cum maxima iniuria in res ciuiles hæc opinatio Protestantum in se summam continet blasphemiam in Deum. Enimuero in ipsum blasphemum, dicere, fures, adulteros, Dei & proximi ocores, fidem exterius negantes, manere filios Dei ac ab illo secundum præsentem iustitiam amari: tales dico, qui tam prodigiose a fine, in quem diriguntur, ac medijs a Deo institutis, actionis prauitate exorbitant, filios esse Dei, ipsique charissimos. blasphemum hoc ipsum in iustitiam Christianam, qua Deus suos imbuat, & tanquam stola mundissima exornat: quasi in eodem subiecto reperiretur hæc gemma pariter cum sceleribus furti, adulterij, prodicionis & omnis generis nequitia. quale iam beneficium lauari, dealbari, ditari sanguine Christi, cum hæc ex sententia Protestantum, etiam nebulonibus contingant: eis etiam, qui ut scribit Gregorius Turonensis, cum quodam Ariano dicunt: Non esse no-

xium, si inter gentilium aras & Dei Ecclesiam transiens, vtraque veneretur. Spurca hæc credulitas Protestantica, eorum plane camerina.

10. Dedecus hoc nominis Protestantici, cum ex seipso infame, tum a sacris literis manifeste proscriptum, inde aliqui eiusdem sectæ fatentur, grandioribus quidem peccatis amitti ad tempus iustitiam, sed certo certius nihilominus denuo ante mortem reuersuram ad animam, quam aliquando sanctificarat. Cæterum hæc parietis, vel potius sætidi sepulchri dealbatio, neutiquam melior aut nitidior priori iudicio. Enimuero modico tempore carere iustitia haud graue illi damnum apparebit, qui libidinari proponit: certus enim redditur quo ad effectum beatitudinis obtinendæ in cælo, ante horam obitus regressuram iustitiam perditam, se inde haud euasurum deteriore. Priuilegium hoc ab ipso cogitatum, illum dubio procul animabit ad peccandum: similiter proinde lenocinabitur, similiter indemnitate contra ciuiles mores vtrisque hæc persuasio pollicetur. Est ergo iustissima causa, ob quam a bonis ciuibus, adeoque a Christo Domino transfugæ effecti Protestantes, eorum incant consortium, de quibus canit Prudentius:

*Proh pudor, armigeris amor est proferre lacertis
Lilia luteolis interlucentia fertis,
Et ferrugineo vernantes flore coronas!
Hu placet assuetas bello iam tradere palmas
Nexibus? his rigida nodis innectier vlnas!
Ut mitra cesariem cohibens aurata virilem
Combibat infusam croceo religamine nardum.
Post inscripta oleo fontis signacula, per que
Vnguentum regale datum est, & chrisma perenne,
Ut tunc incessus vestigia syrmat e verrat,
Sericaque infractu fluitent ut pallia membris.
Post immortalem tunicam, quam pollice docto
Texuit alma fides, dederat, quibus ipsa renasci.*

Hinc omnes vehementer incitari ad peccandum manifestum satis. naturæ enim pronitas in illicitum criminis, quæ homini insita, viget plurimum voluptatis causa ad violandum Dei simulac naturæ leges. Cui inclinationi cum accesserit persuasio impunitatis, scilicet crimen haud impunitandum, aut acceptam gratiam iustitiæ expulsum, illico immanis furor cum impulsu impudentiæ, pectus humanum accendit appetitu vitiosæ iucunditatis. Ac quod ad damnum attinet iustitiæ amittendæ appulsu peccati, illud retardare non poterit animum Protestantis alicuius a perpetrando flagitio. nam si sola fides Christi iustitiam apprehendens iustificet, tunc ea permanente, & apprehendente, iustitia excidere nequit. verum quis Protestantum asfirmabit, cum omni grauiori peccato copulari infidelitatem, quæ eam fidem expellat? at sine infidelitate, concepta semel fides in tuto. Sin dicant, in omni grauius delinquente reperiri infidelitatem, fidei iustificantis expultricem: quæro, an hæc infidelitas præcedat actum gratia exempli furti, an simul sit cum illo, ve sequatur. Si dicant præcedere, peto, quam obrem iustitia amittitur antequam fiat violatio decalogi; & quare tentatur ad infidelitatem aliquis

Tit 9 ad hoc

Arist 2.
Rhetor.

Prud. in
Psych.

Luc. 15.

Apec. 22.

ad hoc vt postea tentetur ac vincatur a tentatione carnis? si statuatur simul committi infidelitatem cum furto, affirmabo, id falsum, quandoquidem tentari quis poterit ad furtum, & nō ad infidelitatem. at neque illud postremum definiri poterit: si .n. infidelitas sequatur actū furti, illud excusabit fides in aliquo priori, & efficiet vt non imputetur. quam ergo certum, actum fidei iustificare, tam certum, nullum homicidium aut furtum credenti nocere.

Hor. lib. 2.

Ierm. Sat. 7.

tolle periculum,

Iam vaga profiliet franis natura remotis.

I. en. lib. 1.

Tert. cont.

Valentin.

Olim ex Ecclesia primitiua, tanquam sordes, eieci Gnostæ seu Cathari: nempe Puritani; quod se auro & radijs solis compararent flagitia committentes, ab eis quippe nihil læsos aut corruptos. Pari modo ac caractere simili dogmatistis, Protestantes hodierna die Gnostæ sunt, ac Puritani, affirmantes, se aurum esse preciosum, se radios solis splendissimos, hoc est sanctos, iustos, filios Dei, etiam dum deliciantur, & sædis actionibus contaminantur. Sed aliud fuit disciplina Christianorum, aliud luxuria violentorum.

Aug. lib. 2.

cont. Faust.

cap. 11.

12. Ex istis euidenter constare poterit, quam cæca, quam impudens, quam odiosa Protestantum superbia, qua iactitant, inter omnes mortales se maxime illuminatos: imo vniuersos ipsis nō annuentes, Cymmerijs plane tenebris ignorantiae miserrime implicatos. Si enim respiciamus ad singulas species cognitionis, quibus intellectus humanus tam sacre, quam ciuilitate illustrari solet, in cunctis eos deficere ac cæcutire experiemur. Fidem diuinam conuellunt plane; sapientiam haud callent, scientiam negligunt, Metaphysicam non adsequuntur, artes reiiciunt, demum synderisi & conscientia, vt vidimus, carent. Si ergo ita voluntatibus sint etiam deprauatis: quantum ad media actiua vitæ sacræ & ciuilis, quemadmodum mentibus quod ad intellectiua, obtenebratis, iā videbimus ex eis, quæ in hoc argumentum disputanda in reliquis supersunt.

CAPV T. X.

Vt ciuile omne Regimen certa sui forma constet, ita a fide Catholica instituti, eam, quæ Monarchiæ est, mirum in modum colunt ac stabiliunt. Monarcha etiam, sicut in vniuersum Principibus, vim ad obligandum subditorum conscientias attribuunt: Protestantibus interim Monarcharum legum, consuetudinumque manentibus coniuratis hostibus; ac in omnem externam auctoritatem rebellibus.

Monarchiæ nomine illud regimen significatur, in quo vnus imperat. duplex autem Monarchia. Vna barbarica, & inciuilis, in qua Monarcha, solus rerum Dominus, subditi autem serui seu mancipia, altera ciuilis, in qua subditi suorum bonorum Domini habentur, ramentis eorum omnes facultates alto dominio ipsius Monarchæ, in casu boni communis, subijciuntur, idque iuxta illum gradum,

Arist. lib. 5.

Pol.

quem ciues in initio decreuerunt, aut mores processu temporis obtinuerunt. Ciuilis autem Monarchia dupliciter subditos respicere dicitur. primo, quatenus Monarcha subditorum imperata opera vititur ad regendum rempublicam. & hoc illi commune cum barbarica: nunquam enim extitit Monarchia adeo absoluta, quæ non demandauerit quibusdam ex subditis certa munera & officia in republica; cum Monarcha ipse omnia se solo peragere nequeat, vt aduertit Tertullianus; Atqui nullam dico dominationem ita vnus sui esse, ita singularem Monarchiam, vt non etiā per alias proximas personas administretur, quas ipsa prospexerit officiales sibi. Deinde respicit ciuilis Monarchia subditos tanquam aliquam partem regiminis obtinentes: cuius vi obediunt Monarchæ non despotice, sed ciuilitate, adeoque amanter, vt docuit S. Thomas.

Tert. l. cont. praxeam.

S. Thom. 1.

2. q. 26 art. 1.

2. In vniuersum autem quam plurimæ Nationes Monarchiam duxere intollerabilem; ciuili quippe ac naturali ciuium libertati infestā. Romani, inquit Plutarchus, nomen Regis tanquam libertatis priuationem exhorruere. Non quod ipsa forma Regiminis Monarchiæ ipsis displicuerit, sed quod Monarchas passim viderint excellentibus illis virtutibus destitui, quibus præpollere deberent, quarumque consilijs propius quam alii, ad Dei similitudinem accedere. Ex quo factum, vt tales Monarchæ, vnde se contra aliorum odia munirent, simulque efficerent, vt vectigalium bona suis ipsorum vtilitatibus inferuirent, in tyrannidem passim declinarunt; nullam artem aliam gubernandi exercebant, quam deceptricem, quam violentam, ac summam barbaricam. Cum Athenienses hospitum ritu Pyrrhum Regem in suam ciuitatem admisisserent, vt scribit Plutarchus, cuidam suo familiari dixit Pyrrhus: Caterum si saperent, nulli posthac Regum portas aperirent. ac in sententiam differens cupiditatum in Regibus addit Plutarchus. Acuto ferro diuidunt fratres domum: adeo fera & inhumana cupiditas est regnandi. quorum cupitates non pelagus, non montes, non deserta, non solitudo, non qui Asiam, Europam diuidunt, termini definiunt eos, sed contingentes ac permistos quiescere nullo modo existimandum: pugnabunt semper, insidias atque inuidias ingenitas habentes. pacis enim & belli nominibus, tanquam nummis, vt contigit, vtuntur non ad iusticiam, sed ad commoditatem. tunc meliores, cum aperte bellum inferre fatentur, quam cum iniuriarum cessationem amicitiam vocant.

Plut. in Ant.

Plut. in Pir. in demet.

3. Hinc inter alia argumenta nostræ fidei insitæ veritatis, vnum eluxit in efficaci ipsius energia ad proferendum eximiam & congruam virtutis dignitatem, tam in ipsis Monarchis, quam in ciuibus, qui sub imperio Monarcharum viuere delegerunt: præstititque, vt in plurimum sibi Monarchas præfici Christi cultores voluerint. Constantinus Magnus & Eusebius Cæsariensis, differentes de excellentia Christianæ religionis, ac eodem de magno inde a Deo in nos collato beneficio, inter alia intulere iam factum, vt homines vnus Dei agnitionem, & erga vnum Principatum obseruantiam profiteantur a quibus prius humanū genus auersum videbatur. Cæterum nos Christiani, quod etiā

Math. 20.

Const. orat.

con. Sanct.

Euseb. orat. de

laud. const.

Ig. ep. a. sum

admo-

admonuit S. Ignarius, nouimus Monarchiæ statum a Deo expressum in terris, ad imitationem Monarchiæ in cælis. Hoc sane ipsorum iudicium descendisse vltimū a fide, qua credunt, institutione diuina formam regiminis Ecclesiæ, totius per orbem terræ diffusæ, esse Monarchiam, summūque Romanū Pontificem, vtpote Christi vicarium, Petri successorem, aliis omnibus præesse. Vnde animaduertentes, hanc formam regiminis Deo charam esse in ipsius Ecclesia, eamque diuinæ sapientiæ conformem, inde Monarchiæ amantes, eandem etiam in ciuili imperio spectandam & confirmandam omnino statuerunt: descendit enim facile ad ciuiles mores ipsorū, quod diuinitus semel quod ad sacra animis hauserint. Quinimo si res etiā vel nostris oculis subiectas contempleremur, videbimus, nobilissimas orbis Christiani Monarchias, non modo a Catholicis fundatas, verum etiam ad plurima centenaria annorum felicissime propagatas: loquantur hac de re Hispania, Gallia, Anglia, Scotia, & alia Christiana regna. Placuit nostris ad imitationem rei sacræ, negocia pariter ciuilia reducere ad vnitatem, & efficere, vt Principes singulares in suis diuinibus, Deum ipsum inter sanctos ac beatos illos spiritus, quadatenus representet. Istā enim ait Eusebius imperij formam lex, quæ lex omnium est, humano generi orbem terræ incolenti tribuit: quippe hæc regie potestatis compos lex, vnum omnibus præscribit imperium. atque Monarchia certe omnes alias Rerum publicarum species & administrationis modos longe superat. Nam multiplex imperium, quod ex hominibus honore & sensu paribus constat, quodque cum Monarchia ex aduerso pugnat, confusionis & seditionis potius quam imperij nomen meretur.

4. Protestantes autem eo ipso, quo libertatis & superbiæ appetentes, inimici Monarchiarum reperiuntur. proinde vt laxius viuant omni soluti imperio, Monarchiam, quæ disciplinæ leuiores mater, omni xū excindere vbique loci conantur. Cupiunt enim, vt cuncti suæ professionis sint Reges apud eos, quemadmodum omnes sacerdotes, omnes in rebus diuinis supremi iudices. ob hanc causam ipsis chara Anarchia & confusa ex libidine vniuscuiusque rerū ciuiliū administratio: obedire, subijci vni alicui, in vniuersum illis habetur detestabile. Et quidem ex nullo alio apud eos sensu odium hoc Monarchiæ ita exurgit, quam ex illo, quo Romani Pontificis Monarchiam animis exacerantur: enimvero in illo omnem plane Monarchiam extremo odio prosequuntur. Nam si Ecclesiæ Monarchiam merito traducant ambitionis & impietatis nominibus, simulac Christianæ libertati, qua singuli in spiritualibus Domini, aduersantem pronuncient, quamobrem in ciuilibus Monarchiam adprobarent? Si arbitrentur, Christi Ecclesiam gubernandum non absoluta in ea Præsulū Monarchica auctoritate, sed vnicuiusque parocciæ aut familiæ seorsim existentis multitudine; cur non sentirent negocijs ciuilibus præesse etiam debere hanc ipsam multitudinis Anarchiam, vt corporum regimen ab animarum gubernatione penes eos apposite deriuetur? an quod animis vtile, id

corporibus pestiferum? imo cum Ecclesiæ Anarchia, quam affectant, consistere nequit reipublicæ Monarchia: tum quod a ratione alienum, meliorem regiminis formam attribuire reipublicæ, peiorem Ecclesiæ: tum quod cum hac dissonantia regiminum, scilicet Monarchiæ & Anarchiæ, pax & tranquillitas neque in Ecclesia neque in Republica diu seruari poterunt. Anarchia Ecclesiæ, si nō erit dissensionum nulla ratione compescendarum, non tantum inter diuersas multitudines independentes, sed etiam in vnaquaque multitudine singillatim sumpta, quæ quidem dissensiones Monarchiam ciuilem distrahent in partes: semper enim in rebus diuinis gliscientes controuersiæ, in reipublicæ perturbationem vltius redundant. Porro infinitus eorum numerus erit, qui contendunt, reipublicæ regimen componendum omnino ad idæā regiminis in Ecclesia: proinde quod hoc sit anarchicum, ex eo definient & illud tale esse oportere: & propterea Monarchas, hostes esse Euangelij & Christianæ libertatis facile proclamabunt. Si multitudo ipsorum promiscua iudicet in rebus maioribus, nempe sacris, quare non iudicaret in rebus inferioribus, scilicet prophanis & ciuilibus, vt recte argumentatur S. Paulus? 1. Cor. 6. Nescitis, quoniam Angelos iudicabimus? quanto magis secularia.

5. Quod si ab ipsorum dogmatibus ad actiones eorundem cogitationem diuertamus, luce meridiana clarius apparebit, illos ingenti odio feruere in Monarchas. In Scotia, vt Serenissimus quondam Rex Iacobus scripsit, Calvinistæ inimicitias ardentissimas in illū exercebant eam solum ob causam quod Rex esset. Hollandis Calvinistis præcipuum studium, Monarchis ruinam incutere: & suum vbique populare Regimen inducere ac propagare: vt contra eos egregie literis, Christianis Principibus datis, nobilis quidam Germanus, ex annorum ferme octoginta obseruatione historica, luculenter nuper demonstrauit. Et quid aliud in Gallia Hugonotti iniussu Regum aices & opida muniendo, milites conscribendo, aperte multoties rebellando, Synodos suas furiosas congregando moliti, nisi vt Monarchiam illam nobilissimam Gallicanam destruerent? In Anglia, quo tendebant Protestantium in suis Parliamentis in Regis Iacobi postulata pertinax renitentia, imo petulans insolentia, nisi vt Monarchiam Anglicanam in contemptum adducerent, vt Puritanicis ludibrijs eam omni maiestate imperij exuerent, vt demum sola fides, & soli nebuloſes ibi rerum summa potirentur? Libro publice a se edito, testatus Serenissimus Rex, Parlamentarios in Anglia, quantum ad iura Coronæ, vna monetæ excusione excepta, reliqua omnia sibi vendicasse, usurpasse. Enimvero Regem cupiunt suis iuribus spoliatum, amicis externis priuatum, pecuniarum suppetiis denudatum, debilem reddere, de quo ipsi postea pro sua libidine liberius & oportunius disponderent. Delinquentes Principes arbitrantur Protestantes, populi iudicijs damnandos, & eorum armis deiiciendos, trucidandos. Hec

Basil. doron

Calu in c. 6. ad Rom. nius,

Hieron. ep.

Euseb. orat. De Laud.

omnia peccata rigidius auerfetur, eorumque meretricantes occasiones declinet ac detestetur. Certe ut ab synthii succus, in mel expressus, eius dulcorem corrumpit, ita timoris istius sal, carnis madentes voluptates gustu in nobis cōpescit.

15. Istis acerbis cilijs aduersantur Cypri incolæ, Protestantes, euadendi in cœlum, ac permanendi in statu iustitiæ iam securi. inde timorem, voluptatum hostem, ad Iudæos a se relegant, utpote prædestinatis Dei filijs: ad damnandos infideles transferunt. at quid hinc reliqui præter peccatricis voluptatis libertinam appetentiam? si Dea voluptas ad eos pro sui imperij dilatazione disputaret, profecto eisdem nihil magis disuaderet quam Dei timorem, eius aduersarium terribilissimum. abigite, diceret, hoc truculentum monstrum, setosum hunc eremitam vestris cæcibus expellite: ne sitis herinacii in petris, sed luxuriantes iuvenes in pratis. proh fasciculum spinarum! quem molliciei mearum manu opponitis, hunc tradite *Vulcano*, aut penitus ipsa refugiam ad vos appropinquare. Profecto voluptas disertura si esset pro suo imperio inter homines, non alijs verbis aut argumentis id perageret quam quibus Protestantes suam Religionem confirmant. ob hanc causam istius timoris olim hostes hæretici, voluptatibus sese omnino tradidere. quod *Marcioni* & suis sequacibus *Tertullianus* istis exprobratus: *Hoc erit bonitas*, inquit *imaginaria, Disciplina phantasma, & ipsa transfunctoria præcepta, secunda delicta. Age itaque qui Deum non times quasi bonum, quid non in omnem libidinem ebullis, summum quod sciam fructum vite omnibus, qui Deum non timent?*

16. Ac licet virtus præterea sit sensu doloris affecta, non recusamus nihilominus eius duritiem subire, illius molestijs compungi, cogitantes illud ingens in cœlo præmium, quod bona opera exercetis manet. si quis sit per vastum mare cursus turbulentior, is tamen nos a nauigatione non absterret, portus securitatem & amœnitatem animis meditates. si qui subeundi & exantlandi labores in agricultura, perferendaue damna in seminum sparsionibus, nos non retardant ad futuram messis cogitationes extendentes. amabilis sane ea voluptatum abdicatio, quæ in torrentem exit æternæ voluptatis. Reposita hæc spes in sinu *Iobi*, ei patientiam contra dolores intulit & confirmavit: imo omnes acerbitates ei reddidit expetibiles. Præmiū illud est, quod hominem armat ad meriti labores, ad difficultates ac ærumnas subeundas: præmium est, quod absynthium rosæ præfert, quod saxolas calles viretibus complanatis potiores facit.

17. Renituntur autem vehementer quantum ad hoc voluptatum repudium, Protestantum dogmata, nec auelli omnino volunt ab inertie iucunditatibus. si enim verum, quod ipsi commentantur, omnia scilicet opera virtutum peccata esse mortalia, etiam in renatis, licet eis a Deo non imputentur: si illis nullum præmium in cœlis retribuendum, quid operæ precij eorum angoribus in hac vita vexari, curis exedi, asperitatibus implicari? dicunt, Christi iustitiam credentibus imputatam remunerandam in cœlo dumtaxat, non opera virtutum, quæ sædissi-

ma ducunt. maneat itaque in securo hæc Christi iustitia sola fide apprehensa, se abstineant interim a studiis virtutum, quæ ariditates ad diuinum præmium sterilefcunt: quid opus sibi cōsciscat fidelis operum lepram, pannum menstruatam, idque cum summis doloribus, & in charam voluptatem multiplicibus contumelijs? quocirca semel adeptæ iustitiæ per fidem, quo magis in otio fuerint voluptuosæ inertie. eo pauciora peccata mortalia retinebunt suis sententijs: quod sane & valde optandum. quis enim nolle quam paucissimis peccatis contaminari?

18. Catholici, dum leges naturæ iuxta ac Dei, cogitant, regulas esse actionum suarum: pariter dum valorem expendunt suæ per Christum redemptionis, norint inde ipsis affatim esse gratiæ ad eiusmodi leges obseruandas. impigre proinde sese operibus bonis accingunt, neque ullam refugiant asperitatem, quam non euincant. segnis & imparatus ad fortia asperaue consilia, obstupescit, is, cui nihil inest generositatis, ad adspectum difficilius officij, se labori & periculo subducit. *Eneæ* nubem, donum *Veneris*, requirit, cuius obiectu acris *Turni* ictum eludat. cæterum talis non est Christianus, quod armatura Christi protectus, quod eius ignibus inflammatus, quod leonino illius spiritu animatus. non ergo reputat, aliquid pensi sibi a Deo aut natura impositi impossibile, aut effectu impossibile, ut careat libenter voluptate desidie, vel perferat dolores optimæ contentionis. leges non sunt ei obstaculo ad depugnandum fortiter in dolores, ad incedendum per vias duras, sed potius talium adpectus incitamenta ad aspera consilia, ac veluti Cynosuræ, quæ ab impuris voluptatibus Syrtibus, cursum nostrum, alio ad labores, ad fortitudinis ac patientiæ difficultates traducant.

19. Hic autem Protestantes, quod legum intuitu a voluptatum bellarijs auocentur, exanimati prorsus consistunt. proinde haud ducunt leges regulas morum, non inductrices in officia virtutum, sed potius quadam impossibilitate ab surdas sententias, sua feritate accusatrices scelerum, vanitate aditum aperientes omnibus facioribus, quæ cum sensu voluptatis ab homine committi poterunt. ut quid enim attinet, casto irritoque conatu, in legis obseruantiam incumbere, ab omnibus abstinere delicijs earum ductu, aut admonitu, si impossibilia homini mandent? Ne frustra laboret quis proinde actionem suam præpositæ regulæ conformare, ad eius a nullam vitam instituere: & hoc pacto crearet lenocinijs voluptatum, quandoquidem hoc illi effectu impossibile, uti Protestantes ausi in Deum, hominesque definire.

20. Dolorem porro pœnitendiis, tam repugnātem ingenio voluptatis, præmittendum sentimus ab adultis, tanquam requisitam animæ dispositionem, gratiæ iustificantis infusioni. Nec parua res est, inquit, *S. Augustinus*, quod nos docet *Spiritus Sanctus* gemere: insinuat enim nobis, quia peregrinamur, & docet nos in patriam suspirare, & ipso desiderio gemimus. aculeosum omnino & acerbū cum cogitatu, tum affectu, animis recognoscere peccata, quæ in Deum bonum ac potentem commisimus, ac eis veluti sanguinem filii

ipsum

Tert. l. cont
Marcion

Iacob l.

Iob. 10.

Calu. lib. 2
Iust. cap. 6.

Virg. 9. Æn.

Sap. 5.

Aug. lib. de
spir. & lit.
cap. 13, cont
Iul. cap. 26.
lib. 1. cont.
2. epist. pef.
cap. 4. de
fid. & ep.
cap. 12.

Luth. lib. 1.
de lib. pag.
118. Calu.
2. Iust. cap.
7. sect. 7. 10.

Aug. Tract.
6. in Ioan.

Conc. Trid.
cap. 7. sess.
6.

moribus dependere: veluti ac ad barbaram insaniam Protestantici *Wiclesi*, omni imperio illos excidere statim ac mortale aliquod crimen committerent, existimarem: quin potius nouimus, etiam discolis obtemperandum, quod admo-

1. Pet. 2. cōc. nuit *S. Petrus*, & Concilium *Constantiense* idem cons. Act. 1. definiuit. in hac enim naturæ nostræ ad delinquendū summa fragilitate, iniquū sane esset, ad cuiusuis mortalis peccati accessū, imperandi ius in Principe suspensum constituere. Cæterum Protestantum parentes, in istis *Vviclisticis* dogmatibus libertatis suæ Euangelicæ partem, in Principum nempe indignis depressionibus ac miseris deiectionibus, contemplati-

10. Contingit porro, magistratū civilē illud ipsū interdū præcipere, quod lege naturæ prius decretū: ad quod implendū Catholici sese alacriter

Aug. li. 1. de accingunt, credentes se diuina gratia adiutos, nat. & grat. id in sua potestate habere. nam vt inquit *S. Augustinus*, Firmissime creditur, Deum iustum & bonum impossibilia non potuisse præcipere. Protestantes autem cogitantes legis naturalis obseruationē impossibilem, statim ad obiectum civilis officij, animos despondent, eoque legem Principis liberrime transcurrunt, putantes, haud futurum suis animabus id noxium, cuius oppositū ipsis factū impossibile. imo deficientes ab eo gradu, quē præscribit lex, etiā dum conantur legē seruare, arbitratur, se mortaliter delinquere. Satiū ergo illis ac sanctius nihil agere, quod ad legis civilis mandatum pertineat, quam aliquid tentando, eodem animas suas scelerare.

11. Quæ vero propria sunt obiecta legum civilium, aut municipalium, ante legislationem non obligantia ciuium conscientias, ea Protestantes appellant *adiaphora* scilicet indifferentia Calu 1. 2. Inf. cap. 9. sect. 14. Luth. n. ita vt bona & sancta conscientia manente, absque piaculo peccati omitti poterūt. Cuius opinionis vi non modo sunt Protestantes inobedientes, rebelles, sed insuper ad offendendum ad præuaricandum eodem incitantur. Si enim nullum malum contra iustitiam & sanctitatem animæ, violatione legum civilium ipsi accrescere autumant, quid illos pronos in iniquitatem a scelere coercebit? Imo inter eorum *adiaphora* seu indifferentia, vnum ex ingenio dogmatis ipsorum, hanc singularem personam pro Principe ducere, & consequenter eius legibus obsequentes esse. quod luculentius constabit, si modo fingamus, Venetos, aut Genuenses, sibi iam recens Reges, mutato statu reipublicæ, præficere. id enim penes Protestantes indifferens, & conscientiam minime obligans, quod ante legē latam haud obligabat eisdem ciuium conscientias. Sed Veneti & Genuenses non tenebatur ante factum hoc ipsorum, quod supponimus, Regē hunc agnoscere, ergo denuo creato huic Regi obedire vel resistere, quantū ad malū conscientia, ipsis indifferens. eandem prorsus veritatē obtinet hoc argumentū contra Protestantes quo ad omnes plane Reges, quādoquidē primitiuo populi consensu suam auctoritatē acceperint, ante quē consensū nulla extabat cōscientiæ obligatio in quouis ad illis parendū. Quo ergo in statu, & in quanto periculo, versatur Reges inter subditos Protestantes, existimā-

tes, sine peccato, ad conscientias suas peruadēte, se posse personā istius Regis e solio suo deicere & omnes ab eo latas leges aspernari, cōculcare? ostendant velim, ex quo capite indifferens, seruare leges ciuiles alicuius Principis, aut non seruare, nihilominus minime esse indifferens, hunc vel alterum pro Rege acceptare? Etenim correctionis Regiæ potestatis virtus directiua & coercitiua in ipsius lege. Si ergo Protestantes ad indifferentiam reducant leges a tali potestate latas, consequenter ad similem indifferentiam reijciunt hunc aut alterum Principem fateri: adeo vt conscientiam non attingat illud factum, quo iste Princeps omni potestate spoliaretur, quam barbara, quam immanis hæc Protestantum, quod ad res externas, indifferentia! quales precor illis conscientia, nulla prodicione, nulla rebellionē, ne dum parricidio in Principes violabiles! quorsum obsecro, violationes legum civilium, aut dignitatis civilis, suis conscientijs noxias cogitent, postquā crediderint, cū adulterio, homici-

dio, abnegatione fidei, suam iustitiā persistere Lut. in cap. 9 ad Gall.

incolumem? qualis illa ciuitas Protestantica, in qua sancti fures, sancti adulteri, sancti rebelles, & demum sancti nebulones? Si hæc eorū indifferentia, quod ad conscientia libertatē, non sit barbarica, certe neq, Scythica turbatio, aut confusio Babilonica ad barbariē referēdæ. In vniuersū quidē Protestantes omnium legū contemptū animis imbibunt in ipsomet suo sacrario, seu diuinorū dogmatū penuario. nescio quo inflati ausu, dum fidē suā profitentur, Prælatorū in Ecclesia canones vituperāt, quorū sensus priuatis suis iudicijs subiiciunt, quorumq; numerū Ecclesiasticæ suæ libertati aduersari contumeliosissime indies vociferantur. Ex hoc superbiæ in sacris ipsorum fonte, dimanat in leges Principū apud eos omnis arrogantia barbarica. Recusantes fieri serui hominū, ipsis mysterijs corruptissimæ cuiusdam credulitatis erudiuntur ad neglectum odiumque civilium legum. Citius enim leones & immanissimæ bestia in abstrusis siluarum vagantes, vincula admittent, quā leges Protestantes: onagrorū sane pulli, qui se ad inciuilem libertatem natos fastuose gloriantur. ibid.

12. Legibus etiam infesti Protestantes, quæ in hostes fidei, hæreticos, ab Ecclesia conscribuntur. olim calide declamarunt, quod cum vera fides sit donum solius Dei, ideo nulla legis poena plectēdos hæreticos, sed Dei iudicio dūtaxat relinquendos. quod ipsorū dictū prorsus barbarū. hinc enim in reipublica superbi idiotæ, aut vani homines, impunitatē nacti, hæreses indies proferre poterunt cōtra reipublicæ pacē & in ea charitatē; denique contra ipsius fidei stabilitatē atque sanctimoniam. Imo teste *S. Augustino*, istius asserti auctores crudelius deserviunt in hæreticos, eos legibus soluentes pœnali- Aug. lib. 2. cont. Cresc. cap. 22. bus, quā si igne & morte, a talibus legibus decretis, eos castigarent: quippe impunitate pollicita, in æternam ipsorum animarum damnationem ad nouas hæreses quotidie euulgandum excitantes. *Detestabilior est domesticus hostis*, inquit *S. Augustinus*, quam extraneus, & grauius scelus aduersus Christum cum abutantur Christi nomine.

Lut. in cap. 9 ad Gall.

Luth. lib. de libert. chris.

Aug. lib. 2. cont. Cresc. cap. 22.

Aug. li. 1. de Fid. cap. 7.

nosiplos recte iudicamus, ac in nos vindictam exercemus, ne a Deo iudicemur, ne ab illo sententiam ferente in die iudicii, si non in hac vita, corripiamur. quale in hoc institutum, fuerit primorum Christianorum consilium, narrant

Tert. & lipr. Tertullianus & S. Cyprianus. Ex hoc capite vindictæ, quam de nobis ipsis iudices sumimus, ostendit nobis Apostolus viam, qua a iudicante Deo ictus & verbera eitemus: *Quod si nosiplos diiudicemus, non utique iudicemur.* Quid autem sit a Deo iudicari sequentibus ostendit: *Dū iudicamur autem, a Domino Corripimur.* sumus ergo iudices, iuxta ac vindices, qui de nobis fontibus pœnas sumamus. Huiusmodi est pœna ieiunium, quod sanguinem exlugat, quod carnem macerat. huiusmodi quoque corporis castigatio per cilicia, per flagella, per reliquas Poenitentia sordes, de quibus *Tertullianus.* istis spinarum veluti ærumnis humiliatur homo ante Dei oculos; qua humilitate oculi Dei delectantur, & eius cor ad misericordiam inde emollitur. ut ergo iudicia Dei seueriora declinemus, sit nobis conscientia tribunal, sit iudex, sit vindex, & ex amore Dei, a nobis offensus, asperitatis sententia seratur. *Quod a iudice futuro ait S. Anselmus, reprehendi possit & puniri, ipse nunc in seipso reprehendat & puniat. peccata enim, siue parua siue magna impunita esse non possunt: quia aut homine puniente, aut Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana.*

Tert. lib. de Pœnitent.

*Anf. in c. 11
1. ad cor.*

27. Cæterum Protestantes, ut ipsi occinunt, ne Christo Satisfacienti iniuriam suis pœnalitatibus satisfactorijs inferant, perinde ac si annū Iubilei perpetuo celebrarent, in vniuersum satisfactiones asperiores detestantur. quam arridet ipsis continuo musa voluptuaria! rosas & mel theologisantes sibi duntaxat promittunt. Longissime fugiunt a stigmate *Pauli*, a pallio *Antonii*, ab Eremita *Hieronymi*, ab vnica tunica & abstinentia *Basilij*. sic enim ipsis mandat *Venus*. ita eos instruit *Cloacina*, suadet *Stoa*, compellit secta.

Grég. Naz. in laud. Basil.

*Aug. ep. 145
lib. 1 cont.
Gaudet. cap.
22, 50.*

28. At non solum respicientes in peccatum, a nobismet commissum, veluti, epoto absinthio doloris, sensum voluptatis comprimimus, sed insuper aliorum peccata animis complectentes, dolemus, ac dirissime vexare vltro volumus. *Di ci potest inquit S. Augustinus, beata miseria, vitis alienis tribulari, non implicari, marere, dolore contrahi, non amore attrahi.*

29. Hac autem ex parte dolere renuunt etiam Protestantes: qui certe tali ingenio esse non potuerint, nisi cum vera fide, humanitatem pariter exuissent. Hinc oculis suis totius mundi peccata circumlustrantes, ea in duos ordines diuidunt: utpote cogitantes peccata esse fidelium, aut infidelium. Priora æstuant reis innocuas: scilicet non imputata a Deo, quinimo ab ipso potius facta ac prædestinata. posteriora nihil deplorabilis in se continere pronuntiat mortaliū peccata: ipsorum enim iudicijs impressiones tantum existunt concupiscentia, veluti fati cuiusdam in singulis effecta. ac dicunt, eis coinquinatos, haud esse culpabiliter vitiatos, quod sine libertate arbitrii, & cum extrema necessitate in ea rei concesserint. quis obsecro, ad huius-

modi spectacula, qualia ipsi faciunt peccata, ex lege prudentia ingemiscet, aut Lacerimabitur? quam currenti filo hilaris *Gnaitho* noster Protestanticus & Rosas proinde continuo loquitur, Zephiros efflat & balsami odores.

30. Inter alia opera præstita a Catholicis, carnis ingenio molesta, statutum ab Ecclesia ieiunium recensetur. Huius vlu aliquid nostri, nempe corporis, Deo in sacrificium veluti libamus: lasciuum eius robur exscindimus, nimios eiusdem vapores in libidinem calentes, exaurimus: ut anima fortior ac purior in suo cœlo Sapientia resplendeat. dum etiam Ecclesiae legibus eodem obtemperamus, spiritus quoque castigatorium munus exequimur. mirum idcirco haud fuerit, si hinc animis corporibusque subacti, & a voluptate abducti, rerum diuinarum studijs acrius eo insistamus.

31. Repugnant autem austeritatis huius formæ vehementissime Protestantes. Adeo enim furit ac debacchatur in ipsis libido, uti affirmare audeant, indignum homine Christiano, ad mandatum, ad consuetudinem Ecclesiae, ieiunare. quo modo lasciuir iste equus, & erectis cristis efferatur? potius eligit subesse imperio carnis & voluptatis, quam Ecclesiae. eam porro culinarem plane Musam colunt, quæ omnes causas ieiunandi Christiano homini adimunt. negant ieiunium requiri ut quis in statu acceptæ iustitiæ perseueret, ut mereatur quis stipendium gloriae, ut satisfaciatur pro pœnis temporalibus, quæ iustificationi supersunt. quorsum ergo illis ieiunandum magis quam eiulandum.

32. Planctus porro, quos Christo in cruce pro nobis pendenti ac morienti, non solum in Septimana Sancta, sed etiam sæpius in anno, impendimus, petulantia lasciuia adfectus prorsus aduersantur: quam non minori vi obarcent quam sal putores, quam sordes nitrum. Enimvero dolentis Principis subditos decet esse dolentes: in Crucifixo sperantes, pariter crucifigi. non enim saluamur aureo pomo, *Iunonis* gratia, sed Cruce, Christi sceptro.

Scilicet ipse geram saturatas murice vestes,

Bella sub Iliacis manibus ille geret

Ipsa comas peccatam, galea caput illi premetur,

Ipsa nouas vestes, dura vir arma feret

33. Ab hac autem myrra amantis & condolentis animi, tota auersa Protestantum hæresis. illius nullum lugubrem ritum exhibet vllibi eorum religio: neque securitas penes eos futura beatitudinis, permittit corda vlllo sensu talis acerbitatis perstringi. Vbi Christus Crucifixus, ibi in eorum oculis adhuc *Venus* & *Adonis*. ut ipsi fabellantur, non proponitur spectaculum Christi Crucifixi nobis, ut doloris aculeis, aut corporeæ perpeffionis rigoribus voluptatem expugnemus sed ut lati, ac securi toti, illius iustitiam fide apprehendamus. illud acerbi in Christo, dicunt omnibus iustificare, neque operæ præcium, nostras afflictiones eius angoribus adiungere definiunt.

34. Quo etiam voluptatis regiam expugnemus

*Quid. ep.
Laod.*

Carec. Rō.
cap. 4. de
Matrim.

Hier. lib. 1.
cont Iovin

Euf. lib. 1 in
vit. Constan

Euse. lib. 3.
cap. 5. 15.
Niceph. 1. 2.
cap. 10. 0.
lib. 7.

Hier. epist.
ad Demet.

mus, virginitatis florem solitudine, parsimonia, vitæ genere, profitemur; imo omnibus, ut monet Catechismus Romanus, suademus: ac istis, veluti spinarum sepimento, contra voluptatis assultus vitam nostram munimus. Qui quidem virginitatis spiritus, Christianorum proprius: siquidem a Christo ac Deipara virginibus, in eos propagatus. Huiusmodi decore veluti liliorum, ornatum fuisse primum Ecclesiæ ortum, recolunt Patres. Clemens papa, ut scribit S. Hieronimus, omnem plane sermonem de virginitatis puritate contexit. Damasus Idem papa in laudem virginitatis nonnulla cecinit. Constantinus magnus, mater quoque eius Helena, religiosis virginibus plurimā ornamenta detulere. Adeo vel in oculis Romanorum effloruit virginitatis pulcritudo, ut oriundum Messiam ex virgine iudicarunt. Etenim Domitianus, quo pro Messia haberetur, affirmabat, se a matre Pallade in lucem editum absque omni virili congressu. Hæc autem partis in homine concupiscibilis libido, inter alia ad id media, compescitur irascibilis in eodem facultatis irata quadam indignatione, veluti ardente in lasciviæ vilicatem ac turpitudinem. propter quam causam nostri Theologi attribunt castitatem fortitudini. constat autem fortitudinis instrumentum esse iram, & eo munus eam haberi facultatis irascibilis. iustissima autem causa iræ ea, quæ oritur ex contumelia & opprobrio personæ & naturæ humanæ illatis. statim autem ac se exeruit iste rigor iræ in cupidiam veneris, illico se dimittit petulantia concupiscentiæ, haud aliter ac mulier se moderatur aliquid appetens, quam primum viri austeritas obstiterit. Ac licet homini data a natura facultas irascendi, quo concupiscentia facilius & foelicius votis potiatur, & hoc pacto illi præsidarij militis instar inseruiat, nihilominus utpote Domino, tyrannū semel agente in animæ salutem & decus, irascendi facultati integrum, ex imperio rationis in illā torue respicere & suæ iræ vim in eandem intentare. Equidem existimarem hoc artificium, paratissimum esse munimen ad seruandam Castitatem. illud vero ij foelicius absoluerint, qui ab ingenio morosi, retrici, melancholici: difficilius, qui concupiscendi mollitiæ vimitascendi effæminarunt, quique ab indole mitiores & faciliores. quo naturæ instrumento martyrium fortiter sustinetur, eodem & castitas seruatur. Habet pudicitia seruata, ait S. Hieron. martyrium suum.

35. Virginitatem autem Protestantes vituperant potius quam colunt: Cuius nullum spectiale meritum esse contendunt apud Deum. vniuersum proinde illorum Calendarium, ac omnes Fasti virginibus destituuntur; colorē quemlibet simulant præter virginitatis album. Ne quicquam pensi ducunt solitudinem, in qua voluptatum venæ arescunt. fora, emporia, aulas potius appetunt, in quibus martium eorum in nos odium cum Venere maritetur.

36. Nolunt isti laurum Apollioni, nempe ingenio, carnisque humanæ virginis incorruptioni antiquitus adscriptam; sed potius myrtum, quam maris salacia despumat, aut hæderam,

quam serpentino partu edit terra in promiscuos complexus pronam, appetunt. At quis, nisi in naturam impuri dæmonis a spiritu hominis abuerit, odio, vel bibenni Iouiniano prosequi poterit in Ecclesia Christi perpetuo vernantem Laurum? Færale fuit spectaculum, quod, amissa iam Proserpina, Cereris matris animū terribat: vidit enim in pulcherrimo luco, Religioni sacro, laurum sua specie celebrem, excisam, deiectam.

— hanc imo stipite cæsum
Vidit, & incompertos fœdari puluere ramos.
Quæsiuitque nefas. Dryades dixere gementes,
Tartarea Furias debellauisse bipenni.
Furiæ infernales hoc nostro sæculo extitere Protestantes; quippe in lauri virores hostes coniurati. inde gementes lamentamur, eos Monasteria excidisse, in quibus lauri crescerent, altaria euertisse, in quorum muneribus occuparentur. Et quod mirum, in expugnatione harum laurorum, in istiusmodi inferni bipennibus, suam de mirantur ex Euangelio libertatem: quasi libertatis Christianæ aptior modo nota mirtus, aut hædera, quam laurus, culta Venus, quam imitatus Christus, celebrati Himinæi, quam honorata Maria. Verum omnino, florem hunc virginitatis, claustris non nisi, & districtis vitæ regulis muniendum.

Florebat tranquilla domus, nec limina virgo
Linquere, nec virides audebat visere saltus
Preceptis obstricta tuis. tela, labor ille,
Sirenes, requies sermonum gratia mecum,
Mecum somnus erat, castique per atria ludi.

Horum autem munimentorum ideo hostes Protestantes, vnde violata sepimento, flores fructusque viridantis prati seu horti, eorum opera brutorum halitu corrumpantur, pedibusque conterantur. En sæuam noctem Protestanticam sulphureo picis spiritu instructam in florum ac virtutum neces!

37. Modum porro libidini constituimus Matrimonij Sacramento, iuxta ac eiusdem indissolubilitate: nec permittimus poligamiam, quæ libidinis ardore in coniugatis augeat, extendatque. quis non vidit istis repagulis impediri cursum furentis voluptatis?

38. Protestantes vero eidem voluptati hac ex parte liberam attribuunt in omnem animi intemperiem, quantum ad matrimonium, irruptionem. principio quidem, quod sanctitatem Sacramenti matrimonio adimant: eo enim violatio thori redditur excusabilior, & magna parte culpabilis grauitatis liberatur, uti alias disseruimus. deinde in causa separationis, impotentia, vel superstitie coniuge, contractum matrimonialem alterutri passim indulgent. postremo quod Turcicam poligamiam non multum vituperent. Poligamia inquit Luderus Protestantum Princeps, Libera est: & ut illam introducere nolo, ita repudiare non possum. Ac istis quadammodo portas Nili apperunt, ex quibus flumen voluptatis euolutum omnia inundet.

39. Ad debellandum quoque voluptatis imperium, istis adiungimus tria Religiosorum vota:

Claud. lib. 3
R. p. Prose.

Cl au, lib. 3
Rapt.

Luth. lib. de
Poligam.

facram & superaturalem iurisdictionem, ergo quando affirmavit S. Augustinus S. Petrum inter Apostolos habuisse Primatum, vult habuisse primatum non quemuis, sed Apostolicum, seu iurisdictionis Apostolicæ. Veluti si quis diceret, inter Philosophos principem extitisse Platonem significaretis, quod ad Philosophiam Platonem fuisse Principem, nō quod ad alia quæcunque. Quod si quis contenderit, iure extraordinario Apostolos Petri iurisdictioni fuisse a Christo exemptos, nihilominus quantum ad hoc fuisse vnice clauigerum Petrum, certissimum: nempe quatenus eius successori, Romano Pontifici, iure ordinario Monarchiæ, omnes in Ecclesia pastores illi subiecti, vt esset ille non modo pastor, sed Pastor Pastorum, vt differit S. Bernardus: & hoc pacto nulli alij Apostoli clauigeri regni cælorum. In quo vno, inquit Optatus, cathedræ unitas ab omnibus seruaretur, ne cæteri Apostoli singulas sibi quisque desiderarent: vt iam schismaticus & peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret. Apposite ergo & solide scribit S. Leo, quando pronunciat, primatum Romani Pontificis aptum esse ad continendum reliquos Episcopos in vnitatem fidei Catholicæ: Per quos ad vnā Petri sedem Ecclesiæ vniuersalis cura conflueret, vt nihil vnquam a suo capite dissideret.

4. Enimvero tametsi omnes Apostoli immediate a Christo Domino sortiti sint iurisdictionem & potestatem ordinis, idque in vniuersum orbem, modo quodam extraordinario, hoc tamen non impediuit quo minus eorum iurisdictiones essent subiectæ supremæ & ordinariæ iurisdictioni S. Petri. & quod fuerint ita subiectæ, videtur constare ex facto S. Petri, multorum opinione indicentis Hierosolymis primum Concilium, quo, vt obligauit reliquos Apostolos ad comparandum eo loci, ita eorum iurisdictiones, appendo id quod impossibile, suo in eos imperio moderatus: nam eo ipso quo ad eius mandatum se contulere Hierosolymam, eam in suis proprijs sedibus exercere non potuerunt iurisdictionem, quæ eorumdem personales præfæctas requirebat, saltē ergo indirecte habuit ius superius S. Petrus in reliquorū Apostolorum auctoritates. Vnde enim aliter esset Apostolorum caput, Princeps, fundamentum S. Petrus, nisi ex eo, quod aliorum Apostolorum iurisdictiones ei fuerint dimissæ? alioquin tempore Apostolorum, existimandum, multum fuisse detractum præstantissimæ formæ Regiminis, nimirum Monarchiæ, extraordinarijs iuribus eorummet Apostolorum: quod certe non decet definire.

5. Porro quemadmodum in personam S. Petri contulit Christus Dominus primatum monarchiæ Ecclesiasticæ, ita in illa, ac per eam, eundem promisit ac tradidit eius in sede Romana successoribus. nam quando dixit ei: Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, non intellexit eam Ecclesiam solum, quæ extitit viuente S. Petro, sed eam, quæ per successiones pastorum duratura vsque ad finem mundi. quamobrem quod hanc ita manantem ad futuras ætates nō edificauerit super personalem Petri primatum, eo iam in viuis esse desinente, vt verba promil-

sionis veritatem suam obtineant, edificatur Ecclesia Christi super primatum, qui ei in Petro, parilis, in eius quippe successoribus vsque ad finem mundi reperiendus, & ad eos ordine successionis a Petro capite deriuandus. Hoc vt significarent Patres, sedem Episcopi Romani appellarunt cathedram Petri, & illi adhærentes, Catholicos vocarunt: quasi idem esset Catholicum esse, & Romanæ sedi obedientem. Sanctus Hieronymus inquirendo de fide Ruffini Origenistæ, sic loquitur: Fidem suam quam vocat? ea ne qua Romana pollet Ecclesia, an illam, quæ Origenis voluminibus continetur? Si Romanam responderit, ergo Catholici sumus. In eundem sensum S. Ambrosius percontatus est ex quodam, Vtrum cum Episcopis Catholicis, hoc est cum Romana Ecclesia communicaret. Victor Vticensis scribit, Arianos ingenti odio prosequutos Romanos, id est Catholicos. Cuius etiam rei egregium argumentum, quod Protestantes nequeant tempus signare post Sanctum Petrum, & eius successorem Linum, in quo primum agnita aut vsurpata hæc summa auctoritas Pontificis Romani, nisi splendide mentiri crasseque velint Ecclesiæ historias ignorare. Cæterum haud nostri instituti ex Patribus, aut historijs id modo fusius comprobare.

6. Nunc autem ex hac monarchia, quod ad statum rerum ciuiliū, virtutum functionibus complexum, vtilitates consideremus. Cum omnis plurium ordinatio in quandam vnitatem destinetur, quæ formam quali ac perfectionem coalitæ societatis ostendat, consequens, speciem aliquam istius vnitatis eamque præcipuam, spectandam in Ecclesia. Verum quidem est, Democratiā, simulac Aristocratiā, vnitatem etiam aliquam in se continere: vi cuius vnā rempublicam constituunt: nihilominus maior vnitas spectabilis in Aristocratiā, quam in Democratiā, eoque nomine habetur illa hac præstantior: summa autem in Monarchia reperitur, vti satis constat, & ideo omnium nobilissima iudicatur. Quocirca hanc Ecclesiæ vniuersali attribuentes, eodem eius formam regiminis, vtpote nobilissimam, commendamus. quæ, quod Christo superstite, fuerit monarchica, quamobrem eo in cælum sublato, ad minus perfectam formam Aristocratiæ vel Democratiæ indigne decideret? In hac itaque aspicimus in terris inter homines figuram quandam regni in cælo florentis sub Monarcha Deo, & de eodem, hac a nobis cōsiderata, animis sæpius meditamur. laudamus pariter Deum, qui Ecclesiam suam hic inferius collocatam, ad tam exquisitum exemplar in monte, videlicet in cælo, nostri causa voluit fabricare.

7. Duo porro sunt maxima in omni republica bona. primum, certa animorum in ciuibus informatio: alterum, nocuementi ab eis idonea ac tempestiua depulsio. quorum procuraciones expeditiores omnino ratione Monarchiæ, quam in Ecclesia agnoscimus. Cum enim vnus fuerit omnium caput, faciliter ab eius sapientia & iurisdictione descendunt ad omnes eadem morum documenta, vtpote leges, admonitiones, consilia ac similia ad instruendum alios media. sin vero essent plures absoluti Principes

Cipr. ep. 32.

Hier. Apol. 1, in Ruffian

Victor. lib Persequu

Arist. lib. 1. Pol.

Sand. lib. 1. visib. mon. cap. 4.

Exod. 20.

Tertull. li. Præscrip.

Bern. lib. 1. de confid. Epist. 131. Optat. lib. 2. cont. Parm.

Leo. serm. 2

Act. 15.

Mil. can. 26. in Math. Amb. lib. de Fid. cap. cap 3. Basil in cap. 2 lta.

Ioan. 20.

cipes in Ecclesia, siue ex *Democratia*, siue *Aristocratia* constituti, nihil tale absque eorum haud expectando consensu effici poterit, quod ad totam Ecclesiam deueniret. Satiùs ergo, citius, oportunius ac tutius ab vno Monarcha omnium ciuium concors, vna eademq; instructio & defensio absoluuntur. Hinc familiare vniuersis partibus Ecclesiae, particulares suos status, causas, errores, res gestas Romano Pontifici significare: quo non solum a falsitate ac flagitio maturo defendantur, verum etiam cum alijs eiusdem Ecclesiae membris, quorum ille communis Pastor, consensionem retinerent: cum ab vnus iudicio varia aut opposita minime euentura: si cuti contingeret, si Ecclesiae absoluti Principes dissolute ac seorsim imperarent. Quod Nestorius frequenter recusaret, beatissimam Virginem *Deiparam* appellare, Cyrillus id *Celestino* Papae denunciavit, vt narrat *Liberatus* Archimandrita Carthaginensis. *Flavianus* Archiepiscopus Constantinopol. postquam sententiam damnationis in *Eutychen* archihæreticum intulisset, causam damnationis *Leoni* Pontifici Romano aperuit, vt idem testatur *Liberatus*. *Damasus* Romanus Pontifex contulerat *S. Hieronymus*, num in diuinis tres essent dicendæ Hypostases. pari modo *Iustinus* Imperator quesitum a *Ioanne* Papa, num Beata Virgo nuncupanda *Deipara*, vt narrat etiam *Liberatus*. Exurgente hæresi Pelagiana, antistites *Aphricani* cum *S. Augustino* rem in synodo transactam ad tribunal *Innocentij* primi detulerunt. Hoc itaque gestum, Domine Frater, sanctæ charitati tuæ intimandum duximus, vt statutis etiam Apostolicæ sedis adhibeatur auctoritas pro tuenda salute multorum, & quorundam etiam peruersitate corrigenda. Pari obseruantia Præsules & auctores Canonum in Concilio *Arelatensi* requireres decreta sua *Syluestro* Papae exhibuere diiudicanda, ob eorū cōfirmationē, vt Card. *Baronius* ostendit. contra quem ritum quod aliquando erratum, Papa *Iulius* ita rescripsit, idque in Concilio *Niceno* confirmatum: *An ignari estis, hanc consuetudinem esse, vt primum nobis scribatur, vt hinc quod iustum est definiri possit?* Hinc Patres in Concilio *Ephesino* auctoritatem *Celestini* Papae, præsidentis per suum legatum agnouere: iuxta ac *Cyrillus Alexandrinus* ab eodem petijt, num esset communicandum cum *Nestorio* vel secus. *S. Chrysostomus* & *Theophilus Alexandrinus* vexati ab hæreticis, & Imperatoribus, auxilium *Innocentij* Papae officiose admodum implorarunt. *Petrus* Archiepiscopus *Alexandrinus* sua sede iniuste pulsus, vt narrat *Socrates*, iudicio Romani Pontificis restitutus. *Optatus Mileuitanus* Papae sententiæ standum admonet: cui proinde restitantes *Donatistas* rebellionis & peruicaciæ iuste redarguit. Huius rei *Eutychium* certum fecit *Petrus* Episcopus *Rauen.* In omnibus autem hortamur te frater honorabilis, vt his, quæ a Beatissimo Papa *Romanae* ciuitatis scripta sunt, obediēter attendas: quoniā *Beatus Petrus*, qui in propria sede & viuit & præsides præscripsit querētibz fidei veritatē. nos enim pro studio pacis & fidei extra consensū *Romanae* ciuitatis *Episcopi* causas audire non possumus. Hæc vel *Prælatu* Ecclesiae testimonia confundere deberent

Protestantes, Ecclesiae Monarchiae feditiose oblatrantes.

8. Imo non sine mira Dei prouidentia factū, vt Romana ciuitate Christo per fidem subdita, in eadem summus Christianorum Pontifex collocaretur, in qua corporum tyranni Imperatores prius regnarant. Hinc enim duo sequuta commoda Ecclesiae. primum, eiusdem Ecclesiae facilis dilatio per totum Imperium Romanum. alterum, idonea loci præparatio, in quo sacrorum summus Præsides orbi dominaturus resideret.

*Vis dicam; quæ causa tuos Romane, labores
In tantum extulerit? quod gloria fortibus aucta
Sic cluat impositis, vt mundum frænet babenu?
Discordis linguis populos & dissona cultu
Regna volens sociare Deus subiungier vni
Imperio, quicquid tractabile moribus esset,
Concordique iugo retinacula mollia ferre
Constituit, quo corda hominum coniuncta teneret
Religionis amor: nec enim fit copula Christo
Digna, nisi implicitas societ mens vinica gentes.*

Hanc ipsam diuinæ prouidentiae rationem expendit pariter *S. Leo*. Siue idcirco veritatis alius cuius intimatio faciendā toti Ecclesiae solo iussu ac decreto Romani Pontificis peragenda, siue ad id præstandum interuentu Concilij opus fuerit, huiusmodi a Catholicis asserta in Ecclesia Monarchia vtrisque conuenientissima. Nā quod in *Democratia* aut *Aristocratia* plures sint qui regnant ac iubent absque mutua eorum dependentia, difficile fuerit ab illis locum aut modum Concilij generalis, in negotio ad totam Ecclesiam pertinente, constitui: imo eis in contraria abeuntibus, quod eiusmodi etiam pluralitari imperantium absolutorum valde oportunum; & cui illi plurimum, vt fit, obnoxij, quid remedij ad componendam litem indigentem Concilij generalis Confluxu ac iudicio?

— quærensque meatum

Spumat, & illisa montem circumtonat vnda

9. Ex quo, vt cumque mihi apparere videtur, voluisse Deum in magnitudine olim & vnitare imperij Romani, ideam quamdam expessisse futuri Romæ Pontificatus. nam vt illa magnitudo & vnitatis plurimum faciebant, teste *Prudentio*, ad consensionem & pacem omnium aliorum Regnorum, sic etiam in summo Pontifice relectæ, plus modo conducunt ad pacem & consensionem in omnibus Gentibus, quæ Christi fidem profitentur. quocirca si aliquando ratio luberat, ob quam a priscis, teste *Cælius*, *Rodigino*, Roma appellata Orbis Epitome: sicut dictæ Athenæ *imago* *imago* *Græciæ* *Græciæ*, profecto id nunc magis conspicuum: quandoquidem in summo Pontifice Romano vniantur cuncti tam sacrorum Præsides, quam ciuiles Principes: eaque de causa, vel per se, vel per alios, Romæ, vt in epitome orbis, versantur. imo quod adhuc mirabilius, ab eodem *Cælio* ex *Dione* recensitum, nempe in illa antiquitate, Reges a Romanorum Imperatoribus solitos diademata accipere.

10. Iurisdicctio itaque supremi Monarchæ, Ecclesie rebus commodissima. eam autem quatuor functionibus definire possumus: nempe

Liberat. in.
Breu. cap. 4
21. 20.

Hier. ep. 57.
58.

Con. Carth.
Tomo. 1.
Concil.

Baron. Tom
3. pag. 114.
Athanas. Ap
Bar. Tom
3. pag. 466.
Conc. ephes

Ciril. ep. ad
Celestin.
Chrys. ep. 5.

Soc. lib. 4.
cap. 30 opt.
lib. 1. & 2.

Petr. Rauēn
ep. ad rutic.
Tom. 2.
concil.

Prud. lib. 2.
in Symm.

Leo. serm. 1
de Natal.
Apostolor.

Claud. lib. 1.
in Russ.

Cælius. l. 12
Ant. cap. 15.

iurisdictione verbi Dei, iurisdictione Sacramenti, iurisdictione censuræ: denique iurisdictione Morum, ratione habita virtutis ac vitij. Et quod hæc iurisdictione in vniuersum sumpta sit visibilis, idcirco versatur circa materias visibiles: ac vt loquuntur, temporales. duplici autem modo hoc fit: primo directe, scilicet quatenus iubet aut vetat actionem habentem intrinsece obiectum temporale: Deinde quantum mandat seu prohibet aliquod temporale, vt pote medium extrinsecum, vtile tamen bono

S Thom. 2. 2. q. 108. art. 1. ad 1. spirituali. Cui enim a Deo commissa iurisdictione in finem, eidem tradita potestas in media: nisi eorum aliqua exceptio a iure naturali aut diuino statuta inueniatur. Inficiari itaque temporalia subijci Ecclesiæ dispositioni iurisdictionali, inficiari est eiisdem externam quoque, iurisdictionem: quod aperte hæreticum & falsum. Affirmat itaque S. Augustinus, potestates terrenas ratione imperij in Ecclesia, ad prædictiones Prophetarum, Deum Christo subiecisse: videlicet subiectas esse asserit Ecclesiæ Pastoribus tam directe, quā coercitive, seu iurisdictionaliter.

II. Hinc summi Principes & Imperatores, quod ad Ecclesiastica, fasces suos non solum sine securibus, quod Romæ aliquando a Publicola factitatum, extulerunt, quinimo Ecclesiasticæ auctoritati obsequenter submiserunt. Constantinus, teste, S. Ambrosio, de rebus fidei negotium liberum esse voluit Niceni Concilij Patribus. eumque imitatus Theodosius, hoc ipsum sua lege confirmauit. Reuertenti ab oriente in occidentem Valentino Imperatori occurrentes aliquot Episcopi, facultatem cogendi Concilium ab eo petiere. Verum respondit: Sibi, vni e laicis, integrum haud esse, istiusmodi rebus imperare. Ipsa etiam gentilitas, licet varijs obstricta erroribus, nouit tamen precipere Ciuili magistratui in sacra loca ingresso, fasces dimittere: quod & Iulianus Apostata fieri curauit: sic enim per epistolam adloquutus sacerdotem apud Sozomenum. *Præsides domi raro inuisas, sed scribas ad eos literas sepiissime. Ingredientibus illis in urbem nemo sacerdos obuiam prodeat: nisi quando ad templa Deorum accedunt, solum intra vestibula. Eos intrantes nullus miles præcedat, sequatur autem qui vult. Nam simul vt ingreditur limina delubri, priuati personam induit: siquidem ipse, vt nosti, bis qui intus sunt, præes, propterea quod diuina lex istud postulat. Idem recenset legem latam a S. Ambrosio, statuente locum Imperatoris in Ecclesia ante Sacrarum cancellos: Ita vt populum Imperator, Imperatorem sacerdotes ordine sedium antecederent. Hoc ipsum apud nos designauit Theodosius Imp: Qui Episcopos compellans, eos dixit esse Dei vicarios in Ecclesia, se autem extra Ecclesiam. quo significauit, principem ciuilem nullo pollere iure primatus in negociis Ecclesiæ. Cum Leo Armenus, Imperator, Græcus, auctoritatem in ecclesiasticis sibi tētasset vendicare, Egregius iuxta ac Sanctus Christi athleta Theodorus Studita illi istis verbis restitit. *Ne tentes nunc o Imperator, ecclesiasticum statum dissoluere: ait enim Apostolus, quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, deinde Prophetas, tertio Pastores & Doctores ad perfectionem Sanctorum: non dixit Reges. Tibi quidem o**

Imperator, ciuilis status & exercitus commissus est; hæc igitur cura, Ecclesiam autem Pastoribus & Doctoribus, vt ait Apostolus, derelinque. vnde Cyrillus Hierosolomitani subiectione Principum ad statum Ecclesiasticum impleri asserit Prophetiam Isaie, prædicentis futurum, vt Leo, Bos, Vitulus pariter & innocuo conuictu degant. Nonne habet Ecclesia vitulum & taurum cum Leone simul pascentes, sicut ad hodiernum vsque diem cernimus, mundanos Principes regi & instrui ab Ecclesiasticis? Valentinus & Theodosius non nisi hac seruata conditione, sacra tractare voluerunt: Quatenus, Beatis-
sima Romana Ciuitatis Episcopus: cui principatum Sacerdotii super omnes antiquitas contulit, locum habeat ac facultatem de fide & Sacerdotibus iudicare. Hinc Constantinus Magnus, quod scribit Eusebius, pronunciauit, Cuiusvis Iudicis sententia Sacerdotum Dei iudicium anteponendum esse. Quantum vero ad auctoritatem Ecclesiæ Romanæ in hoc genere, Theodosius hæc retulit: Habet Sanctissima illa sedes omnium per orbem Ecclesiarum ducatum & Principatum multis quidem de causis: precipue vero, quod heretica labe immunis permansit, & nullus qui contraria sentit veritati, in illa vnquam sedit: sed Apostolicam gratiam integram & immaculatam seruauit. Cæterum quod ad hanc rem, vnius Bernardi sententiam attexuisse sufficiat. Plenitudo siquidem potestatis super vniuersas orbis Ecclesias, singulari prerogativa Apostolicæ sedi donata est. Primatum hunc Episcopi, quod ad Ecclesiastica, diserte ostendit doctrina sua Apostolica S. Ignatius. Principes obediunt Cæsari, milites Principibus, Diaconi Presbiteris Sacrorum præfectis: Presbiteris Diaconi, & reliquus clerus vna cum populo vniuerso, militibus, principibus & Cæsare, ipsi Episcopo pareant, Episcopus Christo, & Christus Patri. Quæ tametsi ad Diocesanum aliquem Episcopum referantur solum, eundem tamen sensum habent respectu Metropolitæ, & summi etiam Pontificis. Quam ergo primitiua Ecclesiæ Apostolicæ traditioni atque doctrinæ aduersantur, qui Regi sæculari, quod ad ecclesiastica, Primatum deferunt, luculentus contra eos testis S. Ignatius. Ariani, quorum bella & machinationes excepit primitiua ecclesia, Romani nihilominus Pontificis, de more totius Ecclesiæ, Primatum agnouere. Fatebantur, ait Sozomenus, Ecclesiam Romanam primas apud omnes ferre. quod quidem non fecere ob imperii magnitudinem, olim Romæ vigentem; Sed Quia, vt Zomenus ait, Ecclesia Romana Apostolorum schola, & pietatis Metropolis. quæ verba neque solum indicant, fundatores Romanæ Ecclesiæ fuisse petrum & paulum: nam Ecclesiæ etiam Hierosolomitane, Ephesine, Alexandrinæ & Antiochenæ, erant fundatæ ab Apostolis: fuit ergo Ecclesia Romana Prima habitata in toto orbe, eo quod communis orbis Christiani Schola & Metropolis, ob supremam nempe ipsius iurisdictionem in rebus fidei & religionis. Hoc pariter ex eo euasit luculentum, quod absque contradictione ex parte in Ecclesia orthodoxorum Pastorum, Romani Pontifices extra Diocesin Romanam, in primitiua Ecclesia, exercuere iurisdictionem: vt pote quando S. Iulius Papa suis sedibus in oriente per Arianos eictos Episcopos, Athanasium, Pau-

Cyrill. 1. Ca. tech. 7.

Concilior. Tom. 2.

Euseb. l. 4. vit. Const.

c. 27, Zoso. l. 1. cap. 9.

Theod. cp. 18.

Ignat. ep. ad Magnel. & Philadel.

Sozom. l. 3. cap. 7.

Theosterict in vita Stud.

Soc. lib. 2. **Hist. cap. 11.** Paulum, Asclepam, Marcellum, Lucium mandauit in suas sedes restitui, eos ut scribit Socrates, qui illos temere abdicauerant grauius reprehendens. Quia Ecclesia Romana priuilegium præter cetera obtinebat; Scilicet ad id faciendum, summa & prima gaudebat iurisdictione: nam priuilegij istius ratio non denotat tantummodo suadentem, quippe ea alijs communis, sed imperantem, qualis solus Pontifex Romanus vi sui diuini priuilegij. Videamus modo quibus rationibus hæc de Monarchia in Ecclesia a nobis credita, moribus in eadem tam Ciuilibus quam Sacris adferant utilitatem.

12. Alias Otenum satis, Ciuilem statum a vera, vnaque in Deum fide plurimum pendere. cæterum ad istius fidei concordem & stabilem vnitatem, ecclesiastica Monarchia multum confert: quod potissimum ex duobus vnicuique manifestum esse poterit. principio ex eo, quod hæc ipsa Monarchia, fidei vnitatem omnibus præscribat: deinde quod in eam insurgentes errores, uti a veritate, sic etiam vnitatem recedentes oportune repellat.

Cant. 4. **Cipr. lib. 1. de vnit. Eccl.** 13. Cum itaque norma seu Regula fidei sit vox Ecclesiæ, ac vnius columbæ, seu Spõsæ Christi, vnicum magisterium, tum inde euidens, Ecclesiæ vnitatem congrue sequi fidei vnitatem: ut inter alios egregie docuit S. Cyprianus. Ecclesia autem præcipue vna apparet ex Monarchia, qua gubernatur: licet enim omnis ordinata hominum multitudo in modum aliquem vnitatis definat: ac proinde Aristocratia iuxta ac Democratia vnam Rempublicam constituent, nihilominus Monarchia maxime & strictissime vna, quandoquidem vno definiatur. ex quo non aliqualem sed summam quandam fidei vnitatem deriuari necesse fuerit. Duplex autem commodum ex hac fidei vnitatem Principibus accrescit. primum quidem hinc concordēs & conspirantes inter se vectigales obtinebunt, & eadem charitate coniunctissimos, quæ non nisi ab vnitatem fidei manare solet. deinde cum externis hominibus ac magistratibus firmior & diuturnior amicitia, cum nominis etiam maiori celebritate, suscipi poterit. Etenim fidei vnitatem, quæ vere sacra & Ciuilis, non est restringenda vnius Prouinciæ aut Regni terminis, sed talis est, quæ orbem terrarum occupauit, quæ Catholica, quæ vniuersam Christi hæreditatem ac totum ipsius in terris corpus mysticum, complexa. ob quam causam S. Augustinus merito re-
Aug. lib. 4. cont. Donat. darguit Donatistas, utpote vnitatis inimicos, quandoquidem a reliquo orbe ipsi in Aphrica sese separassent: tamen, quod ad quasdam Aphricæ partes, aliquam vnitatem suæ credulitatis obtinere potuerint.

14. Quemadmodum porro Ecclesiæ Monarchia idonea, quæ fidei vnitatem condant, & sustentet, ita pariter bene comparata ad hæreses reprimendas, quæ eiusdem fidei vnitati, in partes concedendo, aduersantur. sæpius quidem contingit, emergere hæreses in magnam perniciem Christianorum, quarum compressiones a Synodo generali, & ut rei necessitas aliquando postulat, tam festino opere procurari nequeunt. expedit ideo, in Ecclesia reperiri Monarchiam,

qui vel solo suo iudicio eas illico damnet & eliminat: eo ritu, quo in ea, ad utilitatem ciuilis reipublicæ, multa decerni videmus solus principis iussu, populi aut senatus iudicijs minime requisitis. ac in vniuersum si non vigeret talis potestas tam in Ecclesia quam republica, flagitijs nonnullorum, ex mora concessa impunitate, maxima dissensionum incendia excitarentur in vtrisque, auctisque viribus, delicta breui temporis spacio in publicum bonum nimium inualescerent.

15. Quod si ad fidei vnitatem retinendam, ac potentius propagandam, putauerit Ecclesia, Concilium Generale alicubi congregandum, nulla certe species Regiminis ad id tantundem dexteritatis conferre poterit, quantum monarchia. Rarum sane esset, plane insolens, nec expectandum, cunctos Episcopos, omnes Principes, vel vniuersam Christianorum multitudinem, conuenire velle ad indicendum concilium Generale: de loco, de tempore, & alijs eiusdem circumstantijs, vnanimi consensu quidpiam statuere. Enimvero si ad istos seorsim sumptos hoc genus negotij esset delatum, dicerent aliqui, haud urgere causam cogendi Synodum eiusmodi: quod sane hæretici, & ab eis decepti, semper affirmarent: alijs interim aliter sentientibus. In loci qualitatibus ac alijs decernendis nihilo manis inter se conspirarent. Cum ergo hæc multitudini nemo præsit, qui iuridice sententiam dicat, manebunt omnes suis sententijs distracti, atque a Concilio Generali constituendo alienissimi. Contra, agnita supra Ecclesiæ Monarchia, Concilij Generalis quod ad omnes circumstantias indictio inuenietur paratior, expeditiorque. Et quod huiusmodi Concilij Generalis conuocatio facta a multitudine siue ciuili siue Ecclesiastica, apta sit quæ turbulentam quandam confusionem proferat, ideo teste Socrate, decreuit Concilium Nicenum, absque Romani Pontificis consensu seu imperio, eiusmodi Concilium non esse instituendum: quod & Iulius Papiam primitiua ecclesia sua etiam lege sancit.

16. Cum itaque fidei vnitatem Ecclesiæ Monarchia confirmauerit, tum Principibus inde duo Emolumenta accedunt. Imprimis hinc subditos tam in spiritalibus quam in temporalibus habebunt obsequeniores: Deinde externorum hostilitates eodem oportunius arce-
Socr. lib. 2. cap. 13. re a se poterunt. in vna enim fide coniuncti, vnitatem vires tam corporum quam animorum retinebunt.

17. Si modo contingat in rebus fidei & Religionis subditos tumultuari, in partium studia abire, & altercari, ad eorum motus compescendos, haud opus fuerit Principi, ritu Puritanorum, singulos seorsim conuenire, cum satis, exquirere, quænam Romani Pontificis sit voluntas, ac quale eius imperium. Cuius rei notiones haud erunt Principibus obscuræ, quandoquidem ex Sacris literis, ex Ecclesiæ Canonibus, & eiusdem praxi, plerumque innotescant. Hoc sane rebus Ciuilibus consultius, quam cum confusa multitudine huiusmodi negocia fidei & religionis tractare. Ex Cuius defectu,

Inno. ep. ad
orien. Episc.

defectu, videmus, Protestantum, Anabaptistarum, & Puritanorum controuersias esse plane interminabiles, & irremediabili malo perturbationis, reipublicæ pacem, ciuiumq; charitatem, interpellare ac violare.

18. Quod autem ad subditorum officia, principibus præstanda, manifestum omnino, Ecclesiæ monarchiam eisdem vtilissimam. etenim quod iurisdicção istius monarchæ sit externa ac visibilis, inde refractarios in Principes subditos, qua paterna admonitione, qua lege promulgata, qua Censurarum disciplina, commode poterit cohibere, & ad obediendum inflectere. vehemens sane hinc ad imperandum robur principibus Christianis obtingit. Cuius inter alia illustre exemplum constitit ex literis Clementis octauæ ad Angliæ Catholicos directis, in quibus illos admonebat, vellent omnino serenissimo nostro Regi Iacobo, iam in ditionem suam Anglicanam ingresso, quiete & pacifice morem gerere, nec illis assentire, qui propensi videbantur ad rebellandum. Neque dubium est, quin Catholicus Rex Hispaniæ, eo ipso, quo huic monarchæ coniunctissimus filius, multa commoda etiam ciuilia inde consequatur.

Prud lib. 2.
cont. Sym.

*Fit stabilis vitæ status & sententia certa
Haurit corde Deum, Domino & subiungitur vni.*

19. Quod si Principum inimicitias aut discordias spectemus, ad eas componendas nihil Monarchæ huius agnita dignitate efficacius apparebit. Etenim cum partes litigantes plurimum idque merito deterre soleant tali Monarchæ, vt pote Sacrorum summo Præsuli, ac Deo ipsi quodammodo vicino: cum porro singulorum ex æquo communis pater existat, neque partium studio in hos potius quam in alios vi sui Officii inclinetur, inde magni momenti habebitur eius prolata sententia, adeoque efficacissima ad omnem inter eos contentionem finiendum constabit. imo ab historiis obseruatum, hunc ipsum Monarcham opem suam eis præstitisse sæpius, qui innocentes licet, nihilominus aduersantium auctoritate & a magnis Principibus grauabantur. inter cætera id luculenter satis comprobatum causa diuortij inter potentissimum Henricum Angliæ Regem, & eius uxorem Catharinam, Regis Aragoniæ filiam. tametsi enim ille Rex omnes vires suas in id intenderat, quo a se Catharinam depelleret, ac eo regnum ferme vniuersum in alienigenam Heroïnæ armauerit, illius tamen innocentiam & ius constantissime Clemens septimus propagam suis diplomatibus asseruit & defendit. Cum Reges Castiliæ & Portugalliæ, quod ad Indicas nauigationes, lites exercerent, Pius Quintus totam controuersiam partitione facta, consopiu. Nostri temporibus Galliam ciuili bello concussam Clemens Octauus tranquillauit: & non ita pridem Italiam Cisalpinam eiusmodi motibus turbatâ, Paulus quintus fælicissime pacauit. Multo itaque nobilior & augustior modo Roma sub Romano Pontifice, quam eo tempore, quo eius magnitudinem descripsit Ouidius:

Quid lib. 1.
Trist. ele. 4.

*Sed quæ de septem totum circumspicit orbem
Montibus, imperii Roma, Deumque locus.*

CAPV T. XII.

Protestantes, qui Monarchia in Christi Ecclesia extremi inficiatores, ydem Ciuiliū ac Sacrorum studiorum, cum Monarchia in vniuersum expugnatione, hostes funestissimi.

Monarcha Ecclesiasticus, seu quod ad Sacra Præsul supremus, iurisdictione in alios, sibi alicunde collata, constituitur. iurisdicção vero, de qua modo inquiritur, cum sit supernaturalis, minime a naturæ lege, a ciuili prudentia, aut multorum voluntatibus, propagatur, sed a iure Diuino, quod Christus Dominus dixit, ortum sortita. Vnde ait Apostolus, quosdam Prophetas, quosdam Pastores, & Doctores; ad ædificandum corpus ipsius mysticum, nempe Ecclesiam, in hoc mundo. Organum autem visibile, quo hæc iurisdicção certis personis confertur, reperitur vel in Sacramenti alicuius ministerio, vel in Superioris Ecclesiastici imperio. Priori via, iurisdictione gaudent omnes Sacerdotes ad absoluendum vniuersos a suis peccatis in extrema necessitate constitutos. quod etiam genus iurisdictionis a virtute ordinis deriuatum, nonnulli, licet minus probabiliter, Episcopis concedunt. posteriori autem iurisdictionem obtinent parochi in suos: vtpote ab ordinario loci, vel aliunde a legitimo Superiori, acceptam. Ea verum iurisdicção, quæ Papalis, neque a Sacramento aliquo Initiationis, neque ab auctoritate superioris aspectabilis, sed a Christo Domino duntaxat immediate descendit, quantum ad Sacramentum res est satis manifesta: non enim adhibent Cardinales Sacramentum in summi Pontificis creatione. Sed neque vtuntur potestate aliqua superioris. ea enim iurisdicção quæ a superiori aliquo collatiue dimanat, in eodem prius reperitur formaliter aut eminenter. quo pacto respublica Aristocratica sibi Regem præficiens, sese ostenderet talis Regis veluti parentem, & regiæ facultatis conditricem: nullum enim munus ab isto Rege nouiter instituto cogitari poterit, quod non continebatur in virtute illius Aristocratæ. at vero quædam sunt munera & functiones summi Pontificis, quæ non competunt Cardinalibus, adeoq; Ecclesiæ seorsim sumptæ a summo Pontifice: vtpote ex infallibili assistentia spiritus sancti controuersiam aliquam definire: siue id fiat a solo summo Pontifice, siue ab illo simul cum Concilio generali. proinde omnino existimandum, iurisdictionem pontificiam, semel pontificis persona per Cardinales designata, a Christo Domino immediate prouenire. Inquirendum iam de materia & obiectis iurisdictionis istius Ecclesiasticæ.

2. Imprimis satis liquet, huius iurisdictionis materiam & obiecta, in rebus sensu perceptibilibus, seu externis, ad homines pertinentibus, reperiri: nullum enim imperium sacrum aut ciuile, quod in Sacramentis non spectetur, immediate ad animas peruadit, aut earum officia: non enim

enim mandat Præsul cordium secreta opera, sed ea, quæ forinsecus apparent; eisque interuenientibus, ad animarum bona sua lege pertingit. Quocirca quod Ecclesiæ iurisdicção sit externa seu visibilis, adeoque suprema & absoluta in ordine ad suum finem consequendum, idcirco in dispositione rerum externarum & visibilium spectatur, idque independenter a priuatorum aut ciuiliu Dominorum concessionibus: alioquin per illos steterit omnis iurisdicção Ecclesiæ.

3. Obseruo tamen quatuor modis posse quæpiam munus ad religionem & fidem relatū exercere. Primo ad hoc facere poterit lex naturæ, seu communis Ciuium Charitas: veluti quando parentes liberos, mariti vxores, præceptores discipulos, Domini subditos erudiunt in rebus fidei & religionis, vel hæreses eis dissuadent. quo pacto sæpius homines plane laici, nullo iure legationis Ecclesiasticæ gaudentes, alios ad lumen Euangelij adduxerunt. Deinde charitatis ardore hæc ipsa perfici poterunt: utpote quando ea incensi, infideles & impios adeunt, quos veritatis agnitione imbuant. Tertio ad eadem aliquando conducunt obedientiæ & necessitudinis rationes. & hoc ritu Principes & alij operam suā grauiter impendunt, vnde leges Ecclesiæ ad hæreses reprimendas, ad malos corrigendos, decretæ, executioni mandentur: quod Concilium Tridentinū Principibus & alijs magistratibus iniunxit. postremo ex officio & certa ab Ecclesia deputatione vi iustitiæ aliquibus incumbit, alios, quod ad spiritualia, pascere, cōfirmare & corrigere. Cuius sortis homines, sunt in Ecclesia Pastores, Cōcionatores, & alij sacri ministri. atq; de hac specie tractandi diuina solum in presenti disputandum.

4. Huius autē rei plenior erit intelligētia, si eiusdē peculiaria quædā munera recēserimus: ac inde pariter profligatū habeamus, quid Protestantes suis præsulibus, *Superintēdētibus*, *Loquutoribus* & *Ministris* in istis cōcesserint, negauerintue. cogitare itaq; licebit, supremos apud Protestantes Ecclesiarū Gubernatores posse ex iurisdicçãoe de sãctitudine Scripturæ Canonice, de eiusdē vero & genuino sēsu iudicare, excitatē cōtrouersię in momētis fidei finē imponere, Cōcilia seu Synodos in hunc finē cogere, Sacramēta administrare, cōcionari ad populū, Cēsuras distringere, ritus religionis cōdere, abolere, de moribus sacrorū hominū, de eorū dē præmijs ac pœnis constituere. Enimvero non aliunde æstimandum de primatu in diuinis, nisi ex eiusdem cogitatis functionibus.

5. Protestantes in hoc contra Catholicos conueniunt, quod totius Ecclesiæ respectu, nullus sit Monarcha, præter Christū Dominū, agnoscendus: licet quod ad particulares Ecclesias, seu regna, inter se dissētiāt. Qui in Anglia vocātur Protestantes, Regē pro Gubernatore supremo retinēt in causis omnibus Ecclesiasticis, idq; quod ad omnes personas primatū ei cōcedunt. Extra Angliā alij reperiuntur in Germania, qui in aristocratia superintendentū, Ecclesiæ principatū agnoscunt, licet rarius inueniātur. qui autē nominibus Calvinistarū seu Puritanorū in Gallia & alibi cēsentur, nō nisi in multitudinē vniuscuiq; parociæ ecclesiasticā superioritatē reperiri fatētur: quibus

Ministri, *Seniores*, ac reliqui officijs defungentes, ita subint, quemadmodū olim apud Romanos cōsules Reipublicæ: quibus a plebe cōstituti fasces sine securibus; iuxta ac Trib. plebis cōsulē potuit in carceres conijcere. vtrāq; vero factionē vnitati Ecclesiæ per orbem diffusæ, ac consequenter etiam fideia cunctis admittendæ, aduersari manifestum.

6. Inter quos si cōparationē iustituamus, inueniemus Puritanos, maxime ab vnitatē, ab ordine Ecclesiæ recessisse, ac proinde moribus ciuium, Principū incolumitatibus, populorū concordia & tranquillitati, præ reliquis, eo repugnare. Cū enim istæ multitudines synagogicæ in contrarias partes abiuerint: præsertim, cū ut sēper cōtingit, inscitia populares laborēt, ac vehemētibus animi motibus concutiātur, necessū fuerit, omnia reipublicæ firmamēta quati, rerū summā in maxima perturbatione versari: quādoquidem nulla penes eos vigeat certa auctoritas, quæ illis cætibus imperet, aut eisdē modū aliquē imponat. Intumescit plerūq; in odia, in iras popularis cohors, dū intelligit, se in sacris obtinere primatū, ac ministris omnibus seu pastoribus iure diuino imperitare. & cū extra se nullā admiretur visibilē potestātē quod ad sacra, cōtemnet quicquid ab alia parocia definitū: proinde in aduersā sectā non solū exercebit hostilitatem, quinimo eam, quæ indefinito odio apud ciues perennabit. Hoc tamen illud dulce venenum superbiæ & impietatis, quod plebanæ turbæ Calvinus propinauit.

7. Quod autē spectat ad pacem reipublicæ, ad Principū præsidia & ornamēta, nemo est qui nō videt, huiusmodi puritanicū in Ecclesiasticis regimē, cunctis esse infestissimū ac prorsus exitiale. Quis enim nō animaduērtit, in hac vaga parociarū per aliquod Regnū sparsione, in Ecclesiis istis numero multis ac indepēdētibus, seruari haud posse pacis in toto regno concordiam? Cū vero omnia dissidijs arserint in istis male reuinctis cætibus, si hostes externi in reipublicā interim inuaserint, si Princeps vectigaliū vires colligere instituerit, hostes facile præualebunt, & princeps parū præstiterit. Huius rei idolum exhibebit inspectus multorum opidorum iuxta se positorum, quæ absolutæ essent reipublicæ. etenim fieri non poterit, quin inter ea, odia, æmulationes indies flagrant, nullo alio modo quam diro Marte & multo sanguine extinguenda, adeoque in continua bella tanta seges discordiarum perpetuo excresceret. Quis itaque affirmauerit, Sapientiam diuinam, quæ Ecclesiæ statum condidit, pretiosissima illa & ingentia Christi merita, in Ecclesiæ eiusdem vtilitatem impensa, eam delegisse formam regiminis, iuxta ac instituisse, quæ anarchica, quæ popularis, quæ ab vnitatis ordine & decore alienissima? Enimvero ut Christi corpus naturale fuit summa pulcritudine ornatum, ita non est credibile, eiusdem corpus mysticum, quod Ecclesia est per orbem terrarum diffusa, hac extrema anarchiæ confusione fore deforme & perturbatum. Cuius Ecclesiæ itidem typus Arca, non caruit suo decore, & proinde Ecclesia, quæ ciuitas Dei, quæ domus spiritus Sancti, constitui non debet suarum partium venustate.

8. Eisdem ferme nominibus Episcoporum Aristocratia, Ecclesiae sanctitudini & ciuitati parū cōueniens merito aestimetur. certissime omnium per orbem Christianum Episcoporum numerus, nullo plane subordinationis lege aut serie continetur, quod diuersorum Regnorum qui fuerint, ab aliis nō dependeant, neq; cum illis in vnū componantur. Vbi ergo membrorum series & contextus in vniuerso corpore Christi mystico apparebunt? atque hinc vnitae Ecclesiae in partes absolutas dispersa, vnitae fidei aut ritus minime in tota Ecclesia inueniatur. sin porro, quod plerumque fieri deploramus, Regna & Prouinciæ in sese mutuo hostiliter incurrant periculū etiā erit, ne Episcopi quoq; in gratiam suorum gentilium, inter se dissentiant, nec vellent amplius in commune sua conferre cōsilia, aut ea decernere, quæ ad publicum omnium bonum conducunt. Omitto dicere, in vno eodēq; Regno, ad id naturæ nostræ prauitate instigante, vix sperandā illā inter episcopos concordia, quæ ad pacem totius in eo Ecclesiae requisita. etenim Aristocratia Episcoporum longius disiungitur ab vnitae, quā Aristocratia principum: quandoquidē plures sint in Ecclesia Episcopi, quam Principes supremi, vti constat. nam vt numerus Imperantium seipso dirimitur ab vnitae monarchiae, ita maior eorum numerus ab eadem, in oppositam formam concedendo, plus remouetur. quod crediderim impulisse Henricum octauum in Anglia ad suam Syllam præferendum Charybdi: scilicet ad arrogandum sibi, Episcopis ereptū, in diuinis primatū.

9. Illa deniq; principum seu magistratuum Ciuium in sacris Aristocratia, fidei ac Religionis momenti inimiçissima. Imprimis cū ad virtutes spectans aliquid & a tota Ecclesia obseruandum, de finiri debet, tunc multitudinis non tam diuersæ, quam aduersæ voluntates erunt dubio procul obstaculo. quā rarum, eos vel in vnius dogmatis aut ritus præscriptionem velle consentire: maxime si mutuo ardeant inter eos bella & vindictæ cupiditates, iuxta ac suorum Theologorum studiis in sectas distrahantur? Erit semper mihi credite, aliquis Roboam seu Rex Samarie, qui Iudeorum Principi obsteterit. Comitti vero istiusmodi simultatibus, Nationū pugnacibus Geniis, totius Ecclesiae negocia, nec Deo dignū, neq; hominibus enī uero cōmodū. Sicut ergo huiusmodi Aristocratia repugnat ecclesiae vnitati, sic etiā vnitatibus in ea fidei & religionis minime consentit. imo vel in vna aliqua prouincia vix tuta in istis virtutibus per hanc aristocratia diuturna consensio. si enim subditi a principis imperio defecerint, quid subsidij, eis, quod ad res factas, a principe, quem odio prosequuntur, quem execratur, & armis violandū statuerūt? dicatur, quale cōpendium fidei & religionis acceperint Holandi, toto hoc tempore iniquissimæ & sceleratissimæ suæ rebellionis, si modo Rex Catholicus ius præfulatus Ecclesiastici in eos prætendisset?

10. E dignitate porro est religionis, Ecclesiarū principes, sacris initiari, ac in Clero cōprimis censerī, ob quā causā apud Romanos Imperatores & Consules, qui in sacris primi, summi in idem erant Sacerdotes. Regina vero aliquam hac sorte inter Christianos cōprehendi: cui loqui in Ecclesia diuino iure, vt ex Apostolo liquet, interdictū, tota natura renititur & abhorret. Clericus etiā duo so-

nat: primo personam popularibus negotijs renunciantē. ad quod significandū, Clericus dum initiatur apud nos, Psalmistæ verba recitat: *Dominus pars hereditatis meae & calicis mei: tu es qui restitues hereditatē meam mihi.* alterū in hoc statu cernitur, quod peculiari sacro muneri addicatur. at precor, vnde habent principes ciuiles hanc initiationē, & a quibus mystis? quid minus profitentur conditione sui quam auocationē a studiis forensibus? Vnde ergo ex Clero? Summā autem tei Ecclesiasticæ administrari a ciuiliū tractatoribus, ac hominibus mere laicis, putabunt populares haud conuenire Sacrorum dignitatibus.

11. Ineptum etiam, vel ipsorum vulgarium iudicijs, sacris, quorū curæ totum hominē requirūt, eos præesse qui infinitis negocijs pacis & belli, priuatis & publicis distrahantur. adeone vile & contemptibile imperium Ecclesiae, adeo laxū & dissolutum, vti vel ab illo absolui queat, qui in omnem partem fori ac mundi operosissime inflectitur? Multi extitere principes, qui vel ciuilis sui officij pondera sentientes, sese impares agnouere ad ea sustinenda, vt narrant Suetonius & Lampri-
dus. ob quam causam egregie cursuros in stadio virtutum, affirmat. S. Paulus, ab omnibus se abstineret. Quibus virgines adiungit matrimonio carentes, quo totæ Deo inserviant, nec sint in hoc præclaro instituto diuise. Cæterum nostra ætate emergere homines, qui peculiari priuilegio in sacris pariter & in ciuilibus tractandis sint Argi, neque onera, vel ab Angelicis humeris formidanda, subire verentur? Inanis imposterū habeatur Celestinus papa, qui abdicato papatu, Eremiticā vitam degit. nullo in precio sint iudicia S. Bernardi, & S. Thomæ Aquinatis, qui dignitates Episcopales recusarunt, timentes, ne tantis muneribus haud essent satisfacturi. verum hæc audax impietas gentilitica est, idololatrica est:

Iussum est Caesaris ere Galieni,

Quod Princeps colit, hoc colimus omnes.

Prud. lib. 1,
cont. symm

12. Vltius vt populus reueretur Principes ciuiles tanquam summos ipsorum in Sacris Præsules, eis debēt innotescere vocationes & successiones eorumdē ad talia officia peragēda. dici haud poterit, eos a Christo Domino, aut Apostolis vocari seu eis succedere, cū nouū testamētū: quod & ipsi fatentur, nihil tale referat. Hinc quidā in Anglia Archiminister affirmavit, Reges Christianos, quod ad hoc munus, succedere Regibus Iudeorum ac imprimis Moyse, cui Deus duas tubas ad mouēda castra, vt pote Principi ciuili commisit. cæterū quis nō videt, hoc friuolū omnino esse fundamētū successionis? Principio quidē, quod per Christū abolita antiqua lex Cæremonialis: deinde quod Iudeorum Principes haud fuere primi in sacris Præsules. postremo quod Christus Dominus expresse de forma regiminis in sua Ecclesia aliter cōstituerit: Apostoli eū sequuti, cōtrariū plane docuerint. et quod attinet ad binas illas tubas a Deo Moyse traditas, incredibilis apparuit illius Cremetis buccinatrix stultitia, qua inde voluit confici, Principes ciuiles supremos esse Ecclesiarum Gubernatores. nam quid commercij duabus tubis cū Clauibus Ecclesiae? quid castrametationi, cui illarum turbarum sonitus inserviebant, cum spirituali Ecclesiae regimine? Vt omittam, Moysen extitisse principem ciuile iuxta

ac Sa

ac Sacerdotem. at saltem dicet: si principes retineant ad exemplar *Moyſis* binas tubas, Principis solius iussu saltem cogenda Cōcilia, neq; aliter. Ut video, penes hunc idē sunt castra mouere, & indicere Cōciliū. scire debuiſſet indoctus iste Theologaster, ad illum in Ecclesia spectare officium Concilia conuocandi, cui incumbit verbi Dei primaria quædā iurisdictionio: quandoquidē finis Concilii sit, vniuersam Ecclesiam docere quid credendum, & quid agendum: quandoquidem conuocatio Concilii sit ad hunc finem mediū conueniens. donec ergo ostenderit, primariā verbi iurisdictionē spectare ad principes ciuiles, nihil illū iuuabūt, ad adstruendū, quod Conciliorum indictiones sint munera principū ciuiliū. illæ duæ tubæ; si cui vsui fuerint ab eo allegatæ, solum in id conducent, quo eius insignis vanitas cum nostro risu ebuccinetur.

13. Quod si vniuersa in Sacris moderandis a principibus obeunda; seorsim expendimus, duo inde manifeste apparebunt. primo, apud Protestantes in dubio versari, quid in hoc genere legitime queant peragere Principes: deinde huiusmodi admissio primatu, maximam ac præcipuam partem sacrorum munerum ad Anarchiam esse relapsam.

14. Principum ciuiliū fore concionari, verbū Dei publice interpretari, in rebus fidei controuersis definire, ministros Ecclesiæ ordinare, malefactores censuris irregularitatis, suspensionis, Interdicti, excommunicationis castigare, plerumq; inficiātur ipsimet Protestatores, aut certe sententias ferendo vacillant. imo neq; in hoc consentiunt, quod possint Ministris & Episcopis iurisdictionem impertiri, vel religionis ritus præscribere. quid ergo definiti quantū ad functiones sacras, in primatu Ciuili, præter hoc, quod *Elizabethiana* tempora notissima, nece istius primatus inficiatores Catholicos mactarint, idq; ob incertæ rei in eis negationem.

15. Quantum vero ad horum Protestantū in præcipuis negociis fidei ac Religionis anarchiam, liquidum est, eos illam hinc adstruere & stabilire. orta enim controuersia, non fuerit Regis litem dirimere, non Episcoporum: sed ex integro huiusmodi definitio remittenda ad priuatum spiritū vniuscuiusque. Dicant quæ sit anarchia, aut Aristocrata, quæ de disciplinis censurarum Ecclesiasticarum statuatur, externū Dei cultum instituat, vel alijs iurisdictionē commendet: quæ verbum Dei in veram sententiam iuridice exponat? Quæ munera si denegent Principi Monarchæ, eo in Democratiam populi, aut Episcoporum Aristocratiam, vel Puritanorum anarchiam concedent.

16. Manifestum itaq; Monarchiæ in Ecclesia impugnatores non solū in fidei vnitatē delinquere, a seipsis discrepare, verū etiam eodem in plurimos errores incidere, tā statui ciuili, quam bonis moribus contrarios. eam quidem totius Ecclesiæ respectu negantes, non ineunt eandē methodum ad rempublicam Ecclesiasticā ordinandum: ac consequenter mutuo etiā infesti inueniuntur. Angli siquidē suum Regē ducentes supremum in Ecclesiasticis primatem, inde dicunt, extra Angliam nullibi reperiri Ecclesiam

perfectā Christi, cui spiritus sanctus promissus, sicut enim absq; capite non est corpus organice idoneum ad animam suscipiendā, sic neq; sine monarcha Principe, aut ciuili magistratu, si illis primatus debeat iure diuino, Ecclesia esse poterit, quæ in se completa, aut idonea, quæ assistentiam spiritus sancti admittat.

17. Nos porro infallibile iudiciū, quod ad veritatem definiendā, attribuentes Romano Pontifici, eodē singulari modo Dei erga nos bonitatem, iuxta ac Christi meriti vberimos fructus, amplificamus. quis ignorat præclare consultū fore ei rei publicæ, cuius princeps Dei instinctu perpetuo dirigeretur ad sententiā recte ferendā in vniuersa materia iustitiæ, siue ea legis latæ genuinā interpretationem, siue ipsum in re ipsa iustum, respiceret! veræ .n. iustitiæ in pleriq; obscurū esse nobis sensū, quis dubitat, vel minime in se experitur! Hinc eximiū, ac propemodum diuinū esset illius rei publicæ ornamentū, simulq; firmamentū, si modo in ea princeps iudiciū semper esset laturus infallibiliter ad naturā ipsius iustitiæ, quantumuis abstrusæ aut hominū opinionib; controuersæ. Cur ergo hæretice, inuides, aut inique fers, Dei Ecclesiæ hoc priuilegium in persona summi pontificis concedit, quamobrē ab affluentia meritōrum Christi, in Ecclesiā redundantium, hoc ingens beneficium ingratus prorsus repellis, neq; ut nos Dei bonitatem, & Redemptoris munificentiam cōmendas? nū inde, quod superbus in te animus haud patiatur externo, nedum Romano solum, regi magisterio, vel quod cupias externæ auctoritatis omni tribunale excusso, in rebus fidei promiscue tumultuari dumtaxat, ac demum immani tragædia cuncta earum momenta funestare? veremini, ne nos Catholici Deum humano generi minimum bonum, & Christum sua gratia plus æquo proficiū exhibeamus. Deo profecto, Christo, humano generi eodē infesti consistitis, quo Romano Pontifici hoc diuinitatis oraculū detrahitis.

18. At quis scopus alius huiusce hæreseos, quā principem Ecclesiæ adimendo, eius vnitatē in partes reſcindere: quā controuersiarum ardentibus incētiuis, immortalī quasi segete controuersiarū, sparsa veluti in tenebris, in babilonis cōfusione, fidei vnitatē ac fidelīū cōsentientes dispergere? arescit riuus a fonte auersus, deuireſcit ramus ab arbore decerptus, ira sane Protestantes a monarchia Romani Pontificis deficientes, imprimis in nos, deinde in suos tumultuantur: demum in ipsis extincto spiritu fidei & pietatis, athei, diuinorum incurij moriuntur miserrime: quibus bonis semel deletis, eis supererunt in republica concupiscentia & ira, rerum diuinarum & humanarum pestes, ut ex sequentibus euidenter satis apparebit.

Romanos odere omnes, Dominosque grauantur, Quos nouere magis.

19. Denique inter alia, ex eo constat Protestantum hæreses tendere ad confusionem barbaricā, quod eis tanquā fratribus applaudat, qui aliquādo ex appetitū superbiæ libertatis, inter homines & qualitatē, cū Dominorū deiectione introducere laborarūt: quales olim *Waldenses, lolardi,*

Pauperes Lugdunenses, VViclefista. Hoc genus hominum omni imperio soluti, Galliam infestarunt: ac vulgo dicebantur *Boni socii*, vt recolit *Belforestus*. Similes in Anglia quoque; furiosi praesertim in *Cantio*, tempore *Odouardi Secundi*, ac postea. Dicebāt, vbi in scriptura habetur, inter Christianos aliquos debere esse nobiles, alios ignobiles, hos Dominos, illos seruos: cum potius dicat, nos omnes natura aequales, gratia fratres. Et quod attinet ad gradus disparitatum in Academicis, quo illos plane reiicerent, illud Christi Domini vrgebant: *Nolite plures magistri fieri*. Cum ergo Protestantes hosce barbaros nebulones laudibus efferant, tū inde ostendunt, se candē barbariem & confusam aequalitatem inducendam sibi statuere. Lutherani in germania Rustici, contra Dominos arma mouere vt, scribit *Surius*, subiectionem non ferentes. Anabaptistae hoc aperte profitentur. Puritani in eā latentius tendunt, dum nempe Reges & monarchas ferre renuunt, dū Praelatos exterminant; dum vel sordidis opificibus potestatem interpretandi verbum Dei, ac iudicandi de fidei controuersijs permittunt, dū Episcopos eliminandos studēt, quorsum hæc? si non vt omnes ex superba & fatua sua barbarie euadant Reges, omnes sui iuris, omnes Doctores, omnes Episcopi, omnes sacerdotes? En centrum totius deuergentis ponderis protestantici ad barbariem.

Prudent. l. 2.
cont. Symmach.

*Non fero Romanum nomen, sudat aque bella,
Et titulos tanto quæstos sanguine carpi.*

Cum vero in Monarchiæ Romanæ imperium iam a principio nascentis Ecclesiæ, maiores orbis Nationes concesserint, tum iniquius ferunt, minores Nationes, quantumuis *Briareia* in Bore alibus consistit turba, in illud immani odio rebellasse.

Claudian.
De Bell.
Getic.

*Romanos commouit atrox iniuria Patres,
Vrgerent maiora licet, grauitusque tulere,
Vrbibus inter se clavis de culmine rerum
Congressis, aliquid Gentes audere minores.*

Claud. l. 3.
Rap. Proser.

*nostros an forte penates
Appetit centum Briareia turba lacertis?*

CAPVT XIII.

Concupiscibilis in homine facultas, suo pte ingenio in Sensuum delicias propensa, Catholicorum disciplinis ad virtutis austeritatem recte instituitur. Protestantum vero ex aduerso Dogmata sicut eam petulantem inueniunt, ita in barbaricam voluptatis appetentiam acrius irritant.

Stensum alias, voluptatum blandimenta exitum sortiri in cruda barbarie, eoque mel dulce animo exceptum, in acerbissimas feces, ferocitatis desinere. Contra illi opposuimus virtutem, asperam quidem & callosam, ac velut alterum *Iacobum*, pro statu istius vitæ, alienis vestium rigoribus hirsutâ. Enimvero Rationis sol in homine non splendet, actio- nis dignitas in eodem haud elucet, nisi in Concupiscentiæ teneritudine, rigidior eius tractatio accesserit. Radix autem, adeoque vniuersum

Gen. 19.

robur voluptatis in amore cernuntur. qui cum oriri deberet a iudicio recto, eidem plerumque præcurrens, non solum appetitui ac voluntati dominatur, verum etiam menti, dum illi ignorantiam iniecit, dum taliter aut aliter ei sentienti lex & norma euadit. Quo amore qui nimium calent, vt ait *Seneca*, illi *Præ postere officia permiscet*; qui contra præcepta *Theophrasti*, cum amauerint, *indignantur & non amant cum iudicauerint*. Coercendus itaque a Ciuili viro amor iste certa quadam disciplinæ forma, quo iudicii potius sit in nobis effectus, quam causa. non enim ideo sic iudicare debemus, quia amamus, sed ideo sic amandum, quia ita iudicauimus.

Senec. Epist.
3. ad lucel.

2. Quid enim aliud in vniuersum virtus, quā humanæ voluntatis, animique abductio ab ar- ridentibus appetitus sensitiui deliciis? in qua quidem sequestratione duplex pœna inesse solet. vna, quidem oritur ex priuatione iucunditatis, cuius cupiditate affectus inarfit, quam virtus sua duritie exegit. altera ipsimet virtutis officio immixta, quæ muliebris appetitus molli- tiem amaritudine sua perstringit: est enim sensus ingenio, virtutis cōtentio molestissima. Sunt idcirco hæ duæ res, virtus nempe & voluptas, ita inter se contrariæ, vt vni indulgere impensius quis nequeat, absq; alterius detrimento. illa totius honestatis palladium, hæc omnium vitiorum, vt loquitur *Clemens Alexandrinus*, *Metropolis*. Quocirca si disputantes confecerimus semel, Protestantum Dogmata, a nostris discrepantia, impuræ voluptati lenocinari: nostra autē virtutis grauitati ac disciplinæ conuenire, eodem ostenderimus, illa a vitæ Ciuilitate & Sanctitudine abhorrrere, nostra cū eis optime cōspirare.

Clem. Alex.
l. 6. Strom.

3. Vniuersa autem perturbatio, quam in mores hominum inuehit Protestantismus, ex duobus generalibus Principiis oritur: scilicet ex *Sola fide iustificante*, & *Solo spiritu diuina interpretante*. illa gelidi instar veneni, mores hominum charitatis & virtutū feruoribus impotes plane constituit; cordis manibus, tanquam gilidus anguis, quem excussit *S. Paulus*, adheret, eoq; torporem eis inducit, & inde a bonis operibus fœdum sabatū suadet. illa venenum est *Medeæ*, quam ipsa collegit in niuoso Tauro, nimirum quod frigore plane enecat vel virtutum semina. Vt enim multa calida ab homine hausta vel admissa, morbos frigidos procreant, veluti vina, aromata, luxuria, dū varia genera causant defluxionum e capite: ita voluptas bruta, licet sit incensa, adfert tamē secum frigidissimum venenum, quod virtutum calores extinguat. iste autem videlicet priuatus spiritus, id generis veneni censendus, quod eadē *Medea* in arête *Lybia* decerpit; quādoquidē opinionum dissentionibus omnia faciat vbiq; arder. hisce duobus *Medea* diabolica armavit Protestantes in Ecclesiæ interitum: nimirū frigoris & æstus veneno instructa, in Ecclesiæ arcem pestē inferendo.

Act. 28.

*Et triste læua complicans Sacrum manu,
Pestes vocat quasunque feruenti creat,
Arena libyæ, quasque perpetua niue
Taurus coercet, frigore Arctoo rigens.*

Senec. Med.

Primo autē loco agemus de veneno illo Boreali in monte barbari Tauri, quod concupiscentiæ sua indul-

August. ep.
157.

Euseb. Orat.
laud. Con-
stant. cap. 3.

Ephes. 4.

Concil. Ni-
cen. 2. m.
August. l. 1.
cont. Parm.

Apul. in
Alm.

Prudent.
Hamar.

indulgentia funestum. vtramque vero veneni speciem paucis complexus S. Augustinus, dum asseruit, Donatistas veritatē Catholicam impugnare aut *Pigrescendo* aut *Sæuendo*: ideo Phrenetici & Letargici. Ob hanc causam recte comparandi Protestantes veteribus paganis: hi enim quod notat Eusebius, vt liberius peccarent, suas etiam animorum perturbationes opinionibus Deorum consecrarunt, & sacras effecerunt: vtpote *Venerem, Priapum, Martem, & Mercurium* colentes. pari modo Protestantes, omnino statuentes laxè viuere tam quod ad mentis opera, quam voluntatis, in eum finem ea dogmata pro sacris profitentur, quæ huiusmodi studijs lenocinantur, volentes ipsa fide diuina & religione scelera sibi licita facere, adeoque diuina.

4. Vt autem singillatim quædam in hoc genere inquisitionis inter se conferamus, exordium sumemus ab illa coercitione, quæ in homine intellectum cohibet, demittit ac moderatur. Admittimus ergo Catholici, quantumuis in nobis ferox, audax & insolens mentis perspicacia oblectata fuerit, docentis, ac definientis magisterij, quod ad fidei assensum, imperium. quo non solum Deo reuelanti succumbimus animis, verum insuper hominum a Deo inspiratorum auctoritati, subiaceamus: *Obedite Præpositis vestris & subiaceite illis*. Liberos idcirco ad concipiendum, ad pronunciandum intelligentiæ excursus, ad votum colludentia iudicia, ex priuato formatos mentis conceptus, qui plurimum aridere solent petulantibus ingenijs, nobis plane credentes interdiciamus: iugum Ecclesiastici culminis, cum repressione dulcis insolentiæ, haud defugimus.

5. Verum Protestantes in hoc negotio omnino animis lasciuiunt, prorsus elatione effertur propriis suis spiritibus gratificantes. sibi diuinitus edoctis, nullo vsui ptoclamant esse Ecclesiæ sententiam, Patrum commentaria, absque cuius definitione, imo ea repugnante, dicere audent, se veritatem & sensum scripturæ Canonis cæcertissime assequutos, & huiusmodi sua dulcedine allecti, venditare præsumunt, se doctiores ac veraciores in sacris literis, vniuersis Patribus Græcæ ac Latinæ Ecclesiæ: imo vel ipsi Ecclesia Catholica, quantum ad hoc, attestare, quam proinde cum Iconoclastis idololatricam, cum Donatistis meretricem appellare minime horrescunt: adeo poti ex cratere lupæ Babilonicæ, & eius suauitate plane sunt demerati. quam dulce hoc asinis pabulum mentium, quam eis sapit liquor iste superbæ stultitiæ! valeant iam rosæ, quibus rudens illud Apulianum animal reficiatur: abscedant *Cleopatra & Antonij*, luxus, presentibus istis Protestantum, non dico quod ad corpora, sed quod ad animas, nectareis fauis, dapibusque, quam sit res iucunda ex arbitrio sentire, satis ex eo manifestum, quod idē nobiscum sentientibus delectamur, adeoque mirifice delenimur, quando etiam vel per adulationem opiniones nostræ ab alijs adprobantur.

— *tanta in tenebris de peste voluptas.*

6. Nulla porro est ab otio iucunditas, ab ininscitia deliciosa incuria, quas calentissimo, cō-

rentissimoque literarum studio Catholici non depalcimur, abigimus. testetur hoc a nostris edita in lucē opera de re Philosophica, Theologica, Metaphysica. testetur id, vt summatim dicā, neruus omnis gēeris eruditionis, quo literaria nostrorū studia sol diffime in omnium oculis subsistunt. testetur hoc vel hostium Protestantum quotidianus vsus, quo se ostendunt nostrorum librorum cultores & admiratores. Hæc est illa *Minerva*, quæ apud nos sanguinem exlugit, quæ florem ætatis deuastat, quæ truci *Gorgone* aquolantes voluptatulas seuerius depellit.

7. Contra vero Protestantes operam literis impendentes, duobus modis suæ voluptati applaudunt. Principio quidem, quod nisi delicatioribus Musis incumbant: vtpote Poësi, verbulis Græcanicis, populari Rhetoricæ. Deinde ex eo, quod commentantes, nunquam longe recedunt a vulgi auribus, a littore popularitatis, in quibus omnes suos thesauros ac veneres condidere. Non scandunt isti in montes Musarum, sed inferius positis Satyris occinere, illis vniçe in amoribus. Profecto si in elucubrationibus suis componendis dicant se desudare, regerant id argumentum potius defectæ ac fluxæ in ipsis complexionis, quam laboris grauioris, aut acrioris in mente contentionis.

8. Natiuus etiam ille hostis, qui & nostre vitiatæ naturæ comes, quocum bellum assiduū gerimus, nempe concupiscentiæ fomes, non patitur nos pariter voluptate, virtute, sanctitate & iustitia potiri. ex quo, adhibita seueritate, illam cōtinuo reprimimus. ne ferocius insurgat: cōtentiosius eidem resistimus, ne imperet: durius in tota vita appetitum, cui inest, tractamus, ne insolentius rebellet: quantumuis voluptates colludentibus polliceatur. Nouimus proinde talis in nobis fomitis propensionem in malum: eius omnes motus subitaneos & indeliberatos, veluti in somno: peccato carere credimus: ac in nobis a Deo illius motus scimus permitti, vt in illos fortiter, insuauiter licet, decertemus. *Omnes homines iudicant inquit S. Augustinus, lasciuia non esse peccatum, nisi quia concupiscentiæ consentitur.* Quo autem in sensu vocetur ab Apostolo peccatum, istis idem explicat: *Sic autem vocatur peccatum, quia peccato facta est, & peccatum si vicerit, facit.* Hinc rixæ cum Agar, hinc pugna exurgunt, quales in Apostolo, dicente præ nimia molestia: *Quis me liberabit de Corpore mortis huius?* Hinc cum agno pascali, lactucæ agrestes exacerbant nos, ita vt quietis aut securitatis dulcedini seu Sireni, nullus plane locus in nobis relinquatur. Ex quo factum, Christi fide dilucente, ac in orbe præualente, illico gentilium fædam proluuiem voluptatum refluxit ad inferni sentinas, ex quibus in nostrū genus antea emerlerat. quo euentu edocti Ecclesiæ primi Pastores, pro veritate fidei Christianæ adstruendæ contra Paganos disputarunt: ac inter alios, hæc S. Hieronymus: *Inter scorta quique in fornicibus spectaculorum pueri steterunt, publica libidini expositi, donec sub Cōstantino Imperatore Christi Evangelio coruscante, infidelitas vniuersarum Gentium & turpitudine deleta est.* Merito quidem, postquam crucis balsamum in orbem distillatum, puræ vitæ

August. l. 1.
ciu cap. 29.
Aug. lib. 3.
cont. Iul. c.
14. lib. 2. de
peccat. Me-
rit c. 23. 34.
l. de Nup. &
concup. c. 23.
Gen. 16.
Rom. 7.

Hier. l. 2.
lib. 1. cap. 2.

vitæ bonus odor pristinos luxuriæ fetores ex-
git.

Senec. ep. 5.
ad Lucil.

9. Quod ad hoc seueritatis etiam in carnem
concilium, veterum Philosophia vel rigidissi-
ma, ultra rerum superfluarum repudium, non
est progressa ad vllum sensum poenæ aut do-
loris. quinimo ab ingenio naturæ humanæ exi-
stimauit alienum, quempiam eius generis rigo-
rum stimulos admouere suo corpori, *Hoc contra
naturam est, ait Seneca, torquere corpus suum, & fa-
ciles odisse mundicias, & squallorem appetere, & ci-
bis non tantum vilibus uti, sed tetris & horridis.
quemadmodum delicatas res desiderare, luxuriæ est;
ita vsitatas, & non magno parabiles fugere, dementia
est.* Verum enimvero nostra Christiana Philo-
sophia in ipsa poena animi & corporis vim
agnoscit cum medicatricem contra irruentia
iucunditatum vitia, tum contra commissa sa-
natricem. Est quidem ea prauitas concupiscen-
tiæ in nobis, uti continuo ebulliat in rebellio-
nem in animam & Dei legem. Ea idcirco iam
originariæ noxiæ dulcedine semel excitata, in-
diget acerbitalis absynthio, rigoris disciplina,
pœnalitatu acrimonia. quid enim aliud hæc
ardens concupiscentia, quam in nostris pectō-
ribus quædam veluti hystrix, densa spiculorum
segete & cum arcu armata in animæ vulnera?
Se Pharetra, sese iaculo, sese utitur arcu.

Claudian.
Epig. de
phœnic,

Tota quidem, idque suo ingenio, huiusmo-
di hystrix in nostram perniciem instructa. opus
itaque viribus instituti horrentis, quod hystricis
istius arcum conterat, pharetram dissipet & te-
la frangat, seu igne amoris Dei vniuersa com-
burat. mors huic hystrici intentanda, cinereque
doloris mortua obruenda.

Claudian.
Epig. De
Hetr.

————— *prebetur origo*

*Per cinerem: moritur se non pereunte senectus,
Et petit alternam totidem per funera vitam.*

Hi vero, qui vitæ duritie & sale, carnis suæ flo-
res delibant, ac Deo consecrant, *S. Mariam Ma-
gdaenam* imitantur, quæ oleo effuso in caput
Christi, ut obseruat *S. Hilarius*, tam quod in suo
corpore floridum, quam quod in anima splen-
didum eidem dono dedit. *Vnguentum, ait, propter
corporis curam mulierum sexui maxime gratum est.
igitur omnem curam corporis sui, & totum precioso
mentis affectum in honorē Dei, laudemque transfudit.*

Hilar. Can.
29. in Math.

10. Hoc olim & primitus professæ religio Iu-
dæorum: idque ad mores pariter suos tradux-
ere aliæ Nationes, quæ ad imitationem Iudaicæ
religionis suas ex pressere. illud ipsum in primi-
tiua Ecclesia absolutissime exequuti Monac-
hi, qua vestium ruditate, qua ieiunijs, qua cili-
cijs, qua vigilijs, qua septis monasteriorum,
qua castitatis voto, uti constat ex *Euagrio*, & a-
lijs historiam Ecclesiæ narrantibus. Et quod ad
ieiunium attinet, in primitiua Ecclesia popula-
ris fuit observatio ieiunij quadragesimalis, Fe-
riæ Quartæ & sextæ, teste *S. Ignatio*. Inde ut nar-
rat *Socrates Theodosius Iunior Imp.* ieiunare
solebat *Maxime diebus Mercurii & veneris.* atque
*hoc ab eo factitatum fuit, dum Christianam viuendi
rationem cumulatissime explere contenderet.* Hos di-
es, ut auctor est idem *Socrates*, tunc vocabant
Christiani *Τετάρτη καὶ Παρασκευή ἡμέρας* Huius
autem vsus præcipuus extitit, quo pij, pro-

Euag. lib. 1.
Hist. cap. 21.
Sozam lib. 3.
Hist. ep. 13.

Socrat. lib. 7.
Hist. cap. 22.

posito orandi Deum obstricti, erga tantum
Numen humiliter sese gererent, ac inde efficaci-
us obtinerent quæ petebant. In quem finem ip-
semet *Constantinus Magnus* in procinctu alicuius
conflictus positus cum hoste, tabernaculum
militare, quod portatile esse voluit, in quo cru-
cis vexillum seruabatur, inire solebat, Deum i-
bi oratum, consultumque. vbi ut scribit *Eusebi-
us, Ab omni licentia, & vitæ ratione luxu disfluente
sese vocauit; inedia & corporis afflictatione seipsum
exercuit, uti Deum sibi cum precationibus supplicibus
placatum, tum benignum adiutorem haberet, eaque
perageret, quæ Deus esset illius animo iniecturus.*
Certe si quis ex vna parte sit penitus auersus,
ut oportet, a peccandi voluntate, & ex altera,
secum reputet ingentem illam vim caloris inci-
tantem ad delinquendum, is omnino iudicabit
etiam pœnas ex iucundorum subtractione, si
mulac carnis suæ afflictatione, ad seiscendas, quo
calor ille mitigetur. Ecquis istius æstus penitus
expers, vel ipsemet effoetus, & proinde a poena
immunis, aut absque poena tutus?

*Iam gelidas rupes viuoque carentia sexu
Membra feris: iam saxa tuis obnoxia telis,*

Et lapides suus ardor agit, ferrumque tenetur

Illecebris: rigido regnant in marmore flammæ.

O spinæ & tribuli in illo campo succrescentes,
in quem ob gustatas voluptates relegamur, Deo
vindice quam utiles estis, quam diuinissimorum
fructuum feraces!

Claudian.
Epig. de
Magnet.

Gen. 2.

II. Cæterum in hoc genere spontaneæ æru-
mnæ, nouit sapientia Christiana cum modum,
constituere, tum de eiusdem præstantia iudici-
um recte facere. Eam non latet, nimium acorem
istius disciplinæ, quod & alias adnotauimus,
animi hilaritudinem intercipere & cursum in
actione virtutis plurimum impedire, facultatem
eidem in homine irascibilem felle nimium ex-
acerbare & efferre. Eadem pariter scit, incre-
pare eorum sententias, qui laxioris vitæ cupe-
dijs dissoluti, in alijs rigores hos & acerbitates
studiorum, morositatem, obstinationem, inhu-
manitatem iudicant: non enim moderatus ea-
rum vsus continuo in hæc sæces bilis & melan-
choliæ incidit. Qua in re, ut alia exempla o-
mittam popularis interpretationis, vnum hoc
referam, quod de austero vitæ genere, a *S. Chry-
sostomo* usurpato, memoriæ nostræ commenda-
uit *Socrates*. *Erat homo, inquit Socrates, ut fertur,
propter incredibile temperantiæ studium, moribus
aliquanto seuerior; & quidam dixit, qui illo ab inen-
tute ætate adolescentia familiarissime vsus fuerat,
iracundia potius quam obseruantia indulgens.* Verū
fides haud magnopere attribuenda *Socrati* in
hac narratione, quippe homini sectæ Nouatio-
næ, cui se infestum cōtinuo præbuit *S. Chrysosto-
mus*. Erant autem *Nouatiani*, quod rarum in hæ-
reticis, vi sui erroris sectatores seueritatis in vi-
ta: ne enim peccarent peccato ad mor-
tem post Baptismum, aut primam Confes-
sionem Sacramentalem, rigidissime viuebant, se-
cum reputantes nullo Ecclesiæ Sacramento re-
cuperandam animæ deperditam salutem, sed
solum per diuinam misericordiam, extra Sacra-
mentum, id perficiendum: ac proinde in Cat-
holicis criminabantur frequentem absolutio-
nem

Sobart. lib.
6. Hist. ep. 3.
11.

nem per Sacramentum Confessionis, perinde ac si esset lenocinium ad peccandum, & ad iucundam vitam ineundum. De Agelio Nouatiano Episcopo, hæc Socrates: *Iste per vniuersum vitæ tempus nudis pedibus inceserat, vnaque tunica, præceptum Euangelij obseruans, vsus fuerat.* Simile quid, quod ad seueritatem vitæ, narrat Sophronius de quodam sectatore hæresis Seuerianæ. perpeffionem hanc fore Christianam, indicauit olim deus, in rubo flammante Moyfi apprensus. Deus in rubo, quia futurum, vt Deus miseras sanguineas & vulnificas pateretur. rubus ab igne diuino non comburebatur, eo quod non venit Deus in mundum, vt auferret aut consumeret spinas vexationum, sed vt eas conseruatas suæ gratiæ igne nobilitaret.

Prudent. A. poth. *Cernere erat steriles subito splendescere frondes, Accensisque citum foliis magno impetu late Collucere Deum, nec spinea ledere texta, Lambere sanguineos fructus & poma cruenta, Stringere mortiferi vitalia germina ligni.*

9. At Protestantes, voluptatum amantes, pugnae autem desidiosi detrectores, urgente tentatione, furente in eis appetitus illecebrosa procella, secum dicunt: quorsum in hosce motus cum acerbitate conflictus dimicaremus? iam enim peccata vsque ad totius Decalogi violationes in nos etiam consentientes erupere: nos contaminarunt, æternæque inferni pœnæ obnoxios effecerunt, idque voluntatis consensu in nobis plane necessario. imo ipsa pronitas naturæ nostræ in malum adeo vitiosa existit, vt ea deturpati, prorsus Deo odibiles constituamur? quorsum ergo arma rationis corripienda: quorsum in agone contendendum, in puluere arentis mortificationis præliandum, cum nobis impossibile, peccata resistendo defugere, aut concupiscentiæ consensum non præbere? iam profligatissimus: iam vi diuinæ legis, qua obligamur ad concupiscendum, scelibus onusti ac pleni, quid aliud super est remedij in hac peccandi necessitate, quam vt Christi iustitiam vna fide apprehendentes, eius meritis quantumuis concupiscentes, suauiter indormiscamus? Spurca totius hominis coinquinatio, hæreditas est Protestantum illis a Carpocrate parente legata, cum credant, omnes appetitus sensitiui brutas agitationes peccata esse mortalia etiam absque libertate humani consensus, ac vt videtur a nobis peccatum, non esse in illas dimicandum.

12. Consensum vero voluntatis liberum & deliberatum in suam a concupiscentiæ libidinem, animæ mortiferum æstimamus: proinde ab illius dulcedine tanquam a scorpione & peste recedimus. si enim illi consenserimus, illico contra Apostoli consilium fæda & bruta concupiscentia in nobis regnabit: scilicet animæ ac in ea Dei imagini, dominabitur: & proinde haud patietur eam per iustitiam lubesse Deo. *Concupiscentia cum conceperit parit peccatum.* Absit, dicit S. Augustinus, vt anima vlla voluptate titillata, consentiat turpitudini. quocirca ait, ideo animam pugnare in concupiscentiam, *Ne concupiscentia pariat peccatum:* alioquin sine consensu, vt loquitur idem S. Augustinus, *Solū sic est peccatum,*

vt sit pœna peccati. Scientes idcirco pendere s. Thom. i. 2. omnino a nostro libero arbitrio, an velimus q. 82. art. 1, 2. nec ne ex concupiscentia peccatum in nos de- 3. 4. riare, eius illecebris generose resistimus, delectabilium gustum abdicamus, nec volumus eū quouis iucunditatis sensu tantum malum nobis consciscere. nec est quod putemus immunia esse in nobis peccata: nā *Omnis qui in eo manet non peccat, & omnis qui peccat non vidit eum, nec cognouit eum.* Qui motus concupiscentiæ si peccata essent absque libero consensu, Deus esset in illis auctor omnis turpitudinis: quod Christianis horror affirmare, Calvinistis licet ludus & in Deum cum blasphemia ludibrium. Porro sciscitor ab ipsis, quam obrem Christiano pugnandum contra voluptates concupiscentiæ? si dicant, ne regnet, ne plurima peccata proferat: cur ergo petam, hanc concupiscentiam vi legis naturalis continuo erumpere in omnia peccata contra decalogum volunt, quasi id pugna nostra possit impedire, quod naturæ necessitate decretum? cur ergo pugnandum contra opera externa concupiscentiæ, si interna iustis non noceant?

11. Nos porro in vniuersum autequam velimus in animas peccati mortalis dulcedinem admittere, nihil non facimus vel pœnis & summis doloribus afflicti; intelligentes in hoc fauo latere venenum, quod nos funestabit, quod prius haustam a Deo vitam infusæ iustitiæ exterminabit. ecquid aliud nos superis inuisos reddit præter peccatum! quod cum sibi non aliter ingressum faciat in nos quam voluptate, quam præmittit, nos in hanc voluptatem acrimonias reluctantiæ, patientiæ, indigentiae, ac ariditatis excercemus, nihil tam triste ducentes, quam nos semel Christi Sanguine expiatis, eius iustitia donatos, a tantis bonis peccati alicuius haustu excidere:

—morisque inter discrimina ludunt.

12. At ex aduerso cum Babilonica meretrice consistunt Protestantes, qui suæ sectæ delictis fluoribus inebriati, negant, tantum noxæ aut mali inesse peccati voluptati. contendunt enim cum Carpocrate, credentibus in Christum ac prædestinatis, nullum scelus ab ipsis commissū, datam iustitiam posse eripere aut eam exigere. quid ergo damni a probrosa voluptate, quæ alieno thoro aut sanguini insidiatur? a voluptate quæ omnia bruta suadet ac persuadet? a voluptate, quæ rem publicam permiscet & confundit, præterquam quod a docti ingenij ioco, ab innocua recreationis aura, profluat ac dimanet? Enimvero istis, ita sui dogmatis ingenio sentientibus, congruum, minime in posterum sibi proponere verum Deum, peccati osorem, colendum, sed ficticia impurissimaque potius illa veterum Numina, *Quibus vt scribit Aristoteles,*

luxuria permessa, quæ imitentur. 14. Vterius, Catholici, timoris punctio- bus exacerbari appetunt, ne securitate data, ocio concessa, ne audacia permessa, gemmam animæ, quæ iustitia est: imo æternā salutem, delicias amittant. quem timorem nobis consciscimus, ac veluti præforibus armatum seu ferreum satellitem collocamus, qui vel a longe

1. Ioan 3.

Prudent. Hamar.

Clem. Alex 4. Strom.

Arist. 7. Pol. cap. 13.

S. Bassi Serm. de Iudicio, omnia

seu vim eius animosam in pericula, aduersaque tendentem. hinc spes cauta est & timorata, non secunda prorsus aut iucunda. Quis non timeret se occasione peccati hic sæpius obijci quem non percellit metus Gehennæ, ac ne propter delicta subtrahat Deus eam gratiæ copiam, quam alioquin daturus? Quis non horret aliquando iudicium Dei, permittentis aliquos incidere in peccatum, mortale, a quo per pœnitentiam nunquam sunt se recepturi?

Prudent. in
Plych. *Cunctanti spes fida comes succurrit, & offert
Vltorem gladium, laudisque inspirat amorem.*

Tertull. li. i.
cont. Marc. *Cum Marcion Deum timendum negasset, ita illum redarguit Tertullianus: Stulte, quem Dominum
appellas, negas timendum: cum hoc nomen potestatis
sit etiam timenda?*

13. Verum ne officium a nobis præstandum difficilius appareret: neque timor tantus irrueret, quantus nos de penso isto cogitantes nimium consternaret, prouidit eadem Dei bonitas varia Media, auxilio plenissima, quibus nostra spes cum affectu, tum etiam effectu, facilitaretur. Et quod ad fidem attinet, Ecclesiam suam nobis dedit in Normam credendi: eamque tanta auctoritate illustrem ac notam fecit, utpote domum Dei, columnam & firmamentum veritatis, uti dicere eius causa possumus cum Psalmista, Deum adloquati: *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* quod vero ad mores spectat, eiusdem munere principes habemus iuxta ac prælatos, qui suis legibus, monitis, & exemplis, ad bene recteque viuendum plurimum nobis conferant momenti. Præcipua autem nostræ spei firmamenta, septem sunt Ecclesiæ Sacramenta, cum numero, tum efficacia ad cauendum gratiam, nostris vñibus ac commodatissima: quod, comparatione habita inter vitam naturalem, civilem, atque spiritualementem; eleganter & docte ostendit Catechismus Romanus. Cuius rei cognitio inquit, hanc utilitatem adfert, quod populus eo maiori pietate omnes animi sui vires ad laudandam & prædicandam Dei erga nos singularem beneficentiam conuertat, quo plura salutis, ac beatæ vitæ adiumenta nobis diuinitus parata esse intellexerit. Succurrit etiam nostris necessitatibus, vbi Sacramenta desunt, idque copiose, pluuia Dei voluntaria, nempe gratiæ auxilia, ad superandas tentationes, ad implenda præcepta, ad bene agendum, ad peccatum repellendum vim conferentia: ita ut nulla instet tentatio tam grauis, aut tempus sic vrget ad præceptum seruandum, quin ex Dei bonitate, quo crimen vincamus, nobis adsit gratia sufficiens ad debitum exequendum: quam si non reddiderimus efficacem, haud gratiæ defectu, sed nostra potius socordia & culpa id contigerit. Religio porro spei vires incredibiles ubique suppeditat, qua Deum colentes & orantes, eius gratiam obtineamus. Quæ ut commodius sui speciem ostentaret, curauit diuina prouidentia, eximia loca illi passim constitui, pulcros, ritus in eis exerceri, homines a mundi rebus auocatos & diuinis consecratos, eidem pæfici, ut in tantæ virtutis studium acrius tot signis induceremur. Quod etiam omnes Christum Dominum agnoscences, sumus vnum corpus, seu v-

nus corporis membra; inde emergit publica quædam panoplia ex Sanctorum communione: quam sic Catechismus Romanus optime suo more explicauit. *Omnium Sacramentorum fructus ad vniuersos fideles pertinent. particeps ego sum* dicit Psalmista *omnium timentium te.* in quæ solum ita differuit. *S. Ambrosius. sicut membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic coniunctum omnibus timentibus Deum.* In hac vero communione Sanctorum, illud eximium, quod ex Sanctorum in cælis pro nobis orationibus accrescit. Magna sane possunt apud Deum magni illi beatique spiritus pro nobis, principes & iudices mundi, peculiare Dei amici, & in nos vltra quam cogitare possumus beneuolentissimi. Quis ergo inter tot spei munimenta, animum despondebit, aut potius alacris non fuerit ad currendum in via mandatorum Dei?

14. Hæc quæ spem catholicam circumstant, si a nobis ad mores ciuiles ac sacros referantur, apprime comparata ad eos efformandos videbuntur. Imprimis timor, spei assidua, & veluti saburra in naui vortices maris fulcante, eadem optimum sanctæ vitæ sustentaculum. Timor iste, dum superbiam animi expugnat, humilitatem parit: proinde sicut est timor sanctorum permanens in sæculum sæculi, ita pariter est humilitas sanctorum permanens in sæculum sæculi; *Deus enim humilia respicit in cælo & in terra.* nihil enim in cælo tam altum, quod non respectu Dei humilitate dimissum: nihil tam securum, quod non Deo ex timore reuerentiali subiectum: sub quo nempe tremunt angeli, omnesque cælorum potestates. Cur autem Deus nostram spem veniæ, timore pænæ castigatam esse voluit, rationem assignat *S. Augustinus.* Cum dixisset, sine spe veniæ homines incursumos in desperationem, subiungit: *Rursus ne de spe veniæ peius uiuerent, fecit diem mortis incertum, prouidentissime utrumque constituens, & reuertentes, quo recipiantur, & differentes unde terreantur.* Neque repugnat timor iste a spe definitus, fortitudini: quandoquidem, ut ait *Aristoteles*, *Mediocre timores augent fortitudinem: si des aliquem adeo intrepidum, ut nec Deos metuat, non fortis ille, sed insanus est.* Immo timoris expugnatio, præludium ad omnem licentiosam turpitudinem, ut ait *Clemens Alexandrinus.* *Si ergo omnia licent, nec timendam esset, ne a spe excideremus propter malas actiones, esset fortassis eis aliquis pretextus, cur male uiuerent & miserabiliter.* Timore itaque muniti ac circumuallati, cautius acceptam iustitiam, etiam firmiter sperantes, custodimus, ad omnem peccandi occasionem expauescentes. Idcirco pura debet esse illius vita a vitiis, qui pœnas a Deo ob peccatum infligendas secum diligentius meditatur: ac consequenter agente eodem timore, vel in secretis locis, & ubi immunitates esse solent, continuo flagrabunt odium peccati & eiusdem sedula euitatio. Ab huiusmodi timore in anima redundant in corpus quoque mores decentes & compositi. Nam quem admodum nimio exultantes & audaces spiritus corpora solent in petulantes gestus compellere, ita contrario timor eiusmodi spiritus compescens, corporis motus omnes ad moderationem componet

Catech. Rom.
in Epil. cat.
lymb.
Psalm. 118.
Ambr. in
Psalm. 118.

Psalm. 118.

Psalm. 118.

Isa. 8.

Augustin. in
Psalm. 101.

Aristot. lib. i.
magnæ. c. 8.

Clem. Alex.
3. Strom.

Catech. Rom.
i. part.
cap. de Sa-
cram.

ipsius conculcauimus. alienissimum a voluptate cum gemitu & lacrimis reputare, nos hic tanquam miseros exules longe a Patria vitam degere, infinitis occasionibus delinquendi exposi-
ros, & eodem periculis æternam salutem perdendi vndiquaque incinctos. nō est ergo quod respiciamus dumtaxat in Eliseos diuinarum promissionum campos, in terram fluentē lacte & melle, sed etiam in Deū commissa peccata, quæ doloris afflictione retractemus, exuramus ac detestemur. Hinc S. Ambrosius: *Neque penitentia sine gratia, neque gratia sine penitentia. debet enim penitentia prius damnare peccatum.* isto affectu plane horret Christianus dum luget, dum tanquam herinacius setis contextus contritionis, in cauernis petrae, hoc est in vulneribus Christi crucifixi delitescit.

Amb. lib. 9. Ep. 19. 87.

Psalm. 103.

21. Verum Protestantes, quantum ad hoc, corui potius quam columbae, incondite crocitant, quam amanter gementes apparent. Ne enim iustificatio esset ex operibus, & non ex sola fide; quod autumant Apostolum affirmare: renuunt concedere, ad iustitiam aut peccati remissionem, requiri istius penitudinis inardens præparamentum. Nec sane illi quicquam indigebunt planctu turturis, seu hoc dolore, qui certa fide sibi promittunt, sibi iam remissa peccata, & eadem fide omnes in ipsis reiectas causas *Carminis & vae*, siue lamenti: quandoquidem sibi, inaniter & vanissime licet, sanitatem & beatitudinem promittunt Protestatores. Grandibus proinde vocibus de sua remissione peccatorum, de sua prædestinatione, de sua securitate exultant, ac eo, quod pronunciat S. Augustinus, produnt se coruos esse non columbas, cadaverosæ voluptatis, non terforum speculorū aut falis rationabiles appetitores.

Aug. Tract. 6. in Ioan.

22 Adeo quidem sunt columbae Catholici, vt nihil magis aut frequentius affectent quam dolores, quam gemitus, quam lacrymas, ac a voluptate recessus. Hoc testatur apud nos pene perpetuus cultus Passionis Christi; cum Christo condolentia sæpius repetita idem ostendit. Phœnices idcirco in flammis sumus, non cicadae in viretis. Quod cum omni ferme vitæ tempore exequimur, tum præcipue tempore Quadragesimæ, ac in ea Septimana, vt vocant, Sanctæ. quo tempore vt loquitur, S. Epiphanius, *Sanctissimas afflictiones nobis incutimus.* tunc vt ait Tertullianus, penitentia sordes & aridas elcas non reculamus. *Felix illa scientia, quæ vt ait S. Augustinus, Hominem non se iactantem, sed lamentantem facit. Quem paenitet peccasse, ferme est innocens.* Austeritatem, ad exemplum Iudeorum, Christiani suæ pietati & orationibus ad Deum coniungere soliti, teste Tertulliano. *Nos vero ieiunys aridi, & omni continentia extersi, ab omni vitæ fruge delati, in sacco & cinere volutantes, inuidia cælum tundimus, Deum tangimus, & cum misericordiam extorfrimus, Iupiter honoratur.*

Epiph. Hæc. 75. 78. Aug. ep. 119. cap. 14. Bern. ser. in. ser. Sext. Tert. de pæn. Aug. in ps. 127. Senec. Agamem. Tert. Apol. cap. 40.

23. Protestantes autem tamquam dæmones a suis cruciamentis, ita ab istis penitus diffugiunt. Enimvero utpote *Deucalionis*, & *Pirhae* saxea proles, incapaces huiusmodi compassionis ac teneritudinis consistunt: dura ac fera gens nullo alio quam liquida voluptate disso-

luenda. tateatur hoc, ipsorum protoplasma *Luth.* Luth. cong. in. dei palma
rus, qui muliebrem animi motum appellat cum Christo in cruce compati. & quod ad Quadragesimam attinet, nulla alia anni tempestate hilarius versantur & beluantur in voluptatum gurgitibus, quam tunc: scilicet quod de antiquis hæreticis conquestus S. Epiphanius, quando apud nos peraguntur sanctæ afflictiones, tunc ipsi lautius æpulantur, dentibusque deserviunt acrius in Romanam penitentiam. & hi quidem tales sunt, quales appetunt sine sale & cinere carnes perpetuo manducare.

Psalm. 103.

24. Nos orthodoxi intelligentes, vitam nostram peccatis in hoc summa fragilitate opportunam, in mortem animæ appetente voluptatis lenocinio, ob eam causam vim concupiscentiæ varijs molestijs tam corporalibus quam spiritualibus debilitamus: ne in ea mollieties, locū præbeat ardentibus telis: aut ardor pabulū præbeat inextinctis flammis. Cuius disciplinæ binas partes describi putat a Propheta, admonente a nobis agendam penitentiam in cilicio & fauilla, S. Gregorius: *Vt inquit in punitione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus, & in fauilla cineris perpendamus quid per iudicium facti sumus.* Cilicium autem & fauilla a voluptatibus aliena.

Greg. Hom. 10. in Job.

25. Verum enimvero longissime fides, seu, *Lais* Protestantica dirimitur a cilicio & fauilla, ab horum sensu, a diuortio, quantum ad hoc, a voluptate: haud minus sane, quam *Belial* a Deo, aut *Diabolus* a Cruce. quid amabo facerent cilicium & fauilla tristitiam inferentia, in hortis Protestantum, in superbis eorum *Babiloniae* turribus, in auratis illis ipsorum nauigijs: dentique in *Cipria* illa secta, quam amplectuntur? si verum, quod dicunt, ipsis scilicet acceptam iustitiam, aut spe expectatam beatitudinem, excidere nō posse, vana res profecto fuerit austeritas morum, aut repudium voluptatis: cuius omnem labem, etiam continuo redundantem, vna fides aut absterget, aut innocuam reddet. Atque cum in hac cautione, instituta contra voluptatem, reprobamus Stoicam Philosophiam, dicentem: *Frugalitatem exigit Philosophia non penam*: ipsam penam erumnosæ spinæ, lacerantis flagelli, extenuantis ieiunii, Protestantes auersantur, ac docent, nullū concupiscentiæ luxum, suæ iustitiæ, aut Philosophiæ infestum. hinc nihil magis apud ipsos in risu quam nostræ austeritates: proinde bibentes vinum suarum deliciarum, in nos passim psallant carmen vituperij.

Senec. ep. 54. ad Lucil.

26. Deinde Dei in nos fauorē, ipsius scilicet gratiæ accessu, cum peccati malū animis nostris expulsum fuerit, pro pænâ tamē temporali, plerumq; superstitē, asperitate operū siue a nobis sponte assūpta, siue a sacerdote Iudice iniuncta, voluptatē penitus debellātes, satisfacimus. sane merito hoste exturbato, omnes aditus in nobis obstruimus, ne postliminio in nos inuadat, iustissime deliciosū peccatū cōtrarijs doloribus vlciscimur, nō aures tantū, quod suaserit *Ecclesiasticus*, scipimus spinis, verum omnes animæ & corporis facultates, quod in peccata concesserint, pænarum spinis castigamus, & munimus.

Ecclesi. 26.

nosiplos recte iudicamus, ac in nos vindictam exercemus, ne a Deo iudicemur, ne ab illo sententiam ferente in die iudicii, si non in hac vita, corripiamur. quale in hoc institutum, fuerit primorum Christianorum consilium, narrant

Tert. & lipr. Tertullianus & S. Cyprianus. Ex hoc capite vindi-
de Pæniten. cæ, quam de nobisipfis iudices sumimus, ostendit nobis Apostolus viam, qua a iudicante Deo ictus & verbera euitemus: *Quod si nosipfos diiudicemus, non utique iudicemur.* Quid autem sit a Deo iudicari sequentibus ostendit: *Dñ iudicamur autem, a Domino Corripimur.* sumus ergo iudices, iuxta ac vindices, qui de nobis fontibus pœnas sumamus. Huiusmodi est pœna ieiunium, quod sanguinem exlugat, quod carnem macerat. huiusmodi quoque corporis castigatio per cilicia, per flagella, per reliquas Poenitentiae sordes, de quibus Tertullianus. istis spinarum veluti ærumnis humiliatur homo ante Dei oculos; qua humilitate oculi Dei delectantur, & eius cor ad misericordiam inde emollitur, ut ergo iudicia Dei seueriora declinemus, sit nobis conscientia tribunal, sit iudex, sit vindex, & ex amore Dei, a nobis offensus, asperitatis sententia seratur. *Quod a iudice futuro ait S. Anselmus, reprehendi possit & puniri, ipse nunc in seipso reprehendat & puniat. peccata enim, siue parua siue magna impunita esse non possunt: quia aut homine puniente, aut Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana.*

Tert. lib. de
Pæniten.

Anf. in c. 11
1. ad cor.

Grég Naz. in
laud. Basil.

Aug. ep. 145
lib. 1 cont.
Gaudet. cap.
22, 50.

27. Cæterum Protestantes, ut ipsi occinunt, ne Christo Satisfacienti iniuriam suis poenalitatibus satisfactorijs inferant, perinde ac si annū Iubilei perpetuo celebrarent, in vniuersum satisfactiones asperiores detestantur. quam arridet ipsis continuo musa voluptuaria! rosas & mel theologisantes sibi duntaxat promittunt. Longissime fugiunt a stigmate Pauli, a pallio Antonii, ab Eremita Hieronymi, ab vnica tunica & abstinentia Basilij. sic enim ipsis mandat Venus. ita eos instruit Cloacina, suadet Stoa, compellit seeta.

28. At non solum respicientes in peccatum, a nobismet commissum, veluti, epoto absinthio doloris, sensum voluptatis comprimimus, sed insuper aliorum peccata animis complectentes, doletus, ac dirissime vexare vltro volumus. *Di- ci potest inquit S. Augustinus, beata miseria, vitiis alienis tribulari, non implicari, merere, dolore contrahi, non amore attrahi.*

29. Hac autem ex parte dolere renuunt etiam Protestantes: qui certe tali ingenio esse non potuerint, nisi cum vera fide, humanitatem pariter exuissent. Hinc oculis suis totius mundi peccata circumlustrantes, ea in duos ordines diuidunt: utpote cogitantes peccata esse fidelium, aut infidelium. Priora æstuant reis innocuas: scilicet non imputata a Deo, quinimo ab ipso potius facta ac prædestinata. posteriora nihil deplorabilis in se continere pronuntiat mortaliū peccata: ipsorum enim iudicijs impressiones tantum existunt concupiscentiæ, veluti fati cuiusdam in singulis effecta. ac dicunt, eis coinquinatos, haud esse culpabiliter vitiatos, quod sine libertate arbitrii, & cum extrema necessitate in ea rei concesserint. quis obsecro, ad huius-

modi spectacula, qualia ipsi faciunt peccata, ex lege prudentiæ ingemiscet, aut Lacrimabitur? quam currenti filo hilaris Gnattho noster Protestanticus & Rosas proinde continuo loquitur, Zephirus efflat & balsami odores.

30. Inter alia opera præstita a Catholicis, carnis ingenio molesta, statutum ab Ecclesia ieiunium recensetur. Huius vltu aliquid nostri, nempe corporis, Deo in sacrificium veluti libamus: lasciuum eius robur exscindimus, nimios eiusdem vapores in libidinem calentes, exaurimus: ut anima fortior ac purior in suo coelo Sapientiæ resplendeat. dum etiam Ecclesiæ legibus eodem obtemperamus, spiritus quoque castigatorium munus exequimur. mirum idcirco haud fuerit, si hinc animis corporibusque subacti, & a voluptate abducti, rerum diuinarum studijs acius eo insistamus.

31. Repugnant autem austeritatis huius formæ vehementissime Protestantes. Adeo enim furit ac debacchatur in ipsis libido, ut affirmare audeant, indignum homine Christiano, ad mandatum, ad consuetudinem Ecclesiæ, ieiunare. quo modo lasciuuit iste equus, & erectis cristis efferatur? potius eligit subesse imperio carnis & voluptatis, quam Ecclesiæ. eam porro culinarem plane Musam colunt, quæ omnes causas ieiunandi Christiano homini adimunt. negant ieiunium requiri ut quis in statu acceptæ iustitiæ perseueret, ut mereatur quis stipendium gloriæ, ut satisfaciatur pro poenis temporalibus, quæ iustificationi supersunt. quorsum ergo illis ieiunandum magis quam ciulandum.

32. Planctus porro, quos Christo in cruce pro nobis pendenti ac morienti, non solum in Septimana Sancta, sed etiam sæpius in anno, impendimus, petulantia lasciuia adfectus prorsus aduersantur: quam non minori vi obarcent quam sal putores, quam sordes nitrum. Enimvero dolentis Principis subditos decet esse dolentes: in Crucifixo sperantes, pariter crucifigi. non enim saluamur aureo pomo, Iunonis gratia, sed Cruce, Christi sceptro.

Scilicet ipse geram Saturatas murice vestes,

Bella sub Iliacis manibus ille geret

Ipsa comas peccatam, galea caput illi premetur,

Ipsa nouas vestes, dura vir arma feret

33. Ab hac autem myrra amantis & condolentis animi, tota auersa Protestantum hæresis. illius nullum lugubrem ritum exhibet vllibi eorum religio: neque securitas penes eos futuræ beatitudinis, permittit corda vlllo sensu talis acerbitatis perstringi. Vbi Christus Crucifixus, ibi in eorum oculis adhuc Venus & Adonis. ut ipsi fabellantur, non proponitur spectaculum Christi Crucifixi nobis, ut doloris aculeis, aut corporeæ perpeffionis rigoribus voluptatem expugnemus sed ut læti, ac securi toti, illius iustitiam fide apprehendamus. illud acerbi in Christo, dicunt omnibus iustificare, neque operæ præcium, nostras afflictiones eius angoribus adiungere definiunt.

34. Quo etiam voluptatis regiam expugnemus

Dan. 2.

Ouid. ep.
Laod.

Carec. Rō.
cap. 4. de
Matrim.

mus, virginitatis florem solitudine, parsimonia, vitæ genere, profitemur; imo omnibus, ut monet Catechismus Romanus, suademus: ac istis, veluti spinarum sepimento, contra voluptatis assultus vitam nostram munimus. Qui quidem virginitatis spiritus, Christianorum proprius: si quidem a Christo ac Deipara virginibus, in eos propagatus. Huiusmodi decore veluti liliorum, ornatum fuisse primum Ecclesiæ ortum, recolunt Patres. Clemens papa, ut scribit S. Hieronimus,

Hier. lib. 1.
cont Iovin

omnem plane sermonem de virginitatis puritate contextuit. Damasus Idem papa in laudem virginitatis nonnulla cecinit. *Constantinus magnus*, ma-

Euf. lib. 1. in
vit. Constan

rima ornamenta detulere. Adeo vel in oculis Romanorum effloruit virginitatis pulcritudo, uti oriundum Messiam ex virgine iudicarunt.

Euseb. lib. 3.
cap. 5. 15.
Niceph. l. 2.
cap. 10. o.
lib. 7.

Etenim *Domitianus*, quo pro *Messia* haberetur, affirmabat, se a matre *Pallade* in lucem editum absque omni virili congressu. Hæc autem partis in homine concupiscibilis libido, inter alia ad id media, compescitur irascibilis in eodem facultatis irata quadam indignatione, veluti ardente in lasciviæ vilicatem ac turpitudinem. propter quam causam nostri Theologi attribunt castitatē fortitudini. constat autem fortitudinis instrumentum esse iram, & eo munus eam haberi facultatis irascibilis. iustissima autem causa iræ ea, quæ oritur ex contumelia & opprobrio personæ & naturæ humanæ illatis. statim autem ac se exeruit iste rigor iræ in cupidiam veneris, illico se dimittit petulantia concupiscentiæ, haud aliter ac mulier se moderatur aliquid appetens, quam primum viri austeritas obstiterit. Ac licet homini data a natura facultas irascendi, quo concupiscentia facilius & foelicius votis potiatur, & hoc pacto illi præsidarij militis instar inseruiat, nihilominus utpote Domino, tyrannū semel agente in animæ salutem & decus, irascendi facultati integrum, ex imperio rationis in illā torue respicere & suæ iræ vim in eandem intentare. Equidem existimarem hoc artificium, paratissimum esse munimen ad seruandam Castitatem. illud vero ij foelicius absoluerint, qui ab ingenio morosi, tetrici, melancholici: difficilius, qui concupiscendi mollitie vim itascendi effæminarunt, quique ab indole mitiores & faciliores. quo naturæ instrumento martirium fortiter sustinetur, eodem & castitas seruatur. *Habet pudicitia seruata*, ait S. Hieron. *martirium suum*.

Hier. epist.
ad Demet.

35. Virginitatem autem Protestantes vituperant potius quam colunt: Cuius nullum spectiale meritum esse contendunt apud Deum. vniuersum proinde illorum Calendarium, ac omnes Fasti virginibus destituuntur; colorē quemlibet simulant præter virginitatis album. Ne quicquam pensi ducunt solitudinem, in qua voluptatum venæ arescunt. fora, emporia, aulas potius appetunt, in quibus martium eorum in nos odium cum *Venere* maritetur.

36. Nolunt isti laurum *Apollioni*, nempe ingenio, carnisque humanæ virginis incorruptioni antiquitus adscriptam; sed potius myrtum, quam maris salacia despumat, aut hæderam,

quam serpentino partu edit terra in promiscuos complexus pronam, appetunt. At quis, nisi in naturam impuri dæmonis a spiritu hominis abiuerit, odio, vel bibenni *Iouiniano* prosequi poterit in Ecclesia Christi perpetuo vernantem Laurum? Færale fuit spectaculum, quod, amissa iam *Proserpina*, *Cereris* matris animū terribat: vidit enim in pulcherrimo luco, Religioni sacro, laurum sua specie celebrem, excisam, deiectam.

Claud. lib. 3
Rip. Prosc.

— hanc imo stipite casam

Vidit, & in comptos scedari puluere ramos.

Quæ fuitque nefas. Dryades dixere gementes,

Tartarea Furias debellauisse bipenni.

Furiæ infernales hoc nostro sæculo extitere Protestantes; quippe in lauri virores hostes coniurati, inde gementes lamentamur, eos Monasteria excidisse, in quibus lauri crescerent, altaria euertisse, in quorum muneribus occuparentur. Et quod mirum, in expugnatione harum laurorum, in istiusmodi inferni bipennibus, suam de mirantur ex Euangelio libertatem: quasi libertatis Christianæ aptior modo nota mirtus, aut hædera, quam laurus, culta *Venus*, quam imitatus Christus, celebrati Himinæi, quam honorata *Maria*. Verum omnino, florem hunc virginitatis, claustris non nisi, & districtis vitæ regulis muniendum.

Florebat tranquilla domus, nec limina virgo

Linquere, nec virides audebat visere saltus

Preceptis obstricta tuis. tela, labor ille,

Sirenes, requies sermonum gratia mecum,

Mecum somnus erat, castique per atria ludi.

Cl au. lib. 3
Rapt.

Horum autem munimentorum ideo hostes Protestantes, vnde violata sepimento, flores fructusque viridantis prati seu horti, eorum opera brutorum halitu corrumpantur, pedibusque conterantur. En sæuam noctem Protestanticam sulphureo picis spiritu instructam in florum ac virtutum neces!

37. Modum porro libidini constituimus Matrimonij Sacramento, iuxta ac eiusdem indissolubilitate: nec permittimus poligamiam, quæ libidinis ardorē in coniugatis augeat, extendatque. quis non vidit istis repagulis impediri cursum furentis voluptatis?

38. Protestantes vero eidem voluptati hac ex parte liberam attribuunt in omnem animi intemperiem, quantum ad matrimonium, irruptionem. principio quidem, quod sanctitatem Sacramenti matrimonio adimant: eo enim violatio thori redditur excusabilior, & magna parte culpabilis grauitatis liberatur, uti alias differuimus. deinde in causa separationis, impotentiae, vel superstitie coniuge, contractum matrimonialem alterutri passim indulgent. postremo quod Turcicam poligamiam non multum vituperent. *Poligamia* inquit *Luderus* Protestantum Princeps, *Libera est: & ut illam introducere nolo, ita repudiare non possum.* Ac istis quadammodo portas Nili apperiant, ex quibus flumen voluptatis euolutum omnia inundet.

Luth. lib. de
Poligam.

39. Ad debellandum quoque voluptatis imperium, istis adiungimus tria Religiosorum

Y y 2

vota:

vota: paupertatis nempe, obedientiæ, & Castitatis: quorum præsidij multum ex nostris contra impudicam voluptatem perennante virginitate triumpharunt. Nemo crederem, hominum est, qui non videt, hæc tria vota, cum domestica disciplina, quam retinent Religiosi, pugnare omnino cum voluptatibus, ut egregie docuit Doctor Angelicus.

S. Thom.

opus cont.

Imp. Relig.

40. Protestantes vero non aliud infernum videntur meditari præter illud, quod in claustris, in votis, in Regulis Religiosorum reperiri arbitrantur. quo ergo primo, ut hæresim promulgerent, a Religiosis defecerunt, eodem in voluptatum liberam solutamque cupiditatē sese dediderunt.

41. Eo apud nos viget in voluptates acre & incensum studium, uti relictis natiuis locis, parentibus, ac genilibus, sponte ad exterarum nationes multi peregre proficiscantur: qui, dum ipsi omnia incommodorum genera & molestias sustineant, efferæ & exteræ Nationes eorum laboribus, veris æternisque bonis potiantur.

42. Cæterum quantum ad hoc, Protestantes vel omni glire & cuculo somnolentiores, domi instar cicadarum intorpescent: a suis Glycerijs, a sua popina, a diuitum sagena, diuelli mordaciter recusant. Ecquis eorum in longum extenta itinera, Euangelij causa ambit aut instituit illis latis, in nostra emolumenta inuolare, harpyarum instar omnia vncis rapere, & vitæ proluvie conspurcare.

Prud. in ps.

Ite ad nocturnas epulas, ubi Cantharus ingens

Despuit effusi spumantia dona falerni:

Inmensum Ciathis stillantibus undam, ubi multo

Fulcra mero, veterique toreumata rore rigantur.

43. Cum ergo, quod supra ostendimus, ciuitatis & sanctimonie exitialis pestis sit voluptas, tum eodem liquet, nos ab ea dogmatum sententijs auersos, utriusque esse egregios instructores. contra vero Protestantes, qui suis assertis multiphariam voluptatibus applaudunt, in ciuitatem & Sanctitatem coniurati hostes reputandi.

44. Ac cum naturæ nostræ ingenium iam a crimine originali violatum, ardentissime in voluptatis cupidiam feratur, tum si eidem accesserit suppetias, robora illectamenta adlatura religio, vehementiori imperu debacchatur. ob quā causam veteres Græci ac Romani Religionis violati in libidines, quo exactius sua Numina imitarentur, eodem voluptatum omnia genera acrius persequerentur. Idem sane Protestantibus euenit, quandoquidem uti ostendimus suæ fidei ductu & sententijs in voluptates ferantur, perinde ac si ipsum cælum illis lutum dimitteret, in quo porci sua volutabra constituerent.

45. Ex quo consequens, pace florente, Protestantum imperium diuturnum esse non posse. Etenim voluptas, quam sibi præstunt in metam, omnia ciuilem status firmamenta, ut alias differuimus, deuastat, adeoque seipsam tandem exedit. si quid ergo in illis externæ modestiæ, id totum ex hypocrisi, ac ne a nostris fortius impetantur, ad quod eos iuuant bellorum horrores, ac timores, & inter alia, iustitiæ forensis crudelitates: sine quibus præsidij, breui, iam a vo-

luptatibus corrupti, ciuilem rerum statum dissoluerent. Cæterum quantum ad animi sententiam, ad fidei documenta, ne vnum pilum quidem ab umbraculis voluptatum recedunt. Narrat *Plinius Secundus*, *Scipionem Asiaticum debellasse Antiocham Regem Syriæ, Cum arcus hostium pluuiæ hebetati fuissent.* pari modo dogma Protestanticum illa est pluuiæ, quæ vim mentis in hominibus emasculat, cuius subinde imbecillitas, facile cedit voluptatum armis.

Plen. de vit
lust. 53.

46. Imo non se sistant, exercentes munera appetitus concupiscibilis, in usu voluptatis, quinimo ea instar saccari in stomacho in bilem irascentis definentis, facultatis furoribus in Catholicos exercent; ignorantia & rabie in illos defæuientes, quam hoc sit verum, mox ostendendum.

Iam Scythæ laxo meditantur arcu

Cedere campis.

Hor. lib. 3
Carm. ad. 8

CAPVT XIII.

Modi, quibus Catholici Appetitum in nobis Irascibilem ad Ciuilem ac sacrorum morum rationes componunt, Protestantes eisdem repugnantes, eam naturæ facultatem plus æquo exasperatam efficiunt, quo pariter minus fortes & patientes, euadunt.

Sanctus Augustinus in Donatistas sententiam ferendo, Protestantes vna

percellit. De illis affirmat, quod

Ecclesiam Christi persequerentur

aut Pigrescendo aut Seniendo. Pigritiam

eis attulerat ex concupiscentia torpor, quo

languebant plane ad omnia recta consilia. Se-

uitiam vero eisdem ingesserat odium veritatis

Catholicæ: proinde ab ea redarguti vel com-

pressi, in violentissimos extremæ crudelitatis

motus erumpebant. pari sane modo si Prote-

stantes inter se mutuo conferamus, inueniemus

eos plane euiratos ac defides ex voluptatibus,

nihil operæ virtutibus attribuere: sin autem eos-

dem ad nos referamus, in ipsis adeo sentiemus

rabiem exasperari, ut eo tigrides ipsos longe

superare videantur. Eorum omnis spuma flucti-

bus insidet: quandoquidem ut gracili volupta-

tum spuma distillant, ita fluctu truculenter

agunt.

2. Inter alia diuina charismata, quibus ex

Christi meritis inclaruere Christiani, insigni

quodam splendore ardor charitatis, beneuolen-

tiæ facilitas ac condolentiæ teneritudo, eluxere.

Hinc *Constantino Magno* ad imperium euecto,

multæ morum veluti cruditates, publica lege

fuere ab eo extincti: utpote gladiatorum spe-

ctacula, pugne nauales, ludi Circenses, ac similia

antiquæ feritatis ludicra monumenta iuxta

ac oblectamenta: adeo ut Christianum ho-

minem nimis mollem, imbellem, ac facilem ci-

uem fuisse illi veteres pronunciare solerent.

Cum ob infanda facinora & Thyestias epulas,

quæ in more posita apud Gnosticos hæreticos,

defamarentur Christiani Catholici rumore ta-

lis immanitatis, ita responsum dedit *Athenago-*

ras. Quando enim quisquam vel homicidij, vel huma-

narum carnum epulationis insimularet eos, quos

ne iuste

Aug. ep. 167

Ath. Apol.

Arn. lib. 1.

cont. Gent.

Prud. lib. 2.

cont. g. sym.

Ne inſte quidem occidendi hominis ſupplicium incerti
velle aut poſſe cognouerit?

Tertul. Apol
cap. 9. De hac noſtra manſuetudine ingenij hæc Ter-
tullianus. Qui ne animalium quidem ſanguinem in
eſculentis habemus: qui propterea quoque ſuffocatus
& morticinis abſtinemus, ne hinc ſanguine contami-
nemur vel intra viſcera ſepulto. In eandem ſen-
tentiam hæc Minutius Felix: Nobis nec homicidium
videre fas, nec audire: tantumque ab humano ſan-
guine cauemus, vt nec edulium pecorum ſanguinem
in cibum nouerimus.

Prudent.
Aptoh. Manſueuere Geta, feritasque cruenta Geloni,
Lacte mero ſitiens exanguia pocula miſcet,
Libatura Sacros Chriſti de Sanguine potus.

3. Principio nemini credo obſcurum, virtu-
tem humilitatis, quæ hominis animam quaſi in
proprio loco ſub Deo conſtituit, magnam ad
ferre vim mititatis vel rebus ciuilibus, ſi vel mu-
nus imperandi, ſiue obſequendi debitum reſpi-
ciamus. Vt enim ſubactum ſolum recipiendis
ſeminibus idoneum, ita anima ſui diſmiſſione
repreſſa, ad virtutum omnium cum ſuſcipien-
da, tum fouenda ſemina paratiſſima euadit.
Quo perſpicere poterimus, quantum momenti
circa humana eis inſit functionibus, quæ circa
diuina occupantur. Huius enim rei euident de-
ducitur argumentum ab humilitate: quæ cum
rerum ordinem a Deo inſtitutum obſequenter
ſeruat, tum eodem ordines a Ciuili Magiſtratu
decretos, molli animi adfectu admittit, neque
eis refragari quempiam permittit. Contra vero
ſi ſuperbia Diuinorum imperium detrectarit,
eadem incitati fuerint Ciues etiam ad auctori-
tates ſpernendum magiſtratum ciuilem, ac
vt nemini plane ſubelle velint. Ethnici ipſi co-
gnouere, tunc homines ad Deum propinquius
accedere, quando defectuum ſuorum agnitione
maieſtati diuinæ ſe dimittebant. vnde apud
Plutarchum iudicauit Pythagoras, tunc vel maxi-
me ad probitatem homines peruadere, Cum,
que conuenit vitia, aut perturbationes animi, coram
ſeniore homine inſiciari atque tegere, ea aperta ac nu-
da Deo exponunt.

Plut. lib. de
def. oracul. 4. Superbia autem inter alia vitia in ipſum
Deum peculiari modo hoſtiliter inſurgit. Inter
omnes igitur lapſus hominum, ait S. Ambroſius: inter
omnia commiſſa peccantium, nulla eſt grauior quam
Superborum ruina: maxime cum ipſa elatio in Dei
tendit iniuriam. immane hoc vitium moderati-
onem nescit, terminos quoscumque præfixos
ſpernit, autorem Deum reparationis a ruina de-
ferit, materiam quamlibet, etiam Sanctiſſimam,
corrumpit. In ipſis recte factis inquit S. Auguſtinus,
pede celeriori ſuperuenit & obrepit. quid prodeſt di-
ſpergere dando pauperibus, & pauperem fieri, ſi anima
miſera ſuperbior efficiatur contemnendo, quam fuerat
poſſidendo & Vide frater, ait S. Hieronymus, quale ma-
lum ſit, quod aduerſarium habet Deum.

Aug. de nat
& Grat cap
27. 29 epilt
109. in pſal-
99 de D. i.
lib. 3 ep 23.
Hier. ep. 48

5. Cæterum vt iam ad inſtitutum noſtrum
diſſeramus, dicimus, Catholicos, quantum ad
fidei myſteria in vna eademque Eccleſia agno-
ſcere credendi regulam, cui omnino obediunt
& acquieſcunt. quod genus aſſentendi ſæpius
appellat S. Auguſtinus, Credendi ſimplicitatem, ac
ſpiritus paupertatem. eo autem mentis, ſuper-
biam frangi, ac in modeltia legem placide cõ-

Aug. l. 1. de
Serm. Dom
cap. 36.

poni, quis non animaduertit?

6. At Proteſtantes reculant omnino hanc
credendi formam admittere; & eo iracendi in
ipſis vim acunt, vltra modum eam arrogan-
ter extollunt. hac elatione efferati, Græcæ ac
Latinæ Eccleſiæ Patribus ſe præferunt, ex alto
ſuperbiæ ac furoris tribunali, ſententiã in alios
omnes proferre præſumunt. Verſum S. Irenæus Iren lib. 1
de hæreticis loquens ſcribit: Vniſque ſiſtionem, cap. 11
quam a ſemeripſo adinuenit, illam eſſe ſapientiam di-
cit, ſequæ indubitate & incontaminata & ſincere ab-
ſconditum ſcire myſterium.

Soli noſce Deos, & certa Numina vobis,
Aut ſoli neſcire datum. Bardorum hoc olim, modo
Proteſtantum. Omnes ſane hæretici totidem
turres ſunt & Babel. Turres, quando quidem
ad altitudinem priuatæ intelligentiæ, quod ad
diuina, ſe præ ipſa Eccleſia viſibili perueniſſe
gloriantur: ſecti nolunt: nouos Prophetas,
nouos Dei conſiliarios, nouarum reuelationum
participes ſe venditât. Pariter Babel ſunt: quan-
do quidem ex hac ſuperbiæ turrita altitudine,
qua omnes iudices, omnes ſupremi, omnes pri-
mi auctores, confuſiſſime inter ſe diſſentiant,
& linguarum multiplicitate vnitatem ſenſus
confundunt. Babilonii illi ſeſe mutuo non intel-
ligeant loquentes: heretici vero ſeſe intelli-
gentes, mutuo tamẽ ſeſe contemnentes nõ intel-
ligunt. Qui vero quod ad diuina, ſua in ſcriptu-
ris exponendis docta & priuata exercitatione
gloriam appetunt, iidem quod ad humana eius-
dem gloriæ cauſa ſeditioſi fuerint. proinde Ter-
tullianus egregie opponit hanc priuatam ſcri-
pturarum diſcuſſionem Regulæ fidei. Fides tua
re ſaluam fecit, non exercitatio ſcripturarum, fides in
regula poſita eſt: habes legem & ſalutem ex obſerua-
tione legis. exercitatio autem in curioſitate conſi-
ſtit, habens gloriam ſolum de peritiæ ſtudio. probe
autem noſcens, vanos & ſuperbos plerumque
reddi, priuatam ſcripturarum tractationem ſibi
conſtituentes credendi regulam, ſic conſulit, al-
iam Regulam credendi indicando: Cedat cu-
rioſitas ſilicet, cedat gloria ſaluti. Hoc idem agit
S. Auguſtinus omnibus ſuadendo Simplicitatem
credendi. Fieri ergo non poteſt, vt Proteſtantes

Gen. 11.

Terr. l. præf
cap. 14.

Aug. cont.
Ep. Fund.
cap. 4.

Claud. Epi.
de Nilo.

Heb. 11.

Iacob. 1

2 Cor. 10
Rom. 8. ex.
20. Gall. 5
1. Pet. 4.
actus Math.

in rebus fidei curioſi, & glorioſi, non ſint in ci-
uilibus ſuperbi & inquieti. Qualis illa ſuper-
bia, quæ in Proteſtantibus præfert priuatam
ſenſum orbis conſenſui: domeſticos lares vni-
uerſi iſtius capitolio, anguſtos gurgites Boreæ
lis inuentionis, generis humani oceano, vel
circumfluo Nilo: fides interim Catholica
Et loca continuo ſoli damnata vapore
Irrorat, Populisque ſalus ſitientibus errat.

7. Catholici dum ſuum præſentem ſtatum,
quantum ad iuſtitiam, certamque deſtinationem
ad beatitudinem intuentur, ea ſunt animi mor-
deratione, vt omem ſuperbiæ elationem ſenſus
aut corporis, declinent. norunt eo gradu ipſis a
Deo inſundi iuſtitiam, quo ſe per fidem, amo-
rem Dei, contritionem, ac ſpem præparauerint.
Ob quam cauſam dicimur in ſcriptura iuſtifi-
cari operibus: primo quod opera diſponant ad
gratiam iuſtificationis, ac eis proinde adſcribi-
tur in ſcripturis: vt pote fidei, ſpei, charitati, Pœ-
nitentiæ. proinde quo iſtarum diſpoſitionum

Luc. 7

actus erant in nobis perfectiores, eo ipsa forma iustitiæ fuerit cumulatior. deinde dicimur iustificari ex operibus, quatenus acceptæ iustitiæ fructus & effectus sunt opera virtutum: *Qua fa-*

August. 83. quest. q. 76.

cimus ait Augustinus quod Deus iubet: quippe legibus diuinis iuste respondentia. Quamobrem Catholici propriam dispositionem, seu cooperationem cum gratia Christi trutinantes, defectus suos ac demerita deprehendunt: quorum intelligentia, flatus superbiæ in eis comprimuntur, vera humilitas inducitur & conseruatur. similiter causas secum reputantes, ob quas Deus summam suam gratiam poterit eis denegare, iuxta animis colligentes varia pericula tentationum, quibus iustitia amittatur, simulque quæ culta Dei iudicia, quibus pro suo beneplacito de omnium fauoribus ex gratia constituit, intelligentes, longe recedunt ab omni sensu superbiæ, aut contra timorem Dei securitatis.

Ir. lib. 1. Aug. lib. 3. cont. duas ep. pol. Pel. 7.

8. Cæterum vero Protestantes vna fide sibi iustitiam polliciti, eamque quæ filii Dei, cum quo æqualiter iustos se glorientur, mirum in modum dogmatis spiritu insolescunt. Superbiebant *Gnostæ*, se, quod ad iustitiam, æquales constituentes *Iesu* filio Dei, vt narrat *S. Ireneus*. superbiebant iidem Pelagiani, se Angelis æquales profitentes, vt narrat *S. Augustinus*. porro ultra omnem modum sese superbia efferunt Protestantes, cum *Gnostis* se vocantes *Semina electionis*, filios Dei prædestinatos, & quasi iam cohæredes cum Christo. Hæc sunt, quæ Protestantum animos per ordinem ad suas personas proprias, præ arrogantia faciunt insanire. Videamus iam, postquam eorum appetitum irascibilem ita in fastum incensum deprehenderimus, quo modo in ordine ad alios, & conciuies idem in ipsis appetitus irascibilis vi dogmatum incrudescit.

9. Catholici, quos inuenerint sibi in rebus fidei aduersantes, miti præditi spiritu, docent prius quam corrigunt: ac vniuersalis Ecclesia iudicio eos repugnare ostendunt. admonent scdum esse, pauculos aliter scripturas interpretari, quam eas Ecclesia Catholica hætenus interpretata. ex quo, dum ad pœnales correctiones descendunt, sane ex charitatis dulcedine & teneritudine id faciunt: nempe ne errantibus superfit libertas errandi, ac perdendi animas suas: neque eis adsit expedita potestas alios trahendi in hæreses ac damnationis partem. nihil certe hac methodo suauius, moderatius nihil.

10. Protestantes autem, argumentis destituti credibilitatis fidei, ac autoritate Ecclesiæ Catholicæ, in orthodoxos ipsis haud consentientes irruunt luporum instar, illos non docent, sed euestigio immaniter trucidant, discerpunt. a nobis fugientes, sese recipiunt ad tyrannos, ad rebellantium munita loca: plerumque ad rupes, ad maritima, aut paludes: & ex illis vniuersum genus hostilitatis in nos exercent. omnis ipsorum *Minerva* nihilo mitior *Megara*.

11. Cum etiam apud nos in rebus ad fidem spectantibus discordiæ oriuntur, & infirmitate humana perurgente, excandescere quodammodo in rixas videntur, ad æstum tamen comprimendum, ad furorem cohibendum, suspici-

mus & admittimus vnanimi consensu Ecclesiæ supremum & irrefragabile iudicium. a quo prolata sententia, excitatum tumorem illico compescit, conflatum incendium extinguit, animorum offensiones altercationibus procuratas, Charitatis lenitate ad concordiam temperiem reducit. hæc nostra disciplina optime instituta contra irascendi rabiem.

12. E contrario Protestantes, exortas Controuersias immortales quasi efficiunt: adeo vt inde eorum flammæ dissensionum, æternas illas in inferno præludere & imitari videantur. Hoc ex eo venit, quod nullum tribunal visibilis Ecclesiæ agnoscunt, quod litem dirimat, aut controuersiam componat, ex quo necessum fuerit, perperuo eos ardere ferocia, crudelitate efferari eorum partes in quouis ipsis contradicentes. En quomodo crudæ huic irascendi pronitati materiam & fomentum continuo subiiciunt ad irascendum ac debacchandum? quæ omnia magis constabunt, postquam iræ Protestanticæ facinora quædam notissima, tragœdias, & immanitates paucis recoluerimus. Enimvero dogmatis ingenium, quod amplectuntur, simul ac falsa illa Septentrionis mola, qua ab indole plerumque coagmentantur, in summam barbariei horriditatem eos faciunt exasperari.

13. In Germania natali solo istius cruenti Antichristi, quamprimum multum Lutheranicum gustassent recens facti Protestantes, quasi nihil hominis retinerent præter appetitus arcebitatē, statim ad arma, ad rebellandum conclamat: adeo vt Rusticorum cruore in seditione sparso, magna eius pars madauerit. quo enim impetu illi Rustici ab Ecclesiæ magisterio defecerat, eodem plane in legitimos Principes bellum commouerunt. *Zuinglius*, *Sclopetarius* verbi *Præco*, immanes motus miseræ plebeculæ concitauit in Heluetia: in quorum tumultibus pugnavit miles, *Hæresiarcha* periit.

14. Quod ad Galliam spectat, infinitum esset, hic omnia singillatim recensere, quæ Protestantes *Hugnotici*, adhuc infantes quasi, perpetrarunt: quibus cum *Hercule*, vel in cunis, familiare, serpentibus colludere. De Admiralijs Principis Condensis inhumanis factis, hæc quidam, Protestantes compellans, scripsit. *Regnum hoc ante vestram perduellionem, bonorum & commodorum omnium copia adfluebat, domesticis externisque militum copiis debellandum, diripiendum, euertendum tradidistis: eiusdem munitissimas vires & portus aliquos, Gallie hostibus, pacto, acceptoque precio vendidistis: percussores & veneficos, qui Regem, qui Reginam Matrem, Regiosque liberos, & potentissimos quosque Procures luce priuarent, undique conquisiistis. imo vti tulit ipsis peculiaris Genius, eorum rabies neque bonis literis pepercit. Bibliotheca, quæ in nostra Gallia instructissima atque antiquissima fuere, passim arserunt. Quid porro in loca munita inuadentes, in Ecclesias ac Religiosorum septa irrumpentes, crudelitatis egerint, idem Auctor persequitur. *Moruasius, in Comitatu venetico, Catholici arce exuti, e fastigio rupis acti precipites. Carnifices violato templo, arcem incenderunt, vt in illo iuuentus, quæ eo confugerat, arderet.**

Aucto furo Gall. General. in Cle. 7. Siædan. lib. 6. Bellarm. in. 1. Concione. 11. De mot. Hæret.

arderet. Ad sanum Michay in Vasconia, ab hereticis Catholici viui aggesta humo obruti, Pueri medii ferro secati, Sacerdotum viscera intorta, sensum exacta. Monacho penē amputarunt, coctumque deuorare coegerunt: tandemque ut quid de cibo actum esset viderent, miserum per medium secarunt. Mulieribus grauidis uterus ferro casus, infantes ad saxa acti, ante mortem habuere quam vitam. Constat supra quinquaginta mille Sacerdotes, omnis generis utroque tumultu, & lentis & crudelibus suppliciis esse peremptos: quibusdam eorum pelle detracta, qui octauo dein, aut nona die, quasi ad insaniam redacti, spiritum exhalabant. Multis caput amputatum, alii militari supplicio minoribus tormentis expositi, aut aenearum machinarum ori alligati, emissio igne in frustra distracti. Plurimi unco summo gutturi affixo, dolore & inedia confecti. non pauci in templorum crucibus suspensi. plurimi sulphureo puluere instructi, lardoque peruncti, misso igne arserunt. alii candentibus verubus viui per posteriores partes infixi. alii clauis ferreis in abrasam capitis partem adactis, extincti. nonnulli exenterati, quorum viscera frumento respersa, in alimentum porcorum cesserunt. En panopliam furia Proteſtantiſmi, quo, ut scribit Richeomius, Ecclesiasticorum virorum quadraginta & duo millia confecti? Quis humani generis hostis tunc temporis ad exercendum crudelitatem, Neronem expectasset; adeoque impetu belli non cōparente?

Recheom.

Estius. hist.
Mart. Gor.

15. Flandria pariter & Hollandia istis laniationibus a Gulijs Protestantibus misere ſædatae. inde Gulielmus Estius luculentam contexuit historiam quorundam ex ordine S. Francisci Gorchomij, laqueis ab illis necatorum. qui etiam sub vesperam suspensi ad trabes, nihilominus tota nocte, ad militum ludibrium, spirabant.

16 In Anglia vero huiusmodi Protestantici furor, occā sui fluctibus sane iniquiores, uti spectabilius, ita diuturniores extitere. quo tēpore eo loci regnabat Henricus octauus, duo pessimi errores oriebantur. prior, Regem supremum Ecclesiae caput assererebat, alter Monachos suis claustris ac possessionibus exuendos contendebat. verum prius quam esset de illis ab orthodoxis disceptatū, contra Ecclesiae totius auctoritatem, Regis ira sui primatus inficiatores neci statim addixit, monachos exturbandos vndique curauit. vbi apparuit docta rei inquisitio, aut placida veritatis declaratio? furiosis ac libidinosis ut video nil p̄ter arma supersunt. quid precor, demeriti, innocentes & imbelles Carthusiani habuere, a quibus supplicium plane Scyticum ſumeretur: quibus parum stragulatīs viscera eruerentur: adeo ut ferūt, quemdam ex eis ferro exenteratum, dum carnifex manu eius cor direptum vanebatur, dixisse, Bone Iesu, Bone Iesu, quid tandē facies cum corde meo?

Auct. Angli.
Hist. Carth.

ſeſſionibus modo aſſerta ac celebrata: o furoris dedecus, nostrae Patriae ab illa ſcœmina ac suis iniustum! Quibus nephandum parricidium accessit, quo Serenissimae Reginae Scotiae, Iacobi Regis Matri, contra iura Gentium, ceruices publici carnificis manu iussit reſcindi.

17 Certe inter exempla plane dementis immanitatis, ab hæresi prodeuntis, nullum expreſſius vnquam conſtetiſſe arbitror, quam quod in Anglia hætenus apparuit. Dubio procul ſi modo pœnas, quas ibi leges Sacerdotibus ac catholicae fidei profeſſoribus decernunt, quiſpiam ſecum animo reputet: ut pote quod Sacerdotes eo miſſi a Pontifice Romano, ſint publice manu carnificis iugulandi, ſemiuiui poſtea in partes lacerandi, Eccleſiaſtica ſepultura priuandi, hæredibus dirempta bonorum, regio ſiſco addicenda: quod in vniuerſum Catholici tribus partibus fortunarū ſpoliandi, quod capite plectendi veluti perduelles, ſi ſacerdotibus opem tulerint, ſi ab eis Eccleſiae Chriſti reconciliati fuerint: is dicet omnino, euſmo cruciatus ac damna incuti non debuiffe, niſi delictorum atrocitates & enormitates id demererentur. at precor te lectorem, vbi talis atrocitas vel enormitas, vbi proportio inter noxam & pœnam videntur?

o nullo ſcelus

ſence Thy:

Credibile in æuo, quodque poſteritas neget
Erepta viuis extra pectoribus tremant,
Spirantque vene, cor adhuc pauidum ſalit.

18 Porro ex vna parte grauitatem pœnae Sacerdotibus & Catholicis decretæ expendens, ex altera vnde quaque circumſpicere cogor, ſi qua tandem inueſtigem in nobis ſcelera, quæ tam cruda nocumenta a iudice Inſtigenda exigere poterint, ac eis merito occurrant. Dicunt duo a nobis committi flagitia, eorum iudicijs perquam horrenda. vnum, quo contra leges patriæ Sacerdotes in Regnū Angliæ intramus: aliud, plurimos ex populo, nobis utpote paſtoribus, ad hæſere facinus, nec eū Protestantibus in ſacris amplius velle communicare. ſunt ne hæc vſque adeo deteſtanda crimina, quæ illas pœnas iuſte demereantur? Pro nobis reſpondeant. Hiſpania, Gallia, Italia, maior pars Europæ: ipla Anglia per mille annos florens ante tempora Henrici octauī: adeoque orbis terrarum, & pro nobis ſententiam ferent: hæc ſcilicet non eſſe adeo enormia & abbominanda facinora. hæc autem duobus modis eleuamus, expungimus. primo, quod cauſamur, nos in Angliam ingredi, iniuſſu licet Parlamenti, iure tamen diuino & Eccleſiaſtico, quibus commiſſa potestas perſonis eccleſiaſticis, a ſuis ſuperioribus miſſis, proſciſci in omnes mundi partes ad prædicandum Euangelium, fidem Catholicam, & ad miniſtranda Sacramenta. Deinde metas ingreſſus non poſſe eſſe tam atroce facinus, aut omnino dignus eis pœnis, niſi ſimur conuincendi, quod in ipſo regno, quando inibi ſumus, quod ad doctrinam & mores, deteſtabilia delicta committamus, ob quæ, ſuprà nominatis pœnis, ex norma iuſtitiae coercendi. cæterum quæ amabo te, euſmodi ſunt penes nos deteſtabilia & innaturalia facinora?

20. Num forsitan spoliandi, num discerpendi, quod in Ecclesia Romani Pontificis monarchiam stabiliamus? Deus bone, an nō Christus Dominus semel suæ Ecclesiæ visibilis monarcha fuit? Vnde ergo hæc monarchia cæpit esse in Anglia adeo facinorosa? monarchia dico, quæ optima forma, ad exemplar cæli, reipublicæ tam sacræ quam ciuilibus eam præcipuè orbis partes, a prima sua conuersione ad Christum susceperunt, etiamnum profitentur. estne ergo iudicio Britannico hoc tam execrabile flagitium id fateri in Britannia, vt dictis pænis merito sit iam excipiendum? Scio vnum: ibi neque sacrilegi, neque magi, neque nefando nomine libidinosi, neque venefici, in eum diritatis modum cruciantur. qualem rem habent isti, vnius Ecclesiæ supremum vnum pastorem! certe peiori loco, quam vnius interni vnum Diabolum, vnius regni vnum teterrimum & stultum tyrannum. Verum affirmabunt, nostra abominanda flagitia, ob quæ supra recensitis pænis perstringamur, in his poni: quod in Anglia Sacerdotes, Christi carnem & sanguinem sub speciebus panis & vini populo porrigimus, quod ibi sacrificemus pro salute viuorū & mortuorum, quod Sanctos oremus, quod sacramento confessionis peccata pœnitentium expiamus. O Sancta, diuina, o dulcia, o utilissima crimina, estis ne a Britannis iuste tantis pænis conficienda! ante quod bone Deus, tribunal ibi statis o singularia Dei dona, a quibus iudiciis condemnamini & in tenebris hoc pacto suæ inscitiae furunt in sibi salutaria, in Deo gratissima. Hæreticis violenter agentibus ad exemplar Gentilium sæuientium tempore Decii in Christianos, verba S. Cypriani propono. *Quid te ad infirmitatem corporis vertis? quare cum terrena carnis imbecillitate contendis? cum animi vigore congregare, virtutem mentis infringe fidem destrue, disceptatione si potes, vince, vince ratione.* Qui itaque Sacerdotes vices Christi ad eos adeuntes mactant, proponant sibi ante oculos, quod Sancto Cypriano diuinitus hisce verbis reuelatum: *Qui Christo non credit Sacerdotem facienti, postea credere incipiet Sacerdotem vindicanti.* tunc tuis viribus in Sacerdotis personam coniectis, opponet Christus vires suæ vindictæ: tunc intelliges, Christum haud tibi parciturum, qui propter cædē Sacerdotum orbem terrarum ruinis compleuit, prostravit.

21. Quod vero illud odium, quo feruent Protestantes, sit plane furor eis a dæmone iniectus, ex eo liquet, quod non veritatis ratione ducti sed eius potius detestatione incitati Paganos aut alterius sortis hæreticos minime persequuntur, sed solum Catholicos Romanos sibi expugnandos obijciunt. Spiritum hunc Protestanticum præmonstrauit olim spiritus Arianus imperante Valente, de quo Theodoretus. Cum enim hæresi Ariana vigente, gentilitiæ religiones reuiuiscere viderentur, Tum solis Apostolica doctrina propugnatoribus tyrannus iste se hostem præbuit. Et quod nihil nisi sanguinem orthodoxorum sistant, nos docent eorum immanitates, quibus ad Arianorū ingenia, omnis generis Principes in nos armant. Nec est quod sibi persuadeant Britannici Pro-

testatores, se compede & ferro orthodoxis aliter quando funus allaturos: non enim eorum falce aliter demetimur, quam vt inde ab eorum cruda messe plures renascamur. Ecclesiæ nostræ insita vis, etiam vigente tyrannide, se ad amplissima spacia, ad dissitissimos populos extendere; inter ruinas surgere, inter vulnera reuiuiscere, per hostium victorias ad victoriarum suarum palmas peruenire. Arianorum temporibus, maxime imperantibus Constantio, & Valente, quam omnia sæua fuere in Catholicos? nihilominus vel tunc, exterarum nationum errores & barbariem superarunt: quod Socrates in sua historia literis consignauit. aliquando enim Monachi abacti in exilium, eo loci, vbi manebant, incolas inducebant in agnitionem fidei Christianæ: aliquando ipsimet barbari secum trahentes extorres orthodoxos, ab ipsis inducti subinde fuere in sententiam eiusdem fidei. *Quæ causa, ait Socrates, fuit permultis barbaris fidem Christianam recipiendi.* similia tradit Theodoretus. In eandem quoque sententiam hæc Sozomenus. *Soz. lib. 1. Hist. cap. 5. 6. Causa autem cur omnes ferme Barbari Christianam religionem amplecti cœperint, fuere bella variis temporibus, utpote regnante Galieno & Imperatoribus, a quibus ei successum est, a Romanis & exteris hominibus administrata.* Nam cum infinita fere & promiscua multitudo gentium ex Thracia in Asiam traiecisset, eamque incurscibus factis occupasset, alique Barbari in aliis locis Romanis sibi finitimis idem præstitissent, multi Sacerdotes Christi pariter captiui a Barbaris abducebantur. Itaque ab illis, quid sibi agendum sit, doceri constituunt: discunt fidei nostræ præcepta, baptismum recipiunt, & conuentus more Christianorum celebrant. loquatur nostra fides, hostium exessis linquis: florebit, hostibus flore, imperioque destitutis, voces sūt Ecclesiæ Catholice afflictæ apud Psalmistam, *Dixi forsitan tenebræ conculcabant me.* Eo iudicio, quo humanitus imbutus, suspicatus, me in tenebris procellosæ persecutionis fore irruentium in me hostium pedibus conculcandum, nec viam se ostensuram qua effugiam, verum contra accidit: *Et nox illuminatio mea.* hæc nox mihi lumen fuit. In Deliciis meis. in hac nocte non solum lux effulsit, sed & deliciae appulere tales, quales testimonium lucis non defugiunt.

22. Hac autem re incidente, liceat mihi, lectorem rogo, repetitæ memoriæ aliquali monumento Auo meo materno Ioanni Storæo V. I. Doctori, Elizabetha id statuente, martyrio affecto, his paucis parentare. Causatum in tribunali, licet fallo, egisse illum cum D. Ioanne Austriaco in Flandria de Anglia inuadenda, illaque Regina solio exturbanda. re autem vera, quod hæreticos, temporibus Mariae Reginae; utpote vnus ex suprema, vt vocant, Commissione, de more Ecclesiæ ac reipublicæ insequeretur: quodque Elizabetha in Ecclesiasticis primatum constanter negarat, sexagenarius supplicium, perduellionibus constitutū, passus ad locum crate tractum, vbi conficiendus, ministrorum turba pene opprimebat, ac interpellantes frequentius vociferati, *Fateare Reginam caput esse Ecclesiæ.* cur ad hoc tergiver sacris? quibus respondit, se alias ea de re sententiam dixisse: orauitque, ne vel-

lent

Ioan. 6.

Cipr. ad. de.

Cipr. ep. 69.

Theod. lib. 4. hist. cp. 22.

Socr. lib. 1. cap. 16. lib. 4. cap. 16. 27.

Theod. lib. 1. hist. cap. 23. 24.

Soz. lib. 1. Hist. cap. 5. 6.

Psalm. 138.

lēt in hoc articulo mortis a se sustinendæ, huiusmodi questionibus eum a diuinorum contemplatione importunius auocare. Nihilominus, ac si penes illam gentem nullus esset fidei articulus æternæ salutis necessarius, præter illius professionem, quo crederetur, Reginam caput fuisse Ecclesiæ, exclamabant adhuc magnis vocibus: *Quid putas, quid putas, de Regine nostræ primatu?* Senex istorum stridoribus multum molestatus, latinis verbis Deum inuocauit: *Deus bone, bone Deus, quot corui circa vnum cadauer!* Paulo autem post dira carnificina discerp-tus obiit.

Camden. E.
lizab.

21. In cuius martyrij claritudinem a nostri temporis historiographis contestatam, reum hic orbi sisto *Camdenum*, rerum Britannicarum scriptorem, ille sine omni teste sui pronuncia-ti, sine vilo argumento probabilitatis, absque fronte plane historiographi, literis commenta-tus, hunc ipsum præter perduellionem in *Elizabetham*, veneficium iuxta parasse ad tol-lendum e medio Reginam Scotiæ, ac eius Fi-lium *Iacobum* Regem defunctum. Enimue-ro obstupesco, dum recolo tantum hominis in scribendo impudentiam. huius facinoris nulla facta mentio in tribunali: publicus ru-mor nihil tale vnquam euulgarat. nullius literæ id memoriæ hominum commendarunt. Et quorsum amabo te, in hosce Principes, qui Catholici erant, ipsi fauorabiles fortassis fue-rint, vel tales esse potuerint, parricidium me-ditaretur? verum, adulandi nimia libido, ac quo in *Diua* tuæ laudes effusior videre, a Bri-tannicis lineis ad bruta mendacia te infeliciter abduxere. at pergo.

Ambr. serm
14. in Psalm
118.

22. Statim ac in Scotiam ex Anglia Prote-stantismus irrupisset, illico subditi eo veluti furia, in suam Reginam optimam licet & ca-stissimam, infamiam, arma, ac necem inten-tabant. quid doctè de rebus fidei controuersis disputerint, quas solidas rationes ad persua-dendum attulerint, nunquam audire potui. v-num scio, Ecclesias ab ipsis passim a fundamen-tis dirutas, bellum vbique excitatum, Reginæ mortem designatam, captiuitatem eius procu-ratam, Secretarium præ oculis ipsius prægnan-tis fistula displosa occisum: prolem, nempe Regem *Iacobum* defunctum, mucronibus ipso-rum in materno vtero additum, expositum. Qui quidē hostes fidei animaduertētes, marty-rum sanguine augeri potius quam diminui Ecclesiam, paupertatem decretis legibus or-thodoxis incussere. quod genus persecutio-nis vel ipsam internecionem, quantum ad pæ-næ grauitatem, superare, iudicauit *S. Ambrosius*. *Gravis laqueus proscriptionis; qui sæpe frangit eos inopiæ deformitate, quos mortis formido non fre-gerit.*

23. Neque id sane minimum indicium furo-ris in Protestantibus, quod in genere perse-quendi Catholicos vsurpant, scilicet dum co-rum bona sæpius diripiunt. hoc enim facientes alicui Patri Familias Catholico, eodem cum il-li, tum vxori ac liberis honorem & quasi vitam paulatim consumunt. si damnum pertineret solum ad patremfamilias, tollerabilius; sed an-

te oculos ipsius vxorem & liberos loco & ho-nore debitis destitui, morte illata malum de-terius merito æstimari poterit. in hoc genere cum qualitate ciuilis mortis, diuturnitas pæ-næ reperitur: qua non solum bonorum fit amissio, sed multis insuper gemitibus ac laery-mis plerumque ærumna vitam funestat, ac eam manentem morte acerbiorē reddit.

Viuimus, vt nunquam sensu careamus amaro,

Et grauior longa sit mea pœna mora.

Sic inconsumptum Tityi semperque renascens

Non perit, vt posset sæpe perire iecur.

Ouid. lib. 1.
De Pont E.
leg. 2,

Sunt itaque in hac rerum vniuersate tres or-dines hominum plus iusto choleric: Fabri nempe ferrarij, coqui, & hæretici. illi quidem ob elementum ignis valde familiare: hi ob su-perbiam ab eis professam. quæ quidem intem-peries, vbi vires ipsis desunt, aliunde etiam nobis innotescit: scilicet ex genere stili ab ip-sis vsurpato. egerunt enim in nos mendacia, calumnias, minas: & vltra has flammæ nihil prodant soliditatis. Sit nobis Deus liberator de inimicis nostris iracundis. iam est, quod a-gamus de animi tranquillitate ac constan-tia quippe partes in homine irascibilis mu-neris.

Psalm. 17.

24. Ecclesiæ Catholicæ auctoritas si ex ad-uerso priuatis nostris opinionibus occurrerit, siue ad errandum propensi, siue ad ambien-dum incensi fuerimus, intempestiuos tamen a-nimi motus in nobis compescit, ac iubet nos esse quietos, firmos in professione veritatis Catholicæ. Malumus proinde potius in Ec-clesia correctos, pauperes & humiles degere, quam extra illam magistri haberi, multisue bonis abundare. hæc propria est nostra virili-tas, hæc columna, cui innitimur, in nostris æ-dibus duntaxat inuenitur. proinde vt ait *S. Ci-prianus*, tempestas aduersitatis non pellit ex Ecclesia radicata robora, sed leues tantum-modo paleas: homines scilicet animi impoten-tia eneruatos.

Cypria. ep. 1

25. Coeterum comperiemus in vniuersum hæreticos, auctoritatis in Ecclesia negligentes, non nisi ex animi imbecillitate seu partis iras-cibilis in eis intemperie a nostris defecisse, ac prauis opinionibus, tanquam validis procellis succubuisse. *Impatientia* ait *S. Cyprianus*, in Eccle-sia hæreticos facit: & ad Iudeorum similitudinem, contra Christi pacem & charitatem rebelles, ad hosti-lia ac furiosa odia conuertit. Ad hæreses atque scis-mata prosilitur, dum obtrectantur Sacerdotibus, dum Episcopis inuidetur. De Theubate, vno ex primis hæresiarchis, hæc *Eusebius*. Ecclesiam ante vir-ginem deprauauit, eo quod in Episcopatus petitione repulsum tulisset. de alijs hæc *Tertullianus*: Vbi tunc Marcion Ponticus nauclerus, Stoæ studiosus? ubi tunc Valentinus Platonice Sectator? nam constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere Principatu, & in Catholicam primo doctrinam credidisse, apud Ec-clesiam Romanensem sub Episcopatu Elutherii bene dicti, donec ob inquietam semper curiositatē, qua fratres quoque vitiabāt, semel & iterū eiectioni. qui quidē Mar-cio, teste Epiphano, eiectionis ex Ecclesia, ob stuprū

Cypria, De
Bono datiet
de vnit. Ec.

Euseb. lib. 5.
Hist. cap. 15.

Tertull. in
Præscrit.

Epiphan.
hæ. 4.

virgini illatum : postea indignatione animi, heresim in Ecclesiam armauit, ac dixit Catholicis præ impatientia: *Ego findam Ecclesiam vestram, & mittam scissuram in ipsam in æternum.* Montanus vt narrat Eusebius, insatiabili quadam ambitus cupiditate incensus, ac spe fraudatus, hæresim extulit contra Ecclesiæ consuetudinē & Traditionem. demū ipse & sua Maximilla, spiritus vesani & periti impulsu commoti, sibi laqueis mortem consciuerunt. Nouatus & Donatus expectationi obtinendi principatum in Ecclesia excidentibus, Ecclesiæ vnitatem impugnarunt, vt tradidit Nicephorus. Florinus & Blastus, cum Romæ agerent, votis cassi, præ rabie hæresim diuulgarunt. Adeo erant Donatistæ impatientes, vt a Catholicis reiecti vel correcti, sese mutuo mactarint. De Ario hæresiarcha hæc retulit S. Cirillus : *An obijcies acerbam Arii luem? ambitiosum Episcopalis Præsidentie desiderium erat.* Apud nostrates, vt iam ad Protestantum parentes accedam, Wiclephus, quod cuiusdam collegij Oxoniensis Rectoratum, quem ambierat, non obtinuisset, varias hæreses euomit. Wiclephus, vt fama est, ait Polidorus, a primo indignatus quod non potuisset ad summos sacerdotalis ordinis aspirare honores, factus inde cunctis sacerdotibus inimicior, cepit diuina Scripta peruerse interpretari. Lutherus, Protestantum Parens, tumore & impatientia prorsus infamiae videns enim non concedi sui instituti hominibus facultatem diuulgandi indulgentias in Germania, sed Dominicanis, inde stormachatus, contra Papam & indulgentias disputauit. idem a Cardinale Caietano reprehensus, non aliam causam ipsemet dixit fuisse suæ in Ecclesiam Romanam renitentiae, præterquam quod aduersariis silentium non esset indictum: *Promisi inquit silentium & finem causæ meæ facturum, si aduersariis idem mandaretur.* Calvinus dedecoris sibi merito illati a Ciuibus Nodunensibus minus patiens, Geneuam se contulit, contra fidem Catholicam stilum exerturus. hic ipse spiritus impatientis impotentiae, ab istis protoplastis ad Protestantos in vniuersum veluti hæreditario iure descendit. Quæ porro apud nos vera momenta, ad patientiæ fortitudinem conducentia, reperiuntur, eadem Protestantes suis hæresibus conuellunt, ac pro impatientia in cunctis definiunt.

25. Nos, cum acerbior fortunæ casus inciderit, cogitamus, hoc ipso Deum a nobis stare, inimicas & exitiales vires inde rescindere: lætamur eo indi nobis maius robur ad recte operandum. Vere & eleganter hæc in hanc sententiam differuit Boetius. *Etenim plus reor hominibus prosperam quam aduersam prodesse fortunam. illa enim semper specie felicitatis cum videtur blanda, mentitur: hæc semper vera est, cum se instabilem mutatione demonstrat.* illa fallit, hæc instruit, illa mendacium specie bonorum mentes fruentium ligat, hæc cognitione fragilis felicitatis absoluit. Itaque illam videas ventosam, fluentem, suique semper ignaram: hanc sobriam succinctamque, ipsius aduersitatis exercitatione prudentem. Iniqua raro maximis virtutibus fortuna parcat. Hinc Aristoteles affirmat superexcellenter fortunam, impedimentum esse felicitatis. Durum quidem est quod pati-

mur: at pestiferum quod eo refecatur. contra falcem amputantem lolium, non est quod insaniat triticum. vtilis sane haustus absynthinus, quem Deus propinat: Dæmonum vero melita pocula, aurei fornicationum crateres, detestabiles.

26. Verum Protestantes, omnem animæ salutem in vna fide collocantes, non reputant appetitus sensitiui vires cum quocumque demum voluntatis consensu copulatas, esse ipsis nociuas. horrent idcirco ad illum vigorem, qui ab aduersitate contingit. ducunt idcirco aduersitatem meram esse ærumnam, meram ficitatem, quæ ultra arenas lybicas sterilecat, eodem nil aliud quam impatientiæ ac furoris materiam. si passiones animi ab aduersitate compressæ, non prosunt ad maiorem iustitiam, ad auctiora merita, ad acceptæ iustitiæ custodiam, vt autumant Protestantes, vnde illis grata fuerit eiusdem acerbitas?

27. Catholici iniquos casus iudicant, nobiliorum virtutum esse occasiones ac motiuas: adeoque apud Deum meriti excellentioris origines. Comparat idcirco S. Augustinus tribulationem torculari, quod excussa amurca, purum oleum eliquat probitatis. *Quamdiu ait oliua & amurca in arbore pendent, simul est illud, quod abijciitur, & illud, quod seruat. sed quando ventum est ad torcular, tunc fit separatio.* ob hanc causam Salustius iudicauit aduersam Romæ florentem Carthaginem profuisse, excisam vero nocuisse. imo animaduertit Cassiodorus, ingenium animantium rationis expertum, hoc ipsum expetere: *Accipitres, quorum victus semper ex prada est, fetus suos nouitate marcentes nidis perturbant, ne molli otio consuescant: alis verberant immorantes: cogunt pullos teneros ad volatum, vt tales debeant existere, de quibus possit pietas materna presumere.* Neque solum virtutis eminentiæ adminiculantur res aduersæ, quinimo ad meriti præstantiā, cælestis præmij beatitudinem, plurimum conducunt. quorum intuitu, animis dicimus ad Deum conuersi, dum premunt vt præmiant: *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* si ergo tribulationis proventus sint virtus & æterna gloria, quomodo fructum diligemus, radicem interrimus detestati? vnde aurum quæremus, eius venas fugientes?

*Mors ipsa beatior inde est,
Quod per cruciamina læthi
Via panditur ardua iustis,
Et ad alta doloribus itur.*

28. Verum ab istis vberriamæ consolationis argumentis, dogmata Protestantum: virtutem reperiri negantium, meritum eliminantium, longissime discedunt. quid ergo in ærumna contemplantur præter doloris & infelicitatis materiam? nec profecto est, quod diutius se ea fatigari vel confici, si vires adsint, permittant: quinimo potius, vt se quam primum ad refugarum socordes voluptates a perpeffione se recipiant turpissime.

29 Porro dum ærumnis vexamur, cogitantes tamē virtutis primo exemplari, in mote caluarie expresso, nepe Christo in cruce pendenti, iuxta

Pru.

ac

ac morienti, conformes fieri, beneficii loco, & quasi placentiam a Dei Filio de sua quadra ad nos delatam habemus in hac vita diris ac duris exagitari. columbina cum illo ex instituto religionis compassio, facile nos compellit, ut velimus eius socii esse in malorum tollerantia: ut eius colore sanguineo, & violaceo libenter patientes imbuamur. lætamur proinde, ex hoc videntes, in nobis, nempe in animis & corporibus nostris, delineatam veram imaginem Filij Dei. scimus conducibilis, ire ad domum tristitiæ huius, nempe ad Ecclesiam Christi, officinam ac montem mirrhæ, quam ad palatium voluptatis, ad putredinis lacunam. Nihil nobis intollerabile, postquam hoc luctu indurati fuerimus, nihil in contraria iucunditate expetibile existimabimus, cum semel Christo patienti cōpati, eique morienti commori, inter omnia humanæ vitæ officia, suprema, potissima, melleaque esse didicerimus. Manus Dei nostra siue prospera siue aduersa disponens, manus est, cui inest consilium: nempe manus summa, æquissimaque ratione in cūctis suis effectibus directā.

Cant. VI.

Proverb. 31

Hil. in. psal. 118.

Operata est consilio manuum suarum. Prospektat enim perpetuo in nostrum bonum: quam dum sinistre moerentes interpretamur, veluti rectam in aqua virgam deprauato visu incuruamus. *Certe hæc omnia*, ait S. Hilarius, *ad documentum fidei, & ad præmium gloriæ patientiæ profecerunt. Infirmitas nostra efficit, ut malum esse id quod patimur, existimemus.*

28. Coeterum Protestantes neque hinc confirmantur in cursu virtutis, dum aspera patiuntur. dicunt enim, Christum in cruce morientem non esse nostris oculis expositum, ut pœnam a nobis ipsis expetamus, sed omnino ut exultemus, cogitantes, eius iustitiam esse nostram: ipsum astatim pœnarum ac dolorum in se admisisse, quo nos de reliquo a tristibus immunes deliciarēmur. porro ipso effectū quid patientius quam quod protestantes hoc genus condolentiæ prorsus negligant? Verum an aliunde fortes qui minus patientes, nunc explorandum.

29. Quod ad hanc partem fortitudinis spectat, recolendum discrimen inter fortitudinem, quæ recto iudicio dirigitur, ac impetum ad eius similitudinem, animi passione vigente, erumpentem. Sicut enim in ebrijs, ob vim spirituum calidorum, cerebrum impetentium, cernitur quædam species hilaritatis & amicitatis, quæ sedato illo æstu euanesceat, ita plerisque inest audacia cum contemptu cuiuscunque periculi, adeoque mortis ipsius, ex mera in illis rationis debilitate & appetitus sensitiui acriori concitatione. ad illam autem veram expressamque fortitudinem plurimum faciunt prudentia, iuxta ac sensualitatis mortificatio, ut alias disputatum. hoc ritu fortis Moyses, in suo populo recusans principatum. Fortis pariter S. Paulus, dum suæ virtuti diffusus, Hierosolimam iuit, quo cum S. Petro de mysterijs fidei conferret: quod S. Gregorius animaduertit.

Heb. 1.

Gal. 2
Greg. lib 35.
Mor. cap 13.
Præf. in Iob
cap. 3.

30. Protestantum autem studia ac consilia, aliena prorsus a prudentia & mortificationis disciplina, vti supra ostendimus. proinde non

alibi videntur animosi, nisi vbi in imbelles, procul omni discrimine, reperiuntur immanes. si in illis passio non fuerit commotior, ac ex furore turbulentior, iacebit prorsus in ipsis omnis vis nobilis aut magni assultus. Dicant mihi, quænam sunt illa effera regna ab ipsis inita, ad propagandum Christi fidem? vbi apud eos vigent Consilia, seu opera supererogationum, aut heroicorum conatuum, nempe voluntaria paupertatis, recessus, castitatis, obedientiæ ac reliquorum propositorum, quæ sua fortitudine carni & sanguini vehementius obluantur? hic frigent, hic fugiunt, hic dissoluti contabescunt. interim ad mendacia, ad opprobria, ad styli immodestiam, omnemque linguæ constuprationem quam animose calant?

31. Bella a Catholicis gesta latis indicant, quam singulari robore sint præditi, ac a fortitudine commendandi. neque solum bellis defensivis sua tutati, quinimo ad externa loca progressi, ea quantumvis munita, suis imperijs subiecere. hoc ritu Hispani & Lusitani superiori sæculo Indiam tam orientalem quam occidentalem armis occuparunt, Aphricæ partem debellarunt. eodem Carolus Quintus rebellantem Germaniam compescuit: quod & nuper præstitit ad miraculum usque noster inclitus Imperator Fredericus, Austriacos, Bohemos, Hungaros, Palatinos ad obedientiam a defectionibus armis reducendo. Serenissimi duces Albanus, Ioannes Austriacus, & Parmensis Flandriam, Brabantiam, Hannoniam, sceptro Hispanico rentes victoriosi belli successibus, ad famæ & honoris duraturas immensitates, gloriosissime recuperarunt.

32. Interim vero Protestantes nulla alia fortitudinis specie illustres, præter illam, quæ utcumque defensiva, quæ angulis inclusa, quæ plane Bacchica & immanis. Enimvero loca suis ingenijs, qua aquarum alluuiionibus, qua paludibus lepta, diutius tenere, eximie alicuius fortitudinis specimen exhibere non poterit. quo in genere Hollandi & Zelandi perduelles, in Regem Hispaniarum iam multis annis armati, ad estimationem virorum, fortium adspirare non valuerint: illis enim aquæ fauorabiles & limus; in quæ Elementa pugnare vix potentissimus auderet. quibus adiungenda soli ipsorum qualitas, nempe pinguis & facili opere in cespites, in moles, in aggeres fossiles. in quibus accumulandis gens illa, baiulorum more, industria. ob quam causam Henricus Quartus Galliarum Rex, incidente sermone de comite Mauricio, dicere solebat, eum *Talpam esse non militem*. Enimvero nunquam fama ad meas aures adhuc detulit nomē vilius Hollandi aut Zelandi, ex rebus in acie fortiter gestis celebre aut clarum. peculiarem porro, ex iræ rabie, vindictæ modum expetunt, qui plane barbarus, & non nisi impotentis animi indicium: ripas enim adgestas ad depullandum maris æstum a continente, sæpius aperuere: quo in latos campos infesta vnda, irremediabili posteritatis malo incurreret, & ad æternam sterilitatem optimas terras fallugo exedens damnaret. O Gothi, o Vandali, vos istis multo mitiores, quibus vel præliantibus posteritatis

ritatis saltem cura adfuit! Profecto si Rex Catholicus hanc ignobilem viam nocendi tentare voluisset, a multis iam annis in Hollandos & Zelandos immissi Deucaliones eos obruissent: nec illis superfuisset vllus Prometheus, qui rediuiuos excitasset, qui illorum Bromium aut piraticam auræ nostri sæculi restituisset. Quod vero ad nos attinet, libenter aures præbemus S. Augustino Non sine parua res est parumque gloriosa consolatio cuiuscumque nostrum, si ab inimicis Ecclesiæ cum ipsa Ecclesiâ criminemur. Cæterum an isti, qui, vt videmus quod ad istius vitæ negocia fracti, sint quod ad diuina etiam tales, vel præsumptuosi, insequentibus profligabitur.

Aug. lib. 2.
de Mor.
Ecl. cap.
v. tim de
vinc. Baptis
cap. 2. 16.

CAPVT XV.

Spes, quæ in Diuinam Bonitatem tendit, quæque Homini voluntatem, ex sententia Theologorum, vt irascibilem adfcit, eandem apprime ad mores præstantissimo instituit. Contra, spes a protestantibus professæ, eam temerariam, præsumptuosam, aut pigrescentem exhibet.

Pei Christianæ obiectum causamque motiuam in ipsa Dei erga nos bonitate ad donandum nobis beatitudinem, iuxta ac suâ gratiam, laudabilisque actionis robur infundendum affluentissima, orthodoxi demiramus & agnoscimus. Cuius inspectu, in omni necessitate & periculis cunctis istius vitæ, vt pote maris æstuosi, supra quam dici poterit, corroboramur ac consolamur. Non enim hæc spes in vnum tantummodo præmium beatitudinis, illud animose expectando, se erigit, quinimo pariter ad media, quibus, vt pote a Deo constituta, comparatur, suo nixu se extendit, vt ait. S. Thom. 2. 2. q. 17, art. 4. Sanctus Doctor: quod nempe in eis etiam diuina ergo nos bonitas, Spei Cynosura, eluceat. Quomodo cumque vero suam vim exerat spes, siue in finem, siue in media, perpetuo, vt admonuit Apostolus, Ad interiora velaminis penetrat: sci. licet expectat vel ipsum præmium per se, quod in velaminis interoiri penetrati collocatur, vel media conducentia ad illud præmium, huiusmodi velamine mysterij a nostra cognitione secerum. Et quod attinet ad Dei bonitatem, tamen si ea natura sua sit ad nobis gratificandum effusissima, nihilominus supposito lapsu generis nostri, eadem modo suauior, amantiorque erga nos efficitur Christi domini Persona meritis & institutis: quæ tanquam quidam ignes non solum in terram dimissi, sed etiam ad Deum Patrem elati, illud ipsum bonitatis immensum in imbres adeoque torrentes beneficiorum, copiosius quam prius soluerunt. Cæterum quicquid factum in hoc genere quod ad Dei bonitatem a Christi persona ac meritis, illud etiam refundendum in hanc ipsam bonitatem, Christum, meritaque illius nobis gratis donantem: adeo vt in nouo testamento maior bonitatis istius in nos teneritudo, defluxus densior, in eandem bonitatem, seipsam temperantem, effundentemque se copiosius, fuerint resoluen-

S Thom. 2.
2. q. 17, art.
4.

Hebr. æ. 6.
Aug. lib. cõt
stois. & epi-
cur. cap. 7 de
pecc. Merit.
cap. 6. lib. 2.

Math. 10.

da. Neque hoc ita intelligendum, quasi Dei bonitati realem aliquam hinc varietatem accessisse opinemur, sed solum, quod ratione habitadoni & effectus potioris in nos collocati, de ipsius bonitatis gradu, dulcedine & copia diuersimode iam philosophemur. In hanc itaque bonitatem delata nostra spes, transcendit naturæ opera, quibus ethnici olim suam expectationem definiebant: Imo vt ait S. Augustinus, excedit montes ipsorum Sanctorum: quippe qui nequaquam ipsi montes sunt, in quibus spes nostra ponenda est. Speramus itaque æternam gloriam: in Ioan. speramus itidem Dei gratiam, qua nobis fortes dulcesque vires accrescant ad perficienda illa omnia munera, quæ ipse Deus eiusmodi fini acquirendo instituit, ac a nobis absolunda decreuit.

2. Est itaque diuina Bonitas veluti fons in medio paradisi, diuersimode quod ad effectus supernæ gratiæ nobis applicabilis: scilicet nobis in hunc finem applicatur per verbum Dei, per Sacramenta, per bona exempla, per Sanctorum tam viuentium in terris, quam regnantium in cœlis, suffragia. ob hanc causam S. Petrus mortuus in nobis fidei & Spei, refert in Deum: Vt Fides vestra & spes esset in Deo. Prima quæ in Deo veritas, nobis credentibus applicatur per verbum Dei, per traditionem Ecclesiæ, per miracula, per rationes motiuas ad credendum. ad quæ dum nos recipimus, ad primam veritatem eodem accedimus: nec huic quicquam detrahimus. Similiter accedentes in hoc officio dum speramus, ad ea, quæ nobis applicat Dei bonitatem, vt pote ad Sanctos, & alia, eodem accedimus ad Dei bonitatem, idque absq; vlla in eâ iniuria. cæterum quantum ad hæc media, comparata ad applicandum nobis Dei bonitatem, specialis quædam ratio inest eidem Dei Bonitati. applicat, vt videmus, nostris vsibus tubus fontis liquorem; sed quod sit tubus, quodque ad nos aquam deriuat ex fonte, id non habet a fonte, sed a se, aut aliunde. Verum quod verbum Dei, quod Sacramenta, quod bona exempla, quod Sanctorum suffragia ad nos deducant Dei gratiam, aut ad id vim aliquam fortiantur, id totum accipiunt a Dei in nos bonitate. si ergo spes nostra deferatur in verbum Dei, in Sacramenta, si in bona exempla, si in Sanctorum suffragia, eius resolutio definit in bonitatem Dei, per quam, virtutem hæc retinent ad applicandum nobis per effectus gratiæ illam Dei bonitatem. non ergo hæc distrahenda a Dei bonitate, sed cum illa coniuncta debent a nobis cogitari, vt spes nostra sit in Deo. Dei id circo bonitas non solum veluti cor est quoddam ardens ad nobis benefaciendum, verum etiam manus, cuius in homine vis a corde extenta ad donandum: perinde ac si ex corde talis manus exiret. si aliquid nobis præbeat gratiam, id prouenit a Dei bonitate: si gratiam oblatam suscipiamus: illud ipsum effectus diuinæ in nos Bonitatis. videte quam largiflua, quam sui communicatiua hæc dei dulcissima & affluentissima bonitas! stultum itaque quorundam iudicium, dicentium, se se recipientes ad Sanctos eos oratum, non conferre se ad deum, adeoque repugnare vertis

Aug Tra. 1.

Gen. 3.

1. Pit. 1.

Thren. 3.

Rom. 8.

Math. 11.

verbis Christi: *Venite ad me.* quasi vero S. Paulus accedens ad Thessalonicenses & alios, qui pro eo Deum orarent, non se contulit ad Deum? contulit profecto. pariter nos accedentes ad Sanctos nostris precibus, eodem accedimus ad Deum; nobis nempe per Sanctorum preces applicabilem.

3. Ex istis elucet discrepantia inter spem diuinam & humanam ad bona honoris, potestatis, suauitatis & diuitiarum extensam. etenim hanc Philosophi reputarunt initium & fomentum omnis inquietudinis & molestiae in vita humana. quod quidem duplici ex causa descendit. primo ex eo, quod hæc spes cum sit obuallata difficultatibus, timoribusque obiecta, tum inde sperantis animum diuexet, & anxietate quadam perplexum tenet. Deinde quod multa incidant spei huiusmodi votis contraria, eique operata sæpius eripiant, eo necesse est, sperantem affligi. Enimuero concupitis destituit, eaque alijs cedere in peculium, duplex causa amaritudinis. *O quanta dementia ait Seneca, spes longa incohantium? Omnia mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquam de futuro debet promittere. id quoque quod tenetur, per manus exit: & ipsam quam premimus oram, casus incidit.* Qualia autem vincula nectat spes humana, quibus nos a libertate detineat, suo cantu Boetius istis expressit:

Sen. ep. 101.
ad Lucil.Boet. lib. 1.
de consol.
Met. 4.

*At quisquis trepidus pauet vel optat,
Quod non sit stabilis, sui que iuris,
Abiecit clipeum, locoque motus
Nectit, qua valeat trahi cathena.*

Cæterum spes in Deum elata, hominem veluti dulci & securo somno oppressum, in sinu Dei placidissima quiete reponit. Cui si timoris aliquis aculeus adhæreat, is non propagatur ab eius obiecto Deo, sed ab infirmitate voluntatis in homine; quæ in diuinos motus tarda, & ad cadendum in impuras voluptates lubrica. hinc timor, hinc trepidatio. *Iacta* inquit Psalmista, *super Dominum curam tuam & ipse te enutriet.* quasi diceret, Non sit sibi tua spes oneri, impedimento aut materiæ perturbationis: sed quod desideras, id a te veluti eiectionem, iacta in Deum: & ipse te quiete fruente nutriet non aliter, quam mater infantem. Eandem sententiam reddidit Apostolus Petrus: *Omni sollicitudinem vestram proicietes in eum, quoniam ipse cura est de vobis.* Spes humana continuo aliquod hac illacque colligit, & in pectus illud tanquam onus coaceruat, spes autem diuina, iactat, proijcitque omnia in Deum, de reliquo sui secura firmatur. Spes nostra, dum in exempla respicimus iustitiæ diuinæ, utpote in ea, quæ Angelis damnatis, in Iudæis reprobatis clucet, nos timentes reddit, videntes etiam & gaudentes: ubi extrema inuicem castigata, in mediocritatem coalescunt: *Videbunt iusti & timebunt, & ridebunt super eum.* nam ut ait S. Hilarius, *Impia & dissidentis de se consoientia est, timere sine gaudio: & insolentis natura est, sine timore gaudere.* Nihilominus qui firma spe elatus in Deum, ac quantum ad seipsum sui pectoris æstus gratiæ diuinæ viribus, rationi subdiderit, is inter turbines istius vitæ non versatur sed in sublimi positus, supra omnes fortunæ casus elatus.

Psalm. 54.

1. Pet. 5.

Psalm. 51.

Hil. in. ps. 51.

— ut altus Olympi

*Vertex, qui spacio ventos, hiemesque relinquit,
Perpetuum nullo temeratus nube serenum.
Celsior exurgit pluuiis, auditque ruentes
Sub pedibus nimbos, & rauca tonitrua calcat.
Sic patiens animus per tanta negocia liber
Emergit, similisque sui, iustique tenorem
Flectere non odium cogit, non gratia suadet.*

4. Quamobrem ne spei motus cæcus penitus sit in nobis, aut temerarius, præsumptuosus, vel etiam aliquo sensu desperationis perplexus, opus est, intueamur in ea, quæ speramus, ut omnes eorum pariter rationes, condicionesque, quæ fuerint, perspectas habeamus: alioquin in tenebris ambulantes, ut præmonuit Saluator, non sciemus quo sperantes vadimus, aut vnde discessimus. Leges itaque spei istis describit S. Augustinus: *Spes eius in Deo sit, ut nec illecebra capiatur, nec timore frangatur.* Hoc est, tunc spes suum finem prospere adsequitur, quando voluntas humana neque voluptate delinita, neque timore perterrita, seu nullo impetu appetitus sensitiui concussa, contra præcepta naturæ, Dei aut superiorum delinquit: aut si deliquerit, penitentia in pristinum iustitiæ statum restituitur. Duobus itaque spes nostra, ut firma sit & certa, adstringitur: nempe expectationi diuinæ gratiæ, siue per Sacramenta ad nos deriuandæ, siue aliunde inspirandæ seu infundendæ: iuxta ac nostræ cum eadem gratia cooperationi ad seruanda mandata: quorum obseruantiam eis Deus necessariam instituit, qui ipsum in cælis visuri, si modo ad adultam ætatem superstites peruenerint: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et quod mandata non seruantur nisi per fidem veram ac Catholicam: quorum mandatorum executiones sunt vita & forma ipsius, quando a charitate procedunt: idcirco emolumentum spei & eius robur dependent a vera & Catholica fide, a qua extorres, & eo ab Ecclesia alieni, manent sine vlla vera spe salutis omnino, qui in quacunque demum materia, principali, aut minus principali, reuelatis a Deo obstinate renuunt fidem attribuere. exire enim ab ecclesia vi dogmatis, nihil est aliud, quàm exterius doctrinam quamcunque contra illius regulam & imperium profiteri. proinde hæreticus esse non potest in ecclesia: & omnes, quod docet Apostolus, hæretici, etiam in minimis a Deo reuelatis, in vniuersum pertinaciter errantes, passi sunt naufragium fidei: quorum propterea spes falsa est, inanis & fictitia; cum neque fideles sint, neque membra Ecclesiæ censentur.

5. Ac licet a Deo expectemus gratiam, qua moueamur & adiuuemur ad bonos consensus proferendos, nihilominus illa gratia, quantumvis efficax, non eripit nobis libertatem arbitrij, qua similes Deo constituimur. hæc autem libertas continetur in eo Dominio, quo homines, ad similitudinem Dei, suorum actuum Domini existunt. hoc autem dominium ita in se actus suos sibi subiectos complectitur, uti sit in eiusdem potestate situm, illos efferre aut non efferre, etiam suppositione facta, quod illa gratia, cui quis postea consenserit, iam accesserit:

Z z z 3

sicur

Claud. pan.
Theod.

Hebr. 6.

Math. 19.

Rom. 8.
1. Tim. 6.
1. Ioan. 3.

1. Tim. 1.

Bell. lib. 4.
de Grat. &
lib. Arb. cap.
1. & 15.

sicut Deus eatenus est Dominus suorum actuum a se transeuntium, uti quavis suppositione facta naturalis alicuius in eo antecedentis, potuit illos exercere aut non exercere. *Actuum enim, ait*

Arist. 3. eth.
cap. 5.
Bern. serm.
91. in Cant.

Aristoteles a Principio usque ad finem Domini sumus. Omne etenim, inquit S. Bernardus, quod feceris bonum malumve, quod quidem non facere liberum sit, merito ad meritum reputatur. Si enim gratiæ accessio, sui sola suppositione facta, necessitate adigeret voluntatem in consensum, consequenter ipsi consensui in virtutem, omne decus & laudem eadem eriperet: ac sic gratia haud esset; quandoquidem sine libertate ad utrumlibet, tale decus & laus non magis convenirent hominum actionibus, quam brutorum a naturæ instinctu incitationibus: cum tamen beneficium gratiæ actualis sit, exhibere homines ex virtute decoros, præmio & laude dignos. Hanc vero libertatem ad utrumvis, etiam suppositione facta gratiæ, sua vi salutaris, nobis diuinitus collatæ, expressissime docet & explicat Concilium Tridentinum. Affirmat itaque homines sese ad iustitiam disponere per adiuvantem & excitantem Dei gratiā, *Eidem gratia libere assentiendo*

Conc. Trid.
Sess. 6. cap. 4

& cooperando. Ex quibus manifestum, docere Concilium, homines diuinæ gratiæ assentire & cooperari ex Dominio ipsius consensus, ita ut licet in quadam prioritate naturæ seu causæ, suppositio sit facta, eam gratiam eis concedi, deinceps tamen libere ei consentiant: scilicet potentes ei non consentire, etiam in sensu ut dixi *composito*, nemo enim libere gratiæ assentitur aut cooperatur, nisi prius illam gratiam quoquo modo acceperit. quod genus in *Sensu composito* dissensus liberi, postea explicat: *Quippe qui illam abijcere potest*: scilicet potest homo concessæ gratiæ, nempe Deo vocanti & pulsanti resistere non consentiendo, non aperiendo, idque ut dixi in *Sensu composito*: quandoquidem qui abiicit gratiam, non aliam abiicit, quā ei porrectā, & illā quæ iam appulit. Tandem definit, prorsus esse hæreticum, asserere, etiam in *Sensu composito*, non posse a Deo præuentum & vocatum *Dissentire si velit*. nam ut quis velit dissentire, suppositio antecedere debet gratiæ iam eidem datæ, a qua dissentiendo postea libere is resiliat, & dissentiat. Dicit enim Boetius, in eo humanam consistere libertatem, quo, *Prius quam fierent, etiam non euenire potuissent.* arbitratur ergo, ante ipsum consensum, nihil esse in voluntate, quod eam ad modum Naturæ, ut ipse loquitur, necessario determinat ad consentiendum: proinde in actibus liberis admittit tantum necessitatem *Conditionis*, seu ipsiusmet actus. *Quam necessitatem inquit, non propria facit natura, sed conditionis adiectio.* Necessitatem naturæ, appellat Cicero necessitatem causæ: seu antecedentem actum, quam putat libertati arbitrii aduersari: quod etiam Boetius disertissime affirmat.

Cic. de. Fat.

6. Hinc nonnulli, summi sane Theologi & excellenter pii, quo commodius duo explicarent: scilicet convenientiam gratiæ efficacis cum libero arbitrio, iuxta ac in cursu diuinæ Prædestinationis peculiarem favorem a Deo exhibitum Prædestinatis, Reprobis vero dene-

gatum, attribuere Deo quandam cognitionem seu præuisionem futurorum conditionalium, quam *Mediam* appellant inter scientiam *Simplex intelligentiæ*, & *Visionis*: sicut ex parte obiecti, in illis cognoscibilis, reperitur media veritas: nempe quæ neque sit veritas futuri, neque præsentis, aut præteriti, neque duntaxat possibilis. Hinc elicuere, Deum præscium euentus futuri in hominis voluntate, si eum sic aut aliter tali tempore sua vocatione sancta præueniret, statuere, sic aut aliter eum vocare, ex quo etiam fit, ut specialis fauor præbeatur a Deo illi qui efficaciter, quod ad consensum, vocatur: quandoquidem cum illa certa species vocationis ordinem dicat ad illam in Deo prænotionem, dari non potuit, nisi ex speciali quodam favore, quo tanquam origine discernitur apud Deum consentiens a non consentiente, perseverans a non perseverante, & prædestinatus a Reprobo. Ego vero istis contradicere omnino nolo, nec potero. puto enim eiusmodi conditionalium cognitionem in Deo, omnino stabiliri Scripturis, Patrum sententiis, & dictis Philosophorum: neque Theologo convenit, istis refragari, solius præsertim nominis flagrante interim controversia. tantummodo eorum pace, a quibus Iuuenis hæc hausi, paucis exponam, quæ mihi rem difficilem faciunt, quo minus existimem, hanc conditionalium in Deo prænotionem, necessarium omnino esse fundamentum prædestinationis diuinæ, cum singulari eius favore, aut requiri ad hoc, ut Deus sua providentia gratiæ efficacis aut sufficientis munera dispensans, liberum in homine seruet arbitrium.

7. Illa itaque cognitio in Deo futuri consensus sub conditione, si detur talis aut talis vocatio, nihil confert ad gratiæ ipsius efficacitatem, aut conducit, ut talis futurus consensus sit determinatæ veritatis. nam si conditionale hoc non esset a Deo exploratum vel reputatum, nihilominus daret hanc ipsam vocationem, quæ de facto, ut loquuntur, efficax causa consensus, eiusmodi tunc consensus æque esset futurus, ac si a Deo sub conditione esset præcognitus. nam virtus vocationis, seu gratiæ antecedentis, non est spectanda ex ordine in ea ad Dei cognitionem, sed ex proprio vigore, seu cum arbitrio congruitate: cuius sæpius meminit S. Augustinus. *Aug. lib. 22 de peccat. mer. cap. 17 de præd. sanct. lib. de spir. & lit.* verum si futurus esset in homine consensus ex virtute talis vocationis, absque illa cognitione, quam *Mediam* appellant, esset pariter, sine illa determinatæ veritatis & consequenter a Deo cognoscibilis. quod si talis, etiam seclusa illa cognitione *Media*, tunc quoque eadem absente, a Deo prædestinabilis: quandoquidem sine Dei decreto efficaci nihil futurum præintelligi poterit. Neque hinc violentiæ necessitas inferetur libero in homine arbitrio. nam gratia præueniens dum euadit efficax, non ideo cohæret cum libero arbitrio, quia eius effectus est præcognitus a Deo sub conditione, sed quia ex una parte gratia est talis naturæ, & liberum arbitrium ex nativo dominio ex altera, talis, ut quod ad actum primum, etiam in *Sensu acceptæ gratiæ composito*, possit dissentire, & gratiam abijcere, ut docuit Concilium Tridentinum. *Boet. lib. 5. cod. prof. 3*

Etenim

Hiéron. in Etenim futuri alicuius veritas, vt asserit S. Hieronymus, non dependet a cognitione visionis in Deo: haud enim futurum quia a Deo præuidetur, sed potius contra, ideo præuidetur, quia futurum. pari modo obiectum cognitionis illius *Media*, habet in se propriam rationem intelligibilitatis, antequam accedat illa cognitio *Media*. Quocirca si gratia sua natura non aduersetur libertati arbitrij, neque futurus sub conditione cōsensus aduersabitur, tametsi ordinetur a Deo sine illa cognitione *Media*. ordinari enim poterit secundum veritatem obiectiuam sub ea ratione, quam in se complectitur, independentem a cognitione *Media*.

8. Ex quo sequi etiam videtur, sine eadem cognitione *Media*, posse Deum peculiarem fauorem exhibere consentienti & perseveranti, quem non exhibet non consentienti & non perseveranti. Etenim sola collatione gratiæ efficacis huic præstitæ, & sufficientis duntaxat alteri datæ, ille ab isto, tametsi ambo æquales fuerint in massa perditionis, discernitur, licet cognitio *Media* vtriusque collationem non præcelsisset, potuit ergo Deus absque cognitione illa *Media* prædestinare hoc ipsum, quod modo effectu contigit, & eodem ex solo suo beneplacito & dono hunc ab illo distinguere: illi tribuens ex iudicio, huic vero ex fauore & speciali misericordia. Hoc autem Deum posse efficere, euident, quandoquidem possibile, adcoque illud ipsum quod iam existit. Nil ergo vetat quominus Deus concedendo alicui gratiam efficacem, etiam sine illa *Cognitione Media*, decernat futurum in eodem consensum vi gratiæ quam largitur: quo pacto erga alterum, cui gratiam sufficientem solum impertit, non se gerat. at de his hæcenus.

9. Quando vero ait *Concilium Tridentinum*, homines Dei vocationi consentire & *Cooperari*,

Concil. Tri. Sess. 6. ca. 4. vult eam Dei vocationem esse actum humani intellectus, qui itidem sit Dei lumen in nobis: nam vocatio sonora, vnde ducta metaphora ad vocationem spiritualement, obiectum est auditus: auditus autem cum sit sensus perceptiuus, & disciplinæ organum, intellectum repræsentat potius quam voluntatem. hæc autem proprie non dicitur audire, nisi in eo sensu, quo dicimus *Dictis audientem*, seu obedientem alteri, audire. obedit autem voluntas dupliciter intellectui: primo quidem sui motu indeliberato & subitaneo, ad quem vitaliter & sponte solummodo concurrat. Secundo, motu deliberato, scilicet libere, intellectui assentiendo & cooperando. de quo genere auditus in voluntate, loquitur Scriptura: *In auditu auris obediuit mihi*: nempe aure corporis & aure mentis percipiendo verbum meum, mihi obediuit voluntas, libere in munus fidei consentiendo. Ac tametsi ille bonus motus indeliberatus & subitaneus in voluntate, sit gratia Dei antecedens, & præueniens, cui voluntas postea consentit libere, Dei gratiæ cooperando, nihilominus hic motus in voluntate non est illa gratia, de qua loquitur *Concilium*, quando dicit hominis voluntatem, *Dei vocationi cooperari*: nam quam primum incipiunt in homine consensus & coo-

peratio deliberata, desinit in voluntate ille motus indeliberatus, reliquit: simul enim non mouetur voluntas indeliberate & deliberate. proinde cum nihil possit cooperari alteri, quod non est, deliberatus consensus non cooperatur indeliberato. neque putandum, deliberatum consensum, quasi in se duplicatum, cooperari sibi ipsi. quando ergo ait *Concilium*, voluntatem cooperari vocationi Dei, intelligit cooperari actui intellectus, seu diuino in eo lumini: quod etiam physice simul durat, cum eadem cooperatione voluntatis.

10. Recte idcirco hæc Dei vocatio appellatur lumen Dei, quod in nobis splendet, quod docet & allicit voluntatem ad consentiendum: qualia lumina sunt ante acceptam fidem, illuminationes Sanctæ, postea ipsa fides, & aliæ illuminationes, quæ a fide dependent. opera autem bona, præstita a voluntate, eatenus sunt lumina, quatenus a luminibus, veluti in cælo intellectus, illuminantur. De quibus luminibus, quibus cooperamur, loquitur Apostolus: *Gratias agentes Deo patri, qui dignosfecit in partem sortis Sanctorum in lumine*. Cuius luminis vim videtur exprimere S. Iob, recolens præterita tempora, in quibus eximia beneficia gratiæ a Deo acceperat: *Quando inquit splendebat lucerna eius super caput meum*. Lucerna Dei ponitur super capita nostra, quia diuina eius lux supernaturalis est, neu per sensuum opera comparabilis. Deinde sicut sol in eis partibus maxime splendet, & umbras fugat, in quibus ex alti propendiculo suos radios dimittit:

atque umbras nusquam flectente Siene.

ita Dei illuminatio diuinitus descēdes, super nostra capita collocata, vndiquaq; splendet: in cuius luce omnes actionis circumstantias hac illacque positas videamus, neque ex ylla parte sit umbra erroris, quæ nos in lapsus inducat.

11. De obiecto istius illuminationis in mente, loquitur Saluator: *Cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos*. En potentiam cognitæ veritatis, salus & liberatio hominis. Dicit homines liberandos non bonitate, sed veritate, cuius rei hæc causa, quod bonitas amata neminem liberet, nisi prius in ea veritas perspecta fuerit: proinde veritati, vtique priori & origini, adscribit Saluator liberationem. Ex Imperatoribus Romanis aliqui cognominati liberatores, sed armis & virtute bellica id nominis adepti. Christus autem Dominus liberator sua veritate, qua hominū mentes imbuat. In quam sententiā Doctissimus & Sanctissimus Cardinalis Bellarminus hæc retulit: *Qui purificante & illuminante Domino incipit intelligere, nihil esse vere magnum, nihil vere suauē, nihil vere vtile hominibus nisi gratiam Dei in hac mortali vita, & futura vitam eternam, liberabitur facile ab amore humano & ingreditur viam pacis, per quam ambulat securus & gaudens, donec perueniat ad ciuitatē Hierusalē celestē*.

12. Quamobrem quod Spei obiecta materialia, eorumque condiciones, Arduam quamdam cum nostris viribus comparata, in se habeant, idcirco Theologi illi sedem assignant in humana voluntate quatenus irascibili. Proinde Clemens Alexandrinus Spem vocat Sanguinem fidei, seu

Colloſſ. i.

Iob. 29.

Lucan. lib. 2

Ioan. 8.

Bellar. lib. 1
De Gem. 1
columb. c. 6

Rom. 1. 9.
10. 11.

Concil. Au.
ros. 2.

Psalm. 19.
Heb. 10.

seu vim eius animosam in pericula, aduersaque tendentem. hinc spes cauta est & timorata, non secunda prorsus aut iucunda. Quis non timeret se occasione peccati hic sæpius obijci quem non percellit metus Gehennæ, ac ne propter delicta subtrahat Deus eam gratiæ copiam, quam alioquin daturus? Quis non horret aliquid quando iudicium Dei, permittentis aliquos incidere in peccatum, mortale, a quo per pœnitentiam nunquam sunt se recepturi?

Prudent. in
Psych. *Cunctanti spes fida comes succurrit, & offert
Ultorem gladium, laudisque inspirat amorem.*

Tertull. li. i.
cont. Marc. *Cum Marcion Deum timendum negasset, ita illum redarguit Tertullianus: Stulte, quem Dominum
appellas, negas timendum: cum hoc nomen potestatis
sit etiam timenda?*

13. Verum ne officium a nobis præstandum difficilius appareret: neque timor tantus irrueret, quantus nos de penso isto cogitantes nimium consterneret, prouidit eadem Dei bonitas varia Media, auxilio plenissima, quibus nostra spes cum affectu, tum etiam effectu, facilitaretur. Et quod ad fidem attinet, Ecclesiam suam nobis dedit in Normam credendi: eamque tanta auctoritate illustrem ac notam fecit, utpote domum Dei, columnam & firmamentum veritatis, uti dicere eius causa possumus cum Psalmista, Deum adloquati: *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* quod vero ad mores spectat, eiusdem munere principes habemus iuxta ac prælatos, qui suis legibus, monitis, & exemplis, ad bene recteque viuendum plurimum nobis conferant momenti. Præcipua autem nostræ spei firmamenta, septem sunt Ecclesiæ Sacramenta, cum numero, tum efficacia ad cauendum gratiam, nostris vñibus ac commodatissima: quod, comparatione habita inter vitam naturalem, civilem, atque spiritualem; eleganter & docte ostendit Catechismus Romanus. Cuius rei cognitio inquit, hanc utilitatem adfert, quod populus eo maiori pietate omnes animi sui vires ad laudandam & prædicandam Dei erga nos singularem beneficentiam conuertat, quo plura salutis, ac beatæ vitæ adiumenta nobis diuinitus parata esse intellexerit. Succurrit etiam nostris necessitatibus, vbi Sacramenta desunt, idque copiose, pluuiæ Dei voluntaria, nempe gratiæ auxilia, ad superandas tentationes, ad implenda præcepta, ad bene agendum, ad peccatum repellendum vim conferentia: ita ut nulla instet tentatio tam grauis, aut tempus sic vrget ad præceptum seruandum, quin ex Dei bonitate, quo crimen vincamus, nobis adsit gratia sufficiens ad debitum exequendum: quam si non reddiderimus efficacem, haud gratiæ defectu, sed nostra potius socordia & culpa id contigerit. Religio porro spei vires incredibiles ubique suppeditat, qua Deum colentes & orantes, eius gratiam obtineamus. Quæ ut commodius sui speciem ostentaret, curauit diuina prouidentia, eximia loca illi passim constitui, pulcros, ritus in eis exerceri, homines a mundi rebus auocatos & diuinis consecratos, eidem pæfici, ut in tantæ virtutis studium acrius tot signis induceremur. Quod etiam omnes Christum Dominum agnoscentes, sumus vnum corpus, seu v-

nus corporis membra; inde emergit publica quædam panoplia ex Sanctorum communi-
ne: quam sic Catechismus Romanus optime suo more explicauit. *Omnium Sacramentorum fructus ad vniuersos fideles pertinent. particeps ego sum* dicit Psalmista *omnium timentium te.* in quæ-
solum ita differuit. *S. Ambrosius. sicut membrum par- ticeps esse dicimus totius corporis, sic coniunctum om- nibus timentibus Deum.* In hac vero communi-
ne Sanctorum, illud eximium, quod ex Sancto-
rum in cælis pro nobis orationibus accrescit. Magna sane possunt apud Deum magni illi beati spiritus pro nobis, principes & iudices mundi, peculiare Dei amici, & in nos ultra quam cogitare possumus beneuolentissimi. Quis ergo inter tot spei munimenta, animum despondebit, aut potius alacris non fuerit ad
currendum in via mandatorum Dei? *Catech. Rō. in Epilcat. tymb. Psalm. 118. Ambros. in Psalm. 118.*

14. Hæc quæ spem catholicam circumstant, si a nobis ad mores ciuiles ac sacros referantur, apprime comparata ad eos efformandos videbuntur. Imprimis timor, spei assecla, & veluti saburra in naui vortices maris fulcante, eadem optimum sanctæ vitæ sustentaculum. Timor iste, dum superbiam animi expugnat, humilitatem parit: proinde sicut est timor sanctorum permanens in sæculum sæculi, ita pariter est humilitas sanctorum permanens in sæculum sæculi; *Deus enim humilia respicit in cælo & in terra.* nihil enim in cælo tam altum, quod non respectu Dei humilitate dimissum: nihil tam secu-
rum, quod non Deo ex timore reuerentiali sub-
iectum: sub quo nempe tremunt angeli, omnesque cælorum potestates. Cur autem Deus nostram spem veniæ, timore pænæ castigatam esse voluit, rationem assignat *S. Augustinus.* Cum dixisset, sine spe veniæ homines incursum in desperationem, subiungit: *Rursus ne de spe veniæ peius viuerent, fecit diem mortis incertum, prouidentissime utrumque constituens, & reuertentes, quo recipiantur, & differentes unde terreantur.* Neque repugnat timor iste a spe definitus, fortitudini: quandoquidem, ut ait *Aristoteles*, *Mediocres timores augent fortitudinem: si des aliquem adeo intrepidum, ut nec Deos metuat, non fortis ille, sed insanus est.* Imo timoris expugnatio, præludium ad omnem licentiosam turpitudinem, ut ait *Clemens Alexandrinus.* *Si ergo omnia licent, nec timendam esset, ne a spe excideremus propter malas actiones, esset fortassis eis aliquis pretextus, cur male viuerent & miserabiliter.* Timore itaque muniti ac circumuallati, cautius acceptam iustitiam, etiam firmiter sperantes, custodimus, ad omnem peccandi occasionem expauescentes. Idcirco pura debet esse illius vita a vitiis, qui pœnas a Deo ob peccatum infligendas secum diligentius medita-
tur: ac consequenter agente eodem timore, vel in secretis locis, & ubi immunitates esse solent, continuo flagrabunt odium peccati & eiusdem sedula euitatio. Ab huiusmodi timore in anima redundant in corpus quoque mores decentes & compositi. Nam quem admodum nimio exultantes & audaces spiritus corpora solent in petulantes gestus compellere, ita e contrario timor eiusmodi spiritus compescens, corporis motus omnes ad moderationem com-
ponet *Psalm. 118. Augustin. in Psalm. 101. Arist. lib. i. magnæ. c. 8. Clem. Alex. 3. Strom.*

1. Tim. i.
Ephes. 5.

Psalm. 92

Catech. i.
Rom. i. part.
cap. de Sa-
cram.

ponet & certa disciplina seuerius coërcebit.

Ephes. 4.
Iacobi. 1.

1. Tim. 1.

Aristot. in
Ethic. cap. 8

Arist.

Catechis.
Rom. cap.
de Sacram.

Ioan. 6.

Aug. lib. 2
cont. lit.
Petil. c. 104.

August de
peccat. orig.
cap. 34.

15. Conuenit etiam moribus nostris, beatitudinis expectationi auctoritatem vnius eiusdemque Ecclesiae, quod ad fidem capefcendam, ducatum præbere, ne incertis gressibus phanatice in eius negocijs, quasi inter aduersos ventos, progredieremur; simulque vt cum alijs concordantes sententias in rebus diuinis retineamus. hoc pacto tanquã Filij nondum manu missi, in domo paterna plurimis curis liberamur, haud aliunde quam ab Ecclesia, credendi regula, ante oculos posita: quo subinde nostra spes fidentius ac tranquillius optimis aliarum virtutum studijs insudat. Et in vniuersum a nostris superioribus huiusmodi vtilitatem capimus, dum illi nobis etiam quasi ociantibus, qua suis legibus & monitis, qua bonis ipsorum exemplis plurimum adiuuant ad ea præstanda munera virtutum, quibus speramus nos beatitudinem tandem consequuturos. Leges enim Dei, Naturæ, Principum ac Prælatorum, subiectos ad virtutem promouent directiue & coërcitiue, vt constat: sunt enim a recta ratione profectæ, & alios inducunt in operationes rectæ rationi seu virtuti consentientes. Dedecus proinde esset spei, si modo soluta ab omni lege vagaret quodammodo, beatitudinem sibi pollicendo non solum absque medijs diuinitus & humanitus decretis, verum etiam sine illis officijs virtutum, quæ hominis propria, & ornamenta illius existunt præcipua.

16. Sacramentorum autem vsus a nobis cognitus, triplici argumento nos corroborat & incitat ad spei opera. Principio, quatenus eorum numero, & efficacia percipimus, quanta sit bonitas Dei erga nos, singulorum statuum in vita humana necessitatibus peculiari Sacramento succurrentis, omnemque eiusdem partem, & distincta illius officia seorsim Sacramentis. Deinde hoc præstat, dum nobiscum reputamus magnitudinem effectus ex hoc & altero Sacramento, qui gratia iustificante, & alia etiam Sacramentali, constat. Baptismi memoria nos Christianæ puritatis admonet. Confirmationis cogitatio, condicionem nostræ militiæ nobis representat. Confessionis notitia, salutarem expiationem & animi nitorem ante oculos statuit. Eucharistiæ Sanctissimæ meditatio, qualis sit a pane, qui de cœlo descendit, in nobis animorum corroboratio, docet. Ordinis inspectio, admonet, quam sancta sit eorum condicio, qui sacris administrandis addicuntur. Extremæ vnctionis agintio nobis innuit, quanta innocentia esse debeat in illa anima, quæ in cœlum ex corpore securo migratura. Matrimonij repetitio, aduertere nos facit, quam sit indissolubilis nexus maritalis: iuxta ac quali amore & fidelitate seruandum illius pactum a coniugibus initum. Cuius bona, hæc ex sententia S. Augustini: *Generandi ordinatio, fides pudicitia, concubij Sacramentum*. Postremo cum Sacramenta sint etiam publici titus religionis, inde ad virtutem pariter adiumenta, etiam ad mutuam charitatem incitamenta, quatenus ad eorum celebritates, plures in eodem loco conueniunt: cuiusmodi concursus ad tam sacra officia,

magnum esse solet momentum charitatis inter ciues.

Iucundissima porro cogitatio communionis Sanctorum, quæ etiam ad mutuam inter ciues beneuolentiam summa quædam prouocatio. vt enim in vno corpore membra inter se vicissim existunt salutaria, ita euenit in Ecclesia, corpore Christi mystico, vt singuli in ea boni aliquid spiritualis ab alijs sibi in ea coniunctis mutuentur. Noluit Deus hominem in quolibet statu esse penitus animal distractum, sed potius beneficiorum participatione cum alijs coniunctum. In ipsa beata angelorum republica cernuntur mutux illustrationes, radijque cognitionum ab istis ad alios continuo eiaculantur. simili modo in republica Ecclesiae, officia ciuium reciproce exhibentur ad docendum, ad purgandum, ad vniendum illos cum Deo, omnium supremo Domino. Optandum itaque in hac republica optimos fore ciues, quippe a quorum Communionem copiosior donorum spiritualium influxus reperiatur. Egra corporis humani membra non tantum alijs membris suppeditant vigoris, quantum sana: ita cum peccata in Ecclesiam plurimum inualuerint, languent quodammodo eius membra, & vix retinentia quod sibi ipsis sufficiat, parum ad alia transmittunt beneficii. Huius rei intelligentia quantum ad amorem inter fideles, curamque sanctitatis, enimuero vrbanißima ac diuinissima.

17. Verum, nec exile aliquod nostræ spei suffulcrum Sanctorum in cœlo æstimata in nos pietas, iuxta ac potestas eorumdem expensa, qua nobis poterunt, quantum ad Dei fauores nobis conciliandos, prodesse, sublimis ist. hæc eorum condicio agnita a nobis, nos facit honorificentius iudicare de virtute, quæ ad tantam dignitatem in ipsis adspirauit, iuxta ac nobis animos adfert acriores ad imitandum eorum ex virtute exempla, quo simili demum decore coronemur. Illi quidem nobiscum sunt eiusdem corporis, seu Ecclesiae, membra: cuius vna pars, Ecclesia est gloriosa in cœlis, patiens altera in Purgatorijs locis: tertia partim victoriosa, partim in agone constituta, nempe in terrenis istis sedibus, veluti in lubrico, collocata. Totius vero istius reipublicæ commercium hoc sanctissimum, plurimum habet in se vt vtilitatis, ita pariter iucunditatis. Quorum Sanctorum suffragia dum nostræ spei auxiliantur, tantum abest, quod Christi meritis aut Dei bonitati, cui solum sperando innitendum, detrahant, quod ea potius commendant & exaggerant: beneficio enim Meriti Christi, ac diuinæ bonitatis largitione, illa in donis accepimus: Neque in eis alio modo spem ponimus, nisi vt vtraque, tanquam causæ in effectibus, in eis elucent, ac nos ad sperandum prouocant.

18. Coeterum vero Protestantum spes, irascibilis facultatis audax, proterua & importuna præsumptio, iuxta ac turpis totius vitæ inde progressæ resupinatio, imo contaminatio: quæ iam singillatim ostendenda ac probanda.

A a a a

prius

Rom. 12.

Dionys. lib.
1. celest. hier.
arch. cap. 2.

Chrysost. ho.
mil. 2. in
psal. 50.
Gregor. Na.
zian. in laud.

Ephes. 5.

prius istis conficitur. Illa spes præsumptione in-
folescit, quæ sine medijs a Deo constitutis
æternam beatitudinem expectat. huiusmodi ex-
istit Protestantum spes: præsumptione ergo la-
borando intumescit. Maior prepositio negari
non potest. Minor probatur. Media a Deo cō-
stituta, per quæ speranda vita æterna, sunt man-
datorum observatio, Sacramentorum vsus vir-
tutum per Christi gratiam merita: at sine istis,
imo cum eorum oppositis, expectant Protestan-
tes beatitudinem: eam ergo expectant præsump-
tuoſe. Maior propositio ex dictis satis constat.
Minor ita ostenditur. Mandatorum Dei & na-
turæ observationes ducunt Protestantes impo-
ſſibiles: insuper affirmat *Lutherus*, fideles vi-
nius fidei in Christo omnia mandata seruare,
tametsi in proprijs personis ea violent: quod e-
tiam *Beza* affirmavit. Dicunt enim, satis esse vnā
fidem ad beatitudinem, eiam vbi exterius fides
negatur, vbi luxuriatur, & omnia flagitia com-
mittuntur; quod antea ostendimus: ita vt cha-
ritas & opera virtutum neque per modum cō-
ditionum seu appendicum fidei, requirantur
ad beatitudinem consequendum. Si enim sola
fides simul cum violationibus omnium manda-
torum in aliquo perseuerauerit: cum quibus
violationibus charitas & opera virtutū neque-
unt consistere: ea, etiam secreta a mandatorū
observantia & operibus virtutum, valida fuerit
in eodem ad comparandum beatitudinem. fi-
dem autem non posse separari a charitate &
mandatorum observantia definire, repugnat
affirmantibus, fideles etiam peccare: aduersatur
pariter principijs Protestantum, statuētibz,
fideles, manentes fideles, seu iustos, posse lux-
uriari, deliciari, iniuste occidere, fidem negare:
posse integrum decalogum singulis momentis
vi motuum concuſcentiæ transgredi: posse
peccare mortaliter in omni opere, quod exer-
cent. Ergo sine mandatorum observantia, sine
eorum meritis, vel per modum condicionum
& effectuum, etiam absque Sacramentorum ri-
tibus, sibi pollicentur beatitudinem: quod cer-
tem contra ordinem a Deo præfixum est su-
perbissime præsumere. Protestantes itaque præ-
sumptores sperando, sicut Pelagiani operando.
Pelagiani quidem sine gratia Christi existima-
uere se potuisse omnia ea facere, quæ ad bea-
titudinem postulantur. Protestantes absque
meritis, sine charitate, quæ legem seruat, sine
operibus virtutum: imo cum operibus vitiorū,
sperant beatitudinem ex sola Dei misericordia
concedendam. ergo tam præsumptuoſi, quam
illi: imo multo magis quā illi. etenim vt optime
differit *S. Thomas*: *Gravius peccat, qui diminuit di-*
uinam virtutem, quam qui propriam virtutem super-
extollit. Protestantes vero diuinam virtutem
diminuunt ſpetantes: quatenus nempe gratiam
sufficientē ad implenda præcepta aspernantur,
numerum & efficaciam Sacramentorum infi-
ciantur: in quibus diuina virtus in nostrum
ad sperandum adiumentum enituit.

19. Vltius diximus, hanc ipsam fiduciam
Protestanticam, in barbariem & fæditatē mo-
rum tendere. quod istis ostenditur. Tam certo
statuant sibi protestantes se esse prædestinatos

ac saluandos, ac ipsum Deum existere. Cuius
dogmatis vi soluuntur imprimis timore poenæ,
vt pote amittendi iustitiam periculo vt loquun-
tur finaliter, vel incidendi in tormenta gehē-
næ. Deinde liberantur etiam omni sollicitudine
recte viuendi aut exercendi munera virtutum.
prius est in confesso apud eos, aperte renuentes
timere: alterum ex eorum doctrina in propatu-
lo apud nos. Quale hoc ergo illis calcar ad re-
bellandum, in vniuersum ad libidinandum, fir-
ma hæc persuasio de vita æterna tandem obti-
nenda, licet quæuis flagitia in vita commiserint,
aut committere decreuerint. & Audiant suum
Lutherum, poculi sui *Bacchum*: *Scriptura iubet bona*
opera facere: tu id sic intelligas, quod Scriptura probi-
beat bona opera facere. sola fides iustificat, non fides,
quæ dilectionem includit, vel coniunctā habeat. Quan-
do sic dicitur, fides iustificat quidem, sed oportet si-
mul seruare mandata Dei, quia scriptum est, si vis ad
vitam ingredi, serua mandata: ibi statim Christus
negatus est, & fides abolita. Caueant itaque sibi
Principes ab hac ipsis læthali protestantū fidu-
cia, cuius motum in cœlum, nullum in eorum
personas parricidium retardabit. Eandem ca-
ueant omnes boni ciues, cum inter eos agentes
protestantes, de cœlo diploma accepere ad im-
pune adulterandum, furandum & omnem bar-
barem in eos exercendum. Neque solum qui
hac fruuntur ipsorum fiducia, in alios immanes
fuerint, verum etiam illi, qui ea destituuntur
pari modo scelerati. Nam non sentientes se ist-
hac certa Fiducia corroborari, cuius sensum
soli stulti habent, existimabunt illico, se iam
prorsus reprobos, quandoquidem iudicijs Pro-
testantium illiusmodi explorata & percepta fi-
ducia cum Dei prædestinatione copulatur. Ex
quo fiet, vt se vltro tradant vniuerso generi li-
bidinum, renuentes absque omni in hac vira vo-
luptate, æternos in inferno demū dolores expe-
riri.

20. Inflammanur Catholici amore virtutum,
dum sperant beatitudinem tanquam earum fru-
ctum, ac in ipsis meritorum stipendium. At
Protestantes hoc pondus meriti inficiati, eo-
dem hominibus adimunt studia virtutum:
quippe eorum sensu vana & omni cassa exspe-
ctabili prouentu. Operari, inquit *Cyprianus*, *tu pu-*
tas Rusticum posse, si dixeris, agrum peritiam omni ru-
sticitatis exerce, culturis diligenter infiste, sed nul-
lam messem metes, nullam vindemiam premes, nullos
oliveri tui fructus capies, nulla de arboribus poma de-
cerpes? Similiter si quis persuasa habuerit dog-
mata Protestantica, contra virtutis bonitatem
& meritum instituta, is ad vitæ probitatem eo-
dem languebit, eique penitus superſedebit.

21. Cum porro vires Sacramentorum reſe-
cindunt: vt pote affirmantes, nihil gratiæ ef-
ficere ex opere operato, inde spei firmamen-
ta conuellunt. Hinc docent baptismum non
prodesse infantibus: & reliqua adultis con-
stituta Sacramenta nihil aliud esse quam obie-
cta sensuum, inſeruiencia memoriæ fidelis iam
iustificati. sequuntur ergo hac ex parte Meſſa-
lianos hæreticos: quorum vnus teste *Theodretuo*
affirmavit *Baptismale lauacrum, his qui eo tincti e-*
rant, nihil omnino prodesse.

Luth. de lib
Christian
Beza in
colloq
Mompil.

VTirak, lib.
2. de deccat.
ong. c. 1. &
2.

S. Thom. 2. 2.
q. 21. art. 1.
ad, 11

Luth. Tom.
3. pag. 171.
Tom. 1. in
nouu. Test.
pag. 339 in
2. cap. ad
Gall.
Schlus. lib. 1.
Theol. Cal.

Eck. in Cri-
lo pas. art. 3.
Rain. Thes.
5.

Cipr. ep. 571

Beza de Re
Sacram.

Theod. 1. 4.
Hilt. cap. 30.

13. Istis satis manifestum dedimus, Protestan-
tum dogmata partem in hominis animi intelle-
ctualē, diuinā & rationalem erroribus &
ignorantia excæcare: Concupiscibilem porro
ad voluptates laxare, Demum Irascibilem effe-
rere. Superest probemus, eadem, voluntatem,
quatenus rationalium virtutum sedem, a con-
uictu ciuili & boni in vniuersum quod ad al-
terum spectat, redditione, alienam constituere:
vt integra eorū barbaries sub vno aspectu, ve-
luti totius hominis corruptrix, proponatur.

CAPVT XVI.

*Quæ a Catholicis de ipsius Dei amabili condicione,
iuxta ac de mutua inter ciues charitate dogmatice
definiuntur, efficacissima sunt motiua cum ad deum
ipsum amandum, tum etiam proximum dili-
gendum. Quorum omnium rationes Prote-
stantum contraria pronunciata reij-
ciunt prorsus & exscindunt.*

Quāto momenti conferat amor
Dei ad omnes virtutes tam ciui-
les quam sacras, alias diximus.
Hic autem erga Deum amor, ab
eius cognitione propagatur: & est
veluti ardens in anima hominis radius, tam in-
telligentiæ lumine, quam affectus calore con-
spicius. Deum autem tunc ad hunc effectum
cognoscimus, quando eius absolutas amabilita-
tis perfectiones, simul ac illius beneficia in nos
collata, mente nobiscum recte voluimus & ex-
pendimus. Superius narrauimus, absolutas Dei
perfectiones, vtpote bonitatis, misericordiæ,
iustitiæ, agnitas a Catholicis, acres quippe vi-
res habentes ad inflammandum nostrum erga
ipsum amorem, Protestantes inficiatos, eodem
amoris nostri cumulum extequeasse, ciuesque
quod ad diuinorum dilectionem, frigore quo-
dam constrinxisse. Dicam modo de singulari-
bus tantæ bonitatis muneribus, nobis affluen-
ter concessis: ex quorum notitia cum inter nos
firmius, tum cum Deo ardentius, ex charitate
copulamur.

2. Tametsi autem ea debet esse in nobis diui-
næ iustitiæ notio, cuius vi Deum timendum iu-
dicemus, nihilominus cauendum etiam, ne ex
tali iustitia aut diuinis decretis aliquid statua-
mus, quod innatæ Dei bonitati aduersetur. Cū
enim hæc bonitas, si non naturæ luce, saltē gra-
tiæ, admodum naturæ acceptabilis, documento
nobis innotescat, periculum imminet, cum fi-
dei retinendæ, tum etiā admitterendæ, si aliquid
Dei bonitati contrarium, proponatur creden-
dum: citius enim homines vniuersam fidē as-
petnabuntur, quam quid credant aut æstiment,
Dei bonitati oppositum. In quam Dei bonita-
tem, adeoque cum præiudicio fidei suscipien-
dæ & profitendæ delinquant meo quidem iu-
dicio illi Theologi, qui ex iustitia Dei vindi-
catiua infernales in æterno igne æternas adu-
siones infantibus sine baptismo ex hac vita de-
cedentibus, decernunt: siue hac in re sequuti
fuerint doctrinam *S. Augustini* siue non. enim ue-
ro particularis sententia *S. Augustini*, certa regu-
la non est fidei nostræ, necdum Theologiæ. imo

quæcumque docuerit *S. Augustinus*, subiicienda
auctoritati præsentis Ecclesiæ: & eius particu-
laria dogmata scholæ Theologiæ definitioni
non præiudicant. adfuit Spiritus Sanctus *S. Au-
gustino* scribenti: idem quoque adest modo, vt pie
credendū, scholæ Theologiæ, communi iudicio
definitam aliquam sententiam proferenti: neq;
facile debemus credere, communem præsentis
scholæ doctrinam, a veritate deflectere. Ecquis
vero dubitat, pleraque in *S. Augustino* reperiri,
vtpote illius propria & singularia, quæ a com-
muni Theologorum sententia haud probantur?

3. Cogitet itaque apud se aliquis, imprimis nu-
merum illorum infantum, qui a peccato *Adami*
per totū orbem terrarum vsque ad hanc horā
viuos excessere sine Baptismo: iuxta ac animo
colligat quotquot duraturo mundo, cam sortē
infelicitatis imposterū habituros. Deinde quod
ad rationem culpæ in eis, idem animaduertat,
eiusmodi infantes nulla ipsorum personali no-
titia intellexisse condiciones, sub quibus gratiā
originalem *Adamus* a Deo pro ipsis accepit, aut
percepisse vim tentationis serpentinae, qua idē
Adamus instigabatur ad violandum Dei legē, aut
quid esset, fore hominem per cognitionem bo-
ni & mali Deo similem. pariter videat, illosmet
infantes nullo personali motu in ipsis arbitrij
consensisse in peccatum *Adami*: quandoquidem
illo peccante non erant aliter quam in commu-
ni parente, quam in fonte & semine naturæ. po-
stremo cernat animo idem, quā sit horrendus
cruciatu omnium ab igne in inferno punitorū:
ita vt inde intelligat, mitius multū cū infātib;
a Deo agi, si is nobis spectantibus, tā animis quā
corporibus constantes, in fornacē *Babylonicam*,
conijceret æternū inibi arduos, quam si illo igne
infernali torreret. quibus pensatis, certe idē pro-
nunciabit, alienū a Dei bonitate, præsertim per
meritum & sanguinē Christi facta propitia, tales
infantes sine baptismo morientes tam horrendis
suppliciis castigare. Cum ergo ratio seu forma
culpæ, quæ inest peccato actuali & originali nō
est vniuoca, quamobrē eis esset communis pœ-
na sensus, decreta a Deo, vniuoca? Afferuit ali-
quando *Iulianus* Apostata, licet falso, Deum Iu-
deorum fuisse crudelem: nimirum propter cæ-
des diuinitus aliquādo fontibus inflctas, prop-
ter terrores illi populo frequentius diuinitus
incussos. *Quæ autem*, dicebat *Iulianus*, *laudatur*
imitatio *Ira*, *Furor*, & *ferox emulatio*. Verum si-
quiequam sensisset de horum sententia, quantū
ad pœnas infantum in inferni igne, de quibus a-
gimus, potiori ratione potuisset adduci vt affir-
maret, Deum Christianorum esse crudelem.
Hac ergo ex parte officiunt fidei Christianæ,
quam duram, immanem, & aduersantem red-
dunt Dei bonitati. quod vero adsetunt, infici-
atores pœnæ sensitiuæ in igne ad huiusmodi in-
fantes spectantis, suspectos esse quasi cum *Pe-
lagio* negarent in illis peccatum originale, me-
ra est iniuria & calumpnia, idque hominum parū
curantium quid dicant, dum quouis modo
suam factionem promouere videantur.

4. Pari modo in Dei bonitatē offendit illorū
sententia, qui gratiā Dei per Christū sufficientē,
eamque ab efficaci distinctam, non admittunt.

Et quidem quantum ad largitionem gratiæ sufficientis, a Deo præstandam eis, qui graui tentatione vrgentur in malum, aut quibus instat tempus obseruandi aliquod præceptum seu naturale seu diuinum, seu positium, admodum parcam omnino & restrictam nobis exhibent aliqui Dei bonitatem. Volunt itaque istis casibus incidentibus, non adesse semper hominibus gratiam sufficientem, qua adiuti peccata vitarent & officia virtutum exequantur, nisi eatenus, quatenus orare possint Deum, ad talem gratiam obtinendum: quem nisi oraerint, necessitate insuperabili ad peccandum eisdem deferri, facile concedent. Verum ab illis sciscitor, si alicui tentato & officium suum ad implendum legem animaduerti, non occurrat vlla cogitatio de orando Deo, in quonam statu quo ad animæ salutem talis colloceatur? dicetis, credo, hunc orare Deum non posse, & consequenter necessario in peccatum trahia dæmone & sua concupiscentia: nihilominus ad extremum etiam taliter delinquentem, in inferno puniendum in perpetuum. ita sane *Caluinus* lubenti animo definiret. sed Catholicus horrere potius deberet, inspecta Dei bonitate, ad tale quid efferendum. vltius quæro, num ita constituti orare possint Deum viribus solius naturæ, vt gratiam acquirant, an ad talem orationem requiratur gratia Christi antecedenter sese habens ad orationem, vtpote eius principium? prius sine labe Pelagiana dici non poterit. posterius fatetur, non omnem gratiam præuenientem ab oratione dependere, sed aliquam a mera Dei bonitate per Christum. vltius peto: vtrum ille, qui non orat Deum sicut oportet, potuerit orare nec ne? si dicant potuisse, tunc fateri debent Dei gratiam pure sufficientem, quæ efficax non sit, adeoque quæ realiter ab efficaci distinguatur. sin adserant eum orare non posse, tunc gratiam ad prædestinatos & ad perseuerantes solum attinere fatebuntur; iuxta ac homines a Deo damnandos propter peccata, quæ ob impotentiam in ipsis & necessitatem omnino antecedentem, euitare nequiverint: quod cum *Caluino*, statuere homini Catholico detestandum plane esse debet. Coeterum etiam sine oratione dari gratiam sufficientem ad credendum, & bene operandum probari poterit ex *S. Augustino*, diserte affirmante, Iudæos non credentes Christo tamen potuisse credere. *Non enim*, ait, *vt essent infideles cogebantur in inuisum, sed nolendo credere infidelitatis crimine non carebant.* Non constat autem, hosce Iudæos orasse Deum, vt ab eo illuminarentur: nihilominus teste *S. Augustino*, potuere credere; quod nequit intelligi absque gratia sufficienti: sine qua, non minus fuissent ad credendum antecedenter impotentes, quam homo cæcus ad videndum.

5. Spectat etiam ad eandem Dei bonitatem, ipsis reprobis, seu non perseuerantibus vsque ad finem vitæ, vel etiam peccantibus, gratiam sufficientem impertiri ad credendum, ad bene viuendum, ad perseuerandū, ac ad vitanda peccata. enimvero si in reprobis nulla sit a Christi morte præstita gratia, non apparet ratio, ob

quam dicamus, Christum Dominum pro omnibus mortuum: quorsum enim pro reprobis mortuus, si ipsis a Christi morte nullum gratiæ beneficium accreuerit? Coeterum vt loquitur

S. Augustinus, *Omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est vnus.* Istius gratiæ sufficientia cernitur in Dei vocatione, vt expresse definitum in *Concilio Auroficano & Tridentino*. qua vocatione asserit *Concilium Tridentinum*, Deum cor hominis tangere, nos præuenire & mouere ad consensum. Ex quibus constat falsissimam esse illam cuiusdam Doctoris sententiam, qua dicit, hanc vocationem non esse Christi gratiam, nisi illi voluntas humana consenserit, vt sit illi *salutaris*. nam consensus noster non facit gratiam

Christi esse in nobis, qua Deus nos præuenit, qua stat & pulsatur ad ostium animæ, sed illius potius est effectus: cui si quis non consenserit, nihilominus illa eadem vocatio est gratia Christi: vel contra communem orthodoxorum sententiam iudicandum, non omnem gratiam iam

a lapsu generis humani nobis dari ex meritis Christi, sed aliquam aliunde prouenire. Hanc vero gratiam præuenientem & tangentem cor hominis, posse esse mere sufficientem, diserte tradit idem *Concilium Tridentinum*, affirmando, homines ea præuentos posse eam abijcere, seu ei non consentire. Nec est quod dicant, vt tentationis adactos in peccatum, nulla plane gratia a Deo præueniri: nam tunc eorum lapsus esset necessario, ac a Deo: quandoquidem sine gratia sufficienti nemo potest tentationi resistere. Hoc expresse nos docuit *S. Augustinus* duo definiendo. Primo ait, *Adamum* potuisse perseuerare in statu iustitiæ per gratiam, quam a Deo accepit: scilicet *Posse non peccare, posse non*

mori. ex quo liquet hanc gratiam fuisse mere sufficientem, non efficacem. deinde affirmat, hanc in *Adamo* facultatem per quam potuit perseuerare, extitisse effectum gratiæ seu adiutorij ad perseuerandum: *Sine quo, per liberum arbitrium perseuerare non posset.* At quis Catholicus audebit pronunciare, in peccata concedentes, aliter se gerere non posse, non perseuerantes, perseuerare non posse, nisi spiritum *Caluini* sequi voluerit spiritu Ecclesiæ Catholicæ posthabito? Forte dicent, huiusmodi posse habere gratiam efficacem, & proinde libere peccare, libere non perseuerare. at frustra. nam vel possunt hanc gratiam efficacem consequi viribus naturæ, vel ad hoc debent necessario a gratiæ proueniri?

prius, Pelagianum est, cum impar sit natura, ad consequutionem gratiæ supernaturalis. posterius dici ab ipsis nequit: quandoquidem fateantur, peccantes & non perseuerantes nulla gratia prorsus mere sufficienti præueniri: ergo absolute & antecedenter non potuerunt non peccare & perseuerare similiter nequiere, eis ablata potestate ad non peccandum & perseuerandū. At respondebunt, saltem eos sufficientem gratiam accepisse in *Adamo*. Ita *Caluinus*. longe sane, aliter *S. Augustinus* differens de eis, qui voluntatē dei intelligētes, actione & consilio Deo non obedierunt: *Vnde non obedierunt*, inquit, *nisi sua pessima voluntate, cui grauior damnatio diuina æquitate debetur?* Enimvero sine gratiæ sufficientis

Aug. lib. 2.
de ciu. cap.
6. lib. 6. cor.
Iul. cap. 4.
Conc. Aur.
2. in concil.
Trid. sess. 6.
cap. 5.
Eltius. in 2.
S. d. 26. Nū.
16.

Suar. lib. 3.
de Aux. cap.
4.

Aug. lib. de
corr. & Grat.
cap. 1. 22.

Calu. lib. 2.
Iust. cap. 6.
sect. 6.

Aug. ep. 205

Aug. ep. 107.
Tract. 54 in
Ioā. ep. 207.
in ps. 91. de
Nat. & Grat.
cap. 69.

sufficientis auxilio, in talibus non potuit. S. Augustinus peccatum attribuire voluntati in ipsis: haud sane plus, quam oculis priuato, defectus visionis adscribere: aut id alicui vitio vertere quod defugere is non potuerit.

6. Neque parum, ut ego quidem sentio, moribus sacris ac cultibus officiunt huiusmodi cruda, acerbique de Dei prouidentia suscepta dogmata. Imprimis fidem nostram Christianam aduersariam reddunt communibus notionibus de diuina bonitate & misericordia susceptis: eoque eam exhibent grauissimis tentationibus obnoxiam, quis enim haud ægre fert, se credendo recedere debere a sensu in Deo pietatis, ac suauitatis in genus nostrum? neque satis fuerit, quod faciunt, huiusmodi ipsorum dictis velum alicuius mysterij obtendere, quasi deberemus contra iudicium naturale eis fidem adhibere. familiare est etenim hæreticis mysteria ubi non sunt proponere, mysterio illius Orthodoxis olim Eutyches, qui cum ad disputandum esset inuitatus a Catholicis de veritate naturæ humanæ in Christo, mysterium suum interposuit, dicendo, absit ut ego de natura Dei in me suscipiam disputandi munus. Hodierna die Lutherani, Vbiquitarij humanæ naturæ omnipræsentiam & omnipotentiam professi, mysteriorum ostentu nobis insultant. Calvinus de quadam sua Christi præsentia in Eucharistia fabulatus, ad altitudinem cuiusdam mysterij longe ab oculis nostris se recipit. Quocirca non dubito, quin hæc quorundam de Deo crude dicta, sub inuolucro mysterij fidei cum admittendæ, tum conseruandæ, plurimum detrahunt, spei quoque diuinæ eisdem suis sententiis adserunt detrimenta: Cum enim spes tota deferatur in Dei bonitatem, & erga nostrum genus paternam affectionem, tum hi qui Dei bonitatem & plus quàm paterna viscera negant, videntur quodammodo suis dogmatibus eiusdæ spei cursum retardare & dulcedinem illius miro acore inficere. Denique in charitatem erga Deum eodem offendunt, enimvero amor charitatis eo magis ardet, quo obiecta debita linueniuntur vberioribus fontibus bonitatis & suauitatis redundantia. cæterum hi suis æstimationibus hanc in Deo bonitatem coercent, & illius in nos varios fluxus impediunt: ex quo necesse fuerit, nostrum in illum amorem diminui aut impediri: quæ mala ne in nostros mores a Theologia descenderent, ideo doctissimi & sanctissimi Scriptores, istis axiomatibus seu decretis sese Christiano & pio zelo opposuere. Quibus contraria scripta hæc solum habent: nempe ut eis applaudant hæretici, & ex eis scandala patiantur Catholici. *Sentire de Domino in bonitate.* Quod vero haud consentiens in veram fidem, non excusetur a culpa ob defectum gratiæ, diserte asserit S. Hilarius, causam defectiōis non referens in absentiam gratiæ sufficientis, sed in prauitatem humanæ voluntatis. *Ac ne quod a multis sepe solet, rationis aliquam habeat auctoritatem, cum asserunt proprium Dei manus esse, ut quis in Dei rebus atque operibus versetur, excusantes infidelitatem suam, quod cessante erga se Dei voluntate, maneant infideles. Est quidem in fide manendi a Deo munus, sed impediendi*

a nobis origo est. quando ergo impeditur bonus consensus, adest in illū gratia sufficiens, alioquin origo impimenti non tam esset in nobis, quam in defectu gratiæ, quod S. Hilarius inficiari videtur. Nostra quidem Sancta fides in sublimia & diuina obiecta erecta, non in se complectitur veluti meteora solum admirabilium mysteriorum, quæ vim in nobis intelligentiæ sui aspectu tantum cōsternarent, aut opprimerent: quinimo potius tanquam *Manna*, quæ vnitim stupenda & iucunda, cum rebus, mentis humanæ caput excedentibus, suauis pabulum præbet amoris Dei, & reliquarum virtutum ardentia fomenta suppeditat.

7. Omnibus autem hæreticis imprimis insitū ingenium, Beneficiorum Dei magnitudines suis hæresibus aut diminuere vel penitus exterminare: quo in illum credentes, ab insigni aliquo gradu amoris in ipsum, ad tepores aut lentitudines relabantur: iuxta ac ut non solum charitatis, verum etiam fides, quæ a charitate nutrimentum, vitam & formam capit, tandem in ipsis emoriatur. Quoto enim gradu amor Dei in aliquo crescit, eodem priuatus amor lucri aut voluptatis, ex quibus omnes in conciuēs iniuriæ erumpunt, extenuatus imminuitur. Potestati enim mortis, ait S. Gregorius Dei dilectio recte comparatur: *Quia nimirum mentem, quam semel coeperit, a delectatione mundi funditus occidit.* Plato & alij Philosophi imperium hoc in Dei amore ignorantes, publici tamen eius loco ac communis Boni amore cuius persuaso, tentarunt particulares amores tam voluptatis, quam quæstus, in illis eodē expugnare. Proinde teste *Celio Rodiginio*, eam beatam ac felicem ciuitatem dixere Plato & alij, *In qua meum, non meum, qui dicunt, minus audiunt.* Cæterum admissa inter ciues rerum proprietate, ut tamen ex earum cupiditate non generentur contumeliæ, nocumentaue vlla in conciuēs propagentur, optimum remedium ab amore Dei. Ob quam ansam hæretici causas amandi Deum negantes, eodem charitati in conciuēs inimicissimi extitere. Inter hos vero Protestantes: qui, ut Nestoriani, teste S. Cyrillo, *Ingratissimi erant mansuetudini Seruatoris*, ita eiusdem mansuetudini, si mul ac munificentia ingratissimi: imo earum inficiatores pertinacissimi, quod tunc periculosius etiam perficiunt, quando sub prætextu Euangelij & verbi Dei, eiusmodi Dei mansuetudini & munificentia impiissime aduersantur. Arius pro Deo vero, secunda persona, creaturam meram nostro amoris exposuit complectendam, Nestorius Christum non Deum, sed a Deo eximie dilectum eidem charitati mortalium inaniter obiecit. Eutyches nobis proposuit Christum natura humana exutum, & in aliam a nobis extraneam, nescio quam, mutatum, parum necessitudinis nobiscum habentem. Manichæus, Marcion, liberi arbitrij potestatem, carnis resurrectionem eiurantes, Deum videndum a nobis exhibuere non ut virtutis auctorem, sed fati dominum: non ut generis nostri reparatorem, sed ut eius potius aspernatorem. Pelagiani haud admittentes necessitatem gratiæ internæ a Christo nobis dandæ,

Exod. 16.

Greg. lib. 19 in Job. c. 22

Rad. 1.2 cap. 21. Plato in Dial. de Iust. & Regn.

Cir. Homil.

Tom. 1 cōc ep. Eutich.

Sap. 1.

Hil. in psal. 118.

regalibus, & monimentis, lapidibus preciosis, auroque
que collustratis adornabitur. In quem ritum insequentes etiam Principes plane effusi extitere. Pulcheria, Filia Arcadij Imp. postquam perpetuam Deo virginitatem vouisset, quo ab eadem

Sozam lib. eius rei extaret argumentum, vt recenlet Sozomenus, Ex auro gemmisque preciosis admirabile quoddam donarium, & spectaculum omnium pulcherrimum pro virginitate sua & imperio Fratrís, sacram mensam Ecclesie Constantinopolitane dedicauit: idque ipsum vt cunctis esset conspicuum, in fronte eiusdem mensae literis expressit. En quo dignitatis & Sanctimonie per Christum iam peruenit Regum principumque aurum! S. Hilarius differens de

Hilar in
Psalm. 51.

religiosis festis Iudæorum, propter suum splendorem, ait in eorum templo fuisse *Emulas eternorum temporum temporarias festiuitates*. primitiuæ Ecclesie ritus, quod ad sacrificium & alias cæremonias insinuat Constantinus Magnus. Ac talis Eucharistie sacrificium ab hominibus peragitur, vacuum a sanguine, vacuum ab omni violentia. neque thuris odor desideratur, neque ignis incensus: sed puri luminis tantum, quantum sat est, ad mentes eorum, qui preces faciunt illuminandas suppeditandum. Dixit vero lumen adhibitum a Christianis esse purum, quo illud distingueret ab igne usurpato ab ethnicis utpote fumo & nidore admisto. Atque dum publico ritu in Ecclesia recens constructa a Constantino tempore Dedicationis eiusdem, illius laudes celebrarentur, narrat Eusebius doctoribus sacerdotibus concionantibus, Alij qui nihil horum poterant efficere, incruentis sacrificiis, & mysticis consecrationibus diuinum Numen placabant.

Constant.
erat. cap. 12.

Euseb. lib. 6
vit. Constan
cap. 45.

13. Sunt etiam apud nos publicæ & liturgicæ precationum, consecrationum, ac diuinorum laudum formæ, quæ Breuiario ac Missali continentur, religione sane plenissimæ. In priori quidem tria precipue aduerto, ad pietatem plurimum facientia. Primum per omnes dies & festa anni, siue Christi Domini siue Sanctorum, apta ex Scripturis & Patribus distributa officia. Alterum, *Lectio*num. *Collectarum*que ille idoneus vsus, qui apposite rebus gerendis in vita humana tunc ex more incidentibus, respondeat. hinc si anni tempus diuitias & horrea lætiora suppeditare soleat, ex Breuiario personant diuinæ & efficaces admonitiones contra æbrietatē, luxuriam, & in pauperes indolentiam. si aliquando rerum status oportunus infelicitati tempestatum ac bellorum, tunc ad patientiam ac fortitudinem conducentia monita idem Breuiarium ingeminare affuescit. si corpora humana sanguine pro anni temperie, aut copiosiori sagena, incallescant, tunc noxæ originalis memoriam, tunc ieiunij disciplinam ingerit. quo, veluti castris Dei, omnem vitæ partem in nobis contra vitia Ecclesia pia mater tuetur ac defendit. Postremum, ex eius est præscripto perpetuus ferme die & nocte per certas horas institutus Dei cultus: hunc vero vocibus constantem, diuidit S. Augustinus in Gratulationem & Orationem. Gratulamur, inquit ex eo, quod est, oramus vt sit, quod nondum est. Circa hæc occupatur septem horis, vt loquuntur, concinnendis, Breuiarii pietas. Virginum Deo sacratarum partitas preces & laudes Deo soluendas, ita recolit S. Ambrosius

Gen. 32.

Cyril. catec.
9. Gregor.
Naz. in laud.
Basil. Hiero.
Epitaphi.
Paul.
Augustin. in
Psalm. 103.
Tertull. li. 2.
ad Exor.

ex instituto S. Liberii Papæ: *Certa solemnes orationes cum gratiarum actione sunt deferendæ cum e somno surgimus, cum prandemus, cum cibum paramus, cum sumpserimus, & hora incensi: cum denique cubitum pergimus. Impletur idcirco in Ecclesia Catholica prophetia Zacharie: Effundam super domum Dauid, & supra habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum.* Horarum, nempe Tertiæ, Sextæ ac Nonæ, adscriptarum orationi per certa intervalla, ad exemplum Danielis, & Apostolorum, Cyprianus in Ecclesia Dei, meminit S. Cyprianus in ipsa primitiua Ecclesia florens, ac de istis scribens.

Ambro. li. 3.
de virgin.
Christo. in
Psalm. 95.

Zachar. 12.

Cyprian. in

orat. Dom.

14. Imo ex nostris aliqui adeo assidui sunt in officijs orandi ac laudandi Deum, vt vel nocturnas horas, ac si Angeli essent, aut astra matutina, pietati consecrarint, aliquo modo id in terris præludentes, quod in coelis vberius effecturi. In primitiua Ecclesia nocturnas vigilas exercuisse Christianos, auctores sunt Tertullianus, S. Ambrosius & S. Augustinus, qui id sæpius testantur. proh cælestem plane horum conditionem, in qua caro & sanguis ad statum quodammodo beatorum hic insurgunt, neu volunt noctium tenebris aut silentio ad somnum inuitantibus cedere, aut a perenni conuersatione cum Deo & superis disungi! Hic cum Angelis & Beatis spiritibus aulici sunt Dei, & in eius auiario, vt loquitur S. Ambrosius, lusciniæ. Si deuotior inquit, imitare lusciniam, quæ & nocturna spaciata peruigili cantilena decurrit.

Iob. 38.

Tertul. Apol.

Ambros. li. 3.

15. Religio autem, si quæ sit Protestantum, illa prorsus impia ac barbarica. Religiosi videri volunt non aliquid expresse constituendo, sed nostra potius inficiando, deridendo: idcirco apud eos religio ex variis eorū negationibus, & violationibus, quæ apud nos in more posita, cõflata, negatiua plane & barbarica duntaxat reperitur. Ad duo autem vniuersa, quæ in hac re seu pararello disputanda, reuocare poterimus: scilicet ad Personas sacras, iuxta ac ipsamet Sacra. Quod ad prius, satis euidenter apparet, externam faciem religionis apud Protestantes se ostendentem, omnino esse discrepantem ab ea, quæ in Primitiua Ecclesia ex traditione Christi Domini & Apostolorum eluxit. de hac enim ita S. Ignatius disseruit, vt Ecclesie Hierarchiam constantem ex Episcopis, Presbiteris, Diaconis Subdiaconis, lectoribus, Ostiariis, Exorcistis describeret. horum autem nullus vsus, nulla ferme nomina apud Protestantes. & extra Angliam, præter Ministros, seu Diaconos, nullos mystas connumerant. imo in Anglia ipsa in vnaquaque particulari Ecclesia, Minister solus & summus. olim quidem erant in Ecclesia Ministri, nempe Diaconi quod sacerdoti seu Præsbytero aut Episcopo in sacris inferuirent: ideoque nuncupati ministri. Horum erat, sacerdoti sacrificanti materiam sacrificij porrigere, ex commissione cõcionari, Euangelium in ecclesia recitare, Eucharistiam cõmunicare, Eleemosynas pauperibus, & conuiuij seu Agapis partes distribuere. Qui apud nos, inquit, Iustinus Martyr vocantur Diaconi, atque Ministri, distribuunt unicuique præsentium, vt participent eum, in quo gratiæ actus sunt, panem, vinum, & aquam, & ad absentes perferunt.

Ignat. ep. ad
Magne &
Antiochen.

Infin. Apol.
ad Antonia

Cum

aut vi tutoris congregata, sed Ecclesiae filii, animorum conspiratione & charitate in vnum cœtum conuenientes. Hinc Sancti Patres concordiam in rebus fidei, ex qua charitas exoritur, retulere passim in Ecclesiae docentis & deficientis vnam eandemque auctoritatem. Quae

Tert. l. Præf. iura, inquit Tertullianus, non alioratio regit, quam eiusdem sacramenti vna traditio. In quam sententiam luculentus omnino S. Irenaeus. Quid enim, si de modica aliqua questione disceptatio esset, nonne oportet in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati, & ab eis de presenti questione sumere quod certum est? quod illi non fecerint, sed proprio spiritui Scripturas interpretanti, innitantur, reputandi Audaces & impudentes, a Satana immisi ad seductionem & perditionem eorum, qui non firmam fidem, quam ab initio per Ecclesiam acceperunt, custodiunt.

Basil. orat. de pace. 4. Illa certe credendi regula diuinior, quae plus ad pacem & charitatem conducit inter homines: ut enim omnis quod ad sententias dissentio prona est ad discordias ac discessus, ita, ut ait S. Basilus: Nihil aqua germanos Dei cultores inter se conciliat, atque consentientes de Deo sententiae. Ut enim Christus Dominus ipsa est pax, ita in nobis locus ei in pace factus: veluti ex contrario diabolus a pace auersus & in Dei imperium turbulentus, non cupit alium locum quam seditione commotum. Sicut enim in pace, ait S. Bernardus, factus est locus Domini, sic in discordia locum fieri Diabolo manifestum est. In illo loco, ubi supra Apostolos descendit spiritus Sanctus, erat quidem vehemens commotio ex spiritu seu vento in eo resonante: nihilominus cum hac commotione, vno conclaui vnanimes omnes continebantur.

Bern. Serm. de dedic. Ita in Dei Ecclesia, quae fidei regula, cernitur vehementia quaedam animorum ex amore diuinae gloriae, cuncti tamen in hac ipsa spiritus vehementia pacem reperiunt: dum nempe vnius corporis membra, vnius domus habitatores, vnius matris filij consistunt. In pacem ergo cōiurati Protestantes, qui istius Conclauis repagula discumpunt, quo subinde spirituum seu procellarum turbidines hac illacque in eo spirantes, homines ibi manentes tanquam pulueres vario in sectas & inimicitias agitent, torqueantque. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei. Et quorsum hoc ritu non in conclaui, sed in vastitate mundi fiat ac reflat Diabolus, nisi ut lampadem charitatis inde extinguat? in hoc ei meta & scopus proponuntur: indigne enim fert in pace apparere ardorem & lumen charitatis: proinde pace violata, nihil dubitat quin amorem istum diuinum, qui in otio non quiescit, sed in opere indefestus sedulus ac perpetuus seruet, expugnet. Charitas quidem in pace deliciatur, sed non torpescit otio. Quia autem inquit S. Gregorius, nihil pretiosius est Deo virtute dilectionis, nihil est delectabilius diabolo extinctione charitatis. Hoc prudenter satis expendens Sozomenus, causam refert ob quam, Graeca Ecclesia tumultuante, occidentalis in vnitatem fidei ac charitatis interim permanfit: Quoniam, inquit, Patrum decretis rite gubernata erat omnino a contentione & captiosis verborum argu-

gutiis, quae inde nasci solent, libera & vacua fuit.

multa ambago viarum

Anfractus dubios habet, & perplexius errat.

Sola errore caret simplex via, nescia flecti

In diuerticulum, Diuis nec pluribus anceps.

5. Hanc ipsam legem fidei, quae pariter lex charitatis, Principum institutis commodissima quoque esse facile videre. Nam ut in vniuersum fides Christiana maiorem parit cordis s. Thom. 22 teneritudinem quam vllae veterum credulitates, 2 q. 40. art. 2 ita in illa consensio, admirabilem elicit vim ad. 2 mutui amoris inter ciues, veluti sanguinis & Ioan. 21 aquae e latere Christi fluentium coagulo inter se coniunctos. Ex cuius institutione emolitos & ardentes prouum erit Principi in quid vnum consilij & actionis inducere: illosque semper habebit cautos, ne vllō facto huiusmodi charitati repugnare videantur. Duo praecipue ciuile officium tam in Principibus, quam eorum subditis, impediunt: concupiscentia scilicet, & ira: quibus fidei nostrae dogmata, simul ac forma regiminis in Ecclesia plurimum obsistunt. De priori iam satis disputatum. Posterius ex eo liquet, quod ante Christi aduentum in terras, totus mundus armis inhorruerat. neque tantae dissensionis contra charitatem sola causa erat immanis ambitio, & cupiditas habendi, verum etiam diuersae a diuersis gentibus cultae religiones. Oportune itaque Christiana fides succurrit istis motibus irae, quae, ut in obiecta pia, suauiaque intendit, ita sua vnitatem, & formam Ecclesiastici regiminis, qua concors vnitatem seruanda, nempe Ecclesiae Monarchia, homines componit in firmam consensionem charitatis: omnes enim eius vi eadem credunt mysteria, ac propter monarchiam Romani Pontificis, omnes Romani censeantur. quod etiam ita inualuit, ut in Aethiopia, Ariani, teste Victore, in vniuersum Catholicos appellabant Romanos. hoc egregie adnotauit ac cecinit ab antiquis temporibus Aurelius Prudentius.

Omnibus in terris, quas continet occidua Oceani, roseoque aurora inluminat ortu, Miscebat Bellona furens mortalia cuncta, Armataque feras in vulnera mutua dextras. Hanc frenaturus rabiem Deus, vndique gentes Inclinare caput docuit sub legibus iisdem, Romanosque omnes fieri, quos Rhenus & Ister, Quos Tagus aurifluus, quos magnus inundat Hiberus. Corniger hesperidum quos inter labitur, & quos Ganges alit, tepidique lauant septem ostia Nili. Ius fecit commune pares, & nomine eodem Nexuit, & domitos fraterna in vincla redegit.

6. Momento hoc ad charitatem destituuntur Protestantes omnino: siquidem iudicium & irrefragibilem auctoritatem haud concedentes Ecclesiae, discordias non modo vberius inde proferunt, verum etiam excitationes perennius nutriunt, non vlla plane censura vnquam definiendas. Ecclesiam nullam, Magistrum ducunt in rebus fidei praeter Apostolicam: nempe Apostolorum temporibus florentem: aliam, siue praesentem, siue praeteritam, utpote erroribus violatam, altercantes superbissime aspernantur. At neque illam absolute probant; sed solummodo in eum sensum admittunt, qua-

tenuis

Vict. de:
Pers. VV ad:
Hier. lib. 1.
cont. iuss.
Prud. lib. 2:
cont. Simm.

Iacob. 61

ex nouo Testamento : vt hunc textum recitet in particulari aut alium : vel absolute vt minister concionetur, seu more suo rabuletur. ergo illorum etiam verbum concionatorium superstitione corruptum. Antecedens satis manifestum. Nam Christus condens hæc Sacramenta, eorumque vsus in præcepto ponens, non meminit lectionis aut concionis, vt liquet: ergo superstitiose a ministris adhibentur in cultu Dei, sequeretur etiam Sacramenta ita dependere a scriptura hac particulari, vt illa omnino non extitissent, si eiusmodi Scriptura non fuisset literis exarata : quandoquidem Sacramentum sine verbo, scilicet forma, nequeat subsistere. Quod ad concionem attinet, ridiculum plane, illius concionem postulari ad Sacramentum, qui ex priuato spiritu, etiam Ecclesiæ auctoritatem contemnendo, concionatur, & Scripturas ad rudem plebeculam interpretatur: quales omnes sunt Protestantes. o quam insignis certe Dei cultus, quam Sacramentalis, indocti ministelli concio, & bacchica prorsus ipsius vociferatio, cui angeli interim applaudent, & eam Deus, quasi voce de alto dilapsa, promissione suæ gratiæ obsignaret? destituitur ergo Protestantes cultu Dei ac religione ex Sacramentorum ritibus ei exhibendis.

19. Cæterum quod ad sacrificium, si a more omnium nationum discretos se dicant Protestatores beneficio Sacrificii a Christo domino peracti in cruce, quasi iam absque illius iniuria ab ipsis amplius sacrificari non possit, inepta prorsus apparebit eorum excusatio. Hinc enim imprimis Christum in partem impietatis trahunt, affirmantes, eius mortem in cruce, vim religionis vbique excidisse: & quantum ad eam, in inferiori loco collocasse Christianos, quam vnquam vlli mortalium fuere, qui Deum vt-cumque coluerunt. Vnde enim religio constaret sine Sacrificio, præstantissimo illius officio? ridiculum vero, Sacrificium altaris modo derogare magis Sacrificio crucis, quam veteris legis Sacrificia eidem olim detraxere, vnde obsecro, Sacrificium incruentum imminueret valorem Sacrificii cruenti, cuius est effectus, instrumentum, & ad particulares impressiones applicatio: quale est Sacrificium altaris respectu Sacrificij crucis? Cæterum dicunt, si altaris Sacrificium nihil aliud sit, quam Sacrificij peracti in cruce per symbola panis & vini commemoratio, seu Figuratio illius externa, Sacrificium haud abnuimus, aut apud nos reperiri Sacerdotes, fateri multum non recusabimus. Verum, vt supra dixi, simplex commemoratio, representatio, aut significatio sacrificij, quantumvis fiant præscripto ritu religionis, non sunt Sacrificia ipsa magis quam Euangelium, quam concio aut imago Christi sunt Sacrificia: quippe sint ex æquo cum pane & vino commemorationes acfigurationes Sacrificij obiti in cruce. restat ergo Protestantum religiones carere religione; nempe Sacrificio & Sacerdotio: ac illos solos inter omnes mortales hac ex parte impios reperiri. Deus bone, quomodo isti Christi fide & gratia ad virtutes ipsas eiciens abutuntur: ita vt beneficio Christi iam im-

munes reddantur adulteri, fures, hæretici, adeoque pietatis in deum impugnatores!

20. At dicent, ad vnam Concionem se gloriose, diuinis honoribus studentes, totam reuocasse iam noui Testamenti religionem: ea sola plus adorationis Deo tribuere, quam omnes cæremoniæ Iudæorum aut Catholicorum ritus, vnquam potuerunt. Multum sane debet Numen indoctissimis istis & circumforaneis circulatoribus, qui tantum, tamque augustum, deblaterantes, cultus vectigal illi dependent. quam derident sapientiores declamatorium, mendacem, rabiosum, confusum istorum concionis halitum (pumamque! Discat iam mundus, istis auctoribus, repudiato omni alio cultu externo, nouo ritu caninæ eloquentiæ Deo latrariam præstare latrando: & in quo furentis ministri, simul cum auribus simplicissimæ plebeculæ, excellentissimum & diuinissimum Dei cultum absoluunt. In ore illo, *Cloacina* Deæ oraculo: in illis ita pruritu in incertum agitatibus, auribus & ex *Mida* progenie plerumque ignorantia obstupefactis, quanta profecto moles diuini honoris spectanda! Scire debent, concionem ex primaria sua institutione non esse actum religionis, seu externam cæremoniam, Dei excellentiam profitentem, sed actum iurisdictionis verbi, ad alios erudiendum, & mouendum in officia virtutum, directum & ordinatum. Et quidem isti vocales Dei adoratores ita addicti sunt suis concionibus, in quibus ad plebem rhetoricari pulcrum ducunt: *Hercules* cum sibi appareant, qui aliorum aures catenis suo ori deuinctas teneant, vt omnem aliam pompam externi cultus penitus reiciant, ac inter alia, Ecclesias antiquo more constructas aut demoliantur, eorum locis rotunda phana solis, seu campestria columbaria, ædificantes: aut frigescente in eis pietate, Ecclesias nostras ita seruant, vt omnes in eis, vbique maligno cælo perdirutas fenestras & fornices irruente, frigescant, vbi nihil magis expectant ibi religionantes, quam finem concionis, & domestici lararij Vulcani, qui summo tædio affectis succurrant. In eis Ecclesijs adeo inique materiatis impleuere prophetiam sui *Lilii Grammatici*, prædicentis futurum, vt ad magnum Dei honorem, simul tandem essent mausuri *Bos, fur, sus, atque Sacerdos*.

*O nos dura sorte creatos,
Seu perdidimus solem miseri,
Siue expulimus!*

21. Alii ex hac ipsa traduce protestantes, ne prorsus impij videantur, recusantes noua excudere, nostris, utpote in *Missali* ac *Breuiario* contentis cum suo delectu vtuntur. & quo, religionis apud eos forma celebrior appareret, adhibent Canonicos etiam, si dijs placet, Archidiaconos quoque, adeoque de more Ecclesiæ Romanæ eorum cappas, pluuialia & huiusmodi supellectilem, quam dicunt se inuenisse in synagoga Antichristi. Quo liquet, religionem Protestantiam imprimis furto noxiam. nam cum distincta sit eorum Ecclesia a Romana & Catholica, totum nihilominus hunc illius apparatus, sine voluntate prius possidentium, ad suam

*Apol. in
Illiciden.*

Sene. Th.

suam rempublicam transtulere. vel si fures haberi reculent, maneat simia nostræ & Antichristi ipsius, etiam suorummet iudicijs, imitatores incliti. Impietate quoque superstitionis inde contaminantur, Deum nempe colentes cultu voluntario: scilicet hominum mandatis, non legibus diuinis. Ridentur hi cum omni sua scena non a nostris modo, verum & a suis. Relatu dignum, quod circiter viginti annis ab hinc, cum *Antuerpiæ* causa cuiusdam negocij versaret, mihi de hac ipsa re quidam Belga narrauit. Dixit se aliquando Londini agentem, adiuisse capellam Reginæ *Elizabethæ*, quo tempore inciderat festum quoddam, ministrorum Processione, cantu ac similibus, ad normam veteris Ecclesiæ, celebratum. Forte etiam tunc reperit ibi quemdam Germanum familiarem sibi amicum, hanc ipsam pompam vna spectaturum. Ad speciem istius solemnitatis factam, quæ fuit Germanus a Belga, quid ipsi videretur de tota hac serie sacræ solemnitatis. Cui Belga: quid hoc a me requiris, cum hæc apud meos sint vñtatißima, neque mihi noua vel insolita videantur? quin tu potius dicito mihi de hac ipsa religione tuum iudicium. respondit, quoniam id cupis, ita accipe. *Videntur mihi Angli ex suo regno Papam fugasse, idque adeo festinum, vt coegerint ipsum vestes suas a tergo relinquere: quibus, vt modo videmus, isti ouantum ritu choros ducentes, induuntur, personantur.*

22. At fortassis in psalmodia Geneunsi, & in suis formulis precum, magnam vim inesse affirmabunt religionis. sed psalmodia illa ineptis rhythmis constans, iuxta ac fæde violato sensu scripturæ, immaniter in templis eboans, tantum abest a religione, quantum boatus tauri ab harmonia. Iustum sane compendium: ideo scilicet mortuum filium Dei in cruce, vt homines *Geneuenses* odas tantillum cantillarent I num ex isto cantu, de palma honoris Deo redditi, contendere audebunt cum templo *Salomonis*, cum omni inibi supellectile & cæremonia & Cantant promiscue pueri, cantant puellæ: salua res est; culmen tandem imponitur rudis carminis Dei ac Christi religioni & Quod ad orationem, mirum fuerit Protestantes orare Deum, qui suis dogmatibus cum atheis, Stoicis & Pelagianis, neruos orationis diuersimode incident. Non orant vt iusti sint, vt ipsis peccata remittantur, vt tandem ad beatitudinem in cælo adspirent: iam enim fidei ipsis pronuntiatis harum rerum certi. si orarent pro eis, non tam pij quam infideles Deo apparerent. Quam gemebundi turtures! potius quam æstuantescicadæ hi dū orāt, vel quā rauci corui, dū ipsis cadaueribus inhiātes, præsumunt ac superbiunt grādibus vocibus, sibi que videntur in paradiso religionis deliciaribus. *Sed diuites dimisit inanes.*

23 De vniuersa specie Anglicanæ religionis iuuenis quidam Chinenis, vel naturali vsu iudicio, sententiam visus luculentam tulisse. hic ab annis aliquot a quodam, qui piraticam in tractibus orientalibus exercebat, in Angliam, simul cum paternis mercibus, abductus, tamdiu ibi egerat, quo vsque linguam Anglicanam satis pro necessitudine addisceret. Iste

patria religione duntaxat imbutus, sapius a suis familiaribus Anglis sollicitabatur, vt ipsorum Ecclesias adiret, earumque ritibus vel semel interesset. Cæterum quantumuis ad hoc eorum postulationibus vrgeretur, inducere tamen in in animum noluit, vt hoc in eorum saltem gratiam præstaret. Tandem vero importunius illorum postulationibus commotus, eis morem gessit, simulque cum eis illa sacra contemplabatur. Postea ad idem præstandum ab eisdem iterum incitatus, nullis verbis eorum persuaderi potuit, vt Ecclesiam denuo inuiseret. Angli admirati Chinenis obstinatum propositum, ab eo petierunt, quamnam ob causam hoc efficere tantopere detrectaret. quibus ita respondit: *Miror profecto, quamobrem tam serio requiritis a me hoc officium? quid obsecro in vestris Ecclesijs Deo dignum, aut religioni idoneum videre potero? solum in eis audire est quemdam ex libro nescio quid alta voce legentem, aut e loco sublimi aliquid ad populum loquentem. Verum nullum ibi sacrificium visendum: nullus splendor cæremonie ibi conspiciendus: denique nihil apparet magnifici, cuius videndi causa vestram Ecclesiam iterata vice frequentarem. Denique, vt iterum dicam, nullum ibi Sacrificium: proinde nullo modo id faciam amplius, quod vestri causa semel, licet male, præstiti.* Hic idem iuuenis parum postea, cum Londini tunc versaretur, nauigandi oportunitatem nactus, patriam paganus reperijt, qualis in nostram Insulam aduenerat. Idcirco tam exors pietatis est conficta apud nostrates religio, vt omnibus in orbe diuinis cultibus sit inferior, ac talis, qualem vel communis mortaliū sensus impietatis merito condemnet. Quod vero extenuata aut eiecta religione in republica, mores pessimi & barbaries subinde propagentur, vt alibi demonstrauius, idcirco Anglicana vñbratilis religio eiusmodi damna: præsertim irascibilis partis feros & indomitos motus, omnino in ciuibus procreabit. Et quidem inter alios, *Puritani*, professi se Deum colere ad exemplar simplicitatis apostolicæ, & ab omni Ecclesiæ traditione abhorrentes, prorsus impij consistunt. Hi summam religionis absoluisse se sentiunt, si indoctum ministellum priuatim & in angulo concionantem auriculari quadam cæremonia audiuerint: si tunc reuolutam vñus oculi pupillam in cælum, Sagittariorum instar, contorserint; si omnia audita a præcone ad consolationem certæ prædestinationis suæ retulerint: si ad reprobandum operum, hoc est virtutum, ad salutis necessitatem, separatos, libertatemque in se cōscientiæ quod ad cuncta officia sanctitudinis simul ac ciuilitatis, iucundissimeque in eum finem textus articulatum recensitos perceperint. Satis apud eos Deum coluit, qui se iustum, se prædestinatum, sibi nihil sceleris imputandum, indubie interno sensu promiserit. In hoc compendio aræ ipsorum, ritualia omnia, sacrificia, preces, Sacramenta, religionis demum cuncta momenta inueniuntur.

Senec. lib. 2.
Nat. q. cap.
3. lib. 5. de
benef. cap. 2
Aug. Ep. 91.
de Nat. &
Grat. cap. 34
58. de lib.
arb. cap. 13.
Ep. 107.

Aug. Tract.
6. in Ioan.
Lucæ. 2.

resurgant, & ad felicitatis coronam tandem adscendant.

19. Adhuc porro hinc ratio & mens mutantur suas utilitates. Nouimus corpoream molem omnino requiri, ut eam anima, tanquam organicum subiectum informet. nouimus nihilominus, hanc ipsam molem, animæ operationes ac desideriorum confectiones plurimum impedire, si a materia secretas substantias velimus animis describere, id corporea quantitas prohibebit. si alicubi esse desideremus, in hoc loco nos detinebit vel inuitos istius molis extensio. proinde quo significaret Deus, qualis tandem finis ac reformatio corporeæ istius in nobis dimensionis, multa contra ingenium quantitaris Christus Dominus patrauit: adeo ut primum & vltimum illius miraculum vim quantitatis quodammodo represserint. Dum ex utero virginis matris exiuit, noluit ut sui corpusculi quantitas, materni uteri integritatem violaret: Dum in cœlum ascendit, ita penetrauit illius substantiam, uti eiusdem quantitatem minime diruperit. quibus notitiam nobis inferre voluit, fore quandoque nostrorum corporum quantitates quodammodo spirituales: nempe subtiles ad penetrandum omnia obstacula, iuxta ac agiles ad adeundum momento omnia loca. Cuius rei singulare documentum dedit nobis Deus in hoc etiam Sacramento, in quo ultra nostras cogitationes, intuemur superatas vires quantitatis: quandoquidem totus Christus sub minima particula specierum panis ac vini continetur. *Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Corpus Christi Domini verum & reale, quod tamen ad dimensiones quantitatis, ponderis grauitatem, virtute diuinitatis eleuatum ad spiritualem quandam statum, *Ut calcet undas*, quod ait S. Hilarius, & *super fluctus eat, & non degrauetur in gressu*, neque *aquæ insistentes vestigijs cedant, penetret etiam solida, nec clausa domus obstaculis arceatur.*

20. Porro quod in homine concupiscibile, id hinc pariter beneficium accipit. ecquis non amat panem, quem comedit paulo post conuertendum in sui corporis substantiam: cum ille panis apprehendatur a manducante ut aliquid sui? Ecquis non amabit Christum, panem suum, in quem, illum manducans, conuertendus, habiturusque longe meliorem conditionem, quam si in seipso, quantumvis florenti ex imperio, maneret. Communis panis nutriendo, transit in nos, & eo nobiliorem sortem acquirit quam si panis esset: at hic panis nutriendo mutat nos in illum, & inde ad sublimiorem statum excitamur, quam si mere homines, aut etiam mundi Domini, essemus. Hic panis proinde sumopere diligendus. Si quod pulerum, quod magnum, quod in alios beneuolum, quod opulentum, quod excelsum, quod ex humilitate & munificentia suaue, sit diligendum, hic profecto panis, qui dat vitam mundo, supra omnia alia diligendus. quid est, quod Filius Dei voluerit esse pro nobis panis non Angelorum modo, sed & hominum? *Panem Angelorum manducauit homo.* panis Angelorum Manna, quia ab Angelis facta, hic autem panis Angelorum, quia suo con-

specu Angelos pascit ac sustentat: imo panis, qui Angelos creauit.

21. Panis iste ob vim Charitatis in nos, primus inter panes calidos, qui olim in conspectu Dei per sacerdotem proponebantur, nos ut in se immutat, ita nos panes, idque charitate calidos, iuxta ac vinum meracissimum cupit esse. Hoc vero fit, quando doctrina, opere, consilio, auxilio, sumus alijs panis ac vinum, quibus indigentes pascantur ac in Christum nobiscum pasti ac poti conuertantur. si hoc officium Charitatis decuit Filium Dei, nos ad eius exemplar item conuenit idem alijs præstare, unde ex pane robur, ex vino spiritus hilaritudinem consequantur. Hoc vero amantium fuerit, recteque concupiscentium.

22. Amor ingeniosus passim dicitur, quo se amato communicet. existunt quidem & alii amores satis igneo ingenio præditi, quo amantium vota expetitis bonis potiantur: quales amores existunt, ut loquuntur *Concupiscentia*. hoc modo auari & fures amore habendi incensi, miros quosdam modos incredibili quadam mentis vi excogitant sibi acquirendi compendia, corporum pariter amores, arcu suo Cupidino, scilicet instrumento ingeniosi doli, utuntur, quo suas obtineant voluptates. Cœterum iste Dei amor in nos, quem ostendit in hoc Sacrosancto mysterio, non est amor concupiscentiæ, delatus in amantis bonum, sed amicitiae, amatae personæ spectatis commodum: in quod tendit non solum acri nixu, verum etiam ingeniosissimo schemate. Natura & nutrices quadam ingenij solertia imbuuntur, ut ab eis ad infantes alimentum apte deriuetur, quod alioquin sui origine a tali effectu longe distitum videatur. Cœterum omnium ingenia, vel maxime excedit diuinæ bonitatis per hoc Sacramentum exhibitæ ingenium; quod non solum efficit, ut corpore & sanguine Filij Dei satiemur, sed insuper ut sub nobis gratis speciebus panis & vini, tanta Dei dona in nos inferantur: qua in re non sentimus balnei tantum fomentum, non malagmatis salubritatem, quæ extrinsecus manent, etiam dum sanant, sed interius ipsis animi præcordijs, corporisque intimis visceribus excipimus Christum Dei Filium, & hominem Sacratissimum. quod precor amantis ingenium vel in suam utilitatem quantumvis intenti, simile aut par huic ingenio nos amantis Christi, in nostrum emolumentum delato? In quo ingenio ostendendo humilitas & Caritas quodammodo contendunt, quæ maiores partes in hoc beneficio sibi vendicaret. Ingenium idcirco Christi usum adhibuit etiam cum infinita potestate, summæ humilitatis: dimisit enim se Christus eo nostri causa, ut speciebus modici panis & vini veluti *Dauidis* insipientis coram *Achis* Rege, teste S. *Augustino*, totus contineretur. humilitas efficitur extitit omnino infinitæ virtutis: adeo bene inter se conueniunt humilitatis agnus, synapis granum, cum sole & gigante robustissimis. quis enim præter Deum, hoc potuerit vnquam effecisse? Nos vulgariter

ex

Arist. lib. 1.
de Anim.

Philip. 3.
Hilar. lib. 10
de Trinit.

Ioan. 6.

Psal. 77.

Aug. in psal.
Ioan. 1.
Luc. 13.

ex infirmitate humiliamur, Deus autem ex maxima potestate. Deinde ingenium hoc diuinum, amore in nos acuebatur, prestititque, ut Deus hoc pacto in nostram refectionem, in nostras delicias, in nostram firmitatem & consolationem esset ingeniole amans, & amanter ingeniosus. Equidem haud miror illud ingenium, quod proprium consecratur prouentum: instruitur enim ab amore concupiscentiae, quam etiam naturae intemperies efferauit: sed illud ingenium demiror, quale in Christo Domino, quod cum ipsius humilitate, nostra decora & emolumenta efficacissime procurauit. Hoc ingenium enim uero dignum Deo, idoneaque nobis proposita idea, quam amantes imitemur. Quid hoc, quod sanctus dei amor vel ad pueros descenderet! in more enim positum, teste *Euagrio*, ut pueris ac impuberibus darentur particulæ sanctæ Eucharistiæ, si quæ superesset comædendæ. quo quid Dei respectu humiliter aut amantius! quæ hæc Dei in nos tenetudo! hinc enim non solum Dei amor nobis conciliatur, sed Deiparæ virginis & Sanctorum amores acquiruntur. cuius rei indicium apud eundem *Euagrium* & *Nicephorum*, quod puer forte ex eadē Eucharistia cum socijs pueris comædens, id patre Hebræo resciente, ab ipso fuit coniectus in ardentissimā fornacem: in qua illæsus per tri-duum, & seruatus interrogati matri rei causā dixit, *Mulier veste amicta purpurea, crebro ad me venit, porrexit aquā, qua carbonum flammæ corpus ambientes exstinguerem: cibū denique dedit, quoties esuriebam.* Valde credibile, hanc mulierem, extitisse Deiparā virginem, ex qua, veluti fornace, charitate ardentissima, extractus panis Eucharistiæ Sacrosanctæ: quo notū faceret, pie de hoc Sacramēto participantem, sub ipsius peculiari præsidio vitam agere & manere. Hic Dei amor ultra imaginem sui largiendo est progressus ad res ipsas corporis & sanguinis Filij Dei. Cū enim Iconoclastæ hæretici pronunciarent, adorandā imaginem Christi in Eucharistia, istis vocibus se opposuere eis Patres in Concilio septimo: *Ergo liquido demonstratū est, quod nec Dominus nec Apostoli, aut Patres imaginem dixerunt sacrificium sine sanguine, quod per sacerdotē offertur, sed ipsum corpus & ipsum sanguinem.* 23 Quod autē spectat ad facultatē in nobis irascendi, seu fortia & difficilia aggrediendi, in hoc ipso mysterio præstantissimā normam eam instituendi cōtemplamur. officiū hoc perspicimus in quadē temperie poni humilitatis & audacitatis. si quod humile in nobis, id sine audacia reperiretur, prorsus elumbe, inerisque iaceret. Vicissim si audacia sola imperaret, robusta, cæca, ac bruta in nobis cerneretur aggressio. idcirco ut in Christo, Dei agno, quantum ad vitæ conuersationem humilitas videbatur, ita in morte, in perpeffione ærumnarū, quo Patris imperiū exæquebatur, ut notat *S. Bernardus*, leonina fortitudo spectabilis erat. imo in hoc ipso Sacramento utriusque formas luculenter expressit. Bone Deus, quanta humilitas Filij Dei, speciebus panis ac vini contineri, manibus sacerdotis tractari, eleuari, deponi! quanta etiā fortitudo eisdē, qua sanguinem, qui in calice, sparsit, quo patri obediret, & nos vicissim eidem reconciliaret? Docet idcirco nos hoc sacrosanctū my-

steriū, quod ad vim irascendi mites debere nos esse & humiles, iuxta ac audaces fortesque. sicut Christus Dominus in hoc Sacramento se agnū Augustin in præbet, utpote sacerdotis manibus & voluntati psalm. 33. subiectū, nihilominus leonem quocumque se eodē ostendit, & leoninos spiritus de illo communicantibus pollicetur. alij agni quidem suæ naturæ conditione imbelles, maxime autē cum proprio cruore madent. Hic vero agnus, etiam manens agnus, bellicocissimus, suo vel cruore purpuratus, martios conatus exercet, & ad bellum animat conuiuas. *Idoneus non potest esse ad marty-* Cypri. ep. 54. *rium*, ait *S. Cyprianus*, qui ab Ecclesia non armatur ad proelium, & mens deficit, quam non recepta Eucharistia erigit & accendit. Ob quam vim irascibilem, prodeuntem ex hoc sacro mysterio rite suscepto dicit *S. Chrysostomus*, Communicantes recedere ab altare veluti *Toridem leones ignem spirantes, & Demonibus factos terribiles.* Cū ergo omnē animi partē, rationalem, concupiscibilem & irascibilem instituat hoc Sacramentum ad excellentiā virtutis, tum quod speciem ingerat aliorum donorum Dei, recte dici poterit Topazius lapis preciosus; in quo solo, ut scribit *S. Hilarius*, *Ceterarū gemmarum optimarum, preciosissimarumque species,* Hilar. Enar. in psalm. 118. *& in uno illo diuersissimorum colorum permixtio contineantur.*

24. Proinde ad hoc Sacramentum rite suscipiendum, requiri videtur cuiusdam belli præparamentum. Postquam *Abraham* hostes debellasset, Gen. 14. fratrem *Lot* cum alijs ex suo populo eorum manibus eripuisset, tunc ei occurrit *Melchisedech* rex Salem, seu iustitiæ, & pacis, ut ait Apostolus: qui sacerdos Dei quod esset altissimi, in typum Eucharistiæ, ut loquitur *S. Cyprianus*, panem & Cypri in vinum in gratiarum actionem Deo immolauit. can. Dom. tunc scilicet suauis tunc salutaris hic panis, & pingue illius holocaustum, quando vitiis, præ Psalm. 19. uisque affectionibus, utpote prophanis Regibus, eorum quasi cæde facta, superatis: quando animæ facultatibus a seruitute voluptatum in libertatem rationis vendicatis, quis ad Eucharistiæ diuina Sacra accedit. Pace animum a victoria prius serenante, & iustitiæ gladio præualente in malefacta, subinde gratus fuerit aduentus *Melchisedech*, grataque Panis & vini libatio. Arma autem antea ab *Abrahamo* in peccata mouenda qua eorum confessione, qua ob ea commissa cordis contritione, qua proposito non amplius addicendi animæ vires eiusmodi delictis: veluti quis cum eodem *Abrahamo* familiares suos a captiuitate liberaret, ut ad Sacrosanctæ Eucharistiæ gustum, veluti in somno meditationis, cum fructu adspiremus. Hoc modo dormiente *Iona* Propheta, ad eius caput deuolutus fuit panis subcinericius: *Dulcis est somnus operantis, siue parum siue multum commedat.* Ion. 2. Prover. 2.

25. Enimvero ferreus omnino is debet esse, qui ad hosce calores non incalescat, vel non summa pietate in Deum & homines ex eis mollescat. Atque inter cætera istius diuinissimi edulij beneficia, id imprimis elucet, quo viatici nomen remque ipsam subit, ad eos in extremis ferme positos aduentantis, qui ab omnibus rebus mundi deserti, robur & consolationem tanti hospitis ap-

Angel polio
Epi. 2.

pulsu moribundi p̄stolantur. Referam solum
in argumentum dicti, quod Angelus Politianus
de Laurentio Mediceo, Magno Hetruria Duce Te-
stis oculatus literis mandavit. Nocte dein media
quiescenti meditantique sacerdos adesse cum Sacra-
mento nunciabatur. Ibi vero excussus, procul, inquit
a me hoc absit: patiar ut Iesum meum, qui me finxit,
redemit, ad usque cubiculum huc venire & Tollite hinc
obsecro, me quam primum, tollite, ut domino occur-
ram. Et cum dicto subleuans ille se, quantum poterat,
atque animæ corporisque imbecillitatem sustentans,
inter familiarium manus obuiam Seniori ad aulam
usque procedit. Tum is ad genua prorepens, supplex-
que ac lacrimans; Tunc inquit mitissime Iesu, tunc
quisissimum hunc seruum tuum dignaris inuisere? at
quid dixi seruum? imo vero hostem potius, & quidem
ingratissimum, qui tantis abs te accumularus benefi-
cijs, non tibi dicto unquam audiens fuerim, & tuam
toties maiestatem laeserim! Quod ego te, per illam, per
quam genus omne humanum complecteris, charitatem,
quæque te cælitus ad nos in terram deduxit, nostræ-
que humanitatis induit inuolucris, quæ famem, quæ
sitim, quæ frigus, æstus, labores, irrisus, contume-
lias, flagella, & verbera: quæ postremo etiam mor-
tem crucemque subire te compulit. per hanc ego te
Salutifer Iesu, queso, obtestorque, auertas faciem tu-
am a peccatis meis: ut cum ante tribunal tuum con-
stitero: quo me iam dudum citari plane sentio, nō mea
fraus, non culpa plectatur, sed tua crucis meritis
condonetur. Valeat, valeat in causa mea sanguis ille
tuus, Iesu, preciosissimus, quem pro asserendis in liber-
tatem hominibus in ara illa sublimi nostræ redempti-
onis effudisti. hæc atque alia cum diceret, lacrimans
ipse, lacrimantibusque qui aderant vniuersis, iubet
eum tandem sacerdos attolli, atque in lectulum su-
um, quo Sacramentum commodius administraretur,
referri. Quod cum ille aliquamdiu sacturum negasset,
tamen ne Seniori suo foret minus obsequens, exorari
se passus, iteratis eiusdem sententiæ verbis, corpus ac
sanguinem Dominicum, plenus iam Sanctitatis, &
diuina quadam maiestate venerandus, accepit.

26. Si porro Principum studiis idoneum,
subditos inter se amantes & ab inferendis iniu-
riis auerissimos habere, dubio procul, ad id max-
ime conducere istius Sacramenti necessitudi-
nem, eis satis fuerit manifestum. Est enim hoc
Sacramentum, charitatis Sacramentum, in quo
ciues idem corpus & eiusdem Christi sangui-
nem participant, horrebunt eis malum ali-
quod inferre, quos Christus tantarum rerum
communione ita coniunxit, nobilitauit.

Quid. 2. de
pont. ad
Collem.

Christost. ho-
mil. 44. in.
Ioan. Hom.
in Eucen.

Homil. 62.
83. in Matt.

Est aliquid spectare Deos, & adesse putare,
Et quascumque vero Numine posse loqui.
Copulam hanc hominis cum Deo ita expressit
S. Chrysostomus: Vnum corpus sumus, membra carnis
Christi, & osium eius. Vniuersum virtutum appa-
ratum, diuinissimum hunc cibum comitari idem
affirmat, ex quibus perfecta ciuitas consum-
matur. Attendamus nobis, dilectissimi, talibus fru-
entibus bonis: & cum aliquid turpe dicere volueri-
mus, vel nos ab ira corripere viderimus, vel alio quo-
piam huiusmodi vitio, consideremus, quibus sumus
facti digni: talisque cogitatio nobis irrationabilum
motuum sit correctio. Hoc enim mysterium non a ra-
pina tantum, verum & ab omni tenui inimicitia pu-
rum esse penitus iubet: est enim Panis mysterium.

Non ergo mirum, si modo fonte in medio pa-
radisi posito ac scaturiente, illico vndiquaque
flores erumpant:

Turget humus, medioque patent connexa sereno,
Sanguineo splendore rosas, vaccinia nigro
Iuduet, & dulci violas ferrugine pingit.

Claudia. lib.
1. 2. de Rapr.
Proserpinæ.

Quemadmodum mater dum suo infantulo
blanditur, varia signa exprimit sui in eum affe-
ctus: utpote ridenti vultu, cantu & similibus:
maxime vero id efficit, vbera sua exerendo,
quæ fontes nutrimenti: ita dicere possumus, de-
um olim generi nostro veluti infantulo singu-
laris amoris significationes dedisse: cæterum
id modo excellentissime peregrisse, vbera sua a-
periendo, & ea nobis præbendo: quæ sunt spe-
ties Sanctissimæ Eucharistiæ: ex quibus lac, mel,
& vinum, æternæ vitæ alimentum, fidei sim-
plicitate & vitæ innocentia infantes haurimus.
Certe cruor Domini, qui in calice a nobis ag-
noscitur, egregium symbolum diuini amoris in
nos, cum eo constet Deum nos amasse usque ad
sanguinis effusionem:

vires sanguis amoris habet.

Ouid. ep. De
ran.

27. Cæterum, ut mihi cum Card. Bellarmino
videtur, ultra veritatem realis præsentiae in hoc
Sacramento, in eo nō est exquirenda ratio produ-
ctionis iteratæ, quæ Physica sit: quasi eiusmo-
di actionis vi corpus & sanguis Domini denuo
producantur; ita ut si non existerent prius,
modo virtute transubstantiationis fierent Phy-
sice. Verum quidem, Sanctos Patres, Cyrillum
Hierosolomitano, S. quoque Ambrosium in hoc
mysterio transubstantiationem comparare om-
nium creationi ex nihilo, mutationi itidem a-
quæ in vinum: nihilominus similitudines in om-
nibus non requirunt proportionem convenien-
tiæ, sed solum in eis, quæ inferuiunt instituto
decretæ illustrationis. voluere itaque Patres eis
similitudinibus Duo significare. primo, nihil
substantiæ panis & vini superesse, corpore &
sanguine Christi incipientibus esse sub specie-
bus panis ac vini: deinde ad hoc præstandum,
non deesse Deo potestatem. Compararunt eti-
am aliquando Patres hoc mysterium incarnati-
oni: in quo, si formalem terminum respiciamus,
vi cuius homo substantialiter Deus, nulla inter-
uenit ex multorum sententia, productio Physica:
sed aliquid aliud a nobis minime cōceptibile, vi
ti alias adnotauimus. Comparant quoque Chri-
sti Natiuitati, in qua nihil apparet physicæ pro-
ductionis. Hoc equidem senserim, ne maiore di-
fficultatē, quæ credulitatē, nostrā moretur, my-
sterijs adferamus opinionibus, quam necesse.
Proinde veteres Doctores Scholastici, quo in
hoc mysterio substantialem terminum actionis
diuinæ adstruerent, satis duxere, affirmare, Chri-
sti corpus & sanguinem esse substantialiter præ-
sentia in hoc Sacramento, non vero per aliquē
dumtaxat eorum effectum, aut typum: quo pa-
cto dicere solemus, aliquem in certo loco fuisse
in persona præsentem. Quod autem difficile
intelligere in hoc Sacramento verborum vi deno-
uo fieri corporis & sanguinis Christi Domini
reproductionem, ostendi poterit hoc argu-
mento.

Cyril. Catec
5. Myllag.
Ambr. lib. 1.
de Sacram.

28. Ut aliquid produci cogitemus, siue primo
siue

siue secundo, debent talis productionis animo constitui Duo termini inter se oppositi & impossibiles, uti satis constat ex Philosophia. verum tales termini designari non possunt in hac ab aliquibus asserta reproductione, ergo huiusmodi reproductio non est asserenda. Maior propositio satis manifesta. Minor ita ostenditur. Isti termini, si qui fuerint, debent esse termini *A quo* motus progreditur, & *In quem* motus definit. deinde termini ita debent esse oppositi & impossibiles, uti Terminus *A quo* præcise tantundem neget sine per priuationem sine absolutam negationem, quantum terminus ad quem ponit seu realiter constituit. Iam vero quod ad hanc reproductionem, terminus *A quo* aut est negatio substantialis corporis & sanguinis Christi quantum ad existentias, aut negatio eorum quantum ad denominationem secundo productorum: scilicet non esse reproducta, vel non esse reproducta tot vel tot vicibus. prius genus termini a quo adstrui non potest: quandoquidem ante hanc reproductionem realiter erant corpus & sanguis Christi, neque sunt impossibilia cum termino ad quem, quo supponitur reproduci substantialiter seu quantum ad existentias. At neque alterum statui poterit: nam sicut terminus ad quem substantialis productionis dicit mere & pure substantiam existentem, & non denominationem qua dicitur talis substantia secundo, aut tot vicibus producta: nam si hanc in se clauderet formaliter, non daret speciem actioni physice & substantiali; qualis enim terminus formalis, talis actio. isti vero Termini *Primo*, *Secundo*, sunt mere fabricæ intellectus comparatiui: ita Terminus *a quo* cogitandus mere & pure negatio aut priuatio substantiæ quantum ad existentiam. sed talis negatio aut priuatio implicat contradictionem, & est falsa, quandoquidem perpetuo corpus & sanguis Christi existunt. esse vero & non esse asserta de eodem subiecto implicant contradictionem. *Esse & non esse*, ait S. Hilarius, *contraria sunt, neque hæc diuersæ significationes in unum atque idem coeunt, quia manente alia, altera non erit.* Ac reuera licet actione substantiali aliquid substantialiter transiret ab esse primo ad esse vice secunda, nihilominus transiret a duobus terminis a quibus scilicet a non esse substantiali, iuxta ac a non esse secundo: & transiret pariter ad duos terminos ad quos, nempe ad esse substantiale & consequenter ad esse vice secunda aut tertia. hi etenim termini distinguuntur specie & genere, ut patet: nam non esse substantiale, & esse substantiale sunt suo modo substantialia & pertinent ad genus physicum. at non esse secunda vice & esse secunda vice, sunt termini solum rationis conferentis & comparantis.

29. Si ad hos magnos effectus ac sacre ciuitatis impressiones eximias, comparatio instituat inter Catholicam Eucharistiam, ac Protestantum panem & vinum seu ceruisiam, Deus bone, quanto intervallo distabunt illis symbolis non plus attribuunt quam signis, Christi, animam hominis per fidem nutrientis: quantum etiam soli, lunæ, aut alijs picturis, per modum obiectorum fidem excitantium, poterunt iure

concedere. quod si illis forte annexa promissio gratiæ, siue fidei, eorum usu corroborandæ, quid illis amplius permittunt, quam Scripturis, quam miraculis, quam historijs, quæ etiam fidem simili modo corroborare poterunt? Quæ fides, si numquam amitti queat, aut tentatione expugnari, quod ipsi sentiunt, cui precor insigni commodò succurrit Sacramentum, fidem excitando vel stabiliendo, sine quo, salute ex fide integra & secure perennante? veræ itaque Protestantes Eucharistiæ gratiæ, & veritati aduersari, eos ad id instigante diabolo plurimis virtutibus inter homines eodē repugnant, easque a ciuitate repellunt. Etenim catholica fides huiusce mysterij egregium apparatus religionis, qua templorum structuris, qua altarium splendoribus, instruit. Eadem Sacerdotes, tantorum sacrorum cum confectores, tum dispensatores, virginitate exornat, graui vestitu coercet, vitæ puritate inbuat: ac timidos reddit, ne alicunde inquinati, indigna euadant eorumdem receptacula, aut tractatores inidonei. harum idcirco virtutum hostes Protestantes, qui Eucharistiæ loco panem merum substituunt cum potu, scientes, talium domesticorum Elementorum non esse tantam religionem, aut ad ea administranda tantam innocentiam, vel eiusmodi virtutum excellentias, postulari. In centrum hoc incidunt omnes eorum ac dæmonum hac in re conatus & impietates. Nolunt virtutes, charitatis ardores detestantur, religionis ornatus odio prosequuntur, sanctitatis aromatica lumina prophanare cupiunt, castitatis ebora conspurcant & excindere moluntur.

30. Inter singulares charitatis & amoris mutui species, illa præclara, quæ virum & uxorem amanter sancteque consociat & in officio continet nexus coniugalis, a qua beneuolentiæ forma plurimæ aliæ in ciuitate propagantur: sicut ex aduerso, illa violata, emoriuntur. Amot etenim ille: quod & alias diximus, qui matrimonio proprius, aliam prorsus faciem intuetur amabilis cuiusdam formæ, quam illa est, cuius decus depingit color in ore flagrans aut vernans, quam in corpore artuum venustates ostentant, vel in sermone suauiloquentia commendat: neque exterius sui obiectu in oculos intuentium obuia incurrit, sed animi ipsius latentibus bonis complexa, solius rationis acumine peruestigabilis, interius prorsus delitescit & alicit.

*Coniugium, pactamque fidem non crimina posco,
Debitus ut coniunx, non ut adulter, amo.*

31. Quocirca ad confirmandum animos coniugum inter maximas illius status difficultates, Sacramenti ratio fuit a Christo domino in Christianorum connubijs instituta: ut ei inde summa indissolubilitate accrescenti, summa pariter sanctitas oportune vtriusque succurreret. Fidem datam proinde in negotio tam sacro infringere, graue crimen habebitur a coniugibus: & omnino piaculum ducent, adulterio non solum iustitiæ aduersari, sed etiam Sacramenti sanctimoniam, Christi que Sanguini dedecus inferre. Olim inter reliqua, inspectum cingulum, quo uxor a marito cingebatur, admonebat coniuges, quam sacrum, quam inuolabile,

Ouid. epist.
Acont. ad
Cipdip.

Alexander.
Neopol. lib.
2. ep. 5.

bile, quam ad obsequium promptum esset matrimonium.

Ouid. ep.
Phyllis.

*Cui mea virginitas auibulibata sinistris,
Castaque fallaci zona recincta manu.*

verum Christi sanguis, quo ipse Deus, non Veneris æstus, sacrat coniugum matrimonia, ad hoc conducet multo efficacius. Quamobrem exemplum amoris Christi erga Ecclesiam, cuius signum, coniunctio Matrimonialis inter virum & fæminam, confirmabit coniuges in mutuo & inuiolabili amore. *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam.* Dilexit Christus Ecclesiam, vt Abraham Æthiopissam. Diligit quidem, tametsi eius membra maculas rugasque contrahant, vt eius amore absque ruga erroris aut macula malefacti, demum floreat. quo sancte admonentur coniuges, leuiora delicta aut quasuis imperfectiones non debere ardorem charitatis inter eos extinguere: sed potius eo tendere, vt meliores, sanctioresque amoris continuatione euadant. Enimvero vt sanguini Christi non inferenda contumelia, ita neque fidelitati coniugali, eo sacratæ, iniuria. Cuius diuinæ institutionis scopum esse affirmat Catechismus Romanus, *Vt mutua charitatis vinculo coniuncti, alter in alterius beneuolentia cõquiescat.* Qua concepta a coniugibus sanctimonia Sacramenti, simul cum eiusdem inde orta iudissolubilitate, vt *Ad Iracundiam & dissidia tardiores esse consueuerint, eodemque etiam singulari quodam, sancto ac puro amore coniuncti.* Demum subiungit: *Vt populus ad veri Dei & Saluatoris nostri Christi cultum & religionem procreetur atque educaretur, Sacramenti dignitas illi tributa est.* Ex quibus videmus, quanta vtilitas a fidei mysterio, in Christianorum coniugijs spectabili, ad ciuiles vsus dimanet.

32. At protestantes quod ad seruandum hoc vinculum matrimonij illæsum, non tantum sacri illi adiungunt suo dogmate, quantum olim Ethnici: putantes nempe illud contractu mere ciuili constare; adeoque in multis casibus ita dissolubili, vt partibus etiam viuentibus, a diuortio licitum sit aliud inductum matrimoniũ. haud ergo mirum, si non tam religiose seruent leges matrimonij vt nos: si parum timeant violatione thori ciuile pactum rescindere & contaminare: si nullo egregio amore apud illos coniuges inter se deuinciantur.

33. Atque in vniuersum charitas, quæ aliorum bonum respicit, ortum sortitur in sui mortificatione, in imminutione amoris proprii, in seuera disciplina cohibente in homine facultatem concupiscibilem & irascibilem, vt alias ostendimus. iam autem declaratum, fidei Catholicæ sententiam validam esse ad appetitum sensitium omni ex parte refrænandum: contra credulitatem Protestanticam tam concupiscentiæ voluptate quam iræ cruditate esse infamem. quamobrem ex quibus capitibus ostenditur, eos esse voluptati deditos, ira rabidos, eisdem probatur, erga alios reperiri eos pariter truculentos, charitatis penitus expertes. Etenim tam voluptatis appetitio ingens, quam superbiæ impetus ardentior, crudelitatem & indolentiam ad adspectum miseriarũ in alijs proferre solent.

Optimates populorum inquit Amos propheta, pomparice ingredientes domum Domini, nihil compatiebantur super contritione domus Ioseph. Præcipua autem munimenta ad charitatem, omnemque virtutem expugnandum a diabolo vsurpata, sunt mentis superbia & carnis luxuria, vt notat Isidorus: in quæ vitia quam sint prona dogmatum instinctu ingenii Protestantum, iam satis dixisse videamur.

Isidor. lib.
2. de sum.
bon. ca. 39.

34. Inflammat porro ardor charitatis orthodoxos cupiditate peregre proficiscendi in barbaras nationes, vnde luce Euangelij imbuantur ac saluentur. idem illos commouet ad eam industriam actionis, quæ naturæ indoli difficillima: vt pote quæ tam legis naturalis & diuinæ obseruationi impenditur, quam aliis Consiliorum institutis: nempe studio paupertatis voluntariæ, obedientiæ, castitatis perpetuæ. Cæterum si quæ in Protestantibus charitas, ea ad hæc officia plane languescit. de perfectionibus Apostolicis, a nostris susceptis fertur Caluinum dixisse: *Relinquamus hoc negotium locustis illis, qui nomen Iesu mentiantur.* Ex quibus video, Protestantes saltem vna virtute commendabiles: nempe quod in sacris negocijs haud sint auari aut nimium rapaces, plurima, nobilissimaque virtutum opera Iesuitis vltro relinquentes. Ad aspectum vero legis naturæ & Dei, veluti Gorgonum, obstupescit in eisdem charitas: ac causatur, imparem se esse in ipsis quæ conando earum impossibilitates exæquet. Quales vero ipsi solide & expresse sint, a nemine credibilius relatum puto quam ab ipso Caluino. Præclarum quidem, ait, *Zelum simulant: si tamen intus excutias, reperiens plenos esse fraudibus. vix eorum decimum reperiens, qui alio fine nomen Euangelio dederit, quam vt solutius in omnem lasciuia diffunderet.* En flores primitiæ Ecclesiæ! en eius charitatem in locis Protestantum!

Caluin. in 2.
cap. pet.

35. Catholici de Iustificatione ex opere operantis definientes, necessarium ducunt præparamentum in animo peccatoris, motum charitatis in Deum, vt bono motu conuertatur, qui peccando ab illo prauo auersus remansit: quem statim sequitur gratiæ iustificantis a Deo infusio. Conuertimur enim ad Deum, ipsum amando, vt ille se ad nos conuertat suo munere nos sanctificando. veritate conuersionis nostræ, de terra orta, illico iustitia conuersionis Dei ad nos, de cælo prospicit: ambæque conuersiones præclaro osculi modo conueniunt. Protestantes autem ne iustificatio sit ex operibus, & non ex sola fide, hunc charitatis motum ad iustificationem minime requirunt. Nam si fidem iustificantem iste amor præcederet, illi Deum tunc diligerent, qui in Christi redemptionem nondum credunt: quod longe absurdissimum. Excidit ergo amor Dei omni loco dispositionis ad iustificationem, si vera Protestantũ doctrina.

Concil. Tri.
Sess. 5. cap. 6

Psal. 84.

36. Et quidem nos ita diligimus proximos, vti nobiscum statuamus, in illos odium aut iniustitiam grauiorem, animæ Sanctitati repugnare. Vnde cauti sumus, ne illos vnquam lædamus, aut in quouis genere emolumenti eis detrahamus. in quos si forte quid iniqui commiserimus, euestigio nos vrget sollicitudo ad satisfaci-

tis

risfaciendum, ac restituendum, intelligentes, a satisfactione & restitutione voluntatem alienam, exortem esse omnis amicitiae cum Deo. quo curiose propterea inquirimus de speciebus & gradibus iniuriarum, Calus ut loquuntur, conscientiae in materia iustitiae expedientes, unde melius & exactius, quae in illo genere delicta vel maxime diffugienda, iuxta ac quorum ritu pro illis commissis a nobis satisfaciendum. Verum Protestantes iam ex sua fide certi existunt, nullam proinde in concives fraudem, vltimue malefactum, ipsis, ut pote iustis & praedestinatiis, imputandum, aut nocumentum animae intulisse credunt, tamen si apud se statuerint, numquam velle pro illis satisfacere, aut ablata restituere. Nam si factum ipsum furti non imputatur illis: quod etiam in sanctum & iustum virum absque damno iustitiae, ut ipsi statuunt, poterit incidere; quamobrem quæso imputaretur propositum numquam restituendi ablata? Qualis tunc precor, ex barbarie pestis vitae sacrae & civilis, Protestantismus?

37. Catholici incitatione divinae charitatis vehementer cupiunt arctissime vniri cum Deo: in hac quidem vita per gratiam, & in altera per gloriam. in quem finem amorem Dei & proximi colunt, cuius merito copiosorem gradum iustitiae simul ac visionis beatificae demum consequantur. ut enim in catena ferrea tracta a magnete, primus circulus fortius trahitur quam remotiores; quod magneti vicinior, ita homines per excellentiam iustitiae propius ad Deum accedentes, vehementiori gratiae impulsu & feruore maiori ab eo incitantur ad opera virtutum: cui etiam pronius ipsi assentiuntur quam alij a Deo quodammodo longius distantes. hoc ipsum explicat S. Gregorius Nazianzenus exemplis ferri igniti & lapidis: facilius enim scintilla excutitur ex ferro ignito, quam ex lapide: ita qui in Deum ardentissimi ex charitate, ii promptius & vberius ex se eliciunt scintillas virtutum, quam eiusmodi ardoris expertes. Sed Protestantes hoc charitatis illectamentum a se expellunt, sententiam ferentes, in omnibus parem & eandem reperiri iustitiam, nempe illam Christi forinsecus credentibus imputatam. Et quod nullum operum meritum admittunt, ideo frustra in hac vita laborari dicunt, quo quis ex praemij qualitate, proprius ad Deum accedat, aut cum illo arctius copuletur. Atque haec sunt, ex quibus videre licet, quam idonee sint comparati Protestantes ad reddendum in vita socijs bonum, quod illis debent.

38. Denique haud parum Catholici, quantum ad sensum charitatis, discriminantur a Protestantibus virtute religionis, & externae caeremoniae Deo exhibendae studio. alias dictum, religionem suo apparatu & cultu aspectabilibus ad humanitatis officia plurimum conducere, quod cum hominis cor erga Deum ac superna tenerum ac dulce reddiderit, tum inde illud praecclare disponat, ut etiam erga in vita socios amabile & tractabile constituat. Proinde Catholici cum insigniter pii ac munifici sint quantum ad religionis ostentum, ac summa charitate inde emolliti erga Deum simul ac su-

peros: eodem quoque in alios in vita ciues faciles, iucundi ac mites efficiuntur. Contra vero Protestantes erga Deum & caelites colendos, omni Epicureo frigidiores & parciores, ut in coelum duri, ita in homines inhumani. Quid illis in sacris praeter boatu cantilenae vnisonae, praeter rabulantis ministri conciunculam? Cum ergo ipsorum corda minime sint subacta religionis humilitate, nihil miri, si in homines saevi & barbari inueniuntur. In cuius rei argumentum, etiam Londini prodijt nuper liber impressus, cui argumentum, *Hollandica crudelitas*. in quo ea narrantur de Hollandis immanitatis exempla, etiam in Anglos secum in haeresi convenientes Symmistas, quae ferme omnem fidem superant, & de quibus Hollandus Catholicus nunquam cogitasset. & quae alia causa tantae barbariei in illa gente, nisi religionis externae incuria, imo contemptus? Cui satis, ministrum furem & debacchantem utcumque audire, quantum ad integrum religionis officium. proinde erga Deum horrentes, si in homines quoque sint truculenti, non miror. porro si quae species cultus Religionis apud Protestantes vigeat, ea plane inanis & ludicra, nempe a leui aliqua auctoritate instituta: proinde haud mirum si oscitanter & ridicule obseruetur. contra vero externus ritus penes Catholicos religionis, maiori sua ex parte a Traditione Apostolorum descendit, aut a lege Ecclesiae, cui Spiritus sancti assistentia promissa praescibitur. Quantum autem detrahat erga religionem obseruantiae, eiusde leuior institutio cogitata a plebe, declarat factum Romanorum, inuentis cum corpore Numa, libris religionum leges continentibus: de quo hanc Plinius Secundus: *Morbo solutus, in Ianiculo sepultus est, ubi post multos annos arcula cum libris a Terentio quodam exarata: qui, libri quia leues quasdam sacrorum causas continebant, ex auctoritate Patrum cremati sunt*. Protestantibus autem neque ex parte causae, neque ex parte auctoritatis, superest aliqua dignitas, qua cedant ciuiles aut sacras religiones: proinde vel nostra debent usurpare, vel omnis religionis externae expertes consistere.

39. Cum itaque tot Dei beneficiis omnes nationes inter se colligantur, tum æquum, non villas charitate excludendas. Nonne latet quidē ipsa sola natalicia, quod ad ingeniorum vires, mortales discreuisse. verum hoc Dei factum non debet cedere in detrimentum charitatis, quod ad tanti opificis potentiam & sapientiam declarandas inseruit. plus tamen iusto vbiq; ferme in charitatem inualuit huiusmodi in particulas decisa nationalitas. Hic appulsus ad externos, eis videbitur simplicior, alius astutior, hic animo elato, alter abiecto iudicabitur: unde despectus vel odium contra iura charitatis propagantur. Hinc videmus cum aliqui sint a suis tyrannis oppressi, externos homines vix se mouere, ad illis ferendum auxilium, ac si non tam essent communis Ecclesiae, quam vltimae Maioris, sua tarditate notissimae, membra. Apellato ad eos fidei causa exul, etiam si Ordinis virtute conficiat sacrum corpus & sanguinem Christi, nihilominus quod alienigena, negligetur: inde potius

Math. 20.

Plin lib. 2.
de vir. illust.
cap. 3.

potius timor & indignatio orientur, ne victurus ex suo. In hoc vigenti bello Italico, incredibilia audiui perpetrata facinora vñ solius istius nationalitatis. Cæterum mirum, in homine mentem ad rerum omnium cognitionem capiendā, tam Metaphysica quam Physica laxatam, in eodem vero affectum & voluntatem gentilis soli finibus circumscribi. Gestit in nobis animus vel *Caucasum*, & horrentia Borealiū loca adire; rursus exilit, quo ad Aphricæ æstus, venena, & monstra perlustranda excurrat: nihilominus in nobis iacet charitas voluntatis, cum vel ad modicum distantie peregrinus ad nos adueniarit. potius ad exempla Dei, Angelorum, sese ad omnes benefaciendo extendentium, suscipite consilium Apostoli: *Tanquā filiis dico dilatatamini & vos.* Certe non nisi angusti spiritus munus, tales limites suæ constituere charitati. Quod quis nobis in aliquibus dissimilis, vtpote in corporis lineamentis, in indole, ideo charitate, generose agente, minime excludendus; cum substantia nobis similis, siue æqualis, virtute fortassis præstantior, in Deo & Ecclesia nobiscum vnus. *Vnum corpus multi sumus.* sententia Dei est: *Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris:* scilicet a Deo dilectos ne putes alienos esse debere a tua charitare, a quocunque demum solo ad te venerint. Videamus iam quomodo instructi sumus ad Deo tribuendum vectigal honoris, quod religionis debito illi dipendere cuncti tenentur.

CAPVT XVII.

Sacrorum maiestæ, iuxta ac sanctitudo, quæ in nostra religione conspicuæ, non nisi summa ex impietate & inciuilitate a Proestatoribus deseruntur.

PRæter amorem & obedientiam, quæ Deo debemus, supremus etiam spectandus cultus tam animi interna dimissione, quā corporis externo ritu absolendus, qui eidem vectigalis loco a nobis officiosissime persoluatur. Et quum iure dominij omnia ei subdentur, tum consequens, hunc cultum vtriusque partis in homine functionibus perficiendum: est enim ipse dominus supremus nō animæ solum, verum etiam corporis: & ea de causa non anima tantum sui motu, sed in super & corpus suo gestu & emolumento merito ipsius numen recognoscit & veneratur. Et quod ad maiestatem attinet cæremoniæ illi exhibendæ, ea ex duobus oritur, & in eis causas sui habet. primo ex magnitudine diuina a nobis cogitata; deinde ex dignitate perspecta humanæ personæ adorantis: quandoquidem cum homo iure naturæ reliquarum rerum aspectabilium sit dominus ac finis, religionis modus inde ex eiusdem dignitate constituendus. Exile quid proinde haud offerendum in hoc genere Deo, quia Deus: neque ignobile illi ab homine exhibendum, quia homo: ad imaginem quippe Dei creatus, cui alia omnia concreta famulantur, & sese naturæ prono instinctu illi commit-

tunt, quorum vñ ac sumptu digne augusteque ab eodem Deus percolatur. Hinc Romani, teste *Salustio*, in suppliciis deorum magnifici. cuius rei habita ratione, non solum victimas nobiliori nota inter res a Deo conditas voluere constare, quinimo victimam ornandam flore & auro duxere, vt Deo dignior hostia caderet.

Hinc taurus ingens fronte torua & hispida, Sertis reuinctus, aut per armos floreis Aut impeditus cornibus deducitur, Nec non & auro frons coruscat hostiæ, Setasque fulgor bractealis inficit.

Verum quidem, rei Deo immolandæ præstantiam veteris suis animis metientes, terminum rationis excessisse: putantes enim nihil homine excellentius, infando sacro illum, etiam Romani, ne dum barbari, in suis riribus ad honorandum Deos confecere, vt cecinit *Aurelius Prudentius*.

In cassum arguere iam Taurica sacra solemus, Funditur humanus Latiali in munere sanguis. Lucanus quoque hæc recensuit.

Cadibus infantum sument Saturnia sacra, Elebilibusque truces resonent vagitibus ara.

Huius rei consideratione moti *Scyllides* apud *Phocenses*: quod narrat *Pausanias*, existimantes, virgines quodam naturæ flore, veluti apud *Hebræos* iuuenas nondum colla iugo pressas, gaudere: *Submergere solebant in mari mulieres, quarum virginitas adhuc illibata.*

Idcirco istius precij impendendi in ritus religionum mensura, a Deo ipso instituyente, vel ab Ecclesia ipsius ordinante, potius desumenda.

Veram proinde protulit sententiam *Minutius Felix*: *Quidam qui sanguine suo litant, & vulneribus suis supplicant: num prophanum esse melius, quam sic religiosos & Heu mundi error, deplorat Cassiodorus: Si esset ullus æquitatis intuitus, tanta diuitie pro vita mortalium deberent dari, quanta in mortes hominum videntur effundi.* Recte itaque *S. Thomas* iudicauit impios *Epicuræos*, & alios, vtpote *Socios*, de quibus *Seneca*: qui negantes Deum auctorem esse rerum corporalium, inde inficiati, ipsum eorum vñ & absumptionibus, in Sacris honorandum.

2. Istis rite obseruatis, religio Iudæorum, a Deo ipso præscripta, augustissimam, vti constat, speciem obtinuit: vtpote templi, propitiatorij, sacrificij, ac cæremoniæ, ornatissimorumque apparatus: adeo vt externi principes vel ad eorum adspectus attoniti cōstiterint: in quē gradū splendoris ac magnitudinis religiones Græcæ, aut Romanæ, numquam deuenere. Nouit certe Deus hoc iubendo, id moribus nostris tā sacris quam ciuilibus plurimum vtilitatis adferre. ipse quidem horum expensis, neutiquam diutior aut beator euadit: solum nos illis meliores ac feliciores fieri voluit: Simulacra enim sunt perfectionum in Deo, simul ac nostri officij in ipsum repræsentationes, religionis viuz expressæque cæremoniæ: & inde vt apte significatis respondeant, illustres, acres, preciosas esse conuenit. Tametsi enim cæremoniales Iudæorum religiones, iam sint antiquatæ: quid enim facerent vmbrae in præsentia corporis: figuræ in manifestatione Euangelij? Nihilomi-

pruden per

Prudent-lib. 1. in Symmach. & 2.

Lucan, lib. 1.

Pausan in Phocid.

Minit. felix in Octan Plutarch. in Marcell. Cassiodor. lib. 5. Epist. 42. Arnob. lib. 7. cont. Gent. Prudent. lib. 2. cont. Symmach.

S. Thom. 1. 3. cōt. Gēt. c. 119. Sen. 4. de Benef. ca. 15. 2. Machab. 3.

2. Cor. 6.

1. Cor. 10. Act. 10.

Cicer. lib. de Inuent. Gen. 2.

Aug. epist. nus aliæ eorum locis substituendæ, vt illæsum
ad Iannar. perpetuo seruetur ius naturæ, quo obligantur
cuncti mortales, ad Deum externo ritu ido-
neè colendum. in quod ius apertissima impie-
tate delinquant moderni hæretici, omnem cæ-
remoniam vituperantes, aut eam solam religio-
ni concedentes, quæ noui testamenti verbis ex-
presse describitur.

3. Ob hanc causam Christianorum sacra,
quantum ad pondus ac valorem, creuere su-
pra modos umbrarum ac figurarum in veteri
testamento. Et vt umbra cum sole quantum
ad splendorem, cum corpore aliquo quan-
tum ad substantiam, cum ipso præstantissimo,
quod ad perfectionem imperfectum, cum
veritate præstita, eius promissio, cornuta ex
fulgore facies Moysis, cum Christi diuina per-
sona, non valent de maiestate contendere, ita
neque veteris testamenti religiosus sumptus,
collatus cum dignitate religionis Euangelicæ,
& a Christianis viurpatæ, comparationis vim
sustinere poterit. Quocirca quod Christi-
anus cultus in se sit complexus quicquid illu-
stris speciei in religione Iudæorum, simul ac
Gentilium cernebatur, inde, licet falso, ex-
istimauit Iulianus, illum ex vtrisque compo-
situm. Nam, Si quis, dicebat, pro vobis veritatem
considerare volet, inueniet, vestram impietatem ex
Iudaica audacia & Gentilium confusione & differen-

tia conflatum: vt scribit S. Cirillus. Et quidem
quod cultus externus apud nos debeat esse
magnificus, colligitur ex gradu & qualitate di-
uinæ prouidentiae erga nos specialiter exhibi-
tæ. In vniuersum opinione diuinæ prouiden-
tiae induicimur ad colendum Deum, vt doc-
cet S. Augustinus. Nullum enim arbitror aliquo re-
ligionis nomine teneri, qui non saltem animis no-
stris diuina prouidentia consuli, existimet. quocir-
ca quod effectus diuinæ prouidentiae cre-
duntur a nobis maximi, quos in nos Deus per
Christum contulit, inde expedit, apud nos re-
ligiosam cæremoniam eisdem apte consentire,
ac sua forma proinde eximiam reperiri. In
quo negotio respiciendæ quoque vires &
facultates colentium Deum. nam, vt ait Pli-
nius; Dijs lacte rustici, multaque gentes suppli-
cant, & mola tantum falsa litant, qui non
habent thura: nec ulli fuit vitio, Deos colere quoquo
modo posset.

Horat lib. 3. Mollibit auersos penates
carm. od 23. Farre pio, & salienti mica,

Licurgus in istis minimis spectabilem esse vo-
luit suam religionem: Ne vnquam, vt loqui-
tur apud Plutarchum, Deum venerari desistamus.
Sed quod apud Iudæos tota facies religionis
erat magnifica ac splendida, cum rerum ipsa-
rum nitore, tum musicæ harmonijs, ideo re-
ligionum festiuitates ab eis cōgrue Gaudia ap-
pellabantur: quarum proinde damna, ab hoste
inducta, luctum & ingens malum merito ex-
istimabant. Et cessare faciã omne gaudium eius. Filie
Sion lugent. Atque in vniuersum, vt alias notau-
imus, apud omnes gentes, cæremoniae splen-
dor, colentibus Numen delectationem quan-
dam animorum aderebat: Eo scilicet specta-
culo peractum, quod sensibus humanis gratum,

splendidum ac iucundum. Apis natalem, vt scri-
bit Solinus de Alexandrinis, Memphis celebrant
iactu patere aureæ, quam projiciunt statim in Nili
gurgitem. Ob hanc causam non nisi nobilibus
tas ac ius tractandi diuina voluit esse Theseus, vt
narrat Plutarchus: quales apud Romanos Pa-
tricij dicebantur, teste Cassiodoro. Ex quo in-
ter cætera id fiet, vt a ciuibus personæ sacræ
magno æstimentur honore: quippe intelligen-
tibus, illos munera religionum obire sanctissi-
ma augustissimaque: eoque se ab illis non le-
uia accipere beneficia, sed summa, & vel ipsa
externa specie diuinissima.

4. Inter alios vero nostræ religionis ritus,
ille facile palmaris apud nos, qui in Sacrificio
cernitur, quo summus honor Deo impenditur,
simulque præstantissima hostia, corpus nam-
que & sanguis Christi sub speciebus panis &
vini, eia Sacerdote nouæ legis immolatur.
In quo, veluti in compendio, adeoque in re-
bus infinito gradu nobilioribus, credimus con-
tineri quicquid imperante lege naturæ Cain &
Abel seorsim Deo obtulere. In eo enim offe-
runtur Deo optimæ fruges terræ, veluti odo-
res agri pleni, panis & vini speciebus depictæ,
interius illum complectentes, qui panis &
vinum animarum. Itidem animalium nobi-
lissimum litamus: scilicet Christum Dei Filium,
vium ad interpellandum pro nobis. Et quod
illa apud Iudæos quotidiana cruenta anima-
lium in templo mactatio, extiterit molesta, &
aliquo sensu horroris ipsis mystis cruda, idcir-
co, vt notat Arnobius, quo rei præstantiæ, faci-
litas quoque ac suauitas ritui accederent, ho-
stia nostra incruento ritu Deo sacrificatur.
Hæc quidem, vt ait Concilium Tridentinum,
illa munda oblatio est, quæ nulla indignitate aut ma-
litiâ offerentium inquinari potest: quam Dominus
per Malachiam nomini suo, quod magnum futurum
esset ingentibus in omni loco mundam offerendam præ-
dixit. Ex quo genere sacrificij vt admirabilis
vis oritur religionis, ita pariter ciuilitatis. Ete-
nim dignitate, maiestate, suauitate tantæ ho-
stiae expensis, animis summa charitate & deu-
otione accensis, altaria adeunt pii, utpote Sedes
corporis & sanguinis Christi, vt loquitur Optatus:
vbi Dominum suum venerentur, vbi agnum pœnit.
immolatum sibi reddent propitium: vbi iudi-
cem suum placent futurum, vbi expiationem
suam obtineant præsentem & desideratam.
Cum enim coeli benefici in terram influxus
roris ac pluuiæ, oriuntur ab eis vaporibus, qui
sursum ab ipsa terra emittuntur, tum æquū est,
diuinam clementiam inclinari in nos amanti-
us ex eorum precio quæ illi pie amanturque of-
ferimus. Hoc pacto Christus animam suam dū
in cruce penderet, martyrii nobilitate & Sacri-
ficii sanctitate ornatam, ad Deum Patrem
destinans, eo omnem in illo rigorem ad
vindictandum emolliuit ad miserendum.
Recte idcirco loquitur Catechismus Roma-
nus: Si enim veteris legis sacrificia, de quibus scrip-
tum, sacrificium & oblationem noluiisti: & iterum:
si voluisses sacrificium dedissem, utique holocaustis non
delectaberis, ita placuerunt Domino, vt Scriptura
Deum odoratum esse odorem suauitatis, id est
gratæ

Solin. lib. de
situ orb. cap
35.

Plutarch. in
Thes. in
Alex. Caff.
lib. 6 cap. 24

Euseb. lib. 14
dem Euang
cap. ult.

Gen. 40.
Gen. 27.

Ioan. 6.

Heb. 10.

Arnob. lib. 7

Conc. Trid.
sess. 22. c. 1.
Malach. c. 1.

Tert. lib. de

Car. Rom.
part. 2. q. 65
Psalm 39.
Psalm. 50.
Gen. 3.

- grata ei & accepta fuisse testetur, quid nobis sperandum a Deo eo Sacrificio, in quo ille ipse immolatur atque offertur, de quo celestis vox bis audita est: hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui!
- Marc. 1. luc. 3. Nec vero cum Saluator noster Deo patri seipsum in ara crucis oblaturus esset, ullam suam erga nos immensa charitatis illustriorem significationem dare potuit, quam cum nobis visibile Sacrificium reliquit, quo cruentum illud semel in cruce post immolandum, instauraretur, eiusque memoria usque in finem seculi quotidie summa cum utilitate ab Ecclesia per uniuersum orbem diffusa coleretur.
5. Et quidem, ut mihi videtur, quod in facto Iacobi Patriarchæ contigit, quo cibum Patri Isaac obtulit, huic sacrosancto mysterio accommodari poterit. in illo quidem interuenire tres personæ spectabiles: Isaac nempe, Rebecca & Iacob. Isaac caligans, adumbravit Deum patrem seu senem & antiquum dierum, ut loquitur Propheta Daniel. Cui caligo oculi adfuit, quandoquidem viso Christi Filij sui merito, ad adspectum nostrorum peccatorum quodammodo acies in eo mentis caligauit. Rebecca Ecclesiam repræsentat: quippe quæ optime nouit, quo genere cibi Deus pater delectetur. In Iacobi persona intueor sacerdotem Christianum immolantem: ut enim Iacob in locum Esau venit, ita Christianus sacerdos in vices Iudaici sacerdotis successit. Materia, quæ Deo immolanda, vigente lege veteri, desumpta erat aut ex terra aut ex aëre, quandoquidem homo constet anima & corpore, quæ terra & aëre significantur. homo quantum ad corpus, symbolum gerit terræ, ut alias diximus: quantum ad animam, aeris. ac licet veteres, animæ humanæ substantiam igni passim similem diceret, precipue Cicero, qui proinde corpore exutam, affirmat, ad stellas euolaturam, nihilominus sacræ literæ passim aërem, scilicet spiraculum vitæ, simulacrum animæ proponunt. Cæterum in hoc interuenit dissimulatio. nam Iacob sine Isaachi opere in terra suo Marte inuenit hædum, qui arrideret palato sui patris: at Sacerdos Christianus, quandoquidem materia, quæ ipsi hostia, reperitur solum in cœlis non in terra aut aëre, ideo illi munus suum exequuturo deficienti succurrit ipsemet Isaac: scilicet Deus omnipotens, qui hostiam virtute Transsubstantiationis suppeditat: ille enim per spiritum sanctum elementa mutat panis & vini in corpus & sanguinem filij sui: & quod olim euenit, de cœlo ignem modo immitit, qui deuastatis elementis panis & vini, holocaustum perficiat.
6. Prudenter sane adnotauit S. Chrysostomus, sine Sacrificio & sacerdotio religionem non posse consistere. Vnde differentiam constituit inter synagogam & Ecclesiam, quod cum synagoga tandem finem cum suo sacerdotio habitura, ideo vni vrbi Hierosolymitanæ adstrictus fuit ritus sacrificandi, ut ea excisa, tota religio Iudeorum intercideret. in Ecclesia autem Christianiter instituto diuino fit: nam cum in omni loco, iuxta Malachie prophetiam, sit munda hostia Deo immolanda, ideo perpetuum obtinet sacerdotium, & cum sacerdotio religionem, nempe quæ ad nullius loci excidium possunt exterminari. Ex hoc probat S. Chrysostomus contra Iudæos, Christum esse Messiam: quandoquidem suo sacrificio & sacerdotio vbique terrarum hostia Deo immoletur. Probat itidem Eusebius contra Gentiles, Christum esse Deum, quod eius opera in omnibus mundi locis celebrentur sacrificia, & altaria erigantur, licet in Christianos vniuersi Principes terræ furores & cædes multos annos exercuerint, ac conati quo minus id facerent.
7. Naturæ ipsi, dubio procul, ritus sacrificij valde adfinis, in quo aliquid ab ipso Deo conditum, in eius cultum consumatur: quo pariter significetur inter alia, Deum auctorem vitæ & necis, ortus rerum ac desitionis earum: quod satis aperte colligitur ex simili vbique more sacrificandi: tametsi quod ad materiam sacrificij, discrimina apud diuersas gentes extiterint. Cecrops Dynasta Atheniensis, non animalium sed Mola ex tenuissima farina sacrificium: πλάκους vocant Athenienses, instituit, ut Paulus in Arc. scribit Pausanias: alij odores ac fruges immolandas, ad normam Pythagoræ, docuerunt, ut narrat Eusebius. In vniuersum vero, omnes Deo sacrificandum duxere. Idcirco scribit Plutarchus, citius reperiri ciuitatem sine muro ac legibus, quam sine religione sacrificij deprecantis malorum euentus, ac bonorum exorantis. Sacrificij autem Christiani, præ omnibus alijs, præstatiā prædixit Malachias propheta, illud mundum appellans, & vbique immolandum asserens. Vide, ait S. Chrysostomus, quam luculenter, quamque dilucide mysticā interpretatus mensam, quæ est incruenta hostia: Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
8. Tanti sacrificij respectu, sacerdotium instituitur: tum etiam districtius curant Sacerdotes, vitæ sanctitate se dignos præstare, qui illud Deo pro suis & aliorum peccatis quotidie sancte offerant. vicissim populus, dum cupit fructus ex eodem particeps esse, ardentiori affectu sacris interest, aris adgeniculatur, ut loquitur Tertullianus, deuotius, iuxta ac vita puriori excellit. Hæc enim omnino descendunt ex hostiæ istius æstimata ab ipsis dignitate. Tametsi enim Christus in cruce immolatus, se omni externo splendore spoliauerit, iuxta ac in hoc mysterio vestiri voluit humilibus formis panis & vini, nostrum tamē fuerit, hunc sumum amoris & cōdescensu cæremoniarum gloria cōtestari.
9. Atque in cultum eiusdem sacrificij, ædificatæ magnis sumptibus vbique a nostris Ecclesiæ, quæ a primo ortu Christianitatis, quantum piorum vires tulere, extitere perpetuo sumptuosissimæ. quas non solum extruxit Constantinus magnus, Verum etiam auro & argento ornauit, ut testatur Eusebius. hoc indicauit Apuleius, qui etiam furente persecutione, nerrauit, se quondam, per gradus ductum in oratorium Christianorum, quod vidit aureis laquearibus splendidum, & ænea porta clausum.

Inm. Idem quod ad ornamenta Ecclesiarum, testatur *Iulianus* Apostata, indigne ferens, tam preciosis vasibus Filio *Mariæ* ministrari, ut scribit *Gregorius Nazianzenus*: Quale erat illud poculum, seu calix, in sacratissimo loco repositus, quem mentiebantur *Milcsiani*, a *S. Athanasio* sacrilege confractum, ut *Constantinus Magnus* eidem per suas literas significavit.

Gregor Naz
orat. cōt. iul.
Cōstant. ep.
ad Athan.
Prud. carm.
de S. Laurēt

10. Sacramentorum porro religiones apud nos, sua specie itidem insignes ac splendide: quippe vasa, diuinæ gratiæ plena, bonitatis Dei in nos singularia instrumenta, sanguinis Christi pixides sacratissimæ, ac munerum diuinorum signacula; ut de eis passim loquuntur Patres. Cum ergo sunt ritus pariter ad religionem relati, idcirco eis Deum colimus, simul ac fidem in Christum exterius protestamur. Quorum dignitates adstruit origo, ex qua in nostros usus redundarunt. De latere Crucifixi ut ait *S. Augustinus* percusso, Sacramenta Ecclesiæ profluxerunt. Fontem eapropter honoramus, & in illo thesauros sapientiæ ac bonitatis diuinæ pie & religiose recolimus. Cæremoniarum etiam tora series suo decore apud nos veneranda. Imagines floridæ, altaria exculta, luminarium fulgores, odorum nubeculæ, rem diuinam proloquuntur. In istis, veluti quibusdam characteribus, diuina expressa legit animis populus ea recolens, indeque gratias Deo ac honorem pro eisdem acceptis amantius pendit: speciem sibi proponi cogitat hic in terris cælestis illius Hierusalem, cuius splendores nunc per transeñam cogitet, & eorumdem amore incendatur. Etenim cum statutis temporibus voluit Deus fideles a communis vitæ negocijs feriatos, in diuina esse intentos, æquum fuit, talia spectanda illis tunc obici in locis sacris, qualia ad oblectationem, iuxta ac timorem, seu venerationem, plurimum conducere ab eis viderentur: ne in ipsis campis, dum rusticarentur, in hoc genere præstantiora quam in templis sibi proponi causarentur. Cuius rei cura, quod ad multa, cum tetigerit matrem Ecclesiam, tum inter cætera, in hunc finem luminum seu lampadarum, oleo ceraue constantium, cæremoniam instituit: quod *Aurelius Prudentius* ante mille annos asseruit, iuxta ac eius causam explicauit:

Pendent mobilibus lumina funibus,
Quæ suffixa micant per laquearia,
Et de languidulis fota natatibus
Lucem perspicuo iacit vitro.
Credas stelligeram desuper aream
Ornatam geminis stare trionibus.
Et qua Phosphore in teonoregit iugum
Passim purpureos spargier Hesperos.
O res digna, Deus, quam tibi roscida
Noctis principio grex tuus offerat
Lucem, quam tibi tribus nil pretiosius
Luces, qua reliqua præmia cernimus.
Tu lux vera oculis, lux quoque sensibus,
Intus tu speculum, tu speculum foris,
Lumen, quod famulans effero, suscipe
Tinctum pacifici chrismatis vnguine.

Pruden.
Cathemc.

11. Imo antiqui scriptores non solum memoriam nostræ commendarunt splendorem ex-

ternum Christianæ pietatis, verum etiam exinde intulere, vixissimam esse nostræ fidei sententiam adeoq; Christum Dominum Deum extitisse. Tunc, nimirum tempore *Constantini* Magni, Hierosolyma horrens ruinis; frequentissimis & magnificentissimis Ecclesiis est adornata. *S. Hieronymus* cum persecutionem *Dioeletiani* recensuisset, hæc subdidit. Quis eo tempore crederet, rursus Ecclesias construendas, ab his ipsis qui ante destruxerant; non quod ydem homines fuerint, sed quod eadem Regalis Potestas, quæ prius solebat in insidiis cum diuitibus, & quasi ex Senatus consulto Christi nomen conabatur extinguere, nunc expensis Reipublicæ Ecclesiarum Basilicas extruat & ex albet summa fastigia: ut non solum laquearia & tecta flugentia auro decoret, sed parietes diuersi marmoris vestiatur crustis: & Diuinos libros, quos prius tradebat incendio, nunc deauratos & purpuratos, & gemmarum varietate distinctos, in custodiam Romani veneretur status! Cuius rei cura tanta incessit animos Christianorum etiam in primitiua Ecclesia vel furenti persecutione, ut *Apuleius*, ethnicus scripserit, in oratorio Christianorum vidisse se dicat eius lacunar seu fornicem auro obductum, porta ænea idem oratorium magnificentiæ ergo munitum. non frigit vnquam nostra religio paruis sumptibus contenta, aut nostri, instar *Horatii*, Dei parci cultores extitere, sed potius pro rei dignitate & veritate magnifici: ut cum primis liquet ex *Constantino* Imp. & eius matre *Helenæ*: de quibus *Eusebius*, *Cyrillus Hierosol.* & *Paulinus*.

Zonar, Hist.
lib. Euseb. l.
10. Hist. ca. 4
De laud. Cō
stant. Hierā.
cap. 8. Zach.
Oprat. lib. 6.

Aput. Dial.

Horat. lib. 1
carm. od. 34
Euseb. in
laud. Cōstā
Cyrill. cærec.
5. Paulin. ep.
11. ad Seur.
Ouid. lib. 1.
Fastor.

Flamma nitore suo templorum verberat aurum,
Et tremulum summa spargit in æde iubar.

Verum quidem est, nostros in suis Apologiis & tractatibus differentes contra paganos, utpote *Arnobium*, *Minutium*, & *Lactantium*, quandoquidem pagani requiri dicebant in nostris sacris cæremonias & dies festos, mentionem fecisse internorum actuum, utpote odii in peccatum, charitatis in Deum & proximum, & vitæ innocentiae: nō quod nostra religio tunc tēporis externa pompa carere, sed quod non exæquaret multitudines rituum ab *Ouidio*, *Fenestella* & aliis descriptorum, mentionem fecere precipue actuum internorum: quos cum pagani nihili fecissent, scite intulere, nostras religiones in cordibus hominum, illorum autem in digitis durat taxat reperiri. Hoc autem ideo libentius vrsere contra paganos, quod illis detegere ritus sacrificii Christiani, nefas duxerint; quos varios fuisse manifestum facit Ecclesiæ traditio.

Arnob. lib. 1
cont. Gent.
Minut. in
octauio.
Lactan. lib. 6
de ven. Cul-
tu. cap. 1.

Ouid. lib. de
Fast.
Fenestella l.
de Magi, Rō.

12. Equidem existimo, ea parte muneris, qua tres Reges recens nato Domino aurum detulere, Duo fuisse præsignata. primum, fore Reges subiiciendos ipsius regiæ potestati: deinde auri copiam in usus cultus ipsi impendendi a Regibus & Principibus ultro largiendam. Hinc *Constantinus Magnus* Ecclesiæ ab ipso ædificatæ Hierosolymis laquearea voluit auro affabre esse delibuta, ut tradit *Eusebius*. Quod si fiat, nepe fabrica Ecclesiæ, dicebat *Constantinus*, scribens *Machario*, laqueata, scite quoque inaurari poterit. De cuius Ecclesiæ altari hæc *Theodoretus*: Porro Sacrosanctum altare auleis plane regalibus,

Euseb. lib. 3
vit. Cōstā
ca. 31. Theo.
lia. Hist. ca. 31

regalibus, & monimentis, lapidibus preciosis, auroque que collustratis adornabitur. In quem ritum insequentes etiam Principes plane effusi extitere. Pulcheria, Filia Arcadij Imp. postquam perpetuam Deo virginitatem vouisset, quo ab eadem

Sozam lib. 9. Hist. ca. 1. cius rei extaret argumentum, vt recenlet Sozomenus, Ex auro gemmisque preciosis admirabile quoddam donarium, & spectaculum omnium pulcherrimum pro virginitate sua & imperio Fratris, sacram mensam Ecclesiæ Constantinopolitanæ dedicauit: idque ipsum vt cunctis esset conspicuum, in fronte eiusdem mense literis expressit. En quo dignitatis & Sanctimonix per Christum iam peruenit Regum principumque aurum! S. Hilarius differens de

Hilar in Psalm. 51. religiosis festis Iudæorum, propter suum splendorem, ait in eorum templo fuisse *Æmulas æternorum temporum temporarias festiuitates*. primitiuæ Ecclesiæ ritus, quod ad sacrificium & alias cæremonias insinuat Constantinus Magnus. Ac talis erat. cap. 12. *Eucharistiæ sacrificium ab hominibus peragitur, vacuum a sanguine, vacuum ab omni violentia. neque thuris odor desideratur, neque ignis incensus: sed puri luminis tantum, quantum sat est, ad mentes eorum, qui preces faciunt illuminandas suppeditandum.* Dixit vero lumen adhibitum a Christianis esse purum, quo illud distingueret ab igne usurpato ab ethnicis vtpote fumo & nidore admisto. Atque dum publico ritu in Ecclesia recens constructa a Constantino tempore Dedicationis eiusdem, illius laudes celebrarentur, narrat Eusebius doctioribus sacerdotibus concionantibus. Alij qui nihil horum poterant efficere, incruentis sacrificiis, & mysticis consecrationibus diuinum Numen placabant. Euseb. lib. 6. vit. Constan. cap. 45.

13. Sunt etiam apud nos publicæ & liturgicæ precationum, consecrationum, ac diuinarum laudum formæ, quæ Breuiario ac Missali continentur, religione sane plenissimæ. In priori quidem tria præcipue aduerto, ad pietatem plurimum facientia. Primum per omnes dies & festa anni, siue Christi Domini siue Sanctorum, apta ex Scripturis & Patribus distributa officia. Alterum, *Lectio*num. *Collectarum*que ille idoneus vsus, qui apposite rebus gerendis in vita humana tunc ex more incidentibus, respondeat. hinc si anni tempus diuitias & horrea lætiora suppeditare soleat, ex Breuiario personant diuinæ & efficaces admonitiones contra æbrietatē, luxuriam, & in pauperes indolentiam. si aliquando rerum status opportunus infelicitati tempestatum ac bellorum, tunc ad patientiam ac fortitudinem conducentia monita idem Breuiarium ingeminare assuescit. si corpora humana sanguine pro anni temperie, aut copiosiori sagena, incallescant, tunc noxæ originalis memoriam, tunc ieiunij disciplinam ingerit. quo, veluti castris Dei, omnem vitæ partem in nobis contra vitia Ecclesia pia mater tuetur ac defendit. Postremum, ex eius est præscripto perpetuus ferme die & nocte per certas horas institutus Dei cultus: hunc vero vocibus constantem, diuidit S. Augustinus in Gratulationem & Orationem. Gratulamur, inquit ex eo, quod est, oramus vt sit, quod nondum est. Circa hæc occupatur septem horis, vt loquuntur, concinnendis, Breuiarii pietas. Virginum Deo sacratarum partitas precationes & laudes Deo soluendas, ita recolit S. Ambrosius

ex instituto S. Liberii Papæ: *Certa solennes orationes cum gratiarum actione sunt deferendæ cum e somno surgimus, cum prandemus, cum cibum paramus, cum sumpserimus, & hora incensi: cum denique cubitum pergimus.* Impletur idcirco in Ecclesia Catholica prophetia Zachariæ: *Effundam super domum Dauid, & supra habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum.* Horarum, nempe Tertiæ, Sextæ ac Nonæ, adscriptarum orationi per certa intervalla, ad exemplum Danielis, & Apostolorum, Cyprian. in Ecclesia Dei, meminit S. Cyprianus in ipsa primitiua Ecclesia florens, ac de istis scribens.

14. Imo ex nostris aliqui adeo assidui sunt in officijs orandi ac laudandi Deum, vt vel nocturnas horas, ac si Angeli essent, aut astra matutina, pietati consecrarint, aliquo modo id in terris præludentes, quod in coelis vberius effecturi. In primitiua Ecclesia nocturnas vigilias exercuisse Christianos, auctores sunt Tertullianus, S. Ambrosius & S. Augustinus, qui id sæpius testantur. proh cælestem plane horum conditionem, in qua caro & sanguis ad statum quodammodo beatorum hic insurgunt, neu volunt noctium tenebris aut silentio ad somnum inuitantibus cedere, aut a perenni conuersatione cum Deo & superis disiungi! Hic cum Angelis & Beatis spiritibus aulici sunt Dei, & in eius auiario, vt loquitur S. Ambrosius, lusciniæ. Si deuotior inquit, imitare lusciniam, quæ & nocturna spaciæ per uigili cantilena decurrit. Tertul. Apol. Ambros. Ser. 43.

15. Religio autem, si quæ sit Protestantum, illa prorsus impia ac barbara. Religiosi videri volunt non aliquid expresse constituendo, sed nostra potius inficiando, deridendo: idcirco apud eos religio ex variis eorū negationibus, & violationibus, quæ apud nos in more posita, cōflata, negatiua plane & barbarica duntaxat reperitur. Ad duo autem vniuersa, quæ in hac re seu pararello disputanda, reuocare poterimus: scilicet ad Personas sacras, iuxta ac ipsamet Sacra. Quod ad prius, satis euidenter apparet, externam faciem religionis apud Protestantes se ostendentem, omnino esse discrepantem ab ea, quæ in Primitiua Ecclesia ex traditione Christi Domini & Apostolorum eluxit. de hac enim ita S. Ignatius disseruit, vt Ecclesiæ Hierarchiam constantem ex Episcopis, Presbiteris, Diaconis Subdiaconis, lectoribus, Ostiarijs, Exorcistis describeret. horum autem nullus vsus, nulla ferme nomina apud Protestantes. & extra Angliam, præter Ministros, seu Diaconos, nullos mystas connumerant. imo in Anglia ipsa in vnaquaque particulari Ecclesia, Minister solus & summus, olim quidem erant in Ecclesia Ministri, nempe Diaconi quod sacerdoti seu Præsbytero aut Episcopo in sacris inferuirent: ideoque nuncupati ministri. Horum erat, sacerdoti sacrificanti materiam sacrificij porrigere, ex commissione cōcionari, Euangelium in ecclesia recitare, Eucharistiam cōmunicare, Eleemosynas pauperibus, & conuiuij seu Agapis partes distribuere. Qui apud nos, inquit, Iustinus Martyr vocantur Diaconi, atque Ministri, distribuunt unicuique presentium, vt participant eum, in quo gratia acta sunt, panem, vinum, & aquam, & ad absentes perferunt. Ignat. ep. ad Magnes & Antiochen. Inflin. Apol. ad Antonin.

Cum

Cum ergo nomen *Diaconi* & *Ministri* sit relationum ex ritu Ecclesiae Apostolicae, ad sacerdotem, ad Episcopum, quam absurdi Protestantes, qui Ministros in vnaquaque parochia volunt esse supremos: num suam Ecclesiam, si Diis placet, reformatam, ultra primatium efferre volunt? Hac ergo ex parte religione destituntur. In eorum vero Hierarchia quales Mystae continentur? Est *Minister*, est *Aeditus*, est *Campana*, est *Funis*.

16. Quod ad alterum, Inter omnes Dei cultores, ut ex *Plutarcho* constat, siue ex vera fide, siue ex anili superstitione tales fuerint eos instituentem *Cecropide*, teste *Eusebio*, Sacrificium in ritibus habuere. soli autem Protestantes sacrificium, & cum eo sacerdotium religione sua excludunt: adeoque flore ipso ac nervis religionis soli destitui impie voluerunt. Porro si in vniuersum ea considerare proponamus, quae dempto Sacrificio ad metum ac reuerentiam erga Deum ex religione aliqua conducant, nihil eorum apud illos, Cum *Horatio* *parcos* Deorum cultores superesse comperiemus. Imprimis Ecclesiarum illustres Fabricae non spectant ad exiles, quas profitentur religiones. quis enim tantum apparatus loci requireret ad rabidas ac mendaces concionculas declamandas: quis ad baptismum vel cenam, quae, vel ipsis testibus, nihilo meliora quam Christi imagines, peragenda, eiusmodi magnificentiam exigeret? Quod si inquiramus de caeremoniis, relatis ad ipsorum sacra, omnibus ferme denudantur, & cunctas ex professo respuunt. Solemne apud eos effatum, non alio ritu externo colendum deum, quam in sacris literis discrete expresso: quod cum semel apud se statuerint, tunc neque inter se numero ac formis caeremoniarum conueniunt, neque vllas omnino lubentes admittunt: adeo ut, quo habeantur utrumque religiosi, eas usurpant passim caeremonias, quae a Deo in sacris literis haud iubentur, sed quae, vel ipsismet pronunciantibus, superstitionis: hoc est hominum decretis, non Dei mandatis ad cultum ipsius relatae. Hinc quod in Anglia Protestantes ad honestandam suam religionem, quaedam a Romana Ecclesia mutuuntur, *Puritani* seu *Caluinistae*, ea plane subsannant, ad superstitionem & ineptam imitationem transcribunt: adeo ut eo doctiores se haberi volunt, quo a caeremoniis religionis, a subiectione ciuili, a iustitia operum, a scientia humana puriores: eadem prorsus analogia, qua canes, asini & Dæmones, *Puritani* censeantur. Ob hanc causam *Scoticus* quidam minister videns aram in Regia Capella ad modum aliquem Romanæ Ecclesiae ornata, sic in illam ludere voluit.

Cur hic stant clausi libri duo regis in ara?
Pollubra sicca duo, lumina caeca duo?
An quia Religio stat Anglis clausa sepulcro?
Lumine caeca suo, sorde sepulta sua?
Romano ut ritu Regalem sterneret aram,
Purpuream pingit religiosa lupam.
 Cæterum hæc ostenta, mysteria sunt Regum: quorum soli sensus, in eorum intrent penetralia. Hoc carmine satyricus ille minister meritis & consequutus carceres Turris Londinensis: ubi diu mansit, an vero ibi pinguiora pascua inue-

nerit, quam in Scotiae campesteibus, mihi nondum exploratum.

— *Numa visare uoluit,*
Et secum ambages, cæcæque iussa refert.

Ouid. lib. 4.
 Fastor.

Cæterum ad particularia eorum mysteria iam descendamus.

17. Ex Sacramentis nullam prorsus prætere potuerunt Protestantes religionem: quod ita ostenditur. Sacramentum rebus constat, simul ac verbis, vti omnes plane fatentur. verbum quidem nos admittimus diuino iure stabilitum, certum ac definitum: quod itidem ut *Consecratorium*, illud scilicet, quod ex opere operato vim habet circa aliquem effectum sacrum: siue ille effectus sit gratia sanctificans, animæ respectu, siue respectu materiæ eius destinatio ad gratiam aliquam proferendum: qualis Transubstantiatio panis & vini in corpus & sanguinem Christi. Cuiusmodi verba in Baptismo sunt ista: *Ego te baptizo in nomine Patris & filij & Spiritus sancti*. In Eucharistia: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus*. hæc autem verba, seu formas, usurpare non poterunt Protestantes nisi admittant præter Scripturas in suas religiones etiam Ecclesiae traditiones. Nam verba, quæ iubent baptismum administrandum in nomine Patris & filij & Spiritus Sancti, non iubent repetenda hæc præscise verba, quæ discrete explicant personas Trinitatis, sed solum mandant, in nomine Trinitatis, hoc est in virtute Trinitatis, baptizare. Multa autem fiunt in nomine Trinitatis, quæ non habent expressam inuocationem Trinitatis. Pastores enim & concionatores sua munera exæquantur in nomine Trinitatis: & ab Apostolo suademur, ut omnia faciamus in nomine Christi: tamen hæc functiones, aut Apostoli suasio, non obligant ut semper factis præmittamus verbalem professionem, qua dicamus, nos hæc facere in nomine Patris, & filij, & Spiritus Sancti. Ex verbis ergo institutionis, semota Ecclesiae traditione, non euincitur, baptizantem debere hæc concepta verba proferre. Idem constat de verbis ad Eucharistiam conficiendum requisitis. nam tamen Christus dixerit, porrigendo eam Apostolis: *Hoc est corpus meum: Hic est calix sanguinis mei*, simulque adiunxerit: *Hoc facite in meam commemorationem*, nihilominus clare non probatur inde consecrantes sacerdotes debere illa verba proferre, nisi traditionem non scriptam ad cultum Dei postulemus. Quamobrem in vniuersum Protestantes aut nulla verba exigunt ad eorum baptismum & cenam, vel illa volunt esse, si diis placet, *Concionatoria*. Verum neque conueniunt inter se de hoc verbo *Concionatorio*. Nam aliqui dicunt, hoc nihil aliud esse, quam lectionem illius Scripturæ in nouo Testamento, quæ Sacramenti institutionem narrat. alij vero definiunt, hoc verbum concionale, esse ministri ipsius vagam concionem: ita ut ille nequeat baptismum infanti exhibere, qui concionari nesciat.

18. Verum Protestantes hac in re vel supersticiosi, vel impij omnino consistunt. quod sic illos doceo. Nullus locus Scripturæ præscribit, ut baptizans, vel cenam peragens, legat aliquid

ex nouo Testamento : vt hunc textum recitet in particulari aut alium : vel absolute vt minister concionetur, seu more suo rabuletur. ergo illorum etiam verbum concionatorium superstitione corruptum. Antecedens satis manifestum. Nam Christus condens hæc Sacramenta, eorumque vñus in præcepto ponens, non meminit lectionis aut concionis, vt liquet: ergo superstitione a ministris adhibentur in cultu Dei, sequeretur etiam Sacramenta ita dependere a scriptura hac particulari, vt illa omnino non extitissent, si eiusmodi Scriptura non fuisset literis exarata: quandoquidem Sacramentum sine verbo, scilicet forma, nequeat subsistere. Quod ad concionem attinet, ridiculum plane, illius concionem postulari ad Sacramentum, qui ex priuato spiritu, etiam Ecclesiæ auctoritatem contemnendo, concionatur, & Scripturas ad rudem plebeculam interpretatur: quales omnes sunt Protestantes. o quam insignis certe Dei cultus, quam Sacramentalis, indocti ministelli concio, & bacchica prorsus ipsius vociferatio, cui angeli interim applaudent, & eam Deus, quasi voce de alto dilapsa, promissione suæ gratiæ obsignaret? destituuntur ergo Protestantes cultu Dei ac religione ex Sacramentorum ritibus ei exhibendis.

19. Cæterum quod ad sacrificium, si a more omnium nationum discretos se dicant Protestatores beneficio Sacrificii a Christo domino peracti in cruce, quasi iam absque illius iniuria ab ipsis amplius sacrificari non possit, inepta prorsus apparebit eorum excusatio. Hinc enim imprimis Christum in partem impietatis trahunt, affirmantes, eius mortem in cruce, vim religionis ubique excidisse: & quantum ad eam, in inferiori loco collocasse Christianos, quam vnquam vlli mortalium fuisse, qui Deum vticumque coluerunt. Vnde enim religio constaret sine Sacrificio, præstantissimo illius officio? ridiculum vero, Sacrificium altaris modo derogare magis Sacrificio crucis, quam veteris legis Sacrificia eidem olim detraxere, vnde obsecro, Sacrificium incruentum imminueret valorem Sacrificii cruenti, cuius est effectus, instrumentum, & ad particulares impressiones applicatio: quale est Sacrificium altaris respectu Sacrificij crucis? Cæterum dicunt, si altaris Sacrificium nihil aliud sit, quam Sacrificij peracti in cruce per symbola panis & vini commemoratio, seu Figuratio illius externa, Sacrificium haud abnuimus, aut apud nos reperiri Sacerdotes, fateri multum non recusabimus. Verum, vt supra dixi, simplex commemoratio, representatio, aut significatio sacrificij, quantumuis fiant præscripto ritu religionis, non sunt Sacrificia ipsa magis quam Euangelium, quam concio aut imago Christi sunt Sacrificia: quippe sint ex æquo cum pane & vino commemorationes acfigurationes Sacrificij obiti in cruce. restat ergo Protestantum religiones carere religione; nempe Sacrificio & Sacerdotio: ac illos solos inter omnes mortales hac ex parte impios reperiri. Deus bone, quomodo isti Christi fide & gratia ad virtutes ipsas eijciendas abutuntur: ita vt beneficio Christi iam im-

munes reddantur adulteri, fures, hæretici, adeoque pietatis in deum impugnatores!

20. At dicent, ad vnam Concionem se gloriose, diuinis honoribus studentes, totam reuocasse iam noui Testamenti religionem: ea sola plus adorationis Deo tribuere, quam omnes cærimoniarum Iudæorum aut Catholicorum ritus, vnquam potuerunt. Multum sane debet Numen indoctissimis istis & circumforaneis circulatoribus, qui tantum, tamque augustum, deblaterantes, cultus vctigal illi dependent. quam derident sapientiores declamatorium, mendacem, rabiosum, confusum istorum concionis halitum (pūnamque! Disceat iam mundus, istis auctoribus, repudiato omni alio cultu externo, nouo ritu caninæ eloquentiæ Deolatricam præstare latrando: & in quo furentis ministri, simul cum auribus simplicissimæ plebeculæ, excellentissimum & diuinissimum Dei cultum absoluunt. In ore illo, *Cloacine* Deæ oraculo: in illis ita pruritu in incertū agitatis, auribus & ex *Mida* progenie plerūque ignorantia obstupefactis, quāta profecto moles diuini honoris spectanda! Scire debent, concionem ex primaria sua institutione non esse actum religionis, seu externam cærimoniam, Dei excellentiam profitentem, sed actum iurisdictionis verbi, ad alios erudiendum, & mouendum in officia virtutum, directum & ordinatum. Et quidem isti vocales Dei adoratores ita addicti sunt suis concionibus, in quibus ad plebem rhetoricari pulcrum ducunt: *Hercules* cum sibi appareant, qui aliorum aures catenis suo ori deuinctas teneant, vt omnem aliam pompam externi cultus penitus reiciant. ac inter alia, Ecclesias antiquo more constructas aut demoliantur, eorum locis rotunda phana solis, seu campestria columbaria, ædificantes: aut frigescente in eis pietate, Ecclesias nostras ita seruant, vt omnes in eis, ubique maligno cælo perdirutas fenestras & fornices irruente, frigescat, vbi nihil magis expectant ibi religionantes, quam finem concionis, & domestici lararij Vulcanū, qui summo tædio affectis succurrant. In eis Ecclesijs adeo inique materiatis impleuere prophetiam sui *Lilii* Grammatici, prædicentis futurum, vt ad magnum Dei honorem, simul tandem essent maufuri *Bos, fur, sus, atque sacerdos*.

*O nos dura sorte creatos,
Seu perdidimus solem miseri,
Siue expulimus!*

Sene. *Thy.*

21. Alii ex hac ipsa traduce protestantes, ne prorsus impij videantur, recusantes noua excudere, nostris, vtpote in *Missali* ac *Breuiario* contentis cum suo delectu vtuntur. & quo, religionis apud eos forma celebrior appareret, adhibent Canonicos etiam, si dijs placet, Archidiaconos quoque, adeoque de more Ecclesiæ Romanæ eorum cappas, pluuialia & huiusmodi supellectilem, quam dicunt se inuenisse in synagoga Antichristi. Quo liquet, religionem Protestantiam imprimis furto noxiam. nam cum distincta sit eorum Ecclesia a Romana & Catholica, totum nihilominus hunc illius apparatus, sine voluntate prius possidentium, ad suam

suam rempublicam transtulere. vel si fures haberi reculent, maneat simia nostræ & Antichristi ipsius, etiam suorummet iudicijs, imitatores incliti. Impietate quoque superstitionis inde contaminantur, Deum nempe colentes cultu voluntario: scilicet hominum mandatis, non legibus diuinis. Ridentur hi cum omni sua scena non a nostris modo, verum & a suis. Relatu dignum, quod circiter viginti annis ab hinc, cum *Antuerpiæ* causa cuiusdam negocij versaret, mihi de hac ipsa re quidam Belga narrauit. Dixit se aliquando Londini agentem, adiuisse capellam Reginæ *Elizabethæ*, quo tempore inciderat festum quoddam, ministrorum Processione, cantu ac similibus, ad normam veteris Ecclesiæ, celebratum. Forte etiam tunc reperit ibi quemdam Germanum familiarem sibi amicum, hanc ipsam pompam vna spectaturum. Ad speciem istius solemnitatis factam, quæ fuit Germanus a Belga, quid ipsi videretur de tota hac serie sacræ solemnitatis. Cui Belga: quid hoc a me requiris, cum hæc apud meos sint vtitatissima, neque mihi noua vel insolita videantur? quin tu potius dicito mihi de hac ipsa religione tuum iudicium. respondit, quoniam id cupis, ita accipe. *Videntur mihi Angli ex suo regno Papam fugasse, idque adeo festinum, ut coegerint ipsum vestes suas a tergo relinquere: quibus, ut modo videmus, isti quantum ritu choros ducentes, induuntur, personantur.*

22. At fortassis in psalmodia Geneunsi, & in suis formulis precum, magnam vim inesse affirmabunt religionis. sed psalmodia illa ineptis rithmis constans, iuxta ac fæde violato sensu scripturæ, immaniter in templis eboans, tantum abest a religione, quantum boatus tauri ab harmonia. Iustum sane compendium: ideo scilicet mortuum filium Dei in cruce, ut homines *Geneuenfes* odas tantillum cantillarent! num ex isto cantu, de palma honoris Deo redditi, contendere audebunt cum templo *Salomonis*, cum omni inibi supellectile & cæremonia? Cantant promiscue pueri, cantant puellæ: salua res est; culmen tandem imponitur rudis carminis Dei ac Christi religioni? Quod ad orationem, mirum fuerit Protestantes orare Deum, qui suis dogmatibus cum atheis, Stoicis & Pelagianis, nervos orationis diuersimode incidunt. Non orant ut iusti sint, ut ipsis peccata remittantur, ut tandem ad beatitudinem in cælo adspirent: iam enim fidei ipsis pronuntiatis harum rerum certi. si orarent pro eis, non tam pij quam infideles Deo apparerent. Quam gemebundi turtures! potius quam æstuentes cicadæ hi dū orāt, vel quā rauci corui, dū ipsis cadaueribus inhiātes, præsumunt ac superbiunt grādibus vocibus, sibi que videntur in paradiso religionis deliciari: *Sed diuites dimisit inanes.*

23 De vniuersa specie Anglicanæ religionis iuuenis quidam Chinenfis, vel naturali vsus iudicio, sententiam visus luculentam tulisse. hic ab annis aliquot a quodam, qui piraticam in tractibus orientalibus exercebat, in Angliam, simul cum paternis mercibus, abductus, tamdiu ibi egerat, quo vsque linguam Anglicanam satis pro necessitudine addisceret. Iste

patria religione duntaxat imbutus, sæpius a suis familiaribus Anglis sollicitabatur, ut ipsorum Ecclesias adiret, earumque ritibus vel semel interesset. Cæterum quantumuis ad hoc eorum postulationibus vrgeretur, inducere tamen in animum noluit, ut hoc in eorum saltem gratiam præstaret. Tandem vero importunius illorum postulationibus commotus, eis morem gessit, simulque cum eis illa sacra contemplabatur. Postea ad idem præstandum ab eisdem iterum incitatus, nullis verbis eorum persuaderi potuit, ut Ecclesiam denuo inuideret. Angli admirati Chinenfis obstinatum propositum, ab eo petierunt, quamnam ob causam hoc efficere tantopere detrectaret. quibus ita respondit: *Miror profecto, quamobrem tam serio requiritis a me hoc officium? quid obsecro in vestris Ecclesiis Deo dignum, aut religioni idoneum videre potero? solum in eis audire est quemdam ex libro nescio quid alta voce legentem, aut e loco sublimi aliquid ad populum loquentem. Verum nullum ibi sacrificium visendum: nullus splendor cæremoniæ ibi conspiciendus: denique nihil apparet magnifici, cuius videndi causa vestram Ecclesiam iterata vice frequentarem. Denique, ut iterum dicam, nullum ibi Sacrificium: proinde nullo modo id faciam amplius, quod vestri causa semel, licet male, præstiteri.* Hic idem iuuenis parum postea, cum Londini tunc versaretur, nauigandi oportunitatem nactus, patriam paganus repetijt, qualis in nostram Insulam aduenerat. Idcirco tam exors pietatis est conficta apud nostrates religio, uti omnibus in orbe diuinis cultibus sit inferior, ac talis, qualem vel communis mortaliū sensus impietatis merito condemnet. Quod vero extenuata aut eiecta religione in republica, mores pessimi & barbaries subinde propagentur, ut alibi demonstraui, idcirco Anglicana vmbrailis religio eiusmodi damna: præsertim irascibilis partis feros & indomitos motus, omnino in ciuibus procreabit. Et quidem inter alios, *Puritani*, professi se Deum colere ad exemplar simplicitatis apostolicæ, & ab omni Ecclesiæ traditione abhorrentes, prorsus impij consistunt. Hi summam religionis absoluisse se sentiunt, si indoctum ministellum priuatim & in angulo concionantem auriculari quadam cæremonia audierint: si tunc reuolutam vnius oculi pupillam in cælum, Sagittariorum instar, contorserint; si omnia audita a præcone ad consolationem certæ prædestinationis suæ retulerint: si ad reprobandum operum, hoc est virtutum, ad salutis necessitatem, separatos, libertatemque in se cōscientiæ quod ad cuncta officia sanctitudinis simul ac ciuitatis, iucundissimeque in eum finem textus articulatim recensitos perceperint. Satis apud eos Deum coluit, qui se iustum, se prædestinatum, sibi nihil sceleris imputandum, indubie interno sensu promiserit. In hoc compendio aræ ipsorum, ritualia omnia, sacrificia, preces, Sacramenta, religionis demum cuncta momenta inueniuntur.

Senec. lib. 2.
Nat. q. cap.
3. lib. 3. de
benef. cap. 2
Aug. Ep. 92.
de Nat. &
Grat. cap. 34
58. de lib.
arb. cap. 13.
Ep. 107.

Aug. Tract.
6. in Ioan.
Lucæ. 2.

CAPVT XVIII.

Honorificas Sanctorum memorias, in quibus Catholici pietatis, & multarum virtutum incitamenta inueniuntur & stabiliunt, non modo ad eiusdem pietatis detrimentum, verum & aliarum virtutum adeoque sanctimonie ipsius damna, Protestantes auersantur.

Sicut virtuti præcipuus honor debetur, & alijs etiam, vt pote excellentijs in sacra ac ciuili republica, ad eam relatis, idem concedendus, ita postquam illam suprema beatitudo exornauerit, coronauerit, confirmaueritque, tunc maiori adhuc æstimatione honoraria digna merito videatur. Nam ratione beatitudinis non solum beati proximius iam ad Deum accedunt, verum etiam eorum decora virtutum, æterna quadam firmitudine stabiliuntur: Nullæ quippe violentiæ, aut casus incertitudini inde obnoxia: ex quibus illorum peculiare dignitates propagari necesse omnino fuerit. quemadmodum enim in physicis dispositiones, formæ aduentu perficiuntur, ita virtutum actiones, quæ in hac vita mortales ad beatitudinem cælestem disponunt, eiusdem successu, veluti maiori splendore clarescunt: quod enim vultui regio corona, idem virtutibus beatitudo. Cæterum ne alijs hinc detur occasio suspicandi, Sanctis delatam a nobis cultum Deo iniuriam inferre, aut criminantur, nos id Sanctis attribuere, quod soli Deo debetur, distinguenda imprimis vocis religionis ambigua significatio. aliquando enim denotat cultum latriæ, seu cultum supremum: & iuxta hunc sensum, negant orthodoxi Sanctos religione colendos. aliquando vero in ea sententia ab alijs accipitur, qua cultum exprimit maiorem quidem ciuili; scilicet sacrum, & ortum ab æstimatione dignitatis in aliquo supernaturalis, diuina minorem tamen: & iuxta hoc signatum, iidem definiunt, Sanctos colendos religione: quo pacto Iudas Machabeus religiose cogitauit de resurrectione. Ita tamen in vniuersum persoluendus cultus, vt is ob opinionem excellentiæ alicui concedatur. Sanctorum vero, quos *Electos* vocat Clemens Alexandrinus, suprema omnino, post illam, quæ Dei, excellentia. Et ob hanc causam *Diuos* appellari posse idem non abnuit. *Mihi autem videntur*

2. Machab. 1.
Aug 10. c. 1.

Clem. Alex. lib. 4. Strom. Poeta quoque *Electos* appellare *deos* Deiformes, & *diōs* *Diuos*: & *ἀνθρώποις* Deo æquales.

Luc. 6. 12.

22.

Bellarmin. 1. 1.
de Beatitud.
Sanct. cap. 4.

2. Tametsi vero Dei Sancti, in hac vita agentes, in morum humilitate, & actionum qualitate, vulgariū contemptui oportunis, fuerint occupati, est tamen quod sciant eorum hostes hæretici, eosdem modo in cælo agentes, magnos esse Principes, ac cum Christo regnare. *Beati pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum Dei. Quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Vt sedetis super thronos, iudicantes duodecim tribus Israel.* Si Sancti in cælo Reges, profecto quod ad negocia Ecclesiæ militantis ibi imperant, ac de illis rebus ex imperio statuunt. nam cum vi-

visionis beatificæ in ipsis non rebellet appetitus contra rationem, non dicuntur sibi ipsis dumtaxat dominari: dominantur ergo Reges & iudices in rebus Ecclesiæ. Regiam hæc in Sanctis dignitatem sæpius adprobauit Deus varijs miraculis in eos patrat, qui ipsis sua incuria vel impietate vtrumque detraxere. & vt ego interpretor, idem testatus illis prodigijs tonitruum, & aliquando subitanæ mortis, de quibus S. Gregorius, quæ fiebant ad ostensionem reliquiarum ipsorum. Aliquando vel Pharoni ipso dominatus Moyses: *Constitui te Deum Pharaonis.* si militer Eliæ mortalis homo, vel cælo dominatus quod non nisi ad illius verbum, pluuia de cælo casura: *Viuit Dominus Deus Israel in cuius conspectu sto, fierit annos his ros & pluuia nisi iuxta oris mei verba.* æquius sane, Sanctos in cælo, cum Deo regnantes, negocia Ecclesiæ militantis potestate regia disponere & administrare.

3. Hos quidem cum inuocationibus tum cæremoniis honoramus. Inuocatio enim protestatur, præpollere Sanctos ea excellentia, qua possint apud Deum pro nobis, Dei gratia adiuuandis & sanctificandis, plurimum valere: cuius excellentiæ significatio, cultum quendam in se implicat. Cæremonia autem diuersimode apud nos perficitur: Vt pote sacrarum dierum feriatiōe, supplicatione, Ecclesiæ & altarium dedicatione, imaginum collocatione, reliquiarum ostentu & veneratione, ad signa Sanctorum accensione luminum, odoris sparsione, ac similibus, in quibus religionis ornamenta pulcherrime apud nos elucet.

4. Quorum omnium fundamentum ac causas suspicimus in ipsa Sanctorum excellentia, charitate eorum nempe in Deum, apud eundem potestate, sanctitate, meritis, donis infusis, iustitia, innocentiaque constante. Id tamen ita facimus, vt longe hanc Sanctorum excellentiam ponamus sub infinito apice excellentiæ in Deo: & consequenter nihil soli Deo debiti honoris Sanctis impartimur. *Aliter ergo, inquit S. Gregorius venerandum est lumen illuminans, aliter lumen illuminatum: aliter iustitia iustificans, aliter iustitia iustificata.* Et quod omnis in Sanctis spectabilis excellentia sit effectus bonitatis Dei, & meritorum Christi, idcirco in Sanctis honoramus Deum ac Christum, vt pote in eorum imaginibus, in filiis & participationibus ipsorum, in quibus videntur quodammodo nobis apparere. iuxta ac sperantes, Sanctorum intercessionibus nobis bona diuinæ gratiæ prouentura, eodem speramus in Dei bonitatem, ac Christi merita, quorum Sancti instrumenta, quibus non, vt ait S. Augustinus, *illi montes, in spes nostra ponenda.* Vopiscus, historicus Ethnicus, pristinum morem Christianorum hæc in re, & eius causam, istis olim descripsit. *Martyres, id est, diuinitati acceptos, colit Christiana religio.* Nullus sane, qui digne æstimauerit de Christo domino, de eius meritis, aut Ecclesiæ ipsius qualitate, dubitabit primitiuum statum fidelium, & totam Ecclesiam nullis id in ea culpantibus pastoribus, pietate colentes Sanctos, ad superstitionem aliquando degenerasse. Dico autem a principio sui, in sua ipsius latitudine & duratione vsque ad nostra tempora,

Greg. lib. 3.
Reg. ep. ad
const.

3. Reg. c. 17.

Greg. lib. 12
in Iob. c. 32.

Aug. in Tr.
1. in Ioan. l.
2. cont.
parm. cap. 8.
Vopis. in
Aurelian.
Theod. lib.
de. Martir.

pore Ecclesiam Dei Sanctis honores dierum sacrarum & aliarum caeremoniarum, Patribus tam Græcis quam latinis approbantibus, exhibuisse. vel nominent suos Protestantes, qui verbis, qui scriptis, Sanctorum cultum redarguerint. Num sine subsidijs pastorum, contra pietatem, in Ecclesiam inualuit superstition? num id demum ducendum superstitionum, quod moderni Protestantes soli, barbari in Deum ac Sanctos gigantes, tale dixerint? Discant, discant ignorantes trunci Alphabetum suum, & prius percipiant potius quid sit superstition, quam eam in nobis; quid dico in nobis, imo in tota Ecclesia, adeoque primitiua, insulse vituperare præsumunt.

Cypr. lib. de
Mart. ep. 36.
Cildas. de
excid. Brit.
Greg. Nissen
in vita.
Greg. Thau.

5. S. Cyprianus morem primitiuorum Christianorum, de Sanctis martyribus disserens, ita recensuit: *Sacrificium pro eis semper ut meministis offerimus, quoties martyrum passiones & dies anniuersaria ratione celebramus.* Persecutionem in Christianos exercente Diocletiano, Gregorius Thaumaturgus, ut scribit Gregorius Nissenus, Sanctis dies festos dicauit, in quibus voluit populum feriatum, eorum cultui incumbere, simul, ac commune epulum parare, quo læti ac iucunditum temporis redderentur. Qui ritus adeo inualuit, uti Iulianus Apostata sic Christianos compellauerit, teste S. Cyrillo: *Monumenta omnia implestis: quod scilicet Ecclesias in honorem ibi construxerant Sanctorum, ubi eorum corpora sepeliebantur.* Zosimus hæc de S. Euphemia retulit: *Ibi Euphemie religiose martyris extructa Ecclesia stabat, quæ propter cultum Christo præstitum honore afficitur.* Hunc ipsum ritum honorarium a purissimis Christianis S. Polycarpo exhibitum recollit Eusebius, has eorum voces narrans: *Ossa eius, potiora lapillis pretiosis, aurum puriora, ex cineribus selecta, eo loco reposuimus, qui illis erat decorus, consentaneusque: ubi sane nobis in vnum aliquando coactis, Dominus præstabit ut celebrem eius martyrii diem, instar natalis festi, cum exultatione & gaudio, quantum fieri potest, maxime recolamus; idque ad martyrum memoriam, qui antea tale certamen confecerunt: tum ad eorum excitationem, mentisque ad talem constantiam preparationem, qui postea Christum eo genere mortis ingenue confessuri sunt.*

Cyri. l. 10.
cont. Iul.

Zosim. lib. 5.
Histor.

Eus. lib. 4.
Hist. cap. 15.

6. Si respicere memoria velimus ad prima illa tempora, in quibus Ecclesia Christi veluti purus sol in aurora extulit caput suum in lucem, in illis animaduertemus, cultum Sanctorum egregio quodam religionis apparatu mores fidelium obtinuisse. quod genus pietatis nostræ eodem longissime diffitum esse ab idolatria videre poterunt Protestantes, quo deprehendant illius studiosos, in idololatriam exitiosos hostes & triumphatores extitisse. Deus bone, quid alienius animo Constantini Magni ab idololatria, qui vbique idola pessumdedit, & prophana Numina suis ruinis orbi ridenda proposuit? Hic ipse tamen templum splendidissimum Constantinopoli honoribus Apostolorum Petri ac Pauli dedicauit: quo solebat tunc populus, ut scribit Eusebius, eos oratum confluere. Ergone vel flos primitiue Ecclesiæ, idololatriæ erucis corruptus? Ergone extremi osiores idolo-

Euseb. lib. 4.
vit. Const.
cap. 6. 23.

latræ, eiusdem fautores extiterunt? Hoc ipsum ingenium ad insequentes Dei cultores descendit. Templum, ait Sozomenus, inibi magnificum Dei Casarius ipse in honorem Thyrsi Martyris edificauerat. Subinde recens inuentis Reliquijs eiusdem Thyrsi & Quadraginta Martyrum, Pulcheria Imperij Gubernatrix, cum debito honore, pompa ac Psalmodijs celebrata eorum funera pertecit. Euagrius recollit templum Antiochiæ statutum memoriarum honorariarum S. Ignatii Martyris, & aliud erectum in honorem S. Babile Martyris. Quis orthodoxorum Protestantum correxit aliquando suis Scriptis hunc Ecclesiæ errorem, aut impediuit, quo minus ad tempora Lutheri ac Caluini idem ritus perennaret? Fuit ne Ecclesia toto illo spacio idololatriæ, nullo interum christi pastore exerente vim suam pastoralem in tam ingens malum? Neque opus fuerit, nobis protrudant iconoclastas: etenim hi Protestantes non erant: exierunt porro ab Ecclesia; ab illa damnati: demum eiusdem extinctis, perpetuo floruit in Ecclesia cultus Sanctorum: qui etiam continuo coniunctus victorijs & trophæis vbique gentium in idola & ficta Numina. stulta plane ac demens hac ex parte omnis in nos Protestantum redargutio. Nos vero Sanctos colentes, non recedimus dogmate refractario ab Ecclesia, sed mores antecessorum etiã in primitiua Ecclesia sequimur & imitamur: qui, ut scribit Eusebius consecratos Martyribus honore prosequuntur, & festorum solemnitates in Ecclesijs celebrabant: quæ omnia secundum Imperatoris voluntatem gerebantur. Horum columnas & immortales pyramides cogitantes, facile contemnimus Protestantum arenas & quisquilias, quæ omni vento circumferuntur, & dissipantur. Quasi vero ille non melius intellexere Scripturas, quam Protestantes, quantumvis ad imperitum populum de sibi inspirato lumine gloriantur? Hoc lumen ipsorum nihil aliud, quam superbæ stultitiæ venditatio; ac si ipsi soli in lumine verbi Dei versarentur, Patres autem in primitiua Ecclesia in meris tenebris, errores & superstitionem persequerentur.

Soz. lib. 9.
Hist. cap. 2.

Euag. lib. 1.
Hist. cap. 16.
22.

Euseb. lib.
de vit. Const.
cap. 23.

7. Cæterum in duobus præcipue externum Sanctorum cultum ponimus: scilicet in eorum imaginibus collocandis & venerandis, iuxta ac eorundem reliquijs honore prosequendis. ambo vero eodem spiritu etiamnum profitemur, quo ipsa Ecclesia Christi a sui principio ac deinceps vtraque pie obseruauit. Quocirca quod nostræ mentis cogitationes, & ex eis deducti affectus voluntatis, pendeant a rebus, quas sensus nostri percipiunt, ideo ut Sanctos vtriusque illis naturæ facultatibus prosequamur, in locis, præsertim sacris, eorum imagines ob oculos statuimus, quibus moti, eorum reminiscamur, simulque tandem discamus ad imitandum, quid præclari in vita egerint, aut acerbi in causa Dei perpeffi fuerint. Emulatur hac in re Ecclesiæ pietas, Sanctorum mansiones in cælo: & populum admonet, quæ isti iam sælices sint, ac quo gradu terrena omnia beati iam transcendunt.

Chrysost.
homil. de S.
Ignat.

Tudem. hift.
Saracen.

ritus Ecclesiæ, vt scribit Tudenſis, antiquitus im-
preſſerat. Non enim ab homine neque per hominem,
ſed ex ſpeciali Chriſti verbo & dono, fideliffimam ac-
cepi uxorem Dorotheam, vt non amplius eſſem papa
creatura, ſed Dei, iubentis, qui non continet, nubat in
Domino. Dubio procul, Dorothea hæc, omnibus
naturæ ac gratiæ donis fulgida, quæ ex Dei
mandato Balæo in uxorem ceſſit! num Deo cu-
ra de huiusmodi bobus & aſinis, qui non tam
in Chriſto nubunt, quam in Chriſto libidinan-
tur?

Plut. in. M.
Conol.

9. Imprimis vt dixi, munera ſua prophanant,
iuxta ac ſuas perſonas vituperant, cælibatum
recuſantes, & rebus vxorijs implicati. Detur
mihi aliquis miniſter proci ſtudijs inflammatus,
aut Zelotypiæ ſuſpicionibus perplexus, & tunc
illi proponam legem Romanam apud Plutarc-
hum: Age quod agis: Animos ſcilicet ſacrificio adhi-
bere iubentem, nec ullis interuenientibus operibus,
quæ plurima humanis rebus vi & neceſſitate quodã
modo fieri contingit, diuinus auerteretur cultus, quid
præſtabit apud iſtum procum lex Romana? nū
ab Amafia ipſius omnem cogitationem auoca-
bit, num ſecurū ea reddet, illum prædicantem,
non contracturum affinitatem cum villo cornu-
to ſigno in Zodiaco? Age quod agis: inepta pro-
fecto apud hunc admonitio, cum nihil minus
animo agat, quam quod in Eccleſia agere cor-
pore videtur.

Ouid. epiſt.
Lao d.

Res eſt ſolliciti plena timoris amor.
Sit amor hic magnus, nemo ſecurus erit.
Nos ſumus incerti, nos anxius omnia cogit
Quæ poſſunt fieri, facta putare, timor.

Alex. lib. 4.
Pen. cap. 17.

Porro Sacra ſua hoc pacto diminuunt, & vel
ſub ſacris gentiliū longe inferius collocant
Proteſtantes. Sacerdos cum Diis immolat, ait Alex-
ander Napolitanus, & rem diuinam facit, prius cor-
poris ablutione purgatur, a Venere abſtinet, vt ſan-
ctius, puriusque accedat. Idem pariter recolit Plu-
tarchus. Etenim præter Iudæos, etiam Pagani
putarunt caſtitem ſpectare ad Sacrorum dig-
nitates. ob hanc cauſam inter alia ipſorum de-
creta vnum fuit, quod ad Sacra Matris Deum,
fæminæ iubebantur a maritis ſeorſim age-
re per nouem dies, qui ſacris interim addiceban-
tur, vt Ouidius & Iuuenalis narrant.

Ouid. 4. Faſt.
Iuuen. Sat. 6.

Ille petit veniam, quoties non abſtinet vxor
Concubitu, ſacris, obſeruandiſque diebus.
Mollia qui nupta ſecuit genit alia teſta.

Verum ſacra Proteſtantica, ſcilicet Concio, Can-
tio, Lotio, Coena, huiusmodi nitorem non requi-
runt. Quis porro ad amplificandam religio-
nem Proteſtanticam, ad eam illuſtrandam,
ſumptus faciet vectigalium aut prædiorum ſuo-
rum, poſtquam conſtiterit, omnia futura aurea
vellera prolis miniſtricæ, ſegetem, quam vxoris
pompa ac deliciæ, ſololis luxus, luſus, & ma-
trimonia demetant, popinam, in qua leuitica
ac bucolica pubes luxurietur? Enimvero ſi ca-
ſti Sacerdotes non præceſſiſſent, qui prouen-
tus hos Eccleſiaſticos promeruiffent, iam diu
non alium florem ſui oſtendiſſent miniſtri, quã
quem oſtendunt haleces, capitatum pendentes
in fumario.

10 Quod itaq; perſonis eccleſiaſticis, virginita-
te veluti concretis, ſummum inſit robur ad o-

pera præſtanda virtutum tam intellectualium,
quam Moralium, inde nepharius dæmon hu-
ius rei conſcius, incitauit Proteſtantes ad decus
hoc impugnandum, ad hoſce neruos conteren-
dos, illoſque excidendos. volunt itaque nemi-
nem ita adſtringi voto caſtitalis, quò minus ei
integrum ſit, ad connubia transire, ſi carnis ar-
dor cum ad id inſtigarit: quo in euentu, di-
cunt, votum caſtitalis obſeruatu impoſſibile, ac
proinde neminem obligare. quale hoc in illis
vlcus putredinis! ſimili enim modo, voto ob-
ſtrictus ad ſeruandum legem naturæ, aut deca-
logi, ad obediendum Principi, vrgente tempta-
tione in oppoſita, cauſari poterit, ſe voto haud
tèneri, quandoquidem moleſtiam, quæ non
minor eſt, quam ea que inſtigat quempiam con-
tra votum caſtitalis, diutius perferre non pote-
rit, & proinde ſe religione illius eo ipſo ſolu-
tum.

11. Cæterum ſcire vellem hæreticos, altiori-
bus & diuiniſſimis inniti apud Clerum catho-
licum ſtadium caſtitalis, quam vt facili opera ab
eiſmodi emiſſarijs conuellatur. Chriſtus Do-
minus cum ſua Matre puriſſima, integritatem
hanc nobis commendarunt, cum vitæ genere,
tum peculiari circumſtantia ſuæ Natiuitatis. na-
tus quippe ſaluator virgo ex virgine, & tempo-
re quodammodo virgineo, nimirum in ipſo
ſolſtitio brumali. Habet Deus, vt recolit S. Iob, Iob. 38.

Niues in theſauris: quæ tunc effundi ſolent de
cælo in terram, quando in hyemis alto ſol
vel maxime a nobis receſſerit. eſt autem nix
hieroglyphicum caſtitalis, in quo ſibi viſa con-
placuiſſe Deipara virgo, quando deſtinando
locum in monte Eſquilino Romæ, vbi in ipſius
honorem ædificanda Eccleſia, effecit, vt in me-
dio æſtu Auguſti, totus ille mons, ſpectante
Papa cum clero, populoq; Romano, niue eſſet
contectus. Enimvero hæc nix virginea, Pro-
teſtantibus erit tandem exitioſa. Scribitur a Ci-
cerone & alijs, Brenum, Dynaſtam Gallum, cum
ſuis Apollinis Delphici phanum ſpoliaſſe. a
quo facinore hæc Pythia effata: Ego prouidebo
rem iſtam, & albæ virgines. Ex quo factum, ait
Cicero, vt & viderentur virgines ferre arma
contra, & Niue Gallorum obrueretur exercitus.

Cicer. lib. 11
diuin.

tanta enim copia niuium in milites Brenni ceci-
dit, vt inde perirent. quanta vindicta a niue!
quã potens Nix, cadens de theſauris Dei, ad ar-
matos ipſos ferratosque ſuperandum? Vos au-
tem eſtis Proteſtantes, barbari Brenni, qui virgi-
nibus Eccleſiæ mille iniurias & mendacia intu-
liſtis. Vos ſiquidẽ earum monaſteria deſtrux-
iſtis, vos earum bona diripuſtis, vos earum
virtutibus detraxiſtis, vos earum perſonas veſtris
mendacijs defamaſtis. Mihi credite, iſtæ albæ
virgines, iſtæ ſacris lineis indutæ, acres ſunt ad
vindiſtam: robur ſunt Eccleſiæ Chriſti, illis af-
fatim niuium ad vos obruendum: ab albis iſtis
virginibus eſtis quandoque debellandi. nulla
pharetrata Diana iſtis cõparabilis: Tritogenea, o-
culis cæſis ſunt, & ex cerebro Iouis ortæ: bellis
aſſuetæ, aduerſis viribus indomabiles. Imo ſub
illis niuibz abſtruſa eſt magna vis diuini ardo-
ris, quo calent noſtræ virgines, vtpote amoris
Dei, & veritatis: proinde eſt quod ignea plane
tela

Hefiod. Th.

societates coalitas pariter eodem confirmat, quæ vna virtute, & de illius precio idonea in animis ciuium opinione concepta, stabiliuntur.

11. Certe si quis velit animo recolere corporum officia, quæ in Sanctis fuere virtuti ac Deo impensa, is dubio procul, merito honoranda, etiam animabus spoliata, iudicabit. Familiare Sanctis, in vita veluti ante oculos Dei sua corpora in terrâ prostrernere & eisdem sumæ humilitatis eo spectaculū exhibere. quod omnino eis magis placet, quā elementorū ornamēta & diuitiæ, quam cœli ipsius fulgores. Quem tene-
Luc. 15. rius complexus pater Familias, quam suum prodigum Filium, animo pœnitentem, corpore laceris pannis vestitum, ac in genua prouolutum? In conspectu eiusdem Dei, ob eius amorem, Sanctorum corpora siti, fame & æstu exaruerē, aliorum spiculis inhorruere, persequentium baculis, flagellis, alapis, vulneribus confecta & contrita: tantis ob amorem eiusdem Dei per-
Gen 22. pessionibus miti ingenio subiacuere. O quanta fœlicitate hinc corpora sua ad eorum principium, nempe Deum, reduxere Sancti, quum aliorum corpora voluptatibus constuprata, ab eius imperio diffugiunt, & in illud bellum mouent! profecto si quis oculis intueretur sanctum aliquem, disciplina & feruore charitatis corpus coercentem, non tantum illius animam diligeret, quinimo & corpus honoraret libenter: utpote Sanctitatis vehiculum, instrumentum, imo & Sacrificium, quod cum *Isaaco* libenter anima iubente, portat ligna ad se comburendum, permittit se ligari, dimittit se in genua, ut lætalem mortis ictum excipiat. O flores O gemmæ, O culmina in hac vita corporū humanorū!

12. Succurrere poterit animis nostris quæ perpeffi Dei Sancti, quod ad ipsorum corpora in tenebris carcerum, in pædore & squalore locorum, in sordibus naturæ a necessarijs desertæ, in tormentis, in carnificina. & in hoc genere neu minima censenda, quæ in sua corpora admiserē sancti, in lōginquas terras ad nationes Barbaras ultro peregrinantes cum *S. Francisco*, cum *S. Ignatio de Loiola* cum *S. Francisco Xauerio*. hoc sane iudicabimus, si itinerum ac viarum terra marique ab eis suscepta, incommoda, si inhospites & feros populos, quos adiere, cogitauerimus. quam ignobili ritu ab externis fuere læpius tractati isti virtutum heroës! ubi ipsis debitus ac natiuus honos pendebatur, ubi idoneus victus suppeditabatur? quinimo potius in illis natalium, scientiæ ac virtutum lumina splendores obruebantur plane sordibus contemptus & ignominia: & qui alijs frequenter cibos dedere, fame premi voluere. ex quo factum, ut iudicio, cælitus adprobato, Christi cultores existimarunt non solum exosculandas Sanctorum reliquias, & corporum exuias, verum etiam eis rebus impendendum cultum, licet vilissimis, quæ ad eorum corpora quoquo modo spectarunt. Hinc pronunciauit *S. Chrysostomus*, *Fimum, in quo sedebat Iob, omni tribunali regio esse venerabiliorem*. Conferant iam velim sua corpora quæ dapibus æstuant, quæ musco fragrant, quæ gemmis ardent, cum horum cor-

poribus, cum horum byssis retortis, tabernaculi vñbus cedentibus. o fungi! o adamantes!

13. Quam potens virtus, quæ res cæteris qui ignobiles, quod ad eam vtcumque pertinent, nobilitat ac illustrat! *S. Chrysostomus* discerens de Sancto *Iob*, ita fidelium morem suo tempore recolit: *Multi longam & transmarinam peregrinationem a terra finibus in Arabiam obeunt, ut finem illum cernerent & conspiciat terram deoscularentur, quæ illius victoris certamina & cruorem omni auro preciosiorem suscepit*. Atque in argumentum veritatis idem disputando, quo paganis credibilis nostra fides efficitur, dicit, sepulcrum *Alexandri*, aut vilius Imperatoris nequaquam eum honorem consequutum, quem *Romæ* & *Constantinopoli* delatum habet sepulcrum *Petri* & *Pauli* Apostolorum, imo adiungit, Imperatores, etiam deposito diademate, ad illud venerabundos accedere solere. æstimatio hæc facit omnino ad dignitatem virtutis, ad Sanctitatem gratiæ per Christum, quæ virtus expressa, ad magnitudinem meriti Christi, cuius illa gratia effectus, commendanda: quorum in nobis debiti respectus, præcipua ad ciuilitatem incitamenta, tamen si Protestantes virtutis hostes, gratiæ detractores, meriti Christi extenuatores, in fauorem barbariei, aliter sentire secum obstinarint. Hinc *S. Cyrillus* sermonem inferens de clauo, quo Christus crucifixus, posito in fræno *Constantini*, ait: *Equos regum clauo crucis exornari, quid aliud declarat, quam summam Imperatorum pietatem?* Imo humani corporis appendices, vtcumque ad virtutem relatas, religione sacrari posse existimarunt veteres. *Vigebat illis temporibus consuetudo*, ait *Plutarchus*, *ut qui ex Ephæbis excessisset, de comis Deo primitias darent*. Vnde quælo, apud Iudæos sacræ primæ fruges, & aliæ res externæ, nisi quia ad hominem referebantur, earum usu ad virtutem instituendum? inaurat itaque virtus omnia, ea miro decore venustat, ac veneranda nostris oculis exponit. hoc impulit *Constantinum Magnum*, ut deuote cicatrices orthodoxorum, locaque eis effossum oculorum oscularetur, ut narrant *Theodoretus* & *Cedrenus*. In huius ipsius rei argumentum, pius sensus inerat *Iustino* itidem imperatori, petenti ab *Hormisdæ* Papa sibi mitti *Sanctuarium* seu *Brandia*: vela scilicet ex lino aut serico, quæ Sanctorum reliquias tetigerant. *Sanctorum enim non modo corpora*, inquit *S. Chrysostomus*, *sed & ipsi loculi & monumenta spiritali gratia referta sunt*. Huius rei prototypum in sepulcro Christi Domini, cuius saxum fideli corde & ore amantissime *S. Paula* osculabatur, lambebat, ut recolit *S. Hieronymus*. Olim *Cæsar*, ut scribit *Plinius secundus*, cum esset ei allatum caput *Pompei Magni*, virtutes defuncti mente intuitus, *Illud plurimis & preciocissimis odoribus cremandum curauit*. Vide quam natura prona hac ex parte in cultum virtutis!

14. Et quidem hinc de Christi Domini meritis ac studijs, pro humano genere collatis, digna existit apud nos reputatio. Enimuero ex fructibus & effectibus, deuenimus

Exodi. 2.

Chrysost.

Hom. 5. ad

Pop.

Chrysost.

homil. 57.

Cyril. in c.

14. Zachaa.

Plutarch. in

Thes.

Theodor.

lib. 1. c. 11.

Cedren. in

Constantin.

Epist. Horm.

Tom. 1. Epi.

Rom. pont.

Chrysost.

homil. de

S. Ignat.

Hieron. de

obit. Paul.

Chrysost. ho.

5. ad. Pop.

Apol. 7.

deuenimus in cognitionem excellentiæ in causa eorum ac origine. Idcirco animaduertentes, Sanctos, qui propter iustitiæ puritatem in sanguine agni dealbauerunt stolas suas, qui gratiæ viribus Christi morte & sanguine comparatis, ad tam eximium gradum peruenere actionis bonæ, Sanctitatis ac gloriæ, valores operum Christi, ac eius bonitatis immensitatem ex eis colligimus. Fragilem aliquem hominem non solum in seipso carnis malitiam superasse, verum potius quasi mundi aduersas vires profligasse, provenire nequiuit nisi a diuino quodam robore inspirato, non nisi ab auctore veritatis ac virtutis. Quod si nobiscum reputemus contumelias, crudelitates, omniaque genera miseriarum a Sanctis perpeffa, eaque subinde conferamus cum illis honoribus, quibus in Ecclesia Dei modo illustrantur, nil dubitabimus pronuntiare cū S. Chrysostomo, fidem Christianam quæ illos ad tantum fastigij a tanta ab illo opprobrij euexit, diuinam esse ac veracissimam. Hinc etiam vel idiotæ ipsi apud nos docti & a Christo actorum in sua Ecclesia intelligentes euadunt. Etenim Sanctorum præconia, signa, & honores eis indicant, quales in vita fuerint, iuxta ac quam Christus in eisdem fortis existerit. non in verbis nudis, sed in factis expressis capiunt inde notionem meritorum Christi, & illius inter homines in agro huiusce mundi, per omnia tempora voluti decurrentis agriculturæ ac messis. Postremo, cum Sancti in æterna illa luce iucundati, nostri cura teneantur, sintque nobiscum eiusdem Ecclesiæ membra, & erga nos charitate accensa ac coronata flagrent, omnino existimandum, ciues, qui illis honores soluunt, fore ipsorum votis & precibus, in negotiis istius vitæ plurimum fælicitandos. Facile cadunt ab illis fauis, liquore turgidis, ab illis Christi cincinnis, vt ait S. Paulinus, rores mellei, ab illis fornacibus prono impetu eiaculantur, ad nos scintillæ; ab illis amatoribus calentissimis amoris impressiones insignes decidunt vberimæ. Certe defunctorum anima, inquit Plato, apud Eusebium, virtutem quandam habent, qua vel post mortem rebus humanis auxiliantur. De Hieremia traditum fuisse & creditum ludæi contendunt, et Machabæorum liber retulit, ipsum post mortē, Orare pro populo. Ob hanc causam, Sanctorum reliquijs parcendum omnino duxit vel immanissimus Scitha Alaricus, Romam deuastaturus. Nam cum eius milites immensam prædam rei sacræ egissent, vt narrat Cassiodorus, Apostoli Petri vasa cum suis deferentibus excepisset, mox vt rei causam, habita interrogatione, cognouit, sacris liminibus deportari deferentium ipsorum manibus imperauit: vt cupiditas, quæ depraedationis ambitum admisserat scelus, deuotione largissima deleter excessum. Similem Carthagini Sanctorum cultum describit Victor Vticensis. Protegam hanc ciuitatem decebat Deus, propter me, & propter David seruum meum. David, inquit Chrysostomus, mortuus est, & merita eius viuunt. Hi sunt, inquit Theodoretus, veri hominum duces, principes, propugnatores, custodes, per quos a nobis infortunia auertuntur, proculque arcentur quæ a demonibus inferuntur mala. Eorum nomina nobis imposita: quin etiam nascentibus Filijs ea

imponi curant: ita custodiam illis tutelamque fortissimam comparantes. Meminit idem templorum Sanctis dicatorum. Supra martyres vero templa conspicua cernuntur, magnitudine præstantia, omni præterea ornatus genere variata, splendoremque quodammodo pulcritudinis suæ late fundentia. Meminit etiam votorum eis de more nuncupatorum: Nam alii quidem oculorum, alii vero pedum, alii porro manuum simulacra suspendunt ex argento, aurove confecta.

15. Enimvero relatu mirum, quantam potestatem sit Deus suis Sanctis largitus. Cum Deus iam esset in procinctu quasi ad exercendam suam iustitiam vindicatiuam in populum Hebræum ob eorum peccata, intuitus Moysen pro eodem populo misericordiam & indulgentiam implorantem, ei dixit, *Dimitte me vt irascatur* Exod. 32.

furor meus contra eos. quanta vis sanctitatis in Moysi, quæ Dei brachia quodammodo a feritu cohibuere! O Dei amorem in Sanctos, qui in eis fabricatus aurea & pretiosa vincula, quibus ipsemet constringatur, quibus ludat victus in orbe terrarum & diliciæ eius, esse cum Filiis hominum! In quæ verba Exodi hæc S. Augustinus Sap. 1. commentatus, *Dimitte me: Ac si diceret noli eos diligere, & conteram eos, quia ne id faciam, dilectio tua in illos, intercedit.* Hinc Filius Dei tantum detulit Sanctis, vt maiora miracula ab eis patrari voluerit, quam ipsemet patrauit: *Opera quæ ego & ipse faciet, & maiora horum facient.* Adeo excellenti effectu voluit se Deus in sanctis exprimere, vt dii quodammodo inde apparuerint, hoc est valde similes & adfines. Deo. si ergo vnum quodcumque agat secundum eam virtutem, qua actu est præditum, mirum non fuerit, Deum per sanctos magna efficere, ac eisdem magnam viam inesse ad agendum, quandoquidem actu & præstantia Deo simillimi: quippe in quibus sanguis Filii Dei, quod ad modum gratiæ, & donorum, abundauerit: in quos cælum desuper cum affluentia rorant, & ipsi copiose in terra dedere fructus suos. Isa. 45. *Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis* Psal. 104. *nolite malignari.*

16. Ex hoc ritu pietatis, dignitatem virtutis animis metimur, ac consequenter assurgimus in magnam æstimationem sanguinis Christi simul ac gratiæ diuinæ, a qua virtutum opera in Sanctis fluxere: iuxta ac meritorum Christi, a quibus eiusmodi gratia profecta. Hoc egregie elucidasse visus Sanctus Ambrosius, qui cum rationem reddat cultus nostri reliquijs Sanctorum exhibiti, tum illum ab idololatriæ fæda nota, quam exinde prophani gentiles nostris nominibus inferebant, discreuit. Honoro, inquit Ambro. Ser. 14. de SS. Nazari, & Celæ. *in carne martyr exceptas pro Christi nomine cicatrices. Honoro per confessionem Domini sanctos cineres. Honoro in cineribus semina eternitatis. Honoro corpus, quod mihi Dominum meum ostendit diligere, quod demones reuerentur, quod Christus honorauit in gladio, quod cum Christo regnat in cælo. Istius itaque cultus causas refert Sanctus Ambrosius in nobilitatem virtutis, in præstantiam gratiæ, in splendorem cælestis præmii, in*

dæmonum

Chrysost. ho.
mil. quod
Christus sit
Deus

Paulin. Ep. 11

Euseb. li. 12.
præpar. c. 1.

2. Math. 15.

Cassiodo.
li. 12. Ep. 20.

Victor. lib. 3.
Isa. 37.

Chrys. hom.
2. in psalm.

50.
Theodoret.

lib. de mar.
tyr.

Augustin.
quest. 149.
in exod.
Ioan. 14.

Isa. 45.
Psal. 104.

Ambro. Ser.
14. de SS.
Nazari, &
Celæ.

demonum horrores. Etenim aliquando a deo sancti Babilæ reliquæ Daphniticum diabolum compreslerant, uti fassus, se non posse

Chrys. de 5. responsa dare potentibus, quamdiu prope iacerent illius Martyris sacra exuviae, ut recolit Babil. Rufin. lib. 1. c. 35.

S. Chrysostomus: ac inde probat, Christum fuisse Deum, quandoquidem in suorum demortuis corporibus tam potentē. Opinio virtutis & in ea Sanctimonie commovit animum S. Helena, ut locis sacris in palestina venerationem deferret.

Euseb. lib. 3. de vit. Constant. cap. 3.

Ac postquam, ait Eusebius, locis in quibus Servatoris erant impressa vestigia, debitam venerationem adhibuerat, idque convenienter prophetico Sermoni, dicenti, Adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius, pietatis sua monumenta, quibus post se relictis, posteris hominibus prodesse statim fabricari aggreditur. Eximiam virtutis formam ac divinam vim secum expendens Theodosius Iunior, eiusdem amore & admiratione incitatus, honorem detulit vel vili cuiusdam Sancti viri palliolo seu sacco, ut commemorat Socrates. Fertur præterea saccum, quo Episcopus Chebrorum, qui Constantinopoli obierat, indutus erat, quævisse, eamque quantumvis sordidatum induisse: persuasum nimirum, se aliquid ex mortui Sanctimonie inde percepturum. Quid ergo aliud moliantur huic pietati aduersantes, quam ut eo virtutis momentum extenuant, gratiæ ac meriti Christi valores debilitent: demonum autem potestatem amplificent?

Socra. lib. 7. Hist. cap. 22.

Tum de corporibus Sacris fauilla, Et persusa mero leguntur ossa, Quæ raptim sibi quisque vendicabat Fratrium, tantus amor domum referre Sanctorum cinerum dicata dona, Aut gestare sinu fidele pignus.

Pruden. in Carm. de S. Fructuoso mart.

17. Quod etiam religio sit veluti condimentum vitæ Gymnasticæ, iuxta ac fomentum facræ ac civilis charitatis, inde venit Catholicos multiplici festo eam exercentes in Sanctos, iucunditatis plurimum inde haurire, simulque occasiones sæpius arripere diuinioris & amantioris cū alijs necessitudinis. Delectat eos feratio multiplex a laboribus: Cæremonia Ecclesiæ, conuiuij interdum hilaritas, societatis Fraternitas, vestium nitiores, Sanctorum spectatæ virtutes, veluti in horto diuersi flores, eorum animis admirabilem ingerunt voluptatis sensum. Licet enim, ait Seneca sine luxuria agere festum diem, cupido eorum facta assequendi, aut imitandi, immensa quadam voluptate eorundem studia vertit. Martyres nostri, inquit S. Augustinus, quorum natalitia celebramus, sanguinem suum propter hæc credita, nondum visa suderunt. Natalitia Sanctorum cum sobrietate celebrate.

G. egor. lib. 1. Ep. 7.

18. Ac inter alias formas honorariæ æstimationis, quas Sanctis exhibemus, ea vna, quam in eorum signis & imaginibus constituimus. veteres Romani, ex suis virtutum facinoribus incliti, quæ in bello præclare gesserant, ea in tabulis depicta, dum triumpharent, populo ostēdebantur, ut recolit Plinius Secundus. Paulus Æmilii Rerum gestarum ordinem in tabula pictum publice posuit. in quem finem Romæ hodierna die cernuntur plurimæ tabulæ marmoreæ, nobilium virorum gesta explicantes. Enimvero haud minus æquū, Christi sanctis poni tabulas

Augustin. in psalm. 88. pa. t. 2.

Plin. secund. lib. De vir. Illust. ca. 56. Alex. Neopoli. li. 6. c. 6

& imagines, quæ eorum virtutes quodammodo depictas posteritati commendent celebrandas. an non indigens huius ritus nostri generis condicio, cuius memoria & affectus a rebus sensui obiectis dependent? an non hoc meretur Sanctorum dignitas, quæ supra apices veteris Romæ eminentior, clarioribus actionibus eluxit? Depinxit se Deus creaturarum nobis propositis notis, quarum inspectu in eius notitiam & cultum induceremur. quamobrem ergo, historiarum contextu, & imaginum viuis figuris non erunt a nobis Sanctorum præclara munera exprimenda, vnde in eorum notitiam, amoremque magis prouocemur? Mos fuit olim Ecclesiæ Christi, honores titulorum Sanctis consecrare: contra diaboli ingenium tales honores impedire. En coriphæū protestantium! Malij genij hæc voces in rabiem acti contra S. Vincentium Martyrem, ut capit Prudentius:

Iam nunc & ossa extinxero,
Ne sit sepulcrum funeris;
Quod plebs gregalis excolat,
Titulumque figat Martyris.

Prud. carm. de S. Vincente

19. Protestantes autem, cum opprobrio in Christi merita, cum rebellione in ipsius Ecclesiæ, cum flagitio in Sanctimoniam, cum detrimento in fidem, cum clade in religionem, huic ex more nostro cultui Sanctorum, veluti turbine acti, aduersantur. Ecquid miri si honores Sanctis detrahant, postquā omnem sanctitatem suis dogmatibus e modio abstulerint! Nos iustitiam siue ex opere operato Sacramenti, siue ex opere operantis contritionis ac Dei amoris, constituentem, pronunciamus, eam peccata quantumvis in altum animi impressa, perpetuo expungere au delere. Ut ita definiamus, nos compellit sacra Scripturæ auctoritas, quæ iustitiam Christianam appellat lucem tenebras exigentem, aquam & Christi sanguinem, omnesordes eluentem: renouationem interiorem, hominem a statu peccati, ad statum filiorum Dei transferentem: dealbationem, vitiorum deformitates auferentem: semen Dei & gloriæ, semen puri fructus, semen diaboli eiiciens: pulcritudinem, omnem malefacti intortam, nigramque speciem exterminantem. Ex quo, merito lætantur orthodoxi, cogitantes se acceptæ iustitiæ beneficio tantis malis scelerum penitus exutos & liberatos. Non a nobis hæc vitia separata, alicubi alibi erunt, sed in nobis sanata, nusquam erunt, ut ait S. Augustinus. hoc beneficium a Christo nobis donari inficiantur Protestantes, ac dicunt, omnia peccata, quod ad reatus, maculas, ac dedecora, superesse iustificationi: solum in gratiam Christi per fidem apprehensi, credentibus non imputari contendunt. ita sentiunt, quoniam volunt iustitiam in Sanctis non esse formam in eis inhaerentem, sed externam duntaxat Christi iustitiam forinsecus illis imputatam: quæ quod non adficiat animas eorum, eas purgare nequit aut expiare. Ex quo etiā sequitur, nullo modo, quod ad rem ipsam, Sanctos esse iustos, solide & expresse in eis manentibus delictis, sed iniustos potius ac Deo odiosos. Non enim potest homo iustus esse alterius iustitia, magis quam doctus alterius do-

Ioan. 3. Ephes 5:

1. Ioan. 1. a

Augustin. li. 2. con. lul. c. 5. in Ench. c. 15. 16.

Caluin. 2. Inst. cap. 6. sect. 24. V Viraker. l. 3. de peccat. oriū. cap. 23.

eterna, innocens alterius innocentia. Et quod attinet ad Sanctorum in vita actiones, omnes volunt esse peccata mortalia. Deus bone, horum calculis in quo demum statu Sancti & filii Dei? quo charactere conspicui & quo charitate præclari? Num Sancti, qui nedum iusti? Num Sancti, qui nedum expiati? nū Sancti operatores, qui in singulis operibus mortaliter deliquere, eisque plus contaminati, quanto ampliori eorum copia bene viuentes redundarunt? Ergo Sancti nullibi sunt: eorum solum vanum superest nomen, chimæra & imaginationis ludibrium restabunt. Num isti fructus crucis, num non alia Sacramentorum effecta? Num Christus inter homines inutiliter, imo perniciose laboravit? Vide, ad quanta mala, a contemptu Sanctorum, dilapsi Protestantes!

August. Tra.
26. in Ioan.
De Grat.
Chr. cap. 31
De peccat.
mer. c. 9. 10
Rob. Abbat.
Defension.
pag 401.

20. Cum autem nos absurdum ducamus, & parum congruum valori meritorum Christi, homines per ipsum iustos reddi ipsiusmet iustitia forinsecus illis imputata, & nō potius charitate diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum habitantem in nobis, ita quidam Minister Anglicanus respondit, idque cum duplici in Christum blasphemia. *Christus cum non esset peccator, nostri tamen causa reputatus fuit peccator: nempe propter illa peccata, quæ erant in nobis. pari modo licet in nobis ipsi iusti non simus, nihilominus in gratiam illius, & propter iustitiam, quæ erat in ipso, iusti habemur.* Dico infame hoc antichristi mancipium, duplici blasphemia sanguini, & personæ Christi conuiciatum. Sanguini quidem, quandoquidem illius valori, quod ad effectum iustitiæ in nobis, sermonis proprietatem & rei veritatem ademerit. Cum enim Christus neque proprie, neque rei veritate erat adulter, fur, homicida, blasphemus, aut ex vilo peccato factus in oculis æterni patris damnabilis, siue odiosus, ita neque nos proprie & in rei veritate per eius sanguinem reddimur iusti, aut a peccatis liberati, cum tamen dicat spiritus sanctus: *Si filius vos liberavit, vere liberi estis.* personæ autem eiusdem Christi, coniuratus iste in eum sub Antichristo hostis detraxit; quandoquidem pronunciare minime exhorruerit, Christum Dominum eodem plane sensu ac tenore sententiæ esse peccatorem, & omni genere criminum fœdatum, quo nos per eum iusti, a peccatis mundati, & sancti exhibemur. Fuit ne Christus a Dæmone aut a suo patre sic vitiorum sordibus collutus, sic deformatus, sic damnabilis, ut nos iusti, in eius sanguine loti & expiati? Tu, tu, ferale hominis spectrum, pro Antichristo tuo agis, dum Romanum Pontificem eo nomine traducis, an Romanus pontifex vnquam sic aduersatus Christi sanguini & eius personæ, ut tu blasphemus!

Ioan 8.

Psal. 2.

21. Si in hac re sequutus fuisset Ecclesiæ Traditionem, qua ad Scripturam recte exponendam iuuaretur, intelligere potuisset, duplici modo factum fuisse Christum pro nobis peccatorem, aut suscepisse in se nostra peccata. Primo quidem, quatenus publica persona & caput generis humani, suorum membrorum verba usurpauit: *Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me & longe a salute mea verba delictorum meorum.*

Deinde hoc ipsum significauit, portando, ut ait Rom. 5. Apostolus, peccata nostra *in corpore suo*: quod S. Augustinus, sic interpretatur: *Christum pro nobis peccatum fecit Deus, cui reconciliandi sumus: hoc est in Enchir. cap. 41. De peccat. mer. cap. 32. E-pist. 120.* Sacrificium pro peccatis, per quod reconciliari valeremus. Cum itaque iustitiæ infusæ veritatem, & in actionibus virtutum dignitates, ex quibus in hac vita sanctitas conflatur, inficiati sint Protestantes, nihil miri si Sanctos in cælis minime suspiciant, aut eos parum faciant.

22. Imo ad eorum dogmata consequens, nedum in cælis ipsis adimi Sanctis suorum peccatorum næuos, quod sic ostendo. Non aliunde putandum, expelli iniquitatem, quam iustitia & eius rectitudine, ut Scripturæ differunt, quæ hanc vim iustitiæ adscribunt. Cæterum Protestantes non aliam credo, admittent in beatis iustitiam, quam quæ ipsorum erat dum viuerent; neque aliam præstantiorem dabunt ea, quæ Christi Domini. nam si iudicijs ipsorum iustitia inhærens hic in terris repugnet gratiæ Christi & eius iustitiæ, similiter repugnabit eisdem eadem etiā in cælis. hæc vero, vel ipsis testibus, in terris nequiuert omnino peccata exturbare; ergo neque in cælis ea eiicere poterit. Desinat ergo imposterum mundus admirari causam, ob quam Protestantes renunt honores concedere Sanctis, cum eos falsos habeamus non esse villo Sanctos; sed omni Helena vel Iphigenia personas magis inanes & umbratiles. Cum ciues perceperint in hunc ritum extenuari virtutem, vitæ honestatem, iustitiam, morum sanctitudinem eleuari, nullo studio aut cupiditate eorum ducentur: quinimo etiam Christum Dominum, utpote auctorem & propagatorem inanitatis cuiusdam, adeoque voluptatis patrum, parui habere minime dubitabunt. Si quem sanctum nuncupatum audiuerint, vel ad nominis sonum illico ridebunt. quorsum dicent, in carne & sanguine sanctitudinem requiramus? omnia ibi sordent, omnia constuprata etiam in renatis iacent: aut omnes sancti, aut nulli. hac dogmatis barbarie, immaniore aliquam crederem haud posse inueniri.

23. In istis itaque rebus eo Protestantum errores perniciores, quo circa fines humanæ vitæ occupantur, & illos fœditate doctrinæ corrumpunt. Finis est bonum honestum, quod actioni virtutis obijcitur. at negant hunc finem actionibus studiosis bonitatem impertiri. Finis itidem bonum delectabile, in quod scelera omnia destinantur. Verum hunc finem inficiantur, reatum noxæ aut damnum iustitiæ incutere in gratiam assertis, aut credentibus. forma iustitiæ pariter finis, in quem certæ animæ dispositiones progrediuntur. cæterum hunc etiam finem oblitterant, negantes eius in anima inhærentiam, aut vim ad expellendum peccata. Infernus similiter finis, quo misere peccatores tendunt. nihilominus hunc finem etiam deprauant, minime in fidelibus ex eius adpectu sensum timoris adprobantes. Denique finis est cælestis beatitudo, in quam progrediuntur omnes vires & motus humani. hunc itidem finem varie denigrant. nolunt hoc fine Sanctos nobilitatos, a superstitibus honorari: illos nostrarum rerum

Arist. lib. 1.
Ethic. cap. 1.

Concil. Tri.
Sess. 6. ap. 9.

rerum nescios, vel in tanta gloriæ luce, constituunt. Quamobrem te Bone Deus, iuxta ac Sanctos tuos verbis Ecclesiæ, sponsæ tuæ, oro:
*Gentem auferre perfidam, credentium de finibus,
Vt Christo laudes debitas persoluamus alacriter,*

24. Cæterum vero hi ipsi Sanctorum detractores, in immensum adulationis soluuntur erga illos magnates qui ipsis fauent. Iconoclastæ, seu Hagiomachi, eorum parentes, Reges & Imperatores adeo sublimes dixerunt, ut iura diuina illos nullo modo valeant attingere. Quidam apud nostros de Regina Angliæ quondam, Elizabetha Bolena disserens, in hæc verba perorauit: *Hæc orbi terrarum tantam lucem regie virtutis splendore affundit, ut iam omni laude maior sit, & adoranda non adornanda videatur.* Sanctorum Martyrum, Episcoporum, Monachorum, Virginumque virtutes, castimonie, ab isto terrægrapho in nostræ Insulæ sua descriptione passim cum ludibrijs traducuntur: Interim vna Elizabetha non adornanda stilo, sed cultu adoranda ab eodem proponitur.

Theoste. in
vita studi. g.

Camd. præf
Britan.

Ouid. lib. 2.
Trist. Sand.
de Schism.
Cicero. lib. 2.
de legib.

*Si sciret Matris odisses iure Sorores,
Numina cultori perniciofa suo.*
Nam illud, ait Cicero, vitiosum Athenis, quod Cylonio scelere expiato, Epimenide Creta suadente, fecerunt Contumeliæ fanum & impudentiæ: virtutes enim non vitia consecrare decet. atque vetus stat in Phalario Febris & altera Exquilis male fortune, detestatur. quæ omnia eiusmodi repudianda sunt. Num adoranda, quod sacrilegio incesta, contra animi sententiam sub auspicijs regni iurauit, se religionem Catholicam Romanam defensuram, illasam in omnibus seruaturam, quam postea Ecclesiarum direptionibus, & crudis cædibus expugnauit? Num adoranda, te precor, quod infinitis iniurijs Heroicæ Memoræ Regem Hispaniæ Philippum secundum laceffuerit, adeoque immeritum, & illius malefacta plurimis annis patientissime & generoso animo dissimulantem? An adoranda, quod in Gallia subditos contra regem sæpius excitavit, corroboravit: & a perdueilibus diuenditos portus occupauerit? Adorandam ne censes, quod Regiæ Scotiæ Maria Stuartæ, etiam iure Angliæ tunc Regiæ, ac suæ Dominiæ, ceruices plusquàm seruli manu resciderit? Crudelium parentum proles ipsa crudelior: Libidinosorum libidinofior a te adoranda!

Senec. hipo.

Diua non mihi generata Ponto.
Habeas hanc quam in tuos Fastus referas adorandam: Nos vero illius memoriam, non solū quod ferme centum sacerdotes religionis ergo publice mactarit, sed etiam propter alia cruda incestaque eius scelera, cum sequente posteritate detestamur:

Ouid. lib. 5.
Fastor.

Sanguine phareta spargitur ara Deæ.
Elizabethæ isti Δεδοί quam olim apertis proditionibus & conuitijs in Stuartos infestis? quam modo latentibus consilijs in eisdem Maleuoli Nocuius serpens siue sibilat, siue lateat.

25. Hoc inter alia multa, haud obscuro constetit seditioso facinore, quod anno superiori, dum Princeps Carolus esset in Hispania, in Ecclesia Sancti Petri Londini perpetrarunt. grauitate itaque offensi, quod Princeps iussit in Hi-

spaniam; adeoque subueriti, ne matrimonium inter ipsum ac filiam Regis Hispaniæ, Dominam Mariam, causa futura esset libertatis alicuius in Anglia quod ad Catholicæ Religionis professionem, famosum libellum, ut mihi hic Brugis narrauit Comes varuicensis, varias criminationes in Regem Iacobum ac illius regimen continentem, posuere in manibus statuae sepulchralis, Elizabethæ defunctæ olim positæ, eam tanquam Diuam in cælo eo compellantes, ac veluti Numini suas querelas exponentes. postmodum vero diuinum scilicet a sua Diua responsum, idque eiusdem manibus ipsis porrectum, inuenere: in quo omnia arma, tragædias, tumultus, odium Regis sonabant. etenim hoc pacto feralem illius faminiæ memoriam, in pacem publicam, in Regis ipsius vitam, contumeliosissime ab inferno excitarunt. Hinc intelligimus, qualis illa Diua, quæ pro Rege Iacobo, & prole regia intercedat.

26. Imo ex hoc vno pro Catholicorum ritu consistit maximum præiudicium in Protestantes: nempe quod Catholici Sanctorum solemnibus diebus, numero haud paucis, sæpius sese auocant a negotijs istius mundi, ac consequenter acrius ac frequentius diuina contemplantur quam Protestantes eas auersati, proinde eisdem istis magis pios & spirituales reperiri. Hoc argumentum ita carmine expressit S. Paulinus:

*Quod si mista seges tribulis mihi germinat, & cor
Incultum stimulat terreni spina laboris,
Vel Festis Domino studeam me offerre diebus,
Vel pro parte mei tanquam consinia vitæ,
Corpore ne toto trahar in consortia mortis.*

Paul. Nat. 9.

An non ergo in spiritum Christiani hominis coniurati hostes Protestantes, qui harum solemnitatum dies attribuere volunt curis sæcularibus, imo ludorū nugis potius quàm rerū diuinarū contemplationi, quam animi & corporis sequestrationi a rebus vanis adeoque noxijs istius mundi quorum ritus plus obsecro, confert ad amorem Dei, ad spiritus perfectionem?

CAPVT XIX.

Defunctorum religiosa sepultura, ac pro eorumdem refrigerio superstitum suffragia, sanctimonie & ciuilitati plurimum prosunt; quantumuis Protestantes in vtriusque detrimenta, tantam in nobis pietatem vituperent.

Eremonia, quam in funerum exæquijs exercet Ecclesia Catholica quod ad speciem externam, non tam ciuili apparatu constat, utpote atratis vestibus, carminibus, quam sacro, eoque tria significante: corporum nimirum resurrectionem, animæ defuncti in purgatorijs locis expiationem: demum in æterna requie, quam precatur, illius sælicitatem. Huiusmodi sunt sacrificium altaris, accensa lumina, odores, psalmodia, cōceptæ orationes, & similia pietatis apud nos instrumenta. Et quantum ad corporum resurrectionem, licet eam ignorarint veteres, & Philosophi in vniuersum negarint,

negarint, nihilominus naturæ instinctu, dum funebria celebrabant, illius significationem aliquam dedisse videri poterunt. Apud omnes diuum quid habitum, suos vita functos sepultura priuari, a feris, auibus aut piscibus eorum morticina deuorari. Inde apud *Homerum* vel *Iuno* ipsa orat *Iouem* pro sepulcro *Sarpedonis*.

Hom. Iliad
16. 23.

Thebaid.

Calliod. lib.

2. Ep. 22.

Alex. Neap.

lib. 3. cap. 2.

Spartian. in

vero. Sult.

in. Neron

Plin. lib. 2.

Ep. 7.

Plin. lib. 2.

Ep. 10.

Tob. 1.

Virg. Æneid

6.

1. Cor. 2.

Non alias vltum Cadmeia pabes

Insurgunt stimulis quam si turbata sepulcris

Ossa vtrum monstri que data crudelibus vrna.

Τὸ μὲν τὴν εὐχὴν τὴν τὸ γὰρ γέγονε ἐπὶ τῶν δαμόνων

Tumuloque, cippoque: hic enim honor est mortuorum.

Hector ab *Achille* deuictus, adhuc sollicitus fuit, pro sepultura.

— Ut igne me

Troiani & Troianorum uxores dignentur mortuum.

Imo putarunt veteres, ad animæ quietem conducere religiosam sepulturam. Nartat *Plinius* Secundus, concubia nocte sibi vigilanti ac cōmentanti apparuisse spectrum, ex ossibus meris compositum, visu horrendum monstrum cathena ferrea circumdatum. quod cum ab ipso postea recederet, cumque quodammodo inuitaret ad sequendum, pergens post illud, vidit in certum locum aræ extra ædem in humum descendisse. subinde notato loco, dilucescente die cum curasset terram ibidem effodi, inuenit ibi hominis cadauer illa ipsa cathena, sicut noctu viderat, vinctum. iusta deinde fieri postquam procurasset, ab infestatione omni manium domus illa quieuit. Refert *Homerus* animam *Patrocli* propter sepulturæ defectum, in æde quadam inquiete admodum oberrasse. Honoris autem causa, ad exemplum *Tobie*, etiam inter maxima pericula, Sanctorum corpora pij nostræ professionis superstites, sepulturæ mandarunt: vt passim refert historia Ecclesiastica. Imo veteres, licet corporum Resurrectionem non crediderint futurā, nihilominus opinione ducti virtutis, cui viua aliquando strenue operam nauarant, ritu honorifico ea sepelierunt: vt pote ingentem vim aromatum funeri iniicientes, ac a busto relictā ossa preciosis urnis condentes.

— congesta cremantur

Tburea dona, dapes. fuso crateres oliuo.

Postquam collapsi cineres. & flamma quieuit,

Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam,

Ossaque lecta cado textit Chorineus abeno.

Romani qua floribus quotannis sparsis, qua aromatibus, studebant corporum ex morte clades quodammodo reparare, & id nescij prælagire, quod in cælo floridum, odoriferumque, morte ac putredine vel inuitis, futurum.

2. In baptismo, quo ingredimur in Ecclesiam Christi, tria de nobis profiteamur. primum, mors quædam est, cum sepultura ei adiuncta. proinde in mortem cum Christo baptizamur omnes, ac sepelimur, vt ait Apostolus, in aquas immersi: vbi peccato & mundi gloriosis rebus quodammodo morimur, & ab eisdem abscondimur. alterum, animæ vita est, quæ iustitia, hausto veluti ex aquis vitali spiritu, continetur. postremum corporis Resurrectio: quatenus instar solis vespere occumbentis, ex aquis emergimus

in lucem melioris æui & condicionis. Sepultura autem apud nos, repetitio est quædam expectatæ Resurrectionis: cuius proinde spem ingerit, cuius formam sua cæremonia repræsentat. Ob hanc causam non consumimus defunctorum corpora funestis ignibus, quod Græci & *Hom. Iliad.* Romani præstitere, sed potius ad ritum Iudæorum, ita accommodamus funera, vt iam ad resurgendum parata omnino videantur. Proinde apud *Minutium Felicem* Ethnici dicebant, Christianos tam busta, quam templa refugere. *Verterem & meliorem* inquit, consuetudinem humandi frequentamus. Reseruatis vt allerebat *Cæcilius* de nostris, vnguenta funeribus. Christiani, ob honorem deferendum corporibus defunctorum, ea aromatibus insperla, iuxta ac vnguentis delibuta, tradebant aliquando sepulturæ. ob quam causam conquerebantur Ethnici, sibi inde Romæ de fuisse requisitam copiam fumigationum, quæ Deorum signis impendenda. Si Arabes queruntur, ait *Tertullianus*: sciant Sabæi, plures & *cap. 42.* riores suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam Dijs fumigandis. qui mos sepulchralis sollemnitis perpetuo ab Apostolicis temporibus durauit in Ecclesia, neque vlli eidem infesti præterquam hæretici, inter quos Ariani in Africa, vt scribit *Victor*, cum causæ existerent ob quas Catholici defuncti, eiusmodi funebri religione priuarentur, dedere eisdem Catholicis superstitionibus iustam rationem deplorandi: *Quis vero inquit sustineat sine lacrymis recordari, dum perciperet nostrorum corpora defunctorum, sine solemnitate Hymnorum cum silentio ad sepulturam perducere?* Hinc barbariei notam inurimus Tartaris, de quibus *Agathias*: In capsula aliqua, vel in loculo condere, vel etiam in terra obturare, neutiquam fas est. Improbamus etiam Hircanos, Bactrianos, & cum illis *Plutarchum* hac ex parte. *Theodori*, nihil interest, humine an sublime putrescat. Sepultura isthæc scithis beata putatur. Canes Hircanorum, Bactrianorum volucres cadauera præscripto legum vorant, vbi feliciter vitam finierunt. *Senecam* porro, vt durum nostræ sortis æstimatorem, repellimus, qui affirmat, non magis spectare ad animam, An illud ignis exurat, an fera distrahant, an terra contegat, quam secundas ad editum infantem. Humanior certe *Ouidius*:

Est aliquid, fatoque suo, ferroque cadentis,

In solida moriens ponere corpus humo,

Et mandare suis aliqua, & sperare sepulcrum:

Et non æquoreis piscibus esse cibum.

Etiam extreme afflictos veteres, certa spes sepulcri vt cumque solabatur.

Sanctas parentis conditi sedes age,

Stude subire. Fata si miseros iuuant,

Habes salutem: Fata si vitam negant,

Habes sepulcrum.

Constantinus Magnus spiritu imbutus primitiæ Ecclesiæ, sibi sepulcrum destinavit Constantinopoli prope Reliquias Apostolorum *Petri & Pauli*: quod animæ suæ saluti, postquam e viuis excesserat, salubre esse voluit: scilicet, vt scribit *Eusebius*, Incredibili fidei propensione prouidens, cum iam corpus suum communem cum Apostolis appellatorem post mortem participaret, fore vt defunctus quoque præcationum, quæ ibidem essent ad Apostolorum gloriam

Minuit. Fæl. in. Octau.

Tert. Apol. cap. 42.

Victor. de perseq. vād. fo 3.

Agath. lib. 2

Plutarch. li. de vituosit.

Senec. ep. 62.

Ouid. lib. 1. Trist. Eleg. 2.

Senec. Tro.

Euseb. lib. 3 de vit. cōst. cap. 41.

gloriam offerenda, particeps efficeretur. si tunc temporis illi sepulcro Apostolorum adstitisset aliquis Calvinista, vidissetque accessu & orationibus fidelis populi ibi honoratos in suis Reliquijs Apostolos illos, iuxta ac fufas eiusdem populi preces pro anima iam defuncti Imperatoris, quomodo in eo sathanas fuisset stomachatus, quomodo pios superstitionis, & idololatriæ accersiuisset, quomodo Ecclesiā tunc Catholicam condemnasset! Nihilominus, vt narrat idem

Euseb. lib. 4
De vit cōst.
cap. 71.

Theod. lib.
5. Hist. c. 26

Eusebius: Iam populus cum sacerdotibus non sine lacrimis & sane magno cum gemitu, preces pro anima Imperatoris Deo fundebant. Hunc imitatus alius Imperator, Theodosius iunior: is enim teste Theodoro, ad presentiam Reliquiarum S. Crisostomi, preces Deo obtulit, quo motus veniā largiretur peccatis sui defuncti parētis. nū hæc exorcismi in Protestantum spiritus, dæmone plenissimos?

3. Multiplex quidem ex hac nostra pietate in vitæ mores redundat vtilitas: eaque cum sit nobis propria, aliarum sectarum studia, quod ad hosce effectus, longissime excedit. Manichæi funus optabile duxere, in quo corpore, vtique a malo Principio propagato, & ab illo prouenientibus innumerus incommodis, liberarentur.

Plut. Conf.
ad Apoll.
Plut. lib. de
vita stoic.

Bella, inquit Plutarchus, seditiones & pugnas nulla alia res excitat, quam corpus & eius cupiditates, & alibi: Non enim foras duntaxat, vt mare, ita corpus etiam tempestatibus & procellis potest exagitari, sed plus turbarum, earumque maiorum intus alit & infert. In eandem sententiam hæc S. Ambrosius: Caro nostra diuersis agitur fluctibus, & frati modo fluctuat passionibus, quibus huc atque illuc tanquam super undas molestiarum suarum, nunc fame, nunc siti, nunc cupiditate, nunc gaudio, nunc dolore iactatur.

Ambr. lib.
de Noe &
arca. cap. 15

Seneca, ep. 55
65.

Porro Philosophia veteres docuit, non timendam mortem, sed optandam potius; quippe quæ corporeos artus, veluti animæ vincula dissoluat, quo mens subinde perfectius rerum diuinarum præsertim notiones, obstaculis soluta, assequatur. Nam corpus hoc, inquit Seneca, animi pondus ac pena est: premente illo urgetur, in vinculis est nisi accesserit Philosophia, & illum respirare rerum naturæ spectaculo iusserit, & a terrenis dimisit ad diuina. Eadem admonuit, neminem exacta hac vita manere aliquod malum, sed in stellis potius mansiones ac delicias: quam felicitatem Romani suis floribus defunctis obtabant, illique sua opinione acceptæ applaudebant.

Manibus date lilia plenis.

Spartian. in
vero.
Suet. in Ner.

Purpureos spargam flores, animamque nepotis His saltem accumulem donis. Suetonius hæc de Nerone mortuo: Non defuerunt, qui per longum tempus vernis, astiuisque floribus tumulum eius ornarent, ac modo imagines prætextatas in rostris proferrent.

4. Cæterum hæc, cum Christianis in funere collata significationibus, ad consolationem, ac ciuiles mores parum facere videbuntur. Affirmat vero S. Augustinus, inter cætera commoda a cæremonia sepulcrali & oratione pro defunctis, hoc vnum, quod Qualescumque consolationes uiuentium sint. Imprimis corpus defuncti efferimus, non vt nudam molem, sed vt animæ sociam substantiam, ac singulare ad virtutem illius instrumentum, eaque etiamnum clarum & conspicuum. optimorum certe corporibus cæ im-

Aug. Ench.
cap. 119.

prellæ a virtutibus notæ, ex quibus honores sepulcrales a superstitionibus suo iure promereantur. Huius rei prototypon suspicimus Christi Domini corpus, nostræ quidem redemptionis holocaustum, omnis Sanctitatis apothecam. Bona arundo Christi caro, inquit S. Ambrosius, quæ serpentis caput, & mundana cupiditatis illecebræ patibulo crucis affixit. A qua præstantia carnis Christi, ad nostra corpora etiam sanctimonia quædā prouenit. Tinguat carnem tuam, ait idem Ambrosius, in Christi sanguine, si vitia diluas, peccata detergas, mortem Christi in tua carne circumferes, sicut Apostolus docuit, dicens, Mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes. Noli ad terrena inflecti, ne tuam arundinem inflectas.

Ambr. lib. 5.
in Luc. c. 7.

Ambr. ibid.

1. Cor. 4.
Ista. 42.

Ac tametsi corporum vmbra animæ lucem impediunt, nihilominus quod homo non tam instituitur in hac vita ad exactam rerum notitiam, vt aduertit Mirandulanus, quam ad exercitia virtutum actiuarū, idcirco magna ratio corporis in illo habenda, quod ad tales virtutes egregie conducit; vt ostendit præclare etiam Gregorius Nazianzenus. Qualem honorificam exultationem de corporibus piorum susceptam, vt in nobis Deus confirmaret, effecit, vt corpora Sanctorum multa miracula patrarent, ac dæmonibus ipsis terrores ac tormenta sæpius incusserint: vt de corpore S. Babila martyris narrat S. Chrysostomus. S. Gregorius scribens de reliquijs Sanctorum Proceßi & Martiniani, dicit, Viuentes agri veniunt & sanantur, periuri veniunt, & a dæmonio vexantur, dæmoniæ veniunt & liberantur. Imo vincula, compedes, instrumenta necis, in honore fuisse pud pios, ad corpora quippe Sanctorum relata, vt ostendunt S. Cyprianus & S. Augustinus. S. Chrysostomus loquens de gladio, quo S. Paulo amputatum caput, & clauis S. Petri, sic vouet, Sit mihi gladius ille pro corona, & clauis Petri pro gemmis insitis in diademate. Huiusmodi corporum, in baptismo utpote lotorum, virtutis actione sanctificationum, sacrosancta Eucharistia viuificandorum, olei sacri vnctione delibutorum, excellentias, funereis cæremoniis recte celebramus. Quæ es virtus, in Christi cultoribus diuina & tui effusiua; adeo vt quæ oculis lustras, quæ manu tractas, quæ pede calcas, in ordines gemmarum transcribis, vel etiā res suis formis vilissimas, ligna nempe, lapides, pulueres, quos venerationis ergo, testatur S. Hieronymus, fideles in Palestina suis oculis admouisse!

Mirand. or.
de Homin.
dignitate.
Greg. Naz.
or. de bapt.

Chrysost. de
S. Babila
Greg. Hom.
32 in Euan.
Aug. Ep. 137
75.
Cyprian. exhort.
ad martyr.
Aug. Ierm.
18. de Sanc.
Chrysost. apud
Metaph. in
Festo pet. &
Paul.
Ioan. 3. ibid
5. Cyrill.

Hieron. Ep.
ad Eustoch.
ad Demitri.
Claudia. in
laud. Seren.

quocumque per herbam

Reptares, fluxere rose, candentia nasci
Lilia, si placido cessissent lumina somno,
Purpura fulgebat violæ factura cubile
Gramineum, vernatque tori regalis imago.

5. Tetigit quodammodo Deus humanam animam, vt magnes ferrum, & illico anima se ad Deum conuertit. tetigit quadam ad illum contactum proportionem, anima sua virtute corpus, & statim corpus ad spiritum se conuertit, adeoque spiritualement quendam condicionem eodem acquisiuit. an non spirituale, ad Resurrectionem adsurgere? Seminatur, inquit Apostolus, corpus animale, surget corpus spirituale. an non spirituale, adspirare ad incorruptionis æternitatem? an non spirituale, hic corpora,

1. Cor. 15.

E e e e

ab

Cip. ad
Demet.Math. 13.
Iren. lib. 1.
cap. 6.

Exod. 25

Arist. 2 eth.

Aug. Tract.
9 in Ioan.Suet. in
domit. cap.
8.Boët. l. 3 de
Consol.Plut. de virt.
Moral. Cōf.
ad Apoll.

ab animabus separata, coli ac diligere a superstiti-
bus? an nō spirituale, eadem corpora vigere vir-
tute ad torquendum dæmones, ad curandum
ægrotos, claudosque? si hæc & tanta in
terræ gleba operata manus diuina, pro mirum,
quid effecit in substantijs incorporeis, in Angelis
& animabus Sanctis! At vnde hæc nostrorum
corporum ornamenta? Certe a corpore Christi
Domini. quemadmodum enim fermentū massæ
inpersum, eidem vitam & motū quodammo-
do impertit, ita Christi corpus, ipsa diuinitate
illustratū, quasi cum nostro genere commixtū,
nostris corporibus dona spiritualia ac plane di-
uina contulit, quo inde intelligeremus, quanta
vis & bonitas diuinitatis, quāta gratiæ & virtu-
tis in nobis dignitas, ex qua in hunc ritum no-
stra etiam corpora nobilitantur. In Arca olim,
cedri libani cū humiliati, tum nobilitati, humi-
liati, quandoquidē de monte Libani excisi & ab-
iecti in terram. nobilitati, quod rebus diuinissi-
mis seruandis consecrati. pari modo corpora
hæc nostra, utpote receptacula virgæ Aaronis, vr-
næ & tabularum legis, virtutum disciplinis, ani-
mæ imperio dimittenda, actionibus virtutum,
quæ circa voluptates & dolores versantur, ac-
commodanda: & subinde ad altitudinem status
cuiusdam spiritualis, de quo diximus, subliman-
da: ita ut cum cedris sint in altiori loco dum in
templo manent, quam si in mundi istius Libanis
ad astra vsque sua capita attollerent.

6. Pars etiam istius religionis sepulcralis, desti-
natur a nostris ad repræsentandum rerum mun-
danarum exitum & vanitatem, quarum iucun-
ditates & compendia vniuersa, tristi ac lugubri
morte ante aliorum oculos terminantur. Nonne
omnia transeunt & decurrunt? inquit S. Augustinus?
& vix his, qui inhaerent transeuntibus, qui simul trā-
seunt! Hic videmus corporum pulcritudines, in
summa fragilitate ad illiciendū fortissimas, cor-
rumpi, in ergastulum tumuli detrudi. Eadem di-
cebat Domitianus, Imperator, *te manet meorum ca-*
pillorum fata, & forti animo fero comam in adoles-
centia senescentem. Scias nec gratius quicquam decore,
nec breuius. Scitissime Boëtius: *Sed æstimate, quum*
vultus, corporis nimia bona, dum sciatis, hoc quodcum-
que miramini, triduanæ febris igniculo posse dissolui.
Voluptates istius vitæ desinunt hic in periodum
illis valde funestam. Fastus, ambitus in hoc ex-
itu ad sordes & horrores deiiciuntur. Tradunt,
inquit Plutarchus, *sicut ex bobus apes, ex equis suci*
ex asinis crabones generantur, ita humana corpora, &
præsertim medullas, humoremque ex eis profluentem,
serpentes producere. itaque non absque ratione permo-
ti antiquiores, heroibus draconem consecrarunt.

7. Sanctius autem est, quod de Resurrectione
defuncti corporis nostra ex ritu funeris profite-
tur religio: cuius rei consideratione moderate
ferimus a morte cladem, iuxta ac intelligimus,
virtute hic corpora gubernanda, non vero vo-
luptate contaminanda. huiusmodi corporū no-
strorum reparationem multa sunt, quæ quodā-
modo nobis ostendunt ac probant. ac præter-
quam quod eadem reparatio indicetur condi-
tione ipsorum, quatenus virtutis in vita organa,
illa etiam videtur colligi ex eorundem ex-
cellentissimis speciebus ac formis: sunt enim to-

tæ ad rationis vsum fabrefactæ ac delineatæ, &
ad adipiscendā scientiam rerum vndiquaque
positarum apprime deductæ, ut aduertit Minuri-
us felix: *illi ideo natura sublime fecit caput, collo flex-*
ibili imposuit. Sicut ergo virtus & ratio immor-
talitati adscriptæ, pariter & humanum corpus,
quod eis inseruit. Hinc etiam inter omnia ani-
mantia, sermone solus homo, corporis sui qua-
litate, utitur: rationis autem instrumentum ser-
mo articulatus, ut dicunt Philosophi: adeoque
illum adhibet ratio summo quodam imperio ad
persuadendum alios & permouendum. credi-
bile autem non est, tam insigne momentum ad
rationem, ac imperandum ita conducens, alio
termino definiri, quam ratio ipsa, & illius impe-
rium. *Vna sacundia consuevit in senectâ demum abso-*
lutum vigorem ostendere. Neque solum a lingua ac
gutturē prolatus sermo, quendam edit articu-
latum sonum, verum etiam interiores animi af-
fectus, a ratione excitatos, spectabiles reddit: si-
ue hoc fiat simpliciter loquendo, siue cantando.
quo pacto corpus rationis aliquid participans,
eo immortalitatis ideo tendit, quo mens & ra-
tio in homine. Ad hoc ipsum vtrumque signifi-
candum, referri quoque poterit vis in forma
humani corporis ad commouendū diuersimo-
de animalia, volucres & pisces, quæ Deus ho-
minis corporeæ auctoritati subiecit. Notat S.
Basilius, vel vmbra hominis terrare solere ef-
feratissimas bestias, utpote illud corpus effigi-
ans, quod ratione armatum, eademque ad sum-
mam dignitatem sublimatum. Eo porro est de-
core, quo in sui admirationem & amorem, inter
alia rationis expertia, mirabiliter Delphinos
compulit. Diuo Augusto principe, narrat Solinus,
in Campania delphinum puer fragmentis panis pri-
mo illexit, & in tantum consuetudo valuit, ut alen-
dum se etiam manibus ipsius crederet: mox cum pro-
fluxisset puerilis audacia intra spacia tum Lucroni la-
cus vectauit. vnde effectum, ut a Baiono litore equi-
tantem puerum puteolos vsque veheret. hoc per annos
plurimos tamdiu gestum, donec assiduo spectaculo desi-
neret miraculum esse quod gerebatur. Sed ubi obiit
puer, sub oculis publicis eius marore delphinus interiit.
Quidam alius quoque puer lessensis, ut refert Plu-
tarchus, læpius etiam dorso delphini insidere so-
lebat, & tranare sinum maris tali vehiculo v-
sus, donec vi grandinis & pluuiæ in fluctus inde
deiectus mergeretur. cuius cadauer idem del-
phinus ad terram postmodū detulit, illique affi-
dēs, præ doloris magnitudine, commoriebatur.
Imago sane omnibus imperitantis mentis, in
specie humani corporis sese prodens, hæc mira
extulit, eoque declarauit, eius rediuiui duratio-
nem, tandem menti ipsi coextendendam.

8. Animaduertere etiam Patres, inter hæc
concreta, in vsum humanorum corporum a
Deo creata, ne aliquando propriæ dignitatis
homines obliuiscerentur, plurima Resurre-
ctionis speciem hominum oculis identidem
ingerere. Hæc discutere Athenagoras, Tertullianus,
Aurelius Prudentius, Epiphanius, Theophanes, Cyril-
lus Hierosolymitanus, Gregorius, Aeneas Gaza, Minu-
tius Felix, Paulinus & alij.
Non desunt exempla mea virtutis: in ipsis
Seminibus natura docet reuiuiscere cuncta,

Post 55. par.

Minut. in
Octan.Eucian. dial.
Mened.Basil. Hom.
de. primig.
Hom. dign.

Solin. lib. 7.

Plut. lib. de
Anim. fol.Ath. de Res.
Tert. de.
Carn. Chri.
Epiph. Anc.
Prud. lib. 2.
cont. Sym.
Theoph.
Tom. n. lib.

Cytil. ceter. Post obitum. siccantur enim pereunte vigore,
17. Gregor. Quo vixere prius: tunc sicca & mortua sulci
Homil. 20. Aut foueis mandata latent, & more sepulcri,
in Ezechil. Obruta, de tumulis rediuiuo germine surgunt.
Æneas Ga. Sol quotidie, inquit S. Gregorius, nostris oculis mo-
za de Resur. ritur, quotidie resurgit. stelle matutinis horis
Minut. fæl. nobis occidunt, vespere resurgunt. Arbusa astiuis tem-
Octauian. poribus plena folijs, & frugibus videmus, quæ hiemali
Paulin. de o. bitu, Celsi. tempore nuda folijs, floribus ac fructibus, & quasi a-
rida remanent: sed vernali sole redeunte, cum a ra-
dice humor surrexerit, suo iterum decore vestiuntur.
Cuncta resurgendi faciem meditantur in omni
Corpore, & in terræ germina, & astra polo.
Noctes atque dies ortus obitusque vicissim
Alternant. morior nocte resurgo die.

Paulin. de S. Nuda serui, vestita legis, iacis arida grana,
Celsi. puer. Atque eadem fructu multiplicata metis.
O peruersa fides, & dissidentia nobis,
Credere nos terris, & dubitare Deo!

8. Quocirca ut proijcientes semina in terras,
non tristantur, dum cogitant, ea rediuiua fore
in viridi herba & culmo, in maturo fructu ac
arista, ita nostrorum funerum ritus recreant a-
nimos aspicientum, illis proponentes mortuo-
rum corporum futuras solidas glorias & orna-
menta. abscondit ea quidem terra, sed ut ea-
dem in lucem postmodum emittat speciosiora
consumit, verum ut detractis sordibus, purius
eluceant resoluunt, at ut denuo coalita, pheni-
cum instar, meliori æuo reuiuiscant.

Prudent. Lacrimas suspendite matres,
Cathemer. Nullus sua pignora plangat:
Sic semina sicca virescunt
Iam mortua, iamque sepulta,
Quæ reddita cespiti ab imo
Veteres meditantur aristas.

Prisci autem dum corpora defunctorum cre-
marent, id muneris peragebant per defuncti vi-
rilis sexus propinquiore: quitamen triste mini-
sterium pietatis suæ officium existimarunt: pro-
inde a funere auersi, funestas faces subdebant,
dolentes, quod numquam reparandi corporis
fabricam eo deuastrarent.

Virgil. 6. & subiectam more parentum
Æneid. Auersi tenuere facem.

Hinc etiam intelligunt superstites, sua corpora
cælo adscripta, non esse indignis modis volup-
tatum hic tractanda, non esse abiicienda ad
imperia vitiorum, neu quasi per lacunas du-
cenda libidinum; sed morum potius seueritate
coercenda, ac studijs virtutum nobilitanda:
Lucæ. 10. Equales enim Angelis sunt, & Filii sunt Dei, cum
Ioann. 5. sint Filii resurrectionis. apposite Filij resurrectio-
nis dicuntur homines, quandoquidem iterata
vice renascuntur, terra tanquam matris aluo
denuo egressi ad vitam. Si autem spiritu facta
carnis mortificaueritis, viuetis. ut corpora tandem
vivant, prius morti tradenda, & veluti ad
qualitatem substantiæ immaterialis, victus par-
cimoniam, castitatem & disciplinam redigenda, ut iā
proprij ingenij factis extinctis, quodammodo
mortua, ac bis retorta in templo videantur.
Nam ante mortem & funus, quæ oculis nostris
cernuntur, præcedunt alia mors & aliud funus
eorundem corporum, quæ mente intelliguntur.

adeoque eorumdem resurrectio, quantum ad
vitæ nouitatem etiam antecedit, ut postea fæli-
cius moriantur, sepeliantur, ac resurgant. Exhi-
bete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & Rom. 6.
membra vestra arma iustitiæ Deo Non alia futura
corpora, gloriæ receptacula, quam quæ fuere
prius arma iustitiæ. Hoc est, non solum cor-
poris artus in nobis debent vitiorum contami-
nationibus carere, verum insuper armatas vires
in eas exercere; & eis esse veluti gladios, lance-
as, cæteraque militiæ instrumenta. quam hoc
rarum, catellum propensum in voluptatem,
oportere esse in illam ignitum, acutissimumque
ferrum in cælo proinde haud coronanda cor-
pora, nisi quæ non modo hic armata fuerint, sed
etiam ipsa arma in omnem impuritatem exti-
terint. in quibus oculus expugnauit colorum
illectamenta, tactus debellauit carnis lenoci-
nia, auditus fregit cantus firenarum, ac mera
arma, dissipantia ac superantia omnem iucun-
dam prauitatem, sese in hac vita probarint.
proinde quemadmodum finito bello, solebant
veteres arma penatibus adfigere, aut in tem-
plis suspendere, ita nostrorum corporum arma,
postquam istius vitæ difficultates & tentatio-
nes expugnauerint, æternis illis ac fœlicibus in
cælo mansionibus victricia excipientur.

9. At non solum ad luctum funebria celebrā-
tium, ritus nostri destinantur, sed præcipue eti-
am ad defuncti, qua Sacrificij oblatione, qua
fufis precibus, expiationum referuntur. Quo,
præter charitatem erga vitam functum, & eiused
superstites amicos, significamus, quantum purita-
tem requirat cælum, ut quis in illud ingrediatur.
Nemo enim ignorat, reperiri in ipsis etiam iu-
stis reatus, temporalibus pœnis iusto Dei iudicio
quandoque castigandos: & iustos eosdē quibusdā
leuioribus seu quotidianis criminibus, ut lo-
quitur S. Augustinus, coinquinari. Certum vero,
hæc expianda, eluenda, antequam animæ in cælum
aditus concedatur. ut autem horum debita ex-
soluantur, multa fiunt a superstitionibus charitatis
ac pietatis officia, eorum memoriam viuam ac
vegetam tenentibus, quos fata abstulere. Pariter
reputantes diros illos morsus, quos in flammis
patiuntur vel ipsi iusti, cauti in vita crimina
non modo grauiora, verum etiam minora cui-
tabunt. quorum omnium rationes sacratissimæ
sane, ac ciuillissimæ merito iudicentur.

10. Et quum ad amicos defunctorum, qui adhuc
in viuis, iure quodam naturæ spectet, preces pro
eorum expiatione Deo exhibere, tum ipsorum de-
fectus, quantum ad hoc beneficium pro mor-
tuis, supplet pia mater Ecclesia, ut testatur S. Au-
gustinus. qui monet, Supplicationes faciendas pro om-
nibus in Christiana & Catholica Societate defunctis,
etiam tacitis nominibus, quorumcumque sub Generali
commemoratione suscepit Ecclesia: ut quibus ad ista
desunt parentes, aut Filij, aut quicumque Cognati
vel Amici, ab una eis exhibeantur pia Matre commu-
ni. In quo genere pietatis exercitiæ ab Ecclesia,
imprimis animaduerto quādam varietatē, ob quā
ut prædixit Psaltes, Amicta varietate. sicut enim
eius Spōsus Christus quodam modo varius & Psalm. 40.
cum Iosepho polymita tunica indutus: nempe Gen. 37.
in hac vita sui parte gloriosus, alia passibilis,

Psalm. 78.

ta & ipsa Ecclesia nunc in triumphis Sanctorum fulget, postea in suorum funeribus loget, eorumque in purgatorijs locis perpeffionibus lugubri cæremonia indolefcit. imo sensus tene-ritudinis adeo ipsius ingenio familiaris, vti etiam cū suorum martyrum victorias celebrat, quodammodo compassione quadam pungi videatur. Hinc in publicis eorum officijs verba Psalmistæ lamentantis vsurpat: *Deus venerunt Genes in hereditatem tuam, posuerunt morticina servorum escas volatibus cæli: carnes Sanctorum tuorum bestiis teera. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeleret. vndica Domine sanguinem Sanctorum tuorum qui effusus est.* Precipuo autem ritu hoc præstare videtur in solemnitate Sanctorum Innocentium: in qua vititur doloroso colore violæ, canticum Gloria in excelsis omittit, & verba effert prophetæ, *Vox in Rhama audita est, ploratus & volulatus multus.* Quod genus indolentis pietatis eo in Ecclesia mirabilius, quo ad eos extenditur, ad quos cognationes aut sensus non perveniunt. Idcirco ad exemplar nostræ Matris est quod viscera misericordiæ & cōpassionis suscipiamus duamus, qui quid Stoici dicunt in cōtrariū &, erga animas in purgatorio cū patietes sumus cū eadē ex tene-ritudine doloris, pifficet caro & sanguis in nobis, vsque eo separationis non perveniunt.

11. Religiones Protestantum hac in re aut nullæ, aut plane frigidæ, & ineptæ. Si enim volunt non aliquam in funeribus adhibendā pietatis cæremoniam, nisi quam Nouum Testamētum diserte descripserit, despeream si sciam, quomodo ex religionis lege, mortuos suos tandem sepeliant. Quantum vero ad significationem Resurrectionis, omnis eorum apparatus: scilicet sine cruce, sine luce, sine psalmodia, sine suffitu tenuissimus. Misera sane res Resurrectionis mortuorum, eorum beatitudo, non nisi tenuē emolumentum, si non aliunde quam ex cæremonijs Protestanticis, eorum capiendā nobis intelligentia. Præter quosdam atratos, & gentilicia insignia in magnatum funeribus adhibita, nihil ferme est apud eos cæremoniarum, sacri prorsus nihil. Quod si eorum doctrina vera, qua dicunt, non colendum Deum nisi ritu a Deo ipso mandato, ipsimet condemnant omnem suam pompam funebrem superstitionis. Vt ergo puri sint adoratores, eadem debet esse asini & hominis, penes ipsos sepultura.

12. Eo porro, quo Purgatorii fidem eiiciunt, ipsum cælum violant, attribuentes defunctis quantumvis flagitiosis, nondum expiatis, in cælo hereditatem & imperiam: imo decedentibus ex hac vita in actū parricidii contra vitam principis, in actū adulterii, furti, vel sacrilegii. adeo hi Purgatorium detestantur, vt cælo eodē extremam inferāt iniuriam. Hinc quidam Archiminister Anglus olim repræhendit quemdam Oxonii, quod is dixisset, Puritanum, qui tunc temporis ad desperationem adactus, e pinnis turris Ecclesiæ S. Sepulcri Londini, sese dederat præcipitē, diem clausisse in statu damnationis. Quæ repræhensio nullam aliam causam potuit habere, præter opinionem, qua is iudicarat, Puritanum semel in Christum credentem, & E-

uangelii promissa apprehendētem, iudubie saluandum, quodcumque in Deum, in Regem, hominesque egerit, nulla licet pœnitentia flagitium in vita retraxerit. & huiusmodi unt o-fores Purgatorii, qui cœli contaminatores, qui Regum, legumque hostes. Quod si animis repetamus varia officia virtutum erga defunctos, supplani, quæ obeant Catholici, præsertim eleemosinam in pauperes, sacrificii frequentes celebritates, fide purgatorii ad hæc incitati, ea omnia relinquunt Protestantes, mera interim socordia resupinati, stultæ & brutæ suæ fiduciæ in Christum æternum indormiscunt.

CAPVT XX.

Sicut apud nosa Sacerdotum celibatu, & immunitatum Privilegijs ornatur religio, ita Protestantis eorum Ministrorum coniugijs, eius modi immunitatum inopijs, si qua penes illos religio, deprimitur, & in popularium contemptum, cum ipsorum personis, abiicitur.

N vniuersum superius satis ostensum, studium virginittis plurimū facere ad dignitatem religionis. quod cum verum fuerit, tum illud consequens, diuinorem, sacrationemque religionem, eam districtius postulare, vt sacerdotum excellentia eiusdem præstantiæ exanissim respondeat. Nulla autem Sacra vnquam adeo sublimia in orbe apparuerit: adeoque vel tam expresse castitatem significantiā, ac nostra Christiana: in quibus conspicuus Saluator noster, incruento ritu a Sacerdotibus immolandus, inuocandus, adorandus, tractandus, cum sua personali virginittate, tum matris suæ simili puritate commendabilis. Venite enim ipse in hunc mundum, vt inter alia ipsius munerā, eum etiam virginittate illustraret: quod nullus adhuc vnquam effecerat: proinde ex cultu virginittatis, a Christianis professo, vim diuinam vt virtutis ita pariter veritatis inesse fidei Christianæ Patres, Eusebius, Athanasius, Ambrosius recte suis disputationibus consecere. Non enim sua sola nobilitate hac ex parte cōtentus Christus, quinimo ipse virginittatis lilio insignitus, alijs multis sui imaginem quodammodo impressit, quo ipsum virginem modo infiniti in ipsius Ecclesia liliatarum virginum cohortes comitarentur. Certe in Christi Domini actionibus ac perpeffionibus, nulla virtus magis conspicua quam fortitudo, quæ in difficilia se erigit. redimere enim mundum, illum scelere perpur-gare, ad humilitatem, ad rerum mundanarum contemptum, ad Charitatem instituere, quam fuerit opus spissum & impeditum! quo numero difficilium, quibus officijs, circa ardua occupatus, non excludenda castitas, aut virginittatis cupiditas: cum teste S. Augustino & S. Thoma ad fortitudinem referantur. qua fortitudine caruereligiones Græcæ ac Romanæ: imo vt scribit S. Ambrosius pœnis infamiæ potius cælibes castigarunt. Vestales post trina decennia, religione solutæ, Sacerdotibus nubebant, vt Plutarchus refert. olim Iudæi ratione solum certi muneris sacri, &c.

Euseb. lib. 1
demonst. c. 1
8. Athanas.
apoll. ad
Constant.
Amb. lib. 1.
de Virginitate.

Aug. lib. 1.
de Ciu. cap.
28. S. Thom.
2. 2. q. 151
art. 1 ad 2.
Amb. de
viduis.
Plut. prol.

sacri, &c.

videantur, mirum adhibet dissimulationis artificium. quo non solum in eam directus acrior obtutus repellatur, verum etiam candidioribus mentibus forma quædam honesti, adeoque diuini, contemplanda iniiciatur. Duo præsertim illius deformitatem constituunt. primum, ausus in aliquo ad particularia dogmata eligenda cum contemptu totius Ecclesiæ illi refragantis. alterum in illius obiecto ac materia satis conspicuum: nempe aduersaria quædam vis in illius pulcritudinem, quam virtutes in se complectuntur & ostendunt. hæc dedecora vt cœlet hæresis, nihil fascinationis omittit, nihil hypocritis post se relinquit. Enimvero non tantum falsitas hæretica sub fuce veri ac probi, proprio Marte fallacias instruit, sed insuper ad imitationem paganismi, in nostram fidem olim desæuiantis, fictam quandam venustatem, penecillo tam doctrinæ quam eloquentiæ, sibi studiose comparauit. *Symmachus* Romanus, causam agens veteris illius superstitionis, assererat, auspiciis antiquioris religionis Romam ad magnitudinem imperii deuenisse, eamque iam dilumbasse & extenuasse ferme vsque ad barbariem, Christianam disciplinam: quod & *Sofinus* antea fecerat, de hac ipsa re contra nostros cōquestus. Sciscitabatur ab illis *Symmachus*, num putarent, Deum nulla cura tactum erga genus humanum, priusquam Christus in orbem aduentaret, eum nouis dogmatibus informaturus, sed permisisse, nullo iustroctore ab eo interim misso, illum ruere in errores adeoque in damnationis baratrum: nobilissimamque gentem Romanam, virtute ac potestate inclitam, diuinorum ignorance obcæcatam, turpiter ab ipsius cognitione defecisse? quod argumentum paganos in nostros magnis viribus vsisse testatur *S. Augustinus*. Cæterum dolus iste in hæresi luculentior, quandoquidem ea paganismo improbabilior, sui que ostentu deformior, ac ideo eiusmodi inuolucris indigentior. *Megara* vt inter nymphas compareat nympa, magis elaborato indigebit se fucandi consilio, quam in illum finem *Glycerium*.

8 Olim Hæretici, professi summum amorem in Christum Dominum, vt narrat *S. Augustinus*, affirmarunt, eius carnem non fuisse passibilem. parem in Christum pietatem prætendebat *Eutiches*, qui dixit, se non audere pronunciare, corpus filii Dei esse corruptibile, aut humanis infirmitatibus obnoxium. Teste *S. Ambrosio*, *Apolinarista*, Christo animam attribuere renuebant, ne diuinæ personæ animæ perturbationes inesse simul definirent. Species & membra hypocritis pelagianæ ita recolit *S. Augustinus*: *Hæ sunt nebule de laude creaturæ, de laude nuptiarum, laude legis, laude liberi arbitrij, laude Sanctorum*. Cæterum Protestantes, in hac arte veteres hæreticos superarunt, & quod vniuersi seorsim præstiterunt in hunc effectum, illi coniunctim cuncta vsurparunt. Nulla Syrenis vnquam adeo truculentum cecinit carmen, nullus Græcus tam immanem Equi exercuit religionem: nulla Babilonia adeo mortiferum aurei crateris propinauit venenū. Hoc artificio pessimi hæretici antiquitus ad opinionem orthodoxam perucenerunt. *Arius*, vsque

adeo immanis hostis Dei, ac Christi Domini, nihilotenus ita se *Protheum* finxit, vt Catholicis formam ei inesse, plurimi etiam inter pios, existimati. inde, cum eiectus esset a *S. Petro*, Episcopo *Alexandrino* ab Ecclesia, ad eum in carcere tunc pro fide Christiana detentum accedere Arianos deprecatores, *Alexander* & *Achillas*, qui ab illo Episcopo veniam *Ario* conciliarent. *Donatista* sic se egere versipelles, vt permulti iudecarint, eorum hæreses in re indifferenti versari, neque æternæ salutis, quippe Ciuiles ad summum lapsus, expertes. *Pelagiani* pari astutia errores suas illustrarunt pigmentis orthodoxi styli, vt sapios reputati a plerisque orthodoxi tam in Palestina, quam Romæ. *Lutherus* ob hæresum congestum cumulum, in occidente alter plane *Manichæus*, abusus quosdam in aliquibus locis apud Catholicos vituperando, ac in eos solum suam doctrinam se armare affirmando, aliquibus Catholicis suspicionem iniecit, quod zelo non prorsus malo succenderetur.

9. Principio itaque quod Christianorum auribus sacræ scripturæ nomen ac sententiæ cuiusdam diuinitatis sensum ingerere solent, idcirco earum testimonijs spissim confertis, tanquam folijs, quibus primi parentes post suum peccatum, corporum nuditates velarunt, Protestantes a se inuentas hæreses honestare laborarunt. Præcipue, itaque diuini verbi præcones & cultores vnici videri appetierunt, causati, prioribus sæculis ignorati inuolutis, neglectum omne earum studium; fidei dogmata non ex eis, sed humanis potius inuentionibus & argutijs excussa, popularium animos inscite occupasse. Nunc vero ipsorum opera reuocatos omnes ad lumen Euangelij, ad Scripturæ discutiendum medullam: interim Catholicis Romanis eius prorsus insciis, Traditiones meras & hominum figmenta consecratis, gloriati. & quod præcedentibus temporibus liturgia constiterit lingua Romana, plebi ignota, imo eidem Biblia vulgari idiomate descripta, passim interdicta, modo ipsorum industria in templis non alia quam vernacula lingua concrepante, traductis etiam Bibliis in voces ipsis idiotis notas, affirmare non dubitarunt, se tanquam recentia lumina sacræ Scripturæ notitiam in mundum, adeoque vulgarium oculos intulisse, e tenebris Romanorum, in publicum conspectum Scripturarum sententias eduxisse. Quicquid nos, dixere, sentimus, euulgamus, cantamus, id liquidis Scripturæ verbis, non *Thoma*, non *Scoto* aut vilius hominis sola auctoritate, stabilitur. Quæ etiam reijcimus dogmata, cum sola Scriptura sufficiat ad nostram instructionem, iure optime ideo a nobis reprobantur, quo illius paginis non consignentur, vbi quæso, in illis aliqua mentio Missæ. vbi Purgatorii, vbi Transubstantiationis, vbi septem Sacramentorum, ieiunij Quadragesimalis, thurificationis in Ecclesia notiones, aut illius æternæ religionis præceptum, quam Romani in more habent, inueniuntur? Summatim nos verbum Dei purum, nostræ fidei & cultui præficimus, Romani suis hominum commenta. Hæc postquam audis-

Prud. lib. 1.
cont. Symm

Aug. ep. 107

Aug. lib. 17.
con. cap. 29
Tam. 1. cōc

Ambros de.
Incar. cap. 7.

Aug. lib. 3.
cont. 2. ep.
Pelagian.

Apoc. 6.

Breu. Rom.

Gen. 2.

Christus, & agnoscant virgines sui status & institutum, qui vitam solitariam agunt; castitatis gloriâ: neque enim priuamur Castitatis dignitate. Itaque si veneretur virgo propter nouem mensium tempus, multo magis nos propter multorum. Omnes autem castitatis cursum Dei curramus, iuuenes & virgines, senes cum iunioribus. Non ignoramus castitatis gloriâ: angelica enim est corona & supra hominem hac perfectio. parcamus corporibus, quæ lucere debent sicut sol. Angeli obambulantes in terra, sunt castitatis operatores. Virgines cum Maria Virgine habent partem.

4. Merito sane ad sacerdotes perpetuo Ecclesiæ vsu studium castitatis fuit relatum: quod

Socrat. lib. 1. Socrates ait factum secundum veterem Ecclesiæ traditionem. Qui enim ut loquitur S. Cyrillus Hierosolymitanus, Apud Iesum bene fungitur Sacerdotio, abstinet a muliere. Impleat enim omnino illud linata ista sacrorum hominum cohors, quod albo vestitu angelorum in sepulcro Christi apparentium præsignabatur: scilicet futurum, ut ad exemplum Christi mortui ac sepulti, quamplurimi cum illo etiam mortui & sepulti, candore castitatis, ut nobiles fructus sepulcri, niterent. Pudicitiam quis colens, ait S. Hilarius, gloriosum ac timens sordē corporis sui, carni lumē inuexit.

Olim apud veteres proprius color stragulæ in lecto geniali erat purpureus: in de nempe quod ad ingenium carnis & sanguinis appetatur concubitus. iam vero in lectis seu corporibus Sacerdotum successit angelicus & niueus color ad ingenium angelorum, & Christi Domini, castitatem seruantium. Nouere pariter iidem veteres, illum affectum calentis sanguinis non excitari nisi ictu cuspide Cupidineæ: a quo vulnus & multiplicia illata mala, voluptatem si non extinguunt, vehementer tamen castigant. Ecquid boni a vulnere, a telo veneno illito!

Hilar. entr. in psalm. 118. Pudicitiam quis colens, ait S. Hilarius, gloriosum ac timens sordē corporis sui, carni lumē inuexit.

Lucan. li. 10. Olim apud veteres proprius color stragulæ in lecto geniali erat purpureus: in de nempe quod ad ingenium carnis & sanguinis appetatur concubitus. iam vero in lectis seu corporibus Sacerdotum successit angelicus & niueus color ad ingenium angelorum, & Christi Domini, castitatem seruantium. Nouere pariter iidem veteres, illum affectum calentis sanguinis non excitari nisi ictu cuspide Cupidineæ: a quo vulnus & multiplicia illata mala, voluptatem si non extinguunt, vehementer tamen castigant. Ecquid boni a vulnere, a telo veneno illito!

Claudia. De Nup. Hono. Labuntur gemini fontes, hic dulcis, amarus Alter, & infusus corrumpit mella venenis:

Vnde Cupidineas armauit fama sagittas.

Æquū omnino, sacros homines priori fonti asfidere, ex illo haurire ad sitim sedandum: a posteriori vero refugere, utpote causa mali ab acuta & venenata cuspide.

5. Enimuero magnitudo apud nos sacrorum, & ea existimatio, qua clarere debent sacerdotes in iudicijs populi, exigunt illibatam hunc florē decretæ puritatis. Olim edictum Iudæis ad sacra obeunda præparandis, Ne propinquetis vxoribus vestris. quorum sacerdotes ad altare non accedebant, nisi a concubitu auocati. imo, quod tunc existimatum, filiarum sacerdotum stupra, quandam dedecoris notam incutiebant Sacerdoti patri, ideo graui pæna vindicata. Sacerdotis filia si deprehensa fuerit in stupro & violauerit nomen patris sui, flammis exuretur. Verum si vmbri tantus delatus castimonie nitor, quantus deferendus rebus ipsis & Christi Sacramentis? si pastores sedulam curam vnquam gerere oportuit, ut esset Sancti mente & corpore, ut cogitent quæ domini sunt, ut non sunt diuisi, sed integri vigiles ac custodes, ut quod melius eligant: quæ omnia expresse innuit S. Paulus, profecto horum delectus faciendus a mystis Christianis, in quos Euangelij perfectiones deuenere. Sanciuit proinde Concilium Nigenum, Clericos apud se retinere non debere alias fæminas præter auiam,

amitam, matrem, vel sorores. neque istis obstat quintus Canō, præcipiens vxoratis Clericis, suarum vxorum curam habere. Etenim non loquitur de congressu maritali, sed de prouisione necessariorum ad victum. Episcopis enim, vel in Græcia ipsa, numquam licitus vsus thori, ut affirmat Nicolaus Papa. Neque eisdem oppo-

nere se potest fictitius canon Concilij Niceni secundum, quo permittitur Episcopis secum retinere vxores, modo tempore sui muneris sacri, ab illis abstineant. non enim fuit eiusmodi Canon editus in illo Concilio, sed potius in pseudo Synodo Trullensi. ridiculum enim, debuisse Episcopum sacro suo officio populo aliquid indicare de suo congressu vxorio. extat sextus Canon Apostolorum: Episcopus vel presbiter, vel diaconus, sæculares curas abiiciat: alioquin deponatur. at precor, quomodo vxoratus sacerdos sæculares curas poterit, aut debeat deponere, cum infinite propemodum ex matrimonio necessario oriuntur, quæ illi incumbant? quid magis sæculare, quam cogitare, quomodo quis placeat vxori, quomodo proles educationi prouideatur? Audiamus decretum Concilij secundi Carthaginensis. Aurelius Episcopus dixit, Cum in præterito Concilio, nempe Aphricano, de continentia & castitatis medicamine tractaretur, gradus isti tres conscriptione quadam castitatis per consecrationes annexi sunt, Episcopis inquam, Presbiteris, & Diaconis. ita placuit ut conderent Sacrosanctos Antistites & Dei Sacerdotes, nec non & Leuitas, vel qui Sacramentis diuinis inseruiunt, continentes esse in omnibus, quo possint suppliciter, quod a Deo postulant impetrare: ut quod Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus. Ab vniuersis Episcopis dictum est, omnibus placet, ut Episcopi, Presbiteri & Diaconi vel qui Sacramenta contrectant, pudicitia custodes, etiam ab vxoribus abstineant. Hinc S. Cyprianus ita Deo sacratas virgines alloquutus: Nunc nobis ad virgines sermo est: quarum quo sublimior gloria est, maior & cura est. Flos est ille Ecclesiastici germinis, decus & ornamentum gratiæ spiritualis, leta indoles laudis & honoris: opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad Sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Tunc mementote nostri, quum incipiet & in vobis virginitas honorari. Habitacula ista meliora vos petitis, carnis desideria castrantes, maioris gratiæ premium in celestibus obtinetis. Vnde tempore S. Cypriani, ut ipse scribit, A Carnali concupiscentia recedentes, tam carne, quam mente se Deo vouere.

6. Quocirca sacræ personæ, utpote Subdiaconi, Diaconi, ac Sacerdotes, quo castitatis propositum esset penes illos firmitus, voto illud Deo promittunt: a quo postea recedere, grauiusimum peccatū merito ducunt Orthodoxi. Virgines, inquit S. Hieronymus, quæ post consecrationem nupserint, non tam adulteræ sunt, quam incestæ. Alius, ait S. Augustinus, ex Dei munere maius quid vouit, statuit nec nuptias pati, qui non damnetur si duxisset vxorem. post votum quod Deo promissum sit, si duxerit, damnabitur, quare? nisi quia retro respexit? sic virgo, quæ si nuberet non peccaret: Sanctimonialis si nupserit, Christi adulteræ reputabitur. Plane non dubitauerim dicere, lapsus & ruinas a castitate

Nicol. D. 28.

Conful.

Nicol. Ep.

ad Græcos

Canon. A.

post. Grego.

lib. 7. Ep. 30

Concil. Car.

tha. 2. cap. 1.

Cypri. lib.

de Habitu

Virgine.

Hieron. cōt.

loan.

Augustin. in

Psalm. 83 de

Bonouiduit

cad. 11.

castitate sanctiori, quæ vouetur Deo, adulterijs esse peiores. Quam vero sit grauis noxa a voto castitatis ad connubia transire, rei natura, vel parum attente considerata, facile omnibus declarabit. homines etenim sui ingenij instinctu, vehementius solent in eos commoueri, qui per furtum, vel latrocinium, ipsis aliquid eripuerint: hoc enim reputant se læsos non solum quo ad peculij direptionem, sed etiam dignitatis existimationem. Quid miri ergo, si Deus illis vehementius irascatur, qui suorum corporum sibi consecratos flores per lasciuia illi adimere? & eo maior diuina effertur ira, quo castitatis votum in se spectatum ei preciosius, & angelorum nitoribus vicinius. Grauior enim iniuria ex furto gemmæ, quam ferri.

7. Multi extitere, qui animis magnis præditi, indigne tulere, adeoque valde commoti, quod vilis condicionis homines ausi in eorum dignitates insurgere. inter quos fuit *Valentinianus* Imp. de quo hæc *Socrates*. Simul atque legati *Sauromatum* aduentarunt, eique visi sunt abiecti admodum & sordidi, sciscitabatur, ecquid omnes *Sauromata* essent eiusmodi? Cumque legati respondissent; *Sauromatorum* facile optimos ad illum aduentasse. *Valentinianus* iracundia supra modum inflammatus est, ingentique clamore sublato dixit: male actum esse cum imperio Romano, quod eius administratio ad ipsum deuenerit, quo regnante, tam egeus, ac sordidum *Barbarorum* genus animo non erat contentum, se suis finibus cum salute continere, sed arma sumere, Romanorum fines populari, ad bellum animo confidenti profiscisci maturabat. atque tantopere suos neruos vociferando distendit, ut omnes venas aperiret, omnesque arterias rumperet. unde tanto sanguinis copia effusa est, ut in *Castello* quod *Bergition* appellatur, extremum vitam diem obierit. Potiori sane ratione qui animi & corporis puritates virginales Deo consecrarit, sentiet in se excitandam vim facultatis irascibilis, quæ indignabunda depellat libidinum sæces inuadentes in huiusmodi altum statum sacrae personæ, ne cæli in ea color, inferni nigrore, terræque sordibus aliquando violetur. Hoc ritu ira, quæ in alios plerumque iniuria, in nosiplos fuerit salutaris.

Virg. Æn. 6. Corpora vincta nefas stygia uestire carina.
Certe indignum, purissimas *Heleconidis* Nymphas, a salacibus *Satyris* deprauari, lilia in carbones demutari. Merito idcirco custodia castitatis attribuitur fortitudini, quæ hominis virtus ea parte, qua irascibilis. Spectabiles idcirco in cælo virgines, quæ dum in viuis essent, ut ait, *S. Cyprianus*, *Concupiscentiam carnis & corporis, continentie robore subegerunt*. istud autem in se rigoris robur non tam facili opera inuenitur in eis, quorum amans ingenium, quorumque sanguis purior: proinde in eisdem rarior castitas videtur. fortem animum, tanquam proprium solum, exigunt lilia castitatis, non fauum mellis, non humum fluore suo pinguiorem, in quo radices figant. Fuere in templo *Salamonis* ad hoc significandum, columnæ ex ære, super quarum capita ponebatur, *Opus in modum lilii*: scilicet columnæ, seu fortes inter homines, ij demum bene comparati, qui lilij castitatis nitescant. quod si quis eius voto adstrictus, se languidiorem sentiat, operæ

precium se conijciat tanquam vas vnum in fornacem charitatis & amoris diuini, unde ex feruore durecat, ut etiam hæc lilia portes, sis candelabrum ex auro purissimo, ex quo erant pariter in templo Dei *Lilia procedentia*: nempe sis Dei amore purum aurum; retineat quoque mens tua haud vulgare lumen eruditionis: quandoquidem non nisi columnæ huiusmodi, & candelabra idoneæ sedes castitatis; nec in quauis gleba crescunt hi flores candentis puritatis.

8. Quamobrem, quod gratia mundo data per Christum, sit sua virtute excellentissima, inde ab initio ecclesiæ, Christiana dignitas ad hunc florem virginitatis adspirauit, ac inde voluit ardorem charitatis cum ebore candescere. Cæterum quo hoc institutum nostrorum sublimius, eo hostes excitauit in se acriores, detractores immaniores. Imprimis *Pagani* hanc puritatem: veluti quæ in vita humana, ut loquitur *S. Ignatius*, quid *Præstati*us: quaque ut scribit *Athenagoras*, cupiebant se Christiani Deo viciniores reddere: conipicari, illos criminari, perinde vellent genus humanum tandem virginitatis sterilitate extinguere. at quales hi? non alij sane quam in luxuriæ ardores rabidissimi. Si qui forte inquit, *Tertullianus*. vere de sterilitate conqueri possunt, primi et lenones, *Perductores*, *Aquarioli*, tum *Sicarij*, *Venerarii Magi*, item *Arioli*, *Aruspices*, *Mathematici*: his infructuosos esse, magnus fructus est. en hominum classes, in virginitatis opprobria armatas! subiungere alij, virginitatis studium martium feruorem debilitare in hominum pectoribus, ut narrat *Prudentius*:

Anne pudicitia gelidum iecur utile bello est?

Prud. Psych

An tenerum pietatis opus sudatur in armis?

In horum ordines se transcribere postea hæretici in primitiua Ecclesia, nihil eximii in virginitatis decore agnoscentes: proinde in eius contumeliam, & ad Catholicorum mores vituperandos, per ironiam dixere *Mulam esse quoque virginem*. Ex istis intelligant velim *Protestantes*, quo nam spiritu ducuntur, qui virginitatis professioni & illius voto, perfectionis & meriti rationes adimunt, & credenti in Christum, seu eius iustitiam fide apprehendenti aut inutile faciunt virginitatis institutum, vel haud maioris meriti & commodi, quam est matrimonii vinculum iugale.

9. Protestantum autem ministri, sicut sacra haud habent quæ tanta puritate digna, ita neque in voluptatem vxoriam accensi, in suas personas admittendam iudicant. *Iconoclastarum Imperator hæreticus*, in monachis catholicis cælibatuum detestatus, sub maximis pœnis eishanc legem per suum præfectum edixit: *Qui vult Imperatori ac nobis obedire, induatur veste alba, & hac horaumat vxorem*: ut scribit *Anastasius*. *Lutherus* in hanc cupediam laxatus, absolute pronunciauit, errasse patres in Concilio *Niceno* cælibatum Sacerdotibus præscribentes. quos hac ipsa de causa phanaticos etiam appellat *Calvinus*. *Balei* apostata apud nos hæc voces de seipso prodire. *Horribilis bestia, seu execrabilis Antichristi maledictum characterem deinceps erasi, extirpauit, deleuit*. quam acutè huic nebuloni lanceolæ ad extirpandum, ad eradendum, ad delendum quod ritus

Exod. 25.

Ignat. ep. ad Phil Athen. Apoll.

Tertul. Ap. cap. 12.

Cyp. lib. de Mortal. Cyprianus, Concupiscentiam carnis & corporis, continentie robore subegerunt. istud autem in se rigoris robur non tam facili opera inuenitur in eis, quorum amans ingenium, quorumque sanguis purior: proinde in eisdem rarior castitas videtur. fortem animum, tanquam proprium solum, exigunt lilia castitatis, non fauum mellis, non humum fluore suo pinguiorem, in quo radices figant. Fuere in templo Salamonis ad hoc significandum, columnæ ex ære, super quarum capita ponebatur, Opus in modum lilii: scilicet columnæ, seu fortes inter homines, ij demum bene comparati, qui lilij castitatis nitescant. quod si quis eius voto adstrictus, se languidiorem sentiat, operæ

Anast. Hist. Iconocl. Luth. lib. de Conc. Calu. opuse. The.

Bale. in cat.

Tudem. hist. Saracen. ritus Ecclesiae, vt scribit Tudenſis, antiquitus im-
preſſerat: Non enim ab homine neque per hominem,
ſed ex ſpeciali Chriſti verbo & dono, fideliffimam ac-
cepi uxorem Doretheam, vt non amplius eſſem papa
creatura, ſed Dei, iubentis, qui non continet, nubat in
Domino. Dubio procul, Dorothea hæc, omnibus
naturæ ac gratiæ donis fulgida, quæ ex Dei
mandato Balæo in uxorem ceſſit: num Deo cu-
ra de huiusmodi bobus & aſinis, qui non tam
in Chriſto nubunt, quam in Chriſto libidinan-
tur?

9. Imprimis vt dixi, munera ſua prophanant,
iuxta ac ſuas perſonas vituperant, cælibatum
recuſantes, & rebus vxoris implicati. Detur
mihi aliquis miniſter proci ſtudijs inflammatus,
aut Zelotypiæ ſuſpicionibus perplexus, & tunc
illi proponam legem Romanam apud Plutarc-
hum: Age quod agis: Animos ſcilicet ſacrificio adhi-
bere iubentem, nec ullis interuenientibus operibus,
quæ plurima humanis rebus vi & neceſſitate quodã
modo fieri contingit, diuinus auerteretur cultus, quid
præſtabit apud iſtum proci lex Romana? nū
ab Amafia ipſius omnem cogitationem auoca-
bit, num ſecurū ea reddet, illum prædicantem,
non contracturum affinitatem cum vilo cornu-
to ſigno in Zodiaco? Age quod agis: inepta pro-
fecto apud hunc admonitio, cum nihil minus
animo agat, quam quod in Eccleſia agere cor-
pore videtur.

Ouid. epiſt. Res eſt ſolliciti plena timoris amor.

Lao da. Sit amor hic magnus, nemo ſecurus erit.

Nos ſumus incerti, nos anxius omnia cogit

Quæ poſſunt fieri, facta putare, timor.

Porro Sacra ſua hoc pacto diminuunt, & vel
ſub ſacris gentiliū longe inferius collocant

Alex. lib. 4. Pen. cap. 17. Proteſtantes. Sacerdos cum Diis immolat, ait Alex-
ander Napolitanus, & rem diuinam facit, prius cor-
poris ablutione purgatur, a Venere abſtinet, vt ſan-
ctius, puriusque accedat. Idem pariter recolit Plu-
tarchus. Etenim præter Iudæos, etiam Pagani
putarunt caſtitem ſpectare ad Sacrorum dig-
nitates. ob hanc cauſam inter alia ipſorum de-
creta vnum fuit, quod ad Sacra Matris Deum,
fæminæ iubeantur a maritis ſeorſim age-
re per nouem dies, qui ſacris interim addiceban-
tur, vt Ouidius & Iuuenalis narrant.

Plut. in Nū. Ille petit veniam, quoties non abſtinet vxor
Concubitu, ſacris, obſeruandiſque diebus.

Ouid. 4. Faſt. Iuuen. Sat. 6. Mollia qui nupta ſecut genit alia teſta.

Verum ſacra Proteſtantica, ſcilicet Concio, Can-
tio, Lotio, Coena, huiusmodi nitorem non requi-
runt. Quis porro ad amplificandam religio-
nem Proteſtanticam, ad eam illuſtrandam,
ſumptus faciet vectigalium aut prædiorum ſuo-
rum, poſtquam conſtiterit, omnia futura aurea
velleræ proliſ miniſtricæ, ſegetem, quam vxoris
pompa ac deliciæ, ſobolis luxus, luſus, & ma-
trimonia demetant, popinam, in qua leuitica
ac bucolica pubes luxurietur? Enimvero ſi ca-
ſti Sacerdotes non præceſſiſſent, qui prouen-
tus hos Eccleſiaſticos promeruiffent, iam diu
non alium florem ſui oſtendiſſent miniſtri, quã
quem oſtendunt haleces, capitatim pendentes
in fumario.

10 Quod itaq; perſonis eccleſiaſticis, vitginita-
te veluti concretis, ſummum inſit robur ad o-

pera præſtanda virtutum tam intellectualium,
quam Moralium, inde nepharius dæmon hu-
ius rei conſcius, incitauit Proteſtantes ad decus
hoc impugnandum, ad hoſce neruos conteren-
dos, illoſque excidendos. volunt itaque nemi-
nem ita adſtringi voto caſtitalis, quò minus ei
integrum ſit, ad connubia transire, ſi carnis ar-
dor cum ad id inſtigarit: quo in euentu, di-
cunt, votum caſtitalis obſeruatu impoſſibile, ac
proinde neminem obligare. quale hoc in illis
vltus putredinis? ſimili enim modo, voto ob-
ſtrictus ad ſeruandum legem naturæ, aut deca-
logi, ad obediendum Principi, urgente tempta-
tione in oppoſita, cauſari poterit, ſe voto haud
tèneri, quandoquidem moleſtiam, quæ non
minor eſt, quam ea que inſtigat quempiam con-
tra votum caſtitalis, diutius perferre non pote-
rit, & proinde ſe religione illius eo ipſo ſolu-
tum.

11. Cæterum ſcire vellem hæreticos, altiori-
bus & diuiniſſimis inniti apud Clerum catho-
licum ſtudium caſtitalis, quam vt facili opera ab
eiſmodi emiſſarijs conuellatur. Chriſtus Do-
minus cum ſua Matre puriſſima, integritatem
hanc nobis commendarunt, cum vitæ genere,
tum peculiari circumſtantia ſuæ Natiuitatis. na-
tus quippe ſaluator virgo ex virgine, & tempo-
re quodammodo virgineo, nimirum in ipſo
ſolſtitio brumali. Habet Deus, vt recolit S. Iob, Iob. 38.

Niues in theſauris: quæ tunc effundi ſolent de
cælo in terram, quando in hyemis alto ſol
vel maxime a nobis receſſerit. eſt autem nix
hieroglyphicum caſtitalis. in quo ſibi viſa con-
placuiſſe Deipara virgo, quando deſtinando
locum in monte Eſquilino Romæ, vbi in ipſius
honorem ædificanda Eccleſia, effecit, vt in me-
dio æſtu Auguſti, totus ille mons, ſpectante
Papa cum clero, populoq; Romano, niue eſſet
conſectus. Enimvero hæc nix virginea, Pro-
teſtantibus erit tandem exitioſa. Scribitur a Ci-
cerone & aliis, Brenum, Dynaſtam Gallum, cum
ſuis Apollinis Delphici phanum ſpoliaſſe. a
quo facinore hæc Pythia effata: Ego providebo
rem iſtam, & albæ virgines. Ex quo factum, ait
Cicero, vt & viderentur virgines ferre arma
contra, & Niue Gallorum obrueretur exercitus.

Cicer. lib. 11.
diuin.

tanta enim copia niuium in milites Brenni ceci-
dit, vt inde perirent. quanta vindicta a niue
quã potens Nix, cadens de theſauris Dei, ad ar-
matos ipſos ferratosque ſuperandum? Vos au-
tem eſtis Proteſtantes, barbari Brenni, qui virgi-
nibus Eccleſiæ mille iniurias & mendacia intu-
liſtis. Vos ſiquidẽ earum monaſteria deſtrux-
iſtis, vos earum bona diripuſtis, vos earum
virtutibus detraxiſtis, vos earum perſonas veſtris
mendacijs defamaſtis. Mihi credite, iſtæ albæ
virgines, iſtæ ſacris lineis indutæ, acres ſunt ad
vindictam: robur ſunt Eccleſiæ Chriſti, illis af-
fatim niuium ad vos obruendum: ab albis iſtis
virginibus eſtis quandoque debellandi. nulla
pharetrata Diana iſtis cõparabilis: Tritogenæ, o-
culis cæcis ſunt, & ex cerebro Iouis ortæ: bellis
aſſuetæ, aduerſis viribus indomabiles. Imo ſub
illis niuibz abſtruſa eſt magna vis diuini ardo-
ris, quo calent noſtræ virgines, vt pote amoris
Dei, & veritatis: proinde eſt quod ignea plane
tela

Hæſiod. Th.

tela expectetis ab istis virginibus in vos eiacula-
landa, quæ omnem vestram cæcam & arrogan-
tem audaciam expugnabunt. Ad has virgines spi-
rituum Princeps, spiritus Sanctus, iuxta ac Sancti
Angeli sæpe appellunt: tum quod eorum con-
sortio plurimum delectentur, tum quod
eis diuina robora inspirent in sibi infestos
hostes.

Quid. lib. 1. Trist. Eleg. 8. *Aspicis, ut veniant ad candida tecta columba,
Accipiat nullas sordida turris aues?*

12. Ad ornandum porro religionem, præter
census satis amplios, sacris personis constitutos,
accedunt exemptionum priuilegia, quibus idem-
met iure legum pure ciuiliū, quantum ad
earum vim coercitiuam, soluuntur ac liberantur:

Concil. Tri. Sess. 11. ca. 12. quæ Concilium tridentinū asserit, diuinis ordi-
nationibus simul ac Ecclesiæ Sanctionibus, cō-
dita esse ac confirmata. Duo quidem in nostro
Clero spectabilia in religionis cultum, quæ hæc
priuilegia sibi cōcedi postularunt, primū, mag-
nitude Sacrificii, quod populo inde conferunt,
ad illud referuntur diuinissimæ hostiæ, scilicet
Sacrosanctæ Eucharistiæ cum consecratio, tum
eiusdem in sacrificio oblatio: Sacramentorum
administrationes, seu vt loquitur Apostolus,
dispensationes sanguinis Christi, purgationes &
sanctificationes animarum, quocirca si intuitu
gradus in sacris, priuilegia Sacerdotibus conce-
denda, pfecto nostrorum Sacerdotum max-
ima esse debent: quorum quippe Sacra, omni-
um diuinissima, vt ostendunt S. Hieronymus & S.
Chrysostomus. Ad posterius spectant expiationes
populi, eiusdem refectiones per conuiuium sa-
crosanctæ Eucharistiæ, per omnes status vitæ
munitiones eorum contra peccata, & porrecta
continuo auxilia ad virtutes, sacrificiorum ce-
lebritates, quorum rationibus existunt nostri
Sacerdotes auctores vitæ spiritualis in alijs: Re-
ges quodammodo itidem populi apparent, qui
animas eorum regant ac sustentent: angeli pari-
ter æstimantur, qui Dei mandata ac munera ad
populum deferant. Ex quibus, etiam Principi-
bus Christianis accedit non paruum momen-
tum ad imperandum. nam videntes clerum ac
populum beneficiorum mutua collatione arcti-
ssime coniungi, eiusdem cleri auctoritate se
posse populum vehementius ad obsequendum
permouere deprehendent. easdem quoque Cle-
ri exemptiones cum perspexerint ad dignitatem
religionis plurimum conferre, in vna religione
nobilitata, intueantur reliquas omnes virtutes
ciuiles in vctigalibus suis augeri, & confirma-
ri: imo dum Principes Sacerdotum priuilegia
exacte defendunt, eodem se populo tamquam
pios, ac religiosos commendabunt: quo nomi-
ne, quod ad ciuilia, omnium iudicijs potentis-
simi euadant: non enim ad hunc finem parum,
Principem a populo haberi religiosum. In hunc
finem religionem extollendi, Persæ, Aegyptii &
Romani Sacrorum curam Regibus ac nobili-
bus commiserunt, vt recolit Plutarchus: ne mysta-
rum personæ prophano magistratui, cum con-
tumelia religionis, subiacerent. Cuius rei co-
gitatio, vt scribit Diodorus, cohibuit Sabacum Re-
gem Aegypti ab impio facinore, per somnum is

Hieron. Ep. ad Nepot.
Chrysost. lib. de Sacerd.

viderat, non futurum sibi tutum regnum, nisi
occisis Sacerdotibus, per media ipsorum cada-
uera cum suis transiret. sed Aegypto excessit, id eli-
gens potius, quam impia cæde coinquinatum regno
potiri. Diodor. lib. 2. cap. 2.

13. Etiam ad hoc adstruendum vel natura
ipsa propensissima. Sacerdotū enim officia di-
uina sunt & supernaturalia: ratione quorum,
eorum personales status similes habendi. repug-
nat verò rationi, dignitatem ac statum nobilio-
rem coercitiue subiici minus nobili: qualis est
dignitas & status pure temporalis, a religiosa
dignitate & statu separatus, si comparatur cum
dignitate ac statu Ecclesiasticis. Quod si ratio
Ciuis membri in republica spectetur in vni-
uersa eius latitudine, tunc religioni addicti, ex-
istunt quoque ciuilia membra reipublicæ: qua-
tenus religio absolute est virtus non solum sa-
cra, sed etiam ciuilis: quod Plato & Aristoteles af-
firmant. Quomodo sacerdotes, Pontifices,
sunt ciuilia membra reipublicæ, & vnumquod-
que membrum, etiam Ecclesiasticum, coercitiue
subest alteri membro ciuili: nempe Sacerdotes
Episcopis, Episcopi Metropolitanis, hi sum-
mo Pontifici, iste soli Deo, a quo solo imme-
diate suam accepit auctoritatem, vt ostendit S.
Ignatius.

Plato lib. de
Regno. Ari.
lib. 7. pol.

Ignat. ep. ad
Magnes ad
Philadel.

14. Protestantes vero in religionis ornamen-
ta hostes capitales, omnia iura exemptionum
aspernantur & hoc titulo impietatis in Deum,
principum adulatores & buccinatores seu bo-
ni ciues inepte videri volunt. Facile animad-
uertunt, se nulla talia munera ministralia exer-
cere, aut populo eiusmodi beneficia porrigere,
qualia illa promerentur: proinde, vltro eis re-
nunciant, quo saltem bonorum subditorum
opinionem aucupentur, simulque in nos fero-
cius, vt in rebelles, declamitent, qui ea retinere,
& merito vindicare satagunt. Videte disparita-
tem: nos Ecclesiæ, illi purpuræ applaudunt. no-
tate exitum. nos Ecclesiæ auctoritate purpu-
ram defendimus, illi purpuræ falsa laudatio-
ne eam Ecclesiæ patrocinio spoliunt, adeoque
violant, contaminant, diserpunt. At quorsum
spectatis sacris, gauderent exemptionibus mini-
stri? an quia cōcionantur? minime sane: eo enim
passim mentiuntur, Scripturas deprauant, eccle-
siam impugnant. officiū sane quod plerumque
exequitur imberbis, aut semibubulcus veteranus.
num quia lauant infantes. Cæterum negantes
ipsimet Baptismum infantibus delere peccatū
originale, teste S. Augustino, inde Baptismum
reddunt Ludibrium. S. Ambrosius affirmat, fieri e-
uacuationem Baptismi, si non remittat lotis
peccatum originale, vel quod panem & vinum
in memoriam Christi populo largiuntur? sed
obstat, cum populo domi suæ affatim sit ima-
ginum Christi. nihil proinde in hoc ipsorum
mysterio digni priuilegio. Fortassis quod re-
missionem peccatorum diuulgent parochianis.
Enimuero hoc futilissimum, excipiendum po-
tius risu, quam remunerandum honore. quantū
precor, valet huiusmodi auruspiciū? dicunt se
denunciare peccata eis remitti, qui promissio-
nibus Euangelicis prius crediderint. Verum
F f f f hoc

August. lib. 3. cont. Iul.
cap 3.
Ambro. lib. 1. in Lucæ
cap 84.

Plutar. in
Artaroxii.

hoc norunt satis bene parochiani ipsimet omnes, idq; tanquā suae fidei articulum: cuius fidei effectus non suspenditur ad vocem ministri cōcionantis, ut ipsi certo sibi statuunt. Vnde ergo tandem digni, qui gaudeant exemptionibus & privilegijs? quæ apud eos Sacra, id dignitatis postulantia? relinquuntur ergo communi sorti vulgarium, pari supplicio cum eis afficiantur: relinquuntur, dico suae impietati, sacrilegio, & publico orbis contemptui.

12. Alienum sane a religionis maiestate ac sanctitudine, eiusdem mystas, qui & Patres populi, qui in illis spiritualis vitæ auctores, perinde ac si corpora animabus præstarent, supplices sisti ad eorum tribunalia. quinimo ut ex privilegijs Cleri augetur in animis populi opinio rei sacrae, ita Clerus ipse tanto immunitatis honore expenso, studiosius conabitur, morum excellenti forma se dignos tantis ornamentis exhibere: nō enim minus honestates quā artes honore affici solent. Deicit proinde sensus ministrorum inspecta ab ipsis vulgaris plane sua condicio, qua laico magistratui se vident subiectos. quod & impedimento est, quo minus in alta virtutum consilia eorum contentiones insurgāt. quamobrem in hac sacrorum hominum depreffione, Sacra ipsa, ac Deum ipsum, sacrorum auctorem, atque finem, eleuant: adeoque eodem extremam proferunt barbariem.

13. Sunt porro quidam Protestantium ita impietate sua efferati in religionis maiestatem, uti ad iudicium *Wiclephi* reculand os censent statutos Cleri census, eorum locis appetentes quas vocant *Beneuolentias*, seu spontaneas populi elemosynas. An non miserum, debere pastores animarum, quantum ad victui necessaria, quantum ad largitiones ex charitate, quantum ad pietatis opera, pendere omnino a voluntatibus plebis? Hinc etiam Prædicatoribus libertatem docēdi, admonendi accorrigendi præceptum iri quis non videt? pergunt quoque adhuc Clero detrahēre honorarios titulos, ac ornamenta scientiarum, quæ in academijs Doctoribus dari solent: quo in Cleri extenuatione, religionem pariter dedecorant, ac Deum ipsum plane contemnunt. Diuina cum hoc pacto deiecerint, quid magni, quantum ad virtutem, supererit in republica? quam acris sit religio, seu cultus Dei externus, ad præclara facinora etiam belliam diximus. neque aliquod consilium adeo calet, ac illud, quod ab æstimatione religionis dimanat. idcirco Protestantes nulla præclara specie religionis iustituti, traduntur tamquam mancipia partis in ipsis concupiscibilis luxui & irascibilis furori. Postremo quo ab eis ex omni parte religio esset impugnata, locis quoque sacris detrahunt immunitates: perinde ac eadem esset ratio Ecclesiae & horrei, in ea altaris, atque mensæ in triclinio. Cuius studij impietas propagatur apud eos ab abiecta condicione rei sacrae: quæ cum magni nihil referat, utpote *Lotio, Cantio, Concio, Cæna*, nihil miri si eiusmodi loci, in quo talia peraguntur, immunitates negligant, neque tam diuinis coloribus lacera ipsorum resegmina imbuenda iudicent. Deus bone, an ad hosce fructus excitandos, adeo impietate infa-

mes, opus fuerit, filium Dei incarnari, ac in eruce morte obita suspendi!

14. Id in more positum hominum, quod ad vitæ negocia, ut quando res humanæ, utpote ornamenta & magnificentia istius vitæ, amplificantur, tum diuina simul deiiciantur plane, ac nullius propemodum æstimationis euadant. Contra autem cum de magnitudine humana exiles cogitationes formantur, quod vera sapientia efficit, tunc de diuinis, de æternis bonis, ingentes eo loci solent. Romani, antequā adeptæ esset ab eis imperij amplitudo, aut ab eis in Diuos consecrati ipsorum Imperatores, quæ Numinum erant apud ipsos religiones, illæ sane augustæ: quæ vero vitæ spectabant commoda, exilia.

Priuatius illis census erat breuis,

Commune, magnum. nulla decempedis

Metata priuatis opacam

Porticus excipiebat Arcton:

Nec fortuitum spernere cessitem

Leges sinebant, oppida publico

Sumptu iubentes & Deorum

Templa nouo decorare saxo.

Cæterum iidem Romani, rebus prosperis subinde elati, ac toti positi in suorum *Cæsarium* admiratione, templa fœno, signa Deorum, araneorum telis committebant: eo præsertim tempore, quo Christi fides Romæ primum apparuit. Dubio procul, inter alia effecta a Christo Domino, hæc duo fuere haud leuioris notæ: scilicet Diuina extollere, humana vero deprimere. Quamobrem Catholici apposite Christi Domini ingenium referunt, quippe Religionis sacra augentes, extendentes, mundi vero fastus & potestates extenuantes. Contra Protestantes, sui Antichristi ingenium produnt, dum Religionum formas debilitant, sacerdotū dignitates eleuant, Principum autem iura excitant ad apicem vel iurisdictionis sacrae: & eiusdem lenocinantes, eorum gladios in nos distringunt.

CAPVT XXI.

Cum maxima sit Religiosi status in republica cum Sanctitas, tum etiam urbanitas, a Catholicis culti, tum Sectariorum partes illum auersata, utriusque decoribus priuantur.

Illos religiosos vulgo nuncupamus, utpote a Clero distinctos, qui speciali viuendi genere seu regula, ad finem, quem intendunt, consequendum, instituuntur. aliquin si illorum sit status religiosus dicendus, qui a mundi rebus abstracti, religioni & animarum salutis incumbunt, omnes Clerici maioribus ordinibus initiati, iure dici poterunt religiosi. Duo autem dictos religiosos a reliquo maiori Clero, quod ad religionem, secernunt: votum nempe paupertatis, ac certa quædam sub aliquo Superiori viuendi formula: castitatis enim voto & obedientiæ Clerus sæcularis etiam adstringitur. Tota autem diuersitas inter religiosos ipsos oritur a diuersitate regulæ, seu disciplinæ

Horat lib. 2
Carm. od 12

disciplinæ, ordinatæ ad peculiare munus ab illis sorsim exequendum; siue id fuerit pure monasticum; nempe contemplatiuum, siue actiuum, siue ex contemplatione & actione mixtum. vt autem horum in ciuitate propria officia & ex eis vtilitates manantes ad alios, intelligamus, operæ precium fuerit, prius excellentiam status explicare in Clero Sæculari, causasque paucis discutere, ob quas a populo summo in honore & amore haberi debeant.

Ephes. 4. 5. 2. Sunt itaque in Clero Sæculari illæ personæ, quæ Spiritus sancti institutione ordinarij ex officio pastores, & patres animarum existunt. qui, si vitæ qualitatem spectemus, ita a mundi studijs castitatis & obedientiæ legibus segregantur, vt idonei sint omnino ad alios docendum,

1. Tim. 2. ad eis conferenda Sacramenta, præbendumque vitæ suæ condicionē viuæ exempla ad mundi res contemnendum, omneque genus virtutis, tam intellectualis, quam practicæ, exercendum. Sic nihilominus ad imitationem Christi Domini, quod ad externa, ciuili cōuersationis temperatur in illis sequestratio, vt eis, quos pascunt, quodammodo similes esse videantur. Hac enim similitudine & vicinitate, suarum ouium amores sibi oportunius conciliant, simulque paratiores euadunt ad illis in omnibus euentibus melius succurrendum. Et quod horum, quantum ad finem, quem sibi præstituunt, summa sit dignitas & excellentia, ex duobus ostendi poterit. Principio ex eo, quod Ecclesiæ hierarchiam & quasi substantiam eius constituent sine quibus nequit ea consistere. Deinde ex eo

Ephes. 5. quod eorum mores, vestitus, qualitates, omnia denique, sacris Ecclesiæ canonibus decernuntur, & a Spiritus sancti sapientia eadē deuenisse nulli dubium esse oportet. Hi sunt, quos posuit Deus in Ecclesia in laicorum ordinarios pastores, salutis illorum, utpote auctores, & eos, qui ab aquis baptismalibus, vsque ad funera ipsorum, cum ipsis familiarissime amantissimeque versantur, adeoque sacris suffragijs eorum animas corporibus exutas, piissime prosequantur. Summa itaque charitatis necessitudo inter hos & omnes laicos intercedit. Vnum porro corpus ita cum illis excellentissime componunt, vt a nullis tam dextere reformari, ad præclaras virtutes excitari possint quā a suis: hoc est ab eiusdem corporis & ordinis sanctioribus membris. quo in munere, nostro sæculo, egregiam operam nauauit S. Carolus Borromeus, cuius exemplum haud pauci sequuti, magnum emolumentum vniuerso Clero sæculari nostro auge attulere. Si officium doctrinæ spectemus, aptissimi, qui in academijs publice doceant: quod nostrorum antecessorum pietas & sapientia ubique ostendunt, illos passim academijs perficiendo. nec solum idonei, qui alios ibi instruant, verum etiam, qui literis dignitatem quandam personarum suarum grauitate & loco quem tenent in republica consciscant: quod oculi etiam nostri etiamnum contestantur. Si ergo bonum vniuersale Ecclesiæ spectemus, opus omnino, populum, tā quod ad eruditionem, quam ad virtutis præstantiam, iuxta ac status decorem, opinionem honorificam de

Clero sæculari concipere: illudque etiam magis requisitum, quam cuiusuis alterius ordinis æstimata a popularibus præstātia. imo nisi quod ad doctrinam & mores floruerit Clerus sæcularis, absolute dicere non possumus florere Ecclesiam. Cum enim sint in Ecclesia præcipui, & maxime quasi de substantia in eadem hierarchiæ, eorum præ aliis omnibus spectanda & procuranda eminentia tam quod ad virtutes intellectuales, quam actiuas.

3. Verum quemadmodum singulis ætatibus istius ordinis viri egregii extitere, & qui alijs Heroicarum virtutum exempla præbuere, ita in particulari ex Anglia, etiam post ibi dominantem hæresim, apparere multi conspici, incredibili charitate in animarum salutem incensi. Horum Pater & Coriphæus Illustrissimus piæ memoriæ Card. Alanus, qui vndique ad se vocans Duaci, & postea Rhemis in Gallia, Dei & patriæ suæ amantes, in eis locis Collegia fundauit, literis sane & omni genere virtutis excultissima. hi, dum in Anglia crudelissimæ persecutiones in orthodoxos immanitatem ubique exercerent, dum leges regni nil præter neces & lanienas sacrorum hominum spirarent, dum omnia tribunalia innocentium sacerdotum sanguine adhuc maderent, tantum abfuit, horum aspectu exterritos, a profectio in Angliam se cohibuisse, quinimo quo maior diritas ibi ante ipsorum oculos apparebat, eo acrioribus petitionibus, adeoque vberioribus lachrimis, quorum ego testis fui, a suis superioribus missionē implorabāt. Iam etiam ingenti cum fructu & summa concordia per plurimos annos studijs suis, itineribus hinc inde institutis, adeoque passis martyrijs, haud paruum fructum extulerant ante ad aduentum vllorum religiosorum, & in talem militiam ab eis initum consortium. Et quod miraculi loco merito haberi poterit, non vno impetu hæreticorum confecti, vt olim Christianis contigit a paganorum manu vexatis, sed multorum annorum successione decurrente, martyrium Sacerdotes passi ferme ducentum: interim continuato quodam spectaculo, eorum oculis obiectis læuissimæ & sanguinolentissimæ crudelitatis terroribus.

4. Verum enimvero status & ordines Religiosorum rebus tam Ecclesiæ, quam reipublicæ pariter, vtilissimi, vt iam satis superius visi ostendisse. Illis in vniuersum competit abductio quædam a negocijs mundi, ad quam votū paupertatis & obedientiæ particularis, vltra votū castitatis, illis cū reliquo Clero commune, plurimum eos promouent: Cuius vi operosius incumbunt in id, quod instituti ipsorum propriū. Monachi quidem, tametsi rerum diuinarū contemplationi dediti, nihilominus valde etiā idonei, qui in suis monasterijs scholas apperiant, etenim solitudo egregium mediū ad comparandū doctrinam, illam præsertim primā, ac summā, videlicet metaphisicā: illos proinde ac hoc studij aptissime parat. quorsū enim in hoc genere excellerēt, nisi vt partā scientiam in alios transfunderēt? In oriēte quidē olim monachi, in mores ferme eremitarum deuenere, vt ex S. Crisostomo, S.

Nicol. Fitzherbert in vita Card. Alan,

Dionys. De Eccles. Hier. cap. 6.

Chrisost. de
compar.
Monach.
& Regis.
Basil. in Re-
gul.
Nazian. in
carm. vitæ
Suz.

Brenia. Rō.
Die. 14. Jun

Histo. Eccl.
Harpescl.

Appian. lib.
Mithridat.

Basil. de lād
vitæ Solita.
Hieron. Ep.
1. ad Fur. ep.
13. Ep. 1. ad
Heliodor.
Chrisost.
homil. 3. in
Math.

Basilio, & S. Gregorio Nazianseno licet intelligere, Cæterum in occidente semper fuere monachi aliorum iustrotores, nobilium pariter eduatores, & externarum Gentium Apostoli clauere, vt omnes historiæ, præsertim Anglicanæ, fidem faciunt. quibus obsecro, Sapientia, Scientia, & summatim virtutes omnes Intellectuales potius conuenirent, quam monachis, qui intellectus summā perfectionē instituti ingenio proficere? Imo etiā in oriēte monachi ex instituto S. Basilij, solitaria vitā actiuosa temperabāt. 5. Ob hanc causam, facilius cum concordia viuunt clerus sæcularis, & monachorum ordines, contemplationem duntaxat professi, quam idem clerus ac Religiosorum ordines vitam mixtam sequuti. luctuose satis hoc olim in Anglia detexit experientia. quamprimū enim ibidem loci obtinuissent monachi passim Ecclesias parochiales, easque ditiores, simul ac ordinariū iure exemptas, statim innumeræ contentiones erupere, frequentes ad sedem Apostolicam appellationes, propemodum totius Ecclesiæ pacē turbantur: quorum locuples testis noster Harpesfeldus in sua historia: licet optassem potius, sempiterna obliuione fuisse sepulta, quam vlla recensione in nostram lucem reducta. Idem prorsus contingeret, si modo eiusdem fortis homines conarentur Scholas, Collegia, & Academiæ Sæculari clero a fundatoribus constitutas, ad se rapere, & ex aliorum spolijs, cum publico detrimento priuatim ac seorsim grandescere. spectat idcirco plurimum ad Religiosos sic charitate accendi, humilitate dimiti, vt inde inter se in diuersis ordinibus bene coueniant, iuxta ac sæculari clero plurimum deferant. quo fundamento quod olim Philosophi destituerentur, inde in omnes, adeoque & Principes, erigebant suas cristas, & ad tyrannidem incentores extitere, vt notat Appianus. Critias apud Athenienses, secta Epicuræus, autor fuit tyrannidis, In Italia Pythagoras, & in Græcia qui dicebantur Septem Sapientes, Potentia vsi sunt & tyrānide crudelius plerūq; quam ignari literarum: sic vt de alijs Philosophis dubium sit & suspiciosum, an propter virtutem, aut paupertatem potius & inhabilitatem rerum gerendarum, solamen quoddam sapientiam sibi effecerint: nam plurimi ignorantes nunc & egeni, aut necessitate ad Philosophian delati, diuitibus ac Principibus calumnias acerbè inferunt, non ob inscientiam diuitiarum magis, aut Principiatu gloriā, quam ob inuideam. hæc ipsa proferentes. Eos autem multo sapientius despiciunt ij, quibus calumnie inferuntur. Hæc igitur quispiam Aristonis Philosophi gratia dicta arbitretur, qui huic sermoni causam præbuit.

6. Ipsa imprimis solitudo, & secessiones a turbis, veluti locum præparant in religiosorum animis, in quibus omne genus spiritualium florū subinde excrescat vberime, pulcherrimeque enitescat. Eremitus, nempe ait S. Basilus, paradisus est deliciarum, vbi tamquam redolentium species pigmentorum, vel rationales flores aromatū, sic fragrantia spirat odora menta virtutum. ibi siquidē rose charitatis igneo rubore flammescunt, ibi Lilia castitatis niueo candore candescunt, cum quibus etiam humilitatis viola de imis contexta nullis flatibus impelluntur. ibi myrrha perfecta mortificationis, non solum

carnis, sed quod gloriosius est, propriæ voluntatis exundat, & thus assidue orationis indefinenter emanat, & igne diuini amoris similiter ardet. In hac forma vitæ vestium splendores abiiciuntur, qui animū occupare solent mille cogitationibus, vanitaturque studijs prorsus conficere: cui idoneū Crassū ac rude pallium, & zona, & e rudi corio calceamentum: quorum delectū fecere S. Basilus, & S. Gregorius Naziansenus. Scio Rutilium Ethnicum, & postea Hagiomachos hæreticos, huic instituto solitudinis contrarios. Rutilius loquens de Insula Capraria, referta monachis ad imitationem mortui in oriente, ab eisdem habitatorum, dicit:

Squalet lucifugis Insula plena viris.

Ipsi se monachos Graio cognomine dicunt,

Quod soli nullo viuere teste volunt.

Sic nimia bilis morbum assignauit Homerus

Bellerephonteis solitudinibus.

Cæterum quod monachorum fit, inspectu diuinæ gloriæ omnia peragere, ideo sicut illius causa in solitudine degunt, ita ob eandem, id postulante aliorum salute, a solitudine ad ciuitates accedunt. Hoc quidem inique olim tulere Ariani, & postea hagiomachi, quod monachi ad comprimendum hæresim vrbes pitierant, in quibus contra hæreticos disputarent. Valens Arianus Imp. videns Eremitam Aphraatum vrbes aduentē, habitu eremitico, vilj & sordido pallio indutum, vt refert Theodoretus, illi dicebat, quod te confers? ille tum sapienter sane, apposite: pro tuo inquit regno precaturus. Tum Imperator, at domi tibi manendum est & intra cellam, vt lex monastica postulat orandum. illi respondit, tempore pacis se hoc quidem facturum, sed iam ab eo exigere ciues huiusmodi accessum dicebat, eo quod omnia essent quod ad fidei momenta conturbata. & si essem, addebat, Filia, cui incumberet in paterna domo manere, nihilominus deflagrante domo exirem, quo allata aqua incendium extinguere. Atque hoc ipsum agimus o Imperator. Etenim cum tu iam in patriæ nostræ edes flammam inieceris, nos circumcursumus, quo eam mature possumus extinguere. Neque parum prosunt Reipublicæ Christianæ, quando ad imitationem veterū Monachorum, de quibus scribit S. Augustinus, assidui sunt in Orationibus, in lectionibus, in Disputationibus. horum autem studia requirunt scholas, ac in eis contemplationes Dialecticas, Physicas, & Metaphysicas. olim Romulus exercitatus simus habebatur in virtutibus ciuilibus, quas negotiosas appellant Cicero & Macrobius. Pythagoras vero agendi nescius, priuatis virtutibus incubuit. vtriusque celebres Solon, Numa, Lycurgus, ambo Catones. Quocirca singulis in ciuitate ciuibis prouidendum, vt ex animi indole in singulis excellant: sed in vtriusque præstantius. verū in laudes monachorum hæc S. Crisostomus: Non nubunt, neque ducunt uxores, neque multum dormiunt, neque delicijs vacant, sed præter pauca quædam vt incorporei facti sunt. ad hæc attendat velim, qui haud erubuit in Anglia affirmare, olim monachos nihil aliud fuisse, quā academicos Protestantes, videritque num aliquādo ieiunia statuta Ecclesiæ violātes, uxoresque sibi iungētes, extiterint ne propemodum incorporei. vnde tūc precor eis etiā nū tantū corporis accesserit?

7. Quales

Basil. Ep. 79
Gregor. Nazian. epud. ad stelen. orat. de calā anim. Rutil. Mam. mert.

Paulin. Epi. ad Sener. Sulpit.

Theodor. 4. Hist. cap. 23 24. 25.

August. lib. de Mor. Ec. Cath. cap. 13. Macrobi. lib. 2. in fom. scip. cap. 17.

Chris. Homil. 57.

7 Quales autem vitæ genere extiterint nostri Monachi, discant a S. Chrysostomo. Si quis nunc ad Egypti veniat solitudinem, paradiso prorsus omnem illam eremum videbit digniorem & innumeros Angelorum choros in corporibus fulgere mortalibus. est enim cernere tota illa regione diffusum exercitum Christi, & admirabilem illum regium gregem, virtutumque celestium conuersationem in terris imitantem. S. Augustinus de istis agit copiosissime, & ostendit eos ex illo ortos & propagatos spiritu, qui mores ecclesiæ Catholicæ decreuit. Nihil de eis dicam, qui secretissimi penitus ab omni hominum conspectu, pane solum & aqua contenti, desertissimas terras incolunt. Subinde de Coenobitis ista adiunxit Quis non illos miretur & prædicet, qui contemptis atque desertis mundi huius illecebris, in communem vitam castissimam, sanctissimamque congregati, simul etatem agunt, viuentes in orationibus, in lecti- onibus, in disputationibus: nulla superbia tumidi, nulla peruitacia turbulenti, nulla inuidencia liuidi, sed modesti, verecundi, pacati, concordissimam vitam & intentissimam in Deum, gratissimum isti munus offerunt a quo ista posse meruerunt. Nemo quidquam possidet proprium, nemo cuiquam onerosus est. Patres vero non solum sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, nulla superbia consulant his, quos filios vocant, magna sua in iubendo auctoritate, magna eorum in obediendo voluntate. Quid in istis precor academici, quid Ministri aut Ministrice? Quamobrem vester Lutherus elicit ex monasterio Boram, eam constitutum, si monasteria fuerint erecta in gratiam vestræ religionis?

8. Veteres, qui de castitate commentati, ij duo præsidia illi attribuere, industriam scilicet actionis, simul ac recessus solitudinem. vnde apud eos casta Diana, utpote continuis venationibus fatigata, silvarumque secretis ab alijs diuulsa. Castus itidem Hippolytus, at e cælo ad terram dimissus in præsidis fuit Diane, vitam subinde degens, nemorum cultor suus, & austere vitæ professor.

At Trivia Hippolytum Secretis alma recondit
Sedibus, & Nympha Ageria nemorique relegat.
Solutus ubi in siluis Italus ignobilis æuam
Exigeret, versoque ibi nomine virbius esset.

Verum quod Peon, Deorum Medicus, seu Apollinis filius, huiusmodi castum de cælis ad terrestres sedes dimiserat, finxere tantæ virtutis aspernatores (eum quippe ciuili consortio ineptum reputantes) Iouem ad inferos fulmine adegisse:

Fulmine Phœbigenum stygias detruxit ad vndas.

Verum nobis in vno Christo est Peon, qui suis pharmacis, a cælesti substantia delibatis, homines ad virginatatem colendam in terris, noua quadam vita eis inspirata, componat, simulque idem Hippolytus, utpote perfectissimæ virginatatis exemplar, eremo & pernoctationibus assuetus. haud me latet, institutum solitudinem colentium, ac Deo vacantium, quemadmodum & cætera præclara, in culpam, adeoque odium a multis pertractum. neque hoc contigit modo a Christi Domini ortu, & eius Euangelio, sed etiam a priscis temporibus. Otiosum hominem, ait Seneca, seductum existimat vulgus, & securum, & se-

contentum sibi que viuentem: quorum nihil vlli contingere, nisi sapienti potest. Ille quidem nulla re sollicitus, scit sibi viuere. Ille enim, quod est primum, scit viuere. Vnde qui literis operam nauarat Romæ, nomen incertis habet.

9. Verum vel a principio Ecclesiæ Christi, extitisse certum & spectabilem tam virorum quæ fæminarum statum, virginatatem cum disciplina monastica voto stabilientium, ex Historijs iuxta ac Patrum testimonijs exploratissimum. Horum meminit Philo Iudæus, eorum memoriam recolens, qui sub Regimine & regula S. Marci Euangelistæ agebant Alexandriæ. quos dicit non ad morem Græcorum Sacerdotum, vi ad castitatem seruandam adactorum, concubitum repudiassent, sed virginatatem instituto bono & cupiditate futurorum conseruasse. Eorummet meminit etiam S. Ignatius, hos per epistolam salutans, Qui in perpetua degunt virginatate. addit porro, virginum professarum votum non nisi præsentem Episcopo emittendum; quantum ad decernendum illud genus vitæ quod sacre virginis ineunt, & hoc ipsum postea confirmarunt Concilia Carthaginense Quartum & Mileuitanum. Athenagoras in sua apologia pro Christianis refert multos ex illis totius vitæ spacio colere virginatatem, quæ Deo viciniore euadât: quos asserit S. Cyprianus se castrasse propter regnum cælorum: S. Epiphanius ut liberioribus animis diuina legis meditationi vacarent. Constantinus Magnus, teste Sozomene, eos priuilegijs ornauit. Quibus castimoniam & virginatati se consecrassent. Quibus honoris ergo tantum detulit Helena Imperatrix, uti illis In mensa seruierit, sicut narrat Theodoretus. Cuius rei, & eximie ab Euangelio Christi impressionis illustre monumentum tradit Sozomenus. Scribit itaque Pulcheriam filiam Arcadij Imp. & ex paterno testamento imperij gubernatricem, fratre agente in minore ætate, virginatatem perpetuo colendam emisso voto sibi proposuisse. Nondum, ait quintum decimum annum agens, supra etatem sapientissimum & diuinum spiritum accepit, ac primum Deo virginatatem suam deuouit: deinde ut sorores suas ad idem vitæ institutum educavit. Qui vero extra humanam societatem vitam agentes, cum Deo & sanctis familiariter versabantur, ij castitatis studium consecrati. Agnoscit ait Cyrillus Hierosol. eorum ordo & institutum, qui vitam solitariam agunt castitatis gloriâ. Eo autem precio habuit Ecclesia primatiua cœlibatum virginum sanctimonialium, uti Iouianus pijsimus Imperator, capitalem poenam in eum statuerit, qui hasce virginis a proposito castitatis abducere tentaret; quod Sozomenus prodidit. Cæterum præter hoc votum virginatatis emissum a religiosis illis antiquis, Patres & Historiæ memoriæ posteritatis significarunt, eos adhibuisse victus austeritatem: utpote vilia indumenta, frequentia ieiunia, continuas meditationes, nocturnas preces & psalmodias, paupertatis & obedientiæ professiones.

10. Certe qui sæculi & mundi istius ingenium, a scripturis & sua experientia edoctus nouerit, is dubio procul iudicabit, diuino spiritu in Ecclesia Dei factum, vnde nonnulli illud vitæ genus inirent, quod discretum a turbis & strepitu populariter

Ould. lib. 23.
Trist.

Phil. lib. De
vit. Contemp.

Ignat. ep. ad
Smirn.

Concil. Carth.
4. ep. 31.
36. Mileu. c.
26. Athen.
Apol.

Cyp. ep. 62.

Epiph. Har.

30.
Sozam. lib.
3. cap. 13.

Theodor. II.
1. Hist. cap.

18. Sozam.
lib. 3. c. 13.

9. Hist. ca.

Cyril. Hier.
Catech. 12.

Sozam. lib.
6. cap. 3.

Dionisi. Eccl.
Hier. ep.

9. Euseb. lib.
2. Hist. ep. 15.

Sozam. lib.
1. ep. 9. 12.

Socrat. lib.
Hist. ca. 8.

Basil. de Reg.
August. de
Mor. Eccl.

Math. 20. pulariter viuentium. ob quam causam, vt est in Parabola, exiit in forum Paterfamilias, qui inde quosdam ocio oppressos educeret, & ad vineæ suæ a foro seiunctæ culturam transcriberet.

Hilar. in Math. Can. 20. & in Psalm. 118. Forum, ait S. Hilarius, pro seculo accipi res ipsa admonet, æquabili turbis hominum, calumniarum, iniuriarumque contentionibus, & diuersorum negotiorum difficultatibus semper tumultuosus. Cæterum hi non sunt vsque eo in penetralibus abditi, quin etiã foro sint commodo, & in illius vel culmina obtineant sacram quamdam auctoritatē. Quid obsecro, S. Simeone, cognomento Stylita, secretius aut alienius a foro, adeoque ab ipsa terra; quippe in altitudine seu capitello cuiusdam columnæ habitante? Nihilominus forum & fori summus Princeps Theodosius Iunior eius vim perselere, imo etiã ei paruere. Decreuerat Theodosius iste, pacis cõciliandæ causa in re publica, in vsum religionis Ecclesiã quandam Antiochiæ Iudæis concedendã. quod cum fama intellexisset iste columnæ incola, Eo nomine, vt narrat Euagrius, libere scripsit Imperatori, adeoque eum acriter propterea increpauit: solum namque suum Imperatorem Deum veritus est; vt Imperator Theodosius, quo Christianorum satisfaceret Voluntati, sua mandata reuocaret. Hi suo instituto vitæ, vt testatur S. Hilarius, sequuntur, voluntaria non legitima. Et his obtemperare, libertatis potius quam necessitatis officium.

11. Quod itaque Hæretici Protestantes inficiari non poterint, quantumvis impudentes ad definiendum, in Dei ecclesia ab eius exordio extitisse Monachos & Moniales, fatentur vltro tales fuisse, idque suæ religionis professores. Dicunt ergo Monachos olim nihil aliud præ se sulisse, quam quod etiamnum academici profitentur, vt pote studijs literarum addictos, licet cū vxoribus cõuixerint: Etenim ab hac celsa diuortium non patitur eorum academia. Moniales affirmant, vitam certis regulis adstrinxisse, & earum aliquas genialis thori vsibus inseruuisse: nam sine hoc, Euangelij libertas, ipsorum sententiis penitus iutercideret. an vero extra Angliam vllibi locorum reperiatur Musa Protestantica, quæ ita de Monachis cantillet, penitus me latet. Sane dolendum, ignorasse Ouidium species Metamorphoseon, quas commentantur secum Protestantes: eas si nouisset, cecinisset, imo cecinisset,

Ouid. lib. 1. In noua fert animus mutatas dicere formas.

Metamorp. In hunc tenorem, quod ad dogmata, mutarunt Deum in diabolum, Christum in peccatorem, Sanctos in laruas, Ecclesiam in spiritum, Sacramenta in picturas, in idola, Christi vicarium in Antichristum, ieiunium corporis in ieiunium mentis, gratiam iustitiæ in phantasma. Quod ad mores, mutarunt S. Baptiste melotem ex pilis camelorum, in sericum vndulatum, eius mel siluestre in mel Atticum, eiusdem locustas in maris delicias pœnitentiam mutarunt in resipiscentiam, leges in vmbas, Monachos in academicos, Moniales in Xantippas, eremum in academiam, lilia in hæderas, rolas in spinas, omnia in luxum.

Lucan. li. 10 Fulget gemma torus, & iaspide fulua suppellex, Strata micant Tyrio, quorum pars maxima succo Cocta diu, virum non vno duxit aheni.

Pars auro plumata nitet, pars ignea cocco, Vt mos est Phariis miscendi licia telis.

O si mihi permillum aspicere vel vnicum cœrum Monachorum ad ingenium & institutū Protestantum! viderem equidem credo illum Senatum quem descripsit Poeta:

Toruaque collectis stipatur curia monstris.

Longe aliud propositū religiosorum esse debere docet S. Hilarius. In celestem scientiam homo eruditus est, quid tibi cum terrenis operibus & gestis? Aus effectus es, cur non in natura tue elemento moraris? volucres enim celi nuncupantur. non iniuste ergo illis in possessione terrena habitationis insidia sunt. Seculo renunciaisti, quid tibi cum seculi rebus? quid queris captus in seculo? quid queris iniuriam loqui in regione non tua? Dic potius & vtere ipse tu voce Psalmista dicentis ista: Quis mihi dabit pennas sicut columbæ & volabo & requiescam? Natura auium est, vt non nisi cum volent requiescant: tu autem iam factus es columba, volando requiescis, id est, in celestem te sedem & cognitionem a laqueis terrenis volatu fidelis animæ efferendo. Quæ autem in vita populari nos mala obuallant, & vndiq; ad praua incitant, idem Doctor istis eleganter describit. Rapiunt oculos nostros rara incogniti maris gemma, occupat animum terra aurum, totis nos mortis nostræ illecebris spirituales nequitia & aeris huius virtutes circumuolant, per vitæ presentis molestias, per alienæ voluntatis mores atq; lasciuia insidiantes vt irascamur, vt oderimus, vt amemus, vndique expectamur & appetimur. Fælix ille forēis vitæ status: at ultra metas nostræ expectationis collocatus: in quo ——— emitur sola virtute potestas.

12. Mirum itaque haud fuerit, si in nostris religiosis pars intellectiua, cognitione splendeat, si concupiscibilis, charitate accensa, si irascibilis dulcedine morum emollita, sub rationis imperio placide conuiescant. optime probat Origenes mentem clariori intelligentia fulgere, postquam fides & disciplina eam subegerit: de quo genere cognitionis loquitur propheta: Nisi credideritis non intelligetis: quod etiam S. Ista. 50. Bernardus egregie prosequitur. isti censendi Bernard. Noaci, apud quos viget quies, qui requiescunt Serm. 3. in Cantic. Ep. 108. post diluuium a suis laboribus, & alios in eadem quietem pariter inducunt. apud quos cessat terra a belli tumultibus, & immani strepitu, quo orbis reliquus concuti assuevit. Noe sacrificante, odoratus Deus odorem suauitatis, seu Hebraice quietis, vt animaduertit Gen. 8. Caietanus. In qua ipsorum quiete & solitudine Caiet. in 2. cap. Gen. retinent etiam cõiuctum, ex quo, ad omnes virtutes acquirendas multum adiuuantur. Virtutum ait Cicero amicitia adiutrix data est, non Cicer de Amicit. vitiorum comes: vt quoniam solitaria non posset virtus ad ea quæ summa sunt peruenire, coniuncta & sociata cum altera perueniret.

Cæterum quod optima quæque quibusdā malis aut vicina, aut oportuna, mirū videri non debet, humana fragilitate expensa, si inter ipsos religiosos, illos & clerū Seculārē, simultates aliquando gliscentes inneniantur: vel si diabolica fraude intercedente, id contra charitatem ab aliquibus fiat, quod in eius subsidium a Sancto Spiritu primitus institutum. Huiusmodi autem dissentionis species in eos acrius inuadit

Claudi. Jib. 1
in Rufin.
Hilar. in
Psalm. 118.

Hilar. in
Psalm. 118.
Math. Ca. 19

Claudian.
Panegy. 3.
Consul. Honor.

Orig. tract.
12 in Math.

Gen. 5.

Gen. 8.

Caiet. in 2.
cap. Gen.

Cicer de
Amicit.

iuvabit, qui habitu, nomenclatura, & disciplinis discreti, quod ad extrema tamen, idem ferme munus cum alijs obeunt, & quasi in communi opere seorsim cum maxima dissimilitudine habitus, nominisque congregiuntur. vnam res ipsa, nostris oculi: subiecta, huius rei veritatem, non ut contingit, comprobarent. Ac præter vnam & eandem formam operis externi a diversis initam, ad augendam materiam invidentiæ & contentionis inter eos, accedunt quorundam ordinum privilegia, quibus aliis suis cooperatoribus in popularium oculis præferuntur. ex quo duo mala passim proficiscuntur. Primum, quo animi deiciuntur eorum, qui illis carent privilegiis: quippe videntes, a superioribus suis se eis indignos reputari, iuxta ac destitui honorifica plebis æstimatione, qua alii publicitus eorum causa præfulgent. alterum cernitur in murmurationibus, quibus odium cõfient privilegiatis. horum meo iudicio ex duobus remediis: ex unitate scilicet, & æqualitate. Ratione unitatis considerata, Conciliū Tridentinū quod ad multa, auctoritatem Episcopalem ad religiosos ipsos gubernandos extensa esse voluit, in qua religiosi, alioquin disuncti vitæ moribus ab alijs, uniri ac ad pacem componi tamē cum illis optime poterunt. æqualitate vero decreta, inuenietur illa mater & radix concordie in omni republica & societate, sicut contra, inæqualitas in vnoquoque conventu seges esse solet rixarum & invidentiæ. sed quod inæqualitas sit aliquando tam in Ecclesia, quam ciuitate admittenda, eius concedendæ norma ducenda a communi charitate, & eius ratione a communi bono. Quando ergo prudens magistratus aduertit, ad inæqualitatis institutionem, futurū damnum charitatis, & concordie inter ciues aliquos in ciuitate, alioquin ad præclara facinora comparatos, animum & impetum quod ad bona instituta, remissuros: quomodocumque hæc mala euentura, siue ex infirmitate particularium ordinū, nullo pacto talia privilegia impertienda aliquibus, sed inter omnes potius æqualitas, quantum fieri poterit, stabilienda.

13. Præclaris istis ecclesiæ luminibus & Athletis destitui voluere Protestantes. *Pæonibus* carent, *Hippolytis* destituuntur. Hi nempe ab ecclesia, tempore hiemis fugientes, ob nimium frigus impietatis, tantam charitatem haud retinent, quanta ad vota religiosorum emittenda ac seruanda, ad vitæ ipsorum rigores sustinendos & profrendos merito postulatur, includi paruo gyro recusant, in immenso libertatis excurrentes. obedire detrectant, ad principatum nescio quem superbi spiritus contendentes: in eunuchorum choros ingredi propter regnum cælorum acquirendum, horrent, potius se in aulam *Veneris* admitti emissarios appetentes. Diuitiarum ornamentis spoliari, paupertatis ærumnis affligi, penitus detestantur, voluptatum vero sumptuosarū cupidissimi. Enimvero si nulla virtus labe careat mortalis noxæ, si nullum opus valeat meriti apud Deum pondere, si vna fides ad salutem sufficiat, ut ipsi definiunt, quorsum de rigidis religiosorum placitis & institutis cogitarent? At quod ab istis

ciuilibus societatis incommodum? omnes ad nuptias currunt, quas nullum specimen castitatis prius honestauit, aut ad eas præparauit. apud quos nuptiæ passim iuxta fædaturæ ac violaturæ, proloquantur damna ex neglectu virginitatis. Hæc enim præsertim voto confirmata, ipsis etiam nuptiis decus adfert & firmamentum. Contendunt porro, Castitatis votum minime esse licitum, cum non sit animæ salutis necessarium. Volunt etiam, illud rem impossibilem proponere: tandem statuunt, vouenti innoxium, inito matrimonio voti religionem exuere. Dico hæc omnia in Deum, in Christum impia, in patriam, in legem naturæ pestifera & barbara. auferunt enim Deo vectigal religionis, quod illi debetur: Christi gratiam insufficientem reddunt ad præstandum officiū virtutis: integrum faciunt, Principi datam fidem fallere, promissiones in vniuersum frustrare: quorum quippe minor obligatio ac interdum facilius solutio quam illius, quod Deo ex voto promittitur: Obediendiæ pariter munus in republica debilitant, non ferentis eam, quæ religioni deuouetur. Denique pecuniarum periculosum amorem in ciuitate augent, negligentes in religiosis earum contemptum.

14. Neque solum monachis destitui vult secta protestantica, quinimo inciuili & inhumano argumento eorum statum conuellere & vituperare. Hinc si in aliquibus ex hoc aut altero sexu vitia detexerint, illico concludunt, omnes tales esse, ac eorum viuendi genus prorsus vituperabile. hoc S. *Augustinus* suis temporibus adnotauit ab aliquibus factum: at quam inapte istis ostendit. *Ad quid aliud sedent isti, & quid aliud captant, nisi ut quisque Episcopus vel Clericus vel Monachus vel Sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credant, sed non omnes posse manifestari? Et tamen etiam ipsi, cum aliqua maritata inuenitur adultera, nec proiciunt uxores suas, nec accusant matres suas, ut hæretici voto castitatis conuiciantur hoc modo ex aliquarum delictis, sic Turcæ traducunt apud Christianos vnus cum vna coniugium propter quorundam adulteria, indeque polygamiam admittendam contendunt, sicut quidam Philosophi vagum concubitum. En metam laxæ libertatis in spurcitiam carnis, oculis & votis Protestantum propositam.*

15. Denique alias adnotauimus, vitam a rebus mundi secretam, paratissimum medium ad solidam doctrinam, & eam, quæ *Metaphysica* est, comparandum. protestantes idcirco illam in religiosis vituperantes, eiusmodi alta eruditione deprauantur: siquidem letissimæ & garrientes cicadæ, rerum extrinsecis duntaxat inhærentes. Hoc cum in Anglia deprehendisset Rex *Iacobus*, iuxta ac videns, ob defectum firmioris Theologiæ passim ibi academicos ad inanes umbras Puritanorum desistere, ut audiui, illis mandauit, quantum ad Philosophica, certum temporis spacium eius cursui impenderent, ac quod ad Theologica, abdicatis quorundam priuatis Catechismis, Latine simul ac Græcæ Ecclesiæ Patrum libris prælegendis incumbere. Verum tantam admonitionem nihil operæ precii in Academijs Anglicanis peperisse etiam intellexi

Concil. Tri.
in decretis

Math. 14.

Math. 19.

Aug. Ep. 137

Psalm. 46.

fide, sed a suis laboribus, non a gratia, sed a libero arbitrio, cæli charismata præstolari. at neu istis contenta, quinimo quam plurimas tragœdias, plurimo etiam sanguine cruentatas, in eorum incolumitates excitasti. hoc pacto crudeles in Gallia Hugonotas quondam in suum Regem armasti, ad arma sæpius sollicitasti: piraticam cum Hollandis in Hispanum multis iam annis exercuisti. In vniuersum, quo tu domi quiete fruerere, *Si videbas furem currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Neque parum inde ab eisdem detestaris, quod multos sacerdotes, quorum officia ipsi in sacrosanctis habent, quorumq; personas eximio cultu prosequuntur, ob id solum, quod a Romano Pontifice missi ad te, tuiq; boni causa aduentarint, immani laniena discerpisti: imo quod nec pepercerit tua feritas nobilissimæ heroinæ *Maria Stuartæ*, Regis quondā *Iacobi* matri, adeoque iure ipso tuæ Reginæ, quin potius vulgaris carnificis truculenta manu ceruices ei rescideris. At dubio procul, qui te plane quod ad ista furiatā reddidere, non alij, quam tui *Ministri*: quorum *Minerua*, quod firmioribus rationibus destituta, inter sordes langueat, earum loco in catholicos incursum, consilijs suis *Megaram* præfecit: sanguinem non oleum cupit eorum euangeliū. Denique cum iam multos annos extra Ecclesiæ Catholicæ ambitum, vera fide, Sacramentisque Christi spoliata, incertis passibus oberrasti, velim animo repetas eorum numerum, qui quondam e tuis visceribus decisi, animas postea corporaque Stygi deuouere, qui in illius cauernæ flammis æternum inde arsure! Deplorent in te merito ciues suorum parentum, amicorum, fratrum sempiternos huiusmodi interitus, quibus cateruatim huc vsque a longo tempore perierte teque Angliam, a cæli sanctis Angelis, ad apostatrices inferni angelos, de monte ecclesiæ perinde corruisse, ac si oleo numquā fuisses vncta, aut salutari baptismatis latice dealbata. Inquisitio autem tua in scrutinium auctorum tantæ in te ruinæ intenta, non alios profecto istius stragis *Sinones* reperiet, quam *Ministros*, qui te perfidæ, morum iniquitati, impietati, & ipsi orco penitus addixere. Nos Catholicos inquilini tui traducunt, scio, pro nostris, ac si vel contra naturæ ingenium in ditionem tuā essemus proditores: maxime vero quod in Romanum Pontificem & Regem Hispaniarū officijs propensi, hoc crimen impietatis nobis affingunt. Cæterū hinc errore es ab illis penitus a veritate & materno in nos affectu diuulsa, adeo vt modo vel tui vteri foetus omnino ignorare videaris. Enimvero si recusemus adire phana tua, si sectā tuam stilo & sanguine refutemus, si te furente

2. Reg. 4.

& in quamdam *Megaram* mutata, ad exterarum nationes a tuis flammis, scorpionibus & hydriis fugiamus, id solum facimus, vnde nostra opera tu illa tandem compareas, quæ olim fuisti, quando in orbe terrarum virtutibus, literis, armis & imperio claruisti. Matrem proinde cupimus deuā in viam reducere, deformatam venustate, captiuam liberare, mortuam ad vitam restaurare. verum illi, quos tu etiamnum in gremio foves, quos vberibus lactas, filij tui non sunt, Angli nō sunt, sed potius nescio quæ marina ex Titanum sobole monstra, quæ in continentem proterue profiluere. An illi tui filij, qui in externos principes, cum tua frequenti clade & perpetuo dedecore, tui amantissimos, hostili & armato odio inflammant, efficiuntque, vt vbi in te *Palladis* oliua cum croco tuo floreret, ibi ardens. *Ætna* in iuga intumescat, in cuius claustris immanes *Cyclopes*, & ferrei *Brontes* in tuas tragœdias, & Anglicani sanguinis terra marique inundationes, *Martis* ferra excudant: qui *Bella volunt*, neque iustam causam belli præ se ferentes, neq; belli requisita instrumenta ex prudentiæ norma retinentes? Num illi demum filij tui, qui vel nomen tuum per totam Europam, Asiamque ex hæresi, ex dissolutis moribus, ex iniuriis, ex carficina in tuosmet infamē effecere! qui te nunquam victoriarū trophæis aut literarum splendoribus nobilitarunt! qui iam degeneres facti, antiquum nomen Angliæ, Maiorum nostrorū trophæis erectum: quo vel sole clarius orbi terrarum innotuisti, in nouantiquum hostilis gentis *Britanniæ* demutarunt aut nomenclatura, ex simplici, polymitam reddiderunt! Audi nos Mater *Angliæ*: neque huius nominis est quod te iam pudeat, postquam a mille annis & ultra eius fama gloriaque ad summum adspiraueris: quoniam vterini filij te adloquimur. Apud nos honoratiori loco *Æthelbertus* Rex tuus, quā *Brutus*, Græcus Dynasta, hostis tuus, nobis amabilior *Cygneus Thamesis* tuus, *Albana* & *Pharphar*: quorum aluei in Damasco, sua etymologia ex *Sanguinis succo* crudelis. Nobis dulciores rosæ tuæ aliorum vrticis, quæ & tetigere Nepotes. Malum tuum istis ante oculos explicatum habes, iuxta ac eiusdem actores, & auctores a me indigitatos vides. Deus bone, huccine rerum venimus? quæ ambo ideo distinctius, rotundiufque a me enarrata deprehendis, quod vt id facerem, summa in te charitas, amorque tui flagrantior me pene coegerint. Superest malum exhorrescas, illius instructores a te repellas, ac sic demum ad præsentem, simul ac futuram gloriam, catholica, docta, fidelis, pia, sanctaque peruadas.

Psalm. 67.

4. Reg. cap. 1.

*Laus Deo opt. Max. Beatissima Deipara Virgini Mariae,
S. Odouardo Regi & Confessori, huius operis, in Die eius festiuo
Typis ultima manu excusi, Prasidi, & omnibus Sanctis.*

INDEX

gio liberarentur. Supremo autē gradu ciuile pe-
ctus S. Pauli, anathema in seipsum desiderantis,
qui Iudæi salui conlisterent. Sane in istius boni
communis exacta cognitione, ac in eiuldem
procuracione, tota ferme laus ciuilitatis con-
sistit. præclarum sane ingenium Ciuium Sparta-
norum, de quo Plutarchus: Lacedæmonii vero ho-
nesti partem primam utilitati patriæ tribuentes, ius
aliud nec accipiunt, nec norunt, quam unde Sparta
capere possit incrementum.

Plutarch. in
Agezil.

7. Hoc quidem bonum commune ex du-
plici specie boni conflatur: scilicet ex bonis ani-
mi, & bonis corporis. Animi bona virtutibus, &
diuina gratia constāt. corporis bona proferunt
externa emolumenta diuitiarum, potestatis,
iucunditatis, & honoris. priora bona suis
naturis bona: posteriora, vt a prioribus ordi-
nantur. quibus autem qualitatibus instituendus
ciuis, qui de bonis ciuicis disponat, egregie sta-
tuit Plutarchus: Quis eum putat, magnas res posse con-
ficere, qui in humiles cogitationes animum dimittit?
nec profecto multos iuuabit indigentes, qui multis in-
digeat. Ego magni momenti viaticum in republica
non diuitias, sed per se sufficientiam existimo: quæ quia
luxuriosum omnem apparatus repudiat, nullius volu-
ptatis causa, grauissimum ciuitatis munus intermit-
tit. Deus siquidem nulla re simpliciter eget. Hinc illam
hominis virtutem, cui minimum alterius accessio ne-
cessaria est, perfectissimam putamus. Nam vt corpore
optima valetudo, temperato, nec luxurioso vestitu, nec
deliciis opus est, sic vita & domus, quæ bene valent, non
exquisitis, sed vtilibus copiis contentæ sunt. Necesse sit a-
tis enim rationem habere pro facultatibus oportet.
Veluti si quis plurimas opes cumulat, cum paucissimis
vtatur, ei multa deesse constat: verum siue non vtitur
apparatu rerum quas appetit, vanus est, siue appetit,
obstat autem per auaritiā sibi, quo minus fruatur,
miser. Verum quod hoc ipsum bonum publicū
ex diuersis generibus gubernationum confur-
gat, proinde de illis primis, quæ proxime natu-
ræ indolem sequuntur, statuendum videtur.

CAPVT VIII.

Quatuor summa, ac prima genera Imperiorum: Di-
uinum scilicet, Rationale, Concupiscibile & I-
rascibile, recensentur & expenduntur.

Clem. Alex.
lib. 1. Strom.
Plato. dial.
9. de Repub
2. de legib.

Dilectus Alexandrinus, doctrinam
Platonis sequutus, quatuor supre-
ma genera recenset Imperiorum:
Diuinum, Rationale, Concupiscibile
& Irascibile. quæ ideo dicuntur
suprema genera, quod, Diuino excepto, ab vno
Deo administrato, admittere possunt differen-
tias Monarchiæ, Aristocratiæ, vel Democratiæ. Di-
uinum imperium illud est, quod a Deo erga
suas creaturas spirituales, ac corporales, dum
cas condit & in suos fines destinat, medijs-
que ad eos adipiscendos instruit, dum
præmiat, castigatque ex misericordia, ac iusti-
tia sua, exercetur. hoc genus imperij necessario
est monarchicum, sicut necessario unus solum
Deus existit, qui ab alio consorte quo ad re-
gimen, aut aliunde, dependere non potest. De
hoc imperio, præter sacrarū literarū auctores,

Dionys. l. de
Cælest. &

agunt Dionysius Areopagita, S. Augustinus, Orosius, Sa-
luianus Massiliensis, & alii. Tria reliqua genera du-
cuntur a tribus partibus humanæ naturæ; scili-
cet a facultate iū ea rationali, vnde imperium
Rationale, a potestate in eadē concupiscendi:
vnde Imperium Concupiscibile; & ab energia
in ipsa irascendi, ex qua Imperium Irascibile
propagatur. Hinc in tribus omnem vim huma-
næ virtutis Cicero recte collocat: scilicet in co-
gnitione veritatis, in moderatione appetitus &
in propulsatione contrariorum. quocirca qua-
tuor istæ formæ imperiorum oriuntur ex toti-
dem principijs actionum in homine. quorum
respectu, dum voluntas in illo medium quen-
dam locum occupans: hoc est inter rationem in
supremo collocatam, & appetitum sensitium
quasi in imo positum, situata, efficit, vt eius mo-
ribus aliqui hominum ad Angelos similitudine
quadam accedant; dum nempe ad rationis
normam ea facultate operantur, qua Angelis
ad fines existūt: alij vicissim in pecora degenerāt,
cōmunibus eis cū pecoribus appetitus motibus,
eamdem voluntatem subiicientes. excitāda ita-
que voluntas vt diuinam, & rationalem vitam
degit, ad superiorem rationis partem, & quo-
dammodo inferioribus extrahenda. sunt enim
in aliquibus voluntates tanquam immundi pi-
scis sine squammis, suo pondere ad limum de-
pressæ, vt pote ad brutorum mores: quorum
piscium elum olim Iudæis Deus provide inter-
dixit. aliæ autem veluti etiam pisces suis squā-
mis ad superficiem purioris liquoris, per quam
cæli lumina cernuntur, euectæ: scilicet diuino
ad flatu & rationis lumine institutæ ad agendū
virtuti optime incumbunt. Duo itaque imperia
in fastigio quodam eminentia, Rationale, &
Diuinum: alia duo inferius subsidentia: Concupi-
scibile & Irascibile. & quod actiones partis concu-
piscibilis veluti in fundo naturæ, priores sint
illis quæ Irascibilis, ideo imperium concupiscie-
bile vilissimum merito iudicetur. Quando er-
go aliqua ex istis potentiis in cœtu hominum,
aliarum comparatione præualet, tunc ad eius
iussu ac legem in eodem certa species Imperij
decernitur. Idcirco imperium rationale tunc
emergit inter ciues, quando ex rationis vera
sententia leges & consuetudines, denique om-
nes partes regiminis, statuuntur: quale Græ-
ci, ac inter eos Athenienses, sibi vindicare
solebant. Imperium Concupiscibile, illud, quod
ciuibz voluptatem vt finem vltimum propor-
nit, omniaque studia eodem refert: quale cre-
ditur fuisse illud Sardnapali, & aliorum passim
in Asia imperantium. Irascibile dicitur, quod
omnia ad militiam, ad vitæ rudem & incondi-
tam austeritatem, destinat: Cuiusmodi erat
illud Dionisi, Alexandri, Herculis, Tyrannorum
apud Arginos, Lacedæmoniorum, ac aliorū in Sep-
temtrione infinitos populos regentium, vt re-
colit Clemens Alexandrinus. Romani ideo dupli-
ces posuere triumphos, concupiscibiles scilicet,
& irascibiles. concupiscibilis ille æstimabatur,
qui inruentis victoriis concedebatur in præ-
mium vincentium. Irascibilis habebatur, qui
partus fuit victoriis multo sanguine constanti-
bus. Hoc discreuere myrto, & lauro, vt scribit
Plutarchus

Ecclesiasticus hierar.
August. de
ciuit Dei
Orosius.
hist. Saluio.
de Iudic.
Arist. lib. 1.
Eth. c. 1.
Cicer lib. 2.
off.

Arist. 7. lib.
Ethic. cap. 6.

Clem. Alex.
lib. 2. Strom

Plutarch in
M. Corol.
Gell. l. 1. c. 6

Plato dial.
10. de Repub.

Plutarchus, quippe quod in myrtho quid aquei, flaccidi, ac venerei, in lauro ignea vis reperitur. ut enim fructus radicis saporem refert, ita in homine actiones, & modi iubendi, naturam ipsius produnt, & ab ea, pro diuersitate in ipsa ingenii, vario instituuntur. proinde non solum taliter loquuntur homines, quales sunt, verum etiam quales moribus sunt, sic imperare volunt: ac ideo magistratus ostendit virum.

2. Ex quibus generibus, quod ad humana, vnum solum ciuile reputat *Plato*, nempe imperium *Rationale*: alia duo ab appetitu *Concupiscibili*, & *Ira*scibili deducta, appellat barbarica, seu *Tyrannica*. Sicut enim in homine appetitus ille duplex ex se turbatus est, in transuersum actus, ita in republica tyrannis, inquit, a tota ratione auersa, non aliunde instituitur, quam, vel a voluptate, vel a crudelitate imperantium. atq; inde duplex species *Tyrannidis* descendit, concupiscibilis & irascibilis. Cæterum vero recta ratio, cōstans & moderata vitæ regula, ac in solidum bonum perpetuo directa, imaginē gerit in homine Principis Ciuilis in Republica. quod vsque adeo clarum est, ut in hoc maxime laborent Tyranni, vnde ex obtentis fucis rationis ac virtutis, etiā dum pessima ex sua libidine concupiscentes, aut irascentes imperant, ciuiles videantur, nō vero ut sunt, Barbari, aut Tyranni.

Clem Alex.
lib. 1. Strom.

3. Iuxta quam Imperiorum partitionem, *Hypodamus* apud *Clementem Alexandrinum*, tres constituit species amicitiae, & necessitudinis inter homines: primam appellat diuinam, fide, religioneque vltra naturæ vires coalitam: secundam humanam, vtpote a ratione, quæ in homines præcipua, formatam: postremam animalem vocat, appetitu nempe concupiscendi, & irascendi, qui nobis cum aliis animalibus communis, decretam. atque de istis quatuor generibus imperiorum singillatim pauca dicenda.

4. Diuinum imperium, quod tribus personis ex æquo, quod ad proprietatem, inest, non ita definitur personarum ipsarum numero, quasi vnus Deus diuersimode ad se relatus, tribus personis dominaretur. nam regnum quodcunque, ut diximus, constat ex diuersis partibus, non nisi ordine quodam superioritatis, & inferioritatis, harmonice digestis: qualis ordo, aut partitio in diuinis personis haud inueniuntur. licet enim inter illas sit ordo principij, ac manantis a principio, seu ordo originis, nullo tamen modo ordo ibi maioris ac minoris, superioris & inferioris cogitari poterit, vbi omnes tres personæ vnus Deus, summaque æqualitas in eisdem singulis reperitur. Imperium idcirco diuinum considerari debet iu voluntate diuina, tribus personis insita, respectus varios fundante ad ipsius Dei creaturas tam in cælo, quam in terris, adeoque vbique existentes, eius auctoritatiua bonitate ac sapientia diuersimode cōdita & gubernatas. Alio tamen & alio modo,

Dionys. l. 1.
de Cælest.
Hierar. c. 1.

ut aduertit *S. Dionysius*, res sibi subiectas regit Dei omnipotentia. quædam enim ipsis inditis qualitatibus ita in fines suos ab ipso destinantur, ut vel solo naturæ in eis pondere in illos continuo ferantur; neque aliorum possunt vlla renitentia resilire: vtpote omnia concreta ex

materia ac forma corporeis, cælum, elementa, mixta, animantia. alia vero, ut Angeli, & homines, ita dono creationis, gubernationis, ac specialis fauoris diuini, ad suos fines incitantur, ut non solum connixu suo illos attingat, quinimo hoc perficiant cum laude operis, cum actionis meritoriae præstantia: quippelibere sese mouentes, & in vtramque partem sponte concedentes: quod *Gregorius Nazianzenus* in argumentum diuinæ erga nos bonitatis, merito interpretatur: nimirum, *Ut nostra quoque aliqua ex parte sit virtus, neque a natura solum nobis inferatur: sed voluntate etiam, animique proposito excolatur, arbitrijque libertate parem in vtramque partem motum habente.*

Gregor.
Nazian. or.
de Natu.

5. Quædam itaque Deus in lucem profert, vel ad nihilum etiam redigit sua sola actione, aut conseruationis subtractione, vtpote cælum & terram, angelos, & animum ex nihilo creando, multaque ad nihil reuocando. alia per adminicula causarum secundarum educit: non quod ad ea producenda earum ope indigeat; sed quum ipsemet solus ea excitare potuerit, ut naturæ tamen a se condite decus quoddam adferret, eius opera ac ministerio in agendo uti voluerit: nisi fortassis ex imperfectione effectus, ut pote *Modorum sese habendi*, relationum, actionumque vitalium, quod contra *Nominales* multi contendunt, ad secundarum causarum efficientias restrictorum ab intrinsecis suis principijs, eorum respectu quædam sint, quæ a solo Deo proferri non possint. vtcumque vero hac in re sentiendum fuerit, nulla ex causis secundis eius voluntati efficaci poterit resistere, tametsi plurima incidant, simplici eiusdem beneplacito renitente, ut nostri Theologi optime definiunt.

Boet. lib. 1.
Cons. Met.

— tu cuncta superne,

*Ducis ab exemplo, pulcrum pulcherimus ipse,
Perfectasque iubens perfectum absolueret partes.
Tu numeris elementa ligas, ut Frigora Flammas,
Arida conueniant liquidis, nec purior ignis
Euolet, aut mersas deducant pondera terras.
Tu triplicis mediam naturæ cuncta mouentem
Connectens animam, per consona membra resoluis:
Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes
In semet reditura meat, mentemque profundam
Circuit, & simili connectit imagine Cælum.
In causis animas paribus, vitasque minores
Prouehis, & leuibus sublimes curribus aptans,
In cælum, terramque feris, quas lege benigna
Ad te conuersas reduci facis igne reuertit.
Tu requies tranquilla Diis, te cernere finis,
Principium, Rector, Dux, Semita, Terminus idem.*

6. Diuinum hoc imperium, tametsi omnes mortales complectatur, singulari tamē ratione ciues olim habuit Iudæos: quippe a Deo ipso met legis instructione, auxilioque, præ omnibus aliis ad ipsius voluntatem, ac ipsorummet felicitatem, optime iustitutos. Cuius imperata apud illum populum erant triplicia, *Moralia*, *Cærimonialia*, ac *Iudicialia*. Cæterum diuinum hoc imperium, lege ab eo sancita stabilitum, non tam cernitur in rebus externis, quam in internis animæ virtutibus, aditum ad veram beatitudinem aperientibus. propterea *Apostolus Paulus* dixit: *Non est enim regnū Dei esca, & potus, sed iustitia & pax & gaudium in Spiritu*

Rom. 14.

I N D E X.

RERVM MEMORABILIVM

QVE IN HOC THEATRO

SPARSIM CONTINENTVR.

*Numerus primus paginam, secundus paragraphum siue
Sectionem capitis indicat.*

Aducimur a vitijs ex cognitione turpi-
tudinis in eis
Abstinentiæ videntur ciues a natura ad-
dicti pag. 315. 14.
Absoluta potestas despotica ciuilis non
est, sed barbara. 11. 13.
Acerbior casus fortunæ Catholicos solatur quod sci-
ant Deum ab ipsis stare, nihilque pro nomine Iesu
pati non cupiunt. 536. 25. 26. & 27.
Actiones monasticæ ad ciuilem spectant. 12. 2.
Actionum humanarum duo Principia. 75. 1.
Actiones sacræ, sed & ciuiles, a fide & diuina reuelati-
one præscribendæ. 131. 17.
Administratio boni ciuilis a virtute sumenda. 48. 6.
Aduersa impetu & amore hominem ad Deum com-
pellunt 123. 5.
Aeris mutatio frequens, animorum mutationes frequen-
tes denotat. 33. 8. 9. 10.
Aeris, solis & radiorum solariū quæ vis in corpora hu-
mana. ibid. 3 & 4.
Affectus varij ex varietate ingeniorum. 31. 12.
affectus in appetitu sensitivo causæ originales in cor-
poris dispositione reperiuntur. 43. 1. 2. & 3.
Affectus parentum in prolem tenerior vnde procedit.
51. 5.
Affectus & ætas puerilis quibus laborēt condicionibus
52. 6.
Affectuum interiorum indices sunt oculi. 68. 1.
Afflictis hominibus asylum, Dei amor. 64. 8.
Agrestes homines & male educati cur boni communis
notitiam non habeant. 21. 2.
Amicitia iura, sine recta institutione non bene ser-
uantur. 64. 6.
Amicitia species tres inter homines 24. 3.
Amor priuatus & priuati commodi coniugibus infe-
stus. 59. 12.
Amor sui ex voluntate & concupiscentia oritur. 71. 10.
Amor sui culpabilis est & opponitur amor honesti.
ibid. 2.
Amoris sui malitia vnde spectanda ibid.
Amor sui & amor ciuilis opponuntur, ibid.
Amor, primus imperator potentiarum & passionum.
73. 3.
Amor sui fascinat intellectum. ibid.
Amor sui meticulosus tyrannus. 73. 4.
Amor sui ciuilitatis hostis. ibid. 1.
Amor sui charitate suppressendus. ibid. 2. & 6.
Amor sui in principe quam perniciosus. 74. 4 & 5.

Amor Dei est vinculum, quo homines cum Deo ac in-
ter se copulantur. 269. 1.
Amor Dei condidit vniuersi mundi machinam, vt na-
turæ beneficio humanis vsibus esset prouisum. 270.
2 & 3.
Amor voluptatis a ciuili viro coercendus certa disci-
plinæ forma. 522. 2.
Amor erga Deū ex eius cognitione propagatur. 545. 1.
Amor erga Deum & proximum verus, nullus est apud
Protestantes. 557. 38.
Amoris dei & proximi tria incentiua, 271. 4.
Amore amandi conciuēs ob ornamenta scientiæ, virtu-
tis & bonæ indolis, quibus decorantur. 273. 10. & 11.
Amor erga Christum, ex eius innata perfectione &
optima eius voluntate & amore, quo nos beneficijs
cumulauit. 275. 1 & 2.
Amoris in Christum illectamenta sunt eius actiones &
beneficia in nos collata. 276. 4 & 5.
amor noster quatuor meditatur, quæ Christus passus
est: quæ ad ciuilitatem faciunt. ibid. 6. 7. & 8.
Amori coniugali & fidelitati quæ difficultates obli-
stunt. 281. 2. & 3.
Amor consanguineorum & cognatorum e re ciuili est.
283. 2.
Amoris amicitia tres species. 283. 1.
Amor amicitia est communicatio affectus & inter bo-
nos tantum reperitur. 293. 1.
Amor amicitia amico virtutem procurat ibid. 2.
amoris amicitia duo commoda quo ad officium ciuile
Amicitia colenda & habenda tanquam quid utile.
294. 4.
Amicitia triplex fructus iucundus. ibid. 5.
Amicitia desiderium omnibus gentibus innatum Stoi-
cis exceptis. 294. 6 & 7.
Amicorum defectum moderate perferre sapientis est.
297. 8.
Anarchiam suam vnde Protestantes hæretici in nego-
tiji religionis ac fidei stabiliunt. 521. 15.
Anima lampas cristallina, in qua charitas & lumen
scientiæ illucent. 85. 1.
Anachoretis dat deus beneficia corporalia & spiritu-
alia. 9.
Anglicana crudelitas quibus figmentis in Catholicos
sæuire statuit. 533. 18. 19. 20. 21. 22.
Anima humana comparatur ferro a magnete tracto.
94. 5.
Anima multiplex cogitatio ad mores ciuiles egregie
conducit. 142. 1.
Anima Dei flatu in corpus inspirata, in duo-
bus

set simplex popellus, non aliter ad existimatam ab ipsis reformationem accurrere, quam si cælis, sonante Classico, ut id facerent, essent commonefacti.

10. Verum enimvero hanc fraudem minime subodorati, partim quod Catholicorum studia collata in diuinarum Scripturarum elucubrationes, qua concionibus, qua editis commentarijs, eos laterent, partim quod non animaduertierint, omnium hæreticorum morem, armis, quibus Ecclesiam impugnant, scripturæ verba prætere. Scripturarum enim se inclitos præ alijs assertores professi, qui, teste S. Augustino affirmarunt, primos parentes cæcos fuisse a Deo creatos, quod scriptura dicat, post peccatum eorum oculos apertos. Scripturarum intelligentiam sibi vendicarunt, qui Deum corporeum pronunciarunt: cum referat Scriptura, illum specie externa quodammodo incorporatum, sæpius apparuisse, diserteque asserat, ignem esse vrentem, ut S. Epiphanius retulit. Scripturarum calentissimos sese venditarunt *Manichei* duo rerum principia fingentes, vñ bonum, alterum malum: & a malo in odium boni conditum vetus Testamentum: quandoquidem in illis diuinis literis perspexerint describi aduersus vires carnis & spiritus, mundi & cæli, iuxta ac Deum quodammodo lamentantem, quod Iudæis dederat præcepta non bona. Corporum humanorum resurrectionem impugnarunt *Origeniste* quod eam Spiritualem definiat Scriptura futurum. *Ariani*, ut constat ex *Eusebio Neocesariensi*, sub Scripturarum specie contra mysterium cōsubstantialis Trinitatis disputabant. *Nestoriani* ideo Christum duabus personis constare statuebant, quod Scriptura illum passim hominem nuncupet. Porro non percepit idem populus e maiestate religionis liturgicæ, seu publicæ, esse vsum docti idomatis, parum attente considerauit, a pastoribus accipiendum illis sensum Scripturæ, non a seipsis eam legentibus inuestigandum. haud ineptum fuerit hoc recensere, quod de fæmina quadam hæresi *Manichæismo* infecta, cum *Sergio* colloquuta, narrat *Lucas Siculus*. Dic ergo mihi, dicebat illa, cur sacra Evangelia non legis? quibus ille verbis illectus, nec occultum potius intuens nequitie venenum, quod latebat, ita respondit. Nobis ista legere non licet, sed sacerdotibus dumtaxat. at illa, non ita est, inquit, ut putas, nec enim personarum est exceptio apud Deum. omnes siquidem homines vult saluos fieri Dominus, & ad agnitionem veritatis venire. at Sacerdotes vestri quoniam Dei verbum adulterant, & mysteria occultant, quæ in Euangelio continentur, idcirco vobis audiētibz non omnia legunt, quæ scripta sunt, sed, quædam legunt, quædam omittunt. Engenium protestantici Spiritus tam in viris quam in fæmellis! at præcor, quid tandem didicit hæc manichæa frequenti Scripturarum sua lectione? accipite præclaram certe doctrinam: scilicet, omnes Iudæos tandem cælo exturbandos, quod Euangelium dicat, filios Regni eiiciendos foras. pariter tam fidei, quam morum normā esse Ecclesiæ traditionem, ut ait *Eusebius*, miser Populus neuiquam intellexit, ac ideo ad voces ministrorum, existimauit, traditionem omnem, ut

August. de
Gen. ad lit.
cap. 1. lib. 1.

Epiphanius de
Hær. Anth.

Ezech. 20.

Epist. Euseb.
ad Arium.
2. cor. 1.

Lucas Siculus
apud Baron
Tom. 9. pag.
350.

Math. 23

Euseb. lib. 1
demōst. c. 6.

pote merum hominum consilium, ex diametro cum Scriptura pugnare. Verum sciscitor, quid tandem discussis bibiis didicere Protestantes? quid in cælo, quid in terra inde arcani nouere? in cælo aspexere Deum auctorem esse peccati, illi nullam, aut absurdam competere prouidentiam iudiciariam: Sanctos ibi nullos reperiri, ne dum a nobis honorandos aut inuocandos. in terra perspexere, principum leges non obligare conscientias subditorum: Ecclesiæ, ut pote fallibili, nō esse simpliciter credendum: non reperiri in hominum moribus decus virtutis, aut viri dedecus: nullum peccatum credenti & speranti in Christum nocere, aut illi imputari. an non consultius ad calceos consuendos, vel ad molendina vertenda, fuisse hosce asinos relegatos, quam remissos ad Biblia, ex quibus adeo barbara, impia, horrendaque expressere?

11. Pergunt porro adhuc in hoc genere fallaciæ, Scripturarum ostentu miseræ plebeculæ speciem diuinæ collustrationis ementiri. proclamant se religionem decreuisse omnino ad ipsa verba sacri textus, nullam perferentem admixtionem Traditionis humanæ: cum ex aduerso Romani non aliam profiteantur, quam in officina humanæ auctoritatis excusam. ad horum florum ad spectum, aut auditū huiusmodi gloriosæ venditationis, ad notitiam tantæ, tamque cœlestis puritatis, dictu incredibile, quanto protestanticæ sectæ amore simplex plebecula inarsit, Huiusce hypocrisis posteris idæas prætulere ii Principes, qui nimis potestatis a populo obtinendæ cupidi, finxere, se cum Diis habuisse commercia, ac dicta ab illis accepisse, quæ alijs proponenda. hac arte olim corrupta vates Delphica, visa *Φαριζαῖς*, hoc est fauere Philippi Macedonum Regis consiliis. similiter fautores *Cæsaris*, ei regiam Romæ dignitatem optantes, ad id præstandum, Sibyllinos versus ad suum desiderium interpretabatur *Quorum interpres*, ut ait Cicero, nuper falsa quædam hominum fama dicturus in Senatu putabatur. eum quem reuera Regem habebamus, appellandum quoque esse Regem, si salui esse vellemus.

Cicer. libi
2. De Diuina

Cæterum hiante ore ad delicias defecatae religionis, quid accepit plebs præter vmbras *Narcisci*, præter spumam inanis cultus, adeoque pietatis vacuitatem? non enim omnia religionis officia disertis verbis Scripturæ declarantur. imo apud Iudæos *Salamon*, *Machabei*, apud Christianos *Maria Magdalena* ex diuino instinctu, absque diuinarum litterarum mandato, religionem decreuere. satis quod nostra, a prioribus tradita, diuinis literis non aduersentur.

1. Reg. 20
2. Mach. 30

12. Quo etiam splendidiori adhuc apparatu oculos plebeiorum perfringerent, iuxta ac nostras partes ipsis infestas, odiosius traducerent, ad illos discentes, euulgarunt, ab ipsis stare Patres Græcæ & Latinæ Ecclesiæ: nostraque dogmata nil aliud quam hæreses, ab Ecclesia olim & in ea a Patribus reprobata. In hunc tenorem pro rostris insulse exclamauit aliquando in Anglia *Iuellus* apostata: quem impudentia ita in veritatem armarat, ut ipsi nihil pensi, quid in aures miseri illius populi ex also loco effunderet: O *Augustine*,

Conc. Iul.
apud Hard.

o Hic-

ô Hieronime, ô Ambrosi, ô Gregori, si in errore ver-
samur, vos in illum nos compulistis. hoc illi promul-
gasse satis: audiuisse postea refutatum nimis. In
hunc ipsum modum Donatistæ affirmabant,
pro se stare S. Cyprianum. Ariani in patrocinium
suæ sectæ citabant Lucianum martyrem: proinde
sequaces suos appellabant Collucianistas, vt scri-
bit Theodoretus. Quod beatissimam Virginem,
& reliquos Sanctos colendos asseruimus, in-
cularunt nos Hæreseos Collyridianorum, &
Angelicorum. quod liberum in homine arbi-
trium propugnauimus, Pelagianorum superbiâ
nostris nominibus affinxere. quod imagines, &
reliquias Sanctorum venerati, reos incularunt
veteris idololatriæ: quod Christi corpus exi-
guis speciebus includi panis in mysterio altaris
credimus, consentire nos illis hæreticis affirma-
runt, qui solidam carnis substantiam a Christo
assumptam, pernegarunt. Cæterum eodem pla-
ne spiritu Pelagiani manicheismum impone-
bant S. Augustino; perinde ac si nuptias vitupe-
rasset, in illum eitarunt pariter S. Chrysostomum,
S. Ambrosium, & Iulianum, vt ipse Augustinus testa-
tus. verum ex hac parte istorum hypocrisis vix
eius colorem refert apud Protestantes: adeo
enim, dum Patrum auctoritates sibi conciliare
student, scatent plane falsificationibus, im-
posturis, & mendacijs apertissimis. & dum hinc
plebi palpum obtrudunt, omnibus doctis se de-
ridendos, bonis odio habendos, proponunt.

13. Ad hypocrisim quoque eorum spectat,
dum seipsum, ad plebem loquentes, describunt
in opere fidei, diuino Spiritui omnino fiden-
tes, ac eius vi duntaxat credentes. Cui Spiritui
opponunt per calumniam auctoritatem Eccle-
siæ Catholicæ: proinde aiunt, se Deo credere, se
se interno lumine ad credendum permoueri:
Catholicos interim non Deo, sed meris homi-
nibus in ecclesia fidem adhibere: non interna
reuelatione stabiliri, sed solum humana credu-
litate incitari. Ad hoc animum aduertens rudis
populus, incepit Ecclesiæ voces ac definitiones
statim aspernari, fastidire in negotijs fidei: tu-
tum autem ac totum duxere, ad inspiratum di-
nitus lumen, aliorum ab ea, se recipere: cum
Deo potius, quam hominibus fidei momenta
tractare. Cæterum inanissima prolus eorum in-
ter Ecclesiam & a Deo inditum lumen, quan-
tum ad fidei assensum, excogitata antithesis.
quandoquidem tam illius necessariam infalli-
bilitatem in proponendo, quam huius diuinam
vim in impellendo & mouendo, Catholici ad-
mittunt. Etenim ne priuatus Spiritus, instar
erratici planetæ, a quopiam prætenderetur, illi
inseruire voluit Deus Ecclesiæ notum magiste-
rium: rursus, ne humana infirmitas in officio
supernaturali præstando, nimium de se præsu-
meret, eiusdem prouidentia infundendum lu-
men interius instituit, quod illius imbecillitati
succurrat; præstetque, vt quod ecclesia semel
denunciauit, illud deinceps inspirato robore
adiuti, firmissime & cum alijs congruenter,
credamus.

14. Huic porro hypocrisi Protestantum sin-
gularem vim attulit, quod respectu Christi Do-
mini & illius meriti, sese cum nostris, quantum

ad hoc conferentes, de seipsis pronunciarunt,
& contra nos hac in parte disputarunt, nos di-
xere, iustitiam & sanctitatem non aliam quæri-
mus præter illam Agni Dei, nobis imputatam.
Romani autem non hac contenti, suam volunt,
eamque ipsis inhærentem. Nos ita ad pedes
Christi abiecti esse volumus, vt in bono ope-
re nihil actionis vitalis nobis tribuamus, sed om-
nem actiuitatem eius gratiæ adscribamus.
Romani autem se audacius erigunt, cooperati-
onem cum Dei gratia sibi vendicantes. Tantum
porro abest, quod nostris operibus aliquando
fidamus, vt libenter fateamur, ea omnia pecca-
ta esse mortalia: proinde nos plane euacantes,
non operibus nostris, sed vna fide in Christum,
ac fiducia in ipsum, salutem animarum asse-
quuturos confidimus. Cæterum Romani, fidei
& spei in Christum delatis, adiungunt opera
sua, quæ etiam bona & meritoria esse pro-
fidentur ac præsumunt: quinimo suas
quoque satisfactiones, adeoque illas, quæ
Sanctorum fuere, Christi satisfactioni diffiden-
tes, sibi comparant, vt illis, nedum Christi solis
perpeffionibus saluentur. Cum hæc ad popu-
lum ministri protulere, illico is in nos mirifice
excanduit, ac putauit, nos sine fide & fiducia
in Christum, meris laboribus liberi arbitrij ad
iustitiam & beatitudinem velle contendere.
hinc plane confectum existimauit, sectam suâ,
quæ tantum Christo concedit, esse diuinam:
nostram autem credulitatem a Christi miseri-
cordia, gratia, merito, passione, atque satisfactio-
ne distractam, erroneam reperiri, humi serpen-
tem, & diabolicam. vt quod verum est hac in re
fatear, hæc species hypocrisis Protestanticæ,
efficacissima extitit ad vulgi animos permo-
uendos: cæterum doctorum habita ratione,
crassa & stupida potius omnis istius fictionis
apparuit commentatio. o præclarum decus &
dignitas Christo delata a Protestantibus, quo-
rum largitione, in foedas voluptates soluuntur,
& in quiduis agendi turpissimam immunita-
tem! hic non in virenti arbore, sed super ster-
quilinium cantillat honores Christo eorum
Philomela. hic Apelles hypocrisicos ipsorum,
non politam tabulam pingit, sed inferni sordes
inaurat. Neque huius rei modo a nobis exigen-
da probatio, cum eam hoc libro quinto lucu-
lentam satis expresserimus. quibus si aliquis Pro-
testantū oblectari ausus fuerit, fidem adstrin-
go, me suæ fidei & fiduciæ in Deum spurcitiis
vberius adhuc excussurum. & vt vno verbo in-
terim dicam, nō istis aliquid Christo assignant,
sed suo ventri, carnis suæ lasciuæ importunitati
omnia transcribunt: perinde ac si Christum ip-
sum in eorum camerinam secum attrahere cre-
dentes & fidentes laborarent. Petijt Propheta
David. liberari a labijs iniquis & a lingua dolo-
sa. verba labiorum iniquorum sunt aperta iniu-
ritiæ & impietatis instrumenta. Doloſe autē lin-
guæ, ait S. Hilarius, opus fallax est, cum per simulatio-
nem noxiam sub religionis lumine euertat religionem,
& per vitæ speciem deducat ad mortem. Hæreticorum
quoque ista mendacia sunt, Prophetarum dictis & E-
uangeliorum virtutibus, & Apostolorum præscriptio-
nibus, mendacio occultatis, aliter omnia tradere & do-

Thod. lib. 1.
cap. 6.

Aug. lib. 1.
cont. Iul. c.
2. & 7.

VVitak. in
Scrip.

Ephes. 4.

Romol. Th.
s. VVitaker
lib. 2 de
peccat. orig.

cere quam scripta sunt. In hunc ritum cum *spendulus Hypocriticus Herculem* suis aritibus pene reddidisset academicum, subintravit illico *Epicurus Gnosticus*, qui eius sequentem ætatem excipiens informandā, suæ sectæ dulcioribus blandimentis ad voluptatum flores traduceret: ne Apuleiano asino esset inferior, cuius labiis nō nisi rosæ, placentæ. Imo in tantum audaciæ increvit in ipsis spiritus, ut sibi plane polliciti, fore omnino per hæc artes *Pseudoli Hypocritici*, etiam inconsulto focario vel sole, ut tandē circa medium fornacis, haud reperiatur maior æstus ingenij quam in suis extremitatibus hyperboreis: ita ut breui omnes sint adæque ac ipsi, panes futuri in eodem flatulenti & lutulenti. Cæterum modo ad *Epicurum Gnosticum*, iam in academiam, ubi *Sus* & *Minerva* cum præstolabantur, irruentem, oculos conuertamus.

15. Cum voluptatibus porro ingens sit in nostra natura appetitio, eaque ex omnibus eius partibus vndiquaque erumpat, tum ea nō quomodolibet exposita, sed diuinis etiam dogmatibus promissa, permissaque, Protestantum Catholicæ insignem multitudinem agrestium & ociosorum ingeniorum ad se turmatim attraxere. quamprimum enim perceperant ab eis, vnicuique ex priuata animi sententia integrum, sic aut aliter credere, meritum, satisfactorum, obligationum, obedientiæ, paupertatis, castitatis, vitæ religiosæ, pœnitentiæ, ieiunij acerbitates tutum refugere, nihil nociui peccatrici iucunditati inesse, nullam vim ciuilis legis ad eorum conscientias peruadere, ac si in ipsorum oculis pomum aureum de cælo iam recens cecidisset, ad protestantum partes certatim confluxere, Vna fide, Euangelij Promissiones apprehendente, iustificari, carne interim deliciante, voluntate & appetitu haud aliter ex se continuo mortalia peccata emittentibus, quam fornax scintillas excutere solet, tanquam quidam voluptatis Oceanus eis obuersatus, incredibili vi in sententiam Protestantismi vulgares homines pellexit. quid autem mirum, si corui ad cadauera, si muscæ ad putridas carnes conuolarint? quod ergo iucundissimæ Protestantum partes non rationi, sed sensui, idcirco huic insidias Sirenarum tetendere, illam vero fascinare aut extinguere furiarum more studuere.

16. Postquam autem *Hercules* vario genere voluptatum saginatus fuit, tota vis deuorati ab ipso saccari, concreuit in bilem, spiritusque plane ignei omnem in illo mentem & sanguinem occuparunt, adeo ut in furores pronus omnino fuerit. Cuius rei causa commodus ad ipsum accessus *Aiacis Flagelliferi*, cuius consilijs ad omnem immanitatis intemperiem incitaretur. Quamobrem præualuit etiam viribus furibundus initio Protestantismus. exploratum hoc fecit imprimis Germania: in qua Protestantes sæpius horrenda bella mouere in Catholicos. & quia ibi loci parui inueniuntur Status, facile ab eis occupabantur: præsertim cum inter se haud bene conuenirent. Idem in *Gallia* in *Heluetia*, & *Sabaudia* constitit. Videmus enim quod vi & armis obtinuerint in eis regionibus loca munitissima: utpote *Rupellam*, *Montem*

Albanū, *Geneuam*, *Basilæam*, *Zurichum*, vrbes *Rhætiæ*, *Zelandiæ* & *Hollandiæ* opida: & similia suis claustris & repagulis ferme inaccessa. In *Anglia* quidem, *Hibernia*, ac *Scotia*, Hæresis istorum, legum diritate sola ad principatū peruenit, & rerum summam obtinuit. vsque eo etiam in Catholicos rabidi vbique Protestantes, uti illos nullo modo cōciues patiantur, si modo ad dominatum adspirauerint: eos expellere aut mactare potius, ubi poterunt, eligentes. Primis initijs istius feralis sectæ, magnum momentum attulit armata inuasio in Ecclesias ac monasteria: in quibus auri & argenti prædam expectabat. Cui impressioni impiæ postmodū successit in legitimos Principes Rebellio, qua in *Hollandia*, *Zelandia*, *Gallia*, *Sabaudia*, & *Heluetia* religio Protestantica cepit incrementa. in cuius per hæc prouincias propagatione nihil lenis aut Apostolici vllibi spectabile, sed armata omnia, incensa, ferrea & cruenta sese in nostros oculos cum horrore ingerunt. Furoris in istis exemplaria olim in *Donatistis*: quorum, teste *Constantino Magno*, Rabida audacia: in *Arianis* quoque, alijsque, non nisi impotentis iræ viribus in orthodoxos debacchantibus. Imitantur etiam suo furore *Arianos*, qui relicta controuersia ipsa, qua dissentiebant a Catholicis, ad accusationes conuersi, libellos criminarios *Constantino* exhibuerunt, vitia quorundam Episcoporum continentes. hoc præstitero Protestantes effusissime, toti in culpandis Catholicis religiosi disertis, rabidique. Cum vero rerum augmento & aliquibus victorijs aucti essent Protestantes, tunc eorum *Herculi* cæpit esse in Deliciis *Tarquinius Superbus*, vnicus eidem *Patroclus* & consiliarius.

17. Idcirco Superbiā suis dogmatibus prætedentes, eius suauitate ac cupiditate delinitam multitudinem a gremio matris Ecclesiæ ad se compulere Protestantes. Altum quid, eoque nomine præclarum ab eis iudicabatur, non amplius obedientia erga Ecclesiam salutem ex fide diuina consequi, sed propria scientia, scripturarum priuata discussione & intelligentia ad apicem rerum se iam peruenisse existimabant: quod idiotæ licet, nihilominus Bibliorū, interpretatione de omnibus fidei controuersis iudicare iam possent, adeoque ex eisdem sententiam depromere damnationis in omnes Patres Ecclesiæ Græcæ & Latinæ, in vniuersalem morem credendi in Ecclesia Catholica, iuxta ac in eadem Deum colendi. huic fastui expetibili a vulgo alias vires adfluit priuata credulitas, quam sequacibus suis Protestantes pollicebantur, æternæ nempe suæ salutis ac prædestinationis: Cuius an maior voluptas, vel gloriatio fuerit, facile dici haud poterit. Certum autem est, ex vana hac persuasione, qua idiotæ seducti existimabant, etiamnum inter stellas & Sanctos ipsos se quodammodo spaciari, immanem quandam plebis massam factioni Protestantum accreuisse. Olim aspectabilis fastus iste in *Ario*, *Donato*, antiquorum Patrum commentaria spernentibus, ut refert *Vincentius Lirinensis*. De *Nouato* hæc *S. Cyprian*. *Auaritiæ inexplabili cupiditate furibundus, arrogantia & stupore superbi*

Optat. lib. 2,

Tosim. lib. 1
cap. 6.vinc. aduoc.
Hæret.
Cypri. ep. 49
tumorisCalu. in cap
6. ad. Rom.

tumoris inflatus, omni Sacerdotum voce damnatus.

Matth. 8.

18. Ceterum nihil tam Protestantismi ferax ac illo grauidum, quam Catholicorum peccata, etenim non solum verum, quod de hæresi pronunciauit S. Cyprianus, dicens eam non esse primum peccatum respectu priuatarum personarum, sed etiā neq; prouinciarum, si in eas aliquādo inualuerit. Tette Saluatore, nullū tā oportu-
nū tēpus seminandū in agro ecclesiæ Zisania, ut est hominibus dormientibus & quidē dormiunt homines omni genere voluptatis poti: hoc est dū veritatem ignorant, iuxta ac dum virtutem negligunt. ut enim somnus sensuum ligatio, ita ignorantia & mala vita rectæ rationis veluti oppressiones quædam. non exerit lumen suum ratio, errore obtenebrata, ignoratione detenta, aut in fæces voluptatum a sensu deducta. Dormiunt itaque ignorantes, dormiunt itidem perperam agentes: voluptas & ignorantia res valde soporiferæ. existimo itaque aliquot annos ante ortum protestantismi, somnum quemdam ar-
cuisse vigiliam solidioris literaturæ a studijs orthodoxorum. quo spacio si quis forte in eloquentia floruerit, quorum etiam exiguius numerus, is in omnium erat admiratione. ac in vniuersum quod ad Cleri mores attinet, de illorum prauitate coniecturam aliquam licebit fa-

Conci. Tri. cap. Reform. Bellarm. Concion. 1. de Tribul. cere ex Capitibus reformationum, quæ Concilium Tridentinum in eum direxit: ex medicamentis enim fit iudicium de morbi qualitate. Germania quidem tunc temporis tumultibus æstuabat. Dux Saxonie & alij ibi Principes, in Carolum Quintum rebellabant, adeo ut ad perturbatum illum statum utcumque tranquillandum coactus fuerit Carolus Protestantibus liberum vltimum suæ impietatis concedere. Italia interim Gallorum incursionibus vexabatur. Ipsa Gallia ita a Franſci Regis excitatis motibus agitabatur, ut etiam vel pessimis impunitas concedenda videretur. postea quoque inter Regem Henricum Valesium & principes quosdā, vigentibus suspitionibus, putauit Rex rebus suis expedire, Huguenotis libertatem suorum rituum impertiri. Vnde sub patrocinio nostrarum simulationum, nostræ incuriæ quod ad res diuinas, maximum cepere incrementum consilia Protestantum. Verum quod Anglia vltima quasi Protestantismi emporium, & omnium suarum machinationum veluti officina, de illius conditione ea exoriente & progrediente paulo fufius inquiremus:

Quid lib. 2. Pastor. Stati. lib. Siluar. Inque suo noster puluere currat, equus. orsa dolor prohibet atque ira tacendi. Impatiens, tristesque cadunt in verba litura. Cogor equidem Gentis meæ dedecora, eiusdem in orthodoxos rigores enarrando, deplorare: non quod si illius ingenium & pristina pietas expendantur, vlli nationi cedat quantum ad indolis dulcedinem, morumque nitores, sed ut in manifesto ponatur, quam ingens malum hæresis, quam grandis noxa, ab Ecclesia Christi sponsa, deficere. Hoc apud nos naturæ ornamenta vastauit, hoc diuinos gratiæ fauores repulit: hoc summam naturam exasperauit, cum Deo commercium penitus inrerſcidit.

19. Quamobrem si Protestantismi radicem

& obstetricem manum in Angliā inuestigare velimus, vtramque in fœda ac barbara Henrici octauī, apud nostros Cornuti Dionysii, libidine reperiemus: adeo ut affirmare possimus, hodiernæ die Protestantes in Angliā & Scotia caruisse imperio, si illius Principis lasciuia impurissimæ Bolene formam deperiens, in odium tandem Romani Pontificis impie non erupisset. primum itaq; Protestantismo vitam dedit violati thori impietas. eidem subinde motum suppeditarunt monasteriorum direptiones, postea vires eidem indidere optimorum virorum crudelissima funera. postremo eius capiti coronam imposuit vsurpatus a Rege in Ecclesiasticis principatus. Quod olim cecinit Andromacha de nuptijs Helene, perbelle quadrat in nuptias Bolene.

O coniugale tempus! an quisquam audeat Negare, quisquam dubius ad thalamos eat Quos Helena suades? pestis exitium, lues Vtrius parentis. Cernis hos tumulos ducum Et nudat totis ossa, quæ passim iacent Inhumata campis? hoc Hymen sparsit tutus, Tibi fluxit Asia, fluxit Europa cruor.

Scen. Troas

20. Illico a thoro impurissimo ad insulam affurrexit Henricus: quasi sibi proposuisset a Venere transire ad Phæbum, a sacrilegio ad Præſulatum: quod & tanta violentia deinde præstitit, ut in furorem adactus a Venere, omnes illi repugnantes, re adhuc nondum discussa, nouus factus Papa, obruerit, vel discerperit. Cum Aiace insaniens in proprias oues, earum lanienam crudus tyrannus exercuit. quem istis iure optimo Cardinalis Polus compellauit: Qui Ecclesiæ consuetudinem & decreta, multis etiam seculis firmata, sic animo effrenato & irreuerenti reijcis, ut quæ a tuo priuato Concilio Domi sunt statuta, veteribus Ecclesiæ decretis longe præferas. quorum præcipua in dubium vocas, nullo autem satis credis. Quis quaso, magis irreuerenti & effrenato animo peccare possit? Hunc porro recentes annales Angliæ in seriem immanissimorum tyrannorum iam pridem retulere. Pudeat Protestantes, se a tali parente proſeminatos, eorumque religiones, isto iubente, in lucem Anglicanam primum tam infausto omni ne fideris canicularis dominante, se extulisse.

Polus lib. 4. Henric. 8.

21. Henrico e viuīs sublato, & in imperio succedente ipsius filio Oduardo, nihil plane diuini sese prodidit, quo percepto, existimarem, sub illo nutritum Protestantismū, aliquo Numinis fauore progressus fecisse. Imprimis sua impietate ridiculum, puerum hunc sibi in Ecclesia Anglicana suprematum vendicasse, sumpſisse, vsurpasse, cuius auspicijs Protestantū religiones ad rerum summam peruenirent. At neque Oduardus ipsemet imperium gessit, sed potius eius tutores, homines plane factiosissimi, quique sua ambitione sibi ipsis ac Regi interitum procurarunt. quorum varios in rem publicam abusus, adhuc superſtite Odouardo, probe intelligens Ioannes Storaſ, V. I. Doctor, ac in comitijs pro populo proloquutor, Auus meus, in publico Procerum consessu exclamare non dubitauit: Va regno, cuius Rex puer est. Imo illius consiliarij, homines prorsus laici, liturgiam nouam edere præsumptere, eamq; sua lege publice in Ecclesia exercen-

Præfat. Hist. Raulcan.

Ecclesia. 10.

I N D E X.

Cruz seruatoris ab Heraclio Imperatore portata, maiestatis eius pondere pressa quid denotet. 153.1.
Cultus nulli rei nisi excellenti debetur, ideo Deo qui omnia excellit, excellens cultus religionis debetur. 241. 1.
Cultus religionis non solum interno voluntatis ac intellectus opere fit, sed etiam externo & corporeo, & quare. ibidem
Cultus sacrificii latreutici in religione Catholica palmam Sanctitatis obtinet. ibid. 8.

D.

Damnandine sint illi, quorum Deus, quidquid in hac vita egerint, reprobationem decreuerit. 105. 17.
Defunctos hac vita, summa felicitas manet si purgatorias poenas euaserint, aut summa miseria. 105. 26.
Dæmon plures superat voluptate quam timore. 189. 3.
Democratia mutationem subit ex rerum copia, luxu & inæqualitate nimia inter ciues 365. 17.
Dæmon maxime ingreditur corpora vitis polluta. 19. 7.
Dæmon Christo seruatori Deo & homini aduersatur 382. 4.
Dæmon a suis exigit quæ rectæ rationi & religionis decentiæ aduersantur ibid. 8.
Dæmon eos quos promissionibus inelcauit, ludificat & decipit. 386. 9.
Dæmones non incantationibus, sed Ecclesiæ exorcismis terrentur. 383. 3.
Dæmonum commercium pessima in ciuilitas & generi humano iniuriola, ibidem 4.
Dæmones nefandis & absurdis actionibus addicti. 584. 5.
Dæmonum præstigia & maleficia ostendunt deprauatas mentes illorum, qui eis supplicat & sequuntur. 385. 7.
Dæmones ciuilitati infestos esse ex ipsorum mutuo odio colligitur. 386. 10.
Despoticum imperium quid sit & quale Imperij genus. 403. 1.
Despoticum imperium tribus modis potest in bona ciuium introduci. ibid. 3.
Despoticum Imperium aduersatur ciuilibus virtutibus a ciuibz desiderandis & maxime amicitia. 406. 11. & 12.
Deus speculum est contemplationis omnibus. 91. 8.
Deus parens noster est nobis semper præsens. 94. 7.
Deus quia vitia punit magis amabilis est. 98. 7.
Deus vindicator malorum, homines ad se per bonitatem inuitat. ibidem.
Deus vult a nobis agnosci, cōprehendi minime. 121. 1.
Deus qui omnia creauit in gratiam bonorum, quantum ad vsum duo apud se constituit. 125. 9.
Deus humani generis salutem in fide mediatoris constituit. 125. 11.
Deus mundum creando speciem quandam artis exhibuit. 171. 2.
Deus duplici modo concurret ad virtutem ornandam. 191. 11.
Deus tempore tranquillitatis intellectum luxuriantem ad scholam acerbioris velut puerum reuocat. 215. 6.
Deus in hac misera vita omni iucundo bono nos spoliare noluit. 226. 1.
Deus annuens votis præcantium, non facit id nostro modo intelligendi, sed quia eius bonitas extenditur ad aliquem effectum pijs concessum ab ipso. 253. 12.

Deus ex varietate appetituum harmoniam concordem elicit & vnitatis consensum producit. 271. 5. & 6.
Deus vult nos ad se accedere orantes. 350. 7.
Deus inuitat nos ad centrum immobile felicitatis æternæ ex agnitione mobilitatis rerum. 366. 21.
Deus in se vnus & simplex ostenditur contra plures. 372. 5.
Deus dat quandoq; voluntatis suæ significationem per externas rerum species & quomodo. 387. 14.
Deus pater est mundi & opifex & vitæ nostræ exemplar. 457. 2.
Deus omnipotens, necessarium & liberum complectitur. 460. 8.
Deus per Christum ad nos proprius venit & familiariter nobiscum versatur. 467. 4.
Deus voluit per Imperii Romani amplitudinem expressisse Ideam quandam futuri Romani pontificatus & quare. 515. 9.
Deus sine cognitione media potest dare peculiarem fauorem consentienti & perseveranti, quem non exhibet non consentienti & non perseveranti, 541. 8.
Dei præsentia æstimata, a male factis cohibet. 94. 7.
Dei notitia Christiana, amore ardentiori nos in ipsum inflamat. 95. 8.
Dei amplior notitia suauitatem morum degustare nos facit. ibid. 9.
Dei prouidentia erga hominem duo respicit atque ideo duplex est Dei prouidentia. 99. 1.
Dei in manu omnia esse posita, ex consideratione prouidentia homo consequitur 105. 18.
Dei prouidentia se habet perinde ac si hominem in curam suscepit solummodo. 106. 3.
Dei prouidentiam stolidi homines ex duobus erroribus impugnant. 122. 3.
Dei simplicitas & immutabilitas, in hac vita plena nobis perspicere nequit. 252. 10.
Dei amor valde potens est, omneque imperium ciuile vitæ in hoc amore est collocandum. 271. 9.
Dei amor, suauitatem conuictus & animi quietem hilaritatemque confert ciuibz. 274. 15. & 14.
Dei amor circa deum, cæteræ virtutes circa media, quibus Deus vltimus finis noster acquiritur, versatur. ibid. 15.
Dei amor aliorum amorum fæces ignea sua puritate & ardore exterminat. 275.
Dei cognitio totum genus humanum renocat ad vnum principium & finem, ideo maxime ciuile 374. 10.
Dei bonitas commendanda quod Angelos in nostram tutelam contra dæmones destinauerit. 386. 13.
Dei vnitas & personarum trinitas eiusdem perfectiones declarat. 458. 3. et. 4.
Dei meditatio plurimum valet ad nostrum officium absolendum ibid. 2.
Dei prouidentiam in nos quæ commendat. 460. 7.
Dei oculis & visui omnia patent & illis nihil occultum. 462. 14.
Dei bonitas patet ex hoc quod homo corpore & anima confect & visibilia & innisibilia temperauit in vnum ad nostrum subsidium. 464. 19.
Dei opera sunt in se perfectissima, & ea quæ vnitatis analogia ad illum proximius accedunt, melioribus qualitatibus ornantur. 478. 1.
Dei in prouidentia eius perfectionis chara æterem quomodo conspiciamus. 460. 9.
Dei timor aut iustitia eius, ipsius bonitati aduersari non debet. 545. 2.
Dei amor & proximi propria est impressio fidei christianæ

I N D E X.

stianæ & effectus charitatis Christi mundo ostentæ. 548.8.
 Dei amor perpetuo inter Christianos viguit & perpetuo excitabitur in Ecclesia. ibid. 9. & 10.
 Dei beneficio omnes nationes inter se colliguntur, & ideo nullæ a charitate excludendæ. 557.39.
 Dei maiestas in suo cultu ceremonias requirit & hoc oritur ex duobus. 558.
 Deo quomodo Catholici attribuant potestatem Iudicariam & quare & quomodo. 462.11.12.13.
 Deorum pluralitate dæmon vnus Dei notitiā eripuit, & simul religionem, spem & charitatem. 371.1.
 Deorum pluralitatem introduxit infirmitas humanæ mentis & Poetarum argutum Ingenium ibid.
 Deorum fabulosa numina & eorum prosapia luxuriosa & incesta, barbariei & vitij suffragantur. 375.13.
 Deum vnum fassi philosophi, plurium Deorum idololatricam vna professi sunt. 372.4.
 Deum ductu naturæ novimus præ omnibus esse a nobis amandum: idque ob plures respectus. 171.7. & 8.
 Ad deum recurrendum qui nos doceat qualis ipse sit & quo ritu colendus. 130.16.
 In Deo conspicua sunt eius potestas, intelligentia & amor.
 Dignitati religionis Catholicæ conueniens est Ecclesiarum principes sacris initiari. 520.10.
 Dijs gentium diuersis cur diuersa animalia apposita, & applicata. 143.6.
 Diuinitas Imperatoribus & principibus ab Infidelibus attributa, inciuilis & barbarica. 375.14.
 Diuina virtus infinita propemodum in argumentum Christianæ fidei effecit. 107.8.
 De diuinis non aliter Philosophandum quam ad modum quendam humanarum rerum. 118.2.
 Disciplina, quæ corporis, & animæ facultates cohibeat, puerilis ætas instituenda. 51.2.
 Disciplina seuerior genus quoddam est mortis. 347.11.
 Disciplinæ seueritas ad quid conferat. 54.4.
 Doctrina sacra maxima dicitur Sapientia 89.2.
 Doctrina de veritate Dei quid doceat ciuem. 91.6.8. & 9.
 Doctrinæ laus spectanda ex abstractione materiæ. 142.7.
 Doctrina nulla in mundo fortius clamat contra voluptuosos & voluptates, quam fides Catholica christiana. 403.22.
 Dogmatum duplex proprietas, vniuersalitatis videlicet & particularitatis. 431.10.
 Dogmata Protestantium Lutheri & Caluini sunt refractaria, seditiosa, inordinata, posteriora. 434.17.
 Dogmatis Ecclesiæ Catholicæ professores iurisdictionem definendi habent contra alios & aliter dogmatizantes. 430.10.
 Dogmatis de diuinis & vna fide vnitas, ac in eadem constantia, humanæ sapientiæ non conueniunt, sed diuinæ & ciuili. 128.7.
 Dolus conuersationi ciuili & prudentiæ politiciæ aduersatur. 413.3.
 Dolus & fraudes in Republica instituere barbarum non politicum est. ibidem.
 Dolus & astus subserviunt priuato commodo & immodico suo amor. 414.4.
 Dolosus abutitur Deo, sanctissima veritate ac virtute. 415.8.
 Dolus & astus non solum in ciuiles mores pestiferi, sed maxime nociui, quando falsatis Dei cultu, & fide

simulati reperiuntur. 414.5.
 Dolus enorme peccatum, quando cum homicidio Prophetæ illud iungit, dicens, viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. 415.8.
 Doli peruersum genus, quod in periurijs inuenitur propter iniuriam Deo inflictam. 419.9.
 Doli & astus, qui ciuibus perniciosi, sunt magis in voluptuosis quam in bellicosis. 399.9. & 11.
 Dominium altum & vis proprietatis quomodo differant. 403.2.
 Dubitationes de fide quas inducunt protestantes, inducunt ad magiam, apostasiam & Atheismum.
 Dulcedo & suauitas virtutis, necessariæ conditioni humanæ, ac vitæ ciuili. 228.9.
 Dulcedo & suauitas virtutis ex triplici ratione. 226.1.

E

Ecclesia formam ciuitatis exprimit. 40.7.
 Ecclesia ad Christianos principes venit, potentia & diuitijs minor, sed virtutibus & gratia maior. 123.4.
 Ecclesia imperio virtutis attraxit ad se reges: & illi eam yberibus lactarunt. 222.15.
 Ecclesia imperio virtutis orbem deuicit & illum Christo & Deo cum eius regnis & imperijs reddidit. 225.23.
 In Ecclesia Christi, utpote regno eius, sylua aromatica virtutum omnium apparuit. 222.15.
 Ecclesiis ac sacris locis præuilegia particularia concessa ut sint in asylum et refugium delinquentium. 258.10.
 Ecclesiarum Catholicarum immunitas semper extitit maxima et inuiolata. 259.11.
 Ecclesiæ locus ciuilis est, celebrationique mysteriorum dedicatus. 265.2.
 Ecclesiæ non tantum insignes propter fabricam, sed propter crucis Christi erectæ tropheum et multa alia. ibid.3.
 Ecclesia ob ingentem charitatem ex fide vniuersali, animas fidelium venialibus aut temporalibus poenis non expiatis, oratione et sacrificio iuuat. 268.4.
 Ecclesiæ triplex pars, vna triumphans, alia militans in terris, tertia patiens in Purgatorio. ibid.5.
 Ecclesiæ Romanæ dignitas euincit illam nulla nota defectionis, rebellionis aut apostasiæ quouis tempore considerato respectu Ecclesiæ, insimulari posse. 431.11.12. et 13.
 Ecclesiæ in triclinio Christus et Maria simul sunt in nuptijs Canæ Galilææ: ideo in Ecclesia Christum inuocamus et Mariam frequentibus hæreticis. 484.18.
 Ecclesia Christi vera Catholica, quæ Apostolorum scriptis inhæret, et simul matrem virginem Mariam colit, eidem Spiritus Sanctus superuenit in Apostolis cum virgine Maria. 485.21.
 Ecclesia speciem habet Reipub. cuius monarcha solus Christus dominus: et est forma quædam imperii et quomodo. 512.1.
 Ad Ecclesiam in dubijs fidei tanquam ad inrefragabile tribunal recurrendum. ibidem.
 Ecclesiæ, quæ Christi corpus mysticum est, caput et monarcham Petrum Christus creauit. 515.3.
 Ecclesiæ Catholicæ monarchia multiplicem vtilitatem attulit fidelibus 514.6.
 Ecclesiæ monarchiam Petro datam et primum, eadem institutione contulit Christus Romanis Pontificibus, Petri successoribus. ibid.5.

Eccle

I N D E X.

Ecclesiæ monarchica iurisdicção rebus Christianorum commodissima; quatuor functionibus definitur. pag. 515.10.
 Ecclesiæ vox est norma fidei & regula: cuius vnitas congrue sequitur fidei vnitatem. 517.13.
 Ecclesiæ monarchia bene comparata ad Hæresum errores comprimendos. ibid. 14.
 Ecclesiæ Concilium generale, ad vnitatem fidei retinendam aut propagandam, facilius congregatur ex monarchia 517.15.
 Ecclesiæ monarchia magnam vim confert principibus. ibid. 16.
 Ecclesiæ monarchia principum dissidia efficacissime componit. ibid. 19.
 Ecclesiæ iurisdicção est supernaturalis & a iure diuino ortum sortita est. 518.1.
 Ecclesiæ iurisdicção quo ad sacra & diuina ad homines spectat. ibid. 2.
 Ecclesiæ Catholicæ auctoritas motus Catholicorum quosdam compescit: hæretici qui eam contemnunt, semper in controuersis agunt. 535.24.
 Ecclesiæ auctoritati ducatum præbere, conuenit moribus nostris, expectationiq; beatitudinis. 543.15.
 Effectus a contrarijs causis contra agentium rationes, argumenta diuinæ prouidentiae. 114.23.
 Elizabethæ Angliæ reginæ contra conscientiam dictū ad conseruationem sui status, & propositum admirabile. 135. 3.
 Eloquentia vsui ciuili prodest. 151.4.
 Eloquentia triplex, rationalis, concupiscibilis & irascibilis. ibid. 5.
 Eloquentia iuncta authoritati in Republica nihil potentius. 152.7.
 Eloquentiæ Abusus ad vanitates & turpes actus, hæresumque errores stabiliendos dignus vituperio. ib.8.
 Eloquentiam tanquam instrumentum veritatis ac virtutis & probitatis, sacrarum rerum tractatio, si grauitas & maiestas adsint, admittit. 193.4.
 Epicuræ ex quatuor capitibus Dei prouidentiam quomodo negarunt. 115.1.2.3.4. & 5.
 Epicurus quibus rationibus conuellit fructum religionis. 249.2.
 Epicurus verum Deum dixit esse infinitum, summum & immutabilem. 251.7. & 249.6
 Equale in quod Iustitia intendit duplex est, naturale & positium. 238.2.
 Error mentis sibi fingit formas in vitijs, quæ virtutibus sunt similes. 193.4.
 Euentus magni ex paruis principijs, argumenta diuinæ prouidentiae. 114.22.

F

Facultas retentiu & nutritiu quid efficiant in corpore humano. 309.6. & 7.8. & 9.
 Fama non ex opinione exurgit qua homines, sed qua virtuosus & virtutibus præditi. 304.4.
 Fama quid sit & quanti faciendæ. ibidem.
 Fama bona, inter præcipua huius vitæ bona iure habenda. ibid.6.
 In Famam & bonum nomen alterius debacchari, crudele & immane. ibidem.
 Familiam apte moderatus, aptior iudicatur cui magistratus summus deferatur. 284.3.
 Fatum non officit hominum pietati, eo quod necessitatem non inducat hominum voluntati. 253.13.

Fœminarum vultus cur facile immutentur. 68.1.
 Fœlicia ipsa infœlicitatum occasiones nobis esse solent. 124.8.
 Fides & credulitas ad negotium ciuile magni est momenti. 11.7.
 Fides necessaria ad veram sapientiam de Deo & attributis eius consequendam. 126.1.
 Fidei causæ extrinsecæ quatuor enumerantur. 127.4.
 Fides a scientia distinguitur quod fidei elementum sit autoritas, scientiæ vero ratio. 127.5.
 Fidei homines fideles maxime inniti, quibus rationibus constet. ibid.6.
 Fidem supra humanam Philosophiam ad ciuilem sapientiam requiri multis ostenditur. 128.8.
 Fides animam format, quietat & roborat contra aduersarios. 131.17.
 Fidei triplex est credibilitas. ibid.2.
 Fidei suæ, etsi non veræ, omnes nationes credibilitatem ostendere conati fuerunt. 132.3.
 Fides vt credentis sit, quæ efficiant. ibid.4.5.6.
 Fidei credibilitas ad optimam conditionem status ciuilis requiritur. 133.7.
 Fides obtrusa sine credibilitatis certitudine vt est hæreticorum ita incommoda ciuilia adfert. 133.8. & 9.
 Fides in se habet vim vt errantes et negantes suam veritatem, reducat ad assensum sui. 134.11.
 Fides an mutari aut violari possit. ibid.1.
 Fidem eiusque religionem, vt se ac rempublicam tuerentur multi principes, ciuilibus rationibus postposuerunt. 135.3.
 Fidei a Deo reuelatæ & stabilitæ nulla vis aut humana autoritas præualet. 136.5. & 6.
 Fides & doctrina illa inciuilis, quæ ad status politici nutum aut lucrum, mutabilis est. ibid.4.
 Fides suprema ac inuiolabilis quo ad credita & ad alia siue positiua siue naturalia. 139.7.
 Fides Christiana ad actiones virtutum, amorem Dei & odium peccati, moralis Theologiæ scientiam in sui obsequium admittit. 149.14. et 15.
 Fides vera multum valet ad pacis ciuilis conseruationem. 213.1. et 214.4.
 Fidei Christianæ ac Catholicæ proprium est robur, posse in pace imperium contra vitia munire. 216.9
 Fides Catholica facit fideles mites per auctoritatem prædicantium, et auditum verbi Dei et obedientiam Dei et Ecclesiæ. 416.1.
 Fidei Catholicæ naturæ conueniunt infantilis suauitas et simplicitas. 417.2.
 Fidei dogma, quam auctoritate nobis annuntiarī debeat vt denunciatur Catholicum: disputatur. ibidem.4.
 Fidei Catholicæ directrix debet esse prædicatoria & vniuersalis doctrina, prius hominum conuersionibus data, omni tempore conspicua & vnitæ sua, a successione Christi & Apostolorum deducta. 418.4.
 Fidei nostræ mysteria charitate incredibili in proximum inflammant & ab omni impuritate actionis vacant: vnde etiam eius autoritas defenditur. ibid.5.
 Fides ea quæ traditioni Ecclesiæ incumbit, sola est vera credendi simplicitas. 428.4.
 Fidei causa formalis est actus credendi, quo quis diuina mysteria in speculo & a longe in hac vita contemplatur. 438.4.
 Fidei Catholicæ quomodo se opponunt Protestantes & hæretici. 439.6.7.8.9.
 Fidem cum spe quomodo confundant hæretici ibid.

Fidei

I N D E X.

Fidei formam genuinam Catholici exactissime vita & scriptis colunt. 438.
 Fidei causa materialis est id quod in fidem adimittitur. 438. 3.
 Fidei Catholicæ robur est eius vnitas sine errore. 441. 14.
 Fidei orthodoxæ & Catholicæ vsum, acquirendæ beatitudini necessarium, protestantes negant nocentes ciuilitati. 444. 21. & 22.
 Fidei Catholicæ quatuor sunt momenta, quæ cordibus fidelium dominantur & summæ charitatis motu afficiunt. ibid.
 In fide dubius animus ad duo respicit. ibid. 4.
 In fide dubius quibus argumentis confirmandus ibidem. 5.
 Fidei catholicæ robur indicât rationes credibilitatis, & quæ illæ. 446. 12. 13. 14. 15. vsque ad 30.
 Fidei Catholicæ finis ex operatione virtutum omnium, est Sanctificatio hominis. 497. 3.
 Fides est quæ iuxta Apostolum virtutem efficit: quod nec lex naturalis nec Moisaica fecit: suntque excellentissima, quia ad legem gratiæ fidei & Euangelij pertinent. ibid. 4.
 Fides sola iustificans ab hæreticis composita, & ficta in perniciem cedit principum & totius reipublicæ perturbationem, eo quod libertatem vitiorum permittat. 507. 8. 9. 10.
 Ex Fide sola iustificante vehementer incitantur scelerati ad pecandum, quando omnem Poenalem tollit punitionem. ibid. 10.
 Fidei nostræ veritas patet, quod in monarchis & ciuibus energiam habet eximiam ad virtutem & præstantissima opera producendi. 508. 32.
 Fidei regula illa diuinor quæ plus ad pacem & charitatem hominum conducit. 519. 4.
 Fidei nostræ Sacramentorum numerum hæretici rescindunt & in hoc negant Dei bonitatem. 551. 16.
 Flecti Deum, qui immutabilis est, nostris precibus, quomodo intelligendum. 251. 9 & 10.
 Fragilitas humana non permittit integrum bonum in amicitijs familiaribus. 284. 6.
 Fortitudo animi quomodo comparanda. 337. 1.
 Fortis vir non est sine timore, sed ipsum moderatur. 338. 3.
 Fortitudo continet in se quid asperum. ibidem. 2.
 Fortitudinis proprium munus est, omnia aduersa recto iudicio & virtutis constantia perferre. ibid. 4.
 Fortitudo, ciues a falsitatis & honestatis damno, a dedecore & infamia liberat. 340. 7.
 Fortitudinis munus indiget ingenti discussione. 339. 5.
 Forti in viro videtur compendium totius ciuilitatis. ibid. 6.
 Fortitudo patrociniatur honesto & vero. 340. 7.
 Fortitudinis pertinacia a ratione, in optimum quid defertur. ibidem.
 Fortitudinis est aggredi ardua, generoso impetu timorem deponere, & animum obfirmare ne impatientia & dolore superetur. 341. 1.
 Fortitudinis virtus circa difficilia versatur. ibid. 4.
 Fortitudine inueteratus error est expugnandus. 342. ibidem.
 Fortitudo dirigitur dono consilij, quod versetur circa meliorem boni electionem. ibid. 5.
 Fortitudinis exempla præclara multi dedere, ibid. 6.
 Fortitudinis qui effectus & quæ bona. 344. 3.
 Fortitudo eluminat ab homine superbiam & vanam gloriam. 344. 3.

Fortitudo generat imperium in omnes animi affectus 345. 4.
 Fortitudo vt seuerus dux, motus concupiscentiæ inorificatione extinguit. ibid. 5.
 Fortitudo efficit illa duo ab Epicæto recelita, sustinere & abstinere. ibidem.
 Fortitudo vbi deest, crescit petulantia, leuitas & brutalis quædam rigiditas. ibidem.
 Fortitudo vt diligentissimus animæ excubitor, vigilantiam & robur habet. 346. 6.
 A Fortitudine salus animæ maxime dependet & ea animæ status stabilis fit & vires acquirit. ibid. 7.
 Fortitudo est quæ sola a pugna quiescit cum dulcedine quadam. ibid. 8.
 Fortitudo animam tranquillat, eius motus compescendo. 347. 9.
 Fortius is fert huius vitæ dispendia ac quietius, qui ea ex iudicio prius contemplerit. ibid. 11.
 Fortitudinis magna pars est consideratio quod omnia a deo fiunt & ab eius voluntate dimant. 349. 4.
 Fortitudinis constantiam efficit nostræ voluntatis cum diuina consensus. ibid. 5.
 Fortitudinis magnæ signum in tentatione praua, persistere patienter in officio virtutis. ibid. 6.
 Fortitudinis ac constantiæ nostræ vis a deo oratione petenda. 350. 7.
 Fortunæ aduersa minus sentit, qui virtutis præstantiam ex calamitate educi nouerit. 122. 4.
 Funerum cæremonia in Ecclesia Catholica, sacro apparatus perficitur tria significando. 473. 1.
 Functiones siue actiones duæ in ciue desiderantur. 1.
 Functionis ciuilis non intima pars animam curare. 141. 1.
 Fundamenta ciuilis ac sacræ vitæ Christianæ, diuina prouidentia in fide diuinitus illapla in animam, optima ratione collocauit. 437. 1.
 Fundamenta duo, quibus ostenditur ad commodum tantum spirituale quam corporale, in deo firmissime nobis sperandum. 251. 8.
 Funera pie defunctorum omnes nationes curarunt religioso aliquo ritu pag. 267. 1.
 Funera suorum veri Dei cultores ob spem resurrectionis splendide curarunt, tanquam quæ in cælo radiis beatitudinis illustranda erunt. 267. 1. 2. 3.

G.

G Allicæ nationis quæ indoles. 42. 9.
 Geniorum tanquam numinum æstimatio multos populos in idololatriam depulit. 372. 3.
 Genij quos veteres vt deos suspexere, libidini iræ & impotenter passionibus obnoxii. 374. 11.
 Genethliaca futurorum prædictio prorsus inanis & umbratilis. 379. 8 & 9.
 Gratia quantumuis efficax non auferit libertatem arbitrii. 539. 5. 6. 7.

H.

Hæreses & schismata in summa pace, Philosophia ac Theologia silentibus, plurimum exoriuntur. 212.
 Hæresis pacis Filia matrem interim detestatur. 114. 3.
 Hæresis moderna duo in se habet. ibidem.
 Hæresis morum ciuilitati & ingeniorum mansuetudini quomodo aduersetur. 418. 6.
 Hæresis & fides orthodoxa sibi opponuntur, sicut voluntas Catholici & hæretici. ibidem.

K k k k

Hæresis

*Auctoris ad Angliam
Apostrophe.*

Mor in te meus, patria dulcissima, id tui causa me literis mandare absentem modo compulit, quod a me præsente audire tua iam dudum inhumanitas reculavit. Enimuero ut vno verbo dicam, grauissimo malo confecta, plane iaces, pristino colore depaſto, marceſcis, viribus exſis, contabescis: vita ipsa propemodum extincta, ægre admodum spiritum ducis. neque hoc mei solius de tua extrema miseria iudicium, sed insuper ausim dicere, maioris, illustrioris, sapientiorisque eorum partis, qui Christi fidem etiam nunc profitentur: ut omittam tibi asserere, veterem Ecclesiam, ac in ea Patres tam Græcos quam Latinos, eisdem nominibus, quibus ego, hanc tuam cladem deplorare, te illius contagione corruptam pronunciare, adeoque tantæ noxæ ream ad supremum Dei tribunal confertis sententijs agere, accusare. quinimo ita es a te ipsa quodammodo tamquam alter *Pentheus*, diuulsa: sic tibi ipsi quasi in speculo temet contemplanti moribunda displices, ut vel illi, qui corporis tui veluti artus censentur, qui hoc ipsum malum tecum diligunt, quo tu sponte deualtari cupiuiſti, qui eodem quo tu nouellæ disciplinæ titulo fastuose gloriantur, decoris gratiam, ornamentorum emblemata, sanitatis robur, animæ momentum in te desiderari affirmant. Certe ingenti malo ad interitum, ad inferni usque portas prona conflictaris. Eo porro inde grauius laboras, quo illius natura obscurius te præterit, quo minus illos noueris, qui intimis tuis illud ridentes inuſſerunt. *Magna est velut mare contritio tua, & quis medebitur tui?* Verum ut tandem intelligas, non tantum esse in Israël Prophetas, sed etiam amantissimos expertissimosque medicos, qui lepram tuam curent, vtraque simul tibi patefacere aggrediar, quo tanti mali a te inspectis detrimentis, originibusque, pestem illius maturius excernas, vitæque eis præſidijs denovo cõfirmes, quibus priori sanitate reddita, in illud inualeſcas, tibi, mûdo, Deoque cõualeſcas. Tu itaque imprimis, abstentis, spretis, exactisque Ecclesiæ Catholicæ Pastoribus, quorum consecrationes, vocationes, missiones, iurisdictionesque certæ, & ab antecessoribus Præſulibus ductæ, nouis nescio quibus hominibus, lerna Geneuensi ortis, impie ac seditiose prorsus adhæsiſti, qui eis sacris characteribus destituti, ingressu suo, in pacem & vnitatem Ecclesiæ coniurato, se a Deo immediate, seu a lympata plebecula, sacra officia accepiſſe, insulse improbeque nimis non ordinatim, sed passim incedentes profitebantur. Verum in hanc fraudem, in hanc temeritatem te induxere *Ministri*, qui successores traducem aspernati, se quasi recens e cœlo ad te dilapſos, inanibus vocibus asseriebant, atque inde in tuis oculis Euangelistaram splendoribus coruscare falsati illi *Thaumãtides* tibi minus oculatæ videbantur. Quo factum, ut a te erga

Ierim. 2.

Ecclesiam in negocijs fidei obedientia semel repudiata, statim a reliquo orbe, non modo tecum superſtite, verum prius per mille annos florente, adeoque Apostolorum ipsorum præſidentijs illustrata, credendo tota disſetires: & quod plus est, temporum interſitijs, haud longa mora interpolaris, instar lunæ, mutationem identidem subeuntis, in Prothei formas variata, nulli similis, tibi vero diſſimilis, omnibus insuper erroribus oportuna, perpetuo appareres. Hanc autem tui in te Spiritus inquietudinē, multiplicemque in eo æstus reciprocationem, in pectus tuum inuexere *Ministri*, infælicis *Eoli* soboles, nullam aliam fidei regulam a te inspiciendā docentes, præterquam tuo priuato sensu complexam, decretamque. huic nouitati tibi inhianti, quo ritu vêtoto chamæleon, nihil apud te in hoc genere preciosum esse cœpit, nisi quod clancularium, quod furtiuum: scilicet quod antelucanis horis a nocturnis tuis lectoribus, quod in locorum penetralibus, a cubicularijs Doctoribus diuulgatum: quod ab exoticis Bayblonicæ *Geneuæ*, aut *Amſterlodami* oraculis cloacinis ad te transmissum. Cæterum vero *Ministri*, doctrinæ, antiquitati, & cum aliis consensu nuncium remittentes, in hanc sententiam recentis, iuxta ac peregrini delectus, animum tuum prurientem in incertum adegere. Orbi vniuerso, extra tuum Oceanum posito, innotuit, te dogmata fidei ſequi, quæ sui argumēto absurda, sui falsitate lege Dei simul ac naturæ contraria: quod & te abunde docere poterunt, si tibi hærelis omnem ſcintillā intelligentiæ haud oppreſſerit, quæ hætenus a nobis disputata audiueris. Ecquis alius tantæ tuæ cladis auctor, si non *Ministrorum* grex, populares illi *Getæ*, qui sacrarum literarum maiestate simulque Sanctimonia abusi, earum coloribus fœdos errores veluti eruscatos, credulitati tuæ, tamquam diuina effata, vaſerrime commendauerunt? istis enthusiasmis & ſufurris inſuetis dementata, eo rusticæ plane ſuperbiæ, eo contumeliæ odioſæ modo deueniſti, ut intumescens in te Spiritus præſumpſerit publice definire, antecessores tuos per mille annos usque ad Elisabethianum imperium, turpiter in tenebris ignorantæ, idololatriæ, ſuperſtitionis, luce Euangelii deſtitutos, diluuiſſe, miſere palpiſſe: ac modo *Italiam*, *Hiſpaniam*, *Galliam*, eisdem malis implicari: te ferme ſolâ ad rectâ interim Scripturarum interpretationē, de redemptione per Christum ſinceram æſtimationē adſpiraffe. Aulū hunc *Luciferianū* tibi inſpirarunt *Ministrorum* voces: eisque ad templi pinnacula es elata, ut inde in baratrum præceps deturberis. Nouam porro, ac rei naturæ repugnantem externæ religionis epitomen tibi confeciſti, in qua ſacerdotio ablegato, Sacrificio abacto, ſacra cæremonia eiecta, aris euerſis, monaſteriis ſubrutis, Eccleſiarum ſuppellectile expilata, in vna concione, seu aurium prurientium tinnitu, in ore debacchantis miniſteruli usque ad ſpumam rabiei, vniuerſum religionis apparatus ac ſummam, ſi quæ fuerit, ſpectabilem reddidiſti. Ad hanc pariter inſaniæ impietatem te adduxere *Ministrorum* voces, qui omnium bellariorum loco habent, in corona miſeræ ſubiectæ plebeculæ

culæ, ab alto detonare, pro libito in ipsis petulantis voluntatis, pro lubrico indocti cerebri, quiduis aut in quousvis promiscue vociferari. Verum non ut veritatem sincere addiscas, tantus in te viget ardor audiendi eorū strepitus, ut video, sed ut latenti in te concupiscentiæ libramento morem geras ac gratificeris. inde ad eos verbi præcones frequentius ac cum maiori turba accedis, qui te tuæ prædestinationis certiorē reddant, imo te esse prædestinatū confidentius asseuerant: qui acriori vehementia contendūt, tibi fidendum Christi meritis, fide mera a te apprehensis: legem Dei naturæ, seu honestatis interea loci non esse tibi descriptam diuinitus ut eam obserues, sed ut impossibilem ducens, eius violationes propter fidem in Christum tibi nō imputari omnino tecum statuas. qui in istis delicijs spurci spiritūs propinandis, in istis indulgentijs diuulgandis copiosior, explicatio, ac resolutior fuerit, is tibi in gemmis, is tibi in angelis. Propterea si huiusmodi declamatores ad legem veritatis euangelicæ seuerius differerent de malo peccati, de necessitate obseruandi mandata, de timore Dei, non plures sane ex tuis ad eos properarent, quam modo apud te ad expiatrix septimanæ Cineres, aut Quadragesimæ ieiunium festinare solent. peccatores qui te istis lætarunt, inueniuntur *Ministri*: cum enim pauca a te exigant animæ tuæ salutis necessaria, licet ipsis plurima, quo voluptati effusius tecum velificentur, omne animæ subsidium in solam fidem ad te perorantes iam pridem contulerunt. sic etiā mente & intelligentia es debilitata ut a te nullus prorsus audiat solidioris literaturæ sonus, academijs tuis plane euiratis, & in umbraculis facilioris studij ociantibus. Ex quo externi homines sæpius dicunt, se numquam a te aliud scriptum accepisse, nisi verbosum, puerile, confusum, contumeliosum, in antiquorum testimonia mille imposturis refertum. Si quid in legum peritia eradite te præstitisse forte attumes, mente repetas uelim censuram *Erasmi* in aureos tuos *Mercurios* prolatam, qua affirmauit, illam nihil aliud esse, quam indoctorum hominum aliqualem doctrinam. Et quis modo in istis partibus, qui vllum ex tuis legum municipalium cultoribus, ex vllius editi operis fama adhuc natum intellexit? si istius tuæ debilitatis intellectiua auctores nosce discipias, intueare *Ministros*, sub prætextu Bibliorum vnice legendorum, sub onere rei familiaris & vxoriæ, scientiarum studia reiicientes, cum satyris, Musis proterue aduersantes. Mirum idcirco haud fuerit, si in te omnem sensum, potationū illuue resupinatum plane intueamur; quam tibi vel mea ætate prorsus incognitam plurimi mecum testari poterunt. eam autem ex nupero commercio cum *Bromio Batauico*, non illo collino, sed alio ex lacuna & caccabo, contraxisti: quemadmodum *Nicosii* fumos, quibus vbique cum cerebri decremento deturparis, & nescio quid nigroris infernalis eo ominaris, tibi ardens India insufflauit. Ac quod diuinæ maiestatis penes te incuria, nihil ferme tibi in ore familiarius quam blasphemæ, iuramenta, quam in sacra irrisoria dicta, & procacitates. qui autem te

in hanc cupedam illecebræ soluerunt, in istam irreligiositatem & semipaganismum instigarunt, *Ministri* sunt, tibi educationis seueritates, morū grauitates, vocibus & exemplis suis adimenes. Cumque varijs modis ad libertatis ac superbiæ delicias dissoluaris, tum inde te monarchiæ ferme pertætam multis sane indicijs aliquoties tu ipsa ostendisti. idcirco ad idæas *Hugonotarum* nuper tumultuantium in Gallia, Guliorum itidem id Belgio modo rebellantium, domesticorum Imperiorum anarchias affectare videris. Haud sane obscure hoc nuperis annis indicauit parlamentarius in te arteriæ pulsus, toties privilegia, nescio quæ, ingeminans, vrgensque, quibus in ipsum Regem tuum tandem inualesceres, liberiusque optimis eius consilijs pro tuo libito repugnares. Non ita pridem publice edito libello Rex *Iacobus* vniuerso orbi contestatus, te vna monetæ excusione, omnia iura coronæ tibi arrogasse: per te effici, quantum in te vires puritanicæ tulere, ut non magis ipse Rex esset, quam personatus aliquis in scena: adeoque minus idoneum eodem ipsum reddi, quocum Principes externi negocia status tractarent. En tuæ superbiæ alter assultus: quæ cum primum in Ecclesiam ac summum pontificem insurrexerit, iam etiam in Reges inuasit. Verum hanc in te intemperiem condidere *Ministri* suis inspiratis vocum tempestatibus, quibus Ecclesiæ monarchiam sua etiam anarchia impugnarunt. Quo porro mala hæc in te, in vnā pestē glomerata, pertinaciora euaderent, tota dedita priuatis tuis laribus, ac fauonibus, cū externis hominibus amicabilem congressū fastidis, imo truculento omnino Marte, & horrenda vel tuorum carnificina arcendum desideras, ne ab illis salutaria amulata ad te peruenirent. Hispanū dico, armis, literis, imperioque inclytum, in nostrā ab antiquis temporibus gentem amicitia fidum, munere semper beneficium, coronæ Anglicanæ teste quondā Rege *Iacobo*, amantissimum, furoribus tuis expugnandum proposuisti: nihil, quod ad externa attinet, vltra societatem Hollādorū, a quibus rebellandi & sorbillandi horrores & methodos addiscas, tibi Socios in exemplar præstituendo. Cæterum *Ministri* ii ipsi sunt, qui cū serpentibus, delectati cauernis, & foraminibus, te a ciuili orbis consortio diremptam cupiunt, quo subinde tutius, ac liberius in corpus, animamque tuam voluptatis ergo, tanquam corui in deuio & secreto ad cadauera conuolantes, simulque prædæ suæ inhærentes, debacchentur. Vterius ingens ab externis, vel in nomen Angliæ odium conflasti tuis prope infinitis iniurijs, quibus eis nocere instituisti: in quem finem tibi familiare, Catholicos Principes, eorumque subditos, veluti Antichristi mancipia passim traducere, eam scilicet solam ob causam, quod Romano Pōtifici in Ecclesiasticis rebus, utpote Christi, vicario, obtemperent. Cui contumeliæ adiungere soles varias calumnias, quibus absurda dogmata, mores impios eisdem affingis: nempe dum proclamas, eos Sanctorū imagines tanquam Gentium idola pronos adorare, illos, quantum ad expectationē cælestis beatitudinis, omnino fidere non Christo, sed Sanctis: non a

Psalm. 46.

fide, sed a suis laboribus; non a gratia, sed a libero arbitrio, cæli charismata præstolari. at neu istis contenta, quinimo quam plurimas tragœdias, plurimo etiam sanguine cruentatas, in eorum incolumitates excitasti. hoc pacto crudeles in Gallia Hugonotas quondam in suum Regem armasti, ad arma sæpius sollicitasti: piraticam cum Hollandis in Hispanum multis iam annis exercuisti. In vniuersum, quo tu domi quiete fruerere, *Si videbas furem currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Neque parum inde ab eisdem detestaris, quod multos sacerdotes, quorum officia ipsi in sacrosanctis habent, quorumq; personas eximio cultu prosequuntur, ob id solum, quod a Romano Pontifice missi ad te, tuiq; boni causa aduentarint, immani laniena discerpisti: imo quod nec pepercerit tua feritas nobilissimæ heroinæ *Maria Stuartæ*, Regis quondam *Iacobi* matri, adeoque iure ipso tuæ Reginæ, quin potius vulgaris carnificis truculenta manu ceruices ei rescideris. Adubio procul, qui te plane quod ad ista furiatâ reddidere, non alij, quam tui *Ministri*: quorum *Minerua*, quod firmioribus rationibus destituta, inter sordes langueat, earum loco in catholicos incurfura, consilijs suis *Megeram* præfecit: sanguinem non oleum cupit eorum euangelium. Denique cum iam multos annos extra Ecclesiæ Catholicæ ambitum, vera fide, Sacramentisque Christi spoliata, incertis passibus oberrasti, velim animo repetas eorum numerum, qui quondam e tuis visceribus decisi, animas postea corporaque Stygi deuouere, qui in illius cauernæ flammis æternum inde arsurî! Deplorent in te merito ciues suorum parentum, amicorum, fratrum sempiternos huiusmodi interitus, quibus cateruatim huc vsque a longo tempore periire teque Angliam, a cæli sanctis Angelis, ad apostatrices inferni angelos, de monte ecclesiæ perinde corruisse, ac si oleo numquā fuisses vncta, aut salutari baptismatis latice dealbata. Inquisitio autem tua in scrutinium auctorum tantæ in te ruinæ intenta, non alios profecto istius stragis *Sinones* reperiet, quam *Ministros*, qui te perfidæ, morum iniquitati, impietati, & ipsi orco penitus addixere. Nos Catholicos inquilini tui traducunt, scio, pro nostris, ac si vel contra naturæ ingenium in ditionem tuā essemus proditores: maxime vero quod in Romanum Pontificem & Regem Hispaniarum officijs propensi, hoc crimen impietatis nobis affingunt. Cæterum hinc errore es ab illis penitus a veritate & materno in nos affectu diuulsa, adeo vt modo vel tui vteri foetus omnino ignorare videaris. Enimvero si recusemus adire phana tua, si sectâ tuam stilo & sanguine refutemus, si te furente

2. Reg. 4.

& in quamdam *Megeram* mutata, ad exterarum nationes a tuis flammis, scorpionibus & hydris fugiamus, id solum facimus, vnde nostra opera tu illa tandem compareas, quæ olim fuisti, quando in orbe terrarum virtutibus, literis, armis & imperio claruisti. Matrem proinde cupimus deuia in viam reducere, deformatam venustare, captiuam liberare, mortuam ad vitam restaurare. verum illi, quos tu etiamnum in gremio foves, quos vberibus lactas, filij tui non sunt, Angli non sunt, sed potius nescio quæ marina ex Titanum sobole monstra, quæ in continentem proterue profiluere. An illi tui filij, qui in externos principes, cum tua frequenti clade & perpetuo dedecore, tui amantissimos, hostili & armato odio inflammant, efficiuntque, vt vbi in te *Palladis* oliua cum croco tuo floreret, ibi ardens *Ætna* in iuga intumescat, in cuius claustris immanes *Cyclopes*, & ferrei *Brontes* in tuas tragœdias, & Anglicani sanguinis terra marique inundationes, *Martis* ferra excudant: qui *Bella volunt*, neque iustam causam belli præ se ferentes, neq; belli requisita instrumenta ex prudentiæ norma retinentes? Num illi demum filij tui, qui vel nomen tuum per totam Europam, Asiamque ex hæresi, ex dissolutis moribus, ex iniuriis, ex carficina in tuosmet infamē effecere! qui te nunquam victoriarum trophæis aut literarum splendoribus nobilitarunt! qui iam degeneres facti, antiquum nomen Angliæ, Maiorum nostrorum trophæis erectum: quo vel sole clarius orbi terrarum innotuisti, in nouantiquum hostilis gentis *Britanniæ* demutarunt aut nomenclatura, ex simplici, polymitam reddiderunt! Audi nos *Mater Angliæ*: neque huius nominis est quod te iam pudcat, postquam a mille annis & ultra eius fama gloriaque ad summum adspiraueris: quoniam vterini filij te adloquimur. Apud nos honoratiori loco *Æthelbertus* Rex tuus, quā *Brutus*, Græcus Dynasta, hostis tuus, nobis amabilius *Cygnus Thamesis* tuus, *Albana* & *Pharphar*: quorum aluei in Damasco, sua etymologia ex sanguinis succo crudelis. Nobis dulciores rosæ tuæ aliorum vrticis, quæ & tetigere Nepotes. Malum tuum istis ante oculos explicatum habes, iuxta ac eiusdem actores, & auctores a me indigatos vides. Deus bone, huccine rerum venimus? quæ ambo ideo distinctius, rotundiusque a me enarrata deprehendis, quod vt id facerem, summa in te charitas, amorque tui flagrantior me pene coegerint. Superest malum exhorrescas, illius instructores a te repellas, ac sic demum ad præsentem, simul ac futuram gloriam, catholica, docta, fidelis, pia, sanctaque peruadas.

Psalm. 67.

4. Reg. cap. 5

*Laus Deo opt. Max. Beatissima Deipara Virgini Maria,
S. Odouardo Regi & Confessori, huius operis, in Die eius festiuo
Typis ultima manu excusi, Prasidi, & omnibus Sanctis.*

INDEX

I N D E X.

Meriti principium est collatio gratiæ ex dono Dei miserentis. præmium meriti, opus Dei ex iustitia providentis. 500.12.
Meriti Catholica doctrina civilis est, quæ Rempub. ex bonis operibus florere facit. ibid. 13. & 14.
Meritum Christi pro redemptione mundi fuit iustissimum, infinitum & efficax pro iustis & sufficiens pro iniustis. 475. 22. & 27.
Milites in appetitu ac corpore moderandis sedati esse debent. 66.8. & 370.10.
Militari potestate ex violentia nihil in imperio formidabilius. 364. 14
Miracula diuinitus facta argumenta diuinæ providentiæ. 108.11.
Modestia omnium virtutum conservatrix, progignitur ab ipsa virginitate. 318.6.
Moris & delicata species ex interna voluptate, deformis, turpis & indecora. 389.3.
Monachi nostri veteres quales fuere. 589.7.
Monastica studia non differunt a civilibus institutis. 11.11.
Monachi nomen cur olim Romæ odiosum. ibid. 10.11
Monarchiæ nomine quid significetur. 508.1.
Monarchia sicut & monarcha duplex est. ibid.
Monarchiam esse intollerabilem quædam Nationes dixerunt. ibidem. 2.
Monarchiis addendæ variæ ponderationes, quales videmus in monarchia Ecclesiastica. 505.10.
Monarchia perit sæpe ex libidine regum & tyrannide. ex libidine euadit monarchia contemptibilis, ex tyrannide odiosa. 565.19.
Modus sciendi lux nobis est a natura concessa. 83.12.
Moralium actionum fons in homine est mens & ratio. 146.12.
Mortificatio & disciplina utilis omni statui ac generibus hominum. 67.11.
Mortificationis quæ notio aut significatio, quis usus & finis. 53.1. 23.
Mortificationis studium non a passione sed a virtute decernitur. 54.8.
Mortificatio ut spina Rosæ, agnata virtuti. 59.12.
Morum compositio apud omnes gentes ex agnitione Diuinæ providentiæ, præmia & pœnam discernentis. 57.4.
Mora & cunctatio prudentiæ necessaria. 179.5
Motus duo in peccatum, 195.1.
Motus appetitus varij ingenio obsunt. 55.3.
Mundi fabricæ inspectio facit ad maiorem Dei cognitionem et ad civilem compositionem. 144.7
Multitudo in vnum corpus conueiens communi consensu, potestatem sibi facit ad se defendendum, bonum commune continendum, et ad hoc leges condendi. 510.7
Musicæ suauitas duo respicit, animi vim et eius motum. 167.2.
Musicæ inest vis ad excitandum animi affectum. ibid. 3.4.5.
Musica civile est institutum, natura, moribus & doctorum testimonio probata. ibid. 6.
Musica quædam diuina laudes Deo cantans, quædam rationalis, & quædam concupiscibilis & quædam irascibilis. 169.7.
Mutatio regnorum & superiorum neminem impellere potest ut a Deo, a virtute, ab honore diuino & a propria salute deficiat. 362.6.
Mutationum semina in homine virtutes intelle-

ctuales & morales & vitia illis opposita continent. ibid. 7.

Mutatio in fidei negotio ac religionis efficacissima est ad mutationem civilem inducendam, sicut & regnorum vicinorum qualitates & cum ijs inita commercia. 363. 11. & 12.

Mutationes quomodo fiant in quatuor Imperiis, diuino, rationali, concupiscibili & irascibili declaratur 364. 12.

N

Natura humana ad vinonem personalem sublimata, apparet nobis amabilissima & quomodo. 276. 3.

Natura expellit quædam, & quædam retinet, quæ triplicis sunt conditionis. 307. 3.

Natura ipsa apud omnes gentes docuit deferri personis cultum, honoratis eorum imaginibus. 568.9.

Naturæ vniuersæ contemplatio oportuna fini civilitatis. 143. 5. 6. 7. 8. 9.

Nobiles pro Repub. animosi esse debent. 63. 1. & 2.

Nobiles Rosæ comparantur. ibid.

Nobilibus necessaria disciplina & duplex institutio. ibidem.

Nobilitatem ingentam ex Numinis diuini notitia agnoscit homo. 94. 3.

O

Oblationes, possessiones & vectigalia sacris ceremonijs sponte oblata, ad duo sunt. 261. 5.

Oculi qua ratione dicantur fontes. 64.6.

Ocium, negotium, pax, bellum quatenus ciuibus arri- dere debent. 210. 2.

Odio proximum prosequi, animæ sanctitati repugnat. 556.36.

Officium siue munus ad religionem spectans, potest quatuor modis exerceri. 519. 3 & 4.

Officia ciuilia quatuor, sunt in studio contemplationis phisicæ. 141.1.

Opus in quod tendit cognitio triplex. videlicet mentis, imaginationis, aut externæ alicuius potentia, 139.3.

Opiniones prauæ in fauorem impuræ voluptatis, vera sapientia profligandæ. 194. 10.

Orator Christianus sibi proponit fidem facere, mouere & flectere 154.5.

Ordo sacer sacrorum hominum diuina monita & beneficia in civilem statum refert. 256.1.

Ordini sacerdotali omnis natio, fama religionis ac ciuilitatis nota, ornamenta & priuilegia indulsit 256.2.

Orationi annexæ corporis & animæ humiliatio & genu flexio sunt viro forti honorificæ. 261. 5 & 7.8.

Oraturi Deū, an fide Catholica credere debent id obtenturos pro quo orant 350.9.

Ordinatio quarundam personarum in Ecclesia ad officia religionis ex instituto Christi & Apostolorum 429.6.

Ordinationes Duæ in Ecclesia, Sacerdotij & Episcopatus. ibid. 7.

Orthodoxi duplici methodo disputant in hæreticos, 427.

Orthodoxæ fidei multa ad sunt argumēta credibilitatis ad fidem persuadendam. 443.

Orthodoxæ fidei cultores maxime litteris incumbunt & sacratis studijs. 489. 1. & 2.

INDEX.

P

Pallas ægide capite & Gorgone in Clypeo armata quid designet. 66. 5. et 6.
 Pastorum quale officiū ex spiritus ordinatione. 585. 2.
 Panis quod firmamentum vitæ vocatur, duobus commodis abundat. 312. 2.
 Parentes diuino iure amandi pariter & venerandi. 283. 1.
 Parentum pietas in proles & prolium in parentes ex naturæ progressu qualis. 284. 4.
 Passiones appetitus sensitiui quomodo alia passio superueniens moderatur. 54. 6.
 Pastorum & religiosorum vitæ genus, quale perfectius aut honorabilius. 264. 9.
 Pax inter religiosos & pastores seruanda ex ratione ciuilitatis & quare. 263. 9.
 Pax est duplex in homine: vna inter partes animæ appetentis, & alia inter appetitum istius ciuis & appetitus alterius: & vtrumque efficit charitas. 270. 2.
 Pacis tempore quæ virtutes conueniant ciuibus ad cauendas ociosas voluptates. 212. 7.
 Pacem ociosam tria sectantur Iustitiæ aduersaria. ibidem. 8.
 Pactum cum demone init qui consulit illum de latenti aliqua veritate, aut eius auxilium implorat de eo quod expetit. 382. 2.
 Parasiti, principes suos vita defunctos inter Deos collocarunt. 373. 8.
 Parentibus proles ductu naturæ cultū exhibent. 284. 4.
 Pati, genuinum est officium fortitudinis & nobilissimum. 343. 8.
 Patientia cunctas virtutes comitatur. 338. 1.
 Patiens fortitudo hilari animo sustinet ærumnam aduersariam, siue bono iucundo, siue sensui & honori aduersariam. 343. 9.
 Patientiam, charitatem & castitatem Ethnici falso putabant fortitudini ciuili aduersari. ibidem 11. et 12.
 Peccatum noxium ciuibus ac Reipublicæ. 196. 2.
 Peccatum naturam humanam inquinat et violat. ibidem. 3.
 Peccatum naturam humanam exulcerat & conspurcat. ibidem. 4.
 Peccati illecebra, non pure aut vere delectabilis, sed vim acerbioris illi immiscuit. ibid.
 Peccatum Sancta prophanat, sædat & vilissimis vñibus destinat. 199. 3.
 Peccatum infestum proximo & multitudini. ibid. 4.
 In peccato tria sunt, ex quibus eius odium ac detestatio in nobis oritur. 195. 1.
 Peccatum summam iniuriam Deo irrogat. 196. 1.
 Peccatorum aliquæ species cadunt in iustum. 503.
 Peregrinationes ad remotas nobis nationes oportunæ sunt ciuilibus studijs. 301. 5.
 Peregrinationes ad diuersas terras, omnes nationes sæcerunt, quo experti plura cognoscerent. 302. 6.
 Peregrinationes siue profectiones ad exterarum nationes quæ quandoque inconuenientia ponant. 302. 8.
 Perpetua apud exteros mansio multum deficit a felicitate ciuili. 303. 9.
 Perturbatio, quam in mores inducunt Protestantes, ex sola fide iustificante & priuato spiritu scripturas interpretante oritur. 522. 3.
 Periurium inter reliqua flagitia peculiare inciuilitatis defectus. 416. 9.

Pœna & acrimonia ex charitate infligenda fontibus, decernenda amore veri & iusti. 292. 5.
 Pœna summa illi digni, qui Remp. in qua cuncti sunt ad honores & dignitates, nefandis moribus ex vitiosa libertate corrumpunt. 200. 6.
 Pietatis iura obseruarunt omnes gentes, ciuilitatis nota celebres 283. 1.
 Philosophia humana ad ciuilem virtutem producendam satis valida non est. 128. 8.
 Philosophia moralis adfert momentum ad regendum & quiete viuendum. 148. 11.
 Philosophi in moribus sordidi & impij. 130. 14 & 15.
 Pietas erga defunctos multiplici redundat vtilitate. 575. 3.
 Philosophorum de Deo & animæ immortalitate quæ absurda doctrina. 129. 10.
 Poësis genus aliud diuinum, aliud rationale, aliud concupiscibile & 163. 5.
 Poësis dicitur ab Aristotele placens philosophia. 162. 1.
 Poësis & Rethorices quæ differentia. 162. 3.
 Poëta bonus vt quis sit, quid requiratur. 165. 3.
 Poëtica ars quatenus admitti debeat in ciuitate aut reg. pub. 163. 4.
 Poëtis quatuor motus spectandi. 164. 9.
 Poëtæ in quibus accusandi. 165. 11, 12, 13.
 Poëtæ Socrates & Tyrius Maximus & Plato Reipublica indignos iudicarunt. 166. 14.
 Politicæ ratio virtuti inservire debet, sicut & ratio status. 50. 12.
 Politici aduertant quale sit officium cum dæmone humani generis hoste, vitæ negotia tractare. 382. 12.
 Politici peruersi ingenii vim dolo, simulatione, æquiuocatione artificiose eludere nouerunt. 416. 11.
 Politici laborant stabilire inter Christianos Imperium despoticum cum graui nocumento generis humani, & quibus modis id conati sint. 406. 12. & 13.
 Pontificis Romani iudicio infallibili, Catholici omnia referunt ob quam causam. 521. 17.
 Pontificis Romani primatum sicut & petri Apostoli, cuius ipse successor est, Episcopi omnes orbis, quouis tempore agnouerunt. 516. 11.
 Pontificis & Ecclesiæ authoritati principes & summi imperatores, quo ad Ecclesiastica, fasces suas obsequenter submiserunt. 516. 11.
 Pontifex ac summus Christianorum monarcha, vt in ciuitate Romana per fidem Christo iam subdita, collocaretur, prouidentia diuina factum agnoscitur. 515. 8.
 Populus vnde a defectione & rebellionem cohibendus. 10. 15.
 Populi mores erga suum principem dependet ex moribus ipsius principis. 370. 10.
 Potentia maxima sine virtute seruitus speciosa est. 60. 1.
 Potestas diuina in spiritus malignos, atque occultorum scelerum manifestatio, argumenta diuinæ prouidentiae. 109. 13.
 Prædictiones veræ ex hominum libero arbitrio, adstruunt diuinam prouidentiam. 108. 10.
 Potestas ciuilis in alios, sibi annexum habet connaturalis debitum retinendi & excolendi virtutes. 355. 1.
 Pueri quomodo in educatione dirigendi. 52. 7. 8. 9.
 Puritanorum in Ecclesiasticis regimen, ad pacem Reipublicæ & principum præsidia infestissimum. 519. 7.

INDEX.

RERVM MEMORABILIVM

QVE IN HOC THEATRO

SPARSIM CONTINENTVR.

*Numerus primus paginam, secundus paragrafum siue
Sectionem capitis indicat.*

Aducimur a vitijs ex cognitione turpi-
tudinis in eis
Abstinentiæ videntur ciues a natura ad-
dicti pag. 31. 5. 14.
Absoluta potestas despotica ciuilis non
est, sed barbara. 11. 13.

Acerbior casus fortunæ Catholicos solatur quod sci-
ant Deum ab ipsis stare, nihilque pro nomine Iesu
pati non cupiunt. 536. 25. 26. & 27.

Actiones monasticæ ad ciuilem spectant. 12. 2.

Actionum humanarum duo Principia. 75. 1.

Actiones sacræ, sed & ciuiles, a fide & diuina reuelati-
one præscribendæ. 131. 17.

Administratio boni ciuilis a virtute sumenda. 48. 6.

Aduersa impetu & amore hominem ad Deum com-
pellunt 123. 5.

Aeris mutatio frequens, animorum mutationes frequen-
tes denotat. 33. 8. 9. 10.

Aeris, solis & radiorum solariū quæ vis in corpora Hu-
mana. ibid. 3 & 4.

Affectus varij ex varietate ingeniorum. 31. 12.

affectus in appetitu sensitiuo causæ originales in cor-
poris dispositione reperiuntur. 43. 1. 2. & 3.

Affectus parentum in prolem tenerior vnde procedit.
51. 5.

Affectus & ætas puerilis quibus laborēt condicionibus
52. 6.

Affectuum interiorum indices sunt oculi. 68. 1.

Afflictis hominibus asylum, Dei amor. 64. 8.

Agrestes homines & male educati cur boni communis
notitiam non habeant. 21. 2.

Amicitia iura, sine recta institutione non bene ser-
uantur. 64. 6.

Amicitia species tres inter homines 24. 3.

Amor priuatus & priuati commodi coniugibus infe-
stus. 59. 12.

Amor sui ex voluntate & concupiscentia oritur. 71. 10.

Amor sui culpabilis est & opponitur amor honesti.
ibid. 2.

Amoris sui malitia vnde spectanda ibid.

Amor sui & amor ciuilis opponuntur. ibid.

Amor, primus imperator potentiarum & passionum.
73. 3.

Amor sui fascinat intellectum. ibid.

Amor sui meticulosus tyrannus. 73. 4.

Amor sui ciuilitatis hostis. ibid. 1.

Amor sui charitate suppressendus. ibid. 2. & 6.

Amor sui in principe quam perniciosus. 74. 4 & 5.

Amor Dei est vinculum, quo homines cum Deo ac in-
ter se copulantur. 269. 1.

Amor Dei condidit vniuersi mundi machinam, vt na-
turæ beneficio humanis vsibus esset prouisum. 270.
2 & 3.

Amor voluptatis a ciuili viro coercendus certa disci-
plinæ forma. 522. 2.

Amor erga Deū ex eius cognitione propagatur. 545. 1.

Amor erga Deum & proximum verus, nullus est apud
Protestantes. 557. 38.

Amoris dei & proximi tria incentiua. 271. 4.

Amore amandi conciuēs ob ornamenta scientiæ, virtu-
tis & bonæ indolis, quibus decorantur. 273. 10. & 11

Amor erga Christum, ex eius innata perfectione &
optima eius voluntate & amore, quo nos beneficijs
cumulauit. 275. 1 & 2.

Amoris in Christum illectamenta sunt eius actiones &
beneficia in nos collata. 276. 4 & 5.

amor noster quatuor meditatur, quæ Christus passus
est: quæ ad ciuilitatem faciunt. ibid. 6. 7. & 8.

Amori coniugali & fidelitati quæ difficultates obli-
stunt. 281. 2. & 3.

Amor consanguineorum & cognatorum e re ciuili est.
283. 2.

Amoris amicitia tres species. 283. 1.

Amor amicitia est communicatio affectus & inter bo-
nos tantum reperitur. 293. 1.

Amor amicitia amico virtutem procurat ibid. 2.

amoris amicitia duo commoda quo ad officium ciuile
Amicitia colenda & habenda tanquam quid utile.
294. 4.

Amicitia triplex fructus iucundus. ibid. 5.

Amicitia desiderium omnibus gentibus innatum Stoi-
cis exceptis. 294. 6 & 7.

Amicorum defectum moderate perferre sapientis est.
297. 8.

Anarchiam suam vnde Protestantes hæretici in negor-
tius religionis ac fidei stabiliunt. 521. 15.

Anima lampas cristallina, in qua charitas & lumen
scientiæ illucent. 85. 1.

Anachoretis dat deus beneficia corporalia & spiritu-
alia. 9.

Anglicana crudelitas quibus figmentis in Catholicos
sæuire statuit. 533. 18. 19. 20. 21. 22.

Anima humana comparatur ferro a magnete tracto.
94. 5.

Animæ multiplex cogitatio ad mores ciuiles egregie
conducit. 142. 1.

Anima Dei flatu in corpus inspirata, in duo-
bus

I N D E X.

- bus dei effigiem exhibet. *ibid.* 3.
- Anima sceleribus polluta summo pudore afficitur. 200.9.
- Animam tot facultatibus instructam cur deus nobis dedit 207.1.
- Animam duobus modis Conscientia excruciat. 200. 7 & 8.
- Animæ triplex clades ab intemperantia infertur. 313.14.
- Animi Indolis stili genere sæpe proditur, sicut et indolis vitium. 159.12
- Animi fastus & arrogantia a prudenti viro longe abesse debent. 180.7 et 8.
- Animo commissum crimen externus vultus manifestat, sic virtutis decor in corpus redundat. 232.13.
- Anglica natio ratione cœli et soli in affectibus moderatior. 35.10.
- Appetitus sensitivus duo habet, videlicet amorem et dolorem, moribus et legibus moderandos. 148.10.
- Apollo triceps quomodo prudentiæ symbolū. 179.4
- Apostoli et sancti, Christo boni odores, ac huius odoris deliciis plures ad Christum attraxerunt. 222.15. 16. et 17.
- Arts a natura ortum cepit, et eam imitari studet. 171.1.
- Artis quæ forma, obiectum et finis *ibid.* 2.
- Artis et virtutis moralis quæ differentia *ibid.* 3.
- Artis finis complectitur necessitatem, vitæ facilitatem ac voluptatem. 174.4.
- Artium inuentio, species, numerus et æstimatio dependent ab hominum statu triplici. *ibid.* 6.
- Artes olim qui vituperarunt *ibid.* 7. et 8.
- Artibus excolta ciuitas quaquaversum spirat incommunitates. 173.9.
- Appetitus sensitivus seminarium est discordiarum & quo modo. 370.2. et 3.
- Artes voluptuariæ multa damna adferunt. 174.12.
- Artes oculis et auribus blandientes magis otiosæ: quæ vero tactui, magis noxiæ. *ibid.* 13.
- Aristocraticus status corrumpitur nobilium æmulatione et inæqualitate orta ex diuitijs et populi favoribus. 365.18.
- Aristocratia Episcoporum esset inconueniens Sanctitati Ecclesiæ, sicut & principum & magistratum ciuiliū, imo fide & religioni noxia & infesta. 520. et 9.
- Artes fraudulentæ cum prævalent in moribus principum, barbariem in reipub. relegatis moribus ciuilibus et rationibus, inducunt. 408.9.
- Apostata Lutheri & Caluini quomodo excusent hæretici. 435.18.
- Apostata Lutherus & Calvinus a christo recesserunt & ab Ecclesiâ, ideo omni iurisdictione et missione et vocatione destituti sunt, et in orbem furiose et hæretice profilierunt 435.19.
- Apostaticus est status detectionis hæreticorum, quia ab omnibus fere articulis fidei recesserunt. *ibid.* 20.
- Apostoli etsi immediate a Christo iurisdictionem & potestatem ordinis sortiti sunt in vniuersum orbem, tamen quod ad illas, fuerunt S. Petri supremæ & ordinariæ Iurisdictioni subiecti. 514.14.
- Astrologi non impune permittendi cum dispendio aliarum scientiarum. 380.14.
- Astrologi suis prædictionibus genus humanum curis & angoribus replent. *ibid.* 15.
- Astrologi ciuium egregios conatus retardant, & eorum animos ad præclara labefactant. 381.16.
- Astrologi decepti sapius in acerbam fortunam delapsi perierunt. *ibid.* 17.
- Astrologi duabus rationibus vituperabiles. *ibid.* 18.
- Astrologiæ contemplatio quæ diuinans est, multos in errorem induxit. 377.1. & 2.
- Astrologi vanitatis & arrogantia speciem diuinando ostendunt. *ibid.* 4.
- Astrologi hominis voluntatem fatali necessitati dimittentem, virtutem foedant, & vitia ornant. *ibid.* 12
- Astrologi vnde dicti. 377.4.
- Astrologi rebus & scientijs ciuilibus perniciosi & quare. 378.5.
- Astrologorum diuinatio in animæ hominis dignitatem debacchatur. 380.11.
- Astrologorum dogma infert vim Charitati, iustitiæ ac prouidentia diuinæ. *ibid.* 13.
- Astronomia ortum habuit ex Hebræis secundum quorundam opinionem. 377.3.
- Athei omnem cogitationem suam a diuinis auertunt. 367.2.
- Athei destituuntur necessitudine cum Deo, quam degerunt Religio. *ibid.* 4.
- Atheismus Filia & partus barbariei, & effectus vitiorum eam in vita proferentium. *ibid.* 3.
- Atheismus Ingenij rigorem inducit, quo efferati populi, omnem morum ciuilitatem & virtutem abijciunt. *ibid.* 2.
- Australes populi solem habuerunt pro Deo & quare. 373.6.
- Authoritas principis vnde stabilienda. 10.14.

B.

IN baptismo quando ingredimur Ecclesiam, quomodo profiteamur tacite mortem, sepulturam & resurrectionem nostram. 574.2.

Barbaries insidias instruit ciuilitati morum & ipsis virtutibus. 366.1.

Barbarum non tantum significat exoticum & extraneum, sed quod alienum est a prædijs & ornamentis virtutis & ciuilitatis. *ibid.* 22.

Beatum in rebus humanis aut perfectum nihil. 77.9.

Beati ratione beatitudinis Deo proximi, & ideo honore & cultu digni. 566.1.

Belli & conuictus ratio a qualitate regionis deducitur pag. 35.11.

Belli in statu fortitudo & patientia necessaria, non tamen sine iustitia. 213.9.

Belli tempora scientiis inepra, quæ in contemplatione consistunt. 215.6.

Bellum quandoque quam pax vtilius. 216.8.

Bellum ne prorsus sit immane & barbarum duo requirit. 396.18.

Benedictiones & consecrationes variarum rerum diuinam opem et virtutem rebus benedictis conciliant. 266.5.

Beneficia omnia a Christo nobis exhibita, reducuntur ad redemptionem et exemplum. 276.5.

Beneficiorum dei magnitudines heresibus et erroribus diminueret, est hæreticis insitum. 547.7.

Benevolentia inter ciues esse oportet, non quæ a voluptate et vtilitate male partorum, sed quæ ex virtute. 291.2.

Bonitas dei est fons viuus in medio paradisi et quomodo. 538.2.

Bonitas diuina applicatur nobis per verbum Dei, Sacramenta, bona exempla et per Sanctorum tam in via

via quam in patria. suffragia ibidem.
 Bonitas Diuina est cor ardens ad nobis benefaciendum ibid.
 Bonitatem Dei offendit illa sententia, quæ dicit infantes sine baptismo decedentes, horrendis supplicijs inferni castigandos. 545.2.
 Bonitatem Dei offendit & illa sententia eorum, qui gratiam per Christum sufficientem non admittunt ibid. num. 4. & 547.6.
 Bonitatem Dei deprædicat gratia sufficiens data reprobis siue non perseuerantibus. 546.5.
 Bonum commune quale & quid sit. 17.1.
 Bonum commune duplici ratione in ciuitate aliqua reperitur. ibid.
 Bonum commune plura complectitur quam bona corporis aut fortunæ. 19.8.
 Bonum commune ab ingenuis diligendum. 22.5.
 Bonum commune perpetuo duraturum ad posteros transmittere, præclarum est. 23.
 Bonum commune conflatur ex bonis animi & corporis. ibidem.
 Boni communis quæ partes. 19.9.
 Boni communis pulchritudo quædam est intellectualis, quædam vero æterna. 18.5.
 Bono communi duo insunt conspicua. 17.2.
 Bono communi multi se deuouere. 22.6.
 Bona omnium sunt in quadruplici differentia. 403.1.

C.

Charitas in regno Dei quid faciat. 18.6.
 Charitas tanquam regina, radix & mater omnium virtutum in vita ciuili spectanda. 273.12.
 Charitas est perpetuo ferax omnium virtutum. 291.3. & 4.
 charitas complicat ciues, deinde omnium mortalium societatem. 292.6.
 Caluinus christum ignorantia & inscitia insimulat. 472.12.
 caluinus christum patris obedientia rebellare voluisse & de eius bonitate desperasse falso blasphematur. 473.16.
 Calamitates ob scelera immisæ diuinam manifestant prouidentiam. 120.17 & 18.
 Carminis usus in sacris veris & prophanis fuit semper celeberrimus. 161.5.
 calori nutritiuo subseruit triplex facultas. 306.2.
 Castimoniam & continentiam fides Christiana dicit esse corporis ac animæ sanctitatem. 319.13.
 casualia & fortuita habent causam suam in alto recessu naturæ. 102.6.
 Catholici instructi fide christi, plenissime moderatos & mites se exhibent hæreticis. 422.16.
 Catholicum dogma cognoscitur Ecclesiæ catholicæ traditione. 427.13.
 catholici ab hæreticis odio haberi mirum non est, sicut nec virtuosi ab impijs. 224.21 & 22.
 Catholicus tentatus de fide, ad Ecclesiæ fidem recurrit. 447.8.
 catholicus recreatur, dum admirabilem vim fidei ad morum sanctimoniam adhibet, qua Protestantes carent. 448.11.12.
 Catholici recte sentiunt de operibus christi & eius merito & ipsum proponunt Deum colendum adorandum & tremendum 471.12.
 catholici peccati horrendam peccati speciem agnoscunt & fatentur: illud adeo minime fieri nec ipso vo-

lente. 501.18.
 Catholici ciuile iudicium de vitij turpitudine, a praua voluntate profecti, recte tenent. ibid. 17.
 catholici ipsius conscientia sententia iura principum ac iussa obseruanda definiunt, quo monarchias stabiliant. 510.6.
 Catholici admittunt magisteria docentis ac definientis, hæretici vero nullum plane etiam patrum antiquorum. ibid. 4 & 5.
 catholici omne ocium abijciunt in studio litterarum: hæretici vero in suis studijs voluptati duobus modis se dedunt. ibid. 6.7.
 Catholici concupiscentiam reprimunt, vt euadant iusti & Sancti, et seueritatem acre eius desiderijs adhibent. 524.8.9. & 10.
 catholici in mortificandis petulantijs carnis, prudentia modum non excedunt, Protestantes vero omni voluptati frænos laxant. ibid. 11.
 Catholici consensum internum in voluptatem, peccatum æstimant, nec vnquam omittunt quod peccatū impedit. e contra Protestantes credunt se prædestinatos peccatum facere. ibid. 13. & 14.
 catholici timore amittendi iustitiam solliciti sunt: protestantes vero de sua salute certam habent fiduciam 526.14. & 15.
 Catholici virtutem arduam prosequuntur, quam protestantes inertia & otio soluti contemnunt, ibid. 16. & 17.
 catholici legem naturæ & Dei, regulam suarum actionum admittunt. Protestantes exleges omnino sunt & esse volunt. ibid. 18 & 19.
 Catholici dolorem poenitentia ab adultis præmitendū iustificationi credunt: Protestantes vero sine dolore aut contritione in sua sola fiducia scelerate conquiescunt. 527.21.22.23. & 24.
 catholici ne peccent, sedulo & continuo vim concupiscentia in se frænāt: Protestantes vero neque christi crucem neque crucis mortificationem assumere volunt. 527.24. et 26.
 Catholici satisfactionem per opera poenalia sponte assumpta diuinæ iustitiæ conantur exhibere, Protestantes vero christum pro nobis omnia satisfecisse perpetuo occinunt. 528.26. et 27.
 catholici non tam sua quam aliena peccata ex commiseratione lugent, Protestantes cum vera fide omnem humanitatem plane exuerunt. ibid. 28 et 29.
 Catholici statuta ieiunna certis anni temporibus a matre Ecclesiæ cum alacritate persoluunt, Protestantes vero huic austeritati quasi Epicuri de grege porci aduersantur. ibid. 30 et 31.
 catholici in hebdomada poenosa & sancta cum Ecclesia mortem Filij Dei plangunt peccata sua detestati, Protestantes nulla mirra amantis ac dolentis animi christum colunt. ibid. 32. et 33.
 Catholici virginitatis florem solitudine & parsimonia seruandum suadent: Protestantes vero Venerem, Adonidem & Bacchum amant. 529.34.35. & 36.
 catholici modum libidini constituunt per matrimonij Sacramentum, protestantes vero sanctitatem matrimonio adimenes, eius violationem faciunt. ibid. 37. et 38.
 Catholici voluptati renunciātes, Religionis tria vota in magno numero emittunt: protestantes vero Apostasia & defectu libertati carnis fauent. 530.39. et 40.
 Catholici voluptatis fugaces, natiuis relictis locis ad externos peregrinantur, vt eorum

I N D E X.

- animas lucrentur: protestantes vero otio & deliciis obfuscentur & non nisi rapiendi & latrocinandi causa loco mouentur. 520.40. & 41.
- Catholici sententijs suis, contra voluptates decernant: protestantes vero Venere & Baccho nil suauius ducunt ibid. 43 & 44.
- Catholici insigni charitatis ac beneuolentiæ ardore elucet: Protestantes vero Christi Ecclesiam impugnant sæuitiâ & pigritiâ. 530.1 & 2.
- Catholici in Ecclesia vnam agnoscunt regulam fidei: credendi videlicet simplicitatem, quam Protestantes recusant. 531.5 & 6.
- Catholici admittunt & optant fide & operibus a Deo iustificari: Protestantes vero vna sola fide in Deum inaniter gloriantur. 531.532.7 & 8.
- Catholici primo docent quam corrigunt: protestantes vero ad instar luperû rapiunt & iugulât ibid. 9 & 10.
- Catholici in fidei dissidijs iudicium Ecclesiæ requirunt: contra Protestantes semper litigant ibid. 11. 12. 13 & 14.
- Catholici diuinas consolationes in suis afflictionibus sentiunt, Protestantes vero carentes virtute, nullas præter carnales habent ibid. 15 & 16.
- Catholici in suis ærumnis Christum intuentur, ex cuius aspectu sanantur, e contra Protestantes contendunt Christum desperasse & damnati hominis pænas sensisse. 539.27 & 28.
- Catholici amore virtutum inflammantur & sperant beatitudinem vt fructû earum, ac meritorum stipendium. 544.20.
- Catholica Eucharistiæ mysteria infinito gradu distant a cœna Protestantica. 555.29.
- Catholici cupiunt affectu charitatis deo arctissime vni in hac vita per gratiam, in altera vero per gloriam. 557.37.
- Charitate destituti protestantes, & a iudicio Ecclesiæ resilientes, discordias nutriunt & excitant. 549.5.
- Charitas quæ aliorum bonum respicit, ex varijs ortum sumit. 556.33.
- Charitatis ardor inflamat Catholicos vt ad barbaras nationes proficiscantur fidei amplificandæ causa ibid. 34.
- Charitatis motû in Deum vt necessariam præparationem ad gratiam iustificantem requirunt catholici ibid. 55.
- Causa amoris mutui in coniugatis est moderatus thorius vsus & modesta conuersatio 320.4.
- Cœli & elementa, & eorum ornatus pro numinibus habita, nullam ciuilitatem facere queunt. 374.912.
- Cœlibatum & continentiam sacrorum hominum quibus rationibus impij & prophani homines conuellere nituntur 261.7.
- Cœlibatui addictis & a matrimonio auersis prospicitur per religiones castitatem vouentes. 263.5.
- Cœli ac terræ per Geographicas & Astronomicas contemplationes inuestigatio morum ciuilitati accommoda. 143.10.
- Christus totus aromaticus, suarum odore virtutum populos innumeros ad se traxit. 222.15.
- Christus seruator fecit nos excellere super omnes nationes in vnius & veri Dei cognitione. 457.1.
- Christus quomodo redemptor & doctor noster. 467.4.
- Christus homo existens, filius quoque Dei naturalis fuit & non solum adoptiuus, vt iusti. ibidem.
- Christus in extremo vitæ, ex summo amore matris curam egit, eam dilecte commendans discipulo. 477.30.
- Christus quomodo pro nobis factus sit peccatû. 571.29.
- Christi Domini excellentia in ipsius persona, operibus, meritis, donis nobis collatis spectanda. 466.3.
- Christi humana natura eadem substantia subsistit, qua diuina. 469.7.
- Christi Domini diuinitati Dux hereses Arrii & Nestorii olim infestæ. 471.11.
- Christi in humanitate duo prouenerant ab ipsa diuinitate, quæ christianorum singularia sunt præuilegia. 467.3.
- Christi Domini anima omnium rerum cognitione & scientia illustrata fuit 172.13.
- Christi appetitus sensitiuus semper fuit rectæ rationi compositus ac sub moderamine diuinitatis. 473.16. & 17.
- Christi corpus vt proprium instrumentum proxime coniunctum diuinitatis plures excellentissimos effectus produxit. 474.20.
- Christi corporis virtutes & vim negant hæretici blasphemantes. ibidem.
- Christi insigne beneficium in nos reputamus, quod eius merito Ecclesiam matrem habeamus, cuius doctrinâ sine omni suspitione erroris secure accipimus 476.28.
- Christi meritis & gratia datur quod in nobis opera virtutum diuini præmii meritoria reddantur christi Domini voluntas plane impeccabilis fuit. 473.15.
- Christiani Deum rerum omnium effectorem & creatorem fatentur, nec vilo modo eum peccati authorem agnoscunt. 463.16.
- Ad christiani nominis decus spectat maxima quæque de Domino & principe nostro christo profiteri. 466.3.
- Ciuiles homines nouisse debent virtutum præstantiam & singularem eius in anima effectum. 501.19.
- ciuilis ratio quæ, & quæ ratio status. 2.5.
- ciuilis debiti quæ differentia. 1.3.
- Ciuilis autoritas an a Deo mediate aut immediate in principem deuenit. 6.23.4 & 5.
- ciuilis vitæ exempla præbent apes, aranea & formica. 18.10.
- Ciuilis vitæ incunditatis Duo fontes. 19.6.
- ciuili in vita quæ incunditatem adferant. 18.6.
- Ciui in vita multa hoc sæculo redarguenda pag. 1.1.
- ciuitati quæ indoles aptior. 13.
- Ciuitatis tres partes. 3.9.
- ciuitatis studij quæ origo & indigentia. 4.1.
- Ciuitatis necessitas inferunt duo ibid. 2.
- In ciuitate quæ consideranda. 1.2.
- Ciuitatis primus gradus incipit a conditis ciuitatibus 4.3.
- ciuitatis semen multitudo ibid. 7.
- Ciuiem ad conuictum quomodo iuuenes instituenti. 56.2.
- ciuile decus non prospero successu voluptatis, sed rigore aduersantis disciplinæ comparatur. 71.10.
- ciuili homini sapientia cognitioque Dei vt principii & finis omnium necessaria. 88.1.
- ciues ad Deum consultius spem eleuare debent in cōsideratione prouidentiae diuinæ. 93.3.
- ciuis non debet proprium hominis officium ignorare ciues iucundam vitam non ducunt sine disciplina. 64.7. & 8.
- Ciuum tres ordines in vnaquaque ciuitate. 93.1.
- Ciuum bonorum remuneratio in hac vita, est diuinæ prouidentiae manifestatio. 109.14.
- Ciues malis vexatos, non a fortuna & fato, sed a Deo

INDEX.

a Deo principe & optimo patre existimandū. 123.6
 Ciuili Sapiētiæ duo obiecta, nempe Deus omnia sua
 gubernans prouidentia, & animæ immortalis digni-
 tas. 128.9.
 Ciuilis vir finem & modum actionis moralis bonæ &
 circumstantias expendere debet. 147.6.7.8. & 9.
 Ciuilis prudentia, ad cognoscendas virtutes & vicia &
 recte iudicia facienda, moralis scientiæ principijs in-
 diget. 148.12.
 Ciuilibus studijs magna vtilitas ex vera & genuina elo-
 quentia. 162.17.
 Ciuilem vitam quatuor in vniuersū cardines continent
 210.1.
 Ciues seorsim, tam pacisquam belli artes ignorare non
 debent. 211.6.
 Ciuilem vitam continent actionis honestas, & concor-
 diæ firmiter inter ciues contextæ ordo. 373.9.
 Ciuiles fuere Iudæi maximi inter omnes nationes terræ
 & quare. 376.17.
 ciues oportet ea mala expendere, quæ ex peccato. 197.5
 Ciuitati nihil perniciosius quā si magistratus in parte
 vel in toto fuerit atheus. 368.5.
 Ciuis bonus non est appellandus qui bonus vir non
 fuerit. 235.5.
 Ciuis bonus potest esse tripliciter vir malus. 235.3.
 Ciuitatē maxime instituit & stabilit amor Dei. 235.9
 Ciuis bonus æstimandus non est, qui suis criminibus
 diuinam iustitiam prouocat, sed inter sceleratos re-
 putandus. 237.10.
 Ciues ex iustitia subiectiua & potestatiua euadunt alijs
 amabiles. 238.4.
 Ciuilis religio requirit cæremonias illustres & maiestate
 plenas. 247.7.
 Ciues erga se mutuo charitate & Beneuolentia affecti
 esse debent. 290.1.
 Cibi copia tam nutritiua quā retentiua & digestiua
 officit. 310.12
 Ciborum dua genera vitanda, & quæ illa ibid. 11.
 cibi immoderatus sumptus ingentem copiam vaporis
 ad cerebrum emittunt. 313.4.
 Cogitatio prima hominis aliqua bona an sit effectus
 diuinæ prouidentiae voluntariæ. 100.5.
 cogitatio hominis nec Angelo nec dæmoni, sed soli
 Deo nota. 68.1.
 Cognitio speculatiua multarum rerum ad mores ciuiles
 facit. 81.5.
 Cognitio speculatiua ad actionem non pertinens, qua-
 tenus admittenda. 81.6. & 7.
 Cognitionis Dei in nobis triplex genus. 89.3.
 Cognitio ciuilis alia experimētalis alia scientifica pag.
 141.11.
 communionis quod ad amicitiam tres species. 283.1.
 Compassio Christi passi maxime ad ciuitatem facit.
 quod pluribus ostenditur. 278.8. & 9.
 compassione Christi passionis, Christo est compati-
 endum, vt affectus amoris & doloris in nobis excite-
 tur, crucis signum vbique erectum ibid. 8.
 Compassionē Christi passi Deus pater maxime probat.
 278.10. & 11.
 Compassio Christi passi efficit contritionē de peccato
 279.12.
 Compassio Christi passi a corde fero & barbaro non
 exprimitur ibid. 13.
 Concordiæ & pacis inter omnes origo & fons est vna
 & communis fides, vnum fidei veræ dogma, & in eo
 constantia. 128.7.

Conciliū Tridentinum catechismo suo ex Cicerone
 colorem & stilum dedit: ex S. Thomā Aquinate
 vero neruos, vim & energiam veritatis. 161.16.
 Coniuges sine felle amaritudinis & iecinore ardoris &
 libidinis esse debent. 319.13.
 Coniugibus expetendum quod virtus postulat & non
 id ad quod libido inflamat. 320.5.
 Coniugali ac matrimoniali continentiae duo profunt
 ex Sapientium instituto. 321.6.
 Coniugium quo ritu apud veteres Ecclesiæ partes su-
 scipiebatur. 280.4. & 5.
 Coniugij opus ratione finis nobilissimum institutum.
 280.3.
 Coniugatorum dissidia ingentis mali causa & origo.
 28.6.
 Coniugis suspicio violati thori exulcerationem acerbis-
 simam efficit in coniuge ac in tota familia ibidem.
 Coniugalis nexus præclara species est charitatis & amo-
 ris, quæ cernitur. 555.30.
 Conscientia est ciuibz optimum munimentum con-
 tra vitia quæ rem publicam perdunt. 503.2.
 Conscientia tenore actionis perpetuo honestatem ex-
 ercet. ibid. 4.
 Conscientia duo mala distinguit in flagitio ibid. 2.
 Coniugij Sacramenti ratio tradita est ad confirman-
 dos animos coniugum ibid. 31.
 coniugij vinculum illæsum nō relinquunt protestantes.
 556.32.
 Conscientia quid sit definitur, & quomodo operetur.
 197.8.
 conscientia sceleribus contaminata, prouidentiam Dei
 excutere nititur.
 Conscientiæ remorsus ex tribus quæ considerat pec-
 cans, Deo videlicet quæ offendit, damnis aliorū quæ
 infert, & propriæ animæ excellentia quam occidit.
 198.2.
 Conscientia rea peccati, Deum fugit, nec eius visionem
 admittit ibid. 3.
 Conscientia peccati sibi conscia, sæua in propriū sub-
 iectum. ibidem.
 Consensu communi communitas conueniens in vnū
 corpus, triplicem potest habere materiam ad leges
 condendas 510.7 & 8.
 consiliarij, rigidiori disciplina imbuti esse debēt. 66.7
 Contemptus speciei externæ & splendoris, virtutis in-
 signe, & ad mores ciuiles adiumentum est. 80.3.
 Contemplatio rerum humanarum & cælestium libidi-
 nes reprimat. 87.6.
 Continentia vidualis ciuilis est omnino, & etiam sa-
 cra. 321.7.
 continentia & coelibatus sacrorum hominum facit ad
 morum ciuitatem, in qua Sancte & eminenter
 christiani veri Dei cultores excellunt, 259.1. & 2.
 Conuictus rationes vt optimæ sint, temperantiæ re-
 medio moderandæ. 311.13.14.15.16.
 corpus humanum concinne tabulæ ex cera compara-
 tur. 231.11.
 Corporis inspectio & agnitio, ciuili homini non ne-
 gligenda. 142.4.
 In corpore tria attendenda ibidem.
 Conuersationis mutuae officium cum externis Deus &
 natura hominis suadent. 300.1.2.
 conuersationis mutuae officium cum exteris in duo-
 bus continetur. 301.4.
 Corporis exercitium est sanitati, robori & venustati
 vtilissimum. ibidem.

I N D E X.

Sodalitia in diuersis ordinibus constituta, duo debent considerare. 296. 13.
 Somnus suscipiendus ad hoc vt naturam iuuet & coctionem promoneat. 312. 18.
 Solitarius ciuilis est. 15. 7.
 Solitarius primo in Societate institui debet. 14. 1. 2. 3. 4.
 Spes gratiæ non aufert liberum arbitrium. 539. 5.
 Spei Christianæ causa est ipsa diuina bonitas, qua nobis beatitudinem & ad eam gratiam confert. 538. 1.
 Spes diuina & humana, quæ est in res mundi, quomodo differant. 539. 3.
 Spes vt firma sit & recta, duobus astringitur. ibid. 4.
 Spes nostra facilitatur ex medijs auxilio diuino plenissimis. 542. 13.
 Spes vocatur a Clemente Alexandrino sanguis fidei. ibid. 12.
 Spes Catholica & circumstantiæ eius, ad sacros & ciuiles mores confirmandos utilis est. ibid. 14.
 Spei assecla & socius est timor, qui animi superbiam expugnat, humilitatem parit. ibidem.
 Spes protestantium est audax, proterua et importuna præsumptio. ibidem. 18.
 Spei nostræ prodest Sanctorum pietas in cælo pro nobis intercedentium. ibid. 17.
 Spei protestantium siue fiducia, in barbariem & fæditatem morum tendit, 544. 19.
 Spes firmamentum protestantes conuellunt, dum sacramenta nihil efficere ex opere operato docent. ibidem. 20.
 Spes in dei misericordiam confirmat cursum virtutis. 347. 1.
 Spei nostræ certitudo sola Dei bonitate munitur. 348. 3.
 Spiritus Christiani hominis non habuit vnquam quouis loco & tempore coniurationes hostes quam hæreticos Calvinistas ac protestantes Anglos. 573. 26.
 Spiritus ignei in homine si vanitati concedantur, ad vitia vehementer inclinant, at si veritati, e contra ad virtutem inclinant. 194. 8 & 9.
 Status dispositionis humani quinque. 28. 2. 3. 4. 5 & 6.
 Status aduersitatis homini securior quam prosperitatis: & quid ex eo colligendum. 217. 10 & 11.
 Status vidualis virtuti, publicæ utilitati ad multa officia conueniens 321. 3.
 Status reipublicæ is deterior, qui superatur a voluptate. 397. 1.
 Status ille in ciuitate non statuendus, qui cum abiectio-
 ne & cum contemptu virtuti officit & detrahit. 405. 8.
 Status Rerempublicarum non excedunt mortalium & rerum humanarum notiones, hinc paulatim corrumpi & concidere necesse est. 366. 21.
 Status ciuilis a vera quæ fide in Deum pendet, ad cuius vnitatem stabilem Ecclesiastica monarchia multum valet. 517. 12.
 Studia hæreticorum longe absunt a prudentia & discreto consilio. 537. 3.
 Stylus alius rationalis, alius concupiscibilis, & tertius irascibilis. 157. 5.
 Stylus Ciceronianus omnium optimus ad ciuiles mores vsusque eloquij. 161. 16.
 Styli venustas in declamando in quatuor formas reducitur, 159. 3.
 Stoici nihil deo acceptum ferebant, sed omnia in fatum & fatales conceptus. 104. 15.
 Stoici quibus rationibus contenderunt omnia fato conuenire. 250. 5 & 6.

Suauitas summa ex virtute, eo quod hominem deo similem reddit & ipsum in cælum euehat 228. 8.
 Subditorum & ciuium mentes longe abesse debent a rebellionem. 287. 4.
 Subergia est animi motus ille, qui ascendit excellentiam petendo 391. 1.
 Superbus & arrogans semper mendax. 392. ibid.
 Superbiæ fauent ingenia acris & ignea. ibid. 2.
 Superbia ad mores ciuiles deiiciendos omnia vitia secum trahit, ibid. 3.
 Superbia homines facillime trahit ad omnia vitia. 393. 7.
 Superbia ambitiosa, vbi quod vult obtinet, mirum in modum dura & refractaria. ibid. 6.
 Superbia est in corpore politico quod naturalis febris in corpore humano. ibid. 9.
 Superbia conatur se humile ostendere, sed tunc seruilem potius se exhibet. ibid. 11.
 Superbiæ ingenium inquietum est semper ad vltiora tendens. 394. 10.
 Superbus princeps ruinam Reipub. infert & quiduis non audet. ibid. 12.
 Superbiam, ambitionem, iram, Emulationem & simulationem cur princeps Christianus a se ablegare debeat. 395. 13.
 Synderesis ac conscientia faciunt animam recte fungi officio suo 505. 3.

T.

Theologia Catholicorum fidei & dictis Dei innititur. 84. 16.
 Theologia non detrahit quod enigmatibus & speculis vtatur. ibidem.
 Theologiæ sapientes inter ciues maximo honore habendi. 139.
 Temperantiæ studium eximia pars est ciuilitatis. 306. 2.
 Temperantiæ mediocritas duplex consideranda. ibid. 1.
 Temperantiam quomodo scriptura appellat Sanctificationem, ibidem.
 Temperantia non solum naturalia sed moralia meditatatur. 1312. 1.
 Temperantia voluntatem erga alios optime instruit & mentem serenat. ibid.
 Templum seu Ecclesia imago est ipsius cæli, in quo numinis diuini speciem refert Eucharistia. 246. 6.
 Temples & vestitus sacerdotes, cur ex pretiosa materia fiunt. ibidem.
 Timorem reprimere difficilius est quam audaciam modetari. 341. 1.
 Timorem excusserunt sapius Deus, Angeli & nimiam anxietatem quomodo cohibuerunt, ne a se deciderent homines. 348. 2.
 Tobacci siue Tobaccæ vsus quæ perniciosus. pag. 314.
 Turbari ciues, angore exedi, gemitu ac suspirijs resolui, animi imbecillis sunt argumenta. 347. 10.
 Tyrannidis nulla species immanior ea, qua quidam contendunt, principem in diuersas sectas & religiones dissipare. ibidem.
 Tyrannidis monstrum per se spectatum, omni fera bestia truculentius in oculis mortalium. 407. 1.
 Tyrannis multo fuso virtutis se occultit. ibidem.
 Tyrannicæ politiæ magnam vim adfert religionis popularis ostentatio. ibid. 3.
 Tyranni ex fraude fingunt se boni communis curato-

I N D E X.

res & mites erga ciues, & tantum debitam exigere obedientiam. 408. 4. 5. 6. 7.
Tyrannus commodum ducit, vitijs ciues spurcare conuersatione, luxuria ac crapula. 409. 23.
Tyrannus describitur & eius epitheta ibidem.
Tyrannus ciues vult inglorios & vndique vexatos. ibidem. 24.
Tyrannus prauos præficit ciuibz & conatur animos cuium frangere voluptate & timore suppliciorum. 410. 6.
Tyrannicum est & inciuile, ciues redigere in pauperiæ. 411.
Tyrannus infidentiam spargit inter ciues & discordias & inimicitias, ne ali cuius potentiâ reformidet. ib. 7.
Tyrannus cupit omnes rerum ignorantia laborare, quod de bono communi haud deliberent. ibid.
Tyrannis omnis euentus sæpe irritus & artes exitiosi.
Traditio primari regula & originalis est fidei orthodoxæ, et ostenditur ex multis. ibid.
Tumultus ex rebus fidei exortus inter subditos in partes abeuntes, Romani pontificis auctoritate, principes Christiani tutissime sedabunt. 517. 17.

V

Varietas status regnorum & imperiorum, dispates vultus, inter admiranda mundi censentur. 359. 2.
Veritas quadruplex est in scripturis. 440. 10.
Veritas triplex ad veram fidem spectat. 131. 1.
Veritatis intelligentia multiplex inter ciues retinenda. 141. 10.
Verborum ornatus sacra scriptura, nec veteres Theologi, in enarrandis diuinis mysterijs admittunt. 153. 1. et 2. et 154. 12.
Vestes Senatorias conuiuæ in nuptijs olim adhibebant. 324. 7.
Vestis breuior, mulierum impudicarum signum sicut diuersorum colorum. 325. 8.
Vestes & colorum species, conditionem vitæ & animi affectionem representant. 323. 5.
Vestiaræ notæ nobilium certæ sunt, quibus proditur eorum nobilitas. ibid. 7.
Vestitus ciuili educendus vel a fide aut a ratione recta. 326. 1.
Vestibus idonea signifiata mentibus aliorum ingerenda: nec vlla corporis pars, maxime fæminis, detegenda. 326. 12.
Vestium suarum coloribus qui indecentiam profitentur, turpes merito existimandi. 329. 2.
Vestitus constituendus modus, vt constet vestitum ratione duci. 324. 7.
Vestitu duo consideranda. 323. 2.
Vestitu curioso homines duplicem capiunt voluptatem. 323. 1.
Vestium vsum natura inuenit. ibid. 3.
Vestibus quidam significant spiritus internam constitutionem, & affectum, maxime in coloribus. ibidem. 9. & 10.
Vestium luxum qui aliorum indecora procurant, diabolo similes. 337. 3.
Vestium pompa luxuriosa est, inter ciues vituperabilis. ibidem. 4.
Vestium ornatus, non honorem aut amorem, sed vituperium & odium conciliat. 328. 5.
Vestium comtus ornatus in viro effeminatum quid arguit, maxime in coniugatis. ibid. 6. & 7.

Vestitus agrestis, teterrimus & neglectus, indicium senilis morosi, duri abrecti & sui negligens, nisi ad ortium diuinum assumatur. ibid. 8.
Vestium splendore quidam voluptatem appetunt & popularem fastum & gloriosum ex superbia. 329. 1.
Vestium ostentatio in Iuuenili ætate displicet senibus & quare. ibidem. et 2.
Vestium ostentu qui gloriam venatur, nihil magni aut honore digni habere conuincitur. ibid. 4.
Vestium elaborata cura in risum, iocum, odium aliorum & sui infamiam expirat. 330. 5.
Vestitus honoris, & purpura, in potentiæ nimiam adfectionem, sæpe ruit in malitiâ & fraudulentiam procedit. ibid. 6. & 7.
Vestium colores varij hominibus vnde placuerunt. 331. 1. & 2.
Vestitus peregrini imitatio, ignobilitatis quid in se continet. 333. 5. 6. 7. 8. & 9.
Vestium luxum Christiana fides moderatur & prohibet. ibid. 10.
Vestes curiosas contemnit Christianus, qui mundo non viuit & æterna bona prestolatur. ibid. 12.
Vitæ Domini sunt ipsius leges. 504. 3.
In Vijs domini quomodo cadant peccatores. ibidem.
Vicissitudinem regnorum & Imperiorum, quidam Dei prouidentiam negantes, fato adscripserunt. 354. 1.
Victoriâ obtentâ contra rebellantem comitem Palatinum Ad Pragam Bohemiæ Metropolim, Dux Bavariz in litteris ad Pont. Max. in Dei prouidentiam retulit. 112. 20.
Victus intemperans, causa multorum malorum. 302. 3.
Viduitatis proposito non deest specialis difficultas. 322. 10.
Viduitatis quæ vtilitas & commodum Rebuspub. ibi. 11. & 12.
Virga vigilans Hieremiæ ostensa, quid deuotet. 96. 3.
Virin qualitate duo spectanda. 307. 4.
Virginitas quomodo fidelitati matrimonij a ciuibz seruandæ conducat. 317. 3.
Virginitas nutrit & fouet admirabiles virtutes in commodum Reipub. ibid. 4.
Virginitas actiuola, fortis & actis & quomodo. ib. 5.
Virginitas quia pudica & modesta, temperantiæ vicinissima, & in vniuersum virtutibus ancillatur. 318. 7.
Virginitatis decus triplex spectatur. 316. 1. & 2.
Virginum olim sollicitudo maxima ex virtute honeste decenter incedere, rectis corporeis membris. 231. 1.
Virgines Religiosæ in suis obseruantijs clausura & castitate, virtutis magnum Imperium testantur. 220. 8.
Virginitas qua ratione virtus & qualis & quam utilis. 319.
Virginitatem professos tam viros quàm muliecesi multos, testatur Ecclesiæ Catholicæ historia antiqua. 588. 10. & 11.
Virginitatis studiū facit ad dignitatē religionis Christianæ. 578. 1.
Virginitatis ex cultu vis diuina, & veritatis & virtutis inest fidei Christianæ. ibid.
Ad virginitatis florem Christiana dignitas, propter Christi gratiam, semper aspirat. 581. 8.
Virgineum matris suæ Mariæ vterum secundus Adam Christus suo virgineo corpusculo homo factus inhabitauit. 579. 3.
Virginum pulchritudo non in vestibus sed in virtutibus querenda. 328. 6.
Viri boni dupliciter ex virtute delectantur. 234. 1. 1.

I N D E X.

- Ecclesiæ monarchica iurisdicção rebus Christianorum commodissima: quatuor functionibus definitur. pag. 515.10.
- Ecclesiæ vox est norma fidei & regula: cuius vnitas congrue sequitur fidei vnitatem. 517.13.
- Ecclesiæ monarchia bene comparata ad Hæresum errores comprimendos. ibid. 14.
- Ecclesiæ Concilium generale, ad vnitatem fidei retinendam aut propagandam, facilius congregatur ex monarchia 517.15.
- Ecclesiæ monarchia magnam vim confert principibus. ibid. 16.
- Ecclesiæ monarchia principum dissidia efficacissime componit. ibid. 19.
- Ecclesiæ iurisdicção est supernaturalis & a iure diuino ortum sortita est. 518.1.
- Ecclesiæ iurisdicção quo ad sacra & diuina ad homines spectat. ibid. 2.
- Ecclesiæ Catholicæ auctoritas motus Catholicorum quosdam compescit: hæretici qui eam contemnunt, semper in controuersis agunt. 535.24.
- Ecclesiæ auctoritati ducatum præbere, conuenit moribus nostris, expectationiq; beatitudinis. 543.15.
- Effectus a contrarijs causis contra agentium rationes, argumenta diuinæ prouidentiae. 114.23.
- Elizabethæ Angliæ reginæ contra conscientiam dictū ad conseruationem sui status, & propositum admirabile. 135.3.
- Eloquentia vsui ciuili prodest. 151.4.
- Eloquentia triplex, rationalis, concupiscibilis & irascibilis. ibid. 5.
- Eloquentia iuncta authoritati in Republica nihil potentius. 152.7.
- Eloquentiæ Abusus ad vanitates & turpes actus, hæresumque errores stabiliendos dignus vituperio. ib.8.
- Eloquentiam tanquam instrumentum veritatis ac virtutis & probitatis, sacrarum rerum tractatio, si grauitas & maiestas adsint, admittit. 193.4.
- Epicuræi ex quatuor capitibus Dei prouidentiam quomodo negarunt. 115.1.2.3.4. & 5.
- Epicurus quibus rationibus conuellit fructum religionis. 249.2.
- Epicurus verum Deum dixit esse infinitum, summum & immutabilem. 251.7. & 249.6
- Equale in quod Iustitia intendit duplex est, naturale & positium. 238.2.
- Error mentis sibi fingit formas in vitij, quæ virtutibus sunt similes. 193.4.
- Euentus magni ex paruis principijs, argumenta diuinæ prouidentiae. 114.22.
- F**
- F**acultas retentiu & nutritiu quid efficiant in corpore humano. 309.6. & 7.8. & 9.
- Fama non ex opinione exurgit qua homines, sed qua virtuosi & virtutibus præditi. 304.4.
- Fama quid sit & quanti facienda. ibidem.
- Fama bona, inter præcipua huius vitæ bona iure habenda. ibid. 6.
- In Famam & bonum nomen alterius debacchari, crudele & immane. ibidem.
- Familiam apte moderatus, aptior iudicatur cui magistratus summus deferatur. 284.3.
- Fatum non officit hominum pietati, eo quod necessitatem non inducat hominum voluntati. 253.13.
- Fœminarum vultus cur facile immutentur. 68.1.
- Fœlicia ipsa in fœlicitatum occasiones nobis esse solent. 124.8.
- Fides & credulitas ad negotium ciuile magni est momenti. 11.7.
- Fides necessaria ad veram sapientiam de Deo & attributis eius consequendam. 126.1.
- Fidei causæ extrinsecæ quatuor enumerantur. 127.4.
- Fides a scientia distinguitur quod fidei elementum sit authoritas, scientiæ vero ratio. 127.5.
- Fidei homines fideles maxime inniti, quibus rationibus constet. ibid. 6.
- Fidem supra humanam Philosophiam ad ciuilem sapientiam requiri multis ostenditur. 128.8.
- Fides animam format, quietat & roborat contra aduersarios. 131.17.
- Fidei triplex est credibilitas. ibid. 2.
- Fidei suæ, etsi non veræ, omnes nationes credibilitatem ostendere conati fuerunt. 132.3.
- Fides vt credentis sit, quæ efficiant. ibid. 4. 5. 6.
- Fidei credibilitas ad optimam conditionem status ciuilis requiritur. 133.7.
- Fides obtrusa sine credibilitatis certitudine vt est hæreticorum ita incommoda ciuilia adfert. 133.8. & 9.
- Fides in se habet vim vt errantes et negantes suam veritatem, reducat ad assensum sui. 134.11.
- Fides an mutari aut violari possit. ibid. 1.
- Fidem eiusque religionem, vt se ac reipublicam tuerentur multi principes, ciuilibus rationibus postposuerunt. 135.3.
- Fidei a Deo reuelatæ & stabilitæ nulla vis aut humana authoritas præualet. 136.5. & 6.
- Fides & doctrina illa inciuilis, quæ ad status politiconum aut lucrum, mutabilis est. ibid. 4.
- Fides suprema ac inuiolabilis quo ad credita & ad alia siue positiua siue naturalia. 139.7.
- Fides Christiana ad actiones virtutum, amorem Dei & odium peccati, moralis Theologiæ scientiam in sui obsequium admittit. 149.14. et 15.
- Fides vera multum valet ad pacis ciuilis conseruationem. 213.1. et 214.4.
- Fidei Christianæ ac Catholicæ proprium est robur, posse in pace imperium contra vitia munire. 216.9
- Fides Catholica facit fideles mites per authoritatem prædicantium, et auditum verbi Dei et obedientiam Dei et Ecclesiæ. 416.1.
- Fidei Catholicæ naturæ conueniunt infantilis suauitas et simplicitas. 417.2.
- Fidei dogma, quamam authoritate nobis annuntiari debeat vt denunciatur Catholicum: disputatur. ibidem. 4.
- Fidei Catholicæ directrix debet esse prædicatoria & vniuersalis doctrina, prius hominum conuersionibus data, omni tempore conspicua & vnitæ sua, a successionem Christi & Apostolorum deducta. 418.4.
- Fidei nostræ mysteria charitate incredibili in proximum inflammant & ab omni impuritate actionis vacant: vnde etiam eius authoritas defenditur. ibid. 5.
- Fides ea quæ traditioni Ecclesiæ incumbit, sola est vera credendi simplicitas. 428.4.
- Fidei causa formalis est actus credendi, quo quis diuina mysteria in speculo & a longe in hac vita contemplatur. 438.4.
- Fidei Catholicæ quomodo se opponunt Protestantes & hæretici. 439.6. 7.8.9.
- Fidem cum spe quomodo confundant hæretici ibid.

Fidei

I N D E X.

Fidei formam genuinam Catholici exactissime vita & scriptis colunt. 438.
Fidei causa materialis est id quod in fidem adimittitur. 438. 3.
Fidei Catholicæ robur est eius vnitas sine errore. 441. 14.
Fidei orthodoxæ & Catholicæ vsum, acquirendæ beatitudini necessarium, protestantes negant nocentes ciuilitati. 444. 21. & 22.
Fidei Catholicæ quatuor sunt momenta, quæ cordibus fidelium dominantur & summæ charitatis motu afficiunt. ibid.
In fide dubius animus ad duo respicit. ibid. 4.
In fide dubius quibus argumentis confirmandus ibidem. 5.
Fidei catholicæ robur indicat rationes credibilitatis, & quæ illæ. 446. 12. 13. 14. 15. vsque ad 30.
Fidei Catholicæ finis ex operatione virtutum omnium, est Sanctificatio hominis. 497. 3.
Fides est quæ iuxta Apostolum virtutem efficit: quod nec lex naturalis nec Moisaica fecit: suntque excellentissima, quia ad legem gratiæ fidei & Euangelij pertinent. ibid. 4.
Fides sola iustificans ab hæreticis composita, & ficta in perniciem cedit principum & totius reipublicæ perturbationem, eo quod libertatem vitiorum permittat. 507. 8. 9. 10.
Ex Fide sola iustificante vehementer incitantur scelerati ad peccandum, quando omnem Poenalem tollit punitionem. ibid. 10.
Fidei nostræ veritas patet, quod in monarchis & ciuibus energiam habet eximiam ad virtutē & præstantissima opera producendi. 508. 32.
Fidei regula illa diuinor quæ plus ad pacem & charitatem hominum conducit. 519. 4.
Fidei nostræ Sacramentorum numerum hæretici rescindunt & in hoc negant Dei bonitatem. 551. 16.
Flecti Deū, qui immutabilis est, nostris precibus, quomodo intelligendum. 251. 9 & 10.
Fragilitas humana non permittit integrum bonum in amicitijs familiaribus. 284. 6.
Fortitudo animi quomodo comparanda. 337. 1.
Fortis vir nō est sine timore, sed ipsum moderatur. 338. 3.
Fortitudo continet in se quid asperum. ibidem. 2.
Fortitudinis proprium munus est, omnia aduersa recto iudicio & virtutis constantia perferre. ibid. 4.
Fortitudo, ciues a falsitatis & honestatis damno, a dedecore & infamia liberat. 340. 7.
Fortitudinis munus indiget ingenti discussione. 339. 5.
Forti in viro videtur compendium totius ciuilitatis. ibid. 6.
Fortitudo patrocinator honesto & vero. 340. 7.
Fortitudinis pertinacia a ratione, in optimum quid deferretur. ibidem.
Fortitudinis est aggredi ardua, generoso impetu timorem deponere, & animum obfirmare ne impatentia & dolore superetur. 341. 1.
Fortitudinis virtus circa difficilia versatur. ibid. 4.
Fortitudine inueteratus error est expugnandus. 342. ibidem.
Fortitudo dirigitur dono consilij, quod versetur circa meliorem boni electionem. ibid. 5.
Fortitudinis exempla præclara multi dedere, ibid. 6.
Fortitudinis qui effectus & quæ bona. 344. 3.
Fortitudo eluminat ab homine superbiam & vanam gloriam, 344. 3.

Fortitudo generat imperium in omnes animi affectus 345. 4.
Fortitudo vt seuerus dux, motus concupiscentiæ mortificatione extinguit. ibid. 5.
Fortitudo efficit illa duo ab Epicteto recitata, sustinere & abstinere. ibidem.
Fortitudo vbi deest, crescit petulantia, leuitas & brutalis quædam rigiditas. ibidem.
Fortitudo vt diligentissimus animæ excubitor, vigiliantiam & robur habet. 346. 6.
A Fortitudine salus animæ maxime dependet & ea animæ status stabilis fit & vires acquirit. ibid. 7.
Fortitudo est quæ sola a pugna quiescit cum dulcedine quadam. ibid. 8.
Fortitudo animam tranquillat, eius motus compescendo. 347. 9.
Fortius is fert huius vitæ dispendia ac quietius, qui ea ex iudicio prius contempserit. ibid. 11.
Fortitudinis magna pars est consideratio quod omnia a deo fiunt & ab eius voluntate dimant. 349. 4.
Fortitudinis constantiam efficit nostræ voluntatis cū diuina consensus. ibid. 5.
Fortitudinis magnæ signum in tentatione praua, persistere patienter in officio virtutis. ibid. 6.
Fortitudinis ac constantiæ nostræ vis a deo oratione petenda. 350. 7.
Fortunæ aduersa minus sentit, qui virtutis præstantiæ ex calamitate educi nouerit. 122. 4.
Funerum cæremonia in Ecclesia Catholica, sacro apparatus perficitur tria significando. 473. 1.
Functiones siue actiones duæ in ciue desiderantur. 1.
Functionis ciuilis non intima pars animam curare. 141. 1.
Fundamenta ciuilis ac sacræ vitæ Christianæ, diuina prouidentia in fide diuinitus illapsa in animam, optima ratione collocauit. 437. 1.
Fundamenta duo, quibus ostenditur ad commodū tam spirituale quam corporale, in deo firmissime nobis sperandum. 251. 8.
Funera pie defunctorum omnes nationes curarunt religioso aliquo ritu pag. 267. 1.
Funera suorum veri Dei cultores ob spem resurrectionis splendide curarunt, tanquam quæ in cælo radiis beatitudinis illustranda erunt. 267. 1. 2. 3.

G.

G Allicæ nationis quæ indoles. 42. 9.
Geniorum tanquam numinum ætimitio multos populos in idololatriam depulit. 372. 3.
Genij quos veteres vt deos suspexere, libidini iræ & impotenter passionibus obnoxii, 374. 11.
Genethliaca futurorum prædictio prorsus inanis & vmbatilis. 379. 8 & 9.
Gratia quantumuis efficax non auferit libertatem arbitrii. 539. 5. 6. 7.

H.

Hæreses & schismata in summa pace, Philosophia ac Theologia silentibus, plurimū exoriuntur. 212.
Hæresis pacis Filia matrem interim detestatur. 114. 3.
Hæresis moderna duo in se habet. ibidem.
Hæresis morum ciuilitati & ingeniorum mansuetudini quomodo aduersetur. 418. 6.
Hæresis & fides orthodoxa sibi opponuntur, sicut voluntas Catholici & hæretici. ibidem.

K k k k

Hæresis

I N D E X.

Hæresis fera conuincitur, quia dissentit a Catholicis in materia fidei 419.7.
Hæresis fera ex emulatione, cuius seruor durus sicut in fernus. ibid. 8.
Hæresis subfannatrix, impia & blasphema: quæ peccata sunt inuitioris Ingenij. ibid. 9.
Hæreseos finis voluptas, libertati ac malitiæ velamini insita, vnde hæretici acres & biliosi. 420. 10.
Hæresis incredibili audacia & pertinacia sese Ecclesiæ opponit, quod sine acri mordacitate non fit. ibid. 11.
Hæresis præ sefert quid reformatorium & a communis consuetudine & doctrina declinatorium: vnde cum applausu potens fit. ibid. 12.
Hæretici quo titulo se spectabiles fecerunt ad pellicendum multos in errorem. 421. 12.
Hæresis ferro flamma & armis se ingessit, quod legitimis destituta rationibus. 421. 13. 14. 15.
Hæresis permissa, multitudinem populorem excitat ad superbiendum, irascendum, & vindicandum. 423. 17.
Hæresis in perniciem Catholicorum orthodoxæ fidei orta, cauenda monitu saluatoris, in deserto & penetrati 424. 20.
Hæreticorum quale desertum & quod penetrati, ibidem 21. 22. 23. 24.
Hæreticorum deserta & penetrati qui adeunt: & quā hoc sit perniciosum adeptibus. 425. 25. 26.
Hæresis ubi nō dominatur, libertatē clamat, sed si præest crudelis, barbara in Catholicos. 426. 25. 26.
Hæreticus ideo hæreticus quia præsentis Ecclesiæ traditioni aduersatur. 428. 3.
Hæretici patres omnes quasi erroribus vitiatos spernunt, & omnia ad suum priuatum spiritum & iudicium reuocant. 436. 22.
Hæreticorum inodus, quo ab ingenio noua moluntur, ostendit se refractarie tranquillitati rerum & actionum aduersari in Repub. Christiana 437. 23.
Hæreticos cur sydera errantia dixerit Apostolus. 447. 7.
Hæresis Ariana quomodo conata sit dei perfectionem infringere. 459. 5.
Hæretici Protestantes nō gant diuinam prouidentiam, & Authoritatem hominibus relictam ad iudicium fidei & errorum. 464. 20.
Hæresis Calvinistarum præclaris notis fecunditatis & virtutis Dei refragatur. 459. 6.
Hæreticorum Protestantium secta, in duo elementa resoluitur, scil. in impietatem & Episcopatismum. 465. 22.
Hæretici suorum authores errorum & Magistros laudibus extollunt, & Christum conuijs incesunt. 466. 2.
Hæresum refutatio, insigne lumen scientiæ in Ecclesiā intulit. 489. 1.
Hæreticorum ingenium studijs auersum, ideo prorsus insipidum, inconstans & vmbatile 491. 3.
Hæretici Protestantes ardorem recte operandi extinguunt in suis, docentes virtutum officia esse sordes & peccata in conspectu Dei. 499. 10.
Hæretici conantur omnem conscientiæ remorsum eliminare, vt homines liberius peccent. 505. 5.
Hæretici docent, homini necessariū peccare: ideo inciuiles sunt in principum leges, & Dei prouidentiam. docent impium esse, apponere necessitati peccantium leges poenales ibidem. 6.

Hæretici contendunt solam infidelitatem esse peccatum: impietatem & incredulum esse seruum peccati. ibid. 7.
Hæretici monarchiam Ecclesiæ renuentes, a se mutuo dissident. 521. 16.
Hæretici contendunt Iustitiam simul manere cum ipso peccato in anima. 506. 7.
Hæreseos omnis quis scopus. 521. 18. & 19.
Hæresis Scotiā inuadens statim in Reginam debauchata est. 535. 22.
Hæresis nō patrem familias tantum, sed et familiarum extinctionem intendit. ibid. 23.
Historiæ sacræ & prophanæ quæ differentia. 105. 1.
Historiarū, legum, morum externorum & statuum notitia a viro ciuili exacte præcipienda. 148.
Hispanicæ nationis quæ laudes. 8.
Hominis natura est socialis. 2.
Homines plures occisi ab hominibus, quam a feris. 16. & 17.
Homines cur in societates conuenerunt. 50. 12.
In hominis institutione natura, ratio & assuefactio attendenda. 51. 3.
Homo in se cœli & terræ symbola complectitur. 74. 1.
Homo ratione Dominii, idem quasi apparet in terra quod Deus in cœlo. 85. 2.
Hominis quanta excellentia. ibid.
Hominis imperium ab intellectu & ratione. ibid.
In hominem vt in finem desinunt vniuersa. 100. 2.
In homine Deus tria efficit, corpus, appetitum sensitiuum & voluntatem. ibid. 3.
In homine singularis est quædam mentis impressio, notitia, suasio & vocatio bonæ actionis a diuina prouidentia. 103. 11.
Homo varijs naturæ instrumētis virtutem consequitur & veritatem. 125. 2.
Homines laborant aurum & gemmas e terræ visceribus eue, verum virtutis pretium non dignantur requirere. 193. 7.
Hominum nullum genus ad ciuiles mores melius compositum quam Catholicorum. 277. 6.
Homo solus inter animantia affectu misericordiæ mouetur. 290. 1.
Homines Deum imitantur, quando alijs benefaciunt. 291. 1.
Honor vnicuique commendandus ex modo virtutis ac potestatis. 297. 1.
Honoris signo peccari potest tam in excessu quam in defectu. ibidem.
Honoris exhibitione quæ mediocritas seruanda ibidem. 3.
Honoris improporatio vel datur in adulationem vel in commodum. 297. 3.
Honoris indebita appetentia ex amore proprio oritur, ibidem.
Honorariæ compellationes, salutationes, nominum procreationes, in fraudem & ad maluolentiam sæpe referuntur. 298. 4.
Honoris indebiti auidus, inciuilis, in turbarum motus & dissentiones præceps, a duobus oritur. ibid. 5.
Honoris minus auidi et moderatores antiqui et præci præ modernis ostenduntur. 299. 6.
Honoris fastus et excessus cultus, omnibus inciuilis: in Ecclesiæ et secularibus principibus maxime vituperabilis. ibidem. 7.
Humilitas habet magnam vim mansuetudinis in rebus ciuilibus. 531. 3.

Humilitas

Humilitas Christi est dulce illeſtamentum & egregia
forma & ſpeculum quo Deus videtur. 276. 3.
Humilitas vitæ ciuili commoda & quare. 394. 9.
Hypocriſis nihil aliud eſt quam virtutis adulteratio
232. 5.
Hypocrita ſur ſpiritualis dicitur, qui ex fictitia virtutis
imagine gloriam & voluptatem venatur ibidem.
Hypocriſis eſt ſacrilegium ſpirituale. 233. 7.
Hypocriſis & virtus fictitia ſoluunt iura ſocietatis ciui-
lis & Amicitia. leges violat. 233. 8.
Hypocriſis tria nocumenta adfert Reipublicæ. ibid. 9.
Hypocriſis veram virtutem ablegat & barbariem con-
tra ciuilitatem nutrit.
Hypocriſis tyrannidē a ſe producit idque dupliciter 12

I.

Ignorantia rerum humanarum in ciues multum nox-
ia & barbarica. 370. 11. 12.
Ignorantia & neglectus doctrinæ litterariæ deprimit
mentem & ad vitia impellit. 492. 9.
Imitari vel inuiti debent Proteſtantes Eccleſiæ Catho-
licæ ritus. nam cœremoniis vtuntur, adhibēt Cano-
nicos, Archidiaconos. 564. 21.
Impatientia & ſuperbia mater hæreſum. 495. 18.
Imperium ex multitudine ciuium 6. 10.
Imperium barbarum quale 409. 1.
Imperiorum quatuor genera. 23. 1.
Imperium diuinum in quo conſiſtat. 24. 4.
Imperium diuinum ciues olim habuit Iudeos. ibid. 6.
Imperij diuini ſingulare veſtigium in Eccleſia ibid. 6.
& 7.
Imperium rationabile duplex. 25. 9.
Imperio rationali decernuntur bona ciuium particula-
rum. ibid. 10.
Imperium Græcorum vnde initium ſumpſit. 41. 6.
Imperium concupiſcibile eſt a ratione alienum. 26.
13.
In imperio concupiſcibili multa contra vitam ciuilem
ibid. 14.
Imperium iraciſcibile quale & qui eius effectus. 27. 16.
Imperium Turcicum plane iraciſcibile ibidem. 19.
Imitationem boni iuuant præclara exempla virtutum
eorum qui communem vitam nobiſcum ſortiti ſunt.
254.
Improporſio quædam deploranda vt graue malum
tam in clero quā Religioſis, ex tribus cernitur. 264. 11
Inæqualitas quam iuſtitia decernit inter ciues ex duo-
bus oritur. 240. 9.
Inepta plane exculatio Proteſtantum dicentium ſe ſa-
crificio in cruce peracto religione diſcerni & qua-
re. 564. 19.
Inepta & inſulſa Proteſtantium concio nihil religionis
aut cultus dei continet, ſicut nec pſalmorum grega-
rius cantus. ibid. 20.
Indolis nomine quid ſignificetur.
Indolis hominis notio vnde capienda ibidem.
Indolis populorum cognoscendi ratio quo ad ciuili-
tatem ex Geographia. ibidem.
Indoles Borealiū & Auſtraliū populorum quæ.
Indoles medijs ſicis mundi populorum quæ. ibidem.
Indoles mollis ac tenerior ad ciuilitatem, quam aſpe-
ea & dura commodior. ibidem.
Indoli teneriori quis modus præſcribendus. ibidem.
Indolis animi tenera multum confert officijs ciuilitatis
Ingenium immite & crudele repugnat ciuilitati. ibi.

dem 15.
Ingenia præſtantia ſunt triplicis ſpeciei ibid. 9.
Ingenium ciuile ſemper magnanimum eſt ibid. 16.
Ingenij illaudabilis tres ſpecies ibid. 10.
Italicæ nationis quæ incommoda quo ad ciuilitatem.
Inſtitutiones Caluini cenſentur ab hæreticis doctē
ſcriptæ, ſed nihil ſolidi habent præter calumnias &
mendacia. 492. 7 & 8.
Incurditas virtutum non eſt craſſa aut ſenſualis, ſed
ſpiritualis. 83. 10.
Iudæorum religio Auguſtiſſima, quia a deo præſcripta
quo ad templum & cœremonias. 558. 2.
Ingenia vt bona ſint quid faciendum aut, quid cauē-
dum 312. 1. & 2.
Ingenia crudelia & odio plena, ciuilitatem omnem tã-
quam furiarum infernalium impreſſiones corrumpūt.
293. 8
Iudicare aut damnare aliquem ex leuibus delictis &
arguere graue delictum 305. 8.
Intellectus non minus virtutibus ornandus ac corpus
veſtimentis. 85. 1.
Iniuſtitia crimen maiorem redolet malitiam volunta-
tis quam alia vitia, duplici ratione 240. 7.
Iuſtitia neceſſitatem, virtutis conditio & ciuilis emolu-
menti ratio adfirmant. 239. 6.
Iuſtitia dicitur virtus moralis rationalis, quia non reſ-
picit immediate actus appetitus ſenſitiui. 207. 2.
Iuſtitia inter virtutes pacificas numeratur. 212. 8.
Iuſtitia ciuilis quatuor ſortitur ſpecies. 137. 1.
Iuſtitia ſubiectum debet eſſe ſubactum & amans in-
genium. 239. 5.
Iuſtitia ſubiectiua eſt duplex, commutatiua & diſtri-
butiua: & quæ proportio in vtraque ſeruanda ibidē
Iuſtitia comparatur Heſpero micanti ſtellæ & quare.
240. 8.
Iuſtitia munus eſt tribuere vnicuique quod ſuum eſt
& æqualitatem ſeruare, quomodo intelligendum
237. 1.
Iuſti quomodo fiant conſortes diuinæ naturæ. 468. 5
& 6.
Iuriſdictio Eccleſiæ quæ ex poteſtate ordinis diſtin-
guitur, quid ſit dicitur. 430.
Iuuentuti ſtultitia adfecta eſt. 51. 4 & 57. 3.
Iuuenes ſenes audire & ab illis edoceri debent. ibi. 4.

L.

Lachymæ dolore excuſſæ, gaudii cauſa ſæpius ſunt
69. 6.
Lex obſequentium conſcientias, ſua vi ad officia virtu-
tum cogit & quomodo 354. 12.
Lex duplicem habet vim coactiuam. ibid. 13.
Lex fidei quæ & charitatis, principum inſtitutis com-
modiſſima eſt. 511. 12.
Legis condendæ poteſtatem principes non amittunt
eſſi prauis moribus ſint ſædati, ſed etiam dyſcolis
obediendum ibid. 9.
Lege naturæ prius decretum & a magiſtratu ciuili ite-
rum præceptum alacriter ex diuina gratia imple-
dum. ibidem. 10.
Leges quæ magnam partem ciuilitatis abſoluunt a mo-
rali Philoſophia dimanant. 145. 1.
Lex in ſtatu naturæ integræ vel nulla vel pauca fuiſſet.
35. 1.
Legem eſſe vtilem perſuadent ignorantia & malitia
noſtra

I N D E X.

nostra nobis insita. ibidem.
 Leges aut ius gentium non comprehendunt amplitu-
 dinem boni honesti. ibid. 2.
 Legum multitudo in Repub. neglectū inducunt. ibidē
 Legum pluralitas prouenit ex praua indole ciuiū, ma-
 lis eorū actibus, atq; ex diuturnitate regiminis eius-
 dem. ibid. 3.
 Legum prologi & introductiones cur adhibeantur. 352.
 4. 5.
 Leges ferendi potestas, deriuatur a Deo in personam
 principis mediante Reipublicæ constitutione. ibid. 6.
 Leges interuenire debent inter principis potestatem &
 subditorum obedientiam. 333. 7.
 Lex quid sit describitur. ibidem.
 Legis condendi materia debet legislatori esse subie-
 cta. ibid. 8.
 Legis materia iusta esse debet atque rectæ rationi &
 Sacrosanctæ fidei consentiens. ibid. 9.
 Leges ferendo principes vtilitatem populo, statui suo
 stabilimentum adferunt. 354. 10.
 Leges ciuiles, id est ciuitatibus propriæ, an sint conclu-
 siones legis naturalis, resoluitur. ibid. 11.
 Ad legislatorem spectat otium, negotium parare &
 bellum recte disponere. 211. 4.
 Liberum ac ciuile imperium quale. 404. 4.
 Liberi arbitrij actus solus laude ac vituperio dignus.
 188. 1.
 Litteratura indocti, intrant in potentiam domini, Ec-
 clesiam, quæ est regnum Dei. 428. 6.
 Litterati & scientia clari semper in admiratione habi-
 ti fuere. 87. 5.
 Litterarum studia turpem amorem & eius illecebras
 ac vindictæ furorem compescunt. 87. 5.
 Litterarum studijs animum applicans duo sibi pro-
 ponere debet. 132. 3.
 Ludi & recreationes qui inter ciues admittendi. 334.
 1. & 2.
 Ludos in mores ciuiles admittendos quomodo pro-
 bat Plato. 336.
 Ludi rationales congrue vocantur oblectamenta men-
 tis. ibid. 6.
 Ludi sacri e re ciuili sunt, vt omnium gentium mores
 probant. ibid. 5.
 Ludi ad irritandam concupiscentiam fugiendi sunt.
 336. 8 & 9.
 Ludere vt quis ditior, & ex aliorum damno victor e-
 uadat, turpe est, sicut & voluptatem petere ex lucro
 ac fortuna. 339. 10.
 Ludi pugnaces & gladiatorij plane inutiles & noxij.
 337. 11.

M.

Magistratu ventres bona disciplina instructos esse
 oportet. 66. 8.
 Magis nomine intelligitur necessitudo practica cultus
 inter demonem & hominem siue tacita siue expressa
 364. 14.
 Magistratus dum punit fontes sensum charitatis spe-
 ctare ac sequi debet, 290. 11.
 Magistratus prohibere debet illorum excessum, qui ni-
 mum voluptates in ciuium mores effundunt. 401. 7.
 Magistratus ciuilis, ex quibus percipiat, protestantes fi-
 dei interitum meditari & exterminium omnis ciui-
 litatis morum, 457. 36 & 37.
 Magistratus quid aduertere debet ac cogitare respectu

delinquentis ciuis, 146. 4.
 Magnum fuit, B. Virginem se haud extulisse auditis
 eis quæ ab Angelo & Pastoribus dicebatur 482. 11.
 Mala Duo in ciuitatibus in publico faciunt Protestan-
 tes. 550. 13.
 Malitiæ humanæ a charitate & amore mutuo rece-
 dentis, duplex gradus. ibid. 14.
 Maria virgo qua ratione a peccati contagione aliena
 fuit. 478. 2.
 Maria virgo data est in peccati remedium, vt illud vel
 puniret vel curaret ibid. 4.
 Maria virgo terra proferens florem patris æterni fili-
 um. 479. 4.
 Maria virgo foemina fuit non vulgaris conditionis vt
 hæretici blatterant, sed excellentissimæ & super om-
 nes foeminas benedicta, 479. 5.
 Maria virgo beatissima, quod mater sit Catholicorum,
 in se pietatis affectum merito exigit 481. 10.
 Mariæ virginis laudes vide, 479. 5. 7. 8 & 9.
 Mariæ virginis quanta dignitas ex Christi seruatoris a-
 ctis & redemptione. 481. 10.
 Maria virgo ingenti amore flagrauit exga Christum
 483. 13.
 Maria virgo quomodo se ab omnibus generationibus
 beatificandam prædixit, 482. 10.
 Mariæ virginis quanta humilitas ibid. 12.
 Mariæ virginis quam amans ingenium in nos patet
 ex verbis in nuptijs Canæ Galileæ. 483. 15 & 16.
 Maria virgo insigne documentum obedientiæ in verbo
 seruus ac ministris nuptiarum dato, *Quodcumque dix-
 erit vobis facite*, nobis reliquit. 484. 17.
 Maria virgo princeps virginitatis. 579. 3.
 Maria virgo insigne summæ charitatis in Deum argu-
 mentum dedit, quando Filio morient, in cruce ad-
 stitit.
 Maria virgo cum Apostolis commorata, rebus diuinis
 cum eis incubebat, expectauitque aduentum spiritus
 Sancti & cum cum illis accepit. 485. 21 & 22.
 Maria virgo pro Eua destructrice raparatrix: & Chri-
 stus pro Adamo reparator. 486. 23.
 Mariæ virginitas, quod Deo vicinior, directa vt
 mater Dei esset & ad salutem mundi corperaretur
 478. 2.
 Mariæ virginis cultus studijs ciuilibus maxime ido-
 neus, quando pietas in virginem honorem filij Dei
 augeat ac tueatur. ibid. 24.
 Matrimonium diuinū institutū vocant Ethnici 58. 9.
 Matrimonium constat ciuili quodam contractu, cuius
 fidelitas est pars instituti, 281. 1.
 Matrimonij Sacramentum efficit in coniugibus fidem
 matrimonialem & charitatem indiuiduam. 282.
 Matrimonij Sacramentum magnam vim adfert ad ea
 bona quæ in matrimonio expetuntur. ibid. 8.
 Matrimonii iura frangere rixando dulcedo & adul-
 terando, multorum malorum in Republica causa. ibidē.
 Matrimonialis thori vsus in remedium furentis libi-
 dinis datus & concessus est. 319. 1. 2.
 Mensas largas seruis & famulis instruere, est, Reipu-
 blicæ & prolibus noxiū & ipsis famulantibus. 319. 15.
 Mendacium seruale vitium est omnium philosopho-
 rum sententia. 413. 2.
 Metaphysicæ studiis summa cura cur Catholici docto-
 res incunbant. 490. 3.
 Metaphysica theologiæ iuncta, mysteriorum sensus ac
 rationes exactius declarat. ibid. 4.
 Methodus duplex differendi de moribus, 145. 2.

Meriti

I N D E X.

Meriti principium est collatio gratiæ ex dono Dei miserentis. præmium meriti, opus Dei ex iustitia providentis. 500.12.
Meriti Catholica doctrina civilis est, quæ Rempub. ex bonis operibus florere facit. ibid. 13. & 14.
Meritum Christi pro redemptione mundi fuit iustissimum, infinitum & efficax pro iustis & sufficiens pro iniustis 475. 22. & 27.
Milites in appetitu ac corpore moderandis sedati esse debent. 66.8. & 370.10.
Militari potestate ex violentia nihil in imperio formidabilius. 364. 14.
Miracula diuinitus facta argumenta diuinæ providentiæ. 108.11.
Modestia omnium virtutum conseruatrici, progignitur ab ipsa virginitate. 318.6.
Mollis & delicata species ex interna voluptate, deformis, turpis & indecora. 389.3.
Monachi nostri veteres quales fuere. 589.7.
Monastica studia non differunt a civilibus institutis. 11.11.
Monachi nomen cur olim Romæ odiosum. ibid. 10.11.
Monarchiæ nomine quid significetur. 508.1.
Monarchia sicut & monarcha duplex est. ibid.
Monarchiam esse intollerabilem quædam Nationes dixerunt. ibidem. 2.
Monarchiis addendæ variæ ponderationes, quales videmus in monarchia Ecclesiastica. 505.10.
Monarchia perit sæpe ex libidine regum & tyrannide. ex libidine euadit monarchia contemptibilis, ex tyrannide odiosa. 565.19.
Modus sciendi lux nobis est a natura concessa. 83.12.
Moralium actionum fons in homine est mens & ratio. 146.12.
Mortificatio & disciplina utilis omni statui ac generibus hominum. 67.11.
Mortificationis quæ notio aut significatio, quis usus & finis. 53.1.23.
Mortificationis studium non a passione sed a virtute decernitur. 54.8.
Mortificatio vt spina Rosæ, agnata virtuti. 59.12.
Morum compositio apud omnes gentes ex agnitione Diuinæ providentiæ, præmia & pœnam discernentis. 57.4.
Mora & cunctatio prudentiæ necessaria. 179.5.
Motus duo in peccatum, 195.1.
Motus appetitus varij ingenio obsunt. 55.3.
Mundi fabricæ inspectio facit ad maiorem Dei cognitionem et ad civilem compositionem. 144.7.
Multitudo in vnum corpus conueniens communi consensu, potestatem sibi facit ad se defendendum, bonum commune continendum, et ad hoc leges condendi. 510.7.
Musicæ suauitas duo respicit, animi vim et eius motum. 167.2.
Musicæ inest vis ad excitandum animi affectum. ibid. 3.4.5.
Musica civile est institutum, natura, moribus & doctorum testimonio probata. ibid. 6.
Musica quædam diuina laudes Deo cantans, quædam rationalis, & quædam concupiscibilis & quædam irascibilis. 169.7.
Mutatio regnorum & superiorum neminem impellere potest vt a Deo, a virtute, ab honore diuino & a propria salute deficiat. 362.6.
Mutationum semina in homine virtutes intelle-

ctuales & morales & vitæ illis opposita continent. ibid. 7.

Mutatio in fidei negotio ac religionis efficacissima est ad mutationem civilem inducendam, sicut & regnorum vicinorum qualitates & cum ijs inita commercia. 363.11. & 12.

Mutationes quomodo fiant in quatuor Imperiis, diuino, rationali, concupiscibili & irascibili declaratur 364. 12.

N

Natura humana ad vinonem personalem sublimata, apparet nobis amabilissima & quomodo. 276. 3.

Natura expellit quædam, & quædam retinet, quæ triplicis sunt conditionis. 307.3.

Natura ipsa apud omnes gentes docuit deferri personis cultum, honoratis eorum imaginibus. 568.9.

Naturæ vniuersæ contemplatio oportuna fini civilitatis. 143.5.6.7.8.9.

Nobiles pro Repub. animosi esse debent. 63.1. & 2.

Nobiles Rosæ comparantur. ibid.

Nobilibus necessaria disciplina & duplex institutio. ibidem.

Nobilitatem ingentam ex Numinis diuini notitia agnoscit homo. 94.3.

O

Oblationes, possessiones & vectigalia sacris ceremonijs sponte oblata, ad duo sunt. 261.5.

Oculi qua ratione dicantur fontes. 64.6.

Ocium, negocium, pax, bellum quatenus ciuibus arri- dere debent. 210.2.

Odio proximum prosequi, animæ sanctitati repugnat. 556.36.

Officium siue munus ad religionem spectans, potest quatuor modis exerceri. 519.3 & 4.

Officia civilia quatuor, sunt in studio contemplationis phisicæ. 141.1.

Opus in quod tendit cognitio triplex. videlicet mentis, imaginationis, aut externæ alicuius potentia, 139.3.

Opiniones prauæ in fauorem impuræ voluptatis, vera sapientia profligandæ. 194.10.

Orator Christianus sibi proponit fidem facere, mouere & flectere 154.5.

Ordo sacer sacrorum hominum diuina monita & beneficia in civilem statum refert. 256.1.

Ordini sacerdotali omnis natio, fama religionis ac ciuilitatis nota, ornamenta & priuilegia indulgit 256.2.

Orationi annexæ corporis & animæ humiliatio & genu flexio sunt viro forti honorificæ. 261.5 & 7.8.

Oratu Deū, an fide Catholica credere debent id obtenturos pro quo orant 350.9.

Ordinatio quarundam personarum in Ecclesia ad officia religionis ex instituto Christi & Apostolorum 429.6.

Ordinationes Duæ in Ecclesia, Sacerdotij & Episcopatus ibid. 7.

Orthodoxi duplici methodo disputant in hæreticos, 427.

Orthodoxæ fidei multa ad sunt argumēta credibilitatis ad fidem persuadendam. 443.

Orthodoxæ fidei cultores maxime litteris incumbunt & sacratis studijs. 489.1. & 2.

INDEX.

P

Pallas ægide capite & Gorgone in Clypeo armata
quid designet. 66. 5. et 6.
Pastorum quale officiū ex spiritus ordinatione. 585. 1.
Panis quod firmamentum vitæ vocatur, duobus com-
modis abundat. 312. 2.
Parentes diuino iure amandi pariter & venerandi.
283. 1.
Parentum pietas in proles & prolium in parentes ex
naturæ progressu qualis. 284. 4.
Passiones appetitus sensitiui quomodo alia passio su-
perueniens moderatur. 54. 6.
Pastorum & religiosorum vitæ genus, quale perfectius
aut honorabilius. 264. 9.
Pax inter religiosos & pastores seruanda ex ratione
ciuitatis & quare. 263. 9.
Pax est duplex in homine: vna inter partes animæ ap-
petentis, & alia inter appetitum istius ciuis & appe-
titus alterius: & vtrumque efficit charitas. 270. 2.
Pacis tempore quæ vittutes conueniant ciuibus ad ca-
uendas ociosas voluptates. 212. 7.
Pacem ociosam tria sectantur Iustitiæ aduersaria.
ibidem. 8.
Pactum cum demone init qui consulit illum de latenti
aliqua veritate, aut eius auxilium implorat de eo
quod expetit. 382. 2.
Parasiti, principes suos vita defunctos inter Deos col-
locarunt. 373. 8.
Parentibus proles ductu naturæ cultū exhibent. 284. 4.
Pari, genuinum est officium fortitudinis & nobilissi-
mum. 343. 8.
Patientia cunctas virtutes comitatur. 338. 1.
Patiens fortitudo hilari animo sustinet ærumnati ad-
uersariam, siue bono iucundo, siue sensui & honori
aduersariam. 343. 9.
Patientiam, charitatem & castitatem Ethnici falso pu-
tabant fortitudini ciuili aduersari. ibidem 11. et 12.
Peccatum noxium ciuibus ac Reipublicæ. 196. 2.
Peccatum naturam humanam inquinat et violat. ibi-
dem. 3.
Peccatum naturam humanam exulcerat & conspur-
cat. ibidem. 4.
Peccati illecebra, non pure aut vere delectabilis, sed
vim acerbatis illi immiscuit. ibid.
Peccatum Sancta prophanat, sædat & vilissimis vsibus
destinat. 199. 3.
Peccatum infestum proximo & multitudini. ibid. 4.
In peccato tria sunt, ex quibus eius odium ac detesta-
tio in nobis oritur. 195. 1.
Peccatum summam iniuriam Deo irrogat. 196. 1.
Peccatorum aliquæ species cadunt in iustum. 503.
Peregrinationes ad remotas nobis nationes oportunæ
sunt ciuilibus studijs. 301. 5.
Peregrinationes ad diuersas terras, omnes nationes fæ-
cerunt, quo experti plura cognoscerent. 302. 6.
Peregrinationes siue protectiones ad exterarum nationes
quæ quandoque inconuenientia ponant. 302. 8.
Perpetua apud exteros mansio multum deficit a fœ-
licitate ciuili. 303. 9.
Perturbatio, quam in mores inducunt Protestantes,
ex sola fide iustificante & priuato spiritu scripturas
interpretante oritur. 522. 3.
Periurium inter reliqua flagitia peculiare inciuilitatis
defectus 416. 9.

Pœna & acrimonia ex charitate infligenda fontibus,
decernenda amore veri & iusti. 292. 5.
Pœna summa illi digni, qui Remp. in qua euecti sunt
ad honores & dignitates, nefandis moribus ex vitio
sa libertate corrumpunt. 200. 6.
Pietatis iura obseruarunt omnes gentes, ciuilitatis nota
celebres 283. 1.
Philosophia humana ad ciuilem virtutem producen-
dam satis valida non est. 128. 8.
Philosophia moralis adfert momentum ad regendum
& quiete viuendum. 148. 11.
Philosophi in moribus sordidi & impij. 130. 14 & 15.
Pietas erga defunctos multiplici redundat utili-
tate. 575. 3.
Philosophorum de Deo & animæ immortalitate quæ
absurda doctrina. 129. 10.
Pœsis genus aliud diuinum, aliud rationale, aliud con-
cupiscibile & 163. 5.
Pœsis dicitur ab Aristotele placens philosophia.
162. 1.
Pœsis & Rethorices quæ differentia. 162. 3.
Pœta bonus vt quis sit, quid requiratur. 165. 3.
Pœtica ars quatenus admitti debeat in ciuitate aut re-
pub. 163. 4.
Pœtis quatuor motus spectandi. 164. 9.
Pœtæ in quibus accusandi. 165. 11, 12. 13.
Pœtas Socrates & Tyrius Maximus & Plato Reipu-
blica indignos iudicarunt. 166. 14.
Politici ratio virtuti inferuire debet, sicut & ratio sta-
tus. 50. 12.
Politici aduertant quale sit officium cum dæmone hu-
mani generis hoste, vitæ negotia tractare. 382. 12.
Politici peruersi ingenii vim dolo, simulatione, æqui-
uocatione artificiose eludere nouerunt. 416. 11.
Politici laborant stabilire inter Christianos Imperi-
um despoticum cum graui nocumento generis hu-
mani, & quibus modis id conati sint. 406. 12. &
13.
Pontificis Romani iudicio infallibili, Catholici om-
nia referunt ob quam causam. 521. 17.
Pontificis Romani primatum sicut & petri Apostoli,
cuius ipse successor est, Episcopi omnes orbis, quouis
tempore agnouerunt. 516. 11.
Pontificis & Ecclesiæ authoritati principes & summi
imperatores, quo ad Ecclesiastica, fasces suas obse-
quenter submiserunt. 516. 11.
Pontifex ac summus Christianorum monarcha, vt in
ciuitate Romana per fidem Christo iam subdita,
collocaretur, prouidentia diuina factum agnoscitur.
515. 8.
Populus vnde a defectione & rebellionem cohibendus.
10. 15.
Populi mores erga suum principem dependet ex mo-
ribus ipsius principis. 370. 10.
Potentia maxima sine virtute seruitus speciosa est. 60. 1.
Potestas diuina in spiritus malignos, atque ocrultorum
scelerum manifestatio, argumenta diuinæ prou-
identiae. 109. 13.
Prædictiones veræ ex hominum libero arbitrio, ad-
struunt diuinam prouidentiam. 108. 10.
Potestas ciuilis in alios, sibi annexum habet connatu-
rals debitum retinendi & excolendi virtutes. 355. 1.
Pueri quomodo in educatione dirigendi. 52. 7. 8. 9.
Puritanorum in Ecclesiasticis regimen, ad pacem
Reipublicæ & principum præsidia infestissimum.
519. 7.

Praxis

I N D E X.

Praxis & scientia civilis simul in ciue opandæ. 82.8.
 Praxis acquisita rerum ex notitia externarum gentiū,
 fixa & solida, maximam vim obtinet ad mores for-
 mandos. 302.9.
 Prima originalis institutio ciuitatis ex actionibus ori-
 tur, quas filij parentibus exhibere debent: ideo pietas
 civilis inter consanguineos apud omnes in more po-
 sita fuit. 285.4. & 5.
 Principes Christiani illi pessimi, qui post pactum iu-
 ratum amicitie, permittunt subditos e iungere rebel-
 libus confæderatorum regum. 395.13.14.
 Princeps superbus ruinam Reipub. intret, & quiduis
 non audeat. 394.12.
 Principes Christiani cur superbiam & ambitionem a
 se ablegare debent. 395.13.
 Princeps, qui suas copias cum expensis, alteri dat, ut ipse
 suo nomine bellum intret, non regaliter sed viliter
 facit, 6 sit in præiudicium Ecclesiæ & bonorum sub-
 ditorum principis confæderati. ibid. 14.
 Principes illi pessimi, qui permittunt suos, ad partes
 hæreticorum excurrere cum armis, eis opitulatum.
 369.16. et 17.
 Princeps sine virtutibus moralibus & intellectualibus,
 nil iusti habet. 40.8.
 Principi quæ decora & quæ indecora. 60.2 & 3.
 Principes egent restringentis disciplinæ seueritate &
 quare. 60.1.
 Principum fastus & officia, cæcæ fortunæ casibus ob-
 noxia. 60.5. & 6.
 Princeps si ciues morigeros optat, curare debet scientia
 illustrari. 138.2.
 Principes & ciues quibus ad prudentiam disponuntur.
 180.10.
 Principis officium est, non alios statuere qui sub se re-
 gant, sed ut ipse directiue & coercitiue regat. 201.1.
 Princeps in Repub. loco communis canis esse debet
 ex Platonis sententia, & quomodo ibid. 2.
 Princeps ocium & voluptatem excutere debet, & stu-
 dio bono tempus inpendere. 202.3.
 Princeps in monasticis & politicis instructus esse de-
 bet. 202.4.
 Princeps ad veram ex fide sapientiam aspirare debet,
 quam simul cum lege ab Ecclesia, cui Deus ciuilem
 potestatem subiecit, accipere debet. 203.5. & 6.
 In principe quæ potissimum scientia desideretur ad hoc
 ut debite regat. 203.7. & 8.
 Princeps eloquentia & tulo suauis & intellectus lumine
 fulgere debet sicut & prudentia, quæ leges & ciuium
 consuetudines complectatur. 204.10. et 11.
 Princeps in regimine nihil ex fraude, feritate et præci-
 pitantia facere debet. ibid. 12.
 Princeps sicut auctoritate excellit omnes, sic ei re-
 spondere debet prima virtutis dignitas. 356.3.
 Principis custos, est eius innocentia. ibid. 4.
 principis virtus acerrima & fortissima esse debet.
 357.5.
 Principes in charitate maxime excellere debent. ibid. 9.
 Princeps fortis & mitis esse debet. ibid. 8.
 Principis a subditis summus amor, ciuile status vin-
 culum, deferendus. ibid. 10.
 Princeps est in suo throno, sicut magnes, qui ad se ci-
 uum animos trahat. 358.10.
 Principi nihil incommodius, quam atheismus admis-
 sus in animos ciuium. 369.7.
 Princeps constituens religionem ad voluntatem popu-
 li, illum ad barbariæ & atheismum manuducit. 369.

9. & 10.
 Principes aduertere possunt, quantum momenti illis
 adferat virtus, cuius imperium in Ecclesia Catholica
 tantum flores. 225.24.
 Principes non debent ex quacunque causa in Ecclesiæ
 Catholicæ ciues & domesticos arma inferre, & qua-
 re. ibid. 25.
 Principibus & magistratibus ciues obedientiæ officia
 et honoris deferre debent. 286.1.
 Principum ac subditorum corda imbuenda obedientiæ
 & humanitatis disciplinis, ibidem.
 Principi suo subditi debent præstare amorem & ob-
 seruantiam. ibidem. 2.
 Princeps triplicem habet excellentiam: sanguinis, aut-
 heritatis, & virtutis pag. 287.2.
 Principem amare multa subditos cogunt. ibid. 3.
 Principis ambitio, & privati emolumenti studium, ci-
 ues ad inobedientiam excitat, ibid. 4.
 Principem diffamare aut accusare, graue scelus. ibid. 5.
 Principis in suos charitas & pietas summa esse debet
 & perfecta. 288.6.
 Principis erga subditos non est omnimoda amicitia,
 sed hinc inde amor & pietas, ibidem.
 Principis securitas & gaudium proueniunt ex amore
 erga subditos. 289.8.
 Princeps si diuinum imperium supra se respicit, sem-
 per se beneuolum & liberalem exhibebit, ut probat
 exempla allata. 289.9.
 Princeps sine summa virtute, tanquam qui exemplar
 totius ciuitatis est, esse non potest: debet enim du-
 plices virtutes habere. 355.1.
 Princeps a virtute declinans, est deterrimus omnium
 in sua Repub. & quasi dæmonis imago. ibidem. 2.
 Princeps suis ciuibus virtutis splendorem adhibere de-
 bet, sicut sol stellis lucem impertit. ibid. 5.
 Princeps Christianus non debet regi a populo quo ad
 fidem & religionem, sed a Deo & Ecclesia. 370.
 10.
 Principes prudentes & ciuiles, status suos ad Deum
 referentes, merito se nil esse agnoscunt. 376.15.
 Princeps noster Christus Dominus, principes institu-
 it ad humilitatem, regis personæ exemplo. ibid. 375.
 14.
 Principes imperium despoticum vendicantes in subdi-
 tos, nec suæ nec ciuium salutem recte consulunt.
 404.5.
 Principi ita ciues subesse iam libertate donatos, ut bar-
 barico ac tyrannico modo subsint, graue iugum &
 intollerabile. ibid. 6. & 7.
 Principes, ut sacrorum præsules, populus nec habere
 nec admittere potest, cum nouum testamentum hoc
 non statuatur. 520.2.
 Principia duo asserentes, ut Manichei, errore maximo
 in Barbariem deflectunt. 376.16.
 Principia duo actionum nobis nota intellectu & syn-
 deresi. 183.1.
 Priuatus spiritus scripturas interpretans, sibi ipsi & alijs
 exitiosus. 441.13.
 Priuato spiritu sentientes, a primitiuæ Ecclesiæ patribus
 Athei habiti. 442. ibid.
 Prometheum fabulantur Poetæ igne animos homi-
 num accendisse ad artium & excellentis vitæ insti-
 tutionem, quem postea dii corrupuerunt, & quomodo
 366.1.
 Protestantes dubii in fide sua, nullo fauore Ecclesiæ aut
 patrum se protegere possunt. 447.

Protestantes

I N D E X.

- Protestantes ad seducendam Catholicos validi nati, inuvalidi tamen ad Iudæos vel Ethnicos conuertendos. 455. 28.
- Protestantes non possunt ostendere Arianos & Pelagianos fuisse hæreticos. 455. 32.
- Protestantes ex superbia rebellantes, Deo intellectum in obsequium fidei captiuare nolunt. 441. 10.
- Protestantes ministri nullum vestigium iurisdictionis quo ad Sacramenta, censuras ac verbi ministerium habent. 434. 16.
- Protestantes duplici obiectu tentationum ad infidelitatem impelluntur. 446. 6.
- Protestantium cohors quasnam sibi functiones ab Ecclesia nostra mutuati fuerint. 433. 15.
- Protestantium negligentia, obstinatio seu contemptus erga historias vitæ Sanctorum, ad Atheismum facit. 441. 12.
- Protestantes hostes sunt Christianæ fidei, inducentes veterē idololatriam, Iudaismum & Mahumetanismum. 456. 34. 35.
- Paulus quid prophetauit de Protestantibus. 591. 19.
- Protestantes meliorem metamorphosim fecerunt, quam vnquam Ouidius, immutantes deum in diabolum. 588. 11.
- Protestantes Clero & religiosis carent, plane sæculares & irreligiosi. 589. 15.
- Protestantes multa, sed falso, criminantur in Religiosis. 590. 16.
- Protestantes sex habent educatores. 191. 123. 4. vsque 22.
- Protestantes in rem vxoriam accensi, puritatem, odio habent. 581. 9.
- Protestantium sacra sunt Concio, cantio, lotio, cæna. 582.
- Protestantismus ex quatuor mere iniuriis. 590. 18.
- Protestantium religio quoad defunctos, nulla aut plane frigida cæremonia. 578. 11.
- Protestantes religionis hostes capitales. 583. 14.
- Protestantes impij in Dei iustitiam & odium in peccatum. 462. 15.
- Protestantium dogma de Deo, peccati authore, horrendissimum. 463. 17.
- Protestantes nō plus diuinitatis Christo tribuunt, quam Turcæ & Mahumetani. 472. 12.
- Protestantes, nugantur, Christum Deo patri suum meritum obtulisse pro Sæctis & prædestinatis: idest protestantibus, reliquis ad æternas pœnas relictis. 476. 27.
- Protestantes contendunt omnia opera Iustorum ex Christi gratia facta, esse peccata. 477. 29.
- Protestantes ciuile statum, ac sanctitatis in eo progressum, a Sapientia, quæ Christi excellentiam expendit, perturbant & conuellant. ibid. 31.
- Protestantium erroribus obueniunt in vitæ actionibus turpia & fœda. 478. 3.
- Protestantes doctrinam de excellentia B. Mariæ virginis, gratia & gloria, Sanctorumque inuocatione calumniantur, & virginem & Sanctos dignitatibus spoliant. 488. 27.
- Protestantes Sanctos sine iustitia in cœlo esse, & sine scientia, sed cum ignorantia affirmant. ibidem. 28.
- Protestantes vniuersam Ecclesiæ doctrinam tam diuinam quam naturalem suis erroribus contaminant. 489. 30.
- Protestantes horridi, spirantes barbariem in bonas literas. 491. 6.
- Protestantes academici oxonij in Anglia pompose, Theologorum libris flammis exustis in speciem exequiarum, per ludibrium parentarunt. ibid.
- Protestantes fidei capitales hostes, et stipendiarij Antichristi. 493. 10.
- Protestantium musicam, quam Catholici in suis officijs colunt, minus industrie colunt. ibid. 11. 12. 13. & 14.
- Protestantes ab artium cultura, otio ac desidiosa resiliunt. 494. 15.
- Protestantes nullam artem nisi piraticam ac sartoriam promouerunt. ibidem.
- Protestantibus Catholici sunt longe sapientiores in multis & quare. ibid. 16.
- Protestantium prudentiæ obest eorum voluptas & ira. 495. 17.
- Protestantium errores ortum habent ex imprudentia eorum. ibid. 19.
- Protestantes mortificationis instituta, vt molles, superstitioni & hyppocrisi attribuunt. 498. 5.
- Protestantes asserunt virtutem non ex libera voluntate fieri, nec eidem bonitatem ac iustitiæ splendorem concedunt. ibid. 6. & 7.
- Protestantes suauitati virtutum & animi quietudini aduersantur. 499. 8.
- Protestantes negant omne virtutis meritum & ex consequenti deum esse remuneratorem bonorum operum. 500. 15.
- Protestantes falso contendunt opera bona eatenus esse meritoria, quatenus a patre æterno propter Christum reputantur. 501. 16.
- Protestantes falso contendunt peccati turpitudinem nullam esse, ideo Deum eius auctorem faciunt. 502. 19. et 20.
- Protestantes puritati virtutum fœde resistunt, et ignorantes, veritati iustitiæ aduersantur. ibid. 22.
- Protestantium quantus error, fidem solam iustificantem asserere sine charitate & virtutibus. 405. 7. et 8.
- Protestantium maxima superbia, suos errores vt cæci merito ignorantes. 508. 12.
- Protestantes hostes subiectionis, inimici monarcharum, quo laxius viuant. 509. 5. et 6.
- Protestantes inobedientes ad præuaricandum legibus quomodo incitentur. 511. 11.
- Protestantes legibus contra fidei hostes latis ab Ecclesia contra hæreticos, infesti ibid. 12.
- Protestantes in principum personas furiosi. 512. 13.
- Protestantes Ecclesiæ monarchiam visibile negant & maxime Puritani. 519. 5. et 6.
- Protestantium imperium etiam in pace diuturnum esse nequit, et quare. 350. 45. et 46.
- Protestantes crudeles et sanguinarij. 533. 14. 15. 16. 17.
- Prouidentia Diuina, auctoritatem in terris constituit, cuius iudicio dubia et contentiones in rebus fidei terminantur. 463. 18.
- Prouidentiæ diuinæ subseruiunt cognitiones quatuor nouissimorum, mortis, iudicii, gloriæ et inferni. 465. 23.
- Prouidentiæ Dei cognitio quid efficiat in nobis et quanta eius vtilitas. 91. 9. 10. et 11.
- Prouidentiæ Dei cognitio nos deo arctius astringit. 93. 10.
- Prouidentia Dei, et decreta, et concursus ad omnia, vno peccato excluso, extenduntur. 93. 2.
- Prouidentiæ pars, quæ vindicat peccata, timorem domini efficit. 95. 10.
- Prouidentia Dei asseritur, quod conditor, creator & finis

I N D E X.

& suus rerum sit. 97. 5.
 Prouidentia Dei penam decernentis quis finis ibid.
 Prouidentia Dei consideratio plurimū prodest rebus
 & moribus ciuilibus. ibidem.
 Prouidentia Dei erga hominem cognitio quatuor re-
 quirat consideranda. 99. 1.
 Prouidentia Dei duplex: naturalis & voluntaria. ibid.
 & 100. 4.
 Prouidentia Dei consideratio ad humilitatem inducit
 103. 9 & dona ab ipsa sperare facit ibid. 10.
 Prouidentiam Dei astruunt signa varia, portenta, pro-
 digia ac monstra. 107. 5. 6. 7. 8. 9.
 Prudentia regula practica virtutum. 77. 6.
 Prudentia nullo de honestamento etiam a maleuolis
 defcedari potest. 84. 13.
 Prudentia ciuilis nulla, cognitioni quæ ex fide, est vn-
 quam anteponenda. 136. 2.
 Prudentia est origo, auriga & directrix virtutum. 175.
 2.
 Prudentia duplex, vera & adulterina & circa quæ ver-
 setur. 175. 2.
 Prudentia quæ vis & quæ partes. 176. 2 & 4.
 Prudentia quæ ad bonum refertur quatuor species
 complectitur 177. 6.
 Prudentia quæ laudes utilitates, ac virtutes. 178. 3.
 & 4.
 Prudentia estimationē eneruat voluptas, tristitia & do-
 lor. 179. 6 & 7.
 Prudentia instar palmæ sicut & intellectus, in aduersa
 confurgit. ibidem.
 Prudentia hereticorum obsunt voluptas & ira. 495.
 17.
 Prudentia in omnibus actionibus, maxime religionis
 & delectus fidei. 495. 20.
 Prudentia iungitur cum alijs virtutibus: nemo enim
 prudens qui non sit honestus. 495. 11.
 Prudentia lux vt conseruetur in homine duo curāda.
 182. 5.

R.

Ratio ab optimo magistro instrui debet. 146. 3.
 Reges Iudeorum ciuiles, prudentes & Sancti corā
 Deo in humilitate ambularunt. 376. 15.
 Regni Dei eximia species in beatis. 25. 8.
 Regnorum & imperiorum mutatio stulte & inepte
 quidam in tempora & annorum decursus vt in al-
 tissimas causas referunt, sicut & siderum influentias
 aut fatales conuersiones. 360. 2. 3. 4.
 Regnorum & imperiorum quanta est & fuerit mutatio
 ostenditur 359. 1. & 2.
 Regnorum ac statuū iura & stabilitates ab ordine di-
 uinæ prouidentia pendent: quomodo vero id fiat
 nobis ignotum & scitu impossibile. 360. 5.
 Regnorum in mutatione omnia ad tria nobis confide-
 randa reducuntur. 361. 6.
 Religio nulla apud omnes gentes caruit rerum sacra-
 rum præsidibus ac præfectis excepta protestantica.
 513. 2.
 Religio nulla potest inter homines coalescere absque
 signis & ceremonijs externis. 265. 1.

Religionis nostræ Catholicæ magnitudo ad ciuiles
 mores inducendos potentissima ex ingenti pondere
 meritorum Christi fidelibus collato. 266. 6.
 Religionum diuersarum susceptum a magistratu pa-
 trocinium, ad atheismum confert. 368. 6.
 Religioni, iusiurandi Sacramento maxime infestus
 Atheismus. 369. 8.
 Religiosis status in Ecclesia sanctissimus quid sibi pro-
 ponat. 262. 1 & 2.
 Religiosi in duos ordines distribuuntur. ibid. 3.
 Religio forum instituta ciuilibus negotijs quam sint
 utilia. ibid. 4. & 263. 8.
 Religiosi mundi studijs auocati, idonei sunt qui
 præclara ac solida artium scientia polleant. 263.
 6.
 Religionem vt virtutem ciuilem agnouerunt omnes
 nationes quæ sub cælo sunt. 141. 1.
 Religionis norma & regula est Sapientia & fides diui-
 nitus reuelata. ibid. 2.
 Religionem rebus publicis & ciuilibus esse necessariā
 omnes nationes agnoscunt. ibid. 3.
 Religione sacra multa fuisse apud Romanos mul-
 ta probant. 242. 4.
 Religio sepultura in quem finem a Catholicis destine-
 tur. 573. 4.
 Religio nostra ex defuncti corporis sepultura profi-
 tetur resurrectionem. ibid. 7. & 8.
 Religiosa funerum cura ad demortui expiationem,
 sacrificio mediante, refertur. ibidem. 9.
 Religiosarum præcum defectū viuientium pro defun-
 ctis, supplet mater Ecclesia. ibid. 10.
 Religiosorum ordines & status, Ecclesiæ utilissimi.
 585. 4.
 Religiosos in Ecclesia cur Sanctus Augustinus volu-
 crius comparauit. 590. 17.
 Religiosi in duobus a Clero distinguuntur. 584. 1.
 Religio apud Iudæos super omnes gentes fuit illustris
 ibidem. 5.
 Religio truculentiam inter homines prohibet, quod
 ea humanitatem inducat & conseruet. ibidem. 243.
 6.
 Religio non solum inter virtutes morales primum lo-
 cum tenet, sed est mater & radix aliarum & quomo-
 do. 243. 8.
 Religio non præbet accessum ad Deum malis & con-
 taminatis. 244. 8.
 Religio commendabilis ab externo nitore & corpo-
 ris puritate. ibid. 9.
 Religionis præsides imperium habent in munera
 reliquarum virtutum, adeoque in res externas ibi-
 dem. 10.
 Religio non debet inuenticijs artibus excogitari, aut
 in gratiam alicuius status politici præscribi cōmo-
 ditatis gratia. 245. 1.
 Religio vt ciuilis sit quæ requirantur & quæ eius con-
 ditiones. ibid. 2 & 3.
 Religioni conuenit species illustris, magnifica ac augu-
 stissima & quare. 246. 4.
 Religiose, sumptuose & ornate colere Deum naturæ
 instinctus omnes gentes docuit. ibid. 5.
 Religio specie quadam umbratili quatuor contemplā-
 da proponit. ibid. 6.
 Religionem, quæ minus ciuiles & legitimæ fuerint,

I N D E X.

247.9.10.11.&12.
 Religio coniuncta metui, quo pii reprimantur ne ex-
 auditi a deo superbiant. 253.14.
 Rerum status mutantur quando rationes & actio-
 nes deficiunt per quas creuit & aucta fuit. 364.
 15.
 Res externæ ab homine quatenus in Dei prouiden-
 tem referendæ. 104.14.
 Respublica minus quieta, quæ libidine quam que bello
 inflammatur. 398.8.
 Respublica quæ felix. 48.6.
 Reipublicæ nulla forma mali expers. 6.9.
 Respublicas Christianorum Religio florentes fecit.
 110.16.
 Reipublicæ eadem facies & firmitudo stare non po-
 test, ubi hæreticæ religiones impune grassantur.
 139.10.
 Respublica qualibet duobus hominum ordinibus cõ-
 stat, videlicet sacris & civilibus. 256.1.
 In Republica duo maxime optanda. 176.12.
 Respublicæ fundatæ in virtute diutius immotæ per-
 manent: secus quæ in sensuum oblectamentis ro-
 bur habent. 361.8.
 Rebus publicis immutationes inferunt plerumque
 principum ipsorum in vtramque partem actiones vel
 virtuosæ vel vitiosæ. 363.9.
 Rempublicam perturbant ordinarie inæqualitas inter
 ciues & studiorum contrarietas. 364.14.
 Respublicæ quæ hæresi & rebellionem statuuntur, cito
 pereunt. 365.20.
 Rhetorica, argumenta dicendi petit ab alijs scientijs.
 150.1.
 Reuelare secretum delicti, cuius detectio Iustitiæ ad-
 uersatur, quomodo celandum vel detegendum. 304.
 5.
 Reipublicæ salus alicuius a cœlibatu quomodo depen-
 deat. 319.
 Reipublicæ duo sunt maxima bona. 514.7.

S.

Sacerdos Dei Angelus & Dei ad homines legatus
 est. 246.6.
 Sacerdotes non debere sordidas artes exercere asseruit
 Plato. 256.2.
 Sacerdotibus & sacris hominibus aptius quam vlli ci-
 uium generi, priuilegia & immunitates conceden-
 dæ. 257.3.
 Sacerdotibus a molestijs reservatis prouidendum de
 sufficienti peculio, ne indecore vitæ necessaria emē-
 dicent. ibid. 4.
 Sacerdotes & clerus immunes esse debent ab omni
 coactione & pœna ciuili & non nisi sacris legibus
 ac magistratu sacro gubernandi ibid. 5.
 Sacerdotum & cleri priuilegijs resistentes furtum ho-
 noris Dei quoddam committunt. ibid. 6.
 Sacerdotes & cleri immunitas non derogat princi-
 pum potestati aut iuribus, nec libertatem confert li-
 berius delinquendi, sed ad vitæ honestatem eos ob-
 ligat. 258.7.
 Sacerdotum priuilegia faciunt imperium virtutis in
 vulgo stabilitum & firmum. ibid. 8.
 Sacratum personarum, in iniuriam immaniter illatā

Deus fœuerissime animaduertit. 258.9.
 Sacerdotes expediuntur ad peregre proficiscendum,
 quibus magnum impedimentum esset iugum matri-
 monii. 260.6.
 Sacra Catholicæ fidei sacrosancta ac purissima, purita-
 tem in administrantibus requirunt. ibid. 4.
 Sacra Ecclesiæ Catholicæ excedunt vmbra & figuras
 veteris synagogæ. 559.3.
 Sacramenta Ecclesiæ numero septem, maxime incita-
 menta sunt & fomenta charitatis erga Deum & ho-
 mines. 550.15.
 Sacramentorum vsus, triplici argumento excitat ad
 spei opera. 543.16.
 Sacris muneribus cœsentur inepti, qui infinitis negotijs
 pacis & belli, vt sunt reges & principes seculares, di-
 strahuntur. 520.11.
 Sacramentum Eucharistiæ pulcro scemate vniuersā
 naturam Sanctæ charitatis ac ciuilitatis representat.
 551.17.
 Sacramentum Eucharistiæ vis & gratia facit ad totius
 hominis perfectionem. ibid. 18.
 Sacramentum Eucharistiæ rationi & menti illuminan-
 dæ vtile & desiderium nostrum in Deum inflam-
 mat. 552.20.19.
 Sacramentum Eucharistiæ est quo Deus amans, se ho-
 mini amato comunicat amore amicitiae in bonum
 amati ibid. 21.
 Sacramentum Eucharistiæ robur præstat ad fortia que-
 que aggredienda. 553.23.
 Sacramentum Eucharistiæ vt rite recipiatur, requiritur
 belli quædam armatura. ibidem.
 Sacramentum Eucharistiæ viaticum est nostræ pere-
 grinationis. ibid. 25.
 Sacramentum Eucharistiæ studijs principum maxime
 fauet. 554.26.
 Sacramentum corporis Christi fit per transsubstantia-
 tionem panis in corpus Christi. ibid. 27. & 28.
 Sacris Sanctorum corporibus pœmium virtutis, ad co-
 rum decorem ac deo statutum est. 568.8.
 Sacramentum puritatis siue pœnitentiæ, præter pœni-
 tudinem cordis requiri, quo qui ob crimen sacris in-
 digni facti expientur, naturæ ipsi & summæ veritati
 est consentiens. 249.3.
 Sanctorum corpora post mortem multa miracula per
 petrant. 579.4.
 Studium castitatis in Clero, Christi exemplo acceditur
 580.4. & 582.10.11.
 Sacerdotum & Cleri exemptiones religionem nostrā
 ornant. 384.12.13. & 583.12.
 Sanctos colendi mos, vt pote summis virtutibus orna-
 tos, etiam post obitum illorum, in Ecclesia perpe-
 tuo retentus fuit. 255.3.
 Sanctorum ex cultu ostenditur virtute nihil esse præ-
 stantius. ibidem. 4.
 Sanctorum cultus non secernitur a cultu Dei ac Sancti-
 tissimæ Trinitatis, sed in hunc recurrit vt flumina in
 mare. ibid. 5.
 Sanctorum actonum præstantia Dei munere illis col-
 lata, eos nobis venerabiles reddit. 256.5.
 Sanctorum res gestas ob oculos ponere, Christi cultui
 plurimum prodest. ibid. 6.
 Sanctorum in festis congressus, mutuos epulos, ludos
 publice colebratos, antiqua Ecclesia in more habuit
 256.7.
 Sanctorum Excellentia in tribus posita contempletur
 Catholicorum

Catholicorum sapientia, 487. 25.
 Sanctis Christus impressit suimet principalissimas notas. ibidem.
 Sancti florent & coluntur quia Christi sanguine sanctificati sunt, ibid. 26.
 Sanctorum iustitia tanquam viuus fons in ipsis, opera omnis generis virtutum protulit. 487. 27.
 Sancti in cælum sublatis nobis hic peregrinantibus patroni manent. ibid. 28.
 Sanctorum communionis cogitatio est ad mutuam inter ciues benevolentiam prouocatio 543. 17.
 Sanctorum Imagines idola vocantes tam Iconoclastæ quam protestantes, merito a Niceno Concilio secundo anathemate perculsi fuere. 568. 8.
 Sanctorum corpora quia animabus in vita inferuierunt, decoranda sunt præmio in cælo, ideo eorum preciosas reliquias antiquo Ecclesiæ ritu studiose veneramur. ibid. 10. & quæ rationes hoc suadeant, 569. 11. & 12.
 Sanctorum gloria & sanctitas valorem operum & gratiam Christi & immensitatem bonitatis ostendit. 570. 14.
 Sanctis suis quanta Deus tam olim quam modo contulit & quantam protestatæ illis dedit, mirabile plane censetur. ibid. 15.
 Sanctorum cultui quod Protestantes detrahant non mirum, qui iam pridem omnem sanctitatem pernicioso dogmate abstulerunt. 571. 19 & 20.
 Sancti sanguinis Christi vim & efficaciam declarant, utpote a quo virtutum opera in eis fluxere. 570. 16.
 Sanctis in cælo non adimunt peccati næuos protestantes, unde errores isti maxime perniciosi. ibid. 22. & 23.
 Sanctorum detractores protestantes quam maxime adulantur, illos magnates in diuos referentes, qui ipsis fauent. 473. 24. & 25.
 Sanctorum festi dies inter Catholicos statuti sunt: & cur formæ variæ in sanctorum imaginibus adhibeantur. 571. 17 & 18.
 Sanctis cultum adhiberi a nobis, esse deo iniuriam inferre, falso affirmant Protestantes, 566. 1.
 Sancti & si mundanis fuere contemptibiles, tamen in cælo sunt magni principes & cū Christo regnāt: ideo eos inuocatione & cæremonijs honoramus. ibid. 3.
 Sanctorum excellentia est causa cur eis cultum exhibeamus. ibid. 4.
 Sanctorum cultum ut idolatricum protestantes contra propriam conscientiam & scientiam blasphemant ibid. 6.
 Sanctorum cultum externum in duobus ponunt Catholici. ibid. 7.
 Sanctorum in natalitijs sacrificium offerre olim in primitiua Ecclesia sicut & sanctis festos dies dicari in more fuit. 567. 5.
 Sacramentorum Religio splendida & insignis apud Catholicos, ut pote vasorum diuinæ gratiæ. 561. 10.
 Sacra nulla religio apud protestantes, sed omnia eius officia impia prorsus & barbara. 562. 15.
 Sacram nullam religionem ex suis inanibus & ieiunis Sacramentis prætere de queunt protestantes ibidem 563. 17.
 Sacrificii Catholicæ Ecclesiæ dignitas summa est, quia in eo summus honor deo impenditur. 559. 4.
 Ex sacrificio nostro admirabilis oritur vis religionis & ciuilitatis. ibidem.
 Sacrificij nostri figura fuit cibus Iacob patri suo Isaac

oblatus. 560. 5.
 Sine sacrificio & sacerdotio nulla religio potest consistere. ibid. 6.
 Sacrificij causa sacerdotium a Christo in Ecclesia catholica. ibid. 8.
 Sacrificij ritus ipsi naturæ adfinis & quare. ibid. 7.
 Sacrificij causa extructæ ubique Ecclesiæ. 560. 10.
 Sacra munera quæ obulere tres reges domino recens nato. duo prefigurarunt. ibid. 12.
 Sacra liturgicæ cōsecrationes & cetera Ecclesiæ ornamenta religione sunt plena. 562. 13.
 Sacrificium, quo neque barbaræ nationes caruerunt, non habent Protestantes. ibid. 17.
 Sacramenta & splendor Ecclesiæ Catholicæ & nostræ religionis Christum Deum verum & dominum cæli & terræ ostendunt. 561. 11.
 Psalmodia Geneuensis insulsa est vociferatio protestantium ad instar sacerdotum Baal. 565. 23.
 Sacra Anglicanæ religionis Iuuenis chinensis, lumine solo naturali contempsit & derisit. ibid. 23.
 Sacra protestantium superstitiola & impia sunt, sicut reliqua omnia protestantium. ibid. 18.
 Sapientia circa altissimas causas versatur. 89. 2.
 Sapientia tribus argumentis vitur ad probandum dei existentiam. ibid. 4.
 Sapientia antiquorum de deo obscurissima. 90. 5.
 Sapientia quæ vnum Deum, ostendit morum ciuilitati conuenientissima & quare. ibid. 6.
 Sapientia Christiana prouidentiam Dei, præmia & poenas decernentem fateatur. 96. 3.
 Sapientia, idest doctrina Catholica, de Deo, Christo & Maria virgine & omnibus Sanctis, ad mores ciuiles instituendos & confirmandos idonea. 488. 29.
 Secreta humani cordis nulla creatura sed solus Deus nouit. 303. 1.
 Secreti sigillo multa Deus voluit esse clausa. ibid.
 Secreti humani author ipse Deus. ibid. 2.
 Secreti sigillum in confessione spectat ad necessitatem Sacramenti. ibid. 2.
 Secreta recondita a Deo nobis duo significant. ibid. 3.
 Secretorum detectio extra fraternam correctionem & alia efficit multa mala. 305. 8.
 Sensus oblectamenta corporeis ad miniculis egent, ut cibi & potus, & sunt ad instar medicinæ, 227. 3. & 4.
 Sceleris grauioris crimen tria mala ordinarie sequuntur. 248. 1.
 Sepultura honorifica corporibus impensa & religiosum officium ciuilitati prodest. 268. 5.
 Sepulturæ honos corporibus impensus quid doceat aut admoneat superstites. ibid. 6.
 Sepulturam religiosam conducere ad animæ quietem etiam veteres ethnici putarunt. 574. 1.
 Sexus foemineus ad condolendum, ad amandum, ad miserandum omnino pronus. 486. 9.
 Signa externa religionis ac cæremoniæ ad quatuor genera reducuntur. 265. 1.
 Silentium & secretum religiose custodire docet prudentiæ virtus. 82. 4.
 Societatis plures species. 4. 4.
 Sodalitia in ciuitate ex amicitijs coalescunt. 297. 9.
 Sodalitia duo adiumenta sodalibus in eis coalescentibus conferunt. ibid. 10.
 Sodalitia non aduersantur Ecclesiæ vel Reipub. unitati. ibidem. 11.
 Sodalitia passim animositates & inuidentias generant. ibid. 12.

I N D E X.

Sodalitia in diuersis ordinibus constituta, duo debent considerare. 296. 13.
 Somnus suscipiendus ad hoc vt naturam iuuet & coctionem promoneat. 312. 18.
 Solitarius ciuilis est. 15. 7.
 Solitarius primo in Societate institui debet. 14. 1. 2. 3. 4.
 Spes gratiæ non aufert liberum arbitrium. 539. 5.
 Spei Christianæ causa est ipsa diuina bonitas, qua nobis beatitudinem & ad eam gratiam confert. 538. 1.
 Spes diuina & humana, quæ est in res mundi, quomodo differant. 539. 3.
 Spes vt firma sit & recta, duobus astringitur. ibid. 4.
 Spes nostra facilitatur ex medijs auxilio diuino plenissimis. 542. 13.
 Spes vocatur a Clemente Alexandrino sanguis fidei. ibid. 12.
 Spes Catholica & circumstantiæ eius, ad sacros & ciuiles mores confirmandos utilis est. ibid. 14.
 Spei asclela & socius est timor, qui animi superbiam expugnat, humilitatem parit. ibidem.
 Spes protestantium est audax, proterua et importuna præsumptio. ibidem. 18.
 Spei nostræ prodest Sanctorum pietas in cælo pro nobis intercedentium. ibid. 17.
 Spei protestantium siue fiducia, in barbariem & fæditatem morum tendit, 544. 19.
 Spes firmamentum protestantes conuellunt, dum sacramenta nihil efficere ex opere operato docent. ibidem. 20.
 Spes in dei misericordiam confirmat cursum virtutis. 347. 1.
 Spei nostræ certitudo sola Dei bonitate munitur. 348. 3.
 Spiritus Christiani hominis non habuit vnquam quouis loco & tempore coniurationes hostes quam hæreticos Calvinistas ac protestantes Anglos. 573. 26.
 Spiritus ignei in homine si vanitati concedantur, ad vitia vehementer inclinant, at si veritati, e contra ad virtutem inclinant. 194. 8 & 9.
 Status dispositionis humani quinque. 28. 2. 3. 4. 5 & 6.
 Status aduersitatis homini securior quam prosperitatis: & quid ex eo colligendum. 217. 10 & 11.
 Status vidualis virtuti, publicæ utilitati ad multa officia conueniens 321. 3.
 Status reipublicæ is deterior, qui superatur a voluptate. 397. 1.
 Status ille in ciuitate non statuendus, qui cum abiectio-
 ne & cum contemptu virtuti officit & detrahit. 405. 8.
 Status Rerempublicarum non excedunt mortalium & rerum humanarum notiones, hinc paulatim corrumpi & concidere necesse est. 366. 21.
 Status ciuilis a vera quæ fide in Deum pendet, ad cuius vnitatem stabilem Ecclesiastica monarchia multum valet. 517. 12.
 Studia hæreticorum longe absunt a prudentia & discretio confilio. 537. 3.
 Stylus alius rationalis, alius concupiscibilis, & tertius irascibilis. 157. 5.
 Stylus Ciceronianus omnium optimus ad ciuiles mores vsunque eloquij. 161. 16.
 Styli venustas in declamando in quatuor formas reducitur, 159. 3.
 Stoici nihil deo acceptum ferebant, sed omnia in fatum & fatales conceptus. 104. 15.
 Stoici quibus rationibus contenderunt omnia fato conuenire. 250. 5 & 6.

Suauitas summa ex virtute, eo quod hominem deo similæ reddit & ipsum in cælum euehat 228. 8.
 Subditorum & ciuium mentes longe abesse debent a rebellionē. 287. 4.
 Subergia est animi motus ille, qui ascendit excellentiā petendo 391. 1.
 Superbus & arrogans semper mendax. 392. ibid.
 Superbiæ fauent ingenia acris & ignea. ibid. 2.
 Superbia ad mores ciuiles deiiciendos omnia vitia secum trahit. ibid. 3.
 Superbia homines facillime trahit ad omnia vitia. 393. 7.
 Superbia ambitiosa, vbi quod vult obtinet, mirum in modum dura & refractaria. ibid. 6.
 Superbia est in corpore politico quod naturalis febris in corpore humano. ibid. 9.
 Superbia conatur se humile ostendere, sed tunc seruilem potius se exhibet. ibid. 11.
 Superbiæ ingenium inquietum est semper ad vltiora tendens. 394. 10.
 Superbus princeps ruinam Reipub. infert & quiduis non audet. ibid. 12.
 Superbiam, ambitionē, iram, Emulationem & simulationem cur princeps Christianus a se ablegare debeat. 395. 13.
 Synderesis ac conscientia faciunt animam recte fungi officio suo 505. 3.

T.

Theologia Catholicorum fidei & dictis Dei innititur. 84. 16.
 Theologia non detrahit quod enigmatibus & speculis vtatur. ibidem.
 Theologiæ sapientes inter ciues maximo honore habendi. 139.
 Temperantiæ studium eximia pars est ciuilitatis. 306. 2.
 Temperantiæ mediocritas duplex consideranda. ibid. 1.
 Temperantiam quomodo scriptura appellat Sanctificationem. ibidem.
 Temperantia non solum naturalia sed moralia medietatur. 312. 1.
 Temperantia voluntatem erga alios optime instruit & mentem serenat. ibid.
 Templū seu Ecclesia imago est ipsius cæli, in quo numinis diuini speciem refert Eucharistia. 246. 6.
 Tempia & vestitus sacerdotes, cur ex pretiosa materia fiunt. ibidem.
 Temorem reprimere difficilius est quam audaciam modetari. 341. 1.
 Timorem excusserunt sapius Deus, Angeli & nimiam anxietatem quomodo cohibuerunt, ne a se deciderent homines. 348. 2.
 Tobacci siue Tobaccæ vsus quā perniciosus. pag. 314.
 Turbari ciues, angore exedi, gemitu ac suspirijs resolui, animi imbecillis sunt argumenta. 347. 10.
 Tyrannidis nulla species immanior ea, qua quidā contendunt, principem in diuersas sectas & religiones dissipare. ibidem.
 Tyrannidis monstrum per se spectatum, omni fera bestia truculentius in oculis mortalium. 407. 1.
 Tyrannis multo fūco virtutis se occultit. ibidem.
 Tyrannicæ politiæ magnam vim adfert religionis popularis ostentatio. ibid. 3.
 Tyranni ex fraude fingunt se boni communis curatores

I N D E X.

res & mites erga ciues, & tantum debitam exigere obedientiam. 408. 4. 5. 6. 7.
 Tyrannus commodum ducit, vitijs ciues spurcare conuersatione, luxuria ac crapula. 409. 23.
 Tyrannus describitur & eius epitheta ibidem.
 Tyrannus ciues vult inglorios & vndique vexatos. ibidem. 24.
 Tyrannus prauos præficit ciuibz & conatur animos cuium frangere voluptate & timore suppliciorum. 410. 6.
 Tyrannicum est & inciuile, ciues redigere in pauperiæ. 411.
 Tyrannus infidentiam spargit inter ciues & discordias & immicitias, ne ali cuius potentiâ reformidet. ib. 7.
 Tyrannus cupit omnes rerum ignorantia laborare, quo de bono communi haud deliberent. ibid.
 Tyrannis omnis euentus sæpe irritus & artes exitiosi.
 Traditio primari regula & originalis est fidei arthodoxæ, et ostenditur ex multis. ibid.
 Tumultus ex rebus fidei exortus inter subditos in partes abeuntes, Romani pontificis autoritate, principes Christiani tutissime sedabunt. 517. 17.

V

Varietas status regnorum & imperiorum, dispares vultus, inter admiranda mundi censentur. 359. 2.
 Veritas quadruplex est in scripturis. 440. 10.
 Veritas triplex ad veram fidem spectat. 131. 1.
 Veritatis intelligentia multiplex inter ciues retinenda. 141. 10.
 Verborum ornatus sacra scriptura, nec veteres Theologi, in enarrandis diuinis mysterijs admittunt. 153. 1. et 2. et 154. 12.
 Vestes Senatorias conuiuæ in nuptijs olim adhibebant. 324. 7.
 Vestis breuior, mulierum impudicarum signum sicut diuersorum colorum. 325. 8.
 Vestes & colorum species, conditionem vitæ & animi affectionem representant. 323. 5.
 Vestiaræ notæ nobilium certæ sunt, quibus proditur eorum nobilitas. ibid. 7.
 Vestitus civilis educendus vel a fide aut a ratione recta. 326. 1.
 Vestibus idonea significata mentibus aliorum ingerenda: nec vlla corporis pars, maxime fæminis, detegenda. 326. 12.
 Vestium suarum coloribus qui indecentiam profitentur, turpes merito existimandi. 329. 2.
 Vestitus constituendus modus, vt constet vestitum ratione duci. 324. 7.
 Vestitu duo consideranda. 323. 2.
 Vestitu curioso homines duplicem capiunt voluptatem. 323. 1.
 Vestium vsum natura inuenit. ibid. 3.
 Vestibus quidam significant spiritus internam constitutionem, & affectum, maxime in coloribus. ibidem. 9. & 10.
 Vestium luxum qui aliorum indecora procurant, diabolo similes. 337. 3.
 Vestium pompa luxuriosa est, inter ciues vituperabilis. ibidem. 4.
 Vestium ornatus, non honorem aut amorem, sed vituperium & odium conciliat. 328. 5.
 Vestium comtus ornatus in viro effeminatum quid arguit, maxime in coniugatis. ibid. 6. & 7.

Vestitus agrestis, teterrimus & neglectus, indicium sensus morosi, duri abrecti & sui negligens, nisi ad ortum diuinum assumatur. ibid. 8.
 Vestium splendore quidam voluptatem appetunt & popularem fastum & gloriosum ex superbia. 329. 1.
 Vestium ostentatio in Iuuenili ætate displicet senibus & quare. ibidem. et 2.
 Vestium ostentu qui gloriam venatur, nihil magni aut honore digni habere conuincitur. ibid. 4.
 Vestium elaborata cura in risum, locum, odium aliorum & sui infamiam expirat. 330. 5.
 Vestitus honoris, & purpura, in potentiæ nimiam adfectionem, sæpe ruit in malitiâ & fraudulentiam procedit. ibid. 6. & 7.
 Vestium colores varij hominibus vnde placuerunt. 331. 1. & 2.
 Vestitus peregrini imitatio, ignobilitatis quid in se continet. 333. 5. 6. 7. 8. & 9.
 Vestium luxum Christiana fides moderatur & prohibet. ibid. 10.
 Vestes curiosas contemnit Christianus, qui mundo non viuit & æterna bona prestolatur. ibid. 12.
 Vitæ Domini sunt ipsius leges. 504. 3.
 In Vijs domini quomodo cadant peccatores. ibidem.
 Vicissitudinem regnorum & Imperiorum, quidam Dei prouidentiam negantes, fato adscripserunt. 354. 1.
 Victoriâ obtentâ contra rebellantem comitem Palatinum Ad Pragam Bohemæ Metropolim, Dux Bavariz in litteris ad Pont. Max. in Dei prouidentiam retulit. 112. 20.
 Victus intemperans, causa multorum malorum. 302. 3.
 Viduitatis proposito non deest specialis difficultas. 322. 10.
 Viduitatis quæ utilitas & commodum Rebus pub. ibi. 11. & 12.
 Virga vigilans Hieremiæ ostensa, quid deuotet. 96. 3.
 Vinum in qualitate duo spectanda. 307. 4.
 Virginitas quomodo fidelitati matrimonij a ciuibz seruandæ conducat. 317. 3.
 Virginitas nutrit & fouet admirabiles virtutes in commodum Rei pub. ibid. 4.
 Virginitas actiuola, fortis & actis & quomodo. ib. 5.
 Virginitas quia pudica & modesta, temperantiæ vicinissima, & in vniuersum virtutibus ancillatur. 318. 7.
 Virginitatis decus triplex spectatur. 316. 1. & 2.
 Virginum olim sollicitudo maxima ex virtute honeste decenter incedere, rectis corporeis membris. 231. 1.
 Virgines Religiosæ in suis obseruantijs clausura & castitate, virtutis magnum Imperium testantur. 220. 8.
 Virginitas qua ratione virtus & qualis & quam utilis. 319.
 Virginitatem professos tam viros quàm mulieres multos, testatur Ecclesiæ Catholicæ historia antiqua. 588. 10. & 11.
 Virginitatis studiū facit ad dignitatē religionis Christianæ. 578. 1.
 Virginitatis ex cultu vis diuina, & veritatis & virtutis inest fidei Christianæ. ibid.
 Ad virginitatis florem Christiana dignitas, propter Christi gratiam, semper aspirat. 581. 8.
 Virgineum matris suæ Mariæ vterum secundus Adam Christus suo virgineo corpusculo homo factus inhabitauit. 579. 3.
 Virginum pulchritudo non in vestibus sed in virtutibus querenda. 328. 6.
 Viri boni dupliciter ex virtute delectantur. 234. 11. !

I N D E X.

- Virtus ad malum trahi non potest villo abusu. 231. 1.
 Virtutis externa facies tum Hypocrisis tum fallata virtus merito dicitur. ibid. 2.
 Virtutis fucatae siue Hypocrisis vsus dupliciter fit. 231. ibid.
 Virtus malo sine adulteratur. 232. 4.
 Virtus vera et solida sola humilitatis instrumentum. ibidem. 6.
 Virtuti grauis iniuria irrogatur, quando eius species in res pessimas induuntur. ibid. 6.
 Virtuti infesta est duplex voluptas. 356. 5.
 Virtutem in Principe requiri, publicum quod gerit officium & necessitudo cum ciuibus euincunt. 357. 6.
 Virtutes ciuiles quæ dicantur. 11. 2. et 3.
 Viri insignes etiam in regionibus inclementis cæli producuntur. 36. 12.
 Virtutum intellectualium necessitas vnde colligatur. 48. 3. 4. 5.
 Virtutes intellectuales et morales ad instituta ciuilia necessaria. ibid. 1.
 Virtutum intellectualium quædam practicæ, quædam speculatiuæ. ibid. 2.
 Virtutum cultor prius dominari affectibus debet. 48. 2.
 Virtutes intellectuales quæ. 75. 3.
 Virtutes intellectuales sunt scientia, sapientia, intellectus, prudentia. hæ duæ practicæ, reliquæ speculatiuæ. 77. 8.
 Virtutes intellectuales quomodo a quibusdam varijs næuis denigrentur. 78. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
 Virtus dulcem vitam instituit, vitam vero amor. 99. 8.
 Virtutum forma ac pulchritudo larvis vitiorum ac rerum pessimarum specie sepe cæatur ac tegitur. 183. 2.
 Virtutis vultum quatuor obtegunt. ibid. 3.
 Virtutem non facit opinio aut lex, sed recti bonique natura. 184. 3.
 Virtus est nō naturalis motio in obiectum virtuosum, sed libera in bonum & rectum operatio. 185. 6.
 De virtutis natura quæ Manichæi, Lutheri & Caluini starum dogmata. ibid. 7.
 Virtutis pulchritudinem labefactare conatur sceleratorum hominum furor & vehemens in vitia inclinatio. ibid. 8.
 Virtutem oppugnant cōspiratione facta error, voluptas, rabies & superbia. 186. ibidem.
 Virtutis indoles est se sponte occultare et suum splendorem aliquo inuolucro tegere. ibid. 11. 12. 13.
 Virtutis species, cæata inuolucris mortificationis & humilitatis, non contemnenda. 188. 14. 15.
 Virtus singulari luce suapte virtute splendet. 188. 2.
 Virtutis decus ostendit voluptas, in quā virtus depugnat. 189. 3.
 Virtus dum voluptatem impugnat, ostendit altitudinē & excellentiam suam. 189. 4.
 Virtuti valde cōforme lumen rationis, quod illam venustiore reddit. ibid. 7.
 Virtutem commendat voluntatis nostræ operandi modus. ibid. 8.
 Virtus reddit amabiles res in se despectibiles, cultu & admiratione dignas. ibid. 10.
 Virtutes intellectuales in principe vt digne regat vigere debent. 201. 2.
 Virtutes morales quo ad tria inter se comparantur. 208. 3.
 Virtutes rationales quod ad voluntatem rationi subiectam, nobilitate antecediunt moralibus. 209. 6.
 Virtutes morales difficiliore quam voluntariæ ac rationales. ibid. 9.
 Virtutes quæ voluntatem perficiunt, politicæ dicuntur, quo nomine aliæ plane non excluduntur. 210. 10.
 Virtus sua vi ac imperio tum impellit & trahit, tum attrahit & emollit. 217. 1.
 Virtus suo Imperio tempore legis naturæ ac scriptæ, adhuc infans fuit; at tempore Euangelij vires suas exercuit valide. ibid. 2.
 Virtutis in Imperando difficultas ex duobus oritur. ibidem. 3.
 Virtutis fidei quantum Imperium sit, ostendit Abraham. ibid. 5.
 Virtutis Imperium maximum in virtute fortitudinis se manifestat. 220. 7.
 Virtutis potentissimæ Imperium quæ exempla Imperatorum & Regum ostendunt. 220. 10.
 Virtutis Imperio etiam ij, qui eam vituperarunt, mimi, histiones & carnifices paruerunt. 222. 13.
 Virtutes potentia nullis humanæ ætatis spatijs definita, a funere sanctorum et de ipso cælo admirabili odore corda transfundit. 224. num. 19.
 Virtus quomodo delectet & suauitate afficiat. 226. 2. et 3.
 Virtutis causa boni semper odio habentur. 224. 21.
 Virtus oblectat potentias nobilissimas, intellectum videlicet & voluntatem. 227. 5.
 Virtutis suauitas ex decore quo animam exornat & Deo vicinam constituit. ibid. 6.
 Virtus non solum animam sed etiam corpus exornat & condecorat. 231. 11. et 12.
 Virtutes conuincunt semper vitia de turpitudine. 186. 9.
 Virtuti proprius honor debetur. 566. 1.
 Virtus maxime nobilis, quæ resignobiles ad eam quodammodo pertinentes nobilitat. 569. 13.
 Virtutis ciuilis magnum est incitamentum, credere virtutum opera a iustis ex gratia Christi producta, Deo placere & bona opera esse. 499. 9.
 Virtus hominem reddit excellentem & nouum hominem facit & similem Deo. ibid. 10.
 Virtutes Deo placent & valorem a Christi gratia accipiunt & vitæ æternæ sunt meritoria. ibid. 11.
 Virtus nihil aliud est quam humanæ voluntatis abductio a deliciis appetitus sensitiui. 522. 3.
 Vnionis diuinæ naturæ cum humana modus, intellectu difficilis. 470. 8. et 7.
 Vnitates quædam etiam inueniuntur in Aristocratia et Democratia, sed summa vnitas in monarchia. 514. 6.
 Vita ciuilis quomodo ordinanda. 11. 4.
 Vitæ ciuili qui aptiores. ibid. 8.
 Vitiorum origo quandoque a corporis conditione & sanguinis & spiritus feruore. 192. 2.
 Vitiosum dogma vitia profert, maxime quod voluptatem non turpem esse doceat. 143. 3.
 Vitiorum obiecta siue materia, vt voluptas, pecunia, honores, officia, sumptus, in oculis hominū splendere videntur & vitiorum sorditates obfuscant. ibidem. 5.
 Vitia vnde videntur virtutibus esse similia. 196. 12.
 Vitium naturæ aduersatur, eamque expugnat. 195. 10.
 vitiosi potestate, libertate ac diuitijs fulgentes, quasi extrinseco ornatu, non interne splendent. 195. 12.
 Vitia causas sui odij in se complectuntur. 295. 1.
 vitiorum voluptates recte comparat Hieremias Propheta.

INDEX.

pheta. 198. 1.
 Vocatio dei appellatur lumē Dei, quod in nobis splendet pag. 541. 10.
 Vota tria Religiosorum cum Regula & institutis ad Deum ardentem amandum adhibentur. ibid.
 Voto castitatis Sacrae personae cur se obstringunt. 580. 6.
 A voto castitatis ad connubium transire grauis noxa. 581. 6.
 Voluntarium & liberum definitur. 146. 5.
 Voluntati subest appetitus sensitiuus. 207. 1.
 Voluntas quomodo moueatur a Deo ratione appetitus sensitiui ac ab ipso caelo. 147. 10.
 Voluntas ad virtutem relata, dupliciter consideratur. 107. 9.
 Voluntas artificiosa duplex, vel a ratione vel a sensu. 174. 12.
 Voluptas dupliciter mutationi obnoxia. 363.
 voluptuarium ad bonum qui tantum respiciunt, totam vim ciuitatis euerunt. 388. 1.
 Voluptatis appetitus, magnam obtinet vim in hominum mores ibid. 2.
 Voluptas magis acuitur in Christianae fidei professoribus quam in omnibus alijs mortalibus, & quare. 402. 21.
 voluptas animam a decore suo deiecit ad foeda quaerunt. 389. 4.
 Voluptas ingenia quomodo hebetet. ibid. 5.
 Voluptas comparatur Nilo flumini. ibid.
 Voluptas naturae vigorem tam in corpore quam in ingenio dissoluit. ibid. 6.

Voluptas crudelis, aspera & in principe tyrannica. 390. 7.
 Voluptuosi timore voluptatis amittendae vehementer ad vim & crudelitatem commouentur. ibid.
 Voluptas quam statui Reipub. noceat, experientia docet in vnius familiae corruptione. 8.
 Voluptates vel ipsa natura a ciuibus amouit. ibidem. 9.
 Voluptas genus mali perniciosissimi. 391. 10.
 Voluptas venerea duplici methodo affligitur. 347. 2.
 Voluptas venerea defauit in pacem & fidem ciuium & in familiarum rectam institutionem & prolis educationem. 398. 7.
 Voluptas in conciuēs petulantior magis est & irritabilis & rabiola, quam durities vitae belliciosae. 399. 9.
 Voluptates incontinentiae esse inciuiles ostendit in rebus ciuilibus constantia ciuium in propositis exequendis & amicitijs conseruandis. ibid. 12.
 Voluptuosi minus quaerunt bonum commune quam aut seueri aut irati. 400. 15.
 Voluptas peculiari ratione, Dei agnitioni ex fide, eiusque dilectioni ac cultui aduersatur. ibid. 14.
 Voluptatibus effeminati, magis deo displicent quam campestri nuditate horridi. ibid. 15.
 Voluptuosis nil aliud manet quam extremum excidium & exitium. 401. 16.
 voluptas ex Aristotelis sententia turpior & studiis bonorum morum infesta magis quam incontinentia irae. ibid. 19.
 Voluptas qua ratione nocentior quam ira ibidem.
 Vultus ad actiones ciuiles quomodo componendus. 69. 3.

FINIS.

SOLI DEO GLORIA.

BRVGIS

Ex Typographia Guillelmi de Neue, sub signo Solis,
 M. DC. XXVI.

Weston, Edward

Theatrum vitae civilis ac sacrae

Brugae Flandriae 1626

2 Ph.pr. 43

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10944043-9